Digitized by Google

14
20 Q
15 M

G . B . 19

S. THOMÆ AQVINATIS
IN OMNES
DIVI PAVLI EPISTOLAS

Mirabilis,& optatiſſima expoſitio. Cum duplici textu, Antiquo (videlicet)& nouo per, [redacted] Collatio ne veterum Græcorum,& Latinorum exemplarium a mendis,& impreſ ſorum erroribus,expurgata.

PER F. VINCENTIVM GIACHARVM
Lugieñ.ordinis prædicatorum.

Addito copioſiſſimo Indice:quo facile quiſq; poſſit inuenire quid velit.

VENETIIS.
Apud Octauianum Scotum.D.Amadei.F.
1541

Studioſis Salutem.

ILLI Sane ex hominum genere Lectores optimi, bene beateq; vixiſſe exiſtimantur, fœliciſſimeq; vitam cum morte commutaſſe, qui religioſe educati, omnibus vitæ negotiis procul omiſſis, in optimis, ſacræ Theologiæ ſtudiis ætates ſuas, omnemq; vitæ curſum ingenuæ conſumpſerunt. Nam vt ſacri dixere Theologi ſecundarum viarum ſtudia, quaſi quædam primæ vitæ præludia eſſe videtur, idq; nimirum, quoniam in hoc rerum cōphenſibili chaos, ea nobis ſub vmbratili nube quodammodo enunciare videntur, quæ molle ac terrena poſtea exuti, certius intuenti & beatius poſſidere fruiq; poſſimus? quid profecto expeditius reperiri, aut exploratius eſſe poteſt quam illud quod alumnis ſuis ſacra Theologia pollicetur atq; vberrime largitur, cuius certe opus eſt, vt liberi & ſublimes a corporum cōtubernio ſoluantur animi, & tanquā a tenebroſo euolantes carcere, veram Dei rerumq; altiſſimarum contemplentur eſſentiam, quam Paulus Apoſtolus adhuc peregrinus & viator ad tertium vſq; cœlum raptus ſe vidiſſe teſtatus eſt, quam quidem etiā Diuum Thomam (poſt obitum tamen) conſecutum minime dubitamus, qui commentaria quædam reliquit ſuper epiſtolas eiuſdem Diui Pauli, quibus nos quoq; ad eandem facillime præparari poterimus. Verum cum illa adulterata valde deprauataq; forent ad priſtinam reſtitui integritatē curauimus. & vobis ſtudioſis publicæq; Chriſtianæ religionis vtilitate edidimus. Etenim non me latet, quam his Commentariis claritatem diuinis literis afferatur. Cum inter alios expoſitores huius (vas electionis) vocati, vere Diuus Thomas catholice, clare, ac fideliter proceſſus fuerit. Ea igitur hilari fronte accipite, atq; his nouas in Chriſti Eccleſia hæreſes infringite. Valete.

Index copioſiſſimus ſuper omnes Epiſtolas .S. Pauli, ac diui Thomę Aquinatis eius cómentatoris facillimo ordine confectus, ac vigilanti ſtudio ampliatus.

ABona volũtate denominatur quis bonus. fo.165.col.1.
Ab Hebręis hęc clauſula a deo, in hoc fact⁹ eſt pro nobis maledictum a deo, poſt paſſioně Chriſti male appoſita eſt. fo.155.c.4
Abraham acceſſit ad concubinam affectu maritali, & ideo non peccauit. fo.160.col.3.
Abſcõditum nobis aliquid eſt, vel propter debilitatem intellectus, vel propter velamen. fo.202.col.1.
Abſtinentia propter duo ſeruanda. fo.55.col.3.
Abrenunciare ius decimarum non licet, q̃uis vſus exigendi poſſit dimitti, imminẽte ſcandalo. fo.262.col.3.
Acceptio perſonarum opponitur iuſtitię diſtributiuæ. fo.13.col.2.
Actuum differentię quatuor circa mundanorum ſollicitudinem. fo.83.col.1.
Actus fidei triplex. fo.19.col.1.
Actus coniugalis nunc meritorius, nunc culpa mortalis eſt, nunc culpa venialis. fo.80.col.3.
Actus matrimonii eſt bonus in ſe. fo.295.col.1.
Actus carnalis matrimonii & fornicationis non diſtinguitur ſpecie. fo.79.col.2.
Ad actum oris recti pertinet. confeſſio ad deum, & proximum. oratio ad deum ſolum, prędicatio autem ad proximum tantum. fo.88.col.4.
Ad cognitionẽ quatuor dona concurrũt. fo.102.col.2.
Ad culpam tria pertinent. fo.12.col.1.
Ad ędificationem doctrinę, aurum, argentum, & cętera poſſunt referri. fo.71.col.1.
Ad dexteram ſedet Chriſtus, vel pro æqualitate, vel pro potioribus bonis. fo.147.col.1.
Ad diſciplinã fidei dupliciter aliqd ptinet. fo.94.col.4.
Ad fidem duo requiruntur. fo.43.col.3.
Adiuuare deum quomodo dicimur. fo.128.co.3.
Adiuuat aliquis alterum dupliciter. fo.70.col.3.
Ad iuſtificationem impii requiruntur liberum arbitrium, & ipſa gratia. fo.185.col.2.
Ad meritum tria concurrunt. fo.12.col.4.
Admirationis definitio. fo.215.col.1.
Adoptiuus filius conformatur vero filio in hęreditate, & in ſplendore. fo.35.col.4.
Adoramus carnem Chriſti adoratione latrię, quia eſt vnita verbo. fo.159.col.2.
Ad proximũ male ſe habet qs duobus modis, vel lędendo verbis, vel malũ exemplũ pbendo. fo.153.col.1.
Ad perfectã imaginem tria requiruntur. fo.123.col.4.
Ad rationem hęreſis duo ſpectant. fo.24.col.4.
Ad remiſſionem peccatorum quatuor ſunt neceſſaria. fo.120.col.3.
Ad reſurrectionẽ noſtrã triplex cã cõcurrit. fo.212.co.1.
Adſiſtere negotiis alienis cõtingit dupliciter. fo.61.c.2.
Adulterare verbum domini quid. fo.123.col.3.
Adulterantes verbum qui ſint. fo.121.col.1.
Ad virtutem duo concurrunt. fo.102.col.4.
Ad viſionẽ ꝓpheticã quatuor requirunť. fo.104.col.4.
Æmulatio duplex. fo.45.col.2.
Æmulatio varie accipitur. fo.104.col.4.
Æqualitas ẽ duplex, abſoluta & ꝓportionalis. f.214.c.4
Æternitas eſt ſine variatione. fo.147.col.4.
Affectus vere amantis quadruplex. fo.121.col.1.
Allegoria quid eſt. fo.160.col.4.
Aliqui ſunt ſimpliciter prędeſtinati, aliqui nõ in ſe, ſed in cauſa ſua. fo 196.col.4.
Aliquis triſtatur dupliciter. fo.120.col.1.
Aliquid eſt cõtra naturam dupliciter. fo.11.col.1.
Aliquid dicitur vnum tribus modis. fo.100.col.3.
Aliud eſt commẽdare ſeipſum ad cõſcientiam, & aliud ad aures. fo.136.col.4.
Aliud eſt eſſe in operibus legis, aliud ſeruare legem. fo.155.col.1.
Aliud eſt eſſe peccantem, aliud peccatorẽ. fo.152.col.2.
Aliud eſt verbo virtutis portare, & aliud virtute ſua. fo.147.col.2.
Aliud eſt ſeruare legẽ, aliud eſt eſſe ſub lege. fo.164.c.1.
Aliud importat impoſſibile pœnitere, aliud impoſſibile renouari. fo.159.col.4.
Alter alterius onera portat tripliciter. fo.165.col.4.
Aliter matrimonium veterum, aliter Chriſtianorum ſignificat Chriſtum. fo.239.col.3.
Altitudo dei attenditur tribus modis. fo.47.col.3.
Ambitio ſuperbię filia. fo.103.col.1.
Ambulare ſpiritualiter. fo.181.col.4.
Amen quomodo capitur. fo.106.col.2.
Amor duplex dei, & mundi. fo.231.col.3.
Amor eſt maior aut minor, vel ex obiecto, vel ex intentione actus. fo.166.col.4
Amor quo diligitur deus, & amor quo amatur mundus. fo.131.col.4.
Amor ſpiritualis mulierum. fo.226.col.2.
An Ægyptus percuſſa fuerit angelorum bonorum miniſterio, an malorum. fo.272.col.3.
Anathema vnde dicitur. fo.99.col.1.
Anathema Ieſu, pro quouis mortali peccato poteſt accipi. fo.99.col.1.
Anathema quid eſt. fo.37.col.3.
An benedicere inimicis ſit in pręcepto. fo.50.col.3.
An Chriſtus incarnatus fuiſſet, ſi homo non peccaſſet. fo.220.col.2.
An charitas cum ſcientia ſupereminẽat charitati, quæ eſt ſine ſcientia. fo.179.col.1.
An corpora cœleſtia in oı̃ creatura includãť. fo.34.c.2.
An dęmones & Iudęorum principes Chriſtum cognouerint necne. fo.68.col.2.
An fides ſit virtus. fo.9.col.1.
An fuerit paſſio Chriſti ſufficiens ad ſalutem vel an paſſiones martyrũ neceſſarię fuerint. fo.201.col.2.
Angelis aliquibus imponunť noı̃a importãtia ordinẽ, ad deũ, quibuſdã ad miniſterium dei. fo.158.col.2.
Angeli dicũť nũcii & miniſtri ſcdm diuerſa. fo.145.c.2.
Angelorum linguę quę ſint. fo.102.col.1.
Angeli boni vel mali ſignum. fo.139.col.1.
Angelis maior Chriſtus, quo ad nomen, quia filius dei per eſſentiã, & quo ad hęreditatem. fo.147.col.4.
Angeli boni & mali a ſanctis iudicabunť. fo.77.col.3.
Angeli multiplex acceptio. fo.94.col.1.
Angelus neq; bonus neq; malus poteſt ſcire ſecreta cordis. fo.68.col.4.
An hõ ſit dñs ſuoꝝ actuũ. dubiũ eũ ſolutiõe. fo.39.c.3.
An naturaliter hõ poſſit ſeruare ꝓcepta. fo.13.col.4.
Anima, corpus, ſpũs quõ differunt. fo.256.col.2.
Anima quõ per intellectũ cognoſcit æterna. fo.256.c.3
Anima accedit ad deum per receſſum a peccato, & per vnionem cum deo. fo.266.col.3.
Aı̃a nõ eſt effigiata ſcdm formã hoı̃s. fo.10.col.3.
Anima dat corpori quatuor eſſe. fo.113.col.3.
Animalis homo quid. fo.69.col.1.
An immunditia ſit peccatum. fo.10.col.2.
An peccatũ originale poſt baptiſmũ maneat. fo.23.c.2.
An potuerit homo conſtitui ſine gratia, & ſine culpa. fo.243.col.3.
An qui ſuſcepit, & qđ ſuſcepit ſit vna pſona. fo.6.col.2.
An ſepultura ſit articulus fidei diſtinctus. fo.109.co.1.
Antichriſti maxima impleras. fo.215.col.3.
Antiqui nihil naturaliter iuſtum vel iniuſtum eſſe dicebant. fo.23.col.4.
Apparitiones narrat Paulus, quæ non ſunt in euangelio. fo.109.col.2.
Apoſtolus quõ velit oẽs hoı̃es cõtinẽtes eſſe. fo.80.c.4.
Apoſtolus multis in locis, authoritates gentilium adducit, ad reſecandum falſos errores. fo.156.col.1.
Apoſtolus de abſentia Titi triſtať ꝓp duo. fo.120.col.4.
Apoſtoli circũducebãt mulieres in miniſtrãdo. f.86.c.2
Apoſtoli quamuis multa paſſi ſint, non fuerunt derelicti. fo.74.col.3.
A quo dicuntur Iudęi. fo.14.col.3.
A quo religiones ſumpſerint, vt omnia ſint cõmunia. fo.115.col.3.
Argumentum epiſtolę ad Romanos. fo.2.col.3.

Artic

Arrii error, dicentis filium non eſſe æqualem patri. fo. 241. col. 3.
Armorum ſpiritualium effectus. fo. 136. col. 1.
Armorum ſpiritualium triplex eſt genus, ad tegendũ, ad protegendũ, & ad impugnandum. fo. 188. col. 3.
Artifices quidam quidem diſponẽtes, quidam autem exequentes. fo. 149. col. 4.
Articuli fundamenta fidei. fo. 239. col. 1.
Attentio in oratione triplex. fo. 106. col. 1.
Auaritia eſt idololatria. fo. 184. col. 2.
Audere quid ſit. fo. 126. col. 2.
Auditus duplex. fo. 43. col. 1.

De Litera B

Abciſma ianua ſacramentorũ. fo. 180. co. 1
Baptiſm⁹ triplex, fluminis, flaminis, & ſanguinis, veruntamen, non tria ſacramenta, ſed vnum. fo. 159. col. 2.
Baptiſmus non fit melior a meliori miniſtro datus. fo. 64. col. 4.
Baptizeri in Chriſto tripliciter capitur. fo. 25. col. 3.
Baptizatus tenetur confiteri an non. fo. 47. col. 2.
Baptiſmatum nouem genera. fo. 90. col. 1.
Barbarus dupliciter dicitur. fo. 8. col. 2.
Benedicere aliquem dupliciter, vel authoritate propria vel miniſteriali. fo. 261. col. 4.
Benedicere tribus modis contingit. fo. 50. col. 3.
Benignitatis definitio. fo. 143. col. 1.
Benignitatis definitio. fo. 102. col. 4.
Binomines in ſacris literis. fo. 2. col. 3.
Bonum triplex contra triplex malum. fo. 123. col. 3.

De Litera C

Adit quis multipliciter. fo. 90. col. 1.
Capitulum quid. fo. 264. col. 4.
Caput virtutũ moraliũ eſt finis. fo. 188. c. 4
Caput eſſe principiũ in corpore tribus modis, dignitate, ſenſuum plenitudine, & influxu. fo. 100. col. 4.
Caput habet triplicem habitudinem ad membra. fo. 172. col. 3.
Carnalitas inobedientiam carnis ad ſpiritũ importans ex peccato originali procedit, importans autẽ ad ſubiectionem, ex peccato actuali. fo. 29. col. 3.
Carnalis dupliciter dicitur. fo. 19. col. 3.
Caro propria per ſe diligatur, per accidens autem odio habeatur. fo. 186. col. 3.
Caro ſumitur modo pro cõcupiſcentia, modo ꝓ cura carnis, modo ꝓ abſtinentia carnis. fo. 194. col. 4.
Caro pro corruptione carnis. fo. 127. col. 3.
Caro in ſe bona. fo. 30. col. 1.
Caro & ſanguis quid. fo. 252. col. 2.
Caro & ſanguis quid ſit in ſcripturis. fo. 114. col. 1.
Caro pro toto homine. fo. 164. col. 2.
Caſtitas duplex eſt. fo. 129. col. 1.
Caſtitas pro integritate mentis. fo. 137. col. 3.
Cauſa facit martyrem, non pœna. fo. 36. col. 4.
Cauſe martyrii duplex, amor dei, & ſalus proximi. fo. 231. col. 2.
Cauſa humanæ ſalutis duplex. fo. 231. col. 4.
Cauſe triplex formalis, finalis, efficiens. fo. 239. col. 1.
Cauſę epiſtolę ad Epheſios. fo. 168. col. 2.
Cauſę epiſtolarum. fo. 4. col. 1.
Cæremonię. fo. 3. col. 1.
Celſitudo glorię põt trib⁹ modis cõſiderari. fo. 171. c. 4.
Cautio quid eſt. fo. 185. col. 2.
Chřs a pře a ſeipſo a Iuda, & a Iudęis tradit⁹. fo. 21. c. 1.
Chriſtus eſt ſplendor glorię diuinę. fo. 247. col. 1.
Chriſtus eſt pontifex, & temporalium bonorum, & futurorum. fo. 256. col. 4.
Chriſtus filius hominis non hominum. fo. 250. col. 4.
Chriſtus ſimul & dixit verba & fregit. fo. 96. col. 2.
Chriſtus ꝓ nobis dr̃ interpellere dupliciter. fo. 36. co. 3.
Chriſtus quatenus homo, eſt ad dexterã patris, ideſt in potioribus bonis, ſed ſecundũ diuinitatem æqualis eſt ei. fo. 171. col. 4.
Chriſtus in corpe ſuo magnificat̃ dupliciter. f. 191. c. 2.
Chriſtus ſemper fuit exauditus. fo. 258. col. 1.
Chriſtus fuit a peccatoribus ſegregatus, quo ad ſimilitudinẽ vitę, nõ aũt quo ad cõuerſationẽ. fo. 264. c. 3.
Chriſtus miniſter quatenus hõ, nõ q̃tũ deus. fo. 264. c. 4
Chriſtus fuit in lũbis Abrahę, ſcdm corpulentã ſubſtantiam, nõ ſcdm rationalẽ ſeminalẽ. fo. 263. col. 4.
Chriſtus ſeipſum reſuſcitauit, & pater eũ. fo. 121. col. 4
Chriſtus vnus ſine patri multipliciter dr̃. fo. 85. col. 4.
Chriſtus vt hõ inſtituit ſacramentũ, contulit effectũ ſacramenti, vt paſſio ſua in oĩbus ſacramẽtis operaret̃ nomine eius inuocato. fo. 65. col. 1.
Chriſtus in ſacramentis habet excellentiſſimã poteſtatem ad quam quatuor pertinent. fo. 95. col. 4
Chriſtus conſtitutus ſuper omnem creaturam, aſcenſione, dignitate, & poteſtate. fo. 251. col. 1.
Chriſtus in baptiſmo hẽt duplicẽ virtutẽ. fo. 64. col. 4.
Chriſtus vſus eſt verbis cõſecrationis calicis, ſicut in veteri teſtamẽto vtebantur ſacerdotes. fo. 269. col. 1.
Chriſtus quomodo ꝓ nobis interpellat. fo. 264. col. 1.
Chriſtus excellentior angelis, quo ad q̃tuor. fo. 246. c. 2.
Chriſtus per paſſionem meruit, ꝙ manifeſtaretur vbiq; eſſe deum. fo. 148. col. 4.
Chriſtus non fuit ſubiectus morti ſecundũ legem Adę datam, ſed voluntarie mori voluit. fo. 170. col. 1.
Chriſtus factus & natus. fo. 5. col. 3.
Chriſtus eſt gratia, qui eſt author gratię. fo. 251. col. 3.
Chriſtũ expandiſſe manus duobus modis. fo. 44. col. 1.
Chriſtiani in iudicio apparebunt ad diſcutiendũ, qđ boni vel mali cõtra Chriſtum egerunt. fo. 176. col. 3.
Charitas fortes efficit. fo. 168. col. 2.
Charitas radix omnium virtutum. fo. 142. col. 4.
Charitas modus eſt vtendi ſcientia. fo. 84. col. 4.
Charitas cur lex Chriſti dicitur. fo. 165. col. 4.
Charitas dicit corda hominũ ad ſeinuicem conſentientię, & ad mutuũ ꝓfectum. fo. 144. col. 3.
Charitas omnes virtutes informat, ſapientia autem dirigit. fo. 205. col. 3.
Charitatem primo acquiſitam non poſſe admittere errorem deſignat. fo. 103. col. 1.
Charitatis duplex acceptio. fo. 21. col. 2.
Ciborum abſtinẽtia licita eſt, necne. fo. 224. col. 4.
Circuncisio & cętera cæremonialia figura fuit Chriſti, & membrorum. fo. 19. col. 4.
Circuncisio cultellis e petra fiebat. fo. 19. col. 4.
Circuncisionis inſtitutio triplicẽ hẽt cãm. fo. 19. col. 4.
Cõditiões requirũt in eo q ꝓfitet̃ aliquã ſciẽtiã. f. 143. c. 4.
Conditiones quatuor veri ſacerdotis. fo. 264. col. 2.
Conditiones veræ imaginis. fo. 93. col. 3.
Coniunctio viri ad mulierem triplex. fo. 186. col. 4.
Clerici ſunt a ſolutione tributorum exempli, iure ipſo, non facto. fo. 52. col. 3.
Cœlum ſuperiora corpora, & ſpirituales ſubſtantię, & contemplatiui. fo. 249. col. 1.
Cœlum dupliciter accipitur. fo. 294. col. 1.
Conditiones veri gaudii. fo. 196. col. 4.
Confeſſio neceſſaria ad ſalutem triplex. fo. 41. col. 4.
Confidentia eſt in alio, vel quia ad eum pertinet ſua defenſio, vel potens eſt, & paratus eum defendere. fo. 188. col. 1.
Cognitio veritatis duplex, ꝑfecta, & imꝑfecta. f. 239. c. 1
Cognitionis duplex eſt cauſa. fo. 59. col. 4.
Collegiũ fideliũ dr̃ domus, ciuitas, & eccl̃ia. fo. 175. co. 3
Commendatio veteris teſtamenti, ab authoritate, a ſubtilitate, a ſublimitate. fo. 246. col. 3.
Compunctionis diffinitio. fo. 44. col. 4.
Cõpunctio operatur in nobis pœnitentiã. fo. 131. co. 4.
Cõprehẽdere pro includere & appꝛehendere. fo. 178. c. 3.
Conari ad bonũ debet etiã reprobus. fo. 192. col. 4
Conuerſatio amara. fo. 192. col. 3.
Cor purũ quomodo turbat̃ paſſionibus. fo. 219. col. 1.
Corpus Chriſti in templis a naturaliter ieiunis cur ſumatur. fo. 95. col. 1.
Corpus hominis fit hoſtia tribus modis. fo. 48. col. 3.
Corpus ſecundum apparentiam pręcipua hoĩs pars, ſecundum autem veritatem eſt mens. fo. 30. col. 3.
Conſcientia eſt verum teſtimonium, quia non decipit. fo. 118. col. 3.

Cōtra deum ſunt, veneficia, Idolorum ſeruitus. fo.164. columna.3.
Contra deum triplex gentium peccatum. fo.10.col.1.
Contra proximum ſunt inimicitię, contentiones, ęmulationes, ira, rixa, diſſentio, ſectę inuidia, homicidia. fo.164.col.3.
Contra iram remedium optimum. fo.243.col.1.
Contra ordinationem vitę, ebrietas, comeſſatio. fo.164 columna.3.
Contra ſapientes gentilium reprehenſio. fo.10.col.3.
Contritio ſufficit ad ſumptionem corporis Chriſti, vbi non eſt copia ſacerdotis. fo.95.col.1.
Corona iuſtitię quid. fo.237.col.3
Contentio quid. fo.144.col.3.
Conuenienter in nocte Chriſtus inſtituit hoc ſacramentum. fo.196.col.4.
Conuenire aliquid alteri, tripliciter dicit̃. fol.200.col.2.
Creatura rationalis vnitur deo tripliciter. fol.5.col.3.
Creatura varie accipitur. fo.33.col.4.
Creatura modi poteſt dici ipſa creatio. fo.9.col.3.
Ciuitas cœleſtis & terrena. fo.161.col.1.
Culpa exaggeratur dupliciter. fo.11.col.2.
Cum Iudęis non licet comedere fo.91.col.4.
Cupiditas commune quid ſignificat ad omnia peccata eſt etiam peccatum ſpeciale. fo.229.col.2.
Cupiditas eſt radix vitiorum, ſuperbia autem principium. fo.229.col.2.
Cura prelatorum ad duo debet tendere. fo.213.col.2.
Cur in ſermone vulgari nō fiunt benedictiones. fo.106 columna.2.
Cuſtos virginis, eam in ſtatu virginali ſeruando bene facit. fo.84.col.1.

De Litera D

DE aduentu Chriſti. fo.53.col.4.
De aſcenſione Chriſti ad cœlos. & deſcenſu ad inferos nō licet dubitare. fo.42.col.1.
Debita a quibus homo non poteſt ſe abſoluere. fo.52.col.4.
Deceptio ex apparentia boni oritur. fo.224 col.4.
De dæmonibus opinio duplex. prima Damaſceni, dicētis demones qui ceciderunt, non fuiſſe de ſuperioribus, ſed de inferioribus. Altera oppoſitum aſſerit. fo.173.col.1.
Definitio ſcandali. fo.56.col.2.
De lege Mahumeti a multis recepta. fo.103.col.4
De ideis. fo.100.col.1.
De iudicio hominum curandum eſt dupliciter. fo.73. columna.2.
Demon ſuperior habet miniſtros. fo.224.col.3.
Demones ſunt in cœleſtibus, ideſt in aere caliginoſo. fo.158.col.2.
Denominatio vera quę. fo.100.col.2.
Docere quomodo liceat mulieribus. fo.141.col.3.
De occultis tantum deus iudicat. de manifeſtis commiſſum a deo hominibus. fo.73.col.3.
De obſeruatione legalium diſcordat Auguſtinus & Hieronymus. fo.152.col.
De peccato hoc eſt pro peccato damnauit, ideſt debilitauit peccatum. fo.31.col.3.
De peccato Petri, & reprehenſione Pauli. fo.152.col.1.
De re quapiam poteſt quis loqui dupliciter. fo.143.c.1.
De re futura diſponitur dupliciter. fo.5.col.2.
De ſepultura meminit propter veram mortem Chriſti & reſurrectionem, & vt homines reducat ad veram fidem reſurrectionis fo.109.col.1.
Deſideria carnis, vel ad carnis neceſſitatem, vel ad ſuperfluitatem. fo.163.col.4.
Deſtinatio duplex. fo.5.col.3.
Deus ex creaturis tripliciter cognoſcitur. fo.9.co.2.
Deus quędā partim facit, partim permittit. fo.39.co.4
Deus huius ſęculi quis. fo.123.col.4.
Deus eſt iuſtorum deus tripliciter. fo.7.col.2.
Deus quare dicitur ignis. fo.294.col.3.
Deus ab ęterno dilexit nos in ſeipſo. fo.169.col.3.
Deus dicitur tripliciter. fo.85.col.1.
Deus dicitur tripliciter. naturaliter, priuatiue, participatiue. fol.215.col.4.
Deus homines inclinat ad bonum & ad malum diuerſa ratione. fo.33.col.4.
Deus operatur in nobis immediate, & mediate. fo.236. columna.2.
Deus eſt in omnibus creaturis. fo.72.col.2.
Deus homini manifeſtat aliquid tripliciter. fol.9.col.2.
Deus aliter fruitur ſe, & nos ipſo. fo.54.col.3.
Deus reuelauit filium ſuum Paulo conuertendo, operando, prędicando. fo.159.col.2.
Deus cognoſcitur dupliciter. fo.9.col.4.
Deus non tantum miniſtros ſed idoneos miniſtros fecit apoſtolos. fo.122.col.1.
Deus in tempore gratificauit in naturis noſtris. fo.169 col.3.
Deum quieuiſſe quomodo intelligitur. fo.255.col.3.
Deus & Chriſtus myſtice poſſunt comparari. fol.92.c.4
Dextera Chriſti non corporalis pars, ſed ſimilitudinaria. fo.204.col.3.
Diabolus eſt princeps mundi. fo.188.col.1.
Dicere verum dupliciter conſideratur. fo.160.col.1.
Dicere patris quid. fo.247.col.4.
Dicere fatue caſtigando & non improperādi cauſa, nō eſt peccatum. fo.153.col.3.
Dicere fratri ſuo racha ex correctione non eſt peccatū, ſed dicere ex ira. fo.112.col.2.
Die dominico non eſſe ieiunandum. fo.55.col.3.
Dies domini triplex. ſecundum eius triplex iudicium. fo.71.col.4.
Differt peccare volens, a peccare voluntarię. fo.272.c.2.
Differentia inter docere in ſapientia verbi, & vti ſapientia verbi in docendo. fo.65.col.3.
Differentia inter q fecerit, & qui crediderit. fo.155.c.3.
Differentia inter legere & prędicare, & recitare euangelium vel epiſtolam. fo.93.col.2.
Differentia breuis. legis & euangelii. fo.293.col.1.
Differentia inter parere, & parturire. fo.161.co.2.
Differentia inter formam baptizandi Gręcorum & Latinorum. fo.64.col.4.
Differentia inter ſcandalum & offendiculū. fo.56.co.2.
Differentia inter ſapientiam. & prudentiā. fo.66.col.1.
Differentia inter ignorāter facere, & per ignorantiam. fo.219.col.4.
Differentia inter pręcepta affirmatiua & negatiua. fo. 53.col.1.
Differentia inter moueri & terreri. fo.215.col.2.
Differentia inter egenum, & pauperem. fo.133.col.2.
Differentia quę erit inter bonos & malos in reſurrectione vniuerſali. fo.212.col.2.
Differentia inter peccatum & crimen. fo.239.col.3.
Differentia inter beatitudinem, virtutes, & fructus. fo. 164.col.4.
Differentia pœnitentię in anima triplex. fo.113.col.2.
Differentia inter ſignum, prodigium & virtus. fo.143. col.1.
Differentia inter facere ſeipſum pontificem, & clarificare ſeipſum. fo.257.col.4.
Differentia inter corpora mortua & mortalia. fol.32. columna.3.
Difficultas epiſtolę ad Romanos vnde. fo.3.col.2.
Differentia inter prępoſitionem ex, & per. fo.18.col.3.
Differentia inter proſelytos, qui adulti circuncidebantur, & eos, qui ex ſemine Abraham erant, quia octauo die circunciſionem accipiebant. fo.194.col.4.
Differentia inter hoc quod dicitur factus & prędeſtinatus. fo.6.col.1.
Differentia inter, pręſcientiam & prędeſtinationem. fo. 35.col.4.
Differentia inter regimen tyrannicum, & regium. fo. 248.col.3.
Differentia inter furari & rapi. fo.141.col.2.
Difficile eſt ignarum conuerti ad fidem. fo.59.col.4.
Differunt miſericordia, clementia, & venià. fo.272.co.4

Dignitatem

Dignitatem tabernaculi oſtendit. fo.268.col.1.
Dignitas Pauli. fo.4.col.4.
Dilectio ſumitur penaliter & eſſentialiter. fo.199.c.4.
Dilectio dei duplex concupiſcentię, & amicitię. fo.191. columna.3.
Diliges proximum ſicut teipſum, non quantum teipſum. fo.165.col.3.
Diſcrimen inter idolum & ſimulachrum. fo.25.col.1.
Diſcrimen inter vetus teſtamentum, & nouum. fo.266. columna.4.
Diſceptatio duplex contra deum & proximum. fo.225. columna.4.
Diſcernitur quis dupliciter. fo.74.col.1.
Diſciplina multipliciter ſumitur fo.291.col.4.
Diſcrimen inter maledictum & ebrium fo.77.col.1.
Diſceſſio a Romano imperio, & temporali, & ſpirituali eſt ſignum aduentus Antichriſti. Et ſicut Chriſtus habuit plenitudinem virtutis & gratię, ſic Antichriſtus vitiorum plenitudinem habebit, & ſicut Chriſtus omnium ſanctorum optimus eſt, ſic Antichriſtus omnium peccatorum peſſimus. fo.215.col.3.
Diſcretio inter bonum & malum, vel inter bonũ & melius, vel inter malum & peius. fo.259.col.1.
Diſputatio publica de fide non eſt facienda, niſi fideles ab infidelibus ſint ſollicitati. fo.233.col.4.
Diſtributio accommoda. fo.221.col.1.
Diuina aſcendere in cor hominis duobus modis intelliguntur. fo.68.col.3.
Diuitię ſunt inutiles multipliciter. fo.229.col.2.
Doctrina illa non eſt bona, quę eſt a nequitia hominũ, ab aſtutia & circumuentione erroris. fo.181.col.2.
Doctrina ſcripturę duplex, aperta & velata. fo.27.col.1.
Doctrina eſt triplex. fo.148.col.2
Doctores falſi dęmones. fo.224.col.3.
Dominum omnibus miſereri quomodo intelligitur. fo.47.col.3.
Dona gratię ſine charitate eſſe nõ poſſunt. fo.101.col.3
Dona dantur hominibus ad effundendum illa in vtilitatem aliorum. fo.117.col.3.
Dona ſunt quę voluntarię offeruntur, non quę vi extorquentur. fo.257.col.3.
Donec, & quoadusq; quandoq; finite ponuntur, & quãdoq; infinite. fo.249.col.4.
Donec in ſcripturis quandoq; pro finito, quandoq; pro infinito tempore ponitur. fo.111.col.1.
Donec cauſam cęcitatis & terminum deſignat. fo.40. columna.4.
Dubium de inducatione. fo.19.col.4.
Dubium de authoritate Pauli ſuper angelos & apoſtolos. fo.142.col.2.
Dubium an hęc verba Ex operibus legis &c. ſint in lege. fo.17.col.1.
Dubium ſuper hoc verbo Nunquam dominum glorię crucifixiſſent. fo.68.col.2.
Dubium an apoſtoli cęteris ſanctis pręferendi ſint, declaratur. fo.34.col.2.
Dubium an non faciens peccatum mortale, quod a cõſcientia inducitur eſſe faciendum, peccet mortaliter. fo.56.col.3.
Dubium de fractione hoſtię. fo.96.col.3.
Duo filii Abrahã conueniunt in patre, differunt in modo generationis. fo.160.col.3.
Duo incentiua ad peccãdum, Amor & Timor. fo.252. columna.3.
Duo ſunt debita pręlatis. fo.296.col.2.
Duplex quęſtio de electione bonorum, & reprobatione malorum. fo.40.col.1.
Duplex fructus legis. fol.14.col.3.
Duplex ſignificatio in ſacra ſcriptura, vna per voces, altera per res. fo.160.col.4
Dupliciter poſſunt peccare principes accipiendo tributa. fo.52.col.3
Duplex modus iurandi. fo.7.col.4.
Duplex eſt modus manducandi corporis Chriſti. fo.98 columna.2.
Duo ſigna virtutis diuinę in Chriſto. fo.6.col.3.
Duplex acceptio particulę vt. fo.16.col.1.
Duplex ẽ potẽtia dei, creandi & gubernandi. fo.230.c.1
Duplex comparatio minoris ad maius. fo.22.col.2
Duplex malum & duplex maledictum, culpę & pœnę fo.155.col.3.
Duplex radix erroris. fo.218.col.3.

De Litera E

Eadem eſt poteſtas qua in bonum gratia dei ordinamur. & qua in malũ ex vitio noſtro. fo.52.col.1.
Eccleſię duplex acceptio. fo.95.col.2.
Eccleſia pro adunatione fidelium. fo.224. columna.1.
E duobus pœnitentia inducitur. fo.260.co.1.
Effectus ſequitur ex inſtrumento, ſecundum conditionem cauſę principalis. fo.110.col.1.
Effectus noui teſtamenti. fo.266.co.1.
Effectus ſpiritus ſancti qui ſint. fo.185.col.4.
Effectus ſanctę ſcripturę, docere veritatem, arguere, falſitatem, eripere a malo, inducere ad bonum. fo.236. columna.3.
Efficatia duplex verbi dei. fo.41.col.2.
Eleęmoſina pro benedictione. fo.134.col.4.
Eleęmoſina duplex, ſpiritualis & corporalis. fo.222.c.4
Elegit nos & prędeſtinauit idem. fo.169.col.4.
Electio duplex, pręſentis iuſtitię, & ęternę prędeſtinationis. fo.169.col.4.
Electio & dilectio aliter ordinantur in deo, aliter in homine. fo.38.col.4.
Electio viduę ſexaginta annorum fiebat, vel ad pręſidẽtiam aliarum viduarum, vel ad ſubſtentationem ex euangelio. fo.227.col.1.
Elementa Chriſtianorum ſunt articuli fidei. fo.258.c.3
Eluidii error circa fratres domini. fo.149.col.3.
Enoch & Heliam adhuc viuere oſtendit. fo.275.col.3.
Epiſcopus non debet habere duas vxores, non tantum propter incõtinentiam, quantum propter repreſentationem Chriſti & eccleſię. fo.222.col.4.
Epiſcopus cur vnius vxoris vir. fo.28.col.1.
Epiſcopi quondam eligebantur per electionem diuinam. fo.226.col.1.
Epiſcopi non debent diſpenſare temporalia ſed diaconi. fo.120.col.4.
Epiſcopo licet dimittere populum incorrigibilem, ſicut Apollo fecit. fo.116.col.2.
Epiſtola ad Romanos eſt prima. fo.4.col.3.
Epiſtola commendatur ex parte materię, & authoris. fo.4.col.4.
Error legalium. fo.295.col.3.
Error eorum qui reliquos ſanctos, apoſtolis cõparant. fo.169.col.4.
Error quorundam dicentium in ſacramento non eſſe corpus Chriſti ſecundum rei veritatem, ſed ſolum ſicut in ſigno. fo.96.col.2.
Error dicentium q; in patria videbimus deum per ſimilitudinem. fo.104.col.2.
Error Fotini circa potentiam filii. fo.246.col.3.
Error Pelagiani initium boni operis ex nobis eſſe dicentis fo.30.col.2.
Error Manichęorum triplex. fo.5.col.3.
Error manichęi Chriſtum corpus phantaſticum habere affirmantis. fo.38.col.1.
Error Origenis de reſtauratione mundi infinities. fo.294.col.2.
Error Manichęi dicentis teſtamentum vetus non contineri ſub ſancta ſcriptura. fo.236.col.3.
Error ſuperbię duplex. fo.228.col.3.
Error pauperum Lugdunenſium, aſſerentium, bonitatem miniſtri requiri ad collationem ſacramenti. fo.262.col.3.
Error Nonati, tenentis, nullum poſt baptiſmum poſſe ad pœnitentiam reſurgere. fo.259.col.4.
Error Manichęi dicentis, legem veterem nõ debere mutari. fo.263.col.2.

Error Grecorum,dicentiũ, nullum poſſe intrare in regnum cœlorum. fo.180.col.2.
Errant quidam circa aduentum Chriſti, dicentes tarde Chriſtum eſſe venturum,alteri vero cito venturũ, alii autem dicunt, ꝙ quando venturus ſit neſciunt. fo.115.col.3.
Error Origenis qui credidit futurum,ꝙ omnis creatura rationalis ſiue angeli ſiue homines, ſiue dæmones ſubiiceretur Chriſto, ſubiectione charitatis. fo.193. columna.1.
Error Arrii,affirmãtis filium dei,ideo primogenitum, quia eſt prima creatura. fo.100.col.1.
Error Arrii,qui dicit filium eſſe minorem patre.fo.192 columna.4.
Error Neſtorii, qui dicit vnionem eſſe intelligendam ſecundum inhabitationem. fo.192.col.4.
Error Euthiretis,qui aſſeruit, ꝙ ea duabus naturis reſultaret vna natura. fo.192.col.4.
Error Valẽtini,affirmantis Chriſtum attuliſſe corpus e cœlo. fo.192 col.4.
Error Apollinaris,dicentis Chriſtum non habuiſſe animam. fo.192.col.4.
Error Origenis, aſſerentis nihil aliud eſſe ſubiici loci, ꝙ illuminari. fo.149.col.3.
Error quorundam negantium reſurrectionem mortuorum. fo.112.col.2.
Error quorundam dicentium ꝙ reſurgent corpora ad eundem modum viuendi. fo.112.col.2.
Error in primitiua eccleſia in obſeruatione legalium. fo.113.col.4.
Error Fotini dicentis Chriſtum eſſe purum hominem. fo.192.col.4.
Error Origenis,affirmantis omnes ſpirituales creaturas etiam animam Chriſti a principio creatas.fo.148 columna.4.
Error dicentium animam habere figuram corporis. fo.125.col.1.
Error Arrii ſpiritum ſanctum eſſe creaturam aſſerentis. fo.35.fol.1.
Error Origenis dicentis pœnas damnatorum non eſſe æternas. fo.114.col.2.
Error Pelagiani,ꝙ pœnitentia ſit a nobis.fo.234.col.4.
Error Fotini de incarnatione Chriſti. fo.5.col.1.
Error Sabellii,de incarnatione Chriſti. fo.5.col.1.
Error Arrii quo ad incarnationem Chriſti. fo.5.col.2.
Error de incarnatione Chriſti. fo.5.col.2.
Error Neſtorii de incarnatione Chriſti. fo.5.col.2.
Error Origenis,dicentis damnatos aliquando ſaluandos. fo.172.col.3.
Error quorundam aſſerentium in reſurrectione totũ verti in ſpiritum,vel in aerem. fo.114.col.1.
Error Valentini Chriſtum non de maſſa generis humani,ſed de cœlo corpus attuliſſe dicentis. fo.38.col.1.
Error Neſtorii, qui poſuit alium eſſe filium hominis, alium dei filium. fo.38.col.1.
Error Arrii,Chriſtum eſſe minorem patre dicentis. fo. 38.col.1.
Error Nicolaitarum. fo.295.col.3.
Error Grecorum aſſerentium animas ſanctorum decedentium non ſtatim poſt mortem deduci ad viſionẽ dei,& eius præſentiam,ſed morari in quibuſdam manſionibus vſꝙ ad diem iudicii. fo.176.col.3.
Error Manichæorum,volentium carnem nõ eſſe a deo. fo.31.col.2.
Error Pelagianorum dicentium inchoationem boni operis eſſe a nobis. perfectionem autem a deo. fo. 71.col.4.
Eſſentia diuina non prouenit in cognitione angelorũ inferiorum per ſuperiores,ſed ea quæ ſunt prouidentiæ diuinæ. fo.102.col.1.
Eſſe ſub lege quid. fo.158.col.3.
Eſſe in Chriſto dicimur vel per fidem, vel per charitatem. fo.141.co.2.
Eſſe ſub lege dupliciter dicitur,vel quãtũ ad obligationem,vel quantum ad coactionem. fo.164.col.2.
Eſſe in lege,& eſſe in operibus legis. fo.155.col.1.
Eſſe aliquid in poteſtate alicuiu,dupliciter dicitur.fo. 149.col.3.
Eſſe in forma dei,eſt eſſe in natur.dei. fo.192.col.3.
Eſſe duplex eſt. fo.127.col.4.
Etymologiam non recte peti ea aliena lingua. fo.2.c.3
Euafacta.Iſaac natus. fo.5.col.3.
Euangelium veteris teſtamenti eſt aliud in promiſſis, non autem aliud eſt in figura. fo.148.col.1.
Euangelium non eſt ſecundum hominem,quia eſſe ſecundum hominem vitium ſonat. fo.148.col.4.
Euangelium quadrupliciter commẽdatur.fo.4.col.4.
Euangelium eſt filii dei tripliciter. fo.7.col.3.
Euangelium quid eſt. fo.105.col.4.
Euangelium confert ſalutem multis modis.fo.8.co.3.
Euangelium eſt Chriſti & noſtrum. fo.124.col.2.
Euangeliſta dicitur,vel qui ſcribit euangelium, vel qui illud prædicat. fo.237.col.2.
Euacuare fidem dei dupliciter dicitur. fo.15.col.3.
Euitans mala propter mandatum dei, nõ eſt liber, ſed euitans mala quia mala,ille eſt liber. fo.123.col.1.
Excellentia Chriſti ad vetus teſtamentum. quãtum ad tres ſingulares perſonas in lege contentas. fo.246. columna.2.
Excommunicare quid. fo.77.col.1.
Exemplum ſuperioris magis cogit ꝙ verba.fo.151.co.4.
Ex parte militiæ duo requiruntur, expugnare contrarios & ſubiicere eos,qui debent ſubiici. fo.220.col.3.
Exteriora hominis ſunt id quod eſt iuxta ipſum,ſupra ipſum,vel infra ipſum. fo.165.col.2.

De Litera F

FAſcinatio quid. fo.153.col.3.
Facere quod in ſe eſt ad gratiam habendã, non ea libero arbitrio dependet, ſed ex dono dei quod remoueat obſtaculum. fo.192.col.3.
Fides lumen animæ. fo.173.col.3.
Fides quandoꝙ ſumitur pro re credita, quandoꝙ pro habitu. fo.180.col.2.
Fides oſtendit rectam viam veniendi ad patriam. fo. 168.col.2.
Fides pro virtute,vel pro ſermone fidei,vel fidei certitudine capitur. fo.99.col.4.
Fides plena fit duobus modis,quantum ad materiam, & quantum ad formam. fo.272.col.4.
Fides oſtendit deum,ſpes facit tendere in deum,charitas autem vnit deo. fo.219.col.1.
Fides & opera ſimul ſunt. fo.271.col.
Fides qua iuſtificamur a quo ſit. fo.17.col.3.
Fidei ſubſtantia quid. fo.275.col.2.
Fidei definitio. fo.126.col.2.
Fidei duplex acceptio. fo.57.col.4.
Fidei diffinitio. fo.174.col.3.
Fidei annunciatæ per Chriſtum & ſanctos eius debemus credere. fo.144.col.4.
Fideles Chriſti ſine miniſtris acceſſum habent ad deũ. fo.70.col.1.
Fideles non debent obſeruare curſus cœleſtes. fo.259. columna.2.
Fideliter eſt deo adhærendum,fide,ſpe,& charitate. fo. 271.col.4.
Fideles ſubſunt infidelibus duobus modis.fo.77.col.3.
Fideles ab infidelibus iudicari nefas ob quatuor. fo.77 columna.1.
Figura conceptus virginis per ſteriles demonſtratur. fo.176.col.3.
Filii debent honorare parentes tribus modis, reuerentia,obedientia & ſuſtentatione. fo.127.col.1.
Filius habet eam virtutem,quam pater, & eodem modo eſt cum patre. fo.246.col.4.
Filius eſt æqualis patri ſecundum diuinitatem. minor autem ſecundum humanitatem. fo.3.col.3.
Filius coæternus,conſubſtantialis, & æquipollens cum patre. fo.147.col.2.
Finis operum diuinorum eſt bonitas dei. fo.40.col.1.

Finis opus arguit. fo.136.col.1.
Fœtus dicitur abortiuus tribus modis. fo.109.col.2.
Fomes quomodo lex dicitur. fo.30.col.3.
Fomes duplicem habet cauſam. fo.30.col.3.
Fontes allegoriarum. fo.3.col.1.
Formę ſacramentorum efficiunt quod ſignificant. fo. 96.col.4.
Fornicatio vincitur fugiendo. cætera peccata reſiſtẽdo. fo.79.col.2.
Fornicatio vnde dicitur. fo.184.col.1.
Fotini error dicentis Chriſtum purum hominem fuiſ/ ſe,& ex virgine principium eſſendi ſumpſiſſe. fo.158. columna.1.
Fundamentum virtutum eſt fides. Fundamentum ve/ ro doctrinę Chriſti pœnitentia. Fides baptiſmus, im/ poſitio manuum, reſurrectio mortuorum, & iudi/ cium æternum. fo.259.col.2.
Fundamẽtum apoſtolorum, & totius eccleſię Chriſtus. fo.175.col.4.
Fuga humilitatis & cautelę. fo.140.col.4.
Futurum aliquid dicitur, vel reſpectu noſtri vel illius ad quem comparatur. fo.250.co.4.
Fratres in ſcriptura varie dicuntur. fo.149.col.4.
Fructus gratię qui. fo.128.col.3.
Fructus dicitur duobus modis, vt acquiſitus, vel vt pro ductus. fo.164.col.3.
Fructus orationis duplex. fo.106.col.2
Fructus paſſionis fuit duplex. fo.258.col.2.
Frui deo tantum homini conceditur. fo.60.co.1.
Fruſtra credere eſt non operari. fo.109.col.1.

De Litera G

GEnua flectit quis ſe ſubiiciendo, & debilita tem virtutis oſtendendo. fo.178.col.1.
Generatio in vnaquaq; re quo modo eſt. fo. 200.col.1.
Gentiles erant alieni a tribus bonis in Iu dæis exiſtentibus. fo.40.col.4.
Genus ſacrificiorũ in lege quadruplex. fo.270.col.4.
Gloria conuenit Chriſto antonomaſice. fo.146.col.4.
Gloria duplex. fo.139.col.4.
Gloria dei dupliciter dicitur. fo.93.col.3.
Gloria ſeptem modis amittitur. fo.87.col.3.
Gratia prior fide natura. fo.21.col.3.
Gratia & liberum arbitrium oſtenditur. fo.216.col.4.
Gratia duplex, gratis data, & gratũ faciens. fo.169.co.2
Gratia præueniens, & cooperans vel ſubſequens. fo.122 columna.3.
Gratia Chriſti in ipſo, in corpore, in membris. fo.4.c.2.
Gratia ad remiſſionem peccati. Donum autem ad bo/ na ſuperaddita refertur. fo.24.col.1.
Gratia prior Apoſtolatu. fo.6.col.4.
Gratia liberat a corpore mortis huius dupliciter. fo.30 columna.4.
Gratiam impartitur miniſter multipliciter. fo.8.col.1.
Gratiam & liberum arbitrium ad opus humanum cõ/ currere oſtendit. fo.260.col.1.
Grauitas peccati attenditur dupliciter. fo.98.co.1.

De Litera H

HAbens ſpiritum dei, ex ipſo non poteſt pec care, ſed ex errore ipſius voluntatis pec care poteſt. fo.99.col.2.
Habitudo legis ad iuſtitiam duplex. fo.17. columna.3.
Habitum mutare vel mutari dicitur qua drupliciter. fo.192.col.4.
Hebionorum error aſſerẽtium Chriſtum ex ſemine Io/ ſeph, conceptum. fo.158.col.3.
Hebręi a quo nomen ſortiti ſunt. fo.139.col.4.
Hęc dictio poſſe interdum importat, non nudam potẽ tiam, ſed promptitudinem. fo.257.col.1.
Hęc dictio propterea in hoc loco, propterea vnxit te, di cit cauſam finalem, non cauſam meritoriam. fo.148 columna.4.
Hęc ſequela Chriſtus reſurrexit, ergo & nos reſurgemus quomodo capitur. fo.109.col.4.
Hęreſis quid. fo.94.col.4.
Hęreticus varie accipitur. fo.148.col.2.
Hęreſis electio dicitur. fo.244.col.1.
Hęreſis Iudęorum, q̃ ſerui dei non tenentur obedire ho minibus. fo.242.col.1.
Hieronymi & Auguſtini circa legalia diuerſitas. fo.151. columna.4.
Hoc eſt corpus meum, quomodo intelligitur. fo.96. columna.3.
Homo non poteſt procurare ſalutem alterius interius operando. ſed exterius prędicando, perſuadendo, confirmando, & proponendo. fo.99.col.4.
Homo poteſt gloriari de dono dei dupliciter. fo.142. columna.2.
Homo dupliciter deo adſiſtit. fo.93.col.1.
Homo tripliciter ordinatur, ad ſe, ad deum, ad proxi/ mum. fo.183.col.2.
Homo cadens in peccato poſt gratiam, poteſt duplici ter ſe habere, vel perſeuerare, vel pœnitere. fo.160.c.3
Homo quantum ad animalem ſenſum. & animalem vitam non poſſe ſuſcipere ſpiritum dei. & quare. fo. 69.col.2.
Homo peccando incurrit reatum culpæ, & ſeruitutem diaboli. fo.203.col.2.
Homo ſpiritualis eſt obligatus legi diuinę. fo.123.co.1.
Homo poteſt aliquem a deo auertere tribus modis. fo. 37.col.1.
Homo triplex habet bonum. fo.48.col.3.
Homo ſpiritualis quid. fo.69.col.2.
Homo deo eſt inimicus dupliciter. fo.11.col.2.
Homo tenetur deo, & proximo, & ſibi, propter deum. fo.154.col.3.
Homo duobus modis poteſt dici animalis. fo.69.col.1.
Homo creatura mundi quare dicatur. fo.9.col.3.
Homines induunt Chriſtum exterius per bonam con uerſationes, & interius per ſpiritus renouationem. fo.157.col.3.
Hominem poſſe ſaluari per liberum arbitrium tãtum error. fo.193.col.3.
Hominem neceſſario ſaluari error. fo.93.col.3.
Hominem contingit tripliciter intendere ædificare ſu per fundamentum, lignum, fœnum, ſtipulam. fo.71 columna.3.
Honor & gloria ſe habent, ſicut effectus & cauſa. fo.251 columna.1.
Honor eſt exhibendus deo dupliciter. fo.124.col.2.
Hoſtia quę deo immolabatur quatuor habebat. fo.48 columna.4.
Huius dictionis paſcha deductio. fo.178.col.3.
Humilitas & virtutem & delectionem dicit. fo.197.c.4.
Hypocritarum opera quę. fo.244.col.4.

De Litera I

IDem eſt ſpiritus dei patris & Chriſti. fo.32. columna.3.
Idem eſt author noui & veteris teſtamenti. fo.246.col.3.
Idololatrare eſt aliquid exterius colere. fo. 124.col.2.
Idolum quomodo nihil eſt. fo.85.col.1.
Ignobiles in honore conſtituti, non dignantur ſuos agnoſcere. fo.252.col.1.
Ignorantię cauſa. fo.9.col.4.
Imago quid. fo.247.col.1.
Imago quid proprie. fo.199.col.4.
Immundum dicitur dupliciter, vel ſecundum naturã, vel ſecundum ſignificationem. fo.240.col.3.
Imperfectum in vno & eodem ſubiecto prius eſt tem/ pore quam perfectum. fo.93.col.4.
Improbatio erroris Manichęi dicẽtis Chriſtum habuiſ ſe veram carnem. fo.127.col.3.
In apoſtolatu ſunt authoritas, & altitudo poteſtatis.

fo.218.col.3.
Inanis,ideſt leuis,vel vacuus,vel mobilis. fo.109.col.1.
In aduerſis tria nobis requiruntur. fo.105.col.3.
In actu matrimonii tria ſeruanda. fo.80.col.2.
In bello proteguntur duo membra principaliter,cor & caput. fo.213.col.1.
In bono ſunt tria. fo.13.col.2.
Inobedientia prima pars ſuperbię. fo.24.col.3.
In charitate tria ſunt. fo.50.col.3.
In cœlo,ideſt in deo,eſt paternitas omnis. fo.178.col.2.
In Chriſto ſunt duę naturę. diuina,& humana, ſecũdũ quam factus eſt hęres vniuerſorum. fo.146.col.3.
Inchoatio intermittitur,quo ad ęſtimationem,vel quo ad perfectionem. fo.259.col.1.
In corpore myſtico tria reperiuntur. corpus,membra principalia,& caput. fo.146.col.1.
In cruce ſunt quatuor dimenſiones. fo.179.col.1.
In datione ſpiritus ſancti ordinate ſe habent. ſpiritus ſanctus inhabitans,donum gratię & charitatis, & ſacramentum nouę legis. fo.154.col.3.
In deo tria attendenda. fo.10.col.1.
Indigne ſumẽs corpus Chriſti. reus erit corporis & ſanguinis domini triplici modo. fo.98.col.1.
Indigne manducat & bibit aliquis dupliciter. fo.97.c.3
Induimus Chriſtum dupliciter. fo.54.col.2.
Indulgentia in verbis Apoſtoli ſecundum indulgentiã dico,quomodo intelligitur. fo.80.col.3.
Induratus homo es deo negatiue dicitur, ex homine poſitiue. fo.153.col.4.
In eccleſia eſt triplex diuerſitas,bonorum & malorum, bonorum & meliorum,malorũ & peiorum. fo.234. columna.2.
In ira triplex eſt gradus. fo.183.col.3.
In iudicio generali duo erunt. fo.126.col.3.
In iuſtificatiõe impii eſt duplex terminus. fo.243.col.3.
In electione bonorum,& reprobatione malorũ, eſt triplex differentia attendenda. fo.40.col.3.
In epiſtola ſecunda ad Corinthios de miniſtris tam bonis q̃ malis differit Apoſtolus. fo.117.col.2.
In euchariſtia accidentia manent ſine ſubiecto. fo.96. columna.3.
In euchariſtia eſt corpus Chriſti per conuerſionem panis & vini. fo.96.col.2.
In fide duo ſunt,id quod creditur, & ille cui creditur. fo.212.col.2.
Infideles ſine examinatione,& ſine diſcuſſione damnabuntur. fo.77.col.1.
Infideles non apparebunt in iudicio quantum ad diſcuſſionem. fo.126.col.3.
In fermento duo conſiderantur. fo.26.col.1.
Inferiores partes terrę,ſumuntur vel pro terra noſtra habitabili,vel pro inferno. fo.180.col.3.
Inferiora imitantur ſuperiora,quia agens ſuperius aſſimilat ſibi patiens. fo.92.col.2.
Infirmis licitum eſt in iudicium ſua repetere,non autẽ perfectis. fo.78.col.2.
Infirmi poſſunt non ieiuni corpus Chriſti ſumere. fo. 95.col.2.
In forma dei dicitur & non in natura propter nomina quę competunt filio,quę ſunt filius verbum, & imago. fo.192.col.1.
In hoc loco omnia ſubiecta ſunt ei,& diſtributio generalis,non accommoda. fo.251.col.2.
In homines Apoſtolus bonos intelligit, per pecora luxurioſos, per volucres ſuperbos, per piſces cupidos. fo.112.col.4.
In homine eſt triplex ſpiritus. fo.152.col.2.
In lege,aliqua ſunt moralia, aliqua cæremonialia. fo. 219.col.3.
In morte tria conſiderantur,cauſa mortis, donum inditum,meritum mortis. fo.270.col.1.
In peccato ſunt duo,obiectum peccati,& delectatio in obiecto. fo.184.col.
In pœna ſunt quatuor. fo.13.col.1.
In pignore ſunt duo,& certitudo,& æquiualentia. fo. 219.col.3.
In pręmio ſunt tria. fo.13.col.1.
In proſperis nobis neceſſaria eſt miſericordia,benignitas,humilitas,modeſtia. fo.105.col.3.
In qualibet ciuitate vnus gubernator,vna lex,eadẽ inſignia,& idem finis. fo.179.col.4.
In quatuor gradus homines inducuntur ad bonum. fo.13.col.4.
In quibus vir nequit dimittere vxorem cauſa fornicationis. fo.81.col.1.
In quo epiſcopi & pręſbyteri non ſunt diſtincti. fo.190. columna.1.
In ſalutem omni credenti triplex ſenſus. fo.8.col.3.
In ſacramento tria ſunt. fo.64.col.3.
In ſacramento euchariſtię aliquid eſt dupliciter. fo.97. columna.2.
Inſenſatus fit aliquis multis modis. fo.153.col.3.
Inſenſatus qui caret ſenſu fidei, ideſt veritate. fo.153. columna.3.
In ſeruitute tria laudabilia inueniuntur. fo.88.col.1.
In ſorte triplex peccatum poteſt accurrere ſuperſtitionis,tentationis,vanitatis. fo.270.col.2.
Iſta quatuor reuelatio,ſcientia,prophetia, doctrina cõſiderari poſſunt,penes ea de quibus ſunt,& penes modos acquirendi cognitionem,& ſic dupliciter diſtinguntur. fo.105.col.3.
Intellectus & voluntatis ordo diuerſus. fo.274.col.2
Intellectus quandoq; dicitur ſenſus. fo.258.col.4.
In timore duo conſideranda. fo.278.col.2.
Interpretabilis ſermo,exponitur negatiue, vel affirmatiue. fo.258.col.3.
Inter animalia,quę colebant gẽtiles, cur Paulus piſces pręteremiſerit. fo.10.col.1.
Inter deum patrem,& patrem carnalem hoc diſtat, quia iſte ad corpus,ille quo ad vtrunq;. fo.241.col.4.
Inuiſibile dupliciter dicitur, propter ſe, & propter ſui excedentiam. fo.230.col.2.
In vxoribus epiſcoporum quatuor conditiones debent eſſe. fo.223.col.3.
Iudęi vere ſunt obtuſi vſq; in hodiernum diem. fo.122. columna.4.
Iudęi ſub lege erant. fo.157.col.2.
Iudęi & Gręci poſſunt dupliciter cõſiderari. fo.157.c.4.
Iudęos ſciuiſſe Chriſtum in lege promiſſum declarant. fo.64.col.1.
Iudaicę gentis pertinacia. fo.2.col.4.
Iudęorum error confunditur de meritis patris confidentium. fo.38.col.3.
Iudicans habet cognitionem, & ſuperioritatem adiudicantem. fo.60.col.3.
Iudicium domini duplex, vniuerſale, & particulare. fo.273.col.4.
Iudex aliter dominium mortis habet, & aliter latro. fo.252.col.2.
Iudicium eſt illicitum quatuor modis. fo.78.col.1.
Iudicium triplex. fo.21.col.4.
Iudicium temerarium quid eſt. fo.78.col.3.
Iugum dei,ex charitas, iugum vero diaboli iniquitas. fo.130.col.1.
Iuramentum ex ſe licitum,ſi recte fiat.certe in iudicio, iuſtitia,& veritate. fo.261.col.1.
Iuramentum eſſe neceſſarium. fo.7.col.4.
Iuramentum dei. fo.55.col.4.
Ius duplex,naturale,& poſitiuum. fo.219.col.3.
Iuſtitia dupliciter conſideratur,quo ad humanum iudicium & quo ad diuinum. fo.273.col.4.
Iuſtitię acceptio varia. fo.279.col.2.
Iuſtitia,pax,& gaudium.hic quidem imperfecte,in patria autem perfecte habentur. fo.57.col.1.
Iuſtitia quandoq; ſumitur ſpecialiter, quandoq; generaliter. fo.195.col.2.
Iuſtitię duplex acceptio. fo.8.col.4.
Iuſtificari dupliciter accipi poteſt. fo.152.col.2.
Iuſtificari tripliciter dicitur. fo.13.col.4.
Iuſtificatio Chriſti in omnes homines tranſit dupliciter. fo.24.col.3.
Iuſtificari,vel quo ad exequutionem iuſtitię,vel quo ad habitum

habitum iuſtitię infuſum. fo.155.col.1.
Iuſtificatio in prędeſtinatis non fruſtratur. fo.36.col.1.
Iuſtus non obligatur ad legē ſicut onus. fo.219.col.3.

De Litera L

Laborare manibus eſt præceptum ab Apoſtolo, non abſolute neceſſarium, ſed ſub conditione. fo.217.col.4.
Laborem eſſe potiorem tripliciter intelligitur. fo.70.col.3.
Laudabilius eſt frequentius ſumere corpus Chriſti, ǭ ꝓarius. fo.98.col.2.
Laus & honor dei eſt pręmium principum. fo.52.col.3.
Lazari & alii qui ante Chriſtum ſurrexerunt, nō ad immortalitatem ſurrexerunt ſicut & Chriſtus, & ideo Chriſtus dicitur primus. fo.200.col.4.
Legati poſſunt accipere ſtipendia, vel & papa pro neceſſitate vnius patris mundi, in ſubſidium alterius partis. fo.138.col.2.
Legimus vetus teſtamentum in teſtimonium non autem ad vſum. fo.204.col.1.
Lex multipliciter in ſcripturis capitur. fo.17.col.1.
Lex in ſcripturis varie accipitur. fo.25.col.1.
Legis factorum. & fidei diſcrimen. fo.28.col.2.
Legis triplex acceptio. fo.31.col.2.
Lex moritur in homine, quando ratio naturalis, ſuccūbit paſſionibus. fo.28.col.1.
Lex in manifeſto data fuit. myſteria autem in occulto. fo.24.col.4.
Lex Moſę cur dicitur lex mortis. fo.28.col.2.
Lex eſt peccatum dupliciter. fo.28.col.3.
Lex occaſionem peccandi non dat. vtrum a lege peccatum occaſionem accipit. fo.28.col.4.
Lex hominem tripliciter captiuat. fo.30.col.4.
Lex eſt virtus peccati per occaſionem. fo.115.col.2.
Lex quadruplex. fo.31.col.3.
Lex ſancta tripliciter dicitur. fo.29.col.2.
Lex quomodo operatur iram. fo.20.col.1.
Lex vetus ad nouā ſe habet ſicut opera naturę, ad opera intellectus. fo.155.col.3.
Lex vetus ſpiritualis. vel a ſancto ſpiritu. fo.29.col.3.
Lex noua ſpiritualis & ſpiritus. fo.19.col.3.
Lex vetus eſt paries macerię, propter duo. fo.174.col.4.
Lex vetus propter quatuor data eſt. fo.156.col.3.
Liberalitas quid ſit. fo.295.col.1.
Liber vitę quid eſt. fo.271.col.1.
Liber vitę. fo.196.col.4.
Liber vitę quid ſit. fo.293.col.3.
Liberum arbitrium habet multiplicem ſtatum. fo.272. columna.3.
Liberum arbitrium & gratia oſtenditur. fo.266.col.1.
Liberum arbitrium & ſi inclinari poſſit. non tamen cogi. fo.27.col.2.
Licet triſtari pro mortuis ordinate. fo.211.col.4.
Licitę ſunt ſecundę, tertię, & quartę nuptię. fo.28.col.1.
Ligamen conſcientię idem eſt cum ligamine legis. fo.56.col.3.
Litera occidit occaſionaliter. fo.122.col.1.
Literę commendatitię vſque quo opera eorum cognoſcantur, non ſunt malę. fo.121.col.1.
Literalis ſenſus duplex eſt. fo.160.col.4.
Locus in quo ſcripta eſt epiſtola ad Romanos. fo.2.c.3.
Locus corporis glorioſi. fo.113.col.2.
Locutio duplex, interior & exterior. fo.185.col.4.
Loco idearum multarum habemus verbum dei. fo.200.col.1.
Loqui linguis & literaliter, quantum ad idiotas tunc erat inſanire. fo.107.col.2.
Lumen glorię duobus modis menti infunditur. fo.141. columna.4.
Luxuriam committens quomodo peccat in corpus. fo.79.col.3.

De Litera M

Maieſtas quid. fo.147.col.3.
Maledicere tripliciter contingit. fo.50.c.4.
Malum quod homini nocet duplex. fo.279.col.2.
Malum pœnę duplex. fo.36.col.2.
Malum duplex, pœnę & culpę. fo.280.c.3.
Malum contra proximum poteſt eſſe dupliciter. fo.102 columna.4.
Mali prelati auſteritate imperant. fo.120.col.2.
Mali prelati & doctores non ſunt in malum imitandi. fo.166.col.3.
Mali ſine cauſa, id eſt vtilitate patiuntur, boni vero ſumma cum vtilitate. fo.154.col.2.
Maledictum in hoc loco. Factus eſt pro nobis maledictum in abſtracto capitur. fo.155.col.3.
Maior ſeruiet minori tripliciter capitur. fo.38.col.3.
Manichęorum error confunditur qui diuerſitatem eorum, quę hominibus accidunt natiuitati adſcribunt. fo.38.col.3.
Matrimonium habet triplex bonum. fo.80.col.2.
Matrimonium propter duo eſt inſtitutum. fo.80.col.1.
Maximum miraculorum fidei. fo.108.col.4.
Mediator plures ſupponit. fo.156.col.3
Melota quid. fo.280.col.1.
Merces in bonum & in malum accipitur. fo.11.col.1.
Merita ſanctorum non fuerunt cauſa electionis filiorum ſed gratis ſunt omnes electi. fo.47.col.1.
Meritum duplex condigni, & congrui. fo.260.col.3.
Meritum vitę in tribus eſt. fo.227.col.3.
Miles Chriſti pugnat contra peccata, contra errores, cōtra tyrannos. fo.232.col.4.
Militia alia carnalis, alia ſpiritualis. fo.220.col.3.
Miniſter euangelii ex tribus cōſtat, ex miſſione, idoneitate, & forti animo ad proſequendum. fo.219.col.4.
Miniſtri quales eſſe debeant. fo.232.col.4.
Miniſtrorum bonorum commendatio, & malorum, malitię exaggeratio. fo.121.col.2.
Miraculum mendax quid. fo.216.col.2
Miracula nulla fecerunt ſancti, niſi quę ad ecclesię vnitatem pertinerent. fo.102.col.2.
Miſericordia ſecundum tria attenditur. fo.39.col.2.
Miſereri cui dignum eſt dicitur dupliciter. fo.39.col.2.
Miſſio duplex. fo.249.col.4
Miſit deus filium ſuum vnigenitum, non a ſe ſeparatū, non vt eſſet, ubi prius non erat, non quaſi miniſtrum ſed ad ſanandum, ad liberandum, ad ſaluandum. fo.158.col.2.
Mittuntur aliqui a deo dupliciter. fo.43.col.1.
Modeſtia quid. fo.135.col.4.
Modeſtię deſcriptio. fo.243.col.1.
Modus iuſtitię duplex, moralis, & legalis. fo.195.col.2.
Modus adipiſcendi iuſtitiam, author & fructus eius. fo.195.col.2.
Modus, quo Chriſtus accedit ad deum pro nobis, eſt triples, virtute, natura, & pietate. fo.264.col.2.
Modus ſubiiciendi duplex, vel per voluntatem ſubditorum, vel per voluntatem domini. fo.249.col.4.
Modus loquēdi Apoſtoli, qui circa temporalia ſemper addit conditionem, & vnum ſpirituale contra temporale, ponit. fo.129.col.3.
Modus ſciendi quid. fo.84.col.4.
Mos inter miſſarum ſolemnia inuicem oſculandi. fo.61.col.4.
Moralis locus. fo.3.col.1.
Moralia non per ſe dicuntur opera legis ſeu cęremonialia. fo.152.col.2.
Mors an ſit homini naturalis. fo.23.col.1.
Mors duplex. fo.23.col.3.
Mortis Chriſti triplex conſideratio. fo.22.col.2.
Mortuus eſt Chriſtus peccato. pro peccato. tollendo peccatum vel mortuus in ſimilitudinem carnis peccati. fo.26.col.2.
Moyſes non habuit faciem cornutam, ſed ſplendidam. fo.122.col.2.
Mulier ſola non ſufficit ad educationem filiorum, ſed maſculus maxime concurrit. propter nutrimētum

animę. fo.80.col.1.
Mulieres coram ſacerdotibus velentur propter duo. fo.94.col.1.
Mulieres non ordinandas eſſe. fo.213.col.4.
Mulieres quomodo in reſurrectione acceperunt mortuos ſuos. fo.18.col.1.
Mulieri publice docere nõ permittitur, priuate autem ſecus. fo.222.col.1.
Mulieribus permittitur manifeſtatio reuelationis priuatę, non autem publicę. fo.108.col.2.
Mundus, & caro dicuntur tentare materialiter. fo.210. columna.3.
Munus duplex. fo.6.col.3.
Mutatio, vel ceſſatio motus cœlorum vnde. fo.249.c.2
Myſticus ſenſus eſt triplex. fo.160.col.4.

De Litera N

NAtiuitas ſpiritualis in Chriſto. fo.254.col.4
Naturalia non cadunt ſub prædeſtinatione, ſed ſuper naturalia. fo.5.col.3.
Natura diuina dupliciter conſideratur. fo. 10.col.3.
Ne in ſcripturis dupliciter capitur. fo. 59. columna.4.
Neſtoris error. opinantis virginem Mariam non eſſe matrem filii dei, ſed filii hominis. fo.158.col.4.
Nemo vidit deum oculo corporali, vel ſecundum eſſentiam in carne, vel id quod deus eſt in ſeipſo. fo. 230.col.1.
Nicolaus hęreticus vnus ex ſeptem primis diaconibus. fo.209.col.1.
Nihil maius humanitate Chriſti, excepta trinitate. fo. 251.col.3.
Nocumentum infertur proximo tripliciter. fo.53.col.1
Non agere bonum & agere malum quid. fo.29.col.4.
Non eſt vera libertas in iſto ſtatu. quin potius vera ſeruitus. fo.27.col.3.
Non eſſe currentis. ſed miſerentis vnde intelligitur. fo. 39.col.3.
Non eſt pręceptum ſumere decimas, ab exigentibus autem eſt introductum. fo.162.col.3.
Non eſt eadem qualitas corporum morientium, & reſurgentium. fo.112.col.3.
Non eſt malum ꝙ homines traditiones faciant ſed propter eas dimittere mandatum dei vitium eſt. fo.149. columna.1.
Non dormiſſe totam noctem non impedit ſumptionẽ corporis Chriſti. fo.95.col.1.
Non fit comparatio inter Moyſen & Apoſtolum. ſed inter miniſterium huius & illius. fo.122.col.2.
Non omnia in nobis ſubſunt electioni ſimpliciter ſed ſecundum quid. fo.163.col.4.
Nõ ſeruat modum Paulus in epiſtola ad Hebręos, quẽ in cęteris epiſtolis ſeruauit. fo.246.col.1.
Nomine ſpiritus vis vitalis cognitiua & motiua intelligitur. fo.68.col.4.
Nominibus miniſtrorum Chriſti vtitur ob reprimendã Corinthiorum contentionem. fo.73.col.4.
Notitia diuinę bonitatis triplex. fo.246.col.4.
Notitia de deo per ſcientias habetur. & per fidem. fo. 110.col.4.
Notitia certa de prędeſtinatis dicitur liber vitę. fo.196. columna.4.
Nouem ſunt chori angelorum, quorum nomina ponuntur. fo.172.col.1.
Nox tribus modis accipitur. fo.53.col.4.
Nullus e ſanctis patribus habuit remiſſionem peccatorum, quantum ad ingreſſum paradiſi, niſi per Chriſtum. fo.168.col.4.
Nullus ex ſe ſumat ſibi honorem, fauore, pecunia, potentia. fo.257.col.4.
Nullus poteſt pręſeruare ſe a peccato, vel omnia pręcepta dei ſeruare ſine gratia. fo.99.col.1.
Nullus a deo bonus eſt, quin aliquem defectum habeat nec adeo malus, quin aliquid boni cõtineat. fo. 193. columna.1.
Numerus denarius eſt perfectus. fo.261.col.4.

De Litera O

OBlatio hoſtiæ corporis Chriſti eſt eadẽ & ab ipſo oblata, & a nobis, noſtra autem commemoratio dicitur. fo.270.col.4.
Obiectũ actus humani duplex. fo.71.c.1.
Obſeruare dupliciter capitur. fo.62.col.1.
Ob ſcandalum ex infirmitate vel ignorantia debet homo a licitis abſtinere. fo.57.col.3.
Occultum dupliciter dicitur. fol.12.co.1.
Occulta cordis manifeſtantur per declarationem ſcripturę tripliciter. fo.107.col.2.
Octonarius & ſeptennarius numeri qui. fo.149.col.3.
Odiſſe vxorem pro minus diligere quã deũ. fo.136.c.3.
Officium prędicatoris. fo.221.col.1.
Officium Pauli. fo.4.col.4.
Omne bonum eſſe in nobis propter merita noſtra error. fo.193.col.3.
Omnis ſtatus conditio, vel eſt libertas, vel ſeruitus. fo. 163.col.2.
Omnis actus virtutis ordinatur, vel ad deum, vel ad ſe, vel ad proximum. fo.184.col.4.
Omnes homines carnaliter nati ex Adam in eandem/ nationem veniunt. fo.24.col.3.
Omnes quę ſua ſunt quęrunt, omnes diſtribuunt accõmodate. fo.194.col.1.
Omnia ſunt ſubiecta Chriſto vel voluntate, vel violenter. fo.172.col.3.
Oĩa bona & mala bonis cooperantur in bonũ. fo.35.c.2.
Omnia verba conſecrationis calicis quibus vtitur eccleſia ſunt de neceſſitate formę ipſius. fo.97.col.2.
Oĩa bona noſtra in cruce Chriſti cõcludunt. fo.167.c.2.
Omnia dona gratuita ad tria reducuntur. fo.102.col.2.
Omnia mihi licent ad tria refertur. fo.78 col.3.
Onus quoddam infirmitatis, alterum reddendæ rationis, aliud pœnæ, & præmii. fo.166.col.1.
Opera viuorum proſunt defunctis. fo.111.col.4.
Operari propter finem dupliciter capitur. fo.169.col.2
Operum humanorũ duplex conſideratio. fo.19.col.1.
Opera exteriora ad iuſtitiã humanã ordinãt. fo.18.c.4.
Operum noſtrorum conſideratio diuerſa. fo.27.col.3.
Opinio triplex de reſurrectione mortuorũ. fo.212.col.2
Opinio quorundam aſſerentium ſubſtantiam panis in eucharistia annihilari. fo.96.col.2.
Opinio Platonis de principiis. fo.200.col.2.
Opinio quorundam, dicentium dæmones non eſſe in inferno, ſed in aere, vſq; in diem iudicii. fo.173.col.1.
Opinio Ambroſii de circunciſione Timothei, & præputio Titi. fo.150.col.3.
Opinio doctoris quod nõ ſit niſi vna forma in toto cõpoſitio. fo.115.col.1.
Opinio Græcorũ de ſtatu animarũ poſt mortẽ. fo.191.c.3
Opinio Apoſtolorum in initio. fo.2.col.3.
Opus permanere in igne illæſum quid. fo.72.col.1.
Opus ardere duobus modis dicitur. fo.72.col.1.
Opus legis duplex. fo.17.col.2.
Opus Chriſti excellens, eſt triplex. fo.246.col.1.
Opus manuale. fo.83.col.2.
Orare dicitur dupliciter. fo.106.col.1.
Oratio duplex, priuata, & publica. fo.106.col.1.
Oratio in miſſa. fo.210.col.4.
Oratio duplex. fo.93.col.1.
Oratio debet eſſe aſſidua, grata, & vigilans. fo.206.c.4.
Orationis ſeptem conditiones. fo.189.col.1.
Orationis neceſſitas. fo.210.col.4.
Orandi modus in eccleſia. fo.210.co.4.
Orandum vbiq;. fo.211.col.2.
Ordo rerũ tripliciter poteſt conſiderari. fo.172.col.1.
Ordo præſcientię & prædeſtinationis. fo.35.col.4.
Ordines angelorum poſt iudicium remanebũt. fo. 171. columna.2.
Origenis error de creaturis ſpiritualibus. fo.39.col.1.
Ornatus in quo conſiſtit. fo.211.col.4.

Oſculum

Oſculū triplex. fo.61.col.4.
Oſculum ſignum eſt pacis. fo.146.co.2.

De Litera P

PAulus par fuit Petro. fo.151.col.3.
Paulus factus eſt Iudęus dupl͞r. fo.88.c.1.
Paulus nō deſtruxit fidem Chriſti, ſed co/natus fuit deſtruere, ſed non valuit. fo.152.col.3.
Paulus phariſęus erat. fo.149.col.2.
Paulus lingua fuit impeditioris fo.138.col.2.
Paulus dicitur modicus duobus modis. fo.117.col.1.
Pauli ſermo incompoſitus. fo.3.col.2.
Paulus ciuis Romanus. fo.238.col.1.
Paulus dicit ſe abortiuum. propter tria. fo.109.col.2.
Papa poteſt accipere ab vna eccleſia, in ſubſidium alia/rum, modo cauſa ſubſit. fo.198.col.1.
Parce metet qui parce ſeminat, ſecundū pręmium acci/dentale, non autem eſſentiale. fo.134.col.4.
Parentes tenētur theſaurizare filiis, nō contra, quam/uis filii teneantur ſubminiſtrare parentibus. fo.144. columna.1.
Pars dextera pro ſpiritualibus bonis. fo.264.col.4.
Participatio Chriſti duplex. fo.254.col.4.
Participare cum alio tripliciter contingit. fo.200.co.2.
Paſſio Chriſti ſecundū merita infinita, quia caput, ſan/ctorum autem paſſio ſecundum menſuram cuiuſ/cunq; eſt, vt membra. fo.201.col.2.
Paſſio Chriſti ſalutifera fuit, per modum meriti, vel p modum exempli. paſſio autem aliorum ſanctorum per modum exempli tantum. fo.65.col.1.
Patribus licuit addere legi non contra legem. fo.149. columna.1.
Paternitas vnde. fo.178.col.2.
Pater tradidit filium, & filius ſe, & Iudas eundem. fo.151.col.2.
Patres non debent prouocare filios ad iracundiam. fo.187.col.2.
Patientia duplex. fo.12.col.4.
Pati ſupra virtutem naturalem. fo.218.col.2.
Pax duplex. fo.146.col.2.
Pax vera quid ſit. fo.296.col.4.
Pax triplex. fo.43.col.2.
Peccator quare deum odit. fo.32.col.2.
Peccatum originale eſſe voluntariū oſtēdit. fo.22.col.3.
Peccati originalis definitio. fo.22.col.4.
Peccatum originale eſſe vnum declarat. fo.22.col.4.
Peccatorum aliqua habent obiectum, & delectationē ſpiritualem vt ira, quędam ſunt omnino carnalia, vt gula, & luxuria, quędā habent obiectum carnale, & delectationē ſpiritualem, vt auaritia. fo.184.col.1.
Peccatum ex duobus vitatur. fo.145.col.4.
Peccatum triplex. fo.19.col.2.
Peccatum eſt quandoq; in veſtibus, quandoq; nequaq̄. fo.221.col.4.
Peccatū per Adam in mūdū intrauit dupl͞r. fo.22.c.3.
Peccatum dicitur carnale dupliciter. fo.164.co.2.
Peccatum originale in plurali dicatur. fo.22.col.4.
Peccatum carnale & ſpirituale. fo.130.col.4.
Peccatū capit, vel ꝓ diabolo, vel fomite. fo.19.col.2.
Peccatū publicum, publice arguēdum, occultū autem ad fraternā correctionē reſeruandum. fo.151.co.4.
Peccatum idololatrię eſt grauiſſimum, quia ab eo reli/qua peccata oriuntur. fo.99.col.1.
Peccatum gulę ſub luxuria continetur. fo.79.col.3.
Peccatū quoddā publicū, quoddā occultū. fo.227.co.4
Pctm̄ eſt alterius peccati pcti cauſa indirecte. fo.10.c.2.
Pctm̄ dupliciter in homine regnat. fo.26.col.3.
Peccatum quomodo reuixit. fo.29.col.1.
Peccatum eſſe mortuū dupliciter accipitur. fo.29.co.1.
Peccata aliqua carnalia, aliqua ſpiritualia. fo.79.col.2.
Peccata nō ſunt in deo, qa nō hn̄t verū eſſe. fo.48.c.2.
Peccata mortalia quędam genus. altera ſecundum cō/ſumationem, ideſt finem. fo.164.col.2.
Peccata mortalia ęqualiter iuſte puniuntur. fo.12.c.4.
Peccata omiſſionis duplicia. fo.16.col.3.
Peccata mortalia ſunt carnis interitus. fo.75.col.3.
Peccatorum quędam contra deum, altera contra pro/ximum, alia contra ſeipſum. fo.219.col.3.
Peccatorum, quędam dicuntur facinora, quędam aūt flagitia. fo.219.col.3.
Peccare contra fidem dupliciter. fo.233.col.3.
pedes prędicatorum. fo.43.col.2.
pelagianorum error excluditur aſſerentium ſecundū merita pręcedentia gratiam dari. fo.35 col.3.
per aurum, argentum, lapides precioſos quid intelliga tur. fo.71.col.1.
per, denotat vel cauſam, vel repugnantiam, vel augmē tationem. fo.222.col.2.
per, deſignat ordinem naturę tantum. fo.177.col.4.
peregrinus quis. fo.277.col.1.
perfectio duplex. fo.165.col.1.
perfectio charitatis duplex. fo.101.col.4.
perfectio eſt duplex, vna ſufficientię ad ſalutem, vt ob/ſeruatio pręceptorum dei, altera totalis abundantię. quę eſt in gloria. fo.288.col 3.
perfectio interior & exterior. fo.259.col.2.
perfectio charitatis, & Chriſtianę ſcientię. fo.258.col.4.
perfectio duplex ſecundum intellectum, & ſecundum affectum. fo.258.col.4.
perfecti aliqui dicuntur duobus modis. fo.67.col.4.
per gloriam eſt iurantis oratio. fo.111.col.4.
per gratiam ſpiritus ſancti habemus tria. fo.99.col.1.
philoſophorum error, circa peccatorum impunitatē. qui deo curā rerum humanarū negabāt. fo.72.col.1.
per habitum fidei infuſum iuſtificatur homo, nō autē per acquiſitum. fo.155.col.1.
peripſema quid. fo.74.col.4.
per Iſmael populus Iudęorum, per Iſaac populus gen tium intelligitur. fo.160.col.3.
permiſſio malorum pręlatorum, & prędicatorum. fo.192.col.3.
per pœnitentiā opera iuſtitię reuiuiſcunt. fo.259.col.2.
per lignum, fœnum, ſtipulā quid intelligat. fo.71.c.2.
perſecutio duplex, bona & mala. fo.161.col.4.
perſecutio Apoſtoli fuit grauis ꝓpter tria. fo.118.col.2
petrus non peccauit timore humano, ſed zelo charita/tis, ideo culpa non fuit mortalis. fo.151.col.3.
petere vindictā a iudice quō debemus. fo.213.col.1.
pie ſumitur pro virtute pietatis, & pro miſericordia. fo.236.col.2.
pietas quid. fo.225.col.2.
pietas pro cultu dei. fo.239.col.1.
pignus quid. fo.116.col.2.
platonicorum opinio, dicentium, q̄ deus creauit crea/turas inuiſibiles, nimirum angelos, & p angelos crea uit naturas corporeas. fo.200.col.2.
placere hominibus debemus non propter nos, ſed pro/pter Deum. fo.148.col.3.
placere plura importat q̄ velle. fo.170.col.4.
plenitudo cognitionis in tribus attendit. fo.47.col.4.
penula quid. fo.238.col.1.
pœnitentia duplex. fo.47.col.2.
pœna eſt duplex, ſenſus, & damni. fo.214.col.4.
pœna non facit martyrem, ſed cauſa. fo.176.col.2.
pœnitentia habet tres partes. fo.131.col.4.
populi Iudęorum in rebelles perficientes. & perfectos diuiſi. fo.25.col.1.
populus quid eſt. fo.266.col.1.
poteſtas & dominiū dęmonum in mundo. fo.173.co.1.
portat oīa Chriſtus, quo ad eſſe, & operari. fo.247.co.3.
portentum quid. fo.250.col.3.
pręceptum de honore parentum cur ſit primum ſecū/dę tabulę. 187.col.2.
pręcepta quędam domini obſeruanda magis in animi ꝑparatione, quam in operis exequutione. fo.78.co.2
prędicatores duo facere debent. fo.120.col.4
prędicator a ſumptib⁹ debet abſtinere pp tria. f.88.c.3
prędicatio verbi dei in veritate, eſt gladius ſpiritus. fo.188.col.4.
prędicare Chriſtum per occaſionem quid. fo.191.col.1.

Predicatoris varia nomina. fo.87.col.2.
Predeſtinationis & reprobationis conuenientia & differentia. fo.38.col.4.
Prelatorum huiuſce ætatis reprehenſio. fo.86.col.3.
Prelatorum officium. fo.198.col.2.
Prelatus debet habere tria. fo.238.col.3.
Prelatus non debet aliquando ſumptus a ſubditis ſumere. fo.87.col.1.
Prelatus debet miniſtrare ſubditis predicando, exempla bona, & temporalia dando. fo.144.col.1.
Prelati ſcribere debent manu propria. fo.167.col.1.
Prelati officium. fo.240.col.1.
Prelati electio non fiat de extraneis, ſi proprii ſint vtiles. fo.257.col.3.
Principes huius ſeculi qui ſint oſtendit. fo.67.col.4.
Principes non dederunt prelatis diuitias propter ſeipſos, ſed propter pauperes. fo.144.col.1.
Principale fundamentũ tantũ, eſt Chriſtus, & quãtum ad hoc tria ei competũt, q̃ ſit lapis, q̃ ſit angularis, & q̃ ſit ſummus. fo.175.col.4.
Principium generationis humanę duplex. fo.158.c.3.
Principia bonum operum quę. fo.16.col.3.
Prior epiſtola ad Corinthios, prima non habetur, quia tres fuerunt ſcriptę, & duę inueniũtur. fo.119.col.1.
Primus aduentus Chriſti fuit in ſimilitudinem carnis peccati, ſecundus autẽ erit ſine peccato. fo.270.co.1.
Primus effectus charitatis eſt pietas. fo.225.col.3.
Primum quo deus eſt in anima, eſt fides. fo.155.col.2.
Primo Chriſtus pro peccatis paſſus eſt. ſcdo Apoſtoli. tertio martyres. quarto peccatores. fo.117.col.4.
Primi motus in infidelibus non ſunt peccata. fo.31. columna.2.
Prius dicitur dupliciter, vno modo ſimpliciter, altero quo ad nos. fo.265.col.1.
Promiſſio dei. fo.279.col.2.
Productio hominum triplex. fo.94.col.2.
Prohibitio legis a peccatis cohibet. malos quidẽ timore pœnę. bonos autẽ amore virtutis. fo.25.col.1.
Prohibitio duplex. fo.78.co.3.
Prohibitum quare magis cõcupiſcitur. fo.24.col.4.
Prophetia duplex. fo.15.col.4.
Prophetia reſpicit futurum. fo.103.col.3.
Prophetia dicitur & de eo qui eam loquitur, & de eo q interpretatur. fo.105.col.3.
Prophetę contra populum aliquem interpellant tripliciter. fo.44.col.3.
Propheta quis dicatur. fo.240.col.2.
Propheta quis dicitur dupliciter. fo.93.col.1.
Prophetia comminationis, & predeſtinationis. fo.261. columna.1.
Prophetię definitio. fo.104.col.4.
Propter deſignat cauſam formalẽ, & finalẽ. fo.164.c.4.
Propter q̃tuor cõparantẽ hoĩes vaſis. fo.3.col.3.
Propinquitas ad deum duplex. fo.53.co.4.
Proximus leditur tribus modis. fo.130.col.4.
Prurire auribus. fo.237.col.1.
Pſalmodiarum eccleſię non eſſe vanam. fo.185.col.4.
Pſeudoapoſtoli circa duo ſe extollebant ſupra Apoſtolum. primo quia es Iudęa. ſecundo quia primo erãt conuerſi. fo.136.col.2.
Puer dicitur, vel deficit a ſenſu, vel a malitia. fo.252.c.1
Puer & concupiſcentia ſunt caſtiganda. fo.297.col.2.
Pueri abſq; baptiſmo decedentes non iudicabuntur p his quę per ſe egerunt, ſed quę per alios geſſerunt. fo.126.col.3.
Puſillanimitatis deſcriptio. fo.213.co.2.

De Litera Q

QVando licet vico ornare ſe. fo.83.col.3.
Quando intrabat ſacerdos tabernaculũ. fo.268.col.2.
Quadruplex eſt cauſa diuinę dilectionis. fo.173.col.3.
Quare in quibuſdam Paulus ſe ſeruũ nominat, & in quibuſdam Apoſtolum. fo.147.c.1.
Quare Iacobus frater domini dicitur. fo.149.col.3.
Quare peccatum originale in ſcripturis pluraliter dicatur. fo.19.col.2. & fo.22.col.4.
Quare Iudęis indita eſt poſſeſſionum venditio, nõ autem gentibus. fo.151.col.2.
Quare in diplomate papę in ſiniſtra parte Petrus ponitur, in dextera autem Paulus. fo.147.col.2
Quare Timotheus fuit circumciſus. fo.161.col.2.
Quare poſt paſſionem Chriſti legalia nõ debebant ſeruari. fo.150.col.3.
Quare Titus non fuit circumciſus, Timotheus autem fuit. fo.150.col.3.
Quare in ſabbato ſancto. & in vigilia Pẽtecoſtes de baptiſmo fiat mentio. fo.25.col.4.
Quare Apoſtolus euangeliũ dicat ſuum. fo.14.col.1.
Quare ſub ſpeciebus panis & vini detur Chriſtus. fo.96.col.1.
Quare ait Paulus figura ſubſtantię, non figura naturę. fo.247.col.1.
Quare oleo vngebantur reges, ſacerdotes, & prophetę fo.248.col.4.
Quare ſacerdos tabernaculũ intrabat. fo.268.col.2.
Quare mulieri non permittitur in eccleſia publice docere. fo.108.col.2.
Quare Chriſtus poſt cœnam dedit corpus ſuum diſcipulis. fo.95.col.1.
Quare opera peccatorum, ſine lumine rationis ſint tenebrarum. fo.54.col.1.
Quare Apoſtolus in laudem glorię dicit, & non in laudem iuſtitię. fo.169.col.2.
Quare effectus carnis appellantur opera: fructus autẽ ſpiritus appellatur ſpiritus. fo.164.col.3.
Quare fecit deus ſigna in populo ſi non debebat conuerti. fo.106.col.4.
Quatuor ad orationem pertinentia. fo.220.col.4.
Quatuor ordines erunt in iudicio. fo.273.col.1.
Quatuor differentię eorum qui tenentur prædicare. fo.87.col.4.
Quatuor ſpecies ſuperbię. fo.235.col.2.
Quatuor ſunt in quibus boni tribulantur. fo.124. columna.2.
Quatuor ſunt dotes corporis glorioſi. fo.113.col.1.
Quatuor ſacramẽta dicuntur magna. fo.187.col.1.
Quatuor genera hominum ſunt circa concupiſcentias. fo.164.col.1.
Quę reddant donum gratum. fo.168.col.4.
Quę ſint occulta. fo.73.col.3.
Quid ſit accipere perſonam. fo.151.col.1.
Quęſtio an corruptibile induat incorruptionẽ. fo.113. columna.4.
Qui blaſphemat non percipiens ſe blaſphemare non peccat. fo.105.col.1.
Qui dicantur barbari. fo.105.col.4.
Qui ſcdm deũ contratus eſt, triplex ſenſus. fo.182.col.3.
Quid fides. fo.8.col.4.
Quid valeat liberũ arbitrium hoĩs. fo.163.col.4.
Quid eſt teſtamentum. fo.161.col.1.
Quid eſt ſtadium. fo.88.col.3.
Quid eſt brauium. fo.88.col.3.
Quid eſt peccatum in ſpũſctũ. fo.12.col.2.
Quid ſignificet anathema. fo.148.col.1.
Quid ſignificet teſtis eſt mihi deus. fo.7.col.3.
Quid eſt ſors. fo.170.co.2.
Quid in peccato inueniatur. fo.19.col.2.
Quid voluntas antecedens. fo.80.col.4.
Quid amplius habeat Iudęus a Gręco. fo.15.col.3.
Quid metere corruptionem. fo.166.col.3.
Quid eſt ſeminare in carne. fo.166.col.3.
Quilibet filius hominis eſt homo, ſed non quilibet homo eſt filius hominis. fo.251.col.1.
Quies nõ datur, niſi poſt opera. Eſt enim terminus motus. fo.255.col.3.
Quis grauiori pœna puniatur. Iudęus an Chriſtianus an infidelis. fo.13.col.2.
Quis intrabat in primum tabernaculum, quo Chriſtus figurabatur. fo.168.col.1.

Q uomodo Chriſtus eſt minor angelis. fo.252.col.1.
Quomodo in veteri teſtaméto multa ſunt ad gentes p/tinentia. fo.17.col.1.
Quomodo non eſt iuſtus quiſquam. fo.16.col.3.
Q uomodo filius dicit̃ imago dei inuiſibilis.fo.299.c.4
Q uomodo filius dicitur primogenitus. fo.100.col.1.
Q uo id qd nõ eſt peccatũ,a nobis fiat pctm̃. fo.16.c.2
Q uo humana ſapiẽtia ſuſcipit̃ a fidelib⁹.fo.240.col.2.
Q uomodo deus dicatur Iudęorũ tantum.fo.18.col.2
Q uomodo eccleſia ſit corpus. fo.100.col 4.
Quomodo Chriſtus eſt caput eccleſię. fo.200.col.4.
Q uo mandata hominũ ſunt obſeruanda.fo.240.co.3.
Q uomodo liceat epiſcopatũ deſiderare. fo.212.col.3.
Q uomodo charitas dicitur finis pcepti. fo.219.col.1.
Q uomodo Chriſtus intrauit in ſancta. fo.269.col.4.
Q uomodo Chriſtus fuit in Adam. fo.13.col.1.
Q uomodo filii dei ſumus. fo.33.col.1.
Q uo Chriſtus maior,vel minor angelis dr̃.fo.247.c.4.
Q uo ſcdm opera iudicabitur qlibet. fo.12.col.4.
Quomodo p ebrietate põt qs excõmunicari. fo.77.c.1
Q uomodo fuit mors Chriſti nobis ſalutaris.fo.21.c.2.
Q uomodo gr̃a datur in circunciſione. fo.19.col.4.
Q uo intrabat ſacerdos in tabernaculũ. fo.268.col.2.
Q uo ignorans gratiſſime peccet. fo.22.col.2.
Q uo placere debemus hominibus. fo.209.col.1.
Q uo peccatũ originale in animã deueniat.fo.22.col.3.
Q uo pctm̃ eſt alterius peccati pœna. fo.10.col.2.
Q uo pdicandũ opportune,& importune.fo.237.co.1.
Q uomodo Chriſtus habitat in nobis. fo.145.col.3.
Q uo decipiet Antichriſtus populos. fo.216.col.2.
Q uo corpus Abrahę emortuum dicat̃. fo.20.col.4.
Q uot ãnis ſtetit populus Iſrael in Ægypto.fo.156.c.1.
Q uomodo aliqui ſpũ dei aguntur. fo.32.col.4.

De Litera R

RAdix meriti eſt iuſtitia,&gratia.fo.237.c.3
Rapi ad primũ cœlũ,rapi ad ſecundũ cœ/lum,& rapi ad tertiũ cœlũ.fo.141.col.3.
Rationabiliter in nõie Chriſti baptizabant apoſtoli,in ſuo nõie tota trinitas intelli/gitur. fo.65.col.1.
Ratio dicitur dupliciter. fo.198.col.1.
Ratio decimarum. fo.261.col.4.
Ratio prophetię fo.279.col.1.
Ratio ſtrictiſſima a plãtis exigenda. fo.196.col.3.
Ratio impetrandi beneficia. fo.120.col.4.
Recedit quis a peccato ex pœna,& ex confuſione excõ/municatiõis,& ex eo qa ruit in peccata.fo.220.col.3.
Rectum quid ſit. fo.292.col.
Reconciliati ſumus & a deo,& a nobis per baptiſmum & pœnitentiam. fo.118.col.2.
Regia poteſtas,vel altera quęuis dignitas tribus modis conſideranda eſt. fo.51.col.4.
Religio quid. fo.225.col.2.
Reprobatio peccatorum nõ eſt tẽporalis. fo.38.col.4.
Repudium duplex. fo.82.col.1.
Requies triplex.Temporalis,Conſcientię,& æternę.fo.254.col.1.
Reſolutio duplex. fo.237.col.3.
Reſurrectio duplex ad vitã mortalem, & immortalẽ. fo.210.col.4.
Reſurrectio Chriſti quomodo eſt cauſa reſurrectionis noſtrę. fo.120.col.1.
Reuelatur ex fide in fidẽ.expoſitio multiplex.fo.8.c.4.
Reuelatio quibus conſtet. fo.141.col.1.
Rex eſt pater,& paſtor. fo.248.col.3.
Romani cõmendantur fide. fo.7.col.3.

De Litera. S

SAcerdos quiuis mediator eſt.fo.265.col.1.
Sacerdos legalis ſingulo quoq; ãno in ſan/cta intrabat,cum alieno ſanguine,Chri/ſtus autem ſemel tantum,&cum ſangui ne proprio. fo.169.col.4.
Sacerdos in mortali peccato non debet celebrare.fo.257.col.4.
Sacerdos immundus,mundatur virtute ſanguinis Chri ſti. fo.268.col.3.
Sacerdotii Chri,ad ſacerdotiũ vet⁹ cõpatio.fo.117.c.4.
Sacra ſcriptura eſt cibus animę. fo.258.col.3.
Sacramentum eucharіſtię non competit peccatoribus quia non viuunt. fo.98.col.1.
Sacramentum quid. fo.124.col.1.
Sacramenti cauſa,Congruitas temporis,vtilitas ſacra/menti declaratur. fo.170.col.1.
Sacramentum euchariſtię in cõſecratione materię pſi/citur.reliqua autẽ in vſu materię. fo.96.col.2.
Sacramẽta nouę legis quomodo elemẽta fo.112.col.1.
Sacramenta veteris legis figurabãt gratiam.noſtra au/tem continet gratiam. fo.152.col.2.
Sacramenta inſtituta,propter neceſſitatem ſpiritualis vitę. fo.96.col.1.
Sacrificium quare peccatum dicitur. fo.128.col.2.
Sacrificium duplex offerendum deo. fo.296.col.1.
Salus duplex,tẽporalis,& æterna. fo.111.col.2.
Salutem eſſe ex iudęis tripliciter dicit̃. fo.45.col.2.
Salutationes Pauli. fo.3.col.2.
Sancti duplici ex cauſa laudãt ſeipſos. fo.111.col.1.
Sanctitas. fo.111.col.1.
Sanitas,vel infirmitas alięaut corporis. fo.128.col.4.
Sapientę definitio. fo.32.col.2.
Sapientię finitio. fo.191.col.1.
Sapiens quis. fo.32.col.2.
Satiſfactio Chriſti ſola, fuit ſufficiens pro peccato ho/minis lapſi. fo.152.col.3.
Scire quo modo opus ſit. fo.84.col.4.
Secundum,poteſt denotare cauſam finalem, vel conſe quentiam. fo.257.col.1.
Secundum carnem noſſe aliquid dicitur dupliciter. fo.127.col.3.
Seculũ pro quacunq; duratione,& p mũdo.fo.266.c.3
Sedere & ſtare Chriſti ſimilitudinarię accipitur, vel pro pter imobilitatẽ,vel pter vtilitatem. fo.147.col.3.
Sedere tria importat,authoritatem, ſtabilitatem & hu militatem. fo.247.col.2.
Seductio duplex in vniuerſali,& in pticulari.fo.122.c.2
Senſus hominis duplex. fo.11.col.1.
Senſus hominis pro ratione. fo.49.col.1.
Senſus quatuor ſanctę ſcripturę. fo.160.col.4.
Senex ex electione incitatur ad delectationem,iuuenes vero ex paſſione. fo.241.col.2.
Senſibile videtur tripliciter. fo.104.col.1.
Sentire in Chriſto quid eſt. fo.192.col.2.
Semper orare quo modo capitur. fo.213.col.3.
Semper orare tripliciter intelligitur. fo.7.col.4.
Sermo pro verbo. fo.256.col.1.
Separari a Chriſto dupliciter dicitur. fo.37.col.3.
Sepulchrum dicit̃ patena dupliciter. fo.16.col.4.
Seruare legalia poſt euangelium eſt idololatrare.fo.269.col.1.
Seruitus duplex,amoris & timoris. fo.139.col.2.
Seruitus triplex,timoris, pœnę, & reuerentię.fo.189. columna.4.
Seruitus timoris & amoris. fo.4.col.3.
Seruire deo & vera libertas eſt & optia ſeruit⁹.fo.27.c.2
Sex ſpecies peccati in ſpũm ſanctum. fo.22.col.2.
Si Adam nõ peccaſſet an in poſteros pctm̃ traductum fuiſſet.Eua peccatum admittente. fo.23.col.1.
Si aliquando nouimus Chriſtum ſecundum carnẽ no/uimus,ad ſtatũ Pauli ante cõuerſionem refertur. At Nunc non nouimus ad ſtatum Apoſtoli poſt conuer ſionem. fo.127.col.3.
Sicut ira in deo ponitur.Ita pœnitentia. & quo modo iraſci & pœnitere dicitur. fo.47.col.2.
Si deus non fuiſſet incarnatus alio modo potuiſſet ho/mines ſuſcitare. fo.210.col.1.
Si fides non eſſet ſuper nos,non eſſet difficile credere. fo.215.col.1.
Significatio nominis Pauli. fo.4.col.3.
Signum quo Chriſtus dedit ſpiritum ſanctum duplex

fo.134.col.3.
Signaculum dupliciter accipitur. fo.19.col.3.
Si habuero omnem fidem quomodo intelligitur. fo. 101.col.2.
Similitudo prędeſtinatorum ad Chriſtū. fo.169.col.1.
Sine legem poterat quidem cognoſci, ſed nō dei offenſa. fo.28.col.3.
Sine ceſſatione aliquis orat, quādo debitis horis, vel habitualiter ſemper orat. fo.171.col.2.
Sobietas quid eſt. fo.127.col.1.
Societas bona perſonarum in deo, angelorum, virorū iuſtorum, beatorum. fo.91.col.2.
Societas mala. malorū, hypocritarum, dęmonum, damnatorum. fo.91.col.2.
Sol ſumitur pro vero ſole, vel pro Chriſto, vel pro ratione. fo.183.col.1.
Solliciti eorum quę ſunt mundi in quatuor grauia incurrunt. fo.33.col.3.
Sopnus quadruplex. fo.53.col.3.
Solutio decimarum eſt iuris diuini. fo.262.col.3.
Sors triplex vna diuiſoria, altera conſultoria, alia diuinatoria. fo.170.col.3.
Sortis definitio. fo.199.col.3.
Subditi debent imitari pręlatos. quatenus pręlati ſunt imitatores Chriſti. fo.92.col.3.
Subditi ſequuntur pręlatos dupliciter. fo.92.col.3.
Sublimitas ſermonis refertur vel ad modum ratiocinādi vel ad verba. fo.67.col.2.
Subiectio duplex eſt voluntaria & inuoluntaria. fo.293 columna.2.
Subiicitur quis legi dupliciter. fo.26.col.4.
Sub pedibus Chriſti quo modo ponentur inimici. fo. 111.col.1.
Subſtantia indiuiſibilis. fo.247.col.1.
Sufficientia quatuordecim epiſtolarum. fo.4.col.2.
Sumus in Chriſto dupliciter. fo.119.col.2.
Summa doctrinę Paulinę. fo.3.col.1.
Superabundantis gratię duplex ratio. fo.25.co.2.
Superbia omnium peccatorū grauiſſimū. fo.142.col.4.
Superbię ſpecies quatuor. fo.74.col.2.
Suſpendi latronem a iudice. eſt reddi bonum pro malo. fo.51.col.1.
Suſurro. fo.144.col.4.
Spes iuſtorum duplex. fo.245.col.3.
Spei definitio. fo.191.col.1.
Species irę eſt duplex. fo.182.col.4.
Spes de aliquo poteſt eſſe duplex, vel ex pte diuinę gratię, vel ex parte hominis. fo.173.col.2.
Spes dirigit ad ſuperna. fo.168.col.2.
Spes quid ſit. fo.20.col.4.
Specialis cauſa quare Timotheus fuit circunciſus. fo. 150.col.3.
Spiritus ſanctus eſt ſignum. fo.170.col.4.
Spiritus ſanctus dicitur ſpiritus promiſſionis duplicicatione. fo.171.co.1.
Spiritus ſanctus eſt pignus. fo.171.col.1.
Spiritus ſanctus per gratiam manifeſtatur dupliciter. fo.99.col.4.
Spiritus ſanctus dicitur contriſtari, quando contriſtatur ille, in quo eſt ſpiritus ſanctus. fo.183.col.3.
Spiritus ſancti effectus duo. fo.33.col.1.
Spiritus ſanctus mouet prophetas, ad cognoſcendum, ad loquendum, ad faciendum. fo.279.col.1.
Spiritus ſanctus prīo in corde, ſcd̄o in corpe. fo.79.c.3.
Spiritus ſctūs a patre & filio mittit. fo.158.col.4.
Spiritum ſanctum eſſe vel non eſſe in hominis poteſtate quid. fo.135.col.4.
Spiritum ſanctū extinguere, qūo intelligit. fo.213.c.3.
Status mundi duplex. fo.250.col.4.
Status recidentium in priſtina peccata eſt admodum periculoſus. fo.259.co.3.
Status Chriſti duplex. fo.124.col.3.
Status vitę ſanctorum eſt paruus, tranſitorius, breuis, leuis, laborioſus. fo.115.col.2.
Status beatitudinis ſupra modum in ſublimitate ęternum pondus glorię operatur. fo.125.col.2.
Status continentię. fo.83.col.4.
Stante auxilio humano, non debet homo recurrere ad auxilium diuinū, ſed debet illo vti. fo.140.col.4.
Stimulus mortis quid. fo.115.col.2.
Stipendium vnde dicitur. fo.27.col.3.
Syncęrum quid. fo.109.col.1.

De Litera T

TEmplum dei violari quinqʒ modis contingit. fo.72.col.3.
Templum dei duplex. fo.72.col.3.
Tempus triplex conſiderandum in legalium permiſſione, aut prohibitione. fo. 54.col.4.
Tempus ante Chriſtū fuit nox. Tēpus vero Chriſti, nō ſolū dies, ſed dies ſalutis dicitur. fo.128.col.3.
Tempus quo ſcripta eſt epiſtola ad Roma. fo.2.co.3.
Temporis circa legalia triplex obſeruatio, ante paſſionem, ante gratiam diuulgatam, & poſt gratiam diuulgatam. fo.162.col.1.
Tempore Auguſtini adhuc non erat nomen Chriſti in omnes gentes notum. fo.199.col.1.
Tentatio duplex. fo.90.col.2.
Tentare quid. fo.210.col.3.
Tentationis dei, hominis & diaboli diſcrimen. fo.277. columna.2.
Terra primo eſt elementum, ſecundo natura corporalis, tertio imperfecti in eccleſia. fo.249.col.1.
Tertium cœlum tripliciter dicitur. fo.141.col.3.
Tria deſideramus, quietem, honorem, & ſufficientiam fo.104.col.1.
Teſtamentum vetus eſt litera, nouum autem eſt ſpiritus. fo.122.col.1.
Teſtamentum dupliciter dicitur. fo.97.col.2.
Thalmud eſſe fabulam. fo.225.col.2.
Thronus pertinet ad Regem, Cathedra ad magiſtrum ſedes ad iudicem. fo.248.col.3.
Timor mundanus quid eſt. fo.33.col.1.
Timor ſeruilis quid eſt. fo.33.col.1.
Timor initialis quid eſt. fo.33.col.1.
Timor ſanctus quid eſt. fo.33.col.1.
Timor habet malum pro obiecto. & id a quo malum ſibi imminet. fo.33.col.1.
Timotheus a Paulo fuit permiſſus circuncidi ſimulate fo.162.col.1.
Tota lex in vno pręcepto virtualiter, in duobus autem materialiter eſt. fo.163.col.2.
Tradere hominem ſathanę quid eſt. fo.75.col.3.
Tranſgreſſio legis multiplex. fo.14.col.4.
Tribulatio quomodo cauſa ſit patientię. fo.21.col.3.
Tribulatio in ſe eſt tædioſa, ex fine eſt iucunda. fo.118. columna.2.
Tribulationes, neceſſitates, anguſtię, &c. quę numerat Apoſtolus in ſe ſunt aſpera & dura, ſed amore Chriſti dulcorantur. fo.129.col.1.
Tribulationes amantur, non propter ſe, ſed propter alios. fo.273.col.3.
Tributa recipiunt principes, quaſi ſtipendia miniſterii non pro pręmio. fo.52.col.3.
Tribus Iuda & Leui frequenter matrimonio coniungebantur. fo.263.col.3.
Tribus modis deus eſt in rebus. fo.202.col.4.
Tribunal quid. fo.126.col.4
Tres gradus peccatorum. fo.12.col.2.
Tres ſunt ordines eccleſiaſtici. fo.222.col.3.
Tria ad ſanctos pertinentia. fo.38.col.4.
Tria ſunt gratia quorum homo redit ad fidem, gratia fides, exercitium boni operis. fo.140.col.4.
Tria faciunt ad rectam rationem agibilium, ſicut ad rectam rationem carnis. fol.32.col.2.
Tria faciunt facilitatem ad dignitatem aliquam miniſtrandam. fo.146.col.4.
Trina immerſio in baptiſmate. vnum facit baptiſma. ſicut triduum in quo Chriſtus requieuit vnam ſepulturam. fo.25.col.4.

Trinitas perſonarum in his verbis inuiſibilia dei &c. poteſt intelligi. fo.9.col.3.
Triplex philoſophia. fo.10.col.3.
Triplex gradus cognitionis in diſcipulis Chriſti. fo. 123 columna.1.
Triſtitia eſt duplex. fo.119.col.3.
Triſtitię ſecundum deum effectus. fo.131.col.4.
Triturare prędicatori tribuitur. fo.86.col.4.

De Litera. V

VAcantes in ſpiritualibus per ſe, temporalibus autem ex neceſſitate. ædificant aurum, argentum, & lapides precioſos. qui vero contra, lignũ, fœnũ, ſtipulam ædificant. fo.71.col.3.
Vacare legi dupliciter, vel ſecũdum ſe, vel ratione illorum, quibus data eſt. fo.265.col.1.
Valentini error tenentis Chriſtum e cœlo corpus ſumpſiſſe. fo.158.col.3.
Velle, pro voluntate beneplaciti, & pro volontate ſigni fo.221.col.1.
Velamen duplex. fo.141.col.1.
Verbum a verbo non producitur. fo.47.col.2.
Verbum dei quid. fo.275.col.1.
Vera miracula quę ſint. fo.216.col.2.
Vetuſtas peccati quid. fo.26.col.1.
Vetus & nouum cõſequunt tempus. fo.249.col.2.
Vetus homo. fo.182.col.2.
Vetus fermentum quid ſit. fo.76.col.2.
Videre in ænigmate quid eſt. fo.104.col.1.
Videre facie ad faciem quid eſt. fo.104.col.2.
Violentum duplex eſt. fo.114.col.4.
Vinum conſecratum inebriat, & panis conſecratus miraculoſe. fo.95.col.3.
Virginitas pro integritate corporis. fo.137.col.3.
Vir eſt ſpecialiter imago dei, quo ad duo. fo.93.col.3.
Vir contra fœminã, & puerum diſtinguit. fo.181.col.1.
Virtus Apoſtoli in excommunicato. fo.220.col.3.
Virtus diuina dicitur tuba. fo.212.col.1.
Viſio imaginaria quid eſt. fo.104.col.2.
Viſio domini multiplex. fo.86.col.3.
Viſio domini corporalis dat exemplum viuendi tripliciter. fo.86.col.3.
Viſio domini ſpiritualis dat adiutoriũ proficiendi tripliciter. fo.86.col.3.
Viſio æterna dat deſiderium perueniendi propter tria fo.86.col.3.
Viſio momentanea dat odium peccandi propter tria fo.86.col.3.
Viſio quid. fo.141.col.1.
Viſitatio in ſcriptoris refertur ad gratiam, & ad pœnã, & ad beneficium. fo.251.col.1.
Vis cognitiua duplex fo.103.col.1.
Virtus dei in euangelio multimodis intelligitur. fo. 8.col.1.
Virtutes cœlorum moueri, dupliciter capitur. fo.37. columna.1.
Vita duplex, naturę, & iuſtitię. fo.155.col.2.
Vita longa bona eſt, quatenus ad ſeruitium dei ordinata. fo.187.col.2.
Vitia contra ſeipſum ſunt quatuor. fo.164.col.2.
Vitia contra naturam ſunt idololatriæ pœna. fo.11. columna.1.
Vitium Paulo impoſitum, q cum eſſet preſens humilis erat, in ſcribendo autẽ rigidus & durus. fo.155.col.4.
Viuere in Chriſto, & mori carni. fo.153.col.col.1.
Vocatio duplex. fo.36.col.1.
Vocatio duplex. fo.149.col.2.
Volo quinq verba ſenſu meo loqui, varie intelligitur. fo.106.col.3.
Voluntas ſola eſt cauſa prędeſtinationis. fo.39.col.2.
Voluntas antecedens, & conſequens. fo.121.col.1.
Votum lepte. fo.279.col.2.
Vox duplex, naturalis & ſimilitudinaria. fo.105.col.3.
Vſus matrimonii, quãdoq eſt peccatum mortale, quãdoq veniale, quandoq nullum peccatũ. fo.211.co.1.
Vſus ſapientię triplex inſtructionis, deuotionis, & directionis. fo.205.col.4.
Vſus vxoris & ſeruorum. fo.186.col.1.
Vſque dicit finem intentionis, in hoc loco, vſq in aduẽtum domini. fo.229.col.4.
Vt aliquem fructum &c. dupliciter intelligitur. fo.8. columna.2.
Vt aliquis recte admoneat. duo requirunt. fo.59.co.2.
Vt, capitur dupliciter, cauſaliter, vel conſecutiue. fo. 177.col.4.
Vt particula in ſcripturis dupliciter capit. fo.24.co.4.
Vtrum Chriſtus ſecundum quod homo ſit filius dei. fo.6.col.2.
Vtrum Chriſtus ſecundum quod homo ſit pſona. fo. 6.col.2.
Vtrum hoc ſit verum quod homo aſſumptus eſt verbo. fo.6.col.2.
Vtrum hęc ſit vera, Iſte homo ſemper fuit. fo.6.col.2.
Vmbra & imago conueniunt in repreſentando, ſed differunt, q vmbra repreſentat in cõmuni, imago autẽ in particulari. fo.270.col.3.
Vnica oblatio Chriſti in carne, ſufficiens fuit ad omnia peccata exhaorienda totius generis humani. fo.264. columna.3.
Vnctionis Chriſti comparatio, cum vnctione Chriſtianorum. fo.248.col.4.
Vnde dicitur pędagogus. fo.157.co.2.
Vnde cognoſcitur error doctrinę. fo.228.col.3.
Vnde continentia & caſtitas. fo 165.col.1.
Vnitas duplex, vna ad malefaciendum, quę eſt carnis, altera ad benefaciendum, quę eſt ſpũs. fo.179.col.4.
Vnitas membrorum & animę. fo.179.col.4
Vnus tantum Moyſes fuit, non duo. fo.43.col 4.
Vnus eſt dominus natura, participatione autem multi. fo.245.col.4.
Vxor eſt impedimentum cultus diuini. fo.223.col.3.
Vxoratus & conſenſu & copula carnali ligatur. fo.52. columna.4.
Zelus quid. fo.137.col.3.

Ad Reuerendiſſimum. D. in Chriſto. D. Guilelmum Pilicælium, Epiſcopum Montiſpeſulani meritiſſ. Ac pro CHRISTIANISSIMO REGE, ad Senatum Venetorum Oratorem clariſſimum. F. Vincentius Giacharus Lugieñ. ex ordine & officio prædicatorio minimus felicitatem.

SI omnia ſcire, homini ſin naturam eſt maxime omnium optatiſſimum, cũ vnumquodq; id habere cupiat, quo naturæ illius felix eminentia compleatur, hoc cæteris amplius mẽtibus hominum tenacius, immo perpetuo debet hærere, quo naturæ humanæ amplitudo, cumulatius in fine propriæ felicitatis exiſtat. Quod nimirum tunc vere eſſe cognoſcitur: cum habuerit in ſeipſo quidem quod requirit capacitas naturæ illius, & cum propriorum actuum, pro dignitate virtutũ, nobilitatem habuerit clariorem. Ea autem in homine prima naturæ cupido eſt, rerũ vtiq; vniuerſarum cognoſcere cauſas atq; ſcrutari, metuſq; omnis, & inexorabile fatum, pedibus vitæ inſtitutæ rationis elidere. Quid inſuper ſumus, quidnam victuri gignimur, quas viuendi metas fineſq; fuerit quiſq; ſortitus, & quis rerum vſus & ratio, pro exigẽtia virtutum exiſtat. Id vero præcipue omnium, & tunc tantum habere homo dicitur, cum ſeipſum quantum decet, ac deum agnouerit. In his enim duobus tota ratio atq; ſumma totius humanæ diuinæq; philoſophiæ habenda eſt: quo homo, & in ſeipſo ſui prorſus compos effectus, & in deo penitus, vt in principio omniũ atq; fine, feliciter & perpetuo conquieſcat. Ad infinitum quippe mens hominum, eo quod finem eſſendi non habeat, ſeipſam, appetendo ſemper extendit. Ad primum quidem eo apophtegmate intelligimus eſſe ſignatũ, quo percontãti Cræſo lydorum Regi, viam felicitatis reſpondiſſe Apollinem ferunt, ſi teipſum noueris inquam. Quod nimirum tanquam diuinum oraculum, & quod totius humanæ philoſophiæ ſummam complecteretur, & dictum e cœlo delapſum ad terras, templi frontiſpicio delphici Apollinis inſcripſerunt γνῶθι σαυτόν. Cum enim in homine, tanquam in orizonte ſpiritualium, atq; corporeorum exiſtente, omnia vnita & epilogata eſſe noſcantur, ſi omnifariam tota hominis natura per omne genus cauſarum ſit agnoſcenda, omnia quaſi per compendium, eo cognito ſcita quodammodo eſſe dicuntur. Sed & hoc nihil eſſe, vnico ac ſempiterno deo ignorato, conſtanter fatemur, etiam ſi nedum ſeipſum & omnia per compendium, ſed & per propria ſingulorum corporea quæq; & incorporea, & actus: & formas, & omne in omnibus ſigillatim, atq; diſtincte cognoſceret. Neceſſaria enim deductione quadam, in illa omni encomio commendabilem ſententiam Socratis impingeret, qua hoc vnum tantum ſe fatebatur ſcire, quod nihil ſciret. Qua occaſione etiam ab Apolline ſapientiſſimum omnium qui ea tempeſtate agerent in humanis, eum ferunt iudicatũ fuiſſe: quia nimirum de deo atq; diuinis prout veraciter erant, ſcire ſe nihil penitus, fateretur. Et quidem ſi ſcire aliquid tunc vere cenſemur, cum veram illius cauſam, præcipue autem primam agnoſcimus cum deum omnium, nedum rerum, ſed cauſarum cauſam, atq; fontale eſſendi principium ignorauerimus, quid ſcire nos poterimus æſtimare? Ergo ad ſecundũ toto mentis impetu, debemus intendere: quo tantum in eo gloriari diſcamus, quod ſpretis quibuſq; corporeis, per prophetam ſanctum, dominus Deus, qui nec falli, nec fallere quempiam poteſt, docuit vniuerſos, dum patentiſſime dixit. Non glorietur in ſapientia mundi huius, neq; in diuitiarum iactãtia, qui gloriam quærit, ſed in hoc glorietur, ait, me ſcire atq; intelligere. Et termagnus ille ſtupor naturæ Mercurius, ſolam, ait, parentis dei notitiam, beatum efficere. Quia vero eam notitiam ſalutarem, nemo poteſt plenam habere niſi per Chriſtum, ideo ille idem, cuius doctrina defectum non patitur, negotium philoſophiæ huius, breui ſermone complexus eſt dicens, eam eſſe vitam æternam, regnumq; felicitatis optatæ, ſi deum parentem quiſq; cognouerit, Chriſtumq; Ieſum vnigenitum eius, miſſum ab illo ad ſalutẽ operandam generis noſtri. Et quia non ſolum in cognoſcendo, ſed etiam in habendo bonũ, illoq; actu perpetuo perfruẽdo, felicitas vera conſiſtit: ideo & hoc homini ſcire neceſſe eſt, in quo videlicet tota ratio ſuæ felicitatis exiſtat, & quibus eam mediis aſſequi valeat: quippe non in tẽporalibus quibuſq;, neq; per creatam propriamq; virtutem, felix quiſpiam poteſt euadere, ſed in ſolo deo & per ipſum tantum vere fieri poſſe plenitudinem optatæ felicitatis agnoſcat, neceſſe eſt. Deus autem pater omnipotens, lucem habitat inacceſſibilem, quis ergo viribus imbecillis, animoq; cæcus & hebes, ad illum cognoſcendum atq; ſcrutandum accedere valeat non intelligo, niſi ſeipſum ille nobis oſtenderit. Quemadmodum enim in rerum viſibilium vniuerſo, non eſt ſplendor, aut luminis cuiuſpiam poteſtas, quæ ſolem ipſum ſuo ſplendore coruſcum, poſſit oſtendere, niſi illum lux propria prodat: ita in loco intelligibili, ſolius dei lumen & ſplendor, deum ipſum humanis oculis poteſt exibere viſibilem. Quia

tamen infinitum ſplendorem illum, acies humana non ſuſtinet, radiorum immenſitatem, per nubẽ humanitatis aſſumptæ, ſapienti bonitate, mirabiliter temperauit, de qua ſenſibiles radios miraculorum atq; doctrinæ ſalutaris, ad communem omnium eruditionem, patenter effunderet. per vnicum dominum ſaluatorem noſtrum. Qui cum ſit ſpendor gloriæ, ſubſtantialiſq; figura ſubſtãtiæ illius, ac verbo ſuæ virtutis omnia portans & ſuſtinens, facile ſolus poteſt patrem oſtendere. Neq; enim quiſpiam poteſt, filio excepto, patrem agnoſcere, & cui eum ille reuelare voluerit. Rite igitur cum diuino Apoſtolo ſatis & pleniſſime fuerit ſatis humanis conatibus & animis bonum veræ fœlicitatis optantibus ſi cæteris omnibus ignoratis, atq; neglectis, vnicum Ieſum Chriſtum Dei, & virginis filium, & hunc cruci pro nobis appenſum, tota mente, animo, viribus, corde, præcordiis, medullis, ſenſibus, totiſq; demum nobis, toto videlicet intellectus, animiq; vigore, complexi fideliter fuerimus, & amanter. Ipſe enim eſt ſol iuſtitiæ, viaq; regni cœlorum & porta, per quam nobis ad patrem patet ingreſſus, ac perpetua manſio. Eſt & virtus, iuſtitia, ſapientia, lux, & vita, ſalus, atq; redemptio, ac roboris firmitas, & ſanitatis plenitudo, in quibus omnibus iam incipiamus per Chriſtum eſſe potentes ad bonum æternæ felicitatis aſſequendum, quod homini dudũ negauerat prima tranſgreſſio. Sed quia ad participium tantæ felicitatis, & myſterii ſalutaris, nos humana ſapientia, quæ potius in vanum tumorem diſtendit, quam animum impleat, non poteſt introducere: & tamen vera ſapientia neceſſaria eſt, quæ intellectum dirigat in ſalutem in his quæ dei ſunt rite credendis & amandis. Ideo ea ſapiẽtia quam nobis veram Chriſtiana fides oſtendit, ſola quærenda eſt, & habenda. Fides autem non humano ſtudio, neq; per induſtriã ſecularis eloquentiæ, vel tumentis philoſophiæ cauſatur in animo, ſed nobis ex auditu, Deo interius agente innaſcitur, auditus autem per verbum Chriſti eſt, ideo magiſtros, doctores, & duces, diuina virtute, ac veritate conſpicuos, quibus tanquam a deo inſtructis atq; ſalutis huius fidele magiſterium aſſecutis, fidenter adhæreamus, tanquam ipſi deo, habere neceſſe eſt, poſteaquam doctor ille primus & ſolus perfectus, peracto noſtræ ſalutis myſterio, a nobis aſſumptus eſt. Ad quem vero ibimus omni virtute, atq; cœleſti lumine in quo & ſolo videre nobis lumen oporteat, miſerabiliter deſtituti? Non vtiq; ad ſapientes mundi huius. Stultam enim deus fecit ſapientiam ſæculi huius, vt confunderet ſapientes. Quo diſceremus, abſq; deo veram ſapientiam eſſe non poſſe. Ad ſcholas igitur Chriſti, qui ſolus eſt ſapientia per quam quiſq; ſapere poteſt totum quod liceat & deceat, properare neceſſe eſt. In eo enim ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ dei abſconditi, eo nimirum duce, qui tam grandi miraculo raptus ad tertium cœlum, vidit & audiuit, ac pleniſſime intellexit ineffabilia verba, quæ homini in humanis agenti, loqui non liceat. Diuinum dico Paulum Apoſtolum, qui non ab homine, neq; per hominem, regni cœlorum, euangelium didicit, ſed ab ipſo, & per ipſum Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrũ, in quo intelligimus omnia myſteria gratiæ pleniſſime cõtineri, cum & in ipſo habitet plenitudo diuinitatis corporaliter: & ab ipſo tanq̃ a capite, & per ipſum in oẽs, ſecundũ menſuram ſuæ donationis effluere, qui illi fide amante adhærere voluerint. In quo igitur fidentius toto animo quieſcemus pro aſſequenda ſapientia regni, quas doctrinas libentius & ſecurius audiemus, quam ab illo qui ab ipſo deo & ſaluatore, de doctrina ſalutis, edoctus eſt, qui nullum decipere, neq; in aliquo decipi poſſit, aut velit. Et in quo tam veraciter & potenter idem Chriſtus dominus viuere dicitur, operari & loqui? Quid vero non dicit, aut docet diuinus magiſter, & deiformis homo per omnes epiſtolas ſuas, quod ad ſalutem conducat, vel quid tacẽdum dicit, aut loquendum tacet? Qui etiam ſecutus magiſtrũ, non verba doctrinæ tantum, ſed ſeipſum, formam & exemplar bene agendæ vitæ, fidei & charitatis integritate, ac morum exemplis, exhibet, profert, & oſtendit. Ergo vt nos ipſos, & viam regni cœlorum agnoſcamus & deum, non purum quempiam hominem, aut terrenum aliud ſeu cœleſte quæramus, quo videatur humanus animus erudiri poſſe, ſed Chriſtum Ieſum ſolum (prout docet diuinus magiſter) in quo nimirum doctore & ſaluatore noſtro, vnita, collecta, recapitulata, pleniſſimeq; inſtaurata, ac epilogata ſunt oia & quæ ſuper cœlos, & quæ in terris extiterint. Quippe & ipſe Apoſtolus, & magiſter gentiũ, in ſolius Chriſti crucifixi notitia didicit gloriari. Qualem igitur alienam philoſophiam, quales ignotas doctrinas, quos philoſophos aut magos inter Græcos aut Perſas, gymnoſophiſtas, brachmanas, ac Aegyptios amplius per varia terrarum ſpatia perquirimus aut optamus, quæ noua genera ſtudiorũ, quæ maria, quas prouincias & climata cogimur peragrare, quos nouos adire magiſtros, quas mercurii colũnas inquirere, cum vbiq; paſſim omnibus momentis & locis diuini Apoſtoli doctrinas habeamus in manibus? Aequo animo igitur quicunq; ſimus veritatis Chriſtianæ cultores, hunc ſinceræ veritatis ducem & miniſtrum, gaudeamus habere, mores imitemur illius: flumina: fontes: immo dicam: maria doctrinarũ illius redundantia in omnibus epiſtolis eius, toto animo amplectamur: in quibus

veræ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EM. II

veræ fidei formam, charitatis normam, firmamentum ſpei, ſalutis magiſterium, omniumq; virtutū, & viarum domini diſciplinam, velentes, poſſimus addiſcere, quibus fiat ſecurus ad deum acceſſus ac fœlix tandem aſſecutio deitatis, qualem nobis promiſerat Chriſtus, atq; parauerat. Nemo autem tam grande, arduumq; negotium aſſequēdæ huius diuinæ philoſophiæ, puſillo, ac remiſſo animo exhorreat, quaſi impoſſibile pauens: omnibus quippe in terris quæ ſunt a gadibus vſq; auroram & gangem, ſumma hæc philoſophia, paſſim addiſcenda proponitur. Non latet in angulis, nec in cauernis terrarum abſconditur. Non vltra ſauromatas, aut glacialem oceanum quærenda eſt, non in finibus indiæ: nec in deſertis Aethiopum, multis eſt perquirenda ſudoribus. Quemadmodum de multis humanam philoſophiam quærentibus eſt auditum, cum tamen venerabile, ac optatiſſimum philoſophi nomen, per tantam laborum, ac ſtudiorum immenſitatem laudabiliter conquiſitum, vix admodum paucis, per falſam etiam appellationem conuenire potuerit. Ad non ſic diuina philoſophia: quam quærimus. Sed omnibus patenter & paſſim addiſcenda proponitur, atq; fideliter quærẽtibus, exhibetur, quantum cuiq; ſufficiat ad ſalutem: per ſpeciem cuiuſdam fontis, qui a latere altaris dextro præterfluat, non vtiq; illius, in quo diuerſi generis animalium ſanguis effundebatur & cremebã tur adipes: ſed Chriſti domini, ad omnium ſalutem pleniſſime inducendam, in cruce confoſſi, ex quo fœcunditas doctrinarum, cœleſtiumq; donorum largitio, ſic temperato & congruo fluxu emanat, vt & vadum quibuſq; tranſire cupientibus, etiam ad talos vel poplites, & in immenſum, pro qualitate virtuteq; ſingulorum facilem & liberum præbeat. Vbi vero ſic vigeat immenſa profunditas, vt humanis viribus nequeat pertranſiri, non deſunt foliorum, atq; plantarum ſalubritates in lateribus fontis, vnde poſſint languentes incolumitatem, vigoremq; aſſequi ſalubritatis ortatæ. Aquæ item viuentes ad plana deſerti currentes, & fœcundare poſſunt arenas ſterilium animarum, & mortuis in peccatis: ſpiritum etiam & vitam conferre: ita vt ſit fons, non iam ſignatus & clauſus, ſed apertus & patens non in domo Dauidica tãtum, vel in angulo iudaici regni, ſed in toto orbe terrarum ſic vbiq; patenter & affluentiſſime diffundatur, vt tantum haurire cuilibet, abſq; auri vel argenti precio liceat, quantum vaſculi ſui, cordis videlicet rite parati, extiterit iuſte ordinata capacitas. Quis enim ē aut fuit vnq̄ iudæus ſiue gentilis, maſculus aut fœmina, nobilis vel ignobilis, liber aut ſeruus, & in quocunq; gradu vel fortuna exiſtens (dum tamen valeat ac velit credere quæ credenda ſunt & amare cœleſtia) in quacunq; totius orbis parte, qui propitio deo, qui nulli deeſt vere volenti, in hac Chriſti philoſophia non poſſit excellere? Quanti imperiti, atq; vulgares idiotæ, ſimpliceſq; & omnium ignari (deſit amẽtia conſumata) immo ineruditæ penitus fœminæ, pueri rurſus atq; puellæ, nihil omnino ſcientes niſi credere & amare, & tamen ſummos philoſophos exceſſerunt? Plenæ ſunt ſcripturarum hiſtoriæ, miraculis iſtis. In omni enim ſede terrarum conſtituta ſunt regna cælorum: immo quæ (Domino teſte) intra nos eſſe dicuntur. Non igitur nos maria cogimur pertranſire, non columnas adire mercurii. Vbiq; & quidem planiſſimo ſenſu, legitur ab omnibus euangelium Chriſti. Vnum inſuper habemus Apoſtolum Paulum, in quo ſicut viuentem & operantem Chriſtum, licet aduertere, ita & docentem, atq; loquentem myſteria ſalutis & gratiæ debemus attendere: qui etiam nobis, immo omnibus ſit omnia factus, vt oẽs ad viam ſalutis, ſuis monitis & exemplis attraheret, eamq; philoſophiam & ſupereminentem omnibus diuinam. ſ. ſapientiam, maiores doceret atq; puſillos, qua vnicum Chriſtum Dei & virginis filium, & hũc crucifixum, diſcamus agnoſcere; quo vere agnito, nihil amplius intelligere cupiamus. Hanc philoſophiam Apollonius Tyaneus per tot terrarũ itinera inuenire non potuit: & ſi plurimum ſpiritum, Græcia mendax cũ fabuletur hauſiſſe: hanc ſimiliter eloquens Plato, non habuit, doctus Ariſtoteles ignorauit, quam nos non ad columnas Mercurii, ſed in Paulinis epiſtolis, deo ſemper ſe humiliter quærẽtibus exhibente: omni tempore, omnibus locis, immo in negotiis, in plateis, in ampliſſimis ciuitatibus, in vicis, in villis, in domibus, in familiis, in deſertis: In anguſtiis deniq;, in plagis, in pace & bello, in fame & nuditate, ac in mediis grauiſſimiſq; perſecutionibus, & vt breuiter vno omnia verbo perſtringam, vbiq; & vndiq; patet ad cœlum acceſſus & iter ad ſuperos, dum tantum velit homo, ſpretis temporalibus, amare cœleſtia, quantum ei Chriſtiana fides oſtẽderit. Quippe ſumma philoſophiæ huius, in rite credendo, & amando conſiſtit. Fides ergo & amor ſunt libri, in quibus hæc diuina philoſophia diſcenda eſt. Et quis iam ſuæ arbiter voluntatis, nõ poſſit, ſi velit, & credere, & amare quod magis elegerit? Inter actus enim humanos, nihil magis eſt liberũ ſimiliter & in hominis poteſtate, quam credere, vel amare, quod animo libero ad credendũ, vel amãdum occurrit, cuius etiam contrarium poteſt ſi velit odiſſe, prout rerum experimentũ oſtendit. Quiſquis igitur humanæ ſalutis myſteria, quantũ phas, aut neceſſe fuerit homini, & vias domini rectas, optat agnoſcere, rurſus etiã inuiſibilis gratiæ ſacramenta, ſecreta fidei, miracula crucis, noui hominis

elegantiam ,feliciter ac ſalubriter cupiat pſcrutari,& aſſequi velit,diuini magiſtri,humili & fideli corde,diuinas epiſtolas,vigilanti ſtudio,ſemper in manibus habeat:ſancta deuote documēta ſcrutetur, fidei & charitatis illius integritatem,quam nulla penitus creatura poſſit euertere,ad diſcēdum & imitandum,toto corde ſuſcipiat.Si quid autē in illis profundum & altum inuenerit,quod ſuis quiſq; viribus,vel per humanam induſtriam ac ſtudium,ſicuti eſt,nō valeat perſcrutari,duceq; ac interprete, indigeat:cupiat vero (vt par eſt) ſibi diuinæ lectionis myſterium vtiliter aperiri,nō ad inflatos mundi ſapientes diuertat,ſciolos grāmatiſtas effugiat,abhominetur hypocritas, declinet hæreticorum cōuenticula garritus & ſophiſmata leuium,ac ſupercilia ſuperborum exhorreat: & ſic ſanctæ ac optatiſſimæ veritatis amorem concipiens,forti ac fidenti ſit animo,nequaquam tantæ difficultatis exhorrens negotium.Et ſi enim humanis ſit viribus impar,& nullo ingenio hoc profundum pelagus metiendum,ſed virtute maiori,diuinaq; illuſtratione ſe videat indigere.Ducem viarum domini, & diuinæ conſcium veritatis,animam a parēte deo bonam ſortitum,& ideo diuina illuſtratione conſpicuā, prout ſacrarum peritia litterarum,ſanctiſſimorumq; morum aſſecutio probat. Diuum Thomam, Aquinatem inquam:ſancti magiſtri fidiſſimum pediſequum,doctoremq; ea ratione ſemper catholicum,omni ſtudio perquirat,quæſitum autem,ſuſcipiat,legat,frequentiq; meditatione ſcrutetur,ac fide indubia eius doctrinam ſequatur.Quippe(teſte Innocentio Pont.maximo) qui.S.Thomæ doctrinam ſecutus fuerit,nunq̄ inuentus eſt a catholicæ veritatis tramite deuiaſſe.Et ideo eo interprete, in Paulinis epiſtolis,facile fiet omne difficile:& omne latens in eis atq; obſcurum , per doctrinam illius,fiet apertum & clarum,ſic vt nihil ſuperſit ambiguum.Semper igitur epiſtolæ diuini magiſtri,ei qui in via domini proficere cupiat,ſed non ſine Thoma pediſequo,habeātur in manibus : ſemper in illis fideli ac amanti ſtudio meditetur,& totum in illis poterit inuenire quod cupiat.Quos enim non docet ac inſtruit atq; ad ſplendorem virtutū aſſequēdum hortatur,quos non inuitat ad vitam, quos de Chriſtianis moribus non inſtruit,iſte mirabilis eruditor infantium,puſillorum magiſter, peritorum ſtupor,confuſio ſuperborum,humilium regulam,ars veritatis,exemplar fidei, figura virtutis? Quis erit adeo imbecillis & hebes,qui Thoma interprete,ex his apoſtolicis documentis addiſcere neſciat,aut nequeat,qua ratione,quibuſue modis,eum ambulare oporteat,& placere deo? Quis rurſus qualia ſint deliramenta doctrinarum labentis & errantis vitæ huius,ad comparationem ſupereminētis ſcientiæ Chriſti,quam ſola Chriſtiana fides atq; profeſſio aſſequi poteſt,ipſo rerum experimento non videat? Non verſatur autem in cōmunibus tantū,ſed ad ſingulorū ſtatus inſtruendos, pius iſte paruulorum pater,prudenti ac ſollicita eruditione deſcendit: ſapientes & inſipientes ita complectens, quaſi omnes peperiſſet in viſceribus charitatis: qua occaſione etiam ſe patenter dixit omnibus omnia factum,vt omnes lucrifaceret.Munus vero apoſtolicum,quanta perfectione virtutum, ac peritia litterarum,Chriſtianorumq; morum dignitate,in epiſcopali eminentia debeant reperiri, acumine animi,& flagrantia ſpiritus,totoq; mentis impetu,videant,recogitent,atq; perſpiciant, & ab hoc ſuauiſſimo affluentiſſimoq; doctrinarum & vigilantiæ ſtudio hauriant & amanter ſuſcipiant ipſi qui præſunt,ſeu cæteris præeſſe cupiunt & affectant.Oportet.n.(ait magiſter veritatis) epiſcopum ἀνεπίληπτον εἶναι .i.irreprehenſum vel inculpatum,ſeu nulla penitus nota contagioq; peccati reprehenſibilem ac notabilem eſſe. Audiſti tonitruum veritatis? Vno verbo diuinus magiſter, totum expreſſit negotium epiſcopalis officii: quantum etiam ipſum epiſcopi nomen oſtendit. ἐπίσκοπος γὰρ εἴρηται ἀπὸ τὸ ἐπισκοπεῖν ἅπαντας . A cura igitur peruigili,& omnia in omnibus proſpectante, atq; circunſpiciente,veluti cuſtos, ſpeculator,& vigil ſuper omni grege ſibi commiſſo,epiſcopi nomē aſſumptum eſt. Illi igitur qui cæteris duces ac paſtores,ad procurandam omnibus æternam ſalutem eſſe dicuntur, ſimiliterq; ad peſtem vitiorū elimināndam a gregibus,in nullo penitus debent eſſe culpabiles,quod in cæteris per cenſuram regiminis paſtoralis animaduertere teneantur.Condēnat enim ſeipſum,qui alium iudicare præſumpſerit,in eo quod fuerit ipſe damnandus. Talis.n.pontifex eſſe debet in populo,dum docet,operatur,ac iudicat,ac ſi Chriſtus dominus ipſe nobiſcū ageret in humanis , ſuaſq; doctrinas loqueretur ſuaq; iudicia in nullo culpandus exerceret in cæteris. Talemq; ſimiliter ſubditi debent epiſcopum loquentem atq; docentem attendere,ac ſi ipſum Chriſtum ſua dogmata docentem audirent.Epiſcopus quippe (Ignatio teſte) loco dei populo eſſe debet , & authoritate regiminis, ac cenſura iudicii,& ſanctimonia vitæ.Sancti (ait dominus) eritis,ſicut ego ſanctus ſum dn̄s deus veſter.Quæ oīa & ampliora diuinus magiſter fideli ſermone pertractat. Omnis ergo Chriſtiani dogmatis diſciplina,pro omni ſtatu hominum,in epiſtolis iſtis,intelligitur eſſe cōpleta . Omnibus enim quantum quiſq; capere poſſit,exhibet quidem documenta ſalutis: ſed eos maxime qui maiora negotia in prælationis officio pertractanda ad aliorum vtilitatem in Chriſti fide ſuſcipiunt,maiore diligen

da,ac

tia ac potiori ſtudio videtur inſtruere. Quã decens igitur cõgrua,& ꝓpria ſacri voluminis huius de-
dicatio, ſi tuis additur titulis, ſi tuo nomini & officio, in noua hac forma & correctione noſtra, lauda-
biliter offeratur. Quippe qui epiſcopali præfulgeas eminẽtia, qui populos & gregẽ Chriſti nõ teipſũ
paſcere cupias, qui non tibi aſſumpſeris epĩ dignitatem, ſed oblatã humiliter accepiſti, vt prodeſſe nõ
præeſſe populis: æquo & fideli aĩo poſſes, quantũ fauente deo valeat vigilantia paſtoralis. Qui etiã
nũc molẽ vniuerſi negocii reip. Chriſtianæ, in quo de ſumma rerũ agitur, pro CHRISTIANISSI-
MO REGE, fideliter pertractandam aſſumpſeris, in clariſſimo Venetorum Senatu, teſtimoniũ cer-
te amplitudinis, atq; ſinceritatis animi tui, tuæq; virtutis, vigilantiæ, ac eruditionis indicium: cuius fi-
dei, tot tamq; grauia negotia ſunt cõmiſſa. Hac præcipue tẽpeſtate, qua ferme omnia totius orbis re-
gna cõcuſſu eſſe videtur. His tamen ita veraciter dictis, cogitatio praua non ſubrepat, ea me tanq̃ adu
latorias captiũculas, in ꝓpriæ cuiuſpiã vtilitatis aucupium tetendiſſe. Neq;.n. talis eſt animi tui ſagax
vigilantia, quæ blandimentis fallacibus capiatur; ſed neq; me talẽ eſſe, aut quãdoq; fuiſſe fateor, qui
aut venalis, aut taliũ fabularum mercator extiterim: cũ id mihi ſemper execrabile fuerit. Sic tamẽ ſin-
cero, candido, veroq; animo, eis nodis quoſq; inuoluere ſatago, ea s oĩbus tendo inſidias, quibus & ſo
lis meipſum venerabilẽ, & omnibus capiendũ, ac ſumma neceſſitate trahendũ exhibeo. Iſta nimirũ
ſunt amatoria ſymbola, nodiq; fortiſſimi, quos inclyta virtus, quæ nunq̃ ſtygias fertur ad vndas, per
petua ſtabilitate molitur, firmat, nectit, ac roborat, cũ præſertim in Chriſto, in idipſum, nõ corpora, ſed
corda cõiungit, & tenet. His profecto artibus a tuæ virtutis odore, me ſic fateor eſſe deuinctũ, vt ſpon-
taneo corde, tuæ dignitati morẽ gerere, quibus poſſum viribus per oĩa cupiã. Poſteaq̃ igitur diebus
elapſis, naturalem Ariſtotelis theologiã, quæ proprie inſcribitur τῶν μετὰ τὰ φυσικά, nuper a nobis
pro viribus emendatã, eruditioni tuæ dicaſſem: per quam ab his corporeis, ad diuinorũ theoriam, ca
pite mentis parũper elato, ſubuehi homo naturaliter põt: nunc autẽ ipſas euangelicæ plenitudinis di
uitias, quibus mens hoĩs, nõ tantum odoret, ſed plenius vltra ac ſupra naturã diuinorum notitiã, &
munera deitatis ampliora ſuſcipiat, in tuos theſauros cõportare in animo eſt, dum Paulinas epiſto-
las, multis laboribus, propriæ integritati, quantũ parens pius p̃ſtitit, reſtitutas, cũ ea diui Thomæ au
rea lectura, tuo nomini dedico & inſcribo. Erat ſiquidẽ hoc diuinum opus, & ab his qui magiſteriũ
veritatis exoptent, ſemper habendũ in manibus, multis deprauationibus inquinatũ, ſicq; (vitio impri
mentiũ atq; ſcriptorũ) optatiſſima lectio fuerat perturbata, vt vix in locis pluribus, ſenſus verus & in-
teger poſſet haberi, in quibuſdã vero nullatenus haberetur: Ita vt neceſſarium fuerit, & pro textu re-
parando, multos codices antiquos, tam Latinos, quã Græcos conſulere, & pro diui Thomæ ſimili-
ter integranda lectura, nedum exẽplar vetuſtiſſimum habere, ſed & alia plerunq; ſcripta eius induce
re: quo ex cõparatione præſentium & illorũ doctrinã ſemper & vbiq; ſaniſſimã, propriæ puritati vera
citer redderemus. Motus igitur aĩo, indigne tuli fateor, tam vtile, neceſſariũ, ac inſigne opus, tantis de-
fectibus perturbari; ſicq; diuino fretus auxilio, omne animi robur, oẽm cordis veritatem amãtis indu
ſtriam, ad tam arduum negotiũ fidens adhibui. Vixq; tandẽ magnis conatibus, inter tot curarũ an-
fractus, veluti clauã (vt aiunt) vide manu auferens Herculis, tantũ ocii de meis negotiis potui extor-
quere, quantũ ſufficere poſſet ad proſequendũ, ex parte ſaltẽ, quod optauerã. Et ita quaſi cũ Iſraelitis
vna manu hoſtẽ irruentem conabar abigere, altera vero quos poterã lapides in ſuo ordine collocare,
verba videlicet aut ſenſus turbatos, ad propriã formam, ordiniſq; candorem inducere. Vicit demum
(propitio deo) improbus labor, quo iam diuinas epiſtolas, cũ ea Thomæ clariſſima lucubratione, nu
bibus atris dudum oppreſſas, nũc vero ſuo candore nitentes, tuæ dignitati lætus offerrem. Dignum
certe opus, quod ſemper in proſpectu Chriſtiani epiſcopi pertractetur, vt in eius lectione, qualis eſſe
debeat in ſeipſo, qualiue ſollicitudine ſibi ſubiectos, atq; cõmiſſos, paterno affectu fouere, ſuſcipere,
atq; tractare teneatur, quaſi de ſpeculo ſemper attendat: & talis moribus eſſe conetur, quales in exor-
dio naſcẽtis eccleſiæ Chriſtus dñs, apoſtolos totius orbis cõſecrauit epiſcopos. Vt qui ad culmen apo
ſtolici honoris aſſumpti ſunt, vitæ etiam ſanctitatem, duriq; regiminis, ac laborũ certamina, nõ pom
poſas mundi delitias, ſe conſequenter nouerint ſuſcepiſſe.

Satis ergo me, ad cõem ſtudioſorũ vtilitaiẽ arbitror cõtuliſſe, ſi eã lectionẽ quæ cõi vſu iter doctos, &
ſacrarũ lrarũ ſtudioſos in Paulinis epiſtolis dudũ hita ẽ & hr̃, q̃to voluit ſtudio & viribus, ad purũ,
ac verũ ſenſũ, q hẽri ex multorũ textuũ collatiõe potuerat, dẽptis mẽdis, reuocare, ac integrare cona-
tus ſum. Faciet aũt forſitã, ꝓpenſior ac doctior quiſpiã p maiorẽ peritiã atq; ſolertiã ampliorẽ, qđ ego
in mea pauptate nõ potui. Suſcipiat attamẽ, oro, tui aĩ, laudabilis amplitudo amabiliſſime pater, ac re-
uerẽdiſſime præſul, nõ quantũ, ſed ex quãto Chriſtianus amator ad tua ſtudia curauit adiicere. Qui
etiam pio ſtudio (ſi liceat) ſit quandoq; ampliora daturus. Interim te optime in vtroq; homine oro &
cupio conualeſcere. Dat. Lugi. Ex cenobio noſtro Diui Dominici. M. D. XL.

Prologus Sancti Hieronymi in Epiſto/lam ad Romanos.

PRIMVM Quæritur quare
poſt euangelia: quæ ſupple/
mentum legis ſunt: & in qui
bus nobis exempla & præce/
pta viuendi pleniſſime dige/
ſta ſunt voluerit Apoſtolus has
epiſtolas ad ſingulas eccleſias
deſtinare. Hac autem cauſa
factum videt: vt ſcilicet ini/
tia naſcētis eccleſię nouis cau
ſis exiſtētibus pręueniret: &
vt preſentia atq; orientia re/
ſecaret vitia: & poſt futuras excluderet quęſtiones:
exemplo prophetarum: qui poſt ęditam legē Moy/
ſis in qua omnia dei mandata legebantur: nihilo/
minus tamen doctrina ſua rediuiua, ſemper popu
li compreſſere peccata: & propter exemplum viuē/
di libros ad noſtram etiam memoriam tranſmiſe
runt. Deinde quæritur cur non amplius q̃ decem
epiſtolas ad eccleſias ſcripſerit? Decem ſunt enim
cum ea quæ dicitur ad Hebręos. Nam reliquę qua/
tuor ad diſcipulos ſpecialiter ſunt porrectæ. Vt
oſtenderet nouū non diſcrepare a veteri teſtamen/
to: & ſe contra legem non facere Moyſis ad nume/
rum primorum decalogi mandatorum ſuas epi/
ſtolas deſtinauit: & quot ille pręceptis a Pharaone
inſtituit liberatos: totidem hic epiſtolis a diaboli
& idolatrię ſeruiture edocet acquiſitos. Nā & duas
tabulas lapideas duorum teſtamētorum figuram
habuiſſe viri eruditiſſimi tradiderūt. Epiſtolam ſa
ne quæ ad Hebręos ſcribitur: quidam Pauli non eſ
ſe contendunt: eo q̄ non ſit eius nomine titulata:
& propter ſermonis ſtyliq; diſtantiam: ſed aut Bar
nabę iuxta Tertullianum: aut Lucę iuxta quoſdā
vel certe Clementis diſcipuli Apoſtolorum & epi/
ſcopi Romanę eccleſię poſt Apoſtolos ordinati. Qui
bus reſpondendum eſt: ſi propterea Pauli non erit
quia eius non habet nomen: ergo nec alicuius erit:
quia nullius nomine titulatur. Quod ſi inconue/
niens abſurdumq; eſt: ipſius magis eſſe credēda eſt:
quæ tanto doctrinę ſuę fulget eloquio. Sed quoniā
apud Hebręorū eccleſias quaſi deſtructor legis falſa
ſuſpitione habebatur: voluit tacito nomine de fi/
guris legis & veritate Chriſti reddere rationem: ne
odium nominis in fronte pręti tulati vtilitatem ex
cluderet lectionis. Non eſt ſane mirum ſi eloquen/
tior videatur in proprio: ideſt hebræo: q̃ in peregri
no: Ideſt in Græco quo ceteræ epiſtolæ ſunt ſcri/
ptæ ſermone. Mouet etiam quoſdam quare Ro/
manorum epiſtola in primo ſit poſita: cum eam
non primo ſcriptam ratio manifeſtet. Nam hanc
ſe proficiſcentem Hieroſolymam ſcripſiſſe teſta/
tur: cum Corinthios & alios iam ante vt miniſte/
rium: quod ſecum portaturus erat colligerent: lit
teris adhortatus ſit. Vnde & intelligi quidam vo/
lunt ita omnes epiſtolas ordinatas: vt prima po/
neretur: quamuis poſterior fuerit deſtinata: vt per
ſingulas epiſtolas gradibus ad perfectiora venire/
tur Romanorū namq; plerique tā rudes erant vt nō
intelligerent dei ſe gratia & non ſuis meritis eſſe
ſaluatos: & ob hoc duo inter ſe populi conflicta/
rent. Idcirco illos indigere aſſerit corrigi vitia gen
tilitatis priora commemorans. Corinthiis autem
iam dixit ſcientiæ gratiam eſſe conceſſam: & non
tam omnes increpat q̃ cur peccantes non increpa/
uerint reprehendit ſicut ait. Auditur inter vos for 1.Corin. 5.
nicatio. Et iterum. Congregatis vobis cum meo Ibidem.
ſpiritu tradere huiuſcemodi ſathanæ. In ſecunda
vero laudantur: & vt magis ac magis proficiant cō
monentur. Galathę vero iam nullius criminis ar/
guuntur niſi hoc tantū q̃ calidiſſimis pſeudoapo/
ſtolis crediderunt. Epheſii ſane nulla reprehenſio/
ne ſed multa laude digni ſunt: quia fidem apoſto/
licam ſeruauerunt. Philippenſes etiam multo ma/
gis collaudantur: qui nec audire quidē falſos Apo
ſtolos voluerunt. Theſſalonicenſes nihilominus in 1.Theſ.1.
duabus epiſtolis omni laude proſequitur: eo q̄ nō
ſolum fidem inconcuſſam ſeruauerint veritatis:
ſed etiam in perſecutione ciuium fuerint conſtan
tes inuenti. Colloſenſes autem tales erant vt cum Ibidem
ab Apoſtolo viſi corporaliter non fuiſſent hac lau/
de digni haberentur. Etſi corpore (inquit) abſens
ſum: ſed ſpiritu vobiſcum ſum gaudens: & videns
ordinem veſtrum. De Hebręis vero quid dicendum
eſt: quorum Theſſalonicēſes qui plurimum lauda
ti ſunt: imitatores facti eſſe dicuntur. ſicut ipſe ait.
Et vos fratres imitatores facti eſtis eccleſiarum dei
quę ſunt in Iudęa. Eadem enim paſſi eſtis & vos a
contribulibus veſtris quę & illi a Iudęis. Apud ip/ Heb.10.
ſos quoq; Hebręos eandem commemorat dicens.
Nam & vinctis compaſſi eſtis: & rapinam bonorū
veſtrorum cū gaudio ſuſcepiſtis: cognoſcentes vos
habere meliorem & manentem ſubſtantiam.

Prologus beati Hieronymi preſbyteri ſpe/cialis in Epiſtolam ad Romanos.

ROMANI ſunt qui ex Iudęis & gen/
tilibus crediderunt. Hi ſuperba cōten
tione volebant ſe alterutrum ſuper/
ponere. Nam iudæi dicebant. Nos ſu/
mus populus dei quos ab initio dile/
xit & fouit: nos circunciſi ex genere
Abraham: ſancta deſcendimus ex ſtirpe, & notus
retro apud Iudęam tantum deus. Nos de Ægypto
ſignis dei, & virtutibus liberati: mare ſicco pertran/
ſiuimus pede, cum inimicos noſtros grauiſſimi flu
ctus inuoluerent. Nobis pluit manna dominus
in deſerto, & quaſi filiis ſuis cœleſte pabulum miniſ
ſtrauit. Nos die, noctuq; in columna nubis, ignisq;
præceſſit: vt nobis in inuio iter oſtenderet. Atq; vt
cętera eius circa nos immenſa beneficia taceamus
nos ſoli digni fuimus dei legem accipere: & vocem
dei loquentis audire: eiuſq; cognoſcere voluntatē
in qua lege nobis promiſſus eſt Chriſtus: ad quos Mat.15.
etiam ipſe ſe veniſſe teſtatus eſt dicens. Non veni ni
ſi ad oues quę perierant domus iſrael. cum vos ca/
nes potius q̃ homines appellauerit. Æquum ne er/
go eſt vt idola hodie deſerētes quibus ab initio de/
ſeruiſtis nobis comparemini: & non potius in pro/
ſelytorum locum ex legis authoritate & conſuetu
dine deputamini? Et hoc ipſum non merebamini,
niſi quia larga ſemper dei clementia voluit vos ad
noſtram imitationem admittere. Gentes etiā econ
tra reſpondebant. Quanto enim maiora erga vos
dei beneficia narraueritis: tanto maioris vos crimi
nis reos eſſe monſtrabitis. Semper. n. his omnibus Exo.14.
extitiſtis ingrati. nam ipſis pedibus quibus aridum
mare tranſiſtis, ludebatis ante idola quæ feciſtis: &
ipſo ore quo paulo ante ob necem aduerſariorum
domino cantaueratis: ſimulachra vobis fieri popo
ſciſtis: illis oculis quibus venerando deum, in nube
vel igne conſpicere ſolebatis, ſimulachra intueba/
mini. Manna quoq; vobis faſtidio fuit: & ſemper in
deſerto contra dominum murmuraſtis: ad Ægy/
ptum, vnde vos manu valida eiecerat redire cupiē Num.14.
tes. Quid plura? Ita patres veſtri crebra puocatio/
ne dñm irritauerūt: vt oēs in eremo morerent: nec
plus ex ſenioribus eorū q̃ duo hoīes terrā repromiſ
ſionis intrarēt. Sed quid antiq̃ replicamus: cū etiā
ſi illa minie feciſſetis de hoc ſolo nemo vos dignos
venia iudicaret: quod dñm Chriſtū prophetarum
ſemper vobis vocibus repromiſſum non ſolum ſu
ſcipere noluiſtis: ſed etiā morte peſſima puniſtis.

Quem nos vt cognouimus ſtatim credidimus, cū nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur ꝙ idolis ſeruiuimus: non obſtinationi mentis ſed ignorantiæ deputandū. Qui enim cognitum ilico ſequimur: olim vtiq; ſequeremur ſi antea cognouiſſemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis: quaſi non morum imitatio magis ꝗ carnalis natiuitas filios vos faciat eſſe ſanctorū denique Eſau & Iſmael cū de ſtirpe ſint Abrahæ minime tamen in filiis reputantur. His taliter altercantibus Apoſtolus ſe mediū interponēs: ita partium dirimit quęſtiones: vt neutrum eorum ſua iuſtitia ſalutem meruiſſe confirmet: ambos vero populos, & ſcienter, & grauiter deliquiſſe. Iudæos quidem ꝙ per preuaricationem legis deum inhonorauerint. Gentes vero, ꝙ cum cognitum de creatura creatorem, vt deum debuerint venerari: gloriam eius in manufacta mutauerint ſimulachra. Vtroſq; etiam ſimiliter veniam conſecutos: æquales eſſe, veriſſima ratione demonſtrat: preſertim cum in eadem lege prędictum ſit: & Iudęos & gentes ad Chriſti fidem vocandos eſſe oſtendat. Quā obrem viciſſim eos humilians ad pacem & concordiam cohortatur.

Prologus copioſiſſimus ex dictis ſacrorum Doctorum in omnes Epiſtolas beati Pauli Apoſtoli.

PRINCIPIA rerum requirenda ſunt prius: vt eorum notitia plenior poſſit haberi. Tunc enim demum facilius poterit cauſæ ratio declarari, ſi eius origo diſcatur. Si ergo epiſtolarum ſcripturæ poſt euangelium ęditæ modum & rationem oſtenderimus: poterit videri verum quod dicimus. Sciendum igitur ꝙ ſicut in veteri teſtamento poſt legis Moſaicę eruditionem vbi culturę diuinę mandata continebātur: prophetica doctrina fuit neceſſaria: quę rediuiua populi peccata ſuppliciorum denunciatione compeſceret: atq; eundem populum bonorum repromiſſionibus ad obediendum ac ſeruiendum deo viuenti commoueret. ita in nouo teſtamento poſt euangelium: in quo chriſtianæ religionis ordo & perfectę ſanctitatis doctrina traditur: epiſtolarum Pauli & aliorum perutilis ſecuta eſt doctrina: vt eccleſiam dei contra hæreticas prauitates premuniret: & ſuborientia vitia reſecaret: & poſt futuras quęſtiones excluderet. Hi ſunt panni qui ad extrahendum Hieremiam de lacu funibus circunligati ſunt. Epiſtolarum ſiquidem doctrina: legis & prophetię atq; euangelii conſonis teſtimoniis velut triplici fune circunligatę de lacu ignorantię & infidelitatis: peccator ad lucem gratię & veritatis educitur. Inter omnes vero epiſtolarum ſcriptores Paulus in tribus & pluribus forte excellit. ſ. in operis profunditate: in fidei aſſertione: & in gratię commendatione: ſeu ſpei ſubleuatione. In operis profunditate: quia hoc opus cæteris prolixius: & ad intelligendum difficilius eſt. In fidei aſſertione: quia Paulus in lege & prophetis peritus: ad fidei catholicę aſſertionem cōgrua authoritatum legis & prophetię induxit teſtimonia: vt eſſet baſis ſub columna. In gratiæ commendatione ſeu ſpei ſubleuatione: quia contra ſuperbos & arrogantes, & de ſuis operibus pręſumentes: pro commendanda dei gratia: fortiter, prudenter, atq; acriter dimicauit: quæ nimirum in illo euidētior & clarior apparuit: quia inter alia opera vehementer eccleſiam dei perſecutus: pro quo ſummo fuit dignus ſupplicio: pro maledictione conſecutus eſt gratiam: & pro dānatione ſuſcepit miſericordiam, in quo ipſa ſpes noſtra plurimum ſubleuatur. Sicut enim cum audiuimus Dauid homicidam & adulterum per penitentiam: prophetię recuperaſſe ſpiritum. Omnis venię diffidentia peccatori tollitur. Ita cū Saulū prius eccleſię perſecutorem: poſtea factum Apoſtolum & prędicatorem: aduertimus: non modicum ſpes noſtra attollitur. Inde eſt, ꝙ in eccleſia hę epiſtolę plus cęteris frequentant: vt pſalmi Dauid magis aliis prophetis. Sciēdum vero eſt ꝙ quatuordecim ſcripſit epiſtolas decē ad eccleſias: quatuor ad pſonas. Sub hmōi myſterii inſinuatione: vt .ſ. in hoc opere vtriuſq; teſtamenti ſumma contineri monſtraretur. per denarium namq; vetus teſtamentum ſignat: quaternarius vero noui teſtamēti nota eſt. Ideo itaq; decē & quatuor ſcripſit: vt vtriq; legi ſe cōſentire inſinuaret: atq; ęmulorū calūniam dilueret: ipſum legis dei p Moyſen datę deſtructorem fore calūniantium: eumq; in odium Iudęorū trahentium: quos placatos habere volens decē ad eccleſias ſcripſit. Et ſicut Moyſes iſraelitico populo a Pharaonis & Ægyptiorū ſeruitute educto, decē mandatorum doctrinam tradidit: ita & Apoſtolus dei eccleſias a diaboli poteſtate & idolatrię ſeruitute redemptas decem epiſtolarum doctrina informaret. Ideo etiam decē & quatuor ſcripſit: vt duorum teſtamentorum concordiam, atq; conuenientiam ſignaret: quam Moyſes in duabus tabulis lapideis ſimul iunctis, quibus legis decalogus inſcriptus erat, oſtendit. Monas quoq; noſter .i. Chriſtus idem in cena cum diſcipulis paſcha celebrans figurauit. Ibi etenim lapis reprobus. quem geſſit angulus mira pręſtās in oculis noſtris, panem ſupercœleſtem cum typico agno coniunxit: finiens vetus, inchoans nouum. Per agnum etenim quę in veteri lege ſolemnis hoſtia erat: & panem qui nouę legis ſacramenti forma eſt: duo teſtamenta figurauit: atq; alia duo coniungens prędictorum teſtamentorum conſonantiam declarauit. Eſt enim rota in medio rotę: ſicut vidit Ezechiel. Ex prędictis itaq; patet myſterii euidentiſſima ratio, qua epiſtolas quatuordecim conſcripſit: & diſtincte decem ad eccleſias, quatuor ad perſonas direxit. Vnde quorundam inſania percutitur: dicentium epiſtolam quę ad Hebręos ſcribitur non fuiſſe Pauli ſed Barnabę, vel Clemētis, vel Tertulliani: vel Lucę. quos in hūc errorē occaſio deduxit huiuſcemodi: quia nec ſalutatio eius nomine intitulata pręſcribitur: & longe facundiore & ſplendidiore ſtylo ꝗ cętere ædita eſt. Quibus ſufficienter reſpondetur hoc modo: quia ſi ideo non eſt dicenda Pauli, ꝙ nomen eius in titulo nō habet: ergo nec Barnabę nec alicuius prędictorum: cum nullius eorum nomine prætitulata ſit: nec ob id quoq; Pauli non eſſe putanda eſt: quia diligentius eſt ſcripta: cum naturale ſit vnicuiq; plus valere in ſua lingua ꝗ in peregrina. Illā enim hebraice cęteras vero ſcripſit græce. Nomen vero ſuum ideo præmittere noluit: quia hebræis odioſus erat: eum legis deſtructorem arbitrantibus. Quo circa de legis atq; cæremoniarum abolitione tractaturus recte nomen ſuū ſubticuit: ne pręſcripti nominis inuidia vtilitatem ſequentis excluderet lectionis. Eſt itaq; & illa epiſtola Pauli ſicut & aliæ. De ordine quoq; epiſtolarum quæri ſolet: quare non eo ordine ſint diſpoſitæ quo ab Apoſtolo æditæ: quod conſtat non eſſe: cum epiſtola quæ Romanis ſcribitur prima ponatur: quę tamē ante alias omnes non eſt ſcripta. Epiſtolam enim quæ ad Corinthios ſcribitur ante iſtam ſcripſiſſe videtur: quia hanc de Corintho ſcripſiſſe, euidenter monſtratur ex eo ꝙ dicit. Commendo vobis Phœben ſororem noſtram miniſtram eccleſiæ quæ eſt in Cenchris. Cenchris enim dicitur locus Corintho vicinus immo portus ipſius Corinthi. Ex hoc ergo apparet de Corintho ſcripta: & ex eo quod dicit. Salutat vos Caius hoſpes meus de quo ſcribens Corinthiis commemorat dicens.

Gratias

Gratias ago deo meo ꝙ neminem veſtrum baptizaui niſi Criſpum & Caium. *Corin. 1.* Hæc ergo epiſtola ad intelligendũ cęteris difficilior: in qua & Apoſtolus videtur perfectior: primatum obtinuit in corpore epiſtolarum: nõ ꝙ prius ab Apoſtolo ſit ſcripta: ſed cauſa dignitatis Romanorum: qui tunc temporis vniuerſis gentibus imperabant. interpretantur romani ſublimes ſiue tonantes: quia illo tẽpore quo Apoſtolus hanc epiſtolam eis miſit cunctis gentibus dominabantur: ideoq; ſublimiores erant omnibus populis. Et intonabant præcepta publica: & priuata: eorumq; fama omnium hominum reſonabat in ore. Haimo autem ab Athenis Apoſtolum ſcripſiſſe Romanis dixit his verbis. Ab Athenis ciuitate Gręcorum ſcripſit Apoſtolus Romanis hanc epiſtolam: quos non ipſe: non Petrus non aliquis duodecim diſcipulorum primum inſtruxit: ſed quidam Iudęorum credentium qui fide Chriſti ab Apoſtolis percepta venientes Romã vbi princeps orbis reſidebat: cui erant ipſi ſubiecti: quę apud Hieroſolymam didicerant: Romanis euangelizauerunt. Attende diligenter ꝙ Haimo dicit Apoſtolum ab Athenis ſcripſiſſe: Origenes vero, de corintho. Item inſpice ꝙ idem Haimo ait Petrũ Romanis primum nõ prędicaſſe: cum eccleſiaſtica hiſtoria ſic contineat: Claudii temporibus clementia diuinę prouidentię Petrum ad vrbem Romam deduxit. Iſte adueniens primus in vrbe Roma euangelii chriſti clauibus ianuam regni celeſtis aperuit. Hieronymus quoq; ſuper epiſtolam ad Romanos vbi ſcriptum eſt. Vt aliquid impartiar vobis gratię ſpiritualis: ait ſic. Romanos Petri prędicatione fidẽ tenentes confirmare ſe velle Paulus dicit: nõ ꝙ minus accepiſſent a Petro: ſed vt duobus Apoſtolis atteſtantibus eorum corroboraretur fides. Harũ itaq; authoritatum conflictum qui videtur dirimentes dicimus Petrum primum prędicaſſe Romanis quãtũ ad alios Apoſtolos: ſed non primum quantum ad omnes credentes. Item dicimus Athenis epiſtolæ vel partem ſcripſiſſe: Corinthi vero perfeciſſe: atq; inde Romanis eã deſtinaſſe. Vel potius ideo prima ponitur: quia primũ gradum erroris deſtruit. Eſt ſuperbiam omnium malorum radicem: ſicut ſcriptũ eſt. Initium omnis peccati ſuperbia eſt, quę natione celeſtis ſublimium mentes inhabitat: ſub cinere & cilicio latitans: quę Romanos adeo occupauerat vt inter ſe altercantes: & ſe ſibi inuicem preferentes diſcentiones & ſciſmata facerent. Erant. n. Romani de Iudeis & gentibus ad Chriſtum conuerſi. Iudęi autem propter ſanctos patres a quibus originẽ ducebãt: & propter legem quam ſoli inter cæteras gentes acceperunt gentiles credentes deſpiciebant dicentes ſe propter obſeruantiam legis & cui ſeruierant meruiſſe accipere gratiam chriſti & fidem euangelii. & propter merita operum legis ſibi veniſſe euangelium domini noſtri Ieſu chriſti: atq; his inflati gentibus ſe pferebant: dicentes. Nos de genere Abrahę ſumus: cui primum facta fuit promiſſio: nos populus peculiaris dei ſumus: nos de ęgypto forti manu & mirabilibus ſignis deus eduxit nos ſicco veſtigio mare rubrum trãſire fecit: in deſerto manna pauit: aquam de petra produxit: & aliis ſub ſilentio relictis, nos ſoli digni fuimus legẽ dei accipere: & eius volũtatem cognoſcere. Ad nos quoq; ſpecialiter dei filius venit: vt ipſe in euangelio ait. Non ſum miſſus niſi ad oues quę perierunt domus Iſrael. *Mat. 15.* Gentiles autẽ econtra dicebant. Quãto plura beneficia vobis exhibita memoratis: tãto vos deteriores eſſe oſtenditis. Eiſdem ſiquidem pedibus quibus mare tranſiſtis ante idola poſt ea ſaltaſtis: quę & ꝓpriis manibus feciſtis & illo ore quo paulo ante de ſubmerſiõe Pharaonis & Ægyptiorũ laudes deo perſolueratis: idola adoraſtis. Pręterea manna celitus datum in deſerto faſtidiſtis cupientes redire in Ægyptum ad ollas carnium. Sępe etiã deum in iram irritaſtis. Ad vltimum chriſtum in lege & prophetis promiſſum occidiſtis. Nos itaq; vobis digniores ſumus. qui vt de chriſto audiuimus in eum credidimus. Vnde per prophetam dominus ait. Populus quem non cognoui credidit mihi, in auditu auris obediuit mihi. *Pſal. 17.* Vnde cõſtat nos non ex induſtria ſed ex ignorantia deliquiſſe. Si. n. prophetas aut Apoſtolos ante habuiſſemus idola non coluiſſemus. Quod autem de generis nobilitate vos iactatis: ſi qua taliũ gloria eſt: tunc Iſmael & Eſau poſſunt pariter gloriari cum de eiſdem parentibus ſint nati. His itaq; altercantibus, Apoſtolus ſe medium interpoſuit: omnes illorum contentiones hincinde dirimens & quaſi bonus concionator voce ſonora illos alloquens ad vnam omnes cõcordiam adduxit: oſtendens nullos illorũ ſuis meritis eſſe ſaluatos: quia omnes & Iudęi & gentiles ſub peccato tenebantur: ſed per gratiam dei liberati ſunt. Pro altercatione itaq; prędicta ſcribit romanis, confutans modo gẽtiles, modo Iudęos: docens eos humiliari: vt omnia attribuant gratię dei & oſtendens omnibus gratis veniſſe gratiam fidei & euangelii chriſti: quam propterea & gratiam vocari oſtendit: quia non quaſi debitum iuſtitię reddita eſt: ſed gratuito data. Quid. n. eſt gratia gratis data: donata non reddita. Si enim tibi debebatur antequam gratiam haberes: merces tibi reddita eſt non gratia donata. Merito itaq; hęc epiſtola primo ponitur: quia omnium malorum vt prędictum eſt radicẽ perimit. Aſſignatis rationibus operis numeri & ordinis epiſtolarum explicato quoq; vnde & quare Apoſtolus Romanis ſcripſerit: ſupereſt de materia & intentione, & modo tractãdi exeq. Generalis omnium epiſtolarum materia eſt doctrina euangelii. Intentio eſt monere ad obediendum euãgelicę doctrinę. Pręter hęc autẽ in ſingulis proprias intentiones & materias requirimus. Prima itaq; epiſtola materiam habet Romanorum vitia atq; gratię dei dona ad quę eos hortatur. Intentio eſt vitia eorundem increpare: & ad veram pacem, & fraternam concordiam ſub manu gratię humiliare. Modus tractandi talis eſt: more ſcribentium epiſtolas ſalutationem pręmittit: in qua tria facit. Commendat enim perſonam ſuam & negocium & authorem negocii: in quibus congrue captat beneuolentiam. Poſt ſalutationem vero vtriuſq; partis vitia arguit. oſtendens gentiles a naturali ratione & Iudæos a lege exorbitaſſe. Deinde pluribus modis oſtendit iuſtitiam & ſalutem ęque vtriq; eſſe: non per legem ſed per fidem Ieſu chriſti vt a lege eos tollat: & in ſola fide chriſti eos cõſtituat. Circa finem vero moralis ſubditur inſtructio: atq; in actione gratiarum finem tenet epiſtola.

¶ In Epiſtolam ad Romanos Argumentum, per [redacted]

IAM QVO res ſit dilucidior argumentum epiſtolę paucis explicandum. atq; vt exordiar ab ipſo nomine: quanquam me non fugit Hieronymum in commentariis: quos ſcripſit in epiſtolam ad Philemonem in hac eſſe ſententia: vt exiſtimet Apoſtolum prius vocatum † Saulum. *Act. 9.* Pauli vero cognomen ſeu trophæum vſurpaſſe a Sergio Paulo proconſule: quem chriſto lucrifecit: quemadmodum legimus in Actis Apoſtolorum cap. 13. Rurſus alios eſſe: quibus placeat in iudaiſmo dictum Saulum: mutata religione ſimul & nomẽ mutaſſe. Sed alterã opinionẽ minus ꝓbabilem facit: quod Lucas † hoc ipſo: quod modo citauimus: capite ſcribit. *Act. 13.* Saulus qui & Paulus repletus ſpiritu ſancto: haud obſcure declarans eum binominem fuiſſe priuſquam Sergius Paulus eſſet conuerſus. Alteram plane refellit: quod † cum aliis aliquod locis: tum in eodem capite *Act. 22. & 26.*

Saulus dicitur iam Chriſti prędicans euangelium.
Dixit illis ſpiritusſanctus. Segregate mihi Saulum
& Barnabam. Proinde mihi vero propior videtur
Origenis opinio: quemadmodū in veteris inſtrū li/
bris aliquod comperimus diuerſis nominibus no/
tatos: velut Ididā dictum: qui alias vocatus eſt Salo
Binomines in ſacris litt.
mon: & Oziam alicubi dictum: qui alibi ſit Azarias
Item in euangelicis litteris Lucę dictum Leui qui
ſe in ſuo euangelio Mattheum nominat: ita Paulo
geminum fuiſſe vocabulum: quanq̄ ipſe in ſuis epi
ſtolis ſe nunq̄ Saulum appellat, ſed vbiq; Paulum:
ethymologiā nō recte peti ex aliena lingua.
fortaſſis ob id quod Pauli vocabulum grecorum
ac romanorum ad quos ſcribebat: auribus eſſet fa/
miliarius. Saulus enim ſic a Saul hebręa voce deſle/
xum apparet: vt gręci a Ioſeph Ioſephum deflexe/
runt. Paulus autem hebręis ſonat mirabilem: ſi ta/
men ferendum putamus romanę ſeu grecanicę vo
cis ethymologiam e peregrina lingua peti. Quod
tamen Hieronymus cum alicubi in aliis reprehen
dat: hic ſibi permittit: opinor: vt in re non admo/
dum ſeria. Certe gręcis ſonat quietum, latinis pu/
ſillum. Saul hebręis ſonat poſtulatum: & ſi Ambro
ſio credimus: inquietudinem ſiue tentationem.
Atq; hęc quidem de ratione nominis: vt in argumē
to pene plus ſatis. Ceterum dictauit hanc epiſtolā:
Scriba
excipiente. Tertio: q̄ is quoq; in calce epiſtolę te/
Locus
ſtatur: adiiciēs. Saluto vos ego. Tertius qui ſcripſit
epiſtolam in domino. Miſſam apparet e Corintho
per phœben fœminam Cenchrenſem. Eſt autem
Cenchreę portus Corinthiorum: haud procul ab
Tempus
vrbe diſſitus. Quod ſi tempus requiratur: ſcriptā
apparet poſt vtramq; ad Corinthios epiſtolam (vn
de putant in hac abſolutę iam & confirmatę pieta
tis argumenta potiſſimum elicere) Id temporis cū
peragrata iā Achaia: in qua Corinthus eſt: & huic.
finitima Macedonia: vſq; ad Illyricum, ac non ſolū
prędicato vbiq; Chriſti euangelio: in his duntaxat
Gala.1. Arg.epiſtolę
locis in quibus aliorum Apoſtolorum nemo prędi
cauerat: verum etiam † iuxta Petri monita colle/
cta a ſuis aliquanta pecunia: in ſubſidium paupe/
rum: adornaret iter Hieroſolymā: vt exhibito qđ
acceperat: illinc ꝓficiſcerēt in Hiſpaniam. Roma
iter facturus: atq; illic obiter ſalutaturus Chriſtia/
nos: de quorum fide ac religione audierat cum ip/
ſos nundum vidiſſet. Acciderat .n. illis diuerſum
quiddam atq; Galatis. Si quidem hi primum recte
a Paulo inſtituti: poſtea fraude pſeudo Apoſtolo/
rum circumuenti ſunt: & retracti in iudaiſmum.
Contra Romani primum male inſtituti a pſeudo
Apoſtolis: ſimulatq; pro ſua prudentia ſenſerant
fraudem: reſipuerunt: & in eo quod rectum eſſe co
Act.11. Opio apoſtolorum in initio.
gnouerunt perſeuerabant. Nam in eccleſię naſcen
tis primordiis erant. † qui exiſtimarent: euangelii
gratiam: quoniam Abrahę poſteris: & iudaicę gen
ti peculiariter promiſſa videbatur non eſſe pro/
pagandum in prophanos gentes: & ſimulachro/
rum ac demonum cultui deditas. In qua ſententia
Act.10.
& Petrum apparet fuiſſe: † qui viſo monēdus erat:
vt Cornelium cēturionem admitteret: quo nomi/
ne mox illi exhibitum eſt negocium Hieroſolymis:
Act.11.
† expoſtulantibus his: qui ex iudaiſmo cōuerſi fue/
rant ad Chriſtum: q̄ cū incircuncifis habuiſſet cō/
mercium: atq; in his probabile eſt & Apoſtolos ali/
quot fuiſſe. Sic enim legimus in Act. cap. 11. Audie
runt autem Apoſtoli & fratres qui erant in Iudęa:
quoniam & gentes receperunt verbum dei. Cū au/
tem aſcēdiſſet Petrus Hieroſolymam: diſceptabāt
aduerſus illum qui erant ex circunciſione: dicētes.
Quare introiſti ad viros preputium habentes: &
Act.15.
manducaſti cum illis? Erant rurſus: qui licet non
exiſtimarent gentes prorſus arcendas ab euange/
lii conſortio: † non admittendas tamē ducebant:
niſi circūciderētur ritu iudaico: perinde quaſi chri
ſtus egeret adminiculo legis Moſaicę: ſimul vt euā/
gelii gloriam in ſuam gentem transferrent. Et in
actis apoſtolorum. cap. 11. proditum eſt: eos qui ob

perſecutionem: quę accidit a morte Stephani: pro
fugerant in Phœnicen. in Cyprū & in Antiochiam
nemini predicaſſe Chriſtum: niſi ſolis Iudæis. Rur/
ſus cap. 15. quidam Iudęi veniunt Antiochiam: pa
lam aduerſus Paulum & Barnabam prędicantes:
non eſſe ſpem ſalutis: niſi iuxta Moſi preſcriptum
circuncidderētur: tantuſq; tumultus per hos conci/
tatus eſt: vt coacto concilio decretum ſit: vt Paulus
& Barnabas vna cū aduerſariis Hieroſolymā irent:
& his Apoſtolorum ac ſeniorum arbitrio compone
retur. Atq; illic rurſum acriter obtinentibus non
nullis: preſertim factionis Phariſaicę, Chriſtianis:
cuius fuerat & Paulus: coacta eſt ſynodus Apoſto/
lorum: & ſeniorum, ac Petri Iacobiq; authoritate
decretum eſt: ne gentes onerarentur lege Moſaica
tantum temperarent ab eſu ſuffocati animantis:
a ſanguine: a carnibus ſimulachro immolatis: & a
ſtupris: quod tamen pro ratione temporum inuin
cibili Iudęorum ſuperſtitioni datum eſſe: vel illud
argumento eſt: quod tria illa iam olim videmus eſ
ſe ſublata ac prorſus abolita. Ex eodem fonte nata
eſt illa Pauli cum Petro concertatio Antiochię: cū
gentium Apoſtolus cernens ſuos ob Petri ſimula/
tionem periclitari: palam illum redarguit: quēad/
modum refert ipſe in epiſtola ad Galatas ca. 2. Rur
ſum Hieroſolymis authore Iacobo: quo purgaret
iam inter Iudęos ſparſum rumorem: quod retra/
here videretur a lege Moſaica: cum ceteris caluiciū
induxit capiti: & iuxta ritum iudaicum purgatus:
munus obtulit in templo: ſicut refert Lucas Act.
cap. 21. Quo quidem ex loco videtur Iacobus tam
etſi gētes prius onere legis Moſaicę propemodum
liberaſſet: eſſe tamen in hac ſententia: vt putaret a
Iudęis exigendam eſſe legis obſeruationem: vel in
hoc vt placarentur hi qui nondum ſic profecerant
in euangelica veritate: vt poſſent omnino patrios
ritus contemnere. Sic. n. loquitur Iacobus. Et ſciēt
omnes: quia quę de te audierūt: falſa ſunt: ſed am
bulās & ipſe cuſtodiens legem. Nec alia de cauſa:
opinor totondit caput ex voto Cenchreis. cap. 18.
Conſimili neceſſitate circūcidit Timotheum: cap.
16. cum eſſet matre quidem Iudęa natus: ſed patre
ethnico. Tante molis erat ex Iudęo facere Chriſtia
Iudaicę gentis ꝑtinacia.
num. Eſt enim ei genti peculiaris quędam pertina
cia: nec vlla fuit vnq̄ ſue religionis tenacior: vt ele/
ganter docet Ioſephus in apologia iudaicarū anti
quitatum. Ad hęc vt Iudęorum natio tum omni/
bus orbis nationibus erat peculiariter viſa: ita vi/
ciſſim omnes execrabantur illi: ceu impuros pro/
phanos: & impios: adeo vt nec congreſſu dignaren
tur: & templum ſuum pollui crederent: ſiquis for/
te incircunciſus eſſet ingreſſus. Tantum erat prę/
ciſe pelliculę ſupercilium. Cum igitur ſpes non eſ/
ſet: fore, vt gręci, Romaniq; legem inuiſam recipe/
rēt: & incredibili pertinacia reclamarēt Iudęi. Pau
lus intelligens periculum: eſſe ne tam exitiabili diſ
ſidio magna ex parte periret euangelii fructus: &
Chriſti gloria Moſaici nominis obſcuraretur ad/
mixtu: hoc in primis agit vbiq;: vt legis cęremonias
abroget: atq; antiquet: omnemq; ſalutis adipiſcē/
dę fiduciam in vnum chriſtū transferat. Sicut au/
tem Galatas acriter: ſed tamen amanter obiurgat:
quod eſſent in iudaiſmum adducti: ita Romanos
ꝓmunit & inſtruit: ne a pſeudo Apoſtolis quos ſcie
bat nuſq̄ ceſſare: illaqueentur incauti: ſed in recta
doctrina: quā amplecti cepiſſent perſiſterent. Erat
enim Romę ingens Iudęorum numerus: ſiue illuc
a Pompeio tranſlatus: ſiue q̄ iam Romanorum eſ/
ſet prouincia Iudęa: quorum ſuperſtitio crebro &
apud Iuuenalem atq; Horatium: & apud Senecam
notatur. Cum quibus & Paulo multū negocii fuiſ
ſe: poſtea quam Romam perueniſſet: teſtatur extre
mum caput Actorum apoſtolicorum: ac miro cō/
ſilio ſingularis artifex in hac epiſtola, ſermonem
temperat inter Iudęos & gentes: dū ſtudet omnes
omnibus modis ad chriſtum pellicere: neq; vult: ſi

fieri

fieri poſſit:quemquam omnino mortalium peri/
re ſuo duci,cui militabat:itaq; nunc hos obiurgat:
Summæ do/ctrinę paulinę nunc illos:nunc rurſus erigit ac ſubleuat. Gentiũ
ſupercilium deprimit:oſtendẽs nihil illis profuiſ/
ſe neq; naturę legem:neq; philoſophiam:cuius pro
feſſione tumebãt: quo minus in omne ſcelerũ de/
Rom.13. decus probarenẽ.†Rurſum Iudęorum arrogantiã
coercet:qui legis fiducia perdidiſſent id quod erat
Cęremonię totius legis caput:fidem in chriſtum Ieſum:docẽs
legis cęremonias antiquatas eſſe: iam coruſcante
chriſti euangelio:quam legis vmbrę deliniarãt: ab
rogata iam ocia ſabbatorum: circunciſionis iniu/
riam. Calendarum recurſus:ter quot annis redeũ
tes ferias:delectum ciborum:in ſingulos dies iterũ
ſordidanda lauacra:pecudum innoxiarum lanie/
nam:templi religionem aſſiduis inquinari cędibꝰ.
Has rerum vmbras emicante luce veritatis euaneſ
cere. Veros eſſe filios Abrahæ, qui fidem Abrahæ
referrent:vere Iudęos eſſe:qui chriſtum profiteren
tur:vere circunciſos:qui mentem haberẽt a fœdis
cupiditatibus repurgatam. Veram iuſtitiã ac per/
fectam ſalutem citra legis auxilia: per euãgelium
ac ſolam fidẽ in chriſto conferri ex ęquo omnibus
licet ea ſalus peculiariter olim eſſet ꝓmiſſa Iudęis
ſed ita his promiſſa:vt prophetę non tacuerint fo/
re,vt illis reiicientibus:ad gentes prędicatio chriſti
propagaretur. Per legem Moſaicam veram iuſtitiã
nulli contingere:ſed per fidem:idq; docet tum exẽ
plo Abrahę:tum variis ipſius legis teſtimoniis. Et
ad eum modum detracto vtriſq; ſupercilio: adem
ta vtriſq; fiducia ſui:omnes ęquat in negotio fidei
euangelicę:ita gratulans ſaluti gentium: vt ſuę gẽ
tis cęcitatem paterno deploret affectu: licet illam
vbiq; pertinaciſſime infenſam experiretur: atq; id
per ſe durum:ita mitigat:vt dicat nec omnes excę
catos:& fore vt aliquãdo reſipiſcat Iudęorum na/
tio fide gentium prouocata. Atq; hic obiter varia
multiplexq; doctrina de pręfinitis:ſiue prędeſtina/
tis:de pręſcitis:de vocatis:de gratia & merito:de li
bero arbitrio:de diuino conſilio nobis inſcrutabili
Fontes alle/goriarum. de lege naturę:de lege Moyſi:de lege peccati. Varii
item allegoriarum fontes:dum duos facit. Adam,
alterum quo naſcimur iuxta carnem mortales: al/
terum quo renaſcimur immortales futuri. Duos
homines internum & externum:internũ ſpiritui &
rationi parentem:externum cupiditatibus & affe/
ctibus obnoxium:quorum priorem aliquando ſpi
ritum appellat:poſteriorẽ interim corpus ſiue mẽ
bra:interim carnem: aliquoties legem peccati vo/
cat. Duplicem mortem:corporis & animi:& tertiã
qua morimur peccato & peccandi affectibus. Tri/
plicem item vitam:qua viuimus corpore: qua ani
mo:& qua viuimus iuſtitię & peccato. Duplicẽ ſer/
uitutem:aut libertatem:qua viciſſim vel innocen/
tię ſeruimus:emancipati a peccatis:vel peccati ſer
uimus liberi a iuſtitia. Duplicem iudaiſmum: du/
plicem circunciſionem:geminos poſteros Abrahę:
duas partes legis Moſaicę:carnalẽ: veluti corpus:
ſpiritualem:velut animam legis. Duplicem baptiſ
mum:quo primum abluimur a peccatis priſtinis
ſacro lauacro:& quo chriſto commorimur:abdica
tis mũdi affectibus. Duplicem ſepulturam:corpo/
ralem qua triduo ſepultus eſt Chriſtus:& ſpiritua/
lem:qua nos ſemoti a mundi vitiis: requieſcimus
in illo. Duplicem reſurrectionem:alteram quę pręę
ceſſit in Chriſto:in nobis ſequutura: alteram qua
nos a peccatis priſtinis rediuiui progredimur a vir
tute ad virtutem:hac parte quoad licet futurã im
mortalitatem meditãtes. Duplicem iuſtitiam:dei
& hominum. Duplex iudicium:dei & hominũ. Du
plicem gloriã ſiue laudem apud deũ & apud homi
nes. His diſſertis: trãſit ad locum moralem:in pri/
Moralis locus. mis adhortans ad mutuam concordiam exemplo
membrorum corporis. Et quoniam pax conſtare
non poteſt:vbi faſtus eſt aut liuor: obſecrat vt obſe
quiis mutuis mutuũ amorem alãt, foueantq;. Ro
manos: vt iudæorum infirmitatem ex diutina le/
gis aſſuetudine relictam: ferant. contra Iudęos ne
gentibus in euangelii conſortium aſcitis inuideãt
ſed illorum fidem ac libertatem potius ęmulẽtur:
& cum idem ſit omnium deus:idem Chriſtus:eadẽ
gratia:idem pręmium: omnes in vnũ corpus coa/
leſcant:neq; quiſq; ſibi arroget quicquã: ſed ſiqua
dote pręcellat aliquis:eam ad fratris opem accom
modet. Atq; hunc locum varie tractat:docens qua
les ſe pręſtare debeãt erga Iudęos incredulos: qua
les erga Chriſtianos ſuperſtitioſiores:ſiue vt ipſe vo
cat:infirmos. quales erga ſuperiores: quales erga
inferiores:quales erga pares:quales erga principes
ad magiſtratus ethnicos: ſed ſuo vtcunq; fungẽtes
officio:quales in ꝓſperis:quales in aduerſis. Dein/
de rurſum laude Romanorum mitigat admoni/
tionis acerbitatem: & ſuam apud illos authorita/
tem commendat commemorans quanto plus cę/
teris promouerit in euãgelio chriſti. Declarat quã/
ta teneatur illos videndi cupiditate: & ſpem facit
ſui aduentus:cur eum differre cogatur aperit: lau
dans ſpontaneam Macedonum & Corinthiorum
in pauperes ſanctos liberalitatem, tacite ac vere/
cunde Romanos ad ęmulandum prouocans. Ca/
Salutatiões Pauli. put extremum pene totum occupat ſalutationi/
bus,non frigide congeſtis multorum nominibus:
ſed mire ſuo cuiq; addito elogio. Poſtremo quoniã
penitus nouerat & pſeudapoſtolorum improbam
verſutiam: & Romanorum ſimplicitatem: ac fa/
cilitatem: admonet etiam atq; caueant: ne illo/
rum blandiloquentia fauellantur. Q uãquam au/
tem horum pleraq; peculiarius ad eam pertinent
ętatem:in qua rudis adhuc paulatim ſubpullula/
bat eccleſia Iudęis & gentibus admixta: ac princi/
pibus ethnicis obnoxia: tamen nihil eſt: vnde non
ad hęc quoq; tempora ſalutaris aliquid doctrinæ
poſſit accommodari: veluti de fugienda ſuperſti/
tione:quæ diſſidiorum eſt ſeminarium:& ſic habet
ſpeciem pietatis: vt nihil ſit verę pietati aduerſius:
de ſtulta fiducia philoſophiæ mundanę:de fiducia
noſtrorum operum:de negligendis his quę ad cæ/
remonias pertinẽt:quo magis ad ea quę veræ ſunt
pietatis proficiamus:de merito fidei:de vitãdo fa/
ſtu: de toleranda alicubi minus eruditorum aut
ſuperſtitioſiorum imbecillitate:de mutuis obſequis
alenda concordia: de ferendis aliquouſq; malis
principibus & impiis epiſcopis: ne turbetur ordo
ſtatus publici:de malefactis beneficientia ſuperan
dis: de non iudicando quod ad te non pertineat:
de commode interpretãdo quicquid recto animo
fieri poteſt: de cauenda inſidioſa blandiloquentia:
aliiſq; id genus rebus: in quibus hodie communis
hominum vita verſatur. Sed vtilitatem huius epi/
ſtolę ęquat: ac pœne ſuperat difficultas: idq; mihi
Difficultas epiſtolę ad Romanos vnde. tribus potiſſimum de cauſis accidere videtur: ſiue
quod nõ alibi ſermonis ordo confuſior: nuſquam
oratio hyperbatis magis hiulca: nuſquam ananta
podotis crebrius inabſoluta:quod ſubinde queritẽ
interpres Origenes in huiuſmodi difficultatibus
paſſim luctans: ac laborans. Q uod vtrum inter/
preti aut ſcribe. Tertio ſit tribuendum: an ipſi Pau
lo: aliorum eſto iudicium. Ipſe ſane agnoſcit ſer/
monis imperitiam: licet rerum inſcitiam deprece/
Pauli ſermo incõpoſitus. tur. Rurſus a deo non affectauit orationem arte
humana compoſitam: vt eam ſibi fugiẽdam etiam
duxerit: ne quid hinc decederet glorię crucis: atq;
ob id Origenes exiſtimabat ſuperuacaneum eſſe:
ſermonis compoſitionem in eo requirere. Hierony
mus alias illi vindicat orationis artificiũ: alias adi/
mit ingenue confitens: e corrupto Cilicum ſermo/
ne non nihil traxiſſe vitii. Auguſtinus etiam rheto/
rum ornamẽta: floſculoſq; ex huius depromit epi/
ſtolis. Q uin & in actis dux verbi eſt: & in epiſtola
ad Corinthios priore: ſupra cæteros omnes lin/
guis loquitur. Q uamuis enim: vt teſtatur
Hieronimus: id temporis totus Oriens grꝗce

loqueretur : tamem vt conſentaneum eſt : apud Celtas non eandem fuiſſe Romani ſermonis caſtimoniam: quæ fuit Romæ: ita veriſimile eſt: non parum interfuiſſe inter Cilicem Græce loquentem: & Atticum. Ad hęc orationis incommoda acceſſit hebraiſmus : cuius idiomata paſſim refert : ita Græce loquens : vt nihilo ſecius interim Hebræum agnoſcas . Alteram difficultatis cauſam arbitror : ꝙ ob rerum inexplicabilium obſcuritatem : non alia ſic crebrioribus impedita ſalebris aut altioribus interrupta voraginibus: adeo vt ipſe relicto quod inſtituerat exclamare cogatur . O altitudo diuitiarum. Quid quod quędam myſteria prudens ſic attingit : vt ſeu per tranſennem duntaxat oſtendat : pro temporum illorum ratione: proq̃ captu eorum : quibus ſcribit : orationem attemperans .Nouerat & viderat ille quædam : quæ nefas eſſet homini loqui : & nouit quatenus eſſet opus lacte : quatenus cibo ſolido. Sciebat ætatum in Chriſto gradus : & quid cui foret adhibendum. Hoc cōſilio Petrus Apoſtolus apud rudem concionem verba facturus de Chriſto: virum eum nominat : deum tacet . Tertiam opinor: crebram ac ſubitam perſonarum mutationem : dum nunc Iudęos: nunc gentes: nunc vtrinq; : modo credentes: modo incredulos reſpicit: alias infirmi: alias firmi interim pii: interim impii: perſonā ſubſtinet. Quibus fit : vt lector vult in labyrinthis ac mæandris quibuſdam inextricabilibus oberrans: nec vnde ſit ingreſſus : ſatis videat : nec qua ſit exitus . Vt mihi non minus vere quam eleganter Origenes Paulum ad ſimilem faciat ei : qui hoſpitem in opulentiſſimi cuiuſpiam principis palatium inducat: diuerſis viarum ambagibus: & cōclauium receſſibus perplexum. Quędam autem procul oſtendat: ex ditiſſimo opum theſauro: quædam proprius admoueat: quædam videri nolit: ſæpe interim per aliud ingreſſus oſtium aliunde exeat: vt hoſpes ipſe miretur: vnde venerit : vbi ſit: aut qua ſit exeundum. Agnouit hoc & Petrus Apoſtolus: in epiſtola ſecunda teſtans: eſſe in Paulinis epiſtolis: quædam intellectu difficilia: quæ parum eruditi: parumq; firmi deprauarent ad ſuam pernitiem . Nos difficultates has pro virili conati ſumus amoliri : niſi quod quædam Paulinę lingue adeo peculiaria ſunt : vt aliquoties mutari non queant: velut hęc: fides: gratia, corpus, caro, membra ſpiritus, mēs, ſenſus, ędificare: aliaq; huius generis. Quæ vt prorſus mutari non debuerunt: ita quoad licuit emollire ſtuduimus . Sed iam ipſum audiamus Romanis Romanæ immo omnibus craſſius & explanatius loquentem.

¶ Incipit Prologus Angelici Doctoris Sancti Thomę de Aquino in Epiſtolas Sancti Pauli.

Propter quatuor cōparātur homines vaſis.

VAS ELECTIONIS mihi eſt iſte vt portet nomen meum coram gentibus, regibus, & filiis iſrael &c . Act. 9. Homines in ſacra ſcriptura inueniuntur vaſis cōparati, propter quatuor. ſcilicet propter conſtitutionē, repletionem, vſum, & fructum. Primo enim quantum ad conſtitutionem . Vas enim artificis arbitrio ſubiacet. Iere . 18 . Fecit illud vas alterum : ſicut placuerat ei. &c. Sic & cōſtitutio hominū ſubiacet dei arbitrio. de quo in pſal. Ipſe fecit nos & non ipſi nos. Vnde Iſa., 45. dicit. Nūquid dicit lutum figulo ſuo, quid facis ? Et infra. 9. cap. ad Romanos. Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: quid me feciſti ſic ? Et inde eſt, ꝙ ſecundum voluntatem dei artificis : diuerſa inuenitur vaſorum conſtitutio. ſecundæ Timo . 2 . In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea ſed etiam lignea & fictilia . Beatus autem Paulus: quia vas electionis nominatur in verbis propoſitis quale vas fuerit, patet: quod dicitur Eccl. 50. Quaſi vas auri ſolidum ornatum omni lapide precioſo. Aureum quidem vas fuit , propter fulgorem ſapientię. de qua poteſt intelligi quod dicitur Prouerb. 3. Precioſior eſt cunctis opibus . Vnde & beatus Petrus teſtimonium perhibet ei, dicens ſecūdę Pe. 3. Sicut & cariſſimus frater noſter Paulus ſecūdum datam ſibi ſapientiam, ſcripſit vobis. Solidū quidem fuit virtute charitatis . de qua dicit̄ Cañ. vltimo. Fortis eſt vt mors dilectio. Vnde & ipſe dicit. Romañ. 8. Certus ſum enim quia neq; mors neque vita &c. poterunt nos ſeparare a charitate dei. Ornatum autem fuit omni lapide precioſo . ſcilicet omnibus virtutibus de quibus dicitur . primæ Corinth . 3. Siquis ſuperedificat ſupra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides precioſos &c. Vnde & ipſe dicit. ſecundę Corin . 1 . Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientię noſtræ: ꝙ in ſimplicitate cordis & ſinceritate dei : & non in ſapientia carnali, ſed in gr̃a dei conuerſati ſumus in hoc mundo. Quale autem fuit iſtud vas talia propinauit . docuit enim excellētiſſime diuinitatis myſteria : quæ ad ſapientiam pertinent: vt patet primæ Corin. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Cōmendauit etiam excellentiſſime charitatem . primę Corin. 13. inſtruxit homines de diuerſis virtutibus: vt patet Col. 3. Induite vos ſicut electi dei ſancti: & dilecti viſcera miſericordię &c. Secūdo etiā ad vaſa pertinere videtur: vt liquore aliquo impleantur. ſecundum illud quarti Reg. 4. Illi offerebāt vaſa & illa infundebat. Inuenitur etiam inter vaſa diuerſitas quātum ad huiuſmodi plenitudinem. Nam quędam inueniuntur vaſa vini: quędam olei & diuerſa diuerſi generis: ſic etiam & homines diuerſis gratiis quaſi diuerſis liquoribus replentur diuinitus. 1. Corin. 12. Alii datur per ſpiritū ſermo ſapientię. alii &c . Hoc autem vas de quo nūc agitur plenum fuit precioſo liquore, ſcilicet nomine chriſti. de quo dicitur Cañ. 1 . Oleum effuſum nomen tuum. Vnde dicitur. Vt portet nomen meum. Totus enim videtur fuiſſe hoc nomine plenus ſecundum illud Apoc. 3 . Scribam ſuper eū nomen meū. Habuit enim hoc nomen in cognitione intellectus ſecundum illud. 1. Corin. 2. Non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Chriſtum. Habuit etiam hoc nomen in dilectione affectus. ſecundum illud Roma. 8. Quis nos ſeparabit a charitate chriſti. 1. Corin. vltimo. Si quis non amat dominum noſtrū Ieſum chriſtum ſit anathema . Habuit etiā ipſum in tota vitę ſuę conuerſatione. Vnde dicebat Gal. 2 Viuo autem iam nō ego. viuit vero in me chriſtus. Tertio quantum ad vſum conſiderandū eſt ꝙ omnia vaſa alicui vſui deputantur: ſed quędam ad honorabiliorem: quędam ad viliorem . ſecundum illud Ro. 9. An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorē, aliud vero in contumeliam? Sic etiam homines ſecūdum diuinam ordinationem diuerſis vſibus deputantur. ſecundum illud Eccl. 33 . Omnes homines de ſolo. & ex terra. vnde & creatus eſt Adam. in multitudine diſciplinę domini ſepauit eos: & immutauit vias eorum ex ipſis benedixit & exaltauit. maledixit & humiliauit . Hoc autem vas ad nobilem vſum eſt deputatum , eſt enim vas portatoriū diuini nominis . Dicitur enim , vt portet nomen meum . Quod quidem nomen neceſſarium erat portari: quia longe erat ab hominibus. ſecundum illud Iſa. 30. Ecce nomen domini venit de longinquo. Eſt autem nobis longinquum propter impœnitentiam. ſecundum illud pſ. 118. Longe a peccatoribus ſalus . Eſt etiam longinquū nobis propter intellectus obſcuritatem. Vnde & de quibuſdā dr̃ Heb. 11. ꝙ erant a longe aſpicientes. Et Num. 24. dr̃ Videbo eū: ſed nō modo intuebor illū: ſed nō ꝓpe. Et iō ſicut angeli diuinas illuminationes ad nos deferunt

ferunt tanquam a deo diſtantes. Ita Apoſtoli euangelicam doctrinam ad nos detulerũt. & ſicut in veteri teſtamento poſt legem Moyſis leguntur prophetę: qui legis doctrinam populo tradebant ſecundum illud Malach. vltimo. Mementote legis Moyſis ſerui mei. Ita etiam in nouo teſtamẽto poſt euãgelium, legitur Apoſtolorum doctrina: qui ea quę a domino audierunt, tradiderunt fidelibus, ſecundum illud .1. Corinth. 11. Accepi a domino qđ & tradidi vobis. Portauit autem beatus Paulus nomen Chriſti. Primo quidem in corpore cõuerſationẽ: & paſſionem eius imitando, ſecundum illud Gal. vltimo. Ego enim ſtigmata Chriſti Ieſu in corpore meo porto. Secundo in ore, quod patet. In hoc ꝙ in epiſtolis ſuis frequentiſſime Chriſtum nominat. Ex abundãtia enim cordis os loquitur: vt dicitur Math. 12. Vnde poteſt ſignificari per columbam de qua dicitur Geñ. 8. Q. d venit ad archã portãs ramum oliuę in ore ſuo. Quia enim oliua miſericordiam ſignificat congrue per ramum oliuę accipitur nomen Ieſu chriſti. quod etiam miſericordiam ſignificat. ſecũdum illud Math. 1. Vocabis nomen eius Ieſum. ipſe enim ſaluũ faciet populum ſuum a peccatis eorum. Hunc autẽ ramũ virentibus foliis detulit ad archam. ſ. eccleſiam: quãdo eius virtutem & ſignificationem multipliciter expreſſit Chriſti gratiam & miſericordiam oſtendẽdo. Vnde ipſe dicit. 1. Thi. 1. Ideo miſericordiã conſecutus ſum: vt in me primũ oſtenderet Ieſus chriſtus omnem patientiam. Et inde eſt. ꝙ ſicut inter ſcripturas veteris teſtamenti, maxime frequentantur in eccleſia pſalmi Dauid, qui poſt peccatum veniam obtinuit: ita in nouo teſtamento frequẽtantur epiſtolæ Pauli: qui miſericordiã cõſecutus eſt: vt ex hoc peccatores ad ſpem erigantur: q̃uis poſſit & alia ratio eſſe: quia in vtraq; ſcriptura fere tota theologię continetur doctrina. Tertio portauit, nõ ſolum ad pręſentes, ſed etiam ad abſentes, & futuros ſcripto, nomen ipſum tradendo. ſecundum illud Iſa. 8. Sume tibi librum grandem: & ſcribe in eo ſtilo hominis. In hoc autem officio portandi nomen dei, oſtenditur eius excellentia, quantum ad tria. Primo quidem quantum ad electionis gratiam. vnde dicitur vas electiõis. Ephe. 1. Elegit nos in chriſto ante mundi conſtitutionem. Secundo quãtum ad fidelitatem: quia nihil ſui quęſiuit: ſed chriſti. ſecundum illud. 2. Corin. 4. Non enim noſmetipſos pręedicamus: ſed chriſtum Ieſum. Vnde dicit. Vas electionis eſt mihi. Tertio quantum ad ſingularem excellentiã. Vnde ipſe dicit. 1. Corin. 15. Abundantius illis omnibus laboraui. Vnde ſignanter dicit. Vas electionis eſt mihi: quaſi pręalijs ſingulariter. Quãtum ad fructum conſiderandum eſt, ꝙ quidam ſunt quaſi vaſa inutilia, vel propter peccatum, vel propter errorem. ſecundum illud Iere. 51. Reddidit me quaſi vas inane. Sed beatus Paulus fuit purus a peccato & errore: vnde fuit vas electionis vtile. ſecundũ illud. 1. Ti. 1. Si quis emendauerit ſe ab iſtis. ſ. erroribus, & peccatis erit vas in honorem ſanctificatum vtile domino. Vnde vtilitas ſiue fructus huius vaſis exprimitur cum dicitur. Coram gentibus quatum doctor fuit. ſecundum illud. 1. Thi. 2. Doctor gentium in fide & veritate. Et regibus quibus fidem chriſti annunciauit: ſicut Agrippę: vt habetur Act. 16. Et etiam Neroni & eius principibus. Vnde dicit Philipp. 1. Quę circa me ſunt magis ad profectum venerunt euangelii. ita vt vincula mea manifeſta fierent in chriſto in omni pretorio. Iſa. 49. Reges videbunt & cõſurgent principes. Et filii iſrael: contra quos de chriſto diſputabat. Act. 9. Saulus autem magis conualeſcebat & confundebat Iudęos qui habitabant Damaſci: affirmans quoniam hic eſt chriſtus. Sic igitur ex verbis pręmiſſis poſſum⁹ accipere quatuor cauſas huius operis. ſ. epiſtolarum Pauli: quas pręmanibus habemus. Primo quidem auctorem in

Cauſę epiſtolarum

vaſe. Secundo materiam in nomine Chriſti: quę eſt plenitudo vaſis: quia tota doctrina hæc eſt de doctrina chriſti. Tertio modo in vſu portationis. Traditur enim hęc doctrina per modum epiſtolarum quę per nuntios portari conſueuerunt. ſecundum illud ſecũdi Parali. 3. Perrexerũt curſores cum epiſtolis ex regis imperio &c. Quarto diſtinctionem operis in vtilitatem prędictã. Scripſit enim quatuordecim epiſtolas: quarum nouam inſtruũt eccleſiam gentium. quatuor pręlatos & principes eccleſię. i. reges vna populum iſrael. ſ. quę eſt ad Heb. filios iſrael. Eſt enim hęc doctrina tota de gratia Chriſti quę quidẽ poteſt tripliciter cõſiderari. Vno modo ſecundum ꝙ eſt in ipſo capite ſcilicet Chriſto: & ſic commẽdatur in epiſtola ad Heb. Alio modo. ſecundum ꝙ eſt in membris principalibus corporis myſtici: & ſic commendatur in epiſtolis quæ ſunt ad prælatos. Tertio modo ſecundum ꝙ eſt in ipſo corpore myſtico quod eſt eccleſia: & ſic commendatur in epiſtolis quę mittuntur ad gentiles: quarum hęc eſt diſtinctio. Nam ipſa gratia Chriſti tripliciter poteſt conſiderari. Vno modo ſecundũ ſe: & ſic cõmendatur in epiſtola ad Romanos. Alio modo ſecundum ꝙ eſt in ſacramentis gratię: & ſic commẽdatur in duabus epiſtolis ad Corin. In quarum prima agitur de ipſis ſacramentis. In ſecũda de dignitate miniſtrorum. Et in epiſtola ad Gal. in qua excluduntur ſuperflua ſacramenta contra illos qui volebant vetera ſacramenta nouis adiungere. Tertio conſideratur gratia chriſti ſecundum effectum veritatis: quem in eccleſia fecit. Agit ergo Apoſtolus primo quidem de inſtitutione eccleſiaſticę vnitatis in epiſtola ad Ephe. Secũdo de eius confirmatione & profectu in epiſtola ad Phil. Tertio de eius defenſione contra errores quidẽ in epiſtola ad Col. Contra perſecutiones vero præſentes in prima ad The. contra futuras vero & precipue tempore antichriſti in ſecunda. Pręlatos vero eccleſiarum inſtruit & ſpirituales & tẽporales. Spirituales quidem inſtruit de inſtitutione & gubernatione eccleſiaſticę vnitatis. in prima ad Thimo. de firmitate contra perſecutores. in ſecunda. Tertio de defenſione contra hęreticos in epiſtola ad Titum. Dominos vero temporales inſtruit in epiſtola ad Philemonẽ. Et ſic patet ratio diſtinctionis & ordinis omnium epiſtolarum. Sed videtur ꝙ epiſtola ad Ro. non ſit prima. prius enim videtur ſcripſiſſe ad Corin. ſecundum illud Ro. vlti. Commendo vobis Phœben quę eſt Chencris. vbi eſt portus Corinthiorum. Sed dicendum ꝙ epiſtola ad Corin. prior eſt tẽpore ſcripturę: ſed epiſtola ad Romanos præmittitur. Tum propter dignitatem Romanorum qui aliis gentibus dominabantur: quia hic conſutabatur ſuperbia quę eſt initium omnis peccati: vt dicitur Eccl. 10. Tum quia etiam hoc exigit ordo doctrinę: vt prius gratia conſideretur in ſe: q̃ vt eſt in ſacramentis. Item quęrit. vnde Apoſtolus hãc epiſtolam ſcripſit. Aug. dicit ꝙ de Athenis. Hieronymus ꝙ de Corintho: nec eſt contradictio: qa forte Athenis incepit eam ſcribere: ſed Corinthi conſumauit. Item obiicitur contra id quod in glo. dicitur aliqui fideles anteq̃ Petrus, Romanis prędicauerunt. in eccleſia vero hiſtoria dicit ꝙ Petrus primus prędicauit eis. Sed intelligendum eſt primus inter Apoſtolos. & cõſequela magni fructus: ante vero prędicauerat Romę Barnabas: vt habetur in itinerario Clemẽtis. Cap. I.

Suſſicientia quatuordecim epiſtolarum.

Gratia chriſti in ipſo, in corpore in membris

Epiſtola ad Romanos eſt prima

PAulus ſeruus Ieſu Chriſti: vocatus ad munus apoſtolicum; ſegregatus in euangelium dei.

PAulus ſeruus Ieſu Chriſti: vocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangeliũ dei.

HÆC EPISTOLA in duas partes diuiditur.ſ.in ſalutationē,& epiſtolarem tractatū:qui incipit ibi. PRIMVM quidem gratias &c.) Circa primum tria facit. Primo deſcribitur perſona ſalutãs. Secūdo ſalutare ibi. OMNIBVS q ſunt Romę.) Tertio ſalus optata ibi. GRATIA vobis &c.) Circa primū duo facit. Primo.n.deſcribiť perſona auctoris. Secūdo cōmendatť eius officium ibi. QVOD ante ꝓmiſerat &c.) Perſona autē ſcribentis deſcribitur a quatuor. Primo quidē ex nomine cum dicit. PAVLVS.) Circa quod tria cōſideranda ſunt. Primo quidem proprietas eius. Hoc enim nomen Pauli qđ his lr̃is deſcribiť non pōt hebraicum eſſe:qa apud hebraicos nō inuenitur hoc elementū.p. Sed pōt eſſe grecū & latinū:ſi tamē aliqđ elementū ei ꝓpinquū ſumatur:quod eſt.p.pōt eſſe hebrẽū. Secūdo conſideranda eſt eius ſignificatio: ſecundū enim ꝙ poteſt hebrẽū eſſe idem eſt qđ mirabilis vel electus:ſcd'm autē ꝙ eſt grecū idē eſt qđ quietus:ſcd'm vero ꝙ eſt latinū idē eſt qđ modicus. Et hęc quidē ei conueniūt. Electus qdē fuit q̃tū ad gratiā. Vnde Act.9. Vas electionis eſt mihi iſte. Mirabilis fuit in opere. Eccľ.43. Vas admirabile opus excelſi. Quietus in cōtēplatione. Sap.4. Intrans in domum meā conquieſcam cum illa. Modicus per humilitatem.1.Corin.15. Ego ſum minimus Apoſtolorū. Tertio cōſiderandū eſt quādo ſit hoc nomen Apľo impoſitū:cū tamē ante Saulus vocareť, vt habeť Act.9. Circa hoc triplex eſt opinio. Hiero. dicit,ꝙ cū prius vocareť Saulus, poſtmodū voluit vocari Paulus pp quoddā inſigne ſuū qđ fecit.ſ.qa cōuertit Sergiū Paulū ꝓcōſulē:vt habeť Act.13. Sicut & Scipio dictus eſt Africanus:quia deuicit Africam. Alii vero dicūt,ꝙ hoc nomē impoſitum eſt ſibi ꝓpter ꝓfectū virtutū:qui ex hoc noīe ſignať:vt dictū eſt. Imponunť.n.diuinitus qbuſdā noīa a principio natiuitatis ad deſignandā gratiā quā a principio cōſequuntur:ſicut patet de Io.baptiſta.Lu.1. Quibuſdā vero mutanť noīa ad deſignãdū ꝓfectū virtutis eoꝝ:vt Chryſo.dicit:ſicut patet de Abrahā Geñ.18. Et de Petro. Mat.16. Alii vero dicunt & melius ꝙ Paulus fuit a principio binomius. Conſuetū.n.erat apud Iudæos vt ſimul cū nominibus hebraicis aſſumerent ſibi noīa illarum gētium quibus ſeruiebant,ſicut ſub Grẽcis exiſtētes noīabãtur nominibus Grẽcoꝝ:vt patet de Iaſone & Menelao 2.Mach.4. Hoc autē nomē Paulus ab antiquo celebre fuit apud Romanos:& ideo cum diceret Saulus ſcd'm Hebrẽ. vocatus eſt etiā Paulus ſcd'm Romanos:quo noīe nō videť vſus niſi poſtq̃ cœpit gētibus predicare. Vnde Act.13.diciť Saulus q & Paulus. Et hoc magis approbat Aug. Scd'o deſcribiť perſona ſcribentis ex cōditione cū dicit. SERVVS Ieſu Chriſti.) Videtur autem eſſe abiecta conditio ſeruitutis ſi abſolute cōſideretur. Vnde & ſub maledicto pro pc̃tō infligitur. Geñ.9. Maledictus Canaan puer,ſeruus ſeruorū erit fratrū ſuorum. Sed redditur cōmendabilis,ex eo ꝙ additur Ieſu Chriſti. Ieſus.n.interꝑtatur ſaluator. Mat.1. Ipſe enim ſaluum faciet &c. Chriſtus interpretatur vnctus. ſecundum illud ꝑs.44. Vnxit te deus deus tuus &c. Per qđ deſignatur dignitas Chriſti: & q̃tum ad ſanctitatē:quia ſacerdotes vngebanť:vt patet Exo.28. Et q̃tū ad poteſtatē: quia etiā reges vngebãtur:vt patet de Dauid primi Reg.16. & de Salomōe tertii Reg.1. Et q̃tū ad cognitionē:quia etiā prophetę vngebanť:vt patet de Heliſeo tertii Reg.19. Qđ autē aliquid ſubiiciatur ſuę ſaluti,& ſpirituali vnctioni gratię laudabile eſt:qa tanto aliquid eſt perfectius quanto magis ſuę perfectioni ſubiicitur:ſicut corpus animæ:etiam aer luci.ꝑs.115. O domine quia ego ſeruus tuus ſum. Sed cōtra eſt qđ dicitur.Io.15. Iam non dicam vos ſeruos:ſed amicos. Sed dicendum ꝙ duplex eſt ſeruitus. Vna timoris quæ non cōpetit ſanctis. Ro.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis. Alia humilitatis & amoris quæ ſanctis cōuenit.ſcd'm illud Luc.17. Dicite ſerui inutiles ſumus. Cum.n.liber ſit qui eſt cauſa ſui. ſeruus autē qui eſt cauſa alterius:ſicut ab alio mouēte motus, ſi quidē ſic agat cauſa alterius,ſicut ab alio motus: ſic eſt ſeruitus timoris: quæ cogit hominem operari contra ſuā voluntatē. Si vero aliquis agat cauſa alterius:ſicut ꝓpter finē:ſic eſt ſeruitus amoris: qa amicorū eſt benefacere: & obſeq amico pp ipſum: vt Philoſophus dicit in.9.ethicoꝝ. Tertio cōmendatur a dignitate cū dť. VOCATVS Apľs. Dignitas apoſtolatus eſt ꝓcipua in eccleſia ſcd'm illud.1.Corin.12. Quoſdam quidē poſuit deus in eccleſia primum apoſtolos. Apoſtolus.n.idē eſt quod miſſus ſecundū illud Io.20. ſicut miſit me pater & ego mitto vos.i.ex eadē dilectione: & cū eadē auctoritate. Dicit autē.vocatus Apľs: ad deſignandū gratiā.i.vocatus ad hoc ꝙ ſit Apľs.Heb.5. Nemo aſſumit ſibi honorē. Vel ad deſignandū excellētiā:vt ſicut vrbs anthonomatice vocatur ipſa Roma: ita Apoſtolus vocatur Paulus ſecundū illud.1.Corin.15. Abundãtius illis omnibus laboraui. Vel ad deſignandū humilitatē:vt ſit ſenſus: nō audeo me dicere:Apľm:ſed homines me vocant.ſic.1.Corin.15. Nō ſum dignus vocari Apoſtolus. Quarto deſcribitur perſona ſcribētis ex officio cū dicit. SEGREGATVS in euangelium dei.) Segregatus inquam vel per cōuerſionē ab infidelibus,ſcd'm illud Gal.1. Cum autē placuit ei q me ſegregauit ex vtero matris meę.ſ.ſynagoge:vel ſegregatus p electionē ab aliis diſcipulis,ſcd'm illud Act.13. Segregate mihi Saulū &c. Euangeliū autē idē eſt ꝙ bona annunciatio. Annunciatur.n.in ipſo cōiunctio hominis ad deū:quę eſt bonū hoīs.ſcd'm illud ꝑs.72. Mihi autē deo adhęrere bonū eſt. Triplex autē cōiunctio hoīs ad deū annunciať in euãgelio. Prima qdē p gr̃am vnionis.ſcd'm illud Io.1. Verbū caro factū eſt. Secūda per gr̃am adoptionis pro vt induciť in ꝑs. Ego dixi dii eſtis & filii excelſi oēs. Tertia p gl̃iam fruitiōis. Io.17. Hęc eſt vita ęterna Iſa.52. Quā pulchri ſup mōtes pedes annunciãtis. hęc autē annunciatio non humanitus:ſed a deo facta eſt. Iſa.21. Quę audiui a domino exercituum deo iſrael annunciaui vobis. Vnde dicit. in euangelium dei.

Sigñatio nominis Pauli.

Eſt nomē ꝓprium.

Conditio Pauli.

Seruitus timoris & amoris.

Dignitas Pauli.

Officium Pauli.

Triplex coniunctio. Per gratiam. Per adoptionem. Per fruitionē

Quod ante promiſerat per prophetas ſuos: in ſcripturis ſanctis de filio ſuo† qui genitus fuit ex ſemine Dauid: ſecundum carnem.

2.Timo.2. Luce.1.

Quód ante promiſerat per prophetas ſuos: in ſcripturis ſanctis de filio ſuo qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecūdū carnē. Lec.II.

DESCRIPTA perſona ſcribentis. Hic cōmendatur negocium ſibi commiſſum.ſ.euãgeliū: cuius in premiſſis duplex commēdatio poſita eſt: quarū vna pertinet ad vtilitatem quam habet ex materia q̃ ſignificať ex ipſo euãgelii nomine:ex quo dať intelligi,ꝙ in eo bona annunciēť. Alia vero eſt ex auctoritate: quam habet ex parte auctoris: quæ eſt expſſa in eo qđ dictū eſt, dei. Vtrãq ergo cōmēdationē ꝓſequiť Apľs. Primo quidē illã,quę ē ex parte auctoris. Scd'o illã,quę eſt ex parte materiæ ibi. DE FILIO ſuo.) Circa primū cōmendať euãgeliū quadrupliciter. Primo quidē ex antiquitate qđ fuit neceſſarium contra paganos qui euangelio detrahebant: quaſi poſt longa tēpora ſubito eius prędicatio eſſet exorta: & ad hoc excludendum dicit. QVOD ante:) quia licet ex tempore certo prędicari inceperit,ante tamē pronunciatum fuit diuinitus Iſa.20. Anteq̃ venirent indicaui tibi. Secundo ex eius firmitate, quæ deſignať in hoc ꝙ dicit. PROMISERAT) quia ipſe ante promiſit, qui non mentitur. Act.13. Nos vobis annunciamus eam, quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt. Tertio ex dignitate miniſtrorum ſiue teſtium, cum dicit.

Epſa cōmendaꝰ ex parte materię & auctoris.

Euangelium quadrupliciter commendatur Antiquitate firmitate dignitate.

cit. PER PROPHETAS) quibus ante fuerant re
uelata quę ſunt cópleta ı circa verbum incarnatū.
Amos. 3. Non faciet dominus deus verbum.ſ.in/
carnari niſi reuelauerit ſecretū ad ſeruos ſuos pro
phetas. Act. 10. Huic omnes prophetæ &c. Signan/
ter autem dicit. SVOS.) Sunt enim aliqui pro/
phetæ ſpiritu humano loquentes ſecundum illud
Ie. 23. Viſionem cordis ſui loquuntur, nó de ore do
mini. Vnde dicit Ti. 1. Dixit quidā ex illis, ꝓprius
illorū propheta. Sunt etiam quidam prophetę de/
monum, q immundo ſpiritu inſpirant, ſicut pro/
phetæ quos interfecit Helias ı vt dicitur. 4. Reg. 18.
Sed prophetę dei dicūtur, qui diuino ſpiritu inſpi/
rātur. Ioel. 20. Effundā de ſpiritu meo &c, Quar
Ex modo tradendi. to ex modo tradendi: qa nó ſolum ſunt hmōi pro
miſſa verbo ędicta: ſed l̄ris ſcripta. Vnde dicit. IN
SCRIPTVRIS.) Abac. 2. Scribe viſum & explana
illud. Non autem cóſueuerunt ſcribi niſi magna,
quæ ſunt digna memoria: & quæ oportet ad po/
ſteros deuenire. Et ideo vt Augu. dicit. 18. de ciui/
tate dei: tunc inceperunt ſcribi prophetiæ de Chri
ſto per Iſa. & Oſ. quando Roma eſt edita ſub cu/
ius imperio Chriſtus erat naſciturus & fides eius gē
tibus prędicanda. Io. 5. Scrutamini ſcripturas &c.
Addit autē SANCTIS) ad differentiā ſcripturarū
gentiliū. Dicunt autē ſanctæ: primo quidem quia
vt dicitur. 2. Pe. 1. Spiritu ſancto inſpirati. 2. Ti. 3.
Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata. Scd'o qa ſan/
cta continent. ꝑs. Confitemini memorię ſanctifica
tionis eius. Tertio qa ſanctificant. Vñ. Io. 17. Sācti/
fica eos in veritate. Sermo tuus veritas eſt. vñ dicit
.1. Mach. 12. Habentes ſolatio ſanctos libros qui in
manibus &c. Secundo proſequitur cómendatio/
nem quę ſumitur ex bonis in euangelio denuncia/
tis: quæ pertinent ad materiam euangelii quæ eſt
Chriſtus: quē quidem cómendat tripliciter. Prio
quidē ex origine. Scd'o ex dignitate ſiue virtute ibi.
QVI ꝑdeſtinatus.) Tertio ex liberalitate ibi. PER
quem accepimus.) Originem autē Chriſti deſcri/
bit duplicem. Primo quidem ęternam cum dicit.
DE FILIO SVO.) In quo excellentiam euangelii
deſignauit. Nam miſterium generatiōis eternę an
te erat valde abſconditū. Vñ Salomó dicit. Quod
nomen eius & nomē filii eius ſi noſti. Sed in euāge/
lio patris teſtimonio eſt declaratum. Mat. 3. & 17.
Hic eſt filius meus dilectus. Cōuenienter autē filius
dei materia ſanctarum ſcripturarum eſſe dicitur:
quæ diuinam ſapientiam exponūt. ſecundū illud
Deut. 4. Hæc eſt ſapientia veſtra & intellectus corā
populis. Filius autē dr̄ eſſe verbū, & ſapiētia genita.
.1. Corin. 1. Chriſtū dei virtutē & dei ſapientiam.
Sed circa hanc filiationem tripliciter aliqui errauе
runt: quidā enim dixerunt eum filiationē habere
Error Fotini adoptiuam: ſicut Fotinus qui poſuit Chriſtum ini/
tiū ſumpſiſſe ex Maria virgine quaſi hominē purū
qui per vitę meritū ad hác celſitudinem peruenit
vt prę cęteris ſanctis filius dei diceretur, Sed ſecun
dum hoc Chriſto non competeret deſcenſus ad hu
manitatem: ſed magis aſcēſus ad diuinitatem con
tra id qd' dicit Ioan. 6. Deſcēdit de cœlo. Quidā
vero poſuerūt huiuſmodi filiationē ſolūmó nūcu/
patiuū: ſicut Sabellius qui dixit ipſum patrem in/
Sabellii carnatum: & ex hoc filium nominari: ita ꝙ eadem
ſit perſona: & ſolum nomina ſint diuiſa: ſed ſcd'm
hoc nó cópeteret filio mitti a patre cum ipſe dicat
Io. 6. ſe deſcēdiſſe vt faciat volūtatem eius qui mi/
Arrii. ſit eum. Alii vero poſuerūt ſicut Arrius hmōi filia
tionē eſſe creatā: ita ꝙ filius Dei ſit excellentiſſima
creatura ex nihilo tamen producta: poſtq̄ prius nó
fuerat: ſ3 ſcd'm hoc oīa nó eēnt ꝑ ipſum facta: vt dr̄
Io. 1. Oportet. n. eſſe nó factū: ꝑ quē facta ſunt oīa:
& hęc tria excludūt ꝑ hoc ꝙ ſignāter addit. SVO)
.i. proprio & gñali. Dicit. n. Hilarius. hic verus & ꝓ
prius eſt filius origine & nó adoptione: veritate, nó
nuncupatione, natiuitate, nó creatione: ꝓcedit. n.
a patre ſicut verbum a corde: quod ꝑtinet ad ean/
dem naturam, præſertim in deo in quo non poteſt
aliquid accidētaliter aduenire. Vñ ipſe dicit Io. 10
Ego & pater vnū ſumus. Qd' dicit vnum liberat te
ab Arrio. ꝙ dicit ſumus liberati a Sabellio: vt Aug.
dicit. Scd'o tāgit temporalē originem cum dicit.
QVI FACTVS EST.) Vbi ſtatim videntur patro/
cinium ſui erroris aſſumere tres predicti errores:
per hoc qd' dicit. QVI FACTVS EST EI.) Nó. n.
confitentur eternum: ſed factum. ſed per ea quæ
adduntur tollitur eorum intentio ı quia enim di/
cit. QVI FACTVS EST EI.) excludit dictum
Sabellii ı non enim poteſt eſſe filius factus patri ſi
ſit eadem perſona cum ipſo ı ſed per incarnationē
erit filius virginis. Qd' vero ſubdit. EX SEMINE
Dauid.) tollit intentionem Fotini. Si enim ꝑ ado/
ptionem eſſet factus dei filius: nó diceretur factus
ex ſemine Dauid: ſed magis ex ſpiritu. ſ. qui eſt ſpi
ritus adoptionis filiorum ı vt dicitur Ro. 8. Ex ſe/
mine dei: vt dicitur. 1. Ioan. 3. Qd' vero ſequitur
SECVNDVM CARNEM.) tollit intentionem Ar/
rii: qui ponit eum factum non ſolum ſecundū car
nem: ſed etiam ſecūdum diuinam naturam. Eſt
etiam conſiderandum vlterius ꝙ circa ipſum in/
carnationis miſterium multipliciter aliqui errauе Error incarnationis xpi
runt. Neſtorius enim poſuit vnionē verbi ad ho/ Neſtorius.
minem eſſe factam ſolum ſecundum inhabitatio/
nem. ſ. prout filius dei hominem illum inhabita/
uit excellētius cæteris. Manifeſtum eſt enim ꝙ alia
eſt ſubſtantia inhabitantis & inhabitati: ſicut ho/
minis & domus: ſecūdum hoc ponebat aliam eſſe
perſonam vel hypoſtaſim verbi & hominis: ita ꝙ
alius eſſet ſecundum perſonam filius dei: & alius
filius hominis. Sed hoc manifeſte apparet falſum
eſſe per hoc ꝙ Apoſtolus Phil. 2. vnionē huiuſmodi
vocat exinanitionē: pater autem & ſpiritusſanctus
inhabitant hoīes. ſcd'm illud Io. 14. Ad eum venie/
mus, & apud eum manſionem faciemus. Sequere/
tur igitur, ꝙ pater & ſpiritusſanctus eſſent exinani
ti: qd' eſt abſurdum. Hoc ergo excluditur per hoc
ꝙ Apoſtolus dicit. QVI. ſ. filius dei eſt factus ſe/
cundū carnē) .i. habens carnē ex ſemine Dauid: q
modus loquēdi locū nó hęret ſi hęc vnio facta eſſet
ſolum ſcd'm inhabitationē. De aliis enim quos ver
bum inhabitat ı non dicitur ꝙ verbum factum ſit
hic vel ille: ſed ꝙ factum eſt ad Hieremiā vel Iſa. In
hoc ergo ꝙ Apoſtolus cum dixit. De filio ſuo addi/
dit: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid: manifeſte ex/
cludit errorem predictū. Ruſus aliqui alii licet
duas perſonas nó cócedant in Chriſto: cócedūt ta/
men duas hypoſtaſes: vel duo ſuppoſita: qd' in idē
redit: quia nihil aliud eſt ꝑſona q̄ hypoſtaſis & ſup/
poſitum rationalis naturæ: cū ergo ſit vna ſolū hy/
poſtaſis: & vnū ſuppoſitum in Chriſto: qd' eſt ſuppo
ſitum vel hypoſtaſis verbi eterni: nó poteſt dici ꝙ il
la hypoſtaſis ſit facta filius dei: qa nó incepit eſſe fi/
lius dei. Sed tamen ſi inueniatur ab aliquo doctore
dictum: exponēdum eſt ſic: factum eſt: vt homo eſ/
ſet deus. Scd'm hoc proprie dicit: dei filius factus
eſt homo: quia ſemper non fuit homo. Et ideo le/
gendum eſt qd' hic dicitur. vt ly. qui accipiatur ex
parte ſubiecti: vt ſit ſenſus: q filius dei factus eſt ex
ſemine Dauid: nó autem ex parte predicati: quia
ſenſus eſſet ꝙ aliquis exiſtens ex ſemine Dauid: fa/
ctus eſt filius dei: quod non dicit vere & proprie ſi/
cut dictum eſt. Fuerunt autem alii qui poſuerūt
vnionem eſſe factam ſecundum conuerſionem ver
bi in carnem: ſicut dicitur aer fieri ignis. Vnde Eu/
tices dixit ꝙ etiam ante incarnationem fuerunt
duę naturę: poſt incarnationem vna. Sed hoc eſt ex
preſſe falſum: quia cum deus ſit immutabilis. ſecū
dum illud Mal. 3. Ego deus & non mutor: non po/
teſt in aliquid aliud conuerti. Vnde cum dicitur
factus eſt. non intelligitur ſecundum conuerſionē
ſed ſecundum vnionem abſq̄ diuina mutatione.
Poteſt enim aliquid de nouo dici relatiue de ali/
quo abſq̄ eius mutatione, puta aliquis non immo

biliter ſedens fit dexter per mutationem eius qui
transfertur. Et ſic deus dicitur ex tẽpore dominus
vel creator per mutationem creaturę. Et eadem ra
tione dicitur de nouo factus homo .i. vnitus in per
ſona humanę naturę. Fuerunt enim & alii, qui di
xerunt, animam chriſtum nõ habuiſſe, ſed ibi fuiſ/
ſe verbum loco animę .ſ. Arrius & Apolinarius. Cõ
tra quos eſt iſtud Io. 10. Nemo tollit animam meã.
Q uod ergo dicitur. ſcd'm carnem: non excluditur a
chriſto anima: ſed caro ponitur pro toto homine.
ſcd'm illud Iſa. 40. Videbit omnis caro &c. Q uę/
ritur autem cũ nos cõfitemur chriſtum natum ex
virgine, quare apoſtolus dicat eum eſſe factum ex
muliere. Et dicendũ q illud naſcitur: quod natura
li ordine pducitur: ſicut fructus ab arbore: vel pro/
les a parente: quod autẽ ex voluntate agentis pro
ducitur, nõ ſecũdũ naturæ ordinem: ſicut domus

Chriſtus factus & nat'.

ab artifice non poteſt dici naſci: ſed factum. Q uia
igitur chriſtus ex virgine proceſſit naturali ordine
quãtum ad aliquid .ſ. q conceptus eſt ex fœmina
ſpacio nouem menſium: dicitur natus. Quia vero
quãtum ad aliquid nõ naturali ordine: ſed ſola vir
tute diuina proceſſit abſq; virili ſemine: dicitur fa/
ctus. Eua autem dicitur ex Adam facta non nata.

Eua facta Iſaac natus

Iſaac autẽ ex Abraham natus nõ factus. Item qua
re ſpecialiter dicitur ex ſemine Dauid: & non ex ſe
mine Abrahę. Cui promiſſio facta fuit de chriſto.
ſecũdum illud Gal. 3. Abrahę dictę ſunt promiſſio/
nes. Et dicendum eſt, q factum eſt, ad dandam ſpẽ
venię peccatoribus: qa Dauid peccator fuit: ex cu/
ius ſemine naſcitur chriſtus. Abraham vero iuſtus.

Error manichęorum triplex.

Ad cõmendandam etiam dignitatem regiam chri
ſti. Romanis regnum gentium tenentibus. Exclu
ditur etiam per verba iſta triplex error manicheo/
rum. Primo quidẽ q dicũt nõ eundem eſſe deum
veteris teſtamenti: & qui eſt pater domini noſtri Ie
ſu chriſti quod excluditur per hoc quod dicit Apo
ſtolus. Q uod deus ante promiſerat per prophetas
ſuos de filio ſuo in ſcripturis ſanctis .ſ. veteris teſta
menti. Secũdo vero q damnant ſcripturas veteris
teſtamenti: quas Apoſtolus hic dicit ſanctas. Non
enim alię ſcripturę fuerũt ſanctę ante euãgelium.
Tertio q dicũt chriſtũ habuiſſe carnẽ phantaſticã:
qd' excluditur per hoc q dicit chriſtum factum ex
ſemine Dauid ſcd'm carnem ei .i. ad gloriã patris.
ſecundum illud Io. 8. Ego gloriam meam nõ quę/
ro: ſed gloriam eius qui miſit me.

Qui declaratus fuit filius dei cũ potentia: ſecũ
dum ſpiritũ ſanctificationis; ex eo q reſurre
xit e mortuis Ieſus xp̃us dominus noſter.

Alias † deſtinatus vel definitus

Quia prædeſtinatus † eſt filius dei in virtute ſe
cundũ ſpiritũ ſanctificatiõis, ex reſurrectiõe
mortuorũ Ieſu xp̃i domini noſtri. Lec. III.

COMMENDATA origine chriſti: hic commen/
dat virtutem ipſius: & ponit tria. Primo pręordina
tionem cum dicit. QVI prędeſtinatus eſt.) Secun
do dignitatem ſeu virtutem cũ dicit. FILIVS DEI
in virtute.) Tertio ſignum ſiue effectũ cum dicit.
SECVNDVM ſpiritum ſanctificationis.) Circa pri
mum conſiderandum eſt q nomen prędeſtinatio/
nis a deſtinatione ſumitur. Dicitur enim PRAE/
DESTINATVS) quaſi ante deſtinatus. Deſtinatio

Deſtinatio dupliciter ſumitur.

autem dupliciter ſumitur: quandoq; pro miſſiõe.
Dicuntur enim deſtinari qui ad aliquid mittũtur.
ſecundũ illud. 1. Mach. 1. Deſtinauerunt aliq ex po
pulo & abierunt ad regem. Q uandoq; vero deſti/
nare idem eſt quod proponere. ſcd'm illud. 1. Ma/
cha. 6. Deſtinauit Eleazarus nõ admittere illicita.
Hæc autem ſecũda ſignificatio, a prima deriuari vi
detur. Sicut .n. nuncius qui mittitur, ad aliquid di
rigitur: ita qd' proponimus ad finẽ aliquem ordi/
namus. Secundũ hoc igitur, pdeſtinare nihil aliud
eſt, q̃ ante in corde diſponere, quid ſit de re aliqua
faciẽdum. Poteſt autem aliquis de futura re ſeu

De re futura diſponitur dupliciter

operatione diſponere. Vno modo q̃tum ad ipſam
rei conſtitutionem, ſicut artifex diſponit qualiter
debeat facere domum. Secũdo modo q̃tum ad ip/
ſum vſum vel gubernationem rei ſicut aliquis di/
ſponit qualiter debeat vti ſuo equo: & ad hanc ſe/
cundam prędiſpoſitionem pertinet prędeſtinatio
non ad primã. Id .n. quo aliquis vtitur refert in fi/
nem: qa vt Aug. dicit in libro de doctrina chriſtia/
na, vti eſt referre aliquid in finem, quo fruendum
eſt. Sed cũ res in ſeipſa cõſtituitur, non dirigitur ex
hoc ipſo in alio. Vnde prędiſpoſitio conſtitutionis
rei, proprie, prędeſtinatio dici non poteſt. Ergo idẽ
eſt negare prędeſtinationẽ qd negare pręordinatio
nem diuinam ab eterno de his quæ ſunt fienda in
tempore: ſed quia omnia naturalia pertinẽt ad cõ
ſtitutionẽ rei ipſius: quia vel ſunt principia ex qui/
bus res cõſtituitur: vel ex huiuſmodi principiis cõ
ſequunt: conſequens eſt q naturalia proprie ſub
prędeſtinatione nõ cadant: ſicut non dicimus pro

Naturalia non cadunt ſub predeſtinatione ſed ſupnaturalia

prię q homo eſt prędeſtinatus habere manus: relin
quitur ergo q pdeſtinatio dicat proprie eorum ſo
lum quę ſunt ſupra naturã, in quę rationalis crea/
tura ordinatur. Supra autem naturam rationalis
creaturę eſt deus ſolus: cui vnitur rõnalis creatura
per gratiam. Vno modo quãtum ad actum ipſius
dei: puta per gratiam pphetię cõmunicat homini
pręcognitio futurorũ: quę eſt propria deo. Et huiuſ
modi dicitur gratia gratis data. Alio modo quan/

Creatura rõnalis vnitur deo tripliciter.

tum ad ipſum deũ cui vnitur rationalis creatura:
cõmuniter quidem ſcd'm effectum dilectionis. ſe/
cundũ illud. 1. Ioan. 4. Q ui manet in charitate in
deo manet: & deus in eo. Q uod quidẽ fit per gra/
tiam gratum facientem: quæ & gratia adoptionis.
Alio modo qui eſt ſingularis chriſto p vnionem in
eſſe perſonali. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut
ergo hominẽ eſſe vnitum deo p gratiam adoptio/
nis cadit ſub prædeſtinatione: Ita etiam eſſe vnitũ
deo per gratiã vnionis in pſona ſub prędeſtinatio/
ne cadit: & quantum ad hoc dicit. QVI prædeſti
natus eſt .ſ. eſſe filius dei.) Et ne hoc referatur ad fi
liationẽ adoptionis additur. IN VIRTVTE.) qua
ſi diceret. pdeſtinatus eſt vt ſit talis filius: vt habeat
ęqualem: immo eãdem virtutẽ cum deo patre: qa
vt dicit Apo. 5. Dignus eſt agnus qui occiſus eſt ac/
cipere virtutem & diuinitatẽ: quinimmo ipſe chri
ſtus eſt dei virtus. ſcd'm illud primę Corin. 1. Chri/
ſtum dei virtutẽ & dei ſapientiã. Vnde Io. 5. Q uæ/
cunq; pater fecerit hęc & filius ſimiliter facit. Re/
ſpectu vero gratię gratis datę: nõ dicitur aliqs prę/
deſtinari ſimpliciter: quia gratia gratis data: nõ or
dinatur directe ad hoc q ille qui eam recipit ad fi/
nem vltimum dirigat: ſed vt per eã alii dirigãtur.
ſcd'm illud. 1. Corin. 12. Vnicuiq; datur manifeſta/
tio ſpiritus ad vtilitatem. Manifeſtum eſt autem
q id qd eſt per ſe: eſt menſura & regula eorum quę
dicuntur p aliud: & per participationẽ. Vnde prę/
deſtinatio chriſti. qui eſt prędeſtinatus: vt ſit filius
dei per naturã, eſt menſura & regula prędeſtinatio
nis noſtrę, qui prędeſtinamur in filiationẽ adopti/
uam. quę eſt quędam participatio & imago natura
lis filiationis. ſecundum illud Rom. 8. Q uos prę/
ſciuit & prædeſtinauit confor. fieri imaginis fi. ſui.
Sicut igitur homo chriſtus prędeſtinatus nõ ẽ pro/
pter merita præcedentia: ſed ex ſola gratia. vt ſit fi
lius dei naturalis: ita & nos ex ſola gratia nõ ex me
ritis prędeſtinamur: vt ſimus filii dei adoptiui. ſe/
cundum illud Deutero. 9. Ne dicas in corde tuo
cum deleuerit eos dominus deus tuus in conſpe/
ctu tuo: propter iuſtitiam meam introduxit me
deus: vt terram hanc poſſiderem. Eſt igitur mani/
feſtum ad quid ſit iſta prędeſtinatio. ſ. ad hoc q ali
quis ſit dei filius in virtute. Sed reſtat inquirẽdum
quis eſt iſte qui eſt ad hoc prędeſtinatus. Cum au/
tem prędeſtinatio anteceſſionem importet: videt
q ille qui eſt prędeſtinatus: vt ſit filius dei in virtu/

te non

tute, non ſemper fuerit filius dei in virtute. Nō.n. videtur eſſe prędeſtinatio de eo quod ſemper fuit: quia hoc non poteſt anteceſſionem habere. Si igitͬ poneremus ſecundum Neſtorium ꝙ perſona filii hominis eſſet alia perſona filii dei: nulla eſſet dubitatio: quia poſſemus dicere ꝙ pſona creata filii hominis: quæ non fuit ab eterno ex tempore incepit eſſe filius dei in virtute. Et ſimile eſt ſi quis dicat ꝙ eſt alia hypoſtaſis vel ſuppoſitum filii dei & filii hominis. Sed hæc aliena ſunt a fide: vt ſupra dictum eſt. Cum igitur non ſolum ſit eadem perſona filii dei & filii hominis: ſed etiam hypoſtaſis: & idē ſuppoſitum, ratione cuius non poteſt dici vere & proprie: ꝙ filius hominis eſt factus filius dei: ne aliqđ ſuppoſitum creatū intelligatur eſſe de quo de nouo prędicatur filius dei: pari ratione videtur ꝙ nō poſſit dici filius hominis eſſe prædeſtinatus filius dei: quia filius hominis ſupponit ſuppoſitum ęternum: quod fuit ſemper filius dei. Vnde anteceſſio quam importat prædeſtinatio locum non habet.

Opinio Origenis.

Propter hoc igitur Origenes dicit ꝙ littera nō debet eſſe qui prędeſtinatus eſt: ſed qui deſtinatus eſt filius dei in virtute vt nulla anteceſſio deſignetur: & ſecūdum hoc planus eſt ſenſus: quia Chriſtus deſtinatus. i. miſſus eſt a deo patre in mundum tanꝙ verus filius in virtute diuina. Sed quia communiter omnes libri latini habent qui prędeſtinatus.

Alia opinio.

Aliter alii hoc exponere voluerunt ſecundum conſuetudinem ſcripturæ in qua dicitur aliquid fieri quando innoteſcit: ſicut dominus poſt reſurrectionem dicit. Math. vltimo. Data eſt mihi omnis poteſtas: quia poſt reſurrectionem innotuit talem poteſtatem ſibi eſſe datam ab ęterno. Sed ſecundum hoc ꝙ dicit prędeſtinatus non proprie accipitur: quia prędeſtinatio eſt de eo quod pertinet ad gratiam: non autem in hoc gratia chriſto facta eſt: ꝙ eius virtus diuina innotuit. ſed potius nobis. Et idō etiam in glo. dicitur ꝙ ſecundū hunc ſenſum prędeſtinatus large ponitur pro preſcito: vt ſit ſenſus Chriſtus prędeſtinatus eſt. i. ab ęterno preſcitus: vt innoteſceret ex tempore eſſe filius dei in virtute.

Alia opinio.

Vnde quidem alii prędeſtinationē ad ipſam vnionem referentes non attribuerunt eam perſonę ſed naturę vt ſit ſenſus. Qui prędeſtinatus ē filius dei in virtute. i. cuius natura pdeſtinata eſt vt ſit ei vnita: qui eſt filius dei in virtute. Sed hęc etiam expoſitio impropria eſt & extorta. Cum enim prędeſtinatio importet ordinem in finem: eius eſt prędeſtinari: cuius eſt per ſuam operationem ordinari in finem. Agere autem propter finem non eſt naturæ: ſed perſonę. Ideo ſi proprię accipiatur: oportet ꝙ prędeſtinatio attribuatur ipſi perſonæ chriſti. Sed quia perſona chriſti ſubſiſtit in duabus naturis: humana. ſ. & diuina: ſecundum vtramqꝫ poteſt aliqđ dici de eo: ſicut enim de homine poteſt aliquid dici ſecundum corpus: vt tangi & vulnerari: aliquid autem ſecundum animam vt intelligere & velle: ita & de chriſto poteſt aliquid dici & ſecundum diuinam naturam: ſicut ipſe de ſe dicit Ioan. 10. Ego & pater vnum ſumus. Aliquid ſecundum humanā ſicut cū dicimus eum crucifixum & mortuum: & hoc modo dicitur eſſe prędeſtinatus: ſecūdum humanam naturam. Quamuis enim ipſa pſona chriſti ſemper fuerit filius dei: tamen non ſemper fuit vt exiſtēs in humana natura eſſet filius dei: ſed hoc fuit ineffabilis gratię.

Differētia inter hoc ꝙ dicitur factus & pdeſtinatus.

Eſt autem alia ratio de hoc participio factus: quod deſignat actum realem: & de hoc participio prędeſtinatus: qđ deſignat actū animę. Anima enim ſecundum ſuum intellectum & rationem poteſt diſtinguere ea quę ſunt ſecundum rem coniuncta: poteſt enim aliquid de pariete albo cogitare: & loqui ſeorſum quidem quantū ad hoc ꝙ eſt paries: ſeorſum autem ex hoc ꝙ eſt albus. Ita etiam prędeſtinatio poteſt attribui perſonę chriſti ſecundū ꝙ ſubſiſtit in humana natura. licet nō attribuatͬ ei ſcđm ꝙ ſubſiſtit in diuina. Vnde & Apoſtolus prius filium dei incarnatū eſſe pmiſerat: & poſtea ei prędeſtinationem attribuit: vt intelligatur prędeſtinatus eſſe ſecūdum ꝙ factus eſt ex ſemine Dauid: ſecundum carnē: & ſic a filio dei explicando incarnationis myſterium deſcendit ad carnem: & a carne ſecundum prędeſtinationem aſcendit ad filium dei: vt oſtēdatur ꝙ neqꝫ gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis: neqꝫ infirmitas carnis diminuit maieſtatem dei.

primum dubium

Quęritͬ autem in glo. primo quidem, vtrum chriſtus: ſecū dum ꝙ homo ſit filius dei. Et videtur ꝙ ſic: qa hic eſt chriſtus qui prędeſtinatus eſt vt ſit: ſed ſecundū ꝙ homo eſt prędeſtinatus vt ſit: ſecundum ꝙ homo eſt filius dei. Et dicendum ꝙ ſi ly. ſecundum ꝙ denotat vnitatem ſuppoſiti: verum eſt ꝙ ſecundū ꝙ homo eſt filius dei. quia vnum eſt ſuppoſitū dei & hominis. Si autem deſignat conditionem naturę vel cauſam: falſum eſt: non enim ex natura humana habet: vt ſit filius dei. In argumento autem eſt falſitas compoſitionis & diuiſionis ex eo ꝙ ly. ſecundum, ꝙ poteſt determinare participium prędeſtinatus: & ſic verum eſt: ꝙ ſecūdum ꝙ homo eſt prędeſtinatus: vel poteſt determinare ipſum eſſe filium dei: ad quod ordinatur pdeſtinatio: & ſic falſum eſt. Non.n. prędeſtinatus eſt: vt ſecundum ꝙ homo ſit filius dei: & in hoc ſenſu procedit ratio.

Ly ſecundū ꝙ vnitatem ſuppoſiti vel conditionem naturę vel cauſam

ſcđm dubiū.

Secundo quęritur vtrum chriſtus: ſecūdum ꝙ homo ſit perſona. Et dicendum ꝙ ſi ly. ſecundum ꝙ referatur ad ipſum ſuppoſitum hominis, eſt pſona diuina. Si vero deſignet naturę conditionem vel cauſam: ſic chriſtus ſecundum ꝙ homo nō eſt perſona quia humana natura non cauſat nouam perſonalitatem in chriſto. Adiūgitur enim digniori in cuius perſonalitatem tranſit.

tertiū dubiū

Item obiicitur de hoc quod glo. dicit ꝙ qui ſuſcepit: & quod ſuſcepit, eſt vna perſona. Id autem quod ſuſcepit filius dei, eſt humana natura: ergo humana natura eſt pſona. Et dicendū eſt hmōi locutiones ſunt exponendę: vt ſit ſenſus: ꝙ ille qui ſuſcepit & natura quā ſuſcepit vniuntͬ in vna pſona.

Quartū dubium

Quarto qͥritur vtrū hoc ſit verū: hō eſt aſſumptus a verbo. & videtur ꝙ ſic, ſecundum illud pſ. 64. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti. Et dicendum eſt ꝙ cum homo ſupponat ſuppoſitum ęternum nō poteſt proprie dici ꝙ homo ſit aſſumptus a verbo: non enim aſſumitur idem a ſeipſo: ſed exponendum eſt ſicubi inueniatur homo aſſumptus. i. humana natura.

Homo. i. humana natura aſſumpta eſt a verbo

Quintū dubium.

Quinto quęritur vtrum hęc ſit vera. Iſte homo ſemp fuit. Et dicendum eſt hanc eſſe veram. ppter hoc ꝙ homo ſupponit ęternum ſuppoſitum. Vnde Heb. vltimo dicitur. Ieſus chriſtus heri & hodie ipſe & in ſecula: non tamen cū reduplicatione eſt vera huiuſmodi propoſitio. Non enim ille homo ſecundū ꝙ homo eſt: ſemper fuit: ſed ſecundum ꝙ eſt filius dei.

Homo vt filius dei ſemper fuit

Sic igitur patet & de pręordinatione: & de virtute filii dei. Reſtat tertium. ſ. de ſigno quod tangitur in eo quod ſubditur. SECVNDVM ſpiritum &c.) Eſt enim proprium virtutis diuinę per collationem ſpiritusſācti ſanctificare homines. Leu. 10. Ego dominus qui ſanctifico vos. Ipſe etiam ſpiritū ſanctum ſolus dare poteſt. ſecundum illud Iſa. 42. Hęc dicit dominus deus creans celos. Et infra. Dās flatum populo qui eſt ſup terram: & ſpiritum calcantibus eam. Ex hoc igitur apparet chriſtum habere virtutem diuinam, quia ipſe dat ſpiritum ſanctum. ſecundum illud Ioan. 15. Cum venerit paraclitus quem ego mittam. Eius etiam virtute ſanctificamur. ſecūdum illud primę Corin. 6. Sed ſanctificati eſtis: ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti & ſpiritu dei noſtri. Dicit ergo, ꝙ chriſtus ſit filius Dei in virtute, apparet ſecundū ſpiritum ſanctificationis. i. ſecundum ꝙ dat ſpiritum ſanctificantem: quę quidem ſanctificatio incepit ex reſurrectione mortuorum Ieſu chriſti domini noſtri. i. ex mortuis. ſecundum illud. 7. Nondum erat ſpiritus datus: quia nondum Ieſus fue/

tat glorificatus: quod non eſt ſic intelligendum ꝙ
nullus ante Chriſti reſurrectionem ſpiritum ſan/
ctificãtem acceperit. Sed quia ex illo tempore quo
chriſtus reſurrexit incepit copioſius: & cõmunius
ſpiritus ſanctificationis dari. Poteſt etiam intelli

Duo ſigna virtutis diuinę in chriſto

gi ꝙ hic deſignent duo ſigna virtutis diuinę in chri
ſto. Primum quidem ex hoc ꝙ dicit. ſecundum ſpi
ritum ſanctificationis ſiue intelligatur ſecundum
ſanctificantem ſpiritum ſicut dictum eſt: ſiue intel
ligatur ſecundum hoc ꝙ ipſe per ſpiritum ſanctũ
eſt in vtero virginali conceptus: quod eſt ſignũ vir/
tutis diuinę in ipſo. ſecundum illud Lucę. 1. Spiri/
tus ſanctus ſuperueniet in te. Et poſtea ſequitur:
ideoq; & quod ex te naſcetur ſanctum: vocabitur fi
lius dei. Secundum autem ſignum virtutis diui/
nę ẽ reſuſcitatio mortuorum. ſecundum illud Io.
5. Sicut pater ſuſcitat mortuos: ſic & filius. Eſt ergo
ſenſus ꝙ apparet Chriſtum eſſe filium dei in virtu
te ex reſurrectione mortuorũ, ideſt ex hoc ꝙ mor/
tuos fecit ſecum reſurgere. ſecũdum illud Mat. 27
Multa corpora ſanctorum: qui dormierant ſurre/
xerunt: & tandem faciet omnes reſurgere. ſecũdũ
illud Io. 5. Omnes qui in monumentis ſunt audiẽt
vocem filii dei: & qui audierint viuẽt. Vel poteſt in
telligi de ſpirituali reſurrectione mortuorum quę
eſt a peccatis. ſecũdum illud Ephe. 5. Surge qui dor
mis & & exurge a mortuis. Dicuntur autem mor/
tui ieſu chriſti. qui ab ipſo reſuſcitantur: ſicut & in

Duo ſigna aliter coaptantur.

firmi alicuius medici a quo ſanantur. Poſſunt au
tem hęc duo ſigna ad duas præcedentes clauſulas
referri hoc modo: qui factus eſt ei ex ſemine Dauid
& hoc ſecundum ſpiritum ſanctificationis. ex qua
.ſ. caro eius cõcepta eſt: qui prędeſtinatus eſt filius
dei in virtute: & hęc apparet in reſurrectione mor/
tuorum &c. Sed prima expoſitio eſt melior.

Per quam accepimus gratiã ac muneris apo/
ſtolici functionem: vt obediatur fidei inter
omnes gẽtes: ſuper ipſius nomine: quorum

1. Corin. 1.
2. Corin. 1.

de numero eſtis & vos: vocati Ieſu Chriſti.
Omnibus qui Romæ eſtis dilectis dei: voca
tis ſanctis † gratia vobis & pax a deo patre
noſtro & domino Ieſu chriſto.

Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum
ad obediendum fidei in omnibus gentibus,
pro nomine eius in quibus eſtis & vos voca
ti Ieſu chriſti: omnibus qui ſunt Romæ dile
ctis dei vocatis ſanctis. Gratia vobis & pax a
deo patre, & domino noſtro Ieſu chriſto.

Lectio. IIII.

POSTQVAM commendauit Chriſtum ab origi
ne & virtute: hic commendat ipſum ex liberalitate
quę oſtenditur ex muneribus quę fidelibus contu

Munus duplex.

lit. Ponitur autem duplex munus. Vnum quidem
cõmune omnibus fidelibus. ſ. gratia per quam re/
paramur: quam quidem a deo per Chriſtum acce/
pimus. Vnde dicit. PER QVEM accepimus) om
nes fideles GRATIAM.) Ioan. 1. Gratia & veritas
per Ieſum chriſtum facta eſt. Et hic infra Ro. 5 Per
quem acceſſum habemus in gratia iſta in qua ſta/
mus. Conueniens eſt enim: vt ſicut per verbum dei
omnia iſta facta ſunt: vt habetur Ioan. 1. Ita per ip
ſum ſicut per artem omnipotentis dei, omnia in/
ſtaurarentur: ſicut & artifex eam arte reparat do/
mum quę condidit. Col. 1. Per eum placuit deo re/
conciliare omnia: ſiue quę in celo: ſiue quę in terra
ſunt. Aliud autem eſt munus ſpirituale collatum
apoſtolis: quod tangit ſubdens. ET APOSTO/
LATVM) quod eſt pręcipuum inter eccleſiaſticos
gradus. primę Corin. 12. Et quoſdam quidem po/
ſuit deus in eccleſiam: primum quidem apoſtolos
Apoſtolus autem idem eſt, quod miſſus. Sũt enim
a chriſto miſſi quaſi eius authoritatem: & vicem ge
rentes. Ioan. 20. Sicut miſit me pater: & ego mitto
vos: ideſt cum plenitudine authoritatis. Vnde ipſe
Chriſtus apoſtolus nominatur. Heb. 3. Conſiderate
apoſtolum: & pontificem Ieſum chriſtum. Vnde &
per ipſum tanq̃ principalem apoſtolum ſiue miſ/
ſum: alii ſunt ſecundario apoſtolatum conſecuti.
Luce. 6. Elegit duodecim quos & apoſtolos nomi/

Gratia prior apoſtolatu.

nauit. Pręmittit autem gratiam apoſtolatui. Tum
quia non ex meritis: ſed ex gratia apoſtolatũ ſunt
conſecuti. primę Corin. 15. Ego ſum minimus apo
ſtolorum: qui nõ ſum dignus vocari apoſtolus: gra
tia autem dei ſum id quod ſum. Tum etiam quia
apoſtolatus digne haberi non poteſt: niſi pręhabita
gratia ſanctificante. Ephe. 4. Vnicuiq; noſtrum da
ta eſt gratia &c. Deſcribit autem hunc apoſtolatũ.
Primo quidem ex vtilitate cum ſubdit. AD OBE/
DIENDVM FIDEI.) Quaſi diceret ad hoc ſumus
miſſi: vt faciamꝰ homines fidei obedire. In his obe/
dientia locum habet, quę voluntarie facere poſſu/
mus: his autem quę ſunt fidei, ex voluntate conſen
timus, non ex rationis neceſſitate, cum ſint ſupra
rationem. Nullus enim credit niſi volens: vt dicit
Auguſtinus. Et ideo circa fidem locum habet. in/
fra. 6. Obediſtis ex corde in eam formam doctrinę
in qua traditi eſtis. De hoc fructu dicitur Ioan. 15.
Poſui vos vt eatis &c. Secundo deſcribitur ex am/
plitudine cum ſubditur. IN OMNIBVS GENTI/
BVS.) Quia non tantum in vna gente Iudęorum
ſed ad inſtructionem omnium gentium ſunt dire
cti. Matth. vltimo. Eũtes docete omnes gentes. Spe
cialiter paulus in omnes gentes apoſtolatum acce
perat: vt ei competere poſſit quod dicitur Iſa. 49.
Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitãdum tribus
Iacob & fęces Iſrael cõuertendas dedi te in lucem
gentiũ. Tamen ab eius apoſtolatu excluſi nõ erant
Iudęi: pręſertim qui inter gentes habitabãt. Infra.
11. Quandiu quidem ego ſum gentium apoſtolus
miniſterium meũ honorabo: ſi quo modo ad ęmu
landum prouocem carnem meam: & ſaluos faciã
aliquos ex ipſis. Tertio ex plenitudine poteſtatis cũ
ſubdit. PRO NOMINE EIVS) ideſt vice & autho
ritate ipſius. Sicut enim Chriſtus in nomine patris
veniſſe dicitur. Ioan. 10. Quaſi plenam patris au/
thoritatem habens: ita & apoſtoli in nomine Chri/
ſti veniſſe dicuntur: quaſi in perſona chriſti ſecũdę
Corin. 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui:
propter vos in perſona chriſti. Vel per hoc deſcri/
bitur ex fine: vt ſit ſenſus pro nomine eius dilatan/
do, non ꝓ aliquo terreno fructu ſibi quęrendo. Ac/
tuum. 9. Vas electiõis eſt mihi iſte vt portet nomẽ
meum. Vnde ad hoc fideles hortabatur. Col. 3. di/
cens. Omnia in nomine ieſu chriſti agite. Quarto
ex poteſtate ſuper illos quibus ſcribebat qui prędi
cto apoſtolatu erãt ſubiecti. Vñ ſubdit. IN QVI/
BVS) ideſt inter quas gẽtes noſtro apoſtolatui ſub
iectas. ESTIS & vos) ſcilicet Romani, q̃uis ſubli/
mes Iſa. 26. Ciuitatem ſublimem humiliabit: con/
culcabit eam pes pauperis: ſcilicet Chriſti. greſſus
egenorum. i. apoſtolorum ſpecialiter Petri & Pau/
li, ſecũdę Corin. 10. Vſq; ad vos peruenimus in euã
gelio Chriſti. Subdit. VOCATI Ieſu chriſti) ideſt
a Ieſu chriſto. ſecundum illud Oſeę. 1. Vocabo non
populum meum. Vel VOCATI) vt ſitis Ieſu chri/
ſti. Infra. 8. Quos prędeſtinauit hos & vocauit. Vel
VOCATI Ieſuchriſti) . i. dicti a Ieſu Chriſto chri/
ſtiani. Act. 11. Ita vt cognominarentur primum an
thiochię diſcipuli chriſtiani.

Conſequenter deſcribuntur perſonę ſalutatę, & pri/
mo ex loco cũ dicit. OMNIBVS qui ſunt Romę.)
Signanter omnibus ſcribit: quia omniũ ſalutẽ cu/
piebat. primę Corin. 7. Volo omnes homines eſſe ſi
cut meipſum. Act. 23. dictũ eſt ei. Oportet te & Ro/
mę teſtificari. Secundo deſcribuntur perſonę ſalu/
tatę ex gratia. Circa quod primo ponitur gratiæ
origo,

origo queſt dei dilectio. & ideo ſubdit. DILEC/
TIS DEI. Deut.33.Dilexit populos omnes.ſancti
in manu illius ſunt.prime Io.4.Non quaſi nos di/
lexerimus deum.ſ.prius : ſed quoniam ipſe prior
dilexit nos. Dei enim dilectio non prouocatur ex
bono creaturę,ſicut dilectio humana:ſed magis ip
ſum bonũ creaturę cauſat : quia diligere eſt bonũ
velle dilecto:voluntas autem dei, eſt cauſa rerum.
ſecundum illud ps.Omnia quęcunq; voluit,fecit.
Secundo ponitur vocatio, cũ ſubdit. VOCATIS.)
Quę quidem eſt duplex.Vna exterior. ſecũdũ quã
vocauit Petrum & Andream. Math.4.Alia eſt vo/
catio interior:quę eſt ſecundum interiorem inſpi/
rationem.Prouer.1.Vocaui & renuiſtis. Tertio po
nit gratiam iuſtificationis,cum dicit. SANCTIS.)
Ideſt per gratiam,& ſacramenta gratię ſanctifica/
tis.primę Corin.6.Sed abluti eſtis : ſed ſanctificati
eſtis:vt ſitis dilecti a deo:vocatis ad hoc q ſitis ſcti.
Deinde ponuntur bona quę eis optat quando dicit.
GRATIA ET PAX. Quorum vnum ſcilicet gra
tia eſt primum inter dei dona: quia per eam iuſti/
ficatur impius.Infra.3. Iuſtificati gratis per gratiã
ipſius. Aliud autem ſcilicet pax,eſt vltimum quod
in beatitudine perficit̃. ps. Qui poſuit fines tuos
pacem. Tunc enim erit perfecta pax quando volũ
tas requieſcet in plenitudine omnis boni cõſequẽs
Immunitatem ab omni malo.Iſa.32.Sedebit popu
lus meus in pulchritudine pacis.Et ſic per hęc duo
bona alia media intelliguntur.Oſtendit etiam cõ/
ſequenter,vnde ſint huiuſmodi bona expectanda,
cum ſubdit. A DEO patre noſtro.) Iaco.1. Om/
ne datum optimum : & omne donum perfectum
deſurſum eſt:deſcendens a patre luminum.ps.83.
Gratiam & gloriam dabit dominus. Addit autem.
ET DOMINO Ieſu chriſto.) quia dicitur Io.1.Gra
tia & veritas per Ieſum chriſtum facta eſt.Ipſe etiã
dicit.Io.14.Pacem meam do vobis.Quod autẽ dicit
DEO patre noſtro) poteſt teneri eſſentialiter pro
tota trinitate quę dicitur pater: quia nomina im/
portantia relationem ad creaturam communia
ſunt toti trinitati:ſicut creator & dominus. Addit
autem. DOMINO Ieſu chriſto.) Nõ q ſit alia per
ſona a tribus : ſed propter humanã naturam : per
cuius myſterium ad nos dona gratiarum perue/
niunt.2.Pe.1.Per quem maxima & precioſa nobis
Alia expõ. promiſſa donauit. Vel poteſt dici q hoc quod di
cit. DEO patre noſtro) tenetur pro perſona pa/
tris,quę ſecundum proprietatẽ dicitur pater chri
ſti:ſed ſecundum appropriationẽ,pater noſter.Io.
20.Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum.
Tangitur autem perſona filii cũ dicitur. ET DO/
MINO Ieſu chriſto.) Perſona autem ſpiritus ſan/
cti nõ ponitur:quia intelligitur in donis eius: quę
ſunt gratia & pax. Vel etiam quia intelligitur in
duabus perſonis patris & filii : quarum eſt vnio
& nexus.

Primum quidem gratias ago deo meo per Ie
Gal.1. ſum chriſtum:ſuper omnibus vobis : quod
Ephe.1. fides veſtra annunciatur in toto mundo.†
2.Timo.1. Teſtis enim mihi eſt deus:quem cõlo ſpiri/
tu meo:in euangelio filii ipſius quod indeſi/
nenter mentionem veſtri faciam : ſemper in
precibus meis orans : ſi quo modo tandem
aliquando proſperum iter contingat:volen/
te deo : vt veniam ad vos. Deſidero enim vi/
dere vos:vt aliquod impartiar vobis donum
ſpirituale:quo cõfirmemini:hoc eſt:vt com/
munem capiam conſolationem in vobis:per
mutuam fidem:veſtram ſimul & meã. No/
lo autẽ vos ignorare fratres:quod ſæpe pro/
poſueram venire ad vos:licet præpeditus fue/
rim ad hunc vſq; diẽ:quo fructum aliquem
haberem inter vos quoq;: quemadmodũ &
inter reliquas gentes.Græcis ſimul & barba/
ris: eruditis pariter ac rudibus debitor ſum:
ita quãtũ in me eſt:paratus ſum vobis quo/
que qui Romæ eſtis euangelizare. Non.n.
me pudet euangelii chriſti.

Primum quidem gratias ago deo meo per Ie/
ſum chriſtũ pro omnibus vobis : quia fides
veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. Te
ſtis enim mihi eſt deus cui ſeruio in ſpiritu
meo in euangelio filii eius: q ſine intermiſſio
ne memoriam veſtri facio ſemper in oratio/
nibus meis:obſecrans ſi quo modo tandem
aliquando proſperum iter habeam in volũ/
tate dei veniendi ad vos. Deſidero enim vide
re vos:vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpi/
ritualis ad confirmandos vos:ideſt ſimul cõ
ſolari in vobis per eam quæ inuicem eſt fidẽ
veſtram atq; meam. Nolo autem vos igno/
rare fratres:quia ſæpe ꝓpoſui venire ad vos:
& prohibitus ſum vſq; adhuc:vt aliquẽ fru/
ctũ habeã in vobis ſicut & in ceteris gẽtibus.
Græcis ac barbaris: ſapiẽtibus & inſipiẽtibus
debitor ſum ; itaq; qd' in me promptũ eſt &
vobis qui Romæ eſtis euãgelizare. Non.n.
erubeſco euangelium. Lec.V.

PRÆMISSA ſalutatione hic Apoſtolus epiſtola/
rem tractatum incipit.In quo primo oſtendit af/
fectum ſuũ ad eos:quibus ſcribebat: vt reddat au/
ditores beneuolos.Secundo inſtruit eos de verita/
te quę pertinet ad virtutem gratię chriſti ibi. VIR
TVS enim dei eſt.) Oſtendit autem affectũ ad eos
tripliciter.Primo quidem ex gratiarũ actione qua
de earum bonis gratias agit. Secundo ex oratione
quam pro eis ad deum fundit ibi. TESTIS enim
eſt mihi deus.) Tertio ex deſiderio viſitationis eo/
rum ibi. OBSECRANS ſi quo modo.) Circa pri/
mum tria oportet conſiderare.Primo quidem gra
tiarum actionis ordinẽ.quia dicit. PRIMVM qui/
dem gratias ago deo meo.) Neceſſe eſt enim vt in
omnibus gratiarum actionem premittamus.ſecũ
dum illud.1.Theſa.vlti.In omnibus gratias agite.
Non enim eſt dignus beneficium conſequi qui de
acceptis beneficiis gratias non agit.Sap.16.Ingra/
ti ſpes tanq̃ hybernalis glacies tabeſcet. & Eccle.1.
Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur,quia
ad principium vnde proueniunt beneficia reuer/
tuntur.ſ.per gratiarum actiones,vt iterum fluant
ſ.per iteratam beneficiorum exhibitionem.In om
nibus autem quę petimus vel agimus diuino bene
ficio indigemus: & ideo ante omnia debet gratia/
rum actio pręmitti.Secũdo deſignat perſonas tres
quarum vna eſt perſona cui fit gratiarũ actio:quã
deſignat dicens. DEO MEO) ſcilicet cui debetur
gratiarũ actio de omnibus bonis,quia ab eo fluũt.
Iaco.1.Omne datum optimum & omne donũ per
fectum deſurſum eſt &c.Et quis ſit deus omnium
per creationem & gubernationem.ſecundum illd'
Infra.4.Dominus omnium,ſpecialiter tamen di/
citur eſſe deus iuſtorum tripliciter. Primo quidẽ Deus eſt iuſtorum tripliciter.
ſecundum ſpiritualem curam, quam de eis gerit.
ps.Oculi domini ſuper iuſtos.Et alibi dicit.Domi/

nus illuminatio mea. Secundo per ſpecialem cul/
tum. Exo.15. Iſte deus meus & glorificabo eū. Ter/
tio quia eorum pręmium. Gen.15. Ego dominus:
merces tua magna nimis. Secūda perſona eſt me
diatoris quam tangit dicens. PER Ieſum chriſtū)
Eodem enim ordine debet gratiarum actio in deū
recurrere quo gratię a deo in nos deueniunt: quod
quidem eſt per Ieſum chriſtum. Infra.5. Per quem
acceſſum habemus per fidē in gratia qua ſtamus.
Tertia eſt perſona illorum pro quibus gratias agit
quam deſignat ſubdens. PRO omnibus vobis) qa
ſcilicet eorum gratias quaſi ſuas reputat propter
vinculum charitatis. 3. Io.1. Maiorem horum non
habeo gratiam q̄ vt audiam &c. Signanter autem
dicit. PRO omnibus vobis) quia ſcilicet omnib⁹
placere deſiderat. primę Corin.10. Sicut & ego per
omnia omnibus placeo. Et omnium ſalutē cupit.
ſecūdum illud primę Corin.7. Volo omnes homi/
nes eſſe ſicut meipſum. Tertio ponit materiā gra/
tiarum actionis: cū ſubdit. QVIA fides veſtra an/
nunciatur in vniuerſo mundo) q̄ agit quidē gra/
tias de fide eo q̄ eſt bonorum omnium ſpiritualiū
fundamentum. Heb.11. Eſt autem fides ſperanda/
rum ſubſtantia rerum. Commendantur autem ro
mani de fide: quia fidem de facili ſuſceperant & in
eadem firmiter permanebant. Vnde & vſq; hodie,
apud eos plurima fidei ſigna oſtenduntur, in viſita
tione, ſanctorum locorum: vt Hieronymus dicit.
ſuper epiſtolam ad Gala. Nondum tamē perfectā
fidem habebant: quia aliqui eorum pręuenti erant
a pſeudoapoſtolis: vt crederent legis cęremonias
euangelio iungēdas. Gaudet autem & gratias agit
de eorum fide non ſolum propter eos: ſed propter
vtilitatem inde conſiſtētem: quia ſcilicet eo℞ exem
plo qui erant domini gentium, alię gentes prouo/
cabantur ad fidem: quia vt dicit Glo. prompte fa/
cit inferior quod videt fieri a ſuperiori: propter
quod ammonentur pręlati: vt fiant forma gregis
ex animo. 1. Pe. vltimo.

Romani cō/mendantur de fide.

Conſequenter cum dicit. TESTIS enim &c.) Oſten
dit affectum ſuum ad eos ex oratione quā pro eis
fundit. Et quia orationis negocium in ſecreto agi/
tur coram deo. ſecundum illud Mat.6. Tu autē
cum oraueris, intra in cubiculum tuum & clauſo
oſtio ora patrem tuum: dei teſtimonio probat ſe
pro eis orare. Primo ergo inducit teſtem. Secundo
manifeſtat ſupra: quod teſtimonium inducat: q̄ ſi
ne intermiſſione. Teſtem autem inducit cū dicit.
TESTIS eſt mihi deus) ſub cuius teſtimonio om/
nia aguntur. Ie.19. Ego ſum iudex & teſtis. Et vt iu
ſtum teſtem non fruſtra inuocare oſtendat: ponit
conſequenter quomodo ſit ei coniunctus. primo
quidem quantum ad ſeruitium cum dicit. CVI
ſeruio) .ſ. per latriæ cultum. Deut.6. Dominū deū
tuum adorabis & illi ſoli ſerues. Secundo quantū
ad modum ſeruiendi cum dicit. IN ſpiritu meo).
q.d. non ſolum in exteriori ſeruitio corporali: ſed
precipue interius. ſecundum ſpiritum Io.4. Spiri/
tus eſt deus, & eos qui adorant eum in ſpiritu & ve
ritate adorare oportet. Vel IN ſpiritu) .i. in ſpiri/
tualibus obſeruantiis non in carnalibus: ſicut Iu/
dęi. Phil.3. Nos ſumus circunciſio: qui ſpiritu dei
ſeruimus deo. Tertio q̄tum ad officium in quo ſer
uit. ſ. IN euangelio filii eius.) ſecundum illud ſu/
pra eodem. Segregatus in euangelium. Quod qui
dē eſt filii dei tripliciter. Vno modo quia eſt de ip/
ſo Luce.2. Euāgelizo vobis gaudium magnū. Alio
modo quia eſt ab ipſo pręedicatum ex proprio offi/
cio. Luce.4. Quia & aliis ciuitatibus oportet me
euangelizare regnum dei: quia ideo miſſus ſum.
Tertio quia eſt ab eo iniunctum. Mar. vlti. Pręedica
te euangelium omni creaturę. Sed ſecundū Aug.
cum idē ſit teſtis eſt mihi deus: quod iuro p deū: vi
detur Apoſtolus facere cōtra id qđ dūs dicit. Mat.
5. Ego dico vobis non iurare omnino. Iac. vltimo.
Ante omnia autem fratres mei nolite iurare. Sed

Euangelium eſt filii dei tripliciter.

Quid ſignat teſtis ē mihi deus.

ſicut dicit Aug. libr. contra manicheos. Intellectus
ſacrę ſcripturę ex actibus ſanctorum intelligitur.
Idem. n. ſpiritus quo ſacrę ſcripturę ſunt editę ſe/
cundum illud. 2. Pe.1. Spiritu ſancto inſpirati locu
ti ſunt ſancti dei homines: ſanctos viros ad operan
dum inducit. Infra.8. Qui ſpiritu dei aguntur hi
ſunt filii dei. Ex hoc ergo q̄ Paulus iuraſſe inueni/
tur oſtenditur verbum domini & apoſtoli Iacobi
non ſic eſſe intelligendum quaſi iuramentū ſit om
nino illicitum: ſed quia ad hoc homo niti debet: vt
quantum ex ipſo eſt: iuramento non vtatur, tanq̄
quodam bono & per ſe appetibili. Tum propter
periculum quod imminet ex frequenti iuratione:
ne homo labat̃ in periurium propter labilitatem
humanę linguę. ſecundum illud Eccle.23. Iuratio
ni nō aſſueſcat os tuum: nam multi &c. Tum etiā
quia contra reuerentiam dei facere videtur. qui ip
ſum abſq; neceſſaria cauſa teſtem inducit. Vñ Ec/
le.23. Nominatio dei non ſit aſſidua in ore tuo. Vn
de nec Apoſtolus iuraſſe inuenitur: niſi ſcribendo
quando homo cum maiori deliberatione & caute
la loquitur. Eſt autem quandoq; neceſſarium iu/
ramentum: vt fides verbo dicentis adhibeatur: qđ
quandoq; vtile eſt etiam ei qui audit. Et ſic Apoſto
lus iurat propter vtilitatem auditorū quibus erat
vtile. vt ei crederent quaſi nō quęrens: quod ſibi vti
le eſt: ſed multis vt ſalui fierent. Vnde quod domi/
nus dicit. Mat.5. Quod amplius eſt. ſ. q̄ ſimplex ver
bum a malo eſt: non eſt intelligendum a malo eius
qui iurat: ſed eius qui exigit iuramentum: nō qui/
dem a malo culpę: niſi in caſu quādo exiſtimat qs
eum a quo exigit iuramentum eſſe falſum iuratu/
rum: tunc enim eſt graue peccatum. vt dicit Aug.
Sed intelligit eſſe a malo pœne. ſ. ignorātia qua ne
ſcimus an ſit verum quod dicitur nobis. Eſt autē
duplex modus iurandi. Vnus quidem per ſimpli/
cem atteſtationem: ſicut cū dicitur per deum: vel
teſtis eſt mihi deus: & hoc modo Apoſtolus iurat
hic. Alius autem per creationem: quādo ſcilicet ali
quis implorat diuinum teſtimonium: ſecundū ali
quam pœnam ſibi infligendam ſi mentitur. ſecun/
dum illud. p̄s.7. Si reddidi retribuētibus mihi ma
la &c. Et hoc etiam modo Apoſtolus iurat. 2. Cori.
1. Teſtem deum inuoco in animam meam.

Iuramētum ē neceſſariū.

Duplex modus iurandi.

Conſequenter ponit id ſupra quod eum teſtem in/
uocat dicens q̄ MEMORIAM veſtri facio ſemper
in orationibus meis) quę ſunt ſine intermiſſione:
.ſ. quia ſemper in orationibus ſuis pro eis orabat
propter vtilitatem communem quę ex eorum cō/
uerſione proueniebat. 1. Reg.12. Abſit hoc peccatū
a me in domino vt ceſſem orare pro vobis. Quod
autem dicit. MEMORIAM veſtri facio) dupliciter
poteſt intelligi. Vno modo ſic. Memoriam veſtri ha
beo. ſecundum illud p̄s. Adhęreat lingua mea fau/
cibus meis ſi nō meminero tui. Alio modo memo/
riam veſtri facio. ſ. coram deo qui reſpicit oratiōes
humilium. Et ſic dum ſancti pro aliquibus orant:
quodammodo diuino aſpectui proponūtur: ſicut
& cętera ſanctorum facta. Vnde tertii Regū.17. Di
xit mulier ad Heliam. Ingreſſus es ad me: vt reme/
morentur iniquitates meę. Quaſi illud ſit in me/
moria & in oculis dei quod contra iuſtos agitur.
Quod autem dicit orationes ſine intermiſſione ſe
habere: congruit ei quod dicit. 1. Teſa. vltimo. Sine
intermiſſione orate. Et Luc.18. Oportet ſemp ora/
re & nunq̄ deficere. Quę quidem poſſunt intelligi
tribus modis. Vno modo quantum ad ipſum actū
orandi: & ſic ſemper vel ſine intermiſſione orat qui
ſtatutis temporibus, & oris orat. Act.3. Petrus & Io
annes aſcendebant in templum ad horam oratio/
nis nonam. Alio modo quantum ad finem oratio
nis, qui eſt vt intellectus noſter aſcendat in deum
Et ſic tamdiu homo orat q̄diu agit corde, ore, vel
opere: vt in deum tendat. Et ſic ſemper orat qui to
tam vitam ſuam in deum ordinat. 1. Corin.10. Si/
ue manducatis, ſiue bibitis &c. Tertio quātum ad
cauſam

Semper orare triplicitер.

cauſam. Dum enim aliquis agit. vnde alii pro eo
orent ipſe orare videt̃: vt pater in his qui dant ele/
moſynas pauperibus qui pro eis orant. Eccle. 29.
Conclude elemoſynam in ſinu pauperis &c. Sic
ergo continuenda eſt littera. GRATIAS ago pro
vobis) quia bona veſtra reputo quaſi mea: qđ pa/
tet ex hoc quod pro vobis oro ſicut pro meipſo.
Deinde cum dicit. OBSECRANS &c.) Probat affe/
ctum ſuum ex deſiderio viſitationis. Et primo po/
nit deſiderium. Secundo propoſitũ exequendi ibi.
NOLO autem vos ignorare &c.) Circa primũ duo
facit. Primo ponit deſiderii ſignum. Secundo deſi/
derii cauſam ibi. DESIDERO enim. Signum au
tem deſiderii eſt oratio quam faciebat. Ex hoc au/
tem ſignum oſtẽditur deſideriũ hmõi: primo qui/
dẽ intenſum per hoc quod dicit. OBSECRANS)
quaſi ob ſacra conteſtans ſicut pro aliquo magno:
quod mea merita excedit. Prouerb. 18. Cum obſe/
crationibus loquitur pauper & diues effabitur ri/
gide. Quod autem intenſe deſideratur magnum
deſideranti videtur. Secundo oſtenditur eſſe anxiũ
cum dicit. SI QVO modo.) quę enim anxie aliqs
deſiderat, quęrit adipiſci quocunq modo ſiue facili
ſiue laborioſo. Phil. 1. Quid enim dum omni mo/
do prędicetur ſiue per occaſionem ſiue per verita/
tem Chriſtus annuncietur & in hoc gaudeo: ſed &
gaudebo. Tertio oſtẽditur eſſe diuturnum in hoc
ꝙ dicit. TANDEM aliquando) .ſ. poſt longa deſi/
deria. Iuſti. n. non ad horam: ſed perſeueranter aſ/
ficiuntur. Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui
amicus eſt. Quarto oſtenditur eſſe rectum ex hoc
ꝙ eſt diuinę volũtati cõformię. Vnde ſubdit. PRO/
SPERVM iter habeam) & hoc IN voluntate dei)
.i. ſecundum voluntatem eius ſecundum quã ſo/
lum aliquid reputo proſperũ ſicut & dominus di/
cit. Mat. 26. Non mea voluntas: ſed tua fiat.
Deinde cum dicit. (DESIDERO enim &c.) Oſten/
dit deſiderii cauſam quę quidem eſt duplex. Vna
vtilitas eorum qui erant viſitandi. Vnde dicit. DE
SIDERO enim videre vos.) Phil. 1. Cupio omnes
vos eſſe in viſceribus chriſti. Et hoc non in vanum
ſicut eſt in amicitia ſeculari. SED VT impartiar)
.i. tradam vobis ALIQVID) gratię ſpiritualis: nõ
tanquam author gratię: ſed ſicut miniſter. 1. Cori.
4. Sic nos exiſtimet homo: vt miniſtros Chriſti: &
hoc ad confirmandos vos. ſ. in fide quam ſuſcepi/
ſtis. Luce. 22. Et tu aliquando conuerſus confirma
fratres tuos. Impartitur autem gratiam miniſter
multipliciter. Tum per adminiſtrationem ſancto
rum gratię. 1. Pe. 4. Vnuſquiſq ſicut accepit gratiã
in alterutrum illam adminiſtrantes &c. Tum per
exhortationem ſermonum. Ephe. 4. Omnis ſermo
malus ex ore veſtro nõ procedat: ſed ſiquis bonus
eſt ad ędificationem fidei: vt det gratiam audien/
tibus. Secunda cauſa eſt mutua conſolatio quę cõ/
ſideratur in conuictu amicorum. Vnde ſubdit. ID
EST conſolari in vobis.) hoc eſt me videre vos im
partiri gratiam & me ſimul conſolari cum vobis.
PER EAM quę inuicem eſt fidem veſtrã atq meã)
Ad mutuam enim conſolationem redit, ſi vnani/
mes in fide reddamur. 2. Corin. 7. Qui conſolatur
humiles conſolatus eſt nos deus in aduentu Titi
non ſolum &c.

Qua impar-titur multi-pliciter.

Deinde cum dicit. (NOLO autem vos ignorare) ne
videatur eſſe vanum deſiderium ſubdit propoſitũ
proſequendi. Et primo proponit propoſitum. Secũ/
do cauſam propoſiti ibi. (VT aliquem fructum.)
Tertio concludit propoſiti promptitudinem ibi.
(ITA quod in me.) Circa primum duo facit. Pri/
mo ponit propoſitum. Secundo impedimentum
ibi. (ET prohibitus ſum &c.) Dicit ergo primo.
Nõ ſolum deſidero vos videre: ſed etiam propoſui
ad hoc operã dare: & hoc. NOLO vos fratres igno/
rare: quia ſępe propoſui venire ad vos) vt dilectio
nem meam oſtenderem nõ ſolum verbo & lingua:
ſed etiam opere & veritate: vt dicitur. 1. Io. 3. Secun
do tangit obſtaculum impediens eum ab iſto pro
poſito exequendo dicens. PROHIBITVS ſum vſq
adhuc) & hoc vel a diabolo qui nitit̃ impedire prę/
dicationem ex qua prouenit ſalus hominum. Pro
uerb. 25. Ventus aquilo diſſipat pluuiam. i. doctri/
nas prędicatorum. Vel etiam ab ipſo ſecundũ cu/
ius nutum diſpenſantur itinera & verba. Iob. 37.
Nubes. i. prędicatores ſpargunt lumen ſuum quæ
luſtrant cuncta per circuitum, quocunq eas volũ/
tas gubernantis duxerit. Vnde & Act. 16. dicit̃. Trã
ſeuntes autem Phrygiã & Galatię regionem vetati
ſunt a ſpiritu ſancto loqui. Et iterum. Tentabant
ire in Bithiniam: & non permiſit eos ſpiritus Ieſu.
Vtrunq autem horũ, vult Apoſtolus eos non igno
rare propter eorum vtilitatem: vt. ſ. cognoſcentes
affectum Apoſtoli, deuotius eius verba ſuſcipiant:
& impedimentum viſitationis eius, imputent ſuæ
culpę: & ſic corrigantur. Nam in pœnam culpę di/
citur Iſa. 5. Mandabo nubibus meis ne pluant ſu/
per eam imbrem.
Deinde ponit cauſam duplicem propoſiti. quarum
prima eſt vtilitas. Vnde dicit. VT ALIQVEM fru
ctum habeã in vobis: ſicut in ceteris gentibus) qui/
bus. ſ. prædicaui: quod poteſt dupliciter intelligi.
Vno modo quaſi dicat: vt faciam aliquẽ fructum
in vobis per meam prędicationem. Io. 15. Vt eatis
& fructum afferatis. Alio modo quaſi ex eorũ con/
uerſione ei fructus accreſcat. ſecundum illud. Io. 4
Qui metit mercedem accipit & fructum congre/
gat in vitam ęternam. Alia autem cauſa eſt debitũ
quod ſibi imminebat ex ſuſcepto officio. 1. Corin. 9
Si non euangelizauero vę mihi eſt &c. Et quia vni/
uerſalem gentium apoſtolatum ſuſceperat omni/
bus ſe aſſerit debitorem. ſecundum illud. 1. Corin.
9. Cum eſſem liber ex omnibus: omnium me ſer/
uum feci. Et ideo duplicem diuerſitatẽ ponit. Vnã
quidem ſecundum gentem cum dicit. GRAECIS
ac barbaris.) Dicitur autem aliquis barbarus du/
pliciter. Vno modo ſecundum quid: qui. ſ. eſt ex/
traneus quo ad aliquem ſecũdum illud. 1. Corin.
4. Si ergo neſciero virtutem vocis ero ei cui loquar
barbarus. Alio modo ſimpliciter. q. ſ. eſt extraneus
a communitate hominum inquantũ ratione non
regitur. Vnde proprie barbari dicuntur qui ratio/
ne non reguntur: ſecundum quod dictum eſt. ſcđi
Macha. 15. Ne ita ferociter ac barbare feceris. i. in/
humane: & quia Gręci fuerunt primi legum inuen
tores: omnes gentiles qui humanis legibus regunt̃
nominat Gręcos. De Iudęis autem qui diuinis legi
bus regebantur mentionẽ non facit: quia nõ erat
inſtitutus Apoſtolus Iudęorum: ſed gentiliũ. Gala.
2. Ita vt illi in circunciſionem: nos autem in genti/
bus. Ex vtraq autem cauſa concludit promptitu
dinem voluntatis: cum ſubdit. ITAQVE quod in
me. i. q̃tum ad me pertinet dummodo aliunde nõ
impediar. PROMPTVM eſt: & vobis q Romę eſtis
euangelizare. Exo. 35. Egreſſaq omnis multitudo
filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi obtulit mente
promptiſſima atq deuota. Et excludit impedimẽ/
tum promptitudinis. ſ. erubeſcẽtiam propter quã
multi ea pretermittunt quę alias facerẽt prompte
& hoc eſt quod ſubdit. NON enim erubeſco euan/
gelium: quod quidem infidelibus apud quoſdam
erubeſcibile videbatur: propter id quod dicit. 1. Co
rin. 1. Nos autẽ predicamus Chriſtum crucifixum
Iudęis quidem ſcandalum: gentibus autem ſtulti/
tiam. Non eſt autẽ ſecundum rei veritatem erube/
ſcẽdum propter id quod ſequitur. Ipſis autem vo/
catis Iudæis atq gentibus Chriſtum dei virtutem
& dei ſapientiam. Vnde dicitur Luc. 9. Qui eru/
buerit me & meos ſermones: hunc filius hominis
erubeſcet. Et inde eſt ꝙ baptizati liniuntur criſma
te in fronte ſigno crucis, vbi eſt ſedes verecundię: ne
ſcilicet euangelium erubeſcant.

Dupliciter p predicationẽ P. et conuerſionem.

Barbarus dr̃ dupliciter.

Potentia ſiquidem eſt dei: ad ſalutẽ omni cre/

denti:Iudæo primum ſimul & Græco. Iuſti
tia enim dei per illud patefit ex fide in fidem:
ſicut ſcriptũ eſt. † Iuſtus autẽ ex fide victu/
Abac.2. Gala.3. Hebrę.10. Roma.10.
rus eſt. Palá fit enĩ ira dei de cœlo aduerſus
omnem impietatẽ & iniuſtitiã hominũ: qui
veritatem in iniuſtitia detinent: propterea ꝙ
id quod de eo cognoſci poteſt: manifeſtum
eſt in illis. Deus enim illis patefecit. Si quidẽ
quæ ſunt inuiſibilia illius: ex creatione mun
di: dum per opera intelliguntur: peruidẽtur.
ipſaq; eterna eius potentia ac diuinitas.

Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti:
Iudæo primum & Græco. Iuſtitia enim dei
in eo reuelatur ex fide in fidem: ſicut ſcriptũ
eſt. Iuſtus autem ex fide viuet. Reuelatur.n.
ira dei de celo ſuper omnẽ impietatẽ & iniu
ſtitiã hominũ eorũ qui veritatẽ dei in iniuſti
tia detinent: quia quod notũ eſt dei: manife/
ſtũ eſt in illis. Deus.n.illis manifeſtauit. Inui
ſibilia enim ipſius a creatura mũdi, p ea quæ
facta ſunt, intellecta cõſpiciũtur: ſempiterna
quoq; eius virtus & diuinitas. Lectio VI.

POSTQVAM Apoſtolus Romanos fideles qui/
bus ſcribebat ſibi beneuolos reddidit oſtendendo
affectum ſuum ad eos: hic incipit inſtruere eos de
his quę pertinent ad euangelicam doctrinã in quã
ſe ſegregatum prędixerat. Et primo oſtendit virtu
tem euangelicę gratię. Secundo exhortatur ad exe
cutionem operũ huius gratię. 12. capitulo ibi. OB
SECRO Itaq.) Circa primũ duo facit. Primo pro
ponit quod intendit. Secundo manifeſtat propoſi/
tum ibi. REVELATVR enim.) Circa primũ tria
facit. Primo proponit virtutem euangelicę gratię.
Secundo exponit ibi. IVSTITIA enim.) Tertio
expoſitionem confirmat ibi. SICVT ſcriptum eſt)
Dicit ergo primo. Ideo euangelium non erubeſco:
quia quãuis vt dicitur primę Corin. 1. Verbum cru
cis pereuntibus quidem ſtultitia ſit: nobis tamẽ vir
Virtus dei in euãgelio multis modis intelligitur.
tus dei eſt. VIRTVS dei eſt.) quod poteſt intelligi
Vno modo quia virtus dei in euangelio manifeſta
tur: ſecundum illud ps. Virtutem operum ſuorũ
annũciabit populo ſuo. Alio modo qa ipſum euã/
gelium in ſe dei virtutem continet. ſecundũ illud
ps. 67. Dabit voci ſuę vocem virtutis. Circa quã vir
tutem tria ſunt conſiderãda. Primo quidẽ ad quid
ſe iſta virtus extendat: & hoc deſignatur cum ſubdi
tur. IN SALVTEM. Iac. 1. In manſuetudine ſuſci
pite inſitum verbum quod ſaluare poteſt animas
In ſalutẽ tripliciter.
veſtras. Quod quidẽ tripliciter. Vno modo inquan
tum per verbum euangelii remittuntur peccata.
Io. 15. Iam mundi eſtis propter ſermonem quẽ lo/
cutus ſum vobis. Secũdo inquantum per euange/
lium homo conſequitur gratiam ſanctificantem.
Io. 17. Sanctifica eos in veritate: ſermo tuus veritas
eſt. Tertio inquantum perducit ad vitam eternam
Io. 6. Verba vitę eternę habes. Secundo per quem
modum euangelium ſalutem conferat: quia tripli
Euangelium cõfert ſalutẽ per fidem: p cõfeſſionem: p ſcripturam
citer. Primo per fidem. Mar. vltimo. Prędicate euã
geliũ omni creaturę: qui crediderit & baptizatus
fuerit ſaluus erit. Secundo per cõfeſſionem. Infra.
cap. 10. Oris confeſſio fit ad ſalutem. Tertio p ſcri/
pturam. Vnde etiam verba euangelii ſcripta virtu
tem ſalutiferam habent: ſicut beatus Barnabas in/
firmos curabat euangelium ſuperponẽdo. Cauen/
dę ſunt tamen ſuperſtitiones caracterũ: quia hoc
eſt ſupſtitioſum. Vñ Eze. 9. Illi ſaluati ſunt in quo

rũ frõtibus eſt ſcriptum Tau: quod eſt ſignum cru
cis. Tertio quibus euangelium ſit in ſalutem: quia
tam Iudęis ꝙ gentibus. Non enim Iudęorum tan/
tum deus eſt: ſed & gẽtium. Infra. 3. & ideo ſubdit.
OMNI credenti: Iudęo primum & Gręco.) Per grę̃
cum omnem gentilẽ intelligens: eo ꝙ a Gręcis gen
tilium ſapientia eſt exhorta. Sed cum infra. 10. di/
catur. Nõ eſt diſtinctio Iudęi & Gręci quomodo hic
Iudęo primum. Dicendum eſt ergo ꝙ quãtum ad
ſalutis finem conſequendę non eſt diſtinctio inter
eos. Æqualem enim conſequuntur mercedẽ vtriq;
ſicut pro labore etiam in vinea priores & poſterio/
res eundem denarium acceperunt: vt dicitur Mat.
20. Sed quãtũ ad ordinem ſalutis Iudęi ſunt pri/
mi: quia eis promiſſiones ſunt factę: vt infra. 15. Et
in eorum gratiam ſunt gentiles aſſumpti ac ſi ra/
mus oleaſtri inſeratur in bonam oliuam: vt infra.
11. Ex eis etiam ſaluator noſter natus eſt. Io. 4. Sa/
lus ex Iudęis eſt. Exponit communiter quomodo
euangelium ſit in ſalutem cum dicit. IVSTITIA
enim dei reuelatur in eo per fidẽ in fidem.) quod
quidem dupliciter poteſt intelligi. Vno modo de
iuſtitia qua deus iuſtus eſt: ſcd'm illd' ps. 10. Iuſtus
Qua deus iuſtus eſt vt iuſtitia vel qua deus hoĩes iuſtificat.
dominus & iuſtitiam dilexit. Et ſecundũ hoc ſen/
ſus eſt ꝙ iuſtitia dei qua.ſ. iuſtus eſt ſeruando pro
miſſa: in eo reuelatur.ſ. in homine credente euan/
gelio, quia credit deum impleuiſſe quod promiſit
de Chriſto mittendo: & hoc ex fide.ſ. dei promit/
tentis. ps. 144. Fidelis dominus in omnibus verbis
ſuis. IN FIDEM) .ſ. hominis credentis. Vel alio
modo vt intelligatur de iuſtitia dei qua deus homi
nes iuſtificat. Nam iuſtitia hominum dicitur qua
ſe homines propriis viribus iuſtificare preſumunt
Infra. 10. Ignorantes dei iuſtitiam & ſuam quęren
tes ſtatuere iuſtitię dei non ſunt ſubiecti. Quę qui
dem iuſtitia reuelatur in euangelio inquãtum per
fidem euangelii homines iuſtificantur: ſecundum
Ex fide in fidem
quodcunq; tempus. Vnde ſubdit. EX FIDE in fi
dem) .i. ex fide veteris teſtamenti procedendo: in
Veteris teſtamenti.
fidem noui teſtamenti: quia ab vtroq; homines iu/
Noui teſtamenti.
ſtificantur & ſaluantur per fidem Chriſti: qui eadẽ
fide crediderunt venturum: qua nos credimus ve/
nisse. Et ideo dicitur. 2. Corin. 3. Habentes eandem
Prędicatorũ
ſpem fidei credimus: propter quod loquimur. Vel
Auditorum
poteſt intelligi ex fide prędicatorum in fidem au/
Vnius articuli
ditorum. Infra. 11. Quomodo credent ei quẽ non
Alterius articuli.
audierunt. Vel ex fide vnius articuli in fidem alte/
rius: quia ad iuſtificationem requiritur omniũ ar/
ticulorum fides. Apoc. 1. Beatus qui legit & audit
verba prophetię huius.ſ. omnia nõ vnum tantum.
Preſenti
Alio modo poteſt intelligi ex fide preſenti in fidem
Futuri
futuram. i. in plenam viſionem dei quę quidem di
citur fides ratione certę & firmę cognitionis. 1. Co/
rin. 13. Videmus nunc per ſpeculum in ęnigmate:
tunc autem facie ad faciem. Probat autẽ hanc ex/
poſitionem cum ſubdit. SICVT ſcriptum eſt. Iu/
ſtus autem meus ex fide viuit.) Quod quidem ac
cipitur: ſecundum litteram. 70. Nam in littera no
ſtra quę eſt ſecundũ hębraicam veritatem dicitur.
Iuſtus ex fide ſua viuit. Dicit autem meus.ſ. a me
iuſtificatus: & apud me iuſtus reputatus. Infra. 4.
Si autem Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt
habet gloriam: ſed non apud deum. Quid.n. ſcri/
ptura dicit? Credidit Abraham deo & reputatũ eſt
ei ad iuſtitiam. Vnde ex hoc ſubditur. EX FIDE
viuit) .ſ. vita gratię. Gal. 2. Quod autem nũc viuo
in carne: in fide viuo filii dei. Quatuor autem hic
Quid fides.
conſiderare oportet circa fidem. Primum quidẽ
quid ſit fides. Importat.n. aſſenſum quẽdam cum
certitudine, ad id quod non videtur. ex voluntate:
quia nullus credit niſi volẽs: vt Aug. dicit. Et ſecun
dum hoc differt a dubitante: qui in neutram par/
tem aſſentit. Differt etiam ab opinãte qui aſſentit
in vnam partem non cum certitudine: ſed cũ for/
midine alterius. Differt etiam a ſciente qui per cer
titudinem aſſentit ex neceſſitate rationis. Et ſecun
dum

dum hoc fides eſt, media inter ſcientiam & opinionem.

An fides ſit virtus.

Secundo cõſiderandum eſt an fides ſit virtus: & manifeſtum eſt q̃ nõ eſt virtus ſi accipiatur pro eo qđ creditur: ſecũdum illud: fides catholica hęc eſt: vt vnũ deũ in trinitate. Si autẽ accipiat̃ pro habitu quo credimus: ſic quandoq; eſt virtus quãdoq; nõ. Eſt.n. virtus principium actus perfecti. Actus autẽ ex duobus principiis dependẽs, non poteſt eſſe perfectus, ſi alteri principiorum deſit ſua pfectio: ſicut equitatio nõ poteſt eſſe perfecta, ſi vel equus nõ bñ vadat: vel ſeſſor equũ ducere neſciat. Actus autẽ fidei qui eſt credere dependet ex intellectu: & voluntate mouẽte intellectũ ad aſſenſum. Vnde actus fidei erit perfectus ſi volũtas pficiat̃ p habitum charitatis: & intellectus per habitum fidei: non autem ſi habitus charitatis deſit: & ideo fides formata charitate eſt virtus: non autem fides informis. Tertio cõſiderandum eſt. q̃ idẽ numero habitus fidei qui ſine charitate erat informis, adueniente charitate ſit virtus: quia cum charitas ſit extra eſſentiam fidei, p eius aduentum vel receſſum non mutatur ſubſtantia eius. Quarto cõſiderandum eſt, q̃ ſicut corpus viuit p animam naturali vita: ita anima viuit p deum vita gratię. Primo autẽ deus animã inhabitat p fidẽ Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidẽ in cordibus veſtris: nec tamẽ eſt pfecta habitatio niſi fides per charitatem ſit formata, quę per vinculũ perfectionis nos vnit deo: vt dicitur Colloſ. 3. Et ideo quod hic dicit. Ex fide viuit, intelligendum eſt fide formata.

Deinde cum dicit. REVELATVR .n. ira dei. Probat quod dixerat. ſ. virtutẽ euangelicę gratię eſſe omnibus hoībus in ſalutẽ. Et primo oſtẽdit q̃ eſt neceſſaria ad ſalutẽ. Scđo q̃ eſt efficax ſiue ſufficiẽs. 5. cap. ibi IVSTIFICATI igitur ex fide.) Circa primum duo facit. Primo oñdit virtutẽ euangelicę gr̃æ fuiſſe neceſſariã ad ſalutẽ gentibus: quia. ſ. ſapiẽtia de qua cõfitebant ſaluare eos nõ potuit. Scđo oſtendit q̃ fuit neceſſaria Iudęis: quia. ſ. circuncido & lex & alia in quibus confidebant eis ſalutẽ nõ attulerũt. 2. cap. ibi. PROPTER qđ inexcuſabilis es. Circa primum duo facit. Primo ppõnit quod intẽdit. Scđo manifeſtat ppoſitum ibi. QVIA qđ notum eſt dei. Proponit autem tria. Primo quidem pœnã dicens. recte dico q̃ in eo iuſtitia dei reuelatur. REVELATVR .n. in eo ira dei) .i. vindicta ipſius: quę dicit̃ ira dei. ſcđm ſimilitudinẽ hoĩum iraſcẽtium: qui vindictã q̃rũt: tñ deus vindictã infert ex animi trãquillitate. Sap. 12. Tu autẽ dñator noſter cum trãquillitate iudicas. Et de hac ira dei dicit̃. Io. 3. Qui incredulus eſt filio nõ videbit vitã: ſed ira dei manet ſup eum. Hoc autẽ dicit̃, qa quidã Philoſophi dicebant a deo nõ eſſe pœnas peccatorũ. cõtra id qđ dicitur in ps. Qui corripit gentes non arguet. Vnde additur. DE COELO qa credebãt circa cœleſtia eius prouidentiam occupari: ita q̃ ad res terrenas non ſe extenderet. Iob. 22. Circa cardines cœli perambulat nec noſtra cõſiderat. Sed ſicut etiam in ps. 101. dicit̃. de cœlo in terram pſpexit. Vel dicit̃. DE COELO) eorũ iniquitatem demonſtrare: quia maxime ex magnitudine cœli creatoris virtutẽ intelligere debuerunt. Iob 20. Reuelabunt cœli iniquitatẽ eius. Vel de cœlo venturi ad iudicium. Act. 1. Quẽadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cœlum ita veniet. Secundo ponit culpam pro qua pœna infligitur. Et primo quidem quæ cõtra deum committitur cum ſubdit. SVPER omnem impietatem.) Sicut enim pietas dicitur cultus, qui deo exhibetur tanq̃ ſummo parenti: ita impietas dicitur peccatum, quod eſt contra cultum diuinum. Ezech. 18. Impietas impii ſuper eum erit. Secundo ponit culpam quę committitur in homine cum dicit. ET INIVSTITIAM.) Nam iuſtitia eſt per quam homines inuicem ratione conueniunt & communicant. Iob. 35. Filium hominis adiuuabit iuſtitia tua. Tertio ponit cognitionem quam de deo habuerũt cum ſubdit. HOMINVM eorum qui veritatem dei) .i. veram de deo cognitionem detinent in iuſtitia quaſi captiuatam. Nam vera dei cognitio, quantum eſt de ſe, inducit homines ad bonum: ſed ligatur quaſi captiuitate detenta per iniuſtitię affectum: per quam vt in ps. 11. dicitur. Diminutę ſunt veritates a filiis hominum.

Deinde cum dicit. QVIA quod notum eſt.) Manifeſtat propoſitum: ordine tamẽ retrogrado. Primo enim conſentit q̃ ſapientes gentilium de deo cognouerunt veritatem. Secundo oſtendit q̃ in eis impietas & iniuſtitia fuerit ibi. ITA VT ſint inexcuſabiles.) Tertio q̃ iram dei incurrerunt ibi. QVI CVM iuſtitiam dei.) Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid de deo cognouerunt. Secundo oſtẽdit a quo huiuſmodi cognitionem acceperunt ibi. DEVS enim illis.) Tertio oſtendit per quẽ modum ibi. INVISIBILIA enim.) Dicit ergo primo recte dico q̃ veritatem dei detinuerunt. Fuit.n. in eis quãtum ad aliquid vera dei cognitio. QVIA quod notum eſt dei:) ideſt qđ cognoſcibile eſt de deo ab homine p rationem. MANIFESTVM eſt in illis) .i. manifeſtum eſt eis ex eo qđ in illis eſt .i. ex lumine intrinſeco. Sciendum eſt ergo q̃ aliquid circa deum eſt omnino ignotum homini in hac vita. ſ. quid eſt deus. Vnde & Paulus inuenit Athenis arã inſcriptam ignoto deo. Act. 17. Et hoc idẽ quia cognitio hominis incipit ab his quę ſunt ei cõnaturalia. ſ. a ſenſibilibus creaturis quę nõ ſunt proportionatę ad reprẽſentandũ diuinã eſſentiam. Poteſt tamen homo ex huiuſmodi creaturis deum tripliciter cognoſcere: vt Dioñ. dicit in lib. de diuinis nominibus.

Deus ex creaturis tripliciter cognoſcitur.

Vno quidẽ modo per cauſalitatem: quia.n. huiuſmodi creaturę ſunt defectibiles & mutabiles neceſſe ẽ eas reducere ad aliquod principium immobile & perfectum: & ſcđm hoc cognoſcitur de deo an eſt. Secundo per viam excellentię. Non.n. reducũtur omnia in primum principium: ſicut in propriam cauſam & vniuocam put homo hoĩem generat: ſed ſicut in cauſam cõmunem: & excedẽtem: & ex hoc q̃ eſt ſup omnia. Tertio per viam negationis: quia ſi eſt cauſa excedens: nihil eorum quæ ſunt in creaturis põt ei cõpetere: ſicut etiam neq; corpus cœleſte pprię dicitur graue vel leue aut calidum aut frigidũ. Et ſecundũ hoc dicimus deũ immobilẽ: & infinitum: & ſi quid aliud huiuſmodi dicitur. huiuſmodi autem cognitionem habuerunt per lumen rationis. ps. 4. Multi dicunt quis oſtendit nobis bona. Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui dñe.

Deinde cum dicit. DEVS enĩ illis manifeſtauit.) Oſtendit a quo authore huiuſmodi cognitio eis fuerit manifeſtata: & dicit q̃ deus illis manifeſtauit. ſecũdum illud Iob. 35. Docet nos ſuper iumẽta terrę. Vbi conſiderãdum eſt q̃ vnus homo alteri manifeſtat explicando conceptum ſuum per aliqua ſigna exteriora: puta per vocem vel ſcripturam. Deus autem dupliciter aliquid homini manifeſtat.

Deus homini manifeſtat. aliquid dupliciter.

Vno modo infundẽdo lumen interius per quod homo cognoſcit. ps. 41. Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Alio modo ppõnẽdo ſuę ſapientię ſigna exteriora. ſ. ſenſibiles creaturas. Eccle. 1. Effudit illam. ſ. ſapientiam ſuper omnia opera ſua. Sic ergo deus illis manifeſtauit: vel interius infundendo lumen vel exterius proponendo viſibiles creaturas: in quibus ſicut in quodã libro dei cognitio legeretur.

Deinde cum dicit. INVISIBILIA enim dei &c.) Oſtendit per quẽ modum huiuſ cognitionẽ acceperunt. Vbi primo conſiderãdum eſt q̃ ſunt iſta quæ de deo cognouerũt. Et ponit tria. Primo quidẽ inuiſibilia ipſius per quę intelligitur dei eſſentia: quę ſicut dictum eſt, a nobis videri non poteſt. Io. 1. Deum nemo vidit vnquã. ſ. per eſſentiam vita mortalis viuens. 1. Thi. 1. Regi ſeculorum immortali & inuiſibili. Dicit autẽ pluraliter INVISIBILIA) quia dei eſſentia nõ eſt nobis cognita. ſcđm illud quod eſt. ſ. put in ſe eſt vna. Sic erit nobis in patria cognita: & tunc erit dominus vnus & nomen eius vnum: vt dicitur Zach. viii.

Inuiſibilia pluraliter.

Eſt autem manifeſta nobis per quaſdam ſimilitudines in creaturis repertas: q̃ id quod in deo vnũ eſt multipliciter pticipãt & ſcđm hoc intellectus nr̃ cõſiderat vnitatẽ diuinę eſſentię ſuę rõne bonitatis, ſapiẽnę virtutis, & hmõi q̃ in deo vnum ſunt. Hęc ergo inuiſibilia dei dicit: quia illud vnum qđ his nominibus ſeu rationibus in deo reſpõdet non videtur a nobis. Heb. 11. Vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent. Aliud autem quod de eo cognoſcitur eſt virtus ipſius. ſecũdum quã res ab eo pcedũt ſicut a principio. ps. 146. Magnus dñs & magna virtus eius.

Hanc ergo virtutem Philoſophi perpetuam eſſe co/
gnouerũt. Vnde dicitur. SEMPITERNA quoq̃ vir/
tus eius.) Tertium cognitum eſt quod dicit. ET DI
VINITAS.) ad quod pertinet q̃ cognouerunt deũ:
ſicut vltimum finem: in quem omnia tẽdunt. diuinũ
enim bonum dicit̃ bonum cõe qd̃ ab oĩbus participa
tur: ꝓpter hoc potius dixit diuinitatẽ, quę participa/
tionẽ ſignificat q̃ deitatẽ q̃ ſignificat eſſentiã dei . Col.
.1.cap̃ . Et in ipſo habitat oĩs plenitudo diuinitatis.
Hęc autẽ referunt̃ ad tres modos cognoſcẽdi ſupradi
ctos. Nã inuiſibilia dei cognoſcunt̃ per viã negationis
ſempiterna virtus p viã cauſalitatis: diuinitas: per viã
excellẽtię. Scd̃o cõſiderãdum eſt p qd̃ mediũ illa co/
gnouerũt quod deſignat̃ cũ dicit. PER EA quę fa/
cta ſunt:) ſicut.n. ars manifeſtat̃ p artificis opa : ita &
dei ſapiẽtia manifeſtat̃ p creaturas. Sap̃.13. A magni/
tudine.n. ſpẽi & creaturę: cognoſcibiliter poterit crea
tor hoꝝ videri. Tertio oñdit quõ per iſta cognoſcat̃
deus cũ dicit. INTELLECTA conſpiciunt̃.) Intelle
ctu.n. cognoſci põt deus nõ ſenſu vel imaginatione:
quę corpalia nõ trãſcẽdunt: deus autẽ ſpũs eſt: vt Ioã.
4. dr̃ Iſa.52. Ecce intelliget ſeruus meus. Quarto po
Creaturę mũdi homo vel vniuerſa creata. teſt deſignari a quo p hunc modũ deus cognoſcat̃ cũ
dr̃. A CREATVRA mũdi) p qd̃ vno mõ põt intel
ligi hõ. Mar. vlt. Predicate euãgeliũ omni creaturę: vel
ꝓpter excellentiã hoĩs, q̃ ordine naturę minor eſt an/
gelis: ſed excellit inter inferiores creaturas. ſcd̃m ill' d̃
p̃s.8. Minuiſti eũ paulomin' ab angelis . oĩa ſubieciſti
ſub pedibus eius oues & boues &c. Vel qa cõicat cũ oĩ
creatura: habet.n. eſſe cũ lapidibus: viuere cũ arborib'
ſentire cũ aĩalibus: intelligere cũ angelis: vt Greg. dicit
Alio mõ põt intelligi de vniuerſali creatura. Nulla.n.
creatura ex ꝓpriis naturalibus, põt dei eſſentiã in ſe/
ipſa videre. Vnde & de Seraphin dicit̃ Iſa.6. q̃ duabus
alis velabãt caput: ſed ſicut hõ intelligit deũ p creatu/
ras viſibiles: ita angelus p hoc q̃ intelligit ꝓpriã eſſen/
Vel creatura mundi.i. ipſa creatio. tiam. Põt autẽ aliter intelligi p creaturã mũdi nõ ip
ſa res creata: ſed reꝝ creatio: ac ſi diceret̃ a creatione
mundi: & tunc põt dupliciter ordinari. Vno mõ q̃ in
telligat̃ q̃ inuiſibilia dei intelligunt̃ p ea q̃ facta ſunt a
creatione mũdi : non ſolũ p ea q̃ facta ſunt tp̃e gratię.
Alio mõ q̃ intelligat̃ q̃ a creatione mũdi hoĩes incepe
runt deũ cognoſcere p ea q̃ facta ſunt Iob.36. Oẽs ho/
mines vidẽt eũ. Glo. autẽ dicit q̃ PER inuiſibilia dei)
intelligit̃ pſona p̃ris. ſcd̃m illud.1. Thi. vlt. Quẽ nul/
Trinitas pſonarum. lus hoĩum vidit &c. PER SEMPITERNAM virtu/
tẽ) pſona filii ſcd̃m illud.1. Cori.1. Chriſtũ dei virtutẽ
Per inuiſibilia Sẽpiternitatẽ Diuinitatem PER diuinitatẽ pſona ſpũs ſancti cui appropriatur
bonitas: nõ q̃ Philoſophi ductu rõnis potuerint pue/
nire p ea quę facta ſunt in cognitionẽ pſonaꝝ quantũ
ad ꝓpria quę nõ ſignificãt habitudinẽ cauſę ad creatu
ras: ſed ſcd̃m appropriata. Dicunt̃ tñ defeciſſe in ter/
tio ſigno.i. in ſpũ ſancto: qa nõ poſuerũt aliqd rñdere
ſpũi ſancto: ſicut poſuerũt aliqd rñdere p̃ri.ſ. ipm̃ pri
mum principiũ: & aliqd rñdere filio.ſ. primã mẽtem
creatam quam vocabant paternum intellectũ: vt Ma
cro. dicit in lib. ſuper ſomnium Scipionis.

1. Corin.3. In hoc: vt ſint inexcuſabiles: † ꝓpterea qd̃
Ephe.4. cum deum cognouerint nõ vt deũ glorificaue/
runt: neq̃ grati fuerũt: ſed fruſtrati ſunt per co/
gitationes ſuas : & obtenebratũ eſt inſciens cor
1. Corin.1. corum. † Cum ſe crederent eſſe ſapiẽtes: ſtul/
ti facti ſunt: mutaueruntq̃ gloriam immortalis
dei: per imaginẽ: non ſolum ad mortalis homi/
nis ſimilitudinem effictam: verũetiam volatiliũ
& quadrupedum, & reptilium: quapropter tra/
didit illos deus per cupiditates cordium ſuorũ
in immundiciam: vt ignominia afficiant corpo
ra ſua inter ſe mutuo : qui commutarunt veri/
tatem eius mẽdacio & venerati ſunt: coluerũtq̃
ea quæ condita ſunt : ſupra eum qui condidit:
qui eſt laudandus in ſecula. Amen.

Ita vt ſint inexcuſabiles : quia cũ cognouiſ/
ſent deum: non ſicut deum glorificauerunt aut
gratias egerunt: ſed euanuerunt in cogitationi/
bus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum
dicentes ſe ſapientes eſſe, ſtulti facti ſunt: & mu
tauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimili/
tudinem imaginis corruptibilis hominis, & vo/
lucrum, & quadrupedum, & ſerpentiũ: propter
quod tradidit illos deus in deſideria cordis eorũ
in immundiciam: vt contumeliis afficiant cor/
pora ſua in ſemetipſis. Qui commutauerunt
veritatem dei in mendacium: & coluerũt, & ſer
uierunt creaturæ potius q̃ creatori: qui benedi/
ctus in ſæcula ſæculorũ. Amẽ Lec. VII.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit veritatem dei
fuiſſe a gentibus cognitam . hic oſtendit eos fuiſſe ob/
noxios culpę impietatis & iniuſtitię . Et primo oſtẽdit
hoc quantum ad culpam impietatis. Scd̃o quantum
ad culpã iniuſtitiæ ibi . ET SICVT non probaue/
runt &c.) Poſſet autem aliquis credere eos culpa im
pietatis excuſari propter ignorantiam: ſicut Apoſto/
lus de ſe dicit infra.1. Thi.1. Miſericordiam conſecu/
tus ſum: quia ignorans feci. Primo ergo oſtendit gen
tiles non eſſe excuſabiles . Secũdo ponit eorum culpã
ibi. ET MVTAVERVNT gloriam.) Circa primum
cõſiderandum eſt q̃ tunc ignorãtia culpam excuſat
quãdo ſic procedit & cauſat culpam q̃ nõ cauſatur a
culpa ſicut cum aliquis adhibita diligentia debita: dũ
credit percutere hoſtem pcutit patrẽ. Si vero ignoran Ignorantia cauſatur a culpa vl' cauſat culpam
tia cauſet̃ ex culpa non põt ſubſequẽtem culpã igno/
rantia excuſare. Vnde ſi quis p ebrietatẽ homicidium
cõmittit nõ excuſatur ex culpa: qa peccauit ſe inebriã
do. Vnde ſcd̃m Philoſo. meret̃ duplices mulctatiões.
Primo igitur ꝓponit quod intendit dicẽs. ita quod ẽ
dei notum eſt eis. VT SINT inexcuſabiles) .i. vt p
ignorantiã excuſari nõ poſſint. Iac.4. Scienti bonum:
& nõ operanti peccatum eſt illi. Infra. Secundo PRO
PTER quod inexcuſabilis es.) 2. ibi. QVIA cũ co/
gnouiſſent &c.) Probat quod dixerat: & primo oſten/
dit q̃ prima eorum culpa ex ignorãtia non proceſſit.
Secundo q̃ ex hac culpa eſt ignorantia ſubſecuta ibi.
SED euanuerũt.) Quod autẽ pria eorum culpa nõ
fuerit ex ignorantia oſtendit̃ p hoc q̃ dei cognitionẽ
habẽtes ea nõ ſunt vſi ad bonum. Dupliciter autẽ deũ
cognouerunt. Vno modo ſicut omnibus ſupereminẽ
tem: & ſic ei debebãt gloriã & honorẽ quę ſupexcellẽ/
tibus debetur. iſti ideo dicunt̃ inexcuſabiles. QVIA Deus cognoſcitur dupliciter
cum cognouiſſent deũ nõ ſicut deũ glorificauerunt:)
vel quia ei debitũ cultũ non impenderunt: vel qa eius
virtuti & ſciẽtię terminũ impoſuerunt: aliqua potẽtię
& ſciẽtię ſubtrahẽtes cõtra id quod dr̃. Eccle.43. Glori
ficãtes dñm q̃tuncũq̃ poteritis. Scd̃o cognouerunt eũ
ſicut oĩum bonoꝝ cãm: vñ ei in oĩb' grãꝝ actio debe/
bat: quã tñ ipſi nñ impẽdebãt: ſed poti' ſuo igenio: &
virtuti ſuę bona ſua aſcribebãt. Vñ ſubdit. GRATIAS
nõ egerũt.ſ. dño) .1. Theſ. vlt. In oĩbus gratias agite.
Deinde cum dicit. SED euanuerũt.) Oſtẽdit q̃ in
eis ex culpa eſt ignorãtia ſubſecuta. Et prĩo ponit in/
tentũ.i. manifeſtat ꝓpoſitũ ibi. DICENTES.) Prĩo
ergo ꝓponit culpã quæ eſt ignorãtię cauſa cum dicit
EVANVERVNT.) Vanum.n. dicit̃ quod nõ habet ſta
bilitatẽ ſeu firmitatẽ. Solus autẽ deus de ſe eſt immu/
tabilis. Mal.3. Ego deus & non mutor. Et tunc ſolum
mẽs humana eſt a vanitate libera: qñ deo inhãret : cum
autẽ ꝑtermiſſo deo, innitit̃ cuicunq̃ creaturę, incurrit
vanitatẽ. Sap̃.13. Vani ſunt oẽs hoĩes in qbus non ſub
eſt ſcientia dei &c. p̃s.93. Dñs ſcit cogitationes homi/
num quoniam vanę ſunt. In cogitationibus ſuis eua/
nuerunt inquantum in ſeipſis : & non in deo fiduciã
habebant: ſibi & non deo bona ſua aſcribentes . ſcd̃m
illud p̃s.11. Labia nr̃a &c. Scd̃o ponit ignorãtiã ſubſe/
cuta dicẽs. ET OBSCVRATVM &c.) .i. p hoc q̃ obſcu
ratũ eſt

ratū eſt: factū eſt cor eoꝝ inſipiēs.ſ.lumine ſapiētię pri
uatū: p quā hō vere deū cognoſcit. Sicut.n.qui oculos
corporales a ſole materiali auertit obſcuritatē corpo
ralē incurrit, ita ille qui a deo auertiť de ſeipſo pręſu/
mēs: & nō de deo, ſpūaliter obſcurať. Prouer.11. Vbi
humilitas per quam.ſ.homo ſe deo ſubiicit, ibi ſapien
tia: vbi ſuperbia, ibi cōtumelia. Mat.11. Abſcōdiſti hęc
a ſapientibus ſecundum q.ſ.eis videbatur: & reuelaſti
ea paruulis.i.humilibus: & de his habetur Ephe.4. Gē
tes ambulant in vanitate ſenſus ſui tenebris obſcura
tum habentes intellectum.

Deinde cum dicit. DICENTES.) Exponit quod di
xerat: & prio qualiter in cogitationibus ſuis euanue/
runt cū dicit. DICENTES ſe eſſe ſapientes ſtulti facti
ſunt.) Dicētes.i.ſapientiā ſibi a ſeipſis eſſe aſcribētes.
Iſa.5. Vę q ſapientes eſtis in oculis veſtris. Iſa.19. Quō
diceris Pharaoni filius ſapientiū ego, filius regū anti/
quoꝝ &c. Scđo exponit qđ dixerat & obſcuratū eſt in
ſipiens cor. cum dicit: ſtulti facti ſunt: quaſi cōtra di/
uinam ſapientiā agentes. Ie.10. Stultus factus eſt om/
nis homo a ſcientia ſua de qua.ſ.pręſumebat.

Deinde cū dicit. ET MVTAVERVNT gloriā.) Po/
nit pctm̄ impietatis gētiliū. Et Prio q̄tū ad hoc q pec/
cauerūt cōtra gloriā dei. Scđo q̄tū ad hoc q peccaue/
rūt cōtra veritatē naturę ipſius ibi QVI cōmutaue/
rūt veritatē.) Circa primū duo facit. Prio ponit impie
tatis culpā. Scđo pœnā ibi. PROPTER q tradidit.)
Culpa quidē eoꝝ fuit q q̄tū in ipſis erat, honorē diui/
nū in aliū trāſtulerūt. ſcđm illud Ie.2. Populus meus
mutauit gloriā ſuā in idolū. Prio ergo ponit id quod
mutauerūt. Scđo id in qđ mutauerūt ibi. IN SIMI/
LITVDINEM Circa primū tria ſunt attēdēda ex pte
dei. Prio quidē ipſius gloria quā tāgit dicēs. ET MV/
TAVERVNT gloriā.) quod pōt intelligi dupliciter.
Vno modo de gloria q̄ hō deum glorificat: ei cultū la
trię exhibēdo. 1. Thi.1. Soli deo honor. Hāc igiť muta/
uerūt cum cultū deo debitū exhibuerūt aliī. Alio mō
pōt intelligi de gloria q̄ deus in ſe glorioſus eſt: quę ē
incōphēſibilis & infinita. Prouer.25. Perſcrutator ma
ieſtatis opprimeť a gloria. Quę qdē gloria nihil aliud
eſt q̄ ipſa claritas diuinę naturę. Lucē n. habitat inac/
ceſſibilē. 1. Thi. vlt. Hāc aūt mutauerūt dū eā aliī attri
buerūt. Incōicabile.n. nomē lignis & lapidibus impo/
ſuerunt: vt dř Sap.14. Scđo notať incorruptibilitas cū
dicit. INCORRVPTIBILIS) ipſe.n. ſolus pfecte icor
ruptibilis eſt: qui eſt oīno imutabilis. Oīs.n. mutatio
quędā corruptio eſt. Vñ dř. 1. Thi. vlt. Solus habet im
mortalitatē. Tertio notať naturę ſublimitas cū diciť/
DEI.) vt.n. in ps.47. dř. Deus magnus dñs. Ex pte ve/
ro eius in qđ mutauerunt: tria corrñdentia ponuť.
Nā cōtra gloriā dicit. IN ſimilitudinē imaginis) .i. in
ſimilitudinē alicuius rei p modū imaginis ab aliquo
expſſe. Manifeſtū.n. eſt q ſimilitudo imaginis eſt poſte
rior illa re cuius ē imago: gloria aūt ſiue claritas dei ē
principiū oīs ſpeciei & formę. Et ſic qui dei gloriā in ſi
militudinē imaginis mutāt cōuertūt principiū in vlti
mū. Sap.14. Acerbo luctu dolens primi cito ſibi rapti
filii fecit imaginē. Cōtra id quod dixerat incorrupti/
bilis: dicit CORRVPTIBILIS.) ps.29. Quę vtilitas in
ſanguine meo dū deſcendo in corruptionē.ſ. quod eſt
amplius iam corruptū ſiue mortuū. Sap.15. Cū ſit mor
talis mortuum fingit manibus iniqs. Cōtra id qđ di/
xit. dei. ponit hoīs Iob.32. Non accipiā perſonā viri &
deū homini nō equabo. Et qđ eſt abhominabilius ho/
mo gloriā dei tranſtulit nō ſolū in holem: q eſt ad ima
ginē dei: ſed etiā ad ea q̄ ſunt infra holem. Vñ ſubdit.
ET VOLVCRVM) q̄tū ad volatilia. ET QVADRV
PEDVM) q̄tum ad greſſibilia. ET SERPENTVM) q̄/
tum ad reptibilia. Pretermittit autē piſces tāq̄ magis
ab humana cōuerſatione ſeiūctos. Hęc aūt oīa ſunt a
deo hoīſuppoſita. ps.8. Oīa ſubiecisti ſub pedibus ei'.
Eze.8. ingredere & vide abhominationes peſſimas q̄s
iſti faciūt: & ingreſſus vidi, & ecce oīs ſimilitudo repti/
lium & aīaliū &c. Eſt aūt notādum q ſicut dicit Glo.
ab aduētu Ænee conſueuerunt in Italia imagines ho
minum coli. puta Iouis, Herculis & ſimiliū. Sed tēpore
Cęſaris Auguſti deuicta ęgypto eorum cultum roma
ni aſſumpſerunt, q imagines animaliū colebāt ppter

Ex parte dei tria ſunt Incorruptibilitas Sublimitas

Cōtra deum tria.

De piſcibus tacet.

figuras animaliū quę notanť in cœlo: qbus tanq̄ aſtro
logię deditī cultū diuinitatis impendebāt. Vñ & dñs
filios iſrael in Ægypto nutritos ab hmōi cultu remo/
uet dicēs. Deu.4. Ne forte oculis eleuatis in cœlum vi
deas ſolem & lunam & omnia aſtra cœli &c.

Deinde cum dicit. PROPTER qđ tradidit.) Ponit
pœnā hmōi culpę corrñdentē. Circa quod cōſideran/
dū eſt q homo mediū locū obtinet inter deū & aīalia
bruta & cum vtroq extremoꝝ cōicat: cū deo qdē ſecū
dū intellectualitatē: cū aīalibus vero brutis ſcđm ſen/
ſualitatē. Sicut igiť hō, id qđ eſt dei mutauit vſq ad
beſtias: ita deus id qđ eſt diuinū in hoīe ſcđm rōnem
ſubdit ei qđ eſt brutale in ipō.ſ. deſiderio ſenſualitatis
ſecūdū illud ps.48. Hō cū in honore eſſet.ſ. diuinę ima
ginis, ppter rōnē cōparatus eſt iumentis inſipiētibus.
Hoc eſt qđ dicit. PROPTER qđ tradidit illos deus in
deſideria cordis) vt eoꝝ ratio ſubderetur deſideriis.ſ.
ſenſualis affectus. de qbus diciť infra.13. Carnis curā
ne feceritis in deſideriis &c. Quod qdē ē cōtra natura
lē ordinē hoīs ſcđm q ratio appetitui ſenſibili dñatur
Geñ.4. Sub te erit appetitus eius: & tu dominaberis il/
lius. Inducit ergo homines in deſideria cordis eorum
ſicut in manū dñorum crudelium. Iſa.19. Tradā Ægy
ptum in manum dominoꝝ crudeliū. Pręcipue tamē
circa appetitum ſenſitiuū beſtialis q̄dam de ordinario
ptinet ad peccata carnalia. Nam delectatiōes tactus,
circa quas ſunt gula & luxuria, manifeſte ſunt cōmu/
nes nobis & brutis. Et ideo ſunt magis exprobrabiles
quaſi magis brutales: vt dicit Philoſo. in.3. ethicoꝝ. Et
hoc deſignať cum ſubdit. IN IMMVNDICIAM) quæ
ad peccata carnalia pertinet. ſcđm illud Ephe.5. Oīs
fornicator aut immūdus: quia.ſ. homo per hmōi pctā
maxime cōuertitur & trahitur ad id qđ eſt infra ipm
vnūquodq.n. diciť eſſe impurum ſiue immūdum, ex
coniunctione vilioris: ſicut argētum ex coniunctione
plumbi. Vñ exponens ſubdit. VT CONTVMELIIS)
.i. turpibus & immūdis actibus. AFFICIANT) .i. in/
ficiant. CORPORA ſua in ſemetipſis .i. nō quaſi ab
aliis coacti: puta a barbaris: ſed a ſemetipſis hoc agūt
proprio ſponte. Infra.9. Aut non habet poteſtatem fi/
gulus luti ex eodē luto facere aliđ vas in honorē: aliđ
in cōtumeliā.i. in turpē vſum. Sed cū hmōi immūdi
cia ſit peccatū: videť q deus in eam hoīes nō tradat: qa
vt diciť Iac.1. Deus intētator maloꝝ eſt. Dicēdū eſt q
deus nō dř tradere hoīes in immundiciā, directe incli
nādo affectum hominis ad malū: quia deus ordinat
in ſeipſū. Prouer.16. Vniuerſa ppter ſe operatus ē do
minus. pctm̄ autē eſt aliqd per auerſionem ab eo. Sed
indirecte tradit hoīes in peccatū inq̄tum iuſte ab ali/
quo' ſubtrahit gratiā: per quam hoīes cōtinebanť ne
peccarent: ſicut ſi aliqs alicuius ſuſtētaculum tolleret,
diceretť facere caſum eius. Et p hūc modum primum
peccatum eſt cauſa ſequētis peccati: ſequēs vero ē pœ
na prioris. Ad cuius euidentiā: ſciendū eſt q vnū pec
catū poteſt eſſe cauſa alterius, indirecte, & directe. Di/
recte qdē inquātum ex vno peccato inclinať ad aliud
qđ fit tripľr. Vno mō ſcđm rōnē cauſę finalis: ſicut cū
qs ex auaritia incitať ad homicidiū cōmittēdū. 2. ſecū
dū rōnē cauſę materialis: ſicut gula īducit ad luxuriā
miniſtrādo materiā. 3. ſcđm rōnē cāę mouentis: ſicut
cū ex multis actib' alicuius pcti gñať habitus ad ſimi/
le pctm̄ inducēs. Indirecte aūt ſicut primū pctm̄ mere
tur excluſionē gřę: qua ſubtracta hō ruit in aliud pec
catū. Et ſic primū pctm̄ ē cā ſcđi indirecte ſiue p accñs
ſicut remouēs phibēs. Sed notandū eſt q pctm̄ inq̄tū
hmōi nō pōt eſſe pœna: quia pœnam cōtra volunta/
tem patimur: peccatum autē eſt volūtariū: vt Aug. di
cit: ſed qa pctm̄ habet q̄dā adiuncta quę ſunt cōtra vo
luntatē peccātis rōne eoꝝ pctm̄ diciť pœna pcedentis
peccati. Hoc autem eſt vno modo aliquid pcedens ad
peccatum ſicut ſubtractio gratię ex qua ſequiť vt ho/
mo peccet. Alio modo eſt aliquid adiunctū ipſi pecca
to vel interius: ſicut eſt inordinatio animi. Vnde Aug.
dicit in primo confeſ. Iuſſiſti domine: & ſic eſt vt pœ/
na ſibi ſit oīs inordinatus animus: ſiue quantū ad exte
riores actus. quibus difficultates & labores adiungun
tur. ſecundū illud quod dicunt impii Sap.5. Ambula/
uimus vias difficiles &c. Tertio q̄tū ad id quod ſequtur

An īmūditia ſit peccatum

Peccatum eſt cauſa alterius indirecte.

Quō peccatum eſt pœna alterius

peccatũ:ſicut ẽ remorſus cõſciẽtie infamia, & ſimilia.

Deinde cũ dicit. COMMVTAVERVNT &c.) Ponit culpam impietatis quã cõmiſerunt cõtra veritatẽ diuinę naturę. Et primo ponit culpã. Sc'do pœnam ibi. PROPHETA tradidit.) Diuina autem natura poteſt conſiderari dupliciter. Vno modo ꝙ eſt ratio cognoſcendi: vt veritas prima: & q̃tum ad hoc dicit. QVI cõmutauerũt veritatem dei in mendaciũ) quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quia verã cognitionẽ quam a deo acceperunt peruerſa ratione ad falſa dogmata cõuerterunt: ſicut cum dixerũt idola eſſe deos: vel deũ nõ eſſe omnipotentẽ vel omniſciẽtem. Hie. 9. Docuerunt linguas ſuas loqui mẽdacium. Alio modo veritatẽ dei in mendaciũ mutauerũt: quia diuinitatis naturã quę eſt ipſa veritas attribuerũt idolo quod eſt mendacium inquantum non eſt deus: vt dicitur Hie. 16. Vere mendacium poſſederunt patres noſtri: vanitatẽ quę eis nõ profuit. Nunquid faciet homo ſibi deos: & ipſi nõ ſunt dii. Alio modo poteſt conſiderari diuina natura. ſecũdũ ꝙ eſt principiũ eſſendi omnibus per creationẽ: & ſic debetur ei ab homine interius quidẽ cultus. ſcd'm pium affectũ. Io. 9. Si quis cultor eſt dei &c. exterius vero debetur ei ſeruitus latrię. ſcd'm illud Deut. 10. Dominũ deum tuũ adorabis & illi ſoli ſeruies. Vnde & ſubdit cõtra eos ſ. COLVERVNT & ſeruierũt creaturæ potius &c. Colebant. n. cœleſtia corpora: & aerẽ: & aquam: & alia huiuſmodi ſecũdum illud Sap. 13. Aut ignẽ aut ſpiritum: aut citatum aerem &c. Et in hoc improbat ſapiẽtes gentiliũ: qui quamuis nunq̃ in imaginibus aliquid numinis eſſe crederent: ſicut ſectatores Hermetis credebãt: neqꝫ ea quę a poetis fabuloſe dicebant de diis crederẽt eſſe vera: creaturis tamẽ alicuius cultũ diuinitatis impendebant ex quibus rationẽ fabularũ aſſignabant: ſicut Varro poſuit totum mundum eſſe deum ꝓpter animam eius. dicens ꝙ toti mũdo. & oĩbus partibus eius diuinitatis cultus impendi põt. ſ. aeri quem vocabãt Iunonẽ: aque quam vocabãt Lieum. & ſic de aliis. Platonici etiã poſuerunt ꝙ oĩbus ſubſtantiis rõnalibus q̃ ſunt ſupra nos cultus diuinitatis debet: puta demonibus: animabus celeſtiũ corporum: intelligentiis. i. ſubſtãtiis ſeparatis. Quãuis autem his qui ſupra nos ſunt aliquã reuerentiam exhibere debeamus non tamen cultum latrię quæ ꝓcipue in ſacrificii oblatione cõſiſtit: per quod homo ꝓfitetur omnium bonorum deũ eſſe authorẽ: ſicut & in quolibet regno aliquis honor ſuꝓmo domino exhibetur quẽ non licet transferre in alium. Et ideo ſubdit. QVI eſt benedictus) .i. cuius bonitas eſt manifeſta. Sicut. n. dicimus benedicere deum inquãtum eius bonitatem corde recognoſcimus & ore cõfitemur. Eccle. 43. Benedicẽtes deum exaltate illũ q̃tũ poteſtis. Addit autẽ. IN SECVLA.) quia eius bonitas eſt ſempiterna ab alio nõ dependẽs ſed eſt omnis boni principiũ. Et ex hoc ſibi debetur oĩs latrię cultus. Addit autẽ. AMEN.) Ad omnimodã certitudinẽ aſſerendã. Iſa. 65. Qui bñdictus eſt ſuper terrã bñdicet in deo amẽ. quod idẽ eſt quod vere vel fiat. Videtur autẽ Apoſtolus triplicẽ theologiã tãgere gentiliũ. Primo q̃dẽ ciuilẽ, q̃ obſeruabãt a põtificibus in adoratione idolorum in tẽplo: & quãtũ ad hoc dicit. Et mutauerũt gloriã incorruptibilis dei. Sc'do theologiã fabularem quã poetę tradebãt in theatris: & quantum ad hoc dicit. Qui cõmutauerũt veritatẽ dei in mẽdaciũ. Tertio theologiam naturalem quam obſeruauerunt Philoſophi in mundo partes mundi colentes: & quantum ad hoc dicit. Et coluerunt & ſeruierunt creaturę potius q̃ creatori.

Natura diuina dupliciter cõſideratur

Cõtra ſapientes gẽtilium.

Triplex theologia. Ciuilem Fabularem. Naturalem

Rom. 9.

† Quamobrẽ tradidit eos deus in cupiditates ignominioſas. Nã & fœminæ illorũ mutauerunt naturalẽ vſum: in eũ qui eſt ꝓter naturã. Similiterqꝫ & maſculi relicto naturali vſu fœminæ: exarſerũt per appetẽtiã ſui: alius in aliũ: maſculi in maſculos fœditatẽ ꝑpetrãtes: & præmium: quod opportuit: erroris ſui in ſeſe recipiẽtes. Et quẽadmodũ nõ ꝓbauerunt: vt deum agnoſcerẽt: ita tradidit eos deus in reprobã mentem: vt facerẽt quæ non cõueniebat: repleti omni iuſtitia: ſcortatione: verſutia: auaritia: malitia pleni inuidia: cæde cõtentione: dolo: malis præditi moribus: ſuſurrones: obtrectatores: dei oſores: cõtumelioſi: elati: glorioſi: excogitatores malorum: parentibus imorigeri: expertes intelligẽtiæ: pactorũ haud quaq̃ tenaces: alieni a charitatis affectu: neſcii fœderis: imiſericordes. Qui cũ dei iuſtitiã nouerint: nẽpe quod ii qui talia faciunt: digni ſint morte: nõ ſolum ea faciunt: verumetiam aſſentiuntur iis qui faciunt.

Propterea tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt cõtra naturam. Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerũt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinẽ operantes: & mercedem quam oportuit erroris ſui, in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerũt deũ habere in notitia: tradidit illos deus in reprobum ſenſum: vt faciant ea quæ non cõueniunt: repletos omni iniquitate: malitia: fornicatione: auaritia: nequitia: plenos inuidia: homicidiis: cõtentione: dolo: malignitate: ſuſurrones: detractores: deo odibiles: contumelioſos: ſuperbos: elatos: inuentores malorum: parẽtibus non obedientes: inſipiẽtes: incõpoſitos: ſine affectione: abſqꝫ fœdere: ſine miſericordia. Qui cũ iuſtitiã dei cognouiſſent: nõ intellexerunt: quoniam qui talia agunt digni ſunt morte: non ſolum qui ea faciunt: ſed qui etiam conſentiunt facientibus.

Lec. VIII.

POSITA culpa impietatis ſecũdum quam contra naturam diuinã peccauerunt: hic ponit pœnam qua ſcilicet ad hoc reducti ſunt: vt cõtra ſuam naturã peccarent. Et primo ponit pœnam. Secũdo exponit ibi. NAM fœminę) Tertio eius cõuenientiam oſtẽdit ibi. ET mercedem.) Dicit ergo primo. PROPTEREA) .ſ. quia dei veritatem in mendacium mutauerunt. TRADIDIT illos deus) non quidem impellendo in malum: ſed deſerendo. IN paſſiones ignominię) .i. peccata cõtra naturã: quę dicũtur paſſiones ſecundũ quod proprie paſſio dicitur ex eo quod aliquid trahitur extra ordinẽ ſuę naturę: puta cũ aqua calefit: aut cum homo infirmatur. Vnde quia ꝑ huiuſmodi peccata homo recedit ab ordine naturali: conuenienter dicunt paſſiones. infra. 7. Paſſiones peccatorũ. Dicuntur autem paſſiones ignominię: quia non ſunt nomine digna. ſecundũ illud Ephe. 5. Quę aguntur in occulto ab eis. turpe eſt & dicere. Si eni peccata carnis cõmuniter exprobrabilia ſunt: quia per ea homo deducitur ad id quod eſt beſtiale in homine: multo magis peccatum contra naturam per quod etiam homo a natura beſtiali decidit Oſeę. 4. Gloria eorum in ignominiam commutabo.

Deinde cum dicit. NAM fœminę eorum &c.) Exponit quod dixerat. Et primo quantum ad fœminas. Secundo quantum ad maſculos ibi. SIMILITER autem & maſcu.) Dicit ergo primo. Ideo illos dico in paſſiones ignominiæ traditos. NAM fœminę eorum mutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam.) prima Corinthio. 11. Nec ipſa natura docet vos. Iſa. 24. Mutauerũt ius, diſſipauerunt

fœdus

fœdus ſempiternum .i. ius naturale. Eſt autem cōſi/
derādū q duplıciter eſt aliqd cōtra naturā hoīs. Vno
mō cōtra naturā dr̄ ıę cōſtitutiuę hoīs q̄ ē rōnale: & ſic
oē pctm̄ dr̄ eē cōtra naturā hoīs ınq̄tū ē cōtra rōnē re
ctam. Vn̄ & Dam̄. dicit in. 2. lib. q angelus peccans ver
ſus eſt ex eo qd̄ eſt ſecūdū naturā in id quod eſt præter
naturā. Alio modo dr̄ eſſe aliquid cōtra naturā hoīs
rōne gn̄is quod eſt animal. Manifeſtū eſt autē q ſcd̄m
naturę intentionē, cōmixtio ſexuum in aīalibus ordi
natur ad actū gn̄ationis. Vn̄ oīs cōmixtionis modus
ex quo gn̄atio ſeq nō pōt, eſt cōtra naturā hoīs inq̄tū
eſt animal. Et ſcd̄m hoc dr̄ in glo. naturalis vſus eſt: vt
vir & mulier in vno concubitu coeant: contra natu/
ram vero vt maſculus maſculū polluat: & mulier mu
lierem: & eadem ratio eſt de omni actu coitus ex quo
generatio ſequi non poteſt.

Aliquid ē cōtra naturam dupliciter reſpectu differentię vel generis.

Deinde cū dicit. SIMILITER autem.) Exponit q̄/
tū ad mares. ſ. RELICTO naturali vſu fœminę exar
ſerunt) .i. extra terminos naturę arſerūt. ſcd̄m illud
ps. 105. Exarſerūt ſicut ignis in ſpinis. Et hoc IN deſi/
deriis ſuis) .ſ. carnalibus. INVICEM maſculi in ma/
ſculos turpitudinem operantes.) Ezech. 16. Nudabo
ignominiam tuam coram eis &c.

Deinde cū dicit. ET mercedē.) Oſ̄dit hāc pœnā cō
uenientē eē culpę dicēs. RECIPIENTES in ſemetipſis)
.i. in deformatione ſuę naturę. MERCEDEM erroris
ſui) .ſ. dei veritatē in mēdacium cōmutauerūt: merce
dem .i. retributionē quā oportuit. ſ. eos recipere ſecū/
dum iuſtitię ordinē ex qua debitum erat: vt qui in dei
naturā iniurioſi fuerant: id quod eſt ꝓpriū ſibi crea
turis attribuēdo: in ſui natura contumelioſi exiſterēt.
Et quāuis merces ꝓprie videaf in bonū ſonare: tamen
hoc ſumiť cōiter ꝑ quacunq retributione etiā in ma
lis ſecundū modū quo dicit infra. 6. Stipēdia peccati
mors. Mich. 1. Mercedes eorū igni cōburentur. Et eſt
notandū q ſatis rōnabiliter Apoſtolus vitia cōtra na/
turā quę ſunt grauiſſima inter peccata carnalia ponit
idolatrię pœnā: quia ſimul cū idolatria incepiſſe vidē
tur. ſ. tēpore Abrahę quādo crediť idolatria incepiſſe.
Vnde & tunc primo leguntur in ſodomitis punita eſſe
vt Gen. 19. Simul etiam idolatria creſcente huiuſmodi
vitia creuerunt. Vnde dr̄ ſecūdi Macha. 4. q Iaſon au/
ſus eſt ſub ipſa arce optimos quoſq ephebōrum in lu/
panarib⁹ ponere. Erat autē hoc nō initiū: ſed incremē
tū qdd̄ā: & ꝓfectus gētilis: & alienigenę cōuerſatiōis.

Merces i bonam & malū accipitur. Vitia contra naturā eſt pena idolatrię.

Deinde cū dicit. ET ſicut nō ꝓbauerunt.) Oſ̄dit
eos iniuſtitię fuiſſe ſubiectos. Et primo oſtēdit ex qua
priori culpa in hęc peccata deuenerunt. Secundo enu
merat horū peccatorū differētias ibi. REPLETI omni
iniquitate.) Culpā aūt ꝓcedentē ponit cū dicit. ET ſi
cut nō probauerūt deū habere in notitia) Quod po
teſt dupliciter intelligi. Vno mō qa q̄uis lumine rōnis
& per creaturas viſibiles verā dei cognitionem habere
potuerūt: tn̄ vt liberius poſſent peccare nō ꝓbauerūt
.i. nō approbauerūt: vt ipſi haberent deum in ſui noti
tia. Iob. 21. Dixerūt deo: recede a nobis ſciētiā viarum
tuarum nolumus. Alio modo pōt intelligi q ipſi non
ꝓbauerunt q deus in ſua notitia hēret facta humana
ſcd̄m illd̄ ps. 93. Dixerūt nō videbit dn̄s nec intelliget
deus. Et ſcd̄m hūc ſenſum cōuenienter huic culpę tri/
dit pœna cū ſubdiť. TRADIDIT illos deus in repro
bum ſenſum.) Diciť autē hic ſenſus hoīs nō exterior
quo ſenſibilia cognoſcunť: ſed interior ſcd̄m quē iu/
dicat de agēdis ſcd̄m illud Sap. 6. Cogitare de illa ſen
ſus eſt cōſumatus. Diciť autē ſenſus reprobus quo ali
quis reprobādū iudiciū habet de agēdis. ſcd̄m illud. 2
Thimo. 3. Hoīes mēte corrupti reprobi circa fidē. Ie.
6. Argentū reprobū vocate eos. Et ideo ſubdit. VT fa
ciant ea q̄ nō cōueniūt) .i. ea quę a recta rōne diſcor/
dāt. Sap. Inutilia opa eorū ſunt. Eſt autē conueniēs vt
qui cōtra dei notitiā peccauerūt vel eū cognoſcere no
lētes: vel eū cognoſcere nō arbitrātes in peruerſitatē ſen
ſus traderenť. Vnde & Sap. 14. dicitur. Peccantiū pœ/
na perambulat ſemper in iuſtorū pręuaricationem.

Deus in notitia non habetur vel in nobis: vel quod deus de nobis notitiam non habet.

Senſus hoīs interior & exterior.

Deinde cū dicit. REPLETOS &c.) Enumerat hu/
iuſmodi incōuenientia opa: & primo ponit id quod eſt
generale dicens. REPLETOS omni iniquitate) quia
vt diciť. 1. Io. 3. Omne peccatū eſt iniqtas. Sicut. n. oīs
virtus inq̄tū exequiť ꝓceptū legis habet rationē iuſti/
tię: ita etiā omne peccatū: inq̄tū a regula legis diui/
næ diſcordat: habet ratiōem iniquitatis. Et ſic in ſacra
ſcriptura pręcipuę peccata arguuntur. Dupliciter au
tem eorū culpam exaggerat. Primo quidem intenſiue
per hoc q dicit. REPLETOS.) Ille. n. videtur repleri
iniquitate: cuius affectus eſt totaliter ad peccandū di
ſpoſitus. ſcd̄m illud ps. 13. Quorum os maledictione
& amaritudine plenū eſt. Secundo extenſiue. qa. ſ. non
tm̄ in vno peccauerūt: ſed in oībus. Sap. 14. Infandorū
idolorum cultura omnis mali cauſa eſt.

Culpam exagerant. Intenſiue & Extenſiue

Conſequenter cum dicit. MALITIA.) Enumerat
peccata in ſpeciali. Et prio quantum ad trāſgreſſionē
quę opponitur pręceptis negatiuis. Secūdo quantum
ad omiſſionē quę opponiť pręceptis affirmatiuis ibi.
SVPERBOS.) Circa primū duo facit. Primo ponit pec/
cata quibus aliquis deteriorať in ſeipſo. Secūdo pecca
ta quibus aliqs fit nociuus ꝓximo ibi. NEQVITIA.)
Circa primum ponit quidē id primo quod eſt genera
le cum dicit. MALITIA) quę eſt habitus vitioſus vir/
tuti oppoſitus. Vnde & malitia peccare dicunť qui ex
habitu peccāt. ps. 51. Quid gloriaris in malitia. In ſpe
ciali ponit peccatum quo quis deordinať circa appe/
titum corporaliū delectationū cum dicit. FORNICA
TIONE.) Quāuis. n. fornicatio proprię ſit: cum meri
tricibus: quę iuxta fornices. ideſt arcus triumphales ſe
publice proſtituebāt: tn̄ hic ſumitur pro omni illicito
cōcubitu. Thob. 4. Attende tibi fili mi ab omni forni/
catione. Scd̄o ponit vitium: per quod quis deordinať
circa appetitū rerum exteriorum cum dicit. AVARE
TIA) quę eſt immoderatus appetitus habēdi. Heb. vl
timo. Sint mores ſine auaritia cōtempti præſentibus.

Deinde ponuntur peccata quę tēdunt ad nocumen
tum proximi. Et primo ponit id quod eſt generale cū
dicit. NEQVITIA) dum ſcilicet attentat aliquis qd̄
nequit implere: quod maxime contingit circa nocu/
menta proximorum: quibus non poteſt aliquis aliqn̄
ꝓ voto nocere. ps. Cōſumeť nequitia peccatorum.

Conſequenter ponit radicem horum peccatorum
dicens. PLENOS inuidia) quę eſt dolor de alieno bo
no: ex quo aliquis incitať ad nocendū alteri. Sap. 2. In
uidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum.

Poſtea ponunť nocumenta & primo manifeſta: &
quātum ad facta cū dicit. HOMICIDIIS) quæ ſunt
pręcipua nocumenta. Oſeę. 4. Maledictum mendaciū
& homicidiū, furtum & adulterium inundauerūt. Di/
cit autē pluraliter homicidiis: quia homicidium non
ſolum cōſiſtit in opere: ſed etiam in voluntate. 1. Io. 3.
Qui odit fratrem homicida eſt: qui. ſ. odit ad occidē
dum. Et quātum ad verba cum dicit. CONTENTIO
NE.) Eſt autem cōtentio impugnatio veritatis cum
confidentia clamoris. Prouer. 20. Honor eſt homini q
ſe ſeparat a contentionibus.

Deinde ponit nocumēta occulta: & primo illud qd̄
eſt generale cum dicit. DOLO.) quando. ſ. aliud ſimu
latur & aliud agiť. Hie. 9. Sagitta vulnerās lingua eo/
rum: dolum locuta eſt in ore ſuo: pacem cum amico
ſuo loquitur: & occulte ei ponit inſidias.

Poſt hæc ponit radicem interiorem horum nocu/
mentorum cum dicit. MALIGNITATE) quę impor
tat malum ignem .i. malum affectum in corde. ſcd̄m
illud. ps. 27. Loquunť pacē cū ꝓximo ſuo. mala autē
in cordibus. ps. 5. Non habitabit iuxta te malignus.

Conſequenter ponit nocumenta occulta quę pręci
pue fiunt verbis cū dicit. SVSVRRONES.) Qui. ſ. oc
culte ſuſurrant in auribus hominū ad ſeminandum
inter eos diſcordias. Eccl. 28. Suſurro & bilinguis ma/
ledictus in populo. multos. n. turbauit pacem haben/
tes. DETRACTORES) qui. ſ. detrahunt famę alicu/
ius occulte ideſt eo ignorante: mala dicentes de eo. Ec
cle. 10. Si mordeat ſerpens in ſilentio nihil eo minus
habet qui occulte detrahit. Et ne putentur iſta pecca
ta eſſe leuia: quia ſolo ore cōmittuntur ſubdit. DEO
odibiles.) Impugnant. n. id maxime qd̄ deus in hoīb⁹
amat. ſ. mutuū amorē. Io. 15. Hoc eſt ꝓceptū meū vt
diligatis inuicē. Vnde dr̄ Prouer. 6. Sex ſunt quæ odit
deus: & ſeptimū deteſtať aīa ei⁹. ſ. q ſeminat inter fr̄es
diſcordias. Addit aūt CONTVMELIOSOS) qui. ſ. ma/

la in faciem inferunt. 1. Thi. 1. Qui prius fuit blaſphemus & perſecutor & contumelioſus. Sic ergo hęc tria vicia in materia côueniunt: quia omnes mala dicunt de ꝓximo. Dicit autẽ in fine: nã ſuſurro intendit diſcordiã: detractor infamiã: côtumelioſus iniuriã.

Conſeqnẽter ponit peccata q̃ ptinent ad omiſſionẽ & primo ponit radicẽ hoꝝ peccatorum cũ dicit. SVPERBOS.) Dicunt̃.n. ſuperbi quaſi ſuper ſe euntes p inordinatũ apperitũ excellentię: volunt.n. præeſſe nõ ſubeſſe alienę regulę: & ideo ꝑcepta omittũt. Eccle. 10. Initiũ omnis peccati ſupbia. Quod verũ eſt q̃tum ad auerſionẽ a deo: nõ q̃tum ad côuerſionẽ ad bonũ conmutabile. Dicit̃.n. 1. Thi. vlti. q radix omniũ malorũ eſt cupiditas. Scđo ponit ꝓceſſum ſupbię ex quo p rio in corde naſcit̃ elatio: vt.ſ. homo ſe ſup alios efferat. & ideo dicit ELATOS.) Luc. 18. Nõ ſum ſicut cęteri hominũ. vnde dicit̃ côtra elatos illud ꝑs. Neq̧ elati ſunt oculi mei. Scđo ex ſupbia in ope naſcit̃ nouitatũ pręſumptio. Et q̃tum ad hoc ſubdit. INVENTORES malorum:) quia enim bona iam ſunt a deo & ab hoĩbus inſtituta côſequẽs eſt: vt ipſi de nouo adinueniant mala. Iſa. 3. Adinuentiones eorum côtra dominum.

Côſequẽter ponunt̃ ipſe omiſſiones. Et prio reſpectu ſuperioꝝ. (Vnde q̃tũ ad parẽtes dicit.) PARENTIBVS nõ obediẽtes.) Côtra id quod dicit̃ Ephe. 6. Filii obedite parẽtibus veſtris in dño. Quãtũ autẽ ad deũ dicit. INSIPIENTES) .i. côtra diuinam reuerẽtiam agẽtes. Iob. 28. Ecce timor dñi ipſa eſt ſapiẽtia: & recedere a malo intelligẽtia. Scđo ponit omiſſionẽ q̃tum ad ſeipſum cũ dicit. INCOMPOSITOS) in habitu & in inceſſu. Eccle. 9. Amictus corporis & riſus dentiũ & ingreſſus hoĩs enunciat de illo. Quidã tñ inculpant̃ Iſa. 3. de hoc q côpoſito gradu incedebant: qa illa côpoſitio excedebat modũ cômunem hoĩum: inter quos côuerſabant̃. Tertio ponit omiſſionẽ quãtũ ad pares: ad quos debemus habere primo affectũ in corde: contra quod dicit. SINE affectione.) Prouer. 12. Viſcera impioꝝ crudelia. 2. Thi. 3. Erũt hoĩes ſeipſos amãtes.ſ. & nõ alios. Scđo debet homo eis exhibere ſocialẽ côuerſationẽ côtra quod ſubdit. ABSQVE fœdere) quo.ſ. aliis ſocialiter nõ côiungũt. Iudicũ. 18. Percuſſerũt eos in ore gladii, eo q cum nullo hoĩum haberẽt quicq̃ ſocietatis ac negocii. Eccle. 4. Ve ſoli: qm̃ cũ ceciderit &c. Quarto q̃tũ ad inferiores ſubdit. SINE miſericordia) quã debemus miſeris exhibere. Iac. 2. Iudiciũ ſine mĩa fiet illi q nõ facit miſericordiã &c.

Deinde cũ dicit. QVIA cum iuſtitiã.) Oñdit eos eſſe obnoxios irę ſuę vindictę diuinę. Circa quod tria ſunt côſiderãda. Primo naturalis eorũ affectus: quia cũ cognoſcerẽt deum iuſtũ & oẽs alias pfectiones habere nõ crediderunt. q pro peccatis pœnã inferret. Sopho. 1. Dicunt in cordibus ſuis: nõ faciet dñs bene & nõ faciet dñs male. Et hoc eſt qđ dicit. QVI cum iuſtitiã dei cognouiſſent nõ intellexerunt.) Secũdo pœna peccatis eorũ debita cum dicit. DIGNI ſunt morte.) Infra. 6. Stipẽdia peccati mors eſt. Dignũ eſt.n. q aĩa quæ deſerit deũ a corpore ſuo deſerat̃ p mortem corporalẽ: & finaliter deſerat̃ a deo p mortẽ ęternam de qua dicit̃ in ꝑs. 33. Mors peccatoꝝ peſſima. Et Apo. 2. In his mors ſcđa nõ habebit poteſtatẽ. Tertio conſiderandũ eſt q̃bus talis pœna debet̃. Et p̃io his QVI talia agunt).ſ. ꝓdicta peccata. ſcđm illud ꝑs. 5. Odiſti oẽs qui operant̃ iniquitatẽ pdes oẽs q loquunt̃ mendaciũ. ET nõ ſolum illis qui faciũt: ſed etiã his q conſentiũt faciẽtibus.) Et hoc dupliciter. Vno modo directe vel laudãdo peccatum. ſcđm illud. ꝑs. 9. Laudatur peccator in deſideriis aĩę ſuę. Vel etiã prębẽdo côſilium & fauorẽ. ſcđm illud. 2. Parali. 19. Impio prębes auxiliũ. Alio modo indirecte: qñ nõ reprehendit. aut impedit quocũq̧ modo ſi põt: & pręcipue ſi ex officio incũbat. ſicut peccata filioꝝ imputant̃ hely. ſicut patet. 1. Reg. 2. & 4. Hęc etiã ſpãliter Apo. dicit ꝓpter quoſdã ſapiẽtes gentilium: qui & ſi idola non colerent: tamen colentibus non reſiſtebant.

Cap. II.

QVAPROPTER inexcuſabilis es o
Math. 7. homo quiſquis es qui iudicas † Nã hoc ipſo quod iudicas alterum: teipſum condemnas. Eadem enim facis tu: qui iudicas. Scimus autem: quod iudiciũ dei eſt ſcđm veritatem: aduerſus eos qui talia agunt. Cogitas autẽ hoc o homo: qui iudicas eos qui talia faciũt: & facis eadẽ quod tu ſuffugies iudiciũ dei? Aut diuitias bonitatis illius: ac tollerantiæ: lenitatiſq̧ côtẽnis: ignorãs: quod bonitas dei ad pœnitentiam te inuitat? Sed iuxta duritiam tuam: & cor pœnitere neſcium: colligis tibiipſi iram i die iræ: quo patefiet iuſtum iudicium dei.

PRopter quod inexcuſabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo.n. alterum iudicas teipſum côdẽnas. Eadem.n. agis quæ iudicas. Scimus.n. quoniã iudicium Dei eſt ſcđm veritatẽ in eos qui talia agunt. Exiſtimas autẽ o homo qui iudicas eos qui talia agũt, & facis ea: quia tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis eius, & patientiæ: & longanimitatis eius contẽnis? Ignoras quoniã benignitas dei, ad pœnitentiã te adducit? Secundum autẽ duritiã tuam & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicii dei.

POSTQVAM Apoſtolus oñdit q gẽtiles iuſtificati non ſunt ex veritatis cognitione quã habuerunt. hic oſtendit q neq̧ etiã Iudæi iuſtificati ſunt ex his in quibus gloriabãt̃. Et ſic vtriſq̧ eſt neceſſaria ad ſalutẽ virtus euangelicę gratię. Primo ergo dicit q Iudęi non ſunt iuſtificati ex lege. Scđo q non ſunt iuſtificati ex genere de quo gloriabant̃. 3. cap. QVID ergo eſt amplius.) Tertio q nõ ſunt iuſtificati ex circũciſione. 4. cap. QVID ergo dicemus.) Circa primum côſiderãdum eſt q Iudęi & gentiles ad fidem côuerſi ſeinuicem iudicabant de priori vita. Iudęi.n. gentibus obiiciebant q ſine dei lege viuentes idolis immolabant. Gentiles autem obiiciebant Iudęis q lege dei accepta eam non ſeruabãt. Primo ergo vtroſq̧ arguit de inordinato iudicio. Secũdo ſpecialiter oſtendit q Iudęi non erant digni pmiis: quia ea in quibus gloriabantur nõ ſufficiebant ad ſalutem ibi. NON enim auditi legẽ.) Circa primũ duo facit. Primo confutat humanum iudicium. Secundo aſtruit & cômendat diuinũ ibi. SCIMVS enim.) Circa primum duo facit. primo proponit mutuo ſe iudicantes inexcuſabiles eſſe. Secundo aſſignat rationem ibi. IN QVO enim.) Primo ergo concludit ex pręmiſſis dicẽs. Propter quod gentiles veritatem de deo cognitam in iniuſtitia detinuerũt. O HOMO qui iudicas alium hominẽ inexcuſabilis es) ſicut ſupra primo dixit: ita vt ſint inexcuſabiles. Addit autem OMNIS) q.d. quicunq̧ ſis ſiue gentilis ſiue Iudæus: quia etiam gentilis de quo magis videbatur: non poteſt excuſari per ignorantiam ſicut ſupra oſtenſum eſt. 1. Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare.

Deinde cum dicit. IN QVO enim) aſſignat rationem excludẽdo cauſam excuſationis. primo quidem ignorantiam. ſcđo innocentiam ibi. EADEM enim.) Ignorãtia quidem excluditur per iudicium: quicũq̧ enim iudicat aliquem quaſi male agẽtem demõſtrat ſe agnoſcere illud eſſe malum: & ex hoc oſtendit eſſe condẽnabilẽ: & hoc eſt qđ dicit. Ideo inquã es inexcuſabilis. IN QVO enim iudicas alterũ: quaſi male agẽtem. TEIPSVM condẽnas.) .i. oſtendis te eſſe côdẽnabilẽ. Mat. 7. Nolite iudicare & nõ iudicabimini. Nõ tamen credendum eſt q omne iudicium ſit condemnationis cauſa. Eſt enim triplex iudiciũ. Vnum quidem Iudicium triplex. Iuſtum.

iuſtum

Non iuſtū. Iuſtum.qđ.ſ.fit ſcđm regulam iuſtitię.Sap.1. Diligite
iuſtitiam qui iudicatis terrā. Aliud eſt iudicium non
iuſtū:quod.ſ.fit cōtra regulā iuſtitię.Sap.6.Cū eſſetis
Temerariū miniſtri regni eius non recte iudicaſtis.Eſt autem ter
tium iudicium temerariū contra quod dr̄ Eccle.5.Ne
temere qđ loquaris.Quod qdē dupl'r cōmittit̄.Vno
mō quando aliqs pcedit circa id qđ eſt ſibi cōmiſſum
iudicium abſq; debita veritatis cognitiōe cōtra id qđ
eſt Iob.29.Cām quā ignorabā diligētiſſime īueſtigabā
Alio mō qn̄ aliqs vſurpat ſibi iudiciū de occultis:de q
bus ſolus deus iudicare hēt.Cōtra id qđ dr̄.1.Cori.4.
Nolite ante tēpus iudicare quoadusq; veniat dn̄s:qui
Occultum illuminabit &c.Eſt aūt aliqđ occultū non ſolū quo ad
quo ad nos nos:ſed ſcđm ſui naturā ad ſolā dei cognitionē perti/
quo ad na/ nēs qdē.Prio cogitatio cordis.ſcđm illud Hie.17.Pra
turam ſui. uum eſt cor hoīs & inſcrutabile quis cognoſcet illud?
Ego dn̄s ſcrutās corda & pbās renes. ſcđo contingēs
futurū.ſecundū illud.Iſa.41.Annūtiate q̄ vētura ſunt
in futurū:& dicemus q dii eſtis vos. Et iō ſicut dicit
Aug.de ſermōe dn̄i in mōte.duo ſunt in qbus temera
riū iudiciū cauere debemus.vel cū incertum eſt qualis
qſq; futurus eſt:q nūc vel bon' vel malus appet.primū
ergo iudiciū nō ē condēnationis cā:ſed ſcđm & tertiū.

Deinde cū dicit.E A D E M enī)Excludit aliā excu/
ſationis cām.ſ.innocētiā.q.d.Ideo tu q iudicas alios
teipſum cōdēnas:qa T V A G I S q̄ iudicas)& ita vide
tur q cōtra cōſciētiā agis.Mat.7.Quid autē vides fe/
ſtucā in oculo &c. Eſt tn̄ ſciēdū q nō ſemp cū aliquis
aliquē iudicat:vel de pctō qđ ipſe cōmittit:p hoc ipm
ſemp ſibi cōdēnationē acqrit:qa nō ſemp tn̄ mortal'r
peccat ſic iudicādo.ſemp tn̄ ſuā dānationē māifeſtat.
Si.n.publice ſit ī pctō,de quo aliū iudicat vr̄ ſcandaliʒ
are:iudicādo:niſi forte humil'r ſi ſimul cū illo repre/
hēdat p ſuo pctō ingemiſcēs.Si vero ſit in eodem pcō
occulte nō peccat iudicādo aliū de pctō eodem maxi
me cū humilitate:& conatu ad reſurgēdū:vt Aug.di/
cit in lib.de ſermone dn̄i ī mōte.Primū cogitemus cū
aliquē reprehēdere neceſſitas nos cogit:vtrū tale ſit vi
tiū qđ nūq̄ habuimus:& tūc cogitemus nos,ēt hīe po/
tuiſſe:vel tale qđ habuimus:& iā nō habemus:& tūc
tāgat memoriā fragilitas cōis:vt illā correctionē non
odiū:ſed miſericordia pcedat.Si autē inuenimus nos
in eodem vitio eſſe non obiurgemus:ſed congemiſca/
mus:& ad pariter conandum inuitemus.

Deide cū dicit.S C I M V S enī.Aſtruit & cōmēdat di
uinū iudiciū.Et circa hoc tria facit.prio ponit diuini
iudicii veritatē.2.excludit cōtrariā opinionē ibi. E X I/
STI MAS.).3.manifeſtat veritatē ibi.Q V I reddet vni
cuiq;.)Dicit ergo prio.Ideo dico q teipm cōdēdas cū
eadē agis q̄ iudicas.SCIMVS.n.).i.p certo tenemus.
QVONIAM iudiciū dei ē ī eos q talia agūt).i.iminet
eis diuinū iudiciū.Iob.19.Vltor inqtatis eſt gladius:&
ſcitote eē iudiciū.Eccl'.vlti.Cūcta q̄ fiūt adducet deus
in iudicio.Itē ſcimus q hoc iudiciū E S T ſcđm verita
tē.)pſ.95.iudicabit orbē terræ in eqtate. Hoīs aūt iu/
diciū ēt ſi iuſte iudicet nō ſemp eſt ſcđm veritatē nego
cii,ſed ſcđm dicta teſtiū:quæ qnq; diſſonat a veritate.
Sed hoc non eſt in diuino iudicio:qa vt ipſe dicit.Hie.
29.Ego ſum iudex & teſtis.Non etiā fallitur falſis alle
gationibus.ſecundum illud.Iob 41.Non parcā ei qua
ſi verbis potentibus:& ad deprecandū cōpoſitis.

Deinde cū dicit.E X T I M A S autem)excludit opi
nionē cōtrariā.Et primo ponit eā.2.aſſignat cām ibi.
A N diuitias.3.improbat ibi. IGNORAS.) Dicit ergo
primo.Ita dixi q iudiciū dei eſt ſecundū veritatē ī eos
q ita agunt.Sed nunqđ O H O M O)qcunq; es Q V I
iudicas eos q talia agunt:& tū facis ea)ſuperioris iudici
um nō timēs exiſtimas.Q V I A tu effugies iudicium
dei?) Quaſi dicat.Si hoc exiſtimas falſa eſt æſtimatio
tua.pſ.138.Quo ibo a ſpiritu tuo & quo a facie tua
fugiam.Iob.11.Effugium peribit ab eis.

Deinde cum dicit. A N diuitias.) Oſ̄dit cām huius
falſę æſtimationis.Quia.n. hō nō ſtatim punit̄ a deo
pro pctō:æſtimat ſe nō eſſe puniēdū.Cōtra id qđ dr̄.
Eccle.5.Ne dixeris in corde tuo peccaui & qđ mihi ac
cidit triſte?Altiſſimus.n.eſt patiēs redditor. Et Eccle.
8.Etenim qa nō profertur cito cōtra malos ſententia
abſq; vllo timore filii hominū pperrant mala. Attamē
peccator ex eo q centies facit malū & per patientiam
ſuſtētatur ego cognoui q erit bonum timētibus deū.
Et iō hic dicit . A N cōtēnis.)ſcđm illud.Prouer.18.
Impius cū in pfundū peccatorū venerit cōtemnit D I
V I T I A S).i.abūdātiā.Ephe.2.Deus q diues eſt in mi
ſericordia BONITATIS eius.)q quā.ſ.in vos pfundit
bona.ſcđm illđ.pſ. Aperis tu manū tuā & oīa implea
bonitate.Nā bonū diffuſionis rationē importat ſcđm
Dioñ.Treū.3.Bonus eſt dn̄s ſperātibus in eū. E T pa/
tiētię) p quā.ſ.ſuſtinet grauiter & ex malitia peccan/
tes.pſ.Dn̄s iudex iuſtus & patiens nunquid iraſcet̄ per
ſingulos dies? E T lōganimitatis.)per quā.ſ.diu ſuſti
net hoīes ex infirmitate peccantes.diu tamen in pctō
permanentes.2.Pe.vltimo.Longanimitatem domini
noſtri Ieſu Chriſti ſalutem arbitramini.

Deinde cum dicit.I G N O R A S) importat pdictā
cām.ſ.cōtēptū diuinę patiētię.& prio fructū diuinę pa
tiētię demrat.2.piculum cōtēptus. S E C V N D V M
duritiā aūt.) Dicit ergo prio mirū eſt q cōtēnis. Nū/
quid igit̄.I G N O R A S qm̄ benignitas dei)differens
pœnā.2.Pet.3.Nō tardat dn̄s promiſſis ſed patienter
agit ppter vos nolēs aliquos perire ſed A D pœniten/
tiā)reuerti.Iſa.30.Expectat vos deus vt miſereatur ve
Tres grad' peccatorū. ſtri.Videt̄ aūt Apoſtolus vt in glo.dicitur tres gradus
peccatorū tetigiſſe prio qdem impunitatē ſibi pmittē
tium.2.cōtinentium dei bonitatē.3.vero ignorantiū.
Vnde dicit glo. Peccas o homo dum tibi impunitatē
pmittis.grauis peccas qa contēnis & grauiſſime pec
cas qa ignoras. Sed videt̄ hoc eſſe falſum.nā ignorātia
Grauiſſime peccat q eſt ignorās.qa grauiſſime vel propter ſpeciem. alleuiat peccatum magis q̄ agrauet. Eſt igitur ſcđm
quoſdā intelligēdum grauiſſime.i.periculoſe:qa qui
ignorat peccatū,nō quęrit remediū. Vel grauiſſime
propter ignorantię ſpeciē:quę ad infidelitatē ptinet:q
eſt grauiſſimū peccatū.Vñ dr̄ primæ Corin.14.Si quis
ignorat ignorabitur.Vel grauiſſime in genere ingrati
tudinis.Magis enim eſt ingratus qui beneficiū non co
gnoſcit q̄ qui diminuit:quod eſt cōtemnere.

Deinde cū dicit.SECVNDVM duritiā) Oſ̄dit picu
lum cōtēptus dicēs.SECVNDVM autē duritiā:)quia
.ſ.ad beneficia diuinæ bonitatis non emollit̄. Eccle.3.
Cor durū male habebit in nouiſſimo.E T cor impœni/
tens:)qđ.ſ.ad pœnitētiā nō inflectitur ex dei patiētia
& lōganimitate.Hie.8.Nullus eſt q agat pniam ſuper
peccato ſuo.THESAVRIZAS tibi irā).i. multiplicas
tibi reatū pœnæ.Iaco.vlti.Theſaurizaſtis vobis irā in
nouiſſimis diebus.Vñ & hic ſequitur.I N die iræ).i.in
die iudicii de q̄ dr̄ Sopho.1.Dies illa dies iræ. qa.ſ.nūc
deus vindictā nō infert:quā tunc inferet.ſcđm illud
pſ.Cū accepero tp̄s ego iuſtitias iudicabo. E T reuela/
tiōis iuſti iudicii dei:) qa tūc reuelabit̄ iuſticia diuini
iudicii.qđ nūc non credit̄ eſſe aut nō videt̄ eſſe iuſtū
Iſa.56.Iuxta eſt ſalus mea vt veniat:& iuſtitia mea vt
reueletur.Et qa gloſa hic dicit q per duritiā & cor impœ/
nitēs ſignificat̄ pctm̄ in ſpūm ſctm̄:qđ eſt irremiſſibi/
le:ideo oportet videre qđ ē pctm̄ in ſpūm ſctm̄,& quō
Quid ē peccatū in ſpiritū ſanctū ſit irremiſſibile.Eſt igit̄ ſciēdum q ſcđm antiquos do/
ctores eccleſiæ q fuerūt an̄ Aug.ſ.Athanaſiū, Hilariū
Ambro.Hierony.& Chryſo.pctm̄ in ſpūm ſctm̄ dicit̄
blaſphemia qua opa ſpūs ſancti ſpūi immūdo attribuū
tur vt patet Math.12.qđ qdē dr̄ irremiſſibile & in hoc
ſeculo & in futuro:qa p hoc pctō puniti ſunt iudæi ēt
in hoc ſeculo p Romanos:& in futuro p dæmōes. Vel
qa nō habet aliquā rationē excuſatiōis: ſicut habebat
blaſphemia quā dicebāt in Chr̄m inquātum erat fili'
hominis.ſcđm illud Math.11.Ecce homo voras & po
tator vini. Ad qđ poterant induci pp infirmitatē car
nis:ſicut & in veteri teſtō:quia filii iſrael murmurauē
rūt p defectu panis & aquæ:vt legitur Exo.16.Quaſi
humanū fuit & facile remiſſibile:ſed quod poſtea di/
xerūt corā idolo:vt Exo.32.Iſti ſunt dii tui Iſrael q te
eduxerunt de terra ægypti:peccauerunt in ſpiritum
ſanctū.ſ.opus dei dæmonibus attribuētes.Vñ & eorū
peccatū dicitur irremiſſibile:cū dn̄s ſubdit. Ego autē
in die vltionis viſitabo pctm̄ eorū . Auguſt.autē dicit .
Peccatum in ſpūm ſctm̄ eſſe verbum vel blaſphemiā
quā quis dicit contra ſpiritū ſanctū:p quā fit remiſſio
pctōꝶ.ſcđm illud Io.20.Accipite ſpūm ſanctū quoꝝ
remiſeritis peccata &c. Et hoc quidem corde ſcilicet

& opere: dum aliquis perſeuerat vſq; ad finē vltimū. Et ſic finalis impœnitentia eſt peccatū in ſpiritū ſanctum: de qua manifeſtum eſt eſſe irremiſſibile. Magiſtri vero ſequentes dicunt peccatum in ſpiritum ſanctum. ſ. quod cōmittitur ex certa malitia quę contrariatur appropriato ſpiritui ſancto. ſ. bonitati. ſicut & peccatū in filiū dei qđ eſt ex ignorantia quæ opponit ſapientię, quę appropriatur filio. Et ſimiliter peccatū in patrē poteſt dici qđ fit ex infirmitate, quę cōtrariatur potentię: quę eſt appropriatū patris. Sic ergo peccatū quod eſt in patrē vel in filiū dr̄ remiſſibile: quia ex hoc ipſo peccatū videt̄ aliquā excuſationē habere: quod ex ignorātia vel ex infirmitate cōmittitur: qđ aūt ex certa malitia cōmittit̄ nullā in ſe hēt excuſationis cauſam. & ideo dicit̄ irremiſſibile: quia nō habet in ſe vnde remittatur. licet quādoq; deus illud ex ſua bonitate remittat: ſicut quādoq; ex ſua virtute curat morbum qui eſt de ſe incurabilis. Et ſecundū hoc aſſignantur ſex ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum excludentes ea per quæ peccatum remittitur: quorum prima

Species peccati in ſpm̄ ſanctū ſunt ſex.

duo accipiuntur per reſpectū ad eā quę ſe tenet ex parte dei. ſ. ſpes diuinę miſericordię cui opponit̄ deſperatio, & timor diuinę iuſtitiæ: cui opponitur pſumptio. Alia vero duo accipiuntur ex parte hominis. ſ. cōtemptus boni cōmutabilis: cui opponitur obſtinatio: quę hic duritia dicitur: per quā. ſ. aliquis obfirmat animū ſuum ad peccatū. & deſtinatio auerſionis a deo cui opponitur cor impœnitens: quod. ſ. nunq̄ proponit per pœnitentiam reuerti ad deum. Alia vero accipiuntur ex parte donorum dei: quorum vnū eſt fides ſecundū illud Prouerb. 5. Per fidem purgantur peccata. & huic opponitur impugnatio veritatis agnitę. Aliud aūt eſt charitas ſecūdū illud Prouer. 10. Vniuerſa delicta operit charitas & huic opponit̄ inuidētia fraternę gratię.

†Qui redditurus ē vnicuiq; iuxta facta ſua:
Math. 15. his quidem qui perſeuerantes in benefaciendo gloriam & honorem & immortalitatem quærunt: vitam æternam: his vero qui ſunt contentioſi: & qui veritati quidem non obtemperant: ſed obtemperant iniuſtitiæ: ventura eſt indignatio & ira: afflictio & anxietas: aduerſus omnem animam hominis perpetrantis malum: Iudæi primum, ſimul & Græci. Gloria vero & honor & pax omni operanti bonum: Iudæo primum
†Ephe. 6. ſimul & Græco. †Non. n. eſt perſonarum re
Gala. 2. ſpectus apud deum. Quicunq; enim ſine lege
Collo. 3. peccauerunt, ſine lege & peribunt: & quicunq;
Act. 10. in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.
Iaco. 2.
1. Pet. 1.

Qui reddet vnicuiq; ſecundum opera eius: his quidem qui ſecūdum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionē quærentibus, vitā æternam. His autem qui ſunt ex contentione & qui non acquieſcunt veritati: credunt aūt iniquitati: ira & indignatio, tribulatio, & anguſtia, in oēm animam hoīs operantis malum: Iudæi primum & Græci. Gloria aūt, & honor, & pax, omni operanti bonum: Iudæo primum & Græco. Non enim eſt acceptio perſonarum apud deum. Quicunq;. n. ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt, Et quicunq; in lege peccauerūt, p legē iudicabuntur. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus propoſuit veritatem diuini iudicii: excluſa contraria opinione. hic manifeſtat diuini iudicii veritatem. & primo proponit quod intendit. ſecūdo manifeſtat propoſitū ibi. HIS QVIDEM qui ſecūdum patiētiam.) Proponit autem primo veritatem diuini iudicii quantum ad duo ſcilicet quantum ad opera, & quantum ad perſonas, quantū ad opera quidē cum dicit. QVI REDDET vnicuiq; ſecūdū opera ſua.) Sed videtur q̧ in præſenti non reddit ſecūdum opera: ſed quandoq; male agentibus gratiā largit̄: ſicut ipſi Paulo Apoſtolo: qui prius blaſphemus perſecutor miſericordiam cōſecutus eſt: vt dicit̄ 1. Thi. 1. Sed hoc nō erit in die iudicii: quādo erit tempus ſecundū iuſtitiā iudicādi. ps. Cum accepero tēpus ego iuſtitiā iudicabo. Et ideo alibi dr̄ in. ps. Secūdum opera manuum eorū retribuā illis: quātum ad perſonas attendit̄ veritas diuini iudicii: quia retributionis æqualitas ſeruabitur, quantum ad omnes. 2. Corin. 5. Oēs nos manifeſtari oportet. Videt̄ autem q̧ non ſit ſecūdū opera retributio futura: qui peccato tēporali pœna æterna retribuetur. Sed dicendū eſt q̧ ſicut Augu. dicit. 21. de ciui. dei. in retributione iuſtitię nō cōſiderat̄ ęqualitas tēporis inter culpā & pœnā: qa etiā ſecūdum humanū iudicium pro culpa adulterii quæ breui hora cōmittit̄ infligit̄ pœna mortis in qua non attēditur legiſlator morā occiſionis: ſed potius q̧ per mortē ppetuo excluditur a ſocietate viuentium. Et ſic etiā ſuo modo homo pro culpa tēporali punit̄ pœna ęterna. Et ideo nō eſt mirum ſi peccata cōmiſſa contra charitatē: per quā. ſ. eſt ſocietas inter deū & homines: ęternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidem eſſe iuſtū ex tribus apparet. ex infinita dignitate dei in quem peccatur. tanto. n. quis grauius peccat q̄to maior eſt dignitas perſonæ in quā peccat̄. ſicut plus peccat qui percutit principē, q̄ qui pcutit priuatā pſonā. Et ſic cū culpa peccati mortalis ſit quodāmodo infinita: oportet q̧ infinita pœna rńdeat. Et ſic cū non poſſit eſſe infinita ſecundū intentionē: relinquit̄ q̧ ſit infinita ſecundū durationē. Secūdo apparet ex volūtate per quā peccat̄. Quicunq;. n. mortaliter peccat auerſus ab incōmutabili bono finē cōſtituit in bono cōmutabili: ſicut fornicator in delectatiōe carnis, auarus in pecunia. Et quia finis per ſe appetit̄: quicunq; appetit finem fertur in illud volēs illud ſemper obtinere: ſi aliquid aliud non obſiſtat. Vnde ille q peccat mortaliter voluntatē habet ppetuo in peccato manēdi, niſi forte per accidēs: ſicut quādo timet pœnā vel aliquid aliud impedimentū. Vnde cōueniēs eſt, vt ea quo hō ſecundum ſuā voluntatē peccatū ppetuo obtinendū appetitu æternaliter pro illo puniat̄. Deus. n. q eſt inſpector cordis pcipue ad voluntatem peccantis attendit. Tertio ex pte affectus peccati q eſt ſubtractio gratię: ex qua ſequitur q̧ homo q̄tū eſt de ſe ppetuo maneat in peccato a quo exire non pōt niſi p auxiliū gratię. Non eſt autē cōueniēs vt durante culpa ceſſet pœna: & ideo in perpetuū durat pœna. Quod autē dicitur reddere vnicuiq; ſecundū ſua opera nō eſt intelligendū ſecundum ęqualitatē operū: quia pmiū excedit meritū. ſed ſecundū proportionē: quia bonis retribuet bona & melioribus meliora. Et eadem ratio eſt de malis.

Q ēo ſcđm opa iudicabit̄ q̄libet.

Pctā mortalia ęqualiter iuſte puniūtur.

Deinde cū dicit. HIS quidē qui ſecūdū patientiam.) Manifeſtat propoſitū. & primo q̄tū ad opa. 2. q̄tum ad perſonas ibi. IN omnē animā.) Quātum aūt ad opera, oſtendit veritatē diuini iudicii. primo quidē in bonis. 2. in malis. ibi. HIS aūt q ex cōtentione.) Circa primū duo cōſideranda ſunt. ſ. meritum & premium Ad meritū tria cōcurrunt. Primo quidem patientia: quod pōt intelligi. Vno modo de patiētia dei: de qua ſupra dictū eſt. An diuitias bonitatis & patiētiæ: vt intelligant̄ illi ESSE ſecundū patiētiā boni operis.) ſ. diſpoſiti qui bene patiētia dei vtuntur bene operādo. Alio modo poteſt intelligi de patiētia hominis: quod etiam intelligi poteſt dupliciter. Vno modo ſecundū q̧ patientia importat tolerantiam aduerſorum cum æquanimitate cordis. Hoc autem neceſſariū eſt q̧ aliquis a bono opere nō deſiſtat propter mala quæ patitur. Et hoc eſt q̧ dicit. SECVNDVM patientiā boni operis.) Iaco. 1. Patientia opus perfectum habet. Lu. 21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Secūdo poteſt intelligi patiētia pro lōganimitate ſiue pro perſeuerantia: vt. ſ. aliquis a bono opere propter tædium non recedat. Iaco. vltimo. Patientes eſtote fratres vſq; ad aduentum domini. Ad Heb. 10. Patientia vobis neceſſaria eſt. Secūdū eſt bonitas opis: quod quidem

Ad meritū tria cōcurrūt, patientia, bonitas opis, rectitudo intentionis.

Patientia Dei & hoīs duplex.

dem dicitur bonum ſecundū ordinē ad debitum finē
& ſecundū q̄ cōuenit regulę debitæ quod eſt lex dei &
ratio humana. Gala. vlti. Bonū facientes non deficia/
mus. Secūdo tangitur rectitudo intentionis quęrenti
bus VITAM æternam.) vt. ſ. in malis quę homo pati
tur vel in bonis quę agit nō quęrat aliquid temporale

Ex parte p̄mii ſūt tria glīa honor īcorruptio

ſed ęternū. Mat. 6. Primo quęrite regnū dei. Ex par/
te etiam p̄mii tāgit tria quorū primum eſt GLORIA)
quę ſignificat claritatem ſanctorū etiā extrinſecā qua
replebunt in mente. ſecundum illud Iſa. 58. Implebit
ſplendoribus animā tuam: & exteriorem qua ſplende
bunt in corpore. Mat. 13. Fulgebunt iuſti ſicut ſol in re
gno patris eorum. p̄s. Exultabūt ſancti in gloria. Se/
cūdo tangitur. HONOR) per quem ſignificatur ſan
ctorum dignitas: & reuerentia quę eis exhibet ab om/
ni creatura. Erūt enim reges & ſacerdotes. Apo. 5. Feci
ſti nos deo noſtro regnū & ſacerdotes. Et vlterius com
putabuntur inter filios dei ſecundū illud Sap. 5. Ecce
quomodo cōputati ſunt inter filios dei. p̄s. Nimis ho
norati ſunt amici tui deus. Tertio tāgitur INCOR
RVPTIO.) quia. ſ. illa gloria & honor nō erunt tran/
ſitoria: ſicut ea quæ ſunt in hoc mundo. 1. Corin. 9. Illi
quidem vt corruptibilem coronam accipiant: nos au
tem incorruptam.

Ad culpā tria ptinēt cōtētio duritia mali/tia.

Deinde cum dicit. HIS autem.) Oſtendit verita
tem diuini iudicii in malis, in quibus etiā tāgitur cul
pa & pœna: & q̄tum ad culpam tanguntur tria. quo/
rum primum eſt cōtentionis pertinacia cū dicit HIS
autem qui ſunt ex cōtētione.) quæ quidē primo pōt
intelligi hominis ad deum beneficiis ad ſe vocantem:
cōtra quē homo contendere vr diuinis beneficiis reſi
ſtendo. Deu. 31. Adhuc viuente me & ingrediente vo/
biſcum, ſemp cōtētioſe egiſtis cōtra dominum. Secū
do poteſt intelligi de contentione hominis contra fi/
dem. 1. Thi. 2. Noli verbis cōtendere. Tertio poteſt in
telligi de cōtentione hominum adinuicem quę cōtra
riatur charitati quæ eſt mater virtutum. Iac. 3. Vbi ze
lus & cōtentio ibi incōſtantia & omne opus prauum.
Secundo ponitur duritia eorum. ſ. QVI nō acquie
ſcunt veritati.) Quod poteſt vno modo intelligi de
veritate fidei Io. 8. Si veritatem dico quare non credi/
tis mihi? Alio modo de veritate diuinę iuſtitię cui non
acquieſcunt: veritatē diuini iudicii non credētes. Eze.
18. Dixiſtis non eſt ęqua via domini. Tertio poteſt in
telligi de veritate vitę cui non acquieſcūt qui peruerſę
viuunt. Io. 3. Qui facit veritatē venit ad lucem. Ter/
tio autē tangitur a malitia in hoc quod dicit. CRE/
DVNT autē iniquitati.) vel quia conſentiunt pſua/
dentibus iniquitatem. Proue. 17. Malus obedit linguę
iniquę. Vel quia credūt impunitatē peccatorū quæ in
diuinā iniqtatem redūdaret. Ec. 5. Ne dixeris peccaui
& quid mihi accidit triſte? Vel credunt iniquitati. i. in
fidelitati. ſ. doctrinę quę eſt cōtra fidem. 2. The. 2. Iudi
centur omnes qui cū crediderunt veritati: ſed conſen
ſerunt iniquitati. Ex parte autem pœnę quatuor po/

*Ex pte pœnę q̄tuor, ira indigna/tio tribulatio & angu ſtia.

nūtur quæ quidem dupliciter diſtingui poſſunt. Vno
modo VT IRA). i. pœna & vindicta corporalis intelli
gatur eſſe poſt iudicium. Soph. 1. Dies illa dies irę. IN
DIGNATIO) autem in iudicio quando impii ſibiipſis
indignabuntur ſit ex peccatis quę cōmiſerunt. Sap. 5.
Errauimus a via veritatis. TRIBVLATIO) autem
ET ANGVSTIA) pertinent ad animam ſeparatam
a corpore ad reſurrectionē. Prouer. 1. Quādo venerit
ſup vos tribulatio & anguſtia. Vel alio modo poſſunt
diſtingui vt prima duo accipiātur ex parte dei: cuius
IRA) dicitur diſpoſitio ad puniēdum: quę eſt malis
horribilis. Apo. 6. Dicere mōtibus & petris cadite ſup
nos &c. INDIGNATIO) eius refertur ad hoc q̄ pec/
catores indignos reputabit vita ęterna. p̄s. Quibus iu
raui in ira mea ſi introibunt. Alia vero accipiuntur ex
pte hominis. ET tribulatio) quidē dicit a tribulo q̄
pungit. Vnde ad tribulationē poteſt pertinere omne
quod dolorem infert. Sopho. 1. Vox diei domini ama/
ra tribulabit ibi fortis. ANGVSTIA) autem dicitur
ex hoc q̄ animus hominis anguſtiatur nō valens inue
nire remediū contra mala quę timet vel iam patitur.
Dan. 13. Anguſtię mihi ſunt vndiq̄ & quid eligā ignoro.
Iob. 27. Nunquid clamorem illius audiet deus cū
venerit ſuper illum anguſtia?

Deinde cū dicit. IN omnem animā.) Oſtendit ve/
ritatem diuini iudicii q̄tum ad pſonas. Et primo pro
ponit huius ęqtatē. ſecūdo rationē aſſignat ibi. NON
eſt n. perſonarū.) tertio rationē manifeſtat ibi. QVI
CVNQVE enim) Veritatē quidē diuini iudicii q̄tū
ad perſonas oſtēdit primo in malis cū dicit. IN om
nem aīam hominis operantis. i. contra oēm animam
quia ſicut gloriam ſanctorum ab aia ad corpus deri/
uabitur: ita reproborū pœna primo & principaliter eſt in
anima: & ſecūdo in corpore. quod propter defectum
vel culpam animę reſueget paſſibile. Eze. 18. Anima q̄
peccauerit ipſa morietur. Dicit autem IVDEI primū
& Gręci) quia Iudęis maior pœna debebatur tanq̄ co/
gnoſcentibus dei voluntatē per legem. Luc. 12. Seruus
ſciens voluntatem domini ſui digne plagis vapulabit
multis. Et ſimiliter Chriſtiani q̄tū ad idē peccatū pu/
ta adulterium vel furtum grauiori pœna puniuntur
q̄ infideles. Heb. 10. Quāto magis putatis maiora me
reri ſupplicia quę filium dei &c. Sed q̄tum ad totā pœ

An chriſtiani iudęi vel īfideles grauiori pęna puniuntur

nam grauior eſt pœna infideliū propter peccatum in
fidelitatis: quod eſt grauiſſimum. vnde dicitur. 1. Pet.
3. q̄ ſuper incredulos ira dei manet. Secundo mani
feſtat in bonis: & ponit primo duo: q̄ ſupra dixit gloriā
& honorem. tertiū vero. ſ. pacē ponit in loco incorru/
ptiōis quā includit pax & multa alia cōprehēdit. Nō

Ex pte bonorū ſunt tria, gloria honor, & pax.

enim poteſt eſſe pax hominis perfecta q̄diu aliquis ti/
met ſe amiſſorum bona quę habet: ſed tūc aliquis ha/
bet verā pacem cordis quādo habet omnia quę concu
piſcit & ea perdere non timet. Iſa. 32. Sedebit populus
meus in pulchritudine pacis. Et in his etiam primatū
Iudęis attribuit: quia eis ſunt primo promiſſa: & in eo
rum promiſſiones gentes introierunt. Io. 4. Alii labo/
rauerunt & vos in labores eorum introiſtis.

Deinde cum dicit. NON enim eſt.) aſſignat ratio/
nem dictorum quia. ſ. NON eſt perſonarum acceptio
apud deum.) Act. 10. Non eſt pſonarū acceptor deus.
Opponitur autem pſonarum acceptio iuſtitiæ diſtri/
butiuę p quam aliquis diſtribuit vnicuiq̄ ſecundum

Acceptio pſonarū opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ.

dignitatem perſonarum. ergo acceptio eſt quādo pręter dignitatē datur alicui plus vel minus. Tūc autem
hoc fit pter dignitatem quādo hoc nō fit propter con
ditionem pſonę quę facit ad cauſam. hoc eſt enim cau
ſam accipere. ſ. quaſi regulam operādi: ſed pter per/
ſonam quaſi ipſa pſona accipiatur vt cauſa aliquid fa
ciendi: puta ſi aliquis det alicui propter cōſanguinita
tem plus de bonis patrimonialibus nō eſt acceptio p/
ſonarum: quia cōſanguinitas eſt cōueniens cauſa pro
pter quam in talibus bonis debeat habere. Si autē pro
pter cōſanguinitatem aliquis prelatus det alicui plus
de bonis eccleſiaſticis poteſt hoc ad acceptionem per/
ſonarum pertinere: ſi alias idoneitas nō cōcurrat. nō
enim conſanguinitas eſt ratio cōueniens diſtributio/
nis bonorū ſpiritualium: quia igitur deus omnia con
uenientiſſima ratione facit non cadit in ipſum perſo/
narū acceptio. Dicitur. n. Sap. 8. Quod diſponit om
nia ſuauiter. ſed videtur acceptio perſonarum: quia
peccatorum quoſdam in ſuis peccatis relinquit quoſ
dam ad ſe vocat. Sed dicēdum q̄ pſonarum acceptio
opponitur iuſtitię. Vnde locum habet in his quæ dan
tur ex debito: quod attendit iuſtitia. Deus autem non
ex debito: ſed gratis peccatores ad pœnitētiam vocat
ſi. n. ex operibus iam nō ex gratia: vt dicitur infra. 11.
Et Tit. 3. Nō ex operibus iuſtitię quę fecimus nos: ſed
ſecūdum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. In ta
libus autem beneficiis gratis datis non ſolum deo: ſed
etiam homini liberum eſt dare cui voluerit. Math. 20.
An non licet mihi facere quod volo.

Deinde cū dicit. QVICVNQVE enim.) Exponit
prædictā rationem: q̄. n. nō ſit perſonarum acceptio
apud deum patet: per hoc q̄ omnes qui peccāt puniū
tur. Vñ primo loquitur q̄tum ad illos qui legem non
ſuſceperūt dicēs q̄ QVICVNQVE peccauerit ſine le
ge). ſ. Moyſi accepta a deo SINE lege peribit). i. con/
demnabitur nō propter legis tranſgreſſionem. Iob. 4.
Quia nullus intelligit, in ęternū peribūt. Secūdo loqē
q̄tum ad illos, qui legē ſcriptam acceperunt: & dicit q̄
QVICVNQVE peccauerint in lege). i. poſt legē ſcri/

ptam IVDICABVNTVR per legẽ).i. propter hoc ꝙ
tranſgreſſi ſunt preceptum legis Io.12. Sermo quẽ lo/
cutus ſum vobis ille iudicabit eum in nouiſſimo die.
Quidã autem ex hoc mõ loquẽdi occaſionem erroris
ſumpſerũt. Quia.n. Apoſtolus nõ dicit qcũq; in lege
peccauerit p legem peribit: dixerat de his q ſunt ſine
lege: crediderunt ꝙ illi qui poſt legẽ ſuſceptã peccant
iudicentur aliqualiter.ſ.in preſenti: nõ tamẽ pereũt.
Sed ſicut dicit Glo. quis Chriſtianus dicat nõ perire iu
deum ſi non credat in Chriſtum, cũ dominus dicat, ꝙ
tolerabilius erit ſodome in die iudicii q̃ eis: & vt habet
Math.11. Vñ Eze.18. Nolo mortem peccatoris. Vtitur
autem tali diuerſitate in loquendo: quia vt Grego. di/
cit in moralibus ſuper illud Iob.36. Iudicium paupe/
Quid iudi care qd pe/ tire. ribus tribuit. Quidam in futuro iudicio peribũt: ſed
nõ iudicabuntur.i. impii: qui ſunt ſine fide & lege dei.
ps.1. Nõ reſurgent impii in iudicio: q.a.ſ. nõ eſt locus
diſceptationi cõtra eum qui totaliter eſt alienus a deo.
Io.3. Qui nõ credit iam iudicatus eſt. Alii vero qui le
ge dei: & fide ſuſcepta peccant, ita peribunt, ꝙ etiã iu/
dicabuntur: quaſi quadam diſceptatione cũ eis facta.
Vñ Eze.34. dr. Ecce ego iudico iter pecus & pecus arie
tũ & hyrcorũ. ſicut & rex: vt Gre. dicit: hoſtes condẽnat
abſq; audientia ciues autẽ cum diligenti audientia.

† Non.n.qui audiunt legem iuſti ſunt apud
Mat.7. deum: ſed qui legem factis exprimunt: iuſti ha
Iaco.1. bebuntur. Nam cum gentes quæ legem non
habent: nam quæ legis ſunt: fecerint eæ legem
non habentes ſibiipſis ſunt lex; qui oſtendunt
opus legis ſcriptum in cordibus ſuis; ſimul atte
ſtante illorum conſcientia, & cogitationibus in/
ter ſe accuſantibus: aut etiam excuſantibus in
eo die; cum iudicabit dominus occulta hoium:
iuxta euangelium meũ per Ieſum Chriſtum.

Nõ enim auditores legis iuſti ſunt apud deũ
ſed factores legis iuſtificabuntur. Cũ enim gen
tes quæ legem non habent naturaliter ea quæ
legis ſunt faciunt. Eiuſmodi legem non haben/
tes; ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis
ſcriptum in cordibus ſuis; teſtimonium redden
te illis conſcientia ipſorum. Et inter ſeinuicem
cogitationũ accuſantiũ; aut etiam defendẽtium
in die cũ iudicabit deus occulta hominũ: ſcd̃m
euangelium meũ p Ieſum Chriſtũ. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus confutauit humanũ
iudiciũ in quo ſe gentiles & iudei mutuo iudicabãt:
& diuinũ iudiciũ cõmẽdauit. Hic pcedit ad oñdẽdũ
ea quibus iudei gloriabant̃: eis nõ ſufficere ad ſalutẽ.
Et primo oſtendit ppoſitum. 2. ſoluit ea que in cõtra
riũ dici poſſent. 3. cap. ibi. QVID ergo amplius &c.)
De duobus iudei gloriabantur.ſ. de lege & circunciſio
ne: que non erat ex lege Moyſi: ſed ex patribus: vt dici
tur Io.7. Primo ergo oſtẽdit ꝙ lex audita ſiue recepta
non ſufficiebat ad ſalutem. 2. oſtendit idẽ de circunci/
ſione ibi. CIRCVNCISIO quidem &c.) Circa primum
duo facit. primo proponit quod intendit. 2. manife/
ſtat propoſitũ ibi. CVM enim gẽtes.) Circa primum
proponit duo. vnum excludendo: alterũ aſſerendo. Ex
cludit.n. ꝙ iudei opinabantur.ſ. ſe p ſolum legis audi
tum iuſtificari. Vnde dicit. ita dictum eſt. peccantes
in lege iudicentur per legẽ. NON enim auditores le/
gis) ex hoc ipſo ꝙ legem audiũt IVSTI SVNT) apud
deum: & ſi apud homines iuſti reputẽt̃. Math.7. Qui
audit verba mea & non facit ea: ſimilis eſt viro ſtulto.
Iac.1. Si quis auditor eſt verbi & nõ factor &c. Secũdo
aſtruit ꝙ factores legis ſunt iuſti cum dicit. SED fa/
ctores legis iuſtificabuntur.) Mat.7. Omnis qui audit
verba mea & facit ea aſſimilabitur viro &c. Iac.1. Eſto/
te factores verbi & non auditores tantum. & ps. Intel/
lectus bonus omnibus facientibus eum. Sed circa ſe/
cundum videt̃ eſſe quod infra tertio dicitur. Ex ope/
ribus legis nõ iuſtificabitur omnis caro coram eo. nõ Iuſtificari
ergo aliqui ex hoc ꝙ opera legis faciunt iuſtificantur. triplicitet.
Sed dicendum eſt ꝙ iuſtificari tripliciter accipi põt. Quo ad re
Vno modo poteſt accipi q̃tum ad reputationẽ: vt tũc putationẽ.
aliquis iuſtificari dicatur: quãdo iuſtus reputat̃. Ezec. Quo ad e/
16. iuſtificaſti ſorores tuas.ſ. per reputationem. Et ſe/ xecutionẽ.
cundũ hoc poteſt intelligi hoc. factores legis iuſtifica/ Quo ad ca
buntur.i. iuſti apud deum & homines reputabuntur. uſam.
Secundo per executionẽ iuſtitiæ inquantum.ſ. opera
iuſtitię exequunt̃. Luc.18. Deſcendit hic iuſtificatus in
domum ſuã: quia.ſ. publicanus opus iuſtitiæ fecerat
cõfitendo peccatum. Et hoc modo verificat̃ quod hic
dicitur. Factores legis iuſtificabunt̃.ſ. legis iuſtitiã exe
quendo. Tertio poteſt accipi iuſtificatio q̃tum ad cau
ſam iuſtitiæ: vt.ſ. ille dicatur iuſtificari: qui iuſtitiam
de nouo accepit. ſicut infra.5. Iuſtificati igitur ex fide
&c. ſic autẽ non intelligitur hic ꝙ factores legis iuſtifi
centur quaſi qui per opa legis iuſtitiã acquirãt. hoc q/
dem eſſe non poteſt: neq; q̃tũ ad opera ceremonialia: q̃
gratiã iuſtificantẽ nõ cõferebant: neq; etiã q̃tũ ad mo
ralia ex quibus habitus iuſtitię non acquiritur: ſed po
tius per habitũ iuſtitię infuſum hmõi opa facimus.

Deinde cum dicit. CVM enim gentes.) Manifeſtat
propoſitum. Et primo oſtendit ꝙ factores legis etiam
ſi nõ ſint auditores iuſtificant̃. 2. ꝙ auditores legis ſine
legis obſeruantia nõ iuſtificant̃. ibi. SI AVTEM iu/
deus.) Circa primũ tria facit. primo proponit digni/
tatem eorum qui legẽ abſq; auditu obſeruãt. 2. mani
feſtat quod dixerãt ibi. QVI oſtendũt opus legis.) 3.
probat ibi. TESTIMONIVM reddente illis.) Circa pri
mum tria tangit q̃tum ad gentiles. Primo carentiam
legis dicens. CVM enim gentes qui legẽ nõ habent.)
.ſ. diuinam quã non acceperũt. non.n. gentibus data
eſt lex: ſed iudeis. ſecundũ illud Eccle.24. Et in ps. Nõ
fecit taliter omni nationi. Deu.33. Legem precepit vo
bis Moyſes hæreditatẽ multitudinis Iacob. Ex quo pa
tet ꝙ gentiles non peccabãt nõ obſeruando ceremo/
nialia legis. Secundo cõmendat in eis legis obſeruan/
tiam cum dicit. NATVRALITER faciunt quæ ſunt
legis).i. quæ lex mandat.ſ. q̃tum ad pcepta moralia q̃
ſunt de dictamine rationis naturalis: ſicut & de Iob dr
ꝙ erat iuſtus & rectus ac timẽs deum & recedẽs a ma/
lo. Vñ ipſe dicit. 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meos
vias eius cuſtodiui. Sed ꝙ dicit naturaliter dubitatio
nem habet. videtur.n. patrocinari pelagianis: qui dice
bant ꝙ homo p ſua naturalia poterat omnia pcepta An natura
legis ſeruare? Vnde exponendũ eſt naturaliter.i. p na/ liter hõ poſ
turam gratia reformatã. loquit̃.n. de gẽtibus ad fidẽ ſit ſeruare
cõuerſis: qui auxilio gratiæ Chriſti ceperãt moralia le præcepta.
gis obſeruare. Vel põt dici naturaliter.i. per legẽ na/ Naturalr̃.i.
turalem oſtendentẽ eis qđ ſit agendum. ſecundũ illud p naturam
ps. Multi dicunt quis oſtẽdit nobis bona: ſignatũ &c. gratia ſfor
Quod eſt lumẽ rõnis naturalis: in qua eſt imago dei: matam.
& tamen non excluditur quin neceſſaria ſit gratia ad
mouẽdum affectum: ſicut etiã per legem eſt cognitio
peccati: vt dicitur infra.3. Et tamen vlterius requirit̃
gratia ad mouẽdum affectum. Tertio oſtendit eorũ
dignitatem in hoc.ſ. QVOD huiuſmodi legem non
habentes ipſi ſibi ſunt lex.) in q̃tum.ſ. fungunt̃ officio
legis ad ſeipſos. inſtruẽdo ſe & inducendo ad bonum:
quia vt Philoſophus dicit. 10. ethicorũ. Lex eſt ſermo
coactionẽ habens ab aliqua prudẽtia & intellectu pro
cedẽs. Et ideo dicit̃. 1. Thi. 1. Quod iuſto lex nõ eſt po/
ſita.ſ. quia exteriori lege nõ cogit̃: ſed poſita ẽ iniuſtis:
qui indigent exterius cogi. Et iſte eſt ſupmus gradus Per q̃tuor
dignitatis in hominibus: vt.ſ. non ab aliis: ſed a ſeipſis grad⁹ hoies
inducant̃ ad bonũ. Secũdus vero gradus eſt eorũ qui inducũtur
inducuntur ab alio: ſed ſine coactione. Tertius autem ad bonum
eſt eorũ qui actione indigẽt ad hoc ꝙ fiãt boni. Quar
tus eſt eorũ q nec coactione ad bonũ dirigi põt. Iere. 2.
Fruſtra pcuſſi filios vros: diſciplinã non receperunt.

Deinde cũ dicit. QVI oſtendunt.) Oſtendit quo/
modo ipſi ſunt ſibi lex: quod quidem accipere poſſu/
mus ad ſimilitudinẽ legis: que ab exteriori homine p
ponitur: quæ.ſ. cõſueuit ad infirmitatẽ & memoriam
ſcripto tradi: & ſimiliter illi qui legẽ obſeruant abſq;
exteriori auditu legis. OSTENDVNT opus legis ſcri/
ptum.)

ptum.) non quidē atramento: ſed primo quidem & principaliter ſpiritu dei viui. vt dicit .1. Corin. 3. Secundo etiam humano ſtudio. Prouer. 3. Deſcribe ea in tabulis cordis tui. ſ. præcepta ſapientiæ. Vnde & hic ſequitur. IN cordibus ſuis.) non pergameno aut tabulis lapideis ſiue ęreis. Hie. 31. Dabo legem meam in viſceribus eorum: & in corde eorum ſuperſcribam eam.

Deinde cū dicit. TESTIMONIVM reddente.) Probat quod dixerat. ſ. ꝙ opus legis ſit in cordibus eorū inſcriptum per quędā opera quæ hmōi ſcriptum annunciāt. & primo ponit illa opera: quorū vnum eſt teſtimonium cōſcientię: quod tangit dicēs. TESTIMONIVM reddēte illis cōſcientia.) quę quidē nihil aliud eſt ꝗ applicatio cognitionis habitæ ad iudicādum de aliquo vtrum ſit bene vel male factum. Vñ hmōi conſcientia quandoq; teſtimonium perhibet de bono. ſecundum illud. 2. Corin. 1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimonium cōſcientię noſtrę. Quādoq; autē de malo. Eccle. 7. cap. Scit cōſciētia tua: quia & tu crebro maledixiſti aliis. Nō autem poteſt aliquis perhibere teſtimonium de aliquo opere ꝙ ſit bonum vel malum niſi p hoc ꝙ habet legis notitiā. Vnde hoc ipſum ꝙ cōſcientia teſtimonium reddit dę bono vel malo eſt euidens ſignum ꝙ in corde hominis ſit opus legis deſcriptū. Aliud autem opus eſt accuſatio & defenſio quę ſine notitia legis eſſe nō poſſunt. Et ꝗtum ad hoc dicit. ET cogitationū .i. cogitationibus ACCVSANTIVM.) aut ETIAM defendentium) .i. accuſantibus vel defendentibus more grecorum: q genitiuis loco ablatiuoꝝ vtuntur: & hoc inter ſemnicem. inſurgit eni homini circa aliquod factum aliqua cognitio accuſans dum ꝑpter rationē aliquā cogitat ſe male feciſſe. ps. Arguā te & ſtatuā cōtra faciē tuam. Iſa. 3. Agnitio vultus eoꝝ reſpondebit eis. Quādoq; etiā inſurgit aliqua cognitio defendēs dum per aliquā rationē cogitat ſe feciſſe bene. ſecūdum illud Iob. 27. Non reprehendet me cor in omni vita mea. Et inter hāc accuſationem & defenſionem locum habet teſtimonium cōſciētię cui ſtatur.

Alia expō. Poteſt & aliter legi vt dicat TESTIMONIVM reddente illis cōſciētia ipſorum.) quę. ſ. cōſciētia non ſolum eſt operum: ſed etiā cogitationū de quibus. ſ. homo cōſcientiā habet: ſed primum melius eſt. Sed quia teſtimonium accuſatio & defenſio in iudicio locū habent. Agit ſcd'o de hmōi iudicio oſtendēs tēpus cū dicit. DIE.) quod dicit nō ad deſignandum temporis qualitatem: ſed abſcōditorum manifeſtationē. 1. Corin. 4. Illuminabit abſcōdita tenebraꝝ. Quandoq; tamen dicit nox ꝑpter incertitudinē horę illius. Math. 25. Media nocte clamor factus eſt. Dicunt autem cogitationes ACCVSANTES vel defendentes) in die iudicii nō illę quę tunc erunt, q̃a tunc vniuſcuiuſq; manifeſta erit ſalus vel damnatio: ſed defenſio vel accuſatio cogitationum quę nunc ſunt: & teſtimoniū conſcientię quod nunc eſt repreſentabit homini in illa die virtute diuina faciēte: vt dicit Augu. 2. de ciui. dei. Notitia autem illarum cogitationū quę remanent in alia nihil eſſe aliud videntur: vt dicit Glo. ꝗ reatus pœnę vel meritum ex eis cōſequens. Oſtendit etiam authorem iudicii dicens. CVM iudicabit deus.) ps. Iudicabit orbem terrarum in ęquitate. Determinat etiā de quibus erit iudiciū cum dicit. OCCVLTA hominū.) de quibus nunc homines iudicare nō poſſunt. 1. Corin. 4. Illuminabit abſcōdita tenebrarū. Oſtendit etiā doctrinam: ex qua habetur fides de hoc iudicio cum dicit. SE-

Quare meū. CVNDVM euāgeliū meū) .i. a me prędicatū. Mat. 12. Omne verbum ocioſum &c. Dicit aūt euāgelium meū ꝗuis nō poſſit dicere baptiſmum ſuum: & ſit vtriuſq; miniſter: quia in baptiſmo nihil operatur induſtria hominis: ſed in euāgelio ꝑdicando multū induſtria prędicatoris operatur. Ephe. 3. Prout poteſtis legētes intelligere prudētiam meā in miniſterio. Poſtea ponit cui datū eſt iudiciū cum ſubdit. PER Ieſum Chriſtū) qui. ſ. eſt cōſtitutus a deo iudex viuorū & mortuoꝝ vt dr Act. 10. & Io. 5. Pater omne iudicium dedit filio, qui. ſ. in iudicio apparebit bonis & malis: ſed bonis ſecundū gloriam diuinitatis. Iſa. 33. Regem in decore ſuo videbunt. Malis autem ſecundum naturam humanitatis. Apoc. 1. Videbit eum omnis caro.

Ecce tu Iudæus cognominaris: & acquieſcis in lege: & gloriaris in deo & noſti voluntatem: ac probas eximia inſtitutus ex lege: confidiſq; teipſum ducem eſſe cæcorum: lumen in tenebris verſantium: eruditorem inſipientium: doctorem imperitorū: habentem formam cognitionis ac veritatis per legē. Qui igitur doces aliū teipſum nō doces: qui prædicas nō furandum furaris: qui dicis nō adulterandum adulterium cōmittis: qui execraris ſimulachra ſacrilegiū admittis: qui de lege gloriaris: per legis tranſgreſſionem deū dehoneſtas. Nam nomen dei propter vos male audit inter gentes: quemadmodum ſcriptum eſt. † Nam circuncifio quidem Ezech. 36. prodeſt ſi legem ſeruaris: quod ſi tranſgreſſor legis fueris: circuncifio tua in præputium verſa eſt. Ergo ſi præputiū iuſtificationes legis ſeruauerit: nōne præputium illius pro circūciſione imputabitur? & iudicabit qđ eſt ex natura præputium: ſi legem ſeruauerit: te qui per litteram & circunciſionem tranſgreſſor es legis? Non is qui manifeſto Iudæus ſit: Iudæus eſt: nec ea quæ in manifeſto ſit carnis circūciſio: circunciſio eſt: ſed qui in occulto Iudæus fuerit: is Iudæus eſt. † Et circunciſio cordis circunciſio eſt: Deut. 10. & 30. quæ ſpiritu conſtat non littera: cuius laus non ex hominibus eſt: ſed ex Deo.

Si autē tu Iudæus cognominaris & requieſcis in lege: & gloriaris in deo, & noſti voluntatem eius: & probas vtiliora inſtructus per legē, Confidis teipſum eſſe ducem cæcorum: lumē eorum qui in tenebris ſunt: eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege. Qui ergo aliū doces, teipſum nō doces. Qui prædicas non furandus furaris. Qui dicis non mœchandum mœcharis. Qui abhominaris idola, ſacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuaricationē legis deum inhonoras. Nomen enim dei p vos blaſphematur inter gentes: ſicut ſcriptum eſt. Circunciſio quidem prodeſt ſi legem obſerues. Si autem præuaricator legis ſis: circunciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium, iuſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circunciſionē reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura eſt præputiū legē conſummans, te qui per litteram & circunciſionem, præuaricator legis es. Non eni qui manifeſto Iudæus eſt: neq; quæ in manifeſto in carne eſt circūciſio: ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circunciſio cordis in ſpiritu non in littera: cuius laus non ex hominibus, ſed ex deo eſt. Lec. IIII.

OSTENSO ꝙ factores legis iuſtificantur etiam ſine hoc ꝙ ſint auditores: quod pertinebat ad gentiles Hic oſtendit ꝙ auditores non iuſtificantur niſi ſint fa-

ctores: quod pertinet ad Iudęos. Primo ergo oſtēdit
ꝑrogatiuam Iudęorū q̄tum ad legis ſuſceptionē. Secū
do ponit eorū defectū q̄tū ad legis tranſgreſſionē ibi.
QVI ergo alium.) Ponit autem eorꝫ prerogatiuā tri
pliciter. Primo q̄tum ad gentē cui data eſt lex. Secūdo
q̄tum ad legē ibi. ET REQVIESCIS in lege.) Ter/
tio q̄tum ad legis effectum ſiue fructum ibi. ET NO/
STI voluntatē eius.) Quantū autē ad gētem dicit.
SI autē tu Iudęus cognominaris) quod eſt nomē ho
norabile. ſecundū illud ps. Facta eſt Iudęa ſanctifica/
tio eius. Ioan. 4. Salus ex Iudęis eſt. Dicunt aūt Iudęi
A quo dicun/tur Iudęi. nō a Iuda Machabęo vt quidā dicunt forte ꝓpter hoc
ꝙ Iudas Machabęus gētē illā in diſpſione exiſtentē cō
gregauit & ꝓtexit. ſcd'm illud primo Mach. 3. Pręlia/
batur pręlia Iſrael cū lętitia & dilatauit gloriā popu/
lo ſuo. Inuenit enim nomē Iudęorum ante Iudā Ma/
chabęum ſcd'm illud Heſter. 8. Iudęis noua lux oriri vi
ſa eſt. Et ideo dicendū eſt ꝙ Iudęi denominant a Iuda
patriarcha. Geń 49. Iuda te laudabunt fratres tui. Cū
enim tēpore Roboā. 10. Tribus ab eius regno ſe ſegre/
gantes vitulum aureum adorarēt, in tranſmigratio/
nem ſunt ductę ab Aſſiriis: vt habet. 4. Reg. 17. Nec de
eorum reuerſione facit mētionē ſcriptura: ſed potius
terra remāſit occupata ab alienigenis: qui poſtmodū
Samaritani ſunt dicti. Duę autē tribus. ſ. Iudę & Ben/
iamin adhęrētes regno Roboam ꝑſeuerauerūt in cul/
tu dei. Et q̄uis in captiuitatē Babylonis fuerint ductę
poſtmodū tamē per Cyrum regē Perſarum ſunt redu
cti in terrā ſuam vt dicit pri̊o Eſdrę. 1. Et quia tribus
Iudę maior erat: ab ea tota illa gens denominabat. Et
nō ſolum illi qui erant de tribu Beniamin: ſed etiā de
aliis tribubus reuertētibus qui ſe illis adiunxerunt.
Conſequēter cum dicit. ET requieſcis in lege.) Po
nit eorꝫ prerogatiuā q̄tum ad legem. Et pri̊o quidē
q̄tū ad ipſam legē cū dicit. ET requieſcis in lege.) quaſi
per eā certificatus in credēdis & in agēdis. Dubitās. n.
intellectu nō q̄eſcit: ſed vtrinq; ſollicitat: qui autē ſa/
piētię certitudinē accipit, mēte q̄eſcit. Sap. 8. Intrās in
domū meā cōquieſcā cū illa. Sc'do q̄tum ad legiſlato/
rem cum ſubdit. ET gloriaris in deo.) .i. in cultu &
noticia vnius dei. Hiere. 9. In hoc glorietur qui gloria
tur ſcire & noſcere me &c. primę Cor. 1. & ſecundę Co
rin. 10. Qui gloriatur in domino glorietur.
Deinde cum dicit. ET NOSTI.) Ponit pręrogati/
uam eorum q̄tum ad fructum legis. Et primo q̄tum
ad hominē reſpectu ſui ipſius. Sc'do reſpectu aliorꝫ ibi.
Fructū legis/quo ad homi/nem in ſe. CONFIDIS.) Ponit autē duplicem fructum. Primū
quidē reſpōdentē glorię quā de deo habebāt cū dicit.
NOSTI voluntatē eius.) quid. ſ. deus velit nos facere.
Infra. 12. vt probetis quę ſit voluntas dei. Secundū fru
ctū ponit que reſpondet quieſcenti in lege dei cum di
cit. ET probas vtiliora) .i. ſcis approbare eligēdo nō
ſolum mala a bonis: ſed etiā meliora a minus bonis
Vnde quęrebat quidē Mat. 22. Quod eſt mandatū ma
gnū. ET HOC Inſtructus per legē. ps. Beatus homo
quē tu erudieris dn̄e & de lege tua docueris eum.
Fructus legis/quo ad alios Conſequenter ponit fructus per reſpectū ad alios qui
quidē tripliciter ſe habent ad notitiā legis. Quidā. n.
ſunt omnino in legis ignorantia cōſtituti. Vno quidē
modo per defectum naturalis ingenii: ſicut & homo
corporaliter dicitur cęcus per defectū interioris potē
tię viſiuę. Iſa. 59. Palpauimus velut cęci parietem. Hu/
iuſmodi autem hominibus nō poteſt homo lumē ſciē
tię prębere vt ipſi per ſe videre poſſint quid ſit agendū
ſed prębet eis homo ducatū vt cęcis. mandando eis qd
facere debeant: q̄uis mandatorū rationē non cogno/
ſcant. Iob. 29. Oculus fui cęco. de quibus tamē dicitur
Mat. 15. Cęci ſunt & duces cęcorum. Et hoc eſt ꝙ dicit.
CONFIDIS teipſum eſſe ducem cęcorum.) Alio mo
do ſunt in ignorantia per defectū diſciplinę qui ſunt
quaſi in tenebris exterioribus non illuminati per do/
ctrinam quibus ſapiens ꝓbere poteſt lumen diſcipli/
nę vt intelligant quę mandantur. Et hoc eſt quod di/
cit. LVMEN eorum qui in tenebris ſunt. Luc. 1. Illu/
minare his qui in tenebris. Sc'do autem tangit illos q
ſunt in via perueniēdi ad ſcientiā: quam nōdum atti
gerunt: & hoc vno modo ꝑ defectum plenę inſtructio
nis. Et hoc eſt quod dicit. ERVDITOREM inſipiētiū)
.i. eorum qui nōdum ſapientiam acceperunt qui di/
cunt erudiri quaſi erui a ruditate quę a pricipio ineſt
oībus cū primo inſtruūt. Eccle. 7. Filii tibi ſunt erudi
eos. Alio modo ꝑ defectum ętatis ſicut ſunt pueri. Et
quantum ad hoc MAGISTRVM infantium.) Iſa. 33.
Vbi eſt doctor paruulorꝫ. Tertii vero ſunt qui iam ſunt
in ſcientia prouecti. Et iſti indigent a ſapientibus in
formari vt habeant ſapientum dicta in authoritate
quaſi quandā regulā ſeu formam. Et q̄tum ad hoc di
cit. HABENTEM formā ſciētię.) ſc'dę Thi. 1. Formam
habe bonorꝫ verborum quę a me audiſti. & Phi. 3. Ob/
ſeruate eos qui ita ambulāt ſicut habetis formam no/
ſtram. Oportet autē eos qui ſic informantur authori/
tate maiorum inſtrui vt ſciant quid ſit in lege traditū
Et ideo dicit. SCIENTIAE.) Sap. 10. Dedit illi ſcientiā
ſanctorum. Et etiam vt ſciant quid ſit verus intelle/
ctus eorum quę traduntur in lege. Et q̄ tamen ad hoc
dicit. & ideo dicit. IN lege veritatis.) ps. Emitte lu/
cem tuam & veritatem tuam.
Deinde cum dicit. QVI ergo alium doces.) Oſten Tranſgreſ/
dit defectum eorum ſcd'm tranſgreſſionem legis. Et ſio legis quo
primo hominis ad ſeipſum cū dicit. QVI ergo aliū ad ſeipſum.
doces) dirigendo ipſum ad bonum TEIPSVM non Quo ad pro
doces) dirigendo. Et poteſt legi vel interrogatiue qua ximum.
ſi cum quadam indignatione: vel remiſſiue quaſi aſſe/ Quo ad res.
rēdo eorum maliciā: & ſimile eſt in ſequētibus. Iob. 4. Quo ad pſo
Ecce docuiſti plurimos. Et infra. Nūc tetigit plaga & nas cōiūctas
defeciſti. Sc'do tangit defectū q̄tum ad proximū. Pri̊o Quo ad deū
quidem quātum ad res quę furto ſubtrahuntur cum
dicit. QVI prędicas nō furādum furaris.) Iſa. pri̊o
Principes tui infideles ſocii furū. Sc'do q̄tum ad perſo
nam cōiunctam: quę ꝑ adulterium polluitur. Et quā
tum ad hoc dicit. QVI doces nō mœchandum mœ
charis.) Oſeę. 7. Omnes adulterantes quaſi clibanus.
Hier. 5. Vnuſquiſq; ad vxorē proximi ſui. Tertio autē
oſtendit eorum defectum per cōparationē eorum ad
deū: & primo quidē q̄tum ad hoc ꝙ peccabāt cōtra ip
ſius cultum. Et q̄tum ad hoc dicit. QVI abhomina/
ris idola) cognoſcēs. ſ. ex pręcepto legis ea nō eſſe co
lenda. SACRILEGIVM facis. abutendo. ſ. his q̄ per
tinent ad diuinum cultum. Quod quidē primo fece/
runt in ſtatu legis. Mala. 1. Dicitis mēſa domini cōta/
minata eſt. Et poſtmodū blaſphemādo Chriſtū. Mat.
12. In beelzebuch principe &c. Secundo q̄tum ad ipſā
gloriā cum dicit. QVI in lege gloriaris per pręuari/
cationem legis deum inhonoras.) Sicut. n. legis obſer/
uantia in bonis operibus eſt occaſio vidētibus vt hono
rent deum: ita etiā tranſgreſſio legis per mala opera
occaſio eſt videntibus blaſphemādi. prima Pe. 2. Ex bo
nis operibus vos cōſiderantes glorificent deum. Econ
tra autē dicit primę Thi. 6. Quicunq; ſunt ſub iugo
ſeruitutis dominos ſuos omni honore dignos arbitrē
tur ne nomē domini & doctrina fidei blaſphemetur.
Et ideo in ps. dicit. Vidi ꝑuaricantes & tabeſcebā. Et
ad hoc inducit authoritatem ſubdens. NOMEN enim
dei per vos blaſphematur inter gētes.) quia. ſ. gentes
vidētes Iudęorum malam cōuerſationem reputabāt
hoc prouenire ex mala inſtructione legis a deo tradi/
tę. Dicit autem. SICVT ſcriptum eſt) . ſ. Iſa. 52. Do/
minatores eius inique agunt: & iugiter tota die nomē
meum blaſphematur. & Ezech. 36. ſcd'm aliā literam vbi
noſtra ſic habet. Nō ꝓpter vos ego faciā domus Iſrael:
ſed ꝓpter nomē ſanctū meū quod polluiſtis in gētib'.
Deinde cū dicit. CIRCVNCISIO.) Oſt̄dit ꝙ nec cir
cūciſio ſuffitit ad ſalutē eadē ratione q̄ nec lex: q̄a. ſ. ob
ſeruātia legis ſine circūciſione valet ſine q̄ tn̄ circūciſio
nō ꝓdeſt: ſicut ſr̄ dictum eſt. Et circa hoc tria facit.
primo cōparat circunciſionem ad Iudęos circunciſos.
Secundo ad gētes incircuncifas ibi. SI IGITVR prę
putium.) Tertio manifeſtat quod dixerat ibi. NON
enim qui in manifeſto. Circa primum duo facit. pri̊o
oſtendit qualiter circūciſio ꝓſit. Secundo qualiter non
proſit ibi. SI AVTEM pręuaricator &c.) Dicit ergo
primo. CIRCVNCISIO quidē prodeſt) q̄tum ad re/
miſſionem peccati originalis. Vnde dicit Geń. 17. Ma
ſculus cuius pręputii caro circūciſa &c. Sed tibi adul/
to tunc finaliter ꝓdeſt SI LEGEM obſerues ſicut re
ligioſis prodeſt profeſſio ſi regulā obſeruent. Circunci/
ſio. n.

ſio enim erat quaſi quędā profeſſio obligans homines ad obſeruantiam legis. Gal.5. Teſtificor omni circuncidenti ſe: quoniam debitor &c. Quod autem Apoſtolus dixit: ſi circuncidimini Chriſtus nihil vobis proderit. loquit̃ q̄tum ad tempus poſt gratiam euangelii diuulgatam. hic autē loquit̃ q̄tum ad tempus ante paſſionem Chriſti in quo circuncisio ſtatum habebat. Secundo ibi. SI AVTEM pręuaricator.) Oſtendit q̄uo circuncisio nō proſit dicēs. ſi tu Iudęe adulte PRAEVARICATOR es legis: circūciſio tua pręputiū facta eſt) .i. nō plus valet tibi q̄ ꝓputiū: quia nō ſeruas qd̄ per circūciſionem profiteris. Hie.4.&.9. Omnes gētes ꝓputiū habēt. domus aūt Iſrael incircūciſi ſunt corde. Quinimo ex hoc ſunt magis rei: quia nō ſeruant qd̄ promiſerunt. Diſplicet.n. deo ſtulta & infidelis ꝓmiſſio: vt dicitur Eccle.5.

Deinde cū dicit. SI ERGO pręputium.) Cōparat circunciſionem ad gētiles. Et hoc dupliciter. Primo quidem q̄tum ad hoc ꝙ eius fructum habēt gētiles obſeruādo legem. Vnde dicit. Si circunciſio prodeſt cum obſeruatione legis: nō autē ſine ea. Igitur SI pręputiū) .i. gētilis incircunciſus CVSTODIAT Iuſtitias legis) .i. iuſta ꝓcepta legis. ꝑs. Omnia mandata tua veritas. NONNE pręputium illius in circunciſionem reputabitur?) .q.d. Fructum verę circunciſionis habebit. Ad hoc.n. homo exterius circuncidit̃ in carne: vt. ſ. ſe circūcidat in corde. Hier.4. Circūcidimini domino & auferte ꝓputia cordium veſtrorum. Scd̄o ibi. ET iudicabit &c.) Cōparat circunciſionē gentilis oſtendens propter obſeruantiā legis Iudęo pręferri. Vnde dicit. ET pręputium. i. gentilis incircunciſus. CONSVMANS) .i. implens mādata legis. EX natura) .i. per naturalem rōnem: vt ſupra dictum eſt: ꝙ naturaliter q̄ ſunt legis faciunt. IVDICABIT) per cōparationem. TE) .ſ. Iudęū circūciſum. QVI es ꝑuaricator legis tranſgrediendo ꝓcepta eius. PER litterā) .i. habent legē litteris deſcriptam. CIRCVNCISIONEM) .ſ. carnis. Vnde de hoc comparationis iudicio dicitur. Mat.12. Viri niniuitę &c.

Deinde cū dicit. NON.n. qui in manifeſto &c.) Aſſignat rationē dictorum. Et primo ponit rationē. Secundo probat eā ibi. CVIVS LAVS.) Circa primum duo facit. Primo aſſignat rationem quare circunciſio vel iudaiſmus ſine legis obſeruatione nō proſit. Secundo aſſignat rationē quare obſeruantia legis proſit ſine iudaiſmo & circunciſione ibi. SED qui in abſcōdito.) Dicit ergo ꝙ ideo circunciſio ꝑuaricātis legem fit pręputiū & iudicat̃ a pręputio cuſtodiēte legem. NON.n. eſt verus Iudęus ille qui in manifeſto eſt Iudęus) & ſecundū carnalē gn̄ationē. Infra.9. Nō.n. oēs q ex circūciſione ſunt Iſrael. hi ſunt Iſraelitę: ſed qui filii ſunt promiſſionis: & ſimiliter etiam nō eſt vera CIRCVNCISIO) illa quę eſt MANIFESTA in carne. Illa enim eſt ſignū vt dicit̃ Gen̄.17. Circūcidetis carnē pręputii veſtri: vt ſit in ſignū fœderis. Nō autem eſt ſignū verum niſi ei reſpōdeat ſignatum. Vnde ſi quis Iudęus eſſet tranſgreſſor fœderis: non eſſet eius vera circunciſio. Et ideo reputatur in pręputium.

Deinde cū dicit. SED qui in abſcōdito.) Aſſignat rationē quare pręputium cuſtodientis legē reputetur in circunciſionē & iudicet circunciſionē carnalē: quia .ſ. ille vere ē Iudęus qui eſt in abſcondito .i. qui habet in affectu cordis mandata legis quā Iudęi profitētur. Mat.6. Pater tuus qui videt in abſcōdito &c. & ſimiliter CIRCVNCISIO) vera eſt quę eſt CORDIS in ſpiritu) .i. per ſpiritū facta per quā ſuperflue cogitationes a corde pręciduntur. Vel IN SPIRITV) .i. per ſpiritualem intellectū legis, nō litteralem. Philip.3. Nos ſumus circunciſio qui ſpiritu deo ſeruimus.

Deinde cū dicit. CVIVS laus &c.) Probat pręmiſſam rationē. Manifeſtum eſt.n. ꝙ in omnibus iudiciū diuinum ꝓferendū eſt humano. Ea vero quę exterius apparent ſiue ſit iudaiſmus ſiue circūciſio laudantur ab hominibus: ſed ea quę ſunt in abſcondito laudant̃ ſcd̄m iudicium diuinum: quia vt dicit̃ primi Reg.16. Homines vident quę parent: deus autē intuet̃ cor &c. Vnde relinquit̃ ꝙ interior Iudaiſmus & circunciſio pręualet exteriori: & hoc eſt quod dicit. CVIVS) .ſ. interioris circūciſionis. LAVS non eſt ex hoībus: ſed ex deo) .2. Cor.10. Nō.n. q ſeipm̄ cōmēdat &c. Cap.III.

QVid igitur habet in quo ꝓcellat Iudæus? aut quæ vtilitas circūciſionis? Multū per omnem modū. Nam primum quidem illud quod illis commiſſa ſunt oracula dei. Quid enim: ſi quidā fuerunt increduli? Nū incredulitas illorum fidem dei faciet irritam? Abſit. † Immo ſit deus verax: Ioan.3.8.
omnis autem homo mendax. quēadmodum Pſal.115.
ſcriptū eſt. † Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis Pſal.50.
& vincas cum iudicaris. Quod ſi iniuſtitia noſtra dei iuſtitiam cōmendat: quid dicemus. Nū iuſtus deus: qui inducat iram? Humano more loquor Abſit. Nam quomodo iudicabit deus mundum? Etenim ſi veritas dei per meum mēdacium excelluit in gloriam ipſius: quid poſthac & ego veluti peccator iudicor? Ac non potius (quēadmodum de nobis male loquuntur: & ſicut quidam aiunt nos dicere) faciamus mala vt veniant bona. Quorū damnatio iuſta eſt.

QVid ergo amplius Iudæo eſt: aut quæ vtilitas circunciſionis? Multum per omnem modum. Primū quidem quia credita ſunt illis eloquia dei. Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum, fidem dei euacuauit? Abſit. Eſt autem deus verax: omnis autem homo mendax: ſicut ſcriptum eſt. Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cū iudicaris. Si autē iniquitas noſtra, iuſtitiā dei cōmendat quid dicemus? Nunquid iniquus eſt deus qui infert iram? Secūdū hominem dico. Abſit. Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mūdum? Si enim veritas dei, in meo mendatio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanq̄ peccator iudicor: & nō ſicut blaſphemamur: & (ſicut aiunt quidā) nos dicere: faciamus mala vt veniant bona? Quorū damnatio iuſta eſt.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit ꝙ Iudaiſmus ad quem ꝑtinet. legis ſuſceptio & circunciſio nō ſufficiūt ad ſalutem ſine legis cuſtodia per quā gētilis ſine exteriori Iudaiſmo & circūciſione fructū vtriuſq; cōſequit̃. Hic obiicit cōtra pręmiſſa. & primo quidē ꝓponit obiectionē. Secūdo ſoluit ibi. MVLTVM quidē.) Obiicit ergo primo ſic. Si ita eſſet ſicut dictum eſt ꝙ nō eſt verus Iudęus nec vera circunciſio in manifeſto: ſed in occulto cordis. QVID ergo amplius eſt Iudęo) .i. quid amplius datū eſt q̄ cęteris? videtur ꝙ nihil. Et hoc eſt incōueniens: cum dn̄s dixerit Deu.7. Te elegit dn̄s deus tuus vt ſis ei populus peculiaris. Aut quę vtilitas circunciſiōis. ſ. exterioris. Videt̃ ex ꝓmiſſis ꝙ nulla: qd̄ eſt incōueniens: cū ſit a deo tradita q dicit Iſa.48. Ego dominus docēs te vtilia.

Deinde cum dicit. MVLTVM quidem.) Soluit pręmiſſam obiectionē. & primo q̄tum ad ꝓrogatiuā iudaiſmi. Secundo q̄tum ad vtilitatem circunciſions. 4. cap. ibi. QVID ergo dicemus.) Circa primū dui facit. Primo oſtēdit Iudęorum ꝓrogatiuā. Secundo ex/

cludit eoꝝ gloriam: quã ſe gentibus ſuperbe pferebãt
ibi. QVID ergo pcellimus.) Circa primum tria fa/
cit. Primo proponit qđ intendit. Scđo manifeſtat ibi.
PRIMVM quidem.) Tertio excludit obiectionem ibi.
QVID .n. ſi quędam.) Dicit ergo primo, q̃ſitũ eſt qd
amplius ſit Iudęo. Eſt autem ei amplius & quantũ ad
quantitatem quę ſignificatur cum dicit multũ: & quã
tum ad numerum qui ſignificat̃ cum dicit. PER om
nem modum.) Habẽt .n. amplius aliquid & in cõtem
platione diuinorum. ſecũdum illud ps. Notus in Iu/
dea deus. Et ſcđm diſpoſitionem tẽporalium. ps. Nõ
fecit taliter omni nationi. Habent etiã amplius quan
tum ad partes quãtum ad promiſſiones & quantum
ad prolem. infra. 9. Quorum eſt adoptio filioꝝ dei &
gloria & teſtamẽtum: & in quolibet eorum nõ eſt par
ua excellentia: ſed magna & pręcipua. qđ pertinet ad
id qđ dicit multum. Maximum .n. bonum hoīs eſt in
dei cognitione in hoc q̃ deo adhereat: & a deo inſtrua
tur. ps. Beatus homo quẽ tu erudieris domine.

Ampliꝰ quo a
d quãtitates
& quo ad nu
merum.

Deinde cũ dicit. PRIMVM quidẽ &c. Manifeſtat
quod dixerat dicẽs. PRIMVM quidẽ) .i. pcipuę am/
plius eſt Iudęis QVIA eloquia dei ſunt credita illis)
quaſi amicis. Io. 15. Vos dixi amicos. Et hoc eſt multũ:
q̃a eloq̃a dei ſunt hõeſta. ps. Eloq̃a dñi verã iuſtificata
in ſemetipſa. Sunt delectabilia. ps. Quã dulcia ſũt fau
cibꝰ meis eloq̃a tua. Sũt etiã vtilia ad nõ peccãdũ. ps. In
corde meo abſcondi eloquia tua vt nõ peccem tibi.

Deinde cum dicit. QVID .n. ſi quidam. Excludit
obiectionẽ. Et primo ponit eam. Secundo excludit p/
ſam ducẽdo ad incõueniens ibi. NVNQVID incredu
litas.) Tertio oſtẽdit eſſe incõueniens ad quod indu/
citur ibi. EST autẽ deus verax.) Poſſet aliquis pꝛoga
tiuę iudęorum derogare opponẽdo ingratitudinẽ eo
rum: per quã viderẽtur dignitatem eloquiorum dei
amiſiſſe. Vnde dicit. QVID autẽ ſi quidam illorum
non crediderunt? Nunquid p hoc cõcluditur q̃ nihil
amplius ſit iudęo: ſecundũ illud. 2. Pe. 2. Melius erat il
lis nõ cognoſcere viam iuſtitię q̃ poſt cognitam retror
ſum cõuerti. Non crediderunt autẽ primo quidẽ legiſla
tori. ps. Nõ crediderũt verbis eius. Scđo nõ crediderũt
pphetis. Eze. 2. Increduli & ſubuerſores ſunt tecum.
Tertio nõ crediderunt ipſi filio. Io. 8. Si veritatem di/
co vobis quare non creditis mihi?

Deinde cum dicit. NVNQVID incredulitas.) Ex/
cludit dictam obiectionem ducẽdo ad incoueniens:
quia ſi propter incredulitatem aliquoꝝ pꝛogatiua Iu
dęorum tolleret̃: ſequeret̃ q̃ incredulitas hoīs fidem
dei euacuet: quod eſt incõueniens. Et hoc eſt qđ dicit.
NVNQVID incredulitas eorum qui .ſ. non credide/
runt. EVACVAVIT fidẽ dei?) quod põt dupliciter
intelligi. Vno modo de fide qua credit̃ in deum. non
enim per hoc q̃ quidam non crediderunt euacuatur
fides illorum qui crediderunt. Malum enim quorun
dam in ſocietate exiſtentium non euacuat bonum
aliorum. Eccle. 33. Ex ipſis benedixit & exaltauit ſan/
ctificauit & ad ſe applicauit &c. quod eſt contra illos
cõtra quos Aug. dicit in epiſtola ad plębem Hyponẽ/
ſem. Ad quid aliud ſedent iſti & qđ aliud tractãt niſi
vt cum epiſcopus vel clericus vel monachus vel ſancti
monialis ceciderit, omnes tales eſſe credant: ſed non
omne poſſe manifeſtari. Alio modo põt intelligi de fi/
de qua deus fidelis eſt implens promiſſa? Heb. 10. Fide
lis enim eſt qui repromiſit. Hęc autẽ fidelitas euacua/
retur ſi ppter quorundã incredulitatem accideret q̃
nihil amplius eſſet Iudeo. promiſit .n. deus populum
illum multiplicare & magnificare: vt patet Gen. 22.
Multiplicabo ſemen tuum.

Euacuare fi
dem dei du/
pliciter qua
creditur in
deum & qua
deus fidelis
dicitur.

Deinde cum dicit. ABSIT EST AVTEM.) Oſtẽ
dit hoc eſſe inconueniẽs q̃ fides dei euacuaretur pro/
pter hoīum incredulitatẽ. Et primo quidẽ ad hoc in/
ducit rõnem. Secundo authoritatẽ ibi. SICVT ſcri/
ptum eſt.) Tertio excludit falſum ſenſum authoris.
ibi. SI AVTEM iniquitas.) Ratio autẽ ſumitur ex
hoc q̃ DEVS ſecundũ ſe VERAX EST.) Hier. 10.
Dominus autẽ deus verax eſt. prīa Io. 5. Hic eſt verus
deus & vita ęterna: & tamen OMNIS homo eſt men/
dax) ps. Ego dixi in exceſſu meo omnis homo mẽdax.
Vnde patet q̃ mẽdacium hominis, ſiue infidelitas, ve/
ritati nõ adhęrẽs dei veritatẽ ſiue fidem non euacuat.
Ad hoꝝ euidentiã ſciẽdum eſt q̃ veritas importat ad
ęquationem rei ad intellectum. Aliter autẽ adęquat̃
res ad intellectum noſtrum. Aliter ad intellectum di/
uinum. Noſter .n. intellectus cognitionem accipit a re
bus. & ideo cauſa & mẽſura veritatis ipſius eſt eſſe rei.
Ex eo .n. q̃ res eſt vel nõ eſt, oratio dicit̃ vel vera vel fal
ſa ſecundũ Philoſo. Vnde intellectus noſter poteſt eſſe
verus vel falſus inquãtum põt adęquari vel non adę/
quari. Quod autẽ põt eſſe & nõ eſſe indiget alio agen
te ad hoc q̃ ſit ſine quo remanet non ens. Sicut .n. aer
ſine illuminãte remanet tenebroſus: ita & intellectus
noſter niſi a prima veritate illuminet̃, de ſe in menda/
cio remanet. Vnde q̃tũ eſt de ſe omnis homo eſt men/
dax ſecũdum intellectum: ſed ſolum eſt verus inquã/
tum veritatẽ diuinã participat. ps. Emitte lucẽ tuam
& veritatẽ tuam. Intellectus autẽ diuinus, eſt cauſa &
mẽſura rerum: & ppter hoc ſecundum ſeipſum eſt in
deficiẽter veras: & vnaquęq̃ res eſt vera inq̃tum ei con
formatur. Similiter ſecundum q̃ accipitur veritas ex
parte rei hõ de ſe nõ habet veritatẽ: q̃a natura ſua ver
tibilis eſt in nihilũ. Sed ſolũ natura diuina q̃ nec eſt ex
nihilo nec vertibilis in nihilum de ſe veritatẽ habet.

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptum eſt.) Probat
idem per authoritatẽ pſalmi qnquageſimi in quo ſic
legitur. VT IVSTIFICERIS in ſermonibus tuis &
vincas cum iudicaris.) Quod qualiter ad ppoſitum
faciat videri põt ſi pcedẽtia pſalmi cõſiderentur. præ/
mittitur enim tibi ſoli peccaui. & tunc ſequit̃ vt iuſti/
ficeris in ſermonibus tuis & vincas cum iudicaris. Pro
miſerat .n. deus per Natham prophetam Dauid, q̃ eiꝰ
regnum in ęternum ſtabiliret in ſemine ſuo: vt habet̃
ſcđi Reg. 7. Poſtea vero cum in graue peccatum inci/
deret adulterii .ſ. & homicidii. Vt legitur ſcđi Reg. 12.
Propter huiuſmodi peccatum dicebat̃ a quibuſdã q̃
deus non eſſet ei promiſſionẽ obſeruaturus. intentio
ergo Pſalmiſtę eſt duo dicere. Primo quidẽ q̃ propter
peccatũ eius nõ mutatur iuſtitia dei ad quẽ ptinet vt
ſuos ſermones impleret. Et q̃tũ ad hoc dicit. VT IV/
STIFICERIS in ſermonibus tuis) .i. vt ex hoc appa
reas in ſermonibus tuis iuſtus: quia propter mea pec/
cata eos nõ pręteris. Prouer. 8. Recti ſunt omnes ſer/
mões mei. ps. Fidelis dominus in omnibus verbis ſuis
Scđo q̃ diuina pmiſſio imitet̃ humanum iuditium:
& hoc eſt qđ dicit. VINCAS) .ſ. promiſſionẽ tuam
ſeruãdo. CVM iudicaris) .ſ. ab hominibus: q̃ eã pro
pter mea peccata nõ ſis impleturus. Infra. 12. Noli vin
ci a malo: ſed vince in bono malum. Hoc dicitur ho/
mini: quod multo magis cõpetit deo. Eſt autem cõ
ſiderandum q̃ promiſſio facta Dauid a deo erat im/
plenda de Chriſti incarnatione. Vnde pertinebat ad
prophetiã prędeſtinationis ſcđm quã aliquid pmitti
tur quaſi omnibus modis implendum: qđ vero pro/
mittitur vel pnunciat̃ ſcđm prophetiã cõminationis
nõ pdicit̃ quaſi omnibus modis implendum: ſed ſecũ
dum q̃ exigunt humana merita, quę poſſunt mutari
Et ideo ſi nõ factum fuiſſet qđ promiſſum eſt Dauid.
præiudicaret diuinę iuſtitię. Si vero non fiat quod pro
mittitur per prophetiam comminationis non præ/
iudicat diuinę iuſtitię: ſed deſignat mutationem me/
ritorum humanorum. Vnde dicit. Hier. 18. Repẽte lo
quar aduerſus gẽtem & aduerſus regnum: vt eradicẽ
& deſtruam & diſperdam & diſſipem illđ: ſi egerit pœ/
nitentiam gens illa &c. pœnitentiam agam & ego ſu/
per malo &c. Sic ergo patet per hunc ſenſum, q̃ pecca
tum hominis diuinã fidelitatẽ nõ excludit. Ponunt̃
autem & alii ſenſus authoritatis huius in Glo. q non
ita pertinent ad intentionem Apoſtoli. Quorum pri
mus vt hęc verba quę hic ponuntur, cõtinuẽtur cũ his
q̃ ante Pſalmiſta pmiſerat. Ampliꝰ laua me ab iniq̃ta/
te mea ad hoc .ſ. vt iuſtificeris .i. iuſtꝰ appareas in ſermo
nibus tuis in q̃bus veniã peccatoribus pmiſiſti nõ ſolũ
Eze. 18. Quę hęc verba pſalmi prius fuerunt dicta: ſed
etiam Leui. 26. Orabũt pro impietatibus ſuis & recor/
dabor fœderis mei. Et Deu. 30. Si ductus pœnitudine
cordis reuerſus fueris ad deũ, reducet te dñs deus tuꝰ
& miſerebit̃ tibi. Et ſic vincas cum iudicaris ab homi/
nibus q̃ mihi veniam dare non debeas. Secundo cõ/
tinuantur

Prophetia pꝛę
deſtinationis
vel cõmina/
tionis.

Alii ſenſus
allegatę au
thoritatis nõ
ptinent ad in
tentionẽ apo
ſtoli.

elnuantur hęc verba cum eo quod dictum eſt. Tibi ſo
li peccaui.i.per cóparationé ad te qui ſolus es iuſtus:
& hoc eſt qđ dicit. Vt iuſtificeris.i.ex cóparatione mei
& aliorum peccatorum,iuſtus appareas.pſ.Iuſtus do
minus & iuſtitias dilexit.& hoc nó ſolum in factis:ſed
etiam in ſermonibus:quod eſt maximum.ſecundum
illud Ia.3.Si quis in verbo nó offendit. Et vincas cum
iudicaris.i.dum cuicunq; alii in iudicio compararis.
Iſa.5.Iudicate inter me & vineam meam &c. Tertio
referuntur hęc verba ad Chriſtú qui ſolus eſt ſine pec/
cato.ſcđm illud.1.Pe.2. Qui peccatum nó fecit nec in
uentus eſt in ore eius dolus:& ſic iuſtificatur in ſermo
nib⁹ ſuis in cóparatione ad oés hoies.Et vincas.ſ. pec
catú.morté & diabolum Apo.5.Ecce vicit leo.Et hoc
dum iudicaris.ſ.iniuſte a Pilato. Iob.36.Cauſa tua
quaſi impii iudicata eſt.

Deinde cum dicit. SI AVTEM iniquitas.) Exclu
dit falſum intellectú authoritatis inductæ. poſſet.n.
aliquis intelligere pręmiſſa verba ſcđm hunc ſenſum
vt hęc dictio.vt,poneret cauſaliter & nó ſolum cóſe/
cutiue. Et ſic ſequeret̃ ꝙ pctm̃ hoīs directe ordinaret̃
ad cómédádum dei iuſtitiá. Sed Apoſtolus oñdit hoc
eſſe falſum:vt ſic det intelligere ꝙ ly,vt,ponit̃ cóſecu
tiue:quia.ſ.Dauid peccáte cóſecutum eſt ꝙ diuina iu
ſtitia manifeſtet̃.nó auté cauſaliter:quaſi peccatú ho/
minis cómendet dei iuſtitiam. Quod quidé ꝓbat du
cendo ad incóueniés.Et hoc dupliciter. Primo quidé
ex parte iudicii diuini.Scđo ex parte iudicii humani.
Circa primú tria facit.Primo ponit ſenſum falſum.Se/
cundo oſtédit incóueniens quod ex hoc ſequitur ibi.
QVID dicemus?nunqd iniquus.) Tertio oñdit hoc
eſſe incóueniés ibi. ABSIT Eſt cóſiderandú ꝙ ſupra
Apoſtolus duas cóparationes fecerat.vná quidem ve/
ritatis diuinę ad humanum mendaciú cú dixerat. Eſt
auté deus verax,omnis auté homo médax. Aliā iuſti/
tię dei ad peccatum humanú.ſcđm verba Pſalmiſtæ.
quibus dicit. Tibi ſoli peccaui vt iuſtificeris. Et quátú
ad cóparationé primam dicit. Si hęc verba ſunt intel/
ligéda ꝙ INIQVITAS noſtra) directe COMMEN
DAT dei iuſtitiam,quid dicemus?) .i.nó poterimus
ſuſtinere incóuenientia quę ſequunt̃.Non.n.pctm̃ eſt
deo neceſſarium ad eius iuſtitiá cómédandá. Eccl.15.
Nó cócupiſcit multitudiné infidelium filiorum & inuti/
lium Exprimit auté incóueniés quod ſequitur dicés.
NVNQVID deus,qui infert iram) .i. vindictam pro
peccato EST INIQVVS.) Hoc.n. ſequit̃ ex eo qđ
dictum eſt.Si.n.peccatú directe ordinaret̃ ad cómen/
dandam iuſtitiá;nó eſſet dignú pœna:ſed pręmio. Et
ſic deus puniens hoīes pro peccato:eſſet iniquus.ſecú
dum illud Deut.32.Deus auté fidelis eſt abſq; vlla ini/
quitate. Excludit auté cóſequéter hoc incóueniens cú
ſubdit. ABSIT .ſ.ꝙ deus ſit iniquus. SECVNDVM
hominé dico) .i.ꝙ hęc verba protuli nó ex meo ſenſu
ſed ex hominis errantis ſenſu ꝓtuli: ſicut dr̃.1.Corin.
3.Cum ſint inter vos zelus & contétio nonne carnales
eſtis.Hoc autem non eſſe dicendum oſtendit ſubdens
ALIOQVI .ſ.ſi deus eſt iniquus quomodo iudicabit
hunc mundum) .i.quomodo cóueniet ꝙ ipſe ſit vni/
uerſalis & ſupremus mundi iudex . Oportet.n.qđ eſt
primú & ſupmum in quolibet genere eſſe infallibile:
ſicut primú moués eſt immutabile. Vnde in. pſ dicit̃.
Iudicabit orbem terrę in ęquitate. Et ſimile argumen
tum ponit̃ Iob.34.vbi dicit̃. Vere deus nó cóndemnat
fruſtra:nec oipotés ſubuertit iudicium: qué cóſtituit
aliú ſup terra &c. ſ.quaſi ipſe nó iuſte iudicaret,oporte
ret dicere alium eſſe iudicem mundi.

Deinde cum dicit. SI ENIM VERITAS.) Oſten
dit idem p humanum iudicium. Et circa hoc etiam
tria facit.Primo ꝓponit falſum intellectum pdictorum
verborum.Secundo ponit incóueniens qđ ſequitur ibi.
QVID ADHVC.) Tertio oſtédit illud eſſe inconue/
niens ibi. QVORVM dánatio.) Exprimit auté fal/
ſum ſenſum ſcđm illam cóparationé quæ eſt diuinæ
veritatis ad humanú médacium cum dicit SI ENIM
in meo médacio) .i.propter meum médacium. VE/
RITAS DEI) manifeſta.ſ.ABVNDAVIT in gloria
ipſius) ita ꝙ médacium hominis directe pertineat ad
augméntum glorię.cótra id qđ dicit̃ Iob.13.Núquid
deus indiget veſtro mendacio.Subdit auté cóſequéter
duo incóuenientia q̃ ſequunt̃:quorum vnum eſt: ꝙ ho/
mo nó deberet reputari peccator ꝓpter mendacium:
ex quo ſo dei gloriam directe ordinat̃. Et hoc eſt qđ
dicit. QVID ADHVC) .i.cur etiá nunc ET EGO
IVDICOR) .ſ.ab hominibus. TANQVAM PEC/
CATOR) pro mendacio.Sap.17.Cum ſit timida ne/
quitia data eſt in omnium cóndemnationé:quia.ſ. pec
catores ab omnibus iudicio cóndemnant̃. Aliud auté
inconueniens eſt ꝙ locú habeat verbú falſum ꝙ Apo/
ſtolis imponebat̃:quia.n.pdicabát ꝙ per abundantiá
gratię Chriſti ſoluebat̃ abundátia peccatorum. ſcđm il/
lud infra.5.Vbi abundauit delictum ſupabundauit
& gratia blaſphemabát apoſtolos quaſi dicerent ꝙ ho
mines deberét facere mala vt cóſequerét bona: quod
ſequeret̃ ſi médacium hominis directe cómédaret dei
graciá & veritatem:hoc eſt ꝙ dicit nos. FACIAMVS
mala peccádo).ſ.& médacium docendo VT veniát
bona).ſ.vt dei veritas & iuſtitia cómendetur. SICVT
blaſphemamur .i.ſicut qdá blaſphemádo nobis im/
ponunt. Infra.Cori.14.Blaſphemamur & obſecram⁹.
Et ſicut quidam aiunt nos dicere verba noſtra depra/
uando.2.Pe.vlt.Quę indocti & inſtabiles deprauant.
Hęc auté excludit ſubdens. QVORVM condemna
tio iuſta eſt .i.eorum qui faciunt mala vt veniant bo
na,ſicut enim non eſt verum ſyllogizandum ex falſis:
ita nó eſt perueniendú ad bonum finé per mala. Hie.
12.Bene eſt omnibus qui pręuaricant̃ & inique agunt
quod dicitur ex perſona impiorum. Vel QVORVM)
.ſ.hęc nobis falſe imponentium dánatio iuſta eſt. iu/
ſte.n.condénantur peruerſores ſacrę doctrinę. Apoc.
vltimo . Si quis appoſuerit ad hæc apponet deus pla/
gas ſcriptas in libro iſto.

Quid igitur? præcellimus eos. Nullo modo.
Nam ante cauſis redditis oſtédimus:& Iudæos
& Græcos omnes peccato eſſe obnoxios : ſicut
ſcriptum eſt. † Non eſt iuſtus: ne vnus qui/ Pſal.13.a.
dem:non eſt qui intelligat: nó eſt qui exquirat
deum:omnes deflexerunt ; ſimul inutiles facti
ſunt:nó eſt qui exerceat bonitatem: nó eſt vſq;
ad vnum. † Sepulchrum apertum guttur eo Pſal.5.13.
rum:linguis ſuis ad dolum vſi ſunt: venenum
aſpidum ſub labiis eorum. Quorú os execratio
ne & amarulétia plenú eſt:veloces pedes illorú
ad effundendú ſanguinem . Contritio & cala/
mitas in viis corú:& viam pacis non cognoue/
runt.Nó eſt timor dei coram oculis eorum. Sci
mus auté quod quæcunq; lex dicit : his qui in
lege ſunt:dicat vt omne os obturetur: & obno/
xius fiat totus múdus deo: ꝓpterea qđ ex operi
bus legis nó iuſtificabitur oīs caro in cóſpectu
eius. † Per legem enim agnitio peccati.

Quid igitur? præcellimus eos? Nequaquá. Gal.2.
Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos om/
nes ſub peccato eſſe;ſicut ſcriptum eſt. Quia nó
eſt iuſtus quiſq̃ non eſt intelligens:non eſt re/
quirens deum. Omnes declinauerút ſimul inu
tiles facti ſunt:nó eſt qui faciat bonum, non eſt
vſq; ad vnum. Sepulchrú patens eſt guttur eo/
rum:linguis ſuis doloſe agebant :venenú aſpi/
dum ſub labiis eorum. Quorum os maledictio
ne & amaritudine plenum eſt,veloces pedes eo
rum ad effundendum ſanguinem . Cótritio &
infœlicitas in viis eorum;& viá pacis nó cogno/

Vel cauſſaliter vel conſecutiue.

uerunt: non eſt timor dei ante oculos eorum. Scimus autem quoniam quæcunq; lex loquitur his qui in lege ſunt loquitur. Vt omne os obſtruatur; & ſubditus fiat omnis mũdus deo: quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo: per legem enim cognitio peccati.

Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus oſtẽdit prerogatiuam Iudeorum ſupra gentiles q̃tum ad diuina beneficia: hic excludit eorum inanem gloriã: qua ſe gẽtibus ad fidem cõuerſis pferebant. Et primo proponit quod intendit. Scd'o probat propoſitum ibi. CAVSATI enim ſumus.) Dicit ergo primo: ita dictum eſt qd amplius eſt Iudeo. Primum quidẽ: quia tradita ſunt illis eloqa dei. QVID igitur) dicemus nos Iudei ad fidẽ cõuerſi nunqd PRAECELLIMVS EOS) .ſ. gẽtiles ad fidẽ conuerſos: de quo erat inter eos contentio. Luc. 22. Facta eſt contẽtio inter diſcipulos ieſu quis eſſet maior. Et rñdens ſubdit. NEQVAQVAM. Sed hoc videtur cõtra premiſſa in quibus dictum eſt multum p omnẽ modum amplius eſt Iudeo. Sed ad hoc rñdetur in Glo. ꝙ illud fuit dictum q̃tum ad eſſe quod habebant Iudei tempore legis: hoc autẽ nunc dicit Apoſtolus ſcd'm ſtatum gratię: quia vt dr Collo. 3. In Chriſto nõ eſt gentilis & Iudeus circunciſio & pputium: qa .ſ. non faciunt differentiã q̃tum ad ſtatum gratię. Sed hęc reſponſio nõ videt eſſe omnino ſcd'm intentionẽ Apoſtoli: qa infra oſtẽdet ꝙ etiã dum ſub lege erãt peccatis ſubiacebant: ſicut & gẽtiles. Vel Aplius Eze. 5. Iſta eſt Hieruſalem in medio gentiũ poſui eam: & in circuitu eius terras: & contẽpſit iudicia mea vt magis eſſet impia q̃ gẽtiles. Sic igitur dicẽdum eſt ꝙ ſupra oſtẽdit prerogatiuã diuinorum beneficiorum. vnde nõ dixit: ꝙ Iudeus eſſet excellentior: & ꝙ aliquid eſſet Iudeis amplius donatum. hic autem excludit excellentiam perſonarũ: quia illi qui diuina beneficia acceperunt, non ſunt illis debite vſi.

Iudei ſubeſſe legis precellebãt gẽtiles nõ aũt in ſtatu gratię: eſt falſum.

Deinde cum dicit. CAVSATI enim ſumus.) Oſtẽdit propoſitum: & primo ꝙ Iudei non excedunt gentiles quãtum ad ſtatum peccati. Scd'o ꝙ nõ excedunt quantũ ad ſtatum iuſtitię. ibi. NVNC autẽ ſine lege.) Primum oſtẽdit dupliciter. Primo quidẽ ex his quę ſupra dicta ſunt. Secundo per authoritatẽ ibi. SICVT ſcriptum eſt.) Dicit ERGO cauſati enim ſumus) .i. cauſando rationibus oſtẽdimus IVDEOS atq; Græcos) .i. gentiles OMNES ſub peccato eſſe.) Iſa. 1. A planta pedis vſq; ad verticẽ nõ eſt &c. Oſtendit. n. primo ꝙ gentiles veritatẽ dei cognitã, in impietate & in iniuſtitia detinebant. ſcd'o ꝙ iudæi lege ſuſcepta, per preuaricationem legis deum inhonorabant.

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptum eſt.) Oſtẽdit ppoſitum per authoritatẽ Pſalmiſtę. & primo inducit authoritatẽ. Scd'o manifeſtat eã ibi. SCIMVS autẽ) Circa primũ duo facit. primo ponit peccata omiſſionis. Scd'o peccata cõmiſſiõis ibi. SEPVLCHRVM patens.) Peccata autem omiſſionis tãgit dupliciter. primo quidem remouẽdo principia bonoꝝ operum. Secundo remouẽdo ipſa bona opera ibi. OMNES declinauerunt. Sunt autẽ tria bonorũ operũ principia quorum vnũ pertinet ad ipſam operis rectitudinem: & hoc eſt iuſtitia, quã excludit dicens. SICVT ſcriptum eſt) .ſ. in pſ. QVIA nõ eſt iuſtus quiſq̃.) Mich. 7. Et periit ſanct' de terra: & rectus in hominibus nõ eſt. Quod quidem dupliciter poteſt itelligi. Vno modo ꝙ intelligatur, nullus eſt iuſtus in ſe, ex ſeipſo: ſed ex ſe quilibet eſt peccator. ex ſolo autem deo habet iuſtitiã. Exo. 34. Dominator dñe deus miſericors & clemens, qui aufers iniquitatem atq; peccata &c. Nullus apud te per ſe innocens eſt. Alio mõ ꝙ nullus eſt q̃tũ ad omnia iuſtus. quin aliquod pctm̃ habeat. ſcd'm illud Prouer. 20. Quis poteſt dicere mũdũ eſt cor meũ. Eccle. 7. Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonũ & non peccet. Tertio etiã poteſt intelligi: vt referatur ad populum maloꝝ: inter quos nullus eſt iuſtus. Eſt enim conſuetudo ſcripturę: vt quãdoq; loquat de toto populo rõne malorum: quãdoq; ratione bonorum vt patet Hie. 26. Vbi dicit ꝙ cũ cõpleſſet Hieremias loqui oĩa q̃ preceperat ei dñs vt loqueret ad vniuerſum populum: apphenderũt eum ſacerdotes & pphetæ. & omnis popul' dicẽtes morte moriatur. Et poſtea ſubditur. Dixerunt principes & oĩs populus non eſt viro huic iudiciũ mortis. Sed primi duo ſenſus magis ſunt ſecundũ intẽtionem Apoſtoli. Et hoc idem dicendũ eſt in ſequẽtibus. Secũdum autẽ principium boni opis eſt diſcretio rõnis. Et hoc excludit ſubdẽs. NON eſt intelligens.) pſ. Neſcierũt neq; intellexerunt. Et alibi. Noluit intelligere. Tertiũ principium eſt rectitudo intentionis quã excludit ſubdens. NON EST requirens deum) intentionẽ ſuã .ſ. dirigendo ad ipſum. Oſeę. 10. Tẽpus inq̃rẽdi dñm q venerit cũ docebit vos iuſtitiã.

Peccata omiſſionis quo ad principia: & quo ad opa. Principia bonorum operũ Quo ad rectitudinem Quo ad diſcretionem rationis. Quo ad rectitudinem intẽtionis.

Nõ eſt iuſtus quiſquã vel a ſeipſo vel quãtũ ad oĩa vel quantũ ad populũ malorũ.

Conſequẽter excludit ipſa bona opera. Et p'o quidem quantum ad offenſionem diuinę legis cum dicit OMNES declinauerunt) .ſ. a regula diuinę legis. Iſa. 56. Oẽs in viam ſuam declinauerunt. Secũdo quãtum ad offenſionẽ finis. vnde ſubdit. SIMVL inutiles facti ſunt) hoc. n. inutile dicimus: qd' nõ conſequit finẽ ſuum. Et ideo cum hoĩes a deo declinãt ppter quem facti ſunt, reddunt inutiles. Sap. 4. Impiorum multitudo nõ eſt vtilis. Tertio excludit ipſa bona opa cum ſubdit. NON eſt q faciat bonũ.) Hie. 4. Sapiẽtes ſunt vt faciãt mala. bene autẽ facere neſcierũt. Subdit aũt. VSQVE ad vnum) quod põt vno modo intelligi excluſiue. quaſi diceret pter vnũ: qui .ſ. ſolus fecit bonũ redimendo humanum genus. Eccle. 7. Virũ de mille vnum reperi: mulierẽ nõ inueni. Vel poteſt itelligi incluſiue. quaſi dicat. nec etiã vnus eſt purus homo, qui faciat bonũ .ſ. pfectũ. Hier. 5. Quęrite in plateis ei' an inueniatis virũ facientẽ iudicium & quęrentẽ fidem.

Vſq; ad vnũ incluſiue vel excluſiue.

Deinde cum dicit. SEPVLCHRVM patẽs.) Ponit peccata commiſſionis. & primo peccata oris. ſecundo peccata operis ibi. VELOCES pedes eorum.) Peccata vero cordis ex his peccatis deprehenduntur. Circa peccatũ oris quatuor ponit. Primo promptitudinem ſeu turpitudinẽ cum dicit. SEPVLCHRVM patens eſt guttur eoꝝ.) Sepulchrũ. n. patẽs duo hẽt. Eſt. n. paratũ ad recipiendum mortuũ: & ſcd'm hoc guttur hominis dicit eſſe ſepulchrum patens: quãdo eſt paratũ ad dicendũ mortifera: per quẽ modũ dicit Hie. 5. Pharetra eius quaſi ſepulchrum patẽs. Scd'o exhalat fœtorem. Mat. 23. Similes ſunt ſepulchris dealbatis q̃ a foris parẽt hoĩbus ſpecioſa. intus ſunt plena oſſib' mortuorum & omni ſpurcitia. Eorũ ergo guttur eſt ſepulchrum patẽs: ex quorum ore procedit turpiloquii fœtor. Apoc. 9. Et de ore ipſorum pcedit ignis & fumus & ſulphur. Scd'o tãgit circa peccatũ oris fraudem cum dicit. LINGVIS ſuis doloſe agebant.) Aliud .ſ. habẽdo in corde, aliud in ore Hie. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum doloſi locuta eſt. Tertio ponit verborũ noxietatem cum dicit. VENENVM aſpidum ſub labiis eorum. quia .ſ. talia verba eueniunt quę inſanabiliter pximos occidunt vel ſpũaliter vel corporaliter. Deut. 32. Fel draconum vinum eoꝝ & venenũ &c. Quarto deſignat abundantiam horum peccatorum rũ dicit. QVORVM os maledictione plenũ eſt.) ET amaritudine) qa .ſ. in talibus ſemp abundat maledictio: qa .ſ. male dicunt de aliis detrahẽdo cõtra id qd' dicitur infra. 12. Benedicite & nolite maledicere. ET amaritudine) inquantũ .ſ. nõ verentur in faciẽ proximi dicere iniurioſa verba qbus ad amaritudinẽ puocãt eũ contra id qd dr. Eph. 4. Omnis amaritudo tollat a vobis.

Sepulchrũ dicitur patẽs & ad recipiendũ vel ad exhalãdum.

Deinde cum dicit. VELOCES pedes eorum) tangit peccata operis circa quę tria tangit. Primo quidẽ promptitudinẽ ad male agendum. Vnde dicit. VELOCES pedes eorũ) .i. prompti ſunt pedes .ſ. affect' eorum AD effundendũ ſanguinem) .i. ad faciendũ quęcunq; grauia peccata: quia inter cętera quæ committimus in proximũ homicidiũ eſt grauius. Prouer. 1. Pedes eorum in malũ currunt & feſtinant vt effundant ſanguinem. Secũdo tangit multitudinem nocumentorum quę aliis inferunt cum ſubdit. IN VIIS eorum) .i. in operibus eorũ EST contritio) quia .ſ. alios conterunt opprimendo eos. Iſa. 10. Ad cõterendum erit cor eius ET infelicitas) inquantum .ſ. priuant

niſt hoſes bonis ſuis ad miſeriā eos deducēdo. Iob. 24. Nudos dimittūt hoīes indumēta tollētes &c. Poſſunt tamē hic duo intelligi eſſe poſita ad deſignandū pœnā potius q̄ culpā vt ſit ſenſus IN VIIS eoꝝ eſt cōtritio & infœlicitas) .i. opa eoꝝ quę per vias deſignātur ducunt eos ad cōtritionē & infœlicitatē: ita ꝙ contritio referatur ad oppreſſionē pœnę q̄ pro peccatis punientur. Iſa. 30. Cōminuent̃ ſicut conteritur lagena figuli. Infœlicitas aūt referēda eſt ad pœnā dāni: qua infœlicitate æterna priuabunt̃. Sap. 11. Infœlices autē ſunt & inter mortuos ſ, es eoꝝ. Tertio oſ̄dit eoꝝ culpę obſtinationē ad malum: a qua quidē aliqui reuocant̃ dupliciter. Vno modo ꝑ hoc ꝙ volunt ab hoibus pacē habere: ſed cōtra hoc dr̃ ET VIAM pacis nō cognouerunt) .i. nō acceptauerūt. ꝑs. Cū his q oderunt pacem Alio modo intuitu diuini timoris: ſed iſti nec deū timent nec hoſem reuerent̃ vt dicit̃ Luc. 18. Vñ ſubdit̃ NON eſt timor dei ante oculos eoꝝ) .i. ante ipſorum conſiderationē. Eccle. Timor dñi expellit peccatū. Nā qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari. Poteſt autē & hoc ſpecialiter dici contra Iudæos Chriſto non credentes ꝙ non cognouerūt viam pacis .i. Chriſtum. de quo dicitur Ephe. 2. Ipſe eſt pax noſtra.

Deinde cum dicit. SCIMVS autē quia quęcunq;) Manifeſtat authoritatem inductam tripliciter. Primo quidem exponendo ſenſum eius. Secūdo exponendo intentionē ipſius ibi. VT omne os.) Tertio aſſignando rationē dictorum in ipſa ibi. QVONIAM ex operibus.) Circa primum conſiderādum eſt ꝙ iudæi cōtra quos Apoſtolus hic loquebat̃ poterant ad ſui excuſationē peruertere ſenſum authoritatis inductæ dicēdo ꝙ præmiſſa verba ſunt intelligēda de gentibus nō de iudæis. Sed hoc excludit Apoſtolus dicēs. SCIMVS ꝙ quæcunq; lex loquit̃ his qui in lege ſunt loquit̃) .i. ad quos lex datur & qui legem profitentur Legē præcepit nobis Moyſes. Gentiles autem nō erant ſub lege & ſecundum hoc ꝓdicta verba pertinent ad iudæos.

Eſt hic autē duplex obiectio. Prima quidem: quia verba ſupra inducta nō ſunt aſſumpta de lege ſed de pſalmo. Sed ad hoc dicendum eſt: ꝙ quandoq; nomen legis ſumitur pro toto veteri teſtamento non pro quinque libris Moyſi tantum. ſecūdum illud Io. 15. Vt impleatur ſermo qui in lege eorū ſcriptus eſt: quia odio habuerūt me gratis: qđ ſcriptum eſt in veteri teſtamēto: nō in quinq; libris Moyſi: qui propriæ lex dicuntur Et ſic etiā lex accipitur hic. Quandoq; autē totum vetus teſtamentū diuidit̃ in tria. ſ. in legē. ꝑs. & prophetas. ſecūdum illud Luc. vlti. Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi. ꝑs. & prophetis de me. Aliquando vero totum vetus teſtamentū diuiditur in duo. ſ. in legem & prophetas. ſecūdum illud Mat. 22. In his duobus mādatis pendet omnis lex & prophetæ Et ſecūdum hunc modum pſalterium ſub prophetis cōtinetur. Secūda obiectio eſt: quia in lege .i. in veteri teſtamēto multa dicūt̃ ꝑtinētia ad alias gētes: ſicut patet in pluribus locis Iſa. & Hiere. Vbi dicunt̃ multa cōtra Babylonios & ſimuliter cōtra alias nationes. Nō ergo quęcunq; loquit̃ lex. loquit̃ his & de his qui in lege ſunt. Sed dicendū: ꝙ quandoq; indeterminate loquitur ad eos ꝑtinere videtur: quibus lex datur. quādo vero ſcriptura de aliis loquitur, ſpeciali titulo deſignat alios: ſicut cum dicitur onus Babylonis & onus Tyri &c. Quæ contra alias gentes in veteri teſtamento dicuntur: aliquo modo ad Iudæos pertinebant: in quantum eorum infortunia, ad eorum conſolationē vel terrorem prænunciabantur: ſicut etiam prædicator, ea debet dicere quæ pertinēt ad eos quibus prędicat: nō autem quę pertinent ad alios. Iſa. 58. Annuntia populo meo peccata eorum. quaſi diceret. non quę ſunt aliorum.

Dubiū an verba ſupraſcripta ſint ex lege.

Nomē legis pro veteri teſtamēto q̄nq; pro lege pro pſalmis & prophetis accipitur.

Scdā obiectio quod in veteri teſtamento multa dicuntur ad gētes pertinentia.

Deinde cum dicit. VT omne os &c.) Aſſignat intentionē ꝓdictæ authoritatis. ꝓpter duo .n. ſcriptura omnes de iniuſtitia arguit. Primo quidē ad reprimēdū eorum iactantiā qua ſe iuſtos arbitrabāt̃. ſecūdum illud Luc. 18. Ieiuno bis in ſabbato. Ergo quantum ad hoc dicit. VT omne os obſtruat̃) qđ. ſ. ſibi iuſtitiam ꝓſumptuoſe adſcribebat. ꝑs. Obſtructum eſt os loquētium iniqua. 1. Reg. 2. Nolite multiplicare loq; ſublimia gloriātes. Scđo vt ſuā culpam recognoſcētes ſe deo ſubiiciant: ſicut infirmus medico. Vnde ſubdit. ET ſubditus fiat omnis mundus deo) .i. nō ſolum gentilis: ſed etiam Iudęus culpam ſuam recognoſcētes. ꝑs. Nōne deo ſubiecta erit anima mea?

Deinde cū dicit. QVONIAM ex operibus legis.) Aſſignat rationē ꝓmiſſorum verborū. Et primo ponit rationem. Secūdo manifeſtat eam ibi. PER legē &c.) Dicit ergo primo: ideo non eſt iuſtus quiſq̄ quoniam OMNIS caro) .i. omnis homo NON iuſtificat̃) coram illo .i. ſecundum eius iudicium EX operibus legis) quia vt dicitur Gal. 2. Si ex lege eſt iuſtitia Chriſtus gratis mortuus eſt. Et ad Titum. 3. Nō ex operibus iuſtitiæ quę fecimus nos ſed ſecundū ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Eſt autē duplex opus legis. qđdam quidem eſt proprium legis moſaicę: ſicut obſeruatio cęremonialiū ꝓceptoꝝ. quoddam eſt opus legis naturę: q̄ ꝑtinet ad legē naturalē. ſicut non occidas. nō furtū facias. Quidā ergo hoc intelligunt dictum eſſe de primis legis opibus. ſ. ꝙ cęremonialia gratiā nō cōferebant: per quā hoies iuſtificant̃. nō tamē iſta videtur eſſe intentio Apoſtoli: qđ patet ex hoc ꝙ ſtatim ſubdit. PER LEGEM enim cognitio peccati.) Manifeſtum eſt autē ꝙ peccata cognoſcunt̃ ꝑ ꝓhibitionem moralium preceptorum. & ita Apoſtolus intēdit ꝙ ex omnibus operibus legis etiam quę per pręcepta moralia mandantur non iuſtificatur homo. ita ꝙ ex operibus in eo cauſetur iuſtitia: quia vt dicit̃ infra. 11. Si enī gratia iam non ex operibus.

Opus legis cerimoniale & naturale.

Deinde cū dicit. PER LEGEM.) Probat qđ dixerat. ſ. ꝙ opa legis nō iuſtificent. Lex .n. dat̃: vt homo cognoſcat qđ debeat agere qđ vitare. ꝑs. Nō fecit taliter omni nationi & iudicia ſua nō manifeſtauit eis. Prouerb. 6. Mandatū lucerna eſt: & lex lux: & via vitæ. Ex hoc autem ꝙ homo cognoſcit peccatum qđ vitare debet tanq̄ ꝓhibitum non ſtatim ſequit̃ ꝙ illud vitet: qđ ꝑtinet ad rationē iuſtitię: quia concupiſcentia ſubuertit iudicium rationis in particulari operabili. Et ideo lex non ſufficit ad iuſtificandum: ſed eſt neceſſarium aliud remedium per quod cōcupiſcētia reprimatur.

Nunc vero abſq; lege iuſtitia dei manifeſtata eſt: dum comprobatur teſtimonio legis ac ꝓphetarū. Iuſtitia vero dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes: & ſuper omnes eos qui credūt. Non enim eſt diſtinctio. Oēs enim peccauerunt: ac deſtituuntur gloria dei. Iuſtificantur autē gratis per illius gratiam: per redemptionē quæ eſt in Chriſto Ieſu: † quē propoſuit deus reconciliatorē: ꝑ fidē interueniēte ipſius ſanguine ad oſ̄ſionē iuſtitiæ ſuæ: ꝑꝑ remiſſionē ꝓteritorū pctōrum: quæ deus tolerauit: ad oſ̄dendā iuſtitiā ſuam: in præſenti tēpore: in hoc: vt ipſe ſit iuſtus: & iuſtificans eum: qui eſt ex fide Ieſu. 1. Ioan. 2. 1. Thi. 2.

Nunc autem ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſtificata a lege & prophetis. Iuſtitia autē dei per fidem Ieſu Chriſti: in omnes, & ſuper omnes qui credunt in eum. Nō enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: quē propoſuit deus propitiatorem per fidem, in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentium delictorum in ſuſtentatione dei ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore: vt ſit ipſe iuſtus & iuſtificās eum qui ex fide eſt Ieſu Chriſti. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oſtēdit Iudęos & gentiles ęquales eſſe q̄tum ad ſtatum culpę ꝓcedētis. Hic oſtēdit eos ęquales q̄tū ad ſtatum gratię ſubſequentis. Et circa hoc tria facit. priō oſtēdit ꝓpoſitū. Scdo oſtendit quoddā qd ſuppoſuerat ibi. AN IVDAEORVM deus tantū.) Tertio reſpōdet obiectioni ibi. LEGEM ergo deſtruimus.) Circa primū tria facit. Priō ꝓponit quod intendit. Scdo manifeſtat ꝓpoſitū ibi. NON eſt diſtinctio.) Tertio infert cōcluſionē intentam ibi. Vbi eſt gloriatio tua?) Circa primū tria facit. Primo ꝓponit habitudinē iuſtitię ad legē. Scdo aſſignat cauſam iuſtitię ibi. IVSTITIA autem dei.) Tertio aſſignat hmōi iuſtitię cōmunitatē ibi. IN OMNES &c.)

Habitudo legis ad iuſtitiam duplex

Ponit autē primo duplicem cōparationē ſeu habitudinē iuſtitię ad legem. priō quidē qa nō eſt ex lege cauſata. Et hoc eſt: quod dicit. dictū eſt ꝙ olim per opa legis nō poterat eſſe iuſtitia dei: vel qa ipſe iuſtus eſt adimplens ꝓmiſſa de iuſtificatiōe hoīum. Infra. 15. Dico enī Chriſtum miniſtrū fuiſſe circuncīſionis ꝓpter veritatē dei. Vel potius iuſtitia dei qua aliqs iuſtificat̄ a deo: de quā dr̄ infra. 10. Ignorātes dei iuſtitiā. Hęc inq̄ dei iuſtitia NVNC) .i. tpe gratiæ MANIFESTATA eſt.) tum per Chriſti doctrinā. tum ꝑ eius miracula. tum etiā per facti euidentiā inquantū euidēs eſt multos eē diuinitus iuſtificatos. ET HOC ſine lege) .ſ. cauſante iuſtitiam. Gal. 5. Euacuati eſtis a Chriſto: qui in lege iuſtificamini a gratia excidiſtis. Iſa. 56. Prope eſt ſalus mea vt veniat & iuſtitia mea vt reueleť. Et ne aliqs credat hāc iuſtitiā legi eſſe cōtrariam. Scdo ponit aliā habitudinē iuſtitiæ ad legem cū dicit. TESTIFICATA A LEGE ET PROPHETIS) Lex quidem Chriſti iuſtitiam teſtificata pronunciādo & pręfigurando. Io. 5. Si crederetis Moyſi. forſitan & mihi crederetis. De me enim ille ſcripſit. Et etiam per effectum quia cum ipſe iuſtificare non poterat teſtimonium perhibebat aliunde quęrendam eſſe iuſtitiam. Prophetæ autem teſtificati ſunt eam prænunciando. Act. 11. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent.

Cōſequenter autē aſſignat cām huius iuſtitiæ & dicit. IVSTITIA autē dei eſt per fidē Ieſu Chriſti) .i. quā ipſe tradidit Heb. 12. Aſpicientes in authorē fidei &c. Vel etiā quę de ipſo habet̄ infra. 10. Quia ſi confitearis in ore tuo dñm Ieſum & in corde tuo credideris ꝙ deus illū ſuſcitauit a mortuis ſaluus eris. Dr̄ aūt iuſtitia dei eſſe per fidē Ieſu Chriſti nō vt quaſi ꝑ fidem mereamur iuſtificari, quaſi ipſa fides ex nobis exiſtat: & per eā mereamur dei iuſtitiā: ſicut pelagiani dixerūt ſed qa in ipſa iuſtificatiōe qua iuſtificamur a deo primus motus mētis in deū, eſt ꝑ fidē. Accedentem. n. ad deū oportet credere. vt dr̄ Heb. 11. Vñ & ipſa fides qua ſi prima pars iuſtitiæ eſt nobis a deo. Ephe. 2. Grā eſtis ſaluati ꝑ fidem &c. Hęc aūt fides ex qua eſt iuſtitia, nō eſt fides informis: de qua dr̄ pria Iaco. 1. Fides ſine operibus mortua eſt: ſed eſt fides per charitatē formata: de qua dr̄ Gal. 5. Nā in Chriſto Ieſu neq; circunciſio aliquid valet neq; ꝓputium, ſed fides, q̄ per charitatē operatur. Ephe. 3. Habitare Chriſtū per fidem in cordibus vr̄is: quod ſine charitate nō fit. pria Io. 4. Qui manet in charitate in deo manet, & deus in eo. Hęc eſt etiā fides de qua dicit̄ Act. 15. Fide purificās corda eoꝝ. quæ quidē purificatio nō fit ſine charitate. Prouer. 10. Vniuerſa delicta operit charitas. Et ne aliqs diceret ꝑ hāc fidem ſolos Iudęos iuſtificari. Tertio oſdit cōmunitatem huius iuſtitię cū ſubdit IN OMNES) .ſ. iſta iuſtitia eſt in corde nō carnalibus obſeruātiis de qbus dicitur Heb. 9. Quod carnales obſeruātię erāt ad iuſtificationem carnis vſq; ad tempus correctionis impoſitæ. ET SVPER omnes) quia videlicet facultatē humanam ac merita excedit. ſecunda Corin. 3. Non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare. Addit autem QVI credūt in eum) quod pertinet ad fidem formatam: per quam homo iuſtificatur: vt dictum eſt.

Fides ꝑ quā iuſtificamur nō ē a nobis ſed a deo.

Deinde cū dicit. NON eſt. n. diſtinctio.) Manifeſtat quod dixerat. & priō q̄tū ad cōmunitatē iuſtitię. ſcdo q̄tū ad cauſam eius ibi. IVSTIFICATI gratis.) tertio q̄tum ad manifeſtationē ipſius ibi. AD oſtenſionē.) Dicit ergo priō dictū eſt IVSTIEICATIO dei ē in oēs & ſup omnes qui credūt in Chriſtū) NON. n. eſt) q̄tum ad hoc DISTINCTIO inter Iudęū & gentilem.) Col. 3. In Chriſto Ieſu nō ē gētilis & Iudęus. ſ. diſtinctionē aliquā habēs: quaſi Iudęus non indigeat iuſtificari a deo ſicut gētilis. OMNES enim peccauerūt) ſicut ſupra oſtēſum eſt. Iſa. 53. Oēs nos quaſi oues errauimus ET PER hoc egēt gloria dei) .i. iuſtificatione: quę in gloriā dei cedit. nō autē ſibi debet homo hanc gloriā aſcribere. ꝓs. Nō nobis dñe non nobis: ſed nomini tuo da gloriā. ꝓs. Date gloriā deo. Sic igit̄ qa oēs peccauerūt: & ex ſe iuſtificari nō poſſunt: reſtat. vt per aliam cām iuſtificent̄: quā conſequēter oſdit ſubdens IVSTIFICATI.) Vbi priō oſdit ꝙ hmōi iuſtificatio eſt ſine lege. i. ꝙ nō eſt ex opibus legis: cū dicit. IVSTIFICATI gratis) .i. abſq; merito ꝓcedētiū operum. Iſa. 52. Gratis venūdati eſtis & ſine argēto redimemini. Et hoc ꝑ gratiā ipſius. ſ. dei: cui ex hoc debet̄ gloria pria Corin. 15. Gratia dei ſum id qd ſum. Scdo oſtēdit quę ſit cauſa iuſtificatiōis. Et priō ponit ipām cām cum dicit. PER redēptionē.) vt. n. dicit̄ Io. 8. Qui facit pctm̄ ſeruus eſt peccati. Ex qua quidem ſeruitute hō redimit̄: ſi ꝓ pctō ſatiſfaciat. Sicut ſi aliqs ob culpā cōmiſſam obnoxius eſſet regi, ad ſoluendā pecuniam ille eum redimere diceret̄ a noxa: qui pro eo pecuniā ſolueret. Hęc aūt noxa ad totū humanū genus pertinebat: qd erat infectū ꝑ peccatū primi parētis. Vnde nullus alius ꝓ pctō totius humani gnis ſatiſfacere poterat niſi ſolus Chriſtus: q ab omni pctō erat immunis. vñ ſubdit. QVAE eſt in Chriſto Ieſu.) Quaſi dicat in alio nō poterat nobis eſſe redēptio. pria Pet. 1. Nō corruptilibus auro vel argēto. Scdo oſdit. vnde iſta redēptio efficaciam habuit cū dicit. QVEM ꝓpoſuit deꝰ ꝓpitiatorē.) Ex hoc. n. Chriſti ſatiſfactio efficaciā ad iuſtificandū habuit & ad redimēdū: qa eū deus ad hoc ordinauerat ſcdm ſuū ꝓpoſitū: qd deſignat cum dicit. QVEM ꝓpoſuit deus ꝓpitiatorē. Ephe. 1. Qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Vel PROPOSVIT) .i. pro omnibus poſuit: vt quia humanum genus non habebat vnde ſatiſfacere poſſet: niſi ipſe deus eis redemptorem & ſatiſfactorem daret. ꝓs. Redemptionem miſit dominus populo ſuo. Et ſic dñs ſatiſfaciendo nos redimit a noxa peccati: deum peccatis noſtris propitium facit quod petebat pſalmiſta dicens. Propitius eſto peccatis noſtris. & ideo dicit eum propitiatorem. prima Io. 2. Propitiatio. In cuius figura Exo. 25. mādatur ꝙ fiat propitiatorium id eſt Chriſtus: quod ponebatur ſuper archam id eſt eccleſiam. Tertio oſdit per quod redemptionis effectus ad nos peruenit cum dicit. PER fidem in ſanguine eius) .i. quę eſt de ſanguine eius pro nobis effuſo. Vt enim pro nobis ſatiſfaceret congruebat vt pœnam mortis pro nobis ſubiret: quam homo per peccatum incurrerat. ſecūdum illud Gen. 2. Quacunq; die &c. Vnde dicitur pria Pe. 3. Chriſtus ſemel ꝓ peccatis noſtris mortuus eſt. Hæc autem mors Chriſti nobis applicatur ꝑ fidem: qua eum credimus per ſuam mortem mundū redemiſſe. Gal. 2. In fide viuo filii dei q dilexit me &c. Nam & apud homines ſatiſfactio vnius alteri nō valeret, niſi eam ratā haberet. Et ſic patet quomodo ſit iuſtitia per fidem Ieſu Chriſti. vt ſupra dictum eſt. Sed quia etiam ſupra dixit iuſtitiam dei eſſe nunc manifeſtatam, agit conſequenter de hac manifeſtatione. Et primo tangit modum manifeſtationis dicens. AD oſtenſionem) .q.d. hoc inquam factum eſt vt iuſtificaremur per redemptionem Chriſti & per fidem ſanguinis eius AD oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ) id eſt ad hoc ꝙ ſuam iuſtitiam deus oſtenderet. & hoc propter remiſſionem pręcedentium delictorum. In hoc enim ꝙ pręcedentia delicta deus remiſit: quę lex remittere nō poterat: nec homines propria virtute ab eis ſe præcauere poterant: oſtendit ꝙ neceſſaria eſt hominibus iuſtitia: qua iuſtificentur a deo. ſolum autem per ſanguinem Chriſti potuerunt remitti peccata. non ſolū præſentia ſed pręterita: quia virtus ſanguinis Chriſti operatur per fidem hominis: quam quidem fidem habuerunt illi qui præceſſerunt Chriſti paſſionem: ſicut & nos habemus. ſcda Corin. 4. Habentes eundem ſpiritum fidei credimus. Vnde & legitur aliter. vt dicatur propter remiſſionem delictorum quæ ſunt bo-

minũ precedentium Chriſti paſſionẽ. Vnde dr̃ Mich.
vlti. Deponet iniquitates noſtras & proiciet &c. Scd'o
oſtendit tempus manifeſtationis cum ſubdit. IN ſu
ſtentatione dei ad oſtenſionem iuſtitię eius in hoc tem
pore.) quaſi diceret. precedẽtia delicta erãt ante Chri/
ſti paſſionẽ in ſuſtentatione dei quaſi in quadã diuina
dei ſuſtinentia: quia nec pro eis credentes & pœniten/
tes dãnat: nec ab eis totaliter reddit abſolutos. vt. ſ. eis
Alia expõ. non obſtantibus poſſint introire in gloriã. Vel ſcd'm
aliam litterã poteſt intelligi q ipſi ſancti patres erant
in ſuſtentatione dei: quia detinebant̃ in limbo: nõ qui
dem patientes pœnã ſenſibilẽ ſed expectantes introi/
re in gloriã per Chriſti paſſionẽ. Eccle. 2. Suſtine ſuſten
tationes dei. Ad hoc inquã p̃cedentia delicta vel prece
dentes patres erãt IN ſuſtentatione dei ad oſtenſio/
nem). ſ. IVSTITIAE eius in hoc tẽpore). i. vt in hoc
tẽpore gratię ſuã iuſtitiam perfecte oſtenderet: plenã
remiſſionẽ peccatorum tribuendo. p̃s. Venit tempus
&c. Et. 2. Corin. 6. Ecce nunc tempus acceptabile &c.
Et hoc eſt qđ ſupra dixerat nũc eſſe iuſtitiam dei ma/
nifeſtatam. Oportuit autẽ vt precedentia peccata vſq
ad hoc tẽpus eſſent in dei ſuſtẽtatione. vt primo con/
uinceret̃ homo de defectu ſciẽtię: q a tempore legis na
turę in errores & turpia peccata incidit. & etiam defe
ctu potẽtię: quia poſt legẽ ſcriptã quę fecit cognitionẽ
peccati adhuc homo per infirmitatẽ peccauit. Tertio
oſtẽdit q per remiſſionẽ peccatorũ dei iuſtitia oſtenda
tur. ſiue accipiat̃ dei iuſtitia qua ipſe ẽ iuſtus: ſiue qua
alios iuſtificat. Vnde ſubdit. VT SIT ipſe iuſtus). i.
vt per remiſſionẽ peccatorũ deus appareat eſſe iuſtus
in ſeipſo. tum q a remittit peccata ſicut p̃miſerat. cũ
quia ad iuſtitiam dei pertinet q peccata deſtruat: ho/
mines ad iuſtitiam dei reducẽdo. p̃s. Iuſtus dominus
& iuſtitias dilexit. Et etiam: VT SIT iuſtificans eum
qui eſt ex fide Ieſu Chriſti). i. qui per fidem Ieſu Chri
ſti accedit ad deum. Accedẽtem enim ad deum opor/
tet credere Heb. 11.

Gal. 2. Vbi igitur gloriatio? Excluſa eſt. Per quam
legem? Operum? Non: immo per legem fidei. †
Arbitramur igitur fide iuſtificari hoĩem abſq
operibus legis. An Iudæorum deus tantum? an
non & gentium? Certe & gentiũ. Quandoqui/
dem vnus deus: qui iuſtificabit circũciſionẽ ex
fide: & p̃putiũ per fidẽ. Legẽ igitur irritam faci/
mus per fidem? Abſit. immo legẽ ſtabilimus.

Vbi eſt gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam
legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei.
Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidẽ
ſine operibus legis. An Iudæorum deus tantũ?
Nonne & gentium? Immo & gentium. Quo/
niam quidem vnus eſt deus qui iuſtificat circũ
ciſionem ex fide: & præputium per fidem. Legẽ
ergo deſtruimus per fidem? Abſit. Sed legem
ſtatuimus. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit q Iudęi non
precedunt gentiles neq q̃rum ad ſtatum culpę: neq
quãtum ad ſtatum iuſtitię: hic cõcludit cõcluſionem
intentam excludẽdo. ſ. eorum gloriationem qua gen
tibus ſe preferebant: & circa hoc tria facit. Primo pro
ponit huius glorię excluſionẽ. Secũdo excluſionis cau/
ſam ibi. PER QVAM legem.) Tertio oſtendit mo/
dum quo excludit ibi. ARBITRAMVR enim &c.)
Circa primum duo facit. Primo p̃ponit quęſtionem
dicens. ex quo communiter es ſub peccato tu Iudęus ſi/
cut & gentilis: & ex quo gentilis iuſtificatur per fidem
ſicut & tu. VBI EST gloriatio tua.) qua. ſ. i lege glo
riaris. vt ſupra ſecũdo. dictum eſt. Et per hoc te genti/
li vis preferre. pria Corin. 5. Non eſt bona gloriatio ve/
ſtra. Gal. 6. Non efficiamur inanis glorię cupidi &c. Se
cundo huic quęſtioni reſpondet dicens EXCLVSA
eſt). i. ſublata eſt. prio Reg. 4. Et ablata eſt gloria de Iſ
rael. Oſeę. 4. Gloriam eorum in ignominiam cõmuta
bo. Vel EXCLVSA). i. expreſſe manifeſtata eſt. gloria
bantur enim Iudęi in gloria & cultu vnius dei: & hãc
eorum gloriã dicit excluſam. i. expreſſam per Chriſtũ
ſicut artifices qui aliquã imaginem in argento expri/
munt excluſores vocantur. ſecũdum illud pſalmi. Vt
excludant eos qui probati ſunt argento. Sed primus
ſenſus eſt magis litteralis. Cum autem dicit. PER
QVAM legem.) oſtendit cauſam huius excluſionis.
Quia autẽ Iudęorum gloriatio erat in lege. vt ſupra
dictum eſt. ideo oportere videbatur q p aliquid eiuſ/
dem generis. i. per aliquam legem eorum gloriatio ex
cluderetur. Et ideo quærens ſubdit. PER QVAM)
. ſ. eſt eorum gloriatio excluſa. Poſſet autẽ aliquis cre/
dere q eorum gloriationem excluſam Apoſtolus dice
ret per aliqua p̃cepta legalia: quibus quędam maiora
opera mãdarentur. Et ideo interrogãdo ſubdit. FA/
CTORVM?) quaſi dicat. Nũquid per aliquam legẽ
factorum eorum gloriationem excluſam dico? Et re/
ſpondet q NON. SED per legem fidei.) & ſic patet
q duplicem legem hic inducit Apoſtolus. ſ. factorum
& fidei. Et in promptu eſſe videtur q per legem facto/
rum intelligitur lex vetus. & per legem fidei lex noua
per quam gentilis ęquiparatur Iudęo.

Sed dubitatur de hac diſtinctione. Nam & in veteri
lege neceſſaria erat fides ſicut & in noua. Eccle. 2. Qui
timetis dominum credite illi. Et p̃s. Credidi propter
quod locutus ſum. Immo etiã in noua lege facta quę
dam requiruntur & quorundã ſacramentorum. ſecũ
dum illud Luc. 22. Hoc facite in meã cõmemorationẽ
Et etiam moralium obſeruationum. Iac. 1. Eſtote fa/
ctores verbi & non auditores tantum. Dicendum eſt
igitur q legem factorũ dicit legem exterius propoſitã
& deſcriptam: per quam exteriora facta hominũ ordi Lex factorũ & fidei exteriorum & interiorum.
nantur. dum precipitur quid fieri debeat & per pro/
hibitionem oſtenditur a quo debeat abſtineri. legem
autem fidei vocat legem interius deſcriptam: per quã
nõ ſolum exteriora facta: ſed etiam ipſi motus cordiũ
diſponuntur. inter quos primus eſt motus fidei. Cor/
de. n. credit̃ ad iuſtitiã. vt dicit̃ hic cap. 10. Et de hac le
ge loquit̃. infra. 8. Lex ſp̃us vitę quę eſt in Chriſto Ieſu.

Deinde cum dicit. ARBITRAMVR enim.) Oſten
dit modum quo per legẽ fidei gloria Iudęorum exclu
ditur dicens. Arbitramur. n. nos Apoſtoli veritatem a
Chriſto edocti hominem quẽcunq ſiue Iudęũ ſiue gen
tilem. IVSTIFICARI per fidem. Act. 15. Fide puri
ficans corda eorum. & hoc ſine operibus legis: nõ autẽ
ſolum ſine operibus ceremonialibus: quę gratiam nõ
conferebant: ſed ſolum ſignificabãt: ſed etiam ſine ope/
ribus moralium preceptorũ. ſcd'm illud ad Titum. 3.
Non ex operibus iuſtitię quę fecimus nos &c. Ita tamẽ
q intelligas ſine operibus p̃cedentibus iuſtitiam. Non
autem ſine operibus conſequentibus: quia vt dicit̃ Ia/
co. 2. Fides ſine operibus. ſ. ſubſequentibus mortua eſt
Et ideo iuſtificare non poteſt.

Deinde cum dicit. AN IVDAEORVM.) Oſtendit
quoddã quod p̃ſuppoſuerat. ſ. q iuſtitia fidei cõmu/
niter ſe haberet ad omnes. Et prius quidem hoc mani
feſtauerat ratiõe accepta ex parte cauſę materialis cũ
ſupra dixerat. omnes peccauerunt & egent gratia dei.
idest peccatores ſunt quos oportet per gratiã fidei iu/
ſtificari: ſed p̃batio quę eſt ex ſola cauſa materiali nõ
ſufficit: q a materia non mouet̃ per ſe ad formam ſine
cauſa agente. Et ideo hic ſubiungit rõnem acceptã ex
parte cauſæ agẽtis. i. iuſtificantis qui eſt deus infra. 8.
Deus qui iuſtificat. Manifeſtũ eſt autẽ q deus noſter il/
los iuſtificando ſaluat quorũ eſt deus. ſcd'm illud pſal.
Deus noſter deus ſaluos faciẽdi. Non eſt autẽ Iudęorũ
tantũ deus: ſed & gentiũ. ergo vtroſq iuſtificat. Cir/
ca hoc ergo tria facit. Prio p̃ponit quęſtionẽ de Iudęis
cum dicit. AN IVDAEORVM tantũ eſt deus?) Quod
quidem videri poſſet alicui per hoc quod dicit̃ Exo. 5.
Deus hebręorũ vocauit nos. Dicendum eſt ergo q Iu
dęorum deus tantum erat per ſpecialẽ cultum ab eis Deus eſt Iudęorum tãtũ per ſpecialẽ cultum.
deo exhibitum. Vnde in p̃s. dicit̃ Notus in Iudęa deus
erat tamen deus omniũ per cõmune regimẽ vniuerſo
rum ſecũdum illud. p̃s. Rex omnis terrę deus.

Scd'o ꝓponit q̃onem ex parte gentiliū dicēs. NONNE & gentiū) .ſ.eſt deus.& reſpōdet. IMMO & gentiū.) quas.ſ.gubernat & regit.ſcd'm illud Hie.10.Quis nō timebit te o rex gētiū. Tertio ibi. QVONIAM quidem. Manifeſtat per ſignū quod dixerat.q.d.ex hoc manifeſtū eſt ꝙ deus eſt nō ſolum Iudęoꝝ: ſed & gentilium. QVONIAM quidē vnus eſt deus qui iuſtificat circūciſionē) .i.Iudęos ex fide: vt enim dicit Gal.5. In Chriſto Ieſu neq; circunciſio neq; ꝓputium.Quod autem dicit. EX FIDE & per fidē ſcd'm glo. eſt omnino idem. pōt tamē aliqua differētia attēdi. Nā hęc ꝓpoſitio ex, deſignat aliquādo cām remotam. hęc ꝓpoſitio per, propinquā. Iudęi ergo iuſtificari dicuntur ex fide: quia fides fuit prima cauſa ex qua proceſſit circūciſio & cętera ſacramēta legalia: & ita Iudęos iuſtificat fides ſicut quędā cauſa primaria p quaſdā medias cauſas: ſed gentiles per ipſam fidē immediate iuſtificantur.

Per cām propinquam & Ex: cauſam remotam deſignant

Deinde cum dicit. LEGEM ergo. Excludit quandam obiectionē. poſſet .n. aliquis dicere ꝙ ꝑdictam legem deſtrueret: & ideo quęrit dicens. LEGEM ergo deſtruimus per fidē.) ex hoc.ſ.ꝙ dicimus hoīes iuſtificati ſine operibus legis. Et rñdet. ABSIT.) ſcd'm illud Mat.5. Non preteribit iota vnū aut vnus apex.&c. Subdit autem. SED LEGEM ſtatuimus) .i.per fidē legē ꝑficimus & adimplemus. ſcd'm illud Mat.5. Non veni ſoluere legem: ſed adimplere. Et hoc quātum ad ꝓcepta ceremonialia quę cū eſſent figuralia p hoc ſtatuuntur & adimplētur: ꝙ veritas ſignificata per ea in fide Chriſti exhibetur: & etiā quantum ad moralia: q̃a fides Chriſti auxiliū gratię cōfert ad implēda moralia ꝓcepta legis. Addit etiā q̃dā cōſilia p quę ꝓcepta moralia tutius & firmius cōſeruantur. Cap. IIII.

Vid igitur dicemus inueniſſe Abraham patrē noſtrum ſecundū carnē? Nam ſi Abrahā ex operibus iuſtificatus fuit: habet ꝙ glorietur: at non

Gen.15. Gal.3. Iaco.2. apud deū. Quid .n. ſcriptura dicit? † Credidit autem Abrahā deo:& imputatū eſt ei ad iuſtitiam. Ei vero qui opatur: merces nō imputatur ſecūdum gratiā: ſed ſecūdum debitum. Porro ei qui nō opatur: ſed credit in eum qui iuſtificat impium: imputatur fides ſua ad iuſtitiā. Quem admodū & Dauid explicat beatificationē homi

Pſal.31. nis: cui deus imputat iuſtitiā abſq; operibus.† Beati quorū remiſſe ſunt iniquitates: & quorū obtecta ſunt peccata. Beatus vir cui nō imputabit dominus peccatū. Beatificatio igitur hæc in ꝓputium tantū: an & in circūciſionem deuenit? Dicimus .n. quod imputata fuerit Abrahæ fides ad iuſtitiā. Quō ergo imputata eſt: cum eſſet in circunciſione: an cum eſſet in præputio? Non in circunciſione: ſed in præputio.

Vid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrē noſtrum ſecundū carnē? Si enim Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriā, ſed non apud deum. Quid enim dicit ſcriptura? Credidit Abraham deo:& reputatū eſt illi ad iuſtitiā. Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecūdum gratiam: ſed ſecundū debitum. Ei vero qui nō opatur: credēti aūt in eū qui iuſtificat impiū: reputatur fides eius ad iuſtitiā, ſecūdum propoſitum gratiæ dei, ſicut & Dauid dicit beatitudinem hoīs cui deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus. Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates & quorū tecta ſunt pctā. Beatus vir cui nō imputabit dñs pctm̃. Beatitudo ergo hæc in circunciſione tantū manet, an etiā in ꝓputio? Dicimus .n. quia reputata eſt fides Abrahæ ad iuſtitiā. Quō ergo reputata eſt? In circūciſione an in præputio? Non in circunciſione, ſed in ꝓputio.

POSTQVAM Apoſtolꝰ excludit Iudęorum gloriam quā habebant in lege p eam ſe gentibus ꝓferētes hic excludit eorū gloriam q̃tum ad circunciſionē. Et circa hoc duo facit. Primo reſumit q̃onem quā ſupra poſuerat dicens. Quę eſt vtilitas circūciſionis? Et quia Abraham primus mandatū de circūciſione accepit: vt dicitur Gen.17. Ideo quęſtionem iterat in pſona ipſius Abrahę dicēs. Si ita eſt ꝙ deus iuſtificat preputium ſicut & circunciſionē. QVID ergo dicemus inueniſſe vtilitatis ABRAHAM patrē noſtrum ſcd'm carnem) .i.ſecūdum circūciſionē carnalem & ſcd'm alias obſeruantias carnales. videtur eſſe inconueniens ſi dicatur ꝙ nihil vtilitatis inuenerit cū dicatur Iſa.48. Ego dominus docens te vtilia.

Secundo ibi. SI ENIM Abraham &c. Reſpondet ꝓpoſitę queſtioni. Et duo facit Primo oſtēdit ꝙ Abraham nō hoc inuenerit per circunciſionē & cętera legis opa ꝙ per ea iuſtificaret: ſed magis p fidē. Scd'o commendat fidē ipſius ibi. QVI CONTRA ſpem &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit propoſitum ratione accepta ex parte diuinę acceptationis. Secundo ratione diuinę promiſſionis ibi. NON ENIM per legem &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit quādam conditionalem. Scd'o ꝓbat deſtructionē conſequentis ibi. QVID ENIM dicit ſcriptura &c.) Tertio ꝓbat ipſam cōditionalē ibi. SICVT ET Dauid &c.) Circa primum intendit Apoſtolus ſic argumentari. Si ABRAHAM iuſtificatus eſſet ex operibꝰ legis) non haberet gloriam apud deum. ergo non ex operibus iuſtificatus. Proponit ergo cōditionalem dicens. Quęſitū eſt quid Abraham inuenit ſecundū carnalem circunciſionē. Et manifeſtum eſt ꝙ hoc nō inuenit vt iuſtificatus ſit ex opibꝰ legis: ita .ſ.ꝙ eius iuſtitia in operibus legis conſiſtat. habet quidem gloriam.ſ. APVD hoīes) qui exteriora facta vidēt. SED NON apud deum) q videt in occulto. ſcd'm illud. 1. Reg.16 Deus autē intuet cor. 1.Cor.3. Nemo veſtrū glorietur in hoībus &c. Vnde cōtra quoſdā dicit. Io.12. Dilexerūt magis gloriā hoīum q̃ dei. Sed cōtra hoc pōt obiici: q̃a ex cōſuetudine operū exterioꝝ gñatur interior habitus: ſcd'm quā etiam cor hoīs bene diſponit vt ſit promptū ad bene operandū: & in bonis opibus delectetur: ſicut Philoſo. docet in. 2. ethi. Sed dicēdū eſt. ꝙ hoc hēt locū i iuſtitia humana: p quā.ſ. hō ordinat ad bonū hūanū. Huius .n. iuſtitię habitꝰ p opa humana pōt acq̃ri: ſed iuſtitia quę hēt gloriā apud deū. ordinat ad bonū diuinitatis.ſ. futurę glorię q facultatem humanā excedit. ſcd'm illud. 1.Cor.2. In cor hoīs non aſcēdit q pręparauit deus diligentibus ſe. Et ideo opa hoīs nō ſunt ꝓportionata ad huius iuſtitię habitū cauſandum. ſed oportet prius iuſtificari interius cor hominis a deo vt opa faciat ꝓportionata diuinę głię.

Opera exteriora ordinātur ad iuſtitiam humanam nō diuinam.

Deinde cum dicit. QVID enim &c.) Deſtruit cōſequens: quod fuit negatiuum ꝓbando affirmationē oppoſitā.ſ.ꝙ Abraham habebat gloriā apud deū. Et hoc ꝓbat p authoritatē ſcripturę quā prio Apoſto. ponit. 2. exponit ibi. EI AVTEM &c.) Dicit ergo prio Dico Abrahā ſic iuſtificatū eſſe ꝙ hēt gloriā apud deū. QVID enim ſcriptura dicit.) Gen.15. CREDIDIT Abrahā deo) ꝓmittenti ſibi ſeminis multiplicationē. Eccle.2. Crede deo & recuperabit te. ET REPVTATVM eſt illi) ſcilicet a deo AD IVSTITIAM.) prio Mach.2. Abraham in tentatione inuentus eſt fidelis. Et ſic patet ꝙ apud deum a quo eſt ei reputatū ad iuſtitiam ꝙ credidit gloriam habet. Eſt autem cōſiderādum ꝙ iuſtitiā quā deus reputat ſcriptam expreſſit non in aliquo exteriori opere ſed in interiori fide coe/

dis

dis quam ſolus deus intuetur. Cũ autẽ dicat triplex eſſe actus fidei. ſ. credere deum, deo, & in deum: poſuit hũc actũ qui eſt credere deo, qui eſt ꝓprius actus fidei eius ſpem demonſtrans. Nã credere in deũ demõſtrat ordinem fidei ad finem qui eſt p charitatem credẽdo in deum ire: qđ charitas facit. Et ſic ſequit ſpẽm fidei. Credere autẽ deum demonſtrat fidei materiã ſecũdũ ꝙ eſt virtus theologica habẽs deũ pro obiecto. Et ideo hic actus nõdum attingit ad ſpeciẽ fidei: qa ſi aliqs credat deũ eſſe p aliquas rationes humanas & naturalia ſigna nõdum dicit fidẽ habere de qua loquimur: ſed ſolum quãdo ex hac ratione credit: ꝙ eſt a deo dictum. qđ deſignatur p hoc qđ dicit credere deo: & ex hoc fides ſpecificat ſicut & quilibet cognoſcitiuus habitus ſpeciẽ habet ex ratione p quã aſſentit in aliquid. Alia enĩ rõne inclinat ad aſſentiendũ habẽs habitũ ſciẽtiæ. ſ. per demonſtrationem & alia ratione habens habitum opinionis. ſ. per ſyllogiſmum dialecticum.

Actus fidei triplex: credere deũ, deo, in deum.

Deinde cũ dicit. EI AVTEM q opat &c.) Expõit predictã authoritatẽ q̃tum ad hoc qđ dicit. reputatũ eſt illi ad iuſtitiã. & tangit in Glo. duplex horũ bonorum expoſitio. Prima eſt ſcđm ꝙ referuntur ad finalẽ mercedem. de qua prĩo oſtendit qualiter ſe habeat ad opera ſcđo qualiter ad fidẽ. ibi. EI VERO qui nõ &c.) Dicit ergo primo ꝙ ei qui operat. ſ. opera iuſtitię merces eternę retributionis: de qua dr Iſa. 4. Ecce merces eius cũ eo. nõ reputatur ſcđm gratiam tantũ ſed ſecũdum debitũ ſcđm illud Math. 20. Nõne ex denario cõuenisti mecum? Sed cõtra eſt qđ dicit infra. 6. Gratia dei vita ęterna. Et infra. 8. Nõ ſunt cõdignę paſſiones huius tẽporis ad futuram gloriam. Sic igitur illa retributio nõ fit ſcđm debitum ſed ſecundũ gratiã. Sed dicẽdum eſt ꝙ opera humana poſſunt cõſiderari dupliciter. Vno modo ſecundũ ſubſtãtiam operũ. & ſic non habẽt aliquid condignum vt eis merces ęternę gloriæ reddat. Alio modo poſſunt cõſiderari ſcđm ſuũ principiũ: put. ſ. ex impulſu dei agunt ſcđm propoſitũ dei ꝓdeſtinãtis: & ſecundũ hoc eis debetur merces prędicta ſcđm debitum: quia vt infra octauo dicit. Qui ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filii dei: ſi autẽ filii & heredes.

Opa humana ſcđm ſubſtantiã & ſecundũ principium.

Deinde çum dicit. EI VERO &c.) Oſtẽdit qualiter ſe habeat merces ęterna ad fidẽ dicẽs. EI VERO qui non operat). ſ. exteriora opera. puta quia nõ habet tẽpus operãdi: ſicut patet in baptizato ſtatim mortuo. CREDENTI in eũ qui iuſtificat impium). ſ. in deum. de quo dicit infra octauo. Deus qui iuſtificat. reputabitur fides eius. ſ. ſola ſine exterioribus operib⁹ ad iuſtitiam. i. vt per eã iuſtus dicatur & iuſtitię ꝓmiũ accipiat. ſicut ſi opera iuſtitię feciſſet. ſcđm illud infra 10. Corde creditur ad iuſtitiã: & hoc ſcđm propoſitũ gratię dei. i. ſecũdũ ꝙ deus proponit ex gratia ſua homines ſaluare. infra. 8. His qui ſcđm propoſitum vocati ſunt ſancti. Ephe. 1. Qui operat omnia ſecũdum cõſilium voluntatis ſuę. Alia expoſitio eſt vt hoc referatur ad hominis iuſtificationem. Dicit ergo. EI AVTEM qui operat). ſ. ſi aliquis p opa iuſtificet. ipſa iuſtitia IMPVTARETVR.) quaſi merces non ſecundũ gratiam ſed SECVNDVM debitum.) infra. 11. Si autem gratia iam nõ ex operibus. alioqui gratia iam nõ eſt gratia. EI VERO qui nõ operatur.) vt. ſ. per ſua opera iuſtificetur. CREDENTI autem in eum qui iuſtificat impium) cõputabitur hęc eius FIDES ad iuſtitiam ſecundum propoſitũ gratię dei.) non quidẽ ita ꝙ per fidem iuſtitiã mereatur: ſed quia ipſum credere eſt primus actus iuſtitię quam deus in eo operat ex hoc enim ꝙ credit in deum iuſtificantem: iuſtificationi eius ſubiicit ſe: & ſic recipit effectũ. Et hęc expoſitio eſt litteralis: & ſecũdum intentionem Apoſtoli qui facit vim in hoc ꝙ in Geñ. 15. dictum eſt. Reputatũ eſt illi ad iuſtitiam: quod cõſueuit dici quãdo id qđ minus eſt ex parte alicuius reputat ei gratis, ac ſi totum feciſſet. Et ideo Apoſtolus dicit ꝙ hęc reputatio locũ non haberet ſi iuſtitia eſſet ex operibus: ſed ſolum habet locum ſecũdum ꝙ eſt ex fide.

Deinde cũ dicit. SICVT & Dauid &c.) Probat cõditionalẽ premiſſam ex authoritate pſalmi. Cuius primo premittit ſenſum. Secundo ponit verba eius ibi. BEATI quorum &c.) Tertio excludit falſum intellectum ibi. BEATITVDO &c.) Dicit ergo. SICVT & Dauid dicit). i. aſſerit BEATITVDINEM hoĩs eſſe) illius. ſ. CVI DEVS fert). i. dat IVSTITIAM.) Accepto. i. gratis ſine operibus precedẽtibus. Ad Titum 3. Non enim ex operibus iuſtitię quę fecimus nos. Beatitudo autem hoĩs eſt a deo. ſcđm illud ꝑs. Beatus vir cui⁹ eſt dñs de⁹ ei⁹. Sic igit manifeſtũ eſt illũ hẽre gl̃iam apud deũ q nõ ex opibus legis iuſtificat: vt dictum eſt.

Deinde cum dicit. BEATI quorũ &c.) Ponit verba Dauid ꝓdictam ſententiã cõtinentia. & dicit eos eſſe beatos, quorum remittuntur peccata. & ſic patet ꝙ nõ habuerunt prius bona opera ex quibus iuſtitiam ſeu beatitudinem cõſequerent. Eſt autẽ triplex originale peccatum. ſ. originale, actuale, & mortale. & actuale & veniale. Primo ergo q̃tũ ad originale dicit. BEATI quorum remiſſę ſunt iniq̃tates.) Vbi conſiderandũ eſt ꝙ peccatum originale iniquitas dicitur: quia eſt carẽtia originalis iuſtitiæ: per quã ſecundum ęq̃tatẽ ratio hominis ſubiiciebat deo: inferiores vires rõni: & corpus animę. ſed per peccatum originale hęc ęquitas tollitur: quia poſtq̃ ratio deſiit eſſe ſubiecta deo: inferiores vires rationi rebellant & corpus ab obedientia animę ſubducitur per corruptionẽ & mortem. Vnde in pſalmo. Ecce enĩ in iniquitatibus cõceptus ſum. Vtrobiq; autẽ peccatum originale pluraliter ſignificat. Vel propter plures homines in quibus multiplicat originale peccatum. Vel potius quia virtute continet in ſe quodãmodo omnia peccata. Huiuſmodi autẽ peccatum originale remitti dicit: qa trãſit reatus ſuperueniente gratia: ſed remanet actu remanẽte fomite ſiue concupiſcẽtia quę nõ tollitur totaliter in hac vita: ſed remittitur ſiue mitigat. Secũdo q̃tum ad actuale mortale dicit. ET QVORVM tecta ſunt peccata.) Dicũtur autẽ peccata tegi diuino conſpectui inq̃tum non inſpicit ea ad puniendum. ꝑs. Operuiſti omnia peccata eorum. Tertio quãtum ad veniale dicit. BEATVS vir cui nõ imputauit dominus peccatum) vt. ſ. p peccatũ intelligant peccata venialia: quæ licet leuia ſint tamen per multa homo ſeparatur a deo. ſecundi Paralip. 3. Dominus bonus propitiabitur cunctis qui in toto corde requirunt illum & non imputabitur illis ꝙ minus ſancti ſunt.

Pctm̃ originale: mortale veniale

Pctm̃ originale pluraliter deſignatur

Poſſunt autem & hęc tria aliter diſtingui. Sunt. n. in peccato tria. Quorũ vnum eſt offenſa dei. Et quantũ ad hoc dicit. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates: ſecundũ ꝙ homo dicitur remittere offenſam ſibi. Iſa. 40. Dimiſſa eſt iniquitas illius. Aliud eſt ipſe actus inordinatus culpę. qui non põt non fuiſſe factus. ex quo ſemel perpetratus eſt: ſed tegitur manu miſericordiæ diuinę: vt quaſi pro non facto habeatur. Tertiũ eſt reatus pœnę. & quantum ad hoc dicit. Beatus vir cui nõ imputabit dominus peccatum. ſ. ad pœnam.

In pctõ ſunt offẽſa dei actus inordinatus culpę reatus pœne

Deinde cũ dicit. BEATITVDO ergo hominis &c.) Excludit falſum intellectum authoritatis prædictæ. Poſſet enim Iudęus ſic intelligere ꝙ prędicta gratia remiſſionis peccatorum non fieret niſi circumciſis. Ad hoc ergo excludendum primo Apoſtolus quęſtionem mouet dicens. BEATITVDO hæc) qua. ſ. deus dat iuſtitiam ſine operibus MANET tantum in circunciſione) . i. habet locũ ſolum in circuncisis. AN ETIAM & in preputio) . i. in gentibus? Manifeſtum eſt ꝙ in vtriſq; ſecundũ illud quod dicit infra decimo. Idẽ dominus diues in omnes &c.

Secundo ibi. DOMINVS enim.) Ad hoc oſtendendum aſſumit authoritatẽ ſcripturę. q. d. hoc ideo quęro. DICIMVS enim &c.) QVOD reputatur Abrahę fides ad iuſtitiam.) Geñ. 15.

Tertio ex hac authoritate cõcludit ſolutionẽ ꝓmiſſę qõnis ſub interrogatiõe tamẽ dicẽs. QVOMODO ergo reputata eſt) . ſ. FIDES Abrahæ ad iuſtitiã in circũciſiõe) . i. tẽpore quo erat circũciſus. AN IN ꝓputio) . i. qñ erat incircunciſus? Et reſpondet. NON IN circunciſione ſed in prępurio.) Et hoc manifeſtum eſt ex ſerie narrationis ſcripturę. Nam Geñ. 15. Legitur ꝙ fides reputata eſt Abrahę ad iuſtitiam. circunciſionem autem accepiſſe legitur Geñ. 17. Si igitur Abraham adhuc incircunciſus exiſtens, iuſtificatus eſt per fidem: manifeſtum eſt ꝙ iuſtitia fidei per quam

gratis remittuntur peccata, non eſt ſolum in circun/
ciſione, ſed etiam in prępucio.i.in gentilitate.

Et ſignũ accepit circũciſionis ſignaculũ iuſti
tiæ fidei: quæ fuerat in p̄putio; vt eſſet pater om
niũ credentiũ ꝑ præputiũ: vt imputaretur & il/
lis iuſtitia: & pater circũciſionis: iis qui nõ ſolũ
genus ducerẽt a circunciſis: verũetiam ingrede/
rentur veſtigiis fidei: quæ fuit in p̄putio patris
noſtri Abrahæ. Nõ.n.per legẽ ꝓmiſſio contigit
Abrahæ aut ſemini eius: illum hæredem fore
Cal.5. mũdi: ſed per iuſtitiam fidei. † Etenim ſi ii qui
ad legem ꝑtinẽt hæredes ſunt: inanis facta eſt fi
des: & irrita facta eſt ꝓmiſſio. Nã lex irã opatur
Si quidẽ vbi nõ eſt lex: ibi nec trãſgreſſio eſt.

Et ſignũ accepit circũciſionis, ſignaculũ iuſti
tiæ fidei quæ eſt in præputio: vt ſit pater omniũ
credentiũ per p̄putiũ, vt reputetur & illis ad iu/
ſtitiã. Et ſit pater circunciſionis, nõ his tantũ qui
ſunt ex circũciſione: ſed & his qui ſectantur ve/
ſtigia fidei quæ eſt in p̄putio patris noſtri Abra
hæ. Nõ enim per legẽ promiſſio Abrahæ aut ſe
mini eius, vt hæres eſſet mundi: ſed per iuſtitiã
fidei. Si.n.qui ex lege hæredes ſunt, exinanita ẽ
fides. abolita eſt promiſſio. Lex.n.iram opatur.
Vbi.n.nõ eſt lex, nec p̄uaricatio. Lec. II.

OSTENSO ꝙ beatitudo remiſſionis peccatorũ,
non ſolum eſt in circũciſione ſed etiã in prępucio exẽ/
plo Abrahæ qui tempore præputii eſt iuſtificatus. hic
reſpõdet cuidam obiectioni. Poſſet enim aliquis dice/
re. ſi Abraham iuſtificatus eſt ante circunciſionẽ. ergo
ſine cauſa & fruſtra circuncisus eſt. Ad hanc ergo ob/
iectionem excludendam. primo proponit ꝙ circunci/
ſio nõ erat cauſa iuſtitię ſed ſignũ. ſcd'o oſtẽdit quid ex
hoc ſigno conſequatur ibi. VT SIT pater &c.) Ter/
tio oſtẽdit modũ quo hoc cõſequatur ibi. NON HIS
tantũ &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit cir
cunciſionẽ eſſe ſignum. Geñ.17. Circũcidetis carnẽ prę
putii veſtri vt ſit in ſignũ fœderis inter me & vos. Secũ
do oñdit cuius rei ſit ſignũ dicẽs: ꝙ ſit SIGNACVLVM
iuſtitię fidei).i.quę eſt per fidem: quę qdem FIDES
eſt in præputio).i.quam Abraham habuit adhuc in/
circunciſus exiſtens.

Dicitur autẽ ſignaculũ dupliciter. Vno modo quaſi
expreſſum ſignum habens ſimilitudinẽ rei ſignatę. ſe/
cundũ illud Eze.28. Tu ſignaculum ſimilitudinis &c.
Signaculum quaſi expſſũ ſignũ cũ ſimilitudine & q occultum reuelat. Quia credidit multiplicationẽ ſeminis in mẽbro genitali & remota pellicula remotionem culpę denotat.
Habet autẽ circunciſio expreſſam ſimilitudinẽ cum fi
de Abrahę. primo quidem q̃tum ad rem creditã. Cre/
didit.n. multiplicationem ſui ſeminis: & cõgruenter
accepit ſignũ in membro gñationis. ſcd'o quãtum ad
effectum huius fidei: qui eſt remotio culpę: quę ſignat
per remotionem ſuperfluę pelliculę. Alio modo ſigna
culum dicitur ſignum aliquid occultans quod reue/
landum eſt amicis ſicut pater de ſigillo: & ſecundum
hoc dicit Apoc.5. Dignus eſt agnus qui occiſus eſt acci
pere librum & aperire ſignacula eius. claudebatur er/
go ſub ſignaculo circũciſionis ſecretum Incarnationis
Chriſti ex ſemine Abrahę. Conſequẽter oſtendit quid
cõſequatur ex dictis. Cõſequitur enim ex hoc ꝙ Abra
ham in p̄putio iuſtificatus ꝑ fidem poſtea circũciſionẽ
accepit vt ſit pater non ſolum circunciſorum ſed etiã
credentiũ in prępucio: & hoc eſt quod dicit. VT SIT
pater).i.ex prędictis cõſequitur ꝙ Abraham ſit pater
OMNIVM credentiũ ꝑ præputiũ).i. qui ſunt in ſtatu
prępucii. Vel Abrahã ſit pater per p̄putiũ.i. per id qd'
habuit in p̄putio VT REPVTETVR & illis ad iuſti/
tiam) hoc.ſ. ꝙ credſit ſicut reputatũ eſt Abrahę. Et de
hac paternitate dicit Mat.3. Potens eſt deus de lapidi
bus iſtis &c. Et ſit pater circunciſionis.i. circũciſorum

qui ex eo originem ducunt. Vnde Io.8. Pater noſter
Abraham eſt.

Deinde oſtendit per quẽ modum ſit pater etiam in
circunciſorum: qa per imitationẽ. Et hoc eſt quod di/
cit VT SIT inquam pater non his tantum q ſunt in
circunciſione).i.q ſunt circunciſi SED ETIAM his
qui ſectantur veſtigia fidei patris noſtri Abrahę quę ẽ
in p̄putio).i.quam Abraham habuit adhuc incircun
ciſus. Io.8. Si filii Abrahę eſtis opa eius facite. Et qa hic
de circũciſiõe ſit mẽtio oportet circa ipam tria cõſide
rare.ſ. quare ſit inſtituta. quã vim habuit: & quare ſit
De circũciſione tria. cur ſit inſtituta: quã vim hẽt & cur ſit mutata
mutata. Circa primũ cõſiderandũ ꝙ circũciſio ſicut
& alię legis cęremonię eſt pp duo inſtituta. Prio quidẽ
ꝓpter cultũ diuinũ ad quẽ hoĩes ſcd'm hmõi cęremo/
nialia diſponebant. Et ſcd'm hoc circũciſio hẽt tripli/
cẽ inſtitutionis cãm: q̃rũ pria eſt ad ſignificãdũ fidẽ &
Circũciſio habet triplicem cauſam.
obedientiã q̃ Abrahã ſe deo ſubiecit: vt.ſ. illi q circũci/
ſionẽ acciperẽt. Abrahę: traditã fidẽ & obedientiã ip/
ſius obſeruarẽt. Dr̃.n. Heb.11. Fide Abrahã circunciſus
Ad ſignificandum fidem & obedientiam
eſt. Et ideo facta eſt circũciſio in mẽbro gñationis ad ſi
gñandũ fidẽ ipſius circa ꝓlẽ futurã vt dictũ eſt. Scd'a ẽ
ad exprimẽdum in ſigno corpali id qd' ſpũaliter erat
Ad exprimendum corporaliter q ſpiritualiter erat faciendum.
faciendũ: vt.ſ. ſicut a mẽbro gñationis: qd' principali/
ter cõcupiſcẽtię deſeruit: abſcindebat ſupflua pellicu
la. ita etiã a corde hoĩs oĩs ſupflua cõcupiſcẽtia tolle/
ret. ſcd'm illud Hie.4. Circũcidimini dño & auferte p̄/
putia cordiũ veſtrorũ &c. Tertia eſt. vt ꝑ hoc ſignũ po/
Ad diſtinguẽdum populũ veri cultus ab aliis
pulus ille deũ colens ab oĩbus aliis populis diſtingue/
retur. Et inde eſt ꝙ Ioſue.5. Mãdauit dñs circũcidi fi/
lios iſrael: q inter alias nationes erãt habitaturi: q prius
in deſerto ſolitarii manẽtes circunciſi non erãt. Alia
Circũciſio & cętera cęremonialia ſũt figura ad chriſtum veritatẽ & membra
aũt ratio circũciſionis & oĩum cęremonialiũ accipitur
per cõparationẽ ad Chriſtũ ad quẽ cõparatur ſicut figu/
ra ad veritatẽ & mẽbra ad corpus. ſcd'm illud Collo.2.
Quę ſunt vmbra futurorũ. corpus autẽ Chriſti. Sic igi
tur per circũciſionẽ corporalẽ ſignificatur circũciſio ſpi/
ritualis fienda ꝑ Chriſtum. Prio quidẽ in aĩam quãtũ
per ipſum peccatorẽ reatus & cõcupiſcẽtię precidun/
tur. Col.2. In quo.ſ. Chriſto circunciſi eſtis circũciſione
nõ manufacta in expoliatione corporis carnis: ſed in
circunciſione dñi noſtri Ieſu Chriſti. Scd'o vero quãtũ
ad corpus: qñ.ſ. etiã in reſurrectione ab electorũ cor/
poribus oĩs paſſibilitas & mortalitas auferetur: & ideo
circunciſio fiebat octauo die qui ſignificat octauã ęta/
tem reſurgentium. nam ſeptima eſt quieſcentium in
Chriſto. Sex autẽ ętates ſunt quibus ſęculũ cucurrit. Vñ
& circunciſio facta legitur cultellis petrinis. Ioſue.5.
Cultellis petrinis facta ẽ circunciſio
Ad ſignificandum ꝙ ſpiritualis circunciſio fienda erat
per petram qui eſt Chriſtus: vt dicit.1. Corin.10. Non
tamen hoc generaliter obſeruabatur ꝙ neceſſe eſſet cir/
cunciſionem fieri cũ petra. Circa ſcd'm vero eſt ſcien
dum ꝙ ſicut hic Glo dicit & eſt Bede. Idẽ ſalutare cu/
rationis auxilium circunciſio in lege cõtra originalis
peccati vulnus prębebat quod baptiſmus agere tẽpo/
re reuelatę gratię conſueuit. Ex quo patet ꝙ virtus cir
cunciſionis ſe extendebat ad deletionẽ originalis pec/
cati. Quidã tñ dicũt ꝙ grã in circũciſione nõ cõfere
Nõ datur grã circunciſione
batur. Non.n.põt eſſe dei gratia, ſine iuſtitia. Argumen/
tatur aũt. Apoſt. Gal.2. Si iuſtitia eſt ꝑ legẽ. ergo Chri/
ſtus gratis mortuus eſt: ideſt ſine cauſa. Et eodem mo
do argumentari poſſumus. Si ex circunciſione eſt gra/
tia iuſtificans. Chriſtus gratis mortuus eſt: ſed hoc nõ
poteſt eſſe. Nam remiſſio peccati nũquam fit ſine gra/
tia. infra.5. Iuſtificati igitur gratia ipſius &c. Et ideo
Daẽ grã in circunciſione.
alii dicũt ꝙ in circunciſione dabatur gratia quantum
ad effectus priuatiuos.ſ. remotionis culpę, nõ autem
quantum ad effectus poſitiuos. puta operationem iu
ſtitię. Sed hoc etiã cõueniens non videtur. Effectus.n.
poſitiui alicuius formę ordinę naturę pręcedunt effe/
ctus priuatiuos. Nõ enim lumen pellit tenebras. niſi
per hoc ꝙ illuminat. Et ita gratia per hoc culpã pel/
lit qd' iuſtificat. Remoto autem priori remouetur po/ 1
ſterius. Et ideo melius dicendum eſt ꝙ circunciſio ex
Vera opio cũ veritate circũciſionis
ipſo opere operato non habebat virtutem efficti/
uam neq; quantum ad remotionem culpę neq; quan
tum ad operationem iuſtitię: ſed erat ſolum iuſtitię
ſignum: vt hic Apoſtolus dicit. ſed per fidem Chri/
ſti cuius circunciſio ſignum erat. auferebatur pecca/
cum

tum originale & conferebat auxilium gratiæ ad recte agẽdum. Circa tertium vero manifeſtum eſt iam ex dictis: quare oportuit circunciſionẽ mutari. Nam circunciſio erat ſignũ futuri. Nõ aũt idem ſignum conuenit pręſenti ſiue pręterito & futuro. & ideo baptiſmus eſt ſignum pręſentis gratię: qui copioſiorem & vtilliorem effectum habet gratię. qa quanto agens eſt ꝓpinquius & pręſentius, tanto efficacius operatur.

Deinde cum dicit. NON ENIM per legẽ &c.) Oſtẽdit propoſitũ. ſ. ꝙ circũciſio, ſiue quodcũq; opus legis nõ ſufficeret ex diuina ꝓmiſſione. Et circa hoc duo facit. Prio proponit quod intẽdit. Scd'o ꝓbat propoſitũ ibi. SI ENIM q ex lege &c.) Supponit ergo Apoſtolus. Primo ex authoritate Geñ.15.17. promiſſionẽ factam Abrahę & ſemini eius vt hęres eſſet mundi i. vt omnes gẽtes mũdi in ipſo benedicerentur. ſcd'm illud Geñ.12. In te benedicent &c. Dicit autẽ. NON ENIM per legẽ promiſſio Abrahę aut ſemini eius vt hęres eſſet mundi. ſed per iuſtitiã fidei.) AC SEMINI eius:) quia huiuſmodi promiſſio & ſi in ipſo non eſt cõpleta cõplenda tamen erat in ſemine eius. Dicitur. n. Geñ. 22. Benedicent in ſemine tuo omnes gentes terrę. Hoc autẽ ſemen principaliter intelligitur Chriſtus. ſecũdũ illud Gal.3. Abrahę dictę ſunt promiſſiones & ſemini eius. Nõ dicit in ſeminibus quaſi in multis: ſed in vno &c. Quia. ſ. in vno in quo cõpletur. oſtẽditur vt ſit hęres mundi. ſcd'm illud p̃s. Poſtula a me & dabo tibi gẽtes hęreditatẽ tuã. Scd'ario autẽ completur in illis qui per gratiam Chriſti ſunt ſpũaliter ſemẽ Abrahę. infra 9. Qui filii ſunt ꝓmiſſionis ęſtimant in ſemine. Qui etiã per Chriſtũ ſunt hęredes mũdi inquãtum omnia in gloriã electorũ cedũt. 1. Corin. 3. Omnia veſtra ſunt &c. Circa hanc ꝓmiſſionẽ, vnum negat & vnũ aſſerit. Negat hmõi promiſſionẽ factã per legem. Quod quidem non dicit ꝓpter ipſam promiſſionẽ: quia tẽpore promiſſionis lex data nõ erat: ſed propter ꝓmiſſionis impletionem: vt ſit ſenſus ꝙ talis promiſſio facta erat Abrahę, nõ quaſi implenda per legẽ: qa vt dicit Heb.7 Nihil ad perfectum adduxit lex. Aliud autẽ aſtruit. ꝙ. ſ. huiuſmodi ꝓmiſſio ſit implẽda PER IVSTITIAM fidei: qa ſancti per fidem vixerunt regna. Heb.11.

Deinde cũ dicit. SI ENIM &c. Oſtẽdit ꝓpoſitũ. Et prio q̃rũ ad hoc ꝙ ꝓmiſſio nõ ſit implẽda p legẽ. Scdo q̃rũ ad hoc ꝙ ſit ĩplenda p iuſtitiã fidei ibi. IDEO ex fide &c.) Circa primũ ponit talẽ rõnẽ. Si ꝓmiſſio facta Abrahę eẽt implẽda p legẽ: fides Abrahę credẽtis ꝓmiſſioni, eſſet inanis. qa ꝓmiſſio ei facta aboleret: ſed hoc eſt incõueniẽs. ergo & primum. Circa hoc duo facit. Prio ꝓponit cõditionalẽ: 2. ꝓbat eã ibi. LEX ENIM &c.) Deſtructio autẽ cõſequẽtis eſt manifeſta. Dicit ergo prio ꝙ ꝓmiſſio nõ eſt facta per legẽ. SI ENIM qui ex lege ſunt hi ſunt heredes) .i. ſi ad hoc ꝙ aliqui hęreditatẽ ꝓmiſſam pticipant reqritur ꝙ ex legis obſeruãtia hoc cõſequãtur. EXINANITA eſt fides. i. vacuafacta eſt fides qua Abrahã credidit deo ꝓmittenti: vt dr̃ Geñ.15. Et hoc eſt incõueniens. ſcd'm ꝙ dicit. 1. Corin. 15. Si Chriſtus nõ reſurrexit inanis eſt p̃dicatio noſtra &c. Et quare ſit inanis oſtẽdit ſubdẽs. ABOLITA) .i. caſſata EST PROMISSIO) quia non cõſequit ſuũ effectum. contra id quod dr̃ Heb.11. Fidelẽ credidit eũ eſſe qui repromiſerat. Et hic infra in pręſenti cap. dicitur. Quęcunq; promiſit deus, potens eſt &c.

Deinde cũ dicit. LEX ENIM.) Probat cõditionalẽ ꝓmiſſam p effectũ ſiue euentũ legis. Et prio proponit legis effectũ ſiue euentum. 2 ꝓbat ibi. VBI ENIM nõ eſt lex &c.) Probat autẽ cõditionalem ſic. Si aliqua ꝓmiſſio ſit implẽda p id qd' ĩpletionẽ ꝓmiſſionis impedit: talis promiſſio abolet: & fides credẽtis exinanit: ſed lex impedit cõſecutionẽ hęreditatis. LEX ENIM iram operatur.) ergo ſi per legẽ ſit adimplenda ꝓmiſſio: exinanita eſt fides: abolita eſt ꝓmiſſio. Dicitur autem lex iram operari. i. vindictã: quia per legem facti ſunt hoĩes digni dei vindicta. 4. Reg.22. Magna ira dñi ſuccẽſa eſt contra nos: quia nõ audierũt patres noſtri verba libri huius. ſ. legis &c. Poſſet autem aliquis intelligere ꝙ lex iram operat q̃tum ad cerẽmonialia tempore gratię obſeruata ſcd'm illud Gal.5. Si circuncidimini Chriſtus nihil vobis proderit. Sed quod hic dicitur intelligendũ eſt etiam quantum ad moralia: non quidem ꝙ legis pręcepta moralia pręcipiant aliquid: quod qui obſeruat dignos ita dei efficiat: ſed occaſionaliter: quia pręcipit & gratiã adimplẽdi non prębet. ſcd'm illud. 2. Corin.3. Lr̃a occidit: ſpũs autẽ viuificat. Quia. ſ. iterũ adiuuat infirmitatẽ nr̃am: vt dr̃ ĩfra. 8.

Lex irã operatur quo ad cęremonialia & quo ad moralia.

Deinde cũ dicit. VBI ENIM nõ eſt lex &c. Oſtẽdit qualiter irã operatur dicẽs. VBI NON eſt lex: nõ eſt pręuaricatio:) quia & ſi aliquis lege non data peccare poſſit cõtra id quod naturaliter iuſtum eſt faciendo. non tamen pręuaricator dicitur niſi legem tranſgrediens. p̃s. Vidi pręuaricantes & tabeſcebam &c. Et tamen oĩs peccator poteſt dici pręuaricator inquantũ legem naturalẽ trãſgreditur. p̃s. Pręuaricãtes reputaui omnes peccatores terrę. Grauius eſt tamẽ tranſgredi ſimul legem naturę & legem ſcriptam q̃ ſolam legẽ naturę. Et ideo lege data ſine gratia adiuuante pręuaricatio creuit & maiorem iram promeruit.

Idcirco ex fide datur hæreditas: vt ſecundum gratiã vt firma ſit ꝓmiſſio vniuerſo ſemini: non ei; quod eſt ex lege tãtũ: verumetiã ei: quod eſt ex fide Abrahæ: qui eſt pater omniũ noſtrũ. Sicut ſcriptũ eſt: † Patrẽ multarũ gentiũ cõſtitui te: nimirũ ad exemplũ dei cui crediderat: qui vitæ reſtituit mortuos: ac vocat ea quæ non ſunt; tanq̃ ſint: qui p̃ter ſpem ſub ſpe credidit: ſe fore patrem multarũ gentiũ: iuxta id qd' dictũ eſt. † Sic erit ſemen tuũ. Ac nõ infirmatus fide: haud conſiderauit ſuum ipſius corpus iam emortuũ, cum centũ fere natus eſſet annos: nec emortuã vuluam Saræ: verũ ad promiſſionẽ dei nõ hæſitabat ob incredulitatẽ: ſed robuſtus factus eſt fide: tribuens gloriã deo: certa perſuaſione concepta: quod is qui promiſerat: idẽ potens eſſet & præſtare. Quapropter etiam imputatum eſt illi ad iuſtitiã. Non ſcriptũ eſt autem propter illum tãtum: imputatum fuiſſe illi: ſed etiam propter nos: quibus imputabitur: credentibus in eum: qui excitauit Ieſum dominũ noſtrũ a mortuis: † qui traditus fuit propter peccata noſtra; & excitatus eſt propter iuſtificationem noſtri.

Geñ.17.& 18.
Eccle.44.
Ge.15.&.22
1.Thl.2.
1.Ioan.1.

Ideo ex fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini. Non ei qui ex lege eſt, ſolum; ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium noſtrum: ſicut ſcriptum eſt. Quia patrem multarum gentium poſui te ante deum cui credidiſti, qui viuificat mortuos. & vocat ea quæ non ſunt; tanquam ea quæ ſunt. Qui contra ſpem in ſpem credidit vt fieret pater multarum gentium. ſecũdum ꝙ dictum eſt ei. Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cœli & arena maris. & nõ infirmatus eſt in fide nec cõſiderauit corpus ſuũ emortuũ, cum iam fere centum eſſet annorũ; & emortuam vuluam Saræ. In repromiſſione etiã dei non hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide; dans gloriam deo; pleniſſime ſciẽs: quia quecunq; promiſit deus potens eſt & facere. Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Non ẽ aũt ſcriptũ tantũ propter ipſum: quia reputatũ eſt illi ad iuſtitiã; ſed & ꝓpter nos

quibus reputabitur credentibus in eũ qui ſuſcitauit Ieſum Xp̃m dñm noſtrũ a mortuis: qui traditus eſt propter delicta noſtra: & reſurrexit ꝓpter iuſtificationẽ noſtram. Lec. III.

OSTENSO ꝙ promiſſio facta Abrahe & ſemini eius nõ ſit implenda per legẽ: hic oſtẽdit ꝙ ſit implẽda per fidem. Et circa hoc tria facit. Primo oſtẽdit per qd ſit hmõi promiſſio adimplenda. Scd'o oſtendit in quibus ſit adimplenda. ibi OMNI ſemini &c.) Tertio a quo ſit implenda. ibi. QVI viuificat mortuos &c.) Primo ergo cõcludit propoſitũ quaſi ex diuiſione. Videtur. n. neceſſariũ eſſe ꝙ promiſſio adimpleatur vel per fidem vel per legẽ. nõ autem per legem: quia promiſſio aboleretur. Vnde cõcludit. Ideo ex fide. ſ. conſequimur ꝓmiſſionem: vt heredes ſimus mundi. 1. Io. 5. Hec eſt victoria que vincit mundũ &c. Et hoc confirmat per cõtrarium medium ei quod ſupra aſſumpſerat. Dictum eſt. n. ꝙ ſi iuſtitia ex lege eſſet ꝓmiſſio aboleretur: ſed ſi ſit ex fide remanet firma ꝓmiſſio ꝓpter virtutem diuine gratie iuſtificantis hominẽ per fidem Et hoc eſt qd' dicit. VT PROMISSIO dei ſit firma:) non quidem per oppoſitiones hominum que poſſunt deficere. SED ſecundũ gratiam dei) que infallibilis eſt. ſcd'a Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea. & ſcd'a Corin. 1. Quotquot ſunt promiſſiones in illo. ſ. Chriſto eſt. i. veritatem habent.

Deinde cum dicit. OMNI ſemini &c.) Oſtendit in quibus impleatur predicta promiſſio. Et primo ꝓponit qd' intendit: & dicit ꝙ p̃dicta ꝓmiſſio ſic implẽda per fidẽ eſt firma per gratiã. oĩ ſemini. i. omni hoĩ qui fuerit qualitercunq; ſemẽ Abrahe. Eccl. 44. Cum ſemine eoꝝ pmanẽt bona: hereditas ſancta nepotes eoꝝ.

Secundo ibi. NON ei qui ex lege eſt ſolum: ſed & ei qui eſt ex fide Abrahe.) Exponit qd' dixerat omni ſemini. eſt enim quoddã ſemen carnale. ſcd'm illud Io. 8. Semen Abrahe ſumus. Eſt aliud ſemẽ ſpirituale. ſecundũ illud Mat. 3. Potẽs eſt deus de lapidibus his. i. de gẽtibus ſuſcitare filios Abrahe. Semẽ autem Abrahe carnale legem ſeruauit: ſed fidem eius etiã imitaẽ ſemen ſpirituale. Et ſic ſi per ſolam legẽ eſſet promiſſio nõ impleretur in omni ſemine: ſed ſolum in carnali. Quia vero implet per fidem que eſt omnibus communis: planum eſt ꝙ impletur in omni ſemine.

Tertio ibi. QVI EST pater &c.) Probat qd' ſuppoſuerat. ſ. ꝙ ſemẽ Abrahe ſit nõ ſolum quod eſt ex lege: ſed etiam qd' ex fide per authoritatẽ ſcripture: cuius primo ponit ſenſum dicens. QVI. ſ. Abraham eſt pater omniũ noſtrũ) . i. omnium credentiũ: ſiue Iudeorum ſiue gentiliũ. Supra eodẽ. Vt ſit pater omniũ credentium. Iſa. 51. Attendite ad Abrahã patrẽ veſtrũ Secũdo inducit authoritatẽ dicẽs. SICVT ſcriptum eſt.) Geñ. 17. QVIA patrẽ multarum gentiũ poſui te.) Littera alia habet. CONSTITVI TE.) qd' ſenſum nõ variat. Eccle. 44. Abrahã magnus pater multitudinis gẽtium. Tertio ibi. ANTE deũ &c.) Exponit quod dixerat. Sic. n. dictũ eſt poſui te quaſi iam eſſet impletum qd' lõge poſtea erat implẽdum: ſed que ſunt futura in ſeipſis in dei prouidẽtia ſunt preſentia ſecundum illud Eccle. 23. Dño deo noſtro anteq̃ crearentur omnia ſunt agnita ſicut & poſt pfectũ reſpicit omnia. Et ideo Apoſtolus dicit ꝙ hoc qd' dictum eſt. poſui te intelligendum eſt ante deum. i. in eius p̃ntia cui credidiſti. Crediderat. n. Abrahã deo futura p̃mittẽti ac ſi videret p̃ntia: qa vt dicitur Heb. 11. Fides eſt ſperandarum ſubſtãtia rerum argumentũ nõ apparentiũ.

Deinde cum dicit. QVI viuificat mortuos &c.) Oſtendit a quo ſit implenda hmõi promiſſio, dicens: qui. ſ. deus viuificat mortuos. i. Iudeos qui erãt mortui in peccatis cõtra legẽ agẽtes viuificat per fidem & gratiam: vt promiſſionem Abrahe cõſequantẽ. Io. 5. Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat &c. ET VOCAT ea que nõ ſunt) . i. gẽtiles vocat. ſ. ad gratiam. TANQVAM ea q̃ ſunt) . i. tãq̃ Iudeos. Infra. 9. Vocabo non plebem meã &c. Significat autẽ gentiles per ea que nõ ſunt: qui erãt omnino alienati a deo: ſicut primus Cori. 13. dicit. Si charitatẽ nõ habuero nihil ſum.

Et ſic per hmõi vocationẽ implebitẽ promiſſio Abrahe etiam in gentilibus. Vel ꝙ dicit. VOCAT ea quæ nõ ſunt) nõ intelligitur de vocatione tẽporali: ſed de vocatione p̃deſtinationis eterne qua vocanẽ & eliguntur etiã qui non ſunt ac ſi eſſent. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi cõſtitutionẽ. Et de hac vocatione dicitur Infra. 9. Nõ ex operibus ſed ex volũtate dictum qa maior ſeruiet minori. Vel vocationem hic dicit ſimplicẽ dei notitiã vel cognitionẽ qua cognoſcit futura que nõ ſunt in actu ſicut preſentia. Et hoc modo vocatio in pſalmo accipitẽ cum dicitẽ. Qui numerat multitudinẽ ſtellarum &c. Et ſcd'm hunc ſenſum qd' hic dicitẽ inducitẽ ꝓpter id qd' ſupra dictum eſt ante deum cui credidiſti. duo. n. videbanẽ obſtare ei qd' dictum eſt. patrẽ multarum gentiũ poſui te: quorum vnum erat: quia ipſe idem Abraham erat quaſi emortuus pre ſenectute: vt infra dicetẽ. Et contra hoc dicit. QVI viuificat mortuos.) Aliud autẽ ẽ: quia ille multe gẽtes nõdum erãt. Et contra hoc ſubdit. ET VOCAT ea que nõ ſunt, tanq̃ ea que ſunt.) Alia expõ

Deinde cum dicit. QVI cõtra ſpem.) Commendat fidẽ Abrahe. Et primo oñdit magnitudinem fidei eius. Secũdo efficatiã vel fructũ eius ibi. IDEO ET reputatũ eſt &c.) Circa primũ duo facit. Primo oſtendit magnitudinẽ fidei Abrahe quãtum ad promiſſionẽ ſeminis multiplicandi. Scd'o q̃tum ad repromiſſionẽ ſeminis exaltãdi. ibi. IN repromiſſione &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit fidem eius fuiſſe magnam. Scd'o oſtẽdit eam fuiſſe firmam. ibi. ET NON infirmatus in fide &c.) Circa primũ duo facit. Primo ꝓponit magnitudinem fidei Abrahæ dicens. QVI) . ſ. Abraham IN HANC SPEM.) credidit VT FIERET pater multaꝝ gentium.) ſed contra aliã ſpem. Quid ſit ſpes
Circa qd' conſiderãdum eſt ꝙ ſpes importat certam expectationẽ boni futuri: que quidẽ certitudo eſt quãdoq; ex cauſa humana ſiue naturali. ſecundũ illud prima Corin. 9. Debet in ſpe qui arat arare. quãdoq; vero certitudo expectãtis eſt ex cauſa diuina ſcd'm illud. p̃s. In te domine ſperaui &c. Hoc ergo bonũ, ꝙ Abraham fieret pater multarũ gentium: certitudinẽ habebat ex parte dei ꝓmittentis. Sed contrariũ apparebat ex cauſa naturali ſiue humana. Ideo dicit. QVI CONTRA ſpem cauſe naturalis vel humanæ CREDIDIT in ſpem) diuine ꝓmiſſionis. Quam quidem. i. ponit dicens ſecũdũ qd' dictũ eſt ei. ſ. Geñ. 22. Sic erit ſemẽ tuũ ſicut ſtelle cœli: & ſicut arena maris. Vtrunq; autẽ horum inducitẽ ꝓpter ſimilitudinẽ innumerabilis multitudinis. Nam quantũ ad ſtellas dicitẽ Deu. 1. Dominus deus veſter multiplicauit vos & eſtis hodie ſicut ſtellæ cœli. Quantũ ad arenam dicitẽ. 3. Reg. 4. Iuda & Iſrael innumerabiles ſicut arena maris ſunt. Poteſt tamẽ aliqua differentia inter vtrũq; attendi vt ſtellis cõparentẽ iuſti qui fuerunt ex ſemine Abrahe. Dañ. 12. Qui ad iuſtitiam erudiunt plurimos quaſi ſtelle in perpetuas eternitates. Arene autẽ cõparantur peccatores: qa fluctibus mundi quaſi cuiuſdã maris opprimuntur. Ie. 5. Poſui arenam terminum maris.

Deinde cũ dicit. ET NON infirmatus eſt.) Oſtendit firmitatem Abrahe quã primo proponit dicẽs. Et non infirmatus eſt. ſicut. n. tẽperantia oſtenditẽ nõ eſſe infirma que magnis cõcupiſcibilibus nõ vincitẽ: ita fides oſtẽditur nõ eſſe infirma, ſed fortis, que a magnis difficultatibus non ſuperatẽ. prĩa Pe. 5. Cui reſiſtite fortes in fide. 2. ibi. NEC conſiderauit &c.) Ponit difficultates ex quibus oñditur fides eius nõ fuiſſe infirma. Et primo qdẽ ex parte ipſius Abrahe cũ dicit. NON conſiderauit) . ſ. ad diſcredendũ promiſſionẽ CORPVS ſuum emortuũ) . ſ. qa iam mortificata erat in eo vis generatiua ꝓpter ſenectutẽ. Vnde dicit. CVM iam fere centum annoꝝ eſſet.) Abrahe. n. cẽtenario exiſtẽti natus eſt Iſaac. vt habetẽ Geñ. 21. Per annũ autẽ ante fuerat ſibi filius promiſſus. ſcd'm illud Geñ. 18. Reuertens veniã ad te tẽpore iſto & erit Sare filius. Sed videtur ꝙ nõ fuit corpus eius emortuũ q̃tum ad vim generatiuã: qa etiã poſt mortem Sare duxit Cethurã vxorem: que genuit ei filios: vt dicitẽ Geñ. 25. Dicũt ergo quidam ꝙ mortua erat in eo vis generatiua q̃tum ad hoc ꝙ ex muliere antiqua gñaret, nõ q̃tum ad hoc ꝙ De virtute generatiua abrahe an naturaliter fuerit mortua.
gñaret

gñaret filium es iuuécula. Solent.n. ſeneses iuuencu/
lis mulieribus ꝓlem gignere. nó autẽ ex antiquis quę
ſunt nimus aptę ad cócipiẽdum. Sed melius dicendu
videt̃ ꝙ Abrahę miraculoſe reſtitura erat vis gñandi:
& q̃tum ad Saram & q̃tum ad oẽs mulieres. Scd'o po/
nit difficultatem ex pte vxoris cũ dixit. ET EMOR/
TVAM vuluam Sarę) .ſ. nó cóſiderauit vt diſcrederẽt
Dicit autẽ emortuá q̃tum ad actum generandi: tum
ꝓpter ſterilitatẽ: tum ꝓpter ſenectutẽ. Iá.n. deſiderát
ei fieri muliebria: vt dicit̃ Gen. 18. Et ideo Iſa. 51. vbi di
citur. Attẽdite ad Abraham patrem veſtrum & ad Sa/
ram quę vos peperit: vt oſtenderet vtriuſq; mortifica/
tionem: & frigiditatem pręmiſit dicens. Attendite ad
petrã vñ excíſi eſtis: & ad cauerná laci de qua pciſi eſtis.

Deinde cũ dicit. IN REPROMISSIONE etiá dei
&c. Cõmendat fidem Abrahæ q̃tum ad iteratá pro/
miſſioné de ſeminis exaltatione. Et primo ponit fidei
firmitatẽ. Scd'o firmitatis cauſam ibi. DANS gloriá
deo.) Dicit ergo prim. IN REPROMISSIONE etiá
dei) .i. in iterata eius ꝓmiſſiõe: vel de ſeminis multitu
dine quá peomiſit. Primo quidem Gen. 15. dicẽs. Suſci
pe cœlũ & numera ſtellas ſi potes. & ibi. Infra. 17. Eris
pater multarũ gentium. & iterum Infra. 22. Multipli/
cabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli. Vel intelligẽdum
eſt in repromiſſione dei. i. in iterata ꝓmiſſione de exal
tatione ſeminis eius: qa cũ dixiſſet multiplicabo ſemẽ
tuum ſtatim ſubdit. Poſſidebit ſemẽ tuum portas ini
micorũ tuorum & benedicent̃ in ſemine tuo oẽs gen/
tes terrę. In hac quidẽ dei repromiſſione NON hæſi/
tauit) .i. non dubitauit. DIFFIDENTIA) .ſ. ꝙ diffi
deret de veritate diuinę promiſſionis. Iaco. 1. Qui hæ
ſitat, ſimilis eſt fluctui maris &c. SED cõfortatus eſt
fide) .i. fortiter fidei adhęſit. prima Petr. vlti. Cui reſi/
ſtite fortes in fide.

Conſequenter cum dicit. DANS gloriam deo.)
Aſſignat rationẽ firmitatis fidei eius dicens. Conforta
tus eſt inq̃ fidę dans gloriá deo inquátum .ſ. conſidera
uit omnipotẽtia eius. ps. Magna virtus eius &c. Vñ &
hic ſubditur. PLENISSIME ſciens qa quęcunq; pro
miſit deus potẽs eſt facere) Sap. 12. Subeſt. n. tibi cum
volueris poſſe. Ex quo patet ꝙ qcunq; nõ eſt firmus in
fide dei q̃tum eſt in ſe diuinę glorię derogat: vel q̃tum
ad eius veritatem: vel q̃tum ad eius potentiam.

Deinde cum dicit. ET REPVTATVM eſt ei.) Cõ/
mendat fidem Abrahę q̃tum ad eius effectũ. Et prio
ponit effectũ quẽ in ipſo habuit dicẽs. IDEO .ſ. quia
Abraham tam pfecte hoc ipſum credidit. REPVTA
TVM eſt illi ad iuſtitiá.) .i. Macha. 2. Et reputatũ eſt
ei ad iuſtitiam. Secundo oñdit effectum quẽ fides eius
habet etiam in aliis. Et circa hoc tria facit. Primo po/
nit ſimilitudinẽ effectus dicẽs. NON autẽ ſcriptum
eſt tñ ꝓptee ipſum: qꝛ reputatum eſt illi ad iuſtitiá)
vt .ſ. reputemus ꝙ ſoli Abrahę fides ad iuſtitiam repu
tata ſit. SED ſcriptũ eſt PROPTER nos quibus re
putabitur) .ſ. fides ad iuſtitiam. Infra. 15. Quęcunq;
ſcripta ſunt ad noſtrá doctriná ſcripta ſunt. Sic ergo
ſcriptum eſt ꝓpter eum vt ſit nobis in exẽplum: & pro
ptee nos vt ſit nobis in iuſtificationis ſpem. Scd'o ibi.
CREDENTIBVS in eum.) Oſtẽdit ſimilitudinẽ fidei
Reputata eſt. n. ad iuſtitiam fides Abrahę crẽdenti ꝙ
corpus ſuum emortuũ: & emortua vulua Sarę poſſet
viuificari ad filiorum procreationẽ. reputabitur & no
bis credẽtibus in eum. QVI ſuſcitauit dominũ no/
ſtrum Ieſum Chriſtũ a mortuis.) & in deum patrem
cui ipſe dicit in pſalmo: Tu autẽ dñe miſerere mei &
reſuſcita me. Et qa eadẽ eſt virtus patris & filii: ipſe ẽt
in ꝓpria virtute ſurrexit. Quod autẽ hęc fides iuſtifi/
cet. habetur Infra. 10. Si cõfitearis in ore tuo dominũ
Ieſum & in corde tuo credideris ꝙ deus illũ ſuſcitauit
a mortuis: ſaluus eris. Tertio ibi. QVI traditus eſt
&c.) Aſſignat cauſam quare fides reſurrectionis Chri
ſti iuſtificet dicens. qui .ſ. Chriſtus tradit⁹ eſt .ſ. in mor

Chriſtus traditus eſt a patre a ſeipſo a Iuda & a Iudeis

tem a deo patre. Infra. 8. Proprio filio ſuo nõ pepercit
deus ſed pro nobis oĩbus tradidit illũ. Et a ſeipſo Eph.
5. Tradidit ſemetipſum ꝓ nobis. Et a Iuda Io. 19. Qui
me tradidit tibi maius peccatũ hẽt. Et a Iudeis. Mat.
20. Tradẽt eum gẽtibus ad illudẽdum. ET RESVR
REXIT ꝓpter iuſtificationem noſtrá) .i. vt nos reſur

gendo iuſtificaret. Infra. 6. Quomodo Chriſtus reſur
rexit a mortuis per gloriá patris: ita & nos in nouita/
te vitę ambulemus. Et ꝙ ꝓpter DELICTA noſtra)
ſit tradit⁹ in mortẽ manifeſtũ videt̃ ex hoc ꝙ ſua mor
te meruit nobis deletionem peccatoꝝ: ſed reſurgendo
non meruit. qa in ſtatu reſurrectionis nõ fuit viator:
ſed cõprehẽſor. Et ideo dicẽdũ eſt ꝙ mors Chriſti fuit
nobis ſalutaris nõ ſolum per modu meriti: ſed etiam
per modũ cuiuſdá efficiẽtię. Cum enĩ humanitas Chri
ſti eſſet quodá modo inſtrumentũ diuinitatis eius: vt
Dama. dicit: oẽs paſſiones & actiões humanitatis Chri
ſti fuerũt nobis ſalutifere vt pote ex virtute diuinita/
tis prouenietes. Sed quia effectus habet aliqualiter ſi/
militudinem cauſę mortem Chriſti qua extĩcta eſt in
eo mortalis vita dicit eſſe cauſam extinctionis pecca/
toꝝ noſtroꝝ: reſurrectioné autẽ eius qua rediit ad no
uã vitá glię dicit eſſe cãm iuſtificatiõis ñrę per quá re/
dimus ad nouitatem iuſtitię Cap. V.

Mors Chriſti fuit nobis ſalutaris p modum meriti & efficientię

IVſtificati igitur ex fide: pacem ha/
bemus erga deum: per dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum: p quẽ
& contigit nobis: vt fide perducere/
mur in gratiá hanc in qua ſtamus
& gloriamur ſub ſpe gloriæ dei. Nec id ſolum:
verumetiam gloriamur ſup afflictionibus ſciẽ/ Iacob.
tes: † quod afflictio patientiam pariat: patien/
tia vero probationem probatio autẽ ſpem. Por/
ro ſpes non pudefacit: quod dilectio dei effuſa
ſit in cordibus noſtris p ſpiritum ſanctum: qui
datus eſt nobis.

IVſtificati igitur ex fide pacem habea
mus ad deum per dominũ noſtrum
Ieſum Chriſtum: per quẽ habemus
acceſſum per fidem in gratiá iſtá: in
qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ
dei. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tri/
bulationibus: ſcientes ꝙ tribulatio patientiá ope
ratur, patientia autem probationẽ: probatio ve/
ro ſpem. Spes autem non confundit: quia chari
tas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiri/
tum ſanctum qui datus eſt nobis.

POSTQVAM Apoſtolus oſtẽdit neceſ
ſitatẽ gratię Chriſti: qa ſine ea nec cogni/
tio veritatis gẽtibus nec circunciſio & lex
Iudęis profuerunt ad ſalutem. Hic inci/
pit cõmendare virtutem gratiæ. Et circa
hoc duo facit. Primo oſtẽdit quę bona p
gratiam cõſequamur. Scd'o a quibus malis per eam li
beremur ibi. PROPTEREA ſicut per vnũ hominem
&c. Circa primũ duo facit. Primo proponit modum
perueniendi ſeu viam qua venimus ad gratiam. Scd'o
oſtẽdit bona q̃ per gratiá cõſequimur. ibi. ET GLO/
RIAMVR in ſpe glorię &c. Circa primum duo facit.
Primo exhortat̃ ad debitum gratię vſum. Scd'o oſten/
dit nobis gratię aditũ ibi. PER QVEM acceſſũ &c.)
Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ fides reputabitur om
nibus ad iuſtitiá credẽtibus reſurrectioné Chriſti: quę
eſt cauſa noſtræ iuſtificationis. IVSTIFICATI igi
ex fide inq̃tum) .ſ. per fidẽ reſurrectionis affectũ eius
participamus. HABEAMVS pacem ad deũ) .ſ. ſubii
ciendo nos & obediendo ei. Iob. 22. Acquieſce igitur ei
& habeto pacẽ. Iob. 9. Quis reſiſtit ei & pacẽ habuit. Et
hoc PER IESVM Chriſtum dominũ noſtrũ qui nos
ad iſtá pacem pduxit. Ephe. 2. Ipſe eſt pax noſtra. Vn/
de ſubdit. PER QVEM Chriſtũ acceſſum habem⁹)
.ſ. tanq̃ p mediatorẽ. prla Thi. 2. Mediator dei & homi
num &c. Ephe. 2. Per ipſum acceſſum habemus ambo
in vno ſpiritu ad patrẽ. ACCESSVM) inquantum

In gratiã iſtã.i.in ſtatũ gratię. Io.1.Gratia & veritas p
Ieſum Chriſtum facta eſt. In qua.i.per quam gratiam
nõ ſolum reſurreximus a peccatis: ſed etiã ſtamus fi/
xi & erecti p affectum in cœleſtia.ps.Stãtes erãt pedes
noſtri.Idem. Nos autem ſurreximus & erecti ſum⁹ &
hoc PER FIDEM) per quã.ſ.gratiã conſequamur:
non quia fides precedat gratiam:cum potius per gra
tiam ſit fides.Ephe.2. Gratia eſtis ſaluati per fidem.ſ.
quia primus effectus gratię in nobis eſt fides.

Gra eſt prior fide natura, nõ tempore.

Deinde cũ dicit. GLORIAMVR in ſpe gloriæ &c.)
Oſtendit quę bona nobis per gratiã ꝓuenerũt. Primo
dicit ꝙ per gratiã habemus gloriã ſpei.Scđo ꝙ per gra
tiam habemus gloriã dei. ibi. NON ſolum autem.)
Circa primũ tria facit. Primo oñdit magnitudinẽ ſpei
in qua gloriamur.Scđo eius vehemẽtiã ibi. NON ſo
lum autẽ &c.) Tertio eius firmitatẽ ibi. SPES autẽ
nõ confundit &c.) Magnitudo autẽ ſpei cõſideraẽ ex
magnitudine rei ſperatę quã ponit dicens. ET GLO
RIAMVR in ſpe glorię filiorũ dei.) .i.ex hoc ꝙ ſpera/
mus nos adepturos gloriã filiorum dei. Per gratiã n.
Chriſti adepti ſumus ſpiritũ adoptionis filioꝝ dei: vt
diciẽ Infra.8.Sap.5.Ecce quomodo cõputati ſunt in/
ter filios dei.Filiis autẽ debeẽ hæreditas patris. Infra
8.Si autem filii & hęredes.hęc autem hęreditas eſt glo
ria quã deus habet in ſeipſo.Iob.4.Si habes brachium
vt deus &c.& huiuſmodi ſpes indita eſt nobis per Chri
ſtum.Pria Pet.1.Regenerauit nos in ſpẽ viuam per re/
ſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis in hęreditatẽ in
corruptibilem &c.Et hęc gloria quæ in futuro in no/
bis cõplebitur, Interim nunc in nobis inchoaẽ p ſpem
Infra.8.Spe ſalui facti ſumus.ps.Gloriabunẽ in te om
nes qui diligunt nomen tuum.

Deinde cũ dicit. NON ſolum autẽ &c.) Oſtẽdit vehe
mentiã huius ſpei.Qui.n.vehementer aliquid ſperat
libenter ſuſtinet ꝓpter illud:etiã difficilia & amara:ſi
cut infirmus ſi vehemẽter ſperat ſanitatem libẽter bi/
bit potionẽ amaram vt ſanetur per ipſam.Signũ ergo
vehemẽtis ſpei quã habemus ꝓpter Chriſtum eſt ꝙ nõ
ſolum gloriamur de ſpe futurę glorię:ſed etiã de ma/
lis quę pro ipſa patimur. Vnde dicit. NON ſolũ au/
tem gloriamur) .ſ.in ſpe glorię:ſed etiam GLORIA
MVR in tribulationibus) per quas ad gloriã perue/
nimus. Act.14.Per multas tribulationes oportet nos
introire regnũ cœloꝝ. Iaco.1.Omne gaudiũ exiſtima/
te fratres mei cum in tẽtationes varias incideritis. Et
cauſam oſtendit cõſequẽter dicẽs. SCIENTES &c.)
Vbi quatuor per ordinẽ ponit: quorũ primum eſt tri/
bulatio.de qua dicit. QVOD tribulatio patiẽtiam
operaẽ.) Non quidẽ ſic ꝙ tribulatio ſit eius cauſa effe
ctiua:ſed quia tribulatio eſt materia & occaſio exercẽ/
di patientie actũ. Infra.12.in tribulatione patientes.
Secũdo ponit patiẽtię effectũ cũ dicit. PATIENTIA
probationẽ.) Eccle.2. In igne ꝓbaẽ aurũ & argẽtum.
hoĩes vero receptibiles in camino humiliationis. Ma/
nifeſtũ eſt.n. ꝙ detrimentũ alicuius rei de facili ſuſti/
nemus ꝓpter rem quã magis amamus. Vnde ſi aliqs
in rebus corporalibus & tẽporalibus patiẽter ſuſtinet
ꝓpter cõſequẽda bona ęterna ſufficienter ex hoc pro/
batur ꝙ talis plus amet bona ęterna ꝗ tẽporalia. Sed
cõtra id qd hic diciẽ Iaco.1. Probatio fidei veſtrę patiẽ
tiam operaẽ. Dicendum eſt autẽ ꝙ ꝓbatio dupliciter
põt accipi. Vno modo ſcđm ꝙ eſt in ꝓbato.& ſic ꝓba/
tio eſt ipſa tribulatio p quã homo probaẽ.vnde idẽ eſt
dictũ ꝙ tribulatio patientiam operaẽ: & ꝙ tribulatio
ꝓbat patientiã. Alio modo accipitur ꝓbatio pro ꝓba/
tum eſſe. Et ita accipitur hic ꝙ patientia ꝓbationem
operaẽ: qa ex hoc ꝙ homo patiẽter tribulationẽ ſuſti/
net redditur iam probatus. Tertio ſubdit tertiũ dicẽs
PROBATIO vero ſpem) .ſ.operaẽ: quia.ſ.per hoc ꝙ
aliquis iam probatus eſt põt de eo ſpes haberi & ab ip
ſo & ab aliis: ꝙ ad hęreditatem dei admittaẽ. Sap.3.
Deus probauit illos & inuenit illos dignos ſe. Sic igiẽ
de primo ad vltimũ patet ꝙ tribulatio viam parat ad
ſpem. Vnde ſi aliquis vehementer gloriatur de ſpe. cõ
ſequens eſt vt de ipſis tribulationibus glorietur.

Tribulatio
Patientia
Probatio
Spes
Tribulatio nõ eſt cauſa effectiua patiẽtię ſed materialis.

Probatio vt eſt in ꝓbato & pro probatum eſſe.

Deinde cum dicit. SPES autẽ nõ cõfundit.) Oñ/
dit huiuſmodi ſpei firmitatẽ. Et primo ponit eam di/
cens SPES) autẽ hęc qua ſperamus gloriam filiorũ
dei NON confundit) .i. nõ deficit niſi homo ei defi/
ciat. Ille diciẽ a ſpe ſua cõfundi qui deficit ab eo quod
ſperat.ps.In te domine ſperaui nõ confundar in ęter
num.Eccle.2. Nullus ſperauit in domino & confuſus
eſt.2.ibi. QVIA charitas dei &c.) Ponit certitudinis
ſpei duplex argumẽtum: quoꝝ primũ eſt ex dono ſpi/
ritusſancti.ſecũdũ ex morte Chriſti. ibi. VT QVID
enim Chriſtus &c.) Dicit ergo primo ex hoc poſſumus
ſcire ꝙ ſpes nõ confundit: qa CHARITAS dei diffu
ſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ qui da/
tus eſt nobis.) Charitas dei autẽ dupliciter accipi põt.
Vno modo pro charitate qua diligit nos deus. Hie.31
Charitate perpetua dilexi te. Alio mõ poteſt dici chari
tas dei qua nos deum diligimus, infra.8. Certus ſum
ꝙ neqꝫ mors neqꝫ vita ſepabit nos a charitate dei. Vtra
que autem charitas dei cordibus noſtris diffunditur
per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis. Spiritum enĩ
ſanctum q eſt amor patris & filii dari nobis, eſt nos ad
duci ad participationẽ amoris qui eſt ſpiritus ſanct⁹.
A qua qdẽ participatione efficimur dei amatores. Et
hoc ꝙ ipſum amamus ſignũ eſt ꝙ ipſe nos amet. pro/
uerb.8. Ego diligentes me diligo. Nõ quaſi nos primo
dilexerimus deũ: ſed quoniã ipſe prior dilexit nos: vt
diciẽ prima Io.4. Dicitur autẽ charitas qua nos deus
diligit in cordibus noſtris diffuſa eſſe: quia eſt in cor/
dibus noſtris patẽter oſtenſa per donũ ſancti ſpiritus
nobis impreſſum. pria Io.3. In hoc ſcimus quoniam
manet in nobis deus &c. Charitas autẽ qua nos deum
diligimus diciẽ in cordibus noſtris diffuſa.i.qa ad om
nes mores & actus animę pficiẽdos ſe extẽdit. nam vt
dicit.1.Corin.13. Charitas patiẽs eſt benigna eſt &c. Ex
vtroqꝫ autẽ intellectu horum verborũ concluditur ꝙ
ſpes non confundit. ſi.n.accipiaẽ charitas dei qua nos
diligit deus: manifeſtũ eſt ꝙ his quos diligit ſeipſum
non negabit. Deu.33. Dilexit populos omnes ſancti in
manu illius ſunt. Similiter etiã ſi charitas dei accipia/
tur qua nos deum diligimus: manifeſtum eſt ꝙ ſe dili
gentibus bona ęterna prępárauit. Io.14. Si quis diligit
me diligetur a patre meo &c.

Charitas qua deus nos diligit & ecõtra.

Chriſtus.n.cum adhuc eſſemus infirmi iux
ta temporis rationem: pro impiis mortuus eſt.
Nam vix pro iuſto quiſꝗ morietur. Siquidem
pro bono forſitan aliquis etiam mori ſuſtinet. Heb.9. 1.Pet.3.
Cõmẽdat autem ſuam charitatẽ erga nos deus:
quod cũ adhuc eſſemus peccatores Chriſtus p
nobis mortuus fuit. Multo igitur magis iuſtifi/
cati nũc ſanguine eius ſeruabimur p eũ ab ira.
Nam ſi cũ inimici eſſemus: reconciliati ſumus
deo per mortẽ filii eius: multo magis recõciliati
ſeruabimur per vitã ipſius. Nõ ſolũ autẽ hoc,
verumetiam gloriantes in deo per dominũ no
ſtrum Ieſum Chriſtum: per quem nunc recon
ciliationem aſſequuti ſumus.

Vt quid.n.Chriſtus cum adhuc infirmi eſſe
mus ſecũdum tempus pro impiis mortuus eſt?
Vix enim pro iuſto quis moritur. Nam pro bo
no forſitan quis audeat mori. Cõmẽdat autem
charitatẽ ſuam deus in nobis: quoniam ſi cum
adhuc peccatores eſſemus ſecundũ tẽpus. Chri
ſtus pro nobis mortuus eſt; multo igitur ma/
gis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui eri/
mus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſe
mus reconciliati ſumus deo per mortẽ filii eius,
multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ip
ſius. Non ſolũ autem, ſed & gloriamur in deo
per dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ: p quẽ nũc

reconciliationem recepimus. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus oſtēdit firmitatē ſpei per donum ſpirituſſancti: hic oſtēdit idem per mortē Chriſti. Et prīo ꝓponit queſtionē. Scd'o oſtendit difficultatem ibi. VIX ENIM pro iuſto &c.) Tertio determinat queſtionis veritatē ibi. COMMENDAT autem ſuā charitatē &c.) Dicit ergo primo dictū eſt ꝙ ſpes non confundit: quod quidē apparet hoc conſiderāti. VT QVID enim Chriſtus cū adhuc infirmi eſſemus) .ſ. infirmitate peccati. ps. Miſerere mei dn̄e quoniā infirmus ſum. Nam ſicut per corporalē infirmitatem diſſoluitur humorū debita harmonia: ita etiā per peccatum debitus ordo affectionum excluditur. CVM ERGO adhuc infirmi eſſemus Chriſtus mortuus eſt pro impiis.) pria Pet. 3. Chriſtus ſemel ꝓ peccatis noſtris mortuus eſt iuſtus pro iniuſtis. ET HOC ſecundū tempus) .i. vt certo tempore in morte moraret: die. ſ. tertia reſurrecturus. Mat. 12. Sicut fuit Ionas in vētre cęti tribus diebus & tribus noctibus ſic erit filius hominis in corde terrę. Hoc ergo magnum eſt ſi conſideremus quis mortuus ſit. Magnum etiā eſt ſi cōſideremus pro qbus eſt mortuus. Non poteſt autē eſſe vt tam magnum quid faciat niſi propter aliquem certū fructū. ſcd'm illud ps. Que vtilitas in ſanguine meo dum deſcēdo in corruptionem? quaſi dicat. Nulla: ſi non ſequatur humani generis ſalus.

Deinde cum dicit. VIX ENIM pro iuſto &c.) Oſtēdit predictę quæſtionis difficultatē ex parte eorū pro qbus Chriſtus mortuus eſt. ſ. pro impiis dicens. VIX ENIM quis) .i. aliqs morit PRO hoīe iuſto) liberādo quinimo: vt dicit Iſa. 57. Iuſtus perit & non eſt qui recogitet in corde ſuo &c. Ideo dico. VIX MORITVR) NAM forſitan quis) .i. aliquis rarius ex zelo virtutis AVDEAT mori pro bono hoīe.) Rarum. n. eſt, propter hoc qd' eſt maximū. vt enim dr̄ Io. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet &c. Illud autē qd' Chriſtus fecit, vt qs moriatur ꝓ impiis & iniuſtis nunq̄ inuenitur. Et ideo merito admirandū eſt quare Chriſtus hoc fecerit. Poteſt autē & aliter legi: vt pro iuſto intelligamus aliquem in virtute exercitatū: per bonū autem hoīem innocentē. Et quāuis ſcd'm hoc iuſtus ſit pręſtantior bono: tamen ꝓ iuſto vix aliqs moritur. Cuius ratio eſt: quia innocēs qui per bonū intelligitur magis miſerādus videt ꝓpter defectū ętatis vel alicuius huiuſmodi. iuſtus aūt qa perfectus eſt & abſq; defectu, nō habet in ſe miſericordię malitiā. Quod ergo aliquis moriat pro innocente poteſt ex cōpaſſione miſericordię prouenire. Sed ꝙ aliquis moriatur pro iuſto prouenit ex zelo virtutis qui in paucioribus inuenitur q̄ miſericordię paſſio.

Vel abſolute

Alia expō

Deinde cum dicit. COMMENDAT autē &c.) Reſpondet pręmiſſę queſtioni. Et primo ponit reſponſionem. Scd'o ex hoc arguit ad propoſitū ibi. MVLTO ergo magis.) Tertio oſtendit neceſſitatem cōſequētię ibi. SI ENIM cum inimici &c.) Dicit ergo primo. Queſitum eſt quare Chriſtus pro impiis mortuus eſt. Et ad hoc eſt reſpōſio: quia per hoc DEVS ſuā charitatem commendat in nobis) .i. per hoc oſtēdit ſe nos maxime diligere. QVONIAM ſicū adhuc peccatores eſſemus Chriſtus mortuus eſt pro nobis. & hoc ſecundū temp' ſicut ſupra expoſitū eſt. Ipſa autē mors Chriſti pro nobis charitatē oſtendit dei: quia dedit filium ſuum vt pro nobis ſatiſfaciens moreretur. Io. 3. Sic deus dilexit mundū &c. Et ita ſicut charitas dei patris ad nos oſtēdit per hoc ꝙ ſpiritum ſuum dedit nobis vt ſupra dictum eſt. ita & per hoc ꝙ dedit filiū ſuū vt hic dr̄. Sed in hoc qd' dicit cōmendat: immenſitatē quādam diuinę charitatis aſſignat: quę quidē oſtendit tur. tum ex ipſo facto: qa. ſ. dedit filium ſuū vt moreretur pro nobis. tum ex parte noſtrę conditionis: quia hoc nō fecit ꝓuocatus noſtris meritis cū adhuc peccatores eſſemus. Ephe. 2. De' q diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatē qua dilexit nos, cū eſſemus mortui peccatis cōuiuificauit nos Chriſto &c.

Conſequēter cum dicit. MVLTO ergo magis &c. Cōcludit ꝓpoſitum ex pręmiſſis dicens. Si Chriſtus ꝓ nobis mortu' eſt cū adhuc peccatores eſſemus, MVLTO MAGIS iuſtificati nunc in ſanguine ipſius) ſicut ſupra tertio habitum eſt: quem propoſuit deus propiciatorem per fidē. per ſanguinē ipſius, ſalui erimus ab ira. i. a vindicta dānationis ęternę quam propter peccata homines incurrūt. Mat. 3. Genimina viperarum quis demonſtrauit &c.

Deinde cū dicit. SI ENIM cum inimici.) Oſtēdit neceſſitatem prędictę conſequētię quę ꝓcedit a minori ad maius affirmādo. Et eſt ibi obſeruāda duplex cōparatio minoris ad maius. Vna quidē ex pte noſtra. Alia ex parte Chriſti. Ex parte quidē noſtra, comparat inimicos, recōciliatis. Minus enim videt ꝙ aliquis bene faciat inimicis, q̄ iam reconciliatis. Ex parte Chriſti cōparat mortem vitę. Potentior enim videtur vita ei' q̄ mors: quia vt dr̄. 2. Corin. vlti. Mortuus eſt ex infirmitate. ſ. carnis noſtrę: ſed viuit ex virtute dei. Et ideo dicit: rōne cōcluſum eſt ꝙ MVLTO MAGIS viuificati ſalui erimus p ipſum.) SI ENIM cū inimici eſſemus recōciliati ſumus deo.) & hoc per mortē filii ei' MVLTO MAGIS iam nos reconciliati ſalui erimus.) & hoc IN VITA IPSIVS.) Eſt autem cōſiderādum ꝙ homo dicit inimicus deo dupliciter. Vno modo qa cōtra deum inimicitiā exercet dum eius mādatis renititur. Iob. 15. Cucurrit aduerſus deum erecto collo. Alio modo per hoc ꝙ deus homines odio habet: non quidem ſecūdum ipſum quod fecit: quia quātum ad hoc dicitur. Sap. 11. Dilexiſti omnia & nihil odiſti &c. Sed quātū ad hoc qd' in hoīe inimicus homo. i. diabolus fecit. i. q̄tum ad peccatum. Sap. 14. Similiter odio ſunt deo impius &c. Et Eccle. 13. Altiſſimus odio habet peccatores. Subtracta inimicitię cauſa. ſ. peccato p Chriſtum, ſequit reconciliatio per ipſum. 2. Corin. 5. Deus erat in ipſo mūdum reconcilians ſibi. Peccatum autem noſtrum ſublatū eſt per mortem filii eius. Circa quod cōſiderandū eſt ꝙ mors Chriſti tripliciter cōſiderari pōt. Vno modo ſecūdum ipſam rationē mortis. Et ſicut dr̄ Sap. 1. Deus mortē nō fecit in humana natura: ſed eſt per peccatū inducta. Et ideo mors Chriſti ex cōmuni mortis rōne non fuit ſic deo accepta vt per ipſam reconciliaret: quia deus nō lętatur in perditione viuorum vt dicitur Sap. 1. Alio modo pōt mors Chriſti conſiderari ſcd'm ꝙ eſt in actione occidētium quę maxime deo diſplicuit. Vnde cōtra eos Petrus dicit Act. 3. Vos ſanctum & iuſtū negaſtis & petiſtis homicidam &c. Vnde mors Chriſti ſic conſiderata nō potuit eſſe reconciliationis cauſa: ſed magis indignationis. Tertio modo pōt conſiderari ſecūdum ꝙ proceſſit ex voluntate Chriſti patientis quę quidem volūtas informata fuit ad mortem ſuſtinēdam. Tum ex obedientia ad patrē. Phil. 2. Factus eſt obediens patri vſq; ad mortē. Tum etiā ex charitate ad homines. Ephe. 5. Dilexit nos & tradidit ſe ꝓ nobis. Et ex hoc mors Chriſti fuit meritoria & ſatiſfactoria pro peccatis noſtris: & in tantum deo accepta ꝙ ſufficit ad reconciliationē omnium hoīum etiā occidentium Chriſtum ex quibus aliqui ſunt ſaluati ipſo orante quando dicit Luc. 23. Ignoſce illis: quia neſciunt quid faciunt.

Cōparatio e parte noſtra & dei.

Nō eſt inimicus dei vl' qa trāſgreſſor eſt mādatis eius vel ipſe odio habet hoīem

Mors Chriſti vt mors vt ex crucifixorib' & ex volūtate chri patientis

Deinde cum dicit. NON ſolum autē &c.) Oſtēdit quę bona iam in re conſequimur per gratiam dicens. NON ſolum autē gloriamur in ſpe glorię) quā in futuro expectamus. SED IN deo) .i. in hoc ꝙ ſumus etiā nunc deo coniuncti p fidem & charitatem. 1. Cor. 1. & 2. Cor. 10. Qui gloriatur in domino &c. Et hoc quidem. PER dominū noſtrum Ieſum Chriſtū per quē) etiam NVNC in pręſenti tempore RECONCILIATIONEM accepimus) vt de inimicis facti ſimus amici. Col. primo. Per eum placuit recōciliari omnia &c. Poſſet autem & continuari cū eo qd' dictum eſt. ſalui erimus in vita ipſius a peccato & a pœna: & nō ſolum ſalui erimus a malis: ſed etiā gloriamur in deo. i. per hoc ꝙ erimus idem in futuro cum ipſo. Io. 17. Vt ſint vnum in nobis ſicut & nos vnum ſumus.

Propterea quemadmodum propter vnum hominem peccatum in mundū introiit; ac per peccatum mors; & ſic in omnes homines mors pertranſiit; quatenus omnes peccauimus.

Propterea ſicut per vnum hominem, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatū mors; & ita in omnes hoīes mors pertranſijt; in quo omnes peccauerunt Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit quę bona per gratiam Chriſti cōſecuti ſumus: hic cōſequenter oſtēdit a qbus malis per eam liberemur. Et circa hoc tria facit. Primo enim oſtendit ꝙ per gratiā Chriſti liberati ſumus a ſeruitute peccati. Sec̄do oſtendit ꝙ p gratiā eius ſumus liberati a ſeruitute legis ſeptimo cap̄. ibi. AN IGNORATIS fratres &c.) Tertio oſtēdit ꝙ per gratiam Chriſti liberamur a damnatione. 8. cap̄. ibi. NIHIL nūc damnationis &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit ꝙ per gratiam Chriſti liberamur a peccato originali preterito. Secūdo oſtendit ꝙ ea tuti regimur contra peccata futura. ibi. QVID ergo dicemus &c.) Circa primū duo facit. Primo agit de proceſſu peccati. Secundo de ꝓceſſu gratię deſtruētis peccatum ibi. SED NON ſicut delictum &c. Circa primum duo facit. Primo proponit proceſſum peccati. Secūdo māifeſtat: ibi. VSQVE ad legem &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit ꝓceſſum peccati Secundo oſtēdit eius nullitatem ibi. ET ITA in omnes &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit peccati originem. Secūdo originem mortis. ibi. ET PER peccatum mors &c.) Dicit ergo primo ꝙ p Chriſtum recōciliationem accepimus. Ita enim a Chriſto reconciliatio procedit in mundum ſicut PER VNVM hominem) .ſ. per Adam PECCATVM intrauit in hūc mūdum.) primę Corin. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes viuificabunt̄. Eſt autem hic cōſiderādum ꝙ Heretici Pelagiani peccatum originale in paruulis eſſe negantes hęc verba Apoſtoli dicebant eſſe intelligenda de peccato actuali. Quod quidem ſcūdum eos in hunc mūdum intrauit p Adā inquātum omnes peccātes peccatum Adę imitantur. ſecundū illud Oſeę. 6. Ipſi autem ſicut Adam trāſgreſſi ſunt pactum &c. Sed ſicut Augu. dicit cōtra eos ſi de introitu peccati actualis, qui eſt per imitationem hic Apoſtolus loqueretur. nō diceret peccatum per hominem in hunc mundum intraſſe: ſed magis per diabolum. quē peccantes imitantur, ſcd̄m illud Sap̄. 2. Inuidia diaboli mors &c. Eſt ergo intelligendū ꝙ per Adā peccatum in hūc mundū intrauit: nō ſolum imitatione: ſed etiā propagatione. I. per carnis originē vitiatā ſcd̄m illud Ephe. 2. Eramus natura filij irę. Et in pſalmo. Ecce enim in iniqtatibus cōceptus ſum &c. Sed videtur hoc eſſe impoſſibile ꝙ p originem carnis peccatum ab vno in alium traducat̄. peccatum enim eſt in anima rationali quę nō traducit̄ per originē carnis Tum quia intellectus non eſt alicuius corporis actus: & ita nō pōt per virtutem corporalis ſeminis cauſari: vt Philoſophus dicit in libro de generatione aīalium. Tūm etiā quia cum aīa rōnalis ſit quædam res ſubſiſtens: vt puta per ſe operationem habens: & corpore corrupto nō corrumpat̄. cōſequens eſt ꝙ nō generet̄ corpore generato: ſicut alię formę quę nō poſſunt per ſe ſubſiſtere: ſed potius cauſatur a deo. Conſequēs igitur videt̄ ꝙ nec peccatum quod eſt accidens animę ꝙ poſſit per carnis originem tradnci. Ad hoc autem rationabiliter reſpondetur ꝙ licet in ſemine non ſit anima eſt tamen in ſemine virtus diſpoſitiua corporis ad animę receptionem: quę cū corpori infundit̄ etiā ei ſuo modo conformatur: eo ꝙ omne receptum eſt in recipiente per modum recipientis. Et exinde videmus ꝙ filii ſimilantur parentibus non ſolūm defectibus corporalibus: ſicut ꝙ leproſus generat leproſum: & podagricus podagricum: ſed etiam in defectibus animę: ſicut iracundus iracundum: & amentes ex amentibus naſcuntur. Quamuis enim pes qui eſt ſubiectum podagrę non ſit in ſemine: nec anima quę eſt ſubiectum irę vel amentię, eſt tamen in ſemine virtus formatiua corporalium membrorum & diſpoſitiua ad animam. Sed adhuc remanet dubitatio: qa defectus qui ex vitiata origine trahuntur nō habent rationem culpę. Non enim merentur pœnam: ſed magis miſericordiam: ſicut Philoſophus dicit de eo qui naſcitur cęcus vel quocunqꝫ alio modo aliter orbatus. Et hoc ideo qa de ratione culpę eſt ꝙ ſit voluntaria & in poteſtate hominis cui culpa imputat̄. Sic igitur ſi aliquis defectus in nos peruenit p originem primi parentis nō videtur in nobis habere rationem culpę: ſed pœnę. Et ideo dicēdū eſt ꝙ ſicut peccatum actuale eſt peccatum pſonę: qa per voluntatem perſonę peccātis cōmittitur: ita peccatum originale eſt peccatū naturę quod per voluntatem principij humanę naturę cōmiſſum eſt. Eſt enim cōſiderandum ꝙ ſicut diuerſa corporis membra ptes ſunt perſonę vnius hominis: ita oēs homines ſunt partes, & quaſi quędā membra humanę naturæ. Vnde & Porphyrius dicit ꝙ pticipatione ſpeciei plures homines ſunt vnus homo. Videmus autem ꝙ actus peccati exercitus per aliquod membrū: puta p manum vel pedem nō habet rationem culpę ex volūtate manus vel pedis: ſed ex volūtate totius hoīs a qua ſicut a quodā principio deriuatur motus peccati ad ſingula mēbra Et ſimiliter a voluntate Adę qui fuit principiū humanę naturę tota inordinati naturę habet culpę rōnem in oībus ad quos puenit quātum ad hoc ꝙ ſuſceptiui ſunt culpæ. Et ſicut peccatum actuale qđ eſt peccatū perſone trahitur ad ſingula mēbra per aliquē actum perſonalem: ita peccatum originale trahitur ad ſingulos hoīes per actum naturę qui eſt generatio. Et ita ſicut per generationem humanā natura trahitur: ita etiam per generationē traducitur defectus humanæ naturę qui eſt conſecutus ex peccato primi parentis. Eſt autē hic defectus carentia originalis iuſtitię q̄ erat primo homini diuinitus collata: nō ſolum vt erat perſona quędam ſingularis: ſed etiam vt erat principium humanę naturę: vt. ſ. eā ſimul cum natura in poſteros traduceret. Et ideo ſimili modo amiſſionē huius originalis iuſtitię per peccatum ad poſteros tranſmiſit habentē in eis rationem culpę ratione iam dicta. Et ideo dicit̄ ꝙ in ꝓceſſu originalis peccati perſona infecit naturam. ſ. Adam peccans vitiauit humanam naturam ſed poſtmodum in aliis natura vitiata inficit perſonā dum. ſ. genito imputatur ad culpā naturę vitium ꝓpter voluntatem primi parentis vt dictum eſt. Ex hoc autē patet ꝙ licet primū peccatum primi parētis per originem traducat̄ in poſteros. alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominū in filios nō traducunt̄: quia per ſolum primum peccatum ſublatū eſt bonū naturę qđ erat per originem naturę traducendū. per alia vero peccata ſubtrahit̄ bonū gratię perſonalis qđ nō tranſit ad alios poſteros: & inde etiā eſt ꝙ quamuis peccatum Adę deletū fuerit per ſuā penitentiā. iuxta illud Sap̄. 10. Eduxit illū a delicto ſuo. Non tamē eius pœnitētia delere potuit peccatū poſterorū: qa eius pœnitentia fuit per actum perſonalē: quia vltra eius perſonam nō ſe extēdebat. Et ꝓpter hoc eſt vnum tantum originale peccatū: quia ſolus defectus cōſequens primū peccatum originaliter deriuatur ad poſteros. Et ideo Apoſtolus ſingulariter dicit. PER VNVM hominem peccatū in hunc mundū intrauit.) Non autē dixit pluraliter peccata: qđ fuiſſet dicendū ſi de actualibus loqueret̄. Dicitur autē quādoqꝫ pluraliter peccata originalia ſicut in p̄s. In peccatis concepit me mater mea: qa cōtinet virtualiter multa peccata inquātū ex corruptione fomitis inclinamur ad multa peccata Sed videtur ꝙ peccatum originale non intrauerit in hunc mundū PER VNVM hominem) .ſ. Adam: ſed magis per vnā mulierē. ſ. Euam: quę primo peccauit. ſcd̄m illud Eccle. 25. A muliere factum eſt initiū peccati: & per illā omnes morimur. Ad hoc reſpōdetur in glo. dupliciter. Vno modo: qa cōſuetudo eſt ſcripturę vt genealogię nō per mulieres: ſed p viros texant̄. ſicut patet Mat. 1. & Luc. 3. Et ideo Apoſtolus hic volēs quaſi genealogiam quādam peccati oſtēdere nō fecit mentionem de muliere: ſed ſolū de viro. Alio modo quia etiā mulier de viro ſumpta eſt: & ideo qđ eſt mulieris attribuitur viro. Poteſt etiā alio modo dici & melius ꝙ cum peccatū originale traducatur ſimul cum natura ſicut dictū eſt: ſicut per virtutem actiuam viri muliere materiam miniſtrāte natura traducit̄: ita & peccatū originale. Vnde ſi Adam non peccaſſet Eua peccante, non

Error Pelagianorum de peccato originali.

Peccatū per Adā in mundum imitatione & propagatione

Dubium de peccato originali.

Quō pctm̄ p originē carnis in aīam producatur.

Peccatū originale eſt voluntariū ſicut pctm̄ actuale: & iō hēt rationē culpę

Quid eſt peccatū originale

Pctm̄ originale eſt vnū.

Pctm̄ originale in plurali dr̄ q contīnet virtualiter plā pctā.

Genealogia pcti deſcribitur.

Si Eua pecc

eſſet Adam aſit nō, peccatū nō fuiſſet ad poſteros tranſductum

non propter hoc fuiſſet peccatū traductum ad poſteros. illa.n.eſt cauſa quare Chriſtus peccatum originale nō traxit. qa ex ſola fœmina ſine virili ſemine carnē accepit. Per hoc verbū Apoſtoli Aug. reſpōdet Iuliano heretico in hūc modū quęrenti non peccat iſte qui naſcitur: nō peccat iſte qui gennit: non peccat ille qui cōdidit. per quas igiť rimas inter tot pręſidia innocētię peccatū fingis ingreſſum? Sed Aug. rńdet qd quęris latentē rimam cū hēat apertiſſimā ianuā? Nā ſecūdū Apoſtolū p vnū hoīem peccatū in hūc mūdū intrauit.

Conſequēter tāgit ingreſſum mortis in mundū cū dicit. ET PER peccatū mors) .ſ. in hunc mundum intrauit. ſcđm illud Sap. 1. Iniuſtitia mortis eſt acquiſitio. Videť autē φ mors non ſit ex peccato: ſed magis ex natura vt pote proueniens ex neceſſitate materiæ. Eſt.n. corpus humanū ex cōtrariis cōpoſitum. Vnde eſt naturaliter corruptibile. Dicendū eſt autē φ natura humana dupliciter poteſt cōſiderari. Vno modo ſecundum principia intrinſeca: & ſic mors eſt ei naturalis. Vnde Seneca dicit in libro de remediis fortuitorū, φ mors natura eſt hoīs, non pœna. Alio modo poteſt cōſiderari natura hoīs ſcđm φ per diuinā ꝓuidentiā fuit ei per iuſtitiā originalē ꝓuiſum. Quę quidem iuſtitia erat quędā rectitudo vt mens hoīs eſſet ſub deo & inferiores vires eſſent ſub mente: & corpus ſub aīa: & oīa exteriora ſub hoīe. ita.ſ. φ q̄diu mens hoīs deo ſubderetur vires inferiores ſubdereنť rationi & corpꝰ animę indeficienter ab ea vitam recipiēs & exteriora homini: vt.ſ. oīa ſeruirent & nullū ex eis nocumētum ſentiret. Hoc autē ꝓuidentia diuina diſpoſuit ꝓpter dignitatē animæ rationalis quę cū naturaliter ſit incorruptibilis debebať ſibi incorruptibile corpus: ſed quia corpus quod eſt ex cōtrariis cōpoſitū oportebat eſſe organū ſenſus: & tale corpus ſcđm naturam ſuā incorruptibile eſſe nō poteſt, ſuppleuit potentia diuina quod deerat naturę humanę, dās animę virtutem cōtinēdi corpus incorruptibiliter: ſicut faber ſi poſſet dare ferro ex quo cultellū fabricat virtutem vt rubiginem nullā cōtraheret. Sic ergo poſtq̄ mens hoīs p peccatū eſt a dei ſubiectione auerſa. amiſit virtutem cōtinendi inferiores vires & etiam corpus & exteriora: & ſic incurrit mortē naturalem a cauſis intrinſecis & violentiam ab exterioribus nocumentis.

Natura hūana ſcđm principia naturalia & ſecundū φ ſubeſt diuinę ꝓuidentię

Deinde cum dicit. ITA ET in omnes &c.) Oſtendit vniuerſalitatem huius ꝓceſſus & q̄tum ad mortē, & q̄tum ad peccatū ordine tamē retrogrado. Nam ſupra prius egit de ingreſſu peccati q eſt cauſa ingreſſus mortis. nunc autē prius agit de vniuerſalitate mortis tanq̄ de manifeſtiori. Et hoc eſt qđ dicit. Et ita mors ſcilicet vel peccatum primi parentis ptranſiit in omnes: quia.ſ. per originem vitiatam contrahunt homines neceſſitatē moriendi. 2. Reg. 14. Omnes morimur. ꝓs. Quis eſt homo qui viuit &c.

Deinde tangit vniuerſalitatē ꝓceſſus peccati cū dicit. IN QVO oēs peccauerunt.) Quod ſicut Aug. dicit in glo. poteſt dupliciter intelligi. Vno modo in quo.ſ. primo hoīe: vel in quo.ſ. peccato. quia.ſ. eo peccante quodāmodo oēs peccauerūt, inquantum in eo erant ſicut in prima ſua origine. Sed cū Chriſtus etiā originē ex Adam traxerit: vt patet Luc. 3. Videť φ etiā ipſe eo peccāte peccauerit. Ad hoc reſpōdet Aug. ſup Geń. ad litterā: φ Chriſtus nō omni modo fuit in Adā quo nos fuimus. nos enim fuimus & ſcđm corpulētiā ſubiectam, & ſecūdum ſeminalē rationē. Chriſtus aūt fuit in eo ſolū ſecūdū corpulentā ſubſtātiam. Quod quidā male intelligētes putauerunt φ tota ſubſtātia corporum humanoꝝ quę ptinet ad veritatē humanę naturę fuerit actu in Adam vt per quandā multiplicationē diuina virtute factā. ſi quod ſumptum eſt ab Adam ſit in tanta quātitate corporū ampliatum. Sed hoc eſt incōueniens opa naturę miraculo attribuere: ꝓſertim quia videmus φ corpus humanū quātumcūq̄ ſit de veritate humanę naturę corrūpiť & accipit aliā formā. Vnde qa omne gńabile eſt corruptibile & ecōuerſo: oportet dicere φ materia quę ante gńationem hoīs ſub alia forma q̄ humana fuit: formam humanę carnis aſſumpſerit: & ſic nō totū quod eſt in corpibus noſtris ad veritatē naturę pertinēs fuit actu in eodem

In quo hoīe vel peccato. Dubium de Chriſto.

Xp̄s fuit i adā ſcđm corpulentiā: nō autem ſcđm rationē ſeminalem.

ſed ſolū ſecundū originē. prout.ſ. effectus eſt in principio actiuo. Scđm hoc ergo intelligēdum eſt φ cum in noſtra gńatione ſit & materia corporalis quā fœmina miniſtrat & vis actiua quę eſt in ſemine maris, vtrūq̄ p originē reduciť in Adam, ſicut in primū principiū. Et ideo dicimur in eo fuiſſe & ſecūdum rationē ſeminalem, & ſcđm corpulentā ſubſtantiā: qa.ſ. vtrūq̄ ab eo proceſſit. In generatione autē Chriſti fuit corpulenta ſubſtātia quā traxit de virgine: loco aūt rōnis ſeminalis, fuit virtus actiua ſpūſſancti: quę nō deriuať ab Adam: & ideo nō fuit in Adam ſcđm ſeminalē rationem: ſed tantū ſcđm ſubſtantiā corpulentā. Sic igitur nos accepimus peccatū ab Adam & traximus: atq̄ naturā humanam ab eo accipimus ſicut a principio actiuo: quod eſt eſſe in eo ſcđm ſeminalē rōnem: qđ quidem nō cōpetit Chriſto vt dictū eſt. Videť vlterius φ peccatum originale nō tranſeat in oēs: qa baptizati a peccato originali purgāť p baptiſmum: ita videtur φ nō poſſint in poſteros peccatū trāſmittere quod non habent. Dicēdū eſt autē φ p baptiſmum hō liberatur ab originali peccato q̄tum ad mentē ſed remanet peccati infectio q̄tum ad carnē. vnde infra. 7. dicit Apoſtolus. Ego ipſe mēte ſeruio legi dei: carne autem legi peccati. Hō aūt nō gńat mēte carnales filios ſed carne: & ideo nō trāſmittit nouitatē Xp̄i ſed vetuſtatē Adæ.

An peccatū originale poſt baptiſmū maneat nō ſecūdum mentē ſed ſecūdum carnem.

Vſq̄ ad legem enim peccatum erat in mundo. Porro peccatum non imputatur cū non eſt lex. Immo regnauit mors ab Adā vſq̄ ad Moſen, in eos quoq̄ qui non peccauerant, ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adam: qui typum gerit illius futuri.

Vſq̄ ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem nō imputabatur, cum lex non eſſet: ſed regnauit mors ab Adam vſq̄ ad Moyſen: etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ: qui eſt forma futuri. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus oſtēdit originē peccati & mortis ſiue ingreſſum vtriuſq̄ in mundū: hic manifeſtat qđ dixerat. Et primo manifeſtat ipſum dictū. Secūdo manifeſtat ſimilitudinē quā innuebat dicens. ibi. PROPTEREA ſicut &c.) Tertio exponit ſimilitudinem. ibi. QVI EST forma futuri &c.) Dixerat autē φ peccatū & mors in oēs trāſierunt: & hoc quidē ſcđm expoſitionē Augu. manifeſtare intēdit p hoc φ etiā ſub lege peccatum remāſit quaſi lege illud excludere nō valēte. Circa quod duo facit. Primo manifeſtat ꝓpoſitum q̄tum ad peccatū. Scđo q̄tum ad mortem. ibi. SED REGNAVIT &c.) Circa primū duo facit. Primo oſtēdit peccatum fuiſſe etiā ſub lege. Scđo qđ circa peccatū lex fecit. ibi. PECCATVM autem &c.) Dicit ergo primo. Dictū eſt φ oēs peccauerunt in Adā: qa nec etiā lex peccatum abſtulit. VSQVE ad legē) .ſ. etiā ſub lege: vt ly vſq̄: teneať incluſiue. PECCATVM erat in mundo. Quod qdē poteſt intelligi & de lege naturę & de lege Moyſi. ſimiliter & de peccato actuali & de peccato originali. Peccatum.n. originale erat in paruulo vſq̄ ad vſum rationis p quē hō huiuſmodi leges aduertit. ꝓs. In peccatis cōcepit me mater mea. Nec tamē ceſſat hoc peccatū lege naturali aduenīente in homine: ſed magis excreſſit p additionē peccati actualis: qa vt dř Eccle. 7. Non eſt homo iuſtus in terra: qui faciat bonū &c. Sed ſi intelligamus de lege Moyſi: tunc φ diciť peccatū fuiſſe in mundo vſq̄ ad legem. pōt intelligi nō ſolum de originali: ſed etiam de actuali: qa & ante legem & ſub lege peccatum vtrūq̄ pmanſit. Prouer. 20. Quis poteſt dicere mundū eſt cor meum. Quamuis autē lex peccatū non auferret: peccati tamē cognitionē fecit: qđ antea non cognoſcebatur. Vnde ſubdit. PECCATVM autē non imputabatur.) Quod quidē planū eſt ſi intelligať de lege naturali. Quāuis.n. peccatū originale ſit in paruulo ante legem naturalem & reputetur ei a deo: non tamen

Augu. expō

Vſq̄ incluſiue tenetur

imputatur ei apud homines. Si autē intelligatur de lege Moyſi planum eſt ꝙ tum ad aliqua peccata actualia quę non imputabant̄ ante legem ſicut illa quę ſpecialiter ſunt per legem prohibita: quę hoīes peccata non reputabāt: ſicut quod dicitur Exo.20. Nō cōcupiſces &c. Imputabantur tamen quędā peccata prout erant contra legem naturę. Vnde & Gen.39. Ioſeph legitur in carcerem miſſus pp adulterium ſibi impoſitum.

Mors ſpūalis & corporalis

Conſequenter agit de morte dicēs. Quāuis peccata ante legem non imputarent̄: tamē MORS) .ſ. ſpiritualis .i. peccatum vel ęterna dānatio. de qua dicit̄ in pſalmo. Mors peccatorū peſſima. REGNAVIT) .i. poteſtatē ſuam exercuit in hoīes. ducendo eos in damnationem ab Adam per quē peccatū intrauit in mundum. VSQVE AD Moyſem. ſub quo data eſt lex. Ioan.1. Lex per Moyſen data eſt. non ſolum in eos qui peccauerunt actualiter: ſed ETIAM in eos qui non peccauerūt. in ſimilitudinē ꝑuaricatiōis Adę) q actualiter peccauit. Oſeę.6. Ipſi autē ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactū &c. Quia etiā pueri dānationem incurrebāt. Poteſt etiā & ſub hoc ſenſu intelligi de morte corporali per quā manifeſtatur peccatum fuiſſe etiam cum nō imputabat̄. q.d. PECCATVM autem non imputabat̄ ante legem.) ſed ex hoc depręhendit̄ fuiſſe: quia REGNAVIT mors) .ſ. corporalis. primo quidem aliquas paſſiones inducēdo: puta famē & ſitim & ęgritudinē: & tandem totaliter diſſoluendo etiam in eos qui NON PECCAVERVNT in ſimilitudinē ꝑuaricationis Adę) .i. in pueros qui nō peccauerūt actualiter: quoniā mortem corporalē antea, & poſt mortē Chriſti etiam patiūtur. ſecūdum illud. ps. Quis eſt homo qui &c.

Ambr. expō

Ambroſius autem aliter iſta verba expoſuit. ſ. de peccato actuali tantū & de lege Moyſi. Et ſecundum eū inducunt̄ hęc verba ad manifeſtādum, ꝙ per primū parentem, peccatum in hunc mundum intrauit & in oēs trāſiuit. VSQVE enim ad legem) .i. ante legem Moyſi peccatū erat in mūdo .ſ. peccatum actuale. Hoīes.n. multipliciter peccabāt cōtra legem naturę. vn̄ dicit̄ Gen.13. Hoīes ſodomitę peſſimi erant PECCATVM autem nō imputabat̄, cū lex nō eſſet.) quod eſt intelligendū. non quin imputaret̄ quaſi puniendū apud hoīes: cum quidā legant̄ ante legē puniti ab hoībus pro peccatis: vt patet Gen.39. & 40. Sed non imputabat̄ quaſi a deo puniendum. Tunc.n. nō credebant hoīes ꝙ deus humana facta vel puniret vel pmiaret. ſcdm illud Iob.22. Circa cardines cœli perambulat nec noſtra conſiderat. Sed poſtea lege diuinitus data innotuit: quia peccata imputāt̄ a deo ad pœnām & non ſolum ab hoībus. Et ideo quia hoīes nō credebant ſe puniēdos a deo pro peccatis: libere & abſq; freno peccabant vbi humanū iudicium nō timebant. Et ideo ſubdit. Sed MORS) .i. peccatū regnauit .i. omnimodam ſuam poteſtatē exercuit ab Adā VSQVE AD Moyſen) excluſiue. Nam per Moyſen data eſt lex quę incepit regnū peccati diminuere incutiens timorem diuini iudicii. ſcdm illud Deu.5. Quis det eos talem habere mentem: vt timeāt me & cuſtodiant vniuerſa mandata mea? REGNAVIT) inquam PECCATVM vſq; ad Moyſen.) non tamen in oēs: ſed IN EOS qui peccauerunt in ſimilitudine ꝑuaricationis Adæ.) Dicit enim Ambroſius in antiquis libris non inueniri hāc negationē nō. Vnde credit a corruptoribus appoſitum.

Ly non eſt x corruptorib⁹ impoſitum.

Adam quippe magis credidit promiſſioni diaboli ꝙ cōmonitioni diuinę. vt patet Gen.3. Et ita quodā modo diabolum pretulit deo. Sic igitur in ſimilitudinē pręuaricationis Adę ꝑuaricant̄ idolatrę, qui relicto dei cultu diabolum colunt. In tales ergo MORS) .i. peccatum totaliter REGNAVIT.) quia eos omnino poſſedit. Fuerūt autē ante legem Moyſi viri dei cultores qui & ſi peccarēt, nō tamen peccatū in eis regnabat: quia nō totaliter eos a deo ſeparabat: ſed peccabāt ſub deo. i. ſub fide vnius dei, etiā ſi peccarent mortaliter: vel ſub charitate dei cū peccabant venialiter.

Tertia expō ex vtraq; conflata.

Ex vtraq; harum expoſitionum poteſt cōflari tertia: quę magis videtur ad intentionem apoſtoli pertinere. Dixerat.n. ꝙ per vnum hominē peccatū in hunc mundum intrauit: & quia peccatum eſt tranſgreſſio legis diuinę: poſſet alicui videri ꝙ hoc nō eſſet verum quātum ad tempus ante legem pręſertim cum ſupra quarto dixerit. Vbi nō eſt lex: nec ꝑuaricatio. Et ideo poſſet aliquis credere ꝙ nō per vnum hoīem peccatū in mundum intrauit: ſed magis p legem. Et ideo ad hoc excludēdum dicit: ꝙ VSQVE ad legem) .i. tēpus ante legē PECCATVM erat in mundo) & originale & actuale: nō tamē erat peccatū cognitum: pſertim quaſi a deo puniendum. Et hoc eſt quod ſubdit. PECCATVM autē nō imputabatur) .ſ. quaſi contra deum exiſtens. cum lex .ſ. diuinitus data nō eſſet. Fuerunt.n. aliqui: vt Philoſophus dicit in.5. ethicorum. qui crediderunt ꝙ nihil eſt iuſtum naturaliter: & per cōſequens nec iniuſtum: ſed p ſolam poſitionem legis humanę. Et ſecundum hoc nō imputabat̄ aliquod peccatum quaſi cōtra deum exiſtēs: & pcipue peccatum originale .i. non cognoſcebat̄. Sed ꝙ iſta reputatio hominum eſſet falſa oſtēditur p effectum: quia MORS corporalis regnauit ab Adam) per quē intrauit originale peccatū in mūdum VSQVE AD Moyſen) ſub quo data fuit lex. & ita cum mors ſit effectus peccati pręcipue originalis. manifeſtum eſt ꝙ ante legē fuit peccatū originale in mūdo. Et ne aliquis dicat ꝙ moriebantur pꝑter peccata actualia. ad hoc excludēdū dicit ꝙ regnauit etiam in eos QVI NON peccauerunt mortaliter: qui tamē peccauerunt in primo homine vt ſupra dictum eſt. Et ideo ſubdit. IN SIMILITVDINEM ꝑuaricationis Adę) inquātum ſimilitudinem illius peccati traxerunt p originem ſimul cum ſimilitudine naturę. q.d. ꝙ moriebātur abſq; proprio peccato: demōſtrat ꝙ in eis erat diffuſa ſimilitudo peccati Adę p originē. Et hoc eſt ꝙ Apoſtol⁹ manifeſtare intēdit. ſ. ꝙ p Adā pctm̄ originale in mundū intrauit.

Antiqui dicebant nihil naturaliter iuſtū vel iniuſtum

Deinde cū dicit. QVI EST forma futuri &c.) Exponit ſimilitudinē quę intelligebat̄ in aduerbio, ſicut. Vnde dicit. qui .ſ. Adam eſt forma .i. figura quędā futuri .i. Chriſti tamen p cōtrarium. Nam ſicut per Adā peccatum & mors in mundum intrauit: ita per Chriſtum intrauit iuſticia & vita. 1. Cori.15. Primus homo de terra terrenus. ſecūdus de cœlo cœleſtis. Sunt autē & alię ſimilitudines inter Chriſtū & Adā: ꝙ .ſ. ſicut corpus Adę formatum ſine coitu: ita & corpus Chriſti de virgine: & ſicut de latere dormiētis ſumpta eſt mulier ita ex latere Chriſti dormientis in cruce: fluxit ſanguis & aqua: vt dicit̄. Io.19. Quę ſignificant ſacramēta quibus eſt formata eccleſia.

Ly ſicut exponitur ſicut ſupra &c.

At non vt peccatū: ita & donū. Nam ſi vnius delicto multi mortui ſunt: multo magis gratia dei: & donum per gratiam: quæ fuit vnius hominis Ieſu Chriſti: in multos exuberauit. Et nō ſicut per vnum qui peccauerat: venerat mors: ita donum. Nam cōdemnatio quidem ex vno delicto ad cōdemnationem: donū autē ex multis delictis ad iuſtificationem. Etenim ſi p vnius delictum mors regnauit per vnum: multo magis hi qui exuberantiā gratiæ & doni iuſtitiæ accipiūt: per vitam regnabūt authore vno Ieſu Chriſto: Itaq; ſicut per vnius delictum ppagatum eſt malum in omnes homines ad cōdemnationem: ita & per vnius iuſtificationem propagatur bonū in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti fuimus multi: ita per obedientiam vnius, iuſti conſtituentur multi.

Sed non ſicut delictum ita & donū. Si enim vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia dei & donum, in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti, in plures abundauit. Et non ſicut per

vnum

vnum peccatũ, ita & donum. Nam iudiciũ quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis, in iuſtificationem. Si.n. vnius delicto mors regnauit per vnum: multomagis abundantiam gratiæ & donationis & iuſtitiæ accipiẽtes, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Igitur ſicut p vnius delictum in omnes homines in condemnationem: ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationẽ vitæ. Sicut.n. per inobedientiã vnius hoĩs, pctõres conſtituti ſunt multi: ita & p vnius obeditionem, iuſti conſtituẽtur multi. Lec. V.

POSTQVAM Apoſtolus poſuit ingreſſum peccati in hunc mundũ: hic agit de progreſſu gratię abolentis peccatum. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit quomodo per Chriſti gratiam remotum eſt peccatum, quod per vnum hominem in mũdum intrauit. Secundo oſſdit quomodo per gratiam Chriſti peccatũ eſt remotum quod lege adueniente ſuperabundauerat. ibi. LEX AVTEM ſubintrauit &c.) Oſſdit autẽ ꝙ per gratiam Chriſti remouetur pctm̃ per Adam introductum in mundo comparando gratiam Chriſti, peccato Adę: quia.ſ. plus poteſt gratia Chriſti in bono q̃ peccatũ Adæ in malo. Et circa hoc duo facit. Primo cõparat ipſas cauſas.ſ. gratiam Chriſti peccato Adæ. Secundo ponit cõparationẽ earum q̃tum ad effectus. ibi. ET NON ſicut per vnum &c.) Circa primũ duo facit. Primo ꝑponit cõparationem. Scdo manifeſtat eam ibi. SI ENIM vnius &c.) Dicit ergo primo: Dictum eſt ꝙ Adam eſt forma futuri. SED NON ſicut delictum &c.) Quaſi dicat nõ eſt æſtimandũ ꝙ tantę efficacię ſit delictum Adæ, quãtę eſt gratię. DONVM) Chriſti. Cuius ratio eſt iſta: qa peccatũ procedit ex infirmitate voluntatis humanę, gratia autem ꝓcedit ex immenſitate bonitatis diuinæ, quam manifeſtum eſt voluntati humanæ, præſertim infirmę preferri. Et iõ virtus gratiæ dei excedit omne peccatũ. Et ideo dicebat Dauid. Miſerere mei deus ſcdm magnã miſericordiam tuã. Et ꝑpter hoc iuſte reprobatur verbũ Cayn Geñ.4. dicentis. Maior eſt iniquitas mea &c.

Deinde cũ dicit. SI ENIM vnius &c.) Manifeſtat quod dixerat.ſ. ꝙ donũ gratiæ excedit delictum Adæ dicens. SI ENIM delicto vnius).ſ. Adæ. MVLTI mortui ſunt.) .i. ex delicto Adę peccatũ: & mors tranſiuit in multos alios: quia in oẽs q in eo peccauerunt. MVLTOMAGIS gratia dei & donum) ideſt gratuitum ei donũ, vt ly, & expoſitiue teneatur. Vel gratia dei refertur ad remiſſionẽ peccati. Supra eodẽ. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius &c. Donũ autem referẽ ad bona ſuperaddita vltra remiſſionẽ peccatorũ: vt dicitur in pſalmo. ſcdm aliã litteram. Dedit dñs dona hominibus. Multo igĩ magis hmõi GRATIA & donum abundauit in plures) .i. in multos. Quanto enĩ aliquid eſt potẽtius: tanto magis ſe põt ad multa extẽdere. Peccatum autẽ Adę ad multos ſe extendit quod ꝓbaẗ per mortẽ. Vnde ſignãter dicit: ꝙ vnius delicto multi mortui ſunt. Mors.n. argumẽtũ eſt peccati originalis. Vnde dictũ eſt Adę. Quacunq; die comederis &c. Gr̃a autẽ dei q̃ eſt fortior, multo amplius ad multos extendiẗ. Heb.2. Qui multos filios in gloriã adduxit. Notãdũ eſt autẽ ꝙ dicit. ABVNDAVIT.) Quia nõ ſolum gratia dei ꝓceſſit in multos ad deletionem peccati p Adam inducti: ſed etiã ad peccata actualia delenda, & multa alia bona cõſequẽda. 2. Corin.9. Potens eſt autẽ dñs omnem gratiã abũdare facere in vobis. Sicut.n. peccatũ ex vno hoĩe abundauit in multos ex prima ſuggeſtione diaboli ita & gr̃a dei per vnũ hominẽ ꝓceſſit ad multos. Vñ ſignãter addit. IN GRATIA .i. per gratiam VNIVS hominis Ieſu Chriſti) Sic.n. a deo gratia in multos effundiẗ, vt eam per Chriſtum accipiãt, in quo oĩs plenitudo gratiarũ inueniẗ. ſcdm illud Io.1. De plenitudine eius oẽs accepim⁹ gratiam pro gratia. Sic autẽ intelligenda eſt littera ſecũdum expoſitionem Augu. vt hoc quod dicitur plures nõ accipiatur cõparatiue, ſed abſolute. & ita vult ꝙ attendaẗ comparatio q̃tum ad hoc ꝙ SI DELICTVM vnius) Adę PROCESSIT in multos) MVLTOMAGIS gratia vnius Chriſti) in multos. Sed ſecundum Ambro. ly, plures, accipit comparatiue: vt ſit ſenſus ꝙ DELICTO) .i. peccato actuali VNIVS) .ſ. Adæ MVLTI) non oẽs MORTVI ſunt).ſ. morte peccati imitãdo.ſ. peccatũ ipſius Adę p idololatriã. vt ſupra expoſitum eſt. Sap.13. diciẗ de idololatris. Infœlices autem ſunt & inter mortuos ſpes eorum. ET MVLTO MAGIS gratia dei abũdauit in plures) .ſ. q̃ in idololatris q peccauerũt in ſimilitudinẽ Adæ. Quia nõ ſolum eorũ pctã tolluntẽ per gratiã Chriſti: ſed etiã pctã eoꝝ qui in fide vnius dei ꝑuaſerunt. Mich. vlt. Deponet iniquitates nr̃as & ꝓiciet oĩa peccata noſtra.

Ly & tenetur expoſitiue gr̃a ad remiſſionẽ peccati Donũ ad bona ſupaddita

Expõ Aug. ly plres & cõpatiue ſcdm Amb. & abſolute ſcdm Aug.

Deinde cũ dicit. ET NON ſicut &c.) Cõparat Chriſti gratiam pctõ Adæ q̃tum ad effectum: qa non ſolũ vtrunq; in multos redundat. ſed etiã maiorẽ effectũ habet gratia Xp̃i q̃ peccatum Adæ. Et circa hoc tria. primo ꝑponit quod intẽdit. ſcdo manifeſtat ꝑpoſitũ ibi. NAM IVDICIVM &c.) tertio ꝓbat ibi. SI ENIM vnius &c.) Dicit ergo primo. Non ſolũ hoc dictum eſt .ſ. ꝙ Chr̃i gratia magis abundat in multos q̃ peccatũ Adæ: ſed etiam in eis maiorẽ effectum facit. Et hoc eſt quod dicit. ET NON ſicut per vnũ peccatũ ita & donum.) Quaſi dicat. Nõ tantus effectus ſequiẗ per vnũ peccatum Adę in multis quãtus cõſequiẗ in multis p donum gratiæ Chr̃i. Potentioris enim cauſę potẽtior eſt effectus. Vnde cum dictum ſit gratiam eſſe potentiorem q̃ peccatum Adæ conſequens eſt ꝙ maiorem effectum efficiat.

Deinde cum dicit. NAM IVDICIVM &c.) Manifeſtat quod dixerat dicens. NAM IVDICIVM) .i. diuina punitio ꝓcedit quidẽ EX VNO) .ſ. peccato primi parẽtis IN CONDEMNATIONEM) .ſ. omnium hominum: qa in illo peccãte peccauerunt. ſcdm illud quod ſupra dictum eſt: ꝙ mors in omnes ꝑtranſiit in quo oẽs peccauerũt. GRATIA autẽ dei) quę datur per Chr̃m ꝓcedit EX MVLTIS delictis) .i. non ſolũ ex illo vno originali: ſed etiã ex multis actualibus. IN IVSTIFICATIONEM) .i. perfectã emundationẽ. 1. Corin.6. Et hoc quidẽ fuiſtis aliquãdo: ſed abluti eſtis ſed ſanctificati eſtis: ſed iuſtificati eſtis.

Deinde cum dicit. SI ENIM ex vnius &c.) Probat quod dixerat.ſ. ꝙ gratia Chr̃i procedit ex multis delictis in iuſtificationẽ. & primo quidem hoc ꝓbat ex poſteriori. ſcd'o ex priori ibi. SICVT enim &c. Circa primũ cõſiderãdum eſt ꝙ Apoſtolus in ꝑmiſſa comparatione nõ ponit ſibi reſpõdentia.ſ. res eiuſdẽ generis. Nam ex parte peccati ponit condẽnationẽ, quę ꝑtinet ad pœnã: ex parte autẽ gratię ponit iuſtificationẽ quę nõ pertinet ad pręmiũ: ſed magis ad ſtatũ meriti. Sic igitur Apoſtolus intẽdit p hoc ꝙ dicit ꝙ pctm̃ inducit cõdemnationẽ, oſtẽdere ꝙ gratia inducat iuſtificationem. Et vtitur tali ratione: Sicut condemnatio mortis ꝓcedit ex peccato primi parẽtis: ita regnũ vitę ꝓcedit ex gratia Chr̃i. Hęc.n. duo vniformiter ſibi correſpondẽt: ſed ad regnũ vitę nullus põt peruenire niſi per iuſtitiam. ergo per gratiã Chr̃i hoĩes iuſtificantur. Primo ergo ponit ꝑmiſſas. Scdo infert cõcluſionẽ intentã ibi. IGITVR ſicut per vnius &c.) primã autẽ propoſitionem ꝓponit dicens. SI ENIM ex delicto vnius hominis mors regnauit p vnũ hoĩem:) qa ſicut ſupra: eodẽ dictũ eſt per vnũ hominẽ peccatũ intrauit & per peccatũ mors MVLTO magis) homines REGNABVNT in vita).ſ. eterna PER VNVM Ieſum Chr̃m) qui dicit Io.10. Ego veni vt vitã habeãt & abũdantius habeãt ꝑticipando.ſ. ęternitatẽ vitę. quę quidem abundantia hic per regnũ deſignaẗ. Vnde diciẗ Apo.20. Quod regnabũt cũ Chriſto ãnis mille.i. ęterno tẽpore. Minorẽ autẽ deſignat interponẽdo ABVNDANTIAM gratię Chr̃i ET DONATIONIS & iuſtitię accipientes. Quaſi diceret ad regnũ vitæ hoĩes peruenire non poſſunt niſi hoc accipiẽdo ita ꝙ gratia Chriſti referatur ad dimiſſionẽ peccati: quam nulla merita ꝑcedere poſſunt. & ideo omnino gratiæ deputatur. ſi enim ex operibus iam nõ ex gratia: vt dicitur

inſra.11. Quod autem dicit DONATIONIS) ceſetendum eſt ad dona gratiarū quibus hoīes ꝓmouentur in bona. Heſter.1. Largitus eſt dona iuxta magnificentiam principalē &c. Quod autē dicit iuſtitię referendum eſt ad rectitudinem operum. 1. Corin. 1. Qui factus eſt nobis a deo iuſtitia.

Deinde cum dicit. IGITVR ſicut &c.) Infert concluſionem intentam quę idem continet cum eo quod ſupra ꝓmiſſum eſt. vꝫ. ꝙ SICVT per vnius delictū Adę diuinum iudicium ꝓceſſit IN OMNES hoīes) qui carnaliter ex eo naſcuntur IN CONDEMNATIONEM mortis. SIC ET p vnius) .ſ. IVSTITIAM) Chriſti diuina gratia proceſſit IN OMNES homines in iuſtificationem vitę) .i. quę ducit ad vitā. Sed videtur hoc eſſe falſum. Non enim oēs homines iuſtificantur per Chriſtum, ſicut omnes hoīes moriuntur p Adā. Sed dicendum ꝙ intelligendū eſt ꝙ ſicut oēs hoīes qui naſcuntur carnaliter ex Adā incurrūt cōdēnationem per eius peccatū: ita oēs qui renaſcuntur ſpūaliter per Chriſtum adipiſcuntur iuſtificationē vitę quia vt dicitur Io. 3. Niſi quis renatus fuerit denuo ex aqua & ſpiritu ſancto non pōt &c. Quāuis poſſit dici ꝙ iuſtificatio Chriſti tranſit in iuſtificationem omniū hoīum q̄tū ad ſufficientiā: licet q̄tū ad efficientiā ꝓcedat in ſolos fideles. Vnde dr. 1. Thi. 4. Qui eſt ſaluator omnium hominum: maxime autē fidelium. Ex hoc autem qd hic dicitur, accipere debemus ꝙ ſicut nullus moritur niſi per peccatū Adę: ita nullus iuſtificatur niſi per iuſtitiā Chriſti quę quidem eſt per fidē ipſius, ſecūdum illud quod ſupra tertio dictum eſt: iuſtitia dei per fidē Ieſu Chri in oēs qui credūt in eum. In eum autē crediderūt homines nō ſolum qui fuūt poſt eius incarnationē: ſed etiā qui eius incarnationem preceſſerunt. Sicut .n. nos credimus eum natum & paſſum: ita ipſi crediderunt naſciturū & paſſurū. Vñ eadem eſt fides noſtra & eorū 2. Corin. 4. Habentes eundē fidei ſpiritū &c. Sic igitur probatum eſt ꝙ gratia Chriſti procedit ad multorum iuſtificationem ex poſteriori .ſ. ex regno vitę.

Oēs hoīes q carnaliter ex Adā naſcūtur in ꝯdēnatiōe veniunt.

Iuſtificatio Chri quantū ad ſufficiētiā in omnes homines tranſit quo ad efficientiam in fideles tātum.

Conſequenter cū dicit. SICVT enim &c.) Probat idē ex priori. Cauſę .n. ſunt ſimiles ſuis effectibus. Inobedientia autē primi parentis quę habet rationē iniuſtitię cōſtituit peccatores & iniuſtos. Igitur obediētia Chriſti quę habet rationē iuſtitiæ conſtituit iuſtos. Et hoc eſt quod ſupra dictū eſt ꝙ gratia ꝓcedit in omnes homines in iuſtificationem. Sed videtur eſſe dubiū quod dicit ꝙ per inobedientiā vnius hoīs peccatores cōſtituti ſunt multi .i. omnes q ab eo naſcuntur ſecūdū rationē ſeminalē. Primū .n. eius peccatum videtur fuiſſe ſuperbia magis q̄ inobediētia. ſcdm illud Eccle. 10. Initium omnis peccati ſuperbia. Sed dicendum eſt ꝙ ſicut ibidem dicitur initiū ſupbię facit hoīes apoſtatare a deo. Quia .ſ. prima pars ſuperbiæ conſiſtit in hoc ꝙ homo nō vult ſubiici ꝑceptis diuinis qd ad inobedientiam pertinet. Vnde primū hominis peccatū fuiſſe videtur inobediētia: nō ſcdm actum exteriorē: ſed ſcdm interiorem motū ſuperbiæ: quo voluit diuino præcepto cōtraire. Vnde eius inobedientiā dominus arguit Geñ. 3. Quia audiſti vocē vxoris tue & comediſti de ligno de quo ꝑceperam tibi ne comederes &c. Obedientia autem Chri hic dr, ſecūdum quā precepto pr̄is obediens mortem ſuſtinuit ꝓ ſalute noſtra. ſcdm illud Philip. 2. Factus eſt obediēs vſq; ad mortem &c. Nec eſt cōtrarium quod alibi dr Chrs ex charitate mortuus. vt patet Ephe. 5. quia hoc ipſum ꝙ obediuit ꝓceſſit ex dilectione: quam habuit ad patrē & ad nos. Et eſt attendendum ꝙ ꝑ obediētiam & inobedientiā, probat nos per vnum peccatores effici, & per vnum iuſtificari: qa iuſtitia legalis, quę eſt omnis virtus, attenditur in obſeruatione preceptorum legis. quod ptinet ad rationem obediētię. Iniuſtitia autē illegalis quę eſt omnis malitia vt dr in. 5. Ethi. attenditur in trāſgreſſione mādatorū legis, quę ptinet ad rationē inobediētię. Sic ergo conuenienter dr ꝙ PER OBEDIENTIAM cōſtituūtur homines iuſti & per inobedientiam peccatores.

Inobediētia eſt pria pars ſupbie quo ad actum interiorem.

Gal. 3.

† Cæterum lex obiter ſubiit: vt abundaret delictum. Vbi vero exuberauit peccatum: ibi magis exuberauit gratia: vt quemadmodum regnauerat peccatum in morte: ſic & gratia regnaret per iuſtitiam ad vitam æternam: per Ieſum Chriſtum.

Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictū. Vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia: vt ſicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam. per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Lec. VI.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit ꝙ per donū gratiæ ſubtrahitur peccatum: quod p Adam in hunc mundū intrauerat: hic oñdit ꝙ per gratiā Chri tollitur peccatū qd lege ſupueniente abūdauerat. Et circa hoc duo facit. primo ponit abundantiā peccati quę fuit p legem. ſcdo abſolutionē peccati, quæ eſt per gratiam Chri ibi. VBI ABVNDAVIT &c.) Dicit ergo primo. dictum eſt ꝙ per inobedientiā vnius hominis iuſti cōſtituuntur multi. nō autem lex hoc facere potuit: ſed potius. LEX SVBINTRAVIT vt ſuperabūdaret delictum.) Circa qd Aplī dictum duplex occurrit dubitatio. Primo quidē de hoc ꝙ dicit legem ſubintraſſe .i. latēter intraſſe poſt culpā originalem & actualē. vel poſt naturalē legem vt glo. dicit. Nō .n. lex occulte intrauit. ſed manifeſte data fuit. ſecūdū illud Io. 18. Nō in abſcōdito locutus ſum. Dicendum eſt ergo ꝙ licet ipſa legiſlatio fuerit data in manifeſto: tamen myſteria legis erant in occulto: & pręcipue quo ad intentionem dei circa legē ferendam. quę peccatū oñderet nō ſanaret. ſecundū illud. infra. 11. Quis cognouit ſenſū dñi &c. Poteſt etiam dici ꝙ lex ſubintrauit .i. quaſi media intrauit inter peccatū hoīs & donum gratię Chri: quorum vtrunq; ſupra dixerat p vnum ad plures tranſiſſe. Secunda autē dubitatio eſt de hoc ꝙ dicit legē ſubintraſſe, vt abundaret delictū. Sic enim videtur ꝙ abundātia delicti ſit finis legis. & ita ſequitur ꝙ lex ſit mala: qa cuius finis malus eſt ipſum quoq; malum ē. & hoc eſt cōtra illud. 1. Thi. 1. Scimus quidem ꝙ lex bona eſt &c. Ad hoc autē reſpōdetur in glo. tripliciter. Prio qdem vt dicamus ꝙ ly. vt, nō ponitur cauſaliter, ſed conſecutiue. Non .n. ad hoc fuit data lex, vt peccatum abūdaret, qn potius lex quantū in ſe fuit, peccatū ꝓhibuit. ſecūdum illud. ps. In corde meo abſcōdi eloquia tua, vt nō peccem tibi. Sed lege data cōſecuta eſt abundantia delictorū dupliciter. Vno quidem modo q̄tum ad peccatorū multitudinē. Lex .n. licet peccatū demōſtraret, peccati tamē cōcupiſcētia nō auferebat. Cū autem alicui prohibetur id quod cōcupiſcit vehemētius in cōcupiſcētiam illius exardeſcit: ſicut & fluuius appoſito obice fortius fluit, & obicem frāgit. Cuius ratio pōt eſſe triplex. Vna quidē qa illud qd ſubiacet hominis poteſtati nō reputat aliqs pro magno: ſed illud qd eſt extra hoīs poteſtatem, apphenditur ab hoīe quaſi magnum. Prohibitio autē eius qd concupiſcitur, ponit illud qd ꝓhibetur quaſi extra hoīs ptāteni. & ideo cōcupiſcentia magis exardeſcit in rē cōcupitā dum ꝓhibetur. Secūda ratio eſt: qa interiores affectiones qū interius retinentur ita ꝙ exterius non deriuentur, ex hoc ipſo magis interius incenduntur. ſicut patet in dolore & ira q̄ dum interius clauſa tenentur, magis augentur. ſi autē exterius quoquo modo ꝓdeant: eorum virtus diminuitur. ꝓhibitio autē ꝓpter timorē pœnę cogit hominē vt cōcupiſcētiā ſuā ad exteriora nō producat. & ideo ipſa cōcupiſcentia interius retenta. magis inflāmatur. Tertia ratio eſt: qa illud qd non eſt nobis prohibitum apprehēdimus quaſi poſſibile fieri quādocunq; nobis placuerit. & ideo multoties opportunitate exiſte illud vitamus: ſed quando aliqd eſt ꝓhibitum, apprehēditur a nobis vt nō ſemp a nobis haberi poſſit. & ideo quando opportunitas datur ſine timore pœnę illud cōſequendi, promptiores ad hoc ſumus. Et inde eſt ꝙ data lege quę cōcupiſcētię vſum ꝓhibebat: & tñ ipſam cōcupiſcentiam nō mitigabat: cōcupiſcētia ipſa magis ferueter hoīes ad peccata ducebat. Vnde dr Ezeh. 5. Iſta eſt Hieruſalem, in medio gentiū poſui eam, & in circuitu

Lex in manifeſto fuit data: miſteria tñ legis in occulto vel lex eſt media inter peccatum & gratiam.

Ly vt: conſecutiue: cauſaliter reſpectu abundantia delicti: vel cauſaliter reſpectu illius quod ſequitur ex abundantia delicti. Prohibitum magis concupiſcitur: quia non eſt in pōte nr̄a: quia vires interiores magis interius incenduntur: & qa prohibitum ꝙ nō ſp a nobis hri pōt.

eius

eius terras & contempſit iudicia mea, vt plus eſſet im/
pia ꝙ gentes. Sed ſcdm hoc videt̃ ꝙ oís lex humana ꝙ
grãm nõ confert diminuentẽ cõcupiſcentiam: faciat
abundare pctã. qd eſt cõtra intentiones legiſlatorum:
qa ad hoc tendũt vt ciues faciãt bonos: vt patet p Phi
lo. in. 2. Ethi. Sed dicẽdũ eſt ꝙ alia eſt intẽtio legis hu
manę, & alia legis diuinæ. Lex. n. humana refertur ad
humanũ iudiciũ qd eſt de exterioribus actibus, ſed lex
diuina refertur ad diuinũ iudiciũ qd eſt de interiorib⁹
motibus cordis ſecundũ illud. primo Reg. 16. Homo vi/
det ea quę parẽt: ſed de⁹ intuet̃ cor. Sic igit̃ lex huma/
na ſuã intentionẽ conſequit̃, dum per ꝓhibitionẽ &
pœnę cõminationẽ impedit ne multiplicent̃ exterio/
res actus peccati: licet cõcupiſcẽtia interior magis au
geat̃: ſed q̃tum ad legẽ diuinã etiã interiores cõcupi/
ſcentię male imputant̃ ad pctm̃, quę abundãt lege ꝓ/
hibẽte & nõ auferẽte cõcupiſcẽtiã. Sciẽdũ tñ ꝙ ſicut
Philoſophus dicit in. 10. Ethi. Prohibitio legis licet il/
los q ſunt male diſpoſiti cohibeat ab exterioribus pec
catis ſolo pœnę timore. quoſdã tñ bene diſpoſitos in/
ducit p amorẽ virtutis: ſed iſta bona diſpoſitio q̃tũ ad
aliquid põt eſſe a natura: ſed eius pfectio nõ eſt niſi p
grãm. ex qua cõtingit, ꝙ etiam lege veteri data nõ in
omnibus pctm̃ abũdat ſed in pluribus. Quidã vero le
ge prohibente, & grã vlterius adiuuante, ad pfectionẽ
virtutũ tẽpore puenerũt. ſecũdum illud Eccl. 44. Lau
demus viros glorioſos &c. Et infra hoies magnos vir/
tute. Scdo ſupabundauit delictũ lege ſupueniente q̃tũ
ad grauitatẽ reatus. Grauius. n. fuit peccatũ vbi acceſ/
ſit ꝑuaricatio: nõ tantũ legis naturę: ſed etiã legis ſcri/
ptę. Vnde ſupra. 4. dictũ eſt: ꝙ Vbi nõ eſt lex nec ꝑuari
catio. Scdo autẽ põt rñderi vt dicat̃ ꝙ ly, vt, teneatur
cauſaliter. ita tñ ꝙ loquat̃ Apoſtolus de abũdãtia de/
licti ſcdm ꝙ eſt in nrã cognitione vt ſit ſenſus. lex ſub/
intrauit vt abundaret delictũ. i. vt abundãtius delictũ
cognoſceret̃ ſcdm modũ loquẽdi quo dr̃ aliquid fieri
cũ innoteſcit. Vñ ſupra dictũ eſt ꝙ per legem eſt cogni
tio pcti. Tertio mõ poteſt exponi ita ꝙ ly, vt, teneat̃
cauſaliter: ita tñ ꝙ abundãtia delicti, nõ intelligat̃ fi/
nis legis ſubintrãtis: ſed id qd ex abundãtia delicti ſeq
tur. ſ. humiliatio hois. Lege. n. ſubintrante abundauit
delictum, vt dictum eſt in prima expoſitione. Ex qua
quidẽ delicti abundãtia conſequutũ eſt ꝙ homo infir
mitatem ſuã recognoſcẽs, humiliet̃. Dicebat. n homo
ſuperbus de viribus ſuis ꝓſumens. Non deeſt qui im/
pleat, ſed deeſt qui iubeat. ſecundũ illud Exo. 24. Om/
nia quę locutus eſt dñs faciemus & ei obediemus. Sed
quãdo lege data cõſecuta eſt multitudo delictoꝝ: ho/
mo ſuã infirmitatẽ cognouit ad obſeruantiã legis. ſe/
cundum illud Sap. 9. Infirmus homo & exigui tempo
ris &c. intẽtio ergo dei legẽ dantis non terminatur ad
abundantiã peccatoꝝ: ſed ad humilitatẽ hois propter
quã pmiſit abundare delicta. Sic ergo quia hoc erat oc
cultũ ſignãter quantũ ad hoc dicit, ꝙ lex ſubintrauit.
Quia vero hic agit̃ de lege & fine legis, duo cõſideran/
da occurrunt. Primo quidẽ quot modis lex dicatur.
Secũdo quis ſit finis legis. Circa primũ ſciẽdum eſt ꝙ
lex vno modo dr̃ tota ſcriptura veteris teſtamẽti. ſecũ
dum illud Io. 15. Vt impleat̃ ſermo eoꝝ qui in lege eo
rum ſcriptus eſt: qa odio habuerũt me gratis. cũ tamẽ
hoc ſcriptũ ſit in pſal. Quãdoq; vero dicit̃ lex, ſcriptu/
ra quinq; libroꝝ Moyſis. ſecũdum illud Deut. 33. Legẽ
ꝓcepit nobis Moyſes. Tertio dr̃ lex, decalogus ꝓcepto
rum. ſcdm illud Exo. 24. Dabo tibi duas tabulas lapi/
deas & legẽ ac mãdata quę ſcripſi vt doceas. Quarto
dr̃ lex tota cõtinẽtia cęremonialiũ. ſcdm illud Heb. 10
Vmbrã habẽs lex futuroꝝ bonoꝝ. Quinto dr̃ lex ali/
quod ſpeciale ꝓceptũ cęremoniale. ſcdm illud Leui. 7.
Hęc eſt lex hoſtię pacificoꝝ. Sumit̃ autẽ hic lex ab Apo
ſtolo cõmuniter, q̃tum ad totã doctrinam legis Moy/
ſi. i. q̃tum ad moralia & cęremonialia ꝓcepta. qa. ſ. per
cęremonias legis nõ dabat̃ grã per quã homo adiuua
retur ad implẽda ꝓcepta moralia cõcupiſcẽtia dimi/
nuta. Circa finem autẽ legis ſciendũ eſt ꝙ in populo
Iudęoꝝ tria fuerũt hoium gñ a. ſicut & in quolibet alio
populo. ſ. duri. i. pctõres & rebelles. ꝓficiẽtes & perfe/
cti q̃tum igitur ad duros lex fuit data in flagellum &
q̃tum ad ꝓcepta moralia ad quoꝝ obſeruantiã coge/

Prohibitio legis cohibet a pctis timore pœnę male diſpoſitos: bene autẽ diſpoſitos amore virtutis.

Lex p toto teſtamẽto vete ri & libris Moyſi p decalogo ꝓceptorũ cõtinẽtia cęremonialiũ ꝓcepto ſpeciali cęremoniali.

Populus Iudęorũ in rebelles ꝓficiẽtes & pfectos diuidebatur.

bant̃ per pœnę cõminationẽ, vt patet Leui. 2. & q̃tũ
ad cęremonialia, q ideo ſunt multiplicata, ne liceret
eis diis alienis aliũ cultũ ſupaddere. Ezec. 20. In manu
valida & brachio extento & in furore effuſo regnabo
ſuper vos. Sed ꝓficiẽtibus q dicunt̃ mediocres, lex fuit
in pedagogum. ſcdm illud Gal. 3. Lex pedagogus no/
ſter fuit in Chriſto. & hoc q̃tũ ad cæremonialia quibus
cõtinebant̃ in diuino cultu: & quãtũ ad moralia, qui/
bus ad iuſtitiã ꝓmouebant̃. Perfectis autẽ fuit q̃tũ ad
cęremonialia quidem in ſignum. ſcdm illud Ezec. 20.
Sabbata mea dedi eis vt eſſent ſignũ inter me &c. Quã
tum ad moralia vero in ſolatium. ſecundũ illud infra
7. Condelector legi dei ſecũdum interiorem hoiem.
Deinde cũ dicit. VBI ABVNDAVIT &c.) Oſtẽdit
quomodo per gratiã tollit̃ abundãtia delictoꝝ. & pri
mo ponit gratię abundantiã. Scdo oſtẽdit abundantis
gratię effectũ ibi. VT SICVT regnauit &c.) Dicit er
go primo. Dictũ eſt ꝙ lege ſubintrante abundauit deli
ctũ: nec tñ ꝓpter hoc impedit̃ diuinũ ꝓpoſitũ de ſalu/
te Iudęoꝝ & totius humani generis: qa VBI ABVN/
DAVIT delictũ) . ſ. in humano gñe, & ſpecialiter in
Iudęis. SVPERABVNDAVIT & grã) . ſ. Chriſti con/
donantis peccata ſcdã Corin. 9. Potẽs eſt deus omnem
grãm abundare facere in vobis. Eius aũt qd hic dr̃ du
plex ratio aſſignari põt. Vna quidẽ ex effectu gratię. Si
cut. n. magnitudinẽ morbi non ſanat niſi fortis & effi
cax medicina. ita reqrebat̃ abundãs grã ad hoc vt ſa/
naret abundantiã delictoꝝ. Luc. 7. Dimiſſa ſunt ei pec
cata multa &c. Alia ratio ſumi põt ex diſpoſitione pec
cantis: q dum magnitudinẽ pctõꝝ ſuoꝝ recognoſcit:
qñq; quidẽ deſperat & cõtẽnit. ſcdm illud Prouer. 18.
Impius cũ in ꝓfundũ &c. Quñq; vero p auxiliũ diuinũ.
ex cõſideratiõe ſuoꝝ pctõꝝ magis humiliat̃, & maio/
rem cõſequit̃ grãm. ſcdm illud ps. Multiplicatę ſunt
infirmitates eorum poſtea accelerauerunt.
Deinde cũ dicit. VT SICVT regnauit peccatũ in
mortẽ &c.) Oñdit effectũ grę abundãtis. q quidẽ eſt p
oppoſitũ reſpõdens effectui pcti. vt. ſ. ſicut pctm̃ intro
ductũ per primũ hoiem & abundãs per legẽ regnauit
. i. plenũ dominiũ in hoies obtinuit & hoc quouſq; du
ceret eos in mortẽ tẽporalẽ & ęternã. infra. 6. Stipen/
dia peccati mors. ITA ET grã dei regnet) . i. plene
dñetur in nobis PER IVSTITIAM quam) . ſ. in no
bis facit. ſupra eodẽ. Iuſtificati gratis p grãm ipſius. &
hoc quouſq; nos ducat IN VITAM æternã.) ſecũdũ
illud. infra. 6. Gratia dei vita ęterna. Et hoc totum eſt
per IESVM Chriſtum dominum noſtrum.) qui eſt
dator gratię. ſecundum illud Io. primo. Gratia & veri/
tas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et etiam iuſtitia pri
ma Corinthiorum primo. Qui factus eſt nobis iuſti/
tia a deo. & dator vitæ ęternæ. Io. 10. Ego vitam æter/
nam do eis.

Supabũdans gratia ex effectu grę ex diſpoſitione peccantis.

Cap. VI.

QVid igitur dicemus? Manebimus in
peccato: vt gratia abũdet? Abſit. Qui
mortui ſumus pctõ: quomodo poſt
hac viuemus in eodem? † An igno/ Gal. 3.
ratis: quod quicunq; baptizati ſumus in Chri/
ſtum Ieſum: in mortem eius baptizati ſumus?
Sepulti igitur ſumus vna cũ illo p baptiſmum
in mortem: vt quẽadmodum excitatus eſt Chri
ſtus ex mortuis per gloriã patris: † ita & nos in Ephe. 4. Collo. 1.
nouitate vitæ ambulemus. Nã ſi inſiti facti ſu/
mus illi per ſimilitudinem mortis eius: nimirũ
& reſurrectionis participes erimus.

QVid ergo dicemus? Manebimus in
peccato vt gratia abũdet? Abſit. Qui
enim mortui ſumus peccato: quomo/
do adhuc viuemus in illo? An igno/
ratis fratres: quia quicunque baptizati ſumus
in Chriſto Ieſu: in morte ipſius baptizati ſu/

mus? Cõſepulti.n.ſumus cũ illo p baptiſmum in morte: vt quõ Chriſtus reſurrexit a mortuis p gloriã patris. ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si.n.cõplantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius: ſimul & reſurrectionis erimus.

POSTQVAM Apoſtolus oñdit q̃ p gratiã Chriſti liberamur a pctõ p̃terito tã introducto p primũ hoiem q̃ etiã abundãti p legẽ. hic oñdit q̃ p grãm Chriſti datur nobis facultas ad reſiſtendũ peccatis futuris. Et circa hoc duo facit. Prio ponit queſtionẽ ex p̃miſſis ortã. Secundo ſoluit eã ibi. ABSIT ſieni &c.) Dixerat autẽ ſupra q̃ vbi abũdauit delictũ, ſupabundauit & gr̃a. qd quidẽ aliqs poſſet male intelligere q̃ſi abundãtia delicti eſſet cauſa ſupabundãtiæ grãæ.& ideo inducit qõnẽ dicẽs. QVID ERGO dicemus?) Nũquid PERMANEBIMVS in pctõ vt gr̃a abundet?) Quod quidẽ oporteret dicere ſi abũdantia delicti, eſſet cauſa gratię abundãtis.& nõ ſola occaſio vt ſupra dictũ eſt. Vnde & ſupra.3. Apoſtolus dicit. Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt qdam nos dicere: faciamus mala vt eueniãt nobis bona. Iere.12. Bene eſt oĩbus qui p̃uaricant̃ & inique agunt.

Deinde cũ dicit. ABSIT &c.) Soluit inductã queſtionẽ. Et prio aſſignat rõnẽ: quare nõ eſt nobis pmanẽdũ ſub pctõ. ſcdo excludit exhortationẽ intẽtã ibi. NON ERGO regnet &c.) Circa primũ duo facit. Primo aſſignat rationẽ: q̃re nõ ſit in pctõ permanẽdum. Scdo oñdit nobis ineſſe facultatẽ ad hoc q̃ nõ ſub peccato maneamus ibi. HOC SCIENTES &c.) Circa primũ ponit talẽ rõnem. Si ſumus mortui a pctõ. non debemus viuere ĩ illo: ſed mortui ſumus a pctõ. ergo nõ debemus viuere in pctõ. Circa hoc ergo q̃tuor facit Prio ponit cõditionalẽ. Scdo p̃bat antecedẽs ibi. AN IGNORATIS &c.) Tertio cõcludit cõſequẽs ibi. VT QVOMODO Chriſtus &c.) Quarto p̃bat neceſſitatẽ cõſequentię ibi. SI ENIM cõplãtati &c. Dicit ergo prio. ABSIT) .ſ.q̃ hac intẽtione pmanẽdum ſit in pctõ, vt gr̃a abundet: qa vt dr̃ Eccle.15. Nemini mãdauit deus impie agere. Et huius rõ eſt. Si.n. MORTVI ſumus pctõ) p hoc.ſ.q̃ peccatũ eſt mortificatũ in nobis QVOMODO adhuc in illo viuemus?) Nõ.n. naturalis ordo reꝝ hẽt, vt a morte redeat̃ ad vitã. Eſa.26 Moriẽtes nõ viuãt &c. Cañ.5. Laui pedes meos &c.

Deinde cum dicit. AN IGNORATIS &c.) Probat antecedẽs.ſ.q̃ fideles ſunt mortui pctõ. Et prio p̃ponit mediũ ad propoſitũ oñdendũ. Scdo manifeſtat mediũ inductũ ibi. CONSEPVLTI .n.ſumus &c.) Dicit ergo prio. AN IGNORATIS) .q.d. Quod vobis p̃ponendũ eſt, eſt adeo manifeſtũ q̃ illud vobis ignorare nõ licet. pria Corin.14. Si quis ignorat ignorabitur. QVIA qcunq̃ baptizati ſumus in Chriſto Ieſu.) Qđ intelligitur tripliciter. Vno mõ ſcdm iſtitutionẽ Ieſu Chriſti. Mat. vlti. Docete oẽs gentes baptizãtes eos &c. Scdo p inuocationem Ieſu Chriſti. Act.8. In noĩe Ieſu Chriſti baptizabant̃ viri ac mulieres. Tertio in Chriſto Ieſu.i. in quadã cõformitate ad Chriſtũ Ieſum. Gal.3. Quicunq̃ in Chr̃o Ieſu baptizati eſtis Chr̃m induiſtis IN MORTE ipſius baptizati ſumus.) .i. in ſimilitudinem mortis eius quaſi ipſam mortẽ Chriſti in nobis repręſentãtes. ſcd'a Coꝝ.4. Semp mortificationem Ieſu Chriſti in corpore nr̃o circunferentes. Gal. vlt. Stigmata Ieſu in corꝑe meo porto. Vel IN MORTE ipſius) .ſ. per virtutẽ mortis eius. Apoc.1. Lauit nos a peccatis noſtris. Vnde de latere Chriſti pendentis in cruce poſt mortẽ fluxit ſanguis & aqua: vt dicit̃ Io.19. Sicut igit̃ morti eius configuramur inq̃tum peccato morimur: ſic ip̃e mortuus eſt vitę mortali in qua erat ſimilitudo peccati: licet non eſſet ibi peccatum. Ergo omnes qui ſumus baptizati ſumus mortui peccato.

Baptizati in Chriſto ſcdm inſtitutionẽ inuocatione pro conformitate ad Chriſtum.

Deinde cum dicit. CONSEPVLTI .n.&c.) Probat p̃poſitum medium.ſ.q̃ oẽs baptizemur in cõformitate ad mortẽ Chriſti. dicens. CONSEPVLTI .n. ſum⁹ cum illo p baptiſmũ in morte) .q.d. Sepultura nõ niſi mortuis debet̃. Mat.8. Sinite mortuos ſepelire mortuos ſuos. Per baptiſmũ autẽ hoĩes ſepeliunt̃ Chriſto .i. cõformantur ſepulturę ipſius. Sicut enim ille qui ſepelitur ponitur ſub terra. ita ille qui baptizat̃ immergitur ſub aqua. Vnde & in baptiſmo fit trina imerſio non ſolũ propter fidem trinitatis: ſed etiã ad repreſentandum triduũ ſepulturę Chriſti. Et ſicut triduum ſepulturę nõ facit niſi vnam ſepulturã: ita trina imerſio nõ facit niſi vnum baptiſma. Et inde etiã eſt q̃ in ſabbato ſancto ſolẽnis baptiſmus in eccleſia celebrat̃ q̃do cõmemorat̃ ſepultura Chriſti ſicut & in vigilia Penthecoſtes, quãdo ſolẽnizat̃ de ſpũ ſancto. ex cuius virtute aqua baptiſmi accipit vim purgandi. vt dicitur Io.3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto &c. Eſt tamẽ cõſiderandũ q̃ corporaliter aliqs prius morit̃ & poſtea ſepelitur: ſed ſpiritualiter ſepultura baptiſmi cauſat mortẽ peccati: qa ſacramentũ nouę legis efficit qd ſignat. Vnde. cum ſepultura. quę fit p baptiſmum, ſit ſignũ mortis peccati: mortẽ efficit in baptizato. Et hoc eſt qđ dicit q̃ ſumus ſepulti in mortẽ: vt per hoc ipſum q̃ ſignum ſepulturę Chriſti in nobis accipimus conſequimur mortem peccati.

Trina imerſio facit vnũ baptiſma ſicut triduum vnam ſepulturam

Quare in ſabbatu ſancto & in vigilia Penthecoſtes de baptiſmo fit mentio.

Deinde cum dicit. VT QVOMODO Chriſtus.) Infert cõſequens.ſ.q̃ nõ debeamus viuere in peccato. ad hoc quidẽ inducit ſimilitudinẽ ex reſurrectione Chriſti dicẽs. VT QVOMODO Chriſt⁹ reſurrexit a mortuis p gloriã p̃ris.i. p virtutẽ p̃ris ex q̃ ipſe pater glorificat̃. ſcdm illđ p̃s. Exurge gl̃ia mea. ITA ET nos in nouitate vitę ambulemus).i. per bona opa vitę p̃cedamus. vita enim peccati vetuſtatẽ habet: qa in corruptionẽ nos ducit. Heb.8. Quod antiquat̃ & ſeneſcit p̃pe interitũ eſt. vnde & dicitur Bar.3. Quid eſt quod in terra inimicorũ es: inueteraſti ĩ terra aliena &c. Vnde & nouitas vitę dr̃ per quã aliqs redit ad integritatem: vt.ſ. ſit ſine peccato. p̃s. Renouabit̃ vt aquilę iuuentus tua. Ephe.4. Renouamini ſpiritu mentis veſtrę.

Deinde cũ dicit. SI ENIM.) Probat neceſſitatem conſequentię. Chriſtus.n. poſtq̃ fuit mortuus reſurrexit. vñ cõueniẽs eſt vt illi qui conformant̃ Chriſto q̃tũ ad mortẽ in baptiſmo: conformẽt̃ etiam reſurrectioni eius per innocentiã vitæ. Et hoc eſt quod dicit. SI ENIM cõplãtati facti ſumus ſimilitudini mortis ei⁹) .i. ſi in nobis aſſumamus ſimilitudinẽ mortis eius vt ei incorporemur ſicut ramus qui inſerit̃ plantę vt quaſi nos in ipſa paſſione Chriſti inſeramur, SIMVL & reſurrectionis erimus).ſ. ſimilitudini eius cõplãtati: vt .ſ. in p̃nti innocẽter viuamus & in futuro ad ſimilem gloriã perueniamus. Phil.3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę cõfiguratum corpori claritatis ſuę. ſcd'a Ti.2. Si cõmortui ſumus & cõuiuemus. Sic igitur ſicut Apoſtolus per ſimilitudinẽ mortis Chriſti probauit q̃ ſumus mortui peccato. qđ pręmiſerat quaſi antecedẽs ſic per ſimilitudinem reſurrectionis eius probauit qđ non debemus viuere in peccato: quod quaſi cõſequẽs ſuperius introduxit.

Illud ſcientes: quod vetus ille noſter homo cũ illo crucifixus eſt: vt aboleretur corpus peccati: vt poſthac non ſeruiamus peccato. Etenim qui mortuus eſt: iuſtificatus eſt a peccato. Qđ ſi mortui ſumus cum Chriſto: credimus quod & viuemus cum illo: ſcientes q̃ Chriſtus excitatus a mortuis: nõ amplius moritur: mors illi nõ amplius dominatur. Nam quod mortuus fuit: pctõ mortuus fuit ſemel: q̃ autem viuit: viuit deo. Ita & vos exiſtimate voſipſos, mortuos quidem eſſe peccato: viuentes autem deo per Chriſtum Ieſum dominum noſtrum.

Hoc ſciẽtes q̃ vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt vt deſtruatur corpus peccati: vt vltra non ſeruiamus peccato. Qui.n. mortuus eſt, iuſtificatus eſt a peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto: credimus quia ſimul etiam viuemus

mus

muscum illo: ſcientes ꝙ Chriſtus reſurgẽs ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra nõ dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: ꝙ autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate vos, mortuos quidẽ eſſe pctõ: viuentes autẽ deo in Chriſto Ieſu. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit ꝙ nõ eſt nobis in peccato permanendum: ex eo ꝙ ꝑ baptiſmum mortui ſumus peccato. hic vlterius oſtendit adeſſe nobis facultatem ad hoc obſeruãdum. Et circa hoc duo facit. Primo proponit qd intendit. Secũdo manifeſtat propoſitum ibi. QVI ENIM mortuus &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit beneficium qd conſecuti ſumus. Secundo huius beneficii effectum ibi. VT DESTRVATVR &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ debemus in nouitate ãbulare. ſ. deſiſtendo a peccato. Et ne hoc aliquis forte impoſſibile diceret: dicit ꝙ ſumus HOC SCIENTES qa vetus homo noſter) .i. vetuſtas hominis per peccatum inducta SIMVL) .ſ. cũ Chriſto CRVCIFIXVS eſt) .i. per Crucẽ Chriſti eſt mortificatus: ſicut e. n. ſupra dictũ eſt: vetuſtas hominis per peccatum inducta eſt inquantum per peccatum bonum naturæ corrumpitur. Quæ quidem vetuſtas in homine principatur, quamdiu homo peccato ſubiacet. Et quia id quod eſt principale in homine dicitur eſſe ipſe homo. Inde eſt ꝙ in eo qui peccato ſubiicitur, ipſa vetuſtas peccati. dicitur eſſe vetus homo: vetuſtas autem peccati poteſt intelligi vel ipſe reatus ſeu macula actualium peccatorum: vel etiam cũſuetudo peccandi. quæ q̃dam neceſſitatẽ ingerit ad peccandum. vel etiam ipſe fomes peccati proueniens ex peccato primi parẽtis. Sic igitur vetus homo noſter dicitur eſſe ſimul crucifixus cum Chriſto, inquantum prędicta vetuſtas, virtute Chriſti ſublata eſt. Vel quia totaliter eſt amota: ſicut totaliter amouetur in baptiſmo reatus & macula peccati. Vel quia diminuitur virtus eius ſicut virtus fomitis vel etiam conſuetudinis peccandi. Col. 2. Delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti quod erat contrarium nobis. & ipſm tulit de medio affigens illud cruci.

Vetuſtas peccati vel reatus ſeu conſuetudo peccandi vel fomes.

Deinde cum dicit. VT DESTRVATVR &c.) Ponit effectum prędicti beneficii duplicem: quorum primus eſt remotio prçcedentium delictorum. & hoc eſt quod dicit. VT DESTRVATVR corpus peccati.) Dicitur. n. corpus pcti, ipſa congeries maloꝝ opeꝝ ſicut ipſa cõgeries mẽbroꝝ facit vnũ corpꝰ naturale. Iob. 41 Corpus eius q̃ſi ſcuta fuſilia &c. Secũdus autẽ effectus eſt vt caueamus a pctĩs in futuꝝ. & hoc eſt qd ſubdit dicẽs. VT VLTRA nõ ſeruiamus peccato.) Tũc. n. homo peccato ſeruit quando concupiſcentię peccati obedit per conſenſum & corporis executionem. Io. 8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.

Deinde cum dicit. QVI ENIM mortuus eſt &c.) Manifeſtat quod dixerat. & primo q̃tum ad primũ effectum. Secundo q̃tum ad ſecũdum ibi. SI AVTEM mortui &c.) Circa primum cõſiderandum eſt ꝙ congeries peccatorum deſtruitur, quando peccata homini remittuntur. Sic igitur deſtructionem corporis peccati manifeſtat dicens. QVI ENIM mortuus eſt peccato) .ſ. per baptiſmum quo Chriſto commorimur. IVSTIFICATVS eſt a peccato) .i. remiſſis peccatis tranſlatus eſt in ſtatum iuſtitię. prima Corin. 6. Et hęc quidem fuiſtis aliquãdo: ſed abluti eſtis &c. Quia igitur per crucem Chriſti homo peccato moritur: conſequẽs eſt ꝙ a peccato iuſtificetur: & ita ꝙ corpus peccati deſtruatur.

Deinde cum dicit. SI AVTEM mortui &c.) Manifeſtat ſecundum effectum per conformitatem ad vitam Chriſti, tali ratione. Ille qui Chriſto morienti cõmoritur ſimul cõuiuit & reſurgenti. Chriſtus autẽ ſic reſurrexit a mortuis tanq̃ nunq̃ de cętero moriturus ergo ille q mortificatus eſt peccato, ſic Chriſto reſurgenti cõuiuit, ꝙ habet facultatem nunq̃ de cętero ad pctm̃ redeundi. Circa hoc ergo tria facit. Primo oſtendit conformitatẽ hominis fidelis ad vitam Chriſti reſurgentis. Secundo ponit conditionem vitę reſurgentis ibi. SCIENTES ꝙ Chriſtus &c.) Tertio infert cõcluſionem intentam ibi. ITA ET vos &c.) Dicit ergo primo. SI ENIM mortui ſumus cum Chriſto) .i. ſi virtute mortis Chriſti ſumus mortui peccato. CREDIMVS quia etiam ſimul viuemus cum illo) .i. ad ſimilitudinem vitę eius. viuemus inquam hic vita gratię, & in futuro vita glorię. Ephe. 2. Cum eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos &c.

Deinde cum dicit. SCIENTES.) Ponit conditionem vitę Chriſti reſurgentis. & primo ponit eam. Secũdo ꝓbat ibi. QVOD enim mortuus eſt &c.) Dicit ergo primo. Hoc inq̃ quod dictũ eſt credimus, SCIENTES ꝙ Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur:) ſed viuit vita perpetua. Apoc. 1. Fui mortuus & ſum viuens in ſęcula ſęculoꝝ. Et quod plus eſt MORS illi vltra non dñabitur: quę. ſ. in hoĩe dñatur non ſolum dum moritur per ſeparationẽ animę a corpore: ſed etiam ante mortem dum patitur ęgritudinem, famen, & ſitim, & alia huiuſmodi. per quę puenitur ad mortem: ſed ab his libera eſt vita Chriſti reſurgentis. Et ideo non ſubiicitur dominio mortis: ſed potius ipſe habet dominium ſuper mortem. Apoc. 1. Habet clauem mortis & inferni.

Deinde cum dicit. QVOD enim mortuus &c.) Probat propoſitum. ſ. ꝙ Chriſtus reſurgẽs vlterius nõ moriatur, & hoc dupliciter. Primum quidem rõne accepta ex parte mortis quã ſuſtinuit dicens. QVOD enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel. Nõ autem intelligit ꝙ ipſe mortuus eſt peccato, qd ipſe cõmiſit vel contraxit: quia in eo nullo modo peccatum locum habuit. pria Pet. 2. Qui pctm̃ non fecit &c. Sed dicit mortuus eſſe pctõ dupliciter. Vno mõ: qa mortuus eſt ꝑ pctõ tollendo. ſcda Corin. 5. Eum qui nõ nouit peccatum ꝑ nobis deus fecit. pctm̃. i. hoſtiam pro pctõ. Alio modo: quia mortuus eſt ſimilitudini carnis peccati. i. vitæ paſſibili. & mortali. infra. 8. Deus miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Vtroq; autem modo cõcludi poteſt ꝙ Chriſtus mortuus ſit ſemel, ex hoc ꝙ mortuus eſt peccato. Quãtum. n. ad primum manifeſtum eſt ꝙ per vnam mortem oĩa peccata deleuit. ſecundum illud Heb. 10. Vna oblatione cõſumauit in ſempiternũ ſanctificatos. Ideõ non reſtat vt adhuc ꝓ peccato moreret̃. pria Pe. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt &c. Quantum ad ſecundum autem, idem poteſt concludi. Si eni Chriſtus mortem ſuſtinuit, vt deficeret in eo ſimilitudo carnis peccati, debuit eius mors conformari aliis gerentibus carnem peccati: qui ſemel moriuntur. Vnde dicitur. Heb. 9. Quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt &c. Secundo oñdit idem, ex conditione vitę, quam reſurgendo adeptus eſt dicens. Quod autem viuit, viuit deo) .i. ad cõformitatem dei. Dicit̃. n. ſcda Corin. vlti. Quod ſi crucifixus eſt ex infirmitate, viuit ex virtute dei. Effectus autem conformatur cauſę. Vnde & vita quã Chriſtus reſurgens acquiſiuit eſt deiformis. Sicut ergo vita dei eſt ſempiterna & abſq; corruptione. ſecundum illud prima Ti. vlti. Qui ſolus habet immortalitatem. ita & vita Chriſti eſt immortalis.

Mortuus eſt pctõ ꝑ pctõ tollẽdo ſimilitudinẽ carnis peccati

Deinde cum dicit. ITA ET vos &c.) Infert cõcluſionem intentam vt cõformemini vitę Chriſti reſurgẽtis, & q̃tum ad hoc ꝙ mortuus eſt peccato. i. mortali vitę quę habet ſimilitudinẽ peccati nunq̃ ad eam rediturus: & q̃tum ad hoc ꝙ viuit ad conformitatẽ dei. Et q̃tum ad primũ dicit. ITA ET vos exiſtimate vos quidem mortuos eſſe pctõ .ſ. tanq̃ ad pctm̃ nunq̃ ſitis redituri. Iſa. 26. Morientes nõ viuãt. Et q̃tum ad ſcdm̃ dicit. VIVENTES deo) .i. ad honorem vel ſimilitudinem dei: vt. ſ. nunq̃ per pctm̃ moriamur. Gal. 2. Quod autem nunc viuo in carne in fide viuo filii dei. Et ideo ſubdit. IN CHRISTO Ieſu domino noſtro) idest ꝑ Ieſum Chriſtum ꝑ quem & peccatis morimur & deo viuimus. Vel IN CHRISTO Ieſu) .i. tãquam incorporati Chriſto Ieſu: vt per eius mortẽ moriamur peccato: & per eius reſurrectionem viuamus deo. Ephe. 2. Conuiuificauit nos in Chriſto cuius gratia eſtis ſaluati per Chriſtum.

Ne regnet igitur peccatum in mortali veſtro corpore: vt obediatis illi per cupiditates eius. Neq; accõmodetis membra veſtra: arma iuſtitiæ peccato: ſed accommodetis voſmetipſos deo: velut ex mortuis viuentes & membra veſtra arma iuſtitiæ deo. Peccatum enim vobis non dñabitur. Nõ.n. eſtis ſub lege: ſed ſub gratia. Quid igitur? Peccabimus qđ nõ ſimus ſub lege: ſed ſub grã. Abſit an neſcitis: qđ cui accommodatis voſipſos ſeruos ad obediẽdũ: eius ſerui eſtis cui obeditis: ſiue pcti ad mortẽ: ſiue obediẽtiæ ad iuſtitiam. Grã aũt deo: qđ fuiſtis qdẽ ſerui pcti: ſed obediſtis ex animo in eam: in quã traducti eſtis: formam doctrinæ. Cæterum liberati a peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ.

Nõ ergo regnet pctm̃ in vr̃o mortali corpe vt obediatis cõcupiſcẽtiis eius. Sed neq; exhibeatis mẽbra vr̃a arma iniqtatis pctõ: ſed exhibete vos deo tanq̃ ex mortuis viuẽtes. & mẽbra vr̃a arma iuſtitiæ deo. Pctm̃.n. vobis nõ dñabitur. Nõ eni ſub lege eſtis, ſed ſub grã. Quid ergo? Peccabimus: qm̃ nõ ſumus ſub lege, ſed ſub grã? Abſit. An neſcitis: qm̃ cui exhibetis vos ſeruos ad obediendũ, ſerui eſtis eius cui obediſtis ſiue pcti ad mortem: ſiue obeditionis ad iuſtitiam? Gratias autem deo, ꝙ fuiſtis ſerui peccati: obediſtis autẽ ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi eſtis

Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oñdit ꝙ nõ eſt nobis ꝑmanendũ in pctõ: & ꝙ huius rei facultatem habem⁹ hic cõcludit moralẽ exhortationẽ. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit ãmonitionẽ. Scdo rõnem aſſignat ibi. PECCATVM .n. &c. Tertio mouet queſtionem & ſoluit ibi. QVID ergo peccabimus &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit ãmonitionẽ. Scdo exponit eam ibi. VT OBEDIATIS &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt ꝙ vetus hõ noſter ſimul crucifixus eſt vt deſtruat̃ corpus pcti. per qđ dat̃ intelligi. ꝙ virtus peccati in tm̃ diminuta eſt. vt nobis dñari nõ poſſit. Ergo pctm̃ de cetero nõ regnet in vr̃o mortali corpe. Nõ aũt dicit nõ ſit pctm̃ in vr̃o mortali corpe. qa q̃diu corpus noſtrũ eſt mortale. i. neceſſitati mortis addictũ. nõ poteſt eſſe quin in corpe nr̃o ſit pctm̃. i. fomes pcti. Sed ex quo a deo liberati ſumus a regno pcti: debemus conari ꝙ pctm̃ in corpore nr̃o dñium iam amiſſum in nobis nõ recuperet. Et hoc eſt qđ dicit. NON REGNET pctm̃ in vr̃o mortali corpe.) Et hoc quidẽ neceſſariũ eſt cauere dum corpus mortale gerimus. quia dr̃ Sap. 9. Corpus qđ corrumpit̃ aggrauat alam &c.

Deinde cũ dicit. VT OBEDIATIS &c.) Exponit ammonitionẽ pmiſſam. Circa qđ cõſiderãdum eſt ꝙ dupl'r pctm̃ regnat in hoĩe. Vno modo p interiorẽ cõſenſum mẽtis. Et hoc remouẽdo dicit. VT OBEDIATIS cõcupiſcẽtiis eius.) Obedire.n. p cõſenſum mentis cõcupiſcẽtiis pcti. eſt pctm̃ regnare in nobis. Eccle. 18. poſt cõcupiſcẽtias tuas nõ eas. Scdo mõ regnat in nobis pctm̃ p opis executionẽ. Et ad hoc excludẽdũ ſubdit. SED NEQVE exhibeatis mẽbra vr̃a pctõ) .i. fomiti pcti ARMA iniqtatis.) .i. inſtrã ad iniqtatẽ exequendã. Hõ.n. cũ p mẽbra pctm̃ exeq̃t: ad iniqtatẽ exeqnt̃, & hoc ipõ pugnare videt̃ ad reſtituẽdũ dñiũ peccati. qđ p conſuetudinẽ pcti in nobis conualeſcit. Eze. 32. Cum armis ſuis ad inferos deſcenderunt.

Pctm̃ in nobis p cõſenſũ mẽtis & p operis executõẽ

Deinde cum dicit. SED EXHIBETE vos deo &c.) Exhortat̃ ad contrarium vt. ſ. exhibeamus nos deo. & primo q̃tum ad interiorem affectũ cũ dicit. SED EXHIBEATIS vos deo) vt. ſ. mens vr̃a ei ſubdat̃. Deut. 10. Et nunc iſrael qđ dominus deus tuus reqrit a te, niſi vt timeas dñm deum tuũ & ambules in viis eius. Et hoc facere debetis TANQVAM ex mortuis viuentes) .i. tanq̃ reducti ad vitã gratię de morte culpæ. Nã & ideo iuſtum eſt vt qui viuit: iam nõ ſibi viuat: ſed ei qui pro oĩbus mortuus eſt. 2. Corin. 5. Scdo q̃tũ ad exteriorem actũ. Vnde dicit. EXHIBETE mẽbra veſtra deo) .i. ad eius obſequium ARMA iuſtitię) .i. inſtrã quędã ad iuſtitiã exequendam quibus. ſ. pugnetis cõtra inimicos dei. Ephe. vlti. Induite vos armaturã dei vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli.

Deinde cũ dicit. PECCATVM enim &c.) Aſſignat rationem ammonitionis ꝑdictę. Poſſet.n. aliquis ſeipſum excuſare allegans peccati dominiũ. per quod aſſereret ſe ab obſeruatione ammonitionis prędictę impediri. Hoc ergo Apoſtolus primo excludit dicens. PECCATVM enim vobis nõ dominabitur) .ſ. ſi ceperitis peccato reſiſtere & vos deo exhibere. ſecundum illud Ia. 4. Appropinquate deo & appropinquabit vobis. reſiſtite diabolo & fugiet a vobis. q.d. ideo poteſtis prędicta obſeruare: quia nõ inuenitis peccatum in vos dominari per quod retrahi poſſitis. Sumus.n. liberati a Chriſto. ſecundum illud Io. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. Secundo manifeſtat quod dixerat dicens. NON ENIM eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.) vbi conſiderandum eſt ꝙ non loquitur hic de lege ſolum q̃tum ad cęremonialia ſed etiam quantum ad moralia ſub qua quidẽ aliquis dicitur eſſe dupliciter. Vno modo quaſi legis obſeruantię voluntarie ſubiectus. Et hoc modo etiam Chriſtus fuit ſub lege. ſecundum illud Gal. 4. Factum ſub lege: quia. ſ. legem obſeruauit: non ſolum quãtum ad moralia, ſed etiam quantũ ad cęremonialia. Fideles autem Chriſti. ſunt quidem hoc modo ſub lege q̃tum ad moralia: nõ autem q̃tum ad cęremonialia. Alio modo dicitur aliquis eſſe ſub lege, quaſi a lege coactus: & ſic dicitur eſſe ſub lege qui non voluntarie ex amore, ſed timore cogitur legem obſeruare. Talis autem caret gratia, quæ ſi adeſſet inclinaret voluntatem ad obſeruãtiam legis vt ex amore moralia eius pręcepta impleret. Sic igitur quandiu aliqs ſic eſt ſub lege vt nõ impleat voluntarie legem, peccatum in eo dominatur ex quo voluntas hominis inclinatur vt velit id quod eſt contrarium legi: ſed per gratiam tale dominium tollitur: vt. ſ. homo ſeruet legem non quaſi ſub lege exiſtens, ſed ſicut liber. Gal. 4. Nõ ſumus ancillę filii: ſed liberæ qua libertate Chriſtus nos liberauit. Hanc autem gratiam faciens homines libere legem implere, non conferebant legalia ſacramenta: ſed conferunt eam ſacramenta Chriſti. Et ideo illi qui ſe cęremoniis legis ſubiiciebant quãtum pertinet ad virtutem ipſorum ſacramentorum legalium non erant ſub gratia, ſed ſub lege niſi forte per fidem Chriſti gratiam adipiſcerentur. Illi vero qui ſe ſacramentis Chriſti ſubiiciunt. ex eorum virtute gratiam conſequuntur vt non ſint ſub lege ſed ſub gratia: niſi forte per ſuam culpam ſe ſubiiciant ſeruituti peccati.

Subiici legi volũtarie vel coactione.

Deinde cum dicit. QVID ergo &c. Mouet quæſtionem cõtra id quod dictum eſt Et circa hoc tria facit. Primo proponit quęſtionem. Secundo ſoluit eam ducendo ad inconueniens ibi. ABSIT. AN NESCITIS &c.) Tertio oſtendit eſſe inconueniens id ad qđ dixerat ibi. GRATIAS ago deo &c.) Circa primũ conſiderandum eſt ꝙ verbum pręmiſſum poterat male intelligi ab aliquibus: vt. ſ. fideles Chriſti nõ ſint ſub lege quantum ad debitum obſeruandi pręcepta moralia ex quo ſequeretur ꝙ fidelibus Chriſti licitum eſſet peccare. ſ. contra pręcepta moralia faciendo. Et idẽ ſub hoc ſenſu. quęſtionem mouet dicens. QVID ergo dicemus) Nũquid PECCABIMVS .ſ. contra pręcepta moralia legis faciendo QVONIAM) dictum eſt ꝙ NON SVMVS ſub lege ſed ſub grã? Et hunc ſenſum Apl's improbat ad Gal. 5. dicẽs. Vos in libertatem vocati eſtis fratres mei, tãtũ ne detis in occaſionẽ carnis libertatẽ. Et ideo hic etiã rñdẽs ſubdit. ABSIT .ſ. vt peccemus: quia ſumus a lege liberati: quia ſi peccaremus, ſequeret̃ hoc inconueniens ꝙ iterũ redigeremur

mur

mur in ſeruitutē peccati. Et hoc eſt qđ dicit. AN NE
SCITIS qm̄ cui vos exhiberis) ꝓpria volūtate SER/
VOS ad obediendū (ſpōtaneę, SERVI eſtis cui obe
dıſtis? (Obedire.n.debitū eſt qđ ſerui dn̄is debēt. Eph.
6. Serui obedite dn̄is carnalibus. Vn̄ cum aliqs obedit
alicui, ſe ſeruū ꝑficit eius obediēdo. Diuerſo tn̄ ſtipen
dio diuerſis dn̄is obedit. Qui.n.obedit pc̄tō p ſeruitu
tem pc̄ti ducit in mortem. Et hoc eſt qđ dicit. SIVE
peccati) .ſ. ſerui eſtis, ei obediēdo. ET HOC in mor
tem) .i. ęternā dānationē ꝑcipitādi. de qua dr̄ Apoc.
2. In his mors ſc̄da nō habet locū. Qui vero obedit deo
efficit huius obediētię ſeru⁹: qa p aſſuetudinē obediē/
di, mēs eius magis ac magis ad obediendū inclinat. &
ex hoc iuſtitiā ꝑficit. Et hoc eſt qđ dicit. SIVE obedi
tionis) .ſ. diuinoꝝ ꝑceptoꝝ ſerui eſtis AD IVSTITI
AM) implendā. ſc̄dm illud ſupra. 2. Factores legis iu/
ſtificabunt. Et ſatis cōueniēter obeditionē pc̄tō oppo
nit. eo ꝙ ſicut Amb. dicit. Peccatum eſt tranſgreſſio le
gis diuinę & coeleſtium inobedientia mandatorum.

Deinde cū dicit. GRATIAS ago deo.) oſ̄dit hoc
eſſe incōueniēs. ſ. ꝙ obediendo pc̄tō, iterū reducamur
in ſeruitutē pc̄ti. Prio quidē rōne accepta ex bn̄ficio,
qđ cōſecuti ſumus. Si.n.aliqs per gr̄am alicuius a ſer/
uitute liberat, incōueniēs eſt ꝙ ſe ſpontaneū ſubiiciat
ſeruituti. vn̄ cū nos p gr̄am dei ſimus liberati a pc̄tō,
incōueniēs eſt ꝙ iteꝝ nos ſpōte retrudamus in ſerui/
tutē pc̄ti. Sc̄do ex conditione in qua ducti ſumus poſt
libertatē pc̄ti. vt. ſ. ſimus ſerui iuſtitię. Nō licet aūt ſer/
uo alicuius, ſe contrarii dn̄i ſeruituti ſubiicere. vn̄ no
bis nō licet ex quo ſumus facti ſerui iuſtitię. iteꝝ redi
re ad ſeruitutē pc̄ti. Vtrāq rōnem Apoſtolus ſimul tā
git dicēs. GRATIAS ago deo.) ſic & vos gr̄as agere
deberis ꝙ CVM ESSETIS ſerui pc̄ti.) quia qui facit
pc̄tm̄ ſeruus eſt pc̄ti. Io. 8. OBEDITIS) .ſ. credēdo
ſupra prio. Ad obediēdū fidei in oībus gētibus. Et hoc
non coacti SED EX corde.) Infra. 10. Corde credit
ad iuſtitiā. IN EAM formā doctrinę) .i. in doctri/
nā catholicę fidei. 2. Ti. 1. Formā habēs ſanorū verboꝝ
q̄ a me audiſti. IN QVAM traditi eſtis .i. cui vos to
taliter ſubdidiſtis. 2. Corin. 8. Semetipſos dederūt pri/
mum deo: deide nobis p voluntatē dei. Et p hoc libera
ti eſtis a pc̄tō: & ita nō conuenit ꝙ in ſeruitutē pc̄ti re/
deatis. Et ſerui facti eſtis iuſtitię, & ita non conuenit ꝙ
iuſtitiam deſeratis. prima Corinth. 7. Pręcio empti
eſtis & non eſtis veſtri.

Humanū quiddā dico ꝓpter infirmitatē car/
Ioan. 8. nis veſtræ. † Queādmodum.n.ꝓbuiſtis mem/
Iſa. 1. bra veſtra ſerua imunditiæ & iniquitati: ad aliā
Ezec. 16. atq; aliā iniquitatē: ſic & nūc ꝓbete mēbra veſtra
ſerua iuſtitiæ: ad ſanctificationē. Cū.n.ſerui eſſe
tis pc̄ti: liberi eratis iuſtitiæ. Quem igitur fructū
habebatis tūc in his de quibus nūc erubeſcitis?
Nā finis illorū mors. Nunc vero manumiſſi a
pc̄tō: ſerui autē facti deo: habetis fructū veſtrū
in ſanctificationē: finē aūt vitā æternā. Etenim
autoramēta pc̄ti: mors: donū autē dei: vita æter
na: per Chriſtū Ieſum dominū noſtrum.

Humanū dico pp infirmitatē carnis veſtræ.
Sicut.n.exhibuiſtis mēbra veſtra ſeruire imun
ditiæ & iniquitati ad iniquitatē. ita nūc exhibete
mēbra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationē.
Cū.n.ſerui eſſetis peccati; liberi fuiſtis iuſtitiæ.
Quē ergo fructū habuiſtis tunc in illis in qui/
bus nunc erubeſcitis? Nā finis illorū mors eſt.
Nūc vero liberati a pc̄tō, ſerui autē facti deo: ha
betis fructū veſtrū in ſanctificationē: finē vero:
vitā æternā. Stipēdia.n. pc̄ti mors. gratia aūt dei
vita æterna: i xp̄o Ieſu dn̄o noſtro. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus oſ̄dit rōne accepta ex
bn̄ficio diuino, ꝙ nō eſt nobis in pc̄tō permanēdū: ſed
deo ſeruiendū: hic oſtēdit idem rōne accepta ex prio/
ris vitę cōſuetudine. Et circa hoc tria facit. prio ꝓpo/
nit ſuppoſiti documēti cōditionē: qđ ſubdit. ſc̄do po/
nit ipſius documēti expōſitionem ibi. SICVT .n.ex hi
buiſtis &c.) tertio documēti rationē aſſignat ibi. CVM
ENIM &c.) Dicit ergo prio. Monui ꝙ exhibeatis vos
deo. Adhuc DICO) vobis quoddā HVMANVM .i.
cōgruēs imbecillitati humanę. Sic.n.qn̄q hō accipit
in ſcriptura ꝓut. ſ. ſignificat cōditionē infirmitatis hu
manę. Sap. 9. Hō infirmus & exigui tp̄is & minor ad in
tellectū iudicii & legū pria Corin. 3. Cū ſit inter vos ze/
lus & cōtentio nōne carnales eſtis: & ſc̄dm hoiem am
bulatis? Cām autē aſſignat ſubdēs PROPTER infir
mitatē. ꝑfectis.n. ſunt ꝑfectiora ꝑcepta tradēda pri.
Cor. 2. Sapiētiā loqmur inter ꝑfectos. Heb. 5. Perfecto/
rum eſt ſolidus cibus. Infirmioribus ſunt dāda leuio/
ra ꝑcepta pria. Cor. 3. Tanq̄ puulis in Chriſto lac. potū
dedi vobis nō eſcā. Heb. 5. Facti eſtis qbus lacte opus ē.
Hęc autē infirmitas non ex ſpiritu, ſed ex carne venit:
quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam:
vt dicit Sap. 9. Et ideo ſubdit. CARNIS veſtrę.) Mat.
26. Spiritus quidē promptus eſt, caro autē infirma.

Deinde cū dicit. SICVT .n.exhibuiſtis &c.) Ponit
documentū, qđ dicit eſſe humanū. in quo docet corp⁹
eſſe ęqualiter exhibendū ad ſeruiendū iuſtitię, ſc̄dm ꝙ
nos exhibuimus ipm̄ ad ſeruiendū pc̄tō. Et hoc eſt qđ
dicit. SICVT .n.exhibuiſtis mēbra vr̄a ſeruire) .ſ. p
executionē mali opis IMMVNDITIAE & iniquitati)
corde cōceptę vt imunditia referat ad pc̄tā carnalia.
Ephe. 5. Oīs fornicatio aut imunditia, nec noiet in vo
bis &c. Iniqtas aūt refert ad peccata ſpūalia: & ꝑcipue
qbus lędit ꝓximus. ps. Iniquitatē meditat⁹ eſt in cubi
li ſuo. Quibus in corde cōceptis: mēbra ſeruiūt ad ini
quitatē. ſ. ope exequēdā. Et ponit INIQVITATEM)
hic ꝓ immūditia & iniqtate ſc̄dm ꝙ oē pc̄tū eſt iniq/
tas. infra. 13. Et hoc inq̄tū diſcordat ab ęqtate legis di/
uinę. ITA NVNC) .ſ. liberati a pc̄tō EXHIBETE
mēbra veſtra) .ſ. p executionē bonoꝝ opeꝝ SERVI/
RE iuſtitię in lege diuina nobis propoſitę: & hoc IN
SANCTIFICATIONEM) .i. in executionē & augmen
tum ſc̄titatis. Apoc. vlt. Sāctus ſanctificet adhuc. Dicit
autē hoc eſſe humanū: qa ſc̄dm rectū iudiciū exigeret,
vt hō multo plus ſeruiret iuſtitię q̄ ante ſeruierit pc̄tō
Bar. 4. Sicut fuit ſenſus vr̄ vt erraretis a deo, decies tm̄
iteꝝ cōuertētes requiretis eū. Huius documēti rōnē cō/
ſequēter aſſignat dicēs. CVM ENIM ſerui eēťis &c.)
Et circa hoc duo facit. Prio ꝓpōit rōnē ꝓdictoꝝ. Sc̄do
probat qđ ſuppoſuerat ibi. STIPENDIA pc̄ti mors
&c.) Oſ̄dit aūt rōnem ꝓmiſſoꝝ ꝓferēdo ſtatū gr̄æ ſta
tui culpę. Si.n. plura nobis bona ex iuſtitia ꝓueniūt q̄
ex culpa magis debem⁹ inſiſtere ad ſeruiēdū iuſtitię q̄
ſtuduerim⁹ ad ſeruiēdū pc̄tō. Prio ergo ponit cōditio/
nē ſtatus pc̄ti. Sc̄do cōditionē ſtatus iuſtitię ibi. NVNC
VERO liberati &c.) Circa primū tria facit. prīo pōit
cōditionē pc̄ti. ſc̄do effectū pc̄ti ibi. QVEM ERGO
fructū &c.) tertio finē ibi. NAM FINIS illoꝝ &c.)
Circa primū cōſiderādū eſt ꝙ hō naturaliter eſt liberi Liberū arbi-
arbitrii ꝓpter rōnē & volūtatē, q̄ cogi nō pōt inclinari trium nō pōt
tn̄ ab aliquib⁹ pōt. Semp ergo hō q̄tū ad arbitriū ratio cogi: inclina-
nis remanet liber a coactiōe: nō tn̄ ſemp eſt liber ab in ri autē ſic.
clinatiōe. Qn̄q.n.liberū arb. inclinat ad bonū p habi/
tū grę vel iuſtitię: & tunc habet ſeruitutē iuſtitię & ē li/
ber a pc̄tō. Qn̄q aūt arbitriū iclinat ad malū p hitū
pc̄ti. & tūc hēt ſeruitutē pc̄ti & libertatē iuſtitię. Serui/
tutē quidē pc̄ti dico: quia trahitur ad cōſentiendum
pc̄tō cōtra iudiciū rōnis. Io. 8. Qui facit pc̄tm̄ ſeruus
eſt pc̄ti. Et q̄tū ad hoc dicit. CVM ENIM ſerui eſſetis
peccati.) Libertatem vero a iuſtitia, q̄tum ad hoc ꝙ
homo abſq; freno iuſtitię pręcipitat ſe in peccatum. Et
quantum ad hoc dicit. LIBERI fuiſtis iuſtitiæ.)
Quod pręcipue contingit his qui ex certo propoſito
peccāt. Nam illi qui ex infirmitate vel ex paſſione pec
cant, aliquo freno iuſtitiæ retinentur vt non videan/
tur a iuſtitia omnino liberi. Ier. 2. A ſeculo fregiſti iu/
gum rupiſti vincula & dixiſti non ſeruiam. Iob. 11.
Vir vanus in ſuperbiam erigit & tanquam pullū ona/

Nõ eſt vera libertas in ſtatu iſto: ſed vera ſeruitus.

gri liberũ ſe putat. Sciendũ eſt tñ ꝙ iſte ſtatus hẽt veram ſeruitutẽ. libertatẽ aũt nõ verã ſed apparentem. Cum.n.homo ſit id qd eſt ſcdm rationẽ, tunc hõ vere eſt ſeruus quãdo ab aliquo externo adducit̃ ab eo qđ eſt rationis. Sed ꝙ aliquis freno rationis nõ cohibeat̃ a ſequela concupiſcentię; eſt libertas q̃tum ad opinionẽ illius qui ſummũ bonum putat cõcupita ſequi.

Deinde cũ dicit. QVEM ergo fructũ &c.) Oñdit effectũ pctĩ. Et vnũ quidẽ effectũ excludit. ſ. effectũ fructuoſum cũ dicit. QVEM ergo fructũ) .ſ. cũ peccabatis IN ILLIS.) ſ. peccatis. Sunt.n. infructuoſa pctĩ opa: qa nõ adiuuãt hoiem ad beatitudinẽ conſequendã. Iſa. 59. Opa eorũ opa inutilia. Miche. 2. Vę q cogitatis inutile & operamini malũ in cubilibus vr̃is. Aſtruit autẽ effectũ cõfuſibilem dicẽs. IN QVIBVS) .ſ. peccatis .i. de qbus nunc .ſ. in ſtatu pœnitentiæ ERVBESCITIS) ꝑpter eorũ turpitudinẽ. Ie. 31. Poſtq̃ oſtendiſti mihi pcuſſi femur meũ cõfuſione & erubui. Iſa. 1. Erubeſcitis ſup hortis .ſ. voluptatis quos elegeratis.

Deinde cũ dicit. NAM FINIS &c.) Ponit finẽ pctĩ dicẽs. NAM FINIS illoꝝ) .ſ. peccatoꝝ MORS) eſt Q uę quidẽ & ſi nõ ſit finis operãtis pctm: qa peccãdo nõ intẽdit mortẽ incurrere. eſt tñ finis ipſoꝝ peccatorum: qa nata ſunt mortẽ inducere: & tẽporalem, quia cũ aĩa ab ſe deũ ſeparat, dignũ eſt vt ab ea corpus ſuũ ſeparet̃. Et ęternã: qa cũ aliqs vult ſeparari a deo pp concupiſcẽtiã pctĩ: dignũ eſt vt ab eo ęternalr̃ ſepet̃: qđ eſt mors ęterna. ſupra. 1. Qui talia agũt digni ſũt morte.

Deinde cũ dicit. NVNC VERO &c.) Oñdit qualitatẽ ſtatus iuſtitię. Et prĩo ponit cõditionẽ ſtatus iuſtitię. ſcdo effectũ ibi. HABETIS fructũ veſtrũ &c.) tertio ponit finẽ ibi. FINEM vero &c.) Circa primum cõſiderandũ eſt: ꝙ ſicut qñ aliquis a pctõ inclinat̃ ad malũ, eſt libera iuſtitia. ita cum aliqs ex hitu iuſtitię & gr̃ę incliuat̃ ad bonũ, eſt liber a pctõ: vt .ſ. ab eo nõ ſuperet̃ vſq; ad cõſenſum. vñd dicit. NVNC vero) .ſ. in ſtatu iuſtitię LIBERATI a pctõ.) Io. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis. Sĩr econtra ſicut in ſtatu pctĩ eſt aliqs ſeruus pctĩ cui obedit: ita in ſtatu iuſtitię eſt aliqs ſeruus dei volũtarię obediens. ſcdm illud. ps. Seruite dño in letitia. Et hoc eſt quod ſubdit. SERVI autem facti deo.) ps. O dñe quia ego ſeruus tuus &c.

Seruire deo ẽ vera libertas & optima ſeruitus.

Hęc autẽ vera eſt libertas & optima ſeruitus. qua p iuſtitiã hõ inclinat̃ ad id qd cõuenit ipſi, qđ eſt ꝓpriũ hominis, & auertitur ab eo quod cõuenit cõcupiſcentię: quod eſt maxime beſtiale.

Deinde cũ dicit. HABETIS fructũ &c.) Ponit effectũ iuſtitię dicẽs. HABETIS fructũ veſtrũ in ſanctificatione) .i. ipſa ſanctificatio, hoc eſt executio ſanctitatis p bona opa, eſt fructus veſter inq̃tum .ſ. hoc ſpiritualiter & ſancte vos delectat. Eccle. 9. Flores mei fructus &c. Gal. 5. Fructus ſpiritus eſt gaudiũ pax &c.

Cõſequẽter ponit finẽ dicẽs. FINEM vero vitã ęternam.) Quę quidẽ eſt finis & ipſoꝝ iuſtoꝝ q ꝓpter vitã ęternam habendã oĩa operant̃ Mat. 6. Primum quęrite regnũ dei &c. Et etiam ipſorum operũ quę cum ex obedientia dei fiant & ad dei imitationem vitam ęternam merentur. Ioan. 10. Oues meę vocem meam audiunt & ſequuntur me & vitam ęternam do eis.

Deinde cũ dicit. STIPENDIA .n. pctĩ &c.) Manifeſtat qd dixerat de finib' maloꝝ & bonoꝝ. Et prĩo q̃tũ ad mala dicit. Dictũ ẽ ꝙ finis pctõꝝ ẽ mors. STIPENDIA .n. pctĩ) ſunt MORS.) Dicunt̃ autẽ ſtipendia mercedes militũ, a ſtipe pendẽda .i. põderanda: qa pecunia diſtribuẽda militibus põderabatur. Quia ergo pctõres pctõ militãt mẽbra ſua exhibẽtes arma pctõ: vt ſupra dictũ eſt: mors dr̃ eẽ ſtipendiũ pctĩ .i. retributio quã retribuit ſibi ſeruiẽtibus. Et ex hoc manifeſtũ eſt, ꝙ mors ſit finis pctõrum, non quẽ peccãtes quęrũt ſed q eis retribuit̃. ps. Ignis, ſulphur, ſpũs ꝓcellaꝝ, pars calicis eoꝝ. Quãtũ vero ad bona dicit. GRATIA dei vita ęterna.) Quia .n. dixerat iuſtos hoĩes hẽre vitam ęternã, quã certũ eſt nõ poſſe hẽri niſi p gratiã: iõ hoc ipm ꝙ bona opamur, & ꝙ opus noſtrũ eſt dignũ vita ęterna, eſt a gratia dei. Vñ & in ps. dr̃. Gratiã & gloriã dabit dñs. Sic igit̃ opa nr̃a ſi cõſiderarent̃ in ſui natura & ſcdm qđ ꝓcedũt ex libe. arbi. hoĩs, nõ merent̃ ex condigno vitã ęternã: ſed ſolũ ſcdm ꝙ ꝓcedũt ex gr̃a ſpiritus

Vnde ſtipendium dicitur.

Opa nr̃a ſui natura & ex nobis & vt ſunt ex gr̃a.

tus ſancti. Vnde dr̃ Io. 4. Quod fiet in eo fons aquę ſalientis in vitam ęternam. Et hoc fit IN CHRISTO Ieſu domino noſtro) .i. per Chriſtum vel inquãtum in ipſo ſumus per fidẽ & charitatẽ. Io. 6. Omnis qui videt filiũ & credit in eũ hẽt vitã ęternã. Cap. VII.

AN ignoratis fratres (ſciẽtibus .n. legẽ loquor) qđ lex tãtiſper dñetur hominis quo ad ea vixerit? † Nã viro obnoxia mulier; viuenti viro alligata eſt p legẽ: ꝙ ſi mortuus fuerit vir; liberata ẽ a lege viri. † Proinde viuẽte viro; adultera iudicabitur: ſi ſe iunxerit alteri viro. Si aũt mortu' fuerit vir; libera eſt a iure viri; vt nõ ſit adultera; ſi iũcta fuerit alteri viro. Itaq; fratres mei; vos quoq; mortificati eſtis legi p corpus Chriſti; vt iungeremini alteri; nimirũ ei; q ex mortuis ſurrexit; vt fructificemus deo. Cum.n. eſſemus in carne, affectus pctorũ; qui ſunt p legẽ; vigebãt ĩ mẽbris noſtris ad fructificandũ morti. Nũc aũt liberati ſumus a lege; mortui ei in qua detinebamur: vt ſeruiamus p nouitatẽ ſpũs; & nõ per vetuſtatẽ litteræ.

1. Cor. 7.

Mat. 5.

AN ignoratis fratres (ſcientibus .n. legẽ loquor) quia lex in hoĩe dñatur, q̃to tpe viuit? Nã quæ ſub viro ẽ mulier, viuẽte viro alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir eius: ſoluta eſt a lege viri. Igitur viuẽte viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. ſi aũt mortuus fuerit vir eius: liberata eſt a lege viri; vt non ſit adultera ſi fuerit cũ alio viro. Itaq; fratres mei & vos mortificati eſtis legi p corpus Chriſti; vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificemus deo. Cum .n. eſſemus in carne; paſſiones peccatorũ quæ p legẽ erant, operabãtur in membris noſtris; vt fructificarent morti. Nũc autem ſoluti ſumus a lege mortis in qua detinebamur; ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus; & nõ in vetuſtate litteræ.

POSTQVAM Apoſtolus oſtẽdit ꝙ per gratiã Chriſti liberamur a pctõ: hic oſtendit ꝙ per eandẽ gratiã Chriſti liberamur a ſeruitute legis. Et circa hoc duo facit. Primo ꝓponit ꝓpoſitum. Secũdo excludit obiectionem ibi. QVID ergo dicemus &c.) Circa primũ duo facit. Prĩo oſtẽdit ꝙ p gratiam Chriſti liberamur a ſeruitute legis. Secũdo oſtẽdit vtilitatẽ huius liberationis ibi. VT FRVCTIFICEMVS deo &c. Circa primum tria facit. Primo ponit documentũ ex quo arguit̃ ad ꝓpoſitũ oſtẽdẽdũ. Scdo manifeſtat ipm ibi. NAM q ſub viro ẽ &c.) Tertio concludit ibi. ITAQVE frẽs mei &c.) Documẽtũ aũt ꝓponit eis quaſi notũ. Vñ dicit. AN ignoratis frẽs) .q.d. Hoc ignorare nõ debetis. 1. Cor. 14. Siqs ignorat ignorabit̃. Et tñ q̃re nõ debẽt ignorare. oſtendit ſubdens. SCIENTIBVS .n. legẽ loquor.) Sed cũ Romani gentiles eſſent: & legẽ Moyſi ignorarẽt, vr̃ eis nõ cõpetere qđ hic dr̃. Et ideo quidã expoſuerũt hoc de lege naturali, q gẽtibus nõ erat incognita. ſcdm illud ſupra. 2. Cũ gẽtes q legẽ nõ habẽt, naturalr̃ ea quę legis ſunt faciunt &c. Vñ & ſubdit̃ QVIA lex in hoĩe dñat̃) .ſ. naturalis QVANTO tpe) .ſ. VIVIT) lex in hoĩe. Quę qdẽ viuit, q̃diu rõ naturalis efficaciter in hoĩe viget. Morit̃ autẽ lex naturalis in hoĩe: qñ ratio naturalis paſſionibus ſuccumbit. Iſa. 24. Diſſipauerunt fœdus ſempiternum. ſ. legis naturalis. Sed hoc nõ vr̃ eẽ ſcdm intentionem

Lex moritur in hoīe q̄ñ nō naturalis ſuc cumbit paſſionibus.

tionē Apoſtoli,q abſolute & indeterminate de lege lo
quens,ſemp loquit̄ de lege moyſi. Et ideo dicendum
eſt ꝙ Romani fideles nō erāt ſolū gentes: ſed inter eos
erant multi iudęi. Vnde habet̄ Act.18. Paulus Corin/
thi inuenit quēdā iudęum noīe Aquilā:q nuper vene
rat ab Italia & Priſcillā vxorem eius: eo ꝙ pręcepiſſet
Claudius,diſcedere oēs iudęos a Roma. lex ergo hoc
modo,dn̄at̄ in hoīe q̄to tempore viuit.ſ.homo. Da/
ta enim eſt lex ad dirigēdum homines in via huius vi/
tę.ſecūdum illud.ps. Legem ſtatuit ei in via quam ele
git. Ideo legis obligatio morte ſoluitur.

Deinde cum dicit. NAM quę ſub viro &c.) Mani/
feſtat qd dixerat per exēplum in lege matrimonii. Et
primo ponit exēplū. Scdo manifeſtat p ſignū ibi. ER
GO viuēte &c.) Circa primū duo facit. Primo in exē
plo ponit q̄ñ obligatio legis durat vita durāte dicēs.
NAM mulier quæ ſub viro).i. ſub viri ptāte eſt ex le/
ge diuina qua dictū eſt Gen.3. Sub viri poteſtate eris.
ALLIGATA eſt legi).ſ. qua tenetur VIVENTE vi/
ro.) ſcdm illud Matth.19. Quos deus cōiunxit homo
nō ſeparet. Et hęc quidem inſeparabilitas matrimonii
pręcipue cauſatur inquantū eſt ſacramentum cōiun/
ctionis indiſſolubilis Chriſti & eccleſię vel verbi & hu/
manę naturę in perſona Chriſti. Ephe.5. Sacramentū
hoc magnū &c. Scdo ibi. SI AVTEM MORTVVS &c.)
Manifeſtat in exēplum q̄ñ obligatio legis ſoluit̄ poſt
mortē dicēs. SI AVTEM VIR).ſ. mulieris. FVE/
RIT MORTVVS) mulier per mortem viri, SOLV/
TA eſt a lege mariti .i. a lege matrimonii qua obli/
gabatur viro. Cum enim,vt Aug. ait libro de nuptiis
& cōcupiſcentia) nuptię ſint bona mortalium non ſe
extēdit obligatio nuptiarum poſt vitā mortalem. Et
propter hoc in reſurrectione quādo erit vita immor/
talis: neq; nubent neq; nubent̄.vt dr̄ Matth.22. Ex quo
patet ꝙ ſi aliquis moriatur & reſurgat, ſicut in Laza/
ro accidit: nō erit vxor quę fuerat niſi de nouo cū ipſo
cōtrahat. Sed cōtra hoc inducitur qd habet̄ Heb.11.
Acceperūt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos.
Sed ſciendum eſt ꝙ mulieres non receperunt maritos
ſuos: ſed ſuos filios: ſicut mulier quędam per Heliam:
vt habet̄ tertii Reg.17. Et alia per Heliſęum: vt habet̄
quarti Reg.4. Aliter autē ſe habet in ſacramentis,quę

Mulieres in reſurrectione acceperunt mortuos ſuos.i. filios nō maritos

imprimunt caracterē qui eſt quędā cōſecratio animę
immortalis. Omnis autē cōſecratio manet,q̄diu ma/
net res cōſecrata: ſicut patet in conſecratione eccleſiæ
vel altaris. Et ideo ſi baptizatus, vel confirmatus, vel
ordinatus,moriatur & reſurgat,non debet iterum ea
dem ſacramenta accipere.

Deinde cum dicit. ERGO VIVENTE &c.) Mani/
feſtat qd dixerat per ſignū. Et primo q̄tum ad obliga/
tionem matrimonii, quę durat in muliere viuente vi
ro. Cuius ſignum eſt ꝙ VOCATVR adultera, ſi fue/
rit cum alio viro).ſ. ei carnaliter cōmixta,viuente vi/
ro ſuo. Ier.3. Si dimiſerit vir vxorem ſuam,& recedens
ab eo duxerit virum alterum,nunquid non polluta &
contaminata eſt mulier illa? Secundo ibi. SI AV/
TEM mortuus &c.) Inducit ſignum quantū ad hoc
ꝙ obligatio legis matrimonii ſoluitur per mortē di/
cens. ꝙ SI VIR eius).ſ. mulieris MORTVVS fue/
rit: liberata eſt mulier a LEGE viri).i. qua obliga/
batur viro. VT NON ſit adultera,ſi fuerit cū alio vi/
ro) carnaliter ei cōmixta: pręſertim ſi ei matrimonia

Licitę ſunt.2.3.&.4. nuptię.

liter coniungatur. pria Corin.7. Si dormierit vir eius
.ſ. mulieris liberata eſt,cui vult nubat. Ex quo patet ꝙ
ſecundę nuptię vel tertię vel quartę ſunt ſcdm ſe licitę
& non ſolū per diſpenſationem. vt vr̄ dicere Chryſo.q
ſuper Mat. dicit: ꝙ ſicut Moyſes permiſit libellum re/
pudii: ita Apoſtolus permiſit ſecundas nuptias. Nulla
eſt enim ratio ſi lex matrimonialis ſoluitur per mor/

Quare eps ſit vir vnius vxoris.

tem: quare non liceat coniugi remanenti ad ſecunda
vota tranſire. Quod autem Apoſtolus dicit. pria Thi.
3. Quod oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum.
hoc dicitur: quia ſecundę nuptię ſint illicitę: ſed ꝓpter
defectum ſacramenti: quia non eſſet vnus vnius: ſicut
Chriſtus eſt ſponſus vnius eccleſię.

Deinde cum dicit. ITAQVE fratres mei &c.) Cō
cludit principale ꝓpoſitum dicēs. ITAQVE &c.).i.
per hoc ꝙ eſtis facti mēbra corporis Chriſti ſimul cum
eo mortui & ſepulti vt ſupra eſt habitum. MORTI/
FICATI eſtis legi).i. q̄tum ad hoc ꝙ ceſſat in vobis
obligatio legis: ita.ſ. vt iam SITIS ALTERIVS).ſ.
Chriſti eius legi ſubiecti. QVI EX mortuis reſurre
xit.) in quo & vos reſurgentes nouam vitam aſſumpſi
ſtis. Et ita nō lege prioris vitę: ſed lege nouę vitę tene/
mini obligati. Videt̄ autem eſſe diſſimilitudo q̄tum
ad hoc ꝙ in ꝓcedenti exēplo vir moriebatur & rema/
nebat mulier abſq; obligatione legis. Hic autem ille q
ſoluitur ab obligatione dicit̄ mori: ſed ſi recte conſide
remus vtrunq; eſt eiuſdē rationis. qa cū matrimoniū
ſit inter duos ſicut quædā relatio. nō refert quicūq; eoꝝ
moriat̄ ad hoc ꝙ tollat̄ lex matrimonii: vtrūlibet enī
cōtingat manifeſtum eſt ꝙ per mortem qua cōmori/
mur Chriſto ceſſat obligatio veteris legis.

Deinde cū dicit. VT FRVCTIFICEMVS.) Oſten
dit vtilitatē ꝓdictę liberationis. Et circa hoc tria facit.
Primo ponit vtilitatem dicens. VT FRVCTIFICE/
MVS DEO.) Per hoc.n. ꝙ ſumus facti membra Chri
ſti in Chriſto manētes,poſſumus fructum boni operis
facere ad honorē dei. Ioan.15. Sicut palmes nō poteſt
ferre fructū &c. Scdo ibi. CVM enim eſſemus &c.)
Oſtendit ꝙ iſte fructus impediebatur q̄ñ eramus ſub
ſeruitute legis. CVM eſſemus in carne).i. ſubiecti cō
cupiſcētiis carnis. Infra.8. Vos autē non eſtis in carne
ſed in ſpū. PASSIONES) autē & affectiones PEC/
CATORVM quę) quidem erāt PER LEGEM) vel
notificatę vel augumētatę occaſionaliter: vt ſupra pa/
tuit. OPERABANTVR in mēbris noſtris).i. moue
bant mēbra noſtra. Ia.4. Vnde bella & lites: nonne ex
cōcupiſcentiis? Et hoc VT fructificent morti).i. vt
facerent fructū mortis. Iaco.1. Peccatū cū conſumatū
fuerit generat mortē. Tertio ibi. NVNC autē ſolu
ti.) Oſtendit ꝙ ꝓdicta vtilitas acquirit̄ ab his qui ſunt
liberati a ſeruitute legis dicens. NVNC autem ſolu/
ti ſumus) per gratiā Chriſti A LEGE mortis).i. a ſer
uitute legis Moyſi: quę dicit̄ lex mortis. vel quia corpo

Lex Moyſi dicitur mortis qui corporaliter ſine miſericordia vel ſpūaliter ſaltem occaſionaliter occidebat.

raliter occidebat abſq; miſericordia. He.10. Irritā quis
faciens legē Moyſi &c. Vel potius dicit̄ lex mortis: qa
ſpiritualiter occidebat per occaſionē. ſcdm illud ſcdę
Cori.3. Littera occidit &c. IN QVA) lege nos TE/
NEBAMVR) quaſi ſerui ſub lege. Gal.3. Prius autē q̄
veniret fides ſub lege cuſtodiebamur. ITA).ſ. ſum⁹
ſoluti VT SERVIAMVS in nouitate ſpiritus.) in ſpi
ritu renouati per gratiam Chriſti. Eze.36. Dabo vobis
cor nouum & ſpiritū nouū ponā in medio vrī. NON
IN vetuſtate litterę).i. nō ſcdm veterē legē. Vel non
IN VETVSTATE peccati) quam littera legis auſer/
re nō potuit. ps. Inueteraui inter oēs inimicos meos.

Quid ergo dicemus? † lex pctm̄ eſt? Abſit. Gal.3.
Sed pctm̄ nō cognoui niſi p legē. Nā & cōcupi/
ſcentiā nō nouiſſem: niſi lex dixiſſet. Nō concu
piſces. Sed occaſione accepta: pctm̄ p ꝓceptum Exo.20.
genuit in me oēm cōcupiſcentiā. Siquidē abſq; Deut.5.
lege peccatū erat mortuū. Ego autē viuebā ſine
lege quondam. Porro veniēte mādato peccatū
reuixit. Ego vero mortuus ſum,& reptū eſt mā
datū qd̄ inſtitutum erat ad vitā: mihi cedere ad
mortē. Nam peccatū occaſione accepta per præ
ceptū decepit me: & per illud occidit. † Itaq; lex 1. Thi.1.
ipſa quidē ſancta: & ꝓceptū ſanctū,ac iuſtum &
bonū. Ergo qd̄ bonū erat: mihi factū eſt mors?
Abſit. Immo peccatū vt appareat pctm̄, p id qd̄
erat bonū: mihi gignere mortē vt fieret maiorē
in modum peccans peccatū per præceptum.

Quid ergo dicemus,lex peccatum eſt? Abſit.
Sed peccatum non cognoui niſi per legē. Nam
cōcupiſcentiam neſciebam: niſi lex diceret. Non
concupiſces. Occaſione autē accepta,peccatum

per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatū mortuum erat. Ego autem viuebā ſine lege aliquādo. Sed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum: & inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam: hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me: & per illud occidit. Itaq; lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Quod ergo bonū eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonū operatum eſt mihi mortem: vt fiat ſupra modum peccās peccatum per mandatum. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit ꝙ p gratiam Chriſti liberamur a ſeruitute legis: & ꝙ iſta liberatio ē vtilis: hic reſpōdet cuidem obiectioni quæ ex pmiſſis occaſionē habet, per quā videt ꝙ lex vetus nō ſit bona. Et circa hoc duo facit. Primo ſoluit obiectionē p quā videt legē nō eſſe bonam. Scdo oſtendit legem eſſe bonam ibi. SCIMVS enim &c.) Circa primū duo facit Primo ponit obiectionē qtum ad ipſam legem. Scdo ſoluit ibi. ITAQVE lex quidē ſancta &c.) Dicit ergo primo. Dictū eſt ꝙ paſſiones peccatoꝝ erant per legem, & ꝙ eſt lex mortis. quid ergo dicemus ex his ſeq. NVNQVID dicemus) ꝙ LEX EST peccatū.) Qd quidē poteſt intelligi dupliciter. Vno modo ꝙ lex peccatum doceat: ſicut dr Ier. 10. Leges populorum vanę ſunt: quia. ſ. vanitatē docent. Alio modo vt lex dicat peccatum: quia ille qui legē dedit, peccauerit talē legē ferendo: & hęc duo inuicem ſe cōſequunt: Quia ſi lex peccatum docet, legiſlator legem ferendo peccat. Iſa. 10. Vę qui cōdunt leges iniquas. Videtur autem ꝙ lex peccatum doceat, ſi paſſiones peccatorum ſunt per legem. & ſi lex ducit ad mortem.

Lex eſt pctm̄ vt docet peccatū: vel q dedit legē peccauerit.

Deinde cum dicit. ABSIT.) ſoluit prędictā obiectionem. Circa ꝙ ſciendum eſt: ꝙ ſi lex per ſe & directe cauſaret paſſiones peccatoꝝ vel mortem: ſequeret ꝙ lex eſſet peccatū altero modorum dictoꝝ: nō autem ſi lex eſt occaſio paſſionum peccati & mortis. Circa hoc ergo duo facit. Primo oñdit quid lex p ſe facit. Secūdo oſtendit qd ex ea occaſionaliter ſequat. ibi. OCCASIONE autem accepta &c. Circa primum tria facit Primo reſpōdet ad queſtionē dicens. ABSIT) .ſ. ꝙ lex ſit peccatū. Neq;.n. ipſa docet peccatū. ſcdm illud ps. Lex dn̄i immaculata: neq; legiſlator peccauit quaſi iniuſtam legem ferēs. ſecundū illud Prouer. 8. Per me reges regnant &c. Scdo ibi SED PECCATVM &c.) Ponit id qd p ſe pertinet ad legē .ſ. notificare peccatū nō auferre. Et hoc eſt quod dicit. SED peccatū non cognoui niſi per legē.) Supra. 3. Per legē enim cognitio peccati. Et ſi quidē hoc intelligit de lege naturali, manifeſtū eſt qd dicitur: qa per legē naturalem homo diiudicat bonū & malū. Eccle. 17. Senſu impleuit corda illorum, & bona & mala oñdit. Sed Apoſtolus hic videt loqui de lege veteri, quā ſignificauit ſupra dicēs Non in vetuſtate litterę. Dicendū eſt ergo ꝙ ſine lege poterat quidem peccatū cognoſci ſcdm ꝙ habet rationem inhoneſti. i. cōtra rōnem exiſtens: nō autem ſecūdum ꝙ importat offenſam diuinā: quia p legē diuinitus datam manifeſtat homini ꝙ deo diſplicēt peccata humana, in hoc ꝙ ea prohibet & mandat puniri.

Sine lege peccatū poterat cognoſci: ſed non vt offenſam dei.

Tertio ibi. NAM cōcupiſcentia &c.) probat qd dixerat dicens. Nā concupiſcentiā neſciebam, niſi lex diceret. Nō concupiſces.) Circa ꝙ cōſiderādum eſt ꝙ hoc quod dixerat. Peccatū non cognoſcebā niſi per legem. Poſſet aliquis referre ad ipſum actum peccati, quē lex in notitia hominis ducit dū prohibet: & hoc quidē verum eſt q̈tum ad aliqua peccata. Dicit.n. Leui. 18. Mulier non ſuccūbet iumento. Sed ꝙ hic non ſit intellectus Apoſtoli patet ex his quę hic dicunt. Nullus.n. eſt qui ipſum actum concupiſcentię ignoret: cum oēs ipſum experiant. Eſt ergo intelligendum ſicut ſupra diximus, ꝙ peccatum non cognoſcit niſi per legē q̈tum ad reatū pœnę & offenſam dei. Ideo autē hoc probat per cōcupiſcentiā: quia cōcupiſcentia praua cōmuniter ſe habet ad omnia peccata. Vnde & Glo. dicit Aug. Hic elegit Apoſtolus qd eſt generale peccatū .ſ. cōcupiſcentiam. Bona eſt ergo lex, quę dum concupiſcentias phibet, oīa mala phibet. Poteſt autem intelligi ꝙ concupiſcētia ſit generale peccatū ſcdm ꝙ ſumit pro concupiſcentia cuiuſlibet peccati. Non autem ſic appellauit Auguſtinus cōcupiſcentiā, gn̄ale peccatum: ſed qa eſt radix & cauſa omnis peccati, aliqua cōcupiſcentia ſpecialis. Vnde & Glo. dicit. ꝙ cōcupiſcentia eſt generale peccatū: vnde oīa mala veniūt. Inducit.n. Apoſtolus pceptum legis qd habet Exo. 20. Vbi ſpecialiter phibetur. Nō cōcupiſces rem proximi tui: quę eſt cōcupiſcentia auaritię. de qua dicit pria Thi. 6. Radix omnium malorum eſt cupiditas. Et hoc ideo: quia pecunię obediunt oīa. vt dr Eccle. 10. Et ideo cōcupiſcentia de qua hic loquit, eſt generale malum: nō cōmunitate generis vel ſpeciei: ſed cōmunitate cauſalitatis. Nec eſt cōtrariū quod habet Eccle. 10. Initiū omnis peccati ſuperbia. Nā ſupbia eſt initium peccati ex pte auerſionis. Cupiditas autem eſt principium peccatoꝝ, ex parte cōuerſionis ad bonū cōmutabile. Poteſt autem dici ꝙ Apoſtolus ſpecialiter aſſumit cōcupiſcentiā ad propoſiti manifeſtationē: quia vult oñdere ꝙ ſine lege, peccatum nō cognoſcebat inquantū. ſ. ptinet ad offenſam dei: & hoc maxime patet in hoc ꝙ lex dei phibet concupiſcentiā. quę ab hoīe non prohibet. Nam ſolus deus hominē reū reputat pp̄ter cōcupiſcentiā cordis ſecundū illud primo Reg. 16. Hoīes vident quę parēt: deus autē intuetur cor. Ideo autē lex dei potius prohibuit cōcupiſcentiā rei alienę: quæ furto aufertur: & vxoris alienę quę per adulterium violatur, q̈ concupiſcentiam aliorum peccatorum: quia iſta peccata etiā in concupiſcentia, habent quandam delectationem, quod non cōtingit de aliis peccatis.

Cōcupiſcētia eſt gn̄ale peccatum: qa eſt cā oīs pcti.

Deinde cū dicit. OCCASIONE autem &c.) Oſtendit quid ex lege occaſionaliter cōſequat. Et primo ponit quod intēdit. Scdo manifeſtat propoſitum ibi. SINE LEGE &c.) Dicit ergo primo. QVOD peccatum, occaſione accepta p mandatum .ſ. legis prohibentis peccatū OPERATVM eſt in me oēm concupiſcentiam. Peccatū autem poteſt hic intelligi ſcdm emphaticam locutionē: qa ip̄ſe eſt peccati principiū. Et ſecūdum hoc in homine operat oēm concupiſcentiam peccati. pria Io. 3. Qui facit peccatum ex diabolo eſt: quia ab initio diabolus peccauit. Sed quia Apoſtolus hic de diabolo mentionē nō fecerat: poteſt dici ꝙ peccatum actuale, quodcunq; eſt, cogitatione apprehenſum, operat in hoīe ſui cōcupiſcentiā. ſcdm illud Iaco. 1. Vnuſquiſq; tentat a cōcupiſcentia ſua. deinde concupiſcētia parit peccatum. Sed melius eſt ꝙ hoc referamus ad peccatum quod ſupra dixerat, per vnum hominem in mundum ingreſſum. ſ. ad peccatū originale: quod. ſ. ante gratiā Chriſti, eſt in hoīe ſcdm culpam & pœnam: ſed veniente gratia, tranſit reatu, & permanet actu q̈tum ad fomitē peccati vel cōcupiſcētiā habitualem quæ operat in hoīe oēm concupiſcentiā actualem, ſiue hoc referatur ad cōcupiſcentias diuerſorum peccatorum. Alia.n. eſt cōcupiſcētia furti, alia adulterii: & ſic de aliis. Siue referatur ad diuerſos concupiſcentię gradus. put cōſiſtit in cogitatione, delectatione, cōſenſu & opere. Sed ad hunc effectū in homine operandum, peccatū accipit occaſionē ex lege. Et hoc eſt quod dicit. OCCASIONE ACCEPTA.) Vel qa adueniente mandato addit ratio pūaricationis: quia vbi non eſt lex nec pūaricatio vt ſupra. 4. dictum eſt. Vel quia creſcit deſideriū peccati prohiti rōnibus ſupra poſitis. Et eſt notandū ꝙ nō dicit ꝙ lex dederit occaſionē peccandi: ſed quia ipſum peccatum, occaſionē acceperit ex lege. Ille enim qui dat occaſionē ſcandalizat: & per cōſequens peccat: quod qdem fit qn̄ aliquis facit aliquod opus minus rectū, vnde pximus offenditur aut ſcandalizatur, puta ſi quis loca inhoneſta frequentaret: licet nō mala intētione. Vnde dr infra. 14. Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratribus vel.

Lex non dat occaſionem peccandi: ſed pctm̄ accipit occaſionem a lege.

bus vel ſcandalum. Sed ſi quis rectum opus faciat: puta ſi det elemoſynam & alius inde ſcandalizatur: ipſe nõ dat occaſionem ſcandelizandi. vnde nec ſcandalizat nec peccat: ſed alius accipit occaſionem qui ſcandalizatur & ille peccat. Sic igitur lex rectum aliqd fecit: quia peccatum ꝓhibuit. vnde occaſionem non dedit peccandi: ſed homo occaſionem ex lege accipit: & ꝓpter hoc ſequit̃ ꝙ lex nõ ſit peccatum: ſed magis ꝙ peccatum ſit ex parte hoīs. Sic igitur intelligẽdum eſt ꝙ paſſiones peccatoꝝ, quę ptinent ad cõcupiſcẽtiam peccati nõ ſunt per legẽ, quaſi lex illa operet̃: ſed peccatum illas operat̃ accepta occaſione ex lege. Et eadẽ occaſione dr̃ lex mortis: non qa lex mortẽ operet̃: ſed qa peccatũ mortem operatur occaſione accepta ex lege. Poteſt autem eodem ſenſu, litera aliter ordinari: vt dicat̃ ꝙ PECCATVM operatũ eſt per mandatum legis, omnẽ cõcupiſcentiã:) & hoc occaſione accepta ab ipſo mãdato: ſed pria expoſitio ſimplicior & melior ẽ.

Deinde cum dicit. SINE LEGE enim) Manifeſtat quod dixerat & hoc per experientiam effectus. Et primo proponit effectum. Scdo reſumit cãm. ibi. NAM peccatũ &c.) Circa primũ tria facit. Prio deſcribit ſtatum ante legẽ. Scdo ſtatum ſub lege. ibi. SED CVM veniſſet &c.) Tertio ex cõparatione vtriuſq; ſtatus, cõcludit euẽtum legis. ET INVENTVM eſt mihi &c.) Dicit ergo primo ꝙ peccatum occaſiõe accepta p mãdatum opatum eſt in me oẽm cõcopiſcentiam: qd̃ ex hoc apparet. SINE lege. n. peccatũ erat mortuum.) non quidem ſic ꝙ peccatum nõ eſſet: qa per vnum hominem pctm̃ in hunc mundũ intrauit ante legem: vt ſupra. 5. dictũ eſt: ſed intelligitur ꝙ erat mortuum: vl̃ q̃tum ad cognitionem hoīs, qui quędam in lege prohibita neſciebat eſſe peccata: puta cõcupiſcentiã: vel qa erat mortuũ: q̃tum ad efficatiam moriendi per cõparationẽ ad id qd̃ poſtea fuit. nõ. n. habebat tantã virtutem inducendi hoīem ad mortẽ: q̃tã poſtea habuit occaſione accepta ſub lege. Habet̃. n. quaſi mortuũ qd̃ eſt debilitatũ virtute. Col. 3. Mortificate membra vr̃a, quæ ſunt ſuper terrã. Talis ergo erat ſtatus ante legẽ q̃tum ad peccatum. Sed qualis eſſet q̃tum ad hoīem, oſtendit ſubdens. EGO autem viuebam ſine lege aliquando.) Quod etiã dupliciter poteſt intelligi. Vno modo q̃tum ad id qd homini videbatur ex ſeipſo ꝙ viueret dum ignorabat peccatum eſſe. p id qd mortuus erat Apoc. 3. Nomẽ habes ꝙ viuas, ſed mortuus es. Vel hoc dr̃ p cõparationem ad mortem quę conſecuta eſt occaſione legis. Dicũtur. n. minus peccantes viuere in comparatione ad eos qui magis peccant.

Peccatum eẽ mortuũ vel quo ad cognitionẽ vel quo ad maiorem efficatiã

Deinde cum dicit. SED CVM veniſſet &c.) Deſcribit ſtatum ſub lege. Et primo q̃tum ad peccatũ cũ dicit. SED CVM veniſſet mandatũ.) Data. ſ. lege RE VIXIT peccatum.) Quod poteſt dupliciter intelligi Vno modo q̃tum ad cognitionẽ hominis, qui incepit cognoſcere peccatum in ſe eſſe. qd̃ prius nõ cognouerat. Ier. 31. Poſtq̃ oſtendiſti mihi pcuſſi femur meũ cõfuſus ſum & non erubui. Et ſignãter dicit. Reuixit: qa in paradiſo plenã notitiam homo habuerat de peccato: licet nõ habuerit p experientiam. Vel reuixit, q̃tũ ad virtutem: qa data lege, occaſionaliter augumentata eſt virtus peccati. 1. Corin. 15. Virtus peccati lex. Secũdo q̃tum ad ipſum hoīem cũ dicit. EGO AVTEM mortuus ſum.) Quod etiã dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ſcdm cognitionem: vt ſit ſenſus: mortuus ſum. i. cognoui me mortuũ. Alio modo per cõparationem ad ſtatum priorem: vt ſit ſenſus. Mortuus ſum. i. magis morti obligatus ſum q̃ ante. Vnde aliqualiter verum eſt qd̃ dictum eſt Moyſi & Aaron. Nu. 16. Vos interfeciſtis populum domini.

Pctm̃ reuixit quo ad cognitionẽ hominis vel q̃tũ ad virtutẽ

Deinde cum dicit. ET INVENTVM &c.) Concludit, ex cõparatione vtriuſq; ſtatus, euẽtum legis dicẽs. ET INVENTVM eſt) ſecũdum ꝓdicta MANDATVM quod erat ad vitam.) Primo quidem ſcdm intentionẽ dantis legem. Scdo q̃tum ad ipſam mãdati honeſtatẽ & deuotionem obediẽtis. Eze. 20. Dedi eis ꝓcepta mea & iudicia mea quę faciens homo viuet in eis. HOC EST) mihi AD MORTEM) occaſionaliter. ſ. p peccatum qd̃ in hoīe erat. Iob. 20. Panis eius in vtero eius vertetur in fel aſpidum intrinſecus.

Deinde cum dicit. NAM peccatum &c.) Reſumit cauſam quaſi manifeſtatã p euentum ꝓmiſſum dicẽs Hoc ideo cõtingit. ſ. ꝙ mãdatum qd erat ad vitam: inueniret̃ ad mortem eſſe. NAM pctm̃ occaſione accepta per mãdatum ſeduxit me) . ſ. p cõcupiſcentiam quã in me operatum eſt: vt dictum eſt. Dan. 13. Species decepit te, & cõcupiſcentia ſubuertit cor tuum. ET PER illud). ſ. mandatum occaſionaliter me OCCIDIT) ſcdo Corin. 3. Littera occidit.

Deinde cum dicit. ITAQVE lex &c.) Concludit cõcluſionem intentã. ſ. ꝙ lex nõ ſolũmodo ſit peccatũ. ſed vlterius ꝙ ſit bona, tanq̃ faciens cognoſcere peccatum, & ꝓhibens ipſum. Et primo concludit q̃tum ad totam legẽ dicens. Sicut ex ꝓmiſſis patet. LEX QVIDEM eſt ſancta.) ꝓs. Lex domini immaculata. 1. Thi. 1. Scimus qa bona eſt lex. Scdo q̃tum ad particulare legis mandatum dicens. ET MANDATVM) legis eſt SANCTVM) q̃tum ad ꝓcepta cęremonialia, qbus homines ordinant̃ ad dei cultum. Leui. 20. Sancti eſtote: qa ego ſanctus ſum. ET IVSTVM) q̃tum ad precepta iudicialia qbus homo debito modo ordinat̃ ad ꝓximũ. ꝓs. Iudicia domini vera iuſtificata &c. ET BONVM) . i. honeſtum q̃tum ad præcepta moralia. ꝓs. Bonum mihi lex oris tui ſuper milia &c. Quia camẽ omnia iſta præcepta ordinant nos in deum: ideo totã legem ſanctam nominauit.

Lex ſancta

Quo ad cęremonialia.

Quo ad iudicialia.

Quo ad moralia.

Deinde cũ dicit. QVOD ergo bonum eſt &c.) Mouet quęſtionem q̃tum ad legis effectum. & prio quęſtionem dicens. QVOD ERGO bonum eſt) . ſ. in ſe FACTVM eſt mihi mors) . i. p ſe cauſa mortis. Quod qdem aliquis poterat falſo intelligere ex eo quod ſupra dictum eſt. Inuentum eſt mihi mãdatum qd erat ad vitã hoc eſſe ad mortem. Scdo ſoluit p interẽptionem dicens. ABSIT.) Non põt id, qd eſt ſecundũ ſe bonum & viuificũ eſſe cauſa mali & mortis. ſcdm illd̃ Mat. 7. Non põt arbor bona fructus malos facere. Tertio ibi. SED peccatũ &c.) Concordat id qd nunc dr̃ cũ eo qd̃ ſupra dictum eſt. Non. n. mãdatum ſic inuenitur eſſe ad mortẽ ꝙ ipſum mortem operet̃: ſed qa occaſione accepta ab ipſo peccato, mortẽ operatur. Et hoc eſt quod dicit. SED peccatum vt appareat peccatũ) . i. ex hoc appet eſſe peccatum p legis bonum. i. per mãdatum legis: qa ex hoc ipſum bonum eſt ꝙ facit cognitionẽ peccati. Et hoc occaſionaliter inq̃tum manifeſtat peccatũ. Nõ autem ſic intelligit̃ pctm̃ per legem OPERATVM eſſe mortẽ quaſi ſine lege mors nõ fuiſſet. Dictũ eſt. n. ſupra ꝙ regnauit mors ab Adã vſq; ad Moyſen. ſ. cum lex non eſſet: ſed intelligitur ꝙ peccatum per legẽ operat̃ mortem. qa dãnatio mortis eſt augumẽtata lege aduenlente. Et hoc eſt qd ſubditur. Ita dico ꝙ PECCATVM operatũ eſt mortem per bonum, vt peccatum fiat) peccans. i. peccare faciẽs: PER MANDATVM legis occaſionaliter. Et hoc SVPRA MODVM) quo antea peccabat: vel qa acceſſit reatus ꝓuaricationis: vel quia creuit cõcupiſcentia pctĩ, vt ſupra dictum eſt, veniente ꝓhibitiõe legis. Peccatum autem hic intelligitur: ſicut ſupra diximus, vel diabolus, vel potius fomes peccati.

Peccatũ eſſe diabolus vel fomes pctĩ.

Scimus enim ꝙ lex ſpiritualis eſt: at ego carnalis ſum venditus ſub peccatum. Quod enim ago non probo. Non enim quod volo hoc facio ſed quod odi: hoc ago. Si vero quod non volo: hoc facio: conſentio legi: quod bona ſit. Nũc autem non iam ego perpetro illud: ſed inhabitans in me peccatum. Noui enim quod non habitet in me: hoc eſt in carne mea bonum. Nam velle adeſt mihi: at vt faciam bonum: nõ reperio. Nõ enim quod volo facio bonum: ſed quod nõ volo malum hoc ago. Porro ſi quod nõ volo ego: hoc facio: non iam ego perpetro illud: ſed inhabitans in me peccatum.

Scimus enim ꝙ lex ſpiritualis eſt. Ego autẽ

carnalis ſum: venundatus ſub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum illud facio. Si autem quod nolo illud facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Nunc autem iam non ego operor illud: ſed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me: hoc eſt in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio. Non.n. quod volo bonũ hoc facio; ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo illud facio: iam non ego operor illud: ſed quod habitat in me peccatum. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus excluſit illa es quibus les videbatur eſſe mala & mali effectus: hic ꝓbat legẽ eſſe bonã. Et circa hoc duo facit. Primo probat bonitatem legis ex ipſa repugnantia, quę in hoĩe inuenit̃ ad bonũ, quã lex tollere non põt. Secũdo oſtendit p quid hmõi legis repugnãtia tolli põt. ibi. INFOELIX &c.) Circa primũ tria facit. Primo ꝓponit qđ intendit. Secundo ꝓbat propoſitum ibi. QVOD enim operor &c.) Tertio infert cõcluſionẽ intentam ibi. INVENTIO igitur &c. Circa primũ duo facit. Primo proponit legis bonitatẽ. Secđo hominis cõditionẽ ibi. EGO AVTEM &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt ꝙ lex eſt ſancta. Et hoc dixi. Scimus.n. nos qui ſumus in diuinis ſapientes. ꝙ LEX) .ſ. vetus SPIRITVALIS EST) .ſ. ſpiritui hoĩes cõcordans. ps. Lex dñi immaculata. Vel SPIRITVALIS EST) .i. a ſpiritu ſancto data qui digitus dei dr̃ in ſcripturis. Luc. 11. Si in digito dei eiicio demonia. Vnde dr̃. Exo. 31. Dedit dñs Moyſi duas tabulas lapideas ſcriptas digito dei. Lex tamẽ noua nõ ſolum dr̃ lex ſpiritualis: ſed lex ſpiritus: vt patet infra. 8. Quia nõ ſolum a ſpiritu ſancto eſt: ſed ſpiritus ſanctus eam imprimit cordi quod inhabitat.

Lex vetꝰ ſpiritualis vel a ſpũ ſancto.
Lex noua eſt lex ſpũalis & ſpiritus
Carnalis ego ſum in ꝑſona ſua vel peccatoris.

Deinde cũ dicit. EGO AVTEM carnalis ſum &c.) Oſtẽdit conditionem hominis: & põt hoc verbũ dupliciter exponi. Vno quidẽ modo vt Apoſtolus loquatur in pſona hoĩs in peccato exñtis. Et ita hoc Aug. exponit in lib. 83. queſtionum. poſtea vero in lib. contra Iulianum exponit hoc vt Apoſtolꝰ intelligatur loqui in perſona ſua .i. hoĩs ſub gratia cõſtituti. Proſequamur ergo declarando, qualiter hęc verba & ſequẽtia diuerſimode poſſunt vtroq; modo exponi: ꝗuis ſcđa expoſitio melior ſit. Quod ergo dr̃ primo. EGO AVTEM &c.) Sic intelligendũ eſt vt ly, ego. pro rõne hoĩs intelligatur: quæ eſt principale in homine. vnde videtur vnuſqſq; homo eſſe ſua ratio vel ſuus intellectus: ſicut ciuitas videt̃ eſſe rector ciuitatis: ita vt quod ille facit, ciuitas facere videatur. Dicit̃ autem homo CARNALIS: quia eius ratio carnalis eſt: quę dicitur carnalis dupliciter. Vno modo ex eo ꝙ ſubdit̃ carni, cõſentiẽs his ad quę caro inſtigat: ſcđm illud pria Corin. 3. Cũ ſit inter vos zelus & contentio &c. Et hoc modo intelligitur de hoĩe nõdum per gratiã reparato. Alio modo dr̃ ratio eſſe carnalis: ex eo ꝙ a carne impugnat̃ ſecundũ illud Gal. 5. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum. Et hoc modo intelligit̃ eſſe carnalis ratio etiã hoĩs ſub gratia cõſtituti. vtraq;.n. carnalitas ꝓuenit ex peccato. Vnde ſubdit. Venũdatus ſub pctõ. Sed tamen notandum ꝙ carnalitas quę importat rebellionẽ carnis ad ſpiritũ ꝓuenit ex peccato primi parẽtis: qa hoc pertinet ad fomitẽ, cuius corruptio ex illo pctõ deriuat̃. Carnalitas autẽ quę importat ſubiectionẽ ad carnem ꝓuenit nõ ſolum ex peccato originali: ſed etiã actuali: per quod homo obediẽdo cõcupiſcẽtiis carnis, ſeruum ſe carnis cõſtituit. vnde ſubdit. VENVNDATVS ſub pctõ.) .ſ. vel primi parentis, vel proprio. Et dicit. VENVNDATVS:) quia peccator, ſeipſum vendit in ſeruum pcti precio ꝓprię voluntatis implendę Iſa. 50. Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis.

Ly, ego, pro rõne hoĩs.
Carnalis vel cõſentiẽs carni vel ab ea impugnatur
Carnalitas q̃ importat rebellionẽ carnis ad ſpiritũ ex pctõ primi parẽtis ꝓuenit ex peccato originali q̃ aut importat ſubiectionem etiã ab actuali ꝓuenit

Deinde cũ dicit. QVOD enim operor &c.) Oſtendit quod ꝓpoſuerat. & primo ꝙ lex ſit ſpiritualis. Secũdo ꝙ homo ſit carnalis venundatus ſub peccato. ibi. NVNC autẽ iam nõ ego &c.) Circa primũ duo facit. primo ꝓponit ꝓbationem. Secũdo inducit cõcluſionẽ ibi. SI AVTEM quod nolo &c.) Sumitur autẽ ꝓbatio ex hoĩs infirmitate, quã primo ꝓponit. ſcđo adducit ꝓbationẽ ibi. NON AVTEM &c.) Infirmitas aũt hoĩs eſt manifeſta ex hoc ꝙ operat̃ id qđ intelligit non eſſe operandum. vnde dicit. QVOD enim operor nõ intelligo) .ſ. eſſe operandum. Quod quidẽ põt intelligi dupliciter. Vno modo de eo qui eſt ſubiectus pctõ. qui quidẽ in vniuerſali intelligit nõ eſſe operãdũ peccatum: tñ victus ſuggeſtiõe dęmonis: vel paſſione: vel inclinatione ꝑuerſi habitus, operat̃ illud. Et ideo dicit̃ operari quod intelligit nõ eſſe operandũ cõtra cõſciẽtiam faciens: ſicut Luc. 12. Seruus ſciẽs volũtatem dñi ſui: & non faciens digne plagis vapulabit multis. Alio modo põt intelligi de eo qui eſt in gratia conſtitutus: qui quidẽ operat̃ malũ, nõ quidẽ exequẽdo in ope vel cõſentiẽte mẽte: ſed ſolũ cõcupiſcẽdo ſecũdum paſſionem ſenſibilis appetitus: & illa cõcupiſcẽtia eſt ꝑter rationem & intellectũ: qa ꝑuenit eius iudiciũ quo aduenientem talis opatio impedit̃. Et ideo ſignãter nõ dicit. Intelligo nõ eſſe faciendũ: ſed non intelligo: qa.ſ. intellectu nondum deliberato: aut percipiente talis operatio in cõcupiſcentię inſurgit. Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum: & ſpiritus aduerſus carnem.

Nõ intelligo in vniuerſali operatur tamẽ in ꝑticulari vel non exequendo.

Deinde cũ dicit. NON ENIM quod volo &c.) Probat quod dixerat: & per diuiſionẽ: & p effectum. Per diuiſionẽ quidẽ eius qđ dixit. QVOD enim operor.) ſub quo duo cõtinent̃.ſ. nõ agere bonum & agere malum: quia etiã ille qui nõ agit bonũ, dicit̃ operari peccatum, pctõ omiſſionis. Ex parte autem eius qđ dixit non intelligo probat per effectum. quia.n. intellectus mouet voluntatem: velle eſt effectus eius: quod eſt intelligere. Dicit ergo primo ꝗtum ad omiſſionẽ boni. NON ENIM ago hoc bonũ quod volo agere.) Quod quidẽ vno modo poteſt intelligi de hoĩe ſub pctõ conſtituto: & ſic hoc ꝙ dicit. AGO.) eſt accipiendum ſecundũ actionẽ cõpletã, quę exterius ope exercet̃ p rationis cõſenſum. Quod autẽ dicit VOLO.) eſt intelligendum nõ quidẽ de voluntate cõpleta, quę eſt operis ꝑceptiua, ſed de volũtate quadã incõpleta, qua homines in vniuerſali bonũ volunt: ſicut & in vniuerſali habẽt rectum iudiciũ de bono: & deprauat̃ talis voluntas in particulari, vt nõ agat qđ in vniuerſali intelligit agendũ: & agere vellet. ſecundũ autẽ quod intelligit̃ de hoĩe per gratiã reparato, ecõuerſo oportet intelligere per hoc qđ dicit. VOLO) voluntate cõpleta ꝑdurãte in electione ꝑticularis operationis: vt p hoc qđ dicit. AGO.) intelligatur actio incõpleta, quę cõſiſtit tãtũ in appetitu ſenſitiuo nõ perueniẽs vſq; ad rationis cõſenſum. Homo.n. ſub gratia cõſtitutus, vult quidem mentem ſuã a prauis cõcupiſcẽtiis cõſeruare: ſed hoc bonũ nõ agit ꝓpter motus inordinatos cõcupiſcentię inſurgẽtes in appetitu ſenſitiuo. Et ſimile eſt quod dicit Gal. 5. Vt nõ ꝗcunq; vultis illa faciatis. Scđo ꝗtum ad ꝑpetrationẽ mali ſubdit. SED QVOD odi malum illud facio) quod quidẽ ſi intelligat̃ de hoĩe peccatore per hoc qđ dicit. ODI) intelligat̃ quoddam odium imperfectũ ſcđm ꝙ oĩs homo naturaliter odit malũ. p hoc aũt ꝙ dicit. FACIO) intelligitur actio ꝑfecta p opis executionem ſcđm rationis cõſenſum. Nã illud odiũ mali in vniuerſali, tollitur in particulari eligibili p inclinationem habitus vel paſſionis. Si vero intelligitur de hoĩe ſub grã conſtituto p hoc qđ dicit. FACIO) intelligit̃ ecõuerſo actio imꝑfecta quę cõſiſtit in ſola cõcupiſcentia appetitus ſenſitiui: p hoc quod dicit. ODI) intelligit̃ odiũ perfectũ quo quis perſeuerat in deteſtatione mali. vſq; ad finalẽ reprobationẽ ipſius. de quo dr̃ in pſal. Perfecto odio oderã illos .ſ. malos inquantũ ſunt peccatores. 1. Macha. 3. Cũ leges adhuc optimę cuſtodirentur ꝓpter Onię pontificis pietatem: & alios odio habentes malum.

Nõ agere bonum & agere malum

Deinde cũ dicit. SI AVTEM quod nolo &c.) Concludit ex pręmiſſa diſpoſitione hoĩs ꝙ lex ſit bona dicens. SI AVTEM quod nolo illud facio) quocunq; dictorum modorum intelligatur ex hoc ipſo qđ nolo malum

malū CONSENTIO LEGI.) q̄ꝛ bona ē in hoc qḋ ꝓhibet malū qd ego naturaliter nolo. Manifeſtū eſt.n.ꝙ inclinatio hominis ſcdm ratonē ad volēdum bonum & fugiendum malum, eſt ſecūdum naturam vel gratiam: & vtraq̧ eſt bona. Vnde & lex quę huic inclinationi conſeuſit ꝑcipiendo bonum & ꝓhibendo malum: eadem ratione eſt bona. Prouer. 4. Donum bonum tribuam vobis legem meam non derelinquatis.

Deinde cum dicit. NVNC autem ego &c.) Probat quod dixerat de cōditione hominis.ſ.ꝙ ſit carnalis venundatus ſub peccato. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit qd intēdit. Scdo ꝓbat ꝓpoſitū ibi. SCIO .n. &c.) Tertio cōcludit intentum ibi. SI AVTEM qḋ volo &c.) Quod autē homo ſit carnalis venundatus ſub peccato q̄ſi aliqualiter ſeruus peccati. Ex hoc apparet ꝙ ipſe nō agit: ſed agitur a peccato. Ille.n.qui ē liber, ipſe p ſeipſum agit: & nō ab alio agitur. Et ideo dicit. Dictum eſt qd p intellectum & voluntatē cōſentio legi. NVNC AVTEM) dum contra legem facio. EGO IAM nō operor illud qd facio contra legem. SED PECCATVM quod in me habitat.) & ſic patet me ſeruum eſſe peccati inquantum peccatum in me quaſi dominium habēs operať. Et hoc quidem recte: & faciliter pōt intelligi de hoīe ſub gratia cōſtituto. ꝙ enim cōcupiſcit malū ſecūdum appetitum ſenſitiuū ad carnem pertinētem, nō ꝓcedit ex ope rationis: ſed ex inclinatione fomitis. Illud autem homo dr̄ operari qd ratio operatur: quia homo eſt id qd eſt ſcdm rationem: vnde motus cōcupiſcentię qui non ſunt a ratione, ſed a fomite, nō operať homo: ſed fomex peccati qui hic peccatum nominať. Iaco. 4. Vnde bella & lites in vobis? Nōne ex concupiſcentiis veſtris quę militant in membris veſtris? Sed de homine ſub peccato cōſtituto hoc ꝓprię intelligi nō pōt: qa eius ratio pc̄tō conſentit. Et ideo ipſemet opatur. vnde dicit Augu. & habetur in glo. Multum fallitur homo qui cōſentiēs eſt cōcupiſcētię carnis ſuę: & quod illa deſiderat decernens facere: & ſtatuens putat ſibi adhuc eſſe dicēdum nō ego operor illud. Poteſt tñ licet extorte exponi etiā de hoīe peccatore. Actio.n. maxime attribuiť principali agenti qḋ ſcdm ꝓprietatem ſuā mouet. non antē agenti qd mouet: vel agit ſcdm ꝓprietatem alterius a quo mouetur. Manifeſtum eſt autē ꝙ ratio hoīs ſcdm illud qd eſt ꝓprium ſibi nō inclinať ad malum: ſed ſecundum ꝙ moueť a cōcupiſcētia. Et ideo opatio mali quam ratio facit, put eſt a cōcupiſcētia victa, nō attribuiť principaliter rōni, quę hic per hoīem intelligitur: ſed potius ipſi cōcupiſcētię vel habitui: ex quo rō inclinať ad malū. Diciť autē pc̄tm̄ habitare in hoīe nō quaſi peccatū ſit res aliqua cū ſit priuatio boni: ſed deſignať permanētia hmōi defectus in homine.

Deinde cum dicit. SCIO ENIM.) Probat ꝙ peccatum habitans in hoīe opereť malum qd homo facit. Et primo ponit medium ad probandum propoſitum Scdo illud mediū manifeſtat ibi. NAM VELLE &c.) Probat ergo prīo ꝙ peccatum habitās in hoīe opereť malū qd homo facit, quæ quidē ꝓbatio manifeſta eſt ſcdm ꝙ verba referunť ad hoīem ſub gratia cōſtitutū qui liberatus eſt a peccato p gr̄am Chriſti: vt ſupra. 6. habitum eſt. Quātum ergo ad eum in quo gr̄a Chriſti nō habitat nōdum eſt liberatus a peccato. In carne autem gratia Chriſti nō inhabitat: ſed habitat in mente. Vñ infra. 8. dr̄. ꝙ ſi Chriſtus in nobis eſt: corpus quidem mortuum eſt ꝓpter peccatum. ſpiritus autem viuit ꝓpter iuſtificationem. Igiť adhuc in carne dn̄atur peccatum, qd operať cōcupiſcentias carnis. Carnē.n. hic accipit ſimul cum mēbris ſenſitiuis. Sic enim caro diſtinguiť cōtra ſpiritum: & ei repugnat inquātū appetitus ſenſitiuus tendit in contrarium eius qḋ ratio appetit. ſcdm illud Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Dicit ergo. Dictum eſt ꝙ in me etiā per gratiam reparato pc̄tm̄ operať. Sed intelligēdum eſt in me ſcdm carnem ſimul cum appetitu ſenſitiuo. SCIO ENIM) per rationē & experimentū: ꝙ BONVM) .ſ. gr̄ę quo reformatus ſum, NON habitat in me.) Sed ne intelligať ſcdm rōnem ſcdm modum ſupius poſitum, exponit. HOC EST IN carne mea.) Nā in me .i. in corde meo, hoc bonum habitat. ſcdm illud Eph. 3. Habitare Chriſtum per fidē in cordibus veſtris. Et p hoc patet ꝙ hoc verbum, nō patrocinatur Manichęis qui volunt carnem nō eſſe bonā ſcdm naturam. & ita nō eſſe creaturā dei bonū: cum ſcriptum ſit. 1. Thi. 4. Omnis creatura dei bona eſt. Nō.n. hic Apoſtolus agit de bono naturę, ſed de bono gratię: quo a peccato liberamur. Si vero hoc referať ad hoīem ſub peccato exiſtentem ſupflue addiť qḋ dicit. HOC EST in carne mea.) quia in homine pc̄tōre bonum gratię nō habitat: nec quantum ad carnem: nec q̄tum ad mentem: niſi forte quis extorte velit exponere hoc eſſe dictum: quia peccatum quod eſt priuatio gratiæ, quodammodo a carne deriuatur ad mentem.

Caro ē bona

Deinde cum dicit. NAM VELLE &c.) Manifeſtat quod dixerat & primo ex hoīs facultate. ſcdo ex hoīs actione q̄ facultatē demonſtrat. ibi. NON ENIM qḋ volo &c. Facultas autem hoīs primo deſcribiť q̄tum ad voluntatē q̄ videť in hoīs eſſe poteſtate. vnde dicit. NAM VELLE adiacet mihi) .i. ꝓpinquū eſt mihi, q̄ſi ſub mea poteſtate exñs. Nihil.n. eſt tam in hoīs voluntate cōſtitutum. q̄ hoīs volūtas: vt Aug. dicit. ſcdo ponit facultatem hoīs vel potius difficultatem q̄tum ad cōſumationē effectus cū ſubdit. PERFICERE autē bonum nō inuenio .ſ. in mea poteſtate exiſtēs. ſcdm illud Prouer. 16. Hoīs eſt pręparare animum. Et iterū Cor hoīs diſpoſuit viā ſuam. ſed dn̄i eſt dirigere greſſus eius. Hoc autem verbum patrocinari vr̄ Pelagianis qui dicebāt ꝙ initium boni operis eſt ex nobis, inquantum bonum volumus. Et hoc eſt qd videť Apoſtolus dicere. Perficere autem bonum nō inuenio. Sed hunc ſenſum excludit Apoſto. Phil. 2. dicēs. Deus eſt q operať in nobis velle & pficere Quod ergo dicit. VELLE adiacet mihi .ſ. per gratiam iam reparato: eſt ex operatione diuinę gratię: per quā quidē gratiā non ſolum volo bonū: ſed etiā aliquid boni facio: quia repugno cōcupiſcentię: & cōtra eā ago ductus ſpiritu: ſed non inuenio in mea poteſtate quomō iſtud bonum perficiam: vt.ſ. totaliter cōcupiſcentiā excludam Et p hoc manifeſtatur ꝙ bonum gr̄æ nō habitat in carne: qa ſi in carne habitaret ſicut habeo facultatem volēdi bonum p gratiā habitantem in mente: ita haberem facultatem pficiendi per gr̄am habitātē in carne. Si vero referať ad hoīem ſub peccato cōſtitutū: ſic exponi poterit vt velle accipiať pro volūtate incōpleta: quę ex inſtinctu naturę in quibuſcunq̧ peccantibus eſt ad bonū: ſed illud velle adiacet hoī .i. iuxta hoīem iacet q̄ſi infirmum: niſi gr̄a voluntati tribuat efficaciā ad pficiēdū.

Error Pelagiani.

Deinde cum dicit. NON ENIM qḋ volo &c.) Manifeſtat qd dixerat ex actione hoīs, quę eſt ſignū & effectus facultatis humanę. Ex hoc.n. appet ꝙ hō nō inuenit pficere bonū: qa non agit bonū, qḋ vult: qa facit malum qḋ nō vult: & hoc quidē ſupra expoſitum eſt.

Deinde cum dicit. SI AVTEM qd nolo &c.) Concludit illud qḋ ſupra ꝓpoſuerat dicens. SI AVTEM quod nolo illud facio: nō ego operor illud.) SED QVOD inhabitat in me peccatum.) & hoc etiam ſupra expoſitum eſt. Sed notādum eſt ꝙ ex vno & eodē medio.ſ. qḋ nolo illud facio, Apoſtolus duo cōcludit quę ſupra poſuerat.ſ. legis bonitatē cū dixit. SI AVTEM qd nolo illḋ facio cōſentio legi dei q̄ꝛ bona ē.) Et iterum dn̄ium pc̄ti in hoīe cum dicit hic. SI AVTEM qḋ nolo illud facio: nō ego operor illud: ſed qḋ habitat in me peccatum.) Quarū duarū cōcluſionum pria ptinet ad hoc quod dixerat. Lex ſpiritualis eſt. ſecunda, ad hoc qd dixerat. Ego autē carnalis ſum venūdatus ſub pc̄tō. Sed primā cōcluſionem quę eſt de bonitate legis elicit ex illo medio ratione eius qd dicit. NOLO.) quia eius ratio nō vult illud qd lex ꝓhibet: & ex hoc patet legē eſſe bonam: ſed ex pte eius qḋ dicit ILLVD FACIO.) cōcludit in homine dominari peccatum quod cōtra voluntatem rationis operatur.

Reperio igitur per legem volēti mihi facere bonū, quod mihi malum adiunctum ſit. Delectat enim me lex dei ſecundum internum hominem. Sed video aliam legem in mēbris meis rebellantem legi mentis meæ: & captiuum red-

dentem me legi peccati: quæ eſt in mēbris meis Miſer ego homo: quis me eripiet ex hoc corpore morti obnoxio? Gratias ago deo per Ieſum Chriſtū dn̄m noſtrum, Itaq; idem ego mente quidē ſeruio legi dei: carne vero legi peccati.

Inuenio igitur aliam legē volenti mihi facere bonū: quoniam mihi malū adiacet. Condelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infœlix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? † Gratia dei per Ieſum Chriſtū dn̄m noſtrū. Igitur ego ipſe mēte ſeruio legi dei: carne autē legi peccati. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit legē eſſe bonam ex eo q rationi concordat: hic infert duas cōcluſiones ſecundum duo quę poſuerat. Secunda ponitur ibi. VIDEO autem aliam legem &c. Circa primum duo facit. Primo infert concluſionem ex dictis. Secundo ponit ſignum ad maiorem manifeſtationem. ibi. CONDELECTOR &c.) Duo autem ſupra poſuerat. Primum quidem q lex ſpiritualis eſt: quod iam probatum concludit ſic. INVENIO igitur) .ſ. per experimentum LEGEM) Moyſi conſonam eſſe MIHI volenti facere bonum) .i. rationi meę: per quam bonū approbo & malum deteſtor. dum & ipſa lex bonum mādat & malum prohibet. Deut. 30. Iuxta te eſt verbum valde in ore tuo & in corde tuo vt facias illud. Et hoc modo neceſſariū fuit q .i. QVIA malum) .i. pctm̄ vel fomes pcti. MIHI adiacet) .i. iuxta rōnē meā iacet quaſi carnē meā inhabitās. Mich. 7. Ab ea quę dormit in ſinu tuo cuſtodi clauſtra oris tui .i. a carne.

Deinde cum dicit. CONDELECTOR enim &c.) Ponit ſignum per quod oſtenditur q lex rationi conſentiat. Nullus .n. delectaꝛ niſi in eo quod eſt ſibi cōueniens. Homo autem ſecundum rōnem delectaꝛ in lege dei. ergo lex dei eſt conueniens rōni. Et hoc eſt qđ dicit. CONDELECTOR legi dei ſecundum interiorem hominem) .i. ſecundum rationem & mentem q interior homo dicitur. nō q aīa ſit effigiata ſecūdum formam hois: vt Tertullianus poſuit. vel q ipſa ſola ſit homo: vt Plato poſuit q hō eſt anima vtens corpore: ſed quia id quod eſt principalius in hoīe dꝛ homo: vt ſupra dictum eſt. Eſt autem in hoīe principalius ſecūdum apparentiam quidem id quod eſt exterius .ſ. corpus ſic effigiatum qđ dꝛ homo exterior. ſecundum veritatem autem id quod eſt interiꝰ ſecum .ſ. mens vel ratio quę hic dꝛ homo interior. ps. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. 1. Mach. 12. Habentes ſolatio libros ſanctos qui in manibus noſtris ſunt.

Aīa nō ē ſecū dū formam hominis.

Corpus ſecū dū apparētiā eſt principalius in hoīe ſecundū veritatem autē eſt mens.

Deinde cum dicit. VIDEO autem &c.) Ponit aliā cōcluſionem quę reſpōdet ei quod ſupra ſecundo poſuerat dicens. EGO AVTEM carnalis ſum &c. dicens. VIDEO aliam legem in membris meis.) q eſt fomes peccati: quę quidem pōt dici lex duplici ratione. Vno modo propter ſimiles effectus: quia ſicut lex inducit ad bonum faciendum: ita fomes inducit ad peccandum. Alio modo per comparationem ad cauſam. Cum autem fomes ſit quędam pœna peccati duplicem cauſam habet. vnam quidem ipſum peccatū quod in peccāte dn̄ium accepit: & ei legem impoſuit: quæ eſt fomes: ſicut dn̄s ſeruo victo legem imponit. Alia cauſa fomitis eſt deus. qui hanc pœnam hoī peccanti indidit: vt rationi eius inferiores vires non obedirent. Et ſecundum hoc. ipſa inobedientia inferiorū virium quę dicitur fomes lex dicitꝛ inquantum eſt per legem diuinę iuſtitię introducta: ſicut iuſti iudicis ſententia quę legem habet. ſecundum illud. 1. Reg. 30. Et factum eſt hoc ex die illa: & deinceps cōſtitutum & pfinitum: & quaſi lex in Iſrael vſq; ad diem hanc. Hęc autem lex originaliter quidem cōſiſtit in appetitu ſenſitiuo: ſed diffuſiue inuenitꝛ in oībus membris quę deſeruiunt cōcupiſcentię ad peccandum. Supra. 6. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire imundicię &c. Et ideo dicit IN MEMBRIS meis.) Hęc autem lex duos effectus in hoīe habet. Primo namq; reſiſtit rōni: & q̄tum ad hoc dicit. REPVGNANTEM legi mentis meę) .i. legi Moyſi quæ dꝛ lex mentis, inquātum cōſonat mēti vel legi naturali quę dꝛ lex mentis: quia naturaliter menti indita eſt. Supra. 2. Qui oſ̄dunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Et de hac repugnātia dꝛ Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Secundus effectꝰ eſt, q hoīem in ſeruitutem redigit. Et q̄tū ad hoc ſubdit. ET CAPTIVANTEM me) vel captiuū me ducentem ſecundum aliam litam IN LEGE peccati q eſt in membris meis) .i. in meipſo more Hebraicę locutionis ſecundum quā ponuntꝛ noīa loco pronominum. Lex autem pcti captiuat hoīem dupliciter. Vno modo hoīem peccatorem per conſenſum & opatiōnē. Alio mō hoīem ſub gr̄a cōſtitutum q̄tum ad cōcupiſcentię motum. De hac captiuitate dꝛ in ps. In cōuertendo dominus captiuitatem Syon.

Fomes lex dꝛ pp effectus ſimiles: vel p cōparationē ad cauſam. Fomes duplicem cām hēt pctm̄ & deū.

Lex captiuat hoīem p conſenſum & opatiōnē & cōcupiſcentiā.

Deinde cū dicit. INFOELIX ego homo &c.) Agit de liberatiōe a lege peccati. Et circa hoc tria facit. Primo quidem ponit quęſtionem. Scdo ponit rn̄ſionem, ibi. GRATIA DEI &c.) Tertio infert cōcluſionem ibi. ERGO ego ipſe &c.) Circa primum duo facit. Vnum quidem confiteꝛ .ſ. ſuam miſeriam cum dicit. INFOELIX ego homo.) Quod quidem eſt per pctm̄ quod in hoīe habitat ſiue q̄tum ad carnem tm̄: ſicut in iuſto: ſiue etiā q̄tum ad mentem ſicut in pctōre. Prouer. 14. Miſeros facit populos pctm̄. ps. Miſer factus ſū & curuatus ſum vſq; in finem. Aliud autem quęrit dicens. QVIS ME liberabit de corpore mortis huiꝰ?) Quę quidem videtur quęſtio eſſe deſiderantis. ſecundum illud ps. Educ de carcere aīam meā. Sciendū eſt tamen q in corpore hois cōſiderari pōt natura ipſa corporis, quę eſt conueniens animę vnde ab ea non vult ſeparari. 2. Corin. 5. Nolumus expoliari ſed ſuperueſtiri. Et iterum corruptio corporis q aggrauat animam. ſecundum illud Sap. 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam &c. Et ideo ſignanter dicit. DE CORPORE mortis huius.)

Deinde cum dicit. GRATIA dei &c.) Rn̄det quęſtioni. Non .n. homo ppriis viribus pōt liberari a corporis corruptione: nec etiam animę: quis cōſentiat rationi cōtra peccatum: ſed ſolum per gratiam Chriſti. ſecundum illud Io. 8. Si filius vos liberauerit: vere liberi eritis. Et ideo ſequitur. GRATIA DEI .ſ. me liberauit: qđ datur PER IESVM CHRISTVM.) Io. 1 Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hęc autem liberat a corpe mortis huius dupliciter. Vno mō vt corruptio corporis menti nō domineꝛ trahēs eam ad peccandum. Alio modo corruptio corporis vt totaliter tollaꝛ. Quantum ergo ad primum conuenit dicere peccatori: gratia liberauit me de corpore mortis huius .i. liberauit me a peccato in quo eſt aīa inducta ex corporis corruptione: ſed ab hoc iam iuſtus liberatus eſt. vnde ei cōpetit dicere q̄tum ad ſecundum. gratia dei liberauit me de corpore mortis huius: vt .ſ. in corpore meo non ſit corruptio peccati aut mortis: quod erit in reſurrectione.

Gr̄a liberat a corpe mortis

Deinde cum dicit. IGITVR ego ipſe &c. Infert concluſionem quę ſecundum duas præmiſſas expoſitiones diuerſimode ex pręmiſſis infertꝛ. ſecundum enī q pmiſſa verba exponuntꝛ in pſona pctōris ſic inferenda eſt cōcluſio. Dictū eſt q gr̄a dei liberauit me a corpore mortis huius: vt .ſ. ab eo nō deducar in peccatū. ergo quando ero iam liberatus MENTE ſeruio legi dei.) ſecūdum CARNEM autem legi peccati) quæ quidem in carne remanet q̄tum ad fomitem: p quem caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum. Si autem pręmiſſa verba intelligantur ex perſona iuſti, ſic eſt inferēdum gratia dei per Ieſum Chriſtum liberauit me de corpore mortis huius: ita .ſ. vt in me nō ſit corruptio peccati & mortis. Igitur ego ipſe vnus & idem anteq̄ liberer MENTE ſeruio legi dei.) ei cōſentiens. CARNE autem ſeruio legi peccati.) inquantum caro mea ſecūdū legem carnis moueꝛ ad cōcupiſcendum. Cap. VIII.

Nulla

NVlla igitur nunc eſt condemnatio his qui inſiti ſunt Chriſto Ieſu: qui non iuxta carnem verſantur: ſed iuxta ſpiritum. Nam lex ſpiritus vitæ per Chriſtum Ieſum: liberũ me reddidit a iure peccati & mortis. Etenim quod lex præſtare non poterat: ea parte qua imbecillis erat per carnem: hoc deus proprio filio: miſſo ſub ſpecie carnis peccato obnoxiæ præſtitit: ac de peccato condemnauit peccatum per carnem vt iuſtificatio legis impleretur in nobis: qui non ſecundum carnem verſantur: ſed ſecũdum ſpiritum. Nam qui carnales ſunt: quæ carnis ſunt curãt: at qui ſpũales: quæ ſpũs ſũt. Ná affectus carnis mors eſt: affectus vero ſpũs vita & pax.

NIhil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu: qui non ſecundum carnem ambulant. Lex enĩ ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me a lege peccati & mortis. Nam quod impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: deus filium ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati: & de peccato damnauit peccatũ in carne: vt iuſtificatio legis impleretur in nobis qui non ſecundum carnem ambulamus: ſed ſecundum ſpiritum. Qui enim ſecundum carnẽ ſunt: quæ carnis ſunt ſapiunt. Qui vero ſecundum ſpiritum ſunt: quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis mors eſt: prudentia autem ſpiritus vita & pax.

POSTQVAM Apoſtolus oſtẽdit ꝙ per gratiam Chriſti liberamur a peccato & lege: hic oſtendit ꝙ per eandem gratiam liberamur a damnatione. Et primo oſtendit ꝙ per gratiá Chriſti liberamur a damnatione culpę. Secundo ꝙ per eádem gratiam liberamur a dánatione pœnę ibi. SI AVTEM Chriſtus &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit quod intendit. Secũdo probat propoſitum. ibi. LEX ENIM vitę &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit beneficiũ quod gratia confert: cócludens ex pręmiſſis ita. Gratia dei per Ieſum Chriſtum liberauit me de corpore mortis huius, in qua exiſtit noſtra redemptio. ERGO NVNC) ex quo ſumus per gratiá liberati. NIHIL dánationis eſt) reſiduum: qa & tollitur damnatio q̃tum ad culpam & q̃tum ad pœnam. Iob. 34. Ipſo cócedente pacem: quis eſt qui cõdemnet? Secundo oſtẽdit quibus hoc bñficium cócedať: & ponit duas conditiones quę ad hoc requiruntť. quaꝝ primá ponit dicens. HIS QVI ſunt in Chriſto Ieſu) .i. qui ſunt ei incorporati per fidem & dilectionẽ, & fidei ſacramẽtũ. Gal. 3. Oẽs quotquot in Chr̃o baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Ioan. 15. Sicut palmes non poteſt ferre fructũ niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Illis vero: qui non ſunt in Chriſto Ieſu dánatio debetur: vnde ibidem ſubditur. Si quis in me nó manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & areſcet: & colligent eum: & in ignem mittent & ardet. Secũdá conditionem ponit dicens. QVI NON ſecundum carnem ambulant) .i. cócupiſcentiá carnis nó ſequũtur. 2. Corin. 10. In carne ambulantes non ſecũdum carnẽ

Queſtio

militamus. Ex his autem verbis aliq voluut accipere ꝙ in infidelibus q non ſunt in Chriſto Ieſu, etiá primi motus ſint peccata mortalia. q̃uis eis nó conſentiant: quod eſt ſcd̃m carnem ambulare. Si. n. illi qui non ſecundũ carnẽ ambulant, ex hoc nó eis damnabile eſt ꝙ carne ſeruiunt legi peccati ſcd̃m primos cócupiſcẽtię motus, qa ſunt in Chriſto Ieſu: ſequiť a cótrario ſenſu ꝙ illis qui non ſunt in Chriſto Ieſu hoc ſit damnabile. Ad hoc etiá rónem inducunt. Dicunt. n. ꝙ neceſſe eſt actum dánabilem eſſe qui procedit ex habitu dánabilis peccati. Peccatũ autem originale eſt dánabile: quia priuat hominem ęterna vita: cuius habitus manet in infideli: cui non eſt originalis culpa dimiſſa. Quilibet ergo motus cócupiſcẽtię ex originali peccato ꝓueniẽs eſt in eis pctm̃ dánabile. Primo autem oſtendendum eſt hanc poſitionẽ eſſe falſam. Primus enim motus habet ꝙ nó ſit peccatum mortale. ex eo ꝙ rónẽ nó attingit in qua cóplet́ ratio peccati. Iſta autẽ cauſa etiam in infidelibus manet. vnde in infidelibus primi motꝰ nó poſſunt eſſe peccata mortalia. Pręterea in eadẽ ſpecie peccati grauius peccat fidelis q̃ infidelis. ſecũdum illud He. 10. Quanto magis putatis deteriora mereri &c. Si ergo primi motus in infidelibus eſſent peccata mortalia: multo magis in fidelibus. Secundo reſpondendum eſt ad eoꝝ rationes. Ná primo qdem ex littera Apoſtoli hoc habere nó pñt. Non. n. dicit Apoſtolus ꝙ hoc ſolũ nó ſit dánabile his qui ſunt in Chriſto Ieſu ꝙ carne ſeruiunt legi peccati ſecũdum cócupiſcentiæ motus: ſed ꝙ oluo nihil eſt eis dánationis. Illis autem qui nó ſunt in Chriſto Ieſu, eſt hoc ipſum damnabile. Pręterea ſi hoc ad primos motus referatur his qui nó ſunt in Chriſto Ieſu, ſunt dánabiles huiuſmodi motꝰ ſecũdum dánationẽ originalis peccati: quæ adhuc in eis manet: a qua ſunt liberati hi qui ſunt in Chr̃o Ieſu. Nó autẽ ſic ꝙ per hmói motus, noua addať eis damnatio. Quod etiá ſcd̃o obiiciunt nó ex neceſſitate cócludit qđ intendũt. Nó. n. verũ eſt ꝙ actus qlibet ꝓcedens ex habitu peccati dánabilis, ſit etiá & ipſe dánabilis: ſed ſolum qñ eſt actus pfectus per cóſenſum rónis. Si. n. in aliquo ſit habitus adulterii: motus cócupiſcentię adulterii: q eſt actus imperfectus: non eſt in eo peccatũ mortale: ſed ſolũ motus pfectus qui eſt p conſenſum rónis. Et pterea actus ex tali habitu ꝓcedens: nó habet aliá rónem damnationis, ab ea quę eſt ſcd̃m rónẽ habitus. Et ſcd̃m hoc primi motus in infidelibus ex eo ꝙ ꝓcedũt a pctó originali non afferunt dánationem peccati mortalis: ſed ſolum originalis.

Primi motus in ĩfidelibus non ſunt peccata.

Ad obiecta.

Deinde cum dicit. LEX &c.) Probat quod dixerat & primo quãtum ad primá códitionẽ qua dixerat nihil eſſe dánationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Secũdo q̃tum ad ſecũdá códitionẽ qua dixerat q nó ſcd̃m carnem ambulát. ibi. QVI nó ſecundũ carnẽ ambulamus &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit ꝓbationẽ. Secũdo manifeſtat ꝙ ſuppoſuerat p cauſam ibi NAM qđ impoſſibile erat legi &c.) Circa primũ ponit talem rónem. Lex ſpiritus liberat hoiem a peccato & morte: ſed lex ſpiritus eſt in Ieſu Chriſto. ergo per hoc ꝙ aliquis eſt in Chriſto Ieſu liberatur a peccato & morte. ꝙ autẽ lex ſpũs liberet a peccato & morte ſic ꝓbat. Lex ſpiritus eſt cauſa vitę: ſed p vitá excludiť peccatũ & mors quę eſt effectus pctĩ. Ná & ipſum peccatum ẽ ſpiritualis mors animę. ergo lex ſpiritus liberat hominem a peccato & morte. Dánatio autem non eſt niſi p peccatum & mortẽ. ergo his qui ſunt in Chriſto Ieſu nihil dánatióis exiſtit. hoc eſt ergo qđ dicit. LEX. n. ſpiritus &c.) Quę qdem lex pót dici vno modo ſpiritus ſanctus: vt ſit ſenſus. Lex ſpiritus. i. lex quę eſt ſpiritus. lex. n. ad hoc datur vt p eam hoies inducãtur ad bonum. vnde & Philo. in. 2. ethicoꝝ. dicit ꝙ intentio legiſlatoris eſt ciues facere bonos. quod quidẽ lex humana facit ſolum notificando qd fieri debeat: ſed ſpiritꝰ ſanctus mẽtem inhabitãs, nó ſolũ docet qd oporteat fieri intellectum illuminando de agẽdis: ſed etiá affectum inclinat ad recte agendũ. Io. Paraclitus autem ſpiritus ſanctus quẽ mittet pater in nomine meo. ille vos docebit omnia: q̃tum ad primum: & ſuggeret vobis oĩa q̃tum ad ſcd̃m: quęcũq dixero vobis. Alio modo lex ſpiritus poteſt dici ꝓprius effectus ſpiritus ſancti. ſ. fides p dilectionem operans: q quidem & docet interius de agendis. ſcd̃m illud Infra. 1. Ioá. 2. Vnctio docebit vos de omnibus: & inclinat affectum ad agendum. ſecundũ illud. 2. Corin. 5. Charitas Chriſti vrget

Lex eſt ſpũs ſanctus vel eius effectus vel lex noua

nos. Et hęc quidem lex ſpiritus, dicitur lex noua: quæ
vel eſt ipſe ſpiritus ſanctus: vł eam in cordibus noſtris
ſpiritus ſanctus facit. Iere. 31. Dabo legem meam in vi
ſceribus eorum: & in corde eorum ſuperſcribam eam.
Lex quadruplex Moyſis fomitis: naturę renouatio
De lege autem veteri ſupra dixit ſolũ ꝙ erat ſpiritua/
lis. i. a ſpiritu ſancto data. Et ſic prędicta conſideranti
bus inuenimus quatuor leges ab Apoſtolo eſſe indu/
ctas. Primo legem Moyſi: de qua dixit. Condelector
legi dei ſecũdum interiorem hominem. Secundo legẽ
fomitis de qua dixit. Video aliam legem in membris
meis. Tertio legem naturalem ſecundum vnum ſen/
ſum: de qua ſubdit. Repugnantem legi mentis meæ.
Quarto tradit legem nouam cũ dicit. LEX SPIRI/
TVS.) & addit VITE.) qa ſicut ſpiritus naturalis fa
cit vitã naturę ſic ſpiritus diuinus facit vitam gratiæ.
Io. 6. Spiritus eſt q viuificat. Ezec. 1. Spũs vitę erat in ro
tis. Addit autẽ. IN CHRISTO IESV.) qa. ſ. iſte ſpi/
ritus nõ datur niſi his q ſunt in Chriſto ieſu. Sicut enĩ
ſpũs naturalis nõ peruenit ad mẽbrum qđ non habet
cõnexionẽ ad caput: ita ſpiritus ſanctus non peruenit
ad hoiem q nõ eſt capiti Chriſto iunctus. 1. Io. 3. In hoc
ſcimus ꝙ ipſe manet in nobis: qa de ſpũ ſuo ipſe dedit
nobis. Act. 5. Spiritus ſanctus quẽ dedit deus omnibus
obedientibus ſibi. Hęc itaq̃ lex ex eo ꝙ eſt in Chriſto ie
ſu LIBERAVIT ME.) Io. 8. Si filius vos liberauerit
vere liberi eritis. Et hoc A LEGE peccati. i. a lege fo
mitis quę inclinat ad peccatũ. vel A LEGE peccati)
. i. a cõſenſu & opatione pctĩ qđ hoiem tenet ligatum
per modum legis. Per ſpiritum. n. ſanctũ remittiť pec
catum. Io. 20. Accipite ſpũm ſanctũ quoꝝ remiſeritis
pctã remittunť eis. ET MORTIS.) nõ ſolum ſpiri/
tualis: ſed etiã corporalis: vt infra ꝓbabitur. Et hoc ió
qa eſt ſpũs vitę. Eze. 37. A quatuor ventis veni ſpiritus
& inſuffla ſuper interfectos iſtos & reuiuiſcant.

Deinde cum dicit. NAM qđ impoſſibile &c.) Ma/
nifeſtat quod dixerat. ſ. ꝙ lex vitę quę eſt in Chriſto ie
ſu liberat a pctõ. Nã ꝙ liberet a morte: infra ꝓbabit.
Et hoc ꝓbat p cauſam quę ſumiť ex incarnatiõe Chri
ſti. Circa quam tria ponit. Primo neceſſitatem incarna
tionis. Scđo modum incarnatiõis. ibi. DEVS filium
ſuum &c.) Tertio incarnationis fructũ. ibi. ET DE
peccato &c.) Et vt planior fiat expoſitio accipiemus
prio ſcđm. ſcđo tertiũ. tertio primũ hoc modo. Recte
dico ꝙ lex ſpũs vitę in Chriſto ieſu liberat a peccato.
Nam DEVS) patet FILIVM SVVM) . i. proprium
cõſubſtantialẽ ſibi & coeternũ. ps. Dñs dixit ad me fi/
lius meus es tu &c. MITTENS) nõ de nouo creans
vel faciẽs: ſed quaſi ꝑexiſtentẽ miſit. Mat. 21. Nouiſſime
miſit ad eos filium ſuũ: nõ quidẽ vt eſſet vbi non erat:
quia vt dř Io. 1. In mundo erat: ſed vt eſſet modo quo
nõ erat in mundo. i. viſibiliter per carnẽ aſſumptã. vn
de ibidem ſequiť. Verbum caro factum eſt: & vidimus
gloriam eius. Bar. 3. Poſt hoc in terris viſus eſt. Et ideo
hic ſubditur. IN SIMILITVDINEM carnis peccati)
qđ nõ eſt ſic intelligendum quaſi verã carnem non ha
buerit: ſed ſolam carnis ſimilitudinem quaſi phantaſti
cam: ſicut Manichei dicũt: cũ ipſe dominus dicat Lu.
vlti. Spiritus carnẽ & oſſa non habet. ſicut videtis me
habere. Vnde nõ ſubdit ſolum in ſimilitudinẽ carnis:
ſed in ſimilitudinẽ carnis peccati. Non. n. habuit car/
Quare ponit carnẽ pctĩ.
nem peccati. i. cũ peccato cõceptam: qa caro eius fuit
cõcepta p ſpiritum ſanctũ qui tollit pctm̃. Mat. 1. Quod
enim in eo natũ eſt de ſpiritu ſancto eſt. vnde ps dicit.
Ego in innocentia mea ingreſſus ſum. ſ. in mundum:
ſed habuit ſimilitudinẽ carnis peccati. i. ſimilẽ carnẽ
carni peccati. in hoc ꝙ erat paſſibilis. Nã caro hois añ
peccatum. paſſioni ſubiecta non erat. Heb. 2. Debuit p
oĩa fratribus aſſimilari vt miſericors fieret. Subdit au
tem duplicem effectũ incarnationis: quoꝝ primus eſt
remotio peccati: quẽ ponit dicens. DE PECCATO
dãnauit peccatũ in carne. Quod quidem põt legi de
De pctõ. i. p pctõ: vel debilitauit fomitem
pctõ. i. pro pctõ cõmiſſo in carne Chriſti: diabolo inſti
gante ab occiſoribus eius. Dãnauit. i. deſtruxit pctm̃:
quia cũ diabolus innocentẽ: in quo nihil iuris habebat
attentauit morti tradere: iuſtum fuit vt ptãtem amit
teret. Et ideo per ſuã paſſionẽ & mortẽ diciť peccatũ
deſtruxiſſe. Col. 2. Expolians. ſ. in cruce principatus &
ptãtes. Sed melius eſt vt dicať. Dãnauit peccatũ in car
ne. i. debilitauit fomitẽ peccati in carne noſtra de pec/
cato. i. ex virtute paſſionis ſue & mortis. quę diciť pec/
catum ꝓpter ſimilitudinẽ peccati: vt dictum eſt. Vel
quia per hoc factus eſt hoſtia ꝓ pctõ. qui in ſacra ſcri/
ptura diciť peccatum Oſeę. 4. Peccata populi mei co/
medent. Vñ dicit. 2. Corin. 5. Eum qui nõ nouerat pec
catum ꝓ nobis deus fecit peccatũ. i. hoſtiã pro pecca/
to. Et ita ſatiſfaciendo ꝓ noſtro pctõ, abſtulit peccata
mundi. Io. 1. Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi.
Secũdum effectum ponit cõſequẽter dicens. VT IV/
STIFICATIO legis) . i. iuſtitia quã lex ꝓmittebat: &
quã ex lege aliqui ſperabant IMPLERETVR) . i. per
ficeretur IN NOBIS) exiſtentibus. ſ. in Chriſto ieſu.
Infra. 9. Gentes qui non ſectabantur iuſtitiã: apprehẽ/
derunt iuſtitiã. quę eſt ex fide. Et. 2. Corin. 5. cũ dixiſſet
Eum qui nõ nouerat peccatũ deus ꝓ nobis fecit pec/
catum. ſubdit. Vt nos efficeremur iuſtitia dei in ipſo:
hoc aliter fieri nõ poterat q̃ per Chriſtum. Et ideo pręmiſit ꝙ. ſ. damnare põt peccatum in carne: & implere
iuſtificationem: qđ ERAT impoſſibile legi Moyſis)
Heb. 7. Nihil. n. ad perfectum adduxit lex. Et hoc qui/
dem erat legi impoſſibile: nõ propter defectum legis:
ſed IN quo . i. inquantum INFIRMABATVR p
carnem) . i. ꝓpter infirmitatẽ carnis: quæ erat in hoĩe
ex corruptione fomitis: ex qua ꝓueniebar ꝙ etiã lege
data homo a cõcupiſcẽtia vincebať. Mat. 26. Spiritus
quidẽ promptus eſt: caro autem infirma. Et ſupra. 6.
Humanum dico ꝓpter infirmitatem carnis veſtrę. Et
ex hoc patet ꝙ neceſſe eſt Chriſtũ incarnari. vñ & Gal.
2. dicitur. Si per legem eſt iuſtitia. Chriſtus gratis mor
tuus eſt. i. ſine cauſa. ideo ergo neceſſarium fuit Chri/
ſtum incarnari: quia lex iuſtificare nõ poterat.

Deinde cum dicit. QVI NON ſecũdum carnem
&c.) Probat ꝓpoſitum q̃tum ad ſecũdam conditionẽ
oſtendẽs ꝙ ad hoc ꝙ aliqui dãnationẽ euadant requi
ritur ꝙ nõ ſecundũ carnẽ ambulent. Et circa hoc tria
facit. Primo ꝓponit qđ intẽdit. Secũdo ꝓbat ꝓpoſitũ
ibi. QVI ENIM ſecundum carnem &c.) Tertio mã
nifeſtat qddã qđ in ꝓbatione ſuppoſuerat ibi. QVO
NIAM ſapientia &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ
iuſtificatio legis impleť in nobis: qui. ſ. nõ ſolum ſumꝰ
in Chriſto ieſu: ſed etiam NON ambulamus ſecun/
dum carnem: ſed ſecundum ſpiritum . i. qui non ſe/
quimur concupiſcentias carnis: ſed inſtinctum ſpiri/
tus ſancti. Gal. 5. Spiritu ambulate.

Deinde cũ dicit. QVI ENIM ſecundũ carnem &c.)
Probat qđ dixerat. & inducit duos ſyllogiſmos. vnum Ex parte carnis.
quidem ex parte carnis: qui eſt talis. Quicunque ſe/
quunť prudentiã carnis ducunť ad mortẽ: ſed qcunq̧
ſunt ſecundũ carnẽ ſequunť prudentiã carnis. ergo
quicunq̧ ſunt ſecũdum carnem ducunť ad mortem. Ex pte ſpũs
Alium ſyllogiſmũ ponit ex pte ſpũs qui eſt talis. Qui
cunq̧ ſequunť prudentiã ſpũs cõſequunť vitam & pa
cem: ſed quicunq̧ ſunt ſcđm ſpiritũ ſequunť pruden/
tiam ſpiritus. ergo quicunq̧ ſunt ſcđm ſpũm ſequũť
vitam & pacem. Et ſic patet ꝙ illi q non ambulant ſe/
cundum carnẽ: ſed ſcđm ſpũm liberanť a lege peccati
& mortis. Primo ergo poniť minorẽ primi ſyllogiſmi
dicens. QVI ENIM ſecundũ carnem) . i. qui carni
ſubduntur quaſi ei ſubiecti. Ro. 16. Huiuſmodi domi
no nõ ſeruiunt. ſed ſuo ventri. SAPIVNT ea q̃ ſunt
carnis.) ac ſi dicat habẽt ſapientiam carnis. Sapere. n.
quę ſunt carnis eſt approbare & iudicare bona eſſe q̃
ſunt ſecundũ carnẽ. Mat. 16. Non ſapis quæ dei ſunt:
ſed quę hois. Iere. 4. Sapiẽtes ſunt vt faciãt mala. Secũ/
do ponit minorẽ ſecũdi ſyllogiſmi dicẽs. QVI VE/
RO ſunt ſecũdum ſpiritum) . i. qui ſpiritũ ſanctum
ſequunť: & ſecundũ eum ducunť. ſecũdum illud Gal.
5. Si ſpiritu ducimini nõ eſtis ſub lege. SENTIVNT
ea quę ſunt ſpiritus) . i. habent rectũ ſenſum in rebus
ſpiritualibus. ſcđm illud Sap. 1. Sentite de domino in
bonitate. Et hoꝝ ratio eſt: quia ſicut Philoſophus di/
cit in. 3. Ethi. Qualis eſt vnuſquiſq̧: talis finis videť ei.
Vnde ille cuius eſt animus informatus p habitũ bonũ
vel malum: exiſtimat de fine ſecũdum exigentiam il/
lius habitus. Tertio ponit maiorem primi ſyllogiſmi
dicens. NAM prudentia carnis &c.) Ad cuius intelle
ctum oportet ſcire ꝙ prudentia eſt recta ratio agibi/
lium

lium:vt dicit Philo.in.6.Ethi.Recta autem ratio agendorum vnũ prẽſupponit & tria facit.Prẽſuponit.n.finem qui eſt ſicut principiũ in agẽdis: ſicut & ratio ſpeculatiua prẽſupponit principia:ex quibus demõſtrat Facit autem recta ratio agibilium tria.Nam primo recte conſiliatur.Secundo recte iudicat de cõſiliatis.tertio recte & cõſtanter p̃cipit quod iudicatum eſt.Sic ergo ad prudẽtiam carnis requirit̃ ꝙ aliquis prẽſupponat pro fine,delectabile carnis: & ꝙ cõciliet̃ur & iudicet:& p̃cipiat ea quẽ cõueniunt ad hunc finẽ. Vnde talis prudentia EST MORS) .i.cauſa mortis ẽternẽ. Gal.vi.Qui ſeminat in carne,de carne & metet corruptionem.Quarto ponit maiorem ſecũdi ſyllogiſmi dicẽs. PRVDENTIA autem ſpiritus vita & pax.) Dicit̃ autem ſecũdum prẽdicta prudẽtia ſpũs,quãdo aliquis prẽſuppoſito fine ſpiritualis boni cõſiliatur, & iudicat:& p̃cipit quẽ ordinant̃ cõuenienter ad hunc finem. Vnde talis prudentia eſt vita.i.cauſa vitẽ gratiẽ & gloriẽ.Gal.vi.Qui ſeminat in ſpiritu,de ſpiritu & metet vitam ẽternã.Et eſt pax.i.cauſa pacis.Nam pax cauſatur a ſpiritu ſancto.p̃s. Pax multa diligentibus legem tuam domine.Gal.5.Fructus ſpiritus,charitas, gaudium,& pax.

Tria faciunt ad rectã rõnẽ agibiliũ: & ſimiliter ad prudẽtiã carnis.

Propterea quod affectus carnis inimicitia eſt aduerſus deum; nam legi dei non ſubditur; ſi quidem ne poteſt quidem. Qui vero in carne ſunt:deo placere non poſſunt. Vos autem non eſtis in carne; ſed in ſpiritu; ſi quidẽ ſpiritus dei habitat in vobis. Quod ſi quis ſpiritum Chriſti non habet; hic non eſt eius. Porro ſi Chriſtus in vobis eſt:corpus quidem mortuum eſt propter peccatum:ſpiritus autem vita eſt ꝓpter iuſtificationem. Quod ſi ſpiritus eius qui excitauit Ieſum a mortuis:habitat in vobis:is qui excitauit Chriſtum ex mortuis:viuificabit & mortalia corpora veſtra:propter ipſius ſpiritum inhabitantem in vobis.Proinde fratres:debitores ſumus:non carni; vt ſecundum carnẽ viuamus: nam ſi ſecundum carnem vixeritis:moriemini. Qđ ſi ſpũ facta corporis mortificetis:viuetis.

Quoniam ſapiẽtia carnis inimica eſt deo.Legi enim dei non eſt ſubiecta; nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt:deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis:ſed in ſpiritu.ſi tamen ſpiritus dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet; hic non eſt eius.Si autem Chriſtus in vobis eſt:corpus quidem mortuum eſt propter peccatum; ſpiritus vero viuit propter iuſtificationem. Quod ſi ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum a mortuis habitat in vobis:qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ a mortuis viuificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ergo fratres debitores ſumus: non carni vt ſecũdum carnem viuamus.Si enim ſecundũ carnem vixeritis moriemini.ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis:viuetis. Lec. II.

SVPPOSVERAT Apoſtolus in prẽcedẽtibus ꝙ prudentia carnis mors eſt:& hoc quidẽ nunc probare intendit. Et primo ꝓbat propoſitum.Secũdo oſtendit fideles quibus ſcribit a tali prudentia eſſe alienos ibi. VOS AVTEM &c.)Circa primum duo facit. Primo ꝓpoſitum probat de prudentia carnis in abſtracto.Secundo id quod de prudentia carnis dixerat, adaptat eis qui prudẽtiã carnis ſequunt̃ ibi. QVI AVTEM in carne &c.) Circa primũ ponit tria media:quorũ poſterius probat prius. Per primum autẽ ꝓbat id quod ſupra poſitũ eſt.ſ.ꝙ prudentia carnis ſit mors hoc modo.Qui inimicatur deo incurrit mortem.Luc.9.Verumtamen inimicos illos qui noluerũt me regnare ſupra ſe: adducite huc & interficite ante me.Et hoc quia deus vita noſtra eſt. Deut.3.ipſe eſt.n.vita tua.Et ideo ille qui inimicat̃ deo incurrit mortẽ.ſed ſapientia carnis eſt inimica deo.ergo prudẽtia carnis eſt cauſa mortis. Vbi notandũ eſt ꝙ id qđ ſupra dixerat prudentiã carnis,nunc nominat carnis ſapientiã: nõ quod idem ſit ſapientia ſimpliciter & prudẽtia. ſed quia in rebus humanis eſt prudentia. Prouer.10.Sapientia eſt viro prudentia. Ad cuius intellectum ſciendũ ꝙ ſapiens ſimpliciter dicit̃ qui cognoſcit cauſam altiſſimã ex qua oĩa dependent. Cauſa autem ſuprema oĩum deus eſt. Vnde ſapiẽtia ſimpliciter eſt cognitio diuinarũ rerum Vt Aug.dicit in lib.de trini.1.Corin.2.Sapientiã loquimur inter perfectos.Dicit̃ autẽ ſapiẽs in vnoquoq; genere,qui cognoſcit altiſſimam cauſam illius generis: ſicut in arte ẽdificatoria dr̃ ſapiens,non ille qui ſcit dolare ligna & lapides:ſed ille qui cõcipit & diſponit cõuenientem formã domus. ex hoc enim totum artificium dependet.vnde & Apoſtolus dicit.1.Corin.3.Vt ſapiens architectus fundamentũ poſui. Sic igit̃ ſapiẽs in rebus humanis dr̃ qui bonã ẽſtimationẽ habens de fine humanẽ vitẽ:ſecũdum hoc ordinat totã humanã vitam:quod ptinet ad prudentiã. Et ita ſapientia carnis eſt idẽ quod carnis prudentia. De hac ſapiẽtia dicitur Iac.3.Nõ eſt deſurſum deſcendẽs:ſed terrena animalis,diabolica.Dicit̃ autẽ hẽc ſapientia deo inimica: quia contra legem dei hominẽ inclinat.Iob.15.Currit aduerſus deũ collo erecto. Et ideo ad hoc ꝓbandũ inducit aliud medium ſub deo ſ. LEGI ENIM dei nõ eſt ſubiecta.) Non.n.põt aliquis deum odire ſecũdum ꝙ in ſe eſt:cum deus ſit ipſa eſſentia bonitatis: ſed ſecundum hoc aliquis peccator deũ odit:ꝙ p̃ceptum diuinẽ legis eſt cõtrarium ſuẽ voluntati:ſicut adulter odit deum inq̃tum odit hoc p̃ceptum.nõ mœchaberis. Et ſic omnes peccatores inq̃tum nolũt ſubijci legi dei ſũt inimici dei.2.Paralip.19. His qui oderũt deũ amicitia iungeris. Vnde cõuenienter ꝓbat ꝙ prudentia vel ſapientia carnis ſit inimica deo: quia nõ eſt ſubiecta legi dei.Probat autẽ hoc per tertiũ mediũ dicens. NEC ENIM põt.) Prudentia.n.carnis vitiũ eſt quoddam: vt ex p̃dictis patet. q̃q̃ autem ille q ſubiectus eſt vitio poſſit liberari a vitio & ſubijci deo. ſecũdũ illud ſupra 6.Liberati a pctõ ſerui facti deo. tñ ipſum vitiũ deo ſubijci nõ põt:cum ipſum vitium ſit auerſio a deo vel a lege dei:ſicut ille qui eſt niger põt fieri albus: ſed ipſa nigredo nunq̃ põt fieri alba. Et ſecũdum hoc dicit̃ Mat.7.Non põt arbor mala fructus bonos facere.Ex quo patet ꝙ nõ recte Manichẽi ad cõfirmationẽ ſui erroris hẽc verba aſſumunt volentes per hẽc verba oſtendere naturam carnis nõ eſſe a deo: cũ ſit inimica deo: nec poſſit deo ſubijci.Non enim agit Apoſtolus hic de carne iſta quẽ eſt creatura dei ſed de prudẽtia carnis quẽ eſt vitium hominis:vt dictum eſt.

Quid ſapientia & quid ſapiens.

Peccator deũ odit:quia p̃ceptũ contrariũ ſuẽ volũtati.

Error Manichẽorum volentiũ carnẽ nõ eſſe a deo

Deinde cũ dicit. QVI AVTEM in carne &c.) Adaptat quod dixerat de prudentia carnis ad hoĩes quibus prudentia carnis dominatur dicẽs. QVI AVTEM in carne ſunt .i.qui cõcupiſcentias carnis ſequuntur, p prudẽtiã carnis q̃diu tales ſunt; DEO PLACERE non poſſunt quia vt in pſal.dr̃ Beneplacitũ eſt deo ſuper timentes eũ. Vnde illi qui ei nõ ſubijciunt̃ nõ poſſunt ei placere quãdiu tales ſunt. Poſſunt autem deſinere eſſe in carne ſecundum modum prẽdictum:& tunc deo placebunt.

Deinde cum dicit. VOS AVTEM &c.) Oſtendit eos quibus loquit̃ eſſe immunes a prudẽtia carnis. & circa hoc tria facit.Prĩo ponit fidelium ſtatum dicens. VOS AVTEM nõ eſtis in carne:) & ſic patet nõ eſſe intelligendum de carnis natura. Romani enim quibus loquebatur,mortales erant carne induti. Sed carnẽ accipit pro vitiis carnis.ſecundũ illud.1.Corin.6.Caro & ſanguis regnum dei nõ poſſunt poſſidere. Vnde di-

cit VOS NON eſtis in carne) .i. nõ eſtis in vitiis carnis: quaſi ſecundu carnem viuentes. 2. Corin. 10. In carne viuẽtes non ſecundum carnẽ militamus: SED IN ſpiritu) .i. ſpiritum ſequimini. Apoc. 1. Fui in ſpiritu dominica die. Secũdo appponit conditionem dicens. SI TAMEN ſpiritus dei habitat in vobis) .ſ. per charitatem. 1. Corin. 3. Tẽplum dei eſtis. & ſpiritus dei habitat in vobis. Apponit autem hanc cõditionem: quia q̃uis in baptiſmo ſpũm ſanctum receperint, potuiſſet tamen cõtingere ꝙ per peccatũ ſuperueniens ſpiritũ ſanctũ amiſiſſent. de quo dr̃ Sap. 1. Q uod corripitur a ſuperueniẽte iniquitate. Tertio oſtendit cõditionem hanc, oportere in eis extare. dicens. SI Q VIS ſpiritum Chriſti nõ habet. hic nõ eſt eius:) ſicut nõ eſt mẽbrum corporis quod p ſpiritum corpís nõ viuificatur ita non eſt membrum Chriſti q ſpiritũ Chriſti nõ hẽt. 1. Io. 4. In hoc ſcimus: quoniã manet in nobis: quoniã de ſpiritu ſuo dedit nobis. Eſt autem notandũ ꝙ idẽ eſt ſpiritus Chriſti: & dei patris: ſed dr̃ dei patris, inq̃tũ a patre ꝓcedit. Dicit̃ ſpiritus Chriſti, inq̃tum ꝓcedit a filio. Vnde & dominus vbiq; attribuit eum ſimul ſibi & patri: ſicut Io. 14. Paraclitus ſpiritus ſanctus, quem pater mittet in nõie meo. Item cum venerit paraclitus quem ego mittam vobis a patre &c.

Idem eſt ſpũs dei patris & Chriſti.

Deinde cum dicit. SI AVTEM Chriſtus &c.) Oſtẽdit ꝙ p gr̃am Chriſti ſiue per ſpiritũ ſanctũ liberemur a pœna. Et prio oñdit ꝙ liberamur p ſpũm ſanctũ in futuro a morte corpali. Secũdo ꝙ interim in hac vita adiuuamur a ſpiritu ſancto cõtra infirmitates pñtis vitę ibi. SIMILITER autem &c.) Circa primũ tria facit. Primo proponit qd̃ intendit. Scd̃o ex hoc infert quoddã corolariũ. ERGO fratres &c.) Tertio ꝓbat ꝓpoſitum ibi. Q VICVNQ VE enim &c. Circa primum cõſiderãdũ eſt ꝙ ſupra mentionẽ fecerat de ſpiritu dei: & de ſpiritu Chriſti: q̃uis ſit vnus & idem ſpiritus. Primo ergo oſtendit qd̃ cõſequamur ex ſpiritu: ex hoc ꝙ eſt Chriſti. Scd̃o oñdit qd̃ cõſequamur ex eo inquantũ eſt ſpiritus dei patris ibi. Q VOD SI ſpiritꝰ eius &c. Dicit ergo. Dictum eſt ꝙ ſi quis ſpũm Chriſti nõ habet hic nõ eſt eius: vnde cum vos ſitis Chriſti ſpiritum Chriſti habetis. & ipſum Chriſtum in vobis habitantem per fidem ſcd̃m illud Ephe. 3. Habitare Chr̃m per fidem in cordibus veſtris. SI AVTEM Chriſtus ſic in vobis eſt: oportet vos Chriſto eẽ cõformes. Chriſtus autẽ ſic venit in mundum, vt q̃tum ad ſpũm eſſet plenus gratia & veritate. & tamen q̃tum ad corpus, habet ſimilitudinẽ carnis peccati: vt ſupra dictũ eſt. Vnde & hoc oportet eſſe in vobis ꝙ CORPVS quidem) veſtrum PROPTER peccatum) quod adhuc manet in carne veſtra MORTVVM eſt .i. neceſſitati mortis addictum: ſicut Geñ. 2. dr̃. Q uacunq; die comederitis morte moriemini .i. neceſſitati mortis addicti eritis. SPIRITVS vero) veſter qui iam renouatus eſt a peccato. ſecũdum illud Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mẽtis veſtrę. VIVIT) vita gratię PROPTER iuſtificationem per quam iuſtificatur a deo. Gal. 2. Q uod autem nunc viuo in carne in fide viuo filii dei. ſupra. 1. Iuſtus ex fide viuit.

Deinde cum dicit. Q VOD SI ſpiritus &c.) Oſtendit quid cõſequamur ex ſpiritu ſancto, inq̃tum eſt ſpiritus patris, dicens. Q VOD SI habitat in vobis SPIRITVS eius) .ſ. dei patris Q VI ſuſcitauit Ieſũ Chriſtum a mortuis ꝑs. Tu autem dñe miſerere mei & reſuſcita me. Act. 3. Hunc deus ſuſcitauit &c. Et tamen ipſe Chriſtus ꝓpria virtute reſurrexit: qa eadem eſt virtus patris & filii. cõſequens eſt ꝙ id qd̃ deus pater fecit in Chriſto: faciat etiã i nobis. Et hoc eſt quod ſubdit. Q VI ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis viuificabit & mortalia corpora veſtra.) Non dicit mortua: ſed mortalia quia in reſurrectione nõ ſolũ a corporibus veſtris auferetur ꝙ ſint mortua .i. neceſſitatẽ mortis habentia: ſed etiam ꝙ ſint mortalia .i. potẽtia mori quale fuit corpus ante pctm̃. Nam poſt reſurrectionem corpora noſtra erunt pœnitus immortalia. Eſa. 26. Viuent mortui &c. Oſeę. 6. Viuificabit nos poſt duos dies. Et hoc PROPTER inhabitantẽ ſpiritũ eiꝰ in nobis. i. in virtute ſpũs ſctĩ in nobis habitãtis. Eze. 37. Hęc dicit dñs deꝰ oſſibus his. Ecce ego intromittã in vobis ſpiritũ & viuetis. Et hoc ꝓpter inhabitantem ſpiritũ .i. ꝓpter dignitatem quã corpora noſtra habent eo ꝙ fuerũt receptacula ſpiritus ſancti. 1. Cor. 6. Neſcitis ꝙ mẽbra veſtra tẽplum ſunt ſpũs ſancti. Illi vero quorũ membra non fuerunt templũ ſpiritus ſancti reſurgent: ſed habebunt corpora paſſibilia.

Dñia eſt inter corpora mortua & mortalia.

Deinde cum dicit. ERGO debitores &c.) Concludit corolarium ex dictis. Et primo ponit cõcluſionem Secũdo aſſignat rõnem ibi. SI ENIM &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ per ſpiritũ ſanctũ multa bona nobis prouenlũt: & ꝙ ex prudẽtia carnis ſequitur mors. ERGO debitores ſumus ſpiritui) ſancto propter bñficia ab eo recepta vt viuamꝰ ſcd̃m ſpũm: & nõ in carnẽ. Gal. 5. Si ſpũ viuimus ſpiritu & ambulemus.

Deinde cum dicit. SI ENIM ſecundum carnem.) Aſſignat rõnem cõcluſionis pręmiſſe. Et primo q̃tum ad carnem dicẽs. SI ENIM ſcd̃m carnem vixeritis) .ſ. ſequẽdo cõcupiſcentias carnis. MORIEMINI) .ſ. morte culpę in pręſenti: & morte dãnationis in futuro. 1. Ti. 5. Q uę in delitiis viuens mortua eſt. Secundo aſſignat rõnem q̃tum ad ſpiritũ dicens. SI AVTEM ſpiritu) .i. per ſpiritum ſanctum. MORTIFICAVERITIS facta carnis) .i. opera quę ex concupiſcentia carnis proueniunt. VIVETIS) vita gratię in pręſenti: & vita glorię in futuro. Col. 3. Mortificate membra veſtra quę ſunt ſup terrã. Gal. 5. Q ui Chriſti ſunt carnem ſuam crucifixerunt cũ vitiis & cõcupiſcentiis.

Etenim quicunq; ſpiritu dei ducuntur: hi 1. Ti. 1.
ſunt filii dei. † Non. n. accepiſtis ſpiritum ſerui Gal. 4.
tutis iterum ad timorem: ſed accepiſtis ſpiritum
adoptionis: per quã clamamus: abba pater. Idẽ Gal. 4.
ſpiritus teſtatur vna cum ſpiritu noſtro: quod 1. Corin. 12
ſimus filii dei. † Quod ſi filii, igitur & hæredes. Heb. 4.
Hæredes quidem dei: cohæredes autẽ Chriſti. † Siquidem ſimul cum eo patimur: vt & vna cum illo glorificemur.

Quicunq; enim ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filii dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei: in quo clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, ꝙ ſumus filii dei. Si autẽ filii & hæredes: hæredes qdẽ dei: cohæredes autẽ Xp̃i. ſi tñ cõpatimur, vt & cõglorificemur. Lec. III.

POSTQ VAM Apoſtolus oſtendit ꝙ per ſpũm ſanctum dabit̃ nobis vita glorioſa, quę oẽm mortalitatem a corporibus noſtris excludet. Hic ꝓbationem inducit. & primo oñdit ꝙ p ſpiritum ſanctum huiuſmodi glorioſa vita datur. ſcd̃o oñdit quare differtur ibi. SI TAMEN cõpatimur &c.) Circa primum ponit talem rõnem. Q uicunq; ſunt filii dei cõſequunt̃ ęternitatem glorioſę vitę. ſed quicũq; regunt̃ ſpiritu ſancto ſunt filii dei. ergo quicunq; regunt̃ ſpiritu ſancto conſequunt̃ hęreditatẽ glorioſę vitę. Primo ergo ponit minorem ꝑdicte rõnis. Scd̃o maiorem ibi. SI AVTEM &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit qd̃ intendit. Scd̃o ꝓbat ꝓpoſitum ibi. NOM ENIM accepiſtis &c.) Circa primum duo cõſideranda ſunt. Primo qdẽ quomodo aliq aguntur a ſpiritu dei: & põt ſic intelligi. Q VICVNQ VE ſpiritu dei agunt̃) ſicut quodã ductore & directore: quod quidem in nobis facit ſpiritus ſanctus, inq̃tum illuminat nos interiꝰ quid facere debeamus. ꝑs. Spiritus tuus bonus deducet me &c. Sed quia ille qui ducit̃ ex ſeipſo nõ opatur. homo autẽ ſpiritualis nõ tãtum inſtruit̃ a ſpiritu ſancto quid agere deberet: ſed etiã cor eius a ſpiritu ſancto mouet̃. Ideo plus intelligendum eſt in hoc ꝙ dicit̃. Q uicunq; ſpiritu dei agunt̃. Illa. n. agi dicunt̃ quę quodã ſupiori inſtinctu mouent̃. Vnde de brutis dicimus ꝙ nõ agunt ſed agunt̃: qa a natura mouent̃: & nõ ex ꝓprio motu ad ſuas actiones agendas. Similiter autem homo ſpiritualis

Q ſo ſpũ dei aguntur.

ritualis non quaſi ex motu propriæ voluntatis princi/
paliter, ſed ex inſtinctu ſpiritus ſancti inclinatur ad
aliquid agendum. ſecundum illud Eſa.59. Cum vene
rit quaſi fluuius violentus quem ſpiritus dei cogit. Et
Luc.4. ꝙ Chriſtus agebatur a ſpiritu in deſertum. Nó
tamen per hoc excluditur quin viri ſpirituales per vo/
luntatem & liberum arbitrium operentur: quia ipſm
motum voluntatis & liberi arbitrii, ſpiritus ſanctus
in eis cauſat. ſecũdum illud Philippen. 2. Deus eſt qui
Q̃o ſunt fi/lii dei
operatur in vobis velle & perficere. Secundo conſide
randum eſt quomodo ILLI QVI ſpiritu dei agun/
tur ſunt filii dei.) Et hoc eſt manifeſtum ex ſimilitudi
ne filiorum carnalium: qui per ſemen carnale a patre
procedentes generantur. Semen autem ſpirituale a
patre procedens eſt ſpiritus ſanctus. Et ideo per hoc ſe
men aliqui homines in filios dei generantur. 1. Ioan.3
Omnis qui natus eſt ex deo peccatum non facit: quo/
niam ſemen dei manet in eo.

Deinde cum dicit. NON ENIM accepiſtis &c.)
Probat propoſitum ſcilicet ꝙ ſpiritum ſanctum acci/
pientes ſint homines filii dei, & hoc dupliciter. Primo
quidem ex diſtinctione donorum ſpiritus ſancti. Se/
Spũs ſancti ſunt effectus timor & amor
cundo ex confeſſione noſtra ibi. IN QVO clama/
mus &c.) Circa primum conſiderandum eſt ꝙ ſpiri/
tus ſcilicet duos effectus facit in nobis. vnum quidem
timoris. Eſa.11. Replebit eum ſpiritus timoris domini
Alium amoris ſupra.5. Charitas dei diffuſa eſt in cor/
dibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt no/
bis. Timor autem facit ſeruos: non autem amor.
Timor hẽt malum p obiecto & id a quo malũ ſi/bi imminet.
Ad cuius euidentiam conſiderari oportet ꝙ timor ha
bet duo obiecta ſcilicet malum quod quis timendo re
fugit: & illud a quo ſibi hoc malum imminere videt.
Dicitur enim homo timere: & occiſionem: & regem q
poteſt occidere. Contingit autem quandoq; ꝙ malũ
quod quis refugit eſt contrarium bono corporali vel
temporali: quod quis interdum inordinate amat &
refugit pati ab aliquo homine temporali. Et hic eſt ti/
Timor mundanus
mor humanus vel mundanus: & hic non eſt a ſpiritu
ſancto. Et hũc prohibet dominus. Mat.10. Nolite time/
re eos qui corpus occidunt. Alius autem eſt timor qui
refugit malum: quod contrariatur naturæ creatæ ſci
licet malum pœnę. ſed tamen refugit hoc pati a cauſa
ſpirituali ſcilicet a deo: & hic timor eſt laudabilis quá
tum ad hoc ſaltem ꝙ deum timet. Deut.5. Quis det
eos talem habere mentem vt timeant me. Et ſecundũ
hoc a ſpiritu ſancto eſt. Sed inquantum talis timor nõ
refugit malum quod opponitur bono ſpirituali ſcili/
cet peccatum: ſed ſolum pœnam non eſt laudabilis.
Et iſtum defectum non habet a ſpiritu ſancto: ſed ex
culpa hominis: ſicut & fides informis quantum ad id
quod eſt fides eſt a ſpiritu ſancto. non autem eius in/
formitas. Vnde & ſi per huiuſmodi timorem aliquis
bonum faciat: non tamen bene facit: quia nõ facit ſpõ
Timor ſeruilis
te: ſed coactus metu pœnæ: quod proprie eſt ſeruorũ.
Et ideo timor iſte proprie dicitur ſeruilis: quia ſerui/
liter facit hominem operari. Eſt autem tertius timor
qui refugit malum quod opponiť bono ſpirituali ſci/
licet peccata: vel ſeparationem a deo: & hoc quidem
timet incurrere ex iuſta dei vindicta. Et ſic quantum
ad vtrunq; obiectum reſpicit rem ſpiritualem ſed ta/
men cum hoc habet oculum ad pœnam. Et iſte timor
dicitur eſſe initialis: qa ſolet eſſe in hominibus ab ini/
tio ſuæ conuerſionis. Timent enim pœnam propter
peccata pręterita: & timent ſeparari a deo per pecca/
Initialis
tum propter gratiam charitati infuſam. Et de hoc di
citur in pſalmis. Initium ſapientię timor domini. Eſt
autem quartus timor ꝙ ex vtraq; parte oculum habet
Sanctus
ſolum ad rem ſpiritualem: quia nihil timet niſi a deo
ſeparari. Et iſte timor eſt ſanctus qui permanet in ſe/
culum ſeculi vt in pſalmo dicitur. Sicut autem timor
initialis cauſatur ex charitate impfecta. ita hic timor
cauſatur ex charitate perfecta. 1. Io.4. Perfecta chari/
tas foras mittit timorem. Et ideo timor initialis & ti/
mor caſtus non diſtinguitur contra amorem charita
tis qui eſt cauſa vtriuſq;: ſed ſolum timor pœnæ: quia
ſicut hic timor facit ſeruitutem: ita amor charitatis fa
cit libertatem filiorum. Facit enim hominem volunta
rie ad honorem dei operari: quod eſt proprię filiorum
Lex igitur vetus data eſt in timore: quod ſignificabant
tonitrua & alia huiuſmodi quæ facta ſunt in datione
veteris legis: vt dicitur Exo.19. Et ideo dicitur Heb.12.
Et ita terribile erat quod videbatur. Et ideo lex vetus
per inflictionem pœnarum, inducens ad mãdata dei
ſeruanda, data eſt in ſpiritu ſeruitutis Vñ dicitur Gal.
4. Vnum quidem in monte Sinai in ſeruitutem gene/
rans. Et ideo hic dicit. Recte dictum eſt ꝙ qui ſpiritu
dei aguntur &c. NON ENIM iterum &c.) in noua
lege: ſicut in veteri lege fuit ACCEPISTIS ſpiritum
ſeruitutis in timore ſcilicet pœnarum: quem timo/
rem ſpiritus ſanctus faciebat SED ACCEPISTIS
ſpiritum (ſcilicet charitatis qui eſt ADOPTIONIS
filiorum idest per quem adoptamur in filios DEI.)
Gal.4. Vt adoptionem filiorum reciperemus. Non au
tem hoc dicitur quaſi ſit alius & alius ſpiritus. ſed qa
idem eſt ſpiritus ſcilicet qui in quibuſdam facit timo
rem ſeruilem quaſi imperfectum. in aliis facit amorẽ
quaſi quoddam perfectum.

Deinde cum dicit. IN QVO clamamus &c.) Ma
nifeſtat idem per noſtram confeſſionem. Profitemur
enim nos patrem habere deum inſtructi a domino, cũ
dicimus orantes. Pater noſter qui es in celis, vt habeť
Mat.6. Hoc autem conuenit dicere non ſolum Iudęis
ſed etiam gentibus. Et ideo duo ponit idem ſignifican
tia ſcilicet ABBA quod eſt Hebræum & PATER)
quod eſt Latinũ vel Grecum: vt oſtendat hoc ad vtrũq;
populum pertinere. Vnde & dominus Mat.14. Abba
pater omnia poſſibilia ſunt tibi. Iere.3. Patrem voca/
bis me. Hoc autem dicimus non tantum ſono vocis,
quantum intentione cordis, quæ quidem propter ſui
magnitudinem clamor dicitur: ſicut & ad Moyſem ta
centem dicitur Exo.14. Quid clamas ad me ſcilicet in
tentione cordis. Sed iſta magnitudo intentionis ex af/
fectu filialis amoris procedit quem in nobis ſcilicet fa
cit. Et ideo dicit. IN QVO (ſcilicet ſpiritu ſancto
CLAMAMVS. abba pater.) Vnde Eſa.6. dicitur ꝙ Se
raphin qui interpretantur ardentes. quaſi igne ſpiri/
tus ſancti clamabant alter ad alterum.

Deinde cum dicit. IPSE ENIM ſpiritus &c.) Oſtẽ
dit idem ex teſtimonio ſpiritus ſancti: ne forte aliqs
dicat ꝙ in noſtra cõfeſſione decipimur. vñ dicit. Ideo
dico ꝙ in ſpiritu ſancto clamamus abba pater. IPSE
ENIM ſpiritus teſtimonium reddit: non quidem ex
teriori voce ad aures hominum: ſicut pater proteſta/
tus eſt de filio ſuo. Mat.3. & 17. Sed reddit teſtimoniũ
p effectum amoris filialis: queᷓ in nobis facit. Et ideo
dicit ꝙ teſtimoniũ reddit: non auribus. SED SPIRI
TVI noſtro &c.) Act.3. Nos teſtes ſumus hoꝝ verboꝝ.

Deinde cum dicit. SI AVTEM filii &c.) Ponit ma
iorem. & primo oſtendit ꝙ filiis debetur hereditas di/
cens. SI AVTEM) aliqui FILII) per ſpiritum .ſ.
ſequitur etiam ꝙ ſint HAEREDES:) quia non ſolũ
filio naturali: ſed etiam adoptiuo, debetur hereditas.
1. Pet.1. Regenerauit nos in ſpem viuam in hereditatẽ
&c. ps. Hereditas mea preclara eſt mihi. Secundo oſten
dit quę ſit iſta hereditas. Et primo deſcribit eam q̃tum
ad deum patrem dicens. HAEREDES quidem dei)
Dicitur autem aliquis heres alicuius exiſtere: qui prin
cipalia eius bona percipit ſeu adipiſcitur. nõ autem q
aliqua munuſcula recipit: ſicut legitur Geñ.25. Quod
Abraham dedit cuncta quę poſſedit Iſaac. filiis autem
concubinarum largitus eſt munera. Bonum autẽ prin/
cipale quo deus diues eſt, eſt ipſemet. Eſt enim diues
per ſe ipſum & non per aliquid aliud: quia extrinſeco
rum bonorum non indiget: vt dicitur in pſal. Vnde ip
ſum deum adipiſcuntť filii dei pro hereditate. vnde. ps
Dominus pars hereditatis meę. Treñ.3. Pars mea do/
minus dixit, anima mea. Sed cum filius hæreditatem
non adipiſcatur niſi patre defuncto, videtur ꝙ homo
non poſſit eſſe heres dei qui nunq̃ decedit. Dicendũ
eſt autem quod illud habet locũ in bonis corporalibꝰ
quę ſimul a multis poſſideri nõ põt. & ideo neceſſe eſt
vnum decedere, vt alius ſuccedat: ſed bona ſpiritualia
ſimul a multis haberi poſſunt. & ideo non oportet pa
trem decedere vt filii ſint heredes. Poteſt tamen dici ꝙ

deus decedit nobis,inquantum eſt in nobis per fidem
erit autem noſtra hæreditas inquantum videbimus
eum per ſpeciem. Secũdo deſcribit hanc hęreditatem
ex parte Chriſti dicens. COHAEREDES AVTEM
CHRISTI.) quia ipſe cum ſit principalis filius a quo
nos filiationem participamus: ita eſt principalis hæ/
res, cui in hæreditate coniungimur Matth. vigeſimo
ſecundo. Hic eſt hæres &c. Mich. primo. Adhuc hære/
dem adducam tibi.

Deinde cum dicit. SI TAMEN compatimur &c.)
Oſtendit cãm delationis huius vitę glorioſę. Et primo
ponit cauſam ex parte paſſionũ. Scdo ponit ꝑeminen
tiam glorię ad paſſiones ibi. EXISTIMO .n.&c. Cir
ca primum, cõſiderandum eſt ꝙ Chriſtus qui eſt prin/
cipalis heres ad hęreditatẽ gloriæ puenit per paſſiões
Luc. vlti. Nonne oportuit Chriſtum pati: & ita intrare
in gloriã ſuam? Non autem nos faciliori modo debe/
mus hęreditatem adipiſci. Et ideo etiã nos oportet p
paſſiones ad illam hęreditatem peruenire. Act. 14. Per
multas tribulationes oportet nos introire in regnum
dei. Non.n. ſtatim immortale & impaſſibile corpus ac
cipimus ne ſimul cum Chriſto pati poſſimus. vnde di/
cit. SI TAMEN compatimur. ideſt ſimul patienter
ſuſtinemus tribulationes huius mũdi: vt & cum Chri/
ſto GLORIFICEMVR.) 2. Ti. 2. Si commortui ſumus
& conregnabimus.

Nam reputo non eſſe pares afflictiones præ
ſentis temporis ad gloriam; quæ reuelabitur er
ga nos. Etenim ſolicita creaturæ expectatio ex/
pectat, vt palã fiant filii dei. Quippe vanitati crea
tura ſubiacet; non volens: ſed propter eum qui
ſubiecit illam ſub ſpe. Quoniam & ipſa creatu/
ra liberabitur a ſeruitute corruptionis; in liberta
tem gloriæ filiorum dei. Scimus enim ꝙ omnis
creatura congemiſcit; ſimulq; nobiſcum partu/
rit vſq; ad hoc tempus.

Exiſtimo.n. ꝙ nõ ſunt condignæ paſſiones
huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reue
labitur in nobis, Nam expectatio creaturæ, reue
lationem filiorum dei expectat. Vanitati.n. crea
tura ſubiecta eſt non volens: ſed propter eum
qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura li/
berabitur a ſeruitute corruptionis, in libertatem
gloriæ filiorũ dei. Scimus.n. ꝙ oĩs creatura ige/
miſcit, & parturit vſq; adhuc. Lec. IIII.

SVPRA Apoſtolus aſſignauit cauſam dilationis
immortalis vitę quę eſt hęreditas filiorum dei: ex eo ꝙ
oportet nos Chriſto cõpati vt ad eius gloriæ ſocietatẽ
pueniamus. Et quia poſſet aliquis dicere oneroſam eſſe
hęreditatẽ hmõi: ad quã non põt niſi per tolerantiam
paſſionũ perueniri. Idẽ hic oſtẽdit excellentiã futuræ
glorię per cõparationem ad paſſiones pñtis tẽporis.
Et primo ponit ꝙ intẽdit. Scdo oñdit propoſitum ibi.
NAM EXPECTATIO &c. Dicit ergo primo. Dictũ
eſt ꝙ oportet nos pati vt & glorificemur: nec debem⁹
refugere paſſiões vt gloriã habeamus. Exiſtimo.n. ego
qui vtrunq; expertus ſum. Eccle. 34. Vir in multis ex/
pertus cogitabit multa. ipſe abundanter paſſiones ſu
ſtinuit. ſecundũ illud. 2. Corin. 11. In laboribus & carce
ribus abundantius. Ipſe etiã futurę glorię cõtempla/
tor fuit. ſecundum illud. 2. Corin. 12. Raptus eſt in pa/
radiſum: & audiuit archana verba &c. Hoc inq̃ EXI/
STIMO ꝙ paſſiones huius tẽporis nõ ſunt condignę
ad futurã gloriam quę reuelabitur in nobis.) Vbi qua
tuor ponit ad oſtendendũ excellentiã illius glorię. Pri
mo quidem deſignat eius ęternitatem cum dicit. AD
FVTVRAM) .ſ. poſt hoc tempus. nihil autem eſt poſt
hoc tempus, niſi ęternitas. Vnde illa gloria excedit paſ
ſiones huius temporis, ſicut ęternũ tẽporale. 2. Corin.
4. Id quod in pręſenti eſt momentaneũ & leue tribula
tionis noſtrę, ſupra modum in ſublimitate ęternũ glo
rię pondus operatur in nobis. Scdo deſignat eius digni
tatem cum dicit. GLORIAM) quæ claritatẽ quãdã
dignitatis inſinuat. ps. Exultabũt ſancti in gloria. Ter
tio deſignat manifeſtationem cũ dicit. QVAE RE/
VELABITVR.) Nunc.n. gloriam quidem habent ſan
cti: ſed occultatã in conſcientia. 2. Corin. 1. Gloria nr̃a
hęc eſt teſtimonium cõſciẽtię noſtrę. Tunc autẽ gloria
illa in cõſpectu oĩum reuelabitur: & bonorum & ma/
lorum de quibus dicitur. Sap. 5. Mirabunt in ſubitatio
ne inſperatę ſalutis. Quarto deſignat eius veritatem
cum dicit. IN NOBIS.) Gloria enim huius mundi
vana eſt: quia eſt in his quę ſunt extra hominem: puta
in apparatu diuitiarum: & in opinione hominum. ps
In multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Sed il
la gloria erit deo: eo ꝙ eſt intra hominem. ſecundum
illud Luc. 17. Regnum dei intra vos eſt. Sic igitur paſ/
ſiones huius temporis, ſi ſecundum ſe conſiderentur,
multum deficiunt a quantitate huius gloriæ. Eſa. 54.
Ad punctum in modico dereliquite: & in miſeratio/
nibus magnis congregabo te. Sed ſi conſiderentur
huiuſmodi paſſiones, inquantum eas aliquis volun/
tarie ſuſtinet propter deum, ex charitate quam in no/
bis ſpiritus ſanctus facit, ſic ex condigno per huiuſ/
modi paſſiones homo meretur vitam æternam. Nam
ſpiritus ſanctus eſt fons cuius aqua. i. effectus ſaliunt
in vitam æternam. vt dicitur Io. 4.

Deinde cum dicit. NAM expectatio creaturę &c.)
Oſtendit propoſitum per excellentiam illius gloriæ.
Et primo ex expectatione creaturæ. Secundo ex ex/
pectatione Apoſtolorum ibi. NON SOLVM AVTEM
&c.) Circa primum tria facit. Primo ponit expecta/
tionem creaturæ. Secundo manifeſtat eam ibi. VA/
NITATI ENIM &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt
ꝙ etiam futura gloria excedit paſſiones præſentes. Et
hoc tamen manifeſtum eſt. NAM EXPECTATIO
CREATVRAE) ideſt ipſa creatura expectans EX/
PECTAT reuelationem filiorum dei: quia vt dici/
tur primi. Ioan. tertio. Nunc filii dei ſumus: & non/
dum apparuit quid erimus. Occultatur enim digni/
tas diuinæ filiationis in ſanctis propter exteriores paſ
ſiones: ſed poſtmodum reuelabitur illa dignitas quã
do immortalem & glorioſam vitam ſuſcipient: ita ꝙ
ex perſona impiorum dicitur. Sap. 5. Ecce quomodo
computati ſunt inter filios dei. Dicit autem expecta/
tio, expectat vt talis geminatio intentionem expecta/
tionis deſignet. ſecundum illud. pſalmiſta. Expectans
expectaui dominum. Sciendum eſt autem ꝙ crea/
tura hic tripliciter accipi poteſt. Vno modo, homines
iuſti qui ſpecialiter creatura dei dicuntur. Vel quia
permanent in bono in quo creati ſunt. Vel propter
excellentiam: quia omnis creatura quodammodo eis
deſeruit. Iaco. primo. Voluntarie genuit nos verbo ve
ritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius. Hæc
autem creatura, ideſt homo iuſtus expectat reuelatio
nem gloriæ filiorum dei tanquam præmium ſibi re/
promiſſum. Tit. ſecundo. Expectantes beatam ſpem
& aduentum gloriæ magni dei. Secundo poteſt dici
creatura ipſa humana natura quæ ſubiicitur bonis
gratiæ: quæ quidem in hominibus iniuſtis nondũ
iuſtificata eſt: ſed eſt ſicut informis. In omnibus autẽ
iam iuſtificatis eſt quidem partim formata per gratiã
ſed tñ eſt adhuc informis reſpectu illius formę: quam
eſt acceptura per gloriam. Sic igitur ipſa creatura. i.
nos ipſi ſecũdum ꝙ conſideramur in bonis naturę ex/
pectat reuelationẽ glorię filiorũ dei. Quod etiã nobis
competit p gratiam ſicut ſi dicamus ꝙ materia expectat
formã, vel colores expectant cõpletionem imaginis: ſi/
cut dicit glo. Iob. 14. Cunctis diebus quibus nũc mili/
to expecto donec veniat immutatio mea. Tertio mo/
do poteſt intelligi de ipſa creatura ſenſibili: ſicut ſunt
elementa huius mũdi. ſecundũ illud Sap. 13. A magni/
tudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit eorũ
creator

Creatura ſu pro hoies iu ſti & p huma na creatura vel p creatu ra ſenſibili

creator videri. Huiuſmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat. nam expectatio creaturæ ſenſibilis ſecundum ꝙ eſt a deo ordinatur ad aliquẽ finẽ: quod quidem contingit dupliciter. Vno modo ſecũdum ꝙ deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiuſmodi creaturę: ex qua inclinať ad aliquem finem naturalẽ puta ſi dicamus ꝙ arbor expectat fructificationem: & ignis expectat locũ ſurſum. Alio modo creatura ſenſibilis ordinať a deo ad aliquem finem qui ſuperexcedit formam naturalem ipſius. Sicut.n. humanum corpus induetur quadam forma glorię ſupernaturali: ita tota creatura ſenſibilis in illa gloria filiorũ dei quandam nouitatẽ glorię conſequetur. ſecũdum illud Apoc. 21. Vidi cœlum nouum & terram nouam. Et per hũc modum creatura ſenſibilis expectat reuelationem filiorum dei.

Deinde cum dicit. VANITATI enim &c.) Manifeſtat prędictam expectationem. Et primo ponit neceſſitatem expectãdi. Secundo expectationis terminum. ibi. QVIA & ipſa creatura &c.) Tertio expectationis ſignum ibi. SCIMVS enim ꝙ oĩs creatura &c.) Neceſſitas autem expectãdi eſt ex defectu cui ſubiacet creatura. Cui.n. nihil deficit nõ habet neceſſe aliquid expectare. Defectum autem creaturę oſtendit dicẽs. VANITATI .n. creatura ſubiecta eſt.) Et ſiquidem p creaturam intelligatur homo iuſtus, ſic intelligiť ſubiici vanitati.i. iſtis rebus corporalibus quæ ſunt mutabiles & caducę. Vnde talia dicuntur vana. ſecundũ illud Eccle. 1. Vanitas vanitatũ & omnia vanitas. Subiicitur autem eis propter neceſſitatem præſentis vitę, circa ea occupationem habens. NON TAMEN volens:) quia huiuſmodi temporalia non amat: ſicut illi contra quos dicitur in pſalmo. Vt quid diligitis vanitatem, & quęritis mẽdacium. Sed tamen huiuſmodi vanitati ſubiicitur talis creatura propter eum .i. propter ordinationem dei qui ſubiecit eam .i. hominem iuſtum. huiuſmodi ſenſibilibus creaturis: & tamen in ſpe: vt ſcilicet quandoq; a tali occupatione homo liberetur in reſurrectione, ſcilicet quãdo neq; nubẽt: neq; nubentur: ſed erunt ſicut angeli in cœlo. Mat. 22. Si vero intelligať creatura ipſa humana natura, ſic eſt ſubiecta vanitati.i. paſſibilitati. ſecundum illud pſal. Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Non tamen volẽs: quia talis vanitas, eſt humanę naturę in pœnam inflicta. Pœna autem eſt inuoluntaria ſicut & culpa voluntaria: ſed tamen huiuſmodi paſſionibus humana natura ſubiicitur PROPTER eum).i. propter ſententiam dei QVI ſubiecit eam).ſ. humanã naturam defectibus: ſed tamen IN SPE) quandoq; euadendi huiuſmodi paſſiones. Eſa. 28. Non in perpetuum triturans triturabit. Si autẽ intelligatur de creatura ſenſibili, ſic talis creatura ſubiecta eſt vanitati.i. mutabilitati non volens. Huiuſmodi.n. defectus qui cõſequuntur mutabilitatem, ſicut corruptio & ſeniũ & alia huiuſmodi, ſunt cõtra naturam particularem huius vel illius rei cuius appetitus eſt ad cõſeruationẽ licet ſint ſecundũ naturam vniuerſalẽ. Sed nihilominus huiuſmodi vanitati creatura ſenſibilis ſubiicitur ꝓpter eum.i. propter ordinationem dei qui ſubiecit eam in ſpe. ideſt in expectatione glorioſæ nouitatis vt ſupra dictum eſt.

Deinde cũ dicit. QVIA & ipſa creatura &c.) Oſtẽdit terminum ꝓdictæ expectationis. Non.n. eſt vana eius expectatio vel ſpes: quia & IPSA creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. Et ſiquidẽ p creaturã, intelligať homo iuſtus, per SERVITVTEM corruptionis) intelligiť cura quęrendi victum & veſtitum: & alia quibus ſeruitur nřę mortalitati quę eſt quędã ſeruitus a qua liberabuntur ſancti tendẽtes in LIBERTATEM gloriæ filiorum dei.) Qui quãuis nunc habeant libertatẽ iuſtitię q̃ eſt a ſeruitute peccati, nondũ tamẽ habẽt libertatem glorię quę eſt a ſeruitute miſerię. Iob. 39. Quis dimiſit onagrum liberum. Si vero per creaturam intelligatur humana natura ipſa. LIBERABITVR a ſeruitute corruptionis).i. ad litteram a paſſibilitate & corruptione. & hoc tẽdens in LIBERTATEM glorię filiorũ dei:) quę eſt nõ ſolum a culpa: ſed etiã a morte. ſecũdum illud. 1. Corin. 15. Abſorpta eſt mors in victoria tua. Si vero intelligatur de creatura ſenſibili: ſic. IPSA CREATVRA liberabitur a ſeruitute corruptionis).i. mutabilitatis: quia in qualibet mutatione eſt aliqua corruptio, vt Aug. dicit. & etiam Philoſo. in. 8. Phyſico. & hoc in LIBERTATEM glorię filiorũ dei:) quia hoc etiam libertati glorię filiorũ dei cõgruit vt ſicut ipſi ſunt innouati, etiam horũ habitatio innouetur. Eſa. 65. Ego creabo cœlos nouos & terram nouam: & nõ erunt in memoria priora.i. prior mutabilitas creaturę: qa & ipſa &c. ſcdm primum ſenſum. Ac ſi dicat. Non ſolum nos Apoſtoli: ſed etiam alii iuſti. In ſenſu autẽ. Secũdo non ſolum iuſti: ſed etiã ipſa humana natura, quę in quibuſdã nondum eſt renouata per gratiã. In tertio autem ſenſu, intelligendum eſt ac ſi dicatur. Non ſolũ hoĩes ſed alia creatura.

Hõ iuſtus.

Humana natura

De ſenſibili creatura.

Deinde cum dicit. SCIMVS .n. &c.) Ponit ſignum expectationis. SCIMVS .n.) nos Apoſtoli per ſpũm ſanctum inſtructi: & etiã per experimentum QVOD oĩs creatura ingemiſcit & parturit vſq; adhuc.) Quod quidem ſi intelligatur de creatura ſenſibili habet difficultatem. Primo quidem q̃tum ad hoc ꝙ dicit ingemiſcit & parturit. Hoc.n. cõuenire videť nõ niſi creaturę rõnali. ſed poteſt ſic exponi vt hoc quod dicit INGEMISCIT.) Idem ſit ei quod dixit non volens. In illis enim ingemiſcimus: quę noſtrę voluntati repugnant. Sic ergo inquantũ defectus naturę ſenſibilis ſunt contra naturalem appetitum pticularis naturę, diciť ipſa creatura ſenſibilis ingemiſcere. Quod autem dicit. PARTVRIT) idem eſt ei quod ſupra dixerat. Expectat. Nam parturitio eſt via ad prolem producendam. Secũdum autem dubium eſt in hoc ꝙ dicit. OMNIS creatura.) quia ſi etiam includerenť corpora cœleſtia. Vnde & glo. dicit ꝙ Sol & Luna non ſine labore ſtatuta ſibi implent ſpatia. ſed exponendum eſt vt labor accipiatur pro motu: ſicut & requies quãdoq; accipitur pro ceſſatione ab opere ſicut deus die ſeptima requieuiſſe. Geñ. 1. Et ſecundũ hoc gemitus intelligitur corruptio quę aut miſcetur motui locali: prout.ſ. deſinit eſſe in hoc, vbi & incipit eſſe in alio, per parturitionem autem intelligitur ordinatio cœleſtium corporũ ad eorũ innouationem. Si vero exponatur de hominibus ſic dicitur humana natura OMNIS creatura:) cum ſpirituali.ſ. q̃tum ad intellectum: cum aĩali q̃tum ad corporis animationem. cũ corporali q̃tum ad corpus. Hic ergo creatura .i. homo INGEMISCIT partim ꝓpter mala quę patiť partim ꝓpter bona ſperata quę differũť. Treñ. 1. Multi gemitus mei. Parturit autem quia cum quadam afflictiõe animi ſuſtinet dilationẽ glorię expectatę. Prouer. 9. Spes quę differť affligit animam. Io. 16. Mulier cum parit triſtitiam habet. pſ. Ibi dolores vt parturiẽtis. Dicit autem VSQVE adhuc) quia iſte gemitus nõ eſt ablatus p iuſtificationẽ: ſed pmanet vſq; adhuc.i. vſq; ad mortẽ vel vſq; adhuc: quia & ſi aliqui iam ſint liberati, q ſunt in gloria: adhuc tamen nos ſumus reſidui. Vel vſq; adhuc: qa nõ ſolum antiqui patres, qui fuerũt ante Chriſtũ: ſed etiã adhuc tẽpore grę eadem patimur. 2. Pe. 3. dř ex perſona ipiorum. Vbi eſt promiſſio aut aduentus eius? Ex quo patres dormierunt omnia ſic perſeuerant ab initio creaturę. Eſt autem ſciẽdum ꝙ qa creatura dei poteſt dici omne illud qđ ſub deo eſt: aliqui voluerunt ꝓdicta verba exponere de qualibet creatura etiam de angelis ſanctis. Sed valde incõueniens eſt vt ipſi dicantur vanitati ſubiecti: aut ingemiſcere & parturire: vt ipſi iam habeant gloriam: cuius ſimilitudinem expectamus. ſecundum illud Mat. 22. Erunt ſicut angeli dei in cœlis, & ideo cõuenientius ſecundum ꝓdicta exponitur.

An corpa cœleſtia in omni creatura includerentur.

Non ſolum autem illa: ſed & ipſi: qui primitias ſpiritus habemus: & noſipſi in nobiſipſis gemimus adoptionem: expectantes redemptionem corporis noſtri. Siquidẽ ſpe ſeruati ſumus. Porro ſpes ſi videatur: non eſt ſpes. Quod enim quis cernit: cur idem ſperet? Si vero quod non videmus: ſperamus: id per patientiam expe

ctamus. Conſimiliter autẽ & ſpũs auxiliatur infirmitatibus noſtris. Siquidem hoc ipſum: quod oraturi ſimus: vt oportet non nouimus: verum ipſe ſpũs intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus. † At ille qui ſcrutatur corda: nouit quis ſit ſenſus ſpiritus: quoniam ſecundum deũ intercedit pro ſanctis.

Non ſolum autem illa ſed & nos ipſi primitias ſpũs habẽtes: & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum dei: expectantes redemptionem corporis noſtri. Spe enĩ ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes. Nam quod videt quis quid ſperat. Si autem qđ non videmus ſperamus: per patientiam expectamus. Similiter autem & ſpiritus adiuuat infirmitates noſtras. Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus: ſed ipſe ſpũs poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda: ſcit quid deſiderat ſpiritus: quia ſecundum deum poſtulat pro ſanctis. Lec. V.

SVPRA oſtendit Apoſtolus excellentiã futurę glorię ex expectatione creaturę. nũc oſtendit idem ex expectatione Apoſtolorum. Non autem poteſt eſſe paruum quod a magnis viris expectatur tam anxię. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo ꝓbat propoſitum ibi. SPE ENIM &c.) Circa primum tria facit. Primo ꝓponit dignitatem expectantium cum dicit. NON SOLVM autem illa) .ſ. creatura expectat gloriam filiorum dei. SED ET nos ipſi .ſ. Apoſtoli HABENTES primitias ſpiritus) ſancti: quia .ſ. ſpiritum ſanctum & tempore prius: & cęteris abundãtius Apoſtoli habuerũt: ſicut & in fructibus terrę illud quod primo ad maturitatem peruenit eſt pinguius & magis acceptum. Iere. 2. Sanctus iſrael domino primitię frugum eius. Heb. 12. Acceſſiſtis ad eccleſiam primitiuorum qui cõſcripti ſunt in cœlestibus. Ex quo patet ꝙ Apoſtoli ſunt omnibus aliis ſanctis quacunq; prerogatiua pręfulgeant: ſiue virginitatis: ſiue doctrinę: ſiue martyrii præferendi, tanquam abundantius ſpiritum ſanctum habentes. Sed poteſt aliquis dicere ꝙ quidam alii ſancti maiora tormenta ſuſtinuerũt & maiores auſteritates propter Chriſtum ꝗ Apoſtoli. Sed dicendũ eſt ꝙ magnitudo meriti principaliter & reſpectu eſſentialis pręmii attenditur ſecũdum charitatem. Conſiſtit. n. pręmiũ eſſentiale in gaudio quod habetur de deo. Manifeſtum eſt autem ꝙ de deo plus gaudebunt qui plus amant. Vnde & illam viſionem beatam dñs ſuo dilecto ꝓmittit dicens. Io. 14. Si quis diligit me diligetur a patre meo. & ego diligam eum: & manifeſtabo ei meipſum. Sed ſecundum quãtitatem operum: meretur homo pręmium accidentale quod eſt gaudium de talibus operibus Apoſtoli ergo illa opera quę fecerũt ex maiori charitate fecerũt: ex qua habebant cor ad multa maiora facienda ſi fuiſſet opportunum. Si aũt dicat aliquis, poteſt tãtum quis conari ꝙ habebit ęqualem charitatem cum Apoſtolis Dicendum ꝙ charitas hominis non eſt a ſeipſo: ſed ex gratia dei. quę datur vnicuiq; ſecundum menſurã donationis Chriſti vt dr̃ Ephe. 4. Vnicuiq; aũt dat gratiã ꝓportionatam ei ad quod eligitur: ſicut homini Chriſto data eſt excellentiſſima gratia: quia ad hoc eſt electus vt eius natura in vnitatem perſonę diuinæ aſſumeretur. & poſt eum habuit maximam plenitudinẽ gratiæ beata Maria quæ ad hoc eſt electa vt eſſet mater Chriſti. Inter cęteros autem ad maiorem dignitatem ſunt electi Apoſtoli: vt ſcilicet immediate ab ipſo accipientes. aliis traderent ea quæ pertinent ad ſalutem: & ſic in eis eccleſia quodammodo fundaretur. ſecundum illud Apoc. 21. Murus habebat fundamenta 12. & nomina Apoſtolorum erant in eis ſcripta. & ideo dicitur. 1. Corin. 12. Deus poſuit in eccleſia primũ quidem Apoſtolos. Et ideo deus eis abundantiorem gratiam pręcęteris tribuit. Secundo ponit anxietatem expectationis, cũ dicit. ET IPSI intra nos gemimus.) Qui quidem gemitus deſignat afflictionẽ ex dilatione rei cum magno deſiderio expectatæ. ſecundum illud Prouer. 13. Spes quę differtur affligit animam. ps. Laboraui in gemitu meo. Iſte autem gemitus non eſt tam exterius ꝗ interius. Tum quia ex interiori cordis affectu procedit. Tum quia eſt propter interiora bona. vnde ſignanter dicit. INTRA nos.) Treñ. 1. Multi gemitus mei. Tertio ponit rem expectatam dicens. ADOPTIONEM filiorum dei expectantes) .i. completionem huius adoptionis. Inchoata. n. eſt huiuſmodi adoptio per ſpiritum ſanctum iuſtificãtem animã. ſupra eodem. Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum Conſumabitur autem per ipſius corporis glorificationem. vnde ſupra. 5. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei. Et hoc eſt quod ſubdit. REDEMPTIONEM corporis noſtri) vt. ſ. ſicut ſpiritus noſter redemptus eſt a peccato. ita corpus noſtrum redimatur a corruptiõe & morte Oſeę. 13. De morte redimam eos. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę.

Dubium de aliis ſanctis.

Deinde cum dicit. SPE ENIM &c.) Probat quod dixerat tali ratione. Spes eſt de his quę non pręſentialiter videntur: ſed in futuro expectantur. ſed nos ſumus ſalui facti per ſpem. ergo expectamus in futurũ complementum ſalutis. Primo ergo ponit minorem dicens. Nos. n. Apoſtoli ſicut cęteri fideles SPE SALVI facti ſumus:) quia. ſ. ſpem noſtræ ſalutis habem⁹ 1. Pe. 1. Regenerauit nos in ſpem viuã. ps. Sperate in eũ omnis congregatio populi. Secundo ponit maiorem dicens. SPES autem) ideſt res ſperata. QVAE videtur) quaſi pręſentialiter habita NON EST ſpes) .i. non res ſperata ſed habita. Spes enim eſt expectatio futuri Sopho. 3. Expecta me in die reſurrectionis meę in futurum. Tertio ponit ꝓbationem maioris dicens. NAM QVOD videt quis quid) .i. cur SPERAT) q. d. Spes importat motum animę in aliquid non habitum tendentem. Cum autem aliquid iam habetur nõ eſt neceſſarium: vt in id aliquis moueatur. Et eſt notandum ꝙ quia ſpes ex fide quodammodo oritur attribuit ſpei opus illud quod eſt fidei. ſ. eſſe de non viſis ſecundum illud Heb. 11. Fides eſt argumentum nõ apparentium. Quarto ponit conclusionem dicens. SI AVTEM quod non videmus ſperamus.) ſequitur ꝙ PER PATIENTIAM expectamus.) Vnde notandũ eſt ꝙ proprie patientia importat tolerantiam tribulationum cum quadam ęquanimitate. infra. 12. In tribulatione patiẽtes. Quia vero dilatio boni habet quãdam rationem mali. inde eſt ꝙ etiam diutina expectatio bonorum abſentium cum tranquillitate animi attribuitur patientię: ſed hęc maxime ad longanimitatẽ pertinent. ſecundum illud Iac. 5. Patientes eſtote vſq; ad aduentum domini. Vtroq; autem modo patientia hic accipitur: quia Apoſtoli expectabant ęquanimiter gloriam: & cum dilatione & tribulatione.

Deinde cum dicit. SIMILITER autem &c.) Oſtẽdit quomodo per ſpiritum ſanctũ adiuuamur in defectibus vitę pręſentis. Et primo quantum ad completionem deſideriorum. Secundo ꝗtum ad directionem exteriorum euentuũ ibi. SCIMVS autem &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit quod intẽdit. Secundo manifeſtat propoſitum ibi. NAM QVID oremus &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ per ſpiritum ſanctum viuificabuntur noſtra mortalia corpora quando auferetur a nobis noſtra infirmitas. SIMILITER autem) & in ſtatu huius vitę in quo adhuc infirmitati ſubiicimur SPIRITVS adiuuat infirmitatem noſtram.) & ſi non totaliter eam tollat. Ezech. 3. Spirit⁹ quoq; eleuauit me: & aſſumpſit me & abii amarus in indignatione ſpiritus mei: quaſi infirmitate nõdum totaliter ceſſante. Manus enim domini erat mecũ cõfortans me Et in hoc ſpũs me aſſumpſit. Mat. 26. Spiritus quidẽ prõptus eſt: caro autem infirma.

Deinde cum dicit. NAM QVID oremus &c.) Manifeſtat

nifeſtat qđ dixerat. Et primo oſtendit neceſſitatē auxilii ſpūs qđ ptinet ad infirmitatem pñtis vitę. Scđo oſtēdit modum auxilii ibi. SED IPSE ſpiritus &c.) Tertio oſtēdit efficaciā auxilii ibi. QVI AVTEM ſcrutatur &c.) Dicit ergo primo. Recte dico ꝙ SPIRITVS adiuuat infirmitatē noſtram.) Nam in hoc patimur infirmitatē ꝙ NESCIMVS quid oremus ſicut oportet.) Iob. 3. Viro cuius abſcōdita eſt via & circundedit eum deus tenebris. Et eſt cōſiderandum ꝙ duo dicit nos Apoſtolus neſcire. ſ. quid orando petamus: & modum quo petere oporteat: ſed vtrunq; videtur eſſe falſum. Nam primo ſcimus quid oremus, quia hoc nos dñs docuit. Mat. 6. Sanctificetur nomē tuum &c. Sed dicendum ꝙ in generali quidem poſſumus ſcire quid cōuenienter oremus ſed in ſpeciali hoc nō poſſumus ſcire. Primo quidē: qa ſi deſideramus aliquod opus virtutis facere: quod eſt implere dei volūtatē ſicut in cœlo & in terra. poteſt cōtingere ꝙ illud opus virtutis nō eſt huic vel illi cōgruū, ſicut alicui q vtiliter poſſet in actione pficere non expedit cōtemplationis quies & ecōuerſo vt Grego. dicit in moralibus ſup illud. Iob. 5. Ingredieris in abundātia ſepulchrum. vnde dicitur Prouerb. 14. Eſt via quę videt̃ hoī iuſta, nouiſſima autem illius ducunt ad mortem. Secūdo aliquis deſiderat aliquod tēporale bonum ad ſuſtētationem vitę qđ eſt petere panem quotidianum: quod tñ ſibi vertitur in periculum mortis. Multi. n. ꝓpter diuitias perierunt. Eccle. 5. Diuitię cōſeruatę in malū dñi ſui. Tertio. aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tētationis quę tñ eſt ſibi ad cuſtodiā humilitatis, ſicut Paulus petiit āmoueri a ſe ſtimulū: qui tamē erat ei datus, ne eū magnitudo reuelationum extolleret. vt dr̃. 2. Corin. 12. Similiter etiam videt̃ ꝙ ſciamus ſicut oportet nos orare. ſecundum illud. Iac. 1. Poſtulet in fide nihil hęſitās. Et ad hoc dicēdum ꝙ in generali hoc ſcire poſſumus: ſed in ſpeciali motus cordis noſtri vſquequaq; diſcernere nō poſſumus: vt puta vtrū petamus aliquid ex ira: vel ex zelo iuſtitię. Vnde & Mat. 20. Reprobata eſt petitio filiorum Zebedęi: quia licet videreut̃ participationē diuinę glorię poſtulare: tamē ex quadam vana gloria ſeu elatione procedebat eorum petitio.

Deinde cum dicit. SED IPSE &c. Ponit modum auxilii ſpiritus ſancti dicens ꝙ ipſe ſpiritus poſtulat ꝓ nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod qdem videt̃ ſuffragari errori Arrii & Macedonii: qui poſuerūt ſpiritum ſanctum eſſe creaturam & minorē patre & filio Poſtulare. n. eſt minoris, ſed ſi ex eo ꝙ dicit eum poſtulare, intelligamus eum eſſe paſſibilē creaturam, & patre minorem, cōſequens eſt etiā ꝙ ex eo ꝙ dicit eum gemitibus poſtulare: intelligamus eum eſſe paſſibilē creaturā beatitudine carentē: qđ nullus vnq̃ hęreticus dixit. Nam gemitus ex dolore eſt qui ad miſeriā pertinet. Et ideo exponendum eſt. POSTVLAT.) .i. poſtulantes nos facit: ſicut & Geñ. 22. Nunc cognoui ꝙ timeas dominum. .i. cognoſcere feci. Facit autē nos ſpiritus ſanctus poſtulare inq̃tum in nobis recta deſideria cauſat. Nā poſtulatio eſt quędā deſiderioꝝ explicatio. Deſideria autem recta ex amore charitatis ꝓueniunt, quam in nobis. ſ. facit ſupra. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris p ſpūm ſanctum qui datus eſt nobis. Spū autē ſancto dirigente & inſtigante cor noſtrum & noſtra deſideria nō poſſunt eſſe niſi nobis vtilia. Eſa. 48. Ego dñs docens te vtilia, & ideo ſubdit. PRO NOBIS.) Eius aūt qđ multū deſideramus & deſideranter petimus. dilationē cum dolore & gemitibus patimur & ideo ſubdit. GEMITIBVS.) quos. ſ. in corde noſtro cauſat: inq̃tum. ſ. nos facit cœleſtia deſiderare q differunt̃. Iſte eſt gemitus columbæ quem. ſ. in nobis facit Naū. 2. Minabant̃ ſpūs ſanctus gemētes vt colūbę Dicit autem. INENARRABILIBVS.) aut quia ſunt ꝓpter rem inenarrabilem. ſ. cœleſtē gloriā. 2. Corin. 12 Audiuit Arcana verba quę nō licet homini loqui. Aut quia ipſi motus cordis ſufficiēter enarrari nō poſſunt. ſecundum ꝙ a ſpiritu ſancto procedunt. Iob. 38. Quis enarrabit cœlorum rōnem.

Deinde cum dicit. QVI AVTEM ſcrutat̃ &c.) Oſtēdit efficaciā auxilii, quo ſpiritus ſanctus nos adiuuat dicens. QVI AVTEM ſcrutat̃ corda) .i. deus cui ꝓprium eſt corda ſcrutari. ꝑs. Scrutans corda & renes deus. Dicitur autē deus ſcrutari corda: nō ꝙ inquirendo occulta cordis cognoſcat: ſed qa manifeſte ſcit ea quę in corde latēt. Sopho. 1. Scrutabor Hieruſalē in lucernis. Deus inq̃ ſcrutans corda SCIT) .i. approbat. ſecundum illud. 2. Ti. 2. Nouit dominus qui ſunt eius QVID deſideret ſpiritus) .i. quid deſiderare nos faciat. ꝑs. Domine ante te omne deſiderium meum. Ideo autem deſideria ſpiritus quæ in ſanctis facit ſpiritus ſanctus ſunt deo accepta. QVIA poſtulat pro ſanctis) .i. poſtulare eos facit. SECVNDVM deum) .i. quod conuenit diuino beneplacito. Prouerb. 10. Deſiderium iuſtorum omne bonum. In cuius exemplū dominus patri dicebat. Non ſicut ego volo: ſed ſicut tu vis Matth. 26.

Quid orem' in ſpeciali ſcire non poſſumus: in generali autē ſic

Error Arrii ſpūm ſanctū eſſe creaturā dicentis.

Scimus autem: ꝙ his qui diligūt deum: omnia ſimul adiumento ſunt in bonum: nimirum his qui iuxta ꝓpoſitum vocati ſunt. Qm̃ quos præſciuerat; eoſdem & præfiniuit: conformes imaginis filii, ſui vt ipſe ſit primogenitus inter multos fratres. Porro quos prædefinierat: eoſdem & vocauit; & quos vocauit: eos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit: hos & glorificauit. Quid igitur dicemus ad hæc? Si deus pro nobis quis contra nos? † Qui proprio filio non pepercit: ſed pro nobis oībus tradidit illū: qui fieri poteſt: vt nō & cum eodē omnia nobis donet?

Ioan. 3. Iſa. 53.

Scimus autem quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundū propoſitum vocati ſunt ſancti. Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filii ſui: vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit. Quos autem iuſtificauit: illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis cōtra nos? Qui etiā proprio filio ſuo non pepercit: ſed pro nobis oībus tradidit illū. Qūo nō etiam cum illo omnia nobis donauit? Lec. VI.

OSTENDIT ſupra Apoſtolus ꝙ ſpiritus ſanctus adiuuat infirmitates præſentis vitę q̃tum ad impletionem noſtrorum deſiderioꝝ. hic oſtendit qualiter nos iuuat q̃tum ad exteriores euentus dirigendo in bonū noſtrū. Et primo ꝓponit quod intendit. Secundo probat propoſitum ibi. NAM QVOS præſciuit &c.) Tertio infert quandam cōcluſionem ex dictis ibi. QVIS ergo ſeparabit nos &c.) Circa primum duo conſiderāda occurrunt. Primo quidem magnitudo beneficii q nobis a ſpiritu ſancto cōfertur: vt. ſ. OMNIA nobis cooperentur in bonum.) Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt ꝙ quicquid ſit in mundo etiam ſi malū ſit cedit in bonū vniuerſi: quia vt Aug. dicit in Encb. Deus eſt adeo bonus: ꝙ nihil mali eſſe permitteret: niſi eſſet adeo potens: ꝙ ex quolibet malo poſſet elicere aliquod bonum. Non autem ſemper cedit malum in bonum eius in quo eſt: quod ſicut corruptio vnius animalis cedit quidem in bonum vniuerſi, inquantum per corruptionem vnius generatur aliud: non tamen in bonū eius quod corrūpitur: quia bonū vniuerſi, eſt a deo volitū ſcđm ſe: & ad ipſm ordinant̃ omnes partes vniuerſi. Eadē ratio eſſe videt̃ circa ordinē nobiliſſimarum partium ad alias partes: qa malum aliaꝝ partium ordinatur in nobiliſſimarum. Sed quicquid fit circa nobiliſſimas partes non ordinatur niſi in bonū ipſarum: quia de eis propter ſe cura habetur. de aliis autem propter ipſas: ſicut medicus infirmitatem

Oīa bona & mala bonis cooperantur in bonum.

pedis ſuſtinet vt ruret caput. Inter omnes autem par/
tes vniuerſi excellunt ſancti dei : ad quorum quemli/
bet pertinet quod dicitur Mat. 25. ſuper oīa bona ſua
conſtituet eum. Et ideo quicquid accidit: vel circa ip/
ſos : vel alias res totum in bonum eorum cedit : ita ꝙ
verificatur quod dicitur Prouerb. 11. Qui ſtultus eſt
ſeruiet ſapienti: quia. ſ. etiam mala peccatorum in bo
num iuſtorum cedūt. vnde & deus ſpecialē curā de iu
ſtis hēre dr̄. ſcd̄m illud ꝑs. Oculi dn̄i ſup iuſtos . ingꝗ̄
. ſ. ſic de eis curat ꝙ nihil mali circa eos permittit : qđ
non in eorum bonum conuertat. Et hoc quidem ma/
nifeſtum eſt ꝙ̄tum ad mala pœnalia quę patiunt̄. vñ
in Glo. dicitur ꝙ ipſorum infirmitate exercetur humi
litas: afflictione: patiētia: cōtradictione: ſapiētia: odio:
beneuolentia. Vnde. 1. Pet. 3. Si quid patimini propter
iuſtitiam beati. Sed nunquid etiam eis peccata coo/
perantur in bonum? Quidā dicunt ꝙ peccata non cō
tinentur ſub hoc ꝙ dicit omnia. Quia ſecundū Augu.
peccatum nihil eſt: & nihil fiunt homines cum peccāt.
Sed contra hoc eſt qđ in gloſa ſequitur. Vſque adeo ta
libus deus omnia cooperat̄ in bonum vt ſi qui horum
deuiant & exorbitāt, etiam hoc ipſum eis faciat pro/
ficere in bonum. vnde & in pſal. dicit̄. Cum ceciderit
iuſtus nō collidet̄ : quia dn̄s ſupponit manum ſuam.
Sed ſecūdum hoc videt̄ ꝙ ſemper tales in maiori cha/
ritate reſurgant: qa bonum hominis in charitate con
ſiſtit: quā ſi nō habeat Apoſtolus ſe nihil eſſe recogno/
ſcit. 1. Corin. 13. Sed dicēdum eſt ꝙ bonum hoīs non
ſolum cōſiſtit in quātitate charitatis: ſed ꝑcipue in ip/
ſius perſeuerātia vſq; ad mortem. ſcd̄m illud Mat. 24.
Qui perſeuerauerit vſq; in finē hic ſaluus erit. Ex hoc
autem ꝙ iuſtus cadit, reſurgit cautior & humilior. Vñ
in Glo. ſubdit̄. Poſtquam dixerat ꝙ hoc ipſum faciat
eis in bonum ꝓficere: quia ſibi humiliores redeūt atq;
doctiores. Diſcunt. n. cum tremore ſe exultare debere:
nō quaſi arrogando ſibi, tanꝗ̄ de ſua virtute, fiduciam
ꝑmanendi. Secundo oportet conſiderare quibus hoc
beneficium cōpetat. Circa quod primo attendit̄ aliqđ
ex parte hominis cum dicit. DILIGENTIBVS deū.)
dei enim dilectio eſt in nobis p inhabitātem ſpiritum
(vt habitum eſt ſupra. 5.) Ipſe autem ſpiritus ſanctus
eſt qui nos dirigit in viam rectam: vt dr̄ in pſal. Vnde
dicitur. 1. Pet. 3. Quis eſt qui vobis noceat ſi boni ęmu
latores fueritis? Et in pſal. Pax multa diligentibus le/
gem tuā & nō eſt illis ſcandalum. Et hoc rationabili/
ter: quia vt dr̄ Prouerb. 8. Ego diligētes me diligo. dili
gere eſt bonum velle dilecto. Dei autē velle eſt operari.
Omnia. n. quęcunq; voluit fecit: vt in pſal. dicit̄. Et iō
deus omnia cōuertit in bonum, his, qui eum diligunt
Secūdo attendit̄ id qđ eſt ex parte dei. qui primo fide/
les ab ęterno ꝑdeſtinauit. Scd̄o ex parte vocat. Tertio
ſanctificat. & hęc tria tāgit cum dicit. HIS QVI ſe/
cundum ꝓpoſitum vocati ſunt ſancti) . i. ꝑdeſtinatis
vocatis & ſanctificatis: vt PROPOSITVM) referatur
ad prędeſtinationē, quę ſecundum Aug. eſt ꝓpoſitum
miſerandi. Ephe. 1. PRAEDESTINATI) ſecūdū ꝓ/
poſitum eius. Quod dicit. VOCATI.) ad vocationē
Eſa. 41. Vocauit eum vt ſequeret̄ ſe. Quod dicit. SAN
CTI) ad ſanctificationē. ſecūdum illud Le. 21. Ego do
minus qui ſanctifico vos. Hoc autē Apoſtolus ſe ſcire
dicit ex perſona ſanctoꝝ dicens. SCIMVS.) Sap. 10.
Dedit illi ſcientiā ſanctoꝝ. Procedit autē hęc ſentētia.
tum ex experimento, tum etiā ex conſideratione effi/
cacię charitatis. Cañ. 8. Fortis eſt vt mors dilectio. Et
etiam prędeſtinationis ęternę. Iſa. 46. Omnis volūtas
mea implebit̄: & omne conſilium meū fiet.

Deinde cum dicit. NAM QVOS ꝑſciuit &c.) Pro
bat quod dixerat. tali ratiōe. Nullus poteſt nocere his
quos deus ꝓmouet. ſed prędeſtinatos diligētes deum
deus ꝓmouet. ergo nihil poteſt eis nocere : ſed omnia
cedunt eis in bonū. Primo ergo probat minorem. ſ. ꝙ
eos deus promoueat. Scd̄o maiorem. ſ. ꝙ promotis a
deo nihil poteſt eſſe nociuum ibi. QVID ergo dice/
mus &c. Circa primum duo facit. Primo proponit ea
quę ſunt ad ꝓmotionem ſanctoꝝ ab ęterno. Secundo
ea quę ſunt ex parte ibi. QVOS autem prędeſtina/
uit &c.) Ponit autē duo circa primū. ſ. ꝑſcientiā & prę
deſtinationem cum dicit. NAM QVOS prę ſciuit: &
quos prędeſtinauit.) Dicunt autē quidā ꝙ prędeſtina
tio hic accipitur pro ꝑparatione quæ eſt in tempore:
qua. ſ. deus pręparat ſanctos ad gratiam, & hoc dicūt
ad diſtinguendum pręſcientiam a ꝑdeſtinatione. Sed
ſi recte conſideretur vtrumq; eſt ęternum, & differunt
ratione. Nam ſicut dictum eſt ſupra primo, ſuper illđ
(qui prędeſtinatus eſt) prędeſtinatio importat pręor/
dinationem quandam in animo eorum, quæ quis eſt
facturus. Ab ęterno autem deus prędeſtinauit benefi/
cia quę ſanctis ſuis erat daturus. Vnde prędeſtinatio Dr̄ia ī ꝑſcīē
eſt ęterna. Differt autem a pręſcientia ſecundum ratio tiam & ꝑde
nem: quia pręſcientia importat ſolam notitiam futu ſtinationem.
rorum. ſed prędeſtinatio importat cauſalitatem quā/
dam reſpectu eorum. Et ideo deus habet pręſciētiam
& de peccatis: ſed prędeſtinatio eſt de bonis ſalutarib⁹.
vnde Apoſtolus ad Ephe. primo dicit. Prędeſtinati ſe/
cundum propoſitum eius vt ſimus in laudem &c. Cir/
ca ordinem autem pręſcientię & prędeſtinationis di/ Ordo ꝑſcię
cunt quidam, ꝙ pręſcientia meritoꝝ bonorum & ma & ꝑdeſtina
lorum eſt ratio prędeſtinationis & reprobationis: vt. ſ. tionis
intelligatur ꝙ deus prędeſtinet aliquos : quia præſcit
eos bene operaturos: & in Chriſtum credituros. Et ſe/
cundum hoc littera ſic legitur. Quos pręſciuit confor
mes fieri imaginis filii eius hos prædeſtinauit. Et hoc
quidem rationabiliter diceretur. ſi prędeſtinatio reſpi
ceret tantum vitam ęternam quæ datur meritis : ſed
ſub prædeſtinatione cadit omne beneficium ſalutare
quod eſt homini ab ęterno diuinitus pręparatum. Vn
de eadem ratione ad omnia beneficia quæ nobis con/
fert ex tempore pręparauit nos ab ęterno. Vnde pone
re ꝙ aliquod meritum ex parte noſtra ꝑſupponatur,
cuius pręſciētia ſit ratio ꝑdeſtinationis. nihil eſt aliud
ꝙ̄ gratiam ponere dari ex meritis noſtris : & ꝙ princi/
pium bonorum operum eſt ex nobis: & cōſumatio eſt
ex deo. vnde cōuenientius ſic ordinat̄ littera. QVOS
pręſciuit hos & ꝑdeſtinauit fieri, conformes imaginis
filii ſui.) Vt iſta conformitas non ſit ratio prędeſtina/
tionis: ſed terminus vel effectus. Dicit enim Apoſtolus
Ephe. 1. Prędeſtinauit nos in adoptionem filiorū dei.
Nihil enim aliud eſt adoptio ꝙ̄ illa conformitas. Ille Adoptiꝰ cō
enim qui adoptatur in filium dei: conformatur vero format̄ vero
filio eius. Primo quidem in iure participandę hęredi/ filio in hęre
tatis: ſicut ſupra eodem dictum eſt. Si filii & hæredes, ditate: & in
hęredes quidem dei: cohęredes autem Chriſti. Secūdo ſplendore.
in participatione ſplendoris ipſius. Ipſe enim genitus
eſt a patre tanquam ſplendor glorię eius. Heb. primo.
Vnde per hoc ꝙ ſanctos illuminat de lumine ſapien/
tię & gratię facit eos fieri conformes ſibi. Vnde in pſal.
dicitur. In ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante luci
ferum genui te, id eſt profundantem omnem ſplendo
rem ſanctorum. Quod autem dicit. IMAGINIS fi/
lii eius.) Poteſt intelligi dupliciter. Vno modo vt ſit cō
ſtructio appoſitiua: vt ſit ſenſus conformes imaginis fi
lii eius qui eſt imago. Col. 1. Qui eſt imago inuiſibilis
dei. Alio modo poteſt intelligi vt ſit conſtructio tran/
ſitiua: vt ſit ſenſus: prędeſtinauit nos fieri conformes fi
lio ſuo in hoc ꝙ portemus eius imaginem. 1. Corin. 15
Sicut portauimus imaginē terreni: ſic portemus ima/
ginem cœleſtis. Dicit autem. Quos prędeſtinauit: nō
quia omnes pręſcitos prędeſtinet, ſed quia eos pręde/
ſtinare non poterat, niſi pręſciret. Iere. 1. Prius ꝙ̄ te for
marem in vtero noui te. Quid autem ex hac prędeſti/
natione ſequatur ſubiungit. VT SIT ipſe primoge/
nitus in multis fratribus.) Sicut enim deus ſuam na/
turalem bonitatem voluit aliis communicare, partici
pando eis ſimilitudinem ſuæ bonitatis : vt non ſolum
ſit bonus: ſed etiam actor bonorum. Ita filius dei vo/
luit conformitatem ſuę filiationis aliis communicare
vt non ſolum ſit ipſe filius: ſed etiam primogenitus fi/
liorum. Et ſic qui per generationem æternam eſt vni/
genitus. ſecundum illud Ioan. 1. Vnigenitus qui eſt in
ſinu patris. ſecundum collationem gratiæ ſit primo/
genitus in multis fratribus. Apoc. 1. Qui eſt primoge
nitus mortuorum & princeps regum terrę. Habet igi
tur Chriſtus nos fratres: tum quia nobis ſimilitudinē
ſuę filiationis cōmunicauit : ſicut hic dicitur: tum qa
ſimilitudinem noſtrę naturę aſſumpſit. ſecundū illud
Heb. 2. Debuit per omnia fratribus aſſimilari.

Deinde

Deinde cum dicit. QVOS autẽ pręđeſtinauit &c.) Ponit ea quę ex pręſciẽtia diuinitus cõſequuntur. Et p̄rio ponit vocationẽ cũ dicit. QVOS p̄deſtinauit hos & vocauit.) Prędeſtinatio aũt eius illicita eẽ non põt. ſcđm illud Iſa. 14. Iurauit dominus exercituũ dicẽs. Si nõ vt putaui ita erit: & quõ mente tractaui ſic eueniet. Primũ autẽ in quo incipit p̄deſtinatio impleri eſt voca-
Vocatio exterior
tio hoĩs: quę quidem eſt duplex. Vna exterior quę fit ore prędicatoris. Prouer. 9. Miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcẽ. Hoc modo deus vocauit Petrũ & Andreã: vt dr̃ Mat. 4. Alia vero vocatio eſt interior: q̃ nihil aliud
Vocatio interior.
eſt q̃ quidã mẽtis inſtinctus: quo cor hoĩs mouet̃ a deo ad aſſentiẽdũ his q̃ ſũt fidei vel virtutis. Iſa. 41. Quis ſuſcitauit ab oriẽte iuſtũ & vocauit eũ vt ſeq̃ret̃ ſe. Et hęc vocatio neceſſaria eſt: q̃a cor nr̃m nõ ſe ad deũ cõuerteret niſi ipſe deus nos ad ſe traheret. Io. 6. Nemo põt venire ad me, niſi p̃r qui miſit me traxerit eũ. Tren. 5. Cõuerte nos dñe ad te & cõuertemur. Et etiã hęc vocatio eſt efficax in p̄deſtinatis: q̃a hmõi vocatiõi aſſentiunt. Ioan. 6. Oĩs qui audiuit a p̄re meo & didicit venit ad me. vñ ſcđo põit iuſtificationẽ cũ dicit. QVOS vocauit hos & iuſtificauit).ſ. grãm infũdẽdo. Supra. 3.
Iuſtificatio.
Iuſtificati gratis p gratiã ipſius. Hęc autẽ iuſtificatio & ſi in aliq̃bus fruſtret̃: quia nõ p̄ſeuerãt vſq; in finem: in p̄deſtinatis tñ nunq̃ fruſtrat̃. vñ tertio ponit magnificationem cum ſubdit. HOC ET magnificauit.) Et hoc dupliciter. ſ. vno quidẽ mõ p profectũ virtutis & grẽ. Alio autẽ modo p exaltationẽ glorię. Sap. vlti. In oĩbus dñe magnificaſti populũ tuum & honoraſti. Ponit aũt p̄teritũ p futuro ſi intelligat̃ de magnificatiõe glorię: vel p̄pter certitudinẽ futuri: vel quia q̃d in quibuſdam eſt futurum in aliis eſt completum.

Deinde cum dicit. QVID ergo dicemus &c.) Manifeſtat maiorẽ. ſ. q̃ p̄motis a deo nullus põt nocere. Et primo oñdit q̃ non poſſit pati detrimentũ p malũ pœnę. ſcđo q̃ nec p malũ culpę ibi. QVIS accuſabit
Malũ pœnę
&c.) Malũ pœnę eſt duplex. vnũ quidẽ cõſiſtit in illatione maloꝝ. aliud in ſubtractione bonoꝝ. Primo oñdit q̃ illi qui p̄mouent̃ a deo nõ patiunt̃ detrimẽtum p conatũ alicuius p̄ſequentis dicẽs. QVID ergo dicemus?) q.d. Cum tot bona deus ſuis electis p̄ſtet. quid põt dici cõtra hęc: vt. ſ. p̄dicta dei beneficia annulent̃. quaſi diceret nihil. Prouer. 11. Nõ eſt ſapiẽtia: & nõ eſt prudẽtia: & nõ eſt cõſilium cõtra dñm. VEL QVID dicemus? Ad hęc. ſ. aſpicientes: & oportet nos obſtupeſcere. Abacuch. 3. Secundum litteram ſeptuaginta interpretum. Conſideraui opera tua & expaui. VEL QVID dicemus ad hęc).i. quid poterimos deo retribuere tot beneficiis dignum? p̄s. Quid retribuã dño p oĩbus quę retribuit mihi? Et ſubiungit. SI DEVS pro nobis eſt).ſ. p̄deſtinãdo: vocãdo: iuſtificãdo: & magnificando. QVIS cõtra nos).ſ. eſſe poterit efficaciter. Iſa. 50. Stemus ſimul: quis eſt aduerſarius meus? Iob. 17. Pone me iuxta te: & cuiuſuis manus pugnet cõtra me. Scđo oñdit q̃ ſancti dei nõ pñt pati detrimẽtũ ex ſubtractione bonoꝝ dicẽs. QVI etiã p̄prio filio nõ pepercit.) Cum autẽ ſupra de multis filiis mentionem feciſſet dicẽs. Accepiſtis ſpũm adoptionis filiorum: ab oĩbus illis hũc filiũ ſeparat dicẽs. PROPRIO filio ſuo).i. nõ adoptato vt hęretici mentiunt̃: ſed naturali & coeterno. 1. Io. vlti. Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto: de quo pater dicit Mat. 3. & 17. Hic eſt filius meus dilectus. Quod aũt dicit. NON pepercit.) intelligendũ eſt q̃ eũ a pœna non exemit. Nã culpa in eo nõ fuit cui parci potuiſſet. Prouerb. 13. Qui parcit virgę odit filium ſuum. Nõ tñ deus pater filio ſuo nõ pepercit: vt ei aliquid accreſceret: qui eſt p oĩa deus perfectus: ſed p̄pter noſtrã vtilitatẽ eum paſſioni ſubiecit. Et hoc eſt q̃d ſubdit. SED PRO nobis oĩbus tradidit illum).i. expoſuit eũ paſſioni p expiatione peccatoꝝ noſtrorum. Supra. 4. Traditus eſt p̄pter delicta noſtra. Iſa. 53. Dñs poſuit in eo iniquitatẽ oĩum noſtrũ. Tradidit eum deus pater in mortẽ: eum incarnari & pati ſtatuendo: & humanę eius voluntati inſpirando charitatis affectum qua poſt paſſionem ſpõtaneus ſubiret. Vnde ipſe ſeipſum tradidiſſe dicitur. Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum pro nobis. Tradidit etiã enim Iudas & Iudęi exterius aliquid operando: vt ſupra. 5. habitũ eſt. Eſt autem notãdum q̃d dicit. QVI ETIAM proprio &c.) q.d. Nõ ſolum alios ſanctos p ſalute hominum tribulatiõe expoſuit. ſcđm illud Oſeę. 6. Propter hoc dolui in p̄phetis. 2. Corin. 1. Cũ tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute. Sed etiã p̄prium filiũ ſuũ. In ipſo autẽ filio dei oĩa exiſtunt. ſicut in primordiali pręoperatiua cauſa. Col. 1. Ipſe eſt ante oĩa &c. Vñ eo tradito nobis: oĩa ſunt data nobis. vnde ſubdit. QVOMODO non etiam cum illo).ſ. dato nobis. OMNIA donauit nobis.) vt. ſ. omnia cedãt in bonum noſtrum ſuperiora quidem. ſ. diuinę perſonę ad fruendum. rationales ſpiritus ad conueniendum. omnia inferiora ad vtendum non ſolum proſpera: ſed etiam aduerſa. 1. Corin. 3. Omnia veſtra ſunt: vos autem Chriſti: Chriſtus autem dei. vnde patet q̃ ſicut in pſal. dicit̃. Nihil deeſt timentibus eum.

Quis intẽtabit crimina aduerſus electos dei? Deus eſt q̃ iuſtificat: quis ẽ ille: qui cõdemnet? Chriſtus eſt qui mortuus eſt: immo qui & ſuſcitatus eſt: qui etiam eſt ad dexteram dei: qui & intercedit pro nobis. Quis nos ſeparabit a dilectiõe dei? num afflictio? num anguſtia? num perſecutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Quemadmodum ſcri- Pſal. 43.
ptum eſt. † Propter te morti tradimur tota die: habiti ſumus velut oues deſtinatę mactationi. Verum in his omnibus ſuperamus per eũ qui dilexit nos. Nam mihi p̄ſuaſum habeo: q̃ neq; mors: neq; vita: † neq; angeli: neq; principa- 2. Corin. 15
tus: neq; poteſtates: neq; inſtantia: neq; futura: neq; altitudo: neq; profunditas: neq; vlla creatura alia poterit nos ſeparare a dilectione Dei: quę eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro.

Quis accuſabit aduerſus electos Dei. Deus qui iuſtificat. Quis eſt qui cõdemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt immo qui & reſurrexit: qui eſt ad dexteram dei qui etiam interpellat p nobis. Quis ergo nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio? An anguſtia? An fames? An nuditas? An periculum? An perſecutio? An gladius? Sicut ſcriptum eſt. Quia propter te mortificamur tota die, ęſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus, p̄pter eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; inſtantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; p̄fundũ, neq; creatura alia, poterit nos ſepare a charitate dei, quę eſt in Xp̄o Ieſu dño noſtro. Lec. VII.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit q̃ ſancti quos deus p̄mouet nullum detrimentum pati poſſunt: quaſi a malo pœnę: hic oſtendit q̃ nullum detrimentum pati poſſunt quaſi a malo culpę. Et primo oſtendit propoſitum. ſcđo excludit quandam obiectionem ibi. CHRISTVS IESVS &c. Circa primum cõſiderandum eſt q̃ aliquis p̄pter culpam lęditur a duobus Primo quidem ab accuſatione. Secundo a iudice condẽnante. Primo ergo oſtẽdit q̃ nulla accuſatio poſſit eſſe ſanctis dei nociua: & hoc ratiõe diuinę electionis. Qui. n. aliquem eligit ex hoc ipſo eum approbare videtur. Sancti autem ſunt electi a deo. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mũdi cõſtitutionẽ: vt eſſemus ſancti. Qui accuſat improbat eum quẽ accuſat. Non eſt autẽ

aliculus accuſatio cõtra dei approbationem. Et ideo
dicit. QVI ACCVSABIT.) .ſ.efficaciter ADVER/
SVS ELECTOS) .i.aduerſus eos quos deus elegit:vt
ſunt ſancti.vnde dicitur Apoc.12.Proiectus eſt accuſa
tor fratrum noſtrorum.Secũdo oñdit ꝙ nullius accu
ſatio poteſt eſſe ſanctis nociua. Et hoc etiam oſtendit
ex alio dei beneficio:quo.ſ.deus nos iuſtificat. qd qui/
dem bñficium ꝑmittit dicens. DEVS) .ſ.eſt QVI
IVSTIFICAT.) ſcdm illud quod ſupra dictum eſt.
Quos vocauit hos & iuſtificauit .1.Corin.6.Sed iuſti/
cati eſtis.Condemnatio autem contra iniuſtos locum
habet. QVIS EST) ergo QVI CONDEMNET)
iuſtificatos a deo? Iob.34.Ipſo concedente pacem quis
eſt qui condemnet?

Deinde cum dicit. CHRISTVS IESVS) Excludit
obiectionem. Poſſet aliquis timere, ne a Chriſto Ieſu
aliquis accuſaret & cõdemnaretur, tanq̃ tranſgreſſor
mãdati ipſius Chriſti:ſicut & de Moyſe dñs dicit.Io.5.
Eſt qui accuſat vos Moyſes in quo ſperatis.Et ꝙ etiam
ab ipſo cõdẽnaret eo ꝙ ipſe eſt cõſtitutus a deo iudex
viuorum & mortuoꝝ.vt dicit Act.10. Ipſe etiã eſt im/
munis a peccato.1.Corin.2.Qui pctm nõ fecit:& ideo
idoneus videtur ad accuſandum & cõdẽnandum. ſe/
cundũ illud Io.8.Qui ſine peccato eſt veſtrũ, primus
in illam lapidẽ mittat. Et ideo dicit Chriſtus Ieſus.q.
d.Nunquid CHRISTVS IESVS) accuſabit aduer/
ſus electos dei vel etiã eos cõdẽnabit? Et oñdit ꝙ non
quia etiã ipſe ſecundum humanitatẽ ſuã magna bñfi
cia ſatis confert:ſicut & ſecundum ſuã diuinitatẽ. Et
ponit quatuor humanitatis ipſius beneficia. Prio qui
dem mortem cum dicit. QVI mortuus eſt .ſ. pro
noſtra ſalute.1.Pe.3.Chriſtus ſemel ꝑ peccatis noſtris
mortuus eſt.Scdo reſurrectionẽ per quã.ſ. nos viuifi/
cat:& nũc in ſpirituali:& tandem vita corpali.vñ ſub/
dit. QVI ET reſurrexit.) Vt ſupra.4. Reſurrexit ꝓ
pter iuſtificationem noſtram. Addit autẽ IMMO) qa
potius eſt nunc cõmemorãdus ex virtute reſurrectio/
nis,q̃ ex infirmitate paſſionis.2.Corin.vlt. Nã ſi cruci/
fixus eſt ex infirmitate nr̃a,viuit ex virtute dei. Tertio
ipſam pr̃is conſeſſionem cũ dicit. QVI EST a dex/
tris dei.) .i.in equalitate dei patris ſcdm naturam di
uinam:& in potioribus bonis eius ſecundum naturã
humanã.Et hoc eſt etiã ad gloriã noſtrã: quia vt dicit
Ephe.2.Cõſedere nos fecit in cœleſtibus in Chriſto Ie/
ſu.Inquantum.n.nos membra eius ſumus:nos in ip/
ſo,deo pr̃i conſedemus. Apoc.3.Qui vicerit dabo ei ſe
dere mecum in throno meo:ſicut ego vici & ſedi cũ pa
tre meo in throno eius.Quarto interpellationem eius
cum dicit. QVI etiam interpellat pro nobis) quaſi
aduocatus noſter exñs.1.Io.2. Aduocatum habemus
apud prem Ieſum Chriſtum. Ad officium aduocati p/
tinet:non ꝙ accuſet vel condemnet: ſed magis accu/
ſatorem repellat & cõdemnationẽ impediat.Dicit au
tem PRO NOBIS) interpellare dupliciter. Vno mo
do pro nobis orando ſcdm illud Io.17.Non pro his ro
go tm̃.ſ. Apoſtolis: ſed his etiam qui credituri ſunt p
verbum eoꝝ in me. Nunc autẽ eius interpellatio ꝓ no
bis eſt voluntas ipſius de veſtra ſalute.Io.17. Volo vt
vbi ſum ego & illi ſint mecum. Alio modo interpellat
pro nobis,humanitatẽ pro nobis aſſumptam, & my/
ſteria in ea celebrata,conſpectui paterno repreſentan
do.Heb.9.Introiuit in ipſum cœlum,vt appareat nũc
vultui dei pro nobis.

Xp̃s. interpel lat pro nobis vel orãdo vel humanitatẽ ſuam preſen tando

Deinde cum dicit. QVIS ergo nos ſeparabit &c.)
Infert cõcluſionẽ ex dictis.Et quia hęc cõcluſio q̃ſi in/
credibilis videt inexpertis:ꝓponit eam p modum quę
ſtionis.Vnde tria facit.Prio ꝓponit q̃õnem. Scdo oſtẽ
dit neceſſitatẽ q̃õnis ꝓpoſitę. ibi. SICVT ſcriptũ eſt
&c.) Tertio ponit ſolutionẽ.ibi. IN HIS oĩbus &c.)
Poteſt autẽ hęc q̃ōſtio ex ꝑmiſſis duplici rõne conclu
di.prio quidẽ ſic. Tot bñficia ſunt nobis diuinitus col
lata:& tam efficacia vt nullus contra ea poſſit.Oĩa au
tem ꝓdicta bñficia ad hoc tẽdunt vt nos ſimus in cha/
ritate radicati & fundati.vt dr̃ Ephe.3. QVIS ergo
nos ſeparabit a charitate Chriſti? qua.ſ.Chriſtum di
ligimus & ꝓximum.ſcdm ꝙ ipſe ꝓcepit.Io.13.Manda
tum nouum do vobis &c.Alio modo ſic.Dictum eſt ꝙ
magna beneficia deus ſanctis ſuis confert: ex quo/
rum conſideratione, adeo charitas Chriſti in cordi/
bus noſtris feruet, ꝙ nihil eã extinguere poteſt. Cañ.
vltimo. Aquæ multæ non potuerunt extinguere cha/
ritatem.Proponit autẽ mala p quorum paſſionẽ ali/
quis credi poſſet vt charitatẽ Chriſti deſereret. Et prio
ponit ea quę ptinent ad vitã.ſcdo id qd ptinet ad mor
tem.Circa vero ea quę in vita imminẽt ſuſtinẽda.prio
ponit mala pñtia. ſcdo futura. Circa pñtia vero prio
ponit ea que pertinẽt ad tolerantiã maloꝝ. ſcdo ea q̃
ptinent ad defectum bonoꝝ. Mala autẽ ꝑpeſſa cõſide
rati poſſunt dupliciter. Vno modo ſcdm ꝙ ſunt in pa
tiente qui dupliciter ab eis affligitur.ſ.exterius ſcdm
corpus.Et ad hoc ptinet TRIBVLATIO.) Dicitur.n.
a tribulis quę ſunt herbę pũgitiuę.Geñ.3.Spinas & tri/
bulos germinabit tibi. vnde aliquis tribulari dr̃ cum
exterius pungitur.Nec tamen ꝓpter hoc iuſti vincun
tur.p̃s.Multę tribulationes iuſtorum: & de his oĩbus
liberabit eos dñs.Affligit etiã homo ab eis per interio
rem anxietatem cordis dum.ſ.aliqs nõ videt quo di/
uertat:vel quomodo euadat.Et q̃tum ad hoc ſubdit.
AN ANGVSTIA?) Dañ.13. Anguſtiæ mihi ſunt vn/
diq; & quid eligã ignoro.Alio modo huiuſmodi mala
conſiderari pñt ſcdm ꝙ ſunt in agente. Et q̃tũ ad hoc
ſubdit.AN PERSECVTIO?) Quãuis enim perſecu/
tio ad hoc ꝓprie ptinere videatur. ꝙ aliqs alium pſeqt̃
effugãdo.ſcdm illud Mat.10. Si vos pſecuti fuerint in
vna ciuitate:fugite in aliam:tñ cõiuniter perſecutio
accipi poteſt ꝓ inflictiõe cuiuſlibet nocumẽti.p̃s. Mul
ti pſequunt me qui tribulant me. Deinde ponit mala
quę pertinẽt ad ſubtractionẽ bonoꝝ quę ſunt neceſſa
ria vitę.ſ.cibus & veſtimenta.ſcdm illud.1.Ti.6.Habẽ
tes alimenta & quibus tegamur his cõtenti ſimus. Ad
ſubtractionem autẽ cibi ptinet fames. Vnde ſubdit.
AN FAMES.) Ad ſubtractionẽ autem veſtitus ptinet
nuditas.Vnde ſubdit. AN NVDITAS.) .1.Corin.4.
Vſq; in hanc horã eſurimus & ſitimus:& nudi ſumus.
Quantũ ad mala futura ſubdit. AN PERICVLVM)
.ſ.imminẽs in futuꝝ.2.Corin.11.Periculis fluminum
periculis latronum. Quatum autẽ ad mortẽ ſubdit.
AN GLADIVS.) Heb.11.In occiſiõe gladii mortui ſũt.

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptum eſt &c.) Oſtẽ
dit huius q̃õnis neceſſitatẽ p hoc quod dicit.ꝙ ſanctis
oĩa iſta imminebãt patiẽda:ꝓpter Chriſti charitatem
Et inducit verba Pſalmiſtæ quaſi in perſona martyrũ Cã facit mar tyrẽ nõ pena
ꝓpoſita.In quibus prio ponit cãm paſſionis. Martyrẽ
enim nõ facit pœna:ſed cauſa.vt dicit Aug. Vñ di/
cit ꝓpter te.Mat.10.Qui perdiderit aĩam ſuam.i. vitã
ꝓpter me inueniet eã.1.Pe.4. Nemo veſtrum patiatur
vt fur aut homicida.Si autẽ vt Chriſtianus, nõ erube/
ſcat.Patitur autẽ ꝓpter Chriſtum nõ ſolum q patitur
ꝓpter fidem Chriſti:ſed etiã q patit ꝓ quocunq; iuſti/
tię operę pro amore Chriſti.Mat.5. Beati qui pſecutio
nẽ patiunt ꝓpter iuſticiã. Scdo ponit grauitatẽ paſſio
nis cum dicit. MORTIFICAMVR) .i.morti tradi/
mur. Heſter.7.Traditi ſumus ego & populus meus vt
cõteramur & iugulemur:& pereamꝰ. Tertio cõtinui/
tatem perſecutionis cum dicit. TOTA DIE) .i.per
totum tẽpus vitę.2.Corin.4.Semp nos qui viuimus in
mortem tradimur ꝓpter Ieſum. Quarto prõptitudi/
nem pſequentium ad occidẽdum cum dicit. AESTI
MATI ſumus vt oues occiſionis) .i.deputatę vt occi/
dant in macello:quę cum ſtudio occidunt.Ita & ſan/
cti ex ꝓpoſito & cum ſtudio occidebant.Io.16.Venit
hora vt omnis qui interfecit vos arbitret obſequium
ſe pręſtare deo.Za.11.Paſce pecora occiſionis,quę qui
poſſidebant occidebant.

Deinde cum dicit. SED IN his oĩbus.) Soluit quę
ſtionẽ. Et primo ꝓponit ſolutionem dicens. SED IN
his oĩbus.) .ſ.malis quę ſupra poſui SVPERAMVS)
dum.ſ.circa oĩa illibatam charitatẽ ſeruamus.Sap.10
Certamen forte dedit illi vt vinceret. Et hoc nõ noſtra
virtute:ſed per auxilium Chriſti. Vnde ſubdit. PRO
PTER eum qui dilexit nos) .i.ꝓpter eius auxilium:
vel ꝓpter affectum quem ad eum habemus: nõ quaſi
nos primo dilexerimus eum:ſed q̃ꝛ ipſe prior dilexit
nos:vt dr̃.1.Io.4.&.1.Corin.15. Gratias deo qui dedit
nobis victoriã per Ieſum Chriſtum.Secũdo ibi. CER
TVS SVM.) Manifeſtat ſolutionem oſtendẽs inſepa/
rabilem

rabilem eſſe ſanctorum charitatē. Et primo oſtēdit q̄ nō poteſt ſeparari a creaturis quę ſunt. Scdo q̄ nec ēē a creaturis, quę nō ſunt ſed eſſe poſſent. ibi. NEQVE creatura alia.) Circa primum duo facit. Primo ponit ea quę ſunt in hoīe dicens. CERTVS ſum enim: q̄a neq; mors) quę eſt p̄cipuū inter terribilia. NEQVE VITA) quę eſt precipuum inter appetibilia. ſ. poterit nos ſeparare a charitate dei. Infra. 14. Siue viuimus domino viuimus: ſiue morimur domīo morimur. In his autem duobus includunt̄ omnia quæ ſupra poſuit. Nam ſex precedentia ptinent ad vitā. vnū autē. ſ. gladius ptinet ad mortē: vt ſupra dictū eſt. Deide ponit ea quę ſunt exterius: inter quę primo ponit ſpirituales creaturas dicēs. NEQVE ANGELI) . ſ. qui ſunt minores deputati ad cuſtodiā hoīum ſingulorum. p̄s. Angelis ſuis mandauit de te. NEQVE PRINCIPATVS) . ſ. qui ſunt deputati ad cuſtodiā gētium. Dan. 10. Nunc reuertar vt p̄lier aduerſus principē Perſarū. Cum enim egrederer appuit princeps Grecoꝝ veniens & nemo eſt adiutor meus, niſi Michael noſter priceps. Addit autē. NEQVE VIRTVTES.) Quie eſt ſupremus ordo miniſtrantium. Luc. 21. Virtutes cœlorum mouebunt̄. Poteſt autem hoc itelligi dupliciter. Vno modo de malis angelis qui contra ſanctos decertant. Ephe. 6. Nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem: ſed aduerſus principes & poteſtates. Alio modo pōt intelligi de bonis. Et ſecūdum hoc vt Chryſoſtomus dicit in lib. de cōpunctione cordis. Hoc dicebat nō q̄ angeli affectare poſſent aliq̄n eum a Chriſto ſeparare: ſed etiam ea quę ſunt impoſſibilia verbi gr̄a fieri poſſe dixit magis, q̄ ſe ab amore Chriſti ſeiungi: vt per hoc quanta in eo vis eſſet diuinę charitatis oſtenderet: atq; omnibus ante oculos poneret. hic. n. amantium mos eſt vt amorē ſuum ſilentio tegere nequeant ſed neceſſariis ſuis & caris afferunt & p̄dunt: & flāmas ſuas intra pectus cohibere nō poſſunt. Enarrāt ea frequentius vt ipſa aſſiduitate narrandi amoris ſui ſolatium capiant: & refrigeria immenſi ardoris aſſumāt. Sic ergo facit beatus hic eximius amator Chriſti oīa q̄ ſunt, & quę erunt quęq; accidere poſſunt: & quę oīno non pńt ſimul vno ſermone cōplectit̄. Et ſimile eſt qđ dī Gal. 1. Licet nos vt angelus de cœlo euāgelizet vobis p̄ter q̄ qđ euengelizaui vobis anathema ſit.

Virtutes cœlorū de bonis āgelis vel de malis.

Deinde ponit etiam creaturas ſenſibiles: quarū duplicem diuerſitatem ponit. Prio quidē ſcdm tempus quo diuerſificant̄ ſecūdum pręſens & futurum. vnde dicit. NEQVE INSTANTIA) . i. p̄ſētia ſiue dolorem ſiue delectationem inferāt. 2. Corin. 4. Nō cōtemplantibus nobis ea quę vident̄. Addit autē. NEQVE FVTVRA.) quorum nec timor nec deſiderium: pōt nos ſeparare a Chriſto. vnde ipſe dicebat Act. 21. Ego nō ſolum alligari: ſed & mori in Hieruſalem paratus ſum propter nomen domini ieſu.

Deinde ponit diuerſitatem ſenſibilium creaturarū ex parte magnitudinis: & primo tangit magnitudinē virtutis cū dicit. NEQVE FORTITVDO) . i. neque creatura fortis pōt me ſeparare a Chriſto: puta fortis ignis: aut fortis aqua: quia vt Cañ. 8. dicitur. Fortis eſt vt mors dilectio.

Deinde ponit magnitudinē dilectionis deſcribens eam ſecūdum ea quę p̄priæ cōueniunt corporibus. ſ. altum & p̄fundum. vñ dicit. NEQVE ALTITVDO) ex qua. ſ. aliquis mihi minaret̄ p̄cipitium: ſicut dicit̄ Luc. 4. Quod duxerunt Ieſum vſq; ad ſupcilium mōtis vt p̄cipitarēt eum. NEQVE PROFVNDVM) in quo aliq̄s ſubmerſionem minaret̄. p̄s. Infixus ſum in limo profundi. Poſſunt etiā hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter. n. aliq̄s homo poſſet a deo aliquē auertere. Vno quidē modo cogendo p fortitudinem. Sed ſicut dr̄. 1. Reg. 2. Nō eſt fortis ſicut deus noſter. Secūdo ſtupefaciendo p altitudinē authoritatis. ſed de deo dr̄ in pſal. Tu ſolus altiſſimus ſup oēm terrā. Tertio ſeducēdo per p̄fundum ſapientię. Sed de deo dicitur Iob. 11. Profundior inferno: & vnde cognoſces? Poſſunt etiam hęc duo altitudo & p̄fundum ad p̄ſpera & aduerſa referri. ſcdm illud. 2. Corin. 6. Per arma iuſtitię a dextris & a ſiniſtris. vel ſcdm Chryſoſtomum in lib. de cōpunctione cordis: qui ait. Altitudo & profundum nō mihi aliud indicare videtur q̄ regnum cœlorum & gehēnam. q. d. nec ſi a regno decidere me neceſſe ſit: aut etiā in gehēnam trahi pro Chriſto: nec hoc quidem mihi metuēdū eſt. Quātum autē ad ea quæ non ſunt: ſed poſſunt eē. ſubdit. NEQVE CREATVRA ALIA) quod vtiq; ſcdm Chryſoſtomū de his dicit quę nō ſunt: quaſi illi nō ſufficiant oīa quę ſunt: ſed illa q̄ nō ſunt p̄uocat quodā mō ad certamen. Nihil inquit iſtoꝝ poterit nos ſeparare a charitate dei. 1. Corin. 13. Charitas nunq̄ excidit. QVAE) q̄dem charitas dei EST IN Chriſto Ieſu dño noſtro) qui. ſ. per eum data eſt nobis, in quātum ſpiritū ſanctum nobis dedit. Luc. 12. ignē veni mittere in terram: & qđ volo niſi vt accēdatur. Sed cū ſcriptum ſit. Eccle. 9. Neſcit homo vtrū amore vel odio dignus ſit: ſed oīa in futurum ſeruant̄ incerta. quid eſt hoc qđ dicit ſe eſſe certum, q̄ nihil poſſit eū a charitate ſeparare. Ad quod dici pōt q̄ Apoſtolus nō loquitur ſingulariter de ſeipſo: ſed loquitur in pſona oīum p̄deſtinatorum, de quibus propter certitudinem p̄deſtinationis annūciat q̄ nihil eos a charitate poſſit ſeparare. Poteſt etiam iſta certitudo cauſari ex virtute charitatis, quę q̄tū in ſe eſt ab aliquibus nō poteſt ſeparari: cum deum ſup oīa diligant. Quod aūt aliquis interdū a charitate recedat non eſt p̄pter defectum charitatis: ſed p̄pter defectum liberi arbitrii. Si autem Apoſtolus hoc dicit de ſepſo de hoc certus eſſe nō poterat: niſi forte per reuelationem: q̄a dictum eſt ei. Sufficit tibi gr̄a mea. 2. Cor. 12. Nam q̄tum ad poſſibilitatē liberi arbitrii, ipſe alibi dicit. 1. Cor. 6. Ne forte cū aliis p̄dicauerim ipſe reprobus efficiar. Cap. IX.

Homo pōt aliquē a deo auertere: cogendo: ſtupefaciendo: ſeducendo.

VEritatem dico in Chriſto: † non mentior: atteſtante mihi ſimul conſcientia mea: per ſpiritum ſanctum q̄ dolor mihi ſit magnus: & aſſiduꝰ cruciatus cordi meo. Optarim enī ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis: cognatis meis ſecundum carnē: qui ſunt iſraelitæ: quorum eſt adoptio: & gloria: & teſtamenta & legis conſtitutio: & cultus: & promiſſiones: quorum ſunt patres: & hi ex quibus eſt Chriſtus, q̄tum attinet ad carnem: † qui eſt in omnibus deus laudandus in ſæcula. Amen.

Gal. 1.

Supra. 1.

VEritatem dico in Chriſto non mentior: teſtimoniū p̄hibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto: q̄m triſtitia mihi magna eſt, & cōtinuus dolor cordi meo. Optabā ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt iſraelitæ: quorū adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa: quorū patres ex q̄bus eſt Chriſtus ſecundū carnē: qui eſt ſup oīa deus benedictus in ſæcula. Amen.

APOSTOLVS ſupra neceſſitatē & virtutem gratiæ demonſtrauit: hic incipit agere de origine gratię: vtrum ex ſola dei electione detur: aut detur ex meritis præcedentium operum, occaſione accepta, ex eo q̄ iudęi qui videbant̄ diuinis obſequiis mancipati excideran a gratia: gētiles autem ad eam erant admiſſi, qui prius fuerant a deo alieni. Prīo igit̄ agit de electione gētium. Scđo de caſu Iudęorum. ca. 10. FRATRES voluntas quidē cordis mei &c.) Circa primū duo facit. Primo cōmemorat dignitatem Iudęorum. Secundo oſtēdit quomodo gentiles ad illam dignitatem ſunt aſſumpti ibi. NON autem q̄ exciderit &c.) Circa primum duo facit. Primo Apoſtolus oſtendit affectum ſuum ad gentem Iudęorum: ne ea

quę contra eos dixit vel dicturus eſt. ex odio dicere videretur. Secūdo eorum dignitatem oſtēdit ibi. QVI ſunt iſraelitę &c.) Circa primum duo facit. Primo cōfirmat dicenda per ſimplicem aſſertionem dicens. VERITATEM DICO.) quod maxime cōuenit prędicatori: qui eſt teſtis veritatis. Prouer. 8. Veritatem meditabitur guttur meum. Zac. 8. Pacem & veritatē diligite. Et quia quandoq̨ aliqs veritati quā loquitur aliquod mendacium interſerit: ad hoc excludendū ſubdit. Nō mentior. Ephe. 4. Depouētes mendaciū loquimini veritatem. Secūdo cōfirmat quæ dicenda ſunt p iuramentū quę eſt quędā confirmatio per teſtimoniū ineffabilis veritatis. Tales autē ſunt teſtes ſanctoꝝ. Primo quidem deus. Iob. 16. Ecce in cœlo teſtis meus. Et ideo dicit. IN CHRISTO IESV) .i. p Chriſtum Ieſum qui eſt veritas abſq̨ mendacio. 1. Corin. 1. Dei. n. filius qui pdicatus eſt in vobis, nō fuit in illo, eſt & nō. Secūdo teſtis infallibilis ſanctorum eſt eorum cōſcientia. vnde ſubdit. TESTIMONIVM perhibente mihi cōſcientia mea.) .2. Corin. 1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimoniū cōſcientię noſtrę. Et quia interdum cōſcientia errat niſi per ſpiritum ſanctum rectificetur ſubdit IN SPIRITV ſancto.) Supra. 8. Ipſe ſpiritus teſtimoniū reddit ſpiritui noſtro.

Deinde cum dicit. QVONIAM triſtitia &c.) Oſtēdit affectum ad Iudęos per dolorem quem de eorum caſu patiebať: quem quidē primo expouit. Secūdo eiꝰ ſignum ponit cum dicit. OPTABAM &c.) Exaggerat autē ſuum dolorē tripliciter. Primo quidē ex eius magnitudine. QVONIAM MIHI triſtitia eſt magna.) quia. ſ. eſt de magno malo. i. de excidio tantę gētis. Treń. 2. Magna eſt velut mare contritio tua. Sed cōtra hoc videť eſſe qd dř Eccle. 3. Triſtitiā nō des alæ tuę: quod videť ſentētię ſtoicoꝝ cōſonare: qui triſtitiā omnino ab alo ſapientis ꝓpellebant. Cum. n. triſtitia ſit de malo pńti: nō pōt ſapienti cōpetere: cui nullum malū eſt pręſens. Nō. n. ęſtimabant aliqd eſſe bonū niſi honeſtum: & malū niſi peccatū. Sed hęc opinio refelliť dupliciter. Primo quidē quia corpales defectus: licet nō ſint ſimpliciter magna: qbus. ſ. hoies fiāt mali: ſunt tamē qdam mala quę natura abhorret. vnde & dńs ꝓ his triſtatus. legiť Mat. 26. Triſtis eſt anima mea vſq̨ ad mortem. Scdo cū ex charitate homo debet ſuum diligere ꝓximum ſicut ſeipſum, imminet ſapiēti triſtitia laudabilis de peccato ꝓximi. ſicut de peccato ſuiipſiꝰ. Vnde Apoſtolus dicit. 2. Co. 12. Et lugeam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igiť reprobať ſęculi triſtitia q̃ mortē operať: pcedēs ex amore ſęculi: ſed triſtitia quę eſt ſecundū deum, vtpote ex diuina charitate pcedens ſalutem operať, vt dř. 2. Corin. 7. Et talis fuit iſta triſtitia. Secūdo exaggerat eā ex continuitate. vnde ſubdit. ET CONTINVVS dolor.) Nō q̨ continuo actu doleret: ſed ſecundū habitum. Hie. 9. Vt plorē die ac nocte interfectos populi mei. Tertio exaggerat eā ex ſui veritate. cum dicit. CORDI MEO.) Non enim erat ſuperficialis: ſed in corde radicata. Treń. 1. Multi gemitꝰ mei & cor meum tremens.

Deinde cum dicit. OPTABAM enim &c.) Ponit ſignum doloris dicens. OPTABAM enim ego ipſe) q tam feruens ſum in charitate Chriſti, vt ſupra oñſum

Anathema

eſt. ANATHEMA eſſe a Chriſto pro fratribus meis.) Vbi primo ſciēdum eſt q̨ anathema eſt gręcum: & cōponiť ab ana qd eſt ſurſum: & theſis qd eſt poſitio: vt dicať anathema q̃ſi ſurſum poſitum: qa. ſ. cū capiebať aliquid in pręda quod nolebant eſſe in vſu hoium ſuſpendebant illud in tēplo. Et inoleuit vſq̨ adhuc vt ea quę ſunt ſeparata ab hoium communi vſu: anathema vocareńť. vnde Ioſue. 6. dř. Sit ciuitas hęc anathema: & oīa quę in ea ſunt dńo. Dicit ergo OPTABAM ego ipſe anathema eſſe a Chriſto) .i. ſepatus ab eo. Quod

Separari a Chřo p culpam vel a fruitione.

quidem fit dupliciter. Vno modo per culpā, per quā aliquis a charitate Chriſti ſeparať: eius pceptū non ſeruans. Io. 14. Si diligitis me mādata mea ſeruate. Sic autem Apoſtolus nō poterat optare eē anathema a Chriſto ꝓ quacunq̨ cauſa, vt ex ſupradictis. in. 8. caꝑ. patet Eſt enim hoc cōtra ordinem charitatis. quo quis tenetur deum ſup oīa diligere & ſalutē ſuam plus q̃ alioꝝ. Et ideo nō dicit opto: ſed optabā. ſ. tempore infidelitatis: ſed ſcdm hoc nihil magnum dicit Apoſtolus: qa tunc etiam propter ſe volebat eſſe ſeparatus a Chriſto Vnde & quędam gloſa exponit qď dicit. triſtitia magna eſt mihi: de triſtitia qua dolebat de pręterito ſtatu peccati, in quo a Chriſto voluerat eſſe ſeparatus. Alio modo pōt aliquis eſſe ſeparatus a Chriſto. i. a fruitiōe Chriſti quę habeť in gloria. Sic autem ſeparari a Chriſto: volebat Apoſtolus pro ſalute gentilium, nedum ꝓ conuerſione Iudęoꝝ. ſecundum illud Phi. 1. Deſideriū habens diſſolui & cū Chriſto eſſe: multo melius permanere in carne neceſſarium ꝓpter vos. Et hoc modo dicebat. OPTABAM) .ſ. ſi fieri poſſet. ANATHEMA eſſe) .i. ſeparatus a gloria: vel ſimpliciter: vel ad tēpus ꝓpter honorem Chriſti qui eſt ex cōuerſione Iudęorū. ſecundum illud. Prouer. 14. In multitudine populi dignitas regis. Vnde Chryſoſtomus in lib. de cōpunctione cordis. Ita totā eius mentem deuicit amor: vt etiā eo qd pręcęteris oībus amabilius erat eſſe cum Chriſto. rurſum idipſum: qa ita placeret Chriſto cōtemneret: ſed & cœloꝝ regno quod videbať laboꝝ eſſe remuneratio, pro Chriſto nihilominus cedere pateretur. Et cauſam tanti affectus oſtendit ſubdens. PRO fratribus meis.) Vnde Eccle. 25. dř: q̨ tria ſunt ꝓbata corā deo & hominibus. Cōcordia fratrum. Et ne hoc intelligeretur de his qui erant ſpiritualiter in Chriſto fratres. ſecundum illud Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. ſubiungit. QVI SVNT cognati mei ſecundum carnem) .2. Corin. 11. Semen Abrahę ſunt & ego.

Deide cum dicit. QVI SVNT Iſraelitę.) Oſtēdit dignitatem Iudęorum vt eius triſtitia videreť eſſe rōnabilis ꝓpter priſtinā dignitatem populi pereuntis. Propenſius. n. eſt malū: dignitatē perdidiſſe q̃ nunquā habuiſſe: vt dicit Glo. Et nō ſolum ex affectu carnali pcedens. Oñdit autem eorum dignitatem tripliciter. Primo quidē q̃tum ad ſuam gentem cū dicit. QVI SVNT Iſraelitę) .i. a genere Iacob deſcendentes: q eſt dictus Iſrael. Geń. 32. & .2. Cori. 11. Iſraelitę ſunt & ego. Et hoc ad dignitatē pertinet. Diciť. n. Deut. 4. Non eſt alia natio tam grādis &c. Secūdo oſtendit dignitatem illius gētis ex dei beneficiis: inter quę primo ponit ſpiritualia bńficia: quorum vnū reſpicit pńs. Et q̃tum ad hoc dicit. QVORVM eſt adoptio filioꝝ dei.) Vnde diciť Exo. 4. Primogenitus meus Iſrael. Et hoc quidē dř q̃tum ad ſpirituales viros, qui fuerunt in illo populo. Quantum ad carnales vero. Supra. 8. Innuit q̨ acceperunt ſpiritum ſeruitutis in timore. Aliud vero beneficium ponit qd reſpicit futurū cū dicit. ET GLORIA .ſ. filiorū dei eis repromiſſa. In cuius ſignū legiť Exo. vlti. Quod gloria dei impleuit tabernaculū. Deinde ponit alia bńficia figuralia: quoꝝ tria ſunt figura pńtis ſpiritualis bńficii. ET horum principium eſt. TESTAMENTVM) .i. pactum circunciſionis Abrahę datū: vt dř Geń. 17. Quāuis hoc poſſit referri ad teſtamentum nouum qd primo Iudęis eſt pdicatum. Vń & dńs dicebat Mat. 15. Non ſum miſſus niſi ad oues quę perierunt domus Iſrael. Et Ie. 31. dř. Feriam domui Iſrael fœdus nouum. Secūdum eſt lex data Moyſi. Vń & ſubdit. LEGISLATIO.) Eccle. 24. Legē mādauit nobis Moyſes. Tertium eſt cultus diuinus cū dicit. ET OBSEQVIVM.) quo. ſ. deo ſeruiebant: omnibus aliis gentibus ſeruientibus idolis. Iſa. 44. Et nūc ſerue meus Iacob, rectiſſime quem elegi.

Deinde ponit id qd ptinet ad futuram gloriam cū dicit. ET PROMISSA.) Promiſſiones. n. impletę in veteteri teſtamento per Chriſtū: Iudęis pcipue factę videnť. Vnde dř infra. 15. Dico Ieſum Chriſtū miniſtrū fuiſſe circūciſionis ad cōfirmādas &c. Fuerunt autem eis multę ꝓmiſſiones factę de bonis terrenis: vt patet Leui. 26. & Deu. 28. Sed per illa temporalia bona ſpiritualia figuranť. Tertio autē deſcribit dignitatem Iudęorum ex origine cū dicit. QVORVM PATRES.) quia. ſ. ſecundum carnē ſunt ꝓgeniti ab illis patribus qui fuerūt maxime deo accepti. Deut. 4. Dilexi patres tuos & elegi ſemen eorum. Oſeę. 9. Quaſi prima poma ficulneę eius vidi patres eorum. Quarto oſtendit dignitatem eorum ex prole cū dicit. EX QVIBVS ET CHRISTVS EST) genitus SECVNDVM carnem.) ſicut ipſe Io. 4. Salus ex Iudęis eſt. Et ne hoc pa-

rum

rum videatur oſtendit Chriſti dignitatẽ dicens. QVI
EST ſup oĩa deus benedictus in ſæcula. Amen.) pri/
me Io.v. Hic eſt verus deus & vita ęterna. In quibus
Error Manichęorum verbis quatuor hęreſes deſtruunt̃. Primo quidẽ Mani
chęi qui dicebãt Chriſtum habuiſſe corpus phantaſti/
cum & nõ verum. per hoc quod dicit ſcdm carnẽ. Ha/
bet.n. veram carnẽ ſecũdum illud Luc. vlti. Spiritus
carnem & oſſa nõ habet: ſicut me videtis habere. Secũ/
Valentini do hęreſis Valentini qui dixit Chriſtum non de maſſa
humani generis: ſed de cœlo corpus attuliſſe. Quod
quidem excludit in hoc ꝙ dicit Chriſtũ ex Iudęis ſecũ
dum carnem eſſe ſecundum illud Mat.1. Liber genera
Neſtorii tionis Ieſu Chriſti filii Dauid. Tertio hęreſis Neſtorii q
poſuit alium eſſe filium hominis aliũ dei. Contra quẽ
Apoſtolus hic dicit. ꝙ ille eſt ex patribus ſecũdum car
nem qui eſt deus ſuper oĩa. Quarto excludit̃ hæreſis
Arrii Arrii qui dicebat Chriſtum eſſe minorẽ patre & ꝙ eſt
creatus ex nihilo. Cõtra quoꝝ primũ dicit ꝙ eſt ſuper
omnia. Cõtra ſecundum ꝙ eſt benedictus per omnia
ſæcula. Hoc enim de ſolo deo dicendum eſt ꝙ eius bo/
nitas duret in ſęcula.

Non autẽ hæc loquor quod exciderit ſermo
dei. Non.n. omnes qui ſunt ex iſrael: ſunt iſrael
neq; quia ſunt ſemen Abrahæ: ſtatim omnes fi
Gala.4. lii: † ſed per Iſaac nominabitur tibi ſemẽ: hoc
Geñ.21. eſt: non qui filii carnis: hi filii dei: ſed qui ſunt fi
lii promiſſionis: recenſentur in ſemẽ. Promiſſio
Geñ.18. nis enim ſermo hic eſt. † In tempore hoc ve/
niam: & erit Saræ filius: Non ſolum autem hoc
Geñ.25. ſed & † Rebecca ex vno conceperat Iſaac patre
noſtro. Nondum enim natis pueris: cum neq;
boni quippiam feciſſent: neq; mali: vt ſecundũ
electionem propoſitum dei maneret: nõ ex ope
ribus: ſed ex vocante: dictum eſt illi: maior ſer/
Mala.1. uiet minori. Sicut ſcriptũ eſt: † Iacob dilexi:
Eſau vero odio habui.

Non autẽ ꝙ exciderit verbum dei. Non enim
omnes qui ex circunciſione ſunt Iſrael: hi ſunt
iſraelitæ: neq; qui ſemen ſunt Abrahæ omnes
filii. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen id eſt non
qui filii carnis: hi filii dei. ſed q filii ſunt promiſ/
ſionis æſtimãtur in ſemen. Promiſſionis enim
verbum hoc eſt. Secundum hoc tempus veniã:
& erit Saræ filius. Non ſolum autem illa: ſed &
Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris
noſtri. Cum enim nõdum nati fuiſſent aut ali/
quid boni egiſſent: aut mali vt ſecundum ele/
ctionem propoſitum dei maneret: nõ ex operi/
bus: ſed ex vocante; dictum eſt ei: quia maior
ſeruiet minori: ſicut ſcriptum eſt Iacob dilexi:
Eſau aũt odio habui. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus poſuit dignitatem iudæorum. nunc oſtendit quod iſta dignitas non pertinet ad eos qui carnaliter proceſſerunt ab antiquis patribus: ſed ad ſpirituale ſemen quod eſt a deo electũ. Et primo oſtendit ꝙ huiuſmodi dignitas proueniat ex electione diuina. Secundo oſtendit ꝙ hæc electio cõiter pertinet ad iudæos & ad gentiles. ibi. QVOS etiam vocauit non ſolum &c. (Circa primum duo facit. Primo oſtendit quõ ex electione diuina hoĩes ſpũalem dignitatem cõſequuntur. Secũdo mouet q̃õnem de iuſtitia diuinæ electionis. ibi. QVID ergo dicemus Circa primũ duo facit. Primo proponit quod intẽdit. Secundo oſtendit propoſitũ. ibi. SED IN ISAAC &c. Circa primum duo facit. Primo ponit firmitatẽ diuinæ electionis. Secundo oſtendit in quibus impleatur. ibi. NON enim omnes &c. Dicit ergo primo. Ita dictum eſt ꝙ eorũ ſunt ꝓmiſſa, & adoptio filioꝝ & gloria, pro quoꝝ caſu mihi eſt magna triſtitia & cõtinua dolor. Nõ autem eſt hoc ſic intelligendũ ꝙ VERBVM dei exciderit) .i. fruſtratum ſit: qa & ſi non habet locũ in quibuſdã qui exciderunt: habet locum in aliis. Iſa. 55. Verbum quod egredit̃ ex ore meo non reuertetur ad me vacuũ. &c. ps. In ęternũ dñe ꝑmanet verbũ tuũ.

Deinde cum dicit. NON enim &c.) Oſtendit qũo & in quibus verbum dei exciderit. Circa quod conſiderãdum eſt ꝙ Iudęi de duobus ꝓcipue gloriabantur videlicet de Abrahã qui primo accepit pactũ circunciſionis a dño: vt dicit̃ Geñ.17. Et de Iacob ſiue Iſrael cuius tota poſteritas in populo dei cõnumerabatur. Nõ autẽ ita fuit de Iſaac. Nam poſteritas filii eius Eſau ad populũ dei nõ pertinebat. Vnde Apoſtolus oñdit propoſitum. Prĩo quidẽ per cõparationẽ ad Iacob dicens. NON enim oẽs qui ſunt ex Iſrael) .i. ex Iacob ſecũdũ carnem progeniti. hi ſunt vere Iſraelitę, ad quos pertinẽt dei promiſſa: ſed illi qui ſunt recti & videntes deũ per fidem. Iſa.44. Rectiſſime quẽ elegi. Vnde & dominus dicit Nathanaeli. Io.1. Ecce verus Iſraelita in quo dolus non eſt. Hoc autẽ nomẽ Iſrael impoſitũ fuit Iacob ab angelo. vt patet Geñ.32. Secũdo oſtẽdit idẽ propter cõparationem ad Abrahã dicẽs. NEQVE omnes q ſunt carnale SEMEN ABRAHAE) ſunt ſpirituales Abrahę FILII.) Quibus deus benedictionem repromiſit: ſed ſolũ illi qui eius fidẽ & opa imitãt̃ Io.8. Si filii Abrahę eſtis, opera Abrahę facite.

Deinde cũ dicit. SED IN ISAAC &c.) Manifeſtat ꝓpoſitum. Et primo q̃tum ad Abrahã. Scdo q̃tum ad Iacob. ibi: NON SOLVM autẽ illa &c.) Circa primũ tria facit. Prĩo ꝓponit authoritatẽ ſcript. dicẽs. SED IN ISAAC vocabit̃ tibi ſemen.) Hoc dñs dixit Abrahę: vt habet̃ Geñ.21. Vbi agebat̃ de expulſione Hiſmaelis. q.d. Nõ omnes qui nati ſunt carnaliter ab Abrahã pertinẽt ad illud ſemen cui facta eſt repromiſſio ſecũdum illud Gal.3. Abrahę dictę ſunt repromiſſiones & ſemini eius. Sed illi qui ſunt ſimiles Iſaac.

Deinde cum dicit. ID EST nõ q filii &c.) Exponit authoritatem inductã ſecũdum quod facit ad propoſitum. Ad cuius euidentiã accipiendũ eſt qđ Apoſtolus dicit Gal.4. Abraham duos filios habuit: vnũ de ancilla & aliũ de libera: ſed qui de ancilla .ſ. Hyſmael ſecũdum carnẽ natus eſt: qa .ſ. ſecũdum legẽ & cõſuetudinem carnis ex iuuencula natus eſt: qui autẽ ex libera .ſ. Iſaac per repromiſſionẽ & nõ ſecũdum carnẽ .i. non ſecũdum carnis legẽ & cõſuetudinẽ: quia natus eſt ex ſterili & vetula: vt habet̃ Geñ.18. Quãuis ſit natus ſecũdum carnem .i. ſcdm ſubſtantiam carnis quã accepit a parentibus. Ex quo Apoſtolus hic accipit ꝙ ILLI) nõ adoptantur in filios dei QVI SVNT filii carnis) .i. ex hoc ipſo ꝙ ſecundũ carnẽ ꝓgeniti ſunt ab Abraham: ſed ILLI) ęſtimantur in ſemine qbus facta eſt repromiſſio QVI SVNT filii promiſſionis) .i. illi q ex gratia promiſſionis diuinę facti ſunt filii Abrahæ ſcdm imitationem fidei. ſcdm illud Mat.3. Potens eſt deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahę: ſicut etiã Hyſmael ſecundum carnẽ natus nõ eſt cõputatus in ſemine: ſed Iſaac p repromiſſionẽ natus. Tertio ibi. REPROMISSIONIS ENIM &c.) Probat cõuenientẽ fuiſſe ſuã expoſitionem qua per Iſaac ſignificari dixit. eos qui ſunt filii promiſſionis: qa .ſ. Iſaac p promiſſionẽ natus eſt. Vnde dicit. PROMISSIONIS ENIM.) HOC verbum eſt) qđ Angelus immo dñs in Angelo dixit ad Abrahã. Geñ.18. SECVNDVM hoc tẽpus veniam.) quo ſignificat̃ tẽpus grę. Gal.4. Cum venit plenitudo tẽporis miſit filiũ ſuum. ET ERIT Sarę filiꝰ .ſ. per gratiã repromiſſionis. Vnde & Gal.4. dicit̃. VT adoptionem filiorum reciperemus.

Deinde cum dicit. NON SOLVM autem illa &c.) Manifeſtat propoſitum q̃tum ad Iacob. Et primo ponit quod intẽdit. Secũdo manifeſtat propoſitum ibi. CVM ENIM nondum nati &c.) Dicit ergo primo. NON ſolum illa) .ſ. Sara habuit filium de quo facta eſt ꝓmiſſio. SED ET Rebecca habens in vtero duos filios) quorum vnus pertinebat ad ꝓmiſſionem: alius

ad carnem ſolum: & hoc EX VNO concubitu Iſaac patris noſtri.) Dicitur enim Geñ.25. Quod Iſaac rogauit ꝓ vxore ſua eo ꝙ ſterilis eſſet: & dedit dñs conceptum Rebeccę & collidebant̃ in ventre eius paruuli. Et eſt notandũ ꝙ hoc Apoſtolus inducit cõtra Iudęos qui reputabant̃ ſe dei gratiã adepturos ꝓpter merita patrũ: cõtra quos dicit de viris iuſtis. Ezech.14.18. Q̃d filium & filiã nõ liberabũt: ſed ipſi iniuſtitia ſua liberabunt̃. Vnde & Ioãnes Iudęis dicebat Mat.3. Ne cœperitis dicere patrẽ habemus Abraham &c. Cõtra hoꝝ opinionẽ ergo primo induxerat ꝙ de filiis Abrahę vnus erat electus & alius reprobatus. Poſſent autẽ hoc aſcribere vel diuerſitati matrũ: quia Hyſmael natus eſt de ancilla: & Iſaac de libera: vel diuerſitati meritorũ patris: quia Hyſmaelẽ genuit incircũciſus. Iſaac autẽ circunciſus. Vt igit̃ omne ſubterfugium excludat̃, inducit exempla, vbi vnus eligitur & alius reprobatur eoꝝ qui non ſolũ ab vno patre: ſed etiã ab vna matre ſunt geniti: & eodem tempore, immo ex vno concubitu.

Deinde cum dicit. CVM NONDVM &c.) Oſtendit ꝓpoſitum: & primo per authoritatẽ Geñ. ſcdo per authoritatẽ ꝓphetę ibi. SICVT ſcriptum eſt &c.) Circa primũ tria facit. Primo deſignat tẽpus ꝓmiſſionis: & dicit ꝙ p repromiſſionẽ eſt vnus filioꝝ Rebeccę alii prelatus. CVM NONDVM nati fuiſſent.) Et ſicut p ſuperiora excluſit opinionẽ Iudęoꝝ de meritis patris cõfidentium: ita etiã per hoc excludit errorem Manichęorum, qui diuerſitatem eoꝝ quę hoibus accidunt, natiuitati aſcribunt: vt. ſ. vniuſcuiuſq; vita & mors diſponat̃ ſcdm cõſtellationem ſub qua natus eſt. Cõtra quod dr̃ Iere.10. A ſignis cœli nolite metuere, quę gentes timent. Subdit autẽ. AVT ALIQVID egiſſent boni aut mali.) Vbi excluditur error Pelagianorum q̃ dicũt ſecundum merita ꝓcedentia grãm dari: cum tamen ſcriptum ſit. Tit.3. Non ex operibus iuſtitię q̃ fecimus nos: ſed ſecũdũ ſuã miſericordiã nos ſaluos fecit. Vtrumq; autem hoꝝ oſtẽdit̃ falſum: p hoc ꝙ ante natiuitatem & ante opera, vnus filioꝝ Rebeccę alteri ẽ prelatus. Excludit̃ per hoc etiã error Origenis q̃ poſuit aĩas hoium ſimul cum angelis eſſe creatas: & ꝙ ꝓ meritis eorum quę ibi egerunt bene vel male, diuerſitatẽ vitę ſortiuntur. ſecundũ quem non poſſet eſſe verum quod hic dr̃. Cum nondum aliquid mali vel boni egiſſent. Contra hoc autẽ eſt quod dicit̃ Iob.38. Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina & iubilarent oẽs filii dei? Poſſet. n. ſcdm Origenis errorẽ rñderi. Eram inter ipſos dei filios iubilantes. Secũdo oñdit quid accipi poſſet ex ipſa promiſſione: quia vnus geminorũ in vtero exiſtẽtium alteri eſt ꝓlatus dicens. VT PROPOSITVM dei) .ſ. volẽtis vnum prę alio magnificare. MANERET.) .i. firmum eſſet, & hoc nõ ſecundũ merita ſed SECVNDVM electionẽ) .i. inquantũ ipſe deus ſpontanea voluntate vnum alteri ꝓelegit: nõ quia ſanctus erat: ſed vt ſanctus eſſet. ſcdm illud Ephe.1. Elegit nos in ipſo ante mundi cõſtitutionem vt eſſemus ſancti. Hoc autẽ eſt ꝓpoſitum predeſtinationis de quo ibidem dicit̃. Predeſtinati ſcdm ꝓpoſitum voluntatis eius. Tertio ponit ꝓmiſſionẽ dicẽs. NON EX operibus) quę nulla ꝓceſſerunt: vt dictum eſt: ſed EX VOCANTE) .i. ꝙ ipſa gratia vocantis de quo ſupra dictũ eſt. Quos predeſtinauit hos & vocauit. dictum eſt ei. ſ. Rebeccę: quia MAIOR) .ſ. Eſau SERVIET) minori .ſ. iacob. Quod quidem tripliciter põt intelligi. Vno modo ſcdm eorum pſonas: & ſic intelligitur Eſau ſeruiſſe Iacob: nõ directe ſed occaſionaliter inquãtũ pſecutio quã ei intulit in eius bonũ ceſſit. ſecundũ illud Prouer.11. Qui ſtultus eſt ſeruiet ſapiẽti. Secundo poteſt referri ad populos ex vtroq; progenitos: quia Idumei aliquãdo fuerunt ſubiecti iſraelitis. ſecũdum illd ꝑs. In Idumeã extendã calciamentũ meum. Et hoc vr̃ cõpetere his quę ꝓmittuntur in Geñ. Pręmittũtur. n. duo populi ex ventre tuo diuident̃ & populus populum ſuperabit. & maior minori ſeruiet. Tertio põt intelligi figuraliter dictũ vt per maiorem intelligat̃ populus Iudęorum: qui primo adoptionẽ filiationis accepit. ſecundum illud Exo.4. Primogenitus meus Iſrael. Per minorem autem, figuratur populus gentilium qui poſterius eſt ad fidem vocatus: qui etiam ſignatur per filium prodigum. Luc.15. Maior ergo populus ſeruiet minori, inquantũ Iudęi ſunt noſtri capſarii cuſtodientes libros, ex quibus noſtrę fidei teſtimonium perhibet̃. Ioan.5. Scrutamini ſcripturas.

Error Iudęorum

Manichęorũ

Pelagianorũ

Origenis.

Eſau ſeruierat Iacob Quo ad perſonas Quo ad populos & figuraliter. Maior ſeruiet minori quo ad perſonas quo ad populos & figuraliter.

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptũ eſt &c.) Probat ꝓpoſitum ex authoritate Prophetę dicens. SICVT ſcriptum eſt) .ſ. primo Malach. Prophetæ ex perſona dei dicentis. IACOB dilexi. Eſau autem odio habui.) Dicit autem hic quędã Glo. Quod id q̃d ſupra dictum eſt maior ſeruiet minori: dictum eſt ſcdm preſcientiã. Quod autẽ hic dicit, eſt intelligendũ ſcdm iudicium: quia. ſ. deus ꝓpter bona opa dilexit Iacob: ſicut & oẽs ſanctos diligit. Pro.8. Ego diligentes me diligo. Eſau vero odio habui ꝓpter peccata: ſicut ſcriptũ eſt. Eccle.12. Altiſſimus odio peccatores habet. Sed q̃a dilectio hominis preuenit̃ a dilectione dei. ſecundum illud infra.10. Non quaſi nos dilexerimus deũ: ſed q̃a ipſe prior dilexit nos: oportet dicere ꝙ ante iacob dilectus ſit a deo q̃ ipſe deum dilexerit. Nec põt dici ꝙ deus ex tẽpore eum diligere inceperit. Alioquin eius affectus eſſet mutabilis. Et ideo oportet dicere ꝙ deus ab ęterno Iacob dilexit. vt dr̃ Iere.31. In charitate ꝑpetua dilexi te. Eſt autẽ in his verbis Apoſtoli cõſiderandum ꝙ tria ponit in deo pertinẽtia ad ſanctos. videlicet. electionem per quã intelligit̃ predeſtinatio, & dilectio dei: quę q̃dem realiter ſunt idem in deo ſed differunt ratione. Nã ipſa dei dilectio dr̃ ſecundum ꝙ vult bonum alicui abſolute. Electio autem dr̃ ſcdm ꝙ per bonum q̃d alicui vult, eum alteri ꝓfert. Predeſtinatio autem eſt ſcdm ꝙ hoiem dirigit in id bonum q̃d ei vult diligendo & eligendo & ideo ſcdm rõnem ꝓdeſtinatio ſeq̃tur dilectionẽ: ſicut & voluntas de fine, naturaliter pręcedit directionẽ aliquoꝝ in finem. Electio autem & dilectio aliter ordinant̃ in deo & in homine. In hoie enim electio ꝓcedit dilectionem, voluntas. n. hois mouetur ad amãdum ex bono q̃d in re amata cõſiderat, rõne cuius ipſam ꝓelegit alteri, & ꝓelectę ſuum amorem impẽdit. Sed voluntas dei eſt cauſa oĩs boni quod eſt in creatura, & ideo bonum p quod vna creatura ꝓfertur alteri p modum electionis, cõſequit̃ voluntatẽ dei, quę eſt de bono illius: quę pertinet ad rationẽ dilectionis. Vnde nõ propter aliquod bonũ q̃d in hoie eligat deus eum diligit: ſed potius eo ꝙ ipſum diligit ꝓfert eum aliis eligendo. Sicut autẽ dilectio de qua hic loquit̃ ꝑtinet ad ęternam dei predeſtinationẽ: ita etiã odium de quo hic loquit̃. ꝑtinet ad reprobationẽ qua deus reprobat peccatores. Nec eſt dicendum ꝙ iſta reprobatio ſit temporalis, quia nihil tẽporale eſt in volũtate diuina: ſed eſt ab ęterno, quę quidem q̃tum ad aliquid cõuenit cũ dilectione vel predeſtinatione, q̃tum autem ad aliq̃d differt. Conuenit quidẽ q̃tum ad hoc ꝙ ſicut ꝓdeſtinatio eſt ꝓparatio glorię. ita reprobatio eſt preparatio pœnę. Eſa.30. Preparata eſt ab heri, ophet, a rege preparata. Differt autem q̃tum ad hoc ꝙ ꝓdeſtinatio importat ꝓparationem meritorum q̃bus ꝑuenit̃ ad gloriã: ſed reprobatio importat preparationem peccatoꝝ q̃bus peruenit̃ ad pœnã. Et ideo ꝓſcientia meritoꝝ non poteſt eſſe aliqua ratio ꝓdeſtinationis: quia merita ꝓſcita cadunt ſub ꝓdeſtinatione: ſed preſcientia peccatoꝝ poteſt eſſe aliqua ratio reprobationis ex parte pœnę, quę ꝓparat̃ reprobatis inquantũ .ſ. deus ꝓponit ſe puniturum malos propter peccata quę a ſeipſis habent non a deo. Iuſtos autem ꝓponit ſe ꝓmiaturum ꝓpter merita quæ a ſeipſis nõ habent. Oſeę.13. Perditio tua iſrael: tantũ ex me auxiliũ tuũ.

Tria ꝑtinentia ad ſctõs. Electio Predeſtinatio. Dilectio

Electio & dilectio in deo & in hoie diuerſimode

Reprobatio

Predeſtinatio & reprobatio cõueniunt & differunt.

Quid igitur dicemus? Nũ iniuſtitia eſt apud deũ? Abſit: Nã Moiſi dicit: † Miſerebor: cuiuſcunq; meſereor: & commiſerabor: quẽcunq; cõmiſeror. Itaq; non volentis eſt: neq; currẽtis: ſed miſerentis dei. Dicit enim ſcriptura Pharaoni. † In hoc ipſum te excitaui: vt oſtendam in te potẽtiam meam: & vt annuncietur nomen meum in tota terra: Itaq; cui vult: miſeretur: quem autem vult: indurat.

Exo.33.

Exo.9.

Quid ergo dicemus. Nũquid iniquitas apđ deũ? Abſit: Moyſi enim dicit. Miſerebor cui miſertus ſum & miſericordiam præſtabo cui miſerebor: igitur non volentis neq; currentis: ſed miſerentis eſt dei. Dicit enim ſcriptura Pharaoni: quia in hoc ipſum excitaui te vt oſtendam in te virtutem meam. Et vt annuncietur nomẽ meũ in vniuerſa terra. Ergo cuius vult miſeretur: & quem vult indurat. Lec. III.

POSTQVAM præmiſit Apoſtolus ꝙ ſecũdum dei electionem vnus alteri prefertur non ex operibus ſed ex gratia vocãtis: hic inquirit de iuſtitia huius electionis. Et primo ꝓponit dubitationẽ. Secundo ſoluit ibi. ABSIT MOYSI enim &c.) Tertio obiicit cõtra ſolutionem. ibi. DICIS itaq; mihi quid adhuc &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ deus ſine merito præcedente vnum eligit & alterum reprobat. QVID ergo dicemus? Nunquid) per hoc probari põt ꝙ ſit INIQVITAS apud deũ?) videtur ꝙ ſic. Pertinet enim ad iuſtitiam in diſtributionibus vt equaliter equalibus diſtribuatur. hoĩes autem remota differentia meritorũ ſunt equales. Si ergo abſq; cõſideratiõe meritorꝫ deus inequaliter diſtribuit vnum eligens & alium reprobãs videt ꝙ ſit in eo iniquitas quod eſt cõtra illđ quod dicitur Deut. 32. Deus fidelis & abſq; vlla iniquitate. ps. Iuſtus es dñe & rectum iudicium tuum. Eſt autẽ ſciendum ꝙ Origenes hanc obiectionem ſoluere volens incidit in errorem. Ponit enim in ſuo Perlarchon, deum ab initio ſolũ creaturas ſpũales feciſſe: & omnes æquales ne ex eorum inequalitate, poſſet ſecũdũ rationem predictam iniquitas deo aſcribi. ſed poſtea creaturarꝫ diuerſitas ſubſecuta eſt ex diuerſitate meritorꝫ. Nã illarum creaturarum ſpũalium, quedam per amorem cõuerſe ſunt ad deum plus vel minus: & ſecundũ hoc diſtincti ſunt ordines Angelorum. quedam vero auerſe ſunt a deo plus vel minus, & ſecundum hoc alligate ſunt corporibus vel nobilibus vel ignobilibus, quedã qdem cœleſtibus corporibus: quedam autem corporibus demonũ, qdã aũt corpibus hoĩum. & ſecundũ hoc ratio cõdendi & diſtinguendi creaturas corporeas eſt peccatũ ſpiritualis creature, quod eſt cõtra id qđ Geñ. primo dicit. Vidit deus cuncta que fecerat, & erãt valde bona, per quod dat intelligi, ꝙ cauſa ꝓducendi creaturas corporales eſt bonitas, vt dicit Aug. 11. de ciuitate dei. Et ideo hac opinione reiecta, videndum eſt qualiter Apoſtolus dubitationem ſoluat cũ dicit. ABSIT Moyſi enim dicit &c.) Et circa hoc duo facit. Prĩo ſoluit obiectionem ꝓdictam q̃tum ad dilectionem ſanctorum. Secũdo q̃tum ad odium ſeu reprobationem malorum. ibi. DICIT .n. ſcriptura &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit authoritatem ſcripture ex qua ꝓcedit ſolutio. Secũdo ex ea cõcluſionem inducit. ibi. IGITVR nõ volentis &c.) Inducit autem authoritatem que habet Exo. 33. Vbi DIXIT) dominus MOYSI) ſecundum litteram noſtram. MISEREBOR cui voluero & clemẽs ero in quem mihi placuero.) ſed Apoſtolus inducit eã ſecundum litteram 70. dicens. MOYSI) enim DIXIT) dñs. MISEREBOR cui miſereor & miſericordiam preſtabo cui miſerebor.) Vbi ſecundum ſupficiem litteræ omnia bona noſtra dei miſericordie aſcribuntur. ſcđm illud Eſa. 63. Miſerationum domini recordabor: laudẽ dñi ſuper omnibus que reddidit nobis. Et treñ. 3. Miſericordie domini ꝙ nõ ſumus cõſumpti: multæ. n. ſunt miſerationes eius. Exponitur autem hec authoritas

Pĩa expõ.

in Glo. dupliciter. & ſecundum hoc ex authoritate ac dupliciter ſoluitur queſtio & obiectio. Vno modo ſic. Miſerebor cui miſereor. i. illi qui eſt dignus miſericordia. Et ad maiorem expreſſionem iterat dicens. Miſericordiam præſtabo cui miſereor. i. cui dignũ iudico miſereri, ſicut & in pſal. dicit Miſertus eſt dominus timentibus ſe. Et ſecũdum hoc licet miſericorditer ſua impendat, tamen ab iniuſtitia excuſat: quia dat qbus

Quid dignũ

dandum eſt, & nõ dat cui dandum non eſt, ſecundum rectitudinem ſui iudicii. Sed miſereri cui dignum eſt, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo vt intelligatur aliquis dignus miſericordia: ꝓpter opera ꝓexiſtentia in hac vita: licet non in alia: vt poſuit Origenes quod pertinet ad hereſim Pelagianorum qui poſuerũt gratiam dei hominibus ſecũdũ merita dari. Sed hoc ſtare non poteſt: quia ſicut ſupra dictum eſt: ipſa etiam bona merita ſunt homini a deo, & ſunt predeſtinationis effectus. Alio modo põt intelligi vt aliquis dicatur dignus miſericordia. & non propter aliqua merita precedentia grãm: ſed ꝓpter merita ſubſequentia: puta vt dicamus ꝙ deus dat alicui gratiam & ꝓpoſuit eam ab eterno illi ſe daturum, quem preſciuit ea bene fore vſurum. Et ſecũdũ hoc intelligit Glo. ꝙ miſeretur cui miſerendũ eſt. Vnde dicit Miſerebor cui miſertus ero .i. illi miſerebor vocando, & gratiã apponendo, cui preſcius eram ꝙ miſericordiã daturus eſſem, ſciens illum cõuertendum & apud me pmãſurum. Sed videtur ꝙ nec hoc cõuenienter dici poſſit. Manifeſtum eſt enĩ ꝙ nihil poteſt poni, vt ratio predeſtinationis, quod eſt ꝑdeſtinationis effectus, etiam ſi accipiat pro vt eſt in dei ꝑſcientia: quia ratio predeſtinationis ꝑintelligit ꝑdeſtinationi, effectus autẽ in ipſa includit. Manifeſtum ẽ autẽ ꝙ omne dei beneficium quod homini cõfert ad ſalutem, eſt diuine predeſtinationis effectus. diuinum autem beneficium nõ ſolũ extendit ſe ad infuſionem gratie qua homo iuſtificatur: ſed ẽt ad gratie vſum: ſicut etiam in rebus naturalibus, non ſolũ deus dat ipſas formas in rebus: ſed etiã ipſos motus & operationes formarꝫ: eo ꝙ deus eſt principiũ omnis motus. cuius operatione ceſſante a mouendo, ex formis nullus motus vel operatio ſequit. Sicut autẽ ſe habet habitus gratie vel virtutis in aĩa ad vſum ipſius: ſic ſe habet forma naturalis ad ſuam operationem. Et ideo dicit Iſa. 26. Oĩa opera noſtra opatus es in nobis dñe. Probat autem hoc ſpeciali rõne Ariſtoteles de operibus volũtatis humane. 9. Meta. tit. 3. 4. & 10. Cum. n. homo habeat potentiã ad oppoſita: puta ad ſedendum vel non ſedẽdum: oportet ꝙ reducatur in actũ p aliqđ aliud. Reducit autẽ in actum alterius horꝫ p conſiliũ: ex quo vnum oppoſitorꝫ prælegit alteri. Sed cum iterum hõ habet potentiã cõſiliandi vel nõ conſiliandi oportebit eſſe aliquid p quod reducat in actum cõſilii. Et cum in hoc nõ ſit ꝓcedere in infinitũ: oportet eſſe aliquod principiũ extrinſecum ſuperius hoĩe quod ipſum moueat ad cõſiliandum, & hoc non eſt aliud q̃ deus. Sic igitur ipſe vſus grãæ eſt a deo: nec ꝓpter hoc ſuperfluit habitus gratie: ſicut nec ſupfluunt forme naturales: q̃uis deus in oĩbus operetur: qa ſicut dicit Sap. 8. ipſe diſponit oĩa ſuauiter: qa. ſ. p ſuas formas omnia inclinantur, quaſi ſponte in id ad quod ordinant a deo. Sic igitur nõ poteſt eſſe, ꝙ merita conſequẽtia gratiã ſint rõ miſerendi aut ꝑdeſtinandi: ſed ſola dei voluntas ſcđm quã miſericorditer aliquos liberat. Manifeſtum eſt. n. ꝙ iuſtitia diſtributiua, locum habet in his, que dantur ex debito: puta ſi aliq meruerunt mercedem vt plus laborãtibus maior merces donet. nõ autem habet locũ in his, quæ ſponte & miſericorditer aliqs dat: puta ſi aliquis duos pauperes in via inueniẽs: & det vni quod poteſt vel diſponit in eleemoſynam dare: nõ eſt iniquus ſed miſericors. Similiter ſi aliquis duobus eque ipſum offendẽtibus vni dimittat offenſam & nõ alteri: eſt miſericors vni & iuſtus ad alterũ: neutri vero iniquus. Cũ enim oẽs hoĩes ꝓpter peccatum primi parẽtis dãnationi naſcant obnoxii: quos deus p ſuã gratiã liberat ſola miſericordia liberat: & ſic quibuſdã eſt miſericors quos liberat, quibuſdã aũt iuſtus quos nõ liberat, neutris autẽ iniquus. Et ideo Apoſtolus queſtionẽ ſoluit p authoritatẽ que omnia diuine miſericordie aſcribit. Sciendum eſt tñ ꝙ dei miſericordia ſcđm tria attenditur. Primo quidẽ ſcđm ꝑdeſtinationem, qua ab eterno ꝓpoſuit aliquos liberare. ps. Miſericordia eius ab eterno & in eternum. Secũdo ſcđm vocationẽ & iuſtificationem qbus hoĩes ſaluat ex tẽpore. Tit. 3. Secundũ ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Tertio magnificando p gloriam, qua liberat ab omni miſeria. ps. Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Et ideo MISEREBOR) .ſ. vocãdo & iuſtificando CVI MISE

Origenes.

vt miſereor vel pp opera ꝓexiſtẽtia in hac vita vel ſubſequentia opera.

Impugnatio ſupradicte expoſitionis

Scđa expõ.

Volũtas ſola eſt cauſa predeſtinationis

Miſericordia dei ſecundũ tria attendit

REOR) pdeſtinãdo & miſericordiã pſtabo: finaliter
glorificando eũ cui miſereor vocando & iuſtificando.
Et hic ſenſus magis cócordat cum noſtra littera quæ
dicit. Miſerebor cui voluero: & clemẽs ero cui mihi pla
cet. Vbi manifeſte non meritis, ſed ſoli diuinę volunta
ti aſcribitur diuina miſericordia.

Deinde cum dicit. IGITVR nõ volentis &c.) Con
cludit ꝓpoſitum ex pmiſſa authoritate. Et poteſt hęc
Primo mõ. conclusio multipliciter intelligi. Vno modo ſic. IGI/
TVR) ipſa ſalus hominis NON EST volentis neq
currentis) .i. nõ debetur alicui per aliquã eius voluo/
tatem vel eſteriorẽ operationem: quę dicit̃ curſus. ſe/
cundum illud. 1. Corin. 9. Sic currite vt cóprehẽdatis.
SED EST miſerentis dei) .i. ꝓcedit ex ſola dei miſe/
ricordia. vt maxime ſequitur ex authoritate inducta.
Deut. 9. Ne dicas in corde tuo: ꝓpter iuſtitiam meam
Scdo mõ. introduxit me dñs vt terrã hanc poſſiderem. Poteſt
autem & aliter intelligi vt ſit ſenſus. Omnia procedũt
ex dei miſericordia. IGITVR NON eſt VOLENTIS)
.ſ. velle. NEQ VE CVRRENTIS) .ſ. currere: ſed vtrũq
eſt MISERENTIS DEI.) ſcdm illud. 1. Corio. 15. Nõ
autẽ ego: ſed gratia dei mecum. Et Ioã. 15. Sine me ni/
hil poteſtis facere. Sed ſi hoc ſolũ in hoc verbo intellexiſ
ſet Apoſtolus: cum etiã gratia ſine libero arbitrio hõis
non velit neq currat: potuiſſet e cõuerſo dicere, nõ eſt
miſerentis dei ſed volentis & currẽtis: qd aures pię nõ
ferunt. Vnde plus aliqd eſt ex his verbis intelligendũ:
vt .ſ. principalitas gratię dei attribuat̃. Semp. n. actio
magis attribuitur principali agenti q̃ ſecũdario. puta
ſi dicamus q ſecuris nõ facit arcã ſed artifex per ſecu/
rim. voluntas autẽ hõis mouet̃ a deo ad bonũ. Vnde
ſupra. 8. dictum eſt. Qui ſpiritu dei agunt̃ hi ſunt filii
dei. Et ideo hominis operatio interior nõ eſt homini
Dubium principaliter, ſed deo attribuẽda. Phil. 2. Deus eſt qui
operat̃ in vobis velle & pficere ꝓ bona voluntate. Sed ſi
nõ eſt volentis velle neq currẽtis currere: ſed dei mo/
uentis ad hoc hominem, videt̃ q homo non ſit dñs ſui
Solutio. actus qd pertinet ad libertatẽ arbitrii. Et ideo dicen/
dum eſt q deus oĩa mouet ſed diuerſimode ĩq̃tum. ſ.
vnumquodq mouet̃ ab eo ſcdm modum naturę ſuæ.
Et ſic homo mouet̃ a deo ad volendũ & currendum p
modum liberę voluntatis. Sic ergo velle & currere eſt
hominis, vt libere agentis, non autem eſt hominis, vt
principaliter mouentis: ſed dei.

Deinde cum dicit. DICIT .n. ſcriptura &c.) Sol/
uit quęſtionẽ pmiſſam q̃tum ad reprobationẽ maloꝝ
Et primo inducit authoritatẽ. Secũdo infert cõcluſio/
nem ibi. ERGO cui vult miſeret̃ &c. Dicit ergo. ita
oſtẽſum eſt q nõ eſt iniquitas apud deũ. q̃tum ad hoc
q ab æterno reprobat malos. DICIT .n. ſcriptura
ex ore dei. Exo. 9. QVIA in hoc ipſum excitaui te)
vel ſeruaui te ſecundũ aliã litterã. VT OSTENDAM
in te virtutem meã & annunciet̃ nomẽ meum in vni/
uerſa terra. Noſtra autẽ littera ſic habet. Et idcirco.
POSVI te vt oſtendam in te fortitudinẽ meã & enar/
retur nomẽ meũ in omni terra.) Vbi primo cõſideran
dum eſt qd deus circa reprobos faciat, quod oſtendit
dicens. IN HOC ipſum ſeruaui te) .i. dignus eras
mori ꝓpter mala quę feceras. ſupra primo. Qui talia
agunt digni ſunt morte. Sed tamẽ nõ ſtatim tibi mor
tem indixi. ſed SERVAVI te) in vita, eo fine quo ſe
quitur: vt. ſ. OSTENDAM &c.) Et in hoc etiã ſenſu
poteſt legi quod dicit̃. EXCITAVI te .i. cum apud
me pro tuis meritis mortuus eſſes, cõceſſi tibi vitã, q̃ſi
te excitarem. In quo apparet q deus iniquitatẽ repro
bis non facit, cũ ipſi ex ſuis meritis eſſent digni ſtatim
cõſumi: ſed hoc ipſum q eos ſeruat in vita, ꝓcedit ex
nimia ſua bonitate. Iere. 10. Corripe me dñe, veruntñ
in iudicio, & non in furore tuo. ne forte ad nihilum re
digas me. Alio modo põt intelligi. EXCITAVI te)
in peccatũ vt deterior fias. Quod quidẽ nõ eſt intelli/
gendum hoc modo q deus in hõie cauſet malitiã. ſed
eſt intelligendũ permiſſiue: quia. ſ. ex iuſto ſuo iudicio
permittit aliquos ruere in peccatum ꝓpter pcedentes
iniquitates, ſicut ſupra primo dictũ eſt. Tradidit eos
deus in reprobum ſenſum. Sed aliquid amplius videt̃
mihi in hoc eſſe intelligendũ, quia videlicet inſtinctu
quodam interiori mouent̃ hões a deo, ad bonũ & ad
malum. Vnde Aug. dicit in lib. de gratia & libero arbi
trio, q deus operatur in cordibus hominũ ad inclinã/ De⁹ inclinat hoĩes ad bonum & ad malum.
das eorum volũtates quocunq voluerit, ſiue ad bona
pro ſua miſericordia: ſiue ad mala pro meritis eorũ.
Vnde & deus dicit̃ ſępius ſuſcitare aliquos ad bonum
ſecũdũ illd Dañ. 13. Suſcitauit deus ſpiritum pueri iu/
nioris. Dicit̃ etiam ſuſcitare aliquos ad malũ faciendũ
ſecundũ illud Eſa. 13. Suſcitabo Medos q ſagittis par/
uulos interficiãt, aliter tamẽ ad bona, aliter ad mala.
Nam ad bona inclinat hoĩum volũtates directe & p Ad bonũ p ſe ad malum occaſionaliter.
ſe: tanq̃ actor bonoꝝ, ad malum autem dr̃ inclinare
vel ſuſcitare hoĩes occaſionaliter: inq̃tum. ſ. deus hõi
aliquid ꝓponit vel interius vel eſterius: qd quantũ eſt
de ſe eſt inductiuum ad bonũ: ſed homo ꝓpter ſuã ma
litiam puerſe vtitur ad malũ, ſupra ſcdo. Ignoras q̃m
benignitas dei ad pœnitẽtiam te adducit. ſecũdũ aũt
duritiã tuam & cor impœnitens, theſaurizas tibi irã
in die irę. Et Iob. 24. Dedit ei deus locum pœnitentiæ,
& ille abutit̃ eo in ſuperbia. Et ſimiliter deus quãtum
eſt de ſe interius inſtigat hoĩem ad bonum, puta regẽ
ad defendendũ iura regni ſui vel ad puniẽdũ rebelles.
Sed hoc inſtinctu bono. malus autẽ abutit̃ ſcdm mali
tiam cordis ſui. Et hoc patet Eſa. 10. Vbi dr̃ de Aſſur.
Ad gentẽ fallacẽ mittã eum, contra populum furoris
mei, mãdabo illi vt auferat ſpolia &c. Et poſt. Ipſe aũt
nõ ſic arbitrabit̃: & cor eius nõ ita eſtimabit, ſed ad
cõterendũ erit cor eius. Et hoc mõ circa Pharaonẽ ac/
cidit qui cũ a deo excitaret̃ ad regni ſui tutelam abu/ De⁹ iſta ptim facit ptim p mittit.
ſus eſt hac excitatione in crudelitatem. Secũdo opor
tet cõſiderare quo fine deus iſta ptim faciat & ptim p
mittat. Eſt. n. cõſiderandum q deus operatur in crea/
turis ad ſuã manifeſtationem. ſecũdũ illud ſupra pri/
mo. Inuiſibilia dei p ea quę facta ſunt intellecta cõſpi
ciunt̃. Vnde & huiuſmodi excitatio in hoc ipſum or/
dinatur & q̃tum ad põtes, vt oſtendam in te virtutem
meam. Exo. 14. Viderũt filii Iſrael manum magnam
quã exercuerat dñs cõtra Ægyptios. Et q̃tũ ad abſen/
tes, vt annũciet̃ nomẽ meum in vniuerſa terra. ps. An
nunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur patet q
q̃tum ad hoc, non eſt iniquitas apud deum, qa vtitur
creatura ſua ſecũdum eius merita ad gloriã ſuam. Et
in hoc eodem ſenſu põt exponi ſi dicat̃. Poſui te. i. or/
dinaui malitiam tuam ad gloriam meam, deus enim
malitiam ordinat ſed non cauſat.

Deinde cum dicit. ERGO cui vult miſeretur &c.)
Infert cõcluſionem quandã ex vtraq authoritate ſu/
pra inducta. Nam ex eo q dictum eſt MISEREBOR
cui miſereor:) cõcludit. ERGO cui vult miſeretur)
ps. Miſertus eſt dñs timentibus ſe. Ex eo vero qd dictũ
eſt. IN HOC ipſum excitaui te:) concludit. ET
QVEM vult indurat. Eſa. 63. Induraſti cor noſtrum
ne timeremus te. Eccle. 33. Ex ipſis benedixit & exalta/
uit. & ex ipſis maledixit & humiliauit. Et quidẽ qd di/
citur de dei miſericordia dubitationẽ non habet: ſup/
poſitis his quę pmiſſa ſunt. Sed circa indurationem Dubium de induratione.
videt̃ eſſe duplex dubitatio. Primo quidem, qa duritia
cordis ad culpam pertinere videtur. ſecundum illud.
Eccle. 3. Cor durũ male habebit in nouiſſimo. Si ergo
deus indurat. ſequit̃ q ſit actor culpę. Cõtra quod di/
citur. Ia. 1. Deus intentator maloꝝ eſt. Ad quod dicẽ
dum q deus nõ dicitur indurare aliquos directe qua
ſi in eis cauſet malitiã. ſed indirecte, inquantũ. ſ. ex his
quę facit in homine intus vel extra, homo ſumit occa
ſionem peccati, & hoc ipſe deus pmittit. Vnde non di/
citur indurare quaſi immittendo malitiã ſed non appo
nendo gratiam. Secunda dubitatio eſt, qa ipſa obdu/
ratio nõ videtur diuinę voluntati poſſe aſcribi, cũ ſcri
ptum ſit. 1. Theſſ. 4. Hęc eſt volũtas dei ſanctificatio ve
ſtra. Et prię Thi. 2. Qui vult oẽs hoĩes ſaluos fieri. Ad
quod dicendum eſt: q tam miſericordia q̃ iuſtitia, diſ/
poſitionẽ volũtatis importãt. Vnde ſicut miſeratio at/
tribuitur diuinę voluntati: ita & id qd eſt iuſtitiæ. Sic
ergo intelligendum eſt cui vult miſeretur. ſ. per ſuam
miſericordiã, & quem vult indurat, per ſuã iuſtitiam.
quia illi quod indurat hoc merent̃ vt indurent̃ ab ipſo
vt ſupra primo cap. dictum eſt.

Dices ergo mihi. Quid adhuc conqueritur?

Nam

Nã voluntati illius quis reſiſtit? Atqui o homo:
Eſa.19. tu quis es: qui ex aduerſo reſpondes deo? † Nũ
Eccle.33. dicet figmẽtum ei qui finxit: cur me finxiſti ad
Iere.18. hunc modum? † An non habet poteſtatem figulus luti: vt ex eadem maſſa fingat aliud quidem vas in honorem: aliud vero in ignominiã? Quod ſi deus volens oſtendere iram: & notam facere potentiam ſuam: tulit multa animi lenitate vaſa iræ apparata in interitum: & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ erga vaſa miſericordiæ: quæ præparauerat in gloriam.

Dicis itaq; mihi. Quid adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? O homo tu qui es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An nõ habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem: aliud vero in contumeliam? Quod ſi deus volens oſtendere iram & notam facere potentiam ſuam: ſuſtinuit in multa patiẽtia vaſa iræ apta in interitum vt oſtẽderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriã. Lec. IIII.

POSITA ſolutione pręmiſſę quęſtionis. Hic Apoſtolus contra ipſam ſolutionẽ obiicit. & pręcipuę contra vltimã cõcluſionem qua dictum eſt. CVIVS vult miſeret: & quẽ vult indurat.) Primo ergo ponit obiectionem. Secũdo ſolutionem ibi. O HOMO tu quis es &c. Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ deus cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. DICIS itaq; mihi.) QVID adhuc quęrit? .i. quid oportet vlterius quęrere de cauſa bonoꝝ & malorum quę hic aguntur, cũ omnia voluntati diuinę attribuãtur quę eſt cauſa ſufficiens: eo ꝙ nullus poteſt ei reſiſtere? Vnde ſequitur. VOLVNTATI eius quis reſiſtet?) Eccle.1. Propoſui in animo meo quęrere & inueſtigare ſapienter de omnibus quę fiunt ſub ſole. Vel aliter. QVID adhuc quęritur) .i. conqueritur deus de hoĩbus quando peccãt ſicut Eſa.1. Filios enutriui & exaltaui &c. Ideo autem videtur iuſtam quęrimoniam nõ habere, quia ex volũtate eius totum ꝓcedit. cui nullus poteſt reſiſtere. Vnde ſubdit. VOLVNTATI eius quis reſiſtet.) Vel aliter. QVID adhuc quęrit) .ſ. ab homine vt faciat bonum vel malum. Mich.6. Iudicabo tibi o homo quid ſit bonum. & quid deus requirat a te &c. Fruſtra autẽ requirit ab aliquo quod nõ eſt in eius poteſtate. Nihil autẽ in hominis poteſtate eſſe videtur ſecundũ pręditcta quibus omnia diuinę voluntati videnť aſcribi, cui reſiſti nõ poteſt. Sequitur. VOLVNTATI .n. eius qs reſiſtet?) quaſi diceret. Nullus. Heſter.13. Non eſt qui tuæ poſſit reſiſtere voluntati. Et hęc videtur eſſe intentio Apoſtoli.

Duplex qõ d electiõe bonorũ & reprobatione malorum in gñali & i ſpeciali.

Deinde cum dicit. O HOMO tu qui es &c.) Reſpõdet tacitę quęſtioni. Ad cuius rũſionis intellectũ conſiderandũ eſt: ꝙ circa electionem bonorum & reprobationem malorum, duplex quęſtio poteſt moueri. Vna quidem in generali, quare deus velit quoſdã indurare & quorundam miſereri. Alia vero in ſpeciali, quare velit huius miſereri & hunc vel illum indurare. Et poteſt quidem ratio huius quęſtionis aſſignari. ſecũdę autem quęſtionis non põt aſſignari ratio niſi ſimplex dei voluntas. cuius exemplũ patet in rebus humanis. Si enĩ aliquis ędificare volẽs haberet multos lapides ſimiles & equales cõgregatos, poſſet ratio aſſignari q̃re quoſdam ponat in ſummo, & quoſdam in imo ex parte finis, quia ad perfectionẽ domus quã facere intendit requiritur & fundamentũ quod habet lapides in imo. & cacumen parietis quod habet lapides in ſummo. Sed quare ponat hos lapides in ſummo & hos in imo non habet aliquã rõnem niſi quia artifex voluit. Primo igitur Apoſtolus reſpondet dubitationi quantum ad quęſtionẽ ſecundã: quare. ſ. huius hoĩs miſereať & illũ induret. Secũdo quãtum ad quęſtionem primã: quare .ſ. quibuſdã miſereať & quoſdã induret ibi. QVOD SI volens deus &c. Circa primũ tria facit. Primo arguit ꝓſumptionem quęrentis. Secundo inducit authoritatem quę quęſtionem ſoluit ibi. NVNQVID dicit figmentum &c.) Tertio exponit authoritatẽ ibi. AN NON habet poteſtatẽ &c.) Dicit ergo primo. O HOMO) qui es fragilis & ignorans TV QVIS es qui reſpõdeas deo.) vnde ſufficis ad rñdendum ei ſi voluerit tecum iudicio cõtẽdere? Iob.9. Si voluerit contendere iudicio cũ illo, nõ poterit ei reſpondere vnũ pro mille. Et ſicut dť Iob.39. Qui arguit deũ, debet ei rñdere. In quo datur intelligi, ꝙ homo nõ debet ſcrutari rõnem diuinorum iudicioꝝ cum intentione apprehendẽdi, eo ꝙ excedant rationem humanã. Eccle.3. Altiora te ne quęſieris. Prouer.25. Qui ſcrutator eſt maieſtatis opprimetur a gloria.

Deinde cum dicit. NVNQVID dicit figmentum &c.) inducit authoritatem: quę habeť Eſa.29. Nunqd dicit lutum figulo ſuo. Quid facis & opus tuũ ſine manibus? Vbi cõſiderãdum eſt, ꝙ ſi aliquis artifex ex materia vili faciat vas pulchrum & nobilibus actibus accõmodatum, totum aſcribiť bonitati artificis, puta ſi ex luto faciat ſcutellas & vrceos ad nobilẽ menſam decẽtes. Si vero ex vili materia puta ex luto faciat vas accõmodatum vilibꝰ vſibus, puta coquinę vel huiuſmodi officiis non poſſet vas cõqueri ſi rationem haberet. poſſet .n. cõqueri ſi ex materia ꝓcioſa quę ꝓiacet artificis opationi, puta ex auro & lapidibus ꝓcioſis, faceret vas ad vilia officia deputatum. Humana autem natura vtilitatẽ habet ex ſua materia: qa vt dicitur Geñ.2. Fecit deus hoĩem de limo terrę. ſed maiorem vilitatẽ habet ex corruptione peccati quod pꝛimum hoĩem in hunc mundum intrauit. Et ideo homo luto merito cõparať. Iob.30. Comparatus ſum luto & aſſimilatus ſum fauillæ & cineri. Vñ quicquid boni habet homo debet bonitati diuię quaſi peritię figuli aſcribere. Iſa.64. Et nunc dñe pater noſter es tu: nos vero lutũ. & fictor noſter tu: & opus manuũ tuarum omnes nos. Si vero deus hoĩem ad meliora non ꝓmoueat, ſed in ſua infirmitate eũ dimittens, deputat eũ ad infimũ vſum nullam ei facit iniuriã vt poſſit iuſte de deo cõqueri.

Deinde cũ dicit. AN NON habet poteſtatem &c.) Exponit Apoſtolus verba prophetę. Quaſi dicat. Hoc eſt dictum. Figmentum, ideſt vas fictile non poſſet dicere fictori, quid me feciſti ſic. qa figulus liberam poteſtatem habet ex materia luti opus facere quodcunq; ſibi placuerit. Vnde dicit. AN NON habet poteſtatẽ) .ſ. liberã FIGVLVS luti) qui .ſ. operať in vili materia ex eadẽ maſſa. ſ. vilis materię, facere abſq; alicuius iniuria ALIVD quidẽ vas in honorem) .i. in honorabiles vſus. ALIVD vero in contumeliam) .i. in vſus viliores. 2.Ti.2. In magna .n. domo nõ ſolum ſunt vaſa aurea & argentea: ſed etiã lignea & fictilia: & quędam quidẽ in honorem, quędã autem in cõtumeliam. Et ſimiliter deus liberã poteſtatem habet facere ex eadem corrupta materia humani generis, ſicut ex quodã luto nulli faciẽdo iniuriã quoſdam hoĩes pręparatos in gloriã: quoſdã autẽ in miſeria derelictos Iere.18. Sicut lutũ in manu figuli. ita i manu mea vos domus iſrael.

Deinde cũ dicit. QVOD SI volens deus &c.) Soluit primã quęſtionem. ſ. quare deus velit qbuſdã miſereri, & quoſdam in miſeria derelinquere, ſiue quoſdã eligere & quoſdã reprobare. Circa quod cõſiderandũ eſt ꝙ finis omnium diuinoꝝ operum eſt manifeſtatio diuinę bonitatis. Prouer.16. Vniuerſa ꝓpter ſemetipſum operatus eſt dominus. Vñ ſupra primo dictũ eſt ꝙ inuiſibilia dei p ea quę facta ſunt intellecta cõſpiciũtur. Tanta eſt autẽ diuinę bonitatis excellẽtia ꝙ non poteſt vno modo, nec in vna creatura ſufficiẽter manifeſtari. Et ideo diuerſas creaturas cõdidit in qbus diuerſimode manifeſtať. Pręcipue autẽ in creaturis rationalibus, in quibus eius iuſtitia manifeſtať, quantũ ad illos quos pro eorum meritis punit. miſericordia vero in illis quos ex ſua gratia liberat. Et ideo vt vtrũq;

Finis operũ diuinorũ eſt bonitas dei.

A cultu
A dilectione
A libertate
A pctō originali.

quorum primum erat diuinus cultus ratione cuius dicebantur populus dei: quaſi ei ſeruientes & eius pręceptis obedientes. Vnde in pſal. dicitur. Nos autē populus ei⁹ & oues paſcuę eius. Sed ab huius ſocietate, gētiles erant alieni. ſecūdum illud Ephe. 2. Alienati a cōuerſatione Iſrael & hoſpites teſtamētorū. Sed per Chriſtum facti ſunt populus dei. Tit. 2. Dedit ſemetipſum pro nobis, vt emundaret ſibi populum acceptabilem. Et hoc eſt quod dicit. VOCABO nō plebem meam) .i. gentilitatem quę non erat plebs mea. PLEBEM meā .i. ad hoc vt ſit plebs mea. Secundū eſt priuilegiū diuinę dilectionis. Oſeę. 3. Diligit dominus filios Iſrael in eo .ſ. ꝙ eis multa beneficia inducentia ad ſpecialem gratiam pręſtabat a qua quidem dilectione gentiles olim erant excluſi. Ephe. 4. Alienati a veritate dei propter ignorantiam quæ eſt in illis. Et ideo dicit. ET NON dilectam meam) .ſ. gentilitatem vocabo. DILECTAM meam) Ephe. 2. Vos qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. ſupra. 5. Cū inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo in morte filii eius. Tertium eſt libertas a peccato originali quæ Iudęis in circumciſione conferebatur. Eſa. 14. Miſerebitur dominus Iacob. Sed huius miſerationis gentiles non erant participes. Ezech. 16. Quādo natus es, in die ortus tui non eſt pręciſus vmbilicus tuus. Et infra. Non pepercit ſuper te oculus vt faceret vnum de his miſertus tui. Sed poſtea per Chriſtum ſunt miſericordiā cōſecuti. Ideo ſequitur. ET NON miſericordiam cōſecutam, miſericordiam conſecutam.) Tit. 3. Secūdum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Hęc autem authoritas habetur. Oſeę. 2. ſecundum. 70. loco cuius litera noſtra habet. MISEREBOR eius quę fuit abſq; miſericordia: & dicā nō populo meo pplš meus es tu.

Deinde cum dicit. ET ERIT in loco &c.) Inducit aliam authoritatem quę habetur Oſeę. 1. In qua eis repromittitur dignitas filiorum dei de qua Iudęi gloriabantur propter id quod dicitur Eſa. 1. Filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Et Deut. 32. Nōne ipſe eſt pater tuus? Gentiles etiam non ſolum dicebantur filii quod pertinet ad eos qui ex amore deo ſeruiunt. & ſpiritu dei agūtur. vt ſupra. 8. dictum eſt: ſed nec etiam digni erant vt populi dei dicerentur, quod pertinere poterat etiam ad eos qui ſpiritum ſeruitutis acceperant in timore. vnde dicit. ET ERIT in loco) .i. in Iudęa vbi dictum eſt eis .ſ. gentilibus a Iudęis quaſi ex perſona dei loquētibus. NON PLEBS mea vos:) quia non reputabant eos populum dei IBI) ideſt etiam apud Iudæos credentes VOCABVNTVR filii dei. vel in loco .i. toto mundo in quo conuertentur ſicut proſelyti quos Iudęi faciebant qui ſuis locis derelictis in Iudęam pergebant. hoc autem non ita futurum eſſe in his qui ad Chriſtum conuertendi erant oſtenditur Sopho. 2. Adorabunt eum viri de loco ſuo. Vnicuiq; ergo in loco ſuo habitanti, vbi dictum eſt eis olim ex diuina ſententia non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filii dei per diuinam adoptionē. Io. 1. Dedit eis poteſtatē filios dei fieri his qui credunt in nomine eius.

Deinde cum dicit ISAIAS autē clamat &c.) Probat ꝓpoſitum quantum ad Iudęos per authoritatem Iſa. Et ponit duas authoritates: quarum prima videtur pertinere ad omnes credentes ex Iudęis. ſecunda ſpecialiter ad Apoſtolos ibi. ET SICVT prędixerat &c.) Dicit ergo primo. dictum eſt per Oſe. pro gentilibus Iſaias autem clamat .i. aperte loquitur pro cōuerſione Iſrael. 58. Clama ne ceſſes quaſi tuba exalta vocē tuam. In hac autem prima authoritate primo ponit paucitatem conuerſorum dicens. SI FVERIT numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris) ideſt innumerabiles pre multitudine gentium. Gen. 22. Multiplicabo ſemen tuum velut arenam maris &c. 3. Reg. 4. Iuda & Iſrael innumerabiles quaſi arena maris. RELIQVIAE ſaluę fient) .i. non omnes nec maior pars. ſed aliqui pauci qui relinquuntur ex excidio aliorum. Micheæ. 7. Factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemię. infra. 11. Reliquiæ ſecundum electionem gratię ſaluæ factæ ſunt. ſecundo ibi. VERBVM enim conſummans &c. Aſſignat cauſam ſalutis: & primo ponit efficaciam euangelici verbi dicens.

VERBVM ENIM CONSVMANS ET abbreuians in ęquitate.) Vbi notatur duplex efficacia euangelici verbi Prima eſt: quia eſt conſumans: ideſt perficiēs: vt enim dicitur Heb. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Dominus autem dicit Mat. 5. Non veni ſoluere legem ſed adimplere. Tum quia figuris legis veritatem adhibuit. Tum quia pręcepta legis moralia debito modo expoſuit, & occaſiones tranſgrediendi abſtulit: & etiā eis conſilia perfectionis adiunxit. Vnde & iuueni diuiti Math. 19. qui omnia mandata legis ſeruauerat dixit. Vnum tibi deeſt: ſi vis perfectus eſſe: vade & vende omnia quę habes &c. Et propter hoc diſcipulis ſuis dicebat Math. 5. Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Secunda efficacia eſt abbreuiandi & hęc conuenienter primę adiungitur: quia quanto aliquod verbum eſt magis perfectum: tanto eſt altius & per conſequens magis ſimplex & breue. Eſt autem verbum euangelii abbreuians verba legis: quia omnia ſacrificia figuralia legis in vno vero ſacrificio comprehendit. quo Chriſtus obtulit ſeipſum pro nobis hoſtiā vt dicitur Epheſios quinto. Omnia vero præcepta legis moralia in duobus pręceptis charitatis concludit. Matth. 22. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetę. Vnde dicit. ABBREVIANS IN AEQVITATE.) Vel quia nihil eſt pretermiſſum de multitudine figurarum & ꝓceptorum legis quin ſub breuitate euangelii comprehenderetur. Vel quia nihil ipſorum remanet obſeruandum quod eſt ęquum ſecundum dictamen rationis naturalis. Pſalmus. Omnia mandata tua ęquitas: ſubaudiendum eſt autem vt ſit ſenſus verbum euangelii erit abbreuians & conſumans in ęquitate. ſecūdo cum dicit. QVIA VERBVM &c. Aſſignat rationē prędictę efficacię dicens. QVIA DOMINVS SVPER TERRAM exiſtens ideſt in terris tanquam homo inhabitans. ſecundum illud. Bar. 3. Poſt hęc in terris viſus eſt & cętera. FACIET VERBVM ABBREVIATVM.) Perfectius enim debet eſſe verbū & maioris virtutis quod ipſe dominus deus carnem indutus locutus eſt per ſemetipſum q̈ verba quę locutus eſt per prophetas. ſecundum illud Heb. 1. Multipharie multiſq; modis olim deus loquens patribus in prophetis &c. Vel aliter: quia dominus ſcilicet deus pater faciet ſuper terram VERBVM BREVIATVM) ideſt incarnatum: quia filius dei exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. Dicitur autem exinanitum vel breuiatum nō quia aliquid ſubtractum ſit plenitudini vel magnitudini diuinitatis ipſius: ſed quia noſtram exilitatem & paruitatem ſuſcepit. Habetur autem hęc authoritas. Iſa. 10. vbi ſecundum litteram noſtram ſic dicitur. Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris reliquię conuertentur ex eo. Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. Conſummationem enim & abbreuiationem dominus deus exercituum faciet in medio omnis terrę.

Efficacia duplex verbi dei. Perficiēs & abbreuiās

Deinde cum dicit. ET SICVT prędixit Iſa. &c.) Inducit authoritatem pertinētem ſpecialiter ad Apoſtolos dicens. Et ſicut prędixit Iſa. 1. NISI dominus ſabaoth) .i. exercituum vel virtutum RELIQVISSET nobis) ſcilicet ex ſua miſericordia SEMEN) .ſ. verbum euangelii. Vel SEMEN) ideſt Chriſtum. Gal. 3. Et ſemini tuo qui eſt Chriſtus. vel SEMEN) .i. Apoſtolos. Iſa. 6. Semen ſanctū erit id quod ſteterit in ea. SICVTI Sodoma facti eſſemus: & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus.) Grauius enim fuit peccatum Iudęorum q̈ Sodomorum. Treñ. 4. Maior effecta eſt iniquitas populi mei peccato Sodomorum. Et Ezech. 16. Nō fecit taliter Sodoma ipſa & filię eius ſicut feciſti tu & filię tuę. Et ideo ꝙ Iudęi non ſunt totaliter exterminati ſicut Sodomitæ eſt diuinæ miſericordiæ imputandum. Treñ. tertio. Miſericordię domini quia non ſumus conſumpti.

Deinde cum dicit. QVID ERGO DICEMVS.) Infert concluſionem ex dictis. Et primo quantum ad gentes. Secundo quantum ad Iudęos ibi. ISRAEL VERO &c.) Circa primum duo facit. Primo concludit quod intendit dicens. QVID ergo dicemus) ex cōſideratione prędictorum. Hoc inquam ꝙ oēs apprehenderunt .i. cōſecutę ſunt iuſtitiā .ſ. qua vocāt filii .i.

Corin. 6. Et hoc quidem fuiſtis ſed iuſtificati eſtis.
Et hoc quidem ex vocatione diuine electionis non ex
meritis quod patet per hoc quod dicit. QVAE NON
ſectabantur iuſtitiam) ſecundũ illud Ephe. 2. Eratis
in illo tẽpore ſine Chriſto alienati a cõuerſatiõe Iſrael.
Secũdo exponit quod dixerat. IVSTITIAM autem
quę ex fide eſt) non eam que in operibus cõſiſtit. Non
enim ad hoc gentes cõuerſę ſunt, vt iuſtitiam legalem
obſeruent. ſed vt iuſtificentur per Chriſti fidem. ſupra
3. Iuſtitia autem dei per fidem Ieſu Chriſti.
Deinde cum dicit. ISRAEL vero &c.) inducit cõ
cluſionem q̃tum ad Iudęos. Et primo concludit quod
intendit dicens. ISRAEL vero idest populus Iudęo
rum. ſectando legem iuſtitię in legem iuſtitię non per
uenit. Dicitur lex iuſtitiæ lex ſpiritus vitæ: per quam
homines iuſtificantur, ad quam Iudæorum populus
non peruenit, quam tamen ſectabatˀ, obſeruando vm
bram huius ſpũalis legis, quę cõſiſtit in obſeruationibꝰ
legalibus. Heb. 10. Vmbram habẽs lex futurorum bo/
norũ. Vel SECTANDO legem iuſtitiæ) idest legem
Moyſi quę eſt lex iuſtitiæ ſi ſit bene intellecta: quia do/
cet iuſtitiam. Vel dicitur LEX IVSTITIAE.) q: fa/
cit homines iuſtos non vere: ſed exterius dum peccata
vitantur non ex amore ſed timore pœnę quã lex infli/
gebat. Eſa. 51. Audite me, qui ſequimini quod iuſtum
eſt & quęritis dominum. Et in eodem. Audite me, qui
ſcitis iuſtum populus meus lex mea in cordibus eoꝝ.
Secundo aſſignat cauſam dicens. quare. ſ. dum ſecta/
rentur legem. AD LEGEM iuſtitię nõ peruenerũt)
quia. ſ. non per debitam viam ſectabantˀ. Et hoc eſt qđ
ſubdit. QVIA non ex fide) ſ. Chriſti quęrebãt iuſti
ficari. SED QVASI ex operibus legis.) Sequebãtur
enim figuram & repudiauerũt veritatem ſupra 3. Ex
operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram il/
lo. Tertio manifeſtat cauſam propoſitam: & primo
proponit manifeſtationem dicẽs. OFFENDERVNT
enim in lapidem offenſionis) .i. ad Chriſtum qui aſſi/
mulatur lapidi offenſionis: in hoc q̧ ſicut lapis in quẽ
offendit non cauetur ꝓpter ſuam paruitatem. ita Iu/
dęi videntes Chriſtum in firmitate noſtra contentum
non cauerunt in eum offendere. Eſa. 53. Quaſi abſcõ/
ditus vultus eius: & deſpectus. vnde nõ reputauimus
eum. Hiere. 13. Anteq̃ offendant pedes veſtri ad mon/
tes caliginoſos. i. ad Chriſtum & eius Apoſtolos qui di
cuntur montes caliginoſi propter hoc q̧ eorum digni
tas & magnitudo latebat. Secundo ad hoc inducit au/
thoritatem dicẽs. SICVT ſcriptum eſt) in Iſa. ſ. Cõ/
ponit autem Apoſtolus verba Iſa. in diuerſis locis ſcri/
pta. Nam Iſa. 28. dicitur. Ecce ego mittam in funda/
mentis Sion lapidem. Lapidem angularem ꝓbatum
pręcioſum in fundamento fundatum. Qui credide/
rit non feſtinet. Et hinc ſumitur principium authori/
tatis. ECCE ponam in Sion lapidem) ſ. quaſi fun/
damentum in quo deſignatur q̧ Chriſtus diuina or/
dinatione conſtitutus erat eccleſię fundamentũ. priæ
Corin. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere p̃/
ter id quod poſitũ eſt. quod eſt Chriſtus Ieſus. Legitur
etiam Iſa. 8. IN LAPIDEM autem offenſionis & pe
tram ſcandali) duabus domibus Iſrael. Et hinc ſumi/
tur mediũ authoritatis quo dicit. LAPIDEM offen/
ſionis & petram ſcandali) vt offenſio referatˀ ad igno/
rantiam: quia vt dicitˀ. 1. Cori. 2. Si cognouiſſent nunq̃
dominum glorię crucifixiſſent. SCANDALVM) aũt
referẽdum eſt ad impactionem & caſum quo per infi/
delitatem ceciderunt Chriſtum & eius Apoſtolos per/
ſequentes. 1. Corin. 1. Nos prędicamus Chriſtum cruci
fixum Iudęis quidem ſcandalum. Luc. 2. Ecce hic po/
ſitus eſt in ruinam &c. Finis autem authoritatis ſumitˀ
Iſa. 28. cap. Qui crediderit non feſtinet: loco cuius hic
dicitur. OMNIS qui crediderit in eum non confun/
detur:) quia. ſ. conſequetur mercedem ab eo. Eccle.
2. Qui timetis deum credite illi, & non euacuabitur
merces veſtra. Ponit autem Apoſtolus hęc verba ſecun
dum litteram. 70. Et ad hunc ſenſum pertinet quod
in littera noſtra dicitur. QVI CREDIDERIT non
feſtinet.) Ille enim feſtinare videtur, qui deluſum ſe
reputat: quia cito non adipiſcitur quod ſperabat

Caput. X.

FRatres: ꝓpenſa quidẽ voluntas cor/
dis mei & depcatio quæ fit ad deũ: p
Iſrael eſt ad ſalutẽ. Teſtimoniũ .n. il
lis phibeo: quod ſtudiũ dei habent:
ſed non ſecundum ſcientiam. Nam ignorantes
dei iuſtitiam: & propriam iuſtitiam quærentes
conſtituere: iuſtitiæ dei non fuerunt ſubditi.
Nam perfectio legis Chriſtus: ad iuſtificationẽ
omni credenti Moſes .n. ſcribit de iuſtitia: quæ
eſt ex lege: † quod qui fecerit ea homo: viuet Leui. 18.
per illa. Cæterum quæ ex fide eſt iuſtitia: ea ſic Gal. 3.
loquitur: † Ne dixeris in corde tuo. Quis aſcẽ/ Deut. 30.
det in cœlum? Hoc eſt Chriſtum ex alto dedu/
cere. Aut quis deſcendet in abyſſum? Hoc eſt
Chriſtum ex mortuis reducere. Sed quid dicit?
† Prope te verbũ eſt in ore tuo: & in corde tuo. Hiere. 1.
Hoc eſt verbum fidei: quod prædicamus. Nam
pe ſi confeſſus fueris ore tuo dominum Ieſum:
& credideris in corde tuo: quod deus illum ex/
citauit a mortuis: ſaluus eris.

FRatres volũtas quidem cordis mei
& obſecratio ad deũ fit pro illis in
ſalutem. Teſtimonium enim per/
hibeo illis: q̧ æmulationem quidẽ
dei habent, ſed non ſecundum ſciẽ
tiam Ignorantes enim iuſtitiam dei: & ſuã quæ
rentes ſtatuere; iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Fi
nis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni cre/
denti, Moyſes enim ſcripſit: quoniam iuſtitiam
quæ ex lege eſt qui fecerit homo, viuet in ea.
Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit. Ne dixe
ris in corde tuo, quis aſcendet in cœlum. i. Chri/
ſtũ deducere. Aut qs deſcẽdet in abyſſum, hoc
eſt Chriſtum a mortuis reuocare. Sed quid di/
cit ſcriptura? Prope eſt verbum in ore tuo. Hoc
eſt verbum fidei quod prædicamus: quia ſi con
fitearis in ore tuo dominum Ieſum: & in corde
tuo credideris q̧ deus illũ ſuſcitauit a mortuis
ſaluus eris.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit quo
modo per electionem gratiæ dei gentiles
ſunt ad fidem vocati, & etiã aliqui ex Iu/
dęis, de maiori parte populi Iudaici offen
dentibus & ſcandalizatis. hic agit ſpeciali
ter de caſu Iudęorum. Et circa hoc tria fa
cit. Primo manifeſtat cauſam caſus eorum: quam vt
ſupra tetigerat: ex qua oſtẽditur caſus eorum eſſe mi/
ſerandus. Secundo oſtendit caſum eorum non eſſe vni
uerſalem. 11. cap. ibi. DICO ergo nunquid &c.) Ter
tio oſtendit caſum eorum non eſſe inutilem neq; irre
parabilem ibi. DICO ergo nunquid &c.) Circa
primum duo facit. Primo oſtendit caſum eorum eſſe
miſerandum ex ſua cauſa. Secundo oſtendit q̧ nõ eſt
totaliter excuſabilis ibi. SED DICO nunqđ nõ au/
dierunt &c.) Circa primum duo facit. Primo oſten/
dit ſe ad Iudęos habere miſerationis affectũ. Secundo
oſtendit cauſam miſerationis ibi. TESTIMONIVM
enim illis perhibeo &c.) Dicit ergo primo. Dictum
eſt q̧ Iudæi in legem iuſtitiæ non peruenerint pro/
pter hoc q̧ offenderunt in lapidem offenſionis. nec
tamen contra eos indignor ſed eorum miſereor.

Et ideo

Et ideo dico vobis O FRATRES) qui conuerſi eſtis tam ex gentibus ꝙ ex Iudæis. Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. VOLVNTAS quidem cordis mei) id eſt ex intimo cordis affectu procedens eſt ad ſalutem eorum: vt ſcilicet ipſi ſaluentur ſicut & ego ſaluatus ſum primæ Corin. 7. Volo omnes hoĩes eſſe ſicut meipſum. Act. 26. Opto apud deum, oẽs qui audiunt, tales fieri qualis & ego ſum. Et in hoc deo conformabatur qui vt dicit. 1. Ti. 2. Vult omnes hoĩes ſaluos fieri. Nec ſola voluntas eſt in ſalutem eorum. ſed etiam volũtas & effectus, vñ ſubdit. ET OBSECRATIO .ſ. mea. FIT AD deum pro illis in ſalutem) .1. Reg. 12. Abſit a me hoc peccatũ in dño, vt ceſſem orare pro vobis. Iac. vlti. Orate p inuicem vt ſaluemini. Et ex hoc patet ꝙ ſit orandũ pro infidelibus vt ſaluentur: qa & ipſa fides eſt donum dei. Ephe. 2. Gratia ſaluati eſtis per fidem & non ex vobis: dei enim donum eſt.

Deinde cũ dicit. TESTIMONIVM enim &c.) Aſſignat cãm ſuę miſerationis. quia .ſ. nõ ex certa malitia ſed ex ignorantia peccabãt. Et circa hoc tria facit. Primo enim ꝓponit eorũ ignorantiã. Scdo oñdit qd ignorabant ibi. IGNORANTES .n. dei &c.) Tertio oſtendit veritatem eorũ quę ignorabant ibi. MOYSES .n. dicit.) Dicit ergo primo. Ideo ſalutem eorum volo & ꝓpter hoc oro miſertus eorum: quia TESTIMONIVM perhibeo de illis, ꝙ ęmulationẽ quidem dei habent) .ſ. quia zelo dei Chriſtum & eius membra perſequuntur. Io. 16. Venit hora in qua omnis qui interficit vos, arbitretur obſequiũ ſe pſtare deo. Et huius rei teſtis eſſe poterat: qa & ipſe aliquando fuerat in ſimili cauſa. Philip. 3. Scdm ęmulationẽ perſecutus ſum eccleſiam dei. SED NON ſcdm ſcientiam.) quia .ſ. eorũ zelus per rectam ſcientiam non ordinatur, dum ignorant veritatem. Eſa. 5. Propterea captiuus ductus eſt populus meus: quia non habuit ſcientiam. 1. Corin. 14 Si quis autem ignorat ignorabitur.

Deinde cum dicit. IGNORANTES .n. &c.) Oſtendit cuius rei ſcientiam nõ haberent. Et primo ꝓponit quod intendit. Scdo manifeſtat ꝓpoſitum ibi. FINIS enim legis Chriſtus &c.) Dicit ergo primo. Recte dico ꝙ non ſcdm ſcientiam. IGNORANTES enim dei iuſtitiam .ſ. qua deus per fidem iuſtificat. ſupra. 3. Iuſtitia autem dei p fidem Ieſu Chriſti. ET QVAERENTES ſtatuere) .i. firmare ſuam .ſ. iuſtitiam, quę conſiſtit in operibus legis quę ſcdm eorum opinionẽ nõ expectabat aliquid a deo: ſed ſolum ex arbitrio operantium erat. Et ideo dicit eorũ eſſe iuſtitiã quaſi humanam & nõ diuinam. ſcdm illud. ſupra. 4. Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt habet gloriam .ſ. apud homines: ſed non apud deum. IVSTITIAE enĩ dei non ſunt ſubiecti) .i. nolunt ſubiici Chriſto per cuius fidem iuſtificantur hoĩes a deo. ps. Nonne deo ſubiecta erit aĩa mea. ſupra. 3. Vt ſubditus fiat omnis mundus deo. Exo. 10. vſquequo non vis ſubiici mihi?

Deinde cum dicit FINIS legis Chriſtus &c.) Manifeſtat quod dixerat .ſ. eos dei iuſtitiam ignorare: & ꝙ ei ſubiici nolunt: cum tamen iuſtitiã legalem ſtatuere velint. Circa quod conſiderandũ eſt ꝙ ſicut etiã Philo. dicunt: intentio cuiuſlibet legiſlatoris eſt, facere hoĩes iuſtos. vnde multo magis lex vetus hoĩbus diuinitus data ordinabatur ad faciendum hoĩes iuſtos. Hãc tamẽ iuſtitiam lex p ſemetipſum facere nõ poterat: quia neminem ad perfectũ adduxit lex vt dicitur Heb. 7. ſed ordinat homines in Chriſtũ quem ꝓmittebat & pfigurabat. Gal. 3. Lex pedagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur: & hoc eſt qd dicit. CHRISTVS enĩ eſt finis legis) ad quẽ .ſ. tota lex ordinatur. ps. Omnis cõſummationis vidi finẽ. Finis inq̃ ad iuſtitiã: vt .ſ. hoĩes p Chriſtum, iuſtitiã conſequantur: quã lex intendebat. ſupra. 8. Quod impoſſibile erat legi, mittẽs deus filium damnauit pctm in carne: vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et hoc dico OMNI credenti) quia p fidem ſuos iuſtificat. Io. 1. Dedit eis poteſtatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius.

Deinde cum dicit. MOYSES .n.) Probat veritatẽ eum quæ Iudæi ignorabant .ſ. ꝙ iuſtitia dei ſit perfectior ꝙ̃ iuſtitia legis. Et hoc authoritate ipſius Moyſis veteris legiſlatoris. Primo ergo per eius verba oſtendit conditionem iuſtitię legalis. Secundo cõditionem iuſtitię fidei ibi. QVAE AVTEM ex fide eſt &c.) Dicit ergo primo. Recte diſtinxi iuſtitiam humanam a iuſtitia dei. MOYSES enim ſcripſit.) Leui. 18. QVONIAM homo qui fecerit iuſtitiam, quæ ex lege eſt viuet in ea.) vbi ſic littera noſtra habet. Cuſtodite leges meas, atq; iudicia, quę faciẽs homo viuet in eis. Et Eze. 20. Iudicia mea proiecerũt quæ faciens homo viuet in eis: quia .ſ. hoc commoditatis conſequebatur homo per legis obſeruantiam, ne occideretur tanq̃ legis trãſgreſſor. Heb. 10. Irritam quis faciens legẽ Moyſis abſq; vlla miſericordia morietur. Leui. 20. Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur: & ſic de aliis. Poſſumus vlterius dicere ꝙ per legis obſeruationẽ homo ordinatur in vita pręſenti. promittebat enim lex temporalia bona & quędam mandabat quę ad ordinationem carnalis vitę pertinebant. Heb. 9. Iuſtitiis carnis vſq; ad tẽpus correctionis impoſitis. Sed contra videtur eſſe qd dominus dicit. Mat. 19. quærenti quid boni faciam vt habeam ęternam vitam. Reſpondit. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Vnde & ſupra. 5. ſup illud. Lex autem ſubintrauit. dicit quędam glo. Iuſtitia legis ſuo tempore cuſtodita, nõ ſolum bona temporalia: ſed & vitam conferebat ęternam. ſed hęc intelligenda ſunt ſecundum ſpiritualem ſenſum legis, quę pertinet ad fidem Chriſti. Sed quod hic dicitur refertur ad interiorem legis ſenſum: ſecundum quem lex de vita æterna mentionem non faciebat.

Deinde cum dicit. QVAE AVTEM ex fide eſt iuſtitia &c. Inducit authoritatem Moyſi de iuſtitia fidei. Et primo Moyſes oſtendit certitudinem fidei, quę debet eſſe in corde hominis. Secundo fidei effectum ibi. SED QVID dicit ſcriptura &c.) Dicit ergo primo non ſolum loquitur Moyſes de iuſtitia legis: ſed etiam ipſe ſic dicit de iuſtitia quę ẽ ex fide. QVAE AVTEM ex fide eſt iuſtitia ſic dicit) .i. ſic loquitur in corde hominis. NE DIXERIS in corde tuo) .ſ. dubitando. QVIS aſcendit in cœlum.) quaſi hoc impoſſibile reputans. ſicut & Prouerb. 30. quæritur. Quis aſcẽdit in cœlum atq; deſcendit: quia .ſ. hoc tenere quaſi impoſſibile, eſt DEDVCERE Chriſtum a cœlo) .i. aſſerere ꝙ Chriſtus nõ ſit in cœlo cõtra id quod dicitur Ioan. 3 Nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcẽdit de cœlo filius hominis qui eſt in cœlo. Ephe. 4. Qui deſcẽdit ipſe eſt & qui aſcẽdit ſuper oẽs cœlos. AVT) etiam ne dixeris QVIS deſcendit in abyſſum) .i. in infernũ quaſi reputans hoc eſſe impoſſibile. HOC) enim negare eſt REVOCARE Chriſtum ex mortuis) .ſ. negare eum nõ eſſe mortuũ. ipſe .n. moriens in abyſſum deſcẽdit. Eccle. 24. Penetrabo inferiores partes terræ. Et ſecũdum hoc ꝓhibet dubitari de duobus articulis fidei Chriſti .ſ. de eius aſcenſione & de eius morte & deſcenſu ad inferos quorum primum pertinet ad maximam Chriſti exaltationem. Secundum ad maximam eius humiliationem. Poteſt autem & aliter exponi vt dicatur nobis certitudo duorum articulorum. Primo quidem incarnationis qua de cœlis ad terram deſcendit: vt ſit ſenſus. NE DIXERIS in corde tuo qs aſcendit in cœlũ & exponitur ſupplendo id eſt Chriſtum deducere quaſi dicat QVIS aſcendit in cœlũ) ad deducendum Chriſtum ad nos: quod quidem non fuit neceſſarium: quia ipſe propria virtute deſcendit. Secũdo autem reſurrectionis cum ſubdit. Aut etiam NE DIXERIS quis deſcendet in abyſſum.) & ſupplẽdo additur. Hoc eſt Chriſtũ ex mortuis reuocare quaſi dicat illuc deſcendit vt inde poſſet Chriſtum reuocare ſicut ex perſona inſipientium dicitur Sapien. 2. Nõ eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis. Et hic ſenſus congruit verbis Moyſi. dicitur enim Deut. 30. ſecundum litteram noſtram. Mandatum quod ego pręcipio tibi hodie, nõ ſupra te eſt: neq; procul poſitum, neq; in cœlo ſitum vt poſſis dicere. Quis noſtrum valet ad cœlum conſcendere vt deferat illud ad nos. Nec eſt inconueniens ſi quod Moyſes dixit de mandato legis hoc Apoſtolus attribuit Chriſto: quia Chriſtus eſt verbum dei in quo ſunt omnia dei mandata. Sic ergo intelligendum eſt quod dixit. Quis aſcendet in cœlum .i. Chriſtum deducere. Ac ſi dicat. Quis poteſt in

De aſcenſu Chriſti ad cęlos & deſcenſu ad inferos non licet dubitare.

cœlum conſcendere vt verbũ dei inde deferat ad nos.
Et idem eſt dicendum in alio quod ſequitur.
Deindecũ dicit. SED QVID dicit ſcriptura &c.)
Oſtendit fructũ fidei per eiuſdẽ authoritatẽ. Et prio
propoñit authoritatẽ. Scdo expoñit eã ibi. HOC EST
verbum fidei &c.) Tertio ꝓbat expoſitionem eſſe cõue
nientem ibi. corde.n.credit̃ &c.) Dicit ergo primo. Sed
quid dicit ſcriptura? Hoc inq̃. PROPE eſt verbũ in
ore tuo & in corde tuo.) Sic.n.poſt ꝑmiſſa verba Deu.
ſequit̃. Iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo.q.d. Nõ ſol/
liciteris ꝙ tibi deſit verbũ fidei iuſtificantis, ꝓpter hoc
ꝙ Chriſtus eſt in cœlo ſcdm naturã diuinam aut ꝙ de
ſcendit in infernum ꝓpter mortẽ humanitatis: qa ip/
ſe deſcendẽs de cœlo & reſurgens ab inferis impreſſit
verbum fidei in ore tuo & in corde tuo. Vnde quod di
cit PROPE eſt) poteſt referri ad hoc ꝙ verbũ dei ſu/
mus adepti p Chriſtum incarnatũ & reſurgentẽ Heb.
2. Quę cum initiũ accepiſſet enarrari per dñm. Iere.1.
Ecce dedi verba mea in ore tuo. Vel ſcdm glo. ꝙ DI/
CIT prope) referendũ eſt ad vtilitatẽ ſcdm quod di/
cimos ꝓpe apud nos eſſe quod nobis eſt cõmodum &
vtile. Verbo.n. dei cor noſtrum mundatur. Io.15. Iam
vos mũdi eſtis ꝓpter ſermonẽ quẽ locutus ſum vobis.
Vel poteſt referri ad hoc ꝙ verba fidei & ſi ſint ſupra
rõnem. Eccle.3. Plurima ſupra ſenſum hominis mon/
ſtrata ſunt tibi. non tamẽ ſunt contra rationem quia
veritas nõ poteſt eſſe veritati cõtraria. ps. Teſtimonia
tua domine credibilia facta ſunt nimis.
Deinde cum dicit HOC EST verbũ &c.) Exponit
authoritatẽ ꝑdictã. Et primo oſtendit qđ ſit illud ver/
bum de quo Moyſes loquit̃ dicẽs. HOC EST verbũ
fidei quod ꝑdicamus). 2. Ti.4. Prędica verbum Ie.23.
Qui habet ſermonẽ meum loquat̃ ſermonẽ vere. Se/
cundo exponit quõ hoc verbum eſt in ore per cõfeſſio
nem & in corde p fidem. Et hoc eſt quod ſubdit ꝙ SI
CONFITEARIS in ore tuo dñm Ieſum Chriſtũ) .ſ.
recognoſcẽs eum dñm ſubiiciendo ſibi tuũ affectũ ſe/
cundum quod dr̃. 1. Corin.12. Nemo poteſt dicere dñs
Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Et iterum. SI CREDIDE
RIS in corde tuo) .ſ. fide formata, quæ per dilectio/
nem operatur. vt dicitur Act.2. QVOD deus excita
uit illũ a mortuis) ps. Tu autem dñe miſerere mei &
reſuſcita me: quia vt dr̃. 1. Corin. vlti. Reſurrexit ex vir
tute dei quę eſt cõmunis ſibi & patri. SALVVS eris)
.ſ. ſalute ęterna de qua dr̃ Eſa.45. Saluatus eſt Iſrael in
dño ſalute ęterna. Quod autem dicit. DOMINVM
Ieſum) ad myſterium incarnationis refertur. Quod
autem ſequitur CHRISTVM) manifeſte ad reſurre
ctionem refertur. de quibus duobus articulis ſupra
fecerat mentionem.

Corde enim creditur ad iuſtitiam; ore autem
Eſa.28. confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim ſcriptura: †
2. Corin.8. Omnis qui fidit illi; non pudefiet. Non.n.eſt di/
Iohel.2. ſtinctio vel Iudæi; vel Græci. † Nam idẽ dñs
Act.2. omnium: diues in oẽs inuocantes ſe. † Quiſ/
quis enim inuocauerit nomen domini: ſaluus
erit. Quomodo igitur inuocabunt eum: in quẽ
non crediderunt? Quomodo autem credent ei:
de quo non audierunt? Quomodo autem au/
dient abſq; prædicante? Quomodo autem præ
Eſa.52. dicabunt; niſi miſſi fuerint? Sicut ſcriptum eſt: †
Naum.1. Quam ſpecioſi pedes annunciantium pacem:
annuntiantium bona. At non oẽs obedierunt
Eſa.53. euangelio. Eſaias enim dicit. † Dñe: quis credi
Ioan.12. dit ſermonibus noſtris? Ergo fides ex auditu ẽ:
auditus autem per verbum dei.

Corde enim creditur ad iuſtitiam; ore autẽ
confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim ſcriptura.
Omnis qui credit in illũ non cõfundetur. Non
enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Nam idem
dominus omnium diues in omnes qui inuo/
cant illum. Omnis enim quicũq; inuocauerit
nomen domini ſaluus erit. Quomodo ergo in
uocabunt, in quem non crediderunt? Quomo
do credent ei quem non audierunt? Quomo/
do autem audient ſine prædicante? Quomodo
vero prædicabunt niſi mittantur? ſicut ſcriptum
eſt. Quam ſpecioſi pedes euangelizantium bo/
na. Sed non omnes obediunt euangelio. Eſaias
enim dicit. Domine quis credidit auditui no/
ſtro? Ergo fides ex auditu: auditus autem per
verbum Chriſti. Lec. II.

PRAEMISERAT Apoſtolus exponendo verbũ
Moyſi ꝙ cõfeſſio oris & fides cordis operant̃ ſalutẽ. ꝓ/
ponens hoc cauſa exẽpli in duobus articulis. hic pro/
bat quod dixerat in vniuerſali. Et circa hoc tria facit.
Primo oſtendit ꝙ per fidem & confeſſionem homo cõ
ſequitur ſalutem. Secũdo poñit ſalutis originem ibi.
QVOMODO ergo inuocabunt &c.) Tertio infert q̃/
dam cõcluſionem ex dictis ibi. ERGO fides ex audi/
tu &c.) Circa primum tria facit. Primo ꝓponit quod
intendit. dicens. RECTE dico ꝙ ſi confitearis ore &
credas corde ſaluus eris.) CORDE enim creditur)
ab homine AD IVSTITIAM) .i. ad hoc vt iuſtitiam
per fidem conſequantur. ſupra.5. Iuſtificati igitur ex
fide. Signãter autẽ dicit. CORDE creditur) .i. volun
tate. Nam cętera quę ad exteriorem dei cultum perti/
nent poteſt homo nolens: ſed credere nõ poteſt niſi vo
lens. Intellectus.n. credentis non determinatur ad aſ/
ſentiendũ veritati ex neceſſitate rationis, ſicut intelle/
ctus ſcientis: ſed ex voluntate, & ideo ſcire nõ pertinet
ad iuſtitiam hominis quę eſt in voluntate: ſed credere
Geñ.15. Credidit Abraham deo & reputatum eſt illi ad
iuſtitiam. Poſtq̃ autẽ homo eſt iuſtificatus per fidem,
oportet ꝙ eius fides p dilectionem operetur ad conſe
quendam ſalutem. Vnde ſubdit. ORE AVTEM cõ/
feſſio fit ad ſalutem) .ſ. ęternam cõſequẽdam. Eſa.51.
Salus autem mea in ſempiternum erit. Eſt autem tri/
plex cõfeſſio neceſſaria ad ſalutem. Primo quidẽ con/ Cõfeſſio neceſſaria ad ſalutẽ ꝓprie iniquitatis bñficiorũ dei & diuinę veritatis.
feſſio ꝓprię iniquitatis. ſcdm illud. ps. Dixi confitebor
aduerſum me iniuſtitiam meam dño. quę eſt cõfeſſio
pœnitentis. Scda confeſſio eſt, per quã homo cõfitetur
dei bonitatem, miſericorditer bñficia præſtantis. ps.
Confitemini domino quoniã bonus. Et hęc eſt confeſ
ſio gratias agentis. Tertia eſt cõfeſſio diuinę veritatis.
Mat.10. Omnis qui confitebitur me corã hominibus
cõfitebor & ego eum coram patre. Et hęc confeſſio eſt
credentis de qua nunc Apoſtolus loquit̃. Hęc autẽ eſt
neceſſaria ad ſalutem pro loco & tẽpore: quãdo.ſ. ex/
poſcit fides alicuius .ſ. a perſecutore fidei vel quando
periclitatur fides aliena. ſicut ꝑcipue ꝑlati debent pręe
dicare fidem ſubditis ſuis. Et ideo baptizati liniuntur
chriſmate in fronte ſigno crucis vt ipſum crucifixum
confiteri non erubeſcãt. ſupra. primo. Non enim eru/
beſco euangelium. Iſta eſt autem & de omnibus vir/
tutum actibus, qui pro loco & tempore ſunt neceſſa/
rii ad ſalutem. Nam præcepta affirmatiua quæ de eis
dantur, obligant ſemper. ſed non ad ſemper. Secundo
ibi. DICIT enim ſcriptura &c.) Probat per authori
tatem dicens. Dicit.n. ſcriptura.ſ. Eſa.28. OMNIS q
credit in illum) fide NON CONFVNDETVR) .ſ. de
ficiens a ſalute Eccle. ſecundo. Qui timetis dominum
credite illi, & non euacuabitur merces veſtra. Litte/
ra vero noſtra habet. QVI crediderit non feſtinet)
vt ſupra dictum eſt. Tertio ibi. NON ENIM eſt di/
ſtinctio & cętera) Probat hoc eſſe vniuerſaliter intel/
ligendum cum Eſaias indefinite hoc proferat. Et
primo proponit quod intendit dicens. ideo dictum
eſt. Omnis qui credit & cętera. NON ENIM eſt di/
ſtinctio) quantum ad hoc IVDAEI & Gręci.) Collo.
3. Vbi

.3. Vbi nõ eſt gentilis & Iudęus circumciſio & pręputiũ
&c. Secũdo probat per rationem quę duplici medio in
nititur: quorum primum tangit dicẽs. NAM IDEM
dominus omnium) ſupra. 3. An Iudęorum deus tan
tum? Nonne & gentium? ps. Rex omnis terrę deus. Et
ideo ad ipſum pertinet prouidere omnium ſaluti. Se/
cundum medium tangit dicens. DIVES in omnes
qui inuocant illum.) Si enim non eſſet tantę bonitatis
ꝙ ſufficeret ad ſatiſfactionem vtriuſq; poſſet putari
ꝙ non omnibus credentibus prouideret. ſed diuitię bo/
nitatis eius & miſericordię indeficientes ſunt. ſupra 2.
An diuitias bonitatis eius contemniris. Ephe. 2. Deus
autem qui diues eſt in miſericordia &c. Tertio probat
idem per authoritatem quæ habetur Ioel. 2. OMNIS
quicunq; innocauerit nomen domini ſaluus erit.) Eſt
autem inuocare. in ſe vocare per affectum & deuotum
cultum. ps. Inuocauit me & ego exaudiam eum.

Deinde cum dicit. QVOMODO ergo inuocabũt
&c.) Ponit ordinem quo quis vocatur in ſalutem quę
eſt ex fide. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit ꝙ ea
quę ſunt poſteriora in hoc ordine ſine priorib' eſſe nõ
poſſunt. Secundo oſtendit ꝙ poſitis prioribus non eſt
neceſſarium poſteriora ponit ibi. SED NON omnes
euangelio obediunt.) Circa primum duo facit. Prio
ponit ordinem eorum quæ requiruntur ad ſalutem.
Secundo confirmat quod ſuppoſuerat per authorita/
tem ibi. SICVT ſcriptum eſt.) Ponit autem primo
quinq; per ordinem, incipiens ab innocatione ad quã
ſecundum authoritatem Prophetę ſequitur ſalus. Di/
cit ergo. QVOMODO ergo inuocabunt in quẽ nõ
crediderunt) .q.d. Sine dubio inuocatio ſalutem face
re non poteſt: niſi fide pręcedente. Pertinet autem in/
uocatio ad confeſſionem oris quę ex fide cordis proce
dit. ps. Credidi propter quod locutus ſum. ſecũdę Cori.
4. Nos credimus propter quod & loquimur. Secundo
a fide aſcendit vel procedit ad auditum dicens. AVT
QVOMODO credent ei, quem non audierunt. Ille
enim homo credere dicitur quæ ſibi ab aliis dicuntur
quę ipſe non videt. Io. 4. Iam non propter tuã loque/
Auditus interior & exterior.
lam credimus. ipſi. n. audiuimus & ſcimus &c. Eſt aũt
duplex auditus. Vnus quidem interior quo quis au/
dit a deo reuelante. ps. Audiam quid loquatur in me
dominus deus. Alius autem auditus eſt, quo aliquis
audit ab homine exterius loquente. Act. 10. Adhuc lo
quente Petro verba hęc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper
omnes qui audiebãt verbum. Primus autem auditus
non cõmuniter pertinet ad omnes: ſed proprie perti/
net ad gratiam prophetię quę eſt gratia gratis data di
ſtincte aliquibus: ſed nõ omnibus. ſecũdum illud pri/
mę Corin. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt. Sed quia tũc
loquit' de deo quod indiſtincte ad omnes pertinere po/
teſt ſecundum illud quod ſupra dixit. non. n. eſt diſtin
ctio. ideo relinquitur ꝙ hoc ſit intelligendum de ſe/
cundo auditu. Et ideo ſubdit. QVOMODO ergo
audient ſine prædicante.) Auditus enim exterior eſt
paſſio quędam audientis quę abſq; actione loquentis
eſſe non poteſt. Vnde & dominus mandauit diſcipulis
Mat. vlti. Euntes in mundum vniuerſum, pdicate euã
gelium omni creaturę. Ea vero quę fidei ſunt prędica/
tores a ſemetipſis non habent: ſed a deo Eſa. 21. Quæ
audiui a domino deo exercituum annunciaui vobis.
primę Corin. 11. Ego enim accepi a domino qd & tra/
didi vobis. Et ideo. 4. ſubdit. QVOMODO vero pdi
Mittuntur a deo immediate vel mediate.
cabunt niſi mittant') .q.d. Non digne. Iere. 23. Nõ mit
tebam eos & ipſi currebant. Mittuntur autem aliqui
a domino dupliciter. Vno modo immediate ab ipſo
deo per inſpirationem internam. Eſa. 48. Et nunc do
minus deus miſit me & ſpiritus eius. Huius aũt miſ/
ſionis ſignum quandoq; quidem eſt ſacrę ſcripturę au
thoritas. Vnde Ioan. baptiſta. cum quæreretur ab eo
quis eſſet authoritatem prophetę induxit dicens. Ego
vox clamantis in deſerto: dirigite viam domini. ſicut
dixit Eſa. ppheta. Vt legit' Ioan. 1. Quandoq; autem ſi
gnum huius miſſionis eſt veritas quæ annunciat'. Vn/
de per cõtrarium dicit' Deut. 18. Quod hoc habebit ſi
gnum, ꝙ in nõie dñi ppheta prędixerit: & nõ euenerit
hoc dñs non eſt locutus. Quãdoq; vero ſignum huius
miſſionis eſt operatio miraculi. Vnde dicitur Exo. 4.

Quod cum dixiſſet Moyſes domino non credent mi/
hi. ſ. illi ad quos mittor: dominus dedit ei poteſtatem
ſigna faciendi. Nec tamen iſta duo vltima ſufficienter
demonſtrant dei miſſionem. pręſertim cũ aliquis an/
nunciat aliquid contra fidem. Dicit'. n. Deut. 13. Si ſur
rexerit in medio tui propheta & prædixerit ſignũ atq;
portentum & euenerit quod locutus eſt & dixerit tibi
eamus & ſequamur deos alienos: non audies verba il/
lius. Alio modo mittuntur aliqui a deo mediante au/
thoritate prelatorum qui gerunt vicem dei. 2. Cor. 8.
Miſimus cum illo fratrem noſtrum cuius laus eſt in
euangelio per omnes eccleſias.

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptum eſt.) Inducit
authoritatem ad hoc vltimum quod dixerat de miſ/
ſione prędicatorum dicens ſicut ſcriptum eſt &c. Eſa.
52. QVAM ſpecioſi pedes euangelizantium pacem
euangelizantium bona. vbi littera noſtra ſic habet.
QVAM pulchri ſupra montes pedes annunciãtis bo
num.) Et ſimiliter habetur Naũ. 1. Ecce ſuper montes
pedes euangelizantis & annunciãtis pacem. In his au/
tem verbis primo cõmendatur prędicatorum pceſſus
cum dicit. Quam ſpecioſi pedes. quod dupliciter põt
intelligi. Vno modo vt per pedes intelligantur eorum Pedes prędicatorum
pceſſus: quia. ſ. ordinate procedunt: non vſurpantes ſi
bi pdicationis officium. Cant. 7. Quam pulchri ſunt
greſſus tui in calciamentis filia principis. Alio modo.
poſſunt intelligi per pedes affectus: qui rectitudinem
habent dum non intentione laudis aut lucri verbum
dei annunciant. ſed propter omnium ſalutem & dei
gloriam Eze. 1. Pedes eorum pedes recti. Secundo tan/
git prędicationis materiam: quę quidẽ eſt duplex. Prę
dicant. n. ea quę ſunt vtilia ad vitam pręſentem quod
deſignat cum dicit. EVANGELIZANTIVM pacem)
. ſ. triplicem. Primo quidem annunciãt pacem quam
Chriſtus fecit inter homines & deum. 2. Corin. 5. Deus
erat in Chriſto mundum recõcilians ſibi. Et poſuit in Pax triplex cũ deo hoib' & ſeipſo.
nobis verbum reconciliationis. ſupra. 5. Pacem habea
mus per Ieſum Chriſtum ad dominum. Secundo an/
nunciãt pacem habendã cum oibus hominibus. Infra
12. Si fieri poteſt quod ex vobis eſt cum oibus homini
bus pacem habẽtes. Tertio annunciant ea per quæ ho
mo põt habere pacem in ſemetipſo. ps. Pax multa di/
ligentibus legem tuam dñe. Et ſub his tribus continẽ
tur omnia quæ in hac vita ſunt vtilia ad ſalutem: vel
q̃tum ad deũ: vel q̃tum ad proximũ: vel q̃tũ ad ſemet/
ipſum. Prędicãt etiã ea q̃ ſperamus habere in alia vita
Et q̃tum ad hoc dicit. EVANGELIZANTIVM bona)
Luc. 12. Super omnia bona ſua conſtituet eum.

Deinde cum dicit. SED NON oẽs obediunt euan
gelio &c.) Oſtendit ex prioribus nõ ſemp ſequi poſte/
riora: licet. n. nõ poſſit eſſe; ꝙ quis credat niſi audiat a
pdicante: non tñ quicunq; audit a pdicante credit. Et
hoc eſt quod ſubdit. SED NON oẽs obediunt euãge
lio) . 1. Theſa. 3. Non n. omnium eſt fides. Hoc autem
dicit. Ideo vt oſtendat' ꝙ verbum exterius loquẽtis nõ
eſt cauſa ſufficiens fidei: niſi cor hominis attrahat' vir/
tute dei loquẽtis. Io. 6. Oĩs qui audiuit a patre meo &
didicit, venit ad me. Et ſic ꝙ hoĩes credũt nõ eſt attribuẽ
dum pdicatoris induſtrię. Per hoc etiã oñditur ꝙ oẽs
Increduli nõ excuſant' a pctõ: ſed illi qui nõ audiũt &
nõ credunt. Io. 15. Si nõ veniſſem & locutus eis nõ fuiſ
ſent pctm̃ nõ haberent. Nũc aũt excuſationem nõ hñt
de pctõ ſuo. Et hoc etiã magis conſonat his quę Apo/
ſtolus poſterius dicet. Secũdo ad hoc inducit authori/
tatem cum ſubdit. Eſa. n. dicit. DOMINE quis credi
dit auditui noſtro.) Quaſi diceret rarus. Eze. 2. Incre/
duli & ſubuerſores ſunt tecum. Mich. 7. Factus ſum ſi/
cut q colligit in autumno racemos vindimię. Quod
quidem Eſaias dixit: pręuidens Iudęorum infidelita/
tem futuram. Eccle. 48. Spiritu magno vidit vltima
&c. Dicit autem AVDITVI NOSTRO) vel propter
id quod a deo audierunt. ſicut dicitur in Abdia. Audi
tum audiuimus a domino & legatos ad gentes miſit.
Vel propter id quod homines ab apoſtolis audiebant
Eze. 33. Audiunt verba tua & nõ faciunt ea.

Deinde cum dicit. ERGO fides ex auditu &c.) In/
fert cõcluſionem ex dictis dicens. Ergo ex quo aliqui
non credunt niſi audierint fides eſt ex auditu. ps. In

auditu auris obediuit mihi. Sed contra videtur eſſe ꝙ fides eſt virtus infuſa diuinitus. Philip. primo. Vobis datum eſt vt in ipſum credatis. Dicendum eſt ergo

A d fidē prio cordis iclinatio & determinatio de credibili reqrit̃

ꝙ ad fidem duo requiruntur. Quorum vnum eſt cordis inclinatio ad credendum: & hoc non eſt ex auditu: ſed ex dono gratiæ. Aliud autem eſt determinatio de credibili: & iſtud eſt ex auditu. Et ideo Cornelius qui habebat cor inclinatū ad credendum: neceſſe habuit vt ad eum mitteretur Petrus, qui ſibi determinaret quid eſſet credendum Act. 10. Ex eo vero quod dixerat. Quomodo audient ſine pdicante & quomodo prędicabunt niſi mittātur: cōcludit. AVDITVS AVTEM) .ſ. credentium eſt. PER VERBVM) prædicatorum: quod eſt verbum CHRISTI.) Vel quia eſt de Chriſto. 1. Cori. 1. Nos prędicamus Chriſtum Ieſum. Vel quia a Chriſto habent ꝙ mittunt̃. 1. Corin. 11. Ego enim accepi a domino quod & tradidi vobis.

Sed dico, an nō audierunt? At qui † in omnem terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terrarum verba illorum. Sed dico: nunquid non cognouit Iſrael? Primus Moyſes dicit. †

Pſal. 18. Deut. 32.

Ego ad æmulationem prouocabo vos per gentem quæ non eſt gens: per gentem ſtultam ad iram cōmouebo vos. Eſaias autem poſt hunc audet ac dicit. † Inuentus fui his: qui nō quærebant: cōſpicuus factus ſum his: qui de me nō interrogabant. Aduerſus Iſrael autem dicit. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

Iſa. 65.

Sed dico. Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terre verba eorum. Sed dico. Nunquid Iſrael non cognouit? Primus Moyſes dicit. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem inſipientem: in iram vos mittam. Eſaias autem audet & dicit. Inuentus ſum a non quærentibus me. Palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem dicit. Tota die expādi manus meas ad populū nō credentē: ſed cōtradicentē mihi. Lec. III.

POSTQVAM Oſtendit Iudęorū caſum eſſe miſerandum: quia ex ignorātia peccauerunt: hic oſtēdit ꝙ eorum talis caſus nō eſt excuſabilis ex toto: quia eorum ignorantia nō fuit inuincibilis vel ex neceſſitate exiſtens: ſed quodā modo voluntaria. Et hoc quidem oſtendit dupliciter. Primo quidem p hoc ꝙ audierūt ex doctrina apoſtolorum. Secūdo per hoc ꝙ cognouerunt ex doctrina legis & prophetaꝝ. ibi. SED DICO Nunquid Iſrael nō cognouit &c.) Circa primū duo facit. Primo ꝓponit quęſtionem dicens. Dictum eſt ꝙ fides eſt ex auditu, & nō poſſunt hoīes credere ei quem non audierunt. DICO ERGO. Nunquid nō audierunt? vt .ſ. p hoc poſſint excuſari totaliter ab incredulitate? ſecundū illud Ioan. 15. Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem peccatū non haberent. Secūdo ad quęſtionem rńdet interimendo per authoritatem pſi. dicentis. IN OMNEM terram exiuit ſonus eorum) .ſ. apoſtolorum. i. fama eorū exiuit in omnem terram non ſolum Iudęorum, ſed etiam omnium gentium. Iob. 28. Perditio & mors dixerunt: auribus noſtris audiuimus famam eius .ſ. ſapientię per apoſtolos prędicare. Et dominus eis pręceperat. Matth. vlti. Euntes in mundum vniuerſum prędicate euangeliū omni creaturę. ET VERBA EORVM) .ſ. diſtincta eorum doctrina exiuerunt IN FINES orbis terrę.) Ad litterā vſq; ad fines mundi. Eſa. 24. A finibus terrę laudes audiuimus gloriam iuſti. Et. 49. Dedi te in lucem gentiū vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terrę. Et eſt notandum ꝙ ſecundum Aug. hęc verba nondum erant cōpleta quando Apoſtolus talia loquebatur: ſed præuidebat ea eſſe complenda. Et ideo vtitur præterito pro futuro propter certitudinem diuinę pręordinationis: ſicut etiam Dauid cuius verba aſſumit Apoſtolus manifeſte vtebatur pręterito pro futuro. Et hoc ideo dicit Augu. quia adhuc tempore ſuo dicit fuiſſe quaſdā gentes in Africę partibus: quibus non erat fides Chriſti prędicata. Chryſoſtomus autem ſuper Mat. ecōtrario dicit hoc quod hic dr̃ cōplerū fuiſſe tempore Apoſtolorum. Exponens ſic quod habet̃ Matth. 24. Et prędicabitur hoc euangelium regni in vniuerſo orbe: & tunc veniet cōſumatio. i. deſtructio Hieruſalem. Verūque autem eſt aliqualiter verum. Tempore enim apoſtolorum ad omnes gentes etiam vſq; ad fines mundi peruenit aliqua fama de prędicatione apoſtolorum p ipſos apoſtolos vel diſcipulos eorum. Mattheus enim prædicauit in Æthiopia. Thomas in india. Petrus & Paulus in occidente. Et hoc eſt ꝙ Chryſoſtomus dicere intendit. Non tamen ſic fuit impletum tēpore apoſtolorum, ꝙ in omnibus gentibus eccleſia ędificaretur quod tamen eſt implendum ante finem mūdi: vt Augu. dicit ad Heſicium. Magis tamen pręſenti intentioni apoſtoli congruit expoſitio Chryſoſtomi q̄ Auguſtini. Nulla enim ratio ceſſet auferendi excuſationem infidelibus per hoc ꝙ in futurum erāt audituri. Per hoc tamen non habetur ꝙ ad ſingulos homines fama prædicationis apoſtolicæ peruenerit: licet peruenerit ad omnes gentes. Nunquid ergo illi ad quos non peruenit, vt pote ſi fuerūt nutriti in ſyluis, excuſationem habent de peccato infidelitatis. Ad hoc dicendum eſt ꝙ ſecundum ſententiam domini. quæ habetur Io. 15. Illi qui loquentem dominum per ſe, vel per eius diſcipulos, non audierunt excuſationem habent de peccato infidelitatis: non tamen beneficium dei cōſequent̃ vt .ſ. iuſtificentur ab aliis peccatis: vel quę naſcendo cōtraxerunt: vel male viuendo addiderunt: & pro his merito damnantur. Si qui tamen eorum feciſſent qđ in ſe eſt: dominus eis ſecundum ſuam miſericordiam ꝓuidiſſet mittendo eis prędicatorem fidei ſicut Petrū Cornelio. Act. 10. Et Paulum Macedonibus vt habetur Act. 16. Sed tamen hoc ipſum quod aliqui faciunt qđ in ſe eſt conuertendo ſe .ſ. ad deum, ex deo eſt mouente corda ipſorum ad bonum. Treń. 5. Conuerte nos domine ad te & conuertemur.

Deinde cum dicit SED DICO. Nunquid Iſrael &c.) Oſtendit eos eſſe inexcuſabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege & prophetis. Et primo mouet quęſtionem dicens. SED DICO) adhuc inquirendo. NVNQVID Iſrael) .i. populus Iudæorum. NON COGNOVIT) ea quę pertinent ad myſterium Chriſti & ad vocationem gētium & caſum Iudæorum plane cognouit ſupra. 2. Inſtructus per legem pſ. Non fecit taliter omni nationi. Bar. 4. Beati ſumus o Iſrael quoniam quæ placita ſunt deo manifeſta ſunt nobis. Secundo determinat motam quæſtionem cum dicit. PRIMVS Moyſes dixit) qui eſt legiſlator. quod nō eſt

ſic intelligendum per hoc quod inducit. primus quaſi fuerint duo Moyſes. Quorum primus hoc dixit: ſed quia Moyſes fuit primus. i. præcipuus inter doctores Iudęorum. Deut. vltimo. Non ſurrexit vltra propheta in Iſrael ſicut Moyſes. Vel primus fuit in ordine talia dicendi: quia ipſe primus inter alios hoc dixit. Deut. 32. EGO AD ęmulationem vos adducam in non gētem: in gentem inſipientem in iram vos mittam.) Vbi littera noſtra habet. Ego prouocabo eos in eo qui nō eſt populus & in gente ſtulta irritabo eos. Vbi duplex eſt diſtinctio attendenda. Primo quidem ex parte gentilitatis quam vocat non gentem, quaſi non dignam vocari gentē: eo ꝙ nō erat adunata in cultu vnius dei. Eccle. 50. Tertia non eſt gens quam oderim. Eandem autem gentilitatem vocat gentem inſipientē: & ſi aliqualiter gens dici poſſet ſecūdum ꝙ adunatur & gubernat̃ lege humana: dr̃ tń inſipiēs quaſi priuata vera ſapiētia q̄ in cognitiōe & cultu dei cōſiſtit. Ephe. 4. Sicut & gētes ambulāt in vanitate ſenſus ſui tenebris obſcuratum habētes intellectum alienati a vita dei. Et ſi referẽ ad gentilitatem ſecundū ſtatū ante cōuerſionē.

Primus qđ

Poſſunt

Pñt hęc ẽt attribui gẽtilitati poſt cõuerſionẽ quę dicit̃
nõ gens.i.nõ gentiľr viuẽs:ſicut Apl's dicit ibidẽ. Iam
non amplius ambuletis ſicut & gentes. Dicit̃ etiã gen
tilitas cõuerſa gens inſipiens ſecundũ opinionẽ infide
lium.priç Corin.3. Si quis inter vos ſapiens videt̃ eſſe
ſtultus fiat vt ſit ſapiens. Secũda differentia attendit̃
q̃tum ad hoc ꝙ primo ponit ęmulationem.ſ.inuidiæ
qua Iudęi inuidebant gẽtilibus cõuerſis.Gal.4. Æmu/
lantur vos nõ bene. Secundo ponit iram qua contra
eos iraſcuntur.ps.Obſeruabit peccator iuſtum & ſtri
debit &c.Et hęc duo cõgrue cõiunguntur:quia ex in/
uidia cauſatur ira.vnde Iob.5.dicit̃. Virum ſtultũ in/
terficit iracundia & paruulum occidit inuidia. Dicit̃
autem deus in ęmulationem inducere & in iram mit
tere non quidẽ in eis cauſando malitiam:ſed ſubtra/
hendo gratiã vel potius faciendo cõuerſionem gẽtiũ:
vnde Iudęi occaſionem irę & inuidię ſumunt. Secũdo
oſtendit eos cognouiſſe per doctrinã ꝓphetaꝝ & indu
cit Eſaiam. Primo quidẽ ꝓnunciantem cõuerſionem
gentium dicens. ESAIAS autem audet & dicit).i.
audacter Iudęis veritatem annunciat: q̃uis ei pericu/
lum mortis immineret.Iob.39. Audacter in occurſũ
pergit armatis,& dicit Iſa.64. INVENTVS SVM) a
gentibus NON quęrẽtibus me palam apparui his q
me non interrogabant.) Vbi littera noſtra ſic habet.
Quęſierunt me qui ante non interrogabant.inuene/
runt qui non inquiſierunt me. In his autem verbis pri
mo deſignat cõuerſionem gentium dicens. INVEN/
TVS ſum a gentibus nõ quęrentibus me. Et ideo ꝑ/
ter merita & intentionem gẽtilium oſtenditur fuiſſe
eorum conuerſio.Infra.15.Gentes autẽ ſuper miſeri/
cordia honorate deum.De hac autẽ inuentione dicit̃
Mat.13.Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcon
dito in agro,quem qui inuenit abſcõdit &c. Secundo
oſtendit cauſam & modum cõuerſionis eorum. Cãm
quidem:quia nõ a caſu factum eſt vt inuenirẽt quod
non quęrebant:ſed ex gratia eius qui eis voluit appa/
rere quod deſignatur in hoc quod dicit. APPARVI.)
Tit.2. Apparuit gratia ſaluatoris noſtri dei omnibus
hominibus.Modum autem:quia nõ apparuit Chriſt'
gentilibus in ęnigmatibus & figuris legis: ſed in mani
feſta veritate.Vnde dicit palam.Io.16.Ecce palam lo/
queris & ꝓuerbium nullum dicis.Palam inquit appa
rui eis.ſ. gentilibus qui me non interrogabant.i. qui
meam doctrinam nõ quęrebant.Eſa.45. Rogant deũ
non ſaluantẽ. Secundo oſtendit ꝙ Eſaias ꝓnunciauit
incredulitatem Iudęorum dicens. AD ISRAEL AV
TEM).i.cõtra Iſrael. DICIT.) Iſa.65. TOTA DIE
expãdi manus meas ad populũ nõ credentẽ:ſed cõtra
dicentẽ mihi.) Vbi nr̃a littera ſic habet.Expãdi manus
meas ad populum incredulũ, qui gradit̃ in via nõ bo
na,poſt cogitationes ſuas, populus qui ad iracundiã
prouocat me.Quod autem dicit. EXPANDI man'
In cruce — meas.) Poteſt vno modo intelligi de expanſione ma/
nuum in cruce:quæ quidem dicit̃ fuiſſe in cruce tota
die.i.principali pte totius diei.ſ.ab hora ſexta vſq; ad
veſperas.Mat.27.Et q̃uis eo expandẽte manus in cru/
ce ſol ſit obſcuratus,petræ ſciſſę,monumenta aperta:
Iudęi tamen in ſua incredulitate permanſerunt eum
blaſphemãtes.vt dicit̃.Mat.27.Vnde ſubdit. AD PO
PVLVM non credentem : ſed contradicentem mihi.)
Heb.12.Recogitate eum qui talem ſuſtinuit a peccato
ribus aduerſus ſemetipſum cõtradictionem. Alio mo
do poteſt referri ad extenſionem manus dei in mira/
culis faciendis. Act.4. In eo ꝙ manum tuam exten/
dis ad ſanitates & ſigna & prodigia fieri per nomẽ ſan
ctum filii tui Ieſu: vt ſit ſenſus TOTA DIE).i. toto
tempore prędicationis meę expandi manus meas,mi
racula faciendo,ad populum nõ credentẽ etiam mi/
raculis viſis.Io.15.Si opa non feciſſem.quę nemo alius
fecit peccatũ nõ haberent. SED cõtradicentem mi/
hi).i.meis miraculis detrahentẽ. ſecundũ illud Mat.
12.In beelzebub principe dęmoniorũ eiicit dęmonia.
Oſeę.4.Populus tuus ſicut ii qui cõtradicunt ſacerdo
ti. Tertio poteſt intelligi de extenſione manus dei ad
Ad beneficia — beneficia illi populo exhibita.ſecũdum illud Prouer.1
Extendi manum meam & nõ fuit qui aſpiceret:vt ſit
ſenſus. TOTA DIE).i.toto tempore legis & ꝓphe/
tarũ EXPANDI manus meas ad(dandũ bñficia AD
POPVLVM nõ credentem: ſed cõtradicentem mihi)
Deu.31.Semp cõtẽtioſe egiſtis cõtra dñm. Ca.XI.

DIco igitur: non repulit deus populũ
ſuum? Abſit: Nam & ego Iſraelita
ſum:ex ſemine Abrahe:tribus Ben/
iamin. Non repulit deus populum
ſuum: quem ante agnouerat. An neſcitis de
Helia quid dicat ſcriptura? Quomodo interpel
lat apud deum aduerſus Iſrael:dicens. † Do/ 3.Reg.19.
mine prophetas tuos occiderunt: & altaria tua
ſubruerunt:& ego relictus ſui ſolus:& inſidian Ibidem.
tur vitæ meæ. † Sed quid dicit ei diuinum re/
ſponſum? Reliqui mihi ipſi ſeptem milia viro/
rum: qui non inflexerunt genu imagini Baal.
Sic igitur & in hoc tempore reliquiæ ſecundum
electionem gratiæ fuerunt. Quod ſi per gratiã
non iam ex operibus. Quandoquidem gratia
iam non eſt gratia.Sin ex operibus:non iam eſt
gratia.Quando quidẽ opus:iam non eſt opus.
Quid igitur? Quod quærit Iſrael:hoc non aſſe
quutus eſt: ſed electio conſequuta eſt: reliqui
vero excæcati ſunt. Quemadmodum ſcriptum
eſt. † Dedit eis deus ſpiritum compunctionis Eſa.6. 18.
oculos vt non videant:& aures vt non audiant: 4. 8.
vſq; ad hodiernũ diem. Et Dauid dicit. † Ver Ma.K.L.
tatur menſa illorum in laqueum: & in captio/ Io.12.12. Act.28. Pſal.68.
nem:& in offendiculũ:& in retaliationem ipſis.
Obtenebrentur oculi eorum:vt non videant:&
tergum illorum ſemper incurua.

DIco ergo nunquid repulit dominus
deus populum ſuum? Abſit. Nam
& ego Iſraelita ſum ex ſemine Abra
ham:de tribu Beniamin.Non repu
lit deus plebem ſuam quam præſci
uit. An neſcitis: in Helia quid dicit ſcriptura?
Quemadmodum interpellat deum aduerſum
Iſrael? Domine prophetas tuos occiderunt, alta
ria tua ſuffoderunt: & ego relictus ſum ſolus:
& quærunt animam meam. Sed quid dicit illi
diuinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem mi/
lia virorum, qui non curuauerunt genua ante
Baal. Sic ergo in hoc tempore, reliquiæ ſecun/
dum electionem gratiæ dei ſaluæ factæ ſunt.
Si autem gratia; iam non ex operibus. Alioqui
gratia iam nõ ẽ gratia. Quid ergo? Quod quæ/
rebat Iſrael hoc non eſt conſequutus,electio au
tem conſecuta eſt:cæteri vero excæcati ſunt: ſi/
cut ſcriptum eſt.Dedit illis deus ſpiritum com/
punctionis:oculos vt nõ videant,& aures vt nõ
audiant:vſq; in hodiernum diem.Et Dauid di/
cit. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum,
& in captionem,& in ſcandalum,& in retribu/
tionem illis.Obſcurentur oculi eorũ ne videãt,
& dorſum eorum ſemper incurua.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit Iudęorū caſum eſſe miſerādum: nō tamen totaliter excuſabilē: hic oſtēdit caſum Iudęorum nō eſſe vniuerſalē. Et primo mouet quęſtionē. Secūdo ſoluit ibi. ABSIT &c. Tertio infert cōcluſionē ibi. QVID ergo &c.) Dicit ergo primo. DICO) ad hęc inquirēdo. NVNQVID deus repulit totaliter populū ſuū) .ſ. Iudęorū: q̄a vocat eum nō credentē: ſed cōtradicentem. Et hoc pſalmiſta etiā inq̄rit dicēs. Vt qd deus repuliſti in finē. Treñ. 2. Repulit dñs altare ſuum.

Deinde cum dicit. ABSIT &c.) Soluit quæſtionē oſtendēs q̄ deus nō totaliter repulit populū Iudęorū Et hoc eſt q̄ dicit. ABSIT.) vt .ſ. populus Iudęorum ſit totaliter repulſus. Et hoc quidē primo ꝓbat q̄tum ad perſonā ſuam dicēs. NAM & ego) .ſ. in fide Chriſti exiſtens ISRAELITA SVM) .ſ. gente ſcd̄ę Corin. 11. Iſraelitę ſunt & ego. Et quia in populo Iſrael erant aliq̄ ꝓſelyti: qui nō deſcenderunt ſcd̄m carnem ex patriarchis. Secūdo hoc de ſe excludit ſubdens. EX SEMINE Abrahę.) ſcd̄ę Corin. 11. Semen Abrahę ſunt & ego. Erant autē in populo Iudęorū tribus diſtinctę ſecundum filios Iacob: quorū quidā fuerunt filii ancillarum: quidā vxorꝫ. Ioſeph autē & Beniamin filii Rachel ꝑdilectę vxoris. Vnde ſuam excellentiā in populo Iudęorum oſtendens dicit. EX TRIBV Beniamin.) Phil. 3. Ex genere Iſrael de tribu Beniamin. Vnde & de eo exponit̄ a quibuſdā qd̄ legit̄ Geñ. penul. Beniamin lupus rapax mane comedet ꝑdam & veſpere diuidet ſpolia. Scd̄a ibi. NON REPVLIT &c.) Oſtēdit populum illum nō eſſe repulſum a deo, etiā q̄tum ad multos electos ſuos. Et primo ꝓponit qd̄ intendit. Secūdo inducit ſimilitudinē ibi. SIC ERGO & in hoc tēpore &c.) Dicit ergo primo. Nō ſolum ego nō ſum repulſus: ſed DEVS NON repulit plebē ſuam totā quam preſciuit) .i. prędeſtinauit. Supra. 8. Quos præſciuit hos & prędeſtinauit. ꝑs. Non repellet dñs plebē ſuam. Quod Apoſtolus hic exponit q̄tum ad ꝑdeſtinatos.

Deinde cum dicit. AN NESCITIS &c.) Inducit ſimilitudinem de his quę cōtigerunt tēpore Helię quādo etiā totus populus videbat̄ a cultu vnius dei aberraſſe. Vbi primo ponit interpellationē Helię. Scd̄o rñſionem dñi ibi. SED QVID dicit ſcriptura diuina &c.) Dicit ergo primo. AN NESCITIS quid ſcriptura) ſacra DICAT in Helia) .i. de Helia. 3. Reg. 19. Vel in Helia .i. libro de Helia ſcripto. Totus .n. liber Regū eſt principaliter ſcriptus ad notificandū dicta & facta prophetarū. Vnde & inter libros ꝓpheticos cōputatur vt Hiero. dicit in ꝓlo. libri Regū quēadmodum .ſ. ipſe Helias interpellat deū aduerſus Iſrael. Cōtra id quod videt̄ eſſe verbū Samuelis dicentis. primo Reg. 12. Abſit hoc peccatum a me in dño vt ceſſem orare pro vobis. Multo ergo minus eſt cōtra populum interpellandū. Sed intelligendū eſt q̄ ꝓphetę cōtra populū aliquē interpellant tripliciter. Vno modo cōformando voluntatem ſuam volūtati diuinę eis reuelatę: ſicut & in ꝑs. dicit̄. Letabitur iuſtus cum viderit vindictā. Alio mō interpellando cōtra regnū peccati: vt .ſ. non hoies: ſed peccata hoſum deſtruant̄. Tertio modo interpellatio vel oratio eſt interꝑtāda per modū denuntiationis. ſecundū illud Hiere. 17. Confundant̄ qui me ꝑſequunt̄ .i. cōfundent̄. Duo autem in hac ſua interpellatione cōtra eos allegat. Primo quidē impietatē quā cōmiſerant cōtra cultum dei. Vno quidem modo perſequendo miniſtros eius. qd tangit dicens. DOMINE prophetas tuos occiderunt) .3. Reg. 18. Nunqd̄ nō indicatum eſt tibi domino meo, qd fecerim cum interficeret Iezabel ꝓphetas dñi. Act. 7. Quē ꝓphetarum nō ſunt ꝑſecuti patres veſtri. Alio modo q̄tum ad loca deo ſanctificata. ſecundū illud ꝑs. Incenderunt igni ſanctuarium tuum. Et q̄tum ad hoc dicit. ALTARIA tua ſuffoderunt.) Vnde notandum eſt q̄ Deut. 12. Dominus mādauit dicens. Ad locum quē elegerit dñs deus veſter de cunctis tribubus veſtris vt ponat nomen ſuū ibi & habitet in eo, venietis & offeretis in illo loco holocauſta & victimas veſtras. Tamē ante ędificationem templi pmittebat̄ populus, vt in diuerſis locis altaria cōſtrueret ad cultū diuinū: quod quia erat cōtra legē ędificato iam templo Ezechias rex piiſſimus oīa huiuſmodi altaria deſtrui fecit. Et hoc eſt qd dr̄. 4. Reg. 18. Nōne iſte eſt Ezechias: qui abſtulit excelſa & altaria & ꝑcepit Iudę & Hieruſalem. ante altare hoc adorabitis in Hieruſalem. quod ergo Ezechias fecit ex pietate hoc fecit Achab & Iezabel ex impietate volentes cultū dei totaliter extirpare. Tertio allegat cōtra eos impietatem quā facere intēdebāt dicens. AT RELICTVS ſum ego ſolus) .ſ. in cultu vnius dei. Quod quidē dixit Helias: eo q̄ alii nō ita aperte manifeſtabant ſe eſſe dei cultores. Dicitur .n. de eo Eccle. 48. Surrexit Helias ꝓpheta quaſi ignis: & verbum illius quaſi facula ardebat. ET QVAERVNT animam meā.) .ſ. vt auferāt eam. Miſerat .n. Iezabel ad Heliam. tertii Reg. 19. dicēs Hæc mihi faciāt dii & hęc addant niſi hac hora cras poſuero aīam ſuam: ſicut animā vnius ex illis .ſ. prophetis Baal quos occiderat Helias.

Deinde cum dicit. SED QVID dicit &c.) Ponit diuinum reſpōſum dicēs. SED QVID DICIT) ſcriptura ibidem .ſ. dixiſſe illi .ſ. Helię RESPONSVM diuinum.) Hoc inq̄ quod ſequit̄. RELIQVI mihi) .i. in cultu meo nō permittendo eos cadere in peccatum SEPTEM milia virorum.) Ponitur certū pro incerto ꝓpter ꝑfectionē ſeptēnarii, & millenarii. QVI NON curuauerūt genua ante Baal) .i. qui cultum dei non deſeruerunt. Iſa. 43. Omnē qui inuocat nomen meū in gloriam meam creaui &c.

Deinde cum dicit. SIC ERGO &c.) Adaptat qd̄ dixerat ad ꝓpoſitum. Et primo ponit adaptationē dicens. SIC ERGO & hoc tēpore) in quo videt̄ multitudo populi deuiaſſe RELIQVIAE) .i. multi q̄ ſūt relicti ab illo excidio, ſaluę fiēt vel SALVAE factę ſūt ſecūdum electionem gratię dei.) .i. ſecūdum gratuitā electionem dei. Io. 15. Nō me elegiſtis, ſed ego elegi vos Secūdo ex hoc infert cōcluſionem dicēs. SI AVTEM gratia) ſalui facti ſunt. IAM NON ex operibus eorꝫ) Tit. 3. Nō ex operibus iuſtitię quę fecimus nos: ſed ſecundum ſuam miſericordiā ſaluos nos fecit. Tertio oñdit ſequi cōcluſionē ex ꝑmiſſis dicēs. ALIOQVI) .ſ. SI gratia) eſt ex operibus IAM nō eſt gratia) q̄ dicitur ex eo q̄ gratis datur ſupra. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius.

Deinde cum dicit. QVID ERGO &c.) Infert concluſionē intentā: & primo ponit eam dicens. QVID ERGO) ſecūdum ꝑmiſſa dicemus. Hoc .ſ. QVOD Iſrael) q̄tum ad maiorem multitudinē populi nō eſt cōſequutus QVOD quęrebat) .ſ. iuſtitiam. Et hoc modo intelligendū eſt qd̄ ſupra. 9. dictum eſt. Iſrael ſectando legē iuſtitię in legem iuſtitię nō peruenit. Io. 7 Quęretis me & nō inuenietis: ita TAMEN q̄ ELECTIO) .i. electi ex Iudęis CONSECVTA EST) iuſtitiam. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo vt eſſemus ſancti. CAETERI VERO) .i. alia pars populi EXCAECATI ſunt) ꝓpter ſuam malitiam. Sap. 2. Excęcauit malitia eorum. Secundo ibi. SICVT ſcriptum eſt &c.) Manifeſtat cōcluſionem q̄tum ad vltimā partem. Et primo per authoritatē Iſa. Secūdo per authoritatē Dauid. ibi. ET DAVID DICIT.) Circa primum notādum eſt q̄ Apoſtolus cōponit authoritatem ex duabꝰ Legitur .n. Iſa. 29. Miſcui vobis ſpiritum ſoporis. Et q̄tum ad hoc dicit. Dedit deus illis ſpiritū compunctionis quod pertinet ad peruerſitatem affectus. Cōpunctio .n. importat quandā cordis punctionem ſiue dolorem. Eſt ergo quędā bona compunctio qua q̄s dolet de ꝓpriis peccatis. ſecūdum illud ꝑi. Potaſti nos vino cōpunctionis. Eſt autem & mala cōpunctio .ſ. inuidię qua quis dolet de bonis aliorum. Hunc ergo punctionis .i. inuidię SPIRITVM) eis DEDIT DEVS) nō quidem immittēdo malitiā: ſed ſubtrahēdo gratiam ſicut ſupra. 10. dictū eſt. Ego ad ęmulationem adducā vos in nō gentē. Item legit̄ Iſa. 6. Excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis & auribus ſuis audiat. Et q̄tum ad hoc deſignās defectū cognitiue virtutis ſubdit. OCVLOS vt nō videant) .ſ. ꝑ ſeipſos q̄tum ad miracula q̄ Chriſtus eis videntibus fecit. ET AVRES vt non audiant) .ſ. fructuoſe doctrinā Chriſti & Apoſtolorum. Iſa. 42. Qui vides multa nonne cuſtodies? Qui apertas aures

Interpellat deus contra populū tripliciter conformando volūtatem ſuā voluntati diuinę vt pctā deſtruantur per modū denuntiationis.

Quid eſt cōpunctio.

tas aures habes nóne audies? Addit autem Apoſtolus de ſuo VSQVE in hodiernum dié.) q̄a in fine mundi videbunt & audient quádo cóuertent̃ corda filiorũ ad patres eorum: vt dicit Mala. vlti.

Deinde cũ dicit. ET DAVID dicit &c.) Ponit ad idem authoritatem Dauid. In qua primo tangit occaſionem defectus Iudęorum dicens. FIAT menſa eorum .i. malitia qua peccatores reficiunt̃ Iob. 20. Cum dulce fuerit in ore eius malũ, abſcondet illud ſub lingua ſua. Quæ quidem menſa eſt CORAM IPSIS) quando ex certa malitia peccát. hoc quidẽ fit IN LAQVEVM) quando ex ea parat̃ tentatio ad peccandũ Iſa. 24. Qui explicauerat ſe de fouea, tenebitur laqueo ET IN CAPTIONEM) quando delectationi ſuccũbit per ſenſum. Iſa. 8. Capientur & irretient̃. ET IN ſcandalum) .i. in pactionem caſus quando ruunt de peccato in peccatũ. ꝑs. Pax multa diligentibus legem tuam & nó in illis ſcandalum. ET in retributionem illis) quando .ſ. punientur pro ſuis peccatis. Vel quia hoc ipſum eſt retributio delictoꝝ: quia deus eos ꝑmittit ſic cadere. ꝑs. Redde retributionem ſuperbis. Vel MENSA) eſt ſacra ſcriptura Iudęis appoſita. Prouer. 9. Propoſuit menſam ſuã. Quæ quidẽ fit in aliquem q̄ñ occurrit aliquod ambiguum. IN CAPTIONEM) quádo male intelligit̃. IN SCANDALVM) quando ruit in pertinaciam erroris. ET IN retributionem) vt ſupra. Secũdo ponit ipſum defectũ q̄tum ad cognitiuam virtutem, cũ dicit. OBSCVRENTVR oculi eorum ne videant) quod magis ꝓnunciando q̄ optádo dicit̃. Ephe. 4. Tenebris obſcuratũ habẽtes intellectũ. Et q̄tum ad effectum cum dicit. ET DORSVM eorum) .i. liberum arbitriũ quod portat ad bona & ad mala SEMPER incurua) .i. incuruari permitte ab ęternis ad temporalia, a rectitudine iuſticię ad iniquitatem. Iſa. 51. Incuruare vt tranſeamus.

Dico igitur? Num ideo impegerunt: vt conciderent? Abſit. Sed per lapſum illorũ, ſalus contigit gentibus in hoc: vt eos ad æmulandum prouocaret. Quod ſi lapſus illorũ diuitiæ ſunt mũdi: & diminutio illorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo illorum? Vobis enim dico gentibus: quatenus ego quidem ſum Apoſtolus gentiũ: miniſterium meum illuſtro: ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnẽ meá: & ſaluos reddam nonnullos ex illis. Nam ſi reiectio illorum eſt reconciliatio mundi: quæ erit aſſumptio: niſi vita ex mortuis? Quod ſi primitiæ ſanctæ: ſancta eſt & conſperſio. Et ſi radix ſancta: ſancti erunt & rami.

Dico ergo nunquid ſic offenderunt vt caderent? Abſit. Sed illorum delicto: ſalus eſt gentibus vt illos æmulentur. Quod ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi: & diminutio eorum diuitiæ gentium: quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus. Quandiu quidem ego ſum gentium Apoſtolus, miniſteriũ meum honorificabo: ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & ſaluos faciá aliquos ex illis. Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mũdi, quæ aſſumptio niſi vita ex mortuis? Quod ſi delibatio ſancta eſt: & maſſa. Et ſi radix ſancta: & rami.

Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit ꝙ caſus Iudęorum nõ eſt vniuerſalis: hic incipit oſtendere ꝙ caſus eorum non eſt inutilis neq; irreparabilis. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit caſum Iudęorũ eſſe vtilem & reparabilem. Secũdo excludit gloriam gentiliũ Iudęis inſultantium. ibi. QVOD ſi aliqui ex ramis &c.) Circa primũ duo facit. Primo ꝓponit quęſtioné. Secũdo ſoluit ibi. ABSIT &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt & probatum ꝙ cęteri Iudęi ꝑter electos ſunt excęcati. DICO ERGO) quęſtioné mouens. NVNQVID ſic offenderunt vt caderẽt?) Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo ſic. Nunq̄d deus permiſit eos offendere ſolum vt caderent .i. ꝓpter nullam aliã vtilitatem inde conſiſtentem: ſed ſolum volens eos cadere. Quod quidem eſſet cõtra bonitatem diuinam quę tanta eſt: vt Aug. dicit in Euch. ꝙ nunq̄ permitteret aliquid mali fieri niſi ꝓpter bonum quod ex malo elicit. Vnde & Iob. 34. dicit̃. Conteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios ꝓ eis. Et Apoc. 3. dicit̃ Tene quod habes, ne alter accipiat coronam tuã: q̄a .ſ. deus aliquos ſic permittit cadere vt quorũdam caſus ſit aliorum ſalutis occaſio. Alio modo poteſt intelligi ſic. Nunq̄d ſic offenderunt vt caderent .i. ꝑpetuo in caſu remanerent? ꝑs. Nunquid qui dormit non adiiciet vt reſurgat.

Deinde cũ dicit. ABSIT &c.) Soluit q̄óné. Et p̄rio ſecũdũ primũ intellectũ oſtendẽs caſum Iudęoꝝ fuiſſe vtilem. Secundo ſoluit quęſtioné quátum ad ſecũdum intellectum oſtendens caſum Iudęorum eſſe reparabilem. ibi. QVOD ſi delictum illorum &c.) Dicit ergo primo. ABSIT. vt .ſ. inutiliter caderent: ſed magis illorum .ſ. Iudęorum delicto ſalus gentibus facta eſt occaſionaliter. Vnde & dominus dicit. Ioã. 4. Salus ex Iudęis eſt. Quod quidẽ poteſt intelligi tripliciter. Primo modo: quia delictũ quod in occiſione Chriſti commiſerunt, eſt ſubſecuta ſalus gentium ꝑ redemptionem ſanguinis Chriſti. 1. Pe. 1. Non .n. corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra cõuerſatione paternę traditionis: ſed ꝑcioſo ſanguine agni immaculati. Secũdo modo poteſt intelligi de delicto, quo doctrinam apoſtolorũ repulerunt. ſecundũ illud Act. 13. Vobis oportebat primũ loqui verbum dei: ſed quoniam repuliſtis illud &c. Tertio modo poteſt intelligi de hoc, ꝙ ꝓpter ſuam impœnitentiã ſunt in oẽs gentes diſpſi. Et ſic Chriſtus & eccleſia vbiq; a libris Iudęorum teſtimonium habuit fidei Chriſtianę, ad conuertendos gentiles, qui ſuſpicari potuiſſent ꝓphetias de Chriſto, quas pdicatores fidei inducebant, eſſe cõfictas: niſi ꝓbarent̃ teſtimonio Iudęorum. vnde in pſalmo dicit. Oñdit mihi ſup inimicos meos .ſ. Iudęos ne occidas eos, ne quando obliuiſcant̃ populi mei: diſperge illos in virtute tua. Sequit̃ VT ILLOS AEMVLENTVR.) Et quia non dicit qui vel quos: cum etiam ſit duplex ęmulatio .ſ. indignationis & imitationis. Poteſt hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt intelligat̃ ſic. Vt gentiles illos .ſ. Iudæos: æmulent̃ .i. imitẽtur in cultu vnius dei. Ephe. 2. Eratis in illo tẽpore ſine Chriſto alienati a cõuerſatione Iſrael. & poſtea ſubdit. Nũc autem vos q aliquando eratis longe, facti eſtis ꝓpe in ſanguine Chriſti. 1. Ti. 2. Vos imitatores facti eſtis eccleſiarum dei quę ſunt in Iudęa. Vel VT GENTILES ęmulent̃) Iudęos .i. indignentur contra eos ꝓpter incredulitatem eorum ꝑs. Vidi ꝑuaricantes & tabeſcebam: quia eloquia tua nõ cuſtodierunt. Tertio modo poteſt intelligi ſic. VT IVDAEI ęmulentur) .i. imitentur gentiles quãdo vbiq;: & nunc aliqui eoꝝ particulariter cõuertunt̃ ad fidem imitantes fidem gentiũ & finaliter oĩs Iſrael ſaluus fiet cum plenitudo gentiũ intrauerit: & ſic impleatur quod dr̃ Deut. 28. Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Quarto modo põt exponi ſic. VT IVDAEI ęmulentur gentiles .i. contra eos ex inuidia turbentur dum vident ad eos eorũ gloriam tranſlatam. Deut. 32. Ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus.

Salus ex Iudęis.

Emulatio indignationis & imitatiõis

Deinde cum dicit. QVOD ſi delictum eorũ &c.) Soluit quęſtionem q̄tum ad ſecũdum intellectũ: oſtendens caſum Iudęorum eſſe reparabilem. Quod quidem oſtendit tripliciter. Primo ex vtilitate. Secundo ex Apoſtoli intentione. ibi. VOBIS ENIM DICO &c.) Tertio ex cõditione illius populi. ibi. QVOD ſi delibatio ſancta &c.) Circa primum ponit talem rationẽ Bonum eſt potentius ad vtilitatem inferẽdam q̄ ma/

lum:ſed malum Iudęorum magnã vtilitatem genti/
bus cõtulit. Ergo multo maiorem cõfert mundo eoꝝ
bonum. hoc eſt ergo quod dicit. Dictũ eſt. ꝙ ex eoꝝ de
licto, ſalus gẽtibus facta eſt: ꝙ pro ſed SI ILLORVM)
.ſ. Iudęorũ DELICTVM diuitię ſunt mundi).i. gen
tilium: q̃a.ſ. delictum Iudęorum redundauit in ſpiri/
tuales diuitias gentilium. de quibus dicit̃ Iſa. 33. Diui
tię ſalutis ſapientia & ſcientia. Quod quidẽ refert ad
eorum culpam. ET DIMINVTIO EORVM) qua.ſ.
decreuerunt ab illa celſitudine glorię quam habebant
quod ptinet ad pœnã. Dan. 3. Imminuti ſumus plus
q̃ omnes gẽtes: ſumuſq; humiles in vniuerſa terra ho/
die ꝓpter peccata noſtra. Sunt autẽ DIVITIAE GEN
TIVM) per occaſionem vt dictum eſt. Vel diminutio
eorum.i. aliqui minimi & abiecti ex Iudęis gentes ſpi/
ritualiter ditauerunt.ſ. apoſtoli de quibus dicit̃. 1. Co/
rin. 1. Infirma mundi elegit deus vt cõfundat fortia.
QVANTO MAGIS plenitudo eorum).i. abundan/
tia eorum ſpiritualis: vel multitudo eorũ ad deum cõ
uerſa in diuitias gentium redũdabit. Eccle. 24. In ple/
nitudine ſanctorum detẽtio mea. Et ſic ſi deus ꝓpter
vtilitatem totius mundi, permiſit Iudęos delinquere
& diminui, multo magis implebit ruinas eorum, pro
pter totius mundi vtilitatem.

Deinde cum dicit. VOBIS enim dico gẽtibus &c.)
Oſtendit idem ex ſua intẽtione quã primo ꝓponit. ſe/
cundo eius rõnem aſſignat ibi. SI ENIM AMISSIO
&c.) Circa primum cõſiderandum eſt ꝙ cum in ſupe/
rioribus huius epiſtolę ptibus locutus fuit oĩbus fide/
libus exiſtentibus Romæ ſiue fuerint ex gentibus ſiue
ex Iudęis: nunc ſpecialiter ſermonem ſuum dirigit ad
gentiles cõuerſos. Dicit ergo. Dixi ꝙ plenitudo eorum
erit diuitię mundi. In huius.n. ſignum DICO vobis
gentibus).i. gentilibus ad fidem cõuerſis. Iſa. 65. Dixi
ecce ego ad gẽtes &. Hoc inquam vobis dico QVAN/
DIV ego ſum gentium apoſtolus.) quarum cura ſpe
cialiter mihi incũbit ex iniũcto officio. Gal. 2. Dextras
dederũt mihi & Barnabę ſocietatis, vt nos in gẽtes: ip/
ſi autem in circunciſionẽ. 1. Thi. 2. In quo poſitus ſum
ego prędicator & Apoſtolus. veritatem.n. dico in Chri
ſto Ieſu nõ mentior, doctor gentium in fide & verita/
te. Miniſterium meum honorificabo: nõ quidem his
quę ad ſęcularẽ honorem pertinent: ſed primo qdem
ornando ipſum bonis moribus. 2. Corin. 6. In omnibꝰ
exhibeamus nos ſicut dei miniſtros in multa patiẽtia.
Secundo per ſuperogationẽ operum ad quę non tene
batur. 1. Corin. 9. Quę eſt ergo merces mea vt euange
lium Chriſti prędicans ſine ſumptu &c. Tertio ampliã
do ſollicitudinẽ ad omnium ſalutẽ. 2. Corin. 11. Pręter
illa quę extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana, ſol
licitudo omnium eccleſiarum. Vnde & hic ſubdit. SI
QVO modo ad ęmulandum ꝓuocem carnem meã)
.i. Iudęos, qui ſunt mihi cognati ſecundum carnẽ: vt
ſupra. 9. dictum eſt. Eſa. 58. Carnem tuam ne deſpexe
ris. Et hoc ad ęmulandum bona ęmulatione. ſecundũ
illud. 1. Corin. 12. Æmulamini chariſmata meliora. Et
per hunc modum VT SALVOS faciam aliquos ex
illis).ſ. ex Iudęis. 1. Corin. 10. Non quęrens quod mihi
vtile eſt: ſed quod multis vt ſalui fiant. Sed contra eſt
quod ipſe dicit. 2. Corin. 10. Nos autẽ non in immen/
ſum gloriamur: ſed ſecundum mẽſuram regulæ qua
menſus eſt nobis deus menſurã ptingendi vſq; ad vos.
Nõ aũt acceperat mẽſuram ſui miniſterii niſi ſup gen/
tes. Non ergo debebat ſe intromittere de Iudęis. Dicũt
autẽ quidam ꝙ Iudęi in Iudęa habitantes non ptine/
bant ad eius apoſtolatum: ſed Petri, Iacobi, & Ioannis
vt dicit̃ Gal. 2. Sed Iudęi inter gentes habitãtes ad eius
apoſtolatum pertinebant & eorũ ſaluti inſiſtebat. Sed
hoc videtur contra intentionem litterę. Si.n. illi Iudęi
ad eius apoſtolatum pertinebant, in hoc ꝙ eorũ cõuer
ſionem intendebat nõ honorificaſſet ſuum miniſteriũ
Et ideo dicendum eſt ꝙ ſic erat ſibi cõmiſſa ꝑdicatio
gẽtilium vt ad eam ex neceſſitate teneret̃: ſicut ipſe di
cit. 1. Corin. 9. Si non euãgelizauero ve mihi. neceſſitas
.n. mihi incumbit. Nec tamen erat ei prohibitum Iu/
dęis ꝑdicare: q̃uis ad hoc nõ teneretur. Et ſecundum
hoc eorum ſaluti inſiſtendo miniſterium ſuum hono
rificabat. Quod quidem nõ faceret ſi caſum eorum ir
reparabilem reputaret: vnde ipſum Apoſtoli ſtudium
quod adhibeat ad cõuerſionem Iudęorum inducit ꝓ
ſigno ꝙ caſus Iudęorum ſit reparabilis.

Deinde cum dicit. SI ENIM &c.) Aſſignat rationẽ
ſuę intentionis: q̃a.ſ. videbat ꝙ cõuerſio Iudęorum ꝑ/
ueniebat in ſalutem gentium. vnde dicit. SI ENIM
amiſſio eorum).i. incredulitas & inobedientia eorum
ſicut dicit̃ ſeruus amiſſus qñ ſub cura & obediẽtia dñi
refugit eſſe. Ie. 50. Grex ꝑditus factus eſt populus meꝰ.
SI inq̃ IVDAEORVM amiſſio) eſt occaſionaliter re
conciliatio mundi inquãtum per mortẽ Chriſti ſumꝰ
reconciliati deo. QVAE aſſumptio niſi vita ex mor
tuis?) .i. ꝙ Iudęi reaſſumant̃ a deo. ſecundum illud
Zach. 11. Sumpſi mihi duas virgas. quid inquã faciet
talis aſſumptio niſi ꝙ gentiles reſurgere faciat ad vitã
Gentiles.n. ſunt fideles qui tepeſcent. Mat. 24. Quoniã
abundauit iniquitas, refrigeſcet charitas. Vel etiã qui
totaliter cadent decepti ab Antichriſto, Iudęis cõuer/
ſis, in priſtinum feruorem reſtituent̃. Et etiam ſicut Iu
dęis cadentibus gentiles poſt inimicitias ſunt reconci
liati: ita poſt cõuerſionem Iudęorum imminente iam
fine mundi erit reſurrectio generalis, per quã hoĩes ex
mortuis ad vitam immortalem redibunt.

Deinde cum dicit. QVOD ſi delibatio &c.) Oſten
dit idem ex cõditione ipſius gentis Iudęorum. Et hoc
quidẽ dupliciter. Primo ex parte apoſtoloꝝ cum dicit
QVOD ſi delibatio ſancta eſt & maſſa.) Dicitur autẽ
delibatio id quod ex maſſa paſtę ſumitur quaſi ad ꝓ/
bandum. Sunt autẽ apoſtoli ex gente Iudęorũ aſſum/
pti a deo: ſicut delibatio ex maſſa. Et iõ ſi apoſtoli ſunt
ſancti. conſequens eſt ꝙ gens Iudęorũ ſit ſancta. 1. Pet.
2. Gens ſancta populus acquiſitionis &c. Secundo ꝓ/
bat idem ex parte patriarcharum qui cõparant̃ ad Iu
dęos ſicut radix ad ramos. vnde & Iſa. 11. dicitur. Egre
dietur virga de radice Ieſſe ſi ergo patriarchę qui ſunt
radix ſunt ſancti & Iudęi qui ex eis proceſſerunt: ſicut
rami ſunt ſancti. Oſeę. 14. Erumpet radix eius vt liba/
ni abunt rami &c. Sed contra eſt qđ dicitur Ezec. 18.
Vir ſi fuerit iuſtus vita viuet. Sic ergo non ſequitur ꝙ
SI RADIX eſt ſancta & rami. Ibidem etiam ſubdit̃,
ꝙ ſi filius videns peccata patris ſui timuerit & nõ fece
rit ſimile. nõ morietur: ſed vita viuet. vnde etiam vide
tur nõ ſequi ꝙ ſi delibatio ſancta eſt ꝙ & maſſa. Sed
dicendum eſt ꝙ Apoſtolus hic non loquit̃ de actuali
ſanctitate. Non.n. intendit oſtendere Iudęos incredu/
los eſſe ſanctos: ſed de ſanctitate potentiali. Nihil.n. ꝓ
hibet eos reparari in ſanctitate quorum patres & quo
rum filii ſunt ſancti. Vel poteſt dici, ꝙ illi ſunt ſpeciali
ter rami patriarcharum qui eos imitantur. ſecũdum
illud Io. 8. Si filii eſtis Abrahę opera Abrahę facite.

Quod ſi nonnulli rami defracti ſunt, tu vero
cum eſſes oleaſter; inſitus fuiſti illis; & conſors
radicis & pinguedinis oleæ factus es; ne glorie/
ris aduerſus ramos; quod ſi gloriaris: non tu ra
dicem portas: ſed radix te. Dices igitur: defracti
ſunt rami: vt ego insererer. Bene dicis per incre/
dulitatem defracti ſunt: tu vero fide conſtitiſti.
Ne efferaris animo; ſed timeas. Nam ſi deus na
turalibus ramis non pepercit; vide ne qua fiat:
vt nec tibi parcat. Ecce igitur bonitatem ac ſeue/
ritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt: ſeue/
ritatem: in te bonitatem: ſi permanſeris in boni/
tate. Quoniam & tu excideris: & illi rurſum; ſi
non permanſerint in incredulitate: inſerentur.
Poteſt enim deus denuo inſerere illos. Etenim
ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro: & præter
naturam inſitus es in veram oleam; quanto ma
gis hi: qui naturales ſunt: inſerẽtur ꝓpriç oleæ.

Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt: tu autem

cum

cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es; noli gloriari aduerſus ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicẽ portas: ſed radix te. Dicis ergo. Fracti ſunt rami vt ego inſerar. Bene, propter incredulitatẽ fracti ſunt. Tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time. Si enim deus naturalibus ramis nõ pepercit: ne forte: nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem: in te autem bonitatem dei ſi permanſeris in bonitate. Alioqui & tu excideris. Sed & illi ſi non permanſerint in incredulitate inſerentur. Potens eſt enim deus iterum inſerere illos. Nam & ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro: & contra naturam inſertus es in bonam oliuam, q̃to magis ii qui ſecundum naturam, inſerentur ſue oliuæ. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit caſum Iudęorum fuiſſe vtilem & reparabilem: hic excludit gloriationem gẽtilium contra Iudęos. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit gẽtibus conuerſis non eſſe gloriandum contra Iudęos. Secũdo rñdet obiectioni gentiliũ ibi. DICIS ergo fracti ſunt &c.) Circa primum duo facit Primo prohibet gentiles cõtra Iudæos gloriari. Secũdo rationem prohibitionis aſſignat ibi. QVOD ſi gloriaris &c.) Videbatur autem ex duabus partibus imminere gentilibus gloriãdi occaſio contra Iudęos. Primo quidem ex defectu Iudęorum dicens. Dictum eſt ꝙ SI RADIX eſt ſancta & rami.) SED ſi aliqui ex ramis) .i. ex Iudęis non oẽs tñ. SVNT FRACTI) .i. diuiſi a fide patrum, qui cõparantur radici. NOLI) .ſ. gloriari Iob. 15. Ramos eius arefacit flamma. Sap. 4 Confringentur rami inconſumpti. Secundo videbatᷣ eis imminere materia gloriandi ex parte promotionis eorum. Promotio autem alicuius tanto magis cõſueuit eum extollere in vanam gloriam: q̃to, ex viliori ſtatu eleuatur ſecundum illud Prouer. 30. Propter tria mouetur terra & quartum non poterit ſuſtinere: per ſeruum cum regnauerit &c. Et ideo pręmittit abiectũ ſtatum de quo aſſumpti erant dicens. Tu autem gentilis cum in ſtatu gentilitatis. OLEASTER ESSES) .i. arbor infructuoſa. Ie. 17. Erit q̃ſi mirice in deſerto. Mat. 7. Oĩs arbor q̃ nõ facit fructũ bonũ excidetᷣ &c.

Deinde ponit eorum ꝓmotionem. Et primo quidẽ q̃tum ad hoc ꝙ ſunt aſſumpti in dignitatẽ illius gentis, vnde dicit. INSERTVS es in illis) .i. loco illorum Iob. 4. Cõteret multos & innumerabiles & ſtare faciet alios prò eis. Secũdo per hoc ꝙ ſunt conſociari patriachis quos ſupra radici comparauerat. vnde dicit. ET SOCIVS radicis factus es.) .i. conſociatus es patriarchis & prophetis. Mat. 8. Multi venient ab oriẽte & occidente & recumbent cum Abraham Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Tertio per cõparationem ad gloriã apoſtolorum cum dicit. ET SOCIVS pinguedinis oliuę factus es.) Oliua quidem dicitᷣ ipſa gens Iudęorum ꝑpter vniuerſales fructus ſpirituales quos attulit Iere. 11. Oliuam vberem pulchram fructiferam ſpecioſam vocauit deus nomen tuum. ꝑs. Ego autem ſicut oliua fructifera in domo dei. Sicut aũt huius oliuę radix ſunt patriarchę & ꝑphetę. Ita pinguedo huius oliuę eſt abundantia gratię ſpiritus ſancti: quam præ omnibus apoſtoli habuerunt. vt glo. dicit. vnde Iudicum. 9. Oliua dixiſſe inducitur. Nunq̃d poſſum deſerere pinguedinem meã. ꝑs. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Sic ergo promoti ſunt gentiles ad ſocietatem illius populi & patriarcharum & apoſtolorum. Ephe. 2. Eſtis ciues ſanctorum & domeſtici dei, ſuperedificati ſup fundamentum apoſtolorũ & ꝑphetarum: & licet has occaſiones gloriandi habere videaris gentilis NOLI) tamen GLORIARI aduerſus ramos) id eſt aduerſus Iudæos. 1. Corinthiorum. 5. Non eſt bona gloriatio veſtra.

Deinde cum dicit. QVOD SI gloriaris &c.) Aſſignat rationem ſuę admonitionis dicens: ꝙ ſi non obſtante hac admonitione gloriaris, inſultando Iudæis ſtantibus vel exciſis hoc conſideres ad repreſſionẽ glorię tuę ꝙ TV RADICEM nõ portas: ſed radix te) .i. Iudęa nõ accepit a gẽtilitate ſalutem: ſed potius econuerſo. Io. 4. Salus ex Iudęis. Vñ & Abrahę ꝓmiſſum ẽ. Geñ. 22. Q̃d in ipſo bñdicerentᷣ oẽs cognatiões terrę.

Deinde cum dicit. DICIS ERGO &c.) Excludit obiectionem gẽtilium. Et primo ꝓponit obiectionem Secundo excludit eam ex cõſideratione diuini iudicii. ibi. BENE &c.) Tertio inducit eos in diligẽtem conſiderationem diuinorum iudiciorum ibi. VIDE ERGO bonitatem &c.) Dicit ergo primo. Ergo tu gentilis qui gloriaris contra Iudęos forte dicis. FRACTI ſunt rami vt ego inſerar) .i. ad hoc deus permiſit Iudęos a fide excidere, vt ego ad fidem intrarem. Nullus autem ſuſtinet detrimentum rei, niſi ꝑpter rem præcioſiorem & magis dilectam: ſicut medicus permittit infirmitatem eſſe in pede, vt ſanet oculum. Sic igitᷣ ex hoc ipſo videtur gẽtilitas eſſe præcioſior & magis deo accepta q̃ Iudęa. Vnde Mala. 1. dicitur. Nõ eſt mihi voluntas in vobis & munus nõ accipiam de manu vr̃a. Ab ortu autem ſolis vſq; ad occaſum, magnum eſt nomen meũ in gentibꝰ. Et Iſa. 49. Parũ eſt vt ſis mihi ſeruꝰ ad ſuſcitãdas tribus Iacob. Dedi te in lucẽ gẽtium.

Deinde cum dicit. BENE &c.) Excludit obiectionem: & primo aſſignat cauſam defectus Iudęorum & ꝓmotionis gẽtilium dicens. BENE) in hoc dicis ꝙ deus permiſit frangi ramos vt tu inſeraris: ſed conſidera cauſam fractionis ramorum PROPTER incredulitatem in quã FRACTI SVNT:) quia. ſ. in Chriſtum credere noluerunt. Ezec. 2. Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Ioã. 8. Si veritatẽ dico vobis quare non creditis mihi? TV AVTEM) .ſ. gentilis STAS IN FIDE) .i. credẽdo in Chriſtum in quo gratiam conſequutus es. 2. Cori. 1. Nam fide ſtatis. 1. Cor. 15. Notum facio vobis euãgelium in quo ſtatis per quod & ſaluamini. Secũdo inducit admonitionem dicens. NOLI ALTVM SAPERE) .i. noli de te, vltra teipſum pręſumere. Infra. 12. Nõ alta ſapiẽtes: ſed humilibus cõſentientes. ꝑs. Dñe nõ eſt exaltatum cor meum neq; elati ſunt oculi mei. SED TIME NE) .ſ. etiam tu frãgaris per incredulitatem quod ptinet ad timorẽ caſtum Prouer. 28. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus: qui vero mẽtis eſt durę corruet in malum. Eccle. 1. Timor dñi expellit peccatum. Secũdo aſſignat rationem ſuæ admonitionis dicẽs. SI ENIM naturalibus ramis) .i. Iudęis qui ex naturali origine ex patriarchis deſcẽderunt NON pepercit deus) quin eos frãgi ꝑmitteret, time. NE FORTE nec tibi parcat) quin. ſ. te ꝑmittat per incredulitatem excidere. Prouerb. 6. Zelus & furor viri nõ parcet in die vindictę. Iere. 13. Non parcam neq; miſerebor vt nõ diſpergam eos. In hoc ergo cõſiſtit ſolutio Apoſtoli: ꝙ cum aliquis videt ſe gratiã adeptum alio cadẽte, nõ debet extolli cõtra cadẽtem: ſed magis timere ſibiipſi: q̃a ipſa ſuperbia eſt cã pręcipitii: & timor eſt cauſa cuſtodię & cautelę.

Deinde cum dicit. VIDE ERGO bonitatem & ſeueritatem &c.) Inducit eos in diligẽtem cõſiderationem diuinorum iudiciorum: & primo inducit eos ad cõſiderandum. ſecundo inſtruit eos quaſi per ſe conſiderare non valentes ibi. NOLO ENIM vos ignorare fratres &c.) Tertio quaſi nec ipſe ꝑfecte ſufficeret ad iſtorum inueſtigationem exclamat admirãdo diuinã ſapientiam ibi. O ALTITVDO diuitiarum &c.) Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid conſiderari oporteat dicens. VIDE ERGO) .i. diligenter cõſidera bonitatem dei miſerentis. ꝑs. Quam bonus Iſrael deus his qui recto ſunt corde. Supra. 2. An diuitias bonitatis eius contemnis: & ſeueritatem ipſius punientis. ꝑs. Deus vltionum dñs. i. deus ęmulator & vlciſcẽs dñs. Prima. n. cõſideratio tribuit ſpem. ſecũda timorem: vt vitetᷣ deſperatio & pręſumptio. Secũdo oñdit in quibus vtrunq; dictorum ſit cõſiderandum q̃tum ad pręterita dicens. IN EOS QVIDEM) .ſ. Iudæos

QVI CECIDERVNT.) Treñ.2. Pręcipitauit dominus nec pepercit: omnia ſpecioſa Iacob deſtruxit. IN TE AVTEM) .ſ.gentilem qui inſertus es, bonitatem. ps. Bonitatem feciſti cũ ſeruo tuo domine. Tertio oñdit quo tenore poſſint in prędictis hoc conſiderari: qa non immobiliter ſicut quod põt mutari in futurum. Et primo oñdit q̃tum ad gentiles dicens. IN TE) dico vide BONITATEM) dei operantem i eo tamẽ tenore SI PERMANSERIS in bonitate.) Ioã.15. Manete in dilectione mea: alioqui ſi tu non dederis operã ad pmanẽdum per timorẽ & humilitatem, & tu excideris Mat.3. Omnis arbor quę non facit fructum bonum excidetur. Secundo oſtendit idem q̃rũ ad Iudęos Et primo pponit quod intendit dicens. SED ET ILLI) .ſ.Iudęi. SI NON permanſerint in incredulitate, inſerent̃) .i. in ſuum ſtatum reſtituentur. Ie.3. Fornicata es cum amatoribus multis: tamẽ reuertere ad me dicit dominus. Secũdo probat quod dixerat: & primo es diuina potẽtia dicens. POTENS eſt enim dominus DEVS iterum inſerere illos.) & ideo nõ eſt de eorum ſalute deſperãdum. Iſa.59. Ecce non eſt abbreuiata manus domini: vt ſaluare nõ poſſit. Secũdo probat idem per locum a minori dicens. NAM SI TV) gentilis EXCISVS es ex naturali oleaſtro) .i. ex gentilitate quę naturaliter erat infructuoſa: nõ quidem prout dominus fecit naturam: ſed ſecũdum q̃ corrupta eſt per peccatum. Sap.12. Iniqua eſt natio eorum & naturalis malitia ipſorum. Ephe.2. Eramus natura filii irę. ET INSERTVS in bonam oliuam) .i. in fide Iudęorum. CONTRA NATVRAM) .i. cõtra cõmunem curſum naturę. Non.n. conſueuit ramus arboris malę, inſeri in bonam arborem: ſed potius econuerſo. Id autem quod deus facit non eſt contra naturam: ſed eſt ſimpliciter naturale. Dicimus.n. eſſe naturale: quod fit ab agente cui naturaliter ſubditur patiens q̃uis etiam nõ ſit ſecundum propriam naturam patientis: ſicut.n. fluxus & refluxus maris eſt naturalis, ppter hoc q̃ cauſatur ex motu lunę, cui naturaliter ſubditur aqua: q̃uis nõ ſit naturalis ſecundũ formam aquę: ita etiam cum omnis creatura ſit naturaliter deo ſubiecta quicqd deus facit in creatura eſt ſimpliciter naturale: licet forte nõ ſit naturale: ſecũdum ppriam & particularem naturam rei in qua fit: puta cum cęcus illuminatur & mortuus reſuſcitatur: ſi inq̃ hoc factum eſt contra naturam. QVANTO magis hi qui ſunt ſecundum naturam) .i. qui naturali origine pertinent ad gẽtem Iudęorum. INSERVNTVR ſuę oliuę .i. reducentur ad dignitatem gentis ſuę. Mala. vltimo. Conuertet corda patrum ad filios & corda filiorum ad patres eorum.

Non enim volo vos ignorare fratres myſterium hoc: vt ne ſitis apud volmetipſos elati animo: quod excęcatio ex parte Iſraeli accidit: donec plenitudo gentium aduenerit: & ſic totus
Iſa.59. Iſrael ſaluus erit, ſicut ſcriptum eſt. † Adueniet ex Sion ille qui liberat: & auertet impietates a Iacob. Et hoc illis a me teſtamentum: cum abſtulero peccata ipſorum. Secundum euangelium quidem inimici propter vos: ſecũdum electionem autem dilecti propter patres. Nam dona quidem & vocatio dei: eiuſmodi ſunt: vt eorum illum pœnitere non poſſit. Quemadmodum enim & vos quondam increduli fuiſtis deo: nunc autem miſericordiam eſtis conſecuti per illorũ incredulitatem: ſic & iſti nunc increduli facti ſunt: ex eo quod vos miſericordiã eſtis adepti: vt & ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim deus omnes ſub incredulitatem: vt omnium miſereretur.

Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc, vt non ſitis voſipſis ſapientes. Quia cæcitas ex parte contingit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret: & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret: ſicut ſcriptum eſt. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem a Iacob. Et hoc illis a me teſtamentum cum abſtulero peccata eorum. Secũdum euangeliũ quidem inimici propter vos: ſecũdũ electionẽ autem chariſſimi ppter patres. Sine pœnitentia enim, ſunt dona & vocatio dei. Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis deo: nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum: ita & iſti nũc non crediderunt in veſtrã miſericordiam: vt & ipſi miſericordiã cõſequantur. Concluſit enim deus omnia in incredulitate: vt omnium miſereatur. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus induxit gẽtiles in cognitionem diuinorum iudiciorum: in quibus diuina bonitas & ſeueritas manifeſtatur: hic quaſi eis adhuc nõ ſufficientibus cõſiderare prędicta exponit quid ſibi circa hęc videatur. & primo proponit factum. Secũdo probat. ibi. SICVT ſcriptum eſt &c.) Tertio rationem aſſignat. ibi. SI ENIM &c.) Circa primum tria facit. Primo proponit ſuam intentionem dicens. Ideo induxi vos ad conſiderandum bonitatem & ſeueritatem dei. NOLO enim o fratres ignorare vos myſterium hoc.) Non.n. omnia myſteria capere poteſtis. hoc eſt enim perfectorum, quibus dominus dicit. Lu.8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei. Sap.6. Non abſcondam a vobis ſacramenta dei: ſed ignorantia huius myſterii eſſet nobis damnoſa. primę Corin.14. Si quis ignorat ignorabitur. Secundo aſſignat ſuæ intentionis rationem VT NON ſitis vobiſmetipſis ſapientes) .i. nõ de ſenſu veſtro pręſumatis: & ex veſtro ſenſu alios condemnantes: vos eis pręferatis. Infra.12. Nolite eſſe prudẽtes apud voſmetipſos Iſa.5. Vę qui ſapientes eſtis in oculis veſtris: & corã vobiſmetipſis prudentes. Tertio pponit quod intendit. Primo quidem q̃tum ad caſum particularium Iudęorum cum dicit. QVIA cęcitas contingit in Iſrael) non vniuerſaliter ſed ex aliqua parte: vt ſupra oſtenſum eſt. Iſa.6. Excęca cor populi huius. Secundo ponit terminum huius cęcitatis dicens. DONEC intraret ad fidem plenitudo gentium) .i. non ſolum aliqui particulariter ex gẽtibus: ſicut tunc conuertebantur: ſed vel pro toto vel pro maiori parte in omnibus gentibus eccleſia fundata. ps. Domini eſt terra & plenitudo eius. Dicunt̃ autẽ gentiles ad fidem cõuerſi intrare quaſi ex exterioribus & viſibilibus rebus quę venerabantur in ſpeciali: & voluntate diuina. ps. Introite in conſpectu eius in exultatione. Et eſt notandum q̃ hoc aduerbiũ donec põt deſignare cauſam excęcationis Iudęorũ. Propter hoc enim permiſit deus eos excęcari: vt plenitudo gẽtium intraret: ſicut patet ex ſupradictis. Poteſt etiã deſignare terminum: qa videlicet vſq; tunc cęcitas Iudęorum durabit quouſq; plenitudo gẽtium ad fidem intrabit. Et huic cõcordat quod infra ſubdit de futuro remedio Iudęorum cum dicit. Et ſic .ſ. cum plenitudo gentium intrauerit omnis Iſrael ſaluus fiet non particulariter: ſicut modo: ſed vniuerſaliter omnes. Oſeæ.1. Saluabo eos in domino deo ſuo. Mich. vltimo. Reuertetur & miſerebitur noſtri.

Donec [illegible] cęcitatis & terminum deſignat.

Deinde cum dicit SICVT ſcriptum eſt &c.) Probat quod dixerat de futura ſalute Iudęorum. Et primo probat hoc per authoritatem. Secundo per rationem ibi. SECVNDVM euangelium meum &c.) Dicit ergo primo. Dico q̃ omnis Iſrael ſaluus fiet. SICVT ſcriptum eſt.) Iſa.59. vbi noſtra littera ſic habet. Veniet ex Sion redemptor & eis qui redeũt ad Iacob: hoc fœdus meũ cum eis dicit dominus. Sed Apoſtolus hoc inducit ſecundum litteram. 70. & tãgit tria verba hic

poſita

poſita. Primo ſaluatoris aduẽtum cũ dicit. VENIET DEVS) .ſ. humanatus ad ſaluandũ nos. EX SION) .i. ex populo Iudæorum qui ſignificatur per Sion quæ erat arx Hieruſalem quę eſt metropolis Iudeæ. Vnde dicitur Zach. 9. Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hieruſalem: ecce rex tuus venit tibi &c. Ioã. 4. Salus ex Iudęis eſt. Vel dicit ex Sion eum venire: nõ quia ſit ibi natus: ſed quia inde doctrina eius exiuit in vniuerſum mundum per hoc ꝙ Apoſtoli in cœnaculo Sion, ſpiritum ſanctum receperunt. Iſa. 2. De Sion exibit lex. Secundo ponit ſalutem per Chriſtum Iudęis oblatam dicens. QVI ERIPIAT & auertat impietatem a Iacob.) Et poteſt ereptio referri ad liberationem a pœna. ꝑs. Eripiet animam meã de morte. Quod vero dicit auertet impietatem a Iacob poteſt referri ad liberationem a culpa. ꝑs. Auertet dominus captiuitatẽ plebi ſuę. Vel vtrunq referetur ad liberationem a culpa: ſed dicit qui eripiat propter paucos qui nuoc difficulter quaſi cum quadam violentia cõuertunt̃. Amos. 3. Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura aut extremum auriculę, ſicut eruentur filii Iſrael. Dicit autem AVERTET impietatem a Iacob:) ad oſtendendum facilitatẽ cõuerſionis Iudęorum in fine mundi. Mich. vlt. Quis deus ſimilis tui qui aufers iniquitatẽ & transfers peccatum reliquiarũ hęreditatis tuæ. ET HOC teſtamentum) .ſ. nouũ erit ILLIS A ME cũ abſtulero peccata eorũ.) Vetus. n. teſtamentũ pctã nõ auferebat: quia vt habetur Heb. 10. Impoſſibile eſt ſanguine taurorum & hircoꝝ auferri peccata. Et ideo ꝓpter imperfectionẽ veteris teſtamẽti promittitur eis nouum teſtamentum. Iere. 31. Feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum. Quod quidẽ habebit efficaciam ad remiſſionem peccati per ſanguinem Chriſti Mat. 28. Hic ſanguis meus noui teſtamenti qui ꝑ multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Mich. vltimo. Deponet iniquitates noſtras & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.

Deinde cum dicit. SECVNDVM euãgelium meũ &c.) Probat propoſitum per rationẽ. Et primo inducit ꝓbationem. Secũdo remouet obiectionem ibi. SINE pœnitẽtia enim &c.) Dicit ergo primo ꝙ eorum peccata auferant̃: & ꝙ poſtq̃ peccata habent: manifeſtum eſt ꝙ ſunt inimici Chriſti. SECVNDVM euãgelium qdem inimici) .i. q̃tum ad doctrinam euangelii pertinet quã impugnant PROPTER VOS) .i. ad vtilitatem veſtri cedit: vt ſupra dictum eſt. Vnde dicit̃ Luce. 19. Veruntñ inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe adducite huc & interficite añ me Ioan. 15. Nunc autem & viderunt & oderũt & me & patrem meum. Vel ſecundũ euangelium dicit: quia eoꝝ inimicitia ad vtilitatẽ euangelii ptinet cuius pręedicatio occaſione talis inimicitię vbiq diffunditur. Collo. 1. in verbo veritatis euãgelii qd̃ peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mundo eſt, fructificat & creſcit. SED ſunt chariſſimi deo propter patres:) & hoc SECVNDVM electionem: qa. ſ. ob gratiam patrum: eorũ ſemen elegit Deut. 4. Dilexit patres tuos & elegit ſemen eorum poſt eos. Quod non ſic eſt intelligẽdum, quaſi merita pręſtita patribus fuerint cauſa ęternę electiõis filiorum. ſ. qa deus ab æterno elegit gratis & patres & filios: hoc tamẽ ordine: vt filii propter patres cõſequerentur ſalutem: nõ quaſi merita patrũ ſufficerent ad filiorum ſalutem: ſed per quandam abundantiã diuinę gratię & miſericordię: hoc dicit: quę ſo tantũ patribus eſt exhibita: vt ꝓpter ꝓmiſſiones eis factas, etiam filii ſaluarentur. Vel intelligendum eſt ſecundum electionem. ſ. q̃tum ad electos ex illo populo, ſicut ſupra dictum eſt. electio cõſecuta eſt. Si autẽ ſunt dño chariſſimi rõnabile eſt ꝙ a deo ſaluent̃. ſcdm illud Eſa. 64. Oculus non vidit deus abſq te quę pręparaſti &c.

Merita ſanctorũ patrũ nõ fuerũt cã electionis filiorũ: ſed gratis omnes ſunt electi

Deinde cum dicit. SINE pœnitentia. n. ſunt &c.) Excludit obiectionem. Poſſet. n. aliquis obuiando dicere ꝙ Iudęi & ſi olim fuerint chariſſimi ꝓpter patres tamen inimicitia quã contra euangeliũ exercent ꝓhibebit ne in futurum ſaluent̃: ſed hoc Apoſtolus falſum eſſe aſſerit dicẽs. SINE pœnitentia. n. ſunt) .ſ. DONA & vocatio dei) .q. d. ꝙ deus, aliquibus donet vel aliquos vocet, hoc eſt ſine pœnitentia: quia de hoc, deũ nõ pœnitet, ſecundum illud. 1. Reg. 15. Triumphator in Iſrael non parcet nec pœnitudine flectetur. ꝑs. Iurauit dominus & nõ pœnitebit eum. Sed videt̃ falſum. Dicit. n. dñs Gen. 6. Pœnitet me feciſſe hoĩem. Et Iere. 18. Loquar de gente & de regno, vt ędificẽ & plãtẽ illud. Si fecerit malum in oculis meis. pœnitẽtiã agã ſuper bonum quod locutus ſum vt facerẽ ei. Sed dicendum eſt ꝙ ſicut dñs iraſci dicit̃ nõ ꝓpter hoc ꝙ in eo ſit cõmotio irę: ſed qa ad modum iraſci ſe habet q̃tũ ad punitionis effectum: ita quandoq pœnitere dicit̃ non quaſi in eo ſit pœnitentiæ commutatio. ſed quia ad modum pœnitentis ſe habet dum mutat quod fecerat. Sed adhuc videtur ſcdm hoc ꝙ dona & vocatio non ſint ſine pœnitẽtia: quia dona diuinitus conceſſa frequenter amittunt̃. ſcdm illud Mat. 25. Tollite itaq ab eo talentũ, & date ei qui habet decẽ talenta. Vocatio. n. dei etiam quãdoq mutari videt̃ cum ſcriptum ſit. Mat. 22. Multi ſunt vocati pauci vero electi. Sed dicendum eſt ꝙ donũ hic accipitur pro ꝓmiſſione quæ fit ſecundum dei ꝑſcientiam vel ꝑdeſtinationem: vocatio autem hic accipitur ꝓ electione: qa ꝓpter certitudinem vtriuſq qd̃ deus promittit iam quodãmodo dat & quos eligit iam quodãmodo vocat. Et tñ ipſum tẽporale dei donum & temporalis vocatio non irritatur per mutationem dei quaſi pœnitentis: ſed ꝑ mutationem hominis q gratiam dei abiicit, ſecundum illud Heb. 12. Cõtemplantes ne quis deſit gratię dei. Põt etiam quod hic dicit̃ aliter intelligi vt dicamus ꝙ dona dei quę dant̃ in baptiſmo: & vocatio qua baptizat⁹ vocatur ad gratiã ſunt ſine pœnitentia hominis baptizati: quod quidẽ hic inducitur ne aliqs deſperet de futura Iudæorum ſalute ꝓpter hoc ꝙ nõ videntur de pctõ ſuo pœnitere.

Sicut ira in deo ponit̃ ita & pœnitẽtia.

Sed contra hoc qd̃ dicitur eſt qd̃ Petrus dicit Act. 2. Pœnitentiam agite & baptizetur vnuſquiſq veſtrum. Sed dicẽdum eſt ꝙ duplex eſt pœnitentia: interior & exterior. Interior qdem cõſiſtit in contritione cordis: qua quis dolet de peccatis ꝑteritis & talis pœnitentia requirit̃ a baptizato: qa vt Aug. dicit in lib. de pœnitentia. Nemo ſuę voluntatis arbiter conſtitutus poteſt nouã vitam inchoare niſi pœniteat eum veteris vitę: alioqui fict⁹ ad baptiſmum accedit. Exterior vero pœnitẽtia cõſiſtit in exteriori ſatiſfactione quę a baptizato nõ requiritur. qa per gratiã baptiſmalem liberat̃ homo non ſolum a culpa: ſed etiam a tota pœna per virtutem paſſionis Chriſti: q pro peccatis omnium ſatiſfecit. ſicut ſupra. 6. dictum eſt. Quicunq baptizati ſumus in Chriſto Ieſu in morte ipſius baptizati ſumus. Vnde dr̃ Tit. 3. Per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti quem effudit in nos abunde. Sed cum claues eccleſię: & omnia alia ſacramenta in virtute paſſionis Chriſti operentur: videtur ꝙ pari ratione oĩa alia ſacramenta liberent hominem a culpa & a tota pœna. Sed dicendũ eſt ꝙ paſſio Chriſti operatur in baptiſmo per modum cuiuſdã gñationis quę reqrit vt homo totaliter priori vitę moriatur: ad hoc vt nouã vitam accipiat. Et ideo tollitur in baptiſmo totus reatus pœnę: q pertinet ad vetuſtatem prioris vitę. Sed in aliis ſacramentis operat̃ virtus paſſionis Chriſti ꝑ modum ſanationis, vt in pœnitentia. Sanatio autem non reqrit vt ſtatim oĩs infirmitatis reliquię auferant̃. Et eadem ratio eſt in aliis ſacramentis.

Pœnitẽtia interior & exterior.

Sed cum cõfeſſio peccatorum ptineat ad exteriorem pœnitentiam: quęri poteſt vtrum a baptizato cõfeſſio peccatoꝝ requirat̃: videt̃ ꝙ ſic. Dicitur enĩ Mat. 3. ꝙ baptizabantur hoĩes a Ioanne cõfitentes peccata ſua. Sed dicendum eſt ꝙ baptiſmus Ioannis erat baptiſmus pœnitentię: quia. ſ. accipiẽdo illum baptiſmum quodãmodo ſe ꝓfitebantur pœnitentiam accepturos de peccato ſuo: & ideo conueniẽs erat vt confiterentur: vt ſecundũ modum peccati eis pœnitentia ſtatueretur: ſed baptiſmus Chriſti eſt baptiſmus omnium peccatorum: ita ꝙ non reſtat baptizato aliqua ſatiſfactio pro peccatis ꝑteritis: ꝓpter quod nulla eſt confeſſionis vocalis neceſſitas. Ad hoc. n. neceſſaria eſt cõfeſſio in ſacramento pœnitẽtię: vt ſacerdos ꝑ poteſtatem clauiũ cõuenieñter pœnitentẽ ſoluat vel liget.

Baptizato ſi debet cõfeſſio pctõrum

Deinde cum dicit. SICVT .n. aliquãdo &c.) Aſſignat rõnem futurę ſalutis Iudęorum poſt eorum in/

credulitatē Et primo ponit ſimilitudinē inter vtriuſq; populi ſalutem. Secundo huius ſimilitudinis cauſam oſtendit ibi. CONCLVSIT enim deus &c.) Dicit ergo primo. Ita dico q; omnis Iſrael ſaluus fiet quamuis nunc ſint inimici. SICVT .n. & vos gentiles ALIQVANDO non credidiſtis deo.) Ephe. 2. Eratis illo tēpore, ſine deo in hoc mundo. NVNC autem miſericordiam cōſequuti eſtis infra. 15. Gētes autem ſuper miſericordia honorare deum. Oſeę. 2. Miſerebor eius qui fuit abſq; miſericordia. Et hoc PROPTER eorū incredulitatem quę .ſ. fuit occaſio veſtrę ſalutis: vt ſupra dictum eſt. ITA ET iſti .ſ. Iudęi NVNC) .ſ. tempore gratię NON crediderunt) .ſ. Chriſto. Io. 8. Quare non creditis mihi? Et hoc eſt quod ſubdit. IN VESTRAM miſericordiā) .i. in gratiam Chriſti. per quā miſericordiā cōſecuti eſtis. Tit. 3. ſecundū ſuā miſericordiam ſaluos nos fecit. Vel NON crediderunt:) vt per hoc peruenirent IN VESTRAM miſericordiam.) Vel NON crediderunt) quod IN VESTRAM miſericordiam) occaſionaliter ceſſit: vt & ipſi quoq; miſericordiam cōſequerentᷣ. Eſa. 14. Miſerebitᷣ dñs Iacob.

Deinde cum dicit. CONCLVSIT .n. &c.) Aſſignat rationē huius ſimilitudinis: quia .ſ. deus voluit vt ſua miſericordia in omnibus locū haberet. Et hoc ē quod ſubdit. CONCLVSIT .n. deus) .i. concludi permiſit omnia .i. OMNE) hominū genus tam Iudęos q̄ gentiles IN INCREDVLITATE) ſicut in quadā cathena erroris. Sap. 17. Vna cathena tenebrarū omnes erāt colligati. VT OMNIVM miſereatur) .i. vt in omni genere hominum ſua miſericordia locū habeat. Sap. 11. Miſereris omnium dñe. Quod quidem non eſt extēdendum ad omnes hoīes ſigillatim: ſed ad omnia genera hominum. Fit .n. hic diſtributio ꝓ generibus ſingulorum: & non pro ſingulis generum. Ideo autē deus vult omnes per ſuam miſericordiam ſaluari: vt ex hoc humilientur & ſuam ſalutem, non ſibi, ſed deo aſcribant. Oſeę. 13. Perditio tua Iſrael, tantummodo ex me auxilium tuum. ſupra. 3. Vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus deo.

Oēs miſereatᷣ nō ꝓ ſingulis hoibus ſed ꝓ ſingulis generibus hoium

O profundiias diuitiarum & ſapientiæ & cognitionis dei † q̄ inſcrutabilia ſunt iudicia eius & imperueſtigabiles viæ eius. † Quis enī cognouit mentem domini? † Aut quis illi fuit a conſiliis? Aut quis prior dedit illi; & reddetur ei? Quoniam ex illo; & per illum; & in illum omnia † Ipſi gloria in ſæcula. Amen.

Sap. 17.
Ibidem. 9.
Eſa. 40
1. Corin. 2.
Rom. 15.

O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei: q̄ incomprehenſibilia ſunt iudicia eius: & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini: aut quis conſiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Lec. V.

SVPRA Apoſtolus conatus fuit aſſignare rationem diuinorum iudiciorum quibus tam gentes q̄ Iudęi poſt incredulitatē miſericordiam conſequuntᷣ: nunc quaſi ad hæc inueſtiganda ſe ſufficientem recognoſcēs, exclamando diuinam excellentiam admiratur. Et primo admiratur diuinam excellentiam. Secūdo ꝓbat quod dixerat ibi. QVIS enī cognouit &c.) Circa primum duo facit. Primo admiratur excellentiam diuinę ſapientię ſecundum ſe conſideratę. Secundo per comparationem ad nos ibi. QVAM incomprehenſibilia &c.) Excellentiā diuinę cognitionis admiratur. Primo q̄tum ad altitudinem dicens. O ALTITVDO) Eccle. 7. Alta profunditas, qs inueniet eā? Iere. 17. Solium glorię altitudinis a principio. Hęc autem altitudo attendit q̄tum ad tria. Vnoquidem modo q̄tum ad rem cognitam: inquantum .ſ. deus ſeipſum perfecte cognoſcit. Eccle. 24. Ego in altiſſimis habito. Alio modo q̄tum ad modum cognoſcendi: inq̄tum .ſ. per ſeipſum omnia cognoſcit. ps. Proſpexit de excelſo ſancto ſuo: dominus de cœlo in terram aſpexit. Tertio quantum ad certitudinē cognitionis. Eccl. 23. Oculi mei multo plus lucidiores ſuper ſolem. Secundo admiratur excellentiam diuinę cognitionis q̄tum ad eius plenitudinem cū dicit. DIVITIARVM.) Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapientia & ſcientia. Quę qdem plenitudo attenditur in tribus. Vno modo in multitudine cognitorum: quia .ſ. omnia nouit. Io. vlti. Domine tu omnia ſcis. Coll. 2. in ipſo ſunt omnes theſauri ſapientię dei abſconditi. Alio modo q̄tum ad facilitatem cognoſcendi: quia ſtatim omnia intuetur ſine inquiſitione & difficultate. Heb. 4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Tertio q̄tum ad copiā cognitionis: qa eam omnibus cōmunicat affluēter. Iaco. 1. Si quis veſtrum indiget ſapientia poſtulet a deo q dat omnibus affluenter. Tertio admiratᷣ diuinam excellentiam quātum ad perfectionē cum dicit. SAPIENTIAE & ſcientię dei: habet enim ſapientiam de diuinis. Iob. 12. Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia. Et ſcientia de rebus creatis. Baruch. 4. Qui ſcit vniuerſa nouit eam.

Altitudo dei
Quo ad rem cognitam
Quo ad modū cognoſcēdi.
Quo ad certitudinem cognitionis.

Plenitudo cognitionis
Quo ad multitudinem cognitorum
Quo ad facilitatē cognoſcendi
Quo ad copiam cognitionis.

Deinde cum dicit. QVAM incōprehenſibilia &c.) Oſtendit excellētiam diuinę ſapientię per cōparationem ad noſtrum intellectum. Et primo q̄tum ad ſapientiam: ad quam pertinet iudicare & ordinare. Vñ dicit q̄ INCOMPREHENSIBILIA ſunt iudicia eius) qa .ſ. homo non poteſt cōprehendere rōnem diuinorum iudiciorum: quia in ſapientia dei latēt. ps. Iudicia tua abyſſus multa. Iob. 11. Forſitan veſtigia dei cōprehendes & omnipotētem vſq; ad perfectum reperies. Secundo q̄tum ad ſcientiam p quam in rebus operatur. Vñ ſubdit. ET INVESTIGABILES) .i. non perfecte ab homine veſtigabiles VIAE EIVS) .i. ꝓceſſus eius quibus in creaturis operatur. Et ſi enim ipſę creaturę ſint homini notę: tamē modi quibus deus in creaturis operatur ab homine cōprehendi non poſſunt. ps. In mari vię tuæ & ſemitę tuę in aqs multis: & veſtigia tua non cognoſcentᷣ. Iob. 38. Per quā viā ſpargitur lux &c.

Deinde cum dicit. QVIS .n. &c.) Probat q; dixerat ad quod inducit duas authoritates: quarum vna habetur Eſa. 40. vbi ſecundum litteram noſtram ſic legitur. Quis adiuuit ſpiritum domini aut quis conſiliarius eius fuit? Loco cuius hic dr. QVIS .n. cognouit ſenſum dñi: aut qs conſiliarius eius fuit? Alia authoritas habetur Iob. 41. Quis ante dedit mihi: vt reddam ei: ex loco cuius hic dicitur. AVT QVIS prior dedit ei & retribuetur ei. In his autē verbis: & ſequentibus Apoſtolus tria facit. Primo oſtēdit excellentiam diuinę ſapientię per cōparationem ad intellectum noſtrum dicens. Dictum eſt q; incōprehenſibilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles vię eius. Quis enī cognouit ſenſum domini? per quem .ſ. iudicat & operando procedit. q. d. Nullus. niſi eo reuelante. Sap. 9. Senſum tuum quis ſcire poterit: niſi tu dederis ſapientiam: & miſeris ſpiritū ſanctū tuū de altiſſimis? Et primę Cori. 2. Quę ſunt dei nemo nouit niſi ſpiritus dei: nobis autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum. Secūdo oſtēdit excellentiam diuinę ſapientię. ſecundū quod in ſe habet altitudinem: quæ quidem eſt altitudo quę eſt ſupremi principii, ad quod duo pertinēt. Primo q; nō ſit ab alio. Secundo alia ſint ab eo. Et hęc oñdit ibi. QVONIAM ex ipſo.) Quod autem ſapiētia dei non depēdeat ab altiori principio, oñdit dupliciter. Primo quidem per hoc q; nō eſt inſtructa alieno cōſilio. Vnde dicit. AVT QVIS cōſiliarius eius fuit.) Quaſi diceret. Nullus. Ille .n. conſilio indiget qui nō plene cognoſcit qualiter ſit agendum: quod deo nō competit. Iob. 26. Cui dediſti conſilium? Forſitan illi qui nō habet ſapientiam? Iere. 23. Quis affuit in cōſilio dñi? Secundo per hoc q; non eſt adiuta alieno dono. Vnde ſubdit. AVT QVIS prior dedit illi, & retribuetur ei: quaſi prius danti. q. d. Nullus. Nō .n. pōt hō dare deo niſi q̄ a deo accepit. 1. Parali. vlti. Tua ſunt oīa & quę de manu tua accepimus dedimus tibi. Iob. 35. Porro ſi iuſte egeris qd donabis ei: aut qd de manu tua accipiet.

Deinde cum dicit. QVONIAM ex ipſo &c. Oſtēdit

dit altitudinē dei q̄tum ad hoc ꝙ ab ipſo ſunt omnia.
Et primo oſtendit eius cauſalitatem Secundo eius di/
gnitatem ibi. IPSI honor & gloria.) Tertio eius per
petuitatem ibi. IN SAECVLA ſæculorum. Amen.)
Dicit ergo primo. Recte nullus prior dedit illi: qa EX
IPSO & per ipſum & in ipſo ſunt omnia.) Et ita ni/
hil poteſt eſſe niſi ab eo acceptum. Ad deſignandū au/
Prepōnes notātes dei cauſalitatem, ex, per, in. tem dei cauſalitatem vtitur tribus ꝓpoſitionibus, quę
ſunt, ex, per, & in. Hęc autem ꝓpoſitio, ex, denotat prin
cipium motus. Et hoc tripliciter. Primo quidem ip/
ſum principium agens vel mouens. Alio modo ipſam
materiam. Tertio modo ipſum contrarium oppoſitū
quo incipit motus. Dicimus enim cultellum fieri ex fa
bro & ferro & ex infigurato. Vniuerſitas autem crea/
turarum non eſt facta ex pręexiſtenti materia: ſed eſt
effectus dei. Et ſecundum hoc omnia creata non di/
cuntur ex aliquo eſſe: ſed ſicut ex oppoſito dicuntur
eſſe ex nullo: quia nihil erat anteq̄ crearentur vt eſſent
Sap. 2. Ex nihilo nati ſumus. Ex deo autem ſunt om/
nia, ſicut ex primo agente. 1. Corin. 11. Omnia autem
ex deo. Notandum tamen ꝙ hęc ꝓpoſitio, de, eaſdem
Prępō, de, habitudines deſignare videtur. hoc tamen ſuperaddit
quia ſemper deſignat cauſam conſubſtantialem. Dici/
mus. n. cultellum eſſe de ferro: non autem eſſe de arti
fice: quia igitur filius ꝓcedit a patre: vt ei cōſubſtantia
lis, dicimus filium eſſe de patre. Creaturę vero nō pro
cedunt a deo tanq̄ ei cōſubſtantiales. Vnde nō dicun/
tur eſſe de ipſo: ſed ſolum ex ipſo. Hęc autem ꝓpoſitio
Per, per, deſignat cauſam operationis: ſed qa opatio eſt me
dium inter faciens & factum: dupliciter hęc ꝓpoſitio,
per, pōt operationis cauſam deſignare. Vno modo ſe
cundum ꝙ operatio exit ab operante: ſic aliqd dicit̄
per ſe operari quod eſt ſibi cauſa vt operetur. Hoc aūt
eſt vno quidem modo forma: ſicut dicimus ꝙ ignis ca
lefacit per calorem. Alio modo aliquid ſuperius agēs:
puta ſi dicamus ꝙ homo generat per virtutem ſolis:
vel potius dei: ſic igitur omnia dicuntur dupliciter eſ
ſe per ipſum. Vno modo ſicut per primum agens, cu/
ius virtute omnia alia agunt. Prouerb. 8. Per me reges
regnant. Alio modo inquantum eius ſapiētia quę eſt eius
eſſentia, eſt per quā deus omnia fecit. ſecundum illud
Prouerb. 3. Dominus ſapientia fundauit terram. Alio
vero modo hęc ꝓpoſitio per. deſignat cauſam opera/
tionis, non quidem ſcdm ꝙ exit ab operante: ſed ſecū
dum ꝙ terminatur ad opera ſicut dicimus ꝙ faber fa
cit cultellum p martellum: ꝙ nō eſt ſic intelligendum
ꝙ martellus ſic cum fabro operetur: ſicut in prioribus
intelligebatur: ſed quia cultellus fit ex opatione fabri
Per, per martellum. Et ideo dicitur ꝙ hęc præpoſitio, per,
quandoq; deſignat authoritatem in recto: ſicut cū di/
cimus rex operatur p baliuum quod pertinet ad hoc
quod nūc dicitur. Quādoq; autē in cauſali: ſicut cum
dicit̄ ꝙ baliuus per regē operat̄: quod pertinet ad prę
cedentem modū. Hoc autem modo de quo nūc loqui
mur, dicuntur omnia eſſe facta a patre per filium. ſe/
cundum illud Io. 1. Omnia per ipſum facta ſunt: non
ita ꝙ pater habeat a filio hoc qđ facit res: ſed poti9: qa
virtutem faciendi filius accipit a patre: nō tamen in/
ſtrumentalē: aut diminutam: aut aliam. ſed principa
lem & ęqualem & eandē. Ioan. 5. Quæcūq; pater facit
hęc & filius ſimiliter facit. Vnde licet omnia ſint facta
Prępō, in, a patre per filium: nō tamen filius eſt inſtrumentum
vel miniſter patris. Hęc autem prępoſitio, in, deſignat
etiam triplicem habitudinem cauſę. Vno quidem mo
do deſignat materiam: ſicut dicimus animā eē in cor/
pore: & formam in materia. Hoc autē modo non di/
citur ꝙ omnia ſint in deo: quia ipſe nō eſt cauſa mate
rialis rerum. Alio modo deſignat habitudinem cauſæ
efficientis in cuius poteſtate eſt effectus ſuos diſpone/
re: & ſecundum hoc dicunt̄ omnia eſſe in ipſo ſecūdū
ꝙ omnia in eius poteſtate & diſpoſitione cōſiſtunt. ſe/
cundum illud pſ. In manu eius ſunt oēs fines terrę. Et
Act. 17. In ipſo viuimus mouemur & ſumus. Tertio
modo deſignat habitudinem cauſę finalis. ſecundum
ꝙ totum bonum rei. & conſeruatio ipſius, conſiſtit in
ſuo optimo: & ſecūdum hoc dicunt̄ omnia eſſe in deo
ſicut in bonitate cōſeruante. Collo. 1. Et omnia in ipſo
cōſtant. Quod autem dicit, omnia, eſt abſolute acci/
piendum pro oībus quę habēt verum eſſe: peccata au/
Peccata non ſunt in deo qa nō habēt verum eſſe. tem non habent verum eſſe: ſed inquantum ſunt pec/
cata, dicuntur per defectū alicuius entis: eo ꝙ malum
nihil eſt, niſi priuatio boni. Et ideo cum dicitur ex ip/
ſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: non eſt intelli/
gendum de peccatis: qa ſecundum Aug. Peccatum ni
hil eſt: & nihil fiunt hoīes cum peccant. Quicquid ta/
men entitatis eſt in peccato, totum eſt a deo. Sic igitur
ſecūdum ꝓmiſſa omnia ſunt ex ipſo. ſ. deo: ſicut ex pri
ma operatrice potentia. Omnia ſunt per ipſum inq̄tū
oīa facit per ſuam ſapientiā. Omnia ſunt in ipſo: ſicut
in bonitate conſeruāte. Hęc autem tria. ſ. potētia, ſa/
pientia, & bonitas. cōmunia ſunt tribus perſonis. Vn/
de hoc ꝙ dicit̄ ex ipſo: & per ipſum: & in ipſo, poteſt at
tribui cuilibet trium perſonarū: ſed tamē potentia q̄
habet rōnem principii. appropriat̄ patri, qui eſt prin/
cipium totius diuinitatis. Sapientia filio, qui procedit
vt verbum: quod nihil aliud eſt q̄ ſapientia genita. Bo
nitas appropriat̄ ſpirituiſancto, qui ꝓcedit vt amor,
cuius obiectum eſt bonitas. Et ideo appropriando di/
cere poſſumus ex ipſo. ſ. ex patre per ipſum. ſ. per filiū
in ipſo. ſ. in ſpiritu ſancto, omnia ſunt.

Deinde cum dicit IPSI HONOR: & gloria.) Oſten
dit dei dignitatem quę conſiſtit in duobus quę ꝓmiſſa
ſunt. Nam ex eo ꝙ ex ipſo: & per ipſum: & in ipſo ſunt
omnia, debetur ei honor & reuerētia & ſubiectio a to/
ta creatura. Malac. 1. Si ego pater vbi eſt honor meus.
Ex eo vero ꝙ ab alio non accepit nec conſilium nec do
num: debetur ei gloria: ſicut econtrario dicitur homi
ni. primę Corin. 4. Si accepiſti quid gloriaris quaſi non
acceperis: & quia hoc eſt ꝓprium dei dicitur. Eſa. 42.
Gloriam meā alteri non dabo. Vltimo ponit eius ęter
nitatem cum dicit. IN SAECVLA ſęculorum. i. p
omnia ſęcula ſuccedentia ſęculis. put ſęculū dicit̄ du/
ratio vniuſcuiuſq; rei. Vel SAECVLA ſęculorum di
cuntur ſęcula. i. durationes rerū incorruptibilium, q̄
continent ſęcula corruptibilium rerum: & ꝓcipuę ipſa
dei ęternitas. quę tamē pluraliter dici pōt licet in ſe ſit
vna & ſimplex ꝓpter multitudinē: & diuerſitatem cō/
tentorum: vt ſit ſenſus in ſęcula cōtentiua ſęculoꝝ. pſ
Regnum tuū regnum omniū ſęculoꝝ. Addit autē ad
confirmationem. AMEN. q. d. Vere ita eſt. Et ſic ac
cipitur in euangeliis vbi dr. Amen dico vobis. Quan/
doq; tamen accipitur pro, fiat. Vnde in Pſalterio Hie/
ronymi dicit̄. Dicet omnis populus Amen, Amē. Vbi
nos habemus fiat, fiat. Cap. XII.

Obſecro igitur vos fratres per miſera/
tiones dei: † vt præbeatis corpora ve Phil. 4.
ſtra hoſtiam viuentem: ſanctam: ac/
ceptam deo: rationalem cultum ve/
ſtrum. Et ne accommodetis vos ad figuram ſæ
culi huius: ſed transformemini per renouatio/
nem mentis veſtræ: † vt probetis quæ ſit vo/ Ephe. 5.
luntas dei: quod bonum eſt: acceptumq; & per 1. Theſſa. 4
fectum. Dico enim per gratiā: quæ data eſt mi/
hi: cuilibet verſanti inter vos: ne quis arrogan/
ter de ſe ſentiat: ſupra quam oportet de ſe ſentire
ſed ita ſentiat: vt modeſtus ſit & ſobrius: vt cuiq;
deus partitus eſt menſura fidei.

Obſecro itaq; vos fratres per miſericor
diam dei, vt exhibeatis corpora ve/
ſtra hoſtiam viuētem: ſanctam: deo
placentem: rationabile obſequium
veſtrum. Et nolite conformari huic ſæculo; ſed
renouamini in nouitate ſenſus veſtri: vt probe/
tis quæ ſit voluntas dei bona & beneplacens &
perfecta. Dico enim per gratiam quæ data eſt
mihi omnibus qui ſunt inter vos: non plus ſa/

pere q̃ oportet ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem & vnicuiq; ſicut deus diuiſit menſuram fidei.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit neceſſitatem, virtutem, & originem gratię: hic docet gratię vſum: quod ptinet ad inſtructionem moralem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit doctrinam moralem in gn̄ali. Scdo ſpecialiter deſcẽdit ad quędã particularia pertinẽtia ad eos quibus ſcribit circa mediuni. 15. capi. ibi. CERTVS ſum autem &c.) Circa primum duo facit. Primo docet vſum gratię, quãtum ad hoc q̄ ſit homo perfectus. Secundo q̃tum ad hoc q̄ perfectus imperfectum ſuſtineat. 14. cap. ibi. INFIRMVM autem &c.) Circa primum tria facit. Primo inducit ad perfectionem vitę q̃tum ad ſanctitatem quã homo ſernat deo. Secundo q̃tum ad iuſtitiam quam quis exhibet p̄ximo. 13. cap. ibi. OMNIS anima &c.) Tertio q̃tum ad puritatem, quam homo conſeruat in ſeipſo circa finem. 13. capituli ibi. ET HOC ſcientes &c.) Circa primum duo facit. Primo monet vt homo ſe exhibeat deo ſanctum. Secundo docet qualiter aliquis vti debeat donis gratiæ dei quibus ſanctificatur. ibi. DICO enim per gratiam &c.) Circa primũ duo facit. Primo docet qualiter aliquis ſe debeat exhibere deo, q̃tum ad corpus. Secundo q̃tum ad animam ibi. ET NOLITE conformari &c.) Circa primum duo facit. Primo inducit obſeruantiam eorum quę docẽtur & hoc dupliciter. Vno quidem modo ex pte ſuiipſius cũ dicit. OBSECRO itaq; vos fratres) q.d. Dictũ eſt incõprehenſibilia eſſe iudicia dei: & inueſtigabiles viæ eius. Itaq; obſecro vos fratres: vt .ſ. obſeruetis ea quę dicentur. Vtitur autem obſecratione ꝓpter tria. Primo quidem ad demonſtrandum ſuam humilitatem. Prouerb. 18. Cum obſecrationibus loquitor pauper: qui .ſ. de ſua abundantia nõ confidit: & ideo non ex eo qd ſuum eſt: ſed ex eo quod dei eſt, hoies conatur inducere ad bonum. Nam obſecrari eſt ob ſacra cõteſtari. Secundo vt magis es amore moueat rogando q̃ ex timore, authoritatiue imperãdo. Vnde dicitur ad Philemonem. Multam fiduciam habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi quod ad rem pertinet. ꝓpter charitatẽ magis obſecro. Gal. vlti. Vos qui ſpiritnales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Tertio ꝓpter reuerentiam Romanorum quibus ſcribebat. 1. Ti. 5. Seniorem ne increpaueris: ſed obſecra vt patrem. Alio modo inducit eos es parte dei cum dicit. PER MISERICORDIAM dei: per quã .ſ. ſaluati eſtis. Tit. 3. Secundum miſericordiã ſuã ſaluos nos fecit. Et ideo es cõſideratione diuinę miſericordię debemus facere quod monemur. Matth. 18. Nõne oportuit & te miſereri conſerni tui: ſicut & ego tui miſertus ſum. Vel põt dici p miſericordiã dei .i. authoritate. Apoſtolatus mihi miſericorditer cõmiſſi. primę Corin. 7. Miſericordiã conſecutus ſum a domino. vt ſim fidelis. Scdo ponit ãmonitionem cum dicit. VT EXHIBEATIS corpora veſtra &c.) Circa quod ſciendum eſt q̄ ſicut Aug. dicit. 10. de ciui. dei. Viſibile ſacrificiũ quod esterius deo offertur, ſignum eſt inuiſibilis ſacrificii quo qs ſe i & ſua in dei obſequium eshibet. habet autem homo triplex bonum. Primo qdem bonum aie: quod eshibet deo p

Bonũ hoĩs.

denotionis & contritionis humilitatẽ. ſecundum illd p̄s. Sacrificium deo ſpiritus cõtribulatus. Secundo habet homo exteriora bona. quę exhibet deo per eleęmoſinarum largitionem. Vnde Hebr. vlti. Beneficentiæ & cõmonionis nolite obliuiſci: talibus. n. hoſtiis ꝓmeretur deus. Tertio habet homo bonum proprii corporis: & quantum ad hoc dicit ibi. VT EXHIBEATIS) .ſ. deo CORPORA veſtra:) ſicut quãdam ſpecialem

Corpus hoĩs eſt hoſtia vel morte ꝓpter Chriſtũ ſe ſubiciẽdo vel ieiuniis macerãdo vel opa iuſtitię exercẽdo.

hoſtiam. Dicebat̃ autẽ animal deo immolatum hoſtia vel quia pro victoria hoſtium offerebat̃, ſeu pro ſecuritate ab hoſtibus. Vel quia ad hoſtium tabernaculum immolabatur. Exhibet autem homo deo corpus ſuũ vt hoſtiam tripliciter. Vno quidem modo quãdo aliquis corpus ſuum exponit paſſioni & morti ꝓpter deum: ſicut dicitur de Chriſto. Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum oblationem & hoſtiam deo. Et Apoſtolus dicit de ſe. Phil. 2. Si imolor ſupra ſacrificium & obſequium fidei veſtrę gaudeo. Secundo per hoc q̄ homo corpus ſuum ieiuniis & vigiliis macerat: ad ſeruiendum deo. ſcdm illud primę Corin. 9. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo. Tertio per hoc q̄ homo corpus ſuũ exhibet ad opera iuſtitię & diuini cultus exequenda. ſupra. 6. Eshibete veſtra membra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Eſt autem conſiderandum q̄ hoſtia quę deo immolabat̃ quatuor habebat. Primo namq; ipſa oblatio debebat eſſe integra & incorrupta. Vnde dicitur Mala. 1. Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum: & votum faciens imolat debile domino. Et propter hoc dicit. VIVENTEM) vt .ſ. hoſtia noſtri corporis quam deo offerimus, ſit viuens per fidem formatam charitate. Gal. 2. Quod nunc viuo in carne: in fide viuo filii dei. Et eſt attendendũ q̄ materialis hoſtia quę prius viua erat, occidebatur vt immolaretur: ad oſtendẽdũ q̄ adhuc mors regnabat in homine regnante peccato: vt ſupra. 5. Dictum eſt: ſed hęc hoſtia ſpiritualis ſemp viuit & in vita ꝑficit. ſecũdum illud Io. 10. Ego veni vt vitam habeant & abũdantius habeant: qa iam peccatũ ablatum eſt per Chriſtum: nã ſi dicamus q̄ hoſtia corporis noſtri, viuit quidẽ deo p iuſtitiam fidei: ſed mortificat̃ concupiſcentiis carnis. Collo. 3. Mortificate mẽbra veſtra, quę ſunt ſup terrã. Secũdo vero hoſtia deo oblata in ipſa imolatione ſanctificabat̃. Vnde dr̃. Leui. 22. Ois homo qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea quę cõſecrata ſunt: & quę obtulerunt filii Iſrael dño in quo eſt immunditia: perhibit coram domino. Et ideo ſubdit. SANCTAM) .ſ. per deuotionem: qua corpus noſtrũ dei ſeruitio mancipatur. Leui. 10. Sanctificamini & eſtote ſancti, qa ego dominus deus veſter. Proprie autem ſanctitas dr̃ per reſpectum ad deum: inquantũ .ſ. homo ſernat ea q̃ ſunt iuſta quo ad deum. Tertio qoantũ ad ipſam ſacrificii cõſumptionẽ dicebat̃ ſacrificium ſuaue & acceptum dño. ſcdm illud Leui. 1. Oblata oia adolebit ſacerdos ſup altare in holocauſtum & in odorem ſuauiſſimum dño. Vnde hic dicit. DEO PLACENTEM) .ſ. per rectitudinẽ intentionis. p̄s. Vt placeam coram deo in lumine viuentiũ. Quarto in ipſa ſacrificii ꝑparatione apponebat̃ ſal. vnde Leui. 2. Quicquid obtuleris ſacrificii ſale condies. Et Mar. 9. dicitur. Omnis victima ſale ſalietur. Sal autẽ diſcretionem ſapientię ſignificat. Vnde dicitur Collo. vlti. In ſapiẽtia ambulate ad eos qui foris ſunt: ſermo veſter ſemper in gratia ſit ſale conditus. Vnde & hic ſequit̃. RATIONABILE obſequiũ veſtrum) .ſ. cum diſcretione corpora veſtra deo eshibeatis hoſtiam vel per martyriũ: vel per abſtinentiam, vel per quodcunq; opus iuſtitię. prię Corin. 14. Omnia honeſte: & ſecundum ordinẽ fiant in vobis. Et in pſal. Honor regis iudicium diligit. Aliter ſe habet homo iuſtus ad interiores actus quibus deo obſequit̃ & ad esteriores. Nam bonum hominis & iuſtitia eius principaliter in interioribus actibus cõſiſtit: quibus .ſ. homo credit ſperat, & diligit. Vnde dicit̃ Luc. 17. Regnũ dei intra vos eſt. Non autẽ principaliter cõſiſtit in esterioribus actibus. Infra. 14. Non eſt regnum dei eſca & potus. Vnde interiores actus ſe habẽt per modum finis, qui ſecũdum ſe quęrit̃ exteriores vero actus ad quos deo corpora exhibent̃ ſe habent: ſicut ea quę ſunt ad finem: in eo autem quod quęritur tanq̃ finis nulla menſura adhibet̃: ſed quãto maius fuerit tãto melius ſe habet. In eo autem quod quęritur ꝓpter finem adhibet̃ menſura. ſecundũ ꝓportionem ad finem: ſicut medicus ſanitatẽ facit tantum q̃tum poteſt: medicina autẽ non tantũ dat q̃tum põt: ſed q̃tum videt expedire ad ſanitatẽ conſequendam. Et ſimiliter homo in fide in ſpe & in charitate nullã mẽſuram debet adhibere: ſed quanto plus credit ſperat & diligit tanto melius eſt: ꝓpter quod dicit̃ Deut. 6. Diliges dominum deũ tuũ &c. Sed in exterioribus actibus eſt adhibenda diſcretionis menſura p cõparationem ad charitatem. Vnde dicit Hierony. Nonne rationalis homo dignitatem amittit: qui ieiunium, vel vigilias pręfert ſenſus integritati vt propter pſalmorũ atq; officiorum decantationem amentię vel triſtitię quis notam incurrat.

Hoſtia q̃ deo imolabatur quatuor hẽt.
Viua
Sancta
Suauis
Diſcreta

Deinde cum dicit. ET NOLITE conformari &c.) Oſtendit qualiter ſe debeat homo exhibere deo. q̃tum ad aiam

ad animá. Et primo ꝓhibet ſeculi cóformitatem cũ dicit. ET NOLITE cóformari huic ſeculo) .i. rebus q̃ temporaliter tranſeunt. Nam ſeculum preſens eſt quędam menſura eorum. quę temporaliter labuntur. Rebus autem temporalibus homo cóformatur per affectum, eis amore inhęrẽdo. Oſeę. 9. Facti ſunt abhominabiles: ſicut ea quę dilexerunt. Iac. 1. Religio munda & immaculata hæc eſt immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo. Conformatur etiam huic ſeculo qui vitam ſeculariter viuentiũ imitatur. Ephe. 4. Teſtificor in domino: vt iam non amplius ambuletis: ſicut & gentes ambulant. Secundo mandat interiorem mentis reformationem cũ dicit. SED REFORMAMINI in nouitate ſenſus veſtri.) Senſus autem hominis hic dicit ratio. ſecundum ꝙ per eam homo iudicat de agendis: hunc autẽ ſenſum homo in ſua creatione habuit integrum & vigẽtem. Vnde dicitur Eccle. 17. Senſu impleuit corda illorum & bona & mala oſtendit illis. Sed p peccatum hic ſenſus eſt corruptus & quaſi inueterat⁹ Baruch. 3. Inueteraſti in terra aliena. Et per cóſequẽs pulchritudinem & decorem ſuũ amiſit. Treñ. 1. Egreſſus eſt a filia Sion omnis decor eius. Monet ergo Apoſtolus vt reformetur. i. iterato formam & decorẽ mentis aſſumamus, quem noſtra mens habuit: quod quidem fit p gratiam ſpiritus ſancti ad quam participandam homo ſtudium habere debet: ita. ſ. vt qui eá nõdum perceperunt eam percipiant & qui illam pcepẽrunt in ea proficiant. Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mẽtis veſtrę. ps. Renouabitur vt aquilę iuuentus tua. Vel aliter. RENOVAMINI) . ſ. in exterioribus actibus IN NOVITATE ſenſus veſtri) . i. ſecundum nouitatem gratię quam mente pcepiſtis. Tertio aſſignat rationem ammonitionis prędictę cum dicit. VT PROBETIS quę ſit voluntas dei.) Circa quod conſiderandum eſt ꝙ ſicut homo qui habet guſtum infectũ non habet rectum iudicium de ſaporibus: ſed ea quę ſunt ſuauia interdum abhominat: ea vero quę ſunt abhominabilia appetit: qui autem habet guſtum ſanum, rectum iudiciũ de ſaporibus habet: ita homo qui habet corruptum affectum quaſi cóformatũ rebus ſecularibus nõ habet rectum iudicium de bono: ſed ille q habet ſanum affectum ſenſu ei⁹ innouato per gratiá rectũ iudiciũ hẽt de bono. Ideo ergo dicit. NOLITE conformari huic ſeculo: ſed renouamini in nouitate ſenſus veſtri: vt pbetis) . i. experimẽto cognoſcatis. ps. Guſtate & videte qm̃ ſuauis eſt dñs. QVAE SIT voluntas dei) qua. ſ. vult vos eſſe ſaluos. 1. Theſ. 4. Hęc eſt voluntas dei ſanctificatio vr̃a. BONA) . i. vult bonũ honeſtũ nos velle: & ad hoc ſuis præceptis nos inducit Mich. 6. Indicabo tibi o homo quid ſit bonum: & quid deus reqrat a te. ET BENEPLACENS) inq̃tũ. ſ. bene diſpoſito eſt delectabile id quod deus vult nos velle. ps. Iuſtitię dñi recte lętificantes corda. Et nõ tantum vtilis ad finem conſequendũ: ſed etiá PERFECTA) quaſi coniungẽs nos fini. Mat. 5. Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cœleſtis pfectus eſt Geñ. 17. Ambula corá me & eſto pfectus. Talẽ ergo experiunť dei voluntatẽ illi qui nõ cóformanť huic ſeculo: ſed reformanť in nouitate ſenſus ſui. illi autẽ qui in vetuſtate pmanẽt ſeculo conformati iudicant dei voluntatem non eſſe bonam: ſed grauem & inutilem. Eccle. 6. Quam aſpera eſt ſapientia indoctis hominibus.

Senſus hominis. i. ratio

Deinde cum dicit. DICO ENIM per gratiá &c.) Docet qualiter donis dei homo habeat vti. Et pŕio docet hoc, q̃tum ad dona quę nõ ſunt oĩbus communia: ſicut ſunt gratię gratis datę. Secũdo q̃tum ad donum charitatis qđ eſt oĩbus cõmune ibi. DILECTIO ſine ſimulatione &c.) Circa primũ duo facit. Pŕio docet in generali qũo debeat homo vti gratiis gratis datis. Secũdo exequiť hoc p partes ibi. SICVT .n. in vno corpore &c.) Circa primũ tria facit. Primo excludit ſupfluum dicens. Monui ꝙ reformemini in nouitate ſenſus vr̃i: quod quidẽ moderate facere debetis. DICO ENIM) . i. mando PER GRATIAM) apoſtolus & authoritate apoſtolica QVAE DATA eſt mihi.) Gal. 2. Cum cognouiſſem gratiam quæ data eſt mihi inter gentes. Ephe. 3. Mihi omnium ſanctorũ minimo data eſt gr̃a hęc &c. OMNIBVS q ſunt inter vos:) oĩbus ẽ hoc vtile. pt 1mę Corin. 7. Volo omnes hoĩes eſſe ſicut meipſum. Hoc inquam mando. NON plus ſapere q̃ oportet ſapere) . i. nullus præſumat de ſenſu aut ſapientia ſua, cõfides ſupra ſuá mẽſurá. Eccl. 7. Nõ plus ſapias q̃ neceſſe eſt. ps. Neq; ambulaui in magnis neq; in mirabilibus ſup me. Scđo hortať ad id quod eſt mediũ dicẽs. SED SAPERE ad ſobrietatẽ) . ſ. mando vobis vt mẽſurate ſapiatis ſcđm gratiá vobis datam. Sobrietas. n. menſuram importat. Et q̃uis ꝓprie dicatur circa potum vini: poteſt tamen accipi circa quamlibet materiam in qua homo debitam menſuram obſeruat. Tit. 2. Sobrie & iuſte & pie viuamus in hoc ſæculo. Tertio docet ſecundum quid accipienda ſit menſura medii dicens. Et hoc inq̃ SICVT deus vnicuiq; diuiſit) . i. diſtribuit MENSVRAM fidei) . i. menſuram donorum ſuorum quæ ordinantur ad fidei ędificationem. primę Corin. 12. Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Dat enim deus huiuſmodi dona non eadem omnibus: ſed diuerſa diuerſis diſtribuiť. ſecundũ illud primę Corin. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt. Nec omnibus ęqualiter dat: ſed vnicuiq; ſecundum certá menſuram. Ephe. 4. Vnicuiq; noſtrum data eſt gratia. ſecundum mẽſuram donationis Chriſti. Et ideo Apoſtolus ſobrie ſapiens ſecundum hanc menſuram dicebat. ſcđę Corin. 12. Non autẽ in immẽſum gloriamur: ſed ſcđm menſurá regulę qua mẽſus eſt nobis deus. Soli aũt Chŕo datus eſt ſp̃us nõ ad menſurá: vt dŕ Ioá. 3. Nõ ſolũ autẽ alias gratias gratis datas dat deus menſurate. ſed etiam ipſam fidem, quę per dilectionẽ operatur. Vnde Luc. 17. Diſcipuli Chriſto dixerunt. Domine, adauge nobis fidem.

† Quemadmodum. n. in vno corpore multa membra habemus: membra vero oĩa nõ eundem habẽt actum: ſic multi vnũ corpus ſumus in Chriſto: ſingulatim autem alii aliorũ mẽbra ſed tamẽ habentes dona iuxta gratiam datá nobis varia: ſiue ꝓphetiam iuxta portionem fidei: ſiue miniſteriũ in adminiſtratione: ſiue qui docet in doctrina; ſiue qui exhortatur in exhortatione: qui impartit in ſimplicitate; qui præeſt in diligentia: qui miſeretur in hilaritate. † Dilectio ſit nõ ſimulata. Sitis odio ꝓſequẽtes quod malũ eſt: adhærentes ei quod bonũ eſt: per fraternam charitatem: ad mutuo vos diligendos propenſi: honore alius aliũ ꝓuenientes: ſtudio non pigri ſpiritu feruentes: tempori ſeruientes: ſpe gaudẽtes: in afflictione patientes: precationi inſtantes: † neceſſitatibus ſanctorum communicantes: hoſpitalitatem ſectantes.

1. Corin. 12. Ephe. 4.

Amos. 5. Ephe. 4. 1. Pe. 2. &c.

Heb. 13.

Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus: non oĩa autem mẽbra eundẽ actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto: ſinguli autẽ alter alterius membra: habẽtes donationes ſecundũ gratiá quæ data eſt vobis differentes. Siue prophetiá ſecũdum rationẽ fidei. Siue miniſterium in miniſtrando. Siue qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Qui tribuit in ſimplicitate. Qui præeſt in ſollicitudine. Qui miſeretur in hilaritate. Dilectio ſine ſimulatione. Odientes malũ: adherentes bono. Charitate fraternitatis inuicẽ diligentes. honorẽ inuicem ꝓuenientes. Sollicitudine non pigri ſpiritu feruẽtes: domino ſeruientes. Spe gaudẽtes: in tribulatione patientes: orationi inſtantes: ne

ceſſitatibus ſanctorum communicantes: hoſpitalitatem ſectantes. Lec. II.

PRAEMISSA admonitione hic Apoſtolus rationem aſſignat ſumptam ex ſimilitudine corporis myſtici ad corpus naturale. Et primo in corpore naturali tangit tria. Primo quidem corporis vnitatem cum dicit. SICVT .n. in vno corpore.) Secundo mẽbrorum pluralitatem cum dicit. MVLTA membra habemus.) Eſt enim corpus humanum organicum ex diuerſitate membrorum conſtitutum. Tertio officiorum diuerſitatem cum dicit. OMNIA autẽ membra non eundem actum habent.) Fruſtra enim eſſet membrorum diuerſitas niſi ad diuerſos actus ordinarentur.

Deinde aptat hæc tria ad corpus Chriſti myſticum quod eſt eccleſia. Ephe. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam quę eſt corpus eius. Circa qd' etiã tria tangit. Primo quidem fidelium quaſi membrorũ multitudinem cum dicit. ITA MVLTI.) Luc. 14. Homo quidam fecit cœnam magnã: & vocauit multos. Eſa. 54. Multi filii deſertę. Quamuis enim ſint pauci p cõparationem ad infructuoſam multitudinem. ſecundum illud Mat. 7. Arcta eſt via quę ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam: tamen abſolute loquendo ſunt multi. Apoc. 7. Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. Secundo tangit corporis myſtici vnitatem cum dicit. VNVM corpus ſumus.) Ephe. 2. Vt reconciliet ambos in vno corpore &c. Hęc autem vnitas corporis myſtici eſt vnitas ſpiritualis, p quam fide & affectu charitatis inuicem vnimur. & ideo ſecũdum illud. Ephe. 4. Vnum corpus & vnus ſpirit⁹. Et quia ſpiritus vnitatis a Chriſto in nos deriuatur. ſupra. 8. Si quis ſpiritũ Chriſti non habet hic non eſt eius. Ideo ſubdit in Chriſto: qui per ſpiritum ſuum, quem dat nobis nos inuicem vnit & deo. Io. 17. Vt ſint vnum in nobis ſicut & nos vnum ſumus. Tertio tangit officiorum diuerſitatem ad vtilitatem communem redactam dicens. SINGVLI autem ſumus membra alter alterius.) Membrum enim quodlibet proprium actum habet & virtutem: inquantum ergo vnũ membrum ſua virtute & actu, alteri prodeſt, dicitur membrum alterius: ſicut pes dicitur membrum oculi, inq̃tum oculum defert: & oculus dicitur membrum pedis, inquantum regit pedem. primę Corin. 12. Non poteſt dicere oculus manui, opera tua non indigeo. Ita etiam in corpore myſtico ille qui accepit gratiam prophetię, indiget illo qui accepit gratiam ſanitatum: & ita eſt in omnibus aliis. Vnde dum vnuſquiſq; fidelis. ſecundum gratiam ſibi datam alteri ſeruit, efficitur alterius membrum. Gal. vltimo. Alter alterius onera portate. primę Pet. 4. Vnuſquiſq; ſicut accepit gratiã in alterutrum illam adminiſtrantes.

Deinde cum dicit. HABENTES autem donationes) exequitur per partes monitionem quam ſupra poſuerat de ſobrio & moderato gratiæ vſu. Et primo ponit gratiarum diuerſitatem dicens. ſumus inquam alter alterius membra. NON ſecundum eandem GRATIAM) ſed habẽtes donationes. DIFFERENTES) non ex diuerſitate meritorum: ſed ſecundum gratiam QVAE DATA eſt nobis.) primę Corin. 7. Vnuſquiſq; proprium donum habet ex deo. vnus quidem ſic: alius vero ſic. Mat. 25. Vocauit ſeruos ſuos & tradidit illis bona ſua: & vni dedit quinque talenta: alii autem duo: alii vero vnum. Secundo docet diuerſarum gratiarum vſum: & primo in rebus diuinis quãtum ad cognitionem quidem dicens. SIVE prophetia) quam habentes vtamur ea SECVNDVM rationem fidei.) Dicitur autem prophetia quędam apparitio ex reuelatione diuina eorum quę ſunt procul. Vnde. 1. Reg. 9. dicitur. Qui propheta hodie dicitur, vocabatur olim videns. Sunt autem procul a cognitione noſtra. ſecundum ſe quidem futura contingẽtia, quæ propter defectũ ſui eſſe cognoſcibilia nõ ſunt: ſed res diuinę ſunt procul a noſtra cognitione: non ſecũdum ſe cum ſint maxime cognoſcibiles: quia vt dicitur. 1. Ioan. primo. Deus lux eſt & tenebrę in eo non ſunt vllę: ſed propter defectum intellectus noſtri, qui ſe habet ad ea quę ſunt in ſeipſis maniſeſtiſſima: ſicut oculus noctuę ad lucẽ. Et q͠a vnumquodq; magis dicitur tale qd' eſt ſcdm ſe tale q̃ ſecũdũ aliud. Inde eſt q͞ magis ꝑprie dicunt̃ eſſe procul a cognitione nr̃a, futura cõtingẽtia. Et propter hoc horũ proprie eſt prophetia Amos. 4. Non faciet dominus deus verbum niſi reuelauerit ſecretum ſuum. Dicitur tamen prophetia cõmuniter etiam reuelatio quorumcunq; occultorum. Hoc autem donum prophetię: non ſolum fuit in veteri teſtamento: ſed etiam in nouo. Iohel. 2. Effundã de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: & prophetabunt filii veſtri. Dicuntur etiam prophetę in nouo teſtamẽto, qui prophetica dicta exponunt: quia ſacra ſcriptura eodem ſpiritu interpretatur quo eſt condita. Eccle. 24. Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam. Ordinatur autem prophetię donum, ſicut & alię gratię gratis datę, ad fidei ędificationem. primę Corin. 12. Vnicuique datur maniſeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Heb. 2. Confirmata eſt. ſ. doctrina fidei cõteſtante deo ſignis, & prodigiis, & variis virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus. & ideo prophetia eſt vtendum ſecundum rationem fidei. i. non in vanum: ſed vt p hoc fides confirmetur: non autem contra fidem. Vnde dicitur Deut. 13. Si ſurrexerit in medio tui propheta. & dixerit tibi, eamus & ſequamur deos alienos non audies verba prophetę illius quia ſcilicet prophetizat cõtra rationem fidei. Quantum ad ſacramenta miniſtranda ſubdit. SIVE MINISTERIVM in miniſtrando) .i. ſi quis accepit gratiam vel officium miniſterii puta vt ſit epiſcopus vel ſacerdos: qui dicuntur miniſtri dei. Eſa. 6. Vos ſacerdotes domini vocabimini miniſtri dei noſtri dicetur vobis: exequatur illud diligenter exequendo in miniſtrando. ſecundę Ti. 4. Miniſterium tuum imple. Secundo tangit ea quę pertinẽt ad res humanas in quibus poteſt aliquis alteri ſubuenire Primo quidem quantum ad cognitionem vel ſpeculatiuam vel practicam. Quantum ergo ad ſpeculatiuã primo dicit. SIVE qui docet) .i. qui habet officium vel gratiam docendi, vtatur in doctrina .i. vt ſtudioſe & fideliter doceat. Iob. 4. Ecce docuiſti plurimos. Mat. vlti. Euntes docete omnes gentes. Quãtum autem ad cognitionem practicam, ſubdit. QVI EXHORTATVR) ideſt qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonũ, vtatur illo IN EXORTANDO.) primę Theſ. 2. Exhortatio noſtra non fuit de errore: neque de immundicia: neque in dolo. Titum ſecũdo. Hęc loquere & exhortare.

Deinde ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera in quibus quandoq; aliquis ſubuenit alicui aliquod donum dando: & quantum ad hoc dicit. QVI TRIBVIT) ideſt qui habet facultatem tribuendi & gratiã exequatur hoc IN SIMPLICITATE:) vt. ſ. nihil mali ex illo intendat quaſi donis homines ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis ex modico dato intendit multo maiora acquirere. Eccle. 20. Datus inſipientis non erit tibi vtilis: oculi enim illius ſeptemplices ſunt Exigua dabit & mĩta improperabit. Et Prouer. 11. Simplicitas iuſtorum diriget eos. Quandoq; autem aliqs ſubuenit alteri eius curam habendo & quantum ad hoc dicit. QVI PRAEEST) ideſt qui eſt in prelationis officio conſtitutus vtatur illo officio IN SOLLICITVDINE.) Heb. vltimo. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis. ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. ſecundę Corin. 11. Sollicitudo omnium eccleſiarum. Quandoque autem ſubuenit aliquis alicui reuelando eius miſeriam & quantum ad hoc dicit. QVI MISERETVR) ideſt qui habet facultatem & affectum miſerandi exequatur hoc IN HILARETATE) quaſi libenter hoc faciens. ſecundę Corin. 9. Non ex triſtitia neq; ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit deus. Eccle. 7. In omni dato hilarem fac vultum tuum.

Deinde cum dicit. DILECTIO ſine ſimulatione & cętera. Docet vſum doni gratuiti quod eſt omnibus commune. ſ. charitatis. Et primo ponit ea quæ pertinẽt ad charitatem in generali. Secundo ponit quędam ſpecialiter pertinentia ad dilectionem quorundam

bi. IN NECESSITATIBVS ſanctorū &c.)Circa primū tria facit. Prīo oſtēdit qoalis debeat eē dilectio ex parte diligentis. Secundo qualiter ſe debeat habere ad proximum ibi. CHARITATEM fraternitatis &c.) Tertio qualiter ſe debeat habere ad deū ibi. SOLLICITVDINE non pigri.) Circa qualitatem autē charitatis tria docet. Primo quidem ꝙ dilectio debet eſſe vera Vnde dicit. DILECTIO ſine ſimulatione)vt.ſ. non tantum in verbo aut in exteriori apparentia: ſed ſit in vero cordis affectu & efficacia operis.primę ioā.3. Non diligamus verbo neque lingua: ſed opere & veritate. Eccle.6. Amico fideli nulla eſt comparatio. Secūdo docet ꝙ dilectio debet eſſe pura:cum dicit. ODIENTES malum.) Tunc enim eſt pura dilectio quando homo non conſentit amico ſuo in malum: ſed ita diligit hominem: vt eius vitium odiat. Vnde dicitur.primę Corin.13.Non gaudet ſuper iniquitate, coogaudet autē veritati.ꝑs. iniquos odio habui. Tertio docet ꝙ dilectio debet eſſe honeſta com dicit. ADHAERENTES bono vt.ſ.aliquis adhęreat alteri ꝓpter bonum virtutis Gal.4. Bonum autem ęmulamini in bono ſemp Hęc eſt pulchra dilectio de qua dicitur Eccle. 24. Ego mater pulchrę dilectionis.

Deinde cū dicit. CHARITATEM fraternitatis.) Oſtendit qualiter charitas ſe debet habere ad ꝓximū. Et primo quantum ad interiorem affectum cum dicit. CHARITATEM fraternitatis inuicem diligentes.) Vt ſcilicet non ſolum fratres diligamus per charitatem ſed etiam diligamus ipſam charitatem qoa eos diligamus: & ab eis diligimur. Sic enim ſi charam habemus charitatē.non de facili eam diſſolui faciem⁹ Heb.vlti. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Can̄. vlti. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuę pro dilectione tanq̄ nihil deſpiciet illam. Secūdo quantum ad exteriorem effectum.cū dicit. HONORE inuicem ꝓuenientes.) In quo tria deſignantur. Primo quidem ꝙ homo ꝓximum in reuerentia debet habere qd ptinet ad rationem honoris. Nullus.n.poteſt vere diligere eum quem deſpicit. Phil.2. Supiores inuicem arbitrantes. Quod quidē fit dum aliqs ſuum defectum conſiderat & bonum ꝓximi. In honore autem nō ſolum reuerentia intelligitur: ſed etiam neceſſariorꝫ ſubuentio: ſicut cum dr̄ Exo.20. Honora patrem tuum & matrem tuā.pręcipitur neceſſariorum ſubuentio: ſicut patet per hoc ꝙ dn̄s Mat.15. Arguit Phariſeos contra hoc ꝓceptum impedientes filios a ſubuētione parentum. Secūdo deſignatur ꝙ effectus dilectionis debet mutuo exhiberi: vt.ſ.homo nō ſolum velit beneficia recipere: ſed etiam exhibere. Eccle.4. Non ſit porrecta manus tua ad accipiēdum & ad dandam collecta. Ec.14. In diuiſione fortis da & accipe. Et hoc deſignat cum dicit. INVICEM.) Tertio deſignatur ꝙ effectus dilectionis debet eſſe promptus & velox: quod deſignatur cum dicit. PRAEVENIENTES)vt.ſ.aliquis præueniat amicum in beneficiis Eccle.17. Omnis amicus dicet: & ego amicitiam copulaui.

Deinde cum dicit. SOLLICITVDINE &c.) Oſtendit qualiter ſe debeat habere dilectio charitatis ad deum. Et primo incipit ab ipſa rationis attentione cum dicit. SOLLICITVDINE) ſitis NON PIGRI) .ſ.ad ſeruiendum deo. Mich.6. Indicabo tibi o homo quid ſit bonum.& quid deus qoęrat a te. Poſtea ſubdit. Sollicite ambulare cum deo tuo.2.Ti.2. Sollicite cura teipſum ꝓbabilem exhibere deo. Secundo q̄tum ad effectum cum dicit. SPIRITV ſitis feruentes).ſ. in dei dilectione. Procedit autem feruor ex abundantia caloris. Vnde feruor ſpiritus dicitur.quia propter abundantiam diuinę dilectionis totus homo feruet in deū. Act.18.dicit ꝙ Apollo feruens ſpiritu loquebatur.primę Theſſa.vlti. Spiritum nolite extinguere. Tertio q̄tum ad exterius obſequium cum dicit. DOMINO ſeruientes).i.ſeruitute latrię quę ſoli deo debet. Deu.6. Dominum deum tuum adorabis & illi ſoli ſerues. ꝑs. Seruite domino in timore. Vel ſecundum aliam litteram. Tempori ſeruientes: vt.ſ.dei ſeruitium cōgruo tempore faciamus. Eccle.8. Omni negocio tempus eſt & opportunitas. Quarto q̄tum ad mercedem ſeruitutis cum dicit. SPE GAVDENTES) .ſ.mercedis: quę eſt dei fruitio. Geń.15. Ego dominus merces tua magna nimis. ſupra.5. Gloriamur in ſpe glorię filiorum dei. Faciat autē ſpes hominem gaudere ratione certitudinis: ſed tamen affligit ratione dilationis. Prouer.13. Spes quę differtur affligit animam. Quinto quantum ad difficultatem quam homo patitur in dei ſeruitio. Vnde ſubdit. IN TRIBVLATIONE).ſ.quam propter deum ſubſtinetis ſitis patientes. ſupra.5. Tribulatio patientiam operatur. Sexto quantum ad omnia prędicta dicit. ORATIONI inſtantes. in quo orationis aſſiduitas deſignatur. Luc.18. Oportet ſemp orare & nunquam deficere. ſecundę Ti.5. Sine intermiſſione orate. Per orationem enim in nobis ſollicitudo excitatur: feruor accenditur: ad dei ſeruitium incitamur: gaudium ſpei in nobis augetur & auxilium in tribulatione ꝓmeremur. ꝑs. Ad dominum cum tribularer clamaui & exaudiuit me.

Deinde cum dicit. NECESSITATIBVS ſanctorꝫ &c.) Determinat de charitate quantum ad ſpeciales quaſdam perſonas. Et primo quidem quantum ad indigentes. Secundo quantum ad inimicos ibi. Benedicite perſequentibus vos. Circa primum duo facit. Primo inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigentibus in vniuerſali cum dicit. NECESSITATIBVS ſanctorum communicantes. Vbi tria ſunt notanda. Primo quidem ꝙ eleęmoſinę ex charitate ſunt impendendę indigentibus, ſiue neceſſitatē patiētibus. Ephe.4. Laboret operando manibus ſuis: quod bonum eſt: vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti. Secūdo ꝙ potius eſt ſubueniendum iuſtis q̄ aliis. Vnde dicit. NECESSITATIBVS ſanctorum.) Eccle.12. Da iuſto & non recipias peccatorem. Quod quidem non ſic eſt intelligendum quin etiam in neceſſitatibus ſit peccatoribus ſubueniendum: ſed quia non eſt eis ſubueniēdum ad fomentum peccati: vtilius tamen eſt ſubuenire iuſtis: quia talis eleęmoſina fructuoſa eſt: nō ſolum ex parte dantis: ſed etiam ex ſuffragio recipientis. Lu.16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cum defeceritis recipiant vos in ęterna tabernacula.ſ. ſuis ſuffragiis. Secundo in ſpeciali admonet ad hoſpitalitatem dicens. HOSPITALITATEM ſectantes:) qa.ſ.in hoc miſericordię opere alia miſericordię opa includuntur. Nam hoſpes nō ſolum domum exhibet ad manendum: ſed etiam alia neceſſaria ſubminiſtrat Heb.vlti. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci. primę Pe.4. Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.

† Bene loquamini de hiis: qui vos inſectan- Ma.[5] Lu.[6]
tur: bene loquamini: inquā & ne male præcemi
ni. Gaudete cum gaudentibus: & flete cum flen
tibus: eodem animo alii in alios affecti: † non Prouer.3.
arroganter de vobiſipſis ſentientes: ſed humili- Eſa.5.
bus vos accōmodantes. Ne ſitis arrogātes apud
voſmetipſos: † neq; cuicq̄ malū pro malo red Prouer.20
datis. † Prouide parantes honeſta in cōſpectu 1.Pet.3.
omnium hoium: ſi fieri poteſt: q̄tum in vobis 2.Corin.8.
eſt: † cum oībus hoībus in pace viuentes: non Exo.20. Heb.12.
voſmetipſos vlciſcentes dilecti: quin potius date
locum iræ. Scriptum eſt.n. † Mihi vltio: ego re
pendam: dicit dominus. † Si igitur eſurit inimi Deut.32.
cus tuus: paſce illum: ſi ſitit: da illi potum. Hoc Heb.10.
.n.ſi feceris: carbones ignis coaceruabis in caput Prouer.25.
illius. Ne vincaris a malo: inimmo vince bono malum.

Benedicite perſequentibus vos. Benedicite & nolite maledicere. Gaudere cum gaudētibus flere cum flentibus. Idipſum inuicem ſentiētes. Nō alta ſapientes: ſed humilibus conſentientes. Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Nulli

malum pro malo reddentes. ꝓuidentes bona: non tantum corã deo; ſed etiã coram omnibus hoĩbus. Si fieri põt quod ex vobis eſt: cũ oĩbus hominibus pacem habentes. Non voſmetipſos defendentes chariſſimi: ſed date locum iræ. Scriptum eſt.n. Mihi vindictam: & ego retribuã dicit dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus: ciba illũ: ſi ſitit; potum da illi. Hoc.n. faciẽs, carbones ignis cõgeres ſuper caput eius. Noli vinci a malo; ſed vince in bono malum. Lec. III.

SVPRA oſtendit qualiter charitas ſit exhibẽda indigentibus: nunc oſtẽdit qualiter ſit exhibenda etiam inimicis. Et primo ponit admonitionem. Secundo ꝓbat quod dixit ibi. SCRIPTVM eſt.n.&c.) Circa primum conſiderandum eſt ꝙ ad charitatem tria pertinent. Primo quidem beniuolẽtia: quę conſiſtit in hoc ꝙ aliquis velit bonum alteri & malum eius nolit. Secũdo concordia, quę conſiſtit in hoc, ꝙ amicorum ſit idẽ nolle & velle. Tertio beneficentia, quę conſiſtit in hoc, ꝙ aliquis benefaciat ei quem amat & eum non ledat.

In charitate tria ſunt. Beniuolentia Concordia Beneficentia

Primo ergo ponit ea quę pertinent ad beniuolentiam Secundo ea quę pertinent ad concordiam ibi. GAVDERE cum gaudentibus.) Tertio ea quę pertinẽt ad beneficentiam ibi. NVLLI malum &c.) Circa primũ duo facit. Primo monet vt beniuolentia ſit ampla quę ſe extendat etiam ad inimicos cum dicit. BENEDICITE perſequentibus vos.) Circa quod notandum eſt ꝙ benedicere eſt bonum dicere. Contingit autẽ bonum dicere tripliciter. Vno modo enuntiando: puta cum quis bonum alterius laudat. Eccle.31. Splendidũ in panibus benedicent labia multorum & teſtimoniũ veritatis illius fidele. Alio modo imperando: & ſic benedicere per authoritatem eſt proprium dei: cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur: miniſterium autem pertinet ad miniſtros dei qui nomen domini ſup populum inuocant. Numeri.6. Sic benedicetis filiis Iſrael & dicetis eis. Et poſt. Inuocabunt nomen meum ſuper filios Iſrael. & ego benedicam eis. Tertio benedicit aliquis optando. ps. Et non dixerunt qui pręibant. benedictio domini ſuper vos. Et ſecundum hoc benedicere eſt bonum alicui velle: & quaſi bonum pro aliquo pręcari. Et hoc modo accipitur hic. Vnde in hoc ꝙ dicitur benedicite perſequentibus vos. datur intelligi ꝙ etiam ad inimicos & perſecutores debemus eſſe beniuoli eis bona optando & pro eis orando. Mat.5. Diligite inimicos veſtros & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.

Benedicere Enuntiando Impecando. Optando.

Quod autem hic dicitur: quodam quidem modo eſt in præcepto: quodam autem modo eſt in conſilio: ꝙ eni aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis non excludendo eos a communi dilectione proximorum, & a cõmuni oratione. quam quis pro fidelibus facit, pertinet ad neceſſitatem pręcepti. Similiter etiam ꝙ aliquis in articulo neceſſitatis, inimico dilectionis effectum particulariter impẽdat, pertinet ad neceſſitatem pręcepti. Vnde dicitur Exo.23. Si occurreris boui inimici tui aut aſino erranti, reducas eum. Sed ꝙ aliquis in ſpeciali, dilectionis effectum & orationis ſuffragium aut qualecunq; ſubuentionis beneficium exhibeat inimico, interdum etiam extra articulum manifeſte neceſſitatis, pertinet ad perfectionem conſiliorum: quia per hoc oſtenditur perfecta charitas ad deum: ꝙ omne humanũ odiũ ſuperet. Ille autem qui pœnitet & miſericordiam petit, iam non eſt inter inimicos aut perſecutores computandus. Vnde ei abſq; omni difficultate ſunt charitatis indicia oſtendenda. Eccle.28. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Secundo docet ꝙ beniuolentia ſine benedictio ſit pura. i. abſq; permixtione contrarii. Vnde dicit. BENEDICITE & nolite maledicere. i. ita benedicatis ꝙ nullo modo maledicatis. Quod eſt contra quoſdam qui ore benedicunt: & corde maledicunt. ſecundum illud pſ. Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo: mala autem in cordibus eorum. Et etiam cõtra illos qui quandoq; benedicunt quandoq; maledicunt: vel quibuſdam benedicunt quibuſdam maledicũt. Iac.3. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hęc ita fieri. primę Pet.3. Non reddentes maledictum pro maledicto.

An hic benedicere ſit in pręcepto.

Sed contra videtur eſſe ꝙ in ſacra ſcriptura plures maledictiones inueniũtur. Dicitur enim Deut.27. Maledictus qui non ꝑmanſerit in ſermonibus legis huius: nec eos opere perficit. Ad quod dicendum eſt ꝙ maledicere eſt malum dicere quod quidem tripliciter contingit: ſicut & benedicere. ſ. annonciando. imperando, & optando: & ſecundum quodlibet horum modorum poteſt bene & male fieri. Si enim id quod eſt materialiter malum dicat malum quolibet prędictorum modorum ſub ratione boni non eſt illicitum: quia hoc eſt magis benedicere q̃ maledicere: vnumquodcunq; enim magis iudicatˀ. ſecundum ſuam formam q̃ ſecundum ſuam materiam. Si vero aliquis dicat malum ſub ratione mali formaliter maledicit. Vnde eſt omnino illicitum.

Maledicere Annũtiando Imperando. Optando.

Vtrumq; autem horũ contingit in hoc ꝙ aliquis enuntiando malum profert. Quandoq; enim aliquis enuntiat malum alicuius ad notificandum neceſſariam veritatem: & ſic dicit malum ſub ratione veri neceſſarii quod eſt bonum: vnde eſt licitum. Et hoc modo Iob.3. dicitur ꝙ Iob maledixit diei ſuo enuntians malitiam pręſentis vitę: ſicut Apoſtolus dicit. Ephe.5. Redimentes tempus quoniam dies mali ſunt. Quandoq; autẽ aliquis enuntiat malum alterius. ſ. intentione detrahendi. Et hoc eſt illicitum. Dicitur enim primę Corin.6. Neq; maledici neq; rapaces regnum dei poſſidebũt. Similiter etiã in eo ꝙ quis dicit malũ imperãdo. contingit autem quandoq; ꝙ aliquis dicit id quod eſt materialiter malum ſub ratione boni: puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnę propter iuſtitiam: quod quidem eſt licitum. Et hoc modo tranſgreſſores legis maledicuntur. i. pœnę ſecundum iuſtitiam deputantur. Quandoq; vero aliquis imperãdo dicit malum alterius iniuſte: puta propter odium & vindictam. Et talis maledictio eſt illicita Exo.21. Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur. Et id eſt etiam circa id quod aliquis dicit malum optando. Si enim hoc optet ſub ratione boni: puta vt per aduerſitatem alicuius perueniatur ad ſpiritualem profectũ: hoc licitum eſt. Iob.5. Vidi ſtultum firma radice & maledixi pulchritudini eius ſtatim. Si vero hoc homo faciat propter odium vel vindictã eſt omnino illicitũ. 1. Reg.17. Maledixit Philiſtęus Dauid in diis ſuis.

Deinde cum dicit. GAVDERE cum gaudentibus &c. Ponit ea quę pertinent ad concordiam. Et primo ponit concordię documenta. Secundo remouet impedimenta ibi. NON ALTA ſapientes &c.) Concordia autem poteſt dupliciter attendi. Vno modo quantũ ad effectum in bonis & in malis. In bonis quidem: vt aliquis bonis aliorum congaudeat. Vnde dicit. GAVDERE) ſ. debetis CVM GAVDENTIBVS.) Phil.2. Gaudeo & congratulor omnibus vobis. Sed hoc eſt intelligendum: quando quis gaudet de bono. Sunt autẽ quidem qui gaudent de malo. ſecundum illud Prouerb.2. Lętantur cum malefecerint. Et iſtis nõ eſt congaudendum. primę Corin.13. dicitur de charitate: ꝙ non gaudet ſuper iniquitate: congaudet autem veritati. In malis autem vt aliquis triſtetur de malis alteriˀ. Vnde ſubdit. FLERE.) ſ. debetis CVM FLENTIBVS.) Iob.30. Flebam quondam ſuper eo qui afflictˀ erat. Eccle.7. Non deſis plorantibus in conſolatione: & cum lugentibus ambula. Ipſa enim compaſſio amici condolentis conſolationem in triſtitiis affert. Primo quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitię argumentum. Eccle.12. In malitia illius ideſt in infortunio amicus cognitus eſt. Et hoc ipſum eſt delectabile cognoſcere aliquem ſibi eſſe verum amicum. Alio modo hoc ipſo ꝙ amicus condolet videtur ſe offerre ad ſimul portandum onus aduerſitatis: quod triſtitiam cauſat. Et quidem leuius portatur quod portatur a pluribus q̃ ab vno ſolo. Secundo concordia conſiſtit in vnitate ſententiæ: & quantum ad hoc dicit. (IDIPSVM) ideſt idem ſitis inuicem SENTIENTES.) vt. ſ. in eadem ſententia conueniatis. 1. Cori.1.

Sitis

Sitis perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſcientia. Phili.2. eandem charitatem habentes vnanimes: idipſum ſentientes. Sciendum eſt tamen ꝙ duplex eſt ſentētia. Vna quidem quæ pertinet ad iudicium intellectus circa ſpeculabilia: puta circa conſiderationes geometricas vel naturales: diſſentire autem in talibus non repugnat amicitię vel charitati: quia charitas in voluntate eſt. Hmōi autem iudicia nō ꝓueniunt ex volūtate: ſed ex neceſſitate rationis. Alia vero ſentētia ptinet ad iudicium rōnis circa agenda & in talibus diſſentio amicitię contrariatᷣ. quia talis diſſentio habet contrarietatem voluntatis: & quia fides non ſolum eſt ſpeculatiua: ſed etiam practica: inquantum per dilectionē operatur: vt dicitᷣ Gala.5. Ideo etiam diſſentire a recta fide eſt contrarium charitati.

Deinde cum dicit. NON ALTA ſapientes &c.) Excludit impedimenta cōcordię: quę quidem ſunt duo. Primū eſt ſuperbia ex qua cōtingit ꝙ dum aliqs inordinate ſuam excellentiā q̄rit & ſubiectionem refugit: vult alium ſubiici & eius excellētiam impedire. Et ex hoc ſequitᷣ diſcordia. Prouer.13. Inter ſuperbos ſemp iurgia ſunt. Et ideo ad hoc remouendū dicit. Non ſitis alta ſapientes: vt.ſ. inordinate veſtrā excellentiā appetatis. Supra.11. Noli altū ſapere: ſed time. Eccle.3. Altiora te ne quęſieris. SED) ſitis CONSENTIENTES humilibus).i. his quę ſunt humilia.i. ea quę abiecta videntur non recuſetis cū oportuerit. ps. Elegi abiectus eſſe in domo dei mei.1.Pe.vlti. Dn̄s ſuperbis reſiſtit: humilibus autē dat gratiā. Secundum impedimentū cōcordię eſt pręſumptio ſapiētię: ex qua cōtingit ꝙ aliqs aliorū ſententię non credit. Ad quod remouendum dicit. NOLITE eſſe prudentes apud voſmetipſos.) vt.ſ. iudicetis ſolum id eſſe prudentię quod vobis videtᷣ. Eſa.5. Vę qui ſapientes eſtis in oculis veſtris & corā vobiſmetipſis prudentes. Supra.11. Vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes.

Deinde cū dicit. NVLLI MALVM pro bono &c.) Docet illa quę ptinent ad beneficientiā excludendo cōtrarium. Et p̄io docet ꝙ nō ſit alicui malefaciendum rōne vindictę. Secūdo docet ꝙ nō ſit alicui malefaciendum rōne defenſionis. ibi. NON VOSMETIPSOS defendentes.) Circa primū tria facit. Primo ꝓhibet vindictam dicēs. NVLLI MALVM pro malo reddentes) .ſ. ſitis. ps. Si reddidi retribuentibus mihi mala. primę Pe.3. Non reddentes malū pro malo. Sed hoc eſt intelligendū formaliter: ſicut ſupra dictū eſt de maledicto: ꝓhibemur.n. affectu odii vel vindictę reddere malū ꝓ malo: ita ꝙ in malo alterius delectemur. Sed ſi pro malo culpę: quod quis facit, reddat iudex malū pœnę ſecundū iuſtitiā ad cōpenſandā malitiā: materialiter quidem infert malū. ſed formaliter & per ſe infert bonū. Vnde cū iudex ſuſpēdit latronem pro homicidio, nō reddit malū pro malo: ſed magis bonum ꝓ malo. Et hoc modo Apoſtolus quēdā pro pctō inceſtus, tradidit Satanę in interitū carnis: vt ſpiritus ſaluus fiat: vt habetᷣ primę Cori.5. Scdo docet ꝙ etiā bona ſint ꝓximis exhibenda dicens. PROVIDENTES) .ſ. ſitis. BONA non tantū coram deo.) vt.ſ. curetis ſatiſfacere cōſcientię veſtrę corā deo. SED ETIAM coram oībus hominibus.) vt.ſ. ea faciatis quę hoībus placeāt. ptię Corin.10. Sine offenſiōe eſtote Iudęis & gētibus & eccleſię dei: ſicut & ego p omnia oībus placeo. prię Corin.13. Prouidentes bona nō ſolum coram deo: ſed etiā corā omnibus hominibus. Hoc tn̄ cōtingit & bene & male fieri: ſi enim hoc fiat ꝓpter fauorē humanū, nō bene agitur Mat.6. Attēdite ne iuſtitiā veſtrā faciatis coram hominibus: vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriā dei, bene agitur. ſcd̄m illud Mat.5. Sic luceat lux veſtra coram hoībus: vt videant opera veſtra bona: & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Tertio aſſignat rationem vtriuſq; dictorum. Ad hoc enim debemus abſtinere a retributione malorum: & coram hominibus bona prouidere, vt cum hominibus pacem habeamus: & ideo ſubdit. CVM OMNIBVS hominibus pacem habentes.) Heb.vlti. Pacem ſequimini cum omnibus. Sed hic addit duo: quorum primum eſt quod dicit. SI FIERI POTEST.) Quandoq; enim malitia aliorum impedit, ne cum eis pacem habere poſſimus quia.ſ. cum eis pax haberi non poteſt: niſi eorum malitię conſentiatur. quam quidem pacem conſtat eſſe illicitam. Vnde dominus dicit Matth.10. Non veni pacem mittere: ſed gladium. Aliud autem addit dicens. QVOD EX vobis eſt.) vt.ſ. & ſi ipſi contra pacē agāt: tamen quod in nobis eſt facere nos debemus: vt eorū pacem quęramus. ps. Cum his qui oderunt pacē eram pacificus. Et alibi. Inquire pacē & perſequere eam.

Deinde cum dicit. NON VOSMETIPSOS defendentes &c.) Oſtendit ꝙ non ſunt mala proximis inferenda per modum defenſionis. Et primo ponit documentum dicens. NON) ſitis VOSMETIPSOS defendentes) o CHARISSIMI:) ſicut & de Chriſto dicitur Eſa.50. Dedi corpus meum percutientibus & genas meas vellentibus. Et.53. Quaſi agnus coram tondente ſe obmutuit &c. Vnde & ipſe dominus mandauit. Matth.5. Si quis te percuſſerit in vna maxilla prębe ei etiam alteram. Sed ſicut Auguſtin⁹ dicit in libro contra mendacium. Ea quę in nouo teſtamento a ſanctis facta ſunt, valent ad exempla intelligēdarum ſcripturarum, quę in pręceptis data ſunt. Ipſe autem dominus cum alapa percuſſus eſſet: non ait. ecce altera maxilla: ſed ſi male locutus ſum teſtimonium perhibe de malo. Si autem bene quid me cędis? Vbi oſtendit pręparationem alterius maxillę in corde etiā faciendam. Paratus enim fuit dominus non ſolum in altera cędi pro ſalute hominis: ſed in toto corpore crucifixi. Et ſicut Aug. dicit ad Marcellinum: tunc quidē hoc mandatum recte fit, cum ei creditur profecturū eſſe propter quem fit ad aptandam in eo correctionē atq; concordiam: etiam ſi alius exitus conſequatᷣ. Sunt igitur iſta pręcepta ſapientię ſemp in cordis ꝑparatione retinenda: & ipſa beniuolētia ne reddatur malum pro malo ſemper in voluntate complenda eſt. Agenda ſunt autem & multa etiam cum inuitis benigna quadam aſperitate plectendis. Secundo aſſignat rationem cum dicit. SED DATE locum irę).i. diuino iudicio. Quaſi diceret committatis vos deo q̄ ſuo iudicio poteſt vos defendere & vindicare. ſecundum illud primę Petr. vltimo. Omnem ſollicitudinem veſtram proiicientes in eum: quoniam ipſi cura eſt de vobis. Sed hęc intelligenda ſunt in caſu in quo nobis nō adeſt facultas aliter faciendi ſecundum iuſtitiam: ſed quia vt dicitur Deuteroni. primo. Domini eſt iudicium: cum aliquis authoritate iudicis: vel vindictam quærit ad comprimendam malitiam: & non propter odium: vel etiam cum authoritate alicuius ſuperioris ſuam defenſionem procurat: intelligitur locum date irę idest diuino iudicio: cuius miniſtri ſunt principes. vt dicitur Infra.13. Vnde etiam Paulus procurauit ſe p armatos defendi cōtra inſidias Iudęorū: vt p; Act.23

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptum eſt &c.) Probat quod dixerat: & primo per authoritatem. Secundo per rationem. ibi. NOLI VINCI a malo & cętera.) Circa primum duo facit. Primo probat quod dictum eſt de prohibitione vindictæ dicens. Dictum eſt. Date locum iræ idest diuino iudicio. SCRIPTVM EST ENIM) Deut.32. MIHI VINDICTAM) .ſ. ſeruate. ET EGO retribuam dicit dominus.) Noſtra littera ſic habet. Mea eſt vltio. & ego retribuam eis in tempore. pſalmus. Deus vltionum dominus. Naum.1. Deus æmulator & vlciſcens dominus. Secundo probat per authoritatem quod dictum eſt. de beniuolentia exhibenda inimicis. in qua quidem authoritate primo ponit documentum: vt ſubueniamus inimicis in articulo neceſſitatis: quia hoc eſt de neceſſitate præcepti: vt ſupra dictum eſt. Et hoc eſt quod dicit. SED SI ESVRIERIT INIMICVS TVVS CIBA illum: ſi ſitit potum da illi.) Matth.5. Benefacite eis qui oderunt vos. Secundo rationem aſſignat dicens. HOC ENIM faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius.) Quod quidem vno modo poteſt intelligi in malum: vt ſit ſenſus: ſi tu ei benefacias, bonū tuum vertetur ei in malum: quia ex hoc incurret combuſtionem ignis æterni per ſuam ingratitudinem: ſed iſte ſenſus repugnat charitati contra quam ageret, qui alicui ſubueniret: vt ei proueniret in malum. Et ideo eſt exponendum in bonum. vt ſit ſenſus. Hoc enim faciēs .i. in

Suſpenſio latronis ... reddere bonū ꝓ malo

Prębe ad aliā maxillā intelligitur in corde eſſe facienda.

neceſſitate ei ſubueniens, carbones ignis ideſt amorẽ
charitatis. de qua dicitur Cañ. 8. Lampades eius vt
lampades ignis atq; flammarum: cõgeres.i. congrega
bis: ſuper caput.i. ſuper mentem eius: quia vt Augu.
dicit in libro de cathezizandis rudibus: nulla eſt ma/
ior prouocatio ad amandũm q̃ pręuenire amando.
Nimis enim durus animus qui dilectionem: & ſi nole/
bat impendere nolit rependere.

Deinde cum dicit. NOLI vinci a malo &c.) Probat
quod dixit per rõnem. Naturale eſt.n. homini vt velit
aduerſarium vincere, & nõ vinci ab eo. illud autem ab
aliquo vincit̃ quod ad illud trahitur ſicut aqua vincit̃
ab igne, quãdo trahit̃ ad calorem ignis. Si ergo bonus
aliquis homo ꝓpter malũ qđ ſibi ab aliquo infert̃. tra/
hatur ad hoc ꝙ ei malefaciat bonũ a malo vinceretur.
Si autẽ ecõtrario ꝓpter beneficium quod bonus pſecu
tori exhibet, eum ad ſuũ amorem trahat bonus malũ
vincit. Sic ergo. NOLI VINCI a malo).ſ. eius qui te
perſequit̃. vt tu eum pſequaris. SED IN bono) tuo
VINCE malum illius: vt.ſ. ei benefaciendo eũ trahas
1. Ioan. vlti. Hęc eſt victoria quę vincit mundum fides
noſtra. Iere. 15. Ipſi conuertentur ad te, & tu non con/
uerteris ad eos.

Cap. XIII.

Mnis anima poteſtatibus ſupereni/
nentibus ſubdita ſit. † Nõ enim eſt
2.Pet.2. poteſtas: niſi a deo: quæ vero ſunt
Sap.6. poteſtates: a deo ordinatæ ſunt. Itaq;
quiſquis reſiſtit poteſtati: dei ordinatiõi reſiſtit.
Qui autem reſtiterint: ſibiipſis iudiciũ accipiẽt.
Nam principes non terrori ſunt bene agentibus
ſed male. Vis autem non timere poteſtatẽ? Qđ
bonum eſt: facito: & feres laudem ab illa. Dei.n.
miniſter eſt tibi in bonum. Quod ſi feceris id
quod malum eſt: time: Non enim fruſtra gla/
dium geſtat. Nam dei miniſter eſt: vltor ad irã
ei qui quod malũ eſt: fecerit. Quapropter opor
tet eſſe ſubditos: non ſolum propter iram: verũ/
etiam propter conſcientiam. Propter hoc enim
& vectigalia ſoluitis. Siquidẽ miniſtri dei ſunt:
Mat.22. in hoc ipſum incumbentes. † Reddite igitur
omnibus: quod debetur: cui tributum: tributũ:
cui vectigal: vectigal: cui timorem: timorem: cui
honorem, honorem.

Mnis anima poteſtatibus ſublimio/
ribus ſubdita ſit. Non eſt enim pote/
ſtas niſi a deo. Quæ autem ſunt po/
teſtates a deo ordinatæ ſunt. Itaq; q
reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit. Qui au/
tem reſiſtunt: ipſi ſibi damnationem acquirunt.
Nam principes non ſunt timori boni operis: ſed
mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonũ
fac & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter
eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris: time
Non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim
miniſter eſt vindex in iram ei qui malum agit.
Ideoq; neceſſitate ſubditi eſtote: non ſolum pro
pter iram: ſed etiam propter conſcientiam. Ideo
enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim dei ſunt
in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus
debita. Cui tributum, tributum: cui vectigal, ve/
ctigal: cui timorẽ, timorem: cui honorẽ, honorẽ.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit qua/
liter ſe debeat homo exhibere deo vtendo
donis gratię eius: hic oſtẽdit quomodo de
beat ſe exhibere proximo: & primo q̃tum
ad ſuperiores. Secundo q̃tum ad omnes.
ibi. NEMINI quicq̃ debeatis &c.) Circa
primum duo facit. Primo inducit homines ad ſubie/
ctionem quam debent ſuperioribus. Secundo ad exhi
bendum ſubiectionis ſignum. ibi. IDEO ET tribu/
ta pręſtatis &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓpo
nit documentum. Secundo rationem aſſignat. ibi.
NON enim eſt poteſtas &c.) Tertio infert cõcluſionẽ
intentam. ibi. IDEOQVE &c.) Circa primum cõſi/
derandum eſt ꝙ qdem fideles in primitiua eccleſia di/
cebant: terrenis poteſtatibus ſe ſubiici nõ debere pro/
pter libertatem quam conſecuti erant a Chriſto. ſecũ/
dum illud Io. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis.
Sed libertas per Chriſtum cõceſſa eſt libertas ſpiritus:
qua liberamur a pctõ & morte: ſicut ſupra. 8. dictum
eſt. Lex ſpiritus in Chriſto Ieſu liberauit me a lege pec
cati & mortis. Caro autẽ adhuc remanet ſeruituti ob/
noxia: ſicut ſupra. 7. dictũ eſt. Et ideo tunc nulli ſubie
ctioni homo per Chriſtum liberatus erit obnoxius nec
ſpirituali.ſ. nec carnali. Vnde dr̃ primę Cori. 15. Cum
tradiderit Chriſtus regnũ deo & patri & euacuauerit
omnem principatum & poteſtatẽ. Interim autem dũ
corruptibilem carnem gerimus: oportet nos dominis
carnalibus ſubiacere. Vnde dicit̃ Ephe. 6. Serui obedi/
te dñis carnalibus. Et hoc eſt etiã quod hic Apoſtolus
dicit. OMNIS aĩa poteſtatibus ſublimioribus ſubdi
ta ſit.) Poteſtates autem ſublimiores hic dicunt̃ homi
nes in poteſtatibus cõſtituti: qbus ſecundũ iuſtitię or/
dinem ſubiici debemus. 1. Pe. 2. Subditi eſtote omni hu
manę creaturę ꝓpter deum ſiue regi quaſi pręcellenti.
Dicit autẽ indefinite. POTESTATIBVS ſublimiori
bus:) vt ratione ſublimitatis officii. eis ſubiiciamur, ẽt
ſi ſint mali. Vnde. 1. Pet. 2. ſubdit̃. Subiecti eſtote nõ tã/
tum bonis & modeſtis: ſed etiam diſcolis. Quod autẽ
dicit̃ OMNIS ANIMA) per ſynecdochen intelligitur
oĩs homo. ſicut & Geñ. 17. Delebitur aĩa illa de populo
ſuo. Vtitur autẽ hoc modo loquẽdi: qa ſubiectionem
ſuperioribus debemus ex aĩo.i. ex pura voluntate. ſe/
cundũ illud Ephe. 6. Non ad oculũ ſeruientes quaſi ho
minibus placentes: ſed ex animo cum bona volũtate.

Deinde cum dicit. NON EST .n. poteſtas &c.) Po
nit rationẽ admonitionis pmiſſę. Primo qdem ex par
te honeſti. Scđo ex parte neceſſarii ibi. QVI AVTEM
reſiſtunt &c.) Circa primũ duo facit. Primo pręmittit
duo principia. Scđo ex eis cõcludit. ibi. ITAQVE q
reſiſtit &c.) Primo.n. pręmittit originem poteſtatis di
cens. NON EST enim poteſtas niſi a deo.) Quicqd
.n. cõmuniter de deo & creaturis dr̃: a deo in creatu/
ras deriuat̃: ſicut pater de ſapientia. Eccle. 1. Omnis ſa
pientia a dño deo eſt. Poteſtas autem de deo & hoĩbus.
dr̃ Iob. 36. Deus poteſtates nõ abiicit, cum & ipſe ſit po
tens. Vnde cõſequẽs eſt ꝙ humana poteſtas ſit a deo.
Dañ. 4. Dñabit̃ excelſus in regno hoĩum: & cuicunq;
voluerit dabit illud. Ioan. 19. Nõ haberes poteſtatẽ ad/
uerſum me vllã, niſi datũ eſſet tibi deſuper. Sed con/
tra hoc eſſe videt̃ quod dicit̃ Oſeę. 8. Ipſi regnauerunt
& non ex me: principes extiterunt & non cognoui. Ad
quod dicendũ eſt ꝙ regia poteſtas vel cuiuſcunq; alte/
rius dignitatis, poteſt conſiderari quantum ad tria.
Vno quidem modo quantũ ad ipſam poteſtatẽ. Et ſic
eſt a deo: per quẽ reges regnãt. Alio modo põt conſide Poteſtas ſecũdum ſe quo ad modum adipiſcẽdi & quo ad vſum
rari q̃tum ad modũ adipiſcẽdi poteſtatem: & ſic qñq;
poteſtas eſt a deo: qñ.ſ. aliquis ordinate poteſtatẽ adi/
piſcit̃. ſcđm illud Heb. 5. Nemo ſibi honorem aſſumit,
ſed qui vocat̃ a deo tanq̃ Aaron. Quandoq; vero non
eſt a deo: ſed ex pverſo hominis appetitu, q per ambi/
tiones vel quocunq; alio illicito mõ ptãtem adipiſcit̃.
Amos. 6. Nunqd nõ in fortitudine nr̃a aſſumpſimus
nobis cornua? Tertio modo poteſt conſiderari quan/
tum ad vſum ipſius: & ſic quandoq; eſt a deo: puta cũ
aliquis ſecundum pręcepta diuinę iuſtitię vtitur con/
ceſſa ſibi poteſtate. ſcđm illud Prouerb. 8. Per me reges
regnant &c. Quãdoq; autem nõ eſt a deo: puta cum
aliq ptãte ſibi data vtũt̃ cõtra diuinã iuſticiã ſcđm illđ
pſalmi.

Eadē eſt potentia qua ad bonū grā dei ordinatur: & qua ad malū ex defectu creaturæ.

p̄ſ. Aſtiterūt reges terrę & principes cōuenerūt in vnū aduerſus dominum &c. Dubitat̄ etiam de poteſtate peccādi, vtrum ſit a deo. Ad quod dicendum eſt ꝙ ipſa potētia qua peccat̄ a deo eſt. Eadem.n. potētia eſt qua peccatur & recte agit̄: ſed ꝙ in bonum ordinet̄, a deo eſt: ꝙ autē ordinet̄ ad peccandum, eſt ex defectu creaturę inquantum eſt ex nihilo. Secundo ponit ꝙ EA QVAE ſunt a deo ordinata ſunt.) Cuius ratio eſt. quia deus omnia per ſuam ſapientiā fecit. ſecundum illud p̄ſ. Omnia in ſapientia feciſti. Eſt autem ꝓprium ſapiētię ordinate oīa diſponere. Sap. 8. Attingit a fine vſq; ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter: & ideo oportet effectus diuinos ordinatos eſſe. Iob. 38. Nūqd noſti ordinem cœli & pones rōnem eius in terra? Duplicē aūt ordinē deus in ſuis effectibus inſtituit. Vnū quidem quo omnia ordinant̄ in ipſum. Prouerb. 16. Vniuerſa ꝓpter ſemetipſum operatus eſt deus. Alium vero quo effectus diuini ordinant̄ adinuicem: ſicut dicitur Deut. 4. De ſole & luna & ſtellis, ꝙ fecit ea in miniſterium cunctis gentibus.

Deinde cū dicit ITAQVE qui reſiſtit &c.) Ex duabus p̄miſſis concludit ꝓpoſitum. Si.n. poteſtas principum a deo eſt & nihil eſt a deo ſine ordine. cōſequens eſt, ꝙ etiam ordo quo inferiores: poteſtatibus ſuperioribus ſubiiciuntur ſit a deo. itaque qui contra hunc ordinem reſiſtit POTESTATI dei ordinationi reſiſtit) .1. Reg. 8. Non te abiecerunt ſed me ne regnem ſuper eos. Luc. 10. Qui vos ſpernit me ſpernit. Reſiſtere autem diuinę ordinationi cōtrariatur honeſtati virtutis. Vnde contra virtutē agit: quicunq; poteſtati reſiſtit, in eo qd pertinet ad ordinem ſuę poteſtatis.

Deinde cum dicit. QVI AVTEM reſiſtunt &c.) Oſtendit huiuſmodi ſubiectionē nō ſolum eſſe honeſtam, ſed neceſſariā. Et primo ꝓponit quod intendit. Secūdo ꝓbat ꝓpoſitum ibi. NAM principes &c.) Dicit ergo primo. Dictū eſt ꝙ qui reſiſtit poteſtati, dei ordinatione reſiſtit. Quod quidē ſecundū ſe eſt vitandū tanq̄ cōtrarium virtuti. Multi tamē ſunt qui amorem virtutis nō habentes, ea quę ſunt cōtraria virtuti non deteſtantur, Vnde tales cogendi ſunt ad vitationē malorum per pœnas. & q̄tum ad hoc ſubdit. QVI AVTEM reſiſtunt) .ſ. diuinæ ordinationi SIBI dānationem acquirunt) cōtra poteſtatis ordinem agendo Quod quidē poteſt intelligi vno modo de dānatione ęterna, quam merent̄, qui poteſtatibus ſubiici nolunt in eo quod debēt. In cuius exēplū Dathan & Abyron, qui Moyſi & Aaron reſtiterunt, ſunt a terra abſorpti vt habet̄ Nume. 16. Alio modo pōt intelligi de dānatione pœnę. quę per ipſos principes infert̄. Prouer. 20 Sicut rugitus leonis ita & terror regis: qui prouocant eum peccant in aīam ſuā. Sed cōtra hoc videt̄ eſſe ꝙ apoſtoli & martyres principibus & poteſtatibus reſtiterunt: & ex hoc nō dānationem a deo: ſed p̄mium acquiſierunt. Sed dicendū eſt ꝙ Apoſtolus hic loquit̄ de eo qui reſiſtit poteſtati. ſcdm ꝙ eſt a deo ordinata. Habet aūt hoc diuina ordinatio: vt poteſtati inferiori nō obediat̄ cōtra ſuperiorē: ſicut etiā in rebus humanis: vt ꝓcōſuli nō obediat̄ cōtra imperatorē: nec baliuo contra regē. Et oīs poteſtas humana, ſub p̄tāte dei ordinatur & nulli poteſtati hūanę eſt cōtra deū obediendū. ſecundū illd Act. 4. Oportet obedire magis deo q̄ hoīb9.

Deinde cū dicit. NAM principes &c.) Aſſignat rōnē eius qd dixerat. Et p̄rio ponit rōnem. Scdo ex rōne poſita, quoddā vtile documētū trahit. ibi. VIS AVTEM nō timere poteſtatē &c.) Tertio hui9 documēti neceſſitatē aſſignat ibi. SI AVTEM malefeceris &c.) Dicit ergo p̄rio. Dictū eſt ꝙ q reſiſtunt p̄tāti, ſibi dānationē acquirūt. NAM PRINCIPES) q hic p̄tātes dicunt̄ NON ſunt timori) .ſ. in timorē. BONI OPERIS) .i. ꝓpter bonū opus. SED MALI .i. ꝓpter malum. Quod qdē videt̄ eſſe intelligendū ſcdm cām inſtituendi principes. Ad hoc.n. ſunt iſtituti principes vt illi q amore virtutis non ꝓuocant̄ ad vitandū malū & faciendū bonū, cogāt̄ ad hoc timore pœnę. Prouer. 1. Rex qui ſedet in ſolio iudicii diſſipat oē malū intuitu ſuo. Et ſcdm hoc dicit̄ ꝙ PRINCIPES nō ſunt timori boni operis: ſed mali) q̄tum ad id qd principi ex officio cōpetit: ſicut & Eſa. 32. dr̄. Princeps ea quę ſunt digna principe cogitabit. Pōt autē hoc referri etiam ad malos principes q nō ſunt timori boni opis: ſed mali: qa & ſi interdum iniuſte pſequūt̄ bene operātes: non tamē illi q bene operant̄ cām habēt timendi: quia hoc ipſum ſi patiēter ſuſtinent in eoꝝ bonum cedit. ſcdm illud. 1. Pe. 3. Si qd patimini ꝓpter iuſtitiā beati. Timorem autē eorum ne timueritis: vt nō cōturbemini. Ex hoc autem qd hic dicit̄ aſſignari: patet ratio quare q poteſtati reſiſtūt: ſibi dānationē acqrūt, ſiue intelligat̄ de damnatione punitionis, qua principes rebelles puniunt: ſiue de damnatione, qua hoīes puniunt̄ a deo. Si enim principes ſunt timori mali operis. conſequēs eſt ꝙ ſi aliqs poteſtati reſiſtat male operet̄: & ita ipſe hō male agēdo eſt ſibi cauſa punitionis tēpalis & ęternæ.

Deinde cū dicit. VIS AVTEM nō timere &c.) Ex eo quod dixerat quoddā vtile documentū tradit. ſ. vitandi timorē principū. Et primo inſinuat ſua interrogatione hoc eſſe deſiderabile dicēs. VIS NON timere poteſtatem) .q.d. hoc debet homini eſſe placitum. prouerb. 20. Sicut fremitus leonis: ita & terror regis. Scdo docet mediū ad hoc ꝑueniendi dicens. BONVM FAC) qa vt dicit̄ Prouerb. 16. Voluntas regum labia iuſta. Et in p̄ſ. Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat. Tertio oſtendit huius effectum dicēs: & ſi benefeceris nō ſolū timorē vitabis: ſed etiā HABEBIS laudem ex illa) .ſ. poteſtate: qd planū eſt ſi accipiatur ſcdm finē ad quē inſtitutę ſunt poteſtates. Ad hoc enī inſtitutę ſunt: vt non ſolū a malis, timore pœnarū retrahant: ſed etiā vt ad bonū & p̄mia alliciant. ſcdm illud. 1. Pe. 2. Siue ducibus tanq̄ ab eo miſſis ad vindictā malefactoꝝ: laudem vero bonoꝝ. Verificat̄ hoc etiam de malis principibus quorū iniuſtā pſecutionē, dum boni patiēter ſuſtinent laudant̄. Iac. 5. Ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerūt. Quarto rationē aſſignat dicens. DEI ENIM miniſter eſt tibi in bonū.) Quod quidem manifeſte patet, q̄tum ad debitū ordinem principum. Sunt.n. ſub regimine dei, quaſi ſupremi principis tanq̄ miniſtri ordinati. Sap. 6. Cū eſſetis miniſtri regis illius &c. Ad idē autem tēdit miniſter & dominus. Eccle. 10. Scdm iudicē populi ſic & miniſtri eius. Et ideo ſicut deus operat̄ in bonum his qui bonū agunt: ita & principes. ſi recte miniſterium ſuum impleant. Sed & mali pricipes dei miniſtri ſunt) ſcdm ordinationē dei ad inferendas pœnas: licet hoc ſit p̄ter intentū eorum ſcdm illud Eſa. 10. Aſſur virga furoris mei: & bacculus ipſe eſt. Ipſe autem nō ſic arbitrabit̄. Et Hiere. 25. Aſſumam vniuerſam cognationē aquilonis: & Nabuchodonoſor regem Babylonis ſeruum meum: & adducā eos ſuper terram iſtam. Et quia tales mali principes interdum deo ꝑmittēte. bonos affligunt: quod in bonū eorū cedit. ſecundū illud ſupra. 8. Diligentibus deū &c.

Deinde cū dicit. SI AVTEM male &c.) Oſ̄dit neceſſitatem p̄miſſi documenti. Dictum eſt.n. ꝙ benefaciēdo nō timebis poteſtatem. SI AVTEM malefeceris time) qa cām timoris habes. Prouer. 10. Pauor his qui operant̄ malū. Sap. 17. Cum ſit timida nequitia data eſt in omniū cōdemnationē. Secūdo aſſignat rationē dicens. NON ENIM ſine cauſa gladiū portat.) Loqt̄ autē ſcdm cōſuetudinē principum qui quaſi in figura ſuę p̄tātis deferebant inſtrumenta puniendi) puta faſces virgarum ad verberandū: & ſecures vel gladios ad occidendum. Iob. 19. Fugite a facie gladii: quoniam vltor iniquitatum eſt gladius. Tertio rōnem exponit dicēs. Portat inq̄ gladiū: qa eſt MINISTER dei vindex) .i. vindictam exercēs. IN IRAM) .i. ad exequēdam iram dei. .i. iuſtum iudicium eius. EI QVI malum agit) .i. contra malefactorem. Ezec. 16. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, & iudicabo te in iudiciis adulterorum: & dabo te in manus eorum &c. Prouerb. 16. Abhominabiles regi qui impie agunt: quoniā iuſtitia firmatur ſolium. Ex quo patet ꝙ non ſolū eſt licitum: ſed etiam eſt meritorium principibus: qui zelo iuſtitię vindictam exercent in malos. Vnde dicitur Ezech. 29. Erit merces exercitui illius & operi quo ſeruiuit mihi aduerſus eam.

Deinde cum dicit. IDEOQVE neceſſitate &c.) Infert concluſionem principaliter intentam dicens. Ideoq; propter predictas rationes SVBDITI ESTO/

TE) volũtatie NECESSITATI) quę vobis imminet pręcepto principum: vt faciatis de neceſſitate virtutẽ NON ſolum ꝓpter iram).i. vindictam vitandam qd pertinet ad ſecundam rõnem. SED ETIAM ꝓpter conſcientiam bonam cõſiderandã, quod pertinet ad primam rationem: quia qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. Tit.3. Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe.

Deinde cum dicit. IDEO ENIM & tributa pręſtatis &c.) Inducit homines ad exhibendũ ſuis ſuperioribus ſignum ſubiectionis. Et primo ponit ſignum ſubiectionis. Secundo inducit ad eius exhibitionem. ibi. REDDITE ergo &c. Circa primum duo facit. Primo ponit ſubiectionis ſignum dicẽs. IDEO enim).ſ. qa debetis eſſe ſubiecti ET TRIBVTA pręſtatis).i. pręſtare debetis in ſignum.ſ. ſubiectionis. Et ideo conquęrendo dicitur Tren.1. Princeps prouinciarum facta ẽ ſub tributo. Dicuntur autem tributa ex eo ꝙ ſubditi dominis ea tribuunt. Secundo aſſignat rationẽ dicẽs. MINISTRI enĩ ſunt dei: & hoc ipſum).i. pro hoc ipſo.ſ. tributo recipiendo. SERVIENTES).ſ. deo & populo. q.d. Vnuſquiſq; de ſuo miniſterio viuere debet. ſecundum illud primę Corin.9. Quis paſcit gregem & de lacte eius non edit? Et ideo cum principes noſtri ſuo regimine deo miniſtrent & populo: debent tributa ſuſcipere quaſi ſtipendia ſui miniſterii: non autẽ ita ꝙ hoc debeant ſibi computare pro pręmio. Proprium enim pręmium principis, eſt laus & honor: vt Philoſo. dicit in.5. Ethicorũ. Et cum hoc nõ ſufficit, tyrãnus fit. Sed hoc non eſt intelligendũ de laude humana ſolum vel honore: qa tale pręmiũ eſſet vanum: ſed de laude & honore diuino: qui principibus bene gubernantibus exhibetur. Sap.6. O reges populi diligite ſapientiã. Huiuſmodi autem tributa recipiunt ad ſuſtentationẽ: laborant autem principes ad omniũ pacem. Vnde dicitur 1.Ti.2. Obſecro primũ omnium fieri obſecrationes ꝓ regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt cõſtitutis: vt quietã & tranquillam vitam agamus. Bar.1. Orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babylonis: vt viuam⁹ ſub vmbra eius. Ab hoc tamen debito liberi ſunt clerici ex priuilegio principũ: quod quidem ęquitatẽ naturalem habet. Vnde etiã apud gentiles liberi erant a tributis illi qui vacabant rebus diuinis. Legit. n. Geñ. 47. Quod Ioſeph ſubiecit Pharaoni totã terram Ægypti pręter terram ſacerdotum quę a rege tradita fuerat eis: qbus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis ꝓbebantur. Et infra dicit ꝙ in vniuerſa terra Ægypti quinta pars ſoluitur abſq; terra ſacerdotali quę libera ab hac conditione fuit. Hoc autem omnino ęquũ eſt: qa ſicut reges ſollicitudinẽ habent de bono publico in bonis tẽporalib⁹: ita miniſtri dei in ſpũalib⁹: & ſic ꝓ hoc ꝙ deo in ſpũalib⁹: miniſtrãt, recõpenſant regi. qd ꝓ pace eorũ laborat. Sed attendendũ eſt cum tributa dicat regib⁹ eſſe debita quaſi laboris ſtipendiũ: dupliciter peccare poſſunt principes accipiẽdo tributa. Primo quidem ſi vtilitatẽ populi nõ procurent: ſed ſolũ ad diripiẽdum eorum bona intendãt. Vnde dicit Ezech.34. Lac comedebatis & lanis operiebamini: & quod craſſum erat occidebatis: gregem autẽ meum nõ paſcebatis. Alio modo ex hoc, ꝙ violẽter diripiunt ſupra ſtatutã legẽ quæ eſt quaſi quoddã pactum inter regẽ & populũ & ſupra populi facultatem. Vnde dicitur Mich.3. Audite principes Iacob & duces domus Iſrael. Et poſtea ſubdit. Qui violenter tollitis pelles eorum deſuper eis: & carnes eorum deſuper oſſibus eorum.

Tributa pro ſurrectiõe nõ pro pręmio recipiunt.

La⁹ & honor dei eſt pręmiũ principum.

Clerici ſunt exẽpti a ſolutione tributorũ iure ipſo nõ autem facto.

Prĩcipes peccant accipiẽdo tributa.

Deinde cum dicit. REDDITE ergo &c.) Monet ad reddendum pdictum ſubiectionis ſignũ: & primo quidem in gñali dicens. Ex quo tributũ debet principib⁹ tanq̃ dei miniſtris. REDDITE ergo omnib⁹ debita) Ex quo patet ꝙ ex neceſſitate iuſtitię tenentur ſubditi ſua iura principibus exhibere. Math.18. Oblatus eſt regi vnus q debebat decem milia talẽta. Et.22. Reddite q̃ ſunt cęſaris cęſari &c. Scdo ſpecificat: & primo ea quæ ſunt exteriora dicẽs. CVI TRIBVTVM).ſ. debetis reddite TRIBVTVM.) quia.ſ. principi tribuit ꝓ generali regimĩe quo patriã in pace & quiete gubernat. Geñ.49. Vidi requiẽ ꝙ eſſet bona, factuſq; ẽ tributis ſeruiens. CVI vectigal ſcilicet debetis reddite VECTIGAL.) quod.ſ. redditur principi in aliquibus certis locis de mercimoniis quę deferunt pro reparatione & cuſtodia. Vel vectigal dicit quod dat principi, quãdo per patriã deuehit: ſicut ſunt procurationes & alia huiuſmodi. Secũdo ponit ea quę ſunt interius exhibenda. Eſt autẽ cõſiderandũ ꝙ principi debet & timor & honor: timor quidẽ inquantũ eſt dominus ſua poteſtate malos coercens. Mala.1. Si ego dñs vbi eſt timor meus? Et ideo dicit. CVI TIMOREM).ſ. debetis reddite TIMOREM) Prouerb.24. Deum time fili mi. Inquantum autẽ quaſi pater prouidet bonis quę ſunt in laudem eorum debetur ei honor. Mala.1. Si ego pater vbi honor meus? Et ideo ſubdit. CVI HONOREM) debetis reddite HONOREM.) 1.Pet.2. Regem honorificate. Sed contra eſt quod dicitur Leui.19. Non honores vultum potentis. Sed hoc eſt intelligendum quantum ad hoc vt pro eo a iuſtitia nõ declines. Vnde ſubditur. Iuſte iudica proximo tuo.

Nemini quicquam debeatis; niſi hoc; vt inuicem diligatis. Nam qui diligit alterum; legem expleuit. Siquidem illa. † Non adulterabis: nõ occides: non furaberis: non falſum teſtimoniũ dices: non concupiſces; & ſi quod aliud præceptum; in hoc ſermone ſummatim comprehenditur; Nempe: † diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio, proximo malum non operatur. † Conſummatio itaq; legis: eſt dilectio. Deut.5. Leui.19. Matth.22. Gala.5. Iaco.2.

Nemini quicquam debeatis niſi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum legem impleuit. Nam non adulterabis: non occides: non furaberis: non falſum teſtimonium dices; non concupiſces: & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur; diliges proximum tuũ ſicut teipſum. Dilectio ꝓximi, malũ nõ operatur. Plenitudo ergo legis, eſt dilectio. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus oſtendit qualiter debeãt fideles, ad ſuperiores iuſtitiam obſeruare: hic oſtẽdit quid debeant oĩbus exhibere. Et primo ꝓponit quod intendit. Secũdo reddit rationem ibi. QVI enim diligit &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt. Reddite omnibus debita: nõ quidem particulariter: ſed integraliter. Et hoc eſt quod oſtendit. NEMINI quicquã debeatis) q.d. ita plene oĩbus omnia debita pſoluatis: vt nihil remaneat: quod ſoluere debeatis. Et hoc quidem ꝓpter duo. Primo quia in ipſa mora reddendi peccatum cõmittitur dum homo iniuſte detinet rem alienã. Vnde dicit Leui.19. Non morabit opus mercenarii tui apud te vſq; mane. Et eadem eſt ratio de aliis debitis. Secundo qa quamdiu aliquis debet, eſt quodammodo ſeru⁹ & cui debet obligatur. Prouer.22. Qui accipit mutuũ, ſeruus eſt fœnerantis. Sunt tñ quędam debita a quib⁹ homo nũq̃ poteſt ſe abſoluere. Et hoc dupliciter. Vno quidem modo ꝓpter excellentiã bñficii cui ęqualens recõpenſari non poteſt: ſicut Philoſophus dicit de honore qui exhibetur deo: vel parentibus. ſecundũ illud ꝑſ. Quid retribuã domino pro oĩbus quę retribuit mihi? Alio modo ꝓpter cãm debendi quę ſemp manet. Vel etiam ꝓpter hoc ꝙ illud quod redditur nunq̃ exhauritur: ſed ſemp in reddẽdo creſcit. Et propter has cauſas debitũ dilectionis fraternę: ita ſoluit ꝙ ſemper debet. Primo quidẽ quia dilectionem ꝓximo debem⁹ ꝓpter deum cui ſufficiẽter recompẽſare nõ poſſumus. Dicit n. 1.Ioan.4. Hoc mandatum habemus a deo: vt qui diligit deum diligat & fratrem ſuũ. Secundo quia cauſa dilectionis ſemp manet quę eſt ſimilitudo naturę & gratię. Eccle.13. Omne aĩal diligit ſibi ſimile: ſic & omnis homo ꝓximum ſibi. Tertio qa charitas in diligendo non deficit: ſed ꝓficit. Phil.1. Hoc oro vt charitas veſtra magis ac magis abundet. Ideo dicit. NISI vt inuicem diligatis:) qa.ſ. dilectionis debitum: ita ſemel

Debita aliq̃ a qbus hõ nũq̃ põt ſe abſoluere

mel

mel redditur: vt tamen ſemper maneat ſub debito ꝓcepti. Io. 15. Hoc eſt ꝓceptũ meũ vt diligatis inuicem.

Deinde cum dicit. QVI ENIM diligit &c.) Aſſignat cãm eius quod dixerat a debito dilectionis nos nunq̃ abſolui: quia. ſ. in dilectione tota legis impletio cõſiſtit. Vnde circa hoc tria facit. Primo ꝓponit quod intẽdit. Secũdo manifeſtat ꝓpoſitum ibi. NAM NON adulterabis &c.) Tertio infert cõcluſionem intentam ibi. PLENITVDO ergo legis &c.) Dicit ergo primo. Ideo dictum eſt ꝙ non intendamus nos expedire a debito dilectiõis, ſicut ab aliis debitis. QVI ENIM diligit proximũ legem impleuit .i. tota legis impletio ex ꝓximi dilectione dependet. Sed hoc nõ videt̃ verum dicit̃. n. 1. Ti. 1. Quod finis ꝓcepti charitas eſt. Vnumquodq; enim pficitur cũ ad finem puenit: & ideo tota legis perfectio in charitate conſiſtit. Sed charitas duos habet actus. ſ. dilectionẽ dei & dilectionem ꝓximi. Vnde & dñs dicit Mat. 22. Quod tota les & prophetę pẽdet in duobus mandatis charitatis: quoꝝ vnum eſt de dilectione dei: aliud de dilectione proximi. Non ergo videtur ꝙ qui ꝓximũ diligit impleat totã legem. Sed dicendum eſt, ꝙ illa dilectio proximi ad charitatẽ ptinet, & legẽ implet qua ꝓximus diligitur ꝓpter deum: & ita in dilectione ꝓximi includit̃ dilectio dei ſicut cã in effectu. Dicit̃. n. 1. Io. 4. Et hoc mandatũ habemus a deo: vt qui diligit deum diligat & fratrem ſuũ. Et ecõuerſo dilectio proximi includit̃ in dilectione dei: ſicut effectus in cauſa. Vnde ibidem dr̃. Si quis dixerit: qm̃ diligo deum, & fratrẽ ſuum odit, mendax eſt. Et idem eſt ꝙ in ſacra ſcriptura quandoq; fit mentio ſolum de dilectione dei quaſi ſufficiat ad ſalutem. ſecundum illud Deut. 10. Et nunc Iſrael qd dominus deus tuus petit a te: niſi vt timeas dñm & ambules in viis eius & diligas eũ. Quandoq; aũt fit mẽtio ſolũ de dilectione ꝓximi. Io. 15. Hoc vobis mando vt diligatis inuicem.

Deinde cũ dicit. NAM NON adulterabis &c. Probat ꝓpoſitum. Primo qdem p inductionem. Secundo vero per mediũ ſyllogiſmi. ibi. DILECTIO proximi &c.) Circa primum more inducẽtiũ enumerat q̃dam ꝓcepta, quę dilectionem ꝓximi implent: & quia pręcepta tria primę tabulę immediatius ordinãtur ad dilectionem dei, nõ facit mentionẽ hic de eis. q̃uis & ipſa impleant̃ in dilectione ꝓximi: put includit dilectionẽ dei. Enumerat autem mãdata ſecũdę tabulę: ꝓtermittit tamẽ pręceptum affirmatiuum tantum: quod eſt de honore parẽtum in quo etiam intelligit̃: vt omnibus reddamus quæ debemus. Enumerat autẽ ꝓcepta negatiua per quę aliquis ꝓhibet̃ malum proximis inferre. Et hoc duplici rõne. Primo qdem qa pręcepta negatiua ſunt magis vniuerſalia: & quantum ad tempora, & quãtum ad pſonas. Quantum ad tẽpora qdem qa ꝓcepta negatiua obligant ſemp & ad ſemper. Nullo enim tẽpore eſt furandũ & adulterandum. Pręcepta autem affirmatiua obligant quidem ſemp: ſed nõ ad ſemper: ſed pro loco & tẽpore: nõ enim tenetur homo: vt omni tẽpore honoret parentes: ſed pro loco & tempore. Quãtum ad perſonas autem: qa nulli hominum eſt nocẽdum: non autem ſufficientes ſumus: vt vnus homo poſſit omnibus hoibus ſeruire. Scđo quia magis manifeſtum eſt, ꝙ p dilectionem ꝓximi implẽtur pręcepta negatiua q̃ affirmatiua. Qui enim diligit aliquẽ magis abſtinet a nocumẽto illius, q̃ ei beneficia impendat, a quo q̃nq; homo impedit̃ per impotentiam. Tripliciter autem aliqs nocumẽtũ ꝓximo inferre põt. vno modo facto. alio modo verbo. tertio deſiderio. Facto quidem tripliciter. Vno modo q̃tum ad perſonam ipſius proximi. Et hoc ꝓhibetur cũ dicit̃. NON OCCIDES.) In quo etiam intelligit̃ ꝓhiberi oĩs iniuria in pſonam proximi illata. 1. Io. 3. Omnis homicida non habet vitam ęternam in ſeipſo. Secundo q̃tum ad perſonam cõiunctam. ſ. vxorem: & hoc ꝓhibetur cum dicitur. NON ADVLTERABIS.) In quo etiã intelligitur ꝓhiberi fornicatio: & omnis illicitus vſus genitalium membrorum. Heb. vltio. Fornicatores & adulteros iudicabit deus. Tertio q̃tum ad res exteriores: qđ ꝓhibetur cũ dicitur. NON FVRABERIS.) In quo etiam intelligit̃ ꝓhiberi omnis iniuſta ſubtractio rei alienę: ſiue per vim: ſiue per dolum. Zac. 5. Omnis fur ſicut ibi ſcriptũ eſt: iudicabit̃. Nocumentũ aũt qđ quis ꝓximo infert vero prohibet̃ cum dr̃. NON FALSVM teſtimoniũ dices.) Quod nõ ſolũ ꝓhibetur in iudicio: ſed etiã extra iudiciũ: ſiue per modũ detractiõis ſiue p modũ cõtumelię. Prouerb. 19. Teſtis falſus nõ erit impunitus & qui mẽdacia loquitur non effugiet. Nocumentũ autẽ quod quis infert ꝓximo ſolo deſiderio ꝓhibetur cũ dicit̃. NON CONCVPISCES) rem proximi tui. Vbi etiam intelligit̃ ꝓhiberi cõcupiſcẽtia vxoris. Supra. 7. Nam concupiſcẽtiã neſciebam. ſ. eſſe peccatum: niſi lex diceret. Nõ cõcupiſces Ponunt̃ autem hęc mãdata. Exo. 20. Enumeratis autẽ pluribus pręceptis colligit omnia alia in cõmuni dicẽs. ET SI qđ eſt aliud mandatum) affirmatiuũ vel negatiuum ad proximũ pertinẽs p modũ ſupra dictum. INSTAVRATVR) .i. pficitur & implet̃ IN HOC VERBO. Diliges ꝓximum tuum ſicut teipſum. Quod quidem ponitur Leui. 19. Vbi nos habemus. Diliges amicũ tuũ ſicut teipſum. Quod autẽ dicit ꝓximum tuũ: referendum eſt ad omnem hoiem & etiam ad ſanctos angelos: vt Aug. ꝓbat in primo de doctrina Chriſtiana. Nomine. n. ꝓximi intelligit̃ quicũq; facit alicui miſericordiã. ſecũdũ illud Luc. 10. Quis tibi videtur illi ꝓximus fuiſſe qui incidit in latrones? Et ille dixit q fecit miſericordiam &c. Et quia ꝓximus eſt ꝓximo proximus: cõſequens eſt ꝙ etiã ille qui ab aliquo miſericordiã recipit ꝓximus ei dicatur. Sancti autẽ angeli nobis miſericordiam impendunt: & nos oibus hominibus miſericordiam debemus impẽdere. & ab eis cũ neceſſe fuerit recipere. Vnde patet ꝙ & ſancti angeli: & oẽs homines ꝓximi nobis dicunt̃: qa beatitudinem ad quã nos tendimus: vel iam habẽt: vel ad eam nobiſcum tendunt. Ex quo patet ꝙ dæmones nõ ſunt ſcđm hanc rationẽ proximi nobis: nec ſub hoc ꝓcepto eoꝝ dilectio nobis iniungit̃, qa ſunt totaliter a ſocietate dei excluſi: & nõ ſunt cõputãdi in numero ꝓximorum: ſed in numero hoſtium. Quod autẽ dicit. SICVT TEIPSVM non eſt referendũ ad ęqualitatem dilectionis: vt. ſ. aliquis teneat̃ diligere ꝓximum ęqualiter ſibi: hoc. n. eſſet cõtra ordinẽ charitatis: quo quilibet plus tenet̃ ſuam q̃ aliorũ ſalutẽ curare. Cañ. 2. Ordinauit in me charitatem. Sed eſt referendum ad ſimilitudinem dilectionis vt. ſ. ſimiliter diligamus ꝓximũ ſicut noſipſos. Et hoc tripliciter. Primo quidem q̃tum ad finem dilectionis: vt. ſ. nos & ꝓximum diligamus ꝓpter deum. Secundo q̃tum ad formam dilectionis: vt. ſ. ſicut aliqs ſeipſum diligit quaſi ſibi volens bonum: ita aliquis ꝓximũ diligat. Qui autẽ diligit ꝓximũ ad hoc ſolum: vt eius vtilitate vel delectatione potiatur: non vult bonũ ꝓximo ſed ex proximo vult ſibi bonũ. Quo quidẽ modo homo amare dicit̃ res irrationales: puta vinum vel aquã vt. ſ. eis vtatur. Tertio q̃tum ad effectum dilectionis: vt. ſ aliquis neceſſitati proximi ſubueniat ſicut ſibi: & ꝙ nihil illicitum propter amorem proximi cõmittat: ſicut nec ꝓpter ſuum amorem.

Deinde cum dicit. DILECTIO proximi &c.) Manifeſtat ꝓpoſitum medio ſyllogiſmi per hunc modũ. Qui diligit ꝓximum NVLLVM malum operat̃ ad ipſum. Sed ad hoc tẽdit omne legis ꝓceptum, vt abſtineatur a malo. Qui ergo diligit ꝓximum legem impleuit: ꝙ autem dilectio ꝓximi malũ nõ operetur. habetur prię Corin. 13. Charitas nõ agit perperam &c. Et ſiquidẽ accipiatur hic malum non ſolum trãſgreſſionis: ſed etiam omiſſionis: poterit hoc referri non ſolũ ad precepta negatiua: ſed etiã ad affirmatiua. In q̃tũ vero dilectio ꝓximi includit dilectionem dei intelligitur ꝙ dilectio ꝓximi excludit malum: nõ ſolum quod eſt contra proximũ: ſed etiã quod eſt contra deum. Et ſic includent̃ etiam ꝓcepta tabulę primę. Vltimo autẽ infert cõcluſionẽ principaliter intentam dicens. PLENITVDO ergo legis eſt dilectio) .i. per dilectionẽ lex impletur & perficitur. Eccle. 24. In plenitudine ſanctorum detentio mea. Collo. 3. Charitatem habete quod eſt vinculum perfectionis.

Præſertim cum ſciamus tempus: quod tempeſtiuum ſit iam nos a ſomno expergiſci. Nũc

Dſia inter ꝓcepta negatiua & affirmatiua.

Nocumentũ infert ꝓximo facto verbo deſiderio.

enim propius adeſt nobis ſalus: quam tum cũ credebamus. Nox progreſſa eſt: dies autem appropinquat. Abiiciamus igitur opera tenebrarum: & induamur arma lucis: tanquam in die

Luc. 21.

compoſite ambulemus: † non comeſſationibus & ebrietatibus; non cubilibus ac laſciuiis: non contentione & æmulatione: ſed induamini dominum Ieſum Chriſtum. Et carnis curã ne agatis ad concupiſcentias.

Et hoc ſciẽtes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nũc enim propior eſt noſtra ſalus, q̃ cum credidimus. Nox proceſſit: dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: ſicut in die honeſte ambulemus. Non in comeſſationibus, & ebrietatibus. Non in cubilibus, & impudicitiis. Non in contentione & æmulatione: ſed induimini dominũ Ieſum Chriſtum: & carnis curam ne feceritis in deſideriis. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit quomodo homo debet ſe deo exhibere pium. CONVENIENTER eius donis vtẽdo.) Et proximo iuſte ei debita reddẽdo hic oſtendit quomõ in ſeipſo debeat honeſtatẽ cõſeruare. Et circa hoc duo facit. Primo ꝓponit tẽporis cõgruitatem. Secundo exhortat̃ ad honeſtatem operum ibi. ABIICIAMVS ergo &c.) Circa primum tria facit. Primo ponit tẽporis congruitatem. Secundo aſſignat rationem ibi. NVNC ENIM ꝓpior &c.) Tertio adhibet ſimilitudinem ibi. NOX PRAECESSIT &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt quę debetis obſeruare: & hoc non ſolum propter ea quę dicta ſunt: ſed etiam SCIENTES hoc tempus) .i. per hoc ꝙ debetis conſiderare huius tẽporis cõditionem: quia vt dicit̃ Eccle. 8. Omni negotio tempus eſt & opportunitas Hiere. 8. Miluus in cœlo cognouit tempus ſuũ: turtur & hyrundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui: populus autẽ meus &c. Ad quid autem cõgruum ſit hoc tempus oſtendit ſubdẽs. QVIA hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.) Quod quidẽ intelligendum eſt non de ſomno naturę: quod quãdoq; dr̃ mors. ſecundum illud. 1. Theſſa. 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoq; autem eſt quies animalium virtutũ ſecundum illud. Io. 11. Si dormit ſaluus erit. Nec etiã intelligendum eſt de ſomno gratiæ: quod quandoq; dicitur quies ęternę glorię. ſecundum illud ꝑs. In pace in idipſum &c. Quandoq; autem eſt quies cõtemplationis etiã in hac vita. Cañ. 5. Ego dormio & cor meũ vigilat: ſed intelligitur de ſomno culpę. ſecundũ illud Ephe. 5. Exurge qui dormis & exurge a mortuis &c. Vel etiam negligentię. ſecundũ illud Prouerb. 6. Vſq; quo piger dormis. Tẽpus ergo eſt ſurgendi a culpa ꝑ pœnitentiam. ꝑs. Surgite poſtq̃ ſederitis &c. A ſomno vero negligentiæ per ſollicitudinem bene operandi. Eſa. 21. Surgite principes accipite clypeum. Eccle. 32. Hora ſurgendi non te trices.

Somnus naturę quietis glę cõtemplationis culpę

Deinde cum dicit. NVNC enim &c.) Aſſignat rationem eius quod dixerat dicens. NVNC enim propior eſt noſtra ſalus q̃ cum credidimus.) Quod quidẽ ſecundum intentionem Apoſtoli intelligit̃ de ſalute vitę ęternę. de qua dicit̃ Eſa. 51. Salus autẽ mea in ſempiternum erit. Ad hãc autem ſalutem homo ordinat̃ primo quidẽ per fidẽ. Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. Sed ſemꝑ magis ac magis homo accedit ad eam per bona opera & charitatis augumentum. Vnde dicit̃ Iac. 4. Appropinquate deo & appropinquabit vobis. Hoc eſt ergo qd Apoſtolus dicit. Ideo HORA EST iam nos de ſomno ſurgre NVNC ENIM) quãdo. ſ. per opa bona: & per charitatis augumentum ꝓfecimus. PROPIOR) .i. ꝓpinquior eſt. ſ. nobis. NOSTRA SALVS) . ſ. vitę ęternæ de qua dicit̃ Iſa. 51. Salus autem mea in ſempiternũ erit. QVAM cum credidimus) .i. q̃ cum a principio fidẽ accepim⁹ Et poteſt hic intelligi duplex ꝓpinquitas. Vna quidẽ ſecũdum tẽpus: qa ſancti viri in operibus iuſtitię proficientes, magis appropinquãt ad terminum vitę huius in quo mercedem accipiunt. Alia vero eſt ꝓpinquitas diſpoſitionis: vel ꝑparationis: qa per augumentũ charitatis & operationẽ iuſtitię homo ꝑparatur ad illã ſalutem. Mat. 25. Quę paratæ erant intrauerũt cum eo ad nuptias. Sed ſcdm ꝙ eccleſia hęc verba aduentus tẽpore legit: videntur hęc verba eſſe referenda ad ſalutẽ: quam Chriſtus fecit in ſuo primo aduentu: vt intelligamus Apoſtolũ loquentẽ, quaſi ex perſona oium fidelium: qui fuerunt a principio mundi. Appropinquante enim iam tempore incarnationis Chriſti quo vaticinia ꝓpheta⁊ crebreſcebãt: quod tẽpus repreſentat eccleſia. poterit dici. NVNC ꝓpior eſt noſtra ſalus) . ſ. Chriſtus QVAM cum credidimus) .i. cũ homines a principio credere cœperunt Chriſti aduẽtum futurũ. Iſa. 56. Iuxta eſt ſalus mea: vt veniat: & iuſtitia mea vt reueletur. Poſſet etiã aſſumi ad tempus miſericordiæ quo quis incipit velle a præteritis peccatis diſcedere. Tunc. n. magis appropinquat ſue ſaluti q̃ a principio dum haberet fidem informem. Iac. 4. Reſiſtite diabolo & fugiet a vobis: appropinquate deo &c.

Propinquitas ad deum duplex

De aduentu Chriſti.

Deinde cum dicit. NOX PRAECESSIT: dies autem appropinquauit &c.) Ponit ad ꝓpoſitum ſimilitudinem. Quod quidẽ ſcdm intentionẽ Apoſtoli: ſic videt̃ eſſe intelligendũ: vt totum tempus vitę pręſentis nocti comparet̃: ꝓpter ignorantię tenebras. Et de hac nocte dicit̃ Iſa. 26. Anima mea deſiderauit te in nocte. Diei autẽ cõparatur ſtatus futurę beatitudinis. ꝓpter claritatẽ qua ſancti illuſtrant̃. Iſa. 60. Non erit tibi amplius ſol ad lucendum ꝑ diem: nec ſplendor lunę illuminabit te: ſed erit tibi dominus in lucem ſempiternam. Ad quẽ diem refert̃ quod dicitur in ꝑs. Hęc dies quam fecit dominus exultemus & lętemur in ea. Alio modo põt intelligi ꝙ ſtatus culpę nocti cõparet̃ propter tenebras culpę. de quibus dicit̃ in ꝑs. Neſcierunt neq; intellexerunt q̃ in tenebris ambulãt. Et de hac nocte dicit̃ Sap. 17. Solis autem illis ſuppoſita erat grauis imago tenebrarum, quę ſuperuentura erat illis. Dies autem dicit̃ ſtatus gratię. ꝓpter lumen ſpiritualis intelligentię: quod iuſti habent: ſed impiis deeſt. ꝑs. Lux orta eſt iuſto. Sap. 5. Sol intelligentię non eſt ortus nobis. Tertio modo poteſt intelligi ꝙ cõparetur nocti tempus ꝑcedens Chriſti incarnationem: quia nondũ erat manifeſtata: ſed ſub quadam caligine. 1. Pe. 1. Habetis ꝓpheticum ſermonem cui benefacitis attẽdẽtes, quaſi lucernę lucenti in caliginoſo loco. Et de hac nocte dr̃. Iſa. 21. Cuſtos qui de nocte. Vnde ſicut in nocte apparent vmbrę: ita etiam illo tempore eminebãt legalia, quę ſunt vmbra futurorum: vt dicit̃ Collo. 2. Tempus autem ab incarnatione Chriſti cõparat̃ diei ꝓpter pręſentiam ſpiritualis ſolis in mundo de quo dr̃ Mala. vltimo. Vobis timentibus nomẽ meum orietur ſol iuſtitię. Vnde & ipſe dñs dicit Io. 9. Me oportet operari opa ei⁹ q miſit me donec dies eſt. Et poſtea ſubdit. Quãdiu in mũdo ſum lux ſum mundi. Quod ergo dr̃. NOX PRAECESSIT) indifferenter accipi poteſt pro qualibet ꝑdictarum noctiũ. Iam. n. pręceſſerat eos quibus ſcribebat & magna pars tẽporis huius vitę: & quod verius eſt ꝑceſſerat nox culpę: ꝑceſſerat etiã tempus legis quod fuit ante Chriſtum. Quod autem ſubdit DIES autem appropinquabit.) vr̃ ſecundum intentionem Apoſtoli referendum eſſe ad diem futurę glorię: qui licet nondum adueniſſet fidelibus Chriſti qbus ſcribebat: tamen in propinquo erat eis ſecũdum ꝑdicta. Poſſet etiam intelligi tẽpus gratię Chriſti: quod & ſi iam aduenerit ſecũdum tẽporum curſum: appropinquare tamẽ nobis dicit̃ ꝑ fidem & deuotionem. ſicut & Phil. 4. dicitur. Dñs ꝓpe eſt. Et in ꝑs. Prope eſt domin⁹ omnibus inuocantibus eum. Poteſt etiam hoc cõgruere his qui de peccatis pœnitere incipiũt. quibus dies gratię appropinquat.

Nox pro tẽpore huius vitę pro culpa ꝑ tempore ꝑcedẽte incarnationẽ

Deinde cum dicit. ABIICIAMVS &c.) Concludit exhortationem de honeſtate vitę. Et primo ponit exhortationem

hortationem. Secundo exponit eam ibi. NON in cõmeſſationibus &c.) Circa honeſtatem vitę tria tangit. Primo quidem remotionem vitiorũ cõcludens ex prę miſſis: ſi nox pręceſſit: vt dictũ eſt. ABIICIAMVS ergo opera tenebrarũ.) quia vt dr̃ Eccle. 8. Omni negocio tempus eſt & opportunitas. Vnde recedente nocte ceſſare debent opa noctis. Dicunť autem opera tenebrarum opera peccatorũ. Primo quidẽ quia in ſeipſis priuata ſunt lumine rationis quo illuſtrari debent humana opa. Eccle. 2. Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat. Secũdo qa in tenebris aguntur. Iob. 24. Oculus adulteri obſeruat caligiñ. Tertio qa p ea homo ad tenebras duciť. ſecundũ illud Matth. 22. Mitte eum in tenebeas exteriores. Secundo inducit ad aſſumendas virtutes. Quaſi dicat. Ex quo dies appropinquauit aſſumẽtes ea quę cõgruunt diei. INDVAMVR arma lucis) .i. virtutes quę & arma dicuntur inq̃tum nos muniunt. Ephe. vlti. Induite vos armaturam dei: vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Et dicuntur lucis arma: tum qui a ex lumine rationis decorant & perficiunť. Vnde dr̃ Prouer. 4. Iuſtorũ ſemita quaſi lux ſplẽdens ꝓcedit: tum quia lucis examẽ requirunt. Io. 3. Qui facit veritatem veinit ad lucẽ: tum qa per opa virtutũ alii illuminantur. Mat. 5. Sic luceat lux veſtra coram hoĩbus &c. Tertio exhortať ad vſum virtutũ & profectũ cum dicit. SICVT IN DIE honeſte ambulemus.) Hęc.n. duo videnť diei cõgruere. Primo quidem honeſtas. Nam in die vnuſquiſq; ſe ſtudet cõponere: vt coram aliis honeſtus appareat. In nocte autem nõ ſic. Vnde diciť. 1. Theſſa. 5. Qui dormiunt: nocte dormiunt. & qui ebrii ſunt nocte ebrii ſunt: nos autẽ qui diei ſumus ſobrii ſumus. Vñ prię Corin. 14. diciť. Omnia honeſte: & ſecundũ ordinem fiant in vobis. Secundo, homo in die ambulat nõ in nocte. Vnde dicitur Ioan. 11. Qui ambulat in nocte offendit. Et ideo quia dies eſt oportet ꝙ ambulemus .i. de bono in melius procedamus. Vnde dicitur Ioan. 12. Ambulate dum lucem habetis.

Quare opa pctõrum ſint tenebrarũ ſine lumine rationis: qa in tenebris agũtur: quia ad tenebras deducunt.

Deinde cum dicit. NON IN comeſſationibus &c.) Exponit quod dixerat. Et primo exponit quomodo ſunt abiiciẽda opera tenebrarũ: quę ſunt opera pctõrũ: de qbus quędam annumerat. Primo ponẽs ea, quę pertinent ad corruptionẽ cõcupiſcibilis: cuius corruptio eſt intẽperantia: quæ eſt circa delectationes tactus: & circa cibos cum dicit. NON IN comeſſationibus.) Dicuntur comeſſationes ſuperfluę & nimis accuratæ comeſtiones. Prouer. 23. Noli eſſe in cõuiuiis peccatorũ nec in comeſſationibus eorũ qui carnes ad veſcendum cõferunt. Quod quidẽ põt eſſe peccatum mortale, ex hoc ꝙ ſecundum legem pro hac culpa aliqs dãnatur ad mortẽ. Diciť.n. de filio ꝓteruo Deut. 21. Comeſſationibus vacat & luxurię atq; conuiuiis lapidibus eum obruet &c. Dicitur autẽ aliquis vacare comeſſationibꝰ atq; cõuiuiis: nõ qdem ſi comedat magnifice ſecundũ ſtatum ſuę dignitatis: ſicut diciť Heſter. 2. Quod aſſuerus iuſſit ꝑparari cõuiuiũ magnificum ꝑpter coniunctionem Heſter: iuxta magnificentiã principalem: ſed quando aliquis hoc facit ꝑter decentiam ſui ſtatus: & ꝑcipue ſi ad hoc principalis eius cura exiſtat: ſicut illi de qbus diciť Infra vltimo. Hmõi Chriſto dño non ſeruiunt: ſed ſuo ventri. Et Phil. 3. Quorũ deus venter eſt. Secundo excludit intemperantiã circa potũ cum ſubdit. ET EBRIETATIBVS. Quę pertinẽt ad ſuperfluitatẽ potus extra menſuram rõnis hoĩem ponentis Eccle. 31. Vinum in iocunditate creatũ eſt, nõ in ebrietate. Et eſt conſiderandum ꝙ ebrietas ex ſuo genere ẽ peccatum mortale. cum. ſ. homo ex ꝓpoſito inebriatr: quia videť ꝑferre delectationem vini integritati rationis. Vnde diciť Iſa. 5. Vę q potentes eſtis ad bibendum vinum & viri fortes ad miſcendum ebrietatem. Si vero aliquis inebrietur ꝑter intentionem nõ ex ꝓpoſito: puta quia ignorat virtutem vini: vel quia non ęſtimat ſe tanto potu inebriãdum, nõ eſt peccatum mortale: qa nõ per ſe inebriať ſed per accidens .i. ꝑter intẽtionem: quod quidem nõ põt contingere in his q frequenter inebrianť. Et ideo dicit Augu. in ſermone de purgatorio: ꝙ ebrietas eſt peccatum mortale ſi aſſidua fuerit. Vnde ſignanter hic, Apoſtolus in plurali numero dicit. NON IN comeſſationibus & ebrietatibus.) Tertio ponit intẽperantiam circa corporalem quietẽ cum dicit. NON IN cubilibus) .i. nõ in ſupflua dormitatione quam cõuenienter poſt comeſſationem & ebrietatem ꝓhibet: qa ſequitur ex illis: & poteſt eſſe in hoc peccatum mortale: quãdo ꝑpter quietem corporalem & ſomnũ omittit quę facere debet: & inclinať ad aliqua mala facienda. Mich. 2. Vę q cogitatis inutile & opamini malũ in cubilibus veſtris. Poteſt etiam quod dicit non in cubilibus, referri ad apparatum luxuriæ. Vnde diciť ex pſona meretricis. Prouer. 7. Aſperſi cubile meum myrrha &c. Geñ. 49. Aſcendiſti cubile patris tui. Et ideo cõuenienter quarto excludit intemperantiam circa Venerea cũ ſubdit. ET IMPVDICITIIS) .i. qbuſcunq; Venereis actibus qui dicunť impudici: quia non cauent id quod eſt maxime pudore vel confuſione dignum: tum quia omnes delectationes tactus gulę & luxurię ſunt cõmunes nobis & brutis. Vnde qui eis inordinate inſiſtit brutalis efficitur. ꝑs. Nolite fieri ſicut equus & mulus in quibus non eſt intellectus &c. Tum etiã quia ſpecialiter in actibꝰ Venereis ratio hominis totaliter abſorbeť a delectatione vt nõ poſſit homo tũc aliquid intelligere: ſicut Ariſt. dicit in libro Ethicorum. Vnde & Oſeę. 4. diciť. Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. Apoc. 9. Non egerunt pœnitentiam ſuper immundicia & fornicatione & impudicitia quam geſſerunt.

Dinde excludit ea quę ꝑtinent ad corruptionẽ iraſcibilis cũ dicit. NON IN cõtẽtione.) Quę quidẽ vt Ambroſius dicit, eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Poteſt autẽ intelligi ꝙ p hoc ꝓhibeť omnis rixa nõ ſolum verborũ ſed & factorũ: quę vt plurimum a verbis incipit. Prouer. 10. Honor eſt homini qui ſeparat ſe a cõtentionibus. Solet autẽ cõtentio ex inuidia generari. Et ideo ſubdit. ET AEMVLATIONE.) Vnde Iaco. 3. dicitur. Vbi zelus & contentio ibi inconſtãtia & omne opus prauum. Secundo exponit quomodo debeamus induere arma lucis dicẽs. SED INDVIMINI dñm Ieſum Chriſtum.) In quo. ſ. abundantiſſime fuerunt omnes virtutes. ſecundũ illud Iſa. 4. Apprehendent ſeptem mulieres virum vnũ. Induimus autem Ieſum Chriſtum. Primo quidẽ per ſacramenti ſuſceptionem. Gal. 3. Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Secũdo per imitationẽ Ephe. 4. Expoliẽtes vos veterem hoĩem cũ actibus ſuis induentes nouum &c. Et Ephe. 4. Induite nouum hominem qui ſcdm deum creatus eſt in iuſtitia &c. Diciť autem induere Chriſtum qui Chriſtum imitatur: quia ſicut homo cõtinetur veſtimento & ſub eius colore videtur: ita in eo qui Chriſtum imitatur opa Chriſti apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis: quando induimus Chriſtum. Tertio exponit ꝙ dixerat. SICVT in die honeſte ambulemus.) per hoc quod ſubdit. ET CARNIS CVRAM ne feceritis in deſideriis. In hoc .n. pulchritudo honeſtatis cõſiſtit: vt homo ſpiritũ ꝑferat carni. Supra. 8. Debitores ſumus nõ carni vt ſecundum carnem viuamus. Sed notandũ ꝙ non dicit ſimpliciter carnis curam ne feceritis: quia quilibet teneť: vt carnis curam gerat ad ſuſtẽtandam naturam. ſecũdum illud Ephe. 5. Nemo vnq̃ carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet &c. Sed addit. IN DESIDERIIS vt. ſ. inordinata carnis deſideria .i. cõcupiſcentias nõ ſequamur. Vnde dicitur Gal. 5. Spiritu ambulate & deſideria carnis non perficietis. Cap. XIIII.

Induimus Chriſtũ p ſacramẽti ſuſceptionẽ p imitationem.

POrro eum qui infirmatur fide: aſſumite: non ad diiudicationes diſceptationum. Alius quidem credit veſcẽdum eſſe quibuſlibet: alius autem qui infirmus eſt: holeribus veſcitur Qui veſcitur: non veſcentem ne deſpiciat: & qui non veſcitur: veſcentem ne iudicet. Deus enim illum aſſumpſit. † Tu quis es qui iudicas de alieno famulo? Proprio domino ſtat aut cadit: immo ſulcietur vt ſtet. Potẽs eſt enim deus

Iaco. 4.

efficere;vt ſtet. Hic quidem iudicat; diem ac diẽ conferens; ille autem idem iudicat de quouis die. Vnicuiq; ſua mens ſatiſfaciat. Qui curat diẽ domino non curat. Et qui non curat diem; domino non curat. Qui veſcitur; domino veſcitur. Gratias.n.agit deo;& qui nõ veſcitur; dño non veſcitur;& gratias agit deo. Nullus.n.noſtrũ ſibi ipſi viuit;& nullus ſibiipſi moritur. Nã ſiue viuimus;domino viuimus;ſiue morimur;domino morimur. Siue igitur viuamus;ſiue moriamur domini ſumus. In hoc enim Chriſtus & mor-
Iac.4. tuus eſt;& reſurrexit;& reuixit;vt mortuis ac viuentibus dominetur. † Tu vero cur iudicas fratrem tuum? Aut etiam tu cur deſpicis fratrẽ
Eſa.45. tuum? Omnes enim ſtatuemur apud tribunal
Philip.2.
2.Corin.2. Chriſti. Scriptum eſt enim; † viuo ego dicit dominus; mihi ſeſe flectet omne genu; & omnis lingua confitebitur deo. † Igitur vnuſquiſq; noſtrum de ſeipſo rationem reddet deo. Ne poſt hac igitur alius alium iudicemus.

INfirmum autem in fide aſſumite non in diſceptationibus cogitationum. Alius enim credit ſe manducare omnia. Qui autem infirmus eſt holus manducet. Is qui manducat non manducantem non ſpernat; & qui non manducat; manducantem non iudicet. Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? Domino ſuo ſtat aut cadit. Stabit autem. Potens eſt enim deus ſtatuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem; alius autem iudicat omnem diẽ. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet. Qui ſapit diem; domino ſapit;& qui manducat domino mãducat. Gratias enim agit deo. Et qui non manducat domino nõ mãducat;& gratias agit deo. Nemo enim noſtrum ſibi viuit;& nemo ſibi moritur. Siue enim viuimus;domino viuimus;ſiue morimur;domino morimur. Siue ergo viuimus; ſiue morimur, domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit;vt viuorum & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuũ? aut tu quare ſpernis fratrem tuũ? Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Scriptum eſt.n. Viuo ego dicit dominus;quoniam mihi flectetur oẽ genu;& oĩs lingua confitebitur deo. Itaq; vnuſquiſq; noſtrũ ꝓ ſe rationẽ reddet deo. Nõ ergo amplius inuicem iudicemus.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit quomodo aliquis debeat perfectus fieri: hic oſtendit quomodo perfecti debeant ſe habere ad imperfectos. Et primo oſtendit ꝙ non debent eos ſcandalizare vel iudicare. Secundo oſtendit quomodo debent eos ſuſtentare.15.ca ibi. DEBEMVS autem nos firmiores &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓhibet inordinata iudicia. Secũdo ꝓhibet infirmorum ſcandala. ibi. SED HOC iudicate magis &c.) Circa primum tria facit. Primo ꝓponit admonitionem. Secundo exponit eam ibi. ALIVS enim &c.) Tertio rationem aſſignat ibi. DEVS .n.illum &c.) Circa primũ conſiderandum eſt ꝙ in primitiua eccleſia aliq ex Iudæis conuerſi ad Chriſtum credebant legalia cum euangelio eſſe ſeruanda: vt patet Act.15. Et hos Apoſtolus vocat infirmos in fide Chriſti, quaſi nondum perfecte credentes ꝙ fides Chriſti ſufficiat ad ſalutem: perfectos autem vel firmos in fide vocat eos qui fidem Chriſti ſine legalibus credebant eſſe ſeruandam. De vtriſq; tamen erãt aliqui Romę inter fideles Chriſti. Alloquitur ergo Apoſtolus pfectos in fide dicens. Dixi ꝙ deberis induere Ieſum Chriſtum. ASSVMITE autem).i.affectu charitatis vobis coniungite ad ſupportandum INFIRMVM in fide) ſicut expoſitum eſt. de quo põt intelligi illud Sap.9. infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectum iudicii & legum. Infra.15. Suſcipite inuicem ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos. Eccle.29. Propter mandatũ aſſume pauperem. Et hoc NON IN diſceptationibus cogitationũ).i.non diſceptando ꝓpter hoc ꝙ vnus contra alium cogitat: dum.ſ.illi qui legalia ſeruabant, iudicabant tanq̃ tranſgreſſores eos qui non ſeruabant. Et illi qui non ſeruabant contemnebant tanquam errantes & ignorantes eos qui ſeruabant. ſupra.2. Cogitationum inuicem accuſantium aut defendentium &c.

Deinde cum dicit ALIVS enim &c.) Exponit qđ dixerat. Et primo oſtendit qui ſunt infirmi in fide. Secundo oſtendit qualiter ſint diſceptationes cogitationum vitandę ibi. IS QVI manducat &c.) Circa primum conſiderandum eſt ꝙ inter cęteras legales obſeruantias, vna erat diſcretio cibor̃, ꝓpter aliquos cibos in lege prohibitos: vt patet Leui.11.& hac quidem obſeruantia quotidie erat vtendum vel nõ vtendum. Et ideo de hoc mentionem fecit ſpecialiter Apoſtolus dicens. ALIVS .n.qui).ſ.eſt perfectus in fide CREDIT ſe poſſe licite manducare) eo ꝙ non reputat ſe aſtrictum ad legales obſeruãtias. Mat.15. Quod intrat in os non coinquinat hominem.1.Ti.4. Omnis creatura dei bona eſt, & nihil reiiciẽdum &c. In veteri autem lege ꝓhibebãtur aliqui cibi: nõ quia naturaliter eſſent immundi. Sicut enim in verbis hoc nomẽ ſtultus ſignificat aliquod malum q̃uis hoc nomẽ ſit bonum. Ita in rebus quoddam aĩal bonum eſt ſecũdum naturã: ſed ſignificatione eſt malũ: ſicut porcus qui ſignificat immunditiam. Et ideo ꝓhibitus eſt antiq̃s eſus illarum carnium: vt ſignificaretur in eorum vitatione vitatio immũditię. Tota .n. veteris populi vita, figuralis erat: vt Aug. dicit in lib. cõtra Fauſtum. Veniẽte autẽ Chriſto qui eſt veritas ceſſauerũt figurę. Subdit autẽ q̃tũ ad infirmũ. QVI AVTEM infirmus eſt holus manducet.) .q.d. illis cibis vtatur quibus nõ occurrit aliquod immundum in lege ꝓhibitum. In ſingulis enim generibus aĩaliũ puta terreſtribus, volatilibus & aquaticis, quędam genera erant cõceſſa: & quędam ꝓhibita: ſed in herbis & arboribus nihil erat ꝓhibitũ: vt patet Leui.11.& huius poteſt eſſe ratio duplex. Vna eſt q̃a terrę naſcẽtia fuerunt a principio cõceſſa homini ad edendum ſecundum illud Geñ.1. Ecce dedi vobis oẽm herbam afferentem ſemẽ ſuper terram, & vniuerſa ligna quę habent in ſemetipſis ſementem generis ſui: vt ſint vobis in eſcam. Sed poſt diluuium primo legitur conceſſus carnium eſus. Vnde dicitur Geñ.9. Quaſi holera virentia tradidi vobis omnia ſ. animalium genera. Alia ratio eſt: quia primam ꝓhibitionẽ de abſtinendo a q̃buſdam terrę naſcẽtibus, homo in paradiſo trãſgreſſus fuerat: vt patet Geñ.3.& propter hoc nõ erat ei ſimilis ꝓhibitio iterãda. Sed cum legalia ceſſauerũt in Chriſti paſſione, videtur ꝙ incõuenienter Apoſtolus infirmis in fide ꝑmittat ꝙ a cibis ꝓhibitis in lege abſtineant: quod nunc in Chriſtianis non ſuſtinetur ab eccleſia. Sed diſtinguẽdum eſt triplex tempus. ſecũdum Augu. q̃tum ad legalia. Primum eſt tẽpus ante paſſionem Chriſti in quo legalia ſuum robur obtinebãt quaſi adhuc viuentia. Secundum autem tẽpus eſt poſt paſſionem Chriſti ante diuulgationem euangelii. In quo quidem tẽpore legalia mortua erant: q̃a nullus ad ea tenebatur Tp̄s ante paſſionẽ & poſt paſſionem & poſt diuulgationem euangelii.

tenebatur: nec obſeruata aliquid conferebant, alicui
nondum tamẽ erãt mortifera: quia ſine peccato pote
rant Iudęi ad Chriſtum conuerſi legalia obſeruare: &
pro hoc tempore loquitur hic Apoſtolus. Tertium au
tem tẽpus eſt poſt diuulgationem euangelii in quo le-
galia nõ ſolum ſunt mortua ſed mortifera: vt quiſquis
ea ſeruet peccet mortaliter. Exponitur autem & aliter
in gloſa: vt dicatur INFIRMVS) qui eſt ad lapſum vi
tiorum carnalium pronus: & huic conſulendum eſt ꝙ
COMEDAT holus).i. tenues & aridos cibos qui non
ſunt fomentum vitiorum: & abſtineat ab illis quibus
excitatur libido. Sed alius qui eſt fortior credit ſe abſq
periculo omnia manducare. Et hęc differentia appa-
ret Mat. 9. inter diſcipulos Chriſti qui non ieiunabant
tanq̃ confortari pręſentia Chriſti, & diſcipulos Io. bap
tiſtę qui ieiunabant. Vnde & pœnitẽtiã agentes a qui/
buſdam cibis abſtinent. non propter eorum immun/
ditiam. ſed ad libidinem refrenandam.

Deinde cum dicit. IS QVI manducat &c.) Expo
nit quomodo ſunt vitandę diſceptationes cogitatio/
num. Et primo quantũ ad perfectos dicẽs. IS QVI
manducat).ſ. cum ſecura conſcientia oĩa vel etiam ſi
ne periculo libidinis NON SPERNAT non mandu/
cantem).ſ. indifferenter omnia tanq̃ infirmum in fi/
de vel quaſi pronum ad vitia. Eſa. 33. Vę qui ſpernis non
ne & ipſe ſperneris? Luc. 10. Qui vos ſpernit me ſper/
nit. Secundo loquit̃ quantum ad infirmos dicẽs. ET
QVI nõ manducat).ſ. indifferenter omnia, vel quia
eſt infirmus in fide, de quo loquit̃ Apoſtolus: vel etiã
quia pnus eſt ad libidinem NON IVDICET mandu
cantem).ſ. indifferenter omnia quaſi tranſgreſſorem
legis, vel quaſi in libidinem pręcipitem. Mat. 7. Nolite
iudicare & non iudicabimini. ſupra. 2. Inexcuſabilis es
o homo omnis qui iudicas.

Deinde cum dicit. DEVS enim illũ aſſumpſit &c.)
Aſſignat tres rationes ꝓpter quas debemus a falſo iu/
dicio abſtinere. Secũda ponit̃ ibi. SVO domino &c.)
Tertia. ibi. TV AVTEM Q iudicas &c.) Prima ratio
ſumit̃ ex authoritate iudicantis. Vnde primo oſtẽdit
hanc authoritatem deo cõpetere. Secundo excludit ꝙ
iudicium ad homines non ptinet ibi. TV QVIS es
&c.) Dicit ergo primo. Recte dictum eſt ꝙ qui nõ mã/
ducat manducantẽ nõ iudicet. DEVS. n. aſſumpſit il
lum).ſ. in ſeruum a ſe iudicãdum. Zach. 11. Aſſumpſi
mihi duas virgas. i. duos populos. ꝑs. Aſſumpſit me de
aquis multis. Ille autem qui aſſumit̃ ad ſuperioris iu/
dicium, non debet ab inferiori iudicari. Et ideo con-
cludit. TV QVIS es).ſ. cuius authoritatis vel virtu
tis es. QVI IVDICAS alienũ ſeruum).i. ꝓximum
tuum qui eſt ſeruus dei. Requiritur. n. in iudicante au
thoritas. ſecundũ illud Exo. 2. Quis conſtituit te prin/
cipem & iudicem ſuper nos. Et Luc. 12. Quis me conſti
tuit iudicem aut diuiſorem ſuper vos. Sed ex hac ra/
tione ſequi videt̃, hominis iudicium de alio homine eſ
ſe illicitum. Sed dicendum eſt ꝙ in tãtum hominis iu/
dicium licitum eſt, inq̃tum agit̃ authoritate conceſſa
diuinitus. Vnde dicit̃ Deut. 1. Audite illos, & quod iu/
ſtum eſt iudicate. Et poſtea ſequit̃. Quia dei eſt iudi/
cium. i. authoritate diuina agitur. Si quis vero velit ſi/
bi vſurpare iudicium ſuper ea quę non ſunt ei diuini/
tus cõceſſa ad iudicandum eſt iudiciũ temerarium ſi/
cut ſi quis iudex delegatus a papa vellet in iudicando
trãſgredi mandati fines. Deus autem ſibi ſoli reſerua/
uit iudicare occulta q̃ pręcipuę ſunt cogitationes cor/
dium & futura. Et ideo ſi quis iudicare ꝑſumpſerit: eſt
temerarium iudicium. Vnde Augu. dicit in lib. de ſer
mone domini in mõte. in his duobus, temerarium eſt
iudicium: cũ videlicet incertum ſit quo animo quid fa
ctum ſit. vel incertum qualis futurus ſit qui nũc ſic bo
nus vel malus manifeſte apparet.

Deinde cum dicit. SVO DOMINO ſtat aut cadit
&c.) Ponit ſecundam rationem quę quidem ſumitur
ex fine meriti vel demeriti. Poſſet aliquis dicere ꝙ licet
homo nõ habeat iudiciariam authoritatem: tamẽ in/
tromittere ſe debet iudicio alterius ꝓpter dãnum vel
fructum qui inde ꝓuenit. ſed Apoſtolus oſtendit hoc
ad deum magis q̃ ad hoĩes pertinere. Et ſic etiã ꝓpter
hoc debemus deo ꝓximorum iudicia relinquere: niſi
inq̃tum vicę ipſius fungimur in iudicando p authori/
tatem nobis cõmiſſam. Circa hoc tria facit. Primo ꝓ/
ponit quod intẽdit. Secundo exemplificat ibi. NAM
ALIVS iudicat &c.) Tertio probat propoſitum ibi.
QVI SAPIT diem &c.) Circa primũ duo proponit.
Primo ꝙ quicquid circa hominem accidit ad deũ per
tinet cum dicit. SVO domino ſtat .ſ. recte agendo.
ꝑs. Stãtes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem.
AVT CADIT) .ſ. peccãdo Amos. 5. Domus Iſrael ce/
cidit. & nõ adiiciet vt reſurgat. Ponit autem ſub diſiũ/
ctione. STAT AVT cadit) ꝓpter incertitudinẽ: q͂a
multi vident̃ cadere qui ſtant: & ecõuerſo. ſecũdum il
lud Eccle. 8. Vidi impios ſepultos qui cum adhuc viue
rent in loco ſancto erãt: & laudabãtur in ciuitate qua
ſi iuſtorum operum. Loquit̃ autem hic Apoſtolus ſecũ
dum ſimilitudinem hominis ſerui. ad cuius dominũ
pertinet quod circa ſeruum agit̃. Nec intelligendum
eſt ꝙ deo aliquid ꝓficiat vel noceat, ſi homo ſtet aut ca
dat. Dicitur. n. Iob. 35. Si peccaueris quid ei nocebis.
porro ſi iuſte egeris quid ei donabis. Sed q̃tum ad ho/
mines quod iuſte agimus, ad gloriã dei ſpectat. Math.
5. Vt videant opera veſtra bona & glorificent patrem
veſtrum qui in celis eſt. Quod autem cadimus peccã
do, eſt hominibus occaſio blaſphemãdi deum: ſupra. 2
Nomẽ dei propter vos blaſphematur inter gẽtes. Vel
quod dicit. SVO DOMINO ſtat aut cadit) exponen
dum eſt in iudicio dñi ſui. 1. Corin. 4. Qui iudicat me
dominus eſt. Secũdo oſtẽdit ꝙ ſi cadit, ad deum ptinet
dicẽs. STABIT autem.) q. d. Et ſi aliquis nunc ca/
dat per peccatum: tamẽ poteſt eſſe ꝙ iterum ſtabit. Et
hoc omnino implebitur ſi eſt ꝑdeſtinatus. ꝑs. Nũquid
qui dormit nõ adiiciet vt reſurgat? Mich. 7. Ne lęteris
inimica mea, quia cecidi: reſurgam. Et propter hoc ſi
videmus aliquẽ manifeſte cadentem, nõ debemus eũ
deſpicere. temerarie iudicãdo de eo ꝙ nunq̃ reſurget:
ſed magis debemus ꝑſumere ꝙ iterum ſtabit: non ex
cõſideratione cõditionis humanę: ſed cõſiderãdo vir/
tutem diuinam. Vnde cum dicit. POTENS eſt deus
ſtatuere illum) ꝓpter eius bonitatem: pręſumere de/
bemus ꝙ iterum ſtatuet eum. Ezech. 3. Ingreſſus eſt in
me ſpiritus, & ſtatuit me. ſupra pedes meos: ſicut & ſu
pra dictum eſt. Si non permanſerint in incredulitate
inſerentur. potẽs eſt enim deus iterũ inſerere illos.

Deinde cum dicit. NAM ALIVS iudicat &c.) Exẽ
plificat quod dictum eſt. & primo ꝓponit diuerſitatẽ
humanę ſententię dicẽs. Ideo dico ꝙ ſuo dño ſtat aut ca
dit. NAM ALIVS iudicat inter diem & inter diem)
.i. iudicat inter vnum diem & alium: vt. ſ. vno die abſti
neat: & nõ alio. Quod quidem videtur ptinere ad in/
firmum in fide, qui reputat adhuc legalia eſſe obſeruã
da. Dicit̃. n. Leui. 13. Decimo die mẽſis ſeptimi, dies ex/
piationum erit, affligetiſq; animas veſtras in eo. Et Iu/
dith. 8. Dicit̃: ꝙ Iudith ieiunabat oĩbus diebus vitę ſuę,
ꝑter ſabbata & neomenias: & feſta dom⁹ Iſrael. ALI/
VS autem iudicat omnem diem) indifferẽter eſſe ob
ſeruãdam q̃tum ad ieiunia legis quę iam ceſſauerunt
Vnde hoc videt̃ pertinere ad eum q eſt perfectus in fi/
de ꝑs. Per ſingulos dies benedicam tibi. Poteſt hoc etiã
referri ad abſtinentias, quę fiunt cauſa cohibendę libi
dinis quibus omni die aliqui vacant: puta qui perpe/
tuo a carnibus vel vino abſtinent vel ieiunãt. quidam
autem interpoſitis diebus abſtinent: & ab abſtinentia
ceſſant. ſecũdum illud Eccle. 3. Omnia tẽpus habent.

Secundo oſtendit hęc poſſe ad dei gloriam pertine/
re dicẽs. VNVSQVISQVE in ſenſu ſuo abũdet).i.
ſuo ſenſu dimittatur. Abundare enim in ſenſu ſuo, eſt
ſenſum ſuum ſequi. Eccle. 15. Deus ab initio conſtituit
hominem & reliquit illum in manu conſilii ſui. Vel
IN SENSV ſuo).i. ſecũdum ſenſum ſuũ ſtudeat abũ/
dare ad gloriam dei. ſecundum illud. 1. Corin. 14. Ad
ędificationem eccleſię quęrite vt abundetis. Sed hoc vi
detur locũ habere in his quę nõ ſunt ſecundũ ſe mala.
In his autem quę ſunt ſecundum ſe mala, non eſt ho/
mo ſuo ſenſui relinquendus. Quod autem aliquis iu
dicet diem inter diem. videtur eſſe ſecundum ſe malũ
ſecundum primam expoſitionem. Dicitur enim Gala.
4. Dies obſeruatis & menſes & tẽpora & annos. timeo
ne ſine cauſa laborauerim in vobis. Et loquit̃ ad litte/

eam de his qui dixerunt, dies obſeruandos ſecundũ ceremonias legis. Sed dicendum eſt ꝙ Apoſtolus hic loquitur ſecundum tempus illud in quo Iudęis ad fidẽ cõuerſis licitum erat legalia obſeruare vt dictum eſt: ſed q̃tum ad ſecundã expoſitionem videtur eſſe illicitum quod dicit. Alius iudicat omnem diem. Sunt.n. q̃dam dies in quibus non eſt licitum ieiunare. Dicit.n. Aug. In Epiſtola ad Caſulanũ. Quiſquis diem dominicum ieiunio decernẽdum eſſe putauerit, non paruo ſcandalo erit eccleſię. Nec immerito. Illis enim diebus quibus nihil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi dei & inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt. Et in Decretis dicitur diſ. 30. Si quis preſbiter ꝓpter publicam pœnitentiam a ſacerdote acceptam abſq; alia neceſſitate die dominica pro quadã religione ieiunauerit, ſicut Manichęi anathema ſit. Sed intelligendum eſt ꝙ hic Apoſtolus loquitur q̃tum ad illas abſtinẽtias, quæ quolibet die licite fieri poſſunt, abſq; diſſonantia communis cõſuetudinis, vel eorũ q̃ ſunt a maiorib' inſtituta.

Die dñico nõ eſt ieiunãdũ.

Deinde cum dicit. QVI SAPIT diẽ &c.) Probat propoſitum: ꝙ.ſ. vnuſquiſq; ſuo dño ſtet aut cadat: & hoc tripliciter. Primo per actum fidelium. Secũdo per intentionem eorum ibi. NEMO .n. veſtrum &c.) Tercio per eorum conditionem ibi. SIVE ergo viuimus ſiue morimur &c.) Probat ergo primo ꝙ vnuſquiſq; fidelium ſuo domino ſtat aut cadit per hoc ꝙ de omnibus quę fecit ſecundum ſuam conſcientiam gratias agit deo. Vnde dicit. QVI SAPIT diem) vt.ſ. vno die abſtineat & alio die ab abſtinẽtia ceſſet DOMINO ſapit) .i. ad reuerentiam dei cibos diſcernit: ſicut etiã nos diſcernimus vigilias feſtorum in quibus ieiunamus, a diebus feſtis quib' ieiunium ſoluimus propter reuerentiam dei. Eccle. 33. Quare dies diem ſuperat. & iterum Lux lucem. Deinde loquitur q̃tum ad illos qui iudicant omnem diem. quorũ quidem omni die a ieiunio ceſſabant. ſicut dicitur Mat. 9. ꝙ diſcipuli Chriſti non ieiunabãt. Vnde dicit. ET QVI manducat) .ſ. omni die. DOMINO manducat) .i. ad gloriam domini. quod per hoc patet. GRATIAS .n. agit deo) .ſ. de cibo aſſumpto. 1. Ti. 4. Abſtinere a cibis quos de' creauit ad percipiendũ cum gratiarum actione fidelibus. ps. Edent pauperes & ſaturabuntur &c. Vlterius q̃tum ad eum qui ſic iudicat omnem diem. vt.ſ. omni die abſtineat: ſubdit. ET QVI non manducat) .ſ. abſtinet omni die. DOMINO) .i. ad honorem domini NON MANDVCAT.) Et hoc patet per hoc ꝙ gratias agit deo, qui ſibi dedit voluntatem & virtutem abſtinendi. 1. Theſſa. vlti. In omnibus gratias agite. Sed quod hic dicit Apoſtolus de his qui omni die vel abſtinebant vel ab abſtinentia ceſſabant, debet intelligi q̃tũ ad illud tẽpus, in quo hoc nõ erat cõtrarium ſtatutis maiorum, nec cõmuni cõſuetudini populi dei.

Abſtinentia ſeruaſ vel ꝑ ſtatuta maiorum vel conſuetudinẽ populi Chriſtiani.

Deinde cum dicit NEMO enim veſtrum ſibi viuit &c.) Probat idem ex intentione fidelium. Et primo excludit inordinatam intentionem dicẽs. Recte dico ꝙ vnuſquiſq; domino ſuo ſtat aut cadit. NEMO enim noſtrum viuit) vel naturali vita vel ſpirituali de qua dr̃ Abac. 1. Iuſtus autem meus ex fide viuit SIBI) .i. ꝓpter ſeipſum: quia hoc eſſet frui ſeipſo. 1. Corin. 10. Non quęrens quod mihi vtile. ps. Non nobis domine non nobis &c. vel SIBI .i. ſecundum ſuam regulam ſicut qui dicunt Sap. 2. Sit fortitudo noſtra lex iniuſtitię vel SIBI) .i. ſuo iudicio. 1. Corin. 4. Sed neq; meipſum iudico. ET NEMO moritur) .ſ. morte corporali, vel morte ſpirituali peccando. vel etiam morte ſpirituali. qua quis moritur vitiis: puta in baptiſmo. ſecũdum illud ſupra. 6. Qui mortuus eſt iuſtificatus eſt a peccato. Vel SIBI) .i. ſuo iudicio. vel ꝓpter ſeipſum aut ſuo exemplo. ſed exemplo Chriſti moritur aliquis a vitiis. Rom. 6. Quod enim mortuus eſt peccato mortuus eſt ſemel. & infra. Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato.

Secundo oſtẽdit qualis ſit recta intentio fidelium dicens. SIVE ENIM viuimus) vita corporali DOMINO viuimus) .ſ. ad gloriam domini. SIVE MORIMVR) morte corporali DOMINO morimur) .i. ad honorem domini. Phil. 1. Magnificabitur Chriſtus in corpore meo: ſiue per mortem ſiue per vitã. Vel ſic exponatur quod dicit DOMINO) .i. iudicio domini, qui conſtitutus eſt a deo iudex viuorum & mortuorũ vt dicitur Act. 10.

Deinde cum dicit. SIVE ergo viuimus &c.) Oſtẽdit ꝓpoſitum ex conditione fidelium. Et primo cõcludit ex p̃miſſis fidelium. ſ. ꝙ non ſunt ſui: ſed alterius. Illi enim q ſui ſunt, ſicut liberi homines, ſibi viuunt & ſibi moriuntur. Quia ergo dictum eſt quod fideles non ſibi viuunt aut moriuntur, ſed domino: cõcludit ſic SIVE ergo viuimus: ſiue morimur domini ſumus:) quaſi ſerui eius qui habet poteſtatem vitę & mortis. 1. Cori. 7. Precio empti eſtis & nolite fieri ſerui hominũ. Empti.n. eſtis p̃cio magno. 1. Paralip. 12. Tui ſumus o Dauid & tecum fili Iſai. Secũdo aſſignat cauſam hui' conditionis dicens. IN HOC .n. Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit) .i. hoc eſt adeptus eſt ſua morte VT VIVORVM dñaretur) quia reſurrexit, vitam nouam & perpetuam inchoando. ET MORTVORVM:) qa mortem noſtram moriendo deſtruxit. 2. Corin. 5. Pro quibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuũt iam non ſibi viuant: ſed ei qui pro eis mortuus eſt & reſurrexit. Sic igitur per omnia prędicta Apoſtolus ꝓbauit, ꝙ vnuſquiſq; ſuo domino ſtat aut cadit, per hoc. ſ. ꝙ fideles gratias agunt deo, & ꝙ domino viuunt & moriuntur. & ꝙ domini ſunt & in morte & in vita.

Deinde cum dicit. TV AVTEM quid iudicas &c.) Ponit tertiam rõnem quę ſumitur ex futuro iudicio. Et circa hoc tria facit. Primo proponit ſupfluitatẽ pręſentis iudicii dicẽs. TV AVTEM quid iudicas) .i. qua vtilitate vel neceſſitate iudicas FRATREM tuũ) temerarie de occultis quę tuo iudicio nõ ſunt cõmiſſa. Aut tu alius qui iudicaris QVARE ſpernis fratrem tuũ) pro nullo reputans ab eo iudicari? Mala. 2. Quare deſpicit vnuſquiſq; fratrem ſuum. Secundo p̃mittit futurum Chriſti iudicium. q.d. Recte dico ꝙ iudicas, quia nõ debes timere ꝙ abſq; iudicio remaneat. OMNES .n. ſtabimus ante tribunal Chriſti.) Dicitur autem tribunal Chriſti eius iudiciaria poteſtas. ſicut & Mat. 25. dicitur. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuę. Dicit autem. Omnes ſtabimus, quaſi iudicandi tam boni q̃ mali q̃tum ad remunerationem vel punitionẽ. 2. Corin. 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſq; ꝓpria corporis ꝓut geſſerit ſiue bonum ſiue malum. Sed quantum ad diſcuſſionẽ nõ omnes ſtabunt vt iudicandi: ſed quidam conſedebunt vt iudices. Mat. 19. Sedebitis ſuper ſedes iudicantes duodecim tribus Iſrael. Tertio ibi. SCRIPTVM eſt.n. &c.) Probat quod dixerat. Et primo inducit authoritatem. Secũdo infert cõcluſionem ibi. ITAQVE vnuſquiſq; &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt ꝙ omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti: & hoc patet per authoritatẽ ſacrę ſcripturę. SCRIPTVM eſt.n.) Iſa. 45. VIVO EGO dicit dñs quoniã mihi flectetur omne genu & omnis lingua confitebiť deo.) Littera noſtra ſic habet. In memetipſo ego iuraui: qa mihi curuabitur omne genu: & iurabit omnis lingua. Tria autẽ in his verbis ponuntur. Primo quidem iuramentũ quod interdum in verbis dei ponitur, ad oſtendendũ id quod dicitur firmum eſſe immutabilitatẽ diuini cõſilii: nõ autem eſſe mutabile, ſicut ea quę p̃nuntiantur ſecũdum cauſas inferiores, vt prophetia cõminationis. Vnde dicitur in ps. Iurauit dominus & nõ pœnitebit eũ. Homines autẽ vt Apoſtolus dicit Heb. 6. per maiorem ſui iurant. Quia vero deus nõ habet maiorem in quo maior firmitas conſiſtat veritatis, per ſeipſum iurat. Ipſe autem eſt ipſa vita, & fons vitę: & ideo forma iuramenti domini eſt. VIVO EGO.) q.d. iuro p vitam, qua ego ſingulariter viuo. Secundo p̃nunciať ſubiectio cõmunis creaturę ad Chriſtum cum diciť. QVONIAM mihi .ſ. Chriſto FLECTETVR omne genu.) In quo deſignatur pfecta ſubiectio rõnalis creaturę ad Chriſtum. Solent.n. homines in ſignum ſubiectionis maioribus flectere genua. Vnde Phil. 2. diciť. In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtiũ, terreſtrium, & infernorum. Tertio p̃nunciat fidei confeſſionem qua omnes gloriã Chriſti cõfitebunť. Vnde ſequiť. ET OMNIS lingua cõfitebitur deo) .i. cõfitebitur Chriſtum

Iuramentum in deo.

eſſe

eſſe dominum. ſecundum illud Phil. 2. Omnis lingua cōfiteatur: quia dn̄s noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Omnis autem lingua, intelligi poteſt expreſſio cognitionis ſiue hominum, ſiue angelorū. Hoc autem impletur nunc in hac vita, non quantum ad ſingulos hoies: ſed quantum ad genera ſingulorum. De quolibet enim genere hominum, nunc aliqui Chriſto ſubiiciuntur & ei confitent̄ per fidē: ſed in futuro iudicio omnes & ſinguli, ei ſubiicientur. boni quidē voluntariȩ: mali autem inuiti. Vnde dicitur Heb. 2. In eo ꝙ ei omnia ſubiecit nihil dimiſit non ſubiectū ei: nūc autem nec dum videmus omnia ſubiecta ei.

Deinde cum dicit. ITAQVE vnuſquiſq; &c.) Infert concluſionē ex dictis. Et primo cōcluſionē intentam, ex eo ꝙ immediate dixerat, dicēs. Itaq; ex quo Chriſto flectetur omne genu VNVSQVISQVE noſtrum per ſe reddet rationem deo) .ſ. ante tribunal Chriſti Mat. 12. De omni verbo ocioſo, quod locuti fuerint homines, reddēt deo rationē in die iudicii. Et. 18. Aſſimilatum eſt regnum cœlorū homini regi qui voluit rōnem ponere cū ſeruis ſuis. Sed videtur ꝙ non qlibet per ſe, rationem reddet per ſe, vnus ꝓ alio. Heb. vltio. Obedite ꝑpoſitis veſtris & ſubiacete eis. ipſi. n. peruigilant, quaſi rationem reddituri ꝓ animabus veſtris. Sed dicendū ꝙ in hoc ipſo ꝙ prȩlati pro aliis rationem reddent: reddent rōnem pro ſuis actibus: quos circa ſubditos agere debuerunt. Si. n. fecerunt quod cōpetebat eorum officio, non eis imputabitur ſi ſubditi pereant. Imputaretur autē eis ſi negligerent facere, quod eorū officium requirebat. Vnde dicitur Ezech. 3. Si dicente me ad impium morte morieris: nō annunciaueris ei. ipſe in iniquitate ſua morietur. ſanguinem autē eius de manu tua requiram. Si autē tu annunciaueris impio: & ille nō fuerit cōuerſus: ipſe quidē in iniquitate ſua morietur. tu autē animā tuam liberaſti. Secundo infert cōcluſionem principaliter intentam in tota ꝑcedenti parte dicens. NON ERGO amplius inuicem iudicemus) ſcilicet temerario iudicio: quod includitur rationibus ſupradictis. 1. Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare & cȩtera.

Verum illud iudicate magis: ne offendiculum ponatur fratri: aut lapſus occaſio. Noui ſiquidem: & perſuaſum habeo per dominum Ieſum: nihil eſſe commune per ſe: niſi ei qui exiſtimat aliquid eſſe commune: illi commune eſt. Verum ſi propter cibum frater tuus cōtriſtatur non iam ſecundum charitatem ambulas. Ne cibo tuo illum perdas: ꝓ quo Chriſtus mortuus eſt. Ne veſtrum igitur bonum: hominum maledicentiæ ſit obnoxium. Non enim eſt regnum dei cibus ac potus: ſed iuſtitia: & pax: & gaudiū in ſpiritu ſctō. Etenim qui per hæc ſeruit Chriſto: acceptus eſt deo: & probatus hoibus. Itaq; quæ ſunt pacis ſectemur: & quæ ædificationis alius erga aliū. Ne cibi cauſa deſtruas opus dei.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum. Scio & confido in domino Ieſu, quia nihil cōmune per ipſum, niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe: illi commune eſt. Si enim propter cibum frater tuus cōtriſtatur, iam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo eum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Non eſt enim regnum dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet deo, & ꝓbatus eſt hominibus. Itaq; quæ pacis ſunt ſectemur: & quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus. Noli propter eſcam deſtruere opus dei. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus prohibuit humana iudicia: hic ꝓhibet ſcandalum ꝓximorum. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit quod intēdit. Secūdo manifeſtat ꝓpoſitum ibi. SI ENIM ꝓpter cibum &c.) Circa primum ꝓponit tria. Primo enim docet ſcandala eſſe vitāda dicēs. Dixi ꝙ nō iudicetis inuicem: ſed vnuſquiſq; de ſuis actibus iudicare debet, ne ſint in ſcandalum aliorū: & hoc eſt quod dicit. SED HOC iudicate magis, ne ponatis fratribus offendiculum vel ſcandalum.) Scādalum autē ſicut dicit Hiero. ſuper Mat. notat offendiculū vel ruinā, quam impactionem pedis poſſumus dicere. Vnde ſcandalū eſt factum vel dictum minus rectum: prȩbens alicui occaſionem ruinȩ ad ſimilitudinē lapidis ad quem in via poſitum homo impingit & cadit. Maius autē aliquid videtur eſſe ſcādalum q̄ offendiculum. Nam offendiculum poteſt eē quicquid retinet ſeu retardat motum procedētis ſcādalum autem. i. impactio videtur eſſe cum aliquis diſponitur ad caſum. Non ergo debemus facti ponere offendiculum, vt aliquid faciamus vnde impediatur ꝓximus a via iuſtitiȩ. Eſa. 57. Auferte offendiculū de via populi mei. Neq; etiam debemus facti ponere ſcandalum, aliquid faciendo, vnde ipſe inclinetur ad peccatum. Mat. 18. Vȩ homini illi per quē ſcandalum venit. Secundo docet id ex quo ſcandalum ꝓbatur eſſe ſecūdum ſuam naturam ſiue ſecundum ſe licitum. Circa quod ſciendum eſt ꝙ ſicut ſupra dictum eſt, apud Romanos erant quidā ex Iudȩis ad fidem conuerſi, qui cibos ſecūdum legem diſcernebant. alii vero habētes fidem pfectam indifferenter omnibus cibis vtebant̄ qd̄ qdem ſecundū ſe licitum erat. Vnde dicit. SCIO & cōfido in domino Ieſu: qa nihil eſt cōmune p ipſum.) Circa quod notandum eſt ꝙ ſicut dicit Hierō. ſuper Mat. ꝙ populus Iudæorum partem dei ſe eſſe iactans cōmunes cibos vocat quibus omnes vtūtur h. .ies. verbi gratia ſuillam carnem. lepores & huiuſmodi. Commune igitur quod cȩteris hoibus patet & quaſi nō eſt de parte dei, ꝓ immūdo appellatur. Quod ergo dicit. NIHIL cōmune eſt idem eſt ac ſi diceret. nihil immūdom eſt. Et hoc quidē Apoſtolus primū dicit ſe ſcire qa ita eſt ſecūdum rerum naturā. ſecūdum illud. 1. Ti. 4. Omnis creatura dei bona & nihil reiiciēdum quod cum gratiarum actione pcipitur. Secundo dicit ſe cōfidere in Chriſto Ieſu quia p ipſum nihil eſt cōmune: quia. ſ. cibi ſecundum ſuam naturam, nunq̄ fuerunt immūdi: vitabant̄ tamē aliquo tempore vt immundi, ſecūdum legis ꝑceptum, ꝓpter figuram: ſed hoc Chriſtus remouit implendo omnes figuras. Et ideo Apoſtolus per fiduciam quam habet in domino Ieſu aſſerit. NIHIL eſſe commune vel immundum PER IPSVM . i. ipſo hoc faciente. Act. 10. Quod deus purificauit, tu ne immundum dixeris.

Tertio oſtēdit quomodo hoc poſſet eſſe per accidēs illicitum: inquātum. ſ. eſt cōtra conſcientiam manducantis. Vnde dicit. Dictum eſt ꝙ NIHIL eſt commune.) Sed hoc intelligendū eſt, niſi ei qui erronea cōſcientia exiſtimat quid. i. aliquid ciborum cōmune eſſe. i. immundū illi commune eſt. i. ita eſt illicitum ſibi ac ſi eſſet ſecundū ſe immundū. Tit. 1. Omnia munda mūdis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum eſt. ſed inquinata eſt eorū mens & cōſcientia. Et ſic apparet ꝙ aliquid quod eſt ſecūdum ſe licitum, efficitur illicitū ei qui id cōtra ſuam cōſcientiam agit: licet cōſciētia ſua ſit erronea: quod rationabiliter accidit. Nā actus iudicant̄ ſecūdum voluntatem agentium: volūtas autem mouet̄ a re apprehenſa. Vnde in id voluntas tendit quod ei vis apprehēſa repreſentat. & ſecundum hoc qualificat̄ vel ſpecificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid eſſe peccatum. & voluntas feratur in id faciendum: manifeſtum eſt ꝙ homo habet voluntatē faciendi peccatum. & ita actio eius exterior quȩ informatur ex volūtate eſt peccatum. Et ea/

Diffinitio ſcandali.

Dña inter ſcādalū & offendiculum.

Q̄ ſic id qd̄ nō ē pctm̄ a nobis ſit peccatum.

dem ratione ſi aliquis exiſtimet id quod ē veniale peccatum eſſe mortale peccatum, ſi hac conſcientia durante illud faciat: manifeſtū ꝙ eligit peccare mortaliter: & ita actio eius ꝓpter ſuam electionē eſt peccatum mortale. Si tamen aliquis poſt factum habeat conſciētiam erroneā, ꝑ quā credat id quod eſt licitum a ſe factum fuiſſe peccatum vel quod eſt veniale, fuiſſe mortale, non ꝓpter hoc efficitur id: quod eſt prius vel peccatum vel mortale: qa voluntas & actio non informatur ex apprehēſione ſequenti ſed ex ꝓcedenti. Hęc aūt quę dicta ſunt dubitationem non habēt. Sed dubium

Dubiū an nō faciens pctm̄ mortale ꝙ a cōſcientia inducit̄ eſſe faciendū peccet mortaliter.

poteſt eſſe vtrū ſi aliquis habeat erroneā conſcientiam vt credat eſſe neceſſariū ad ſalutem quod eſt peccatū mortale: puta ſi aliquis exiſtimet ſe peccare mortaliter niſi furetur vel fornicetur. vtrum talis conſcientia eum liget: ita. ſ. ꝙ ſi contra conſcientiam agat mortaliter peccet. Et videtur ꝙ non. Primo quidē qa lex dei quę ꝓhibet fornicationem & furtum, fortius ligat q̄ conſcientia. Secundo qa hoc poſito eſſet ꝑplexus peccaret. n. fornicando & non fornicando. Sed dicendum eſt ꝙ etiam in per ſe malis, cōſcientia erronea ligat. In tantum enim conſciētia ligat (vt dictum eſt) inq̄tū ex hoc ꝙ aliquis cōtra conſciētiam agit. ſequit̄ ꝙ habeat voluntatē peccandi. & ita ſi aliquis credat nō fornicari eſſe peccatum mortale, dum eligit non fornicari, eligit peccare mortaliter: & ita mortaliter peccat. Et ad hoc etiam facit quod hic dicit Apoſtolus. Manifeſtum eſt. n. ꝙ diſcernere cibos non neceſſarium ad ſalutem erat illis: quia nec Iudęis cōuerſis etiā ante diuulgationem euāgelii, licebat ſeruare legalia ſpem ponendo in eis, quaſi eſſent neceſſaria ad ſalutē. vt Augu. dicit. Et tamen Apoſtolus hic dicit ꝙ ſi quis habens conſcientiam cogētem diſcernere cibos quod eſt exiſtimare aliquid eſſe cōmune: & nō diſcernit eos. ſ. abſtinendo ab eis peccat ac ſi manducaret immundū. Et ita etiā in ꝑ

Ligamen cōſcientie idem eſt & legis.

ſe illicitis cōſcientia erronea ligat. Nec obſtat qđ primo obiicitur de lege dei: qa idem eſt ligamen cōſcientię etiā erronęę: & legis dei. Non. n. conſcientia dictat aliquid eſſe faciendum vel vitādum niſi qa credit hoc eſſe ſecundū legem dei. Non. n. lex noſtris actibus applicatur niſi mediāte cōſcientia noſtra. Similiter etiā nec obſtat quod ſecundo obiicitur. Nihil. n. ꝓhibet aliquem eſſe ꝑplexum aliquo ſuppoſito: licet nullus ſit ꝑplexus ſimpliciter. ſicut ſacerdos fornicarius, ſiue celebret miſſam, ſiue nō celebret, quando debet ex officio, peccat mortaliter: nō tamen eſt perplexus ſimpliciter qa pōt peccatū dimittere & celebrare. Et ſimiliter pōt aliquis cōſcientiā erroneā dimittere: & a peccato abſtinere. Eſt autē adhuc alia dubitatio. Non. n. dicitur ſcandalizare qui facit opus rectum: licet etiā ex eo aliquis ſumat materiam ſcandali. Legit̄ enim. Mat. 15. ꝙ Phariſęi audito verbo Chriſti, ſcandalizati ſunt. ſed nō diſcernere cibos. eſt opus rectum. ergo non eſt dimittendum ꝓpter ſcandalū eius qui peruerſam conſcientiam habet errans in fide. Nam ſecundum hoc catholici deberent abſtinere a carnibus & matrimonio, ne inde hęretici ſcandalizarent̄ ſecundum erroneam conſcientiam. Sed dicendum eſt ꝙ aliquis ſcandalizare alium poteſt non ſolum faciendo aliquod malū. ſed etiam aliquid faciendo quod habet ſpeciem mali. ſecūdum illud. 1. Theſ. vltimo. Ab omni ſpecie mali abſtinete vos. Dicitur autem aliqđ habere ſpeciem mali dupliciter. Primo videlicet ſecūdum opinionem eorum, qui ſunt ab eccleſia ꝑciſi. Secundo ſecundū opinionem eorum, qui adhuc ab eccleſia tolerant̄. Infirmi autem in fide exiſtimantes legalia eſſe obſeruanda adhuc tolerabantur ab eccleſia, ante euangelii diuulgationem. Et ideo nō erat comedendum cum eorū ſcandalo de cibis in lege prohibitis. Hęretici autem non tolerant̄ ab eccleſia: & ideo de eis nō eſt ſimilis ratio.

Deinde cum dicit. SI ENIM propter cibum &c.) Manifeſtat quod dixerat. Et primo primum. ſ. ꝙ non ſit ponendū ſcandalum fratribus. Scđo ſecundū & tertium: quomodo. ſ. ſit aliquid commune ibi. OMNIA quidem munda ſunt &c. Circa primum ponit quatuor rationes: quarum prima ſumitur ex parte charitatis dicens. SI ENIM frater tuus contriſtatur) de hoc ꝙ reputat te peccare PROPTER cibum) quē tu comedis: quem ipſe reputat immūdum. IAM NON ſecundum charitatem ambulas) ſecundū quam aliqs ꝓximum ſuum diligit. ſicut ſeipſum. Et ita vitat eius contriſtationem & non ꝓfert cibum quieti fratris: qa vt dicit̄. 1. Corin. 13. Charitas non quęrit quę ſua ſunt. Secundam rationē ponit ibi. NOLI CIBO tuo &c.) Quę ſumitur ex parte mortis Chriſti. videt̄ enim parū appreciare mortem Chriſti qui pro cibo, fructum eius euacuare nō recuſat. Vnde dicit. NOLI CIBO tuo) quem tu. ſ. indifferenter comedis nō diſcernendo cibos ILLVM perdere) . i. ſcandalizare. PRO QVO) . i. pro cuius ſalute CHRISTVS mortuus eſt) . 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel mortuus eſt iuſtus ꝓ iniuſtis. Dicit autem illum perdi qui ſcandalizatur: qa ſcandalum paſſiuum ſine peccato ſcandalizati eſſe nō poteſt. Ille. n. ſcandalizatur, qui occaſionem ſumit ruinę. 1. Corin. 8 Peribit infirmus in tua cōſciētia frater: pro quo Chriſtus mortuus eſt. Tertiā rationē ponit ibi. NON ERGO blaſphemetur &c.) Quę ſumitur ex donis ſpiritualis gratię. Et primo oſtendit incōueniens quod ſequitur contra huiuſmodi dona ex eo ꝙ alios ſcandalizamus. Secundo manifeſtat qđ dixerat ibi. NON ENIM &c.) Tertio infert concluſionem intentam ibi. ITAQVE quę pacis ſunt ſectemur &c.) Circa primū cōſiderandum eſt ꝙ ex hoc, ꝙ aliq indifferenter cibis vtebantur. in primitiua eccleſia cum ſcandalo infirmorū hoc inconueniens ſequebatur ꝙ infirmi fidem Chriſti blaſphemabant dicētes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. Et ideo Apoſtolus dicit. ex quo per dominum Ieſum factum eſt ꝙ nihil eſt cōmune. NON ERGO bonum noſtrum) . i. fides vel gratia Chriſti per quam libertatem a ceręmoniis conſecuti eſtis BLASPHEMETVR) ab infirmis dicentibus eam gulę hominum indulgere. Iac. 2. ipſi blaſphemant nomen bonū. qđ inuocatū eſt ſuper vos. de hoc bono dicit̄ in ꝓo. Mihi adhęrere deo bonum eſt.

Deinde cum dicit NON ENIM &c.) Manifeſtat q̄ dixerat. ſ. in quo bonum noſtrum conſiſtat. Et primo oſtendit in quo nō cōſiſtat dicens. NON ENIM eſt regnum dei eſca & potus.) Regnum autem dei dicitur hic, id per quod deus regnat in nobis: & per quod ad regnum ipſius ꝑuenimus. de quo dicitur Mat. 6. Adueniat regnum tuū. Et Mich. 4. Regnabit domin⁹ ſuper omnes in monte Sion. Deo autē cōiungimur & ſubdimur per interiorē intellectum & affectum vt dicit̄ Io. 4. Spiritus eſt deus, & eos qui adorāt eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Et inde eſt ꝙ regnū dei principaliter conſideraẗ ſecundum interiora hominis, nō ſecundum exteriora. Vnde dicitur Luc. 17. Regnū dei intra vos eſt. Ea vero quę ſunt exteriora ad corpus pertinentia, intantum ad regnum dei pertinēt, inq̄tum ꝑ ea ordinatur vel deordinatur interior affectus, ſecundum ea in quibus principaliter cōſiſtit regnum dei. Et ideo cum eſca & potus ad corpus pertineāt, ipſa ſecūdum ſe non pertinent ad regnum dei, niſi ſecundum ꝙ eis vtimur vel ab eis abſtinemus. Vnde dicitur. 1. Corin. 8. Eſca autem nos non cōmendat deo. Neq̧ enim ſi non manducauerimus deficiemus, neq̧ ſi manducauerimus abundabimus. Pertinet tamē vſus vel abſtinentia eſcę & potus ad regnum dei, inq̄tum affectus hominis circa hoc ordinatur vel deordinatur. Vnde Aug. dicit in libro de quęſtionibus euangelii. & habet̄ hic in glo. iuſtificatur ſapientia a filiis ſuis qui intelligunt non in abſtinendo nec in manducando eſſe iuſtitiam: ſed in ęquanimitate tolerandi inopiam, & in tēperantia non ſe corrumpendi per abundantiam atq̧ importunitatem ſumendi. Non. n. intereſt quęſtio vt in glo. dicit̄ quid alimentoꝝ vel quantum quis accipiat: dummodo id faciat pro congruētia hominum cum quibus viuit & perſonę ſuę & pro valitudinis ſuę neceſſitate: ſed quanta facultate & ſeueritate animi careat his. vel eum oportet vel cum neceſſe eſt his carere. Secundo oſtendit in quo cōſiſtat bonum noſtrum, quod regnum dei vocat dicens. SED) regnum dei eſt IVSTITIA & pax & gaudium in ſpiritu ſancto. Vt iuſtitia referatur ad exteriora opera. quibus homo vnicuiq̧ reddit qđ ſuum eſt, ad voluntatē huiuſmodi opa faciendi: vt dicitur Mat. 6. Primū quęrite regnum dei

& iuſtitiam

& iuſtitiam eius. Pax autem referatur ad effectus iuſtitię. Per hoc enim pax maxime perturbatur ꝙ vnus homo non exhibet alteri quod ei debet. Vnde dicit Eſa. 32. Opus iuſtitię pax. Gaudium autem referendum eſt ad modum quo ſunt iuſtitię opera perficienda. vt enim dicit Philoſophus in primo ethico. Non eſt iuſtus qui non gaudet iuſta operatione. Vnde & in pſalmo dicitur. Seruite domino in letitia. Cauſam autem huius gaudii exprimit dicens. IN SPIRITV ſancto.) Eſt enim ſpiritus ſanctus quo charitas dei diffunditur in nobis vt dicitur ſupra. 5. illud enim gaudium in ſpiritu ſancto, quod charitas parit. puta cum aliquis gaudet de bonis dei & proximorum. Vnde primę Corin. 13. dicitur. ꝙ charitas non gaudet ſuper iniquitate: cōgaudet autem veritati. Et Gal. 5. dicitur Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax. Hæc autē tria quę hic tanguntur imperfecte quidem in hac vita habentur: perfecte autem quando ſancti poſſidebunt regnum dei ſibi paratum vt dicitur Matth. 2. Ibi erat perfecta iuſtitia abſq; omni peccato. Eſa. 60. Populus tuus omnes iuſti. Ibi erit pax abſq; omni perturbatione timoris Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducię. Ibi erit gaudium. Eſa. 35 Gaudium & letitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus. Tertio probat quod dixerat ſcilicet ꝙ in his regnum dei conſiſtit. Ille enim homo videtur ad regnū dei pertinere qui placet a deo & a ſanctis hominibus approbatur. ſed hoc illi contingit in quo inuenitur iuſtitia, pax. & gaudium. ergo in his eſt regnum dei. Dicit ergo. dictum eſt ꝙ regnum dei eſt iuſtitia, pax, & gaudium, in ſpiritu ſancto. QVI ERGO in hoc ſeruit Chriſto) qui eſt rex huius regni. ſecundum illud. Collo. 1. Tranſtulit nos in regnum filii dilectionis ſuę vt ſcilicet viuat in iuſtitia pace & ſpirituali gaudio. PLACET deo) qui eſt huius regni actor. Sap. 4. Placens deo factus dilectus. ET PROBATVS eſt hominibus) .i. ab eis approbatur qui ſunt huius regni participes. Eccle. 31. Qui probatus eſt in illo & perfectus inuentus eſt.

Iuſtitia: pax: gaudiū: imperfecte hic habetur. pfecte vero i patria.

Deinde cum dicit. ITAQVE &c.) Infert admonitionem intentam dicens. Ex quo regnum dei conſiſtit in iuſtitia pace & ſpirituali gaudio itaq; vt ad regnum dei pertinere poſſimus ſectemur ea QVAE PACIS ſunt) id eſt ea ſtudeamus adimplere, per quę Chriſtianorum pacem conſeruemus. Hebr. 12. Pacem ſequimini & ſanctimoniam &c. CVSTODIAMVS inuicem ea quę ſunt ędificationis) id eſt ea per quę inuicem nos ędificemus: id eſt bonum conſeruemus & in melius prouocemur. 1. Corin. 4. Ad ędificationem eccleſię quęrite vt abundetis. Quod quidem fiet ſi in iuſtitia & ſpirituali gaudio vixerimus. Quartam rationem ponit ibi. NOLI propter eſcam &c.) Quę ſumitur ex reuerentia diuinorum operum quibus hoc reuerentię debemus. vt ea quę deus operatur non debeamus deſtruere propter aliquod commodum corporale. Et hoc eſt quod dicit. NOLI propter eſcam) quę ad corporis vtilitatem pertinet. DESTRVERE opus dei.) Quod quidem non intelligitur de quocūq; dei opere. Nam omnia quę in cibum hominis veniunt dei opera ſunt, ſicut terrę naſcentia & animalium carnes quę ſunt hominibus in cibum a deo conceſſa vt patet Geñ. primo & . 9. Sed intelligitur de opere gratiæ quod in nobis ipſe ſpecialiter operatur. Phil. 2. Deus enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Hoc igitur opus dei non debemus in ꝓximo deſtruere propter eſcam noſtram: ſicut facere videbantur illi qui turbatione & ſcandalo proximorum indifferentibus vtebantur.

Titum. 1.
1. Corin. 8.

† Omnia quidem pura: ſed malum eſt homini: qui per offendiculum veſcitur. † Bonū eſt non edere carnes: neq; bibere vinum: neq; quicq̃ per quod frater tuus impingit: aut offenditur: aut infirmatur. Tu fidem habes? Apud temetipſum habe coram deo. Beatus qui non iudicat ſeipſum in eo quod probat. At qui diiudicat: ſi ederit: condemnatus eſt: quoniā non edit ex fide. Porro quicqd ex fide nō eſt: peccatū eſt.

Omnia quidē munda ſunt ſed malū eſt hoī qui per offendiculū mādūcat. Bonum eſt non māducare carnē & nō bibere vinū: neq; in quo frater tuus offenditur aut ſcandalizatur aut infirmatur. Tu fidē quā habes penes temetipſum habe corā deo. Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat. qui autē diſcernit: ſi mādūcauerit dānatus eſt: quia nō ex fide. oē autē quod nō eſt ex fide peccatū eſt.

Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus poſuit rationem ad oſtendendum quod non debemus cum ſcandalo proximorum indifferenter ſumere omnia: hic oſtendit qualiter aliqui cibi poſſunt eſſe mundi & immundi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quæ ſunt mūda ex ſua natura dicens. OMNIA QVIDEM) quæ ſcilicet ad eſcam hominis pertinere poſſunt. MVNDA SVNT) ſcilicet ex ſui natura quia ex ſui natura non habent ꝙ animam hominis inquinent. ſecūdum illud Matth. 15. Non enim omne quod intrat in os coinquinat hominem. 1. Ti. quarto. Omnis creatura dei bona. Dicebantur autem in lege quædam immunda non natura, ſed ſignificatione: vt patet Leui. 11. Sed & hanc immunditiā Chriſtus remouit implendo veteris legis figuras. Vnde dictum eſt Petro Actuū. 10. Quod deus purificauit, tu ne commune dixeris id eſt immundum. Secundo ibi. SED MALVM EST HOMINI &c.) Oſtendit qualiter aliquis cibus homini poſſit fieri immundus: vt ſcilicet ex eius eſu ſecundum animā inquinetur. quod quidem oſtendit fieri dupliciter. Primo ex eo ꝙ aliquis cibum quemcunq; cum ſcandalo proximorum manducat. Secundo ex eo ꝙ contra conſcientiam manducat ibi. BEATVS QVI NON IVDICAT &c.) Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid circa eſum ciborum ſit malum dicens. Licet OMNIA EX SVI NATVRA SINT MVNDA.) ſed tamen MALVM eſt homini qui manducat) quemcūq; cibum PER OFFENDICVLVM) id eſt cum confuſione & ſcandalo proximorum. Matth. 19. Vę homini illi per quem ſcandalum venit. Secundo oſtendit quid circa huiuſmodi vſum ciborum ſit bonum dicens. BONVM eſt non manducare carnem & non bibere vinū) quorū primum pręcipuū eſſe videtur inter cibos. ſecundum inter potus. Et ab his quidem abſtinere ponit bonum eſſe. vel propter carnis concupiſcentiam hedomandam ſecundum illud Ephe. 5. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Vel etiam vt homo reddatur habilior ad ſpiritualia contemplanda. ſecundum illud Eccle. 2. Cogitaui a vino abſtrahere carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam. Sed hoc non intendit hic Apoſtolus dicere: ſed ꝙ bonum eſt his nō vti cum ſcandalo proximorum. quod quidem apparet ex hoc quod ſubditur. NEQVE IN QVO frater tuus offenditur & cętera. quaſi dicat. Non ſolum dico de vino & carnibus, quod bonum eſt eis non vti: ſed quocunq; alio cibo FRATER TVVS OFFENDITVR) id eſt turbatur contra te quaſi illicite agentē per quod pax eius perturbatur aut SCANDALIZATVR) id eſt ad caſum peccati prouocatur propter qđ lęditur eius iuſtitia. aut infirmatur. id eſt ſaltem in dubitationem venit vtrum hoc quod agitur ſit licitum, per quod eius ſpirituale gaudium diminuitur. Vnde & ipſe Apoſtolus dicit. primo Corin. octauo. Si eſcam ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in ęternum ne fratrem meum ſcandalizem. Sed cum licitum ſit his cibis vti, ſi eſt ab his abſtinendum propter hoc ꝙ vitetur ſcandalum proximorum, videtur pari ratione ꝙ ab omnibus licitis quę non ſunt neceſſaria ad ſalutem: ſicut ſunt neceſſaria, iuſtitia, pax, & ſpirituale gaudiū, ſit propter proximorū ſcandalū abſtinendū. Et ita videtur ꝙ homini non liceat ſua repetere cū ſcandalo ꝓximi. Sed dicendū eſt ꝙ ſi ſcādalū ex

Scandalū ex īfirmitate vel ex malitia.

Infirmitate vel ex ignorantia proueniat eorū qui propter hoc ſcandalizātur, ad vitandum hoc ſcandalum debet homo a licitis abſtinere, ſi nō ſunt neceſſaria ad ſalutem. Hoc enim eſt ſcandalum puſillorū quod dominus vitari iubet Mat. 18. Videte nequando vitandū ſcandalum cōtemnatis vnum ex his puſillis. Si vero huiuſmodi ſcandalum ex malitia proueniat eorum qui ſcandalizantur, tale ſcandalum eſt quaſi Phariſęorum quod dominus Mat. 15. docuit eſſe contemnendum. Vnde ad vitandum huiuſmodi ſcandalum non oportet a licitis abſtinere. Sed tamen circa ſcandalum puſillorum attendendum eſt, ꝙ propter illud vitandum tenetur homo vſum licitorum differre, quouſq; reddita ratione, hoc ſcandalum amoueri poſſit. Si vero ratione reddita adhuc ſcandalum maneat: iam non videtur ex ignorātia vel ex infirmitate procedere: ſed ex malitia: & ſic iam pertinebit ad ſcandalum Phariſęorum. Tertio excludit quandam excuſationem. Poſſet enim aliquis dicere. Licet proximus ſcandalizetur de hoc ꝙ indifferenter ego cibis vtor: tamen ad oſtenſionem meę fidei per quam certum eſt hoc mihi licere volo indifferenter cibis vti. Sed hanc reſponſionem excludēs Apoſtolus dicit. TV QVI) .ſ. indifferenter cibis vteris. FIDEM habes rectam APVD temetipſum) per quam cōſtat licitum eſſe his cibis vti. Bona quidē & laudabilis eſt fides iſta. ſed habe eam in occulto CORAM deo) cui talis fides placet. Eccle. 1. Beneplacitū eſt deo fides & manſuetudo. q. d. Nō oportet ꝙ fidem iſtam manifeſtes per operis executionem, vbi hoc fit cū ſcandalo proximorum. Sed contra videtur eſſe quod dicitur ſupra. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Non ergo videtur ꝙ ſufficiat corde ſolum coram deo fidem habere: ſed oportet huiuſmodi fidem proximo manifeſtare cōfitendo. Dicendum eſt autē ꝙ eorum quę ſunt fidei, quædam ſūt quę non ſunt perfecte per eccleſiam manifeſtata: ſicut in primitiua eccleſia nondum erat perfecte declaratū apud homines, ꝙ illi qui erant ex Iudęis conuerſi, non tenerentur legalia obſeruare. & ſicut tempore Augu. nondum erat per eccleſiam declaratum ꝙ anima nō eſſet ex traduce. Vnde in huiuſmodi ſufficit homini ꝙ fidem habeat coram deo. nec oportet ꝙ fidem ſuā propalet cum ſcandalo proximorum, niſi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quędā vero ſunt ad fidem pertinentia per eccleſiam determinata. & in talibus non ſufficit fidem habere coram deo. ſed oportet ꝙ coram proximo fidem quis confiteatur quantūcunq; ex hoc aliquis ſcandalizetur. quia veritas doctrinę non eſt dimittenda propter ſcandalum: ſicut nec Chriſtus veritatem ſuę doctrinę propter ſcandalū Phariſęorum dimiſit. vt habetur Mat. 15. Sciendum etiam ꝙ licet circa talia oporteat ꝙ homo fidem ſuam manifeſtet confeſſione verborum: non tamen oportet ꝙ eam manifeſtet executione operis: ſicut ſi aliquis tenet fide vti matrimonio eſſe licitum, non requiritur ab eo ꝙ matrimonio vtatur ad fidei ſuę manifeſtationē. Et ſic etiam non requirebatur ab eis qui rectam fidē habebant ꝙ fidem ſuam vſu ciborum manifeſtarent. Poterant. n. manifeſtare verbotenus confitendo.

Deinde cum dicit. BEATVS qui non iudicat &c.) Oſtendit quomodo ciborum vſus efficitur aliquibus immundus, ex eo ꝙ eſt contra conſcientiam. Et circa hoc tria facit. Primo oſtēdit quid circa hoc ſit bonum: vt. ſ. de eo quod homo non facit non habeat conſcientiam remordantem. Vnde dicit. BEATVS qui non iudicat ſemetipſum) .i. cuius conſcientia eum nō reprehendit vel condemnat IN EO quod probat: id eſt approbat eſſe faciendum. Sed hoc eſt intelligēdum ſi recta fide approbet eſſe aliquid faciēdum. Si autem falſa opinione approbat aliquid eſſe faciendum: puta ſi arbitratur obſequium ſe pręſtare deo, de eo ꝙ diſcipulos Chriſti interficit. vt dicitur Io. 16. Non excuſatur ex eo ꝙ circa hoc non iudicat ſemetipſum. immo beatior eſſet ſi circa hoc eum conſcientia reprehenderet: inquantum per hoc a peccato magis prohiberetur. Sed in his quę ſunt licita eſt intelligendum ꝙ hic Apoſtolus dicit. Hoc enim ad gloriam hominis pertinet ꝙ eum ſua conſcientia non reprehendat. 2. Corin. 1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimonium conſcientię noſtrę. Iob. 27. Neque enim reprehendit me cor meū in omni vita mea. Secundo oſtendit quid circa hoc ſit malum: vt. ſ. contra conſcientiam agat. Vnde dicit. QVI AVTEM diſcernit) ideſt qui habet opinionem falſam ꝙ oportuit cibos diſcernere. SI MANDVCAVERIT) ſcilicet cibos: quos reputat eſſe illicitos. DAMNATVS eſt) ex hoc ꝙ quantum in ipſo eſt habet voluntatem faciendi quod eſt illicitum: & ſic delinquit proprio iudicio condemnatus: vt dicitur Titum. 3. Tertio aſſignat cauſam eius ꝙ dixerat dicens. QVIA non ex fide.) Ideo. ſ. condemnatus eſt. Poteſt autē hic fides dupliciter accipi. Vno modo de fide, quę eſt virtus. Alio modo ſecundū ꝙ fides dicitur conſcientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt niſi ſecundum differentiā particularis & vniuerſalis. id enim quod vniuerſaliter fide tenemus. puta vſum ciborum eſſe licitum vel illicitū: conſcientia applicat ad opus quod eſt factum vel faciendum. Dicitur ergo. Ideo eum qui manducat & diſcernit eſſe condemnatum: quia hęc non eſt ex fide immo eſt contra fidem: ideſt contra veritatem fidei & contra conſcientiam facientis. Heb. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Et ꝙ hęc ſit ſufficiens cauſa condemnationis: oſtēdit ſubdens. OMNE autem quod non eſt ex fide peccatum eſt.) Ex quo videtur ꝙ ſicut dicitur in glo. omnis vita infidelium peccatum ſit: ſicut omnis vita fidelium eſt meritoria inquantum ad dei gloriam ordinatur. ſecundum illud primū Corin. 10. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliquid aliud facitis: omnia in gloriam dei facite. Sed dicendum eſt ꝙ aliter ſe habet fidelis ad bonum & infidelis ad malum

Fides ꝑ virtute & pro conſcientia.

Nam in homine qui habet fidem formatam nihil eſt damnationis vt ſupra. 8. dictum eſt. Sed in homine infideli cum infidelitate, eſt bonum naturę. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit non referendo ad malum finem non peccat. Nō tamen opus eius eſt meritorium: quia non eſt gratia informatum. & hoc eſt quod in glo. dicitur. Nihil bonum eſt ſine ſummo bono, ideſt nullum bonum meritorium eſt ſine gratia dei: & vbi deeſt agnitio vitę ęternę & incommutabilis veritatis: quę ſcilicet eſt per fidē: falſa virtus eſt in optimis moribus: inquantum. ſ. non refertur ad finem beatitudinis ęternę. Cū vero homo infidelis aliquid agit ex eo ꝙ infidelis eſt, manifeſtum eſt ꝙ peccat. Vnde in glo. dicitur. OPVS omne quod non eſt ex fide peccatum eſt.) ſic eſt intelligendum. Omne quod eſt contra fidem vel contra conſcientiam peccatum eſt: & ſi ex genere ſuo bonum eſſe videatur: puta ſi paganus ad honorem ſuorum deorum virginitatem ſeruet vel eleemoſinam det, hoc ipſo peccat. Ti. 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundum eſt: ſed inquinatę ſunt eorū & mens & conſcientia. Cap. XV.

DEbemus † autem nos qui potentes ſumus: infirmitates impotētium portare: ac nō placere nobiſipſis. Nā vnuſquiſq; noſtrū ꝓximo placeat in bonū ad ædificationem. Etenim Chriſtus non placuit ſibiipſi: ſed quemadmodū ſcriptum eſt. † Opprobria opprobrantium tibi inciderunt in me. Nam quæcunq; preſcripta ſunt: in noſtram doctrinam præſcripta ſunt: vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. Deus autem patientiæ & conſolationis det vobis idem mutuo inter vos ſentire ſecundum Ieſum Chriſtum: vt vnanimiter vno ore glorificetis deum; ac patrem domini noſtri Ieſu Chriſti. Quapropter aſſumite vos inuicem: quemadmodū & Chriſtus aſſumpſit vos in gloriam dei. Illud autem dico Ieſum Chriſtū miniſtrum fuiſſe circuncisionis pro veritate dei

Gal. 6.

Pſal. 68.

ad confirmandas

ad confirmandas promiſſiones patrum. Cæterum vt gentes pro miſericordia glorificent deũ:
2.Reg.22. ſicut ſcriptum eſt. † Propter hoc confitebor tibi in gẽtibus: & nomini tuo canam. Et rurſum dicit. † Gaudete gentes cum populo eius. Et
Pſal.17. Pſal.116. rurſum. Laudate dominum omnes gentes: & collaudate eum omnes populi. Et rurſum Eſa/
Eſa.11. ias dicit. † Erit radix Ieſſe: & qui exurget ad imperandum gentibus, in eo gentes ſperabunt. Deus autem ſpei impleat vos omni gaudio & pace: in credẽdo: in hoc: vt exuberetis in ſpe per potentiam ſpiritus ſancti.

DEbemus autem nos firmiores, imbecilitates infirmorum ſuſtinere: & nõ nobis placere. Vnuſquiſq; veſtrum proximo ſuo placeat in bonum: ad ædificationem. Etenim Chriſtus nõ ſibi placuit ſed ſicut ſcriptum eſt. Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me. Quæcunq; enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarũ, ſpem habeamus. Deus autem patientiæ & ſolatii, det vobis idipſum ſapere in alterutrum, ſecũdum Ieſum Chriſtũ: vt vnanimes vno ore honorificetis deum, & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite inuicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorẽ dei. Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis propter veritatem dei, ad confirmandas promiſſiones patrum, gentes autem ſuper miſericordia honorate deum: ſicut ſcriptum eſt. Propterea confitebor tibi in gentibus domine: & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit. Lætamini gẽtes cum plebe eius. Et iterum. Laudate omnes gentes dominum: & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Eſaias ait. Et erit radix Ieſſe & qui exurget regere gentes: in eum gentes ſperabunt. Deus autem ſpei, repleat vos omni gaudio, & pace in credendo: vt abundetis in ſpe & virtute ſpiritus ſancti.

SVPRA Apoſtolus docuit ꝙ maiores debent ſcandala infirmorum vitare. hic docet ꝙ maiores debent etiam infirmitates minorum ſuſtinere. Et circa hoc duo facit. Primo proponit admonitionem. Secũdo manifeſtat eã ibi. VNVSQVISQVE noſtrum &c.) iſta admonitio duo continet: quorum primum pertinet ad exteriorem actum. Vnde dicit. Non ſolum debemus ſcandala infirmorum vitare: ſed etiam NOS QVI ſumus firmiores in fide debemus ſuſtinere imbecillitatem infirmorum.) Sicut enim in materiali ędificio eliguntur aliqua firmiora ad ſuſtinendum totum ędificium pondus: quod ex fragiliori materia ſupponitur. ſicut ſunt fundamenta & columnę Ita etiam in ſpirituali eccleſię ędificio non ſolum eliguntur: ſed efficiuntur aliqui firmiores vt ſuſtineant pondus aliorum. Vnde in pſal. dicitur. Ego confirmaui columnas eius. Et Gal. 6. Alter alterius onera portate. Suſtinent autem firmiores imbecillitates infirmorum dum eorum defectus patiẽter ferunt, & pro poſſe ſubleuare nituntur. Secundum autem pertinet ad interiorem intentionem. Vnde dicitur. ET NON) debemus NOBIS placere:) ita. ſ. vt ſemper illud velimus impleri quod nobis placet, & quę ſunt nobis vtilia. 1. Cori. 10. Sicut & ego per omnia omnibus placeo.

Deinde cum dicit. VNVSQVISQVE veſtrum &c.) Manifeſtat propoſitam admonitionem. & primo quãtum ad ſecundam partem. ſecundo quantum ad primam ibi. PROPTER quod ſuſcipite inuicem &c.) Circa primum duo facit. Primo exponit quod dixerat Secundo rationem inducit ibi. ETENIM Chriſtus non ſibi &c.) Dicit ergo primo. Ita dictum eſt ꝙ nos non debemus nobis placere. Et hoc quidem eſt quia VNVSQVISQVE noſtrum) qui ſumus firmiores debet placere PROXIMO ſuo) infirmo ideſt condeſcendere ei in his quæ ei placent: non tamen in his quę mala ſunt. ſicut Eſa. 30. quidam requirunt. Loquimini nobis placentia &c. Et ideo ſubdit. IN BONVM) Similiter etiam non debemus intendere vt hominibus placeamus propter humanum fauorem vel gloriam: cum in pſalmo dicatur. Deus diſſipauit oſſa eorum q hominibus placent. Sed ad honorem dei & vtilitatem proximorum. Vnde ſubdit. AD AEDIFICATIONEM) ideſt propter hoc ꝙ aliorum voluntati condeſcendentes, ipſi ędificentur in fide & dilectione Chriſti ſupra. 14. Quę ędificationis ſunt inuicẽ cuſtodiamus.

Deinde cum dicit. ETENIM Chriſtus &c.) Aſſignat rationem eius quod dixerat exemplo Chriſti. Et primo proponit exemplum Chriſti. Secundo oſtendit eius exemplum eſſe nobis imitãdum ibi. QVAECVNQVE ſcripta ſunt &c.) Tertio ſubiũgit orationem vt id implere poſſimus ibi. DEVS autem pacis &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit exemplum dicens. Dictum eſt ꝙ non debemus nobis placere ſ. illicet ſecundum noſtram priuatam voluntatem. ETENIM Chriſtus qui eſt caput noſtrum nõ ſibi placuit) dum elegit pati pro noſtra ſalute, & ea q̃ ſuę ꝓpriæ voluntati erant contraria. ſ. naturali volũtati humanę, vt impleret diuinam quę ſibi & patri erat communis. ſecundum illud Mat. 26. Non mea voluntas ſed tua fiat. Secundo ad hoc authoritatem inducit dicens. SED ſicut ſcriptũ eſt in pſalmo.) ex perſona Chriſti dicentis ad patrem. O pater IMPROPERIA) Iudæorum IMPROPERANTIVM tibi) ideſt te blaſphemantium per ſua mala opera. & per hoc ꝙ veritati tuę doctrinæ contradicunt. CECIDERVNT ſuper me:) quia videlicet opprimere me voluerunt: quia volũtatem tuã eis proponebam, & eorum mala opera redarguebam. Ioan. 15. Sed oderunt me & patrem meum. Poteſt & hoc referri ad peccata totius humani generis: q̃a omnia peccata quodammodo ſunt improperia dei, inq̃ntum per ea lex dei contemnitur. Eſa. 1. Dereliquerunt dominum blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. Sic ergo improperia improperantium deo ceciderunt ſuper Chriſtum, inquãtum ipſe pro peccatis omnium mortuus eſt. Eſa. 53. Deus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. 1. Pet. 2. Peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum.

Deinde cum dicit. QVAECVNQVE enim ſcripta ſunt &c.) Oſtendit ꝙ hoc exemplum Chriſti ſit nobis imitandum dicens. QVAECVNQVE enim ſcripta ſunt) in ſacra ſcriptura: vel de Chriſto vel de membris eius SCRIPTA ſunt ad noſtram doctrinam.) Nulla enim neceſſitas fuit hęc ſcribere, niſi ꝓpter nos, vt ex his inſtruamur. 2. Ti. 3. Omnis doctrina diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum & erudiendum &c. Quid autem in ſcripturis ad noſtram doctrinam contineatur oſtendit ſubdens. VT PER PATIENTIAM & conſolationem ſcripturarum) ideſt quas ſcripturæ continent. Continetur enim in ſacra ſcriptura patientia ſanctorum in malis ſuſtinendis. Iac. vltimo. Patientiam Iob audiſtis. Cõtinetur etiam in eis conſolatio, quam deus exhibuit. ſecundum illud pſ. Scdm multitudinem dolorum meorũ in corde meo, conſolationes tuę lętificauerunt aĩam meã. Et. 1. Pe. 1. dicit. Prenuntiãs eas quę in Chriſto ſunt paſſiones: qđ pertinet ad patientiã: & poſteriores glorias qđ ptinet ad conſolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina ſuſcipiamus oſtendit ſubdens. SPEM habea/

mus.) Per hoc enim ꝙ ex ſacra ſcriptura inſtruimur,
eos qui patienter ꝓpter deum tribulationes ſuſtinue/
runt, diuinitus cõſolatos fuiſſe, ſpem accepimus vt &
ipſi conſolemur ſi in ipſis fuerimus patientes. Iob. 13.
Et ſi occiderit me in ipſo ſperabo.

Deinde cum dicit. DEVS autem patientiæ &c.)
Quia videbatur nimis arduum vt purus homo poſſit
exemplum Chriſti imitari. ſecundum illud Eccle. ſcdo
Quid eſt homo vt ſequi poſſit regem factorem ſuum.
Ideo adhibet orationis ſuffragium dicens. DEVS au
tem patientię) .ſ. dator ṗs. Tu es patientia mea. ET
SOLATII) ideſt qui ſpiritualem conſolationem lar/
gitur. ſcdę Corin. 1. Pater miſericordiarum & deus to/
tius conſolationis DET VOBIS:) a quo eſt omne da
tum optimum: vt dicitur Iac. 1. IDIPSVM ſapere in
alterutrum) .i. vt inuicem idem ſapiatis &c. ſcdę Co/
rin. vltimo idem ſapite. pacem habete. Non quidem
ſecundum conſenſum in peccatum: SED SECVN/
DVM Ieſum Chriſtum) de quo dicitur Ephe. 2. Ipſe
eſt pax noſtra, qui fecit vtraꝗ vnum. Vt per hoc ꝙ idẽ
ſapitis VNANIMES) exiſtentes per fidei & charitatis
conſenſum. ſecundum illud. ṗi. ſecundum aliam litte
ram. Qui habitare facit vnanimes in domo. VNO
ORE) ideſt vna oris confeſſione, quæ ex vnitate fidei
procedit. 1. Corin. 1. Idipſum dicatis omnes. vt pro cõ
formitate cordis & oris HONORIFICETIS deum)
omnium creatorem. idipſum etiam exiſtentem PA/
TREM domini noſtri Ieſu Chriſti) per quem nos ſibi
in filios adoptauit. primi Reg. 2. Qui honorificauerit
me honorificabo eum. Mala. primo. Si ego pater vbi
eſt honor meus.

Deinde cum dicit. PROPTER quod ſuſcipite inui
cem.) Manifeſtat primam partem admonitionis. In
qua dixerat ꝙ firmiores debent imbecillitatem infir/
morum ſuſtinere. Et circa hoc duo facit. Primo reſu/
mit admonitionem. Secundo inducit rationem exem
plo Chriſti ibi. SICVT & Chriſtus &c.) Tertio ſubiũ
git orationem ibi. DEVS autem ſpei &c.) Dicit ergo
primo. PROPTER quod) ideſt quia ea quę ſcripta
ſunt ad noſtram doctrinam ordinãtur. ſ. exẽpla Chri/
ſti & aliorum ſanctorum. conſequẽter. SVSCIPITE
inuicem) ſecundum charitatis affectũ: vt ſcilicet vnus
ſuſtineat ea quę ſunt alterius: ſicut & vult ſe ſuſtineri
quantum charitas permittit. & vnus alium etiam ſu/
ſcipiat ad adiuuandum & promouendum. ſupra. 14.
Infirmum in fide ſuſcipite.

Deinde cum dicit. SICVT & Chriſtus ſuſcepit vos
&c.) Aſſignat rationem exemplo Chriſti. & primo po/
nit eius exemplum dicens. SICVT & Chriſtus ſuſce
pit vos) .ſ. in ſua protectione & cura. Eſa. 42. Ecce ſer/
uus meus ſuſcipiam eum. Luc. 1. Suſcepit Iſrael puerũ
ſuum recordatus miſericordię ſuæ. Et hoc IN HO/
NOREM dei in quem omnia referebat. Ioan. 8. Ho/
norifico patrem meũ & vos inhonoraſtis me. Ex quo
datur intelligi ꝙ & nos inuicem debemus ſuſcipere in
his quę pertinent ad honorem dei. Secũdo ibi. DICO
enim Chriſtum &c.) Manifeſtat quod dixerat. Et pri/
mo quidem quantum ad Iudęos. Secundo quantum
ad gentiles ibi. GENTES autem &c.) Dicit ergo pri
mo. Dictum eſt ꝙ Chriſtus vos ſuſcepit qui eſtis cõgre
gati in vnitate fidei ex Iudęis & gentilibus. Et hoc pa/
tet quantum ad vtroſq;. DICO) ergo CHRISTVM
MINISTRVM fuiſſe circunciſionis. Eſt enim ipſe au
thor fidei quantum ad omnes. ſecundum illud Heb.
12. Aſpicientes in authorem fidei &c. Sed in ꝓpria per/
ſona non exhibuit ſeipſum niſi Iudęis. ſecũdum illud.
Mat. 15. Non ſum miſſus niſi ad oues, quę perierũt do/
mus Iſrael. Eſa. 65. Nõ audietur vox eius foris. Et hoc
qdẽ PROPTER veritatẽ dei.) vt. ſ. veritas dei ꝓmittẽ
tis comprobaretᷓ. Supra. 3. Eſt autem deus verax. Vn/
de ſubdit. AD CONFIRMANDAS promiſſiones pa
trum) .i. vt per hoc implerentur promiſſiones patri/
bus factæ. Luc. 1. Erexit cornu ſalutis nobis in domo
Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt p os ſanctoꝝ. 2. Cor.
1. Quotquot ſunt promiſſiones dei in illo eſt.

Deinde cum dicit. GENTES AVTEM &c.) Oſten
dit etiam gentes ſuſceptas a Chriſto. Et primo propo/
nit quod intendit. Secundo confirmat per authorita/
tem. ibi. SICVT ſcriptum eſt &c.) Dicit ergo. Ita
dictum eſt ꝙ Chriſtus ſuſcepit Iudęos propter verita/
tem dei vt promiſſiones patrum implerentur. genti/
bus autem nõ erant promiſſiones factę. Vnde hoc nõ
habet locum quantum ad gentiles: ſed ſunt propter
miſericordiam ſuſcepti. Et hoc eſt quod dicit. GEN/
TES AVTEM debent honorare deum ſuper miſeri/
cordia) eis exhibita per Chriſtum: quia licet eis perſo/
naliter non prędicauerit: ad eos tamẽ diſcipulos ſuos
miſit qui in gentibus miniſterium exercuerunt: ſicut
ipſe exercuerat in Iudęis. ſecundum illud Matth. vlti/
mo. Euntes docete omnes gentes. Et de hac miſericor
dia dicitur in pſal. Miſericordia domini plena eſt ter/
ra. Luc. primo. Miſericordia eius a progenię in proge/
nies timentibus eum &c. Sic ergo Apoſtolus conuer/
ſionem Iudęorum attribuit veritati diuinę: conuerſio
nem gentilium diuinę miſericordię. Contra quod vi
detur eſſe quod dicitur in ṗo. Vniuerſę vię domini mi
ſericordia & veritas. Sed dicendum eſt ꝙ per hoc ꝙ
aſcribit vocationem Iudęorum diuinę veritati non ex
cludit miſericordiam: quia & Apoſtolus ex Iudęis na/
tus, dicit. 1. Ti. 1. Miſericordiã conſecutus ſum. Et hoc
ipſum miſericordiæ fuit ꝙ deus patribus promiſſio/
nes facit de poſteriorum ſalute. Similiter etiam p hoc
ꝙ vocationem gentium aſcribit diuinę miſericordiæ
non excludit totaliter diuinam veritatem: quia hoc ip
ſum ad diuinam veritatem pertinebat, ꝙ propoſitum
ſuum de ſaluatione gentium impleuit: quod ad Eph.
3. dicit Apoſtolus, eſſe ſacramentum abſconditum a
ſęculis in deo. Sed aliquis modus veritatis. ſ. pro imple
tione promiſſorum conſideratur in vocatione Iudęo/
rum, qui non conſideratur in vocatione gentium: qui
bus promiſſiones non ſunt factę.

Deinde cum dicit. SICVT ſcriptum eſt &c.) Con/
firmat quod dixerat de conuerſione gentium per au/
thoritatem. Licet enim gentibus non fuerit repromiſ
ſa vocatio ad fidem Chriſti: non tamen ex improuiſo
accidit: ſed fuit pręnunciata vaticiniis prophetarum.
Inducit autem quatuor authoritates: quarum prima
continet gratiarum actiones Chriſti. ad patrem pro
conuerſione gentium per ipſum factam. Vnde dicit.
SICVT ſcriptum eſt) ex perſona Chriſti in pſalmo. 17
Conſtitues me in caput gentium & ab inſurgentibus
in me Iudęis exaltabis me. O deus pater ego Chriſtus
CONFITEBOR TIBI) confeſſione gratiarũ actio/
nis. IN GENTIBVS) ideſt pro gentium conuerſione
per me facta ET CANTABO) noua quadam men/
tis exultatione NOMINI TVO) quod eis manifeſtũ
eſt. ſecundum illud Ioan. 17. Manifeſtaui nomen tuũ
hominibus quos dediſti mihi. Vel aliter. CONFITE/
BOR TIBI in gentibus) .i. faciam ꝙ tibi gentes con
fiteantur confeſſione fidei. ṗs. Confiteantur tibi popu
li deus, confiteãtur tibi populi omnes. ET NOMINI
tuo cantabo) ideſt faciam ꝙ gentes cantent tibi can/
ticum quod conſiſtit in exultatione ſpiritus renouati
ṗs. Cantate domino canticum nouum: cantate domi
no omnis terra. Secunda authoritas continet adunа/
tionem gẽtium & Iudęorum. Vnde ſubdit. Et iterum
dicit ſcriptura. Eſa. 35. LAETAMINI gentes cũ ple/
be eius) ideſt ſimul communem exultationem aſſu/
matis, cum Iudęis qui olim erant plebs eius. Eſa. 9. Lę
tabuntur coram te ſicut qui lętantur in meſſe. Io. 10.
Fiet vnum ouile & vnus paſtor. Noſtra autem littera
habet. Lętamini cum Hieruſalem & exultate in ea om
nes qui diligitis eam. Tertia authoritas continet deuo
tionem gentium ad deũ. Vnde ſubdit. ET ITERVM
ſcriptum eſt) in ṗo. LAVDATE omnes gentes do/
minum) .ſ. eius bonitatem confitentes. ṗs. A ſolis or/
tu vſq; ad occaſum laudabile nomen domini. ET
OMNES populi non ſolum populus Iudęorum MA
GNIFICATE EVM) .i. credite magnum. ſ. ꝙ ſua ma/
gnitudine omnem laudem excedat. Eccle. 43. Benedi/
cẽtes dñm exaltate illum ꝗtum poteſtis: maior eſt. n.
omni laude. Mala. 1. Ab ortu ſolis vſq; ad occaſum ma
gnum eſt nomen meum in gentibus. Quarta autho/
ritas continet reuerentiam gentium ad Chriſtum. Vñ
ſubditur. Et rurſus Eſaias ait. 11. ERIT RADIX IES
SE.) In quo pręnunciat Chriſti originem ex Dauid ſe/
mine

mine naſciturū. Ieſſe namq; fuit pater Dauid Dicit ergo. ERIT RADIX Ieſſe ex cuius pullulatiōe xp̄s naſcetur. Eſa. 11. Egredietur virga de radice Ieſſe & flos & cętera. Vel Chriſtus erit radix Ieſſe: quia licet ex Ieſſe proceſſerit ſecundum carnis originem: tamen ſua virtute Ieſſe ſuſtentauit & gratiam ei influxit. Supra. 11. Non tu radicem portas: ſed radix te.

Deinde tangit Chriſti officium ſubdens. ET QVI EXVRGET) in tantam gratiæ excellentiam: vt poſſit REGERE gentes) eos diuino cultui ſubiugando: quod nullus ante eum facere potuit. pſalmus. Dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Reges eos in virga ferrea. Vltimo ponit deuotionem gentium ad Chriſtum dicens. IN EVM gentes ſperabunt.) vt ſcilicet per eum hęreditatem cœleſtis glorię conſequantur. primę Pe. 1 Regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis.

Deinde cum dicit. DEVS autem ſpei &c.) Subiungit orationem dicens: dictum eſt q in Chriſtum gētes ſperabūt. Deus autē ſpei. i. qui nobis hāc ſpem infundit. ſecundum illud p̄s. Spes mea domine. Vel DEVS SPEI) .i. in quo ſperādum eſt. REPLEAT vos omni gaudio) .ſ. ſpūali, quod eſt de deo. Nee. 8. Gaudium enim domini eſt fortitudo veſtra per quā homo in ſeipſo & ad deū & ad proximū eſt pacatus. p̄s. Pax multa diligentibus legem tuam dn̄e. IN CREDENDO.) Quaſi dicat. Vt cū hoc qd credetis etiā pacē & gaudiū habeatis. quę quidē ſunt charitatis effectus. ſecūdum illud Gal. 5. Fructus autē ſpiritus ſunt charitas gaudiū pax. Vnde patet q a deo qui eſt dator ſpei, optat eis vt cum fide habeant charitatē per quā fides operatur. vt Gal. 5. Ne fides eorū ſit informis & mortua: qa fides ſine operibus mortua eſt. vt dicitur Iaco. 2. Et vt ſic per plenitudinem harum virtutum ABVNDETIS) proficiendo de bono in melius: non ſolum IN SPE) ſed etiam IN VIRTVTE ſpiritus ſancti) .i. in charitate, quę in cordibus noſtris diffunditur per ſpiritū ſanctū. vt ſupra. 5. dictum eſt. 2. Corin. 9. Potens eſt autem dominus omnem gratiam abundare facere in vobis.

Perſuaſum. n. habeo fratres mei & ipſe ego de vobis: quod & ipſi pleni eſtis bonitate: impleti omni ſcientia: valentes etiā inuicem alius aliū admonere. Sed tamen audacius ſcripſi vobis fratres: ex parte, veluti cōmonefaciens vos: propter gratiam quæ data eſt mihi a deo: in hoc: vt ſim miniſter Ieſu Chriſti in gentes: adminiſtrās euāgelium dei: vt fiat oblatio gentium acceptabilis: ſanctificata per ſpiritum ſanctum. Habeo igitur quod glorier per Chriſtū Ieſum: in his quæ ad deum pertinent. Non enim auſim loqui quicq̄ eorum: quæ nō effecit Chriſtus per me: in obedientiam gentium: verbo & facto, per potētiam ſignorum ac prodigiorum: per potentiam ſpiritus dei: vt ab Hieruſalem: & in circuniacentibus vſq; ad Illyricum impleuerim euāgelium Chriſti: ita porro annitens prædicare euangelium: non vbi nominatus erat Chriſtus: vt ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed quemadmodum ſcriptum eſt. † Quibus nō eſt annunciatum de eo: videbunt: & qui non audierant: intelligent. Eſa. 52.

Certus ſum autem fratres mei & ego ipſe de vobis: quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, repleti omni ſcientia, ita vt poſſitis alterutrū monere. Audacius autē ſcripſi vobis fratres ex parte: tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data eſt mihi a deo, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in gentibus: ſanctificās euangelium dei: vt fiat oblatio gentiū accepta, & ſanctificata in ſpiritu ſancto. Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu ad deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me nō effecit Chriſtus in obedientiam gentium, in verbo & factis, in virtute ſignorum, & prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti: ita vt ab Hieruſalem, per circuitū vſq; ad Illyricum repleuerim euangelium Chriſti. Sic autem prædicaui euangelium hoc: non vbi nominatus eſt Chriſtus: ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptum eſt. Quoniam quibus non eſt annunciatum de eo videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.

Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus generalib⁹ admonitionibus Romanos inſtruxerat. Hic incipit eis quędam familiaria ſcribere. Et primo quędam pertinentia ad ſeipſum. Secundo quędam pertinentia ad alios. 16. ibi. COMMENDO autem vobis Phœben &c.) Circa primum tria facit. Primo excuſat præſumptionē de hoc q eos inſtruxerat & reprehenderat. Secundo excuſat ſuam tarditatem circa viſitationem eorum. ibi. PROPTER quod plurimū impediebar.) Tertio petit ſuffragia orationum ipſorum. ibi. OBSECRO autem vos fratres &c.) Et circa primum duo facit. Primo excludit oppoſitam cauſam inſtruendi & arguendi eos. Secūdo aſſignat verā cām. ibi. AVDACIVS .n. ſcripſi &c.) Circa primum conſiderandum eſt q aliquis poſſet credere Apoſtolum ideo ſcripſiſſe Romanis: qa exiſtimaret nullum eſſe apud Romanos qui poſſet inſtruere & corrigere. Sed hoc ipſe excludit dicēs. CERTVS SVM .n. fratres mei) per ea quę de vobis audiui quoniam idonei eſtis ad admonendum qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis recte admoneat duo requiruntur: quorum primum eſt vt non ex odio vel ira: ſed ex dilectione moneat. ſecundū illud p̄s. Corripiet me iuſtus in miſericordia. Et Gal. 6. Vos qui ſpirituales eſtis inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Et quantum ad hoc dicit. QVONIAM & ipſi pleni eſtis dilectione.) Ezech. 10. Imple manum tuā prunis ignis, quę ſunt inter Cherubin qui eſt ignis charitatis. Secundo requiritur ſcientia veritatis, eo q quidam habent zelum dei in corrigendo: ſed non ſecūdum ſcientiam: vt ſupra. 10. dictum eſt. Et ideo ſubdit REPLETI omni ſcientia) ſcilicet & humana & diuina: & veteris & noue legis. primę Corin. primo. In omnibus diuites facti eſtis in illo in omni verbo & in omni ſcientia. Et ex hoc concludit ſic. ITA VT poſſitis) conuenienter propter dilectionem & ſcientiam ALTERVTRVM monere.) Quia enim in multis offendimus omnes: vt dicitur Iac. 3. Oportet vt inuicē moneamus: quia vt dicitur Eccle. 17. Vnicuiq; mandauit deus de proximo. Qui hēt aliū admonere recte duo hēt.

Deinde cum dicit. AVDACIVS &c.) Aſſignat veram cauſam quare eos admonuerat & correxerat. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit q hoc pertinebat ad authoritatem apoſtolatus ſibi commiſſam. Secundo oſtendit qualiter hac poteſtate vſus fuerit. ibi. HABEO igitur gloriam &c.) Dicit ergo. AVDACIVS AVTEM) id eſt ſecurius SCRIPSI vobis errores & defectus veſtros arguendo. Quod quidem ad audacię præſumptionem poſſet aſcribi, propter hoc q offenſionem veſtram non timui. Iob. 39. Audacter in occurſum pergit armatus. Sed hæc præſumptio excuſatur ex tribus. Primo qdē ex conditione eorū qbus ſcribebat: qa & ſi inter Roma. eſſent aliq; reſpectu, quorū talis rep̄henſio audax & p̄ſumptuoſa videret: erāt tn̄ aliq qui indigebant dura reprehenſione, pp̄ter conten

tionum inſolentiam Titum primo. Increpa illos du/
re. Et hoc eſt quod dicit. EX PARTE.) Quaſi dicat
Non videtur mea ſcriptura eſſe audax, quātū ad om/
nes vos: ſed quantum ad partem aliquam veſtrū. Vel
poteſt intelligi EX PARTE) epiſtolę in qua eos rep/
hendit. Poteſt intelligi etiam EX PARTE) eccleſiæ:
quę .ſ. mecum eſt. Secūdo excuſatur prędicta audacia
ex intentione Apoſtoli. Non enim ſcripſit eis tanq̄ in/
ſtruens ignorantes: ſed in memoriam eos reducens co
gnitorum. Et hoc eſt quod ſubdit. TANQVAM IN
memoriam vos reducens) quaſi oblitos eorū, quę ſcie
batis: ſicut & Phil. 4. dicit. Occupati autē eratis. Heb.
10. Rememoramini priſtinos dies in quibus illumina
ti magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionū. Tertio ex/
cuſatur ex authoritate Apoſtoli quæ hoc requirebat.
Vnde ſubdit. PER GRATIAM) .ſ. apoſtolatus mihi
commiſſi. prima Corin. 15. Gratia dei ſum id qd ſum.
Huius autē gratię prio deſcribit authoritatē. cū dicit.
QVAE DATA eſt mihi a deo.) Quaſi diceret. Nō ab
hominibus. Gal. 1. Paulus Apoſtolus nō ab hominibus
neq; per hominem. Secundo ſpecificat iſtam gratiam
cum dicit. VT SIM MINISTER Chriſti Ieſu in gen
tibus. i. vt ſeruiam Chriſto in gentium cōuerſione. pri
ma Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chri
ſti. Supra primo. Quamdiu ſum gentiū Apoſtolus mi
niſterium meum honorificabo. Tertio oſtendit huius
actum cum dicit. FRVCTIFICANS euangeliū dei)
.i. ſanctum eſſe oſtendens, & verbo & opere bonę con/
uerſationis & miraculorum. Col. 1. in verbo veritatis
euangelii quod puenit ad vos ſicut & in vniuerſo mū/
do eſt & fructificat & creſcit. Prouer. 8. Recti ſunt ſer/
mones mei. Quarto ponit finem huius gratię. cum di
cit. VT FIAT oblatio gentium) .i. gentes per meū
miniſterium conuerſę. in quo quaſi quoddam ſacrifi/
cium & oblationem deo obtuli. ſecundum illud Phil.
2. Et ſi immolor ſuper ſacrificium & obſequium fidei
veſtrę, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Fiat AC
CEPTA) .ſ. deo per rectitudinem. ps. Tunc accepta
bis ſacrificium iuſtitię, oblationes & holocauſta ET
SANCTIFICATA in ſpiritu ſancto) .i. per charitatē
& alia ſpiritus ſancti dona. prima Corin. 6. Sanctifica/
ti eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiri/
tu dei noſtri.

Deinde cum dicit. HABEO igitur gloriam &c.)
Oſtēdit quomodo authoritate apoſtolica fuerat vſus.
Et primo ponit fructum quem fecit. Secundo oſten/
dit huius fructus magnitudinem. ibi. ITA VT &c.)
Tertio oſtdit difficultatē. ibi. SIC AVTEM prędica/
ui. &c.) Circa primū tria facit. Primo dat gloriā deo de
fructu quē fecit dicēs. Igitur quia talem gratiā accepi
& diligenter executus ſum id ad quod mihi hęc gratia
data eſt. HABEO GLORIAM) ſicut fidelis miniſter
prima Cori. 9. Melius eſt mihi mori, q̄ vt gloriam meā
quis euacuet. Sed hanc gloriam non mihi principali/
ter attribuo: ſed eam habeo IN CHRISTO IESV) .i.
per Ieſum Chriſtum cuius virtute fructificare potui.
Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere. Et quia Chriſto
omnia tradita ſunt a patre. vt dicitur Mat. 11. Et pa/
ter in eo manens ipſe facit opera. Ioā. 14. Ideo vlterius
hanc gloriam refert ad patrem dicens. AD DEVM)
.ſ. patrem. ps. Non nobis domine non nobis ſed nomi/
ni tuo da gloriam. Aſſignat autem rationem eius qd
dixerat ſubdens. NON ENIM audeo loqui aliquid
eorum. quę per me non efficit. Chriſtus) quaſi dicat.
Nihil referam de fructu per me facto: quod me factū
non ſit. Alioqui gloriam non haberem apud deum: &
ſi apud homines. Quęquidem refero non tanquā per
me principaliter facta: ſed ſicut quę per me Chriſtus
fecit. Et ideo hanc gloriam dixi me habere in Chriſto
Ieſu. Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus eſt in no/
bis. Secundo ponit ipſum fructum dicens. IN OBE/
DIENTIAM gentium) quaſi dicat. Gloria mea hęc eſt
pro eo q feci gētes fidei obedire. Supra primo. Ad obe
diendum fidei in omnibus gentibus. ps. In auditu au
ris obediuit mihi. Tertio oſtendit quomodo gentes
ad hanc obedientiam adduxerit. Quia autem ſupra
10. dictum eſt fides ex auditu: auditus autem per ver/
bum Chriſti. Primo dicit. IN VERBO) ideſt per ver
bum prędicationis fidei. Argumenta autem fidei prę/
dicatę ſunt bona conuerſatio prędicantis: & quantum
ad hoc ſubdit. ET FACTIS.) quaſi ſcilicet per re/
cta opera vos ad fidem allexi. Matth. 5. Videant opera
veſtra &c. Et opera miraculorum quibus deus dat te/
ſtimonium doctrinę prędicatę. ſecundum illud Marci
vltimo. Domino cooperante & ſermonem confirman
te ſequentibus ſignis. Vnde ſubdit. IN VIRTVTE ſi
gnorum) ideſt miraculorum minorum: puta ſana/
tiones ęgritudinū. ET PRODIGIORVM) ideſt ma/
iorum miraculorum: quę ex ſua magnitudine aliqd
magni portendunt ideſt oſtēdunt. Sed hoc totum nō
ſufficeret niſi ſpiritus ſanctus intus corda audiētium
ad fidem commoueret. Vnde dicitur Act. 10. Quod
loquente Petro verba fidei, cecidit ſpiritus ſanctus ſu/
per omnes qui audiebant illum. Et ideo ſubdit. IN
VIRTVTE ſpiritus ſancti.) Hebr. 2. Conteſtante deo
ſignis & pdigiis & variis ſpiritus ſancti diſtributionib⁹.

Deinde cum dicit. ITA VT AB Hieruſalem &c.)
Oſtendit magnitudinem fructus ex multitudine lo/
corum in quibus prædicauit dicens. ita vt incipiens
ab Hieruſalem vbi in principio ſuę conuerſionis præ/
dicauit in ſynagogis Iudęorum: vt dicitur Act. 9. Vt
ſic impleret quod dicitur Eſa. 2. De Syon exibit lex &
verbum domini de Hieroſalem. VSQVE AD Illy/
ricum.) quod eſt mare Adriaticum ex parte oppoſita
Italię. REPLEVERIM euangelium Chriſti) .i. om/
nia illa loca repleui prędicatione euangelii. Et ne ali/
quis intelligat q ſolum vadens per rectam viam a Hie
ruſalem in Illyricum prędicauerit euangelium. Ad/
dit. Per circuitum: quia ſcilicet gentibus circumquaq;
prędicauit & eas ad fidem conuertit. Vnde ſibi poteſt
competere quod dicitur Iob. 38. Quis dedit vehemen
tiſſimo imbri curſum.

Deinde cum dicit. SIC AVTEM prędicaui &c.)
Oſtendit difficultatem huius fructum faciendi. Diffi/
cile enim eſt omnino ignaros ad fidem cōuertere. Pri/
mo igitur difficultatē ſe paſſum oſtendit dicens. SIC
AVTEM prędicaui euangelium non vbi nominatus
eſt Chriſtus) ideſt non apud illos qui nomen Chriſti
audiuerant. ps. Populus quem non cognoui ſeruiuit
mihi. Eſa. 55. Ecce gentes quas neſciebas vocabis: & gē
tes quę te non cognouerunt ad te current. Subdit au/
tem rationem dicens. NE SVPER alienum funda/
mentum ędificarem.) Poteſt autem alienū fundamē/
tum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hęretica
quę eſt aliena a vere fidei fundamēto. Et ſic hoc quod
dicit. Ne: ponitur cauſaliter. Ea. n. intentione Apoſto/
lus voluit prędicare illis qui nomen Chriſti non audie
rant, ne ſi pręuenti eſſent a doctrina pſeudo apoſtolo/
rum, difficilius eſſet ad eos veritatem reducere. Vnde
Mat. 7. dicitur. Stultus eſt qui ędificat domum ſuam ſu
per arenam: cui comparatur falſa doctrina. Alio mo/
do per alienum fundamentum, poteſt intelligi doctri
na vere fidei ab aliis prędicata: & ſic poteſt ſumi ly ne
conſecutiue. Non. n. vitauit Apoſtolus prædicare illis
quibus ante fuerat ab aliis prędicatum: ſicut ipſis Ro/
manis ſpecialiter prędicauit: quos prius Petrus inſtru
xerat: ſed eo prędicante illis qui nihil de Chriſto audie
rant, conſecutum eſt vt non ędificaret ſuper alienum
fundamentum: ſed ipſe iaceret prima fidei fundamē/
ta. ſecundum illud prima Corin. 3. Vt ſapiens archite
ctus fundamentum poſui.

Difficile eſt ignarū cōuertere ad fidē

Ne cauſaliter & cōſecutiue

Secundo ad hoc qd dixerat authoritatē inducit di/
cēs. SICVT ſcriptū eſt.) Eſa. 52. QVONIAM qbus
nō eſt annunciatū de eo, videbūt: & qui nō audierunt
cōtemplati ſunt.) In quibus verbis ppheta videt̄ pdi/
cere: qm̄ gentiles excellēriori modo ad cognitionē dei
eſſent puenturi q̄ Iudęi qui añ cognouerāt. Oñdit er/
go primo excellentiā q̄tum ad cauſam cognitionis: q̄
.ſ. duplex eſt .ſ. verba audita & res viſæ. Hi. n. duo ſen/
ſus ſunt diſciplinabiles. Iudęi ergo in notitiā myſterio
rum Chriſti puenerūt p verba annunciata eis a pphe/
tis. prima Pe. 1. Prophetę qui de futura in vobis gratia
pphetauerūt ſcrutātes in qd vel quale tēpus ſignifica/
ret in eis ſpūs Chriſti, pręnūciās eas quę in Chriſto ſūt
paſſiones & poſteriores glorias. Sed gentiles huiuſmo/
di Chriſti myſteria iā realiter impleta vident: ideo dr.

Cā cognitionis ē duplex verba audita & res viſę

Quoniam

Q uoniam gentes quibus non eſt annunciatum per
prophetas de eo ideſt de Chriſto ſicut fuit annuncia/
tum Iudæis videbunt res iam impletas. Luc. decimo.
Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vide/
tis & non viderunt. Secundo oſtendit excellentiam
gẽtium ad modum cognoſcendi: quia Iudæi ex annun/
ciatione prophetarum ſolũ auditum habebant. Abdię
primo. Auditum audiuimus a domino legatos ad gẽ
tes miſit. Sed gentiles ex viſione, intellectum percepe/
runt. Vnde dicitur. Et gentiles. ſ. qui ante non audie/
runt prenunciari Chriſtum p ꝓphetas intelligent. ſ. ſi
dei veritatem. ꝑs. Et nunc reges intelligite &c.

Q uapropter & præpẽditus ſum ſæpe: quo mi
nus venirem ad vos. Nunc vero cũ nõ amplius
habeã locum in regionibus his: deſideriũ autẽ
habeam veniendi ad vos multis iam annis: qñ/
cunq; iter iſtituero in Hiſpaniã veniam ad vos.
Spero. n. fore: vt iſtac iter faciens videam vos: &
a vobis producar illuc: ſi tamẽ veſtra cõſuetudi/
ne prius ex parte fuero expletus. Nunc autẽ pro
ficiſcor Hieroſolymã miniſtrãs ſanctis. Viſum
eſt. n. Macedoniæ & Achaiæ cõmunicationẽ ali
quam facere in pauperes ſanctos: qui ſunt Hie/
roſolymis. Nam ita viſum eſt ipſis & debitores
1. Corin. 9. 2. Corin. 9 illorũ ſunt. † Etenim ſi ſpũalia ſua cõmunica
uerunt gẽtibus: debent & hæ in carnalibus mi/
niſtrare illis. Hoc igitur vbi pfecero: & obſigna
uero illis fructũ hunc: reuertar p vos in Hiſpa/
niam. Scio namq; quod vbi venero ad vos: cũ
plenitudine benedictionis euãgelii Chriſti ven/
turus ſim. Obſecro autẽ vos fratres per dominũ
noſtrum Ieſum Chriſtũ: & per dilectionẽ ſpũs:
vt me laborantem adiuuetis ꝑcationibus ꝓ me
ad deum: vt liberer ab incredulis in Iudæa: vtq;
miniſteriũ hoc meum quod exhibeo Hieroſo/
limis: acceptum ſit ſanctis: vt cũ gaudio veniam
ad vos per volũtatẽ dei: vnaq; vobiſcũ refociller.
Deus autẽ pacis ſit cum omnibus vobis. Amẽ.

Propter quod impediebar plurimum venire
ad vos, & prohibitus ſum vſq; adhuc. Nunc ve/
ro vlterius locũ non habens in his regionibus:
cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex
multis iam ꝑcedentibus annis: cũ in Hiſpaniam
ꝓficiſci cœpero: ſpero ꝙ præteriens videam vos
& a vobis deducar illuc: ſi vobis primũ ex parte
fruitus fuero. Nunc igitur ꝓficiſcar in Hieruſa/
lem miniſtrare ſanctis. Probauerũt. n. Macedo/
nia & Achaia: collationem aliquã facere in pau
peres ſanctorũ qui ſunt in Hieruſalẽ. Placuit. n.
eis & debitores ſunt eorũ. Nam ſi ſpiritualiũ eo/
rum pticipes facti ſunt gẽtiles, debẽt & in carna/
libus miniſtrare eis. Hoc igitur cũ conſumaue/
ro & aſſignauero eis fructũ hunc: per vos profi
ciſcar in Hiſpaniã. Scio autem, quoniã veniens
ad vos: in abundantia benedictionis Chriſti ve/
niam. Obſecro ergo vos fratres per dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem
ſancti ſpiritus, vt adiuuetis me in orationibus ve
ſtris pro me ad deum: vt liberer ab infidelibus
qui ſunt in Iudæa: & obſequii mei oblatio acce
pta fiat in Hieruſalem, ſanctis: vt veniam ad vos
in gaudio per voluntatem dei, vt refrigerer vo/
biſcum. Deus autem pacis ſit cum omnibus vo
bis. Amen. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus excuſauit ſe de ꝓſum/
ptione quę ei potuiſſet aſcribi ex hoc ꝙ Romanos in/
ſtruxerat & correxerat: hic ſe excuſat ꝙ eos viſitare di/
ſtulerat. Et circa hoc tria facit. Primo ponit impedi/
mentum viſitationis preteritum. Secundo ponit viſi/
tandi propoſitum. ibi. NVNC vero alterius &c.) Ter
tio promittit viſitationis fructum. ibi. SCIO autem
&c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt predicaui euange/
lium per multa loca in quibus Chriſtus nõ fuerat no/
minatus PROPTER QVOD) hactenus IMPEDIE
BAR PLVRIMVM) ex huiuſmodi occupatione VE
NIRE AD VOS.) Et iſtud impedimentum vſq; nunc
durauit. Vnde ſubdit. ET PROHIBITVS ſum vſq;
adhuc.) Q uod quidem poteſt referri ad multitudi/
nem occupationum quas in aliis locis habuerat. Vel
etiam ad diuinam prouidentiam per quam apoſtoli
impediebantur ne peruenirent ad quoſdam & dirige
bantur in ſalutem aliorum. ſecundum illud Act. 16.
Tranſeuntes Phrygiam & Galathiæ regionem vetati
ſumus a ſpiritu ſancto loqui verbum in Aſia. Vnde &
ſupra primo dictum eſt. Sæpe propoſui venire ad vos
& prohibitus ſum vſq; adhuc. Et hoc eſt quod dicitur
Iob. 17. De nubibus per quas prędicatores intelligun/
tur. Luſtrant cuncta per circuitum, quocunq; eos vo/
luntas gubernantis duxerit.

Deinde cum dicit. NVNC VERO vlterius &c.)
Manifeſtat propoſitum ſuum de eorum viſitatione: &
primo promittit eis ſuam viſitationem. Secundo aſſi/
gnat cauſam quare oporteat eam differre. ibi. NVNC
IGITVR proficiſcar &c.) Tertio aſſignat eis viſitatio
nis terminum. ibi. HOC IGITVR cum conſumaue
ro &c.) Dicit ergo primo. Ita vſq; modo ſum prohibi/
tus. NVNC VERO) iam peragratis omnibus his lo/
cis. VLTERIVS non habens locum) .i. neceſſitatem
permanendi. IN HIS regionibus) in quibus iam p
me fundata eſt fides. CVPIDITATEM habens ve/
niendi ad vos. ex multis iam pręcedentibus annis.) ſe/
cundum illud Supra primo. Deſidero enim videre vos
vt aliquid impartiar vobis gratię ſpiritalis CVM IN
Hiſpaniam proficiſci cœpero) quo. ſ. iræ intendebat
vt etiam in extremis terrę fundamenta fidei colloca/
ret. ſecundum illud Eſa. 49. Dedi te in lucem gẽtium
vt ſis ſalus mea vſq; ad extremum terrę. SPERO ꝙ
pręteriens videbo vos.) per quod dat intelligere ꝙ nõ
intendebat ad eos principaliter ire: qa reputabat eis
ſufficere doctrinam Petri qui primus inter apoſtolos
Romanis fidem prędicauit. Et quia tunc Romani do/
minabantur in toto occidente: eorum auxilio & duca
tu ſe ſperabat in Hiſpaniam proficiſci. Vnde ſubdit.
ET A VOBIS deducar illuc.) Intendebat tamen ali/
quam moram apud eos contrahere. Vnde ſubdit. SI
VOBIS fruitus fuero) .i. conſolatus ſecundum illud
quod ſupra primo dictum eſt. Simul conſolari in vo/
bis. & hoc ex parte ſcilicet temporis: quia per aliquod
tempus intendebat cum eis conſolari. Sed contra eſt
quod Aug. dicit in libro de doct. Chriſtiana. Q uod il/
lis ſolis rebus fruendum eſt quę nos beatos faciunt. ſ.
patre filio & ſpiritu ſancto. Inconueníenter ergo dicit
ſe fruiturum eſſe Romanis. Sed dicendum eſt ꝙ ſicut
Augu. dicit ibidem. Homine in ſe non eſſe fruendum Fruĩ homo in deo & non in ſe.
ſed in deo. ſecũdũ illud ad Philemo. Ita frater ego te
fruar in domino quod eſt delectari in homine ꝓpter
deum. Et ſic intelligendũ eſt quod dicit. Si fuero frui/
tus vobis ſcilicet in deo. Vel quod dicit. ex pte: poteſt
referri ad bonos quibus poterat frui in deo. Nam alia
parte ſcilicet malis non poterat frui: ſed magis de eis
dolere: ſicut dicitur ſecunda Corin. 8. Ne cum venero
humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex his
qui ante peccauerunt.

Deinde cum dicit. NVNC IGITVR proficiſcar.) Aſſignat cauſam quare differebat viſitationē. Et circa hoc tria facit. Primo ponit cauſam dicens. NVNC IGITVR proficiſcar).ſ.ideo non ſtatim venio ad vos quia proficiſcor HIERVSALEM miniſtrare ſanctis.) Circa quod ſciendum eſt ꝙ ſicut legitur Act.4. Illi qui ex iudeis a principio cōuertebantur ad fidem, venditis poſſeſſionibus ſuis de precio cōmuniter viuebant: quod cum defeciſſet maxime quadā magna fame imminente: vt legitur Act.11. Diſcipuli.ſ. Chriſtiani ex diuerſis partibus mundi, prout quiſq; habebat, propoſuerunt ſinguli in miniſterium, mittere habitantibus in iudea fratribus quod & fecerunt: mittētes ad ſeniores per manus Barnabe & Sauli. Miniſteriū igitur ſanctorum hic dicit eccleſiam quam fidelibus Chriſtū attulit in Hieruſalē. ſecūdū illud prime Corin. vlt. Quos probaueritis, hos mittam pferre gratiam veſtram in Hieruſalem: ꝙ ſi dignum fuerit, vt & ego eam mecum ibunt. Secundo exponit qđ dixerat de miniſterio ſanctorum dicens. PROBAVERVNT ENIM) .i. approbauerunt MACEDONIA & Achaia) .i. fideles vtriuſq; regionis per eum cōuerſi COLLECTIONEM aliquā facere) .i. aliquam collectam IN PAVPERES) Chriſti .i. ad vſum pauperum qui ſunt de numero SANCTORVM.) ſecundum illud Eccle.12. Da iuſto & nō recipias peccatorem. QVI SVNT IN Hieruſalem) in paupertate viuētes. 2. Corin. 9. De miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis. Scio enim promptū animum veſtrum p quo de vobis glorior apud Macedones. Tertio aſſignat rationes dictorum: quorū prima eſt beneplacitum. Vnde dicit. PLACVIT ENIM ILLIS.) ſcda Corin. 9. Vnuſquiſq; put deſtinauit in corde ſuo nō ex triſtitia aut ex neceſſitate. Secunda cauſa eſt debitū. Vnde ſubdit. ET DEBITORES ſunt eorum. Supra.13. Reddite omnibus debita. Rōnem autē debiti aſſignat dicēs. NAM SI gētiles facti ſunt. pticipes bonorū ſpiritualiū) que erant ſpecialiter eorum .i. iudeorū. ſ. notitie diuine & pmiſſionum & gratie. ſcdm illud Supra. 9. Quorū eſt adoptio filiorū dei & gloria &c. Et ſupra.11. Socius radicis & pinguedinis oliue factus es. SVNT ETIAM facti pticipes ſpiritualiū eorum) p hoc ꝙ illi predicatores eis miſerūt DEBENT & in carnalib⁹ miniſtrare eis.) ſcdm illud Eccle.14. In diuiſione fortis da & accipe. Et ꝑs. Sumite pſalmū .i. ſpūalia: & date tympanū .i. tēpalia. Et ex hoc ſumit argumētū ꝙ debent ſumpt⁹ nō ſolū illis qui ꝑdicāt: ſed etiā qui ꝑdicatores mittunt.

Deinde cum dicit. HOC igitur cum &c.) Prefigit terminū quo ad eos ſit vēturus dicēs. HOC igit cum cōſumauero) .ſ. miniſteriū ſanctorū ET ASSIGNAVERO eis fructū hunc) .i. elemoſinā gentilium q̄ eſt qdam fructus cōuerſionis eorū. Oſee.10. Vitis frondoſa iſrael. fructus eſt ei adequatus. PROFICISCAR per vos in Hiſpaniā.) Sed videt hic Apoſtolus falſū dicere. Nunq̄.n. in Hiſpaniā fuiſſe legit. In Hieruſalē.n. captus fuit & exinde Romam platus eſt in vinculis: vt habetur Act. vlti. Vbi eſt occiſus ſimul cū Petro. Dicūt ergo qdam ꝙ ſicut dicit Act. vlti. Cum veniſſet Romā Paulus, permiſſum eſt ei manere ſibimet, cū cuſtodiēte ſe milite. & poſtea dicit ꝙ māſit biēnio toto in ſuo conductu, & in illo ſpacio dicunt eū in Hiſpaniā iuiſſe Sed qa hoc certū nō eſt, poteſt melius dici ꝙ Apoſtolus falſum nō dixit: quia ꝑponebat ſe facturū quod dicebat: & ſic verba eius erant intelligenda quaſi inſinuantia eius ꝑpoſitum: non aūt futurū euentū, q ei erat incertus, vnde nō poterat hoc ꝑdicare, niſi forte ſub conditione quam Iacobus dicit apponendam. Iaco.4. Pro eo vt dicatis: ſi dominus voluerit: & ſi vixerimus faciemus hoc aut illud. Et ſic etiā Apoſtolus ſe excuſat. ſcda Corin.1. De hoc ꝙ ad eos nō iuerat ſicut ꝑmiſerat dicens. Cū ergo hoc volui nunqd leuitate vſus ſum: aut que cogito ſcdm carnē cogito: vt ſit apud me eſt & nō. Et ſic ex hoc ꝙ ex iuſta cauſa ꝑtermiſit facere qd ꝑmiſerat ſe immunē dicit a leuitate: carnalitate: & falſitate. Et ſic etiam ſoluit hoc Gelaſius papa: vt habet in Decre.22.q.1. Beatus inquit Paulus Apoſtolus non ideo quod abſit feſelliſſe credendū eſt: aut ſibi extitiſſe contrarius: qm̄ cū ad Hiſpaniā ſe ꝑmiſiſſet iturū diſpoſitione diuina, maiorib⁹ occupatus cauſis, implere nō potuit qđ ꝑmiſit. Quātū.n. ipſius voluntatis interfuit hoc ꝑnunciauit: quod re vera voluiſſet efficere. Quātum vero ad diuini ſecreta cōſilii, que vt homo nō potuit: licet ſpiritu dei plenus agnoſceret: ſuperna ꝑtermiſit diſpoſitione preuentus. Licet.n. propheticū ſpiritum habuerit: tamen prophetis non omnia reuelantur: vt patet. 4. Regum. 4. vbi Heliſeus dixit. Anima eius in amaritudine eſt: & dominus celauit a me: & nō indicauit mihi.

Deinde cum dicit. SCIO autē &c.) Prenunciat eis fructum ſue viſitationis dicēs. SCIO AVTEM) .ſ. ex fiducia diuine gratie. QVONIAM veniens ad vos in abundātia bñdictionis Chriſti veniā) .i. Chriſtus abundantius ſuā bñdictionē dabit vobis in meo aduētu. de qua dr̄ in ꝑo. Etenim bñdictionē dabit legiſlator: ibūt de virtute in virtutē. Et ſic Laban dixit ad Iacob. Geñ.3. Experimento didici ꝙ benedixerit mihi deus pp te.

Deinde cum dicit. OBSECRO ergo &c.) Petit ab eis orationis ſuffragia: & primo petit eorum oratiōes. Secundo ipſe pro eis rogat. Ibi. DEVS pacis &c.) Circa primum tria facit. Primo inducit eos ad orandum pro ſe ex tribus. Primo quidem ex ſuperna charitate. cum dicit. OBSECRO vos ergo fratres) ad Philemo. Propter charitatem autem magis obſecro. Secundo ex reuerentia Chriſti cuius ipſe erat miniſter dicēs. PER DOMINVM noſtrum ieſum Chriſtū. in quo omnes vnum ſumus: vt ſupra.12. dictum eſt. Tertio ex dono ſpiritus ſancti, quod eius miniſterio tradebatur. Vnde ſubdit. PER CHARITATEM ſpirit⁹ ſancti) quā ſpiritus ſanctus in cordibus noſtris diffundit vt ſupra.5. dictum eſt. Secundo petit auxilium orationis eorum dicens. VT ADIVVETIS me in orationibus veſtris ad deum) .ſ. pro me fuſis. Prouerb.18. Frater qui iuuatur a fratre quaſi ciuitas firma. Hoc autē vt Glo. dicit. non ideo dicit Apoſtolus: quia ipſe minus merearur q̄ alii minores: ſed ordinem ſequitur. Primo quidem vt ab eccleſia pro rectore ſuo fiat oratio. ſecundum illud. prime Thi.2. Obſecro igitur primo omniū fieri obſecrationes: orationes: poſtulationes: gratiarū actiones pro omnibus hominibus. pro regibus & omnibus qui ſunt in ſublimitate conſtituti &c. Secundo: quia multi minimi dum congregantur vnanimes magis merentur. Et ideo impoſſibile eſt vt multorum ꝑces non impetrent. Mat.18. Si duo ex vobis conſenſerit ſuper terram, de omni re quamcunq; petierint, fiet illis a patre, q eſt in coelis. Tertio vt dum multi orant: multi etiam gratias agant exauditi. ſecundum illud. ſecunde Corin.1. Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis vt per multos gratie agantur deo. Tertio ponit ea que vult ſibi impetrari: quorum primum pertinet ad hoſtes quos habebat in Iudea. Vnde dicit. VT LIBERER ab infidelibus qui ſunt in iudea:) qui precipue Paulum impugnabant & odiebant: quia fiducialiter predicabat ceſſationem legalium. Act.21. Audierunt de te ꝙ diſceſſionem doces a Moyſe &c. Secundū pertinebat ad eos in quorum miniſterium ibat. Et hoc eſt quod ſubdit. ET OBLATIO obſequii mei) .i. eccleſia, in qua eis miniſtro. fiat accepta in ſanctis, q ſunt in Hieruſalem ſcilicet vt ex hac prouocentur ad gratias agendum deo: & ad orandum pro ipſis gentibus a quibus recipiunt. Eccle.31. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipſos quibus ſcribebat. Vnde ſubdit. VT VENIAM ad vos in gaudio) & hoc per voluntatem dei.) contra quam nihil agere volebat. Supra primo. Obſecrans ſi quomodo proſperum iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos. ET REFRIGERER vobiſcum) ideſt vt ex veſtra preſentia refrigerium tribulationum mearum accipiam.

Deinde cum dicit. DEVS AVTEM PACIS &c.) Oſtendit ꝙ pro eis orat dicens. DEVS AVTEM DATOR PACIS ſit cum omnibus vobis.) per hoc ſcilicet ꝙ vos adinuicem pacem habeatis. ſecunde Corin. vltimo. Idem ſapite & deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Subdit. AMEN) ideſt fiat. ꝑs. Et dicet omnis populus fiat fiat.

Cap. XVI.

Cōmendo

Commendo autem vobis Phœben ſororem noſtram: quæ eſt miniſtra eccleſiæ Cenchreenſis: vt illam ſuſcipiatis in Chriſto: ita vt decet ſanctos: & adſitis ei: in quocunq; vobis eguerit negocio. Nam hæc cum multis adfuit: tum mihi etiam ipſi. Salutate Priſcam & Aquilā: adiutores meos in Chriſto Ieſu: qui pro anima mea ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerunt. Quibus non ego ſolus gratias ago: ſed & omnes eccleſiæ gentiū. Item quæ in domo illorum eſt congregationē. Salutate Epheneū dilectum meum: qui eſt primitiæ Achaiæ in Chriſto. Salutate Mariā: quæ multum laborauit erga nos. Salutate Andronicum: & Iuniam: cognatos meos: & concaptiuos meos: qui ſunt inſignes iter apoſtolos: qui etiā ante me fuerunt in Chriſto. Salutate Ampliam dilectum meum in domino. Salutate Vrbanū: adiutorem noſtrum in Chriſto: & Stachyn dilectum meum. Salutate Appellen: probatum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli familiaribus. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſci familiaribus: hos qui ſunt in domino. Salutate Tryphænam & Tryphoſam: quæ laborant in domino. Salutate Perſidem dilectam: quæ multū laborauit in domino. Salutate Rufum electum in domino: & matrem illius ac meam. Salutate Aſyncritum: Phlegontem: Hermam: Patrobam Mercurium: & qui cum his ſunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam. Nereum. & ſororem eius: & Olympam: & qui cum his ſunt: omnes ſanctos. Salutate vos inuicem cum oſculo ſancto. Salutant vos eccleſiæ Chriſti.

Commēdo autem vobis Phœben ſororem noſtram quæ eſt in miniſterio eccleſiæ quæ eſt Chencris: vt eā ſuſcipiatis in domino digne ſanctis: & aſſiſtatis ei in quocunq; negocio veſtri indiguerit. Etenim ipſa quoq; aſſiſtit multis & mihipſi. Salutate Priſcam & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu: qui pro anima mea, ſuas ceruices ſuppoſuerunt: quibus non ſolum gratias ago: ſed & cunctæ eccleſiæ gentium: & domeſticam eccleſiam eorum. Salutate Epenetum dilectum mihi: qui eſt primitiuus eccleſiæ Aſiæ in Chriſto Ieſu. Salutate Mariā quæ multum laborauit in nobis. Salutate Andronicum & Iuliam: cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles in apoſtolis: qui & ante me fuerūt in Chriſto Ieſu. Salutate Ampliam dilectiſſimū mihi in domino. Salutate Vrbanum adiutorem noſtrum in Chriſto Ieſu, & Stachyn dilectum meum. Salutate Appellen probatum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos q ſunt ex Narciſci domo: qui ſūt in dño. Salutate Triphenam & Triphoſam: quæ laborant in domino. Salutate Perſidam chariſſimā quæ multum laborauit in domio. Salutate Rufum electum in domino: & matrē eius & meā. Salutate & Aſyncritum, & Plegontam, Hermē, Patrobam, Herman: & qui cum eis ſunt fratres. Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & ſororem eius, & Olympam, & omnes qui cum eis ſunt ſanctos. Salutate inuicem in oſculo ſancto, Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti.

POSTQVAM Apoſtolus propoſuit fidelibus Romanis quibus ſcribebat quędā familiaria ptinentia ad ſuam pſonam: hic ponit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et circa hoc tria facit. Primo monet quid ad alios debeant facere. Secundo oſtēdit quid alij ad eos agant. ibi. SALVTAT vos &c.) Tertio epiſtolā finit in gratiarum actione. ibi. EI AVTEM qui potens &c. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quos debeant ſalutare. Secundo oſtendit quos debeant vitare. ibi. ROGO AVTEM vos fratres) Circa primum mandat quaſdam perſonas ſalutari in ſpeciali. Secundo ponit in generali modū ſalutationis ibi. SALVTATE inuicem &c.) Tertio ſalutat eos in communi ex parte fidelium. ibi. SALVTANT VOS &c.) Circa primum primo loquit̃ de quadam muliere Corinthia quę Romam ibat quam eis recommendat deſcribens eam. primo ex nomine dicens. COMMENDO autē vobis Phœben) quę licet eſſet deo deuota: non tamen erat tante authoritatis vt cōmendatitiis litteris non egeret: ſicut ipſe de ſe dicit. ſcda Corin. 3. Aut nūquid egemus ſicut qdam cōmendatitiis litteris. Secundo deſcribit eam ex fidei religione dicēs. SOROREM noſtram.) Omnes. n. mulieres fideles ſorores vocant̃: ſicut & omnes viri fratres. Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. Tertio ex officio pietatis cum dicit. QVAE EST in miniſterio eccleſię quę eſt Chencris) in portu Corinthiorū vbi aliqui Chriſtiani erant congregati: quibus dicta mulier ſeruiebat: ſicut & de ipſo Chriſto. Luc. 8. dicitur. Quod quędam mulieres miniſtrabant ei. de facultatibus ſuis. Et de vidua eligenda. dicitur primę Thi. 5. Si hoſpitio recepit, ſi pedes ſanctorum lauit.

Deinde dicit duo in quibus vult eam cōmendatam haberi. Quorum primum eſt vt honeſte recipiat̃. Et hoc eſt quod dicit. VT SVSCIPIATIS eam in domino) .i. ꝓpter amorem dei. Digne ſanctis. i. ſecundū ꝙ dignum eſt recipi ſanctos. ſecundum illud Mat. 10. Qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedē iuſti accipiet. Quidem libri habent digne ſatis. i. cōuenienter tamen littera non cōcordat cum Grę̄co. Secūdum eſt vt eam ſollicite adiuuent. Vnde ſubdit. VT ASSISTATIS EI) .ſ. conſilium & auxilium ferendo IN QVOCVNQVE negocio veſtri indiguerit.) Habebat enim forte aliquid expedire in curia Cęſaris. Sed contra hoc videtur eſſe, quod dicitur prīa Theſ. 4. Veſtrum negocium agatis. q. d. Nō intromittatis vos de negociis alienis. Sed dicendū eſt: ꝙ aſſiſtere negociis alienis cōtingit dupliciter. Vno mō ſęculariter. i. propter fauorē hoīum vel lucra: & hoc nō cōuenit ſeruis dei. 2. Ti. 2. Nemo militās deo implicat ſe negociis ſęcularibus. Alio mō aſſiſtit aliqs negociis alienis ex pietate: puta in auxiliū indigentiū & miſeroꝝ: & hoc eſt religioſum ſecundū illud Ia. 1. Religio mūda & immaculata apud deum & pſem hęc eſt: viſitare pupillos & viduas in tribulatione eoꝝ. Et hoc modo Apſtus hic loquit̃. Vltimo aūt oñdit Apoſtolus meritū eius, quare hoc ſibi debeat̃ dicēs. ETENIM IPSA quoq; multis aſtitit & mihipſi.) Eſa. 3. Dicite iuſto qm̄ bene. Retribu

Aſſiſtere negotiis ſęcularibus vel ex pietate vel lucro.

tio enim enim manuũ eius fiet ei. Math. 5. Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

Deinde mandat ſalutari quaſdã alias pſonas ſibi cõiunctas, dicens. SALVTATE Priſcã & Aquilam) qui erat vir Priſcę: ſed mulierẽ pponit forte ꝓ maiorem fidei deuotionem. ADIVTORES meos in Chriſto Ieſu) .i. in fide Chriſti pdicanda. Apud. n. eos Corinthi hoſpitabatur: vt habetur Act. 18. Qui PRO aïa mea ſuas ceruices ſuppoſuerũt) .i. ſeipſos mortis periculo expoſuerunt pro vita mea cõſeruanda: quod eſt indicium maximę charitatis. Io. 15. Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet vt aïam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Hoc autẽ videt̃ factum fuiſſe Corinthi vbi Paulus perſecutionẽ eſt paſſus, ſicut habet̃ Act. 18. Vel forte melius dicendum, eſt ꝙ alii ſe periculo pro Apoſtolo expoſuerunt. Nã illud quod legitur Act. 18. Factũ fuit quando Priſca & Aquila de Roma recedentes Corinthũ venerunt: vt ibidem dr̃. Sed hoc ſcribebat Apoſtolus qñ adhuc exiſtimabat eos eſſe Romę: vita autem apoſtoli nõ tam ſibi q̃ aliis neceſſaria erat. ſecũdum illud Phil. 1. Permanere autem in carne neceſſariũ ppter vos. Et ideo ſubdit. QVIBVS non ſolũ ego gratias ago: ſed & cunctę eccleſię gentiũ.) quarũ ſum Apoſtolus & doctor. prio Ti. 2. Doctor gentiũ in fide & veritate. Et etiã ſalutate DOMESTICAM eorũ eccleſiam.) Habebãt enim in domo ſua multos fideles cõgregatos.

Deinde vult aliũ ſalutari ſibi dilectione cõiunctũ dicens. SALVTATE Ephenetũ dilectũ meum qui eſt primitiuus Aſię in Chriſto. Primus. n. in tota Aſia fuit ad fidem Chriſti cõuerſus, quod erat ei ad magnã dignitatẽ. Heb. 12. Acceſſiſtis ad eccleſiam primitiuorũ, qui conſcripti ſunt in cœlis. Tunc autẽ erat Romę.

Deinde dicit. SALVTATE Mariã, quę multum laborauit in vobis.) ad hoc vt eos ad cõcordiã reuocaret quę cum hoc facere non poſſet, ſignificauit Apoſtolo. Sap. 3. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus.

Deinde dicit. SALVTATE Andronicũ & Iuliam.) quos primo deſcribit ex genere cum dicit. COGNATOS MEOS.) In quo oñdit eos fuiſſe Iudęos. de quibus ſupra. 9. Qui ſunt cognati mei ſcdm carnẽ. Secundo ex paſſione pro Chriſto ſuſcepta dicẽs. ET CONCAPTIVOS MEOS) Fuerãt. n. aliquãdo cũ apoſtolo Chriſti incarcerati. ſcda Corin. 2. In carcerib⁹ abũdantius. Tertio ex authoritate cũ dicit. QVI SVNT nobiles in apoſtolis) .i. nobiles inter pdicatores. ſecundũ illud Prouerb vlt. Nobilis in portis vir eius. Quarto ex tpe cum dicit. ET ANTE ME fuerũt in Chriſto Ieſu.) Prius. n. fuerunt conuerſi q̃ ipſe Apoſtolus: & ex hoc eis maior reuerentia debebatur. pria Ti. 5. Seniorem ne increpaueris: ſed obſecra vt patrem.

Deinde dicit. SALVTATE Ampliatum dilectum meum in domino) .i. dilectione charitatis quæ eſt in Chriſto Phili. 1. Teſtis mihi eſt deus quomodo cupiam omnes vos eſſe in viſceribus Chriſti.

Deinde dicit. SALVTATE Vrbanũ adiutorẽ noſtrum in Chriſto) .ſ. in pdicationem fidei. Prouer. 18. Frater qui adiuuatur a fratre &c. ET STACHYN dilectum meũ) quos coniungit: qa forte ſimul habitabant: vel aliqua alia neceſſitudine erant cõiuncti.

Deinde dicit. SALVTATE Appellen pbũ in Chriſto) .i. approbatũ in Chriſto forte per aliquas tribulatiões. Iob. 23. Probauit me quaſi aurũ qd p ignẽ tráſit.

Deĩde dicit. SALVTATE oẽs q ſunt ex domo) .i. ex familia Ariſtoboli in cui⁹ domo multi fideles erant cõgregati quẽ nõ ſalutat: qa forte ex aliq̃ cã erat abſẽs.

Deinde dicit. SALVTATE Herodionẽ cognatum meum) qui ex hoc ipſo dicitur fuiſſe Iudęus.

Deinde dicit SALVTATE omnes q ſunt ex domo Narciſci) qui dr̃ fuiſſe pſbiter & peregrinabat̃ p deſerta loca vt fideles Chriſti cõfortaret. Vnde qa tũc eum abſentẽ nouerat eſſe, Apoſtolus nõ mãdat eum ſalutari: ſed familiã eius. Erãt tñ in eius familia aliq infideles: & ideo ad diſcretionẽ ſubdit. QVI SVNT in domino) quia ſolos fideles ſalutari mãdat. ſcda Io. 1. Si quis venit ad vos & hanc doctrinã non affert: nolite recipere eum in domum. nec aue dixeritis ei.

Deinde dicit. SALVTATE Triphœnã & Triphoſam, quę laborauerũt in dño) .i. in miniſterio ſancto, rum quod dñs ſibi reputat fieri. ſecũdũ illud Math. 25. Quod vni ex minimis meis feciſtis mihi feciſtis.

Deinde dicit. SALVTATE Perſidam chariſſimam meã) quã .ſ. Apoſtolus ppter eius deuotionẽ ſpecialiter diligebat. Vñ ſubdit. QVAE MVLTVM laborauit in dño) .ſ. exhortando alios: & miniſtrãdo ſanctis: & etiã in paupertate & aliis ſpũalibus laboribus. ſcda Corin. 11. In laboribus: in ieiuniis: in vigiliis &c.

Deinde dicit. SALVTATE Rufum electũ in dño) .i. in gratia Chriſti. Ephe. 1. elegit nos in ipſo ante mũdi conſtitutionem. Et matrem eius .ſ. carne) & meam quia fuit eius mater beneficio. Aliquãdo enim ſeruierat Apoſtolo: licet tunc Romę nõ eſſet. pri̊ę Ti. 5. Anus vt mr̃es, iuuenculas vt ſorores, in omni caſtitate.

Deinde dicit. SALVTATE Aſyncritũ Hermen Patrobam Hermã & qui cũ eis ſunt fratres:) quos ſimul ſalutat: quia ſimul cõcorditer habitabant. ps. Qui habitare facit vnius moris in domo.

Deinde dicit. SALVTATE Philologum & Iuliam Nereum & ſororem eius Olympiadẽ, & omnes qui cũ eis ſunt ſanctos) .i. in fide Chriſti ſanctificatos. prima Corin. 1. Abluti eſtis & ſanctificati eſtis.

Deinde oſtendit modũ quo ſe gñaliter ſalutẽt dicẽs. SALVTATE inuicẽ in oſculo ſancto.) quod dr̃ ad differentiã oſculi libidinoſi. de quo dr̃ Prouer. 7. Apprehenſum deoſculat̃ iuuenem. Et etiã doloſi. de quo dr̃ Prouerb. 27. Meliora ſunt vulnera diligentis, q̃ fraudulenti oſcula inimici. Oſculũ autem ſanctum eſt, quod in ſignũ ſanctę trinitatis dat̃. Cañ. 1. Oſculet̃ me oſculo oris ſui. Exinde autẽ mos in eccleſia inoleuit, vt fideles inter miſſarũ ſolemnia inuicem dant oſcula pacis.

Oſculũ ſctm̃ libidinoſum doloſum hic inter miſſarũ ſolemnia fideles inter ſe dent oſcula.

Deinde ſalutat eos ex pte aliarũ eccleſiarũ dicẽs. SALVTANT vos oẽs eccleſię Xp̃i) .i. in noïe & fide Xp̃i cõgregatę: qa oẽs veſtrã ſalutẽ optãt & p vobis orant. Iac. vlti. Orate pro inuicem vt ſaluemini.

Obſecro aũt vos fratres: vt cõſideretis eos qui diſſidia & offendicula contra doctrinã: quã vos didiciſtis; gignunt: & declinetis ab illis. Nam qui Phil. 3. eiuſmodi ſunt; domino Ieſu Chriſto nõ ſeruiũt ſed ſuo ventri; & per blandiloquentiã & aſſentationẽ decipiũt corda ſimplicium. Nã veſtra obedientia ad oẽs permanauit. Gaudeo igitur ſane de vobis. Sed volo vos ſapiẽtes quidẽ eſſe ad bonum, ſynceros autẽ ad malũ. Deus autem pacis cõteret Sathanã ſub pedes veſtros breui. Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcũ. Salutant vos Timotheus cooperarius meus; & Lucius & Iaſon: & Soſipater: cognati mei. Saluto vos ego Tertius: qui ſcripſi epiſtolã in dño. Salutat vos Gaius hoſpes meus & eccleſiæ totius. Salutat vos Eraſtus quæſtor erarius ciuitatis; & Quartus frater: Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti ſit cum nibus vobis. Amẽ. Ei autẽ qui potens eſt vos cõfirmare ſecũdum euangeliũ meũ; & præconiũ Ieſu Chriſti: iuxta reuelationẽ myſterii tpibus æternis taciti: manifeſtati vero nũc & per ſcripturas pphetica, iuxta delegationẽ æterni dei i obẽdictiã fidei: in oẽs gẽtes patefacti: ſoli ſapiẽti deo: per Ieſum Chriſtũ: † cui gloria in ſæcula Amẽ. Roma. 1.

Rogo autẽ vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula pter doctrinã quam vos didiciſtis faciũt: & declinare ab illis. Huiuſcemodi enim Chriſto dño noſtro nõ ſeruiunt, ſed ſuo vẽtri: & per dulces ſermones, & bñdictiones ſeducũt corda innocentiũ. Veſtra. n. obediẽ

tia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis: ſed volo vos ſapiẽtes quidẽ eſſe in bono: ſimplices vero in malo. Deus autẽ pacis cõterat Sathanã ſub pedibus veſtris velociter. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Salutat vos Timotheus coadiutor meus: & Lucius, & Iaſõ & Soſipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui ſcripſi epiſtolã in dño. Salutat vos Caius hoſpes meus, & vniuerſa eccleſia. Salutat vos Eraſtus Archarius ciuitatis, et Quartus frater. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cũ omnibus vobis. Amẽ. Ei autẽ qui potẽs eſt vos cõfirmare iuxta euangeliũ meum et prædicationem Ieſu Chriſti ſecundũ reuelationẽ myſterii tẽporibus æternis taciti: quod nũc patefactũ eſt per ſcripturas ꝓphetarum ſecũdum p̃ceptum æterni dei ad obeditionẽ fidei in cunctis gẽtibus cogniti ſoli ſapienti deo per Ieſum Chriſtum cui honor et gloria in ſæcula ſæculorum. Amẽ Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus mandauit quos ſalutarent: hic oſtendit eis quos debeãt vitare. Et circa hoc tria facit. Primo docet quos debeãt vitare. Scdo rõnem aſſignat ibi. HVIVSCEMODI .n.&c.) Tertio ꝓmittit eis diuinum auxilium ad hoc implendũ ibi. DEVS autem pacis &c.) Et quia illi quos vitare volebat fraudulenter incedebant decipiẽtes ſub ſpecie pietatis. ſecundum illud. Mat. 7. Veniunt ad vos in veſtimẽtis ouiũ: intrinſecus autẽ ſunt lupi rapaces. Ideo primo inducit eos ad cautelã habendam dicẽs. ROGO autẽ vos fratres, vt obſeruetis eos, qui diſſentiones & offendicula p̃ter doctrinam quã vos didiciſtis faciunt.) Vbi primo cõſiderandũ eſt, ꝙ obſeruare nihil aliud eſt q̃ diligenter conſiderare. quod qdẽ quandoq; in bono ſumitur quandoq; in malo. In malo quidẽ ſumitur, quando aliquis diligẽter cõſiderat conditionem & proceſſum alicuius ad nocendum. ſecũdum illud. p̃s. Obſeruabit peccator iuſtũ & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis. Et Luc. 14. dicit. Et ipſi obſeruabãt eum. in bono autẽ accipitur. Vno modo, quãdo quis conſiderat p̃cepta dei faciendum. Exo. 23. Obſerua igitur, & audi vocẽ eius. Alio modo, quãdo diligenter cõſiderat bonos ad imitandum. ſcdm illud Phil. 3. Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtrã. Tertio obſeruantur mali ad cauendũ: & ita accipitur hic. Erant .n. quidã ad fidem cõuerſi, qui prædicabant legalia eſſe obſeruãda: & ex hoc primo qdẽ in eccleſia ſequebantur diſſentiones & ſectæ. dum qdam eorum errori adhærerent. Alii vero in vera fide pſiſterent Gal. 5. Diſſentiones ſectæ &c. Secũdo ſequebantur offendicula & ſcãdala. de qbus Supra. 14. actũ eſt. Dum quidẽ alios iudicarent: & alii alios ſpernerent: q diſſenſiones & offendicula faciunt. Eſa. 57. Auferte offendicula de medio populi mei. Dicit autẽ. PRAETER doctrinã quã vos didiciſtis.) a veris Chriſti apoſtolis: vt oſtendat ꝙ hmõi diſſenſiones & ſcandala ex falſitate doctrinæ ꝓueniebant. Gal. 1. Si quis vobis euãgelizauerit p̃ter id quod accepiſtis. anathema ſit. Secũdo monet vt cogniti vitentur dicens. ET DECLINATE ab illis) .i. eorum doctrinam & conſortia fugiatis. p̃s. Declinate a me maligni, & ſcrutabor mandata dei mei.

Obſeruare in bono & in malo ſumitur.

Deinde cum dicit. HVIVSCEMODI enim &c.) Aſſignat eius qd dixerat duas rõnes: quarũ prima ſumitur ex parte eorum quos vult vitari. Et primo deſcribit eorum intentionem dicẽs. HVIVSMODI .n. homines non ſeruiunt Chriſto dño: ſed ſuo ventri.) Non .n. prædicabant ꝓpter gloriã Chriſti: ſed ꝓpter quæſtũ, vt ſuũ ventrem implerẽt. Phil. 3. Multi ambulãt quos ſæpe dicebam vobis: nunc autem & flens dico inimicos crucis Chriſti: quorum deus venter eſt. Secundo deſcribit eorum deceptionem dicens. ET PER dulces ſermões ſeducũt corda innocentiũ) .i. ſimpliciũ & imperitorũ. Prouerb. 14. Innocens credit omni verbo. PER DVLCES ſermones) in quibus ſanctitatẽ prætendũt. ſecũdum illud. p̃s. Qui loquuntur pacẽ cũ ꝓximo ſuo: mala autem in cordibus eorum. ET BENEDICTIONES) qbus. ſ. bñdicunt & adulantur illis qui eos ſequuntur. Eſa. 3. Popule meus q beatum te dicunt ipſi te decipiunt. Mal. 1. Maledicã bñdictionibus veſtris. Secũdam rõnẽ aſſignat ex conditione Romanorũ. qui faciles ſe exhibebant ad ſequendũ bonum & malũ. Vnde primo cõmendat eos de facilitate ad bonum dicẽs VESTRA enim obediẽntia) qua de facili obediſtis IN OMNI loco diuulgata eſt) ꝓpter dominium: qd tunc Romani obtinebãt ſuper alias nationes. Vnde qd a Romanis fiebat, de facili diuulgabatur ad alios. Supra. 1. Fides veſtra in vniuerſo mundo anonciatur. GAVDEO igitur in vobis.) qa. ſ. fidei obediſtis: & hoc in charitate de qua dicit pria Cori. 13. Quod non gaudet ſuper iniquitate: cõgaudet autẽ veritati. Scdo reddit eos cautos cõtra malũ dicẽs. SED VOLO vos eſſe ſapientes in bono.) vt. ſ. ei quod bonũ eſt inhæreatis. pria Theſ. vlti. Quod bonũ eſt tenete. ET SIMPLICES in malo. ne. ſ. per aliquam ſimplicitatem declinetis ad malum. Vt talis ſit vobis ſimplicitas, ꝙ nullum decipiatis in malum. Mat. 10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes & ſimplices ſicut colũbæ. E cõuerſo de qbuſdã dr. Ier. 4. Sapiẽtes ſunt. vt faciãt mala: bene autẽ facere neſciunt.

Deinde cum dicit. DEVS autẽ pacis &c.) Promittit eis diuinũ auxilium cõtra huiuſmodi deceptores. Et primo ponitur ꝓmiſſio cum dicit. DEVS autẽ pacis) .ſ. author qui diſſenſiones odit, quas iſti faciunt. CONTERET ſathanam) .i. diabolum, qui per iſtos pſeudoapoſtolos vos decipere conatur SVB PEDIBVS veſtris) quia. ſ. per veſtram ſapientiã eum vincetis. Et hoc fiet VELOCITER) .ſ. in aduentu meo. Luc. 10. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones & omnẽ virtutẽ inimici. Mal. vlt. Calcabitis impios cum fuerint, ſicut cinis ſub plãta pedum veſtrorũ. Secũdo ponitur oratio ad hoc obtinendum cũ dicit. GRATIA domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcũ) que. ſ. ſufficit ad vos tuendos. ſcda Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea.

Deinde cũ dicit. SALVTAT vos &c.) Salutat eos ex parte aliorũ dicens. SALVTAT VOS Timotheus adiutor meus) .ſ. in predicatione euangelii. pria. Cor. 4. Miſi ad vos Timotheũ qui eſt filius cariſſimus & fidelis &c. Addit autẽ ET LVCIVS Iaſon & Soſipater cognati mei) qui Iudæi erant. ſ. vos ſalutant. Erat autẽ quidã notarius Pauli nomine Tertius cui Paulus conceſſit vt ex ſua perſona Romanos ſalutaret. Vnde ſubditur. EGO Tertius qui ſcripſi hanc epiſtolã ſaluto vos in domino.

Deinde dicit. SALVTAT VOS Caius hoſpes.) Cui ſcribitur Ioan. tertia canonica in qua commendatur de charitate quam exhibebat ſanctis. Et vniuerſa eccleſia. ſ. quæ erat in domo eius congregata: vel quæ erat in illa prouincia.

Deinde dicit. SALVTAT vos Eraſtus arcarius ciuitatis) qui. ſ. cuſtodiebat arcam communem. i. communes redditus ciuitatis: & quidam FRATER) .i. fidelis nomine QVARTVS.)

Deinde ſalutat eos parte ſua dicens. GRATIA domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cũ omnibus vobis. Amen.) Et finit epiſtolam cum gratiarum actione dicens. EI AVTEM) .ſ. deo qui eſt trinitas. QVI potens eſt vos cõfirmare.) primæ Petri vltimo. Modicum paſſos ipſe perficiet confirmabit ſolidabitq;. Et hoc in fide quæ eſt iuxta EVANGELIVM .i. ſecundum euangelium quod ego prædico. prima Corint. 15. Siue ego ſiue illi ſic prædicamus & ſic crediddiſtis. Et etiam ſecundum prædicationem Ieſu Chriſti, qui primo euangelium prædicauit. ſecundum illud Hebræo. ſcdo Quæ cum initium accepiſſet enarrari per dominum. Vnde Matth. 4. dicitur ꝙ circuibat Ieſus prædicans euangelium regni. Subdit autem in reuelatione myſterii. i. ſecreti: quod quidẽ poteſt referri ad id quod dixerat. IVXTA EVANGELIVM meũ.) Vel quia in ipſo euangelio reuelatur myſterium incarnationis diuinæ .ſe/

cundum illud ſupra primo. Iuſtitia dei reuelatur in eo. Vel quia ipſi Apoſtolo eſt euangelium reuelatum. prima Corinth. 2. Nobis autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum. De hoc autem ſecreto dicitur Eſaiæ 24. Secretum meũ mihi. Vel poteſt melius hoc referri ad hoc quod dixerat. Cõfirmare. Quaſi dicat. Deus poteſt vos confirmare in euangelio meo ET PRAEDICATIONE.) ET HOC ſecundum reuelationem myſterii) .i. ſecreti) ſ. de conuerſione gentium. ſicut habetur Epheſ. 3. Mihi autem omnium ſanctorũ minimo data eſt gratia hæc, in gentibus illuminare quæ ſit diſpenſatio ſacramenti &c. Vnde & hic ſubdit. TEMPORIBVS æternis.) quia. videlicet occultum erat apud homines quod gentes eſſent conuertendæ ad fidem. Vocat autem hæc tempora æterna, quaſi diu durantia: quia a principio mũdi hoc fuit occultum ſicut & in ꝑo. dicitur. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis. Et poteſt dici ꝙ tẽpora æterna, dicuntur ipſa æternitas. de qua dicitur Eſa. 57. Excelſus & ſublimis habitans æternitatem. vt ſicut ſimplex dei eſſentia per quandam ſimilitudinem dimẽſionibus corporalibus deſcribitur. ſecundũ illud Iob 11. Longior terra menſura eius, & latior mari: ita ſimplex eius ęternitas per tẽpora ęterna deſignat̃ inq̃tum oĩa tẽpora cõtinet.

Subdit autem: ꝙ. ſ. myſterium NVNC patefactum eſt) de conuerſione gentium PER ſcripturas prophetarum) ideſt ſecundum ꝙ prophetę ꝑdixerunt: vt patuit ſupra. 16. Vnde ad Ephe. 3. dicitur Aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum. ſicuti nunc manifeſtum eſt ſanctis Apoſtolis eius & prophetis in ſpiritu eſſe gentes cohęredes &c. Eſt autem patefactũ per operis impletionem ex ꝓcepto dei. Vnde SECVNDVM preceptum ęterni dei) qui ſcilicet ęterno propoſito ea quę vult temporaliter facit. quod quidẽ pręceptum dei AD OBEDITIONEM fidei eſt IN CVNCTIS gentibus) ideſt vt omnes gentes obediant fidei ſupra primo. AD OBEDIENDVM fidei in omnibus gentibus. Si autem loquamur de myſterio incarnationis ſic conſtruenda eſt littera. Myſterii inquam temporibus ęternis taciti: quia antea non erat ita manifeſtum. Quod inquam myſterium nũc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum, qui hoc prędixerunt. ſecundum pręceptum ęterni dei qui voluit myſterium Incarnationis patefieri: & hoc ad obeditionem fidei in cunctis gentibus. Myſterii inquam licet taciti apud homines: tamen COGNITI ſoli deo ſapienti:) quia ipſe ſolus hoc cognouit: & quibus hoc voluit reuelare: quia vt dicitur prima Corin. 2. Quę ſunt dei nemo nouit niſi ſpiritus dei. Vel poteſt intelligi de eo qui ſolus eſt Sapiens ſcilicet per eſſentiam: ſicut dicitur Mat. 19. & Marci. 10. Nemo bonus niſi ſolus deus. Nec excluditur per hoc filius: quia eadem eſt perfectio totius trinitatis: ſicut econuerſo dr̃. Nemo nouit patrem niſi filius. Mat. 1. Non excluditur pater a notitia ſuiipſius.

Subdit autem. PER IESVM Chriſtum.) Quod nõ ſic eſt intelligendum ꝙ deus pater ſit ſapiẽs per ieſum Chriſtum: quia cum deo ſit idem ſapere quod eſſe: ſequeretur ꝙ pater eſſet per filium: quod eſt inconueniens: ſed hoc referendum eſt ad hoc quod ſupra dixerat. Nunc patefactum eſt ſcilicet per Ieſum Chriſtum CVI) Ieſu Chriſto. EST HONOR & gloria) per reuerentiam totius creaturę: ſecundum illud Phil. 2. In nomine Ieſu omne genu flectatur. ET GLORIA .ſ. quantum ad plenam diuinitatem ſicut ibi ſubditur. Et oĩs lingua confiteat̃: q̃a dñs Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Et hoc non ad tempus: ſed IN SAECVLA ſęculorum. Heb. vltimo. Ieſus Chriſtus heri & hodie ipſe in ſęcula.

Addit aũt ad confirmationẽ veritatis. AMEN.) Vel põt ſic cõſtrui. Cogniti ſoli ſapiẽti deo cui p ieſũ Chriſtum ẽ gloria q drũ glorificauit. ſcdm illud Io. 17. Ego clarificaui te ſup terrã. Eſt autẽ aduertẽdũ ꝙ hęc conſtructio eſt defectiua & ẽ ſic ſupplẽda. Ei q potẽs ẽ &c. Sit honor & gloria p ieſum Xp̃m cui eſt honor & gloria. Si autem nõ ſit ibi ly, cui erit conſtructio plana.

Explicit ep̃la ad Romanos ſcdm expoſitionẽ Angelici Doctoris. S. Tho. de Aquino ordinis prędicatorum.

In Epiſtolam ad Corinthios priorem Argumentũ, per [redacted]

CORINTHVS Achaiæ metropolis olim erat ob portuũ commoditatem (eſt enim Iſthmos) emporium totius Aſiæ tum celeberrimum: tum opulẽtiſſimũ. Fere fit autẽ: vt eiuſmodi ciuitatũ mores multo ſint corruptiſſimi: qđ vndiq ex omni natione nõ tam merces q̃ vitia ſoleant importari: & magnam vitę licentiam negociatorum genus ſibi vindicat. Proinde Corinthii: tametſi prędicatione Pauli iampridem euangelicam doctrinam accepiſſent: tamen adhuc ingenii vt̃ tęꝗ prioris veſtigia nõnulla: ac reliqę manebant: adeo vt periculum eſſet: ne per Philoſophos: crucis prędicationem: vt humilem & indoctam faſtidientes: & pſeudoapoſtolos ad iudaiſmũ inuitantes: a Chriſti ſynceritate alienarentur. Vſq adeo ardua res eſt: ab iis in quibus natus ſis: & quibus diu aſſueueris: in aliũ hominem trãſformari. Quin diuus Hieronymus in pręfatione ſecũdi libri cõmentariorũ: quos ſcripſit in epiſtolam ad Galatas teſtatur ſua etiamnum ętate apud Achaicos: horum quę Paulus Corinthiis obiicit extitiſſe reliquias. Cũ hodie ſatis eſſe putem⁹ aquula modo tingi: vt ſubito fias Chriſtianus. Paulus igitur ſciens: non minoris eſſe virtutis parta tueri: quam paraſſe filios ſuos: quos magno ſtudio Chriſto genuerat (nam ſeſquiãnum apud illos egerat) pari ſtudio ad Chriſtũ reuocat: & in euangelica doctrina cõfirmat: nũc Apoſtolica ſęuiens authoritate: corripiens: obiurgãs: ac minitans denique: nunc paterno affectu blandiens atq exhortans: & neceſſariæ reprehenſionis acrimoniã laudis admixtu leniens: & ſapientum medicorum exemplo: amarũ abſynthii pharmacum ꝑlito melle condulcãs: ac ſingulis malis opportuna admouẽs remedia. Primum oppulentię comes ſolet eſſe tumor ac ferocitas. Et inter feroces plerunq factiones oriunt̃: dum nullus alteri vult cedere: & ſe quiſq potiorẽ ducit. Ad hęc opes comitat̃ luxus & gulę ſtudium luxus, libidinẽ comitẽ trahit. Porro negociatorũ peculiaris eſt auaritia. Neq vero ſolũ tumebant opibus: verũetiam Grecanicę philoſophię ſupercilio: ſine qua cęteros: vt barbaros deſpiciebant. Tumoris erat: quod ex dignitate Apoſtolorum: a quo quiſq fuerat baptizatus: efferrent ſeſe. Hinc illę diſſidiorũ voces: ego Apollo. Ego Cephe ego Pauli. Pręterea quod ne in conuẽticulis quidẽ ſolẽnibus ſatis inter eos cõueniret: cũ in donis ſpiritualibus ſibi quiſq placeret: & dum in eodem dono ſibi nollent inuicem cedere: tumultus & confuſio naſceret̃: adeo vt in publico cõuẽtu mulieres etiam loquerent̃ ac docerent. Porro luxus ſimul & tumoris erat: quod quoties ad ſacroſanctam cœnã cõuenirent: quam paulus dominicã vocat: in qua maxime cõueniebat præſtare Chriſtianam cõcordiã: diuites nõ expectatis tenuioribus: cibum caperent: & vſq ad temulẽtiam ſeſe ingurgitarent: eſurientibus cęteris: vt iam non ſolũ diſſidiũ illic eſſet & intemperantia: verumetiam indecora quędam inequalitas: quã dominica cœna neſciebat. Iam partim tumoris erat partim philoſophię vitium erat: quod paulũ quidã illorũ vt tenuem atq humilẽ: deinde ineloquentẽ: & imperitum, faſtidirent. Propriũ vero philoſophię fuit: quod reſurrectionẽ mortuorum fidei noſtrę baſim: in dubium vocarẽt. Luxus erat: qđ promiſcue veſcerent̃ iis: quę tum ſimulachris dęmonũ immolabant̃: nõ vitato offendiculo infirmorũ. Libidinis erat: quę nuſq̃ gentium regnabat impunitius: quã Corinthii: ꝙ pter alia repertus ſit inter eos: qui patris vxorem: hoc eſt nouercam ſuam ſtupro cõtaminarit: nec huius authorem flagitii e ſuo cõtubernio pfligarint:

rint: quodq; cũ aliis flagitioſis Chriſtianis cõmercium
habuerint: velut illorum vitiis fauentes. Huc pertinet:
quod ꝑter decorum & viri eſſent comati: & mulieres
nõ vererent̃ nudo capite cõſpici in cœtu eccleſiaſtico:
velut ipſo corporis habitu mores effœminatos: ac de/
licias pr̨ſe ferentes. Auaritį erat: quod nõ de fama:
neq; de capite: ſed de re pecuniaria inter ſeſe lites agi/
tarẽt: eo gliſcente pecunį ſtudio: vt Chriſtiani rerum
eiuſmodi cõtemptũ ꝓfeſſi: apud ethnicos & impios iu
dices litigarent: magno dedecore Chriſtiani nominis.
Et adeo nõ negligerẽt potius pecuniol̨ iacturã: vt ip/
ſi vltro alios in hmõi negociis circũuenirẽt. Poſtremo
de matrimonio inter ſe ſe diſſentiebãt: iam tum aſſe/
uerantibus qbuſdã Chriſtianis: in torũ a cõiugio temi/
perandũ: cũ viderent Apoſtolos ab vxoribus ſuis abſti/
nere. Morbos oſtendi Corinthioꝝ: nõ oĩum: ſed quorũ
dam: qui ne gregẽ vniuerſum cõtagio inficerẽt. Paul⁹
his remediis occurrit. Primo loco ꝑfatus fiduciã ſuam
de futura illorũ cõſtantia in euangelio Chriſti: ſeueri⁹
obiurgat ac docet: ne per contentionẽ humanã in ho
minibus glorient̃: ſed p concordiã ex ęquo glorientur
in Chriſto: cui vni accepta ferẽda ſunt oĩa: obiter indi/
cans fontem eiuſmodi diſſidioꝝ, animi tumorẽ eſſe.
Proinde a ſupcilio mũdane philoſophį ad crucis hu/
militatẽ reuocat: q̃ licet oſtẽtationẽ nõ habeat: vim tñ
& energiã habet. Indicat & authores huius mali pſeu/
doapoſtolos q poſt Pauli obitum ſeſe ingerebãt: decla/
rat ſe rectũ ieciſſe fundamentũ: cauendũ ne illi ſup/
ſtruerent: qđ paulo poſt eſſet demoliendũ: hoc eſt: ne
qd diſcerẽt Corinthii: qđ mox eſſet dediſcendũ. Deide
ceu pater cum filiis expoſtulat: qd huc ꝓuecti ſint ma
gnitudinis: vt iam authorẽ ſuũ velut humilẽ cõtẽnãt:
nihil nõ perpetientẽ euangelii gratia: cui ob idipſum
magis etiã feruere cõueniebat. Hortat̃ autem filios: ne
degenerẽt a p̄re: neu vltro ſe pędagogis in ſeruitutem
dedant. Atq; hęc quidẽ potiſſimũ agit capite. 1. 2. 3. & 4
Porro quarti finis, ad quinti initiũ mihi videt̃ ptinere.
De inceſto ꝑcipit: & publico cõſilio decernit: vitãdã ho
minis cõſuetudine: ptim quo pudore correctus reſipi
ſcat: ptim ne huius cõtactu cęteri inficiant̃. Admonet
autẽ: nõ hunc modo vitandũ: verumetiã oẽs qui falſo
titulo Chriſtiani manifeſtis flagitiis eſſent infames. Nã
ethnicos flagitioſos nõ ita oportere vitari: vel qđ nſa
non referat: quales illi ſint: vel qd paſſim eſſent flagi/
tioſi: vt omnes vitãdi fuerint ei q flagitioſos vellet effu
gere. Hęc agit capite. 5. Tertio de litib⁹ admonet: ſi qd
hmõi quęſtionũ inter ipſos natũ eſſet: q̃d ipũ tñ inter
Chriſtianos fœdũ videret̃ ob pecuniã: q̃ nobis debeat
eſſe viliſſima cõtendere: ne res eo ꝓcedat: vt ethnici iu
dices adeant̃: ſed ipſi p arbitros quoſcũq; rem inter ſe
trãſigant. Idq; agit cap. 6. cuius magna pars ad ſepti/
mum pertinet. mea quidẽ ſnĩa: nimirũ ab eo loco: quo
de matrimonio tractaturus: inter cętera vitia ſcorta/
tionem: adulteriũ: & maſculã Venerẽ dãnat: idq; pſe/
quitur ſub initiũ ꝓximi capitis: Neſcitis qđ mẽbra ve/
ſtra tẽpla ſunt Chriſti? Quarto loco ꝑcipit de matri/
monio, de viduitate, de impari cõnubio, de diuortiis,
de virginitate: obiter admonẽs: ob ſuſceptũ Chriſtia/
niſmũ: nõ eſſe mutandũ vitę ſtatũ. Totoq; hoc ſermo/
ne ita hortat̃ ad cœlibatũ: & cõtinentiã: vt tñ cõiugii
remediũ nõ adimat iis: qbus opus eſt. Hoc agit̃ capite
7. Quinto docet: carnes immolatas ſimulachris re ni
hil differre a cęteris carnibus: tñ ab his abſtinendũ: ſi
periculũ ſit: ne qs ethnicus: aut Chriſtianus infirmior:
ex eo qd veſceris: exiſtimet te ſimulachrorum aſſentiri
culturæ. Ab his & hmõi vitiis veterũ exẽplo deterret.
Idq; agit cap. 8. ac rurſus cap. 9. Nã in medio expatiat̃
in cõmẽdationẽ ſui: tacite ſe ꝑferẽs cęteris Apoſtolis
etiã ſummis: q ſolus oĩum Corinthiis gratis impartie/
rit doctrinã euangelicã. Sexto docet: qd oporteat ob/
ſeruari in cõuentu publico Chriſtianoꝝ: ne viri ſint co
mati: ne mulieres nudo capillitio: tum in dñico cõui/
uio ſeruetur cõmunitas & ęqualitas: neq; n. illic nego
cium ventris agi: qđ domi rectius agatur: ſed myſticis
epulis repręſentari cœnã dñicam. Pręterea monet: ne
quis ob dotem ſpiritualẽ ſibi placeat: ſed ſuam quiſq;
dotem in cõmune cõferat cõmodum: exemplo mem
broꝝ corporis: exhortans: vt reliquis quidẽ donis: quę

contigerunt recte vtant̃: pręcipuę tamẽ enitantur ad
charitatẽ: ſine qua reliq̃ adeo nihil cõducãt, vt officiãt
etiã. Porro cũ charitati primas tribuerit: ꝓximas tri/
buit prophetį: ſic. n. vocat enarrationẽ archanę ſcri/
ptur̨. In hac admonet vitãdũ eſſe tumultũ & cõfuſio/
nem. Id fore: ſi viciſſim & pauci dicãt: mulieribus inte
rim ſilere iuſſis: adeo vt nec diſcendi gratia rogare li/
ceat. in cœtu. Hęc agit capite vndecimo. duodecimo,
decimotertio & decimoquarto. Septimo loco variis ar
gumentis adſtruit reſurrectionẽ mortuorũ: declarans
qualis: & quibus modis ſit ea futura. Atq; id quidẽ ca/
pite decimoquinto. Poſtremo capite familiaria quędã
ſubiicit: de collatione pecunį in ſubſidia pauperũ: de
ſuo ad Corithios reditu. Poſtremo Timotheũ: & alios
aliquot illis cõmendat. Diuus Ambroſius putat hanc
nõ eſſe primã epiſtolam: quã Paolus ſcripſerit Corin/
thiis: hanc opinor coniecturam ſequutus: quod capite
qnto. Scripſi inquit vobis in epiſtola: quaſi prius alte/
ris litteris ſuper hac re ad illos ſcripſerit. Etiã ſi Græci
interpretes diſſentiũt. Hanc miſſam putãt per Timo/
theum: cuius ſemel atq; iterũ facit mentionẽ: ſimulq;
per Stephanam, Fortunatũ, & Achaicũ: quos illis com
mendat. Rurſus alii putabãt ab Epheſo miſſam: qd in
calce ſcribat. Permanebo autẽ Epheſi vſq; pẽthecoſten.
Alii eſt Philippis: nã hanc inſcriptionem habẽt Græco
rum codices. Nec mihi cõiectare licet: qd ſequuti ſint,
qui ita ſenſerunt: niſi colligunt ex itinere ſcriptam: ob
ea quæ ſcribit Paulus. Veniam autẽ cum Macedoniã
pertranſiero: nam Macedoniam pertranſibo. Ac mox.
Nolo enim vos modo in tranſitu videre.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Sancti Thomæ ſuper epiſtolam primam Diui Pauli Apoſtoli ad Corinthios.

NON Abſcondam a vobis ſacramenta dei
&c. Sap. 6. Sacramenti nomen dupliciter
accipi conſueuit. Nam quandoq; ſacramẽ
tum dicitur quodcũq; ſecretum & pręci/
pue de rebus ſacris: quandoq; ſacramentũ
dicitur ſacrę rei ſignum: ita q̃ & eius ima/
ginem gerat & cauſa exiſtat: ſecũdum q̃ nos dicimus
ſeptem ſacramenta eccleſię. ſ. baptiſmus, cõfirmatio,
euchariſtia, pœnitentia, extrema vnctio, ordo, & ma/
trimonium. In qua quidem ſignificatione ſacramen/
ti etiam prima ſignificatio continet̃. Nam in his eccle
ſię ſacramentis, diuina virtus ſecretius operatur ſalu/
tem: vt Auguſtinus dicit. Hęc igitur ſacramenta dei ꝓ
latus ſeu doctor eccleſię fidelibus Chriſti, non debet ab
ſcondere ſed manifeſtare propter tria. Primo quidẽ
quia hoc pertinet ad honorem dei. ſecũdũ illud Tob.
12. Sacramentum regis abſcondere bonum eſt: opera
autem dei reuelare & confiteri, honorificum eſt. Secũ/
do quia hoc pertinet ad ſalutem hominum, qui p ho/
rum ignorãtiam in deſperationem labi poſſent: ſicut
de quibuſdam dicitur Sap. 2. q̃ neſcierunt ſacramen/
ta dei, nec ſperauerunt mercedem iuſtitię: quia per ſa/
cramenta homines purificantur vt ſint pręparati ad
recipiẽdum mercedem iuſtitię. Tertio quia hoc per
tinet ad debitum officium pręlati vel doctoris. ſecũdũ
illud Ephe. 3. Mihi omnium ſanctorum minimo data
eſt gratia hęc. illuminare quę ſit diſpenſatio ſacramen
ti abſconditi a ſęculis in deo. Sic ergo pręaicta verba
demonſtrant nobis materiam huius epiſtolæ in qua
Apoſtolus agit de ſacramentis eccleſiæ. Cum enim in
epiſtola ad Romanos gratiam dei commẽdaſſet, quæ
in ſacramentis eccleſię operatur: hic. ſ. in prima epiſto
la ad Corinthios. de ipſis eccleſię ſacramentis agit. In
ſecunda vero de miniſtris ſacramentorũ. Videamus
ergo primo textum. Cap. I.

PAulus vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti † per vo
Gal.1. luntatẽ dei: & Soſthenes
frater eccleſiæ dei: quæ eſt
Corinthi: ſanctificatis per
Chriſtum Ieſum: vocatis
ſanctis: vna cũ oĩbus qui
inuocãt nomẽ dñi noſtri
Ibidem. Ieſu xp̃i quouis loco: vel ſuo vel noſtro. † Gra-
tia vobis & pax a deo patre noſtro: & dño Ieſu
Infra.14. Chriſto. † Gratias ago deo meo ſemel pro vo
bis de gratia dei quæ data eſt vobis, per Chriſtũ
Ieſum: quod in omnibus ditati eſtis per ipſum:
in omni ſermone: & omni cognitione: quibus
rebus teſtimonium Ieſu Chriſti confirmatum
fuit in vobis: adeo vt nõ deſtituamini in vllo do
no: expectantes reuelationem domini noſtri Ie-
ſu Chriſti: qui & confirmabit vos vſq; ad finem:
1.Theſ.5. inculpatos in die domini noſtri Ieſu Chriſti. †
Infra.10. Fidelis deus: per quem vocati eſtis in conſortiũ
filii ipſius Ieſu Chriſti domini noſtri.

PAulus vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti: per voluntatem dei, & Soſthenes frater, eccleſiæ dei, quæ eſt Corinthi, Sanctificatis in Chriſto Ieſu vocatis ſanctis, cum omnibus qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in omni loco ipſorum & noſtro: Gratia vobis, & pax, a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo ſemper pro vobis in gratia dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu. quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatũ eſt in vobis: ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia: expectãtibus reuelationem domini noſtri Ieſu Chriſti: qui & confirmabit vos vſq; in finem ſine crimine, in die aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti. Fidelis deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem filii eius, domini noſtri Ieſu Chriſti.

DIVIDITVR ergo hęc epiſtola in partes duas. In prima parte ponit epiſtolarem ſalutationem. In ſecunda proſequitur ſuam intentionem ibi. GRATIAS ago deo meo.) Circa primum tria facit. Primo ponit perſonas ſalutantes. Secundo perſonas ſalutatas. ECCLESIAE dei &c.) Tertio bona ſalutifera optat ibi. GRATIA vobis & pax.) Circa primũ duo facit. Primo ponit perſonam principalem, quã deſcribit ex nomine dicens. PAVLVS) de quo quidem nomine ſatis dictum eſt in epiſtola ad Romanos. hic autem ſufficiat dicere q̃ hoc nomen pręmittit in ſignũ humilitatis. Nam Paulus idem eſt quod modicus: quod ad humilitatẽ pertinet. primo Reg.15. Cũ eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es. Mat.11. Abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis.

Conſequenter deſcribit eam a dignitate. Et primo ponit modum adipiſcendę dignitatis. cum dicit. VOCATVS.) ſecundum illud Hebr.5. Nemo ſibi ſumit honorem: ſed qui vocatur a deo tanq̃ Aaron. Secundo ponit ipſam dignitatem dicens. APOSTOLVS Ieſu Chriſti.) quę quidẽ eſt prima dignitas in eccleſia & interpretatur miſſus: qa fuerunt miſſi a deo: vt vice eius fungerentur in terris. Vnde dicit̃ Mat.12. Quod elegit duodecim quos & Apoſtolos nominauit. & infra.12. Deus poſuit in eccleſia quoſdã, primum quidem Apoſtolos &c. Tertio ponit originẽ ſiue cauſam huius dignitatis, cum dicit. PER VOLVNTATEM dei.) Q̃d eſt intelligendũ de voluntate beneplaciti, ex qua pręficiuntur illi, qui multipliciter pręſunt eccleſiis. Eccl.10 in manibus dei poteſtas terrę & vtilẽ rectorem in tempore ſuſcitabit ſuper illã. Et de prędicta volũtate ſub figura nobis dicit̃ Iob.37. Quod luſtrat cuncta p circuitum, quocunq; volũtas gubernantis pduxerit. Dimittit autẽ deus aliquos pręfici ppter ſubditorũ peccata. ſecundũ illud Iob.34. Regnare facit hominẽ hypocritam ppter peccata populi. Talis autẽ rector nõ dicitur eſſe ſecundũ voluntatem dei: ſed ſecundũ eius indignationem ſecundũ illud Oſee.13. Dabo tibi regẽ in furore meo, & auferam in indignatione mea. Secundo ponit perſonã adiunctã. cum dicit. ET SOSTHENES frater.) Quẽ ſibi ſalutãdo adiungit: qa ad Apoſtolum detulerat cõtentiones & alios Corinthiorũ defectus: ne hoc videretur ex odio feciſſe. & ideo nominat eum fratrem, vt oſtendat q̃ ex zelo charitatis hoc fecerat. Prouerb.9. Argue ſapientem & diliget te.

Deinde ponit perſonas ſalutatas. cũ dicit. ECCLESIAE dei quę eſt Corinthi.) Et primo ponit principales perſonas quas deſcribit tripliciter. Primo quidẽ ex loco cum dicit. ECCLESIAE dei quę eſt Corinthi) .i. fidelibus Chriſti Corinthi cõgregatis. ps. Confitebor tibi in eccleſia magna. Secũdo ex munere gratię. cum dicit. SANCTIFICATIS in Chriſto Ieſu in fide paſſione & ſacramento Chriſti Ieſu: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis Heb. vlti. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Tertio ponit originem gratię. cũ dicit. VOCATIS ſanctis.) Quia .ſ. ad ſanctitatem per gratiam vocationis peruenerunt. Ro.8. Q̃ nos prędeſtinauit hos & vocauit. prima Pet.2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumẽ ſuum. Secũdo ponit pſonas ſecundarias: fideles .ſ. qui non ſolum erãt in ipſa ciuitate: ſed habitabant in dioceſi ciuitatis vel diſtrictu. Vnde ſubdit. Vobis inq̃ qui eſtis Corinthi ſcribo: CVM OMNIBVS qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti) .ſ. per veram fidei confeſſionem. Ioel.2. Omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Et hoc IN OMNI loco ipſorum) .i. eorum iuriſdictioni ſubiecto. ET NOSTRO:) qa per hoc q̃ ſubiiciebantur epiſcopo ciuitatis, nõ eximebantur a poteſtate Apoſtoli: quinimo magis erant ipſi Apoſtolo ſubiecti q̃ his quibus ipſe eos ſubiecerat. ps. In omni loco dñationis eius benedic anima mea dño. Vltimo autẽ in ſalutatione ponit bona ſalutifera quę eis optat: quorum primũ eſt gratia. per quam iuſtificamur a peccatis. Roma.3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Vltimum autẽ eſt pax, quę perficitur in fœlicitate ęterna. ps. Qui poſuit fines tuos pacem. Eſa.32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Per hęc autẽ duo omnia alia includit. Vnde dicit. GRATIA & pax.) Cauſam eorũ oſtendit ſubdens. A DEO patre noſtro:) ſecundũ illud Iac.1. Omne datũ optimum & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendẽs a patre luminũ. Addit autẽ. ET DOMINO Ieſu Chriſto:) per quẽ vt dicit̃ prima Pet.1. Maxima & pręcioſa pmiſſa donauit nobis deus. Io.1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Quod autẽ dicit. A deo patre noſtro poteſt intelligi de tota trinitate, a qua creati ſumus & in filios adoptati. Additur autẽ & domino Ieſu Chriſto. nõ quia ſit perſona alia vel hypoſtaſis præter tres perſonas: ſed ppter aliã naturam. Vel quod dicit̃. A DEO PATRE noſtro) per quãdam appropriationem accipitur p perſona patris: ſicut Io.20. Aſcendo ad patrem meũ deum meum & deum veſtrum. In hoc autem q̃ ſubdit. ET DOMINO Ieſu Chriſto.) manifeſtatur perſona filii. tacetur autẽ de ſpiritu ſancto: qa eſt nexus pris & filii, & intellectus ex ambobus. vel qa eſt donũ vtriuſq; intelligit̃ in donis de qbus dicit Gratia & pax quę per ſpũm ſanctũ dantur. Infra.12. Hæc omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus.

Deinde

Deinde cum dicit. GRATIAS ago deo meo.) Incipit epiſtolarem tractatum. Et primo gratias agit de bonis eorum: vt correctionem ſuorum defectuum tolerabilius ferant. Secũdo ponit eorum inſtructionem ibi. OBSECRO autem vos fratres.) Circa primum duo facit. Primo gratias agit de bonis quæ iam acceperant. Secundo de bonis quę in futurum expectabãt ibi. EXPECTANTIBVS reuelationem.) Circa primum duo facit. Primo ponit gratiarum actionem. cũ dicit. GRATIAS ago deo meo:) qui. ſ. & ſi ſit deus omnium per creationẽ & gubernationẽ: tamen eſt ei' & cuiuſlibet iuſti per fidem & deuotionẽ. ps. Deus me' es tu & confitebor tibi. Oſtẽdit etiam quando gratias agit. cum dicit. SEMPER) quia hęc gratiarũ actio ex charitatis affectu procedit, qui in eius corde aſſidu' erat. Prouer. 17. Omni tempore diligit qui amicus eſt. & q̃uis omni tẽpore eos diligeret: & pro eorum bonis gratias ageret actualiter: tamen etiam pro eis gratias agebat omnibus horis, quas habebat orationi deputatas. Oſtendit etiam pro quibus gratias agit. cum dicit. PRO VOBIS) de quorum. ſ. bonis ꝓpter charitatis vnionem gaudebat. ſicut de ſuis. tertia io. prio Maiorem horũ non habeo gratiam, q̃ vt audiam filios meos in veritate ambulare. Secundo oſtendit materiã gratiarum actionis: & primo in generali. cum dicit. IN GRATIA dei. i. pro gratia dei QVAE DATA eſt vobis in Chriſto Ieſu) . i. per Chriſtum Ieſum. ioan. primo. De plenitudine eius omnes nos accepimus gratiam pro gratia. Secundo in ſpeciali vbi primo oſtẽdit gratię abundãtiam. cum dicit. QVIA IN omnibus) . ſ. quę pertinẽt ad ſalutem. DIVITES) . i. abundantes FACTI eſtis in illo) . i. per Chriſtum. ſecũdũ illud primę Corin. 8. Propter vos egenus factus eſt. vt illius inopia diuites eſſetis. Et exponit in quibus ſint diuites facti. cum dicit. IN OMNI verbo.) vel quia omnibus generibus linguarum loquebantur. Vel qa IN VERBO) doctrinę abundabant: verbũ autem non proferretur ordinate, niſi ex ſcientia procederet: & iõ ſubdit. IN OMNI ſcientia) . i. intelligentia omnium ſcripturarum, & vniuerſaliter omnium quę pertinẽt ad ſalutem. Sap. 10. Dedit illi ſcientiam ſanctorũ. Hoc autem quod dicit Apoſtolus referendum eſt ad eos q erant in eccleſia perfectiores in quibus etiam alii minores has diuitias poſſidebant: ſicut Aug. dicit ſuper Io. Si amas vnitatem cui hęres, habes quicquid in illa alter habet. tolle inuidiam & tuũ eſt quod alius habet: quos enim cupiditas & inuidia ſeparat, charitas iũgit. Secundo oſtẽdit rectitudinẽ dicens. SICVT teſtimonium Chriſti confirmatũ eſt in vobis) non eſſet rectũ verbũ doctrinę: neq; recta ſcientia ſi a teſtimonio Chriſti diſcordaret, vel ſi etiam Chriſti teſtimoniũ non firmiter per fidem cordibus inhęreret: quia vt dicit Iac. primo. Qui hęſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur & circunfertur. Teſtimonium autẽ Chriſti dicit. vel quia de ipſo ꝓphetę prænuntiauerunt. ſecundum illud Act. 10. Huic omnes prophetę teſtimonium perhibẽt, vel quia ipſe Chriſtus teſtimoniũ perhibuit. ſecundum io. 8. Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, verum eſt teſtimonium meum. Vel etiam quia Apoſtolus in ſua prędicatione Chriſto teſtimoniũ dedit. Act. 22. Non recipient teſtimonium tuũ de me. Tertio tangit gratię perfectionẽ. cum dicit. ITA VT nihil vobis deſit in vlla gratia.) quia. ſ. in diuerſis pſonis oẽs gratias gratis datas habebãt. Ad diuinã enim prouidentiã pertinet, vt abſq; defectu neceſſaria largiatur. ps. Nihil deeſt timentibus eũ. Et iterum. Inquirentes autẽ dñm non minuentur omni bono.

Deinde ponit in futurum expectanda. Et circa hoc tria facit. Primo ponit futuri boni expectationẽ dicẽs. Vobis inquam non ſolũ habẽtibus gratiam in pręſenti: SED) etiam EXPECTANTIBVS in futurã reuelationem dñi noſtri Ieſu Chriſti) qua. ſ. ſanctis ſuis reuelabitur, non ſolũ per gloriã humanitatis. ſecũdũ illud Eſa. 33. Regem in decore ſuo videbunt. ſed etiam per gloriam diuinitatis. ſecundũ illud Eſa. 4. Reuelabitur gloria domini. quę quidem reuelatio hoĩes beatos facit. prima Io. 3. Cum autem apparuerit ſimiles ei erimus: & videbimus eum ſicuti eſt. Et in hoc vita æterna conſiſtit ſecundum illud Io. 7. Hęc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum verũ deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Sicut autẽ illi quibus Chriſtus reuelat' ſunt beati in re: ita illi qui hoc expectant ſunt beati in ſpe. Eſa. 3. Beati oẽs qui expectant eum. Et ideo de ipſa expectatione gratias agit. Secundo oſtendit ꝙ hęc expectatio non eſt vana ex auxilio diuinę gratię. Vnde ſubdit. QVI) . ſ. Chriſtus qui ſpem dedit vobis huius reuelationis ETIAM confirmabit vos) in gratia accepta. prima per. vlti. Modicum paſſos ipſe perficiet confirmabit, ſolidabitq;. & hoc VSQVE IN finem) . ſ. vitę veſtrę. Mat. 10. Qui perſeuerauerit vſq; in finem hic ſaluus erit. Non autem vt ſitis ſine peccato: qa ſi dixerimus: quoniam peccatum non habemus ipſi noſmet ipſos ſeducimus & veritas in nobis nõ eſt: vt dicit Io. 1. Sed vt ſitis ſine crimine. i. ſine peccato mortali. pria Ti. 3. Miniſtrent nullũ crimen habentes. & hoc inquã erit IN DIE aduentus dñi noſtri Ieſu Chriſti.) quia . ſ. ſi ſine crimine inuenitur in die mortis: ſine crimine perueniet ad diem iudicii. ſecundum illud Eccle. 11. Si ceciderit lignum ad auſtrũ ſiue ad aquilonem, in quo cunq; loco ceciderit ibi erit. Niſi autẽ ſine crimine nũc inueniatur: fruſtra illam reuelationẽ expectaret. Tertio rationẽ ſuę promiſſionis aſſignat dicẽs, ꝙ deus vos confirmabit quod debetis ſperare: qa deus eſt fidelis. Deut. 32. DEVS FIDELIS & abſq; vlla iniquitate. PER QVEM vocati eſtis in ſocietate filii ei' Ieſu Chriſti domini noſtri. vt. ſ. habeatis ſocietatem ad Chriſtũ & in pręſenti per ſimilitudinem gratię ſecũdum illud primę Io. 1. Si in luce ambulemus: ſicut & ipſe in luce eſt ſocietatem habemus cum eo adinuicem. Et in futuro per participationem glorię. Ro. 8. Si cõpatimur vt & ſimul glorificemur. Non autem videretur eſſe fidelis deus, ſi nos vocaret ad ſocietatem filii. & nobis denegaret quantum in ipſo eſt ea p quę peruenire ad eum poſſemus. Vnde Ioſue primo dicit. Non te deſeram neq; derelinquam.

Obſecro autem vos fratres: per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti: vt idem loquamini omnes: & nõ ſint inter vos diſſidia: ſed ſitis integrũ corpus, eadem mente: eadem ſententia. Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei: a familiaribus Cloæ: ꝙ contentiones ſint inter vos Dico autem illud: quod vnuſquiſq; veſtrum
dicit. † Ego quidem ſum Pauli: ego vero A- Infra.3.
pollo: ego vero Cephæ: ego vero Chriſti. Num diuiſus eſt Chriſtus? Num Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati fuiſtis? Gratias ago deo: quod neminem veſtrum baptizauerim niſi Criſpum & Gaium: ne quis dicat: quod in meo nomine baptizauerim. Baptizaui autem & Stephanæ familiam. Præterea haud ſcio num quem alium baptizarim. Non enim miſit me Chriſtus vt baptizarem: ſed vt euangelizarem.

Obſecro autem vos fratres per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti. vt idipſum dicatis omnes. & non ſint in vobis ſchiſmata. Sitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia. Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei ab his qui ſunt Cloes: quia contentiones ſunt inter vos Hoc autem dico quod vnuſquiſq; veſtrum dicit. Ego quidem ſum Pauli. ego autem Apollo ego vero Cephæ, ego autem Chriſti. Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt

pro vobis,aut in nomine Pauli baptizati eſtis?
Gratias ago deo meo,ꝙ neminem veſtrum bap
tizaui,niſi Criſpum,& Caium; ne quis dicat, ꝙ
in nomine meo baptizati eſtis. Baptizaui autẽ
& Stephanæ domum:cæterum neſcio ſi quem
alium veſtrum baptizauerim. Non.n.miſit me
Chriſtus baptizare ſed euãgelizare. Lec. II.

PRAEMISSA ſalutatione & gratiarum actione
hic incipit eos inſtruere. Et primo ponitur inſtructio
de his quę ad omnes cõmuniter pertinẽt.ſ.de his quæ
pertinent ad eccleſiaſtica ſacramenta. Secũdo inſtruit
eos de his,quę ad quoſdam pertinebant.16.cap. DE
COLLECTIS autem quę fiunt ſanctos &c.) In ſacra/
mentis autem tria ſunt conſideranda. Primo quidem
ipſum ſacramentum ſicut baptiſmus. Secundo id quõ — *In ſacramen|to tria.*
eſt res ſignificata & contenta.ſ.gratia. Tertio id quod
eſt res ſignificata & non contenta.ſ. gloria reſurrectio
nis. Primo ergo agit de ipſis ſacramentis. Secundo de
ipſis gratiis.12.cap. DE SPIRITVALIBVS autẽ no/
lo vos &c.) Tertio de gloria reſurrectionis. infra.15.
cap.ibi. NOTVM autem vobis facio.) Circa primum
tria facit. Primo determinat ea quę pertinent ad ſacra
mentum baptiſmi. Secundo ea quę pertinẽt ad ſacra/
mentum matrimonii.7.cap.ibi. OMNINO auditur
inter vos &c.) Tertio ea quę pertinent ad ſacramentũ
euchariſtię.8.cap.ibi. DE HIS autem quę idolis ſa/
crificantur. Dominus autem Mat.vlti. Diſcipulis prę
ceptum dedit de doctrina ſimul & baptiſmo dicens.
Euntes docete omnes gentes baptizantes & cætera.
Et ideo Apoſtolus in prima parte ſimul cum bapti/
ſmo agit de doctrina. Eſt autem ſciendum ꝙ inter Co/
rinthios fideles erat quędam diſſentio ꝓpter baptiſtas
& doctores. illi enim qui erant inſtructi contẽnebãt alios
quaſi qui meliorẽ doctrinã acceperint & meliorẽ bap/
tiſmum. Vnde circa primũ duo facit. Primo remouet
contentionẽ. Secundo contentionis cauſam quę erat
in hoc ꝙ gloriabantur de quibuſdam & alios Chriſti
miniſtros contemnebant.infra.3.cap. ET EGO fra
tres non potui vobis loqui.) Circa primum tria facit.
Primo proponit admonitionem. Secũdo admonitio/
nis neceſſitatem oſtendit ibi. SIGNIFICATVM eſt
enim mihi &c.) Tertio rationem ammonitionis aſ/
ſignat ibi. DIVISVS eſt Chriſtus.) Circa primũ duo
conſideranda ſunt. Primum quidem ꝙ eos inducit ad
ammonitionem ſeruandam. Vno modo per propriã
humilitatem,cum dicit. OBSECRO autẽ vos.&c.)
Prouer.18.Cũ obſecrationibus loquitur pauper. Alio
modo per fraternã charitatem cũ dicit. FRATRES.)
quia.ſ.ex affectu fraternę charitatis hoc dicebat. Ec/
cle.12.Frater qui iuuatur a fratre,quaſi ciuitas firma.
Tertio per reuerentiam Chriſti cum dicit. PER NO/
MEN dñi noſtri Ieſu Chriſti:) quod eſt ab oĩbus hono
randum,& cui oportet omnes eſſe ſubiectos. Phil.2.In
nomine Ieſu omne genu flectatur. Secundo cõſideran
dum eſt ꝙ inducit eos ad tria. Primo quidem ad con/
cordiam cum dicit. VT IDIPSVM dicatis omnes).i.
omnes eandem fidẽ confiteamini. & eandẽ ſentẽtiam
ꝓferatis de his quę ſunt cõmuniter agenda. Ro.15. Vt
vnanimes vno ore honorificetis deum. Secundo ꝓhi
bet vitium contrarium virtuti. cum dicit. ET NON
ſint in vobis ſchiſmata. quia vnitas eccleſiaſtica diuidi
non debet. In cuius ſignum milites de tunica inconſu
tili.Io.19.dixerunt. Non ſcindamus eã. ſed ſortiamur
de ea cuius ſit. Sunt autem proprię ſchiſmata quando
vel propter diuerſam fidei cõfeſſionem.vel propter di
uerſas ſententias de agendis. homines vnius collegii
in diuerſas ſeparant̃ partes. Eſa.22. Sciſſuras ciuitatis
Dauid videbitis:quia multiplicatę ſunt. Tertio indu
cit eos ad id per quod poſſunt ſchiſmata vitare.ſ.ad ꝑ
fectionem. Eſt enim diuiſionis cauſa, dum vnuſquiſq;
partiale bonum quęrit. pręmiſſo ꝑfecto bono quod
eſt bonum totius. Et ideo dicit. SITIS autem perfe
cti in eodem ſenſu.) ſ.quo iudicatur de agendis. ET
IN eadem ſententia) qua iudicatur de cognoſcendis
q.d. per hęc perfecti eſſe poteritis ſi in voĩtate perſiſta/
tis. Col.3. Super omnia charitatẽ habete, quod eſt vin/
culum perfectionis Mat.5. Eſtote perfecti ſicut pater
veſter cœleſtis perfectus eſt.

Deinde cũ dicit. SIGNIFICATVM eſt mihi.) Oſtẽ/
dit neceſſitatẽ prędictę ammonitionis:quia.ſ. conten
tionis vitio laborabãt. q.d. ideo neceſſe eſt vos ad hoc
inducere.qa SIGNIFICATVM eſt mihi fratres mei — *Cloes nomẽ*
ab his qui ſunt Cloes).i.in quadam villa Corinthiorũ — *villę vel ma*
iuriſdictioni ſubiecta:vel Cloes poteſt eſſe nomen ma/ — *tronę*
tronę in cuius domo erant multi fideles congregati.
QVIA contentiones ſunt inter vos) contra id quod
dicit̃ Prouer.20. Honor eſt homini qui ſeparat ſe a cõ/
tentionibus. Et modũ contentionis exponit ſubdens.
HOC AVTEM dico).i.contentionẽ nomino ꝙ vnuſ
quiſq; veſtrum nominat ſe ab eo a quo eſt baptizatus
& inſtructus & dicit. EGO QVIDEM ſum Pauli.)
qa erat a Paulo baptizatus & inſtructus. ALIVS ego
autem Apollo) qui.ſ.Corinthis ꝑdicauerat. vt habet̃
Act.19. ALIVS ego vero Cephę).i.Petri cui dictum
eſt Io.1. Tu vocaberis Cephas quod interpretatur Pe/
trus. Quod quidem ideo dicebant ꝙ putabant a me/
liori baptiſta meliorẽ baptiſmũ dari.quaſi virtus bap/
tiſtę in baptizatis operaretur. Et de hoc pſeudo Apo/
ſtoli gloriabantur.ſecundum illud.ps. Vocauerũt no
mina ſua in terris ſuis. Alius autem dicit. EGO AV/
TEM ſum Chriſti) qui ſolus benedicit. qa ſolius Chri
ſti virtus operatur in baptiſmo Chriſti.Io.1. Super quẽ
videris ſpiritum deſcendere & manere ipſe eſt qui bap
tizat. Et ideo baptizati a ſolo Chriſto denominantur
Chriſtiani:non autem a Paulo paulini. Eſa.4. Tantũ/
modo inuocetur nomẽ tuum ſuper nos. Ad huius au
tem erroris vitationẽ dicũtur Gręci hac forma in bap/
tizando vti.baptizetur ſeruus Chriſti Nicolaus in no/
mine patris & filii & ſpiritus ſancti. vt detur intelligi — *Differẽtia in*
ꝙ homo non baptizat interius.ſed baptizatur a Chri/ — *ter formã ba*
ſto. Quia tamen etiam homo baptizat miniſterio vt — *ptizãdi Gręcorum & La*
membrum & miniſter Chriſti. ideo eccleſia vtitur hac — *tinorum.*
forma in baptizando. Ego te baptizo in nomine pr̃is
& filii & ſpiritus ſancti.quod quidẽ eſt expreſſius ſecũ/
dum formã a Chriſto traditã.qui dixit diſcipulis. Do/
cete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris &
filii & ſpiritus ſancti &c. Vbi ipſos Apoſtolos dicit bap
tizantes.ſecundum quem modum ſacramenti mini/
ſter dicit.ego te baptizo.

Deinde cũ dicit. DIVISVS eſt Chriſtus &c.) Ponit
rõnem prędictę ammonitionis.quare inter eos ſciſſu/
rę & contentiones eſſe nõ debebãt. Et primo ex parte
baptiſmi. Secũdo ex pte doctrinę ibi. NON IN ſapiẽ/
tia verbi &c.) Circa primum tria facit. Primo ponit
inconueniens quod ex prędicta cõtentione ſequit̃. Se/
cundo manifeſtat quare illud incõueniens ſequat̃ ibi.
NVNQVID Paulus crucifixus eſt &c. Tertio exclu/
dit quandam falſam ſuſpitionẽ ibi. GRATIAS ago
deo meo &c.) Dicit ergo primo dixi quod vnuſquiſq;
veſtrum dicit.ego ſum Pauli. Ego Apollo. Et ex hoc ſe
quitur ꝙ CHRISTVS eſt diuiſus.) Nec refert vtrum
interrogatiue vel remiſſiue legatur. Hoc autem poteſt
intelligi vno modo quaſi diceret p hoc ꝙ inter vos con
tenditur: Chriſtus eſt diuiſus a vobis: q non niſi in pa/
ce habitat.ſecundum illud.ps. In pace factus eſt locus
eius. Eſa.59. Iniquitates veſtrę diuiſerunt inter vos &
deum veſtrum. Sed melius aliter hoc poteſt intelligi vt
ſit ſenſus: p hoc ꝙ creditis baptiſmum eſſe meliorem
qui a meliori baptiſta datur, ſequitur ꝙ Chriſtus qui — *Quod baptiſ*
principaliter interius baptizat ſit diuiſus.i. differens — *mus non ſit*
in ſua virtute & effectu ſecũdum differentiam mini/ — *melior a me*
ſtrorũ quod patet eſſe falſum. per id quod dicit̃ Ephe. — *liori baptiſta*
4. Vnus dominus,vna fides vnũ baptiſma. Sed adhuc
melius hoc intelligitur ꝙ Apoſtolus dicit, ex hoc ꝙ ea
quę ſunt propria Chriſti & aliis attributis quodã mo/
do Chriſtum diuiditis plures Chriſtos facientes cõtra
id quod dicitur Mat.23. Magiſter veſter vnus eſt Chri/
ſtus. Eſa.45. Cõuertimini ad me & ſalui eritis omnes — *Chriſtus in*
fines terrę:quia ego dñs & non eſt alius. Eſt autẽ ſciẽ — *baptiſmo ha*
dum ꝙ Chriſtus in ſacramento baptiſmi duplicẽ ha/ — *bet duplicẽ*
bet virtutem ſibi propriam. Vnam quidem diuinam, — *virtutẽ: diui*
qua ſimul cum patre & ſpiritu ſancto interius mũdat — *nam.ſ.& hu*
a peccato.& hoc nulli creaturę potuit communicari. — *manam.*

Alia

Chriſt⁹ vt hõ inſtituit ſacramentũ contulit effectũ ſacramenti ſine ipſo paſſio ſua in oib⁹ ſacramẽtis opatur noſe Chriſti inuocato, ſacramẽta conferuntur.

Alia autem eſt propria virtus ſecũdum humanam naturam: que eſt poteſtas excellentię in ſacramẽtis & cõſiſtunt in quatuor. Quorum vnum eſt ꝙ ipſe ſacramẽta inſtituit. Secundum eſt ꝙ potuit effectum ſacramẽtorum ſine ſacramento conferre. Tertium eſt ꝙ meritum paſſionis ei⁹ opatur in baptiſmo & aliis ſacramentis. Q uartum eſt ꝙ ad inuocationem nominis eius ſacramenta conferuntur. Hanc autem poteſtatem excellentię: & maxime quantum ad hoc vltimum conferre potuit miniſtris baptiſmi: vt. ſ. eoꝝ noibus cõſecraret̃ baptiſmus ſed noluit ne ſciſma ex hoc in eccleſia fieret dũ tot reputarent̃ baptiſmi, quot eſſẽt baptiſtę. Et hoc eſt ꝙ ſecũdũ expoſitionẽ Aug. Io. bapt. de Chr̃o neſciſſe fatet̃. Io. 1. Vtrum. ſ. hanc poteſtatem ſibi retineret.

Deinde cum dicit. NVNQVID Paulus &c.) Oñdit prędictum inconueniens ſequi ex eorum errore. ꝙ diuerſum baptiſma eſſe ęſtimabant, ſecundum differentiam baptiſtarum: hoc enim eſſet ſi a baptiſtis baptiſmus efficaciam haberet, quod quidem ſolius eſt Chriſti. Hoc autem oſtendit dupliciter. Primo quidem ex parte paſſionis Chriſti in cuius virtute baptiſmus operatur. ſecũdum illud Ro. 6. Quicunq̧ baptizati ſumus in Chriſto Ieſu in morte ipſius baptizati ſum⁹. Et ideo dicit. NVNQVID Paulus crucifixus eſt pro vobis.) q. d. Nũqd paſſio Pauli cauſa eſt noſtrę ſalutis: vt ſecũdũ ipſum baptiſmus habeat virtutẽ ſaluãdi. q. d. non. Hoc enim proprium eſt Chriſto vt ſua paſſione & morte noſtram ſalutem operatus fuerit. Io. 11. Expedit vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. 2. Corin. 5. Vnus pro omnibus mortuus eſt.

Dubium

Sed contra videtur eſſe quod Apoſtolus dicit Col. 1. Gaudeo in paſſionibus meis. ꝓ vobis. & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea ꝓ corpore eius quod eſt eccleſia.

Solutio.

Paſſio Chriſti ſalutifera fuit ꝑ modũ meriti vel ꝑ modũ exẽplicalis: oĩm ſctõꝝ ꝑ modũ exemplaritantum.

Sed dicendum ꝙ paſſio Chriſti fuit nobis ſalutifera non ſolum per modum exempli. ſecũdum illud primę Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis: vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius ſed etiam per modum meriti, & per modum efficacię, inquantum eius ſanguine redempti & iuſtificati ſum⁹ ſecũdum illud Heb. vltimo. Vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum: extra portam paſſus eſt: ſed paſſio aliorum nobis eſt ſalutifera ſolum per modum exempli. ſecundum illud. 2. Corin. 1. Siue tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute. Secundo oſtendit idẽ ex virtute nominis Chriſti q in baptiſmo inuocat̃. Vnde ſubdit. AVT IN nomine Pauli baptizati eſtis) . q. d. non Vt enim dicitur Act. 4. Non eſt aliud nomen datum hominibus per quod oporteat nos ſaluos fieri. Vnde & Eſa. 26. dicitur. Nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animę. Sed videt̃ ꝙ in nomine Chriſti homines non baptizentur. Dicit enim Mat. vltimo. Docete omnes gentes baptizãtes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Dicendum eſt autem ꝙ in primitiua eccleſia: quia nomen Chriſti multũ erat odioſum: vt venerabile redderet̃: Apoſtoli in nomine Chriſti baptizabant, ex ſpeciali ordinatione ſpiritus ſancti.

Rõnabiliter in noie Chri baptizabant apoſtoli: in quo noie tota trinitas intelligitur.

Vnde dicitur Act. 8. ꝙ in nomine Chriſti baptizati ſũt viri & mulieres. Et tñ vt Ambro. dicit. In noie Chriſti tota trinitas intelligitur. Chriſtus enim interpretatur vnctus: in quo intelligitur non ſolum ille qui vngitur qui eſt filius dei: ſed etiam ipſa vnctio, quę eſt ſpiritus ſanctus: & ipſe vngens, qui eſt pater. ſecundum illud pſ. Vnxit te deus deus tuus oleo letitię pręconſortibus tuis. Nunc autem quia nomen Chriſti iam eſt magnũ in gentibus ab ortu ſolis vſq; ad occaſum. vt dicit̃ Mal. 1. eccleſia vtitur forma prius inſtituta a Chriſto. baptizans in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Et tamẽ quicunq̧ in hac forma baptizantur. baptizãtur in nomine ei⁹, qui eſt vere filius dei. ſecundũ illud. 1. Ioã. vlt. Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Baptizantur etiam omnes fideles in nomine Chriſti. i. fide & confeſſione nominis Chriſti. ſecundum illud Ioel. 2o. Omnis quicunq̧ inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Vnde baptizati a Chriſto Chriſtiani nominantur: quia vt dicit̃ Gal. 1. Q uotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Sic ergo ſi ſolius Chriſti paſſio: ſi ſolius Chriſti nomen virtutem confert baptiſmo ad ſaluandum: verum eſt proprię eſſe Chriſto vt ex eo baptiſm⁹ habeat ſanctificandi virtutem. Vnde qui hoc aliis attribuit diuidit Chriſtum in plures.

Deinde cum dicit. GRATIAS ago deo meo.) Excludit quandam ſuſpitionẽ. quia ibi dixerat nunquid. n. Paulus crucifixus eſt ꝓ vobis: poſſet aliqs credere ꝙ & ſi nõ authoritate: miniſterio tamẽ plures baptizauerit. Et circa hoc tria facit. Primo gratias agit de hoc ꝙ paucos baptizauit. Secundo qbuſdã paucis nominatis quoſdã alios addit ibi. BAPTIZAVI autẽ.) Tertio aſſignat rationem quare nõ multos baptizauerit ibi. NON ENIM miſit me deus.) Dicit ergo primo. GRATIAS ago deo meo ꝙ neminem veſtrũ baptizaui niſi Criſpum. De quo Act. 18. Criſpus archiſynagogus credidit dño cũ omni domo ſua. ET GAIVM) ad quẽ ſcribit̃. 3. Can. Ioãnis. Et qa gratiarũ actio locũ non habet, niſi in beneficiis pceptis, conſequenter Apoſtolus oſtendit qualiter de hoc gratias agat cum ſubdit. NE QVIS dicat ꝙ in noie meo baptizati eſtis.) Eſt enim optabile ſanctis viris ne ex bonis quę ipſi faciũt, alii ſumant occaſionẽ erroris ſ. ſiue peccati. Et quia Corinthii in eum errorẽ deuenerant, vt ſe a ſuis baptiſtis nominarent dicẽtes. Ego ſum Pauli & Apollo: ac ſi in eorum nominibus eſſent baptizati: ideo gratias agit de hoc ꝙ de ſuo miniſterio talis error conſecutus nõ fuerit. Et ideo ſignãter dicit ſe baptizaſſe illos: qui ab hoc errore immunes erant.

Deinde cum dicit. BAPTIZAVI autem &c) Ponit quoſdam alios a ſe baptizatos: ne in eius verbis aliqd veritatis minus appareret. Vnde dicit BAPTIZAVI & domum) . i. familiam STEPHANAE) . ſ. cuiuſdã matronæ. Et quia circa particularia facta memoria hominum labilis eſt: ſubdit CAETERVM neſcio.) . i. in memoria non habeo. SI QVEM alium baptizauerim in propria perſona.

Deinde cum dicit. NON ENIM miſit &c.) Aſſignat rationem quare paucos baptizauerit dicens. NON ENIM miſit me deus baptizare: ſed euangelizare.) Contra quod videtur eſſe quod dicitur Mat. vlti. Euntes docete omnes gentes baptizãtes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti. Sed dicendum eſt ꝙ Chriſtus Apoſtolos miſit ad vtrunq;: ita tamen ꝙ ipſi per ſe ipſos prędicarent. ſecundum ꝙ ipſi dicunt Act. 6. Non eſt ęquum relinquere nos verbũ dei & miniſtrare menſis. baptizarent autem per inferiores miniſtros. & hoc ideo: quia in baptiſmo nihil operatur induſtria vel virtus baptizantis. vnde indifferens eſt vtrum per maiorem vel minorem miniſtrum detur baptiſmus: ſed in prędicatione euangelii, multum operatur ſapientia & virtus prędicãtis: & ideo prędicationis officium per ſeipſos Apoſtoli tanquam maiores miniſtri exercebant, ſicut & de ipſo Chriſto dicitur Io. 4. ꝙ ipſe non baptizabat ſed diſcipuli eius: qui tamen de ſeipſo dicit Luc. 4. Q uia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnũ dei. quia ideo miſſus ſum. Eſa. 61. Ad annunciandum manſuetis miſit me.

Apoſtoli per ſeipſos ꝑdicabant per inferiores miniſtros ſacramẽtum baptiſmi miniſtrabant

Non erudito ſermone: ne inanis reddatur crux Chriſti. Nam ſermo crucis iis quidem qui pereunt: ſtultitia eſt: at nobis qui ſalutem conſequimur: potentia dei eſt. Scriptum eſt enim † Perdam ſapientiam ſapientium: & intelligentiã intelligentium reiiciam. † Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi diſputator ſæculi huius? Nonne infatuauit deus ſapientiam mundi huius? Nam poſtq̃ in ſapientia dei non cognouit mundus per ſapiẽtiam deum: viſum eſt deo: per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. † Quandoquidem & Iudæi ſignum poſtulant: & Græci ſapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis quidem offendiculum. Græcis vero ſtultitiam: ſed iiſdem vocatis Iudæis: pariter & Græcis: Chriſtum dei po

Eſa. 29. Abdie. 1. Eſa. 33.

Mat. 12. & 14. Luc. 11.

tentiam: ac dei ſapientiam. Quoniam ſtultitia dei ſapientior eſt quam homines: & imbecillitas dei robuſtior eſt quam homines.

Non in ſapientia verbi: vt nō euacuetur crux Chriſti. Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt: his autem qui ſalui fiunt. i. nobis, dei virtus eſt. Scriptum eſt. n. Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in dei ſapientia, non cognouit mundus per ſapientiam deum, placuit deo per ſtultitiam prædicationis, ſaluos facere credentes. Quoniam & Iudæi ſigna petunt: & Græci ſapientiam quærunt. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis quidē ſcādalum: gentibus autem ſtultitiam: ipſis autē vocatis Iudæis atq; Græcis, Chriſtum dei virtutē & dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hoībus: & quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus improbauit Corinthiorum cōtentionem: ratione ſumpta ex parte baptiſmi: hic excudit eorū contētionem ratione ſumpta ex parte doctrinę. Quidam. n. eorum gloriabātur de doctrina pſeudo Apoſtolorū: qui ornatis verbis & humanę ſapientię rationibus, veritatem fidei corrumpebant. Et ideo Apoſtolus primo oſtendit hūc modum cōuenientem non eſſe doctrinę fidei. Secundo oſtendit hoc modo docendi ſe vſum apud eos nō fuiſſe. 2. cap. ibi. ET EGO cum veniſſem ad &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit quod intendit. Secundo manifeſtat ꝓpoſitum ibi. VT NON euacuet.) Dicit ergo primo. dixi ꝙ miſit Chriſtus euangelizare. NON) tamen ita ꝙ ego IN SAPIENTIA verbi) euangelizem. i. in ſapientia mundana. quę verboſos facit in q̃tum per eam multis vanis rationibus hoīes vtuntur. Eccle. 6. Verba ſunt plurima multū in diſputādo: habētia vanitatem Prouer. 14. Vbi verba ſunt plurima: ibi frequenter egeſtas. Vel ſapientiā verbi nominat Rhetoricam quę docet ornate loqui: ex quo alliciūtur interdum hoīes ad aſſentiendū erroribus & falſitatibus. Vnde Ro. 16. Per dulces ſermones ſeducunt corda innocentū. Et de meretrice dicitur. Prouer. 2. In figura hęretice doctrinæ. Vt eruaris a muliere aliena & extranea, quę mollit ſermones ſuos. Sed econtra dicit̃ Eſa. 33. Populū imprudentē nō videbis. ſ. in catholica eccleſia: & populū alti ſermonis: ita vt nō poſſis intelligere diſertitudinē linguę eius, in quo nulla eſt ſapientia: ſed qa in Gręco ponitur logos: quod rationem & ſermonē ſignificat: poſſet cōuenientius intelligi ſapientia verbi. i. humanę rationis: quia illa quę ſunt fidei humanā rationem excedunt. ſecundum illud Eccle. 3. Plurima ſupra ſenſum hoīs oſtenſa ſunt tibi. Sed cōtra hoc videt̃ eſſe ꝙ multi doctores eccleſię in doctrina fidei ſapientia & rationibus humanis & ornatu verboꝝ ſunt vſi. Dicit. n. Hierony. in epiſtola ad magnum oratorē vrbis Romę: ꝙ omnes doctores fidei dei, in ornatu philoſophię doctrinis atq; ſcientiis, ſuos refarſerunt libros, vt neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſæculi an ſcientiam ſcripturarum. Et Aug. dicit. in. 4. de doctrina Chriſti. Sunt viri eccleſiaſtici qui diuina eloquia non ſolum ſapienter: ſed etiam ſuauiter tractauerūt. Dicendum eſt ergo ꝙ aliud eſt docere in ſapientia verbi quocunq; modo intelligat̃: & aliud vti ſapientia verbi in docendo. Ille in ſapientia verbi docet, qui ſapientiam verbi accipit pro principali radice ſuę doctrinæ: ita. ſ. ꝙ ea ſolum approbet quę verbi ſapientiam contінent: reprobet autem ea quę ſapientiam verbi non habent. Et hoc fidei eſt corruptiuum: vtitur autem ſapiētia verbi qui ſuppoſitis vere fidei fundamentis, ſi qua vera in doctrinis Philoſophoꝝ inueniat in obſequium fidei aſſumit. Vnde Augu. dicit in. 2. de doctrina Chriſtiana ꝙ ſi qua Philoſophi dixerunt fidei noſtrę accommoda, non ſolum formidāda non ſunt: ſed ab eis tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrum vendicanda. Et in. 4. de doctrina Chriſtiana dicit. Cum poſita ſit in medio facultas eloquii, quę ad perſuadēdum ſeu praua ſeu recta valent pluribus: cur nō bonorum ſtudio cōparetur, vt militet veritati: ſi eā mali in vſum iniquitatis & erroris vſurpant?

> Docere in ſapientia verbi Vti ſapientia verbi in docendo.

Deinde cū dicit. VT NON EVACVETVR CRVX CHRISTI.) Probat quod dixerat: & primo quidem ex parte materię. ſecundo ex parte ipſorum docentiū. ibi. VIDETE enim vocationem veſtram &c.) Circa primum tria facit: quia primo oſtendit modum docēdi qui eſt in ſapientia verbi nō eſſe congruū fidei Chriſtianę. Secundo probat quod ſuppoſuerat ibi. VERBVM enim crucis.) Tertio probationem manifeſtat. ibi. QVONIAM Iudęi ſigna petunt.) Circa primū conſiderandum eſt ꝙ etiam in philoſophicis doctrinis non eſt idem modus conueniens cuilibet doctrinę. Vnde ſermones ſecundum materiam ſunt expetendi. vt dicitur in primo ethicorum. Tūc autem maxime modus aliquis docendi eſt materię incongruus quando ꝑ talem modum deſtruit̃ id quod eſt principale in materia illa: puta ſi quis in rebus intellectualibꝰ velit metaphoricis demonſtrationibus vti, quæ non tranſcendunt res imaginatas ad quas non oportet intelligentem addici: vt Boetius oſtendit in libro de trini. Principale autem in doctrina fidei Chriſtianæ eſt ſalus per crucem Chriſti facta. Vnde in cap. 2. dicit. Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtū & hunc crucifixum. Qui autem principaliter innititur in docendo ſapientię verbi, quantum in ſe eſt euacuat crucem Chriſti. Ergo docere in ſapientia verbi non eſt modus conueniens fidei Chriſtianę. hoc eſt ergo quod dicit. VT NON euacuetur crux Chriſti) . i. ne ſi in ſapiētia verbi prędicare voluero tollat̃ fides de virtute crucis Chriſti Gal. 5. Ergo euacuatum eſt ſcādalum crucis. ps. Qui dicūt, exinanite vſq; ad fundamentū in ea.

Deinde cū dicit. VERBVM crucis &c.) Probat ꝙ ꝑ doctrinā quę eſt in ſapiētia verbi crux Chriſti euacuet̃. Et circa hoc duo facit. Primo inducit probationē. Secundo aſſignat cām dictorū ibi. SCRIPTVM eſt. n. &c.) Dicit ergo primo. Ideo dixi ꝙ ſi per ſapiētiam verbi doctrina fidei proponeretur euacuaretur crux Chriſti. VERBVM enim crucis) . i. annunciatio crucis Chriſti. STVLTITIA eſt) . i. ſtultum aliquid videtur. PEREVNTIBVS quidem) . i. infidelibus, qui ſe ſecundum mundū exiſtimant ſapientes: eo quod prędicatio crucis Chriſti aliquid continet quod ſecūdum humanā ſapientiam impoſſibile videtur. puta ꝙ deus moriatur: ꝙ omnipotens violentorum manibus ſubiiciatur. Continet etiam quędam quæ prudentię huius mundi contraria videntur: puta ꝙ aliquis non refugiat confuſiones cum poſſit: & aliqua huiuſmodi. Et ideo paulo huiuſmodi annuntianti, dixit Feſtus, vt legitur Act. 26. Inſanis Paule: multę litterę ad inſaniam te adducunt. Et ipſe Paulus dicit infra. 4. Nos ſtulti ꝓpter Chriſtum: & ne credatur re vera verbum crucis ſtultitiam continere: ſubdit. HIS AVTEM qui ſalui fiunt) . i. nobis ſcilicet Chriſti fidelibus, qui ab eo ſaluantur: ſecundum illud Mat. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum. VIRTVS dei eſt: quia ipſi in cruce Chriſti mortem dei cognoſcunt qua diabolum vincit & mundum. Apocalip. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Item virtutem quam in ſeipſis experiuntur, dum ſimul cum Chriſto vitiis & concupiſcentiis moriuntur. ſecūdum illud Gal. 5. Qui Chriſti ſunt carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Vnde in ps. dicitur. Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion. Luc. 6. Virtus de illo exibat & ſanabat omnes.

Deinde cum dicit. SCRIPTVM eſt. n.) Oſtēdit prędictorum cauſam. & ponit primo quare verbum crucis ſit

cis ſit hominibus ſtulticia. Secundo oſtendit quare iſta
ſtulticia ſit virtus de his q ſaluant̃ ibi. NAM QVIA
in dei ſapientia &c.) Circa primum duo facit. Primo
inducit authoritatem p̃nunciantem qd̃ querit̃. Secun
do oñdit hoc eſſe impletũ ibi. VBI SAPIENS.) Cir/
ca primum cõſiderandũ q̃ id quod eſt in ſe bonũ non
poteſt alicui ſtultum videri niſi ꝓpter defectum ſapiẽ
tię. Hęc eſt ergo cauſa quare verbum crucis quod eſt ſa
luriferum credentibus: quibuſdã videt̃ ſtulticia: quia
ſunt ipſi ſapiẽtia priuati. & hoc eſt quod dicit. SCRI/
PTVM eſt enim.) PERDAM ſapientiam ſapientum
& prudentiã prudentium reprobabo.) Põt autem hoc
ſumi ex duobus locis. Nam in Abdia dicit̃. Perdam ſa/
pientiam de Idumea: & prudentiam de monte Eſau.
Expreſſius autem habetur Eſa. 29. Peribit ſapientia a
ſapientibus: & intellectus prudentiũ eius abſcõdetur.
Differunt autẽ ſapientia & prudentia. Nam ſapientia
eſt cognitio diuinarum rerum. Vnde pertinet ad contem
plationẽ. Iob. 28. Timor dei ipſa eſt ſapiẽtia. Prudẽtia
vero ꝓprie eſt cognitio rerum humanarum. Vnde dicit̃
Prouer. 10. Sapientia eſt viro prudẽtia: quia .ſ. ſcientia hu
manarum rerum dicit̃. Vnde & Philoſophus. 6. Ethicorum
dicit. q̃ prudentia eſt recta ratio agibiliũ. & ſic pruden
tia ad rationẽ ptinet. Eſt autẽ conſiderandũ q̃ homines
q̃tuncunq̃ mali nũ totaliter donis dei priuant̃: nec in
eis dona dei reprobant̃: ſed in eis reprobat̃ & perditur
quod ex eorum malitia ꝓcedit. Et ideo non dicit ſimplici
ter pdam ſapientiam. quia oĩs ſapientia a domino deo
eſt. vt dicitur Eſa. 29. Sed perdã ſapientiam ſapientum
.i. quã ſapiẽtes huius mũdi adinuenerũt ſibi, cõtra ve/
ram ſapientiam dei: quia vt dicit̃ Iaco. 3. Nõ eſt iſta ſapiẽ
tia deſurſum deſcendẽs: ſed terrena animalis diabolica.
Similiter non dicit reprobabo prudentiã. Nam veram
prudentiã ſapiẽtia dei docet: ſed dicit. Prudentiã pru/
dentum. i. quam illi qui ſe prudẽtes eſtimant in rebus
mundanis prudentiã reputant: vt .ſ. bonis huius mun
di inhęreant. Vel quia vt dr̃ Ro. 8. Prudẽtia carnis mors
eſt. Et ſic ꝓpter defectũ ſapiẽtię reputant impoſſibile
deum hominem fieri: mortem pati ſecundum huma/
nam naturam: ꝓpter defectum autem prudẽtię repu
tant incõueniens fuiſſe q̃ homo ſuſtineret crucem, cõ
fuſione contempta: vt dr̃ Heb. 12.

Deinde cum dicit. VBI SAPIENS &c.) Oſtẽdit eſ/
ſe impletũ quod de reprobatione humanę ſapientię &
prudẽtię fuerat ꝓbatũ. Et p̄io ponit mediũ ſub inter/
rogatione. Secundo cõcluſionem infert. ibi. NONNE
ſtultam &c.) Dicit ergo p̄io. VBI SAPIENS) .q.d.
non inuenitur in cõgregatione fideliũ q ſaluat̃ p ſapiẽ
tem, intelligit illũ qui ſecretas naturę cauſas ſcrutatur
Eſa. 19. Quomodo dicetis Pharaoni filius ſapientum
ego. Et hoc refertur ad gẽtiles q huius mũdi ſapientiæ
ſtudebãt. VBI SCRIBA) .i. peritus in lege: & hoc re
fertur ad Iudęos: quaſi diceret nõ eſt in cœtu fidelium
Io. 7. Nunqd ex principibus aliquis credidit in eũ. VBI
CONQVISITOR huius ſęculi.) qui .ſ. p prudẽtiam
exquirit quę ſint cõuenientia vitę humanę in rebus hu/
ius ſęculi. q.d. nõ inuenit̃ inter fideles & hoc refert̃ ad
vtroſq̃ .ſ. Iudęos & gẽtiles. Baruc. 3. Filii Agar qui exqui/
ſierunt prudentiã quę de terra eſt. Videtur autẽ Apo/
ſtolus hãc interrogationẽ ſumere ab eo qd̃ dicit̃ Eſa. 33
Vbi eſt litteratus, pro quo ſapientẽ. Vbi eſt verba legis
ponderans, ꝓ quo ponit ſcribã. Vbi eſt doctor paruulo
rum: ꝓ quo ponit inquiſitorem huius ſęculi: quia par
uuli maxime ſolent inſtrui de his quę pertinent ad di/
ſciplinam moralis vitę.

Deinde cum dicit. NONNE ſtultam fecit &c.) In/
fert cõcluſionem ſub interrogatione. q.d. cũ illi qui ſa
piẽtes mundi reputant̃ a via ſalutis defecerint. Nõne
deus ſapiẽtiam huius mũdi fecit ſtultam. i. demõſtra/
uit eſſe ſtultã: dum illi qui in hac ſapientia pollebãt tã
ſtulti inuenti ſunt: vt viam ſalutis nõ acciperẽt ? Hier.
10. & 51. Stultus factus eſt oĩs homo a ſciẽtia ſua. Eſa.
47. Sapientia tua & ſcientia tua hęc decepit te. Põt au
tem & aliter intelligi quod dictũ eſt: ac ſi diceret. PER
DAM SAPIENTIAM ſapientum & prudentiã prudẽ
tum reprobabo) .i. eligam eam in primis meis p̃dica
toribus. ſecundum illud Prouer. 30. Viſio quã locutus
eſt vir cum quo eſt deus. & infra. Stultiſſimus ſum vi/
rorũ: & ſapientia hominum nõ eſt mecũ. VBI SAPIENS)
q.d. inter pręd icatores fidei nõ inuenit̃. Mat. 11. Abſcõ
diſti hęc a ſapientibus & prudẽtibus & reuelaſti ea par
uulis. Nonne deus ſtultam fecit. i. demõſtrauit ſapien/
tiam huius mundi faciendo quod ipſis impoſſibile re
putabatur. ſ. dictum eſſe hominem mortuum reſur/
gere: & alia huiuſmodi.

Deinde cũ dicit. NAM QVIA in dei ſapiẽtia &c.)
Aſſignat rationem quare per pręd icationis ſtulticiam
ſaluentur fideles: & hoc eſt q̃ dum dictum eſt q̃ verbũ
crucis pereuntibus quidem ſtulticia eſt: virtus vero ſal
uationis credentibus. NAM PLACVIT deo per ſtul/
ticiam pręd icationis) .i. per pręd icationem quam hu/
mana ſapientia ſtultã reputat. SALVOS facere cre/
dentes.) Et hoc ideo, quia MVNDVS) mundani non
cognouerunt deum per ſapientiam ea rebus mũdi ac
ceptam ET HOC in dei ſapientia.) Diuina enim ſa/
pientia faciens mundum ſua iudicia in rebus mundi
inſtruit. ſecundum illud Eccle. 1. Effudit illam ſuper
omnia opera ſua: ita q̃ ipſę creaturę per ſapientiã dei
factę ſe habẽt ad dei ſapiẽtiã: cuius iudicia gerũt: ſicut
verba hominis ad ſapientiã eius quam ſignificant. Et
ſicut diſcipulus peruenit ad cognoſcendũ magiſtri ſa/
pientiam, per verba quę ab ipſo audit: ita homo pote
rat ad cognoſcendũ dei ſapientiã per creaturas ab ip/
ſo factas inſpiciendo puenire. ſecundũ illud Ro. p̄io.
Inuiſibilia dei p ea quę facta ſunt intellecta cõſpiciun
tur. Sed homo ꝓpter ſui cordis vanitatẽ a rectitudine
diuine cognitionis deuiauit. Vnde dr̃ Ioan. 1. In mun
do erat & mũdus per ipſum factus eſt & mũdus eũ nõ
cognouit. Et ideo deus p quędã alia ad ſui cognitionẽ
ſalutiferã fideles adduxit, quę in ipſis rationibus crea
turarum nõ inueniunt̃: ꝓpter quod a mundanis ho/
minibus: qui ſolas humanarum rerum cõſiderant ra/
tiones: reputantur ſtulta. Et huiuſmodi ſunt fidei do/
cumenta. Et eſt ſimile, ſicut ſi aliquis magiſter conſide
rans ſenſum ſuum ab auditoribus non accipi per ver/
ba quę ꝓtulit: ſtudet aliis verbis vti: per quę poſſit ma/
nifeſtare quę habet in corde.

Deinde cum dicit QVONIAM & Iudęi &c.) Mani
feſtat probationem p̃miſſorum. Et primo quantũ ad
id quod dixerat verbũ crucis pereuntibus ſtulticia eſt.
Secundo quantum ad id quod dixerat. HIS QVI
ſalui fiunt, virtus dei eſt. Ipſis autẽ vocatis &c.) Circa
primum duo facit. Primo ponit pereũtium differens
ſtudium & intentionem. Secũdo ex hoc rationem aſſi/
gnat eius quod dixerat. ibi. NOS AVTEM prædica/
mus Chriſtum.) Pereuntium autem. i. infideliũ quidã
erant Iudęi, quidam gentiles. Dicit ergo dictum eſt q̃
verbũ crucis pereuntibus eſt ſtulticia: & hoc ideo: quo/
niam IVDAEI ſigna petunt.) Erant enim Iudęi con
ſueti diuinitus inſtrui. ſecundum illud Deut. 32. Erudi
uit eum & docuit. Quę quidem doctrina cum eſſet a
deo per multa mirabilia manifeſta. ſecũdum illud p̃ſ.
Fecit mirabilia in terra Ægypti. Et ideo ab afferentib⁹
quamcunq̃ doctrinam ſigna quęrebant. ſecundum il/
lud Mat. 12. Magiſter, volumus a te aliquod ſignum vi/
dere. Et in p̃ſo. dicitur. Signa noſtra non vidimus. SED
GRAECI ſapientiam quęrunt.) vtpote in ſtudio ſa/
pientię exercitati. ſapientiam dico quę per rationes re/
rum mundanarum accipitur. de qua dicitur Hiere. 9.
Non glorietur ſapiens in ſapientia. Per Gręcos autem — *Per Gręcos oĩs Gentiles intelliguntur*
omnes gentiles dat intelligere: qui a Gręcis mundanã
ſapientiam acceperunt. Quęrebant igitur ſapientiam
volẽtes omnem doctrinam eis propoſitam ſecũdum
regulã humanę ſapientię iudicare.

Deinde concludit quare verbum crucis ſit eis ſtulti/
tia dicens. NOS AVTEM pręd icamus Chriſtum cru/
cifixum.) ſecundum illud infra ca. 11. Mortem domi/
ni annunciabitis donec veniat. IVDAEIS ſcandalũ)
quia .ſ. deſiderabant virtutem miracula facientem: &
videbant infirmitatem crucem patientem. nam vt di/
citur. 2. Corin. vlti. Crucifixus ex infirmitate. GENTI
BVS autem ſtulticiam.) quia contra rationem huma
nę ſapiẽtię videt̃ q̃ deus moriat̃: & q̃ homo iuſtus & ſa
piens ſe voluntarie turpiſſimę morti exponat.

Deinde cum dicit. IPSIS aũt vocatis.) Manifeſtat
qd̃ dixerat. His autẽ qui ſalui fiunt virtus dei eſt: & p̄io

Sapientia & prudentia differunt.

manifeſtat hoc. Secundo rationẽ aſſignat. ibi. QVIA QVOD STVLTVM &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt ꝙ prędicamus Chriſtũ crucifixũ Iudæis ſcandalum & gentibus ſtultitiam: ſed pdicamus Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiã IPSIS vocatis Iudęis & Gręcis). i. his q ex Iudęis & gentilibus ad fidẽ Chriſti vocati ſunt: qui in cruce Chriſti recognoſcunt dei virtutẽ: per quã & dęmones ſuperant̃ & peccata remittunt̃: & hoies ſaluantur. ps. Exaltare dñe in virtute tua. Et hoc dicit cõtra ſcandalũ Iudęorum: qui de infirmitate Chriſti ſcãdalizabantur: & recognoſcunt in cruce dei ſapiẽtiam: inq̃tum per crucẽ cõuenientiſſimo modo humanum genus liberat. Sap. 9. Per ſapientiã ſanati ſunt, quicũq; placuerunt tibi a principio. Dicit̃ autẽ dei virtus & dei ſapientia per quandã appropriationẽ: virtus quidem inquantũ per eũ pater omnia operatur. Io. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Sapiẽtia vero inquantũ ipſum verbũ quod eſt filius, nihil eſt aliud q̃ ſapientia genita vel cõcepta. Eccle. 24. Ego ex ore altiſſimi prodii primogenita ante oẽm creaturã. Nõ autem ſic eſt intelligendum quod deus pater ſit fortis & ſapiẽs virtute: aut ſapientia genita: quia vt Augu. probat. 6. de trinitate: ſequeretur ꝙ pater haberet eſſe a filio: quia hoc eſt deo eſſe, quod fortem & ſapientem eſſe.

Deinde cum dicit. QVIA quod ſtultum eſt dei.) Aſſignat rationẽ eius quod dixerat dicens: quomodo id quod eſt infirmũ & ſtultũ poſſit eſſe virtus vel ſapiẽtia dei: quia quod STVLTVM eſt dei ſapiẽtius eſt hominibus). q. d. Iam aliquod diuinum videtur eſſe ſtultum: nõ quia deficiat a ſapientia: ſed quia ſupexcedit ſapientiam humanã. Hoies. n. quidã cõſueuerunt ſtultum reputare quod eorũ ſenſum excedit. Eccle. 3. Plurima ſuper ſenſum hois oſtẽſa ſunt tibi. ET QVOD infirmum eſt dei: fortius eſt hoibus.) qa. ſ. nõ dr̃ aliqd infirmũ in deo p defectũ virtutis: ſed per exceſſum humanę virtutis: ſicut etiã dicit̃ inuiſibilis inq̃tum excedit ſenſum humanũ. Sap. 12. Virtutem oſtẽdis tu qui nõ crederis eſſe in virtute conſumatus: q̃uis hoc poſſit referri ad incarnationis myſteriũ: qa id quod reputatur ſtultũ & infirmũ in deo ex parte naturę aſſumptæ tranſcendit oẽm ſapientiam & virutem. Exo. 15. Quis ſimilis tui in fortibus domine.

Videtis enim vocationem veſtrã fratres: qd̓ non multi ſapientes ſecundũ carnem: non multi potentes: non multi claro genere nati: verum quæ ſtulta erant ſecundũ mundũ; delegit deus vt pudefaceret ſapientes; & quæ erant imbecillia in mundo delegit deus: vt pudefaceret ea quæ ſunt robuſta: & quæ ignobilia erant in mundo contẽptaq; delegit deus: & ea quæ non erant: vt ea quæ ſunt obliteraret: vt ne gloriaretur vlla caro coram ipſo. Ex eodẽ autem vos eſtis in Chriſto Ieſu: qui factus fuit nobis ſapientia a deo: iuſtitiaq;: & ſanctificatio: & redẽptio. Vt queẽadmodũ ſcriptũ eſt † Qui gloriatur in dño glorietur.

Hiere. 9. a. Cor. I. 10.

Videte enim vocationẽ veſtram fratres: quia non multi ſapientes ſecundũ carnem: nõ multi potentes: nõ multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit deus: vt cõfundat ſapientes. Et infirma mundi, vt confundat fortia. Et ignobilia mundi, & contemptibilia elegit deus, & ea quæ non ſunt: vt & ea quæ ſunt deſtrueret: vt nõ glorietur omnis caro, in cõſpectu eius. Ex ipſo autẽ vos eſtis in Chriſto Ieſu: qui factus eſt nobis ſapientia a deo: & iuſtitia: & ſanctificatio: & redẽptio: vt queẽadmodum ſcriptum eſt. Qui gloriatur in domino glorietur. Lec. IIII.

SVPRA oſtendit Apoſtolus ꝙ modus docendi q eſt in ſapientia verbi nõ conuenit doctrinę Chriſtianæ ratione materię quę eſt ipſa crux Chriſti: hic oſtẽdit ꝙ prędictus docendi modus nõ cõuenit doctrinæ Chriſtianę rõne doctorum. ſecundum illud Prouer. 26. In deriſum eſt in ore ſtulti parabola. Et Eccl. 21. Ex ore fatui reprobabitur parabola. Quia igitur primi doctores fidei nõ fuerunt ſapiẽtes ſapientia carnali, nõ erat eis cõueniens vt in ſapiẽtia verbi docerẽt. Circa hoc ergo duo facit. Primo oñdit quomodo primi doctores fidei in rebus humanis defectũ patiebant̃. Scdo oſtẽdit quõ talis defectus eſt in eis p Chriſtũ ſuppletus. ibi. EX IPSO autem vos eſtis.) Circa primũ tria facit. Primo excludit a fidei primis doctoribus excellentiã ſęcularẽ Secũdo aſtruit eorũ abiectionẽ q̃tũ ad ſęculũ ibi. SED QVAE ſtulta ſunt mũdi.) Tertio rõnẽ aſſignat ibi. VT NON glorietur.) Dicit ergo primo. dictũ eſt ꝙ ſtultum dei ſapiẽtius eſt hominibus: & hoc conſiderare poteſtis in ipſa veſtra cõuerſione. VIDETE ENIM) .i. cõſiderate VOCATIONEM veſtrã.) quomodo. ſ. vocati eſtis. non. n. p vosipſos acceſſiſtis: ſed ab eo vocati. Ro. 8. Quos pdeſtinauit hos & vocauit. 1. Pe. 2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumẽ ſuũ. Inducit autẽ eos vt cõſiderent modũ ſuę vocationis. q̃tum ad eos, p quos vocati ſunt. ſicut Eſa. 51. dicit̃. Attẽdite ad Abraham pr̃em veſtrũ & ad Sarram quę genuit vos: a qbus vocationis miniſtris primo excludit ſapientiã cũ dicit QVIA nõ multi eorũ) per quos vocati eſtis SAPIENTES ſecundũ carnẽ). i. in carnali ſapientia & terrena Ia. 3. Nõ eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendẽs: ſed terrena, aialis. diabolica. Baruch. 3. Filii Agar exq̃ſierunt ſapientiã quę de terra eſt. Dicit NON.) quia aliq pauci erant etiã in ſapientia mundana inſtructi: ſicut ipſe & Barnabas: velut Moyſes in veteri teſtamẽto, de quo dicit̃ Act. 7. ꝙ eruditus erat Moyſes in omni ſapientia Ægyptiorũ. Scdo excludit ſęcularẽ potentiã cum dicit. NON MVLTI potẽtes). ſ. ſecundũ ſæculum. Vnde & Io. 7. dicit̃. Nunquid aliquis ex principibus credidit in eum. Et Baruch. 3. dr̃. Vbi ſunt principes gentium? exterminati ſunt & ad inferos deſcenderunt. Tertio excludit excellentiã generis cũ dicit. NON MVLTI nobiles.) & aliq inter eos nobiles fuerũt: ſicut ipſe Paulus q in ciuitate Romana ſe natũ dicit. Act. 22. & Ro. vlti. de quibuſdam dicit. Qui ſunt nobiles in Apoſtolis.

Deinde cũ dicit SED QVAE ſtulta ſunt &c.) Ponit econuerſo eorũ abiectionem q̃tum ad mundum. Et primo defectum contrarium ſapientiæ cum dicit. QVAE STVLTA ſunt mundi) .i. eos qui ſecundum mũdum ſtulti videbant̃, elegit deus ad pdicationis officium. ſ. piſcatores illiteratos. ſecundũ illud Act. 4. Cõperto ꝙ hoies eſſent ſine lr̃is & idiotę admirabantur. Eſa. 33. Vbi eſt litteratus: vbi verba legis ponderans. ET HOC VT confuodat ſapientes) .i. eos qui de ſapientia mundi confidũt: dum ipſi non cognouerunt, quę ſunt ſimplicibus reuelata. Mat. 11. Abſcondiſti hęc a ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis. Eſa. 19. Vbi ſunt nunc ſapientes tui? annuncient tibi. Secundo ponit defectum contrarium potẽtiæ dicens. ET INFIRMA mundi) ideſt homines impotentes ſecundũ mundum: puta ruſticos & plebeios: elegit deus ad pdicationis officium. In cuius figura dr̃. 3. Reg. 20. Ego tradã eos in manu tua per pediſſequos principũ puinciarũ. Et Prouer. 9. dr̃. ꝙ ſapiẽtia miſit ancillas vt vocarent ad arcem. In vtriſq; autem primorũ pdicatorum, infirmitas deſignat̃. Et hoc ideo VT CONFVNDAT fortia) ideſt potentes huius mundi. Eſa. 2. Incuruabitur omnis ſublimitas hoium & humiliabitur altitudo virorum. Tertio ponit defectum cõtrarium nobilitati in quo poſſunt tria cõſiderari. Primo qdem claritas generis: quam ipſum nomen nobilitatis deſignat. Et cõtra hoc dicit. ET IGNOBILIA MVNDI) .i. qui ſecũdũ mundũ ſunt ignobiles. Infra. 4. Vos nobiles nos aũt ignobiles. Scdo circa nobilitatẽ conſiderantur honor & reuerentia quę talibus exhibent̃. & cõtra hoc dicit. ET CONTEMPTIBILIA) .i. hoies cõtemptibiles in hoc mundo elegit deus ad prędicationis officium. ſecundum illud pſ. Facti ſumus opprobriũ vicinis noſtris. & his qui in circuitu noſtro ſunt.

Tertio

Tertio in nobilitate conſideratur magna opinio quã homines de eis habent. Et contra hoc dicit. ET EA QVAE non ſunt) .i. quę non videntur eſſe in ſęculo: elegit deus ad pdicationis officium. Iob. 30. Quorum virtus manuũ erat mihi pro nihilo & vita ipſa putabãt indigni. Et hoc iõ VT DESTRVERET ea q̃ ſũt) .i. eos q in hoc mũdo aliqd eſſe videnť. Eſa. 23. Dñs exercituũ cogitauit hoc vt detraheret ſuperbiam oĩs glorię & ad ignominiam deduceret vniuerſos inclitos terrę.

Deinde aſſignat cauſam dictorum dicens. Ideo non elegit in ſęculo excellẽtes ſed abiectos. VT NON glorietur oĩs caro &c.) .i. vt nullus pro quacunq; carnis excellẽtia gloriet́ per cõparationẽ ad dñm. Hie. 9. Nõ gloriet́ ſapiẽs in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua: & nõ gloriet́ diues in diuitiis ſuis. Ex hoc enim ꝙ deus mundũ ſuę fidei ſubiecit, non per ſublimes in mundo ſiue in ſęculo, ſed per abiectos: nõ poteſt gloriari homo ꝙ per aliquã carnalem excellentiam ſaluatus ſit mũdus. Videret́ autem nõ eſſe a deo excellentia mundana: ſi deus ea nõ vteretur ad ſuũ obſequium. Et ideo in principio quidẽ paucos: poſtremo vero plures ſęculariter excellentes deus elegit ad prędicationis officium. Vnde in glo. dicitur ꝙ niſi fideliter pręcederet piſcator, non humiliter ſequeretur orator. Et etiam ad gloriam dei pertinet dum per abiectos, ſublimes in ſęculo ad ſe trahit.

Deinde cum dicit. EX IPSO autem vos eſtis) ne prędicatores fidei tanq̃ non excellentes: ſed abiecti in ſęculo contẽnerent́. Oſtendit quomodo deus prędictũ defectum in eis ſupplet. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit cui ſit attribuenda ſalus mundi quę prędicatorum miniſterio facta eſt dicens. Dictum eſt ꝙ vocati eſtis, non per excellentes ſed per abiectos in ſęculo. Ex quo patet ꝙ veſtra conuerſio nõ eſt homini attribuenda ſed deo. De hoc eſt quod dicit. EX IPSO AVTEM) .i. ex virtute dei. VOCATI eſtis in Chriſto Ieſu) .i. ei iuncti & incorporati per gratiam. Ephe. 2. Ipſius. n. factura ſumus creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis.

Deinde oſtendit quomodo deus pdictos defectus in prędicatoribus ſuis ſupplet per Chriſtũ: & primo q̃tũ ad defectum ſapientię cum dicit. QVI) .ſ. Chriſtus FACTVS EST NOBIS) prędicantibus fidem, & per nos oĩbus fidelibus SAPIENTIA) quia ei inhęrendo qui eſt dei ſapientia: & pticipando ipſum per gratiam ſapiẽtes facti ſumus: & hoc a deo qui nobis Chriſtũ dedit & nos ad ipſum traxit. ſcdm illud. Io. 6. Nemo põt venire ad me niſi pater q me miſit traxerit eũ. Deut. 4. Hęc eſt veſtra ſapientia & intellectus coram populis. Secũdo q̃tũ ad defectũ potẽtię dicit. ET IVSTITIA) quę ppter ſui fortitudinẽ thoraci comparať. Sap. 5. Induet pro thorace iuſtitiã. Dicit́ autem Chriſtus nobis factus iuſtitia inquantum per eius fidem iuſtificamur ſecundum illud Ro. 3. Iuſtitia autem dei per fidẽ Chriſti Ieſu. Tertio quãtum ad defectum nobilitatis ſubdit. ET SANCTIFICATIO & redemptio.) Sanctificamur. n. per Chriſtum inquantũ per eum deo coniũgimur, in quo cõſiſtit vera nobilitas. ſcdm illď. 1. Reg. 2. Quicunq; honorificauerit me glorificabo eum: qui autem cõtemnunt. me erunt ignobiles. Vnde dicitur Heb. vlti. Ieſus vt ſanctificaret p ſuum ſanguinẽ populum, extra portam paſſus eſt. Factus eſt autẽ nobis redemptio, inquantũ per ipſum redempti ſumus de ſeruitute peccati in quo vera ignobilitas cõſiſtit. Vnde in pſal. dicitur. Redemiſti me deus veritatis. Tertio aſſignat dictorum cauſam cum dicit. VT QVEMADMODVM ſcriptum eſt.) Hie. 9. QVI autem gloriatur in domino glorietur.) vbi noſtra littera habet. In hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me. Dicit. n. ſalus hominis non prouenit ex aliqua excellentia humana: ſed ex ſola virtute diuina non debetur homini gloria ſed deo. ſecundum illud pſ. Non nobis domine non nobis: ſed nomini tuo da gloriam Eccle. vltimo. Danti mihi ſapientiam dabo gloriam. Cap. II.

ET ego cũ venirem ad vos fratres: non veniebam cum eminentia ſermonis; aut ſapiẽtiæ: annũciãs vobis teſtimoniũ dei. Nõ enim me iudicaui quicq̃ ſcire inter vos: niſi Ieſum Chriſtum: & hunc crucifixũ. Et ego per infirmitatem: & cum timore: ac in tremore multo apud vos verſatus ſum: & ſermo meus: & prædicatio mea: non erat in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis: ſed in oſtẽſione ſpiritus ac potentiæ: vt fides veſtra nõ ſit in ſapientia hominum: ſed in potentia dei. Porro ſapientiam loquimur inter perfectos: ſapientiam autem non ſæculi huius: neque principum huius ſæculi: qui abolentur: ſed loquimur ſapientiam dei in myſterio: quæ eſt recondita: quam præfinierat deus ante ſæcula: in gloriam noſtram.

ET ego cum veniſſem ad vos fratres, veni nõ in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ: annuncians vobis teſtimonium Chriſti. Nõ enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum: & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo, fui apud vos: & ſermo meus, & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis: ſed in oſtẽſione ſpiritus & virtutis: vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum: ſed in virtute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero nõ huius ſæculi: neq; principum huius ſæculi: qui deſtruuntur: ſed loquimur dei ſapientiam in myſterio: quæ abſcondita eſt: quam prædeſtinauit deus ante ſæcula, in gloriam noſtram.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit quis ſit conueniens modus doctrinę Chriſtianę: hic oſtendit ſe illum modum obſeruaſſe: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit ſe non fuiſſe vſum apud eos aliqua excellentia ſęculari. Secũdo oſtendit apud quos excellẽtia ſpirituali vtatur. ibi. SAPIENTIAM autem loquimur inter perfectos &c.) Tertio rationem aſſignat. ibi. QVAE etiam loquimur &c. Circa primũ tria facit. Primo dicit ꝙ non oſtendit apud eos excellẽtiam ſęcularis ſapientię. Secundo ꝙ non prętendit excellentiam potentię ſęcularis. ibi. ET EGO in infirmitate.) Tertio nõ pͤtendit excellentiã eloquẽtię. ibi. ET SERMO MEVS.) Circa primũ duo facit. Primo pponit ꝙ intendit. Scdo rationẽ aſſignat ibi. NON ENIM iudicaui.) Dicit ergo primo: quia dictum eſt ꝙ Chriſtus miſit me euangelizare non in ſapientia verbi, & ꝙ nõ ſunt multi ſapientes. ET EGO fratres) quamuis ſapientiam ſęcularem habeam. ſecundum illud. 2. Cori. 11. Et ſi imperitus ſermone: ſed non ſcientia. CVM VENISSEM ad vos) cõuertendos ad Chriſtum: vt habetur Act. 18. Veni enuncians vobis teſtimonium Chriſti. ſecundum illud Act. 4. Virtute magna reddebant apoſtoli teſtimonium reſurrectionis domini noſtri Ieſu Chriſti. Et hoc NON IN ſublimitate ſermonis aut ſapientię:) Attenditur autẽ ſublimitas ſapientię in cõſideratione aliquorũ ſublimiũ & eleuatorũ ſupra rationem & ſenſum hoĩum. Eccle. 24. Ego in altiſſimis habitaui. Sublimitas autem ſermonis põt referri vel ad verba ſignificantia ſapientię cõceptiones. ſecundũ illď Eccle. vlt. Verba ſapientũ quaſi ſtimuli: & quaſi claui in altum defixi. Vel ad modum ratiocinandi per aliquas

Sublimitas ſermonis vel ad modũ rõcinãdi vel ad verba

ſubtiles vias. Nã in Grȩco habeť logos qđ eſt verbum, & rõnē ſignãt. vt Hie. dicit. Hoc aũt dicit Apoſto. qa fidē Chŕi p hmōi ſublimitates ſermonis aut ſapiētiȩ cōfirmare nolebat. 1. Reg. 2. Nolite multiplicare ſublimia.

Deinde huius rõnem aſſignat dicēs. NON ENIM iudicaui me ſcire aliqd niſi Chriſtũ Ieſum.) Nō. n. ad hoc opus erat vt ſapientiā oſtentaret: ſed vt demōſtraret virtutē. ſcd͞m illud ſcdȩ Corin. 4. Non. n. p̄dicamus noſmetipſos: ſed Ieſum Chriſtũ. Et ideo ſolũ vtebatur his quȩ ad demōſtrandā virtutē Chriſti ptinebant: exiſtimans ſe ac ſi nihil ſciret q̃ Ieſum Chriſtum. Hie. 9. In hoc glorieť qui gloriať ſcire & noſſe me. In Chriſto aũt Ieſu: vt dŕ Col. 2. ſunt oēs theſauri ſapientiȩ & ſcientiæ dei abſcōditi. Et q̃tum ad plenitudinē deitatis: & q̃tũ ad plenitudinē ſapientiȩ & gratiȩ: & etiā q̃tum ad profundas incarnationis rõnes: quȩ tñ Apoſtolus eis non annunciauit: ſed ſolũ ea quȩ erāt maniſeſtiora & inferiora in Chriſto Ieſu. Et ideo ſubdit. ET HVNC crucifiſum). q. d. Sic vobis me exhibui ac ſi nihil aliud ſcirem q̃ crucē Chriſti. Vnde Gal. vltimo dicit. Mihi abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. Quia igiť per ſapientiam vbi euacuatur crux Chriſti vt dictum eſt: ideo ipſe Apoſtolus non veneŕat in ſublimitate ſermonis aut ſapientiȩ.

Deinde cum dicit. ET EGO in infirmitate &c.) Oſtendit ꝙ nō prȩtenderit apud eos potentiā: ſed potius contrariũ & foris & intus. Vnde q̃tum ad id qđ foris eſt dicit. ET EGO fui apud vos in infirmitate). i. tribulationes apud vos patiēs. Gal. 4. Scitis quia per infirmitatē carnis euangelizaui vobis iampridē. ps. Multiplicatȩ ſunt infirmitates meȩ. Quantũ vero ad id qđ intus eſt dicit. ET TIMORE) . ſ. de malis iminētib⁹. ET TREMORE) inquantũ. ſ. timor interior redũdat ad corpus. 2. Corin. 7. Foris pugnȩ: intus timores.

Deinde cũ dicit. ET SERMO MEVS.) Oſtendit ꝙ non p̄tenderit apud eos eſcellentiā eloquentiȩ. Et circa hoc tria facit. Primo excludit indebitũ modum p̄dicandi dicens. ET SERMO MEVS.) quo. ſ. priuatim & ſingulariter aliquos inſtruebā. Eph. 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus eſt ad ȩdificationē fidei. ET PRAEDICATIO MEA) qua. ſ. publice docebā. NON FVIT in verbis pſuabilibus humanȩ ſapiētiȩ) . i. per Rhetoricā quȩ verba ornate cōponit ad perſuadendum: vt. ſ. ſupra dixi ꝙ nō fuit intentionis ꝙ ſua prȩdicatio niteretť philoſophicis rationibus: ita nunc dicit nō fuiſſe ſuæ intētionis niti Rhetoricis pſuaſionibus. Eſa. 33. Populũ imprudentē nō videbis populũ alti ſermonis ita vt nō poſſis intelligere diſertitudinē linguȩ eius in quo nulla eſt ſapientia. Scđo oſtēdit debitũ modũ quo vſus fuit in p̄dicando dicens. Sermo meus fuit IN OSTENSIONE ſpũs & virtutis.) Quod quidē pōt intelligi dupliciter. Vno modo q̃tum ad hoc ꝙ credētibus p̄dicationi eius, dabatur ſpirit⁹ ſanctus. ſcd͞m illud Act. 10. Adhuc loquēte Petro verba hȩc, cecidit ſpũs ſanctus ſup oēs qui audiebant verbũ. Similiter etiā ſuā p̄dicationē confirmabat faciēdo virtutes. i. miracula ſcd͞m illud. Mar. vlti. Sermonē confirmante ſequētibus ſignis. Vnde Gal. 3. Qui tribuit vobis ſpiritũ & operať in vobis. Alio modo pōt intelligi q̃tum ad hoc ꝙ ipſe per ſpiritũ ſequebatur quod ſublimitas & affluentia doctrinȩ oſtendit. 2. Reg. 23. Spiritus dñi locutus eſt p me. Et. 2. Corin. 4. Habentes eundē ſpũm fidei credimus propter quod & loquimur. Cōfirmat etiā ſuā p̄dicationē oſtendēdo in ſua cōuerſatione multa opera virtuoſa. 1. Theſ. 2. Vos enim teſtes eſtis & deus q̃ ſancte & iuſte ſine quȩrela vobis qui credidiſtis affuimus. Tertio aſſignat rõnē dictorum. dicēs. VT FIDES veſtra nō ſit in ſapientia hominum) . i. non innitať ſapientiȩ humanȩ, quȩ plerunq; decipit hoies ſcd͞m illud. Eſa. 47. Sapiētia tua & ſcientia tua hȩc decipit te. SED IN virtute dei.) vt. ſ. virtuti diuinȩ. fides innitatur: & ſic non poſſit deficere Ro. 1. Non erubeſco euangelium. Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti.

Deinde cum dicit. SAPIENTIAM loquimur &c.) Oſtendit apud quos eſcellētia ſpũalis ſapiētiȩ vtatur. Et primo p̄ponit quod intēdit. Secũdo maniſeſtat p̄poſitum. ibi. SAPIENTIAM VERO.) Dicit ergo apd vos ſolũ Chriſtũ crucifixũ prȩdicaui. SAPIENTIAM AVTEM) . i. pfundam doctrinā LOQVIMVR inter perfectos.) Dicũtur autē aliqui pfecti dupliciter. Vno modo ſecundũ intellectũ. Alio modo ſcd͞m voluntatē. hȩc. n. inter potētias aiȩ ſunt p̄pria hominis: & ideo ſecundum ea oportet hoīs pfectionē cōſiderari. Dicunť autem pfecti intellectu illi: quoꝝ mens eleuata eſt, ſuper oīa carnalia & ſenſibilia: qui ſpũalia & intelligibilia capere poſſunt. de qbus dŕ Heb. 5. Perfectoꝝ eſt ſolidus cibus: eoꝝ qui per cōſuetudinē eſercitatos habēt ſenſus ad diſcretionē mali & boni. Perfecti autē ſecundum voluntatē ſunt: quoꝝ volũtas ſuper oīa tēporalia eleuata ſoli deo inhȩret. & eius p̄ceptis. Vnde Mat. 5. p̄poſitis dilectionis mādatis ſubdiť. Eſtote pfecti ſicut & pater veſter cœleſtis pfectus eſt: qa igitur doctrina fidei ad hoc ordinať vt fides per dilectionē opereť vt habeť Gal. 5. Neceſſe eſt enim qui in doctrina fidei inſtruiť nō ſolum ſcd͞m intellectũ bene diſponi ad capiēdum & credendũ: ſed etiam ſecũdum voluntatē & affectum bene diſponi ad diligendum & operandum.

Perfecti ſcd͞m intellectum vel voluntatem.

Deinde cum dicit. SAPIENTIAM vero &c.) Exponit qualis ſit ſapiētia, de qua mentionē fecit. Et primo ponit expoſitionē. Secundo rõnem expoſitionis cōfirmat. ibi. QVAM nemo principũ &c.) Circa primũ duo facit. Primo exponit qualis ſit iſta ſapiētia p cōparationē ad infideles. Scđo per cōparationē ad fideles. ibi. SED LOQVIMVR dei ſapientiā &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt ꝙ ſapientiā loquimur inter perfectos. SAPIENTIAM vero) dico NON HVIVS ſȩculi) . i. de rebus ſȩcularibus: vel quȩ eſt per rõnes humanas. NEQVE etiā principũ huius ſȩculi. & ſic ſeparat eā a ſapiētia mũdana: & q̃tum ad modum & materiā inquirēdi. & q̃tũ ad authores qui ſunt principes huius ſȩculi qđ pōt intelligi de triplici gñe principum, ſcd͞m triplicem ſapiētiā humanā. Primo poſſunt dici principes huius ſȩculi reges & potētes ſȩculares. ſecũdum illud p̄s. Principes cōuenerunt in vnũ aduerſus dñm & aduerſus Chriſtũ eius. A qbus principibus venit ſapientia humanarũ legum, per quas res huius mũdi in vita humana diſpenſanť. Scđo poſſunt dici principes dȩmones. Io. 14. Venit princeps huius mundi & in me nō habet quicq̃ &c. Et ab his principibus venit ſapiētia culturȩ dȩmonũ. ſ. necromantia & magicȩ artes & huiuſmodi. Tertio poſſunt intelligi principes huius ſæculi philoſophi q quaſi principes ſe exhibuerunt hominibus in docendo: de qbus dŕ Eſa. 19. Stulti principes Thaneos ſapiētes cōſiliarii Pharaonis. Et ab his principibus p̄ceſſit tota humana philoſophia. Horũ autem principum hoīes DESTRVVNTVR) per mortē & p amiſſionē poteſtatis & authoritatis: dȩmones vero nō per mortē: ſed p amiſſionē poteſtatis & authoritatis. ſecundum illud Ioan. 12. Nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. de hominibus autem dicitur Bar. 3. Vbi ſunt principes gētiũ. Et poſtea ſubdit. Exterminati ſũt & ad inferos deſcēderũt: ſicut ipſi nō ſunt ſtabiles: ita & eoꝝ ſapiētia nō pōt eſſe firma: & ideo nō ei innitēdũ eſt.

Principes huius ſeculi.

Deinde cum dicit. SED loquimur &c.) Exponit qualis ſit ſapientia p cōparationē ad fideles. Et primo deſcribit eam q̃tũ ad materiā vel authoritatē cũ dicit. SED loquimur dei ſapientiā) . i. quȩ eſt de deo & a deo. q̃uis. n. omnis ſapientia a deo ſit: vt dŕ Eccle. 1. tñ ſpeciali quodā mō hȩc ſapientia q̄ eſt de deo eſt etiā a deo p reuelationē. ſcd͞m illud Sap. 9. Senſum aũt tuũ quis ſciet niſi tu dederis ſapiētiā & miſeris ſpũm tuũ de altiſſimis? Scđo oñdit q̄litatē ei⁹ dicēs. IN MINISTERIO q̄ abſcōdita eſt. Hȩc. n. ſapiētia abſcōdita eſt ab hoībus inq̃tũ hoīum intellectũ eſcedit ſcd͞m illud Eccle. 3. Plurima ſupra ſenſum hoīs oſtenſa ſunt tibi. Vñ dŕ Iob. 28. Abſcōdita eſt ab oculis oīum viuētium. Et quia modus docēdi & doctrinȩ debet eſſe conueniens: ideo dicitur ꝙ loquitur eā in miniſterio. i. in aliquo occulto vel verbo vel ſigno. Infra. 17. Spiritus loquiť myſteria. Tertio oſtendit fructum huius ſapientiȩ dicēs. QVEM deus prȩdeſtinauit) . i. prȩparauit. IN GLORIAM noſtram) . i. prȩdicatorum fidei: qbus ex prȩdicatione tam altȩ ſapientiȩ gloria magna debetur & apud deum & apud homines. Prouer. 3. Gloria ſapientes poſſidebunt. De quo dicit. In gloriam noſtram.

Exponēdum eſt oīum fideliū, quoꝝ gloria hęc eſt vt in plena luce cognoſcant ea quę nūc in myſterio ꝑdicant̄ ſecundū illud Ioan. 17. Hęc eſt vita ęterna vt cognoſcāt te ſolū deum verū, & quē miſiſti Ieſum Chriſtum.

Quam nemo principū ſæculi huius cognouit. Nam ſi cognouiſſent: haud quaq̄ dominū gloriæ crucifixiſſent. Sed quemadmodum ſcriptum eſt. † Quæ oculus nō vidit: & auris nō
Eſa.64.
audiuit & in cor hominis non aſcenderūt: quæ præparauit deus diligentibus ſe. Nobis autem deus reuelauit p ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur: etiam profunditates dei. Quis enim hominum nouit ea quæ ſunt hominis: niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? Sic & ea quæ ſunt dei: nemo nouit: niſi ſpiritus dei. Nos vero nō ſpiritū mūdi accepimus: ſed ſpūm qui eſt ex deo: vt ſciamus quæ a Xp̄o donata ſint nobis.

Quam nemo principū huius ſæculi cognouit. Si enim cognouiſſent: nunq̄ domium gloriæ crucifixiſſent. Sicut ſcriptum eſt: quod oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis aſcendit quæ ꝑparauit deus his qui diligūt illum. Nobis autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur: etiam ꝓfunda dei. Quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis: niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Ita & quæ dei ſunt nemo cognouit, niſi ſpiritus dei. Nos autē non ſpiritum huius mūdi accepimus: ſed ſpiritū qui ex deo eſt: vt ſciamus quæ a deo donata ſunt nobis. Lec. II.

POSITA expoſitione de ſapiētia quā Apoſtolus loquitur inter pfectos: hic rōnem aſſignat expoſitiōis ꝑdictę. Et primo q̄tum ad hoc ꝙ eam deſcripſerat per cōparationem ad infideles. Secūdo q̄tum ad hoc ꝙ eā deſcripſerat per comparationē ad fideles. ibi. NOBIS autem reuelauit deus. Circa primū duo facit. Primo ꝓponit quod intēdit. Secundo ꝓbat ꝓpoſitum. ibi. SI ENIM cognouiſſent.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ ſapientia quā loquimur, nō eſt principū huius ſæculi. hęc.n. ſapientia eſt QVAM nemo principum huius ſęculi cognouit.) quod verū eſt de quibuſcunq̧ principibus intelligatur. ſęculares.n. principes, hanc ſapientiam nō cognouerunt: quia excedit rōnem humani regiminis. Iob. 12. Qui immutat cor principū populi terę & decipit eos vt fruſtra incedant per inuium. Philoſophi etiam non cognouerūt: qa excedit rōnem humanam. Vnde dr̄. Bar. 3. Exquiſitores prudētię & ſcientię viā ſapientię neſcierūt. Dęmones etiā eam non cognoſcunt: quia excedit oēm creatam ſapientiā. Vnde dicit̄ Iob. 28. Volucres cœli quoq̧ latēt. Perditio & mors dixerunt. Auribus noſtris audiuimus famā eius.

Deinde cū dicit. SI ENIM cognouiſſent &c.) Probat quod dixerat. Et primo quidē probat p ſignum, ꝙ non cognouerunt principes dei ſapientiā, ſecundū ꝙ eſt in ſe abſcondita. Secūdo ꝓbat per authoritatē ꝙ nō cognouerūt eā, ſcd̄m ꝙ ꝑparata eſt in gloriā noſtram ibi. SICVT ſcriptū eſt.) Dicit ergo primo. Recte dico ꝙ principes huius ſęculi, dei ſapientiam non cognouerunt. SI ENIM cognouiſſent) dei ſapientiā: cognouiſſent vtiq̧ Chriſtū eſſe deū, qui in hac ſapientia continetur: quo cognito NVNQVAM crucifixiſſent dn̄m glorię .i. ipſum Chriſtū dn̄m, dantē gloriā ſuis. ſecūdum illud p̄ſ. Dn̄s virtutū ipſe eſt rex glorię. Et Hebr. 2. Qui multos filios in gloriam adduxerat. Cū enim creaturę rōnali ſit naturaliter appetibilis gloria, non poteſt in voluntatē humanā cadere ꝙ authorē gloriæ interimat. Quod autē principes crucifixerint Ieſum Chriſtum, certum eſt ſi intelligatur de principibus qui poteſtatē hn̄t inter homines. Dicit̄.n. in p̄ſo. Aſtiterunt reges terrę & principes cōuenerunt in vnum aduerſus dominū & aduerſus Chr̄m eius, qd̄ Act. 4. exponit̄ de Herode & Pilato & principibus Iudęorum qui cōſenſerunt in mortē Chriſti. Sed etiā dęmones opati ſunt in mortē Chriſti perſuadēdo. ſecūdum illud. Io. 13. Cum diabolus iam miſiſſet vt eum traderet &c. Sed & Phariſęi & ſcribę in lege periti, qui ſtudiū ſapientię dabant. opati ſunt ad mortē Chriſti inſtigando & approbādo. Sed circa hoc duplex oritur dubitatio: quaꝝ prima eſt de hoc ꝙ dicit deum glorię crucifixū. Non.n. diuinitas Chriſti aliqd potuit, ſcd̄m quā dr̄ Chriſtus dn̄s gloriæ. Sed dicēdum ꝙ Chriſtus eſt vna pſona & hypoſtaſis in vtraq̧ natura cōſiſtens. diuina. ſ. & humana. Vnde pōt vtriuſq̧ naturę noīe deſignari: & quocunq̧ noīe ſignificet̄, pōt ꝑdicari de eo id qd̄ē vtriuſq̧ naturę. i. nec ſupponitur niſi vna hypoſtaſis. Et per hunc modum poſſumus dicere, ꝙ homo creauit ſtellas, & ꝙ dn̄s glorię eſt crucifixus. & tamē nō creauit ſtellas ſecundū ꝙ homo ſed ſcd̄m ꝙ deus: nec eſt crucifixus ſecūdū ꝙ eſt deus: ſed inquantū homo. Vnde ex hoc verbo deſtruit̄ error Neſtorii q dixerat vnā naturā eſſe in Chriſto dei & hominis: qa ſcd̄m hoc, nullo mō poſſet verificari ꝙ dn̄s glorię ſit crucifixus. Secūda dubitatio eſt de hoc ꝙ videtur ſupponere ꝙ principes Iudęorū vel dęmones nō cognouerit Chriſtū eſſe deū. Et qdē q̄tum ad principes Iudęoꝝ videt̄ hoc aſtrui per hoc qd̄ dicit Petrus Act. 3. Scio qa per ignorātiam hoc feceritis ſicut & principes veſtri. videt̄ autē eſſe contrariū quod dr̄ Mat. 21. Agricolę videntes filium dixerūt intra ſe: hic eſt hęres venite occidam⁹ eum. qd̄ exponēs Chryſo. dicit. Manifeſte dominus ꝓbat his verbis Iudęorum principes nō per ignorantiā: ſed per inuidiam dei filiū crucifixiſſe. Soluitur in Glo. ꝙ ſciebāt principes Iudęoꝝ eū eſſe q promiſſus erat in lege: nō tamen myſterium eius ꝙ filius dei erat: neq̧ ſciebant ſacramentū incarnationis & redemptionis. Sed cōtra hoc eſſe videt̄ quod Chryſo. dicit. Quod cognouerūt eū eſſe filium dei. Dicendū eſt ergo ꝙ principes Iudęorū pro certo ſciebant eum eſſe Chriſtū ꝓmiſſum in lege: quod populus ignorabat. Ipſum autem eſſe verū filium dei nō pro certo ſciebant: ſed aliqualiter cōiecturabant: ſed hęc cōiecturalis cognitio obſcurabat̄ in eis & ex inuidia & ex cupiditate proprię glorię: quā per excellentiā Chriſti minui videbant. Similiter etiā videtur eſſe de dęmonibus dubitatio. Dicitur.n. Mar. 1. & Luc. 4. Quod dęmonium clamauit dicens. Scio ꝙ ſcis ſanctus dei. Et ne hoc ꝑſumptioni dęmonum aſcribatur: qui ſe iactabant ſcire ꝙ neſciebant eoꝝ notitia: quam habebant de Chriſto per ipſos euangeliſtas aſſeritur. In Mat. quidem ſic ſcribit̄. Non ſinebat ea loqui. ſ. dęmonia, qm̄ ſciebant eū Chriſtum eſſe. Et Lucas dicit. Increpans non ſinebat ea loq quia ſciebant eum eſſe Chriſtum. Et ad hoc rn̄detur in libro de quęſtionibus noui & veteris teſtamenti: ꝙ dęmonia ſciebant ipſum eſſe qui per legē fuit repromiſſus: quia omnia ſigna videbāt in eo quę dixerunt prophetę: myſteriū autē diuinitatis eius ignorabant. Sed contra hoc videt̄ eſſe quod Athanaſius dicit: ꝙ dęmonia dicebant Chriſtum eſſe ſanctum dei, quaſi ſingulariter ſanctum. ipſe.n. naturaliter eſt ſanctus cuius participatione oēs alii ſancti vocant̄. Dicendum eſt autem ꝙ ſicut Chryſoſto. dicit. non habebant aduentus dei firmam & certam notitiam: ſed quaſdam cōiecturas. Vnde Augu. dicit in. 9. de ciuitate dei: ꝙ innotuit dęmonibus, non per id quod eſt vita ęterna, ſed p quędam temporalia ſua virtute effecta.

Dubiū primū de dn̄o glorię crucifixo.

Dubiū ſcd̄m ꝙ dęmōes & principes Iudęorum Chriſtum non cognouerunt.

Iudęi ſciebāt xp̄m eē ꝓmiſſum in lege.

Dubiū ad idē de dęmonib⁹

Deinde cum dicit. SED SICVT ſcriptum eſt.) Probatur per authoritatem ꝙ principes huius ſæculi dei ſapientiam non cognouerunt quantum ad hoc ꝙ prędeſtinata eſt in gloriam fidelium dicens. SED SICVT ſcriptum eſt.) Eſa. 64. Vbi littera noſtra habet. Oculus non vidit deus abſq̧ te, quæ præparaſti his qui diligunt te. Oſtenditur autem illa gloria viſionis aperte ab hominibus ignorari dupliciter. Primo quidem ꝙ non ſubiacet humanis ſenſibus, a quibus omnis humana cognitio initium ſumit. Et ponit duos ſenſus. Primo viſionis quæ deſeruit inuentioni cum

dicit. QVOD OCVLVS non vidit.) Iob.18. Semitã eius ignorauit auis: nec intuitus eſt eam oculus vulturis. Et hoc ideo quia non eſt aliquid coloratum & viſibile. Secundo ponit ſenſum auditus, qui deſeruit diſciplinę dicẽs. NEC AVRIS audiuit) .ſ. ipſam gloriam: quia nõ eſt ſonus aut vox ſenſibilis. Io.5. Neq; ſpeciem eius vidiſtis: neq; vocem eius audiſtis.

Diuina aſcendere i cor hominis duob⁹ modis poteſt intelligi.

Deinde excludit notitiã eius intellectualem cum dicit. NEQVE IN cor hominis aſcendit.) Quod quidem poteſt intelligi. Vno modo vt aſcendere in cor hominis dicatur quicquid quocunq; modo cognoſcitur ab homine ſecũdum illud Hie.51. Hieruſalem aſcẽdat ſuper cor veſtrum. & ſic oportet ꝙ cor hominis accipiatur pro corde hominis carnalis. ſecundũ illud qđ dicitur infra.3. Cũ ſint inter vos zelus & contentio nõne carnales eſtis: & ſecundũ hominem ambulatis? Eſt ergo ſenſus ꝙ illa gloria nõ ſolum ſenſu non percipiẽ ſed nec corde hoĩs carnalis. ſecundũ illud Io.14. Quẽ mundus non poteſt accipere: qa nõ videt eum nec ſcit eum. Alio modo poteſt exponi ſecundum quod proprię dicitur in cor hominis aſcendere, id quod ab inferiori peruenit ad hominis intellectum, puta a ſenſibilibus de quibus prius fecerat mentionem. Res enim ſunt in intellectu ſecundũ modum eius. Res igitur inferiores ſunt in intellectu altiori modo ꝗ̃ in ſeipſis. Et ideo quando ab intellectu capiuntur quodãmodo in cor aſcendũt. Vnde dicit Eſa.5. Non erunt in memoria priora nec aſcendẽt ſuper cor. Illa vero quę ſunt in intellectu ſupiora: altiori mõ ſunt in ſeipſis ꝗ̃ in intellectu. Et ideo quando ab intellectu capiunť: quodammodo deſcendunt. Iac.1. Omne donũ perfectũ deſurſum eſt deſcendẽs a patre luminum: quia igitur illius gloriæ notitia nõ accipitur a ſenſibilibus ſed ex reuelatione diuina: ideo ſignanter dicit. NEC IN COR hominis aſcẽdit.) ſed deſcẽdit: id.ſ. QVOD ꝑparauit deus) .i. prędeſtinauit. DILIGENTIBVS SE.) quia eſſentiale pmium ęternę glorię charitati debeť. ſecundum illud Io.14. Si quis diligit me diligeť a patre meo & ego diligã eum & manifeſtabo ei meipſum: in quo perfectio ęternę glorię conſiſtit. Et Iob.36. Annunciat de ea .i. de luce glorię amico ſuo ꝙ poſſeſſio eius ſit. Cęterę autẽ virtutes accipiũt efficaciam merendi vitam ęternam inquantũ informantur charitate.

Deinde cum dicit. NOBIS AVTEM &c.) Probat ꝓdictam expoſitionem de ſapientia diuina per cõparationem ad fideles. Et primo ꝓponit quod intendit. Secundo ꝓbat propoſitum ibi. SPIRITVS ENIM.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ ſapientiã dei nemo principum huius ſęculi cognouit. NOBIS autem deus reuelauit per ſpiritũ ſuum.) quem .ſ. nobis miſit. ſecũdũ illud Ioan.14. Paraclitus autẽ ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo. Ille docebit vos oĩa. Iob.32. Inſpiratio oĩpotentis dat intelligentiam. Quia .n. ſpiritus ſanctus eſt ſpiritus veritatis, vtpote a filio procedens, qui eſt veritas patris. his quibus mittitur inſpirat veritatem, ſicut & filius a patre miſſus notificat patrem. ſecundum illud Mat.11. Nemo nouit patrem niſi filius: & cui voluerit filius reuelare.

Deinde cum dicit. SPIRITVS ENIM.) Probat qđ dixerat .ſ. ꝙ per ſpiritũ ſanctum ſit ſapientia fidelibus reuelata. Et primo oſtendit ꝙ ſpũs ſanctus ad hoc ſit efficax. Secũdo ꝓbat ꝙ hoc in diſcipulis Chriſti fecerat ibi. NOS AVTEM.) Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifeſtat ꝓpoſitũ ibi. QVIS enim ſcit hominum &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ per ſpiritum ſanctũ reuelauit nobis de⁹ ſuam ſapientiam: & hoc fieri potuit. SPIRITVS .n. ſanctus omnia ſcrutatur.) quod non eſt ſic intelligendum quaſi inquirẽdo quomodo fiant: ſed qa perfecte & etiam intima quarumlibet rerũ nouit: ſicut homo quod aliquando diligenter ſcrutať. Vnde dicitur Sap.7. Quod ſpiritus intelligentiæ ſanctus eſt omnia proſpiciens: & qui capiat omnes ſpiritus intelligibiles mũdos ſubtiles & non ſolum res creatas. SED ETIAM profunda dei) perfecte cognoſcit. Dicũtur autem profunda ea quę in ipſo latent: & nõ ea quę de ipſo p creaturas cognoſcuntur: quæ quaſi ſuperficie tenus videntur eſſe. ſecũdũ illud Sapien.13. A magnitudine ſpeciei & creaturę cognoſcibiliter poterat creator eorũ videri.

Deinde cum dicit. QVIS enim ſcit hominum.) Probat quod dixerat de ſpiritu dei per ſimilitudinem humani ſpiritus dicens. QVIS enim ſcit hominum ea quæ ſunt hominis.) .i. ea quæ latent in corde NISI ſpiritus hominis qui in eo eſt) .i. intellectus. Et iõ quę interius latent videri non poſſunt. Signanter autẽ dicit. QVIS HOMINVM) ne ab horum cognitione etiã deus videatur excludi. dicitur enim Hiere.17. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile & quis cognoſcet illud? Ego deus probans corda & ſcrutans renes: qa .ſ. ſecretorum cordis ſolus deus eſt cognitor. Manifeſta autem eſt ratio quare homo ea quę in corde alterius latent ſcire non poteſt: qa cognitio hominis a ſenſu accipitur: & ideo ea quę ſunt in corde alterius homo cognoſcere non poteſt: niſi quatenus per ſigna ſenſibilia manifeſtentur. ſecũdum illud .1. Reg.16. Homo videt quę foris parent: deus autem intueť cor. Sed nec angelus bonus nec malus ea quę in corde hominis latẽt ſcire poteſt, niſi inquãtum per aliquos effectus manifeſtentur. Cuius ratio accipi poteſt ex ipſo verbo apoſtoli: qui dicit, ea ratione ſpiritum hominis cognoſcere ꝗ̃ in corde hominis latent: quia in ipſo homine eſt. Angelus autem neq; bonus neq; malus illabitur menti humanę, vt in ipſo corde hominis ſit & intrinſecus operetur: ſed hoc ſolius dei proprium eſt. Vñ ſolus deus eſt conſcius ſecretorum cordis hominis. ſecundũ illđ Iob.16. Ecce in celo teſtis meus & in excelſis conſcius meus. Secũdo ſimilitudinẽ adaptat ad ſpiritum dei dicens. ITA ET quę dei ſunt) .i. quę in ipſo deo latẽt nemo cognoſcit NISI ſpiritus dei.) ſecundum illud Iob.36. Ecce deus magnus vincens ſcientiam noſtram Sed ſicut ea quę ſunt in corde vnius hominis alteri manifeſtantur per ſenſibilia ſigna: ita ea quę ſunt dei poſſunt eſſe nota homini p ſenſibiles effectus. ſecundum illud Sap.13. A magnitudine ſpeciei & creaturę &c. Sed ſpiritus ſanctus qui eſt in ipſo deo: vtpote patri & filio cõſubſtantialis ſecreta diuinitatis per ſeipſum videt. ſecũdũ illud Sap.7. Eſt enim in illa .ſ. dei ſapiẽtia, ſpũs intelligẽtię, ſanctus, oẽm habẽs virtutẽ oĩa ꝓſpiciens.

Angelus neq; bon⁹ vel malus põt ſcire ſecreta cordis

Deinde cũ dicit. NOS AVTEM &c.) Oſtendit quo modo cognitio ſpiritus ſancti participať dicens: licet nullus hominum per ſe poſſit ſcire quę ſunt dei. NOS AVTEM) ſpiritu ſancto .ſ. repleti nõ accepimus. SPIRITVM huius mundi: ſed ſpũm qui a deo eſt.) Nomine autem ſpiritus vis quędã vitalis & cognitiua & motiua intelligitur. Spiritus ergo huius mundi poteſt dici ſapientia huius mundi & amator mũdi. quo impellitur homo ad agendum ea quę mundi ſunt. Hunc autem ſpiritum ſancti apoſtoli nõ receperunt mundum abiicientes & cõtẽnentes: ſed receperunt ſpiritum ſanctum quo corda illorũ illuminata ſunt & inflammata ad amorem dei. ſecundũ illud Ioan.14. Paraclitus autem ſpiritus ſanctus, quẽ mittet pater in nomine meo &c. Et Nu.14. Seruum meum Caleb qui plenus eſt alio ſpiritu & ſequutus eſt me: introducam in terram hũc. Spiritus autem huius mũdi errare facit. ſecundum illud Eſa.19. Dirumpetur ſpũs Ægypti in viſceribus ei⁹ & conſilium eius ꝑcipitabo. Ex diuino aũt ſpiritu huius conſecuti ſumus VT SCIAMVS quę a deo data ſunt nobis) vt ſciamus de rebus diuinis quantum vnicuiq; deus donauit: quia ſicut dicit Ephe.4. Vnicuiq; data eſt gratia ſecundũ menſuram donationis Chriſti Vel poteſt intelligi ſpiritum dei donatũ ſanctis, vt dona ſpiritualia cognoſcant: quę non habentes eundem ſpiritum ignorant. ſecũdum illud Apoc.2. Vincẽti dabo mãna abſcõditum quod nemo ſcit niſi qui accipit. Ex hoc autem accipi poteſt, ꝙ ſicut nemo nouit patrẽ niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. vt dicitur Mat.11. Ita nemo nouit quę ſunt dei patris & filii niſi ſpiritus ſanctus & qui ipſum acceperunt. & hoc ideo quia ſicut filius conſubſtantialis eſt patri: ita ſpiritus ſanctus patri & filio.

Nomiẽ ſpũs vis vitalis cognitiua & motiua intelligiť

Quæ loquitur; non ſermonibus quos docet humana ſapientia: ſed quos docet ſpiritus ſanctus; ſpiritualibus ſpiritualia cõparãtes. Animalis autem

ſis autem homo non accipit ea quæ ſunt ſpiritus dei: ſtultitia ſiquidem illi ſunt: nec poteſt cognoſcere: quod ſpiritualiter diiudicantur. At ſpi
Sap.9. ritualis diiudicat quidem omnia: ipſe vero a ne
Eſa.40. mine diiudicatur. † Quis enim cognouit mē
Roma.11. tem domini? quis cōſilium daturus ſit illi? Nos autem mentem Chriſti tenemus.

Quæ & loquimur: non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus: ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. Animalis autem homo nō percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei. Stultitia enim eſt illi: & non poteſt intelligere: quia ſpiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia: & ipſe a nemine iudicatur: ſicut ſcriptū eſt. Quis enim cognouit ſenſum domini? aut quis inſtruxit eum? Nos autē ſenſum Chriſti habemus. Lec. III.

DIXERAT ſupra Apoſtolus ſapientiam loquimur inter pfectos. Poſtq̄ ergo manifeſtauit qualis ſit hęc ſapientia: quia mundanis hominibus incognita: cognita autem ſanctis: hic manifeſtat qua ratione hāc ſapientiam ſancti inter perfectos loquuntur. Et primo pponit quod intēdit. Secundo aſſignat rationem. ibi. ANIMALIS autē homo &c.) Circa primū primo proponit reuelatorū manifeſtationem dicens. Dictum eſt ꝙ ſpiritum dei accepimus vt ſciamus quę a deo donata ſunt nobis. QVAE) .ſ. nobis per ſpiritum reuelata ſunt LOQVIMVR.) Sunt enim eis reuelata ad vtilitatem. Vnde & Act.2. dicit. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto & cœperunt loqui. Secundo tangit modū enarrandi eſcludens modum incōuenientem dicens NON IN doctis humanę verbis ſapientię) .i. non nitimur ad probandā noſtram doctrinam per verba compoſita es humana ſapientia: ſiue q̄tum ad ornatū verborum: ſiue q̄tum ad ſubtilitatē rationum. Eſa.33. Populum alti ſermonis non videbitis. Aſtruit enim modum conuenientem: cū dicit. SED IN doctrina ſpiritus) .i. put ſpiritus ſanctus nos loquentes interius docet & auditorum corda ad capiendum illuſtrat. Io.16. Cum venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos oēm veritatem. Tertio determinat auditores dicēs. SPIRITVALIBVS ſpiritualia cōparantes) .q.d. recta cōparatione ſpiritualia documenta tradimus ſpiritualibus viris, quibus ſunt cōuenientia ſecūdę Ti.2. Hęc cōmenda fidelibus viris qui idonei erunt & alios docere. Eoſdem autē hic nominat ſpirituales quos ſupra pfectos: qa per ſpūm ſanctū hoīes pficiuntur in virtute. ſecundū illud. ps. Spiritu oris eius oīs virtus eorum.

Deinde cum dicit. ANIMALIS &c.) Aſſignat rationem dictorum. Et primo oſtēdit quare ſpiritualia non ſunt tradenda aīalibus hominibus. Secundo quare ſunt tradenda ſpiritualibus. ibi. SPIRITVALIS &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit rationem. Secundo manifeſtat eam ibi. STVLTITIA ENIM &c.) Ratio ergo talis eſt. Nulli ſunt tradenda documēta, quę capere non poteſt: ſed homines animales non poſſunt capere ſpiritualia documēta. ergo nō ſunt eis tradenda. hoc eſt ergo quod dicit. ANIMALIS HOMO &c.) Et ideo recta rōne non poſſunt tradi eis.
Quid eſt aīalis homo. Vbi primo cōſiderandum eſt qs homo dicatur animalis. Eſt ergo conſiderandum ꝙ anima eſt forma corporis. Vnde proprię animę intelligūtur illę vires quę ſūt
Hō dr aīal q̄tum ad apphenſiuā vim & appetitiuā actus corporalium organorum. ſ. vires ſenſitiuę. Dicūtur ergo hoīes animales qui huiuſmodi vires ſequunt inter quas eſt vis apprehēſiua & appetitiua. Et ideo poteſt dici homo dupliciter animalis. Vno modo q̄tum ad vim apprehenſiuam & hic dicitur animalis ſenſu: q ſicut dicitur in glo. de deo iuxta corporū phantaſiam, vel legis litteram, vel rationem philoſoficam, iudicat: quę ſecundū vires ſenſitiuas accipiunt. Alio modo dicitur qs animalis q̄tum ad vim appetitiuam: qui. ſ. afficitur ſolum ad ea quę ſunt ſecundum appetitū ſenſitiuum: & talis dicitur animalis vita: qui ſicut dicitur in Glo. ſequitur diſſolutam laſciuiā animę ſuę, quam inter naturalis ordinis metas, ſpiritus rector non continet. Vnde dicitur in canonica Iudę. Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos, animales, ſpiritum non habentes.
Secundo autē videndum quare tales nō poſſunt percipere EA QVAE ſunt ſpiritus dei.) Quod quidem manifeſtū eſt: & q̄tū ad aīalem ſenſum & q̄tū ad aīalē vitā. Ea. n. de qbus ſpūs ſanctus illuſtrat mētem ſunt ſupra ſenſum & rationem humanam. ſecūdum illud Eccle.3. Plura ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi & ideo ab eo capi non poſſunt, qui ſoli cognitioni ſenſitiue innititur. Spiritus etiam ſanctus accēdit affectū ad diligendum ſpiritualia bona: ſenſibilibus bonis cōtemptis: & ideo ille qui eſt animalis vitę non poteſt capere huiuſmodi ſpiritualia bona: quia Philoſophus dicit in.4. Ethicorum ꝙ qualis vnuſquiſq; eſt, talis finis videtur ei. Prouerb.18. Non recipit ſtultus verba prudentię: niſi ei dixeris quę verſantur in corde eius. Eccl.22. Cū dormiente loquitur qui narrat ſapiētiā ſtulto. Hō aīal non pōt pcipere q̄ ſunt ſpūs dei & quare

Deinde cum dicit. STVLTITIA ENIM &c.) Manifeſtat quod dixerat per ſignum. Cum. n. aliquis aliqua ſapienter dicta reprobat quaſi ſtulta: ſignum eſt ꝙ ea non capiat. Quia igit animalis homo, ea quę ſunt ſpiritus dei reputat ſtulta: & ex hoc manifeſtatur ꝙ ea nō capit. Et hoc eſt quod dicit. STVLTITIA enim eſt illi) .ſ. animali. Iudicat enim eſſe ſtulta, quę ſecundum ſpiritum dei aguntur. Eccle.10. In via ſtultus ambulās cum ipſe ſit inſipiēs. omnes ſtultos ęſtimat. Quod autem homini animali quę ſecundum ſpiritum ſunt videntur ſtulta: nō procedit ex rectitudine ſenſus: ſicut ſapientes aliqua iudicant eſſe ſtulta, quę ſtultis vident ſapientia: ppter defectū intellectus. quia homo ſenſui deditus nō poteſt intelligere ea quę ſupra ſenſum ſūt: & homo carnalibus affectus, nō intelligit eſſe bonum, niſi quod eſt delectabile ſecundum carnem. Et hoc eſt quod ſequitur. ET NON poteſt intelligere.) ps. Neſcierūt neq; intellexerūt q in tenebris ambulant. Quare autē non poſſit intelligere oſtendit ſubdēs. QVIA ſpiritualiter examinat) .i. ſpiritualiū examinatio fit ſpiritualiter. Nūq̄. n. inferior poteſt examinare & iudicare ea que ſunt ſuperioris: ſicut ſenſus non poteſt examinare ea quæ ſunt intellectus: & ſimiliter neq; ſenſus neq; ratio humana poteſt iudicare ea quę ſunt ſpiritus dei. & ita relinquitur ꝙ huiuſmodi ſolo ſpiritu ſancto examinatur. ſecundū illud. ps. Eloquia domini igne examinata. probata. ſ. a ſpiritu ſancto. Quia ergo aīalis homo caret ſpiritu ſancto nō poteſt ſpiritualia examinare: & per cōſequens nec ea intelligere.

Deinde cum dicit. SPIRITVALIS autem iudicat omnia &c.) Aſſignat rationem quare ſpiritualibus ſpiritualia tradant. Et primo ponit rationē. Secūdo manifeſtat eam. ibi. QVIS enim nouit.) Aſſignat autē talem rationē. illi tradēda ſunt ſpiritualia qui poteſt iudicare. ſecūdum illud. Iob.12. Auris verba diiudicat ſed ſpiritualis eſt huiuſmodi. ergo ei ſpiritualia ſunt tradenda. Et hoc eſt quod dicit. SPIRITVALIS enī diiudicat omnia. & ipſe a nemine iudicat.) Vbi primo vidēdum eſt quis homo dicatur ſpiritualis. Eſt autem notandum ꝙ ſpiritus nominare cōſueuimus ſubſtantias incorporeas. Quia igitur aliqua pars animæ eſt: quę non eſt alicuius organi corporei actus. ſ. pars intellectiua cōprehendens intellectum & voluntatem huiuſmodi pars animę ſpiritus hominis dicitur: quæ tamen a ſpiritu dei & illuminatur ſecundū intellectū & inflāmat ſecūdum affectum & voluntatem. Dupliciter ergo dicitur homo ſpiritualis. Vno modo ex parte intellectus, ſpiritu dei illuſtrante. Et ſecundum hoc in Glo. dicit ꝙ homo ſpiritualis eſt qui ſpiritui dei ſubiectus certiſſime ac fideliter ſpiritualia cognoſcit. Alio Hō ſpūalis.
modo ex parte voluntatis, ſpiritu dei inflammāte. & hoc modo dicit in glo. ꝙ ſpiritualis vita eſt qua ſpūm dei habens rectorem animam regit. i. aīales vires Gal. vlti. Vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi &c. Secundo conſiderādum eſt: quare ſpiritualis diiudicat omnia, & ipſe a nemine iudicatur. Vbi notandum eſt

ꝙ in omnibus, ille qui recte ſe habet, rectum iudicium habet circa ſingula. Ille autem qui in ſe rectitudinis defectum patitur: deficit etiam in iudicãdo. Vigilans.n. recte iudicat & ſe vigilare & aliũ dormire: ſed dormiẽs non habet rectum iudicium de ſe nec de vigilante. Vnde nõ ſunt res tales quales videnẽ dormiẽti: ſed quales videntur vigilanti. Et eadẽ ratio eſt de ſano & infirmo circa iudicium ſapoꝝ: & de debili & forti circa iudiciũ põderum: & virtuoſo & vitioſo circa agibilia. Vnde & Philoſophus dicit in .5. Ethicoꝝ. Quod virtuoſus eſt regula & menſura oĩum humanoꝝ: quia.ſ. in rebus humanis talia ſunt ſingularia qualia virtuoſus iudicat ea eſſe. & ſecundum hunc modum Apoſtolus hic dicit ꝙ ſpiritualis iudicat omnia: quia.ſ. homo habẽs intellectum illuſtratum & affectum ordinatum per ſpiritum ſanctum de ſingulis quę pertinẽt ad ſalutẽ rectũ iudicium habet. Ille autẽ qui non eſt ſpiritualis habet etiam intellectũ obſcuratum & affectum inordinatũ circa ſpiritualia bona: & ideo ab homine non ſpirituali, ſpiritualis homo iudicari non poteſt: ſicut nec vigilans a dormiente. Quãtum ergo ad primum horum dicitur Sap.3. Quod iudicabunt iuſti nationes. Quantum ad ſecundum dicitur Infra.4. Mihi pro minimo eſt vt a vobis iudicer aut ab humano die.

Deinde cum dicit. QVIS enim nouit &c.) Manifeſtat rationem inductã. Et primo inducit authoritatem. Secundo adaptat ad ꝓpoſitũ ibi. NOS AVTEM &c.) Eſt autem cõſiderãdũ ꝙ ad hoc ꝙ aliquis poſſit de aliquo homine iudicare duo requirunẽ. Primo vt iudicans cognoſcat ea quę ſunt iudicati: qa vt dicitur primo Ethicoꝝ. Vnuſquiſq; bene iudicat quæ cognoſcit, & horum eſt optimus iudex. Ex quo patet ꝙ ſenſum.i. ſapientiam dei omnia iudicantem nullus poſſit diiudicare. ideo dicit. QVIS .n. nouit ſenſum domini.) quaſi dicat nullus: qa ſapientia dei excedit omnem cupiditatem hominis. Eccle.1. Sapientiam dei ꝑcedẽtem omnia quis inueſtigauit. Sap.14. Senſum autem tuũ quis ſcire poterit: niſi tu dederis ſapientiam. Secundo requiritur ꝙ iudicans ſit ſuperior iudicato. Vnde dominus habet iudicium de ſeruo: magiſter de diſcipulo. Ex quo etiam patet ꝙ nullus poteſt ſenſum dei iudicare. ꝓpter quod ſequitur. AVT QVIS inſtruxit eum?) Quaſi dicat nullus. Non.n. habet ſcientiam ab aliquo acceptam: ſed potius fontẽ omnis ſciẽtię. Iob.16. Cui dediſti cõſilium? forſitan ei qui non habet ſapientiam? Videnẽ autem verba hęc aſſumpta ex eo quod dicit Eſa.4. Quis adiuuit ſpiritum domini: aut quis conſiliarius eius fuit: & oſtendit illi: cum quo iniit conſilium & inſtruit eum.

Iudicans hẽt cognitionẽ & ſuperioritatem ad iudicantẽ.

Deinde adaptat quod dixerat ad propoſitum dicẽs. NOS AVTEM).ſ. ſpirituales viri. SENSVM Chriſti habemus).i. recipimus in nobis ſapientiam Chriſti ad iudicandum. Eccle.17. Creauit illis ſcientiam ſpiritus ſenſu adimpleuit corda illorum. Luc. vltio. Dicitur ꝙ aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas: & ita qa ſenſus Xp̃i diiudicari nõ põt. cõueniẽs eſt ꝙ ſpũalis q ſenſum Chriſti habet a nemine iudicetẽ. Cap. III.

ET ego fratres non potui loqui vobis: vt ſpiritualibus; ſed loquẽdum fuit vt carnalibus: vt infantibus in Chriſto. Lactis potu vos alui: & nõ cibo. Nondum enim poteratis: immo ne nunc quidem adhuc poteſtis: nã adhuc carnales eſtis. Siquidem cum in vobis ſit æmulatio & contentio: & factiones: nonne carnales eſtis: & ſecũdum hominem ambulatis? Etenim

Supra.1. cum dicat aliquis: † ego quidem ſum Pauli: alter vero: ego Apollo: nonne carnales eſtis? Quis igitur eſt Paulus: quis autem Apollo? niſi miniſtri: per quos crediditis: & vt cuiq; dominus dedit. Ego plãtaui: Apollo rigauit: ſed deus dedit incremẽtum. Itaq; neq; qui plantat eſt aliquid: neq; qui rigat: ſed qui dat incrementum: deus. Caterũ is q plantat: & is q rigat: vnũ ſunt.

ET ego fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus: ſed quaſi carnalibus. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, nõ eſcam. Nondum enim poteratis: ſed nec nunc quidem poteſtis. Adhuc enim carnales eſtis. Cum enim ſit inter vos zelus: & contentio: nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat. Ego quidem ſum Pauli: alius autem, ego Apollo: nõne homines eſtis? Quid igitur eſt Apollo? Quid vero Paulus? Miniſtri eius cui crediditis. Et vnicuiq; ſicut dominus dedit. Ego plantaui: Apollo rigauit: ſed deus incrementum dedit. Itaq; neq; qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Qui aũt plãtat & qui rigat, vnum ſunt.

SVPRA Apoſtolus oſtenderat errorem Corinthiorum, qui ꝓpter miniſtros Chriſti a quibus baptizati & docti erant, adinuicem diſceptabant: hic incipit eorum iudicium quod habebant de miniſtris improbare, ex quo iudicio cõtentiones in eis procedebant. Et circa hoc duo facit. Primo improbat eorum iudicium, quantum ad hoc ꝙ qbuſdam miniſtrorum de quibus gloriabanẽ plus attribuebant q̃ deberent. Secũdo q̃tum ad hoc ꝙ alios Chriſti miniſtros contẽnebant. 4. cap. ibi SIC NOS exiſtimet homo.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit detrimentũ, quod patiebatur propter contẽtiones ex peruerſo iudicio prouenientes. Secũdo improbat eoꝝ peruerſum iudiciũ ibi. QVID igitur eſt Apollo.) Circa primũ duo facit. Primo ponit detrimẽtũ quod hactenus paſſi erant ꝓpter eorũ defectum. Secundo oñdit ꝙ adhuc idem patiuntur ibi. SED NEC nunc qdem.) Circa primum tria facit. Primo ponit detrimentum, qđ hactenus paſſi erant ꝓpter eoꝝ defectum. Dixerat.n. ſupra ꝙ Apoſtoli quidem ſpiritualia documenta ſpiritualibus tradebant, quę animales homines ꝑcipere nõ poterant, quod eis adaptat dicens. ET EGO fratres qui).ſ. inter alios Apoſtolos ſpiritualibus ſpiritualia loquor. NON POTVI).ſ. cõuenienter VOBIS loq quaſi ſpũalibus:) vt.ſ. traderem vobis ſpiritualia documẽta. SED QVASI carnalibus).ſ. locutus ſum vobis. Eoſdẽ.n. carnales dicit quos ſupra aĩales: quibus oportet tradi ea, quę ſunt infirmitati eorum accõmoda. Eſa.28. Quem docebit ſciẽtiam, & quem intelligere faciet auditum. Ablactatos a lacte auulſos ab vberibus.i. a carnali conuerſatione & ſenſu. Secundo adhibet ſimilitudinem dicens. TANQVAM paruulis in Chriſto).i. parum adhuc introductis in perfectã doctrinam fidei quę ſpiritualibꝰ debetur. Heb.5. Omnis qui lactis eſt particeps expers eſt ſermonũ iuſtitię. paruulus.n. eſt: perfectoꝝ autem eſt ſolidus cibus. Tertio rationem aſſignat. ne credatur ex inuidia eis ſpũalem doctrinam ſubtraxiſſe. cõtra quod dicit Sap.7. Quã ſine fictione didici & ſine inuidia communico. Vñ ſubdit. NONDVM .n poteratis quaſi.d. nõ ſubtraxi vobis eſcam ꝓpter meam: ſed propter veſtram impotentiam: quia verba ſpũalia nondum bene poteratis capere. ſecũdum illud Io.16. Adhuc multa habeo vobis dicere: ſed non poteſtis portare modo.

Deinde cum dicit. SED NEC nunc quidem poteſtis.) Oſtendit ꝙ adhuc idẽ detrimentum patiuntur. Et primo quidem ponit impotentiã cui adhuc ſubiacebant dicens. SED NEC nũc quidẽ poteſtis).q.d. ꝙ a principio perfectam doctrinã capere non poteratis, non mirum fuit: qa hoc veſtrę nouitati cõpetebat. ſecundũ illud primę Pe.2. Sicut modo geniti infantes

lac concupiſcite

Iac concupiſcite. Sed hoc videtur eſſe culpabile, ꝙ poſt tantum tempus in quo ꝓficere debuiſtis, eandem impotentiam retineretis. ſecundum illud Heb. 5. Cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus: ruſus indigetis doceri quę ſunt elementa ſermonum dei. Secundo aſſignat predictę impotentię rónem dicens. ADHVC enim carnales eſtis). ſ. vita & ſenſu. Et ideo ea quę ſűt ſpiritus capere nó poteſtis: ſed ſapitis ea quę ſunt carnis. ſecundum illud Ro. 8. Qui ſecundum carnẽ ſunt quę carnis ſunt ſapiunt. Tertio ponit rónem ꝓbatiouis inductę dicens. CVM ENIM inter vos ſit zelus & contentio nóne carnales eſtis. & ſecundű hominẽ ambulatis.) Vbi cóſiderandum eſt ꝙ recte coniungit zelű & contentionem: quia zelus. i. inuidia eſt contentionis materia. Inuidus. n. triſtatur de bono alterius: quod ille nititur ꝓmouere: & ex hoc ſeqtur contentio. Vnde Iac. 3. Vbi zelus & contentio, ibi inconſtantia & omne opus prauum. Et ſimiliter ecóuerſo. charitas, per quã quis diligit bonum alterius, eſt materia pacis. Secűdo cóſiderandum eſt ꝙ zelus & contentio non habet locű niſi in carnalibus hominibus: qa ipſi ad bona corporalia afficiunt̃, quę ſimul a pluribus integre poſſideri nó poſſunt. & ideo ꝑpter hoc ꝙ aliquis aliquod bonű corporale poſſidet, alius impeditur a plena poſſeſſione illius: & ex hoc ſequitur inuidia: & per cóſequẽs contentio: ſed ſpiritualia bona: ad quę ſpirituales afficiuntur ſimul a pluribus poſſideri poſſunt. & ideo bonű vnius non eſt alterius impedimẽtum. & ꝑpter hoc in talibus nec inuidia nec cótentio locum habet. Vnde Sap. 7. Sine inuidia cómunico. Tertio cóſiderandum eſt quare homines carnales dicit ſecundű hominem ambulare: cum tamẽ homo ex ſpiritu & carne cóponatur: qa naturę humanę cóſonum eſt, vt ſpiritus cognitionẽ a ſenſibus carnis accipiat. Vnde & cóſequẽter affectus rationis humanę, ſcdm ea quę ſunt carnis mouet̃, niſi ſpiritus hominis per ſpiritum dei ſupra hoīem eleuet̃. Vnde dicit̃ Eccle. 34. Sicut parturientis cor tuum phantaſias patitur. niſi ab altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio. Eſt ergo ſenſus ſecundum hominẽ. i. ſecundum naturam humanam ſibi a dei ſpiritu derelictã. ſicut & in pſalmo dr̃. Filii hoīum vſquequo graui corde, vt qd diligitis vanitatẽ & quęritis mẽdacium. Quarto manifeſtat ꝓbationẽ inductam dicens. CVM. n. quis). i. aliquis veſtrum dicit. EGO QVIDEM ſum Pauli). q. a Paulo baptizatus & doctus. ALIVS autem ego Apollo) genitiui caſus: per quod denotatur in vobis eſſe zelus & cótentio. Nóne hoīes eſtis. ſ. carnales & non ſpirituales, vtpote zelum & contentionẽ habentes ꝓ rebus humanis? Qualis enim homo eſt talibus rebus afficitur & per affectum inhęret. ſecundum illud. Oſeę. 9. Facti ſunt abhominabiles ſicut ea quę dilexerunt.

Deinde cum dicit. QVID igitur eſt Apollo.) Improbat eorű iudicium quantum ad hoc ꝙ plus miniſtris attribuebant q̃ deberent. Et primo oñdit veritatẽ. Secundo excludit errorẽ ibi. NEMO vos ſeducat.) Tertio infert cóclusionem intentam ibi. ITAQVE nemo glorietur in hoībus.) Circa primum duo facit. Primo oñdit códitionem miniſtroꝝ. Secundo agitur de eorum mercede. ibi. VNVSQVISQVE ꝓpriã mercedem.) Circa primum tria facit. Primo ponit miniſtrorum conditionem. Secundo ponit ſimilitudinem ibi. EGO PLANTAVI Apollo rigauit.) Tertio oſtendit intentum ibi. ITAQVE neq̧ qui plantat.) Circa conditionẽ autem miniſtrorum duo tangit. primo ꝙ non ſunt domini: ſed miniſtri dicẽs. Vos de Paulo & Apollo. gloriamini. Igitur quæro a vobis QVID eſt Apollo & quid Paulus). i. cuius dignitatis vel poteſtatis: vt digne de eis poſſitis gloriari? & reſpódet. MINISTRI eius). i. dei ſunt. q. d. quod agunt in baptiſmo & in doctrina nó principaliter agűt ſicut dñi: ſed ſicut miniſtri eius. ſecűdű illud Eſa. 61. Miniſtri dei dicetur vobis. Poſſet autẽ alicui videri magnű eſſe, miniſtrum dei eſſe, & gloriandű eſſe in hoībus, de miniſteriis dei. Et vere eſſet, ſi ſine hominibus non pateret acceſſus ad deum. ſicut illi qui ſolẽt gloriari de miniſtris regis, ſine quibus nó patet aditus ad regem. Sed hoc hic locű nó habet: qa fideles Chriſti per fidem habent acceſſum ad deum. ſecundum illud. Ro. 5. Per quem acceſſum habemus ad deum per fidem & gratiã iſtam in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe glorię filiorű dei. Ideo ſignanter addit. Cui crediſtis. q. d. per fidem iam eſtis coniuncti deo, nó hoībus. Vnde ſupra. 2. Dictum eſt. Vt fides veſtra nó ſit. in ſapiẽtia hoīum ſed in virtute dei. Et ideo primo de deo eſt vobis gaudendű q̃ de hoībus. Cótigit autem ꝙ miniſtri hominum, vel dñorum, vel artificum primo habẽt a ſeipſis aliquam dignitatem vel virtutem: ex qua idonei ad miniſterium fiunt: ſed hoc nó eſt de miniſtris dei: & ideo ſecűdo oſtendit ꝙ tota dignitas & virtus miniſtrum eſt a deo dicens. ET VNICVIQVE ſicut deus diuiſit). q. d. in tantum aliquis & vnuſquiſq̧ noſtrum habet de virtute miniſtrandi, inq̃tum ei deus dedit. vnde nec ſic nobis eſt gloriandum. ſcdę Corin. 3. Sufficientia noſtra a deo, qui idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti.

Deinde cum dicit. EGO PLANTAVI) Ponit ſimilitudinẽ miniſtroꝝ ex ſimilitudine agricolarum, vbi duplex differentia operationum intelligitur. Vna operationis vnius miniſtri ad operationẽ alterius. Et q̃tű ad hoc dicit. EGO PLANTAVI) . i. in ꝑdicatione ad modum plantãtis me habui: quia. ſ. primo vobis ꝑdicaui fidem. Eſa. 51. Poſui verba mea in ore tuo: vt plantes cœlos. APOLLO rigauit). i. ad modum rigantis ſe habuit: q aquã plantis exhibet ad hoc vt nutriantur & creſcãt. Et ſimiliter legit̃ Act. 18. Quod cum Paulus multos Corinthioꝝ cóuertiſſet, ſuperuenit Apollo q multum cótulit his qui crediderunt: publicę oſtẽdens ꝑ ſcripturã eſſe Ieſum Chriſtum. Eccle. 24. dr̃ Rigabo ortum meum plãtationum. Scđa differentia eſt operationis miniſtroꝝ, qui exterius operant̃ plantãdo & rigando ad oꝑationem dei, qui interius operatur. Vnde ſubdit. SED DEVS incrementum dedit) interius. ſ. operando. ſcdę Corin. 9. Augebit incremẽta frugű iuſtitię veſtrę. Sic etiã in rebus corporalibus plãtantes & rigantes exterius oꝑantur: ſed deus operatur interius per operationem naturę ad incrementa plantarum.

Deinde cum dicit. ITAQVE neq̧ qui plãtat neq̧ qui rigat &c.) Infert ex ꝑmiſſis duas cóclusiones. quarum prima infertur ſcdm cóparationẽ miniſtrorum ad deum dicẽs. Ex quo Paulus plantauit, & Apollo rigauit, nó ſunt niſi miniſtri dei: & nó habent aliquid niſi a deo: & nó operant̃ niſi exterius: deo interius operãte. ITAQVE neq̧ qui plantat eſt aliquid). ſ. principaliter & magnum. de quo ſit gloriandum. NEQVE qui rigat: ſed qui incremẽtum dat deus.) Ipſe. n. per ſe eſt aliquid principale & magnű de quo eſt gloriãdum Actio. n. non attribuitur inſtrumento cui cóparat̃ miniſter: ſed principali agenti. Vnde Eſa. 40. dicitur. Omnes gentes quaſi non ſint. ſic ſunt corã eo. Secundã cóclusionem infert pertinentem ad cóparationem miniſtrorum adinuicem dicẽs. QVI plantat autẽ & qui rigat.) cum ſint miniſtri dei & nihil niſi a deo habẽtes & ſolum exterius operantes VNVM ſunt) ex códitione naturę & miniſterii róne: quare. ſ. nó poteſt vnus alteri pręferri, niſi ſecundű donum dei, & ita q̃tum in ſe ipſis eſt vnum ſunt. Et quia conſeqnẽter in intentione miniſtrandi deo vnum ſunt per cócordiam volűtatis: ideo ſtultum eſt de his qui vnum ſunt diſſentire. ꝑs. Ecce q̃ bonum & q̃ iocundum habitare fratres in vnum. Ro. 12. Multi vnum corpus ſumus in Chriſto.

Sine miniſtris ſed per fidẽ vnuſquiſq̧ fidelis acceſſű hẽt ad deum

Vnuſquiſq̧ tamen ſuam mercedem accipiet iuxta ſuum laborem. Etenim dei ſumus cooperarii: dei agricolatio: dei ædificatio eſtis iuxta gratiam dei: quæ data eſt mihi. Vt ſapiens architectus fundamentum poſui: alius autem ſuper illud ædificat. Porro quiſq̧ videat quomodo ſuperſtruat. Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere: præter hoc quod poſitum eſt: quod eſt Ieſus Chriſtus. Quod ſi quis ſuperſtruit ſuper fundamentum hoc: aurum: argentum: lapides præcioſos: ligna fœnum: ſtipulam: cuiuſq̧

opus manifeſtum fiet. Dies enim declarabit: qđ in igne reuelatur: & cuiuſq; opus q̃le ſit: ignis probabit. Si cuius opus manſerit: quod ſuperſtruxit: mercedem accipiet: ſi cuius opus exuſtum fuerit: damnum patietur: ipſe vero ſaluus fiet: ſed ſic: tanquam per ignem.

Vnuſquiſq; propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Dei enim ſumus adiutores. Dei agricultura eſtis. Dei ædificatio eſtis. Secundum gratiam dei quæ data eſt mihi vt ſapiens architectus fundamẽtum poſui, alius autem ſuperædificat. Vnuſquiſq; autem videat quomodo ſuperædificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperædificat ſupra fundamẽtum hoc, aurum, argentum, lapides præcioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, vniuſcuiuſq; opus manifeſtũ erit. Dies enim domini declarabit: quia in igne reuelabitur: & vniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſaluus erit: ſic tamen quaſi per ignem. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus oſtendit qualis ſit conditio miniſtrorum: hic agit de remuneratione eorũ. Et primo agit de mercede bonorum miniſtrorum. Secũdo agit de punitione maloꝝ ibi. NESCITIS quia templum dei eſtis &c.) Circa primum tria facit. Primo ꝓmittit miniſtris mercedẽ ꝓpriam. Secundo aſſignat rationẽ ibi. DEI ENIM ſumus.) Tertio agit de diuerſitate mercedis ibi. SECVNDVM gratiam dei.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ neq; qui plãtat eſt aliquid: neq; q rigat non tamẽ inutiliter plantat vel rigat: ſed VNVSQVISQVE ꝓpriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborẽ. Quamuis enim qui incrementum dat ſit deus, & ipſe ſolus interius operetur. exterius tamẽ laborantibus mercedẽ tribuit. ſecũdum illud Hiere. 31 Quieſcat vox tua a ploratu & oculi tui a lachrymis: quia merces eſt operi tuo. Quę quidem merces eſt ipſe deus, ſecundum illud Gen. 15. Ego ꝓtector tuus ſum, & merces tua multa nimis. Pro qua mercede laborantes mercennarii laudantᷓ ſecundum illud Luc. 15. Quãti mercennarii in domo patris mei abundãt panibus. Alioqui ſi pro alia mercede in opere dei aliqs laboret, laudandus non eſt. ſecundum illud Io. 10. Mercenari⁹ autem & cuius nõ ſunt oues ꝓprię, videt lupũ venientem & fugit. Hęc autem merces & cõmunis eſt oibus, & propria ſinguloꝝ. cõmunis quidem: quia idem eſt quod oẽs videbunt, & quo oẽs fruentur. ſ. deus ſecũdũ illud Iob. 22. Super omnipotentẽ delitiis afflues & leuabis ad deum faciem tuã. Eſa. 28. In illa die erit dominus exercituum corona glorię & ſertum exultationis populo ſuo. Et ideo Mat. 20. oibus laborantibus in vinea datur vnus denarius. Propria vero merces erit ſinguloꝝ: quia vnus alio clarius videbit, & plenius fruetᷓ ſecundum determinatam ſibi menſurã. Vnde & Dañ. 12. Illi qui docti ſunt comparantᷓ ſplendori firmamenti, qui ad iuſtitiã erudiunt plurimos quaſi ſtellę. Hinc eſt quod Io. 14. dicitur. in domo patris mei manſiones multę ſunt. ꝓpter quod etiã hic dicitᷓ. VNVSQVISQVE ꝓpriam mercedem accipiet.) Oſtendit autẽ ſecundum quid attendatur menſura proprię mercedis. cum ſubdit. SECVNDVM ſuum laborem.) Vnde & in pſo. dicitur. Labores manuũ tuarum: qa manducabis beatus es & bene tibi erit. Nõ tamen propter hoc deſignatur ęqualitas laboris ad mercedẽ: qa vt dicitᷓ ſcdæ Corin. 4. Quod in pręſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtrę, ſupra modũ in ſublimitate ęternum glorię põdus operabitur in nobis. Sed ęqualitatem deſignat ꝓportionis: vt. ſ. vbi eſt potior labor, ibi ſit potior merces. Poteſt autem intelligi labor eſſe potior tripliciter. Primo quidẽ ſecũdum formam charitatis cui reſpondet merces eſſentialis. Vnde dicitur Io. 14. Qui diligit me diligetᷓ a patre meo, & ego diligam eum. & manifeſtabo ei meipſum. Vnde q ex maiori charitate laborat, licet minorem laborẽ patiatur, plus de pręmio eſſentiali accipiet. Secundo ex ſpecie operis: ſicut enim in rebus humanis ille magis pręmiatur, qui in digniori opere laborat, ſicut architector q̃ artifex manualis. licet minus laboret corporaliter. ita etiam in rebus diuinis, ille q in nobiliori opere occupatur, maius ꝑmium accipiet, q̃tum ad aliquam pręrogatiuam ꝑmii accidentalis: licet forte minus corporaliter laboret. Vnde aureola datur doctoribus, virginibus, & martyribus. Tertio ex quantitate laboris: qđ quidem cõtingit dupliciter. Nam quãdoq; maior labor maiorem mercedẽ meretur. ꝑcipue q̃tum ad remiſſionem pœnæ, puta ꝙ diutius ieiunat vel longius peregrinatur & etiã q̃tum ad gaudium quod percipiet de maiori labore. Vnde Sap. 10. dr. Reddidit deus. ſ. iuſtis mercedẽ laborum ſuorum. Quãdoq; vero eſt maior labor ex defectu voluntatis. in his. n. quę ꝓpria voluntate facimus, minorem laborem ſentimus. Et talis magnitudo laboris non augebit: ſed minuet mercedẽ Vnde dr Eſa. 40. Aſſument pennas vt aquilę, current & non laborabunt, volabunt & non deficiẽt. & ibi pręmittitur. deficient pueri & laborabunt.

Labor eſt potior per charitatẽ vel p ſpeciẽ opis vel p quantitatem

Deinde cũ dicit. DEI ENIM ſumus.) Aſſignat rationem eius quod dixerat. Et primo ponit rõnem. Secundo adhibet ſimilitudinem ibi. DEI AGRICVLTVRA eſtis. Dicit ergo primo. recte qlibet noſtrum mercedem accipiet. DEI ENIM ſumus adiutores.) ſ. ſcdm noſtros labores. Cõtra qđ videtᷓ eſſe: quod dicitur Iob. 26. Cuius adiutor es? nũqd imbecillis? & Eſa. 40. Quis adiuuit ſpiritum domini. Dicẽdum eſt autem ꝙ dupliciter aliquis aliũ adiuuat. Vno modo augẽdo eius virtutẽ. & ſic nullus põt eſſe dei adiutor. Vnde & poſt pręmiſſa verba Iob. ſubditur. & ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis. Alio modo obſequendo operationi alterius: ſicut ſi miniſter dicatᷓ domini adiutor, inq̃tum exequitur opus eius aut miniſteriũ artificis. & hoc modo miniſtri dei ſunt eius adiutores. ſecundum illud ſcdę Corin. 6. Adiuuantes autem exhortamur. Sicut ergo miniſtri hoium exequentes eorum opera mercedẽ ab eis accipiunt ſecũdum ſuum laborẽ ita & miniſter dei. Secũdo adhibet ſimilitudinẽ ſimplicis operis. ſ. agriculturę & ędificationis. Populus quidem fidelis ager eſt a deo cultus, inquantũ per operationem diuinã fructũ boni operis deo ꝓducit. ſecundum illud Ro. 7. Sitis alterius q ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis deo. Et Io. 15. dicitᷓ. Pater meus agricola eſt. & hoc eſt quod primo dicitᷓ. DEI AGRICVLTVRA eſtis) .i. quaſi ager a deo cultus, & fructũ ferens eius opere. & populus fidelis eſt quaſi domus a deo ędificata: inquantum. ſ. deus in eis habitat. ſecundũ illud Ephe. 2. Et vos coędificamini in habitaculũ dei. Et ideo ſecundo dr. DEI AEDIFICATIO eſtis) .i. ædificiũ a deo cõſtructum ſecundũ illud pſ. Niſi dominus ędificauerit domum &c. Sic igitur miniſtri dei ſunt adiutores inquantum laborant in agricultura & ędificatione fidelis populi.

Alius aliũ adiuuat vel augendo virtutem vel obſequẽdo operationi alterius

Deinde cum dicit. SECVNDVM gratiam dei &c.) Agit de diuerſitate mercedis. & quia merces diſtinguitur ſecundum diſtinctionem laboris vt dictũ eſt. Ideo primo agit de diuerſitate laboris. Secũdo de diuerſitate mercedis ibi. SI QVIS ſuperędificat.) Circa primum duo facit. Primo ponit diſtinctionem laborum. Secundo ſubiungit admonitionem ibi. VNVSQVISQVE autem videat &c.) Circa primum duo facit. Primo relicta ſimilitudine agriculturę quã ſupra proſecutus fuerat ſub ſimilitudine ędificationis ſuũ proprium laborem deſcribit dicens. SECVNDVM gratiam dei quę data eſt mihi vt ſapiens architectus fundamentum poſui.) Vbi conſiderandum eſt ꝙ architectus dicitur principalis artifex, & maxime ędificii, ad

quem

quem pertinet cõprehendere ſummã diſpoſitionẽ to/
tius operis,quę perficit̃ per operationẽ manualiũ arti
ficum. Et ideo dicitur ſapiens in ędificio:quia ſimplici
ter ſapiens eſt, qui ſummã cauſam cognoſcit.ſ.deũ &
alios ſecundum deum ordinat. ita ſapiens in ędificio
dicitur qui principalem cauſam ędificii.ſ.finem conſi
derat,& ordinat inferioribus artificibus qd ſit ꝓpter fi
nem agendum. Manifeſtũ eſt autem ꝙ tota ſubſtantia
ędificii ex fundamento dependet. & ideo ad ſapiẽtem
architectum ptinet idoneũ fundamentum collocare.
Ipſe autem Paulus fundamentum ſpũalis ędificii col/
locauit Corinthiis. Vnde ſupra dixit. Ego plantaui:ſi/
cut.n.ſe habet fundamentum in ędificio:ſic plantatio
in plantis. Per vtrunq;.n. ſignificatur ſpũaliter prima
ꝑdicatio fidei. Vnde & ipſe dicit Ro.15. Sic autem prę
dicaui euangelium. nõ vbi nominatus eſt Chriſtus:ne
ſuper alienum fundamẽtum ędificarẽ.& ideo ſe com/
parat ſapienti architecto. Hoc autem nõ ſuę virtuti at
tribuit:ſed gratię dei: & hoc eſt quod dicit. SECVN/
DVM gratiam dei,quę data eſt mihi) q.ſ. me aptum
& idoneum ad hoc miniſtrum fecit. Infra.4. Abundan
tius oĩbus laboraui,nõ autem ego: ſed gratia dei me
cum. Secũdo deſcribit laborẽ aliorũ dicens. ALIVS
autem).i.quicunq; inter vos laborat. SVPERAEDI
FICAT) fundamento a me poſito. Quod quidẽ po/
teſt ad duo referri. Vno quidẽ modo, inq̃tum aliquis
ſupędificat fidei in ſeipſo fundatę perfectũ charitatis
& bonorum operum primę Pet.2. Et ipſi tanq̃ lapides
viui ſuperędificamini. Alio modo ad doctrinam quã
quis fundatam in aliis perfectius manifeſtat. vñ Hier.
primo dicit̃. Vt ędifices & plantes. Et ſecundũ hoc idẽ
ſignificat hęc ſuperędificatio:qd ſupra rigatio.

Deinde cum dicit. VNVSQVISQVE autem &c.)
Subiungit monitionẽ dicens. Dictum eſt ꝙ ad alios p/
tinet ſuperędificare. VNVSQVISQVE autẽ videat)
.i. diligenter attendat QVOMODO ſuperędificet).i.
qualem doctrinam fidei fundatam in aliis ſupaddat,
vel qualia opera fidei in ſe fundatę. Prouerb. 4. Oculi
tui videant recta,& palpebrę tuę ꝓcedãt greſſus tuos.
Secundo reſpõdet tacitę quęſtioni:quare.ſ. admoneat
alios de ſuperędificatione & non de fundatione vel po/
tius aſſignat rationem: quare dixerit ꝙ ad alios per/
tinet ſuperędificare dicens. FVNDAMENTVM aliud
nemo poteſt ponere,ꝑter id quod poſitum eſt).ſ.a me
QVOD eſt Ieſus Chriſtus qui habitat in cordibus ve
ſtris per fidẽ. vt dicitur Ephe.3. Et de fundamento dici
tur. Eſa.28. Ecce ego mittam in fundamentis Sion la/
pidem angularem ꝓbatum ꝓcioſum.i. in fundamẽto
fundatum. Sed cõtra videtur eſſe:quod dicitur Apoc.
21. Murus ciuitatis habens fundamẽta.12.& in ipſis.12
nomina Apoſtoloꝝ. Non ergo ſolus Chriſtus eſt funda
mentum. Dicendum eſt autem ꝙ duplex eſt funda/
mentum. Vnum quidem quod p ſe habet ſoliditatem
ſicut rupes aliqua ſupra quã ędificium conſtruitur:&
huic fundamento Chriſtus comparatur. ipſe.n. eſt pe/
tra. de qua dicitur Mat.7. Fundata enim erat ſupra fir
mam petram. Aliud eſt fundamẽtum:quod habet ſo/
liditatem,non ex ſe,ſed ex alio ſolido ſubiecto:ſicut la
pides qui primo ſupponunt̃ petrę ſolidę. Et hoc modo
dicuntur Apoſtoli eſſe fundamentũ eccleſię:qa ipſi pri
mo ſuperędificati ſunt Chriſto per fidem & charita
tem. Vnde dicitur Ephe. ſecundo. Superędificati ſu/
pra fundamentum Apoſtolorum.

Deinde cum dicit. SIQVIS ſupędificat &c.) Agit
de differentia mercedis q̃tum ad hoc ꝙ qdam eam ac
cipiunt ſine detrimento,quidam cum detrimento. Et
circa hoc tria facit. Primo docet ꝙ diuerſitas operatio
num manifeſtatur ex retributione. Secundo oſtendit
quando manifeſtatur ibi. DIES enim domini.) Ter
tio oſtendit quomodo manifeſtatur ibi. SI CVIVS
opus &c.) Circa primũ cõſiderandum eſt ꝙ Apoſtolus
intendens oſtendere diuerſitatem ſupędificationis.6.
Aurum, argẽtum, lapides precioſi — ponit videlicet tria cõtra tria. Ex vna quidem pte aurũ
argentum.& lapides precioſos. Et ex alia parte lignũ,
fœnum,& ſtipulam. quorum tria.ſ. aurum, argẽtum,
& lapides precioſi habent q̃dam inclytam claritatem,
ſimul & inconſumptibilitatem & precioſitatem. Alia
vero tria obſcura ſunt,& facile ab igne conſumuntur
& vilia ſunt. Vnde per aurum,argẽtum,& lapides prę
cioſos intellectualiter aliquid pręclarum & ſtabile,per
Lignum, fœnum, ſtipulã — lignum vero fœnum & ſtipulam aliquid materiale &
trãſitorium. Dictum eſt autem ſupra ꝙ ſuperædifica/
tio põt intelligi & q̃tum ad opera quę vnuſquiſq; ſup/
ędificat fidei fundamento,& q̃tum ad doctrinã quam
aliquis doctor vel prędicator ſuperædificat in funda/
mento fidei ab Apoſtolo fundatę. Vnde iſta diuerſitas
quam hic Apoſtolus tangit ad vtranq; ſupędificationẽ
referri poteſt. Quidam ergo referentes hęc ad ſuper/ Pria expõ.
ędificationem operum dixerunt ꝙ per aurum & argẽ
tum & lapides precioſos intelliguntur bona quę quis
fidei ſuperaddit. Sed per lignum,fœnum,& ſtipulam,
debent intelligi peccata mortalia,quę quis facit poſt fi
dem ſuſceptam. Sed iſta expoſitio pœnitus ſtare non Impugnatio
poteſt. Primo quidem qa peccata mortalia ſunt opera
mortua. ſecundum illud Heb.9. Mundabit conſciẽtias
noſtras ab operibus mortuis. In hoc autem ędificio ni
hil ędificatur niſi viuum ſecundũ illud prima Pe.2. Et
ipſi tanq̃ lapides viui ſuperędificamini. Vnde ille qcũ
fide habet peccata mortalia,non ſuperędificat:ſed ma
gis deſtruit,vel violat. contra quem dicitur infra eodẽ
Si quis templum dei violauerit diſperdet illum deus.
Secundo quia peccata mortalia magis cõparantur fer
ro,vel plumbo,vel lapidi. tum propter grauitatem. tũ
qa etiã nõ renouant̃ per ignem: ſed ſemper in eo ma/
nent in quo ſunt. peccata vero venialia cõparantur li/
gno,fœno,& ſtipulę. tum ꝓpter leuitatem tum etiã qa
ab eis aliquis de facili expurgatur per ignẽ. Tertio. qa
ſecundum hanc expoſitionẽ,videtur ſequi,ꝙ ille q mo
ritur in peccato mortali dũmodo fidem retineat fina
liter ſalutem conſequatur, licet primo aliquas pœnas
ſuſtineat. Sic.n. ſequitur. SI CVIVS opus arſerit de/
trimentum patietur:ipſe autem ſaluus erit:ſic tamen
quaſi per ignem.) Quod quidem contrariatur mani/
feſtę ſententię Apoſtoli qua dicitur infra.6. Neq; forni
carii neq; idolis ſeruientes &c. regnum dei poſſidebũt.
Et Gal.5. Qui talia agunt regnum dei non poſſidebũt
Non eſt autem alicui ſalus,niſi in regnũ dei. Nã q ab eo
excluduntur mittũtur in ignẽ ęternũ: vt dicit̃ Mat.25.
Quarto quia fides non poteſt dici fundamẽtum niſi
per quam Chriſtus habitat in nobis. cum ſupra dictũ
ſit,ꝙ fundamentum eſt ipſe Chriſtus Ieſus. Non.n. ha
bitat Chriſtus in nobis per fidem informem. Alioqui
habitaret in dęmonibus de quibus ſcriptum eſt Iac.2.
Et demones credunt & cõtremiſcunt. Vnde quod di/
citur Ephe.3. Habitare Chriſtum per fidem in cordib⁹
noſtris, oportet intelligi de fide per charitatem for/
matam:cum ſcriptum ſit prima Io.4. Qui manet in
charitate,in deo manet & deus in eo. Hęc eſt fides quę
per dilectionem operatur: vt dicitur infra.13. Charitas
non agit perperam. Vnde manifeſtum eſt ꝙ ille q ope/
ratur peccata mortalia: non habet fidem formatã: &
ita non habet fundamentum. oportet ergo intelligere
ꝙ tam ille qui ſuperędificat fundamento aurum, ar/
gentum. lapides precioſos: q̃ etiam ille qui ſuperędifi/
cat lignum,fœnum,ſtipulam,vitet peccata. Ad hoꝝ
ergo diſtinctionem intelligẽdum eſt ꝙ actus humani
ex obiectis ſpeciem habent. Duplex eſt autem obiectũ
humani actus.ſ. res ſpiritualis & res corporalis,quę q/
dem obiecta differunt tripliciter. Primo quidem q̃tũ Obiectũ act⁹ humani eſt duplex .ſ. res ſpũalis & res corpalis.
ad hoc ꝙ res ſpirituales ſunt perpetuę. res autem cor/
porales ſunt tranſitorię. Vnde ſcda Corin.4. Quę vidẽ
tur temporalia ſunt:quę autem non videntur ęterna.
Secundo q̃tum ad hoc ꝙ res ſpirituales in ſeipſis clari/
tatẽ habent. ſecundũ illud Sap.6. Clara eſt & quę nunq̃
marceſcit ſapientia. Res corporales obſcuritatem ha/
bent ex materia. Vnde dicitur Sap.2. Vmbrę tranſitus
eſt tempus noſtrũ. Tertio q̃tum ad hoc ꝙ res ſpiritua/
les ſunt ꝓcioſiores & nobiliores rebus corporalibus. vñ
Prouer.3. de ſapientia. Precioſior eſt cunctis operibus.
Et Sap.7. Omne aurum in comparatione illius, arena
eſt exigua, & tanquam lutum ęſtimabitur argentum
in cõſpectu illius. Et ideo opera qbus homo innititur
rebus ſpiritualibus & diuinis:cõparantur auro,argen
to,& lapidi precioſo:quę ſunt ſolida, clara, & ꝓcioſa.
ita tamen ꝙ per aurum deſignetur ea quibus homo
tendit in ipſum deum per cõtemplationem & amorẽ

vnde dicitur Cañ.5. Caput eius aurum optimum. Caput.n. Chriſti eſt deus. vt dicit Eſa.11. de quo auro dicitur Apo.3. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum.i. ſapientiã cum charitate. Per argentum ſignificantur actus quibus homo adhęret ſpiritualibus credendis & amandis & contemplandis. vnde in Glo. refertur argẽtum ad dilectionem proximi. propter quod & in pſal. Pennę columbe deſcribuntur deargentatę cuius ſuperior pars. l. poſteriora deſcribuntur eſſe in pallore auri Sed per lapides pręcioſos deſignantur opera diuerſarũ virtutum quibus anima humana ornatur. vnde dicit Eccl.5. Quaſi vas auri ſolidum ornatum oi lapide pręcioſo. Vel etiam mãdata legis dei. ſecundũ illud pſ. Dilexi mãdata tua ſuper aurum & topazion. Opera vero humana quibus homo intendit rebus corporalib⁹ habent quandam gradus: prout quędam ſunt aliis ſtabiliora: quędam vero facilius cõſumptibilia. nam ipſi homines inter creaturas carnales digniores ſunt & p ſucceſſiorem cõſeruantur. Vnde cõparantur lignis. ſecundum illud Iudi.9. Ierunt ligna ſyluarum vt eligerent ſuper ſe regem. Caro autẽ hominis facilius corrũpitur per infirmitatem & mortem. Vnde comparatur fœno. ſecundũ illud Eſa.40. Omnis caro fœnũ. Ea vero quę pertinent ad gloriã huius mundi facillime trãſeunt. vnde ſtipulę cõparantur. vnde in pſo. ſequitur. Pone illos vt rotam & vt ſtipulam ante faciẽ venti. Sic ergo ſuperędificare aurum, & argentũ, & lapides pręcioſos eſt ſuperędificare fidei fundamẽto, ea quę pertinent ad contemplationem ſapientię diuinorũ & amorem dei & deuotionẽ ſanctorum & obſequium proximorum, & ad exercitium virtutum. Superędificare vero lignum, fœnum, & ſtipulam .i. eſt ſuperaddere fidei fundamento, ea quę ptinent ad diſpoſitionẽ humanarum rerum & ad opera carnis & ad exteriorẽ gloriam. Sciendum tamẽ ꝙ contingit aliquẽ hominem id intẽdere tripliciter. Vno modo ita ꝙ in his finem cõſtituat & cum hoc ſit peccatum mortale p hoc homo non ſuperędificat: ſed ecõuerſo fundamẽto aliud fundamẽtum collocat. Nam finis eſt fundamentũ in rebus appetibilibus quę q̃runtur ꝓpter finem. Alio modo aliquis intendit vti pręclictis rebus totaliter, ordinãs eas in dei gloriam: & quia opera ſpecificantur ex fine intẽto: hoc iam non erit ędificare lignum, fœnum, & ſtipulam: ſed aurum argentum & lapides pręcioſos. Tertio modo aliquis licet in his finem non conſtituat nec vellet ꝓpter iſta cõtra deum facere: afficitur tamẽ ad iſta magis q̃ deberet: ita ꝙ per hęc retardatur ab his quæ dei ſunt, quod eſt peccare venialiter. & hoc ꝓprię eſt ſuperędificare, ligna, fœnum, ſtipulam. nõ quia ipſa ſuperędificentur ꝓprie loquendo: ſed quia opera ad tẽporalium curam pertinẽtia, habent venialia adiuncta propter vehementiorẽ affectum ad ipſa: quę quidem affectio ſecũdum ꝙ magis & minus inhęret ligno, fœno, & ſtipulę cõparãtur. Et dupliciter poteſt diſtingui. Vno modo ſecũdum permanentiã rerum ſpiritualium: vt prius dictum eſt. Alio modo ſecundum vehementiam adhęſionis. Sciendum tamen ꝙ illi qui ſpũalibus rebus intendunt, nõ omnino poſſunt abſolui a cura rerum tẽporalium: nec etiam qui in charitate rebus tẽporalibus intendũt, ſunt omnino a rebus ſpiritualib⁹ vacui: ſed ſtudio diuerſificantur. Nam quidem ſtudiũ vitę ſuę ordinant ad ſpiritualia. tẽporalibus vero non intendunt, niſi inq̃tum requirit neceſſitas corporalis vitę. Quidã vero ſtudium vitę ſuę applicant ad tẽporalia ꝓcuranda: vtuntur tamẽ ſpiritualibus rebus ad directionem vitę ſuę. Primi igitur ſuperędificant aurũ, argentum, lapides pręcioſos. Secũdi vero ſupędificant fœnum lignum, & ſtipulã. Ex quo patet ꝙ illi qui ſuperędificant aurum, argẽtum, & lapides pręcioſos: habent aliquid de peccatis venialibus: ſed non in q̃titate notabili: ꝓpter hoc ꝙ modicum attingunt de cura tẽporalium rerum. Illi etiam q ſuperędificant lignum, fœnum, ſtipulam, habẽt aliquid ſtabile præcioſum & pręclarum: ſed in minori q̃titate ſcilicet inq̃tum diriguntur per bona ſpũalia. Poteſt autem & hęc diuerſitas referri ad ſuperędificationẽ doctrinę. Nam illi qui fidei ab Apoſtolis fundatę per ſuam doctrinam ſupędificant ſolidã veritatem & claram ſiue manifeſtã ad ornamentum eccleſię ptinentem: ſupędificant aurũ, argentum, lapides pręcioſos. Vnde Prouer.10. Argẽtum electum labia iuſti. Illi vero qui ab Apoſtolis fundati, ſuperaddũt in ſua doctrina aliqua inutilia & quę nõ ſunt manifeſta, nec veritatis ratione firmant: ſed ſunt vana & inania: ſuperędificant lignum fœnum, ſtipulam, Vnde dicitur Hiere.23. Qui habet ſomnium: narret ſomnium: & qui habet ſermonem meum, loquatur ſermonem meũ vere: quid palleis ad triticũ? Qui vero falſitatem doceret, nõ ſuperędificaret ſed magis ſubuerteret fundamentum. Dicit ergo ſiquis ſuperędificat vel operando vel docendo ſup fundamentũ. hoc .i. ſuper fidem formatam in corde vel ſuper fidem fundatam ab Apoſtolis & prędicatam aurum, & argentum, aut lapides pręcioſos .i. ſpiritualia opera vel præclarã doctrinã. Vel lignũ, fœnũ, ſtipulam .i. corporalia opera vel friuolam doctrinã: vniuſcuiuſqꝫ opus manifeſtum erit. ſ. in diuino iudicio quale ſit. non. n. latet p humanam ignorantiã. Nam quidã videntur ſupędificare aurum, argentũ, lapidẽ pcioſum: qui tamen ſuperędificant lignum, fœnum, ſtipulam, in rebus ſpiritualibus corporalia meditantes. puta lucrum vel fauorẽ humanum: quidam vero videntur ſupędificare lignũ, fœnum, ſtipulam, qui tamen ędificant aurum, argentum, & lapidem pręcioſum: qa in adminiſtratiõe temporalium nihil niſi ſpiritualia cogitãt. Vnde & Sophocles primo dicitur. Scrutabor Hieruſalem in lucernis. & Luc.12. Nihil opertum quod non reueletur.

Hominẽ intendere ędificare ſup fundamentũ lignũ, fœnum ſtipulã tripliciter vt finis vel vti, talib⁹ ad gloriã dei vel vitia debitũ ad iſta afficitur.

Vacãtes ſpiritualibus per ſe tẽporalib⁹ ex neceſſitate ędificãt aurũ argẽtum & lapides pcioſos qui vero ecõtra lignũ fœnum &c.

Quo ad ędificationẽ doctrinę hoc pôt ét referri

Deinde cum dicit. DIES enim domini.) Oſtendit quando hęc manifeſtantur. Et primo ponit tempus manifeſtationis. cum dicit. DIES enim dñi declarabit) Circa quod ſciendum eſt ꝙ tunc dicitur eſſe tempus & dies alicuius rei quãdo eſt in optimo ſtatu & maximo ſui poſſe. Vnde & Eccle.4. dicitur. Omnia tempus habent. Quãdo ergo homo ſuam voluntatẽ implet, etiã contra deum, tunc eſt dies hoĩs. Vnde dicit Hiere.17. Diem hominis nõ deſideraui tu ſcis. Dies vero dñi dicitur. quando voluntas domini cõpletur, de hominib⁹ qui per eius iuſtitiam vel pręmiabuntur vel damnabũtur. ſecundum illud pſ. Cum accepero tẽpus ego iuſtitias iudicabo. Vnde ſecundum triplex dei iudicium tripliciter poteſt intelligi dies dñi. Erit enim quoddã iudicium generale oĩum. ſecũdum illd Mat.12. Viri Niniuitę ſurgent in iudicio. Et ſecundum hoc dies dñi dicitur nouiſſimus dies iudicii. de quo ſcda Theſ.2. Nõ terreamini quaſi inſtet dies domini. Et ſecundum hoc intelligitur. DIES dñi declarabit:) quia in die iudicii manifeſtabitur differentia humanorũ meritorũ. Ro.2. In die quando iudicabit dñs occulta hominũ. Aliud autem eſt particulare iudicium, quod fit de vnoquoqꝫ in morte ipſius de quo habetur Luc.16. Mortuus eſt diues & ſepultus eſt in inferno: mortuus eſt autem medicus & portatus eſt ab angelis in ſinum Abrahę. Et ſecũdum hoc dies domini poteſt intelligi dies mortis. ſecũdum illd .1. Theſ.5. Dies domini: ſicut fur in nocte ita veniet. Sic ergo dies domini declarabit: quia in morte vniuſcuiuſqꝫ eius merita patent. Vnde dicitur Prouer.11. Mortuo homine impio nulla erit vltra ſpes. & eiuſdem.14. Sperat autem iuſtus in morte ſua. Tertiũ autẽ eſt iudicium in hac vita inquantũ deus per tribulationes huius vitę interdum hoĩes ꝓbat. Vnde dicit infra 11. Cum iudicamur a domino corripimur vt non cum hoc mundo dãnemur. Et ſecundũ hoc dr dies dñi dies temporalis tribulationis. de quo dicitur Sopho.1. Vox diei domini amara tribulabitur ibi fortis. DIES ergo domini declarabit: quia in tempore tribulationis affectus hominis probatur. Eccle.17. Vaſa figuli ꝓbat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. Secũdo oſtendit p quod fiet iſta declaratio: quia per ignem vnde ſequitur. QVIA in igne reuelabitur) .ſ. dies dñi nam dies iudicii reuelabitur in igne, qui præcedet faciem iudicis exurens faciem mũdi. & inuoluens reprobos & iuſtos purgans de quo dr in pſo. Ignis ante ipſum ꝓcedet & inflãmabit in circuitu inimicos eius. DIES autem domini) qui eſt dies mortis reuelabitur IN IGNE purgatorii) per quẽ purgabitur ſi quid in elementis inuenietur purgandum, de quo poteſt intelligi quod dr Iob.23. Probabit me quaſi aurũ quod per

Dies domini

ignem

ignem tranſit. Dies vero qui eſt dies tribulationis diuino iudicio pmiſſę reuelatur in ignem tribulationis. de quo dicitur Eccle. 2. In igne probatur aurum & argentum: hoīes vero acceptabiles in camino tribulationis. Tertio ponit effectum manifeſtationis. cū ſubdit ET VNIVSCVIVSQVE opus quale ſit ignis probabit.) quia .ſ. per quemlibet ignium prędictorum pbantur merita hominis vel demerita, vnde in ps. dicitur. Igne me examinaſti: & nō eſt inuēta in me iniquitas. In his tribus quę hic Apoſtolus ponit principiū eſt concluſio duorum ſequentium. Si enim dies domini reuelatur in igne, & ignis probat quale ſit vniuſcuiuſq; opus. conſequens eſt q̄ dies domini declaret differentiam operum humanorum.

Deinde cum dicit. SI CVIVS opus &c.) Oſtendit modum prędictę manifeſtationis. Et primo q̄tum ad bona opera. cum dicit. SI CVIVS.) .i. alicuius opus quod ipſe ſuperędificauit MANSERIT) .ſ. in igne, ille .ſ. qui ſuperędificauit MERCEDEM accipiet.) Hie. 31. Eſt merces operi tuo. Et Eſa. 40. Ecce merces eius cū eo. Dicit autē aliquod opus in igne pmanere illeſum dupliciter. Vno modo ex parte ipſius operātis: quia .ſ. ille qui hoc facit opus .ſ. bonę doctrinę vel quodcunq; bonorum operum propter huiuſmodi opus non punitur inquantum. ſ. nec torquebitur igne purgatorii: neq; igne q̄ pręcedet faciem iudicii: neq; etiā ęſtuat igne tribulationis. Qui. n. nō immoderate temporalia dilexit. cōſequens eſt q̄ nō nimis doleat de eorum amiſſione. Dolor. n. cauſatur ex amore rei quę amittitur. Vnde ſuperfluus amor ſuperfluū generat dolorē. Alio modo poteſt intelligi ex parte ipſius operis. quolibet. n. pdictorum iudiciorum ſuperueniente homini pmanet & opus bonę doctrinę vel quodcunq; aliud bonum opus. Nam igne tribulationis ſuperueniēte non ceſſat homo, neq; a vera doctrina neq; a bono ope virtutis: vtrunq; autē horum permanet homini q̄tum ad meritū & in igne purgatorii & in igne q̄ pręcedit faciē iudicii. Secūdo oſtēdit diem q̄tum ad mala opa dicēs. SI CVIVS) .i. alicuius OPVS arſerit) .ſ. p aliquem ignium prędictorū DETRIMENTVM patietur.) .ſ. qui hic operatus eſt nō tamē vſq; dānationem. Vnde ſubdit. IPSE autē ſaluus erit) .ſ. ſalute ęterna. ſecūdum illud Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in dn̄o ſalute ęterna. SIC TAMEN quaſi per ignē) quem .ſ. prius ſuſtinuit vel in hac vita vel in fine huius vitę vel in fine mūdi. Vnde dicit in ps. Tranſiuimus per ignē & aquā & eduxiſti nos in refrigeriū. Et Eſa. 43. Cum tranſieris p ignem nō combureris: & flāma nō comburet te: quia ego dominus deus ſaluator tuus. Dicitur autem opus alicuius ardere dupliciter. Vno modo ex parte operātis: inq̄tum .ſ. aliquis affligitur igne tribulationis propter immoderatum affectum quo ſupflue terrena diligit: & punitur igne purgatorii: vel igne qui pcederet faciē iudicii ppter peccata venialia: quę circa curā temporalium cōmiſit. ſiue etiā per friuola & vana quę docuit. Alio modo ardet opus in igne ex parte ipſius operis: quia .ſ. tribulatione ſupueniente homo non poteſt vacare nec doctrinę vanę: nec terrenis operibus. ſecundum illud ps. In illa die peribūt oēs cogitationes eorū. Nec etiam igne purgatorii vel pcedente faciem iudicis remanebit ei aliqd prędictorum vel ad remedium vel ad meritum. Et ſimiliter dupliciter patitur detrimentum vel inquātum ipſe punitur inq̄tum pdit id quod fecit. & q̄tum ad hoc dicitur Eccle. 14. Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui operatur illud ibit cū illo: & omne opus electum in fine iuſtificabitur: & qui operatur illud honorificabitur in illo. Quorum primum pertinet ad eum q̄ ſuperędificat lignū, fœnum, & ſtipulā, quod eſt opus in igne ardēs. Scdm autē pertinet ad eū q̄ ſuperędificat aurū, argentū, lapides pcioſos. quod eſt opus manēs. in igne abſq; detrimēto.

Opus in igne permanere illeſum.

Opus ardere ex pte opātis ex pte opis.

Infra. 6. 2. Corin. 6.

† An neſcitis quod templum dei eſtis: & ſpiritus dei habitat in vobis? Si quis templū dei prophanat: hunc perdet deus. Nam templū dei ſanctum eſt: quod eſtis vos. Ne quis ſeipſum fallat. Si quis ſibi videtur ſapiens eſſe inter vos: in ſæculo hoc ſtultus fiat: vt reddatur ſapiens. † Et enim ſapientia mundi huius: ſtultitia eſt apud deum. Scriptum eſt. n. † Qui comprehēdit ſapientes in aſtutia ipſorum. Et rurſum. † Dominus nouit cogitationes ſapientium quod ſint vanæ. Itaque ne quis glorietur in hominibus. Omnia nāq; veſtra ſunt: ſiue Paulus: ſiue Apollo: ſiue Cephas: ſiue mūdus: ſiue vita: ſiue mors ſiue præſentia: ſiue futura: omnia inquam veſtra ſunt: vos autem Chriſti: Chriſtus vero dei.

Roma. 1. Iob. 5. Pſal. 93.

Neſcitis quia templum dei eſtis & ſpiritus dei habitat in vobis? Si quis autem templū dei violauerit diſperdet illum deus. Templū enim dei ſanctum eſt: quod eſtis vos. Nemo ſe ſeducat. Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo: ſtultus fiat vt ſit ſapiens. Sapiētia enim huius mūdi ſtultitia eſt apud deum. Scriptum eſt enim. Comprehēdam ſapientes in aſtutia eorū. Et iterum. Dominus nouit cogitationes ſapientium: quoniam vanæ ſunt. Nemo itaq; glorietur in hominibus. Omnia enim veſtra ſunt ſiue Paulus: ſiue Apollo: ſiue Cephas: ſiue mundus ſiue vita: ſiue mors: ſiue præſentia: ſiue futura. Omnia enim veſtra ſunt: vos autem Chriſti: Chriſtus autem dei. Lec. III.

SVPRA oſtēdit Apoſtolus quę ſit merces bene laborantium, hic agit de pœna male laborātium ſiue deſtruētium. Et circa hoc duo facit. Primo demonſtrat pœnam. Secundo excludit errorem cōtrariū ibi. NEMO vos ſeducat.) Oſtendit aſit pœnam operantiū ad deſtructionem, pſequens ſimilitudinē ędificii ſpiritualis. Et circa hoc tria facit. Primo oſtēdit dignitatē ſpiritualis ędificii. Secūdo determinat pœnam deſtruentiū ibi. SI QVIS.) Tertio aſſignat rationem pœnę ibi. TEMPLVM. n. dei &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt q̄ ille qui ſupędificat mercedem ſalutis accipiet, vel ſine detrimento vel cū detrimēto: ſed vt poſſitis agnoſcere quę ſit pœna male in vobis laborantium: oportet vos veſtram dignitatem agnoſcere: quam primo ponit dicens. AN VOS neſcitis) q̄a vos fideles Chri ESTIS templum dei. Ephe. 2. In quo oīs ędificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in domino: in quo & vos coędificamini in habitaculū dei. Secūdo probat q̄ fideles ſint templum dei. eſt. n. de rōne templi q̄ ſit habitaculum dei. ſecūdum illud ps. Deus in tēplo ſancto ſuo. Vnde omne illud in quo deus habitat poteſt dici templū. Habitat autē deus principaliter in ſeipſo: q̄a ipſe ſolus ſe cōpręhendit. Vnde & ipſe deus tēplum dei dicitur. Apoc. 21. Dominus deus oīpotens templum illius eſt. Habitat etiam deus in domo ſacrata, per ſpiritualē cultum q̄ in ea ſibi exhibetur. & ideo domus ſacrata dicitur templū. ſecundum illud. ps. Adorabo ad templū ſanctum tuū &c. Habitat etiam deus in omnibus p fidem, quę per dilectionē operatur. ſecūdum illud Eph. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Vnde & ad pbandum q̄ fideles ſint tēplum dei ſubiungit q̄ inhabitantē a deo: cū dicit. ET SPIRITVS dei habitat in vobis.) Et Ro. 8. Dictum eſt. Spiritus qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtū habitabit in vobis. Ezech. 36. Spiritum meum ponā in medio veſtri. Ex quo patet q̄ ſpiritus ſanctus eſt deus, per cuius inhabitationem fideles dicūtur templum dei. Sola. n. inhabitatio dei tēplum dei facit: vt dictum eſt. Eſt autem conſiderādum q̄ deus eſt in omnibus creaturis: in quibus eſt per eſſentiā, potentiā, & pręſentiam, implens omnia bonitatibus ſuis ſecundum illud Here. 23. Cœlū & terram ego impleo. Sed ſpiritualiter dicit deus inhabitare tāq; in familiari

Deus ē in oībus creaturis

domo in ſanctis: quorum mens capas eſt dei per cognitio
nem & amoré etiá ſi ipſi in actu nó cognoſcant & dili/
gant: dummodo habeát per gratiam habitum fidei &
charitatis: ſicut patet de pueris baptizatis. Et cognitio
ſine dilectione non ſufficit ad inhabitationem dei ſecú
dum illud primę Ioan. 4. Qui manet in charitate in
deo manet & deus in eo. Inde eſt multi cognoſcunt
deú: vel per naturalé cognitionem: vel per fidé infor/
mem: quos tamen non inhabitat ſpiritus dei.

Tẽplum dei violatur p falſam doctriná vel per pctm̃ mortale vel i ſeipſo vel in alio ope vel exemplo.

Deinde cum dicit. SI QVIS autẽ templum &c.)
Violatur aũt templum dei dupliciter. Vno modo per
falſam doctrinam quę non ſuperędificatur fundamẽ
to. ſed magis ſubruit fundamentum & deſtruit ędifi/
cium. Vnde dicitur. Ezech. 13. de falſis prophetis. Viola/
bant me & populum meũ ppter pugillũ hordei & frag
mentũ panis. Alio modo violat aliquis templum dei
per peccatum mortale, per quod aliquis vel ſeipſum
corrumpit, vel alium, opere vel exemplo. Vñ dicitur
Mala. 2. Cótaminauit Iudas ſanctificationem dñi quá
dilexit. Sic autem dignum eſt vt diſperdatur ille a deo
per damnationem ęternam, qui violat ſpirituale tem/
plum dei vel qualitercunq polluit. Vnde dicitur Ma/
lac. 2. Diſperdet dominus virum qui fecerit hoc magi
ſtrum & diſcipulum. Et in pſo. Diſperdat dominus vni
uerſa labia doloſa &c.

Deinde cum dicit TEMPLVM dei &c.) Aſſignat ra
tionem eius quod dixerat de ſanctitate tẽpli. Qui. n.
aliquam rem ſacram violat: ſacrilegium cómittit. vñ
dignum eſt vt diſperdatur. TEMPLVM . n. dei eſt ſan
ctum quod eſtis vos.) ſicut ſupra dictum eſt. & in pſo.

Tẽplum materiale & ſpirituale ſctm̃.

dicitur. Sanctum eſt templum tuum mirabile in ęqui
tate. & alibi. Domum tuam domine decet ſanctitudo.
Eſt quidem in materiali templo quædam ſacramen/
talis ſanctitas, pũt templũ diuino cultu dedicatur: ſed
in fidelibus Chriſti eſt ſanctitas gratię, quam cóſequu/
ti ſunt per baptiſmum ſecundum illud. infra. 6. Ablu
ti eſtis. ſanctificati eſtis.

Deinde cũ dicit. NEMO vos ſeducat.) Excludit er/
rorem cõtrarium. Et primo monet fideles vt ſibi ca/
ueant a ſeductione errorum. Secundo docet medium
cauendi ibi. SI QVIS inter vos.) Tertio rationem
aſſignat ibi. SAPIENTIA enim huius mundi &c.)
Circa primum ſciẽdum eſt. qdam dixerunt deus
neq punit, neq remunerat hominum facta. ex quorũ
perſona dicitur Sopho. 1. Qui dicunt in cordibus ſuis
nó faciet bene dñs. & nó faciet male. Et Treñ. 3. Quis
eſt iſte qui dixit vt fieret, domino non iubente? Ex ore
altiſſimi non egredietur bonum neq malũ. Ad hunc er/
go errorẽ excludendum dicit. Nemo vos ſeducat: aſſe/
rens. ſ. ille qui templum dei violat. non diſperdatur
a deo: ſicut Eph. 5. dicitur. Nemo vos ſeducat inanibus
verbis. ppter hoc. n. venit ira dei in filios diffidentię

Deinde cum dicit. SI QVIS inter vos &c.) Docet
modum cauẽdi huiuſmodi ſeductionẽ. Vbi ſciendũ
eſt quidam dixerunt deũ nó punire peccata hoium
innitentes rónibus humanę ſapientię: puta deus nó
cognoſcat ſingularia quę fiunt hic: ex quorũ perſona
dicitur. Iob. 22. Circa cardines cœli perambulat: nec no/
ſtra cóſiderat. Ad hoc ergo vitandũ dicit. SI QVIS
inter vos videtur eſſe ſapiẽs in hoc ſęculo) .i. ſapientia
ſeculari quę in eo cõtrariatur veritati fidei nó eſt ſa/
pientia: licet videatur eſſe. STVLTVS fiat: abiicien/
do iſtã ſapientiam apparentem vt ſit ſapiens .ſ. ſecũdũ
ſapientiam diuinã quę eſt vera ſapientia. Et hoc etiam
obſeruandum eſt nó ſolum in his in quibus ſęcularis
ſapientia contrariatur veritati fidei: ſed etiam in om/
nibus in quibus cõtrariatur honeſtati morũ. Vñ Prouer.
3. dicitur. Deo ſecum morante cóforta tus eſt &c.

Deinde cum dicit. SAPIENTIA enim huius mun
di &c. Aſſignat rónem eius quod dixerat. Et prio po/
nit rationem. videbatur. n. ineptam monitionẽ feciſſe vt
aliquis fieret ſtultus. & vere inepta eſſet, ſi ſtultitia illa
de qua loquebatur eſſet p abnegationẽ vere ſapiẽtię: ſed
non eſt ita. SAPIENTIA . n. huius mũdi ſtultitia eſt
apud deum.) Dicitur autẽ ſapientia huius mundi, quę
principaliter mundo innititur. Nam illa quę p res hu
ius mundi ad deũ attingit, nó eſt ſapientia mundi ſed
ſapientia dei. ſecundum illud Ro. 1. Deus. n. illis reue/
lauit. Inuiſibilia. n. ipſius a creatura mundi p ea quæ
facta ſunt intellecta conſpiciũtur. Sapiẽtia ergo mũdi
quę ſic rebus mũdi intendit, vt ad diuinam veritatem
nó pertingat, ſtultitia eſt apud deum. i. ſtultitia repu
tatur. ſecũdum diuinum iudicium. Eſa. 19. Stulti prin
cipes Thaneos: ſapientes cóſiliarii Pharaonis dederũt
conſiliũ inſipiens. Secũdo probat quod dixerat p duas
authoritates: quarum prima ſcribitur Iob. 5. Vnde di/
cit. SCRIPTVM eſt, comprehendã ſapientes in aſtu
tia eorum.) Cóprehendit autem ſapientes dñs in aſtu
tia eorum, quia p hoc ipſum aſtutię cogitant contra
deum. impedit deus eorum conatũ & implet ſuũ pro/
poſitum: ſicut per malitiam fratrum Ioſeph volentiũ
impedire eius principatum, impletum eſt per diuinã
ordinationẽ Ioſeph in Ægypto venditus principare
tur. Vnde & ante pmiſſa verba dicit. Iob. Qui diſſipat
cogitationes malignorum ne poſſint implere manus
eorum quod cœperũt: quia vt dicitur Prouer. 21. Non eſt
ſapientia, non eſt ſcientia, nó eſt conſilium contra do/
minum. Secũda authoritas ſumitur ex pſo. vnde dicit.
ET ITERVM ſcriptum eſt. Dominus nouit cogitatio
nes ſapientũ). i. ſecundum ſapientiã mundi. QVO/
NIAM vanę ſunt:) quia. ſ. nó pertingunt ad finem co
gnitiónis humanę quę eſt cognitio veritatis diuinę. Vn/
de dicitur Sap. 13. Vani ſunt omnes homines in quibus
non ſubeſt ſapientia dei.

Deinde cum dicit. ITAQVE nemo glorietur in ho/
minibus. Infert cóclnſionem principaliter intentam
.ſ. non debeant gloriari de miniſtris dei. Et primo
concludit ppoſitum ex prędictis dicens. Itaq ex quo
miniſtri nihil ſunt, ſed laborant pro mercede. NEMO
glorietur in hominibus: ſicut & in pſo. dicitur. Nolite
confidere in principibus, neq in filiis hominũ in qui/
bus nõ eſt ſalus. Et Iere. 17. Maledictus vir qui confidit
in homine &c. Secũdo rationem aſſignat ex dignitate
fidelium Chriſti aſſignans ordinem fidelium in rebus
Et primo ponit ordinẽ rerum ad fideles Chriſti dicens
OMNIA veſtra ſunt) .q.d. Sicut homo non gloriatur
de rebus ſibi ſubiectis: ita & vos gloriari nó debetis de
rebus huius mundi, quę omnia ſunt vobis data a deo.
ſecundũ illud. pſ. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.
Exponit autem quę omnia inter quę primo ponit mi/
niſtros Chriſti q ſunt diuinitus ordinati ad miniſteriũ
fideliũ ſecundũ illud ſcda Corin. 4. Nos autem ſeruos
veſtros per Ieſum. & hoc eſt quod dicit. SIVE Paulus
qui plantauit. SIVE Apollo) q rigauit. SIVE Ce/
phas) .i. Petrus qui eſt vniuerſalis paſtor ouium Chri
ſti. vt dicitur Io. vlti. Poſt hæc ponit res exteriores. cum
dicit. SIVE mundus) qui eſt continentia oium crea
turarũ: qui quidẽ eſt fidelium Chriſti. eo homo p res
huius mundi iuuatur vel quantum ad neceſſitatẽ cor
poralem, vel quantũ ad cognitionem dei. ſecundum
illud Sap. 13. A magnitudine ſpeciei & creaturę &c.

Cóſequenter ponit ea quę pertinẽt ad ipſam homi/
nis diſpoſitionem dicẽs. SIVE vita, ſiue mors.) quia
.ſ. fidelibus Chriſti: & vita eſt vtilis in qua merentur &
mors per quã ad pmia perueniũt. ſecũdum illud Ro.
14. Siue viuimus ſiue morimur &c. Et Phil. 1. Mihi viue
re Chriſtus eſt, & mori lucrum. Ad hęc autem duo re/
ducuntur omnia bona vel mala huius mundi: quia per
bona conſeruatur vita. per mala peruenitur ad mor/
tem. Vltimo ponit quę pertinent ad ſtatum hoís præ/
ſentem vel futurum dicens. SIVE præſentia) .i. res
huius vitę quibus iuuamur ad merendum SIVE fu/
tura quę nobis reſeruantur ad pręmium. Non. n. habe/
mus hic manentem ciuitatem: ſed futuram inquirim⁹
vt dicitur Heb. vlti. OMNIA) inqt VESTRA ſunt)
.i. veſtrę vtilitati deſeruientia. ſecundũ illud Ro. 8. Di/
ligentibus deum oĩa cooperantur in bonum. Sic ergo
primus ordo eſt Chriſti ad fideles. Secundus vero fide/
lium Chriſti ad Chriſtum quos ponit ſubdens. VOS
AVTEM Chriſti eſtis.) quia. ſ. ſua nos morte redemit.
Ro. 14. Siue viuimus, ſiue morimur dñi ſumus. Terti⁹
ordo eſt Chriſti, ſecundũ homo ad deum. ideo addit
CHRISTVS autem) ſecundũ homo DEI EST.)
Vnde deum & dominum in pſo. nominat dicens. Dñe
deus meus in te ſperaui. vt nomine dei tota trinitas in
telligatur. Quia ergo nullus debet gloriari de eo, qđ

infra

infra ipſum eſt: ſed de eo, quod eſt ſupra ipſum: ideo
non debent fideles Chriſti gloriari de miniſtris: ſed ma
gis miniſtri de ipſis. ſecunda Corin. 7. Multa mihi fidu
cia eſt apud vos. multa mihi gloriatio pro vobis. Sed fi
deles Chriſti debent gloriari de Chriſto. ſecũdum illud
Gal. vltimo. Mihi abſit gloriari niſi in cruce domini no
ſtri ieſu Chriſti. ſicut Chriſtus de patre. ſecũdum illud
Sap. 2. Gloriatur ſe patrem habere deum. Cap. IIII.

2. Corin. 6 SIc nos æſtimet homo: † vt mini-
ſtros Chriſti & diſpenſatores myſte
riorum dei. Quod ſupereſt autem:
illud requiritur in diſpenſatoribus:
vt fidus aliquis reperiatur. Mihi ve-
ro pro minimo eſt: vt a vobis diiudicer: aut ab
humano iudicio. immo nec meipſum diiudico.
Nullius enim rei mihi conſcius ſum: ſed non p
hoc iuſtificatus ſum. Cæterum qui me iudicat:
dominus eſt. Proinde ne ante tempus quicquã
iudicetis: donec venerit dominus: qui & illuſtra
turus eſt occulta tenebrarum: & patefaciet conſi
lia cordium: ac tunc laus erit vnicuiq; a deo.

SIc nos exiſtimet homo vt miniſtros
Chriſti: & diſpenſatores myſteriorũ
dei. Hic iam quæritur inter diſpenſa-
tores vt fidelis quis inueniatur. Mihi
autem pro minimo eſt, vt a vobis iudicer aut ab
humano die. Sed neq; meipſum iudico. Nihil. n.
mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus
ſum. Qui autem iudicat me, dominus eſt. Itaq;
nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat
dominus: qui & illuminabit abſcondita tenebra
rum: & manifeſtabit conſilia cordium. Et tunc
laus erit vnicuiq; a deo.

SVPEIVS redarguit Apoſtolus Corinthios de
hoc ꝙ de quibuſdam miniſtris gloriabantur. hic
autem arguit eos, ꝙ alios miniſtros contemne-
bant. Et circa hoc duo facit. Primo arguit eorũ
culpam. Secundo inſtat ad eorum correctionem. ibi.
NON VT confundam vos.) Circa primum duo fa-
cit. Primo arguit eorum temeritatẽ, qua male de mi-
niſtris iudicabant. Secundo arguit eorum elationem
qua Chriſti miniſtros contẽnebant ibi. HOC AVTEM
fratres.) Circa primum duo facit. Primo oſtẽdit qd
ſit de miniſtris Chriſti firmiter ſentiẽdum. Secundo ꝙ
non ſit de eis temere iudicãdum ibi. HIC IAM quæ-
ritur inter diſpenſatores.) Dicit ergo primo. Dixi ꝙ
nullus veſtrum debet gloriari de hominibus. tamen
quilibet veſtrum debet cognoſcere authoritatem offi-
cii noſtri, ad quod pertinet ꝙ ſumus mediatores inter
Chriſtum cui ſeruimus. ad quod ptinet ꝙ dicit. SIC
NOS exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti. Eſa. 61. Sa-
cerdotes dei vocabimini miniſtri dei noſtri dicetur vo-
bis. & inter membra eius, quę ſunt fideles eccleſię: qui-
bus dona Chriſti diſpenſant. ad quod pertinet quod
ſubditur. ET DISPENSATORES myſteriorum dei)
.i. ſecretorum eius: quæ quidem ſunt ſpiritualia eius
documenta. ſecundum illud. infra. 14. Spiritus eſt qui
loquitur myſteria. Vel etiam eccleſiaſtica ſacramenta,
in quibus diuina virtus ſecretius operatur ſalutem.
Vnde & in forma conſecrationis euchariſtiæ dicitur.
Myſterium fidei. pertinet ergo ad officium prælatorũ
eccleſię ꝙ in gubernatione ſubditorum ſoli Chriſto ſer
uire deſiderent: cuius amore oues eius paſcunt. ſecun
dum illud Ioan. vltimo. Si diligis me, paſce oues meas.

Pertinet etiam ad eos vt diuina populo diſpenſent. ſe
cundum illud. infra. 6. Diſpenſatio mihi credita eſt. &
ſecundum hoc ſunt mediatores inter Chriſtum & po-
pulum. ſecũdum illud Deut. 5. Ego ſequeſter fui & me
dius illo tempore inter deum & vos. Hęc autem æſtima
tio de prælatis eccleſię neceſſaria eſt ad ſalutem fideliũ
niſi enim eos recognoſcerent miniſtros Chriſti, nõ ei.
obedirent tanquam Chriſto. ſecundum illud Gala. 4.
Sicut angelum dei excepiſtis me ſicut Ieſum Chriſtum
Rurſum. ſi eos non cognoſcerent diſpenſatores, recu
ſarent ab eis dona recipere. contra illud quod idẽ Apo
ſtolus dicit. 2. Corin. 2. Quod donaui, ſi quid donaui,
propter vos in perſona Chriſti.

Deinde cum dicit. HIC IAM quæritur inter diſpẽ
ſatores.) Oſtendit circa miniſtros Chriſti temere iudi-
cari non debere. Et circa hoc tria facit. Primo ponit
quoddam per quod iudicare ſatagunt de fidelitate mi
niſtrorum. Secundo oſtendit de hoc iudicio ſe non cu-
rare: ſed deo reſeruare ibi. MIHI autem pro mini-
mo eſt.) Tertio concludit prohibitionem temerarii iu
dicii ibi. ITAQVE nolite.) Circa primum conſide-
randum eſt ꝙ miniſtrorum & diſpenſatorum Chriſti,
quidam ſunt fideles: quidam infideles. infideles diſpẽ
ſatores ſunt qui in diſpenſandis diuinis miniſteriis nõ
intendunt vtilitatem populi & honorem Chriſti & vti
litatem membrorum eius. ſecundum illud Luc. 16. In
iniquo mammonæ fideles non fuiſtis. Fideles autem
qui in omnibus intendunt honorem dei & vtilitatem
membrorum eius. ſecundum illud Luc. 12. Quis putas
eſſe fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit ſuper fa
miliam ſuam. Qui autem ſunt fideles diuino iudicio
manifeſtabuntur in futuro. Sed Corinthii temere vo-
lebant diſcutere, qui diſpenſatores eſſent fideles vel in
fideles. & hoc eſt quod dicit. HIC) hoc eſt inter vos.
IAM) ideſt in præſenti tempore QVAERITVR id-
eſt diſcutitur. VT QVIS) ideſt aliquis INTER di-
ſpenſatores. fidelis inueniatur.) iudicabunt enim plu
res eſſe infideles: vix aliquem virum putantes eſſe fide-
lem. ſecundum illud Prouer. 20. Multi viri miſericor-
des vocantur: virum autem fidelem quis inueniet?

Deinde cum dicit. MIHI AVTEM PRO MINIMO
EST) Oſtendit ſe hoc iudicium reputare nihil. Et cir
ca hoc tria facit. Primo ponit ꝙ non curat circa hoc
ab aliis iudicari dicens. MIHI AVTEM) qui ſum mi
nimus inter diſpenſatores PRO MINIMO EST) id-
eſt minima bona reputo. VT A VOBIS IVDICER)
ſcilicet eſſe fidelis vel infidelis. Et ne putarent ab Apo-
ſtolo hæc dici in eorum contemptum: ac ſi eorum iu-
dicium deſpiceret quaſi vilium perſonarum ſubiun-
git. AVT AB HVMANO) intellectu qui eſt dies ho-
minis. ſecundum illud Ioan. vndecimo. Qui ambulat
in die non offendit: quia lucem huius mundi videt.
Vel ad litteram. AVT AB HVMANO DIE) ideſt ab
intellectu vel a iudicatoribus in hoc tempore. quaſi di-
cat veſtrum: vel quorumcunq; hominum iudicium pa
rum curo. Iere. 17. Diem hominis non deſideraui tu
ſcis. Eſt autem ſciendum ꝙ de iudicio hominum du
pliciter debet curari. Vno modo quãtum ad alios qui
ex eorum bono: vel ędificantur: vel ſcandalizantur. Et
ſic ſancti non pro minimo, ſed pro magno habent ab
hominibus iudicari cum dominus dicat. Matth. 5. Vi-
deant opera veſtra bona & glorificẽt patrem veſtrum
qui in cœlis eſt. Alio modo quantum ad ſeipſos: & ſic
non curant multum: quia nec gloriam humanam cõ
cupiſcunt. ſecundum illud. primi Theſa. ſecundo. Ne-
que gloriam ab hominibus quærentes: neq; aliquid a
vobis: neq; ab aliis. Neq; opprobrium hominis timent.
ſecundum illud Eſa. 51. Nolite timere opprobrium ho
minum & blaſphemias eorum ne timeatis. Vnde Apo
ſtolus ſignanter dicit. MIHI AVTEM & cętera) ideſt
quantum ad me pertinet: non autem id pro nullo eſt,
ſed pro minimo: quia bona temporaliter nota quę bo
na fama computatur: non ſunt nulla bona, ſed mini-
ma vt Aug. dicit in libro de lib[illegible]bitrio.) Vnde &
Sap. 7. Omne aurum in compa[illegible] illius arena eſt
exigua. Secundo oſtendit ꝙ ne[illegible]pſum iudicare
præſumit dicens. SED NEQVE MEIPSVM iudico)
Videtur autem hęc eſſe contra id quod infra. 11. dr. Si

De iudicio hominum dupliciter curari quo ad alios & quo ad ſeipſos.

noſmetipſos diiudicaremus non vtiq; diiudicaremur.
Debet ergo quilibet iudicare ſeipſum. Sed ſciẽdum
eſt ꝙ iudicio diſcuſſionis de quo Apoſtolus hic loqui/
tur, quilibet debet iudicare ſeipſum. ſecundum illud
ꝑſ. Exercitabar & ſcopebam ſpiritum meum. Et ſimi/
liter iudicio condemnationis & reprehenſionis in ma/
nifeſtis malis. ſecundum illud Iob. 13. Arguam coram
eo vias meas: ſed iudicio abſolutionis non debet aliqs
præſumere ſe iudicare vt innocentem. Vnde dicitur
Iob. 9. Si iuſtificare me voluero: os meum condemna/
bit me. ſi innocentem conſidero, prauum me compro
babit. cuius rationem aſſignat dicens. NIHIL mihi
conſcius ſum) ideſt non habeo alicuius peccati mor/
talis conſcientiam. ſecundum illud Iob. 27. Neq; repre
hendit me cor meum in omni vita mea. SED NON
in hoc iuſtificatus ſum) ideſt non ſufficit ad hoc ꝙ me
iuſtum ꝓnuntiem: quia poſſunt aliqua peccata in me
latere quæ ignoro. ſecundum illud ꝑſ. Delicta quis in/
telligit? Et Iob. 9. dicit. Et ſi ſimplex fuero hoc ipſum
ignorabit anima mea. Tertio concludit cui hoc iudi/
cium reſeruetur dicens. QVI AVTEM iudicat me,
dominus eſt) ideſt ad ſolum deum pertinet iudicare,
vtrum ſim fidelis miniſter. an non. hoc enim pertinet
ad intentionem cordis, quam ſolus deus ponderare
poteſt. ſecundum illud. Prouer. 16. Spirituum ponde/
rator eſt dominus. Et Hiere. 17. Prauum eſt cor homi/
nis & inſcrutabile. quis cognoſcet illud? Ego dominus
probans renes & ſcrutans corda.

Deinde cum dicit. ITAQVE nolite &c.) Conclu/
dit prohibitionem temerarii iudicii. Et circa hoc tria
facit. Primo prohibet præuenire diuinum iudicium di
cens. Itaq; exemplo meo qui neq; meipſum iudico ne/
que ab aliis iudicari curo: ſed iudicium meum deo re/
ſeruo. NOLITE ante tempus iudicare:) quia vt dici
tur Eccle. 8. Omni negocio temp' eſt & opportunitas.
QVOADVSQVE veniat dominus) ſcilicet ad iudi/
candum. ſecũdum illud Eſa. 3. Dominus ad iudicium
veniet cum ſenatoribus populi ſui. Vnde & dominus
dixit. Matth. 7. Nolite iudicare. Sed hoc intelligẽdum
eſt de occultis: de manifeſtis autem iudicare commiſ/
ſum eſt a deo hominibus. ſecundum illud Deut. 1. Au/
dite illos: & quod iuſtum eſt iudicate. Sũt enim aliqua
manifeſta: non ſolum per euidentiam facti ſicut noto
ria: ſed etiam propter cõfeſſionem: aut teſtium proba
tionem. Occulta vero deus ſuo reſeruat iudicio. Sunt
autem occulta nobis quę latent in corde: vel etiam in
abſcondito fiunt. & de his dicitur in ꝑſo. Quę dicitis in
cordibus veſtris: & in cubilibus veſtris compungimini.
Vnde homo quidem de his eſt temerarius iudex: ſicut
iudex delegatus, qui excedit formam mandati, de cau
ſa non ſibi commiſſa. Eſt ergo temerarium iudicium
quando aliquis de dubiis iudicat. Peruerſum autem
quando falſum iudicium profert: & quamuis non ſit
iudicandum circa pſonas: puta vt aliquis iudicet ma/
lum hominem qui bonus eſt: tamen multo grauius
eſt, vt iudicium peruertatur de rebus ipſis: puta ſi quis
diceret virginitatem eſſe malam & fornicationem bo/
nam. Cõtra quod dicitur Eſa. 5. Vę qui dicitis bonum
malum, & malum bonum. Secundo deſcribit pfectio/
nem futuri diuini iudicii dicens. Qui ſcilicet domin'
ad iudicandum veniens. ILLVMINABIT abſcondi/
ta tenebrarum) ideſt facit eſſe lucida & manifeſta ea
quę occulte in tenebris facta ſunt. ET MANIFESTA
BIT conſilia cordium) ideſt omnia corda. ſecũdum
illud Iob. 11. Qui reuelat occulta de tenebris: & pro/
ducit in lucẽ vmbram mortis. Et Sopho. primo. Scru/
tabor Hieruſalem in lucernis. Quod quidem eſt intel
ligendum tam de bonis ꝗ de malis quę non ſunt per
pœnitentiam tecta. ſecundum illud pſalmi. Beati quo
rum remiſſæ ſunt iniquitates & quorum tecta ſunt
peccata. Tertio ponit fructum quem boni reporta/
bunt de diuino iudicio dicens. ET TVNC laus erit
vnicuiq;) ſcilicet bonorum A DEO.) Quæ quidem
laus vera erit [illegible] deus non decipi, nec decipere po/
teſt. Ro. 2. Cu[illegible] non ex hominibus: ſed ex deo eſt
2. Corin. 10. N[illegible] qui ſeipſum cõmendat ille pro/
batus eſt: ſed quem deus commendat.

De occultis deus tm̃ iudicat: de manifeſtis cõmiſſum eſt hominibus a deo.
Manifeſta.
Notoria.
Confeſſa.
Probata per teſtes.

Iudex temerarius qñ de dubiis: peruerſus quãdo eſt de falſo.

Hæc autem fratres per figuram tranſtuli in
meipſum: & in Apollo: propter vos: vt in nobis
diſceretis: ne quis ſupra id quod ſcriptum eſt:
de ſe ſentiat: vt ne hic illius: ille huius nomine in
flemini: alius aduerſus alium. Quis enim te di/
iudicat? Quid autem habes: quod non accepi/
ſti? Quod ſi etiam accepiſti: quid gloriaris: qua/
ſi nõ acceperis? Iam ſaturati eſtis: iam ditati eſtis
abſq; nobis regnum adepti eſtis: atq; vtinã ade
pti ſitis: vt & nos ſimul vobiſcum regnemus. Ar
bitror enim quod deus nos: qui ſumus Apoſto
li poſtremi: oſtenderit tãquam morti addictos.
Quoniam ſpectaculum facti ſumus mundo: &
angelis: & hominibus. Nos ſtulti propter Chri/
ſtum: vos autem prudentes per Chriſtum: nos
imbecilles: vos autem validi: vos clari: nos con/
tempti. Ad hoc vſq; tempus & eſurimus & ſiti/
mus: & nudi ſumus: & collaphis cædimur: & in
certis vagamur ſedibus: & laboramus operan/
tes propriis manibus: male audientes benedici/
mus: perſecutionem patientes ſuſtinemus. con/
uitiis affecti obſecramus: veluti excrementa mũ
di facti ſumus: omnium reiectamentum ad hũc
vſq; diem.

Hæc autem fratres transfiguraui in me, &
Apollo, propter vos: vt in vobis diſcatis: ne (ſu
pra quã ſcriptum eſt) vnus aduerſus alterum,
inflictur pro alio. Quis enim te diſcernit? Quid
autem habes quod non accepiſti? Si autem ac/
cepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Iam
ſaturati eſtis: iam diuites facti eſtis. Sine nobis
regnatis. Et vtinam regnetis: vt nos vobiſcum
conregnemus. Puto enim ꝙ deus nos apoſto/
los nouiſſimos oſtendit, tanquam morti deſti/
natos: quia ſpectaculum facti ſumus mundo,
& angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chri
ſtum, vos autem prudentes in Chriſto. Nos in/
firmi, vos autem fortes. Vos nobiles: nos autem
ignobiles. Vſq; in hanc horam & eſurimus &
ſitimus: & nudi ſumus: & collaphis cædimur:
& inſtabiles ſumus: & laboramus operantes
manibus noſtris. Maledicimur: & benedicimus
Perſecutionem patimur & ſuſtinemus. Blaſ/
phemamur & obſecramus. Tanquam purga/
menta huius mundi facti ſumus omnium pe/
ripſima vſq; adhuc. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus reprehendit in Corin
thiis temeritatem qua miniſtros Xp̃i iudicabãt: hic ar
guit eorum elationem, qua miniſtros Chriſti contemni/
nebant. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quod
intendit. Secundo rationem aſſignat. ibi. QVIS .n.
te diſcernit.) Tertio eorum contemptum ironice lo/
quens irridet. ibi. IAM ſaturati eſtis.) Circa pri/
mum conſiderandum eſt ꝙ Apoſtolus ſupra volens
reprimere contentiones Corinthiorum quas habebãt
ratione miniſtrorum: vſus fuerat nominibus bonoꝝ
miniſtroꝝ Chriſti: ſicut ſupra. 1. dixit. Vnuſquiſq; veſtrũ
dixit.

Noĩa apoſtolorũ ſunt hic ſupra noiata loco pſeudo apoſtolorum

dixit. Ego quidẽ ſum Pauli. ego autẽ Apollo. ego vero Cephe. & ſup. 3. vbi dixit. Siue Paulus: ſiue Apollo: ſiue Cephas: & tamẽ nõ gloriabant̃ de bonis miniſtris Chriſti: nec pp eos diſſidebant: ſed ꝑpter pſeudoapoſtolos quos nominare noluit ne videret̃ ex odio vel inuidia cõtra eos loqui: ſed loco eoꝝ poſuerat nomẽ ſuum, & aliorum bonorum predicatorũ. & hoc eſt quod dicit. HAEC autẽ fratres) .ſ. quæ dixi de miniſtris de qbus gloriamini: & pro quib⁹ contendiſtis. TRANSFIGVRAVI) .i. figuraliter loquens. TRANSTVLI in me & Apollo. Dicitur .n. Prouer. 1. Animaduertet parabolam & interpretationẽ verba ſapientũ & enigmata eoꝝ. ET HOC propter vos) .i. veſtram vtilitatẽ. 2. Corin. 4. Omnia ꝑpter vos. VT IN vobis diſcatis: ne vnus vestrum infleť) .i. ſuperbiat aduerſus aliũ ꝓximũ ſuum. PRO ALIO) .ſ. pro quocunq; miniſtro Chriſti. SVPRA quam ſcriptum eſt) .i. vltra formã vobis in premiſſis deſcriptam. Dicitur enim Sap. 4. Dirumpens illos inflatos ſine voce.

Deinde cũ dicit. QVIS .n. te diſcernit.) Aſſignat rationem quare vnus nõ debeat cõtra alium inflari: & primo ponit rõnem dicẽs. QVIS enĩ te diſcernit?) Quod põt intelligi dupliciter. Vno modo ſic. QVIS .n. te diſcernit a maſſa) perditoꝝ? tu teipſum diſcernere non potes. vnde nõ habes in te, vñ cõtra aliũ ſuperbias. Et de hac diſcretione dicit̃ in ꝓo. Iudica me deus, & diſcerne cãm meam de gente nõ ſancta. Alio modo põt intelligi. Quis te diſcernit .ſ. ſuperiorẽ faciens proximo tuo? quod hoc tu facere nõ potes. Vnde contra eum ſupbire nõ debes. Et de hac diſcretione dr̃ Eccl. 13 In multitudine diſcipline dñi ſeparauit eos. & immutauit vias illoꝝ. Sed inter hoĩes ingrũ ſunt fideles Chriſti nõ eſt diſcretio: qa vt dicit̃ Ro. 12. Multi vnum corp⁹ ſumus in Chriſto. Et Act. 15. dicit Petr⁹ Nihil diſcernit inter nos & illos: fide purificãs corda eoꝝ. Secundo excludit quandã rõnem. Poſſet .n. aliqs diſcerni a bonis vel a malis melior eis exiſtens propter bona que habet: puta fidem: ſapientiã: & hmõi: Sed hoc excludit Apoſtolus dicens. QVID autẽ habes quod nõ accepiſti) .q.d. nihil. Oĩa enim bona ſunt a deo ſecundũ illud ꝓi. Aperiente te manũ tuã oĩa implebunt̃ bonitate. Et. 1. Paralip. 29. Tua ſunt oĩa: & que de manu tua accepimus dedimus tibi: & ex hoc cõcludit ꝓpoſitum dicẽs. SI AVTEM accepiſti qd gloriaris quaſi nõ acceperis?) Ille igitur gloriatur quaſi nõ accipiens, que de ipſo gloriatur & nõ de deo: ſicut de quibuſdã dr̃ in ꝓo. Qui cõfidunt in virtute ſua: & in multitudine diuitiarũ ſuaꝝ gloriant̃. Et ad hoc ptinet prima ſpecies ſuperbie: qua .ſ. aliqs ſupbiendo quod habet dicit a ſeipſo habere. iuxta illud ꝓi. Labia noſtra a nobis ſunt: qs noſter dominus eſt? Ille aũt gloriat̃ quaſi accipiẽs, qui oĩa deo aſcribens gloriatur de ipſo: ſicut ſupra dictũ eſt. Qui gloriatur in dño glorieť. Sic aũt gloriari nõ eſt ſupbire: ſed humiliari ſub deo, cui homo dat gloriam. ſecũdum illud Eccle. vlti. Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam.

Discernis gradis vel ab inferiori.

Deinde cum dicit. IAM ſaturati eſtis.) Irridet eoꝝ ſupbiã q Apoſtolos Chriſti contẽnebãt. Et prio in gñali ſcdo in ſpeciali ibi. NOS ſtulti ſumus &c.) Circa primũ duo facit. Prio irridet in eis q de ſe nimis preſumebant. Scdo deridet in eis q apoſtolos contẽnebant ibi. PVTO ENIM q deus &c.) Circa primũ duo facit. Primo irridet eos de preſumptione, qua ſibi attribuebãt quod non habebant. Secundo irridet eos de hoc, q ſibi ſingulariter attribuebant quod ſingulariter non habebant ibi. SINE NOBIS regnatis. Attribuebant autẽ ſibi abundantiã bonoꝝ: quorũ quedã ſunt interiora & quantũ ad hoc dicit. IAM ſaturati eſtis) .i. vobis videtur q ſaturati eſtis .ſ. abũdãter refecti ſpũali dulcedine. de qua dicit̃ in ꝓo. Satiabor dum manifeſtabit̃ gloria tua. Poterat autẽ eis ſecundũ veritatẽ dici q iam ſaturati eſtis nõ plenitudine: ſed faſtidio. ſcdm illd Prouerb. 27. Anima ſatiata calcabit fauũ. Quedã vero bona exteriora. & q̃tum ad hoc dicit. IAM DIVITES facti eſtis.) ſicut vobis videť .ſ. diuitiis ſpũalibus. de quibus dr̃ Eſa. 33. Diuitie ſalutis ſapiẽtia & ſcientia. Simile eſt qđ dr̃ Apoc. 3. Dicis qa diues ſum & locuplex valde & nullius egeo. Sed cõtra hoc videť illud quod ſupra dixit in principio dicẽs. Quia in omnibus diuites facti eſtis in illo in oĩ ſciẽtia &c. Sed dicẽdũ ẽ qđ ſupra dixit quantũ ad bonos, q inter eos erant. Hic autẽ dicit q̃tũ ad ꝓſumptuoſos, qui ſupbiebãt de eo quod non habebãt. Poteſt & aliter diſtingui ſatietas & diuitie: vt ſaturitas referat̃ ad vſum gratie quo qs ſpũalibus fruitur. Diuitie autẽ ad ipſos habitus gratiaꝝ. Scdo cum dicit. SINE NOBIS regnatis.) Irridet eos q ſibi ſingulariter attribuebãt quod nõ habebãt. Vnde dicit. SINE NOBIS regnatis) .i. ita vobis videť q regnũ ad vos ptineat nõ ad nos. Sic .n. erant decepti a pſeudoapoſtolis, vt crederẽt ſe ſolos habere fidei veritatem, que in regno dei cõſiſtit. Apoſtolum autẽ & ſequaces eius errare. Cõtra quos dr̃ Eſa. 5. Nunqd habitabitis vos ſoli in medio terre. Et ne videat̃ Apoſtol⁹ ex inuidia hoc dicere ſubiungit. VTINAM regnetis.) Optat .n. vt veram fidem habeãt. ſecundũ illud Act. 26. Opto oẽs qui audiũt tales fieri quales & ego ſum, exceptis vinculis his. Et vt eis exẽpla humilitatis ꝓbeat, ſubiungit. VT ET NOS regnemus vobiſcũ) .q.d. Si aliquã excellentiam habetis non dedignamur vos ſeq: ſicut vos dedignamini ſequi nos, cõtra illud quod dr̃ Gal. 4. Quod bonum eſt emulamini in bono ſemp. Et eſt aduertendum q Apoſtolus hic quatuor ſpecies ſupbie tãgit: quatũ prima eſt qñ aliqs reputat ſe nõ habere a deo quod habet quã tangit dicẽs. QVID gloriaris quaſi nõ acceperis) Et hoc ẽt põt reduci ad ſcdam ſpeciẽ, qua aliqs exiſtimat ꝓpriis meritis accepiſſe. Tertia ſpecies eſt: qua quis iactat ſe habere quod nõ habet. & q̃tum ad hoc dicit. IAM SATVRATI eſtis iam diuites facti eſtis.) Quarta ſpecies quando aliquis deſpectis ceteris ſingulariter vult videri: & q̃tum ad hoc pertinet quod dicit. SINE NOBIS REGNATIS.)

Quatuor ſpecies ſupbie

Deinde cum dicit. PVTO q deus &c.) Irridet eos de hoc q apoſtolos Chriſti contẽnebãt: & primo irriſorie ponit cõtemptũ. ſcdo cãm contẽptus. ibi. QVIA ſpectaculũ facti ſumus.) Dicit ergo primo. Prius dixi q ſine nobis regnatis. PVTO ENIM) .i. vos putare videmini QVOD deus nos apoſtolos oſtẽdit nouiſſimos) cum tamen infra. 12. dicat̃ q deus in eccleſia poſuit primum apoſtolos. Sic .n. impleť quod dr̃ Mat. 20. Erunt primi nouiſſimi: & nouiſſimi primi. Et ponit exẽplum TANQVAM morti deſtinatos.) illi .n. qui ſunt condẽnati ad mortẽ nouiſſimi habẽt̃ inter homines: vtpote quos indignum ſit viuere: & tales apoſtoli reputantur a mundanis hominibus. ſecundum illud ꝓi. Æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.

Deinde cum dicit. QVIA SPECTACVLVM.) Aſſignat cauſam contemptus. Circa quod cõſiderãdum eſt, q quando aliqui ſunt cõdemnati ad mortem, conuocantur hoĩes ad eorum occiſionem, q̃ſi ad ſpectaculum: & hoc maxime fiebat circa eos qui damnabantur ad beſtias: qa Apoſtoli erant quaſi morti deſtinati, ſubiungit. QVIA ſpectaculum facti ſumus mundo:) quaſi totus mũdus cõcurrat ad ſpectandõ noſtrã occiſionem ſecũdũ illud ꝓi. Poſuiſti nos opprobriũ vicinis noſtris: exponit autem qd noĩe mundi intelligat cum ſubdit. ET ANGELIS & hominibus) .ſ. bonis & malis. Concurrebãt .n. ad eorum ſpectaculum boni angeli ad confortandũ: mali autem ad impugnandũ: boni hoĩes ad cõpatiendũ: & exemplum patientie ſumẽdũ, mali hoĩes ad perſequendũ & irridendum.

Deinde cum dicit. NOS STVLTI &c.) Irridet eos in ſpeciali, q apoſtolos contẽnebant. Et circa hoc duo facit. Primo ponit contẽptum. Secundo cauſam contemptus ibi. VSQVE in hanc horam &c.) Circa primum irridet eorum contemptum quãtum ad hoc q ſibi excellentiam apoſtolis defectum attribuebant. Et primo quãtum ad perfectionem intellectus: & q̃tum ad hoc dicit. NOS STVLTI ſumus propter Chriſtũ) .ſ. ſtulti reputamur: quia crucem Chriſti predicamus. Supra primo. Verbum crucis pereuntibus ſtultitia eſt: & etiam quia propter Chriſtum opprobria & contentiones ſuſtinemus. ſecundum illud Sap. 5. Nos inſenſati vitam illoꝝ eſtimabamus inſaniã. Item vt legit̃ Act. 26. Feſtus dixit Paulo. inſanis Paule: multe te lr̃e ad inſaniã adducũt VOS ſcdm veſtrã reputationem eſtis PRVDENTES in Chřo. qa .ſ. nec crucẽ eius publice confiteri audetis: nec perſecutionem ſuſtinetis. Pro

uerb.16. Sapientior ſibi videtur piger: ſeptem viris loquentibus ſentẽtias. Secundo q̃tum ad poteſtatẽ actionis cum dicit. NOS INFIRMI reputamur) .ſ. in exterioribus ꝓpter afflictiones quas ſuſtinemus. 2. Corſ. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. VOS AVTEM) .ſ. ſecundum veſtram reputationẽ ESTIS FORTES) .ſ. in rebus corporalibus: quia ſecure viuitis ſine tribulatione. Eſa. 5. Vę qui potentes eſtis ad bibendum vinum: & viri fortes ad miſcẽdam ebrietatẽ. VOS nobiles) .ſ. eſtis. ſecundum veſtrã ęſtimationem .i. honore digni: qui exterius cõtumelias non patimini. Eſa. 19. Filius ſapientium: ego filius regum antiquorum. NOS autem ignobiles) ſumus ſecundũ veſtrã & aliorum reputationem: quia contemptibiles habemur. Supra. 1. Quę contẽptibilia ſunt mundi & ignobilia elegit deus. Et tamen ſecundum rei veritatem eſt econuerſo. Soli enim cõtemptibiles illi ſunt qui deum contemnunt. ſecundum illud. 1. Reg. 2. Qui autẽ contemnunt me, erunt ignobiles.

Deinde cum dicit. VSQVE in hanc horam &c.) Aſſignat cauſam cõtemptus. Et primo ponit pro cauſa defectum bonoꝝ temporalium. Secundo mala quę in eis intelligebant. ibi. MALEDICIMVR & benedicimus.) Tertio cõcludit intentum. ibi. TANQVAM purgamenta.) Circa primum duo facit. Primo ponit defectum, quem patiebantur in rebus neceſſariis. Vnde ea quę pertinent ad victum dicit. VSQVE in hãc horam) .i. cõtinue a conuerſione noſtra vſq; in pręſens tempus ESVRIMVS & ſitimus.) ſcđe Corin. 11. In fame & ſiti. Quãtum vero ad veſtitũ ſubdit. ET NVDI ſumus) .i. ꝓpter veſtimentorum inopiam: quia etiam interdum expoliantur Iob. 24. Nudos dimittũt hoĩes veſtimenta tollentes quibus non eſt operimentũ in frigore. Sed contra eſt quod dicit̃ in ꝑo. Nõ vidi iuſtum derelictum: nec ſemẽ eius quęrens panem. Sed dicendum eſt: ꝙ ita patiebantur apoſtoli ꝙ nõ derelinquebãtur: quia diuina prouidentia moderabat̃ in eis & abũdantiam & inopiam q̃tum eis expediebat ad virtutis exercitium. Vnde & Apoſtolus Phil. 4. Vbiq; & in omnibus inſtitutus ſum, & ſaturari & eſurire & abundare & penuriã pati, omnia poſſum in eo qui me cõfortat. Secundo ponit defectum eorũ quę pertinent ad bene eſſe humanę vitę: quorum primum eſt reuerentia ab hominibus exhibita contra quod dicit. ET COLLAPHIS cedimur.) Quod quidem fit magis ad opprobrium q̃ ad pœnam. Vnde de Chriſto legimus. Mat. 26. Quod expuerunt in faciem ſuã & collaphis eum ceciderunt. Secundo requiritur quies in loco. cõtra quod dicitur. ET INSTABILES ſumus.) Tum q̄a expellebant̃ a perſecutoribus de loco in locũ. ſecundũ illud Mat. 10. Si vos ꝑſecuti fuerint in vna ciuitate fugite in aliam. Tum etiã q̄a pro executione ſui officii diſcurrebant vbiq;. ſecũdum illud Io. 15. Poſui vos vt eatis. Tertio requirit̃ miniſtrantiũ auxilium cõtra quod dicit̃. ET LABORAMVS operãtes manibus noſtris.) Tum q̄a aliquãdo nullus dabat eis, vnde poſſent ſuſtentari. Tum etiã q̄a labore manuũ ſuarũ victum acquirebant vel ad vitandũ fidelium grauamẽ: vel ad repellendum pſeudoapoſtolos, qui ꝓpter queſtum prędicabant: vt habetur ſecundę Corin. 12. Tum etiam vt darent ocioſis laborandi exemplum: vt habetur. 2. Theſ. 3. Vñ dicit Paulus Act. 20. Ad ea quę mihi opus erant, & his q̄ mecum ſunt miniſtrauerunt manus iſtę.

A poſtoli nõ fuerunt derelicti quamuis multa mala paſſi ſunt.

Deinde cũ dicit. MALEDICIMVR &c.) Ponit mala quę apoſtoli patiebantur. Et primo in verbis cum dicit. MALEDICIMVR) .i. mala de nobis dicũt homines, vel ad detrahendum, vel ad cõtumelias inferendũ vel etiam mala in prędicando. Hie. 15. Omnes maledicunt mihi. ET BENEDICIMVS) .i. reddimus bonũ pro malo. ſecundum illud. 1. Pet. 3. Non reddentes maledictum pro maledicto: ſed econtra benedicentes. Secundo in factis & q̃tum ad hoc dicit. PERSECVTIONEM patimur) non ſolum q̃tum ad hoc ꝙ fugamur de loco ad locum, quod proprie ꝑſecutio dicitur: ſed q̃tum ad hoc ꝙ multipliciter tribulamur. ſecundum illud ꝑſ. Multi qui ꝑſequunt̃ me & tribulãt me. ET SVSTINEMVS in Chriſto) .ſ. omnia patienter. Eccle. 1. Vſq; ad tempus ſuſtinebit patiens. Tertio tangit cauſam vtriuſq; cum dicit. BLASPHEMAMVR) .i. blaſphemię imponunt̃ nobis. dum dicimur magi vel malefici, & reputamur dei inimici. ſecundum illud Ioan. 16. Venit hora vt omnis qui interficit vos arbitretur obſequium ſe preſtare deo. Et Ro. 3. Sicut blaſphemamur vt aiunt quidam nos dicere: faciamus mala vt veniant bona: tamen obſecramus deum pro his qui nos perſequuntur & blaſphemant. ſecundum illud Mat. 5. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.

Deinde cum dicit. TANQVAM purgamẽta &c.) Concludit ex omnibus pręmiſſis eorum cõtemptum dicens. Et propter omnia prędicta facti ſumus, tanq̃ purgamenta huius mundi .i. reputati ſumus: & a iudęis & a gentilibus vt per nos mundus inquinetur: & propter noſtram occiſionẽ mundus purgetur: & tanq̃ SVMVS peripſima omnium.) Dicitur autem peripſima quodcunq; purgamentum: puta vel pomi, vel ferri vel cuiuſcunq; alteri⁹ rei. Et hoc VSQVE ADHVC) quia .ſ. continue hoc patimur. Sed quandoq; deficiet. ſecundum illud Sap. 5. Vbi ex ore impiorum dicitur. Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum & in ſimilitudinem improperii. Et poſtea ſubditur. Quomodo ergo computati ſunt inter filios dei. Peripſima.

Non quo vos pudore ſuffundam hæc ſcribo ſed vt filios meos dilectos admoneo. Nam etiam ſi innumeros pædagogos habeatis in Chriſto: non multos tamen habetis patres. Siquidem in Chriſto Ieſu per euangeliũ vos genui. † Adhortor itaq; vos: vt imitatores mei ſitis, Hac de cauſa miſi vobis Timotheũ: qui eſt filius meus dilectus: & fidelis in domino: qui vobis in memoriam reducet vias meas: quæ ſunt in Chriſto quemadmodum vbiq; in omni eccleſia doceo. Perinde quaſi non ſim venturus ad vos: inflati ſunt quidam. Sed veniam breui ad vos: ſi dominus voluerit: & cognoſcam non ſermonem iſtorum qui inflati ſunt: ſed virtutem. Non enim in ſermone regnũ eſt dei. ſed in virtute. Quid vultis? Cum virga venio ad vos: an cum charitate: & ſpiritu lenitatis? Infra. 11. Ephe. 5.

Non vt confundam vos hæc ſcribo: ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi decem milia pædagogorum habeatis in Chriſto: ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu, per euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos imitatores mei eſtote: ſicut & ego Chriſti. Ideo miſi ad vos Timotheũ qui eſt filius meus chariſſimus & fidelis in domino: qui vos commonefaciat vias meas quæ ſunt in Chriſto Ieſu: ſicut vbiq; in omni eccleſia doceo. Tanquam nõ venturus ſim ad vos, inflati ſunt quidam. Veniam autem ad vos cito (ſi dominus voluerit) & cognoſcam, non ſermonem eorum qui inflati ſunt. Sed virtutem. Nõ enim in ſermone eſt regnum dei, ſed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos: an in charitate, & in ſpiritu manſuetudinis?

Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus reꝑhendit Corinthios de hoc ꝙ apoſtolos temere iudicabant, & pręſumptuoſe cõtemnebant: hic inſtat ad eorum correctionem: & primo admonitionis verbo. ſecũdo exẽplo ibi. ROGO ERGO vos fratres &c.) Tertio correctiõis flagello ibi.

TANQVAM

TANQVAM non venturus ſim ad vos &c.)Circa pri
mum tria facit. Primo ponit admonitionis modũ di/
cens. Hæc.ſ.quę in ſerię epiſtolę hucuſque vobis dixi.
SCRIBO nõ vt confundam vos).ſ.mala cõfuſione:q
in deſperationem nutrit: ſed vt velim vos confundi con

Cõfuſio adducens pctm & adducens gratiã & glo riam.

fuſione: quę peccatum vitat. ſecundum illud Eccle 4.
Eſt confuſio adducens peccatum: & eſt confuſio addu/
cens gratiam & gloriam. SED,) prędicta MONEO
vos vt filios. Eccle. 7. Filii tibi ſunt erudi illos: & curua
illos a pueritia eorum. Secundo oſtendit debitum ad/
monendi dicens. NAM SI DECEM MILIA pędago
gorum habeatis in Chriſto: ſed nõ multos patres.) Vbi
conſiderandum eſt q pater eſt qui primo generat: pę/
dagogus autem eſt qui iam natũ nutrit & erudit. Gal.
3. Lex pędagogus noſter fuit in Chriſto. Dicit ergo Apo
ſtolus ſe patrem eorum in Chriſto: quia eis primo euã
gelium prędicauit. Vnde aſſignans rationem eius qđ
dixerat ſubdit. NAM IN Chriſto Ieſu pee euangeliũ
vos genui.) Eſt autem generatio proceſſus ad vitam:
homo autem viuit in Chriſto per fidem. Gal. 2. Quod
autem nũc viuo in carne in fide viuo filii dei. Fides au/
tem vt dicitur Ro. 1. Eſt ex auditu: auditus autem per
verbum Chriſti. Vnde verbum dei eſt ſemen quo Apo/
ſtolus eos genuit in Chriſto. Vñ Iac. 1. Voluntarie nos
genuit verbo veritatis. Alios autem dicit pędagogos:
quia poſt q fidem receperant eos adiuuarunt: vt intel/
ligatur eſſe eadem comparatio qñtum ad prędicatio
nẽ euangelii pędagogi ad patrẽ: quę ſupra. 3. poſita eſt
rigatoris ad plãtatorẽ: & ſupędificatoris ad fũdatorẽ.

Deinde cum dicit. ROGO ERGO vos fratres.) In
ſtat ad corrigendum eos ſuo exemplo. Et primo horta
tur eos ad imitandum ſuum exemplum dicens. Ergo
ex quo eſtis filii, cum bonorum filiorum ſit imitari pa
tres. ROGO VOS imitatores mei eſtote) .ſ. vt non
temere iudicetis: ſicut nec ego: quia neq meipſum iu/
dicare pręſumo: & de vobis humilia ſentiatis: & de aliis
maiora. Vnde non ſine cauſa tali modo loquẽdi vſus
eſt. Nos infirmi. Vos fortes. 2. Theſ. 3. vt formam noſ/
metipſos daremus vobis ad imitandum. Aduertendũ
eſt autem q eoſdem quos ſupra filios nominauit nũc
nominat fratrẽs. Dixerat autem ſuos filios in Chriſto:
quia eos non ſibi: ſed Chriſto genuerat: & qa ipſe geni/
cus erat a Chriſto: ex cõſequenti eos habebat vt fratres
& filios. Intantum ergo debebãt eum imitari vt patrẽ:
inquantum & ipſe Chriſtum imitabatur: qui eſt oium
principalis pater. Et per hoc, ſubtrahitur ſubditis oc/
caſio de adhęrendo malis exemplis pręlatorum. Vnde
in hoc ſubditi ſolum prælatos imitari debent, in quo
ipſi Chriſtum imitantur: qui eſt infallibilis regula veri
tatis. Vnde ſeipſum apoſtolis in exemplum poſuit. Io.
13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci
&c. Quod quidem exemplum Paulus ſequebatur. ſe/
cundum illud Iob. 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes me⁹
viam eius cuſtodiui & non declinaui ab ea. Secunda re
mouet. excuſationem ignorantię dicens IDEO miſi
ad vos Timotheum qui eſt filius meus chariſſimus &
fidelis in domino. ſecundum illud Philip. 2. de Timo/
theo loquens. Neminem habeo ita vnanimem, qui ſyn
cera affectione pro vobis ſollicitus ſit. QVI VOS cõ
monefaciat vias meas) ideſt qui vos doceat meos pro/
ceſſus. ſ. omnia opera & moneat vos ad ea ſequendum
ſecundum illud Iere. 6. Interrogate de ſemitis antiqs,
quę ſit via bona, & ambulate in ea. QVAE) quidem
vię SVNT IN Chriſto.) & ideo non debetis dedignari
eas ſequi. ſecundum illud p̃s. Vias tuas domine demõ
ſtra mihi. Et non videatur vobis hoc oneroſum: quia
hoc communiter omnibus impono. Vnde ſubdit. SI
CVT vbiq in eccleſia doceo.) Collo. 1. Audiſtis verita/
tis euãgelium, quod peruenit ad vos: ſicut & in vniuer
ſo mundo. Vel hoc quod dicit. VIAS MEAS) referẽ/
dum eſt ad opera. Quod vero dicit. SICVT ET VBI
QVE.) ad documenta. Ad hoc enim miſſus erat Ti/
motheus, vt induceret eos ad imitanda opera: & tenen
da apoſtoli documenta.

Deinde cum dicit. TANQVAM nõ venturus ſim
ad vos.) Comminatur eis correctionis flagellũ. Et pri/
mo oſtendit eos eſſe dignos correctionis flagello dicẽs.
TANQVAM non venturus ſim ad vos) inflati ſunt
quidam .ſ. veſtrum quaſi non timentes per me de ſua
ſuperbia conuinci: tñ digni ſunt flagellis. nam humi/
les ſolis verbis corriguntur: ſuperbi flagellis indigent.
ſecundum illud Iob. 4. Reſpice cunctos ſuperbos & cõ
funde eos. Secundo pręnunciat eis ſuum aduentum,
quo veniat ad iudicandum: vbi primo pręnunciat ad/
uentum dicens. VENIAM autem cito ad vos.) Et qa
dicitur Prouerb. 16. Cor hominis diſponit viam ſuam
ſed domini eſt dirigere greſſus ei⁹. Ideo ſubdit. SI DO
MINVS voluerit.) Iſa. 4. Si dominus voluerit & ſi vixe/
rimus faciemus hoc aut illud. Secundo pręnunciat eis
ſuam iudiciariam cognitionem cum dicit. ET CO/
GNOSCAM) .ſ. ordine iudiciario. ſecundũ illud Iob.
29. Cauſam quam neſciebam diligentiſſime inueſtiga/
bam. NON ſermonem eorum q inflati ſunt: ſed vir/
tute).q.d. Non propter hęc ex mea examinatione ap/
probabuntur qui abundant in verbis: ſed ſi abundarẽt
in virtute: quia vt dicit Prouer. 14. Vbi verba ſunt plu/
rima ibi frequenter egeſtas. Tertio rationem aſſignat
dicens. NON ENIM in ſermone eſt regnum dei: ſed
in virtute .i. non ideo aliqui pertinent ad regnum dei
qui abundant in ſermone. ſecundum illud Mat. 7. Nõ
omnis qui dicit mihi dñe dñe, intrabit in regnum cœ
lorum: ſed qui facit voluntatẽ patris mei. Vltimo cõ/
minatur eis correctionem: reſeruans tamen correctio
nem arbitrio eorum dicens. QVID vultis in virga)
.ſ. diſciplinę VENIAM ad vos).ſ. caſtigãdos AN IN
charitate).i. in oſtenſione amoris? ET IN ſpiritu mã
ſuetudinis.) vt.ſ. nihil durius vobiſcum agam. hoc enĩ
pendet in vobis. Nam ſi vos in via ſtultitię permanetis,
oportet me ad vos cum virga venire. ſecundum il/
lud Prouer. 22. Stultitia colligata eſt in corde pueri &
virga diſciplinę fugabit eam. Si vero vos correxeritis,
oſtendam vobis charitatem & manſuetudinem. Gal. vl
timo. Vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in
ſpiritu lenitatis: hoc autem non dicit, quin ſi in virga
veniens non cum charitate veniret: cum ſcriptum ſit
Prouer. 13. Qui parcit virgę odit filium ſuum: qui au/
tem diligit filium inſtanter erudit: ſed quia ille qui ca/
ſtigatur virga, non ſentit interdum dulcedinem chari
tatis: ſicut illi quos blande conſolatur. Cap. V.

OMNINO auditur inter vos ſtu/
prum: & huiuſmodi ſtuprum: quod
nec inter gẽtes nominatur, vt aliquis
vxorem patris habeat. Et vos inflati
eſtis: ac non potius luxiſtis: vt tolleretur de me/
dio veſtrum: qui facinus hoc perpetraſſet. Nam
ego quidem: † vt abſens corpore: præſens aũt Col. 2.
ſpiritu iam decreui tanq̃ præſens: vt his qui ſic
hoc patrauit: in noĩe domini noſtri Ieſu Chri/
ſti: congregatis vobis in meo ſpiritu: vna cũ po/
teſtate domini noſtri Ieſu Chriſti: tradatur ſata/
næ ad interitum carnis: quo ſpiritus ſaluus ſit in
die domini Ieſu.

Omnino auditur inter vos fornicatio:
& talis fornicatio, qualis nec inter gen
tes nominatur: ita vt vxorẽ patris ſui
aliquis habeat. Et vos inflati eſtis &
non magis luctum habuiſtis vt tollatur de me/
dio veſtrum qui hoc opus fecit? Ego quidẽ ab/
ſens corpore, præſens autem ſpiritu: iam iudica/
ui vt præſens, cum qui ſic operatus eſt, in nomi/
ne domini noſtri Ieſu Chriſti, congregatis vobis
& meo ſpiritu, cum virtute domini Ieſu, tradere
huiuſmodi hoiem ſatanæ, in interitũ carnis: vt
ſpũs ſaluus ſit in die dñi noſtri Ieſu Chriſti.

POSTQVAM Apoſtolus proſecutus eſt
ea quę pertinẽt ad baptiſmi ſacramẽtum
hic incipit proſequi ea quę ptinent ad ma
trimoniũ. Et primo arguit peccatum con
trarium matrimonio.ſ. fornicationẽ. Se/
cundo agit de ipſo matrimonio.ca.8. ibi.
DE QVIBVS autẽ ſcripſiſtis mihi &c.) Circa primũ
duo facit. Primo ponit culpam. Secundo redarguit eã
ibi. NON EST bona gloriatio veſtra &c.) Circa pri/
mũ duo facit. Primo ponit culpã cuiuſdã fornicarii.
Secundo culpam aliorũ, qui peccatũ fornicarii tolera/
bant. ibi. ET VOS inflati eſtis &c.) Circa primum
primo ponit tria, quę pertinent ad culpę grauitatem.
Primo namq; oſtendit peccatum eſſe notorium di/
cens. NON SINE cauſa quęſiui an velitis q; in virga
veniam ad vos.) Eſt.n. in vobis aliquid dignum virga
diſciplinę. Quia FORNICATIO audit̃ inter vos om
nino) ſecundũ publicam formã. contra quod dicitur.
Ephe.5. Fornicatio autẽ nec nominet̃ in vobis. Eſa.3.
Peccatũ ſuum quaſi Sodoma pdicauerunt nec abſcon
derunt. Secũdo aggrauat peccatũ ex cõparatione cum
dicit. ET TALIS FORNICATIO qualis nec inter
gentes) licita reputatur vel inuenit̃. Apud gentiles.n.
ſimplex fornicatio nõ reputabat̃ peccatũ. Vnde Apo/
ſtoli Act.15. ad hunc errorem excludẽdum, gentilibus
ad fidem cõuerſis impoſuerãt, q; abſtineant ſe a forni/
catione. Erat tamẽ quędam fornicationis ſpecies, quę
& apud gẽtiles illicita habebatur. Et ideo dicit. ITA
VT vxorẽ patris aliquis habeat.) ſicut dicitur Geñ.49.
Effuſus es ſicut aqua non creſcas: qa aſcendiſti cubile
patris tui: & maculaſti ſtratũ eius. Hoc autem erat hor
ribile etiã apud gentiles, vtpote cõtrariũ naturali rõni
exiſtens. Per naturalem.n. reuerentiam filii ad paren/
tes ſecundũ oẽm ſtatum & legẽ pater & mater a matri
monio excludit̃: vt ſic etiã poſſit intelligi quod habet̃
Geñ.2. Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem
.ſ. in contractu matrimonii & adhęrebit vxori ſuę. Si/
cut autẽ ibi ſubditur. Vir & mulier erunt duo in car/
ne vna. Et ideo vxor patris repellitur a matrimonio: ſi
cut perſona patris vel matris. ſecundum illud Leui.18
Turpitudinem vxoris patris tui ne diſcooperias: turpi
tudo enim patris tui eſt.

Deinde cum dicit. VOS INFLATI ESTIS.) Ponit
culpã eorum qui hoc peccatũ tolerabãt. Et primo re/
prehendit eorũ tolerantiam. Secũdo ſupplet qđ illi ne
gligebant. ibi. EGO quidẽ &c.) Circa primum notat
in eis tria vitia. Primo ſupbia cum dicit. ET VOS in
flati eſtis) .ſ. vento ſupbię, reputantes vos innocẽtes ex
comparatione pctõris: ſicut Luc.18. Phariſęus dicebat
Non ſum ſicut cęteri hoĩum: velut eſt hic publicanus.
Sap.4. Dirumpam illos inflatos ſine voce. Secũdo tan/
git eorũ iniuſtitiam, cũ dicit. ET NON magis luctũ
habuiſtis) .ſ. patiẽdo cauſam peccatoris: ſicut Hier.9.
dicitur. Quis dabit capiti meo aquã & oculis meis fon
tem lachrymarũ: vt plorem die ac nocte interfectos fi/
lię populi mei. Vera.n. iuſtitia: vt dicit Grego. cõpaſſio
nem habet nõ dedignationem. Tertio tangit eorũ iu/
dicii negligentiã. VT TOLLATVR de medio veſtrũ
qui hoc opus fecit. Talis.n. cõpaſſio viri iuſti ad pecca
torẽ vulnerat & liberat. ſcđm illud Prouer.23. Tu vir/
ga percutis eum & animam eius de inferno liberabis.
Per hoc etiam alii corriguntur: ſecundum illud Pro/
uer.19. Peſtilẽte flagellato, ſtultus ſapientior erit. Vn/
de & Eccle.8. Quia nõ pfertur cito cõtra malos ſentẽ
tia, abſq; vllo timore filii hoĩum perpetrant mala. De/
bet autem ad correctionem aliorum interdum pecca
tor ſeparari, vbi de contagione timetur. ſecundum il/
lud Prouerb.22. Eiice deriſorem, & exibit cum eo iur/
gium. ceſſabuntq; cauſę & contumelię.

Deinde cum dicit. EGO quidẽ abſens corpore &c.)
Supplet eorũ negligentiã ſententiam proferens cõtra
peccatorem: & circa hoc tria facit. Prio ponit authori
tatem iudicãns. Secundo modũ iudicandi. ibi. CON/
GREGATIS vobis &c.) Tertio ſentẽtiam iudicis. ibi.
TRADERE huiuſmodi &c.) Circa primũ duo facit.
Primo ponit authoritatẽ miniſtri.ſ. ſuipſius. videbat̃.
autẽ contra iudiciariũ ordinẽ: vt condẽnaret abſentẽ
ſecundũ illud Act.25. Non eſt cõſuetudo Romanis cõ
demnare aliquẽ prius q̃ is qui accuſat̃ pñtes habeat ac
cuſatores: ſed hoc Apoſtolus excuſat dicẽs. EGO qui
dem abſens corpore: pręſens autem ſpiritu) .i. affectu
& ſollicitudine mentis. ſecundũ illud Collo.2. Et ſi cor
pore abſens ſum: ſed ſpiritu vobiſcũ ſum gaudens & vi
dens ordinem veſtrũ. Vel PRAESENS ſpiritu:) quia
per ſpiritũ cognoſcebat ea quę apud ipſos agebant: ac
ſi pręſens eſſet: ſicut & Heliſęus dixit.4. Reg.5. Nonne
cor meum in pręſenti erat: quando reuerſus eſt homo
de curru ſuo. Et qa ſum ſpiritu pręſens, iam iudicaui
.i. ſententiã condemnationis ordinaui in eum: qui ſic
operatus eſt. Scđo ponit authoritatem principalis dñi
dicens. IN NOMINE domini noſtri ieſu Chriſti) .i. vi
ce & authoritate ſeu cũ virtute & inuocatione noĩs ei⁹.
ſcđm illud Col.3. Omne quodcũq; facitis in verbo aut
opere in nomine dñi noſtri ieſu Chriſti facite.

Deinde cũ dicit. CONGREGATIS vobis in vnũ.)
Oſtendit modũ iudicandi. Ea.n. quę grauia ſunt, mul
torum deliberatione punienda ſunt. Vnde & antiqui/
tus iudices ſedebant in portis, vbi populus cõgregaba
tur. ſecundum illud Deut.16. iudices cõſtitues in om/
nibus portis tuis. Vnde dicitur in pſo. In conſilio iuſto
rum & congregatione magna opera domini. Et Mat.
18. Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo:
ibi ſum in medio. Secundo adhibet ſuũ aſſenſum cum
dicit. ET MEO ſpiritu) .i. mea voluntate & authori
tate. ſecundũ illud quod dixerat: pñs autẽ ſpiritu. Ter
tio adhibet authoritatẽ principalis dñi.ſ. Chriſti dicẽs.
CVM virtute dñi noſtri Ieſu Chriſti.) Ex qua iudiciũ
eccleſię habet robur firmitatis. ſecundũ illud Mat.18.
Quodcunq; ligaueris ſup terrã erit ligatũ & in cœlis.

Deinde cum dicit. TRADERE huiuſmodi &c.) Po
nit condemnationis ſententiã: circa quam tria ponit.
Primo pœnam cum dicit. TRADERE huiuſmodi
Sathanę, ſupple iudicaui. Quod poteſt dupliciter in/
telligi Primo q; ſicut dicitur Mat.10. Dominus dedit
apoſtolis poteſtatem ſpirituũ immundorũ, vt eiicerent
eos: & per eandẽ ptãtem poterant imperare ſpiritibus
immundis, vt vexarẽt corpaliter: quos hac pœna iudi/
cabãt dignos. Mandauit ergo Apoſtolus Corinthiis in
eius authoritate tradere pdictum fornicarium Satha
nę corporaliter vexandum. Vnde ponit. ſecũdo huius
ſentẽtię effectũ cum dicit. IN INTERITVM carnis)

Tradere hominẽ ſathanę

.i. ad vexationẽ carnis & afflictionẽ in qua peccauit. ſe
cundum illud Sap.11. Per quę peccat qs, per hęc & tor/
quet̃. Tertio ponit fructũ cum dicit. VT SPIRITVS
ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti) .i. vt ſalu/
tem conſequatur in die mortis vel in die iudicii: ſicut
ſupra tertio expoſitum eſt: & ſic impletur quod ibi ſub
ditur. Ipſe autem ſaluus erit: ſic tamen quaſi per ignẽ
pœnę.ſ. temporalis. Non enim Apoſtolus ſathanę tra/
didit peccatorem vt eius poteſtati perpetuo ſubiace/
ret: ſed vt carnis vexatione ad pœnitentiam conuerta
tur. ſecundum illud Eſa.28. Sola vexatio intellectum
dat auditui. Eſt autem hęc ſententia Apoſtoli quam do
minus ſeruauit Iob.2. Vbi ſathanę dixit. Ecce in manu
tua eſt.ſ. caro eius. Veruntamen animam illius ſerua
.ſ. illęſam. Alio modo poteſt quod dicitur tradere hu
iuſmodi ſathanę.ſ. per excommunicationis ſententiã:
per quam aliquis ſeparatur a cõmunione fidelium:
& participatione ſacramentorum: & priuatur eccleſię
ſuffragiis: quibus homo munitur contra impugnatio
nem ſathanę: propter quod de eccleſia dicitur Cañ.6.
Terribilis vt caſtrorum acies ordinata.ſ. dęmonibus.
Quod autem ſubditur. IN INTERITVM carnis) in
telligitur: vt.ſ. ab eccleſia ſeparatus & tentationib⁹ ſa/
thanę expoſitus liberius ruat in pctm̃. ſcđm illd Apoc.
vlt. Qui in ſordib⁹ eſt ſordeſcat adhuc. Vocat autẽ pec
cata mortalia carnis interitũ: qa vt dr̃ Gal.vlt. Qui ſe
minat in carne de carne & metet corruptionẽ. Subdit

Peccata mortalia ſunt carnis interitum

autẽ. VT SPIRITVS ſaluus ſit.) vt.ſ. pctõr turpitu
dinẽ cognoſcens cõfundat̃ & pœniteat: & ſic ſanetur.
ſcđm illud Hie.31. Cõfuſus ſum & erubui: qm̃ ſuſtinui
opprobriũ adoleſcẽtię meę. Põt etiã intelligi vt ſpũs ei⁹
.ſ. eccleſię.i. ſpũs ſanctus eccleſię ſaluus ſit fidelibus in
diem iudicii: ne ſe perdant eum per cõtagium pecca/
toris: quia vt dicitur Sap.1. Spiritus ſanctus diſciplinę
effugiet fictum &c.

Non eſt

Gal.5. Nō eſt bona gloriatio veſtra. † An neſcitis quod paululum fermenti totam cōſperſionem fermentat? Expurgate itaq; vetus fermentum: vt ſitis noua conſperſio: ſicut eſtis infermentati. Nam & paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus. Itaq; feſtum celebremus: nō in fermento veteri: nec in fermēto malitiæ & verſutiæ ſed in panibus fermento carentibus: hoc eſt ſynceritate & veritate.

Non eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Expurgate vetus fermentū vt ſitis noua conſperſio ſicut eſtis azymi. Etenim paſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Itaq; epulemur, nō in fermēto veteri: neq; i fermēto malitiæ & neqtiæ: ſed i azymis ſynceritatis & veritatis. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus memorauit duplicē culpā.ſ. Corinthii fornicatoris: & alioꝝ qui eius peccatū tolerabant: hic vtramq; culpā redarguit. Primo culpā tolerantiū eius peccatū. Secundo culpam fornicationis ibi CORPVS autē nō fornicationi &c.) Circa primū duo facit. Primo redarguit in Corinthiis negligentiā iudicii. Secūdo redarguit in eis quędā alia vitia circa iudicium 6.cap̄. AVDET aliqs &c.) Circa primū duo facit. Primo redarguit eos qui fornicatorē a ſe nō ſeparauerūt Secūdo reprobat falſum intellectū, quem ex verbis ſuis cōceperant. ibi. SCRIPSI vobis in epiſtola &c.) Circa primū duo facit. Primo reprehēdit quod fecerant. Secundo oſtēdit quid faciendū ſit. ibi. EXPVRGATE vetus fermentū &c.) Circa primū duo facit. Primo reprehēdit culpam pteritam q̈tum ad ſuam radicē. dixerat.n. ſupra ꝙ ex inflatione ſequit̄ in eis incōpaſſio: & ex incompaſſione correctionis negligētia. Arguit ergo primo Corinthioꝝ elationē dicens. NON EST bona gloriatio veſtra.) qua.ſ. de defectibus aliorum gloriamini quaſi vos ſitis innocentes. Debet.n. vnuſquiſq; in dn̄o gloriari, de bonis ſibi diuinitus datis, nō de aliis. ſecūdum illud Gal.6. Opus autē ſuum vnuſquiſq; probet: & ſic in ſemetipſo gloriā habebit, & nō in alio. Pręcipue autem malum eſt, de malis aliorū gloriari. Dicit̄ enim in p̄ſo. Quid gloriaris in malitia? Secūdo aſſignat rōnem eius quod dixerat dicēs. AN NESCITIS) ꝙ MODICVM fermentū totā maſſam corrumpit).q.d. hoc ignorare non poteſtis. Eſt autē ſciendum ꝙ in fermento duo poſſunt conſiderari. Primo ſapor quē tribuit pani: & ſecundū hoc per fermentū ſignificatur ſapientia dei per quā omnia quę ſunt hoīs ſapida reddūtur & ſecundū hoc dr̄ Mat.13. Simile eſt regnū cœlorū fermento quod acceptū mulier abſcondit in farinę ſatis tribus, donec fermentatū eſt totum. Secūdo in fermento poteſt cōſiderari corruptio: & ſecundum hoc p fermentum pōt intelligi vno modo peccatū: quia.ſ.p vnum hoīs peccatum oīa opera eius corrupta reddūtur: puta p peccatum ſimulationis quod cōparatur fermento. Luc.12. Attēdite a fermento Phariſęorum quod eſt hypocriſis. Alio modo per fermentum poteſt intelligi homo peccator: & ad hoc inducitur hęc ſimilitudo. Sicut enim per modicum fermētum tota maſſa paſtę corrumpit̄: ita per vnum peccatorem tota ſocietas inquinatur. Vnde Eccle.11. Ab vna ſcintilla angetur ignis: & ab vno doloſo augetur ſanguis. Et hoc quidem contingit, dum per peccatum vnius alii prouocantur aliqualiter ad peccandum. Vel etiam dum peccanti conſentiunt, ſaltē non corrigendo dum poſſunt corrigere. ſecundum illud Ro.1. Digni ſunt morte non ſolum qui faciūt ea: ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Et ideo Corinthiis non erat gloriandum de peccato vnius: ſed magis cauendū ne peccato vnius oēs inquinarent̄ ex eius cōſortio. ſecūdum illud Can̄.2. Sicut lilium inter ſpinas: ſic amica mea inter filias. vbi dicit glo. Nō fuit bon⁹ q malos tolerare nō potuit.

In fermētum ſapor & corruptio ꝗ vel pro pctō vel pro pctōre.

Deinde cū dicit. EXPVRGATE vetus fermentū.) Oſtendit quid de cętero ſit faciēdum. Et primo ponit documentum. Secūdo rationē aſſignat. ibi. PASCHA noſtrum &c.) Dicit ergo primo: quia MODICVM fermentum totam maſſam corrumpit.) ideo EXPVRGATE vetus fermentum).i. expurgate vos abiiciendo a vobis vetus fermentum.i. fornicarium, qui peccādo rediit in vetuſtatem corruptionis antiquę, ſecundū illud Bar.3. Inueteraſti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis. Quod quidem dicit: quia per ſeparationem vnius peccatoris, tota ſocietas expurgatur. Vnde & egreſſo Iuda, dominus dixit Io.13. Nunc clarificatus eſt filius hominis. Poteſt etiā per vetus fermentū intelligi antiquus error. ſecundum illud Eſa.26. Vet⁹ error abiit. Vel etiam corruptio originalis peccati. ſecundum illud Roꝫ.6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt. Vel etiam quodcunq; peccatum actuale. ſecundum illud Col.3. Expoliantes vos veterem hoīem cum actibus ſuis. horum enim admonitione homo expurgatur. Ponit autem conſequenter purgationis effectum dicens. VT SITIS noua cōſperſio.) Dicitur autem cōſperſio, cōmixtio aquę & farinę nouę anteq̈ admiſceatur fermentum. Remoto ergo fermento a fidelibus.i. peccatore vel peccato, remanent ſicut noua, conſperſio.i. in puritate ſuę nouitatis. ſecūdū illud p̄s. Renouabitur vt aquilę iuuentus tua. Ephe.4. Renouamini ſpiritu mentis veſtrę.

Vetus fermētum pctm̄ antiquus error corruptio originalis pctī ɫ peccatum originale

Deinde ponit modum debitum expurgationis cum dicit. SICVT eſtis azymi).i. ſine fermento peccati. Dicitur.n. ab a, quod eſt ſine: & zyma, quod eſt fermentum. Vnde dominus Mat.16. dixit diſcipulis. Cauete a fermento Phariſęorum & Saducęorum.

Deinde cum dicit. ETENIM paſcha noſtrum.) Aſſignat rōnem eius quod dixerat.ſ. quare fideles debēt eſſe azymi: quæ qdem rō ſumit̄ ex myſterio paſſionis Chriſti. Vn̄ primo pponit ipm myſteriū. Scd̄o concludit ppoſitum ibi. ITAQVE epulemur &c.) Circa primum conſiderandū eſt ꝙ inter cętera ſacramēta legalia celeberrimū erat agnus paſchalis: qui pcipit̄ Exo.12. immolabat̄ ab vniuerſa multitudine filioꝝ Iſrael in memoriā illius bn̄ficii quo angelus pcutiēs primogenita Ægypti pertranſiit domos Iudęoꝝ: quoꝝ fores linitę eſſent ſanguine agni. Vnde nomē paſchę ſumit̄. ſcd̄m quod ibi dr̄. Eſt.n. phaſe.i. tranſitus dn̄i: & vlterio virtute huius bn̄ficii tranſiuit populus mare rubrū: vt dr̄. Exo.14. Ille.n. agnus figura fuit Chr̄i innocētis. de quo dr̄ Ioan.1. Ecce agnus dei. Sicut ergo ille agnus figuralis immolabat̄ a filiis Iſrael: vt populus dei liberaretur ab angelo pcutiente, & vt tranſirēt mare rubrū liberati de ſeruitute Ægypti: ita Chriſtus eſt occiſus a filiis Iſrael, per cuius ſanguinē populus dei liberabit̄ a diaboli impugnatiōe & ſeruitute pcti p baptiſmū quaſi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis paſcha Iudęorū dicebat̄: qa in ſignū trāſitus imolabat̄. Vn̄ dr̄ 26. Vbi vis parem⁹ tibi comedere paſcha.i. agnū paſchalem. Dicit ergo Apoſtolus. ideo debetis eſſe azymi: etenim.i. qa ſicut figurale paſcha veteris populi eſt agnus immolatus: ita paſcha noſtrum.i. noui populi eſt Chriſtus immolatus: cuius etiā imolationi cōuenit nomē paſchę: tum ſignificatione linguę Hebręę qd̄ ſignificat tranſitū. Exo.12. Eſt.n. phaſe.i. trāſitus: tum ſignificatione linguę Gręcę: put nomē paſchę ſignificat paſſionem. Chriſtus.n. per paſſionē qua fuit immolatus trāſiuit ex hoc mūdo ad patrē: vt dr̄ Ioan.13.

Deinde cum dicit. ITAQVE epulemur.) Cōcludit ppoſitū. Ad cuius euidentiā cōſiderandum eſt ꝙ ſicut legit̄ Exo.12. Agnus paſchalis poſt imolationē mā ducabatur cū azymis panibus. Sicut ergo agnus figuralis fuit figura noſtri paſchę imolati: ita figuralis obſeruantia paſchalis debet cōformari obſeruantię noui paſchę. ergo qa Chriſtus imolatus eſt paſcha nr̄m. Itaq; epulemur.ſ. manducātes Chriſtū nō ſolū ſacramentaliter. ſcd̄m illud Io.6. Niſi māducaueritis carnem filii hominis & biberitis eius ſanguinē nō habebitis vitā in vobis. ſed ſpūaliter, fruēdo ſapientia eius. ſecūdū illud Eccle.24. Qui edūt me adhuc eſurient: & q bibunt me adhuc ſitient: & ſic cū gaudio ſpūali. ſcd̄m illud p̄s. In voce exultationis & cōfeſſionis ſonus epulantis.

Deinde determinat modum epulãdi ſecũdum conformitatem veritatis ad figurã dicens. NON IN fermento veteri, nec in fermento malitię & neqtię.) mandabatur.n.Exo.12. Quod omne fermentũ non inueniretur in domibus manducantium agnũ paſchalẽ. Fermentum autem habet & vetuſtatẽ & corruptionẽ. Vnde per remotionem fermenti, primo quidem põt intelligi obſeruantia pceptorum veteris legis: quę per paſſionem Chriſti eſt mortificata. ſecũdum illud Leui.26. Vetera nouis ſuperuenientibus ꝓiicietis. Secundo per remotionẽ fermenti põt intelligi remotio corruptionis peccati: ſicut ſupra dictum eſt: ꝙ modicum fermẽtum totam corrumpit maſſam. & qũtum ad hoc ſubdit Neqꝫ in fermẽto malitię & nequitię: vt malitia referat̃ ad peruerſitatẽ operis. ſecundum illud Iac.1 Abiicientes omnem immundiciã & abundantiam malitię. Per nequitiã vero intelligitur fraudulẽta machinatio. Prouer.26. Quando ſumpſerit vocem ſuam nõ credideris ei: quoniã ſeptem nequitię ſunt in corde eiꝰ. Vel ſecundum Glo. cum dicit. NON IN fermẽto veteri) remouet vetuſtatem peccati in communi. Quod autem ſubdit. NEQVE IN fermento malitię & nequitię) applicat peccatum per partes: vt malitia dicatur peccatum quod cõmittitur in ſeipſum, nequitia peccatum quod cõmittitur in alium. Excluſo ergo modo indebito epulandi, determinat modũ cõuenientẽ ſubdens. SED IN azymis ſynceritatis & veritatis).i. ſynceritate & veritate: quę ſignificant̃ per azyma. Ponitur autem ſynceritas cõtra corruptionem peccati: quod ſignificauit cum dixit. NON IN fermento malitiæ & nequitię.) Nam ſyncerum dicitur quod eſt ſine corruptione. Vnde ſcdę Corin.2. dicitur. Nõ ſumus ſicut plurimi adulterantes verbũ dei: ſed ex ſynceritate in Chriſto loquimur. Veritas vero ponitur cõtra figuras veteris legis: ſicut Ioan.1. dicitur. Veritas & gratia p Ieſum Chriſtum facta eſt: quia. ſ. verum paſcha cum veritate & non cum figuris celebrare debemus. Vnde ſecundũ Glo. per ſynceritatem intelligitur innocentia a vitiis ſeu nouitas vitę: per veritatẽ autem iuſtitia bonoꝝ operum vel rectitudo quę fraudem excludit.

Eccle.13. Scripſi vobis per epiſtolam: † ne commiſceremini cum ſcortatoribus; ac non omnino cũ ſcortatoribus mũdi huius; aut cum auaris: aut cum rapacibus: aut ſimulacrorum cultoribus. Alioquin vtinam videlicet e mundo exiſſetis. Nunc autem ſcripſi vobis: ne commiſceamini. Si quis cũ frater appelletur; fuerit ſcortator: aut auarus; aut ſimulacrorum cultor; aut conuiciator; aut ebrioſus; aut rapax; cum eiuſmodi ne cibum quidem capiatis. Quid enim ad me attinet etiam de his; qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt iudicatis? Eos vero qui foris ſunt: deus iudicat. Etiam profligate iſtum qui malus eſt; ex vobiſipſis.

Scripſi vobis in epiſtola: ne commiſceamini fornicariis. Non vtiqꝫ fornicariis huius mundi: aut auaris; aut rapacibus; aut idolis; ſeruiẽtibus. Alioqui debueratis de hoc mundo exiſſe. Nunc autem ſcripſi vobis, non commiſceri. Si is qui frater nominatur inter vos, eſt fornicator: aut auarus; aut idolis ſeruiens: aut maledicus: aut ebrioſus; aut rapax; cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt vos iudicatis? Nam eos qui foris ſunt deus iudicabit. Auferte malum ex vobiſipſis. Lec. III.

INDVXERAT ſupra Apoſtolus Corinthios ad hoc ꝙ a ſeipſis peccatorẽ ſepararent: quod qdem prætermiſerat: propter falſum intellectum cuiuſdam verbi, quod cõtinebatur in epiſtola quadam, quã eis prius miſerat. Et ideo prauum ſenſum quem ex verbis conceperãt: nunc excludit. Vnde circa hoc tria facit. Primo reſumit verbum prioris epiſtolę. Secundo excludit falſum intellectum. ibi. NON VTIQVE fornicariis) Tertio exponit verum intellectum. ibi. NVNC autẽ ſcripſi vobis.) Dicit ergo primo. DIXI vobis in epiſtola) quadam alia, quę in canone non habetur, ne cõmiſceamini fornicariis. i. nõ habeatis cum eis ſocietatem vel communionem. ſecundum illud Prouerb.1. Fili mi ne ambules cum eis: prohibe pedẽ tuũ a ſemitis eoꝝ. Eccle.9. Non des fornicariis aĩam tuam in vllo.

Deinde cũ dicit. NON VTIQVE fornicariis.) Excludit falſum intellectum pdicti verbi. Et primo proponit quod intendit. Secundo cõcludit propoſitũ. ibi. ALIOQVI debueratis &c.) Circa primum cõſiderãdum eſt ꝙ in pdicto verbo Apoſtoli dupliciter falſum intellectum conceperant Corinthii. Primo qũtum ad hoc quod intelligebant illud eſſe dictum de fornicariis infidelibus: ſed illud eſcludit Apoſtolus dicens. NON VTIQVE intendo dicere) ꝙ non cõmiſceamini FORNICARIIS huius mũdi.) vocat autem infideles nomine mũdi. ſecũdum ꝙ dicitur Io.1. Mundus eum non cognouit. ſupra.1. Nõ cognouit mũdus per ſapiẽtiam deum. Secũdo conceperant falſum intellectum ad hoc ꝙ putabãt ꝓhibuiſſe Apoſtolum ſolũ de fornicariis: nõ autem de aliis peccatoribus. Et ideo ad hoc excludẽdum ſubdit. AVT AVARIS.) qui. ſ. iniuſte detinent aliena. Ephe.5. Auaritia quę eſt idoloꝝ ſeruitus: non habet hęreditatem in regno Chriſti & dei AVT RAPACIBVS.) qui. ſ. violẽter diripiunt aliena. Infra eodem. Neqꝫ rapaces regnum dei poſſidebunt. AVT IDOLIS ſeruientibus. cõtra quos dicit̃ Sap.14 Nefandorum. n. idolorum cultura, omnis malitię cauſa eſt & initium & finis. Et eſt ſenſus nõ ſolum vobis ꝓhiberi ſocietatem fornicatorum: ſed etiam olum aliorum peccatorum. Et eſt aduertendum ꝙ per fornicationem quis peccat contra ſeipſum: per auaritiam autem & rapacitatem contra proximum: per idolorum autem culturã contra deum: & in his quę ponit omne peccati genus intelligitur.

Deinde cum dicit. ALIOQVI &c.) Aſſignat rationem propoſiti dicens. ALIOQVI) ſi. ſ. ſit intelligendum verbum pędictum de fornicariis huius mundi DEBVERATIS de hoc modo exiſſe) .q. ſ. totus mundus talibus plenus eſt. Vnde nõ poſſetis tales fornicarios vitare: niſi de hoc mundo exeundo. Dicit̃. n. 1. Io. 5 Totus mundus in maligno poſitus eſt. Vel aliter. DEBVERATIS de hoc mundo exiſſe) .q.d. a tẽpore conuerſionis veſtrę debueratis ab infidelibus mundi ſeparari. Vnde non oportet vos ſuper hoc moneri. Dicitur enim Io.15. Ego elegi vos de mundo. Vel aliter. DEBVERATIS de hoc mundo exiſſe) . ſ. per mortẽ. Melius eſt enim hominibus mori ꝙ̃ peccatoribus in peccatis conſentire. Vnde dicit̃ infra.9. Melius eſt enim mori ꝙ̃ vt gloriam meam quis euacuet.

Deinde cum dicit. NVNC autẽ ſcripſi vobis.) Exponit eis verum intellectũ. Et primo ꝓponit quod intendit. Secundo rationem aſſignat. ibi. QVID .n. mihi eſt.) Tertio infert cõcluſionem intẽtam. ibi. AVFERTE malum &c.) Dicit ergo primo. NVNC autem) ſic expono quod olim SCRIPSI vobis non cõmiſceamini). ſ. fornicariis & aliis peccatoribus. SI IS QVI inter vos frater noĩatur) eo modo quo dominus dicit Mat.23. Omnes vos fratres eſtis. Nõ tamen dicit ſi is q frater eſt: ſed ſi is qui frater noĩatur: qa per peccatum mortale aliquis a charitate recedit: quæ eſt ſpiritualis fraternitatis cauſa. Vnde Heb. vlti. dicit̃. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Noĩatur ergo frater ꝓpter fidei veritatem: nõ autem eſt vere frater: ꝓpter charitatis defectum qui eſt ex peccato. Vnde ſubditur. Aut FORNICATOR: aut auarus: aut idolis ſeruiens: aut maledicus, aut rapax: aut ebrioſus cũ huiuſmodi: nec cibum ſumere) . ſ. debetis. ſecundum illud Ioan. ſcda canonica. Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert.

afferr noſtre eũ recipe in domo vẽa: nec aue dixeritis ei
q.d. Per hoc ꝙ dixi nõ debere vos miſceri peccatorib⁹:
intellexi de fidelibus qui noiantur fratres: & ſunt lter
vos: non autem per hoc intelligendum eſt: ſicut dicit
Aug. in libro cõtra Parmenianum: & habet' in Glo. hic
ꝙ aliquis extraodinario iudicio debeat a cõmunione
aliorũ ſeparari: quia frequẽter poſſet errare: ſed poti⁹
hoc debet fieri ſecũdũ ordinẽ eccleſię: quãdo aliqs a cõ
munione repellitur vt cõuictus vel ſponte cõfeſſus. &
ideo ſignanter dicit. Si is qui noiatur, vt eam nomina/
tionem intelligamus quę fit per ſententiam ordine iu
diciario cõtra aliquẽ ꝓlatam. Illi autem qui ſic a com
munione pelluut' ſunt vitãdi q̃tum ad menſam: ſicut
hic dicit': & q̃tum ad ſalutationẽ: vt dicitur in prędicta
authoritate Io. & vlterius q̃tũ ad ſacram cõmunionẽ
Vnde in vſu dicitur. Os orare: vale cõmunio menſa ne
gatur. ſ. excõmunicato. Sed notãdum ꝙ Apoſtolus ſu

Excõmunicare.

pra non numerauit niſi peccata mortalia, ſignum ꝙ
pro ſolo peccato mortali debet aliquis excõmunicari:
& de aliis quidem quæ ponit manifeſtum eſt. Sed de

Quo ꝓ ebrietate eſt aliqs excõicandus

ebrietate poteſt eſſe dubium quę nõ ſemp videtur eſſe
peccatum mortale. Dicit enim Auguſti. in ſermone
de purgatorio: ꝙ ebrietas niſi ſit frequens nõ eſt pecca
catum mortale. Quod credo ideo eſſe: qa ebrietas ex
ſuo genere eſt peccatum mortale. Quod.n. aliquis pro
pter delectationẽ, vini velit ꝑdere vſum rationis expo/
nens ſe periculo: multa alia peccata perpetrãdi videt'
eſſe contrarius charitati. Cõtingit tamẽ per accidens
ebrietatẽ non eſſe peccatum mortale, ꝓpter ignoran/
tiam vini fortitudinis vel debilitatis proprii capitis: q̃
tamen excuſatio tollitur per frequentem experientiã.

Differẽtia eſt inter ebriũ & maledicum: ebrius contra ſeipſum: maledicus cõtra proximum.

& ideo Apoſtolus ſignanter non dicit ebrius. SED
EBRIOSVS.) Addit autem duo peccata his quæ ſu/
pra poſuerat. ſ. ebrioſum & maledicum. Refert autem
ebrietas ad genus peccati quod cõmittitur cõtra ſeip/
ſum ſub quo cõtinetur non ſolum luxuria: ſed etiam
gula. maledicus autem refertur ad genus peccati: qd'
cõmittit cõtra proximum: cui nocet aliquis nõ ſolum
facto: ſed etiam verbo mala imprecando, vel male diſ/
famãdo, quod pertinet ad detractionem. Vel mala in
faciẽ dicendo, quod ptinet ad cõtumeliam: & hoc totũ
ptinet ad ratiõẽ maledici vt ſupra dictum eſt.

Deinde cum dicit. QVID enim mihi eſt &c.) Aſſi
gnat rationem eius quod dixerat. Et circa hoc tria fa/
cit. Primo aſſignat rationem dicens. Dixi hoc eſſe intel
ligendum de fratribus & nõ de infidelibus. QVID
enim mihi eſt) .i. quid ad me pertinet iudicare .i. ſen/
tentiam condemnationis ferre DE HIS QVI foris
ſunt) .i. de infidelibus qui ſunt omnino extra eccleſiam.
Prelati.n. eccleſiarum accipiunt ſpũalem poteſtatem
ſup eos tantum: qui ſe fidei ſubdiderunt. ſecundum il
lud ſcdę Corin. 10. in promptu habentes vlciſci omnẽ
inobedientiam: cum impleta fuerit veſtra obedientia.
Indirecte tamen prelati eccleſiarum habent poteſtatẽ
ſuper eos qui foris ſunt in q̃tum ꝓhibent fideles ne il/
lis cõmunicent. Secũdo adhibet ſimilitudinem dicens.
NONNE de his qui intus ſunt vos iudicatis) .q.d. ea/
dem authoritate vos iudicatis qua & ego. Vnde vos nõ
iudicatis niſi de veſtris: ita & ego. Dicitur Eccle. 10. Iu/
dex ſapiens iudicabit populum ſuum. Tertio reſpon/
det tacite dubitationi. Poſſet.n. videri ꝙ infideles eſſẽt
meliores qui propter peccata prędicta nõ cõdemnant'
ſed hoc excludit dicens. IDEO NIHIL mihi de his q
foris ſunt iudicare.) NAM EOS qui foris ſunt) .i. in
fideles IVDICABIT DEVS) .ſ. iudicio condẽnatio/

Infideles ſine examinatiõe & ſine diſcuſſione damnabuntur.

nis nõ examinationis: quia vt Gregorius dicit in mora
libus. Infideles dãnabunt' ſine iudicio diſcuſſionis &
examinationis: & quantũ ad hoc dicitur Io. 3. Qui nõ
credit iam iudicatus eſt. i. manifeſtam in ſe habet cãm
cõdemnationis: & hoc grauius reſeruatur dei iudicio.
ſecundum illud Hebr. 10. Horrendum eſt incidere in
manus dei viuentis.

Deinde cum dicit. AVFERTE malum &c.) Infert
concluſionem principaliter intentam dicens. Ex quo
hoc quod dixi non cõmiſceamini fornicariis intelligẽ
dum eſt de fidelibus non de his qui foris ſunt. ERGO
auferte malum) .ſ. hominem ex vobiſipſis. i. de veſtra
ſocietate eiicite. ſecũdum illud Deut. 13. Auferes malũ
de medio tui. Eſt ergo conſiderandum ex ꝓmiſſis Apo/
ſtoli verbis ꝙ non ꝓhibemur cõmunicare infidelibus:
quicunq̃ fidem receperunt ꝓpter eorũ pœnam. Eſt ta
men hoc cauendum aliquibus. ſ. infirmis ꝓpter eorũ
incautelam ne ſeducant'. Illi vero qui ſunt firmi in fi/
de poſſunt eis licite cõmunicare: & dare operam con/
uerſioni eorum: vt dicitur infra. 10. Si quis infidelium
vocat vos ad cœnam & vultis ire: omne quod appoſitũ
fuerit manducate. Infidelibus autem qui aliquando fi
deles fuerunt vel ſacramentum fidei receperunt: ſicut
hęreticis & apoſtatantibus a fide ſubtrahitur omnino
cõſo fideliũ: & hoc in eorũ pœnã: ſicut & cęteris pctõri/
bus qui adhuc ſubdunt' poteſtati eccleſię. Cap. VI.

SVſtinet aliquis veſtrum: negotiũ
habens cum altero: iudicari ſub in/
iuſtis: & nõ magis ſub ſanctis? An
neſcitis: quod ſancti mundum iudi
cabunt? Et ſi per vos iudicatur mũ
dus: indigni eſtis minimis iudiciis? An neſcitis:
quod angelos iudicabimus: non tantũ iſta quæ
ad victum pertinent? Proinde iudicia ſiquidem
habueritis de iis: quæ ad vitæ vſum attinẽt: qui
contempti ſunt in eccleſia: eos cõſtituite. Ad eru
beſcentiam veſtram dico. Adeo nõ eſt inter vos
ſapiens? ne vnus quidem: qui poſſit diiudicare
inter fratrem ſuum & fratrem? Sed frater cum
fratre litigat: idq; ſub infidelibus.

AVdet aliquis veſtrum habens nego/
cium aduerſus alterũ, iudicari apud
iniquos: & non apud ſanctos? An ne
ſcitis quoniam ſancti de hoc mundo
iudicabunt? Et ſi in vobis iudicabitur mundus,
indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis
quoniam angelos iudicabimus? Quanto ma/
gis ſæcularia? Sæcularia igitur iudicia ſi habue
ritis: contemptibiles qui ſunt in eccleſia, illos cõ/
ſtituite ad iudicandum. Ad verecundiam veſtrã
dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſq̃: qui poſ
ſit iudicare inter fratrem ſuum, ſed frater cũ fra/
tre iudicio contendit: & hoc apud infideles?

SVPRA Apoſtolus reprehenderat Corin
thios de negligentia iudicii, hic reprehen/
dit in eis quędam alia peccata circa iudi/
cia. Et primo q̃tum ad iudices eorũ corã
quibus litigabãt. Secũdo q̃tum ad ipſa iu/
dicia. ibi. IAM QVIDEM omnino.) Cir
ca primum tria facit. Primo arguit eos de inordinatio
ne. Secundo rationem reprehenſionis aſſignat ibi. AN
NESCITIS.) Tertio remediũ adhibet ibi. SAECV/
LARIA igitur iudicia.) Dicit ergo primo ita negligẽ/
tis in iudicando veſtros: ſed tamen prefumptuoſi eſtis
ſubire infideliũ iudicia: & hoc eſt quod dicit. AVDET)
.i. prę ſumit. ALIQVIS veſtrum habens negocium)
.ſ. ſęculare ADVERSVS alium iudicari apd iniquos)
.i. ſubire iudium infidelium. ET NON apud ſanctos)
.i. apud fideles qui ſunt ſacramentis fidei ſanctificati.
Hoc enim eſt ordinatum multipliciter. Primo quidẽ

Fideles iudicari ab infidelibus eſt inordinatũ ꝓpter quatuor.

quia per hoc derogatur authoritati fidelium. Secundo
quis derogat' dignitati fideliũ, q̃tum ad hoc ꝙ infide/
lium iudicia ſubeunt. Tertio quia per hoc datur occa/
ſio infidelibus iudicibus: contẽnẽdi fideles quos diſſen
tire vident. Quarto quia ꝑ hoc datur occaſio infideli/
bus iudicibus calũniandi & opprimẽdi fideles: quos
odio habent ꝓpter fidem & ritus diuerſitatem. Et ideo
dicitur Deut. 1. Tuli de tribubus veſtris viros ſapientes
& nobiles ꝓcepiq; eis dicens. Audite illos & quod iuſtũ

eſt iudicate. Et eodem. 17. Non poteris alterius gentis facere regem: qui non ſit frater tuus. Sed videtur eſſe cõtra id quod dicitur. 1. Pet. 2. Subditi eſtote omni humanę creaturę ꝓpter deum: ſiue regi tanq̃ pręcellenti ſiue ducibus tanq̃ ab eo miſſis. pertinet. n. ad authoritatem principis iudicare de ſubditis. Eſt ergo cõtra ius diuinum prohibere ꝙ eius iudicio nõ ſtetur ſi ſit infidelis. Sed dicendum ꝙ Apoſtolus nõ prohibet, quin fideles ſub infidelibus principibus cõſtituti eorum iudicio cõpareant, ſi vocentur. hoc. n. eſſet cõtra ſubiectionem quę debetur principibus: ſed prohibet ꝙ fideles non eligant voluntarie infidelium iudicium.

Subeſſe iſtis de lib° ordinarie vel volũtarie

Deinde cũ dicit AN NESCITIS.) &c. Aſſignat rationem cõtra id quod illi faciebãt ſumptam ex hoc ꝙ derogabãt authoritati ſanctorum: & primo q̃tum ad authoritatem quã habent ſuper res mundanas. Secundo q̃tum ad authoritatẽ quã habent ad res ſuper mundanas. i. ſuper angelos ibi. AN NESCITIS quoniã angelos iudicabimus.) Dicit ergo primo. Inordinatũ eſt iudicium apud infideles, qui habẽt authoritatem iudicandi fideles AN NESCITIS. quia ſancti de hoc mũdo iudicabunt). i. de hominibus mũdanis huius mundi? Quod quidẽ impletur tripliciter. Primo quidẽ ſecundũ cõparationẽ. ſ. ſecũdũ ꝙ nõ ſolũ boni iudicabũt malos & ſancti mundanos: ſed etiã ſecundum ꝙ boni iudicabuntur a melioribus: & mali iudicabunt peiores ſecundũ illud Mat. 12. Viri Niniuitę ſurgent in iudicio cum generatione iſta: & cõdemnabunt eam. Secundo iudicabũt approbando ſententiã iudicis. ſ. Chriſti: & hoc erit ꝓprie iuſtorum. ſecũdum illud ps. Lętabit̃ iuſtus cum viderit vindictam. Vnde Sap. 3. dicitur. Iudicabunt ſancti nationes. Tertio modo per ſentẽtię prolationem. Et hoc erit apoſtolorum, & ſimiliũ qui contemptis rebus mundi ſolis ſpũalibus inhęſerunt. Spiritualis. n. iudicat oĩa vt dictum eſt Supra. 2. Vñ & Mat. 19. dicitur. Vos qui ſecuti eſtis me ſedebitis ſuper ſedes iudicantes. 12. tribus Iſrael. Et in ps. dicitur. Gladii ancipites in manibus eorum ad faciendã vindictã in nationibus. Intelligit̃ autem iſta ꝓlatio ſententię nõ vocalis: ſed ſpiritualis. inquantum per ſupiores ſanctos inferiores vel etiam peccatores ſpũali quadam illuminatione illuminabunt̃ quales pœnę & qualia pręmia eis debeantur: ſicut etiam nunc hoĩes illuminantur ab angelis vel etiam inferiores angeli a ſupioribus. Secundo ex hoc quod dictum eſt argumentat̃ ad propoſitũ dicens. ET SI in vobis). i. per vos IVDICABITVR mundus). i. mundani homines nunquid INDIGNI eſtis qui iudicetis de minimis). ſ. de negociis ſęcularib° Lu. 16. Qui in modico iniquus ẽ, & in maiori iniqu° erit.

Deinde cũ dicit. NESCITIS &c.) Argumentatur ad idem ex authoritate ſanctoꝝ ſuper angelos. Et primo ponit eam dicens. AN NESCITIS quoniã) nos. ſ. fideles Chriſti IVDICABIMVS angelos) Quod quidem poteſt intelligi de malis angelis: qui cõdemnabũtur a ſanctis: quoꝝ virtute ſunt victi. Vnde Luc. 10. dominus dicit. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſup ſerpentes: & ſuper omnem virtutem inimici. Et in ps. Super aſpidem & baſiliſcũ ambulabis. Poteſt etiã hoc intelligi de bonis angelis: quorum plurimi in cõparatione quadam inueniẽtur Paulo & ſimilibus ſibi inferiores. Vnde ſignanter nõ dicit iudicabitis: SED IVDICABIMVS.) Quamuis. n. dici poſſit ꝙ eſt conſiſtẽ ti, ſi ſancti iudicabunt hoĩes bonos & malos: erit iudicium de bonis angelis: quoꝝ accidentale pmium augetur ex pmio ſanctoꝝ per angelos illuminatoꝝ & etiã de malis angelis quoꝝ pœna auget̃ ex pœna hoĩum p eos ſeductorum. Secũdo argumentatur ad ꝓpoſitum dicens. QVANTO magis ſęcularia). ſ. iudicia idonei erimus iudicare: qui. n. eſt idoneus ad maiora: multo magis eſt idoneus ad minora. Vñ & dñs cui cõmiſerat quinq; talẽta. poſtmodũ cõmiſit vnũ vt hr̃ Mat. 25.

Angeli boni & mali a ſctis iudicabuntur

Deinde cum dicit. SAECVLARIA igitur iudicia.) Adhibet remedium cõtra culpam eorũ. Et primo ponit remedium. Secundo exponit ibi. AD VERECVNDIAM veſtram dico. Dicit ergo primo. Ergo ex quo ſancti de hoc mundo iudicabunt. SI HABVERITIS inter vos ſęcularia iudicia: quę tamẽ habere non debetis, illos QVI SVNT contemptibiles in eccleſia cõſtituite ad iudicandum) potius. ſ. q̃ iudicemini apud infideles. Vnde & in ps. dicitur. Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinget caput meum. Et Eccle. 9. dicitur. Melius eſt canis viuus leone mortuo.

Deinde cum dicit. AD VERECVNDIAM veſtram dico.) Exponit quo ſenſu pdicta dixit. Poſſet. n. aliqs credere ꝙ ad litteram eſſent eligendi contemptibiliores ad iudicandum: ſed hoc excludit dicens. AD VERECVNDIAM veſtram dico). q. d. Nõ hoc dixi: vt ita fiat: ſed vt vos faciam verecũdari: illa. ſ. confuſione, quę adducit gratiam & gloriã: vt dicitur Eccle. 4. Contemptibiles. n. in eccleſia eſſent eligendi ad iudicandum: ſi non inuenirent̃ inter vos ſapiẽtes: quod eſſet vobis verecundum. Vnde ſubdit. SIC NON eſt inter vos ſapiens quiſq̃, qui poſſit iudicare inter fratrem) & fratrem? SED FRATER cum fratre in iudicio cõtendit: & hoc apud infideles.) Potius autem q̃ hoc faceretis, deberetis cõſtituere cõtemptibiles: qui ſunt in eccleſia ad iudicandum & ſupplendum defectum ſapiẽtum: qui tamen non eſt apud vos, ſecundum illud qđ ſupra primo dixerat. Diuites facti eſtis in illo in omni verbo & in omni ſcientia. Vel aliter ab illo loco. SAECVLARIA &c.) Dixerat. n. ꝙ ſancti idonei ſunt ad iudicandũ ſęcularia: & ideo vult oſtendere per quos iudicia ſęcularia debeant exerceri. ſ. PER CONTEMPTIBILES.) qui ſunt in eccleſia: vocat autẽ contemptibiles, illos qui ſunt ſapientes in rebus mundanis, per cõparationẽ ad illos qui ſunt ſapientes in rebus diuinis: quibus eſt reuerentia exhibẽda: qui in rebus temporalibus nõ occupantur vt ſolis ſpũalibus vacẽt: & hoc eſt quod ſubditur. AD VERECVNDIAM veſtrã dico.) ſecundum aliam litteram AD REVERENTIAM veſtram.) Vnde & Apoſtoli dixerunt. Act. 6. Nõ eſt ęquũ relinquere nos verbum dei & miniſtrare menſis. Poſtmodum autem redit ad id quod ſupra reprehẽderat. ſ. ꝙ Corinthii ſub infidelibus iudicibus litigabant dicens. SIC NON eſt inter vos ſapiens quiſq̃. ſ. in reb° temporalibus quem ſupra contemptibilem dixit. Vnde alia non mutantur a prima expoſitione: quę tamẽ videtur eſſe magis litteralis.

Itaq; iam quidem omnino delictum in vobis eſt: quod lites habetis inter vos inuicem. Cur nõ potius iniuriam patimini? cur non potius damnum accipitis? immo vos iniuriam facitis: & dãno afficitis: idq; fratres? An neſcitis: quod iniuſti regni dei hæreditatem non conſequentur? † Ne erretis: Neq; ſcortatores: neq; cultores ſimulachrorum: neq; adulteri: neq; molles: neq; q̃ui concũbunt cum maſculis: neq; fures: neq; auari: neq; ebrioſi: neq; maledici; neq; rapaces: regni dei hæreditatem accipient: Atq; hæc eratis quidam: ſed abluti eſtis: ſed ſanctificati eſtis: ſed iuſtificati eſtis per nomẽ domini Ieſu: & per ſpiritum dei noſtri. † Omnia mihi licent: at non omnia conducunt. Omnium mihi poteſtas eſt at ego non redigar ſub vllius poteſtatem. Eſcæ ventri deſtinatæ ſunt & venter eſcis: deus autem & hunc & illas abolebit.

Ephe. 5. 1. Timo. 1.

Infra. 10. Eccle. 37.

Iam quidem omnino delictum eſt in vobis ꝙ iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis: & hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnum dei non poſſidebunt? Nolite errare. Neq; fornicarii: neq; idolis ſeruientes: neq; adulteri: neq;

molles

molles:neq; maſculorum cõcubitores:neq; fures:neq; auari:neq; ebrioſi: neq; maledici:neq; rapaces:regnũ dei poſſidebunt. Et hæc aliquando quidem fuiſtis:ſed abluti eſtis:ſed ſanctificati eſtis:ſed iuſtificati eſtis:in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiritu dei noſtri. Omnia mihi licent:ſed nõ omnia expediunt. Omnia mihi licent: ſed ego ſub nullius redigar poteſtate Eſca ventri: & venter eſcis:deus autem & hunc. & hanc deſtruet. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus rephendit Corinthios de hoc q coram infidelibus iudicibus litigabant.: hic reprehendit eos quantum ad ipſa iudicia. Et circa hoc duo facit. Primo ponit in quo peccabant circa iudicia. Secũdo manifeſtat quod dixerat ibi. AN NESCITIS &c.) Circa primum duo facit. Primo reprehẽdit in eis circa iudicia id quod eſt licitum:ſed nõ expediens. Secundo id quod eſt pœnitus illicitum ibi. SED ET VOS &c.) Circa primũ duo facit. Primo ponit reprehenſionem Secundo remouet excuſationẽ ibi. QVARE non magis &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt q frater cum fratre in iudicio cõtendit: quod nõ ſolum malũ eſt: q apud infideles cõtenditis: ſed IAM QVIDEM) poſt cõuerſionem veſtram OMNINO delictũ eſt in vobis .i. ad delictum vobis reputatur: QVOD iudicia habetis inter vos inter quos. ſ. debet eſſe pax: quia vt dicit̃ ſcd̃e Thi. ſcd̃o. Seruum dñi non oportet litigare:ſed manſuetum eſſe ad oẽs. Apparet autem ex hoc:vt dicit hic glo. Aug. q peccatum eſt, iudicium habere contra aliquem:ſed hoc videtur eſſe falſum:qa ſi peccatũ eſt iudicium habere videt̃ ſequi: q etiã peccatum ſit iudices conſtituere:cum hoc ſit occaſionẽ dare iudicium habentibus:cum tamẽ dicatur Deut. 1. Audite illos & quod iuſtum eſt iudicate. Et poſtea ſubdit̃ quia dei iudicium eſt. Soluitur autem in glo. q infirmis permitti in iudicio ſua repetere:non autẽ pfectis quibus licet ſua repetere:ſed nõ in iudicio. Eſt autem ſciendum hic q aliquid eſt perfectis illicitum:aliquid autẽ omnibus. Perfecti quidem proprium nõ habent ſecundũ illud Mat. 19. Si vis perfectus eſſe vade & vẽde omnia quę habes & da pauperibus & veni ſequere me. & ideo non licet eis in iudicio repetere quaſi ppria: cũ eis non liceat habere pprium: licet tamen eis in iudicio repetere ea quę ſunt cõmunia. Non. n. hoc faciendo peccãt:ſed magis merent̃. Eſt. n. opus charitatis defendere vel recuperare res pauperum. ſecundum illud pſ. Eripite pauperem & egenum, de manu peccatoris liberate. Sed iudiciũ aduerſus aliquem eſt illicitũ omnibus quãtum ad tria. Primo quidẽ, q̃tum ad cauſam ex qua aliquis iudiciũ habet: puta ex cupiditate & auaritia. Vnde Luc. 12. cum qdam de turba domino dixiſſet. dic fratri meo:vt diuidat mecum hęreditatẽ:dominus dixit: quis me cõſtituit iudicem ad diuidendum inter vos? Poſtea ſubdit. Videte & cauete ab omni auaritia. Secundo q̃tum ad modum iudicii:qa. ſ. cum cõtentione & detrimẽto pacis iudicium pſequunt̃, vt. n. dicit̃ Iac. 3. Vbi zelus & contẽtio ibi incõſtantia & omne opus prauum. Et hoc videt̃ Apoſtolus in eis reprehendere:vt patet ex hoc:quod ſupra dixit. Frater cum fratre in iudicio cõtendit. Tertio ex peruerſitate iudicii:puta cum aliquis iniuſte & fraudulenter in iudicio procedit. ſecundũ illud Eſa. 10. Vt opprimerẽt pauperem, & vim facerent cauſę humiliũ populi mei. Et hoc etiam Apoſtolus in eis reprehendit: vt patet per id qd̃ ſubdit. Sed vos iniuriam facitis. Quarto ppter ſcandalum quod ſequitur. Vnde & dominus mandat. Mat. 5. Qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuã tollere, dimitte ei & pallium. Ex charitate vero, ſua in iudicio repetere licitum eſt. Vnde Gre. dicit in moralibus. Cum curam rerum nobis neceſſitas imponit, quidam dum ea rapiunt ſolummodo ſunt tolerandi: quidam vero ſeruata charitate ſunt prohibẽdi. ſ. ne rapiẽtes non ſua ſemetipſos perdant.

Infirmis licitũ ẽ in iudiciũ ſua repetere: nõ ãt pfectis

Iudicium eſt illicitum.
Quo ad cãm
Quo ad modum.
Quo ad peruerſitatem iudicii
Quo ad ſcandalum.

Deinde cum dicit. QVARE non magis &c.) Tollit excuſationem. Poſſent. n. dicere: neceſſitas nos induxit ad iudicia habenda: vt. ſ. reſiſtamus iniuriis & fraudibus aliorum:ſed hoc excludit ſubdens q̃tum ad primum. QVARE non magis iniuriam. ſ. manifeſtam ACCIPITIS) . ſ. patienter ſuſtinendo. ſecundũ illud quod dominus dicit. Mat. 5. Si quis te percuſſerit in maxillam, prębe ei & alteram. Quãtum vero ad ſecundum ſubdit. QVARE non magis fraudẽ patimini) . i. doloſam ſeductionem. ſecundum illud. Mat. 5. Si quis te angariauerit mille paſſus vade cum illo & alia duo. Sed ſicut Aug. dicit in lib. de ſermone domini in mõte. Hęc pręcepta domini nõ ſunt ſemper obſeruanda in executiõe operis:ſed ſemper ſunt habẽda in pręparatione animi:vt. ſ. ſimus parati hoc facere vel ſuſtinere. poti' q̃ aliqd agere contra charitatẽ fraternã.

Iſta pręcepta dñi ſũt i ppatiõe ai ſemper obſeruanda q̃uis non in executione operis.

Deinde cum dicit. SED VOS &c.) Reprehendit in eis id quod eſt omnino illicitum & primo arguit in eis manifeſtam iniuriã cum dicit. SED VOS iniuriã facitis) . ſ. manifeſte loquendo cõtra iuſtitiam alioꝝ: vel in iudicio vel extra iudicium. Eccle. 9. Non placeat tibi iniuria iniuſtorum. Secũdo doloſam deceptionẽ cum ſubdit. ET FRAVDATIS.) Prouer. 12. Cõſilia impiorum fraudulenta. Tertio aggrauat vtrunq; cũ ſubdit. ET HOC fratribus) . i. fidelibus ad quos debemus bonum maxime operari. ſecũdum illud Gal. vlti. Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes. maxime autẽ ad domeſticos fidei. Et ideo cõtra quoſdam dicit̃ Ie. 9. Omnis frater ſupplantans ſupplantabit: & omnis amicus fraudulenter incedet.

Deinde cum dicit. AN NESCITIS &c.) Manifeſtat quod dixerat. Et primo q̃tum ad id quod eſt oĩno illicitum. Secũdo q̃tum ad id quod eſt licitum: ſed nõ expediens ibi. OMNIA mihi licent.) Circa primum duo facit. Primo mouet quęſtionẽ. Secundo determinat eam ibi. NOLITE errare &c.) Dicit ergo primo. Dixi q vos iniuriam facitis & defraudatis: quod eſt iniquitatem cõmittere. SED AN neſcitis q iniqui regnum dei non poſſidebunt) . q. d. videmini hęc neſcire dum ab iniquitate non receditis: cum tamẽ in pſ. & Matth. 7. dicatur. Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem.

Deinde cum dicit. NOLITE errare &c.) Determinat veritatem. Et primo oſtẽdit periculum quod imminet iniquis. Secundo oſtẽdit quomodo ipſi hoc periculum euaſerunt: vt timeant iterum in ipſum incidere ibi. ET HOC quidem aliquãdo fuiſtis &c.) Dicit ergo primo. NOLITE errare:) quod ſignanter dicit: quia circa impunitatẽ peccatorũ aliqui multipliciter errabãt. ſecundũ illud Sap. 2. & cogitauerunt & errauerũt. Quidã. n. Philoſophi errauerũt, credentes deũ nõ habere curam rerum humanarum. ſecundũ illud Sopho. 1. Non faciet dominus bene, & non faciet domin' male. Quidã vero, credentes ſolã fidem ſufficientẽ eſſe ad ſalutem. ſecũdum illud Io. 11. Qui credit in me nõ morietur in ęternum. Quidã vero credentes per ſola Chriſti ſacramenta ſaluari: ppter id quod dicit̃. Mat. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. Et Io. 6. Qui manducat meã carnem & bibit meum ſanguinem habet vitam ęternam. Quidam vero propter ſola opera miſericordię ſe impune peccare arbitrãtur: ppter illud quod dicitur Luc. 11. Date eleęmoſynã, & ecce omnia munda ſunt vobis. Nec intelligunt q hæc omnia ſine charitate nõ proſunt. ſecundum illud qd̃ dicitur infra. 13. Si habuero omnem fidem: & diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: charitatem autẽ non habuero nihil mihi prodeſt: & ideo ſubdit q peccata cõtraria charitati, a regno dei excludũt: in quod ſola charitas introducit dicẽs. NEQVE fornicarii, neq; idolis ſeruientes, neq; adulteri.) de quibus dicitur Heb. vltio. Fornicatores & adulteros iudicabit deus. NEQVE molles) . i. mares muliebria patientes. NEQVE maſculorum concubitores) q̃tum ad agentes in illo vitio de quibus dicit̃ Geñ. 13. Homines ſodomitę peſſimi erant & peccatores coram domino nimis. NEQVE auari: neq; fures.) de quibus dicitur Iac. 5. Omnis fur (ſicut ſcriptũ eſt) iudicabitur. NEQVE ebrioſi: neq; maledici: neq; rapaces, regnum dei poſſidebunt.) dicitur enim Eſa. 35. Via ſancta vocabit̃

Circa impunitatẽ pctõꝝ errabant qa res hũanę ñ erãt ſub cura dei: vel qa fide ſola ſufficiebat vł p ſola ſacra vł p ſola opa miſericordię.

non tranſibit per eam pollutus. Et Apoc. 21. Nō intra/
bit in illam aliquid coinquinatum: faciens abhomina
tionem. Et eſt aduertendum ꝙ hic enumerat eadē vi/
tia quę in pręcedenti capitulo poſuerat. Addit autem
quędam in genere luxurię. ſ. adulterium: & vitiū con/
tra naturam. In genere autem iniuſtitię furtum.

Deinde cum dicit. ET HAEC quidem &c.) Oſten
dit quomodo prędictum periculum euaſerunt. Et pri
mo commemorat ſtatum prǽteritum dicens. ET
QVIDEM aliquādo fuiſtis) . ſ. fornicarii. & idolis ſer
uientes &c. & ideo ſpecialiter hęc vitia cōmemorat: qa
in eis abundauerunt. ſecūdum illud Ephe. 5. Eratis. n.
aliquando tenebrę: non autem lux in domino. Secun/
do oſtendit quomodo ab his intus fuerunt liberati di/
cens. SED ABLVTI eſtis) . ſ. virtute ſanguinis Chri/
ſti in baptiſmo. ſecundū illud Apoc. 1. Lauit nos a pec/
catis noſtris in ſanguine ſuo. SED SANCTIFICATI
eſtis., virtute ſanguinis Chriſti per gratiam conſecrati
ſecundum illud Heb. vltimo. Ieſus vt ſanctificaret ſuū
populum extra portam paſſus eſt. Sed iuſtificati eſtis.
ad ſtatū iuſtitię & virtutis. ſecundum illud Ro. 8. Quos
vocauit hos & iuſtificauit. Subditur autem horum be/
neficiorū cauſa: & primo ex parte humanitatis Chriſti
cum dicit. IN NOMINE dñi noſtri Ieſu Chriſti) . ſ. in
fide & inuocatione nominis Chriſti. ſecundum illud
Act. 4. Non eſt aliud nomen datum ſub cœlo hoībus
in quo oporteat nos ſaluos fieri. Secundo ex parte diui
nitatis cum ſubdit. ET IN ſpiritu dei noſtri.) ſecun
dum illud Ezech. 37. Ecce ego mittam in vos ſpiritū
& viuetis: quia igitur tam potenti virtute liberati eſtis,
ad eadem redire non debetis.

Deinde cum dicit. OMNIA mihi licent &c.) Mani
feſtat id quod dixerat de ꝓhibitione iudicii, oſtendens
quo ſenſu id reprehenderit: quia. ſ. non reprehendit il
lud quaſi omnino illicitum: ſed quaſi nō expediens &
nociuum. Et circa hoc duo facit. Primo ꝓponit quod
intendit. Secundo rationem aſſignat ibi. ESCA ven/
tri &c. Circa primum duo facit. Primo ꝓponit quod
reprehenderat eſſe licitum: ſed non expediens dicens.
OMNIA mihi licent. Dicuntur autem illa illicita quę
homo facere prohibetur: eſt autem duplex prohibitio
Vna coactionis alia pręcepti: & ſecūdum hoc quidam
intellexerunt illa licere: a quibus non prohibet aliqua
neceſſitate cogente: & ideo quia arbitrium hominis na
turaliter liberū eſt a coactione: intellexerunt Apoſtolū
eo ſenſu dicere, omnia mihi licent, quia . ſ. libero arbi/
trio hominis ſubiacent: ſiue ſint bona: ſiue ſint mala. ſe
cundum illud Eccle. 15. Ante hominem bonum & ma
lum, vita & mors: quodcunq; voluerit, dabitur ei. Sed
hic modus loquēdi alienus eſt a ſcriptura ſacra: in qua
dicitur nō licere ea quę diuina lege ꝓhibentur. ſecun/
dum illud Mat. 14. Nō licet tibi habere vxorem fratris
tui & ideo ꝙ hic Apoſtolus dicit OMNIA mihi licēt)
non poteſt abſolute intelligi: ſed vt ſit accōmoda diſtri
butio ſub hoc ſenſu omnia mihi licent: quæ. ſ. diuina
lege non ꝓhibentur. Et poteſt hoc ad tria referri: primo
quidem ad id quod dixerat de iudiciis: quia. ſ. vnicuiq;
licet omnia ſua iudicio repetere: cum nō ſit lege diui/
na ꝓhibitum. Alio modo poteſt referri ad id quod in/
fra. 8. dicturus eſt, de indifferenti vſu ciborū: vt ſit ſen/
ſus: licitum eſt mihi omnes cibos comedere. ſecūdum
illud Tit. 1. Omnia munda mundis. Tertio pōt refer/
ri ad id quod dicturus eſt infra. 14. de ſumptibus acci/
piendis: vt ſit ſenſus: omnia mihi licent. ſ. accipere ad
neceſſitatem vitę: ſicut coapoſtolis meis. Subdit autem
SED NON omnia expediunt.) Dicitur autē illud ex/
pedire quod eſt ſine impedimento finis conſequendi.
Contingit autem ꝙ aliquid non totaliter excludit fi/
nem: ſed impedimentum aliquod affert: ſicut matri/
monium nō excludit hoīem a regno dei: impedimen/
tum tamen affert: quia. ſ. vt infra. 7. dicit: quę ſub viro
eſt mulier cogitat quomodo placeat viro. Vñ. 2. Mat.
19. diſcipuli dicunt. Si ita eſt cauſa hominis cum vxore
ſua, nō expedit nubere. Sic ergo, fornicari nec licet nec
expedit: quia totaliter excludit finem, qui eſt vita ęter
na, matrimonium autē eſt licitum: ſed non expediens
Secundum igitur hunc modū ſua in iudicio repetere
indifferenter omnibus cibis vti. ſumptus accipere ab
his quibus prędicatur, eſt quidem licitum: quia nō eſt

Prohitio coactionis & pręcepti.

Oīa mihi licent: refertur ad iudicia ad indīam cibonī vł ad ſumptus accipiē dos.

contra iuſtitiam: nec aliqua prohibetur lege: nō tamē
eſt expediens: vel quia impeditur pax ad proximū, vel
infirmis ſcandalum aliquod generatur: vel aliqua ma
ledicendi occaſio prębetur. Vnde Eccle. 37. Nō omnia
omnibus expediūt. Alio modo poteſt intelligi non ab/
ſolute: ſed ſub conditione: vt ſit ſenſus. Dixi ꝙ neque
fornicarii &c. regnum dei poſſidebunt: & ideo non li/
cent: quia finem excludunt, ſed ſi omnia licerent mihi,
non omnia expediunt: quia per ea pręſtatur impedi/
mentum vitę humanę. Vnde in perſona impiorum di
citur Sap. 5. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditio
nis, & ambulauimus vias difficiles. Secundo oſtendit eſ
ſe nociuum id quod ſupra reprehendit dicens. OM/
NIA mihi licent) vt ſupra expoſitum eſt. SED TA/
MEN ego ſub nullius redigar poteſtate) . ſ. hominis.
Ille enim qui vtitur eo quod non expedit ſiue ſit licitū
ſiue illicitum, quodammodo redigitur ſub poteſtate
rei alicuius vel hominis. Rei quidem, qa qui nimis rem
aliquam amat, quodammodo ſeruus illius rei efficit.
ſecundum illud Ro. vlti. Huiuſmodi non Chriſto do/
mino ſeruiunt: ſed ſuo vētri. Hominis autem: quia dū
aliquis facit quod nō expedit, quodammodo ſubiicit
iudicio aliorum: & ſpecialiter ille qui ſua in iudicio re/
petit ſubiicitur poteſtati iudicis. Infra. 10. vt quid. n. li
bertas mea iudicatur ab aliena conſcientia.

Deinde cum dicit. ESCA ventri &c.) Aſſignat ra/
tionem eius quod dixerat. Et primo quare omnia li/
cent dicens. ESCA ventri) . ſ. debetur: vt. ſ. in ventre
decocta in nutrimentum totius cedat. ET VENTER
eſcis) . ſ. recipiendis: & decoquēdis deſeruit. Quia igi/
tur ex dei ordinatione venter eſt ſollicitus ad eſcas re/
cipiendas: & eſcę ad hoc deputatę ſunt ꝙ in ventre po
nantur ſecundum illud Geñ. 1. Ecce dedi vobis omnē
eſcam ex cunctis animātibus: vt habeant ad veſcendū
Non eſt illicitum ꝙ homo res ſuas repetat vel prędica/
tor ſtipendia accipiat ꝓpter neceſſitatem eſcarum: vel
vt etiam homo oībus eſcis vtatur. Secundo ibi. DEVS
autem &c.) Aſſignat rationem quare omnia nō expe/
diunt. Nō enim expedit ꝙ homo patiatur aliquod de/
trimentum in eo quod nunq̄ corrumpitur. ſ. in regno
cœleſti: ꝓpter id quod corrumpitur: & hoc accidit de
eſca & de ventre. ceſſabit enim poſt hanc vitam eſcarū,
vſus & ventris: quia corpora reſurgentium cōſeruabū
tur abſq; cibo deo id faciente: & hoc eſt ꝙ dicit. DEVS
autem deſtruet) . i. ceſſare faciet HVNC) . ſ. ventrem
non quidem quantum ad eſſentiam: ſed quantum ad
effectum: quem nunc habet. ET HAS) . ſ. eſcas quan
tum pertinent ad vſum hominis: quia in reſurrectio/
ne hoīes erunt: ſicut angeli in cœlo: vt dicit Mat. 22.

Corpus vero non ſtupro ſed domino; & do/
minus corpori. Deus autem & dominum ſuſci
tauit; & nos ſuſcitabit per potentiam ſuam. An
neſcitis; ꝙ corpora veſtra membra ſunt Chriſti?
Num igitur tollens membra Chriſti; faciā ſcorti
membra? Abſit. An neſcitis; ꝙ qui adglutinatur
ſcorto; vnum corpus eſt? † Redigentur enim Geñ. 2.
inquit. duo in carnem vnam. At qui adglutina/ Mat. 19.
tur domino vnus ſpiritus eſt. Fugite ſcortationē. Mar. 10.
Omne peccatum; quodcunq; fecerit homo ex/ Ephe. 5.
tra corpus eſt; ſed qui ſcortatur; in proprium cor
pus peccat. † An neſcitis; quod corpus veſtrū;
templum eſt habitantis in vobis ſpiritus ſancti; Supra. 3. 2. Corin. 6.
quem habetis a deo; & non eſtis ipſi veſtri iuris?
† Nam empti eſtis præcio. Glorificate iam deo
in corpe veſtro; & i ſpiritu veſtro quæ ſunt dei. Infra. 7. 1. Pet. 1.

Corpus autem non fornicationi; ſed domino
& dominus corpori. Deus vero & dominum ſu
ſcitauit. & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Ne/
ſcitis quoniā corpora veſtra mēbra ſunt Chriſti?

Tolens

Tollens ergo membra Chriſti faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis quoniã qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enĩ inquit duo in carne vna. Qui autem adhæret domino: vnus ſpiritus eſt. Fugite fornicationẽ. Omne enim peccatum quodcunq; fecerit homo: extra corpus eſt: qui autẽ fornicatur in corpus ſuum peccat. An neſcitis: quoniã membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti qui in vobis eſt: quem habetis a deo: & non eſtis veſtri? Empti enim eſtis præcio magno: glorificate & portate deum in corpore veſtro. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus tripliciter reprehendit Corinthios circa iudicia: nunc autem redit ad reprehendendum peccatum fornicarii, cuius ſupra .5. mentionẽ fecerat: & in cuius iudicio, Corinthii negligẽtes erãt: improbat autem fornicationẽ quatuor rationibus: quarũ prima ſumitur ex diuina ordinatione. ſcđa ex vnione ad Chriſtum &c. AN NESCITIS quoniã corpora veſtra &c.) tertia ex corporis inquinatione ibi. FVGITE fornicationem.) quarta ex gratię dignitate ibi. AN NESCITIS &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit diuinam ordinationẽ. Secũdo ordinationis finem ibi. DEVS .n.&c.) Circa primũ cõſiderandum eſt q aliqui argumentum ſuę laſciuię ſumunt ex ordinatione dei. Qui .n. fornicãtur vtunę ſuo corpore ad vſum a deo inſtitutum. Sed hoc excludit dicens: q eſca eſt ordinata ad ventrẽ, & vẽter ad eſcas. CORPVS autem hominis nõ fornicationi) .i. nõ eſt ordinatum ad fornicãdum. SED DOMINO) .i. ad hoc eſt ordinatum: vt ſit domini noſtri Ieſu Chriſti. ET DOMINVS corpori) .i. dñs Ieſus Chriſtus ad hoc datus eſt hominibus vt humana corpora ſuę glorię conformet. ſecundum illud Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę cõfiguratum corpori claritatis ſuę. Sed cõtra hoc videtur eſſe q ſicut venter ordinatus eſt a deo ad vſum ciborũ: ita quędam membra humani corporis ſunt ordinata a deo ad vſum generationis, quibus fornicatio exercetur. Sed attendenda eſt differentia q̃tum ad duo. Primo quidem q Apoſtolus ſupra locutus eſt de vno corporis mẽbro ſ. de ventre: hic autem loquitur de toto corpore: quod ſicut non eſt ordinatum ad fornicãdum: ita nec ad eſcas ſumendum: ſed potius vſus eſcarum eſt ꝓpter corpus: corpus autem ꝓpter animam a qua pcipit vitam ſecundum eius conditionem. Et quia omnia ordinantur in deum: ſicut in finem: ideo corpus debet eſſe ſubiectum dño & illi dedicatum. Et quia ſupra locutus eſt de vſu eſcarum in cõmuni abſq; inordinatione: fornicatio autem eſt vſus inordinatus ex membro fornicatoris. Vnde nec ipſa membra ſunt ꝓpter fornicationem: ſed ꝓpter vſum generationis ordinata ratione: cui omnia mẽbra corporis deſeruire debent: ſicut etiã venter non propter crapulam & ebrietatem: ſed propter conuenientem vſum ciborum.

Deinde cum dicit. DEVS vero &c.) Ponit finem ordinationis prędictę. Et primo ponit qđ deus circa dominum Ieſum fecerit dicens. DEVS vero & dominũ Ieſum) .ſ. dominum Chriſtũ SVSCITAVIT a mortuis) a quo ipſe Chriſtus petit in ꝓ. Tu autẽ domine miſerere mei & reſuſcita me. Deus autem eſt & pater & filius & ſpiritus ſanctus. Vnde & ipſe Chriſtus qui eſt filius dei ſe reſuſcitauit: & ſua virtute reſurrexit. ſecundum illud ꝓ. Ego dormiui & ſoporatus ſum & exurrexi: qa dominus ſuſcepit me. Et ſecundę Corin. vltio. Si crucifixus eſt ex infirmitate: ſed viuit ex virtute dei. Secundo ponit quid circa nos facturus ſit: dicens q NOS SVSCITABIT deus per virtutẽ ſuam) per quã .ſ. Chriſtum ſuſcitauit. ſecundum illud Ro. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Et eſt aduertendum, q ſupra de eſcis & ventre loquens, quę pertinẽt ad vſum animalis vitę: dixit eas a deo deſtruendas: nunc autem loquens de corpore & domino, facit mentionẽ de reſurrectiõe qa .ſ. animali vita ceſſante, natura corporis in melius reformabitur. Vnde patet q non eſt vtendum corpore ad fornicationem, quę impedit futuram incorruptionem ſecundum illud Gal. vlt. Qui ſeminat in carne, de carne metet & corruptionem.

Deinde cum dicit. NESCITIS &c.) Ponit ſecundã rationem, quę ſumitur ex affinitate humani corporis ad Chriſtum: quę talis eſt: mẽbra hominis fornicantis ſunt membra meretricis: ſed mẽbra hominis ſunt mẽbra Chriſti. ergo per fornicationem fiunt mẽbra Chriſti, membra meretricis: quod eſt incõueniẽs. Circa qđ quatuor facit. Primo ponit maiorem dicens. AN NESCITIS quoniam corpora veſtra ſunt membra Chriſti. q.d. hoc non debetis neſcire: qa quicunq; eſtis regenerati in Chriſto, membra Chriſti eſtis effecti. ſecundũ illud infra. 12. Vos eſtis corpus Chriſti & mẽbra de mẽbro. Et hoc nõ ſolum q̃tum ad animas, quę ab eo iuſtificantur: ſed etiam q̃tum ad corpora, quę ab eo reſuſcitabuntur: vt dictum eſt. Secundo ponit concluſionem dicẽs. TOLLENS ergo mẽbra Chriſti) .i. iuſte ſubtrahens ſeruitio Chriſti cui debent deputari. ſecundum illud Ro. 6. Exhibeatis membra veſtra arma iuſtitię deo FACIAM) .ſ. eadem membra meretricis eſſe fornicãdo? ABSIT.) hoc .n. eſt horrẽdum ſacrilegiũ. Vnde dicitur Mal. 2. Contaminauit iudas ſanctificationem domini quã dilexit: & habuit filiam dei alieni. Tertio ponit minorem dicẽs. AN NESCITIS quia qui adhæret meretrici) .ſ. fornicando vnum corpus efficitur .ſ. per immundã cõmixtionem. Et ad hoc probandũ inducit authoritatem Geñ. dicẽs. INQVIT enim ſcriptura) .ſ. Geñ. 2. ERVNT duo) .ſ. vir & mulier IN CARNE vna) .i. per mixtionem carnalẽ vna caro efficiuntur: & ſic membra vnius fiunt mẽbra alterius. Sũt enim hęc verba Adę de viro & vxore loquẽtis: quę Apoſtolus hic etiam ad fornicationẽ refert: qa ſecundũ ſpeciem naturę non differunt vtriuſq; actus. Eſt autem intelligendum: q ſicut dicit Philoſophus in lib. de generatione animalium. in maſculo eſt principium actiuũ generationis: in fœmina eſt paſſiuum. Et ſicut planta, cuius vita principaliter ordinatur ad generationẽ, ſemp eſt vnum corpus, in quo vtrunq; principium vnitur: ita in aĩalibus quæ ordinantur ad altiores actus vitæ, non ſemper eſt vnum corpus habẽs hęc duo principia: ſed ex duobus fit vnũ in actu generationis. Quod quidem non eſt tantum viri: quia ſicut infra. 7. cap. dicitur. Vir non habet poteſtatẽ ſui corporis: ſed mulier. Secũdo probat minorem dicens. QVI AVTEM adhęret domino &c.) .ſ. per fidem & charitatem EST VNVS ſpiritus) cum illo: qa .ſ. vnitur ei vnitate ſpirituali non corporali. Vnde & Ro. 8. dicitur. Si quis ſpiritum Chriſti non habet hic non eſt eius: & Io. 17. Vt ſint vnum in nobis: ſicut nos vnum ſumus .ſ. per connexionem ſpiritus: & quia corpus deſeruit ſpiritui. conſequens eſt vt etiam corpora noſtra membra eius ſint cui per ſpiritũ vnimur: non quidem carnali coniunctione: ſed ſpirituali. Poteſt autem ex præmiſſis duabus rationibus vna ratio conflari: vt .ſ. qa corpus noſtrum non eſt deputatum fornicationi: ſed domino hoc .ſ. modo q mẽbra noſtra ſunt mẽbra Chriſti: vt poſtmodum exponitur nõ faciamus ea membra meretricis fornicando.

Actus carnalis matrimonii & fornicationis nõ diſtiguũt ſpecie.

Deinde cum dicit. FVGITE fornicationẽ &c.) Ponit tertiam rationem: quę ſumitur ex corporis inquinatione. Primo ponit cõcluſionem intentam dicens. FVGITE fornicationem.) Vbi notandum q cętera vitia vincuntur reſiſtendo: quia quãto magis homo particularia conſiderat & tractat: tanto minus in eis inuenit vnde delectetur: ſed magis anxietur: ſed vitium fornicationis non vincitur reſiſtendo: quia q̃to magis ibi homo cogitat particulare, magis incenditur: ſed vincitur fugiendo .i. totaliter vitando cogitationes immundas & quaslibet occaſiones: vt dicitur Zach. 2. Fugite de terra aquilonis dicit dominus. Secundo aſſignat rationẽ dicens. OMNE peccatũ aliud quodcunq; fecerit homo &c.) Ad cuius euidentiam ſciendum q quędã peccata non cõſumantur in carnali delectatione: ſed in ſola ſpirituali: ideo ſpiritualia vitia dicuntur: ſicut ſuperbia. auaritia, accidia, fornicatio autem completur maxime in carnali delectatione: & ſecundũ hoc poſſet in

Fornicatio vincitur fugiẽdo cetera pctã peccatis reſiſtendo.

Pctã aliqua carnalia, alia quę ſpũalia.

telligi quod hic dicitur. OMNE peccatum quodcun/
que fecerit homo, extra corpus eſt:) quia.ſ.cópletur
præter ſui corporis delectationem. QVI AVTEM
fornicatur in corpus ſuum peccat:) quia.ſ. eius pecca
tum in carne conſumatur. Sed huic expoſitioni con/
trarium videtur eſſe ꝙ etiã peccatum gulę conſumatᷣ
in delectatione corporis. Ad quod poſſet dici, ꝙ pecca/
tum gulę ſub luxuria côtinetur, in qͣtum ad ipſam or/
dinatur ſecundũ illud Ephe.5. Nolite inebriari vino in
quo eſt luxuria. Sed melius põt dici ꝙ Apoſtolus non
dicit qui fornicatur corpore ſuo peccat: quod cõgrue/
ret primę expoſitioni: ſed peccat in corpus ſuum.i.cõ/
tra corpus ſuum, corrumpendo: & inquinando illud
pręter vſum rationis. Vnde & Apoc.3. Habes pauca no
mina in Sardis qui nõ inquinauerunt veſtimenta ſua
.i.corpus. & Apoc.14. Hi ſunt qui cum mulieribus: nõ
ſunt coinquinati. Vel aliter ſecundum Augu. hic in
glo. Qui fornicatur in corpus ſuum peccat: qa anima
eius totaliter carni in illo actu ſubiicitur: ita ꝙ nõ poſ
ſit aliud ibi cogitare. Vnde in pſo dicitur. Nolite fieri ſi
cut equus & mulus quibus nõ eſt intellectus. Vel ali/
ter. In corpus ſuum peccat.i. cõtra vxorem ſuam: quę
dicitur corpus viri: contra quam non ita directe ſunt
alia peccata: ſicut viri fornicatio. Vnde & primę Theſ.
4. dicitur. Vt ſciat vnuſquiſq; veſtrũ, poſſidere vas ſuũ
in ſanctificatione.i. vxorem ſuam. Vel ſecundũ Aug.
poteſt intelligi de fornicatione ſpirituali, per quã ani/
ma adhęret per amorẽ mundo: & recedit a deo. ſecun
dum illud pſi. Perdes omnes qui fornicãtur abs te. Eſt
ergo ſenſus: qui fornicatur recedens a deo ꝓpter amo
rem mundi in corpus ſuũ peccat.i.p corporalẽ concu
piſcentiã. Omne autẽ aliud peccatũ. puta quod hõ cõ
mittit ex obliuione: vel ex ignorantia ſeu negligentia,
eſt extra corpus.i. corporalem concupiſcentiam.

Petm̃ gulę ſub luxuria continetur.

Luxuria peccat i corpꝰ ſuum vel cõtra corpꝰ ſuũ: vł qa aia totalr carni ſubiicit in actu carnali: vel contra vxorẽ ſuam.

Deinde cũ dicit. AN NESCITIS &c.) Ponit quar/
tam rationẽ, quę ſumitur ex dignitate gratię: q̃ quidẽ
ex duobus conſurgit.ſ. ex gratia ſpiritus ſancti, & ex re
demptione ſanguinis Chriſti. Circa hoc igitur tria fa/
cit. Primo ꝓponit dignitatem corporis noſtri quã ha/
bet ex gratia ſpiritus ſancti dicens. AN NESCITIS)
q.d. ignorare nõ debetis quoniam MEMBRA veſtra)
.ſ. corporalia TEMPLVM ſunt ſpiritus ſancti:) ſicut
ſupra tertio dictum eſt. Neſcitis quia tẽplum dei eſtis.
Et huius rationem aſſignat ſubdens. QVI IN vobis
eſt.) dicitur autem templum, domus dei. Quia igitur
ſpiritus ſanctus deus eſt: conueniens eſt: quod in quo/
cunq; eſt ſpiritus ſanctus, tẽplum dei dicatur. Eſt autẽ
ſpiritus ſanctus principaliter quidẽ in cordibus homi
num, in quibus charitas dei diffundiť per ſpiritũ ſan/
ctum: vt dicitur Ro.5. Sed ſecundario etiã eſt in mem/
bris corporalibus, inquantum exequunť opera chari/
tatis. Vnde in pſo. dicitur. Cor meum & caro mea exul
tauerunt in deum viuum: ne hãc dignitatem ſibi aſcri
berent ſubdit. QVEM habetis a deo, non ex vobis.)
Vnde Ioel.2. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem
carnẽ. Et. Act.5. Spiritum ſuũ dedit obediẽtibus ſibi.
Secundo ponit dignitatẽ quam habẽt corpora noſtra
ex redemptione ſanguinis Chriſti dicens. ET NON
eſtis veſtri ſed Ieſu Chriſti. ſecundum illud Ro.14. Siue
viuimus, ſiue morimur, domini ſumus. ſcdę Corin.5.
Qui viuit iam nõ ſibi viuat: rationem eius aſſignat di
cens. EMPTI eſtis prętio magno) & ideo ſerui eſtis
eius qui vos redemit de ſeruitute peccati. Vnde infra
7. dicitur. Qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Pre/
cio enĩ empti eſtis. & in pſo. Redemiſti me domine deus
veritatis. Dicitur autem precium redẽptionis magnũ:
quia non eſt corruptibile: ſed ęternam habens virtutẽ
cum ſit ſanguis ipſius, dei æterni. Vnde primæ Pet.1.
Redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione: nõ corru
ptibilibus auro vel argento: ſed ſanguine agni imma/
culati & incontaminati Ieſu Chriſti. Tertio infert con
cluſionem intentam dicens. GLORIFICATE ergo
& portate deum in corpore veſtro. Quia.n. membra
veſtra ſunt templum dei in corpore veſtro nihil debet
apparere: niſi quod ad gloriam dei pertinet: & hoc eſt
glorificare deum in corpore veſtro: quia in pſo. dicitur.
In templo eius, omnes dicent gloriam. Exo. vlti. diciť.
Operuit nubes tabernaculum teſtimonii: & gloria dñi

Spũs ſanctus prio in corde ſcdo i corpe.

impleuit illud: qa vero nõ eſtis veſtri, ſed eſtis ſerui dei
debet corpus veſtrum portare deum: ſicut equus vel
aliud animal portat dominum ſuum. Vnde in pſo di/
citur. Vt iumẽtum factus ſum apud te. Portat autem
corpus noſtrum dominum: inquantum diuino mini/
ſterio deputatur: ſic ergo homo debet vitare ne in cor/
pus ſuum peccet fornicando quod eſt contra gloriam
dei, & contra miniſterium quod eſt corpus noſtrum
debet deo.

Cap. VII.

CAeterum de quibus ſcripſiſtis mihi.
Bonum eſt homini vxorem non at/
tingere. Attamen propter ſtupra vi/
tanda: ſuam quiſq; vxorem habeat:
& ſuum quæq; virum habeat. Vxori vir debitã
beneuolentiam reddat: ſimiliter autem & vxor
viro. Vxor proprii corporis ius non habet: ſed
maritus: ſimiliter & maritus proprii corporis ius
non habet: ſed vxor. Ne fraudetis vos inuicem:
niſi ſi quid ex conſenſu: pro tempore: vt vacetis
ieiunio & præcationi: & rurſum in vnum con/
ueniatis: ne tentet vos ſathanas propter intempe
rantiam veſtram. Hoc autem dico iuxta indul/
gentiam: non iuxta præceptum. Nam velim om
nes homines eſſe vt & ipſe ſum. Sed vnuſquiſq;
proprium donum habet ex deo: alius quidem
ſic: alius autem ſic. Dico autem in coniugatis &
viduis: bonum eis eſt, ſi manſerint vt & ego. Qđ
ſi ſe non continent: contrahant matrimonium.
Nam ſatius eſt matrimoniũ cõtrahere: quã vri.

DE quibus autem ſcripſiſtis mihi bo/
num eſt homini mulierem non tan/
gere. Propter fornicationem autem
vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat: &
vnaquæq; virum ſuum habeat. Vxori vir debi/
tum reddat: ſimiliter autem & vxor viro. Mulier
poteſtatem ſui corporis non habet ſed vir. Simi
liter autem & vir ſui corporis poteſtatem nõ ha
bet: ſed mulier. Nolite fraudare inuicem: niſi for
te ex conſenſu ad tempus vt vacetis orationi: &
iterũ reuertimini in idipſum: & ne tentet vos ſa/
thanas propter incontinẽtiam veſtram. Hoc au
tem dico ſecundum indulgentiam: & non ſecũ/
dum imperium. Volo autem omnes homines
eſſe ſicut meipſum. Sed vnuſquiſq; propriũ do/
num habet ex deo: alius quidem ſic: alius vero
ſic. Dico autem nõ nuptis & viduis: bonum eſt
illis ſi ſic permanſerint ſicut & ego. Quod ſi non
ſe continent nubant. Melius eſt.n. nubere q̃ vri.

POSTQVAM Apoſtolus reprehendit
fornicarium & ſuſtinentes eum. Hic acce/
dit ad tractandum de matrimonio. Et cir
ca hoc tria facit. Primo determinat de cõ
iugatis matrimonio iunctis. Secundo de
virginibus ibi. DE VIRGINIBVS autẽ
&c.) Tertio de viduis ibi. MVLIER alligata eſt &c.)
Circa primum duo facit. Primo inſtruit eos qui nõ ſũt
matrimonio iuncti. vtrum.ſ. debeant matrimonium
contrahere. Secundo manifeſtat qđ dixerat ibi. HOC
autem dico &c.) Circa primum duo facit. Primo ma/
nifeſtat quid circa hoc ſit per ſe bonum. Secundo quid
neceſſarium ibi. PROPTER fornicationẽ autẽ &c.

Circa

Circa primum cóſiderandum eſt ꝙ in deteſtationem fornicationis cõtra quam locutus iam fuerat: aliqui non habentes zelum dei, ſecundum ſcientiam, intantum procedebant ꝙ etiam matrimonium códemnabant. ſecundum illud. primę Thi. 4. in hypocriſi loquẽtium mendacium prohibentium nubere. Et quia hoc durum Corinthiis videbatur fidelibus ſuper hoc Apoſtolo ſcripſerunt eius ſententiam requirentes: & ideo Apoſtolus eis reſpondet. Ita reprehendi ea quę facitis. DE QVIBVS autem ſcripſiſtis mihi) reſpondeo quã tum ad matrimonium. BONVM eſt homini mulierem non tangere.) Circa quod notandum, quod mulier data eſt viro ad adiutorium generationis: & in hoc differt vis generatiua a nutritiua: quia vis nutritiua deſeruit homini ad conſeruationem indiuidui. Vnde bonum eſt homini nutrimento vti: quia per hoc eius vita conſeruatur: generatiua autem non deſeruit homini ad conſeruationem indiuidui: ſed ad conſeruationem ſpeciei. Vnde non poteſt dici ꝙ bonum eſt homini ad ſuum indiuiduum mulierem tangere. Primo quidem quantum ad animam: quia vt Aug. dicit in ſcdo ſoliloquiorum. Nihil ſic deiicit animam ab arce virtutis ſuę ſicut cõtactus ille corporum: ſine quo vxor haberi non poteſt: & ideo Exo. 19. dicitur populo accepturo legem dei. Eſtote parati in diem tertium: & ne appropinquetis vxoribus veſtris. primi Reg. 21. dixit Achimelech ad Dauid. Si mundi ſunt pueri maxime a mulieribus, manducent panem ſanctum. Secũdo quãtum ad corpus quod vir ſubiicit per matrimonium poteſtati vxoris, ſe ex libero ſeruum cõſtituens. Seruitus autem hęc prę omnibus aliis eſt amara. Vnde & Eccle. 7. dicit̃. Inueni amariorem morte mulierem. Tertio q̃tum ad res exteriores: quarum occupatione neceſſe eſt hominem implicari, qui habet vxorem & filios nutriendos: cum tamẽ dicat. 2. Ti. 2. Nemo militans deo implicat ſe negociis ſęcularibus: vt ei placeat cui ſe probauit.

Deinde cum dicit. PROPTER fornicationẽ &c.) Oſtendit quid circa hoc ſit neceſſarium. Primo q̃tum ad contractum matrimonii. Secundo q̃tum ad actum matrimonii iam contracti. ibi. VXORI vir debitum &c.) Circa primum cóſiderandum eſt ꝙ actus generatiue virtutis ordinatur ad conſeruationem ſpeciei: per generationem filiorum: & quia mulier data eſt viro in adiutorium generationis. Prima neceſſitas tangendi mulierem eſt propter ꝓcreationem filiorum. Vnde & Geñ. 1. dicitur. Maſculum & fœminã creauit eos: & benedixit eis deus & ait. Creſcite & multiplicamini & replete terram: ſed hęc neceſſitas fuit circa inſtitutionẽ humani generis. q̃diu oportuit multiplicari populũ dei per ſucceſſionem carnis. Sed Apoſtolus cóſiderans humanum genus iam multiplicatum: & populum dei iam eſſe augmentatum: nõ ꝓpagatione carnis: ſed generatione quę eſt ex aqua & ſpiritu ſancto: vt dicit̃ Io. 3. prętermiſit hanc neceſſitatem: qua. ſ. primitus inſtitutum fuerat matrimonium in officiũ naturę: & proponit ſecundam neceſſitatem, ſecundum quã inſtitutum eſt in remedium culpę. Quia. n. carnalis concupiſcentia adhuc poſt baptiſmum in fidelibus remanet: licet non dominetur: inſtigat hoĩes maxime ad actus venereos ꝓpter vehementiã delectationis. Et quia maioris virtutis eſt totaliter hanc concupiſcentiam ſuperare, q̃ poſſit hominibus cõuenire. ſecundũ illud Mat. 19. Non omnes capiũt verbum hoc. Neceſſarium eſt ꝙ in parte cócupiſcentię cedatur: & in parte ſuperet̃: qđ quidem fit dum actus generationis ratione ordinatur & nõ totaliter homo cócupiſcentia ducitur: ſed magis cócupiſcentia ſubditur rationi. Habet autẽ hoc ratio naturalis ꝙ homo vtatur generationis actu. ſecundũ ꝙ cõuenit generationi & educationi filiorum: hoc autem in brutis animalibus inuenitur, ꝙ in quibuſcunq; ſpeciebus animaliũ ſola fœmina nõ ſufficit ad educationem prolis: maſculus ſimul nutrit prolem cũ fœmina: & ad hoc exigitur ꝙ maſculus cognoſcat ꝓpriam prolem: & ideo in omnibus talibus animalibus: vt patet in columbis, turturibus, & huiuſmodi naturaliter indita eſt ſollicitudo de educatione prolis: & propter hoc in huiõi non ſunt vagi & indifferentes concubitus: ex quibus ſequeretur incertitudo prolis: ſed maſculus determinatus determinatę fœminę cõiungitur nõ indifferenter quęlibet cuilibet: ſicut accidit in canibus: & aliis huiuſmodi animalibus: in quibus ſola fœmina nutrit prolem. Maxime autẽ in ſpecie humana maſculus requiritur ad prolis educationem: quę non ſolum attenditur ſecũdum corporis nutrimentũ: ſed magis ſecundũ nutrimentum animę. ſecundum illud Heb. 12. Patres quidem carnis noſtrę habuimus eruditores & reuerebamur eos: & ideo ratio naturalis dictat ꝙ in ſpecie humana non ſint vagi & incerti cõcubitus: quales ſunt concubitus fornicarii: ſed ſint determinati viri ad determinatam fœminã: quæ quidem determinatio fit per legem matrimonii. Sic igitur triplex bonum habet matrimoniũ. Primum quidem ꝙ eſt in officium naturę: prout. ſ. ordinatur ad generationem & educationẽ prolis: & hoc bonum eſt bonum prolis. Secundũ bonum habet ꝓut eſt in remedium concupiſcentię: quę. ſ. cnartatur ad determinatã perſonam: & hoc bonum dicitur fides: quam. ſ. vir ſeruat vxori ſuæ, non accedens ad aliam: & ſimiliter vxor viro. Tertium bonum habet ꝓut in fide cõtrahit̃ Chriſti: quod q̃dem bonum dicitur ſacramentum, inquantũ ſignificat coniunctionem Chriſti & eccleſię. ſecundum illud Ephe. 5. Sacramentum hoc magnũ eſt: ego autem dico in Chriſto & eccleſia. hoc eſt ergo quod dicit. Dictum eſt ꝙ bonum eſt homini mulierem nõ tangere: ſed quia ad hoc bonum non ſunt omnes hoĩes idonei. VNVSQVISQVE vir propter fornicationẽ) . ſ. vitandam SVAM vxorem habeat) . i. ſibi determinatã vt tollantur vagi & incerti cócubitus: quod pertinet ad fornicationem. Vñ & Prouer. 5. Lętare cũ muliere adoleſcentię tuę. Et poſtea ſubditur. Quare ſeduceris fili mi ab aliena?

Deinde cum dicit. VXORI vir debitũ reddat &c.) Agit de vſu matrimonii cõtracti. Et primo agit de debito reddendo. Secũdo de debiti intermiſſione ibi. NOLITE fraudare &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit quod intendit dicens. Dictum eſt ꝙ vir habeat vxorem & vxor virum: habendi autem hęc eſt ratio: vt VIR REDDAT debitum vxori) . ſ. de ſuo corpore ꝑ carnalem cómixtionem. SIMILITER autẽ & vxor viro) quia q̃tum ad hoc paria iudicantur. Vnde mulier nõ eſt formata de pedibus viri tanq̃ ancilla: nec de capite táquam dñã: ſed de latere tanq̃ ſocia: vt legitur Geñ. 2. Vnde & mutuo debent ſibi debitum reddere. ſecundum illud Ro. 14. Reddite omnibus debita. Secundo aſſignat debiti rationem dicens. MVLIER nõ habet poteſtatem ſui corporis) . ſ. ad actum generationis vt. ſ. poſſit proprio arbitrio vel continere. ſ. vel alteri ſe tradere. SED VIR) . ſ. habet poteſtatẽ ſui corporis: q̃tum. ſ. ad vſum carnalis copulę: & ideo vxor debet viro ꝓprii corporis officium offerre. SIMILITER autem & vir ſui corporis poteſtatẽ non habet: ſed mulier &c.) Vnde & ipſe debet ſui corporis officiũ offerre vxori: legitimo impedimẽto ceſſante. Vnde & Geñ. 2. dicit̃. Adherebit vxori ſuę, & erunt duo in carne vna.

Deinde cum dicit. NOLITE fraudere inuicẽ &c.) Agit de intermiſſione debiti reddendi. Et primo oſtendit qualiter intermitti debeat actus coniugalis. Circa quod docet vnum eſſe cauẽdum ne. ſ. hoc ꝑ fraudem fiat dicẽs. NOLITE fraudare inuicem) vt. ſ. velit vir cótinere inuita vxore, aut etiam ecõuerſo. Quod Apoſtolus fraudem nominat: q̃a vnus ſubtrahit alteri qđ ei debetur: quod ad fraudẽ pertinet: nõ minus in actu matrimonii q̃ in aliis rebus. Vnde & Prouerb. 11. dicit̃. Non inueniet fraudulentus lucrum: q̃a. ſ. ille qui tali fraude cõtinentiam deo confert, non lucratur meritũ vitę ęternę. Sicut. n. dicit Aug. nõ vult deus tale lucrũ tali dãno cõpenſari: vt dum vnus coniugum continet altero inuito: ille incidat in damnabiles corruptelas. Tria autẽ docet obſeruanda in tali intermiſſione: quorum primum eſt vt fiat ex cõmuni conſenſu. Vnde dicit. NISI FORTE ex conſenſu.) Vnde dicit̃ Eccle. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo, quę ſunt probata coram deo & hominibus. Cõcordia fratrũ: amor proximorum: & vir & mulier bene ſibi conſentientes. Secundum eſt vt ſit ad certum tempus. Vnde ſubdit. NISI FORTE ad tempus) ſecundum illud Eccle. 3. Tempus amplexandi & tẽpus lõge fieri ab amplexib⁹.

M̃rimonium a⁹ duo ẽ inſtitutũ ad gñationẽ & remediũ culpę

Mulier ſola nõ ſufficit, ad educationẽ filiorũ ſed maſculus maxime concurrit ꝓ nutrimẽtum animę

M̃rimonium habet triplex bonũ ꝓlis fidei & ſacramenti.

Intermiſſio act⁹ m̃rimõii ẽ obſeruanda de communi cõſenſu ad tẽpus certũ: & ꝓpter debitũ finem.

Tertium eſt vt hoc fiat propter debitum finem.ſ. cauſa ſpiritualium actuum, ad quos continentia reddit magis aptos. Vnde ſubdit. VT VACETIS orationi) ſecūdum illud Ioel.2. Sacrificium & libamen domino deo noſtro. Et poſtea ſubdit. Egrediatur ſponſus de cubili ſuo & ſponſa de thalamo ſuo. Secūdo agit de reiteratione coniugalis actus: & primo ponit documētum dicens. ITERVM reuertimini in idipſum:) vt.ſ. vobis inuicem debitum reddatis finito tempore orationis. Vnde &. 3. Reg. 8. dicitur. Quod celebratis dedicationis ſolēnijs, profecti ſunt in tabernacula ſua lętantes. Secundo aſſignat rationem documenti. Nō enim hoc dixit quaſi ſit neceſſarium ad ſalutē: ſed ad periculum vitandum. Vnde ſubdit. NE TENTET vos Sathanas).i. ne ſua tentatione vos proſternat, ſicut etiā dicitur primę Theſ.3. Ne forte vos tentauerit is qui tētat & inanis ſit labor noſter. Tentatio autem Sathanæ non eſt fortibus timenda de quibus dicitur. primę Io.2. Scribo vobis iuuenes quoniam fortes eſtis: & verbū dei manet in vobis & viciſtis malignum. Eſt autem timenda debilibus. Vnde ſubdit. PROPTER incontinentiam veſtram.) .i. propter pronitatem ad incontinentiam ex quo contingit ꝙ diabolus hominē tentando proſternit & prouocatur ad tentandum. ſecūdum illud primę Pet. vlti. Circuit quęrens quē deuoret.

Deinde cum dicit. HOC autem dico &c.) Manifeſtat quo ſenſu prædicta ſunt accipienda. Et primo facit quod dictum eſt. Secūdo rationem aſſignat ibi. VOLO autem &c.) Tertio exponit quod dixerat ibi. DICO autem &c.) Dicit ergo primo. Dixi ꝙ vnuſquiſq; ſuam vxorē habeat: & vnaquęq; mulier virum ſuum: & iterum ꝙ poſt continentiam determinati tēporis, iterū reuertamini in idipſum. HOC autem dico. ſecundū indulgentiam .i. parcens infirmitati veſtrę. NON ſecundum imperium: quaſi.ſ. vobis neceſſarium ad ſalutem. Subditis enim ſunt quędam eorū infirmitati indulgenda: & non ad bona, imperio cogendi. Vnde contra quoſdam prælatos dicitur. Ezec.34. Cum auſteritate imperabatis eis & cum potētia, & diſperſi ſunt greges mei. Sed videtur Apoſtolus incōuenienter loqui. Indulgentia.n. non eſt niſi de peccato. Per hoc ergo ꝙ Apoſtolus ſecundum indulgentiam ſe dicit matrimonium conceſſiſſe, videtur exprimere ꝙ matrimonium ſit pctm̄. Sed ad hoc pōt rn̄deri dupliciter. Vno modo vt indulgētia ſumatur hic pro permiſſione. Eſt autem duplex pmiſſio. Vna quidē de minus malo, ſicut dicit Mat.19. Quod moyſes permiſit Iudęis dare libellū repudii, ꝓpter duritiam cordis eorū.ſ. ad vitandū vxoricidium, ad quod erāt proni. Talis.n. permiſſio non fit in nouo teſtamento, ꝓpter ſui perfectionē. ſecundum illud Heb.6. Ad perfectum feramus. Alia autē eſt permiſſio de minus bono, cum.ſ. homo ꝑcepto nō cogitē ad maius bonum. & hoc modo Apoſtolus indulget.i. pmittit matrimonium quod eſt minus bonum q̄ virginitas, quę nō pcipitur: quod eſt maius bonum. Alio modo poteſt accipi indulgentia ꝓut reſpicit culpam. ſecundum illud Eſa.26. Indulſiſti dn̄e: indulſiſti genti. Et ſecundum hoc indulgentia refertur ad actum coniugalem. ſecundum ꝙ habet annexam culpam venialem: tamen ꝓpter bona matrimonii ſine quibus eſſet mortalis. Vnde cōſiderandum eſt ꝙ actus coniugalis quandoq; quidem eſt meritorius & abſq; omni culpa mortali vel veniali: puta cū ordinatur ad bonū prolis procreandę & educandę ad cultum dei. Sic enim eſt actus religionis. Vel cum fit cauſa reddendi debitum: ſic enim eſt actus iuſtitię. Omnis autem actus virtutis eſt meritorius, ſi fit cum charitate. Quandoq; vero eſt cum culpa veniali.ſ. cum quis ad actum matrimonialem ex concupiſcentia excitatur: quę tamen infra limites matrimonii ſiſtit: vt.ſ. cūm ſola vxore ſit cōtentus. Quandoq; vero eſt culpa mortalis: puta cum concupiſcentia fertur extra limites matrimonii.ſ. cum aliquis accedit ad vxorem ęque libenter vel libētius ad aliam acceſſurus. Primo ergo modo actus matrimonii non requirit indulgentiam. Secundo modo habet indulgētiam, inquantum aliquis conſentiens concupiſcentiæ in vxorem non fit reus peccati mortalis. Tertio modo omnino indulgentiam non habet.

Indulgentia ꝓ pmiſſiōe vł de min⁹ malo vł de min⁹ bono: & ꝓut reſpicit culpā.

Act⁹ cōiugalis ē aliqn̄ meritorius: & aliquādo culpa mortalis, & aliquādo venialis.

Deinde cum dicit. VOLO autem.) Aſſignat rationem eius quod dixerat. Et primo quare nō loquatur ſecundum imperiū. Secundo quare loquatur ſecundū indulgentiam ibi. SED VNVSQVISQVE &c.) Circa primum cōſiderandum eſt ꝙ nullus ſapiēs pręcipit illud cuius contrariū magis vult fieri. Ideo Apoſtolus nō ꝑcipit ꝙ hoīes matrimonium cōtrahant, vel matrimonio cōtracto vtantur: quia magis vult ꝙ hoīes contineant: & hoc eſt quod dicit. VOLO autē omnes homines eſſe ſicut meipſum:) vt.ſ. contineāt: ſicut ego cōtineo. Et ſimiliter dicit Act.26. Opto apud deum oēs qui audiunt fieri tales qualis ego ſum. Sed cōtra hoc videtur eſſe: quia ſi omnes hoīes cōtinerent: ſicut Apoſtolus continebat: ceſſaſſet generatio: & ſic non fuiſſet impletus numerus electorū: quod erat contra diſpoſitionem diuinam. Dicunt quidā ꝙ Apoſtolo reuelatū erat ꝙ ſi oēs homines ſaluarent in continentia viuentes: ſicut ipſe viuebat, ſufficiebat ad implendum numerum electorum. Sed hoc nulla authoritate fulcitur & ideo poteſt dici ꝙ Apoſtolus volebat oēs hoīes eſſe continentes: quia.ſ. volebat hoc de ſingulis: nō tamen volebat ꝙ omnes ſimul continerent. Vel pōt dici & melius, ꝙ volebat oēs hoīes eſſe cōtinentes voluntate antecedente, ſicut ipſe dicit. primę Ti.2. Quod deus vult omnes homines ſaluos fieri: nō autem voluntate conſequente: qua deus vult quoſdam ſaluare.ſ. prędeſtinatos: & quoſdam damnare.ſ. reprobatos. ſecundum illud Mal.1. Iacob dilexi. Eſau autem odio habui. Eſt autē volūtas antecedens, de eo quod abſolute cōſideratū eſt melius: ſicut omnes homines eſſe ſaluos, vel continentes: voluntas autem conſequēs eſt de eo quod eſt melius: conſideratis circunſtātiis perſonarū & negociorū: & ſecundū hoc deus vult quoſdā dānari: & Apoſtolus quoſdam matrimonio iungi.

Apoſtol⁹ vult oēs hoīes cōtinētes: q̄a de ſingulis: non tamē ꝙ oēs ſimul eſſent cōtinentes. vel volōtate ānte volebat oēs hoīes cōtinentes: nō aūt volūtate conſequente. Quid eſt voluntas antecedens.

Deinde cum dicit. SED vnuſquiſq;.) Aſſignat rationem quare ſecundū indulgentiam matrimonium permiſerit: quia.ſ. non quilibet tantę virtutis donum accepit a deo: vt.ſ. poſſit totaliter continere: ſicut & dominus dixit Mat.19. Non omnes capiunt verbum hoc ſed qui capere poteſt capiat: & hoc eſt quod dicit: vellem quidem omnes eſſe continentes. SED vnuſquiſq; proprium).i. ſecūdum certam mēſuram habet. DONVM ex deo.) ALIVS quidē ſic) puta vt in virginitate deo ſeruiat. ALIVS vero ſic).i. vt deo ſeruiat in matrimonio. ſecundum illud Mat.25. Vni dedit quinq; talēta: alii vero duo: alii vero vnum, vnicuiq; ſecundū propriam virtutem. Et Sap.8. Sciui quoniā aliter non poſſum eſſe continens niſi deus det: & hoc ipſum erat ſapientię ſcire: cuius eſſet hoc donum.

Deinde cum dicit. DICO autē &c.) Exponit quod obſcure dixerat: & primo quantum ad hoc quod dixerat. Volo oēs homines eſſe ſicut meipſum: quia.ſ. hoc eſt abſolute melius. Vnde dicit. DICO autem).ſ. exponēdo. NON NVPTIS) .i. virginibus ET VIDVIS bonum eſt illis ſi ſic permanſerint).ſ. continentes. SICVT ego) ſecundum illud Sap.4. Quam pulchra eſt caſta generatio cum claritate. Secundo q̄tum ad hoc quod dixerat. SED vnuſquiſq; &c.).q.d. quia non quilibet hoc donum accepit a deo, vt cōtineat. vnde dicit. QVOD ſi non cōtinent).i. ſi donum cōtinendi non acceperunt. NVBANT) .i. matrimonio iungantur. ſecūdum illud primę Ti.5. Volo iuuenes nubere. Et aſſignat rationem ſubdens. MELIVS eſt.n. nubere q̄ vri .i. q̄ concupiſcentia ſuperari. Concupiſcentia enim eſt calor quidam noxius. qui ergo cōcupiſcentia impugnatur, caleſcit quidem, ſed nō vritur niſi humorem gratię perdat a cōcupiſcentia ſuperatus. Vnde & Iob.31. dicitur. Ignis eſt vſq; ad conſummationē deuorans & vniuerſa eradicans germina. Eſt autem hic attendendum ꝙ Apoſtolus vtitur abuſiua comparatione. Nam nubere bonum eſt: licet minus. vri autem eſt malum. Melius eſt ergo.i. magis tolerandum, ꝙ homo minus bonum habeat q̄ ꝙ incurrat incōtinentię malum: & hoc eſt qd ſupra dixit. ꝓpter fornicationem.ſ. vitandam. vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat &c. Et poſtmodum: ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram.

At coniugatis

At coniugatis ꝓcipio:non ego : immo domi/
Mat.5. nus. † Vxor a viro ne ſeparetur: quod ſi ſepa/
rata fuerit:maneat innupta:aut marito reconci/
lietur:& maritus vxorem ne dimittat . Reliquis
autem ego dico:nō dominus. Si quis frater vxo
rem habet infidelem : & hæc aſſentitur vt habi/
tet cum illo:ne dimittat eam: & mulier quæ ha/
bet maritum infidelem: & is aſſentitur ; vt habi/
tet cum ea:ne dimittat illum. Sanctificatus eſt.n.
maritus incredulus per vxorem ; & ſanctificata
eſt vxor incredula per maritum. Alioqui filii ve
ſtri immundi eſſent:nunc autem ſancti ſunt.

His autē qui in matrimonio iuncti ſunt preci
pio,non ego,ſed dominus vxorē a viro nō diſce
dere. Quod ſi diſceſſerit,manere innuptā: aut vi
ro ſuo reconciliari:& vir vxorē non dimittat. Nā
cæteris dico ego,nō dominus. Si quis frater,vxo
rem habet infidelem:& hæc cōſentit habitare cū
illo,non dimittat illā. Et ſi qua mulier fidelis ha
bet virum infidelem:& hic conſentit habitare cū
illa,nō dimittat virū. Sanctificatus eſt.n.vir infi/
delis p mulierē fidelē ; & ſanctificata eſt mulier
infidelis p virū fidelē. Alioqui filii veſtri imundi
eſſent:nunc autem ſancti ſunt. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus poſuit documēta de cōtractu
matrimonii. Hic inſtruit eos q iam matrimoniū cōtra
xerunt de matrimonio nō diſſoluēdo. Et primo docet
eos q ſunt in matrimonio iūcti. vt in matrimonio ma
neāt. Secundo ponit vtilē doctrinam quantum ad oēs
ſtatus vel cōditiones hoium ibi. VNVMQVEMQVE
ſicut vocauit de⁹ &c.) Circa primū duo facit. Prio agit
de indiſſolubilitate matrimonii quātum ad eos q ſūt
vnius cultus. Scdo q̄tum ad eos q ſunt in diſpari cultu
ibi. NAM ceteris ego dico &c.) Circa primū duo fa/
cit. Primo ponit ꝓceptum de indiſſolubilitate mrimo
nii. Secūdo docet qd ſit ſeruandū quādo matrimoniū
quodāmodo ſeparat̄ ibi. QVOD ſi diſceſſerit &c.)
Dicit ergo primo. Dixi nō nuptis.i.virginibus & viduis
ꝙ melius eſt eis ſi ſic ꝑmāſerint. HIS AVTEM q ma/
trimonio ſūt cōiuncti) nō patet eadem cōditio. his.n.
PRECIPIO non ego).ſ.indicta mihi authoritate.
SED DOMINVS) hoc ꝓcepit dicēs Mat.19. Quos de⁹
cōiunxit,homo nō ſepet. ꝓcipio inq̄ VXOREM a vi/
ro nō diſcedere) & ſubintelligendū eſt , excepta cauſa
fornicationis quā Chriſtus excepit. & hic tacet̄ qa notiſ
ſima eſt Hanc ſolā excepit dn̄s. ceteras oēs moleſtias iu
bet ꝓ fide cōiugii fortiter ſuſtineri. Mat.19 . Quicunq
dimiſerit vxorē ſuā, & aliā duxerit excepta cauſa forni
cationis mœchat̄. Hoc aūt qd dicit̄ hic,ſcdm glo. Aug.
intelligit̄ de cōiunctis matrimonialiter:quoꝝ vterq fi
delis eſt ꝙ SI DISCESSERIT) .ſ. ꝓp̄ fornicatio/
nis ꝓcipio inq̄ MANERE innuptā) viuēte marito:qa
ſi ſoluit̄ matrimoniū quo ad thorū : nō tñ quo ad vin/
culū. AVT viro ſuo recōciliari) .ſ.ſi vir nō continet:
& ſimiliter VIR VXOREM nō dimittat) niſi ob cau
ſam fornicationis . Similis forma in viro & in muliere
ſeruatur Vnde ſupplendū eſt qd de vxore pmiſit.ſ.ꝙ ſi
oino dimiſerit nō ducat aliā vel reconciliet̄ vxori. Sed
cōtrarium videt̄ dicere Amb. vnde dicit . Ideo nō ſub/
dit de viro ſicut de muliere:qa licet viro aliā ducere:qa
inferior nō oino hac lege vtit̄ qua & ſuperior. Sed ma/
giſter dicit a falſariis eſſe appoſitum: & ideo nullaten⁹
In qbus vir nō pōt dimittere vxorē cā fornicationis eſt tenendum. Notādum eſt hic ꝙ ſeptem ſunt caſus
in quibus vir nō poteſt ob cauſam fornicationis vxorē
dimittere . Primus caſus quando ipſe met eam proſti/
tuit . Secundus quādo ipſe cum alia fornicatus fuerit.
Tertius quādo ipſe ei occaſionem fornicandi dedit:vt
quia nō vult reddere debitū. Quartus quādo ipſa cre/
dens ꝓbabiliter virū mortuū alteri nupſit . Quintus
quādo violenter ab aliquo oppreſſa fuit. Sextus quādo
ſub ſpecie viri ſui altero cognita fuit. Septimus quan/
do fuit a viro poſt adulteriū, manifeſte deprehenſum
nihilominus retenta.

Deinde cum dicit. NAM ceteris dico &c .) Agit de
inſeparabilitate mrimonii diſparis cultus: cū alter eſt
fidelis: alter nō. Vbi primo dicit ꝙ fidelis nō dimittat
infidelē,volentē ſine cōtumelia creatoris cohabitare.
Secūdo ꝙ ſi nō vult fidelis nō tenet̄ eum ſeq : ſed pōt
alteri nubere ibi. QVOD ſi fidelis diſcedit &c.) Ter
tio ꝙ niſi infidelis prior recedat , fidelis debet patiēter
cōmanere. ibi. VNDE .n. mulier &c.) In prima prio
ponit admonitionē. Secūdo admonitionis rōnem. ibi.
SANCTIFICATVS eſt.n.&c.) In prima primo loqui
tur gn̄aliter tam viris q̄ fœminis. Scdo ſpecialiter viris
ibi. SI QVIS frater &c.) Tertio ſpecialiter fœminis
ibi. ET SI qua mulier &c.) Dicit ergo. NAM cete/
ris) .i.vbi nō vterq fidelis eſt ſed alter fidelis alter infi/
delis. dico ego conſulendo nō precipiendo: non domi
nus dixit hoc ꝓprio ore : ac ſi dicat: & hoc dico ex deo:
licet ipſe nō dicat hoc ore proprio . dico inquam hoc.
SI QVIS frater fidelis cōuerſus) .ſ. ad fidem in con
iugio . Intelligitur enim hoc de his qui in infidelitate
contraxerunt : non de his qui in diſpari cultu. Tūc.n.
nollum eſſet matrimonium: ſed eſſent ſeparandi ſicut
fecit Eſdras. primi Eſdre. 10. Si quis inquam habet talē
VXOREM infidelem, & hec conſentit habitare cum il
lo ſine contumelia creatoris non dimittat illam) con/
ſilium eſt non preceptum , vt qui contrarium agit nō
ſit tranſgreſſor ſecundum glo.

Deinde cum dicit. ET SI qua mulier.) Hic loqui
tur ſpecialiter fœminis . vbi primo ſupponit fidem in
aliquo, cū dicit. ET SI qua mulier.) Secundo infide
litatem in altero, cum addit. VIRVM infidelē.) Ter/
tio infidelis voluntatē cohabitādi. ibi. ET HIC con/
ſentit.) Quarto cōſulit fideli cōmanere illi, ibi. NON
dimittat.) Dicit ergo. & ſimiliter SI QVA mulier fi
delis habet virum infidelē: & conſentit habitare cū illa
ſine contumelia creatoris.) nā ſi nollet cohabitare ſine
contumelia nominis Chriſti, debet fidelis eum dimit/
tere: quia contumelia creatoris ſoluit matrimonium
ſecundum glo. & poteſt fidelis cōtrahere. ſi inquam ita
eſt. NON dimittat virum) conſilium eſt non prece/
ptum : licet enim infidelem fideli dimittere . ſed tunc
non expediebat.

Deinde cum dicit. SANCTIFICATVS eſt vir.) Po
ſita admonitione, hic ponit admonitionis rationē vbi
allegat exemplū. Scdo periculum ibi. ALIOQVI &c.)
Tertio fructum ibi. NVNC autem ſancti &c.) In pri
ma primo exēplificat de viro infideli . Secundo de mu/
liere ibi. ET SANCTIFICATA eſt mulier &c. Di/
cit ergo. Sanctificatus eſt. q.d. fidelis infidelem volentē
cohabitare, nō dimittat. hoc ideo dico . SANCTIFI/
CATVS eſt.n.&c.) Hoc dupliciter legitur. Primo mo
do ſic. SANCTIFICATVS eſt.n . vir infidelis) aliqñ
PER mulierem fidelē) .i. aliquādo contingit ꝙ vnus
per alium cōuertitur ad fidem, & ſic ſanctificat̄: & hoc
iam forte contigerat: ſicut Siſinnius p Theodoram Ro
me tempore Clementis cōuerſus eſt. & ſimiliter SAN
CTIFICATA eſt mulier infidelis per virū fidelē) .ſ.p
ipſius admonitionem & doctrinam . Alio modo legit̄
ſic. Ita fidelis infidelem nō dimittat. SANCTIFICA/
TVS eſt enim vir &c.) .i. nullam immundiciam con/
trahit fidelis ex cohabitatione: vel ex cōmixtione cum
infideli: ſed ſeruat veram pudicitiam ſcdm Aug.

Deinde cum dicit. ALIOQVI filii &c .) Hoc legit̄
dupliciter. Vno modo de filiis naſcituris . Alio modo
de iam natis . Primo modo ſic. ALIOQVI) .ſ. ſi di/
ſcedītis & vos aliis copulatis . FILII veſtri) qui de
hac copula naſcerentur IMMVNDI eſſent) ſcilicet
ſpurii : quia non de legitimo matrimonio. Nunc au/
tem ſi permaneretis SANCTI SVNT ideſt mundi : qa
de legitimis coniugiis nati . Secundo modo legit̄ ſic.
ALIOQVI) ſcilicet ſi diſcedītis FILII veſtri) iam
nati IMMVNDI eſſent) ideſt in infidelitate remane/

rent ſequētes.ſ.maiorē partem, quę tūc erat infideliū. nūc aūt ſi pmanetis SANCTI ſunt) .i. Chriani ſūt.

Deinde cum dicit. SANCTIFICATVS eſt vir infidelis per mulierem fidelem.) Thema in feſto beate Cęcilię quę cōuertit virum ſuum ad fidem. Inter oīa quę regunt hoīem in via ſalutis: pcipuū eſt ſequi ſocietatē
Mat.5. ſanctorum. Hoc oñdit Pſalmiſta verbo cū dicit. Cum
Mar.10. ſancto ſctūs eris.&c. Hoc oñdit Cęcilia facto, ſecūdum ꝙ hic dicit SANCTIFICATVS eſt vir &c.) in quib⁹ verbis tria cōmendat ipſam.ſ.natura, gratia & doctrina. Natura humana quę notat in muliere: gratia quæ notat in viri ſanctificatione, vt ſibi ſit nobilis p naturā deo humilis p fidē. pximo vtilis per doctrinā: doctrina enim reddit cōmēdabilior cōſiderāti. actum, obiectū, & oppoſitum. Actus eſt ſanctificare: obiectū eſt vir, oppoſitum eſt infidelitas. infidelitas eſt culpa tenacior. virilitas ſexus robuſtior: ſanctificare actus difficilior. Et tamē cum eſſet mulier p doctrinam ſuam cōuertit incredulum: emolliuit robuſtum: mundauit immundū & ſic ſanctificauit infidelem virū. Multę vero ſunt proprietates mulieris cōmendabiles: quę huic cōueniunt: vt ſint tres ꝓprietates quo ad actū cordis: tres quo ad actum oris: & tres quo ad actū opis. Tres primę ſunt, ſapiētia ex parte rōnalis. Prouer.9. Sapiens mulier ędificat ſibi domū. Mundicia ex pte cōcupiſcibilis. Eccle.40. Ædificatio ciuitatis cōfirmabit nomen: & ſup eam mulier immaculata cōputabit. Cōſtantia ex pte iraſcibilis. Ruth.3. Scit omnis populus te eſſe mulierē virtutis &c. Tres ſecundę ſunt modeſtia cōtra multiloquiū Eccl.26. Mulier ſenſata & tacita, nō eſt immutatio animę eruditę. Veritas contra mēdacium. Iudith.8. Omnia quę locuta es vera ſunt. Diſcretio contra ſtultiloqū s. Ro.25. Erat mulier prudētiſſima & ſpecioſiſſima. Iudith.11. Nō eſt talis mulier ſup terrā in aſpectu: in pulchritudine: & in ſenſu verboꝝ. Tres vltimę ſunt ſanctimonia in facto. Iudith.8. Ora pro populo: quia mulier ſancta es. Verecūdia in ſigno. Eccle.26. Gratia ſup gratiam mulier ſancta & pudorata. Gratia in conuerſando. Prouer.11. Mulier gratioſa inueniet gloriam. Propter eminentiam horum dicitur de beata virgine Maria. Benedicta tu in mulieribus.

Quod ſi incredulus diſcedit; diſcedat. Nō eſt ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in huiuſmodi; ſed in pace vocauit nos deus. Qui namq; ſcis mulier; an maritum ſis ſeruatura? Aut qui ſcis vir: an vxorem ſis ſeruaturus? Vtcunq; fuerit:
Ephe.4. vnuſquiſq; vt ipſi partitus eſt deus. † Vnuſquiſq; vt illum vocauit dominus: ita ambulet: & ſic in eccleſiis omnibus ordino. Circūciſus aliquis vocatus eſt? ne accerſat pputium. In præputio aliquis vocatus eſt? ne circuncidatur. Circuncíſio nihil eſt: & pputium nihil eſt: ſed obſeruatio mandatorum dei. Vnuſquiſq; in ea vocatione; in qua vocatus fuit; maneat.

Quod ſi infidelis diſcedit diſcedat. Non.n. ſeruituti ſubiectus eſt frater vel ſoror in eiuſmodi. In pace autem vocauit nos deus. Vñ.n. ſcis mulier ſi virum ſaluum facies? Aut vnde ſcis vir ſi mulierem ſaluam facies? Niſi vnicuiq; ſicut diuiſit dominus. Vnūquemq; ſicut vocauit deus ita ambulet: & ſicut in omnibus eccleſiis doceo. Circūciſus aliquis vocatus eſt; nō adducat præputium. In præputio aliquis vocatus eſt; non circuncidatur. Circuncíſio nihil eſt; & præputium nihil eſt; ſed obſeruatio mandatorum dei. Vnuſquiſq; in qua vocatione vocatus eſt: in ea permaneat. Lec. III.

SVPERIVS oſtendit ꝙ fidelis nō debet dimittere infidelem cohabitare volentē. hic autē dicit ꝙ ſi non vult cohabitare nō tenet fidelis eū ſequi: ſed pōt alteri nubere. vbi primo ponit ipſa cōceſſio. Scdo cōceſſiōis ratio duplex. Primo eſt libertas ibi. NON eſt.n. ſeruituti &c.) Scda eſt pacis tranqllitas. ibi. IN PACE autem &c. Dicit ergo. QVOD ſi infidelis vel mulier diſcedit a fideli) odio fidei diſcedat: & pōt fidelis qui dimittitur cōtrahere. Primum.n. matrimoniū diſſolubile erat: quia nunq̄ fuit ratū. Nō.n. ſeruituti.ſ. cōiugali ſubiectus eſt frater: aut ſoror fidelis.i. nō cogit ſeq infidelem odio fidei diſcedentē: ſicut dicit glo. Io. 8. Si fili⁹ vos liberauerit. vere liberi eritis. IN PACE autem.) q.d. Ideo diſcedat fidelis: qa IN PACE vocauit nos deus).i. ideo nō debemus litigare cū eo, qui odio diſcedit. Vel ſic. Quāuis ita ſit ꝙ fidelis nō eſt ſubiectus ſeruituti: nihilominus tñ non debet occaſionem diſcordię & diſſidii pręberé: ſed pacem ſeruare. IN PACE autem vocauit nos deus.) Non eſt enim deus diſſenſionis ſed pacis. Infra.11.

Deinde cum dicit. VNDE .n. ſcis mulier &c.) Hic dicit ꝙ ſi infidelis nō diſcedat, fidelis debet patiēter cōmanere. Ad qd allegat primo ſpem alienę cōuerſionis. Scdo pmanentiā in ſtatu ꝓprię vocationis ibi. VNVM QVEMQVE ſicut vocauit deus &c.) Tertio exēplū in ritu cōuerſationis ibi. CIRCVNCISVS aliqs &c.) Quarto exēplū in ſtatu cōditionis ibi. SERVVS vocatus es &c.) In prima primo innuit ꝙ mulier fidelis cōmanendo, virum ad fidem pōt cōuertere. Scdo ꝙ ſimiliter vir fidelis. mulierē infidelē pōt ſaluare. ibi. AVT vnde ſcis hoc vir &c. Tertio ꝙ ideo debent patiēter cōmanere. ibi. NISI vnicuiq; &c.) Dicit ergo. VNDE enim ſcis).q.d. vere debet manere fidelis cum infideli: qa vnde ſcis.i. ſcire potes o tu MVLIER fidelis, ſi viꝝ) infidelem SALVVM facies.) eū.ſ. cōmonēdo & cōuertendo ad fidē. q.d. hoc pōt cōtingere. Ambr. hoc ideo dicit: qa forſan poteſt credere, q horret nomē Chriſti. AVT vnde ſcis).i. ſcire potes: o tu VIR fidelis ſi mulierem) infidelē SALVAM facies) eā ad fidē cōuertēdo. qa hoc ſperare debes NISI vnicuiq;) hoc dupliciter legit. Vno mō ſic. Vñ ſcis hoc niſi ita habeas te ſupple ad tuum cōparem: ſicut dñs diuiſit vnicuiq;.ſ. viro preeſſe & mulieri ſubeſſe. Scdo mō ſic. Vñ ſis hoc niſi ſupple patiēter expectes fieri SICVT diuiſit dñs vnicuiq;).i. ordinauit de vnoquoq; qñ credat: & qñ ſaluet. Ergo tu debes expectare & commanere. Rom.12. Vnicuiq; ſicut diuiſit dominus.

Deinde cū dicit. VNVNQVEMQVE ſicut vocauit &c.) Hic oñdit ꝙ fidelis debet manere cū infideli cōiuge: allegās pmanentiā in ſtatu ꝓprię vocatiōis. primo ergo allegat diuinā vocationē. Scdo ſuā authoritatē. ibi. SICVT in omnibus eccleſiis &c.) Dicit ergo. VNVNQVEMQVE) .q.d. & qūo ſcis hic o vir & mulier: niſi qlibet AMBVLET) pſeuerāter: ita SICVT de⁹ vocauit. vnūquēq;.i. in eo ſtatu in quo deus vocauit vnumquēq;. nō aūt qūo ſint. q.d. ET HOC ita pdico) in eccleſia vſa SICVT in oībus eccleſiis.) Turpis.n. ē pars quę ſuo toto non cōuenit. Eſt ergo ſua ratio talis. vnuſquiſq; debet manere in eo ſtatu in quem deus vocauit. ergo ſi vocauit aliquos in coniugiū debent manere in ipſo. Haimo. Si habeas vxorem maneas cum ea: & ſi nō habeas ducere non concupiſcas.

Deinde cū dicit. CIRCVNCISVS aliqs &c.) Hic ponit exēplū. vbi primo ponit ipm exemplū. Scdo exēpli rationē. ibi. CIRCVNCISIO .n. nihil eſt.) Tertio regulā gñalē. ibi. VNVSQVISQVE in q̄ vocatione.) Ponit aūt exēplū in ritu viuēdi. primo Iudęoꝝ. ſcdo gētiliū ibi. IN PRAEPVTIO aliqs vocatus eſt &c.) Dicit ergo. CIRCVNCISVS es &c.).q.d. vnuſqſq; ambulet in eo ſtatu in quo vocat⁹ eſt. v.g. CIRCVNCISVS qs vocat⁹ eſt).i. in ritu Iudaico NON adducat).i. non cogat adducere PRAEPVTIVM).i. ritū gentiliū. IN PRAEPVTIO).i. in ritu gētili QVIS vocatus eſt.) non circuncidat.i. non cogat ad ritus Iudaicos. Aug. Seruat ibi Apoſtolus qd cōgruit eccleſiis ſiue Iudęorū: ſiue gentiliū, nunq̄ enim aufert cōſuetudinē quę ſeruata non impedit ſalutem, ergo ſi coniugium nō impediat, debent vocati in coniugio commanere.

Deinde

Deinde cum dicit. CIRCVNCISIO .n. nihil eſt.) Hic ſubdit rationē exēpli q̄ talis eſt. Ritus nō impediēs ſalutē nō debet mutari ꝓpter vocationē ad fidē: ſed ritus tam iudaicus q̄ gētilis eſt hmōi ergo &c. A ſimili ergo arguit. in mr̄imonio. primo ergo tāgit qd eſt ad ſalutē indifferēs. Scdo qd eſt neceſſarium & expediēs. ibi. SED obſeruatio mādatoꝝ &c.) Dicit igit̄. CIRCVNCISIO nihil eſt .i. nihil ꝓdeſt. ET PRAEPVTIVM nihil eſt) .i. nihil ꝓdeſt vel obeſt. q.d. talis vel talis ritus viuēdi nihil ꝓficit ad ſalutē. Gal. viti. In Chr̄o Ieſu nec circūciſio aliqd valet. NEC ꝓputiū ſed noua creatura. Amb. ad ſalutē nec ꝓdeſt: nec obeſt iudaic⁹ aut gētilis ritus. SED obſeruatio mandatoꝝ dei aliquid ꝓdeſt, Sap. 6. Cuſtoditio legū cōſumatio eſt incorruptionis.

Deinde cum dicit. VNVSQVISQVE in qua vocatione &c.) Hic cōcludit regulā gn̄alem dicēs. VNVSQVISQVE &c.) q.d. ita gētilis nō inducat̄ ad circūciſionē: nec econuerſo: ſed potius VNVSQVISQVE in qua cōditione vocatus eſt in ea. ſ. cōditione vocatio ni nō repugnāte IN EA ꝑmaneat) & ī qua nō a qua in glo. Aug. hoc. n. ad eas conſuetudines vitę retulit, q̄ nihil obſunt fidei boniſq; moribus. Sicut. n. cōiux ſic & latro ad fidē vocat̄. Sed ille in coniugio manet: non a coniugio reuocatur. Iſte vero a latrocinio reuocat̄: & in latrocinio nō manet. Nō. n. neceſſe eſt vt cōiuges deſināt eſſe cōiuges ꝓpter Chriſti fidē: ſicut neceſſe eſt vt latrones deſināt eſſe latrones. Hic quęrit̄ ſuper illud. vxorē a viro nō diſcedere, quare ſolā cām fornicatiōis dn̄s excipit: cęteras vero oēs moleſtias iubet fortiter ſuſtineri. Cōtra. Leui. 13. Pręcipit lex leproſum extra caſtra eiicere. ergo pro lepra debet vxor a viro diſcedere. Rn̄o. Licet poſſit ob leprā diſcedere a cohabitatiōe: nō tn̄ a thoro: quin aliqn̄ teneat̄ reddere debitū ꝓpe eam manēdo. Itē aut viro ſuo recōſiliari. Cōtra. Deu. 14 dr̄. Quod ſemel repudiata, nō pōt amplius recōſiliari. Rn̄deo. Illud hēbat locū in repudio legali. iſtud vero in diuortio euāgelico. Lex. n. erat ſeueritatis ſed euāgeliū pietatis. Itē ſup illud. vir vxorē nō dimittat. Glo. notabilis nō ſubdit de viro ſicut de muliere: qa licet viro aliā ducere. Contra. Aug. dicit q̄ ſimilis forma debet ſeruari in viro & muliere. Rn̄deo. illud primum in libris Ambroſii a falſariis credit̄ additū. Vel dicendū q̄ illud Ambroſii intelligit̄ in repudio: hoc autē in diuortio. Nā in repudio legali, licebat viro cōtrahere nō vxori: qa licebat antiquus vni viro hēre plures vxores, non ecōuerſo: qa p repudiū illud ſoluebat̄ matrimoniū: nō autē per diuortiū. Item nā cęteris ego dico non dn̄s. Cōtra. Mat. 9. Qui vos audit me audit. Rn̄deo. nō dn̄s dicit ore ꝓprio, ſed inſpirādo. Itē ſup illd. ſi qs frater habet vxorē. Glo. cōiūx fidelis licite pōt dimittere infidelē. Cōtra. catholica nō pōt dimittere hereticū. glo. loquit̄ de infideli q caret ſacramēto fidei, nō ſolū hitu. Itē ibidē glo. Nō eſt reputandū mr̄imoniū, qd extra decretū dei factū eſt. Cōtra ergo mr̄imoniū cōtractum cauſa voluptatis non eſt mr̄imoniū. Rn̄deo. extra decretū dei mr̄imoniū cōtrahi dr̄, qn̄ cōtrahit̄ inter pſonas lege ꝓhibitas. Itē ſi qua mulier hēt virū īfidelē &c. Cōtra. ergo iudęa cōuerſa nō dēt dimittere virū iudęū cohabitare volentē. Rn̄deo. ſecus eſt hodie q̄ tēpore primitiuę eccleſię: qa tunc erat ſpes cōuerſionis: nūc autē potius eſt ſpes ſubuerſionis ꝓpter obſtinationē infideliū. Itē ſup illd. q̄ ſi infidelis diſcedat. glo. recte dimittitur mulier ſi dicat viro. nō ero mulier tua niſi de latrocinio diuitias mihi augeas. Cōtra. Mat. 19. Excipit̄ ſola cauſa fornicationis. Rn̄deo. tūc debet dimitti ne ſcandalū ad tēpus exortū ſit in ꝑpetuū. Itē ſup illd nō eſt. n. ſeruituti ſubiectus. Glo. cōtumelia creatoris ſoluit ius mr̄imonii in eo q relinquit. Cōtra. mr̄imoniū ſemꝑ eſt inter duos: ergo in vtroq; ſoluit̄ vel in nullo. Rn̄deo, mr̄imoniū ſoluit̄ in vtroq;: ſed impedimētum ex matrimonio reſultās manet in diſcedēte ſolū. Itē circunciſio nihil eſt. Contra. circunciſio ꝓdeſt ſi legem obſerues. Rn̄deo. ante Chriſtū ꝓderat: ſed poſt nō ꝓdeſt. Itē ſuper illud. Vnuſquiſq; in qua vocatione. glo. ad ſalutē nihil prodeſt: vel obeſt iudaicus vel gētilis ritus. Contra. Gal. 5. Si circuncidimini Chriſtus vobis nihil prodeſt. Rn̄deo. Glo. loquitur de ritu conuerſandi inter homines, non de ritu deum colendi.

Repudiū legale & euangelicum

Seruus vocatus eſt? ne ſit tibi curæ: quinetiā ſi potes liber fieri: potius vtere. Etenim qui ī dn̄o vocatus eſt ſeruus: libertus dn̄i eſt. Similiter & q liber vocatus fuit: ſeruus eſt Xp̄i † Precio empti fuiſtis: nolite fieri ſerui hoīum. Vnuſquiſq; ī eo in quo vocatus fuit: fratres: maneat apud deum. Supra. 6 1. Pet. 1.

Seruus vocatus es, non ſit tibi curæ. Sed & ſi potes fieri liber, magis vtere. Qui. n. in domino vocatus eſt ſeruus: libertus eſt domini. Similiter qui liber vocatus eſt: ſeruus eſt Chriſti. Precio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum. Vnuſquiſq; ergo in quo vocatus eſt frater, in hoc permaneat apud deum. Lec. IIII.

SVPERIVS oſtēdit q̄ ſi infidelis cōiūx nō diſcedat, fidelis debet patienter commanere. Primo ad hoc allegando ſpem cōuerſionis infidelis. Scdo permanentiam in ſtatu ꝓprię vocationis. Tertio exemplū in ritu cōuerſationis hic. Quarto allegat exēplū in ſtatu conditionis. Vbi primo ipſum exemplum ponit. Secundo rationē exempli ſubdit. ibi. QVI. n. in domino &c.) Tertio ex hoc regulā gn̄alē cōcludit. ibi. VNVSQVISQVE ergo &c.) in prima primo ꝓponit in aliquo ſtatum ſeruilē. Secundo ſupponit libertatis poſſibilitatē, ibi. SED ET ſi potes &c.) Tertio horum ꝑeminentiam ad ſalutem. ibi. MAGIS VTERE.) Dicit ergo. SERVVS &c.) q.d. vnuſqſq; ī q̄ vocatiōe vocat⁹ ē in ea ꝑmaneat. v.g. SERVVS vocat⁹ es ad fidē. ſ. Chr̄i. NON ſit tibi curę. vt. ſ. velis ſeruitutē effugere. Vn̄ Oneſimū ſeruum Philemonis q ad eum confugerat cū precibus remittit ad dn̄m: vt patet in epiſtola ad Philem̄. SED) potius SI POTES fieri liber) maneas in ſeruitute: quia cauſa eſt humilitatis. Et ſicut ait Ambr. q̄to quis deſpectior eſt in hoc ſęculo pp dn̄m: tanto magis exaltabitur in futuro. Grego. q̄to quis deo ꝓcioſior: tanto ꝓpter eum vilior. Boetius: cum omnis fortuna timenda ſit, magis tamen proſpera q̄ aduerſa.

Deinde cum dicit. QVI. n. in dn̄o vocatus eſt &c.) Hic ſubdit rationē exēpli. Et primo ponit rōnē exēpli ex parte ſeruoꝝ. Secūdo ex pte liberoꝝ ibi. SIMILITER q liber eſt &c.) Et ē ratio talis in gn̄ali. Seruitus & libertas ſunt in dn̄o. ad ſalutē: ſed ſolum debemus eſſe ſolliciti de pertinentibus ad ſalutē. ergo pro indifferēti debet eſſe nobis ſeruitus & libertas. Dicit ergo. QVI. n. in dn̄o) q.d. & vere nō debes curare. Etenim ꝓ qa. QVI in dn̄o) .i. in fide dn̄i VOCATVS eſt ſeruus) ſeruitute corporali LIBERTVS eſt dn̄i.) quia. ſ. a domino manumiſſus liber eſt libertate ſpirituali. Eſt aūt libertus a ſeruitute liberatus, & talis a ſeruitute peccati a domino eſt liberatus: ideo domini libertus. Io. 8. Si filius vos liberauerit vere liberi eritis.

Deinde cum dicit. SIMILITER q liber vocatus eſt &c.) Hic ponit rationem ex parte liberoꝝ. Vbi primo tangit in liberis cum ſeruis debitam ſeruitutem. Scdo ſeruitutis rationē. ibi. PRECIO EMPTI.) Tertio ſeruitutis obligationem. ibi. NOLITE &c.) Dicit ergo. SIMILITER & qui liber vocatus eſt) libertate corporali SERVVS eſt Chriſti) ſeruitute ſpirituali. Rom. 1. Paulus ſeruus Chriſti Ieſu &c. quia ſiue ſeruus ſiue liber: omnes tamen ſerui. & hoc iuſtum eſt. QVIA ꝓcio empti eſtis. Hoc dicit̄, quia precio ineſtimabili ſanguine Chriſti. primę Pet. 1. Non corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de veſtra vana conuerſatione &c. Et quia tāto precio empti eſtis. NOLITE fieri ſerui hoīum) poſtponēdo ſeruitium dei. & vos humanis ſuperſtitionibus occupando. hoc. n. faciebāt iſti ſupra primo. Ego ſum Pauli. Ego autē Apollo. VNVSQVISQVE) ergo & circunciſus & preputiatus ſeruus & liber IN QVO ſtatu vocatus eſt frater) .i. fidelis. IN HOC permaneat apud deum) ſcilicet obſeruando diuina mandata. Qui enim perſeuerauerit vſque in finē hic ſaluus erit. Mat. 24. Ergo ſi coniugatus vocatus eſt ad fidē, maneat cōiugatus ſeruādo fidē.

De virginibus autem præceptum domini nõ
habeo;conſilium tamẽ do; tanq̃ miſericordiam
conſequutus a domino;in hoc vt ſim fidelis. Ar
bitror igitur hoc bonum eſſe propter præſentẽ
Mat. 5. Mar. 10. neceſſitatem. Nam bonũ eſt homini ſic eſſe. †
Alligatus es vxori? ne quære diuortiũ. Solutus
es ab vxore? ne quæras vxorem. Quod ſi duxe/
ris vxorem: non peccaſti. Et ſi nupſerit virgo; nõ
peccauit. Attamen afflictionem in carne habitu/
ri ſunt hmõi. Ego vero vobis parco.

De virginibus autem præceptum domini nõ
habeo: conſilium autem do tanq̃ miſericordiã
conſecutus a deo vt ſim fidelis. Exiſtimo.n.hoc
bonum eſſe propter inſtãtem neceſſitatem: quo
niam bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus eſt
vxori: noli quærere ſolutionem. Solutus es ab
vxore; noli quærere vxorem. *Si* autem acceperis
vxorem non peccaſti; & ſi nupſerit virgo nõ pec
cauit. Tribulationẽ tamẽ carnis habebũt hmõi.
Ego autẽ vobis parco. Lec. V.

A PRINCIPIO hui⁹ capituli egit de matrimo
nio: hic incipit pars ſecũda in qua agit de virginitate.
Vbi primo agit de virginibus. Secundo de virginũ cu/
ſtodibus. ibi. SI QVIS autẽ turpẽ ſe videri eſſi/
mat &c. In prima primo ponit virginibus permanen
di in virginitate conſilium. Secundo nubẽtibus dat be/
ne viuendi modum ibi. HOC itaq; dico fratres &c.)
Tertio oſtendit q̃ magis expedit ſeruare cõtinentię p/
poſitum. ibi. VOLO autem vos ſine ſollicitudine eſſe
&c.) In prima parte virginitatẽ conſulit & laudat. In
ſecunda matrimoniũ iam contractũ cõcedit & appro/
bat. ibi. ALLIGATVS es vxori &c.) Tertio matri/
monium contrahẽdum defendit & a peccato excuſat.
ibi. SI AVTEM acceperis vxorem &c.) In prima di/
cit duo de virginitate. Primo q̃ nõ eſt ſeruanda ex pręͦ
cepto. Secundo q̃ eſt ſeruanda ex conſilio ibi. CONSI
LIVM autem do.) Vbi ponit duplicem rõnem quare
iſtud cõſilium eſt ſeruãdum. Prima eſt cõſiliarii autho
ritas. Secundo rei conſultę dignitas. ibi. EXISTIMO
ergo hoc bonũ.) Dicit ergo. DE virginibus &c.) q.d.
de coniugatis nõ ſeparãdis pceptum dei eſt. DE VIR
GINIBVS aũt pceptum dei nõ habeo.) vt.ſ. contineãt
vel vt nubant. Quod.n. de hoc dixit dñs. Mat. 19. dixit
conſulẽdo. Qui põt inq̃t capere capiat. Virginitas aũt
ſcdm Aug. res eſt nõ precepta ſuaderi poteſt, imperari
nõ poteſt. CONSILIVM autẽ do) .ſ. de continendo:
cõſilium mihi a ſpũ ſancto inſpiratũ. Tobię. 4. Cõſiliũ
ſemp a ſapiente perquire. Conſiliũ inq̃ do. & hoc TAN
QVAM cõſecutus a dño miſericordiã) .i. apoſtolatũ
mihi miſericorditer cõceſſum. CONSECVTVS) inq̃
ad hoc vt ſim fidelis in diſpenſatione mihi credita. Vñ
credendum eſt mihi in cõſiliis. Luc. 12. Quis putas eſſe
fidelis ſeruus. Haymo. Qui ei mandatũ fuit vt eſſet fi
delis cõſiliator nõ debuit cõſiliũ indigẽtibus abſconde
re: & eſt argumentũ q̃ eſt acquieſcendũ cõſilio prelati.

Deinde cum dicit EXISTIMO ergo &c.) Hic tan/
gitur dignitas eius qd cõſulitur: & hęc duplex. Vna qa
expediens bonũ. Scda qa honeſtũ ibi. QVONIAM bo
num eſt &c. Dicit ergo. EXISTIMO &c.) q.d. quia
fidelis cõſiliarius ſum. EXISTIMO ergo hoc bonũ eſ
ſe) .ſ. manere in virginitate: & hoc PROPTER inſtan
tem neceſſitatẽ) coniugũ .ſ. vitandã: quia multę neceſ
ſitates inſtant. Vnde dicunt eſſe in mola. Luc. 17. Vnde
vulgariter dr̃ q̃ mr̃imoniũ habet magnũ os. exiſtimo
inq̃ & vere. QVIA bonũ ẽ hoĩ ſic eſſe) .ſ. in virginita
te. Bonũ .ſ. honeſtũ ꝑpter puritatẽ. delectabile ꝑpter li
bertatẽ. vtile ꝑpter mercedẽ: qa ei debetur aureola &
fructus cẽteſimus. Luc. 8. Aug. in glo. Superegredit vir
ginitas conditionẽ humanę naturę: p quã hoĩes ange/
lis aſſimilãt. Maior tñ victoria virginũ q̃ angelorũ. An
geli.n. ſine carne viuũt. Virgines aũt ĩ carne triũphãt.

Deinde cum dicit. ALLIGATVS es vxori &c.) Hic
mr̃imoniũ cõtractũ cõcedit & approbat. Vbi prio di/
cit q̃ cõiugatus nõ debet q̃rere diuortiũ. Scdo cõſulit
q̃ ſolutus nõ q̃rat cõiugiũ. ibi. SOLVTVS es ab vxo/
re &c.) Dicit ergo. ALLIGATVS &c.) q.d. licet cõ
tinere ſit bonũ: tñ ALLIGATVS es vxori: noli q̃rere
ſolutionẽ.) maxime ſi bona eſt. Eccle. 7. Noli diſcedere
a muliere ſenſata. Et dicit alligat⁹ quaſi duplici vincu/ Vxoratus & cõſenſu & copula carnali ligatur.
lo ligat⁹ .ſ. cõſenſu p mr̃imoniũ initiatũ: & copula car
nali p matrimoniũ cõſumatũ. Si.n. tñ vno vinculo .ſ.
ſolo cõſenſu ligatus eſſet: poſſet q̃rere ſolutionẽ .ſ. in/
trãdo religionẽ. SOLVTVS es ab vxore: noli quęrere
vxorẽ) ſi potes cõtinere: qa ſicut dicunt apoſtoli. Mat.
19. Si ita eſt cã hoĩs cũ vxore nõ expedit nubere.

Deinde cum dicit. SI AVTEM acceperis &c.) Hic
excuſat mr̃imoniũ cõtrahendũ a pctõ. Vbi prio oñdit
q̃ mr̃imoniũ põt cõtrahi ſine pctõ. Scdo q̃ leuius eſt eſ
ſe ſine coniugio. ibi. TRIBVLATIONEM tñ &c.) In
prima prio ꝓponit veritatẽ de nõ virgine. Scdo de vir/
gine ibi. ET SI nupſerit &c.) Dicit ergo SI AVTEM
ſolutus es, noli q̃rere vxorẽ. Si aũt acceperis vxorẽ) .ſ.
bono fine nõ ad expletionẽ libidiĩis NON peccaſti.)
Hic eſt argumẽtũ euidẽs cõtra hęreticos q cõtẽnũt ma
trimoniũ: de qb⁹ prię Ti. 4. Prohibẽtes nubere. ET ſi
militer ſi nupſerit virgo.) nõ virgo deo dicata: qa ſcdm
Hiero. Vouẽtib⁹ virginitatẽ nõ ſolũ nubere: ſz etiã vel
le nubere pctm̃ eſt. NON peccauit) .ſ. nubẽdo: alioqui
peccaſſet beata virgo cũ deſpõſata eſſet Ioſeph. TRI/
BVLATIONEM tñ carnis habebũt hmõi) .ſ. cõiugati
.i. afflictionẽ p reb⁹ neceſſariis ꝓcurãdis, & ſibi & filiis
ſuis & aliis. Vñ leuius eſt eſſe ſine cõiugio. EGO autẽ
vobis parco) .q.d. cõſulo euitare cõiugiũ: qd tñ cõcedo
parcẽdo infirmitati vr̃ę. Vel ſic. EGO aũt vobis par/
co) in hoc q̃ cõſulo cauere tribulationes carnis. Notã
dum eſt hic q̃ ſancta virginitas magnũ bonũ eſt ꝑpter Virginitas ẽ magnum bonum propter munditiam carnis, decorem animę
multa. Prio qa carnis mũdiciã cõſeruat. Apoc. 14. Hi
ſunt q cũ mulieribus nõ ſunt coinq̃nati. virgines.n. ſũt
&c ſicut bonũ eſt ſal: qa cõſeruat carnẽ a corruptione.
Scdo: qa aĩam decorat & ornat. Vñ frequẽter i ſcriptu/
ra iũgit virgo pulchra. Sap. 4. O q̃ pulchra eſt caſta gña
tio cum claritate. Cañ. 4. Tota pulchra es amica. Ter Aſſimilationẽ ad angelos, deſpõſationẽ cũ xpo & ipſum adiungit: ꝑponderat cęteris ſtatibus: odorem bonũ ſpirat ad nup[tias] ęternas inuitare.
tio: qa ãgelis cœli aſſimilat: ſicut dicit hic glo. Et Mat.
22. In reſurrectione neq; nubẽt neq; nubent: ſed erunt
ſicut ãgeli dei. Hiero. In carne ꝑter carnem viuere &c.
Quarto: qa Chriſto deſpõſat. 2. Cor. 11. Deſpõdi.n. vos
vni viro virginẽ caſtã exhibere Chr̃o. Quinto: qa iũgit
& approximat. ps. Adducent regi virgines poſt eã. Sap.
6. Incorruptio facit ꝓximũ deo. Ie. 3. Dux virginitatis
meę tu es. Sexto: qa cęteris ſtatibus ꝑpõderat. Ec. 26.
Nõ eſt digna põderatio aĩę continẽtis. infra eodẽ. Qui
mr̃imonio iũgit virginẽ bñ facit: & q nõ iũgit melius fa
cit. Septimo qa odorẽ bonę famę ſpirat. Luc. 1. Et
nomẽ virginis Maria. Cañ. 2. Sicut lilium iter ſpinas: ſic
amica mea inter filias Hieruſalẽ. Octauo qa ad nup/
tias ęternas inuitat. Mat. 25. Quę paratę erant intra/
uerunt cum eo ad nuptias. ſed heu quia ad conſeruan
dum difficiles. Ideo Eccle. 42. Filia patris abſcõdita eſt
&c. Et hoc qa diabolus ſuggerit cõtrariũ. Corruptio in
clinat ad actũ: pulchritudo allicit ad cõſenſum.

Cæterum illud dico fratres: tẽpus contractũ
eſt. Supereſt: vt qui habent vxores: ſint tanq̃ nõ
habeant: & qui plorant, tanq̃ non plorent: & qui
gaudent, tanq̃ non gaudeant: & qui emũt, tanq̃
non poſſideant: & qui vtuntur mũdo hoc, tanq̃
nõ vtantur. Præterit.n. habitus huius mundi.

Hoc itaq; dico fratres. Tempus breue eſt. Re
liquum eſt: vt & qui habent vxores: tanq̃ non
habentes ſint: & qui flent, tanq̃ nõ flentes: & qui
gaudent, tanq̃ non gaudentes: & qui emũt, tanq̃
non poſſidentes: & qui vtuntur hoc mundo:
tanquam non vtantur. Præterit enim figura hu
ius mundi. Lec. VI.

HAEC EST ſecũda pars: vbi nubentibus ſiue nuptis oſtendit bene viuendi modũ: docens primo qualiter vtant̃ vxoribus. Secũdo qualiter, fortunę caſibus ſiue euẽtibus ibi. ET QVI flent &c.) Tertio qualiter, mundi rebus ſiue poſſeſſionibus ibi. ET QVI emũt &c.) Quarto ſubdit rationẽ in his admonitionibus. ibi. PRAETERIT .n. figura.) In prima implicat tria .ſ. authoritatẽ cõſiliarii. HOC ITAQVE dico &c.) neceſſitatẽ conſulendi. TEMPVS breue eſt &c.) formam cõſilii. RELIQVVM eſt &c.) Dicit ergo. HOC ITAQVE) .q.d. qa nõ eſt peccatũ nubere. HOC itaque dico) quo FRATRES) ſi cõiugii TEMPVS breue eſt. quo .ſ. nõ gñatione carnali ꝓpagandus eſt populus dei: ſed regeneratione ſpũali colligẽdus. ſecũdũ glo. & qa TEMPVS breue eſt reliquũ eſt) .i. hoc ſolum reſtat agendũ. VT QVI habẽt vxores ſint tanq̃ non habentes) ſtudẽdo ſeruitio dei: nõ autẽ operi carnali: debitũ .ſ. exigendo. Vñ dr̃: ſint tanq̃ non habentes: non dicit tanq̃ nõ habenti: ſicut erant antiqui patres, propter quod dicit Aug. ꝙ cœlibatus Ioannis nõ pręfert̃ cõiugio Abrahę: ſed hodie faciũt ecõuerſo: qa qui non habent ſunt tanq̃ habẽtes. Eſt autẽ notandũ ꝙ tanq̃ non habẽs vxorẽ eſt qui vel vxori debitũ reddit nec exigit: vel ꝓpter infirmitatẽ vxorẽ ducit, dolens ꝙ ſine ea eſſe nequit. Vel pari affectu cõtinentiam cuſtodit. Vel cauſa generandę ꝓlis ad cultũ dei vxorẽ ꝓpriã cognoſcit. ET QVI flent) pro caſibus cõiugii vel ꝑ aliqua triſtitia ſęculi ſint. NON FLENTES.) cõſolati .ſ. ſpe appropinquantis boni futuri. Prouerb. 12. Non contriſtabit iuſtum quicqd ei acciderit. ET QVI gaudẽt) pro aliqua proſperitate ſæculi. TANQVAM non gaudentes. ſed tanquam in timore exiſtentes imminentis mali periculi. Eccle. 11. In die bonorum ne immemor ſis malorum.

Deinde cũ dicit. ET QVI EMVNT.) Hic oſtendit qualiter vtant̃ mundi rebus ſiue poſſeſſionibus. Et primo qualiter vti debeãt acquirendis. Scdo qualiter acqſitis ibi. ET QVI vtũt &c. Dicit ergo. QVI emũt tanq̃ non poſſidentes) .i. poſt hęc terrena nõ ſedentes: ſed ſupple nõ apponẽdo cor rebus perituris. ps. Diuitię ſi affluãt nolite cor apponere. Ezec. 7. Qui emit nõ lętetur: & q vendit nõ lugeat. Et vt vniuerſaliter colligam. QVI vtunt̃ hoc mundo) .i. rebus mundanis, nõ dico fruunt̃ vt mali, qui de eis malũ faciunt finem, q dicũt Sap. 2. Fruamur bonis quę ſunt .i. pñtibus. Sed QVI vtunt̃ eis) ad finẽ debitũ ſeferẽdo. SINT tanq̃ nõ vtant̃) .i. ne adhęreãt eis nimia delectatiõe. 1. Ti. 6. Habentes alimenta & qbus tegamur his cõtenti ſimus. Pręter actũ ergo cõiugalẽ ponit quatuor differentias actuũ circa ſollicitudiñẽ mundanoꝝ .ſ. flere: gaudere: emere: vti. Duo primi pertinent ad affectũ: duo alii ad effectum. Ex humana vero ſollicitudine generatur duplex affectus .ſ. emẽdi reſpectu habendoꝝ: & vtendi reſpectu habitorum: & ſecundum hoc ponit Apoſtolus conſiliũ temperantię in his quatuor actibus.

circa mũdũ fletus: gaudiũ: emptio & vſ

Deinde cum dicit. PRAETERIIT enĩ figura &c.) Hic ſubdit rationẽ ꝑdictaꝝ admonitionũ quę talis eſt. Tranſitoria ſunt reputãda quaſi nõ ſint: ſed talia ſunt mundana pitura. ergo quaſi nõ ſint ſunt reputãda. & hoc eſt quod dicit: ꝙ ideo mũdana quaſi nõ ſint ęſtimãda ſunt. QVIA ꝑterit figura) .i. exterior pulchritudo: vel quod eſt ibi facile cõueniẽs ſtatui fragilitatis. Trãſibũt .n. qualitates mortales & remanebũt immortales. Ideo trãſibit mundus & cõcupiſcentia eius. Oia notãda qa figura: nõ ſubſtãtia mũdi, nõ paradiſi: pręterit, nõ ſiſtit. Hic q̃rit̃ ſup illo ſi potes fieri liber. glo. q̃to qs ꝓpter deũ deſpectior eſt in hoc ſęculo: tanto magis exaltabit̃ in futuro. Cõtra ergo magis exaltabitur bonus ſubditus q̃ bonus ꝑlatus. Rñdeo Glo. intelligenda eſt cęteris paribus. Itẽ ſup illud vnuſquiſq in quo vocatus eſt, glo. ſtatu. Cõtra. ergo q vocatus eſt in ſtatu ſęculari non debet intrare religionẽ. Rñdeo. Apoſtolus loquit̃ de ſtatibus ꝑmouẽtibus ad ſalutẽ, nõ de impedientibus. Itẽ ſup illud. Exiſtimo hoc bonũ eſſe. glo. Maior eſt victoria virginũ q̃ angeloꝝ. Cõtra. ergo maior corona. ergo hoies erunt maiores angelis, non ſolum ęquales. Rñdeo. maior extẽſiue .i. multiplicatiue: qa habent aureolã non ſolum auream. Item ſuper illud, bonũ eſt homini ſic eſſe. Glo. in virginitate. Cõtra Geñ. 1. Creſcite & multiplicamini. Virginitas autẽ cõtraria eſt huic ꝑcepto. Rñdeo. Illud ꝑceptũ, nõ eſt ꝑceptũ ſed datum vſq ad tẽpus ſufficientis multiplicationis humani generis. Itẽ ſup illud. Qui habẽt vxores. Glo. Beatiora cõiugia iudicãda ſunt, quę ꝑ ple cõcepta pari cõſenſu continentiã ſernate potuerũt. Contra. vnumquodq tanto beatius eſt q̃to magis cõuenit fini ſuo. finis aũt cõiugii eſt gñatio prolis. Rñdeo. Expone cõiugia .i. cõiuges. Vel dicendũ eſt ꝙ ille nõ eſt vltimus finis coniugii: ſed adimpletio numeri electorum, qđ citius impleret̃ ſi omnes cõtinerẽt. Itẽ ſup illud. Pręterit figura hui⁹ mũdi, glo. In iudicio mũdanorũ ignium flagratione hui⁹ mũdi peribit. nõ ſubſtantia: ſed figura. Contra. ſecundę Pe. 3. Per quem cœli magno impetu tranſient. Rñdeo. Ille tranſitus & illa ſolutio, accidentalis eſt non ſubſtantialis .i. ſecundũ qualitatem non ſecundum ſubſtantiam.

Velim autẽ vos abſq ſollicitudine eſſe. Qui cœlebs eſt: curat ea quæ ſunt domini: quomodo placiturus ſit domino: at qui duxit vxorem: ſollicitus eſt de his quæ ſunt mundi: quomodo placiturus ſit vxori. Diuina ſunt hæc duo: mulier & virgo. Innupta curat ea: quæ ſunt domini vt ſit ſancta cum corpore: cũ ſpiritu. Contra: quæ nupta eſt: curat ea quæ ſunt mundi: quomodo placitura ſit viro. Hoc autem ad id quod vobis cõducibile eſt: dico: non vti laqueum vobis iniiciam: ſed vt quod honeſtum ac decorum eſt: ſequamini: & adhæreatis domino abſque vlla diſtractione.

Volo autem vos ſine ſollicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt: ſollicitus eſt quæ domini ſunt: quomodo placeat deo. Qui autem cum vxore eſt: ſollicitus eſt: quæ ſunt mũdi quomodo placeat vxori: & diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ domini ſunt: vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quæ autẽ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi quomodo placeat viro. Porro hoc ad vtilitatẽ veſtram dico: non vt laqueum vobis iniiciam: ſed id qđ honeſtũ eſt: & qđ facultatem ꝑbeat ſine ĩpedimẽto dñm obſecrãdi. Lec. VII.

SVPERIVS dedit primo virginibus conſilium continendi. Secundo nubentibus documentum bene viuendi. Hic tertio oſtendit ꝙ magis expedit tempus continendi. Et hoc oſtendit primo ratione maioris tranquillitatis. Secundo ratione maioris ſanctitatis ibi. ET MVLIER inupta &c.) Tertio ratione maioris vtilitatis ibi. PORRO hoc ad vtilitatem veſtrã &c.) Prima ratio talis eſt. Tranquillitas in amore ſolius dei pręferenda eſt ſollicitudini mundanorum: ſed continentes habent tranquillitatem, coniugati ſollicitudinem mundi ergo ſtatus continentium præferendus eſt ſtatui coniugatorum. Primo ergo dehortatur ſollicitudinem mundi. Secundo ſubdit. ꝙ continentes non ſunt ſolliciti niſi in his quæ ſunt dei. ibi. QVONIAM qui ſine vxore &c.) Tertio oſtendit ꝙ coniugatos oportet eſſe ſollicitos in his quæ ſunt mundi. ibi. QVI autem cum vxore &c.) Dicit ergo. VOLO autem) .q.d. Si nubitis prædicta facere conſulo: ſed magis volo vos eſſe ſine ſollicitudine rei vxoriæ. Philippẽ. quarto. Nihil ſolliciti ſitis. Nota ꝙ dehortatur nos ſcriptura a ſollicitudine triplici ſcilicet circa mulierẽ vt hic VOLO VOS SINE SOLLICITVDINE ESSE) Circa ventrem. Matth. ſexto. Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ & cętera Circa burſam. Prouerb. 11. Expectatio ſollicitorũ peribit. Et recte hoc volo: quia QVI SINE

A ſollicitudine vxoris vẽtris & burſe ſimus recti.

vxore eſt, ſollicit⁹ eſt q̃ dñi ſunt vt cóplaceat ei.) Non.n. habet excuſationem illoꝝ qui dicũt. Luc.14. Vxorem duxi & nõ poſſum veoire. Sollicitudo inq̃.ſ. quomodo placeat deo: interiori.ſ. pulchritudine ſua. Fœlis cui⁹ vorum eſt vxorem fugere: cuius ſollicitudo eſt dño ſeruire: cuius intentio eſt deo placere.

Deinde cum dicit. QVI autem cũ vxore eſt &c.) Hic oñdit quomodo cóiugatos oportet eſſe ſollicitos in his quę ſunt mundi. vbi implicant̃ quatuor grauia. Primo vinculũ cóiugale. ibi. QVI cum vxore.) Studiũ mundiale ibi. SOLLICITVS eſt.) Subiectio vxoris. ibi. QVOMODO placeat.) Opis diuiſio ibi. ET diuiſus eſt.) Dicit ergo. QVI autẽ cũ vxore eſt).ſ. in matrimonio SOLLICITVS eſt quę ſunt mũdi).i. de regimine familię & hmõi. Vnde Iacob, acceptis vxoribus ait Gen.30. Iuſtũ eſt vt aliquãdo puideam domui meę.i. ſollicitus ſim quomodo placeã vxori. Et hoc ſine põt ſe licite ornare. Nã ſecũdũ glo. Magna amaritudo in domo eſt vxor triſtis: & talis diuiſus eſt nõ natura: ſed actu.ſ. diuiſione officii nõ intẽtionis principalis. Vnde glo. partim ſeruit deo, partim mundo.

Sollicitudo coꝝ q̃ ſunt mũdi in quatuor grauia incurrunt.

Quãdo licet viro ornare ſe.

Deinde cum dicit. ET MVLIER innupta &c.) Hic ponit̃ ſecũda ratio pbans q̃ magis expedit ſeruare pṗoſitum continẽtię q̃ nubere ratione maioris ſanctitatis. Et eſt ratio ſua talis. Cótinẽs ſtudet ſanctitati & diuinitati & amori dei. nupta vero mundo. ergo illa pręferenda eſt iſti. Primo ergo tangit ſtudiũ innuptę: quia cogitat totaliter placere deo. Secundo ſtudiũ nuptę, qa cogitat partim placere mundo. ibi. QVAE aũt nupta eſt.) In prima implicat tria.ſ. continentium ſtatũ cogitatum: & fructũ. Statũ honeſtum QVIA innupta & virgo.) cogitatũ rectum: quia COGITAT quę dñi ſunt) multiplicatũ fructum: qa VT SIT ſancta &c.) Dicit ergo. Et ſimiliter mulier innupta.i. vidua. & virgo cogitat.i. maiorẽ habet facultatẽ cogitandi quæ domini ſunt.i. ſpũalia & ęterna. Cogitat inq̃ vt ſit ſancta magis q̃ nuptę. Multę.n. nuptę ſunt ſanctę. Augu. ampliorẽ nõ nuptarũ & in corpore & in ſpiritu ſanctificatiõe intelligi voluit: nõ tamẽ nuptas oĩno ſanctificatione priuauit. Sancta inq̃ corpore.i. corporalibus actionibus: & ſpiritu.i. ſpũalibus actionibus. Vel SANCTA) corpe cõtra vitia carnalia: & ſpũ cõtra ſpũalia.

Deinde cum dicit. QVAE autẽ nupta eſt.) Hic tãgit ſollicitudinẽ nuptarũ: vbi implicat tria. Primo cõiugium. Scdo ſollicitudinẽ ibi. COGITAT quę &c.) Tertio cõiugii ſtudiũ. ibi. QVOMODO placeat &c. Dicit ergo. Quę autẽ nupta eſt cogitat quę mũdi ſunt.ſ. de cura filioꝝ de regimine domus & hmõi. Vñ parẽtes monuerunt Sarã honorare ſocrũ: diligere maritũ, gubernare domũ &c. Thobię.10. Cogitat inq̃ qũo placeat viro. vnde hoc fine ornãtes ſe non peccant: verumtamẽ magis debẽt ſtudere ei placere ornatu morum q̃ veſtimentorũ. primæ, Ti.3. Mulieres in habitu ornatu ornantes ſe, nõ in tortis crinibus auro &c.

Deinde cum dicit. PORRO hoc ad vtilitatẽ &c.) Hic allegat tertiã rationẽ.ſ. maiorẽ vtilitatẽ. Et eſt ratio talis. Illud qđ eſt vtilius magis expedit: ſed cótinere eſt vtilius q̃ nubere. ergo magis expedit eligere continẽtiam q̃ nuptias. Primo ergo oñdit q̃ vtile eſt cõtinere. Scdo q̃ honeſtũ ẽ ibi. SED id qđ eſt honeſtũ &c.) Tertio q̃ facile ibi. ET QVOD facultatẽ &c.) Dicit ergo. PORRO &c.) q.d. Cõſulo nõ nubere. PORRO hoc ad vtilitatẽ veſtrã) maiorẽ: ſed DICO) vt expeditius deo ſeruiatis: qa ſic mortificatur caro quę eſt inimica ſpũi. Aug. ſicut inimicus occiſus nõ facit tibi iniuriam: ſic caro mortificata non turbat alam. DICO) inq̃ NON VT laqueũ. fornicationis.ſ. incõtinẽtibus VOBIS iniiciam) aliqd difficile ſup hoc faciẽdo: Imo potius laqueus poneret̃ ſi cõſuleret nubere: qa de muliere dr̃ Eccle.7. Quod laqueus venatoꝝ eſt: ſed potius intendẽs inducere oẽs AD ID qđ honeſtũ eſt).ſ. ad ſanctitatẽ corporis & alę: non, qa cõiugalis ſtatus non ſit honeſtus: ſed qa minus honeſtus. Aug. Nõ matrimonium turpe eſſe mõſtrauit: ſed q̃ honeſtius erat gña/lius honeſti, nõle cõmendauit: & monẽs ad illud quod facultatẽ pbeat alicui obſeruandi ſe in dño.i. ad ſeruitium dñi: & hoc ſine impedimento qđ eſt in cõiugio. 2. Cor.11. Deſpondi vos vni viro virginẽ caſtam exhibere Chriſto. Vere eligendus eſt ſtatus cõtinentię vbi maius cõmodum: quia hoc ad vtilitatem vbi minus periculũ quia nõ vt laqueũ. maior honeſtas: quia id quod honeſtum. liberior facultas ſeruiendi deo: qa facultatẽ prębet &c. Notãdũ eſt hic q̃ multiplex ſollicitudo eſt bona. Prima plationis: ſicut nauta ſollicitus eſt de regimine nauis: pater de filiis. Ro.12. Qui pẽſt in ſollicitudine. Secunda prędicationis: ſicut pędagogus ſollicitus eſt de puero: doctor de diſcipulis. primę Theſ.2. Fiduciam habuimus loqui ad vos verbũ dei in multa ſollicitudine. Tertia diſcretionis: ſicut amicus verus ſollicitus eſt de cõſeruatione amoris. Ephe.4. Solliciti ſeruare vnitatẽ ſpiritus in vinculo pacis &c. Quarta cõpaſſionis: ſicut vir miſericors ſollicitus eſt de egenis & afflictis. primę Thi.1. Cum veniſſet Romã ſollicite me quęſiuit & inuenit. Quinta deuotionis: ſicut ſeruus ſollicitus eſt de placẽdo domino: religioſus deo. Mich. 6. Iudicabo tibi o homo quid ſit bonum. Et poſt. Sollicite ambulare cũ deo tuo. Seſta circunſpectionis: ſicut ſpeculator de caſtro cuſtodiendo. Deut.4. Cuſtodite animas veſtras ſollicite. Corpus enim cum organis & anima cũ potentiis: quoddam caſtrum eſt. Septima actionis: ſicut agricola ſollicitus eſt de ope perficiendo Luc.10. Martha Martha ſollicita es. 2. Ti.2. Sollicite cura teipſum pbabilem exhibere deo. Octaua pviſionis ſicut diſpenſator de domo: mercator de cõputo, paup de pane quęrendo. Ro.12. Sollicitudine non pigri.

Status continentię

Quod ſi quis indecorum virgini ſuæ putat: ſi prætereat nubendi tempus: & ſic oportet fieri: quod vult faciat: non peccat: iungãtur matrimonio. Cæterum qui ſtat firmus in corde: non habens neceſſitatem: ſed poteſtatem habet ppriæ voluntatis: & hoc decreuit in corde ſuo; vt ſeruet ſuam virginẽ: bene facit. Itaq; qui elocat nuptum: bene facit: attamen qui non elocat nuptũ: melius facit. † Vxor alligata eſt matrimonio: Rhõ.7. q̃diu viuit maritus eius. Quod ſi dormierit maritus illius: libera eſt ad cui velit nubendum: modo in domino. Attamẽ beatior eſt: ſi ſic maneat: iuxta meam ſententiam. Opinor autem quod & ipſe ſpiritum dei habeam.

Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſup virgine ſua q̃ ſit ſuperadulta: & ita oportet fieri quod vult faciat. Non peccat ſi nubat. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habens neceſſitatem: poteſtatem autem habens ſue voluntatis & hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare virginitatẽ ſuam: bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam: bene facit: & qui non iungit melius facit. Mulier alligata eſt legi: q̃to tempore vir eius viuit. Quod ſi dormierit vir eius: liberata eſt a lege. Cui autem vult nubat tantum in domino. Beatior autem erit ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium. Puto autẽ q̃ & ego ſpiritum dei habeam.

Lec. VIII.

SVPERIVS egit de virginibus: hic agit de virginum cuſtodibus oſtendens primo q̃ licet eis virgines ſuas coniugio copulare. Secundo q̃ non ſimiliter nuptis: licet niſi poſt mortẽ viri contrahere ibi. MVLIER alligata eſt &c.) In prima primo oñdit q̃ cuſtos poteſt dare virginem ſuam in coniugio. Secundo q̃ non peccat hoc faciendo. ibi. NEC peccat ſi nubat &c.) Tertio q̃ etiam bene facit ſeruãdo ibi. NAM ſtatuit &c.) Quarto q̃ licet vtrunq; ſit bonũ: tamen in hoc eſt melius illo. ibi. IGITVR & qui matrimoniũ &c.) In prima

primo

prío ſupponit í virgine ętatē nubilē. Scdo volūtatē nubēdi. ibi. ET ITA oportuit fieri &c.) Tertio dat nubēdi licētiā ibi. Q VOD vult faciat &c.) Dicit ergo SI Q VIS autē &c.) .q.d. eſſe ſine cóiugio honeſtius eſt & expeditius. Sed tamē SI Q VIS turpē ſe videri exiſtimat) apud iudiciū hominum SVPER virgine ſua) timens ne corrumpať. EO Q VOD ſit ſuperadulta) .i. vltra pubertatē & iam in annis nubilibus. ET ITA oportet fieri vt nubat:) qa nó vult continere. Q VOD VVLT) virgo FACIAT) cuſtos. Eccle. 7. Trade filiā tuam & grāde opus feciſti: & homini ſenſato da illam. NEC peccat cuſtos ſi nubat) virgo. Hoc ideo dicit ſecūdum Glo. Ne & ſi virgo nó peccet cuſtos videať peccare. Aug. de bono cóiugali. Q uę ſe nó continet nubat. Quę nó cœpit deliberet. Quę egreſſa eſt pſeueret nulla aduerſario deť occaſio: ſed falſa retrahatur oblatio.

Cuſtos virginalis. Deinde cum dicit. NAM Q VI ſtatuit &c.) Hic oſtēdit ꝙ cuſtos virginis bene facit eā in ſtatu virginali ſeruando, vbi implicať quadruplex códitio ad hoc expediens. Prima ꝙ cuſtos firmus) ſit in ꝓpoſito eam virginem cuſtodiendi. Scda ꝙ nó timeat de caſu virginali. ibi. NON HABENS neceſſitatē &c. Tertia ꝙ cognoſcat in virgine ꝓpoſitū cótinendi ibi. POTESTATEM autē habēs &c.) Q uarta ꝙ hoc faciat ex deliberatione ibi. ET HOC iudicauit.) Dicit ergo. NAM Q VI ſtatuit &c.) .q.d. Ideo autē dico ꝙ non peccat qui tradit virginē. nam de alio qui ſeruat eā pater ꝙ bene faciat. NAM Q VI ſtatuit in corde ſuo ſeruare virginē ſuam FIRMVS) in ꝓpoſito ſuo. nō curās ſobolem vel aliud hmói. NON habēs neceſſitatē) tradendi eā cū virgo velit cótinere. POTESTATEM autē habens ſecūdū alumnę cótinentiā VOLVNTATIS SVAE) perficiendę ET HOC iudicauit in corde ſuo) .i. ex iudicio rationis nó ex leuitate mentis diſcernit eſſe bonū. prime Ti. 5. Sine pıudicio nihil facias. iudicauit inꝗ SERVARE virginē ſuam.) Ambroſius. Nō ingerens ei fomitem nuptiarum. Eccle. 7. Filię tibi ſunt, ſerua corpus illarum. Q ui facit inꝗ ſe bene facit.

Deinde cum dicit. IGITVR & qui mřimonio &c.) Hic oſtendit ꝙ licet vtrunq; ſit bonū: tamen virginitas eſt melior mřimonio. Vbi prío approbat ſtatū cóiugalē. Secūdo ꝑponit ſtatū virginalē ibi. Q VI nó iungit &c.) Dicit ergo. IGITVR & qui &c.) .q.d. qa oportet fieri vt diximus. Igitur & Q VI matrimonio iungit virginē, bene facit. qa licitū eſt quod facit.) ET Q VI nó iungit) cū virgo acquieſcat cótinere MELIVS facit.) glo. melius facit q apud deū meritū ſuum collocat & a ſollicitudine liberat eā. Melius .n. eſt quod licet & expedit: ꝗ quod licet & nō expedit. Hic .n. bene vtiť malo: ibi vero bene vtiť bono. Bene vtiť quis bono, cótinentiā dedicans deo. Male vtiť quis bono: continentiā dedicās idolo. Male vtiť quis malo, cócupiſcentiā relaxās adulterio. Bene vtitur malo, concupiſcentiā reſtringēs cónubio. Bonū eſt pudicitia coniugalis: ſed melius eſt cótinētia virginalis vidualis vel ſecundum Glo.

Deinde cum dicit. MVLIER alligata eſt legi &c.) Hic oſtendit ꝙ nó ſimiliter cóiugata, niſi viro mortuo poteſt cótrahere. Vbi primo oñdit ꝙ cóiugata nó pōt nubere viro viuēte. Secundo ꝙ viro mortuo poteſt alii nubere. ibi. Q VOD ſi dormierit &c.) Tertio ꝙ melius eſt illi cótinere. ibi. BEATIOR autem erit &c.) Q uarto ꝙ debet cōſilio eius credere. ibi. PVTO aūt ꝙ & ego &c.) Dicit ergo MVLIER alligata eſt &c.) .q.d. Q ui nó iungit virginē ſuā melius facit. Et vere melius. Q VIA mulier alligata ē &c.) Vel ſic. virgo quocunq; tēpore pōt nubere: ſed vxorata, nō Q VIA mulier alligata eſt legi) ita vt nó poſſit nubere alteri ꝗto tempore vir eius viuit. Ro. 7. Q uæ autem ſub viro eſt mulier viuente viro alligata eſt lege viri.

Deinde cū dicit. Q VOD ſi dormierit ſomno mortis.) De qua dormitione Io. 11. Lazarus amicus nř dormit. VIR EIVS &c.) Aug. Non dicit primus: ſecundus: vel tertius: vel quart⁹: vel quouſq; licet. Nec nobis diffiniendū eſt: quod nó diffinit Apoſtolus. Vñ nec illas nuptias debeo dānare nec eis verecundiā numeroſitatis afferre. SI DORMIERIT) inꝗ liberata eſt A LEGE VIRI) vnde permittiť ei nubere. Hinc patet ꝙ reſurgenti nó teneť copulari. SED CVI vult nubat) Inuitę .n. nuptię ſolent habere malos ꝓuentus. Ideo dicitur Geñ. 24. Vocemus puellā & quęramus voluntatē eius. NVBAT) inꝗ TANTVM in dño) .i. viro ſuæ religionis. nam in diſpari cultu ꝓhibitū eſt in lege matrimonii. Deut. 7. Per hanc licentiā apoſtoli, reuocatæ ſunt oés pœnę & infamię: quę ſcdm leges infligebātur olim mulieri. ſecūdo nubēti infra tēpus luctus. ſ. vltra annum. Ergo in nuptiis exigitur perſonarum legitimitas. vnde dicitur liberata eſt conſenſus libertas. Vnde addit. Cui vult nubat. Cultus paritas. Vnde ſubdit Tantum in domino.

Deinde cum dicit. BEATIOR autem erit &c.) Hic oñdit ꝙ melius eſt illi cōtinere ꝗ nubere dicēs, quāuis liceat ei nubere: tamē BEATIOR erit ſi ſic pmāſerit) .ſ. innupta. Et hoc eſt CONSILIVM meū) ſupra eodem datum. habebit enim fructum ſexageſimum qui debetur viduis. Mat. 13. Auguſtinus ſatis oſtē dit beatā eſſe poſt mortem viri: & ſecundo nubentem: ſed beatior eſt non nubens.

Deinde cum dicit. PVTO autē ꝙ & ego &c.) Hic vltimo oñdit ꝙ debēt cōſilio eius credere: qa inſpirante ſpiritu ſancto hoc cóſulit. Et hoc eſt quod dicit. PVTO aūt &c.) .q.d. faciendū eſt ſcdm cōſiliū meū: qa PVTO) & ego quod ſicut cęteri apoſtoli ſpūm dei habeā. Ro. 8. Sed & noſipſi primitias ſpūs habentes &c. Hoc ergo cōſilium debet impleri & ꝓpter fructū ſequentē: quia beatior erit: & ꝓpter cōſulentis authoritatē: qa SECVNDEM cōſilium meū.) & ꝓpter ſpiritum dei inſpirantem: quia puto &c. Hic quęritur ſuper illo verbo. Volo vos ſollicitudine eſſe. Contra Ro. 12. Sollicitudine non pigri. Rñſio. Ibi loquitur de ſollicitudine ſpirituali, hic de temporali. Item ſup illo, diuiſus eſt. Cōtra Oſeę. 10. Diuiſum eſt cor eorū, nunc interibunt. Rñſio. Ibi loquiť de diuiſione intentionis principalis, hic de diuiſione actionis. Itē Glo. ibidē: partim ſeruit mundo. Contra Mat. 6. Nemo poteſt duobus dñis ſeruire. Reſpōſio. Verum eſt, ita ꝙ ęqualiter ſeruiat vtriq; in eo ꝙ duo .ſ. contrarii ſunt. Itē ſuper illud. Mulier innupta cogitat quę dñi ſunt. Gloſa. nó cogitat ne damneť a deo. Cōtra, damnari poteſt vt patet in parabola de fatuis virginibus. Reſpōſio. non cogitat hoc ſolum: ſed cū hoc etiam ne offendat ſpōſum. Item ſup illud. Vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Glo. nó poteſt fieri vt nó ſit ſanctum corpus quo vtitur ſanctificator ſpiritus. Cōtra ſpiritus ſanctus vſus eſt lingua Caiphę non ſancta. Io. 11. Reſponſio. vtebatur ea vt ſpiritus non vt ſanctificator. Item ſed ad id quod honeſtum eſt. Contra, ergo matrimonium turpe. Reſponſio ſecundum Glo. Poſitiuum poſuit pro comparatiuo. Item ſuper illud. Q ui non iungiť melius facit. Glo. hic. ſ. in coniugio bene vtitur homo, malo. Contra. cuius vſus bonus eſt, ipſum quoq; bonum eſt. Reſponſio. illud intelligitur de vſu rei per ſe. ſ. ad quem ordinata eſt non per accidens .ſ. ad quem ex prudentia vtētis ordinatur. Item Glo. ibidem. Melius eſt bene vti bono, ꝗ bene vti malo. Contra. hoc difficilius eſt illo. Reſpōſio. loquitur hic de malo vitii non ſupplicii. Item ſup illo verbo in Glo. duæ permiſſę. Contra. ergo duę nuptię non ſunt a deo. Reſponſio. Non ex eo ꝙ duę, niſi es conſequenti. Item ſi dormierit vir quid dicendum eſt ſi reſuſcitatur? Reſpōſio. requiritur conſenſus nouus ad hoc ꝙ ſit matrimonium. Item ſuper illud. Puto ꝙ ſpiritum dei habeā. Contra Ro. 8. Certus ſum ꝙ neq; mors neq; vita &c. Reſponſio. ſecundum Glo. non dicit hoc dubitando, ſed quaſi increpando

Cap. VIII.

CAeterum de his quæ ſimulachris immolantur: ſcimus ꝙ omnes ſciētiam habemus. Sciētia inflat: charitas vero ædificat. Quod ſi quis ſibi videtur aliquid ſcire: nondum quicquam nouit quemadmodum oporteat ſcire. At ſi quis diligit deū: hic cognitus eſt ab illo. De eſu igitur corū quæ ſimulacris imolātur: ſcimus ꝙ nullū eſt ſimulacrū i mūdo: & qđ nullus ſit deus alius: niſi

vnus. Nam etiam ſi ſunt qui dicantur dii: ſiue in cœlo: ſiue in terra: quemadmodũ ſunt dii multi & domini multi: nobis tamen vnus eſt deus: qui eſt pater ille: ex quo omnia: & nos in illum: & vnus dominus Ieſus Chriſtus: ꝑ quem omnia: & nos per illum: ſed non in omnibus eſt ſcientia. Nonnulli vero cum conſcientia ſimulacri vſq; ad hoc tempus: tanquam ſimulacris immolatum hedum: & cõſciẽtia illorum infirma cum ſit: polluitur. Atqui eſca nos non commendat deo: neq; ſi comedamus aliquid nobis ſupereſt neq; ſi non comedamus: quicq̃ nobis deeſt.

DE his autem quæ idolis ſacrificantur ſcimus, quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat. Charitas vero ædificat. Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit, quemadmodũ oporteat eum ſcire. Si quis autem diligit deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autem quæ idolis immolantur: ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo: & ꝙ nullus ſit deus niſi vnus. Nam & ſunt qui dicantur dii: ſiue in cœlo: ſiue in terra. Si quidem ſunt dii multi & domini multi: nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia: & nos in illo: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia: & nos per ipſum. Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autem cum conſcientia vſq; nunc idoli, quaſi idolothitum manducat: & conſcientia ipſorum cum ſit infirma, polluitur. Eſca autem non commẽdat nos deo. Neq; enim ſi manducauerimus, abundabimus: neq; ſi non manducauerimus: deficiemus.

EXCLVSO errore circa correctionẽ criminum. cap. 5. & 6. Item circa virginitatem & matrimonium. cap. 7. Hic excludit errorem circa eſum & abſtinentiam ciborum cap. iſto. & 9. & 10. loquẽs de his quę idolis immolabant᷑ a quibus ꝗuis in ſe licitis abſtinere monet. Primo allegando eis ſcandalum infirmorum, cap. iſto. Secundo exemplũ ſui, qui ꝑpter alios abſtinet a receptione ſumptuum licitorũ cap. 9. Tertio exemplum pœnę Iudęorum poſt tanta beneficia dei in deſerto proſtratorꝫ. cap. 10. Ergo propter ſcãdalum proximi exemplo apoſtoli, nõ ꝑpter timorem ſupplicii debemus abſtinere a cibis aliquando licitis. In primo oſtendit ꝙ in ſe licita eſt comeſtio idolothitorum. Secundo monet nihilominus abſtinere ꝑpter ſcãdalum fratrum infirmorum ibi. VIDETE ne forte &c.) In prima primo ꝑponit ꝙ maiores eorum habẽt ſcientiam de idolothitis. Secundo oſtendit qualẽ ſcientiam habent de eis ibi DE ESCIS autem quæ idolis immolantur &c.) Tertio ꝙ quidam infirmi hac ſcientia carent. ibi. SED IN omnibus nõ eſt ſcientia &c.) Quarto ꝙ alii corã eis idolothita edere nõ debent ibi. ESCA autem nos cõmẽdat deo.) In prima primo dicit ꝙ de idolothitis ſcientiam habent. Secundo ꝙ eam ſine charitate inutiliter habent ibi. SCIENTIA autem inflat &c.) Tertio oſtendit a quibus habeatur hęc ſcientia inſufficienter ibi. SI QVIS autem eſiſtimat) Quarto a quibus ſufficienter ibi. SI QVIS autem diligit &c.) Dicit ergo. DE HIS autem &c.) q.d. De prędictis quęſiuiſtis a me. ſ. de pertinentibus ad matrimonium. de aliis autẽ, vt de immolatis idolo, non fuit neceſſe quęrere: quia omnes ſcitis ſup hoc veritatem & hoc eſt quod dicit. DE HIS autem quę idolis ſacrificantur) an liceat edere vel non. SCIMVS) ego & vos ꝙ liceat ea comedere. ſecundum illud Tit. primo. Omnia munda mundis. SCIMVS quia omnẽ ſcientiam habemus:) ego. ſ. & vos perfecti inter alios. ſ. ſcientiam de creatore & creaturis: & ideo minus excuſabiles ſi malefacimus.

Deinde cum dicit. SCIENTIA autem inflat &c.) Hic oſtẽdit quomodo ſine charitate ſcientiã inutiliter habent. q.d. Habetis quidem ſcientiam: ſed non valet vobis: qa inde ſuperbitis contra ignaros. Scientia autẽ ſi ſola eſt, inflat. Eccle. 1. In multa ſapientia multa eſt indignatio. Act. 26. Multę litterę te faciunt inſanire. Hęc enim fuit plaga Ægyptiorum. i. ſapientũ huius mundi, veſicę turgentes. Exo. 9. CHARITAS vero ędificat) infirmos quę quod eis obeſſe poteſt, dimittit: quia non quęrit quę ſua ſunt. Vnde addenda eſt ſciẽtię charitas. Aug. Addite ergo ſcientię charitatem, & vtilis erit ſcientia. Per ſe quidẽ eſt inutilis, ex charitate vero vtilis Philoſo. Scire aut nihil, aut parum ꝓdeſt ad ſalutem,

Scientia ſola cũ charitate.

Deinde cum dicit. SI QVIS autẽ exiſtimat &c.) Hic oſtendit a quibus hęc ſcientia habetur inſufficienter: qa ab illis qui ea vtuntur in nocumentum ꝓximi: & eſt ſua ratio talis. Quicunq; habet ſcientiã & nõ modum vtendi ea. habet ſcientiã inſufficienter: ſed q habet ſcientiã ſine charitate eſt huiuſmodi. ergo qui habet ſcientiam ſine charitate habet inſufficienter ſcientiam. Primo ergo ſupponit ſcientiam, ſine charitate. Secũdo oſtendit inſufficientiã talis ſcientię. ibi. NONDVM cognouit &c.) Tertio rationem inſufficientiæ. ibi. QVEMADMODVM oportear &c.) Dicit ergo. SI QVIS autem &c.) q.d. habetis ſcientiã: ſed non ſufficientẽ: quia SI QVIS) veſtrum EXISTIMAT ſe ſcire) habens ſcientiã ſine charitate. ALIQVID SCIT. ſ. ꝙ liceat comedere idolothita. NONDVM) tamen COGNOVIT) quia ſe non cognoſcere facto oſtendit. QVOMODO oporteat eum ſcire) i. qualiter debeat vti ſcientia: quia in ędificationem, non in nocumentum aliorũ. Scire autem contingit dupliciter. ſ. habere ſciẽtiam & vti ſcientia: ſicut videre habere viſum: & vti viſu Glo. Bernardi. Hic nõ approbat Apoſtolus multã ſcientẽ. ſi modum ſciendi neſcierit. Modus. n. ſciendi eſt, vt ſcias quo ordine, quo ſtudio: quo fine ſcire quęq; oporteat: quo ordine vt id prius quod maturius ad ſalutem. quo ſtudio vt id ardẽtius quod efficacius eſt ad amorem. quo fine vt nõ ad inanẽ gloriam vel curioſitatem velle aliquid: ſed ad ędificationẽ tui & proximi. Sunt nanq; qui ſcire volunt eo fine tantum: vt ſciant: & curioſitas eſt. quidã vt ſcientes appareant & vanitas eſt. quidam vt ſcientiã vendant & turpis quęſtus eſt. quidam vt ędificentur & prudentia eſt. quidam vt ędificent & charitas eſt.

Charitas eſt modus vtẽdi ſcientia.

Sciẽtia debet vti ad cõmodũ ꝓximi & nõn in dãnũ.

Scire ꝑ hẽre ſciẽtiã & ꝑro vti ſcientia.

Modus ſciẽdi eſt ſcire quo ordine, quo ſtudio quo fine.

Sciunt aliqui vt ſciãt vt cu[illegible] rioſi vt appa[illegible] anitas . : quidã vt [illegible] ndãt & tur pis q̃ſtus eſt, qdã vt ędificentur & hii prudẽtes qdã vt ędificẽt & hii charitatẽ habent.

Deinde cum dicit. SI QVIS autem diligit &c.) Hic oſtendit a quibus hęc ſcientia habetur ſufficienter quia ab illis qui vtunt᷑ ea ex charitate. Primo ergo ſupponit ſcientiam cũ charitate. Secundo oſtẽdit ſufficientiam talis ſcientię. ibi. HIC cognitus eſt.) Dicit ergo SI QVIS &c.) q. d. Ille perfecte non ſcit qui neſcit quemadmodum oporteat eum ſcire. SI QVIS autem diligit deum.) & ita cum ſciẽtia habet charitatẽ. hic. COGNITVS. i. approbatus eſt ab eo.) Nouit. n. dominus qui ſunt eius. 2. Tim. 2. Vnde & talis vere ſcit deo approbante: quia bene vtitur ſcientia ꝑpter charitatem annexam. Notandum eſt hic ꝙ ad hoc ꝙ ALIQVIS ſciat quẽadmodum oportet ſcire) nouẽ ſunt neceſſaria. Primo humiliter ſine inflatione. Phil. 4. Scio humiliari. ꝑs. Si non humiliter ſentiebam. Secũdo ſobrię ſine ꝑſumptione. ſupra. 1. Non iudicaui me ſcire. Ro. 12. Non plus ſapere q̃ oportet. Tertio certitudinaliter ſine hęſitatione. 2. Tim. 1. Scio cui credidi: & certus ſum. Quarto veraciter & ſine errore. 2. Tim. 3. Semp diſcentes & nunq̃ ad ſcientiã veritatis peruenientes. Quinto ſimpliciter ſine deceptione. 1. Tim. 6. Oppoſitiones falſi nominis ſcientię. Sexto ſalubriter cũ charitate & dilectione. Infra. 13. Si habuero omnem ſcientiã charitatem autem nõ habuero. Septimo vtiliter cum proximorũ ędificatione. Infra. 12. Alii datur ſermo ſciẽtię in eodẽ ſpiritu. Octauo liberaliter cũ gratuita cõmunicatione

Scire quomõ oportet humilitate. ſobrietate. certitudinaliter, veraciter. ſimpliciter. ſalubriter. vtiliter. liberaliter. efficaciter.

municatione. Sap. 6. Ponam in lucem ſapientiã eius. Nono efficaciter cũ bona operatione. Scíẽti.n. bonum & non facienti peccatum eſt illi. Iac. 4. Primum .ſ. humilitas ſcientię arguit ſapientes ſuperbos: ſobrietas curioſos: certitudo dubioſos: veritas hęreticos: ſimplicitas aduocatos: ſalubritas magnos: vtilitas iniquos: liberalitas auaros: efficatia ocioſos.

Deinde cum dicit. DE ESCIS autẽ quę idolis &c.) Hic oſtendit qualem ſcientiam habent de idolothitis: oſtendens primo ꝙ ſciunt idolũ nihil eſſe. Secundo ꝙ ſciunt omnia a deo eſſe. ibi. NAM ET ſi ſunt qui dicũtur dii &c.) In prima primo dicit idolum nihil eſſe. Secũdo iuxta hoc ad declarationem, oſtẽdit deum non niſi vnum eſſe. ibi. ET QVOD nullus deus &c.) Dicit ergo. DE ESCIS autem &c.) .q.d. ꝓdictis modis non valet ſciẽtia: ſed tamen DE ESCIS quæ immolantur idolis ſcimus) ſcientia vera .ſ. ꝙ in ſe ſunt licitę nec per idolum ſunt immundę: & hoc qa idolum NIHIL EST) in mundo. Hoc tripliciter exponit. Primo modo ſic. Idolum nihil eſt in mundo .i. inter creaturas mundi ꝗrum ad formam idoli. licet .n. materia idoli ſit aliquid .ſ. aurũ vel argentum vel hmói: tamen nihil eſt forma .ſ. quę creditur ibi eſſe ab idololatris: qui credunt idolum eſſe deum. Eſa. 41. Ecce vos eſtis ex nihilo & opus veſtrum ex eo quod nõ eſt. Secundo modo ſic. idolũ nihil eſt .ſ. perſona ſubſiſtens ea ſimulacro & ſpũ ꝓſidente. Es illis .n. duobus nihil fit, ſicut ab idololatris putatur Ie. 10. Confuſus eſt oĩs artifex in ſculptili qa falſum eſt quod conflauit: & non eſt ſpiritus in eo. Tertio modo ſic. idolum nihil eſt in mundo .i. nullius rei quę ſit in mundo habet ſimilitudinẽ. Eſt .n. differentia inter idolum & ſimulacrum: qa ſimulacrum dicit quod fit ad ſimilitudinem rei alicuius naturalis. idolũ ad nullius rei fit ſimilitudinem: vt ſi corpori humano addatur caput equinum. Eſa. 40. Cui ſimilem feciſtis deum &c. Et ſcimus etiã ꝙ nullus deus niſi vnus. Deu. 6. Audi Iſrael dñe deus tuus deus vnus eſt.

Idolũ nihil

In perſona ſubſiſtens.

Nullã habet ſimilitudinẽ

Simulacrum ad ſimilitudinem alicuius rei naturalis idolũ ad nullius ſimilitudinem.

Deinde cum dicit. NAM ET ſi ſunt qui &c.) Hic oſtendit ꝙ ſciunt oĩa a deo eſſe nõ a diis nuncupatiuis vel adoptiuis, vt ſunt idola vel ſancti: ſed ab vno ſummo. Primo ergo dicit quomodo poteſt intelligi deorũ pluralitas .ſ. per adoptionem vel nuncupationem. Secũdo quomodo eſt diuinitatis vnitas .ſ. per eſſentiam. ibi. NOBIS tantum vnus deus &c.) Vbi primo tangit vnitatem in patre. Secundo in filio. ibi. ET VNVS dominus &c.) In prima tangit tria .ſ. eſſentiam: quia vnus deus: perſonam. qa pater, potentiam, ex quo oĩa. clementiam, quia & nos in illo. ſimiliter iſta tangit in filio. Dicit ergo. NAM ET ſi ſunt &c.) .q.d. & vere nõ eſt niſi vnus deus. NAM ET ſi ſunt qui dicantur dii) vere participatione diuinitatis: vt ſancti. ꝓs. Ego dixi dii eſtis. SIVE IN COELO) vt ſancti cõprehenſores SIVE IN TERRA) vt ſancti viatores. SI QVIDEM ſunt dii multi) vere participatione diuinitatis, vt ſancti & iuſti domini: apoſtoli & prelati: nobis tamen &c. Alio modo legitur ſic. NAM ET ſi ſunt qui dicũtur dii) a gẽtibus .ſ. falſa nuncupatione. SIVE IN COELO) vt ſol & luna. SIVE IN TERRA) vt Mercurius & Diana. SIQVIDEM ſunt dii multi) ſola .ſ. nuncupatione, ſecundũ gentiles. ꝓs. Oẽs dii gentium dęmonia. ET DOMINI multi) qui aliis pręſunt. NOBIS tñ VNVS tãtũ eſt deus) eſſentialiter .ſ. PATER ex quo omnia) ſecundum naturam & per paternam authoritatem. Ro. 11. Ex quo oĩa ET NOS in illo) per gratiam. Act. 17. In ipſo viuimus mouemur & ſumus. ET VNVS) cum patre deus DOMINVS Ieſus Chriſtus. Io. 10. Ego & pater vnum ſumus. PER quẽ oĩa) .ſ. facta ſunt ſecundum naturam. Io. 1. Oĩa per ipſum facta ſunt. ET NOS per illum) .ſ. ſumus in deo per gratiam. Ro. 1. Per quam accepimus gratiam &c. ergo vnus eſt altiſſimus creator omnium oĩpotens. Es his elicitur talis ratio. Non eſt niſi vnus deus qui fecit omnia: ſed multa ſunt idola. ergo nõ ſunt deus: qui fecit omnia: nec creduntur aliquid. ergo nihil. SED NON in omnibus eſt ſcientia.) Habito ꝙ maiores illorum habent ſcientiã de idolothitis: hic oſtẽdit ꝙ minores hac ſcientia carent. Vbi primo oſtendit ꝙ in quibuſdã deſuit predicta de idolothitis ſcientia. Secundo ꝙ ꝓpter hoc, eſu idolothitorum polluitur eoꝝ cõſcientia. Vbi primo tãgit pollutę cõſcientię rationẽ. Secũdo ipſam pollutionem. ibi. ET CONSCIENTIA ipſorũ &c.) Dicit ergo. SED NON omnibus &c.) .q.d. hoc ſcimus .ſ. ꝙ idolum nihil eſt. SED NON in oĩbus) vt in infirmis EST ſcientia) hęc: & vere nõ eſt in omnibus QVIDAM enim &c.) Vel ſic. Nos ſimus ꝙ idolum nihil eſt in mundo. QVIDAM enim cum conſcientia idoli) quia .ſ. putẽt idolum aliquid diuinum eſſe VSQVE NVNC) .i. poſt cõuerſionem ſicut ante. MANDUCANT idolothitum) .i. de ſanctificatis idolis: & hoc non quaſi cibum ſimpliciter. SED QVASI idolothitum) .ſ. in reuerentiam idoli. ET CONSCIENTIA illorum cum ſit infirma polluit.) per illos .ſ. qui habent rectam ſciẽtiam: ſed nõ cum charitate, per quos in hunc errorem infirmi inducuntur. Deut. 27. Maledictus qui errare facit. cęcum in itinere. Hic innuit ꝙ nõ cibus: ſed conſcientia polluitur per peccatum comedẽdo ad exemplum maiorum.

Deus ꝑ eſſentiã, ꝑ adoptionem: vel per nũcupationẽ

Deinde cum dicit. ESCA autem nõ commendat &c.) Hic quarto oſtendit ꝙ coram eis idolothita comedere nõ debent. Vbi primo oſtendit ꝙ huiuſmodi comeſtio nihil prodeſt apud deum. Secũdo probat ꝙ nõ pręſtat aliquod bonum augumentum. ibi. NEQVE enim ſi non manducaueritis.) Dicit ergo. ESCA autem &c.) .q.d. illis nocet veſtra comeſtio. vobis autem non prodeſt. ESCA) .n. NOS nõ commẽdat deo) ſed recta fides in edendo. Nam nec Eſau eſu lenticulæ iuſtificatus eſt: nec Helias eſu carniũ pollutus eſt Ro. 14. Non eſt regnum dei eſca & potus. Heb. vlti. Bonum eſt gratia ſtabilire cor, non eſcis.

Deinde cum dicit. NEQVE enim ſi non manducauerimus &c.) Hic probat quod ꝓpoſuit & eſt ſua ratio talis. Non comedere idolothitum nõ diminuit bonum: comedere non auget. ergo talis eſca ſumpta vel non ſumpta nihil prodeſt apud deum & hoc eſt quod dicit. NEQVE .n. ſi nõ mãducauerimꝰ deficiemus) .i. minus ab eo habebimus. NEQVE ſi manducauerimus abundabimus) in virtutibus: qa eſca ventri nõ menti proficit: & ita cum nõ ſit de veritate vitę iuſtitię & doctrinę dimittenda eſt ꝓpter ſcandalum.

† Sed videte: ne quo modo facultas illa veſtra offendiculo ſit iis: qui infirmi ſunt. Et enim ſi quis conſpexerit te: qui habes ſcientiã: in epulo ſimulacrorum accumbentem. nonne conſciẽtia eius qui infirmus eſt, ædificabitur ad edendũ ea: quæ ſunt ſimulachris immolata? Et peribit frater: qui infirmus eſt: in tua ſcientia propter quam Chriſtus fuit mortuus. Sic autem peccantes in fratres: & vulnerantes illorum conſcientiã infirmam: in Chriſtum peccatis. † Quapropter ſi eſca offendit fratrem meum: haudquaquam veſcar carnibus in æternũ: ne fratri meo ſim offendiculo. Roñ. 14. Ibidem.

Videte autem ne forte hæc licentia veſtra, offendiculum fiat infirmis. Si quis enim viderit eũ qui habet ſcientiam in idolio recumbẽtem: nonne conſcientia eius cum ſit infirma ædificabitur ad manducandum idolothita? Et perhibit infirmus in tua conſcientia frater: propter quã Chriſtus mortuus eſt. Sic autem peccantes in fratres & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſto peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meũ. non manducabo carnem in æternũ: ne fratrem meũ ſcandalizem. Lec. II.

HÆC EST ſecunda pars huius capituli: ſuperius enim oſtendit ꝙ in ſe licita eſt comeſtio idolothitorũ

hic monet abſtinere ab ea, ꝓpter ſcandalum infirmorum. Vbi primo monet ne offendant fratres ſua comeſtione. Secundo quod poteſt offendere ibi. SI ENIM quis viderit &c.) Tertio oſtendit malũ quod inde põt accidere ibi. ET PERIBIT infirmus &c.) Quarto prębet ſe in exemplum abſtinentium ibi. QVAPROPTER ſi eſca ſcandalizat &c.) Dicit ergo. Videte quia q̃tum ad nos, nihil prodeſt vel obeſt eſca ipſa. ſed tamẽ VIDETE ne forte hęc licentia veſtra) qua ſcitis licere vobis comedere de idolothitis. OFFENDICVLVM fiat infirmis) in fide, qui nondum ſciunt Idolum nihil eſſe. Leui.19. Corã cęco non pones offendiculum.

Deinde cum dicit. SI QVIS viderit &c. Hic oſtendit quomodo poſſont offendere: qa comedendo idolothitum coram infirmis vbi implicantur quatuor concurrentia ad ſcandalum. Primo maior ſciẽtia. Secũdo comeſtio idolothiti publica ibi. IN IDOLO recumbentem.) Tertio occaſio ſcandali accepti ibi. NONNE cõſcientia eius.) Dicit ergo. SI ENIM quis &c.) q.d. Et vere poteſt eſſe offendiculum. SI ENIM quis infirmus viderit eum qui habet ſcientiã recumbentem in idolio) .i. in pręſentia idoli vel in loco, vbi idolo ſacrificatur. NONNE cõſcientia eius. cum ſit infirma parte AEDIFICABITVR) .ſ. per factũ tuũ AD MANDVCANDVM idolothita) .i. ſacrificata in reuerẽtiam idoli. q.d. ſic videns enim quis fratrem peritum in idolio, ſacrificata idolo comedere, incipit ipſe edere non illa conſcientia qua ille. ſ. peritię cauſa: ſed ibi putat eſſe numen, in cuius reuerentia hoc fiat.

Deinde cum dicit. ET PERIBIT Infirmus.) Hic oſtendit malum quod inde poteſt accidere. & hoc duplex. Primo ſcandalum ꝓximi. Secundo offenſam proximi. ibi. SI AVTEM peccantes &c.) in prima implicantur tria. peccantis conditio: qa INFIRMVS) peccandi occaſio quia in TVA cõſcientia) peccati exaggeratio. quia PROPTER quem) Chriſtus mortuus eſt. Dicit ergo. & ita. PERIBIT infirmus) in fide. i. in tua ſcientia frater .i. occaſione accepta a tua ſcientia. quia te ſapientem videt comedere, putans ꝙ ſub idoli veneratione comedas. PROPTER quẽ) ſaluandum CHRISTVS mortuus eſt.) & ita grauiter peccas. Ro. 14. Noli cibo perdere illum pro quo mortuus eſt Chriſtus. SIC autẽ peccantes in fratres) peccato ſcandali ET PERCVTIENTES cõſcientiam eoꝝ infirmã) gladio mali exempli. Amos. 9. Percute cardinem. i. cõſcientiam & cõmouebunt̃ ſuperliminaria. i. intellectus & affectus. IN CHRISTO peccatis) cuius membra ſunt. non ait in Chriſtum ſecundũ glo. quia in Chriſtũ peccare, eſt Chriſtũ negare. i. peccare in fide. In Chriſto peccare, eſt in his quę Chriſti ſunt, peccare. ſ. in morib9 ſicut ille qui in lege eſt, dicitur in lege peccare. qui autẽ in lege non eſt, dicitur peccare in legem.

Deinde cũ dicit. QVAPROPTER ſi eſca &c.) Hic vltimo proponit ſe in exemplũ abſtinentię. Vbi primo implicat ſcandalũ. Secundo ex hoc explicat abſtinẽtię ꝓpoſitum. ibi. NON manducabo &c. Tertio pręuenit dubium ibi. NE FRATREM meũ &c.) Dicit ergo. QVAPROPTER) ne. ſ. peccem in Chriſtũ. SI ESCA ſcandalizat fratrem meũ nõ manducabo carnem aliquã) nõ ſolum idolothita IN AETERNVM.) ſi ergo propter ſcandalum fratrũ abſtinendũ eſt quaſi a neceſſariis vitę multomagis a ſuperfluis. & hoc non ideo ꝙ eſca î ſe mala ſit, ſed ne ſcãdalizem fratrẽ meũ. Nam qui ſcandalizauerit vnũ de puſillis iſtis, expedit ei vt ſuſpendat̃ in collo eius mola aſinaria &c. Mat. 18. Ro. 14. Omnia munda mundis. ſed malũ eſt homini q per offendiculũ manducat. Hic quęritur ſuper illud. Scientia inflat. Glo. ſcientia per ſe inutilis eſt. Contra. ſcientia per ſe bona eſt. ergo & vtilis. Reſponſio. Inutilis eſt ad ſalutẽ: vtilis tamẽ ad multa alia. Item charitas ędificat. Contra. ſicut ſcientia inflat nõ per cauſã ſed per occaſionẽ ſic & charitas. Reſponſio. Nõ eſt ſimile quia ſcientia habenti ſe manifeſta eſt. ſed non ſic charitas: qa nemo certus eſt de charitate. Item ſup illud. Idolũ nihil eſt. Glo. Naturã deus formauit, ſed ſtultitia hominum formam dedit. Contra. Omne eſſe ẽ a deo ergo omnis forma. Reſpõſio. Glo. loquit̃ de forma putatiua in natura, non de vera. Item ibidẽ glo. Forma hominis in idolo nõ eſt facta per verbum. Contra. Io. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Reſponſio q̃uis forma hominis in illo ſit facta per verbũ: non tamen in idolo .ſ. ad colendũ. Item ibidem glo. idolum nihil eſt, quia nullius rei quę ſit in mundo ſimilitudinẽ habet. Contra. non põt artifex cogitare vel formare niſi qualia vidit. Reſponſio. Non habet ſimilitudinẽ in toto, ſed in partibus. Item ſuper illud. Nullus deus niſi vnus glo. hoc dicit ne putetur eſſe deus in idolo. Cõtra. deus licet ſit vnus tamen eſt vbiq;. Reſponſio. in idolo eſt ꝑ poſitiuam non per ꝓſidentiam vel vnionem (vt putabant gentiles) Item ibidem glo. pars trinitatis non poteſt eſſe quicunq; vnus in tribus. Contra. cuiuſlibet numeri pars eſt vnitas. Reſponſio. Trinitas non eſt numerus ſimpliciter: ſed numerus perſonarũ. Item ſup illud. Et ſi ſunt qui dicuntur dii. Glo. participatione diuinitatis. Contra. Diuinitas eſt impticipabilis. Reſponſio participatio hæc per cauſam eſt, non per eſſentiam. Item ibidem glo. quęritur vtrũ angeli vocãdi ſint dii. Reſponſio. q̃uis participent diuinitatem: tamen ſecundum glo. nõ ſunt dicendi dii. ꝓpter periculũ adorationis. Item ſuper illud. Nobis tamẽ vnus pater. Glo. trinitas eſt nobis vnus pater. non tamen ille qui tertia in trinitate perſona alius. Cõtra. idem & diuerſum diuidunt ens. Reſponſio. q̃uis idem & diuerſum diuidãt ens creatum nõ tamẽ increatum, quia ibi eſt identitas in eſſentia cum diuerſitate in perſonis. Itẽ nõ in omnibus eſt ſcientia. Contra. ſupra eodem. Omnes ſcientiam habemus. Reſponſio. Illud nõ intelligitur vniuerſaliter. ſed de maioribus. Item ſup illud. Eſca non cõmendat nos deo, dicit glo. ſumpta vel non ſumpta. Contra. Ergo abſtinentia nihil meretur. Reſpõſio. Nõ virtus eſcę, ſed virtus abſtinentię prodeſt. Item ſi eſca ſcandalizat &c. Contra ergo pro ſcãdalo fratris, a pane & vino abſtinendũ eſt in perpetuum. Reſponſio. Nõ eſt ſimile de neceſſariis & ſupfluis. Vel loquitur hic de ſcandalo actiuo. non paſſiuo. Vel perfectionis eſt hoc nõ neceſſitatis. Notãdum eſt hic ſup illud. Vnus de9. ꝙ deus poteſt accipi multipliciter. ſ. falſa nuncupatione. ſic idola dicunt̃ dii. ꝑs. Omnes dii gentiũ dęmonia. Hiere. 10. Dii q cœlũ & terrã nõ fecerũt pereãt de terra. Vera adoptione: ſic ſancti dicunt̃ dii. ꝑs. Ego dixi dii eſtis & filii excelſi oẽs, vos autẽ ſicut &c. Mundana pręlatione: ſic ꝓlati dicunt̃ dii. Exo. 22. Diis non detrahes. Io. 10. Si illos dixit deos ad quos &c. Eſſentię ꝓprietate ſic trinitas dicitur deus. Deut. 6. Audi Iſrael dominus deus tuus vnus eſt. Item notandũ ꝙ Chriſtus vnus ſine pari, multipliciter dicitur. Primo vnus deus ꝓpter naturam diuinitatis. Vñ ſic nullus eſt deus niſi vnus. Secundo vnus creator. propter infinitatem poteſtatis. Eccle. 1. Vnus eſt altiſſimus creator omniũ. Tertio vn9 homo, ꝓpter ſingularem eminentiã ſanctitatis. ꝑs. Nõ eſt qui faciat bonum &c. Io. 11. Expedit vt vnus moriatur homo. Quarto vnus dominus, ꝓpter gubernationem prçlationis. Ephe. 4. Vnus dominus, vna fides &c. & hoc modo vnus dñs Ieſus Chriſtus. Quinto. vnus magiſter, ꝓpter infuſionem cognitionis. Mat. 23. Non vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. Sexto vnus pater. ꝓpter ꝓductionem vniuerſitatis. Mat. 23. Vnus eſt. n. pater veſter qui in cœlis eſt. Septimo vnus paſtor, ꝓpter generalem refectionem populi fidelis. Io. 10. Fiet vnum ouile & vnus paſtor Octauo vna hoſtia. ꝓpter ſingulare pręcium noſtrę redemptionis. Heb. 10. Vna enim oblatione conſumauit in ęternum ſanctificatos. — Chriſtus dicitur vnus ſine aliquo pari.

Cap. IX.

AN non ſum Apoſtolus? an non ſum liber? an non Ieſum Chriſtum dominum noſtrũ vidi? an non opus meũ vos eſtis in dño? Si cæteris non ſum Apoſtolus: at ſane vobis ſum. Si quidem ſigillũ Apoſtolatus mei: vos eſtis in domino. Mea reſponſio apud eos qui me interrogant: hæc eſt. An non habemus poteſtatem edendi ac bibendi? An non habemus poteſtatem: ſororem mu-

liferem

lierem circunducendi: quemadmodum & cæteri apoſtoli: & fratres domini: & Cephas? aut ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem hoc faciendi? Quis militat ſuis ſtipendiis vnq̃? quis plantat vineam: & de fructu eius non edit? Aut quis paſcit gregẽ: & de lacte gregis nõ edit? Num ſecundum hominem hæc dico? An non & lex eadẽ dicit? Etenim in Moyſi lege ſcriptũ eſt. † Non obligabis os boui triturãti. Num boues curæ ſunt deo? An hoc ꝑpter nos omnino dicit? propter nos enim hoc ſcriptum eſt: quod ſub ſpe debeat is: qui arat: arare: & q triturat ſub ſpe: ſpei ſuæ particeps eſſe debeat.

Deut. 25. 1. Ti. 5.

NOn ſum liber? non ſum Apoſtolus? Nonne Chriſtum dominum noſtrũ vidi? nonne opus meum vos eſtis in domino? Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamẽ vobis ſum. Nam ſignaculum Apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Mea defenſio apud eos qui me interrogant hæc eſt. Nunquid habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierculam circunducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, & fratres domini, & Cephas? Aut ſolus ego & Barnabas, non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis vnquã? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem: & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & hæc lex non dicit. Scriptũ eſt. n. in lege Moyſi Non alligabis os boui trituranti. Nũquid de bobus cura eſt deo? An propter nos vtiq; hoc dicit? Nam propter nos vtiq; ſcripta ſunt quoniam debet in ſpe qui arat: arare: & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.

SVPERIVS monuit cauere ab edendo idolothita, coram infirmis. ꝑpter ſcandalum fratrum infirmorum. hic ꝓponit ſe in exemplum: qa ꝑpter alios abſtinet ſe a ſibi licitis. ſ. ab acceptione ſumptuum. vbi primo ꝓponit multipliciter: q̃ a licitum eſt ſumptus accipere. Secũdo q̃ nihilominus non vult accipere ibi. EGO AVTEM nullo eorũ vſus ſum. &c.) In prima parte q̃ licitũ ſit ſumptus accipere, ꝓbat tripliciter. Primo per authoritatẽ. Secũdo per rationem. Tertio per exemplorũ ſimilitudinem ibi. NESCITIS q̃ hi qui &c.) In prima primo ꝓbat per authoritatem apoſtolicę dignitatis. Secũdo per authoritatẽ humanę conſuetudinis ibi. QVIS militat ſuis ſtipẽdiis &c.) Tertio per authoritatem diuinę legis ibi. NVNQVID ſecundũ hoĩem &c.) In prima primo ꝓbat q̃ ſit Apoſtolus generaliter. Secũdo q̃ ſit Apoſtolus eoꝝ ſpecialiter ibi. ET SI aliis nõ ſum Apoſtolus.) Tertio q̃ poteſt accipere ſumptus licite, ibi. NVNQVID nõ habemus &c.) In prima primo quærit an habeat libertatẽ accipiẽdi ſumptus. Secũdo an ſit Apoſtolus ibi. NON ſum Apoſtolus &c.) Tertio probat duplici ratiõe q̃ ſit liber. & Apoſtolus ibi. NONNE dominũ Ieſum Chriſtum &c.) Dicit ergo. NON ſum liber &c.) .q.d. Abſtinete ab hoc licito. ſ. ab eſu idolothitoꝝ: qa ego etiã abſtineo a ſtipendiis: cum tamẽ habeam libertatẽ accipiendi. Nunquid. n. NON ſum Apoſtolus? immo vere ſum Apoſtolus. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum circunciſionis operatus eſt & mihi inter gentes. Eſt ergo ratio ſua talis. Omnis Apoſtolus ratione ſui apoſtolatus habet libertatem accipiendi ſumptus. ſed ego ſum Apoſtolus. vtrunq; ꝓbat poſtea. ergo &c.

Deinde cum dicit. NONNE dominũ Ieſum Chriſtum &c.) Hic probat duplici ratione q̃ ſit Apoſtolus. Primo per cauſam. Secũdo per effectum ibi. NONNE opus meum &c.) Prima ratio ſumit̃ ex parte Chriſti mittentis. Secunda ex parte Corinthiorum q̃bus mittitur. Prima ratio talis eſt. EGO vidi dñm) qui me miſit ad predicandum. ergo ſum Apoſtolus. Et hoc eſt q̃ dicit. Nonne &c. q.d. Vere ſum Apoſtolus. NONNE dominũ Ieſum Chriſtum vidi.) hoc dicit ꝑpter pſeudoapoſtolos. qui dicebant ipſum nõ eſſe Apoſtolum. quia nõ fuerat in ſocietate dñi ſicut cęteri Apoſtoli. ipſe autem vidit eum iam immortalẽ ſecũdum glo. Vel in via. Act. 9. Vel in templo. Act. 22. Vnde Act. 9. Barnabas apprehenſum illũ duxit ad Apoſtolos: & narrauit quomodo in via vidiſſet dñm. infra. 15. Nouiſſimo omnium tanq̃ abortiuo viſus eſt & mihi. Nõne opus meũ &c. Ecce ſecunda ratio talis. Vos eſtis cõuerſi ad fidem per me miſſum ad hoc. ergo ſum Apoſtolus. NONNE opus meum vos eſtis) o Corinthii ſicut templũ architecti. ſupra. 3. Vt ſapiens architectus fundamẽtũ poſui. Item vt filius opus genitoris. ſupra. 4. In Chriſto Ieſu per euãgelium vos genui. OPVS) inquam MEVM & hoc in domino) .i. dño cooperante. Vel IN DOMINO) .i. ad gloriam domini. q.d. ſic eſtis.

Deinde cum dicit. ET SI aliis Apoſtolus &c.) Hic probat q̃ eſt Apoſtolus eorum ſpecialiter. Vbi primo ꝓponit q̃ eſt Apoſtolus eorũ ſpecialiter. Secundo ꝓbat hoc per effectũ ibi. NAM ſigillũ apoſtolatus &c.) Tertio oſtendit q̃ ꝑ effectum illum defendit ſe eſſe Apoſtolum ibi. MEA defenſio ad eos &c.) Dicit ergo. ET ſi &c.) .q.d. Vere opus meum eſtis: quia ET SI aliis) .ſ. Iudęis quorum legẽ euacuo: non ſum. i. NON) videor eſſe APOSTOLVS.) SED tamẽ vobis ſum: qui per me cõuerſi eſtis ſpecialiter. Ro. 11. Quãdiu gentiũ ſum Apoſtolus miniſteriũ meum honorificabo. Et vere vobis ſum Apoſtolus. NAM vos eſtis ſigillum apoſtolatus mei) .i. forma & ſigillum: quia apoſtolatus meus impreſſus eſt in vobis ſicut forma ſigilli in cęra. Glo. In vobis app̃et q̃ ſum Apoſtolus dum habetis p me quod etiam per alios Apoſtolos. 2. Corin. 9. Signa apoſtolatus mei facta ſunt ſup vos. VOS ESTIS) inquã IN DOMINO) .i. dño principali authore: & vere ita eſt: q̃a mea defenſio ad eos qui me interrogant: verum. ſ. ſim Apoſtolus ſcilicet hoc eſtis vos: per vos enim oſtendo me eſſe Apoſtolum.

Deinde cum dicit. NVNQVID nõ habemus &c.) Hic oſtẽdit q̃ poteſt accipere ſumptus licenter. Vbi primo quęrit an habeat hanc poteſtatẽ generaliter. Scdo q̃tum ad pſonas determinatas ſpecialiter ibi. NVNQVID nõ habemus poteſtatẽ &c.) Tertio an ipſe & Barnabas ſint hac poteſtate priuati ſingulariter ibi. AN EGO ſolus &c.) Dicit ergo. NVNQVID &c.) .q.d. nõ cum ſim Apoſtolus NVNQVID nõ habemus) ego & mei POTESTATEM mãducandi & bibendi) noſtra .i. viuẽdi ſtipendiis noſtris. Aug. Permiſit dñs: nõ iuſſit apoſtolis accip̃e neceſſaria ſubditis. NVNQVID non habemus poteſtatem mulierem ſororem) .ſ. fide CIRCVNDVCENDI nobiſcũ) ꝑpter ſumptus miniſtrandos. Ambro. in glo. Mulieres deſiderio doctrinæ dominicę & virtutum cupidę Apoſtolos ſequebantur & miniſtrabant eis ſumptus: & ſeruitia. Et ſimiliter Chriſtum ſecutę ſunt. Luc. 8. & 23. SICVT cęteri Apoſtoli) vt habet̃ Act. 6. ET) ſicut FRATRES) .ſ. cognati DOMINI) qui maiores ſunt. Gal. 2. Iacobus & Ioãnes q videbant̃ colũnę eſſe &c. ET CEPHAS) qui maximus eſt inter Apoſtolos. Vnde Cephas interpretatur caput. Ambro. Non hos repręhendit Apoſtolus: ſed eorum more ſibi probat licere. idcirco autem vt ait Augu. Dñs mulieres miniſtraturas ſequi voluit, oſtendẽs quid debet̃ a plębibus euangeliſtis. Vel ideo etiam ne viderentur alienę a ſalutę. AVT) nunquid EGO ſolus & Barnabas.) Iſti enim fuerunt coniuncti ad ꝑdicandum gẽtibus. Act. 13. Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod aſſumpſi eos. NON

Apoſtoli circunducebant mulieres in miniſtrãdo.

Cephas .i. caput.

habemus ſecundum opinionē veſtram. POTESTATEM hoc operandi .ſ. mulieres circunducēdi & ſumptus accipiendi. q.d. immo habemus ſicut alii. ſed omnes alii licite accipiunt. ergo & nobis licet.

Deinde cū dicit. QVIS militat ſuis ſtipēdiis &c.) Hic ſecundo probat ꝙ licet accipere ſumptus ꝑ authoritatem humanę conſuetudinis. Et primo in ſtatu militis. Secundo agricolę ibi. QVIS plantat vineā &c.) Tertio paſtoris ibi. QVIS paſcit gregem &c.) Militi comparat̃ prȩlatus ꝓpter ſubſidium, agricolę propter verbum, paſtori ꝓpter exēplum. Debet.n. ſubditos defendere ſuffragio: plantare verbo: paſcere exemplo. Primum reſpicit extra eccleſiam exiſtentes. Secundum eccleſiam intrantes. Tertium in eccleſia cōmorantes. Dicit ergo. QVIS militat) .q.d. vtiq; habemus poteſtatem accipiendi ſumptus. & merito. QVIS militat ſuis ſtipendiis) .q.d. VNQVAM) nullus. Dabant̃.n. militibus ſtipendia de republica. Vnde Ioā. dicit. Luc. 3. Contenti eſtote ſtipendiis veſtris. Sic prȩdicatores & prȩlati accipere poſſunt ſumptus a ſubditis. 1. Ti. 1. Vt militetis in illis militiam bonam. QVIS .n. plātat vineam, & de fructu eius non edit?) Vinea domini eſt eccleſia. Eſa. 5. Vinea domini ſabaoth domꝰ iſrael eſt. Apoſtoli.n. fuerunt plantatores huius vineę. ſupra. 3. Ego plantaui Apollo rigauit. QVIS etiā paſcit gregem, & de lacte eius non māducat?) .q.d. nullus. Grex domini ſunt fideles eccleſię. Ezech. 34. Vos greges paſcuę meę. Huius gregis paſtores ſunt prȩlati & prȩdicatores Vnde primo prȩlato dictū eſt. Paſce oues meas Ioan. 21. Tales poſſunt paſci de lacte gregis. qa poſſunt accipere ſumptus a ſubditis. Si ergo defendimus plantamus & paſcimus more boni militis: boni agricolæ: boni paſtoris: licet nobis ſumptus accipere. Sed quia hodie multi ſunt q ſtipendia accipiunt & nō militant. edunt fructum vineę & non plantāt. lac comedunt & gregem nō paſcunt. Ezech. 34. Lac comedebatis, gregē autem meum nō paſcebatis. Notandum ſuper illud. Nōne dominum Ieſum vidi; quod multiplicem domini legimus viſionem. Vnam corporalem quę prȩteriit. de qua Baruch. 3. Poſt hęc in terris viſus eſt & cū oībus conuerſatus. Secundā ſpiritualem, quę prȩſens eſt. ps. Vacate & videte: quoniam ego ſum deus &c. Tertiam ęternalē: quę futura eſt. de qua Io. 17. Volo vt vbi ego ſum & illi ſint mecum: vt videant claritatem meā. Iob. 19. In carne mea videbo deū. Quartam momentaneā quę etiam futura eſt. de qua. Luc. 21. Tunc videbunt filium hominis venientē in nube cum poteſtate magna. Prima fuit in mundo. Secunda in animo. Tertia in cœlo erit. Quarta erit in iudicio. Prima viſio dat exēplū viuendi. Secunda adiutorium ꝓficiendi. Tertia deſiderium perueniendi. Quarta odium peccandi. Prima dat exemplum viuendi tripliciter: qa viſus eſt pauper & pannoſus vt refrenetur cupiditas diuitiarū. ps. Ego ſum pauper & dolens &c. Et ps. Videāt pauperes & lętentur. Sic viderunt paſtores Luc. 2. Vilis & abiectus: vt refrenetur ambitio honorꝫ. Eſa. 53. Vidimus eū & non erat aſpectus, & deſiderauimus eū virū deſpectū. Ideo dicit̃ Mat. 11. Diſcite a me: quia mitis & humilis ſum. Afflictus & paſſus. vt refrenet̃ concupiſcentia voluptatum. Treñ. 1. O vos oēs qui tranſitis per viā videte &c. Secunda viſio dat adiutoriū ꝓficiendi tripliciter: quia dat robur pœnitentibus culpas & pœnas oñdendo ſicut ſol atomos. Dañ. 5. Vidit Balthaſar manū ſcribentis. Iob. 42. Nunc oculus meus videt te. &c. Spem certātibus, mercedem manifeſtando ſicut dominus operanti. Act. 7. Ecce video cœlos &c. Lętitiam contemplantibus, prȩguſtationes afferendo. ſicut tabernarius modicum vini. ps. Guſtate & videte quoniā ſuauis eſt dominus. Geñ. 32. Vidi dominū facie ad faciem: ſicut Paulus hic. Tertia viſio ęternalis dat deſiderium ꝑueniendi ꝓpter tria. videlicet propter verā iocūditatem. Eſa. vlt. Videbitis & gaudebit cor veſtrum: qa dulce lumen & delectabile &c. Hoc ſignificatum eſt. Io. 20. Gauiſi ſunt diſcipuli viſo domino ꝓpter iocunditatis multiplicitatem ſiue pluralitatē. Eſa. 60. Tunc videbis & afflues &c. Quippe qa videbimus eum ſicuti eſt. & ipſe erit omnia in omnibus. Erit.n. rationi plenitudo lucis. voluntati multitudo pacis. memorię cōtinuatio ęternitatis.

Prȩlati multi moderni faciunt oppoſitum.

Viſio dñi corporalis.

Viſio corporalis.

Viſio ſpūalis

Viſio ęternalis iocunditatem: pacē: & puritatem.

Propter puritatis ęternitatem. Apoc. vlt. Serui eius ſeruient illi. & videbunt patrē eius, & regnabunt in ſęcula ſęculorū. ps. Adimplebis me lętitia &c. Quarta viſio dat odium ſiue terrorem peccandi propter tria. videlicet ꝓpter furtum ꝓpalandum coram iudice vidente. Mala. 3. Ecce veniet & quis ſtabit ad videndū eum? ipſe enim quaſi ignis conflans &c. Propter malefactorꝫ ſeueram vltionem. Latro.n. videns ſocium ſuum ſuſpendi, plus timet furari. Iere. 7. Ite ad locum meum in Sylo: & videre quid fecerim ibi. Sylo interpretatur auulſa Apoc. 1. Vidi ſimilem filio hominis. Et infra. Ex ore eiꝰ quaſi gladius ex vtraq; parte acutus exibat &c. Propter viſam bonorū ꝓmiſationem: videns.n. clericus aliū ꝓbendari, qa bonus cauet a malo. ps. Videbunt iuſti & lętabuntur: & omnis iniquitas opilabit os ſuum.

Viſio quarta odiū peccādi ꝓpter iudicē vltionem & ꝓmiſationem bonorum.

Deinde cum dicit. NVNQVID ſecundum hominem &c.) Hic ꝓbat tertio ꝙ licet ſumptus accipere ꝑ authoritatē diuinę legis. Vbi primo ꝓponit ꝙ lex hęc dicit. Secundo verbum legis ponit ibi. SCRIPTVM eſt.n. &c.) Tertio qualiter intelligēdum ſit oñdit. ibi. NVNQVID DE BOBVS cura eſt &c. Dicit ergo. NVNQVID &c.) .q.d. Probaui rationem humanę conſuetudinis ꝙ licet nobis ſumptus accipe. Sed NVNQVID ſecundum hominem) .i. ſecundū humanam conſuetudinem vel ſimilitudinē tantum DICO hoc?) AN NON) lex Moyſi diuinitus promulgata HOC) dicit̃ .q.d. immo dicit. SCRIPTVM eſt.n. in lege Moyſi.) Deut. 25. Et habet̃ idem prima Thi. 5. NON alligabis os boui trituranti vt poſſit viuere de labore ſuo. i. non prohibebis prȩdicatorē viuere de euangelio. Triturare enim eſt ſeparare granum a paleis quod facit prȩdicator abſtrahendo animas a terrenis: diſcernendo virtutes a vitiis. ſeparando vtilia a vanis. Hiere. 15. Si ſeparaueris prȩcioſum a vili quaſi os meum eris.

Triturare ꝑdicatori attribuitur.

Deinde cum dicit. NVNQVID de bobus &c.) Hic oſtendit qualiter dicta authoritas intelligenda ſit. Et primo ꝙ intelligenda ſit litteraliter de bobus. Secūdo ꝙ non tātum litteraliter de bobus: ſed ſpiritualiter de prȩdicatoribus. AN PROPTER nos &c. Dicit ergo. NVNQVID &c.) .q.d. Hęc authoritas de bobus ſpiritualibus. i. prȩdicatoribus intelligitur. Nunquid enim de bobus materialibus cura eſt deo vt de eis in lege prȩciperet? AN PROPTER nos hoc vtique dicit.) .q.d. Hoc vtiq; propter nos dicit. NAM ꝓpter nos ſcripta ſunt) hęc & ſimilia. Ro. 15. Quęcunq; ſcripta ſunt. ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Propter nos inquam iccirco: quoniam prȩdicator qui corda aperit ad fidē DEBET arare in ſpe ſtipendiorum temporaliū. non tamen propter ſpem hanc. Debet.n. primum quęrere regnū dei. ET QVI triturat .i. bonos a malis quaſi grana a malis diſcernit prȩdicando. ſ. ad mores debet hoc facere IN SPE fructus percipiendi. ſcḋa Ti. 2. Laborātem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Eccle. 6. Is qui arat & qui ſeminat accedit ad illam & ſuſtinet bonos fructus illius.

Roñ. 15.

† Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus: magnum eſt: ſi nos veſtra carnalia meſſuerimus? Si cæteri poteſtatis erga vos participes ſunt: cur non potius nos? Atqui non vſi ſumus poteſtate iſta: ſed omnia ſufferimus: ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti. An neſcitis qđ ii qui in ſacris operantur: ex ſacrificio viuunt? Qui ſacrario aſſiſtunt: vna cum ſacrario partē accipiunt? Sic & dominus ordinauit: vt qui euāgelium annunciant: ex euangelio viuant.

Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? Si alii poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos? Sed nos vſi ſumus hac poteſtate. Sed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti. Neſcitis quoniam qui

in ſacrario operātur, quæ de ſacrario ſunt edūt? Et qui altario deſeruiunt: cum altario participant? Ita & dominus ordinauit his qui euangelium annunciāt, de euāgelio viuere. Lec. II.

SVPERIVS probauit per authoritatem ꝙ licet accipere ſumptus: hic ꝓbat idem per rationē. Et primo ꝓbat hoc ex eorum obligatione. Secundo ex pſeudoapoſtoloꝝ accipiētium ab eis operatione ibi. SED alii poteſtatis noſtrę &c.) Tertio dicit ꝙ nihilominus noluit vti hac poteſtate ibi. SED non vſi ſumus &c.) Prima ratio talis eſt. Maius eſt dare ſpiritualia ꝙ accipere tēporalia. ergo ſi Apoſtolus dat ſpiritualia licet ei accipere temporalia. Primo ergo explicat beneficiū impenſum. Secundo explicat ſtipēdium exhibēdum. ibi. MAGNVM eſt ſi nos &c.) Dicit ergo. SI NOS &c. q.d. vere habemus poteſtatem accipiēdi ſumptus a vobis. SI ENIM) nos SEMINAVIMVS vobis ſpiritualia: fidem.ſ. & ſacramenta ſpiritum alentia, a ſpiritu ſancto miniſtrata MAGNVM eſt ſi nos metam⁹) ad ſuſtentationem noſtram CARNALIA) .i. ad carnis ſuſtentationē conceſſa. q.d. Non eſt magnū. Roñ. 15. Si ſpiritualium eorum participes facti ſunt gētiles, debent in carnalibus miniſtrare.

Deinde cum dicit. SI AVTEM alii &c.) Ecce ſecūda ratio ad idem talis: Veri Apoſtoli licentius participant bona ſubditorum ꝙ pſeudo: ſed pſeudoapoſtoli participant. ergo multo plus veri Apoſtoli participare debent. Primo ergo ponit antecedens. Secundo conſequens ibi. QVARE non potius nos &c.) Dicit ergo. SI AVTEM alii) .ſ. pſeudo quos nō exprimit ex noīe ne confundantᷣ. vocat eos ALIOS) quaſi a conſortio alienos eccleſię. Omnes. n. catholici vnum ſunt. Io. 17. Vt ſint vnum &c. Si inquam ALII poteſtatis veſtræ participes ſunt) .i. tam potenter vtūtur bonis veſtris. QVARE nō poti⁹ nos Apoſtoli, ꝗ cauſa ſalutis veſtrę laboramus? Eccle. 12. Da bono & ne recepis peccatorē.

Deinde cum dicit. SED non vſi ſumus.) Hic oſtēdit ꝙ noluit vti hac poteſtate. Vbi dicit. Primo ſe ſumpt⁹ non accepiſſe. Secundo dicit. ſe nihilominus indiguiſſe ibi. SED oīa ſuſtinemus &c.) Tertio rationē vtriuſꝗ aſſignat ibi. NE QVOD offendiculū &c.) Dicit ergo SED non &c.) .q.d. Ecce patet ꝙ licet nobis ſumptus accipere. SED tamen vſi nō ſumus hac poteſtate: ſupra. 6. Omnia mihi licent: ſed nō omnia expediūt. Nō ſumus inquā VSI) nō qa non indigeamus: ſed OMNIA ſuſtinemus.) quia & ſi pœnuriā patiamur tamē patienter SVSTINEMVS.) ſecunda Corin. 11. Cū eſſem apud vos & egerem nulli oneroſus fui. Et hoc feci ideo NE) quod OFFENDICVLVM demus euangelio Chriſti.) Hoc poſſet accidere. Vel quia pſeudoapoſtolis daret exēplum accipiēdi. Vel qa Corinthii auari erant, & ſcandalizarentᷣ ſi ab eis acciperēt. Vel forte putarent ſe emiſſe licentiā peccādi & diminueretᷣ in Apoſtolo authoritas arguēdi. & his modis daret offēdiculū euāgelio Chſti. Prouer. 15. Via iuſtoꝝ abſꝗ offēdiculo.

Prælatus nō debet accipe ſumpt⁹ a ſubditis.

Deinde cum dicit. NESCITIS: quoniam qui in ſacrario &c.) probauit ꝙ licet ſumptus accipere. Primo per authoritatē. Secundo per rationē. Tertio idē probat hic per exēplorum multitudinē. Vbi primo inducit ſimilitudinem eorum qui templa reparāt. Secūdo eorum qui tēplo miniſtrant ibi. ET QVI altari deſeruiunt &c.) Tertio adaptat ſimilitudinē his ꝗ prędicāt ibi. ET DOMINVS ordinauit &c.) .q.d. Et vere licet mihi ſumptus accipere. NECITIS) qm̄ QVI IN ſacrario) .i. in templo Iudęoꝝ vel gētilium OPERANTVR) vt artifices QVAE DE ſacrario ſunt edunt.) Suſtentabantᷣ. n. artifices de denariis quę in gazophilatio tēpli offerebantur: vt patet tēpore Ioas. 4. Reg. 12. ET QVI altario) tēpli Hieroſolymitani vel etiam ipſi tēplo vt ſacerdotes DESERVIVNT) .i. deuote ſeruiunt: vna. n. de duodecim abuſionibus eſt irreuerentia coram altari. CVM altari participāt) quia partē habēt de his quę offeruntᷣ in altari. vt patet per totum Leuiticum. & maxime. 6. & 7. cap̄. Et ſicut fit hic ITA ET dominus ordinauit) .i. rationabiliter diſpoſuit HIS QVI euangelium annunciant de euāgelio viuere.) Hoc ordinauit dicēs. Mat. 10. & Luc. 10. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Notandum eſt hic ꝙ Apoſtolus nominibus multoꝝ officioꝝ prędicatorem hic deſignat. quia vocat eum primo militem. ꝓpter officium eccleſiarum cōtra aduerſarios defendēdi. ſecūda Corin. 10. Arma militię noſtrę &c. ſc̄da Ti. 2. Labora ſicut bonus miles Chriſti. Secundo vinitorem, ꝓpter officium palmites ſuperfluos. i. malos reſecandi. Oſeę. 2. Dabo ei vinitores eius ex eodē loco. Sed heu Cañ. dicitur. 1. Vineam meam non cuſtodiui. Tertio paſtorem, ꝓpter officium ſubditos bono exemplo paſcendi. prima Pet. 5. Paſcite qui in vobis eſt gregem. Sed heu: quia hodie impletur illud. Zach. 11. O paſtor & idolum derelinquens gregem &c. Quarto bouem, ꝓpter officium maturitatis in omnibus ꝓcedendi. Prouer. 14. Vbi nō ſunt boues pręſepe vacuum eſt Iob. 1. Boues arabant & aſinę paſcebantur iuxta eos &c. Quinto aratorē. propter officium corda ad fidem & pœnitentiā aperiēdi. Oſeę. 10. Arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob &c. Sexto trituratorē, ꝓpter officium malos a bonis diſcernendi. Eſa. 41. Ego poſui te quaſi plauſtrum triturans nouū, habens roſtra ſerrantia: & triturabis mōtes &c. Septimo ſeminatorē, ꝓpter officium frequēter & vtiliter prædicandi Luc. 8. Exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum. ꝓs. Euntes ibant &c. Nono templi architectum. ꝓpter officium eccleſiam conſtruendi & reparandi. ſupra. 3. Vt ſapiens architectus fundamentum poſui &c. Decimo, altaris miniſtrum, ꝓpter officiū deo deuotum impendēdi ſupra. 4. Sic nos exiſtimet homo &c. Quæritur hic ſuper illud non ſum liber. Glo. ipſe enim apoſtolica dignitate poteſtatē habens nō operari manibus: ſed de euangelio viuere. Contra. ergo ꝗ prędicant nō habentes Apoſtolicā dignitatē, non poſſunt ſine opere manuū de euangelio viuere. Reſpōſio. glo. loquitur de poteſtate qua poteſt inuitos ad hoc cogere non de ſpōtanea, qua poteſt a voluntarię dantibus petere & accipere. Item ex dicta glo. videtᷣ ꝙ prelati nō teneantᷣ manibus operari. Contra. Geñ. 3. in ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Ipſi non ſunt exempti ab hac maledictione. ergo &c. Reſpōſio. Tenentᷣ laborē ſpūalem non corporalem. tamē bene facerent ſi occuparent ſe in honeſtis anteꝗ vacarent. Item ſup illud. Nōne opus meum Glo. perfectum. Contra. ipſi erant imperfecti. Reſponſio. Opus perfectum dicebantᷣ: qa eis Apoſtolus prędicauerat: vel quia eos pfecte docuerat ꝗtum in ſe erat. Item ſuper illud. Nunquid nō habemus poteſtatem mādūcandi. Contra Mat. 10. Gratis accepiſtis. gratis date. Reſponſio. Gratis. i. ſine precio: ſed nō ſine ſtipendio. Item ſuper illud. Quis paſcit gregem. Glo. Ex euangelio viuentes munus gratuitum manducabant. Contra. ſubditi tenebātur dare. Reſpondeo. Gratuitus erat ex parte recipientiū: quia humiliter nō poteſtatiue recipiebant: licet debitus ex parte dantium. Item nūquid de bobus cura eſt deo. .q.d. non. Contra Sap̄. 6. Cura eſt illi de omnibus. Reſpondeo. ibi loquitᷣ de cura generali. ſ. prouidentię hic de ſpeciali. ſ. diſciplinę. Item debet in ſpe qui arat arare. Contra. Spes nō eſt de viſibilibus ſed ęternis. Reſpondeo. ſpes accipitur ęquiuoce. Item in ſpe fructus percipiendi. Contra. Non debet poni lucerna ꝓdicationis ſub modio rei tēporalis. Reſpondeo. Prędicare in ſpe rei temporalis, nō eſt ponere lucernam ſub modio ſed prędicare propter ſpem. Item ſi nos vobis ſeminauerimus ſpiritualia &c. Contra. Gala. 6. Quæ ſeminauerit homo hęc & metet. ergo qui ſeminat ſpiritualia debet metere ſpiritualia. Reſpondeo. ibi loquitur de meſſione ſtipendii.

Prędicatoris nomina.
Miles
Vinitor
Paſtor.
Bos.
Arator.
Triturator.
Seminator.
Architector.
Miniſter altaris.

Ego tamen nullo horum vſus fui. Quāquā nō ſcripſi hæc: vt ita fiat in me. Nam bonum eſt mihi mori potius; ꝙ vt gloriationem meam aliquis inanem reddat. Etenim ſi euangelizem: nō eſt quod glorier: neceſſitas enim mihi incūbit. Væ autem mihi eſt: niſi euangelizem. Nam ſi volēs hoc faciam: præmium habeo: ſin inuitus: diſpenſatio commiſſa eſt mihi. Quod igitur mi

hi eſt præmium? Vt cum euangelizem: gratuitum efficiam euangeliū Chriſti: in hoc: ne abutar poteſtate mea in euangelio.

Ego autem nullo horum vſus ſum. Non autem ſcripſi hæc vt ita fiant in me. Bonum eſt.n. mihi magis mori: q̃ vt gloriam meam quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, nō eſt mihi gloria; neceſſitas.n. mihi incumbit. Væ enim mihi eſt ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea, vt euangelium prædicans ſine ſumptu ponam euangeliū vt non abutar poteſtate mea in euangelio.

Lec. III.

SVPERIVS multipliciter probauit quod ſibi licet accipere ſumptus: hic oſtendit ꝙ nihilominus non vult accipe: ſed abſtinere tribus rationibus. Primo propter intentionem premii. Secundo ꝓpter dilectionem euangelii ibi. NAM cum liber eſſem ex omnibus &c.) Tertio propter expeditionem curſus ſui ibi. NESCITIS ꝙ hi qui in ſtadio currunt.) In prima primo dicit quare non vult accipere.ſ. ne gloria ſua euacuetur. Secundo oſtendit ꝙ accipiēdo euacuaretur ibi. NAM ſi euangelizauero nō eſt mihi gloria &c.) Tertio ꝙ nō accipiendo cōſeruabitur ibi. QVAE eſt ergo merces mea &c.) In prima primo oſtēdit ꝙ poteſtate accipiendi vti noluit. Secundo ꝙ vti nō intendit ibi. NON aūt ſcripſi hoc vt &c.) Dicit ergo. EGO autem &c.).q.d. tot modis conſtat ꝙ licet mihi ſumptus accipere: ſed tamen EGO nullo horum) authoritate, ratione, exēplo. ad accipiendū VSVS ſum.) Ipſe enim vel ab aliis eccleſiis accipiebat. vt.2.Corin.11. Alias eccleſias ſpoliaui &c. vel manibus operabaẜ. Act.20. NON autem &c.).q.d. Non ſum vſus ſed nec vti volo. Nō.n. SCRIPSI hæc).ſ. ꝙ licet mihi accipere VT ITA fiāt in me) ſicut ſcripſi: ideſt vt ego accipiam: quia non quęro datum: ſed fructum.

Deinde cum dicit. BONVM eſt enim mihi &c.) Hic oſtēdit quare hoc fecit.ſ. ne gloria ſua euacuetur. Vbi primo multiplicat afflictionem corporalem. Secundo ſupponit ei glorię diminutionem ibi. QVAM vt gloriam &c.) Dicit ergo. BONVM eſt &c.) quaſi diceret non accipiam. nā ſi acciperem gloriā meā euacuarem ꝙ nullatenus facerē. BONVM eſt.n. mihi mori.) non ſolum ſumptuum egeſtate affligi MAGIS q̃ vt gloriam meam) quā habeo de gratuita ſynceritate prędicationis de premio ſuperogationis. abſtinēdo a vitiis. QVIS euacuet) ab aliquo importune accipiēdo. vel propter ſumptus euāgelicos. Multi tamen moderni doctores gloriā iſtam euacuant, vel ꝓpter intētionem ſumptuum, vel propter fauorem humanum dicendo. Iob.12. Ducit ſacerdotes inglorios & optimates ſupplātat. Notandum eſt hic ꝙ gloria amittitur ſeptēpliciter ꝓpter ſeptem vitia. Nam gloria guloſorum euacuatur. Vnde hic dicit. BONVM eſt.n. mihi magis &c.) Gloria luxurioſorum maculatur. Eccle.47. inclinaſti femora tua mulieribus. dediſti maculam in gloriam tuam. Gloria ſupborum captiuatur. primo Macha.2 Vaſa glorię eius captiua ducta ſunt. Gloria iracūdorū intermittitur. pſ. Si reddidi retribuentibus mihi mala &c. Et poſt. Perſequatur inimicus animā meam &c. Et poſt. Et gloriam meā in puluerem deducat. Gloria inuidorum excludit. Ro.3. Vbi eſt gloriatio tua. Gloria auarorū annihilatur. pſ. Ne timueris cum diues factus fuerit homo &c. Gloria accidioſorum culpatur primo Mach.9. Moriamur in virtute ꝓpter fratres noſtros. & non inferamus crimen glorię noſtrę. Eccle.33. Pręcellens eſto operibus tuis, & ne dederis maculam in gloriā tuam. Per gulam euacuatur gloria ſobrietatis, per luxuriam maculatur gloria caſtitatis. per ſupbiam captiuatur gloria humilitatis. per iracundiam intermittitur gloria manſuetudinis. per inuidiam excludit gloria charitatis. per auaritiā annihilatur gloria liberalitatis. p accidiam culpatur gloria ſtrennitatis. De iſtis dicitur Oſeę quarto. Gloriam eorum in ignominiam commutabo. De primo exemplum in Eſau. Geñ.25. In Holoferne.1.Iudith.13. De ſecundo in Salomone. tertio Reg.11. De tertio in Lucifero. Eſa.14. De.4. I Achitofel.2.Reg.16. De.5. in Caio. Geñ.4. De.6. in Giezi.4. Reg.5. De.7. in exploratoribus Numeri.13.&.14. NAM & ſi euangelizauero &c.) Hic oſtendit ꝙ accipiēdo ſumptus euacuaretur gloria eius: qa non ſuperogaret. Et eſt ſua ratio talis. Gloria quę eſt præmium ſuperogationis nō debet operibus neceſſitatis: ad quę tenemur ex ꝓcepto: ſed euāgelizare tenebat ex ꝓcepto. ergo ex hoc nō habebat gloriam ſuperogationis: ſed potius ex hoc ꝙ non accipiebat ſumptus. Primo ergo tangit gloriæ euacuationem. Secundo euacuationis rationē ibi. NECESSITAS .n. mihi &c. Tertio rationis declarationē ibi. VAE ENIM mihi eſt &c.) Quarto recte euangelizantium mercedem ibi. SI VOLENS hoc ago &c.) Dicit ergo. NAM ſi euāgelizauero &c.) quaſi diceret vere euacuaret gloria mea. NAM ſi euāgelizauero) ita ꝙ ſumptus accipiam NON eſt mihi gloria).i. ſuperogationis premium: neceſſitas.n. ꝓmiſſi incumbit Act.13. Vade quoniam ad nationes longe mittā te. Et vere NECESSITAS.) VAE ENIM mihi eſt).i. pœna tranſgreſſionis in me manet SI NON euangelizauero.) Eſa.6. Vę mihi: qa tacui. Aliter legit ſcdm glo. Et hoc dupliciter. Primo modo ſic. NAM ſi &c.).q.d. vtiq euacuaret gloria mea cœleſtis.ſ. ſi ideo ꝓdicarem vt ſumptus acciperē. NAM ſi euāgelizauero) tātū ita ꝙ non ex dilectione dei & ꝓximi hoc faciam, nec libera voluntate, nō eſt mihi gloria apud deū. NECESSITAS enim ꝓcepti quod nō audeo omittere MIHI incumbit) vnde ſi ſolo timore ſeruili prędico. VAE ENIM) .i. ęterna damnatio MIHI eſt ſi nō euangelizauero) ſicut mihi iniunctum eſt. SI AVTEM volēs &c.).q.d. ſi neceſſitate hoc facio NON eſt mihi gloria) ſi autem volens hoc ago.i. ſi voluntatem adiungo neceſſitati. mercedem ęternam habeo. ideo Pſalmiſta dicit. Voluntarie ſacrificabo tibi & cōfitebor &c. Si autē inuitus.i. ſolo ꝓcepto coactus euangelizo diſpenſatio mihi credita eſt ſicut ſeruo: vt.ſ. diſpēſem ad aliorum vtilitatem nō meam. q.d. aliis ꝓficio non mihi. Intelligit.n. hoc de diſpēſatione ſeruili, non filiali. ſecūdum glo. Augu. Nemo inuitus bene facit, & ſi bonum eſt qd̄ facit. infra.13. Si charitatem nō habuero, factus ſum velus ęs ſonās &c. Secundo modo legit ſic. NAM ſi euāgelizauero ꝓ ſumptibus accipiendis, nō eſt mihi gloria de ſuperogatione in ꝓdicando. Peto.n. contra me. Mat.10. Gratis accepiſtis gratis date. Neceſſitas.n. vitę ſuſtētandę mihi incumbit: qa ꝓ neceſſitate vitę ꝓdico. Vę enim mihi eſt.i. famis turbatio ſi nō euangelizauero: SI autem VOLENS) .i. ſi non pro victus neceſſitate: ſed pro charitate hoc ago mercedem ęternā habeo. SI AVTEM inuitus).i. neceſſitate coactus DISPENSATIO mihi credita eſt) ſicut ſeruo &c.

Deinde cū dicit. QVAE eſt ergo merces mea &c. Hic oſtendit ꝙ nō capiendo ſumptus gloria eius cōſeruatur. Vbi prio quęrit. Secundo ſoluit ibi. VT EVANGELIVM ꝓdicans &c.) Dicit ergo. QVAE ē merces mea.i. quid faciēdo mercedem accipiam: quia hoc eſt meritum mercedis: vt.ſ. EGO ꝓdicans euangelium, ſine ſumptu ponam.i. ſtabiliam euangelium. Eſa.28. Ponet triticum p ordinem &c. Hoc autem faciebat. ſecundum glo. ne euāgeliū venale putaret. SINE ſumptu) inquā: & hoc vt non abutar poteſtate mea.i. mihi cōmiſſa in euangelio ꝓdicando: quod eſſet ſi acciperē indiſtinctę: quia ꝑderem authoritatem libere arguendi: quia Eccle.20. Exenia & dona excœcāt oculos iudicum: & quaſi mutus in ore auertet correptionem. Eccleſiaſtica ergo vtilitas implicatur in hac ſolutione.ſ. cōfirmatio boni: qa vt euangelium ꝓdicans. & declinatio mali: quia ne abutar poteſtate Et notandū ꝙ quatuor tetigit differentias eorum q tenent ꝓdicare. Quidam.n. tenent: ſed non euāgelizant hi merent pœnā. Quidam tenent & euangelizant: ſed coacti. hi nō merent mercedem: ſed vitant pœnam. Quidam tenent & euangelizant voluntarie: ſed accipiunt ſumptus: & hi merentur

Gloria admittitur ſeptēpliciter pp ſeptem peccata mortalia.

Aliq tenent euāgelizare & nō faciunt

Quidā tenēt & faciūt ſed coacti

Quidā autē voluntarie & ſumptus accipiunt.

Quidā autē ſine ſumptu.

hi merentur mercedem & vitant pœnam: ſed non ha/
bent ſupererogationis gloriam. Quidam tenentur &
euangelizant voluntariẹ,nec accipiunt ſumptus. & hi
mercedem merentur & vitant pœnā & habent ſupero
gationis gloriam.primum ſtatū tangit ibi. VAE MI/
HI eſt &c.) ſecundum ibi. NAM ſi inuitus &c.) ter/
tiū ibi. SI AVTEM volens &c.) quartū ibi. QVAE
eſt ergo merces &c.)

Etenim cum liber ſim ab omnibus:omnibus
meipſum ſeruum feci:quo pluris lucrifaciam:
& factus ſum Iudæis:quaſi Iudæus: vt Iudæos
lucrifaciam: iis qui ſub lege ſunt: quaſi ſim ſub
lege:vt eos qui ſub lege ſunt: lucrifaciā: his qui
ſine lege ſunt: tanq̄ ſim ſine lege: cum non ſim
ſine lege deo:ſed obnoxius legi Chriſti: vt lucri/
faciam eos qui ſunt ſine lege. Factus ſum infir/
mis quaſi infirmus:vt infirmos lucrifaciā. Om/
nibus factus ſum omnia:vt omnino aliquos ſer
uem. Hoc autem facio propter euangelium: vt
particeps illius fiam.

Nam cum liber eſſem ex omnibus:omnium
me ſeruum feci, vt plures lucrifacerē? Et factus
ſum Iudæis tanquam Iudæus:vt Iudæos lucra
rer. His qui ſub lege ſunt:quaſi ſub lege eſſem:
cum ipſe non eſſem ſub lege:vt eos qui ſub lege
erant lucrifacerem. His qui ſine lege erant, tanq̄
ſine lege eſſem:cum ſine lege dei non eſſem:ſed
in lege eſſem Chriſti: vt lucrifacerem eos qui ſi/
ne lege erant. Factus ſum infirmis infirmus:vt
infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus
ſum. vt omnes facerē ſaluos. Oīa autē facio pp
euangeliū:vt părticeps eius efficiar Lec. IIII.

SVPERIVS oſtendit ꝙ non vult ſumptus acci/
pere:& hoc propter infectionem ꝑnui: hic oſtendit ꝙ
idem fecit ꝑpter amorem euangelii. Vbi primo dicit.
ꝙ omnium ſe ſeruum fecit. Secundo ꝙ omnibus ſe cō
tēperare ſtuduit ibi. ET FACTVS ſum Iudęis &c.)
Tertio ſubdit cauſam: quare hoc fecit ibi. OMNIA
autē facio ꝑpter euāgeliū &c.) In prima implicat tri/
plicem cōditionē cōmendabilem in ſeruitio quæ ſunt
gratuitas,liberalitas. vtilitas. Seruit ergo gratis ſiue libe
raliter ibi. CVM liber eſſem &c.) Generaliter ibi. OM
NIVM me &c.) Vtiliter ibi. VT PLVRES lucrifacē/
rem &c.) Dicit ergo. NAM cum eſſem &c.) .q.d. ſine
ſumptu ponā euāgelium. nam & maius feci. .ſ. CVM
liber eſſem ex omnibus) .i. nullius meritis obnoxius.
OMNIVM me ſeruum feci) oībus me cōtemperando
per vtilitatē: & quaſi debitorem conſtituendo. ſecūda
Cori. 4. Nos autem ſeruos veſtros ꝑ ieſum. & hoc VT
PLVRES lucrifacerem) .i. lucrum meę prędicationis
& ſeruitutis facerē. Quęrebat. n. nō res: ſed animas. ſe
cunda Corin. 10. Non quęro veſtra ſed vos. Si. n. cōmen
dabile eſt ſeruire in temporalibus ꝑpter lucrum tēpo/
rale: q̄to plus in ſpūalibus ꝑpter lucrum ſpūale.

In ſeruitute tria laudabilia inuenit: gratuitas: liberalitas & vtilitas.

Deinde cum dicit. ET FACTVS ſum Iudęis &c.)
Hic oſtendit ꝙ oībus ſe cōtemperare ſtuduit. Et primo
dicit, ꝙ cōtemperauit ſe nōdum conuerſis. Secundo ꝙ
etiam iam cōuerſis ibi. FACTVS ſum infirmis &c.)
Tertio ꝙ generaliter vniuerſis ibi. OMNIBVS omnia
factus ſum &c.) In prima primo dicit ꝙ cōtemperauit
ſe Iudęis. Secundo ꝙ Samaritanis ibi. ET HIS q ſub
lege &c.) Tertio ꝙ gentilibus ibi. HIS QVI ſine lege
erant &c.) In prima primo tangit cōtemperationem.
Secundo contēperationis rationē ibi. VT IVDAEOS
&c.) Dicit ergo. ET FACTVS ſum Iudęis tanq̄ Iu/
dęus) .ſ. aliqua legalia ſeruando ſicut in diſcretione ci
borum: in circunciſione Timothei. Act. 16. In purifi/
cation legali. Act. 21. Poteſt autem hoc intelligi dupli
citer. Vno modo ſecundum Hierony. Factus ſum Iu/
dęis tanquam Iudęus ꝑ ſimulatoriam diſpēſationem.
Simulabat enim ſe ſeruare legalia aliqua ſed non ſer/
uabat. Alio modo ſecundum Aug. Factus ſum Iudęis
&c. Vere enim condeſcendebat eis in obſeruatione ali
quorum legalium propter piam cōpaſſionem. & hoc
fecit vt Iudæos lucraretur Chriſto idest eos ad fidem
Chriſti conuerteret.

Paulꝰ factus eſt Iudęꝰ vel ſimulādo vel vere oꝑando pia cōpaſſiōe interueniēte.

Deinde cum dicit. ET HIS qui ſub lege ſunt &c.)
Hic dicit ꝙ contemperabat ſe Samaritanis. Vbi notan
tur tria de ipſo. Primo eius ſagacitas, in hoc ꝙ ſe con/
temperabat. Secundo eius libertas, in hoc ꝙ ſub lege
non erat. Tertio eius vtilitas, in hoc ꝙ lucrifaciebat. Di
cit ergo ſum etiam HIS qui ſub lege) Moyſi SVNT)
.i. Samaritanis qui non ſunt Iudęi: ſed Aſſyrii qui fue/
runt adducti ad inhabitandum terrā Iſrael. 4. Reg. 17.
Iſti etiam erant ſub lege Moyſi: quia tantum quinq; li/
bros Moyſi recipiebant. his ergo factus ſum QVASI
ſub lege eſſem) approbando. ſ. legem & ex ea docendo
Chriſtum. CVM) tamen IPSE ſub lege non eſſem)
ſecundum litteralem obſeruantiā. vel ſeruiliter: qa iu/
ſto non eſt lex poſita. Ti. 1. Et hoc ideo feci VT EOS
qui ſub lege erant.) .ſ. ipſos Samaritanos LVCRIFA/
CEREM:) eos ad fidem Chriſti conuertendo.

Deinde cum dicit. HIS qui ſine lege erant &c.) Hic
dicit ꝙ contemperauit ſe gētilibus. Vbi primo tangit
ſuam cōformitatem. Secundo ſue fidei veritatem ibi.
CVM tamen ſine lege &c.) Tertio ſue intētionis recti
tudinem ibi. VT LVCRIFACEREM &c.) Et hoc eſt.
Et factus ſum HIS QVI ſine lege erant) .i. gētibus.
Ro. 2. Cum enim gentes quę legem nō habent. TAN/
QVAM ſine lege eſſem) aſſentiēdo rationibus eorū,
& bonis poſitionibus Philoſophorum: vt patet Act. 17.
CVM tamen ſine lege non eſſem.) Ro. 7. Mente ſeruio
legi dei. SED in lege eſſem) non iudaica: ſed CHRI
STI) qui deus eſt: non autē Moyſes. De qua Gal. 6. Al
ter alterius onera portate & ſic adimplebitis &c. Et hoc
ideo feci VT LVCRIFACEREM eos q ſine lege erāt)
gentiles ad fidem conuertendo: o fœlix zelator. Greg.
Nullum tale ſacrificium quale zelus animarum.

Deinde cū dicit. FACTVS ſum infirmis &c.) Hic
oſtendit ꝙ ſe cōtemperauit iam cōuerſis. Vbi prīo po/
nit modum bonum. Secūdo finē debitum ibi. VT IN
FIRMOS.) Dicit ergo. FACTVS ſum) etiam IN/
FIRMIS in fide, infirmus.) a licitis abſtinendo. ſcda
Corin. 11. Quis infirmatur & ego nō infirmor. Sic facit
bonus medicus qui comedit cibum infirmi: vt eū pro/
uocet ad comedēdum: & ſic ſanet. Et hoc feci. VT IN
FIRMOS lucrifacerem) eos in fide roborādo. Et bre/
uiter OMNIBVS omnia factus ſum: quaſi eſſem om
nium ſectarum. Ideo dicit infra. 10. Sicut & ego ꝑ om/
nia omnibus placeo. Et hoc VT OMNES facerem ſal
uos.) Sap. 18. In veſtimēto poderis: quod habebat Aa/
ron totus orbis terrarum erat deſcriptus. Et. 2. Reg. 4.
Heliſęus contraxit ſe ad modum pueri & ſic ſuſcitauit
illum. Et quia ſecundum Homerum omnis alteritas
diſcors: ſimilitudo vero appetēda eſt: ideo viri ſpiritua
les, ſalua vitę & religionis ſuę obſeruantia, omnibus ſe
debent conformare.

Deinde cum dicit. ONNIA facio propter euange/
lium.) Superius oſtendit ꝙ omnibus ſe contemperare
ſtuduit. hic ſubdit rationem quare hoc facit & hāc du/
plicem. Vnam ex parte euangelii. ſ. vt curſum liberum
habeat. Aliam ex parte ſui. ſ. vt promiſſum ꝑmium ob
tineat ibi. VT PARTICEPS &c.) Et hoc eſt quod di
cit. OMNIA autem facio propter euangelium) ſine
impedimento ꝑdicandum VT PARTICEPS eius)
.i. promiſſionum quę in eo cōtinentur EFFICIAR.)
Mat. 5. Qui fecerit & docuerit ſic: magnus vocabitur
in regno cœlorum.

An neſcitis:quod qui in ſtadio currunt: om/
nes quidem currūt: ſed vnus accipit premium?
Sic currite:vt comprehendatis. Omnis autē qui
certat:per omnia temperans eſt: illi quidē igitur
vt perituram coronam accipiant: nos autem vt

æternam.Ego itaq́ ſic curro:vt non in incertū: ſic pugilem ago: non velut aerem feriens: verū ſubiicio corpus meum & in ſeruitutem redigo: ne quo modo fiat; vt cum aliis prædicarim: ipſe reprobus efficiar.

Neſcitis quoniam hi qui in ſtadio currūt omnes quidem currunt;ſed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis.Omnis enim qui in agone contendit,ab omnibus ſe abſtinet.& illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum:ſic pugno non quaſi aerem verberans. Sed caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo:ne forte cum aliis prædicauerim:ipſe reprobus efficiar. Lec. V.

Prędicator a ſumptibus ſe debet abſtinere pp intẽtionem pmii ob amorem euangelii: & pp expeditionẽ curſus ſue agonis.

SVPERIVS oſtendit:quod propoſuit a ſumptibus abſtinere.Primo propter intentionem premii.Secundo propter amorem euangelii. Hic tertio propter expeditionem curſus & agonis ſui. Primo quidẽ oſtendit q̄ oportet in ſtadio expedite currere.Secundo q̄ ſimiliter oportet in agone expedite certare ibi. OMNIS enim qui in agone &c.) Tertio q̄ ipſe facit vtrunq́ ibi. EGO igitur ſic curro &c.) in prima primo ponit exẽplum expedite currentium. Secundo monet eos ad ſimiliter currendum ibi. SIC CVRRITE &c.) in prima primo tangit currendi exercitium. Secūdo conuenientiam currentium ibi. OMNES enim quidā currunt &c.) Tertio differentiam peruenientium ibi. SED vnus accipit brauium &c. In primo notatur conditio viatorum. In ſecundo multitudo vocatorum. In tertio paucitas electorum. Mat.20. Multi ſūt vocati pauci vero electi.Conditionem vero viatorum deſcribit a tribus. A certitudine cum quęrit. NESCITIS) A breuitate cum addit. IN STADIO.) A labore.cum ſubdit. CVRRVNT) Dicit ergo. NESCITIS.) Quod

Prima continuatio.

tripliciter continuatur.Primo modo ſic.q.d.Recte abſtineo a ſumptibus ſumendis vt pticeps efficiar. Nam ſi nō abſtinerē a cōtrariis euangelio nō eſſem eius particeps.Neſcitis enim q̄ hi &c. Vel ſic. NESCITIS) q̄

Secunda

hoc facio vt particeps euāgelii efficiar & vtriq́ poſſum eſſe particeps.Nam non ſic eſt de euāgelii p̄mio vel de

Tertia.

curſus brauio:quia hic vnus accipit brauium: ibi vero omnes accipere poſſunt. Tertio modo ſic. NESCITIS) quaſi diceret.Ideo autē ſic curro. qa licet multi currentes ſint.pauci tamē ſunt peruenientes. NESCITIS enim q̄ hi qui in ſtadio currunt:oēs quidem currunt.) In labore pares ſunt. SED vnus tantum accipit brauium).i.pręmium curſus. Stadium.n. eſt ſpatium in quo pedites currunt:quod Hercules dicit̃ ſtatuiſſe.Perficiunt autem ſtadium.125. paſſus. Et dicit̃ ſtadium a ſtando:quia Hercules tot paſſus currebat & poſtea ſtabat & reſpirabat.in fine huius ſpatii ponebat̃ aliquid quod erat p̄mium curſus. vt equus & pannus purpureus:& hoc dicitur brauium. Et licet in hoc ſtadio omnes currerent:vnus tamen ſolus accipiebat brauium.ſ.qui citius perueniebat. Sic in curſu ſpirituali, vnus tantum.ſ.perſeuerans accipit brauium.Quia q perſeuerauerit vſq́ in finem,hic ſaluus erit.

Quid ſtadiū & brauium.

Deinde cū dicit. SIC CVRRITE &c.) Monet eos ad currendum. Vbi implicat tria. Actū ſtrēnuū. CVRRITE.) Modum debitum. SIC.) Finem optimum VT COMPREHENDATIS.) Dicit ergo. SIC &c.) quaſi diceret:quia vnus accipit brauiū SIC CVRRITE) per viam veritatis perſeuerātes. VT COMPREHENDATIS brauium) vitę ęternę.Heb.12.Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.

Deinde cum dicit. OMNIS autē qui in agone &c.) Oſtendit q̄ in agone oportet expedite certare.Vbi primo tangit agonizantium pugnā. Secundo pugnandi formam firmam ibi. AB OMNIBVS ſe abſtinet &c.) Tertio ſic pugnantium mercedem debitam ibi. ET ILLI quidem vt corruptibilē &c.) Primum eſt neceſſitatis.ſ.pugnare.Secundum virtutis.ſ. abſtinere. Tertium fœlicitatis.ſ.coronam accipere.Dicit ergo. OMNIS qui in agone &c.) quaſi diceret vere ſic agendum eſt:quod patet exemplo. quia OMNIS qui in agone contendit, ab omnibus) impedientibus SE ABSTINET.) Vnde & nudi agonizabant in paleſtra. Attende vt Aug. ait. q̄ de rebus non laudandis, multę trahuntur ſimilitudines.

Deinde cum dicit. ET ILLI quidem vt corruptibilem &c.) tangit pugnantium mercedem. Et primo pugnantium materialiter.Secundo pugnantium ſpiritualiter ibi. NOS autem incorruptam &c.) Dicit ergo.Et illi quidem abſtinent, vt corruptibilem coronam accipiāt: quod modicum eſt. NOS autem) abſtinere debemus vt accipiamus INCORRVPTAM).ſ. coronam vitę.de qua iaco.1.Beatus vir qui ſuffert tentationem:quoniā cum pbatus fuerit &c.

Deinde cum dicit. EGO igitur ſic curro &c.) Ponit exemplū vtriuſq́.ſ.currendi & pugnandi.Vbi primo tangit curſum ſuum in pfectu boni. Secundo pugnam ſuā in victoria mali ibi. SIC PVGNO &c.) Tertio rationem vtriuſq́ facti ibi. SED caſtigo &c.) Dicit ergo. EGO igitur &c.).q.d.qa talis corona ſeruatur,igitur ego ſic curro bonum operando nō quaſi in incertum.i.vt ſim incertus de p̄mio.In incertū.n.currit qui talia facit,vt de quibuſdam ſperare: ex aliis vero poſſit deſperare.Omnia inſtruūt ad bonum. Et perſona Apoſtolica quę notatur ibi. EGO & forma implicita quæ notatur ibi.SIC.) Et actio ſtrenua quæ notatur ibi. CVRRO.) Et merces ſperata quę notatur ibi. NON quaſi in incertum) Philippē.2. Non in vacuum cucurri: nec in vacuum laboraui. SIC PVGNO) contra hoſtes decertando cōtra malum. NON quaſi aerem verberans).i.non verbis tantū: ſed factis. Nō.n.in ſermone eſt regnū dei:ſed in virtute ſupra.4. Vel NON quaſi aerem verberans).i.nō inaniter me fatigando:aduerſarium nō lędendo.Sic erit perfectus homo ſi ſic ſe habeat,vt ſit intentus in cōfeſſione. Eſa. 38.Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine aīę meę.Deuotus in oratione.Mat.6.Sic ergo orabitis.Pater noſter qui es in cœlis &c.Efficax in p̄dicatione.Iac.2.Sic loqmini & ſic facite.Hęc tria pertinent ad actum oris recti: ita tamen q̄ cōfeſſio dirigitur deo & proximo.oratio ſoli deo.p̄dicatio ſoli pximo.Fortis in pugnando. Vnde hic PVGNO &c.) Apoc. Qui vicerit ſic veſtietur veſte alba. Patiens in ſuſtinēdo.Iudith. 8.Sic Iſaac.ſic Iacob.ſic Moyſes.& oēs qui placuerunt deo,per multas tribulationes tranſierunt fideles.Cautus in ſe ſeruando.Ioſue.2.Ad mōtana conſcendite ne forte occurrant vobis reuertētes &c. ſic ibitis viam veſtram.Primū pter malum culpę.ſ.pugna. Secūdum contra malum pœnę.ſ.patientia. Tertium cōtra malum tentationis.ſ.cautela.Benignus in condonando. Mat.18. Sic nō eſt voluntas ante patrem veſtrum &c. Inutilem ſe reputando.Luc.17.Sic & vos cum feceritis omnia quę p̄cepta &c.Sollicitus ſe diſcutiēdo infra.11. Probet autem ſe homo:& ſic de pane illo edat &c. Primum reprobat malitiā proximi. Secundum pbat bonitatem dei. Tertium dubietatē ſtatus proprii. Humilis in obſequendo.Mat.4. Sic decet nos implere omnē iuſtitiam. Agilis.n.pficiendo. Vnde hic. SIC CVRRITE).i.pficite in bono VT COMPREHENDATIS.) Conſtans in perſeuerādo. Vnde hic. SIC CVRRITE Phil 4.Sic ſtare in domino chariſſimi. Famoſus in conuerſando.ſupra.4.Sic nos exiſtimet homo &c. Primū reſpicit incipientes.Secūdū proficientes ibi. Tertium perſeuerantes.Quartum perfectos.

Hęc tria ad actū oris recti ptinet, cōfeſſio ad deū & pximū:oro ad deū ſolū, pręedicatio ad pximū.

Deinde cum dicit. SED caſtigo corpus meum &c.) Tangit rationem pędictorū vtriuſq́. Vbi primo tangit auſteritatem vitę.Secundo cōmēdationem doctrinę ibi. NE FORTE &c.) Tertio rationem concordię vtriuſq́ ibi. IPSE reprobus &c. Ergo implet facto: quod docet verbo: ne ſe damnet ore pprio. Et hoc eſt quod dicit. SED caſtigo corpus meum) per declinationem mali:motus carnis illicitos reprimendo. CASTIGO) ergo,non occido corpus meum.nō tantum alienum.Ro.12.Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem.

uentem, ſanctam, deo placentē, rationabile obſequiū
veſtrum. ET IN ſeruitutem redigo) per operationē
boni, corpus. ſ. ſpiritui ſeruire cogendo. & ſenſualitatē
rationi ſubiiciendo: ſicut de beato Martino legiť. Car/
nē ſpūi ſeruire cogebat. & hoc facio NE FORTE cū
aliis p̄dicauerim &c.) Aug. Suo timore nos terrenit A/
poſtolus. qd. n. faciet agnus, vbi aries timet & tremit?
IPSE reprob') .i. a deo reprobatus EFFICIAR:) qd
turpe eſſet. Ro. 2. Qui p̄dicas nō furandū furaris. De
hmōi poſſet vere dici illud Iob. 4. Ecce docuiſti pluri/
mos &c. Nūc aūt venit ſup te plaga & defeciſti. Hic q̄/
riť ibi. MELIVS eſt mihi mori &c.) Cōtra. Gloria nō
euacuaľ niſi p peccatū. ergo accipere eſſet ei peccatū,
nō ergo licitū. Rn̄deo. Gloria eſſentialis p hoc nō eua
cuareť: ſed gloria accn̄talis de hoc ope ſupererogatio/
nis. Itē ſi euāgelizauero nō eſt mihi gloria. Contra.
Euāgelizanti & ſumptus accipiēti debeť & aurea & au
reola. Sed Glo. Exponit quando euangelizatur ex ne/
ceſsitate timoris, vel ex cupiditate mercedis tempora/
lis. Itē ſuper illud. Diſpenſatio mihi credita eſt. Glo.
Non debemus euangelizare: vt manducemus. Con/
Prędicatores quęſtuarii. tra. Ergo prædicatores quæſtuarii peccāt mortaliter:
quia faciūt quod non debent. Reſpondeo. Si propter
quæſtum principaliter faciunt, peccant: ſed ſi propter
fructum ſpiritualem, inde prouenientem benefaciūt.
Item ibidem. Glo. propter regnum dei debemus: ope/
rari omnia non ſolum: ſed cum regno dei mercedem
temporalem meditari. Contra. Ergo qui vadunt ad
eccleſiam pro diſtributionibus peccant. Reſpondeo.
Verum eſt ſi ſolū vel principaliter propter hoc vadant.
Item ſuper hoc. Vt non abutar poteſtate. Glo. quod eſ
ſet ſi acciperet: quod probauit ſupra eodem: q̄ ei licet
accipere. Reſpondeo intelligendum eſt, ſi acciperet
indiſcrete. & inordinate, & immoderate. Item omniū
ſeruum me feci. Contra. ſupra. 6. Nolite ſerui effici
hominum. Reſpondeo. Hic loquitur de ſeruitute cha
ritatis. ſ. in bono. ibi de ſeruitute iniqtatis. ſ. in malo.
Itē factus ſum iudæis iudęus. Glo. In cibis accipiendis
vel non accipiendis. Contra. glo. Iniuſte ergo repre/
hendit Petrum de diſcretione ciborum. Gal. 2. Immo.
bene: quia Petrus diſcernebat cum ſcandalo gentium
. ſ. in locis gētilium: Paulus autem nō. Item ibidem
glo. Propter ſcandalum iudæorum circuncidit Timo
theum. Act. 16. Contra. Veritas doctrinæ, vitę, & iuſti
tię, nō debet dimitti propter ſcādalum. Reſpondeo.
Vſq; ad diuulgationem euangelii, nō erat de veritate
doctrinæ ſiue vitæ ne homines circunciderentur: ſed
ne ſpem ponerent in circunciſione. Item vt oēs face/
rem ſaluos. Cōtra. ſciebat nō oēs ſaluādos. Reſpon
deo. Volebat omnes in particulari. i. quēlibet per ſe:
non omnes ſimul. Item ſuper illud. Omnes quidem
currunt. Glo. In ſpirituali agone quotquot quidē cur/
runt ſi ſpiritualiter currunt accipiunt: & qui prior ve/
nerit, expectat vt coronetur cum poſteriori. Contra.
Vnuſquiſq; in morte coronatur. Reſpondeo. Hoc in/
telligitur de gloria corporis non animæ. Item ſuper
illud. Ne forte cum predicauerim. Glo. Suo timore nos
terret Apoſtolus. Contra. prima Ioan. 4. Perfecta cha
ritas foras mittit timorē. Reſpondeo. Verū eſt timo/
rem pœnę: ſed non timorem ſeparationis ſiue offenſę.

Cap. X.

Exo. 13. NOlim autem vos ignorare fratres:
† q̄ patres noſtri omnes ſub nu/
be erant, & omnes per mare tran/
ſierunt: & omnes in Moſen baptiza
Exo. 14. ti ſunt in nube & in mari: † & omnes eandem
Exo. 16. Exo. 17. eſcam ſpiritualem comedebant: † & omnes
eundem potum ſpiritualem bibebant. Bibe/
bant enim de ſpirituali: quæ illos comitabatur
petra; petra vero fuit Chriſtus. Sed plures il/
Nume. 20. & 26. lorum nō approbauit deus. † Proſtrati enim
ſunt in deſerto.

NOLO enim vos ignorare fratres:
quoniam patres noſtri omnes ſub
nube fuerunt: & omnes mare tran
ſierunt: & omnes in Moyſe bapti/
zati ſunt in nube & in mari. Et om/
nes eandem eſcam ſpiritalem man
ducauerunt: & omnes eundem potum ſpiri/
talem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali
conſequente eos petra: petra autem erat Chri/
ſtus. Sed non in pluribus eorum beneplaci/
tum eſt deo. Nam proſtrati ſunt in deſerto.

SVPERIVS monuit abſtinere ab idolo/
thitis. Primo propter vitandum ſcanda/
lum fratrum infirmorum. ca. 8. Secundo
propter exemplum ſuū qui abſtinet pro/
pter alios ab acceptiōe ſumptuum: ca. 9.
Hic tertio monet ad idem ex conſidera/
tione iudæorum in deſerto idola venerantium. vbi
exemplo pœnę iſtorum. Primo monet abſtinere a per/
petratione peccatorum ſimilium. Secundo ſpecialiter
a comeſtione idolis immolatorum. ibi. PROPTER
quod chariſsimi fugite ab idolorum cultura &c.) In
prima, primo oſtendit q̄ antiquitus iudæis contigit.
Secunda propter quid: quia non propter ſe tantum:
ſed propter nos corrigendos ita euenit. Hæc autem in
figura facta ſunt noſtri &c. Tertio vt exemplo eorum
caueant concludit. ibi. ITAQVE QVI SE EXISTI
MAT STARE & cætera.) Ergo pœna timenda cau/
tela adhibenda. In prima, primo ponit beneficia gra/
tiæ eis impenſa exiſtentibus in Aegipto. Secundo prę
ſtita in deſerto. ibi. ET OMNES EANDEM ESCAM
& cætera.) Tertio flagella propter ingratitudinem
inflicta. ibi. SED NON IN PLVRIBVS & cętera.
In prima tangit tria beneficia. Primum in protectio/
ne nubis. Secundum in tranſitu maris rubri. ibi. ET
OMNES mare tranſierunt & cętera.) Tertium in pur/
gatiōe baptiſmatis. ibi. ET OMNES in Moyſe &c.)
Dicit ergo. NOLO vos &c.). q. d. ſic agendum eſt ſi/
cut monui. Non enim ſufficiunt ſacramenta eccleſiæ
ſuſcepta vobis poſtea peccantibus: ſicut nec iudæis dei
beneficia quin poſtea punirentur. NOLO enim vos
ignorare &c.) Hoc dupliciter legitur. Vno modo de
bonis & malis communiter. Alio modo de malis ſpe/
cialiter. Primo modo ſic. NOLO vos ignorare fratres:
quoniam patres noſtri) inſtitutores fidei noſtræ. OM
NES) tam boni q̄ mali SVB NVBE) protegente FVE
RVNT.) Exo. 13. Dominus precedebat eos ad oſtenden
dum viam per diem in columna nubis &c. Vel SVB
NVBE). i. ſub figura & vmbra. Heb. 10. Vmbram ha/
bens lex futurorum &c.) ET OMNES mare rubrum
ſubmerſis hoſtibus TRANSIERVNT.) non de qua ri
pa ad ripam oppoſitam: ſed ad eandem vnde tranſie/
runt quēdam ſinum maris. ET OMNES IN Moy/
ſe). i. in ducatu Moyſis BAPTIZATI ſunt in nube &
in mari). i. per viſa ſigna illa purgati ab ignorantia.
Vel a vitiis per fidem. ſ. ſubmerſis Aegyptiis. Exo. 14.
Timuit populus dominum & crediderunt domino &
ſeruo ſuo Moyſi. Vel BAPTIZATI ſunt). i. ſignum
baptiſmi receperunt. Nam baptiſmus conſtat ex aqua
& ſpiritu. Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua &
ſpiritu. NVBES) autem ſymbolum erat ſpiritus:
MARE) vero aquæ: vt dicit Dam.

Deinde cum dicit ET OMNES eandem eſcam ſpi
ritalem &c.) Poſt beneficia exhibita Iſrael de Aegypto
exeunti: hic tangit beneficia exhibita in deſerto. Et pri
mo beneficium mānæ. Secundo beneficium aquæ. ibi.
ET OMNES eundem potum &c.) Tertio potus ori/
ginē mirabilē. ibi. BIBEBANT AVTEM &c.) Q nar
to originis ſignificationē. ibi. PETRA AVTEM &c.)

Dicit ergo. ET OMNES eandē eſcam ſpiritalē manducauerunt.) māna.ſ.de cœlo. Vocat autē eam ſpiritalem cū eſſet corpalis: ſed quia miraculoſe fuit data. de hoc habetur Sap.16. Panem de cœlo pſtitiſti eis. ET OMNES eundem potum ſpiritalem).i.aquam de petra. Nume.20. Loquimini ad petram & ipſa dabit vobis aquam. Percoſſit petrā & fluxerunt aquę. BIBEBANT AVTEM de petra ſpiritali:) quę dicit ſpiritalis ppter effectum miraculoſum ppter futuri ſignum petra conſequente eos. Dupliciter intelligitur CONSEQVENTE) .i.ſatisfaciente volūtati eorū.ps. Deſiderium eorum attulit eis. Aquę enim vbiq; ſequebantur eos. Eſa.48. Aquā de petra produxit eis &c. Vel CONSEQVENTE) eos.i.veritatem ſequentem ſignificante. PETRA autē erat Chriſtus.) nō p ſubſtantiā: ſed per ſignificationē. Hic eſt lapis quē reprobauerunt &c. Alio modo legitur de bonis breuiter ſic. NOLO VOS ignorare fratres quoniā patres noſtri) inſtitutores fidei noſtrę OMNES) boni ſpiritualiter. Vnde dicit patres noſtri nō illorū SVB NVBE fuerūt) ſicut prius. ET OMNES eandem eſcā manducauerunt ſpiritalē) .i.corpus Chriſti in ſigno ſpiritualiter intellecto. Vnde EANDEM eſcam ſpiritalem manducauerunt.) Idem .ſ.quod nos: ſed aliam eſcam corporalem q̄ nos. & hoc q̄tum ad maiores in Chriſtū credentes. Manducabant Chriſtum ſpiritualiter. ſecundū illud. Crede & manducaſti. ET OMNES eundem potum biberunt).ſ.Chriſti ſanguinem in ſigno. Sic loquit de ſigno & potu ſpirituali p fidem, non de corporali. BIBEBANT autē de ſpiritali &c.) ſicut prius. Appetēdus cibus & potus: quia ſufficiens. Vñ dicit. OMNES manducauerunt) Indeficiens: qa eundem. Vtilis: qa potus & cibus ſpiritualis quod notat in ipſo nomine ſpiritalis &c.

Deinde cum dicit. SED NON in pluribꝰ &c.) Poſt beneficia tangit flagella. Et primo offenſam. Secundo pœnam. ibi. NAM PROSTRATI SVNT.) Dicit ergo. SED NON in pluribus &c.) q.d. his omnibus beneficiis vſi ſunt Iudęi: ſed non in pluribus eorum bene placitum eſt deo in illis. ſ.qui deum offenderunt: ſed tantum in duobus. ſ.Caleb & Ioſue: quibus ſolis cōceſſum eſt terram promiſſionis obtinere. Num.14. Mal.1. Non eſt mihi voluntas in vobis.

Hæc autem figuræ noſtri fuerunt: ne nos ſimus concupiſcentes rerum malarum: quemadmodum & illi concupierunt. Neq; ſimulacrorū ſitis cultores, ſicuti quidam illorum: quēadmodum

Exo.32. ſcriptum eſt. † Sedit populus vt ederet ac biberet, & ſurrexerunt ad ludendum. Neq; ſtu-

Num.25. pris inquinemur: † ſicuti quidam illorum ſtupris polluti ſunt: & conciderunt vno die viginti tria milia. Neq; tentemus Chriſtum. † ſicut & quidam illorum tentauerunt, & a ſerpentibus

Num.21. extincti ſunt. † Neq; murmuretis, ſicut & qui-

Iudith.8. dam illorū murmurauerunt: & interempti ſunt ab extinctore. Hæc autē omnia figuræ contigerūt illis. Scripta vero ſunt ppter admonitionem noſtri: in quos termini ætatum inciderunt.

Hæc autem in figura facta ſunt noſtri vt non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt. Neq; idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerūt ludere. Neq; fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt: & ceciderunt vna die viginti tria milia. Neq; tentemus Chriſtum: ſicut quidam eorum tentauerunt: & a ſerpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis: ſicut quidam eorū murmurauerūt & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebāt illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſæculorum deuenerunt. Lec. II.

SVPERIVS oſtendit quid antiquis Iudęis cōtingit: hic oſtendit q̄ non propter ſe tantum: ſed propter nos corrigendos ita euenit. Vbi primo oſtēdit q̄ ppter nos corrigēdos a peccato: pdicta facta ſunt. Secūdo q̄ ppter hoc etiam ſcripta ſunt ibi. HAEC autem omnia in figura &c.) In prima oſtendit q̄ ideo facta ſunt vt cohibeamur a peccato: & primo a peccato cordis. Secundo a peccato operis ibi. NEQVE idololatrę efficiamini &c.) Tertio a peccato oris ibi. NEQVE murmuraueritis: ſicut quidam &c.) In prima, primo deterret per pœnam. Secūdo ex hoc dehortatur culpam ibi. VT NON ſimus cōcupiſcentes &c.) Tertio malos reducit ad memoriam ibi. SICVT illi concupierunt &c.) Dicit ergo. HAEC autē in figura facta ſunt noſtri.) nō ficta ſed vere facta. IN FIGVRA) inq̄.ideo.ſ. vt nos cōſiderātes illorū ſupplicia. NON ſimus cōcupiſcētes malorū: ſicut & illi cōcupierunt.) de qbus.ps. Cōcupierunt cōcupiſcentiam in deſerto. Nu.11. Dicit q̄ vulgus pmiſcuū flagrauit deſiderio carniū. Et notandum q̄ ſicut in bonis longe melius eſt quod figuratur, q̄ ipſa figura, vt regnum cœlorū q̄ terra pmiſſionis: ita in malis longe peius eſt quod figurat, q̄ figura ſignificans. ſecundum autem Augu. illa ſupplicia quę ſuſtinuerunt, figura gehennę fuerunt, quę omni pœna maior eſt. Hęc autem pertinēt ad ſapiētes inter Corinthios: qui deſiderio carnes comedebāt in idolio: & ſcandalizabant infirmos. vnde ſimiles erant Iudęis, carnes deſiderātibꝰ in deſerto. vñ digni erāt etiā ſimili pœna.

Deinde cū dicit. NEQVE idololatrę &c.) Dehortatur peccatum operis. Vbi tāgit tria peccata. Primo idololatrię. ſecundo fornicationis ibi. NEQVE fornicemur &c.) Tertio diuinę tentationis ibi. NEQVE tentemus &c.) In prima. primo diſſuadet idololatrię vicium. Secundo deterret per exemplum ibi. SICVT quidam ex ipſis &c.) Tertio explicat exemplum implicitum. ibi. QVEMADMODVM ſcriptum eſt &c.) Dicit ergo. NEQVE idololatrę efficiamini.) Idolothytis veſcendo in veneratione idoli vel ſcandalū infirmorum. Sicut quidā illorū ſupple idololatrę fuerūt. Exo. 32. & ps. Et fecerunt vitulū in Oreb: & adorauerūt ſculptile. QVEMADMODVM ſcriptū eſt.) Exo.32. SEDIT populus) .i.qdam de populo. MANDVCARE & bibere corā idolo qbus ſimiles ſunt qui comedunt idolothyta: idola venerando. ET SVRREXERVNT ludere) .i.ludos facere ſicut choreas & hmōi in venerationem idoli. Vel SVRREXERVNT ludere) .i.idolū adorare: qd eſt ſiē ludo puerorū q faciūt imagines luteas.

Deinde cū dicit. NEQVE fornicemur &c.) Tangit peccatū fornicationis. Vbi primo diſſuadet tale pctm̄. Secūdo deterret p exēplum culpę ibi. SICVT qdam &c. Tertio pœnę ibi. ET CECIDERVNT vna die.) Dicit ergo. NEQVE fornicemur) vt quidā ex vobis ſupra. ſ. Omnino audit fornicatio. inter vos. SICVT quidā ex ipſis fornicati ſunt) cū Madianitis .ſ. Nu.25. Et ideo ceciderunt vna die. 23. immo. 24. milia. ſed maior numerus nō excludit minorem. vnde non dicitur hic cū pciſione. Vel forte vitiū ſcriptorum eſt.

Deinde cum dicit. NEQVE tētemus Chriſtū &c.) Tangit peccatū diuinę tentationis. quod diſſuadet primo verbo Secūdo exemplo. ibi. SICVT quidā &c.) Tertio ſupplicio ibi. ET A ſerpentibus &c. Dicit ergo. NEQVE tentemus Chriſtum diffidēdo de eius potentia: ſicut illi qui in vobis deſperāt de reſurrectione. SICVT qdā eorū tētauerūt) deū, vel Chriſtum in Moyſe dicētes. Nunqd poterit parare mēſam in deſerto. Et ideo A SERPENTIBVS perierūt) donec. ſ. ſerpens ęneus erectus eſt ad cuius aſpectū ſanabant. De hoc habet. Nu.21. & Deu.6. Nō tentabis dñm deū tuū.

Deide cū dicit. NEQVE murmuraueritis &c.) Poſt pctm̄ cordis & opis, dehortat pctm̄ oris. vbi primo diſſuadet murmurationis vitiū. Secundo adducit quoſdā in exēplū. & primo culpę. ibi. SICVT qdā &c.) Scdo pœnę ibi. ET

ibi. ET PERIERVNT a ſerpētibus.) Dicit ergo. NEQVE murmurauerītis cōtra me: vel minores cōtra maiores. Sap. 1. Cuſtodite vos a murmuratiōe. SICVT quidā eorum murmurauerunt) cōtra Moyſen. Nū. 16. Murmurauit omnis cōgregatio filioꝝ iſrael cōtra Moyſen: & ideo PERIERVNT ab exterminatore.) ab angelo. ſ. qui extra terminos terreos percuſſit. Baruch. 3. Exterminati ſunt & ad inferos deſcenderunt. Notandum ſuper illud. IN MOYSE baptizati ſunt.) ꝙ Damā. lib. 4. ca. de baptiſmo diſtinguit nouē gn̄a baptiſmatū accipiendo baptiſmata large. primum eſt aqua diluuii. de quo habet Gen̄. 6. Secūdum mare rubrū. de quo Exo. 14. Tertiū aqua expiationis. de qua Nū. 19. Quartum baptiſmus Ioānis de quo Mat. 3. Quintū baptiſmus de quo Xp̄s baptizatus fuit. Luc. 3. Sextū baptiſmus ſpūs ſancti ſuper diſcipulos. Act. 1. Vos aūt baptizamini ſpiritu ſancto. Septimū baptiſmus pœnitentię & contritionis. de quo Eccle. 34. Qui baptizatur a mortuo &c. Octauum baptiſmus ſanguinis. de quo Luc. 12. Baptiſma habeo baptizari: & quomodo coartor vſq; dum perficiatur. Nonū baptiſmus aquę & ſpiritus. de quo Io. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto. & Mat. vlti. Baptizantes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti.

Baptiſmi genera
Aqua diluuii
Mare rubrū.
Aqua expiationis.
Ioānis: ſpūs ſcti ſanguinis
Aqua & ſpūs cōtritiōis baptiſmus: quo chr̄s baptizatus eſt.

Deinde cū dicit. HAEC autē omnia in figura &c.) Habito ꝙ ꝓpter nos ꝑdicta facta ſūt: hic oſtēdit ꝓpter nos etiā ſcripta ſunt. Et primo ꝙ in ſignificatione. Secūdo ꝙ in correctione ibi. SCRIPTA ſunt autē &c.) Dicit ergo. HAEC autē &c.) q. d. iſta cōtigerunt illis & hoc nō tantū propter ſua peccata. AVTEM) ꝑ ſed omnia in figura noſtri. ſ. contingebant illis. erat enim tunc tempus figurarum.

Deinde cum dicit. SCRIPTA ſunt autē ad correctionem.) Tangit ꝙ ſcripta ſunt AD CORRECTIONEM noſtrā.) Vbi implicant̄ tria incitātia AD CORRECTIONEM noſtrā.) Primo antiquorū exēpla, quę notant̄ in ſcripturis. Secundo exemploꝝ cauſa, quę eſt correctio noſtra. Tertio ętas nouiſſima, quę eſt finis ſęculorum. Dicit ergo. Scripta ſunt autē ad correctionē noſtrā: quia quęcunq; ſcripta ſunt ad noſtrā doctrinā ſcripta ſunt. Rō. 15. Nos dico. IN QVOS fines ſęculorum deuenerūt. i. ſexta ętas quę eſt vltima ętas laborantium. prima Io. 2. Filioli mei nouiſſima hora eſt. Quia ergo in vltima ſęculi ętate ſumus tot exemplis priorum corrigi debemus. Vel IN QVOS fines ſeculorum deuenerunt) .i. in quibus ꝑ fidē & amorē Chriſti finita eſt ſęcularitas: quia Phil. 1. dicit̄. Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. Vnde temporalia nō promittuntur tempore gratię, ſicut tempore legis. Vnde nec in pactū deducuntur: ſed adiiciuntur. Mat. 6. Primum quęrite regnum dei &c. Sed antiquitus erant in pactum. Eſa. primo. Si volueritis & audieritis &c. Ecce ergo exēpla certa: quia ſcripta ſunt: vtilia, quia ad correctionē noſtram: durabilia, quia in quos &c.

Proinde qui ſibi videtur ſtare: videat ne cadat. Tentatio vos non cœpit: niſi humana. † Sed fidelis eſt deus: qui non ſinet vos tentari: ſupra id quod poteſtis: immo faciet vna cum tentatione euētum: quo poſſitis ſufferre.

Supra. 1. 2. Theſ. 5.

Itaq; qui ſe exiſtimat ſtare videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Fidelis autem deus eſt: qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet etiam cum tētatione ꝓuentū, vt poſſitis ſuſtinere. Lec. III.

HABITA primo Iudęorum punitione graui & continua. Secundo punitionis ratione: hic tertio concludit ꝙ exemplo eorum debent a malo cauere. Vbi primo monet vt caueant caſum. Secundo cauendi docet modum. ibi. VOS non apprehendat &c.) Tertio promittit firmum adiutorium ibi. FIDELIS autem deus eſt &c.) In primo implicat quatuor ſollicitantia ſapientem. ſ. multitudinem cadentium. cum dicit. ITAQVE) incertitudinem ſtantium. cum ſubdit. QVI SE exiſtimat ſtare.) Neceſſitatem cautelę. cum addit. VIDEAT) facilitatem ruinę cum dicit. NE CADAT.) Dicit ergo. ITAQVE &c.) q. d. Illi & ſi beneficiis dei vſi ſunt: nihilominus ꝓpter peccata perierunt. Itaq; ex eorum conſideratione qui exiſtimat aliqua coniectuatione ſe ſtare. i. ꝙ ſit in gratia & charitate videat diligenti attentione ne cadat peccando: vel alios faciendo peccare. Eſa. 14. Quomodo cecidiſti lucifer. p̄s. Cadent a latere tuo mille &c. ideo Ephe. 5. Videte quomodo caute ambuletis.

Deinde cum dicit. TENTATIO vos non apprehēdat &c.) Docet modum cauendi cauſam. ſ. cauendo tentationem. Vbi primo docet aliquam tētationem fugiendam. Secundo aliquam ſuſtinendam. ibi. NISI HVMANA.) Primo notificat: quia pulſat vt introeat. Vnde dicitur TENTATIO. Secūdo quia impugnat vt pręualeat. Vnde ſubditur. NON VOS apprehendat.) Dicit ergo. TENTATIO &c.) Quaſi diceret ne cadatis. Tentatio. ſ. peccati non vos apprehendat trahendo in conſenſum peccati NISI HVMANA.) Hoc dupliciter exponitur. Vno modo de tētatione interiori mala: & tunc eſt permiſſio. q. d. Nulla peccati dilectio vos apprehendat: niſi forte de malis, ſine qua vita humana non ducitur. Non enim eſt homo qui ſemper faciat bonum, & non peccet. 3. Reg. 8. & 2. Paralip. 6. Alio modo exponitur de tentatione exteriori boni. Et tunc eſt exhortatio ſic. Tentatio vos non apprehendat niſi humana. ſ. tribulationum pręſentium ꝓpter Chriſtum tolerantia. Augu. ꝓpter Chriſtum pati humana tentatio eſt. Thob. 12. Quia acceptus eras deo: neceſſe fuit vt tentatio probaret te.

Tentatio interior & exterior.

Deinde cum dicit. FIDELIS DEVS.) Oſtendit paratum adiutorium in tentatione. Vbi commendat deum adiutorem: qui dat nobis reſiſtendi potentiam: quod notatur ibi. SED facit cum tentatione &c.) Perſeuerantiam quod notatur ibi. VT POSSITIS ſuſtinere.) Vere fidelis deus, qui dat potētiam ne vincamur: gratiam vt mereamur: conſtantiam vt vincamus. Dicit ergo. FIDELIS &c. Quaſi diceret vos ad hoc hortor & moneo quod poteſtis. FIDELIS dominus) in omnibus verbis ſuis. QVI NON patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis.) quod vtiq; poſſet diabolus, ſi permitteretur: quia non eſt poteſtas ſuper terram quę ei comparetur Iob. 41. Dat laſſo virtutem. Iſa. 40. Ideo Iaco. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres cum in varias tentationes incideritis. Augu. Qui dat diabolo tentandi licentiam: ipſe dat tentatis miſericordiam. PROVENTVM) inquam ita VT POSSITIS ſuſtinere) ne deficiatis in lucta: ſed vincatis: quod fit per humilitatem. vt dicit Augu. Illi enim non crepant in fornace. qui non habent ventū ſuperbię. Notandum eſt ſuper illud, qui ſe exiſtimat ſtare &c. ꝙ ad caſum impellunt nos primo debilitas virium: ſicut cadunt pueri: decrepiti: infirmi. Eſa. 40. In infirmitate cadent: quod contingit ꝑ tepiditatē bene operandi & inſtabilitatem. Secundo onus peccatorum, ſicut cadūt aſini ſub onere nimio. p̄s. Ceciderunt qui operant̄ iniquitatem. quod contingit per negligentiam pœnitendi: quia peccatum quod per pœnitentiam non diluit̄, mox ſuo pondere ad aliud trahit̄. Tertio, multitudo trahentium: ſicut arbor vel domus multis trahētibus deorſum cadit ſuper eodem. Neq; fornicemur &c. qđ contingit per impulſum hoſtium. Quarto lubricitas viarum ſicut incauti cadunt in lubrico. Eccle. 18. Attēde ne forte labores in lingua & cadas: & in conſpectu &c. Quod cōtingit per incautam cuſtodiam ſenſuum. Quinto varietas offendiculorum: ſicut auis capta in medio laqueorum. p̄s. Hi in curribus &c. Prouerb. 24. Septies in die cadit iuſtus: quod contingit per corruptionem creaturarum. Sexto ignorantia agendorum: ſicut cęci cadunt de facili. Mat. 15. Si cęcus cęco ducatū pręſtet &c. quod contingit per negligentiam addiſcendi neceſſaria. Septimo exempla cadentium, ſicut angeli ad exemplum luciferi. p̄s. Cadent a latere tuo mille &c. Prouerb. 25. Fons turbatus pede, & vena corrupta iuſtus cadens coram impio: quia contingit per imitationem malorum. Octauo ponderoſitas corporū. Corpus enim quod corrumpit̄ aggrauat aīam ſicut lapis

Multipliciter aliqs cadit.

in collo natantis. Iob. 14. Mons cadens defluit: qd confugit per carnis fomentum ſuperfluum.

Quapropter dilecti mei: fugite ab ſimulacrorum cultu: vt prudentibus loquor: iudicate vos quod dico. Poculum benedictionis: cui benedicimus: nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Panis quem frangimus: nonne cõmmunicatio corporis Chriſti eſt? Quoniam vnus panis: vnum corpus multi ſumus. Nam omnes ex eodem pane participamus.

Propter quod chariſſimi mei: fugite ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor, voſipſi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus: nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini eſt? Quoniam vnus panis & vnum corpus multi ſumus: omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus

Lec. IIII.

SVPERIVS ex conſideratione iudeorum pœnę monuit abſtinere a perpetratione peccatorũ ſimiliũ: hic ſpecialiter monet cauere a comeſtione idolis immolatorum. Vbi primo ponit cõmonitionem cauendi ab idolothitis. Secũdo ſubdit cauſam cõmonitionis ibi. QVID ERGO dico &c.) Tertio docet modum cauẽdi a dictis. ibi OMNE quod in macello venit mãducate &c.) In prima cauere ab idolothitorũ comeſtione monet. Primo ex timore pœnæ conſimilis. Secũdo ex communione ſancti altaris. ibi. VT PRVDENTIBVS loquor &c. Tertio ex ſimilitudine ſacrificii legalis. ibi VIDETE Iſrael ſecundum carnem &c.) In prima vt eius obediãt dictis. Primo arguit inferendo. cũ dicit. PROPTER QVOD.) Secundo allicit blandiendo cum ſubdit. CHARISSIMI MEI.) Tertio inſtruit exhortando. cum addit. FVGITE &c.) Dicit ergo. PROPTER quod &c.) Quaſi diceret: quia ſacramenta ſola non ſaluant: & qui cadit punitur, & auxilium dei non deeſt. PROPTER quod chariſſimi mei fugite ab idolorũ cultura) .i. ab omni idoli veneratione. Glo. Ideo hos Apoſtolus hortatur fugere ab idololatriæ ſuperſtitione. Vel ne ſapientes comedant idolothita, cum offendiculo infirmorũ, quibus idololatrare viderentur. Vel ne ipſi infirmi, idololatræ ſint edendo in idoli veneratione. Fugite ergo ab idolorum cultura. Vel putatiua quo ad eſum ſapientum. Vel vera quo ad eſum infirmorum.

Deinde cum dicit. VT PRVDENTIBVS loquor &c.) Monet cauere ab idolothitorũ comeſtione ex cõmunione ſacramenti altaris. Vbi primo quod dicturus eſt ſupponit eorum iudicio. Secundo oſtẽdit quid eſt illud. ſ. ꝙ per cõmunionẽ euchariſtiæ efficimur vnũ cum Chriſto. ibi. CALIX benedictionis &c.) Tertio probat ꝙ ita eſt ꝙ omnes ſumus vnũ in corpore eius myſtico. ibi. QVONIAM vnus panis &c.) Dicit ergo. VT PRVDENTIBVS &c.) .q.d. Vt fugiatis LOQVOR vobis vt prudentibus.) Vel ſic. LOQVOR vobis) aliquid quid. ſ. quod ſequitur. VT PRVDENTIBVS.) Vel ſic. loquor infirmis. ſ. qui ſunt inter vos: vt ſupra locutus ſum prudentibus. Et ideo VOS IPSI) maiores IVDICATE quod dico.) Iob. 31. Si contempſi ſubire iudicium cũ ſeruo meo. Iudicate inquã hoc quod ſequitur. CALIX benedictionis) .i. potus calicis per quem participantes benedicuntur. Luc. 22. Similiter & calicẽ poſtquã cœnauit dicens. Hic calix &c.) CVI BENEDICIMVS) .i. quod nos fideles exaltamus credendo & gratias agendo. Vel CVI BENEDICIMVS) .i. quẽ nos ſacerdotes cõſecramus. NONNE cõmunicatio ſanguis Chriſti eſt) faciẽs nos vnum cum ipſo. ſecundum illud Augu. Nec tu me mutabis in te. Eſt ergo ſua ratio talis. Sicut participãs calicem domini fit vnum cum eo: ſic participans calicẽ dæmoniorum fit vnum cum eis: ſed dæmonũ vnitas eſt maxime fugienda. ergo & participatio idolothitorũ in eorum veneratione. Et ideo fugite ab idolorum cultura. ET PANIS quem frangimus) .i. ſumptio panis fracti in altari. NONNE participatio corporis domini eſt.) faciens nos vnum cum Chriſto: quia ſub ſpẽ panis ſumitur corpus Chriſti.

Deinde cum dicit. QVONIAM vnus panis &c.) Oſtendit ꝙ omnes ſumus vnum in corpore eius myſtico. Vbi proponit primo vnitatem. Secundo ſubdit vnitatis rationem. ibi. OMNES qui de vno &c.) In prima tangit duplicem vnitatem. Primam incorporationis qua in Chriſtum transformamur. cũ dicit. VNVS panis &c.) Aliam vitæ & ſenſus. quam a Chriſto capite accipimus. cum addit. ET VNVM corpus &c. Dicit ergo. QVONIAM vnus &c.) Quaſi dicat: per hoc patet ꝙ vnum ſumus cum Chriſto: quoniam vnus panis vnione fidei ſpei & charitatis. ET VNVM corpus multi ſumus) per ſubminiſtrationem operum charitatis. Corpus. ſ. illius capitis qui eſt Chriſtus. Multi dico. ſ. OMNES q de vno pane) .i. corpore Chriſti. ET VNO calice .ſ. ſanguine PARTICIPAMVS) digna participatione. ſ. ſpirituali non tantum ſacramentali. Augu. Accipite: quia vnus panis & vnum corpus eccleſia Chriſti dicitur pro eo ꝙ ſicut vnus panis ex multis granis: & vnum corpus ex multis membris cõponitur: ſic eccleſia Chriſti ex multis fidelibus capite copulatis connectitur. De iſta vnitate. Infra. 12 dicitur. Hic queritur ſuper illo. Omnes in Moyſe baptizati. Glo. per viſa illa legalia purgati. Contra. Legalia non iuſtificabãt. Reſpondeo. Iuſtificabant diſpoſitiue a remotis nõ copulatiue: quia per modum ſigni non cauſæ. Item ſuper illud. Petra autem erat Chriſtus. Glo. Nõ petra dedit aquas ſed Chriſtus. Contra. Nume. 20. Loquimini ad petram, & ipſa dabit vobis aquas. Reſpondeo. Petra dabat originaliter, non effectiue. Item ſuper illud. Omnes eandem eſcam. Glo. Si quis manducauerit ex hoc pane non morietur in æternum. ſ. qui manducat corde non qui premit ore. Contra. Ergo nõ oportet ſacramentaliter manducare. Reſpondeo. Nõ qui premit ore, ſolum. ſ. Item ſuper illud. Eundem potũ ſpiritalem. Glo. Idem eſt effectus in illis ſacramentis: ſed non tantum quantum in noſtris. Contra. Sacramenta vetera non efficiebant quod figurabant. Reſpondeo. Idem eſt effectus: ſed aliter. nam illorum per modum ſigni: noſtrorum per modum cauſæ. Itẽ ſuper illud. Hæc autem in figura facta ſunt. Glo. Omnes pœnæ minores ſunt gehenna. Contra Carentia viſionis dei maior eſt quam gehẽna: ſecundum Chriſoſto. Reſpondeo. Loquitur de pœnis temporalibus. Item ſuper illud. Qui ſtat videat ne cadat. Glo. Non ꝙ ſit aliqs ſine caſu. Cõtra. Multi ſunt ſine mortali. Reſpondeo. Duplex eſt caſus. vnus a domino per mortale alter in domino per veniale. Item ſuper illud. Fidelis deus. Glo. Qui dat tentanti diabolo licentiã, dat tentatis miſericordiam. Contra. Quod fit de licentia licite fit. Ergo licet diabolo tentare. Reſpondeo. Licentia accipitur hic pro permiſſione, non pro conceſſione. Item voſipſi iudicate. Contra. Non eſt inferiorum iudicare de factis ſuperiorum. Reſpondeo. Non debent iudicare iudicio ſuperordinationis: ſed licet iudicio diſcretionis. Item ſuper illud. Benedicimus. Glo. Nos ſacerdotes. Contra. Quod minus eſt a maiori benedicitur. Reſpondeo. In ſacramento altaris benedictio ſacerdotis fertur ſuper terminum a quo. ſ. ſuper panem non ſuper terminum ad quem. i. corpus Chriſti. Item panis quem frangimus &c. Contra. Iam tunc non eſt ibi panis. Reſpondeo. Ponitur ſignificatum pro ſigno. i. panis pro ſpecie panis. Item ſuper illud. Nonne participatio &c. Glo. Per partes manducatur in ſacramento: & manet integer in cœlo. Contra. Chriſtus ſub ſacramento eſt impartibilis. Reſpondeo. Manducatur per partes ſacramenti non ſui. Item ibidem. Glo. In illo ſacramento corpus ſuum & ſanguinem commendauit: quod eſt fecit nos ipſos. Contra. Non fecit nos corpus Chriſti verum. Reſpondeo. quod. i. cuius ſignificatum: vnde relatio eſt ſimplex.

Videte Iſraelem iuxta carnē. Nonne qui edūt victimas participes ſacrarii ſunt? Quid ergo dico: ꝙ ſimulacrum aliquid ſit? aut quod ſimulacris immolatum aliquid ſit? Nō verum illud dico: quod quæ imolant gentes: dæmoniis imolant: & nō dico. † Nolim autem vos cōſortes dæmoniorum eſſe. Non poteſtis poculum domini bibere: & poculum dæmoniorū. Non poteſtis mēſæ domini participes eſſe: & menſæ dæmoniorum. An prouocamus dominum num fortiores illo ſumus? † Omnia mihi licent: at non omnia conducunt. Omnia mihi licent: ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt: quærat: ſed quiſq; quod alterius eſt.

Deut.32. Eccle.37. Supra.6. Infra.13.

Videte Iſrael ſecundum carnem. Nonne qui edūt hoſtias participes ſunt altaris? Quid ergo? Dico ꝙ idolis immolatum, ſit aliquid: aut ꝙ idolum ſit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorū. Nō poteſtis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorū. Nō poteſtis mēſæ dn̄i pticipes eſſe, & mēſæ dæmoniorū. An æmulamur dn̄m? Nunqd fortiores illo ſumus? Oīa mihi licent: ſed non oīa expediunt. Omnia mihi licēt: ſed nō omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat ſed quod alterius. Lec. V.

SVPERIVS monuit abſtinere a comeſtione idolothitorum. Primo ex timore pœnę conſimilis. Secundo ex cōmunione altaris: hic tertio monet ad idem: ex ſimilitudine ſacrificii legalis. Vbi primo excitat attentionem. Secūdo oſtendit ꝓpoſitum ibi. NONNE qui edunt hoſtias.) Dicit ergo. VIDETE.) Hoc dupliciter legitur. Vno modo de ſacrificiis Iudęorū. Alio modo de ritu gentilium. Primo modo hoc quod dico: Iſrael eſt accuſatiui caſus. Alio modo vocatiui. Prio modo ſic. q.d. Multi vnum corpus ſumus qui de vno pane & vno calice pticipamus. Et hoc patet per hanc ſimilitudinem. VIDETE Iſrael ſecundum carnem) ſupple ambulantem .ſ. carnalibus ſacrificiis deſeruiētem. Hoc dicit ad differentiam Iſrael ſecundum ſpiritū. De vtroq; Ro.2. Non.n. qui in manifeſto Iudęus &c. NONNE qui edunt hoſtias) legales PARTICIPES ſunt altaris) legalis, ſicut qui edunt carnem Chriſti & ſanguinem, participes ſunt corporis eius. Secundo modo legitur ſic. VIDETE) o Iſrael: o vos qui eſtis Iſrael ſpiritualis videntis .ſ. deum VIDETE) inꝗ ea quę ſunt SECVNDVM carnem) .i. in idololatriæ ritu carnali. NONNE qui edunt hoſtias idolis .ſ. immolatas PARTICIPES ſunt altaris) dęmonum & idolorum. q.d. Sic. Eſt ergo ſua ratio talis. Qui edunt hoſtias oblatas altari: participes ſunt altaris. A ſimili qui edūt hoſtias immolatas idolis: paticipes ſunt idolorum ſiue dęmoniorum.

Deinde cum dicit. QVID ergo dico &c.) Superius poſuit monitionem cauendi ab idolothitorum comeſtióe: hic ponit cauſam admonitionis. Ponit autē quatuor cauſas quare debent ab idolothitis abſtinere. Primo ꝓpter vitandam dęmonis ſocietatem. Secundo ꝓpter vitandam ſacrę communionis excluſionem. ibi. QVIA non poteſtis calicem domini bibere &c.) Tertio propter vitādam dei indignationem. ibi. AN AEMVLAMVR dominum &c.) Quarto propter fratrum lęſionem ibi. OMNIA mihi licent &c.) In prima primo oſtendit per hoc ꝙ non dicit hoc eo ꝙ alicuius virtutis reputet idolum vel idolothitum. Secundo ꝙ potius deo quia dęmonibus eſt immolatum ibi. SED QVAE immolant &c.) Tertio ꝙ non vult eos eſſe ſocios dęmonum ibi. NOLO autem vos ſocios &c.) Dicit ergo. QVID ERGO.) q.d. Moneo cauere ab idolothitis. QVID ergo dicō .i. quid dicere videor hoc monendo. Nunquid hoc ſupple ꝙ illud ꝙ IDOLIS) eſt IMMOLATVM, SIT) aliquid vel alicuius virtutis vt noceat AVT ꝙ idolum ſit aliquid) veneratione dignum. q.d. Non. p̄s. Neq; enim eſt ſpiritus in ore ipſorum SED) hoc potius dico ꝙ QVAE immolant gentes) idolo. DAEMONI immolant & non deo.) p̄s. Omnes dii gentium dęmonia. Deut.32. Immolauerūt dęmoniis: & non deo.

Deinde cum dicit. NOLO autē vos fieri &c.) Oſtendit ꝙ nō vult eos fieri ſocios dęmonum, quod fierent ſi communicarent menſę idolorum. Et hoc eſt ꝙ dicit. NOLO autem vos) qui fideles eſtis SOCIOS fieri dęmoniorum.) edendo .ſ. de his quę idolis immolantur. 2.Corin.6. Quę ſocietas lucis ad tenebras: aut quę cōuentio Chriſti ad Belial.

Deinde cum dicit. NON poteſtis calicem &c.) Ecce ſecunda ratio quare abſtinēdum eſt ab idolothitis quę eſt talis. Omne quo excludit a communione corporis & ſanguinis Chriſti: vitandum eſt. Comeſtio idolothitorū eſt huiuſmodi. Ergo vitanda eſt. Primo ergo oſtēdit ꝙ hmōi comeſtio excludit a cōmunione ſanguinis Chriſti. Secundo ꝙ & a cōmuniōe corporis Chriſti ibi. NON poteſtis menſę &c.) Dicit ergo. NON poteſtis &c.) q.d. NOLO vos fieri ſocios dęmoniorum.) hoc autem ideo dicit. QVIA nō poteſtis calicem domini bibere) potu ſpirituali, nō ſacramentali tātum. p̄s. Calicem ſalutaris accipiam. ET CALICEM dęmoniorum ſimul: & hoc quo ad ſacramentum ſanguinis. NON poteſtis menſę domini pticipes eſſe) quo ad ſacramētū corporis ET MENSAE dęmoniorū.) Mat.6. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Ecce ergo calix fructuoſus: quia ad bibendum ſpiritualiter precioſus: quia domini ſpecialiter: purus & mundus: quia nō datur immūdis vtiliter. Similiter pōt dici de menſa.

Deinde cum dicit. AN AEMVLAMVR dn̄m &c.) Ecce tertia rō talis. Omne illud qd ꝓuocat iram dei vitandū eſt: comeſtio idolothitorum eſt hmōi. Ergo vitanda eſt. Primo ergo oſdit ꝙ deus ꝓuocat ex tali comeſtione. Secundo ꝙ ſtultū eſt eum ꝓuocare ibi. NVNQVID fortiores illo &c.) Dicit ergo AN AEMVLAMVR) .i. ad iram ꝓuocare volumus dominū comedēdo idolothita. Vel ſic. AN AEMVLAMVR dn̄m) .i. inuideamus ei vt quaſi in cōtemptū eius hoc faciamus. Deut.32. Prouocauerūt eū in diis. NVNQVID) q.d. Nō debemus eum ꝓuocare. NVNQVID illo fortiores ſumus) q.d. Nō. Iob.6. Si fortitudo quęrit robuſtiſſimus eſt. Fatuū eſt.n. ꝓuocare fortiorē ſe. Notādum ſuper illud. Nolo autem vos ſocios fieri ꝙ eſt ſocietas bona & mala: & vtraq; quadruplex. Eſt ergo ſocietas bona prima perſonarum diuinarum. de qua prima Io.1. Vt ſocietatem habeam' cum deo: & ſocietas noſtra ſit cum patre & cum filio eius Ieſu Chriſto. Et hoc exigit ſumma iocunditas: quia nullius rei ſine ſocio iocunda eſt poſſeſſio. Secunda angelorum ſanctorum. de qua Thob. quinto. Credo enim ꝙ angelus dei bonus comitetur ei. Et hoc exigit hominis dignitas. Hierony. Magna eſt dignitas animarum &c. Tertia virorum iuſtorum. de qua Gal.2. Iacobus & Ioannes dextras dederūt mihi & Barnabę ſocietatis. Et hoc exigit noſtra vtilitas Eccle.4. Melius eſt duos &c. Quarta beatorum de qua Apocalip.1. Ego Ioannes ſocius veſter, & frater in tribulatione & regno: & hoc exigit communis fœlicitas: quia ſi ſocii ſumus paſſionis: erimus & conſolationis. Supra.1. Societas mala ſimiliter quadruplex. Prima a parte malorum. de qua Eſa.1. Principes tui infideles ſocii furum. Hęc eſt ſocietas Herodis & Pilati in crucifixione Chriſti. Secunda hypocritarū. de qua Iob.30. Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum. Quę alas habere videtur, & volare non poteſt. Hęc eſt ſocietas vulpis & lupi. Tertia dęmonum. de qua Iob.18. Habitent in tabernaculo eius, ſocii eius qui non eſt: hęc ſocietas catti & muris: carnificis & bouis. Quarta damnatorum. de qua ſecundi Corin. ſexto. Quæ ſocietas lucis ad tenebras: hæc eſt ſocietas incarceratorū in igne.

Societas bona perſonarum in deo: angelorum: virorum iuſtorum: beatorum

Societas mala malorum hypocritarū: dęmonū dānatorum.

Deinde cum dicit. OMNIA mihi licent &c.) Poni/tur quarta ratio talis. Omne illud quod lędit ꝓximoꝝ ſalutẽ vitandũ eſt: ſed comeſtio idolothitorũ eſt hmōi. ergo vitanda eſt. Primo oſtẽdit ꝙ talis comeſtio come/denti nõ proficit. Secundo ꝙ alterum lędit ibi. OM/NIA mihi licẽt &c.) q.d. Si illos peccare dicã q come/dunt idolothita, nõ tamen dico cibos in ſe illicitos: qa oĩa quę ad eſcam ptinẽt mihi licent. Vel ET SI om/nia mihi licent: ſed nõ omnia expediunt.) .i. adiuuant me in curſu meo. Simile ſupra. 6. OMNIA mihi licẽt .i. & ſi omnia mihi licerent. SED nõ omnia ędificãt) proximo: ſed ea quę charitatis ſunt. Supra. 8. Scientia inflat charitas ędificat. & quia non oĩa ędificant. NE/MO ꝙ ſuum eſt quęrat) tantum. Charitas.n. nõ quæ ſua ſunt quęrit infra. 13. SED QVOD alterius) .i. quod alteri proficit. Sed heu. Phil. 2. dicit. Oẽs quę ſua ſunt quęrunt. Audiendus eſt ergo Apoſtolus qui & do cet verum & monet bonũ. Docet verum duplex. ſ. expe dientię ſibi: qa omnia licent: ſed non expediunt, & ędi/ficationis aliis quia omnia licent: ſed non omnia ędifi/cant. Monet bonum duplex. ſ. expedientię ſibi. NE/MO quod ſuum eſt quęrat, & ędificationis aliis. SED QVOD ALTERIVS.)

Omne quod in macello venditur edite: nihil
Pſal.23 interrogantes ꝓpter conſcientiã. † Domini ſi/quidẽ eſt terra: & plenitudo eius. Quod ſi quis vocat vos infideliũ: & vultis ire: quicquid appo/nitur vobis: edite: nihil interrogantes ꝓpter con/ſcientiã. Quod ſi quis vobis dixerit: hoc ſimula/chris: immolatum eſt: ne edatis propter illũ qui indicauit: & ꝓpter conſcientiam. Domini ſi qui/dem eſt terra & plenitudo eius. Porro cõſcientiã dico: nõ tuã: ſed illius alterius. Cur enim libertas mea iudicatur ab alia conſcientia? Quod ſi ego cum gratia participo: cur ob id mihi maledicitur pro quo ego gratias ago.

Omne quod in macello vænit manducate nihil interrogãtes propter conſcientiã. Domini eſt terra & plenitudo eius. Si quis vocat vos infi delium ad cœnã & vultis ire: omne quod vobis apponetur, mãducate: nihil interrogantes pro/pter conſcientiã. Si quis autem dixerit hoc imola tum eſt idolis: nolite mãducare, ꝓpter illum qui indicauit: & propter cõſcientiam. Conſcientiam autem dico nõ tuam: ſed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia? Si ego cum gratia participo, quid blaſphemor pro eo ꝙ gratias ago. Lec. VI.

SVPERIVS monuit cauere ab idolothitis: & po/ſuit rationẽ quadruplicẽ ſuę monitionis: hic tertio do cet modũ cauẽdi a ꝑdictis, oſtendendo quomodo licet edere: & quomodo non. Primo ergo oſtendit an liceat edere. Secũdo quãdo nõ licet ibi. SI QVIS autẽ dixe rit &c. Tertio quid in vtriſq; debent attẽdere ibi. SI/VE ergo mãducatis &c.) In prima, primo ponit duos caſus: in quibus licet idolothita comedere. Primus qñ comedit per ſe. Secundus quando cum aliis. ibi. SI QVIS autem infidelium &c. Vel primus quando ne ſcit idolis immolatum. Secundus ꝙ non in proxi/mi ſcandalum. In primo caſu primo tangit come/dendi licentiam. Secundo comedẽdi pręſtat cautelam ibi. NIHIL interrogantes &c.) Dicit ergo. Omne qđ in macello venit) .i. vendit̃ &c. q.d. quia licet edere: ſed nõ expedit aliquãdo: ideo ſic edite. Omne quod in ma cello venit) .i. vendit̃. MANDVCATE) ſi vultis. Om nis enim creatura dei bona, & nihil reiiciendum &c. 1. Ti. 4. Vos dico NIHIL interrogantes) .ſ. an ſit idolis immolatum vel non: & hoc PROPTER conſcientiã aſtantis infirmi. DOMINI eſt terra &c.) q.d. Hoc ſe/cure poteſtis facere: quia domini eſt terra & plenitudo eius. .i. omnia quibus terra impletur. ꝓs. Quoniã meę ſunt omnes ferę &c. Ambro. Non poteſt eſſe immun/dum quod domini eſt: ſed omnes carnes ſunt domini. ergo de ſe mundę ſunt & licitę.

Deinde cum dicit. SI QVIS autẽ vocat &c. Oſten dit quãdo licet comedere idolothita cũ aliis: quando .ſ. dant̃ in cõuiuio, & ignorant̃ ab infirmis, ꝙ ſint ido lis immolata. Vbi implicant̃ quatuor expediẽtia cui/libet cõuiuę. ſ. ne ſit impudens ſe ingerendo quod no/tatur ibi. SI QVIS vocat vos.) ꝙ non ſit offendens in reſpuendo: quod notatur ibi. ET vultis ire.) ꝙ nõ ſit oneroſus impediendo: quod notatur ibi. OMNE quod vobis apponitur.) ꝙ non ſit indiſcretus in loquẽdo. ibi. NIHIL interrogãtes.) Dicit ergo. SI QVIS infidelium) .i. gentilium. Nam cum Iudęis comedere prohibitum eſt. 28. q. 1. c. omnes. vbi ſic dicitur. Omnes deinceps ſiue clerici ſiue layci, Iudęorum cõuiuia vitẽt nec eos ad conuiuium quiſq̃ recipiat, quia cum Iudæi apud Chriſtianos cibis communibus nõ vtantur, indi/gnum atq; ſacrilegum eſt eorum cibos a Chriſtianis ſu mi. SI QVIS) ergo INFIDELIVM) .i. gentilium. VOCAT VOS ad cœnam & vultis irę) .i. placet vobis inuitatio. OMNE) comeſtibile QVOD vobis appo nitur mãducate.) Cõceſſio eſt nõ iuſſio. Luc. 10. Man/ducate quę vobis apponũtur. Vos dico NIHIL inter/rogantes) an ſit imolatum idolis vel nõ. Et hoc PRO PTER conſcientiam) infirmorum. Cum Iudęis non licet co medere.

Deinde cum dicit. SI QVIS autem dixerit &c.) Oſtendit quando non licet comedere. Vbi aſſignat tri/plicem cauſam quare non licet comedere. Primo pro/pter alterius conſcientiam. Secũdo propter damnatio nem ꝓpriam. ibi. VT QVID enim libertas mea &c.) Tertio propter imperitorũ blaſphemiã. ibi. SI CVM gratia participo &c. Prima ratio talis eſt. Nihil facien/dum eſt ſcienter, quod lędat conſcientiam eius qui fa/cit: ſed comeſtio idolothiti eſt huiuſmodi: ergo nihil tale eſt faciendum. Primo ergo proponit idolothiti co gnitionem. Secundo diſſuadet eius comeſtionem. ibi. NOLITE mãducare &c.) Tertio ſubdit huius rationẽ ibi. PROPTER illum qui indicauit.) Dixit ergo. SI QVIS autem dixerit) etiã non interrogatus. HOC eſt immolatum idolis: nolite manducare: & hoc ꝓpter illum qui indicauit) hoc eſſe immolatum idolis: ne. ſ. credat te manducare ſub veneratione idoli: non ꝙ ci/bus de ſe ſit immundus. Ro. 14. Scio & confido in domi no, ꝙ nihil commune eſt per ipſum, niſi illi qui exiſti/mat aliquid cõmune eſſe: ſed etiam PROPTER con ſcientiam) aliorum infirmorum. Conſcientiam autẽ non tuam, quę firma eſt: ſed alterius. ſ. infirmi. 2. Cori. 6. Nemini dantes vllam offenſionem.

Deinde cũ dicit. VT QVI .n. libertas mea &c.) Ec ce iam ſcđa rõ quę eſt talis. Quod facit ad iudiciũ dã/nationis ꝓprię, vitandũ eſt: ſed comeſtio idolothiti cũ ſcãdalo proximi eſt hmõi. ergo talis comeſtio vitanda eſt: & hoc eſt quod dicit. VT QVID &c.) q.d. Noli/te mãducare ꝓpter cõſcientiam infirmi. VT QVID .n. libertas mea) .i. quod liberum mihi eſt indicat̃ AB ALIENA cõſcientia) .i. mihi ſit dãnabile ꝓpter cõſciẽ tiã rõne ſcãdali. q.d. ſi comedo cũ alterius ſcãdalo, ſic ago vt reddã me dãnabilẽ. Mat. 18. Qui ſcãdalizauerit vnũ de puſillis iſtis: expedit ei vt ſuſpendatur mola aſi/naria &c. Vt quid ergo ſic ago. q.d. male ago.

Deinde cum dicit. SI CVM gratia participo &c.) Ecce tertia ratio talis. Cauendus eſt caſus in blaſphe/miam & vituperium aliorum, ſed comedendo idolo/thitum cum ſcandalo, comedo ſic: ergo &c. Vbi primo tangit modum edendi debitum. Secundo nihilominꝰ blaſphemiam inſipientium ibi. QVID blaſphemor Dicit ergo. SI EGO cum gratia) .i. cum gratiarum actione. PARTICIPO) .i. comedo. Sic.n. ſemper ſu/mẽdus eſt cibus. Ioan. 6. Gratias agens benedixit & fre/git. QVID blaſphemor) ab imperitis, dicentibꝰ me idololatrare. BLASPHEMOR) inq̃ pro EO QVOD gratias ago) .i. quod gratias agendo participo. Ro. 14. Non ergo blaſphemetur bonum nomen veſtrum.

Siue

Col.3. † Siue igitur editis ſiue bibitis: ſiue quid faci/
tis: omnia in gloriam dei facite. Tales eſtote: vt
nullum p̄beatis offendiculum. neq; Iudæis: ne
que Græcis: neq; eccleſiæ dei: queadmodū ego
per oīa omnibus placeo: non querens meā ip/
ſius vtilitatem: ſed multorum vt ſalui fiant.

Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, vel aliud
quid facitis: omnia in gloriā dei facite. Sine offē/
ſione eſtote Iudæis, & gentibus, & eccleſiæ dei:
ſicut & ego p oia oībus placeo: Nō quærēs qđ
mihi vtile ē: ſed qđ multis, vt ſalui fiāt. Le. VII.

HABITO qñ licet de idolothitis comedere & qñ
nō. Hic oñdit qđ in vtroq; debēt intēdere: & p̄io reſpe
ctu p̄ximi: qa debēt quærere eius gloriā. Secūdo quid
reſpectu p̄ximi: qa debent cauere eius offenſam. ibi.
SINE offenſione eſtote &c.) in prima primo inducit
actū multiplicē. Secūdo pſuadet actuū intentionē de/
bitā. ibi. OMNIA ī gloriā dei &c.) Dicit ergo. SIVE
ergo &c.) q. d. qa hęc mala cōtingūt ERGO ſiue man
ducatis ſiue bibitis quæ ſunt opera neceſſitatis VEL
aliud qd facitis oīa in gloriā dei facite) & cū inuocatio
ne creatoris: ea intētione vt deus laudet̄ & glorificet̄.
Mat. 5. Sic luceat lux veſtra corā hoībus &c. Col. 3. Om
ne quodcūq; facitis in verbo aut in opere oīa in gloriā
dei facite. Aug. Hæc ſi recte fiūt laudes dei ſunt. Nō er/
go ſolū vox tua laudes dei depromat, ſed ēt opera tua
concordent cum voce tua. Cum enim deus laudatur,
de bono opere deum laudas: & cū blaſphematur deus,
de malo opere tuo, deum blaſphemas.

Deinde cū dicit. SINE offenſione eſtote &c.) Mo/
net vt caueāt ab offenſa alioꝝ: & perſuadet hoc primo
verbo. ſecūdo exēplo. ibi. SICVT & ego per oīa &c.)
Vbi ponit ſe in exēpliū. primo pacificæ cōuerſationis.
ſecūdo froctuoſe, opationis. ibi. NON quærēs quod
mihi vtile &c.) Tertio rectæ intētionis. ibi. VT SAL/
VI fiāt.) Felix cuius cōuerſatio amabilis: operatio vti
lis: intētio ſalobris. Dicit ergo. SINE offenſione &c.)
q. d. Vt omnia in gloriam dei fiant. SINE offenſione
eſtote iudæis) qui nō adorāt idola: & ideo in tali come
ſtione ſcandalizantur. ET GENTIBVS) qui adorāt
idola: & ideo per huiuſmodi comeſtionē in errore con
firmantur. ET ECCLESIAE DEI) quantū ad in/
firmos in fide qui inde offenduntur. Iudæi ſunt ſub le
ge ſed non ſub fide. gentes nec ſub lege nec in fide. ec/
cleſia dei & ſub lege & in fide. Ro. 12. Si fieri pōt quod
ex vobis eſt cum omnibus hominibus pacem habētes.
SICVT & ego oībus placeo) tāq̄ cōuerſans ſine ſcāda
lo. EGO) inq̄ NON quęrēs quod mihi vtile eſt tan/
tū: ſed q̄ multis.) Ecce optimus modus placendi om/
nibus, ſi omnium vtilitas, non priuatū cōmodum p̄cu
retur. Charitas inquam non quærit quæ ſua ſunt.
QVOD eſt vtile inquā multis & hoc non ad aliquod
cōmodum temporale. ſed ad hoc VT SALVI fiāt.)
Phil. iiii. Non quæro datum ſed fructum. Notandū
q̄ multa ſunt quæ merito placere faciūt hominibus.
Primum prudentia in conſiliis. ſicut aduocatus clien
ti: diſpenſator principi placet. Gen. 41. Placuit Pharao
ni conſilium & omnibus ſeruis eius. Eccl. 10. Vir pru/
dens placebit magnatis. Secundum mūdicia in factis,
ſicut coniunx coniugi: inſtrumentū vtenti placet. pri/
mi Re. 2. Puer autem Samuel creſcebat & proficiebat
placens tam deo quā hominibus. Non ſic filii Heli. Ter
tium pietas in ſuffragiis: ſicut medicus infirmanti, ba/
culus ſeni placet. Vnde de ſepultura Abner dicitur ſe/
cundi Re. 3. Placuerūt eis omnia quæ fecit Dauid &c.
Quartum, ſapientia in verbis. ſicut lumen viatori: vi/
gor viſui placet. Ioſue. 22. Placuit ſermo cūctis audien/
tibus. Eccl. 20. Sapiens in verbis p̄ducet ſeipſum & ho/
mo prudens placebit magnatis. Quintum clementia
in reſponſis: ſicut ſapor guſtui: melodia auribus pla/
cet. ſecundi Paral. 10. Si placueris populo huic, & lenie
ris eos verbis clementibus, ſeruiēt tibi omni tempore.
Sextum fortitudo in bellis: ſicut pugil conductor, mi/
les principi placet. 1. Reg. 18. Dixerūt ſerui Saul ad Da/
uid. Ecce places regi, & omnes ſerui eius diligunt te.
Septimū largitas in beneficiis: ſicut pluuia terrę aren/
ti: ſicut fons ſitiēti placet. 1. Macha. 14. de Simone. Quę/
ſiuit bona gentis ſuę, & placuit illis poteſtas eius. Hic
quęritur ſuper illud. Nolo vos eſſe ſocios dęmoniorū:
Glo. ad hoc genus pertinent quę fiunt in quibuſdam
rebus ſuſpendendis vel alligandis. Contra. ergo ſuſ/
penſio herbarum ad collum vel cartullarum quę fieri
ſolet: ad idololatriam pertinet. Reſponſio. Aut her/
bę habent a natura vim naturalem ad effectum illum
aut non: in primo caſu non pertinet ad idololatriam
Sed in ſecundo. Similiter ſchedulę, aut continent ſolū
verba ſacra: & ex hoc creduntur habere vim aut non.
In primo caſu non pertinet ad idololatriam ſed in ſe/
cundo. Item ſuper illud. Omnia mihi licent. Glo. Po/
teſtate liberi arbitrii, & doctrina legis naturalis. Con/
tra. ſecundum legem naturalem multa ſunt illicita.
Reſponſio. Hic loquitur de cibis ſpecialiter. Item ibi/
dem Glo. Pręcepto domini illa prohibentur. Reſpon/
ſio. Illa pręcepta ad tempus fuerunt, & reuocata ſunt.
Item nihil interrogantes. Contra. Thob. 2. Videte ne
forte furtiuus ſit. Reſponſio. Non eſt ſimile: qa cibum
furtiuum non eſt licitum in ſe comedere: ſed idolo im
molatum licet edere, niſi propter ſcandalum alterius.
Item. Omnia in gloriam dei facite. Contra. ergo nul
lus actus eſt indifferens. Reſponſio. Relatio hęc in glo
riam dei, intelligitur vel in actu vel in aptitudine refe
rēdi, quę nō eſt ſolū in bonis: ſed etiā in indifferētibus.
Item domini eſt terra & plenitudo. Contra. Eadem
ratio fuit ſub lege. ergo ſi omnia ſunt modo munda,
quia domini ſunt: & tunc fuerunt. Reſponſio. Repu/
tatione legis immunda dicta ſunt: ſed non ſui natura.
Item ſicut ego per omnia omnibus placeo. Contra.
Gal. 1. Si hominibus placerē Chriſti ſeruus non eſſem.
Item quomodo placebat perſecutoribus ſuis. Reſpō/
ſio. Ad principiū placere volebat hoībus p̄pter deum,
non propter ſe. Ad argumentum ſecundum intelli/
gitur hoc non de omnibus generaliter: ſed de eccleſia/
ſticis viris: ſecundum glo. Cap. XI.

IMitatores mei eſtote: ſicut & ego
Chriſti. Collaudo autem vos fra/
tres: q̄ omnia mea, memoria tenetis:
& quemadmodum tradidi vobis: in/
ſtituta tenetis. Sed volo vos ſcire: quod omnis
viri caput Chriſtus eſt: † caput autem mulie/ Ephe. 5.
ris: vir: caput vero Chriſti: deus.

IMitatores mei eſtote, ſicut & ego
Chriſti. Laudo autē vos fratres q̄ p
oīa mei memores eſtis: & ſicut tradi
di, vobis p̄cepta mea tenetis. Volo au
tē vos ſcire q̄ oīs viri caput Xp̄s eſt:
caput autē mulieris, vir: caput vero Chriſti: deus.

SVPRA Apoſtolus remouit a fidelibus
id quod eſt contrarium euchariſtię ſacra/
mento. ſ. participationem menſę idoloꝝ.
Nunc autem inſtruit fideles de ipſo eucha
riſtię ſacramento. Et primo pręmittit quā
dam admonitionem generalem. Secundo
accedit ad propoſitum ibi. VOLO autem vos ſcire
&c.) Circa primum duo facit. Primo proponit admo/
nitionem. Secundo ſignificat quomodo Corinthii ad
p̄dictam admonitionem ſe habebant. ibi. LAVDO
AVTEM vos fratres &c.) Circa primum conſideran/
dum eſt q̄ ita ſe habet naturalis ordo rerum, q̄ ea quę Inferiora imi
ſunt inferiora, in entibus imitant̄ ea quę ſunt ſuperio tant̄ ſup̄iora:
ra ſecundū ſuū poſſe. Vnde etiā naturale agens tanq̄ qa agēs ſupe
ſuperius aſſimilat ſibi patiens. Primordiale autē prin/ rius aſſimilat
cipiū totius proceſſionis rerū, eſt filius dei ſecūdū illud ſibi patiens.
Io. 1. Oīa per ipſum facta ſunt. Et ideo ipſe eſt primor/
diale exemplar, qđ omnes creaturę imitant̄ tanq̄ verā
& perfectam imaginem patris. Vnde dicitur Collo. 1.

Q uieſt imago dei inuiſibilis:primogenitus oīs creatu
rę:quia in ipſu condita ſunt vniuerſa . Speciali tamen
quodammodo exemplar eſt ſpiritualiū gratiarū , qui/
bus ſpirituales creaturę illuſtranť ſecundum illud qđ
in pſal.dicitur ad filium.in ſplendoribus ſanctorū ex
vtero ante luciferum genui te:quia.ſ. genitus eſt ante
oēm creaturam,per gratiam lucentē,habens exempla
riter in ſe ſplendores omnium ſanctorum.hoc autem
exemplar dei prius erat a nobis valde remotum.ſecun
dum illud Eccle.1.Q uid eſt homo vt ſequi poſſit regē
factorem ſuū.Et ideo homo fieri voluit,: vt hoībus hu/
manum exemplar ꝓberet.Vnde Aug.dicit in libro de
agone Chriſtiano.Q ua perſitate nō caueat quę dicta
& facta illius hominis intueri diligit & ſectatur in quo
ſe nobis ad exemplū vitę ꝓbuit filius dei. Et ſicut diui/
nitatis eius esēplar,primo quidem imitanť angeli. ſe/
cundario vero reliquę creaturę. vt Diony.dicit.10.ca.
angelicę hierarchię:ita humanitatis exemplar princi/
paliter quidē imitandum ꝓponiť ꝑlatis eccleſię tanq̃
ſuperioribus.Vnde & dominus apoſtolis dicit. ioā.13.
Exemplū dedi vobis,vt quemadmodum ego feci:ita &
vos faciatis.Secundario vero ipſi prelati informati exē
plo Chriſti.ꝓponunť exemplar vitę ſubditis,ſecūdum
illud.1.Pet.vlti.Forma facti gregis ex animo . Et.2.ad
Theſ.3.Vt noſmetipſos formā daremus vobis ad imi/
tandum nos.Et ideo Apoſtolus ſignāter dicit . Diſi vt
ſine offenſione omnibus ſitis:& hoc quidem facere po/
teritis ſi hoc quod dico ſeruetis. IMITATORES mei
eſtote ſicut & ego Chriſti).ſ.ſum imitator . Imitabať
enim eum primo quidem in mentis deuotione.Gal.2.
Viuo ego iam non ego:viuit vero in me Chriſtus.Secū/
do in ſubditoꝝ ſollicitudine.Vnde dicebat Philip.2.Si
imolor ſup ſacrificiū & obſequium fidei veſtrę,gaudeo
& cōgratulor oībus vobis. Sicut & Chriſtus obtulit ſe/
metipſum pro nobis.vt dicitur Ephe.5 . Tertio q̃tum
ad paſſionis tolerantiam.1.Corin.4 . Semper mortifi/
cationem Ieſu in corpore circunferentes.Et Gal.vltio.
Ego ſtigmata dñi Ieſu in corpe meo porto. Et eſt no/
tandum ꝙ nō ſimpliciter dixit imitatores mei eſtote:
ſed addit:ſicut & ego Chriſti:qa .ſ. ſubditi ꝑlatos ſuos
imitari nō debēt in oībus:ſed in qbus illi Chriſtū imitā
tur,qui eſt indeficiens ſanctitatis exemplar.

Subditi de/ bēt imitari ꝑ latos quaten⁹ ſeipſi ſūt imi/ tatores xp̄i.

Deinde cum dicit. LAVDO autē vos fratres.)Oſtē/
dit qualiter Corinthii ſe habebant ad āmonitionē prę
dictam.Circa quod cōſiderandum eſt ꝙ ſubditi ſuos ꝑ
latos ſequunť dupliciter.ſ.q̃tum ad facta & dicta: q̃tū
quidē ad facta dum ſubditi ꝑlatorū exempla imitanť.
Vnde diciť Iaco.5.Eſemplum accipite fratres mei pro
phetarum qui locuti ſunt in nomine dñi . Q uantum
vero ad dicta dum eorū ꝑceptis obediūt.Prouer.5.Cu
ſtodi pręcepta mea & viues.In his autem Corinthii de
ficiebāt,& maxime q̃tum ad maiorem multitudinem
Et ideo Apoſtolus alloquens eos dicit. LAVDO autē
vos fratres.) q.d.Super hoc laudādos vos ꝑbere debe/
tis ſed nō facitis. Q VOD p oīa memores eſtis) quaſi
ad imitandum mea eſempla. Non.n.poſſumus illoꝝ
exempla imitari:quorum memoriā nō habemus. Vñ
diciť Heb.13.Memētote ꝑpoſitorū veſtrorum quorum
intuētes exitum cōuerſationis imitamini fidem. Quā
tum vero ad dicta ſubdit . ET SICVT tradidi vobis
ꝑcepta mea tenetis) . q .d. eodem tenore obſeruatis,
quo ego tradidi.hoc.n.dixit:quia ab obſeruantia prę/
ceptorum eius receſſerāt.Io.15.Si ſermonē meum ſer/
uauerunt.& veſtrū ſeruabunt . Sed videtur hic modus
loquēdi non eſſe conueniens veritati ſacrę ſcripturę,
quę nihil patiť falſitatis.ſecundū illud Prouer.8 . Iuſti
ſunt omnes ſermones mei & nō eſt in eis prauū quid
neq; peruerſum.Sed dicendū ꝙ ironica locutio eſt vna
de locutionibus figuratiuis,in quibus veritas nō atten
ditur ſecundū ſenſum quē verba faciunt: ſed ſecundū
id quod loquēs exprimere intēdit per ſimile:vel cōtra/
rium vel quocunq; alio modo.Et ideo in ironica locu/
tione.veritas attenditur ſecundū contrarium eius qđ
verba ſonant:ſicut in metaphorica ſecundū ſimile.

Subditi ſe/ quũtur ꝑlatos & quo ad fa/ cta,& quo ad dicta.

Deinde cū dicit. VOLO autē vos ſcire fratres &c.)
Accedit ad propoſitum inſtruens.ſ.fideles de euchari
ſtię ſacramento.Et circa hoc tria facit . Prim redarguit
eoꝝ errores circa ritū hui⁹ ſacramēti . Scđo oñdit hui⁹
ſacri dignitatē.ibi. EGO .n.accepi a dño &c.)Tertio
docet cōuenientē ritū.ibi. ITAQ VE fratres mei)Cir
ca primū tria facit.Primo redarguit eoꝝ errorē quo.ſ.
errabāt in habitu:qa.ſ. mulieres ad ſacra myſteria cō/
ueniebant capite nō velato.Secūdo arguit errorē in cō
uentu:quia ſ.dum cōuenirent ad ſacra myſteria con/
tentionibus vacabāt ibi. HAEC autē ꝑcipio nō lau/
dans &c.) Tertio q̃tum ad certum cibum:quia.ſ.prāſi
ad ſacra myſteria ſumenda accedebant ibi . CONVE/
NIENTIBVS autem vobis &c.)Circa primū duo facit.
Primo ꝑmittit quoddā documentū : ex quo ſumiť rō
ſubſequentis monitiōis.Secundo ponit monitionē ibi.
OMNIS autē vir orans &c.) Circa primū ponit tripli/
cem cōparationem . quarum prima eſt dei ad hoīem
dicens.Dixi ꝙ ꝑcepta mea tenetis per cōtrarium . Sed
vt appeat vos irrationabiliter agere.Volo vos ſcire tāq̃
rem neceſſariam.ſcđm illud Eſa.5.Captiuus ductus ē
populus meus.qa nō habuit ſcientiā. Q VOD omnis
viri caput Chriſtus eſt.) Q uod quidē diciť ſecundū ſi/
militudinem capitis naturalis.in quo quattuor cōſide
ranť.Primo quidē pfectio: quia cum cętera membra
vnum ſolum ſenſum habeāt.ſ.tactum in capite vigent
oēs ſenſus . & ſimiliter in aliis viris inueniunť ſingulae
gratię.ſecundū illud quod diciť infra.12 . Alii datur p
ſpiritum ſermo ſapiētię.alii ſermo ſcientię &c . Sed in
homine Chriſto eſt plenitudo oīum gratiarum.Nō.n.
ad menſuram dat ei deus ſpiritū:vt diciť Io.3. Secūdo
in capite inueniť ſublimitas:quia vt.ſ.in hoīe eſt ſupe
rius oībus membris ita etiā Chriſtus ſupereminet non
ſolum in omnibus hoībus:ſed etiam oībus angelis.ſe/
cundū illud Ephe.1. Conſtituēs illum ad dextram ſuā
in cœleſtibus ſup omnem principatum & poteſtatē.Et
infra.Et ipſum dedit caput ſup oēm eccleſiam. Tertio
in capite inueniť influētia:quia.ſ.quodā modo influit
cęteris mēbris ſenſum & motū.ita a capite . Chriſto in
cętera membra eccleſię motus & ſenſus ſpiritualis de/
riuatur.ſecundū illud Col.2.Non tenens caput ex quo
totum corpus ꝑnexum & cōiunctiones ſubminiſtratū
& cōſtructum,creſcit in augmētū dei. Q uarto in ca
pite inueniť conformitas naturę ad cętera membra: &
ſimiliter in Chriſto ad alios hoīes.ſecundū illud Phil.2
In ſimilitudinē hoīum factus & habitu inuētus vt hō.
Secūdā cōparationē poniť hoīs ad hoīem cū dicit. CA
PVT autē mulieris vir.) Q uod etiam ſecundū ꝑdicta
quattuor verificanť . Nā primo qdem vir eſt perfectior
muliere non ſolum q̃tum ad corpus:qa vt Philoſoph⁹
dicit in libro de gñatione animaliū fœmina eſt maſcu
lus occaſionatus:ſed etiā q̃tum ad animę vigorē.ſecun
dum illud Eccle.7.Virum ex mille reperi vnū,mulierē
ex oībus nō inueni.Secundo qa vir naturaliter ſuper/
eminet fœminę.ſecūdum illud Ephe.5. Mulieres viris
ſuis ſubiectę ſint ſicut dño:quoniā vir eſt caput mulie/
ris.Tertio qa vir influit gubernādo mulierē . ſecundū
illud Geñ.3.Sub viri poteſtate eris & ipſe dominabitur
tui.Q uarto vir & fœmina cōformes ſunt in natura.ſe
cundum illud Geñ.2 . Faciamus ei adiutorium ſimile
ſibi. Tertiam cōparationem ponit dei ad dñm cū di/
cit. CAPVT vero Chriſti deus.) Eſt autē conſideran/
dum ꝙ nomen Chriſtus , ſignificat pſonam prędicatā
ratione humanę naturę: & ſic hoc nomen deus nō ſup
ponit ſolum perſonā patris:ſed totā trinitatē: a qua in
humanitate Chriſti ſicut a perfectiori oīa bona deriuā
tur: & cui humanitas Chriſti ſubiiciť . Alio modo pōt
intelligi ſecūdum ꝙ hoc nomen Chriſtus ſupponit di/
ctam perſonam ratione diuinę naturę: & ſic hoc nomē
Deus ſupponit perſonam patris:quę dē caput filii, nō
quidē ſecundum maiorem pfectionem:vel ſecundum
aliquam ſuppoſitionem: ſed ſolū originē & ſecundum
cōformitatem naturę: ſicut in pſal.diciť.Dñs dixit ad
me filius meus es tu: ego hodie genui te. Poſſunt au
tem hęc myſtice accipi.put in anima eſt quoddam ſpi
rituale cōiugium . Nam ſenſualitas fœminę cōparať,
ratio vero viro:per quam ſenſualitas regi debet . Vnde
& caput eius dicitur. Vel potius ratio inferior,quę in/
hęret tēporalibus diſponendis,mulieri cōparatur . vi/
ro autem ratio ſuperior:quę vacat contēplationi ęter/
norum:quę caput inferioris dicitur : quia ſecundum
rationes ęternas ſunt tēporalia diſponenda. ſecūdum
illud

Myſtice autē hęc poſſūt cō parari.

Illud Exo.25. Inſpice & fac ſecundum exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt. Dicitur autem caput viri Chriſtus: quia ſola ratio ſecundum ſuperiorem ſui partem deo ſubhęret.

Omnis vir orans: aut prophetans: quicquã habens in capite: probro afficit caput ſuũ. Omnis vero mulier orans aut ꝓphetans non velato capite: dehoneſtat caput ſuũ. Nam id perinde eſt prorſus: ac ſi raſa eſſet. Etenim ſi nõ velatur mulier etiam tondeatur. Quod ſi fœdum eſt mulieri tonderi aut radi: veletur. Vir quidem non debet velare caput: cum is imago ſit & gloria dei. At mulier gloria viri eſt.

Omnis autem vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum. Vnum eſt enim ac ſi decaluetur. Nam & ſi non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe eſt mulieri tonderi aut decaluari: velet caput ſuũ. Vir quidẽ non debet velare caput ſuum, quoniã imago & gloria dei eſt: mulier autẽ gloria viri eſt. Lec. II.

PRAEMISSO documento ſubiungit ammonitionem: cuius ratio ſumitur ex documẽto prędicto: & circa hoc duo facit. Primo ponit ammonitionẽ ex parte viri. Secundo ex parte mulieris ibi. OMNIS autem mulier &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ caput mulieris eſt vir. OMNIS autem vir orãs aut ꝓphetans velato capite deturpat caput ſuũ.) Circa quod cõſiderandum eſt ꝙ quilibet homo iudici aſſiſtens, ſuam cõditionem vel dignitatẽ debet ꝓfiteri: & ꝓcipue aſſiſtens deo q eſt omnium iudex. & ideo q deo aſſiſtunt ordinatiſſime & cõuenientiſſime ſe gerere debent. ſecundũ illud Eccle.4. Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum dei. Dupliciter autem homo deo aſſiſtit. Vno modo humana in deum referẽs quod quidẽ fit orãdo. ſecundũ illđ Eccle.39. In conſpectu altiſſimi deprecabitur. aperiet os ſuum in oratione: & pro delictis ſuis deprecabitur. Alio modo diuina ad hoĩes deferens. quod quidem fit ꝓphetando. ſecundum illud Ioel.2. Effundam ſpiritũ meum ſuper oẽm carnem, & prophetabunt filii veſtri. Vnde ſignãter Apoſtolus dicit. Vir orans & ꝓphetans. His.n. duobus modis vir deo tanq̃ iudici vel domino aſſiſtit.

Hõ deo aſſiſtit vel hũana in deũ referẽs vel diuina ad homines deferens.

Dicit̃ autem prohetãs dupliciter. Vno modo inquantũ homo aliis annunciat: quę ei diuinitus reuelantur. ſecundũ illud Luc.1. Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu ſancto, & prophetauit dicens. Benedictus dñs deus Iſrael &c. Alio modo dicit̃ homo prophetans, inq̃tum profert ea quę ſunt aliis reuelata. vñ illi qui in eccleſia dicunt ꝓphetias vel alias ſacras ſcripturas legunt, dicunt̃ ꝓphetantes. Et ſic accipit̃ infra. 14. Qui prophetat eccleſiam ędificat. Et ita etiã hic accipitur. Pertinet autem ad dignitatẽ viri, vt infra patebit. carere velamine capitis. & ideo dicit ꝙ OMNIS vir orans aut ꝓphetans velato capite deturpat caput ſuum) .i. rem incõuenientem ſibi agit. Sicut.n. in corpore pulchritudo dicitur ex debita ꝓportione mẽbrorum in conuenienti claritate vel colore: ita in actib⁹ humanis, dicitur pulchritudo ex debita proportione verborum vel factorum, in qbus lumẽ rationis reſplendet. Vnde & per oppoſitum turpitudo intelligit̃ quando contra rationem aliquid agit̃ & nõ obſeruatur debita proportio in verbis & factis. Vnde ſupra.7. dictũ eſt. Si quis turpẽ ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua ꝙ ſit ſuperadulta.

Propheta vel qa ſibi ẽ reuelatum vel q̃ aliis reuelatũ ꝓdicat

Sed cõtra hoc obiicit̃. Nam multi velato capite in eccleſia orant abſq; omni turpitudine, ſecretius orare volentes. Dicendũ eſt autem ꝙ duplex eſt oratio. Vna priuata: quam .ſ. quis deo offert in ꝓpria perſona. Alia publica quam quis offert deo in perſona totius eccleſię: vt patet in orationibus quę in eccleſia per ſacerdotes dicuntur: & de talibus orationibus Apoſtolus hic intelligit.

Oõ priuata & publica

Item obiicitur de hoc qđ dicit glo. ꝙ prophetans dicit̃ ſcripturas referans: & ſecundum hoc ille q ꝓdicat ꝓphetat. Epiſcopi autẽ ꝓdicant capite tecto mitra. Sed dicendũ eſt ꝙ ille qui ꝓdicat vel docet in ſcholis, ex ꝓpria pſona loquitur. Vnde & Apoſtolus Ro.1. nominat euangeliũ ſuum .ſ. ꝓpter induſtriã qua vtebatur in ꝓdicatione euangelii: ſed ille qui ſacrã ſcripturam in eccleſia recitat. puta legẽdo lectionẽ vel epiſtolam, vel euãgelium: ex perſona totius eccleſię loquitur. Et de tali prophetante intelligit̃ quod hic Apoſtolus dicit.

Dĩa inter legere & ꝓdicare & recitare epiſtolam vel euãgelium.

Sed tunc remanet obiectio de his q cantãt pſalmos in choro capite tecto. Sed dicẽdum quod pſalmi nõ cantant̃ quaſi ab vno ſingulariter ſe deo preſentante, ſed quaſi a tota multitudine.

Deinde cum dicit. OMNIS autem mulier &c.) Ponit ammonitionẽ q̃tum ad mulieres dicens. OMNIS autem mulier orãs aut ꝓphetans) vt ſupra. NON velato capite) quod repugnat ꝓpter conditionem eius. DETVRPAT caput ſuum) .i. rem incõuenientem facit circa ſui capitis detectionem. Sed cõtra hoc obiicit̃ qa Apoſtolus dicit.1. Thi.2. Docere in eccleſia mulieri non permitto. Quomodo ergo cõperit mulieri vt oret aut ꝓphetet publica oratione aut doctrina. Sed dicendum eſt, hoc intelligendũ eſſe de orationibus ac lectionibus quas mulieres in ſuis collegiis ꝓferunt.

Deinde cum dicit. VNVM eſt enim &c.) Probat admonitionem ꝓdictam. Et primo inducit ꝓbationem. Secundo ꝓbationis iudicium auditoribus committit ibi. VOS IPSI iudicate &c. Circa primum duo facit. Primo inducit ꝓbationem. Secundo excludit obiectionem ibi. VERVMTAMEN neq; vir &c.) Circa primũ ponit triplicem ꝓbationem. quaꝝ prima ſumitur per cõparationem ad humanã naturam. Secunda p comparationem ad deum ibi. VIR QVIDEM nõ debet &c.) Tertia per cõparationem ad angelos cum dicit. ET PROPTER angelos.) Circa primum cõſiderãdũ eſt ꝙ natura quę cęteris animalibus ꝓuidit auxilia ſufficientia vitę, hoĩbus ꝓbuit ea imperfecta: vt per rationem arte, vſu, manu, ſibi ea ꝓficerent: ſicut tauris dedit cornua ad defenſionem: hoĩes autem arma defenſiõia ſibi pręparant manuali artificio rõnis: & inde eſt ꝙ ars imitatur naturã, & perficit ea quę natura facere non poteſt. Si igitur ad tegumentum capitis, natura homini dedit capillos: ſed quia hoc tegumentum inſufficiẽs eſt, p artem ꝓparat homo ſibi aliud velamen. Eadẽ igitur ratio eſt de velamine naturali capillorum, & de velamine artificiali. Naturale autem eſt mulieri ꝙ comã nutriat. Habet.n. ad hoc diſpoſitionem naturę, & vlterius inclinatio quędam ineſt mulieribus ad comã nutriendã. In pluribus enim hoc accidit. ꝙ mulieres magis ſtudent ad nutriendã comam q̃ viri. Videt̃ ergo cõditioni mulierũ cõueniens eſſe, ꝙ magis vtantur velamine capitis q̃ viri. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit cõuenientiã velaminis naturalis & artificialis dicẽs Dictum eſt. MVLIER nõ velans caput deturpat caput ſuum.) VNVM eſt enim) .ſ. vnius rationis priuari .ſ. velamine artificiali. ac ſi decaluetur .i. ac ſi priuet̃ naturali velamine capilloꝝ, quod in pœnam qbuſdã predicit̃. Eſa.3. Decaluabit dominus verticem filiarũ Sion, & crinem earum nudabit. Secũdo ducit ad incõuenientes dicens. NAM ſi non velatur mulier tondeatur.) quaſi dicat. ſi abiicit velamen artificiale, abiiciat pari ratione etiam naturale: quod eſt inconueniens. Sed contra hoc videtur eſſe ꝙ ſanctimoniales tondentur. Ad quod dupliciter põt reſponderi. Primo quidẽ quia ex hoc ipſo ꝙ votum viduitatis vel virginitatis aſſumunt Chriſto deſpõſante. ꝓmouentur in dignitatẽ virilem: vtpote liberatę a ſubiectiõe virorum & immediate Chriſto coniunctę. Secundo qa aſſumunt pœnitentię lamentum religionem intrantes. Eſt autem cõſuetudo viris ꝙ tempore luctus comam nutriãt quaſi hoc ſit ſuę cõditioni conueniens. mulieres autẽ econtrario tempore luctus comam deponunt. Vnde dicit̃ Iere.7. Capillum tuũ tonde & proiice: & ſume in directum planctum. Tertio cõcludit ꝓpoſitum dicens. SI VERO turpe) .i. indecens EST MVLIERI tonderi aut decaluari) .i. priuari naturali velamine arte vel na

tura. VELET caput ſuũ) vtens. ſ. velamine artificiali.

Deinde cum dicit. VIR QVIDEM &c.) Ponit ſecundam ꝓbationem que accipitur per cõparationem ad deum. Et primo inducit ꝓbationem. Secundo probat quod ſuppoſuerat ibi. NON enim eſt vir &c.) Dicit ergo primo. Dictum eſt ꝙ TVRPE eſt mulieri tonderi) ſicut & non velari. viro autem non eſt turpe: cuius ratio eſt hec. VIR QVIDEM non debet velare caput ſuum: qa eſt imago & gloria dei). Per hoc autem ꝙ dicit eſt imago dei: excluditur quorundam error dicẽtium, ꝙ homo ſolum eſt ad imaginem dei, nõ autẽ eſt imago. cuius contrarium hic Apoſtolus dicit. Dicebãt autem ꝙ ſolus filius eſt imago. ſecundum illud Col. 1. Qui eſt imago inuiſibilis dei. Eſt ergo dicendum ꝙ homo imago dei dicitur & ad imaginem. Eſt. n. imago imperfecta: filius autem dicitur imago nõ ad imaginem: quia eſt imago perfecta. Ad cuius euidentiam conſiderãdum eſt ꝙ de ratione imaginis in communi duo ſunt. Primo quidẽ ſimilitudo nõ in quibuſcunq; ſed vel ipſa ſpecie rei, ſicut homo filius aſſimilatur patri ſuo. Vel in aliquo quod ſit ſignum ſpeciei, ſicut figura in rebus corporalibus. Vnde qui figurã equi deſcribunt dicunt imaginem eius depingere. Et hoc eſt ꝙ dicit Hilarius in lib. de ſynodis. ꝙ eſt imago ſpecies indifferens. Secũdo requirit origo. Non. n. duoꝝ hominũ qui ſunt ſimiles ſpecie: vnus imago alterius dicitur: niſi ex eo oriatur, ſicut filius a patre. Nam imago dicitur ab exemplari. Tertio ad rationem ꝑfecte imaginis requiritur equalitas. Quia igitur homo ſimulatur deo ſecundum memoriã, intelligentiã, & voluntatem mentis: quod ptinet ad ſpeciẽ intellectualis nature: & hoc habet a deo: dicitur eſſe dei imago: quia tñ deeſt equalitas eſt dei imago imperfecta. Et ideo dicit ad imaginem: ſecũdũ illud Geñ. 1. Faciamus hoiem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtram. Sed filius qui eſt equalis patri eſt imago perfecta, nõ autem ad imaginẽ. Conſiderãdum eſt etiã ꝙ gloria dei dupliciter dicitur. Vno modo qua deus in ſe glorioſus eſt: & ſic homo nõ eſt gloria dei, ſed potius deus eſt gloria hominis. ſecundũ illud pſal. Tu domine ſuſceptor meꝰ es: gloria mea. Alio modo dicitur gloria dei, claritas eius ab eo deriuata. ſecũdum illud Eзo. vlti. Gloria domini impleuit illud. Et hoc modo hic dicitur. ꝙ vir eſt gloria dei. inquãtũ claritas dei imediate ſup virum refulget. ſcdm illud pſi. Signatum eſt ſuper nos lumẽ vultus tui domine.

De rõne imaginis.
Similitudo.
Origo.
Equalitas

Gloria dei qua deꝰ ẽ glorioſus vel claritas eius.

Deinde cũ dicit. MVLIER autem &c.) Ponit id qđ eſt ex parte mulieris dicens. Mulier autẽ eſt gloria viri &c. quia claritas mulieris deriuatur a viro. ſecundũ illđ Geñ. 2. Hec vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt. Sed contra hoc obiicitur qa imago dei attenditur in homine ſecundum ſpiritum in quo nõ eſt differentia maris & fœmine. vt dicit Col. 3. Nõ ergo magis debet dici ꝙ vir dicitur imago dei q̃ mulier. Dicẽdum eſt autem ꝙ vir dicitur hic ſpecialiter imago dei, ſecundũ quedã exteriora. ſ. qa vir eſt pcincipiũ totius ſui generis: ſicut deus eſt principium totius vniuerſi: & qa de latere Chriſti dormientis in cruce fluxerunt ſacramenta ſanguinis & aque, a quibus fabricata eſt eccleſia. Poteſt etiam q̃tum ad interiora dici, ꝙ vir ſpiritualius dicitur imago dei ſecundum mentẽ inq̃tum in eo ratio magis viget. Sed melius dicendũ eſt ꝙ Apoſtolus ſignãter loquitur. Nam de viro dixit ꝙ VIR IMAGO & gloria dei) eſt: de muliere autem non dixit ꝙ eſſet imago & gloria viri: ſed ſolum ꝙ eſt gloria viri: vt detur intelligi ꝙ eſſe imaginem dei cõmune eſt viro & mulieri: eſſe autem gloria dei immediate, proprium eſt viri. Reſtat autem conſiderandũ pcopter quid vir non debeat velare caput ſed mulier. Quod quidem dupliciter accipi poteſt. Primo quidem quia velamen quod capiti ſuperponitur deſignat poteſtatem alterius ſuper caput exiſtentis ordine nature: & ideo vir ſub deo exiſtens non debet velamen habere ſuper caput. vt oſtendat ſe immediate deo ſubeſſe. mulier autem debet velamen habere. vt oſtendat ſe preter deum alteri naturaliter ſubeſſe. Vnde ceſſat obiectio de ſeruo & ſubdito: quia hæc ſubiectio non eſt naturalis. Secundo ad oſtendendum ꝙ gloria dei non eſt occultanda ſed reuelanda. gloria aũt hominis eſt occultãda. vnde in pſ. dr. Nõ nobis dñe nõ nobis: ſed nomini tuo da gloriã.

Vir eſt ſpãlr imago dei quo ad interiora & exteriora.

Non enim eſt vir ex muliere: ſed mulier ex viro. † Neq; enim cõditus eſt vir propter mulierem: ſed mulier propter virum. Propter hoc debet mulier poteſtatem habere in capite: propter angelos: alioqui neq; vir abſq; muliere: neque mulier abſq; viro in domino. Nam quemadmodum mulier ex viro eſt: ita & vir per mulierem: omnia vero ex deo. Inter voſipſos iudicate: num decorum eſt: mulierem non velatam deum orare? An ne natura quidem ipſa hoc docet vos: quod viro quidẽ: ſi comatus fuerit: probro ſit? contra: mulieri ſi comata fuerit: gloriæ ſit? eo quod coma pro velamine data ſit. Cæterũ ſi quis videtur cõtentioſus eſſe: nos hmõi cõſuetudinem non habemus: neq; eccleſia dei.

Geñ. 1.

Non enim vir ex muliere eſt. ſed mulier ex viro. Etenim non eſt creatus vir propter mulierem: ſed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere ſuper caput ſuum propter angelos. Veruntamen neq; vir ſine muliere: neq; mulier ſine viro in dño. Nam ſicut mulier de viro: ita & vir per mulierem. Omnia autem ex deo. Voſipſi iudicate. Decet mulierem non velatam orare deum? Nec ipſa natura docet vos. Quod vir quidem ſi comã nutriat, ignominia eſt illi: mulier vero ſi comam nutriat gloria eſt illi: quoniam capilli pro velamine ei dati ſunt. Si quis autem videtur contentioſus eſſe: nos talem conſuetudinem non habemus, neq; eccleſia dei.

Lec. III.

PRAEMISERAT Apoſtolus ꝙ mulier ẽ gloria viri: quod hic probare intendit. Et circa hoc tria facit Primo ponit probationem. Secundo aſſignat rationẽ eius quod dixerat ibi. ETENIM nõ eſt creatus &c. Tertio infert concluſionem intentã ibi. IDEO debet &c.) Circa primũ cõſiderandũ eſt ꝙ ſicut ſupra dictum eſt: mulier dicitur gloria viri per quandam deriuationem: & ideo ad hoc probandum ſubdit. NON enim prima. ſ. rerum conditione VIR EST ex muliere:) . ſ. formatus. SED MVLIER ex viro.) Dicitur. n. Geñ. 2. Quod edificauit dominus deus coſtam quã tulerat de Adam in mulierem. De viro autẽ dicitur. Formauit dominus deus hominem de limo terre.

Deinde cum dicit. ETENIM &c.) Aſſignat rationem eius quod dixerat. Ad cuius euidentiam conſiderandus eſt talis ordo perfecti & imperfecti: ꝙ imperfectum in vno & eodem ſubiecto prius eſt tempore q̃ perfectum. Prius. n. aliquis homo eſt puer q̃ vir: ſimpliciter tamen perfectum eſt prius imperfecto etiam tempore. Nam puer producitur va viro. Hec igitur eſt ratio quare mulier producta eſt ex viro. quia perfectior eſt muliere: quod ex hoc probat Apoſtolus: quia finis eſt perfectior eo quod eſt ad finem, vir autem eſt finis mulieris. Et hoc eſt quod dicit. ETENIM nõ eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virũ) in adiutorium . ſ. generationis: ſicut patiens eſt propter agens: & materia propter formam. Vnde dicitur Geñ. 2. Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.

Impfectũ reſpectu aliꝰ pticularis tpe ꝓcedit pfectũ, ſimplr autẽ ꝑfectũ ꝓcedit tpe impfectũ

Deinde cum dicit. IDEO debet &c.) Infert concluſionem intentam dicens. IDEO) . ſ. quia vir eſt imago & gloria dei: mulier autem eſt gloria viri. MVLIER debet habere velamen ſuper caput ſuum:) quando. ſ. deo aſſiſtit orando vel prophetando: vt per hoc oſten-

datur

datur ꝙ non imediate ſubeſt deo. ſed ſubijcit̃ etiã viro ſub deo. Hoc enim ſignificat velamen quod capiti ſuppõitur. Vnde alia littera habet ꝙ mulier debet habere poteſtatem ſuper caput ſuum: & idẽ eſt ſenſus. Nam velamen eſt ſignum poteſtatis, ſecundum ꝙ in ꝑo. dicitur. impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.

Angeli ꝑ veris angelis & ꝓ ſacerdotibus.

Deinde cũ dicit. ET PROPTER angelos &c.) Aſſignat tertiam rationem quæ ſumit̃ ex parte angelorũ dicens. Et etiam mulier debet habere velamen ſup caput ſuum, ꝓpter angelos. Quod quidẽ dupliciter intelligi poteſt. Vno modo de ipſis angelis cœleſtib⁹ qui conuentus fidelium viſitare credunt̃, pręcipue quãdo ſacra myſteria celebrant̃. Et ideo tũc tam mulieres q̃ viri ad reuerentiã eorum, honeſte & ordinate ſe debẽt habere. ſecundum illud ꝑſ. in conſpectu angelorꝫ pſallam tibi. Alio modo poteſt intelligi, ſecũdum ꝙ angeli dicunt̃ ſacerdotes, inquantum diuina populo annunciant. ſecundum illud Mala. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiã & legẽ requirent ex ore eius, qa angelus domini exercituum eſt. Debet ergo mulier velamen habere ſemper in eccleſia ꝓpter angelos. i. ꝓpter ſacerdotes, duplici ratione. Primo quidẽ ꝓpter eorum reuerẽtiam, ad quam pertinet ꝙ mulieres coram eis honeſte ſe habeant. Vnde dicit̃ Eccle. 7. Honora deum ex tota aĩa tua & honorifica ſacerdotes illius. Secundo propter eorum cautelam: ne. ſ. ex conſpectu mulierũ non velatarum, ad cõcupiſcentiã ꝓuocent̃. Vnde dr̃ Eccle. 9. Virginem ne aſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius. Aug. autem aliter exponit prædicta. Oſtẽdit. n. ꝙ tam mulier q̃ vir eſt ad imaginem dei per hoc qd dicitur Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtrę, & induite nouum hoĩem: quę renouat̃ in agnitione dei ſecundum imaginẽ eius: qui creauit eum: vbi non eſt maſculus & fœmina. Et ſic patet ꝙ imago dei attenditur in homine ſecundum ſpiritum: in quo nõ eſt differentia maſculi & fœminę. & ideo mulier eſt imago dei ſicut & vir. Expreſſe. n. dr̃ Geñ. 1. ꝙ creauit deus hominem ad imaginẽ ſuam, maſculũ & fœminam creauit eos. & ideo Aug. dicit hoc eſſe intelligendum in ſpirituali coniugio quod eſt in anima noſtra in qua (ſicut ſupra dictum eſt) ſenſualitas vel etiã inferior ratio, ſe habet p modum mulieris. ratio autẽ ſuperior per modum viri, in quo attendit̃ imago dei. & ſecundum hoc mulier eſt ex viro, & ꝓpter virum: qa adminiſtratio rerꝫ tẽporalium vel ſenſibilium cui intendit inferior ratio vel etiam ſenſualitas: debet deduci ex cõtemplatione ęternorꝫ quę pertinent ad ſuperiorẽ rationẽ & ad eam ordinari. & ideo mulier dicit̃ habere velamen vel poteſtatem ſuper caput ſuũ, ad ſignificandum ꝙ circa temporalia diſpẽſanda debet homo cohibitionẽ quãdam & refrenationem habere: ne vltra modũ homo progrediatur in eis diligendis. quę quidẽ cohibitio circa amorem dei adhiberi nõ bebet: cum ꝓceptum ſit Deut. 6. Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo. Nã circa deſiderium finis nõ apponitur mẽſura: quã neceſſe eſt apponi circa ea quę ſunt ad finem. Medicus. n. ſanitatem inducit quãto perfectiorem poteſt: nõ tamẽ dat medicinam quãto maiorem poteſt. ſed ſecundũ determinatam menſuram. Sic vir nõ debet habere velamen ſuper caput. Et hoc debet proter angelos ſanctos. qa (ſicut in glo. dicitur) grata eſt ſanctis angelis ſacrata & pia ſignificatio. Vnde & Aug. dicit. 19. de ciui. dei. ꝙ dęmones alliciunt̃ quibuſdam ſenſibilibus rebus: nõ ſicut animalia cibis, ſed ſicut ſpiritus ſignis.

Mulieres corã ſacerdotibus ſint velatę: & ꝓꝑ reuerẽtiã & ꝓꝑ cautelam

Deinde cũ dicit. VERVMTAMEN neqꝫ vir &c.) Excludit dubitationem. quę poſſet ex dictis oriri. Quia enim dixerat ꝙ vir eſt gloria dei. mulier autem eſt gloria viri. poſſet aliquis credere vel ꝙ mulier non eſſet ex deo, vel ꝙ nõ haberet poteſtatẽ in gratia. Vnde primo hoc excludit dicens. Licet mulier ſit gloria viri: qui eſt gloria dei. verũtamen NEQVE vir eſt) in domino. i. a domino ꝓductus SINE muliere. neqꝫ mulier ſine viro.) vtrumqꝫ. n. deus fecit. ſecũdum illud Geñ. 1. Maſculum & fœminã creauit eos. Vel aliter NEQVE vir eſt ſine muliere in domino) . i. in gratia dñi noſtri ieſu Chriſti. NEQVE mulier ſine viro) quia vterqꝫ per gratiam dei ſaluatur. ſecundum illud Gal. 3. Quicũqꝫ in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Et poſtea ſubdit. Non eſt maſculus neqꝫ fœmina. ſ. indifferens in gratia Chriſti. Secundo aſſignat rationẽ dicens. NAM ſicut in prima rerum inſtitutione. MVLIER eſt de viro) formata. ita & in ſubſequentibus generationibus VIR PER mulierẽ productus eſt. ſecũdum illud Iob 14. Homo natus de muliere. Nã prima ꝓductio hominis fuit ſine viro & muliere: quãdo deus formauit hominem de limo terrę. Euam de coſta viri: vt ibidem legitur. Tertia autẽ eſt ex viro & muliere: ſicut Abel natus eſt ex Adam & Eua: vt legitur Geñ. 4. Quarta autẽ eſt ex muliere ſine viro. ſ. Chriſti ex virgine. ſecundum illud Gal. 4. Miſit deus filium ſuũ factum ex muliere. Tertio oſtendit rationẽ eſſe cõuenientem dicens. OMNIA autem ex deo) quia. ſ. & hoc ipſum ꝙ mulier primo fuit ex viro: & hoc ꝙ poſtmodum vir eſt ex muliere, eſt ex operatione diuina. Vnde ad deum pertinẽt tam vir quam mulier. Vnde dicitur Ro. 11. Ex ipſo & ꝑ ipſum & in ipſo ſunt omnia.

Productio hoĩum ſine viro, & muliere ſine muliere & ex viro ex vtroqꝫ, & ex muliere ſine viro.

Deinde cum dicit. VOSIPSI iudicate &c.) Committit iudicium eius quod dixerat auditoribus. Et circa hoc duo facit. Primo cõmittit iudicium rationabilibus auditoribus ibi. SI QVIS autem videtur &c.) Circa primum quatuor facit. Primo cõmittit auditoribus iudicium eius: quod dixerat more eius qui confidit ſe ſufficienter ꝓbaſſe dicens. VOSIPSI iudicate &c.) Pertinet. n. ad bonum auditorem iudicare de auditis. Vnde dicitur iob. 6. Loquentes id quod iuſtũ eſt iudicate. Et. 12. nõne auris verba diiudicat? Secũdo proponit ſub quęſtione id, de quo debet eſſe iudicium dicens. DECET mulierem nõ velatam orare deum?) Hoc prohibetur. 1. Pet. 3. Vbi dicit̃ quarum ſit non exterius capillatura. Tertio oſtẽdit vnde debeãt ſumere ſuum iudicium: quia ab ipſa natura & hoc eſt ꝙ dicit. NEC ipſa natura docet vos.) Et vocat hic naturam ipſam inclinationem naturalẽ, quæ ineſt mulieribus ad nutriendum comam, quę eſt naturale velamen: nõ autem viris. Quę quidẽ inclinatio naturalis eſſe oſtenditur: quia in pluribus inuenitur: oportet autem ab ipſa natura doceri: qa eſt dei opus: ſicut in pictura inſtruit̃ aliquis artificio pictoris: & ideo contra quoſdam dicit̃ Eſa. 14. Tranſgreſſi ſunt leges, mutauerunt ius: diſſipauerunt fœdus ſempiternum. i. ius naturale. Quarto autem natura ſumit rationẽ: & primo ponit id quod eſt ex parte viri dicens. QVOD vir quidẽ ſi comã nutriat more) mulieris IGNOMINIA eſt illi) . i. ad ignominiam ei reputatur apud plures homines: qa per hoc videtur muliebris eſſe. Et ideo Ezec. 44. dicitur. Sacerdotes comã non nutrient. Nec eſt inſtantia de quibuſdã qui in veteri lege comam nutrierunt: quia hoc erat ſignum ꝙ tunc erat poſitũ in lectione veteris teſtamenti vt dicitur. 2. Corin. 3. Secũdo ponit id quod eſt ex parte mulieris dicens. MVLIER & ſi comã nutriat, gloria eſt illi) qa videt̃ ad ornatum eius ꝑtinere. Vnde dicitur Can. 7. Comę capitis ei⁹ ſicut purpura regis. Et aſſignat cõſequẽter rõnem cum dicit. QVONIAM capilli dati ſunt ei) . ſ. mulieri pro velamine: & ideo eadem ratio eſt de capillis nutriendis & de velamine artificiali apponendo. Cant. quarto Capilli tui ſicut grex caprarum &c.

Deinde cum dicit. SI QVIS autem vir &c.) Comprimit ꝓteruos auditores dicens. SI QVIS autẽ.) VIDETVR contentioſus eſſe:) vt. ſ. rõnibus prędictis non acquieſcat: ſed confidẽtia clamoris veritatem impugnet: quod pertinet ad contẽtionem: vt Amb. dicit, contra id quod dicit̃ iob. 6. Reſpondete obſecro abſqꝫ contentione. Et Prouer. 20. Honor eſt ei qui ſeparat ſe a contentionibus. Hoc ſufficiat ad comprimendum talem. QVOD nos) iudęi in Chriſtum credentes TALEM conſuetudinem non habemus) ſcilicet ꝙ mulieres orent: non velato capite. NEQVE) etiam tota ECCLESIA dei per gentes diffuſa. Vnde ſi nulla eſſet ratio hoc ſolum deberet ſufficere ne aliquis ageret contra communem eccleſię conſuetudinem. Dicitur enim in pſalmo. Qui habitare facit vnius moris in domo. Auguſti dicit in epiſtola ad Caſulanum ꝙ omnibus in quibus nihil certi diffinit ſacra ſcriptura: mos populi dei atque inſtituta maiorum pro lege habenda ſunt.

Illud tamen præcipiens non laudo: quod nõ in melius: ſed in deterius conuenitis. Nam primum quidem: cum conuenitis in eccleſia: audio diſſidia in vobis eſſe: & aliqua ex parte credo. Oportet enim & ſectas in vobis eſſe: quo qui probati ſunt: manifeſti fiant inter vos. Igitur cũ conuenitis in eundem locum: non licet dominicam cœnam edere: quod vnuſquiſq; propriam cœnam occupat in edẽdo. Et hic quidem eſurit: ille vero ebrius eſt. Num ſane domos non habetis ad edendum & bibendum? An eccleſiam dei contẽnitis: & pudefacitis eos qui nõ habẽt? Quid vobis dicã? Laudabo vos? In hoc nõ laudo.

Hoc autem præcipio non laudans, ꝙ non in melius: ſed in deterius conuenitis. Primum quidem conuenientibus vobis in eccleſiam: audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreſes eſſe: vt & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non eſt dominicam cœnam manducare. Vnuſquiſq; enim ſuam cœnã præſumit ad manducandum. Et alius quidem eſurit: alius autem ebrius eſt. Nunquid domus nõ habetis ad manducandum & bibendum? An eccleſiam dei contemnitis: & confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus redarguit Corinthios de eorum errore in habitu: quia.ſ. mulieres ad ſacra myſteria cõueniebant. capite non velato. conſequẽter arguit eoꝝ errorẽ de ſciſſuris in conuẽtu: quia.ſ. dum conuenirent ad ſacra myſteria cõtentionibus vacabãt. Et primo tangit eorum defectum in generali. Secũdo in ſpeciali ibi. PRIMVM quidem &c.) Dicit ergo primo. HOC autem) quod dictum eſt ſupra ꝙ mulieres velatę ſint in eccleſiis. PRAECIPIO) vt ſic tripliciter eos induceret ad huiuſmodi obſeruantiam. Primo quidẽ ratione. Secundo conſuetudine. Tertio pręcepto quod ſolum ſine aliis neceſſitatẽ induceret Prouer. 3. Cuſtodi pręcepta mea & viues. Et Eccl. 4. dicitur. Funiculus triplex difficile rumpitur. NON laudans) ſed magis vituperans, ꝙ cõuenitis in eccleſiam NON in melius:) ſicut deberet eſſe. SED IN deterius ex culpa veſtra. Omnia enim animalia gregalia: puta columbe, grues, oues: naturali inſtinctu in vnum conueniunt: vt ſit eis corporaliter melius. Vnde & homo cũ ſit animal gregale vel ſociale: vt Philoſophus probat, ſecundum rationem agere debet, vt multi in vnum cõueniant propter aliquod melius: ſicut in rebus ſecularibus multi in vnitatem ciuitatis cõueniunt: vt ſit eis melius ſeculariter.ſ. ꝓpter ſecuritatem & ſufficientiã vitę. Et ideo fideles in vnum conuenire debẽt propter aliquod melius ſpiritnale. ſecundum illud pſ. In conueniendo populos in vnum & reges vt ſeruiant domino. Et alibi. In conſilio iuſtorum & congregatione magna opera domini. Sed iſti in deterius conueniebant. propter culpas quas committebãt dum conuenirent. Eſa. 1. iniqui ſunt cœtus veſtri. Eccle. 21. Stuppa collecta ſynagoga peccantium.

Deinde cum dicit. PRIMVM quidem &c.) Ponit in ſpeciali quomodo in deterius cõuenirent. Et primo ponit iudicium culpę dicens. Primum quidẽ inter cętera.ſ. ꝙ in deterius conuenitis CONVENIENTIBVS vobis in eccleſia audio ſciſſuras eſſe inter vos).ſ. ꝑ contẽtiones quas exercebant. Quod quidem eccleſię non conuenit, quę in vnitate cõſtituitur. ſecundum illud Ephe. 4. Vnum corp⁹ & vnus ſpiritus: ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtrę. Hoc tamen ꝑdicitur Eſa. 22. Sciſſuras ciuitatis Dauid videbitis: quia multiplicatę ſunt. Dicit autem glo. ꝙ dicendo primum, oſtendit ꝙ primum malum eſt diſſenſio: vnde cętera oriuntur: vbi enim eſt diſſenſio nihil rectum eſt. Sed contra videtur eſſe quod dicit Eccle. 10. Initium omnis peccati ſuperbia. & 1. Ti. vlti. Radix omnium malorum cupiditas. Dicendum eſt autem ꝙ hę authoritates loquunt̃ q̃tum ad pctã perſonalia ſingularium hoĩum. quorũ primũ eſt ſuperbia ex parte auerſionis, & cupiditas ex parte cõuerſionis. Sed glo. hic loquit̃ de peccatis multitudinis. inter quę primum eſt diſſenſio per quam ſoluitur rigor diſciplinę. Vnde dicitur Iac. 3. Vbi eſt zelus & contẽtio ibi incõſtantia & omne opus prauũ. Secundo ponit credulitatem auditorũ cũ dicit. ET CREDO ex parte) .i. q̃tum ad aliquos veſtrum, qui erant ad cõtentionẽ proni. ſecũdum illud quod dixerat. ſupra. 1. Contentiones ſunt inter vos. Hoc autem dico ꝙ vnuſquiſq; veſtrum dicit. ego quidem ſum Pauli. ego Apollo. ego vero Cephe. Alii vero non erant contentioſi: ex quorum perſona ibi ſubditur. Ego autem Chriſti. Vñ & Cant. 2. dicit̃. Sicut lilium inter ſpinas. ſic amica mea inter filias. i. boni inter malos. Tertio aſſignat rationẽ ſuę credulitatis dicens. NAM oportet nõ ſolũ quaſcunq; ſciſſuras.) Sed etiam hęreſes eſſe. Vbi duo cõſideranda ſunt. Primo quid ſit hęreſia. Secundo quomodo oportet hęreſes eſſe. Circa primũ ſciendum eſt ꝙ ſicut Hiero. dicit ſuper epiſtolã ad Gala. hęreſis Gręce ab electione dicit̃: q͞a.ſ. eam ſibi vnuſquiſq; eligat diſciplinã quam putat eſſe meliorẽ. Ex quo duo accipi poſſunt. Primo quidem ꝙ de ratione hęreſis eſt. ꝙ aliquis priuatam diſciplinam ſequatur quaſi per electionem propriam: nõ autem diſciplinam publicam quæ diuinitus traditur. Secundo ꝙ huic diſciplinę aliquis pertinaciter inhęreat. Nam electio, firmam importat inhęſionem. & ideo hęreticus dicitur qui ſpernẽs diſciplinã fidei quę diuinitus traditur. ꝑtinaciter ꝓprium errorẽ ſectatur. Pertinet autẽ aliquid ad diſciplinã fidei dupliciter. Vno modo directe ſicut articuli fidei: qui ꝑ ſe credendi ꝓponuntur. Vnde error circa hos ſecũdum ſe facit hęreticum. ſi ꝑtinacia aſſit. Non poſſunt autem a tali errore ꝓpter ſimplicitatem aliquã excuſari pręcipue q̃tum ad ea de quib⁹ eccleſia ſolemnizat: & quæ cõmuniter verſantur in ore fideliũ: ſicut myſteriũ trinitatis: natiuitatis Chriſti: & alia huiuſmodi. Quędam vero indirecte ptinent ad fidei diſciplinam: inq̃tum.ſ. ipſa nõ ꝓponuntur: vt ꝓpter ſe credenda: ſed ex negatione eorum ſequit̃ aliqd cõtrarium fidei. ſicut ſi negetur Iſaac fuiſſe filius Abrahę: ſequit̃ aliquid cõtrarium fidei.ſ. ſacram ſcripturã continere aliquid falſi. Ex talibus autem nõ iudicatur aliqs hęreticus: niſi a deo pertinaciter perſeueret ꝙ ab errore nõ recedat: etiam viſo quid ex hoc ſequat̃: ſic igitur pertinacia qua aliquis cõtenuit in his quę ſunt fidei directe vel indirecte ſubire iudicium eccleſię facit hominem hęreticũ: talis autem pertinacia ꝓcedit ex radice ſuperbię, qua aliquis ꝑfert ſenſum ſuum toti eccleſiæ. vnde Apoſtolus dicit. 1. ad Ti. 6. Si quis aliter docet & non acquieſcit ſanis ſermonibus dñi noſtri Ieſu Chriſti: & ei quę ſecundum pietatem eſt doctrinę. ſuperbus eſt nihil ſciens: ſed languens circa quęſtiones & pugnas verborum. Secundo conſiderãdum eſt quomodo oporteat hęreſes eſſe. Si enim opportunũ eſt hęreticos eſſe: videt̃ ꝙ ſint cõmendabiles: & nõ ſint extirpandi. Sed dicẽdum eſt ꝙ dupliciter de aliquo dicit̃ ꝙ oportet illud eſſe. Vno modo ex intẽtione illius qui hoc agit: puta ſi dicamus ꝙ oportet iudicia eſſe: quia.ſ. iudices iudicia exercentes intendunt iuſtitiam & pacem in rebus humanis conſtituere. Alio modo ex intẽtione dei, qui etiã mala ordinat in bonũ: ſicut ꝑſecutionẽ tyrãnorum ordinauit in gloriã martyrum. Vnde Augu. dicit in Encheridion. ꝙ deus eſt adeo bonus: ꝙ nullo modo permitteret fieri aliquod malum: niſi eſſet adeo potens ꝙ de quolibet malo poſſet elicere bonum: & ſecundũ hoc dicitur Mat. 18. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala. Veruntamen vę homini illi per quem ſcãdalum venit: & ſecundum hoc hic dicit Apoſtolus ꝙ oportet hęreſes eſſe: ex eo ꝙ deus malignam hę

reticorũ

Quid ſit hęreſis.

Electio particularis diſciplinę cum pertinacia & non publica diuinitus tradita

Ad diſciplinã fidei dupliciter aliqd pertinẽt ꝑ ſe & aliquid indirecte.

reticorum ordinauit in bonum fidelium. Et hoc dicit primo quidem ad maiorem declarationem veritatis. Vnde dicit Augu. in glo. Ab aduerſario mota queſtio, diſcendi exiſtit occaſio. Multa quippe ad fidem catholicam pertinentia dum hereticorum calida inquietudine excogitantur: vt aduerſus eos defendi poſſint: & conſiderantur diligentius: & intelliguntur clarius: & predicantur inſtantius. Vnde & Prouer. 17. Ferrũ ferro acuitur: & homo exacuit faciem amici ſui. Secũdo ad manifeſtandam infirmitatem fidei, in his qui recte credũt. Et hoc eſt ꝙ hic ſubdit Apoſtolus. VT QVI probati .i. approbati ſunt a deo. MANIFESTI. fiant in vobis) .i. inter vos. Sapi. 3. Tanquam aurũ in fornace probauit illos.

Deinde cum dicit. CONVENIENTIBVS ergo vobis &c.) Redarguit eos de tertio delicto: qa. ſ. peccabãt in modo & ordine ſumendi corpus Chriſti. Et poteſt totum quod ſequitur dupliciter exponi. Secundũ autem primam expoſitionẽ redarguuntur de hoc ꝙ corpus Chriſti pranſi accipiebãt. Circa hoc ergo quatuor facit. primo ponit detrimentum quod incurrebant. ſecundo ponit culpam ibi. VNVSQVISQVE enim &c.) Tertio inqrit de cauſa culpæ ibi. NVNQVID domos &c.) Quarto concludit eorum vituperationẽ ibi. QVID dicam vobis &c.) Dicit ergo primo ita. CONVENIENTIBVS vobis ſciſſuræ ſunt inter vos. Ergo conuenientibus vobis in VNVM) corpore non animo. IAM) ad hoc aduenistis. ꝙ NON eſt .i. NDN licet vel non competit VDBIS dominicam cœnam mãducare) .i. ſumere euchariſtiæ ſacramentum: quod dñs in cœna diſcipulis dedit. Hoc enim ſacramẽtum: vt Aug dicit ſuper Io. eſt ſacramentum vnitatis & charitatis. Et ideo non competit diſſentiẽtibus Cañ. 5. Comedite amici, & bibite & inebriamini chariſſimi. Vel melius poteſt referri ad ea quæ ſequũtur: vt ſit ſenſus. NON ſolum cõuenientibus vobis ſciſſuræ ſunt inter vos: ſed cõuenit vobis CONVENIENTIBVS: iã) .i. in preſenti hoc determinatum habetis ꝙ NON eſt) .i. non licet vobis DDMINICAM cœnam manducare ad quam pranſi acceditis. Quia .n. dominus diſcipulis ſuis poſt cœnã hoc ſacramentum tradidit: vt legitur Mat. 26. volebãt etiam corinthii poſt cõmunem cœnam ſumere corpus Chriſti. Sed dominus hoc rõnabiliter fecit propter tria. Primo quidem quia ordine congruo figura precedit veritatẽ. Agnus autẽ paſchalis erat figura ſiue vmbra huius ſacramẽti. Et ideo poſt cœnam agni paſchalis Chriſtus hoc ſacramentum dedit. Dicitur .n. Col. 2. de omnibus legalibus ꝙ ſunt vmbra futurorum: corpus autem Chriſtus. Secundo vt ex hoc ſacramento ſtatim ad paſſionẽ trãſiret cuius hoc ſacramentum eſt memoriale. Et ideo dixit diſcipulis. Surgite eamus hinc. ſ. ad paſſionẽ. Tertio vt artius imprimeretur hoc ſacramentum cordibus diſcipulorũ: qbus ipſum tradidit in vltimo ſuo receſſu. Sed in reuerentiam tanti ſacramenti poſtmodum eccleſia inſtituit ꝙ non niſi a ieiunis ſumatur: a quo excipiũtur infirmi qui in neceſſitate quæ legẽ nõ habet, poſſunt nõ ieiuni ſumere corp9 Chriſti. Quia vero aqua nõ ſoluit ieiunium. Eſtimarunt quidã ꝙ poſt potum aque poſſet aliquis ſumere hoc ſacramentũ: preſertim quia (vt dicũt) aqua nõ nutrit: ſicut nec aliquod aliud ſimplex elementum. Quãuis autem aqua ſecundum ſe nõ nutriat: & ob hoc nõ ſoluat ieiunium eccleſiæ. ſecundum ꝙ dicũtur aliqui ieiunantes: nutrit tamen aliis admixta: & ideo ſoluit ieiunium naturæ: & ſecundum hoc dicuntur aliqui ieiuni: qui. ſ. eadẽ die nihil ſumpſerunt: nec cibi: nec potus. Et quia reliquiæ cibi quę in ore remanent ſumuntur per modum ſaliuæ: hoc non impedit aliquos eſſe ieiunos ſimiliter & non impedit aliquos eſſe ieiunos ſi tota nocte nihil dormierint: vel ſi etiam nõ ſint plenæ digeſti: dũmodo eadem die omnino cibi vel potus nihil ſumpſerint. Vnde quia principium diei eſt ſumẽdum. ſecũdum vſum eccleſiæ a media nocte: ideo quicunqꝫ poſt mediam noctem aliquid ſumpſerit quantũcunqꝫ modicum cibi vel potus non poteſt eadem die ſumere hoc ſacramentum.

Chřs poſt cenã dedit corpus ſuũ diſcipulis: qa figura pcedit: vt ſtatim ad paſſionẽ trãſiret: & vt hoc ſacramentũ artius imprimeretur cordibus diſcipulorum.

In eccleſia ꝑ ieiunis naturaliter tantũ habenti.

Infirmi pñt nõ ieiuni accipere.

De potu aq̃ de nõ dormientibus p totã noctem.

Deinde cũ dicit. VNVSQVISQVE enim &c.) Ponit culpam. & primo ſecũdum ꝙ peccabant in deũ. Secũdo prout peccabant in proximũ ibi. ET ALIVS quidem &c.) Dicit ergo primo. ideo. DICO) ꝙ NDN licet vobis dominicam cœnam mãducare:) quia vnuſquiſqꝫ veſtrum PRAESVMIT) .i. anteſumit ſuã cœnam. ſ. ciborum cõmunium ad manducãdum. Quilibet enim eorum portabat ad eccleſiam fercula preparata: & comedebat, quilibet ſeorſum, antequam ſumeret ſacra myſteria. Oſeæ. 4. Separatũ eſt cõuiuium eorum, nunc interibunt. Eccl. 11. dicitur in perſona parci. Inueni requiem mihi, & comedebam de bonis meis ſolus.

Deinde cum dicit. ET ALIVS quidẽ &c.) Arguit culpam eorum inquãtum erat cõtra proximum. Diuites enim laute comedebãt in eccleſia & bibebãt vſqꝫ ad ebrietatem: pauperibus autem nihil dabãt ita ꝙ remanebant eſuriẽtes. Et hoc eſt quod dr. ET ALIVS quidẽ eſurit) . ſ. pauper qui nõ habuit vnde ſibi prepararet. ALTER autẽ ebrius eſt) . ſ. diues, qui ſuperflue comedebat & bibebat contra id quod dicitur. Neemię 8. Comedite pinguia & bibite mulſum & mittite partes eis, qui non præparauerũt ſibi. Iob. 31. Si comedi buccellam meam ſolus: & non comedit pupillus ex ea.

Deinde cũ dicit. NVNQVID domos &c. Inquirit de cauſa huius culpę. Et primo excludit cãm p quã poterant excuſari. Nõ enim eſt licitum domũ dei quę eſt deputata ſacris vſibus cõmunibus vſibus applicare. Vnde & dominus Io. 2. eiiciens ementes & vendentes de templo dixit. Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis eam domum negociationis. Et Aug. dicit in regula. In oratorio nemo aliquid faciat: niſi ad quod factum eſt: vnde & nomen accepit: tamen propter neceſſitatem: quando. ſ. aliquis aliam domũ non inueniret: licite poſſet eccleſia vti ad manducandum vel ad alios huiuſmodi licitos vſus. Hãc ergo excuſationem excludit Apoſtolus dicens. NVNQVID nõ habetis domos) . ſ. proprias ad mãducandum & bibendum, vt propter hoc excuſemini: ſi in eccleſia, cõuiuia celebretis, quos debetis in propriis domibus facere? Vnde & Luc. 5. dicitur. ꝙ Leui fecit Chriſto cõuiuiũ magnum in domo ſua. Secundo cum dicit. AVT eccleſiam dei &c.) Affert cauſam quę eos inexcuſabiles reddit: quarum prima eſt, contemptus eccleſię dei. Et hãc ponit dicens. AVT eccleſiam dei cõtemnitis) & ideo in eccleſia preſumitis cœnam veſtram ad manducandum? Et poteſt hoc ſumi eccleſia, tam pro cõgregatione fidelium, quam etiam pro domo ſacra quæ non eſt cõtemnenda. ſecundum illud pſ. Domum tuã decet ſanctitudo. Et Ie. 7. Nunquid ſpelunca latronũ facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen meũ in oculis veſtris? Iſti autem vtrũqꝫ cõtemnebant, dum preſente cõuentu fidelium, in loco ſacro cõuiuia celebrabãt. Secũdo ponit cõtemptum proximorũ in hoc ꝙ ſubditur. ET CDNFVNDITIS eos q nõ habẽt.) In hoc enim pauperes erubeſcebant, ꝙ ipſi eſuriebãt, in cõſpectu totius multitudinis, aliis laute comedentibus & bibentibus. Dicitur autem Prouerb. 17. Qui deſpicit pauperem exprobrat factori eius. Et eccl. 4. Animam eſurientem ne deſpexeris.

Eccleſia pro cõgregatiõe fideliũ & p domo ſacra.

Deinde cũ dicit. QVID dicam &c.) Cõcludit eorũ vituperationem dicens. QVID dicam vobis) ex cõſideratione prædictorum. Nunquid LAVDO vos?) Et reſpondet. Et ſi in aliis factis laudo vos (IN HOC) tamen facto NON laudo.) Et eſt aduertendũ ꝙ ſupra dum de habitu mulierum loqueretur, ſaltem ironice laudauit eos dicens. LAVDO vos) ꝙ per omnia mei &c. Hic vero nec ironice vult eos laudare: quia in grauioribus delictis, nullo modo ſunt peccatores palpandi. Vnde & in pſ. dicitur. Quoniam laudatur peccator in deſideriis animę ſuæ, & iniquus benedicitur. Exacerbauit dominũ peccator. Et Eſa. 3. Popule meus qui beatum te dicũt, ipſi te decipiunt. ſecundum aliã vero expoſitionem arguũtur de alia culpa. In primitiua .n. eccleſia fideles, panem & vinum offerebant quæ cõſecrabantur in ſanguinem & corpus Chriſti: quibus iam cõſecratis diuites qui multa obtulerant eadẽ ſibi repetebãt: & ſic ipſi abundanter ſumebãt pauperibus nihil ſumentibus: qui nihil obtulerãt. De hac ergo culpa Apoſtolus eos hic reprehendit dicens. CONVENI/

ENTIBVS vobis in vnum) IAM nõ eſt).ſ. nõ cõtin/
git inter vos DOMINICAM cœnam manducare.)
Cœna enim domini eſt communis toti familię: vnuſ/
quiſq; autem veſtrum ſumit eam nõ quaſi cõmunem
ſed quaſi propriam, dum ſibi vult vendicare quod deo
obtulit: & hoc eſt quod ſubdit. VNVSQVISQVE
pręſumit).i. p̃ſumptuoſe attẽtat AD MANDVCAN
dum cœnam).ſ. domini.i. panem & vinum conſecra
tum. quaſi ſuam.i. quaſi propriam vendicans.ſ. ea quę
conſecrata ſunt domino in ſuos vſus. ET) ita ſequit̃
q̃ ALIVS).ſ. pauper qui nihil obtulit. ESVRIT.)
nihil.ſ. ſumens de conſecratis. ALIVS autem).ſ. di
ues qui multa obtulit. EBRIVS eſt) ad litteram pro
pter hoc q̃ nimium ſumpſit de vino cõſecrato: quod
.ſ. quaſi proprium repopoſcit. Sed videt̃ hoc eſſe im/
poſſibile. quod de vino conſecrato aliquis inebriet̃ vel
etiam nutriatur de pane: quoniam poſt cõſecrationẽ
ſub ſpeciebus panis & vini nihil remanet: niſi ſubſtan/
tia corporis Chriſti & ſanguinis: quę non poſſunt con
uerti in corpus hominis: ad hoc q̃ ex eis nutriatur aut
inebrietur. Dicũt ergo quidam q̃ hoc non fit p aliquã
cõuerſionem: ſed per ſolam immutationem ſenſuum
hominis ab accidentibus panis & vini, que remanent
poſt conſecrationem. Cõſueuerunt enim homines ex
ſolo ciborum odore confortari, & ex multo odore vini
ſtupefieri & quaſi inebriari. Sed confortatio vel ſtupe/
factio quę prouenit ex ſola immutatione ſenſuum,
paruo tempore durat: cum tamen poſt conſecrationẽ
panis aut vini, ſi vinum in magna quantitate ſumeret̃
aut panis, diu ſuſtentaretur homo ꝓpter panem aut
ſtupefieret ꝓpter vinum. Et p̃terea manifeſtum eſt q̃
panis conſecratus in aliam ſubſtantiam conuerti põt,
ex hoc q̃ p putrefactionẽ reſoluitur in pulueres: aut p
combuſtionem in cineres: cum ad nutriẽdũ nihil aliud
requiratur q̃ q̃ cibus cõuertat̃, in ſubſtantiam nutri/
menti. Quidam ergo poſuerunt q̃ panis aut vinum
conſecratum poſſunt conuerti in aliud: & ſic nutrire:
quia remanet ibi ſubſtantia panis aut vini cũ ſubſtan/
tia corporis Chriſti & ſanguinis. Sed hoc repugnat ver
bis ſcripturę. Nõ enim verum eſſet quod dominus di/
cit. Mat. 26. Hoc eſt enim corp⁹ meum: quia hoc demõ
ſtratum eſt panis. ſed potius eſſet dicendũ. hic.i. in hoc
loco eſt corpus meum. Et p̃terea corpus Chriſti nõ in/
cipit eſſe in hoc ſacramẽto per loci mutationem: quia
iam deſineret eſſe in cœlo. Vnde relinquitur q̃ ibi inci
piat eſſe p cõuerſionem alterius.i. panis in ipſum: vn/
de non põt eſſe q̃ remaneat ſubſtantia panis. Et ideo
alii dixerunt q̃ remanet ibi forma ſubſtantialis panis
ad quam pertinet opatio rei: & ideo nutrit ſicut & pa/
nis nutriet. Sed hoc nõ poteſt eſſe: qa nutrire eſt cõuer/
ti in ſubſtantiam nutriti: quod nõ competit nutrimẽ/
to ratione formę cuius eſt agere: ſed magis ratione ma
terię cuius eſt pati. Vñ ſi eſſet ibi forma ſubſtãtialis pa
nis nutrire nõ poſſet. Alii vero dixerũt q̃ aer circũſtãs
conuertitur vel in ſubſtantiã nutriti vel in quodcunq;
aliud huiuſmodi: ſed hoc non poſſet fieri abſq; multa
condenſatione aeris quę ſenſui latere non poſſet. Et iõ
alii dixerunt q̃ diuina virtute ad hoc q̃ ſacramẽtum
nõ deprehendat̃ in huiuſmodi cõuerſionibus, redit ſub
ſtantia panis & vini: ſed hoc videtur eſſe impoſſibile: qa
cum ſubſtantia panis cõuerſa ſit in corpus Chriſti, nõ
videtur q̃ poſſit ſubſtantia panis redire: niſi e cõuerſo
corpus Chriſti cõuerteretur in panem. Et p̃terea ſi ſub
ſtantia panis redit aut hoc eſt manentibus accidẽtib⁹
panis: & ſic ſimul erit ibi ſubſtantia panis & ſubſtantia
corpis Chriſti: quod ſupra improbatũ eſt. Nam tãdiu
eſt ibi ſubſtantia corporis Chriſti q̃diu ſpecies manent.
Aut redit ſpeciebus nõ manentibus: quod etiã eſt im/
poſſibile: quia ſic eſſet ſubſtãtia panis abſq; ꝓpriis acci
dentibus, niſi forte intelligatur q̃ deus in termino con
uerſiõis, cauſaret ibi q̃dam materiam, quę ſit ſubiectũ
huius cõuerſionis. Sed melius eſt: vt dicatur q̃ ſicut vir
tute cõſecrationis miraculoſe confertur ſpeciebus pa/
nis & vini: vt ſubſiſtant ſine ſubiecto ad modum ſubie/
ctę: ita etiam eis miraculoſe cõfertur ex conſequenti,
q̃ agant & patiant̃, quicquid agere aut pati poſſet ſub
ſtantia panis aut vini ſi adeſſet. Et hac ratione ſpecies
ille panis & vini poſſunt nutrire & inebriare: ſicut fieſ/
ſet ibi ſubſtantia panis & vini. Cętera non mutãtur a
prima expoſitione.

vinũ inebriat conſecratũ & panis nutrit miraculoſe.

Ego enĩ accepi a domino: quod & tradidi vo
bis: q̃ dominus Ieſus: in ea nocte qua traditus
eſt: accepit panem: & poſtquam gratias egiſſet:
fregit: ac dixit. Accipite: edite. † Hoc meum eſt Mat. 26.
corpus: quod pro vobis frangitur: hoc facite in Mar. 14.
mei commemorationem. Luc. 55.

Ego enim accepi a domino quod & tradidi
vobis: quoniam dominus Ieſus in qua nocte
tradebatur, accepit panem: & gratias agens fre/
git & dixit. Accipite & manducate. Hoc eſt cor/
pus meum quod pro vobis tradetur. Hoc facite
in meam commemorationem. Lec. V.

POSTQVAM Apoſtolus redarguit Corinthio/
rum inordinationes: quas committebant conuenien/
do ad euchariſtię ſacramentum ſumẽdum: hic agit de
ipſo ſacramẽto. Et primo agit de dignitate huius ſa/
cramẽti. Secundo inducit fideles ad reuerẽter ſumen/
dum. ibi. ITAQVE q̃cunq; manducauerit &c.) Cir
ca primum duo facit. Primo cõmendat authoritatẽ
doctrinę quam daturus eſt. Secũdo ponit doctrinã de
dignitate huius ſacramenti ibi. QVONIAM domi/
nus noſter &c. Circa primum duo facit. Primo com/
mendat authoritatem doctrinę ex parte authoris qui
eſt Chriſtus dicens. Dixi q̃ iam non eſt vobis dominicã
cœnam mãducare. Sacramentum euchariſtię domini
cam cœnam vocans EGO enim accepi a domino).ſ.
Chriſto qui eſt author huius doctrinę: nõ ab aliquo pu
ro homine. Gal. 1. Paulus Apoſtolus, nõ ab hominibus
neq; per hominem. ſed per Ieſum Chriſtũ. Heb. 2. Qui
cum initium accepiſſet enarrari per dominum &c. Se
cundo cõmendat authoritatem doctrinę ex parte mi/
niſtri q eſt ipſe Paulus, cum ſubdit. QVOD & tradi
di vobis.) Eſa. 21. Quę audiui a domino exercituũ deo
Iſrael annunciaui vobis. Sap. 7. Quam ſine fictione di
dici & ſine inuidia cõmunico.

Deinde cum dicit. QVONIAM dominus Ieſus.)
Cõmendat dignitatem huius ſacramẽti, tradens inſti/
tutionem ipſius. Et primo ponit inſtitutionem. Secun
do tempus inſtitutionis cum dicit. IN QVA nocte
tradebatur &c.) Tertio modum inſtituendi ibi. AC
CEPIT panem &c.) Inſtitutor autem ſacramenti eſt
ipſe Chriſtus. Vnde dicit. QVONIAM dominus
noſter Ieſus Chriſtus &c.) Dictum eſt.n. ſupra cum de
baptiſmo ageretur: q̃ Chriſtus in ſacramẽtis habet ex/
cellentię poteſtatem: ad quam quatuor pertinent. Pri
mo quidem q̃ virtus & meritum eius operatur in ſa/
cramentis. Secundo q̃ in nomine eius ſanctificatur ſa
cramentũ. Tertio q̃ effectũ ſacri ſine ſacramento p̃be
re põt. Quarto inſtitutio noui ſacramenti. Specialiter
tñ congruebat, vt hoc ſacramentũ ipſe in ſua perſona
inſtitueret, in quo corpus & ſanguis eius cõmunicat̃.
Vnde & ipſe dicit Ioan. 6. Panis quem ego dabo vobis
caro mea eſt, pro mundi vita.

Chrs i ſacris h̃t excellẽtiſſimã p̃tãtẽ ꝓpter virtutẽ & meritũ e.⁹: qa in noie ei⁹ ſanctificetur ſacramentũ: qa dat effectũ ſacramẽti ſine ipſo: & qa iſtituit ſacrm.

Deinde cum dicit. QVA NOCTE tradebat̃.) De/
ſcribit tempus inſtitutionis huius ſacramẽti: quod qui
dem cõgruum fuit. Primo quidem q̃tum ad qualita/
tem temporis. Fuit.n. in nocte. Per virtutem enim hu/
ius ſacramenti anima illuminatur. Vnde. 1. Reg. 14. di
citur q̃ Ionathas intinxit virgam in fauum mellis &
conuertit manum ſuam ad os ſuũ: & illuminati ſunt
oculi eius: ꝓpter quod & in p̃o. dicitur. Nox illumina/
tio mea in delitiis meis. Secundo q̃tum ad negocium
quod in illo tempore gerebatur: quia.ſ. quando trade
batur ad paſſionem: per quam tranſiuit ad patrem:
hoc ſacramentum: quod eſt memoriale paſſionis: inſti
tuit. Vnde dicitur Eccle. 29. Tranſi hoſpes & orna mẽ/
ſam: & quę in manu habes ciba ceteros.

Cõuenienter i nocte Chrs i ſtituit hoc ſacramentum.

Deinde cum dicit. ACCEPIT panem &c.) Oſten/
dit modum inſtitutionis: & primo ponit ea quę fecit
& dixit Chriſtus inſtituendo hoc ſacramentum. Secun
do ex ponit

do exponit ibi. QVOTIESCVNQVE enim &c.) Cir
ca primum duo facit. Primo agit de inſtitutiõe ſacra/
menti huius, q̃tum ad corpus Chriſti. Secundo q̃tum
ad eius ſanguinem ibi. SIMILITER & calicem &c.)
Circa primum ante expoſitionem litterę, oportet pri
mo conſiderare neceſſitatem inſtitutionis huius ſacra
menti. Eſt autem ſciendũ ꝙ ſacramenta inſtituta ſunt
ꝓpter neceſſitatem vitę ſpiritualis. Et quia corporalia
ſunt quędam ſimilitudines ſpiritualium: oportet ſa/
cramenta ꝓportionari eis, quę ſunt neceſſaria ad vitã
corporalem. In qua primo inuenitur generatio, cui
ꝓportionatur baptiſmus: p quem regeneraẽ aliquis
in vitam ſpiritualem. Secundo ad vitam corporalem
requiriẽ augmentũ: p quod aliquis pduciẽ ad q̃titatẽ
& virtutem perfectam: & huic proportionaẽ ſacramẽ
tum cõfirmationis: in quo ſpiritus ſanctus datur ad
robur. Tertio ad vitam corporalem requiritur alimẽ
tum: per quod corpus hominis ſuſtentatur. Et simili/
ter vita ſpiritualis per ſacramentũ euchariſtię reficiẽ.
ſecundum illud. In loco paſcue ibi me collocauit: ſu/
per aquam refectionis educauit me. Eſt autem no/
tandum ꝙ generans nõ coniũgitur genito ſecundum
ſubſtantiã: ſed ſolum ſecundum virtutem: ſed cibus
coniungitur nutrito, ſecundum ſubſtantiam. Vnde
in ſacramẽto baptiſmi quo Chriſtus regenerat ad ſa/
lutem: nõ eſt ipſe Chriſtus, ſecundum ſuam ſubſtan/
tiam: ſed ſolum ſecundum ſuam virtutem. Sed in ſa/
cramento euchariſtię, quod eſt ſpirituale alimentum
Chriſtus eſt ſecundum ſuam ſubſtantiã. Continetẽ au/
tem ſub alia ſpecie ꝓpter tria. Primo quidem ne eſſet
horribile fidelibus ſumentibus hoc ſacramentum, ſi in
ꝓpria ſpecie carnem hominis ederent: & ſanguinẽ bi/
berent. Secundo ne hoc ipſum eſſet deriſibile infideli/
bus. Tertio vt creſceret meritum fidei: quę conſiſtit in
hoc ꝙ creduntur ea quę non videntẽ. Traditur autẽ
hoc ſacramentum ſub duplici ſpecie ꝓpter tria. Prio
quidem ꝓpter eius pfectionem: qa cum ſit ſpiritualis
refectio debet habere ſpiritualem cibum & ſpiritualẽ
potum. Nam & corporalis refectio nõ pficitur ſine po
tu & cibo. Vnde & ſupra. 10. dictum eſt ꝙ omnes eam/
dem eſcam ſpiritualem manducauerũt: & omnes eun
dem potum ſpiritualẽ biberunt. Nam & corporalis re
fectio nõ perficiẽ ſine cibo & potu. Secundo ꝓpter eius
ſignificationem. Eſt enim memoriale dominicę paſſio
nis: per quam ſanguis Chriſti fuit ſeparatus a corpore
& ideo in hoc ſacramento ſeorſum offertur ſanguis a
corpore. Tertio ꝓpter huius ſacramenti effectũ ſaluta
rem. Valet. n. ad ſalutẽ corporis: & ideo offertur cor/
pus: & valet ad ſalutem animę: & ideo offertur ſanguis
Nam anima in ſanguine eſt. vt diciẽ Gen. 9. Num. 7. 17
Deut. 12. Offertur autem ſpecialiter hoc ſacramentũ
ſub ſpecie panis & vini: primo quidẽ: quia pane & vino
cõmunius vtuntur hoies ad ſuam refectionem. Et iõ
aſſumuntur in ſacramento hæc: ſicut aqua ad ablu/
tionem in baptiſmo: & oleum ad vnctionem. Secũdo
ꝓpter virtutem huius ſacramenti. Nam panis confir/
mat cor hois: vinum vero lętificat. Tertio quia panis
qui ex multis granis fit: & vinum ex multis vuis, ſigni/
ficant eccleſię vnitatem quę cõſtituitur ex multis fide/
libus. Eſt autem hęc euchariſtia ſpecialiter ſacramen/
tum vnitatis & charitatis: vt dicit Aug. ſup Io. His aũt
viſis circa litterę expoſitionem. Primo conſiderãdum
eſt qd Chriſtus fecerit. Secundo quid dixerit. ibi. ET
DIXIT &c.) Tria autẽ fecit. Primum quidẽ deſigna/
tur cum dicit. ACCEPIT panem) Per quod duo ſi
gnificari poſſunt. Primo quidem ꝙ ipſe volũtarie paſ
ſionem accepit: cuius hoc ſacramentum eſt memoria
le. ſecundũ illud Eſa. 53. Oblatus eſt: quia ipſe voluit.
Secundo poteſt ſignificari, ꝙ ipſe accepit a patre pote
ſtatem pficiendi hoc ſacramẽtum. ſecundũ illud Mat.
11. Omnia tradita ſunt mihi a patre meo. Secundum
tangit cum dicit. ET GRATIAS agens.) In quo da
tur nobis exemplum gratias agendi de oibus: quę no/
bis diuinitus danẽ. ſecundum illud. 1. ad Theſ. vlti. In
omnibus gratias agite. Tertiũ tangit cum dicit. FRE
GIT.) Eſa. 58. Frange eſurienti panẽ tuum. Sed vide
tur hoc eſſe contrarium vſui eccleſię, ſecũdum quam
prius conſecratur corpus Chriſti & poſtea frangiẽ. Hic
autem dicitur ꝙ prius fregit poſtea ꝓtulit verba con/
ſecrationis. Et ideo quidam dixerunt ꝙ Chriſtus con/
ſecrauit prius verbis aliis: & poſtea protulit verba qui/
bus nos conſecramus. Sed hoc nõ poteſt eſſe: qa ſacer/
dos dum conſecrat nõ profert iſta verba quaſi ex per/
ſona ſua, ſed quaſi ex perſona Chriſti conſecrantis. Vñ
manifeſtum eſt ꝙ eiſdem verbis quibus nos conſecra/
mus & Chriſtus conſecrauit. Et ideo dicendum eſt ꝙ
hoc quod hic dicitur. ET DIXIT.) nõ eſt ſumendũ
cõſequẽter quaſi CHRISTVS acceperit panẽ & gra/
tias agens fregit: & poſtea dixerit verba quę ſequunẽ:
ſed cõcomitanter ꝙ dum accepit per ſe panẽ, gratias
agens fregit & dixit. Et ideo cum Mat. 26. dicatur ꝙ Ie/
ſus accepit panem & benedixit ac fregit. Apoſtolus nõ
curauit hic de bñdictione facere mentionem, intelli/
gens nihil aliud eſſe illam benedictionem, quã hoc ꝙ
dominus dixit, hoc eſt corpus meum.

Simul dicit verba & fregit panem.

Deinde cum dicit. ET DIXIT.) Oſtendit qd Chri
ſtus dixerit inſtituendo hoc ſacramentũ. In verbis aũt
primo quidem iniunxit ſacramẽti vſum. Secundo ex/
preſſit ſacramenti veritatem. Tertio docuit myſteriũ.
Vſum quidem ſacramẽti iniũxit dicẽs. ACCIPITE.)
Quaſi diceret nõ ex poteſtate vel merito humano cõ/
petit vobis vſus ſacramenti: ſed ex eminenti dei bene/
ficio. Sap. 16. Angelorũ eſca nutriuiſti populum tuum
domine. ſupra. 4. Quid habes ꝙ nõ accepiſti. Et deter
minat ſpeciem vſus cum dicit. ET MANDVCATE.)
Io. 6. Niſi mãducaueritis carnẽ filii hominis. Iob. 31. Si
nõ dixerunt viri tabernaculi mei. quis det de carnibus
eius vt ſaturemur. Sciendũ eſt tamen ꝙ hęc verba non
ſunt de forma cõſecrationis. Eſt. n. hęc differẽtia inter
hęc & alia ſacramẽta: qa alia ſacramenta pficiunẽ non
quidem in cõſecratione materię: ſed in vſu materię cõ
ſecratę: ſicut in ablutione aquę: aut in vnctione olei
ſeu chriſmatis: & hoc ideo: qa in materiis aliorũ ſacra/
mentorum nõ eſt aliqua natura rationalis: quę ſit gra
tię ſanctificantis ſuſceptiua: & ideo in forma aliorum
ſacramentorũ fit mentio de vſu ſacramẽti: ſicut cũ dici
tur. Ego te baptizo vel confirmo te chriſmate ſalutis
&c. Sed hoc ſacramentũ pficiẽ in ipſa cõſecratione ma
terię in qua continetẽ ipſe Chriſtus q eſt finis totius gra
tię ſanctificantis. Et ideo verba quę ptinẽt ad vſum ſa/
cramenti, nõ ſunt de ſubſtãtia formę: ſed ſolũ illa quæ
cõtinent veritatem & cõtinentiã ſacramenti: quę cõti
nenter ponit ſubdẽs. Hoc eſt corpus meum.

Sacrm euchariſtię pficitur in cõſecratione materię: reliqua autẽ in vſu materię.

Circa quę verba tria oportet conſiderare. Primo qui
dem de re ſignificata: per hęc verba: q. ſ. ſit ibi corpus
Chriſti. Secundo de veritate huius locutionis. Tertio
vtrum hęc ſit cõueniens forma huius ſacrmenti. Circa
primum conſiderandum eſt ꝙ quidam dixerunt cor/
pus Chriſti nõ eſſe in hoc ſacramento. ſecundum veri/
tatem: ſed ſolum ſicut in ſigno: ſic exponẽtes quod hic
dicitur. Hoc eſt corpus meum. i. hoc eſt ſignum & figu
ra corporis mei: ſicut & ſupra. 10. dictum eſt: petra au
tem erat Chriſtus. i. figura Chriſti. Sed hoc eſt hereticũ
cum expreſſe dominus dicat Io. 6. Caro mea vere eſt ci
bus: & ſanguis meus vere eſt potus. Vnde alii dixerunt
ꝙ eſt ibi vere corpus Chriſti: ſed ſimul cum ſubſtãtia pa
nis: quod eſt impoſſibile: vt ſupra oſtenſum eſt. Vnde
alii dixerunt ꝙ eſt ibi ſolũ corpus Chriſti, ſubſtantia pa
nis nõ remanente. quę annihilaẽ vel in ꝓiacentem ma
teriam reſoluitur. Sed hoc non põt eſſe: qa ſicut Aug.
dicit in lib. 83. q. Deus non eſt author tendendi in non
eſſe. Secũdo quia etiam per hanc poſitionẽ tollitur hoc
ꝙ ſubſtantia panis cõuertatur in corpus Chriſti: & ſic
cum corpus Chriſti nõ incipiat eſſe in hoc ſacramento
per cõuerſionem alterius in ipſum: relinquitur, ꝙ inci
piat ibi eſſe per motum localem: quod eſt impoſſibile
vt ſupra dictum eſt. Oportet igitur dicere ꝙ corpus
Chriſti vere ſit in hoc ſacramento, per cõuerſionem pa
nis in ipſum. Conſiderandũ tamen ꝙ hęc cõuerſio dif/
fert ab omnibus cõuerſionibus, quę ſunt in natura. Ac
tio enim naturę ꝓſupponit materiã: & ideo eius actio
nõ ſe extendit, niſi ad immutandum aliquid ſecundũ
formam vel ſubſtantialẽ vel accidentalem. Vnde om/
nis cõuerſio naturalis diciẽ eſſe formalis. Sed deus qui
facit hanc cõuerſionem eſt author materię & formę: &
ideo tota ſubſtantia panis materia nõ remanente: põt

Corpus Xpi ſit ibi ſicut in ſigno.

Subſtãtia panis annihilaẽ

Eſt ibi corpus Chri p cõuerſionẽ panis & vini.

De neceſſitate ſacramentorũ

Sub ſpẽbus panis & vini pp horrorẽ vitandum & ne infidelibus eſſet in deriſum & vt creſceret meritũ fidei.

conuerti in totam ſnſtãtiam corporis Chriſti. Et quia
materia eſt indiuiduationis principium: totũ hoc ind
niduum ſignatum quod eſt ſubſtantia pticularis con/
uertitur in aliam ſubſtãtiam particularem: ꝓpter qđ
dieitur iſta cõuerſio ſubſtantialis ſeu tranſubſtãtiatio.
Contingit igitur in hac conuerſione contrarium eius
quod accidit in conuerſionibus naturalibus: in qbus
manente ſubiecto fit traſmutatio, interdum circa ac/
cidentia. Hic autem trãſmutata ſubſtãtia manẽt acci/
dentia ſine ſubiecto virtute diuina, quę ſicut cauſa pri
ma ſuſtẽtat ea ſine cauſa materię quę eſt ſubſtãtia cau/
ſata ad hoc q̧ corpus Chriſti & ſanguis ſumatur in ſpe
cie aliena, rationibus ſupradictis. & quia ordine quo/
dam accidentia referuntur ad ſubſtãtiam. Ideo dimẽ
ſiones ſine ſubiecto remanent, & alia accidentia rema
nent ipſis dimẽſionibus ſicut in ſubiecto. Si autem ſub
illis dimẽſionib⁹ in illa ſubſtãtia remaneat niſi corpus
Chriſti dubium poteſt eſſe de fractionibus hoſtię con/
ſecratę, cum corpus Chriſti glorificatũ ſit. & per conſe/
quens infrangibile. Vnde nõ poteſt huic fractioni ſub
ſtare: ſed nec etiam aliud poteſt fingi quod ſubſit: qa
ſacramentũ veritatis nõ decet aliqua fictio. Vnde nihil
ſenſu percipit̃ in hoc ſacramento, quod non ſit ibi ſe/
cũdum veritatem. Senſibilia enim per ſe ſunt qualita/
tes: quę quidem remanẽt ſicut prius fuerant in hoc ſa
cramento vt eſt dictum. Et ideo alii dixerunt q̧ eſt qui
dem ibi vere fractio ſine ſubiecto. vnde nihil ibi frangi
tur. Sed nec hoc dici põt. quia cum fractio ſit in genere
paſſionis, quę habet debilius eſſe q̃ qualitas, nõ poteſt
eſſe in hoc ſacramento ſine ſubiecto ſicut nec qualitas.
Vnde reſtat dicendum q̧ fractio illa fundatur, ſicut in
ſubiecto in dimenſionibus panis & vini remanẽtibus,
corpus autem Chriſti nõ attingitur ab huiuſmodi fra
ctione: quia totum remanet ſub qualibet parte dimen
tionum diuiſarum. Quod quidem hoc modo conſide
rari poteſt. Nam corpus Chriſti eſt in hoc ſacramẽto ex
cõuerſione ſubſtantię panis in ipſum. Nõ autem fit cõ
uerſio ratione dimenſionũ. Nam dimenſiones panis re
manent, ſed ſolum ratione ſubſtantię. Vnde & corpus
Chriſti eſt ibi ratione ſuę ſubſtãtię, non autem ratione
ſuarum dimenſionum: licet dimẽſiones eius ſint ibi ex
conſequenti inquãtũ non ſeparant̃ a ſubſtãtia ipſius.
Quantum autẽ ad naturã ſubſtantię pertinet, tota eſt
ſub qualibet parte dimenſionum. Vnde ſicut ante con
ſecrationem tota veritas ſubſtãtię & natura panis erat
ſub qualibet parte dimenſionũ: ita poſt conſecrationẽ
totum corpus Chriſti eſt ſub qualibet parte panis diui
ſi. Significat autẽ hoſtię conſecratę diuiſio. primo qdẽ
paſſionẽ Chriſti: per quã corpus ei⁹ fuit vulneribus fra
ctum ſecũdum illud p̃s. Foderunt manus meas & pe/
des meos. Secundo diſtributionem donorũ Chriſti ex
ipſo ꝓgredientium. ſecundũ illud. infra. 12. Diuiſiones
gratiarum ſunt. Tertio diuerſas partes eccleſię. Nã eo/
rum qui ſunt membra Chriſti quidam adhuc in hoc
mũdo peregrinantur: quidam viuunt in gloria cum
Chriſto. & q̃tum ad animam & q̃tum ad corpus. quidã
autem expectãt finalem reſurrectionẽ in fine mũdi: &
hoc ſignificat diuiſio hoſtię in tres partes. Secũdo cõſi
derandum eſt de veritate huius locutionis. videtur. n.
hęc locutio eſſe falſa. Hoc eſt corpus meum. Conuerſio
enim panis in corpus Chriſti fit in termino ꝓlationis
horum verboꝝ. Tunc. n. cõpletur ſignificatio huius lo
cutionis. Formę. n. ſacramentoꝝ ſignificãdo efficiunt:
& ideo ſequit̃ q̧ in principio locutionis quãdo dicitur
q̧ nõ ſit ibi corpus Chriſti: ſed ſola ſubſtãtia panis quæ
demõſtratur p hoc ꝓnomẽ: hoc, quod eſt demonſtrati
uum ſubſtantię. Idem eſt ergo cum dicit̃. HOC EST
corpus meum.) ac ſi diceret ſubſtãtia panis eſt corpus
meũ: quod manifeſte falſum eſt. Dixerunt ergo quidã
q̧ ſacerdos hęc verba materialiter & recitatiue profert
ex perſona Chriſti. & ideo demonſtratio huius prono/
minis nõ refertur ad pręſentem materiã, vt ex hoc lo/
cutio falſa reddatur, ſecũdũ q̧ obiectio ꝓcedebat. Sed
hoc nõ põt ſtare. Primo quidẽ qa ſi hęc locutio nõ ap/
plicetur ad pñtem materiam, nihil faciet circa eã: qđ
eſt falſum. Dicit. n. Aug ſup Io. Accedit verbum ad ele
mentũ. & fit ſacramentũ. Vnde neceſſe eſt dicere, q̧ ver
ba iſta formaliter accipiant̃, referẽdo ea ad pręſentem
materiam. Profert autẽ ea ſacerdos ex perſona Chriſti
a quo virtutẽ ſumpſerunt ad oſtendendũ q̧ eandẽ effi
caciam tũc habent, ſicut quãdo Chriſtus ea ꝓtulit. Nõ
enim virtus his verbis collata euaneſcit: neq̧ temporis
diuerſitate: neq̧ miniſtrorum varietate. Secundo, quia
eadẽ difficultas remanet de prima ꝓlatione, qua Chri
ſtus ea ꝓtulit. ideo alii dicũt q̧ ſenſus huius eſt. HOC
EST corpus meum) .i. hic panis deſignat corp⁹ meũ
vt ly hoc: deſignet id, quod eſt in principio locutionis.
Sed hoc etiam eſſe non põt, quia cũ ſacramẽta efficiũt
quod figurant, hęc verba nihil efficiũt, niſi quod ſigni/
ficant. Secundo, qa ex hoc ſequeret̃, q̧ per hęc verba ni/
hil efficeret̃, q̃ q̧ corpus Chriſti eſſet ibi ſicut ſub ſigno:
quod ſupra improbatũ eſt. Et ideo alii dicunt q̧ ly hoc
facit demonſtrationẽ ad intellectũ, & demonſtrat id,
quod erit in fine locutiõis. ſ. corp⁹ Chriſti. Sed nec hoc
videtur cõuenienter dici: qa ſecundũ hoc ſenſus eſſet:
corpus meũ eſt corpus meũ. quod nõ fit per hęc verba.
cum hoc ante verba cõſecrationis fuerit verũ. Et ideo
aliter dicendum eſt, q̧ formę ſacramentoꝝ nõ ſolum
ſunt ſignificatiue: ſed etiam factiuę. faciẽdo. n. efficiũt.
In omni autem factione oportet ſubiici aliquid com/
mune tanq̃ principium. Cõmune autem in hac cõuer/
ſione nõ eſt aliqua ſubſtantia: ſed accidentia q̃ & priua
fuerũt: & poſtea manẽt: & ideo ex parte ſubiecti in hac
locutione nõ ponit̃ nomẽ quod ſignificat certam ſpe/
ciem ſubſtantię: ſed ponit̃ ꝓnomẽ quod ſignificat ſub/
ſtantiã ſine determinata ſpecie. Eſt ergo ſenſus. HOC)
.i. cõtentum ſub his accidentibus eſt corpus meum. &
hoc eſt quod fit p verba conſecrationis Nam ante cõſe
crationẽ id quod erat contentum ſub his accidentibus
non erat corpus Chriſti. quod tamẽ fit corpus Chriſti
per cõſecrationẽ. Tertio autem oportet conſiderare,
quomodo eſt hęc cõueniens forma huius ſacramenti.
Nam hoc ſacramentũ, vt dictum eſt, nõ conſiſtit in vſu
materię: ſed in cõſecratione ipſius. Cõſecratio autem
nõ fit: per hoc q̧ materia conſecrata ſolũ ſuſcipiat ali/
quam virtutẽ ſpiritualem: ſed per hoc q̧ tranſubſtan/
tiatur ſecundũ eſſe in corpus Chriſti. & ideo nullo alio
verbo vtẽdum fuit. niſi verbo ſubſtantiuo: vt dicat̃: hoc
eſt corpus meum. Per hoc. n. ſignificatur id quod eſt fi/
nis: quod ſignificando efficitur.

Deinde cum dicit. QVOD pro vobis tradet̃.) Tã/
git myſterium huius ſacramẽti. Eſt enim hoc ſacramẽ
tum repreſentatiuũ diuinæ paſſionis: per quã corpus
ſuũ tradidit in mortẽ pro nobis. ſecundũ illud. Eſa. 50.
Corpus meum dedi pcutientibus. Et Ephe. 5. Tradidit
ſemetipſum pro nobis. Et vt oſtendat rationẽ frequen
tandi hoc myſteriũ ſubiũgit, HOC FACITE in meã
cõmemorationem.) hoc recolendo. ſ. tam magnũ be/
neficium, quo ꝓ vobis me tradidi in mortem. Vnde &
Tren. 3. dicitur. Recordare paupertatis meę abſynthii
& fellis. Et in p̃s. Memoriã fecit mirabiliũ ſuorum mi/
ſericors & miſerator dñs eſcã dedit timentibus ſe.

Ad eundem modum & poculũ peracta cœ/
na dicens. Hoc poculum nouum teſtamẽtum
eſt in meo ſanguine: hoc facite: quotieſcunq̧
biberitis in mei commemorationem. Quotieſ/
cunq̧ enim comederitis panem hunc: & de po/
culo biberitis: mortem domini annunciatis: do/
nec venerit.

Similiter & calicem poſtquam cœnauit di/
cens. Hic calix nouum teſtamẽtum eſt in meo
ſanguine. Hoc facite quotieſcunque bibetis
in meam commemorationem. Quotieſcun/
que enim manducabitis panem hunc & cali/
cem bibetis: mortem domini annunciabitis do/
nec veniat. Lec. VI.

POSTQVAM Apoſtolus poſuit inſtitutionem
huius ſacramenti, q̃tum ad conſecrationem corporis
hic ponit inſtitutionem eius quantum ad ſanguinis
conſecrationem. Et primo ponit ordinem inſtitutio
nis. Secundo.

Accidẽtia manẽt ſine ſubiecto.

Q̃ßo frangitur.

De veritate ꝓpõnis conſecrationis.

Formę ſacramentoꝝ efficiunt quod ſignificant.

nis.Secundo verba cum dicit. HIC CALIX &c.)
Ordo autem attenditur,quantum ad duo.Primo ad
concomitantiam vtriuſq; ſpeciei.cum dicit. SIMILI
TER & calicem.)Vtrumq; enim eſt de perfectione hu
ius ſacramenti : tum propter perfectionem refectio/
nis:tum propter repreſentationem paſſionis:tũ pro/
pter efficientiã ſalutis animę & corporis : vt ſupra di/
ctum eſt:ſed ſi prius cõſecratur in hoc ſacramẽto cor
pus Chriſti:& poſtea ſanguis,videtur ſequi q; ante con
ſecrationẽ ſanguinis,corpus Chriſti in hoc ſacramen/
to ſit exangue.Quod quidam inconueniens reputan
tes,dixerunt q; duę formę ſe expectãt in efficiẽdo : ita
.ſ.q; prima forma conſecrationis corporis nõ ſequit̃
ſuum effectũ antequã perficiat̃ forma conſecrationis
ſanguinis : ſicut etiam dictum eſt q; verba quę profe/
runtur in conſecratione corpis,nõ cõſequũtur ſuũ ef/
fectum vſq; ad finẽ ꝓlationis verboꝝ. Sed hoc nõ eſt ſi/
mile.Nã ſignificatio verborũ,qbus conſecratur corpus
Chriſti non complet̃ niſi in termino ꝓlationis eoꝝ. Et
quia verba ſacramẽtalia ſignificãdo efficiunt : ideo nõ
poſſunt habere effectũ ante terminũ ꝓlationis. Tũc au
tem habent plenã ſignificationẽ,etiam anteq̃ ꝓferant̃
verba cõſecrationis ſanguinis:& ideo neceſſe eſt q; etiã
tunc habeant ſuum effectũ. Alioqui ſacerdos peccaret
ſtatim poſt verba conſecrationis ꝓponẽs hoſtiã nõ con
ſecratam populo adorandã.Niſi iam eſſet corpus Chri
ſti:quia induceret populũ ad idololatriã. Eſt ergo di/
cẽdum q; ante cõſecrationẽ ſanguinis.eſt in hoc ſacra/
mento corpus Chriſti,nõ ſine ſanguine. Sciendum eſt

In ſacramento euchariſtię eſt aliqd ex vi cõſecrationis & ex cõcomitantia.

enim q; in hoc ſacramẽto dupliciter aliqd eſt. Vno mo
do ex vi cõſecrationis,illud.ſ.in quod terminat̃ cõuer
ſio panis & vini:ſicut per formã cõſecrationis ſignifica
tur:& ſic ſub ſpecie panis eſt corpus Chriſti. Alio modo
eſt aliquid in hoc ſacramẽto ex reali cõcomitãtia ſicut
diuinitas verbi eſt in hoc ſacramẽto.ꝓpter indiſſolubi
lem vnionẽ ipſius ad corpus Chriſti : licet nullo modo
ſubſtãtia panis in diuinitatem conuertat̃. Et ſimiliter
eſt ibi anima,quę cõiuncta eſt realiter ipſi corpi.Si vero
in triduo mortis Chriſti fuiſſet corp⁹ Chriſti ab aliquo
apoſtolorũ cõſecratũ nõ fuiſſet ibi anima,quę tũc rea/
liter erat a corpore ſeparata.Et idẽ dicendũ eſt de ſan/
guine.Nã ſub ſpeciebus panis ex vi cõſecrationis ẽ cor
pus Chriſti in quod ſubſtãtia panis conuertit̃. Sanguis
autem eſt ibi ex reali cõcomitãtia:qa tunc realiter ſan
guis Chriſti non eſt ab eius corpore ſeparatus : & eadẽ
ratione ſub ſpecie vini eſt ſanguis Chriſti ex vi cõſecra/
tionis:corpus autem ex reali concomitantia:ita q; ſub
vtraq; ſpecie eſt totus Chriſtus. Si vero tempore paſſio/
nis,quando ſanguis Chriſti erat ex corpe effuſus, fuiſ/
ſet hoc ſacramentũ ab aliquo apoſtolorum perfectum
ſub panis ſpecie fuiſſet ſolũ corpus Chriſti exãgue: ſub
ſpeciebus autem vini fuiſſet ſolus ſanguis Chriſti. Se/
cundo attenditur ordo per comparationem ad cibos
materiales:quoniam pręceſſerant. Vbi ſubdit. POST
QVAM COENAVIT.) quod videtur ſignanter addi
diſſe.Nam Chriſtus corpus ſuum tradidit inter cœnã.
Vnde Math.26.dicitur. Quod cœnantibus illis acce/
pit Ieſus panem &c.Sed ſanguinem dedit expreſſe poſt
cœnam. Vnde & Luc.22.dicitur. Similiter & calicem
poſtquam cœnauit dicens.&c.Cuius ratio eſt : qa cor/
pus Chriſti repreſentat myſterium incarnationis.quæ
facta eſt adhuc legalibus obſeruantiis ſtatum habenti
bus inter quas pręcipua erat cœna agni paſchalis.Sed
ſanguis Chriſti in ſacramento directe repreſentat paſ/
ſionem per quam eſt effuſus,per quam ſunt termina/
ta omnia legalia. Vnde Heb.9.dicitur.Quod per pro/
prium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta æterna re/
demptione inuenta.

Deinde ponit verba dicens. HIC CALIX &c.) Et
primo demonſtrat veritatem huius ſacramenti.Secun
dũ iniungit vſum ibi. HOC FACITE.) Quantum
ergo ad primũ dicit. HIC CALIX &c.) Quod qui
dem dupliciter ſumi poteſt. Vno modo metonymice:

Continẽs nominatũ ꝓ cõtento.

vt.ſ.ponatur continens pro contento,quaſi dicat.Con
tentum in hoc calice. quod conuenientius ponitur in
conſecratione vini quod ratione ſuę humiditatis indi
get aliis terminis contineri, q̃ in conſecratione panis,
qui ratione ſue ſiccitatis propriis terminis cõtinetur.
Alio modo poteſt accipi metaphorice vt ſit ſenſus. Si/
cut calix inebriat & perturbat,ita & paſſio. Vnde Mat.
21.dicit.Poteſtis bibere calicem, quem bibiturus ſum.
Et Mat.26. Tranſeat a me calix iſte. Eſt ergo ſenſus.
HIC CALIX) ideſt contentum in hoc calice. Vel hęc
mea paſſio. EST NOVVM TESTAMENTVM IN
meo ſanguine.) Vnde conſiderandum eſt q; teſta/
mentum dupliciter ſumitur in ſcripturis. Vno mo/
do communiter pro quolibet pacto: quod quidem te/
ſtibus confirmatur:& ſic conſiderãdum eſt q; deus du/
pliciter pactum iniit cum humano genere. Vno mo/
do promittendo bona temporalia & a malis tempora
libus liberando:& hoc vocatur vetus teſtamentum vel
pactum. Alio modo promittendo bona ſpiritualia &
a malis oppoſitis liberando : & hoc vocatur teſtamen/
tum nouum. Vnde dicitur Hiere.31.Feriam domui Iſ/
rael,& domui Iuda fœdus nouum: non ſecundum pa
ctum quod pepigi cum patribus veſtris : vt educerem
eos de terra Aegypti : ſed hoc erit pactum. Dabo legẽ
meam in viſceribus eorum.& ero eis in deum. Eſt au/
tem conſiderandum q; apud antiquos erat conſuetu/
do,vt alicuius victimę ſanguinem funderent ad confir
mationem pacti. Vnde Geñ.31.Legitur q; poſtquã inie
runt fœdus Laban & Iacob:immolatis victimis in mõ
te,vocauit fratres ſuos. Vnde & Exo.24. Legit̃ q; Moy/
ſes ſumptum ſanguinem reſperſit in populum & ait.
Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit dominus vobiſcũ
Sicut ergo vetus teſtamentum ſeu pactum confirma/
tum eſt ſanguine figurali taurorum:ita nouum teſta/
mentum ſeu pactum confirmatũ eſt in ſanguine Chri
ſti,qui per paſſionem eſt effuſus. Et in hoc calice ſacra/
mentum taliter continetur. Alio modo teſtamentum
accipitur magis ſtricte.pro diſpoſitione hęreditatis ꝑ/
cipiendæ quam neceſſe eſt ſecundum leges certo nu/
mero teſtium confirmare. Non autem teſtamentum
ſic acceptum confirmatur niſi per mortẽ: quia vt Apo
ſtolus dicit Heb.9. Teſtamentum in mortuis confirma
tum eſt: alioqui nondum valet dum viuit qui teſtatus
eſt. Deus autem primo quidem diſpoſitionem fecerat
de æterna hęreditate percipienda: ſed ſub figura tem/
poralium bonorum quod pertinet ad vetus teſtamen
tum : ſed poſtmodum fecit nouum teſtamentum ex/
preſſe promittens hęreditatem æternam : quod qui/
dem confirmatum eſt per ſanguinem mortis Chriſti.
Et ideo dominus hic dicit. Hic calix nouum teſtamen
tum eſt in meo ſanguine,quaſi dicat. Per id qđ in hoc
calice continetur,commemoratur nouum teſtamen/
tum per Chriſti ſanguinem confirmatum. Eſt autem
aduertendum q; eadem verba quę hic Apoſtolus ponit
habentur Luc.22.Niſi q; ibi additur, qui pro vobis ef/
fundetur. Lucas enim diſcipulus fuit Pauli, & eum in
conſcriptione euangelii eſt ſecutus.Sed Math.26. dici/
tur. Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui
pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.
Eadem verba ponuntur in Marco.14.Dicunt ergo qui
dam q; quęcunq; formę horum verborum proferan/
tur quę ſunt ſcripta in canone, ſufficere ad conſecra/
tionem. Probabilius autem dici videtur, q; illis ſolis
verbis perficitur conſecratio: quibus eccleſia vtitur ex
traditione apoſtolorum ſtructa. Euangeliſtę enim ver
ba domini recitare intenderunt quantum pertinet ad
rationem hiſtorię : non autem ſecundum q; ordinan/
tur ad conſecrationem ſacramentorum,quas in occul
to habebant in primitiua eccleſia propter infideles.
Vnde Diony.dicit in vltimo capitulo. eccleſiaſticę hie/
rarchię. Perfectiuas inuocationes non eſt fas in ſcrip/
turis exponere : neque myſterium ipſarum, ante fa/
ctas in ipſis ex deo virtutes, ex occulto in communi
adducere. Sed circa iſta verba quibus eccleſia vtitur in
conſecratione ſanguinis:quidam opinantur q; nõ om
nia ſint de neceſſitate formę : ſed ſolum quod dicitur.
Hic eſt calix ſanguinis mei : nõ autem reſiduum quod
ſequitur noui & æterni teſtamenti myſterium fidei,
qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſio/
nem peccatorũ:Sed hoc non videtur conuenienter dici.
Nam totum illud quod ſequit̃ eſt quędã determinatio

Teſtamẽtum pro quolibet pacto:& pro diſpõne hereditatis.

Q̃ õo oĩa verba cõſecrationis calicis ſecũdum q; vtitur eccleſia ſint de neceſſitate ipſius formę.

prędicati. Vnde & ad eiuſdem locutionis ſententiam ſeu ſignificationem pertinet. Et quia (vt ſępe dictũ eſt) formę ſacramentorum ſignificando efficiunt: totũ pertinet ad vim effectiuam formę. Nec obſtat ratio quam inducũt: quia in conſecratione corporis, ſufficit qđ dr. Hoc eſt corpus meũ: quia ſanguis ſeorſum cõſecratus, ſpecialiter repñtat paſſionẽ Chriſti, p quã eius ſanguis ſeparatus eſt a corpore: & ideo in cõſecratione ſanguinis, oportuit exprimere Chriſti paſſionis virtutẽ q̃ attẽditur. Primo quidẽ reſpectu nrę culpę quã Chriſti paſſio abolet. ſecũdum illud Apoc. 1. Lauit nos a peccatis nřis in ſanguine ſuo. Et q̃tum ad hoc dicit. Qui p vobis & pro multis effundet in remiſſionẽ peccatoꝝ. Effuſus eſt ſi quidẽ ſanguis in remiſſionẽ peccatoꝝ nõ ſolum p multis: ſed etiã p oĩbus. ſecũdũ illud prię Io. 2. Ipſe eſt ꝓpitiatio p peccatis noſtris: nõ p noſtris autem tantum: ſed etiã p totius mundi. Sed qa qdã ſe reddũt indignos ad recipiendũ talẽ effectũ: q̃tum ad efficaciã dicit eſſe effuſus p multis, in quibus habet effectũ paſſio Chriſti. Dicit autẽ ſignãter p vobis & pro multis: qa hoc ſacřm valet in remiſſionẽ peccatoꝝ ſumentibus p modũ ſacramẽti: quod notat ſignãter cũ dr. Pro vobis qbus dixerat accipite. Valet etiã p modũ ſacrificii multis nõ ſumentibus, p quibus offert quod ſignificat, cũ dr Et pro multis. Scđo virtus eius cõſideratur p cõparationẽ ad vitã iuſtitię: quã facit p fidem. ſcdm illud Ro. 3. Iuſtificati gratis p gratiã ipſius, p redemptionẽ, q̃ eſt in Chriſto Ieſu, quẽ ꝓpoſuit ꝓpitiatorẽ p fidem in ſanguine ipſius. Et q̃tum ad hoc dicit. Myſteriũ .i. occultũ fidei, qa .ſ. fides paſſionis Chriſti erat occulta in oĩbus ſacrificiis veteris teſtamenti: ſicut veritas in ſigno. Hoc autẽ eccleſia habet ex traditione apoſtoloꝝ cũ in canone ſcripturę nõ inueniatur. Tertio virtus eius attẽditur, q̃tum ad vitã glorię in quã p paſſionẽ Chriſti introducitur. ſecundũ illud Heb. 10. Hñtes fiduciã in introitũ ſanctoꝝ in ſanguine Chriſti. Et q̃tum ad hoc dicit. Noui & ęterni teſtamẽti. Eterni ſiquidẽ: qa eſt diſpoſitio de hęreditate ęterna. Noui autẽ ad drãm veteris: qa tẽporalia promittebat. Vñ Heb. 9. dr. Ideo noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente repromiſſionẽ accipiant, qui vocati ſunt: ęternę hęreditatis.

Deinde cum dicit. HOC facite &c. Iniungit vſum huius ſacři dicens. HOC facite quotieſcunq; ſumetis in meã cõmemorationem) .i. in memoriã meę paſſionis. Vnde & Treñ. tertio dicit ꝓpheta. Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea. Et Eſa. 43. Miſerationũ domini recordabor. Eſt autem notandum, q in calice principaliter qdem debet poni vinum rõnib' ſupradictis. Debet autẽ apponi & aqua. Probabile .n. eſt q Chriſtus in cœna vinũ muſtum diſcipulis dederit ꝓpter cõſuetudinem terrę illius, in qua vt temperet fortitudo vini, ab omnibus vinum bibit aqua mixtũ. Vñ & Prouerb. 9. Sapientia dicit. Bibite vinũ quod miſcui vobis. Nihilominus tamen aqua vino miſta, ſignificat populũ Chriſtianum Chriſto per paſſionem cõiunctũ. ſecundũ illud Apoc. 17. Aquę populi ſunt & gentes. Et pticipatio ſanguinis Chriſti a fidelibus, ptinet ad vſum ſacramẽti, qui nõ eſt de neceſſitate huius ſacři. Sed poteſt vinũ cõſecrari abſq; aqua: licet peccet qui ſic conſecrat nõ ſeruãs ritũ eccleſię. Et ideo ſi ſacerdos ante cõſecrationem vini aduertat q aqua nõ fuerit appoſita calici, debet apponere. Si vero poſt cõſecrationem aduertat nõ debet apponere: ſed debet pficere ſacramẽtum. Nihil .n. poſt cõſecrationẽ eſt ſanguini Chriſti miſcendum: qa talis permixtio nõ poſſet eſſe ſine qualicunq; corruptione vini cõſecrati: quod ptinet ad crimẽ ſacrilegii. Dicit autẽ qdam q cum de latere Chriſti pendẽtis in cruce fluxerit ſanguis & aqua, vt legit Io. 19. Sicut vinum cõuertit in ſanguinẽ: ita aqua in aquam. Sed hoc nõ cõpetit: quia in illa aqua figurat ablutio quę eſt p baptiſmũ. Et ideo alii dicũt q facta cõuerſione vini in ſanguinem, aqua remanet in ſua ſubſtãtia: & circũtegitur accidentibus vini. Sed nec hoc cõpetit: qa aqua admiſcetur vino ante cõſecrationẽ: quando nõ differt ab alio vino. Vnde nõ ſeorſum manet: ſed pmiſcetur. Et ideo dicendum eſt q aqua conuertit in vinũ: & ſic totum cõuertitur in ſanguinem Chriſti. Propter qđ mos eſt modicũ de aqua apponere: & pcipue ſi ſit vinum debile, qđ nõ põt niſi modicũ aquę in ſeipſum cõuertere.

Deinde cum dicit. QVOTIESCVNQVE &c.) Exponit verba domini quę dixerat. Hoc facite in meam commemorationem dicens. QVOTIESCVNQVE enim manducabitis panem hunc &c. Et dicit panem ꝓpter ſpecies remanẽtes. Dicit autẽ HVNC) propter idem numero corpus ſignificatũ & contentũ. ET CALICEM) .ſ. hunc BIBETIS. MORTEM dñi annunciabitis) repreſentando .ſ. eam per hoc ſacramentum. Et hoc DONEC VENIAT) .i. vſq; ad vltimum eius aduentum, in quo datur intelligi q hic ritus eccleſiæ nõ ceſſabit, vſq; ad finẽ mundi. ſecundum illud Math. vlt. Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad conſũmationem ſęculi. Et Luc. 21. Non preteribit generatio hæc .ſ. eccleſię donec omnia fiant.

Itaq; quiſquis ederit panẽ hunc: aut biberit de poculo domini indigne: reus erit corporis & ſanguinis dñi. Probet autẽ homo ſeipſum, & ſic de pane illo edat; & de poculo illo bibat. Nã qui edit aut bibit indigne: iudiciũ ſibi ipſi edit & bibit; nõ diiudicans corpus domini. Propter hoc inter vos multi imbecilles & inualidi: & dormiũt multi. Etenim ſi noſipſos diiudicaſſemus: haudquaq̃ iudicati fuiſſemus. At cum iudicamur a domino corripimur: ne cũ mundo condemnemur. Itaq; fratres mei: cũ cõuenitis ad comedendũ: alius alium expectate. Quod ſi quis eſurit: domi edat: ne ad condemnationẽ conueniatis. Cætera vero; cum venero diſponam.

Itaq; quicunq; manducauerit panẽ & biberit calicem domini indigne: reus erit corporis & ſanguinis domini. Probet autẽ ſeipſum homo: & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Qui .n. mãducat & bibit indigne: iudicium ſibi manducat & bibit nõ diiudicans corpus dñi. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus, nõ vtiq; iudicaremur. Dum iudicamur autẽ a dño corripimur: vt non cum hoc mundo dãnemur. Itaq; fratres mei, cũ conuenitis ad manducandũ, inuicem expectate. Si quis eſurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis. Cætera autem cũ venero diſponam.

Lec. VII.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit dignitatem huius ſacramenti: hic excitat fideles ad ſumendum illud reuerenter. Et primo ponit periculum quod imminet indigne ſumentibus. Secundo adhibet ſalutare remedium. ibi. PROBET AVTEM &c.) Dicit ergo primo. ITAQVE ex quo hoc quod ſacramentaliter manducatur eſt corpus Chriſti: & quod bibitur eſt ſanguis Chriſti. QVICVNQVE manducauerit hũc panem vel biberit calicem domini indigne: reus erit corporis & ſanguinis domini. In quibus verbis primo conſiderandum eſt qualiter aliquis indigne manducat & bibit. Quod quidem ſecundum glo. contingit dupliciter. Primo quidem q̃tum ad celebrationem huius ſacramenti. quia ſcilicet aliquis aliter celebrat ſacramentum euchariſtię, q̃ a Chriſto traditum eſt: puta ſi offerat in hoc ſacramento alium panem q̃ triticeum. vel aliũ liquorem q̃ vinũ de vite. Vñ Leui. 10. Dr q Nadab & Abiu filii Aaron, obtulerũt corã dño ignẽ alienũ quod eis pceptũ nõ erat: egreſſuſq; ignis a dño deuorauit eos. Secundo ex hoc q aliquis non deuota mẽte accedit ad euchariſtiã: quę quidẽ indeuotio, qñq; eſt venialis: puta cũ aliquis diſtracta mẽte ad ſęcularia negocia, accedit ad hoc ſacramẽtũ habitualiter retinẽs

Indigne mãducat qui aliter celebrat ſacřm vel indeuote accedit vel cum peccato mortali.

debitam

debitam reuerentiá ad ipſum: & talis indeuotio, licet
impediat fructũ huius ſacramẽti, q eſt ſpũalis refectio,
non tamẽ facit reũ corporis & ſanguinis dñi, ſicut hic
Apoſtolus loquit. Quędá vero indeuotio eſt peccatum
mortale: quę.ſ. eſt cũ contẽptu huius ſacramẽti. prout
dicit Mala. 1. Vos polluiſtis nomẽ meũ in eo qd dicitis.
Menſa domini cõta minata eſt: & quod ſupponit con/
tẽptibile. Et de tali indeuotione loquit glo. Tertio mo
do dicitur aliquis indignus: ex eo q cũ voluntate pec/
candi mortaliter accedit ad euchariſtiá. Dicit.n. Leui.
21. Nõ accedat ad altare qui maculá habet. Intelligitur
aliquis maculá peccati habere, q̃diu eſt in volũtate pec
candi: quę tamẽ tollit per pœnitentiá. Per contritionẽ
quidẽ, quę tollit voluntatẽ peccãdi, cũ ꝓpoſito cõfiten
di & ſatiſfaciẽdi, q̃tũ ad remiſſionẽ culpę & pœnę ęter/
nę. Per cõfeſſionẽ autẽ & ſatiſfactionẽ q̃tum ad totalẽ
remiſſionẽ pœnę, & reconciliationẽ ad mẽbra eccleſię.

Sufficit cõtritio vbi nõ eſt copia debiti confeſſoris.

Et ideo in neceſſitate quidá: puta quãdo aliqs copiam
cõfeſſoris hẽre nõ põt: ſufficit cõtritio ad ſũptionẽ hu
ius ſacři. Regulariter autẽ debet cõfeſſio ꝑcedere cũ ali
qua ſatiſfactione. Vñ in lib. de eccleſiaſticis dogmatib⁹
dr. Cõmunicaturus ſatiſfaciat lachrymis & orõnibus:
& confidens de dño mũdi accedat ad euchariſtiá intre
pidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quẽ capitalia pec/
cata & mortalia nõ grauát. Namq quẽ mortalia crimi
na poſt baptiſmũ cõmiſſa ꝑmunt, hortor prius publi/
ca pœnitẽtia ſatiſfacere: & ita ſacerdotis iudicio recõci
liatũ cõmunioni ſociari: ſi nõ vult ad cõdẽnationẽ eu/
chariſtiá ꝑcipere. Sed videt q peccatores nõ indigne ac
cedát ad hoc ſacramentũ. Nam in hoc ſacramento ſu/
mitur Chriſtus, qui eſt ſpũalis medicus, qui de ſe dicit.
Mat. 9. Nõ eſt opus valẽtibus medicus: ſed male haben
tibus. Sed dicendũ q hoc ſacřm eſt ſpirituale nutrimẽ/
tum: ſicut baptiſmus eſt ſpũalis natiuitas. Naſcit autẽ
aliquis ad hoc vt viuat: ſed nõ nutrit niſi iam viuus: &
ideo hoc ſacramentũ nõ cõpetit peccatoribus, q nõdũ
viuunt p gřam: cõpetit eis tñ baptiſmus. Et ꝑterea eu
chariſtia eſt ſacřm charitatis & eccleſiaſticę vnitatis, vt

Sacramẽtum euchariſtię nõ cõpetit peccatoribus quia nõ viuunt.

dicit Aug. ſup Io. Cũ igit peccator careat caritate. & ſit
ſeparat⁹ merito ab eccleſię vnitate: ſi accedat ad hoc ſa
cramentũ, falſitatẽ cõmittit, dum ſignificat ſe habere
charitatẽ quá nõ habet. Quia tñ peccator qñq habet
fidẽ hui⁹ ſacramẽti licitũ eſt ei hoc ſacramentũ inſpice/
re: qd oĩno infidelibus denegat, vt Dionyſius dicit. 3.
ca. eccleſiaſticę hierarchię. Secũdo cõſiderádũ eſt quõ
ille q indigne ſumit hoc ſacřm ſit reus corporis & ſan/
guinis dñi. Quod quidẽ in Glo. tripliciter exponitur.
Vno modo materialiter. Incurrit.n. reatũ ex peccato
cõmiſſo circa corpus & ſanguinẽ dñi: put in hoc ſacřo

Reus erit corporis etiá qa hẽt reatũ: qa indigne & per ſimilitudinẽ: ac ſi Chriſtus occidiſſet: vel qa corpus domini faciet eũ reum.

cõtinet: qd indigne ſumit. & ex hoc eius culpa aggra/
uatur. Tanto eſt.n. culpa grauior, q̃to maior eſt cõtra
quẽ peccat. Heb. 10. Quanto magis putatis deteriora
mereri ſupplicia eũ, q filiũ dei cõculcauerit, & ſangui/
nem teſtamẽti pollutũ duxerit. Secũdo exponit p ſimi
litudinẽ vt ſit ſenſus. Reus erit corpis & ſanguinis dñi
& mortis dñi pœnas dabit: hoc eſt ac ſi Chriſtũ occide/
rit puniet. ſcdm illud Heb. 6. Rurſum crucifigẽtes ſibi/
metipſis filiũ dei, & oſtentui habẽtes. Sed ſcdm hoc vi/
detur grauiſſimũ eſſe pctm eoꝝ qui indigne ſumũt cor
pus Chriſti. Sed dicendũ q peccatũ aliqd habet graui
tatem dupliciter. Vno modo ex ipſa ſpecie pcti, quę ſu
mitur ex obiecto: & ſecũdum hoc grauius eſt pctm qd
cõtra diuinitatẽ cõmittit: puta infidelitas, blaſphemia
vel aliquid hmõi, q̃ quod cõmittit contra humanitatẽ
Chriſti. Vñ & ipſe dñs Mat. 12. Quod q dixerit verbum
cõtra filiũ hoĩs remittet ei. Qui autẽ dixerit cõtra ſpi/

Grauitas peccati ex ſpecie peccati & ex pte peccantis.

ritũ ſanctũ nõ remittet ei. Et iterũ grauius eſt peccatũ
quod cõmittit cõtra humanitatẽ in ꝑpria ſpecie: q̃ ſub
ſpecie ſacramẽti. Alio modo grauitas pcti attendit ex
parte peccãtis. Magis autẽ peccat qui ex odio aut inui
dia, vel ex quacunq malitia peccat, ſicut peccauerũt il/
li qui Chriſtũ crucifixerũt. q̃ q peccat ex infirmitate: ſi
cut interdũ peccát illi qui indigne ſumũt hoc ſacramẽ
tum. Nõ ergo per hoc intelligit q peccatũ indigne ſu/
mentium hoc ſacramẽtum, comparetur peccato occi/
dentium Chriſtum ſcdm ęqualitatẽ: ſed ſecũdum ſimi
litudinem ſpeciei: qa vtrunq eſt circa eundẽ Chriſtum.
Tertio mõ exponitur. Reus erit corporis & ſanguinis
dñi.i. corpus & ſanguis dñi faciẽt eũ reum. Ita.n. bonũ
male ſumptũ nocet: ſicut ꝓdeſt malũ quo qs bene vtit
ſicut ſtimulus Sathanę Paulo. Per hęc autẽ verba exclu
ditur error quorundá dicentiũ, q q̃ſtatim hoc ſacřm
tangit a labiis peccatoris, deſinit ſub eo eſſe corp⁹ Chri
ſti. Cõtra qd eſt quod Apoſtolus dicit. Quicunq mã
ducauerit panẽ hũc vel biberit calicẽ dñi indigne. Secũ
dum.n. ꝑdictá opinionẽ nullus indignus mãducaret
vel biberet. Cõtrariat autẽ ꝑdicta opinio veritati hui⁹
ſacři. ſecũdũ quá tádiu corp⁹ & ſanguis Chriſti manẽt
in ſacřo, q̃diu remanẽt ſpẽs in quocunq loco exiſtant.

Deinde cũ dicit. PROBET autẽ &c.) Adhibet reme
diũ cõtra ꝑdictũ periculũ. Et primo ponit remediũ. Se
cundo aſſignat rationẽ ibi. QVI .n. manducat &c.)
Tertio rõnẽ manifeſtat p ſignũ ibi. IDEO īter vos &c.)
Dicit ergo primo. Quia tantũ reatũ incurrit q indigne
ſumit hoc ſacramẽtũ: ideo neceſſe ẽ: vt primo HOMO
ſeipſum ꝓbet).i. diligẽter examinet ſuá cõſcientiá ne
ſit in eo volũtas peccãdi mortaliter: vel aliquod pctm
ꝑteritũ de quo nõ ſufficiẽter pœnituerit: & ſic poſt dili
gentẽ examinationẽ DE PANE illo edat & de calice
bibat.) qa digne ſumentibus nõ eſt venenũ ſed medici
na. Gal. vlt. Opus autẽ ſuũ probet vnuſquiſq. ſecundę
Corin. 13. Si eſtis in fide Chriſti vos probate.

Deinde cum dicit. QVICVNQVE enim mandu/
cauerit &c.) Aſſignat rationẽ ꝑdicti remedii dicens. Iõ
ꝓbatio ꝑexigit. QVI .n. indigne mãducat & bibit iu
diciũ.).i. cõdẽnationẽ SIBI mãducat & bibit.) ſicut
dr Io. 5. Reſurgẽt q male egerũt in reſurrectionẽ iudi
cii. NON diiudicás corpus dñi).i. ex eo q nõ diſcer/
nit corpus dñi ab aliis indifferẽter ipm aſſumens ſicut
alios cibos. Leui. 22. Oĩs homo q acceſſerit ad ea q̃ cõſe
crata ſunt, in quo eſt imũdicia, peribit corá dño. Sed
cõtra videt eſſe qd dicit Io. 6. Qui mãducat me viuit
ꝓpter me. Sed dicẽdũ eſt q duplex eſt modus mãdu/

Sacramẽtũ corpis mãducare ſpiritualiter & ſacramẽtaliter & p accidens.

candi hoc ſacřm.ſ. ſpiritualis & ſacramẽtalis. Quidá
ergo mãducát ſacramẽtaliter & ſpũaliter: qui.ſ. ita ſu/
mũt hoc ſacřm q etiá rem ſacramẽti pticipát.ſ. chari/
tatẽ p quá eſt eccleſiaſtica vnitas. Et de talibus intelligi
tur verbũ dñi inductũ, qui mãducat me viuit propter
me. Quidá vero mãducát ſacramẽtaliter tantũ: qui.ſ.
ita hoc ſacřm pcipiũt, q rem ſacři.ſ. charitatẽ nõ hñt:
& de talibus intelligit: qd hic dicit. QVI mãducat
& bibit indigne iudiciũ ſibi mãducat & bibit.) Eſt autẽ
ꝑter duos modos qbus ſumit ſacřm hoc. Tertius mo/
dus ſumẽdi quo manducat p accidẽs. dum.ſ. ſumitur
nõ vt ſacřm. Quod qdẽ contingit tripliciter. Vno mo
do ſicut quádo aliqs fidelis ſumit hoſtiá conſecratam,
quá non credit eſſe conſecratam. Talis.n. habet habitũ
vtendi hoc ſacramento. Alio modo ſicut quádo hoſtiá
conſecratá ſumit aliquis infidelis, qui nullá fidem ha/
bet huius ſacramẽti. Talis.n. non habet habitum vten
di hoc ſacramẽto: ſed ſolum potẽtiam. Tertio modo
ſicut quádo hoſtiá conſecratá comedit mus vel qdlibet
animal brutum, quod etiá non habet potentiam vten
di hoc ſacramento. Ex hoc igitur q ſpiritualiter ſumẽ
tes hoc ſacramentũ acquirunt vitá. alliciunt quidam
ad hoc q frequẽter hoc ſacramentũ aſſumant. Ex hoc
autem q indigne ſumẽtes acquirũt ſibi iudiciũ, plures
deterrent vt rarius ſumant: & vtrumq cõmendandũ
videtur. Legimus enim Luc. 19. Quod Zachęus rece/
pit Chriſtum gaudẽs in domũ ſuam, in quo eius chari
tas cõmendat. Legitur etiam eodẽ. 7. q Centurio dixit

Laudabilius eſt frequẽtius aſſumere corpus Chriſti q̃ rarius quáuis ambo ſint laudabiles.

Chriſto. Non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum.
In quo cõmendatur honor & reuerentia eius ad Chri/
ſtum. Quia tamen amor ꝑfertur timori per ſe loquen
do: cõmendabilius eſſe videtur q aliquis frequẽtius ſu
mat q̃ q rarius. Quia tamen quod eſt in ſe eligibilius
poteſt eſſe minus eligibile, q̃tum ad hunc vel illum. cõ
ſiderare quilibet in ſeipſo debet quẽ effectum in ſe ha/
beat frequens ſuſceptio huius ſacramenti. Nam ſi ali/
quis ſentiat ſe ꝓficere in feruore dilectionis ad Chriſtũ
& in fortitudine reſiſtendi peccatis, quę plurimum cõ
ſequuntur hoĩes debet frequẽter ſumere. Si vero ex fre
quenti ſumptione ſentiat aliquis in ſe minus reueren/
tiam huius ſacramenti: monendus eſt vt rarius ſumat.
Vnde & in libro de eccleſiaſticis dogmatibus dicitur.
Quotidie euchariſtiá ſumere nec laudo nec vitupero.

Deinde cum dicit. IDEO inter vos &c.) Manifeſtat
prędictam rõnem p ſignum. Et primo ponit ſignum.
Secũdo aſſignat cãm illius ſigni.ibi. QVOD SI nnſ
metipſos &c. Circa primum cõſiderãdum eſt ꝙ ſicut
Augu.dicit in primo de ciuitate dei. Si omne peccatũ
nũc manifeſte deus plecteret pœna: nihil vltimo iudi/
cio reſeruari putaretur. Rurſus ſi nullum pecatũ nũc
puniret: nulla eſſe diuina prouidentia crederetur. In
ſignum ergo futuri iudicii deus etiam in hoc mundo
pro peccato quoſdam temporaliter punit: quod ma/
xime obſeruatum videtur in principio legiſlationis tã
noue, ꝙ veteris. Legimus enim Exo.32. Propter pecca/
tum vituli aurei adorati multa millia hominum per/
empta. Rurſum legitur Act.5. Propter peccatum men
dacii & furti Ananiam & Saphiram interiiſſe. Vnde &
propter peccatum huius ſacramẽti indigne ſumpti a/
liqui in primitiua eccleſia puniebantur a deo infirmi/
tate corporali vel etiam morte. Vnde dicit. Ideo.ſ.in
ſignum futuri iudicii. INTER vos multi indigne ſu
mentes corpus Chriſti SVNT infirmi) corporaliter.
pſ. Multiplicatæ ſunt infirmitates. ET IMBECIL/
LES) ideſt longa inualetudine laborãtes. ET DOR
MIVNT multi).ſ.morte corporali, ſecũdum ꝙ ſumit
dormitio.prima ad Theſſal.4. Nolumus vos ignorare
de dormientibus.

Deinde cum dicit. QVOD SI noſmetipſos &c.)
Aſſignat duplicem rõnem prędicti ſigni: quarũ prima
ſumitur ex parte noſtri. Secũda ex parte dei.ibi. CVM
iudicamur autem &c.) Ex parte autem noſtra cã diui
næ punitionis eſt negligentia qua in nobiſipſis peccata
cõmiſſa punire negligimus. Vnde dicit. QVOD SI
noſmetipſos diiudicaremus) redarguẽdo & puniẽdo
peccata noſtra. NON vtiq iudicaremur) ideſt nõ pu
niremur a domino. neq poſtmodum in futuro: neq
ẽt in pñti. Sed contra eſt: quod ſupra.4.dictũ eſt. Sed
neq meipſum iudico. Et Ro.14.dr. Beatus qui non iu
dicat ſemetipſum. Sed dicẽdũ eſt ꝙ aliquis põt ſeip/
ſum iudicare tripliciter. Vno modo diſcutiendo: & ſic
aliquis debet iudicare ſeipſum: & quãtum ad opera p̃
terita: & quãtum ad futura. ſecundum illud Gal.vlti.
Opus ſuum probet vnuſquiſq. Alio modo ſentẽtiali/
ter ſeipſum abſoluendo, quaſi iudicãdo ſe innocẽtem,
quãtum ad præterita: & ſecũdum hoc nullus debet iu
dicare ſeipſum: vt.ſ.ſe innocẽtem iudicet. ſecũdum il/
lud Iob.9. Si iuſtificare me voluero, os meum condẽna
bit me. Si innocentẽ me oñdero, prauũ me comproba
bit. Tertio modo reprehẽdendo: vt.ſ.faciat aliqd ꝙ ip
ſe iudicat eſſe malum. Et hoc modo intelligitur quod
inductum eſt Beatus eſt qui non iudicat ſemetipſum,
in eo quod probat. Sed quantum ad ea quæ iam fecit,
debet qlibet ſeipſum iudicare: reprehẽdẽdo & punien
do pro maleficiis. Vnde dr. Iob.13. Vias meas in cõſpe
ctu eius arguam. &.23. Ponã corã eo iudiciũ & os meũ
replebo increpationib⁹. Et de hoc iudicio Augu. dicit
in lib. de pœnitẽtia: & inducit hic in glo. Verſet ã oculos
nřos imago futuri iudicii: & aſcẽdat hõ aduerſum
ſe ã faciẽ ſuã: atq cõſtituto in corde iudicio aſſit ac/
cuſans cogitatio, & teſtis cõſcientia & carnifex cor. Inde
qdẽ ſanguis animi cõficientis p lachrymas pfluat: po/
ſtremo ab ipſa mẽte talis ſentẽtia pferat: vt ſe indignũ
hõ iudicet participem corporis & ſanguinis dñi.

Deinde cum dicit. CVM iudicamur autẽ &c.) Po/
nit cauſam quæ eſt ex parte dei dicens. CVM iudica
mur aũt a domino) .i. in hoc mũdo punimur. COR/
RIPIMVR).i. hoc fit ad correctionem noſtrã. dum.ſ.
quilibet propter pœnam quam ſuſtinuit a peccato re/
cedat. Vnde & Iob.5.dicitur. Beatus vir qui corripitur
a domino. Et Prouer.3. Quem diligit dominus corri/
pit. Vel etiam dum per pœnam vnius, alius peccãdo
deſiſtit. Prouer.19. Peſtilente flagellato, ſtultus ſapien/
tior erit. Et hoc ideo VT NON dãnemur) ęterna dã/
natione in futuro CVM HOC MVNDO).i. cum ho/
minibus mundanis.

Deinde cum dicit. ITAQVE fratres mei &c.) Re/
ducit eos ad debitam obſeruãtiam. & primo ponitur
id quod nunc ordinat. Secundo ponitur promiſſio de
ordinatione futura ibi. CAETERA AVTEM. Circa
primum tria facit. Primo ponit ordinationem ſuam
dicens. ITAQVE fratres mei &c.) Ne vnuſqſq cœ/
nam ſuam pręſumat ad manducandũ CVM CON/
VENTIS).ſ.in eccleſia. AD manducandum.ſ.cor/
pus Chriſti. INVICEM expectate. vt.ſ.ſimul omnes
ſumatis. Vnde & Exo.12.dr. Immolabit hędũ multitu
do filiorum iſrael. Secundo excludit excuſationem di/
cens. SI QVIS autem eſurit &c.) Et nõ poteſt tan
tũ expectare. DOMI mãducet).ſ.cões cibos: poſtmo
dum euchariſtiam non ſumpturus. Eccl.36. Oẽm eſcã
manducabit vẽter. Tertio rõnem aſſignat dicẽs. VT
NON cõueniatis).ſ.ad ſumẽdum corpus Chriſti. IN
IVDICIVM).i. in veſtram condẽnationem.

Deinde ponit pmiſſio.cũ dicit. CAETERA).ſ.quę
nõ ſunt tanti periculi CVM VENERO) pręſentialiter
DISPONAM.) qliter.ſ.ea conſeruare debeatis. Ex quo
patet ꝙ eccleſia multa habet ex diſpõne Apoſtolorũ: q
in ſacra ſcriptura nõ cõtinẽtur. Eccle.10. Ciuitates in/
habitabunt.i.eccleſię diſponent per ſenſum pruden/
tium.ſ.apoſtolorum. Cap. XII.

Porro de ſpiritualibus fratres nolo
vos ignorare. Scitis quod gẽtes fui/
ſtis; & ad ſimulacra muta vtcunq
ducebamini ſequẽtes. Quapropter
notũ vobis facio: quod nullus p ſpi
ritum dei loquẽs: dicit anathema Ieſum: † & Mar.9.
nemo põt dicere dñm Ieſum: niſi per ſpũm ſan/
ctum. Diuiſiones autẽ donorũ ſunt: ſed idẽ ſpi/
ritus: & diuiſiones miniſteriorũ ſunt: & idẽ dñs:
& diuiſiões operationũ ſunt: ſed idem eſt deus:
efficiens omnia in omnibus.

De ſpiritualibus aũt nolo vos ignora
re fratres. Scitis quoniã cum gẽtes eſ
ſetis ad ſimulacra muta: put duceba
mini euntes: ideo notũ vobis facio:
ꝙ nemo in ſpiritu dei loquẽs dicit anathema Ie
ſu. Et nemo põt dicere dominus Ieſus niſi in ſpi
ritu ſancto. Diuiſiones vero gratiarũ ſunt: idem
autem ſpũs. Et diuiſiones miniſtrationũ ſunt:
idem autẽ dñs. Et diuiſiones operationũ ſunt:
idẽ vero deus qui operatur oĩa omnibus.

POSTQVAM Apoſtolus pſecutus eſt de
tribus ſacramentis.ſ.baptiſmo: matrimo
nio/ & euchariſtia: hic incipit determinare
de his quæ pertinent ad rem ſacramẽto/
rum. Eſt aũt duplex res ſacramenti. Vna
ſignificata & cõtenta.ſ.gloria reſurrectio
nis, q in fine expectatur. Primo ergo agit de donis gra
tiarum. Secundo de gloria reſurrectionis.15.cap.ibi.
NOTVM autem vobis facio &c.) Circa primum agit
de gratiis gratis datis. Secundo pręfert omnibus his
charitatem, quæ pertinet ad gratiam gratum facien/
tem.13.ca.ibi. SI LINGVIS hominũ &c.) Tertio cõ
parat gřas gratis datas adinuicẽ.14.ca.ibi. SECTA/
MINI charitatem &c.) Circa primũ duo facit. Primo
prooemialiter exponit quid intendat dicens. Dixi ꝙ
cętera quæ pertinent ad vſum ſacramentorum cum
venero diſponam. Sed quędam ſtatim vobis tradere
oportet. Et hoc eſt quod dicit. DE SPIRITVALI/
BVS autem).i. de donis gratiarum quæ ſunt a ſpiri
tu ſancto. O FRATRES nolo vos ignorare.) Eſt.n.
maximũ genus ingratitudinis. ignorare beneficia ac/
cepta: vt Seneca dicit in lib. de beneficiis: & ideo vt ho/
mo non ſit deo ingratus non debet ſpirituales gratias
ignorare. ſupra.2. Spiritum accepimus qui ex deo eſt,
vt ſciamus quę a deo donata ſunt nobis. Eſa.5. Pro/
pterea captiuus ductus eſt populus meus: quia nõ ha
buit ſcientiam.ſ.ſpiritualium.

Secũdo ibi. SCITIS qm cũ gentes &c.) Proſeqt ſuã

intentionem

intentionē: & primo oſtēdit ſpūalium grāꝶ neceſſitatē. ſecūdo ponit grāꝶ diſtributionē ibi. DIVISIONES vero &c.) Neceſſitas āt alicui' rei maxie cognoſcit̄ ex defectu ipſi' Vñ circa primū duo facit. Primo ponit defectū quē patiebātur añ ſuſceptā grām Secūdo cōcludit grē neceſſitatē. ibi. IDEO notū vobis &c.) Dicit ergo primo. SCITIS) quaſi eſpti QVONIAM cū eſſetis gētes) .i. gentilr viuētes, nōdū ſuſcepta grā p baptiſmū. Gal. 1. Nos enim natura iudei nō ex gētibus pctōres. Eph. 4. Gētes ambulant in vanitate ſenſus ſui. Eratis eūtes quaſi prompta mēte & aſſidua. ſecundū illud Iere. 8. Omnes cōuerſi ſunt ad curſum ſuū, quaſi equ' in impetu vadens in preliū. Prouer. primo. Pedes eoꝶ ad malū currunt. AD SIMVLACRA muta) .ſ. adoranda & colenda. ſecundum illud pſ. Os habent & non loquentur. Et ponit ſpecialiter in eis defectū locutionis: quia locutio eſt proprius effectus cognitionis. Vñ oſtendit̄ nō intelligere ſimulacra: & p cōſequēs nihil diuinitatis habere ſi ſunt muta. Et hoc PROVT ducebamini) .i. ſine aliqua reſiſtētia. Ducebant̄ autē vel allecti ea pulchritudine ſimulacroꝶ. Vñ dr̄ In epiſtola Hiere. Videbitis in Babilonia deos aureos & argēteos, videre ne metus vos rapiat in ipſis. Aut etiā ex imperio alicuius principis: ſicut legit̄ Dan. 3. Q̄ď Nabuchodonoſor cogebat hoīes adorare ſtatuā aureā & ſcďi Mach. 6. dr̄ de qbuſdā q ducebāt̄ cū amara neceſſitate in die natalis regis ad ſacrificia. Vel etiā inſtinctu demonū. q ad hoc pcipue anhelāt, vt diuinus cult' eis exhibeat̄. ſcďm illď Mat. 4. Hec oīa tibi dabo ſi cadēs adoraueris me. Ibant ergo ad idola colenda put ducebant̄. .i. ſine aliqua reſiſtentia: ſicut de iuuene etiā vecorde dr̄. Prou. 7. Statim eam ſequit̄, quaſi bos ductus ad victimā. Per hoc ergo apparet q hō ante ſuſceptā gratiā prōpte currit in peccatū ſine reſiſtētia. Specialiter autē facit mētionē de peccato idololatrie pp tria. Prio quidē, qa hoc eſt peccatū grauiſſimū itroducere aliū deū: ſicut grauiſſime peccaret contra regē, q aliū regē in regnū eius introduceret. Vñ dr̄ Iob. 31. Si vidi ſolē cū fulgeret, & lunā incidentē clare & oſculat' manū meā. ſ. quaſi cultor ſolis: & lune q̄ eſt iniqtas magna & negatio cōtra deū altiſſimū. Secundo qa a pctō idolatrie oīa alia peccata oriebantur. ſcďm illud Sap. 14. Nephandorum idoloꝶ cultura uīs mali cauſa eſt. Tertio qa hoc pctm̄ apud gētiles cōmune erat & nō reputabat̄ Vñ in pō. dr̄. Oēs dii gentiū demonia. Eſt autē cōſiderādū q quidā dixerūt hoīem in pctō mortali exiſtentē ſine grā quidē non poſſe a pctō cui ſubiacet liberari: qa remiſſio pctōꝶ nō fit niſi p gratiam. ſcďm illud Ro. 3. Iuſtificati per grām eius: poſſe autē ſe pſeruare a pctō mortali. ſine grā per liberꝶ arbitriū. Sed hec poſitio nō videt̄ vera. Prio quidē: qa non pōt aliqs ſe a pctō mortali pſeruare niſi oīa legis pcepta ſeruādo: cū nullus mortaliter peccet niſi tranſgrediēdo aliqď legis pceptū. & ita poſſet aliquis obſeruare oīa legis pcepta ſine gratia qď eſt heresis Pelagiana. Secundū qa charitatē p quā deus diligit̄ ſup oīa nullus pōt hēre ſine gratia. ſcďm illud Ro. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus nr̄is per ſpūm ſanctū q datus eſt nobis. Nō pōt autē eſſe q hō oīa peccata declinet, niſi deū ſup oīa diligat: ſicut illud magis cōtemnit̄ quod min' diligit̄. Poterit ergo eſſe per aliqď tēpus, q ille q caret grā, a pctō abſtinebit, quouſq occurrat illud ppter qď dei pceptū contēnet, a quo ducit̄ ad peccādum. Signāter ait. Apoſtolus dicit. PROVT ducebamini.

Pctm̄ idolatrie primo eſt grauiſſimum ab eo oīa peccata oriūtur qa nō reputabatur pctm̄.

Nullus pōt ſe pſeruare a pctō: vel oīa pcepta dei obſeruare ſine gratia.

Deinde cū dicit. IDEO notū vobis facio &c.) Concludit duos effectus grē: quoꝶ primus eſt q facit abſtinere a pctō. ſecundus eſt q facit opari bonū. & hoc ponit ibi. ET NEMO pōt &c.) Dicit ergo primo: es quū quādo ſine gratia eratis, pmpte ad peccandū currebatis. IDEO notū vobis facio) q ſi grām habuiſſetis hoc vobis non cōtigiſſet. NEMO .ſ. in ſpiritu dei &c.) .i. p ſpūm dei loquēs DICIT) anathema Ieſu &c.) .i. blaſphemiā cōtra Ieſum. ſcďm illď Io. 4. Oīs ſpūs q ſoluit Ieſū ex deo nō eſt. Notādū q ſupra poſuit grauiſſimū peccatū qď eſt blaſphemia: qď per grām declinat̄: vt de aliis minoribus pctīs intelligat̄. Pōt aūt p hoc qď dicit̄ anathema Ieſu intelligi qdlibet peccatū mortale. Anathema. n. ſepationē ſignificat. Dicitur ab ana qď eſt ſurſum & theſis qď eſt poſitio quaſi ſurſum poſitū: qa olim

Vnde dr̄ anathema. Anathema p omni pctō,

res q ab vſu hoīum ſeparabāt̄, ſuſpēdebāt̄ in tēplis, vel in locis publicis. Oē aūt pctm̄ mortale ſeparat a Ieſu. ſecundum illud Eſa 59. Iniquitates veſtre diuiſerūt inter vos & deum veſtrū. Quicunq ergo mortaliter peccat, dicit corde vel ore anathema. .i. ſeparationem a Ieſu. NEMO ergo in ſpiritu dei loquens dicit anathema Ieſu.) quia nullus per ſpiritum dei peccat mortaliter: quia vt dicitur Sap. primo. Spiritusſanctus diſcipline effugiet fictum: ſed ſecundum hoc videtur q quicunq habet ſpiritum ſanctum non poſſit peccare mortaliter: quia etiam dr̄ prime Io. 3. Oīs q natus eſt ex deo peccatum non facit: quoniam ſemē ipſius in eo manet. Sed dicendum eſt: q quantum ex ſpiritu dei homo nō facit peccatum: ſed magis a peccatu retrahitur: poteſt tamen peccatum facere ex defectu voluntatis humane que ſpiritui ſancto reſiſtit. ſecūdum illud Act. 7. Vos autē ſemper ſpiritu ſancto reſiſtitis. Nō. n. per ſpiritūſanctum inhabitantē tollitur facultas peccandi a libero arbitrio totaliter in vita preſenti: & ideo ſignanter Apoſtolus non dixit. Nemo ſpiritum dei habens: ſed nemo in ſpiritu dei loquens.

H ſic ſpiritum dei ex ipſo nō pōt peccare: ſed ex habēte ſpirit̄ō pōt eē ſe peccatum,

Deinde cum dicit. ET NEMO poteſt &c.) ponit ſecūdum effectum gratie. ſ. q ſine ea homo non poteſt bonum operari. Dicit ergo. ET NEMO poteſt dicere q IESVS eſt dominus niſi in ſpū ſancto.) Cōtra. quod videtur eſſe: quia per ſpūm ſanctum homo introducitur in regnum cœlorum. ſecūdum illud pſ. Spūs tuus bonus deducet me in terram rectā. Dñs autē dicit Mat. 7. Nō omnis q dicit mihi dñe dñe, intrabit in regnum cœlorum. Nō oīs ergo q dicit dñm Ieſum, dicit hoc in ſpūſcō. ℣ Dicēdum eſt autē q dicere aliqd in ſpūſcō pōt intelligi dupliciter. Vno mō in ſpūſancto mouēte ſed nō habito. Mouet. n. ſpūſſanctus corpora aliquorum ad loquēdum, quos nō inhabitat. ſicut legit̄ Io. 11. Quod Caiphas hoc quod de vtilitate mortis Chri pdixerat. a ſemetipſo nō dixit: ſed p ſpūm pphetie. Balaam ēt multa vera pdixit, motus a ſpūſancto. vt legit̄ Nume. 23. & 24. Licet eum nō hrēt. Secūdum hoc ergo intelligēdum eſt q null' pōt dicere quodcūq verum, niſi a ſpūſancto motus, q eſt ſpūs veritatis. de quo dr̄. Ioā. 16. Cū āt venerit ille ſpūs veritatis, docebit vos oēm veritatē. Vñ & in Glo. Ambro. dicit. Oē veꝶ a quocūq dicat̄, a ſpūſancto eſt. Et ſpāliter in illis q̄ ſunt fidei, que p ſpālē reuelationē ſpūſſancti ſunt habita, inter que eſt q Ieſus ſit oīum dñs. Vñ Act. dr̄, 4. Certiſſime ſciat omnis domus Iſrael: qa de' fecit hūc dñm Ieſum, quē vos crucifixiſtis. Alio mō loqt̄ aliqs in ſpūſancto mouēte & habito. Et ſecūdum hoc ēt pōt verificari quod hic dr̄: ita tñ q dicere accipiat̄ non ſolū ore: ſed ēt corde & opere. Dr̄. n. aliqd corde. ſecūdum illud pſ. Dixit inſipiēs in corde ſuo, nō eſt de'. Dr̄ ēt aliqd opere inquātum exteriori opere aliqs ſuū cōceptum manifeſtat. Nemo ergo niſi habendo ſpiritumſanctum poteſt dicere Ieſum dominum: ita. ſ. q non ſolum hoc ore confiteatur: ſed etiam corde reuereatur ipſum vt dominum: & opere obediat ipſi quaſi domino. Sic igitur ex verbis premiſſis tria circa gratiam conſiderare poſſumus. Primo q ſine ea peccatum homo vitare nō poteſt. ſecūdum illud. pſ. Niſi quia dominus adiuuit me, paulominus in inferno habitaſſet anima mea. ſecūdo q p eā vitat̄ peccatū. ſecūdū illud prime Io. 3. Qui nat' eſt ex deo nō peccat. tertio q ſine ea nō pōt hō bonū facere. ſecūdū illud Io. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

Deinde cum dicit. DIVISIONES vero &c.) Incipit diſtinguere gratias gratis datas: & primo diſtinguit eas in generali, ſecundo manifeſtat in ſpeciali. ibi. VNICVIQVE autem datur &c.) In his autē que per gratiam ſpiritusſancti cōferuntur, tria oportet cōſiderare. Primo qdē facultatē hoīum ad operādum. Secundo authoritatē. Tertio executionē vtriuſq. Facultas qdē hr̄ p donū grē: puta p pphetiā. vel ptātem faciendi miracula: aut per aliqd hmōi. Authoritas aūt hr̄ p aliquod miniſterium: puta per apoſtolatum vel aliquid hmōi. Executio aūt ptinet ad operationē. primo ergo diſtinguit grās. ſecundo miniſteria. Tertio opationes. Quantū ergo ad primū dicit. Oſtendit neceſſitatē grē, que tñ nō totaliter aduenit oībus niſi Chro, cui datus eſt ſpirit' nō ad menſurā: vt dr̄ Io. 3. Sed q̄rum ad alios

A ſpū ſancto habem' facultatem: authoritatem: executionem.

ſuot diuiſiões gratiarũ: q̃a quidã abũdãt in vna: qdã in alia. Sicut.n. in corpe naturali caput hẽt oẽs ſenſus, nõ autẽ alia mẽbra: ita in eccleſia ſolus Chr̃s habet oẽs gr̃as que in aliis mẽbris diuiduntr: qd̃ ſignificat Geñ.2 Vbi dr̃ ꝙ fluuius.ſ.gr̃arũ egrediebat ad irrigandũ paradiſum. q inde diuidit in quatuor capita. Et Mat.25. dicit. Et ꝙ vni dedit quinq̃ talẽta: alii duo: alii vnum. Et ꝗuis dona gr̃aꝝ ſint diuerſa, q̃a diuerſis habẽt nõ tñ ꝓcedũt a diuerſis authoribus: ſicut ponebãt gẽtiles, q ſapientiã attribuebant Mineruę: locutionẽ Mercurio: & ſic de aliis. Ad qd̃ excludendũ ſubdit. IDEM autẽ ſpiritus).ſ. ſanctus q eſt author oĩum gratiarũ. Ephe.4. Vnũ corpus & vn' ſpũs. Et Sap.7. Eſt ſpũs vnus & multiples. Vnus in ſubſtantia, multiplex in gratiis.

Deinde ponit diſtinctiones miniſtrationũ dicẽs. ET DIVISIONES miniſtrationũ ſunt).i. diuerſa miniſteria & officia requiruntr ad gubernationẽ eccleſię. Prelati.n. eccleſię, miniſtri dicuntr. ſupra.4. Sic nos exiſtimet homo ſicut miniſtros Chriſti: ptinet autẽ ad decorẽ & perfectionẽ eccleſię: vt in ea diuerſa miniſteria ſint, quę ſignificantr per ordines miniſtrantiũ: quod mirabatur regina Saba in domo Salomonis. vt legitur.3. Reg.10. Oẽs tñ vni dño ſeruiunt Vñ ſubdit. IDEM aũt dñs.) ſupra.8. Nobis vnus dñs Ieſus Chriſtus per quẽ oĩa.

Deinde ponit diſtinctionẽ operationum dicẽs. ET DIVISIONES operationũ ſunt) quibus aliquis in ſeipſo bonũ operatr: ſicut per miniſtrationes ad proximũ ꝑs. Exhibit homo ad opus ſuũ.ſ. ſibi ꝓprium. Eccle.33. Immutauit.i. diſtinxit vias.i. opationes eorum: quę tamen oẽs ꝓcedũt ab vno principio. Vñ ſubdit. IDEM vero deus) qui operatur oĩa: ſicut prima cauſa creans omnes operationes. Ne tamẽ alię cauſę videant eſſe ſuperfluę. ſubdit. IN OMNIBVS) quia in cauſis ſecundariis prima cauſa operat. Eſa.26. Omnia opa noſtra operatus es in nobis. Et notãdum ꝙ Apoſtolus valde cõgrue gratias attribuit ſpiritui qui eſt amor: quia ex amore ꝓcedit ꝙ aliquid gratis detur miniſterii a dño cui miniſtrãt operationes deo, ſicut primę cauſę mouenti. Et quod dicit. SPIRITVS) poteſt referri ad pſonã ſpiritus ſancti. Quod dicit. DOMINVS) ad pſonam filii. Quod dicit. DEVS) ad pſonã prĩs. Vel hęc tria pñt attribui ſpiritui ſancto, q eſt dñs deus.

Vnicuiq; vero datur manifeſtatio ſpiritus ad id quod expedit. Nam huic quidem per ſpiritũ datur ſermo ſapientiæ; alii vero ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum; alii vero fides per eundem ſpiritum: alii vero dona ſanationũ per eundem ſpiritum: alii vero efficaciæ potentiarum: alii vero prophetia: alii vero diſcretiones ſpirituũ: alii vero genera linguarum: alii vero interpretatio linguarum: ſed omnia hæc efficit vnus ille & idem ſpiritus, diuidens peculiariter vnicuiq; ſicuti vult.

Vnicuiq; autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Alii quidem per ſpiritum, datur ſermo ſapientiæ. Alii autem ſermo ſcientiæ, ſecundum eundem ſpiritum. Alteri fides, in eodem ſpiritu. Alii gratia ſanitatum, in vno ſpiritu. Alii operatio virtutum. Alii prophetia, Alii diſcretio ſpirituum. Alii genera linguarum. Alii interpretatio ſermonum. Hæc autẽ omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus: diuidens propria ideo iam ſingulis prout vult.

Lec. II.

POSITA in generali diſtinctione gratiaꝝ & miniſtrationũ & opationũ: hic manifeſtat ea quę dixerat in ſpeciali. Et primo q̃tum ad diuiſionẽ gratiaꝝ. Secũdo q̃tũ ad diuiſionẽ miniſtrationũ. ibi. ET QVOSDAM quidẽ poſuit deus &c.) Circa primũ duo facit Primo ponit diſtinctionẽ gratiarum in ſpeciali. Secundo adhibet ſimilitudinẽ. ibi. SICVT .n. corpus &c.) Circa primũ tria facit. Primo ponit gratiaꝝ cõditionẽ gratis datarum. Scdo ponit earum diſtinctionem ibi. ALII quidẽ dat &c.) Tertio deſcribit earum actionẽ ibi. HAEC autem oĩa &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt ꝙ ſunt diuiſiones gratiaꝝ. VNICVIQVE autẽ datur) in quo deſignat earum ſubiectum. Sicut.n. nullũ membrũ eſt in corpore, qd̃ non pticipet aliquo modo ſenſum vel motũ a capite: ita nullus eſt in eccleſia, qui non aliqd de gratiis ſpiritus ſancti pticipet. ſcdm illud Mat.25. Dedit vnicuiq; ſcdm ꝓpriam virtutẽ. Et Ephe.4. Vnicuiq; noſtrũ data eſt gratia. MANIFESTATIO ſpiritus) in quo deſignat officium gr̃ę gratis date. Pertinet autem ad gratiã gratum facientẽ ꝙ per eã ſpiritus ſanctus inhabitet: quod qdem nõ ptinet ad gr̃am gratis datã: ſed ſolũ vt per eã ſpiritus ſctũs manifeſtet, ſicut interior motus cordis per vocẽ. Vñ Io.3. dicit. Vocem eius audis. Et in ꝑo. dicit. Notum fecit dñs ſalutare ſuum. Manifeſtat autem ꝑ hmõi gratiã ſpiritus ſanctus dupliciter. Vno modo vt inhabitans eccleſiam, & docens & ſanctificans eam: puta cum aliqs peccator, quẽ nõ inhabitat ſpiritus ſanctus, faciat miracula, ad oſtendẽdum ꝙ fides eccleſię quam ipſe ꝓdicat ſit vera. Vnde dicitur Hebr.2. Conteſtante deo ſignis & ꝓdigiis & variis ſpiritus ſancti diſtributionibus. Alio modo manifeſtatur ꝑ huiuſmodi gratia ſpiritus ſancti: vt inhabitans eum, cui tales gratię conceduntur. Vñ dicit Act.6. ꝙ Stephanus plenus gratia faciebat ꝓdigia & ſigna multa, quem ſpiritu ſancto plenum elegerunt: ſic autem nõ conceduntur huiuſmodi gratię niſi ſanctis. Et ne hmõi manifeſtatio vana videatur. ſubdit. AD VTILITATEM).ſ. cõmunem. In quo deſinat finis harum: & hoc vel dum ꝓbat vera doctrina eccleſię: & ſic fideles cõfirmant & infideles cõuertunt. Vel dum ſanctitas alicuius proponitur aliis in exemplum. Vnde & infra.14. Ad ędificationem eccleſię quęrite vt abundetis. Et ſupra.10. Non quęrens quod mihi vtile eſt: ſed quod multis vt ſalui fiant.

Spũs ſanctus ꝑ gr̃am maĩfeſtatur duplicite.

Deinde cum dicit. ALII quidem &c.) Ponit diſtinctionem gratiaꝝ quę quidem vt dictum eſt, dant ad vtilitatem cõmunẽ. Et ideo oportet earũ diſtinctionẽ accipere, ſcdm ꝙ ꝑ vnum põt alioꝝ ſalus ꝓcurari. Quod quidem homo nõ põt facere interius operãdo. hoc.n. ſolius dei eſt: ſed ſolũ exterius pſuadendo. Ad quod quidem tria requirunt. Primo. qdem facultas pſuadendi. Secundo facultas pſuaſionem cõfirmãdi. Tertio pſuaſionem intelligibiliter ꝓponendi. Ad facultatem autẽ pſuadendi reqrit ꝙ hõ habeat peritiã cõcluſionum & certitudinẽ principioꝝ, circa ea in qbus debemus pſuadere. Cõcluſiones aũt in his q̃ pertinent ad ſalutẽ, qdã ſunt principales. ſ. res diuinę: & ad hoc ptinet ſapiẽtia q̃ eſt cognitio diuinaꝝ rerum: vt Aug. dicit.13. de trinitate: & q̃tum ad hoc dr̃. Alii qdem DATVR ꝑ ſpũm).ſ. ſanctum. SERMO ſapientię) vt poſſit pſuadere ea quę ad cognitionẽ diuinoꝝ ptinent. Luc.21. Ego dabo vobis os & ſapientiã, cui nõ poterũt reſiſtere & cõtradicere oẽs aduerſarii veſtri. ſupra.2. Sapientiã loqmur inter pfectos. Secũdarię cõcluſiones ſunt q̃ ptinent ad noticiam creaturaꝝ: quaꝝ cognitio dicit ſcientia ſecũdũ Aug. ibidẽ. Et q̃tũ ad hoc ſubdit. ALII AVTEM).ſ. DATVR SERMO ſcientię ſecũdum eundẽ ſpiritũ.) vt.ſ. per creaturas ea quę ſũt dei manifeſtare poſſit. Huic enim ſciẽtię attribuit illud quod pia fides defendit & roborat: non autẽ quicqd curioſitatis in humanis ſciẽtiis inuenitur: vt Augu. ibidem dicit. Sap.10. Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Eſa.33. Diuitię ſalutis ſapientia & ſcientia. Et tamẽ notandũ ꝙ ſapiẽtia & ſciẽtia inter ſeptẽ dona ſpiritus ſancti. cõputant: ſicut habet Eſa.11 Vñ Apoſtolus ſignãter iter gr̃as gratis datas nõ ponit ſapiẽtiã & ſciẽtiã: ſed ſermonẽ ſapiẽtię & ſciẽ q̃ ptinent ad hoc vt homo aliis pſuadere valeat per ſermonẽ ea quę ſunt ſapiẽtię & ſciẽtię. Principia autẽ doctrinę ſalutis ſunt articuli fidei. & ideo q̃tum ad hoc ſubdit. ALTERI).ſ. datur. FIDES in eodẽ ſpiritu. non autẽ hic accipit pro fidei virtute: q̃a hoc cõmune eſt oĩbus mẽbris Chriſti. ſecundũ illud Heb.11. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Sed accipit pro ſermone fidei: put

Hõ nõ ꝑt ꝓcurare ſalutẽ alterius interius opãdo, ſed exterius pſuadẽdo, ꝑſuadẽdo, cõfirmãdo, & proponẽdo.

Fides ꝑ virtute & ꝑ ſermone fidei vel certitudine fidei.

.ſ. homo

.ſ. homo pōt recte ꝓponere ea quę fidei ſunt: vel ꝑ certitudine fidei quā aliquis habet excellēter. ſecundū illud Mat. 15. Mulier magna eſt fides tua. Ea vero quę ptinent ad ſalutarē doctrinā nō poſſunt cōfirmari ſeu ꝓbari rōne: qa rationē humanā excedunt. ſecundū illđ Eccle. 3. Plurima ſupra ſenſum hoīs oſtēſa ſuut tibi. Cōfirmanť ſeu ꝓbanť ſigno diuino. Vnde & Moyſes mittendus ad populū Iſrael ſignū accepit a deo ꝑ quod cōfirmaret ea quę ex parte dei dicebat: vt patet Exo. 4. Sicut & ſigno regio cōfirmať ꝙ aliquid ſit de mādato regis. Signū autem dei ſumitur vno quidē modo, ab eo quod ſolus deus facere pōt. Sicut ſunt miracula q̄ Apoſtolus hic in duo diſtinguit. Nā primo dicit. ALII) .ſ. datur. GRATIA ſanitatū) .i. per quā alicuius poſſit ſanare infirmitatem. IN VNO) .ſ. & eodem ſpiritu. Hie. 17. Sana me dñe & ſanabor. Ex his .n. pſuadeť aliquis nō ſolū ꝓpter magnitudinē facti: ſed etiā ꝓpter beneficium. Scđo autē dicit. ALII datur opatio virtutū ex qbus aliqs perſuadeť ſolū ꝓpter magnitudinē facti: puta cum mare diuiditur: vt legiť Exo. 14. Vel ꝙ ſol & luna ſtetit in cœlo: ſicut legiť Ioſue. 10. Gal. 3. Qui tribuit nobis ſpiritū, & opatur virtutes in nobis. Alio autē modo accipiť ſignū diuinū, ab eo ꝙ ſolus deus cognoſcere pōt. Hoc autē eſt vel futurum cōtingēs. ſecūdum illud Eſa. 41. Annunciate q̄ ventura ſunt, & ſciem⁹: quia dii eſtis vos. Et q̄tum ad hoc dicit. ALII) .ſ. datur. PROPHETIA) q̄ eſt diuina reuelatio inter euētus immobili veritate denuncians. Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo ſup omnē carnē & ꝓphetabunt filii veſtri. Aliud autē eſt cogitatio humani cordis. ſecūdum illud Hie. 17. Prauū eſt cor hoīs & inſcrutabile: qs cognoſcet illud? Ego dñs ſcrutās corda & ꝓbās renes. Et q̄tum ad hoc ſubdit. ALII diſcretio ſpirituū.) vt .ſ. homo diſcernere poſſit quo ſpiritu aliqs moueať ad loquendū vel operandū: puta vtrum ſpiritu charitatis vel ſpiritu inuidię. prię Io. 4. Nolite credere omni ſpiritui: ſed ꝓbate ſpūs ſi ex deo ſunt. Facultas autē perſuaſionū pronuntiandi cōſiſtit in hoc ꝙ homo poſſit loqui intelligibiliter aliis. Quod qdē impediť dupliciter. Vno modo ꝑ diuerſitatē idiomatū. Cōtra quod remediū adhibetur ꝑ hoc quod dicit. ALII) .ſ. datur. GRATIA linguarū.) vt .ſ. poſſit loqui diuerſis linguis, vt intelligatur ab oībus: ſicut de apoſtolis legiť Act. 2. Quod loquebanť variis linguis. Alio modo ꝑ obſcuritatē ſcripturę inducendę. Cōtra quod remedium datur per id quod ſubdiť. ALII interpretatio ſermonū) .i. difficiliū ſcripturaꝝ. Dan. 5. Audiui de te ꝙ poſſis obſcura interpretari. Gen. 40. Nunqd nō dei eſt interpretatio.

Deinde cum dicit. HAEC autē oīa &c.) Determinat authorē ꝑdictarū gratiarū. Circa quod tres errores excludit. Primo quidē gētiliū attribuentiū diuerſa dona diuerſis diis. Cōtra quod dicit. HAEC aūt oīa operatur vnus atq; idem ſpūs.) Ephe. 4. Vnum corpus & vnus ſpiritus. Secūdo errorem eoꝝ qui deo attribuebant ſolū vniuerſalē ꝓuidentiā rerū, ponētes ꝙ diſtinctiones ꝑticulariū fiunt ſolū per cauſas ſecundas. Contra quod ſubdiť. DIVIDENS ſingulis ꝓut vult.) Eccle. 33. In multitudine diſciplinę domini ſeparauit eos. Tertio excludit errorē eorum, qui diuerſitatē gratiaꝝ attribuebant vel fato, vel humano merito: & non ſolū volūtati diuinę: ſed & Macedonii q dicebāt ſpūm ſctm̄ eſſe miniſteriū pr̄is & filii: & hoc excludit ꝑ hoc qđ ſubdit. PROVT VVLT.) Io. 3. Spūs vbi vult ſpirat.

Ro. 12.
Ephe. 4.

† Quemadmodū .n. corpus vnū eſt: & membra habet multa: oīa vero mēbra corporis vnius multa cum ſint: vnū ſunt corpus: ſic & Chriſtus. Etenim per vnum ſpiritū nos oēs in vnum corpus baptizati ſumus: ſiue Iudæi ſiue Græci: ſiue ſerui ſiue liberi: & oēs vnum ſpiritū hauſimus. Etenim corpus nō eſt vnum mēbrum: ſed multa. Si dicat pes: nō ſum manus: nō ſum de corpe: num idcirco nō eſt de corpore? Et ſi dicat auris: nō ſum oculus: nō ſum de corpe: num ideo nō eſt de corpore? Si totum corpus oculus: vbi auditus? Si totū auditus: vbi olfactus? Nūc autem deus poſuit mēbra: vnumquodq; ſingulatim in corpore, quemadmodū voluit. Quod ſi eſſent omnia vnum mēbrū, vbi corpus? Nunc autem multa quidē mēbra: vnum vero corpus. At non poteſt oculus dicere manui. Non eſt mihi opus te: aut rurſum caput pedibus: nō eſt mihi opus vobis: immo multo potius: quæ videntur membra corporis imbecilliora eſſe: neceſſaria ſunt: & quæ putamus minus honeſta eſſe corporis: his honorem vberiorē apponimus: & indecora noſtri: copioſiorē decorē habent. Cæterū quæ decora ſunt: noſtri nō indigent: ſed deus ſimul tēperauit corpus: ei cui deerat: copioſiorē addens honorem: ne ſit diſſidiū in corpore: ſed inuicē alia Roꝫ. 8. Heb. 4.
pro aliis eandē ſollicitudinē gerant membra. † Et ſiue patitur vnū mēbrū: ſimul patiuntur oīa mēbra: ſiue glorificatur vnū mēbrū: ſimul gaudent oīa mēbra. Vos autē eſtis corpus Chriſti: & Ephe. 4.
mēbra ex parte. † Et alios quidē poſuit deus in eccleſia: primū apoſtolos: deinde prophetas: tertio doctores: deinde poteſtates: deinde dona ſanationum: ſubſidia: gubernationes: genera linguarū. Num oēs apoſtoli? num oēs prophetæ? num oēs doctores? num oēs poteſtates? num omnes dona habent ſanationum? num oēs lin- Infra. 14.
guis loquuntur? num oēs interpretantur? † Sectemini vero dona potiora. Et adhuc his excellentiorem viam vobis oſtendo.

Sicut enim vnum corpus eſt, & membra habet multa: omnia autem membra corporis cū ſint multa, vnum tamē corpus ſunt: ita & Chriſtus. Etenim in vno ſpiritu, omnes nos in vnū corpus baptizati ſumus: ſiue Iudæi ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes in vno ſpiritu, potati ſumus. Nam & corpus, non eſt vnū membrum, ſed multa. Si dixerit pes: quoniam non ſum manus, non ſum de corpore: non ideo nō eſt de corpore. Et ſi dixerit auris, quoniam non ſum oculus, nō ſum de corpore: non ideo non eſt de corpe. Si totū corpus, vbi oculus: vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? Nunc autem poſuit deus membra, vnumquodq; eorū in corpore, ſicut voluit. Quod ſi eſſent omnia vnum membrum: vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra: vnum autem corpus. Non poteſt autem oculus dicere manui, opera tua non indigeo: aut iterū caput pedibus non eſtis mihi neceſſarii. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt: & quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorem circundamus. Et quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent. Honeſta autem noſtra, nullius egent. Sed deus tempera

uit corpus: ei cui deerat, abundantiorem tribuẽdo honorem, vt non ſit ſchiſma in corpore: ſed in idipſum pro inuicem ſollicita ſunt membra. Et ſi quid patitur vnum membrum, compatiũtur omnia membra. Siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Vos autẽ eſtis corpus Chriſti, & membra de membro. Et quoſdam quidam poſuit deus in eccleſia: primo apoſtolos: ſecũdo prophetas: tertio doctores: deinde virtutes: exinde gratias curationum: opitulationes: gubernationes: genera linguarũ: interpretationes ſermonum. Nunquid omnes apoſtoli? Nunquid omnes prophetæ? Nũquid omnes doctores? Nũquid omnes virtutes? Nũquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemulamini autem chariſmata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro. Lec. III.

POSITA diſtinctione gratiarum: hic manifeſtat eam per ſimilitudinem corporis naturalis. Et primo ponit ſimilitudinem in generali. Secundo explicat eã in ſpeciali ibi. NAM & corpus &c.) Circa primum duo facit. Primo ponitur ſimilitudo. Secũdo ſimilitudinis adaptatio. ibi. ITA & Chriſtus &c.) Circa primum cõſiderãdum eſt q; ſicut dicit͛ in. 5. Meta. Tripliciter dicitur aliqd vnum per ſe. Vno modo indiuiſibilitate, vt vnitas & punctum. ſecũdum quem modum vnitas excludit totaliter multitudinẽ, non ſolũ actualem: ſed etiã potentialem. Alio modo dicitur vnum cõtinuitate, vt linea & ſuperficies quę quidẽ vnitas excludit multitudinẽ actualem: ſed nõ potentialẽ. Tertio modo integritate, quę nõ excludit multitudinem neq; potẽtialẽ neq; actualem: ſicut domus eſt vna. quę cõſtituit͛ ex diuerſis lapidibus & lignis. Et eodẽ modo corpus hominis aut cuiuſlibet animalis eſt vnũ: quia eius pfectio integratur ex diuerſis mẽbris: ſicut ex diuerſis animę inſtrumentis. Vnde & anima dicitur eſſe actus corporis organici. i. ex diuerſis organis cõſtituti. Proponit ergo primo Apoſtolus q; vnitas corporis mẽbrorum multitudinẽ nõ excludit dicens: q; ſicut corpus vnum eſt, & mẽbra multa habet. Vnde & Ro. 12. dicitur. In vno corpore multa mẽbra habemus. itẽ proponit q; multitudo mẽbrorum nõ tollit corporis vnitatem. Vnde ſubdit. Omnia autem membra corporis cum ſint multa nihilominus vnũ corpus ſunt: quod ex omnibus perficit͛. Vnde & Iob. 10. dicit͛. Pelle & carne veſtiſti me: oſſibus & neruis cõpegiſti me.

Vnum multipliciter.

Deinde cum dicit. ITA ET Chriſtus &c.) Ponitur adaptatio ſimilitudinis. Et primo adaptat ſimilitudinem dicẽs. ITA ET Chriſtus). ſ. eſt vnus. ſecũdum illud. ſupra. 8. Vnus dominus noſter Ieſus, p quẽ omnia. Et tamen multa & diuerſa habet mẽbra. ſ. omnes fideles. ſecundum illud. Ro. 12. Multi vnum corpus ſumus in Chriſto. Secundo ponitur ratio adaptationis. Vbi ponitur duplex ratio diſtinctionis. Vna quidem ratio vnitatis eſt ſpiritus ſanctus. ſecundũ illud Ephe. 4. Vnum corpus & vnus ſpiritus. Sed per virtutem ſpiritus ſancti duplex beneficium cõſeqmur. Primo qdẽ: quia per ipſum regeneramur ſecundũ illud Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto. Vñ dicit. ETENIM in vno ſpiritu). ſ. per virtutẽ vnius ſpiritus ſancti. OMNES nos:) qui ſumus mẽbra Chriſti. SVMVS baptizati in vnũ corpus). i. in vnitatem eccleſię: quę eſt corpus Chriſti ſecundum illud Ephe. 1. Ipſum dedit caput ſup omnem eccleſiam: quę eſt corpus eius. Et Gal. 3. Omnes qui in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Secundo per ſpiritũ ſanctum reficimur ad ſalutẽ. Vnde ſubdit. ET OMNES potati ſumus in vno ſpiritu). i. per virtutem vnius ſpiritus ſancti. Poteſt autem hic potus intelligi dupliciter. Vno modo de interno refrigerio, quod ſpiritus ſanctus cordi humano prębet, extinguendo ſitim carnalium deſideriorum: & cõcupiſcentiarũ. Vñ Eccle. 15. Aqua ſalutaris ſapientię potauit eum. Et Io. 7. Flumina de ventre eius fluent aquę viuę. Alio modo poteſt intelligi de potu ſacramentali, qui per ipſum ſacratur. ſupra. 10. Omnes eundem potum ſpiritualẽ biberunt. Interponitur autẽ duplex ratio diuerſitatis. Vna ex parte ritus cum dicit. SIVE Iudęi ſiue gentiles &c.) Alia ex parte conditionis cum dicit. SIVE ſerui ſiue liberi.) Nulla enim huiuſmõi diuerſitas impedit vnitatẽ corporis Chriſti. Vnde Gal. 3. dicitur. Nõ eſt Iudęus neq; Gręcus, non eſt ſeruus neq; liber. vnum. n. eſtis in Chriſto Ieſu.

Deinde cum dicit. NAM & corpus) explicat ſimilitudinem in ſpeciali. Et primo deſcribit conditionem corporis naturalis & membrorũ ipſius. Secundo adaptat ad corpus myſticum Chriſti. ibi. VOS autem eſtis &c.) Circa primũ duo facit. Primo deſcribit integritatem corporis naturalis. Secundo habitudinem mẽbrorũ ad inuicem ibi. NON põt autem oculus dicere &c.) Circa primum tria facit. Primo pponit quod intẽdit. Secundo manifeſtat explicãdo ibi. SI DIXERIT pes &c.) Tertio pbat ducẽdo ad incõueniens ibi. SI TOTVM corpus oculus &c.) Dicit ergo primo. Dictũ eſt, q; oẽs nos in vnum corpus myſticũ baptizati ſumus: quod repſentat ſimilitudo corporis naturalis. NAM corpus naturale hominis NON eſt vnum membrũ ſed multa. q. d. ſ. eius perfectio non ſaluat͛ in vno mẽbro: ſed integratur ex multis: quę neceſſe habẽt deſeruire diuerſis potentiis: & actibus animę. Vnde & Ro. 12. dicitur. Sicut in vno corpore multa mẽbra habem⁹ omnia autẽ membra corporis nõ eundẽ actũ habent. ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto.

Deinde cum dicit. SI DIXERIT pes &c.) Manifeſtat quod dixerat exẽplificãdo in membris quibuſdã. Et primo in membris deſeruientibus motui, & ponit duo membra: pedẽ tanq̃ ignobilius membrũ eo q; calcat terrã. & portat totius corporis põdus. manum autem tanq̃ membrũ nobilius eo q; ipſa eſt organũ organorum. Et hoc eſt quod dicit. SI DIXERIT pes non ſum de corpore. quoniam nõ ſum manus: nõ ideo nõ eſt de corpore.) q. d. perfectio corporis nõ tota cõſiſtit in vno membro q̃uis nobiliori. ſed ad eius perfectionẽ requirunt͛ etiã ignobiliora. per mẽbra autẽ deſeruientia motui deſignant͛ in eccleſia hoĩes dediti vitę actiuę ita q; pedes ſunt ſubditi: de quibus dicit͛ Ezec. 1. Pedes eorum pedes recti, per manus autem figurãtur plati, p quos alii diſponunt͛. Vñ & Can. 5. dicit͛. Manus illius tornatiles aureę plenę hyacinctis. Sunt autẽ in eccleſia neceſſarię nõ ſolum manus. i. plati. ſed etiam pedes. i. ſubditi. Vnde Prouer. 14. dicit͛. In multitudine populi dignitas regis. Secundo exẽplificat de mẽbris ſeruientibus virtuti apprehẽſiuę & ponit oculũ q deſeruit viſui, & aurẽ quę deſeruit auditui. Nam iſti duo ſenſus pcipuę deſeruiunt humanę ſapientię. viſus qdem quãtum ad inuentionẽ. eo qd plures rerũ differentias oſtẽdit. auditus autem q̃tum ad diſciplinã quę fit per ſermonem. Horũ tamen ſenſuũ dignior eſt viſus q̃ audit⁹ quia ſpiritualior eſt & plura demõſtrat ac per hoc oculus eſt dignior aure. Dicit ergo. ET SI dixerit auris quę eſt ignobilius membrũ. NON ſum de corpore quia nõ ſum oculus) qui eſt mẽbrũ nobilius. NON ideo non eſt de corpore &c.) Per membra ergo deſeruientia virtuti apprehenſiuę deſignantur in eccleſia illi qui ſtudent vitę cõtemplatiuę. Inter quos ſunt ſicut oculi, doctores, q per ſeipſos veritatem inſpiciũt. vnde dicit͛ Cañ. 5. Oculi eius ſicut columbę ſup riuos aquarum, quę reſident iuxta fluenta pleniſſima. Per aures autem ſignificant͛ diſcipuli: quia a magiſtris veritatem audiendo recipiunt. Vnde & dñs Mat. 13. dicit. Qui aures habet audiendi, audiat. Sunt. n. in eccleſia neceſſarii, nõ ſolum doctores: ſed etiã diſcipuli. Vnde & Iob. 29. dicit͛. Auris audiẽs beatificauit me.

Deinde cum dicit. SI TOTVM corpus &c.) Probat ducendo ad incõueniens duplex. quorũ primũ eſt ſubtractio neceſſariorum a corpore. Secundum eſt re-

modo

motio integritatis corporis ibi. QVOD ſi eſſent omnia &c.) Circa primũ duo facit. Primo ponit inconueniens quod ſequit̃ dicens. SI TOTVM corpus eſſet oculus) quod eſt mẽbrum nobilius VBI ESSET auditus) .i. inſtrumentũ audiendi. q.d. ſi in eccleſia eſſent omnes magiſtri. Vnde dicit̃ Iaco. 3. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei. Et iterum SI TOTVM) corp⁹ ESSET auditus) .i. inſtrumentum audiendi. VBI eſſet odoratus &c.) Per quem poſſunt in eccleſia intelligi illi, q & ſi nõ ſint capaces verborum ſapiẽtię. percipiunt tamẽ quędã eius indicia a remotis quaſi odorẽ. Vnde & Can. 1. dicitur. In odorem vnguentorum tuorũ currimus. Secũdo affert cõtrariã veritatem. ſ. ꝙ nec viſus nec auditus corporis debet deeſſe dicens. NVNC autem deus poſuit) .i. ordinate diſpoſuit MEMBRA) diuerſa. Nã & ſi membrorum diſtinctio ſit opus naturę: hoc tamen agit natura vt inſtrumentũ diuinę prouidentię. Et ideo primã cauſam diſpoſitionis mẽbrorum aſſignans ſubdit. VNVMQVODQVE eorum in corpore) q.d. Non ſic poſui mẽbra diuerſa vt vnum quodq; eorum ſecundũ ſe ſeparatim exiſteret. ſed vt omnia cõuenirent in vno corpore. ET SICVT voluit.) Nã prima cauſa inſtitutionis rerum eſt volũtas diuina ſecundum illud ꝓi. Omnia quecunq; voluit fecit. ſic autem in eccleſia diſpoſuit diuerſa officia: diuerſos ſtat⁹ ſecundum ſuã voluntatem. Vnde & Ephe. 1. dicitur. Prędeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operat̃ omnia ſecundum cõſilium voluntatis ſuę.

Deinde cum dicit. QVOD ſi eſſent &c.) Ducit ad aliud incõueniens. quod eſt defectus integritatis corporis. Vñ prio ponit hoc incõueniens dicens. QVOD ſi eſſent omnia vnum membrũ: vbi eſſet corpus) .i. vbi eſſet integritas corporalis. q.d. nõ eſſet. Ita ſi omnes in eccleſia vnius cõditionis & gradus eſſent, tolleret̃ perfectio & decor eccleſię quę in ꝓo. deſcribit̃. Circũamicta varietate. Secũdo affert veritatem contrariam dicens NVNC autem multa quidem ſunt membra, ſed vnum corpus) quod ex oibus integratur. Sic eccleſia ex diuerſis ordinibus cõſtituitur. Vnde & Can. 6. deſcribitur. Terribilis vt caſtrorum acies ordinata.

Deide cum dicit. NON poteſt autẽ oculus &c.) Ponit cõparationem membrorum adinuicẽ. Et primo q̃tũ ad neceſſitatem. Secundo q̃tum ad cultũ mẽbris adhibitum ibi. ET QVAE putamus &c.) Tertio q̃tum ad mutuã ſollicitudinẽ ibi. SED IN idipſum &c.) Circa primum duo facit. Primo ꝓponit omnia membra corporis eſſe neceſſaria: q̃uis quędã ſunt ignobiliora. Secũdo ponit neceſſitatis cõparationem ibi. SED MVLTO magis &c.) Oſtẽdit autẽ primo rationẽ neceſſitatis membrorum ſecundũ duplicẽ differentiam. Primo quidẽ ſecundum differentiã membrorum deſeruientium motui. Vnde dicit. NON pōt autem oculus) q deſeruit cognitioni & ſignificat cõtemplatiuos DICERE manui) quę deſeruit motui, & ſignificat actiuos OPERA tua non indigeo.) Indigent. n. cõtemplatiui per opera actiuorum ſuſtentari. Vnde & Luc. 10. dicit̃. Quod cum Maria ſecus pedes dñi ſederet, audiens verba eius, Martha ſatagebat circa frequens miniſterium. Secundo oſtẽdit idem, ſecundum differentiã ꝓlatorũ qui ſignificant̃ per caput: & ſubditorum qui ſignificãtur per pedes. Et hoc eſt ꝙ ſubdit. AVT ITERVM caput) .i. ꝓlatus. ſecundũ illud. 1. Reg. 15. Caput in tribubus Iſrael factus es. NON poteſt dicere pedibus) .i. ſubditis. Non eſtis mihi neceſſarii, quia vt dicit̃ Prouerb. 14. In multitudine populi dignitas regis.

Deinde cum dicit. SED multo magis &c.) Comparat diuerſa MEMBRA) adinuicẽ, quo ad neceſſitatẽ eorum, dicẽs. QVOD mẽbra corporis quę videntur eſſe infirmiora, ſunt magis neceſſaria) ſicut inteſtina. ita etiam in eccleſia ſine officio aliquarũ abiectarũ perſonarum: puta agricultorum & aliorum hmõi pręſens vita tranſiri nõ poſſet: quę tamẽ poſſet duci ſine aliquibus excellentioribus pſonis cõtemplationi & ſapientię deputatis. quę eccleſię deſeruiũt ad hoc ꝙ ſit ornatior & melius ſe habens. Ex hoc. n. aliquid dicitur ꝙ eſt vtile ad finem. Illa vero quę ſunt nobiliſſima nõ ſe habẽt in ratione vtiliũ: ſed ſunt per ſeipſa appetenda vt fines Et ideo dicitur Iob. 31. Si fructus terrę comedi abſque pecunia & animam agricolarũ eius afflixi.

Deinde cum dicit. ET QVAE putamus &c.) Cõparat mẽbra q̃tum ad exteriorem cultũ. Et primo ponit diuerſitatẽ quę diuerſis mẽbris adhibetur. Secundo cauſam diuerſitatis aſſignat ibi. DEVS temperauit &c.) Cultus autẽ exterior mẽbris adhibitus ad duo pertinet. ſ. ad honorẽ, ſicut ea quę apponunt̃ ad ornatum vt monilia. & in aures. & ad honeſtatẽ, ſicut apponunt̃ ad tegumentum. vt bracę & alia huiuſmodi. Quantũ ergo ad primum cultum dicit primo. ET QVAE putamus eſſe ignobiliora mẽbra corporis. his circũdamus abundantiorẽ honorẽ) .i. maiorem ornatũ, ſicut auribus alicubi ſuſpenduntur inaures. oculis autẽ nihil apponitur. & pedibus apponuntur calciamenta depicta & gẽmata. ſecundum illud Can. 7. Quã pulchri ſunt greſſus tui in calciamentis filia principis. Manus autẽ nudę habent̃. Et ſimiliter in eccleſia imperfectioribus ſunt magis cõſolationes adhibẽdę quibus pfectiores non egẽt. Vnde dicit̃ Eſa. 40. In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit. fœtas ipſe portabit. Et primę Pet. 3. dicitur. Viri quaſi infirmiori vaſculo muliebri impertiẽtes honorẽ. Secũdo ꝓſequit̃ q̃tum ad cultũ honeſtatis dicens. ET QVAE inhoneſta ſunt, abundantiorem honeſtatẽ habent. ſ. per ſtudium humanum. Dicunt̃ autẽ mẽbra aliqua inhoneſta in ſanctis: nõ ꝓpter aliquã peccati turpitudinẽ: ſed propter inobedientiã membrorũ genitalium ſubſecutã ex peccato originali. Vel etiã ſunt ignobili vſui deputata. ſicut omnia membra quę deſeruiunt emiſſioni ſuperfluitatum, quibus abundantior honeſtas adhibet̃, dum ſtudioſius teguntur, quam nõ indigent mẽbra nobilib⁹ vſibus deputata. Vnde ſubdit. HONESTA autẽ noſtra nullius egent.) .ſ. exterioris honeſtatis. Vnde nec faciei velamẽ apponit̃. Et ſimiliter in eccleſia, illi q ſunt in aliquo culpabiles, ſunt admouendi & cuſtodiendi. ſecundum illud. Eccle. 42. Sup filiam luxurioſam cõfirma cuſtodiam. Et Gal. 6. dicit̃. Si ꝓoccupatus quis fuerit in aliquo delicto: vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Illi autem q ſunt abſq; culpa, his nõ egent. Et eſt notandum ꝙ triplicem defectum circa mẽbra notauit. ſ. inhoneſtatis, ignobilitatis, & infirmitatis. Quorum primum in mẽbris eccleſiæ ptinet ad culpã. Secundum ad cõditionem ſecularem. Tertium ad ſtatum imperfectionis.

Deinde cum dicit. ET DEVS temperauit &c.) Ponit cauſam ꝓdicti cultus. Et primo aſſignat cauſam efficiẽtem primã. licet. n. homines taliter ſe habeant ad cultum membrorum. hoc tamẽ ꝓcedit ex ordinatione diuina. Vnde dicit. SED DEVS tẽperauit corpus. abũdantiorẽ honorem tribuendo ei membro cui deerat) Nam hoies hoc faciunt ex quodã diuino inſtinctu. ſecundum illud Iob. 33. Aperit aures virorum, & erudiẽs eos inſtruit diſciplina. Secundo ponit cauſam finalem dicens. VT NON ſit ſchiſma in corpore.) Quod quidem ſequeret̃. ſi defectui mẽbrorum nõ ſubueniret̃. hoc autem ſchiſma q̃tum ad mẽbra corporis myſtici manifeſte vitat̃, dum pax eccleſię cuſtodit̃ per hoc ꝙ ſingulis ea quę ſunt neceſſaria attribuunt̃. Vnde & ſupra dictum eſt. cap. 1. Idipſum dicatis omnes: & nõ ſint in vobis ſchiſmata. Sed quantum ad membra corporis naturalis ſchiſma eſſet in corpore, ſi debita proportio membrorum tolleretur.

Deinde cum dicit. SED IN idipſum &c.) Ponit cõparationem mẽbrorum adinuicem, q̃tum ad mutuã ſollicitudinem. Et primo ꝓponit eam dicens. Nõ ſolũ ꝓdicta membra operant̃ adinuicẽ SED ETIAM per ſe inuicem ſunt ſollicita in idipſum) .i. in vnitatẽ corporis cõſeruãdi. Et hoc quidẽ manifeſte in corpore naturali apparet. Nã quodlibet membrũ naturalẽ q̃dam inclinationẽ habet ad iuuamẽtũ aliorũ membrorum. Vnde & naturaliter homo opponit manũ ad ꝓtegendum alia mẽbra ab ictibus. Et ſimiliter alii fideles qui ſunt mẽbra corporis myſtici, ꝓ ſe inuicem ſollicitudinem gerũt. ſecundũ illud Eccle. 17. Vnicuiq; mandauit deus de ꝓximo ſuo. Et Gal. 6. Alter alterius onera portate. Secundo ſpecificat hanc ſollicitudinem: & primo in malis in quibus magis eſt manifeſtum. Vel dicit ET SI quid. ſ. mali patitur vnũ membrum, cõpatiuntur

omnia membra.) Quod quidẽ manifeſtum eſt in corpore naturali. Nã vno membro languẽte, totum corpus quaſi langueſcit: & ad locũ languoris confluũt ſpiritus & humores quaſi ad ſubueniendum. Et ſimiliter debet eſſe in fidelibus Chriſti. vt vnus malo alterius cõpatiatꝰ. ſecundum illud Iob. 30. Flebam quõdam ſuper eo qui afflictus erat: & aĩa mea cõpatiebatur pauperi. Secundo in bonis. Vnde ſubdit. SIVE gloriatur) .i. quocunq; modo vigoratur VNVM membrũ congaudent omnia mẽbra.) Quod etiam manifeſtum eſt in corpore naturali, in quo vigor vnius membri in iuuamentum cedit aliorum membrorũ. Sic debet etiã eſſe in membris eccleſię. vt vnuſquiſq; bonis alterius congaudeat. Phil. 1. Gaudeo & congratulor oĩbus vobis. Ro. 12. Gaudere cũ gaudentibus & flere cũ flentibus.

Deinde cum dicit. VOS autem eſtis.) Adaptat ſimilitudinem ad ꝓpoſitum. Et primo q̃tum ad corporis vnitatẽ dicens. VOS) autẽ .ſ. qui ESTIS) in vnitate fidei cõgregati, eſtis CORPVS Chriſti.) ſecundũ illud Ephe. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiã, quę eſt corpus eius. Secũdo q̃tum ad membrorum diſtinctionem cum ſubdit. ET ESTIS mẽbra de mẽbro.) Quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo ſic. Eſtis mẽbra dependentia de Chriſto mẽbro. quod quidem dicitur membrũ ſcd̃m humanitatem ſecundum quam ꝑcipue dicitur eccleſię caput. Nã ſecundum diuinitatem non habet rationem membri aut partis, cũ ſit cõmune bonũ totius vniuerſi. Alio modo ſic VOS eſtis mẽbra dependentia DE MEMBRO.) inq̃tum per me Chriſto acquiſiti eſtis. ſecũdum illud ſupra. 4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Tertio modo poſſet exponi. vt deſignaretꝰ diſtinctio & ſeries membrorum: vt ſit ſenſus. VOS eſtis mẽbra de mẽbro) .i. ita diſtinguimini & ordinamini ad inuicem ſicut vnum membrorum ad aliud.

Deinde cum dicit. ET QVOSDAM quidem &c.) Proſequtur de diſtinctione miniſtrationum. Circa quod tria facit. Primo aſſignat ordinem miniſtrationum. Secundo manifeſtat earum diſtinctionem ibi. NVNQVID Apoſtoli oẽs &c.) Tertio ordinat eorum affectionem circa diuerſas adminiſtratiões: & gratias, ibi. AEMVLAMINI autem &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit maiores ſeu principales adminiſtrationes. Secũdo adminiſtrationes ſecũdarias, ibi. OPITVLATIONES &c.) Maiores autem miniſtri in eccleſia ſunt Apoſtoli. ad quorũ officium tria pertinẽt. Quorum primum eſt authoritas gubernandi fidelem populum: quę ꝓprie pertinent ad officium apoſtolatus. Secundo facultas docendi. Tertio poteſtas miracula faciendi ad cõfirmationẽ doctrinę. & de his tribus habetur Luc. 9. vbi dicitꝰ. Cõuocatis Ieſus duodecim Apoſtolis, dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dęmonia: & vt languores curarent. & miſit illos ꝑdicare regnum dei. In omnibus autem poteſtatibus ſeu virtutibus ordinatis illud quod eſt principale reſeruatur ſupremę poteſtati. Alia vero etiã inferioribus cõmunicantur. Poteſtas autem faciendi miracula ordinatur ad doctrinam, ſicut ad finem. ſecundũ illud Mar. vlti. Sermonem cõfirmante ſequẽtibus ſignis. Doctrina autem ordinatur ad gubernationem populi, ſicut ad finem. ſecundum illud Iere. 3. Dabo vobis paſtores ſecũdum cor meũ: & paſcent vos in ſcientia & doctrina. Et ideo primus gradꝰ inter eccleſiaſtica miniſteria eſt apoſtolorum: quibus ſpecialiter cõpetit eccleſię regimen. Et propter hoc dicit. ET DEVS poſuit .i. ordinate collocauit. IN ECCLESIA quoſdã .ſ. in determinatis miniſteriis. ſecundũ illud Io. 15. Poſui vos vt eatis. PRIMVM quidẽ Apoſtolos: quorũ regimini cõmiſit eccleſiam. ſecundum illud Luc. 22. Ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum. Vñ & Apoc. 21. Super duodecim fundamenta ciuitatis deſcribuntꝰ duodecim Apoſtolorũ nomina Propter quod & ipſi inter cęteros fideles primatũ in ſpiritualibus gratiis obtinuerunt. ſecundũ illud Ro. 8. Nos ipſi primitias ſpiritus habentes. Et q̃uis ad Apoſtolos ꝑcipue ptineat doctrinę officium: quibus dictũ eſt Mat. vlti. Euntes docete omnes gentes: tamen alii in cõmunionem huius officii aſſumuntꝰ: quorum quidã per ſeipſos reuelationes a deo accipiunt: q dicuntur ꝓphetę: qdam vero de his quę ſunt aliis reuelata populum inſtruũt. q dicuntꝰ doctores. Vnde ſubdit. SECVNDO ꝓphetas) q etiam in nouo teſtamento fuerunt. Quod.n. dicitur Mat. 11 Lex & prophetę vſq; ad Ioãnem intelligitur de ꝓphetis q futurum Chriſti aduentũ ꝑnunciauerũt. TERTIO doctores.) vnde & Act. 13. dicitꝰ. Erant in eccleſia quæ erat Antiochię ꝓphetę & doctores. Similiter etiam & gratia miraculorũ fuit aliis cõmunicata, quę primitꝰ a Chriſto data fuit Apoſtolis. Vnde ſubdit. DEINDE virtutes:) qui .ſ. miracula faciunt circa ipſa elementa mundi Gal. 3. Operãtur virtutes in nobis. Quantũ autem ad miracula, quę fiunt in corꝑibus humanis ſubditur. EXINDE gratias curationum.) ſecundũ illud Luc. 9. Vt languores curarent.

Deinde cum dicit. OPITVLATIONES &c.) Ponit minores ſiue ſecundarias adminiſtrationes: quarum quędam ordinantꝰ ad regimẽ eccleſię quod ad Apoſtolatus dignitatem ptinere diximus: quędã vero ad doctrinam. Ad regimen eccleſię ptinent in generali qdem opitulationes .i. illi qui opem ferũt maioribus prelatis in vniuerſali regimine. ſicut archidiaconi epiſcopis. ſecundum illud Phil. 4. Adiuua illas quę mecum laborauerunt in euangelio cũ Clemente & cęteris adiutoribꝰ meis. In ſpeciali autem ponit GVBERNATIONES) ſicut ſunt parochiales ſacerdotes: quibus cõmittitꝰ gubernatio aliquarum particulariũ plebium. Prouer. 11. Vbi nõ eſt gubernator corruet populus. Ad doctrinã autem ptinet ſecũdario quod ſubdit. LINGVARVM genera) q̃tum ad illos qui variis linguis loquuntꝰ magnalia. vt dicit Act. 2. Ne .ſ. ꝓpter varietatem idiomatum, euangelica doctrina impediretur. Quantũ vero ad amouendum impedimentum doctrinę, quod poſſet prouenire ex obſcuritate ſermonum ſubdit. INTERPRETATIONES ſermonum.) infra. 14. Qui loquitur lingua oret vt interpretetur.

Deinde cum dicit. NVNQVID oẽs Apoſtoli &c.) Manifeſtat diſtinctionem ꝑdictarum miniſtrationum dicens. NVNQVID oẽs) in eccleſia SVNT Apoſtoli?) q.d. Non. NVNQVID omnes prophetę &c.) Ex quo patet diuerſitas harum adminiſtrationum. Eccle. 33. In multitudine diſciplinę domini ſeparauit eos. Et 37. Non omnia omnibus expediunt.

Deinde cum dicit. AEMVLAMINI autem &c.) Ordinat eorum affectum circa prędicta ſpiritualia dona dicens. Cũ multa ſint dona ſpiritus ſancti: vt ſupra dictũ eſt. AEMVLAMINI) .i. deſiderate chariſmata meliora .i. gratias potiores: vt .ſ. magis deſideretis ea quæ ſunt meliora: puta ꝓphetiam q̃ donum linguarum. vt infra. 13. dicetur. 1. ad The. vlti. Omnia ꝓbate: quod bonum eſt tenete. Et ne in ꝑmiſſis donis eorum affectus quieſceret ſubdit. ET ADHVC excellentiorem viam demonſtro) .ſ. charitatẽ qua directius in deum itur. ꝑs. Viam mandatorum tuorum cucurri. Eſa. 30. Hęc eſt via; ambulate in ea. Cap. XIII.

SI linguis hominum loquar & angelorum: charitatem autem non habeam: factus ſum æs reſonans: aut cymbalum tinniens. Et ſi habeam prophetiam: & nouerim myſteria omnia: omnemq; ſcientiam: & ſi habeam omnem fidem: adeo vt montes loco dimoueam: charitatem autem non habeam: nihil ſum. Et ſi inſumam in alimoniam omnes facultates meas: & ſi tradam corpus meum: vt comburat: charitatem autem non habeam: nihil vtilitatis capio.

SI linguis hominum loquar, & angelorũ: charitatem autẽ non habeã factus ſum velut æs ſonãs, aut cymbalũ tiniens. Et ſi habuero prophetiam, & nouerim myſteria omnia,

& omnem

& omnem ſcientiam: & ſi habuero omnem fidẽ ita vt montes tranſſeram: charitatem autem nõ habuero, nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam: charitatem autẽ non habuero: nihil mihi prodeſt.

APOSTOLVS gratiarum gratis datarũ diſtinctionem aſſignauit: & miniſtrationum, in quibus membra eccleſiæ diſtinguuntur: hic autem agit de charitate, quę inſeparabiliter concomitatur gratiã gratum facientem. Et quia promiſerat eis ſe demonſtraturum viam excellentiorem: oſtendit preeminentiam charitatis ad cætera gratuita dona. Et primo quantum ad neceſſitatem: quia. ſ. ſine charitate alia dona gratuita non ſufficiunt. Secundo quantũ ad vtilitatem: quia. ſ. per charitatem omnia mala vitantur, & omnia bona aguntur ibi. CHARITAS patiens eſt &c.) Tertio quantum ad permanentiam ibi. CHARITAS nunquã excidit &c.) Omnia autem dona gratuita reducere videtur Apoſtolus ad tria. Nam primo oſtendit ꝙ donum linguarum, quod pertinet ad locutionẽ ſine charitate non valet. Secundo ꝙ etiã non valent ea quæ pertinent ad cognitionem ibi. ET SI habuero prophetiam &c.) Tertio oſtendit idem de his quæ pertinẽt ad operationem ibi. ET SI diſtribuero in cibos pauperum &c.) Erat autem apud Corinthios multum deſiderabile donum linguarum: vt infra. 14. patebit: & ideo ab eo incipiens dicit. Promiſi me demonſtraturum excellentiorem viam: & hoc primo patet in dono linguarũ: quia SI LINGVIS hominum). ſ. omnium LOQVAR). i. ſi habuero donũ gratiæ: per quod loqui poſſim linguis omnium hominum & ad maiorem abundantiam ſubdit. ET ANGELORVM: charitatem autem non habeam factus ſum velut es ſonans aut cymbalum tinniens:) recta comparatione vtitur. anima enim per charitatem viuit, quæ viuit deo: qui eſt animæ vita. ſecundum illud Deut. 30. Ipſe eſt vita tua. Vnde & primo Io. 3. dicitur. Tranſlati ſumus de morte ad vitam. quoniam diligimus fratres: qui non diligit manet in morte. Recte ergo comparat loquelam charitate carentem, ſono ceſ mortuę. ſ. æris aut cymbali: quia licet clarum ſonum reddat: non tamen eſt viuus: ſed mortuus. Ita etiã locutio hominis charitate carentis, quantũcunq; ſit diſerta: tamen habetur pro mortua: quia nõ proficit ad meritum vitæ eternæ. Eſt autem differentia inter æs ſonans & cymbalum tinniens: quia æs cum ſit planũ, ex percuſſione, ſimplicem ſonum emittit. Cymbalum autem cum ſit concauum, ex vna percuſſione ſonum multiplicat: quod pertinet ad tinnitum. æri ergo comparantur qui veritatem ſimpliciter pronuntiant: cymbalo vero, qui veritatem multiplicant & pronunciant: multas rationes & ſimilitudines apponendo: & cõcluſiones plurimas eliciendo: quæ tamen omnia ſine charitate habentur vt mortua. Conſiderandum eſt autem quæ linguæ angelorum dicantur. Nam cum lingua ſit membrum corporeum & ad eius vſum pertineat donum linguarum: quod interdum lingua dicitur: vt patebit infra. 14. Neutrum videtur angelis cõpetere qui membra nõ habent. Poteſt ergo dici ꝙ per angelos intelliguntur homines angelorum officium habentes: qui. ſ. aliis hominibus diuina annuntiant. ſecundum illud Malach. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiam: & legem requirunt ex ore eius: quia angelus domini exercituũ eſt. Sub hoc ergo ſenſu dicitur. Si linguis hominum loquar & angelorum. i. non ſolũ minorum: ſed etiam maiorum: qui alios docent. Poteſt etiam intelligi de ipſis incorporeis angelis: prout in pſ. dicitur. Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Et quãuis non habeant linguam corpoream: per ſimilitudinem tamẽ lingua in eis dici poteſt, vis qua manifeſtãt aliis: quod habent in mente. Eſt autem ſciendum ꝙ in cognitione mentis angelicæ aliquid eſt de quo ſuperiores angeli non loquuntur inferioribus neq; econuerſo. ſ. ipſa diuina eſſentia quam omnes immediate vident deo ſe omnibus mõſtrante. ſecundũ illud Iere. 31. Non docebit vltra vir proximum ſuum, & vir fratrẽ ſuum, dicens cognoſce dominũ. Omnes enim cognoſcent me a minimo ad maximum eorum. Aliquid autẽ eſt in cognitione mentis angelicæ: de quo ſuperiores loquuntur inferioribus: ſed non econuerſo. Et huiuſmodi ſunt diuinæ prouidentiæ myſteria: quorum plura cognoſcũt in ipſo deo ſuperiores qui clarius eũ vident ꝗ inferiores. Vnde ſuperiores de huiuſmodi inferiores inſtruunt vel illuminant: quod locutio poteſt dici. Aliquid vero eſt in cognitione mentis angelicæ, de quo ſuperiores loquuntur inferioribus & econuerſo: & huiuſmodi ſunt occulta cordium: quæ ex libero arbitrio dependent, quæ ſoli deo patent: & his quorũ ſunt. ſecundum illud ſupra. 2. Quæ ſunt hominis nemo nouit: niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Quæ in notitiam alterius deueniunt eo ꝙ illus ſunt manifeſtante, ſiue ſit inferior ſiue ſuperior. Fit autem huiuſmodi manifeſtatio dum inferior angelus ſuperiori loquitur: non per illuminationem, ſed per quẽdam ſignificationis modum. Eſt enim in quolibet angelo aliquid: quod naturaliter ab altero angelo cognoſcitur. Dum ergo id quod eſt naturaliter notum proponitur vt ſignum eius quod eſt ignotum: manifeſtatur occultum: & talis manifeſtatio dicitur locutio ad ſimilitudinem hominum: qui occulta cordium manifeſtãt aliis per voces ſenſibiles: aut per quodcũq; aliud corporale exterius apparens. Vnde & ea quæ ſunt in angelis naturaliter nota: inquantum aſſumuntur ad manifeſtationem occultorum: dicuntur ſigna vel nutus. Poteſtas autem manifeſtandi cõceptum ſuum hoc modo, metaphorice lingua nominatur.

Deinde cum dicit. ET SI habuero &c.) Oſtendit idem de his quæ pertinent ad cognitionem. Eſt autem attendendum: quia ſupra propoſuit quattuor dona gratuita ad cognitionem pertinentia: ſcilicet ſapientiam/ſcientiam/fidem/& prophetiã. Incipit ergo hic a prophetia dicens. ET SI habuero prophetiam) per quam diuinitus occulta reuelantur. ſecundum illud. ſecundę Pe. primo. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed ſpũſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti dei homines. Secundo quantum ad ſapientiam ſubdit. ET NOVERIM omnia myſteria) i. occulta diuinitatis: quod pertinet ad ſapientiam. ſecũdum illud ſupra. 2. Loquimur dei ſapientiã in myſterio abſconditam. Tertio quantum ad ſcientiam dicit. ET OMNEM ſcientiam) ſiue humanitus acquiſitam, ſicut habuerunt Philoſophi: ſiue diuinitus infuſam. ſicut habuerunt eam Apoſtoli. Sap. 7. Dedit mihi eorum quæ ſunt veram ſcientiam. Quarto quantum ad fidem ſubdit. ET SI habuero omnem fidem: ita vt montes transferam.) Poteſt autem exponi id quod dicit omnem fidem. i. deſt omnium articuloꝝ: ſed melius eſt vt exponatur: omnem. i. perfectam fidẽ propter illud quod ſubditur. ITA VT montes trãſferam.) Dicitur enim Mat. 17. Si habueritis fidem: ſicut granũ ſynapis. dicetis monti huic tranſi hinc & tranſibit. Et quãuis granum ſynapis ſit minimum quantitate: nõ tamen intelligitur parua: ſed perfecta fides grano ſynapis comparari. Dicitur enim Matth. 21. Si habueritis fidem: & non hæſitaueritis non ſolum de ficulnea facietis: ſed etiam ſi monti huic dixeritis tolle & iacta te in mari fiet. Fides ergo quæ non hæſitat, grano ſynapis comparatur: quod quanto magis atteritur tanto magis eius fortitudo ſentitur. Obiiciunt autem aliqui ꝙ cum multi ſancti perfectam fidem habuerunt: nullus legitur montes tranſtuliſſe: quod quidem ſoluitur per id quod ſupra. 12. dictum eſt. Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Illo enim modo loco & tempore miracula per gratiam ſpiritusancti fiũt, quo eccleſiæ requirit vtilitas. Fecerunt autem ſancti multa maiora ꝗ tranſlationem montium: prout erat fidelibus vtile: puta ſuſcitando mortuos: diuidendo mare: & alia huiuſmodi opera faciendo. Et hoc etiã feciſſent ſi neceſſitas affuiſſet. Poteſt etiam hoc trãſferri ad expulſionem dæmonũ de humanis corporibus, qui montes dicuntur: propter ſuperbiam. Iere. 13. Antequã of/

Omnia dõa gratuita ad tria reducuntur: ad donũ linguarũ: cognitionũ: & operationum.

Linguis angelorũ ꝑ hoĩbus ſuperiorib⁹ vel ꝑ linguis metaphorice dictis.

Eſſentia diuina non puenit in cognitiõe an gelorũ inferiorum ꝑ ſuperiores ſed ea quę ſunt ꝓuidẽtię diuinę.

Ad cognitionẽ quatuor dona cõcurrunt: ſapiẽtia ſciẽtia: fides ꝓphetia.

Per oẽm fidẽ & articulos & ꝑfectę fidei intelligitur qua fides i. ꝑfecta ſicut granum ſinapis.

Miracula ſunt facta a ſanctis nequ talia niſi ſecũdũ ad vtilitatem eccleſię ꝓficere potuerunt.

fendant pedes veſtri ad montes caliginoſos. Ecce ego ad te mons peſtifer, qui corrumpis vniuerſam terrã. Attribuitur autem operatio miraculorum fidei non hæſitãti: quia fides innititur omnipotentię per quam miracula fiunt. Si nunquã habuero omnia prędicta ad perfectionem intellectus pertinentia: charitatem autem non habuero: per quam perficitur volũtas: nihil ſum. ſ. ſecundum eſſe gratię: de quo dicitur Eph. 2. Ipſius ſumus factura creati: in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Vnde & contra quẽdam dicitur Eze. 28. Nihil factus es & non eris in perpetuum. Quod quidem fit propter defectum charitatis, per quã homo bene vtitẽ intellectu perfecto. Sine charitate autem eius vſus bonus non eſt. Vnde & ſupra. 8. dicitur: ꝙ ſcientia inflat: charitas autem ędificat. Eſt autem attendendum ꝙ Apoſtolus hic loquitur de ſapientia & ſcientia. ſecundum ꝙ pertinent ad dona gratię gratis datę: quę ſine charitate eſſe poſſunt. Nam ſecundum ꝙ computantur inter ſeptem dona ſpũſſancti, nũquam ſine charitate habentur. Vnde & Sapꝭ. primo. dicitur. In maliuolam animam non intrabit ſapientia. Et Sapꝭ. 10. dicitᷓ. Dedit illi ſcientiam ſanctorum. De ꝓphetia autem & fide manifeſtũ eſt. ꝙ ſine charitate haberi poſſunt. Sed notandum eſt hic ꝙ fides firma etiã ſine charitate miracula facit. Vnde Mat. 7. dicentibus. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & multas virtutes fecimus dicetur. nunq̃ noui vos. Spũs enim ſanctus operatur virtutes etiã per malos: ſicut & per eos loquitur veritatẽ.

Deinde cum dicit. ET SI diſtribuero &c. Oſtendit idem in his quę pertinent ad opera quę conſiſtunt in hoc ꝙ homo faciat bona. ſecundum illud Gala. 6. Bonum facientes non deficiamus: & in hoc ꝙ patienter ſuſtineant mala. ſecundum illud pſ. Bene patiẽtes erũt vt annũcient. Inter cętera vero bona opera, magis cõmendantur opera pietatis. ſecundũ illud. 1. ad Ti. 4. Pietas ad omnia vtilis eſt. Circa quod opus quatuor conditiones deſignat. Quarũ prima eſt ꝙ opus pietatis non totum congregetur in vnũ: ſed diuidatᷓ in plures. ſecundum illud pſ. Diſperſit dedit pauperibus. Et hoc deſignatur cum dicitur. SI DISTRIBVERO. Secundo vt opus pietatis fiat ad ſubueniendum neceſſitati: non ad ſeruiendum ſuperfluitati. ſecundum illud Eſa. 58. Frange eſurienti panem tuum. Et hoc deſignatur cum dicitur. IN CIBOS pauperum. Tertio vt opus pietatis exhibeatur indigentibus. ſecũdum illud Luc. 14. Cum facis conuiuium voca pauperes: & hoc deſignatur cum dicitur. PAVPERVM. Quarto ad perfectionẽ pertinet: vt homo omnia bona ſua in opera pietatis expendat. ſecundum illud Mat. 19. Si vis perfectus eſſe vẽde omnia quę habes & da pauperibus: & hoc deſignatur cum dicitur. OMNES facultates meas. Inter mala vero quę quis ſuſtinet patienter, potiſſimum eſt martyrium. Vnde dicitur. Mat. 5. Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiã. Quod etiã quadrupliciter cõmendat. primo quidẽ: qa laudabilius eſt ꝙ neceſſitate imminente: puta propter defenſionem fidei ſeipſum offerat paſſioni: q̃ ſi deprehenſus patiatur. Et ideo dicit. SI TRADIDERO. Sicut & de Chriſto dicitur Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum ꝓ nobis. Secũdo quia grauior eſt corporis humani iactura q̃ rerum. de quo tamẽ quidam cõmendantur. Heb. 4. Rapinam bonorum veſtrorũ cum gaudio ſuſtinuiſtis. Et ideo dicit. CORPVS. Eſa. 50. Dedi corpꝰ meũ percutientibus. Tertio laudabilius eſt ꝙ aliqs corpus ſuum exponat ſupplicio, q̃ corpus filii vel cuiuſcunq; propinqui: de quo tamen cõmendatur quędam mulier ſecũdi Macha. 7. Supra modum videtur mirabilis & bonorum memoria digna. quę pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tẽpore cõſpiciens, bono animo ferebat. Et ideo dicit. MEVM. Iudith. 5. Qui propria volũtate obtuliſtis vos diſcrimini pro domino. Quarto redditur martyrium laudabilius ex acerbitate pœnę, de quo ſubditur. ITA VT ardeam, ſicut Laurentius. Eccl. 48. Quaſi ignis effulgens: & thus ardens in igne. Si inquã prędicta opera tam excellentia fecero. CHARITATEM autem non habuero. vel quia ſimul cũ prędictis operibus adeſt volũtas peccãdi mortaliter: vel quia fiunt propter inanem gloriam. NIHIL mihi prodeſt ſcilicet quantum ad meritum vitę eternæ: quę ſolis diligentibus deum repromittitur. ſecũdum illud Iob. 37. Annuntiat de ea amico ſuo, ꝙ poſſeſſio eius ſit. Et notandum ꝙ locutionem: quę eſt vox animalis ſi ſit ſine charitate comparat non exiſtenti: opera autem quę fiunt propter fidem: ſi ſint ſine charitate dicit eſſe infructuoſa. Sapꝭ. 3. Vacua eſt ſpes eorum & labores ſine fructu.

Dona grę ſine charitate nõ pñt eſſe.

† Charitas patiens eſt; benigna eſt; † charitas non inuidet; charitas non eſt procax; non inflatur; non eſt faſtidioſa; nõ quærit quæ ſua ſunt; non irritatur; non cogitat malũ; non gaudet de iniuſtitia; ſed congaudet veritati. omnia ſuffert; omnia credit; omnia ſperat; omnia ſuſtinet. Supra. 10. Phil. 2.

Charitas patiens eſt; benigna eſt. Charitas nõ æmulatur; non agit perperam; non inflatur; nõ eſt ambitioſa; non quærit quæ ſua ſunt; non irritatur; non cogitat malũ; non gaudet ſuper iniquitate; congaudet autem veritati. Omnia ſuffert; oĩa ſperat; omnia ſuſtinet. Lec. III.

POSQVAM Apoſtolus oſtendit charitatem eſſe adeo neceſſariam, ꝙ ſine ea nullum ſpirituale donum ſufficiat ad ſalutem: hic oſtendit eam adeo eſſe vtilem & efficacis virtutis: ꝙ per eam cũcta opera virtutis implẽtur. Et primo pręmittit duo quaſi generalia. Secundo ſubiungit in ſpeciali virtutum opera quę per charitatem complentur, ibi. CHARITAS non ęmulatur &c. Circa primum duo facit. Nam omnis virtus conſiſtit in hoc ꝙ aliquis in operando bene ſe habeat in ſuſtinendo mala vel in operãdo bona. Quãtum ergo ad tolerãtiam malorum dicit. CHARITAS patiẽs eſt. ſ. facit patienter tolerari mala. Cum enim homo diligit aliquẽ, ꝓpter eius amorẽ de facili tolerat quęcunq; difficilia. Et ſiĉ q diligit deũ ꝓpꝰ eiꝰ amorẽ patiẽter tolerat q̃cunq; aduerſa. Vnde & Cant. 8. dr. Aquę multę nõ poterunt extinguere charitatem: nec flumina obruẽt eam. Iac. primo. Patientia opus perfectũ habet. Quantum autem ad operationem bonorum, ſubdit. BENIGNA eſt. Benignitas autẽ dicitᷓ: quaſi bona igneitas: vt. ſ. ſicut ignis liquefaciendo effluere facit: ita charitas hoc efficit: vt bona quę homo habet non ſibi ſoli retineat: ſed ad alios deriuet. ſecundum illud, Prouer. 5. Deriuentur fontes tui foras: & in plateis aquas tuas diuide. Quod quidem charitas facit. Vnde primę Io. 3. dicitur. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi: & viderit fratrem ſuum neceſſe habere: & clauſerit viſcera ſua ab eo quomodo charitas dei manet in eo? Vnde & Ephe. 4. dicitur. Eſtote inuicem benigni & miſericordes. Et Sapꝭ. primo. dicitur. Benignus eſt ſpũs ſapiẽtię.

Quid benignitas.

Deinde cum dicit. CHARITAS nõ ęmulatur &c. Proponit in ſpeciali virtutum opera quę charitas efficit: & quia ad virtutem duo pertinẽt. ſ. abſtinere a malo & facere bonum ſecundum illud. pſ. Declina a malo & fac bonum. Et Eſa. primo. Quieſcite agere peruerſe. diſcite benefacere. Primo oſtendit quomodo charitas facit omnia mala vitare. Secundo quomodo facit omnia bona efficere. ibi. CONGAVDET autem veritati &c. Malum autẽ efficaciter non poteſt homo deo facere: ſed ſolum ſibi & proximo. ſecũdum illud Iob. 35. Si peccaueris quid ei nocebis? Et poſtea ſubditur. Homini q ſimilis tibi eſt, nocebit impietas tua. Primo ergo oſtendit quomodo per charitatem vitantur mala: quę ſunt contra proximum. Secundo quomodo vitantur mala quibus aliquis deordinatur in ſeipſo. ibi. NON inflatur &c. Malũ autẽ qđ eſt contra proximũ, põt eſſe in affectu & in effectu. In affectu autẽ ꝑcipue eſt. cum per inuidiã quis dolet de bonis ꝓximi: quod directe contrariatur charitati, ad quam pertinet ꝙ homo diligat proximum: ſicut ſeipſum: vt habetur Leui. 19. Et ideo ad charitatem pertinet: vt ſicut homo gaudet de bonis propriis: ita gaudeat de bonis ꝓximi. Ex quo ſequitur ꝙ charitas excludat inuidiam. Et hoc eſt

Ad virtutem duo cõcurrũt abſtinẽ a malo & facere bonum.

Malum cõtra ꝓximũ in affectu & effectu.

quod

quod dicit. CHARITAS non ęmulatur).i.non ſuudet: quia.ſ.facit cauere inuidiam. Vnde & in pſ. dicitur. Noli æmulari in malignantibus. Et prouer.23. Nõ ęmuletur cor tuum peccatores. Quantum ad effectũ ſubdit. NON agit perperam).i. peruerſe contra aliquẽ. Nullus enim iniuſte agit contra illum quem diligit ſicut ſeipſum. Eſa. primo. Quieſcite agere peruerſe.

Deinde cum dicit. NON inflatur &c. Oſtẽdit quomodo charitas facit vitare mala, quibus aliquis deordinatur in ſeipſo. Et primo quantum ad paſſiones. Secũdo quantum ad electionem, ibi. NON cogitat malum. Oſtẽdit ergo primo ꝙ charitas repellit inordinatam paſſionem. quantum ad tria. Primo quidẽ. quantum ad ſuperbiam, quæ eſt inordinatus appetitus ꝓpriæ excellentię. Tunc autem inordinate ſuã excellentiam appetit: quando non ſufficit ei cõtineri in eo gradu: qui ſibi eſt a deo pręſtitus. Et ideo dicitur Eccl. 10. Initiũ ſuperbiæ hominis, apoſtatare a deo. Quod quidem fit, dum homo non vult contineri ſub regula ordinationis diuinæ. Et hoc repugnat charitati: qua quis ſuper omnia deũ diligit. Col. 2. Inflatus ſenſu carnis ſuæ: & non tenens caput &c. Recte autem ſuperbia inflationi comparatur. Nam id quod inflatur nõ habet ſolidam magnitudinem: ſed apparentem: ita ſuperbi videntur quidem eſſe ſibi magni: cum tamen vera magnitudine careãt: quæ non poteſt eſſe abſq; ordine diuino. Sap. 4. Dirumpet illos inflatos ſine voce. Eſt autẽ principalis ſuperbiæ filia ambitio: per quã aliquis quærit pręeſſe: quam etiam charitas excludit quæ potius ꝓximis eligit miniſtrare. ſecundum illud Gal. 5. Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. Et ideo ſubdit. NON eſt ambitioſa) ideſt facit hominem ambitionem vitare. Eccl. 7. Noli quærere ab homine ducatum: neq; a rege cathedram honoris. Secũdo oſtẽdit quomodo charitas excludit inordinationem cupiditatis, cum dicit. NON quęrit quę ſua ſunt.) vt intelligatur cũ ꝓciſione: ideſt neglectis bonis aliorum: nam qui diligit alios: ſicut ſeipſum bona aliorum quęrit: ſicut & ſuipſius. Vnde & ſupra. 10. Apoſtolus dixit. Nõ quęrens quod mihi vtile eſt: ſed ꝙ multis: vt ſalui fiant. ¶ Cõtra quod de quibuſdam dr̃ Phil. 2. Oẽs quæ ſua ſunt quęrunt: non quæ Ieſu Chriſti. Poteſt & aliter intelligi: non quærit quę ſua ſunt. i. non repetit ea q̃ ſunt ſibi ablata. ſ. in iudicio cum ſcandalo: quia magis amat ſalutem proximi q̃ pecuniam. ſecundum illud Phil. vltimo. Nõ quęro datum: ſed requiro fructum abundantem in iuſtitia veſtra. Quod tamen qualiter intelligendum ſit. ſupra 6. dictum eſt. Tertio oſtendit quomodo charitas excludat inordinationem irę dicens. NON irritatur) .i. non prouocatur ad iram. Eſt enim ira inordinatus appetitus vindictę. Ad charitatem autẽ pertinet magis remittere offenſas q̃ ſupra modum aut inordinate vindicare. ſecundũ illud Col. 3. Donantes vobiſmetipſis: ſiquis aduerſus aliquem habet quærelam. Iac. primo. Ira viri iuſtitiam dei non operatur.

Deinde cum dicit. NON cogitat &c.) Oſtendit qũo per charitatem excluditur inordinatio electionis. Eſt autem electio: vt dicitur in. 3. Ethicorũ appetitus pręconſiliati. Tunc ergo homo peccat ex electione: & non ex paſsione: quãdo ex conſilio rõnis affectus eius prouocatur ad malum. Charitas ergo primo quidem excludit peruerſitatem conſilii: & ideo dicit. NON cogitat malum). i. non permittit res cogitare quomodo aliquis perficiat malum. Mich. 2. Vę qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. Eſa. primo. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. ¶ Vel charitas NON cogitat malum:) quia nõ permittit hominem per varias ſuſpitiones: & temeraria iudicia cogitare malum de proximo. Mat. 9. Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris. Secundo charitas excludit inordinatum affectum malorum, cum dicit. NON gaudet ſuper iniquitate.) Ille enim qui ex paſsione peccat cum quodam remorſu & dolore, peccatum cõmittit: ſed ille qui peccat ex electione, gaudet ex hoc ipſo ꝙ peccatum cõmittit. ſecundũ illud Prou. 2. Qui lętantur cum malefecerint, & exultãt in rebus peſſimis. Hoc autem charitas impedit, inquãtum eſt amor ſummi boni, cui repugnat omne peccatum.

Ambitio filia ſuperbię.

Alia expõ.

Vel dicit ꝙ charitas NON gaudet ſuper iniquitate) ſcilicet a proximo: commiſſa: quinimo de ea luget, inquantum contrariatur proximorum ſaluti, quam cupit. Secundę Corum. 11. Ne iterum cum venero, humiliet me deus apud vos, & lugeã multos ex his qui ante peccauerunt.

Deinde cum dicit. CONGAVDET aũt &c.) Oſtendit quomodo charitas facit operari bonum. Et primo quantum ad proximum. Secũdo quantum ad deũ ibi. OMNIA credit &c.) Quãtum ad proximum aũt homo operatur bonum dupliciter. Primo quidem gaudendo de bonis eius. Et quantum ad hoc dicit. CONGAVDET autem veritati). ſ. proximi: vel vitę.) vel doctrinę: vel iuſtitię) ex eo ꝙ proximum diligit ſicut ſeipſum. in Secunda Io. Gauiſus ſum valde venientibus fratribus: & teſtimonium perhibẽtibus veritati tuę: ſicut in charitate ambulas. Secũdo in hoc ꝙ homo mala ꝓximi ſuſtinet prout decet. Et quantum ad hoc dicit. OMNIA ſuffert .i. abſq; turbatione ſuſtinet oẽs defectus proximorum: vel quęcunq; aduerſa. Ro. 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmiorum ſuſtinere. Gal. 6. Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti. ſ. charitatem.

Deinde cum dicit. OMNIA credit.) Oſtendit quomodo charitas faciat operari bonum in comparatione ad deum. Quod quidem fit pręcipue: per virtutes theologicas: quæ habent deum pro obiecto. Sunt autẽ pręter charitatem duę virtutes theologicæ: vt infra dicetur: ſcilicet fides & ſpes. Quantum ergo ad fidem dicit. OMNIA credit). ſ. quæ diuinitus tradũtur. Geñ. 15. Credidit Abraam deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Credere vero omnia: quæ ab homine dicuntur eſt leuitatis, ſecundum illud. Eccl. 11. Qui cito credit, leuis eſt corde. Quantum aũt ad ſpem dicit. OMNIA ſperat quæ. ſ. promittuntur a deo. Eccl. 2. qui timetis deum ſperate in eum. Et ne ſpes frangatur per dilationem ſubdit. OMNIA ſuſtinet). i. patienter expectat, quæ promittuntur a deo quãuis dilata. ſecundũ illud Abachuc. 2. Si moram fecerit expecta eum. pſ. Confortetur cor tuum, & ſuſtine dominum.

Charitas nunq̃ excidit, ſiue prophetiæ abolebuntur: ſiue linguæ ceſſabunt: ſiue ſcientia abolebitur. Ex parte enim cognoſcimus; & ex parte prophetamus. Aſt vbi venerit quod perfectum eſt: tunc quod ex parte eſt, abolebitur. Cũ eſſem puer: vt puer loquebar: vt puer ſentiebã: vt puer cogitabã: at vbi factus ſum vir: aboleui puerilia.

Charitas nũq̃ excidit, ſiue prophetiæ euacuabuntur: ſiue linguæ ceſſabunt: ſiue ſcientia deſtruetur. Ex parte enim cognoſcimus & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum eſt: euacuabitur quod ex parte eſt. Cum eſſem puulus: loquebar vt puulus: ſapiebã vt puulus: cogitabã vt puulus. Quando aũt factus ſum vir: euacuaui quæ erãt puuli. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit ꝙ charitas excellit alia dona ſpiritusſancti neceſſitate & fructuoſitate: hic oſtendit excellẽtiam charitatis ad alia dona, quantum ad permanentiam. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit differentiam charitatis ad alia dona ſpiritusſancti: quantum ad permanentiam. Secundo probat quod dixerat ibi. EX PARTE enim cognoſcimus &c.) Tertio infert cõcluſionẽ intẽtã ibi. NVNC aũt manet &c.) Circa primũ duo facit, primo ꝓponit pmãẽtiam charitatis. Secundo ceſſationem aliorum donorum ibi. SIVE ꝓphetię &c. Dicit ergo primo. CHARITAS nunquã excidit.) Quod quidem male intelligentes in errorem ceciderunt, dicentes ꝙ charitas ſemel habita nunquã poteſt amitti: cui videtur conſonare: quod dicitur. 1. Io. 3. Omnis qui natus eſt ex deo, peccatum non facit: quoniam ſemen ipſius in eo manet: ſed huius dicti primo quidem ſententia falſa eſt.

Charitatem primo acqſitã non poſſe admitti error.

Poteſt.n. aliqs charitatē habēs a charitate excidere per pctm̄, ſecūdū illud Apoc.2. Charitatē tuam primā reliquiſti. Memor eſto itaq; vn̄ excideris & age pœnitētiā. Et hoc ideo eſt: quia charitas recipitur in anima hominis. ſecūdum modū ipſius: vt.ſ. poſſit ea vti vel nō vti. Dum vero ea vtitur homo peccare nō poteſt: quia vſus charitatis eſt dilectio dei ſuper omnia: & ideo nihil reſtat: propter quod homo deum offendat: & per hunc modum intelligitur verbum Io. inductum. Secundo prędicta ſententia non eſt ſecundum intentionē Apoſtoli: quia non loquitur hic de ceſſatione donorū ſpiritualium per peccatum mortale: ſed potius de ceſſatione donorum ſpiritualium. quę pertinent ad hanc vitam: per gloriam ſuperuenientem. Vnde ſenſus Apoſtoli eſt. CHARITAS nūquam escidit: quia.ſ.ſicut eſt in ſtatu viæ: ita permanebit in ſtatu patriæ: & cum augmento. ſecundum illud Eſa.31. Dixit dominus cuius ignis eſt in Sion.ſ. in eccleſia militante: & caminus eius in Hieruſalem.i. in pace cœleſtis patriæ.

Deinde cum dicit. SIVE prophetię &c.) Proponit ceſſationē aliorum donorū ſpiritualium: & ſpecialiter eorum, quę pcipua videntur. Primo q̃tum ad ꝓphetiā dicit. SIVE prophetię euacuabuntur, .i. ceſſabūt: quia .ſ. in futura gloria ꝓphetia locū nō habebit, ꝓpter duo. Primo quidē quia ꝓphetia reſpicit futurū: ſtatus autē ille nō expectabit aliquid in futurum: ſed erit finale cōplementum omnium eorū, quę ante fuerāt prophetata. Vn̄ in ps. dicit. SICVT audiuimus) .ſ. per ꝓphetas: ita & vidimus pńtialiter in ciuitate dn̄i virtutū. Secundo quia prophetia eſt cū cognitione figurali & ęnigmatica: quę ceſſabit in patria. Vnde dicitur Num.12. Si quis fuerit inter vos ꝓpheta domini. p ſomniū aut in viſione apparebo ei: vel p ſomniū loquar ad illū. Et Oſeę.12. In manibus ꝓphetarū aſſimilatus ſum. Secūdo q̃tū ad donū linguarum dicit. SIVE linguę ceſſabūt.) Quod qdem nō eſt intelligendū q̃tum ad ipſa mēbra corporea: quę linguę dicunt: vt dicit infra.15. Mortui reſurgent incorrupti.i. abſq; diminutione membrorū. Neq; autem intelligendum eſt q̃tum ad vſum linguę corporeę. Eſt enim futura in patria laus vocalis. ſecundum illud ps. Exultationes dei in gutture eorū: vt glo. ibidem exponit. Eſt ergo intelligendū q̃tum ad donum linguarum quo.ſ. aliqui in primitiua eccleſia linguis variis loquebantur: vt dicit Act.2. In futura.n. gloria quilibet quālibet linguam intelliget. Vnde nō erit neceſſarium variis linguis loqui. Nam etiam a primordio generis humani vt dicit Geñ.11. Vnus erat ſermo: & vnum labiū oībus. quod multo magis erit in vltimo ſtatu, in quo erit vnitas cōſumata. Tertio q̃tum ad ſcientiā ſubdit. SIVE ſcientia deſtruet.) Ex quo quidā accipere voluerunt, ꝙ ſciētia acquiſita totaliter perdit cum corpore. Ad cuius veritatis inquiſitionem conſiderare oportet, ꝙ duplex eſt vis cognitiua.ſ. vis ſenſitiua & vis intellectiua. Inter quas eſt differētia: quia vis ſenſitiua eſt actus organi corporalis: & ideo neceſſe eſt ꝙ deſinat corpore corrupto: vis autē intellectiua nō eſt actus alicuius organi corporei: vt ꝓbat in tertio de anima. & ideo neceſſe eſt ꝙ maneat corpore corrupto. Si ergo aliquid ſciētię acquiſitę cōſeruetur in parte animę intellectiuę, neceſſe eſt ꝙ id pmaneat poſt mortem. Quidā ergo poſuerunt ꝙ ſpecies intelligibiles nō cōſeruant in intellectu poſſibili: niſi q̃diu intelligit. Cōſeruant autem ſpecies phantaſmatū in potentiis animę ſenſitiuę: puta in memoratiua & imaginatiua. ita.ſ. ꝙ ſemp intellectus poſſibilis: quādo de nouo vult intelligere etiā quę prius intellexit indiget abſtrahere a phantaſmatibus: p lumen intellectus agentis. Et ſecundum hoc cōſequens eſt, ꝙ ſcientia hic acquiſita nō remaneat poſt mortē. Sed hęc poſitio eſt primo quidē cōtra rationem. Manifeſtū eſt enim ꝙ ſpecies intelligibiles intellectu poſſibili recipiūtur ad minus dum actu intelligit. Quod aūt recipitur in aliquo eſt in eo p modum recipientis. Cum ergo ſubſtantia intellectus poſſibilis ſit immutabilis & fixa. cōſequens eſt ꝙ ſpecies intelligibiles remaneāt in eo immobiliter. Secūdo eſt cōtra authoritatē Ariſtotelis in tertio de anima: qui dicit. ꝙ cū intellectus poſſibilis eſt ſciens vnūquodq;: tunc etiā eſt intelligens in potentia. Et ſic patet ꝙ habet ſpecies intelligibiles, p quas dicit ſciens: & tamen adhuc eſt in potentia ad intelligendū in actu: & ita ſpecies intelligibiles ſunt in intellectu poſſibili: etiā quādo non intelligit actu. Vnde etiā ibidem Philoſophus dicit ꝙ aīa intellectiua eſt locus ſpecierū: quia.ſ. in ea cōſeruant ſpecies intelligibiles. Indiget tamen in hac vita cōuertere ſe ad phantaſmata: ad hoc ꝙ actu intelligat: nō ſolum vt abſtrahat ſpecies a phātaſmatibus: ſed etiam vt ſpecies habitas, phantaſmatibus applicet: cuius ſignū eſt ꝙ læſo organo virtutis imaginatiuę. vel etiā memoratiuę: nō ſolum impeditur homo ab acquiſitione nouę ſcientię: ſed etiā ab vſu ſciētię prius habitę. Sic ergo remanet ſciētia in aīa poſt corporis mortem, q̃tum ad ſpecies intelligibiles: non autem q̃tum ad inſpectionem phātaſmatū qbus anima ſeparata non indigebit: habens eſſe, & operationem abſq; corporis cōmunione. Et ſecundū hoc Apoſtolus hic dicit ꝙ ſcientia deſtruetur.ſ. ſecundū cōuerſionē ad phātaſmata. Vn̄ & Eſa.29. dicitur Peribit ſapiētia a ſapiētibus: & intellectus prudentiū eius abſcondetur.

Prophetia reſpicit futurū.

Vis cognitiua duplex eſt ſenſitiua & intellectiua.

Deinde cū dicit. EX PARTE enim cognoſcimus) Probat quod dixerat. Et primo inducit ꝓbationē. Secūdo manifeſtat ea quę in probatiōe cōtinent ibi. CVM eſſem paruulus &c.) Inducit ergo primo ad ꝓbādum ꝓpoſitum talem rationē. Adueniente pfecto ceſſat imperfectum: ſed dona alia pter charitatē habent imperfectionē, ergo ceſſabunt ſuperueniēte pfectione glorię. Primo ergo proponit minorem ꝓpoſitionē quo ad imperfectionē ſciētię cū dicit. EX PARTE .n. cognoſcimus) .i. imperfecte. Nam pars habet rationē imperfecti. Et hoc precipue verificatur, q̃tum ad cognitionem dei. ſecundū illud Iob.36. Ecce deus magnus vincens ſcientiā noſtram. Et.26. Ecce hęc ex pte dicta ſunt viarum eius. Proponit etiā imperfectionē ꝓphetię cū ſubdit. ET EX parte) .i. imperfecte PROPHETAMVS) Eſt enim prophetia cognitio cū imperfectione: vt dictū eſt. Tacet autem de dono linguarum: quod eſt imperfectius his duobus. vt infra.14. patebit. Secundo ponit maiorem dicens. CVM autem venerit quod perfectū eſt) .i. perfectio glorię euacuabitur quod ex parte eſt .i. omnis imperfectio tollet. De qua perfectione dicit 1.Pet.vlti. Modicum paſſos ipſe pficiet. Sed ſecūdū hoc videt ꝙ etiā charitas euacuet p futurā gloriā: quia ipſa eſt imperfecta in ſtatu vię p cōparationē ad ſtatum patrię. Dicēdū ergo ꝙ imperfectio dupliciter ſe habet ad id quod dicit imperfectum. Quandoq; enim de ratione eius: quādoq; vero nō: ſed accidit ei ſicut imperfectio eſt de ratione pueri: nō autē de ratione hominis. Et ideo adueniente pfecta ętate ceſſat quidē pueritia: ſed humanitas fit pfecta. Imperfectio eſt ergo de ratione ſciētię: put hic de deo habetur: inq̃tum.ſ. cognoſcitur ex ſenſibilibus: & ſimiliter de ratione ꝓphetię, inq̃tum eſt cognitio figuralis: & in futurū tendens: nō eſt autē de ratione charitatis ad quā cognitum bonū diligere pertinet: & ideo ſuperueniēte pfectione glorię ceſſat prophetia & ſciētia: charitas autē nō ceſſat: ſed magis perficitur: quia quanto perfectius cognoſcetur deus: tāto etiam perfectius amabitur.

Deinde cum dicit. CVM eſſem paruulus &c.) Manifeſtat ea quę ꝓmiſſa ſunt. Et primo manifeſtat maiorem.ſ. ꝙ veniente pfecto ceſſat imperfectū. Secundo manifeſtat minorē.ſ. ꝙ ſcientia & prophetia ſint imperfecta ibi. VIDEMVS nunc &c.) Oſtendit autē primū per ſimilitudinē perfecti & imperfecti quod inuenitur in ętate corporali. Vnde & primo deſcribit imperfectū ætatis corporalis dicens. CVM eſſem paruulus ſcilicet ętate LOQVEBAR vt paruulus: id eſt prout cōgruit paruulo.ſ. balbutiendo. Vnde ꝓpter naturalem defectum locutionis: q eſt in paruulis cōmendat ſapiētia. Sap.10. Quod linguas infantium fecit diſertas: & vt paruulus loquitur: qui vana loqtur ps. Vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximū ſuum. Quātum vero ad iudicium ſubdit. SAPIEBAM vt paruulus) .ſ. approbabam vel reprobabam aliqua ſtulte, vt faciunt puuli quicunq; pcioſa cōtēnunt. & vilia appetūt: vt dicit Prouerb.1. Vſquequo puuli diligitis infantiam: & ſtulti ea quę ſunt ſibi noxia cupient. Sapiunt ergo vt paruuli, q ſpiritualibus contemptis terrenis inhęrent: de quibus dicit Phil.3. Gloria in cōfuſione eorum qui terrena ſapiunt

plũt Q uãtũ autẽ ad rationis diſcurſum dicit. COGI/
TABAM vt paruulus) .ſ. aliqua vana. Vnde & in ꝑo di
cit. Dominus ſcit cogitationes hoĩum quoniam vanę
ſunt. Et videtur Apoſtolus ordine ꝑpoſtero hęc tria po
nere. Nam locutio prȩexigit iudicium ſapientię: iudi/
cium vero preſupponit cogitationes rõnis. Et hoc ſatis
congruit imperfectioni puerili: in qua eſt locutio ſine
iudicio: & iudicium ſine deliberatione. Poteſt autẽ re/
ferri quod dicit. LOQVEBAR vt paruulus) ad do/
num linguarum, cum dicit. SAPIEBAM vt paruu/
lus) ad donum ꝓphetię: quod autem ſubdit. COGI/
TABAM vt paruulus. ad donum ſcientię. Secundo
ponit id quod ptinet ad perfectionem ętatis dicens.
QVANDO autem factus ſum vir) .i. quando perueni
ad perfectam & virilem ętatem EVACVAVI) .ſ. abie
cie a QVAE erant paruuli) quia vt dicitur Eſa. 65.
Puer centum annorum morieť: & peccator centũ an/
norum maledictus erit. Et eſt attendendum ꝙ Apoſto
lus hic comparat ſtatum preſentem pueritię propter
imperfectionem: ſtatum autem futurę glorię propter
perfectionem virili ętati.

Cernimus enim nunc per ſpeculum in ænig
mate; tunc autem facie ad faciem; nunc cogno/
ſco ex parte; tunc vero cognoſcam quemadmo
dum & cognitus ſum. Nunc autem manet fi/
des; ſpes; charitas; tria hæc; ſed maxima in his
charitas.

Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate:
tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex
parte; tunc autem cognoſcam: ſicut & cognitus
ſum. Nunc autẽ manent fides; ſpes; charitas; tria
hæc. Maior autẽ horũ eſt charitas. Lec. IIII.

HIC LOQVITVR de viſione quę eſt cognitio
dei. Vnde omnia pręcedentia dona euacuãda ſunt in/
telligenda. ſecundum ꝙ ordinantur ad cognitionem
dei. Circa hoc duo facit. Primo enim probat id quod
intendit in generali. Secundo in ſpeciali de ſeipſo ibi.
NVNC COGNOSCO &c.) Dicit ergo, dixi ꝙ ex parte
cognoſcim⁹, qa NVNC VIDEMVS per ſpeculũ & in
ęnigmate:) ſed TVNC) .ſ. in patria videbimus FA/
CIE AD faciem.) Vbi primo conſiderandũ eſt, quid
ſit videre p ſpeculum in ęnigmate. Secundo quid ſit vi/
dere facie ad faciem. Sciendum eſt ergo ꝙ ſenſibile ali/
quid poteſt tripliciter videri. ſ. aut per ſui pręſentiã in
re vidente: ſicut ipſa lux quę pręſens eſt oculo: aut per
ꝓſentiam ſue ſimilitudinis in ſenſu immediate deriua
tam ab ipſa re: ſicut albedo quę eſt in pariete, videť nõ
eſiſtente ipſa albedine ꝓſentialiter in oculo: ſed eius ſi
militudine, licet ipſa ſimilitudo nõ videatur ab eo: tertio
per ꝓſentiam ſimilitudinis nõ immediate deriuatę ab
ipſa re: ſed deriuatę a ſimilitudine rei in aliqd aliud: ſi/
cut cum videť aliquis homo p ſpeculum. Non. n. ſimi/
litudo hominis immediate eſt in oculo: ſed ſimilitudo
hominis reſultantis in ſpeculo. Per hunc ergo modũ
loquẽdo de viſione dei: dico ꝙ naturali cognitione ſo/
lus deus videt ſeipſum: quia in deo idem eſt ſua eſſen/
tia & ſuus intellectus. Et ideo ſua eſſentia eſt ꝓſens ſuo
intellectui. Sed ſecundo modo forte angeli naturali co
gnitione deũ vident, inquãtum ſimilitudo diuinę eſſen
tię relucet immediate in eos. Tertio vero modo cogno
ſcimus nos deũ in vita iſta. inquãtum inuiſibilia dei per
creaturas cognoſcimus: vt dicit Ro. 1. Et ita tota crea/
tura eſt nobis ſicut ſpeculũ quoddã: quia ex ordine &
bonitate & magnitudine, quę in rebus a deo cauſata ſunt
venimus in cognitionem ſapiẽtię, bonitatis & eminen/
tię diuinę. Et hęc cognitio dicit viſio in ſpeculo. Vlte/
rius autẽ ſciẽdum eſt ꝙ huiuſmodi ſimilitudo, quę eſt
ſimilitudinis in alio relucentis eſt duplex: qa aliquãdo
eſt clara & aperta: ſicut illa quę eſt in ſpeculo: aliquãdo
obſcura & occulta: & tunc illa viſio dicit ęnigmatica: ſi/
cut cũ dico. me mater genuit: & eadẽ gignitur ex me.
Iſtud eſt per ſimile occultum. Et dicitur de glacie quæ
gignitur ex aqua cõgelata, & aqua gignit ex glacie re/

Quid ſit vi/ dere in ęnig mate deum Senſibile vi/ tripliciť. pri/ mo p ſui pre ſentiã in re vi/ dente. ſcđo p ſuam ſimi/ litudinem in ſenſu imme/ diate ab ip/ ſa re. tertio p ſimilitudi nem nõ deri uata imedia te a re ſed a ſimilitudine rei.

ſoluta. Sic ergo paret ꝙ viſio p ſimilitudinem ſimilitu/
dinis eſt in ſpeculo p ſimile occultum in ęnigmate: ſed
per ſimile clarum & apertum facit aliã ſpeciẽ allegori/
cę viſionis. Inquãtum ergo inuiſibilia dei per creaturas
cognoſcimus dicimur videre p ſpeculũ. Inquãtum ve
ro illa inuiſibilia ſunt nobis occulta: videmus in ęnig/
mate. Vel aliter videmus nunc per ſpeculũ. i. per ratio
nem noſtrã: & tunc ly per, deſignat virtutẽ tantũ. q. d.
videmus p ſpeculũ. i. virtute animę noſtrę. Circa ſecũ
dum vero ſciendũ eſt ꝙ deus ſcdm ꝙ deus nõ habet fa
ciem: & ideo hoc quod dicit. Facie ad faciẽ, methapho/
rice dicit. Cum. n. videmus aliqd in ſpeculo, nõ videm⁹
ipſam rem: ſed ſimilitudinẽ eius: ſed quando videmus
aliquid ſecũdum faciẽ: tunc videmus ipſam rem ſicut
eſt. Ideo nihil aliud vult dicere Apoſtolus cũ dicit. vide
bimus in patria facie ad faciem: q̃ ꝙ videbimus ipſam
dei eſſentiam. 1. Io. 3. Videbimus eũ ſicuti eſt &c. Sed
cõtra eſt quia Gen. 32. dicitur. Vidi dñm facie ad faciẽ
&c. Sed cõſtat ꝙ tunc nõ vidit eſſentiã dei. ergo videre
facie ad faciẽ non eſt videre eſſentiam dei. Reſponſio.
Dicendũ eſt ꝙ illa viſio fuit imaginaria viſio autẽ ima/
ginaria eſt quidã gradus altior. ſ. videre illud quod ap
paret in ipſa imagine in qua apparet, eſt alius gradus
infimus. ſ. audire tantum verba. Vñ Iacob vt inſinua/
ret excellentiã viſionis imaginarię ſibi oſtenſę dicit. Vi/
di dominum facie ad faciem. i. vidi dominũ imagina/
rie apparentẽ in ſua imaginatione & non p eſſentiam
ſuam. Sic. n. non fuiſſet viſio imaginaria. Sed tamẽ qui
dam dicunt ꝙ in patria, ipſa diuina eſſentia videbitur
per ſimilitudinẽ creatam: ſed hoc eſt omnino falſum
& impoſſibile: quia nunq̃ poteſt aliquid per eſſentiam
cognoſci per ſimilitudinẽ: quę nõ conueniat cum re illa
in ſpecie. Lapis. n. non poteſt cognoſci. ſecũdum illud
quod eſt: niſi per ſpeciẽ lapidis quę eſt in anima. Nulla
enim ſimilitudo ducit in cognitionem eſſentię alicui⁹
rei, ſi differat a re illa ſecundum ſpeciẽ: & multo minus
ſi differt ſecundũ genus. Non. n. per ſpeciem equi vel
albedinis poteſt cognoſci eſſẽtia hominis: & multo mi/
nus eſſentia angeli. Multo ergo minus per aliquã ſpe/
ciem creatam quęcũq; ſit illa, poteſt videri diuina eſſen
tia: cum ab eſſentia diuina plus diſtet quęcunq; ſpecies
creata in anima: q̃ ſpecies equi vel albedinis ab eſſentia
angeli. Vñ ponere ꝙ deus videať ſolũ per ſimilitudinẽ,
ſeu p quandã refulgentiã claritatis ſuæ, eſt ponere diui
nã eſſentiã nõ videri. Et ꝓterea cũ aĩa ſit quędam ſimi
litudo dei: viſio illa nõ magis eſſet ſpecularis, & ęnig/
matica: quę eſt in via: q̃ viſio clara & aperta. quę repro/
mittitur ſanctis in gloria: & in qua erit beatitudo no/
ſtra. Vnde Aug. dicit hic in glo. ꝙ viſio dei quę eſt per ſi
militudinem, ptinet ad viſionem ſpeculi & ęnigmatis.
Sequereť etiã ꝙ beatitudo hominis vltima eſſet in alio
q̃ in ipſo deo: quod eſt alienum a fide. Naturale etiam
hominis deſiderium: quod eſt perueniẽdi ad primã rerũ
cauſam: & cognoſcendi ipſam p ſeipſam eſſet inane.
Sequitur. NVNC COGNOSCO ex parte &c.) Hic il/
lud quod ꝓbauit in generali, ꝓbat in ſpeciali de cogni/
tione ſuiipſius dicens. NVNC) .i. in pręſenti vita ego
Paulus COGNOSCO ex parte) .i. obſcure & imper/
fecte. TVNC autẽ. ſ. in patria COGNOSCAM) ſi/
cut & cognitus ſum. i. ſicut deus cognouit eſſentiã meã
ita deũ cognoſcã p eſſentiã: ita ꝙ ly ſicut, nõ importat
hic ęqualitatẽ cognitionis: ſed ſimilitudinẽ tantum.

Conſequenter infert principalẽ concluſionem cum
dicit. NVNC AVTEM manent &c.) Cauſa autẽ qua
re non facit mentionẽ de omnibus donis: ſed de iſtis
tribus tantum, eſt: quia hęc tria coniungunt deo: alia
autẽ non coniungunt deo: niſi mediantibus iſtis. Alia
etiam dona ſunt quędã diſponentia ad gignendũ iſta
tria in cordibus hoĩum. Vnde & ſolũ iſta tria. ſ. fides,
ſpes, & charitas: dicunť virtutes theologicę: quia habẽt
immediate deũ pro obiecto. Sed cũ dona ſint ad perfi/
ciendum vel affectum vel intellectũ: & charitas perfi/
ciat affectũ: fides intellectũ: non videť ꝙ ſpes ſit neceſ/
ſaria ſed ſuperflua. Ad hoc ſciendum ꝙ amor eſt quę/
dam vis vnitiua: & omnis amor in vnione quadã conſi
ſtit. Vnde & ſecundum diuerſas vniones diuerſę ſpe/
cies amicitię a Philoſopho diſtinguuntur. Nos autẽ ha/
bemus duplicẽ coniunctionem cum deo. Vna eſt q̃tũ

Ly per, deſi/ gnat virtutẽ tantum.

Quid ſit vi/ dere facie ad faciem.

Quid ſit vi/ ſio imagina ria.

Error dicen tiũ ꝙ in pa/ tria videbimus deum p ſimi litudinem.

Quod ſpes ſit neceſſaria

ad bona naturę: quę hic participamus ab ipſo. Alia quãtum ad beatitudinem ſecundũ quam nos hic ſumus participes per gratiã ſuperoꝝ fœlicitatis. ſecundum ꝙ hic eſt poſſibile: ſperamus etiam ad perfectam conſecutionẽ illius æternę beatitudinis peruenire, & fieri ciues cœleſtis Hieruſalem. Et ſecundũ primam cõmunicationẽ ad deũ eſt amicitia naturalis, ſecundum quam vnumquodq; .ſecundũ quod eſt, deum vt cauſam primã, & ſummũ bonum appetit & deſiderat: vt finem ſuum. Secundum vero cõmunicationem ſecundam eſt amor charitatis: qua ſolũ creatura intellectualis deũ diligit. Quia vero nihil poteſt amari: niſi ſit cognitũ: ideo ad amorem charitatis exigitur primo cognitio dei. Et qa hoc eſt ſupra naturã, primo exigitur fides, quę eſt non apparentium. Secundo ne homo deficiat vel aberret, exigitur ſpes: ꝑ quam tẽdat in illum finem, ſicut ad ſe pertinet: & de his tribus dicit̃ Eccle. 2. Qui timetis deũ credite in illum: quãtum ad fidem. qui timetis deum ſperate in illũ, quãtum ad ſpem: qui timetis deum diligite eum, quãtum ad charitatem. Iſta ergo tria manẽt nũc ſed charitas maior eſt omnib⁹, ꝓpterea quę dicta ſunt ſupra. Cap. XIIII.

Supra.13. SEctemini † charitatem: æmulemini ſpiritualia: magis tamen vt prophetetis. Nam qui loquitur lingua: non hominibus loquitur: ſed deo. nullus enim audit: ſpiritu vero loquitur myſteria. Cæterum qui prophetat: hominibus loquitur ædificationem: & exhortationem: & conſolationẽ. Qui loquitur lingua: ſeipſum ædificat: at qui ꝓphetat, congregationem ædificat.

SEctamini charitatem æmulamini ſpiritalia: magis autem vt ꝓphetetis. Qui enim loquitur lingua: nõ hominibus loqtur: ſed deo. Nemo.n. audit. Spiritus autem loquitur myſteria. Nã qui ꝓphetat: hoĩbus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & cõſolationem. Qui loquitur lingua, ſemetipſum ædificat: qui autem prophetat, eccleſiam dei ædificat.

POSITA excellẽtia charitatis ad alia dona: hic conſequenter Apoſtolus comparat alia dona adinuicem oſtendens excellentiam prophetię ad donum linguarum. Et circa hoc duo facit. Primo oñdit excellentiam ꝓphetię ad donum linguarũ. Secundo quõ ſit vtendum dono linguarum & prophetię ibi. QVID ergo eſt fratres &c. Circa primum duo facit. Primo oſtẽdit ꝙ donum ꝓphetię eſt excellentius q̃ donum linguaꝝ rationibus ſumptis ex parte infidelium. Secundo ex pte fideliũ ibi. FRATRES mei &c.) Prima pars diuidit̃ in duas. Primo oſtendit ꝙ donũ prophetię eſt excellẽtius dono linguarum, q̃tum ad vſum eorum, in exhortationibus ſeu ꝓdicationibus. Secũdo q̃tum ad vſum linguarum qui eſt in orãdo. Ad hęc.n. duo eſt vſus linguę. ibi. ET IDEO loquit̃ &c. Circa primum duo facit. Primo.n. ꝓmittit vnum per quod cõtinuat ſe ad ſequentia: & hoc eſt quod dicit. Dictum eſt, ꝙ charitas oĩa dona excellit. Si ergo ita eſt SECTAMINI) .ſ. viribus. CHARITATEM quę eſt dulce & ſalubre vinculum mẽtiũ. 1. Pet. 4. Ante omnia charitatem &c. Col. 3. Super oĩa autem charitatem habete &c. Secundo ſubdit illud per quod cõtinuat ſe ad ſequentia. Et hoc eſt quod dicit. AEMVLAMINI &c.) .q.d. Licet charitas ſit maior oĩbus donis: tamẽ alia nõ ſunt

Aemulatio. contẽnenda. Sed æmulamini .i. feruenter ametis ſpiritualia dona ſpiritus ſancti. 1. Pet. 3. Quid eſt quod vobis noceat &c. Licet autẽ æmulatio quandoq; ſumatur ꝓ feruenti dilectione: quãdoq; pro inuidia: tamen non eſt æquiuocatio: imo vnum ꝓcedit ab alio. Zelari.n. & æmulari deſignat feruentẽ amorẽ alicuius rei. Contingit autem ꝙ res amata. ita diligat̃ feruenter ab aliquo ꝙ non patiatur ibi cõſortem: ſed ipſe vult eam ſolus & ſingulariter. Et iſte eſt zelus: qui ſecundum quoſdam eſt amor intenſus, nõ patiens cõſortiũ in amato. Hoc tamẽ nõ cõtingit in ſpiritualibus: quę poſſunt pfectiſſime a multis participari: ſed ſolum in illis quę nõ poſſunt a multis participari. Vnde in charitate nõ eſt huiuſmodi zelus nõ patiẽs cõſortium in amato: ſed tantum in corporalibus: in quibus ꝓuenit, ꝙ ſi aliquis habet illud qd ipſe zelat doleat: & ex hoc conſurgit æmulatio quę eſt inuidia: ſicut ſi ego amo dignitatem ſeu diuitias, doleo ꝙ aliquis habet eas: vnde ei inuideo. Et ſic patet ꝙ ex zelo ſurgit inuidia. Cum ergo dicitur. AEMVLAMINI ſpiritualia.) nõ intelligitur de inuidia: quia ſpiritualia poſſunt a multis haberi: ſed dicit. AEMVLAMINI.) vt inducat ad feruẽter amãdum deum. Et quia inter ſpũalia eſt gradus qdam: qa ꝓphetia excedit donum linguarum. ideo dicit MAGIS autem vt ꝓphetetis) .q.d. inter ſpiritualia, magis æmulamini donum ꝓphetię. 1. Theſ. 5. Spiritum nolite extinguere: ꝓphetias nolite ſpernere. Ad explanationem autẽ totius capituli ꝓnotanda ſunt tria .ſ. quid ſit prophetia: quot modis dicatur in ſcriptura ſacra prophetia. & qd ſit loqui linguis. Circa primũ ſciendum eſt ꝙ ꝓpheta dicit̃ quaſi procul videns: & ſecũdum quoſdam dicit̃ a for faris: ſed melius dicit̃ pharizo .i. appareo, manifeſto, oſtendo. Vnde. 1. Reg. 9. dr. Quod qui nũc dr propheta olim videns dicebat̃. Vnde viſio eorum quę ſunt ꝓcul ſiue ſint futura cõtingentia: ſiue ſupra rationem noſtram dr prophetia. Eſt igitur ꝓphetia viſio ſeu manifeſtatio futuroꝝ cõtingentium ſeu intellectum humanũ excedentium. Ad huiuſmodi autem viſionem quatuor requirũtur: cum.n. cognitio noſtra ſit ꝑ corporalia & ꝑ phãtaſmata a ſenſibilibus accepta. Prio exigit̃ ꝙ in imaginatione forment̃ ſimilitudines corporales eoꝝ quę oſtẽdũtur: vt Dionyſius dicit: ꝙ impoſſibile eſt aliter lucere nobis diuinũ radium: niſi varietate ſacrorũ velaminum circũuelatum. Secundum qd exigitur eſt lumen intellectuale, illuminãs intellectum ad ea quę ſupra naturalem cognitionem noſtrã oſtenduntur cognoſcẽda. Niſi enim ad ſimilitudines ſenſibiles in imaginatione formatas intelligendas, aſſit lumẽ intellectuale, ille cui ſimilitudines huiuſmodi oſtẽdũtur: non dicit̃ ꝓpheta ſed potius ſomniator: ſicut Pharao qui licet viderit ſpicas & vaccas, quę erant indicantia futuroꝝ quorundã: quia tamẽ non intellexit quod vidit: non dicit̃ ꝓpheta: ſed potius ille .ſ. Ioſeph: qui interpretatus eſt. Et ſimiliter eſt de Nabuchonoſor: qui vidit ſtatum & nõ intellexit. Vnde nec propheta dicit̃: ſed Daniel. Et propter hoc dicit̃ Dañ. 10. Intelligentia opus eſt in viſione. Tertium quod exigit̃, eſt audacia ad annunciandum ea quę reuelant̃. Ad hoc enim de⁹ reuelat: vt aliis denuntientur. Hiere. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Quartum eſt operatio miraculorum quę ſunt ad certitudinem prophetię. Niſi enim facerent aliqua quę excedunt opationẽ naturę, nõ crederetur eis: in his quę naturalem cognitionem trãſcendũt. Secundũ ergo hos modos ꝓphetię dicuntur aliq diuerſis modis ꝓphetę. Aliquando .n. dicit̃ aliquis ꝓpheta, qui habet oĩa iſta quatuor .ſ. ꝙ videt imaginarias viſiones: & habet intelligentiã de eis & audacter annunciat aliis: & operat̃ miracula. & de hoc dr Nũ. 12. Si quis fuerit inter vos ꝓpheta &c. Aliquãdo autẽ dicit̃ ꝓpheta, ille qui habet ſolas imaginarias viſiones: ſed tamen improprie: & valde remotę. Aliquãdo.n. dicitur ꝓpheta: q habet intellectuale lumẽ ad explanandum etiam viſiones imaginarias: ſiue ſibi: ſiue alteri factas. Vel ad exponendum dicta ꝓphetaꝝ: vel ſcripturas apoſtolorum. Et ſic dr ꝓpheta, omnis qui diſcernit doctoꝝ ſcripturas: qa eodẽ ſpiritu interꝓtatę ſunt quo editę ſunt. Et ſic Salomon & Dauid poſſunt dici prophetę inq̃tum habuerunt lumẽ intellectuale ad clare & ſubtiliter intuẽdum. Nã viſio dauid intellectualis tantum fuit. Dicitur etiã ꝓpheta aliquis ſolũ, ex hoc ꝙ ꝓphetarum dicta denunciat, ſeu exponit: ſeu cantat in eccleſia. & hoc modo dicit̃. 1. Reg. 19. ꝙ Saul erat inter ꝓphetas .i. inter cantãtes dicta ꝓphetarum. Dicit̃ etiã aliquis ꝓpheta ex

Quid ſit propheta. Ad viſionem ꝓpheticã .ſ. quatuor requiruntur. prio ſimilitudinẽ corpalis ſint in imaginatione formata, ſcdo lumẽ intellectuale illuminans. tertio audacia ad annunciãdũ ea quę fuerit reuelata. quarto operatio miraculorũ: & ſecundum oẽs iſtos modos vel aliquos ꝓpheta aliquis dr vel ſimpliciter & proprie vel improprie.

tas ex miraculorum operatione. ſecundum illud Eccl. 48. Quod corpus Heliſei mortuũ ꝓphetauit .i. miraculum fecit. Quod ergo dicit hic Apoſtol⁹ per totũ capitulum de ꝓphetis intelligendũ eſt: de ſecũdo modo .ſ. quod ille dr̃ ꝓphetare: qui per lumẽ intellectuale diuinum viſiones ſibi: & aliis factas exponit. Et ſecundum hoc planum erit quod hic dicit̃ de ꝓphetis. Circa ſecundum ſciendũ eſt: ꝙ quia in eccleſia primitiua pauci erãt, quibus imminebat fidem Chriſti prędicare p mũdum: ideo dominus vt cõmodius & pluribus verbum dei annunciarent, dedit eis donum linguaꝝ: qbus omnibus ꝓdicarent: nõ ꝙ vna lingua loquẽtes ab omnib⁹ intelligerent̃: vt quidã dicunt: ſed ad litterã ꝙ linguis diuerſarum gentiũ: immo omnium loquerent̃. Vnde dicit Apoſtolus. Gratias ago deo ꝙ omnium veſtrũ lingua loquor. Et Act. 2. dr̃. Loquebantur variis linguis &c. Et hoc donũ multi adepti ſũt a deo in eccleſia primitiua. Corinthii autẽ qa curioſi erant, ideo libentius volebãt illud donum, q̃ donum ꝓphetię. Quod ergo dicit̃ hic loqui lingua, vult Apoſtolus intelligi lingua ignota: & non explanare: ſicut ſi lingua Theutonica loquat̃ quis alicui gallico, & nõ exponat: hic loquit̃ lingua. Vel etiã ſi loquat̃ viſiones tantũ: & nõ exponat, loquit̃ lingua. Vñ omnis locutio nõ intellecta nec explanata quęcũq ſit illa, eſt ꝓprie loqui lingua. His ergo viſis ad expoſitionẽ litterę accedamus, quę plana eſt. Circa hoc ergo duo facit. Primo ꝓbat ꝙ donũ ꝓphetię excellentius eſt dono linguaꝝ. Secundo excludit q̃dam obiectionẽ. ibi. VOLO autẽ vos &c.) Quod donũ ꝓphetię excedat donum linguaꝝ ꝓbat duabus rõnib⁹: quaꝝ prima ſumit̃ ex cõparatione dei ad eccleſiam. Secũda ratio ſumit̃ ex cõparatione hominis ad eccleſiã. Prima autẽ ratio talis eſt. illud p quod facit homo ea, nõ ſolũ quę ſunt ad honorem dei: ſed etiã ad vtilitatẽ ꝓximorũ, eſt melius: q̃ illud quod fit tantũ ad honorẽ dei: ſed ꝓphetia eſt non tantũ ad honorẽ dei: ſed etiã ad ꝓximi vtilitatẽ: ſꝫ donum vero linguaꝝ ſolũ illud fit: quod eſt ad honorem dei. ergo &c. Huius autẽ rationis ponit mediũ: & prio q̃tum ad hoc quod dicit, ꝙ qui loquit̃ lingua honorat tantũ deũ. Et hoc eſt quod dicit. QVI loquit̃ lingua .ſ. ignota NON loquit̃ hoibus) .i. ad intellectũ hoium SED DEO) .i. ad honorẽ dei tantũ. Vel DEO) quia ipſe deus ſolus intelligit. Sap. 5. Auris zeli dei audit oĩa &c. Et ꝙ nõ loquat̃ homini ſubdit. NEMO .n. audit) .i. intelligit. Sic .n. frequẽter accipit̃ nõ audire ꝓ nõ intelligere. Mat. 13. Qui habet aures audiẽdi audiat. Quare autẽ ſoli deo loquat̃, ſubdit ꝙ ipſe deus loquit̃. Vñ dicit. SPIRITVS autẽ dei loquit̃ myſteria) .i. occulta. Mat. 10. Non .n. vos eſtis qui loquimini &c. Supra. 2. Nemo nouit quę ſunt ſpũs dei &c. Secundo ꝓbat id qd dicit. ꝙ prophetia eſt ad honorem dei, & vtilitatẽ proximorum. Vnde dicit. NAM qui prophetat &c.) .i. explanat viſiones ſeu ſcripturas. LOQVITVR hominibus) .i. ad intellectũ hominum. & hoc AD AEDIFICATIONEM) incipientium: & AD EXHORTATIONEM) ꝓficientium. 1. Theſ. 5. Conſolamini puſillanimes Ti. 2. Loquere & exhortare AD CONSOLATIONEM) deſolatorũ. Vel AEDIFICATIO) pertinet ad ſpiritualẽ affectionem: quia ibi primo incipit ædificiũ ſpirituale. Ephe. 2. In quo & vos coedificamini &c. EXHORTATIO) vero ad inductionẽ ad bonos actus: qa ſi affectus eſt bonus, tunc actus eſt bonus. Titũ. 2. Hæc loquere & exhortare. CONSOLATIO) vero inducit ad tolerantiam maloꝝ. Ro. 15. Quęcunq ſcripta ſunt ad noſtram doctrinã ſcripta ſunt. Ad hęc .n. tria inducunt ꝓdicantes diuinam ſcripturam. Secunda ratio talis eſt. illud quod eſt vtile ſoli facienti, eſt minus q̃ illud quod prodeſt etiam aliis: loqui autem linguis eſt vtile ſoli ei qui loquitur: prophetare vero aliis prodeſt. igitur &c. Huius autem rationis ponit medium. & primo quantum ad primam partem medii. & hoc eſt quod dicit. QVI loquitur lingua, ſemetipſum &c.) ꝓs. Cõcaluit cor meum intra me &c. Secundo quantum ad ſecundam partem: & hoc eſt quod dicit. QVI autẽ prophetat eccleſiam .i. fides AEDIFICAT inſtruendo. Ephe. 2. Superędificati ſupra fundamentum apoſtolorum & prophetarum.

Volo autem vos omnes loqui linguis: magis tamen vt prophetetis. Maior enim qui prophetat: q̃ qui loquitur linguis: niſi interpretetur: vt eccleſia ædificationem accipiat. Nunc autẽ fratres: ſi veniam ad vos linguis loquens: quid vobis prodero? niſi vobis loquar: aut per reuelationem: aut per ſcientiam: aut per prophetiam: aut per doctrinam. Quin & in anima: vocem reddẽtia: ſiue tibia: ſiue cithara: niſi diſtinctionem ſonis dederint; quomodo cognoſcetur: quod tibia canitur aut cithara? Etenim ſi incertã vocem tuba dederit: quis apparabitur ad bellũ? Sic & vos per linguam niſi ſignificantem ſermonem dederitis: quomodo intelligetur: quod dicitur? eritis enim in aerem loquentes. Tam multa verbi gratia genera vocum ſunt in mundo: & nihil horũ mutũ. Itaq ſi neſciero vim vocis: ero ei qui loquitur barbarus: & qui loquitur apud me barbarus. Itaq & vos: quandoquidẽ ſectatores eſtis ſpirituum ad ædificationem eccleſiæ quærite: vt excellatis.

Volo autem vos omnes loqui linguis: magis autem prophetare. Nam maior eſt qui prophetat, q̃ qui loquitur linguis: niſi forte interpretetur vt eccleſia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres ſi venero ad vos linguis loquens: quid vobis prodero: niſi vobis loquar aut in reuelatione: aut in ſciẽtia: aut in prophetia: aut in doctrina? Tamen quæ ſine anima ſunt vocẽ dãtia: ſiue tibia: ſiue cithara: niſi diſtinctionem ſonituum dederint quomodo ſcietur id quod canitur aut citharizatur? Etenim ſi incertam vocem det tuba quis parabit ſe ad bellum? Ita & vos per linguam, niſi manifeſtum ſermonem dederitis: quomodo ſcietur quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa vtputa genera linguarum, ſunt in hoc mundo: & nihil ſine voce eſt. Si ergo neſciero virtutem vocis: ero ei cui loquor barbarus: & qui loquitur mihi barbarus. Sic & vos: qm̃ æmulatores eſtis ſpirituũ ad ædificationẽ eccleſiæ, quærite vt abũdetis. Lec. II.

HIC Apoſtolus excludit obiectionẽ, ſeu falſum intellectum, qui poſſet eſſe circa pręmiſſa: poſſent enim aliqui credere ꝙ ex quo Apoſtolus pręfert prophetiam dono linguarum, ꝙ donum linguarum eſſet contemnendum. Vnde vt hoc excludat dicit. VOLO autem vos &c. Vbi primo oſtendit quid intenderit inſinuare. Secundo rationem eorum aſſignat. ibi. NAM maior &c.) Dicit ergo. Licet hęc quę dicta ſunt, ſupra dixerim non tamen volo vos donum linguarum ſpernere: ſed VOLO vos omnes loqui linguis.) tamẽ MAGIS) volo VT prophetetis.) Num. 11. Quis tribuat vt omnis populus &c. Cuius rationem aſſignat cũ dicit. NAM maior &c.) .q.d. Ideo volo vt magis prophetetis: quia MAIOR EST &c.) Et huius ratio eſt: quia aliquando aliq mouet̃ a ſpiritu ſancto loqui aliqđ myſticũ: quod ipſi nõ intelligunt. Vnde iſti habẽt donũ linguarũ. Aliquãdo autẽ nõ ſolũ loquunt̃ linguis, ſed etiam ea quę

dicũt interpretant̃. Et ideo dicit NISI vt interpretet̃)
Nam donũ linguarum cũ interꝑtatiõne eſt melius, q̃
prophetia, quia ſicut dictũ eſt, interpretatio cuiuſcũq;
ardui pertinet ad ꝓpheriã. Vnde qui loquit̃: & q interꝑ
pretat̃ ꝓpheta eſt: & donum linguarũ interꝑtat̃ vt ec/
cleſiã dei ędificet. Ideo dicit. VT ECCLESIAM &c.)
.i. non ſolũ intelligat ſe: ſed etiã vt eccleſia ędificet̃. Ro.
14. Q uę ędificationis ſunt inuicẽ cuſtodiamus. & Ro.
15. Vnuſquiſq; ꝓximo ſuo placeat in bonum ad ædifi/
cationem. NVNC autem fratres &c. Hic probat ꝙ
donum prophetię eſt excellẽtius, q̃ donum linguarũ,
per exẽpla, & hoc tripliciter. Primo per exemplum a ſe
ipſo ſumptũ. Secundo ꝑ exemplum ſumptum a rebus
inanimatis ibi. TAMEN quę ſine anima &c.) Tertio
per exẽplum ſumptum ab hominibus diuerſimode lo
quẽtibus ibi. TAM multa &c.) Ex ſeipſo autẽ argu/
mentat̃ ſic. Cõſtat ergo ꝙ ego non minus habeo donũ
linguarũ q̃ vos: ſed ſi loquerer vobis ſolũ linguis: & nõ
interpretarer, nihil vobis ꝓdeſſem. ergo nec vos adin/
uicẽ. Et hoc eſt qđ dicit. NVNC autẽ fratres ſi venero
ad vos linguis loquẽs.) Hoc dupliciter põt intelligi. ſ.
vel linguis ignotis vel ad litterã quibuſcunq; ſignis nõ
intellectis: quid vobis prodero: niſi loquar vobis aut in
reuelatione &c. Vbi notandũ ꝙ iſta quatuor. ſ. aut in
reuelatione &c. Poſſunt dupliciter diſtingui. Vno mo/
do penes ea de quibus ſunt. Et ſic ſciendũ eſt ꝙ illuſtra
tio mẽtis ad cognoſcẽdũ, eſt de quatuor: quia vel eſt de
diuinis: & hęc illuſtratio ꝑtinet ad donũ ſapientię. Di/
uinorum. n. vt ſupra dictum eſt. i. eſt reuelatio: quia q̃
ſunt dei nemo nouit &c. Et ideo dicit in reuelatione:
qua. ſ. illuminat̃ mens ad cognoſcendũ diuina. Vel eſt
de terrenis: & non de quibuſcunq;: ſed de illis tantum
quę ſunt ad ædificationẽ fidei: & hoc ꝑtinet ad donum
ſciẽtię: & ideo dicit. IN SCIENTIA.) Non geometrię
nec aſtrologię: qa hoc nõ pertinet ad ædificationem fi/
dei: ſed in ſciẽtia: quę eſt ſanctoꝝ. Sap. 10. Dedit illi ſciẽ
tiam ſanctorũ &c. Vel eſt de euẽtibus futurorũ. & hoc
pertinet ad donũ ꝓphetię. Et ideo dicit. AVT IN ꝓ
pheta.) Sap. 8. Signa & monſtra ſcit anteq̃ fiant: & euẽ
tus temporum & ſeculorũ. Notandũ autem ꝙ prophe
tia nõ accipit̃ hic cõmuniter. ſed ſecundum ꝙ ſupra
dictum eſt: ſed accipitur hic ꝑticulariter. prout eſt ma
nifeſtatio futuroꝝ tantum. Et ſecundũ hoc diffinitur
a Caſſiodoro. prophetia eſt diuina inſpiratio rerũ futu
ra immobili veritate denuncians. Eccle. 24. Adhuc do/
ctrinã quaſi ꝓphetiam effundam &c. Vel eſt de agẽdis
moralibus: & hoc pertinet ad doctrinã. & ideo dicit.
AVT IN doctrina.) Ro. 12. Q ui docet i doctrina. Pro
uerb. 13. Doctrina bona dabit gratiam. Alio modo poſ
ſunt hęc diſtingui penes modos acquirẽdi cognitionẽ.
Et ſic ſciendũ eſt. ꝙ omnis cognitio aut eſt a ſupernatu
rali principio. ſ. deo: aut naturali. ſ. lumine naturali in
tellectus noſtri. Si autem a ſupernaturali principio. ſ.
lumine diuino infuſo: hoc poteſt eſſe dupliciter: qa aut
infunditur ſubito cognitio: & ſic eſt REVELATIO.)
aut infunditur ſucceſſiue: & ſic eſt PROPHETIA.)
quam non ſubito habuerunt prophetę: ſed ſucceſſiue
& per partes: vt eorũ prophetię oſtẽdunt. Si vero cogni
tio acquirat̃ a naturali principio hoc eſt: aut p ſtudiũ
ꝓpriũ: & ſic ꝑtinet ad SCIENTIAM) aut traditur ab
alio: & ſic pertinet ad DOCTRINAM.)

Prophetiã dr & de eo q loquit̃ & de eo qui interꝑtat̃

Iſta quatuor Reuelatio Scientia Prophetia. Doctrina. Poſſunt cõſiderari penes ea de quibus ſunt & penes modos acquirendi cognitionem: & ſic dupliciter poſſunt diſtingui.

TAMEN quę ſine anima &c. Hic oſtendit idem p
exempla ſumpta ex rebus inanimatis. ſ. per inſtrumen
ta quę videnť vocem habere. Et primo per inſtrumen/
ta gaudii. Secundo per inſtrumenta pugnę. ibi. ET/
ENIM ſi incertam &c.) Dicit ergo. Hoc nõ ſolum pa/
tet per ea quę ſupra dicta ſunt: ſed etiam q̃tum ad ea
quę ſine anima vocem dant, ꝙ loqui linguis nõ ſolum
non ꝓdeſt aliis. ET Q VE ſine anima ſunt vocẽ dan
tia. Contra. vox eſt ſonus ab ore animalis ꝓlatus na/
turalibus inſtrumentis formatus. Nõ ergo ea quę ſunt
ſine anima dant vocem. Dicendũ ꝙ licet vox: nõ ſit ni
ſi animalium: tamẽ põt dici p quandã ſimilitudinẽ. ſ.
ſecundũ ꝙ quędã ſicuti inſtrumenta habent quãdam
conſonantiã & melodiam: & ideo de illis hic facit men
tionem. ſ. DE CITHARA) quę dat vocẽ tactu. ET
TIBIA) quę flatu. Si ergo hęc dãt vocẽ ſine diſtinctio/
ne quomodo ſciet̃ &c. Cum. n. homo per inſtrumenta

Vox naturalis & ſimilitudinaria

aliquid intendat exprimere. ſ. aliquos cantus: qui ordi
nantur vel ad fletum, vel ad gaudium. Eſa. 30. Canticũ
erit vobis ſicut vox ſanctificatę ſolẽnitatis: & lętitia cor
dis: ſicut qui pergit cum tibia vt intret montẽ dñi. Vel
etiam ad laſciuiã, non poterit diiudicari ad quid canit̃
tibia, aut ad quid cithara, ſi ſonus ſit confuſus. & indi/
ſtinctus. ita ſi homo loquitur linguis: & non interpreta/
tur, non poterit ſciri quid velit dicere.

ETENIM ſi incertam vocem dederit &c.) Hic oſtẽ
dit idem p exẽpla inanimatorum. ſ. per inſtrumenta
ad pugnã ordinata. Et ſumitur hęc ſimilitudo ex libro
numeri. 10. ibi. n. legitur ꝙ dominus ꝓcepit Moyſi, vt
faceret duas tubas argenteas: quę eſſent ad cõueniẽdũ
populum ad mouendũ caſtra & ad pugnandũ. Et pro
quolibet iſtorum habebant certum modum tubandi:
quia aliter dabãt vocem quãdo debebant cõuenire ad
conſilium: aliter quando mouebãt caſtra: & aliter quã
do pugnabant. Et ideo arguit Apoſtolus: ꝙ ſicut SI
TVBA det incertam vocẽ. i. indiſtinctã, neſcitur vtrũ
debeant ſe parare ad bellum: & ita vos ſi loquimini tã/
tum linguis: niſi diſtinctũ ſermonem dicatis, interpre
tãdo vel exponẽdo, nõ poterit quis ſcire quid loquamĩ
ni. Per tubã poteſt intelligi prędicator. Eſa. 58. Q uaſi
tuba exalta vocem tuã &c. Ratio autem quare nõ põt
ſciri quid loquamini eſt: quia ERITIS IN AERA lo
quentes). i. inutiliter. Supra. 9. Sic pugno nõ quaſi aera
verberans &c.

TAM MVLTVM &c. Hic ſumit exemplũ a di/
uerſis linguis loquentium. Et circa hoc tria facit. Prĩo
oſtendit diuerſitatem linguaꝝ. Secũdo inutilitatem lo
quentium ſibi adinuicem in linguis extraneis ibi. SI
ERGO neſciero &c.) Tertio concludit quod intendit
ibi. SIC & vos quoniam æmulatores &c. Dicit ergo
Primo. Multę & diuerſę linguę in mundo ſunt & quili/
bet poteſt loqui quęcũq; vult: ſi tamen non loquatur
determinate non intelligitur. Et hoc eſt quod dicit.
TAM MVLTA &c. Hoc poteſt dupliciter exponi: quia
poteſt continuari cum precedentibus vt dicatur ERI
TIS in aera loquẽtes Et tam multa vt puta &c.) q. d.
ideo in aera. i. inutiliter loquimini omnibus linguis:
quia loquimini ſine intellectu: quę tamen proprias ſi/
gnificationes vocum ad hoc habent, vt intelligantur.
Nihil enim ſine voce eſt. Vel poteſt ſic punctari. ERI/
TIS in aera loquentes. Tam multa vt puta ſunt gene
ra linguarum). i. ſingulis linguis.

SI ERGO neſciero &c. Hic oſtendit horum inu/
tilitatem. Et hoc eſt quod dicit. SI LOQ VAR om/
nibus linguis.) SED ſi neſciero virtutẽ vocis). i. ſigni/
ficationem vocis. ERO CVI loquar barbarus. Hier.
5. Adducam ſuper te gentem de longinquo: gentẽ cu/
ius ignoras linguam. Nota ꝙ barbari ſecundũ quoſ/
dam dicuntur illi quorum idioma diſcordat omnino
a latino. Alii vero dicunt ꝙ quilibet extraneus eſt bar/
barus omni alii extraneo: quando. ſ. nõ intelligitur ab
eo. Sed hoc non eſt verum: quia ſecundum Iſidorũ bar
bara eſt ſpecialis natio. Collo. 3. In Chriſto Ieſu non eſt
barbarus & Scyta &c. Sed ſecundum quod verius di/
citur barbari proprię dicuntur illi, qui in virtute cor/
poris vigent, in virtute rationis deficiunt: & ſunt quaſi
extra leges & ſine regimine iuris. Et huic videtur con/
ſonare Ariſtoteles in Politicis ſuis.

Q ui dicũtur barbari.

Conſequenter cum dicit. SICVT &c.) Concludit
quod intendit. Et hoc poteſt dupliciter conſtrui. Pri/
mo vt punctetur hoc modo. q. d. ſic. EGO ERO Bar
barus vobis ſic loquar) ſine ſignificatione & interpreta
tione. SICVT & vos eritis Barbari adinuicem.) Et iõ
quęrite vt abundetis &c. & hoc quoniam eſtis æmula/
tores &c. Vel alio modo vt totum ponatur ſub diſtin/
ctione. Quaſi diceret. NE ERGO ſitis Barbari: ſic. ſ.
ſicut ego facio: quoniam eſtis ęmulatores ſpirituum. i.
donorum ſpiritus ſancti. Q VERITE a deo vt abun
detis. Prouer. 15. In abũdanti iuſtitia virtus maxima
eſt. Q uę quidem iuſtitia eſt ædificare alios. Mat. 7. Pe/
tite & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulſate &
aperietur vobis.

Quapropter qui loquitur lingua: ore: vt in/
terpretetur. Nam ſi orẽ lingua: ſpiritus meus

orat: at

orat: at mens mea fructu vacat. Quid igitur eſt? Orabo ſpiritu: ſed orabo & mente. Canam ſpiritu: ſed canam & mẽte. Alioqui ſi benedixeris ſpiritu: is qui implet locum indocti: quomodo dicturus eſt Amẽ: ad tuam gratiarum actionem? Quandoquidem quid dicas: neſcit. Nam tu quidem bene gratias agis: verũ alius nõ ædificatur.

Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Nã ſi orem lingua, ſpiritus meus orat: mẽs autem mea ſine fructu eſt. Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu: orabo & mente. Pſallam ſpiritu: pſallam & mente. Cæterum ſi benedixeris ſpiritu: qs ſupplet locum idiotæ? Quomodo dicet amẽ ſuper tuam benedictionẽ? Quoniam quid dicas neſcit. Nam tu quidem bene gratias agis: ſed alter non ædificatur. Lec. III.

SVPRA oſtendit Apoſtolus excellentiã doni prophetię ad donum linguarũ rationibus ſumptis ex parte exhortationis: hic vero oſtendit idẽ rationibus ſumptis ex parte rationis. hęc .n. duo per linguã exercem⁹ orationẽ .ſ. & exhortationem. Et circa hoc duo facit. Primo .n. probat excellentiã ꝓphetię ad donũ linguarũ rationibus. Secundo exẽplis ibi. GRATIAS ago deo meo &c. Circa primum duo facit. Primo ponit neceſſitatem orationis. Secũdo oſtẽdit quomodo in oratione plus valet donum ꝓphetię q̃ donũ linguarũ. NAM SI OREM lingua &c.) Dicit ergo primo. Dixi ꝙ donũ linguarũ ſine dono prophetię nõ valet. ET IDEO) qa interp̃tari eſt actus ꝓphetię, q̃ eſt excellẽtior ille QVI LOQVITVR lingua ignota vel extranea vel aliqua myſteria occulta. ORET) .ſ. deum. VT INTERPRETETVR) .i. vt interpretãdi gratia detur ſibi. Col. ii. Orantes vt deus aperiat oſtium. Glo. aliter exponit oret. Orare .n. dicitur dupliciter .ſ. vel deprecari deum vel perſuadere. q. d. Qui loquitur lingua oret .i. ita perſuadeat vt interp̃tetur: & ſic accipit orare hic Glo. ꝑ totum capitulum. Sed non eſt hęc intẽtio Apoſtoli: ſed ꝓ deprecatione ad deum. NAM ſi oret &c.) Hic oſtẽdit ꝙ in orando plus valet ꝓphetia, q̃ donũ linguarum. & hoc dupliciter. Primo ratiõe ſumpta ex pte ipſius orantis. Secundo rõne ſumpta ex parte audientis ibi CAETERVM ſi benedixeris &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit rationem ad ꝓpoſitũ oſtendendũ. Secũdo remouet obiectionem ibi. QVID ergo &c.) Circa primum ſciẽdum eſt ꝙ eſt duplex oratio. Vna eſt priuata quãdo .ſ. quis orat in ſeipſo: & pro ſe. Alia publica: quãdo quis orat coram populo, & pro aliis: & in vtraq; cõtingit vti & dono linguarũ & dono ꝓphetię. Et iõ vult oſtẽdere ꝙ in vtraq; plus valet donũ ꝓphetię q̃ donum linguarum. Et primo in oratione priuata dicẽs: ꝙ ſi ſit aliquis idiota, qui faciat orationẽ ſuã dicẽs pſalmum vel pater noſter: & non intelligat ea quę dicit: iſte orat lingua: & nõ refert vtrũ oret verbis ſibi a ſpiritu ſancto conceſſis, ſiue verbis aliorũ. Et ſi ſit alius qui orat & intelligit quę dicit: hic quidem orat & prophetat conſtat ꝙ plus lucratur qui orat & intelligit: q̃ qui tãtum lingua orat: qui .ſ. nõ intelligit quę dicit. Nã ille qui intelligit reficit̃ & q̃tum ad intellectum & q̃tum ad affectũ: ſed mens eius qui non intelligit, eſt ſine fructu refectionis. Vnde & cum melius ſit refici q̃tum ad affectum & intellectum, q̃ q̃tum ad effectum ſolum: cõſtat ꝙ in oratione, plus valet ꝓphetię donum, q̃ ſolum donum linguarum. Et hoc eſt quod dicit. DICO ꝙ oret vt interpretetur.) NAM ſi orem lingua) .i. orando vtor dono linguarum: ita ꝙ ꝓferam aliqua quę non intelligo: tũc SPIRITVS MEVS) .i. ſpiritus ſanctus mihi datus. ORAT) qui inclinat & mouet me ad orandum. Et nihilominus mereor in ipſa oratione: quia hoc ipſum qđ moueor a ſpiritu ſancto, eſt mihi meritum Ro. 8. Nam quid oremus: ſicut oportet neſcimus: ſed ipſe ſpiritus ſanctus poſtulare nos facit. Vel SPIRITVS MEVS) .i. ratio mea. ORAT) .i. dictat mihi, ꝙ ego loquar ea quę ad bonũ ſũt, ſiue verbis ꝓpriis, ſiue aliorũ ſanctorũ. Vel SPIRITVS MEVS) .i. virt⁹ imaginatiua. ORAT) inquãtum voces ſeu ſimilitudines corporalium ſunt tantũ in imaginatione, abſq; hoc ꝙ intelligant̃ ab intellectu: & ideo ſubdit. MENS autẽ mea) .i. intellectus meus. SINE fructu eſt:) qa nõ intelligit. Et ideo melius eſt in oratione ꝓphetia ſeu interpretatio, q̃ donum linguarum: ſed nunqd quãdocunq; quis orat, & nõ intelligit quę dicit eſt ſine fructu orationis? Dicẽdum ꝙ duplex eſt fructus orationis. Vnus fructus eſt meritũ, quod homini ꝓuenit. Alius fructus eſt ſpiritualis conſolatio, & deuotio cõcepta ex oratione. Et q̃tum ad fructum deuotionis ſpiritualis: priuat̃ q non attendit ad ea quę orat, ſeu nõ intelligit: ſed q̃tum ad fructũ meriti non eſt dicendũ ꝙ euacuet̃: quia ſic multę orationes eſſent ſine merito: cum vix vnũ pater noſter põt homo dicere, quin mens ad alia feratur. & ideo dicẽdum eſt: ꝙ quando orans aliqñ diuertit ab his q̃ dicit: ſeu quando quis in vno opere meritorio nõ cõtinue cogitat in quolibet actu, quod facit hoc ꝓpter deũ: nõ ꝑdit rationem meriti. Cuius ratio eſt, quia in oibus actibus meritoriis, qui ordinant̃ ad finẽ rectũ: nõ req̃rit̃ ꝙ intẽtio agentis cõiungat̃ fini ſecũdũ quẽlibet actũ: ſed vis prĩa quę mouet intẽtionẽ manet in toto opere, etiã ſi aliqñ in aliquo p̃ticulari diuertat. & hic prima vis facit totũ opus meritoriũ. niſi interrumpat̃ p cõtrariã affectionẽ quę diuertat a fine ꝑdicto ad finẽ cõtrariũ. Sed ſciẽdũ ꝙ eſt triplex attẽtio. Vna eſt ad verba quę homo dicit: & hęc aliquãdo nocet: inq̃tum impedit deuotionem. Alia eſt ad ſenſum verborũ: & hęc nocet: nõ tñ eſt multũ nociua. Tertia eſt ad finẽ: & hęc eſt melior, & quaſi neceſſaria. Tamẽ id quod dicit Apoſtolus mẽs eſt ſine fructu: intelligit̃ de fructu refectionis. QVID ergo eſt &c. Quia poſſet aliquis dicere, ex quo orare lingua eſt ſine fructu mẽtis: ſed tamen ſpiritus orat: nunqd ergo nõ eſt orandũ ſpiritu? ideo Apoſtolus hoc remouet dicens, ꝙ vtroq; modo orandum eſt, & ſpiritu & mente: qa homo debet ſeruire deo de oibus quę habet a deo: ſed a deo habet ſpiritũ & mentẽ: & ideo debet de vtroq; orare. Eccle. 47. De oĩ corde ſuo laudabit dominũ &c. Et ideo dicit. ORABO ſpiritu, orabo & mente. Pſallã ſpiritu &c.) Et ſic dicit orabo, & pſallã: qa oratio vel eſt ad deprecandũ deũ: & ſic dicit orabo: vel ad laudãdũ: & ſic dicit pſallã. De iſtis duob⁹ Iaco. 5. Triſtat̃ quis in vobis oret, ęquo animo & pſallat. ps. Pſallite domino &c. ORABO ERGO ſpiritu) .i. imaginatione. ET MENTE) .i. voluntate.

CAETERVM ſi benedixeris &c.) Hic ſecũdo oſtẽdit ꝙ donũ ꝓphetię plus valet, q̃ donũ linguarũ, etiã in oratione publica, quę eſt qñ ſacerdos publice orat. vbi aliquãdo dicit quędã quę nõ intelligit, aliqñ aliqua q̃ intelligit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit rõnẽ. Secundo exponit eam ibi. QVOMODO dicet &c. Tertio ꝓbat quod ſuppoſuerat ibi. QVONIAM qđ &c.) Dicit ergo. Dixi ꝙ donũ prophetię in oratione priuata plus valet. cęterũ ꝑ ſed & in publica: quia SI BENEDIXERIS) .i. ſi bñdictionẽ dederis. SPIRITV) .i. in lingua quę nõ intelligat̃, ſeu imaginatione, & motus a ſpiritu ſancto. QVIS ſupplet locũ idiotę. Idiota proprię dr̃ qui ſcit tantũ linguã in qua natus eſt. q. d. Quis dicet illud qđ debet dicere idiota? qđ eſt dicere amen. Et ideo dicit. QVOMODO dicet) ſupplens TVAM benedictionẽ) vbi glo. exponit .i. quomodo conſentiet benedictioni a te factę in perſona eccleſię. Eſa. 65. Qui bñdictus eſt ſuper terrã benedicet̃ in deo amẽ. AMEN) idem eſt quod fiat vel verum eſt. q. d. ſi non intelligit q̃ dicit, quomodo cõformabit ſe dictis tuis? Poteſt quidem ſe conformare etiã ſi non intelligat: ſed in generali tantum, non in ſpeciali: quia non poteſt intelligere quid boni dicas: niſi ꝙ benedicas tantum. Sed quare non dantur benedictiones in vulgari, vt intelligant̃ a populo & conforment ſe magis eis? Dicendum eſt ꝙ hoc forte fuit in eccleſia primitiua: ſed poſtquam fideles inſtructi ſunt, & ſciunt quę audiunt, in cõmuni officio fiunt benedictiones in latino.

Conſequenter ꝓbat quare nõ poteſt dicere AMEN) cũ dicit. NAM TV quidẽ) .i. licet tu gratias bene deo

Orare vel deprecari deum vel ꝑſuadere.

Oꝛo priuata & publica.

Fructus oꝛonis meritũ & conſolatio & deuotio.

Attentio in oratione.

Amen fiat vel verum eſt.

Quare nõ fiũt bñdictiões in vulgari.

inquantum intelligis: ſed aliter qui audit, & non intel
ligit, non ędificatur. ingtuu non intelligit in ſpeciali:
Et ſi in generali intelligat & ędificetur. Ephe.4. Omnis
ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bo
nus eſt ad ędificationem fidei. & ideo melius eſt vt non
ſolum lingua benedicat: ſed etiam vt interpretetur &
exponatur: licet tu qui gratias agis bene agas.

Supra.1. † Gratias ago deo meo; quod magis q̃ om/
nes vos linguis loquor. Sed in eccleſia volo
quinq; verba mente mea loqui; vt & alios inſti/
Ephe.4. tuam; potius q̃ decem milia verborum lingua.
† Fratres; ne ſitis pueri ſenſibus; ſed malitia pue
ri ſitis: ſenſibus vero perfecti ſitis. In lege ſcriptũ
Eſa.28. eſt. † Variis linguis; & labiis variis loquar po
pulo huic; & ne ſic quidem audient me; dicit do/
minus. Itaq; linguæ ſigni vice ſunt; non iis qui
credunt; ſed incredulis. Contra; prophetia nõ in/
credulis: ſed credentibus.

Gratias ago deo meo ꝙ omnium veſtrũ lin/
gua loquor. Sed in eccleſia volo quinq; verba
ſenſu meo loqui, vt & alios inſtruam; q̃ decem
milia verborum in lingua. Fratres nolite pueri
effici ſenſibus; ſed malitia paruuli eſtote. In lege
enim ſcriptum eſt. Quoniam in aliis linguis &
in labiis aliis loquar populo huic: & nec exau/
dient me dicit dominus. Itaq; linguæ in ſignum
ſunt nõ fidelibus: ſed infidelibus. ꝓphetiæ autẽ
nõ infidelibus: ſed fidelibus. Lec. IIII.

HIC oſtendit Apoſtolus excellẽtiam doni prophe/
tię ad donum linguaꝝ per rationes ſumptas ex parte
ſuipſius. Et circa hoc duo facit. Primo agit gratias de
dono linguaꝝ ſibi a deo dato. Secũdo ſe eis in exẽplum
ꝓponit ibi. SED (eccleſia volo &c.) Dicit ergo GRA
TIAS ago &c.) q.d. Non ideo vilipendo donũ lingua/
rum: quia ego dico ꝙ donũ ꝓphetię ſit excellẽtius: ſed
debet charũ haberi. Vnde & ego GRATIAS ago &c.)
Eſt ergo de oĩbus gratias agẽdum. prima Theſſa.5. in
omnibus gratias agite &c. Vel GRATIAS ago.) q.d.
Nõ ideo vilipẽdo donũ linguaꝝ, quaſi eo carẽs: immo
etiã ego habeo. Et ideo dicit. GRATIAS ago &c.) Et
ne intelligatur ꝙ omnes loquerentur vna lingua di/
cit. OMNIVM veſtrum lingua loquor.) Act.2. Loque
bantur variis linguis Apoſtoli &c.

SED IN ECCLESIA.) Hic ponit ſe in exẽplũ
q.d. Si ego habeo donũ linguaꝝ ſicut & vos: debetis fa/
cere illud quod facio. SED ego volo .i. magis volo
LOQVI in eccleſia quinq; .i. pauca verba SENSV
men .i. intellectu. vt. ſ. ego intelligam & intelligar. ET
EX hoc inſtruam alios q̃ decem milia (idest quam/
cumq; multitudinẽ verborũ IN LINGVA.) quod eſt
Quare dicit loqui non ad intellectum quocunq; modo fiat: vt ſu/
quinq: qa in pra expoſitum eſt. Dicunt quidam ꝙ ideo dicit quinq;
oĩone pfecta quia Apoſtolus videtur velle, ꝙ magis vellt dicere ſolũ
ſũt quinq. ſ. vnã orationẽ ad intellectum, q̃ multas ſine intellectu.
ſubm; ꝑdica Oratio aũt ſecũdũ grãmaticos ad hoc ꝙ debeat facere
tum: copula pfectũ ſenſum: debet hẽre qnq;. ſ. ſubiectũ, ꝑdicatũ. co/
determina pulam verbalem, determinationẽ ſubiecti. & determi/
tio ſubiecti & nationẽ ꝑdicati. Aliis videtur melius, ꝙ qnia ad hoc lo
predicati. quendũ eſt cum intellectu, vt alii doceant. Ideo ponit
Vel quinq; quinq; qa doctor debet quinq; docere. ſ. credenda. Tit.
ſunt docẽda. 3. Hęc loquere & exhortare &c. Agenda. Mat. vlt. Eun/
Credenda. tes in mundũ &c. Vitanda. ſ. peccata. Eccle.21. Quaſi
Agenda a facie colubri fuge &c. Eſa.58. Annuncia populo meo
Vitanda ſcelera &c. Speranda. ſ. mercedem æternã. prima Pet.1
Speranda De qua ſalute exquiſierunt &c. Timẽda. ſ. pœnas æter
Timenda. nas. Mat.25. Ite maledicti in ignem æternum &c.

FRATRES mei nolite &c. Hic oſtẽdit excellentiã
doni ꝓphetię ad donum linguarũ rationibus ſumptis
ex parte infidelium. Et circa hoc duo facit. Primo exci
tat attentionẽ, & reddit attẽtos. Secundo arguit ad ꝓ/
poſitum. ibi. IN LEGE quid ſcriptum eſt.) Circa pri/
mum videtur Apoſtolus excludere pallium excuſatio
nis aliquorũ: qui ideo docent quędam rudia & ſuper/
ficialia quaſi oſtendãt ſe volentes viuere in ſimplicita
te: & ideo nõ curantes de ſubtilitatibus ad quas ſecun
dum rei veritatẽ non attingunt: habentes verbum do/
mini ad hoc. Mat.18. Niſi cõuerſi fueritis, & efficiamini
ſicut paruuli &c. Sed hoc Apoſtolus excludit. cum dicit
NOLITE pueri effici ſenſu) .i. nolite puerilia & inuti
lia & ſtulta loqui & docere. ſupra.3. Cum eſſem paruu
lus &c. Sed quomodo debetis effici pueri? affectu non
intellectu. Et ideo dicit. SED malitia.) Vbi ſciẽdum
eſt ꝙ paruuli deficiunt in cogitando mala: & ſic debe
mus effici paruuli. & ideo dicit. SED malitia paruuli
eſtote) & deficiũt in cogitando bona: & ſic nõ debem⁹
eſſe paruuli: immo viri perfecti. & ideo dicit. SENSI/
BVS autẽ perfecti &c.) .i. ad diſcretionẽ boni & mali
pfecti ſitis. Vnde Heb.5. Perfectorum eſt ſolidus cibus
&c. Non ergo laudatᷓ in vobis ſimplicitas, quę opponitᷓ
prudẽtię: ſed ſimplicitas quę aſtutię. Et ideo dñs dicit.
Mat.10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Ro.16. Volo
vos ſapientes eſſe in bono: ſimplices in malo.

Conſequenter cũ dicit. IN LEGE quid ſcriptũ eſt)
Arguit ad propoſitum. Vbi ſciendum eſt ꝙ hoc argu
mentũ ſicut patet per Glo. diſtinguitur per multa. ſed
ſecundũ intentionem apoſtoli, non videtᷓ ꝙ attẽdatur
in toto hoc, niſi vna ratio. Et ratio ſua ad probandum
ꝙ donum prophetię eſt excellẽtius q̃ donum linguaꝝ,
eſt talis. Omne quod plus valet ad illud ad quod alte/
rum principaliter ordinatᷓ eſt melius illo altero ordi/
nato ad hoc. Sed tam donum prophetię q̃ donũ lingua
rum ordinatᷓ ad cõuerſionẽ infideliũ: ſed ꝓphetię plus
valent ad hoc q̃ donum linguaꝝ. ergo ꝓphetia eſt me/
lior. Circa hanc ergo rationem duo facit. Primo oſten
dit ad quid ordinatur donum linguarũ: & ad quid or
dinatur donum prophetię. Secundo ꝙ plus valet donũ
ꝓphetię ibi. SI ERGO cõueniat vniuerſa &c.) Circa
primũ duo facit. Primo inducit authoritatem. Secun/
do ex authoritate arguit ad ꝓpoſitũ. ibi. ITAQVE
linguę.) Circa primum ſciendũ ꝙ hoc quod dicit. IN
LEGE quid ſcriptum eſt.) Poteſt legi vel interrogati/
ue. q.d. NON debetis effici pueri ſenſibus: ſed perfe
cti. & hoc eſt videre & ſcire legem. Vnde ſi eſtis perfecti
ſenſibus ſciatis. ſ. legem: & in lege quid ſcriptum eſt? de
linguis, quę ſunt inutiles aliqñdo ad id ad quod ordi
natę ſunt: quia licet in diuerſis linguis loquar. ſ. popu
lo Iudęorum: tamen homo nõ exaudit &c. Poteſt etiã
legi remiſſiue. IN LEGE quid ſcriptum eſt) q.d. No
lite moueri ſicut pueri ad aliquid appetendũ non di
ſcernẽtes vtrum bonum vel minus bonũ ſit quod affe/
ctatis, & ꝑponatis meliori bono: ſed eſtote perfecti ſen
ſibus. i. diſcernatis inter bona & magis bona: & ſic affe/
ctetis. Et hoc fit ſi cogitatis quod ſcriptum eſt in lege:
quoniam in aliis &c. Sap.6. Cogitare ergo de illa ſẽſus
eſt conſumatus. Et dicit in lege, nõ accipiendo legẽ ſtri
cte, pro quinq; libris Moyſi tantũ: ſicut accipitur Luc.
vlt. Neceſſe eſt impleri omnia, quę ſcripta ſunt de me
in lege &c. ſed pro toto veteri teſtamẽto: ſicut accipitᷓ
Ioan.15. Vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcrip/
tus eſt: quia odio habuerũt me gratis. Quod tamen in
pſal. ſcriptum eſt. Accipitur tamen hęc authoritas ex
Eſa.28. vbi littera noſtra habet. In loquela labii & lin/
gua altera loquetur. ad populum iſtũ. Hoc igitur ſcrip
tum eſt. QVONIAM in aliis linguis) .i. in diuerſis
generibus linguarum. ET LABIIS) idest in diuerſis
idiomatibus & modis pronunciandi. LOQVAR po
pulo huic) .ſ. Iudaico: quia hoc ſignum ſpecialiter fuit
datum ad conuerſionem populi Iudęorum. NEC ſic
exaudient) quia. ſ. ex ſignis viſis non crediderunt. Eſa.
6. Excęca cor populi huius &c. Sed quare deus dedit eis Quare deus
ſigna, ſi non debebãt conuerti? Ad hoc ſunt duę ratio/ fecit ſigna in
nes. Vna ratio eſt quia licet non omnes conuerſi fue/ populo ſi nõ
rint: tamen aliqui ſunt conuerſi, eo ꝙ non repellit do/ debebat con
minus plebem ſuam &c. Alia ratio eſt. vt iuſtior appa/ uerti.
reat eorum damnatio, dum manifeſtius apparet eo/
rum nequitia. Io.15. Si non veniſſem, & locutus eis nõ
fuiſſem &c.

Conſequenter

Conſequēter cum dicit. ITAQVE linguę &c.) Ex
inducta authoritate argumētatur ad ꝓpoſitū.q.d. Ex
hoc manifeſte apparet, ꝙ donū linguarum datum eſt.
NON fidelibus) ad credendū: quia iam credunt. Io.14.
Non ꝓpter tuā loquelā &c. SED infidelibus) vt con
uertant. In Glo. autē ponunt duę expoſitiones Ambro
ſii. quę non ſunt litterales quarū vna eſt: vt dicat. Sicut
in veteri teſtamēto locutus ſum populo Iudęoꝝ p lin/
guas.i. figuras: & per labia.i. ꝓmittendo bona tēpora/
lia, ſic adhuc in nouo teſtamēto loquar huic populo in
aliis linguis.i. aperte & clare, & aliis labiis.i. ſpirituali/
bus: nec tamē ſic exaudient me.ſ. q̄tum ad eoꝝ mul/
titudinē. Itaq; linguę datę ſunt nō fidelibus: ſed infide
libus ad manifeſtādū.ſ. eorum infidelitatem. Alia eſt.
In aliis linguis.i. obſcure, & parabolice loquar: vt quia
ſunt indigni nō exaudient.i. non intelligent.

Conſequēter oſtendit ad quid ordinat̃ ꝓphetia.ſ. ad
inſtructionē infideliū, qui iam credūt. Et ideo ꝙ PRO
PHETIAE datę ſunt nō infidelibus) qui nō credunt.
Eſa.53. Domine quis credidit auditui noſtro. SED fi
delibus) vt credant & inſtruantur. Eze.3. Fili hominis
ſpeculatorem dedi te &c. Prouer.29. Cum defecerit ꝓ/
phetia &c. diſſipabitur populus.

Ergo ſi conuenerit eccleſia tota ſimul: & oēs
linguis loquātur: ingrediātur autē indocti aut
increduli: nonne dicent vos inſanire? Qd̄ ſi om/
nes ꝓphetetis: igrediatur autem incredulus aut
indoctus: coarguitur ab oībus: diiudicatur ab
oībus: & ſic occulta cordis eius manifeſta fiunt:
atq; ita procidens in faciē: adorabit deum: renun
cians: quod deus reuera in vobis ſit. Quid igitur
eſt fratres? Quoties conuenitis: vnuſquiſq; ve/
ſtrum cāticum habet: doctrinam habet: linguā
habet: reuelationem habet: interpretationem ha
bet: omnia ad ædificationem fiant.

Si ergo cōueniat vniuerſa eccleſia in vnum,
& omnes linguis loquātur: intrent autem idiotæ
& infideles, nōne dicēt quid inſanitis? Si autem
omnes ꝓphetent: intret autem quis infidelis vel
idiota: cōuincitur ab oībus: diiudicatur ab om/
nibus. Occulta.n. cordis eius manifeſta fiunt: &
ita cadens in faciē, adorabit deū: ꝓnuncians ꝙ ve
re deus in vobis ſit. Quid ergo eſt fratres? Cum
conuenitis vnuſquiſq; veſtrū pſalmū habet: do
ctrinā habet: apocalypſi hēt: linguā hēt: interp̄ta
tionē hēt: oīa ad ædificationē fiant. Lec. V.

GLOSA vult ꝙ hic īcipiat alia rō ad ꝓpoſitū oſtē
dendū. Sed ſecūdum ꝙ dictū eſt nō eſt niſi vnum poſita
ratione, & eſt quaſi manifeſtatio mediæ ipſius rationis
.ſ. ꝙ ꝓphetia plus valet ad illud ad quod ſpecialiter or
dinatur donū linguarū. Vnde circa hoc duo facit. Pri/
mo oſtēdit incōueniēs quod ſequit̃, q̄tum ad infideles
ex dono linguarū. ibi SANCTI prophetę.) Secundo
oſtēdit bonū quod ſequit̃ ex bono ꝓphetię etiā ad infi/
fideles. ibi. SI AVTEM omnes). Inconueniens quod
ſequitur ex dono linguarum ſiue ꝓphetia etiam q̄tum
ad infideles eſt: quia reputant̃ inſani qui ſic loquuntur
ſolis linguis: cum tamen donum linguarum ordinet̃
ad conuerſionem infideliū: vt iam patet. & hoc eſt qd
dicit. SI AVTEM omnes &c.). q.d. Ex hoc patet ꝙ
linguę non ſunt pręferendę prophetiis: quia SI CON
VENIANT) .ſ. omnes fideles IN VNVM) nō ſolum
corpore: ſed etiam mente. Act.4. Multitudinis creden
tium erat cor. &c. & omnes qui iam conuenerūt LO/
QVANTVR linguis) ad litteram extraneis. Vel lo/
quantur ignota & obſcura: & dum ſic confuſe loquun
tur INTRET aliquis idiota).i. qui nō intelligit niſi
linguam ſuā. VEL infidelis) ꝓpter quem datę ſunt
linguę NONNE dicet his) qui ſic loquunt̃ QVID
inſanitis?) Quod.n. non intelligitur reputatur inſani
tio: ꝙ ſi intelligatur lingua: nihilominus quę loquunt̃
ſunt occulta: tamen malum eſt ſi non exponatur: quia
poterūt credere de vobis ſi occulta loquimini. quę cre
duntur de gentilibus, qui occultabant ea quę faciebāt
in ritu eorū propter eorū turpitudinem. Et hęc etiam
inſanitio quędam eſt. Cōtra. Idem eſt loqui linguis
& loqui litteraliter q̄tum ad idiotas. cum ergo omnes
loquantur literaliter in eccleſia: quia omnia dicuntur
in latino, videtur ꝙ ſimiliter ſit inſania. Dicendum eſt
ad hoc, ꝙ ideo erat inſania in primitiua eccleſia: quia
erant rudes in ritu eccleſiaſtico. Vnde neſciebant quæ
fiebant ibi: niſi exponeretur eis. Modo vero omnes ſūt
inſtructi. Vnde licet in latino omnia dicantur, ſciunt
tamen illud quod fit in eccleſia.

Loq linguis & lr̃aľr q̄tū ad idiotas tunc erat inſanire.

Conſequenter autem cum dicit. SI AVTEM om/
nes prophetent &c.) Oſtendit ꝙ bonum ſequit̃ ex do/
no prophetię. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit qd
per bonum prophetię ſequatur q̄tum ad infideles. Se
cundo oſtendit quomodo hoc conſequatur ibi. OC/
CVLTA enim &c.) Tertio ſubinfert quis effectus in/
de proueniat ibi. ET ITA cadens in faciē &c.) Dicit
ergo. Conſtat ꝙ ex dono linguarum nō conuincūtur
infideles. AVTEM) pro ſed QVI SI) conueniunt
PROPHETENT) ideſt OMNES) ad intellectum lo/
quant̃, vel exponant ſcripturas, vel etiam reuelationes
eis factas interpretent̃. Omnes dico, non ſimul, ſed vnꝰ
poſt alium ſic prophetent. INTRET autem) .ſ. eccle
ſiam IDIOTA) aliquis.ſ. non habens linguam ma/
ternam. hoc eſt bonū quod inde ſequit̃, quia cōuincit̃
de aliquo errore, qui oſtendit̃ ſibi. Iere.31. Poſtq̄ oſten/
diſti mihi cōfuſus ſum. AB OMNIBVS qui ꝓphetāt
diiudicat̃.) q.d. Damnabilis oſtendit̃ de malis moribꝰ
& vitiis ſuis. prima Corin.2. Spiritualis.i. doctor om/
nia diiudicat &c. Ad hęc enim duo valet ꝓphetia .ſ. ad
confirmationē fidei. & inſtructionē morum. Quomo
do autē hoc bonum ſequat̃ ex ꝓphetię dono ſubdit. cū
dicit. OCCVLTA enim cordis.) Quod poteſt intel/
ligi tripliciter. Vno modo ex hoc ꝙ ad litterā aliqui in
primitiua eccleſia gratiam habuerunt, vt ſecreta cor
dium & peccata hominū ſcirent. Vnde legit̃ de Petro.
Act.5. Quod damnauit Ananiam de fraudato precio
agri. Et ſecundum hoc legit̃. OCCVLTA enim &c.)
.q.d. ideo cōuincit̃: quia OCCVLTA) .i. ſecreta pec/
cata ſua MANIFESTA FIVNT) ab illis qui ea reue/
lant. Alio modo ex hoc ꝙ aliquādo quis in prędicatio/
ne tangit multa, quę homines gerūt in corde: ſicut pa/
tet in libris beati Greg. vbi quilibet inuenire poteſt ſe/
te omnes motus cordis ſui. Et ſecundum hoc legitur.
OCCVLTA cordis.) q.d. Ideo conuincuntur: qa oc/
culta cordis ſui.i. ea quę gerunt in corde. Prouerb.27.
Quomodo in aquis reſplendet vultus aſpiciētium: ſic
corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. Manife/
ſtant̃.i. tangunt̃ ab eis. Alio modo qa aliquando occul
tum cordis dicit̃ illud quod eſt alicui dubiū & non po/
teſt p ſe certificari. Et ſecundū hoc legitur. OCCVL/
TA cordis ſui).i. ea de quibus in corde ſuo dubitabat
& quę nō credebat manifeſtant̃: dum.ſ. vadens ad ec/
cleſiam frequēter fiunt ſibi manifeſta: ſicut de ipſo di/
cit Aug. ꝙ ipſe ibat ad eccleſiam ſolum pro cantu: & ta
men ibi multa de quibus dubitabat, & ꝓpter quę non
luerat manifeſtabant̃ ſibi. Ex hoc.n. ſequebat̃ reueren/
tia: qa cōuictus reuerebat̃ deum. & hoc eſt quod dicit.
ET ITA cadēs .i. ex quo ita cōuincebat̃, & manifeſta
bant̃ occulta cordis ſui CADENS in faciē adorabit
deū.) Mat.2. Procidētes adorauerūt eū: qd ſignū eſt re/
uerentię. De reprobis aūt legit̃, ꝙ caduot retrorſū. Pro
uer.4. Via impioꝝ tenebroſa, neſciūt vbi corruāt. Ele/
ctus vero in faciem cadit: qa videt vbi proſternit̃: quod
ſignum eſt reuerētię. Matth.2. Et Leui.9. Laudauerunt
deum ruentes in facies ſuas. p̄s. Coram illo procident
Æthiopes. Et non ſolum exhibebit reuerentiam deo:
ſed etiam eccleſiæ: quia PRONVNCIANS) dicet ꝙ
VERE DEVS EST in vobis) qui prophetatis in
eccleſia Zacharię. 8. Ibimus vobiſcum, audiuimus

Occulta cordis manifeſta fiūt vel pctā ſecreta manifeſtantur: vel pctā q̄ ſunt ſecreta ſibi ex p̄dicatione mouent̃: vel dubia declarant̃

enim ꝙ deus eſt vobiſcum. Apparet igitur ꝙ donũ prophetię eſt vtilius, q̃tum ad infideles.

QVID ergo eſt fratres.) Hic ordinat eos ad vſum donoꝝ dictorũ. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit q̃liter ſe debeãt hr̃e ad vſum hoꝝ donoꝝ. Sc̃do cõcludit principale intentũ. ibi. ITAQVE fratres æmulamini ꝓphetare &c.) Circa primũ duo facit. Primo oſtẽdit q̃ño ordinate ſe debeant habere in vſu dictoꝝ donorum. Secũdo exprimit eorum ꝓſumptionem. ibi. AN A vobis ſermo &c.) Circa primũ tria facit. Primo oſtẽdit in generali, quomodo ſe debent habere in oĩbus donis. Secundo quomodo ſe habeant, q̃tum ad donũ linguarum. ibi. SIVE lingua quis loquatur &c.) Tertio oſtendit quomodo ſe habeant, q̃tum ad donum prophetię. ibi. PROPHETENT duo aut tres &c.) Dicit ergo. Prophetare eſt melius, q̃ loq linguis. QVID ergo fratres agendum eſt? hoc. ſ. agendum eſt. NAM cum cõuenitis, cõſtat ꝙ vnus nõ habet omnia dona: & ideo non debet vti aliquis veſtrũ omnibus donis: ſed eo dono ꝙ ſpecialius accepit a deo, & quod melius ſit ad ędificationem. Nam vnuſquiſq; veſtrũ habet aliquod donum ſpeciale ALIVS habet pſalmum) .i. habet canticum ad laudandum nomẽ dei vel pſalmos exponit. Abachuc. 3. Super excelſa mea deducet me &c. Alius vero. DOCTRINAM habet .i. ꝑdicationem ad inſtructionem morum, vel expoſitionẽ & ſpiritualẽ ſenſum. Prouer. 12. Doctrina ſua cognoſcit̃ vir &c. Alias APOCALYPSI habet). i. reuelationem: vel in ſomniis: vel in viſione aliqua. Dañ. 2. Eſt deus in cœlo reuelans myſteria &c. Alius LINGVAM habet) .i. donum linguarum, vel legendi prophetias. Act. 2. Et cœperunt loqui variis linguis &c. Alius INTERPRETATIONEM.) ſupra. 12. ALII interpretatio ſermonũ &c.) Hęc autẽ ſic ordinant̃: qa vel ſunt ex ingenio naturali, vel ex ſolo deo. Si ſunt ex ſolo ingenio naturali, vel ſunt ad laudẽ dei, & ſic dicit. PSALMVM habet.) vel ad inſtructionem ꝓximi. & ſic dicit. DOCTRINAM habet.) Si ſũt a ſolo deo ſic dupliciter. Vel ſunt aliqua occulta interius. & ſic dicit. APOCALYPSI habet.) Vel occulta exterius. & ſic dicit. LINGVAM habet.) Et ad horum manifeſtationem eſt tertiũ. ſ. INTERPRETATIO.) Et debet fieri vt OMNIA ad ædificationem fiant.) Ro. 15. Vnuſquiſq; veſtrum proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem.

Siue lingua quis loquitur: fiat per binos: aut ad ſummum ternos: idq; viciſſim: & vnus interpretetur. Quod ſi non ſit interpres: taceat in eccleſia: cæterũ ſibipſi loquatur & deo. Prophetæ vero duo aut tres loquãtur: & cæteri diiudicent. Porro ſi alii fuerit reuelatũ aſſidẽti: prior taceat. Poteſtis.n. ſingulatim oẽs prophetare: vt omnes diſcant: & omnes conſolationẽ accipiant: & ſpiritus prophetarũ prophetis ſubiiciũtur. Nõ.n. eſt confuſionis author deus: ſed pacis: vt in omnibus congregationibus ſanctorum.

Siue lingua quis loquatur ſecundum duos: aut vt multum tres, & per partes, & vnus interpretetur. Si autem nõ fuerit interpres, taceat in eccleſia: ſibi autẽ loquatur & deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant: & cæteri diiudicent. Quod ſi alii reuelatum fuerit ſedẽti, prior taceat. Poteſtis enim oẽs per ſingulos prophetare: vt omnes diſcant: & oẽs exhortentur. Et ſpiritus prophetarũ, prophetis ſubiectus eſt. Non.n. diſſentionis eſt deus, ſed pacis: ſicut & in omnibus eccleſiis ſanctorum doceo.

Lec. VI.

HIC Apoſtolus ordinat eos, quomodo ſe habeant ad vſum doni linguarũ. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit qualiter debent vti dono linguarum. Secũdo quãdo debent ceſſare ab vſu ibi. SI AVTEM nõ fuerit &c.) Dicit ergo primo ꝙ mod⁹ vtẽdi dono linguarũ talis ſit inter vos, vt SIVE quis). i. ſi aliquis. LOQVATVR lingua). i. dicat viſiones vel ſõnia, hmõi locutio non fiat a multis ꝓpter occupationẽ temporis in linguis: & nõ reſtet locus ꝓphetiis: & confuſionẽ generet. Sed SECVNDVM duos) .i. duobus. & ſi neceſſe fuerit ſecundum MVLTVM tres) vt ſit ſatis a tribus. Deut. 17. In ore duorum vel trium &c. Sed notãdum ꝙ hęc conſuetudo adhuc partim ſeruat̃ in eccleſia. Nã lectiones & epiſtolas & euangelia habemus loco linguarum: & ideo immiſſa ſecundũ duos ſeruat̃: quia ſolũ duo dicuntur quę ꝑtinent ad donum linguarũ. ſ. epiſtola & euangelium. In matutinis ſecundum multa fit. ſ. trib⁹ lectionibus dictis in vno nocturno. Antiquitus.n. dicebant̃ nocturna diuiſim ſecundum tres vigilias noctis. nunc vero dicunt̃ ſimul. Nõ ſolum autem debet ſeruari ordo, q̃tum ad numerum loquentium: ſed etiã q̃tũ ad modũ: & hoc eſt quod dicit. ET PER partes). ſ. vt illi qui loquunt̃ ſuccedãt ſibi adinuicem. ſ. ꝙ vnus poſt alium loquat̃. Vel PER PARTES) .i. intrinſece. vt. ſ. loquatur vnam partẽ viſionis ſeu inſtructionis, & eam exponat. & poſt aliam & ipſam exponat. & ſic deinceps quem modum cõſueuerunt ſeruare ꝑdicatores, quando prędicant per interpretationem hominibus ignotę linguę: & ideo dicit. ET VNVS interpretetur.)

Conſequẽter cũ dicit. SI AVTEM non fuerit &c.) Oſtendit quando non eſt vtendum linguis dicens: ꝙ loquendum eſt per partes: & vnus debet interpretari. Sed ſi non fuerit aliquis interpres. i. qui interpretetur ille q donum habet linguarũ TACEAT in eccleſia) .i. non loquatur ſeu prædicet multitudini in lingua ignota: qa nõ intelligitur ab eis: ſed SIBI loquatur) qa ipſe ſe intelligit. & hoc tacite orando vel meditãdo. Iob. 10. Loquar in amaritudine animę meę dicã deo &c.

PROPHETAE autem duo &c. Hic Apoſtolus ordinat eos, quomodo ſe habeant ad vſum prophetię. Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit qualiter vtẽdum eſt dono prophetię: & q̃tum ad numerum & ad ordinẽ. Secundo oſtẽdit quibus vſus ꝓphetię interdicitur ibi. MVLIERES in eccleſia &c.) Circa primũ tria facit. Primo docet ordinẽ vtendi dono prophetię. Secundo huius rationẽ aſſignat ibi. POTESTIS .n. omnes &c.) Tertio obiectionem excludit ibi. SPIRITVS prophetarum &c. Circa primum duo facit. Primo determinat numerũ vtentium dono dicto. Secundo docet modũ ſeu ordinem vtẽdi ibi. QVOD ſi alii &c. Circa primum ſciendũ eſt ꝙ vſus prophetię (ſecundum ꝙ hic videt̃ accipere Apoſtolus) eſt ꝓponere verbum exhortationis ad plebem exponẽdo ſcripturas ſacras: & quia erant in primitiua eccleſia plures: q a deo hoc bonum habebãt: & fideles nõ erãt adhuc multiplicati: iõ ne eſſet cõfuſio & tędiũ vult Apoſtolus ꝙ non omnes q ſciunt exponere prophetias & ſacrã ſcripturam, ꝓphetent: ſed aliqui determinati. Et hoc eſt quod dicit. PROPHETAE &c. q.d. Nolo ꝙ omnes qui cõueniũt: ſed DVO tantum aut ad plus tres.) prout hoc loquẽdi neceſſitas exigit. DICANT) .i. exhortẽtur. Et hoc etiam conſonat ſcripturę. Deut. 18. Et Matth. 18. In ore duorum vel trium &c. CAETERI vero). ſ. illi q non debent DIIVDICENT) ea quę ab eis proponũt̃: vtrũ. ſ. bene vel male dicta ſint: bene dicta approbando, & male dicta retractari faciẽdo, ſupra. 2. Spiritualis homo omnia diiudicat. Eſt etiam ſeruandus ordo in vtẽdo dicto dono: vt ſi alteri illorum qui ſedebant & tacebant & diiudicabant: fuit aliquid melius reuelatum q̃ illi qui exhortatur: & ſtat prior: tunc iſte qui ſtat debet ſedere: & ille cui melius reuelatum eſt, debet ſurgere & exhortari. Et hoc eſt qđ dicit. QVOD ſi alii ſedenti reuelatum fuit). ſ. per ſpiritũ ſanctũ PRIOR) exortans TACEAT) & cedat ei. Ro. 12. Honor inuicem ꝓuenientes. Et ratio huius eſt: quia ſecundũ hũc modũ POTESTIS) ſucceſſiue PROPHETARE per ſingulos). i. OMNES) .ſ. VT SIC OMNES) .i. maiores diſcant: & omnes ideſt minores EXHORTENTVR.) Prouerbio. 1. Audiens ſapiens &c. Et ſi aliquis dicat

o Apoſtole ego non poſſum tacere dum alius ꝓphetat
vel ſedere ſedenti es quo incepi: quia non poſſum re/
tinere ſpiritum, qui in me loquit̄. ſecundum illud Iob
4. Conceptū ſermonē tenere quis poteſt? Ideo Apoſto/
lus hoc remouet cū dicit. SPIRITVS ꝓphetaꝝ &c.)
q.d. Immo bene pōt tacere vel ſedere: qa SPIRITVS
ꝓphetarum) .i. ſpiritus qui dat ꝓphetias. Et ponit̄ in
plurali numero ꝓpter multas reuelationes eis inſtio/
ctas PROPHETIS ſubiecti ſunt) nō quidē q̄tum ad
cognitionē: qa (ſicut dicit Grego.) nō ſemp ſpūs ꝓphe
tię adeſt ꝓphetis. Vnde nō eſt habitus ſicut ſciencia. Sic
enim ſequeret̄ ꝙ etiam q̄tū ad cognitionem eis ſubie/
ctus eſſet & poſſent vti eo quādo vellent, & non vti. Sed
eſt quędā vis aut impreſſio a deo illuminās & tangens
corda ꝓphetarū. Et tunc ſolū quādo ſic tanguntur, co/
gnoſcunt. Vnde nō eſt ſic eis ſubiectus: nec ſecūdū hoc
intelligit̄ verbū apoſtoli: ſed SPIRITVS ꝓphetarum
ſunt ſubiecti prophetis) q̄tum ad ꝓnunciationē: quia
.ſ. in eorum poteſtate eſt pronūciare ea quę reuelantur
eis: quādo volunt: & nō pronunciare. Et ſic nihil valet
excuſatio tua: qa nō cogit te ſpiritus, quin tacere poſſis. Et
ꝙ hoc ſit verum ꝓbat. cum dicit. NON enim ē diſſen/
ſionis &c.) Et facit talē rationem. Deus nunq̄ cogit ad
id vnde oriat̄ riſa vel diſſentio: quia deus nō eſt diſſen/
ſionis. SED PACIS) ſed ſi cogeret hoīes ſpiritus pro
phetię ad loquēdum: tūc eſſet cauſa diſſentionis: qa ſic
vellet ſemper loqui, vel nō docere, vel tacere alio loquē
te, de quo alii turbarent̄. Ergo ſpiritus ſanctus non co
git homines ad loquēdum. ſcda Corin. vlti. Deus pacis
& dilectionis erit vobiſcum &c. Verūtamen qa adhuc
poſſet obiicere, ꝙ hoc nō faceret: quia ſolū eis iſta man
dabat, & nō aliis eccleſiis. Vnde & ſic grauamen poſſet
videri. Ideo Apoſtolus ſubdit hoc non ſolum in eis: ſed
etiam in omnibus eccleſiis docere. & hoc eſt quod dicit.
SICVT in omnibus eccleſiis ſanctoꝝ doceo) .ſ. de vſu
linguaꝝ & ꝓphetię. ſupra prio. Idipſum dicatis oēs.

1.Th.2. † Mulieres veſtræ in eccleſiis ſileant: nec.n.
ꝑmiſſum eſt illis vt loquātur: ſed vt ſubditæ ſint
quēadmodū & lex dicit. † Quod ſi quid dice/
Geñ.3. re volūt: domi ſuos viros interrogēt. Nam turpe
eſt mulieribus in cœtum loqui. An a vobis ſer/
mo dei profectus eſt? An in vos ſolos incidit? Si
quis videtur ꝓpheta eſſe: aut ſpiritualis: agnoſ/
cat quæ ſcribo vobis: qđ dñi ſunt ꝑcepta: cæterū
ſi quis ignorat: ignoret. Proinde fratres: ad id eni
tamini: vt ꝓphetetis, & loqui linguis ne vetueri/
tis. Omnia decenter: & ſecundū ordinē fiant.

Mulieres veſtræ in eccleſia taceant. Nō enim
ꝑmittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe: ſicut & lex
dicit. Si quid aūt volunt diſcere: domi viros ſuos
interrogent. Turpe eſt.n. mulieri loqui in eccle/
ſia. An a vobis verbum dei ꝓceſſit: aut in vos ſo/
los ꝑuenit? Si quis videtur propheta eſſe aut ſpi
ritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis: quia domi
ni ſunt mandata. Si quis autē ignorat, ignorabi/
tur. Itaq; fratres æmulamini ꝓphetare: & loqui
linguis nolite prohibere. Omnia autem hone/
ſte & ſecundum ordinem fiant. Lec. VII.

HIC Apoſtolus ponit perſonas qbus interdicit vſū
prophetię. Et circa hoc duo facit. Primo oſtēdit quibus
ꝓphetię vſus interdicitur. Secundo remouet obiectio/
nem. ibi. SI QVID autem volunt &c.) Circa primū
duo facit. Primo ponit mandatū de interdicto. Secun/
do huius rationem aſſignat ibi. NON enim permitti
tur &c.) Dicit ergo. Volo vt viri hoc modo vtantur do
no prophetię: ſed MVLIERES in eccleſia) nolo loqui:
ſed TACEANT) in eccleſiis. pria Thi.2. Mulierē doce
re in eccleſia nō permitto. Et rationem huius aſſignat
Chryſo. dicens: ꝙ ſemel eſt locuta mulier: & totum mū
dum ſubuertit. Sed contra hoc videtur: quia de multis
mulieribus legitur ꝙ prophetauerunt: ſicut de Sama/
ritana. Io. 4. Et de Anna vxore Phanuel. Luc. 2. Et de
Delbora iudicū. 4. Et de Oldam propheta vxore Sellū.
4. Reg. 22. Et de filiabus Philippi. Act. 21. ſupra. 10. etiā
dicitur. Omnis mulier orans vel ꝓphetans &c. Reſpō
ſio. Dicendū ꝙ in ꝓphetia ſunt duo. ſ. reuelatio & ma
nifeſtatio reuelationis: ſed a reuelatione nō excludun
tur mulieres: ſed multa reuelātur eis ſicut & viris. Sed
annunciatio eſt duplex. Vna publica & ab hac excludū
tur. Alia eſt priuata: & hęc ꝑmittitur eis: quia nō eſt ꝓ/
dicatio: ſed annunciatio. Huius aūt rationem aſſignat
dicens. NON .n. permittit̄ eis loqui) .ſ. ab eccleſię au/ Mulieribus ꝑmittit̄ manifeſtatio reuelationis priuate & non publice.
thoritate: ſed hoc eſt officium earū VT SINT ſubdi/
tę) viris. Vñ cū docere dicat prelationē & pręſidentiam,
nō decet eas quę ſubditę ſunt. Ratio autem quare ſub/
ditę ſunt & nō pręſunt eſt: qa deficiunt ratione, quę eſt
maxime neceſſaria pręſidenti. Et ideo dicit Philoſoph⁹
in politica ſua, ꝙ corruptio regiminis eſt, quando regi
men peruenit ad mulieres.

Conſequenter cum dicit. SI QVID volunt &c.)
Quia poſſent aliqui dicere, ꝙ ad minus de dubiis poſ
ſunt querere in eccleſia: ideo Apoſtol⁹ hoc excludit. Et
circa hoc duo facit. Primo.n. remouet obiectionem. Se
cundo rationem aſſignat ibi. TVRPE EST &c. Dicit
ergo. Dico ꝙ MVLIERES taceāt in eccleſia.) ſed SI
ALIQVA) de quibus dubitant DISCERE volunt,
interrogent viros ſuos domi.) pria Thi.2. Mulier in ſi/
lentia diſcat cū omni &c. Hui⁹ autē ratio eſt: qa TVR/ Si mulier in eccleſia doceret nō eēt verecūda qđ eſt turpe in muliere.
PE EST) nō ſolum indecens. in mulieribus.n. com/
mendatur verecūdia. Eccle. 26. Gratia ſuper gratiā &c.
Si ergo in publico quęreret & diſputaret ſignū eſſet in/
uerecūdię: & hoc eſt ei turpe: & inde eſt etiam ꝙ in iure
interdicitur mulieribus officium aduocandi.

Conſequenter cū dicit. AN A vobis ſermo dei &c.)
Confutat cōtradicentes: & quia poſſent oēs ſimul con/
tradicere vel ad minus ſapientes inter eos. Ideo circa
hoc duo facit. Primo enim confutat eos q̄tum ad totā
eorum eccleſiam. Secūdo q̄tum ad ſapientes tantum,
ibi. SI QVIS autē videtur &c.) Circa primum ſciē/
dum eſt, ꝙ cauſa quare populus cōſueuit contradicere
dño vel rectori. eſt ſingularitas. Singularitas.n. poteſt
cauſari, vel ex prioritate in aliquo bono, vel excellētia.
Et ideo Apoſtolus volens & contradicentes Corinthios
confutare. excludit primo ab eis prioritatē, cum dicit.
AN A vobis ſermo dei proceſſit?) q.d. NON) ſed a
Iudęis. Eſa. 2. De Syon exibit lex &c. q.d. ſi in eccleſia Iu
dęorum facerem aliquas ordinationes contra ordina
tiones ſuas poſſent cōtradicere: quia ipſi prius habue/
runt verbum dei: ſed vos non: quia non proceſſit a vo/
bis ſermo dei. Secundo excludit ab eis excedētiam. AN
IN vos ſolos &c.) .q.d. non ſolum vos credidiſtis: ſed
etiam alii. Vnde vos nō excellitis eos. ꝑs. In omnem ter
ram exiuit ſonus eorum &c. Et ideo debetis facere: vt
alii faciant.

Conſequēter cum dicit. SI QVIS autem videtur
&c.) In ſpeciali confutat maiores. Et circa hoc duo fa
cit. Primo confutat eos. Secūdo reſpondet cuidam ta
cite obiectioni, ibi. SI QVIS autem ignorat &c.) Di
cit ergo. Eſto ꝙ tota eccleſia non cōtradicat: ſed ALI/
QVIS qui videtur eſſe propheta &c.) Et dicit videtur
quia ſi cōtradicit non vere eſt propheta, vel ſapiens, ſeu
SPIRITVALIS:) quia non contradiceret. Dicit ETI
AM propheta & ſpiritualis.) qa multi ſunt ſpiritua/
les qui non ſunt prophetę: licet omnes ꝓphetę ſint ſpi/
rituales. Iſte inquam qui ſic videtur ꝓpheta & ſpiritua
lis non contradicat: ſed COGNOSCAT) ideſt ſciat.
QVIA ea quę ſcribo vobis. ſunt mandata dei) & nō
tantum mea quaſi dicat es quo nullus auſus manda/
tis domini eſt contradicere. & ea quę ſcribo ſunt man/
data dei. non audeat aliquis contradicere. ſecunda Co
rin. vltimo. An experimentum quęritis &c. Et ex hoc
poſſumus colligere ꝙ verba Apoſtolorum ſunt ex fa/
miliari reuelatione ſpiritus ſancti, & Chriſti: & ideo ſer
uanda ſunt ſicut præcepta Chriſti. Vnde & ſignanter
Apoſtolus diſtinguit illa qui ex ſe mandat, cum dicit.

De virginibus autem mandatum domini non habeo.
Sed poſſes dicere. O Apoſtole quõ ego cognoſcã, ꝙ hęc
ſint mandata dei? Nõ poſſum hoc ſcire. Hoc Apoſtolus
excludit dicens. Nõ valet tibi hoc: quia nõ debes igno/
rare. Quare? Quia omnis ignorãs &c. Mat. 25. Amen
dico vobis neſcio vos. Ex quo patet ꝙ omnes tenentur
ſcire ea q̃ ſunt de neceſſitate ſalutis, quę ipſe prius man
dat & Apoſtoli & Prophetę. Vel aliter. SI QVIS vi/
detur &c. vt ſit cõfirmatio ꝓcedentium. q. d. Ita ſcri/
bo. ſed vos nõ poteſtis ea agnoſcere ꝓpter eorum diffi/
cultatem. & quia ſimplices eſtis: ſed vt ſciatis ꝙ ea quę
ſcribo iuſta ſunt & honeſta, volo adducere teſtimoniũ
ꝓphetarum & ſpiritualium virorum, q ſunt inter vos
Et ideo dicit. SI QVIS autem &c.) ſupra. 2. Spiri/
tualis iudicat omnia. Et ne aliquis dicat nõ curamus
ſcire iſta; ſubdit ꝙ tenẽtur ſcire qa ois ignorãs &c. Eſa.
5. Propterea captiuus ductus &c. ps. Neſcierũt neq; in/
tellexerũt &c. Itaq; fratres mei &c. Apoſtolus hic con
cludit generalẽ animonitionem. Et circa hoc tria fa/
cit. Primo monet eos ad appetitum oium donorum,
dicens. ITAQVE) & loqui linguis. & prophetare, eſt
bonum. AEMVLAMINI) .i. deſideretis PROPHE/
TARE) cuius cauſa eſt: quia ſicut dicitur. Prouer. 29.
Deficiente ꝓphetia diſſipabitur populus. Et accipitur
ꝓphetare hic, ſecundũ ꝙ totum capitulũ expoſitũ eſt.
& tamẽ licet deſideretis ꝓphetare. NOLITE ꝓhibere
loqui linguis) ne fiat diſſentio. Secũdo inducit ad mo/
dum debitum, cũ dicit. OMNIA autẽ honeſte) vt. ſ.
vno loquẽte alii taceant: & mulieres in eccleſia non lo/
quantur, & ſimilia Ro. 13. Sicut in die honeſte ambule/
mus &c. Tertio inducit eos ad congruum ordinem cũ
dicit. ET SECVNDVM ordinem.) vt. ſ. primo vnus
& poſtea alius loquatur & p partes. & ſimilia quę dicta
ſunt. Iudicum. 5. Stellę manentes in curſu ſuo. aduer/
ſus Syſaram pugnauerunt. Cap. XV.

Gal. 1. NOtum † autem vobis facio fratres
euangelium: quod euangelizaui vo
bis: quod & accepiſtis: in quo & ſtatis
per quod & ſalutem conſequimini:
quo pacto annunciarim vobis: ſi tenetis: niſi fru
ſtra crediditis. Tradidi enim vobis in primis:
quod & acceperã: quod Chriſtus mortuus fue/
Eſa. 53. rit pro peccatis noſtris † ſecundum ſcripturas:
& quod ſepultus ſit: & quod reſurrexit tertio die
ſecundum ſcripturas: & quod viſus ſit Cephæ:
deinde duodecim illis: poſtea viſus eſt plus quã
quingẽtis fratribus ſimul: ex quibus plures ma/
Mat. vlti. nent ad hunc vſq; diem: quidam autem & ob/
Mar. 16. dormierũt. † Deinde viſus ẽ Iacobo: poſt Apo
ſtolis omnibus. Poſtremo vero omnium: velut
Ephe. 3. abortiuo, viſus eſt mihi. † Ego enim ſum mi/
nimus Apoſtolorum: qui non ſum idoneus: vt
dicar Apoſtolus: propterea quod pſecutus ſim
eccleſiam dei. Sed gratia dei ſum: id quod ſum.
Et gratia eius: quæ profecta eſt in me: non fuit
inanis: ſed copioſius quam illi omnes laboraui:
non ego tamen: ſed gratia dei quæ mihi adeſt.
Siue igitur ego: ſiue illi: ſic prædicamus: & ſic
crediditis.

NOtum vobis facio fratres euange/
lium quod prædicaui vobis: quod
& accepiſtis, in quo & ſtatis, p quod
& ſaluamini: qua ratione prædica/
uerim vobis: ſi tenetis. niſi fruſtra cre
diditis. Tradidi enim vobis in primis quod &
accepi. quoniam Chriſtus mortuus eſt pro pec
catis noſtris ſecundum ſcripturas: & quia ſepul
tus eſt: & quia reſurrexit tertia die ſecundũ ſcri/
pturas: & quia viſus eſt Cephæ & poſt vndcim.
Deinde viſus eſt pluſquam quingẽtis fratribus
ſimul: ex quibus multi manent vſq; adhuc, qui
dam autem dormierunt. Deinde viſus eſt Iaco/
bo, deinde Apoſtolis omnibus. Nouiſſime au/
tem omnium tanquã abortiuo, viſus eſt & mi/
hi. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui
non ſum dignus vocari Apoſtolus: quoniam
perſecutus ſum eccleſiam dei. Gratia autem dei
ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua nõ
fuit. ſed abũdantius illis omnibus laboraui. Nõ
ego autem, ſed gratia dei mecũ. Siue enim ego ſi
ue illi: ſic prædicauimus. & ſic credidimus.

POSTQVAM Apoſtolus inſtruxit Co/
rinthios de ipſis ſacramẽtis, & de re contẽ
ta & ſignificata in ſacramentis. ſ. de gratia
& eius effectibus: hic cõſequenter inſtruit
eos de re nõ contenta, ſed ſignificata in ſa
cramẽtis. ſ. de gloria reſurrectionis, quę
non eſt cõtenta in ſacramento: cum nõ ſtatim habeat
eam qui ſuſcipit ſacramenta, ſed ſignificatur gloria re
ſurrectionis in ipſis. inquantum cõfertur in eis gratia,
per quam ad beatitudinẽ peruenit. Circa hoc autem
duo facit. Primo ꝑmittit tractatum de reſurrectione.
Secundo per hoc ꝓbat reſurrectionẽ cõmunem oium
hominum, ibi. SI AVTEM Chriſtus ꝑdicatur &c.)
Circa primum duo facit Primo commendat euangeli
cam doctrinam. Secundo annũciat, quę oportet ſcire
circa reſurrectionem Chriſti ibi. TRADIDI .n. vobis
&c. Cõmendat. n. eminẽtiam euãgelicę doctrinę, q̃tũ
ad quatuor. Primo q̃tum ad ꝑdicantium authoritatẽ
quia ipſi Apoſtoli. Et hoc eſt qđ dicit. O FRATRES)
cõtinuãdo ſe ad ꝓcedentia. FACIO vobis notũ euã/ Euangeliũ. i. bona annunciatio.
gelium:) quod idem eſt quod bona annũciatio, quę in
cipit a Chriſto. Vnde quicquid ptinet ad Chriſtum vel
eſt de ipſo Chriſto, dr̃ euãgelium. Quod prędico vobis
q. d. illud QVOD ꝑdicaui vobis) de Chriſto notum
facio vobis. i. reduco vobis i memoriã, quaſi nõ ſint no/
ua ea quę ſcribo Phil. 3. Eadem ſcribere vobis &c. Prędi
caui ego. ſ. vobis, & alii Apoſtoli aliis. Et in hoc apparet
authoritas hu9 doctrinę, quia a Chriſto, a Paulo, & ab
aliis Apoſtolis. Heb. 2. Quę cũ initium accepiſſet enar/
randi. Secundo q̃tum ad cõmunem fidem oium popu
lorum. & ideo dicit. QVOD & accepiſtis) oẽs. ſ. hoc
Aug. dicit ptinere ad eminẽtiam huius fidei, faciẽs ta/
le argumẽtum. Ad credẽda ea quę ſunt fidei, aut ſunt
miracula facta, aut non. Si ſunt facta miracula, habeo
ꝓpoſitum. ꝙ digniſſima & certiſſima eſt. Si nõ ſunt fa/ Maximũ miraculorum fidei.
cta, hoc eſt maximum oium miraculorum, ꝙ per quoſ
dam paucos. conuerſi ſunt ad fidẽ infinita multitudo
hoium: p pauperes prędicantes paupertatem diuites.
per idiotas prędicantes ea quę rationem excedũt: cõ/
uerſi ſunt ſapientes & Philoſophi. ps. In omnem ter/ De lege Mahumeti a multis recepta.
ram exiuit ſonus eorũ &c. Sed ſi obiciatur ꝙ etiã lex
mahumeti recepta eſt a multis. Dicendũ eſt ꝙ nõ eſt ſi/
mile: quia ille opprimendo & vi armorum ſubiugauit
eos, ſed iſti Apoſtoli moriendo, ipſi alios ad fidem duxe
runt. & faciẽdo ſigna & ꝓdigia. ille. n. ꝓponebat q̃dam
quę ad delitias & laſciuias ptinent. ſed Chriſtus & Apo
ſtoli, terrenorũ cõtemptũ. 1. Theſa. 2. Cum accepiſtis a
nobis verbum dei &c. Tertio q̃tum ad virtutẽ, quia cõ/
firmat & eleuat ad cœleſtia ideo dicit. IN QVO ſta
tis) . ſ. eleuati ad cœleſtia. ille. n. dr̃ ſtare, qui rectus eſt
& hoc ſola lex Chriſti facit Ro. 5. Iuſtificati ergo p fidem
&c. Lex. n. vetus nõ faciebat ſtare: ſed curuabat ad ter/
rena. Deut. 31. Oculus Iacob in terra frumenti & vini.
Quarto q̃tum ad vtilitatẽ: qa ſola noua lex pducit ad
finem ſalutis. vetus autem nõ. Heb. 7. Neminẽ ad per/
fectum

fectum addnxit lex. Et ideo dicit. PER QVOD & ſal
uamini. Hic iam ex certitudine ſpei per inchoationē
que eſt per fidem, ſaluamini & in futuro in veritate rei
& ſpei. Iaco. 1. In māſuetudine ſuſcipite inſitum verbū
&c. Io. 10. Hec autem ſcripta ſunt vt credatis: & vt cre/
dentes &c. Et apponit hic duas cōditiones. prima cum
dicit. SI TENETIS &c.) Glo. ſic exponit. SI TENE
TIS) qua ratione ꝑdicaui vobis illud euāgelium. i. re
ſurrectionem mortuoꝝ ea ratione qua cōfirmaui vo/
bis. i. per reſurrectionē Chriſti. Vel aliter. SALVAMI/
NI ita tamē ſi tenetis) . i. ſi ſeruatis ea ratione qua pre
dicaui vobis euangeliū Chriſti. Secūdam conditionem
ponit cum dicit. NISI fruſtra credidiſtis). q. d. Salua

Fruſtra credere eſt nō operari.

mini p fidem ſi non FRVSTRA credidiſtis) . i. ſi fidei
addunt bona opera. qa fides ſine operibus mortua eſt.
Iaco. 2. Illud n. dicitur eſſe fruſtra, quod eſt ad finē quē
non cōſequit. Finis autem fidei eſt viſio dei. Vnde ſi nō
ſaluamini. FRVSTRA credidiſtis) non ſimpliciter
ſed inq̄tum nō puenitis ad finem. Vel aliter SI TE/
NETIS) . q. d. teneatis NISI fruſtra &c. Tradidi. n.
Hic oſtendit ꝓpoſitum &c. Circa hoc tria facit. Primo
oſtēdit originē doctrine de reſurrectione Chriſti. Scdo
oſtēdit ea que in doctrina huiuſmodi cōtinentur, ibi.
QVONIAM Chriſtus mortuus.) Tertio cōſonātiam
ſeu cōuenientiam ꝑdicātium, ibi. SIVE enī ego &c.)
Dicit ergo primo. Iſtud debetis tenere. i. in memoria ha/
bere, quod TRADIDI vobis in primis) & adhuc tra/
do. Et dicit. IN PRIMIS) . i. inter prima credenda.
Credēda. n. vel ptinent ad trinitatē, vel fidem incarna/
tionis. Et primo debet homo credere ea que ad fidem
incarnationis ptinēt: & poſtea que ad trinitatē ptinēt.
Vnde quod TRADIDI vobis in primis) . ſ. de incar/
natione, & nō a me, vel ex mea authoritate tradidi: ſed
QVOD accepi) a Chro vel a ſpiritu ſancto. Gal. 1. Pau
lus Apoſtolus &c. ſupra. 11. Ego accepi a domino &c.
Eſa. 21. Que audiui a dño exercituū &c. Ea autem que
accepit & tradidit ſunt quatuor. ſ. mors, ſepultura, re/
ſurrectio, apparitio Chriſti. Dicit ergo primo. Tradidi
vobis primo mortē Chriſti. & ideo dicit. QVONIAM
Chriſtus mortuus eſt.) In quo remouet duplicem ſu/
ſpitionē que suboriri poſſet circa mortē Chriſti. Prima
eſt ꝙ mortu⁹ eſſet ꝓ peccatis ſuis actualib⁹ vel origina
libus. Et hoc excludit cū dicit. PRO pctis nrīs nō ſuis.
Eſa. 53. Propter ſcelus ppl̄i mei pcuſſi eū. 1. Pet. 3. Chrs
ſemel ꝓ pctis nrīs &c. Alia ſuſpitio eſt ꝙ mors Chriſti
eſſet caſualis vel violētia Iudeoꝝ. & hoc excludit cū di/
cit. SECVNDVM ſcripturas. ſ. veteris & noui teſtamē
ti. Et ideo ſignanter ſpecialiter dicit. SECVNDVM

Sepultura an ſit articul⁹ fidei diſtinctus.

ſcripturas Eſa. 53. Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt.
Hiere. 11. Ego quaſi agnus manſuetus: qui portatur ad
victimam &c. Matth. 20. Ecce aſcendimus Hieroſoly/
mam &c. Tradidi. n. vobis. Secūdo ſepulturam Chri/
ſti. & ideo dicit. ET QVIA ſepultus eſt.) Sed nunqd
ſepultura eſt articulus fidei ſpecialiter. qa facit hic mē/
tionem ſpecialiter de ea? Dicēdum ꝙ ſecundum illos q
numerāt articulos ſecundū credenda, non eſt ſpecialis
articulus fidei. ſed includit cum articulo paſſionis &
mortis Chriſti. Cuius ratio eſt: qa fides eſt eorum q̄ ſūt
ſupra rationem. Vnde ibi incipit articulus fidei vbi de/
ficit ratio. Hoc autem primū eſt ꝙ dñs ſit conceptus. &
ideo cōceptio eſt articulus fidei. Secundum ꝙ deus eſt
natus de virgine. & ideo hic eſt alius. Tertiū ꝙ impaſſi
bilis deus patiatur & moriat: & hic eſt alius & cum hoc
intelligit etiā de ſepultura. Vnde nō eſt ſpecialis arti/

De ſepultura facit mētionē pp verā mortē Chri & reſurrectionē & pp reducēdū hoies ad verā fidē reſurrectionis.

culus. Facit autem Apoſtolus hic mentionē de ſepul
tura ꝓpter tria. Primo vt oſtēdat veritatē mortis Chri
ſti. Euidēs. n. mortis ſignum alicui⁹ eſt, quod ſepeliat.
Secundo ad oſtendendū veritatem reſurrectionis quia
ſi nō fuiſſet ſepultus: nec cuſtodes fuiſſent iuxta ſepul/
chrum illis diebus poſſent dicere ꝙ diſcipuli fuiſſent
eum furati. Tertio ꝙ Apoſtolus vult eos inducere ad fi
dem reſurrectionis. & hoc videt magis difficile ꝙ ſepul
tus reſurgat. Et de hoc dicit Eſa. 11. Et erit ſepulchrū
eius glorioſum. Eſa. 53. Dabit impios &c. Tradidi etiā
vobis reſurrectionem. QVIA reſurrexit tertia die.)
Oſee. 6. Viuificabit nos poſt &c. Et etiam dicit TER/
TIA die) non ꝙ fuerint tres dies integri: ſed due no/
ctes & vna dies p ſinecdochē. Et huius cauſa fuit ſicut
dicit Aug. qa deus p ſuū ſimplum. i. per malū pœne, qđ
ſignificat per vnum diē, deſtruxit noſtrū duplum. i. pœ
nam & culpam: quod ſignificat per duas noctes. Tra/
didi etiam vobis quarto Chriſti apparitiones QVIA
viſus eſt Cephe. Et ponit primo appitiones factas aliis.
Secūdo apparitiones factas ſibi ſoli, ibi. NOVISSIME)
Sciendū eſt autē circa primū ꝙ apparitiones Chriſti nō
ſunt facte oībus cōmuniter: ſed aliquib⁹ ſpecialibus p
ſonis. Act. 10. Dedit eum manifeſtum fieri &c. Et huius
ratio fuit, vt ſeruaretur ordo in eccleſia: vt p quoſdam
ſpeciales, fides reſurrectionis deueniret ad alios. No/

Hic appitiones narrāt q̄ nō ſunt i euāgelio.

tandum autem ꝙ apparitiones Chriſti non ponuntur
hic omnes: nec ille que facte ſunt mulieribus. Ponūtur
autem hic quedam que nō leguntur in euangeliis. Et
hꝫrum ratio fuit. qa Apoſtolus vult ex ratione cōfuta
re infideles. & ideo noluit ponere teſtimonia niſi autē
tica. & ideo tacuit apparitiones mulieribus factas: &
poſuit quaſdā que nō inueniūtur: vt oſtendat ꝙ etiam
aliis pluribus apparuit: ſed facit mentionē ſpecialē de
Petro & Iacobo. quia erāt quaſi colūne vt dr Gal. 2. Di/
cit ergo tradidi vobis quia VISVS eſt Cephe). i. Petro
Luc. vlti. Surrexit dñs vere &c. Et creditur ꝙ inter viros
primo apparuit Petro, qa erat in maxima triſtitia. Vñ
& angelus dixit Mat. vlti. Ite dicite diſcipulis eius, & Pe
tro &c. POSTEA) . i. in alia vice VISVS eſt vndecim
Apoſtolis.) Semel quidem viſus eſt Ioanni tantum, qñ
Thomas erat abſens. & poſt octo dies vndecim quādo
Thomas erat cū eis. Augu. dicit ꝙ debet dicere duode/
cim: ſed corruptus eſt tex. vitio ſcriptorū: & dicit ꝙ nō
refert ꝙ Iudas iam obierat, & Matthias nondum erat
electus: qa cōſuetum eſt ꝙ quando maior pars collegii
facit aliquid, dr ꝙ totum collegium hoc facit. Vnde qa
dominus elegerat duodecim. ideo pōt dici ꝙ viſus eſt
duodeci. i. toti collegio Apoſtoloꝝ. ſed nō eſt viſus, ſiue
dicat duodecim ſiue vndecim. DEINDE iterū viſus ē
pluſquā qngentis fratribus.) Sed de hoc nihil legimus
in ſacra ſcriptura, niſi hoc quod hic dr. Poteſt tñ dici ꝙ
hec apparitio fuit de qua loqtur Dionyſius in tertio de
diui. noi. quādo oēs diſcipuli cōuenerunt ad viſionem
corporis vite principis & quod ſuſcepit deum. Sed cō
tra hoc videt eſſe qa hoc fuit ante aſcenſionem: quādo
. ſ. Chriſtus apparuit Iacobo. Sed cōgregatio diſcipulo/
rum ad videndum beatam virginē, de qua videt loqui
Dionyſius fuit multum poſt. Et ideo melius videtur di
cendum, ꝙ apparuit qngentis fratribus ſimul ante aſ/
cenſionem ſuam: & nō refert ꝙ dicit diſcipuli erāt cen
tum viginti, qa licet illi qui erāt in Hieruſalē eſſent cen
tum viginti, tamē in Galilea erāt multi diſcipuli: & for
te oēs cōgregati ſunt ſimul cum apparuit. Et vt huius
teſtimoniū ſit magis certum: dicit ꝙ EX EIS adhuc
multi manēt). i. viuunt. QVIDAM autē ex eis dor/
mierunt). i. mortui ſunt in ſpe reſurrectionis. Et vocat
ſanctorum mortē, dormitionē, quia moriūt carne cor
ruptibili, vt reſurgāt incorruptibiles. Ro. 6. Chriſtus re
ſurgens &c. DEINDE) . i. poſt VISVS eſt Iacobo). ſ.
Alphei. & ratio huius poteſt aſſignari: quia vt legit Ia/
cobus vouit ſe non ſumpturum cibum: niſi prius vide
ret Chriſtum. ſed ſecūdum hoc nō ſeruaretur ordo ap
paritionis. qa ſi poſt omnes numeratas appitiones ap/
paruiſſet Iacobo. nimis fuiſſet ſine cibo. & hoc eſt diffi/
cile. Et ideo dicendum eſt ꝙ ideo ſingulariter Chriſtus
apparuit Iacobo: quia ſpecialē deuotionē Iacobus ad
Chriſtum habuit. Et de iſta etiam apparitione, nihil ha
betur in euāgelio. Deinde poſt hoc. ſ. VISVS eſt om/
nibus Apoſtolis) in aſcēſione vt legitur Mat. vlti. & Act.
. 1. NOVISSIME autem omnium &c.) Hic Apoſtolus cō
memorat appitionē factam ſibi ſoli. Et circa hoc duo

Quare Paulus eſt abortiuus.

facit. Primo oſtēdit ordinem apparitionis. Secūdo ra/
tionem eius aſſignat ibi. EGO enim ſum &c.) Dicit
ergo ita. Dixi ꝙ oībus manifeſtatus eſt Chriſtus NO/

Pꝗ⁹ ē abortiuus qa extra tēpus & per violentiā educit & nō perducit ad debitam quantitatem.

VISSIME) . i. vltimo. & poſt aſcēſionem VISVS eſt &
mihi tanq̄ abortiuo: & ideo nouiſſime. Dicit autē tanq̄
abortiuo ꝓpter tria. Abortiuus dicitur aliquis fœtus
Vel quia naſcitur extra tēpus debitum. Vel cū violen/
tia educitur. Vel qa nō pducitur ad debitam q̄titatem
& quia hec tria videbat in ſe Apoſtol⁹. ideo dicit TAN
QVAM abortiuo. Primo. n. ipſe extra tēpus aliorum
Apoſtolorum renatus eſt Chriſto. Nā alii Apoſtoli rena

ti ſunt Chriſto. ante aduentum ſpiritusſancti. Paulus vero poſt. Secũdo quia alii Apoſtoli ſpontaneꝫ conuerſi ſunt ad Chriſtum: ſed Paulus coact⁹. Act. 9. Proſtrauit enim ad terrã &c. Et hoc multum valet cõtra hereticos qui dicũt ꝙ nullus debet cogi ad fidem. qa Paulus coactus fuit. Et ſicut dicit Aug. plus profecit in fide Paul⁹ cum coacte conuerſus eſt, ꝗ multi qui ſpontaneꝫ venerunt. Tertio qa reputat ſe aliis minorẽ: & nõ perueniſſe ad virtutẽ aliorum Apoſtolorum. Et ideo quaſi rationẽ aſſignans dicit. EGO enim ſum minimus &c.) Circa hoc duo facit. Primo .n. oſtendit ſuam paruitatẽ Secundo rationẽ huius exponit, ibi. QVONIAM perſecutus ſum &c. . Paruitatem autẽ ſuam manifeſtat, primo in comparatione ad Apoſtolos cum dicit. EGO enim ſum minimus. Eſa. 60. Minimus erit in mille: & Paulus in gentem fortiſſimam. Eccle. 3. Quãto maior es &c. Et licet ſit minimus in comparatione ad Apoſtolos: poſſet tamen dici ꝙ eſt magnus in cõparatione ad alios: quia eſt Apoſtolus. & ideo ſecũdo oſtendit ſuam paruitatem in cõparatione ad alios, cum dicit. QVI non ſum dignus: nõ ſolum eſſe: ſed VOCARI Apoſtolus) licet vocer. 2. Corin. 3. Non ꝙ ſufficiẽtes &c. Sed poſſes dicere. O apoſtole ꝓpter humilitatem nullus debet dicere falſum. cũ ergo tu ſis magnus: quare vocas te minimum? & ideo cum dicit. QVONIAM pſecutus &c. oſtendit quomodo ſit minimus. & qũo nõ minimus: minimum autem dicit ſe cõſiderãdo preterita facta ſua. & dicit NON ſũ dign⁹ &c. Quare? QVIA perſecutus ſum eccleſiam dei: quod alii Apoſtoli non fecerũt. Gal. 1. Supra modũ perſequebar &c. 1. Ti. 1. Qui fui blaſphemus & pſecutor &c. Et licet ex me ſim minimus. tamen ex deo non ſum minimus. & ideo dicit.

GRATIA dei ſum id quod ſum. Et circa hoc duo facit. Primo cõmendat conditionẽ ſuam. q̃tum ad ſtatũ Secundo quãtum ad executionẽ ſtatus. ibi. ET GRATIA eius &c. Dicit ergo primo. Ex me nihil ſum: ſed id quod ſum gratia dei ſum. i. ex deo nõ ex me. Ephe. 3. Cuius factus ſum miniſter &c. Et dicit id quod ſum, qa homo ſine gratia nihil eſt ſupra. 13. Si habuero omnem prophetiam &c. Sed qualiter viſus ſit, & executus ſtatũ ſuũ. oſtẽdit dicens. ET GRATIA eius &c.) Vbi primo oſtẽdit qũo viſus ſit gratia iſta, qa ad bonum. & ideo dicit. IN ME vacua non fuit) .i. ocioſa quia ca viſus eſt, ad id ad quod data eſt ſibi. Gal. 2. Nõ in vacuũ cucurri &c. Secũdo manifeſtat quomodo alios excellit. & ideo ſubdit. SED abundantius illis oibus) .i. Apoſtolis ſigillatim. LABORAVI) ꝑdicando quia nullus per tot loca ꝑdicauit. & annunciauit Chriſtum. Vñ dicit Ro. 15. Ita ꝙ a Hieruſalem vſqꝫ ad Illiricũ &c. & etiã vſqꝫ ad Hiſpaniam operãdo. qa licet ipſe ſicut alii Apoſtoli poſſe exigere ſumptus ſibi neceſſarios: tamen ſpecialiter voluit de labore manuũ quęrere ſumptus ſuos vt ipſe dicit. 2. The. 3. Nocte & die manibus noſtris &c. tribulationes ſuſtinẽdo. Nullus. n. Apoſtoloꝝ tot perſecutiones & tribulationes ſuſtinuit, vt ipſe enumerat. 2. Corin. 11. In laboribus plurimus & carceribus &c. Tertio oſtẽdit vſus efficaciam. quia hoc nõ a ſe ſolo. ſed ex inſtinctu, & adiutorio ſpirit⁹ ſancti & ideo dicit NON autem ego) ſolus operor SED gratia dei mecum) quę mouet voluntatẽ ad hoc. Eſa. 26. Omnia opera noſtra &c. Phil. 2. Qui operatur in nobis velle &c. Deus. n. non ſolũ infundit gratiam, qua noſtra opera grata fiũt & meritoria: ſed etiã mouet ad bene vtendum gratia infuſa: & hęc vocatᷣ gratia cooperãs. SIVE ego enim &c.) Hic oſtẽdit concordiam ꝑdicantiũ. & hoc põt dupliciter legi. Primo vt ſit cõfirmatio dictoꝝ. q. d. aliqͥs. Tu ita ꝑdicas, ſed tamẽ nõ credimus tibi ſoli, quia tu minimus es inter Apoſtolos. Ideo reſpõdens Apoſtol⁹ ait. Immo deberis mihi credere quia EGO nõ prędico alia. SIVE ego ſiue alii Apoſtoli SIC PRAEDICAMVS) .ſ. Chriſtum reſurrexiſſe & viſum fuiſſe &c. Et vos etiam credidiſtis. ſicut ego & illi ꝑdicauerunt. ſ. ꝙ Chriſtus reſurrexit & viſus eſt &c. 2. Corin. 4. Habẽtes eundem ſpiritum &c. Secundo poteſt legi: vt efficacia prędicationis ſit oibus Apoſtolis ex vno. i. a gratia dei. q. d. Siue EGO prędicem) ſiue illi. i. Apoſtoli ſicut prędicamus, hoc fecimus adiuti & firmati p gratiam dei, & etiam vos ipſi credidiſtis. ſ. inſpirati ſpiritu ſancto & gratia dei, ſine qua nihil facere poſſumus. Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

Quod ſi Chriſtus prædicatur a mortuis reſurrexiſſe: quomodo dicunt quidam inter vos: nõ eſſe reſurrectionem mortuorum? Porro ſi reſurrectio mortuorum nõ eſt: ne Chriſtus quidem reſurrexit. Quod ſi Chriſtus nõ reſurrexerit, inanis videlicet eſt prædicatio noſtra: inanis autem eſt & fides veſtra. Reperimur autem & falſi teſtes dei: quoniam teſtificati ſumus de deo: quod excitauerit Chriſtum: quem non excitauit: ſi videlicet mortui non reſurgunt, Etenim ſi mortui non reſurgunt: ne Chriſtus quidem reſurrexit. Quod ſi Chriſtus nõ reſurrexit: ſuperuacanea eſt fides veſtra: adhuc eſtis in peccatis veſtris. Igitur & qui obdormierunt in Chriſto: perierunt. Si in vita hac ſpem in Chriſto tantum fixam habemus: maxime miſerabiles omnium hominum ſumus.

Si autem Chriſtus prædicatur ꝙ reſurrexit a mortuis: quomodo quidam dicũt in vobis: quoniam reſurrectio mortuorum nõ eſt? Si autem reſurrectio mortuorum non eſt, neqꝫ Chriſtus reſurrexit. Si aũt Chriſtus nõ reſurrexit, inanis ẽ prædicatio noſtra: inanis eſt & fides veſtra. Inuenimur autem & falſi teſtes dei: quoniã teſtimonium diximus aduerſus deum: ꝙ ſuſcitauerit Chriſtum, quem non ſuſcitauit: ſi mortui nõ reſurgunt. Nã ſi mortui non reſurgunt neqꝫ Chriſtus reſurrexit. Quod ſi Chriſtus non reſurrexit vana eſt fides veſtra. Adhuc .n. eſtis in peccatis veſtris. Ergo & qui dormierũt in Chriſto: perierũt. Si in hac vita tm̃ in Chriſto ſperãtes ſumus: miſerabiliores ſumus oibus hoibus. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus aſtruxit fidem per reſurrectionem Chriſti: hic vero probat per reſurrectionẽ Chriſti reſurrectionem mortuorum futuram. Et primo ꝓbat futuram reſurrectionẽ. Secũdo oſtẽdit qualitatẽ reſurgentium, ibi. SED dicet aliquis &c.) Tertio vero deſcribit ordinem reſurrectionis ibi. ECCE myſterium vobis dico &c.) Circa primũ duo facit. Primo ꝓbat reſurrectionem mortuorũ futuram ratione ſumpta ex reſurrectione Chriſti. Secundo ratione ſumpta ex vita ſanctorum. ibi. ALIOQVI quid facient &c. Probat autem mortuorũ reſurrectionẽ ex reſurrectione Chriſti, tali ratione. Si Chriſtus reſurrexit, ergo & mortui reſurgent. Circa ergo hanc rationẽ tria facit. Primo ponit cõditionalem. ſ. ſi Chriſtus reſurrexit & mortui reſurgent. Secundo vero ꝓbat antecedẽs ipſius cõditionalis, ibi. SI AVTEM reſurrectio mortuorum &c.) Tertio ꝓbat conditionalẽ eſſe veram, ibi. NVNC autẽ Chriſtus reſurrexit &c.) Dicit ergo primo. Dixi ꝙ ſi ego prędicauerim ſiue illi. ſ. alii Apoſtoli, ſic credidiſtis. ſed SI PRAEDICATVR a nobis ꝙ Chriſt⁹ reſurrexit a mortuis qũo quidam in vobis) .i. inter vos dicunt &c. q. d. Si Chriſtus reſurrexit a mortuis ſecũdum ꝙ nos ꝑdicamus. 1. The. 4. Si credimus ꝙ Chriſtus &c. nullus debet dubitare reſurrectionẽ mortuoꝝ futuram. Vnde Ro. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum &c. Sed videtᷣ ꝙ hęc argumentatio nõ valeat, cum ſit locus a maiori affirmãdo quia licet Chriſtus reſurrexit ſpecialiter ex virtute diuinitatis ſuę: nõ ſequitᷣ ꝙ alii hoies reſurgant. Sed ad hoc dicunt aliqui ꝙ nõ eſt locus a maiori, ſed a ſimili. Mori enim & reſurgere cõpetit Chriſto ſecũdum humanam

Q̃ñ valet hęc ſequela Chrs reſurrexit, ergo & nos reſurgemus.

naturam & dicunt ꝙ eſt ſimile argumentũ ſicut ſi dicerem. Aĩa Sortis eſt immortalis. ergo oẽs.ſ.animæ hominum ſunt immortales. Videtur autẽ quod ſit melius dicendum, ꝙ ſit locus a cauſa: qa reſurrectio Chriſti eſt cauſa reſurrectionis noſtrę. Et ideo ſecundũ glo. dicendum eſt, ſi Chriſtus q eſt cauſa efficiens noſtrę reſurrectionis, reſurreait. QVOMODO dicũt &c. Sed tamen nõ eſt dicendum ꝙ ſit cauſa efficiens tantũ per modum meriti, quia reſurgendo nõ meruit eam, cum iam eſſet cõprehenſor, & viueret vita glorioſa: niſi forte meritum reſurrectionis mortuorum referat̃ ad paſſionem Chriſti. Nec eſt cauſa exemplaris tãtum vt quidam dicũt. ſed eſt cauſa efficiens & exẽplaris. Vñ Aug. dicit ſuper Io. ꝙ verbum caro factũ viuificat animas & reſuſcitat mortuos. Sic ergo patet ꝙ ſi Chriſtus reſurrexit, & mortui reſurgent. Sed cõtra. Reſurgere a mortuis eſt ſupra naturã. hoc autẽ non eſt niſi virtutis infinitę, quę deus eſt. nõ ergo reſurrectio corporis Chriſti eſt cauſa efficiens reſurrectionis mortuorum: cum humanitas Chriſti ſeu corpus ſit creatura: licet de Chriſto vel de homine nõ poſſit dici ꝙ eſt creatura. Reſpõſio. Dicendum ꝙ inq̃tum deus ſiue inquãtum diuinitas eſt in Chriſto: Chriſtus eſt & exẽplar & cauſa efficiẽs reſurrectionis mortuoꝝ per humanitatem ſuam, ſicut per inſtrumentũ diuinitatis ſuę. Ad illud quod obiicit̃ dicendum ꝙ caro Chriſti ſeu humanitas nõ dicit̃ facere effectum virtutis infinitę inq̃tum caro vel humanitas. ſed inq̃tum caro Chriſti vel humanitas Chriſti.

Reſurrectio Chr̃i ẽ efficiens & exẽplaris cauſa reſurrectionis noſtrę.

Sed quęritur adhuc. Nam poſita cauſa ſufficiẽti ſtatim ponitur effectus. ſi ergo reſurrectio Chriſti eſt ſufficiẽs cauſa reſurrectionis mortuoꝝ, ſtatim deberẽt mortui reſurgere & nõ tantum differre. Reſponſio. Dicendũ ẽ ꝙ effectus ſequit̃ ex cauſis inſtrumentalibus ſecundũ cõditionẽ cauſę principalis. Et ideo cũ deus ſit principalis cauſa noſtrę reſurrectiõis. reſurrectio vero Chriſti ſit inſtrumentalis: reſurrectio noſtra ſequit̃ reſurrectionẽ Chriſti ſecundũ diſpoſitionem diuinã quę ordinauit vt tali tẽpore fieret. Sed nunquid ſi deus nõ fuiſſet incarnatus hoĩes reſurrexiſſent? Dicendũ videtur ꝙ nõ: quia Chriſtus nõ fuiſſet paſſus nec reſurraiſſet. Dicendum eſt autẽ ad hoc ꝙ hęc obiectio nulla eſt: qa qñ aliquid ordinatur ab aliqua cauſa, debet argumentari ad illud ſeruato ordine illius cauſę. Et ideo dicẽdum eſt ꝙ deus ordinauit reſurrectionem mortuorum fore per iſtum modum, potuiſſet tamen & alius modus adhuc inuenire a deo ſi voluiſſet.

Effectus ſeq̃t̃ ex inſtr̃o. ſecũdũ cõditionẽ cauſę principalis.

Si deus non fuiſſet incarnatus alio modo potuiſſent hoĩes reſurgere.

Deinde cũ dicit. SI AVTEM reſurrectio mortuorum non eſt &c.) ꝓbat antecedẽs. ſ. ꝙ Chriſtus reſurrexit & hoc ducẽdo ad incõuenientia. Et circa hoc duo facit. Primo ducit ad incõuenientia. Secundo oſtendit illa eſſe incõuenientia ibi. INVENIMVR autẽ & falſi teſtes &c. Circa primũ facit deductionẽ ſuam, ſupponẽdo ꝙ ſi Chriſtus nõ reſurreait neq; mortui reſurgent. quod ſi ita eſt ſequunt̃ duo incõuenientia. Vnum eſt ꝙ inanis eſt ꝑdicatio Apoſtoli & inutilis. Aliud eſt ꝙ inanis eſt fides Corinthiorum. Vnde dicit. SI AVTEM Chriſtus non reſurreait inanis eſt &c.) Et hoc eſt quod dicit. Ea hoc ꝙ ſiue ego ſiue illi ſic ꝑdicant &c. Dicit ergo. SI AVTEM Chriſtus non reſurrexit inanis eſt .i. falſa PRAEDICATIO noſtra:) quia ſic crediditis. & hoc magnũ eſt inconueniens ꝙ ꝑdicationem eoꝝ non ſuffulſerit veritas: cum Apoſtolus dicat Phil. 2. Non in vacuum cucurri neq; laboraui. INVENIMVR autem &c. Hic oſtẽdit illa duo eſſe inconuenientia. Et primo oſtẽdit ꝙ ſit inconueniens, ſi ꝑdicatio Apoſtoloꝝ eſſet inanis ſeu falſa. Secũdo oſtẽdit ꝙ ſit incõueniẽs ſi fides illoꝝ eſſet inanis, ibi. QVOD ſi Chriſtus nõ reſurrexit &c. Oſtendit̃ aũt primũ eſſe incõueniẽs: quia eſſent falſi teſtes, nõ ſolum dicendo aliqua vana vel aliqua cõtra aliquẽ hoĩem falſe: quod eſt mortale peccatum: ſed falſi teſtes aduerſus deum: quod eſt ſacrilegium. Quia ſi deus nõ ſuſcitauit Chriſtũ a mortuis ſecũdum ꝙ nos ꝑdicamus, inuenimur falſi teſtes. ET SI mortui nõ reſurgunt:) deus nõ reſuſcitauit Chriſtum a mortuis. Job. 13. Nunqd deus indiget veſtro mendacio &c. & hoc eſt peſſimũ. ſ. ꝙ aliquid attribuat̃ deo quod nõ facit. & laudare in eo quod nõ eſt. Vnde dicit Aug. Non minori ſed maiori fortaſſe ſcelere in deo laudat̃ falſitas q̃ vituperetur veritas. Cuius ratio eſt. qa intellectus noſter nunq̃ poteſt tantum laudare deum, quin deficiat a perfectione eius. & ideo ſi non totaliter intellectus omnẽ veritatẽ poſſit de deo intelligere: hoc eſt ad excellentiã dei. ſed ſi attribuit̃ aliqd deo qd nõ habet, vel nõ facit: videt̃ ꝙ intellect⁹ noſter ẽ maior deo: & intelligat aliqd maius eo: quod ſibi falſe attribuit. Et hoc contra illud 1. Io. 3. Deus maior eſt corde noſtro. QVOD ſi Chriſtus. hic oſtẽdit ꝙ inconueniẽs ſit, ſi fides illorum eſſet inanis. Et hoc oſtẽdit ꝑ tria incõuenientia, quę ſequũt̃ inde. Primũ eſt. quia cõſtat ꝙ falſitas nõ habet virtutẽ purgandi. ſed cõſtat ꝙ fides purgat peccata. Act. 15. Fide purificans &c. Si ergo fides noſtra ſit inanis: quod eſſet ſi Chriſtus nõ reſurrexit: quia ſi crediditis ſecũdum ꝙ reſurrexit: peccata veſtra non ſunt vobis dimiſſa. Et hoc eſt quod dicit. ADHVC eſtis in peccatis veſtris.) ſed quia poſſet aliquis dicere: licet fides nõ purget peccata: poſſunt tamẽ purgari ab eis per bona opera. ideo addit ſecũdum incõueniens. ſ. ꝙ mortui qui non poſſunt purgari in alia vita, perierunt abſq; ſpe ſalutis. & ideo quaſi cõcludens dicit. ERGO qui in Chriſto) .i. in fide Chriſti DORMIERVNT.) .i. mortui ſunt, in ſpe ſalutis PERIERVNT:) quia in alia vita nulla ſũt opera meritoria. Sed quia poſſet adhuc dicere non curo de peccatis: non curo de mortuis: dũmodo habeam in vita iſta quietẽ & tranquillitatẽ. ideo addit tertium inconueniẽs cum dicit. SI IN hac tantũ vita &c.) Et innitit̃ tali argumento. Si reſurrectio mortuoꝝ nõ eſt: ſequit̃ ꝙ nihil boni habeat̃ ab hoĩbus, niſi ſolum in vita iſta. & ſi hoc eſt: tũc illi ſint miſerabiliores: qui in vita iſta multa mala & tribulationes patiunt̃. Cũ ergo plures tribulationes Apoſtoli & Chriſtiani patiant̃: ſeqt̃ ꝙ ſint miſerabiliores cęteris hoĩbus, qui ad minus perfruunt̃ huius mundi bonis. Sed circa hanc rationẽ vident̃ duo dubitanda. Vnum qa non videt̃ ꝙ ſit verum vniuerſaliter, quod Apoſtolus dicit. ſ. ꝙ Chriſtiani ſunt cõfidentes in hac vita tantũ: quia poſſent dicere illi, ꝙ licet corpora non habeant bona niſi in vita iſta, quę eſt mortalis: tamẽ ſecundũ animam habent multa bona in alia vita. Ad hoc obuiat̃ dupliciter. Vno modo quia ſi neget̃ reſurrectio corporis nõ de facili: immo difficile eſt ſuſtinere immortalitatem animę. Cõſtat n. ꝙ aĩa naturaliter vnit̃ corpori: ſeparat̃ autẽ ab eo cõtra ſuã naturam & per accidẽs. Vnde anima exuta a corpore q̃diu eſt ſine corpore, eſt imperfecta. Impoſſibile autẽ eſt, ꝙ illud quod eſt naturale & per ſe ſit finitũ & quaſi nihil: & illud quod eſt cõtra naturã & per accidens, ſit infinitũ: ſic anima ſemp duret ſine corpore. Et ideo Platonici ponẽtes immortalitatem, poſuerunt reincorporationẽ: licet hoc ſit hęreticum. Et ideo ſi mortui nõ reſurgunt, ſolũ in hac vita cõfidentes erimus. Alio modo quia cõſtat ꝙ homo naturaliter deſiderat ſalutẽ ſui ipſius. anima autẽ cum ſit pars corporis hominis, non eſt totus homo: & anima mea nõ eſt ego. vnde licet aĩa cõſequatur ſalutẽ in alia vita: nõ tamẽ ego vel quilibet homo. Et ꝑterea cũ homo naturaliter deſideret ſalutem, etiã corporis fruſtraretur naturale deſideriũ. Secũdũ dubiũ eſt, qa videt̃ ꝙ dato ꝙ corpora nõ reſurgant, nõ eſſemus nos Chriſtiani miſerabiliores cæteris hoĩbus, quia illi q ſunt in peccatis ſuſtinent maximos labores. Hiere. 9. Vt inique agerẽt laborauerũt. Et Sap. 5. Dicũt impii. Ambulauimus vias difficiles. At vero de bonis & iuſtis dicit̃ Gal. 5. Fructus autẽ ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, &c. Ad hoc dicendũ ꝙ mala quę ſunt in hoc mundo, non ſunt ſecundum ſe appetẽda: ſed ſecundũ ꝙ ordinant̃ ad aliquod bonum. Apoſtoli autẽ & Chriſtiani multa mala paſſi ſunt in hoc mũdo. Niſi ergo ordinarent̃ ad aliquod bonũ, eſſẽt miſerabiliores cęteris hominibus. Aut ergo ordinant̃ ad bonũ futurum, aut ad bonum pręſens. ſed ab bonũ futurũ nõ ordinantur ſi nõ eſt reſurrectio mortuorum. Si autem ordinãtur ad bonũ pręſens. hoc vel eſt bonũ intellectus: ſicut Philoſophi naturales paupertates & alia multa mala paſſi ſunt, vt peruenirent ad verã veritatem. Sed ad hoc nõ poſſunt ordinari, ſi nõ eſt reſurrectio mortuorum: qa ſic fides eorum eſſet falſa: qa ipſi ꝑdicauerunt reſurrectionem futurã. falſitas autem nõ eſt bonũ intellectus. Vel eſt bonum moris, ſicut morales Philoſophi multa

mala paſſi ſunt, vt peruenirent ad virtutes & famam. Sed nec ad hoc ordinari poſſunt: quia ſi reſurrectio mortuorum non ſit: nõ reputatur virtus & gloria velle omnia delectabilia dimittere: & ſuſtinere pœnas mortis & cõtemptus: ſed potius reputatur ſtultitia. Et ſic patet ꝙ miſerabiliores eſſent cęteris hominibus.

† Nunc autem Chriſtus ſurrexit ex mortuis
Col.1. 1.Theſ.4. primitiæ eorum qui dormierãt fuit. Poſtquam enim per hominem mors: etiam per hominẽ reſurrectio mortuorũ. Quemadmodum enim p Adam omnes moriũtur: ita & per Chriſtũ oẽs viuificabuntur: vnuſquiſq; autem in ꝓprio ordine: primitiæ Chriſtus: deinde ii qui ſunt Chriſti in aduentu ipſius: mox finis: cum tradiderit regnum deo: & patri: cũ aboleuerit omnem prin
Pſal.109. cipatum: & omnem poteſtatẽ: ac virtutem. † Nam oportet eum regnare: donec poſuerit omnes inimicos ſub pedes ſuos. Nouiſſimus hoſtis
Heb.2. aboletur mors. † Nam omnia ſubiecit ſub pedes illius. At qui cum dicat: quod omnia ſubiecta ſint: palam eſt: excipiendum eum: qui ſubiecit illi omnia. Cum autẽ ſubiecta fuerint illi omnia: tunc & ipſe filius ſubiicietur ei: qui illi ſubiecit omnia: vt ſit deus omnia in omnibus.

Nunc autem Chriſtus reſurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem p hominem mors: & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Vnuſquiſq; autem in ſuo ordine: primitiæ Chriſtus. Deinde hi qui ſunt Chriſti, qui in aduentu eius crediderunt. Deinde finis, cum tradidert regnũ deo & patri: cum euacuauerit omnem principatum & poteſtatem & virtutem. Oportet autem illũ regnare: donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Nouiſſime autem inimica deſtruetur mors. Omnia enĩ ſubiecit ſub pedibus eius. Cum autem dicat: omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio præter eum qui ſubiecit ei omnia. Cũ autem ſubiecta fuerint illi omnia, tunc & ipſe filius ſubiectus erit illi, qui ſubiecit ſibi oĩa: vt ſit deus omnia in omnibus.

Lec. III.

HIC PROBAT poſitam ſuperius conditionalẽ eſſe veram. ſ. ſi Chriſtus reſurrexit, mortui reſurgunt. Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit, quomodo ſe habeat reſurrectio Chriſti ad reſurrectionem aliorum. Secundo oſtẽdit ordinẽ reſurrectionis, ibi. VNVSQVISQVE autem in ſuo ordine &c.) Tertio oſtendit finẽ reſurrectionis, ibi. DEINDE finis &c. Circa primum duo facit. Primo oſtendit habitudinem reſurrectionis Chriſti ad reſurrectionẽ aliorum per conditionalẽ prędictam ꝓbans hoc. Secundo ꝓbat ipſam habitudinem ibi. QVONIAM quidẽ &c. Dicit ergo. Nũc. i. ex quo dicta inconuenientia ſequunt̃, ſi Chriſtus non reſurrexit: ideo ad ipſa vitãda, dicamus ꝙ Chriſtus reſurrexit. Hoc autem verum eſt, ſecundũ ꝙ Mat. vlt. dicit̃: & aliis locis euangeliorũ. Sed reſurrectionis Chriſti habitudo ita ſe habet ad reſurrectionem aliorum, ſicut primitiæ fructuum ad ſequentes fructus: quę excedũt alios fructus tempore & melioritate ſeu dignitate. & ideo dicit ꝙ reſurrexit, nõ ſicut alii ſed primitię. i. primo tẽpore & dignitate. Apoc. 1. Primogenitus mortuorum. Primitię dico dormientium. i. mortuorum qui in ſpe reſurrectionis quieſcunt. Ex hoc poteſt inferri cõditionalis poſita. quia ſicut dicimus & verum eſt, ſi Chriſtus q eſt primitię dormientiũ reſurrexit, ergo & alii dormiẽtes. Sed contrarium videtur. ſ. ꝙ Chriſtus nõ reſurrexit primitię dormientiũ: quia Lazarus fuit reſuſcitatꝰ a Chriſto nõdum paſſo. & aliqui prophetę ſuſcitauerũt alios a mortuis, vt habet̃ in veteri teſtamẽto. Ad hoc dicendum ꝙ duplex eſt reſurrectio. Vna eſt ad vitã mortalem. & ad iſtam Lazarus: & alii qui ſuſcitati fuerunt, reſurrexerunt ante Chriſtum. Alia ad vitam immortalem: & de hac loquitur hic Apoſtolus. Sed cõtra Mat. 27. Dicitur ꝙ multa corpora ſanctorum ſurrexerunt. Cum ergo hoc legat̃ ante Chriſti reſurrectionem, & cõſtet ꝙ nõ ſurrexerũt ad vitam mortalẽ: videt̃ ꝙ adhuc reſtet quęſtio prima. Reſpõſio. Dicendũ ꝙ hoc quod Mat. dicit de reſurrectione illoꝝ dicit p anticipationẽ: qa licet dicatur in tractatu de paſſione, nõ tunc reſurrexerunt: ſed poſtq̃ Chriſtus reſurrexit. QVONIAM quidẽ &c.) Hic ꝓbat habitudiñẽm poſitam. ſ. ꝙ Chriſtus ſit primitię dormientium. Et primo probat in generali. Secũdo in ſpeciali ibi. ET SICVT in Adã &c.) Probat in generali tali ratione. deus voluit reintegrare humanam naturam: ſed humana natura corrupta eſt per hominem: quia mors intrauit per hominẽ. Pertinebat ergo ad dignitatẽ humanę naturę, vt reintegraretur per hominẽ. hoc autem eſt vt reducat̃ ad vitam. Conueniẽs ergo fuit ſicut MORS intrauit p hominẽ) ſ. per Adam: ita RESVRRECTIO mortuorũ fieret per hoĩem). ſ. per Chriſtũ Ro. 5. Si enim vnius delicto &c. ET SICVT in Adam.) Hic probat quidẽ in ſpeciali dicens. ꝙ SICVT in Adã oẽs morimur morte corporali: ita) & omnes VIVIFICAMVR in Chriſto.) Ro. 5. Per vnum hominẽ &c. Et nõ dicit p Euam: quod videt̃ cõtra illud Eccle. 25. Per illã omnes morimur. Dicendũ ꝙ hoc eſt p illam Euam. ſ. ſuggerentẽ ſed p Adã ſicut cauſantẽ. Nam ſi ſolũ Eua peccaſſet, peccatũ originale nõ fuiſſet traductũ in poſteros. Viuificabunt̃ inq̃ in Chriſto. ſ. boni & mali vita naturę: ſed vita gratię nõ niſi boni: ſed tamen Apoſtolus loquitur hic de reſurrectione ad vitam naturę, ad quã omnes viuificabuntur. Io. 5. Sicut pater habet vitã in ſemetipſo. ita & filio dedit vitam habere. i. viuificãdi virtutẽ. Io. 5. Omnes qui in monumentis ſunt &c.) VNVSQVISQVE AVTEM IN ſuo ordine &c. Hic oſtẽdit ordinẽ reſurrectionis. Et primo inſinuat ipſum ordinẽ. Secundo manifeſtat id quod dixerat ibi. PRIMITIAE Chriſtus &c.) Dicit ergo ꝙ verum eſt ꝙ oẽs in Chriſto viuificabũtur, ſed tamen differũt quia differentia erit inter caput & mẽbra. & differẽtia erit inq̃tum ad bonos & malos. Et ideo dicit, ꝙ VNVSQVISQVE reſurget in ſuo ordine. ſ. dignitatis Ro. 13. Quę a deo ſunt ordinata ſunt. Sed hunc ordinem cõſequẽter manifeſtat, qa PRIMITIAE Chriſtus) quia ipſe eſt prior tẽpore & dignitate. quia plus de gloria. Io. 1. Vidimus eum quaſi vnigenitum &c. DEINDE) reſurgent omnes QVI ſunt Chriſti) poſteriores tẽpore & dignitate. iſti ſunt q carnem ſuã crucifixerunt cum vitiis &c. Gal. 4. At vbi venit plenitudo. 1. Thi. 6. Serues mandatũ ſine macula, irreprehenſibile, vſq; in aduentum domini noſtri. QVI autem ſint Chriſti exponit dicens. QVI crediderũt) p fidem p dilectionẽ operantem. Heb. 11. Accedentem ad deũ oportet credere &c. IN ADVENTV eius) primo, & ſecundo. Sed ſciẽdum ꝙ inter alios ſanctos non erit ordo temporis: qa omnes reſurgent in icto oculi, ſed bene ſecũdum dignitates: quia martyr reſurget vt martyr: Apoſtolus vt Apoſtolus: & ſic de aliis.

Reſurrectio ad vitã mortalẽ & imortalem.

DEINDE finis.) Hic oſtẽdit finem reſurrectionis & hũc duplicem. Vnũ q̃tum ad adeptionẽ boni. Aliũ q̃tum ad remotionẽ mali. ibi. OPORTET autẽ illũ regnare &c.) Circa primũ duo facit. Primo oſtendit ꝙ adeptio ipſius boni cõſiſtit in inhęrentia ad deũ. Secundo oſtẽdit ꝙ in immediata inhęrentia ibi, CVM euacuauerit &c. Dicit ergo ꝙ DEINDE) i. poſt hoc erit FINIS) reſurrectionis. & finis huiuſmõi nõ erit, vt viuant vita corporis, & voluptatibus, vt Iudęi & ſarraceni fingunt: ſed ꝙ inhęreant deo p immediatã viſionẽ. & beatam fruitionẽ. & hoc eſt tradere regnũ deo & patri. Et

ideo dicit

Ideo dicit. CVM tradiderit).i.pduxerit REGNVM)
.i fideles ſuos, quos proprio ſanguine acq̄ſiuit. Apoc.
5. Redemiſti nos in ſanguine deo tuo. DEO & patri)
.i. ante conſpectum dei. ſ. creatoris ſui, inquantū eſt ho
mo. & patris, inquātum eſt deus. Et hoc eſt qđ petebat
Philippus Io. 14. Dñe oſtēde nobis patrē &c. Sed ſic tra/
det, vt ſibi non adimat, immo ipſe vnus deus cū patre
& ſancto ſpiritu regnabit. Vel cū TRADIDERIT re/
gnū deo & patri).i. cū oſtendet deum patrem regnare.
In ſcriptura.n. tunc dicunť aliqua fieri quādo primo
innoteſcunt. & huiuſmodi innoteſcentia fit per Chriſtū
Mat. 11. Nemo nouit patrē niſi filius & cui &c. CVM
euacuauerit. Hic oſtendit immediationē dictę inhęrē/
tię. Sicut n. diciť Gal. 4. Quāto tempore hęres paruu/
lus eſt, eſt ſub tutoribus &c. Sed quādo iam eſt magnus
& perfectus, tunc immediate abſq; pedagogo. & tutore
ſub patre eſt in domo. Status autem huius vitę pręſen/
tis aſſimilať pueritię, & ideo in vita iſta ſumus ſub an/
gelis, ſicut ſub tutoribus, inquantū pſunt nobis, & diri
gunt nos: ſed quādo trādeť regnum deo: & patri, tunc
immediate erimus ſub deo: & ceſſabunt omnia alia do
minia. & hoc eſt quod dicit. ET CVM euacuauerit
omnem principatū & poteſtatem & virtutē).i. cū ceſſa
uerit omne dominium, tam humanum q̄ angelicum,
tunc immediate erimus ſub deo. Eſa. 2. Exaltabitur do
minus ſolus in die illa. Hiere. 31. Non docebit vltra vir
pximum ſuum &c. Sed nunquid nō remanebunt or/
dines angelorū diſtincti. Dicēdum q̄ ſic, q̄tum ad emi/

Ordines angelorū poſt diē iudicii remanebunt.

nentiam glorię qua vnus alteri pēminet. ſed non q̄tū
ad efficaciam executionis ad nos. & ideo illos dicit eua
cuari: quoꝝ domina ptinēt ad executionē. ſ. principa/
tus, poteſtates, & virtutes. Illos autē qui ſunt de ſupe/
riori hierarchia nō nominat, quia nō ſunt exequētes i
ner angelos qa eſt nomē cōmune. Dominationes autē
non dicit euacuari: quia licet de exequētibus nō tamē
ipſi exequunť: ſed dirigunt & imperant. Dominoꝝ.n.
eſt dirigere & imperare nō exequi. Archangeli vero in/
telliguntť cum principatibus. archos.n. idem eſt quod
princeps. Hi tres ordines ſecundū Grego. legunť deſcē
dendo: quia ſecundum ipſum principatus ſunt ſuper
poteſtates. & poteſtates ſuper virtutes: ſed ſecundum
Diony. aſcendendo, qa vult q̄ virtutes ſunt ſup poteſta/
tes. & poteſtates ſup principatus. Vel aliter CVM eua
cuauerit &c.).i. tunc erit notū quod PRINCIPATVS
& poteſtates & dominationes) nihil poteſtatis habue/
runt ex ſeipſis: ſed a deo, ex quo ſunt omnia.

Deinde cum dicit. OPORTET autē illū &c.) Oſtē/
dit Apoſtolus finem reſurrectionis quo ad remotionē
mali. Quod quidem oſtēdit p deſtructionē oīum ini/
micorū ad Chriſtum. Et primo ponit ipſoꝝ deſtructio
nem. Secūdo ſubiectionis pfectionē, ibi. NOVISSIME
autem &c. Tertio ſubiectionis finem, ibi. CVM au/
tem ſubiecta fuerint &c.) Dicit ergo primo. Dixi q̄ fi/
nis erit, cum tradiderit regnum deo & patri. Sed nūqd
Chriſtus habet regnū: ita q̄ oportet illū regnare. ſic.n.
diciť Mat. vlti. Data eſt mihi &c. Luc. 1. Et regnabit in
domo Iacob. OPORTET) inquam DONEC ponat

Sub pedibus eiꝰ ſūt inimici hic qa ponit tūc ſub hūanitate Chriſti erunt

inimicos ſuos ſub pedibus eius. Et nunqd mō nō ſunt
inimici eius ſub pedibus. i. ſub poteſtate Chriſti. Dicen
dū q̄ modo inimici Chriſti ſunt ſub ptāte eius: ſed du/
pliciter. Vel inquantum p ipſum cōuertunť. ſicut Pau
lus quē proſtrauit. Act. 9. Vel inq̄tum Chriſtus facit vo
luntatem ſuam. etiā de his qui faciunt hoc cōtra volū
tatem Chriſti. Sic ponit inimicos ſuos ſub pedibus ſuis
puniēdo eos: ſed in futuro ponet ſub pedibus. i. ſub hu
manitate Chriſti. Sicut.n. per caput deitas Chriſti intel
ligitur qa caput Chriſti deus. 1. Corin. 11. Ita per pedes
humanitas. ps. Adorabimus in loco, vbi ſteterūt pedes
eius &c. Sic ergo inimici erunt non ſolum ſub deitate:
ſed etiā ſub humanitate Chriſti. Phil. 2. In nomine Ieſu
omne genu &c. Sed quid eſt q̄ dicit. DONEC ponat
&c. Nunqd non regnabit pluſq̄ poſuerit inimicos ſub
pedibus? Dicendū q̄ hoc pōt intelligi dupliciter, nā ly,

Ly donec, p finito & infinito.

donec, quandoq; determinat tēpus, & ponitur p finito
ſicut dicerem non videbo deū donec moriar: quia vſq;
tunc non videbo, ſed poſtea videbo. Quandoq; poniť
pro infinito ſicut cū diciť. Non cognouit eā. donec pe/
perit filium ſuū. Non q̄ velit dicere, q̄ non cognouit
eam ſolum vſq; ad partū filii, ſed nec etiam poſtea co/
gnouit, ſicut dicit Hiero. Iſte modus ſeruať, quādo aliq
intendūt excludere illa ſolum de quibus eſt dubium.
Vnde euangeliū excluſit illud ſolū quod videť eſſe du/
bium. ſ. q̄ Ioſeph cognouiſſet beatā virginem ante par
tum. Hoc vero q̄ poſt partum nō cognouit eam, nulli
eſt dubium: cum tot myſteria pueri viderit: & toties ab
angelis monitus ſit: & adoratus etiā a magis Ieſus fuiſ
ſet. vnde poterat ei iam dei matrē cognoſcere. & ideo
nō curauit hoc excludere. ſic etiā loquiť hic Apoſtolus.
Quod.n. aliquis regnet adhuc inimicis nō ſubiugatis
videť eſſe dubiū: ſed q̄ regnet poſtq̄ inimici ſubiugati
ſunt, nulli eſt dubiū: & ideo illud excludit principaliter
dicens. DONEC ponat &c. q.d. Verum eſt q̄ Chriſtꝰ
habet regnū: & licet ſint aliqui inimici, dum nō faciūt

Alio mō etiā exponitur ly donec

voluntatē ſuam: tamē regnat donec ponat &c. Poteſt
etiam alio modo intelligi, donec ponat &c. vt ly donec
determinet tēpus: & ponať p futuro: vt dicať ſic. Opor
tet illū regnare. Sed quando? donec ponat &c. q.d. vſq;
tūc regnabit quouſq; ponit inimicos ſub pedibꝰ. poſt/
ea vero non regnabit. Sed ſecundū hanc expoſitionem
regnare nō importat regnū habere: ſed in regnādo pfi
cere & regnū augeri. & hoc q̄tum ad manifeſtationem
perfectā regni Chriſti. q.d. Regnū Chriſti paulatim pfi
cit, inq̄tum. ſ. manifeſtať & innoteſcit, donec ponat ini/
micos ſub pedibus. i. quouſq; oēs inimici regnare eum
fateanť. Boni quidē cum gaudio beatitudinis. mali ve
ro cū cōfuſione: & poſtea nō regnat. i. regnū ſuum non
pficit: & nō amplius manifeſtať, quia iam plene mani
feſtum erit. Sic ergo patet omnium aduerſantiū ſubie
ctio. quę quidē ſubiectio pfectiſſima erit, qa etiam illđ
quod maxime inimicať, ſubiicieť ſibi. hoc aūt eſt mors
quę maxime contrariať vitę. & ideo dicit. NOVISSI/
ME autem &c. vbi tria facit. Primo ponit ſubiectionē
mortis. Secundo pbat hoc p authoritatē. ibi. OMNIA
enim ſubiecit &c.) Tertio ex ipſa authoritate arguit,
ibi. CVM autem dicat &c.) Dicit ergo: dixi q̄ oēs ini/
micos ſubiecit ſub pedibus eius. Sed qualiter: Perfectiſ
ſime inq̄: quia nouiſſime inimica mors deſtruetur. ſ. in
fine: quia nō poterit eſſe cum vita, vbi oēs per reſurre/
ctionem viuent. Oſeę. 13. Ero mors tua o mors. Eſa. 25.

Error Origenis.

Pręcipitabit mortem in ſempiternū. Sciendū eſt autē
q̄ Origenes ex hoc verbo ſumpſit occaſionē erroris ſui
quem ponit in periarchon. Ipſe.n. voluit q̄ pœnę dam
natoꝝ eſſent purgatorię & non æternę: & voluit q̄ oēs
qui ſunt in inferno: quandoq; cōuerterenť ad Chriſtū
& ſaluarenť: & etiā diabolus. Et hoc confirmat per iſta
verba. donec ponam inimicos & cetera. Et intelligit q̄
hoc quod dicitur inimicos ſub pedibus ſolū intelligiť
de ſubiectione, quę fit p cōuerſionem peccatoꝝ ad deū
nō de ſubiectione qua ſunt ſubiecti Chriſto, etiā illi qui
nunq̄ cōuertunť ad Chriſtū, inq̄tum puniť eos in infer
no. Et ideo dicit OPORTET illū regnare donec po/
nat inimicos ſub pedibus:) qa tunc omnes damnati: &
qui ſunt in inferno ſaluabunť: inq̄tum. ſ. cōuertentur
ad ipſum: & ſeruient ei: & nō ſolū ipſi homines damnati.
AVTEM) pro ſed NOVISSIME ipſa mors).i. diabo
lus. DESTRVETVR) non q̄ nō ſit omnino: ſed q̄ nō
ſit mors: qa etiā ipſe diabolus in fine ſaluabiť. Sed hoc
eſt hęreticū & dānatū in conſilio. Iterū ſciēdum eſt q̄
Apoſtolus ſignāter poſuit hoc quod diciť. NOVISSI/
ME autem &c.) ad remouendū duas quęſtiones, quę
poſſent fieri circa pdicta de reſurrectione. ſ. vtrū Chri/
ſtus poſſet viuificare mortuos? Et hoc ſoluitur qa oēs
inimicos poſuit ſub pedibus eius, & etiā ipſam mortē.
Et quare nō ſtatim oēs reſuſcitauit? Ad quod reſpon/
detur q̄ oportet q̄ primo ſubiiciat inimicos ſub pedi/
bus: & nouiſſime cū deſtrueť ipſa mors, tunc reſurgent
omnes ad vitam. Non ergo differt: quia nō pōt: ſed vt
ſeruet ordinem. quia quę a deo ſunt, ordinata ſunt.
Quod autē ipſa mors ſubiiciať Chriſto, probat per au/
thoritatem. ps. OMNIA ſubieciſti ſub pedibus).i. ſub
humanitate eius. ſ. Chriſti. Phil. 2. Omnis lingua &c.
Eſa. 45. Mihi curuabitur omne genu &c. Ex hac autem
authoritate argumētať dicēs. CVM autē dicat &c.)
Et eſt ratio ſua talis. Propheta dicit omnia ſubieciſti
&c. Sed dicendo omnia conſtat q̄ nihil excluſit, niſi il/
lum qui ſubiecit. ergo ſubiecta ſunt Chriſto oīa & ipſa

mors. Dicit ergo. CVM aūt dicat) pſalmiſta .ſ. OMNIA ſubiecta ſunt) ei .ſ. Chriſto, inq̃tū homini PRAETER eum) .ſ. patrem QVI ſubiecit ſibi omnia) Heb. 2. In eo qui omnia ſibi ſubiecit &c. Mat. vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas &c. Sed contra, ſi pater ſubiecit omnia filio, ergo filius eſt minor patre. Reſpōſio. Dicē dum eſt ꝙ pater ſubiecit oīa filio, inq̃tum eſt homo, vt dictum eſt: & ſic pater eſt maior filio. Eſt .n. minor patre ſecundū humanitatem: æqualis vero ſecundū diuinitatem. Vel dicendū ꝙ etiam ipſe filius inquantum deus, ſubiecit ſibi omnia: quia ſic poteſt omnia, quę pater poteſt. Phil. 3. Saluatorem expectamus &c. ſecundū operationē qua potens eſt ſubiicere omnia.

Filiꝰ ē equalis pri ſecūdū diuinitatē: minor aūt ſecūdum humanitatem.

Conſequēter cum dicit. CVM autem ſubiecta fuerint illi omnia &c.) Oſtendit finem huius reſurrectionis non eſſe in humanitate Chriſti: ſed vlterius perduceretur rationalis creatura ad contemplationē diuinitatis, & in ea eſt beatitudo noſtra & finis noſter ipſe deꝰ eſt. & ideo dicit. CVM autem ſubiecta erat &c.) q.d. Nondum deus ſubiecit omnia Chriſto: ſed cum omnia fuerint ei ſubiecta .ſ. Chriſto, tunc ipſe filius ſecundum humanitatē ſubiectus erit illi .ſ. patri. Io. 14. Pater maior me eſt. & ſubiectus eſt nunc etiā Chriſtus ſecūdum ꝙ homo, patri: ſed hoc tunc manifeſtius erit. Et ratio huius ſubiectionis eſt vt ſit deus omnia in omnibos .i. vt anima hominis totaliter requieſcat in deo, & ſolus deus ſit beatitudo. Modo .n. in vno eſt vita, & virtus in alio: & gloria in alio: ſed tunc deus erit vita, & ſalus, & virtus, & gloria: & omnia. Vel aliter ita vt ſit deus oīa in omnibus: quia tunc manifeſtabitur ꝙ quicquid boni habemus eſt a deo.

Alioqui quid facient ii: qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non reſurgunt: cur & baptizantur pro illis? Quid eſt nos periclitamur omni tempore? In dies morior per noſtrā gloriationē: quam habeo in Chriſto Ieſu domino noſtro. Si ſecundum hominem cum beſtiis depugnaui Epheſi: quæ mihi vtilitas; ſi mortui non reſurgunt? † Edamus & bibamus: cras .n. morimur. Ne decipiamini. Mores bonos colloquia corrumpunt mala. Expergiſcimini iuſte: & ne peccetis. Nam ignorationem dei nonnulli habent. Ad pudorem vobis loquor.

Sap. 2. Eſa. 22.

Alioqui quid facient qui baptizantur ꝓ mortuis? Si omnino mortui non reſurgunt vt quid & baptizantur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior ꝓpter veſtrā gloriam fratres: quam habeo in Chriſto Ieſu domino noſtro. Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi ꝓdeſt ſi mortui nō reſurgunt? Manducemus & bibamus: cras enī moriemur. Nolite ſeduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Euigilate iuſti & nolite peccare. Ignorantiam .n. dei quidam habent Ad reuerentiam vobis loquor. Lec. IIII.

OSTENSA reſurrectione mortuorū ex reſurrectione Chriſti: hic conſequenter oſtendit reſurrectionem mortuorum ex vita ſanctorum. Et circa hoc duo facit. Primo probat ꝓpoſitum. Secundo ſubiungit ammonitionem ibi. NOLITE ſeduci &c.) Probat autem ꝓpoſitum, ducēdo ad tria incōuenientia. Primum incōueniens eſt, ꝙ fruſtraretur deuotio hominū ad baptiſmum. Secundū eſt ꝙ fruſtraret̄ labor ſanctorum & hoc ponit ibi. VT QVID & nos periclitamur &c.) Tertium eſt ꝙ daretur occaſio fruendi volnptatibus. Et hoc ponit ibi. MANDVCEMVS & bibamus &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit primum inconueniens. Secūdo explicat illud ibi. SI OMNINO mortui &c.) Dicit ergo primo. Dixi ꝙ mortui reſurgunt. ALIOQVI) .ſ. ſi non eſt reſurrectio mortuorum futura, vt nos ꝑdicamus. QVID facient qui &c.) hoc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, vt per hoc ꝙ dicit mortuis intelligāt̄ opera peccati quę ſunt mortua: quia carēt vitę gratię, & ducunt ad mortem. Heb. 9. Sanguis Chriſti emundabit &c. Et ſecūdum hoc plana eſt littera. QVID) .ſ. FACIENT illi qui baptizantur ꝓ mortuis) .i. pro peccatis abluendis, ſi non ſint vitam gratię habituri? Alio modo qa quidam tunc temporis volebant ꝙ homines poſſent primo baptizari vt ſibi ipſis remiſſionē peccatorum conſequerēt̄ur: & iterū baptizabantur pro aliquo conſanguineo ſuo defuncto: vt etiam poſt mortem dimitterent̄ ei peccata. Et ſecundū hoc ſit littera. QVID facient qui baptizant̄ pro mortuis) .ſ. conſanguineis: ꝓ quoꝝ ſalute baptizant̄? ſi non ſit reſurrectio mortuoꝝ: ſed iſti in aliquo cōmendari poſſunt .ſ. in hoc ꝙ fidem reſurrectionis videbant̄ habere. Sed in aliquo poſſunt reprehendi. in hoc .ſ. ꝙ vnū credebant poſſe ꝓ alio baptizari. Sed tunc eſt quęſtio Si oratio vnius prodeſt alteri: quare non etiam baptiſmus? Ad hoc eſt duplex reſponſio. Vna eſt ꝙ opera quę faciunt viui ꝓſunt mortuis, ꝓpter vnionē charitatis & fidei. Et ideo nō ꝓſunt niſi illis qui decedūt cū charitate & fide. vnde infidelibus nec oratio: nec baptiſmus viuorum ꝓſunt. tamē oratio ꝓdeſt illis: qui ſunt in purgatorio. Alia reſpōſio & melior: quia bona opa valent mortuis: nō ſolum ex vi charitatis: ſed etiam ex intentione facientis. Sicut ſi ego dicerem pſalterium pro aliquo, qui eſt in purgatorio: qui tenebat̄ dicere: vt ſatiſfaciam pro eo: valet quidem q̃tum ad ſatiſfactionē ſolum illi, ꝓ quo dico. Dicendum eſt ergo, ſecūdū hoc ꝙ baptiſmus nō habet virtutē ex intētione noſtra: ſed ex intētione Chriſti. intentio autē Chriſti eſt: vt baptiſmꝰ illis ꝓficiat: qui in Chriſti fide baptizantur.

Opa viuorū ꝓſūt defūctis.

Conſequenter iſtud incōueniens explicat dicens. SI OMNINO &c.) Et iſta explicatio videt̄ magis conuenire ſecundę expoſitioni ſupra poſitę. q.d. Vt quid baptizantur pro illis .i. pro mortuis ſi non reſurgūt: ſed ſi ſecundum primam expoſitionem exponat̄: tunc ſic pōt dici. SI OMNINO mortui nō reſurgūt, vt quid etiam baptizant̄ pro illis) .i. pro peccatis: cum ipſa nō dimittantur. VT QVID periclitamur &c.) Hic ponit ſecundū incōueniens. Et circa hoc duo facit. Primo ponit inconueniens in cōmuni. Secundo in ſpeciali. ibi. QVOTIDIE &c. Dicit ergo non ſolum fruſtra baptizantur aliqui pro remiſſione peccatoꝝ: ſed nos etiam fruſtra affligimur: ſi reſurrectio mortuorum nō eſt: & hoc eſt quod dicit. VT QVID & nos) ſancti Apoſtoli PERICLITAMVR) .i. pericula patimur OMNI hora.) ſecūdę Corin. 11. Periculis fluminum, periculis &c. Conſtat .n. ꝙ ſancti exponunt ſe tribulationibus & affligunt ſeipſos: ꝓpter ſpem vitę æternę. ſecundum illud Ro. 5. Nō ſolū autem: ſed & gloriamur &c. SPES autem non cōfundit &c.) Si ergo reſurrectio mortuorum non ſit: totaliter ſpes perit. fruſtra ergo affligerēt ſe, ſi mortui non reſurgunt. Nec obſtat ſi dicat̄ ꝙ anima ſeparata pręmiat̄: quia vt probatū ē ſupra, nō poſſet probari ꝙ anima eſſet mortalis.

Conſequenter cum dicit. QVOTIDIE &c.) Enumerat pericula in ſpeciali. Et primo quātum ad perſonam. Secundo q̃tum ad locum ibi. SI SECVNDVM hominem ad beſtias &c.) Manifeſtat ergo in ſpeciali pericula, q̃tum ad ꝑſonam ſuam. Vnde dicit. QVOTIDIE morior &c.) q.d. Nō quęcunq; pericula patimur, ſed etiā mortis. QVIA quotidie morior) .i. ſum in periculis mortis. ꝑs. Propter te mortificamur tota die Et hoc oſtendit Apoſtolus Ro. 8. In perſona Apoſtoloꝝ eſſe dictum. ſecundę Corin. 4. Semper mortificationē &c. PROPTER gloriā veſtram .i. vt ego acquirā gloriam quam expecto ex veſtra conuerſione ad fidem. 1. Theſ. 2. Vos eſtis gloria noſtra & gaudium, habeo .i. ſpero me habiturum in Chriſto Ieſu domino noſtro .i. per charitatem Chriſti. Alia littera habet PER gloriam &c.) Et tunc ly per gloriā, eſt verbum iurātis. q.d. Per gloriam veſtram: quam .ſ. expectatis, quę eſt deus. Ac ſi diceret. Iuro per deum quem habeo in ſpe in Chriſto

Ly p gloriā, eſt iurantis.

Ieſu

Ieſu.i.per paſſionem &c. Ex quo apparet ꝙ etiam Apoſtolus iurauit: & ꝙ in viris perfectis iurare nõ eſt peccatum. SED ſi ſecundum hominem &c.) Hic ſpecificat pericula quantũ ad locum. Vbi ſciendũ eſt ꝙ hoc legitur Act.19. Vbi dr̃ ꝙ cũ Paul' apd̃ Epheſum multos cõuertiſſet ad fidẽ, quidã cõcitauerunt cõtra eũ populũ intantum ꝙ nõ eſſet auſus exire in theatrũ: & ꝙ multa pericula ſit ibi paſſus. Ergo forte facit hic de hoc mentionem: quia e vicino paſſus hoc fuerat. Dicit ergo SI SECVNDVM hominem).i.ſecundũ rationem: ex qua homo eſt, hoc diſputando de reſurrectione, cõcludens ꝙ homo non moritur: ſicut beſtia. PVGNAVI ad beſtias .i.ad homines beſtialiter viuentes APVD Epheſum.) Vel ſi pugnaui ad beſtias epheſi: & hoc dico non es reuelatione diuina: ſed ſecundũ hominem.i. es inſtinctu humano, ſi tot pericula paſſus ſum &c.

Deinde cum dicit. MANDVCEMVS &c.) Ponit tertium incõueniens: quod eſt ſi reſurrectio mortuorum non eſſet: daretur occaſio fruendi voluptatibus.q.d. Si nõ eſt alia vita. ſtultiſſumus ſi affligamus nos: ſed MANDVCEMVS & bibamus).i.vtamur delitiis & fruamur voluptatibus. Sap.2. Non eſt qui ſit agnitus &c. Venite fruamur &c. CRAS enim).i.in proximo MORIEMVR) totaliter & deficiemus in anima & corpore, ſi mortui non reſurgunt.

Deinde cum dicit. NOLITE ſeduci.) Ex prędictis cõcludit ammonitionẽ: & primo q̃tum ad infirmos. Secundo vero q̃tum ad perfectos & iuſtos ibi. VIGILATE iuſti &c.) Circa primũ duo facit. Primo reddit eos attentos dicens. NOLITE ſeduci.) q.d. Dictũ eſt ꝙ ſi reſurrectio mortuorum nõ ſit: ſtultum eſſet non vti laſciuiis & voluptatibus. Ne ergo ad laſciuias inducamini, nolite ſeduci ab his qui negãt reſurrectionẽ. Col. 2. Videte ne quis vos ſeducat &c. Secũdo rationem attentionis aſſignat dicens. CORRVMPVNT &c.) q.d. Ideo nolite ſeduci: quia colloquia mala illorum.ſ. qui negant reſurrectionẽ corrumpunt bonos mores. ſcdę Ti.2. Sermo eorum ſerpit vt cancer. Hiero. dicit ꝙ hoc eſt ſumptum es dictis gentiliũ: & eſt verſus cuiuſdam menandri. Et es hoc vt ipſe dicit argumentum habemus: ꝙ licet nobis quandoq; in ſacra ſcriptura vti authoritatibus gentilium.

Deinde cum dicit. VIGILATE &c.) Ponit ãmmonitionem quantum ad perfectos. Poſſent.n. dicere, ꝙ a colloquiis illorum debẽt cauere infirmi: qui de facili ſeducunt: pfecti autẽ non ſic ſeduci poſſunt. Apoſtol' aũt vult ꝙ etiam pfecti ſint cauti. Vnde circa hoc duo facit. Primo reddit eos attẽtos dicens. VIGILATE iuſti).i.vos qui reputamini iuſti vigilate.i.ſolliciti ſitis. Mat.24. Vigilate: quia neſcitis &c. Apoc.16. Beatus qui vigilat &c. Secundo rationẽ aſſignat dicens. NOLITE &c.) Et hãc duplicẽ: quarum vnam ꝑpter ſeipſos. Nullus enim eſt a deo pfectus quin debeat ſibi cauere a peccatis. Inertia autem & torpor frequẽter inducit ad peccatum: vnde ne peccent, inducit eos ad vigiliã. Et ideo dicit. ET NOLITE peccare).i.ne peccetis. Tob.4. In mente habeo deum: & caue ne aliquãdo peccato conſentias. Aliam rationẽ inducit: propter alios: qa nõ ſolum ꝑpter ſeipſos ſint ſolliciti: ſed & pp alios ne illi ſeducant: & hoc eſt quod dicit. QVIDAM enim habẽt ignorantiã dei .i.non rectam fidem. Ro.10. Ignorãtes dei iuſtitiã &c. Et hoc LOQVOR) vobis. AD REVERENTIAM veſtram,) vt ſitis cauti. Vel ad VERECVNDIAM) veſtrã qa verecundum eſt vobis, qui reputamini ſapiẽtes: & inſtructi in fide, quod ſint aliq inter vos ignorantiam dei habentes.i.non rectam fidem.

At dicet aliquis: quomodo reſurgunt mortui? quali autem corpore veniẽt? Stulte; tu quod ſeminas: non viuificatur: niſi mortuum fuerit. Et hoc quod ſeminas: non corpus: quod naſcetur; ſeminas: ſed nudum granum: exempli cauſa: tritici aut alicuius ex cæteris. Sed deus illi dat corpus vt voluit; & vnicuiq; ſeminũ ſuũ corpus.

Sed dicet aliquis. Quomodo reſurgunt mortui? Quali autem corpore venient? Inſipiens tu qd̃ ſeminas viuificatur, niſi prius moriatur. Et quid ſeminas? Non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum; vt puta tritici; aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus, ſicut vult: & vnicuiq; ſeminum, proprium corpus.

Lec. V.

SVPERIVS Apoſtolus ꝓbauit reſurrectionem mortuorũ: hic oſtendit qualitatem & modum reſurgẽtium. Et circa hoc duo facit. Primo mouet queſtionẽ circa qualitatẽ reſurgentium. Secundo ſoluit ibi. INSIPIENS TV &c.) Circa reſurrectionem fuerũt duo errores. Quidam.n. totaliter negabant reſurrectionẽ mortuoꝝ futurã. Cum.n. nõ conſiderarent niſi principia naturę & poſſe: & viderẽt ꝙ ſecũdum principia naturę & poſſe, nullus de morte poteſt redire ad vitã, nec cęcus põt recuperare viſum. ideo totaliter negauerũt reſurrectionem ex quoꝝ pſona dicitur Sap.2. Vmbrę tranſitus eſt tẽpus noſtrũ &c. Et ibidẽ de nihilo nati ſumus &c. Iob.14. Putaſne mortu' homo rurſum viuat &c. Alii autem dixerũt reſurrectionem mortuoꝝ futuram eſſe: ſed dicebant ꝙ reſurgebãt ad eundẽ modum viuendi & ad eoſdem actus. Et hoc etiam poſuerunt qdã philoſophi, q dicũt poſt multa annorũ curricula Plato adhuc reſurget: & habebit eoſdẽ ſcolares Athenis quos aliquãdo habuit. Hoc etiã aſſerunt Phariſæi. Mat.22. de muliere ſeptem viroꝝ. vnde dicebãt. In reſurrectione cuius erit? Saraceni etiã fingũt, ꝙ habebũt poſt reſurrectionẽ vxores & voluptates & delitias corporales. Iob.20. Non videat riuulos fluminis torrentis mellis & butyri. Contra quos dicit Matth.22. Quod erunt ſicut angeli dei in cœlo. Has ergo duas queſtiões mouet hic Apoſtolus. prima cum dicit. QVOMODO reſurgunt mortui) quomodo eſt poſſibile ꝙ mortui, q ſunt cinis poſſint reſurgere Secũdã cum dicit QVALI autem corpore venient. q.d. Nunqd cum tali corpore reſurgent, cũ quali ſumus modo? Has duas quæſtiones ſoluit cũ dicit. INSIPIENS &c.) Primo ſoluit ſecundã. Secundo vero ſoluit primã. ibi. ECCE MYSTERIVM vobis dico &c. Ad intellectũ autem eorũ quę Apoſtolus ponit in prima parte oportet inueſtigare, quid Apoſtolus intendat. Intẽdit autem in iſta parte Apoſtolus oſtẽdere, ꝙ mortui reſurgũt, & ꝙ erit eadem ſubſtantia. Vbi primo ponit ſimilitudines. Secundo adaptat ibi. SIC ETIAM reſurrectio mortuorũ &c.) Tertio probat, ibi. SI EST CORPVS animale &c.) Circa primũ duo facit. Primo ꝓponit ſimilitudines in vna ſpecie. Secũdo in diuerſis ſpecieb': ibi. NON OMNIS caro eadẽ caro &c.) Circa primũ ſciendũ eſt ꝙ videmus in vna & eadẽ ſpecie, ꝙ vna res in via generationis habet diuerſas qualitates & formas: ſicut granũ aliam formam & qualitatẽ habet quãdo ſeminat: aliã quãdo pullulat: aliam quãdo iam eſt in herba. Et ideo ex hac ſimilitudine Apoſtolus itẽdit oſtendere qualitatem reſurgentiũ. Vnde circa hoc tria facit. Primo comparat ordinẽ ſeminationis ad pullulationẽ. Secundo differentiam qualitatis in ſemine & in pullulatione, ibi. TV QVOD ſeminas &c.) Tertio cauſam qualitatis in pullulatione. ibi. DEVS AVTEM &c.) Dicit ergo. INSIPIENS &c. Sed contra Mat.5. Qui dixerit fratri ſuo Racha &c. Dicendũ ꝙ dominus ꝓhibet dici fratri Racha ſeu fatue ex ira: nõ ex correctione. Cauſa autem quare dicit inſipiens eſt: quia hęc obiectio cõtra reſurrectionem procedit ex principiis humanę ſapientię, quę tandiu eſt ſapiẽtia q̃diu eſt ſubiecta ſapientię diuinę: ſed quando recedit a deo, tunc vertit in inſipientiam: vnde cum contradicat ſapiẽtię diuinę, vocat eum inſipientẽ. q.d. INSIPIENS) nonne quotidie experiris TV) qa QVOD SEMINAS) in terra NON viuificatur).i.vegetatur. NISI PRIVS moriatur).i. putreſcat. Ioan.12. Niſi granum frumẽti &c. Ex hoc videtur Apoſtolus facere cõparationem: ꝙ quando corpus hominis ponitur in ſepulchro in terra: tũc eſt quędam ſeminatio: quando vero reſuget: tunc eſt quędã

Primi errantes negabant reſurrectionẽ mortuorum.

Scdi ꝙ reſurgẽt corpora ad eundẽ modum viuẽdi.

Dicere fratri ſuo racha nõ eſt peccatum ad correctionẽ ſed ex ira.

uiuificatio. Vnde ex hoc opinantur aliqui, reſurrectionem mortuoꝝ eſſe naturalem: ꝓpter hoc ꝙ Apoſtolus hic reſurrectioné cóparat pullulationi ſeminis: quę eſt naturalis. Opinanť.n. in pulueribus reſolutis in quos reſoluunť humana corpora, eſſe quaſdá virtutes ſeminales actiuas ad corpoꝝ reſurrectioné. Sed iſtud nó videtur eſſe verum. Fit.n. reſolutio corporis humani in elementa: ſicut & alioꝝ mixtorum corporum: vñ pulueres in quos humana corpora reſoluunť, nullá aliam habent virtuté actiuá ꝗ alii pulueres: in quibus conſtat nó eſſe aliam virtuté actiuá ad corporis humani cóſtitutionem: ſed ſolú in ſemine hominis. differũt autem pulueres in quos humana corpora reſoluunť ab aliis pulueribus ſolum ſecúdum ordinationé diuiná: put huiuſmodi pulueres ſunt ex diuina ſapientia ordinati vt iterum ex eis humana corpora reintegrenť. Vñ reſurrectionis, actiua cauſa ſolus deꝰ erit: & ſi ad hoc vtatur miniſterio angeloꝝ: ꝗtum ad puluerum collectionem. Propter qd Apoſtolus infra modum reſurrectionis exponés, attribuit ſono tube, & ſupra attribuit Chriſto reſurgenti: nó auté alicui virtuti actiuę in pulueribus. Nó ergo intendit hic ꝓbare Apoſtolus ꝙ reſurrectio ſit naturalis, per hoc ꝙ ſemé naturaliter pullulat: ſed intédit hic manifeſtare per exépla: quędá ꝙ non ſit eadé qualitas corpoꝝ reſurgentium & corpoꝝ morientium: & primo per hoc ꝙ nó eſt eadem qualitas ſeminis & pullulationis: vt ex ſequétibus manifeſte oſtendetur. Nam cóſequéter cum dicit. ET QVOD ſeminas &c. Oſtédit qualitaté ſeminis differenté eſſe a qualitate pullulationis, cum dicit. ET QVOD ſeminas nó corpus quod futurũ eſt ſeminas) .i. nó quale futuꝝ eſt ſeminas. Quod exponens ſubdit. SED NVDVM granum puta tritici vel alicuius cęterorum) .ſ. ſeminũ quia ſeminať nudum ſemé: pullulat aũt ornatũ herba & ariſtis & huiuſmodi. Et ſimiliter corpus humanum aliá qualitatem habebit in reſurrectione, ꝗ núc habet: vt infra exponeť. Eſt tamé differétia inter reſurrectionem humani corporis: & pullulationé ſeminis. ná ſorget idem corpus numero: ſed habebit aliá qualitatem ſicut infra dicit Apoſtolus: ꝙ oportet corruptibile hoc induere incorruptioné. Et Iob. 19. dicitur. Quem viſurus ſum ego ipſe: & non alius. Sed in pullulatione nec eſt eadem qualitas: nec idem corpus numero: ſed ſolũ idem ſpecie. Et ideo ſignáter Apoſtolus de pullulatione loqués dixit: nó corpus quod futurum eſt ſeminas: dans intelligere ꝙ nó ſit idem numero. Et in hoc opus naturę deficit ab opere dei. Ná virtus naturę reparat idem ſpecie: ſed non idem numero: virtus auté dei reparare poteſt etiá idem numero. Et ſic etiam ex hoc ꝙ hic dicitur, pót ſumi ꝓbatio ad hoc ꝙ reſurrectioné futuram fieri nó eſt impoſſibile: ſicut inſipiés obiiciebat: quia ſi natura ex eo quod mortuũ eſt, poteſt reparare idem ſpecie: multo magis deus poteſt reparare idé numero: qa & hoc ipſum quod natura facit opus dei eſt. Habet.n. hoc natura a deo, ꝙ hoc facere poſſit. Et ideo cóſequéter deſcribens qualitatem pullulationis, attribuit eam, primũ quidé deo. ſecũdo ꝓportioni naturę. Dicit auté primo. DEVS auté dat illi corpus: ſicut vult:) qa.ſ. ex ordinatione diuinę voluntatis ꝓcedit ꝙ ex tali ſemine, talis planta ꝓducatur: quę qdé pláta eſt quaſi corpus ſeminis. Vltimus.n. fructus plantę eſt ſemen. Et hoc ideo attribuit operationi diuinę: qa omnis operatio naturę eſt opatio dei. ſecundũ illud Supra. 11. Idem auté deus qui opatur oía in omnibus. Et hoc ſic poteſt cóſiderari. Manifeſtũ eſt.n ꝙ res naturales abſq; cognitione operanť ad finé determinatum. alioqui nó ſemper, vel in maiori parte eundé finem conſequerenť. Manifeſtum eſt etiá ꝙ nulla res cognitione carés in certum finem tendit: niſi directa ab aliquo cognoſcéte: ſicut ſagitta tendit ad certũ ſignum ex directione ſagittantis. Sicut ergo ſi aliquis videret ſagittá directe tédere ad certum ſignum. ꝗuis ſagittáté nó videret, cognoſceret ſtatim ꝙ dirigereť a ſagittante. Ita cũ videamus res naturales abſq; cognitione tendere ad certos fines, poſſumus ꝓ certo cognoſcere ꝙ operanť ex voluntate alicuius dirigétis, qué dicimus deum. Et ſic dicit Apoſtolus ꝙ DEVS DAT ſemini corpus) .i. ex ſemine ꝓducit plantam SICVT VVLT.) Sed rurſus ne aliqs crederet huiuſmői naturales effectus, ex ſola dei voluntate prouenire abſq; operatione & ꝓportione naturę ſubiũgit. ET VNICVIQVE ſeminum ꝓprium corpus.) puta ex ſemine oliuę generať oliua: & ex ſemine tritici generatur triticũ. Vnde & Geñ. 1. Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen iuxta genus ſuum. Sic ergo & in reſurrectione erit alia qualitas corporis reſurgentis: quę tñ ꝓportionabiť meritis morientis.

Quod reſurrectio ſit naturalis.

Nó eſt eadé qualitas corporũ morientium & reſurgentium.

Non omnis caro eadem caro: ſed alia quidé caro hominum: alia vero caro pecorum: alia vero piſcium: alia vero volucrum. Et ſunt corpora cœleſtia: & ſunt corpora terreſtria. Verum alia quidem cœleſtium gloria: alia vero terreſtrium alia gloria ſolis: & alia gloria lunæ: & alia gloria ſtellarum. Stella quidem a ſtella differt in gloria ſic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione: reſurgit in incorruptibilitate: ſeminatur ignominia: reſurgit in gloria: ſeminatur in infirmitate: reſurgit in potentia: ſeminatur corpus animale: reſurgit corpus ſpirituale: eſt corpus animale..

Non omnis caro, eadem caro: ſed alia hominum: alia pecorum: alia volucrum: alia autem piſcium. Et corpora cœleſtia: & corpora terreſtria: Sed alia quidem cœleſtium gloria: alia autem terreſtrium. Alia claritas ſolis: alia claritas lunæ: & alia claritas ſtellarum. Stella enim a ſtella differt in claritate: ſic & reſurrectio mortuorũ. Seminatur in corruptione: ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale. Lec. VI.

HIC Apoſtolus ponit exemplũ de diuerſitate qualitatis corporis reſurgentis in diuerſis ſpeciebus. Et primo cóparãdo cœleſtia ad terreſtria. Scdo terreſtria ad cœleſtia ibi. SVNT corpora cœleſtia &c.) Tertio corpora cœleſtia adinuicé. ibi. ALIA claritas ſolis &c.) Quia poſſet aliqs dicere quomodo eſt poſſibile ꝙ mortui reſumant corpus & carné: ſi nó ſint habituri eadé corporis qualitatem: ideo ad hoc excludendum introducit diuerſas qualitates corporis & carnis: vt ſic manifeſtum ſit: ꝙ non oportet ſi non erit eadem qualitas: ꝙ non reſumatur idem corpus vel eadem caro. Dicit ergo primo ꝙ NON OMNIS caro eſt eadé caro.) ſecũdũ formam. SED ALIA eſt caro hominum: alia piſciũ: alia pecorum: alia volucrũ &c.) Et ſimiliter eſt alia morientis & alia reſurgentis: ſicut auté exéplum ſuperius inductum de ſemine & pullulatione deficiebat in hoc ꝙ in ſeminatione & pullulatione nó eſt idem numero nec eędem qualitates: ita hęc exépla deficiunt: qa in his exemplis: nec eſt eadé ſpecies: nec eadé qualitas: ſed caro hominis reſurgentis eſt eadé ſecundũ ſpeciem cum carne morientis: ſed tamé erit alia ſecundũ qualitaté. Erit.n. eiuſdé naturę: ſed alterius glorię: vt Greg. de corpore Chriſti dicit: ſi quis auté hęc quę dicta ſunt ad diuerſum ſtatum reſurgétiũ referre vellet, poteſt dici ꝙ per hoīes intelliguntur boni. ſecũdum rationé viuentes. ſecundũ Ezec. 34. Vos autem greges mei greges paſcuę meę hoīes eſtis. Per pecora vero intelliguntur luxurioſi ſecundũ illud. 2. Pet. 2. Hi vero velut irrationabilia pecora &c. Per volucres ſuperbi: per piſces cupidi. ſecũdũ illud pſ. Volucres cœli & piſces maris &c. Ad idé autem introducit diuerſitaté cœleſtium & terreſtriũ corporum cum ſubdit. SVNT corpora cœleſtia, vt ſol. & luna, & hmői. ET SVNT corpora terreſtria vt ignis aqua &c.) Sed ALIA quidé eſt gloria) .i. pulchritudo & decor.

Per hoīes boni, ꝑ pecora luxurioſi, ꝑ volucres ſuperbi, per piſces cupidi.

&decor cœleſtiũ corporũ. ALIA autem terreſtrium
Eccle.41. Species cœli, gloria ſtellarum. Et poſſunt per
Per cęleſtia contẽplatiui per terreſtria actiui. cœleſtia corpora intelligi cõtemplatiui. Phil.3. Noſtra
cõuerſatio in cœlis eſt. Per terreſtria actiui: q circa ter/
rena occupant: vnde Marthæ dictum eſt. Turbaris er/
ga plurima. Luc.19. Et ad idẽ vlterius introducit diuer/
ſam qualitatem cœleſtium corpoꝝ cum dicit. ALIA
claritas ſolis &c.) Similiter inter ſtellas eſt differentia.
STELLA enim differt &c.) Et poteſt intelligi per ſolẽ
Chriſtus. Malac.viii. Orietur vobis timentibus nomen
meũ ſol iuſtitię &c. Per lunã beata Virgo. de qua Cañ.6
Pulchra vt luna. Per ſtellas adinuicem ordinatas cęteri
ſancti. Iudi.5. Stellę manentes in ordine ſuo &c.
Conſequẽter cũ dicit. SIC ERIT reſurrectio mor
tuorũ.) Adaptat pdicta exempla ad reſurrectionẽ mor
tuoꝝ. Nec intelligendũ eſt q̃tum ad litteralem expoſi/
tionem, ꝙ Apoſtolus hoc dicat ad deſignandũ in reſur
gentibus generis diuerſitatẽ: ppter id quod pmiſerat.
STELLA differt &c.) Sed hoc refert ad oia pcedentia:
vt oſtendat ex omnibus pmiſſis: ꝙ ſicut in rebus inue/
niunt diuerſę qualitates corpoꝝ, ita erit diuerſa qua/
litas reſurgentium a qualitate morientiũ. Vnde ſequit.
SEMINATVR corpus &c.) Vbi Apoſtol⁹ maxime oſtẽ
dit aliã eſſe qualitatẽ corporis morientis & corporis re
ſurgentis. Et agit hic de corpore reſurgente glorioſo,
Quatuor dotes corporis glorioſi. cuius pprię qualitates dotes corporis glorioſi dicunt.
Quę quidẽ ſunt quatuor quas hic Apoſtolus tangit.
Prima dos Primo. n. tangit dotẽ impaſſibilitatis cũ dicit. SEMI/
natur in corruptione &c. Et q̃uis ſeminatio accipi poſ
ſet pro prima corporis origine, ſcundum ꝙ generat ex
ſemine: tamẽ cõuenientius eſt ſecundũ intellectũ Apo/
ſtoli: vt ſeminatio referat ad mortẽ & ſepulturã: vt re/
ſpondeat ei quod ſupra dictũ eſt. Quod ſeminas nõ vi
uificat: niſi prius moriatur. Dicitur autẽ mors & reſo/
lutio: ſeminatio, nõ ꝙ in corpore mortuo: vel cineribꝰ
ex eo reſolutis, ſit aliqua virtus ad reſurrectionẽ: ſicut
eſt virtus actiua in ſemine ad generationẽ: ſed qa a deo
talis ordinatio eſt deputata, vt ex eo iterato reformet
corpus humanũ. Sicut igitur corpus humanũ: quando
ſeminat. i. quãdo morit eſt in corruptione. i. ſecũdum
ſuam ppietatẽ eſt corruptioni ſubiectum. ſecundũ il/
lud Ro.8. Corpus quidẽ mortuum eſt ppter peccatũ.
SED RESVRGET in incorruptiõe.) Dicit autẽ hic in
corruptio nõ ſolũ ad excludendũ ſeparationẽ animę a
corpore: quia hanc incorruptionẽ & corpora damna/
torũ habebũt: ſed ad excludẽdũ tam mortẽ q̃ quãlibet
noxiam paſſionẽ. ſiue ab interiori ſiue ab exteriori. Et
q̃tum ad hoc intelligit impaſſibilitas corporis glorioſi.
ſecundum illud Apoc.21. Non eſurient neq ſitient am
Scda dos. plius &c.) Secũdo tangit dotẽ claritatis cũ dicit. SE/
MINATVR in ignobilitate). i. corpus quod ante mor/
tem: & in morte eſt deformitatibus & miſeriis multis
ſubiectũ. ſecundũ illud. Iob 14. Homo natus de mulie/
re &c. SED RESVRGET in gloria) quæ claritatẽ ſi
gnificat: vt Aug. dicit ſuper Io. Erunt. n. corpora ſan/
Tertia dos ctorum clara & fulgẽtia. ſecundũ illud Mat.13. Fulge/
bunt iuſti ſicut ſol &c. Tertio tangit dotem agilitatis
cũ dicit. SEMINATVR in infirmitate). i. corpus ani/
male: quod ante mortẽ eſt infirmum & tardum, & ab
anima nõ facile mobile. ſecundũ illud Sap.9. Corpus
quod corrumpit aggrauat aĩam. Sed ſurget in virtute:
qua. ſ. fiet, vt ex tanta virtute ab aĩa moueri poſſit: vt
in nullo difficultatẽ ad motũ exhibeat: quod ad dotem
agilitatis ptinet. Tãta. n. erit ibi facilitas q̃ta fœlicitas:
vt Augu. dicit. Vnde dicit Sap.3. de iuſtis. Fulgebũt iu/
ſti & tanq̃ ſcintillę in arundineto diſcurrẽt. Et Eſa.40.
Qui ſperant in dño mutabunt fortitudinẽ: aſſument
quarta dos pẽnas &c. Quarto tangit dotẽ ſubtilitatis cum dicit.
SEMINATVR CORPVS animale &c.) Quã quidam
ad hoc referre volũt ꝙ corpi glorioſo. ſecũdũ hãc dotẽ
cõpetat, vt poſſit ſimul eſſe cũ corpore non glorioſo in
eodem loco. Quod quidẽ ſuſtineri poſſet: ſi corpori ſe/
cundum ſtatum pręſentem cõpeteret: ꝙ non poſſet ſi
mul cum alio corpore eſſe in eodẽ loco ſecũdum aliqd
quod a corpore remoueri poſſet. Nunc autẽ ſi diligen
ter conſideretur: ꝙ ſecundũ nihil aliud hoc corpori cõ
petit niſi ſecundum ꝙ habet dimenſiones corporales.
Vnde videmus corpora quantũcunq ſubtilia nõ com/
pati ſecum alia corpora: vt patet in aere & in igne: & vl
terius ſi eſſent corpora ſeparata oĩno abſq materia: ſi/
cut quidã poſuerunt: nõ poſſent ſimul cum corporibꝰ
naturalibus eſſe in eiſdem locis: vt Philoſophus dicit.
Remanentibus igitur dimenſionibus in quocunq cor/ Locus corporis glorioſi.
pore, eſt cõtra ſuã naturam, ꝙ ſit cũ alio corpore in eo
dem loco. Vnde ſi hoc aliquãdo cõtingit erit ex mira/
culo. Propter quod Greg. & Augu. miraculo aſcribunt,
ꝙ corpus Chriſti ad diſcipulos ianuis clauſis intrauit.
Nulla enim virtus terminata poteſt facere miraculum
hoc enim ſolius dei eſt. Relinquit ergo ꝙ eſſe ſimul cũ
alio corpore in eodem loco non poſſit eſſe ex dote, ſeu
ex qualitate corporis glorioſi. Non tamẽ negandũ eſt,
quin corpus glorioſum poſſit eſſe ſimul cũ alio corpo/
re in eodẽ loco: quia corpus Chriſti poſt reſurrectionẽ
intrauit ad diſcipulos ianuis clauſis: cui corpus noſtrũ
in reſurrectione cõformandũ ſperamus: ſed ſicut cor/
pus Chriſti hoc habuit, nõ ex ppietate corporis: ſed ex
virtute diuinitatis vnitę: ita corpus cuiuſlibet alterius
ſancti hoc habebit, non ex dote: ſed ex virtute diuinita
tis exiſtentis in eo. Per quem modum corpus Petri ha/
buit: ꝙ ad vmbrã eius ſanarent infirmi, nõ per aliquã
proprietatem ipſius. Eſt ergo dicendum ꝙ ad dotẽ ſub
tilitatis pertinet: quod hic Apoſtolus tangit dicens.
SEMINATVR corpus animale ſurget ſpirituale.) Quã
quidam male intelligẽtes, dixerunt ꝙ corpus in reſur/
rectione vertet in ſpiritũ, & erit ſimile aeri aut vento: q
ſpiritus dicit. Quod maxime excluditur: per illud qd
ad apoſtolos dicitur Luc. vlti. Palpate & videte: qa ſpi/
ritus &c. Vnde & hic Apoſtolus nõ dicit ꝙ reſurgãt ſpi
ritus: ſed ſpirituale corpus. Ergo in reſurrectione ſpiri
tuale erit nõ ſpiritus: ſed nunc eſt animale nõ anima.
Ad horum autẽ differentiam cognoſcendã cõſideran/
dum eſt ꝙ vnũ & idem in nobis eſt. quod dicit & aĩa &
ſpiritus: ſed anima dicit, ſecundũ ꝙ pficit corpus: ſpiri
tus autẽ proprie ſecundũ mentẽ. ſecũdũ quã ſpirituali
bus ſubſtãtiis aſſimilamur. ſecundũ illud Eph.4. Reno
uamini ſpiritu mentis veſtrę. Item cõſiderandum eſt
ꝙ triplex eſt differentia potentiarum in anima: quędã Triplex differentia potentię in anima.
enim potẽtię ſunt quarũ operationes ad bonũ corpo/
ris ordinant: ſicut generatiua, nutritiua, & augumen/
tatiua. Quędã vero ſunt, quę qdem corporeis organis
vtunt: vt omnes potẽtię ſenſitiuę partis: ſed earũ actus
ad corpus nõ ordinantur directe: ſed magis ad perfe/
ctionem animę. Quędam vero ſunt potentię: quę neq
vtuntur corporeis organis: neq directe ad bonum cor
poris ordinantur: ſed magis ad bonũ animę: ſicut quæ
pertinẽt ad intellectiuã partem. Primę ergo potentiæ
ptinent ad animã inq̃tum animat corpus. tertię vero
maxime pertinent ad animam inq̃tum eſt ſpiritus. ſe/
cundę vero medio modo ſe habent inter vtraſq: quia
tamẽ iudiciũ de potentia aliqua magis debet ſumi ex
obiecto & fine: q̃ ex inſtrumẽto: ideo ſecũdę potẽtię ma
gis ſe tenent cum tertiis, q̃ cum primis. Item conſide
randum eſt ꝙ cum vnaqueq res, ſit, propter ſuam ope
rationẽ corpus ad hoc pficitur ab aĩa, vt ſit ſubiectum
operationibus aĩę. Nũc autem in ſtatu iſto. corpus no/
ſtrum eſt ſubiectum operationibꝰ, quę ptinẽt ad aĩam,
inq̃tum eſt anima, put generatur & generat. nutritur,
creſcit & decreſcit. Quãtũ autẽ ad ſpirituales aĩę ope/
rationes, corpus licet aliquo modo ſubſeruiat, tamen
multũ impedimentũ affert: quia corpus quod corrũpi
tur aggrauat aĩam: vt dr Sap.9. Sed in ſtatu reſurrectio
nis ceſſabunt operationes animales a corpore: quia nõ
erit generatio, nec augumentum, aut nutrimentũ: ſed
corpus abſq aliquo impedimẽto & fatigatiõe, inceſſan
ter ſeruiet animę ad ſpirituales operationes eius. ſecũ/
dum illud pſ. Beati qui habitãt in domo tua dñe. &c.
Sicut ergo nũc eſt corpus noſtrũ animale: tũc vero erit
ſpirituale. Cauſam autẽ harũ proprietatũ quidã attri/
buunt luci: quam dicũt eſſe de natura quintę eſſentiæ:
& venire in cõpoſitionẽ humani corporis: qđ qa friuo/
lum eſt & fabuloſum: ſequentes Augu. dicimus ꝙ pce
dunt ex virtute animę glorificatę. Dicit. n. Augu. in epi
ſtola ad Dioſcoꝝ. Tam potenti natura deus fecit aĩam
vt eius pleniſſima beatitudine: quę in fine temporum
pmittitur ſanctis: redũdet etiam in inferiorẽ naturã:
quę eſt, corpus nõ beatitudo: quę fruẽtis eſt ppria: ſed

Aīa dat corpori quatuor eſſe.

plenitudo ſanitatis.i.incorruptionis vigor. Videmus autem ex aīa quatuor corpori ꝓuenire: & tanto perfectius q̃to anima fuerit virtuoſior. Primo quidē dat eſſe. Vñ quādo erit in ſummo pfectionis dabit eſſe ſpirituale. Secūdo cōſeruat a corruptione. Vñ videmus homines, q̃to ſunt fortioris naturę, minus a calore & frigore pati. Cum ergo aīa fuerit pfectiſſima, cōſeruabit corpus oīno impaſſibile. Tertio dat pulchritudinē & claritatem. Infirmi.n.& mortui ꝓpter debilitatē operationis animę in corpus efficiunt̄ diſcolorati: & quando erit in ſumma perfectione, faciet corpus clarum & fulgidū. Quarto dat motū: & tanto facilius q̃to virtus aīę fuerit fortior ſupra corpus. Et ideo qñ erit in vltio ſuę perfectionis, dabit corpori agilitatem.

Et eſt corpus ſpirituale; quēadmodum & ſcriptum eſt. † Factus eſt primus homo Adam in
Gen. 2. animam viuentē; extremus Adam in ſpiritū viuificantem. At nō primū quod ſpirituale; ſed qđ animale; deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra terrenus; ſecūdus homo ipſe dominus de cœlo. Qualis terrenus ille; tales & hi qui terreni ſunt; & qualis ille cœleſtis; tales & hi qui cœleſtes ſunt. Et quemadmodū geſtauimus imaginē terreni; geſtabimus & imaginem cœleſtis. Hoc autem dico fratres; ꝙ caro & ſanguis regni dei hæreditatē conſequi nō poſſunt. Neq; corruptio incoruptibilitatis hæreditatem accipit.

Si eſt corpus animale eſt & ſpirituale; ſicut ſcriptum eſt. Factus eſt primus homo Adā, in animā viuentē; nouiſſimus homo Adam in ſpiritum viuificantē; ſed nō prius qđ ſpirituale eſt, ſed quod aīale; deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra terrenus; ſecūdus homo de cœlo cœleſtis? Qualis terrenus; tales & terreni; & qualis cœleſtis; tales & cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginē terreni; portemus & imaginem cœleſtis. Hoc autē dico fratres; quia caro & ſanguis regnum dei poſſidere nō poſſunt, neq; corruptio incorruptelam poſſidebat. Lec. VII.

HIC Apoſtolus differentiam qualitatis corporum morientiū ad corporū reſurgentiū, ſupra exemplis oſtēſam, oſtēdit ratione. Circa hoc autē duo facit. Primo enim pmittit quod ꝓbare intendit. Secundo pmiſſum ꝓbat ibi. SICVT ſcriptū eſt &c.) Dicit ergo primo. Dixi ꝙ id quod ſeminatur aīale ſurget ſpirituale: & ꝙ hoc ſit verum.ſ.ꝙ ſit aliquod corpus ſpūale oſtēdo, qa SI EST corpus animale eſt & ſpirituale. & non intēdit Apoſtolus ex hoc arguere ad propoſitum: ſed hoc ſupponit intendens probare ipſum qđ dicit. SI EST corpus &c. Eccle. 33. Intuere in omnia opera altiſſimi duo contra duo: & vnum cōtra vnum.

SICVT ſcriptum eſt &c. Hic ꝓbat ꝓpoſitum. Eſt autem ꝓbatio ſua talis. Duo ſunt principia humani generis. Vnum ſecundū vitam naturę.ſ. Adam: Aliud ſecundum vitam gratię.ſ. Chriſtus: ſed animalitas eſt deriuata in omnes homines a primo principio.ſ. Adā. ergo conſtat ꝙ multo amplius a ſecundo principio.ſ. Chriſto ſpiritualitas deriuabit̄ in omnes homines. Huius rationis primo probat primam diuerſitatē principiorum. Secundo mediam.ſ. determinationē ſimilitudinis ex vtroq; principiorum. ibi. QVALIS terren⁹ &c. Circa primum tria facit. Primo oſtēdit principiorum ordinem adinuicem ibi. SED NON prius quod ſpirituale &c.) Tertio rationis ordinem aſſignat. ibi. PRIMVS &c. Ponit ergo primo conditionem primi principii: ſecundum vitam naturę: ſumens authoritatem Gen. 2. vnde dicit. SICVT ſcriptum eſt.) FACTVS eſt a deo primus homo Adam in animā viuentē vita.ſ. animali: qualem anima poteſt dare: cum.ſ. ſpirauit dominus in faciem eius ſpiraculum vitę. Gen. 2. Anima enim etiam dicit̄ & ſpiritus. Inquantum enim intendit curę corporis.ſ. vegetando, nutriendo, & generando ſic dicitur anima: inq̃tum autem intēdit cognitioni.ſ. intelligendo, volendo, & huiuſmodi ſic dicitur ſpiritus. Vnde cum dicit. FACTVS EST prim⁹ homo Adam in animam viuentem.) Intendit hic Apoſtolus de vita, qua anima deſeruit circa corpus, non de ſpiritu ſancto: ſicut quidam fingūt: propter hoc quod pcedit: & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitę: dicentis hoc eſſe ſpiritū ſanctum. Secundo ponit conditionem ſecūdi principii dicens? NOVISSIMVS vero Adam.i. Chriſtus: & dicitur nouiſſimus: quia Adā induxit vnum ſtatum.ſ. culpę. Chriſtus vero glorię & vitę. Vnde cum poſt ſtatum iſtum nullus alius ſequatur in vita iſta: ideo dicitur nouiſſimus. Eſa. 53. Deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum. Et alibi ſcilicet Apocali. 1. Ego primus & nouiſſimus. Et alibi. Ego ſum alpha & o &c. Dicit autem ADAM) quia de natura Adę factus in ſpiritum viuentem. Et ex hoc cōditionibus principiorum viſis apparet eorum diuerſitas: quia primus homo factus eſt in animam, nouiſſimus in ſpiritum. Ille autem in animam viuentem ſolum: iſte vero IN SPIRITVM) & viuentem ET VIVIFICANTEM.) Cuius ratio eſt: quia ſicut Adam cōſecutus eſt perfectionem ſui eſſe per animā: ita & Chriſtus perfectionem ſui eſſe: inquantum homo per ſpiritum ſanctum. Et ideo cum anima non poſſit niſi proprium corpus viuificare: ideo Adam factus eſt in animam non viuificantem: ſed viuentem tātum: ſed Chriſtus factus eſt in ſpiritum viuentem & viuificantem: & ideo Chriſtus habuit poteſtatem viuificandi. Ioan. 1. De plenitudine eius &c. Et Ioan. 10. Veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Et in ſymbolo. Et in ſpiritum ſanctum viuificantem. Sed ne aliquis diceret ſi Chriſtus factus eſt in ſpiritum viuificantem, quare dicitur nouiſſimus?

Ideo conſequēter cum dicit. SED NON prius &c.) Oſtendit ordinem principiorum. Videmus enim in natura, ꝙ in vno & eodem, prius eſt imperfectum, q̃ perfectum. Vnde cum ſpiritualitas ſe habeat ad animalitatem: ſicut perfectum ad imperfectum: ideo in humana natura non prius debet eſſe ſpirituale: quod eſt perfectum: ſed vt ſeruetur ordo prius debet eſſe imperfectum.ſ. quod animale eſt: deinde perfectum.ſ.ꝙ ſpirituale eſt. Supra. 13. Cum venerit: quod perfectum eſt &c. Sicut dicit Augu. huius ſignum eſt, ꝙ primogeniti antiquitus conſueuerunt eſſe animales: ſicut Cayn ante Abel natus. Iſmael ante Iſaac: & Eſau ante Iacob. Rationem autem dictę diuerſitatis aſſignat dicens. PRIMVS HOMO &c.) q.d. Vere primus homo factus eſt in animam viuentem: quia de terra. Gen. 2. Formauit dominus hominem de limo terrę: & ideo dicitur eſſe TERRENVS) ideſt animalis. ſecundus homo.ſ. Chriſtus factus eſt in ſpiritum viuificātem: quia de cœlo: quia diuina natura quæ fuit huic naturę vnita, de cœlo eſt. Et ideo debet eſſe COELESTIS) ideſt talem perfectionem debet habere qualem decet de cœlo venire: ſcilicet perfectionem ſpiritualem. Ioan. 3. Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt. Dicit autem primum hominem DE TERRA. ſecundum modum loquendi, quo res de illo eſſe dicuntur: quia prima pars eſt in eorum fieri: ſicut cultellus dicitur de ferro: quia prima pars vnde eſt cultellus eſt ferrum. Et quia prima pars vnde Adam factus eſt, terra eſt. Et ideo dicitur. DE TERRA. Secundus homo dicit̄ DE COELO. nō ꝙ attulerit corpus de cœlo: cum de terra aſſumpſerit.ſ. de corpore beatę Virginis. ſed quia diuinitas quę naturę humanę vnita eſt, de cœlo venit, quæ fuit prior, q̃ corpus Chriſti. Sic ergo patet principiorum diuerſitas: ꝙ erat maior propoſitio rationis principalis.

Conſequenter cum dicit. QVASI TERRENVS & cætera.) Oſtendit deriuationem ſimilitudinis horum principiorum, ex vtroque. & primo in communi. ſecundo diuidit eā per partes. ibi. IGITVR ſicut portauimus &c. Dicit ergo. QVALITER terrenus &c.)

Quaſi

Q uaſi dicat, primus hō qui terrenus fuit & mortalis: ideo deriuatum eſt, vt oēs eſſent & terreni & mortales. Supra eodē. Et ſicut in Adam oēs moriuntur. Zach. 13. Adam exēplum meū &c. Q uia vero fuit ſecūdus homo cœleſtis .i. ſpiritualis & immortalis: & ideo omnes & immortales & ſpirituales erimus. Rom. 6. Sed complātati facti ſumus ſimilitudini &c. IGITVR ſicut portauimus &c. Hic cōcludit, qualiter in ſpeciali debeamus conformari homini .ſ. cœleſti. Poſſumus autem dupliciter cōformari cœleſti in vita .ſ. gratię & glorię. & vna eſt via ad aliam, quia ſine vita gratię nō peruenitur ad vitam glorię. & ideo dicit. SICVT portauimus &c.) ideſt quamdiu peccatores fuimus, in nobis fuit ſimilitudo Adę. 2. Reg. 7. iſta eſt lex Adam domine deus &c. vt ergo poſſimus eſſe cœleſtes .i. peruenire ad vitā glorię, portemus imaginem cœleſtis, per vitam gratię. Collo. 3. Exuentes veterem hominem, induite nouum hominem .ſ. Chriſtum. Rom. 8. Q uos pręſciuit & prędeſtinauit conformes &c. Sic ergo debemus conformari cœleſti, in vita gratię: quia alias nō perueniemus ad vitam glorię. Et hoc eſt quod dicit. HOC autem dico fratres.) Q uaſi dicat. Niſi viuatis .ſ. vita gratię, non poteritis puenire ad regnū dei .ſ. ad vitam glorię. Q VIA CARO ET SANGVIS regnum dei non poſſidebunt.) Q uod quidem non eſt intelligendum, ſicut quidā hęretici dicunt, ꝙ non reſurget caro & ſanguis ſecūdum ſubſtantiam: ſed ꝙ totum corpus vel vertetur in ſpiritum vel in aerem: quod eſt hęreticum & falſum. nam Apoſtolus dicit ꝙ conformabit corpus noſtrum corpori claritatis ſuę. Vnde cum Chriſtus poſt reſurrectionem habuerit carnem & ſanguinem: ſicut dicitur Luc. vltimo. Palpate & videte: quia ſpiritus carnem & oſſa non habet &c. Conſtat ꝙ & nos in reſurrectione carnē & ſanguinem habebimus. Non eſt intelligendum caro & ſanguis .i. ſubſtantia carnis & ſanguinis regnum dei non poſſidebunt: ſed caro & ſanguis .i. carni & ſanguini operam dantes .ſ. homines deditι vitiis & voluptatibus, regnum dei non poſſidebunt. Et ſic accipitur caro .i. homo carnaliter viuens. Rom. 8. Vos autem non in carne &c. Vel CARO & ſanguis) .i. opa carnis & ſanguinis regnum dei non poſſidebunt: quod eſt cōtra Iudęos & Saracenos: qui fingunt ſe habituros poſt reſurrectionem vxores: fluuios mellis & lactis. Vel CARO & ſanguis.) .i. corruptio carnis & ſanguinis, regnū dei non poſſidebunt .i. poſt reſurrectionē corpus nō ſubiicietur corruptioni carnis & ſanguinis, ſecundum quā viuit homo. Vnde & ſecundum hoc ſubdit. neq; corruptio incorruptionem poſſidebit .i. neq; corruptio mortalitatis, quę nomine carnis hic exprimitur. poſſidebit incorruptionem .i. incorruptibile regnum dei: quia reſurgemus in gloria. Rom. 8. Ipſa creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis &c.

Error reſurrectionis.

Caro & ſanguis.

Ecce myſterium vobis dico. Non omnes quidem dormiemus: omnes tamen immutabimur in puncto temporis: in momento oculi: per extremam tubam. Canet enim & mortui reſurgēt incorruptibiles: & nos immutabimur.

Ecce myſterium vobis dico: omnes quidem reſurgemus: ſed non omnes immutabimur. In momento in ictu oculi: in nouiſſima tuba. Canet enim tuba: & mortui reſurgent incorrupti: & nos immutabimur. Lec. VIII.

HIC Apoſtolus poſtquam reſpondit quæſtioni de qualitate reſurgentium: reſpondet conſequenter quęſtioni, qua quęrebatur de modo & ordine reſurgendi. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit modum & ordinem reſurrectionis. Secundo confirmat per authoritatem ibi. CVM autem mortale hoc &c.) Circa primū duo facit. Primo enim pponit intentum. Secundo oſtēdit quo ordine fiat, ibi. IN MOMENTO, in ictu &c.) Prio igitur reddit eos attētos: oſtēdēs id quod pponit eſſe arduum & occultum, dicens. ECCE myſterium) .i. occultum quoddam. DICO VOBIS) .i. aperio vobis fratres quod debet vobis aperiri, & omnibus credētibus. Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe &c. Supra. 2. Sapiētiam loquimur inter perfectos. Et poſt. Sed loquimur dei ſapientiam, quę abſcondita eſt &c. Q uid autem ſit iſtud myſterium, ſubdit. OMNES quidem &c.) Circa primum ſciendum eſt, ꝙ ſicut Hieronymus dicit in quadam epiſtola ad Mineruium & Alexandrum monachos. Hoc quod hic dicitur. OMNES quidem reſurgemus &c.) In nullo libro Gręcoꝝ habetur: ſed in quibuſdā habetur. OMNES quidem dormiemus) .i. omnes moriemur.) Et dicitur mors ſomnus, ppter ſpem reſurrectionis. Vnde idem eſt ac ſi diceret. omnes quidē reſurgemus: quia nullus reſurget niſi moriatur. SED NON omnes immutabimur.) Hoc non mutatur in libris Gręcis. & hoc eſt verum: quia iſta mutatio, de qua hic loquitur, non erit niſi ſecundum corpora beatorum: quia immutabuntur ad illa quatuor, quę ſupra poſita ſunt, quę dicuntur dotes corporum glorioſorum: & hāc deſiderabat. Iob. 14. Cunctis diebus quibus nūc milito, expecto donec veniat immutatio mea. In quibuſdam vero libris inuenitur. NON omnes quidem dormiemus .i. moriemur: ſed non omnes immutabimur.) Et hoc intelligitur dupliciter. Primo ad litteram: quia quorundam opinio fuit ꝙ nō omnes homines morientur ſed ꝙ aliqui in aduentu Chriſti ad iudicium venient viui: & iſti nō morientur: ſed iſti mutabuntur in ſtatum incorruptionis. & propter hoc dicunt: non oēs quidem dormiemus .i. moriemur: ſed oēs immutabimur tam boni q̄ mali: & tam viui q̄ mortui. Vnde ſecundū hos, immutatio nō intelligitur de ſtatu animalitatis ad ſtatum ſpiritualitatis: quia ſecūdū hanc ſoli boni immutabuntur: ſed de ſtatu corruptionis ad ſtatum incorruptionis. Alio modo exponitur myſtice ab Origene: & dicit ꝙ hoc nō dicitur de ſomno mortis: quia oēs morientur. ps. Q uis eſt homo qui viuet &c. Sed de ſomno peccati, de quo in ps. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam: vt ſi dicat. NON omnes moriemur) .i. non omnes peccabimus mortaliter. SED omnes immutabimur.) ſicut ſupra de ſtatu corruptionis ad incorruptionem. Et licet hęc littera .ſ. NON oēs moriemur &c.) non ſit cōtra fidem: tamen eccleſia magis acceptat primā .ſ. ꝙ omnes moriemur ſiue reſurgemus &c. Q uia oēs morientur, etiā ſi ſint nunc aliqui viui.

Ordinem autē & modum reſurrectionis manifeſtat conſequenter cū dicit. IN MOMENTO &c.) Et hoc q̄tum ad tria. Primo .n. manifeſtat ordinē, q̄tum ad tēpus. Secundo q̄tum ad cauſam reſurrectionis. ibi. IN NOVISSIMA tuba.) Tertio q̄tū ad pgreſſum effectus a cauſa. ibi. CANET .n. tuba &c.) Dicit ergo ꝙ oēs reſurgemus: ſed quō? IN MOMENTO.) p quod excludit errorē dicentium reſurrectionē nō eſſe futurā omnium ſimul. Sed dicunt ꝙ martyres reſurgēt ante alios per mille annos: & tūc Chriſtus deſcēdet cū illis, & poſſidebit regnū corporale Hieruſalem mille annis cum eis. Et hęc fuit opinio Lactantii. Sed hoc patet eſſe falſum, quia omnes IN MOMENTO) reſurgemus ET IN ictu oculi.) Excluditur etiā per hoc alius error eiuſdem qui dicebat ꝙ iudicium duraturum erat per ſpacium mille annorum. Sed hoc eſt falſum: quia nō erit ibi aliquod perceptibile tempus: ſed in momento &c. Sciendū eſt autem ꝙ momentū poteſt accipi vel p ipſo inſtanti temporis quod dicitur nunc. vel pro aliquo tēpore imperceptibili: tamen vtroq; modo poteſt accipi, hoc, referendo illud ad diuerſa: quia ſi nos referimus hoc ad collectionem pulueru, quę fiet miniſterio angelorum. tunc momentum accipitur pro tempore imperceptibili. Cum enim in collectione illorum puluerum ſit mutatio de loco ad locum: oportet ꝙ ſit ibi tēpus aliquod. Si autem referamus ad reunitionem corporū, & pro vnione animę, quę omnia fient a deo: tunc momentum accipitur, pro inſtanti temporis: quia deus in inſtanti vnit animam corpori, & viuificat corpus. Poteſt etiam hoc quod dicit in ictu oculi, ad vtrumq; referri: quia ſi in ictu oculi intelligitur tantum apertio palpebrarum, quę fit in tempore perceptibili: tunc refertur ad collectionem puluerum. Si vero in ictu oculi, intelligitur ipſe ſubitus contuitus oculi & qui fit in inſtanti: tunc refertur ad vnionem ad corpus.

Conſequenter cum dicit. IN NOVISSIMA TVBA)

Oſtẽdit ordinem reſurrectionis q̃tum ad cauſam immediatam. Et iſta tuba eſt vox illa Chriſti. de qua Mat. 25. dicitur. Media nocte clamor factus eſt &c. Io. 5. Audiẽt vocem filii dei. & qui audierint &c. Vel ipſa preſentia Chriſti manifeſta mundo, ſecundum ꝙ dicit Greg. Tuba nihil aliud eſſe deſignat, q̃ preſentiá Chriſti mundo manifeſtatam, quę dicitur tuba propter manifeſtationem: quia omnibus erit manifeſta. Et hoc modo accipitur tuba. Mat. 6. Cum facis eleemoſinam, noli tuba canere ante te. Item dicitur tuba ꝓpter officium tubę, quod erat ad quatuor: vt dicit Num. 10. ſ. ad vocãdum conſilium. & hoc erit in reſurrectione: quia tunc cõuocabit ad conſiliũ. i. ad iudicium. Eſa. 3. Dominus ad iudicium veniet &c. Ad ſolemnizandum feſtum, ꝑs. Buccinate in neominia tuba. Sic & in reſurrectiõe. Eſa. 33. Reſpice Sion ciuitatem ſolẽnitatis noſtrę. Ad pugnam & hoc in reſurrectione. Sap. 5. Pugnabit ꝓ illo &c. Eſa. 30. In cytharis & tympanis & cętera. Ad monẽdum caſtra ſua quidam eundo ad paradiſum: quidam eundo ad infernum. Mat. 25. Ibunt qui bona fecerunt in vitã æternam: qui vero mala in ignem æternum.

Conſequenter cum dicit. CANET enim tuba &c.) Ponit progreſſum effectus, a cauſa ꝑdicta. Et circa hoc duo facit. Primo. n. ponit ꝓgreſſum effectus. Secundo neceſſitatem huius aſſignat ibi. OPORTET. n. mortale &c. Progreſſus effectus eſt: quia ſtatim ad ſonitũ tubę, ſequet effectus. Quia mortui &c. ꝑs. Dabit voci ſuę vocem virtutis &c. Ponit autem duplicem effectũ. Vnus eſt cõmunis: quia MORTVI reſurgent incorrupti. i. integri, ſine aliqua diminutiõe membrorum. Quod quidem eſt cõmune oĩbus: quia in reſurrectione eſt cõmune omne quod ptinet ad reparationem naturę: qa oĩs habẽt cõmunionẽ cũ Chriſto in natura. Et licet Augu. relinquat ſub dubio verũ deformitates remaneát in damnatis. ego tamen credo ꝙ quicquid ptinet ad reparationem naturę totum cõfertur eis: ſed quod pertinet ad gratiã ſolũ electis cõfertur. Et ideo OMNES reſurgent incorrupti). i. integri etiã dãnati. Hiero. autem exponit INCORRVPTI. i. in ſtatu incorruptionis: vt. ſ. vlterius poſt reſurrectionẽ non corrumpant: qa iſti ad beatitudinem æternam ibunt. nã illi vero ad pœnam æternam. Dañ. 12. Multi de terrę puluere euigilabunt. Alius effectus eſt proprius. i. apoſtolorum tantum. QVIA NOS immutabimur. ſ. apoſtoli, & nõ ſolum erimus incorrupti: ſed etiã immutabimur. ſ. de ſtatu miſerię ad ſtatum glorię: qa ſeminatẽ animale: ſurget autem ſpirituale. Et ſecundum hunc modum exponendi. apparet ꝙ melior eſt littera illa q̃ dicit. OMNES quidem reſurgemus. ſed non omnes immutabimur: q̃ illa quę habet Oẽs immutabimur: quia licet omnes reſurgant: tamen ſoli ſancti & electi immutabunt. Poſſet tamen etiam ſecundum illos qui habent. NON OMNES quidem moriemur: ſed omnes immutabimur) legi ſic. Mortui reſurgẽt incorrupti. i. ad ſtatum incorruptionis: & nos qui viuimus licet nõ reſurgamus: quia non morimur: tamẽ immutabimur de ſtatu corruptionis ad incorruptionem. Et videtur conſonare his quę dicit. pria Theſ. 4. Nos qui viuimus qui relinquimur ſimul rapiemur cum illis &c. vt ſicut & ibi, & hic connumeret ſe viuis.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ: & mortale hoc induere immortalitatẽ. Cũ autẽ corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem: & mortale hoc induerit immortalitatẽ: tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt. Abſorpta
Oſeę. 13. Heb. 2. eſt mors in victoriá. † Vbi tuus mors aculeus? vbi tua inferne victoria: Aculeus autem mortis
1. Ioan. 5. peccatũ: potẽtia vero peccati lex. † Sed deo gratia: qui dedit nobis victoriam: per dñm noſtrum Ieſum Chriſtum. Itaq; fratres mei dilecti: ſtabiles ſitis: immobiles: abundantes in opere domini ſemper: cum ſciatis: quod labor veſter non eſt inanis in domino.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. Cũ autẽ mortale hoc induerit immortalitatem: tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt. Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum eſt: virtus vero peccati lex. Deo autẽ gratias qui dedit nobis victoriam per dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ. Itaq; fratres mei dilecti ſtabiles eſtote & immobiles: abundantes in omni opere dñi ſemper, ſciẽtes ꝙ labor veſter non eſt inanis in domino. Lec. IX.

HIC Apoſtolus ponit neceſſitatem effectu reſurrectionis, ab ipſa cauſa progredientis. Et circa hoc duo ponit correſpõdentia duobus, quę poſuerat in ꝓgreſſu effectuũ ab ipſa cauſa. Primũ fuit generale omniũ. ſ. ꝙ mortui reſurgent incorrupti. Et ideo primo q̃tum ad hoc dicit. OPORTET corruptibile hoc induere incorruptionem.) Secundum fuit ſpeciale apoſtolis & bonis. ſ. Et nos immutabimur: & ideo ſecundo quantum ad hoc dicit. ET MORTALE hoc induere immortalitatem. quia enim corruptibile opponit incorruptibili, & in ſtatu pręſentis vitę ſubiicimur corruptioni. Ideo dicit ꝙ cum reſurgemus oportet hoc corruptibile &c. neceſſitate. ſ. cõgruentię. Et hoc propter tria. Primo propter completionẽ humanę naturæ. Nam ſicut etiam dicit Augu. Anima q̃diu eſt ſeparata a corpore eſt imperfecta, nõ habens perfectionẽ ſuę naturę. & iõ non eſt in tanta beatitudine ſeparata exiſtẽs, in quãta erit corpori vnita in reſurrectione. Vt ergo perfruatur beatitudine perfecta: oportet corruptibile hoc. i. corpꝰ induere vt ornamentum incorruptionem: vt vlterius aliquatenus non lędatur mortale. Secũdo propter exigentiam diuinę iuſtitiæ: vt. ſ. illi qui bona fecerunt ſeu mala in corpore pręmient vel puniantur. etiam in ipſis corporibus. Tertio ꝓpter conformitatem membrorum ad caput: vt ſicut Chriſtus reſurrexit a mortuis ꝑ gloriam patris: ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Ro. 6. Notandum autem ꝙ ipſam incorruptionẽ ſeu immortalitatem aſſimilat veſtimento. cum dicit. INDVERE.) veſtimentum enim adeſt veſtito & abeſt, manente eadem numero ſubſtãtia veſtiti vt per hoc oſtendat ꝙ corpora eadẽ numero reſurgant: & idem homines idem numero erunt in ſtatu incorruptionis & immortalitatis, in quo ſunt modo. Vnde ex hoc excludit error dicentium, ꝙ corpora non reſurgent eadem numero. Vñ & ſignanter dicit. Oportet corruptibile hoc. ſ. corpus. Nam anima non eſt corruptibilis. Excludit etiam error dicentium, ꝙ corpora glorificata nõ erũt eadem cum iſtis: ſed cœleſtia. & de iſto modo ſimile habetur ſcda Corin. 5. Nam in hoc ingemiſcimus &c. Eſa. 52. Induere veſtimentis glorię tuę. Iob. 40. Circunda tibi decorem &c. Sed cõtra hoc eſt: quia videtur impoſſibile ꝙ corruptibile hoc induat incorruptionẽ. i. ꝙ corpora reſurgant eadem numero: quia impoſſibile eſt ea quę differunt genere vel ſpecie. eſſe eadem numero: ſed corruptibile & incorruptibile non ſolum differunt ſpecie, ſed genere. Ergo impoſſibile eſt ꝙ corpora reſurgẽtium. ſint incorruptibilia & remaneant eadem numero. Pręterea Philoſophus dicit, ꝙ impoſſibile eſt ꝙ illa quorum ſubſtãtia corruptibilis mota eſt, reintegrent eadẽ numero: ſed eadẽ ſpecie. ſubſtantia autem corporum humanorum eſt corruptibilis: ergo impoſſibile eſt reintegrari eadem numero. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt ad primum: ꝙ vnumquodque conſequitur genus & ſpeciẽ ex ſua natura, & non ex aliquo extrinſeco ſuę naturę: & ideo dico, ꝙ ſi reſurrectio corporũ futura eẽt ex principiis naturę corporũ, impoſſibile eẽt ꝙ corpora reſurgerẽt eadẽ nũero. Sed dico ꝙ incorruptio corporũ reſurgẽtiũ dabit ab alio pricipio, q̃ a natura ipſorũ corporum

Quęſtio an corruptibile induat incorruptionem.

porũ ſcilicet a gloria animę: ex cuius beatitudine & incorruptione tota beatitudo & incorruptio corporum deriuabitur. Sicut ergo eiuſdem naturę & idem numero eſt liberum arbitrium modo, dum eſt volubile ad vtramq; partem: & cum erit firmatum in fine vltimo: ita & eiuſdem naturę, & idem numero erit corpus quod modo eſt corruptibile: & tunc quando per liberũ arbitrium firmatũ erit p gloriã animę erit incorruptibile.

Opiõ ſcti doctoris q non ſit niſi vna forma in cõpoſito.

Ad ſecundũ dicendũ q ratio Philoſophi pcedit contra illos qui ponebãt oĩa in iſtis inferioribus cauſari ex motu corporum cœleſtiũ: & q reuolutis eiſdẽ reuolutionibus corpoꝝ ſuperiorũ ſequebant eidẽ effectus numero qui aliquãdo fuerãt. Vnde dicebãt q adhuc Plato idẽ numero leget Athenis: & q habebit eaſdẽ ſcholas & eoſdem auditores quos habuit. Et ideo Philoſophus cõtra eoſdẽ arguit. q licet idem cœlum numero & idẽ ſol ſit in eiſdẽ reuolutionibus: tamen effectus qui inde pueniũt nõ cõſequunt identitatẽ numero ſed ſpeciei & hoc ſecundũ viam naturę. Similiter dico q ſi corpora induerent incorruptionem & ſurgerent ſcdm viã naturę. q nõ reſurgerent eadẽ numero: ſed eadẽ ſpecie. Sed cũ reintegratio & reſurrectio ſicut dictũ eſt, fiãt virtute diuina: dicimus q corpora erũt eadẽ numero: cũ neq; principia indiuiduãtia huius hoĩs ſint aliud q̃ hęc aĩa & hoc corpus. In reſurrectione autẽ redibit & aĩa eadem numero cum ſit incorruptibilis: & hoc corpus idẽ numero ex eiſdẽ pulueribꝰ in quibus reſolutũ fuit, ex virtute diuina reparatũ: ſic erit idẽ homo numero reſurgens. Nec facio vim in formis intermediis. qa nõ pono eſſe aliquã aliã formã ſubſtantialẽ in hoĩe, niſi animam rationalẽ, a qua habet corpus humanũ, q ſit animatum natura ſenſibili & vegetabili: & q ſit rationale. Formę vero accidentales nihil impediunt identitatem numeralem, quam ponimus.

Conſequẽter cũ dicit. CVM autẽ corruptibile &c.) Cõfirmat quod dixerat per authoritatem. Et circa hoc duo facit. Primo ponit authoritatẽ. Secũdo ex ea cõcludit tria. ibi. VBI .n. eſt mors &c.) Dicit ergo primo. Dixi q oportet CORRVPTIBILE hoc induere &c.) Sed cũ mortale hoc induerit imortalitatẽ: tunc. ſ. in futuro. Quod eſt contra illos qui dicũt iam reſurrectionem factã. Fiet ſermo qui ſcriptus eſt. ſ. ABSORPTA EST &c.) Hoc ſecundũ tranſlationẽ noſtrã, nõ inuenit in aliquo libro Biblię: ſi tamẽ inueniat in tranſlatione. 70. nõ eſt certũ vnde ſumptũ ſit. Põt tamẽ dici hoc eſſe ſumptũ. Eſa. 16. Viuẽt mortui tui &c. Et. 25. Pręcipitabit mortẽ in ſempiternũ. Oſeę. 13. vbi nos habemꝰ. Ero mors tua o mors. 70. habent. ABSORPTA eſt mors in victoria) i. pp victoriã Chri. Et ponit pteritũ p futuro pp certitudinẽ pphetię. 1. Pe. 3. Deglutiẽs mortẽ &c.

Conſequenter cũ dicit. Vbi eſt mors victoria tua &c.) Cõcludit tria ex pmiſſa authoritate. Inſultationẽ ſanctorũ cõtra mortẽ. Gratiaꝝ actiones ad deũ. ibi. DEO autẽ gratias. Et admonitionẽ ſuã Corinthiis. ibi ITAQVE fratres mei &c.) Circa primũ duo facit. Primo ponit inſultationẽ, Secũdo exponit ibi. STIMVLVS autẽ &c.) Loquẽs ergo Apoſtolus de victoria Chriſti cõtra mortẽ. quaſi in quodã ſpeciali gaudio poſitus aſſumit perſonã virorũ reſurgentiũ, dicẽs. VBI eſt mors victoria tua?) Hoc nõ inuenit in aliquo loco ſacrę ſcripturę. vtrũ autẽ ex ſe vel aliunde habuerit hoc Apoſtolus, incertũ eſt. Si tamẽ aliũde accepiſſet, videt accepiſſe de Eſa. 14. Quomodo quieuit tributũ. ceſſauit &c. Dicit ergo. VBI eſt mors &c.). ſ. corruptiõis. VICTORIA TVA) .i. potẽtia qua totũ humanũ genus pſternebas: de oĩbꝰ triumphabas. 1. Reg. 14. Omnes morimur &c. Iob. 18. Calcet ſuper eum quaſi rex interitus &c.

VBI eſt mors ſtimulus tuus?) Quid autẽ ſit ſtimulus cõſequẽter exponit dicẽs. STIMVLVS autẽ &c.) Vnde duo ponit. Vnum p quod exponit, quod dixit. Aliud p quod obiectionẽ excludit. ibi. VIRTVS peccati &c.) Sciẽdum eſt autẽ q ſtimulus mortis põt dici: vel ſtimulans ad mortẽ: vel quo vtitur, ſeu quem facit mors: ſed litteralis ſenſus eſt. ſtimulus mortis. i. ſtimulans ad mortẽ: qa hõ p peccatũ eſt impulſus, & deiectꝰ ad mortẽ. Roñ. 6. Stipendia peccati mors eſt &c.

Sed quia aliqs poſſet obiicere, q iſte ſtimulus eſt remotus per legem. Ideo cõſequenter hoc Apoſtolus excludit. ſubdens. VIRTVS vero) .i. augumentum. PECCATI LEX) .q. d. Nõ eſt remotũ peccatum per legẽ: immo virtus peccati lex .i. augumentũ occaſionaliter. ſ. nõ q induceret ad peccatum: ſed inquantum dabat occaſionem peccati, & non cõferebat gratiam: ex quo magis accendebat cõcupiſcentia ad peccãdum. Roñ. 5. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Ro. 7. Occaſione accepta peccatum per mandatum &c. Eſt autem alius ſenſus: ſed nõ litteralis VT STIMVLVS &c.) dicatur quo vtitur mors: & ſic per mortẽ intelligit diabolus. Apocalip. 6. Nomẽ illi mors. Et ſic STIMVLVS mortis) eſt tentatio diaboli. Et ſic totum quod dicitur de morte, exponitur de diabolo: vt in glo. habetur. Vel STIMVLVS mortis .i. a morte factus. i. a carnali cõcupiſcentia. Iaco. 1. Cõcupiſcentia cum conceperit &c. Concupiſcentia enim prĩo volẽtes allicit, ſicut in intẽperatis. Secundo repugnantes trahit, vt in incontinentibus. Poſtea cõtendit: ſed nõ vincit vt in continẽtibus. Poſtea debilitatur eius cõtentio. ſicut in temperatis, & vltimo totaliter deficit, ſicut in beatis quibus dicere cõpetit. Vbi eſt mors cõtentio vel victoria tua? Quia ergo ſtimulus mortis deſtructus eſt nõ per legem: ſed victoriam Chriſti: ideo deo ſunt reddendę gratiaꝝ actiones. Et hoc eſt quod dicit. DEO autẽ gratias .ſ. ago ſeu agamus. QVI dedit nobis victoriam mortis, & peccati per Ieſum Chriſtum) non per legem. Io. 16. Hęc eſt victoria &c. Roma. 7. Quis me liberabit &c. Gratia dei &c. Nam quod impoſſibile &c.

Lex eſt virtus pcti per occaſionem

Stimulus mortis.

Conſequenter cum dicit. ITAQVE fratres mei &c.) Subdit admonitionem. ſicut enim dictũ eſt pſeudoapoſtoli corrumpebant Corinthios negando reſurrectionem. & ideo poſtquam iam aſtruxit fidem reſurrectionis, & per exempla oſtendit: admonet eos q bene ſe habeant, ne ſeducantur a pſeudoapoſtolis. Et circa hoc tria facit. Primo enim eos in fide confirmat dicens. ITAQVE) .ſ. iam oſtenſa reſurrectione. FRATRES MEI) per fidem, per quam omnes ſumus filii dei Ioan. primo. Dedit eis poteſtatem &c. DILECTISSIMI) p charitatem, qua debemus nos inuicem diligere. prima Io. 4. Hoc mandatum habemus a deo &c. Stabiles eſtote. ſ. in fide reſurrectionis, ne recedatis a fide. Ephe. 4. Non ſimus ſicut paruuli fluctuãtes &c. & immobiles. ne. ſ. ab aliis ſeducamini. Collo. 1. In fide fundati. STABILES & immobiles &c.) Secundo inducit ad bona opera dicens. ABVNDANTES in omni opere bono ſemper. Gal. vlti. Dum tempus &c. Prouer. 1. In abundanti iuſtitia. Tertio roborat eos p ſpem dicens. SCIENTES per quod &c. Sap. 3. Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus. Cap. XVI.

CAeterum de collatione in ſanctos: quemadmodum ordinaui eccleſiis Galatię: ita & vos facite. Ita vna ſabbatorum vnuſquiſq; veſtrum apud ſe ſeponat: recondens quicquid commodum fuerit: ne cum venero tunc collationes fiant. Vbi venero autem quoſcunq; probaueritis per epiſtolas: hos mittam: vt perferant munificentiam veſtram Hieroſolymam: quod ſi fuerit operępretium: vt & ipſe proficiſcar: mecum proficiſcentur. Veniam autem ad vos: cum Macedoniam tranſiero. Macedoniam enim pertrãſiturus ſum. Apud vos autem forte permanebo: aut etiã hybernabo: vt vos me deducatis quocunq; proficiſcar. Nolo enim vos nunc in tranſcurſu videre: ſed ſpero tempus aliquantum manſurum me apud vos: ſi dominus permiſerit. Commorabor autem Epheſi: vſq; ad diem quinquageſimum. Nam oſtium mihi apertum eſt magnum & efficax. & aduerſarii multi.

DE collectis autẽ quæ fiunt in ſanctos ſicut ordinaui in eccleſiis galatiæ; ita & vos facite per vnam ſabbati. Vnuſquiſq; veſtrum apud ſe reponat, recondens quod ei bene placuerit: vt non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præſens fuero, quos approbaueritis, p epiſtolas hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. Quod ſi dignum fuerit vt ego eam; mecũ ibũt. Veniam autẽ ad vos cũ Macedoniã pertrãſiero. Nam Macedoniam pertranſibo. Apud vos autẽ forſitã manebo: vel etiam hyemabo, vt vos me deducatis quocunq; iero. Nolo.n. vos modo in tranſitu videre. Spero.n. me aliquantulũ tẽporis manere apud vos: ſi dominus permiſerit. Permanebo autẽ Epheſi vſq; ad pentecoſten. Oſtiũ enim mihi apertum eſt magnum & euidens, & aduerſarii multi.

SVPRA per totã ſeriem epiſtolę ꝓpoſuit Apoſtolus Corinthiis quãdam doctrinam generalem. In hoc vltimo cap. ꝓponit eis quędã ſpecialia & familiaria. Et circa hoc duo facit. Primo monet eos qd ipſi debeãt aliis facere. Secũdo oñdit quid alii faciãt ipſis. ibi. SALVTAT vos eccleſia &c.) Circa primũ duo facit. Primo inſtruit eos de his, quę debẽt facere ad abſentes. Secũdo vero de his, quę debent facere ad pñtes. ibi. VIGILATE & ſtate in fide &c. Circa primũ tria facit. Primo inſtruit eos de his, quæ ptinẽt ad abſentes pauperes ſanctos, qui ſunt in Hieruſalẽ. Secũdo de his, quę ptinẽt ad Apoſtolũ. ibi. VENIAM ad vos cũ &c.) Tertio de his, quę ptinẽt ad diſcipulos. ibi. SI AVTEM venerit &c.) Circa ea quę debẽt fieri ſanctis, qui erãt in Hieruſalẽ, tribus inſtruit eos Apoſtol⁹. Primo qualiter eleemoſina ſanctis facienda: ſit colligenda. Secũdo qualiter ſit cõſeruanda. ibi. VNVSQVISQVE autẽ veſtrum &c.) Tertio qualiter ſit in Hieruſalem trãſmittẽda ibi. CVM aũt pñs fuero &c.) Circa primũ ſciendum eſt, ꝙ ſicut legiẽ Act. 4. Mos erat in primitiua eccleſia, vt cõuerſi ad fidẽ venderent poſſeſſiones, & oĩa q̃ habebãt, & ꝓciũ ponerent ad pedes apoſtolorum: & de eis vnicuiq; ꝓut erat opus ꝓuideretur: vt ſic nullus haberet ꝓpriũ: ſed eſſẽt illis oĩa cõmunia. Et ſicut dr̃ in collationibus patrũ, oĩs religio ab illa ſancta ſocietate ſumpſit exordiũ. Contigit autẽ vt fame perualida exorta pauperes ſancti, q erãt in Hieruſalẽ, inopia maxima laborarent. vñ factũ eſt vt apoſtoli ordinarẽt ad ipſorum ſubuentionẽ, ꝙ p alias eccleſias Chriſti collectę fierẽt: & hęc cõmiſſio facta eſt Paulo & Barnabę. Gal. 1. Dederũt mihi & Barnabę &c. Et quia Apoſtolus ſup hoc ſollicitus erat, monebat illos quos cõuerterat, vt eis ſubuenirent quia ſicut ipſe ad Ro. dicit. Iuſtũ eſt, vt a qbus ſpiritualia receperãt, tẽporalia miniſtrẽt. Et hoc eſt quod dicit DE COLLECTIS autẽ quę fiũt p eccleſias in ſanctos) .i. in vſu ſanctorum & nõ quorũlibet. Eccle. 12. Da iuſto, & ne recipias peccatorẽ. Nõ ꝙ peccatoribus nõ ſit aliquid dandum: ſed quia magis debet quis dare eleemoſynam iuſto indigenti, q̃ peccatori.

A quo religiones ſumpſerũt vt omnia ſint communia.

SICVT ordinaui in eccleſia galatię: ita & vos facite) .i. colligite per vnã. ſ. diem ſabbati. i. ſeptimanę. Et hoc ideo ordĩatũ eſt, vt paulatim qualibet hebdomada aliqd paruũ ſoluerẽt: ne ſi ſimul totũ ſoluiſſent grauarentur. Et licet eis paululũ videretur, & quaſi inſenſibile paulatim dare: tñ cõpleto ãno eleemoſinę inſimul collectę magnę erãt. Vel PER VNAM ſabbati) intelligitur prima dies poſt ſabbatũ. ſ. dies dñicus. Et hoc ideo illo die fieri voluit Apoſtolus: qa iam inoleuerat conſuetudo, vt popul⁹ in dñicis diebus ad eccleſiã cõueniret. Leui. 23. Dies primus celeberrimus erit atq; ſanctiſſimus &c. Et poſt. Eſt.n. poſt cœtus atq; collectę &c. De hmõi eleemoſina dr̃. Dañ. 4. Peccata tua eleemoſinis redime. Et Eccle. 9. Eleemoſyna viri, quaſi ſacculus &c.

Quia vero nõ ſolũ debet apponi modus in colligendo: ſed etiã in cõſeruãdo. Ideo cõſequẽter inſtruit qualiter collectę cõſeruentur, cũ dicit. VNVSQVISQVE autẽ veſtrũ &c. In quo oſtẽditur maxima induſtria Apoſtoli. Ne aliqui crederẽt, ꝙ Apoſtolus faceret collectas iſtas magis cauſa queſtus ꝓprii. q̃ ꝓpter neceſſitatẽ ſanctorũ. ideo ſuſpitionẽ hanc vitans, & q̃rum ad ſe, & q̃tũ ad ſuos miniſtros. noluit dictã pecuniã a ſe. ſeu a ſuis miniſtris cuſtodiri: ſed ordinauit ꝙ qlibet illud qd ſibi placebat elargiri, reportaret domi, & conſeruaret ſeorſum faciens: ſic per totũ annũ. Et huius ratio erat: quia Apoſtolus nolebat ꝙ quãdo veniret Corinthũ vacarẽt collectis: ſed doctrinę & rebus ſpiritualibus. Et iõ dicit VT NON cũ venero &c.) Act. 6. Non eſt ęquũ nos relinquere &c. qualiter aũt debeãt mitti in Hieruſalẽ. ſubdit dicens. CVM aũt pñs fuero &c. q.d. Nec in hoc volo aliquos ſpecialiter onerare. CVM pñs fuero) .ſ. ad portandũ pecuniã: ſed MITTAM) iſtos QVOS ꝓbaueritis) .i. approbaueritis mittẽdos, mittã inquã per epiſtolas. i. cũ epiſtolis miſſis a vobis & a nobis, laudatoriis & cõmendatoriis. ſ. in qbus cõtineatur quãtitas pecunię cõmendatũ ſtudiũ noſtrũ, & charitas. Mittã inq̃ PERFERRE gratiã veſtrã) .i. ꝙ gratis dabitis ſanctis. pauperibus IN HIERVSALEM.) ſcda Corin. 8. Notã facimus vobis gratiã dei &c. IN HIERVSALEM) .i. ſãctis q ſunt in Hieruſalẽ: & nõ ſolũ mittã alios quos ꝓbaueritis: ſed SI DIGNVM fuerit &c.) .i. ſi magna q̃titas fuerit MECVM IBVNT.) In quo inducit eos ad bene & liberaliter ſoluendũ. Ro. 15. Nunc igitur ꝓficiſcar Hieruſalem miniſtrare ſanctis &c.

Cõſequẽter Apoſtolus inſtruit eos de his: quę ptinẽt ad ſeipſum. Et circa hoc tria facit. Primo promittit eis ſuam pñtiam dicẽs. VENIAM ad vos cũ Macedoniã pertrãſiero &c.) Circa qd ſciendũ eſt quod ſicut dicitur Act. 16. Vir Macedo apparuit Apoſtolo cũ eſſet Troade deprecãs eũ, & dicẽs ei. Trãſiens in Macedoniam libera nos. Vt ergo Apoſtolus iuſſa impleret, diſpoſuit ſe Macedoniã iturũ. Et qa Macedonia erat media inter Aſiã & Achaiã. in qua eſt Corinthus. Ideo dicit. CVM PERTRANSIERO in Macedoniã veniã ad vos.) immo veniam ad vos inde. ſ. qa tunc ero vobis ꝓpior. Secundo promittit ſe facturũ apud eos diutinã moram dicens. APVD vos forſitã manebo) .i. moram contrahã. VEL ETIAM hyemabo) .i. per totã hyemẽ pmanebo vobiſcũ: qa multa corrigẽda ſunt in vobis. Vel cauſam quare ad eos vadit ſubdit. cũ dicit. VT VOS me deducatis quocunq; iero.) Et dicit quocũq;: quia neſciebat determinate quo iret, niſi ſecũdum ꝙ ſpiritus ſanctus inſpirabat ſibi. Deducatis inquã, nõ defendatis me: ſed vt doceatis vias. Tertio cũ dicit. NOLO enim vos &c.) Excuſat dilationẽ ſuę pñtię dupliciter. Vno modo: qa Corinthii poſſent dicere: nõ eſt neceſſe ꝙ tñ differas venire: & ꝙ primo vadas in Macedoniã: qa tu potes venire in Achaiam & pmanere: ita ꝙ nõ trãſeas p Macedoniã. Et ad hoc dicit. licet ſic poſſem venire ad vos, tñ nõ diu poſſem manere vobiſcũ: qa ſtatim oportet me eſſe in Macedonia, vel redire in Aſiam. vñ qa nolo vos mõ in trãſitu videre: ideo modo nõ venio primo ad vos: nã ego ſpero aliquã morã cõtrahere vobiſcũ SI DOMINVS pmiſerit. Dicit SI DOMINVS) pmiſerit quia forte vel anteq̃ eſſet ibi. vel poſtq̃ iam eſſet ibi, dñs inſpiraret ei, ꝙ iret ad aliũ locũ, vbi faceret ma⁹ bonũ. Alio modo excuſat ſe, & hoc videtur magis litterale: qa oportebat eũ diu manere apud Epheſum quę eſt in Aſia: & ideo dicit. PERMANEBO autẽ Epheſi vſq; ad pentecoſten &c.) Forte hęc epiſtola miſſa fuit in hyeme ſeu in vere. & tũc poſt pentecoſten debebat ire in Macedoniã, & morari ibi vſq; ad hyemẽ: & tunc ire in Corinthum. & hyemare. Rationẽ autẽ quare volebat morari Epheſi, vſque ad pentecoſten, ſubdit cum dicit. OSTIVM autem & cętera) Ideſt magnum fructũ facio in Epheſo. Et dicit oſtium eſſe apertum magnũ. i. multa corda bonum ad credendum parata: & euidens: quia ſine contradictione. Collo. 4. Orantes ſimul & pro nobis vt de⁹ aperiat nobis oſtiũ & cętera. SED QVIA ſunt multi aduerſarii) qui conantur impedire vel ſubintrare.

Si ergo

Si ergo abſentarem me, tantus fructus poſſet de facili impediri: ideo nolo recedere, quouſq; ſitis bene firmati. Apoc. 1. Ecce dedi coram te oſtium apertum.

Quod ſi venerit Timotheus: videte vt abſq; metu ſit apud vos. Opus.n. dñi operatur: quemadmodum & ego. Ne quis igitur eũ ſpernat: ſed pſequamini eum cum pace: vt veniat ad me. Expecto.n. illum cũ fratribus. Porro de Apollo fratre multũ hortatus ſum illũ: vt iret ad vos cũ fratribus: & omnino nõ erat voluntas nunc eundi: venturus eſt autẽ: cum opportunitatem erit nactus. Vigilate: ſtate in fide: viriliter agite: eſtote fortes: omnia vobis cum charitate fiant. Obſecro autem vos fratres: noſtis familiã Stephanæ eſſe primitias Achaiæ: & quod in miniſteriũ ſanctis ordinarũt ſeipſos vt & vos ſubditi ſitis talibus: & omni adiuuanti & laborãti. Gaudeo vero de aduentu Stephanæ & Fortunati: & Achaici: quoniam id quod mihi deerat veſtri: hi ſuppleuerunt. Refocillauerunt.n. ſpiritũ meũ ac veſtrũ. Agnoſcite itaq; huiuſmodi. Salutãt vos eccleſiæ Aſiæ: Salutãt vos in dño multũ Aquila & Priſcilla: cum ea quæ in domo eſt ipſorum eccleſia. Salutant vos fratres oẽs. Salutate inuicem oſculo ſancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis nõ diligit dñm Ieſum Chriſtum: ſit anathema maranatha. Gratia domini Ieſu Chriſti ſit vobiſcũ. Dilectio cum oĩbus vobis in Chriſto Ieſu. Amen.

Si autem venerit Timotheus, videte vt ſine timore ſit apud vos: opus.n. domini operatur ſicut & ego. Ne quis ergo illum ſpernat Deducite autẽ illũ in pace, vt veniat ad me. Expecto.n. illũ cum fratribus. De Apollo autẽ fratre, vobis notum facio: quoniã multum rogaui eum vt veniret ad vos cũ fratribus: & vtiq; non fuit volũtas eius. vt nũc veniret. Veniet autẽ, cũ ei vacuũ fuerit. Vigilate, ſtate in fide: viriliter agite, & confortamini: omnia.n. veſtra in charitate fiant. Obſecro autẽ vos fratres noſtis domum Stephanæ & Fortunati & Achaici. qm̃ ſunt primitiæ Achaiæ & in miniſteriũ ſanctorũ ordinauerunt ſeipſos: vt & vos ſubditi ſitis eiuſmodi: & omni cooperãti & laborãti. Gaudeo autẽ in præſentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: qm̃ id quod vobis deerat, ipſi ſuppleuerũt. Refecerũt.n. & meũ ſpiritũ & veſtrũ. Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſũt. Salutant vos oẽs eccleſiæ Aſiæ. Salutat vos in domino multũ Aquila, & Priſca, cũ domeſtica ſua eccleſia: apud quos & hoſpitor. Salutant vos oẽs fratres. Salutate inuicẽ in oſculo ſancto. Salutatio mea, manu Pauli. Si quis nõ amat dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ, ſit anathema maran atha. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum Charitas mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu. Amen. Lec. II.

HIC INSTRVIT eos de his quę pertinẽt ad diſcipulos ſuos. Et primo de his quæ pertinẽt ad Timotheum. Secundo de his quę ptinẽt ad Apollo, ibi. DE APOLLO &c.) De Timotheo tria mãdat. Primo vt ſecure cuſtodiatꝛ. Vñ dicit. SI AVTEM venerit ad vos Timotheus videte) ſtudeatis VT SINE timore ſit apud vos.) Forte aliqua cõmotio fuerat ibi propter pſeudoapoſtolos. ſecũdę Corin. 7. Foris pugnę: intus timores &c. Et hoc debetis facere. QVIA opus domini operatur: ſicut & ego) pdicando. ſcda Ti. 4. Tu vero vigila: in omnibus labora. Secũdo vt in honore habeatꝛ: & ideo dicit NE QVIS ergo illum ſpernat. Et ratio huius eſt forte: quia iuuenis erat. ſcda Ti. 4. Nemo adoleſcentiã ſpernat. Luc. 10. Qui vos ſpernit me ſpernit. Tertio vt pacifice deducatur: & hoc eſt quod dicit. DEDVCITE autem illum &c.) Et ratio huius eſt: quia expecto illum cum fratribus qui ſunt cum eo.

DE APOLLO &c.) iſte eſt ille Apollo. de quo habetur. Act. 18. Quod Iudęus quidam &c. & iſte fuit in Achaiam: & fuit qualis ſpecialis doctor eorũ, poſt Apoſtolũ. prima Corin. 3. Ego plantaui Apollo rigauit &c. & vt Glo. dicit. epiſcopus erat. Et quia Corinthii male ſe habuerãt: receſſerat ab eis & iuerat ad Apoſtolũ. Poſtmodũ vero Corinthii rogauerunt Apoſtolũ, vt remitteret illinc ipſũ: ad quod reſpõdet eis dicẽs. DE APOLLO autẽ fratre) quẽ rogaſtis remitti ad vos. NOTVM vobis facio) tria. Primo pces meas ſibi factas. QVONIAM multũ rogaui eum: vt veniret ad vos cum fratribus.) Et dicit rogaui eum. licet poſſit pręcipere: quia magnis viris nõ de facili debet fieri pceptũ. prima Ti. 5. Seniorẽ obſecra &c. Eccle. 32. Rectorẽ te poſuerũt &c. Sed nunquid licuit ſibi relinquere populum ſuum? Ad hoc dicendũ ꝙ ſicut Grego. dicit. quãdo omnes ſubditi male ſe habẽt, & nolũt corrigi: licet epiſcopo recedere ab eis. Vnde quia iſti erant tales licuit ei. Vel dicendũ eſt: ꝙ forte nõ erat epiſcopus eorũ: ſed ſpecialiter pdicauerat eis. Secũdo reſpõſum Apollinis: quia renuit venire ad eos ibi. ET VTIQVE nõ fuit voluntas eius vt nunc &c. Et ratio huius eſt: qa forte nõdum erãt bene correcti. Vel quia ipſe erat in aliis arduis occupat⁹. Tertio promittit eum aliquãdo ad eos iturum. Vnde dicit. VENIET autem cum ei vacuum) .i. opportunum fuerit. ſ. quando vos eritis correcti.

Epo licet dimittere populũ incorrigibilem ſicut Apollo fecit

Conſequẽter poſtq̃ inſtruxit eos quid debeant facere abſentibus: hic inſtruit eos qualiter ſe habeãt ad pręſentes. Circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit qualiter ſe habeant q̃tum ad oẽs in cõmuni. Secũdo q̃tum ad quoſdam in ſpeciali. ibi. OBSECRO autẽ vos fratres. Inſtruit autẽ eos Apoſtolus in cõmuni de tribus. ſ. de fide de bona operatione. & de modo bene operãdi. Sed tñ iſtis tribus pmittit vnũ quod eſt oĩbus neceſſariũ. i. ſollicitudo. Vñ dicit. VIGILATE & orate. De fide ergo inſtruit cũ dicit. STATE) . ſ. in fide. Ephe. 6. State ſuccincti &c. De bona operatione. cũ dicit. VIRILITER) ideſt fortiter agite: quia fides ſine operibus mortua eſt. Iaco. 2. Sed quia bona operatio non eſt attribuenda nobis: ſed deo: ideo ſubdit. Et cõfortamini in dño. ps. Viriliter agite, & confortetur cor veſtrũ &c. De modo agendi. cũ dicit. OMNIA veſtra in charitate fiãt) .i. omnia debent referri ad finem charitatis. ſ. vt fiant propter deum. & proximum. Colloceñ. 3. Super omnia charitatem &c.

Conſequenter cum dicit. OBSECRO autem &c.) Inſtruit eos, quomodo ſe habeant ad quoſdã in ſpeciali. Et primo q̃tum ad illos, qui videntꝛ habere aliquam pręrogatiuam in ſpiritualibus. Secũdo q̃tum ad illos qui in corporalibus operibus ibi. GAVDEO aũt &c.) Dicit ergo. OBSECRO autẽ vos fratres noſtis) .i. approbaſtis DOMVM Stephanę & Fortunati & Achaici.) Approbaſtis inq̃ ppter duo: & qa ſunt primitię .i. prio cõuerſi: quia ab ipſo Apoſtolo in primis baptizati. ſupra primo. Baptizaui autẽ &c. Et quia magis deuoti & prompti ad miniſteria ſanctorũ. Vnde dicit. Et in miniſterio ſanctorum ordinauerunt ſeipſos. Ro. 12. Neceſſitatibus ſanctorũ &c. Et ideo obſecro vt & vos ſubditi &c. Heb. 13. Obedite prępoſitis &c. Et omni cooperanti. Phil. 4. Adiuua eos, qui mecum laborauerunt. Sap. 3. Bonorum laborum glorioſus &c.

GAVDEO &c.) Hic inſtruit eos, q̃tum ad illos,q
preeminent in miniſteriis:& poteſt dupliciter exponi.
Vno modo vt dicatur. GAVDEO autem in preſentia
Stephanę & Fortunati & Achaici) qui ſunt pńtes vobis:
quorum preſentia eſt vobis proficua. QVONIAM) ipſi
ID QVOD vobis deerat. ſuppleuerunt docendo vos.
ET IN hoc quidē fecerunt ſpiritũ meũ: inq̃tum gau/
deo de bono veſtro:& ſpiritũ veſtrum, inq̃tum inſtru/
cti eſtis. Phil.4.Gauiſus ſum valde: quia inueni &c. Et
ideo q̃a ſic ſe habuerũt.ergo cognoſcite.i.honorate eos
&c. Alio modo:vt dicat. GAVDEO in pręſentia Ste/
phanę Fortunati & Achaici. quia.ſ.pſonaliter mecum
ſunt & ſeruiunt mihi: in quo ſuppleñt quod deerat vo/
bis.i.quod vos nõ poteratis mihi corporaliter exhibe/
re.in quo quidē refecerunt ſpiritũ meum.inq̃tum mi
hi ſeruierunt,& pauerunt me. & veſtrum. inq̃tum de
bono meo gaudetis.& ideo cognoſcite &c.

SALVTAT vos &c.) Hic Apoſtolus inſinuat qd
alii faciant Corinthiis. Et circa hoc duo facit. Primo in
ſinuat quomodo ſalutent ab aliis. Secũdo ſubdit ſuã ſa
lutationē,ibi. SALVTATIO mea &c. Circa primum
tria facit. Primo inſinuat quo ſalutat eos tota eccleſia
Aſię in cõmuni. Vnde dicit. SALVTANT vos oēs ec/
cleſię Aſię. Ro.vlti.Salutant vos omnes eccleſię Chriſti.
Secũdo quomodo ſalutat eos ſpecialiter hoſpites Pau/
li. Vnde dicit. SALVTANT vos in domino multum
Aquila &c.) iſti erant hoſpites Apoſtoli:& de his habe/
tur Ro.16.& Act.18. Tertio quo ſalutant eos Apoſtoli,
& familiares ſui. Vnde dicit. Salutant vos omnes fra/
tres qui.ſ.mecum ſunt. Phil.vlti.Salutãt vos qui mecũ
ſunt fratres. Ex quo ergo oēs ſalutant vos,& vos etiam
ſalutate inuicem in oſculo ſancto,non libidinoſo: quo
mulier apprehenſum deoſculatur iuuenem. Prouer. 7
Non fraudulento, quo Iudas oſculatus eſt Chriſtum,
Mat.26.& Mar.14.

SALVTATIO &c. Hic ſuam ſalutationē ſubdit.
Et circa hoc duo facit. Primo ponit titulum ſalutatio/
nis dicens. SALVTATIO mea).ſ.ſcripta eſt MANV
mea Pauli.) Et hoc faciebat in epiſtolis ſuis,ppter quoſ
dam,qui ſub ſpecie Apoſtoli ſcribebant falſas litteras.
Vnde vt non deciperent.poſtquam ſcripta erat epiſto
la per aliquem in fine: conſequenter ſcribebat Apoſto/
lus manu ſua. Secũdo ponit ipſam ſalutationē in qua
primo maledicit malis dicēs. SI QVIS NON amat
&c.) ANATHEMA ſit).i.ſeparatus vel excõmunica/
tus. MARANATHA) .i.dominus veniet.q.d. QVI
NON amat dominum noſtrum Ieſum Chriſtum) ſit
anathema in aduentu domini. Sed nunquid ſunt excõ
municandi omnes.qui non ſunt in charitate. Reſpõ/
deo. Dicendũ q̧ hoc intelligitur,ſi quis non amat do/
minum Ieſum Chriſtum.i.fidem Chriſti: & iſti ſunt hę
retici & ſunt excommunicati. Vel ſi quis vſq; ad finem
mortis non perſeuerat in amore domini Ieſu Chriſti
in aduentu erit ſeparatus a bonis. Secundo benedicit
bonis bene optans eis.ſ. gratiam Chriſti.cum dicit.
GRATIA domini noſtri Ieſu Chriſti.) Et hoc optans
optat eis omne bonum: q̃a in gratia domini noſtri Ie/
ſu Chriſti continet̃ omne bonum. Optat etiam eis cha
ritatem ſuam dicens. CHARITAS mea &c.) In vos
inuicem & deum diligatis ea charitate,qua ego vos di
ligo & non propter aliquod aliud, niſi in Chriſto Ieſu.
.i.propter amorem Chriſti. AMEN) .i.fiat.

Finis.

In Secundam ad Corinthios epiſtolam Argumentum [redacted].

PRimum reddit cauſas Co
rinthiis: quare non reuiſerit
illos quemadmodum pollici
tus eſt epiſtola ſuperiore: pri'
quędam prefatus de ſuis affli
ctionibus: quas ob euangeliũ
Chriſti perpetiebatur: oſten/
dens in tantis malis deum ſi/
bi fuiſſe ſolatio. Mox reconci/
liat Corinthiis eum: quem ſu
periore epiſtola iuſſerat tradi
Sathanę: vt amanter reciperẽt caſtigatum: quem pec/
cantem eiecerant. Hęc ferme cap.1.ac.2. Deinde pdicat
ſtudium ſuũ in euãgelio pdicando: obiter taxans ac no
tans cęteros pſeudoapoſtolos: q ſuo ſeruiētes queſtui
ſiue ſtudentes glorię: ſuſq̃ nõ pelliciebant ad legē Mo/
ſaicam: quã Chriſto ſic conabant̃ admiſcere: quaſi ſine
huius acceſſione nõ eſſet ſpes ſalutis. Itaq; vmbris legis
Moſaicę pfert euãgelii lucem: ſubinde adhortans illos
nõ ad cęremonias legis: ſed ad cõſcientiã: vitamq; Chri
ſto dignam. Teſtans interim qua ſinceritate pdicaue/
rit euangelium Chriſti: q̃tumq; malorum eius gratiã
perpeſſus ſit, ſpe pręmii cœleſtis. Ad hęc indicat: qbus
in rebus ſita ſit potiſſimum Chriſtiana pietas. Hęc tra/
ctant̃ in calce cap.1.cap.3.4.5.& principio ſexti. Nam
reliqua huius capitis parte: ſimulq; initio ꝑximi hortã
tur illos: vt agnoſcētes dignitatem & ſanctitatē ſuę ꝓ/
feſſionis: modis omnibus abſtineant ab inquinamẽtis
ethnicorũ: cũ quibus nihil eſſet illis cõmune. Quarto lo
co lenit ſuperioris rep̄henſionis acerbitatē: collaudans
illorũ obediētiã: q̧ epiſtolę ſuę: licet obiurgatrici: p om
nia paruiſſent: gratulaturq;: q̧ is mœror temporarius
ſummum gaudiũ vtriſq; pepererit: velut cũ ex amaro
pharmaco conſequit̃ gratiſſima ſanitas. Quinto loco
cum exēplo Macedonũ: tum variis argumentis: ac ſcri
pturarum teſtimoniis ꝓuocat: vt pro ſua quiſq; faculta/
te: proq; animi ꝓpenſione conferat aliquid in ſubſidiũ
ſanctorũ: qui Hieroſolimis agebãt: memor hoc ſibi mã
datum a Petro: ad hoc negocii miſſo Tito cũ altero col
lega: vt plerique putãt. Luca quos cõmendat Corinthiis
Hęc agit cap.8.&.9. Sexto quos ante taxauit oblique:
palam inſectatur pſeudoapoſtolos: qui faſtu a ſuperci
lio dignitatem ac maieſtatem apoſtolicam pręſe fere/
bant. Paulum in cõtemptũ vocantes velut humilē: vt
qui cerdonicã exercuerit: velut imperitum: & infantē:
ad hęc toties cęſum ac vexatum iniuriis. Aduerſus hos
authoritatem ſuã aſſerit: apud Corinthios teſtans nuſ
quam ſibi deeſſe authoritatem ac poteſtatē Apoſtolicã
ſed qua nolit vti: grauãdis aliis: quēadmodũ cęteri: ſed
tantum ad cõmodum ſuorum & Chriſti gloriã. Dein/
de prefatus veniam ſtultitię, quod de ſe glorioſius q̃dã
dicere cogeret̃: primum æquat ſe ſummis Apoſtolis:
deinde pfert etiam: idq; multis nõibus: vel quod latius
ſparſerit euangelii doctrinã: vel q̧ vnus gratuito eam
tradiderit: neq; per ſe: neq; per ſuos grauans Achaicos:
vel quod plura perpeſſus ſit euangelii cauſa: q̃ illorum
quiſq̃: ea ſibi glorię vertēs: ob quę quibuſdam videbat̃
cõtemptior. Porro ſermonis imperitiam agnoſcēs: mo
deſtię cauſa: rerum ſciẽtiã ſibi vindicat: ne quid vel hic
deſiderẽt. Poſtremo quoniã pſeudoapoſtoli fictis ange
lorum viſionibus ſeſe venditabãt apud ſimplices. Pau/
lus verã & inſignē adducit viſionem: ſe captum in ter/
tium vſq; cœlum: atq; illic edoctũ: quę captum hominum
excedãt. Hęc fere cap.10.11.&.12. Septimo: ne p pſeudo
apoſtolos relaberẽt̃ in priſtina vitia: teſtatur ſibi in aio
eſſe: inuiſere illos cum authoritate interminans: ne ta
les eos offendat: vt ſui diſſimilis eſſe cogatur: aut ne ſi/
cut epiſtola ſeuire coactus eſt: ita pręſens quoq; ſeuire
cogatur: quod ante hac non fecerit, eum ſub iure po/
tuiſſet. Hęc agit in calce capitis.12.& cap.13. Grecorum
inſcriptiones teſtantur hanc epiſtolam miſſam e Phi/
lippis per Titum & Lucam. Cęterum argumenta quę
nullo

nullo anthore: ſed cõmoda breuitate habentur in Latinis codicibus: teſtant̃ per eoſdem miſſam e Troade. Nam huius loci meminit cap. 1. Argumẽti finis.

Incipit Prologus Doctoris Angelici, Sancti Thomæ ſuper Secunda epiſtola Diui Pauli Apoſtoli ad Corinthios.

MINISTRI Dei nr̃i dicentur vobis. Eſa. 16. In his verbis cõgrue tangit̃ materia huius ſecundę epiſtolę ad Corinthios. Nã in prima epiſtola agit Apoſtolus de ipſis ſacramentis: ſed in hac ſecunda agit de miniſtris ipſorum ſacramentorũ, tam bonis, q̃ malis. Ratio aũt hanc epiſtolam ſcribẽdi fuit, ꝙ Corinthii poſt prędicationẽ eius admiſerant pſeudoapoſtolos, quos Apoſtolo præferebant. Propter hoc ſcribit eis hanc epiſtolã, In qua cõmendat Apoſtolus & oſtendit verorum Apoſtoloꝝ dignitatẽ: oſtendit etiam & vituperat falſoꝝ Apoſtoloꝝ falſitatem: cõmendat autẽ veorum Apoſtolorum dignitatẽ ex hoc ꝙ ſint miniſtri dei. Miniſtri inqt dei dicent̃ vobis. ſ. Apoſtolis: qui quidã dicunt̃ miniſtri q̃tum ad tria. Primo q̃tum ad diſpenſationem ſacramentoꝝ. primę Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo vt mi &c. Chriſtus. n. inſtitutor eſt ſacramẽtorum: ſed Apoſtoli & eorũ ſucceſſores, ea diſpẽſant: & ideo ſubdit̃ in ꝑdicta authoritate: & diſpẽſatores myſteriorum dei. Secũdo q̃tum ad gubernationẽ. ſ. inq̃tũ gubernãt populum dei. Sap. 6. Cũ eſſetis miniſtri non recte indicaſtis &c. Deus. n. gubernat oĩa per prudẽtiã. Vnde quicunq; aliqd gubernat, dicit̃ miniſter dei. Tertio q̃tum ad humanę ſalutis operationẽ: inq̃tum. ſ. eorum miniſterio & ꝑdicatione hoĩes ad ſalutẽ conuerſi ſunt: cuius ſalutis ſolus deus eſt author: quia ipſe eſt q venit ſaluum facere, quod perierat Apoſtoli vero miniſtri. primę Corin. 3. Quid ergo eſt Apollo, quid Paul⁹? miniſtri eius cui crediditis &c. Cap. I.

In hac ep̃la agit de miniſtris ſacramẽtorũ tam bonis q̃ malis.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei: ac Timotheus frater: congregationi dei: quæ eſt Corinthi vna cũ ſanctis omnibus: qui ſunt in tota Achaia. † Gratia vobis & pax a deo patre noſtro & dño Ieſu Chriſto.

Gal. 1. Ephe. 1. 2. Pet. 1.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti ꝑ voluntatem dei, & Timotheus frater eccleſiæ dei, quæ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis qui ſunt in vniuerſa Achaia, gratia vobis & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto.

DE ISTIS ergo miniſtris tractat hic Apoſtolus, oſtendẽs in hac epiſtola eorũ dignitatem etiã ſcribẽs Corinthiis. In qua quidem ꝑmittit. Primo ſalutationẽ. Secundo ꝓſequit̃ epiſtolã ibi. BENEDICTVS de⁹ &c.) In ſalutatione autẽ tria ponit. Primo. n. deſcribit pſonas ſalutantes. Secũdo pſonas ſalutatas ibi. ECCLESIAE quę eſt &c.) Tertio bona optata ibi. GRATIA vobis &c.) Circa primum, primo deſcribitur perſona ſalutans principalis: quia PAVLVS.) Secundo pſona adiũcta: qa TIMOTHEVS.) Perſona ſalutãs deſcribit̃ ab humilitate: qa Paul⁹ qui latine dr̃ modicus. Iſte eſt ille modicus. de quo Eſa. 60. Minimus erit in mille &c. Vel a doctrina: quia Paulus dicitur os tubę. Iſta eſt illa tuba. de qua Zac. 9. Dñs in tuba canet &c. Et competit quod dicit̃ Eſa. 58. Quaſi tuba exalta vocem tuã. &c. A dignitatis authoritate: qa APOSTOLVS &c.) Vbi tria ponunt̃. Primo ꝙ ſit legatus. Vnde dicit̃ APOSTOLVS) .i. principaliter miſſus. Soli enĩ duodecim Apoſtoli electi miſſi ſunt a Chriſto. Luc. 9. Elegit duodecim quos & Apoſtolos &c. Alii autẽ diſcipuli, nõ miſſi ſunt principaliter, ſed ſecũdario. Et inde

Paulus eſt modicus: qa minimus vel propter doctrinam,

eſt ꝙ Apoſtolis ſuccedũt epiſcopi: qui habẽt ſpecialem curam gregis dñi. Alii autẽ ſacerdotes ſuccedũt. 72. diſcipulis qui gerũt vices cõmiſſas ſibi ab epiſcopis. Eſt ergo eius dignitas: quia APOSTOLVS.) prima Corin. 9. Si aliis nõ ſum Apoſtolus: ſed tamen vobis ſum &c. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro &c. Sed quare vocat ſe hic Apoſtolũ dicens. Paulus Apoſtolus, cum in epiſtola ad Romanos ſcribat ſe ſeruũ. Ratio hui⁹ eſt. qa Romanos reprehẽdit de diſſentione & ſupbia. quę eſt mater diſſẽtionis: quia inter ſuperbos ſemp iurgia ſunt. Vñ vt eos reuocet a diſſentiõe, inducit eos ad humilitatẽ vocãdo ſe ſeruum. Corinthii vero erant pertinaces & rebelles: & ideo vt reprimat eorũ ꝓteruiã, vſus eſt hoc nomine dignitatis dicẽs ſe Apoſtolũ. Secundo ponitur cuius ſit legatus: quia IESV Chriſti.) infra. 5. Pro Chriſto legatione fungimur. Tertio ponitur modus quo adeptus eſt legationem: quia nõ ingeſſit ſe vt pſeudo. Hiere. 23. Non mittebã eos & ipſi currebant. Nõ eſt datus populo ex diuino furore. iuxta illđ Iob. 14. Qui facit regnare hypocritã &c. Oſeę. 13. Dabo tibi regẽ: ſed in furore meo. Eſt adeptus Apoſtolatũ ex voluntate dei & beneplacito Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte. Et ideo dicit. PER voluntatẽ dei.) Perſona autẽ adiuncta eſt TIMOTHEVS.) Vnde dicit ET TIMOTHEVS frater). Frater inq̃ ꝓpter fidem. Mat. 23. Oẽs vos fratres eſtis &c. Et propter dignitatẽ: quia epiſcopus: & inde eſt ꝙ papa vocat oẽs epiſcopos fratres. Cõnumerat autẽ ſibi Timotheũ: quia cum ipſe tranſiſſet per eos, ſicut dixit in prima epiſtola vlti. cap. poſſent credere ꝙ malicioſe retinuiſſet Apoſtolo ea, de quibus ipſe ſcribit ad eos.

Conſequenter ponunt̃ pſonę ſalutatę: & primo principales. Secũdo adiunctę principalibus in hoc ꝙ dicit. ECCLESIAE dei) quę eſt totus populus fidelis, tam clerus q̃ laici. pria Ti. 3. Vt ſcias quo oporteat te cõuerſari. QVAE eſt Corinthi quia Corinthus erat metropolis Achaię. Sed adiunctę pſonę, ſunt omnes ſancti, q ſunt vnius ſpiritus ſancti gratia renati. pria Corin. 6. Sed abluti eſtis: ſed ſãctificati &c. QVI ſũt in Achaia) cuius metropolis eſt Corinthus. Iſtis autẽ pſonis ſalutatis optat Apoſtolus bona. Vñ dicit. Gratia vobis &c. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ipſa bona. Secũdo ipſorũ authorẽ ibi. A DEO patre &c. Ponit autẽ iſta duo extrema bona vt in eis intelligant̃ media. Primũ enim bonum eſt gratia quę eſt principiũ oĩum bonoꝝ. Nã ante gratiam nihil eſt niſi diminutũ in nobis. Vltimum autẽ oĩum bonoꝝ eſt pax: quia pax eſt generalis finis mẽtis. Nã qualitercunq; pax accipiat̃, habet rationem finis, & in gloria ęterna: & in regimine, & in cõuerſatione finis eſt pax. ꝑs. Qui poſuit fines tuos pacem. Quis autẽ ſit author horum bonoꝝ oſtẽdit ſubdens. A DEO patre.) Et hęc duo poſſunt dupliciter diſtingui: quia cũ dicit: a deo patre. poteſt intelligi ꝓ tota trinitate. Nã licet perſona patris dicat̃ pater Chriſti ꝑ naturam: tamen tota trinitas eſt pater noſter, ꝑ creationem, & gubernationẽ. Iſa. 61. Et nunc dñe pater noſter es tu. Iere. 3. Patrẽ vocabis me. A deo ergo patre noſtro .i. a tota trinitate ꝓueniunt bona. Mat. 7. Si vos cũ ſitis mali &c. Sed ſi deus pater noſter accipiatur pro tota trinitate, quare additur perſona filii, cum dicit ET DOMINO Ieſu Chriſto?) nunquid eſt alia perſona a trinitate? Dicendum ꝙ additur non propter aliã perſonam, ſed ꝓpter aliã naturam. ſ. humanitatis aſſumptę a filio in pſonã diuinã, quã quidẽ trinitati cõnumerat, qa omnia bona ꝓueniũt nobis a trinitate per incarnationẽ Chriſti. Et primo gratia. Io. 1. Gratia & veritas &c. Secũdo PAX.) Ephe. 2. Ipſe eſt pax noſtra &c. Itẽ cum dixit. A DEO patre noſtro.) poteſt intelligi perſona patris ſolũ: & licet tota trinitas ſit pater noſter: vt dictum eſt: tamen perſona patris eſt pater noſter ꝑ appropriationem: & ſic hoc ꝙ dicit. ET DOMINO Ieſu Chriſto: intelligitur de perſona filii. De pſona autem ſpiritus ſancti nõ fit hic mentio: quia ſicut dicit Aug. Cũ ſit nexus patris & filii, vbicunq; ponit̃ pſona patris & perſona filii, intelligit̃ perſona ſpiritus ſancti.

Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti; qui eſt pater miſericordiarũ; & deus oĩs conſolationis; conſolans nos in omni afflictione

noſtra in hoc; vt poſſumus cõſolari eos: qui ſũt in quauis afflictione: per cõſolationem: qua noſ ipſos conſolatur deus. Quoniam ſicut abũdãt afflictiones Chriſti in nobis: ita per Chriſtũ abũdat & conſolatio noſtra.

Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum & deus totius cõſolationis qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, vt poſſimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt, per exhortationem qua exhortamur & ipſi a deo: quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Lec. II.

HIC incipit epiſtolam in qua Apoſtolus duo facit. Primo.n. excuſat ſe de eo, q non iuerat ad eos ſicut ꝓmiſerat. Secundo pſequitur intentionẽ ſuam. cap. 1. ibi. INCIPIMVS iterum &c. Circa primum duo facit. Primo ponit excuſationem de mora. Secundo more aſſignat cauſam. 1. cap. ibi STATVI antẽ &c.) Circa primũ duo facit. Pri'o.n. reddit eos beneuolos. Secũdo excuſationẽ ponit ibi. ET HAC confidentia &c.) Circa primũ duo facit. Primo captat eorum beneuolẽtia recitando quędã in generali. Secundo quędã in ſpeciali, ibi. NON enim &c.) Beneuolẽtiam autẽ eorum captat Apoſtolus, oſtendẽdo q quicquid facit, totũ facit ad eorum vtilitatem. Et circa hoc duo facit. Primo ꝓmittit vtilitatem, quę ex ipſo aliis ꝓuenit. Secũdo eationẽ aſſignat. ibi. QVONIAM ſicut abundant &c.) Circa primum tria facit. Primo.n. ponitur gratiarum actio. Secundo actionis gratiarũ modus. ibi. QVI cõſolatur &c. Tertio cauſa, ibi. VT POSSIMVS & ipſi cõſolari. Agit ergo gratias toti trinitati, a qua prouenit omne bonũ. Et ideo dicit. BENEDICTVS deus).i. tota trinitas. Item perſonę patris, cum dicit. ET PATER domini noſtri Ieſu Chriſti per quẽ. ſ. Chriſtũ, pater nobis oĩa donauit. Sed ſciendũ q nos benedicimus deum, & deus benedicit nobis: ſed aliter & aliter. Nam dicere dei eſt facere. ps. Dixit & facta ſunt. Vnde benedicere dei, eſt bonũ facere, & bonũ infundere: & ſic habet rationẽ cauſalitatis. & Gen. 1. & 12. Benedicẽs benedicam tibi &c. Dicere autẽ noſtrũ nõ eſt cauſale. ſed recognoſcitiuũ ſeu expreſſiuũ. Vnde benedicere noſtrũ idem eſt quod bonum recognoſcere. Cũ ergo gratias agimus deo: benedicimus ſibi.i. recognoſcimus eũ bonum & datorem omniũ bonorum. Tob. 12. Benedicite deum cœli &c. Dañ. 3. Benedicite omnia opa &c. Recte ergo gratias agit patri, quia miſericors eſt. Vnde dicit. PATER miſericordiarũ. Et quia conſolator. Vñ dicit. ET DEVS totius cõſolationis. Et agit gratias de duobus qbus homines maxime indigent. Primo.n. indigent. vt auferant ab eis mala: & hoc facit miſericordia, quę aufert miſeriam: & miſereri, eſt propriũ pr̃is. ps. Quomodo miſeretur pater filiorũ &c. Secundo indigent vt ſuſtententur in malis, quę adueniunt. Et illud eſt propriæ conſolari: quia niſi homo haberet aliquid in quo quieſceret cor eius. quando ſuperueniunt mala nõ ſubſiſteret. Tunc ergo aliquis cõſolatur aliquẽ. qñdo affert ei aliquod refrigeriũ. in quo quieſcat in malis. Et licet in aliquibus malis homo poſſit in aliquo conſolari, & quieſcere & ſuſtentari: tamẽ ſolus deus eſt qui nos conſolatur in oĩbus malis: & ideo dicit. DEVS totius cõſolationis: quia ſi peccas, conſolatur te deus. qa ipſe miſericors eſt. Si affligeris. conſolatur te, vel eruendo ab afflictione per potentiã ſuam. vel iudicando per iuſtitiam. Si laboras, conſolatur te remunerãdo. Geñ 15. Ego merces tua &c. Et ideo dicit Mat. 5. Beati q lugent &c. Materiã autem gratiarũ actiõis ſubdit dicẽs. QVI conſolatur &c.). q. d. Ideo benedictus. quia CONSOLATVR nos in omni tribulatione infra. 7. Qui conſolatur &c. Cauſam autẽ huius ponit. cũ dicit. VT POSSIMVS & ipſi conſolari.) Vbi notandũ eſt q in donis diuinis eſt ordo. Ad hoc.n. deus dat aliquibus ſpecialia

Dona dantur hoĩbus ad effundendũ illa in vtilitatem aliorũ.

dona, vt ipſi effundant illa in vtilitatẽ aliorũ. Non enim dat lumen ſoli, vt ſibi ſoli luceat, ſed vt toti mũdo. Vñ vult q de omnibus bonis noſtris: ſiue ſint diuitię, ſiue ſcientia, ſiue potentia, ſiue ſapiẽtia, accreſcat aliqua vtilitas aliis. primę Pet. 4. Vnuſquiſq gratiã quã accepit &c. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit CONSOLATVR nos in omni tribulatione. Sed quare nõ, vt ſolum nobis hoc ſit ad bonum, ſed vt etiã aliis proſit. vnde dicit. VT POSSIMVS & ipſi conſolari eos &c. Poſſumus per exemplũ conſolationis noſtræ. Qui.n. non eſt conſolatus, neſcit cõſolari. Eccle. 14. Qui nõ eſt tentatus qualia ſcit? Eſa. 61. Spiritus domini miſit me &c. vt conſolaret oẽs lugẽtes &c. Eccle. 48. Cõſolatus eſt lugẽtes &c. POSSIMVS dico conſolari) per exhortationẽ ad tolerantiã paſſionũ, ꝓmittendo pręmia æterna: qua.ſ. exhortamur vos per ſcripturas, & in æternas inſpirationes vt patienter ſuſtineamus, & alios exhortemus exẽplo noſtri, & per ipſas ſcripturas. primę Corin. 11. Ego enim accepi a dño &c. Eſa. 21. Quę audiui a dño &c. Poſita vtilitate quę ex Apoſtolis aliis prouenit, dictorũ conſequẽter rationẽ aſſignat, dicens. QVONIAM ſicut abundãt &c.) Et quia duo dixerat. ſ. q DEVS cõſolatur nos in omni tribulatione, & q poſſimus & ipſi &c. Hic rationẽ horum duorũ exponit. & primo oſtendit quomodo deus conſolatur nos in omni tribulatiõe. Secundo quomodo cõſolatio noſtra cõuertit in conſolationem aliorum ibi. SIVE autẽ tribulamur &c. Dicit ergo. Recte dico, q cõſolatur nos in omni tribulatiõe noſtra: qa ſecundũ q abundant paſſiones Chriſti in nobis: & dicit Chriſti.i. inchoatę a Chriſto. Ezech. 9. A ſanctuario meo incipite. In Chriſto.n. inceperunt paſſiones pro peccatis noſtris: quia ipſe peccata noſtra ptulit in corpore ſuo ſup lignum. primę Pet. 2. Deinde p Apoſtolos qui dicebant. Mortificamur tota die. ps. &c. Deinde per martyres, qui ſecti ſunt, tentati ſunt &c. Heb. 11. Vltimo ipſi peccatores ꝓ ſuis peccatis patiẽter icã dñi portabunt: qa peccauerũt ei. Vel PASSIONES Chriſti.i. quas ſuſtinemus ꝓpter Chriſtum. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes &c. & ps. Propter te mortificamur &c. Sicut ingt huiuſmodi paſſiones abundant. ſic abundat per Chriſtum conſolatio noſtra. ps. Secundũ multitudinem dolorum &c.

Primo Chriſtus ꝓ peccatis paſſus eſt. ſcdo apoſtoli tertio martyres. vltimo peccatores.

Siue autem affligimur pro veſtri conſolatione ac ſalute: quæ operatur in tolerantia earundem afflictionũ: quas & nos patimur ſiue cõſolationem accipimus pro veſtri conſolatione ac ſalute: ſpes etiã noſtra firma eſt pro vobis: cum ſciamus: quod quẽadmodũ participes eſtis afflictionum: ſic futuri ſitis & conſolationis. Non enim volumus vos ignorare fratres de afflictione noſtra: quæ nobis accidit in Aſia: quoniam ſupra modũ grauati fuimus ſupra vires: adeo vt deſperauimus etiam de vita. Quin ipſi in nobiſipſis ſententiam mortis acceperamus: ne confideremus in nobiſipſis: ſed in deo: qui ad vitã ſuſcitat mortuos: qui ex tãta morte eripuit nos: & eripit: in quo ſpem fixam habemus: quod & iam poſthac erepturus ſit: ſimul adiuuantibus & vobis per deprecationẽ pro nobis: vt ex multis perſonis: pro dono in nos collato: per multos gratiæ agantur pro nobis.

Siue autem tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute, ſiue conſolamur pro veſtra conſolatione, ſiue exhortamur pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiã earundẽ paſſionum, quas & nos patimur, vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis: ſcientes quoniam ſicut ſocii

passionum

paſſionum eſtis,ſic eritis & conſolationis. Non .n. volumus ignorare vos fratres de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia: quoniam ſupra modum grauati ſumus ſupra virtutem: ita vt tæderet nos etiã viuere. Sed ipſi in nobiſipſis reſponſum mortis habuimus: vt non ſimus fidentes in nobis: ſed in deo qui ſuſcitat mortuos: qui de tantis periculis nos eripuit & eruit, in quem ſperamus, quoniam adhuc eripiet adiuuantibus vobis in oratione pro nobis: vt ex multarũ perſonis facierũ, eius quæ in nobis eſt donationis, p multos gratiæ agantur pro nobis. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus oſtẽdit ꝙ deus cõſolatur ſeruos ſuos in tribulationibus. ſ. miniſtros fidei & pdicatores: hic cõſequẽter manifeſtat ꝙ eorũ cõſolatio cedit ad bonũ aliorum. Et circa hoc duo facit. Primo manifeſtat, qualiter eorũ conſolatio ſit ad aliorũ vtilitatẽ & ſalutẽ. Secundo ordinẽ huius conſolationis & ſalutis inſinuat ibi. QVAE operantur tolerantiam &c. Circa primum aduertendũ eſt ꝙ tria dicit Apoſtolus ſe receptiſſe. Tribulationem, cum dicit. IN OMNI tribulatione) veſtra: cõſolationem cũ dicit. QVI conſolatur nos.) Exhortationẽ, cũ ſubdit. VT POSSIMVS & ipſi &c.) Accipiẽdo ergo hęc tria paſſiue, dicimus ꝙ Apoſtoli cõſolantur tribulãtur, & exhortantur. Vñ & tria oſtẽdit Apoſtolus cedere ad cõſolationem aliorũ. & hoc in quodam ordine. Et primo eorum tribulationem, cũ dicit. SIVE aũt tribulamur &c.) q. d. Vere quicquid recipimus eſt in bonum veſtrum. Quia SIVE tribulamur pro veſtra exhortatione) & ſalute: quia. ſ. noſtro exemplo mouet vos deus ad paſſionũ tollerantiã: vnde prouenit vobis ſalus ęterna. vnde primi Macha. 6. legitur. Quod oſtenderũt elephantis ſanguinẽ vuę: & morotum vt acuerent eos ad bellũ. Quod fuit quando tepidis & pigris, adhibentur paſſiones ſanctorũ in exemplũ. Secundo oſtẽdit, ꝙ eorũ conſolatio in aliorũ vtilitatẽ cædit, cum dicit. SIVE cõſolamur.) q. d. ipſa noſtra conſolatio qua nos ſpe pręmii cõſolamur, eſt ad cõſolationẽ veſtram inq̃tum exemplo noſtro, vos etiam eandẽ ſpẽ pręmii habẽtes gaudetis. Tertio oſtẽdit ꝙ eorũ exhortatio paſſiua eſt ad bonũ aliorum dicens. SIVE exhortamur) per internã inſpirationẽ vel p flagella: hoc eſt p veſtra exhortatione. ſ. vt vos ad maiora animemini: & ſalutẽ ſperetis. Vñ dicitur. 2. Macha. vlti. ꝙ exhortati ſermonibus iudę &c. Sexto adiuuantes autẽ vos &c. Huius autẽ cõſolationis & ſalutis ordinẽ inſinuat, cũ ſubdit. QVE operantur tolerantiã &c.) Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit patientiã habitã in aduerſis. Secundo manifeſtat fructũ: qui ex patientia puenit, ibi VT SPES firma &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ hęc ad veſtrã ſalutem cedunt. quę ſalus eſt vobis in hoc: inq̃tum exẽplo noſtri eſtis fortes ad tollerantiã paſſionum: & vt patienter ſuſtineatis paſſiones, quas & nos patimur. Lu. 21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras Iac. 5. Exẽplum accipite fratres mei &c. Ex qua quidẽ patiẽtia prouenit vobis fructus: quia es hoc ſpes noſtra firma eſt p vobis: ꝙ vos efficiamini hęredes vitę æternę. Ro. 5. Tribulatio patiẽtiã operatur, patientia vero ſpem. Greg. Tãto ſpes in deũ. ſolidior ſurgit: q̃to quis grauiora p nomine eius ptulerit. Nam ex paſſionibus, quas ſuſtinent ſancti dei pro Chriſto, conſurgit eis ſpes vitę ęternę. Et cauſa ſpei huius eſt: qa ſumus ſciẽtes: qa ſicut eſtis ſocii noſtri in paſſionibus, eritis ſocii & conſolationis. i. vitę æternę. 2. Ti. 2. Fidelis ſermo. nam ſi cõmortui ſumus & conuiuemus &c. 1. Petr. 4. Communicantes Chriſti paſſionibus, gaudete &c.

Conſequenter cũ dicit. NON .n. volumus vos &c.) Captat eorũ beneuolẽtiã recitãdo quędam in ſpeciali. Et circa hoc tria facit. Primo .n. deſcribit pſecutionem quã paſſus eſt in Aſia. Secũdo ſpecialẽ ei cõſolationem collatam, ibi. QVI de tantis.) Tertio, ſubdit cõſolationis cauſam, ibi. NAM gloria &c.) Dicit ergo primum. nõ ſolum ea, quę dicta ſunt de tribulationibus in gñali, bonũ eſt vos ſcire: ſed nõ volumus vos ignorare: quia ſcire eſt vtile vobis, inq̃tum exemplo noſtri patientiores eſtis. Nolumus inq̃ vos ignorare de tribulatione noſtra &c. Treñ. 3. Recordare paupertatis meę &c. Hęc eſt illa perſecutio, de qua legitur Act. 19. Quę facta ẽ Apoſtolo ab Aſiano quodã argentario cõcitante plębẽ contra eũ: quã quidẽ Apoſtolus exaggerat a tribus. Ex loco quia IN ASIA:) & hoc eſt quod dicit. Quę. ſ. TRIBVLATIO.) Facta eſt IN ASIA) .i. apud Epheſum: quę eſt in Aſia: vbi debuiſſet magis honorari & cõſolari. Ex acerbitate: quia SVPRA conſuetudinẽ humanarum paſſionũ.) & ideo dicit. QVONIAM ſupra modũ ſumus &c.) Itẽ ſupra poſſe: & ideo dicit ſupra VIRTVTEM.) Sed cõtra. 1. Corin. 10. Fidelis deus qui nõ patietur vos tentari ſupra &c. Reſpõdeo. Dicendum ꝙ pati ſupra virtutẽ, põt intelligi dupliciter. Vel ſupra virtutẽ naturalẽ. & de hac loquitur hic: ſupra quã deus aliquãdo pmittit ſanctos tẽtari. Vel ſupra virtutem gratię: & de hac intelligitur illud. 1. Corin. 10. Fidelis deus &c. ſupra quã, nõ permittit aliquẽ deus tẽtari. Et ꝙ Apoſtolus loquatur hic de virtute naturali, oſtendit cõſequẽter, cũ dicit. ITA VT tęderet nos viuere) Conſtat .n. ꝙ inter alia, viuere magis deſideratur. Quando ergo eſt tanta pſecutio, vt & ipſa vita reddatur tędioſa, manifeſtũ eſt ꝙ eſt ſupra virtutẽ naturæ. Et hoc eſt qd dicit. Ita vt &c. q. d. Sic erat grauis perſecutio, vt vita eſſet nobis tędioſa. Iob. 10. Tędet animã meã vitę meę. Contra. Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei &c. Reſpõdeo. Dicendũ ꝙ tribulatio põt cõſiderari dupliciter. Vel ſecundũ ſe: & ſic eſt tędioſa: vel in cõparatione ad finẽ: & ſic eſt iucunda, inq̃tum ꝓpter deum & ſpem vitę ęternę ſuſtinetur. Et nõ ſolũ erat nobis tędioſa vita: ſed eramus certi de morte. Vnde dicit. SED ipſi in nobis reſponſum mortis) .i. certitudinẽ mortis habuimus. q. d. Opinio mea dictabat mihi hoc, ꝙ deberem mori: Vel aliter. RESPONSVM mortis) .i. ipſa ratio decerneret, & eligeret mori, ꝓpter tędium vitę. Exaggerat etiã tribulationẽ ex cauſa. Vnde dicit. VT NON ſimus in nobis &c.) ſ. vt reprimatur humana ſuperbia. Hiere. 16. Domine fortitudo mea & robur &c. SED) in omnibus cõfidamus de deo. Hiere. 17. Benedictus q confidit in domino &c. Et ideo dicit. SED in deo qui ſuſcitat &c.) 1. Reg. 2. Dñs mortificat & viuificat. Sed quia dominus nõ derelinquit ſperantes in ſe: ideo ſubdit Apoſtolus cõſolationẽ ei factam a dño dicẽs. QVI de tãtis periculis &c.) Et circa hoc tria facit. Primo, deſcribit cõſolationẽ pſentem, cõtra mala pterita. Secundo, cõſolationem futurã. Tertio cauſam ſpei. Dicit ergo conſolati ſumus a deo qui eripuit nos in pterito de tantis periculis, & eruit in pręſenti: qa nõ ceſſat liberare. Eſa. 43. Cũ tranſieris per aquas &c. in quẽ ſperam⁹, quoniã eripiet & adiecit in futuro. Eccle. 2. Qui timetis dñm ſperate in illum. Huius autẽ ſpei cauſam, nobis pbent orationes veſtrę. Vnde dicit. Adiuuãtibus vobis nos in orationibus: quas p nobis facitis. Prouer. 18. Frater qui iuuatur a fratre &c. Ro. 15. Obſecro vos fratres per dñm Ieſum Chriſtum, & per charitatẽ ſancti ſpiritus, vt adiuuetis me in orationib⁹ veſtris &c. Quę quidem orationes neceſſarię ſunt: qa deus multa bona cõfert vni ad pces multorũ: cuius ratio eſt. qa deus de bonis quę confert, vult exhiberi ſibi gratias: & ꝙ multi ex hoc teneantur ad gratiarũ actiones: hoc autẽ fit, quando ex eo qd dat vni ad pces multorũ, obligat ſibi omnes, ad quorũ pces cõfert bonũ aliquod: vt ſic non ſolũ ille, cui cõfert: ſed etiã ipſi rogãtes gratias referant deo. Et hoc eſt quod dicit. VT EX multarũ perſonis.) Et dicit EX MVLTARVM facierũ) vel q̃tum ad ætatẽ: vel q̃tum ad cõditionẽ: vel q̃tum ad diuerſitatẽ gentiũ, vel morum. Eius, quę in nobis eſt donationis. i. pro illa donatione. ſ. fidei, quę in nobis eſt. Per multos agantur gratię deo p nobis Eph. 5. Gratias agẽtes deo, & patri. Vel aliter. Vt EX MVLTARVM perſonis facierum) .i. cõditionũ perſonis. Dico eius donationis, quę eſt in nobis. i. quę habẽt idem donum. ſ. fidei vel charitatis. i. ex multis pſonis illorũ qui ſunt in fide Chriſti. Agantur &c. Et ſic ſecũdum hãc expoſitionẽ p diuerſas facies, intelliguntur diuerſę virtutes: vt facies vnius dicatur illa virt⁹

Perſecutio Apoſtoli fuit grauis ex tribus loco acerbitate et impoſſibilitate.

Pati ſupra virtutẽ naturalẽ vel gratia.

Tribulatio in ſe eſt tedioſa ex fine eſt iocunda.

in qua preeminet: ſicut facies Iob. patientia, facies Dauid humilitas, & ſic de aliis.

Nam gloriatio mea hæc eſt: teſtimonium cõſcientiæ noſtræ: quod cum ſimplicitate & ſynceritate dei: nõ ſapiẽtia carnali; ſed per gratiam dei conuerſati fuerimus in mundo: abundãtius autem erga vos. Non enim alia ſcribimus vobis: quam quæ legitis: aut etiã agnoſcitis. Spero autem: quod vſq; ad finem quoq; agnoſcetis: quẽadmodum & agnouiſtis nos ex parte: quoniam gloria veſtra ſumus: quemadmodum & vos noſtra in die domini Ieſu.

Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium cõſcientiæ noſtræ: ꝙ in ſimplicitate cordis & ĩ ſynceritate dei: & non in ſapiẽtia carnali; ſed in gratia dei, conuerſati ſumus in mundo. abundãtius autem ad vos, Non enim alia ſcribimus vobis, q̃ quæ legiſtis & cognouiſtis. Spero autem ꝙ vſq; in finem cognoſcetis, ſicut & cognouiſtis nos ex parte: quia gloria veſtra ſumus: ſicut & vos noſtra, in die dñi noſtri Ieſu. Lec. IIII.

POSITA conſolatione Apoſtolo a deo facta, poſt perſecutionẽ: hic cõſequẽter cõſolationis cauſam aſſignat, quę eſt de ſpe diuini auxilii. Et circa hoc duo facit. Primo ꝓponit cauſam ſpei. Secũdo adducit ad hoc teſtimonium eorũ, quibus ſcribit ibi. NON enim alia &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ ſperamus adhuc eripi a domino & conſolari. NAM gloria &c.) q.d. Cauſa huius eſt bona cõſciẽtia noſtra. Spes enim eſt expectatio futurorum ex gratia & meritis ꝓueniens. Vnde & circa hoc tria facit. Primo oñdit gloriã quã habet de teſtimonio purę cõſcientię. Secũdo cauſam huius glorię inſinuat, ibi. QVOD in ſimplicitate.) Tertio manifeſtat, vnde proueniat hęc cauſa ibi. ET NON in ſapiẽtia carnali. Dicit ergo. ideo ſpero & confido de deo, quia GLORIA noſtra .i. glorior ex teſtimonio & puritate CONSCIENTIAE noſtrę: ex quibus ſecure põt cõfidere de deo. 1. Io. 4. Si cor noſtrũ nõ reꝑhenderit &c. Ro. 8. Ipſe ſpiritus teſtimoniũ &c. Notandũ autẽ ꝙ cõſciẽtię teſtimoniũ verum eſt, qa nõ decipit. Multi. n. exterius videntur boni, qui in cõſciẽtia ſua nõ ſunt boni. Et ſemp durat. Sed nõ dicit cõſcientię alioꝝ, ſed NOSTRAE) qa ſemp homo plus debet ſtare cõſciẽtię ſuę de ſe, q̃ teſtimonio alioꝝ: quod nõ faciũt illi q reputãt ſe bonos ex hoc ꝙ alii ſunt mali, non ex hoc ꝙ ipſi in veritate boni ſint. Et illi qui gloriant̃ de bonitate alicuius boni viri, qui eis aliqua affinitate coniungit̃. Cauſam aũt huius glorię inſinuat, dicẽs. QVOD in ſimplicitate &c.) q̃ cõſiſtit in duobus. In duobus. n. cõſiſtit puritas cõſcientię: vt. ſ. ea quę facit. ſint bona & ꝙ intẽtio faciẽtis ſit recta: & iſta dicit Apoſtolus de ſe. Primo ꝙ habet intẽtionem rectã ad deũ in operibus ſuis. & ideo dicit. QVOD in ſimplicitate) .i. in rectitudine intẽtiõis. Sap. 1. In ſimplicitate cordis &c. Prouerb. 11. Simplicitas iuſtoꝝ &c. Secundo ꝙ ea quę facit ſunt bona. & ideo dicit. ET SYNCERITATE operationis. Phil. 1. Vt ſitis ſynceres & ſine offenſa. Vnde autẽ ꝓueniat huius glorię cauſa, manifeſtat, ſubdens. Sed NON in ſapientia carnali.) Hoc põt dupliciter legi. Primo vt referat ad hoc. quod immediate ꝓcedit. ſ. DEI). Et tunc eſt inſinuatiuũ vñ veniat ei ſynceritas & ſimplicitas. q.d. Multi antiq fuerũt ſapiẽtes in ſapiẽtia terrena ſicut Philoſophi. Et multi Iudei pure vixerũt. cõfidẽtes in iuſtitia legis: ſed nos nõ in ſapientia carnali q̃ ſecundũ naturas rerũ, vel deſideria carnis eſt: ſed in gratia dei, conuerſati ſumus in hoc mũdo. Ro. 8. Prudẽtia carnis mors eſt &c. primę Cori. 2. Nõ in perſuaſibilibus humanę &c. prię. Cor. 15. Gratia dei ſum id qd ſum. Vel etiã ſecũdũ hũc modũ. NON in ſapiẽtia &c.) .i. quaſi innixus humanę ſapientię: ſed GRATIAE dei, Prouer. 3. Ne innitaris prudẽtię tuę. Alio modo poteſt exponi, vt hoc quod dicit, in SIMPLICITATE &c.) referatur ad puritatẽ vitę. Hoc vero quod dicit. NON in ſapiẽtia &c. referat̃ ad veritatẽ doctrinę. q.d. Sicut vita noſtra eſt in ſimplicitate & ſynceritate dei: ſic doctrina NON eſt in ſapientia carnali. ſed in gratia dei.) Sed tamen duę primę magis valent. Et licet ſic bene conuerſati ſimus, ſic in mundo iſto: tamẽ abundãtius quantũ ad vos: quia. ſ. ab aliis eccleſiis receperat ſumptus: ab eis nõ: infra. 11. Alias eccleſias expoliaui. Et ratio huiꝰ poteſt eſſe: quia auari erãt. vñ ne cõtriſtaret eos. noluit ab eis recipere ſumptus.

Conſequẽter huius ſanctę ſuę cõuerſationis teſtimonium eorũ inuocat dicẽs. NON .n. alia &c.) q.d. hęc quę SCRIBIMVS vobis) non ſunt vobis incognita: quia iam LEGISTIS) ea in prima epiſtola ET COGNOVISTIS) per experientiã operũ. 1. Io. 2. Non mãdatũ nouũ. Et licet nõ ꝑfecte cognoueritis, qa cõparaſtis vobis pſeudoapoſtolos SPERO) tamẽ ꝙ VSQVE in finẽ ſcilicet vitę COGNOSCETIS) .ſ. perfecte SICVT) vſq; modo COGNOVISTIS nos ex parte. Cuius ratio eſt: quia cũ quis videt aliquẽ aliqd bene incipere, debet ſperare ꝙ ſemp bene proficiat. Et quare: qa qui cœpit in vobis opus bonũ &c. vt dr̃ Phil. 1. Et cognoſcetis qa nos ſumus gloria veſtra. i. ꝑ nos debetis conſequi gloriã ęternã. ad quã homo ꝑuenit per fidẽ Chriſti, quã pręedicamus vobis. Prouer. 10. Gloria filioꝝ ſunt patres eorum. Ita dico SVMVS gloria veſtra ſicut & vos noſtra gloria eſtis: qa per vos a nobis inſtructos habere ſperamus ꝑmium æternę glorię. 1. Theſ. 2. Quę eſt ſpes noſtra aut corona glorię noſtrę: nõne vos? ET HAEC gloria erit nobis ex vobis in die domini nr̃i Ieſu Chri. .i. in die iudicii, qui dicit̃ dies Chriſti: quia tũc faciet voluntatem ſuã cũ peccatoribus, puniẽdo eos qui in hoc mũdo fecerũt voluntatẽ ꝓpriã cõtra Chriſti domini voluntatem peccando. ꝑs. Cum accepero tempus, ego iuſti. &c. Apo. 20. Libri aperti ſunt &c.

Et de hac fiducia volebã ad vos venire prius: vt geminã apud vos inirem gratiam: & per vos ꝑtranſirẽ in Macedoniã: & rurſum a Macedonia venire ad vos: ac a vobis deduci in Iudæam. Hoc igitur cum in animo verſarem: nũcubi leuitate ſum vſus? aut num quæ cogito: ſecundum carnem cogito? vt ſit apud me † quod eſt etiã: etiã: & quod eſt nõ: non. Immo fidelis deus quod ſermo noſter erga vos: non fuit etiam: & non. Nã dei filius Ieſus Chriſtus: qui inter vos per nos ꝑdicatus eſt: per me & Syluanũ ac Timotheum: nõ fuit etiã: & non: ſed etiam per ipſum fuit. Quotquot. n. ſunt promiſſiones dei: ꝑ ipſum ſunt etiam: & per ipſum amẽ: deo ad gloriam per nos. Porro qui cõfirmat nos vna vobiſcum in Chriſtum: & qui iuxta nos: deus eſt: qui etiã obſignauit nos: deditq; arram ſpiritus in cordibus noſtris. Ego vero teſtem deum inuoco in animã meam quod parcens vobis: nõdum venerim Corinthum: non quod dominemur vobis nomine fidei: ſed adiutores ſumus gaudii veſtri: nam fide ſtatis.

Mat. 5. Iaco. 5.

cõſcĩa ẽ vex teſtimonium qa nõ decipit

Et hac confidentia volui prius venire ad vos, vt ſecundã gratiam haberetis, & per vos tranſirẽ in Macedoniam: & iterũ a macedonia venirem ad vos, & a vobis deduci in iudeam. Cũ ergo hoc voluiſſem: nũquid leuitate vſus ſum? Aut quæ cogito, ſecũdum carnem cogito, vt ſit apud me: eſt, & non? Fidelis autẽ deus, quia ſermo noſter

qui fuit

qui fuit apud vos: non eſt in illo, eſt, &, non: ſed eſt in illo, eſt. Dei enim filius Ieſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt: per me & Syluanum & Timotheũ: non fuit in illo, eſt, &, nõ: ſed eſt, in illo fuit. Quotquot.n. pmiſſiones dei ſunt in illo eſt: ideo & per ipſum amen, deo ad gloriã veſtram. Qui autem cõfirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui vnxit nos deus: & qui ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Ego autem teſtem deũ inuoco in animã meã: q parcens vobis, non veni vltra Corinthum, nõ quia dñamur fidei veſtræ: ſed adiutores ſumus gaudii veſtri. Nam fide ſtatis. Lec. V.

Prior epiſtola prima nõ habet ad Corinthios, q tres fuerunt ſcripte & due inueniuntur.

APOSTOLVS captata beneuolẽtia Corinthiorum cõſequenter excuſationẽ ſuam addit. Et circa hoc tria facit. Primo.n. ponit intentũ. Secũdo ſub queſtione accuſationem cõtra eũ ab eis factam exponit, ibi. CVM ergo hoc &c.) Tertio excuſat ſe, ibi. FIDELIS autem deus.) Circa primũ ſciẽdum eſt q Apoſtolus in prima epiſtola quã nos non habemus miſſa ab eo Corinthiis, vel per nunciũ pmiſerat eis, q primo iret ad eos. anteq̃ iret in Macedoniã, & per eos iret in Macedoniam & inde iterum rediret in Achaiam, in qua eſt Corinthus. & de Achaia in Iudeam. poſtmodũ in ſecũda epiſtola quã nos habemus primã. ſcribit eis q primo iret in Macedoniam. & poſtmodũ iret in Corinthũ. Quia ergo videtur ſecundũ hoc cõtrarium prime promiſſioni. Apoſtolus excuſat ſe modo de hoc. Ponẽs primo ipſam pmiſſionem primo factã: & ideo dicit. ET HAC cõfidentia) .q.d. Vos ſcitis puritatẽ & ſynceritatẽ meam: & eſtis teſtes mei, & gloria mea. ideo in HAC confidẽtia) .i. in hoc confiſus: quia per alterutrũ glorificari ſperamus. VOLVI primo venire ad vos vt ſecundã gratiam haberetis qa ſecũda viſitatio & cõfirmatio in fide. dicitur ſecunda gratia reſpectu conuerſionis, quam primo habuerũt miniſterio & pdicatione ipſius. ET PER vos tranſire in Macedoniã: & iterũ a Macedonia venire ad vos & a vobis deduci in Iudeam.) Iſte eſt ordo prime promiſſionis: ſed in precedenti epiſtola eſt ordo contrarius ſicut dictum eſt.)

Conſequẽter huius mutationis accuſationẽ. qua accuſabant eum Corinthii, ponit ſub queſtione dicens. CVM ergo hoc voluiſſem &c. duo imponebãt ei ex hoc: leuitatẽ quia mutauerat ppoſitũ. Eccle. 27. Stultus vt luna mutatur. Et carnalitatem qa viſum erat eis, q ex aliquo carnali & humano affectu hoc feciſſet. Vñ hæc duo tangit, & primo leuitatẽ. vnde dicit. NVNQ VID leuitate vſus ſum ſi nõ feci quod aliquãdo volui? Abſit Heſter. 16. Nec putare debetis, ſi diuerſa iubeamus ex animi leuitate venire, ps. In populo graui &c. Secundo tangit carnalitatẽ cũ dicit. AVT nunqd ea QVAE cogito faciẽda vel dimittenda SECVNDVM carnem cogito) .i. ſecundũ aliquẽ carnalẽ affectum. VT SIT apud me eſt, & non,) .i. affirmatio & negatio. infra. 10. Arbitrantẽ nos tanq̃ ſecundũ carnem ambulemus. Iac. 1. Vir duplex animo &c. Expoſita ergo accuſatione, cõſequẽter excuſat ſe dicens. FIDELIS autẽ deus &c.) Et circa hoc duo facit. primo inſinuat ſe nõ fuiſſe mentitum. Secundo oſtẽdit modũ quomodo nõ fuit mentitus ibi. QVI autẽ cõfirmat &c.) Quod autẽ nõ fuerit mẽtitus excuſat ſe dupliciter. ſ. ex conſuetudine: & ex cauſa. Ex cõſuetudine quidẽ, quia nõ debet credi, q aliquis de facili mentiatur qui nunq̃ inuẽtus eſt mẽdax. & ſecundũ hanc expoſitionẽ FIDELIS deus &c.) accipitur in vim iuramẽti: quaſi teſtis ſit mihi deus. QVOD ſermo meus) ſ. pdicationis QVI fuit apud vos, non eſt in illo eſt &, nõ .i. nõ eſt in illo falſitas. Deut. 32. Deus fidelis & abſq; vlla &c. Si autẽ ſumatur FIDELIS deus &c.) p veritate diuine pmiſſionis, tunc eſt ſenſus. FIDELIS eſt deus) .i. ſeruat pmiſſa ſua. Promiſerat autẽ mittere ad vos pdicatores veritatis. Hiere. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor, &c. Et ideo cũ ſim miſſus ab eo. SERMO noſter qui fuit &c.) ſicut ſupra. Ex cauſa excuſat ſe cũ dicit. DEI .n. filius & hoc dupliciter. ſ. motiua & efficiente ibi. QVI autem cõfirmat &c.) Cauſa autẽ motiua ad nõ mentiendũ eſt: quia q aſſumit aliquod officiũ naturaliter mouetẽ ad ea que congruũt illi officio & nõ ad cõtraria. Sed cõſtat q officiũ Apoſtolicum eſt pdicare veritatẽ. Non ergo mouetẽ ad cõtrarium veritatis, quod eſt mentiri. Et circa hoc tria facit. Primo pbat veritatem dicti ſui: p dictum Chriſti. Secundo veritatẽ Chriſti. per dictum dei ibi. QVOTQVOT autẽ &c.) Tertio concludit ſuũ ppoſitum ibi. IDEO & per ipſum &c.) Dicit ergo. Primo dico, q dicta noſtra debent reputari vera, & vera ſunt: qa PRAEDICAVIMVS Chriſtum in quo nõ fuit aliqua falſitas & hoc eſt qđ dicit. DEI .n. filius Chriſtus, qui eſt prędicatus per nos in vobis.) PER me) .ſ. principaliter ET SYLVANVM) ſecũdario. Iſte eſt ſylas de quo habetur Act. 18. ET TIMOTHEVM) de quo ſupra. iſti.n. duo fuerũt cũ Apoſtolo. qñ primo cõuertit eos IN ILLO .ſ. filio dei NON fuit, ẽ &: nõ .i. falſitas. vel nõ fecit qđ nõ cõuenit. SED fuit in illo eſt,) .i. veritas: nã verũ & ens conuertunt. Io. 14. Ego ſum via veritas & vita. Sed quia poſſet videri dubium hoc, quod dicit, q in Chriſto nõ fuit falſitas, ideo ſtatim hoc pbat, ſubdẽs. QVOTQVOT autẽ &c. & pbat hoc modo. Conſtat q in illo quod eſt manifeſtatiuũ diuine veritatis non poteſt eſſe falſitas: filius dei venit ad manifeſtandũ diuinã veritatem in promiſſionibus a deo factis & cõplendis per ipſum. ergo in ipſo non eſt falſitas. Et hoc eſt quod dicit. NON eſt in filio dei, eſt, &, nõ:) ſed eſt, quia. QVOTQVOT pmiſſiones dei) .ſ. SVNT) facte hominibus IN ILLO .i. in Chriſto eſt .i. in Chriſto verificantẽ, & cõplentẽ. Ro. 15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrũ fuiſſe &c. Ad confirmandas &c. Ex his ergo cõcludit, q poſtquã dicta ſua vera ſunt, qa pdicãt filium dei in quo eſt veritas. ideo ET PER ipſum) .ſ. Chriſtũ dicimus. AMEN deo eſt verum.) Apoc. 3. Hęc dicit amẽ teſtis fidelis &c. Eſa. 65. Qui benedictus eſt in terra, benedicetẽ in deo amẽ &c. Et iſtam veritatẽ dicimus deo .i. ad honorem dei. ſ. manifeſtantes eius veritatẽ ET GLORIAM noſtram: quia gloria noſtra eſt conuerſio veſtra vel gloriam veſtram: quia gloria noſtra eſt oſtendere & prędicare verbum dei.

Conſequẽter cum dicit. QVI autẽ confirmat nos &c.) probat Apoſtolus q nõ eſt mẽtitus per cauſam efficientem ſic. licet.n. homo ex libero arbitrio poſſit vel lingua ſua ad verũ vel ad falſum loquẽdum. nihilominus tamẽ deus põt cõfirmare hoĩem ſic in vero: vt non niſi vera loquatur. Si ergo deus aliquẽ confirmaret in vero, manifeſtũ eſt q nõ diceret falſum. ſed deus cõfirmat nos in veritate. ergo &c. Et ideo dicit q DEVS ẽ qui confirmat vos nobiſcũ IN CHRISTO) .i. in verã pdicatione Chriſti. q.d. Si Chriſtus eſſet extra nos poſſemus mentiri: ſed ex quo eſt nobiſcum, & nos ſumus in Chriſto, nõ mẽtimur. ps. Ego confirmaui colũnas eius &c. Sumus ergo in Chriſto dupliciter. ſ. per gratiã, & p gloriã. Per gratiã quidem ſumus, inq̃tum vncti ſumus ſpiritus ſancti gratia & effecti ſumus mẽbra Chriſti. & iuncti ſibi: qua etiã gratia Chriſtus vnctus eſt: ſecũdũ q homo. ps. VNXIT te deus &c.) Et ex plenitudine iſtius vnctionis redũdauit in oẽs ſuos. ſicut vnguentum in capite. ſ. Chriſto quod deſcẽdit &c. Et ideo dicit, q vnxit nos deus vnxit inq̃ in reges & ſacerdotes. Apoc. 5. Feciſti nos deo. &c. 1. Pet. 2. Vos autẽ genus electũ &c. Vnionem autem que eſt per gloriã non habemus in re, ſed in ſpe certa: inq̃tum habemus firmã ſpem vite æterne. Et habemus duplicẽ certitudinẽ ſpei huius vnionis cõſequende. Vna eſt, per ſignũ. Alia, per pignus. Per ſignũ euidẽs: quia fidei. Vnde dicit SIGNAVIT nos) ſigno fidei Chriſti. itẽ ſignum crucis. Ezec. 9. Signa Thau .i. ſignum crucis. Apoc. 7. Quouſq; ſignemus ſeruos dei noſtri &c. Et hoc per ſpiritũ ſanctum. Ro. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet &c. Et ideo ſpeciale & certũ ſignũ eſt vite æterne cõſequẽde, cõfigurari Chriſto. Can. 8. Pone me vt ſignaculũ &c. Vel SIGNAVIT) ſigno vite per PIGNVS) vero maxime: qa ſpiritus ſancti. & iõ dicit. Dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. De quo certum eſt, q nullus poteſt eum accipere a nobis. Sed

Eſſe in Chriſto p gratiã & gloriam.

In pignore ſunt duo: & certitudinem & equalētiā

nota in pignore duo ſunt cōſiderāda .ſ. ꝙ faciat ſpem
habēdę rei,& ꝙ valeat tantum ꝗtum valet res vel plus.
& hęc duo ſunt in ſpiritu ſancto qa ſi cōſideremus ſub
ſtantiā ſpiritus ſancti,ſic valet tantum ſpiritus ſanctus
ꝗtum vita ęterna.quę eſt ipſe deus,quia .ſ. valet ꝗtum
oēs tres perſonę.Si vero cōſideret̃ modus habendi,ſic fa
cit ſpem & nō poſſeſſionem vitę æternę:quia nōdum
perfecte habemus ipſum in vita iſta. Et ideo non perfe
cte beati ſumus:niſi quando perfecte habebimus in pa
tria.Ephe.1.Signati eſtis ſpiritu.

Conſequēter cum dicit. EGO autē teſtem &c.)Ex
cuſat ſe de eo ꝙ nō venit.& hoc per iuramētum qđ ma
ius eſt.Et circa hoc tria facit. Primo ponit ſuā excuſa/
tionem.Secūdo reſpondet tacitę quęſtioni,ibi. NON
quia dominamur. Tertio exponit qđ dicit.ibi. NAM
fide ſtatis.)Excuſat autem ſe per iuramentum duplex.
Vnum atteſtationis cum dicit. EGO AVTEM TE
STEM DEVM INVOCO.) Aliud eſt execrationis cum
dicit. IN ANIMAM meā) .i.cōtra animā meam.Ro.
1.Teſtis eſt mihi deus &c. Teſtem inquam inuoco deū,
quia nō veni vltra.i.poſt primā vicem,vel poſtquam di
ſceſſi a vobis.& HOC FECI PARCENS vobis .ſ.quia
ipſe ſciebat eos incorrigibiles.vnde ſi iuiſſet tūc aut pu
niuiſſet:& ſic forte receſſiſſent totaliter a fide.aut non
puniuiſſet:& ſic dediſſet occaſion magis peccādi. Sed
qa aliquis poſſet dicere,quare dicis parcens vobis? Nū
quid dominus noſter es? ideo cōſequenter hoc remo/
uet dicēs. NON) dico QVIA dominamur fidei ve/
ſtrę ſed adiutor &c.Quaſi dicat.nō dico hoc vt domi/
nus.ſed vt coadiutor.1.Pet.5. Non.n.dominātes in cle
ris &c. Adiutor inq̄ GAVDII veſtri) vel emendatio/
nis veſtrę.Quare autem dicat fidei veſtrę,exponit con
ſequenter dicens. NAM fide ſtatis) .i. ſtatis in gratia
iſta Chriſti per fidem. Cap. II.

Sed decreui apud memetipſum hoc:
non iterum cū dolore ad vos venire.
Nam ſi ego mœrore vos afficiam: &
quis ē q exhilaret me:niſi is qui mœ/
rore afficitur ex me? Et ſcripſi vobis hoc ipſum:
ne ſi veniſſem ad vos: dolorem caperem ex his:
ex quibus oportebat me capere voluptatē: fidu/
ciam hanc habēs erga vos omnes: quod meum
gaudium omnium veſtrū ſit. Nam ex multa af/
flictione & anxietate cordis ſcripſi vobis:p mul/
tas lachrymas:non vt mœrore afficeremini: ſed
vt cognoſceretis charitatem:quam habeo abun/
dantius erga vos.

Statui autem hoc ipſum apud me
ne iterum in triſtitia venirē ad vos.
Si enim ego cōtriſto vos: & quis eſt
qui me lætificet, niſi qui cōtriſtatur
ex me? Et hoc ipſum ſcripſi vobis:
vt non cū venero triſtitiā ſuper triſtitiam habeā:
de quibus oportuerat me gaudere:confidens in
omnibus vobis:quia gaudiū meum omniū ve/
ſtrum eſt. Nam ex multa tribulatione & angu/
ſtia cordis ſcripſi vobis p multas lachrymas: nō
vt contriſtemini, ſed vt ſciatis quam charitatem
habeam,abundantius in vobis.

APOSTOLVS ſupra poſuit excuſatio/
nem in generali. de mora eundi ad Corin
thios:hic vero inſinuat cauſam tantę mo/
rę:& quomodo eis pepercit. Circa hoc aūt
duo facit. Primo.n.inſinuat vnā cauſam
dilationis fuiſſe, ne in aduentu ſuo triſti/
tiam inferret eis.Secundo oſtendit aliam cauſam fuiſ/
ſe,ne fructus,quē apud alios ſperabat, & inceperat fa/
cere,impediret̃.ibi. CVM veniſſem autem &c.) Circa
primū duo facit. Primo oſtēdit cauſam dilationis eſſe
in cōmuni,ne triſtitiā inferret. Secundo loquit̃ in ſpe/
ciali de quodā,qui eum contriſtauerat.ibi. SI QVIS
autem contriſtauit me.) Circa primū tria facit. Primo
aſſignat rationē,quare venire diſtulit. Secūdo cauſam
dicti aſſignat. SI ENIM ego contriſtatus &c.)Tertio
manifeſtat,quę dicit ibi. NAM ex multa tribula.)Di/
cit ergo.Dixi ꝙ nō veni ad vos parcēs vobis in hoc.ſ.qa
nolui vos cōtriſtare:& ideo STATVI) .i. firmiter di/
ſpoſui HOC ipſum apud me)quod ꝑpoſui cum aliā
epiſtolam miſi.Eccle.37. Ante oīa verbum verum &c.
NE ITERVM) .i.alia vice IN TRISTITIA venirem
ad vos).i.vos cōtriſtem. Et ratio quare noluit eos con/
triſtare,eſt illa qua dn̄s noluit ieiunare diſcipulos ſuos
.ſ.ad hoc vt amore & non timore afficerent̃ ad Chriſtū
& iungerent̃ ſibi. Voluit.n.eos dominus firmare,& nu
trire in fide in omni dulcedine & deſiderio cordis:& ſic
firmati ex amore,nō de facili euellerentur ꝓpter tribu
lationes:qa aquę multę nō potuerunt extinguere cha/
ritatem.Can.8.Similiter Apoſtolus nō vult eos ꝓpter
hoc cōtriſtare. Rationē huius dicti.ſ.ꝙ nō vult eos cō/
triſtare,aſſignat cū dicit. SI ENIM ego cōtriſto &c.)
Et circa hoc duo facit. Prīo aſſignat cauſam quare no/
luit eos cōtriſtare. Secūdo manifeſtat quare hoc ſignifi/
cauit.ibi. ET HOC ipſum ſcripſi.)Dicit ergo. Ratio
quare nolui in triſtitia venire eſt:qa triſtitia veſtra redū
dat in triſtitiam meā:& de cōſolatione veſtra gaudeo:
& ſolū vos conſolamini me cū ſum apd vos:vn̄ ſi nō ve/
nirem & cōtriſtarē vos,ego ex triſtitia vr̄a triſtarer:& ſic
nullus eſſet,qui lętificaret me in vos qui contriſtamini
ex me:qa cōtriſtatus nō de facili aliū cōſolat̃. Prouer.
10.Filius ſapiēs &c.Prouer.29. Vir qui amat ſapientiā
&c. Vel aliter eſt duplex triſtitia.vna ſeculi alia ſecun/ Triſtitia ſeculi & ſecundum deum.
dum deū,quę pœnitentiam in ſalutē operatur. Apoſto
lus nō loquitur de prima,ſed de ſecūda Et dicit ex hoc
ipſo.ego cōſolabor. SI CONTRISTO VOS) .i.ſi in/
crepando reduco ad pœnitentiā:ſed ſi venirem & vide
rem vos nō pœnitere de peccatis:tunc nullam cōſola/
tionē:quia nullus cōtriſtat̃ & pœnitet ex me.i.mea cor
rectione & increpatione. Cauſa autē quare hoc ſcribo
vobis eſt vt ita diſponatis vos:ꝙ quando venero,nō ha
beam triſtitiā de eo.ꝙ viderim vos incorrectos,ſup tri/
ſtitiam quā habui,quādo audiui vos peccaſſe. Et circa
hoc duo facit.Primo ponit ammonitionē. Secūdo ſpē
de impletione ãmonitionis oſīdit.ibi. CONFIDENS
&c.) Ammonitio eſt iſta. IDEO ſcripſi vobis hoc).ſ.
ꝙ triſtor de peccato veſtro cōmiſſo.2.Pe.2.Iniquis ope
ribus animam iuſti cruciabāt &c. Vt paretis & diſpona
tis vos corrigendo vt CVM VENERO ad vos non ha/
beam triſtitiā de peccatis)de quibus .ſ. vobis oportue/
rat me gaudere.i.debebā lętari & non contriſtari .ſ. de
pręſentia veſtra.Luc.15.Gaudiū eſt āgelis dei &c. Qua/
lem autē ſpem habeat de impletione ſuę ammonitio/
nis.ſubdit dicens. CONFIDENS &c. q.d. hanc fidu
ciam habeo de vobis: taliter diſponi vos: vt cū venero,
omnes detis mihi materiā gaudii:& hoc debetis liben/
ter facere:quia GAVDIVM meū &c.) .i.cedit ad gau/
dium veſtrum:vel eſt ꝓpter gaudium veſtrū,quod ha/
betis de recuperatione gratię.1.Ti.2.Quod eſt gaudiū
meū &c.Ro.12.Gaudere cum gaudentibus &c. Sed qa
poſſet aliquis dubitare de hoc,quod dicit.Ne cū venero
triſtitiā ſuper triſtitiā habeā, & quęrere quā triſtitiam
habuit de eis:ideo conſequenter hoc exponit dicens.
NAM EX multa tribulatione &c.) Et circa hoc duo
facit. Primo manifeſtat triſtitiā iam dudū habitam. Se
cūdo reſpōdet cuidā tacitę quęſtioni.ibi. NON vt cō/
triſtemini &c Dicit ergo primo. Quia haberem triſti/
tiam ſi nō inuenirem vos correctos ſup triſtitiā quā ha
bui,quādo peccaſtis & oportuit me contriſtare vos re/
darguendo dure. Nam ex multa tribulatione & angu/
ſtia cordis, ſcripſi primā epiſtolā p multas lachrymas
quas fudi ꝓ vobis iam mortuis pro pctō.Hier.9.Quis
dabit capiti meo aquas &c.Eccle.22. Confuſio eſt patri
de filio indiſciplinato.Eſa.57.Iuſtus perit,& nō eſt qui
recogitet &c.Sciendū eſt autē ꝙ duo ponit ad exagge/
rationē triſtitię:tribulationē.ſ.& anguſtiā, quia vnum
additū alteri aggrauat triſtitiam. Nam aliquādo quis
tribulatur

tribulat̃:ſed ſine anguſtia:tunc.ſ.quãdo aliqua aduerſitate,quaſi acutiſſimo tribulo pungitur: & tamen videt ſibi patere vias euadendi,quia ſi nõ pateat, tribulationi anguſtia iũgitur. Dixit ergo ex multa tribulatione,qua pungebar de malo veſtro,& anguſtia cordis:qa nõ videbam vnde de facili poſſet poni remedium. Scripſi &c. ps. Tribulatio & anguſtia inuenerũt me. Sed qa poſſent dicere. O apoſtole etiam hęc ſcribis nobis:vt contriſtemur. & ideo hoc remouet dicens. Non vt contriſtemini.ſ.ſcribo vobis illa: ſed vt ſciatis quã charitatẽ habeam in vobis. Duo.n.ſunt ſigna dilectionis.ſ.ꝙ gaudeat quis de bono alterius,& triſtetur de malo eius: & hęc ego habeo vt vos. Infra.5. Charitas Chri vrget nos. Abundantius ꝗ credatis:vel abundantius ꝗ ad alios.

Quod ſi quis dolore affecit: non me dolore affecit: ſed ex parte ne aggrauem omneis vos Sufficit iſtiuſmodi homini increpatio hæc;quæ facta eſt a pluribus adeo vt e diuerſo magis cõdonare debeatis & conſolari: ne quo modo fiat: vt immodico dolore abſorbeatur huiuſmodi. Quapropter obſecro vos:efficite:vt valeat in illũ charitas. Nam & in hoc ſcripſeram:vt cognoſcerem probationem veſtri:an ad omnia obedientes ſitis. Cui vero condonatis aliquid: & ego condono. Nam & ego ſi quid condonaui:cui condonaui;propter vos condonaui in conſpectu Chriſti: ne occuparemur a Satana. Non enim illius cogitationes ignoramus.

Si quis contriſtauit me, non me contriſtauit: ſed ex parte,vt non onerem omnes vos. Sufficit illi, qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit a pluribus;ita vt econtrario magis donetis & conſolemini;ne forte abundãtiori triſtitia abſorbeatur,qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos: vt confirmetis in illum charitatem. Ideo enim & ſcripſi vobis,vt cognoſcã experimentum veſtrũ: an in omnibus obedientes ſitis. Cui autem aliquid donaſtis;& ego. Nam & ego quod donaui ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti: vt non circumueniamur a Satana. Non.n.ignoramus cogitationes eius. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus inſinuauit cauſam dilationis ne.ſ.triſtitiã inferret & de eius contriſtatione tractauit: hic conſequẽter tractat de contriſtãte. Et circa hoc tria facit. Primo.n.exaggerat culpã contriſtantis. Secũdo pœnam eius pro culpa inflicta. ibi. SVFFICIT illi &c.) Tertio hortat̃ eos habere miſericordiã ad cõtriſtantem:ibi. ITA ET ecõtrario &c.) Dicit ergo primo. Scripſi vobis per multas lachrymas quas fudi ꝓpter triſtitiã conceptã,& ꝓpter pœnam infligendam peccãti. Sed SI QVIS cõtriſtauit me ille ſ.fornicarius. de quo dicit̃.1.Corin.5. Omnino audit̃ inter vos fornicatio &c. Iſte inꝗ,& ſi cõtriſtauit. NON contriſtauit me:ſed ex parte).i.nõ contriſtauit me.ſ.ſolũ ſed vos & nos. Non oẽs,ſed ex parte. Et hoc dico NON VT onerem vos oẽs).i.vt vobis hoc oĩbus nõ imponã deriſorie loquẽdo.q.d.nõ ita eſtis boni, & diligitis me, ꝙ pro triſtitia mea,& pro peccato fratris omnes doleatis. Vel VT NON ONEREM omnes vos) nõ tantum illos qui nõ doluerũt de peccato. Vel aliter dicendum & melius. Nõ me cõtriſtauit,ſed ex parte &c. Sciẽdum eſt enim ꝙ aliquis aliquãdo triſtat̃ totaliter: & aliquando non totaliter. Totaliter quidẽ triſtatur quis,quãdo pre triſtitia abſorbetur a dolore: & hęc triſtitia eſt quæ mortem operatur:vt dicit̃ Infra.7. Quę quidẽ ſecundum Philoſophum,nõ cadit in ſapientem. Nõ totaliter autem triſtatur qs,quando licet ex aliquo malo qđ patitur ſeu videt fieri,triſtatur:tamẽ ex aliis cauſis bonis gaudet: & iſta triſtitia eſt ſecundũ deum, & cadit in ſapientem. Quia ergo Apoſtolus dicit ſe cõtriſtatum, ne credatur totaliter a triſtitia abſorptus, quod nõ eſt ſapientis. dicit ſe cõtriſtatum ex parte, quaſi nõ totaliter. Et ſecundũ hoc legit̃ ſic. CONTRISTAVIT me) .ſ.fornicarius,ꝓpter peccatum ſuũ:ſed NON ME cõtriſtauit totaliter.) quia licet in ipſo ꝓpter peccatũ habuerim triſtitiã:tamẽ in vobis ꝓpter multa bona quæ facitis:& in ipſo ꝓpter pœnitentiã: quam fecit,habeo gaudium. Et dico EX PARTE vt nõ onerem omnes vos).i.vt nõ imponam vobis hoc onus:ꝙ.ſ.cõtriſtaueritis me. Sed ne iſti ꝓpter triſtitiã apoſtoli adhuc vellẽt eum magis punire:oſtẽdit eis pœnam ſufficiẽtem fuiſſe dicens Sufficit illi qui eiuſmodi eſt:ꝙ.ſ. contriſtauit me tam grauiter peccãdo:obiurgatio quę fit a pluribꝰ .i.tam manifeſta & dura correctio.ſ.ꝙ ſeparatus fuit ab omni cõmunione.i.excommunicatus ab eccleſia,& traditus Satanę:vt habetur.1.Cori.5. Eſt ergo ſufficiẽs hęc pœna ꝓpter dictas cauſas. Vel põt dici ſufficiens, nõ ꝗtum ad dei iudiciũ:ſed quãtum expediebat tempori & perſonę. Melius.n.eſt ſic ſeruare lenitatis ſpiritũ in corrigẽdo:vt per pœnitẽtiam correctionis fructus ſequat̃:ꝗ ſi durius corrigat̃:vt deſperet peccans: & maioribus peccatis immergat̃. Et ideo dicit̃ Eccle.21. Obiurgatio & iniurię,annullabunt ſubſtantiã. Quia ergo pœna ſufficiens fuit,& pœnitentiã egit. ideo cõſequẽter inducit eos ad miſerendũ,dicẽs. Ita vt econtra magis &c. Vbi tria facit. Primo mandat vt ei.ſ. peccãti parcant. Secũdo huius rationẽ aſſignat. ibi. NE FORTE &c. Tertio inducit eos ad obſeruantiam huius monitionis. ibi. PROPTER quod &c. Dicit ergo primo. Dico ꝙ ſufficiens pœna eſt illi:& intantum vt velim vt econtrario magis donetis.ſ.remittatis. Luc.6. Dimitte & dimittet̃ vobis. Ephe.4. Donãtes inuicẽ ſicut & deus in Chriſto. donauit vobis. Et nõ ſolum donetis: ſed qđ plus eſt,cõſolemini:& hoc ꝓponendo ſibi exẽpla peccãtium: qui reſtituti ſunt ad ſtatũ gratię:ſicut dicit̃ de Dauid,Petro,Paulo,& Magdalena:& per verba Dei. Ezec.18. Nolo mortẽ peccatoris &c.1.Theſ.vlti. Corripite inquietos,cõſolamini puſillanimes &c. Rationẽ autẽ huius ammonitionis ſubdit. NE FORTE abundãtiori triſtitia abſorbeatur q eiuſmodi eſt.) Aliquis.n.ꝓpter peccatũ,& pœnã peccati, aliquãdo ſic mergit̃ triſtitiã, ꝙ abſorbet̃:dum nullum habet cõſolatorem: & hoc eſt malum:quia nõ ſequit̃ ex hoc pœnitẽtię fructus,q ſperat̃.ſ.correctio:ſed potius deſperãs tradit ſe oĩbus peccatis:ſicut Cayn cũ dixit. Maior eſt iniquitas &c. Gen.4.& Ephe.4. Qui deſperãtes tradiderũt ſe &c. Et ꝓpter hoc dicitur.2.Reg.2.ꝙ periculoſa res eſt deſperatio. Et ideo dicebat Dauid in ps. Neq; abſorbeat me &c. Et ideo ne hoc cõtingat,dicit. CONSOLEMINI.) vt.ſ. ceſſet a peccato. Eſa.27. Hic eſt omnis fructus,vt auferat̃ peccatũ. Contra. Apoſtolus non ſolũ per rationẽ:ſed ex aliis cauſis inducit eos ad hoc,cum dicit. PROPTER quod obſecro &c.) Et inducit eos a tribus. Primo precibus dicens. PROPTER QVOD) .ſ. ne abſorbeatur OBSECRO) qui poſſum pcipere Philem. Multam fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi, &c. Cõtrarium faciũt mali plati. Ezec.34. Cũ auſteritate imperabatis eis &c. VT CONFIRMETIS in illum, charitatem.) Quod fit ſi oſtenditis charitatẽ veſtrã ad eum & non abhominamini eũ ꝓpter peccata,nec cõtemnitis: ſed ꝓpter cõſolationẽ veſtram,facitis eum habere odio peccatũ ſuũ,& diligere iuſtitiã. Luc.22. Et tu conuerſus cõfirma fratres tuos &c. Secũdo pceptis dicens. IDEO enim ſcripſi) hoc.ſ. VT COGNOSCAM experimentum veſtrũ,an in oĩbus obediẽtes ſitis.) Et dicit IN OMNIBVS) .ſ.ſiue in his quę placent vobis:ſiue in his quę diſplicẽt. Prio.n. mandauerat eis ꝙ excõmunicarẽt eũ & iſti fecerunt mandatũ apoſtoli. nũc vero ſecũdo mandat eis ꝙ parcant. Et ideo dicit AN IN oĩbus obediẽtes ſitis. Tertio ex cõmemoratione beneficii cũ dicit. CVI autem &c.) q.d. Vos debetis hoc facere: qa etiam EGO FECI.) Si.n. vos remiſiſtis alicui,& rogaſtis me, ꝙ ego remitterem,& ego remiſi. Et hoc eſt qđ ait. CVI autẽ aliqd donaſtis vos,& ego).ſ.donaui. Et hoc patet.

Aliquis triſtatur totaliter & non totaliter.

Mali prelati auſteritate imperant.

Ad remiſſione pčtõrum quatuor ſũt neceſſaria, primũ diſcretio: ſecũdum finis: tertium authoritas: quartum neceſſitas.

NAM & ego quod donaui &c.) Vbi quatuor tangũtur ad huiuſmodi donationẽ ſeu remiſſionem neceſſaria. Primum eſt diſcretio: vt. ſ. nõ paſſim & temere remittatur. Et ideo dicit. Si qd indebito modo. prouer. 4 Palpebrę tuę pcedant &c. Secũdum, finis: quia nõ propter amorem vel odiũ debet fieri: ſed ꝓpter vtilitatem aliquã eccleſię, vel aliquoꝝ. Et ideo dicit. Propter vos. Tertiũ eſt authoritas: quia non debet fieri authoritate ꝓpria: ſed Chriſti: qui remittit peccata authoritatiue: alii vero qbus cõmiſſum eſt miniſterio, & ſicut mẽbra Chriſti. Et ideo dicit in perſona Chriſti. ſ. non mea authoritate. Et tamẽ quodcunq; remittiť, Chriſtus remittit. Io. 20. Quorũ remiſeritis peccata &c. Quartum eſt neceſſitas. Vnde dicit. Vt nõ circũueniamur a Satana. Diabolus. n. multos decipit: quoſdã. ſ. trahendo ad peccatoꝝ ꝑpetrationem: quoſdã vero ad nimiam rigiditatem cõtra peccantes: vt ſi nõ poteſt eos habere per perpetrationẽ facinoꝝ: ſaltem perdat quos iam habet per ꝓlatorũ auſteritatẽ: qui eos nõ miſericorditer corrigentes, in deſperationẽ inducũt: & ſic & hos nõ pdit, & illos diaboli laqueux includit. Eccle. 7. Noli eſſe nimis iuſtus. 1. Pet. 5. Aduerſarius veſter diabolus &c. Et hoc contingeret nobis, ſi nõ remittamus peccantibus. Et ideo vt non circũueniamur a Satana: ego donaui ſi quid donaui. Nõ enim ignoramus cogitatiões eius. ſ. Satanę: verũ eſt in generali: ſed in ſpeciali nullus poteſt ſcire eius cogitationes, niſi ſolus deus. Iob. 41. Quis reuelauit faciem indumenti eius &c.

Cæterum cum veniſſem Troadem in euãgelium Chriſti: & oſtium eſſet mihi apertũ per dominum: non habui relaxationẽ ſpiritui meo: eo quod nõ inueniſſem Titum fratrem meum, ſed dimiſſis illis: abii in Macedoniam. Deo autẽ gratia: qui ſemper triumphat per nos in Chriſto: & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat p nos in omni loco. Quoniam Chriſti bona fragrantia ſumus deo: in his qui ſalui fiunt: & in his qui pereunt: his quidẽ odor mortis ad mortẽ: illis vero odor vitæ ad vitã. Et ad hæc quis idoneus? Non. n. ſumus vt pleriq; cauponãtes ſermonem dei: ſed velut ex ſynceritate: ſed velut ex deo in conſpectu dei per Chriſtum loquimur.

Cum veniſſem autẽ Troadem ꝓpter euangelium Chriſti: & oſtium mihi apertũ eſſet in domino: nõ habui requiẽ ſpiritui meo: eo ꝙ nõ inuenerim Titũ fratrem meũ: ſed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniã. Deo autem gratias qui ſemp triumphat nos in Chriſto Ieſu: & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus deo in his qui ſalui fiunt: & in his qui pereunt. Aliis quidẽ odor mortis in mortem. Aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Nõ enim ſumus ſicut plurimi adulterantes verbũ dei: ſed ex ſynceritate ſicut ex deo, coram deo, in Chriſto loquimur. Lec. III.

POSITA prima cauſa ſuę dilationis: ne. ſ. cũ triſtitia iret ad eos: hic ponit cauſam ſecundam. quę eſt ex fructu, quẽ alicubi faciebat. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ſui itineris ꝓceſſum. Secũdo ipſius proceſſus effectũ. ibi. DEO AVTEM gratias &c.) Circa primũ duo facit. Primo oſtẽdit impedimentũ fructificãdi, qd habuit in Troade. Secundo ſubiũgit ꝓceſſum ſuum in Macedoniam. ibi. SED valefaciens &c.) Dicit ergo. CVM veniſſem Troadem ꝓpter euangeliũ). i. ad prędicandum Chriſtum. Io. 15. Poſui vos vt eatis &c. ET OSTIVM mihi apertũ eſſet). i. mentes hoĩum paratæ & diſpoſitę eſſent ad recipiendum ꝓdicationis verba & Chriſtũ. 1. Corin. 16. OSTIVM MIHI apertũ eſt &c.) Apoc. 3. Ecce ſto ad oſtium &c. Sed nõ in quocunq; immo IN DOMINO:) qa ipſa ꝓparatio mẽtis humanę, eſt ex virtute diuina. Nam licet facilitas qua mẽtes prępãť ſit cauſa cõuerſionis: tamen ipſius facilitatis & ꝓparationis cauſa eſt deus. Treñ. vlti. Cõuerte nos domine ad te, & cõuertemur. CVM inq̃ ita eſſet apertũ mihi oſtiũ in dño, nõ habui requiẽ ſpiritui meo). i. nõ potui facere quod ſpiritus meus volebat. i. dictabat. Tunc. n. diciť habere ſpiritus requiẽ quando efficit qd vult: ſicut tũc diciť caro reqſcere quando habet quod cõcupiſcit. Luc. 12. Anima mea habes multa bona &c. Apoſtolus nõ dicit. nõ habui requiẽ carni meę vel corpori: ſed ſpiritui meo. i. volũtati meę ſpirituali: quę eſt vt Chriſtũ firmẽ in cordibus hoĩum. Et impediť: qa vidit corda parata & diſpoſita: & nõ poterat ꝓdicare. Sed quare non habuit requiẽ ſpiritui ſuo, ſubdit. EO QVOD nõ inueni Titum fratrẽ meũ). i. ꝓpter abſentiam Titi. & hoc duplici de cauſa. Vna cauſa eſt: ꝙ licet Apoſtolus ſciret oẽs linguas: ita vt diceret. Gratias ago deo meo ꝙ oĩum veſtrũ lingua loquor: tamẽ magis expeditus & edoctus erat in lingua Hebręa, q̃ in Gręca. Titus autẽ magis in Gręca. Et ideo volebat eũ habere pręſentẽ, vt ꝓdicaret in Troade. Et quia erat abſens: nam Corinthii detinuerãt eum: dicit. Nõ habui requiẽ ſpiritui meo. Sed qa dona dei nõ ſunt imꝑfecta: & donum linguaꝝ fuit ſpecialiter apoſtolis collatũ ad ꝓdicandum per totũ mundũ. ꝑs. In omnẽ terrã exiuit ſonus eoꝝ &c. Et ideo alia cauſa eſt melior quæ eſt: quia Apoſtolo imminebãt in Troade multa facienda. Nam ex vna parte imminebat ei ꝓdicare his qui parati erãt recipere Chriſtũ per fidẽ ex alia parte. imminebat ei reſiſtere aduerſarius, qui impediebãt. Et ideo qa ipſe non poterat ſolus iſta facere. anguſtiabať de abſentia Titi, qui inſtetiſſet ꝓdicationi & cõuerſioni bonoꝝ: & Apoſtolus reſtitiſſet aduerſariis. Et ſpecialiter etiã hoc ſcribit eis, vt innuat ꝙ nõ ſolũ prima cauſa dilationis ſuæ fuit ex eis: ſed etiam ſecũda. Nam ipſe ꝓpter duritiam & diſſentionẽ eoꝝ detinuerat tanto tempore Titum. & ideo dicit Eo ꝙ nõ inueni Titũ fratrem, vel in Chriſto vel coadiutorẽ. Prouer. 18. Frater qui iuuatur a fratre &c. Et quia nõ inueni Titũ in Troade, nõ remanſi. ibi. SED valefaciens eis) qui erãt cõuerſi: & in quibus oſtiũ apertum erat, PROFECTVS ſum in Macedoniam) vbi credebã eum inuenire. Cauſa autem eũdi in Macedonia, legitur Act. 16. vbi dicitur ꝙ vir Macedo. &c. Conſequẽter cũ dicit. GRATIAS autẽ deo &c.) Ponit ꝓfectum ſui ꝓceſſus. Et circa hoc duo facit. Primo enim deſcribit ordinẽ ſui ꝓceſſus. Secundo excludit ab iſto ꝓceſſu pſeudoapoſtolos, ibi. AD HOC quis tam idoneus &c. Circa primum duo facit. Primo inſinuat ꝓfectum, quẽ faciebat. Secũdo exponit quoddã qd dixerat. ibi. CHRISTI BONVS odor &c. Circa primũ ſciendũ ꝙ Apoſtolus ꝓfectũ & fructũ quẽ faciebat, non attribuit ſibi neq; ꝓprię virtuti: ſed deo. 1. Cor. 15. Abũdantius oĩbus laboraui: nõ ego, ſed gratia &c. Et ideo dicit. Gratias aũt deo. ſ. ago. 1. Theſ. 5. In oĩbus gratias agite. Ephe. 5. Gratias agentes &c. QVI ſemper triumphat nos. ſ. in Chriſto Ieſu. i. triũphare nos facit in prędicatione Chriſti cõtra aduerſarios. Vbi ſciẽdum eſt ꝙ ꝓdicatores veritatis duo debẽt facere. ſ. exhortari in doctrina ſacra: & cõtradicentem deuincere. & hoc dupliciter. diſputatione hereticos. patiẽtia vero pſecutores. Vnde per ordinẽ iſta tangit hic Apoſtolus. & ideo dicit. QVI triumphat nos q̃tum ad contradicentes. Ro. 8. In his oĩbus ſuperamus. Et. 1. Macha. 3. Nõ in fortitudine exercitus victoria belli: ſed de cœlo &c. ET ODOREM notitię ſuę. Manifeſtat per nos in omni loco, q̃tum ad exhortationẽ ſacrę doctrinę. SED ODOREM notitię ſuę) exponit Glo. i. filium ſuũ. ſed melius eſt vt hoc dicatur ad differentiã notitię de deo quã faciunt alię ſciẽtię: & quam facit fides. Nã notitia de deo, quę habetur per alias ſcientias, illuminat intellectũ ſolum oſtẽdens ꝙ deus eſt cauſa prima: ꝙ eſt vnus, & ſapiens &c. Sed notitia de deo, quę habetur per fidem, &

Proter duo triſtať Apľs de abſẽtia titi

Prędicatores duo facere debent.

Notitia de deo per ſciẽtias & per fidem.

illuminat

illuminat intellectum: & delectat affectum:quia non
ſolum dicit ꝙ deus eſt prima cauſa: ſed ꝙ eſt ſaluator
noſter:ꝙ eſt redemptor:& ꝙ diligit nos, ꝙ eſt incarna/
tus pro nobis:quę omnia affectum inflammant. Et ideo
dicendum ꝙ ODOREM notitię ſuę)ideſt notitiam
ſuę ſuauitatis credenti PER NOS in omni loco, ma/
nifeſtat:quia iſte odor longe,lateq; diffunditur. Eccle.
24.Ego quaſi vitis fructificaui & cętera. Geñ. 27. Ecce
odor filii mei &c. Quia vero aliqui poſſent dicere: qd
eſt odor dei in omni loco.nam multa loca ſunt:in qui
bus non recipitur prędicatio noſtra.Ideo Apoſtolus ex
ponit dicens.Non curo:quia ſiue recipiant prędicatio
nem ſiue non: tamen notitia dei manifeſtatur vbiq; p
nos. QVIA) ſumus BONVS odor Chriſti.)deo:id/
eſt ad honorem dei. Et loquitur ad ſimilitudinem le/
gis.vbi dicitur ꝙ ſacrificium fiat in odorem ſuauitatis
ſuauiſſimum deo.quaſi dicat. Nos ſumus holocauſtũ.
quod offertur deo in odorem ſuauitatis. Et tam iis
his qui ſalui fiunt: vt ſcilicet non pereant: quod eſt eis
a deo:q̃ in his qui pereunt,quod eſt eis ex ſeipſis. Vnde
Oſeę.13.Perditio tua Iſrael ex te &c. Sed eſt ne odor bo
nis & malis eodem modo?Non:ſed aliis quidẽ eſt odor
mortis in mortem ideſt inuidię & malitię,occaſionali/
ter ducentis eos in mortem ęternam, illis ſcilicet qui
inuidebant bonę famę apoſtoli & impugnabant prędi/
cationem Chriſti & conuerſionem fidelium.Luc.2.Po/
ſitus eſt hic in ruinam,& in reſurrectionẽ &c. Aliis au/
tem odor vitę,dilectionis, & bonę opinionis ducentis
eos in vitam ęternam ſcilicet illis qui gaudent & con/
uertuntur ad prędicationem apoſtoli.1.Corin.1. Ver/
bum crucis pereuntibus &c. HIS AVTEM qui ſal/
ui &c.)Sic ergo ex odore Apoſtoli boni viuũt:mali mo/
riuntur: ſicut legitur ꝙ ad odorem vinearum floren/
tium,moriuntur ſerpentes.

Conſequenter cum dicit. SED AD hæc quis tam
idoneus &c.) Excludit ab iſto profectu pſeudoapo/
ſtolos,dicens.Quis eſt tam idoneus ad iſta ſcilicet quę
nos apoſtoli veri faciamus?quaſi dicat. Nullus.ps.Ni/
mis honorati ſunt amici tui deus.Sed contra. Prouer.
27.Laudet te alienus &c. Ad hoc reſpondet Grego.ſup
Ezech.ꝙ ſancti duplici ex cauſa ſeipſos laudant. & nõ
pp gloriã ſuam & vanitatẽ. Prima cauſa eſt,vt non de/ — Sácti laudát ſeipſos vt nõ deſperét i tribulationib⁹ & propter vtilitatem.
ſperent in tribulationibus:ſicut Iob quando amici ni-
tebantur eum ad deſperationem inducere: reduxit ad
memoriam ſua bona quę fecerat: vt confortatus non
deſperaret.Vñ dicebat.Pepigi fœdus cum oculis meis
&c.Legitur etiam de quodam ſancto patre, ꝙ quando
tentabatur de deſperatione, reducebat ad memoriam
bona quę fecerat,vt confortaretur: quãdo tentabatur
de ſuperbia:reducebat ad memoriam mala vt humilia
retur.Secunda cauſa eſt propter vtilitatem: vt ſcilicet
haberetur in maiori fama:& citius crederetur doctri/
nę ſuę. Et propter hanc cauſam, hic Apoſtolus laudat
ſe.Nam Corinthii pręferebant ſibi pſeudoapoſtolos,&
condemnabant eum.& ideo non ſic obediebãt ſibi. Vt
ergo non vilipenderent eum:ſed obedirẽt ſibi: pręfert
ſe eis & laudat ſe,& dicit. SED AD hęc quis tam ido
neus ſicut nos?) nõ pſeudoapoſtoli:quia licet ipſi pdi/
cent,tamen adulterant verbum dei, quod nos non fa/
cimus.Vnde dicit. NON ſumus ſicut plurimi)ſcilicet
pſeudoapoſtoli. ADVLTERANTES verbum dei ad — Adulterátes verbũ dñi.
miſcendo contraria ſicut hęretici:qui licet confiteãtur
Chriſtum:tamen nõ dicunt eum eſſe verum deum: ſic
faciunt pſeudoapoſtoli qui dicunt cum euangelio de/
bere obſeruari legalia. Item NON ADVLTERAN/
TES verbum dei.)ideſt prędicantes:vel propter quę/
ſtum:vel propter fauorem laudis. Sic enim mulieres
adulterę dicuntur,quando recipiunt ſemen ex alio vi/
ro ad propagationem prolis.In prędicatione autem,ſe
men nihil aliud eſt, q̃ finis ſeu intentio tua vel fauor
glorię proprię.Si ergo finis tuus eſt quęſtus. ſi intentio
tua eſt fauor glorię proprię:adulteras verbum dei.Hoc
faciebant pſeudoapoſtoli:qui propter quęſtum prędi/
cabant.Infra.4.Neq; adulterantes verbum dei &c.Apo
ſtoli autẽ prędicabant neq; propter quęſtum:neq; pro/
pter gloriam propriam:ſed propter laudem dei, & ſa/
lutem proximi.Et ideo ſubiungit. SED EX ſynceri-
tate)ideſt ſyncera intentione:nõ pro quęſtu & ſine ad/
mixtione corruptionis. Supra.1. EX SYNCERITA/
TE &c.)Ponit autem triplicem rationem huius ſynce
ritatis.Prima ratio ſumitur ex dignitate mittẽtis.Nũ/
cium enim veritatis decet vera loqui.Et ideo dicit.EX
DEO) ideſt illa ſynceritate, quę eſt digna nuncio dei.
.1.Pet.4.Si quis loquitur quaſi ſermones dei. Secunda
ſumitur ex authoritate pręſidentis, cui aſtat. Ideo di/
cit. CORAM DEO) coram quo ex ſynceritate loqui
debemus.1.Reg.17.Viuit dominus in cuius conſpectu
ſto &c. Tertio ſumitur ex dignitate materię,de qua lo/
quitur.Nam prędicatio apoſtolorum eſt de Chriſto. &
Ideo debet eſſe ſyncera: ſicut & ipſe Deus & Chriſtus.Et
ideo dicit. IN CHRISTO) ſolum non de legalibus
vt pſeudoapoſtoli faciunt.primę Cor.2.Neq; exiſtima/
ui me ſcire aliquid inter vos,niſi Chriſtum:& hunc cru
cifixum. Cap. III.

INcipimus rurſus noſipſos commen
dare. Num egemus:vt nonnulli:cõ/
mendatitiis epiſtolis apud vos; aut a
vobis commendatitijs? Epiſtola no/
ſtra vos eſtis:inſcripta in cordibus noſtris: quæ
intelligitur, & legitur ab omnibus hominibus:
dum declaratis ꝙ eſtis epiſtola Chriſti: ſubmi/
niſtrata a nobis inſcripta:non atramento:ſed ſpi
ritu dei viuentis:non in tabulis lapideis:ſed in ta
bulis cordis carneis. † Fiduciam autem huiuſ — Heb.4.
modi habemus per Chriſtum erga deum; non
quod idonei ſimus ex nobiſipſis cogitare quicq̃:
tãquam ex nobiſipſis: ſed ſi ad aliquid idonei ſu
mus:id ex deo eſt.

INcipimus iterum noſmetipſos com
mendare. Aut nunquid egemus ſi/
cut quidam commendatitiis epiſto/
lis ad vos, aut ex vobis commenda/
titiis. Epiſtola noſtra vos eſtis ſcri/
pta in cordibus noſtris: quæ ſcitur & legitur ab
omnibus hominibus manifeſtari, quoniã epi/
ſtola eſtis Chriſti, miniſtrata a nobis inſcripta
non atramento,ſed ſpiritu dei viui: non in tabu/
lis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus. Fidu
ciam autem talem habemus per Chriſtum ad
deum:non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare aliquid
a nobis, quaſi ex nobis:ſed ſufficientia noſtra
ex deo eſt.

POSTQVAM Apoſtolus ſuã excuſatio/
nem poſuit,in qua beniuolentiam captauit
auditorum:hic cõſequenter proſequitur
ſuam intentionẽ.ſ.tractãs de miniſtris no
ui teſtamẽti. Et circa hoc duo facit. Primo
enim commendat dignitatẽ bonorum mi
niſtrorum.Secundo vero exaggerat malitiam malorũ — De miniſtris bonis & de malis a decimo capitulo vſq; in finem
miniſtrorũ:& hoc a.10.cap.& deinceps.Circa primum
duo facit.Primo.n.cõmendat miniſteriũ noui teſtamẽ
ti.Secũdo commẽdat vſum huius miniſterii in aliis,ex/
hortando eos ad hoc, ibi.6.cap. ADIVVANTES au/
tem &c. Primo cõmendat hmõi miniſterium noui te/
ſtamẽti ex tribus:ex dignitate:ex vſu.cap.4.ibi. IDEO
habentes &c.) & ex pręmio.quinti capituli. ibi. SCI/
MVS AVTEM QVONIAM SI &c.) Circa primum
duo facit.Primo remouet quandam obiectionem. Se/
cundo commendat miniſtros noui teſtamenti. ibi.
QVI ET IDONEOS NOS FECIT &c.)Circa primũ
ſciendum eſt ꝙ Apoſtolus intendit cõmendare mini/

ſtros noui teſtamenti: quorum ipſe erat vnus. & ideo
ne Corinthii obiicerent ſibi ꝙ in hoc vellet commenda
re ſeipſum: ſtatim excludit dicens. INCIPIMVS &c.)
Vbi duo facit. Primo mouet quæſtionem. Secundo re
ſpondet, ibi. AVT NVNQVID &c.) Quęſtio ſua ta
lis eſt. Dico ꝙ non ſumus adulterantes verbum dei ſi
cut pſeudoapoſtoli: ſed ex ſynceritate ſicut ex deo. Sed
nunquid hoc dicẽdo. INCIPIMVS iterum nos com
mendare) .i. dicimus iſta vt velimus noſtram gloriam
quęrere & non dei. Et dicit iterum: quia in epiſtola pri
ma cõmendauerat ſe ſatis, cum dixit. Vt ſapiens archi
tectus &c. Nõ ergo hoc dicimus, vt quęramus gloriam
noſtram: ſed dei. Prouer. 17. Laudet te alienꝰ &c. Huic
autẽ quęſtioni reſpondet cum dicit. AVT nunquid
egemus &c. Et oſtendit ꝙ nõ libenter cõmendat ſe. Et
circa hoc duo facit. Primo oſtendit ꝙ nõ indiget com/
mendatione hominũ. Secundo ꝙ nec etiam hoc requi
rit ipſe ab eis, ibi. FIDVCIAM autem talem &c. Cir/
ca primum duo facit. Primo oſtendit ꝙ nõ indiget cõ/
mendatione eorũ ad gloriam propriã. Secundo huius
cauſam aſſignat ibi. EPISTOLA noſtra vos eſtis &c.)
Dicit ergo. Dico QVOD nõ incipimus commẽdare
noſmetipſos? quia non indigemus cõmendatione. Et
hoc eſt quod dicit. AVT NVNQVID egemus) nos ve
ri miniſtri, ſicut quidam. ſ. PSEVDOAPOSTOLI cõ/
mendatitiis epiſtolis? .i. laudibus miſſis. AD VOS)
ab aliis AVT EX NOBIS) aliis miſſis? Sed cõtra Col.
4. dicitur. Marcus cõſobrinus Barnabę, de quo accepi/
ſtis mandatũ &c. Etiam legati papę ſemper portant lit
teras cõmendatitias. Non eſt ergo malum. Reſpõſio.
Dicẽdum ꝙ accipere litteras huiuſmodi a perſonis fa/
moſis, vt ſolũ per illas cõmendantur & honorent, quo/
vſq ipſi ex bonis operibus ſuis veniant in notitiam: hoc
non eſt malum: hoc faciũt legati papę. Apoſtolus vero
ita iam erat notus. & cõmendatus apud iſtos ꝑ opera
ſua: ꝙ nõ indigebat litteris cõmendatitiis. Et ideo ſta/
tim cauſam huius aſſignans, ſubdit. EPISTOLA no
ſtra vos eſtis). q.d. Ego habeo bonas litteras, non indi/
geo aliis. Et iõ circa hoc duo facit. Primo. n. oñdit quę
ſit iſta littera quã habet. Scdo exponit hoc idẽ. ibi. MA
NIFESTATI &c. Circa primũ duo facit. Primo oſten/
dit, quę ſit iſta littera. Secundo oſtẽdit eam eſſe ſufficiẽ
tem ad cõmẽdationem ꝓpriam, ibi. SCRIPTA &c.)
Dicit ergo ſic. EPISTOLA noſtra vos eſtis) .i. epiſtola
per quam manifeſtaꝰ dignitas noſtra: qua nos cõmen/
damur, ita vt epiſtolis aliis non indigeamus. Supra. 1.
Gloria noſtra vos eſtis. Gal. 4. Filioli mei quos iterũ par
turio &c. Sed hęc epiſtola eſt ne ſufficiens? Ita quia ſcri
pta &c. Vbi duo tangit ſufficientiam litteraꝝ huiuſmo
di cauſantia. Vnum eſt quod intelligatur & ſciatur ab
eo pro quo mittitur: alias adhuc quęreret niſi ſciret ſe
eam habere. Et q̃tum ad hoc dicit. SCRIPTA in cor
dibus noſtris.) quia ſemper vos habemus in memoria:
habentes de vobis ſpecialem curam. Phil. 1. Eo ꝙ habeã
vos &c. Secundũ eſt ꝙ ille cui mittitur, legat & ſciat eã:
alias non curaret de cõmendatione eius. Et q̃tum ad
hoc dicit. QVAE SCITVR & legiꝰ ab omnibus ho/
minibus.) Noſtra inq̃ quia per nos inſtituti eſtis & con/
uerſi. Legitur autem quia exemplo noſtri, etiã alii imi/
tantur vos. Aba. 1. Scribe viſum & explana eum ſup ta/
bulas: vt percurrat qui legerit eum. Quomodo autẽ
ſcitur hęc epiſtola exponit dicens. MANIFESTATI
&c.) Et circa hoc tria facit. Primo exponit cuius ſit hęc
littera. Secundo quomodo ſit ſcripta. & tertio in quo.
Cuius autem ſit ſic oſtendit: quia Chriſti. Et ideo dicit.
MANIFESTATI quoniam eſtis Chriſti) .i. a Chriſto in
formati & inducti. ſ. principaliter & authoritatiue. Mat.
23. Vnus eſt magiſter veſter. Sed a nobis ſecundario, &
inſtrumentaliter. Et ideo dicit. MINISTRATA a no
bis). 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo &c. 1. Corin. 3.
Quid igitur Cephas &c. Quomodo autem ſic SCRI
PTA) oſtendit quia NON atramento .i. non admi
xta erroribus ſicut pſeudoapoſtoloꝝ: nõ mutabilis: &
imperfecta, ſicut vetus lex: quia neminẽ ad perfectum
adduxit. Heb. 7. Nam atramentum nigrum eſt: ꝑ quod
intelligitur error: & delebile: per quod intelligitur mu
tabilitas. Non inquam in atramento eſt ſcripta. SED
SPIRITV dei viui) .i. ſpiritu ſancto, quo viuitis: & quo
docente inſtructi eſtis. Ephe. 1. In quo ſignati eſtis &c.
Vbi autem ſit ſcripta inſinuat ſubdens. NON IN ta/
bulis lapideis) ſicut lex vetus, vt excludat duriciẽ. q.d.
NON IN LAPIDEIS) cordibus habentibus duriciem
ſicut Iudęi. Act. 7. Dura ceruice &c. SED IN tabulis:
cordis carnalibus. i. in cordibus lautis ex charitate. &
carnalibus idest mollibus ex affectu implendi, & intel/
ligendi. Ezech. 36. Auferam a vobis cor lapideum & da
bo vobis cor carneum &c. FIDVCIAM autẽ talẽ &c.)
Apoſtolus ſupra excuſauit ſe, quod non quęrebat glo/
riam ſuam: quia non indigebat ea: hic vero probat hoc
quia ipſe non quęrit gloriam propriam: immo omnia
bona quę facit, non attribuit ſibi: ſed deo. Et circa hoc
duo facit. Primo enim attribuit omnia bona quę ha/
bet & facit deo. Secundo cauſam huius aſſignat ibi. Nõ
ꝙ ſufficiẽtes &c. Dicit ergo primo. Dico ꝙ NON EGE/
MVS epiſtolis commendatitiis: & ꝙ vos eſtis epiſtola
noſtra miniſtrata a uobis. Nec etiam quęrimus gloriã
noſtram: ſed Chriſti.) ET FIDVCIAM talem) idest
dicendi talia. Habemus ad deũ: idest referimus in deũ.
Vel fiduciam tendẽtem in deum, ex cuius viribus, hoc
dico: quia ipſe in me operatur: quam quidem fiduciã
habemus per Chriſtum: per quem acceſſum habemus
ad patrem: vt dicitur Rom. 5. Qui vniuit nos deo. Hie.
17. Benedictus vir &c. Et quia vnitus deo, per Chriſtum
habeo hanc fiduciam. ps. Fiducialiter agam &c. Cauſa
autem huius fiducię eſt: quia quicquid ego facio, etiã
ipſum principium operis, deo attribuo. Et ideo dicit.
Non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare ſaltem: nõ dicere vel
implere. Nam in quolibet proceſſu operis, primo eſt aſ
ſenſus: qui fit cogitando: deinde collatio per verbum,
& poſtmodum impletio per opus, vnde fit: vt ſic nec co
gitare quis a ſe habeat: ſed a deo. Non eſt enim dubiũ
ꝙ non ſolum perfectio operis boni eſt a deo: ſed etiam
inchoatio. Phil. 1. Qui cœpit in vobis opus bonum &c.
Et hoc eſt contra Pelagianos dicentes ꝙ inchoatio bo/ Error Pelagianorum.
ni operis, eſt ex nobis: ſed ꝑfectio eſt a deo. Eſa. 26. Om
nia opera noſtra &c. Sed ex hoc ne videatur tollere li/
bertatem arbitrii, dicit. A NOBIS QVASI ex nobis
.q.d. Poſſum quidem aliquid facere quod eſt liberi ar
bitrii: ſed hoc quod facio, non eſt ex meꝰ, ſed a deo: qui
hoc ipſum poſſe, confert: vt ſic & libertatem hominis
defendat, cum dicit. A NOBIS) idest a noſtra parte:
& diuinam gratiam commendat, cum dicit. QVASI
ex nobis; ſcilicet procedat: ſed a deo. Hoc etiam Philo/
ſophus vult: ꝙ nunquam homo per liberum arbitriũ
poteſt quoddam bonum facere, ſine adiutorio dei. Et
ratio ſua eſt: quia in his quę facimus quęrendum eſt il/
lud propter quod facimus. Non eſt autem procedere
in infinitum: ſed eſt deuenire ad aliquid primum, pu/
ta ad conſilium. Sic ergo hoc bonum facio: quia conſi/
lium mihi ineſt ad hoc: & hoc eſt a deo. Vnde dicit ꝙ
conſilium boni eſt ab aliquo, quod eſt ſupra hominem
mouens eum ad bene operandum. Et hoc eſt deus: qui
& homines mouet: & omnia quę agũt, ad actiões ſuas:
ſed aliter & aliter. Cũ enim huiuſmodi motus ſit quod
dam receptum in moto: oportet ꝙ hoc fiat ſecundum
modum ſuę naturę: idest rei motę. Et ideo omnia mo/
uet ſecundum ſuas naturas. Ea ergo, quorum natura
eſt, vt ſint liberę voluntatis, dominium ſuarum actio/
num habentia mouet libere ad operationes ſuas: ſicut
creaturas rationales & intellectuales. Alia autem non
libere: ſed ſecundum modum ſuę naturę: licet autem
non ſimus ſufficientes cogitare aliquid a nobis tanquã
ex nobis: tamen habemus aliquam ſufficientiam: qua
ſcilicet bonum poſſumus velle, & credere incipiamus:
& hoc a deo eſt. prima Corin. quarto. Quid habes qđ
non accepiſti? &c.

Qui & idoneos fecit nos miniſtros noui teſta
menti; non litterę: ſed ſpiritus. Nam littera occi/
dit: ſpiritus autem viuificat. Quod ſi adminiſtra
tio mortis in litteris deformata in ſaxis: fuit i glo Exo. 34.
ria: adeo † vt non poſſent oculos intendere fi/
lii Iſrael

Litterę commendatitię vſq quo opera eorũ cognoſcantur non ſunt mala.

lii Iſrael in faciem Moyſi: propter gloriam vultus eius: quæ aboletur: cur non potius adminiſtratio ſpiritus erit in gloria? Nam ſi adminiſtratio condemnationis gloria: multomagis excellit adminiſtratio iuſtitiæ in gloria. Quandoquidem ne glorificatum quidem fuit: quod glorificatum eſt in hac parte. propter eminentem gloriam. Etenim ſi quod aboletur fuit ī gloria: multo magis id quod manet: eſt in gloria.

Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti: non littera, ſed ſpiritu. Littera enim occidit: ſpiritus autem viuificat. Quod ſi miniſtratio mortis litteris deformata in lapidibus: fuit in gloria: ita vt non poſſent intendere filii Iſrael in faciem Moyſi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria. Si enim miniſtratio damnationis, gloria eſt: multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ, in gloria. Nam nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte propter excellentē gloriā. Si.n.quod euacuatur p gloriā eſt multo magis qđ manet in gloria eſt. Lec. II.

COMMENDATO miniſterio noui teſtamenti hic cōſequēter commendat miniſtros eius. Et primo ponit duo, quę reſpōdent verbis pręmiſſis. Pręmiſerat enim donum a deo acceptū cū dixit. Sufficiētia noſtra &c. Et fiduciam ex dono cōceptam, cum dixit. Fiduciā talem &c. Primo ergo determinat ea. quę pertinent ad donum pceptum. Secūdo ea, quę ad fiduciā cōceptam. ibi. HABENTES igitᷣ talem &c.) Circa primū tria facit. Primo oſtendit donū a deo ſuſceptum. ſ. miniſteriū noui teſtamenti. Secundo deſcribit nouū teſtamentū, ibi. NON littera ſed ſpiritu.) Tertio ex dignitate noui teſtamenti, oſtendit dignitatem miniſtroꝝ eius, ibi. SI MINISTRATIO &c. Dicit ergo. Dico ꝙ ſufficiētia nr̄a ex deo eſt. QVI ET FECIT nos idoneos miniſtros noui teſtamenti.) Eſa. 61. Miniſtri dei noſtri dicēt vobis. Et in hoc tenemus locū angelorum. ꝑs. Qui facit angelos &c. Sed nō ſolū fecit nos miniſtros: ſed idoneos. Deus. n. cuilibet rei data ea, per quę poſſit conſequi perfectionem ſuę naturę. Vnde quia deus cōſtituit miniſtros noui teſtamenti, dedit & eis idoneitatem ad hoc officiū exercendū: niſi ſit impedimentum ex parte recipientiū. Supra. 2. Et ad hæc qs tam idoneus. ſ. ſicut apoſtoli a deo inſtituti. Hoc autē nouum teſtamētum quid ſit deſcribit ſubdens. NON LITTERA &c.) Et deſcribit ipſum q̈tum ad duo. ſ. q̈tum ad illud in quo conſiſtit, & q̈tum ad cauſam, ꝓpter quā datum eſt, ibi. LITTERA .n. occidit &c.) Circa primū ſciendum eſt ꝙ Apoſtolus loquitᷣ ꝓfunde. Dicitur. n. Ie. 31. Feriā domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouū: non ſecūdum pactum quod pepigi cū patribus veſtris. Et poſt. Dabo legem meā in viſceribus eorum: & in corde eorū ſuperſcribā eam &c. Vetus ergo teſtamentum ſcribitur in libro, poſtmodū ſanguine aſpergēdo: vt dicitᷣ Heb. 9. Accepit ſanguinē, & aſperſit librū &c. Dicens. Hic eſt ſanguis. Exo. 24. &c. Et ſic patet ꝙ vetus lex eſt teſtamentū litterę. ſed nouum teſtamentū eſt teſtamentū ſpiritus ſancti, quo charitas dei diffunditur in cordibus noſtris vt dicitᷣ Ro. 5. Et ſic dum ſpiritus ſanctus facit in nobis charitatē: quę eſt plenitudo legis, eſt teſtamentū nouū: non littera. i. per litterā ſcribendum: ſed ſpiritu. i. p ſpiritum, qui viuificat. Rom. 8. Lex ſpiritus vitę. i. viuificātis. Cauſa autē quare datum ſit nouū teſtamentū p ſpiritum, ſubditᷣ. QVIA littera occidit occaſionaliter. Nam littera legis dat ſolum cognitionem peccati. Ro. 3. Per legem. n. cognitio peccati. Ex hoc autē ꝙ cognoſco peccatum, ſolum duo ſequuntᷣ. Nam lex dum per eam peccatum cognoſcitᷣ, nō reprimit cōcupiſcentiā, ſed magis occaſionaliter auget: inquantum cōcupiſcētia feruentius fertur in rem ꝓhibitam. Vnde huiuſmodi cognitio nondum deſtructa cauſa cōcupiſcentię, occidit. Hinc vero addit ꝓuaricationem. Nam grauius eſt peccare contra legem ſcriptam & naturalē ſimul: q̄ cōtra legē naturalē ſolū. Ro. 7. Occaſiōe accepta, nō data, pctm̄ &c. Licet autē occaſionaliter occidat: inq̈tum. ſ. auget cōcupiſcentiam, & addit pręuaricationē: non tamē eſt mala lex vetus: quia ad minus, ꝓhibet mala. Eſt tamen imperfecta inq̈tum nō remouet cauſam. Eſt ergo lex ſine ſpiritu interius imprimens legem in corde, occaſio mortis. Et ideo neceſſarium fuit dare legem ſpiritus, qui charitatem in corde faciens, viuificet. Ioā. 6. Spiritus eſt qui viuificat.

Deus nō tm̄ miniſtros: ſed & idoneos fecit.

Teſtm̄ vetus eſt lr̄a: nouū aūt eſt ſpūs.

Lr̄a occidit occaſionalr̄.

Conſequenter ex his oſtendit dignitatem ſui miniſterii. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit ꝙ miniſterium noui teſtamēti ꝑfertur miniſterio veteris teſtamēti. Secundo ꝙ non ſolū ꝑfertur: ſed ꝙ miniſteriū veteris teſtamenti, quaſi nihil habet de gloria, in comparatione ad nouum, ibi. NAM nec glorificatum &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtēdit ꝙ miniſterium noui teſtamenti pręfertur veteri. Secūdo rationē huius aſſignat ibi. NAM ſi miniſtratio &c.) Circa primū ſciendum eſt ꝙ Apoſtolus argumētatur ex hoc quod habetᷣ Exo. 34. Vbi littera noſtra habet ꝙ Moyſes habebat faciem cornutam, ita ꝙ nō poſſent &c. Alia littera habet faciem ſplendidam: quod melius dicitᷣ. Non. n. intelligēdum eſt eum habuiſſe cornua ad litteram: ſicut quidam eum pingunt: ſed dicitur cornuta, ꝓpter radios: qui videbantᷣ eſſe quaſi quędam cornua. Arguitur autem ex hoc ſic. Et primo per vnum ſimile, & eſt locus a minori. Cōſtat. n. ꝙ ſi aliquid quod minus eſt, habet aliquid de gloria, ꝙ multomagis illud qđ eſt maius. Sed vetus teſtamētum eſt minus q̈ nouum: cum ergo illud fuerit in gloria: ita nō poſſent &c. videtur ꝙ multomagis nouum eſt in gloria. Quod autē vetus teſtamentū minus ſit nouo, probat tripliciter. Primo q̈tum ad effectum: quia illud eſt teſtamentum mortis, iſtud vitę: vt dictum eſt. Et q̈tum ad hoc dicit. QVOD SI miniſtratio mortis) .i. lex vetus quę ē occaſio mortis. Et hoc reſpōdet ei quod dicitᷣ. Littera occidit &c. Secundo q̈tū ad modum tradendi, q̄a vetus fuit tradita litteris in tabulis lapideis. noua vero fuit impreſſa ſpiritu in cordibus carnalib⁹. & hoc innuit cū dicit. LITTERIS DEFORMATA) .i. perfecte formata. IN LAPIDIBVS) .i. in tabulis lapideis. Et hoc reſpondet ei, quo dicitur. Non littera. ſed ſpiritu &c. Tertio q̈tum ad perfectionem: quia gloria veteris teſtamēti ſine fiducia eſt: quia neminem ad perfectum adduxit lex. In nouo vero, eſt gloria cū ſpe melioris glorię. ſ. ſempiternę. Eſa. 51. Sal⁹ mea in ſempiternū erit. Et hoc innuit cū dicit. QVAE EVACVATVR.) Gal. 5. Quod ſi circuncidimini Chriſtus nihil &c. Cōcluſio ponitur cum dicit. QVOMODO non magis.) quod planum eſt. Horum autē rationem aſſignat cōſequenter cum dicit. SI ENIM MINISTRATIO &c.) Et eſt ratio ſua talis. Gloria magis debetur iuſtitię q̈ dānationi: ſed miniſterium noui teſtamenti, eſt miniſteriū iuſtitię: quia iuſtificat interius viuificando. Miniſterium autem veteris teſtamenti eſt miniſterium damnationis occaſionaliter. Supra eodē. Littera occidit: ſpiritus autem viuificat. Cum ergo miniſtratio damnationis. i. miniſtratio veteris teſtamēti, quę occaſionaliter eſt cauſa dānationis: vt dictū eſt: eſt in gloria quę apparuit in facię Moyſis: conſtat ꝙ multomagis abundat in gloria. i. dat abundātem gloriam miniſtris eius, miniſterium iuſtitię: ideſt noui teſtamenti: per quod datur ſpiritus, per quem eſt iuſtitia & conſumatio virtutum. Prouerb. 3. Sapientes gloriam poſſidebunt. Conſueuerunt in hoc loco fieri quęſtiones de comparatione Moyſis & Pauli: ſed ſi recte conſiderentur verba Apoſtoli: non ſunt neceſſarię: quia hic nō fit comparatio perſonę ad perſonā: ſed miniſterii ad miniſteriū. Sed q̄a poſſent pſeudoapoſtoli dicere ꝙ licet maius miniſteriū ſit noui teſtamenti q̈ miniſteriū veteris teſtamēti: nō tm̄ eſt multū magis: & ideo bonū eſt ꝙ illi miniſterio. & iſti intendamus qđ & faciebant: q̄a ſimul ſeruabant legalia cū euāgelio. Ideo hic cōſequēter Apoſtolus hoc ꝓbat cū dicit. NAM nec glorificatū &c.)

Moyſes non habuit faciē cornutā ſed ſplendidam.

Nō fit cōparatio hic inter Moyſem & Apoſtolū ſed inter miniſterium huius & illius.

Et circa hoc duo facit. Primo enim oſtendit ꝙ miniſterium noui teſtamenti abſque aliqua comparatione excedit miniſterium veteris. Secundo cauſam huius aſſignat ibi. SI ENIM QVOD euacuaẽ. Dicit ergo. Dixi ꝙ miniſteriũ iuſtitię abundat in gloria: & in tantũ ꝙ gloria veteris miniſterii nõ eſt dicẽda gloria: qa nec glorificatũ &c. Quod dupliciter exponitur. Primo modo ſic. QVIA NEC &c.) .i. illa gloria nihil eſt in cõparatione ad iſtã noui teſtamẽti: qa illa gloria non eſt oibus miniſtris collata: ſed ſolũ Moyſi: & non claruit in toto Moyſe: ſed in parte .i. in facie ſolum particulariter. Et ideo NEC glorificatum eſt .i. nec glorificari debet pp excellentẽ gloriã .i. cõparatione excellẽtis glorię noui teſtamenti: quę abundat gratia, vt per eã purificati homines poſſent videre nõ gloriã hoĩs: ſed dei. Scdo mõ vt pũctetur ſic. NEC glorificatũ eſt quod claruit) .q.d. Nam in hac parte .i. in reſpectu huius naturę particularis qui ſumus ſerui. NON EST glorificatũ) .i. nõ glorioſum: illud qđ claruit in veteri teſtõ: & hoc ꝓpter excellentẽ gloriã, quę eſt in nouo: quia illa eſt gloria dei patris. Huius aũt cauſam aſſignat cõſequẽter cũ dicit. SI ENIM quod euacuaẽ &c. Et eſt ratio ſua talis. Illd quod datur vt tranſeat, nihil eſt in reſpectu ad illud quod daẽ, vt ſemp maneat. Si ergo teſtamentum vetus quod euacuaẽ tolliẽ. prima Corin. 13. Cũ venerit quod perfectũ eſt euacuabiẽ &c. Per gloriam .n. Moyſis miniſtratum ſaltem p particularẽ gloriã. cõſtat ꝙ teſtamentum nouũ manet: qa hic inchoaẽ, & pficitur in patria. Luc. 21. Cœlũ & terra tranſibũt: verba autẽ mea nõ trãſibunt. ERIT MVLTO MAGIS in gloria æterna) in qua perficieẽ. Erit inꝗ nobis, q ſumus huius miniſtri.

Itaq; cum habeamus huiuſmodi ſpem: multa libertate vtamur: & nõ quẽadmodum † Moſes ponebat velamen in facie ſua: ne intenderent filii Iſrael in finẽ eius quod abolebatur. Sed obcæcati ſunt ſenſus illorum. Nã vſq; ad diem hodiernum idẽ velamen in lectione veteris teſtamẽti manet: nec tollitur velũ: qđ per Chriſtũ aboletur. Sed ad hunc diẽ: cũ legitur Moſes: velamen cordibus illorũ impoſitũ eſt. At vbi cõuerſi fuerint. ad dominũ: tolletur velamẽ. † Dominus autem ſpiritus eſt. Porro vbi ſpiritus domini ibi libertas. Nos autem oẽs recta facie gloriam domini in ſpeculo repreſentantes: ad eandem imaginem tranſformamur a gloria in gloriam: tanquam a domini ſpiritu.

Ibidem

Ioan. 4.

Habentes igitur talem ſpem, multa fiducia vtimur. Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuã, vt nõ intenderent filii Iſrael in faciem eius, quod euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorũ. Vſq; in hodiernũ diem idipſum, vel in lectione veteris teſtamenti manet nõ reuelatum quod in Chriſto euacuatur: ſed vſq; in hodiernum diem: cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem cõuerſus fuerit ad deũ auferetur velamen. Dominus autem ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus domini ibi libertas. Nos vero omnes reuelata facie gloriã domini ſpeculãtes, in eãdẽ imaginẽ trãſformamur, a claritate in claritatẽ: tanꝗ a dñi ſpũ. Lec. III.

POSITIS his quę pertinent ad cõmendationem doni percepti a deo: hic cõſequẽter ponit ea quę ptinẽt ad cõmendationẽ fiducię de ipſo dono conceptę. Circa hoc autẽ duo facit. Primo ponit fiduciam ex dono conceptam. Secũdo vero cõparat fiduciam veteris & noui teſtamẽti, ibi. ET NON ſicut Moyſes.) Dicit ergo primo. Habentes igitur talem ſpem ex hoc .ſ. quod nobis dictum eſt .ſ. videndi gloriã dei. Ro. 8 Spe ſalui facti ſumus. Multa fiducia vtimur .i. cõfidenter operamur ea quę pertinent ad vſum huius miniſterii, ex quo creſcit nobis ſpes. Prouer. 28. Iuſtus quaſi leo confidens abſq; terrore erit. Hie. 17. Benedictus vir q confidit in dño.

Conſequenter ſicut ꝓtulit donum dono: ita pręfert fiduciam noui teſtamenti fiducię veteris teſtamenti, cũ dicit. ET NON ſicut Moyſes &c.) Et circa hoc duo facit. Primo ꝓponit factum in veteri teſtamento. Secũdo exponit ibi. QVOD euacuatur &c.) Factũ autem qđ proponit legitur. Exo. 34. vbi diciẽ. Quod Moyſes quãdo loquebaẽ ad populum, velabat faciem ſuam: quia propter claritatẽ vultus eius nõ poterant reſpicere in eum filii Iſrael. Et ideo dicit. ET NON ſicut Moyſes &c.) q.d. Dico ꝙ vtimur fiducia, & tanta ꝙ non accidit nobis ſicut Moyſes faciebat eis .ſ. nõ reuelando faciem ſuam populo: quia nondum venerat tempus reuelandi claritatem veritatis. Habemus ergo nos fiduciam abſq; velamine.

Conſequenter exponit hoc quod dixerat de velamine, dicẽs. QVOD euacuaẽ &c.) Velamẽ .n. illud erat obſcuritas figurarũ, quę per Chriſtum euacuata eſt. Et circa hoc tria facit. Primo .n. ponit euacuationem hu9 velaminis. Secundo quomodo hęc euacuatio habet locum in Iudęis, ibi. SED OBTVSI &c. Tertio quomodo nõ habet locũ in miniſtris noui teſtamenti, ibi. NOS VERO reuelata &c.) Dicit ergo ꝙ Moyſes ponebat velamen .ſ. figurę ſuper faciẽ ſuam: quod .ſ. velamen euacuatur .i. tollitur per Chriſtum .ſ. implẽdo in veritate, quod Moyſes tradidit in figura: quia oĩa in figura contingebãt illis. Sic .n. Chriſtus per mortem ſuã remouit velamen de occiſione agni paſchalis. Et ideo ſtatim cũ emiſit ſpiritum, velum tẽpli ſciſſum eſt. Item in mittendo ſpiritum ſanctũ in corda credentiũ, vt intelligerent ſpiritualiter quod Iudęi carnaliter intelligunt. Et hoc velamẽ remouit cũ aperuit eis ſenſum vt intelligerent ſcripturas Luc. vlti. Qualem autem effectum habeat in Iudęis hęc euacuatio, oſtẽdit dicens. SED OBTVSI &c.) Et circa hoc duo facit. Primo oſtẽdit ꝙ remotum ab illis non fuit in ſtatu infidelitatis. Secũdo oſtẽdit ꝙ remouebitur in eorũ cõuerſione, ibi. CVM autem cõuerſus fuerit &c.) Circa primũ duo facit. Primo oſtendit rationem quare hęc euacuatio non habet effectũ in Iudęis. Secundo ex hoc oſtendit eos adhuc habere velamen, ibi. SED VSQVE in hodiernum diẽ &c.) Dicit ergo ꝙ euacuaẽ in his qui credunt: ſed nõ ꝗtum ad Iudęos infideles. Et ratio huius eſt: quia obtuſi ſunt ſenſus eorum .i. ratio eorum hebes eſt: & ſenſus eorũ imbecilles & obtuſi ſunt: nec poſſunt videre claritatem diuini luminis .i. diuinę veritatis abſq; velamine figurarũ. Et huius ratio eſt: quia claudunt oculos vt non videãt: quia velum templi ſciſſum eſt. Et ideo eſt ex eorũ culpa infidelitatis, non ex defectu veritatis: quia remoto velamine, omnibus aperientibus oculos mentis per fidem clariſſime veritas manifeſtatur. Ro. 11. Cęcitas ex parte contingit in Iſrael. Io. 9. In iudicium veni in hũc mundum &c. Sic enim prophetauerat. Eſa. 6. cap. Excęca cor populi huius &c. Et vere in tantum obtuſi ſunt ſenſus eorum, vt veritatem nobis manifeſtatam, vſq; in hodiernum diem non intelligant. Sed idipſum velamen, quod erat in veteri teſtamẽto antequam velum templi ſciſſum eſſet manet in lectione veteris teſtamẽti: quia nõ aliter intelligunt illud quã antea: qa adhuc innituntur figuris vt veritatem non reuelent .i. non intelligant ſic velamen dei non figuram: ſed veritatẽ credunt quod .ſ. euacuatur ꝗtum ad fideles: & ꝗtum in ſe omnibus per Chriſtum .i. in fide Chriſti: ſed in eis non manet: quia non credunt veniſſe Chriſtum.

Iudęi vere ſunt obtuſi vſq; i hodiernu diem

Conſequenter cũ dicit. SED vſq; in hodiernũ diẽ &c.) Oſtendit quomodo adhuc apud Iudęos eſt velamen, quãtum ad infideles: licet remotum ſit per Chriſtum. Circa quod ſciendum eſt, ꝙ velamen dicitur apponi alicui dupliciter. Aut quia apponitur rei viſę, ne poſſit videri. Aut quia apponitur videnti, ne videat: ſed Iudęis in veteri lege vtroq; modo appoſitum erat velamen. Nam & corda eorũ excęcata erãt, ne cognoſcerẽt

veritatem

veritatē, ꝑpter eoꝝ duriciē: & vetus teſtm̄ nondū cōpletū erat: qa nōdum veritas venerat. Vn̄ in ſignū huius, velamē erat in facie Moyſis & nō in faciebus eoꝝ: ſed veniēte Chriſto, velamē remotum eſt a facie Moyſi. i. a veteri teſtamēto: qa iam impletū eſt: ſed nō eſt remotū a cordibus eoꝝ. Et hoc eſt qđ dicit. SED vſq; in hodiernū diē. q. d. Amotū eſt a fidelib⁹ veteris teſtamēti velamē. Sed adhuc cū legit̄ Moyſes. i. cū exponit̄ eis vetus teſtamentū. Act. 15. Moyſes a tēporibus antiquis hēt in ſingulis ciuitatibus, q eum ꝑdicēt in ſinagogis &c. VELAMEN) i. cęcitas: eſt poſitum ſup cor eoꝝ. Ro. 11. Cęcitas ex pte cōtingit &c. Quādo autē, & quomodo remouetur ab eis illud velamē: oñdit cōſequēter cum dicit. CVM autē cōuerſus &c.) Et primo deſcribit modū remouendi hoc velamen. Scdo rōnem huius reddit, ibi. DOMINVS autē ſpūs &c.) Dicit ergo q̄ illud velamen adhuc eſt in eis: ſed nō q̄ vetus teſtm̄ ſit velatū: ſed quia corda eoꝝ velata ſunt. Et ideo ad hoc vt remoueat̄, nihil reſtat, niſi q̄ cōuertant̄: & hoc eſt quod dicit. Cū aūt cōuerſus fuerit. ſ. aliquis eoꝝ ad deū per fidem in Chriſtum, ex ipſa cōuerſione, auferet̄ velamē. Eſa. 10. Reliq̄ cōuertent̄ &c. Et hoc idē habet̄. Ro. 11. Et nota q̄ cum ageret de cęcitate, loquit̄ in plurali. Vn̄ dicit. SVPER corda eoꝝ. cū vero loquit̄ de cōuerſione, loquit̄ in ſingulari dicens. CVM autē cōuerſus) vt oñdat eoꝝ facilitatē ad malū, & difficultatē ad bonū: quaſi pauci cōuertant̄. Ratio autē quare cōuertant̄ & velamē remoueat̄, hoc modo eſt: qa deus vult. Poſſet. n. dicere q̄ velamen illud appoſitū eſt ex ꝑcepto dn̄i: & ideo nō pōt remoueri, Sed Apoſtolus oñdit q̄ nō ſolū pōt remoueri imo qa remouet̄ per eū, q eſt dn̄s. & hoc eſt quod dicit. DOMINVS. n. &c.) Quod poteſt dupliciter legi. Vno mō vt ſpūs teneat̄ ex pte ſubiecti: vt dicat̄. SPIRITVS) i. ſpūs ſctūs. ſ. qui eſt author legis. EST DOMINVS) i. operatur ex proprio libertatis arbitrio. Io. 3. Spiritus vbi vult ſpirat. p̄ᵉ Cori. 12. Diuidēs ſingulis ꝓut vult. VBI autē ſpiritus dei, ibi libertas) q. d. Quia ſpūs eſt dominus: pōt dare libertatē, vt poſſimus libere vti ſcriptura veteris teſtamēti abſq; velamine. Et ideo qui nō habēt ſpiritū ſanctū, nō pñt libere vti. Gal. 5. Vos in libertatē vocati eſtis. pria Pet. 2. Quaſi liberi, nō quaſi velamen habētes malicię libertatē. Alio modo, vt p dn̄m intelligat̄ Chriſtus: & tūc legit̄ ſic. Dn̄s. i. Chriſtus eſt ſpiritualis. i. ſpūs poteſtatis: & ideo vbi eſt ſpirit⁹ dn̄i. i. lex Chriſti ſpiritualiter intellecta nō ſcripta litteris: ſed p fidem cordibus impreſſa: ibi eſt libertas ab omni impedimento velaminis. Sciendū eſt autē q̄ occaſione iſtorum verboꝝ. ſ. VBI ſpūs dn̄i, ibi libertas & illoꝝ. ſ. Iuſto lex nō eſt poſita: aliqui erronee dixerūt, q̄ viri ſpirituales nō obligant̄ ꝑceptis legis diuinę. Sed hoc eſt falſum. nā ꝑcepta dei ſunt regula volūtatis humanę. Nullus autē homo eſt, nec etiā angelus, cuius voluntatē nō oporteat regulari & dirigi, lege diuina. Vn̄ impoſſibile eſt aliquē hoīem ꝑceptis dei nō ſubdi. Hoc aūt quod dr̄ Iuſto lex nō eſt poſita, exponit̄. i. ꝓpter iuſtos qui interiori habitu mouent̄ ad ea quę lex dei ꝑcipit: lex nō eſt poſita: ſed pp iniuſtos: nō qn etiā iuſti ad eā teneant̄. Et ſimiliter vbi ſpūs dn̄i, ibi libertas, intelligit̄: quia liber ē qui eſt cauſa ſui, ſeruus autē eſt cauſa domini: qcunq; ergo agit ex ſeipſo libere agit: q vero ex alio motus non agit libere. Illa ergo q vitat nō qa mala: ſed pp mādatū dn̄i, non eſt liber: ſed qui vitat mala qa mala, eſt liber. Hoc autē facit ſpiritus ſanctus q mentem interius perficit per bonum habitū: vt ſic ex amore caueat ac ſi ꝑciperet lex diuina: & ideo dicitur liberi non quin ſubdat̄ legi diuinę: ſed quia ex bono habito inclinatur ad hoc faciendum, quod lex diuina ordinat.

Nō ſpūalis ē obligat⁹ legi diuinę.

Euitēs mala pp mandatū dei nō ē liber ſed euitēs mala: qa mala il le liber eſt.

Deinde cū dicit. NOS vero oēs &c.) Oſtendit quomodo Chriſti fideles ſunt oīno liberi ab hoc velamina. Dicit ergo. Dico q̄ ab illis aufertur velamē hoc: cū aliqs cōuerſus fuerit ſicut nos: nō aliquis: ſed oēs qui ſumus Chriſti fideles. Luc. 8. Vobis datū eſt &c. REVELATA FACIE) nō habentes velamen ſupra cor ſicut illi: & intelligitur per faciē cor ſeu mens: quia ſicut per faciem videt quis corporaliter, ita per mentē ſpiritualiter. ꝑs. Reuela oculos meos &c. GLORIAM DOMINI) non Moyſis. Gloria. n. ſignificat claritatem: vt dicit Aug. Iudęi autē videbant quandā gloriam in facie Moyſis, ex hoc q̄ locutus eſt cum deo: ſed hęc gloria eſt imperfecta: qa nō eſt claritas: ex qua ipſe deus eſt glorioſus: & hoc eſt cognoſcere ipſum deum. Vel GLORIAM domini) i. filium dei. Prouer. 10. Gloria patris filius ſapiēs &c. Speculātes nō ſumit̄ hic a ſpecula: ſed a ſpeculo. i. ipſum deum glorioſum cognoſcētes p ſpeculum rationis: in qua eſt quędā imago ipſius: & hoc ſpeculamur, quādo homo ex cōſideratione ſui ipſius, aſſurgēs in cognitionem aliquā de deo transformat̄ Cum. n. oīs cognitio fiat per aſſimilationē cognoſcētis ad cognitum oportet q̄ qui vidēt aliquo modo trāſformen̄t in deū. Et ſiquidē pfecte vident: perfecte tranſformant̄. ſicut beati in patria p fruitionis vnionem. prię Io. 3. Cū autē apparuerit &c. Si vero imperfecte, imperfecte: ſicut hic per fidem. primę Corin. 13. Videmus nūc p ſpeculū & in ænigmate. Et ideo dicit. IN EADEM imaginem) i. ſicut videmus. Tranſformamur itaq̃ A CLARITATE in claritatē) in quo diſtinguit triplicē gradum cognitionis in diſcipulis Chriſti. Primus eſt a claritate cognitionis naturalis, in claritatem cognitionis fidei. Secundus eſt a claritate cognitionis veteris teſtamenti, in claritatē cognitionis gratię noui teſtamēti. Tertius eſt a claritate cognitionis naturalis & veteris & noui teſtamenti in claritatem viſionis æternę. Infra. 4. Licet is q foris eſt &c. Sed vn̄ eſt hoc? Nō es iſta legis, ſed tanq̃ a ſpiritu dn̄i. Ro. 8. Quicunq; ſpiritu dei agunt̄. ꝑs. Spirit⁹ tuus bonus deducet &c. Cap. IIII.

Claritas cognitionis naturalis in claritatem fidei veteris teſtamēti, noui teſtamenti et vſq; in claritatē viſionis æternę.

PRopterea cum miniſterium hoc habeamus: vt noſtri miſertus eſt deus: haud degeneramus: ſed reiecimus occultamenta dedecoris: non verſantes per aſtutiam: neq; in dolo tractantes verbum dei: ſed manifeſtatione veritatis: commendantes noſipſos apud omnem cōſcientiam hominum in conſpectu dei.

IDeo habentes hanc adminiſtrationē iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus: nō deficimus ſed abdicamus occulta dedecoris: non ambulantes in aſtutia: neq; adulterantes verbum dei: ſed in manifeſtatione veritatis: cōmendantes noſmetipſos ad oēm cōſcientiā hoīum coram deo.

OSTENSA dignitate miniſterii noui teſtamenti: hic cōſequenter Apoſtolus determinat de vſu miniſterii. Et circa hoc duo facit. Primo enim oſtendit vſum huius miniſterii, qui debet eſſe in agendis bonis. Secundo illum qui debet eſſe in malis patienter tollerandis, ibi. HABEMVS autem theſauꝝ &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit huius miniſterii vſum. Secundo obiectionem excludit ibi. QVOD ſi &c.) Dicit ergo. Quia igit̄ huiuſmodi miniſterium eſt tante dignitatis in ſe, & in miniſtris. Ideo nos habētes hanc adminiſtrationem. i. hanc dignitatē adminiſtrandi ſpiritualia primę Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros &c. Ro. 11. Quandiu ſum gētium Apoſtolus miniſterium &c. Habentes inquam nō ex nobis, ſeu ex meritis noſtris: ſed iuxta quod miſericordiā conſecuti ſumus a deo. i. ex miſericordia dei, quā in hoc cōſecuti ſumus a deo. prię Ti. 1. Miſericordiā cōſecut⁹ ſum &c.

Conſequenter cum dicit. NON deficimus &c.) Deſcribit vſum huius miniſterii: qui debet eſſe circa bona agenda: & hoc q̃tum ad duo. Primo q̃tum ad vitationem malorū. Secūdo q̃tum ad operationē bonorū, ibi. IN MANIFESTATIONE &c. Docet autem vitari mala in vſu huius miniſterii: & quātum ad vitam, & quantum ad doctrinā. Sed q̃tum ad vitam dupliciter. ſ. q̃tū ad operationem, & q̃tum ad intētionē. Nā ſi quis vitat mala operari bona intentione, perfecte vitat mala. In operatione autem vitatur malum. in aduerſitate patienter mala ſuſtinēdo: & ideo dicit NON deficimus) per

impatiẽtiá.Gal.6.Bonũ aũt faciẽtes nõ deficiam⁹.ſcḋa Corin.1.Cum infirmor,tũc fortior ſum & potẽs.Vitat etiá in pſperitate,tẽperate vtẽdo eis,quę pſpere ſuccedunt.& ideo dicit. SED abdicamus occulta dedecoris).i.amouemus a nobis, quę hoiem turpẽ & dedecoroſum faciũt.ſ.immũda & turpia,& etiá occulta nõ ſolum manifeſta.Ia.1.Abiiciẽtes oẽm immũdiciá. Ephe.5.Quę in occulto ab eis fiunt turpe &c.In intẽtione autem vitat malũ vitę,ſicut in intẽtione rectat:& qũtum ad hoc dicit.Nõ ambulãtes in aſtutia.i.in aſtutia & ſimulatione & hypocriſi:q̃d faciunt pſeudoapoſtoli:q aliud pretẽdũt exterius,& aliud gerũt interius:in corde. Iob.36.Simulatores & callidi.puocant irá dei.In doctrina autẽ vitat malũ,quãdo verbũ dñi debito modo pponitur:& q̃tum ad hoc dicit, NON adulterantes verbũ.)

Adulterare verbũ dñi. Quod dupliciter exponit:vt patet ſupra.1. Et primo hõ) pmiſcẽtes doctrinę Chriſti,falſam doctrinam qḋ faciebãt pſeudoapoſtoli:dicẽtes legalia debere ſeruari cũ euangelio.Secũdo non pdicãtes ppter lucrũ,vel gloriá ppriá.Et iſtorũ primus eſt lupus. Secũdus mercenari⁹. Sed qui vera pdicat,& ppter gloriá dei,eſt paſtor. Vnde Aug.Paſtor eſt amãdus:lupus vitãdus:ſed mercenari⁹ ad tẽpus tolerãdus.Sed qa nõ ſufficit ad perfectá iuſticiá ſolũ vitare mala:ſed requirit opatio bona,ideo conſequẽter ſubiungit de opatione bonorũ in ipſo vſu huius miniſterii. Et ponit triplex bonũ,qḋ facit cõtra triplex malũ.Primũ bonũ eſt cõtra malũ doctrinę. Secundum cõtra malũ operationis. Tertiũ cõtra malũ intentionis.

Bonũ contra malũ doctrine:opationis & intẽtionis. Cõtra malũ doctrinę quod debet vitari facit bonũ manifeſtę veritatis.Et q̃tum ad hoc dicit. IN MANIFESTATIONE veritatis .q.d.nõ deficimus: ſed vitantes mala: ambulamus & pficimus in manifeſtatione veritatis:i.veritatẽ purá manifeſtamus . Ioã.19. Ad hoc natus ſum,vt teſtimoniũ perhibeá veritati . Eccle.24.Qui elucidãt me vitá ęternã habebũt.Contra malũ opationis facit bona opera: & q̃tũ ad hoc dicit: COMMENDANTES nos &c.) Et hoc nõ facimus dicẽdo de nobis bona:qa nõ de facili credit ei,q ſeipſum cõmendat.ſed opando bona : qa talia opa facimus vt ex ipſis operibus reddamus noſmetipſos cõmẽdabiles ad omnem cõſciẽtiá hoium.prię Pet.1. Conuerſatioẽ veſtrá inter gẽtes &c.Cõtra malũ intentionis, facimus bonũ, reddẽdo nos cõmendabiles,nõ ſolũ AD OMNEM cõſcientiá hoium:)ſed etiá corá deo,qui intuet corda. infra.10.Nõ.n.qui ſeipſum cõmẽdat ille,pbatus eſt &c. Ro.12.Prouidẽtes bona,nõ ſolũ corá &c.Et ſecḋm Aug. in glo.Apoſtolus implet in hoc mãdatum dñi . Mat.5. Sic luceat &c.Itẽ.6. Attendite ne iuſticiá &c . primũ in hoc quod dicit. COMMENDANTES nos &c.) Secḋm vero in hoc quod dicit. CORAM deo. Ro.2. Nõ.n.q in manifeſto &c.Vel per totũ hoc magis ſecũdum continuationem litterę legi,ſic vt dicat . Ideo habẽtes hãc miniſtrationẽ:iuxta quod &c. NON deficimus ſupra bene operando,ſed abdicamus &c.Et iterũ non deficimus in manifeſtatione veritatis : ſeruato tamen eodẽ modo exponendi ſicut in prima lectura.

Quod ſi adhuc velatũ eſt euangeliũ noſtrũ: in his qui pereũt velatũ eſt. † In quibus deus
Eſa.6. Ioan.12. huius ſæculi excæcauit ſenſus incredulorũ : ne illuceſceret illis lumẽ Euangelii gloriæ Chriſti: qui eſt imago dei.Nõ.n.noſipſos pdicamus: ſed Chriſtum Ieſum dñm ; nos autẽ ſeruos veſtros ppter Ieſum.Quoniá deus eſt;qui iuſſit e tenebris lucem illuceſcere : qui luxit in cordibus noſtris,ad illuminationem cognitionis gloriæ dei: in facie Ieſu Chriſti.

Quod ſi etiá opertũ eſt euangeliũ noſtrũ : in his qui pereũt eſt opertũ: in quibus deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium:vt non fulgeat illuminatio euãgelii,gloriæ Chriſti,qui eſt imago dei . Nõ.n.noſmetipſos prædicamus: ſed Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum . Nos autẽ ſeruos veſtros p Ieſum : quoniá deus qui dixit de tenebris lucẽ ſplendeſcere: illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis dei in facie Chriſti Ieſu. Lec. II.

HIC conſequẽter Apoſtolus reſpõdet cuidá tacitę obiectiõi.Poſſet.n.dici ſibi ab aliquo:tu dicis q nõ deficitis in manifeſtatione veritatis Chriſti: ſed hoc nõ videtur:q multi cõtradicũt tibi.Huic ergo queſtioni reſpõdet. Et circa hoc duo facit.Pri°.n. rñdet qõni pdictę.Scḋo excludit quoddá dubiũ,qḋ videtur ex rñſione ſua ſequi.ibi. NON .n.noſmetipſos &c.)Circa primũ tria facit.Primo oñdit qbus occultat veritas Chriſti.Secundo occultationis cám aſſignat ibi. IN QVIBVS: deus huius ſęculi Tertio oñdit q hoc nõ eſt ex defectu veritatis euangelii,vt occultet,ibi . VT NON fulgeat &c. Dicit ergo.Dixi q nõ deficimus in manifeſtatione q.i.ſed SI EVANGELIVM nrm: quod.ſ.nos pdicamus, EST OPERTVM) .i.occultũ:non eſt opertum oibus:ſed illis tantũ qui pereũt.ſ. pbendo impedimentum,ne eis manifeſtet.prima Cor.1. Verbũ crucis pereuntibus ſtulticia eſt &c.Cauſa ergo huius occultationis eſt nõ ex parte euãgelii : ſed pp eorũ culpá & maliciá.Et hoc eſt qḋ ſubdit. In qbus DEVS huius ſæculi &c.) Et hoc põt exponi tribus modis.Primo modo ſic.

Deus huius ſæculi. DEVS hui⁹ ſęculi .i.de⁹ q eſt dñs huius ſęculi & oium rerũ creatione & natura.iuxta illud pſ.Dñi eſt terra & plenitudo eius. EXCAECAVIT mẽtes infidelium) nõ inducẽdo maliciá,ſed merito:imo demerito pcedẽtiũ pctõrũ ſubtrahẽdo gloriá. Eſa.6. Excęca cor populi huius &c. Vñ & pcedẽtia peccata inſinuat cũ dicit. Infidelium quaſi infidelitas eorũ , fuerit cauſa huius excęcationis.Secũdo modo ſic. DEVS huius ſęculi).i.diabolus q dicit deus huius ſęculi.i.ſęculariter viuentiũ.non creatiõe ſed imitatione qua ſęculares eũ imitant.Sap.2.Imitant eũ q ſunt &c. Et hic excęcat ſuggerẽdo, trahendo. & inclinãdo ad pctá.Et ſic qdá iam ſunt in peccatis,operiant in tenebris pctõrũ,ne videát. Ephe.4.Tenebris obſcuratũ habentes intellectũ &c. Tertio modo ſic.Deus habet ratiõnẽ vltimi finis,& cõplementũ deſideriorũ totius creaturę. Vñ quicqd aliqs ſibi p fine vltimo cõſtituit,in quo eius deſideriũ qeſcit. põt dici deus illius. Vñ cũ habes p fine delicias,tũc delicię dicunt de⁹ tuus.Similiter etiá ſi voluptates carnis vel honores. Et tũc exponit ſic. DEVS huius ſęculi).i.illud quod homines ſęculariter viuẽtes ſibi p fine conſtituũt : vtputa voluptates,vel diuicię,& hmõi . Et hic DEVS excęcat mentes inq̃tum impedit, ne hoies lumen gratię hic,& glorię in futuro,videre poſſint. pſ. Supercecidit ignis.ſ. cõcupiſcẽtię,vt nõ viderẽt ſolẽ.Sic ergo excęcatio infidelium nõ eſt ex parte euãgelii:ſed ex culpa infideliũ . Et ideo ſubdit. VT NON fulgeat &c.) Vbi ſciendũ eſt,q deus pater eſt fons totius luminis. prĩa Ioã.1.Deus lux eſt,& tenebrę in eo &c. Ex hoc autẽ fontanoſo lumine deriuat imago huius luminis.ſ.filius verbũ dei.Heb.1. Qui cũ ſit ſplẽdor &c.Hic ergo ſplẽdor glorię imago fõtanoſi lucis,carnẽ noſtrã accepit,& multa glorioſa & diuina in hoc mũdo opera fecit. Declaratio igit huius lucis eſt euangeliũ , vñ & euangeliũ dicit noticia claritatis Chriſti.quę quidẽ noticia virtutẽ habet illuminatiuam.Sap.6.Clara eſt, & quę nnñq̃ marceſcit ſapientia &c.Et quidẽ q̃tum eſt de ſe in oibus refulget,& omnes illuminat:ſed illi q pbent impedimentũ,nõ illuminantur,Et hoc eſt quod dicit. IDEO excęcauit mẽtes infideliũ:vt.ſ.nõ effulgeat in eis.ſ.in mẽtibus infideliũ:licet in ſe effulgens ſit,illuminatio euãgelii illuminãtis, quod quidem eſt illuminans quia eſt gloria Chriſti.i. claritas.Ioan.primo. Vidimus gloriam & cętera.Quę quidem gloria prouenit Chriſto,ex quo eſt imago dei. Colloſ.primo.Qui eſt imago inuiſibilis dei . Nota ſecũdum Glo.Quod Chriſtus perfectiſſima imago dei eſt.

Ad pfectam imaginẽ tria requiruntur. ſimilitudo origo: & ęqualitas. Nam ad hoc q aliquid perfecte ſit imago alicuius,tria requiruntur:& hæc tria perfecte ſunt in Chriſto . Primum eſt ſimilitudo.Secundum eſt origo. Tertium eſt perfecta ęqualitas.Si enim inter imaginẽ & eum cuius eſt imago,

eſt imago, eẽt diſſimilitudo, & vnũ nõ oriret̃ ex alio ſiſt etiam ſi nõ ſit ęqualitas pfecta, quę eſt ſecundũ eandẽ naturã, nõ eſſet ibi pfecta ratio imaginis. Nam ſimilitudo regis in denario, nõ pfecte dicit̃ imago regis: qa deeſt ibi ęqualitas ſecũdum eandem naturã: ſed ſimilitudo regis in filio, dicit̃ perfecta imago regis: quia ſunt ibi illa tria, quę dicta ſunt. Cũ ergo iſta tria ſint in Chriſto filio dei: qa. ſ. ſimilis patri, oritur a patre. & ęqualis eſt patri: maxime & perfecte dicit̃ imago dei.

Conſequenter cũ dicit. NON .n. noſmetipſos &c.) Remouet Apoſtolus quoddã dubiũ. Poſſet .n. aliqs contra p̃dicta dicere Apoſtolo. Supra dixiſti euangeliũ veſtrum eſſe opertũ, modo dicis euangeliũ Chriſti illuminare. ſi ergo det̃ ꝙ euangeliũ Chriſti ſit illuminãs, non poteſt hic ſequi ꝙ opertũ ſit euãgelium veſtrũ. Et ideo ad hoc remouẽdum duo facit. Primo oſtendit ꝙ idẽ eſt euangeliũ ſuũ & Chriſti. Secũdo oſtendit, vnde ſit ꝙ euãgelium ſuũ ſit illuminatũ ibi. QVONIAM deus qui dicit &c. Dicit ergo primo. Dico ꝙ manifeſtatio claritatis Chriſti eſt euangeliũ Chriſti, & noſtrum. Noſtrum quidẽ, tanq̃ p nos p̃dicatum: Chriſti vero, tanq̃ in ipſo euãgelio p̃dicati. Et hoc eſt ꝙ nõ p̃dicamus nõſmetipſos .i. non cõmendamus nos: nec ad nos .i. ad laudẽ vel lucrũ noſtrũ cõuertim⁹ p̃dicationẽ noſtrã: ſed ad Chriſtum totum referimus, & laudẽ eius. primę. Cor. 1. Nos autẽ p̃dicamus Chriſtũ &c. p̃s. Vt annuntiẽ oẽs p̃dicationes tuas, nõ meas in portis &c. SED Ieſum dñm noſtrũ: nos autẽ ſeruos veſtros per Ieſum. q. d. Ieſum p̃dicamus vt DOMINVM:) nos autẽ vt ſeruos. Et huius ratio eſt: qa principaliter quęrimus laudẽ Chriſti, & non noſtrã. Nã ſeruus eſt qui eſt ꝓpter vtilitatẽ dñi. Et inde eſt ꝙ miniſter eccleſię, qui nõ quęrit honorẽ dei: & vtilitatẽ ſubditorũ, nõ dicit̃ verus rector: ſed tyrãnus. Nam quicunq; bene regit, debet eſſe ſicut ſeruus, quęrens honorẽ & vtilitatẽ ſubditorum. Geñ. 25. Maior ſeruiet minori. primę Cori. 9. Cum eſſem liber: omnium veſtrum me ſeruum feci.

Euangelium eſt Chriſti & noſtrum.

Conſequẽter cum dicit. QVONIAM deus qui dixit &c.) Oſtendit vnde euangeliũ ſuũ habet virtutẽ illuminatiuã. Vbi nota ordinem ꝓcedẽdi, ſeruatũ ab Apoſtolo, qui talis eſt. Nos aliquãdo. ſ. anteq̃ cõuerſi eſſem⁹ ad Chriſtũ eramus tenebroſi, ſicut & vos, & alii in quibus non fulget claritas glorię Chriſti. Nunc vero poſtq̃ Chriſtus vocauit nos per gratiã ſuam ad ſe: tenebrę iſtę remotę ſunt a nobis: & iam fulget in nobis virtus glorię claritatis Chriſti: & in tantũ refulget in nobis, ꝙ nõ ſolũ illuminamur ad hoc ꝙ videre poſſimus: ſed etiam ꝙ alios illuminemus. Ex ſpirituali ergo gratia, & abundanti refulgẽtia claritatis glorię Chriſti in nos, habet euangeliũ noſtrũ virtutem illuminatiuã. Et hoc eſt qđ dicit. Dico ꝙ ideo illuminat euangeliũ noſtrum, quoniã deus qui dixit .i. p̃cepto ſolo fecit. LVCEM ſplendeſcere quod fuit in ſeparatione elementoꝝ: quando chaos tenebroſum illuminauit p lucẽ quã fecit. Geñ. 1. Dixit fiat lux &c. Eccle. 24. Ego feci vt in cœlis oriretur lux &c. Iſte inq̃ deus illuxit in cordibus .i. in mentibus noſtris prius tenebroſis per abſentiã luminis gratię & obſcuritatẽ peccati. Luc. 1. illuminare his qui in tenebris &c. illuxit inq̃ nõ ſolũ vt nos illuminaremur: ſed ad illuminationẽ .i. vt & alios illuminemus. Ephe. 3. Mihi omniũ ſanctoꝝ minimo data eſt &c. Mat. 5. Vos eſtis lux &c. AD ILLVMINATIONEM) dico SCIENTIAE) .i. vt faciamus alios ſcire. Dico CLARITATIS dei) .i. claræ diuinę viſiõis. IN FACIE Ieſu Chriſti. glo. i. per Ieſum Chriſtũ, qui eſt facies patris: qa ſine ipſo nõ cognoſcit̃ pater: ſed melius dicit̃ ſic. Ad illuminationẽ ſanctę claritatis dei: quę qdem claritas fulget in facie Chriſti Ieſu .i. vt per ipſam gloriã & claritatem cognoſcat̃ Chriſtus Ieſus. q. d. In ſumma ad hoc deus illuxit nobis ad illuminationem: vt ex hoc Ieſus Chriſtus cognoſcatur & prędicetur gentibus.

Habemus autẽ theſaurum hunc in teſtaceis vaſculis: vt virtutis eminentia ſit dei: & nõ ex nobis: dũ in omnibus p̃mimur: at non anxii reddimur: laboramus: at nõ deſtituimur: pſequutionem patimur: at nõ in ea deſerimur: deiicimur, at nõ perimus: ſemper mortificationem domini Ieſu in corpore circunferentes: vt & vita Ieſu in corpore noſtro manifeſtetur.

Habemus autẽ theſaurũ iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis dei, & non ex nobis. In oĩbus tribulationẽ patimur: ſed nõ anguſtiamur. Aporiamur ſed non deſtituimur. Perſecutionẽ patimur, ſed nõ derelinquimur. Humiliamur, ſed nõ cõfundimur. Deiicimur: ſed non perimus. Semper mortificationẽ Ieſu Chriſti in corpore noſtro circũferentes: vt & vita Ieſu manifeſtetur in cordibus noſtris. Lec. III.

SVPRA tractauit de vſu miniſterii noui teſtamenti, q̃tum ab bona agenda: hic cõſequẽter tractat de vſu eius, q̃tum ad tollerantiã maloꝝ. Et circa hoc duo facit. Primo .n. oſtẽdit tolerantiã maloꝝ quę patiebant̃. Secũdo vero hoc manifeſtat ibi. SEMPER .n. nos qui viuimus &c. Circa primũ tria facit. Prio ponit cauſam quare tribulationibus exponant̃ a deo. Secũdo oſtẽdit ꝙ in iſtis tribulationib⁹ patiẽter ſe habeãt, ibi. IN OMNIBVS tribulationẽ patimur &c.) Tertio vero rationẽ huius patiẽtię aſſignat, ibi. SEMPER mortificationẽ Ieſu &c.) Dicit ergo. Deus illuxit mentibus noſtris ad illuminationẽ alioꝝ: quę quidẽ lux eſt maximus theſaurus. Sap̃. 7. Infinit⁹ .n. theſaurus &c. Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapiẽtia &c. iſtũ aũt maximũ theſaurũ nõ habemus in p̃cioſo loco: ſed in re vili & fictili: & ratio huius eſt: vt .ſ. deo efficacia eius tribuat̃. Et hoc eſt quod dicit. HABEMVS theſaurũ iſtũ) .i. lucẽ illã qua alios illuminamus IN VASIS fictilibus) .i. in corpore fragili & vili p̃s. Ipſe cognouit figmentum noſtrũ. Hiere. 18. Sicut lutũ in manu figuli ſic & vos in manu &c. Eſa. 64. Et nũc dñe pater noſter es tu: nos vero lutũ. Ideo habemus in vaſis fictilibus VT SVBLIMITAS) iſtius lucis SIT VIRTVTIS dei) .i. deo attribuat̃ ET NON ex nobis) credat̃ eſſe. Nã ſi eſſemus diuites: ſi potẽtes: ſi nobiles ſecundũ carnẽ: quicqd magnũ faceremus nõ deo, ſed nobis ipſis attribueret̃. Nũc vero qa pauperes & cõtẽptibiles ſumus, hmõi ſublimitas, deo & nõ nobis attribuit̃. Et ideo vult nos deus cõtemptui haberi & tribulationibus exponi. Deut. 32. Ne dicerẽt manus noſtra excelſa &c. Et primę Corin. 1. Vt nõ gloriet̃ oĩs caro &c. Sap̃. 12. Miſiſti anteceſſores tuos ne dicerent &c.

Cõſequẽter cũ dicit. IN OMNIBVS tribulationibus &c.) Oſtẽdit eoꝝ patientiã in his quę patiunt̃. Et circa hoc duo facit. Prio oñdit mala quę patiũt̃ in gñali. Secundo enumerat ea in ſpãli ibi. APORIAMVR &c.) Dicit ergo. Vere habemus hunc theſauꝝ in vaſis fictilibus: qa in oĩbus tribulationẽ patimur. q. d. Nullus modus tribulandi deeſt nobis. Act. 14. Per multas tribulationes &c. Nec mirũ: qa vt dr̃ Luc. vlti. Oportuit Chr̃m pati: & ſic intrare &c. Et licet ſic tribulemur: nõ tñ anguſtiamur. Et loquit̃ ad ſimilitudinẽ viatoris, q qñ nõ patet ei via, qua exeat de aliquo arcto loco, angoſtiatur q. d. Hoĩes q ſoli ſi in mũdo cõfidũt anguſtiant̃, ſi vndiq; a mũdo tribulãt̃: qa nõ patet eis via remedii, cũ nõ ſperẽt niſi de mũdo. Sed nos licet tribulamur in mũdo: qa tñ cõfidimus de deo, & ſperamus in Chr̃o, patet nobis via euaſionis, & auxilii a deo & ideo non anguſtiamur.

Cõſequẽter cũ dicit. APORIAMVR &c.) Enumerat tribulationes in ſpãli. Sũt autẽ q̃tuor, in qbus hoĩes cõſueuerũt tribulari: & in iſtis tribulati ſunt Ap̃li. ſ. in rebus exterioribus. inqetudine ſtatus. in læſione famę & in afflictione ꝓprii corpis. Quãtũ ergo ad primũ dicit. APORIAMVR) .i. depauperamur. Aporos .n. Gręce Latine dicit̃ paup. q. d. Adeo pauperes ſumus vt neceſſaria deſint. primę Corin. 4. Vſq; in hanc horã eſurimus &c. SED NON deſtituimur a deo, q eſt theſaurus noſter. Diuitię .n. nõ qrũt̃ pp ſe: ſed pp ſufficientiam vitę. Vnde hoĩes: qui ſine dei auxilio & ſpe ſunt, ſi careãt diuitiis deſtituunt̃: ſed qui ſolũ de deo cõfidunt & ſperãt, q̃tuncũq; aporiant̃ .i. adducant̃ ad inopiã, ita vt etiã cõſiliũ euadẽdi & ſalutis nõ videãt̃ hẽre, tñ a deo

Quatuor ſũt in qb⁹ boni tribulãtur in exterioribus rebus inqetudine ſtatus in læſione famę in afflictione ꝓprii corporis.

non deſtituunť.infra.6. Tanquam nihil habentes,& omnia poſſidentes.Sed nec ſufficit:immo cum hoc in quietamur. PERSECVTIONEM patimur).ſ.de loco ad locũ.Mat.24.Perſequẽtur vos. SED non relinquimur a deo,quin pbeat auxilium.Heb.vlti. Non te deſeram &c.ps.Sperẽt in te q nouerunt te &c.Sed & cũ hoc lędimur in fama,qa HVMILIAMVR) .i.contẽnimur &pro nihilo reputamur.Io.16.Venit hora vt omnis qui interficit vos &c.Mat.5.Beati eritis &c. Sed qa quando quis contẽniť, & cauſa contẽptus ſubeſt:ille q contẽnitur cõſueuit cõfundi: quando vero cauſa non ſubeſt,nõ cõfundiť:& iſtis non ſuberat cauſa cõtẽptus ideo dicit. NON confundimur).q.d.Quia nõ ſubeſt cauſa,nõ curamus ps.In te domine ſperaui.nõ cõfundar &c. Sed quaſi hęc pauca ſint, addit ad tribulatiõis exaggerationẽ,dicens. DEIICIMVR) ad mortis pericula. SED nõ perimus).i.a bono nõ ceſſamus: vel nõ perimus,qa deus ſuſtentat nos.Iob.11. Cum te conſumptũ putaueris &c.prię Corin.4. Tanq̃ purgamenta huius mũdi &c.ps.Æſtimati ſumus ſicut oues &c.

Conſequẽter cũ dicit. SEMPER mortificationem &c.)ſubdit rationẽ huius patientię. Circa quod ſciẽdũ q in Chriſto talis fuit pceſſus. Nã a principio ſuę cõceptionis carnẽ habens paſſibilẽ:& paſſus mortuus fuit: ſed tamen interius viuebat ſpirituali vita. Poſt reſurrectionẽ vero illa ſpiritualis & glorioſa vita vſq; ad corpus deriuata eſt:& factũ eſt ipſum corpus glorioſum, & immortale:qa Chriſtus reſurgẽs ex mortuis iam nõ moritur &c. Vnde ex hoc accipiť duplex ſtatus in corpore Chriſti.ſ.mortis & glorię. Et ideo dicit q ideo pericula mortis & paſſiones patienter ſuſtinemus vt perueniamus ad glorioſam vitã. Et hoc eſt quod dicit. ita ſuſtinemus, ſemper ideſt in omnibus & vbiq; mortificationem Ieſu: ideſt propter Ieſum, vel ad ſimilitudinem mortis Ieſu. Gal. vlti. Stigmata domini Ieſu &c. Quia pper veritatẽ paſſi ſumus,ſicut & Ieſus.In corpore noſtro,nõ ſolũ in mẽte.ps. Propter te mortificamur tota die. VT VITA Ieſu).i.vita gratię, quã Ieſus dat:vel vita glorię,ad quã Ieſus per paſſiones peruenit.Luc.24.Nõne oportuit Chriſtum pati,& ita intrare in gloriã.i.manifeſte appareat etiã inimicis. Dicit ergo in futura.ſ.reſurrectione,vel etiã nũc vita glorię in cordibus noſtris,nõ ſolũ in animalibus.Iudi.7.Fractis lagunculis apparuerũt lucernę. Et iccirco dicit Ambro. Nõ timebat mori pper reſurrectionẽ pmiſſam. Circũferentes.i.vbiq; portãtes,& ſuſtinentes:qa quocunq; eamus,patimur & nõ cedimus. Et hoc ideo vt vita Ieſu, quę latet nũc in corde noſtro,in corporibus noſtris manifeſtetur:quãdo.ſ.reformabit corpus humilitatis noſtrę &c.Phil.3.Col.3. Mortui eſtis,& vita veſtra &c.ſcda Timo.2.Si cõmortui ſumus & conuiuemus.

Status Chri duplex mortis & glorię.

Semper.n.nos qui viuimus:in mortem tradimur propter Ieſum: vt & vita Ieſu manifeſtetur in mortali carne noſtra,Itaq; mors quidẽ in nobis agit:vita vero in vobis. Cæterum cum habeamus eundẽ ſpiritum fidei:iuxta illud quod ſcriptum eſt. † Credidi:& ideo loquutus ſum: & nos credimus:quapropter & loquimur:ſcientes quod qui ſuſcitauit dominũ Ieſum: nos quoq; per Ieſum ſuſcitabit:& conſtituet vobiſcum. Nã oĩa pper vos:vt beneficiũ quod exundauit:pluribus gratias agẽtibus:exuberet in gloriã dei.

Pſal.115.

Semper.n.nos qui viuimus in mortem tradimur pper Ieſum: vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.Ergo mors ĩ nobis operatur:vita autem in vobis. Habentes autẽ eundẽ ſpiritũ fidei,ſicut ſcriptũ eſt. Credidi propter qd' locutus ſum.& nos credidimus propter quod & loquimur:ſcientes quoniam ſuſcitauit Ieſum.& nos cum Ieſu ſuſcitabit & conſtituet vobiſcum.

Omnia.n.pper vos vt gratia abũdans p multos in gratiarũ actiõe abũdet gloriã dei. Lec. IIII.

POSITA patientia Apoſtolorum in malis,& cauſa patientię oſtenſa,hic Apoſtolus cõſequẽter manifeſtat ea.& primo manifeſtat id quod dixit de ſpe glorię. Secũdo vero id qd dixit de ſua patiẽtia,ibi PROPTER quod nõ deficimus &c.) Circa primũ duo facit. Primo manifeſtat ſpem glorię,quã habet. Secũdo oſtendit vnde hęc ſpes ſibi pueniat,ibi. HABENTES autẽ eundẽ &c.)Circa primum tria facit. Primo oſtẽdit quomodo mortificationẽ Ieſu in corpore ſuo portet. Secũdo vero manifeſtat,quomodo portet vitã Ieſu, ibi. VT ET vita &c.)Tertio manifeſtat,quid ex hoc ſibi & alii proueniat,ibi. ERGO mors &c.) Dicit ergo primo. Dico q portamus mortificationẽ in corporibus noſtris,non q moriamur:ſed quia nos viuimus corporali vita,vel virtutibus ſemp tradimur in mortẽ, vel in pericula mortis. Et hoc quidẽ pper Ieſum.ps. Æſtimati ſum' ſicut oues &c. Qualiter autẽ vitã Ieſu portemus in corpore exponit ſubdẽs:ita.ſ.vt vita Ieſu immortalis & impaſſibilis,manifeſtetur in carne noſtra, nũc mortali:ita vt caro noſtra mortalis recipiat immortalitatẽ in reſurrectione.pria Corin.14. Oportet autẽ mortale hoc induere &c. Sed ex hoc qd pueniat,ſubdit dicẽs. ERGO mors operatur,.i.exercet dñium ſuũ. IN NOS.) Vita autẽ ſ.pręſens operať in vobis:qa eſtis in pſperitate iuxta illud.prima Corin.4.Nos ſtulti &c. Vt mors operetur in nobis magnũ bonũ.ſ.cõſecutionẽ vitę ſpiritualis:ſed VITA) terrena,quã amatis opať IN VOBIS) magnũ malum.ſ.mortẽ æternam. Prouer.10. Opus iuſti ad vitam &c.Io.12.Qui amat animam ſuam in hoc mũdo &c. Vel aliter. Duo fuerunt in Chriſto:mors corporalis,& vita ſpiritualis. Dicit itaq;. ERGO mors &c. q.d. in nobis non ſolũ vita ſpiritualis operať, in q̃tum imitamur ſpiritualiter:ſed etiã mors operať.i.pter ſpem reſurrectionis & pper amorẽ Chriſti, veſtigia mortis Chriſti in nobis apparẽt,in q̃tum paſſionib' mortis exponimur.ps. Propter te mortificamur tota die:ſed in vobis operať ſolũ vita Chriſti per quam fides plantatur in vobis & vita ſpiritualis. Vnde autẽ proueniat Apoſtolo hęc ſpes certitudinis,ſubdit dicẽs. HABENTES autẽ &c.) Et circa hoc duo facit. Primo ponit cauſam certitudinis. Secũdo cõcludit ipſam certitudinem,ibi. SCIENTES quoniam qui &c. Cauſa autẽ huius certitudinis eſt, ſpiritus infundẽs fidem in cordibus eorũ. Vnde primo ponit cauſam hãc. Secũdo vero manifeſtat eã per exemplũ,ibi. SICVT ſcriptum eſt &c. Dicit ergo ex hoc ſperamus,& nõ deficimus:qa ſumus habẽtes eundẽ ſpiritum fidei,quam antiqui habuerunt:quia licet tẽpora mutata ſint:ſpiritus tamen & fides nõ eſt mutata:niſi q illi credebãt Chriſtũ venturum,& paſſurum:nõ autẽ credimus ipſum veniſſe: & paſſum fuiſſe. Et hic ſpiritus eſt ſpiritus ſanctus,q eſt ſpiritus fidei.prima Cor.11. Hęc autẽ oĩa operať vnus atq; idẽ ſpũs &c. Et ibidẽ. Alteri fides in eodẽ ſpũ. Hũc ergo ſpũm habẽtes,quẽ antiq habuerũt,facim' eadẽ quę illi & credimus. Illi autẽ qd fecerint dicit.ps. CREDIDI) .ſ.deo & perfecte. Et hoc oẽs antiq fecerũt.Hebr.11. Hi omnes teſtimonio fidei &c. PROPTER quod).ſ.credidi LOCVTVS ſum).i.cõfeſſus in fide.Ro.10.Corde crediť ad iuſtitiã &c. Quod etiã nos facimus:quia nos pper hoc quod credimus loq̃mur & cõfitemur fidem & prędicamus. Act.4.Non.n. poſſumus, quę vidimus & audimus nõ loq. Spiritus ergo ſanctus eſt cauſa huius certitudinis. Vltimo ergo cõcludit cõcluſionẽ intẽtam.ſ.ipſam certitudinẽ. Et primo de ſalute ppria. Secundo de ſalute alior; ibi. ET CONSTITVET vobiſcum &c.) Dicit ergo. SCIENTES) .i.certã ſcientiam habẽtes. QVONIAM q ſuſcitauit Ieſum .i.deus pater,vel tota trinitas,& nos cum Ieſu ſuſcitabit:vt.ſ.ſumamus eandẽ gloriã cum Ieſu: qa cum ſimus mẽbra eius,debem' eſſe cũ capite.Io.12. Volo pater vt vbi ego ſum illic ſit & miniſter meus &c.Ro.8.Qui ſuſcitat dominũ Ieſum a mortuis ſuſcitabit &c. Et non ſolũ ſum certus de ſalute noſtra: ſed etiam de veſtra: qa CONSTITVET nos vobiſcum).i.ſimul erimus: quia ſicut nos ſumus mẽbra Chriſti, ita & vos p nos.prima Theſ.

4.Et ſic

4. Et ſic ſemper cum domino erimus. Mat. 24. Vbicū〈que〉 fuerit corpus &c. & ideo dicit vobiſcū: vt animet eos ad bonū, in〈quan〉tum oſtēdit eos nō eſſe inferiores, ſed pares. Et bene hoc poſſum certe dicere: quia oīa ſunt propter vtilitatē veſtrā. Nā omnia quę ſuſtinemus, oēs gratias quas recipimus a deo, ſunt ,ppter vos. ſ. inſtruēdos noſtro exemplo. Et hoc ideo vt gratia abundans a nobis in vos, abundet per multos in gloriam dei, ideſt multi agant gratias deo ſuper beneficio tanto. Ephe. 5. Gratias agentes deo patri &c.

Propterea non defatigamur: ſed quāuis externus homo noſter corrumpitur: internus tamen renouatur in dies ſingulos. Nam momentanea leuitas afflictionis noſtræ: mire ſupra modum æternum pondus gloriæ parit nobis: dum non ſpectamus ea quæ videntur: ſed ea quæ non videntur. Nam quæ videntur: temporalia ſunt: at quæ non videntur: æterna.

Propter quod nō deficimus. Sed licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamē is qui intus eſt renouatur de die in diē. Id enim quod in præſenti eſt momentaneū & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, nō contemplātibus nobis quæ videntur: ſed quæ non vidētur. Quæ enim videntur temporalia ſunt; quæ autē non videntur: æterna ſunt. Lec. V.

POSITA patientia quā Apoſtoli habebant in tribulationibus, & pręmio quod expectabāt manifeſtato: hic conſequēter agit de patiētię cauſa, & patientię modo ſeu ratiōe. Et circa hoc tria facit. Primo. n. inſinuat ſanctorū patientiā. Secūdo patiētię cauſam, ibi. NON contēplantibus nobis &c.) Tertio patientię remunerationem ibi. ID ENIM &c.) Circa primū intendit oſtēdere, ꝙ ſanctorū patiētia eſt inuincibilis. Et hoc eſt qđ dicit. PROPTER quod. ſ. quia ſumus ſcientes ꝙ qui ſuſcitauit Ieſum a mortuis ſuſcitabit nos, & conſtituet vobiſcū: ideo nō deficimus. ſ. in tribulationibus. i. non deducimur ad hoc, ꝙ nō poſſimus propter Chriſtū amplius ferre & ſuſtinere. Nā deficere idem eſt quod ferre nō poſſe. Hiere. 20. Defeci ferre nō ſuſtinens. Cauſa autē quare nō deficimus, eſt quia licet q̃tum ad aliqd deficiamus. ſ. q̃tum ad exteriorē hominē, tamen q̃tum ad aliquid, ſemper renouamur. ſ. q̃tum ad interiorē hominem. Et hoc eſt qđ dicit. SED licet is qui foris eſt &c. Vbi ſciēdum eſt ꝙ occaſione iſtoꝝ verborū hęreticus Tertullianus noīe, dixit ꝙ anima rationalis, quę eſt in hominis corpore, habet corporeā figurā, & mēbra corporea ſicut & corpus habet, & hoc dicit homo interior corpus vero cū ſenſib⁹ ſuis dicit homo exterior. Quod quidem falſum eſt. Vnde ad intellectū huius verbi, ſciēdum eſt ꝙ etiā ſecundū Philoſophū in ethi. & ſecundū conſuetudinē loquēdi. Vnumquodq; dicitur eſſe illud quod eſt principalius in ipſo: puta qa in ciuitate principalius eſt poteſtas & cōcilium, id quod facit poteſtas & cōciliū, dicit tota ciuitas facere. Principalius autē in homine poteſt aliquid iudicari, & ſecūdū veritatē, & ſecūdum apparentiā. Secundū veritatē quidē principalius in homine eſt ipſa mens. Vnde ſecundū iudicium ſpiritualiū viroꝝ, mens dicitur homo interior. ſecūdum apparentiā vero principalius in hoīe eſt corpus, exterius cum ſenſibus ſuis. Vnde ſecundū iudiciū illoꝝ q tantū corporalia & ſenſibilia cōſiderāt & terrena ſapiūt: quorum deus venter eſt: corpus cū ſenſibus dicit homo exterior. Et ideo ſecundū hūc modū loquit hic Apoſtol⁹ dicens. LICET homo noſter.). ſ. corpus cum natura ſenſitiua CORRVMPATVR) in tribulationibus, ieiuniis, & abſtinētiis, & vigiliis. Ro. 6. Vetus homo noſter ſimul &c. Abacuh. 3. Ingrediatur putredo &c. TAMEN is) homo QVI intus eſt). ſ. mēs ſeu ratio, munita ſpe futuri pmii, & firmata munimine fidei renouat. Quod ſic intelligēdū eſt. Vetuſtas. n. eſt via ad corruptionem. Heb. 8. Quod antiquat & ſeneſcit &c. Natura autē humana fuit in integritate cōdita: & ſi in illa integritate permanſiſſet, ſemper eſſet noua: ſed p peccatū incepit corrumpi: quo fit ꝙ quicqd conſecutiuū eſt ſicut ignorantia, difficultas ad bonū, & pronitas ad malū: pœnalitas & alia huiuſmodi totū ptinet ad vetuſtatē. Cum ergo natura humana, huiuſmodi peccatū ſequētia depoſuit: tunc dicit renouari. Quę quidē depoſitio hic incipit in ſanctis, ſed perfecte cōſumabit in patria. Hic. n. deponit vetuſtas culpę. nā ſpiritus deponit vetuſtatem peccati, & ſubiicitur nouitati iuſtitię. Hic intellectus deponit errores, & aſſumit nouitatē veritatis: & ſecundū hoc, is qui intus eſt homo. ſ. anima renouatur. Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mētis veſtrę. Sed in patria tolletur etiā vetuſtas pœnę. Vnde ibi erit cōſummata renouatio. ps. Renouabit vt aquile &c. Sed qa ſancti quotidie pficiūt in puritate cōſcientię: & in cognitione diuinorū. ideo dicit. DE DIE in diem. ps. Aſcenſiones in corde ſuo. Sic ergo patria eſt inuincibilis: quia renouat de die in diē. Tertiū principale. ſ. huius patientię cauſa, eſt recogitatio pręmii: quę eſt efficaciſſima: qa ſecundum Gregorium recogitatio pmii diminuit vim flagelli. Et hoc eſt qđ dicit. ID ENIM quod &c.) q. d. Nihil ſunt tribulationes quas hic patimur, ſi reſpiciat ad gloriā: quā eſ eis cōſequimur. Vñ cōparat ſtatū ſanctoꝝ, q ſunt in vita iſta, ad ſtatū eoꝝ q ſunt in patria. Et ponit quinq; in vtroq; ſtatu, correſpōdentia ſibi inuicem. Nā primus ſtatus iſtius vitę in ſanctis eſt ſtatus q̃tum in ſe eſt, paruus & quaſi imperceptibilis. Vnde dicit. ID) . i. minimum. Eſa. 54. Ad punctū in modico dereliqui te. Item tranſitoriū. Vnde dicit. IN PRAESENTI) . i. in vita iſta. quę eſt in afflictionibus & erūnis. Iob. 7. Militia eſt vita hominis &c. Item tēporis breuitas. Vñ dicit. MOMENTANEVM.) Eſa. 54. In momento indignationis abſcōdi faciē meam parūper a te &c. Nā totū tempus huius vitę cōparatū ad ęternitatē, nō eſt niſi ſicut momentū. Item eſt leuis. Vnde dicit. LEVE.) Nā licet ſupra primo dicat. Grauati ſumus ſupra modū. qa. ſ. graue eſt corpori: tamē ſpiritui charitate feruēti leuiſſimū eſt. Aug. Oīa grauia, & immania, facilia, & ,ppe nulla facit amor. Item eſt pœnoſus, & ideo dicit. TRIBVLATIONIS.) Mich. 7. Iram dñi portabo &c. Sed q̃tum ad ſtatum beatitudinis, ponit quinq;: qa cōtra hoc qd dicit. ID.) ponit SVPRA modū) . i. ſupra menſuram. Sed cōtra. Mat. 16. Reddet vnicuiq; iuxta opera ſua. Nō ergo ſupra menſurā. Reſpōdeo. Dicēdū eſt: ꝙ ly, ſed nō deſignat ęqualitatē q̃titatis: vt. ſ. q̃tum quis meruit tantū pręmiet: ſed deſignat æqualitatē ,pportionis: vt. ſ. q plus pręmii accipiat. Itē contra id quod dicit. IN PRAESENTI.) ponit. IN SVBLIMITATE) ideſt in ſtatu ſublimi abſq; perturbatione. Eſa. 58. Suſtollam te ſuper altitudinē nubiū &c. Cōtra id quod dicit. MOMENTANEVM) ponit AETERNVM.) Eſa. 35. Lætitia ſempiterna ſup capita eoꝝ &c. Cōtra hoc quod dicit LEVE.) ponit PONDVS.) Et dicit pondus propter duo. Pondus. n. inclinat, & trahit ad motū ſuum, quę ſubſunt ſibi. Sic gloria æterna erit tanta, ꝙ totū hominē facit glorioſum, & in aīa & in corpore nihil erit in homine, quod nō ſequat impetū glorię. Vel dicitur pōdus ,ppter pcioſitatē. Nā pcioſa ſolū pōderari cōſueuerunt. Cōtra hoc qđ dicit. tribulationis. ponit GLORIAE.) vel hoc ꝙ dicit. GLORIAE) poteſt eſſe cōmune ad alia quatuor, quę de ſtatu patrię dicunt. Hoc vero ꝙ dicit, tribulationis ad quatuor quę de ſtatu pręſentis vitę dicta ſunt. Operat ſupra ID) . ſ. ꝙ tribulationes patimur. nā hęc ſunt cauſa & meritū quare de⁹ iſtam gloriā nobis cōferat. Eſt ergo ſanctoꝝ patientia inuincibilis: eorū remuneratio ineffabilis: ſed remunerationis eorū recōpēſatio, recta & delectabilis. vnde dicit. NON cōtemplantibus nobis &c.). q. d. Licet hæc quę ſperamus ſint futura. & interim corpus noſtrū corrumpat: nihilominus tamē renouamur: qa nō attendimus ad iſta tēporalia: ſed ad cœleſtia. Et hoc eſt, qđ dicit. OPERATVR in nobis pondus glorię: nobis dico non contemplantibus) . i. non attendentibus ad ea QVAE vident). i. ad æterna. SED ad ea quę non vident) . ſ. cœleſtia Philip. 3. Quę retro ſunt obliuiſcens

Error dicentis aiam hic figurā corporis.

Status vitæ ſanctorū eſt paruus tranſitoriū, breuis, leuis: pœnoſus.

Status beatitudinis ſupra modū ſublimitate ęternū pondus glorioſū

Ly: ſed nō deſignat ęqualitatē quantitatis: ſed pportionis.

&c primę Corin. 1. Oculus nõ vidit &c. Et quare cœleſtia cõtemplamur? qa ea quę videntur .i. terrena ſunt tẽporalia & tranſitoria. ea autem quę non videntur ſcilicet cœleſtia ſunt æterna. Eſa. 49. Salus autem mea in ſempiternum erit.

Cap. V.

SCimus.n.quod ſi terrenum noſtrum domiciliũ huius tabernaculi deſtructum fuerit: ædificationẽ ex deo habemus: domiciliũ nõ manufactum: æternum in cœlis. Nã in hoc gemimus: domicilio noſtro: quod e cœlo eſt ſuperindui deſiderãtes: ſi tamen induti: nõ nudi reperiemur. Etenim qui ſumus in hoc tabernaculo: gemimus onerari: ꝓpterea quod nolimus exui: ſed ſuperindui: vt abſorbeatur mortalitas a vita.

SCimus autẽ quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis, diſſoluatur: ꝙ ædificationẽ ex deo habemus domum non manufactam, ſed æternam in cœlis. Nã & in hoc ingemiſcimus habitationem noſtrã: quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes: ſi tamen veſtiti non nudi inueniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati: eo ꝙ noluimus expoliari, ſed ſuperueſtiri: vt abſorbeatur quod mortale eſt a vita.

POSTQVAM Apoſtolus commẽdauit miniſteriũ noui teſtamenti, & q̃tum ad dignitatẽ, & q̃tum ad vſum: conſequẽter hic cõmendat illud q̃tum ad premium: licet de premio, q̃tum ad aliquid, aliqualiter & incomplete ſupra tractauit. hic tamen de hoc cõplete tractat Circa quod tria facit. Primo enim agit de p̃mio. Secũdo de ꝑparatione, & premii ſuſceptione ibi. ET IDEO cõtendimus ſiue &c.) Tertio vero de cauſa vtriuſq;. ſ. ꝑparationis, & premii quod expectat, ibi. OMNIA autẽ ex deo, qui recõciliauit &c.) Circa primũ duo facit. Primo ponit p̃miũ quod expectatur. Secũdo exprimit deſideriũ p̃mii expectati, ibi. NAM in hoc ingemiſcimus &c.) Sed quia p̃miũ quod expectat, eſt ineſtimabile. ſ. gloria cœleſtis: & ideo dicit. SCIMVS quoniã &c.). q. d. ſecundũ Glo. Vere operat in nobis põdus glorię: quia in corporibus erit hęc gloria, nõ tantũ in animabus. Enim. i. quia SCIMVS) .i. certi ſumus: qa iam habemus in ſpe, quoniã SI TERRESTRIS domus noſtra) .i. corpus. Homo n. (vt dictum eſt) dicit mens, cũ ſit principalius in homine. quę qdẽ mens ſe habet ad corpꝰ: ſicut hõ ad domũ. Sicut. n. deſtructa domo, nõ deſtruit homo eam inhabitãs. ſed manet: ſic deſtructo corpore, nõ deſtruit mens. ſeu anima rationalis, ſed manet. Corpus ergo terreſtre, dicit domus habitationis. i. in qua habitamus. Iob. 4. Qui habitant domos luteas &c. DISSOLVATVR) .i. deſtruatur. SCIMVS inq̃ ꝙ habemus ædificationẽ) .i. ædificium ex deo. i. paratũ a deo. Ædificium dico domum NON manufactã) .i. nõ opere hominis, nec opere naturę ſed corpus incorruptibile: quod aſſumemus quod quidẽ nõ eſt manufactũ: quia incorruptibilitas in corporibus noſtris. ꝓuenit ſolũ ex operatione diuina. Philip. 3. Reformabit corpꝰ humilitatis noſtrę &c. DOMVM æternã) .i. domũ ab ęterno nobis ꝑparatam. Eſa. 33. Tabernaculũ quod nequaq̃ deſtruet in cœlis. Mat. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Hanc autẽ cõmutationẽ: vt. ſ. ꝓ terreſtri domo habeãt cœleſtẽ deſiderabat dicẽs. Iob. cap. 14. Cũctis diebꝰ q̃bus nũc milito expoſitio eſt ſecundũ glo. Sed tamen non eſt ſecundum intellectum Apoſtolicum, nec præcedentibus, nec ſequentibus cõcordat. Nã ipſe cũ habeat vnã materiam continuam, de qua loquit, nõ interponit aliã. Et ideo videamus quid intẽdat Apoſtolus dicere. Sciendũ eſt autem ꝙ Apoſtolus vult hic oſtẽdere ꝙ ſancti rationabiliter ſuſtinẽt tribulationes: ex quibus vita ꝑſens corrumpit: quia ex hoc ſtatim ꝑueniunt ad gloriã: non ad glorioſum corpus: vt dicit in glo. Et ideo dicit. Ideo ſuſtinuimus enim. i. quia ſcimus. i. pro certo habemus, quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis .i. corpus diſſoluat. i. corrumpat ꝑ mortem: habemus ſtatim nõ in ſpe: ſed in re, meliorẽ domũ. ſ. ædificationem, domũ non manufactã. i. gloriã cœleſtem, nõ corpus glorioſum. De hac autẽ domo dicit. Ioã. 14. in domo patris mei manſiones multę ſunt &c. Quę quidẽ eſt ex deo, nõ manufacta: qa gloria ęterna eſt ipſe deꝰ. ꝑs. Eſto mihi in deũ protectorem, & in domum &c. Et æternam: ad litterã: quia ipſe deus eſt æternus. In cœlis. i. in excelſis: quia ſtatim corrupto corpore, aĩa ſancta cõſequit hanc gloriã: nõ in ſpe, ſed in re. Si ergo premium ſanctoꝝ eſt admirabile & deſiderabile: quia gloria cœleſtis eſt: & ideo cõſequenter ſubiungit deſideriũ ſanctorũ ad ipſum p̃mium dicens. NAM in hoc ingemiſcimus &c. Vbi tria facit. Primo exprimit deſideriũ gratię ad p̃mium ipſum. Secũdo oſtẽdit ꝙ deſideriũ gratię retardat ex deſiderio naturæ, ibi. NAM & qui ſumus in tabernaculo &c.) Tertio oſtẽdit quomodo deſideriũ gratię vincit deſideriũ naturę, ibi. AVDENTES igitur &c.) Sed deſiderium gratię eſt rum furore. Nam in hoc ingemiſcimus &c. q. d. Hęc eſt vera ꝓbatio, ꝙ habemus domum nõ manufactã: qa ſi deſiderium naturę nõ eſt fruſtra, multominus deſideriũ gratię fruſtra eſt. Cũ igit nos habeamus feruentiſſimũ deſideriũ gratię de gloria cœleſti: impoſſibile eſt quod ſit fruſtra. Et hoc eſt quod dicit. INGEMISCIMVS) .i. in gemẽdo deſideramꝰ. in hoc. ſ. animę deſiderio retardari. ꝑs. Heu mihi: quia incolatus meus &c. In hoc. n. ꝙ cupiẽtes ſumus. i. cupimus ſuꝑindui habitationẽ noſtrã. i. fruitionem glorię, quę de cœlo eſt. i. cœleſtis, quę dicit habitatio: quia in ipſa gloria ſancti habitãt, ſicut in ſuo conſolatorio. Mat. 25. Intra in gaudiũ domini tui. Per hoc autẽ quod dicit. SVPERINDVI) dat intelligere, ꝙ illa domus cœleſtis de qua ſupra dixerat, nõ eſt aliquid ab homine ſeparatũ: ſed aliquid homini inhęrẽs: Nõ. n. dicit homo induere domũ ſed veſtimentũ. domum autem dicit aliquis inhabitare. Hęc ergo duo cõiungit, dicens, ſuperindui habitationẽ, per quod oſtẽdit. ꝙ illud deſideriũ eſt aliquid inhęrens: quia induit: & aliquid continens & excedẽs: qa inhabitat. Sed quia nõ ſimpliciter dixit indui: ſed ſuperindui, rationẽ ſui dicti ſubdit. dicẽs. SI TAMEN veſtiti & nõ nudi inueniamur) q. d. ſi anima indueret habitatione cœleſti, ꝙ nõ exueretur habitatione terrena. i. non corrumperet corpus noſtrũ ꝑ mortem: ſed cœleſtis adeptio illius habitationis eſſet ſuperinduitio. Sed qa oportet ꝙ euacuet habitatione terrena, ad hoc ꝙ induat cœleſti. nõ poteſt dici ſuperinduitio: ſed induitio ſimplex. Et ideo dicit. SI TAMEN veſtiti & nõ nudi inueniamur). q. d. ſuperinduceremur quidẽ, ſi inueniremur induti & nõ nudi. Nudus. n non dicit ſuperindui, ſed indui tantũ. Glo. vero aliter exponit de veſtimẽto ſpirituali, dicens. Cupimus ſuperindui: quod vtiq; fiet: tamẽ hac conditione ſi nos inueniamur veſtiti. ſ. virtutibus & nõ nudi. ſ. virtutibꝰ. De iſtis veſtibus dicit Col. 3. Induite vos ſicut electi dei &c. q. d. Nullus ad illã gloriã ꝑueniet niſi habeat virtutes: quę quidẽ expoſitio nõ videt cõcordare intentioni Apoſtoli. Sic ergo deſideriũ gratię feruet ad p̃miũ: ſed tamẽ retardatur a deſiderio naturę: quod oſtẽdit. cum dicit. Nã dum ſumꝰ in tabernaculo iſto &c. Vbi primo ponit cõditionẽ deſiderii naturalis. Secũdo oſtendit ꝙ etiã hic ſtatus deſiderii naturalis, eſt a deo, ibi. QVI autẽ efficit nos &c. Cõditio autẽ deſiderii eſt naturalis retardãs deſideriũ gratię, quia vellemus inueniri veſtiti, & nõ nudi. i. ita vellemus ꝙ anima ꝑueniret ad gloriam, ꝙ corpus nõ corrumperet ꝑ mortẽ. Cuius ratio eſt. quia naturale deſideriũ ineſt animę eſſe vnitam corpori: alias mors nõ eſſet pœnalis. & hoc eſt qđ dicit. Nã nos qui ſumus in tabernaculo. i. qui habitamus in iſto mortali corpore. ſcđę Per. 1. Scio ꝙ velox ſit depoſitio tabernaculi mei. INGEMISCIMVS) .ſ. intus in corde nõ ſolũ extra in voce gemimus. Eſa. 59. Vt colũbę me-

ditantes

ditantes gememus:qa durum eſt cogitare mortem.&
tamẽ grauati quaſi aliquo eſiſtente cõtra deſideriũ no
ſtrum,eo ꝙ nõ poſſumus puenire ad gloriã,niſi depo/
namus corpus quod eſt:ita cõtra naturale deſiderium
vt dicit Aug.Quod nec ipſa ſenectus a Petro timorem
mortis auferre potuit. Et ideo dicit. EO QVOD no
lumus ſpoliari).ſ.tabernaculo terreno:ſed ſuperueſti/
ri gloria ſupercœleſti. Vel ſecũdum glo.corpore glorio
ſo.Sed quia poſſet videri indecens,ꝙ corpus ex vna par
te eſſet corruptibile ex ſui natura,ſi nõ fuiſſet ante diſ/
ſolutũ,& ex parte glorię eſſet glorioſum. ſubdit modũ
quomodo fieri vellet dicẽs. VT ABSVRBEATVR qđ
mortale &c.).q.d.Nõ ſic ſuperueſtiri volumus,ꝙ coep⁹
remaneat mortale:ſed ita ꝙ gloria auferat ex toto cor
ruptionem corporis abſq; corporali diſſolutione. Et
ideo dicit. Abſorbeatᷓ qđ mortale eſt.i.ipſa corruptio
corporis,a vita.ſ.glorię.primę Corin.15. Abſorpta eſt
mors in victoria tua &c.

Porro qui parauit nos in hoc ipſum:deus eſt
qui idem dedit nobis arrabonẽ ſpiritus.Itaq; bo
no animo ſumus ſemper; & ſcimus quod cum
domi ſumus in corpe;peregrinamur a deo. Per
fidem.n.ambulamus: nõ per ſpeciem. Confidi/
mus autem & probamus magis peregre abeſſe
a corpore:& præſentes adeſſe apud deum. Qua
propter contendimus:ſiue domi præſentes:ſiue
Rom.14. foris peregre agentes:vt illi placeamus. † Om
nes.n.nos manifeſtari oportet coram tribunali
Chriſti.vt reportet vnuſquiq; ea,quæ fiũt p cor
pus:iuxta id,quod fecit ſiue bonũ:ſiue malum.

Qui autẽ efficit nos in hoc ipſum,deus.ſ.eſt;
qui & dedit nobis pignus ſpiritus. Audentes igi
tur ſemp,& ſcientes:quoniã dum ſumus in hoc
corpore,peregrinamur a domino. Per fidem.n.
ambulamus,& nõ per ſpeciem. Audemus autẽ
& bonã voluntatem habemus magis peregrina
ri a corpore,& præſentes eſſe ad dominũ:& ideo
contendimus,ſiue abſentes,ſiue præſentes,place
re illi. Omnes.n.nos manifeſtari oportet ante tri
bunal Chriſti.vt referat vnuſquiſq; propria cor
poris prout geſſit,ſiue bonũ,ſiue malũ. Lec.II.

HIC oſtendit authorẽ ſupernaturalis deſiderii de
habitatione cœleſti. Cauſa enim naturalis deſiderii ꝙ
volumus expoliari eſt:quia.ſ. aĩa naturaliter vniẽ cor
pori,& ecõuerſo.Sed hoc ꝙ cœleſtẽ inhabitationẽ ſuper
indui cupiamus nõ eſt ex natura,ſed ex deo. Et ideo di
cit. QVI autẽ efficit nos in hoc &c.).q.d. Volumus
ſuperinduere cœleſtẽ habitationẽ : ita tamẽ ꝙ nõ ſpo/
liemur terrena:& tamẽ hoc ipſum ꝙ volumus ſic ſup/
ueſtiri.efficit in nobis deus.Phil.1. Deus eſt qui operaẽ
in nobis &c.Cuius ratio eſt:qa quãlibet naturã conſeq
tur appetitus cõueniens fini ſuę naturę:ſicut graue na
turaliter tendit deorſum:& appetit ibi qeſcere. Si autẽ
ſit appetitus alicuius rei ſupra naturã ſuam,illa res nõ
mouetur ad illũ finem naturaliter:ſed ab alio quod eſt
ſupra naturã ſuã.Cõſtat aũt ꝙ perfrui cœleſti gloria,&
videre deũ per eſſentiã : licet ſit rationalis creaturę : eſt
tamen ſupra naturã ipſius. nõ ergo mouetᷓ rationalis
creatura,ad hoc deſiderãdum a natura.ſed ab ipſo deo
qui in hoc ipſum efficit nos &c.Sed quomodo hoc effi/
cit,ſubdit dicẽs. QVI dedit pignus &c.)Circa qđ ſciẽ
dum eſt,ꝙ deus efficit in nobis naturalia deſideria &
ſupernaturalia.Naturalia quidẽ,quãdo dat nobis ſpi/
ritum naturalẽ cõuenientẽ naturę humanę.Geñ.1.In/
ſpirauit in faciem eius &c.Supnaturalia vero dat,quã/
do infundit in nobis ſupernaturalẽ ſpiritũ.ſ.ſpiritum
ſanctũ. Et ideo dicit. DEDIT nobis pignus ſpiritus)

.i.ſpiritũ ſanctũ cauſantẽ in nobis certitudinem huius
rei,qua deſideramus impleri. Ephe.1.Signati eſtis ſpiri
tu promiſſionis ſancto &c. Dicit autẽ PIGNVS:) qa Pignus
pignus debet tantũ valere q̃tum valet res ꝓ qua ponitᷓ:
ſed in hoc differt a re ꝓ qua ponitur.quia pleniori iure
poſſidetᷓ res quãdo iam habetᷓ q̃ pignus:qa res poſſide/
tur vt quid ſuum.pignus vero ſeruatᷓ & tenetᷓ qua pro
certitudine rei habẽdę. Ita eſt de ſpiritu ſancto:qa ſpiri
tus ſanctus tãtum valet q̃tum gloria cœleſtis. ſed dif/
fert in modo habendi.qa nunc habemus eum quaſi ad
certitudinẽ cõſequẽdi illam gloriam. In patria vero ha
bebimus,vt rem iam noſtrã:& a nobis poſſeſſam Tunc
enim habebimus perfecte:modo imperfecte. Sic ergo
retardatue deſideriũ gratię a deſiderio naturę.Sed nun
quid impeditᷓ? Nõ:ſed deſideriũ gratię vincit. Et hoc eſt
quod dicit. AVDENTES igitur &c.).q.d.Duo deſide
ria ſunt in ſanctis. Vnũ quo deſiderãt cœleſtem habita
tionẽ. aliud quo nolunt expoliari. Et ſi hęc duo eſſent
cõpoſſibilia,nõ eſſent cõtraria, & vnũ nõ retardaretur
ab alio.Sed Apoſtolus oñdit ea eſſe incõpoſſibilia:& qđ
oportet ꝙ vnum vincat alterꝫ. Vnde circa hoc tria fa/
cit. Primo.n.oſtendit incõpoſſibilitatem dictoꝶ deſide
riorũ.Secũdo interponit quãdam ꝓbationẽ.ibi. PER
fidem.n.&c. Tertio oñdit quod horꝫ vincat.ibi. AV/
DEMVS autẽ &c.)Incõpoſſibilitatem oſtẽdit cũ dicit.
AVDENTES igitur ſemp &c.)Audere ꝓprie eſt immiſ
cere ſe in pericula mortis.& nõ cedere ꝓpter timorem. Audere.
Licet autẽ ſancti naturaliter timeãt mortẽ:tamen au/
dent ad pericula mortis, & nõ cedunt timore mortis.
Prouer.18.Iuſtus quaſi leo cõfidens.Eccle.48.In dieb⁹
ſuis nõ pertimuit principẽ. ET SCIENTES) .ſ.ſum⁹
hoc.qđ cõfirmat in nobis audaciã,vt pro Chriſto mori
nõ timeamus. QVONIAM dum ſumus in hoc cor/
pore mortali peregrinamur).i.elongamur A DEO)
ps.Heu mihi qa incolatus meus &c.Peregrinamur inq̃
quia ſumus extra patriã noſtrã,qui deus eſt. alias non
diceremur peregrinari ab eo. Et hoc non eſt ex natura
nr̃a,ſed ex eius gratia. QVOD autẽ peregrinamur a
domino)ꝓbat cũ dicit. PER fidem.n.ambulamus)
.i.ꝓcedimus in vita iſta per fidẽ, & nõ p ſpeciẽ.i. non p
pfectam viſionẽ. Fidei.n.verbũ eſt ſicut lucerna, a qua
illuminamur ad ambulandum in vita iſta.ps.Lucerna
pedibus meis verbũ tuũ &c.In patria autẽ non erit hu/
iuſmodi lucerna,qa ipſa claritas dei.i.ipſe deus illumi
nabit illã. Apoc.21. Et ideo tũc per ſpeciẽ.i. per eſſentiã
videbimus eum. Dicit autẽ PER fidẽ ambulamus.)
qa fides eſt de nõ viſis. Eſt.n.fides ſubſtãtia ſperandarũ
rerum argumentũ nõ apparentiũ dicitᷓ.Heb.11.Quã/ Fides.
diu autẽ aĩa corpori mortali vnitᷓ, nõ videt deũ p eſſen
tiam. Exo.33.Nõ videbit me homo &c. Vnde inq̃tum
aſſentimus credẽdo his,quę nõ videmus, dicimur am
bulare per fidẽ,& nõ per ſpeciẽ.Sic ergo patet duoꝶ de
ſideriorũ incõpoſſibilitas:quia nõ poſſumus cum hoc
corpore ſuperindui cœleſtẽ habitationem: & probatio
huius eſt:quia p fidẽ ambulamus. Sequitur cõſequẽ/
ter victoria vnius deſiderii de duobus.ſ.deſiderium gra
tię,cũ dicit. AVDEMVS &c.)Et debet reſumi ſcientes
ſupra poſitũ:qa littera ſuſpenſiua eſt.vt dicatᷓ ſic. HOC
inq̃ ſcientes,qa dum ſumus in hoc corpore &c. AVDE
MVS) & bonã voluntatẽ habemus. Duo dicit quorum
vnum importat repugnantiã, quã habet in volendo,q̃
ſit per timorẽ mortis. Vbi.n.nõ eſt timor,nõ eſt auda/
cia.Nã ex appetitu naturę ſurgit timor mortis. ex ap/
petitu gratię ſurgit audacia. ideo dicit. AVDEMVS.)
Aliud importat imperfectionẽ animi in deſiderando:
qa niſi bene deſideraretᷓ,non vinceretᷓ timor mortis: cũ
ſit valde naturalis. Et ideo nõ ſolũ oportet audere : ſed
bonã voluntatẽ habere.i.cũ gaudio velle. Licet.n.ſecũ/
dum Philoſophum. in actu fortitudinis non requiratᷓ
gaudiũ ad perfectionẽ virtutis,ſicut in aliis virtutibus,
ſed ſolũ nõ triſtari:tamẽ quia fortitudo ſanctoꝶ perfe
ctior eſt,nõ ſolũ nõ triſtantᷓ in periculis mortis:ſed etiã
gaudẽt.Phil.1. Habẽs deſideriũ diſſolui &c. SED qđ
audemus? Magis PEREGRINARI a corpore).i.re/
moueri a corpore.p corporis diſſolutionẽ, quod eſt cõ
tra deſideriũ naturæ ET PRAESENTES eſſe ad do/
minũ).i.ambulare per ſpeciẽ:quod eſt deſideriũ gratię.
Hoc deſiderabat pſal. qui dicebat. Sitiuit aĩa mea ad

deum fontē viuū &c. Et nota ꝙ hic cōcludit eadē duo, quę ꝓpoſuit in principio ſupra. Secūdo. ſ. ꝙ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluat, ꝙ idem eſt quod hic dicit peregrinari a corpore, & ꝙ habemus habitationem in cœlis nō manufactā: & hoc quod idē eſt pręſentes eſſe ad deū. Cōfutat̄ per hęc verba error dicētium alas ſanctorū decedētiū nō ſtatim poſt mortē deduci ad viſionē dei & eius pńtiam. ſed morari I qbuſdā manſionibus vſqꝫ ad diē iudicii. Nā fruſtra ſancti auderent & deſiderarent peregrinari a corpore, ſi ſeparati a corpore non eſſent pńtes ad deum. Et ideo dicēdū eſt, ꝙ ſancti ſtatim poſt mortē vidēt deū per eſſentiā, & ſūt in cœleſti manſione. Sic ergo patet ꝙ pmiū quod ſancti eſpectāt, eſt ineſtimabile. Sequitur de ꝑparatione ad pmium, quę fit per pugnā cōtra tentationes & peſercitium bonoꝝ operum. Et hoc eſt quod dicit. IDEO cōtendimus &c. Pręparant̄ autē ſancti ad hoc pmium tripliciter. ſ. placēdo deo. Secūdo ꝓficiēdo ꝓximo. ibi. SCIENTES aūt timorē dei.) Tertio abdicādo a ſe carnales affectus. ibi. ITAQVE nos &c.) Deo autē placent reſiſtendo malis. Et ideo dicit. IDEO quia. ſ. totum deſideriū noſtrū eſt, ꝙ ſimus pręſentes deo. CONTENDIMVS) .i. cū conatu nitimur ſeu ſtudemus cū pugna & lucta cōtra tētationes diaboli carnis & mūdi. Luc. 13. Contēdit intrare per anguſtam portā &c. PLACERE illi). ſ. deo, ad quē deſideramus eſſe pręſentes. & hoc ſiue abſentes ſiue pręſentes illi ſumus: quia niſi ſtudeamus ei placere in vita iſta dū ſumus abſētes, non poterimus ei placere: nec eſſe ei pńtes in alia vita. Sap. 4. Placens deo factus dilectus &c.

Error Gigecorum.

Conſequenter cum dicit. OMNES .n. nos manifeſtari oportet &c. ſubdit cauſam quare ſancti contendūt placere deo, quę quidē cauſa ſumit̄ ex cōſideratione futuri iudicii, vbi nos oēs manifeſtari oportet. Ponit aūt Apoſtolus quinqꝫ cōditiones futuri iudicii. Primo .n. ponit ipſius vniuerſalitatē. quia nullus excipiet̄ ab illo iudicio. Et ideo dicit. OMNES nos .i. oēs homines bonos & malos: magnos & ꝑuos. Ro. 14. Oēs ſtabimus ante tribunal Chriſti. Apo. 20. Vidi mortuos puſillos & magnos ſtantes in cōſpectu agni &c. Sed contra hoc obiicit̄ dupliciter. Primo, quia videt̄ ꝙ infideles nō veniēt ad iudiciū. Nā qui nō credit iam iudicatꝰ eſt. vt dicit̄ Io. 3. Secūdo, quia quidā erunt ibi vt iudices Mat. 19. Sedebitis ſup ſedes &c. Nō ergo oēs erunt ante tribunal vt iudicent̄. Reſponſio. Dicendū ꝙ in iudicio duo erunt. ſ. diſcuſſio meritoꝝ: & q̄tum ad hoc nō oēs iudicabunt̄: quia illi qui totaliter abrenuntiauerūt Satanę & pompis eius: & per oīa adhęſerūt Chriſto: nō diſcutient̄: quia iam dii ſunt. Illi vero q in nullo adhęſerunt Chriſto: nec per fidē, nec per opa, ſimiliter nō indigent diſcuſſione: qa nihil habent cū Chriſto. ſed illi q cum Chriſto aliqd habent. ſ. fidem & in aliquo receſſerunt a Chriſto. ſ. per mala opera & praua deſideria: diſcutient̄ de his quę cōtra Chriſtum cōmiſerūt. Vñ q̄tū ad hoc ſoli Chriſtiani peccatores manifeſtabunt̄ ante tribunal Chriſti. Item erit in iudicio ꝓlatio ſentētię: & q̄tum ad hoc omnes manifeſtabunt̄. Sed de pueris non videtur: qa dicit̄ vt referat vnuſquiſqꝫ propria corporis ꝓut geſſit: ſed pueri nihil geſſerunt in corpe. ergo &c. Sed hoc ſoluit Glo. quia nō iudicabunt̄ pro his quę ipſi geſſerunt per ſe: ſed de his quę geſſerūt per alios. dum per eos crediderūt vel nō crediderūt: baptizati vel non baptizati fuerunt. Vel damnabunt̄ pro peccato primi parentis. Secūdo vero ponit iudicii certitudinē. In iudicio hominū multi decipi poſſunt, dum quidā iudicant̄ mali: qui tamē ſunt boni & ecōuerſo. Et huius ratio eſt. qa nō manifeſtant̄ corda: ſed in illo iudicio, perfectiſſima certitudo erit, quia erit ibi manifeſtatio cordium. Vnde dicit. MANIFESTARI) .1. Corin. 4. Nolite ante tēpus iudicare &c. Tertio ponit iudicii neceſſitatem. qa nec per interpoſitā perſonā, nec per contumaciā poterit quis effugere iudiciū illud. Vnde dicit. OPORTET) .i. neceſſarium eſt Iob. 19. Scitote eſſe iudicium. Eccle. vlti. Cuncta quę fiunt adducet deus &c. Quarto ponit iudicis authoritatē. Vnde dicit. ANTE tribunal Chriſti. vt. ſ. veniat ad iudicandū hoīes in eadem forma, in qua iudicatus eſt ab hoībus, vt exiſtēs in forma humana videat̄ a bonis & malis. Mali enim non poſſunt videre gloriam dei. Io. 5. Poteſtatē dedit ei iudicium facere &c. TRIBVNAL) autem dicit iudiciariam poteſtatē. & ſumptū eſt ab antiqua cōſuetudine Romanorū. qui elegerunt tres tribunos plebis: ad quorum officium pertinebat diiudicare exceſſus cōſulum & ſenatoꝝ: & loca iſtoꝝ vocabātur tribunalia. Quinto ponit iudicis ęquitatem: qa ſecundum merita propria erunt pręmia vel pœnę. Vnde dicit. VT REFERAT vnuſquiſqꝫ &c. Ro. 2. Reddet vnicuiqꝫ ſecundum opera ſua. Et dicit corporis, nō ſolum ꝓ his quę facit motum corporis: ſed ꝓ his quę mente geſſit. alias infideles non punirentur. Et ideo cū dicit CORPORIS) intelligēdum eſt .i. ꝓ his quę geſſit dum vixit in corpore.

Infideles nō apparebūt in iudicio q̄tū ad diſcuſſionem.

Iudicium generale.

Chriſtiani in iudicio apparebūt diſcutiendo quid boni vel mali cōtra Chriſtum egerūt. Pueri pro his quę ꝑ alios ipſi egerunt.

Tribunal

Scientes igitur terrorem illum domini: ſuademus hominibus: deo vero manifeſti ſumus. Spero aūt nos & in cōſcientiis veſtris manifeſtos eſſe. Non .n. iterum noſipſos cōmendamus vobis: ſed occaſionē damus vobis gloriandi de nobis: vt aliquid habeatis aduerſus eos qui in facie gloriantur: & nō in corde. Nam ſiue inſanimus: deo inſanimus, ſiue ſani ſumus: vobis ſani ſumus. Charitas .n. Chriſti cōſtringit nos: iudicantes illud: quod ſi vnus pro omnibus mortuus fuit: ergo oēs mortui fuerunt: & ꝓ oībus mortuus eſt: vt qui viuunt: poſthac nō ſibi viuant: ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt: & reſurrexit.

Sciētes ergo timorem domini, hominibus ſuademus: deo autem manifeſti ſumus. Spero autē & in cōſcientiis veſtris manifeſtos nos eſſe. Non .n. iterum cōmēdamus noſipſos vobis, ſed occaſionem damus vobis gloriādi pro nobis: vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde. Siue .n. mente excedimus, deo, ſiue ſobrii ſumus vobis. Charitas enim Chriſti vrget nos: æſtimātes hoc: quoniā ſi vnus pro oībus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus: vt & qui viuunt, iam non ſibi viuant: ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit. Lec. III.

OSTENSO qualiter ſancti ſe pręparāt ad pmiū æternę glorię, placēdo deo, hic oñdit cōſequēter quomodo ꝑparāt ſe ad hoc ꝓficiendo ꝓximo. Et circa hoc duo facit. Primo oſtēdit ſollicitudinē ſuā, quam habet de ſalute ꝓximoꝝ. Secūdo vero huiꝰ ſollicitudinis cauſam aſſignat ibi. CHARITAS Chriſti vrget nos &c.) Circa primū tria facit. Primo ponit curā quam habet de ſalute ꝓximorum perſuadēdo eis. Secundo excludit quandam falſam ſuſpitionē, ibi. NON ITERVM nos &c.) Tertio oſtēdit ꝙ etiā in modo docēdi ꝓximorum vtilitatem intendat. ibi. SIVE enim mēte &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit ſtudiū ſuū de vtilitate ꝓximoꝝ. Secūdo manifeſtat hoc, ibi. DEO autē &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ oportet nos manifeſtari ante tribunal &c. Et hęc cōſideratio inducit hoīes ad timendum iudiciū. Et ideo dicit. SCIENTES ergo timorem domini .i. q̄ pure & caſte timēdus ſit dominus Ieſus Chriſtus, ſuademus hominibus. vt timeāt: & vt credāt. Iob. 31. Conſiderāſ eum timore ſollicitor. Hie. 10. Quis nō timebit te o Rex gentiū. Eſa. 8. Dominū exercituū ipſum ſanctificate &c. Sed qa aliquis poſſet dicere ꝙ nō ex gratia: ſed ex cōmodo ſuo ſuadebat hoībus. Et ideo manifeſtat hoc eſſe falſum duplici teſtimonio. ſ. dei. Vñ dicit DEO autē manifeſti ſumus:) quia. ſ. ex timore dei loquimur. Deus .n. videt intentionē cordis noſtri. Hie. 17. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, & qs cognoſcet illud? Ego dominus &c. Io. 2. Ipſe ſciebat &c. Item teſtimonio cōſcientiarū ipſoꝝ. Vñ dicit. SPERO aūt

in conſcientiis

In conſcientiis veſtris &c.) & vere ſpero: qa ſic me exhibui, vt vos ſcire poſſitis, nos eſſe ꝓbatos. & firmiter hoc tenere. & ſi nó cófiteamini ore. Supra. 4. Cómendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiā hominum &c.

Conſequenter qa poſſent credere ꝙ hoc dixerit Apoſtolus ad cómendationem ꝓpriā, remouet hanc ſuſpitionem falſam, dicēs. NON iterū nos cómendamus vobis) .i. nó dicimus hoc ad cómendationē noſtram: vt quaſi iterum velimus nos cómēdare. Supra. n. 3. & etiā 1. Corin. 1. aliqua dixerat ad cómendationē ſuam. Et ideo dicit. Iterum infra. 10. Nó. n. qui ſeipſum cómendat &c. Sed hoc DICIMVS ꝓpter vtilitatē veſtram.) q. d. DAMVS vobis occaſionem gloriādi) .i. materiā gloriandi. Pſeudoapoſtoli. n. per elationē gloriabātur, dicentes ſe fuiſſe doctos ab Apoſtolis qui fuerūt a dño .ſ. a Petro & Iacobo: q erant cólūnę fidei detrahētes in hoc Apoſtolo: quaſi nó fuerit cū domino Ieſu: & volentes eius doctrinā deſtruere. Vt ergo & Corinthii haberent in quo gloriarent̄, cótra ipſos pſeudoapoſtolos. ſ. de gratia Apoſtolo data: vt & eos refellāt: & nó ſeducātur ab eis: ideo dicit hoc. Vnde ſubdit. VT HABEATIS ad eos) .i. cótra eos: vel ad eos reprimēdos qd poſſitis dicere. AD EOS. dico. QVI IN FACIE gloriantur: & non in corde.) Quod tripliciter exponitur, ſic. IN FACIE gloriant̄) .i. interioribus obſeruantiis legalibus: quia ad litterā docebant ſeruare legalia ET IN CORDE) .i. in virtute Chriſti, quę eſt in corde: qa in ſpūalibus, ſicut Apoſtolus qui in virtute crucis Chriſti dicebat. Mihi autē abſit gloriari &c. Itē IN FACIE) gloriabāt̄ .i. in cóſpectu hoīum, ſicut hypocritę faciūt, & NON in corde) .i. in teſtimonio cóſciētię: ſicut Apoſtolus. Vnde dicit. Gloria noſtra hęc eſt &c. Vel IN FACIE gloriant̄. qa aliqua ꝓtendebant exterius: quę tamen non ita ſentiebāt interius IN CORDE) .ſ. ꝙ dicebant ſe doctos ab apoſtolis: & ſequerent̄ eoꝝ doctrinam: quā tamē nitebant̄ deſtruere. Patet ergo qualiter Apoſtolus in docēdo ꝓximorum ſalutem ꝓcurabat.

Sequitur videre quomodo ipſoꝝ ſalutē ꝓcurabat, etiā in modo docendi. Vnde dicit. SIVE .n. mente &c.) Quod exponitur dupliciter. Vno modo ſic vt Apoſtolus dicat ſe excedere, quādo loquit̄ eis cómendando ſe ſobrium eſſe, quādo loquit̄ de cómendatione ꝓpria ſecundum hoc dicit. Quocunq; modo doceamus: vel eſt honor dei: vel vtilitas ꝓximi: quia SI EXCEDIMVS mente) .i. cómendamus nos DEO) .ſ. eſt .i. ad honorem dei: vel deſeruando iudicio dei. SIVE ſobrii ſumus) .i. nó alta dicamus de NOBIS) Hoc eſt VOBIS) .i. ad vtilitatem veſtrā. Sed aliter: & eſt magis litteralis ſenſus. Dico ꝙ damus vobis occaſionē gloriādi pro nobis: qa nos in oībus quę facimus: & etiā in modo faciendi intendimus bonū veſtrum. Vñ ſciendū eſt ꝙ Apoſtoli ſunt medii inter deū & populum. Deut. 5. Ego ſequeſter medius fui &c. Oportebat ergo ꝙ haurirent a deo, qd effunderēt populo. Et ideo neceſſariū erat, ꝙ quandoq; eleuarent ſe p cótemplationem in deum ad percipiēdum cœleſtia, quādoq; conformarent ſe populo ad tradendū quę a deo pceperant: & hoc totū in eoꝝ vtilitatem cedebat. Et ideo dicit. SIVE enim excedimus mente) .i. eleuamur ad hoc ꝙ percipiamus dona gratiarū: & hoc vt DEO) .ſ. vniamur, quod fit per exceſſum rerū tēporaliū. ꝑs. Ego dixi in exceſſu meo. Dyo. Eſt enim extaſim faciens diuinus amor &c. SIVE ſobrii ſimus .i. cómenſuremus. NOS VOBIS) tradendo diuina ꝓcepta. HOC eſt vobis) .i. ad vtilitatem veſtram. Sobrietas. n. idem eſt quod cómenſuratio. Bria enim in Gręco idē eſt quod mēſura. Hęc ſobrietas non opponit̄ ebrietati quę eſt de vino: quę ad bella trahit in terra: ſed opponitur ebrietati quę eſt a ſpiritu ſancto: quę rapit hoīem ad diuina. de qua dicit̄ Cant. 5. Bibite amici & inebriamini chariſſimi. Nā illa. ſ. ſobrietas eſt ꝓpter vtilitatem ꝓximi: ſed hęc ebrietas eſt ꝓpter amorem dei. Huiuſmodi autem deſcenſus ſignatus eſt per deſcenſum angelorum, per ſcalam, quam vidit Iacob. Geñ. 28. Io. 1. Videbitis cœlum apertum &c. Sobrietas

Conſequenter cū dicit. CHARITAS autē Chriſti &c.) Subiūgit Apoſtolus cauſam ꝓmiſſę ſollicitudinis quę quidem eſt charitas Chriſti. Circa hoc autē duo facit. Primo oſtēdit ſe vrgeri a charitate Chriſti: ad ꝓcurandum ſalutem ꝓximoꝝ. Secūdo oñdit vnde prouocetur charitas Chriſti in ipſo. ibi. AESTIMANTES hoc &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ ſiue excedimus deo, ſiue ſobrii ſimus, vobis. i. ad vtilitatē veſtrā. Et hui' cauſa eſt: quia CHARITAS Chři vrget nos ad hoc.) Et dicit. VRGET) quia vrgere idē eſt quod ſtimulare. q. d. Charitas Chři quaſi ſtimulus ſtimulat nos ad faciendū ea, quę charitas imperat: vt .ſ. ꝓcuremus ſalutē ꝓximorū Hic eſt effectus charitatis. Ro. 8. Qui ſpiritu dei agunt̄ .i. agitant̄ &c. Can. 8. Lampades eius vt lampades ignis &c. Vnde autē ꝓueniat iſte ſtimulus charitatis. oſtēdit cóſequēter ſubdens. Æſtimātes hoc, quoniā ſi vnus &c. Et primo aſſignat rationē huius. Secūdo exponit. ibi. ET PRO oībus mortuus eſt &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ oīa pro vobis facimus: quia vrget nos charitas Chriſti: qa æſtimamus ꝙ SI VNVS) .ſ. Chriſtus PRO oībus mortuus eſt. ꝙ etiā nos ita viuamus. i. ad vtilitatē veſtram, ꝙ etiā nobis mortui ſimus. i. nihil curem' de nobis, ſed de Chriſto: & de his quæ Chriſti ſunt. Et hoc eſt quod dicit. SI VNVS &c.) Ro. 5. Cómendat deus ſuā charitatē in nobis &c. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt ꝓ nobis &c. Quod ergo infert̄. ERGO oēs mortui ſunt.) Exponitur tribus modis. Prio vt dicat̄, OMNES mortui ſunt morte peccati in Adam. Non. n. eſſet neceſſarium ꝙ Chriſtus ꝓ oībus moreret̄: niſi oēs mortui fuiſſent morte peccati in Adā. 1. Corin. 15. Sicut in Adam oēs &c. Secūdo vt dicat̄. OMNES mortui ſunt) .ſ. veteri vitę. Chřs. n. mortuus eſt ad delenda peccata. Ergo omnes debēt mori veteri vitę. ſ. peccati: & viuere vita iuſtitię. Ro. 6. Quod. n. mortu' eſt pctō &c. ita & vos ęſtimate vos mortuos eſſe &c. Tertio & magis litteraliter. Ergo MORTVI ſunt oēs .i. ita debet ſe qlibet reputare, ac ſi eſſet mortuus ſibiipſi Col. 3. Mortui eſtis &c. Et hunc modū exponit cóſequēter cum dicit. ET PRO oībus mortuus eſt Chriſtus) .i. Io. 2. Mortuus eſt vt viuamus Chriſto. Vñ ſubdit. VT ET qui viuit) .ſ. vita naturali. IAM nó ſibi viuat) .i. non ꝓpter ſeipſum & ꝓpter bonū ſuum tantū. SED ei q pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit) .ſ. Chriſto. i. totā vitam ſuam ordinet ad ſeruitium & honorē Chriſti. Gal. 2. Viuo ego iam nó ego &c. Eccle. 29. Gratiā fideiuſſoris tui ne obliuiſcaris &c. Et hoꝝ ratio eſt: qa vnuſquiſq; operās ſumit regulam operis ſui a fine. Vnde ſi Chriſtus eſt finis vitę noſtrę, vitā noſtram debemus regulare, nó ſecundū voluntatem noſtrā: ſed ſecūdum voluntatē Chriſti. Sic. n. & Chriſtus dicebat. Ioan. 6. Deſcēdi de cœlo nó vt facerē voluntatē meam &c. Nota autē ꝙ duo dicit. ſ. ꝙ mortuus eſt Chriſtus: & ꝙ reſurrexit ꝓ nobis. Vbi duo exigunt̄ a nobis. Quia. n. mortuus eſt ꝓ nobis, & nos debemus mori nobiſipſis. i. pro ipſo abnegare noſipſos. Vñ dicebat Luc. 9. Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum &c. Quia vero Chriſt' reſurrexit ꝓ nobis: & nos debemus ita mori peccato, & veteri vitę, & nobiſipſis: ꝙ tamē reſurgamus ad nouā vitam Chriſti. Ro. 6. Quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate &c. Et propter hoc dñs non dixit ſolū abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuam: ſed addidit & ſequat̄ me. ſ. in nouitate vitę, ꝓficiendo in virtutibus. ꝑs. Ibunt de virtute in virtutem &c. Vrgere idē ꝙ ſtimulare.

Itaq; nos poſthac neminem nouimus ſecundum carnem. Porro etiam ſi cognouimus Chriſtum ſecundum carnem: nunc tamen non amplius nouimus. Proinde ſi quis eſt in Chriſto: noua creatura eſt. Vetera prætericrunt: † ecce noua facta ſunt omnia. Eſa. 43. Apoc. 21

Itaq; nos ex hoc tēpore neminem nouimus ſecundum carnem. Et ſi cognouimus ſecundū carnem Chriſtum iam nouimus. Si qua ergo in Chriſto noua creatura. Vetera trāſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Lect. IIII.

POSITO quomodo ſancti preparant ſe ad ſuſceptionem glorię cœleſtis. placendo deo, & ꝓficiendo proximo: hic cóſequēter oſtendit quomodo pręparant ſe

ad hoc idem, abdicando a ſe carnalem affectum. Et circa hoc tria facit. Primo ponit abdicationē carnalis affectus. Secūdo excludit inſtantiam ibi. ET SI cognouimus &c.) Tertio cōcludit intētū ibi. SI QVA ergo in Chriſto &c.) Dicit ergo primo. Ex quo ergo a deo certi ſumus de gloria æterna. ITA ꝙ nos ex hoc neminē ſecūdū carnē nouimus.) Vbi nota ꝙ ſecūdū carnem eſt quędam determinatio. Et pōt tripliciter exponi: ſecundum ꝙ tripliciter conſtructio fieri pōt. Vno modo vt ly SECVNDVM CARNEM) cōſtruat̃ cum hoc accuſatiuo NEMINEM.) Et ſic exponit glo. NEMINEM ſecūdum carnem).i. carnaliter viuētem approbamus. Ex quo.n. quilibet debet mori: non approbamus eum qui carnaliter viuit. Et hoc modo accipit̃ caro. Ro. 8. Vos autē in carne nō eſtis &c. Alio modo NEMINEM ſecundū carnem).i. ſecundū carnales legis obſeruātias viuentem: nouimus.i. approbamus. Et hoc modo accipitur caro. Philip. 3. Qui cōfidunt in carne.i. in carnalibus legis obſeruātiis &c. Tertio. NEMINEM ſecūdū carnem).i. ſecundū carnis corruptionē nouimus.i. reputamus. Licet.n. fideles adhuc carnē corruptibilē gerant, tamē in ſpe iam habēt corpus incorruptibile. Vñ nō reputant ſe ſecūdum ꝙ modo carnē incorruptibilem habent: ſed ſecundū ꝙ habituri ſunt corpus incorruptibile. Hoc mō accipit̃ carn. 1. Corin. 15. Caro & ſanguis regnū dei nō poſſidebunt. Alio modo poteſt conſtrui, vt ly, ſecundū carnem cōſtruat̃ cū hoc verbo nouimus. Et ſic eſt ſenſus. Dico ꝙ ex quo nō debemus nobis viuere: ſed ei qui pro nobis mortuus eſt: itaq̃ nos ex hoc neminē ſecundū carnem nouimus.i. nō ſequimur in aliquo catoalem affectū, nec aliquē hoc modo reputamus. Et hoc modo accipit̃ illud Deut. 33. Qui dixerit patri ſuo & matri, neſcio vos &c. Et ſic ly, ſecundum carnem, refertur ad cognoſcentem: ſed in prima expoſitione referebat̃ ad cognitū. Quia vero aliquis poſſet dare inſtantiā de Chriſto, quod ſaltē cognouiſſet eum ſecundū carnem. Ideo cōſequēter hoc remouet dicēs. QVOD ſi cognouimus &c.) Circa quod ſciendū eſt ꝙ

Fulcimentū erroris manichęi aſſerētis Chriſtum nō habuiſſe verā carnem.

Manicheus adducebat verba iſta pro ſe in fulcimētum ſui erroris. Ipſe.n. dicebat Chriſtum nō habuiſſe verum corpus, nec fuiſſe ex ſemine Dauid natum. Et ſic Aug. dicit in libro cōtra Fauſtum. Si quis cōtra eum allegaret verbū Apoſtoli ad Ro. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. & illud. 1. Ti. 3. Et manifeſte magnū eſt pietatis ſacramētū, quod manifeſtatū eſt in carne &c. Et. 2. Ti. 2. Memor eſto dñm Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe a mortuis ex ſemine Dauid &c. Reſpondebat ꝙ Apoſtolus aliquādo fuerat huius opinionis.ſ. ꝙ fuiſſet ex ſemine Dauid: & ꝙ verū corpus habuiſſet: ſed poſtea hanc opinionē mutauit & correxit ſe hic. Vnde dicebat. ET SI cognouimus ſecūdū carnem Chriſtum).i. ſi fuerimus aliquādo huius opinionis ꝙ Chriſtus habuiſſet veram carnē: ſed nunc iam NON nouimus).i. modo mutauimus illā opinionem, & nō credimus ita.

Improbatio hu9 erroris.

Quod quidē dupliciter improbat. Aug. prio: quia de eo quod falſo putamus, nullus dicit nouimus: ſed opinamur. Cum ergo Apoſtolus vtatur hic hoc verbo cognouimus, videtur ꝙ non aliquando falſo putauerit. Secūdo quia ſupra Apoſtolus dicit. Neminē nouimus ſecundū carnē. Si ergo verū eſſet quod dicit Manichęus: Apoſtolus nullū cognoſceret habere verum corpus: qd eſt falſum. Eſt ergo falſum quod Manichęus dicit. Et ideo aliter eſt exponendū ſecundū veritatē & dupliciter.

Caro ꝓ corruptione carnis.

Vno modo vt ſumatur hic, caro pro corruptione carnis. 1. Corin. 15. Caro & ſanguis &c. Et tūc eſt ſenſus. Et ſi cognouimus aliquādo Chriſtum ſecundū carnē.i. habere eū carnē corruptibilē ante paſſionem. ſed nunc iam nō nouimus.ſ. eum habere carnē corruptibilem: qa Ro. 6. dicitur. Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam nō moritur &c. Alio modo ſecundū Glo. vt ly

Ly ſi, aliqñ ſcdm carnē & ad ſtatum pauli añ cōuerſionem. Ly nunc, qñ nō nouimus ad ſtatū apoſtoli ſecundū poſt conuerſionem. Alia expō.

ſi aliquādo ſecundū carnē Chriſtum cognouimus, referatur ad ſtatum Pauli ante cōuerſionē ad Chriſtū. Quod vero ſequit̃: ſed nunc iam nō nouimus: referat̃ ad ſtatum eius poſt cōuerſionē. Et ſic eſt ſenſus. Et ego & alii Iudęi infideles aliquādo.i. ante cōuerſionem meam cognouimus Chriſtum ſecundum carnē.i. ſecundum ꝙ carnaliter opinati ſumus de Chriſto.ſ. eum eſſe tantū hominē: & ꝙ venit tantū ad carnales obſeruātias legis. ſed iam.i. poſtꝗ̃ cōuerſus ſum: non nouimus.i. hęc opinio ceſſauit. Immo credo ꝙ ſit verus deus: & ꝙ non ſit colendus per carnales obſeruātias. Vnde dicebat Gal. 5. Si circumcidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Pōt & aliter exponi: vt hoc quod dicit: & ſi cognouimus &c. Dicat apoſtolus in perſona oīum apoſtolorū Chriſti: & ſic videtur reſpōdere vltimę expoſitioni huius quod dicitur. neminē cognouimus. Vnde ſciendū eſt ꝙ Augu. Exponēs illud Ioan. 16. Expedit vobis vt ego vadā. Vbi ratio domini ad hoc ſubditur. Si.n. nō abiero paraclitus nō veniet ad vos. Dicit ꝙ hoc ideo erat, quia diſcipuli carnaliter amantes Chriſtū, afficiebant̃ ad ipſum ſicut carnalis homo ad carnalē amicum: & ſic nō poterant eleuari ad ſpiritualē dilectionē, quę etiā pro abſente multa facit pati. Vt ergo eradicaretur in eis affectus ſpiritualis, qui eſt a ſpiritu ſancto: & ceſſaret carnalis, dixit ei dñs. Pax vobis &c. Hoc ergo Apoſtolus in perſona oīum diſcipulorū cōmemorans dicit. Et ſi cognouimus.i. ſi adhęſimus Chriſto aliquādo ſ. quādo nobiſcū erat pñtia corporali: ſecundum carnē.i. ſecūdū carnalem affectum: ſed iam nō nouimus.i. iam iſte affectus ceſſauit a nobis, per ſpūm ſanctum q datus eſt nobis.

Conſequenter cū dicit. SI QVA igitur in Chriſto &c.) Ex pmiſſis cōcludit quēdam effectum eſſe cōſecutum.ſ. nouitatis in mūdo. & ideo dicit. SI QVA igitur).i. ſi aliqua in Chriſto.i. in fide Chriſti: vel per Chriſtum NOVA creatura eſt facta. Gal. 5. In Chriſto Ieſu neq̃ prępurtiū neq̃ circuncſio &c. Vbi notandū ꝙ innouatio per gratiā, dicitur creatura. Creatio.n. eſt motus ex nihilo ad eſſe. Eſt autē duplex eſſe: eſſe naturę & eſſe gratię.

Innouatio. Eſſe naturę & gratię.

Prima creatio facta fuit qua creaturę ex nihilo producte ſunt a deo in eſſe naturę: & tūc creatura erat noua: ſed tamen per peccatū inueterata eſt. Treń. 3. Vetuſtam fecit pellē meā &c. Oportuit ergo eſſe nouam creationē: per quam ꝓducerent̃ in eſſe gratię: quę quidem creatio eſt ex nihilo: quia qui gratia carent, nihil ſunt. 1. Cori. 13. Si nouerim myſteria oīa &c. charitatem autem nō habeam &c. Iob. 18. Habitent in tabernaculo illius ſocii eius: qui nō eſt.i. peccati. Aug. Peccatum.n. nihil eſt: & nihil fiunt homines cum peccāt. Et ſic patet ꝙ infuſio gratię eſt quędā creatio. SI ERGO aliqua creatura facta eſt noua per ipſum: vetera tranſierunt ei.) Hoc quidē ſumptū eſt. Leui. 26. vbi dicit̃. Nouis ſuperuenientibus, vetera ꝓiicietis. Ex quo ſic argumentatur. Si oīa noua facta ſunt, & ſecundum legē nouis ſuperuenientibus vetera ſunt ꝓiiciēda: ergo ſi qua creatura eſt, vetera tranſierunt ei.i. tranſire debent ab eo: vetera autem quę trāſire debent ſunt legalia. Ro. 7. Seruiamus in nouitate ſpirit9. & nō in vetuſtate litterę. Item errores gentiliū. Eſa. 26. Vetus error abiit. Itē corruptiones peccati. Ro. 6. Vetus homo noſter &c. Quibus quidē in nobis tranſeuntibus, virtutes cōtrarię his vitiis debent in nobis innouari. Apoc. 21. Et dixit qui ſedebat in trono. Ecce noua facio omnia.

Omnia autem ex deo: qui reconciliauit nos ſibi per Ieſum Chriſtum: deditq̃ nobis miniſterium reconciliationis: quandoquidem deus erat in Chriſto: mundum reconcilians ſibi, non imputans eis peccata ſua: & poſuit in nobis ſermonem reconciliationis. Itaq̃ nomine Chriſti legatione fungimur: tanq̃ deo vos obſecrante ꝑ nos: rogamus pro Chriſto: reconciliemini deo. Eum enim qui non nouit peccatum: pro nobis pctm̃ fecit: vt nos efficeremur iuſtitia dei per illum.

Omnia autem ex deo qui nos reconciliauit ſibi per Chriſtum: & dedit nobis miniſterium reconciliationis. Quoniam quidem deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: non reputās illis delicta ipſorum: & poſuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam deo exhortante per nos. Obſe-

tramus pro Chriſto reconciliamini deo. Eum qui nō nouerat pctm̄, p nobis, pctm̄ fecit; vt nos efficeremur iuſtitia dei in ipſo. Lec. V.

POSTQVAM Apoſtolus in ſuperioribus tractauit de pmio ſanctorum, & de preparatione ad ſuſceptionem eius: hic conſequēter agit de cauſa vtriuſq;. Et circa hoc tria facit: quia primo oſtendit authorem omnium predictorum eſſe deum. Secundo commemorat beneficium a Chriſto collatum, ibi. QVI reconciliauit &c.) Tertio beneficii vſum. ibi. PRO Chriſto ergo legatione &c.) Dicit ergo. Dixi ꝙ intendimus ſalutem pximorum: & vetera tranſierunt: ſed hec oīa ſunt uobis ex deo patre. Vel ex deo authore. Ro. 11. Ex ipſo & in ipſo & per ipſum ſunt oīa. Iaco. 1. Omne datum optimum &c. Sequit̄ beneficium ſuſceptū a deo. ibi. QVI reconciliauit &c. Vbi primo ponit ipſum beneficium collatum. Secundo exponit. ibi. QVONIAM quidē deus &c.) Cōmemorat autem duplex beneficium per Chriſtum collatū. Vnū cōmune, aliud ſpeciale. Cōmune quidē toti mundo. ſ. reconciliationis ad deum. Et hoc eſt quod dicit. QVI) .ſ. deus pater. RECONCILIAVIT) .i. pacificauit. NOS SIBI.) & hoc PER CHRISTVM) .i. per incarnatū verbum. Hoīes .n. erāt inimici dei pþter peccatum. Chriſtus autē hanc inimicitiam abſtulit de medio, ſatiſfaciēs pro peccato. Et fecit cōcordiam. Col. 1. Pacificans per ſanguinem crucis eius: ſiue que in terris: ſiue q̄ in cœlis &c. Et ideo dicit. PER CHRISTVM.) Ro. 5. Reconciliati ſumus deo p mortem &c. Speciale autem beneficiū eſt apoſtolis collatum. ſ. ꝙ ipſi ſint miniſtri huius reconciliationis. Vnde dicit. ET DEDIT nobis.) apoſtolis vicariis Chriſti MINISTERIVM huius RECONCILIATIONIS.) Supra. 3. Miniſtros nos elegit &c. ps. Suſcipiant montes. i. apoſtoli. pacem populo. ſ. a domino.

Conſequēter cum dicit. QVONIAM quidem &c.) Exponit que dixit. Primo primū. Secūdo ſecūdum, ibi. POSVIT IN nobis &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ deus reconciliauit nos ſibi: & hoc modo inimicitie .n. inter deum & hominem erāt pþter peccatum: vt dictum eſt ſecundum illud Eſa. 59. Peccata veſtra diuiſerunt &c. Deſtructo ergo peccato per mortē Chriſti inimicitie iam ſolutę ſunt. Et hoc eſt quod dicit. QVONIAM quidem deus erat in Chriſto) per vnitatē eſſentię. Io. 14. Ego in patre. & pater in me eſt. Vel DEVS erat in Chriſto) p Chriſtum MVNDVM ſibi reconcilians.) Ro. 5. Reconciliati ſumus deo &c. Et hoc non reputans illis delicta ipſorum. i. non habens in memoria illoꝝ delicta, tam actualia q̄ originalia ad puniēdū: pro quibus Chriſtus plene ſatiſfecit. Et ſecūdum hoc dicitur nos recōciliaſſe ſibi, inq̄tum nō imputat delicta noſtra nobis. ps. Beatus vir cui nō imputabit dn̄s peccatum.

Conſequenter cū dicit. ET POSVIT in nobis &c.) Exponit ſecundū. ſ. de beneficio apoſtolis collato. q. d. Hoc modo dedit nobis miniſteriū reconciliationis: qa POSVIT in nobis verbū recōciliationis) .i. dedit virtutem, & inſpirauit in cordibus noſtris, vt annunciemus mundo, hanc recōciliationē eſſe factam per Chriſtum. Et hoc faciēdo inducimus hoīes, vt conformēt ſe Chriſto per baptiſmū. Hiere. 1. Ecce dedi verba mea &c.

Conſequēter cum dicit. PRO CHRISTO ergo legatione &c. Oſtēdit vſum beneficii: & primo q̄tum ad ſecūdum bn̄ficium collatum apoſtolis. Secūdo q̄tū ad primum collatū oībus. ibi. OBSECRAMVS p Chriſto &c. Dicit ergo. Ex quo deus poſuit verbū recōciliationis, debemus eo vti. Et hoc eſt ergo ꝙ FVNGIMVR legatione pro Chriſto) .i. ſumus legati Chriſti. Ephe. 6. Pro quo legatione fungimur in cathena iſta &c. Et idoneitas ad hāc legationē eſt nobis ex virtute dei, que eſt in me. Et ideo dicit. TANQVAM deo exhortāte per nos.) quia deus qui in nobis loquit̄, dat nobis idoneitatem ad hanc legationē. Mat. 10. Non vos eſtis qui loquimini &c. Infra. 13. An experimentum queritis eius, qui in me & cetera.

Conſequēter cum dicit. OBSECRAMVS &c.) Subdit q̄tum ad vſum primi bn̄ficii. Et primo inducit ad vſum. Secūdo oſtendit vnde aſſit nobis facultas ad ipſum vſum. ibi. CVM ENIM q &c.) Dicit ergo. Ex quo deus fecit recōciliationē: & nos ſumus legati dei, in hoc obſecramus &c. Blande alloquit̄ cum poſſet imperare 2. Ti. vlti. Argue, obſecra, increpa &c. Ad Phile. Poteſtatem habens imperādi &c. Obſecramus inq̄ pro Chr̄o. .i. pþter amorem Chriſti recōciliamini deo. Videt̄ autem hoc eſſe cōtrarium ei quod dicit, ꝙ deus recōciliauit nos ſibi. Si ergo ipſe recōciliauit, quid neceſſe eſt vt nos reconciliemur. Iam .n. recōciliati ſumus. Ad hoc dicendū ꝙ deus recōciliauit nos ſibi: vt cauſa efficiens .ſ. ex parte ſua: ſed vt ſic nobis meritoria: oportet etiā ꝙ fiat reconciliatio ex parte noſtra. Et hoc quidē in baptiſmo & in pœnitentia: & tūc ceſſamus a peccatis. Vn̄ autē aſſit nobis huiuſmodi facultas reconciliandi deo oſ̄dit ex hoc. ſ. ꝙ dedit nobis poteſtatē iuſte viuendi, q̄ poſſumus abſtinere a peccatis: & hoc faciēdo recōciliamur deo. Et ideo dicit. EVM qui nō &c.) .q. d. Bene poteſtis reconciliari: qa deus. ſ. pater eum. ſ. Chriſtū, q nō nouerat peccatū. 1. Pet. 2. Qui peccatū nō fecit &c. Io. 8. Quis ex vobis arguet me &c. PRO NOBIS fecit peccatū. Quod tripliciter exponit̄. Vno modo qa conſuetudo veteris legis eſt: vt ſacrificium pro peccato peccatum nominet̄. Oſee. 4. Peccata populi mei comedent. i. oblata pro peccato. Tūc eſt ſenſus. Fecit peccatum. i. hoſtiā vel ſacrificiū pro peccato. Alio modo qa peccatū aliquādo ſumitur pro ſimilitudine peccati: vel pro pœna peccati. Ro. 8. Miſit deus filiū ſuum in ſimilitudine peccati &c. .i. de ſimilitudine peccati damnauit peccatū. Et tunc eſt ſenſus. Fecit peccatū. ſ. fecit eū aſſumere carnē mortalem & paſſibilem. Tertio modo: qa aliquādo dicit̄ hoc eſſe hoc vel illud: nō quia ſit: ſed qa opinantur homines ita eſſe. Et tunc eſt ſenſus. Fecit peccatum. i. fecit eum reputari peccatorem. Eſa. 53. Cum iniquis reputatus eſt. Et hoc quidem fecit. VT NOS efficeremur iuſtitia) .i. vt nos qui peccatores ſumus efficeremur non ſolum iuſti: immo ipſa iuſtitia. i. iuſtificaremur a deo: vel iuſtitia: qa non ſolū nos iuſtificauit: ſed etiā voluit, ꝙ per nos alii iuſtificarent̄. Iuſticia, dico dei, nō noſtra. ET IN Chriſto) .i. per Chriſtū. Vel aliter vt ipſe Chriſtus dicat̄ iuſtitia. Et tunc eſt ſenſus. VT NOS efficeremur iuſtitia) .i. vt inheremus Chriſto per amorem & fidē: qa Chriſtus eſt ipſa iuſtitia. Dicit autē DEI) vt excludat iuſtitiā hominis, que eſt, qua homo cōfidit de pþriis meritis. Ro. 10. Ignorantes dei iuſtitiā &c. IN IPSO) .ſ. Chriſto. i. per Chr̄m: qa ipſe factus eſt nobis iuſtitia. prime Corin. 1. Cap. VI.

Reconciliati ſum⁹ & a deo & a nobis p baptiſmū & penitentiā.

Quia ſacrificium peccati dr̄: qa eſt i ſimilitudine peccati: quia eſt peccatum opinatiue nō ꝙ ſit.

QVin & adiuuantes obſecramus: ne in vacuū gratiā dei receperitis. Dicit .n. † In tempore accepto exaudiui te: & in die ſalutis ſuccurri tibi. Ecce nūc tempus acceptum: ecce nūc dies ſalutis. † Nequam vſquam demus offenſionem: ne reprehēdatur miniſterium: ſed in omnibus cōmendemus noſipſos: vt dei miniſtri: in tolerantia multa: in afflictionibus: in neceſſitatibus: in anxietatibus: in plagis: in carceribus: in ſeditionibus: in laboribus: in vigiliis: in ieiuniis.

Eſa. 49.

1. Corin. 4.

ADiuuantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam dei recipiatis: Ait enim. Tempore accepto exaudiui te: & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Nemini dantes vllam offenſionem, vt nō vituperetur miniſterium noſtrum. Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut dei miniſtros. In multa patientia: in tribulationibus: in neceſſitatibus: in anguſtiis: in plagis: in carceribus: : in ſeditionibus: in laboribus: in vigiliis: in ieiuniis.

SVPRA Apoſtolus cōmendauit miniſte
rium apoſtolatus: hic cōſequenter ipſum
miniſteriū ſibi cōmiſſum ad vtilitatē ſub/
ditorum eſequit̄. Et circa hoc duo facit.
Primo hortatur eos i generali ad oīa quæ
cōmuniter ſunt neceſſaria ad bonā vitam
Secūdo hortat̄ eos de quodā ſpeciali ſuffragio fiēdo ſan
ctis in Hieruſalem: & hoc .8. cap. ibi. NOTVM autem
vobis facimus fratres &c.) Circa primū autem duo fa/
cit. Primo hortatur eos ad bona pręſentia. Secūdo cō/
mendat eos de bonis in p̄terito factis: & hoc .7. cap. ibi.
HAS igit̄ habentes ꝓmiſſiones &c.) Circa primū tria
facit. Primo hortatur in gñali. ꝙ gratia dei nō vtantur
in vanum. Secūdo oñdit gratiā dei eis eſſe collatā. ibi.
AIT ENIM tpe accepto &c.) Tertio docet eos in ſpāli
modū vtēdi dicta gr̃a. ibi. NEMINI dantes vllā offen/
ſionē &c. Dicit ergo p̄rio. Ex quo facultas adeſt nobis
ad bene operandū: & hęc eſt gr̃a dei: nos autē ad hoc ꝓ
Chriſto legatione fungimur. IDEO ADIVVANTES)
nos. ſ. pręedicationibus exemplis, & exhortationibus.
Adiuuare deum. Prouer. 18. Frater qui adiuuat̄ a fratre &c. Vel ADIV/
VANTES) ſ. deum. 1. Corin. 1. Adiutores dei ſumus.
Sed cōtra. Eſa. 40. Quis adiuuit ſpiritum domini &c.
Nō ergo bene dicitur. Adiuuātes deum. Reſponſio: ꝙ
iuuare deum poteſt intelligi, vel ei vires miniſtrare ad
aliquid agēdum: & ſic nullus iuuat deum, nec iuuare
poteſt. Vel eius mandatum exequi: & ſic ſancti hoīes
deum iuuare dicunt̄, exequēdo eius mādata. Nos igr̃
ſic iuuantes HORTAMVR VOS.) Ro. 12. Qui exhor
tatur &c. Hoc. ſ. EXHORTAMVR ne in vacuum gra
Fructus gratię. tiā dei recipiatis. q. d. Ne receptio gratię ſit vobis inu/
tilis & vacua. Quod tunc cōtingit. quādo ex ꝑceptio/
ne gratię quis nō ſentit fructum. Qui quidem duplex
eſt. ſ. remiſſio peccatoꝝ. Eſa. 27. Hic eſt oīs fructus &c.
Et vt homo iuſte viuendo ꝑueniat ad gloriā cœleſtem.
Ro. 6. Habens fructum veſtrū &c. Quicunq; ergo gra/
tia ꝑcepta nō vtitur ad vitandū peccata: & cōſequendū
vitam æternā, hic gratiā dei in vanum recipit. phil. 2.
Nō in vacuū cucurri &c. Et ne aliqs dubitaret de perce
ptione huius gratię a deo: ideo cōſequenter Apoſtolus
ꝓbat eos iam recepiſſe gratiā hanc: vel paratam habe/
re ad recipiendū dicēs. AIT ENIM tempore &c.) Et
circa hoc duo facit. Primo inducit authoritatē ꝓphetę
Secūdo inductam adaptat ad ꝓpoſitū, ibi. ECCE nūc
tempus &c.) Dicit ergo primo. Dico ꝙ paretis vos ad
fructuoſe ꝑcipiendum gratiā, quæ vobis eſt collata vel
parata. AIT ENIM) dominus per Eſa. 49. TEMPO
RE accepto &c. Circa quod ſciendū eſt, ꝙ dñs dicitur
facere nobis gratiā, vel exaudiendo nos in petitionibus
Gr̃a ꝑueniēs & cooperans & ſubſequēs. noſtris, vel iuuando in operationibus noſtris: ſed exau/
dit, vt ꝑcipiamus quod petimus. Iaco. 1. Si quis indiget
ſapiētia, poſtulet &c. Adiuuat vt ꝑficiamus qd opera/
mur. p̄s. Niſi quia dñs adiuuit me &c. Et hęc duplex eſt
gratia: ꝑueniens. ſ. & cooperās, vel ſubſequēs: quę qui/
dem neceſſaria eſt nobis ad obtinendū. Et primo gra/
tiam ꝑuenientē, quā optare debemus, vt ſimus accepti
a deo. p̄s. Pro hac orabit ad te omnis ſanctus. Et q̃tum
ad hoc dicit. IN TEMPORE accepto: .i. acceptionis
& gratificationis: hoc. n. tempore accepto fit, qd gratis
fit. Ro. 4. Beatitudinem hominis cui deus accepto fert
iuſtitiam &c. EXAVDIVI TE) .i. acceptaui te. Vel
TEMPORE accepto) .i. in tēpore gratię. Et hoc modo
gratia ꝑueniens dicit̄, illa per quā liberamur a pecca/
tis. Gratia vero ſubſequēs dicit̄. per quā virtutes nobis,
Tēpus ante chriſtū fuit nox ſed dies fuit & ſalutis & perſeuerātia in bono cōferunt̄. Secundo neceſſaria
eſt nobis gratia cooperās. Et hāc petebat Pſal. Et miſe/
ricordia eius ſubſequat̄ me &c. Et q̃tū ad hoc dicit. IN
DIE ſalutis adiuui te.) Tempus. n. ante Chriſtum nō
fuit dies: ſed nox. Ro. 13. Nox p̄ceſſit &c. Sed tēpus Chri
ſti dicitur dies & nō ſolū: dies: ſed dies ſalutis. Ante. n.
nō erat ſalus: quia nullus ad finē ſalutis perueniabat. ſ.
ad viſionem dei: ſed modo quādo iam nata eſt ſalus in
mundo hoīes ſalutē ſequunt̄. Mat. 1. Vocabis nomen
eius Ieſum. Ipſe. n. ſaluū faciet populum &c. 1. Pet. 4.
Operamini veſtrā ſalutē. Et hoc fit auxilio gratię coo/
perantis, qua per noſtra opa peruenimus ad vitā æter/
nam. Phil. 2. Deus eſt qui nos operatur &c.
Cōſequēter authoritatē inductam adaptat ad ꝓpo/
ſitum dicens. ECCE nūc &c.) q. d. Hęc quę dixit do/
minus de tēpore gratię, per prophetā implent̄ modo:
quia ECCE nūc tempus acceptabile: .i. gratificatio/
nis, per quā exaudimur a deo: quia iam venit plenitu/
do tēporis. ſ. incarnationis Chr̄i. Gal. 4. Et hoc q̃tum ad
primā partem authoritatis. p̄s. Tēpus beneplaciti de⁹.
ECCE nunc dies ſalutis.) in quo. ſ. adiuti gratia coo/
perante, poſſumus operari ad conſequēdam ſalutem
æternam. Ioan. 9. Me oportet operari &c. Gal. 6. Dum
tempus habemus &c.
Conſequēter cum dicit. NEMINI dantes &c.) Do/
cet modū vtendi gratia eis collata. Et primo in genera
li qualiter. ſ. in vacuū nō recipiat̄. Secundo in ſpeciali,
ibi. IN MVLTA patiētia &c.) Dicit ergo. Sic vtēdum
eſt gratia, vt dantes nemini vllam offenſionē. Nam gra
tia ad duo datur. ſ. ad vitandum mala, & ad operandū
bona. Et ideo duo docet: vt. ſ. vitemus mala. Et quātū
ad hoc dicit. NEMINI dantes &c.) Quod poteſt du/
pliciter exponi. Vno modo vt referatur ad apoſtolos.
q. d. Nos adiuuātes vos exhortamur. Nos dico nemini
vllam dantes offenſionē: quia ſi per malā vitā aliquos
offenderemus, vituperaret̄ miniſterium noſtrū: & con
temneretur pręedicatio noſtra. Ro. 2. Nomē dei per vos
blaſphematur. Grego. Cuius vita deſpicit̄ reſtat vt eius
p̄dicatio cōtēnatur. Vnde publicus & famoſus pecca/
tor cauere debet ſibi ne p̄dicet: alias peccat. p̄s. Peccato
ri autem dixit deus &c. Alio mō vt referat̄ ad ſubditos
q. d. HORTAMVR vos ne in vacuū &c.) Vos dico ne
mini dantes vllā &c. .i. nō facientes aliquid, vñ alii ſcan
dalizent̄. primę Cori. 10. Sine offenſione eſtote &c. Ro.
14. Nō ponatis offendiculū &c. Et ratio huius eſt. VT
NON vituperet̄ &c.) .i. ita irreprehēſibiliter vos hēatis
VT MINISTERIVM noſtrū) .i. apoſtolatus nr̄ NON
VITVPERETVR.) Quando. n. ſubditi male ſe habēt
vituperiū eſt p̄latis. 1. Pet. 2. Conuerſationē veſtrā inter
gentes &c. Vel VT NON vituperet̄) cōmune MINI/
STERIVM) quo ad vos & nos: q ſumus miniſtri dei.
Nos dico ſumus miniſtri dei ad exequēdum volūtatem
eius in nobis & in aliis. Sed vos ad exequendum volun/
tatem eius in vobis tantum. Eſa. 61. Vos ſacerdotes do
mini vocabimini &c.
Cōſequenter cum dicit. SED IN oībus exhibeam⁹
&c. Docet eos modū vtēdi ꝑcepta gratia, q̃tum ad bo/
na operanda. Dicit ergo. NEMINI dantes vllam offē
ſionem.) ſed exhibeamus nos & vos ope & ſermone in
omnibus, quę ad virtutes ꝑtinent, tales quales debent
eſſe miniſtri dei: vt. ſ. conformemus nos deo, faciendo
eius voluntatem. Eccle. 10. ſecundum iudicem populi
ſic & miniſtri eius. primę Corin. 4. Sic nos exiſtimet ho/
mo vt miniſtros &c,
Conſequēter cum dicit. IN MVLTA patiētia &c.)
Oſtēdit in ſpeciali quomodo nos debemus exhibere: ſi
cut dei miniſtros in vſu gratię collatę. Et hoc q̃tum ad
tria. Primo q̃tum ad exteriorem operationē. Secundo
q̃tum ad maiorem deuotionē. ibi. OS NOSTRVM
patet &c.) Tertio q̃tum ad infidelium vitationem. ibi.
NOLITE iugum ducere &c.) Circa primum tria facit
ſecūdum tria, in quibus cōſiſtit opatio exterior. Primo
enim cōſiſtit in ſufferentia maloꝝ. Et q̃tum ad hoc di/
cit. IN MVLTA patiētia &c.) Secūdo in opatione bo/
norum: & q̃tum ad hoc dicit. IN CASTITATE &c.)
Tertio in mutua cooperatione bonoꝝ ad mala: & quā
tū ad hoc dicit. PER ARMA iuſtitię &c.) Eſt ergo ne
ceſſaria in malis ſuſtinendis virtus patientię. Vñ dicit.
IN MVLTA patientia &c.) Vbi tria facit. Primo indu
cit ad patientiā. Et hoc quia in p̄o. legit̄. Bene patiētes
erunt vt annūciēt. Et q̃tum ad hoc dicit. IN MVLTA
patientia.) Prouer. 19. Doctrina viri per patientiā no/
ſcitur. Luc. 21. In patiētia veſtra poſſidebitis animas ve
ſtras. Dicit. IN MVLTA) .i. ꝓpter multas tribulatiōes
quę occurrunt. Secūdo oſtēdit viā patiētię in generali:
& hoc in ſupuentione maloꝝ. Vnde dicit. IN TRIBV
LATIONIBVS.) Ro. 12. In tribulatione patiētes. Act.
14. Per multas tribulationes &c. Et in defectu neceſſa/
riorum. Vnde dicit. IN NECESSITATIBVS) .ſ. eo/
rum quę ſunt neceſſaria ad vitā. p̄s. De neceſſitatibus
meis &c. Tertio oſtendit materiā patiētię in ſpeciali. Et
primo in his quę ꝑtinēt ad tribulationes quę ſunt vo/
luntarię

luntarię:& hoc quantum ad tribulationes,quę pertinent ad animam:& ſic dicit. INANGVSTIIS) ſcilicet cordis:quando ſcilicet ſic artatur aduerſis, vt non pateat via euadendi.Heb.11. Anguſtiati,afflicti &c. Itē inquantū ad tribulationes:que ſunt in corpore. & ſic dicit. INPLAGIS) ſcilicet illatis ab aliis. ET CARCERIBVS) Act.16.Cum multas plagas ei intuliſſent &c.Infra.11.In carceribus abundātius:in plagis ſupra modum &c. INSEDITIONIBVS) ſcilicet totius populi cōmoti.Act.19.Periclitamur argui ſeditionis hodiernę &c.Secundo in his que pertinēt ad neceſſitates. Neceſſitas autem aliquādo eſt voluntaria. Et ſic dicit. INLABORIBVS) propria manu operando apud Corinthios: quia auari erāt:ne eos grauaret ſumptibus. Et apud Theſſaloniceñ.quia erant ocioſi,vt daret exēplum exercitii.Act.11. Ad ea quę mihi opus erant &c. INVIGILIIS) pp pręedicationes.Infra.11. IN VIGILIIS:INIEIVNIIS) aliquando voluntariis:aliquādo inuoluntariis pp penuriam.1.Corin.9.Caſtigo corpus meum &c. Sed contra.hoc eſt quod dicitur Math.11. Iugum meum ſuaue eſt.Hic vero dicitur in tribulationibus multis &c. Non ergo ſuaue:ſed grauiſſimum. Reſpōdeo.Hęc ſunt in ſeipſis aſpera:ſed propter amorem & interiorem feruorem ſpiritus dulcorantur.Vnde Augu. Omnia grauia & immania,facilia & prope nulla facit amor.

Hec oia ſunt aſpera & dura:ſed amore xpi dulcorantur.

In puritate;in ſcientia;in animi lenitate;in benignitate;in ſpiritu ſancto;in charitate non ſimulata;in ſermone veritatis;in potentia dei; per arma iuſtitiæ dextra ac ſiniſtra;per gloriā & ignominiam;per conuicia & laudes;quaſi impoſtores;& tamen veraces;quaſi ignoti:& tamen noti;quaſi morientes;& ecce viuimus;quaſi correpti & non occiſi;quaſi dolentes;ſemp tamē gaudentes;quaſi pauperes;multos tamen ditantes; vt nihil habentes & tamen omnia poſſidentes.

In caſtitate;in ſcientia;in lōganimitate; in ſuauitate; in ſpiritu ſancto: in charitate non ficta;in verbo veritatis; in virtute dei. Per arma iuſtitiæ a dextris & a ſiniſtris. Per gloriam & ignobilitatem. Per infamiam & bonam famam. Vt ſeductores & veraces;ſicut q ignoti & cogniti. Quaſi moriētes & ecce viuimus;vt caſtigati & nō mortificati;quaſi triſtes,ſemper autem gaudentes;ſicut egentes,multos autem locupletantes; tāquā nihil habentes,& omnia poſſidentes. Lec. II.

POSITIS his quę pertinent ad tolerantiā malorū ponit conſequenter ea quę pertinent ad obſeruantiā bonorum.Bonitas autem operis conſiſtit in tribus. I perfectione virtutum:& hoc pertinet ad cor. In veritate locutionis:& hoc pertinet ad os.In virtute operis:& hoc pertinet ad opus. Primo ergo oſtendit Apoſtolus qualiter ſe habeāt in his quę pertinent ad perfectionē virtutum:quę conſiſtunt in cordę.Secundo in his quæ ad virtutem oris.ibi. INVERBO veritatis.) Tertio i his quę pertinent ad perfectionē operis.ibi. IN VIRTVTE DEI.) Circa primum ponit quatuor virtutes. Et primo virtutem caſtitatis quę maximum locum tenet in virtute temperantię:& quantū ad hoc dicit. IN CASTITATE) ſcilicet mentis & corporis. Vbi notādum eſt ꝙ imediate poſt multos labores vigilias, & ieiunia.ſubdit de caſtitate: quia qui vult habere virtutē caſtitatis neceſſe habet laboribus dari,vigiliis inſiſtere, & macerari ieiuniis.primę Cor.9.Caſtigo corpus meū, & in ſeruitutem redigo &c. Heb.12. Pacem ſequimini &c. Si autem queratur quare non facit mentionem de aliis virturibus:niſi ſolum de temperantia.

Caſtitas mentis & corporis.

Dicendum eſt ꝙ ſic facit:ſed implicite:quia hoc ꝙ dicit. In multa patientia,in tribulationibus &c.pertinet ad virtutem fortitudinis. hoc vero quod dicit.Per arma iuſtitię pertinet ad virtutem iuſtitię. Secundo ponit virtutem ſcientię. Vnde dicit. INSCIENTIA.) Et ſi quidem ſcientia referatur ad ſcientiam, qua aliquis ſcit bene conuerſari in medio nationis prauę & peruerſę:ſic refertur ad virtutem prudentię.Si vero ſcientia referatur ad certitudinem, qua fideles certi ſunt de his, quę pertinent ad cognitionem dei: ſic pertinet ad virtutem fidei. Et vtraq; neceſſaria eſt Chriſtianis: quia ſiue ſcientia primo modo:ſiue ſecundo modo accepta,homines de facili ruunt in peccatis.Eſa.5. Propterea captiuus ductus eſt populus meus quia nō habuit ſcientiam.Hiere.3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meum. Tertio ponit virtutem ſpei. Vnde dicit. IN LONGANIMITATE) quę pertinet ad perfectionem ſpei.Nihil autem aliud eſt longanimis. ꝗ qui arduum aliquod ex ſpe ſemper ac diu dilatum patienter expectat.& hoc a ſpiritu ſancto. Gal.5. Fructus autem ſpiritus charitas &c.Longanimitas &c. Col.1. In omni patientia & longanimitate. Quarto ponit virtutem charitatis.Charitas autem duo habet:ſcilicet affectum interiorem,& effectum exteriorem. Sed in effectu exteriori,habet ſuauitatem ad proximum. Non enim conuenit ꝙ aliquis non ſit ſuauis ad eos quos diligit. Et ideo dicit. INSVAVITATE) ideſt dulci conuerſatione ad proximos:vt ſcilicet blandiſſimus. Prouer.12. Qui ſuauis eſt, viuit in moderationib' & cetera. Eccl.6.Verbum dulce multiplicat amicos & cetera. Sed nō in ſuauitate mundi: ſed in ea quę cauſatur ex amore dei ſcilicet ex ſpiritu ſancto: & ideo dicit. EX SPIRITV SANCTO.) ideſt quam ſpiritus ſanctus cauſat in nobis.Sap.12.O quam bonus & ſuauis & cetera. In affectu autem interiori, habet veritatem abſq; fictione: vt ſcilicet non prętendat exterius contrarium eius,qđ habet interius.Et ideo dicit. INCHARITATE non ficta.)1.Io.3.Non diligamus verbo neq; lingua:ſed &c. Coll.3.Super omnia charitatem habentes.Et huius ratio eſt:quia vt dicitur.Sap.1.Spiritus ſanctus diſciplinę effugiet fictum.

Conſequenter oſtendit,quomodo ſe habeant in his, quę pertinent ad veritatem oris,vt ſcilicet ſint veraces. Et ideo dicit. INVERBO veritatis) ſcilicet vera loquēdo & pręedicando. Quomodo autem ſe habeant in perfectione operis ſubdit dicens. INVIRTVTE DEI) id eſt non in operibus noſtris confidamus, ſed ſolum in virtute dei, & non in propria.prime. Cor.4. Regnum dei non eſt in ſermone &c.

Conſequenter cum dicit. PER arma iuſtitię &c.) Oſtendit qualiter ſe habeant in operatione bonorum & malorum inter bona & mala, proſpera & aduerſa: & hoc pertinet ad virtutem iuſtitię. Et primo oſtendit hoc in generali.Secundo exponit in ſpeciali.Dicit ergo primo,ꝙ exhibeamus nos ſicut dei miniſtros in multa patientia.Et quod plus eſt. PER arma iuſtitię.) Vbi ſciendum eſt,ꝙ iuſtitia ordinat & facit hominem tenere locum ſuum a dextris.i.in proſperis:vt.ſ.non eleuetur:& a ſiniſtris.i.in aduerſis:vt.ſ.non deiiciatur.Phil.4.Vbiq; & in omnibus &c.Scio abundare &c.

Conſequenter hoc exponit per partes proſperorum & aduerſorum dicens. PER gloriam &c.) Vbi ſciendum eſt ꝙ in rebus temporalibus proſperitas, vel aduerſitas,in tribus conſiſtit.In ſuperbia vitę:in concupiſcentia carnis:in concupiſcentia oculorum. Iuxta illud.1.Io.2.Omne quod eſt in mundo,aut eſt concupiſcētia carnis & cetera. Et hęc proſequitur ordine ſuo: quia primo dicit quomodo ſe habeant in aduerſis & proſperis:quę pertinent ad ſuperbiam vitę, dicens. PER gloriam & cetera.) Secundo quomodo ſe habeant in his, quæ pertinent ad concupiſcentiam carnis. ibi. QVASI morientes & cetera.) Tertio quomodo ſe habeant in his: quę pertinent ad concupiſcentiam oculorum.ibi. SICVT egentes & cetera.) Sunt autē duo quę ad ſuperbiam pertinent ſcilicet ſublimitas ſtatus & operum.Et ideo dicit. PER gloriam) ideſt per ſtatum excellentię quaſi dicat.Exhibeamus nos dei miniſtros.ſ. PER gloriam).i.in proſperitate.Eſa.23 Dñs exercituū cogitauit&c.Et ꝙ apoſtoli glorioſi appa

eant.patet Act.14.Quod Paulus & Barnabas credebantur eſſe dii. Et ignobilitatẽ,que eſt in ſiniſtris quaſi dicat.Nec in gloria eleuemur, nec ſi contemptibiles ſumus, deiciamur.1.Cor.1. Ignobilia huius mundi elegit deus &c.Quantũ ad famã operũ dicit. PER infamiã & bonã famã.)Vbi ſciẽdũ eſt ꝙ ſicut Greg. dicit. Homo nõ debet ex ſe dare cãm infamię ſuę:ſed potiꝰ debet procurare bonam famã.iuxta illud.Eccl.41.Curam habe de bono nomine:& hoc propter alios: quia oportet nos bonũ teſtimoniũ hẽre ad eos q foris ſunt.1.Ti.3.Si vero contingat aliquẽ incurrere in infamiã iniuſte:nõ debet eſſe ita puſillanimus,i.vt pp hoc derelinquat iuſtitiã. Si vero ſit in bona fama apud ĩfideles non debet tñ ſuperbire:ſed debet inter vtrunq̃ medio modo incedere.

Conſequenter exponit iſta duo que poſuit. Et primo quã infamiã habuerunt,& oſtẽdit ꝙ magnã:quia VT SEDVCTORES. &c. q.d. A quibuſdam habemur vt ſeductores:a quibuſdã vero habemur. VT VERACES.) Nec mirũ:quia etiã de Chriſto alii dixerũt: qa bonus eſt:alii vero ꝙ non:ſed ſeducit turbas.vt dicit. Io.7.Secundo oſtendit quõ fuerunt glorioſi & ignobiles:quia SICVT ignoti & cogniti .i.approbati a bonis:& incogniti.i.deſpecti a malis.prime Corin.4.Tanquam purgamenta &c.

Conſequenter pſequitur ea,que pertinẽt ad cõcupiſcentiam carnis.Et ponit tria que cõcupiſcit caro.Primo.n.cõcupiſcit longã vitam:& quantũ ad hoc dicit. QVASI morientes .i.licet exponamur piculis mortis.Infra.11.In mortibus frequenter &c. tamen ECCE VIVIMVS) virtute & fide.Et ideo Abachuc.1.Iuſtus ex fide viuit ps.Non moriar:ſed viuam &c.Secundo cõcupiſcit incolumitatẽ & quietẽ.Et quantum ad hoc dicit. VT CASTIGATI & nõ mortificati).q.d. Licet diuerſis flagellis caſtigemur a dño: nõ tñ tradit nos morti.ps.Caſtigans caſtigauit me dñs.Et.2.Ti.3. Omnes qui pie volunt &c.Tertio concupiſcit gaudiũ & iocunditatẽ:& quantã ad hoc dicit. QVASI triſtes ſemper autẽ gaudentes quia licet in exterioribus & que ad carnẽ ſunt patiuntur triſtitiã & amaritudinem:interius tamẽ continuũ gaudiũ habemus,quod creſcit in nobis ex cõſolationibus ſpiritusſancti:& ſpe remunerationis eternę. Iac.1.Omne gaudiũ eſtimate &c. Io.16. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium &c.

Conſequenter proſequitur de his, que pertinẽt ad cõcupiſcentias oculoꝝ. Et circa hoc ponit duo:quoꝝ vnum eſt in cõparatione ad alios:& ſecũdũ hoc pſpeꝝ in diuitiis eſt ꝙ homo abundet:ita ꝙ poſſit aliis miniſtrare de diuitiis ſuis.Siniſtrũ autẽ in hoc eſt,ꝙ homo ſit ita pauper,ꝙ oporteat eum ab aliis mendicare. Et ideo dicit ꝙ in his tẽporalibus ſumus SICVT egentes).i.ab aliis accipiẽtes:ſed tamẽ quantũ ad ſpiritualia ſumus MVLTOS locupletantes. & nõ dicit omnes:qa nõ ſunt omnes locupletari parati. Prouer.13. Et quaſi pauper.cũ in multis diuitiis ſit. Secundũ eſt ĩ cõparatione ad ſeipſos:& ſecũdũ hoc pſperũ in diuitiis eſt multa poſſidere:ſiniſtrũ autẽ vt nihil penitꝰ habeat. Et quantũ ad hoc dicit ꝙ in exterioribus ſunt. TANQVAM nihil habentes).ſ.in tẽporalibꝰ: qa omnia dimiſerunt pp Chriſtũ. Mat.19.Si vis perfectus eſſe vade,& vẽde omnia que habes &c.Sed interiꝰ & in ſpiritualibus omnia poſſidẽtes.ſ.p interiorẽ magnitudinem cordis. Et hoc ideo eſt.quia ipſi viuebãt non ſibi ſed Chriſto. Et ideo omnia que ſunt Chriſti reputabãt vt ſua.vnde cũ Chriſto omnia ſint ſubiecta,omnia poſſidebant:& omnia rendebãt in eorũ gloriã.Ioſue.1.Et omnẽ locũ quẽ calcauerit pes veſter,veſter erit. Nota autẽ circa premiſſa ꝙ apoſtolus vtitur ĩ premiſſis miro mõ loquẽdi.Nã ipſe quaſi ſemper ponit vnũ cõtra vnũ:& tẽporale cõtra ſpirituale. Sed tamẽ in tẽporalibus,ſemp addit quandã cõditionẽ:puta.vt.ſicut, quaſi,tanq̃:ſed in oppoſito ſpirituali nihil addit.Cuius ratio eſt:quia tẽporalia,ſiue ſint mala,ſiue bona ſiue trãſmutabilia & apparentia: habentia tamẽ ſimilitudinẽ vel boni vel mali. Et ideo dicit: vt ſeductores: & quaſi ignoti:quia nõ erant in rei veritate ſic: ſed ĩ opinione hominũ:& ſi erant tranſitoria.erant bona aut mala. Bona autem ſpiritualia,exiſtentia ſunt & vera:& ideo non addit eis conditionem aliquam.

Nota modũ loquẽdi apoſtoli qui,circa tẽporalia ſemper addit conditionẽ & vnũ ſpirituale contra vnũ tẽporale ponit.

Os noſtrũ apertũ eſt erga vos Corinthii:cor noſtrum dilatatũ eſt.Nõ eſtis anguſti in nobis:ſed anguſti eſtis in viſceribus veſtris.Eandẽ autẽ remunerationem vt filiis polliceor. Dilatemini & vos:ne ducatis iugũ cũ icredulis. † Quod enĩ cõſortiũ iuſtitiæ cũ iniuſtitia? aut quæ communio luci cũ tenebris? aut quæ concordia Chriſto cũ Belial? aut que pars fideli cũ infideli? aut qd cõuenit tẽplo dei cũ ſimulacris? † Nam vos tẽplum eſtis dei viuentis:quẽadmodũ dixit deus. Inhabitabo in illis:& inambulabo. † Ero illorum deus:& ipſi erunt mihi populus. Quapropter † exite de medio illorũ:& ſeparemini ab illis:dicit dñs:& ĩmundũ ne tetigeritis:& ego ſuſcipiam vos:& ero vobis loco patris:& vos eritis mihi vice filiorũ ac filiarũ:dicit dominus oipotens.

Eccle.13. 1.Cor.3.& 6. Leui.26. Eſa.52.

Os noſtrũ patet ad vos Corinthii:cor noſtrũ dilatatum eſt.Nõ anguſtiamini ĩ nobis:anguſtiamini autẽ in viſceribus veſtris.Eandẽ autẽ habẽtes remunerationẽ,tãquã filiis dico. Dilatamini & vos. Nolite iugũ ducere cũ infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cũ iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autẽ conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fidelis cũ infideli? Qui autẽ conſenſus tẽpli cũ idolis? Vos enim eſtis tẽplũ dei viui:ſicut dicit deus: quoniã inhabitabo in illis & inambulabo inter eos:& ero illorum deus: & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorũ & ſepamini dicit dñs, & immundum ne tetigeritis: & ego recipiã vos: & ero vobis in patrẽ:& vos eritis mihi in filios & filias,dicit dominus omnipotens. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus docuerat vſum grę collatę quãtũ ad bonas operationes exteriores:hic cõſequẽter inſtruit eos circa vſum predictũ quantũ ad ĩteriorẽ deuotionẽ:quę cõſiſtit ĩ lętitia cordis quę latitudinẽ cordis cauſat. Et circa hoc tria facit.Primo.n. exhibet ſe eis in exẽplum latitudinis.Secundo oñdit, ꝙ ab ipſo nõ habẽt cõtrariũ exẽplũ: nec poſſunt accipere.ibi. NON anguſtiamini in nobis &c.)Tertio exhortatur eos ad cordis latitudinẽ.ibi. EANDEM habentes &c.)Circa primũ duo facit.Primo ponit ſignũ latitudinis cordis.Secũdo ponit ipſam latitudinẽ cordis,quã habebat apoſtolus.ibi. COR noſtrũ dilatatũ &c. Signũ autẽ latitudinis eſt os latũ:qa os imediate adheret cordi.Vñ quę p os exprimimus ſunt expreſſa ſigna cõceptionũ cordis. Math.12.Ex abũdãtia cordis os loquit.Et hoc eſt quod dicit. OS NOSTRVM patet ad vos. Os.n.clauſum eſt aliqñ:tũc.ſ.qñ ea q̃ ſunt in corde nõ patẽt exterius:ſed apertũ & patẽs eſt:quãdo ea quę in corde ſunt manifeſtantur.Iob.3.Poſt hęc aperuit &c.Mat.5.Aperiẽs os ſuũ &c.Et ne hoc videatur ptinere ad vitiũ vanitatis: qa manifeſtet ſe:ſubdit rõnem dicens. AD VOS) .i. pter vtilitatẽ veſtrã manifeſtamus vobis ſecreta cordis noſtri.prime. Corin.10. Nõ querẽs qd mihi vtile ſit &c.Cã autẽ huiꝰ dilatationis pcedit ex dilatatione,& latitudine cordis. Et ideo dicit. COR noſtrum dilatatum eſt &c.) Prouer.21. Exaltatio oculorum dilatatio eſt cordis. Cor autem aliquando eſt ſtrictum:tunc ſcilicet quando comprimitur,& concluditur in modico: ſicut cum quis non curat:niſi de terrenis & contemnit cœleſtia:non valẽs ea intellectu capere. Aliquando autem eſt latum: tunc ſcilicet quando quis magna appetit & deſiderat:& talis erat Apoſtolus, qui non reputans ea

quę videnť deſiderabat cœleſtia. Et ideo dicit. COR noſtrũ dilatatũ eſt).i. ampliatũ ad magna apperenda.

Conſequẽter oſtẽdit ꝙ non habent ab Apoſtolo contrarium exẽplum dicẽs. NON anguſtiamini &c.) q.d. Ex quo oſtendimus vobis latitudinẽ cordis noſtri, non habetis a nobis exemplũ: nec cauſam vnde anguſtiamini. Sed ſi hoc facitis tunc quidẽ anguſtiamini: ſed nõ ex nobis: immo in viſceribus veſtris.i. ex vobis. Vbi ſciẽdũ eſt. ꝙ anguſtiari, idem eſt quod includi in aliquo, vnde nõ patet aditus euadendi. Iſti autem erãt ſeducti adeo a pſeudoapoſtolis, ꝙ nõ credebãt poſſe ſalutẽ conſequi niſi in obſeruãtiis legalibus. Et ideo afficiebantur ſerui cũ eſſent liberi ſecundũ fidẽ Chriſti. Vñ anguſtiatio huius ſeruituris non proueniebat eis ab Apoſtolo: ſed ex viſceribus eorum.i. ex duritia cordium ipſorum. Luc. 23. Nolite flere ſuper me &c.

Iugum dei, & iugum diaboli, charitas, & iniquitas.

Conſequẽter hortatur eos ad latitudinem cordis dicens. EANDEM autem habẽtes &c.). q.d. Si aliquãdo decepti a pſeudoapoſtolis anguſtiati eſtis, non oĩno remaneatis in anguſtiatiõe: immo ſtudeatis habere latũ cor: ſicut nos habemus: quia eandẽ habebitis remunerationẽ: quã nos habemus. Et ideo dicit. EANDEM remunerationẽ habentes).ſ. ſicut & nos. Supra. 1. Sicut eſtis ſocii paſſionũ &c. Tanq̃ filiis non inimicis dico vobis, vel tanq̃ filiis dei. q.d. EANDEM remunerationẽ habentes, q̃ filii dei).ſ. hęredes vitę ęternę. Ro. 8. Si filii & hęredes. EANDEM inq̃ habentes remunerationẽ, dilatamini & vos).i. habeatis cor magnũ & liberum, libertate ſpiritus, quę eſt in fide Chriſti: & nõ coanguſtiamini in ſeruitute obſeruãtię legalis.

Conſequẽter cũ dicit. NOLITE iugum ducere &c.) Docet eos vſum collatę gratię, q̃tum ad infideliũ vitationẽ. Et circa hoc duo facit. Primo poniť Apoſtoli exhortatio. Secũdo exhortationis ratio, ibi. QVAE .n. participatio &c.) Tertio rationẽ huius per authoritatẽ confirmat. ibi. VOS .n. eſtis tẽplum dei &c.) Dicit ergo. NOLITE iugum ducere &c.) Vbi ſciendũ eſt ꝙ iugum diciť omne illud quod ligat plures ad aliquid faciendum. Vnde qa aliquãdo aliqui cõueniũt ad faciendum aliquid boni: qd eſt ex deo: & aliqui ad faciẽdum aliquid mali: qd eſt ex diabolo. Ideo diciť iugum dei & iugum diaboli. Iugum quidẽ dei eſt ipſa charitas: quæ ligat hoĩem ad ſeruiendũ deo. Mat. 10. Tollite iugum meũ &c. Iugum vero diaboli eſt ipſa iniquitas, quę ligat ad malũ & ad male faciendũ. Eſa. 9. Iugum oneris eius &c. Hoc ergo dicit. NOLITE iugum ducere).i. nolite cõmunicare in operibus infidelitatis cũ infidelibus. Et hoc ꝓpter duo. Primo qa aliqui erant inter eos, qui reputabanť ſapientiores, nõ abſtinentes ab idolothitis: & ex hoc ſcandalizabãt inferiores. Alii autẽ erant, qui cõmunicabãt cũ Iudęis in traditionibus ſenioꝝ. Vñ Apoſtolus hortať eos cũ dicit. NOLITE &c.) vt nõ cõmunicent cũ Iudęis in traditionibus legis: neq; cũ gẽtibus, in cultu idoloꝝ. Vtriq;.n. infideles ſunt. Rationẽ autẽ huius aſſignat dicens. QVAE .n. participatio &c.) Quę ſumiť ex diſtinctione duplici. Vna diſtinctio eſt, quantum ad cauſam: ſed alia eſt, quantum ad ſtatũ. Diſtinctio q̃tum ad cauſam, duplex eſt.ſ. q̃tũ ad cauſam habitualem: & q̃tum ad cauſam efficientẽ. Cauſa autẽ habitualis eſt duplex. Vna q̃tum ad effectum: & hoc eſt quod dicit. QVAE .n. participatio iuſtitię &c.) q.d. Nõ debetis iugũ ducere cũ infidelibus: qa alius habitus eſt in vobis, alius in illis. In vobis quidẽ eſt habitus iuſtitię: in illis vero eſt habitus iniquitatis. Maxima autẽ iuſtitia eſt reddere deo qd ſuum eſt: & hoc eſt colere ipſm. Vnde cum vos colatis deũ, eſt in vobis habitus iuſtitiæ. Summa autẽ iniquitas eſt auferre a deo quod ſuũ eſt, & dare diabolo. Eſa. 1. Iniq; ſunt cœtus vr̃i. Iere. 23. Quid paleis ad triticũ? Alia cauſa habitualis eſt q̃tum ad intellectum: & hęc diſtinctio eſt: qa fideles ſunt illuminati lumine fidei: ſed infideles ſunt in tenebris errorum. Et q̃tum ad hoc dicit. AVT quę ſocietas luci ad tenebras). q.d. Nõ eſt cõueniẽs, ꝙ eis cõmunicetis: quia nõ eſt aliqua ſocietas cõueniens: qa vos eſtis lux per ſcientiam fidei. Ephe. 5. Eratis aliquãdo tenebrę: nũc autem lux in dño &c. Illi vero tenebrę ſunt per ignorantiam. Prouer. 4. Via impioꝝ tenebroſa &c. Vnde dñs a principio diuiſit lucẽ a tenebris: vt diciť Geñ. 1. Quantum vero ad cauſam efficientẽ dicit. QVAE autẽ cõuentio Chriſti ad Belial?). q.d. Vos eſtis ſerui Chriſti & mẽbra eius. primę Corin. 12. Vos eſtis corpus Chriſti: illi autem ſunt mẽbra diaboli. Et diciť diabolus Belial abſq; iugo: quia noluit ſubiici iugo dei. Hier. 2. A ſęculo fregiſti &c. Quod autẽ nõ poſſit eſſe cõuentio Chriſti ad Belial: patet ex verbis Chriſti. Io. 14. Venit princeps mũdi huius &c. Et etiã ex verbis diaboli. Mat. 8. Quid nobis & tibi Ieſu &c. Alia diſtĩctio eſt q̃tum ad ſtatum: & hoc q̃tum ad duo.ſ. q̃tum ad ſtatum fidei: & ſecũdum hoc dicit. AVT quę pars eſt fidelis &c.). q.d. Non eadem eſt pars vtriuſq;: quia pars fidelis eſt ipſe deus: quem habet premiũ, & vt finẽ ſuę beatitudinis. ꝑs. Dñs pars hęreditatis meę &c. Sed pars infidelis ſunt bona terrena. Sap. 2. Hęc eſt ſors noſtra &c. Mat. 24. Diuidet eũ & partem &c. Item q̃tum ad ſtatũ gratię: & ſecũdum hoc dicit. QVIS autẽ cõſenſus &c.). q.d. Nõ eſt aliqua cõuenientia tẽplo dei, & idolis. Vñ vos eſtis tẽplum dei, per gratiã.ſ. primę Corin. 3. Templũ dei eſtis &c. & .6. Neſcitis qm̃ membra veſtra tẽpla dei ſunt &c. Nõ debetis ergo cõmunicare cũ infidelibus, qui ſunt tẽpla idolorũ. Sed notandũ ꝙ dñs ꝓhibet per Ezechielem, ꝙ in tẽplo dei non colantur idola. Ezech. 26. Multo ergo magis ꝓhibentur hoĩes: quorum animę ſunt templum dei, ne violent illa per participationem idolorum. primę Corin. 3. Si quis templum dei violauerit &c.

Conſequenter cũ dicit. VOS enim eſtis &c.) Confirmat rationem propoſitam per authoritatem. Et circa hoc duo facit. Primo.n. confirmat quod induxit ratione ammonitionis. Secundo vero cõfirmat ipſam ammonitionem. ibi. PROPTER quod exite &c.) Circa primũ duo facit. Primo reſumit, quod probare intẽdit Secũdo vero inducit authoritatem ad propoſitum ibi. SICVT dicit dominus quoniã &c.) Dicit ergo. Recte dico, ꝙ nõ eſt conſenſus tẽplo dei cũ idolis.i. nõ debetis cum eis participare. QVIA vos eſtis tẽplum dei viui & nõ mortui ſicut idololatrę. ad hoc ꝓbandum adducit authoritatẽ ꝓbans hoc ipſum per vſum templi. Vſus enim templi eſt, vt deus habitet in eo. Nã templũ eſt locus dei ad inhabitandũ ſibi conſecratus. ꝑs. Dominus in templo ſancto ſuo &c. Quę quidem authoritas ſumitur ex Leui. 26. quę talis eſt. Ponam tabernaculũ meum in medio veſtri &c. In qua authoritate quatuor tangit. q̃tum ad hũc vſum pertinet. Primũ pertinet ad gratiã operationum: quod eſt deũ eſſe in aliquo p gratiam. Et hoc eſt quod dicit. INHABITABO in eis).ſ. in ſanctis per gratiam excolẽs eos: licet autem deus in omnibus rebus dicať eſſe per pręſentiam, potentiam, & eſſentiam: nõ tamen dicitur in eis inhabitare: ſed in ſolis ſanctis per gratiam. Cuius ratio eſt: quia deus eſt in omnibus rebus per ſuã actionẽ: in q̃tum cõiungit ſe eis vt dans eſſe: & cõſeruãs in eſſe. In ſanctis autem, eſt per ipſorum ſanctoꝝ operationem, qua attingunt ad deum: & quodãmodo comprehendunt ipſum: quę eſt diligere, & cognoſcere. Nam diligens & cognoſcens, dicitur in ſe habere cognita & dilecta. Secundum ꝑtinet ad gratiam cooperantem: quo.ſ. proficiunt ſancti auxilio dei: & q̃tum ad hoc dicit. INAMBVLABO in eis).i. promouebo eis de virtute in virtutem. Nam hic profectus, ſine gratia dei eſſe non poteſt. primę Corinthio. 15. Gratia dei ſum id quod ſum. Nam ſicut gratia operans facit, nos eſſe aliqd in eſſe iuſtitię: ita & gratia operans facit nos ipſo eſſe proficere. Tertium pertinet ad dei beneficium: & hoc vel protectionis p prouidentiã: & hoc tangit dicens. EGO ERO illorum deus).i. prouidentia mea protegam eos. ꝑs. Beatus populus cuius dominus &c. Vel beneficium remunerationis: vt ſic dicatur. ERO illorũ deus).i. dabo eis meipſum in mercedem. Geñ. 15. Ego ero merces tua &c, Et Heb. 11. Non confundiť deus eoꝝ vocari deus. Quartũ ꝑtinet ad debitũ cultũ, & ſeruitiũ ſanctoꝝ: & q̃tũ ad hoc dicit. ET IPSI erunt mihi in populũ).i. me colent & mihi obediẽt vt mei, & nõ alterius. ꝑs. Nos autem populus eius & oues &c. Vel poſſunt ad pręſentiã corporalẽ referri. & tunc exponitur ſic. QVONIAM inhabitabo in illis per carnis aſſumptionem. Ioan. 1. Verbum caro factum eſt & cętera. ET AMBVLABO inter illos corporaliter cum eis cõuerſando. Bar. 3. Poſt hęc in terris

viſus eſt &c. ET ERO illorum deus per gloriã.) Deu.
4. Non eſt alia natio tam grandis &c. Et ipſi erunt mi/
hi populus. i. per fidem me colent.
Conſequẽter cũ dicit. PROPTER quod exite &c.)
Confirmat ipſam ammonitionẽ per aliã authoritatẽ.
Et circa hoc duo facit. Prĩo confirmat ipſam amnioni
tionem. per authoritatẽ. Secũdo. oñdit pmium pmiſ/
ſum ſeruãtibus monitionem, ibi. EGO RECIPIAM
vos &c. Dicit ergo ppter qd. i. qa eſtis tẽplum dei exite
de medio eoꝝ. Et ſumitur de Eſa. 52. Recedite, recedite
inde, & pollutũ nolite tangere. Vbi tria dicit. EXITE
ſeparamini, & immundũ nolite tãgere. quia tripliciter
debemus nos habere ad infideles. Primo vt exeam⁹ ab
eis relinquẽdo peccata. Zach. 2. O, o, o, fugite de terra
aquilonis &c. Sed donatiſtę dicũt, q debemus corpora
liter deſerere malã ſocietatẽ: quod non eſt verum. Vñ
qd Apoſtolus dicit, intelligendũ eſt de ſeparatione ſpiri
tuali. Et ideo ſic exponit. EXITE) ſpiritualiter non
ſequẽdo vitã eoꝝ. Cañ. 2. Sicut liliũ inter ſpinas &c. Et
hoc ideo vt vitem⁹ ipſas pctõꝝ occaſiones ab eis datas.
Et ideo dicit. SEPARAMINI) .i. longe ab eoꝝ cõſen
ſu ſitis. Mat. 10. Veni. n. ſeparare &c. Nuñ. 16. Recedite
a tabernaculis hoium impioꝝ &c. Tertio vt arguam⁹
eos cũ male agunt. Et ideo dicit immundũ ne tetigeri/
tis). ſ. cõſentientes eis in malis. Roñ. 2. Nõ ſolũ q faciũt
ea; ſed & qui cõſentiũt &c. Ephe. 5. Nolite cõmunicare
operibus infructuoſis. Et hoc qa qui tãgit picẽ &c. Eccle.
13. Pręmiũ autem repromiſſum ſeruãtibus monitionẽ
eſt duplex. ſ. diuina familiaritas: & diuina adoptio. Di
uina familiaritas: qa ego recipiã vos. q. d. Secure exea/
tis: qa ego recipiã vos in meos. ps. Quoniã pater meus
& mater mea &c. ps. Beatus quẽ elegiſti &c. Eſa. 42. Ec/
ce ſeruus meus &c. Sed diuina adoptio: quia adoptat
nos in filios: qa dicit. Et ero vobis in patrẽ: & vos eritis
mihi in filios. Roñ. 8. Non accepiſtis &c. Et dicit filios,
quantum ad perfectos: & filias, q̃tum ad imperfectos:
& hoc ſumitur de. 2. Reg. 7. vbi dicitur de Salomone.
Ego ero ei in patrem &c. Cap. VII.

HAs igitur pmiſſiones cũ habeamus
chariſſimi mũdemus noſipſos ab oĩ
inquinamento carnis ac ſpiritus: per/
ficiẽtes ſanctimoniã cum timore dei.
Capaces eſtote noſtri: neminẽ læſimus: nemi/
nẽ corrupimus: neminẽ fraudauimus. Non hoc
ad condemnationem veſtri dico. Si quidem iam
ante dixi vobis: qđ in cordibus noſtris eſtis ad
commoriendum, & conuiuendum.

HAs igitur habẽtes pmiſſiones cha/
riſſimi: mundemus nos ab omni in
quinamento carnis & ſpiritus: perfi
cientes ſanctificationẽ in timore dei.
Capite nos. Neminem læſimus; ne/
minem corrupimus: neminem circũuenimus.
Non ad cõdemnationem veſtram dico. Prædi/
ximus enim q in cordibus noſtris eſtis ad com/
moriendum & ad cõuiuendum.

MONVIT Apoſtolus Corithios qualiter
ſe in futuro debeãt habere: hic cõmendat
eos de bonis pteritis. Sed vt fiat quędã con
tinuatio pteritoꝝ ad futura. Primo cõclu
dit ammonitionẽ. Secũdo vero cõmendat
eos ibi. MVLTA mihi fiducia &c.) Circa
primũ tria facit. Primo ponit ammonitionẽ. Secũdo in
ducit exemplũ ſuiipſius ad ammonitionẽ ſeruandam,
ibi. CAPITE nos &c.) Tertio ponit ammonẽtis intẽ
tionẽ, ibi. NON AD cõdẽnationẽ veſtram &c. Circa
primũ tria facit. Primo ponit motiuum ad obſeruan/
tiam ammonitionis: & hoc eſt pmiſſio eis facta. Et ideo
dicit. HAS IGITVR habẽtes pmiſſiones chariſſimi)
ſ. q deus habitet in nobis, & recipiat vos &c. Secundo
ponit ammonitionem cum dicit. MVNDEMVS &c.)
Et hoc ideo qa promiſſiones iſtę non danť: niſi mũdis.
Et ideo MVNDEMVS nos ab omni inquinamẽto car
nis & ſpiritus .i. carnalium & ſpiritualium. vitioꝝ. Eſa.
52. Mundamini qui fertis vaſa domini &c. Vbi ſcien/
dum eſt q omne pctũ qđ cõſumať in delectatione car Pctũ carna
nis: eſt carnale: illud vero qđ cõſumatur in delectatio/ le & ſpũale.
ne ſpiritus, eſt ſpirituale. Et inde eſt q peccata carnalia
ſi cõſiderenť q̃tum ad ſui cõſumationẽ ſunt duo tãtũ.
ſ. gula & luxuria: cętera vero peccata ſunt ſpiritualia.
Si vero cõſiderenť q̃tum ad ſui originẽ: ſic omnia pec/
cata poſſunt dici carnalia: qa oĩa ex cõceptione carnis
originẽ habent: & hoc modo loquiť ad Gal. 5. Manifeſta
ſunt autẽ opera carnis &c. Tertio ponit modũ implen
di ammonitionem, ibi. PERFICIENTES &c.) Poſſet
enim aliquis dicere. Nunqd nõ ſumus mundati in ba/
ptiſmo? Et ideo addit pficientes ſanctificationem. i. pfi
cimus emundationem inchoatã in baptiſmo. Sanctus
enim idem eſt qđ mundus. Leui. 11. & 19. Sancti eſtote:
quoniã ego ſanctus ſum &c. Perficiamus inq̃, qa Philo/
ſophi conati ſunt pficere, & nõ potuerunt: qa non po/
tuerunt omnia peccata vitare: q̃tuncũq. n. aliqua pec/
cata vitarent, & exercerẽt actus virtutũ: adhuc tamẽ re
manebat in eis peccatũ infidelitatis. Et ideo in vero cul
tu dei ſolũ pficitur emundatio: & hoc eſt qđ dicit. IN
TIMORE) .i. in cultu dei. Eccle. 25. Timor dñi &c.)
Sed cõtra. Col. 3. Super oĩa charitatem habẽtes: quę eſt
vinculum pfectionis. Nõ igitur perficitur ſanctificatio
in timore dei: ſed in charitate dei. Reſpondeo. Dicẽ/
dum eſt q hic loquiť de timore filiali, qui eſt charitatis
effectus: & nõ de ſeruili, qui contrariatur charitati. Di
cit autem IN TIMORE:) vt doceat nos habere affe
ctum ad deũ, cum quadam reuerẽtia & ſollicitudine.
Amor. n. cauſat ſecuritatem, quę quandoq; negligen/
tiam parit: ſed qui timet, ſemper eſt ſollicitus.
Conſequenter cum dicit. CAPITE nos &c.) in exẽ
plum ſe prębet. q. d. Accipite nos in exemplum primæ
Corin. 11. imitatores mei eſtote &c. Ego enim mihi ca/
ui ab immundicia per ſanctificationem: quia neminẽ
lęſi. Vbi notandũ q tripliciter poteſt aliquis lędere pro
ximum: & nullo iſtorum modorum lęſit aliquem. Pri/ Proximus lę
mo in perſona: & quantum ad hoc dicit. NEMINEM diť in pſona
lęſimus) ſcilicet in perſona ſicut faciunt mali domini. in fama: &
Mich. 3. Violenter tollitis pellem eorum &c. Secundo quo ad bona
quantum ad famam inducendo eos, vel exemplo, vel
perſuaſionibus ad malum: & quantum ad hoc dicit.
NEMINEM corrupimus.) primę Corin. 15. Corrum/
punt bonos mores. Tertio quantum ad ſubtractionẽ
bonorum: & quantum ad hoc dicit. NEMINEM cir/
cunuenimus) .i. in bonis fraudauimus. 1. Theſ. 4. Ne
quis circunueniat &c.
Conſequenter cum dicit. NON ad condemnatio/
nem veſtram &c.) aperit ſuam intentionem. q. d. Non
dico hoc condemnando vos: ſed vt emendemini. Mala
enim pręterita propter duo conſueuerunt commemo
rari. Aliquando ad condemnationem: & hoc quando
non eſt vltra ſpes correctionis. Aliquando autem ad
emendationem: vt ſcilicet corrigatur: & hoc modo lo/
quitur hic. NON ad condemnationem veſtram &c.)
primę Corin. 4. Hęc ad vtilitatem veſtram dico &c. Et
ratio huius eſt: qa gaudeo de bono veſtro: pdixi enim
q vos eſtis &c. Supra. 3. Epiſtola noſtra vos eſtis ſcripta
in cordibus noſtris. Phili. 1. Eo q habeam vos &c. Eſtis
inquam in cordibus noſtris) .ſ. AD COMMORIEN/
DVM & ad conuiuendum.) Quod poteſt intelligi de
morte culpę & de morte naturali. De morte culpę: vt
non intelligatur, q nos ſimus parati ad cõmoriẽdum
vobiſcum: id eſt quando vos peccatis nos volumus pec/
care: ſed q mortem veſtram culpę eo dolore accepim⁹
quo noſtram. 2. Corin. 11. Quis infirmatur, & ego non
infirmor primę Corin. 15. Quottidie morior &c. Et ad
conuiuendum: quia ita gaudeo de bona vita veſtra in
gratia: ſicut & de noſtra. De morte vero naturali vt in/
telligatur ad commoriendum, id eſt paratus ſum mo/
ri pro vobis. infra. 12. Libentius impendar, & ſuperim
pendar &c. & ad conuiuendum, id eſt vt deſiderem vos
eſſe ſocios in vita æterna. 2. Ti. 2. Si commortui ſumus
& conuiuemus.

Multa mihi fiducia erga vos: multa mihi gloria de vobis. Impletus ſum cõſolatione: vehementer exundo gaudio in omni afflictione noſtra. Etenim cũ veniſſemus in Macedoniam: nullã habuit relaxationẽ caro noſtra: ſed in oĩbus affligebamur: foris pugnæ: intus terrores. Verũ qui cõſolatur humiles: conſolatus eſt nos deus p aduentum Titi: nõ ſolũ aũt per aduentum illius: verumetiã per conſolationẽ: quam ille accepit de vobis: cũ annunciaret nobis: veſtrũ deſiderium: veſtrum fletũ: veſtrum pro me ſtudium: adeo vt magis gauiſus fuerim. Nã etiã ſi cõtriſtaui vos p epiſtolã non me pœnitet: tametſi pœnituerat. Video namq; quod epiſtola illa: tametſi ad tempus: cõtriſtauit vos: nũc gaudeo: nõ qđ cõtriſtati fueritis: ſed qđ cõtriſtati ſitis ad pœnitentiã.

Multa mihi fiducia eſt apud vos: multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus ſum cõſolatione: ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. Nã & cum veniſſemus in Macedoniã: nullam requiẽ habuit caro noſtra: ſed omnem tribulationẽ paſſi ſumus. Foris pugnæ: intus timores: ſed qui cõſolatur humiles cõſolatus eſt nos deus in aduentu Titi. Nõ ſolũ autẽ in aduentu eius: ſed etiã in cõſolatione, in qua conſolatus eſt in vobis, referẽs nobis veſtrum deſideriũ: veſtrũ fletum: veſtram æmulationẽ pro me: ita vt magis gauderem. Quoniã ſi cõtriſtaui vos in epiſtola nõ me pœnitet. Et ſi pœniteret videſ ꝙ epiſtola illa & ſi ad horã vos cõtriſtauit: nunc gaudeo: non quia cõtriſtati eſtis: ſed quia cõtriſtati eſtis ad pœnitentiam. Lec. II.

APOSTOLVS poſuit ſupra ãmonitionẽ ex præmiſſis cõcluſam: hic ſubdit ſuã cõmendationẽ. Et circa hoc duo facit. Primo ponit eoꝝ cõmendationẽ. Secũdo ipſam exponit. ibi. NAM & cum veniſſem &c.) Cõmendationẽ autẽ iſtoꝝ ponit oñdendo affectũ ſuũ: qui cõſurgit ex bonis operibus, q̃ Corinthii faciebãt. Conſueuit. n. quadruplex affectus in cordibus diligẽtium cõſurgere ex bonis quę dilecti operanť: & hos quatuor ſe Apoſtolus cõcepiſſe de eis oñdit. Et primo affectũ fiducię. Vñ dicit. MVLTA mihi fiducia eſt apud vos.) Inq̃tum. ſ. confido ꝙ qui bñ cœpiſtis: ſemp pficietis in meli⁹. Vñ ex bonis auditis de vobis ſpero maiora in futurũ. Phil. 1. Cõfido de vobis ꝙ q cœpit in vobis opus bonum &c. Heb. 6. Cõfidimus de vobis chariſſimi &c. Et hęc fiducia bona eſt & ſalubris. Heb. 10. Nolite amittere fiduciã &c. Secũdo ex hoc cõcipit affectũ gloriationis. Ex quo. n. qs bona amici ſicut ſua diligit: cõſequens eſt vt de bonis amici. ſicut de ppriis glorieť. Et hoc ſpecialiter, qñ ipſe eſt cauſa illoꝝ bonoꝝ ſicut magiſter ẽ cauſa doctrinę diſcipuli. Et ideo dicit. MVLTA mihi gloriatio pro vobis eſt &c. Prouer. 10. Gloria patris filius ſapiens. Tertio ex pdictis cõcipit affectũ cõſolationis: qñ ei qui lętať & gloriať de bonis ſuis vel amici habet remediũ cõtra triſtitias. Cõſolatio. n. eſt remediũ cõtra triſtitias. Naturale autẽ eſt, ꝙ ſemp delectatio & gaudiũ triſtitię opponiť. Et ſecundũ Philoſophũ. Oĩs delectatio debilitat, vel totaliter tollit triſtitiã. Si delectatio ſit cõtraria triſtitię: totaliter abſorbet triſtitiã. ſi aũt nõ ſit cõtraria debilitat, & diminuit eã. Et inde eſt ꝙ qñ qs eſt in triſtitia. qñcunq; nuntianť ſibi aliqua lęta, diminuiť triſtitia. Et ideo quia audit lęta de Corinthiis dicit. REPLETVS ſum cõſolatione:) audita. ſ. correctione veſtra. ſupra. 1. Sicut abundant Chriſti paſſiones &c. Phil. 2. Si qua cõſolatio &c. Implete gaudiũ meum. Quarto cõſurgit ex pdictis affectus exuperãtis gaudii licet. n. ex aliquibus delectationibus diminuať triſtitia nõ tamẽ totaliter tolliť, niſi gaudiũ ſit magnum. Quãuis autẽ Apoſtolus multas tribulationes ſuſtineret: qa tamẽ multũ gaudebat de bonis Corinthioꝝ: ideo non ſolũ nõ abſorbebať triſtitia totaliter: ſed etiã ſupabundabat gaudio. Et ideo dicit. SVPERABVNDO gaudio in omni tribulatione noſtra) .i. gaudiũ meũ ſupat omnem tribulationem, quę erat in animo meo. primę Theſ. 2. Quę eſt. n. ſpes noſtra aut gaudium &c. Rom. 12. In tribulatione patientes.

Cõſequenter cũ dicit. NAM cum veniſſem &c.) Exponit ſuã cõmendationẽ. Duo autẽ dixerat. ſ. ſe accepiſſe gaudiũ & habuiſſe tribulationẽ. Primo ergo manifeſtat ſuã tribulationẽ. Scdo vero ſuã cõſolationem ibi. SED q cõſolať &c.) Tribulationem autem aggrauat ex duobus. ſ. ex ſubtractione remedii, cũ dicit. NAM & cũ veniſſem &c. .q.d. Vere tribulationẽ habeo: quia in nullo cõſolor. NAM cum veniſſem Macedoniã nullam reqem habuit caro nr̃a.) hic facit mẽtionem de pſecutiõe quã paſſus eſt in Macedonia. qñ liberauit ancillam phytoniſſam: vt legiť Act. 16. Dicit aũt NVLLAM reqem habuit caro nr̃a: & non dicit ſpiritus nr̃: qa ſancti ſemp habẽt pacem ſpiritus, cũ etiã in aduerſis aĩa q̃ in corpe patiť. ſpe futuri pmii quieſcat: q̃q̃ multa ſuſtineat affectui carnis contraria. Ex multiplicitate vero tribulationũ aggrauat. cũ dicit. OMNEM tribulationem paſſi ſumus) .i. omne genus tribulatiõis ſcdm corpus: & ſcdm animã. Supra. 4. In omnibus tribulationẽ patimur &c. Io. 16. In mundo pſſuram &c. Et ꝙ oẽm tribulationem paſſus fuerit exponit cõſeqnẽter cũ dicit. FORIS pugnę. intus timores. Foris. i. extra meipſum pugnę pſecutionũ: ſed tñ INTVS) .i. in corde eſt timor de malo: timens pſecutionẽ in futuro. Deut. 32. Foris vaſtabit eos gladi⁹ &c. Sed cõtra. Prouer. 28. Iuſtus quaſi leo cõfidens abſq; terrore erit. Rñõ. Eſt ſine timore q̃tum ad ſpũm: nõ tñ q̃tum ad carnẽ. Vel FORIS) .i. extra eccleſiã PVGNAE) illatę ab infidelibus: ſed INTVS timores:) ne. ſ. illi q itra eccleſiã ſũt, excidãt a fide: pp pſecutores. Vel FORIS) .i. in manifeſto. PVGNAE:) quibus impugnantur a manifeſtis inimicis. INTVS timores: qui iniiciunť nobis, ab illis q dicũt ſe amicos: & nõ ſunt: qa vt dicit Boe. de cõſolatio. Nulla peſtis efficatior ad nocẽdũ, q̃ familiaris inimicus. Mat. 10. Inimici hominis domeſtici eius.

Cõſequẽter cũ dicit. SED q cõſolať &c. Ponit materiã ſuę cõſolationis quã extollit ex duobus. ſ. ex grata pñtia. Titi. & ex cõſolatione Titi. ibi. NON ſolũ aũt &c.) Dicit ergo. Licet hoc grauiter afflicti fuerimus: ſed q. ſ. deus cõſolatur humiles, cõſolatus eſt &c. Cuius pręſentia, vtpote mihi gratiſſima eſt: & in adiutoriũ ſupra 1. Qui cõſolať nos in oĩ tribulatiõe nr̃a. Dicit aũt q conſolať humiles: quia ſupbos nõ cõſolať: ſed eis reſiſtit: vt diciť Iac. 4. & 1. Pe. 5. Cõſolať autem humiles, dãdo eis grãm: q̃ eſt cõſolatio ſpũs ſcti. Eſa. 61. Vt cõſolarer oẽs lugẽtes &c. NON ſolũ aũt &c.) Hic poniť alia materia cõſolationis Apoſtoli. ſ. cõſolatio Titi. Et materia hui⁹ cõſolationis eſt duplex. Prima emendatio Corinthioꝝ quã habuerũt in pñtia Titi. Scda eſt deuotio Corinthiorũ: quã oñdit ad Titũ ibi. IN CONSOLATIONE aũt vr̃a &c.) Circa primũ duo facit. Prio ponit cõſolationẽ de pñtia Corinthioꝝ. Scdo exponit q̃dã q̃ dixit ibi. CONTRISTATI .n. eſtis &c.) Circa primũ tria facit. Prio ponit cõſolationẽ Titi. Scdo materiam cõſolatiõis, ibi. REFERENS nobis &c.) Tertio effectũ cõſolationis in mente Apoſtoli, ibi. ITA vt magis gauderẽ &c. Dicit ergo. NON ſolũ cõſolatur nos deus IN ADVENTV Titi. SED etiã in cõſolatione, qua ipſe Titus cõſolatus eſt de vobis, & in vobis.) Et huius cõſolationis materia ẽ: qa ipſe Titus CONSOLATVS ẽ, referẽs nobis veſtrũ deſideriũ &c.) Vbi tria ponit laudabilia pp tria repheñſibilia. q̃ fuerũt i eis. Fuerũt. n. pigri ad bonũ: & cõtra hoc dicit. REFERENS nobis vr̃m deſideriũ) de pficiẽdo in meli⁹. Itẽ erãt proni ad malũ: & cõtra hoc dicit. VESTRVM fletum) .ſ. de peccatis cõmiſſis. Hiere. 6. Luctum vnigeniti fac &c. Item erant faciles deceptioni

Quadruplex affectu vere amantis.

pſeudoapoſtolorum: & contra hoc dicit. VESTRAM ęmulationem) cõtra pſeudoapoſtolos habitam ꝓ amore mei. Nã ante ęmulabamini cõtra me pro eis.

Conſequẽter cum dicit. ITA VT magis &c.) Ponit effectũ cõceptũ ex cõſolatione Titi: qui quidẽ effectus eſt gaudiũ. Vnde circa hoc tria facit. Primo ponit conceptum gaudiũ. Secũdo oñdit ſuę æſtimationis immutationẽ. Tertio ſubdit rationẽ gaudii. Dicit ergo in tantum gauiſus ſum de his, quę Titus retulit mihi. ITA VT magis gauderem) de hoc, q̃ de tribulatione mea doluerim. Nã ſpiritualia ꝓferẽda ſunt tẽporalib⁹. Vel vt MAGIS gauderẽ) de hoc ꝙ cõtriſtaui vos, q̃ doluerim olim. Peccauerũt.n. faciendo fornicationẽ, & Apoſtolus increpauerat eos: vt patet in prima epiſtola.5.& 6. Tunc autẽ incertus erat Apoſtolus, quẽ euentũ deberet habere illa triſtitia: bonũ.ſ. an malum. Et ideo dubitans pœnituit: ſed videns poſtmodũ ꝙ bonũ inde ꝓuenerat, gaudebat. ideo dicit. QVONIAM etſi cõtriſtaui) vos increpãdo in prima epiſtola, non me pœnitet modo: qa correcti eſtis & ſi olim pœniteret: quando.ſ. eram incertus vtrũ triſtitia induceret vos ad correctionem vel deſperationẽ: vidẽs ꝙ epiſtola illa, ET SI ad horã vos cõtriſtauit, nunc gaudeo:) quia eſtis conuerſi. Et rationem gaudii aſſignat: quia non gaudeo de hoc QVIA cõtriſtati eſtis: ſed de effectu.ſ. de correctione quia.ſ. CONTRISTATI eſtis) non ad deſperationẽ: SED AD pœnitentiam:) ſicut medicus nõ gaudet de amaritudine: ſed de effectu.ſ. de ſanitate. ſupra.6. Quaſi triſtes: ſemper autem gaudentes.

1.Pet.2. † Nam contriſtati eſtis ſecundum deum: ſic vt nulla in re detrimento ſitis affecti per nos. Nã qui ſecundum deum eſt dolor: is pœnitentiã ad ſalutem haud pœnitendam parit: contra mũdi dolor mortem adfert. Ecce.n. iſtuc ipſum quod ſecundũ deũ cõtriſtati fuiſtis: quantã in vobis genuit ſollicitudinẽ: immo ſatiſfactionẽ: immo indignationẽ, immo timorem: immo deſiderium: immo vindictam! Siquidem vbiq; cõmendaſtis vos ipſos: quod puri ſitis in eo negocio.

Cõtriſtati.n. eſtis ſecundũ deũ: ita vt in nullo detrimentũ patiamini ex nobis. Quæ enim ſecũdum deũ triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutẽ ſtabilem operatur: ſæculi autem triſtitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipſum ſecundũ deum contriſtari vos, q̃tam in vobis opatur ſollicitudinẽ: ſed defenſionem: ſed indignationem: ſed timorẽ: ſed deſiderium: ſed æmulationẽ: ſed vindictam. In omnibus exhibuiſtis vos incontaminatos eſſe in eo negocio.

Lec. III.

POSITA cõſolatione Apoſtoli & Titi, de triſtitia Corinthioꝝ, eo ꝙ fuerit ad pœnitentiã: & nõ ad deſperationem: hic conſequenter huius conſolationis ratio aſſignatur: eorum triſtitiam commendando. Et circa hoc duo facit. Primo.n. cõmendat eoꝝ triſtitiã Secũdo ex hoc cõcludit propoſitum, ibi. ET SI ſcripſi vobis &c.) Cõmendat autẽ Corinthioꝝ triſtitiã ex duobus. Pri͂o ex cauſa. Secũdo ex effectu ibi. QVAE enim triſtitia eſt &c. Cauſa autẽ ex qua cõmendatur eoꝝ triſtitia hęc eſt: quia eſt ſecũdum deũ. Et ideo dicit. Licet ad horam contriſtauerim vos per epiſtolã: tamẽ nũc gaudeo.i. QVIA eſtis ſecundũ deũ.) Vbi ſciẽdũ eſt ꝙ triſtitia & gaudiũ & cõmuniter omnis affectio ex amore cauſatur. Triſtatur.n. quis: quia caret eo quod amat. Qualis autẽ eſt amor, talis eſt triſtitia ex amore cauſata. Eſt autẽ duplex amor. Vnus quo diligitur deus: & ex hoc cauſatur triſtitia: quę eſt ſecundũ deũ. Alius eſt quo amatur ſæculũ: & ex hoc cauſatur triſtitia ſęculi. Amor quo diligimus deũ, facit nos libẽter ſeruire deo. ſollicite quęrere honorẽ dei: & vacare deo dulciter. Et quia peccando impedimur a ſeruitio dei: & ideo ei nõ vacamus: nec eius honorem quęrimus. Ideo amor dei cauſat triſtitiã de peccato: & hęc eſt triſtitia ſcdm deũ: quę quidẽ triſtitia nõ fuit vobis ad malũ, nec detrimẽtum: ſed potius ad fructum & meritum. Et ideo dicit. VT IN nullo detrimentũ patiamini ex nobis:) qa nõ ſolũ bona & grata, quę vobis impẽdimus, vobis ꝓſunt: ſed etiam hoc ipſum ꝙ vos corrigimus & cõtriſtamus. Heb.12. Omnis diſciplina in pręſenti &c. Amor quo diligitur de⁹ & quo amat̃ ſęculum.

Conſequẽter cũ dicit. QVAE .n. triſtitia &c.) Cõmendat eoꝝ triſtitiã ex effectu, qui quidẽ eſt pręmium vitę æternę. Et circa hoc duo facit. Primo.n. ponit effectum in gñali. Secũdo experimentũ ſpãliter in eis cõſecutum, ibi. ECCE .n. hoc ipſum &c.) Circa primum duo facit. Primo.n. ponit effectũ triſtitię, quę eſt ſecundum deum. Scdo ponit effectum triſtitię quę eſt ſecundum mundũ, ibi. SAECVLI autẽ &c.) Dicit ergo primo. Dico ꝙ triſtitia noſtra nõ fuit vobis detrimẽtum. ENIM .i. quia TRISTITIA quę eſt ſecũdũ deũ, operatur pœnitentiã.) POENITENTIAM autẽ dico in ſalutẽ ſtabilẽ) .i. ſempiternã, quę eſt ſalus ſtabilis, & eſt beatorum: de qua Eſa.49. Salus autẽ mea in ſempiternum erit. Et hãc operatur pœnitẽtia. Mat.3. Agite pœnitentiã: appropinquabit.n. regnũ cœlorum. Et dicit STABILEM) vt excludat ſalutẽ temporalẽ: quę eſt trãſitoria: & cõmunis ipſis hominibus & iumẽtis: de qua in ꝓo. Hoies & iumẽta ſaluabis dñe &c. Sed cõtra hoc qd dicit ꝙ triſtitia quę ẽ ſecũdũ deũ, pœnitẽtiã operat̃, videtur eſſe: quia ipſa triſtitia ſecundũ deũ eſt pœnitentia. Pœnitere.n. eſt triſtari de malo, & ſecundũ deũ. Nõ ergo operat̃ pœnitentiã. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt ꝙ pœnitẽtia habet tres partes. Quarũ prima pars eſt triſtitia.ſ. dolor & cõpunctio de peccatis Alię duę ſunt cõfeſſio & ſatiſfactio. Cum ergo dicit ꝙ triſtitia operatur pœnitentiã. Intelligendũ eſt ꝙ cõpunctio ſeu dolor de peccato, operet̃ in nobis pœnitentiã.i. alias partes pœnitentię.ſ. cõfeſſionẽ & ſatiſfactionẽ. Vel dicendũ eſt ꝙ triſtitia ſecũdum deũ eſt cõmunior q̃ pœnitentia: qa pœnitentia eſt de ꝓprio peccato: ſed triſtat̃ quis ſecundum deum: & de peccatis ꝓpriis, & de alienis. Sic ergo effectus triſtitię quę eſt ſecundũ deum, eſt ſalus ęterna, effectus vero triſtitię quę eſt ſecundũ mũdum eſt mors. Quia.n. qui diligit ſęculũ inimicus dei cõſtituitur: vt dicit̃ Iac 4. Ideo ex amore ſęculi mors cauſatur. Triſtatur.n. ſcdm ſęculũ qs: nõ qa peccãs deũ offẽdit: ſed deꝓhenſus in pctõ, punit̃ de eo, & detegit̃. Et hęc triſtitia ẽ vitanda in pctĩs. Eccle.30. Triſtitiã lõge fac a te &c.

Pnĩa habet tres partes

Cõpũctio.

Triſtitia ſecũdum deum.

Conſequẽter manifeſtat effectum ꝓdictum, per experimentũ ſumptum in ipſis cum dicit. ECCE .n. hoc ipſum &c.) q.d. Vere ſalutẽ ſtabilem: quia experimento patet ꝙ in nobis multa quę ad ſalutem ducunt operatur. Ponit autẽ ſex ad hoc pertinẽtia: quorum vnum eſt generale.ſ. ſollicitudo: quando enim homo eſt in lętitia, de facili cõmittit aliquas negligentias: ſed quãdo eſt triſtis & in timore, ſollicitat̃: & ideo dicit. ECCE enim).ſ. in vobis experti eſtis HOC IPSVM) .ſ. SECVNDVM deum contriſtari vos, q̃tam in vobis operatur ſollicitudinem) ad vitandũ mala: & ad faciendum bona. Mich.6. Indicabo tibi o homo quid ſit bonũ &c.) Et infra ſollicitũ &c. Alia vero ſunt ſpecialia, quorum quędam pertinent ad effectum interiorẽ: quædam ad actum exteriorem. Eorũ vero quę ptinẽt ad effectum exteriorẽ: quędã ſunt ad peccati remotionẽ, quędã vero ad boni adeptionẽ. Nam verus pœnitens debet recedere a malo, & facere bonũ. Quantũ autem ad remotionem mali, ponit tria. Primum eſt vt deſiſtat facere malum, & quantum ad hoc dicit. SED defenſionẽ: cõtra illos qui nos ad malũ inducũt. 1.Pet.5. Cui reſiſtite fortes in fide. Vel ſecundum glo. vt contra pſeudoapoſtolos me defendatis. Ephe. vlti. Accipite armaturam dei &c. Secundum eſt, ꝙ homo indignetur contra ſe pro peccatis, quę fecit: & quantum ad hoc dicit. SED indignationem.) Indignatio autem ſui operatur triſtitiam ſecundum deũ. Eſa.63. Indignatio mea auxiliata eſt mihi. Tertium eſt ꝙ ſit in continuo timore de futuro vt caueat: & quantum ad hoc dicit. SED timorẽ) de recidiuo: ne.ſ. in futuro ſimiliter cõtingat. Eccle.1. Timor dñi omnia &c. Quãtum aũt ad hãc boni adeptionem

ptionem duo ponit. Primo deſiderium, quo ad bonū afficitur:& q̄tum ad hoc dicit. SED deſideriū:) quo bonū facere affectetis Prouer.11.Deſiderium iuſtorum omne bonū.Secūdo ęmulationē bonā qua bonos imitari conatur: & q̄tum ad hoc dicit. SED æmulationem:)vt.ſ.me & alios bonos imitemini.primę Cor.14. Sectamini charitatē, ęmulamini chariſmata meliora. Eorum vero quę ptinent ad exteriorē actum, duo ponit.Primū eſt vt vindicēt in ſeipſis q̄ peccauerūt:& hoc vtile eſt.Cum.n.omne malū neceſſariū ſit puniri,vel ab homine vel a deo:ſi hoc non punit, melius eſt q̄ homo malū in ſe puniat quod fecit:q̄ q̄ deus:qa vt dicit Heb.10.Horrendū eſt incidere in manus dei &c.Et q̄tum ad hoc dicit. SED vindictā:).i.quia peccatores punitis & etiam voſipſos.primę Cori.9. Caſtigo corpus meū &c. Eſa.26.Iuſtitiā nō fecimus &c.Scdm eſt q̄ totaliter abſtineat a malo.Et ideo dicit. IN OMNIBVS exhibuiſtis:) duce.ſ.fide INCONTAMINATOS eſſe in negocio:).ſ.chriſtiano. ſupra.6. In oībus exhibeamus &c. Ephe.1.Elegit nos ante mūdi cōſtitutionē, vt eſſemus ſancti.ps.Ambulans in via immacolata &c.Vel in NEGOCIO:) de quo.ſ.correcti eſtis: puta de fauore, quē dediſtis fornicatori:ſed poſtmodū puniendo & cōdemnando ipſum,oñdiſtis vos in hoc incontaminatos eſſe.

Proinde tametſi ſcripſi vobis: non id feci eius cauſa:qui læſerat: nec eius cauſa qui læſus fuerat:ſed ob id:vt palam fieret ſtudium veſtrū pro nobis apud vos in conſpectu dei.Idcirco cōſolationem accepimus ex conſolatione veſtri: quin vberius inſuper gauiſi fuimus ob gaudiū Titi: qd refocillatus ſit ſpiritus illius ab omnibus vobis:quod ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum:nō fuerim pudefactus: ſed vt oīa cum veritate loquuti ſumus vobis:ita & gloriatio noſtra: qua vſus eram apud Titum:veritas facta eſt.Et viſcera illius maiorē in modū erga vos affecta ſunt:dum recolit oīum veſtrū obedientiā: quē admodū cū timore ac tremore excepistis ipm. Gaudeo quod in oībus confidam vobis.

Igitur & ſi ſcripſi vobis nō ꝑpter eum: qui fecit iniuriā: nec ꝑpter eum qui paſſus eſt: ſed ad manifeſtandā ſollicitudinē noſtrā:quam habemus pro vobis corā deo.Ideo cōſolati ſumus.In cōſolatione autē noſtra abundantius magis gauiſi ſumus ſuper gaudio Titi: quia refectus eſt ſpiritus eius ab oībus vobis. Et ſi quid apud illū de vobis gloriatus ſum:nō ſum confuſus: ſed ſicut oīa vobis in veritate locuti ſumus:ita & gloriatio noſtra quæ fuit ad Titū veritas facta eſt. Et viſcera eius abūdantius in vobis ſunt: reminiſcentis oīum veſtrum obedientiā: quō cū timore & tremore excepiſtis illum. Gaudeo q̄ in omnibus confido in vobis. Lec. IIII.

HIC aſſignata ratione quare gaudet Apoſtolus de ipſorum triſtitia,cōſequenter inducit concluſionē ſuā in qua duo facit: Primo.n.oſtendit intentionē ſuam, quam habuit in ſcribendo.Secūdo manifeſtat gaudiū, quod habuit de ipſorum correctione,ibi. IDEO conſolati &c. Dicit ergo primo.Ex quo incōtaminati eſtis igitur apparet q̄ ET SI ſcripſi vobis) per epiſtolā increpando. NON) ſcripſi. PROPTER eum)tantum QVI fecit iniuriam inceſtu maculando cubile patris ſui:vt dicit primę Corin.5. NEC ꝑpter eum tantum qui paſſus eſt:).ſ.ꝑpter patrem:quaſi ꝑpter zelum vindictę ſolū. SED) hoc feci AD MANIFESTANDAM ſollicitudinem noſtrā:qoā pro vobis habemus).ſ.vt ſciretis q̄ ſolliciti ſimus pro vobis:& hoc dico CORAM deo:)vt ſit iuramentū.i.deo teſte. Vel ad manifeſtandā coram vobis deo.ſ. de oībus ſollicitudinē noſtrā. Col.2.Volo vos ſcire quā ſollicitudinē &c. Vel aliter NON ſcripſi tantum ꝑpter eum q fecit iniuriam:)vt.ſ.corrigeretur. Vel PROPTER eum qui paſſus eſt:) vt placaretur. SED ad manifeſtandā &c.)vt ſ.vos qui indignati fuiſtis pro cōtumelia & pœna inflicta fornicatori,reconciliaremini deo.

Conſequenter cōcludit gaudiū, quod habuit de eoꝝ correctione,cum dicit. IDEO & cōſolati ſumus &c.) .q.d.Quia hoc cōſecutus ſum ex eo q̄ ſcripſi.ſ. q̄ eſtis correcti:ideo conſolati ſumus.i. cōſolationem accepimus.Gaudium.n.hominis eſt,cum conſequitur: quod cū deſiderio intendit.ſupra.1.Abundantius autē &c.

Conſequēter cū dicit. IN CONSOLATIONE autē &c.)Ponit ſecundā cauſam ſuę cōſolationis,quę ſumitur ex deuotione,quā oſtēderunt ad Titū.Et circa hoc tria facit.Primo ponit gaudiū ſuum de gaudio Titi cōceptum. Secūdo gaudii rationem aſſignat ibi. ET SI quid apud illū &c.)Tertio materiam gaudii Titi aſſignat,ibi. REMINISCENTIS omnium veſtrū &c.)Dicit ergo primo. GAVISI ſumus) de correctione vřa: autem.i.ſed,in conſolatione noſtra ABVNDANTIVS magis gauiſi ſumus) q̄ turbati fuerimus de tribulatione SVPER gaudio Titi.)Vel MAGIS gauiſi ſumus) .i.magis gaudiū attulit cōſolationi noſtrę gaudiū Titi & hoc QVIA refectus eſt ſpiritus eius. Tunc.n. reficitur animus ꝑlati:quādo ſubditi eius ſunt obediētes ei:& eum reuerentur. Philem. Refice viſcera &c.Refectus inq̄ ab omnib⁹ vobis: qa omnes vel correcti eſtis, vel eſt ſpes reſurrectionis.Rationē autē huius gaudii aſſignat q̄tum ad duo. Vnum eſt ex parte Apoſtoli:quia.ſ. ipſe inuentus eſt verax.Nā Apoſtolus cōmēdauerat Corinthios Tito anteq̄ iret ad eos.Quia vero nunc ita inuenit Titus ſicut Apoſtolus dixit: gaudet Apoſtolus verba ſua vera fuiſſe. Et hoc eſt quod dicit. ET SI quid apud illū de vobis gloriatus ſum)cōmendando vos. Dicit autē gloriatus ſum:quia gloria Apoſtoli erat bonū illorum. NON ſum cōfuſus).i.non erubeſco me falſa dixiſſe.Quando.n.aliquis inuenit mendax: cōfunditur.Eccle.17.Ante omnia ſermo verax &c. SED ſicut omnia in veritate vobis locutus ſum.).i.ſicut prędicaui vobis veritatē. ITA gloriatio noſtra,quę fuit ad Titum de vobis,veritas facta eſt)ideſt inuenta eſt vera. Alia ratio eſt ex parte Corinthioꝝ.Nā amici deſiderāt: vt illi quos diligunt,ab oībus diligant.Quia ergo Titus diligebat Corinthios ꝑpter eorū deuotionem:ideo de hoc Apoſtolus gaudebat.Et ideo dicit Apoſtolus. ET VISCERA eius &c.):q.d.Non ſolū gaudeo:quia inuentus ſum verax: ſed etiā qa viſcera eius.i.viſceroſa charitas eius:& nimius amor abundātius,q̄ ante in vobis eſſet:) ex quo vidit ꝑfectum veſtrum. Vel ABVNDANTIVS) q̄ in aliis.Ephe.6.Induite vos ſicut electi dei &c. Materiam autē gaudii manifeſtat ex duobus .ſ.ex obedientia & reuerētia.Ex obedientia quidē cum dicit. REMINISCENTIS oīum veſtrum obedientiā) qua obedienter ſibi obtēperaſtis. In quo etiā & laudauit vos.1.Reg.15.Melior eſt obedientia &c.Eccle.1.Filii ſapientię,eccleſia iuſtoꝝ. Ex reuerentia autē cum dicit. QVOMODO in timore).ſ.filiali:nō ſeruili, cū timore animi. ET TREMORE corporis excepiſtis eū.)Gal.4.Teſtimoniū.n.vobis &c. Et quia ita habuiſtis vos ad eum,gauiſus ſum:quia verax inuentus ſum,& ipſe diligit vos.Vnde GAVDEO q̄ in oībus cōfido de vobis) Nō ſolū in bona voluntate: ſed etiā in bonis opibus in futuro:q̄ bene vos habeatis.Heb.6.Confidimus de vobis meliora & viciniora ſaluti. Cap. VIII.

CErtiores autē vos facio fratres de gratia dei:quæ data fuit in eccleſiis Macedoniæ: quoniā per multam probationem afflictionis exuberauit gaudiū illorum:& profunda paupertas illorū, exundauit in diuitias ſimplicitatis ipſorum.Nam pro vi

ribus (teſtor) etiam ſupra vires prompti fuerũt: multa cum obteſtatione rogantes nos: vt beneficium & ſocietatem miniſterii ſuſciperemus in ſanctos: ac non quatenus ſperabamus: quinetiã ſemetipſos dediderũt primo domino: deinde & nobis per voluntatẽ dei: in hoc vt adhortaremur Titum: vt quẽadmodum ante cepiſſet: ita & conſumaret hanc quoq; erga nos beneficentiã. Immo quemadmodũ vbiq; abundatis fide: & ſermone: & ſcientia: & omni diligentia: & in ea quæ ex vobis erga nos eſt charitate: facite vt in hac quoq; beneficentia abundetis. Non ſecundũ imperium loquor: ſed per ſollicitudinẽ erga alios etiam veſtræ dilectionis ſinceritatẽ approbans.

NOtam autẽ vobis facimus fratres gratiam dei, quæ data eſt in eccleſiis Macedoniæ; ꝙ in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipſorũ fuit: & altiſſima paupertas eorũ abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum. Quia ſecundum virtutem, teſtimonium illis reddo, & ſupra virtutẽ, voluntarii fuerunt cũ multa exhortatione obſecrantes nos vt habeant gratiam & cõmunicationem miniſterii: quod fit in ſanctos. Et non ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos dederũt primum domino, deinde nobis per voluntatem dei: ita vt rogaremus Titũ: vt quemadmodũ coepit, ita & perficiat in vobis etiã gratiam iſtam. Sed ſicut in omnibus abundatis fide, & ſermone, & ſciẽtia, & omni ſollicitudine, inſuper & charitate veſtra in nos vt & in hac gratia abũdetis. Nõ quaſi imperãs dico: ſed ꝑ aliorũ ſollicitudinẽ, etiam veſtræ charitatis ingenium bonum comprobans.

POSITA iam exhortatione ad bonum in generali: hic conſequenter exhortatur eos ad quoddã bonum particulare. ſ. ad largitionem collectarum pro ſanctis, qui erant in Hieruſalem. Nam ſicut Act. 15. dicitur. & Apoſtolus tangit ad Gal. 2. Apoſtoli impoſuerunt Paulo & Barnabę, vt ꝓponerent verbum ſalutis gentibus exhortãdo eos ad ſubueniẽdum ſanctis, qui erant in Hieruſalẽ: qui venditis oĩbus & poſitis ad pedes Apoſtolorũ, in maxima erãt pauptate. Et ad hoc inducit eos ꝓſens. Vbi duo facit. Primo inducit eos ad dandum. Secũdo monet ad modum dandi: vt. ſ. cito & abundanter dent: & hoc. 9. cap. ibi. NAM de miniſterio &c. Circa primũ duo facit. Primo tractat de collectis dãdis. Secũdo de miniſtris, per quos hmõi collectę fiant, ibi. GRATIAS autem deo, q dedit &c. Circa primum duo facit. Primo inducit eos ad dandũ. Secundo excludit excuſationẽ, ibi. SI ENIM volũtas prompta &c.) Inducit autẽ eos ad dandũ tripliciter. Primo exẽplo aliorum qui dederunt. Secũdo exemplo Chriſti ibi. SCITIS enim gratiã dñi noſtri &c.) Tertio ex ipſorũ ꝓpria voluntate, ibi. HOC .n. vobis vtile &c.) Circa primũ tria facit. Primo ponit exemplũ. Secundo oñdit ſe permotũ ab hoc exẽplo, ibi. ITA VT rogaremus Titum &c. Tertio monet vt ipſi hoc exemplũ ſequantur, ibi. SED ſicut in omnibus abũdatis &c.) Circa primum ſciendũ eſt, ꝙ Apoſtolus ad hoc vt Corinthii liberaliter tribuant, ꝓponit eis Macedones in exẽplum. Et cõmendat eos ꝗtum ad duo. ſ. ꝗtum ad patiẽtiam in aduerſis. Secũdo ꝗtum ad liberalitatẽ in donis, ibi. ET ALTISSIMA paupertas &c.) Circa primũ ſciendum eſt ꝙ Apoſtolos inducit eos ad elemoſinas vt merita ipſorũ creſcant. & ideo in illo tẽpore hoc fecit, quãdo poſſunt mereri. ſ. in tempore gratię: tũc .n. elemoſynę meritorię ſunt. Et hoc eſt quod dicit. NOTAM vobis facimus gratiã). i. gratuitũ donũ dei. ſ. elemoſynarum largitionẽ: & dicit hoc eſſe gratiã: quia quicqd boni facimus, eſt ex gratia dei: quę quidẽ gratia non eſt data iſtis, ſed mihi: in ꝗtum. ſ. ex mea ꝓcuratione & ſollicitudine & monitione, Macedones ad hoc moti ſunt. Ephe. 3. Mihi autẽ oĩum ſanctorum minimo &c. DATA eſt inquam mihi in eccleſiis Macedonię). i. apud fideles Macedonię. Quę quidẽ gratia eſt ꝗtum ad duo. ſ. ꝗtum ad patientiã: quia in multo experimento &c. Vbi ponit cõditiones patientię ꝑfectę. Vna eſt ꝙ homo ſit cõſtans: ita ꝙ nec timore tribulationis deiiciatur: ſed nec etiã in ipſo tribulationis experimẽto. Et ideo dicit ꝙ in multo experimẽto tribulationis. ſ. cõſtantes fuerunt. Alia eſt ꝙ in ipſis tribulationibus gaudeant: ſicut legitur de beato Laurẽtio: & ꝗtum ad hoc dicit. Abundãtia gaudii ipſorũ. ſ. Macedonũ fuit. Iaco. 1. Omne gaudium exiſtimate &c. Ro. 12. In tribulatione gaudentes &c. Vel IN MVLTO experimento tribulationis) non quã ipſi paſſi fuerunt: ſed quã viderũt pati in Macedonia, abondãtia gaudii ipſorũ fuit. Item ſecũdo gratia eſt, ꝗtũ ad liberalitatẽ in elemoſinis. Et ꝗtũ ad hoc dicit. ET ALTISSIMA &c.) Vbi duo facit. Primo ponit eorũ liberalitatem. Secundo exponit quod dixerat, ibi. QVIA ſecundũ virtutẽ &c. Dicit ergo primo. Nõ ſolum fuerũt patiẽtes in tribulationibus. ſ. Macedones ſed etiã fuerunt liberales: quia ALTISSIMA) .i. maxima paupertas eorũ, vel nobiliſſima. Secũdum glo. facit paupertatẽ altã eleuatio ſpiritus ſupra res tẽporales, & cõtemptus earũ. Et ſic iſtorũ paupertas altiſſima erat, quia nõ habebant diuitias, & cõtemnebãt eas. Ia. 2. Nõne deus elegit pauperes in mũdo &c. Hęc inꝗ paupertas abũdauit. i. excreuit in diuitiis coploſe dando. Sed hęc expoſitio gloſſę nõ videtur eſſe ſecundum intentionẽ Apoſtoli. Et ideo aliter dicẽdũ eſt. ALTISSIMA paupertas &c.) Vbi ſciendũ eſt ꝙ homo ex duabus cauſis habet promptũ aĩum ad dandum ſatis. ſ. ex abundantia diuitiarũ: ſicut ſunt diuites: vel ex cõtemptu diuitiarũ: & ſic idem facit in paupere contemptus, quod facit in diuite abundãtia. Et ideo dicit. ALTISSIMA paupertas) ſic ſupra ABVNDAVIT) .i. effectum abũdantię fecit. IN DIVITIAS ſimplicitatis eorũ: quia cor eorũ erat ſolum ad deum. & ex hoc ꝓuenit cõtemptus diuitiarũ. Prouer. 10. Simplicitas iuſtorum &c.

Error Pelagianorum.

Conſequẽter cum dicit. QVIA ſecundũ virtutem &c. Exponit quod dixit, cõmendando ipſorũ liberalitatem, ꝗtum ad tria. ſ. ꝗtum ad quantitatẽ dati. quantum ad voluntatẽ dãdi: & ꝗtum ad ordinem dationis. Quantũ ad quantitatẽ dati: qa dederunt ſupra virtutem. Et iõ dicit. VERE abũdauit in diuitias:) qa ego reddo illis teſtimoniũ ꝙ fuerũt voluntarii ad dandum ſecundũ virtutẽ rerum ſuarũ. & ſupra virtutẽ: quia intantum dederũt ꝙ poſt eguerũt. Vel dicendũ eſt, & melius, ꝙ eſt virtus interior animi: & virtus exterior. ſ. facultas rerũ temporalium. Virtus interior, eſt promptitudo animi ad dandũ. Et ideo dicit. Teſtimonium illis reddo ꝙ fuerunt voluntarii ad dandũ. SECVNDVM virtutẽ animi interiorẽ:) & ſupra virtutẽ exteriorẽ. ſ. diuitiarũ. Thob. 4. Si multũ tibi fuerit &c. Contra. Quicunq; dat ſupra virtutẽ, dat immoderate. Reſpõdeo. Dicendũ eſt ꝙ virtus in dando põt conſiderari dupliciter. ſ. ſimpliciter ſeu abſolute: & ſecundũ ꝓportionem aliorũ. Quãdo ergo dat plus ꝗ alii ſuę ꝓportionis, non peccat: ſed ſimpliciter dat ſupra virtutẽ. tunc immoderate dat. Sic ergo cõmendat eorũ liberalitatẽ ꝗtum ad ꝗtitatem dati. Cõmendat autẽ eam ꝗtum ad voluntatem dandi. cum dicit. QVIA voluntarii fuerũt. Exo. 25. Ab omni qui vltroneus offert. In hoc autẽ fuerunt voluntarii: qa rogauerunt nos CVM multa exhortatione obſecrãtes .i. rogantes. q. d. Nõ ſolũ rogauerũt: ſed etiam per rationes nos induxerũt, vt HABEANT gratiam & cõmunicationẽ miniſterii &c. i. vt liceret eis dare ſua pauperibus ſanctis, q ſunt in Hieruſalẽ: nõ reputantes ſe facere gratiã nobis: ſed ꝙ eis gratia fiat. Heb. vlti. Beneficentię autẽ & cõmunionis &c. Commendat etiam

etiam eorum liberalitatem, q̃tum ad ordinem dandi: quia nõ ſolũ ſua dederũt: ſed primo ſeipſos: qꝫ talis debet eſſe ordo in dãdo: vt primo homo ſit acceptus deo: Geñ.4. Reſpexit dominus ad Abel.ſ. primo: & ad munera eius cõſeqnẽter. Eccle.30. Miſerere aĩę tuę &c. Et ideo dicit. NON ſicut ſperauimus.) q.d. Vere voluntarii fuerunt: quia nõ ſicut ſperauimus.i. nõ ea intentione qua putabamus: vt.ſ. darent pro culpis redimendis: SED ſemetipſos dederũt, primum domino; emẽdando vitã ſuam: & DEINDE nobis) obediendo per omnia, per voluntatẽ dei, quę eſt vt ſubdanẽ hoĩes vicariis ſuis. Heb. vlt. Obedite ꝓpoſitis veſtris &c. Gloſſa dicit ꝙ nõ aliter erat ab eis recipiendũ: niſi.ſ. prius ſeipſos dediſſent deo. ergo videẽ ꝙ nõ ſint recipiendę eleęmoſinę a peccatoribus. Sed dicendũ eſt ꝙ nõ eſt ab eis recipiendũ, quãdo dant ea intẽtione, vt foueanẽ in peccatis. Sic ergo poſito exẽplo Macedonum: oſtẽdit ſe cõſequẽter permotũ eſſe hoc exẽplo. cum dicit. ITA VT rogaremus Titũ.) q.d. in tantũ nos pmoti fuimus hoc exemplo de liberalitate Macedonũ: vt.ſ. ROGAREMVS Titũ:) vt etiam vos ſitis participes iſtius gratię: vt.ſ. Titus quẽadmodum cœpit vos monere ad benefaciendũ, poſtq̃ vidit vos correctos, & inducere vos ad cõmunionem: ita pficiat in vobis: & ſpiritualiter gratiã iſtam de largitione eleęmoſinarum: vt non deſit vobis. Phil.1. Qui cœpit in vobis &c.

Conſequẽter ammonet eos vt hoc exẽplo ipſi inducantur, cũ dicit. SED ſicut in oĩbus &c.) Vbi duo dicit. Primo monet vt ipſi exẽplo Macedonũ ſint prompti ad eleęmoſinas faciendũ. Secũdo q̃dam ſuſpitionẽ aufert, ibi. ET NON quaſi imperãs dico &c.) Dicit ergo. SED ſicut in oĩbus &c.) q.d. Sicut vos ſuperatis Macedones in omnibus aliis gratiis, ita debetis eos ſuperare. etiã in iſta.ſ. eleęmoſinis faciendis. Et hoc eſt qđ dicit. Sicut in omnibus aliis abundatis. Et primo in his quę pertinent ad intellectũ: & q̃tum ad hoc dicit. IN FIDE) qua creditur. ET SERMONE) quo confitemur. Ro.10. Corde creditur ad iuſtitiã: q̃tum ad fidem. ore autem confeſſio fit ad ſalutem. quantũ ad ſermonem. IN SCIENTIA) ſcripturarũ. prima Corin.1. In omnibus diuites facti eſtis &c. Scdo in his quę ptinẽt ad opus. & q̃tum ad hoc dicit. ET IN omni ſollicitudine).ſ. bene operãdi. Ro.12. Sollicitudine nõ pigri. Tertio in his quę ptinẽt ad affectum. & q̃tum ad hoc dicit. IN CHARITATE veſtra ſpirituali habita IN NOS) ſuperabundatis. Collo.4. Super oĩa charitatẽ habentes &c. Sicut inq̃tum in oĩbus iſtis abundatis: ita.ſ. rogaui Titum. VT IN hac gratia).ſ. eleęmoſynarũ ABVNDETIS.) Et quia poſſet haberi ſuſpitio, ꝙ quaſi ex imperio mandaret: vt darẽt eleęmoſynas. Cõtra quod eſt, quod dicit Ezech.34. Vos autẽ cum auſteritate &c. Et ideo cõtra remouet dicẽs. NON quaſi imperãs dico.) hoc eſt ꝙ rogaui Titũ: vel ꝙ egoipſe hoc dico vobis. nõ feci quaſi imperans. prima Pe. vlti. Nõ vt dominantes in cleris. Sed dico hoc cõprobans.i. volẽs comprobare. PER aliorum ſollicitudinẽ).ſ. Macedonũ VESTRE charitatis ingenium.) Vbi ſciendũ eſt, ꝙ ingenium bonum ſumitur, nõ ſolũ pro aptitudine ad ſciendum faciliter: ſed etiã ad bene operandũ. Cuius ratio eſt quia ad hoc ꝙ aliquis bene operetur, exigitur ſcientia dirigẽs. Et ideo ſicut in addiſcendo dicit boni ingenii eſſe, qui cito capit verba magiſtri: ita in operando boni ingenii dicit. qui in exẽplo aliorum cito mouetur ad bene operãdũ. Et ideo dicit Apoſtolus. COMPROBANS) .i. probare volens BONVM ingeniũ veſtrũ).i. q̃ promptam voluntatẽ habeatis ad dandũ moti exẽplo Macedonũ. prĩa Cor.4. Non vt confundam vos hęc ſcribo.

Roth.10. † Noſtis enim beneficentiam domini noſtri Ieſu Chriſti: quod propter vos pauper factus ſit: cum eſſet diues: vt vos illius pauptate diteſceretis. Et cõſilium in hoc do: nã hoc vobis cõducit: qui quidem nõ ſolum facere: verumetiam velle iam cœpiſtis anno ſuperiore. Nunc autẽ & illud quod facere cœpiſtis: perficite: vt quẽadmodum voluntas prompta fuit: ita & pficiatis ex eo quod poteſtis. Etenim ſi prius adſit animi promptitudo: ea iuxta quicquid illud eſt: quod poſſidet aliquis: accepta eſt: nõ iuxta id: quod non poſſidet. Nõ enim vt aliis relaxatio ſit: vobis autem anguſtia: ſed vt ex æqualitate in præſenti tẽpore veſtra copia illorum ſuccurrat inopiæ: & illorum copia veſtræ ſuccurrat inopiæ: vt fiat æqualitas: quemadmodum ſcriptum eſt. † Qui multũ habebat: huic nihil ſuperfuit: & qui paulum habebat: is nihilominus habuit. Exo.16.

Scitis enim gratiã domini noſtri Ieſu Chriſti. quoniã propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues: vt illius inopia vos diuites eſſetis. Et conſilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile eſt. qui nõ ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore. Nunc vero & facto pficite: vt quemadmodũ promptus eſt animus volũtatis: ita ſit & perficiẽdi ex eo quod habetis. Si enim volũtas prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt: non ſecundum id quod non habet. Non enim vt aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio: ſed ex æqualitate. In præſenti tẽpore veſtra abundãtia illorũ inopiam ſuppleat. vt & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementũ: vt fiat æqualitas ſicut ſcriptũ eſt. Qui multũ non abundauit & qui modicum non minorauit. Lec. II.

HIC inducit Corinthios ad dandũ eleęmoſinas exẽplo Chriſti dicens. Volo cõprobare ingeniũ veſtrũ bonum ad dandũ.ſ. pauperibus: & hoc facere debetis exẽplo Chriſti. enim.i. quia SCITIS gratiã dñi noſtri Ieſu Chriſti) quã quidẽ humano generi cõtulit. Io. prio. Gratia & veritas p Ieſum Chriſtũ &c. Et hęc dicitur gratia: quia quicquid filius dei pœnalitatũ noſtrarũ aſſumpſit totũ gratię eſt imputandũ: quia nec ꝓuentus alicuius bonitate: nec alicuius virtute coactus: nec inductus ſua neceſſitate. Eſt autem gratia iſta. quomodo PROPTER nos egenus factus eſt.) Et dicit EGENVS) qđ plus eſt q̃ pauper. Nam EGENVS) dicitur ille qui nõ ſolum parũ habet: ſed qui indiget ſeu eget. Pauper vero ille, qui parũ habet. Ad ſignificandum ergo maiorem paupertatem, dicit egenus factus eſt.ſ. in temporalibus. Luc.9. Filius hominis nõ habet &c. Treñ.3. Recordare paupertatis &c. Eſt autẽ factus egenus, non ex neceſſitate: ſed ex voluntate. qa gratia iſta iam nõ eſſet gratia. Et ideo dicit. CVM diues eſſet).ſ. in bonis ſpiritualib'. Ro.10. Idem deus diues in oẽs &c. Prouer.8. Mecum ſunt diuitię &c. Dicit autẽ eſſet, non fuiſſet: ne videreẽ Chriſtus amiſiſſe diuitias ſpirituales, cũ aſſumpſit paupertatẽ. Sic.n. aſſumpſit hanc paupertatem, ꝙ illas ineſtimabiles diuitias non amiſit. ꝓs. Simul in vnũ diues & pauper. Diues in ſpiritualibus: pauper in temporalibus. Cũm autẽ quare voluit fieri egenus ſubdit cum ait. VT ILLIVS inopia diuites eſſemus).i. vt illius paupertate in tẽporalibus, vos eſſetis diuites in ſpiritualibus. Et hoc eſt propter duo.ſ. ꝓpter exemplum & ꝓpter ſacramẽtũ. Propter exemplũ quidẽ: qa ſi Chriſtus dilexit paupertatem, & nos exẽplo ſuo debemus diligere eã. Diligendo autẽ paupertatẽ in temporalibus, efficimur diuites in ſpiritualibus. Iaco.2. Nonne deus elegit pauperes in mũdo: diuites in fide &c. Et ideo dicit. VT ILLIVS inopia &c.) Propter ſacramentũ autem, quia oĩa quę Chriſtus egit, vel ſuſtinuit, fuit ꝓpter nos. Vnde ſicut p hoc ꝙ ſuſtinuit mortẽ liberati ſumus a morte æterna & reſtituti vitę, ita per hoc ꝙ ſuſtinuit inopiam in tẽporalibus, liberati ſumus ab inopia in ſpiritualibus, & facti diuites in ſpiritualibus. prima Cori.1. Diuites facti eſtis in illo in omni ſcientia &c.

Egenus: pauper in quo differunt.

Cõſequenter cũ dicit. CONSILIVM in hoc do &c.) Inducit eos ad dãdũ ex parte eorum. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ipſorum vtilitatẽ, que ex hoc prouenit. Secũdo ꝙ hoc etiam ab ipſis volitum eſt. ſ. vt darẽt eleẽmoſynas, ibi. QVI non ſolũ &c.) Dicit ergo conſiderans hoc beneficium. CONSILIVM vobis do.) .i. hortor vos ad hoc. ſ. ad dandũ eleẽmoſinas. ſ. nõ ſolum ꝓpter vtilitatem ſanctorũ, qui ſunt in Hieruſalẽ: ſed & ꝓpter vtilitatẽ veſtram. Prouer. 27. Boni amici conſiliis anima dulcoratur &c. ET HOC) quia VTILE eſt vobis.) Bonum. n. pietatis plus eſt vtile faciẽti, ꝙ illi cui fit: quia faciẽs reportat inde cõmodum ſpirituale. recipiẽs vero tẽporale. prima Ti. 4. Pietas ad omnia valet. Hoc autẽ non ſolũ eſt eis vtile. ſed etiam ipſi hoc voluerunt. Et ideo dicit. QVI non ſolũ &c.) Vbi tria facit. Primo cõmemorat bonũ principiũ in eis. Secundo hortatur eos ad debitũ finẽ, ibi. NVNC vero & facto &c.) Tertio exponit quoddã, quod dixerat, ibi. SI ENIM voluntas &c.) Dicit ergo. Vere debetis libẽter dare eleẽmoſinas: quia nõ ſolũ eſt vobis vtile: ſed etiã hoc ipſum velle ſponte cœpiſtis. ſ. dare eleẽmoſinas A PRIORI anno quo. ſ. veni ad vos. Vel A PRIORI anno) .i. pręcedenti: vel ſuperiori. q. d. Plus eſt velle ꝙ facere. iuxta illud. Eccle. 18. Verbum melius eſt ꝙ datum &c. Et ideo debetis eſſe prompti ad dandũ. Et qa eſtis prompti ad dandum. ideo nũc quod habuiſtis in aĩo ꝑficite facto. alioqui illa volũtas eſſet fruſtra. prima Io. 4. Nõ diligamus verbo neq; lingua &c. Phil. 1. Qui cœpit in vobis &c. Et hui⁹ ratio eſt. VT QVEMADMODVM promptus eſt animus volũtatis) .i. diſcretio volũtatis ſecundum glo. prompta eſt: ita ſit prompta diſcretio perficiendi. Vel aliter vt animus ſumatur pro voluntate. Et tunc dicitur. Quemadmodũ prompti fuiſtis ad volendum, ita prompti ad perficiendũ. ET HOC ex eo qđ habetis .i. ſecundum facultatem veſtram.

Conſequẽter exponit hoc, quod dicit. Ex eo quod habetis dicens. SI ENIM &c.) q. d. Dico ꝙ debetis eſſe prompti ad dandũ, & in hoc non intẽdo vos grauare: vt. ſ. detis ſupra facultates veſtras: quia forte voluntas prompta ad hoc inducit vos: ſed in hoc, opus non põt imitari voluntatẽ. Et ideo dicit. EX EO quod habetis. Enim pro quia. SI VOLVNTAS prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt. Et huius ratio eſt: quia voluntas acceptatur in ꝑfectione opationis: opus autem non perficitur, niſi ex eo quod habetur. Et ideo dicit ſecundum quod habet accepta eſt. Tob. 4. Si multum tibi fuerit abundanter tribue &c.

Conſequenter cum dicit. NON .n. vt aliis &c.) Remouet ſuſpitionem quandam. poſſent. n. dicere iſti. Si damus eleẽmoſynas pauperibus ſanctis q ſunt in Hieruſalem, ipſi ocioſi viuent, & nos dãna patiemur & ſic efficiemur miſeri. Ideo Apoſtolus primo hanc ſuſpitionem excludit. Secũdo ſuã intentionẽ manifeſtat. Tertio vero cõfirmat per authoritatẽ, & remouet ſuſpitionem cum dicit. NON enim vt aliis &c.) q. d. NON enim) ita moneo vos eleẽmoſinas dare. VT ALIIS ſit refrigeriũ dum ocioſe viuerent de eleẽmoſinis veſtris. VOBIS autẽ ſit tribulatio) .i. paupertas: qa vos affligimini. Sed nunquid peccant illi qui dant oĩa aliis, & ipſi poſtea paupertate affligunt̃? Et videtur ꝙ ſic p hęc verba Apoſtoli. Reſpõdeo. Dicendũ eſt ſecundũ Glo. ꝙ melius eſſet totũ dare pauperibus, & affligi pro Chro. Illud autẽ quod dicit: hic cõdeſcendo fecit: quia infirmi erant: & forte deficerent ſi egeſtate ꝓmerent̃. Intẽtionem ſuã manifeſtat, cũ dicit. SED ex æqualitate &c.) q. d. Non intẽdo tribulationẽ veſtram: ſed quãdã æqualitatẽ. vt. ſ. veſtra abundãtia &c. Quod põt exponi tripliciter. Primo de æqualitate ꝗtitatis. Secundo de æqualitate ꝓportionis. Tertio de ęqualitate volũtatis. De ęqualitate ꝗtitatis: qa iſti. ſ. Corinthii abũdabant in temporalibus & deficiebãt in ſpiritualibus: ſancti vero qui erant in Hieruſalem abundabãt in ſpũalibus, & deficiebãt in tẽporalibus. Vult ergo vt fiat inter eos ęqualitas ꝗtitatis: vt. ſ. illi qui abundãt in tẽporalibus dent medietatẽ oĩum illis, qui deficiũt in eis. & iſti dent medietatẽ ſpiritualiũ eis: vt ſic ſint ęqualiter diuites. Et idõ hoc potius dicit. vt. ſ. ex æqualitate ꝗtitatis .i. dimidia parte bonoꝝ veſtroꝝ in pręſenti tẽpore quod breue eſt VESTRA abundãtia) terrenoꝝ. SVPPLEAT illorũ inopiam q deſeruerũt oĩa mundi. & vt illoꝝ abundantia. ſ. in ſpiritualibus ſit ſupplementum veſtrę inopię in ſpũalibus. .i. vt ſitis participes vitę æternę. Luc. 16. Facite vobis amicos &c. Eccle. 14. In diuiſione ſortis da. & accipe. da tẽporalia, & accipe ſpiritualia. De æqualitate autem ꝓportionis exponitur ſic. & melius. Vos Corinthii habetis abundantiã temporaliũ. ſancti qui ſunt in Hieruſalem abũdantiã ſpiritualiũ. Volo ergo ex quadam æqualitate: nõ quę ſit ſecundũ ꝗtitatẽ: ſed ſecundũ proportionem: vt. ſ. ſicut illi ſuſtentant̃ eleẽmoſinis veſtris: ita vos ditemini ꝓcibus illorum apud deũ. Sicut. n. illi nõ ita ditantur de bonis veſtris tẽporalibus: ſicut vos eſtis diuites. ita nec vos bonis illoꝝ ſpiritualibus ditemini ſicut illi. Et ideo dicit. SED EX æqualitate prędicta VESTRA abundãtia terrenoꝝ, illorum. ſ. ſanctorum inopiam) in tẽporalibus SVPPLEAT) vt & illorum abundantia in ſpiritualibus &c. prima Cor. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus &c. De æqualitate autem voluntatis exponitur ſic. Sed ex æqualitate &c. .i. volo ꝙ ſit in vobis ęqualitas voluntatis: vt. ſ. ſicut illi habent voluntatẽ cõmunicandi vobis ea, in quibus abundant: ita vos habeatis voluntatẽ cõmunicandi illis ea, in quibus abundatis.

Conſequenter cõfirmat hoc per authoritatẽ. Vñ dicit. SICVT ſcriptũ eſt). ſ. Exo. 16. QVI multum. ſ. collegerat de mãna. .i. q amplius habuit ꝙ gomor NON abundauit.) .i. nõ habuit vltra ſufficientiã ſuam. ET QVI modicum, nõ minorauit) .i. non defecit ei: quia oẽs æqualiter abundabant. vt dicitur Exo. 16. Et ſic nec qui plus collegerat plus habuit: nec qui minus parauerat reperit minus.

Gratia autem deo: qui dedit eandẽ ſollicitudinem ꝓ vobis in corde Titi: qui exhortationem acceperit: quin potius cũ eſſet diligentior: ſuapte ſponte ad vos venerit. Miſimus autem vna cum illo fratrem eum: cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias: nec id ſolũ: verumetiã delectus eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtræ: cũ hac beneficentia; quæ adminiſtratur a nobis ad eiuſdem domini gloriã: & animi veſtri promptitudinem: declinantes hoc: ne quis nos carpat in hac exuberantia quæ adminiſtratur a nobis procurãtes honeſta: † nõ tãtum coram domino: Ro. 12. ſed etiã coram hominibus. Miſimus autem vna cum illis fratrẽ noſtrũ: quem probaueramus in multis ſæpenumero diligentem: nũc autẽ multo diligentiorem: ob multã fiduciam; quam habeo erga vos: ſiue Titi nomine, qui ſocius meus eſt: & erga vos adiutor: ſiue aliorum; qui fratres noſtri ſunt: & legati eccleſiarum: gloria Chriſti: Proinde documentũ charitatis veſtræ & noſtræ de vobis gloriationis: in eos demonſtretis: etiam in conſpectu eccleſiarum.

Gratias autem deo. qui dedit eandem ſollicitudinem pro vobis in corde Titi: quoniã exhortationem quidẽ ſuſcepit: ſed cum ſollicitior eſſet, ſua voluntate ꝓfectus eſt ad vos. Miſimus etiam cum illo fratrem noſtrũ: cuius laus eſt in euangelio per oẽs eccleſias. Nõ ſolũ autem: ſed & ordinatus eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtræ in hanc gratiã, quæ miniſtratur a nobis, ad domini gloriã & deſtinatam volũtatem noſtram. Deuitantes hoc ne quis nos vituperet in

hac plenitudine

hac plenitudine quæ miniſtratur a nobis in dñi gloriá. Prouidemus.n.bona non ſolum coram deo; ſed etiá coram hominibus. Miſimus autem cum illis fratrem noſtrum, quem probauimus in multis ſepe ſollicitum eſſe: nunc autem multo ſollicitiorem: confidentia multa in vos, ſiue p Tito, qui eſt ſocius meus: & in vobis adiutor: ſiue fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum gloriæ Chriſti. Oſtenſionem ergo quæ eſt charitatis veſtræ, & noſtræ gloriæ pro vobis, in illos oſtendite in faciem eccleſiarum. Lec. III.

POSTQVAM tractauit de collectis dandis, hic conſequēter tractat de miniſtris p quos collectę fiant. Et circa hoc duo facit. Primo nominat eos. Secūdo cōmendat eos Corinthiis. ibi. OSTENSIONEM ergo, q̄ eſt &c.) Circa primū tria facit. Primo.n. nominat Titū. Secūdo Barnabā ibi. MISIMVS autē cum illis fratrē &c.) Tertio Apollo ibi. MISIMVS autem cū illis &c.) Circa Titū duo cōmendat. ſ. eius ſollicitudinē, & ſollicitudinis ſignum, ibi. QVONIAM exhortationē &c.) Dicit ergo primo. Dixi ſupra q̧ rogaui Titum, vt perficeret gratiam iſtam de eleęmoſinis colligēdis: quod imminer ſollicitudini meę: ex ordinatione Apoſtolorum de quo inueni etiā ipſum ſollicitū. Et ideo AGO GRATIAS deo. qui dedit eādē ſollicitudinē) quam ego habeo PRO vobis exhortādis, & promouendis ad opa miſericordię IN CORDE Titi: quia ipſe etiā ſollicitus eſt: ſicut & ego vt perficiat in vobis hāc gratiā Heb. 6. Cupimus vnūquenq̧ veſtrū eandē oſtentare ſollicitudinē &c. Ro. 12. Qui pręeſt in ſollicitudine. Signū autem huius ſollicitudinis eſt: quia quādo rogaui eū, ipſe cōſenſit exhortationi meę. Et ideo dicit. QVONIAM exhortationē quidē ſuſcepit.) Et quia pſecutus eſt, qd̄ petii. Vnde dicit. Sed cū ſollicitior eſſet ſua volūtate q̄ mea exhortatione: profectus eſt ad vos: qui tamen primo recuſabat venire propter peccata veſtra. Ro. 12. Sollicitudine non pigri &c.

Conſequēter cum dicit. MISIMVS autē &c.) Tractat de ſecūdo miniſtro. Et circa hoc duo facit. Primo cōmendat ipſum. Secūdo ſubdit rationē, quare mittit tam ſolēnes nuncios ibi. DEVITANTES &c.) Frater iſte ſecūdum quoſdā eſt Lucas: vel ſecundū alios Barnabas. quē quidē cōmendat ex tribus. ſ. ex fama. QVIA laus eius) .ſ. Lucę EST IN euangelio, ab eo ſcripto, per oēs eccleſias:) quia eſt approbatū p Apoſtolos. Vel CVIVS laus) .ſ. Barnabę EST IN euāgelio) pdicato ab ipſo, PER oēs eccleſias: qa Iudęis & gentibus. Vn̄ dicitur de Barnaba. Act. 10. q̧ erat vir bonus plenus fide & ſpiritu ſancto. Itē cōmendat ipſum ex ſocietate ſua: quia nō ſolum eſt famoſus. SED ordinatus eſt ab eccleſiis Iudeę comes peregrinationis meę) .i. pdicationis meę: qua vt peregrini mūdū circuimus. Supra. 5. Quādiu ſumus in corpore, peregrinamur adeo &c. Et hoc eſt verū de Luca: quia ipſe fuit vnus de. 72. diſcipulis & ſocius Pauli. De Barnaba ſimiliter: quia per ſpiritū ſanctum dicit̄ Act. 13. Segregate mihi Barnabā & Paulū in opus &c. Et factus eſt comes IN HANC gratiā) .ſ. collectionis eleęmoſynarum. Vel IN HANC gratiā) .ſ. pdicationis: de qua dicit̄ Ephe. 3. Mihi autē omniū ſanctorū minimo &c. Itē cōmendat eū ex officio: quia eſt miniſter gratię QVAE miniſtrat̄ a nobis.) prima Cori. 4. Sic nos exiſtimet homo. ſupra. 3. Qui & idoneos nos &c. MINISTRATVR autē gratia iſta ad dñi gloriā) vt. ſ. dñs noſter glorificetur. ſ. de eleæmoſinis factis de cōuerſione plurimorū populorum pdicationis noſtrę: qa vt dicitur Prouer. 14. In multitudine populi &c. Itē miniſtratur, vt volūtas noſtra impleatur: quia nos hoc volumus fieri. Et ideo dicit. ET VOLVNTATATEM noſtram deſtinatā) .i. prędeſtinatā a deo, qui pdeſtinauit ab æterno nos talē voluntatem habere.

Cōſequēter cū dicit. DEVITANTES &c.) Aſſignat cauſam: quare mittat tam ſolēnes nūcios. Et primo huius rationē aſſignat. Secūdo pbat, ibi. PROVIDEMVS ergo &c.) Dicit ergo. Cauſa quare tam ſolēnes nuncios mittimus eſt iſta: vt ſciatis negociū huius mūdi ineſſe cordi noſtro. Et ideo dicit. DEVITANTES hoc. ſ. ne quis &c.) .q.d. vt vitemus vituperiū, quod poſſet mihi impingi ab aliquibus vel negligētię. ſi nō mitterē ſtrennuos. Vel fraudis: ſi nō mitterē ſecuros. Et iſti ſtrennui erant, & prompti, & ſecuri: quia dati ab eccleſiis: & electi per ſpūm ſanctum. ſupra. 6. Nemini dantes vllam offenſionē &c. Dicit autem IN HAC plenitudine) .ſ. eleęmoſynarū, vel cōuerſionis gentiū. 1. Pe. 4. Vnuſquiſq̧ ſicut accepit gratiā in alterutrū &c. Et hoc pbat dicēs. PROVIDEMVS enim &c.) .q.d. Bene dico deuitantes: QVIA puidemus) .i. prouidere debemus bona .i. vt opera noſtra bona ſint, nō ſolū corā deo, vt ei placeam⁹ ſed etiā coram hoibus: vt. ſ. eis bona videantur. Et hoc facit ſollicite procurando & bonos imitando. Rom. 12. Adhęrentes bono &c.

Conſequēter cū dicit. MISIMVS autē cum illis & fratrē noſtrum &c.) Tractat de tertio nūcio. ſ. de Apollo. Vbi duo facit. Primo cōmendat eū de ſollicitudine cum dicit. QVEM) .ſ. Apollo PROBAVIMVS ſepe ſollicitū) eſſe de ſalute veſtra. NVNC autem multo ſollicitiorē.) Nam ſicut ſupra apparet Apollo fuit primus, qui poſt Apoſtolū pdicauit apud Corinthū. prima Corin. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit. Hic autē turbatus de peccato ipſorū receſſit: & ſollicitudinem quam ante pro ipſis habebat, poſtpoſuit. Nūc vero audita cōuerſione eorum, factus eſt de ſalute ipſorū ſollicitior q̄ antea eſſet. Ephe. 4. Solliciti ſeruare vnitatē ſpiritu⁹ &c. Ro. 12. Qui pęeſt in ſollicitudine &c. Secūdo ſubdit cauſam ſollicitudinis quā aſſumpſit. qa Apollo cōfidit de vobis ex his quę Titus dicit de vobis, cōmendans vos. vn̄ dicit. MVLTA confidentia in vobis, ſiue pro Tito q eſt ſocius meus.) & quia libēter venit in ſocietatem Titi & Lucę: ſeu Barnabę: & quia ad hoc inductus fuit ab Apoſtolis eccleſiarum, quę ſunt in Iudęa. Et ideo dicit. SIVE fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum Iudęę:) .ſ. induxerunt eū ad ſollicitudinē habendā pro vobis. quę quidē eccleſię SVNT glorię Chriſti) .i. ad gloriā Chriſti.

Conſequenter cū dicit. OSTENSIONEM ergo quę eſt &c.) Recōmendat iſtos nuncios Corinthiis dicens. Quia tales miſimus ad vos, ergo oſtenſionē &c. i. oſtendatis opere q̧ charitatē habetis ad eos, & q̧ vere cōmendaui vos, & q̧ ego vere gloriatus ſim de vobis in facie eccleſiarū, ad quas perueni, & quibus pdicaui. Vel IN FACIEM omniū eccleſiarum:) quia quod facitis eis, innoteſcet omnibus eccleſiis. Cap. IX.

NAm de ſubminiſtratione quidē: quæ fiat in ſanctos: ſupuacuum eſt mihi ſcribere vobis. Noui enim promptitudinem animi veſtri: quam de vobis iacto apud Macedones. Quod Achaia parata eſt ab anno ſuperiore: & veſtrum exemplū prouocauit cōplures. Miſi tamen hos fratres: ne gloria noſtra qua glorior de vobis: inanis fiat in hac parte: vt quēadmodū dicebā: parati ſitis: ne quo pacto fiat: vt ſi mihi venerint Macedones: & offenderint vos imparatos: nos pudore ſuffūdamur: vt ne dicam vos: in hoc argumēto gloriationis. Proinde neceſſarium arbitratus ſum: adhortari fratres: vt prius accederent ad vos: & præpararēt iam ante pmiſſam bonam collationem veſtrā: vt ea ſit in promptu: ſic tanquam bona collatio: & non tanquam fraudatio. Illud autē dico. Qui ſementē facit parce: is parce meſſurus eſt. Et qui ſementē facit libenter: ac benigne largiendo: copioſe meſſurus eſt. Vnuſquiſq̧ ſecundū propoſitum cordis: nō ex moleſtia: aut ex neceſſitate.
† Nam hilarem datorem diligit deus. Eccle. 35.

NAm de miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis. Scio.n. promptum animum veſtrũ, pro quo de vobis glorior apud Macedones: quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito: & veſtra æmulatio prouocauit plurimos. Miſimus autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis euacuetur in hac parte: vt quẽadmodũ dixi parati ſitis, ne cũ venerint Macedones mecũ, & inuenerint vos imparatos: erubeſcamus nos, vt non dicamus vos in hac ſubſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres, vt præueniant ad vos, & p̃parent repromiſſam benedictionẽ hanc paratam eſſe ſic quaſi benedictionẽ non quaſi auaritiam. Hoc autẽ dico. Qui parce ſeminat: parce & metet. Et qui ſeminat in benedictionibus: de benedictionibus & metet. Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo: non ex triſtitia aut ex neceſſitate. hilarem enim datorem diligit deus.

SVPRA Apoſtolus induxit Corinthios ad dandum eleẽmoſynas ſanctis, qui ſunt in Hieruſalẽ: hic vero inducit eos q̃tũ ad modum dãdi: vt .ſ. hilariter & abũdãter dent. Vnde ad hoc ꝙ bene darent miſit tam ſolemnes nuncios. Circa hoc autẽ duo facit. Primo excludit opinatã cauſam de miſſione nunciorũ. Secundo vero aſtruit verã, ibi. MISIMVS autẽ fratres &c. Circa primũ tria facit. Primo excludit ſuſpitionẽ. Secũdo ad hoc cauſam aſſignat ibi. SCIO .n. promptum &c.) Tertio cauſam ꝓbat ibi. PRO quo de vobis &c.) Quãtum ad primũ. quia poſſet aliquis dicere Apoſtolo: tu mones nos. ꝙ bene recipiamꝰ nũcios quos mittis. Sed quare nõ potius mones, ꝙ bene largiamur eleẽmoſynas. & ideo hoc remouens dicit. Nõ eſt neceſſarium, ꝙ hoc moneã. NAM) .i. quia DE MINISTERIO quod fit in ſanctos ex abundanti eſt) .i. ſuperfluũ eſt. MIHI ſcribere vobis.) Et huius cauſa ẽ: qa SCIO promptũ aĩum veſtrum ad ſubueniendũ eis. p̃s. Paratum cor meũ deus &c. Quod autẽ ſit promptus aĩus veſter, ꝓbo ex duobus. Primo ex gloriatione noſtra de vobis. Nam niſi ſcirẽ vos eſſe promptos ad hoc, nõ fuiſſem gloriatus de vobis apud alios. Et ideo dicit. PRO QVO) .ſ. ꝓ promptitudine animi veſtri. ſupra. 1. Gloria noſtra &c. Et ſupra. 7. Multa mihi fiducia &c. GLORIOR apud Macedones.) de hoc .ſ. QVONIAM & Achaia) in qua Corinthus metropolis eſt. PARATA eſt ab anno p̃terito) ad largiendũ. Secũdo ex effectu: qa vos ꝓuocaſtis exemplo veſtro multos ad hoc. Et ideo dicit. ET VESTRA æmulatio) .i. amor & ſtudiũ imitãdi vos prouocauit plurimos: quia .n. audierũt vos bene correctos ꝓficere: ꝓuocantur plurimi .ſ. ad ꝓficiẽdum Prouer. 27. Ferrũ ferro acuit &c. Gal. 4. Bonũ autẽ ęmulamini &c. priſ Corin. 12. Æmulamini chariſmata &c.

Conſequẽter cũ dicit. MISIMVS autẽ fratres &c.) Ponit verã cauſam, quare miſerit tam ſolẽnes nũcios. Et primo ponit in generali. Secũdo in ſpeciali. ibi. VT QVEMADMODVM dixi &c.) Circa primũ facit. Priõ aſſignat verã cauſam, dicẽs. Cauſa autẽ quare iſtos miſi eſt, non ꝙ credam vos nolle ſubuenire pauperibus: ſed VT NE ꝙ gloriamur de vobis) .i. ne gloria noſtra quã habemus de vobis, euacuetᷣ ſi .ſ. deficeretis. prime Cori. 9. Bonũ eſt mihi mori &c. EVACVETVR) inquã IN HAC parte: qa bene cõſtat mihi, ꝙ in aliis virtutibus & bonis, nõ euacuabitis gloriã meam. Secundo cũ dicit VT QVEMADMODVM &c. hortatᷣ eos ad debitum modũ dandi. Et primo hortatᷣ vt dent prompte. Secundo vt dent abũdãter. ibi. NECESSARIVM ergo &c.) Tertio vt dent hilariter. ibi. VNVSQVISQVE ꝓut deſtinauit &c.) Circa primũ duo facit. Priõ ponit modum dandi. Secũdo rationẽ aſſignat, ibi. NE CVM venero &c.) Modus dandi eſt: vt .ſ. prompte detur. & ideo dicit. Ideo miſi miniſtros, VT SITIS parati ad dandum quemadmodũ dixi .ſ. exẽplo Macedonũ. Mat. 25. Quę paratę erãt &c. Prouer. 3. Ne dicas amico tuo vade, & reuertere. & cras dabo tibi &c. Ratio autẽ huius ẽ. NE CVM venerint mecũ) .ſ. ad vos MACEDONES, & inuenerint vos imparatos, erubeſcamus nos) .q.d. Vobis erit cõfuſio, ſi ꝓmiſiſtis & nõ ſoluiſtis. Sed eſto ꝙ ſuſtineatis, & nõ curetis de cõfuſione vr̃a: adminus caueatis erubeſcentię noſtrę, q diximus vos eſſe paratos.

Conſequẽter cũ dicit. NECESSARIVM ergo &c.) Hortatur eos. ꝙ dent abũdãter. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ammonitionẽ. Secũdo ammonitionis rationem aſſignat, ibi. HOC autẽ dico &c.) Dicit ergo. Ne ergo euacuetᷣ gloria noſtra, & vos non erubeſcatis. NECESSARIVM exiſtimaui rogare fratres) .ſ. Lucã, Titum & Apollo. VT PERVENIANT ad vos, vt p̃parent repromiſſam bñdictionẽ hãc) .ſ. eleẽmoſynã, quę dicitur benedictio: quę eſt cauſa ęternę bñdictionis. Nã per actionẽ dandi, homo benedicitᷣ a deo. p̃s. Hic accipiet benedictionẽ a dñ̃o &c. Et ab hoĩbus. Eccl. 13. Splẽdidũ in panibus &c. Prouer. 22. Qui pronus eſt ad miſericordiã &c. Et dicit hãc bñdictionem paratam eſſe. QVASI benedictionẽ) .i. abundanter, & nõ quaſi auaritiã .i. parce. Ratio autẽ quare debeãt abundãter dare eſt: quia EGO dico ꝙ qui parce ſeminat) .i. qui parũ dat in mũdo iſto. PARCE & metet) .i. parũ recipiet in alio ſęculo. Et dicit ſeminat: qa ſemina nr̃a ſunt qcquid boni fecerimus. Et iterũ qa parꝰ ſeminatᷣ, nõ multum colligetᷣ. Gal. 5. Quę ſeminauerit homo, hęc & metet: ſed multiplicata ET QVI ſeminat in bñdictionibus) .i. abundãter. METET & de benedictionibus) .ſ. dei largã retributionẽ. Sed nunqd nõ metẽt oẽs abũdanter. Dicendũ eſt ſic: q̃tum ad q̃titatem p̃mii: qa oẽs affluẽt, & nullus ibi parce metet. Sed dicit abundãter, quaſi ad ꝓportionẽ bene ſeminantiũ. primę Corin. 15. Stella a ſtella differt. Abundãter oẽs q̃tum ad p̃mium ſubſtãtiale: ſed parce, in cõparatione ad p̃mium accidẽtale, in quo eſt ſanctorꝫ differentia. Supra. 8 Qui multum nõ abundauit, & qui modicũ nõ minorauit. Exo. 16. Quia aliquando aliquis parce dat, & cum magna charitate, & abundanter metet.

Elegmoſyna dr̃ bñdictio.

Parce metet qui parce ſeminat ſcd̃m p̃miũ accidẽtale n̄o autẽ eſſentiale.

Conſequenter cũ dicit. VNVSQVISQVE .n. &c.) Hortatᷣ eos vt dent hilariter, & gaudẽter. Et circa hoc duo facit. Primo .n. monet eos ad gaudẽter dandum. Secũdo rationẽ aſſignat ibi. HILAREM .n. datorem &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ paretis illud, quod vultis dare, quaſi bñdictionẽ .i. abundanter & dignũ benedictione: nõ quaſi auaritiam .i. nõ parce. Et hoc dicit: quia illud quod ſponte fit, non poteſt auare fieri. Et ideo ſubdit VNVSQVISQVE enim &c.) quaſi nõ auare: qa vnuſquiſq; .ſ. veſtrũ det eleẽmoſynas ꝓut deſtinauit .i. p̃deliberauit in corde ſuo. ſ ſecũ cõferens. NON ex triſtitia autẽ &c.) .q.d. Vnuſquiſq; voluntarię det, non coacte. Ponit autẽ duo oppoſita volũtario .ſ. triſtitiã, & neceſſitatem. Voluntariũ .n. tollitᷣ per violẽtũ. eſt autẽ duplex violentũ .ſ. ſimplex & mixtũ. Simplex quando abſolute quis cogitur ad aliqd cõtra voluntatẽ ſuã faciendum. Ad remouendũ ergo illud violentũ dicit. NON ex neceſſitate quod fieret ſi darent coacti mãdato Apoſtoli .q.d. Nõ cogat vos ad dandum mandatũ noſtrum: ſed moueat vos ad hoc prompta voluntas veſtra. Exo. 35. Omnis voluntarius &c. Violẽtum mixtum eſt qñ quis nõ abſolute cogitur ad faciendũ aliqd cõtra voluntatẽ ſuam: ſed ſecundũ quid .ſ. ꝙ niſi faciat. incurrit maius dãnum: ſicut ſi nõ ꝓiciãtur merces in mari. nauis ſubmergitur. Et ideo aliquo modo fit ſpõte. & aliquo modo violenter: inq̃tum .ſ. cogunᷣ timore maioris damni. Vt ergo hoc remoueat dixit. NON ex triſtitia .i. nõ ita ꝙ ſit violentũ mixtũ. q.d. Non ex timore confuſionis, ne .ſ. erubeſcatis: ſed ex gaudio quod concepiſtis propter amorem quem habetis ad ſanctos. p̃s. Voluntarie ſacrificabo tibi &c.

Violẽtũ ſimplex & mixtum.

Cõſequẽter cum dicit. HILAREM enim datorem &c.) Ratione aſſignat. Et eſt talis. Oĩs remunerator remunerat ea quę ſunt remuneratiõe digna: hęc autem ſunt ſolũ actus virtutũ. in actibus autẽ virtutum duo

ſunt

fuit. ſ. ſpecies actus, & modus agendi, qui eſt es parte agētis. Vnde niſi in actu virtutis vtrunq; iſtoꝝ cōcurrat nō dicit ille actus ille ſimpliciter virtuoſus: ſicut nō dicitur perfecte iuſtus ſecūdum virtutē, q operatur opa iuſtitię niſi delectabiliter & cū gaudio operetur. Et licet apud hoīes qui nō vident niſi eaque parēt, ſufficiat ꝙ quis operet actum virtutis ſecundū ipſam ſpeciē actus puta actū iuſtitię: tamē apud deū qui intuet cor, nō ſufficit ꝙ ſolum operetur actū virtutis ſecūdum ſpeciē: niſi etiā ſecundum debitum modū operet. ſ. delectabiliter & cum gaudio. Et ideo nō datorē tantū: ſed hilarē datorem diligit deus. i. approbat & remunerat & nō triſtem, & remurmurātem. pſ. Seruite domino in lętitia. Eccle. 35. In omni dato hilarem &c. Roꝫ. 12. Qui miſeretur in hilaritate &c.

Potens eſt autem deus efficere: vt iotū beneficium in vos exuberet: vt in omnibus omnē ſufficientiam habentes exuberetis in omne opus bonum: quemadmodū ſcriptum eſt. † Diſperſit
Pſal. 111. dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſeculū. Porro qui ſuppeditat ſemen ſeminãti: is & panē in cibum ſuppeditet: & multiplicet ſementem veſtram: & augeat prouentus iuſtitiæ veſtræ: vt in omnibus locupletemini in omnem ſimplicitatē: quæ p nos efficit: vt gratiæ agantur deo. Nam functio huius miniſterii nō ſolū ſupplet ea, quæ deſunt ſanctis: verūetiam exuberat in hoc, quod per multos agantur gratiæ deo: qui per ꝓbationem miniſterii huius glorificant deū: ſuper obedientia conſenſus veſtri in euangelium Chriſti: & de ſimplicitate cōmunicationis in ipſos: & in omneis: & in illorū oratione pro vobis: qui deſiderātvos, pp eminentē gratiā dei in vobis. Gratia autem deo ſuper inenarrabili ſuo munere.

Potens eſt. n. deus oēm gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemp omnē ſufficiētiam habentes abūdetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt. Diſperſit dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſæculum. Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminãti: & panē ad māducandum præſtabit. Et multiplicabit ſemen veſtrum & augebit incremēta frugum iuſtitiæ veſtræ: vt in oībus locupletati, abundetis in omnē ſimplicitatem, quæ operatur p nos gratiarū actionem deo. Quoniā miniſteriū huius officii, non ſolū ſupplet ea, quæ deſunt ſanctis: ſed etiā abundat per multas gratiarū actiones in domino: p probationem miniſterii huius: glorificātes deum in obedientia cōfeſſionis veſtræ in euangelio Chriſti: & ſimplicitate cōmunicationis veſtræ in illos & in omnes, & in ipſorum obſecratione pro vobis: deſiderantium vos propter eminentem gratiam dei in vobis. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono. Lec. II.

HIC rationem triū modoꝝ aſſignat. Et circa hoc duo facit. Primo aſſignat rationē ſumptam ex parte ipſorum. Secūdo rationē ſumptam ex parte dei. ibi. ET IN omnibus locupletati &c.) Circa primū duo facit. Primo ponit rationem. Secundo ipſam cōfirmat, ibi. SICVT ſcriptum eſt &c.) Ratio eſt talis. Quicunq; dat aliquid qd multiplicatur ſibi: debet prompte abundāter & hylariter dare: ſicut videmus ꝙ homines abundāter & prompte, & cum gaudio ſeminant ſemen: qa multiplicatum illud recolligunt. Cū ergo elęmoſynę multiplicentur dātibis debetis illas prompte, gaudēter, & abundāter facere. Et ꝙ multiplicentur patet, qa deus potens eſt omnem gratiā &c. q. d. Noli timeatis dare, ne indigentia grauati pœniteat aliquando vos dediſſe: qa POTENS eſt deus facere abundare oēm gratiam) ſpiritus ſancti, qua. ſ. ſemp gaudeatis de bono ope, qd feciſtis. Et ideo dicit. ABVNDETIS in omne opus bonum) . i. abundantem affectum habeatis ad dandum elęmoſynam, ſicut habetis ad alia opera virtutū: & tñ habeatis plenam ſufficientiam bonoꝝ exteriorum. Et ideo dicit. SEMPER oēm ſufficientiam habentes) . i. vos reputātes habere. Iac. 1. Qui dat oībus affluenter. Et. 1. Ti. 6. Habentes alimenta &c. De iſta ſufficiētia dicitur infra. 12. Sufficit tibi gratia mea &c. De multiplicatione vero dicit Eſa. 30. Dabitur pluuia ſemini tuo. Mat. 19. Oīs q reliquerit &c. centuplum accipiet &c.

Conſequēter cum dicit. SICVT ſcriptum eſt &c.) Probat poſitam rationē dupliciter. ſ. authoritate, & experimēto. ibi. QVI autē adminiſtrat &c.) Probat autem authoritate dicens. Recte debet vos mouere prędicta ratio: quia ſicut ſcriptū eſt &c. Sed glo. in alio ſenſu adducit hāc authoritatem q̄ ſit intentio Apoſtoli. Nā glo. ſic adducit. Dico ꝙ abundetis in omne opus bonū . ſ. largitione elęmoſinaꝝ: qa SCRIPTVM EST. Diſperſit dedit pauperibus. Sed Apoſtolus videt hoc velle referre ad illud, quod dicit abūdare facere oēm gřam. Et hoc quia ille q diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia ei9 manet in ęternum. Eccle. 12. Bene fac iuſto, & inuenies retributionē &c. In authoritate autē ꝓpoſita, notatur qbus ſit dādum: qa pauperibus. i. indigētibus &c. Luc. 14. Cū facis prandium &c. Quomodo dandū: quia diſperſit: qa nō totum vni: ſed diuiſim multis. 1. Cori. 13. Si diſtribuero &c. Eſa. 58. Frange eſurienti panem &c.) IVSTITIA ei9) . i. virtus iuſtitię MANET in ęternū:) qa es quo dat augetur voluntas ad dādum. Vel IVSTITIA eius) . i. merces iuſtitię eius manet in ęternū. Prouer. 11. Seminanti iuſtitiā merces fidelis &c. Experimēto autem cōfirmat rationē ꝓdictam dicēs. QVI autem amminiſtrat &c. q. d. Experti eſtis: qa hoc ipſum qd datis in elęmoſynas, habetis a deo. Et ideo debetis libenter dare amore dei. 1. Para. vlti. Tua ſunt oīa quę de manu &c. Et inſinuat tria circa hoc. Primum eſt ꝙ aliquis poſſet dicere. Si nos damus modo qd habem9, deficient nobis neceſſaria ad quotidianū victū. Et hoc remouet: qa nō ſolū ſemē miniſtrat ſeminātiū: ſed PANEM) . i. neceſſaria vitę ꝓſtabit ad MANDVCANDVM) pſ. Qui dat eſcā omni carni. Secundum eſt: quia poſſes dicere ꝙ ſi multū daremus, deficient nobis q̄ habemus ad dandum iteꝝ. Et hoc Apoſtolus remouet dicens: ꝙ nō deficiet: ſed multiplicabit ſemen veſtrū: vnde. ſ. plures elęmoſynas facitis. Tertium eſt: qa poſſet aliquis dicere, ꝙ ſi modo damus, deficiet nobis bona voluntas ad dandū & pœnitebit nos dediſſe. Et hoc remouet dicens. ET AVGEBIT incremēta frugum iuſtitię vř ę) . i. in tantū augebit facultatē & voluntatem dandi elęmoſynas, es quibus ꝓcedit iuſtitia veſtra, ꝙ ſemper parati & prompti eritis ad dandum elęmoſinas: & ꝙ fruges maxime erunt, in comparatione ad paruum ſemē. Prouerb. 3. De primitiis frugum tuarum da pauperibus. Leui. 25. Dabo benedictionem &c. 1. Ti. 4. Pietas ad omnia valet.

Deinde cū dicit. VT IN oībus locupletati &c.) Aſſignauit rationē, quare prompte abundāter & hilariter dare debeat, & es parte ipſoꝝ dātium: hic aſſignat rationē ex parte ipſius dei, pro qua dare debēt. Et primo aſſignat rationē. Secundo manifeſtat eam, ibi. QVONIAM miniſterium huius officii &c.) In ratione autem aſſignāda tria cōſiderant: quorū primū eſt ipſoꝝ locupletatio, q̄ rūdet ꝓmiſſis. Dixerat. n. ſupra. MVLTIPLICABIT ſemē veſtrum, & augebit incremēta frugum iuſtitię veſtrę.) Et hoc primo reſumit dicens. ET VT in oībus locupletati) . i. tam in corporalibus q̄ in ſpiritualibus bonis. 1. Corin. 1. Diuites facti eſtis &c. Sed ne aliquis crederet, ꝙ finis ponēdus ſit in abundantia diuitiaꝝ temporaliū: aut ꝙ diuitias ſpirituales aliquis

ocioſe abſq; vſu poſſidere deberet. refert hoc primũ ad aliud ſecundũ dicens. ABVNDETIS in oẽm).i.perfectam SIMPLICITATEM) .i. largitatẽ ſimplici animo factam: vt largitio ꝓcedat ea diuitiis tẽporalibus: ſimplicitas autẽ ex ſpiritualibus. Prouerb.10. Simplicitas iuſtoꝝ &c. Sed & hoc ipſum ad alium finẽ referendum eſt.ſ. ad deũ. Et ideo tertio ſubdit. quę.ſ. LARGITIO ſimplex operatur per nos).i. mediantibus nobis. GRATIARVM actionem deo.).i. Theſ.5. In omnib⁹ gratias agite &c.

Deinde cum dicit. QVONIAM miniſterium &c.) Manifeſtat rationẽ ſupra poſitã.ſ. quomodo eorũ largitio operetur gratiarum actionem deo. Et primo hoc oſtendit. Secũdo ponit gratiaꝝ actionis materiam, ibi. GLORIFICANTES deũ &c.) Tertio ipſe ꝓrumpit in gratiarum actionẽ, ibi. GRATIAS deo &c.) Dicit ergo. Dico quod largitio veſtra operať gratiaꝝ actiones deo. QVIA miniſteriũ huius officii veſtri. quo ſubuenitis ſanctis: multa bona habet: quia NON ſolum ſupplet ea, quę deſunt ſanctis. q̃tum ad temporalia. Supra.8. Veſtra abundantia illoꝝ inopiam ſuppleat &c. Non ſolum ergo hoc bonũ ſequiť inde: ſed etiam ꝙ ipſi orant pro vobis, & agant gratias deo, ꝓbantes & approbãtes miniſtrationẽ veſtram. Et hoc eſt quod dicit: ſed ETIAM abundat).i. excreſcit. IN ACTIONE gratiarum) quę fit PER MVLTOS) nõ ſolum ꝑfectos. ſed per alios fideles pauperes: qui inde agunt gratias deo in domino: qui eos ad hoc mouet vidẽtes. & probantes miniſterium veſtrũ. Supra.1. Vt ex multaꝝ perſonis: facierũ &c. Huius quidẽ gratiaꝝ actionis materia eſt propter tria. Primo ꝓpter eorum fidem, quã acceperunt: & ideo dicit. Dico ꝙ abundat in gratiaꝝ actione. GLORIFICANTES) .ſ. fideles deũ in OBEDIENTIA cõfeſſionis veſtrę .i. de cõfeſſione fidei veſtrę: quã confitemini & creditis in Chriſtũ. Mat.5. Sic luceat lux veſtra &c. Prouer.21. Vir obediens loqueť victorias. Secundo ꝓpter eoꝝ largitionem. & ideo dicit. GLORIFICANTES, & in ſimplicitate cõmunicationis veſtrę).i. pro largitione veſtra in illos.ſ. ſanctos pauperes: & in omnes.ſ. fideles, qui indigent ſimplici & puro animo facta Gal.6. Cõmunicet is qs cathetizať verbo, & q ſe cathetizat &c. Et iterum. Operemur bonũ ad oẽs &c. Tertio propter hoc ꝙ ipſi viri ſancti habẽt a deo, vt pro eis agant gratias deo. Et ideo dicit. GLORIFICANTES etiam deum PRO ipſorum obſecratione ꝓ vobis) .i. glorificãt deũ de hoc ꝙ ipſi viri ſancti obſecrãt pro vobis. Ipſorum dico deſiderãtiũ vos videre in ęterna beatitudine: & hoc ꝓpter eminẽtem gratiam dei in vobis. Ex his ergo Apoſtolus ꝓrumpit in gratiaꝝ actionem deo dicẽs. GRATIAS &c.).i. qa tot bona inde ꝓueniunt de miniſterio veſtro: ego AGO gratias deo &c.) .ſ. charitatis, quę maxime videť vigere in vobis, qui ſubuenitis etiam illis, qui ſic agunt gratias deo, & orant pro vobis. Et hoc DONVM eſt inenarrabile.) quia nõ poteſt dici, quantum vtile ſit: quia oculus nõ vidit, nec auris audiuit &c. Cap. X.

CAeterũ ipſe ego Paulus obſecro vos per lenitatem & mãſuetudinem Chriſti: qui iuxta faciem quidem humilis ſum inter vos: abſens tamen audax ſum erga vos. Rogo autem vos: ne præſens audeam ea fiducia: qua exiſtimor audax fuiſſe in quoſdam: qui putant nos veluti ſecundum carnem ambulare; nam in carne ambulantes: non ſecũdũ carnem militamus. Si quidem arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt: ſed potentia deo ad demolitionem munitionum: quibus cõſilia demolimur: & omnem celſitudinem, quæ extollitur aduerſus cognitionem dei: & captiuam ducimus omnẽ cogitationem ad obediendũ Chriſto: & in promptu habemus vindictam aduerſus omnem inobedientiam: cum impleta fuerit veſtra obedientia.

IPſe autem ego Paulus obſecro vos ꝑ manſuetudinem & modeſtiam Chriſti: qui in facie quidem humilis ſum inter vos: abſens autem cõfido in vobis. Rogo autem vos ne præſens audeã per eã confidentiam, qua exiſtimor audere in quoſdã: qui arbitrãtur nos tanq̃ ſecundũ carnem ambulemus. In carne.n. ambulãtes: non tamen ſecundum carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ nõ carnalia ſunt: ſed potentia deo, ad deſtructionem munitionũ: conſilia deſtruentes. & omnem altitudinẽ extollentem ſe aduerſus ſcientiã dei: & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti: & in promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit veſtra obedientia.

POSTQVAM tractauit de bonis miniſtris Chriſti & fidei: cõſequenter Apoſtolus inuehitur cõtra falſos miniſtros, & pſeudo apoſtolos ꝓphetas. Et primo inuehiť contra eos. Secũdo vero cõtra illos, qui decepti ab eis adherebãt eis, in.13. cap. ibi. ECCE TERTIO &c.) Circa primũ duo facit. Primo excuſat ſe de eis, quę imponunť ſibi per rationẽ. Secundo vero per facti euidentiã, ibi. QVAE autem ſecundũ faciẽ ſunt &c.) Circa primũ duo facit. Primo recuſat ſe excuſare per experimentũ cum tamẽ poſſet. Secũdo vero excuſat per rationẽ, ibi. QVI arbitranť &c.) Circa ocimum tria facit. Primo ꝑmittit obſecrationem. Secundo interponit illud, quod imponitur ſibi a pſeudoapoſtolis, ibi. QVI in faciem quidẽ &c. Tertio recuſat experimentũ, ibi. ROGO autẽ ne.) Dicit ergo. IPSE ego autem Paulus qui vos) & alios ad eleęmoſynas exhortor: ego inq̃ ipſe OBSECRO VOS per mãſuetudinem & modeſtiam Chriſti.) De manſuetudine Chriſti habetur Mat.11. Diſcite a me quia mitis ſum &c. De modeſtia. Sap.11. Omnia in numero, pondere & menſura, diſpoſuiſti &c. Modeſtia.n. nihil aliud eſt q̃ modum ſeruare in agendis. Facit autẽ ſpecialiter hic mentionẽ de manſuetudine & modeſtia Chriſti: qa pſeudoapoſtoli & Corinthii ſpecialiter imponebant Paulo: ꝙ cũ eſſet pręſens apud eos, cõuerſaretur humiliter: & cum eſſet abſens ſcriberet eis valde dure. Et ideo poſuit illa duo quę Chriſtus habuit, vt ſciant ꝙ Apoſtolus hęc etiã oſtẽdit, & ſeruauit exẽplo Chriſti. Et ideo conſequenter interponit vitium ſibi impoſitũ dicẽs. EGO IPSE Paulus).i. vere humilis: qa Paulus humilis, & quietus interpretatur.1. Corin.15. Ego ſum minimus &c. Vnde ego ipſe.i. vere Paulus. ꝑs. Tu quidẽ ipſe es. Eccle.19. Eſt q nequiter humiliat ſe &c. Et Iaco.3. Vbi zelus & contentio: ib incõſtantia &c. Ego inq̃ OBSECRO) qui in faciem.i. exterius: vt dicitis humilis ſum inter vos.i. humiliter cõuerſatus: cum ſum vobis pręſens: abſens autẽ.i. cum ſum abſens a vobis: quãdo.ſ. nõ timeo lędi ab aliquo veſtrũ: cõfido in vobis .i. cõfidenter ago aſpere vobis per epiſtolam ſcribens. Prouerb.28. Iuſtus quaſi leo non confidens &c.

Modeſtia.

Infamia impoſita paulo ꝙ cum eẽt pñs hũilis erat: in ſcribẽdo aũt rigidus & durus.

Conſequenter cum dicit. ROGO autẽ &c.) Recuſat ſumere experimentũ. iſti.n. credebant ꝙ Apoſtolus ex timore ductus, cõuerſareť humiliter inter eos: & ideo dicit. VOS ita creditis ſed ego rogo vos: qui & ipſe obſecro, vt velitis experiri vtrum ego, ſi neceſſe ſit, faciã in pręſentia, quemadmodo facio in abſentia. Et ideo dicit. NE PRAESENS) .i. cum fuero apud vos AVDEAM facere in vobis ſi neceſſe ſit. PEREAM confidentiam) .i. ita cõfidenter ſicut exiſtimor a vobis audere.i. audacter & confidenter agere IN QVOSDAM incurrere, / ctos dure reprehendendo: per litteras etiã corrigendo. Iob.31. Exaltat audacter &c.

Deinde

Deinde excuſat ſe per rationem dicens. QVI arbitratur &c.) Quaſi dicat. Et licet nollim experimẽto me excuſare ꝓpter vos: tamẽ ratio in promptu eſt ad excuſandum me ſufficiẽter. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit cauſam, quare imponunt ei quod dictum eſt. Secũdo deſtruit cauſam illam. Tertio cõfirmat per rationem. Cauſam autẽ quare hoc ſibi imponiẽ. ſ. ꝙ pręſens ſit humilis: abſens autẽ ſeuerus & auſterus eſt: quia iſti arbitrabanẽ Apoſtolũ ſecũdum carnem ambulare. Et quia vnuſquiſq; ſecundũ regulã operis operaẽ: finis autem habet rationem regulę: quia quilibet dirigit opus ſuũ ad finẽ, quem intendit. Qui ergo ponunt finẽ ſuũ in bonis carnalibus, dicunẽ ambulare ſecundũ carnẽ. Et inde eſt ꝙ ita regulant opera ſua: vt cõſequãtur ea, quę ſunt carnis: quę quidẽ quia poſſunt ſubtrahi ab hominibus: ideo homines qui carnalia intẽdunt, blande ſe habent ad homines & humiliter. Et ideo quia credebant Apoſtolũ ambulare ſecundũ carnem: ideo credebant, ꝙ propter hoc humiliter conuerſatus ſit inter eos. Sed hęc ratio nulla eſt & vana. Et ideo deſtruit eam dicens. IN CARNE .n. &c.) q. d. Quod nos ſumus in carne, nõ poſſumus negare: quia Ro. 8. dicitur. Debitores ſumus carni &c. ſed ꝙ nos regulemur ſecundũ carnem, ponendo in bonis carnalibus finẽ ſiue intentionẽ noſtrã, hoc eſt falſum: quia non ſecundum carnem militamus .i. vitam noſtram quę eſt quędam militia vt dicitur Iob. 7. Non regulamus ſecũdum carnem. Et ꝙ non militemus ſecundum carnem, probat cum dicit. NAM arma noſtra &c.) Et primo ex militaribus armis ſicut vnuſquiſq; pugnator habet arma accõmoda militię & pugnę ſuę. Sed cõſtat ꝙ arma eoꝝ, qui pugnant ſecundum carnẽ, ſeu militãt, ſunt diuitię, voluptates, honores, & potẽtię mundanę, & temporales: cum ergo arma noſtra nõ ſint huiuſmodi: qa ARMA militię noſtrę nõ ſunt carnalia.) ſed potẽtia deo .i. ſecundũ deũ, vel ad honorẽ dei. Ergo nos nõ militamus ſecundũ carnem. Secundo vero cum dicit. AD DESTRVCTIONEM &c.) Ponit virtutem armorum ſpiritualiũ: quorum quidem virtus patet ex triplici effectu eoꝝ. Primus effectus eſt, ꝙ per ipſa arma cõfundunẽ rebelles. Et q̃tum ad hoc dicit. AD DESTRVCTIONEM munitionum) q. d. Bene ſunt potẽtia deo, vt deſtruant rebelles. Infra Ti. 1. Vt ſit potens exhortari &c. Iere. 1. Vt euellas & deſtruas &c. Muniũt autem ſe aliqui contra deum dupliciter. Aliqui aſtutis cõſiliis, ſicut ſunt tyrãni, qui machinanẽ prauis cõſiliis ſuis deſtruere, quę dei ſunt, vt ipſi tyrãnizent. Et q̃tum ad hoc dicit. CONSILIA deſtruẽtes. ſ. tyrannoꝝ. Iob. 5. Qui apprehendit ſapiẽtes &c. Aliqui vero per ſuperbiã vel altitudinẽ ingenii ꝓprii. Et q̃tum ad hoc dicit. ET OMNEM altitudinẽ) ſ. ſuę ſuperbię Rom. 11. Nõ alta ſapientes &c. i. ſuperbia. Siue ꝓfunditatẽ intellectus, tam legiſperitorum, q̃ philoſophoꝝ. Ro. 8. Neq; altitudo neq; ꝓfundũ Eſa. 5. Vę qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. ALTITVDINEM) dico EXTOLLENTEM SE aduerſus ſcientiã dei) ſ. fidem, quę eſt ſcientia dei: qa quę de deo dicunẽ, impugnãt. ſ. partum virginis: & alia dei mirabilia. Eſa. 11. Repleta eſt terra ſcientia dei. Apoc. 2. Qui dicunt altitudinẽ Satanę. Apoc. 2. Qui nõ cognouerũt altitudinẽ Satanę. Ro. 11. Noli altũ ſapere ſed time. Secundus effectus, eſt cõuerſio infidelium ad fidẽ. Et q̃tũ ad hoc dicit. ET IN captiuitatẽ redigentes &c.) Quod quidẽ fit, quãdo id quod homo ſit totũ ſupponit miniſterio Chriſti & fidei, ꝓs, Ad alligãdos reges eoꝝ in cõpedibus &c. Eccle. 6. Iniice pedẽ tuũ in cõpedes illius. i. in documẽta fidei &c. Tertius effectus, eſt correctio peccantium. Et q̃tum ad hoc dicit. ET IN promptu habentes) i. promptũ, & liberum animũ habentes, ad puniendũ omnẽ inobedientiã. ꝓs. Gladii ancipites in manibus &c. Et hoc erit CVM impleta fuerit veſtra obedientia) i. cũ vos pfecte obedientes eritis: qa ſi vos veli[t]is obedire, nõ erit nobis locus puniendi inobedientiã alioꝝ & veſtrã. Vel tũc vlciſcemur vos de inobedientia, qñ impleta fuerit obedientia veſtra. i. quando deſtrueẽ inobedientia veſtra. cõtraria. n. contrariis curantur.

Quæ in conſpectu ſunt videtis? Si quis de ſe ipſo cõfidit: quod Chriſti ſit; illud rurſum perpẽdat ex ſeipſo: quod quẽadmodum ipſe Chriſti ẽ: ita & nos Chriſti ſumus. Nã ſi & amplius quippiam glorier de poteſtate noſtra: quã dedit dominus nobis in ædificationẽ: & nõ in deſtructionem veſtri: nõ pudefiam: nec videar ceu perterrefacere vos p epiſtolas. Nã epiſtolæ quidem: inquit: graues ſunt & robuſtæ: at præſentia corporis infirma: & ſermo cõtemptus. Hoc reputet qui iſtiuſmodi eſt: quod quales ſumus ſermone per epiſtolas cũ abſumus: tales ſumus: & cum adſumus facto. Non. n. ſuſtinemus inſerere: aut conferre noſipſos cũ quibuſdam: qui ſeipſos cõmendant. Sed iſti non intelligunt, ꝙ ipſi inter ſeſe ſeipſos metiuntur: & cõparant ſemet ſibi.

Quæ autem ſecũdum faciem ſunt videte. Si quis cõfidit Chriſti eſſe, hoc cogitet iterum apud ſe: quia ſicut & ipſe Chriſti eſt: ita & nos Chriſti ſumus. Nã & ſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quã dedit nobis dominus in ædificationẽ, & nõ in deſtructionem veſtrã, non erubeſcã. Vt autem nõ exiſtimer tanquã terrere vos per epiſtolas. Quoniã quidem epiſtolæ inquiunt graues ſunt & fortes: p̃ſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis: hoc cogitet qui eiuſmodi eſt: quia quales ſumus verbo p epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto. Nõ enim audemus inſerere, aut comparare nos quibuſdam, qui ſeipſos cõmẽdant: ſed ipſi in nobis, noſmetipſos metientes: & comparantes noſmetipſos nobis. Lec. II.

SVPRA excuſauit ſe Apoſtolus per rationẽ: hic excuſat ſe per facti euidentiã. Et circa hoc duo facit. Primo enim cõmittit auditoribus iudiciũ ſuę excuſationis. Secũdo ꝓſequiẽ ſuã cauſam: ibi. SI QVIS cõfidit &c.) Dicit ergo primo. Licet appareat per rationẽ falſum eſſe, quod imponũt mihi pſeudoprophetę, tñ ſi aliq ſint inter vos qui ratione nõ vincanẽ, & noluerint rationi acquieſcere, ſaltẽ videte. i. cõſiderate EA QVAE ſũt ſecundum faciẽ) i. in manifeſto apparent de me euidẽter. Cõmittit autem eis iudiciũ cauſę ſuę ad oſtendendam ſecuritatem cordis ſui. Iob. 6. Reſpõdere obſecro abſq; cõtradictione. Sed cõtra Io. 7. Nolite ſecundum faciem iudicare. Nõ ergo bene dicit hic. QVAE ſecũdum faciẽ ſunt videte.) Reſpõdeo. Dicendũ eſt ꝙ ibi accipitur ſecũdum faciem ꝓ his quę exterius apparent in hoie. ſ. ꝓ ſola veritatis apparẽtia: hic vero ꝓ ipſa veritate euangelica, & aperta veritate ſecũdum quę nõ debet homo iudicare: qa aliquãdo cõtrariũ latet in corde. Vnde dicit Mat. 7. Veniunt ad vos in veſtimẽtis ouiũ, intrinſecus &c. Hic vero accipiẽ ſecundum faciem, pro facti euidentia, ſecũdum quam põt fieri iudicium. glo. aliter exponit. ſ. ſecũdum faciem. i. pſeudoapoſtolorũ. Videte. i. attendite. q. d. Cõſiderate facta eoꝝ: quia impoſſibile eſt, qn inter multa bona, quę pretendunt, non faciãt aliqua, ex quibus poteritis cognoſcere intentionem ipſoꝝ prauã. Mat. 7. Ex fructibus eorum &c.

Conſequẽter cum dicit. SI QVIS autem confidit &c.) Proſequiẽ cauſam ſuã. Cõtingit autem ꝙ aliquis moueẽ contra aliquẽ deceptus authoritate alicuius, q ſe magnũ facit. Et ſic Corinthii cõmoti erãt cõtra Apoſtolum, decepti a pſeudoapoſtolis: qui ſe dicebãt maioris authoritatis q̃ Paulus, quia venerãt a Iudęa: & quia erant primo cõuerſi. Et ideo Apoſtolus duo facit. Primo euacuat authoritatem illoꝝ pſeudoapoſtoloꝝ. Secundo ꝓſequiẽ cauſam ſuam, ibi. VT AVTEM nõ exiſti[mer]

Finis arguit opus.

Armorũ ſpiritualiũ effectus.

Pſeudoapoſtoli in duo ſe extollebãt ſupra apoſtolum, qa ex Iudęa & qa primo erãt conuerſi.

mer &c.)Circa primum duo facit. Primo oſ͞dit ꝙ pſeudoapoſtoli nó ſint ſibi pferendi. Secúdo ꝙ ipſe eſt pferédus eis, ibi. NAM & ſi amplius &c.)Dicit ergo. HOC) inq̃ SECVNDVM faciem videre.) Quod SI QVIS) de pſeudoapoſtolis CONFIDIT ſe Chr̃i eſſe,)propter aliquod magnú quod fecerit: vel ppter aliquod donú ſpirituale, quod a Chr̃o receperit. HOC cogitet apud ſe).i.cóſideret diligenter in corde ſuo: q̃a SICVT ipſe Chriſti eſt ita & nos).q.d. Quicquid inuenitur in eis, totum inuenit̃ in nobis: vñ debeamus dici & eſſe Chr̃i. 1.Corin.7. Puto ꝙ & ego ſpiritú Chr̃i habeá. Ro.8. Si qs ſpiritú Chriſti nó habet, hic nó eſt eius. Nó ſolum auté nos ſumus Chr̃i, ſicut & ipſi: ſed multo plus poſſumus gloriari, ꝙ ſumus Chriſti q̃ ipſi. Et hoc eſt quod dicit. NAM ſi amplius q̃ ipſi gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quá.ſ. poteſtatem dedit mihi dñs. Act.9. Vas electionis eſt mihi iſte. Gala.2. Qui operatus eſt Petro &c. DEDIT) inq̃ mihi poteſtatem hanc ſpecialé. ad cóuertendum gentes in ædificationé.ſ. eccleſię & non in deſtructionem: ſicut faciunt pſeudoapoſtoli abutétes poteſtate eis data in cótrarium, ad quod data eſt. Nam licet poteſtas det̃ in ædificationem eccleſię in fide & charitate: iſti tamen q̃runt gloriá ſuá & nõ Chriſti: & ideo deſtruunt. Et hoc faciebát pdicando obſeruari legalia & faciendo quęſtum. SI ERGO amplius glorior de hac poteſtate, quá habeo, & in qua gloriá Chr̃i quęro, ET NON meam, nó erubeſcam).ſ. de huiuſmodi cómendatione mea: quia nó facio ad oſ͞dendum me: ſed cauſa neceſſitatis.ſ. vt oſ͞dens authoritatem meá eſſe magná & pſeudoapoſtolorũ nullá, nó decipiamini ab eis decętero. Vbi nota ꝙ ſecúdum Grego. duabus de cauſis poteſt ſe aliquis cómendare abſq; peccato.ſ. quádo aliquis prouocat̃ opprobriis, & conculcat̃: & hoc vt nó deſperet, videns ſe cóculcari, & vt cófutet aduerſarios. Sic Iob cómendauit ſe multú, ſicut patet.27.cap. vnde dicit. Neq;.n. reprehendit me cor meú in omni vita mea &c. Ité quádo aliquis pdicans veritaté: & alius aduerſarius veritati cótradicit ſibi, & impedit manifeſtationem veritatis: tunc huiuſmodi pdicator debet ſe cómendare, & oſ͞dere authoritaté ſuá, vt cófutet illú, & vt trahat auditores ad veritatem. Et hoc facit Apoſtolus in multis locis, & hic etiam.

Conſequéter cum dicit. VT AVTEM nó exiſtimer &c.)Proſequit̃ cauſam ſuá ex facti euidentia. Et circa hoc tria facit. Primo oſ͞dit falſum eſſe, quod ſibi imponitur. Secúdo rationé dicti aſſignat. ibi. NON .n. audemus &c.)Tertio exponit rationé ipſam, ibi. NOS autem non &c.) Circa primú ſciendú eſt, ꝙ ſicut dictú eſt: imponebat̃ Apoſtolo ꝙ in pñtia eſſet humilis propter timoré: vel propter gratiá & fauorem captádum: & in abſentia dure ſcriberet eis. Et ideo dicit Apoſtolus ꝙ nó eſt ita: ſed ſi bene volunt cóſiderare, quę apparét: ita inuenient cú facto, qualé habuerunt ſcripto: & hoc poſſunt experiri ſi volunt. Et hoc eſt qđ dicit. VT AVTEM nó exiſtimer a pſeudoapoſtolis ſeu a vobis TANQVAM terrerem vos, vel timoré vobis incuteré PER epiſtolas noſtras: quas vobis mittimus: qué quidem timoré non incutiebá vobis in pręſentia. Et hoc ideo eſt. QVONIAM) ipſi.ſ. pſeudoapoſtoli. INQVIVNT epiſtolę).ſ. Pauli. GRAVES ſunt).i. durę & grauiter punientes. ET FORTES) .i. abſq; timore: ſed PRAESENTIA) non talis: immo INFIRMA) .i. debilis & humilis: quod rñdet ei, qđ dicit fortes. ET SERMO) .i. pdicatio ſua: & collocutio: & exhortatio. CONTEMPTIBILIS.) quod reſpódet ei quod dicit̃ graues. Sed qui eſt huiõi.i. qui talia dicit de nobis. COGITET).i. ſciat certe ꝙ QVALES ſumus &c.) .i. tales erimus pſentes cú venimus ad vos. QVALES ſumus) per epiſtolá abſentes, ſi neceſſe fuerit. Cauſam aũt, quare Apoſtolus ſe habuit humiliter ad eos, manifeſtat Apoſtolus 1.ad Corin.2. Et ego fratres cú timore multo & tremore &c. quod faciebat, quia nó erant firmi in fide. Et voluit eos p dulcediné ſuę cóuerſationis firmare. Quare auté locutus fuerit ſibi plana, & pdicauerit eis non ſubtilia, inſinuat.1.Corin.3. dicens. Tanquam paruulis in Chriſto lac potum dedi vobis &c. Nondum enim erant capaces altioris doctrinę.

Conſequenter cum dicit. NON .n. audemus &c.) Oſtendit rationé dicti ſui dicens. Dico ꝙ non ſumus ſimiles pſeudoapoſtolis nec etiá eſt verum, qđ imponit̃ nobis: quia ego nó dico alia, q̃ facere eſt neceſſe. Et ideo dicit. NON .n. audemus nos inſerere) .i. dicere nos eſſe vnum ex eis. AVT cóparare).i. ſimilé facere. QVIBVSDAM) .ſ. pſeudoapoſtolis QVI SEIPSOS) vobis tantum COMMENDANT) Et tamen ab aliis & a factis ſuis nó cómendant̃. contra illud Prouer.27. Laudet te alienus: & nó os tuú &c. SED ipſi in nobis &c.) .i. ſecundú ea quę ſunt in nobis cómẽſuramus facta noſtra & dicta. q.d. Illa dicimus de nobis quę ſunt proporcionata nobis.i. commenſurata factis noſtris. Gal.vi. Vnuſquiſq; opus ſuum pbet &c. Sed cótra.4. dicitur. Cómendantes noſmetipſos ad oẽm cóſcientiá &c. Ergo nó bene dixit. Reſpódeo. Dicendú eſt, ꝙ aliud eſt cómendare ſeipſum ad conſcientiá: & aliud ad aures. Cõmendare ſeipſos ad cõſcientiam & ad aures. Nam ad cóſcientias hoiũ cómendamus noſipſos, cú bene agimus: & hoc eſt bonú. Ad aures autem cómẽdamus noſmetipſos verbis tantum: & hoc eſt malum. Primo modo commendant ſe iuſti, & Apoſtolus. Secundo modo pſeudoapoſtoli & hypocritę.

At nos nó in immẽſum gloriabimur: † verú iuxta menſuram regulæ: qua partitus eſt nobis deus: menſurá ptingẽdi etiá vſq; ad vos. Non.n. quaſi nó pertingamus vſq; ad vos: extendimus noſipſos ſupra modú. Ná vſq; ad vos quoq; peruenimus in euágelio Chriſti: nó in immenſum gloriantes ſuper alienis laboribus: ſperátes futurum: vt ſuboleſcẽte fide veſtra in vobis: magnificemur iuxta regulam noſtrá in exuberantiá: vt iis quoq; regionibus: quæ vltra vos ſunt euágelizem, nó per alienã regulá: vt de his quæ parata ſunt: gloriemur: ſed qui gloriatur in dño glorietur. † Non enim qui ſeipſum commendat: ille probatus eſt: ſed is quem dominus cómendat. Ephe.4. 1.Corin.1. Iere.9.

Nos auté nó in immenſum gloriabimur: ſed ſecúdum menſurá regulæ qua menſus eſt nobis deus, menſurá pertingẽdi vſq; ad vos. Nó.n. quaſi nó pertingẽtes ad vos, ſupextẽdimus nos. Vſq; ad vos.n. peruenimus in euágelio Chriſti, nó in immẽſum gloriantes in alienis laboribus. Spem auté habentes creſcẽteis fidei veſtræ in vobis magnificari ſecundú regulá noſtrá, in abundantia: etiá in illa quæ vltra vos ſunt, euágelizare nó aliena regula, in his quæ pparata ſunt gloriari. Qui auté gloriatur, in dño glorietur. Nó.n. qui ſeipſum cómendat, ille probatus eſt: ſed qué deus commendat. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus oſ͞dit rationem eorũ, quę dixerat: hic cóſequenter ipſam rationé manifeſtat. Dixerat enim ꝙ cómenſurabat ſe ſibi: & nó excedebat menſurá ſuam. Poteſt auté aliquis in gloriádo, & cómendando ſe excedere dupliciter. Primo q̃tum ad id, de quo gloriatur: puta ſi quis gloriat̃ de eo quod nó habet. Secundo q̃tum ad id, in quo gloriat̃: puta ſi quis habẽs aliqd ex alio gloriat̃ in ſeipſo tanq̃ a ſe haberet. Et ideo Apoſtolus oſ͞dit, ꝙ neutro iſtorum modorũ excedit menſuram gloriádo vel laudádo ſe. Et primo q̃tú ad primú. Secúdo q̃tum ad ſecúdú, ibi. QVI auté gloriat̃ &c.) Circa primú duo facit. Primo pbat ꝙ nó excedit menſuram ſuá, q̃tum ad gloriam de pteritis. Secúdo q̃tum ad gloriá de futuris, ibi. SPEM autem habentes &c.) Circa primú tria facit. Primo pponit intentum. Secundo ppoſitú probat, ibi. NON .n. quaſi nó &c.) Tertio cócludit, ibi. NEC IN immenſum gloriátes &c.) Dicit ergo prio. Dico ꝙ metimur & cóparamus noſmetipſos

ipſos nobis, facientes.ſ.ſecundum ꝙ officium noſtrũ exigit. Hoc autem NOS) agentes NON IN immenſum gloriamur).i.non excedimus menſuram noſtrã, exercendo poteſtatẽ noſtrã, & cõmendando nos. Leui. 19. Nolite facere iniquum &c. Sed gloriamur SECVNDVM menſuram) qua menſus eſt nobis deus. Glo. hic exponit de menſura prelationis apoſtoli: & dicit SECVNDVM menſuram).i.ſecundum menſuratum mihi a deo populum: cuius ego ſum prelatus, & regula, ad dirigendum. Sed hoc idem poteſt vniuerſalius accipi: vt menſura regulę, dicatur quãtitas gratię. Et tunc eſt ſenſus. Sed GLORIAMVR ſecundum menſuram qua menſus eſt nobis deus .ſ. ſecundum quantitatem gratię quam dedit nobis de9. Eph. 4. Vnicuiq; data eſt gratia &c. Quę quidem gratia eſt nobis regula, ne extollamur & deuiemus a deo. QVAM menſus eſt nobis deus.) quia quicquid boni facimus: in euangelizando, & in conuerſatione veſtra: & aliorum, totum eſt ex deo, mihi in vobis, & aliis conceſſum. 1. Corinth. 3. Ego plãtaui, apollo rigauit &c. MENSVRAM) dico PERTINENDI vſq; ad vos) quia vos eſtis ſub menſura gratię mihi datę: per quam conuerſi eſtis ad Chriſtum, & obeditis euãgelio. Hoc eſt ergo quod propoſuit ſ. ꝙ nõ excedit menſuram ſuam, gloriando & laudando ſe, ꝙ ſit eorum prelatus & ꝙ per eum cõuerſi ſunt. Et ꝙ ita ſit.ſ. ꝙ pertingat vſq; ad eos. Probat conſequenter cum dicit. NON enim quaſi non pertingentes &c.) quaſi dicat. Vere gloriamur. Non enim ſuperextẽdimus nos in gratia vel gloria vel in poteſtate noſtra: quaſi non ſimus pertingentes VSQVE ad vos) poteſtate noſtra & miniſterio. NAM vſq; ad vos peruenimus in euangelio Chriſti.) id eſt in pręedicatione euangelii Chriſti. 1. Corin. 4. In Chriſto Ieſu per euãgelium ego vos genui &c. Et ſupra. 9. Nonne opus meum vos eſtis &c. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum &c. Et ideo cõcludit dicens. Igitur cum glorior de vobis, non glorior in immenſum. Vnde dicit. Non in immenſum gloriantes &c. vbi aliud fundamentum fidei poſuiſſet.

Conſequenter cum dicit. SPEM autem habentes &c.) Oſtendit ꝙ non excedit menſuram ſuam, quantũ ad gloriam de futuro. Sciendum eſt autem ꝙ pręedicator poteſt habere duplex argumentum glorię de pręedicatione ſua. Vnum eſt, vt conuerſi ad pręedicationẽ ſuã proficiant in melius. Aliud, vt per ipſos conuerſos: alii conuertantur: quia vt dicitur Exodi. 36. Cortina cortinam trahit &c. Et Apoc. vltimo. Qui audit, dicat veni. Nam quando quis videt alios conuerti: facilius cõuertitur. Et quantum ad iſta duo: Apoſtolus ſperat augeri gloriam ſuam de Corinthiis primo.ſ. de profectu eorum in melius. Et ideo dicit. Dico ꝙ nec in immenſũ gloriamur de cõuerſione veſtra per nos cauſata olim. SED) adhuc HABENTES) ſcilicet ſumus SPEM magnificari in futuro.i. augeri gloriam noſtrã CRESCENTIS fidei veſtrę in vobis).i. de fide veſtra creſcente & proficiente in melius p bona opera. 1. Pe. 2. Lac cõcupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem &c. Et iterum ſecundo ſperamus magnificari in conuerſione aliorum p vos. Et ideo dicit. IN ABVNDANTIA &c.).i. in abũdantia pręedicationis non ſolum in vobis: ſed etiam in illa loca quę vltra vos ſunt: & ſecundum regulã noſtrã .i. ſecundum ꝙ iniunctum eſt nobis a Chriſto: non ſolũ euangelizare vobis, ſed omnibus gẽtibus. Mar. vlt. Eũtes in mundum vniuerſum &c. Nec tamen ſumus habentes ſpem in aliena regula.i. non ſperamus gloriari: nec gloriamur in aliqua aliena regula. Quaſi dicat. NON in illis) quę pparata ſunt ab aliis.i. quos alii duxerunt ad fidem: ſed faciam fructum in illis: in quibus ab aliis non eſt pręedicatum. Ro. 15. Pręedicaui euangeliũ hoc vbi nominatus non eſt Chriſtus. Contra eſt ꝙ Petrus pręedicauit Romę, anteq̃ pręedicaret ibi Paulus. Reſpondeo dicendum eſt ꝙ non dicit hoc: recuſans pręedicare vbi alius pręedicauerit: ſed dicit ꝙ intendit pręedicare etiam vbi non pręedicaſſet aliquis.

Conſequenter cum dicit. QVI autem gloriantur &c.) Oſtendit ꝙ non excedit menſuram ſuam, quantũ ad id in quo gloriatur, dicẽs. Quia ſi ego glorior in eo in quo gloriandum eſt, non excedo. Cum autem gloriandum ſit in deo. QVI gloriatur in dño glorietur.) Iere. 9. in hoc glorietur, qui gloriatur &c. Poteſt autem hoc exponi tripliciter. Vno modo i dño glorietur: vt ly, dño, denotet obiectum gloriãdi. q.d. Ex hoc glorietur, ꝙ habet dñm amando, & cognoſcendo. Iere. 9. In hoc glorietur &c. Alio modo glorietur in dño.i. ſecundum deũ: & hoc modo gloriatur: qui gloriatur de his quæ dei ſunt: & non de malis: ſicut ille de quo dicitur in pſo. Quid gloriaris in malitia. Alio modo in dño glorietur.i. vt gloriam ſuam reputet ſe habere a deo: totũ quod cedit ad gloriam ſuam, referens in deum. primę Corin. 4. Quid habes quod non accepiſti. Si autem accepiſti &c. Et ſic accipitur hic, cum dicitur. QVI gloriatur, in domino glorietur).q.d. Glorior de pręedictis: ſed non quaſi hoc a me habeam: ſed a deo. Et hoc etiã eſt menſura veſtra: quia totum bonum veſtrum habet ortum a nobis. Et vere in dño debemus gloriari: non nobis imputare gloriam noſtram: ſed deo. Nam nõ eſt probatus.i. comprobatus a deo vel hominibus, ille qui ſeipſum commendat. Prouer. 27. Laudet te &c. Sed ille quem deus commendat.i. cõmendabilem facit bonis operibus & miraculis. Nam deus eſt cauſa totius boni operis per homines facti.

Cap. XI.

VTinam toleraſſetis me pauliſper in inſipientia mea: imo & ſuffertis me. Nam zelotypus ſum erga vos dei zelo. Adiunxi enim vos vni viro: vt virginem caſtam exhiberetis Chriſto: ſed metuo: ne qua fiat: † vt quemadmodũ ſerpens Euam decepit verſutia ſua: ita corrumpantur ſẽſus veſtri a ſimplicitate: quæ erat erga xp̃m. Geñ. 3.

VTinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ: ſed & ſupportare me. Emulor enim vos dei æmulatione: deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Timeo autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Euam aſtutia ſua: ita corrũpantur ſẽſus veſtri & excidãt a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu.

POSTQVAM Apoſtolus excuſauit ſe de his, quę falſo imponebãt ſibi a pſeudo apoſtolis, hic cõſequẽter vt cõfutet eos.ſ. pſeudoapoſtolos & reddat authoritatem ſuam honorabilem, commendat ſe Corinthiis. Circa hoc aũt duo facit. Primo rationem ſuę cõmendationis aſſignat. Secundo ponit ſuam cõmendationem. ibi. IN QVO quis audet &c.) Circa primum tria facit. Primo petit, vt eius inſipientia ſupportetur. Secundo ſubdit neceſſitatẽ ſuę cõmendationis: vt non inſipiens videatur. ibi ÆMVLOR enim ne vos &c.) Tertio innuit, ꝙ dato ꝙ ſit inſipiens: ſupportare debet. ibi. ITERVM DICO ne quis &c.) Circa primum duo facit. Primo pręmittit ſuum deſiderium: vt petitio ſua facilius exaudiatur. Secundo ponit ſuam petitionem. ibi. SED ET ſupportate me.) Deſideriũ autem Apoſtoli eſt: vt Corinthii ſuſtineant Apoſtolum cõmendantem ſe. Et ideo per aduerbiũ optandi incipit, dicẽs. VTINAM ſuſtineretis &c.) Circa quod ſciendũ eſt, ꝙ præcepta moralia ſunt de agendis: quæ cum ſint particularia & variabilia: nõ poſſunt determinari vna cõmuni ratione & regula indefinite: ſed oportet quãdoq; pręter regulam communem aliquid facere in aliquo caſu emergente. Quando autem hoc modo fit aliquid præter communem regulam: ſapientes, qui cauſam huius conſiderant, non turbantur: nec reputant inſipienter factum eſſe. Indiſcreti vero & minus ſapientes: non conſiderantes ex qua cauſa hoc ita fiat, turbãtur, & reputant ſtulte factum fore: ſicut patet: quia pręceptum morale eſt, non occides. Aliquando tamen neceſſe eſt malos occidere. Et quando hoc fit ſapientes cõmẽdant. vel nõ reputant malefactũ. Stulti aũt & hęretici dãnãt, dicẽtes hoc eſſe male factũ. Quia ergo cõ/

munis lex moralis eſt ꝙ hõ nõ cõmẽdet ſeipſũ. ſecũdũ
quod dicit Prouer.17. Laudet te alienus &c. Poteſt fie/
ri in aliquo caſu, ꝑter hãc cõem regulã, vt hõ cõmẽdet
ſe: & laudabiliter hoc facit: & tñ indiſcreti hoc reputãt
inſipientiã. Vnde cũ immineret caſus, quo Apoſtolus de
beret ſe cõmendare: hortatur eos ad hoc, ꝙ iſtud nõ re
putent ei ad inſipientiã, dicens. VTINAM ſuſtinere/
tis .i. patiẽter MODICVM inſipiẽtię meę ſupportãdo
me. Et dicit MODICVM) quia ſi cõmẽdaret ſe ſine cã
eſſet maxima inſipientia. Et iterũ ſi cõmẽdaret ſe ex cã
omnino vrgẽte: tũc nihil eſſet ibi inſipiẽtię. Sed quia cõ
mendat ſe, licet ex cã: nõ tñ omnino vrgẽte, cũ alio mõ
poſſet cõfutare pſeudoapoſtolos & quia cõmendat ſe
multũ, videť ibi eſſe aliquid inſipientię: & hoc eſt quod
dicit. MODICVM inſipiẽtię meę.) Infra.12. Factus ſũ
inſipiẽs &c. Et licet ſic ſim inſipiẽs: tñ ſupportate me. Et
hoc debẽt facere: quia ſubditi debent ſupportare pręla
tos: & ecõuerſo. Gal.6. Alter alterius onera &c. Ephe.4
Supportãtes inuicẽ i charitate. Neceſſitatẽ autẽ cõmẽ/
dationis oſtẽdit, dicens. ÆMVLOR &c.) Et circa hoc
tria facit. Primo oñdit hmõi cõmẽdationẽ ꝓuenire ex
zelo: vt excludat inſipientiã. Secũdo dicit hũc zelũ non
eſſe inordinatũ: vt vitet indiſcretionẽ. ibi. TIMEO au
tem &c. Tertio excludit eorũ excuſationẽ. ibi. NAM
SI IS.) Circa primũ duo facit. Primo ponit zelũ quem
habet ad eos ſanctum: quia dei. Secũdo oſtẽdit cauſam
huius zeli: quia incũbebat ſibi ex officio. ibi. DESPON
DI vos &c. Eſt ergo zelus ſanctus: quia ęmulor vos .i.
diligo vos feruẽter dei ęmulatione .i. ad honorẽ dei: nõ
meũ. Circa quod nota ꝙ ęmulatio, put eſt idẽ quod ze
lus, nõ aliud eſt: ꝗ quidã motus animi bonus vel malꝰ,
tendentis in ſtatũ proximi: & iportat feruorẽ amoris.
Quid zelus. Et ideo cõſueuit ſic diffiniri. Zelus eſt amor intenſus,
nõ patiens cõſortiũ in amato. Et ſi quidẽ nõ patiatur
cõſortium in aliquo bono: putavitii vel alicuius imper
fectionis: ſed ſingulariter illud ſolus vult habere: tunc
zelus eſt bonus & ęmulatio bona. de qua dicit primę
Cor.12. Æmulamini chariſmata &c. Gal.4. Æmulami/
ni bonum in bono &c. 3. Reg.17. Zelo zelatus &c. pſ.
Zelus domus tuę &c. Si vero nõ patiatur cõſortium in
aliqua excellentia, vel in aliqua ꝓſperitate mundi: tũc
zelus eſt malus, & ęmulatio mala. Hoc autẽ bono zelo
ſeu ęmulatione aliquando quis ęmulatur alio x pro ſe:
ſicut vir zelatur pro vxore ſua, quã ſibi ſoli vult ſeruari
Aliquando vero zelatur aliquis ꝓ alio: ſicut eunuchus
zelatur vxorẽ dñi ſui, vt cuſtodiat eã ſibi. Sic Apoſtolus
populum ſuum quem videbat paratum ad pręcipitiũ
& tũ ſponſo Chriſto velle proſtitui, diabolo ęmulabaẗ:
ne Chriſtus ſponſus verus in eis aliquod diaboli con/
ſortium pateretur. Et ideo dicit. DEI ęmulatione.)
quaſi dicat. Non pro me: ſed pro Chriſto, qui eſt ſpon/
ſus. Io.3. Qui habet ſponſam ſponſus eſt. 3. Reg.19. Ze
lo zelatus ſum pro domino &c. Vnde autem Apoſtolo
incũbebat huiuſmodi ęmulatio, oſtendit, dicens. DE/
SPONDI enim vos &c.) Quaſi diceret. Merito vos ęmu
lor dei ęmulatione. quia ego ſum paranymphus huiꝰ
matrimonii: quod eſt inter vos & Chriſtũ: quia EGO
deſpondi vos) ideſt feci ſponſalia, quę ſunt per fidem &
charitatem. Oſeæ.2. Sponſabo te mihi &c. Et ideo per/
tinet ad me cuſtodire vos. Quicunqꝫ ergo cõuertit po
pulum ad fidem, & ad iuſtitiam: deſpondet eos Chri/
ſto. Deſpondi inq̃ non multis: quia quę multis adhęret
polluitur. Hiere.3. Tu autẽ polluta es &c. Sed vni Chri
ſto ſcilicet viro perfecto virtutis plenitudine. Zacha.6.
Oriens nomen eius. Hiere.31. Nouum faciet dñs ſuper
terrã &c. Et dicitur Chriſtus vir vnus: quia ſingularis:
& quantũ ad modũ cõceptionis: & quantũ ad modum
naſcendi: & quantũ ad gratię plenitudinẽ. Eccl.7. Vnũ
de mille &c. Iſti inq̃ viro deſpõdi vos exhibere virginẽ.
Virginitas, Caſtitas. Nota ꝙ a plurali ad ſingulare deſcendit: dicẽs. DE/
SPONSAVI VOS) in plurali ET EXHIBERE virgi/
nem in ſingulari: volens oſtendere: ꝙ ex omnibus fide
libus fit vnum corpus, & vna eccleſia, quę debet eſſe vir
go in omnibꝰ mẽbris ſuis. Et ideo dicit. VIRGINEM
caſtam.) In omnibus enim accipitur virginitas pro in/
tegritate corporis: caſtitas pro integritate mentis. Nã
aliquando aliqua eſt virgo corpore, quę non eſt caſta
mente. Sic eccleſia exhibet ſe Chriſto virginem: quãdo
perſeuerat in fide: & infra ſacramenta abſqꝫ corruptio
ne alicuius idololatrię & infidelitatis. Eze.16. Ad omne
caput vię ędificaſti ſignum &c. Caſtã exhibet ſe, quando
exiſtens infra ſacramenta, & in fide Chriſti exhibet pu/
ritatem corporis & operis. Eph.5. Vt exhiberet ſibi glo
rioſam eccleſiam, non habentẽ maculã, neqꝫ rugã &c.
Sed quia Corinthii poſſent dicere: nõ neceſſe eſt ꝙ cuſto
dias nos, & zelus tuus nõ eſt rõnalis, quia nos bene ſer/
uauimus noſmetipſos. Ideo cõſequẽter cãm huius ze/
li oſtendit: dicens. TIMEO autẽ &c.) Vbi ſciendũ eſt,
ꝙ in paradiſo fuit cõiugium Adã & Euę. Sed Eua cor/
rupta fuit per ſerpentẽ non violẽter: ſed aſtute: inquã/
tum promiſit falſum, & ſuaſit iniquũ. Falſum quidem
cum dixit. Eritis ſicut dii, & nequaꝗ moriemini: cum
tamen ex hoc ipſi incurrerint neceſſitatem mortis. Ini
quum vero, vt tranſgrederetur, & preteriret mandatũ
dei. Et ſecundũ hanc ſimilitudinẽ Apoſtolus loquẽs di
cit eccleſiã eſſe ſicut Euam: quã diabolus aliquando ꝑ/
ſecutus eſt manifeſte per tyrãnos & pñtes: & tunc ſicut
leo rugiens circuit quęrens quẽ deuoret. vt dicitur. 1.
Pe.5. Aliquãdo moleſtat eccleſiã latenter per hęreticos
qui promittunt veritatẽ & ſimulant ſe bonos: & tunc
ſicut ſerpens ſeducit aſtutia ſua promittendo falſa. Et
ideo dicit. TIMEO ne ſicut ſerpens Euã ſeduxit a pa
radiſo eã eiciens ASTVTIA SVA) promittendo fal
ſa. 1. Ti.2. Adam non eſt ſeductus: ſed mulier. ITA)
ideſt per ſimiles deceptiones hęreticorum CORRVM
PANTVR SENSVS VESTRI.) Et dicit ſenſus veſtri: quia
ſicut in matrimonio carnali cauet ſponſus, ne cõiunx
corrũpatur carnaliter: ita Apoſtolus in hoc matrimo/
nio ſpirituali timet ne corrumpantur ſpiritualiter ſen
ſus cordis. primę Cor.15. Corrũpunt bonos mores &c.
Vel ſenſus ſpirituales de quibus. Sap.1. Sentite de dño
&c. primę Cor.14. Nolite pueri effici ſenſibus. ET EX
CIDANT a ſimplicitate: quę eſt in Chriſto Ieſu. Sim/
plex enim eſt illud quod corruptione caret. Pſeudoapo/
ſtoli ergo cõponebant vnam ſectã ex Iudaiſmo & euã
gelio, mandantes ſimul cum euãgelio ſeruari legalia
Illi ergo excidunt a ſimplicitate Chriſti: qui ſeducti a
pſeudoapoſtolis ſimul cum euangelio ſeruant legalia.
& hoc timebat Apoſtolus de Corinthiis. Ecc.1. Vę pec/
catori ingredienti terrã duabus viis. Et ecõtra Prouer.
11. Simplicitas iuſtorum diriget eos.

Nam ſi is qui venit: alium Ieſum predicat: quẽ
non predicauimus: aut ſi ſpiritum alium accipi/
tis: quem non accepiſtis: aut euangelium aliud:
quod nõ accepiſtis: recte ſuſtinuiſſetis. Arbitror
enim me nihilo inferiorem fuiſſe eximiis apoſto
lis. Cæterum licet imperitus ſim ſermone: non ta
men ſcientia. Verum vbiqꝫ manifeſti fuimus in
omnibus erga vos. Num illud peccaui: quod
meipſum humiliarim: vt vos exaltaremini? ꝙ
gratuito euangelium dei predicauerim vobis?
Cæteras eccleſias depredatus ſum: accepto ab il/
lis ſtipendio: quo vobis inſeruirem.

Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum predicat
quem non predicauimus: aut alium ſpiritum ac
cipitis, quem non accepiſtis: aut aliud euangeliũ
quod non recepiſtis, recte pateremini. Exiſtimo
enim nihil me minus feciſſe a magnis apoſtolis.
Nam & ſi imperitus ſermone: ſed non ſcientia. In
omnibus autem manifeſtus ſum vobis. Aut nũ
quid peccatum feci meipſum humilians: vt vos
exaltemini? Quoniam gratis euangelium dei
euangelizaui vobis: alias eccleſias expoliaui acci
piens ſtipẽdium ad miniſterium veſtrũ. Lec. II.

POSITO zelo quem ad Corinthios habebat apo/
ſtolus: & oſtẽſo zelum eſſe rationabilem: hic conſequẽ

ter remouet eorum excuſationem. Et circa hoc duo facit. Primo proponit eorum excuſationem. Secundo vero remouet eam. ibi. EXISTIMO enim me &c.) Circa primum ſciẽdum eſt ꝙ Corinthii poſſent ſuſpicare ꝙ ideo zelum haberet de eis: quia timeat ne dimittant doctrinam ſuam propter doctrinam pſeudoapoſtolorum vnde poſſent dicere: conſtat ꝙ minus bona ſunt dimittẽda, ꝑpter magis bona. Ergo ſi pſeudoapoſtoli meliora doceant, nõ debes turbari, ſi acquieſcimus eis. Et ideo hanc excuſationem ponit oſtendo ꝙ nihil maius q̃ Apoſtoli, docent, & predicant. Nam Paulus tria ꝓdicauit eis, & docuit eos. Primo ꝙ eſſent Chriſti. Supra 4. Non enim predicamus noſmetipſos: ſed Chriſtũ Ieſum. Secundo ꝙ haberent ſpiritum Chriſti. Ro. 8. Si qs ſpiritum Chriſti non habet: hic nõ eſt eius. Tertio vt reciperent euangelium Chriſti. Ro. 1. Non enim erubeſco euangelium &c. Si ergo pſeudoapoſtoli meliora vobis predicarent & vos docerent, recte faceretis, & excuſabiles eſſetis. Sed hoc non faciunt. Et hoc eſt quod dicit. NAM ſi is qui &c. q.d. Timeo ne pſeudoapoſtolus qui venit ad vos non miſſus: ſed ex ſe, ſicut fur & latro. Ioã. 10. Quotquot venerũt fures ſunt & latrones. Hiere. 23. Non mittebam eos, & ipſi currebãt. Roñ. 10. Quo mõ predicabunt niſi &c. Si inq̃ talis predicator predicat vobis ALIVM Chriſtum) ſcilicet excellentiorẽ q̃ illum. QVEM NOS predicauimus.) quod non poteſt eſſe: qa vt dicitur Corin. 8. Vnus dñs noſter Ieſus Chriſtus per quem omnia &c. Et hoc quantum ad primum. AVT alium ſpiritum).ſ. meliorem accipitis, q̃ accepiſtis.ſ.p nos.i. miniſterio noſtro: quod nõ poteſt eſſe: quia vt dicitur primę Cor. 12. Hęc omnia operatur vnus atq; idẽ ſpiritus &c. Et hoc quantum ad ſecundum. AVT ꝓdicat) vobis ALIVD euangelium).i. aliam predicationem, vel doctrinam, quam per nos non recepiſtis. Gal. 1. Miror ꝙ ſic cito transferimini &c. Si inq̃ alia & meliora facerẽt vobis: pateremini.i. faceretis excuſando vos. Et quia non poteſt eis aliud euangelium.i. melius tradi. ideo Apoſtolus excõmunicat Galatas, ſi aliud euangelium recipiant. Gal. 1. Si quis aliud vobis euangelizauerit & cetera.

Conſequenter cum dicit. EXISTIMO enim &c.) Remouet hanc excuſationem. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit, ꝙ ipſe non minus fecit eis, q̃ alii. Secundo ꝙ plus. ibi. AVT nunquid &c.) Circa primũ tria facit. Primo oſñdit ꝙ nihil minus fecit facto, q̃ alii apoſtoli. Secundo innuit, ꝙ non defuit ei facultas ad hoc faciendũ. ibi. NAM & ſi imperitus ſermone &c.) Tertio oſtendit euidentiam vtriuſq;. ibi. IN OMNIBVS autem &c.) Dicit ergo. Recte pateremini vos ſeduci ab eis, ſi melius predicarent vobis: ſed hoc non eſt verum. ENIM) .i. quia. EXISTIMO ME) nihil MINVS FECISSE) in his, a magnis apoſtolis. i. q̃ Petrus & Ioannes: quos iſti habebant magnos. Et cõparat ſe magnis apoſtolis: tum quia Paulus videbatur, & reputabatur ab eis minor, q̃ illi: eo ꝙ illi fuerant cum Ieſu, & Paulus non: tum etiam quia pſeudoapoſtoli dicebant ſe miſſos ab eis. Et ideo oſtendendo ſe parem magnis apoſtolis, iſtorum errorem remouet & pſeudoapoſtolos confutat. Et non ſolum nihil minus fecit: ſed plus. primę Cor. 15. Plus omnibus laboraui. Et ne forte dicerent ei. vnde tibi, eſt facultas ad hoc faciendum: cum ſis impeditę linguę? Oſtendit ꝙ ei facultas affuit ex magnitudine ſcientię, dicens. Licet ſim imperitus ſermone: tamen non ſum imperitus ſcientia. 1. Pe. vlt. Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundum ſapientiam. Sed hoc ſciendum eſt ꝙ pſeudoapoſtoli quęrẽtes gloriam propriam, & lucra ſectantes, nitebantur attrahere populum per ornata & ſubtilia & exquiſita verba: non attendentes niſi ſolum aures permulcere. Apoſtolus vero quia non quęrebat vtilitatem propriam: ſed ſolum dilatationem fidei Chriſti, & profectum eius: ita proponebat verbum fidei: vt omnes poſſent capere, conformãs ſe conditioni audientium, & capacitati. Vnde quia iſti in principio non erant capaces altę doctrinę, propoſuit eis fidem non in ſubtilitate ſermonis: ſed eo modo quo capere poſſẽt ſcilicet plane & aperte. Et ideo iſti dicebant eum eſſe imperitum ſermone. primę. Cor. 1. Non in ſapientia verbi &c. Et propter hoc dicit Apoſtolus. LICET ſim imperitus ſermone.) vt vobis videť, hoc NON) fuit ex defectu SCIENTIÆ.) ſed propter vos, ex quadã diſpenſatione: quia tanquam paruulis in Chriſto, lac potum dedi vobis &c. Vel dicendũ ad literam ꝙ Apoſtolus fuit balbus: & ex hoc pſeudoapoſtoli deridebant eum. Et ideo dicit. ET SI imperitus ſermone) ideſt impeditę linguę: non tamen ſum imperitus ſcientia. Exo. 4. Impeditioris & tardioris linguę ſum. Quod autem nihil minus fecerim a magnis apoſtolis: euidenter apparet per ea, quę feci vobis. Et ideo dicit. IN OMNIBVS predictis manifeſtatus ſum in vobis.) Qui experti eſtis, quę per me fiũt. primę Corinth. 9. Signaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Et infra. 12. Signa tamẽ apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos & c.

Paulus fuit balbus.

Conſequenter cum dicit. AVT numquid peccatũ &c.) Oſtẽdit, ꝙ plus fecit q̃ omnes alii: & hoc quia praedicauit ſine ſumptibus. Circa hoc duo facit. Primo ponit factum. Secundo cauſam facti aſſignat. ibi. QVARE quia non diligo vos &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit factum quantum ad pręteritum. Secũdo quantum ad futurum ibi. ET IN omnibus &c.) Factum autem pręteritum oſtendit dupliciter. Primo in generali. Secundo in ſpeciali ibi. QVONIAM gratis &c.) Dicit ergo. Recte dico, ꝙ nihil minus feci ab illis: niſi forte hoc reputetis male & minus factum, quia diminui authoritatem meam non accipiens ſumptus a vobis: ſed ſi hoc eſſet malum minus feciſſem. Et ideo oſtendit ꝙ non eſt malum. Et hoc eſt quod dicit. AVT nunquid peccatum feci ideſt numquid peccaui HVMILIANS meipſum) & diminuens de authoritate mea quaſi dicat. Non. Eccl. 3. Quanto maiores &c. primę Cor. 9. Cum eſſem liber &c. Mat. 18. Qui humiliauerit ſe &c. Ratio autem humiliationis meę eſt: non propter lucrum proprium: ſed propter promotionẽ veſtram. Vnde dicit. VT VOS exaltemini) ideſt in fide cõfirmemini. Corinthii autem auari erant: & ideo ſi a principio accepiſſet ſumptus, forte deſtitiſſent a fide. Item pſeudoapoſtoli predicabant propter quæſtũ. Vt ergo Corinthii reciperent apoſtolum, & pſeudoapoſtolos auferrent occaſionem quęſtus: gratis predicauit eis ſine ſumptibus propriis. Hoc autẽ ꝙ dixerat in generali, manifeſtat in ſpeciali. ibi. QVONIAM gratis &c.) Et facit duo. Primo oſtendit quomodo ſine ſumptibus predicauit eis in primo aduentu ad eos: ſecundo oſtendit ꝙ idem fecit in mora, quam apud eos contraxit. ibi. ET CVM eſſem &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit ſcilicet humiliationem dicens. IN HOC humilians meipſum) QVONIAM euangelizaui vobis) gratis, ideſt ſine ſumptu, non autem ſine mercede: quia hoc non eſt laudis: licet enim omnes poſſent capere ſumptus perſonę ab eis, quibus proponunt verbum dei: nullus tamen prædicare debet pro mercede & quęſtu. Secundo quia poſſent dicere iſti: vnde ergo accepiſti ſumptus? reſpondet ꝙ ab aliis eccleſiis, dicens. ECCLESIAS alias expoliaui) accipiens ab eis ſtipendium, ad miniſterium veſtrum. Ex hoc conuincit eos ꝙ nõ poſſint dicere Apoſtolo, ꝙ nõ liceret ei accipere ab eis. Si enim accipiť ab aliis ad ſeruitium eorũ: multo magis liceret ei accipere ab ipſis. Ex hoc etiã apparet, ꝙ legatus papę viſitãs vnã partẽ legationis, poteſt accipere ſtipẽdia. Et ꝙ dñs papa ꝓ neceſſitate vnius partis, poteſt accipere ſubſidium ab aliis partibus mundi. ratio eſt: quia eccleſia eſt: ſicut vnum corpus: videmus autem in corpore naturali, ꝙ natura quãdo deficit virtus in vno membro: ſubminiſtrat humores, virtutem accipiens ab aliis membris.

Legati poſſũt accipere ſtipendia: & papa pro neceſſitate vnius partis mundi poteſt accipere ſubſidium ab aliis partibus.

Et cum apud vos eſſem: & egerem: nõ oneroſus fui cuiquã. Nã quod mihi deerat: ſuppleuerunt fratres: qui venerant a Macedonia: & in omnibus ſic me ſeruabam: ne cui eſſem oneroſus: atq; ita ſeruabo. Eſt veritas Chriſti in me: quod hæc gloriatio nõ interrũpetur contra me i regionibus Achaiæ. Quapropter? an quod nõ diligã vos? Deus nouit. Verum quod facio: idem & fa

ciam: vt amputem occaſioné iis qui cupiunt occaſioné: vt in eo de quo gloriantur: reperiantur: quemadmodum & nos. Si quidem iſtiuſmodi pſeudoapoſtoli operarii doloſi ſunt: ſumpta perſona Apoſtolorum Chriſti: atq; haud mirum: quandoquidem ipſe Satanas transfiguratur in angelum lucis. Non magnum eſt igitur: ſi & miniſtri illius: perſoná in ſe tranſierút: quaſi ſint miniſtri iuſtitiæ: quorú finis erit iuxta opera eorú.

Et cum eſſem apud vos & egerem, nulli oneroſus fui. Nam quod mihi deerat ſuppleuerunt fratres, qui venerát a Macedonia: & in omnibus ſine onere me vobis ſeruaui, & ſeruabo. Eſt veritas Chriſti in me: quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? quia non diligo vos? Deus ſcit. Quod autem facio & faciam, vt amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem: vt in quo gloriantur inueniantur ſicut & nos. Nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli, ſunt operarii ſubdoli: tranſfigurantes ſe in apoſtolos Chriſti. Et non mirum. Ipſe enim Satanas transfigurat ſe in angelum lucis. Nó eſt ergo magnum, ſi miniſtri eius tranſfigurentur velut miniſtri iuſtitiæ, quorum finis erit ſecundum opera ipſorum. Lec. III

OSTENSO ꝙ quando primo eis prędicauit in ipſo aduentu: euangelizauit eis gratis: hic oſtédit, ꝙ nec etiam contrahendo moram apud eos accepit ab eis ſúptus. Et primo hoc oſtendit. Secundo vero reſpondet cuidam tacitę quęſtioni ibi. NAM quod mihi &c.) Dicit ergo. Non ſolum quando primo veni ad vos nó accepi a vobis ſumptus. SED) etiá CVM eſſem apud vos diu, & etiam egerem: vt oſtendat, ꝙ nó dimiſit eis ſumptus propter diuitias. NVLLI oneroſus fui) aliquid ab aliquo accipiendo. In quo apparet cauſa quare dimiſit: quia Corinthii: propter auaritiam eis innatam, reputabant ſibi onus miniſtrare ſumptus. primę Cor. 9. Non ſumus vſi hac poteſtate: ſed omnia ſuſtinemus &c. Sed poſſent iſti dicere: vnde ergo habuiſti neceſſaria? Et ideo reſpondet dicens: ꝙ ab aliis eccleſiis: ideo ſcilicet nihil accepi: quia illud quod mihi deerat ſcilicet a prętio, quod lucrabatur nocte laborando manibus ſuis apud aquilam & priſcam. Erat enim ſcenofactorię artis per quam lucrabatur ſibi neceſſaria. Act. 2. Ad ea quę mihi opus erát &c. ILLVD) ergo QVOD deerat (non dediſtis vos. SED ſuppleuerunt fratres, qui venerunt a Macedonia) ſcilicet Philippenſes, qui erant valde liberales. Vnde de hoc in epiſtola ad Philippenſes commendat eos. Phil. 4. Nulla eccleſia communicauit mihi in ratione dati & accepti: niſi vos. Sed Corinthii erant auari.

Conſequenter cum dicit. ET IN omnib⁹ ſine onere &c.) Oſtendit quomodo ſe habebit in hoc ad eos in futurum dicens: ꝙ etiam ſine onere vult ſe habere ad eos. Et circa hoc duo facit. Primo ponit ſuam rationé communem. Secundo confert eam ibi. EST VERITAS Chriſti &c.) Dicit ergo. non ſolum feci hoc ſcilicet ꝙ gratis vobis euangelizaui, & nulli oneroſus fui: ſed etiam IN OMNIBVS ſeruabo me vobis ſine onerei ſicut vſq; modo SERVAVI) non dure reprehendendo: non ſeuere corrigendo: nec veſtra accipiendo. Act. 20. Argentum, aurum, & veſtem: nullius concupiui. Numeri. 16. Tu ſcis ꝙ nec aſellum quidem acceperi ab eis, dicit Moyſes ad dominum. Samuel dicit. 1. Reg. 12. Loquimini de me, ſi oppreſſi &c. Et ꝙ ita factur⁹ ſit, confirmat ex duobus. Primo ex eo, qui loquitur in ipſo. ſ. Chriſto, qui eſt veritas, a qua non poteſt eſſe falſú. Et ideo dicit. EST VERITAS Chriſti in me &c.) quaſi dicat. Hoc quod dixi verum eſt: quia veritas Chriſti loquitur in me &c. Hoc infra vlti. An experimentum quęritis eius, qui in me &c. Vel hoc poteſt accipi per modú iurantis. Quaſi dicat. deus, qui eſt veritas, & eſt in me ſcrutans corda, ſit mihi teſtis: ꝙ ita ſeruabo me Rom. 1. Teſtis eſt mihi deus &c. Secundo ex eo quod non intendit minuere gloriam ſuam: ſed augere. Apoſtolus enī attribuebat ſibi apud Chriſtum ad magnam gloriam: ꝙ ipſe ſolus inter apoſtolos, ſine ſumptu prędicabat Corinthiis. Et ideo dicit. IDEO ſeruabo me ſine onere) quoniam non infringetur. i. non minuetur in me hęc gloria: ꝙ. ſ. gratis prędico vobis: & ꝙ a licitis abſtineo: propter ſalutem veſtram quę quidé eſt gloria Chriſti: quia ipſe glorificatur per hoc in me: vel quia ego hanc gloriam habeo ſpecialiter apud Chriſtum. quę quidem reſtringeretur in regionibus Achaię: vbi Corinthus erat metropolis, ſi recepiſſet ab eis: quia auari erant: habitabant enim in maritimis: & erant intenti mercationib⁹ & tales conſueuerunt eſſe auari. primę Cor. 9. Bonum eſt mihi magis mori: ꝗ vt gloriá meam quis euacuet.

Conſequenter cum dicit. QVARE? quia nó &c.) Ponit cauſam, quare nó accepit ſumptus ab eis. Et circa hoc duo facit. Primo excludit falſam cauſam. Secúdo aſtruit veram ibi. QVOD autem facio &c. Circa primum ſciendum eſt, ꝙ pſeudoapoſtoli imponebant apoſtolo: ꝙ ideo non recipiebat a Corinthiis ſumptus: quia non diligebat eos, & quia non intendebat eis benefacere, & ſeruire. Dicit ergo QVARE ſcilicet hoc facio. QVIA non diligo vos) ideſt pro odio quod habeo ad vos: ſicut dicunt pſeudoapoſtoli. DEVS ſcit) ꝙ diligo vos, & ꝙ non pro odio hoc facio. Io. vltimo. Domine tu ſcis: quia amo te. Sic ergo excluſa cauſa falſa, ſequitur vera ibi. QVOD autem facio &c. Et circa hoc duo facit. Primo ponit veram cauſam Secundo rationem huius aſſignat: ibi. NAM eiuſmodi pſeudo apoſtoli &c.) Circa primum ſciédum eſt ꝙ pſeudoapoſtoli vt dictum eſt querebát lucra & gloriam propriá. Et ideo vt in reuerentia haberentur, nitebantur exteri⁹ ſequi veſtigia Apoſtoli: vel etiam ſi potuiſſent excellere ipſum. Dicit ergo apoſtolus. Si ergo volunt me imitari in hoc imiteotur, vt nihil accipiant. Et quia ſciebat ꝙ pſeudoapoſtoli prędicabant vt acciperent: & per conſequens ꝙ non prędicarent ſi deficeret eis lucrum. Dicit. QVOD facio ideo facio & faciá hoc non propter odiú SED vt amputem occaſionem eorum) ſcilicet pſeudoapoſtolorum accipiendi veſtra: eorum ſcilicet pſeudoapoſtolorum qui volunt ſupple meo exemplo habere occaſionem accipiendi veſtra. Sciebat enim ſecundum Ambro. ꝙ ſi non acciperent. non diu prędicarent. Econtrario dicitur Prouer. 9. Da occaſionem ſapienti &c. ET HOC vt tales inueniátur) ſcilicet pſeudoapoſtoli. SICVT & nos) ſcilicet non accipientes pecunias: ſicut & nos non accipimus. In quo quidem ipſi gloriantur ſcilicet ꝙ imitantur nos: & ego nolo ſi perfecte volunt nos imitari. ꝙ accipiant. prime Cor. 7. Volo omnes homines eſſe ſicut & me ſcilicet non accipientes. VT IN quo &c.) Hoc legiẗ tripl̃r. Vno mó ſic. VT INVENIANTVR tales) ſup. ſicut. ET NOS:) non accipiendo, ſicut nec nos accipimus: & per conſequens a prędicatione ceſſando. IN QVO) ſcilicet eſſe tales ſicut & nos gloriantur: cótendebant. n. eſſe ſimiles veris apoſtolis. Secúdo modo ſic. VT IN eo in quo gloriáẗur. ſ. accipiendo: quia hoc ſolum querebant) inueniantur SICVT & nos) ideſt ſimiles nobis ceſſando. ſ. & deſiſtendo ab acceptione, vt nobis aſſimilentur. Tertio modo ſic. VT IN eo in quo gloriantur). ſ. in non accipiendo: dicút enī ſe nihil accipere. INVENIANTVR ſicut & nos) ideſt non meliores nobis: ne ſcilicet poſſint ſe in hoc nobis pręferre. NAM eiuſmodi) hoc continuatur tripliciter. Primo modo ſic: ita gloriantur & cótendunt: nó ſicut nos. NAM eiuſmodi &c.) Secúdo mó ſic. & vere deſiſtunt accipere: vt nobis aſſimilenẗ. NAM eiuſmodi &c.) Tertio modo ſic: ita in non accipiendo gloriantur: vt nobis ſimiles videanẗ. Poſita auté vera cá ꝓbat eá cóſeqnẽter, dicés. NAM eiuſmodi &c.) Oſtendens quó ſtudent aſſimilari apoſtolo. Et circa hoc tria facit. Primo ponit cám. Secúdo ꝓbat eá. ibi. SED nó mir.) Tertio cóſequẽter oñdit differentiá pſeudoapoſtolorũ ad veros apł̃os ibi. Quorũ finis &c.) Dicit ergo recte. Di

eo ꝙ

eo ꝙ faciovt amputē eis occaſionē accipiēdi. Nā hmōi pſeudoapoſtoli ſuut operarii. ſ. falſi. Phil. 3. Videte canesi videte malos operarios &c. SVBDOLI) .ſ. callidi & vulpini, ſub ſpecie religionis decipientes. Ezech. 13. Quaſi vulpes in deſertis &c. Capite nobis vulpes paruulas, quę demoliūtur vineas &c. Cant. 2. Matth. 7. Veniunt ad vos in veſtimētis ouium &c. Et hoc eſt quod dicit. TRANSFIGVRANTES ſe in apoſtolos Chriſti) ideſt exterius portantes ſigna bonorum apoſtolorum 2. Ti. 3. Habentes quidem ſpeciem pietatis &c. Et hoc probat: quia ſicut veri apoſtoli mittuntur a deo & informantur ab ipſo: SIC SATANAS transformat ſe in angelum lucis) qui eſt dux & incentor eorū oſtendens ſe eſſe vel angelum dei, vel aliquando Chriſtum. NON eſt ergo mirum neq; magnum, ſi miniſtri eius) ſcilicet pſeudoapoſtoli. TRANSFORMANT ſe in miniſtros iuſtitię) ideſt ſimulant ſe eſſe iuſtos. Eccl. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſter eius &c. Notandum autem eſt ꝙ Satanas transfigurat ſe aliquando viſibiliter: ſicut beato Martino vt deciperet eum: & hoc modo multos decepit. Sed ad hoc valet & neceſſaria eſt diſcretio ſpirituum, quā ſpecialiter deos contulit beato Antonio. In hoc tamen poteſt cognoſci ꝙ Satanas ſit: quia bonus angelus in principio hortatur ad bona, & perſeuerat in eis: ſed malus, in principio quidem prętendit bona: ſed poſtmodum volens explere deſiderium ſuum: & quod intendit ſcilicet decipere, inducit & inſtigat ad mala. 1. Ioan. 4. Omni ſpiritui nolite credere &c. Et ideo Ioſuę cum videret angelum in campo ſuo, dixit. Iudicum. 5. Noſter es an aduerſariorum? Aliud etiam ſignum, eſt ꝙ bonus angelus, etſi terreat in principio, tamen ſtatim conſolatur: & confortat ſicut Zachariam Luc. 1. Ne timeas Zacharia. Et ad beatam virginem dixit. Ne timeas Maria &c. Malus autem angelus ſtupefacit & deſolatum dimittit. Et hoc ideo vt ſtupefactum facilius decipiat, & perſuadeat ſibi. Aliquando autē transfigurat ſe inuiſibiliter: & hoc quando ea, quę in ſe mala ſunt facit apparere bona: peruertendo ſenſus hominis, & inflammando concupiſcētiam. Prouer. 14. Eſt via, quę videtur homini recta &c. Sic decepit monachum quendam, cum propoſuiſſet in animo ſuo nunquam exire cellam: ſuggeſſit ei diabolus ꝙ bonum eſſet ꝙ exiret ad eccleſiam, & reciperet corpus Chriſti. Cui ſuggeſtioni conſentiens, propoſitū mutauit vadens ad eccleſiam. Poſtmodum cognoſcēs eum fuiſſe diabolum, gloriatus eſt monachus, ꝙ non deceperat eum: quia ad bonum iuerat: & tamen iam remouit eum a propoſito continue ſtādi in cella. Poſtmodum vero iterū ſuggeſſit ei ꝙ pater ſuus eſſet mortuus, & dimiſerat ſibi multas diuitias, diſtribuendas inter pauperes: ꝙ iret ad ciuitatem: ad quam cum iret, nūquam rediit ad cellam: & mortuus eſt in peccato. Vnde valde difficile eſt ꝙ homo caueat ſibi: & ideo recurrēdum eſt ad adiutorium diuinum. Iob. 41. Quis reuelabit faciem indumenti eius &c. quaſi dicat. Nullus niſi deus.

Angeli boni vel mali ſignum.

Conſequēter ponit miniſtrorum & malorum & bonorum differentiam quę conſiſtit in hoc ꝙ finis illorū ſcilicet miniſtrorum Chriſti & Satanę erunt SECVNDVM opera eorum. Nam finis bonorum erit bonus: & malorum erit malus: & boni inducuntur ad bonū, & mali ad malum. Phil. 3. Quorum finis interitus &c. Item boni recipient bona: & mali mala. Supra. 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti.

Iterum dico: ne quis me putet inſipientem eſſe: alioqui etiam vt inſipiētem accipite me: vt paululum quiddam & ego glorier. Quod dico: non dico ſecundum dominum; ſed velut per inſipiētiam: in hoc argumento gloriationis. Quandoquidem multi gloriantur ſecundum carnem: & ego gloriabor. Libenter enim ſuffertis inſipientes: cum ſitis ſapientes. Suffertis enim: ſi quis vos in ſeruitutem adigit: ſi quis excedit: ſi quis accipit ſi quis attollit ſeſe: ſi quis vos in faciem cedit: iuxta contumeliam loquor. Perinde quaſi nos infirmi fuerimus.

Iterum dico, ne quis me putet inſipientem eſſe. Alioqui velut inſipientē accipite me; vt & ego modicum quid glorier. Quod loquor: non loquor ſecundum deum: ſed quaſi in inſipientia in hac ſubſtantia glorię: quoniam multi gloriantur ſecundum carnem: & ego gloriabor. Libenter enim ſuffertis inſipientes cum ſitis ipſi ſapientes. Suſtinetis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat: ſi quis accipit: ſi quis extollitur: ſi quis i faciē vos cedit. Secundū ignobilitatē dico, q̃ſi nos ifirmi fuerimus i hac pte. Lec. IIII.

SVPRA Apoſtolus induxit Corinthios, vt patiētee ſuſtinerent ſuam cōmendationē: oſtēdens ꝙ hoc faciebat ex zelo, quem habebat ad eos: & quia zelus ille erat rationabilis & ordinatus: hic autē cōſequenter ponit aliam rationem, per quā oſtendit, ꝙ dato ꝙ inſipiētee ageret: nihilominus tamen deberēt eū ſupportare. Vnde in iſta ratione ꝓcedit ex ſuppōne ſtultitię. In hac autem parte duo facit. Primo enī ꝓponit ſuā petitionē. Secūdo rationē dictorū aſſignat ibi. QVOD loquor &c.) In petitione autē ſua duo facit. Primo. n. petit, ꝙ non reputent eum inſipientē: quod ptinet ad pręmiſſam rationē. Et ideo dicit. Iterum dico, q. d. ex quo zelus meus eſt rationabilis, & ego rationabiliter commendo me. NE QVIS.) .ſ. VESTRVM me reputet inſipiētem.) Secundo petit ꝙ dato ꝙ inſipienter agat: tamen ſupportent eum, & hoc pertinet ad rationē hanc. Et ideo dicit. ALIOQVI) Ideſt ſi nō rationabiliter cōmendo me: & penitus velitis me ex hoc INSIPIENTEM) reputare, tamē accipite. i. ſupportate me velut inſipientē. Et dicit, velut. Quia licet ipſi reputent eū inſipientem: in hoc tamē, in rei veritate nō eſt inſipiens. ACCIPITE me inq̃ VELVT inſipientē: VT ET ego modicū quid glorier.) Et dicit, modicū: quia infra cōmendauit ſe de gloria, quę eſt ſecūdū carnē: quę valde modica eſt. Iob. 25. Homo putredo & fili⁹ hoīs vermis. Eccleſiaſtici. 10. Quid ſuperbis terra & cinis? Rationē autem dictorū aſſignat, dicens. QVOD loquor &c.) Diſerat autem tria. Primo quia ſuppoſuit inſipienter commendaſſe ſeipſum. Secundo ꝙ vult gloriari. Tertio ꝙ ſuſtineant eum. Et horum trium, rationem aſſignat. Et primo de hoc, ꝙ ſuppoſuit inſipienter commendare ſe. Secundo quare vult gloriari, ibi. QVONIAM multi gloriantur &c.) Tertio ꝙ debeant eum ſupportare, ibi. LIBENTER enim ſuffertis &c.) Dicit ergo primo. Roma. quare debetis inſipientem accipere me. eſt: quia illud quod loquor in hac ſubſtantia glorię. ideſt in commendatione carnis: quę quibuſdā appetitur, ac ſi per eam debeant ſuſtinere: non loquor ſecundum deum: ſed quaſi in inſipientia. Et dicit ex hypoſtaſi: ſicut illud quod ſupra dixit: velut inſipientem. Vnde ibi poſuit velut: hic ponit quaſi. Ac ſi diceret. Si non rationabiliter commendarem me: tūc illud quod loquor in commendatione mea non eſt ſecundum deum: ideſt ſecundum rationem diuinę ſapientię. Et tūc merito acciperetis me non ſecundum deum loqui: ſed inſipienter. Supra. 10. Non enim qui ſeipſum commendat ille probatus eſt &c. Prouerbiorum. 27. Laudet te alienus &c. Rationem autem ſuę commendationis & glorię oſtendit, ſubdens. QVONIAM multi gloriantur &c.) Vbi ſciendum eſt, ꝙ pſeudoapoſtoli: quia ex iudęis erant gloriabantur ſecundum carnem: dicentes ſe eſſe filios Abrahę: & ex hoc volebant haberi in reuerentia a Corinthiis & authoritate. Dicit ergo Apoſtolus: dato ꝙ ſit inſipientia: ꝙ glorier ſecundum carnem tamen quoniam multi ſcilicet pſeudoapoſtoli gloriātur ſecundum carnem: & ego etiam gloriabor ſecundum carnem. Prouerb. 26. Reſponde ſtulto ſecundū ſtultitiam ſuam: ne ſibi ſapiens videatur. Sed cōtra eſt quia Seneca dicit. Sūma miſerorū eſt: q̃d ad

eſemplum venitur. Et Eſod. 23. Non ſequaris turbam
ad faciendum malum. Non ergo Apoſtolus debet glo
riari ſecundum carnem, eo ꝙ pſeudoapoſtoli glorian
tur. Reſpondeo. Dicendum eſt: ꝙ licet ſit eadem
materia gloriationis: non tamen eſt eadem inten/
tio, & idem finis: quia pſeudoapoſtoli commenda/
bant ſe propter gloriam propriam: & vt ipſi haberen/
tur in auctoritate, & poſſent lucrari. Apoſtolus autem
gloriabatur, vt verbum dei per eum predicatum eſſet
maioris authoritatis & ponderis: & fructũ faceret Chri
ſto. Rationem autem quare debeant eum ſupportare,
ſubdit, dicens. LIBENTER enim ſuffertis &c.) Et pri
mo ponit rationem hanc: ꝙ ſcilicet debeant eum ſup/
portare. Poſſent enim dicere. Quare debemus te ſup/
portere, ſi es inſipiens. Et dicit apoſtolus: ꝙ ideo: quia
cum VOS IPSI ſitis ſapiẽtes) in oculis veſtris, & in ve/
ſtra reputatione. libẽter ſuffertis. ideſt eſtis cõſueti ſup
portare inſipientes pſeudoapoſtolos: ſcilicet. Secundo
oſtendit, in quo ſupportent inſipientes. Et ponit quin/
que grauia; quę ſuſtinebant a pſeudoapoſtolis. Primũ
eſt iugum ſeruituris. Et quantũ ad hoc dicit. SVSTI/
NETIS enim ſi quis), ideſt aliquis pſeudoapoſtolus re
digit VOS in ſeruitutem) quaſi dicat. Per Chriſtum
liberati fuiſtis a ſeruitute legis, quę eſt in timore: & re/
ducti eſtis in libertatem filiorum dei: quę eſt in charita
te. Gal. 4. Non ſumus ancillę filii: ſed liberæ. Et tamen
vos ſuſtinetis pſeudoapoſtolos: qui eſt huiuſmodi liber
tate redigunt vos in ſeruitutem legis: quia cogunt vos
ſeruare legalia. Gal. 5. Nolite iugo ſeruitutis &c. Multo
ergo magis debetis ſuſtinere me: qui volo vos pręſerua
re in libertatem Chriſti: q̃ pſeudoapoſtolos: qui volunt
vos reducere in ſeruitutem legis. Secundũ eſt graue val
de: ſcilicet ꝙ pſeudoapoſtoli, viuunt de bonis veſtris
laute. nos vero non. Supra. 8. Non vt aliis ſit remiſſio &
cetera. Et ideo dicit. SI QVIS deuorat.) Mat. 23. Ve
qui comeditis domos viduarum &c. Tertium, graue
eſt depredatio & expoliatio: quia iſti ad literam blandis
verbis, & prętextu pietatis, accipiebãt eis omnia: & quã
tum ad hoc dicit. SI QVIS accipit): ideſt blande de
cipit ſubtrahendo veſtra. Ro. 16. Per blandos ſermones
ſeducunt corda inſipientium. Quartum: graue eſt ni/
mia iactantia ſuper eos: cum Corinthiorum contem/
ptu. Ideo dicit. SI QVIS extollitur) iactando ſe im/
portune. Eccl. 6. Nõ te extollas in cogitatione &c. Quin
tum: graue eſt illatio opprobriorum. Nam pſeudoapo
ſtoli nõ ſolum tam grauia eis inferebant: ſed ſuper hoc
addebant improperia, dicentes eis iniurias: & maxime
de ignobilitate. Nam quia ipſi erant iudei & cultores
vnius dei, dicebant ſe nobiles eſſe, & Corinthios ignobi
les: quia non erant de ſemine Abrahę: nec circuncisi: &
ꝙ de idololatris. Et quantum ad hoc dicit. SI QVIS
in faciem vos cedit) ideſt coram vobis infert contume/
lias, & dicit iniurias. Et huiuſmodi iniurię ſunt ſecun/
dum ignobilitatem, quam vobis obiiciunt: vel ignomi
niam quam inferunt. Et tamen illos ſuſtinetis, & nos
non. QVASI nos fuerimus infirmi in hac parte glo
rię quam attribuiſtis eis: pręferendo eos nobis. pręſerti
cum pſeudoapoſtoli dicant: ꝙ ideo nos non dicimus,
nec facimus vobis iſta: quia nos ſumus infirmi in hac
parte: ideſt quia ſumus ignobiles. primę Corin. 4. Nos
infirmi: vos fortes. Vos nobiles: nos ignobiles.

Immo in quocunq; audet aliquis (per inſipiẽ
1.Cor.4. tiam loquor) audeo & ego. † Hebræi ſunt: ſum
Supra.6. & ego. Iſraelitæ ſunt; ſum & ego. Semẽ Abrahæ
ſunt: ſum & ego. Miniſtri Chriſti ſunt (deſipiens
loquor) excellentius ſum ego: i laboribus copio
2.Theſſ.3. ſius: in verberibus ſupra modum: † in carceri/
bus abundantius: in mortibus frequenter. A iu/
dæis quiquies quadragenas plagas, vna minus,
Act.16. accepi. † Ter virgis cæſus fui: † ſemel fui la/
Act.28. pidatus: † ter naufragium feci: noctem ac diem
in profundo egi: in itineribus ſæpe: in periculis
fluminum: periculis latronum: periculis ex ge/
nere: periculis ex gentibus: periculis in ciuitate:
periculis in deſerto: periculis in mari: periculis in
ter falſos fratres.

Inquo quis audet, in inſipientia dico, audeo
& ego: Hebræi ſunt, & ego. iſraelitæ ſunt: & ego.
Semẽ Abrahæ ſunt, & ego. Miniſtri Chriſti ſunt
& ego. Vt minus ſapiens dico, plus ego. in labo/
ribus plurimis, in carceribus abũdantius: in pla/
gis ſupra modum: in mortibus frequenter, a iu/
dæis, quinquies quadragenas, vna minus, acce/
pi. Ter virgis cæſus ſum: ſemel lapidatus ſum:
ter naufragium feci: nocte & die i profundo ma/
ris fui. In itineribus ſæpe; periculis fluminum: pe
iculis latronũ: piculis ex genere: periculis ex gẽ
tibus: periculisin ciuitate; periculis in ſolitudine:
piculis i mari: periculis in falſis fratribus. Lec. V.

POSITIS rationibus ſuę commendationis, & cau
ſis, quare ſupportandus eſt: hic conſequenter incipit ſe
commendare. Et circa hoc duo facit. Primo enim adæ
quat ſe pſeudoapoſtolis, & aliis qui commendabant ſe
Secũdo pręfert ſe eis, ibi. VT MINVS ſapiẽs &c.) Adæ
quat autem ſe apoſtolus eis in gloria. Eſt autem gloria Gloria ſecũ-
duplex. vna ſecundum carnem, quę modica eſt & con dum carnem
temnenda. Vnde ipſe dicit phil. 3. Sed quę mihi fuerunt & ſecundum
lucra, arbitratus &c. Alia eſt ſecundum Chriſtum: quia Chriſtum.
magna gloria eſt ſequi dominum. Eccleſiaſtici. 23. Et
hęc eſt quęrenda. Gal. vltimo. Mihi abſit gloriari niſi in
cruce &c. Et ideo apoſtolus adęquat ſe eis: quãtum ad
vtrãq; gloriam. Et primo quantum ad primam. Secun
do quantũ ad ſecundam, ibi. MINISTRI Chriſti &c.)
Et primo adæquat ſe eis in generali, dicens. Recipiatis
me inſipientem: ſi tamen inſipientia eſt. Ex hypotheſi
enim loquor: quia ſi quis auſus eſt pręſumere de ſe, &
commendare ſe: & ego poſſum bene audere. & commẽ
dare me in eodem. in quo ipſe commendat ſe: quia nõ
ſubeſt eis maior cauſa ſuę commendationis q̃ mihi. Et
hoc dico. IN INSIPIENTIA) ideſt dico ꝙ inſipienter
agam, cum tamen ipſe ſapienter ageret, cum hoc non
faceret pro ſui iactantia: ſed vt pſeudoapoſtolos humi
liaret. Supra eodem. Exiſtimo me non minus feciſſe a
magnis apoſtolis & cetera. Secundo cum dicit. HE/
BRÆI ſunt &c.) Adęquat ſe eis in ſpeciali: oſtendens
per ſingula ſe parem eis eſſe. in quibus pſeudoapoſtoli
gloriabantur. Commendatio autem iſtorum & gloria
erat de tribus. Primo de natione, & lingua: quia dice/
bant ſe hebreos. Secũdo de genere: qa ſe eſſe dicebãt de
genere Iſrael. Tertio de promiſſione: quia dicebant ſe
eſſe participes promiſſionis Abrahę: cum eſſent de
ſemine eius. Et quantum ad hęc tria adæquat ſe
eis. Primo quantum ad nationem & linguam, dicens.
HEBRAEI ſunt & ego. ſcilicet lingua & natione qua
ſi dicat. Ita ſicut & illi. Et notandum eſt ꝙ (ſecundum
ꝙ quidam dicunt) hebrei dicuntur ab Abraham: quia
ante eum de facili non inuenitur illud nomen. Poteſt
tamen dici, & forte melius, ꝙ dicuntur a quodam He/
ber: de quo habetur Geñ. 11. Vixit Sale. 30. annis & ge/
nuit Heber. Et ſequitur. Vixit Heber. 34. annis & genu/ Hebrei dicũ
it Phaleg. Et tempore eius fuerunt diuiſę linguę: & lin/ tur ab hebe
gua Hebreorum remanſit in familia ſua. Secundo adę/
quat ſe eis: quantum ad genus, dicens. ISRAELITÆ
ſunt, & ego) ſcilicet ſecundũ ritus. Tertio quantum ad
tertium dicens. SEMEN Abrahę ſunt, & ego.) Et de
iſtis tribus ſimul dicitur Phil. 3. Si quis alius ſibi confi/
dere videtur, ego magis. circunciſus octaua die. Quan
tum ad tertiũ ex genere Iſrael de tribu Beniamin. quã
tum ad ſecundum Hebreus ex Hebreis. quantum ad
primum Roma. 11. Nam ego Iſraelita ſum ex ſemine
Abrahę & cetera. Sic ergo patet ꝙ non ſum minor eis.
quantũ ad gloriã: quę eſt ſecundũ carnẽ. Sed nec etiã q̃
tum ad gloriã: quę eſt ſecũdũ Chriſtũ: qa MINISTRI
Chriſti ſunt) ideſt dicũt ſe ſic ut decipiãt nos: ET EGO)

ſum miniſter Chriſti. primę Corinth. 4. Sic nos exiſtimet homo: vt miniſtros Chriſti &c. Supra. 3. Qui & nos ido neos fecit & cetera.

Conſequenter cum dicit. VT MINVS ſapiens &c.) Pręfert ſe omnibus apoſtolis, & pſeudoapoſtolis. Et primo quantum ad mala perpeſſa. Secundo quãtum ad beneficia recepta: & hoc. 12. cap. ibi. SI GLORIARI oportet &c.) Circa primum duo facit. Primo præfert ſe quantum ad mala, quę pertulit. Secundo quantum ad modum, quo mala vitauit. ibi. DAMASCI prępoſitus.) Circa primũ duo facit. Primo ꝓponit ſe aliis ꝓferendum. Secundo oſtendit in quo ſit preferẽdus. ibi. QVIA in laboribus &c.) Tertio confirmat quędã dictorũ. ibi. SI GLORIARI oportet &c.) Dicit ergo. Si videor inſipiẽs vobis: quia cõmendo me & adequo me aliis: quanto magis videbor vobis minus ſapiens, ſi preferam me eis. Et ideo dicit. Nõ ſolũ ſum miniſter Chriſti: ſicut & illi: ſed VT MINVS ſapiens. ſecundũ veſtrũ iudicium, dico ꝙ ego ſum plus miniſter Chriſti, ꝙ̃ illi: & quantum ad hoc dicit pręferendum eſſe. Ro. 11. Miniſterium meum honorificabo, pręponẽdo. ſ. illud miniſterio aliorum. In quo autem ſit pręferendus oſtendit, dicens. QVIA in laborib⁹ &c.) q. d. In hoc plus ego: quia ſum magis oſtenſus miniſter Chriſti. In hoc primo quantum ad mala illata. Secundo quãtum ad mala ſpõte aſſumpta, ibi. IN ITINERIBVS ſępe.) Mala autem illata. Primo ponit in generali, dicẽs. PLVS ego) ſum. ſ. oſtenſus miniſter in laboribus plurimis, ꝙ̃ illi: & ſi aliquos labores pertulerint. 1. Cor. 15. Abundãtius omnibus illis laboraui. Secũdo enumerat iſta mala in ſpeciali: & hoc primo quantum ad carceris ſqualores. Quia IN CARCERIBVS abundantius) ſ. ꝙ̃ illi. Act. 16. Cum multas plagas illis intuliſſent ſcilicet Paulo & ſociis, miſerunt in carcerem. Secundo quantũ ad flagellorũ dolores: quia IN PLAGIS) ſcilicet oſtẽſus ſum. SVPRA modum) aliorum ſcilicet modum humanę virtutis, vel ſupra modum humanę conſuetudinis. ſupra. 11. In plagis. in carceribus &c. Sed contra 1. Cor. 10. Fidelis deus, qui non permittit vos tentari. ſupra id &c. Non ergo ſupra modum humanę virtutis. Reſpondeo. Dicendũ eſt ꝙ deus non permittit nos tẽptari ſine adiutorio gratię diuinę. Et ideo dicebat apoſtolus. 1. Cor. 15. Nõ autem ego, ſed gratia dei mecum. Et quantum ad mortis terrorẽ. Vnde dicit. IN MORTIBVS frequenter idest in periculis & terrorib⁹ mortis. Vnde dicebat ipſe. Roma. 8. Mortificamur tota die primæ Cor. 15. Quotidie morior ꝓpter gloriã veſtrã.

Sed cõſequenter cum dicit. A IVDEIS quinquies &c.) Manifeſtat duo vltima pericula, quę perpeſſus eſt. Et primo periculum plagarum. Secundo periculum mortis. Plagarum autem periculum manifeſtat per ipſa perpeſſa a ſuis ſcilicet iudeis. Et ideo dicit. A IVDEIS quinquies &c.) Notandum eſt autem ſicut dicitur Deu. 25. Pro menſura delicti erit plagarum modus. Ita dumtaxat vt quadragenarium numerum nõ excedat &c. Ex quo habetur ꝙ homines pro minoribus peccatis debent flagellari. Ita tamen ꝙ flagellatus non reciperet vltra. 40. plagas. Iudei autem vt viderentur miſericordes, ſemper faciebant citra mandatum legis dantes pauciores: ꝙ̃ quadraginta ſecundum ꝙ eis videbatꝰ. Quia ergo odio habebant Paulum: quãdo flagellabãt eum dimittebant ſibi de numero pręducto quanto minus poterant. ſ. vnam tantũ minus: dantes ſibi trigintanouem. Et hoc eſt ꝙ quinque vicibus accepit. i. recepit quadraginta plagas, minus vna plaga. i. trigintanouẽ. Secundo manifeſtat pericula perpeſſa ab extraneis. ſ. a gentibus, dicens. TER VIRGIS cęſus ſum. Act. 16. Magiſtratus ſciſſis eorum tunicis iuſſit eos virgis cędi. Item. 22. Iuſſit eum tribunus duci in caſtra, & flagellis cędi & torqueri eum &c. Pericula vero mortis illata: & primo pericula mortis illata ab hominibus oſtẽdit dicens. SEMEL lapidatus ſum: hoc fuit in ciuitate Lycaonia: vbi obrutus lapidibus fuit quaſi mortuus. Act. 14. Lapidãtes Paulum eiecerunt eum extra ciuitatem, credentes eum mortuum. Secundo pericula mortis illata a periculis naturę: & hęc ſunt ſpecialiter maris, & aggrauat ea. Primo ex numero: quia TER naufragium feci) ideſt pertuli Secundo ex continuitate: quia NOCTE & die in profundo maris fui:) quod eſt grauius: quia ad literam dicit, ꝙ cum pluries paſſus ſit naufragium: tamen ſemel ſtetit ſub aqua per diem & noctem: diuina eum virtute protegẽte. Vnde poterat dicere illud Ione. 2. Et proiicite me in profundum &c. Enumerans autem malis illatis, enumerat conſequenter, cum dicit. IN ITINERIBVS &c.) Etiam mala aſſumpta. Et primo exteriora. Secundo interiora ibi. PRÆTER illa quę extrinſecus &c.) Mala exteriora exprimit: & quantũ ad mala, quæ contingunt in itineribus. Secundo quantum ad ea, quæ eueniunt in domibus. Quantum ad primum. Primo ponit multiplicitatem itinerum dicens. IN ITINERIBVS ſępe) ſcilicet oſtenſus ſum miniſter Chriſti ſuſtinendo multa dura & grauia patienter. Ro. 15. Ab Hieruſalem vſq; in Illyricum &c. Et cum hoc multas alias vias fecit & Romani & in Hiſpaniam vadens. ꝑs. Propter verba labiorũ tuorum &c. Secundo enumerat periculum itinerum. Et primo præmittit minora. Secundo ſubdit grauius periculum, quod eſt in falſis fratribus. Præmittit autẽ tria. Secundum quę multa pericula paſſus eſt. Primo pericula ſecundum cauſas Et hoc vel ex cauſa naturali. Et ideo dicit. PERICVLIS fluminum. Naturaliter enĩ flumina hyeme excreſcunt, & ſunt rapida, & valde periculoſa &c. Vel ex malitia violenta: & quantum ad hoc dicit. PERICVLIS latronum quos excitabat ei diabolus, vt vel veſtes ei auferrent. Iob. 19. Simul venerunt latrones &c Secundo enumerat pericula metum inferentia: & hoc vel ex ſuis. Vnde dicit PERICVLIS ex genere) i. a iudęis procuratis. Vel ab extraneis: & ideo dicit. PERICVLIS ex gentibus propter verbũ dei ꝑdicationem, qui eum capere volebant: & ſic in ſuis, & in aliis, non habebat requiẽ. Hiere. 15. Vt quid me genuiſti mater mea virum doloris &c. Tertio enumerat pericula, quantum ad loca: & hoc, vel quantum ad ciuitates. Vnde dicit. PERICVLIS in ciuitate ideſt in commotionibus ciuitatum contra me. Sicut fuit Epheſi & apud Corinthium vt patet. Act. 18. & 19. Vel quantum ad ſolitudines: & quãtum ad hoc, dicit. PERICVLIS in ſolitudine.) Quę erant vel a beſtiis malis, ſicut quando vipera momordit manum ſuam. Act. vlt. Quando congregauit ſarmẽta. Vel ea penuria ciborum, vel quãtum ad maria: & ideo dicit. PERICVLIS in mari nõ ex mari ſicut ſupra. Eccl. 43. Qui nauigant mare &c. Sed grauius periculum ſubdit dicens. PERICVLIS in falſis fratribus) ideſt in falſis chriſtianis & hęreticis & in pſeudoapoſtolis. Hiere. 9. Vnuſquiſq; a fratre ſuo ſe cuſtodiat.

In labore & moleſtia: in vigiliis ſæpe: in fame
& ſiti: in ieiuniis ſæpe: in frigore † & nuditate: Act. 20.
præter ea, quæ extrinſecus accidunt: incumbens
mihi quotidiana cura omnium eccleſiarum.
Quis infirmatur: & ego non infirmor? Quis offenditur: & ego non vror? Si gloriari oporteat: de his quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti: qui eſt laudendus in ſæcula: nouit quod non mentiar. †
Act. 9.
In Damaſci ciuitate gentis præfectus nomine Arethe regis excubias poſuerat in Damaſcenorum vrbe: cupiens me comprehendere: ac per feneſtram in ſporta demiſſus fui per moenia: effugiq; manus eius.

In labore & erumna. In vigiliis multis. In fame & ſiti. In ieiuniis multis. In frigore & nuditate preter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana: ſollicitudo omnium eccleſiarum. Quis iſirmatur & ego nõ iſirmor? Quis ſcãdalizatur & ego nõ vror? Si gloriari oportet, quæ iſirmitatis meæ ſunt gloriabor. Deus & pr̃ dñi no/

ſtri Ieſu Chriſti ſcit, qui eſt benedictus in ſecula, ꝙ non mentior. Damaſci præpoſitus gẽtis Arethe regis, cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorũ, vt me comprehenderet: & per feneſtram in ſporta dimiſſus ſum per murum: & ſic effugi manus eius. Lec. VI.

HIC CONSEQVENTER enumerat mala ſponte aſſumpta quę ſuſtinentur in domibus. Et enumerat tria mala oppoſita tribus bonis, quę ſunt neceſſaria ad vitam domeſticam. Primum bonũ eſt requies ſomni. Secundum eſt ſuſtentatio cibi. Tertium eſt fomẽtum veſtis. Requiei ergo ſomni opponit laborem, & vigilias. Quantum ad laborem, dicit. IN LABORE) ſcilicet manuum. Act. 20. Ad ea quę mihi opus erant &c. Et ideo dicit ſupra. 6. In laboribus: quia ad litteram vt dictum eſt ſupra: manu ſua victum querebat. Et 2. Theſſalo. 3. Nocte & die laborantes &c. Quantum ad laboris defectum dicit. ET ERVMNA.) Quę eſt defectus & languor conſequens ex labore vel ex morbo naturali. pſ. Cõuerſus ſum in erumna &c. Quantum vero ad vigilias dicit. IN VIGILIIS multis.) Vel vacando prędicationibus de nocte. Vel operi manuali. Act. 20. dicitur ꝙ protraxit ſermonem vſq; ad mediam noctem. Suſtentationi vero cibi opponit duplicem ſubtractionem cibi: vnam quę eſt ex neceſſitate. Vnde dicit. IN FAME & ſiti.) Quia ſcilicet ad literam deficiebat ſibi aliquando cibus & potus. primę Cor. 4. Vſq; in hanc horam &c. Aliam quę eſt ex voluntate, vnde dicit. IN IEIVNIIS multis) ſcilicet voluntarie aſſumptis, & propter exemplum bonum: & propter macerationem carnis. primę Cor. 9. Caſtigo corpus meum &c. Sed contra. Mat. 7. Hęc omnia adiicientur vobis ſcilicet temporalia. Quare ergo in fame & ſiti? Reſpondeo. Dicendum eſt: ꝙ quando expedit: adiiciũtur nobis ſcilicet temporalia: & propter vtilitatem noſtram: ſed aliquando expedit carere eis. Fomento vero veſtis, opponit vnum ex parte naturę. Vnde dicit. IN FRIGORE.) Aliud ex parte inopię. Vnde dicit. ET NVDITATE) ſcilicet oſtenſus ſum: ſcilicet miniſter Chriſti. primę Cor. 4. Nudi & inſtabiles &c. Supra. 6. In neceſſitatibus &c.

Conſequenter cum dicit. PRETER illa &c.) Enumerat mala aſſumpta interiora: quę cauſantur ex ſollicitudine cordis pro pſeudoapoſtolis. Bonus autem prelatus dupliciter affligitur pro ſubditis. Et primo ſollicitudine conſeruationis ſubditorum. Secundo pro defectu ipſorum. Et iſtam duplicem afflictionem paſſus eſt apoſtolus. Primum cum dicit. PRÆTER illa quę extrinſecus &c.). q. d. Preter omnia quę exterius patior, & paſſus ſum, angit me grauius interior afflictio. ſ. ſollicitudo ſubditorũ. Et ideo dicit. INSTANTIA) omnium eccleſiarum magna eſt & multũ grauat: quia multum ſollicitat. Luc. 10. Martha Martha ſollicita es: & turbaris erga plurima &c. Rom. 12. Qui preeſt in ſollicitudine. Secundam afflictionem paſſus eſt pro defectu ſubditorũ: & hoc dupliciter. ſ. pro defectu ſpiritualium. Vnde dicit. QVIS infirmatur) ſcilicet in fide & bono: & ego nõ infirmor in corde, dolens de eo: ſicut de me. primę Cor. 9. Factus ſum infirmis infirmus &c. Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquã &c. Item pro defectu corporaliũ. Vnde dicit. QVIS ſcandalizatur) malo pœnę ideſt quis patitur tribulationes. ET EGO non vror) igne cõpaſſionis. Iſte eſt ignis, quem dñs venit mittere in terram. Luc. 12. Et attende ꝙ congrue vtitur hoc verbo vror: quia compaſſio procedit ex amore dei & proximi qui eſt ignis conſumens: dum mouet ad ſubleuandas miſerias proximorum, & purgat ex affectu compaſſionis: & per quẽ nobis peccata relaxantur: charitas autem illius compaſſionis operit multitudinem peccatorum. Vel aliter. Aliquando enim labitur homo in peccatum ex ſe ipſo: & tunc infirmatur. Aliquando autem ex malo exemplo aliorum: & tunc ſcandalizatur. Luc. 17. & Math. 18. Ve homini illi per quem ſcandalum venit &c.

Deinde cum dicit. SI GLORIARI oportet &c.) Confirmat quędam dictorum ſuperius. Vel dic, ꝙ ſupra loquitur: quantum ad mala quę pertulit cõmendabiliter: hic autem quantũ ad mala: quę vitauit prudenter. Sed quia vitare pericula, quę ſurgunt pp fidẽ, videtur pertinere ad infirmitatẽ. Ideo primo premittit ꝙ in illis: quę infirmitatis ſunt vult gloriari. Secũdo proponit iuramentũ ad cõfirmationẽ dicendorum, ibi. DEVS & pater &c.) Tertio oſtẽdit modũ vitandi, ibi. DAMASCI &c.) Proponit ergo primo de quibus glorlatur, ſi debet gloriari dicẽs. SI) pro quia. OPORTET gloriari: quę ſunt infirmitatis meę gloriabor) quaſi dicat. Alii gloriantur in genere, & in aliis mundanis rebus. Phil. 3. Gloria in cõfuſione &c. Et ego etiã coactus gloriatus ſum in eis. Tamen ſi gloriari oportet gloriabor in infirmitatibus meis. infra. 12. Libẽter gloriabor in infirmitatibus meis &c. Secundo ſubdit ꝙ non mentitur, inuocans teſtimoniũ diuinũ per modum iuramenti: vt credatur ſibi dicens. DEVS & pater &c.) Vbi tria ponit. Vnũ, per quod inducit ad amorem. Vnde dicit. DEVS.) Hiere. 9. Quis non timebit te &c. Aliud, per quod excitauit ad amorem. Vnde dicit. PATER.) Iac. primo. Omne datum optimum &c. Mal. primo. Si ego pater, vbi eſt amor meus. Vel ſecundum aliam litterã, honor meus. Tertiũ per quod mouet ad reuerentiam, & laudem. Vnde dicit. QVI eſt benedictus deus in ſecula.) Supra primo. Benedictus deus & pater &c. Iſte ergo tam reuerendus, tam diligendus, tam timendus ſcit ꝙ non mentior ſcilicet in his quę dixi, & dicturus ſum. Supra primo. Non enim eſt apud nos eſt & non &c.

Conſequenter cum dicit. DAMASCI prępoſitus &c.) Oſtendit quanta mala vitauit: & hoc in quodam particulari periculo. Vbi ſciẽdum eſt ꝙ apoſtolus primo cœpit prędicare Chriſtum in Damaſco: vbi dum pergeret chriſtianos capere proſtratus eſt, & ad fidem cõuerſus. Et ideo iudei ad prępoſitum illius ciuitatis: qui erat ibi pro Areths rege confugerunt, vt Paulum caperent & occiderent. Et ideo ille faciebat cuſtodiri nocte & die portas ciuitatis: vt dicitur. Act. 9. Chriſtiani autem qui erant ibi volentes ſeruare Paulum, eum ſubmiſerunt in ſporta per murum: & ſic euaſit. Hunc ergo modum euadendi tangit apoſtolus dicens. Vere non mentior, de hoc quod dico etiam modo. NAM Damaſci &c.) ideſt PRÆPOSITVS) qui ſub ARETHA) rege GENTI Damaſcenorum) prępetat: cuſtodiri faciebat, inductus a iudeis ciuitatem Damaſcenorum: ad hoc ſcilicet VT ME comprehenderet & cõprehenſum aſſignaret iudeis: ne amplius prędicarem ſed ego PER feneſtram ſubmiſſus ſum per murum: & ſic effugi manus eius) ſcilicet prępoſiti. Et hoc fuit de mandato domini dicentis. Mat. 10. Si vos perſecuti fuerint &c. Sic Michol Dauid depoſuit per feneſtram: ne caperetur a Saule. primi Reg. 19. Sic Raab, exploratores dimiſit cum fune per feneſtrã. Ioſue. 2. Sed hoc obiicitur contra apoſtolũ: primo quia videtur ꝙ non fuerit ſufficienter confiſus in dño: ſed fugit. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ quandiu adeſt humanũ auxiliũ, homo nõ debet confugere ad auxilium diuinum: quia hoc eſſet tentare deum: ſed debet vti illo auxilio, quãtum poteſt. Apoſtolo autẽ, nondũ deerat humanum auxilium. Secũdo obiicitur: quia Io. 10. dicitur. Mercennarius autẽ, & qui nõ eſt paſtor, videt lupũ venientem, & fugit. Vnde videtur ꝙ nõ fuerit bonus paſtor. Stãte auxilio humano non debet homo recurrere ad auxiliũ diuinum ſed illo vti debet.

Reſpõdeo. Dicendũ eſt: ꝙ aliquãdo quęritur pſona prelati tantũ: aliquãdo cũ prelato, totus populus. Quãdo ergo querit̃ prelatus ſolus: tunc debet cõmittere curã alteri & abſentare ſe. Et ſic fecit hic Paulus. Et ideo dicit glo. ꝙ licet fugeret tamen fuit ei cura de omnibus: bono paſtori in cœlo ſedenti eas cõmendando: & vtilitati eorũ ſe p fugã preſeruãdo. Quãdo vero quęritur totus grex: tunc debet preponere vtilitatẽ & ſalutem gregis ſaluti corporis ſui. Nota autẽ ꝙ eſt quędã fuga humilitatis: quãdo quis fugit honores: ſicut Chriſtus fugit. Io. 6. Cũ vidiſſet ꝙ vellẽt eũ eligere in regem fugit. Sic Saul cũ electus fuit in regẽ abſcõdit ſe domi. primi Reg. 10. Quędam vero fuga eſt cautelę: quando ſcilicet fugit pericula vt preſeruetur ad maiora: ſic Helias fugit propter Iezabel: tertii Reg. 19. Et ſic apoſtolus hic fugit manus prępoſiti. Fuga humilitatis & cautelę.

Cap. XII.

Gloriari

GLoriari ſane non expedit mihi: veniã enim ad viſiones & reuelationes domini. Noui hoiem in Chriſto ante annos quatuordecim: an in corpore: neſcio; an extra corpus: neſcio; deus nouit: raptum huiuſmodi in tertium vſq; cœlum.

SI gloriari oportet: non expedit quidẽ. Veniam autẽ ad viſiones: & reuelationes domini. Scio hoiem in Chriſto ante annos quatuordecim: ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio; deus ſcit: raptum huiuſmodi vſq; ad tertium cœlum.

POSITA ſua commendatione q̃tum ad mala perpeſſa: hic conſequẽter Apoſtolus cõmendans oñdit ꝑeminentiã ſuę dignitatis q̃tum ad bona diuinitus recepta. Primã autẽ gloriatio fuit de infirmitatibus. Iſta vero eſt de bonis eius. Vnde circa hoc duo facit. Primo cõmendat ſe de bonis ſuſceptis diuinitus. Secũdo eſcuſat ſe de hac commẽdatione, ꝙ hoc fecerit quaſi coactus, ibi. FACTVS ſum inſipiẽs &c.) Circa primũ duo facit. Primo eſtollit magnitudinem eorum: quę ſunt ſibi collata a deo. Secundo manifeſtat remediũ infirmitatis ſibi adhibitum cõtra periculũ ſuperbię, ibi. ET NE magnitudo &c. Circa primũ duo facit. Primo ponit bonũ ſibi diuinitus collatũ. Secundo oñdit, quomodo ſe habuit in gloriãdo de hmõi bono, ibi. PRO hmõi gloriabor &c.) Circa primum duo facit. Primo oñdit, ꝙ ſit hoc ſibi collatũ diuinitus in generali. Secũdo vero in ſpeciali ibi. SCIO hominẽ &c.) Bonum autẽ Apoſtolo collatũ diuinitus, ſunt reuelationes ſibi diuinitꝰ factę: & de iſtis vult hic gloriari. Vñ dicit. SI GLORIARI oportet). i. quia gloriari oportet ꝓpter vos: tamen ſecundum ſe NON expedit. i. qa qui gloria᷑ de bono recepto, incidit in periculũ amittẽdi quod habet. Eccle. 43. Aperti ſunt theſauri. ſ. virtutũ ꝑ gloriationem inanẽ: & euanuerũt nebulę ſicut aues. Et hoc ſignifica᷑ in Ezechiã. Eſa. 39. Quãdo oñdit theſauros domus dñi nuncijs regis Babylonis. Et licet ſimpliciter nõ expediat gloriari tñ aliquãdo ꝓpter aliquã ſpecialem cãm poteſt homo gloriari ſicut ex pręmiſſis manifeſtum eſt. Et ideo dicit. QVIA gloriari oportet:) Ideo dimiſſis cõmendationibus de infirmitatibus. VENIAM) cõmendãdo me AD VISIONES & reuelationes dñi.) Vbi notandũ eſt ꝙ differentia eſt inter viſionem & reuelationẽ. Nã reuelatio includit viſionẽ, & nõ econuerſo. Nã aliquãdo vide᷑ aliqua quoꝝ

Reuelatio

intellectus & ſignificatio eſt occulta videnti: & tũc eſt viſio ſolũ. Sicut fuit viſio Pharaonis & Nabuchodonoſor. Dañ. 2. & Geñ. 41. Sed quãdo cũ viſione habe᷑ ſignificatio in-

Viſio

tellectus eoꝝ, quę vide᷑: tunc eſt reuelatio. Vñ q̃tũ ad Pharaonẽ & Nabuchodonoſor, viſio de ſpicis, & de ſtatua, fuit ſolũ viſio: ſed q̃tum ad Ioſeph & Danielem, qui ſignificationem viſoꝝ habuerũt: fuit reuelatio & ꝓphetia. Vtronq; tñ. ſ. viſio & reuelatio, quãdoq; qdem fit a deo. Dañ. 2. Eſt deus in cœlo reuelãs myſteria. Oſeę. 12. Ego viſiones multiplicaui eis. ꝑs. Reuela oculos meos &c. Quãdoq; vero a malo ſpiritu. Hiere. 23. Prophetæ ꝓphetabãt in Baal. Apoſtolo autẽ facta eſt, & viſio, & reuelatio: qa ſecreta quę vidit, plene intellexit a dño, non a malo ſpiritu. Vnde dicit dñi. Eſt autẽ reuelatio amo-

Velamen.

tio velamẽti. Põt autẽ eſſe duplex velamẽ. Vnũ ex parte videntis: & hoc eſt infidelitas, vel peccatum, vel duritia cordis: & de hoc ſupra. 3. Vſq; in hodiernũ diẽ velamen &c. Aliud ex parte rei viſę: quãdo. ſ. res ſpiritualis ꝓponitur alicui ſub figuris rerum ſenſibiliũ: & de hoc dici᷑ Num. 4. Quod ſacerdotes tradebant Leuitis vaſa ſanctuarii velata: quia. ſ. debiliores non poſſunt ſpiritualia capere, ſecundum ꝙ in ſeipſis ſunt. Et ideo dñs loquebatur turbis in parabolis. Mat. 13.

Cõſequenter viſiones & reuelationes huiuſmodi manifeſtat Apoſtolus in ſpeciali, loquẽs de ſe, tanq̃ de alio. Vnde dicit. SCIO hominem in Chriſto &c.) Et ponit duas viſiões. Prima incipit hic. Secũda vero incipit, ibi. ET SCIO huiuſmodi hoiem in Chriſto &c.) Circa primam autem viſionẽ vtitur Apoſtolus quadã diſtinctione. Dicit. n. ſe circa hmõi reuelationẽ ſcire quędam, & quędã neſcire. Dicit autem ſe ſcire certa. ſ. videntis cõditionem. Vnde SCIO hoiem in Chro.) Viſionis tẽpus: quia ANTE ãnos quatuordecim.) & viſionis faſtigiũ: quia raptus vſq; ad tertiũ cœlum. Dicit autẽ ſe neſcire videntis diſpoſitionẽ: quia SIVE in corpore ſiue extra corpus neſcio.) Videamus ergo ea quę ſciuit: vt ꝑ nota ad ignota facilius peruenire poſſimus. Et primo videntis cõditionem, quę eſt laudabilis: quia in Chriſto. i. cõformẽ Chro. Sed cõtra in Chro nullus eſt: niſi q habet charitatẽ: quia primę Io. 4. dici᷑. Qui manet in charitate in deo manet. Ergo ſciuit ſe habere charitatem: qđ eſt cõtra illud. Neſcit homo vtrũ odio vel amore dignus ſit &c. Reſpõdeo. ꝙ eſſe in Chro põt intelligi dupliciter. Vno modo ꝑ fidem & fidei ſacramẽtũ: ſecũdũ illud Apoſtoli Gal. 3. Quotquot baptizati eſtis: Chrm induiſtis. ſ. per fidem & fidei ſacramentũ. Et hoc modo ſciuit ſe Apoſtolus in Chro eſſe. Alio modo dicitur aliqs eſſe in Chro ꝑ charitatẽ: & hoc modo nullus ſcit ſe eſſe in Chriſto certitudinaliter: niſi ꝑ quędã experimenta & ſigna: inq̃tum ſentit ſe diſpoſitum, & cõiunctum in Chro: ita ꝙ nullo modo etiã ꝓpter mortẽ permitteret ſe ſepari ab eo. Et hoc de ſe expertus erat Apoſtolus, cũ dicebat. Ro. 8. Certus. n. ſũ, ꝙ neq; mors, neq; vita &c. ſeparabit nos a charitate. Vnde potuit habere hmõi ſigna ꝙ eſſet in charitate Chriſti.

Eſſe in Chro ꝑ fidẽ vel ꝑ charitatem.

Secũdo viſionis tẽpus quod fuit cõueniens: qa ANTE annos quatuordecim: qa quatuordecim anni trãſacti erãt ab eo tempore, quo viderat viſionẽ vſq; ad tẽpus, quo ſcripſit hanc epiſtolã. Quãdo. n. hanc epiſtolã ſcripſit, nõdum Apoſtolus erat poſitus in carcerẽ. Et ſic vide᷑ ꝙ fuit circa principiũ imperii Neronis, a quo poſt multũ tẽpus occiſus fuit. Vñ ſi cõputemus annos deſcẽdẽtes a principio imperii Neronis, vſq; ad quatuordecim ãnos, manifeſte apparet, ꝙ Apoſtolus habuit has viſiões in principio ſuę cõuerſionis. Ipſe. n. conuerſus fuit ad Chriſtũ anno, quo Chrs paſſus eſt. Chriſtus autẽ paſſus eſt circa finem Tyberii Cęſaris: quo mortuo ſucceſſit ei Cayus imperator, qui vixit quatuor annis: poſt quẽ Nero factus eſt imperator. Et ſic inter Tyberiũ & Neronẽ fluxerũt quatuor anni. Et ſic additis duobus annis de tẽpore Tyberii: qa nõdum mortuus erat: qñ Paulus fuit cõuerſus & octo de tẽpore Neronis: qđ fluxerat vſq; ad tẽpus q̃do ſcripſit hãc epiſtolã: relinqui᷑ ꝙ a tempore ſuę cõuerſionis vſq; ad tẽpus, quo hanc epiſtolã ſcripſit fuerunt anni q̃tuordecim. Et ideo qdã dicũt ſatis probabiliter, ꝙ Apoſtolus has viſiones habuit in illo triduo quo poſt ꝓſtrationẽ ſuam a dño ſtetit, neq; videns, neq; mãducans, neq; bibens. Act. 9. Cõmemorat autẽ tempus ſuę cõuerſionis Apoſtolus: vt oñdat ꝙ ſi a tempore ſuę cõuerſionis, tãtũ erat gratus Chro, vt talia ſibi oſtẽderet: q̃to magis poſt quatuordecim annos cũ ꝓfecerit, & in authoritate apud deũ, & in virtutibus & grã. Tertio videamus faſtigiũ viſionis, quod quidẽ eſt excellens: quia RAPTVS vſq; ad tertium cœlũ. Sed ſciendum ꝙ aliud eſt furari & aliud rapi. Furari quidẽ proprie eſt cũ res alicui latenter aufer᷑. Vñ Geñ. 41. dicebat Ioſeph. Furtim ſublatus ſum. Sed rapi ꝓprię dici᷑, quod ſubito, & per violentiã aufer᷑. Iob. 6. Sicut torrẽs raptim. i. ſubito & rapide trãſit in cõuallibus. Inde eſt ꝙ ꝑdones q violenter expoliãt dicun᷑ raptores. Sed attende, ꝙ aliqs homo dici᷑ rapi ab hõibus: ſicut Enoch. Sap. 4. Raptus eſt, ne malicia &c. Aliquando rapi᷑ aĩa a corpore. Luc. 12. Stulte hac nocte aĩam tuã rapiẽt a te. &c. Aliquãdo aliquis dici᷑ rapi a ſeipſo, quando ꝓpter aliquid homo effici᷑ extra ſeipſum: & hoc eſt idem qđ extaſis. Sed & extra ſeipſum effici᷑ homo, & ꝑ appetitiuam virtutẽ, & per cognitiuã. Per appetitiuã. n. virtutem homo eſt ſolum in ſeipſo, quãdo curat quę ſunt ſua tantũ. Effici᷑ vero extra ſeipſum: quãdo non curat quę ſunt ſua: ſed quę pertinent ad bona alioꝝ. & hoc facit charitas. primę Corin. 13. Charitas nõ quęrit quæ ſua ſunt. Et de hac extaſi dicit Diony. 4. caꝑ. de diuinis nomi. Eſt autem extaſin faciens diuinus amor. non ſinẽs amatorẽ ſuiipſius eſſe ſed amatoꝝ. ſ. rerũ amataꝝ.

Furari Rapi.

Secundũ cognitiuã vero aliquis efficitur extra ſe quãdo aliquis extra naturalẽ modũ hoĩs eleuat̃ ad aliquid videndũ: & de iſto raptu loquit̃ hic Apoſto. Sed ſciendũ ꝙ modus naturalis humanę cognitionis eſt, vt cognoſcat ſimul per vim mentalem, quę eſt intellectus, & corporalẽ quę eſt ſenſus. Et inde eſt ꝙ homo nõ habet in cognoſcendo liberũ iudiciũ intellectus, niſi quando ſenſus fuerint in ſuo vigore bene diſpoſiti, abſq; aliquo ligationis impedimẽto: alias cũ impediũt̃ etiã iuditiũ intellectus impedit̃: ſicut in dormientibus patet. Tunc ergo homo efficit̃ extra ſe ſecundũ cognitiuã, quando remouet̃ ab hac naturali diſpoſitione cognitionis, quę eſt vt intellectus ab vſu ſenſuũ & ſenſibiliũ rerũ abſtractus ad aliqua videnda moueat̃. Quod quidẽ cõtingit dupliciter. Vno modo p defectũ virtutis vndecunq; talis defectus contingat: ſicut accidit in freneticis & aliis mentecaptis. & hęc quidẽ abſtractio a ſenſibus, non eſt eleuatio hominis ſed potius depſſio: quia virtus eorũ debilitat̃. Alio vero modo p virtutem diuinã: & tũc ꝓprie dicit̃ eleuatio: qa cum agens aſſimilet ſibi patiens, abſtractio quę fit virtute diuina, & eſt ſupra hoĩem: eſt aliqd altius q̃ ſit hoĩs natura. Et ideo raptus ſic accept⁹ diffinitur ſic. Raptus eſt ab eo, qd eſt ſecundum naturã in id, qd eſt ſupra naturã, in vi ſuperioris naturę eleuatio. In qua quidẽ diffinitione tangit̃ eius genus, dũ dr̃, eleuatio. Cauſa efficiens: qa vi ſupioris naturę. Et duo termini motus. ſ. a quo & in quẽ, cũ dr̃, ab eo qd eſt ſecũdũ naturã in id qd eſt ſupra naturã. Sic ergo patet de raptu. Sequitur de termino raptus. ſ. ad quẽ cũ dr̃. VSQVE in tertiũ cœlum. Notandum eſt autẽ, ꝙ tertiũ cœlum tripliciter accipit̃. Vno modo ſecundũ ea, quæ ſunt infra aĩam. Alio modo ſecũdũ ea, quę ſunt in aĩa. Tertio modo ſecũdum ea, quę ſunt ſupra aĩam. Infra aĩam ſunt oĩa corpora: vt dicit Aug. in libro de vera religione. Et ſic poſſumus accipere triplex cœlum corporeum. ſ. aereũ, ſydereũ, & empyreũ. Et hoc modo dicit̃, ꝙ Apoſtolus erat raptus vſq; ad tertiũ cœlum. i. vſq; ad videndũ ea, quę ſunt in templo empyreo: nõ vt exiſteret ibi, qa ſic ſtiret ſi fuiſſet, ſiue in corpe, ſiue extra corpus. Vel ſecundũ Damaſ. qui nõ ponit cœlũ empyreũ, poſſumus dicere ꝙ tertiũ cœlum ad qd raptus eſt Apoſtolus eſt ſupra octauã ſpherã: vt. ſ. euidenter videret ea quę ſunt ſupra totã naturã corporalem. Si autẽ accipiamus cœlum ſcd̃m ea quę ſunt in ipſa aĩa: ſic cœlũ debemus dicere aliqnã altitudinẽ cognitionis, quę excedit naturalẽ cognitionem humanã. Eſt autẽ triplex viſio. ſ. corporalis, p quã videmus & cognoſcimus corpora ſpiritualis, ſiue imaginaria, quę videmus ſimilitudines corpoꝶ. & intellectualis, qua cognoſcimus naturas rerũ in ſeipſis. Nã ꝓprie obiectum intellectus eſt, qd quid eſt. Huiuſmodi autẽ viſiones ſi fiãt ſecundũ naturalẽ modũ, puta ſi video aliquid ſenſibile, ſi imaginor aliquid prius viſum, ſi intelligo p phantaſmata nõ poſſunt dici cœlum. Sed tunc quelibet iſtoꝶ dicit̃ cœlum quando eſt ſupra naturalẽ facultatem humanę cognitionis: puta ſi aliquid vides oculis corporalibus, ſupra facultatẽ naturę, ſic es raptus ad primũ cœlum. Sicut Balthaſar raptus eſt, videns manũ ſcribentis in pariete vt dicit̃ Dañ. 5. Si vero eleueris p imaginationẽ, vel p ſpiritum ad aliqd ſupnaturaliter cognoſcẽdũ: ſic es rapt⁹ ad ſecundum cœlũ. Sic raptus fuit Petrus, quãdo vidit lintheum immiſſum de cœlo. vt dicit̃. Act. 10. Sed ſi aliqs videret ipſa intelligibilia, & naturas ipſoꝶ. nõ per ſenſibilia, nec p phãtaſmata, ſic eſſet rapt⁹ vſq; ad tertium cœlum. Sed ſciendũ eſt: ꝙ rapi ad primũ cœlum eſt alienari a ſenſibus corporalibus. Vnde cũ nullus poſſit abſtrahi totaliter a ſenſibus corporeis: manifeſtum eſt ꝙ nullus põt dici ſimpliciter raptus in primũ cœlũ: ſed ſecundũ quid. in q̃tum cõtingit aliquando aliquẽ ſic eſſe intẽtum ad vnũ ſenſum, ꝙ abſtrahit̃ ab actu aliorum. Rapi ad ſcd̃m eſt, quãdo aliquis alienat̃ a ſenſu, ad videndum q̃dam imaginabilia. vnde tales ſemp conſueuerunt fieri in extaſi. Et ideo Act. 11. Quãdo Petrus vidit lintheũ dicit̃ ꝙ factus fuit in extaſi. Paulus vero dr̃ raptus ad tertiũ cœlũ: qa ſic fuit alienatus a ſenſibus, & ſublimatus ab oĩbus corporalibus, vt videret intelligibilia nuda, & pura, eo modo, quo vidẽt angeli, & anima ſeparata: & quod plus eſt: etiã ipſum deum p eſſentiã:

Tertiũ cœlũ

Cœlũ corporeũ: aereũ: ſydereũ & empyreum.

Rapi ad primum cœlũ.

Rapi ad ſecũdum cœlum

Rapi ad tertiũ cœlum.

vt Auguſtinus expſſe dicit. 12. ſup Geñ. ad litterã & in Glo. & ad Paulinã, in libro de videndo deum. Nec etiã eſt ꝓbabile, vt Moyſes miniſter veteris teſtamẽti ad iudęos viderit deum: & miniſter noui teſtamenti ad gentes & doctor gentiũ hoc dono fuerit priuatus. Vñ dicit ipſe ſupra. 3. Si miniſtratio dãnatiõis fuit in gloria &c. De Moyſe autem ꝙ viderit deum p eſſentiã, patet. Nam ipſe a dño petiuit. Exo. 33. Oñde mihi faciẽ tuã. Et licet tunc negatũ fuerit ſibi: nõ tamen dicit̃ ꝙ dñs finaliter negauerit ei. Vnde dicit Auguſtinus ꝙ cõceſſum fuit ei, p hoc quod dicit̃ Num. 12. Si quis fuerit inter vos propheta dñi &c. At vero nõ talis ſeruus meus Moyſes &c. palam. n. & nõ per ænigmata videt deum. Sed vtrũqd fieri potuiſſet Paulo, vt non raptus videret deum. Dicendũ ꝙ nõ. nam impoſſibile eſt, ꝙ deus videatur in vita iſta ab homine nõ alienato a ſenſibus: qa nulla imago nullũ phãtaſma eſt ſufficiens medium ad dei eſſentiã oſtẽdendã: ideo oportet ꝙ abſtrahat̃ & alienetur a ſenſibus. Tertio modo accipiẽdo cœlum, ſecũdum ea quę ſunt ſupra aĩam: ſic triplex cœlum eſt triplex Hierarchia angeloꝶ: & ſecundũ hoc Apoſtolus raptus fuit vſq; ad tertiũ cœlum. i. ad hoc vt videret eſſentiam dei ita clare ſicut vidẽt eũ angeli ſuperioris & primę Hierarchię: qui ſic vident deũ, ꝙ immediate in ipſo deo recipiunt illuminationes, & cognoſcũt diuina myſteria. Et ſic vidit Paulus. Si ergo ſic vidit dei eſſentiam, ſicut angeli ſupioris Hierarchię. ergo bene videt̃ ꝙ Apoſtolus fuerit beatus: & per cõſequens fuerit immortalis. Reſpondeo ꝙ licet viderit deũ p eſſentiã, nõ tamẽ fuit beatus ſimpliciter ſed ſolũ ſcd̃m quid. Sciendũ eſt autem, ꝙ viſio dei per eſſentiã fit per lumẽ aliquod. ſ. p lumen glorię: de quo dicit̃ in pſal. In lumine tuo videbimus lumẽ. Sed aliqd lumẽ cõmunicat̃ alicui, p modũ paſſionis. alicui vero, p modũ formę inhęrentis: ſicut lumen ſolis inuenit̃ in carbũculo, & in ſtellis, vt forma inhęrẽs. i. connaturalis effecta: ſed in aere inuenit̃, vt forma tranſiens, & nõ pmanens: qa tranſit abeunte ſole Similiter & lumẽ glorię dupliciter menti infundit̃. Vno modo p modũ formę cõnaturalis factę & pmanẽtis: & ſic facit mentẽ ſimpliciter beatã. Et hoc modo infunditur beatis in patria: & ideo dicunt̃ cõprehenſores: & vt ita dicam viſores. Alio mõ cõtingit lumẽ glorię in mentem humanã, ſicut quędã paſſio trãſiẽs: & ſic mens Pauli fuit in raptu lumine glorię illuſtrata. vñ etiã ipſum nomen raptus oñdit, trãſeundo hoc eſſe factũ. & ideo nõ fuit ſimpliciter glorificatus, nec habuit dotẽ glorię, cum illa claritas nõ fuerit effecta ꝓprietas. Et propter hoc nõ fuit deriuata ad oĩa in corpus: nec in hoc ſtatu ꝑpetuo pmanſit. Vñ ſolum actum beati habuit in ipſo raptu: ſed nõ fuit beat⁹. Sic p hoc patet qd Apoſto. ſciuit in ſuo raptu. ſ. vidẽtis cõditionẽ: viſionis tẽpus: & viſionis faſtigium. Sequit̃ quid neſciuit. ſ. vtrũ eſſet in corpore, vel extra corpus: quod tamen dicit deũ ſcire. Vñ dicit. SIVE IN corpore, ſiue extra corpus neſcio: de⁹ ſciti. qd qdem intelligere voluerunt, vt raptus referat̃ ad corpus: dicẽtes Apoſtolũ dixiſſe ſe neſcire nõ qdem an anima eſſet cõiũcta corpori in illo raptu an nõ: ſed eſſet raptus ſcd̃m aĩam & corpus ſimul: vt ſimul corporaliter portaret̃ in cœlum, ſicut Abachuc portatus fuit Dañ. vlti. An ſecundũ aĩam tantum eſſet in viſionibus dei: vt dicit̃ Ezech. 8. In viſione adduxit me in terrã Iſrael. Et iſte fuit intellectus cuiuſdã Iudęi quẽ exprimit Hieronymus in ꝓlogo ſup Dañ. vbi dicit deniq; & Apoſtolum noſtrum, dicit nõ fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore: ſed dixiſſe ſiue in corpore &c. Sed hũc intellectum Aug. maxime improbat. 12. ſup Geñ. ad litteram: qa nõ cõueniunt cum aliis verbis Apoſtoli. Apoſtolus. n. dicit ſe raptũ vſq; in tertium cœlũ. Vñ ſciuit, pro certo illud fuiſſe verũ cœlũ. Sciuit ergo an illud cœlũ eſſet corporeũ aut incorporeũ. i. res incorporea. Sed ſi fuit incorporeũ, ſciuit ꝙ corporaliter ibi rapi non potuit: qa in re incorporea nõ põt eſſe corpus. Si vero corporeum fuerat, ſciuit ꝙ nõ fuit ibi anima ſine corpore qa anima cõiuncta corpori nõ põt eſſe in loco, vbi non eſt corpus: niſi cœlũ corporeum dicat̃ ſimilitudo cœli corporei. Sed ſi ſic Apoſtolus nõ dixiſſet ſe ſcire, ꝙ eſſet raptus in tertiũ cœlum. i. in ſimilitudinem cœli: qa pari ratione dicere potuiſſet, ꝙ fuiſſet raptus in corpore

De lumine glorię.

.i. in ſimilitudine corporis. Dicēdū eſt ergo ſcdm Aug. ꝙ diuinā eſſentiā null⁹ in hac vita poſitus, & i hac mortali vita viueos videre pōt. Vnde dixit dn̄s. Exo. 33. Nō videbit me homo & viuet. i. non videbit me homo: niſi totaliter ſepareť a corpore: ita. ſ. ꝙ anima eius nō inſit corpori vt forma: vel ſi ineſt vt forma: tamē mens eius oīno in huiuſmodi viſione totaliter alieneť a ſenſibus. Et ideo dicēdum eſt: ꝙ hoc qđ Apoſtolus dicit ſe neſcire: vtrum. ſ. in illa viſione aīa eius fuerit totaliter ſeparata a corpore. Vn̄ dicit. SIVE extra corpus vel vtrū aīa eius extiterit in corpore, vt forma: tamē mens eius fuerit a ſenſib⁹ corporeis alienata. Vn̄ dicit. Siue in corpore. Et hoc etiam alii cōcedunt.

Et ſcio hmōi hoīem: an in corpe: an extra corpus: neſcio. Deus nouit, raptum fuiſſe in paradiſum: & audiſſe arcana verba: quæ fas nō ſit homini loqui. Sup hmōi hoīe gloriabor: de meipſo vero nō gloriabor, niſi ſup infirmitatibus meis. Nā ſi voluero gloriari: nō ero inſipiēs: veritatē. n. dicā: ſed parco vobis: ne quis de me cogitet ſup id, quod videt eſſe me: aut quod audit ex me.

Et ſcio huiuſmodi hoīem, ſiue in corpore ſiue extra corpus, neſcio: deus ſcit: quoniā raptus eſt in paradiſum: & audiuit arcana verba, quæ nō licet homini loqui. Pro huiuſmodi gloriabor pro me autem nihil, niſi in infirmitatibus meis Nam & ſi voluero gloriari nō ero inſipiens: veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me exiſtimet ſupra id quod videt in me: aut audit aliquid ex me.

Lec. II.

POSITO primo raptu: poniť cōſequenter ſecundus raptus. Et duo facit. Primo poniť raptus. Scdū raptus excellētia. ibi. AVDIVIT arcana &c.) Sed notādum ꝙ Glo. dicit iſtum raptū eſſe alium a primo. Et ſi bene cōſidereť bis legiť aliquid de Apoſtolo, ad quod poſſunt iſti duo raptus referri. Nā Act. 9. legiť de eo, ꝙ ſtetit tribus diebus nō vidēs, & nihil māducans, neqꝫ bibens: & ad hoc pōt referri primus raptus: vt. ſ. tūc fuerit raptus vſqꝫ ad tertiū cœlū. Sed Act. 11. legiť ꝙ fact⁹ eſt in templo. in ſtupore mētis: & ad hoc referť iſte ſecūdus raptus. Sed hoc nō videť veriſimile: qa ǭdo in ſtupore mentis factus fuit: miſſus iam fuerat in carcerē Apoſtolus: ſed hāc epiſtolā ſcripſit Apoſtolus diu ante. vnde prius ſcripta fuit hęc epiſtola. ǭ Apoſtolus fuiſſet in ſtupore. Et ideo dicēdū eſt. ꝙ differt iſte raptus a primo, ǭtum ad id quo raptus eſt. Nā in primo raptus eſt in tertiū cœlum. In ſecundo vero in paradiſum dei. Si vero aliqs tertium cœlū acciperet corporaliter ſecūdū primā acceptionem cœlo℞ ſuperius poſitam: vel ſi fuerit viſio imaginaria, poſſet ſimiliter dicere paradiſum corporalē: vt diceret ꝙ fuerit raptus in paradiſum terreſtrem: ſed hoc eſt cōtra intentionē Auguſtini: ſecundum quem dicimus, ꝙ fuit raptus in tertiū cœlum. i. viſionem intelligibilium. ſcdm ꝙ in ſeipſis, & in ꝓpriis naturis videnť: vt ſupra dictum eſt. Vn̄ ſecundum hoc oportet nos nō aliud intelligere p cœlum: & aliud per paradiſum: ſed vnū & idem p vtrunqꝫ. ſ. gloriā ſanctorum: ſed ſcdm aliud & aliud. Cœlum. n. dicit altitudinem ǭdam cū claritate: paradiſus vero quādam iocundam ſuauitatem. In ſanctis autē beatis, & angelis deū videntibus ſunt excellenter hęc duo, quia eſt in eis excellentiſſima claritas: qua deū vident: & ſumma ſuauitas, qua deo fruunť. Et ideo dicunť eſſe in cœlo ǭtum ad claritatem, & in paradiſo ǭtum ad ſuauitatē. Eſa. 66. Videbitis & gaudebitis &c. Fuit ergo vtrunqꝫ collatum Apoſtolo, vt. ſ. ſublimareť ad illā altiſſimam claritatem cognitiōis. Et hoc ſignificat cū dicit. AD TERTIVM COELVM) & vt ſentiret ſuauitatem diuinę dulcedinis. Vn̄ dicit. In paradiſum. ꝑs. Magna multitudo dulcedinis tuę &c. Apoc. 2. Vincenti dabo māna abſcōditum &c. Et iſta dulcedo eſt gaudium de diuina fruitione. de qua Mat. 25. diciť. Intra in gaudiū dn̄i tui. Sic ergo patet terminus raptus, quia in paradiſum. i. in eā dulcedinem, qua indeficienter reficiuntur illi, qui ſunt in cœleſti Hieruſalem.

Sequitur conſequenter ipſius raptus excellentia. QVIA AVDIVIT arcana, quę nō licet homini loq.) Et hoc poteſt dupliciter exponi. Vno modo vt ly homini conſtruatur cū licet, & loqui: & ſenſus eſt. Audiuit arcana verba. i. percepit intima cognitione de ſecreta dei eſſentia, quaſi p verba: quę. ſ. verba nō eſt licitum, vt homini dicanť. Alio modo vt ly homini cōſtruať ſolū cū nō licet: & tūc ē ſenſus. AVDIVIT verba &c. QVAE) verba NON LICET homini loqui.) homini. ſ. impfecto. Sciendū autē ꝙ ſecūdum Auguſtinū Paulus eſt raptus ad videndum diuinam eſſentiā: quę quidē nō poteſt videri per aliquā ſimilitudinē creatā. Vn̄ manifeſtū eſt, ꝙ illud qđ Paulus vidit de eſſentia diuina, nulla lingua humana poteſt dici: alias Deus nō eſſet incomprehenſibilis. Et ideo ſecūdum primā expoſitionem dicendum eſt. AVDIVIT) .i. conſiderauit. ARCANA VERBA) .i. magnificētiā diuinitatis: quā nullus HOMO poteſt loqui.) Dicit autem AVDIVIT) ꝓ vidit: qa illa cōſideratio fuit ſecūdum interiorem actum aīę in quo idem eſt auditus & viſus: ſecūdum ꝙ diciť Nu. 12. Ore ad os loquiť ei. & palā &c. Diciť autē illa cōſideratio viſio inǭtum deus videť in hoc: & locutio, inǭtū homo in ipſa inſtruiť de diuinis. Et quia hmōi ſpiritualia nō ſunt pandenda ſimplicibus & impfectis, ſed perfectis: ſecūdum qđ diciť primę Corin. 2. Sapientiā loquimur inter pfectos. Ideo ſcdo modo exponiť, ꝙ ſecreta quę ibi audiuit. nō licet mihi loqui homini .i. imperfectis: ſed ſpiritualibus: inter quos loquimur ſapientiā. Prouerb. 25. Gloria dei eſt cœlare verbū. i. hoc ipſum ꝙ neceſſe ē cœlare magnalia dei ptinet ad gloriā dei ꝑs. ſcdm tranſlacionem Hieronymi. Tibi ſiletiū laus de⁹ in Sion. i. ꝙ incōprehēſibilis eſt verbis noſtris.

Deinde cum dicit. PRO huiuſmodi gloriabor &c) Oñdit, quomodo ſe habet ad gloriam. Et circa hoc tria facit. Primo oñdit ſe nō gloriari de hmōi reuelatiōib⁹. Secundo inſinuat ſe habere aliqđ ꝑter illud. vn̄ gloriari poſſit ibi. NAM ſi voluero &c.) Tertio aſſignat cām, quare nō gloriať de oībus. ibi. PARCO autem ne qs &c.) Circa primū ſciendum eſt, ꝙ hoc qđ dicit. PRO huiuſmodi autē gloriabor &c.) Poteſt dupliciter legi. Vno modo, vt Apoſtolus oñdat ſe eſſe ipſum pro quo gloriať: vt. ſ. ipſe ſit q vidit has viſiones. Alio modo: vt oſtendat ꝙ alius ſit, qui vidit has viſiones. Sciendum eſt. n. ꝙ in hoīe duo poſſunt cōſiderari. ſ. donum dei & humana cōditio. Si ergo aliquis gloriať in aliquo dono dei: vt a deo accepto, illa eſt bona gloria: qa ſic in domino gloriať: vt dictū eſt ſupra. 10. Sed ſi gloriať de illo dono, ſicut a ſe habito: tunc mala eſt gloriatio huiuſmodi. primę Corin. 4. Quid habes, quod nō accepiſti? Si autem accepiſti quid gloriaris quaſi nō acceperis? Dicit ergo Apoſtolus ſcdm hoc. Pro hmōi. i. viſionibus & donis dei mihi collatis gloriabor. PRO ME) autē nō .i. nō gloriabor inde, quaſi a me acceperim, qa a deo habui. SED SI) ꝓ me OPORTET gloriari) nihil gloriabor NISI IN infirmitatibus meis) .i. nō habeo, vn̄ poſſim gloriari: niſi de infirma cōditione mea. Si autē exponať, vt oñdat aliū eſſe, qui vidit: & ſi ipſe ſit. tūc eſt ſenſus: vt quaſi loquať de quodā alio, dicēs. PRO huiuſmodi gloriabor) .i. p illo hoīe: qui hoc vidit: & q hęc dona recepit gloriabor: ſed pro me, quaſi velim manifeſtare me eſſe talem, nihil gloriabor: niſi in infirmitatibus meis. i. de tribulatiōibus, quas patior. Sed quia iſti poſſent ſibi dicere. O apoſtole nō eſt mirū, ſi non gloriaris: qa nō habes, vnde glorieris. Ideo Apoſtolus oſtēdit, ꝙ etiā ꝑter illas viſiones, habet aliquid, vnde poſſit gloriari dicēs. Licet pro hmōi homine glorier, & nō ꝓ me, tamē etiā bene ꝓ me poſſum gloriari. NAM SI voluero gloriari &c.) vel pro huiuſmodi tribulationibus: vel pro aliis mihi a deo collatis: vel etiā PRO INFIRMITATIBVS nō ero inſipiēs) .i. nō inſipienter agam. Et quarę VERITATEM enim dicā) de aliis: de quibus ꝑter dictas viſiones gloriari poſſum. Dicit autē. NON ero inſipiens) quia gloriabať de his, quę habebat. Quando enim gloriať quis de his, quę non habet, ſtulte glo/

Ly hoī dupliciter exponiť

Nō pōt gloriari de dono dei: vt a ſe vel a deo.

elatur. Apoca. 3. Dicis quia diues ſum, & nullius egeo & neſcis &c. Et quia gloriabatur es cauſa ſufficiẽti(vt ea prędictis eſt manifeſtum.)

Conſeqnenter autẽ cum dicit. PARCO autẽ &c.) Oſtẽdit rõnem, quare nõ gloriać de oĩbus ſi poteſt gloriari: quę qdem ratio eſt: vt eis parcat. Vñ dicit. PARCO autem &c.) q. d. Poſſem de pluribus aliis gloriari: ſed PARCO) .i. parce glorior: vel parco vobis cõmendando me: nolens eſſe oneroſus vobis. Nam talia mihi deus cõceſsit, quę ſi ſciretis reputaretis me multo majorem: & hęc ſunt dona gratuita multa, q̃ habebat Apoſtolus. Ex qbus hoĩes huius mũdi cõſueuerunt plus cõmendare hoĩes, & majores eos reputare, q̃ ex gratũ facientibus. Et ideo dicit. NOLO) es gratuitis cõmẽdari. Et ideo parco. i. nou glorior. Et quare? NE QVIS exiſtimet me) cõmendare vel gloriari SVPRA id qd videt &c.) Vel aliter. homo dupliciter cognoſcitur, per cõuerſationẽ, & doctrinã ſuam. Apoſtolus autẽ nolebat aliqua de ſe dicere: licet poſſet, quę escedebãt & vitam & doctrinam ſuã. Et ideo. PARCO autẽ, ne quis exiſtimet me) eſſe SVPRA id, quod videt) de cõuerſatione mea exteriori. AVT audit aliquid es me) .i. es doctrina p̃dicationis & exhortationis & inſtructionis meę qa forte crederẽt eum eſſe vel immortalẽ vel angelum. Prouer. 11. Vir prudens tacebit. Prouerb. 19. Totũ ſpiritũ ſuũ ꝓfert ſtultus: ſapiens differt &c. Vel dicit. PARCO autẽ &c.) Pro detractoribus. ſ. pſeudoapoſtolis qui dicebãt eum gloriari es elatione, & nõ es cauſa: neq; de his, quę in ipſo erant. Et ideo dicit. PARCO autem) .i. parce glorior: ne quis pſeudoapoſtoloꝝ exiſtimet me escedere elatiõis ſpiritu. ſupra id. i. in aliqd quod VIDET in me, vel audit ex me) .ſ. ſupra poſſe meritorium. p̃s. Domine non eſt esaltatũ cor meũ &c. Eccle. 3. Quanto magnus es &c.

Et ne excellentia reuelationũ ſupra modum efferret: datus fuit mihi ſtimulus per carnẽ: nũcius Satanæ: vt me colaphis cæderet: ne ſupra
Deu 1.3. modum efferrer. Super hoc ter dominũ rogaui: vt diſcederet a me: & dixit mihi. † Sufficit tibi gratia mea: nã virtus mea per infirmitatẽ perficitur. Libentiſſime igitur gloriabor potius ſup infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Chriſti. Quãobrem placeo mihi in infirmitatibus: in cõtumeliis: in neceſſitatibus: in pſequutionibus: in anxietatibus pro Chriſto. Cũ enim infirmus ſum: tunc robuſtus ſum.

Et ne magnitudo reuelationũ extollat me: datus eſt mihi ſtimulus carnis mee angelus Satanæ: qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui: vt diſcederet a me: & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nã virtus mea in infirmitate perficitur. Libẽter igitur gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Chriſti. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis: in cõtumeliis: in neceſſitatibus: in perſecutionibus: in anguſtiis pro Chriſto. Cum. n. infirmor tunc potens ſum.

Lec. III.

HIC agit de remedio adhibito cõtra ſupbiam. Et circa hoc tria facit. Primo. n. ponit remedium adhibitum. Secũdo manifeſtat ſuã orationem de remedio remouẽdo, ibi. PROPTER qd ter dnm &c.) Tertio inſinuat dñi reſpõſionem, aſſignantis rationẽ de adhibito remedio, ibi. ET DIXIT mihi dñs &c.) Circa primum ſciendũ eſt ꝙ plerunq; ſapiens medicus ꝓcurat, & permittit ſupuenire infirmo minorẽ morbũ, vt majorem curet, vel vitet: ſicut vt curet ſpaſmum, procurat febrem: hoc euidenter in ſe beatus Apoſtolus a medico animarum dño noſtro Ieſu Chriſto factũ oñdit. Chriſtus. n. velut medicus alarum ſummus, ad curandum graues animę morbos, pmittit plurimos electos ſuos & magnos, in morbis corpoꝝ grauiter affligi: & quod plus eſt: ad curãdum majora crimina pmittit incidere in minora, etiam mortalia. Inter omnia vero peccata, grauius peccatum eſt ſuperbia. Nã ſicut charitas eſt radix, & initiũ virtutum, ſic ſuperbia eſt radix, & initium oĩum vitiorum. Eccle. 10. Initium oĩs peccati ſuperbia. Quod ſic patet. Charitas. n. ideo dicić radix oĩum virtutum: qa cõiũgit deo, qui eſt vltimus finis. Vñ ſicut finis eſt principiũ oĩum operabiliũ: ita charitas eſt principium oĩum virtutũ. Superbia autẽ auertit a deo. Superbia. n. eſt appetitus inordinatus ꝓprię excellẽtię. Si enim aliquis appetit aliquã excellentiã ſub deo, ſi moderate qdem appetit & ꝓpter bonũ, ſuſtineri põt. Si vero non debito ordine, põt quidem alia vicia incurrere .ſ. ambitionis: auaritię: ſeu inanis glorię & huiuſmodi: tamen nõ eſt ꝓprie ſuperbia: niſi quando quis appetit escellenciã, nõ ordinãdo illã ad deum. Et ideo ſupbia ꝓprie dicta ſeparat a deo, & eſt radix oĩum vitioꝝ, & peſſimum oĩum: ꝓpter qd deus reſiſtit ſuperbis: vt dicitur Iaco. 4. Quia ergo in bonis eſt maxime materia huius vitii. ſ. ſupbię: quia eius materia eſt bonum: permittit aliquãdo electos ſuos impediri ex aliqua ſui parte, vt p infirmitatẽ vel per aliquẽ defectum: & aliquando etiã p peccatũ mortale ab hmõi bono: vt ſic ex hac parte humiliẽtur, ꝙ ex illa nõ ſuperbiãt: & homo ſic humiliatus recognoſcat ſe ſuis viribus ſtare nõ poſſe. Vñ dicić Rom. 8. Diligentibus deũ &c. Nõ quidẽ ex eorum peccato: ſed es ordinatione dei. Quia igić Apoſtolus magnã habebat ſuperbiendi materiã: & q̃tum ad ſpecialem electionem, qua a dño electus eſt. Act. 9. Vas electionis &c. Et q̃tum ad ſecretoꝝ dei cognitionẽ: qa hic dicit ſe raptum in tertium coelum, & in paradiſum, vbi audiuit arcana verba, quę nõ licet homini loqui: & q̃tum ad maloꝝ ꝑpeſſionem: quia ſupra. 11. In carceribus plurimis in infirmitatibus: ter virgis &c. Et q̃tum ad virginalem integritatẽ: qa volo oẽs eſſe ſicut & ego. prima Corin. 7. Et q̃tum ad bonoꝝ operationẽ: qa ſupra plus oĩbus laboraui: & ſpecialiter q̃tum ad maximam ſcientiã: qua emicuit: quę ſpecialiter inflat: ideo dñs adhibuit ei remediũ, ne in ſuperbiã extollereć. Et hoc eſt qd dicit. ET NE magnitudo reuelationis mihi factę EXTOLLAT ME) in ſuperbiã. Eccle. 6. Non te extollas in cogitatione aĩę tuę, velut taurus &c. p̃s. Esaltatus autẽ humiliatus &c. Et dicit: vt oñdat ſibi factas fore reuelationes p̃dictas. DATVS eſt mihi) .i. ad meã vtilitatem & humiliationem. Iob. 30. Eleuaſti me & quaſi ſup ventũ ponens &c. DATVS eſt inq̃ MIHI ſtimulus) crucians corpus meũ per infirmitatẽ corporis, vt aĩa ſaneć, quia ad literã dicić, ꝙ fuit vehemẽter afflictus dolore iliaco. Vel STIMVLVS carnis meę) .i. cõcupiſcentię ſurgẽtis ex carne mea, a qua multũ infeſtabatur. Ro. 7. Non. n. qd volo &c. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei &c. Vñ Aug. dicit: ꝙ inerãt ei motus cõcupiſcentię: quos tamen diuina gratia refrenabat. Iſte inquã ſtimolus eſt ANGELVS Satanę) .i. angelus malignus. Eſt autẽ angelus a deo miſſus ſeu pmiſſus, ſed Satanę: quia Satanę intẽtio eſt, vt ſubuertat: dei vero, vt humiliet & ꝓbatũ reddat. Timeat peccator, ſi Apoſtolus & vas electionis ſecurus nõ erat. De remotione autem huius ſtimuli remouẽdi ſollicitus erat Apoſtolus. Vnde ꝓpter hoc orabat. Et hoc eſt qd ſubdit. PROPTER quod ter &c.) Vbi ſciendum eſt ꝙ infirmus neſciens ꝓceſſum medici apponẽtis mordax emplaſtrũ, rogat medicũ, vt remoueat: qd tamen ſciens medicus cauſam: quare faciat. ſ. ꝓpter ſanitatẽ, non exaudit eũ q̃tum ad voluntatẽ petentis: magis curãs de eius vtilitate. Sic Apoſtolus ſentiẽs ſtimulũ ſibi grauẽ eſſe: ad ſingularis medici cõfugit auxiliũ, vt eũ remoueat. TER ENIM) espreſſe & deuote ROGAVIT) vt deus tolleret ab eo. ſ. ſtimulũ. 2. Parali. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus &c. Forte pluries hoc petiit: ſed esp̃ſſe & inſtanter ter eum petiit: vel ter. i. multoties. Ternarius. n. eſt numerus perfectus. Et vere ipſe rogãdus eſt: quia ipſe vulnerat & medeć. Iob. 5. & Luc. 22. Orate, ne intretis in tentationẽ &c. Seqtur reſpõſio domini. Et dixit mihi dñs &c. Vbi duo facit. Primo ponit domini reſpõſionem.

Superbia.

Charitas.

reſpōſionē. Scdo reſpōſionis ratione aſſignat, ibi. NAM virtus &c. Dicit ergo. Ego rogaui: ſed dominus dixit mihi. SVFFICIT tibi &c.) q.d. Nō eſt tibi neceſſariū, q infirmitas corporis recedat a te: qa nō eſt periculoſa: quia nō duceris ad impatientiā, cum gratia mea conſortet te: nec infirmitas cōcupiſcētię: qa nō ptrahet te ad peccatū: qa gratia mea pteget te. Roā.3. Iuſtificati gratis &c. Et vere ſufficit gratia dei ad mala vitāda: ad bona faciēda: & ad vitā cōſequendā ęternā. primę Cor.15. Gratia dei ſum id qd ſum &c. Ro.6. Gratia dei vita æterna. Sed contra. Io.15. Quicqd petieritis patrē in nōie meo &c. Aut ergo Paulus diſcrete petiuit: & tunc debuit exaudiri. Aut indiſcrete: & tunc peccauit. Reſpondeo. Dicendū eſt. q de vna & eadē re, pōt homo dupliciter loqui. Vno modo ſecūdū ſe, & natura illius rei. Alio modo ſecūdum ordinē ad aliud. Et ſic cōtingit q illud q eſt malū ſcdm ſe eſt vitandum: ſcdm ordinem ad aliud eſt appetendū: ſicut potio, inqtum ſecundum ſe eſt amara, eſt vitāda: tamē qui cōſiderat eā, ſecūdum ordinē ad ſanitatem, appetit eā. Ergo & ſtimulus carnis ſcdm ſe eſt vitādus & affligens. inqtum vero eſt via ad virtutem, & exercitiū virtutis, eſt appetēdus Apoſtolus autē, quia nōdum reuelatū ei erat illud ſecretū diuinę puidentię, vt ad vtilitatem ſuā cęderet: cōſiderabat ſibi malum, qtum in ſe eſt: & ideo petierat ſuā amotionē: nec in hoc peccauit: ſed deus q ordinauerat hoc ad bonū humilitatis ſuę, nō exaudiuit eum, qtum ad eius voluntatē: qd tn̄ ſciens poſtmodū Apoſtolus gloriabaē, cū diceret. LIBENTER gloriabor &c.) Et licet nō exaudierit eum, qtum ad voluntatē: exaudiuit tamen eū, & exaudit ſanctos ſuos, qtum ad eius vtilitatem. Vñ dicit Hieronymus in epiſtola ad Paulinū. Bonus dn̄s, qui ſępe nō tribuit qd volumus: vt tribuat qd mallemus. Rationē autem ſuę rn̄ſionis ſubdit cōſequēter cū dicit. NAM virtus &c.) Mirus modus loquēdi. VIRTVS in infirmitate pficiē.) Ignis in aqua creſcit. Intelligi vero pōt hoc, qd dr̄. Virtus pficiē in infirmitate dupliciter. ſ. materialiter & occaſionaliter. Si accipiatur materialiter: tunc eſt ſenſus. VIRTVS in infirmitate pficiē .i. infirmitas eſt materia exercendę virtutis. Et primo humilitatis: vt ſupra dictū eſt. Secundo patiētię. Iaco.1. Tribulatio patientiā operaē. Tertio tēperantię: qa ex infirmitate debilitaē fomes, & tēperatus efficitur quis. Si vero accipiaē occaſionaliter: tūc virtus in infirmitate pficitur .i. occaſio puenlendi ad perfectam virtutē: quia homo ſciens ſe infirmū magis ſollicitatur ad reſiſtendū: & ex hoc q magis reſiſtit, pugnat. efficiē exercitatior, & per cōſequēs fortior. Et ideo Leui. legiē & Iudi.3. Quod dn̄s noluit deſtruere omnes habitatores terrę: ſed aliquos reſeruauit: vt. ſ. filii Iſrael exercitarenē, pugnādo cum eis. Sic etiā Scipio nolebat deſtructionem ciuitatis Carthaginenſis: vt. ſ. dū Romani haberent hoſtes exterius, non ſentirent hoſtes interiores, contra quos durius bellum eſt: q̄ contra exteriores: vt ipſe dicebat.

De vna re pōt aliqs loq dupliciter ſcdm ſe & in ordinem ad aliud

Conſequēter ponit Apoſtolus effectū huius rn̄ſionis dn̄icę, dicēs. LIBENTER gloriabor &c.) Ponit aūt duplicem effectum. Vnus eſt gloriationis. Vñ dicit. Quia VIRTVS mea perficiē in infirmitatibus.) Igitur LIBENTER gloriabor in infirmitatib⁹ meis) .i. mihi ad vtilitatem meā datis. Et hoc quia magis cōiungiē Chriſto. Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce &c. Gal. vlti. Eccle.10. Qui in paupertate gloriaē &c. Et ratio q libēter gloriabor. VT INHABITET IN me virtus Chriſti.) vt. ſ. p infirmitates inhabitet, & cōſumeē in me gratia Chriſti. Eſa.40. Qui dat laſſo virtutem &c. Alius effectus eſt gaudii. Vnde dicit. Propter qd cōplaceo &c. Et circa hoc duo facit. Primo ponit hmōi effectū. Scdo huius effectus rationem aſſignat, ibi. CVM ENIM infirmor &c.) Ponit autē effectū gaudii, & materiā gaudii. Dicit ergo ppter quod: qa virtus Chriſti habitat in me in infirmitatibus, & in tribulatiōibus omnibus. ET IDEO cōplaceo mihi) .i. multū delector, & gaudeo de dictis INFIRMITATIBVS meis. Iaco.1. Omne gaudium exiſtimate fratres &c. Defectus autē, in qbus propter gratiā Chriſti abudāter delectatur, enumerat. Et primo illos, qui ſunt a cauſa interiori, & hmōi ſunt infirmitates. Et ideo dicit. IN INFIRMITATIBVS.) pſ. Multiplicatę ſunt infirmitates eorū, poſtea accelerauerunt. ſ. ad gratiā. Secūdo illos qui ſunt a cauſa exteriori. Et hos quidē qtum ad verbum cū dicit. IN CONTVMELIIS) .ſ. mihi illatis. Act.5. Ibant apoſtoli gaudentes &c. Et qtum ad factū & hoc, vel qtum ad defectum bonorū, cū dicit. IN NECESSITATIBVS) .i. in penuriis neceſſariorū, & in paupertate, qua pmebatur. Et hoc modo accipiē neceſſitas. cū diciē Roā.12. Neceſſitatibus ſanctorū cōmunicantes. Vel qtum ad experimentum malorū illatorū: & hoc qtū ad exteriora. Mat.5. Beati qui pſecutionem &c. cum dicit. IN PERSECVTIONIBVS) .ſ. corporis, quas de loco ad locum, & vbiq experimur. Et qtum ad interiora dicēs. IN ANGVSTIIS) .i. in anxietatibus animi. Daā.13. Anguſtię ſunt mihi vndiq &c. Sed materia oīum horū quę faciūt ad gaudium eſt: qa pro Chriſto. q.d. ideo cōplaceo: qa ppter Chriſtū patior. primę Pet.4. Nemo veſtrū patiaē, quaſi homicida vel fur. Et huius gaudii rationem aſſignat dicēs. CVM .n. infirmor &c.) q.d. MERITO cōplaceo mihi in illis: quia quādo infirmor &c. i. quando ex his, quę in me ſunt, vel ex pſecutione aliorū, incido in aliquod pdictorū: adhibeē mihi auxiliū diuinum per quod cōfirmor. pſ. Cōſolationes tuę lętificauerunt animā meā. Ioel.3. Infirm⁹ dicat: quia ego fortis ſum. Supra.4. Licet is qui foris eſt noſter homo corrūpatur &c. Exo.1. legitur q qto plus pmebātur filii Iſrael: tanto plus multiplicabantur.

Factus ſum inſipiens gloriando. Vos me coegiſtis: nā ego debueram a vobis cōmendari. Nulla enim in re inferior fui ſummis apoſtolis: tametſi nihil ſum. Signa quidē apoſtoli peracta fuerunt inter vos cū omni patiētia: & ſignis: & prodigiis: & potētibus factis. Nam quid eſt, in quo fuiſtis inferiores cæteris eccleſiis, niſi q ipſe ego nō fueri vobis oneroſus? Cōdonate mihi hāc iiuriā.

Factus ſum inſipiēs gloriando: vos me coegiſtis. Ego .n. a vobis debui cōmēdari. Nihil enim minus feci ab his, qui ſunt ſupra modū apoſtoli. Tametſi nihil ſum: ſigna tamen apoſtolatus mei, facta ſunt ſuper vos in omni patientia: in ſignis, & prodigiis, & virtutibus. Quid eſt .n. qd minus habuiſtis præ cæteris eccleſiis: niſi q ego ipſe non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Lec. IIII.

POSITA cōmendatione ſua: cōſequēter Apoſtolus excuſat ſe de his, quę dixit: oñdens ſe coactū hoc dixiſſe, quę ad gloriā ſuā pertinent. Et circa hoc duo facit. Primo imponit Corinthiis cauſam huiuſmodi gloriationis. Secūdo exponit & manifeſtat hanc cauſam, ibi. EGO ENIM debui &c.) Dicit ergo. Cōfiteor q in his oībus cōmendationibus meis FACTVS ſum inſipiens .i. videē vobis q opus inſipientis fecerim: ſed hoc nō ex me, nec ſpōte: immo coactus feci, & veſtra culpa fuit: quia VOS me coegiſtis) .i. dediſtis mihi occaſionē gloriandi. Frequēter .n. ſubditi cogunt plātos aliqua facere: quę inſipienter facta eſſe iudicari poſſunt: ſed tn̄ pro loco & tēpore, ſapiēter facta ſunt. Hoc autē quod dixerat in cōmuni. ſ. q ipſi fuerūt cauſa ſuę cōmendationis: exponit cōſequēter, cū dicit. EGO enim debui &c.) Vbi dicit. q ipſi fuerunt cauſa ſuę cōmēdationis. Primo omittendo bona, quę facere debuiſſent. In quo exaggerat eorū ingratitudinem. Secūdo committendo mala, in quo deteſtaē eorū malitiam, ibi. TIMEO .n. ne forte &c.) Circa primū duo facit. Primo cōmemorat, qd facere debuiſſent: oñdens cauſam, ibi. NIHIL enim minus &c.) Tertio remouet ipſorū excuſationem ibi. QVID eſt .n. quod minus &c.) Dicit ergo. Vere vos me coegiſtis: quia vos debuiſſetis facere illud, quod ego feci. Vnde dicit. EGO debui cōmendari a vobis) quod nō feciſtis: quādo neceſſe erat. ſ. quando pſeudoapoſtoli vilipendendo me, & pręferendo ſe mihi reddebant

bant vilem doctrinam & euangeliũ Chriſti a me ꝓdicatum. Vnde quia vos nõ cõmendaſtis me, ne deperiret fides Chriſti in vobis: prorupi in cõmendationẽ ꝓpriã. Sed contra. Supra. 3. dixit. Nunqd egemus cõmendatitiis epiſtolis &c. Quare ergo voluit cõmendari ab iſtis? Reſpõdeo. Dicendũ eſt ꝙ Apoſtolus ꝓpter ſe nõ egebat cõmendationibus, ſed ꝓpter alios: vt. ſ. dum cõmẽdaretur, doctrina ſua eſſet in maiori authoritate, & pſeudoapoſtoli cõfutarent. Sed quia poſſent iſti dicere ideo nõ cõmendauimus te, quia nõ eſt in te aliquid cõmendatione dignũ. Propter hoc Apoſtolus ꝓbat eis, ꝙ bene poterãt eũ cõmendare: cũ dicit. NIHIL .n. &c.) Oñdens eſſe in ſe multa cõmendatione digna. Et prio q̃tum ad ꝓterita bona, quę fecit. Secundo q̃tum ad futura, quę facere intendit, ibi. ECCE tertio hoc paratus &c.) Oñdit autẽ pręterita cõmendabilia, quę fecit, primo in generali, q̃tum ad oẽs eccleſias. Secũdo in ſpeciali q̃tum ad ea, quę egit apud eos, ibi. TAMETSI nihil &c.) Tertio excludit obiectionẽ, ibi. QVID eſt enim &c. Dicit ergo. Merito debui cõmendari a vobis: qa multa ſunt in me cõmendatione digna. NAM nihil minus feci) ab his. ſ. Petro Iacobo & Ioanne QVI SVNT ſupra modũ apoſtoli) .i. qui videnẽ a quibuſdã digniores apoſtoli, q̃ ego ſum. Pſeudoapoſtoli .n. dicebãt, ꝙ erant docti a Petro & Ioãne. qui fuerunt docti a Chriſto: & ꝙ Petrus & Ioãnes ſeruabãt legalia: vnde & ipſi debebant ſeruare. Sed quia nihil minus feci ab eis: nec q̃tum ad ꝓdicationem: nec q̃tum ad cõuerſionẽ fidelium: oſtenſiones miraculoꝝ: & perpeſſionẽ laborũ, immo plus: qa ſupra. Plus oĩbus laboraui. 1. Corin. 15. Abundãtius oĩbus &c. ideo magis ſum cõmendandꝰ. Vel dicunẽ SVPRA modũ apoſtoli illi. ſ. Petrus Ioãnes & Iacobus: qa fuerũt primo cõuerſi ad Chriſtum. 1. Corin. 15. Nouiſſime autẽ viſus &c. Si ſecũdum hoc accipiatur: nihil tamen minus fecit. eis: qa in modico tẽpore: & poſtq̃ cõuerſus fuit, plus laborauit. Sed eſto ꝙ nihil fecerim, q̃tum ad eccleſias alias, per qđ poſſem cõmendari: multa tamen ſpecialia egi apud vos, de quibus potuiſſetis me cõmendare. Et ideo dicit TAMETSI nihil).i. dato ꝙ nihil fecerim in cõparatiõe ad eos: tamẽ effectus meę virtutis manifeſte apparẽt in vobis: & primo q̃tum ad ꝓdicationẽ noſtrã: qua cõuerſi eſtis ad fidẽ. Et ſum Apoſtolus veſter. Et ideo dicit. SIGNA apoſtolatus mei) .i. meę ꝓdicatiõis. FACTA ſunt ſupra vos) a deo, inq̃tum credentes cõuerſi eſtis. 1. Corin. 9. Signaculũ apoſtolatus mei vos eſtis. 1. Cori. 4. In Chriſto Ieſu per euangeliũ ego vos genui. Secundo per conuerſationẽ, per quã cõfirmatẽ fides: qa quãdo vita concordat doctrinę, maioris authoritatis eſt doctrina: & virtus ꝓdicatoris. magis apparet ꝑ patientiã. Prouerb. 19. Doctrina viri per patientiã noſcitẽ. Et ideo dicit. IN OMNI patientia.) Tertio, q̃tum ad operationẽ miraculorũ. Et ideo dicit. IN SIGNIS &c.) Mar. vlti. Illi autem ꝓfecti &c. Et hęc tria diſtinguuntẽ: quia virtus ẽ cõmune ad omnia miracula. Nam VIRTVS) eſt vltimum de potẽtia. Et ideo aliqđ dicitur virtuoſum: qa ex magna virtute. Quia ergo miracula fiũt ex magna virtute. ſ. diuina: ideo dicũt VIRTVTES) SIGNVM) vero refertẽ ad minus miraculũ. PRODIGIVM) autẽ ad maximũ. Vel dicit. SIGNA) q̃tũ ad miracula facta de pñti. PRODIGIA) q̃tum ad miracula de futuris. Vel SIGNA & ꝓdigia dicit miracula, quę fiũt cõtra naturam: ſicut illuminatio cęci: ſuſcitatio mortui &c. VIRTVTES) vero dicit, quę ſunt ſecũdum naturam: ſed nõ eo modo, quo natura facit: ſicut ꝙ ad impoſitionem manus ſtatim ſanentẽ infirmi: quod etiã natura facit: ſed ſucceſſiue. Vel VIRTVTES) dicit virtutes mentis: ſicut eſt caſtitas: & huiuſmodi.

Signum
Prodigium.
Virtus.

Conſequenter excludit obiectionem cũ dicit. QVID enim eſt quod minus &c.) Poſſent. n. Corinthii reſpondere ad ꝓdicta, & dicere: verũ eſt, ꝙ multa bona feciſti & magna: & tamen alii fecerunt plura, & maiora q̃ tu. Et ideo apud eos & in eoꝝ cõparationem noluimus te cõmendare. Et ideo hoc excludit: oſtendẽs, ꝙ nihil minus fecit q̃ illi: ſed plus. Et ideo dicit. QVID eſt enĩ quod minus habuiſtis a me prę cęteris eccleſiis).i. q̃ alię eccleſię Chriſti habuerunt ꝑ illos q̃tum ad ſpiritualia. q. d. Nihil: quia ipſi ꝓdicauerunt fidẽ: & Apoſtolus ꝓdicauit. Illi oſtenderũt ſigna & virtutes: & Apoſtolus ſimiliter. Et nõ ſolum nõ minus habuiſtis: ſed plus: qa alii apoſtoli viuebant de ſumptibus illoꝝ, quibus ꝓdicabãt ſed Apoſtolus nõ: quia nihil accepit a Corinthiis. Et iõ dicit. NISI ꝙ ego ipſe nõ grauaui vos) accipiendo veſtra. q. d. Nihil habuiſtis minus, niſi hoc forte reputeris minus: quia nihil accepi a vobis: quod tamen plus eſt. Act. 20. Ad ea quę mihi opus erãt: & his qui mecũ ſunt neceſſaria miniſtrauerũt &c. 2. Theſ. 3. Nocte ac die laborantes &c. Eſa. 33. Qui excutit manus ſuas &c. Quod ſi hoc ipſum reputatis iniuriam .ſ. ꝙ nolui veſtra recipere quod feci: qa nõ dilexi vos: & videtẽ vobis ꝙ male fecerim: parcatis mihi. Et ideo dicit ironice loquendo. DONATE) .i. parcite MIHI hãc iniuriam.) Hoc modo accipitur donare. Ephe. 4. Donantes inuicem, ſicut & Chriſtus vobis donauit.

Ecce tertio ꝓpenſus aĩo ſum: vt veniã ad vos: nec ero vobis oneroſus. Non. n. quæro quæ veſtra ſunt: ſed vos. Non. n. debẽt filii parentibus recondere: ſed filiis parentes. Ego vero libẽtiſſime impendam: & expendar pro animabus veſtris: licet vberius vos diligẽs, minus diligar. Sed eſto: ipſe non grauaui vos: verum cũ eſſem aſtutus: dolo vos cepi. Num per quenquam eorũ: quos miſi ad vos: expilaui vos. Rogaui Titum: & vna cũ illo miſi fratrẽ. Num quid a vobis extorſit Titus? An non eodem ſpiritu ambulauimus? An non iiſdẽ veſtigiis? Rurſum arbitramini ꝙ nos vobis excuſemus? In cõſpectu dei: in Chr̄o loquimur: ſed oĩa chariſſimi pro veſtra ædificatione.

Ecce tertio hoc paratus ſum venire ad vos: & non ero grauis vobis. Nõ. n. quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Nec. n. debent filii parentibus theſaurizare: ſed parẽtes filiis. Ego autẽ libẽtiſſime impendam & ſuperimpẽdar ego ipſe pro animabus veſtris: licet plus vos diligẽs minus diligar. Sed eſto. Ego vos nõ grauaui: ſed cũ eſſem aſtutus dolo vos cœpi. Nunquid per aliquẽ eorum, quos miſi ad vos, circũueni vos? Rogaui Titũ, & miſi cum illo fratrẽ. Nunquid Titus vos circũuenit? Nonne eodẽ ſpiritu ambulauimus? Nonne eiſdem veſtigiis? Olim putatis ꝙ excuſemus nos apud vos? Corã deo in Chr̄o loquimur. Oĩa .n. chariſſimi, ꝑꝑ ædificationẽ veſtrã. Lec. V.

HIC oſtendit ſe eſſe cõmẽdabilem q̃tum ad bona futura, quę facere intẽdit. Et duo facit. Primo oſtendit ſuum ꝓpoſitum de futuro bono, qđ intendit. Secundo ꝓpoſiti huius rationem aſſignat, ibi. NON .n. quęro, quę veſtra ſunt &c. Tertio ad rationẽ ſimilitudinẽ adhibet, ibi. NEC enim debent &c.) Sciendũ eſt circa primum: ꝙ aliquãdo cõtingit, ꝙ ideo aliqui nõ accipiunt vno tẽpore: vt reſeruent ſe ad aliud tempus in quo poſſint & plus recipere, & audacius. Ne ergo iſti ſimile crederent de Apoſtolo: vt ideo noluiſſet pria vice recipere ab eis: vt poſtmodũ reciperet plus: dicit ꝙ nõ ſolũ hoc fecit olim: ſed etiã paratꝰ eſt facere in futurũ. Vñ dicit. ECCE IAM tertio) .i. tertia vice. PARATVS ſum venire ad vos: & nõ ero vobis grauis). q. d. Nec etiã tũc grauabo vos accipiendo veſtra. Supra. 11. In oĩbus ſine onere me ſeruaui & ſeruabo. Iob. 27. Iuſtificationẽ quã cœpi tenere &c. Dicit autẽ. TERTIO paratus ſũ venire.) Et nõ dicit tertio venio: qa bene ter paratus fuit venire ad eos: ſed tñ non iuit niſi bis. Paratus .n. fuit venire prima vice. & tũc iuit & cõuerſi ſunt. Secunda vice fuit paratus: & fuit impeditus ꝓpter peccatũ eorũ: & tunc nõ iuit: de quo excuſat ſe in principio huius epiſtolę.

ſtol . Modo eſt paratus ire tertio, & init: vnde bis iuit: & ter fuit paratus ire. Ratione autem huius boni ppoſiti ſubdit dicẽs. NON ENIM quero &c.) que talis eſt. Cõ ſtat φ artifex diſponit opus ſuum ſcd̃m finẽ, quem in/ tendit. predicatores autẽ in p̃dicando aliqui intendũt queſtũ & bona temporalia: & ideo totã predicationem ad hoc ordinãt. & diſponũt. Aliqui vero intendunt ſa/ lutem animarũ. Et ideo hoc modo diſponunt p̃dicatio nem ſuam, ſecũdum φ vident expedire ſaluti illorũ qui bus p̃dicant. Quia ergo Apoſtolus intendebat in p̃di/ catione ſua ſalutem Corinthiorũ, & videbat φ nõ expe/ diebat, φ reciperet ab eis ſumpt⁹: tũ vt cõfutaret pſeu doapoſtolos: tũ etiã qa auari erãt: ideo noluit accipere ſumptus. Et iõ hui⁹ rationẽ aſſignat dicẽs. Ideo nõ gra uabo vos ſumptus accipiẽdo: qa NON q̃ro que veſtra ſunt) in predicatione mea. SED VOS) & veſtrã ſalutẽ pcu rare intendo. Phil. 4. Nõ quero datum ſed fructum. Et ideo dominus dixit apoſtolis. Faciã vos fieri piſcatores hoiũm, nõ pecunię. Hoc etiam figuratũ Geñ. 47. Vbi le/ gitur φ ioſeph emit Ægyptios: in ſeruitutẽ regis: qa bo nus p̃dicator debet ad hoc ſtudere, vt infideles cõuer/ tat ad ſeruitiũ Chriſti. Sed huiuſmodi rationi adaptat ſimilitudinẽ, cũ dicit. NEC ENIM debẽt &c.) Et pri/ mo ponit ſimilitudinẽ. Secundo adaptat eã, ibi. EGO autem libẽtiſſime &c.) Tertio arguit eorũ ingratitudi/ nem, ibi. LICET plus vos &c. Dicit ergo. Quod au/ tem non quęram veſtra: patet per ſimile. Videmus. n. φ parentes carnales debẽt theſaurizare filiis carnalibus: quia filii non debent theſaurizare parẽtibus: ſed paren tes filiis. Cum ergo ego ſim pater veſter ſpiritualis: & vos ſitis filii mei: nolo φ vos theſaurizetis mihi, ſed ego vobis. Sed hic eſt queſtio de patribus carnalibus. Nã Exo. 20. dr̃. Honora patrem tuũ &c. In quo etiã p̃ci pitur nobis. φ miniſtremus eis neceſſaria. Ergo filii te/ nent theſaurizare parentibus. Reſpondeo. Dicendũ eſt, φ ex p̃cepto tenent filii miniſtrare, & ſubuenire pa rentibus in neceſſitatis: nõ autem cõgregare & theſauri zare eis. Nã theſaurizatio & congregatio fit in poſterũ. Sed nos videmus, φ ſecundũ naturã, filii ſuccedũt parẽ tibus & nõ ecõuerſo: niſi in aliquo triſti euentu. Et iõ naturaliter amor parentũ eſt ad hoc, vt cõgregẽt filiis. Et hoc modo loquit̃ Apoſtolus. Exo. autẽ. 20. loquitur dominus de ſubuentione in neceſſariis. Item queſtio oritur de hoc quod dicit. PARENTES filiis &c.) Er/ go cũ prelati ſint parentes noſtri ſpirituales: videtur φ male fecerint principes & alii dando diuitias prelatis. Reſpõdeo. Dicendũ eſt φ nõ dederũt p̃latis ppter ſe, ſed ppter pauperes. Et ideo nõ dederunt eis, ſed pau/ peribus. Et hoc dominus monet Mat. 6. Theſaurizate vobis theſauros in cœlis &c. Prelatis autẽ dantur, tanq̃ pauperum diſpenſatoribus.

Predicatorũ intentio.

Parentes tenẽtur theſauriza re filiis & non ecõtra: quamuis filii teneãtur ſubminiſtrare parẽtibus

Principes non dederũt p̃latis diuitias ppter ſe ſed propter pauperes.

Conſequenter poſitã ſimilitudinẽ adaptat: in ſimili/ tudine autẽ duo ppoſuit. Vnũ eſt, φ filii nõ debent the ſaurizare parẽtibus: & hoc iam patet. Et aliud eſt, φ pa rẽtes debent theſaurizare filiis & dare. Et q̃tum ad hoc dicit. Quia ergo ego ſum pr̃ veſter: iõ paratus ſum da re vobis. Et hoc eſt qd̃ dicit. EGO libentiſſime impẽ/ dam vobis bona ſpiritualia p̃dicando: & exẽpla mon/ ſtrãdo: ſed etiã tẽporalia qd̃ & faciebat ingratũ predica/ bat, & ſeruiebat eis cũ ſumptibus aliarũ eccleſiarũ. Hec tria miniſtrare debet qlibet p̃latus ſuis ſubditis. Vnde dñs dixit ter Petro Paſce oues meas. i. paſce verbo: pa/ ſce exemplo: paſce tẽporali ſubſidio. Et non ſolum iſta impendã vobis: ſed paratus ſum mori p ſalute anima/ rum veſtrarũ. Vnde dicit. ET SVPERIMPENDAR p animabus veſtris. Io. 15. Maiorem charitatẽ nemo ha/ bet &c. 1. Io. 3. Si Chriſtus animã ſuã pro nobis poſuit: & vos debetis &c. Io. 10. Bonus paſtor animam ſuam &c. Ingratitudinem iſtorũ increpat cõſequẽter dicens. LI CET PLVS vos diligens &c.) . q. d. Libenter impẽdar pro vobis: licet ſitis ingrati: qa licet plus vos diligẽs &c. Et hec cõparatio põt exponi dupliciter. Vno modo ſic: licet PLVS diligã vos) q̃ pſeudoapoſtolos. TAMEN minus diligor) . ſ. a vobis, q̃ diligantur pſeudoapoſtoli: quos olim diligitis q̃ me. Et ſic patet φ ego plus vos di/ ligo, q̃ illi: qa ego quero ſalutẽ veſtrã tantum. illi vero bona veſtra ſolũ. Alio modo ſic: licet PLVS DILIGAM . ſ. vos) q̃ alias eccleſias. TAMEN minus diligor) a vo/ bis, q̃ ab aliis eccleſiis. Phil. 1. Teſtis eſt mihi deus quo/ modo cupiã &c. Et φ plus dilexerit Corintiẽſes, q̃ alias eccleſias: patet, qa plus p eis laborauit. Illud autem, in quo plus laboramus, magis cõſueuimus diligere.

Prelatus debet miniſtrare ſubditis p̃dicando exẽpla bona dãdo & tẽporalia.

Cõſequẽter cũ dicit. ESTO ego vos &c.) Remouet ſuſpitionẽ. Et primo ponit ſuſpitionẽ ipſam. Secundo excludit eã, ibi. NVNQVID per aliquẽ &c.) Tertio ra tionem excluſionis aſſignat, ibi. OLIM putatis, φ ex cuſemus &c.) Poſſet aũt eſſe iſtorũ ſuſpitio talis φ ideo ipſe ab eis p ſeipſum nõ acceperit, vt p alios doloſe ab eis plus accipiat. Et ideo dicit hoc ponens. ESTO . i. dato: & cõceſſo φ EGO) in pſona mea: & per me acci piendo NON grauaui vos: ſed ſicut vos credidiſtis. CVM eſſem aſtutus dolo &c.) . i. per alios detraxi vobis bona veſtra plurima. Sed hoc eſt falſum: qa nihil ex do/ lo feci. 1. Theſ. 2. Exhortatio noſtra non de errore: neq̃ immũditia. neq̃ in dolo. Nã ipſe erat vere Iſraelita in quo dolus nõ fuit. Io. 1. Hanc autem ſuſpitionẽ exclu/ dit cõſequenter cũ dicit. NVNQVID p aliquem &c.) Et primo in generali. Secũdo in ſpeciali. In generali ſic Si per alios voluiſſem ſurripere veſtra: miſiſſem aliquos qui hoc pcurarẽt apud vos. SED nunqd p aliquem eorũ quem miſi ad vos circũueni vos: extorquendo per eos veſtra? Quaſi dicat nõ ſupra. 7. Neminem circũue nimus &c. 1. Theſ. 4. Ne quis circũueniat in negocio fra trem ſuũ. In ſpeciali vero excludit ſuſpitionem predi/ ctam, cũ dicit. ROGAVI Titũ &c.) . q. d. Nullus eorũ in ſpeciali, quẽ miſi ad vos. circũuenit vos. Titũ enim cum precibus miſi ad vos. Et hoc eſt qd̃ dicit. ROGA/ VI Titum &c.) De iſto habetur ſupra. 8. MISI) etiã CVM illo fratrem) . ſ. Barnabã, vel Lucam. Supra. 8. Mi ſimus cũ illo. ſ. Tito fratrem. ſ. alterũ dictorũ, cui⁹ laus eſt in euãgelio. Sed NVNQVID Titus circũuenit vos?) q. d. Nõ. ſupra. 8. Gratias ago deo meo q dedit eãdem ſollicitudinem pro vobis in corde Titi &c. Et φ Titus nõ circũuenerit eos: pbat p cõformitatẽ Titi ad Apo/ ſtolũ. Et ponit duplicẽ cõformitatem. ſ. cordis. Et ideo dicit. NONNE eodem ſpiritu ambulauimus?) . i. ean/ dem voluntatẽ habemus. Vel eodẽ ſpiritu inſtigamur ad bene, & recte agendũ? Supra. 4. Habentes autẽ eun/ dem ſpũm &c. Item cõformitatẽ operis Et ideo dicit. NONNE eiſdem veſtigiis) . i. operibus intẽdimus. ſ. ve/ ſtigiis Chriſti. Nã ego ſequor veſtigia Chriſti. Iob. 13. Ve ſtigia eius. ſ. Chriſti ſequutus eſt pes &c. 1. Pet. 2. Chriſt⁹ paſſus eſt &c. Vt ſequamini veſtigia eius. Et Titus ſeqt̃ veſtigia mea. 1. Cori. 11. Imitatores mei eſtote &c. Et ſic patet φ ſi cõformis eſt mihi in volũtate & opere: & ego nõ circũueni vos, nec intẽdo circũuenire: φ autem nec ipſe circũuenerit vos. patet p illud Mat. 7. A fructibus eorũ cognoſcetis &c. Rationẽ autem excluſionis ſubdit dicens. OLIM ſeu RVRSVS putatis &c.) Et primo ponit eorũ opinionem. Scd̃o excludit eam. Opinio autẽ iſtorum erat, φ Apoſtolus quaſi reus & culpabilis, om/ nia verba epiſtolę diceret ad excuſationem ſuã: & qd̃ nõ eſſent vera: ſed ad excuſandũ tantũ inuẽta: & ideo po/ nẽs hãc opinionẽ ipſorũ, dicit. VOS PVTATIS olim) . i. a principio hui⁹ epiſtolę, φ EXCVSEMVS nos apd̃ vos) . i. φ hec verba nõ ſint vera: ſed ſint ad excuſandum cõficta. Hãc autẽ excludit ſic. Qui. n. ſic excuſat ſe, duo habet. Vnum eſt, φ non vtitur verbis veris: ſed cõfictis. Aliud eſt: qa non vult pati detrimentũ famę ſuę & glo/ rię. Vnde ſpecialiter ppter diſpendium famę aliq excu ſant ſe. Sed neutrum iſtorũ eſt in nobis. Nõ ergo vera eſt opinio veſtra, φ autem neutrũ iſtorũ ſit in nobis patet. Non. n. dicimus verba falſa, qd̃ pbo. Primo p teſtimo/ nium dei. QVIA corã deo loquimur) . q. d. Teſte deo hoc in veritate dico. Iob. 16. Ecce in cœlo teſtis me⁹ &c. Secũdo per teſtimonium Chriſti: quia IN CHRISTO loquimur) id eſt per Chriſtum, in quo nulla eſt falſi/ tas. ſupra. 1. Ex ſynceritate, ſicut ex deo in Chriſto lo/ quimur. Item non quęrimus gloriam noſtram: nec ti/ memus infamiam: quia omnia quę dixi, & de reuela/ tionibus, & de tribulationibus, facio ſeu dico propter veſtram ædificationem: vt. ſ. permaneatis in virtute: & expellatis pſeudoapoſtolos. Rom. 14. Quę ædificatio/ nis ſunt inuicem &c. 1. Corin. 14. Omnia ad ædificatio/ nem fiant. Ioan. 12. Non propter me hęc vox venit, ſed propter vos &c.

Gal.5.

Nam metuo:ne qua fiat:vt ſi venero: nõ qua les velim:reperiã vos:& ego reperiar vobis qua/ lem nolitis. † Ne quo modo ſint contentiones: æmulationes:iræ:cõcertationes: obtrectationes: ſuſurri:tumores:ſeditiones: ne iterum vbi vene/ ro: humilem faciat me deus meus apud vos: vt lugeam multos eorum qui ante peccauerunt: nec eos pœnituit immundiciæ:libidiniſq;:& im pudicitiæ:quam patrarunt.

Timeo enim ne forte cum venero: nõ quales volo inueniam vos:& ego inueniar a vobis qua lem non vultis:ne forte contentiones: æmulatio nes:animoſitates:diſſenſiones:detractiones: ſu/ ſurrationes:inflationes:ſeditiones ſint inter vos. Ne iterum cum venero humiliet me deus meus apud vos & lugeam multos ex his,qui ante pec/ cauerunt, & non egerunt pœnitentiam, ſuper immundicia & fornicatione & impudicitia, quã geſſerunt.

Lec. VI.

POSITA vna cauſa cõmendationis, quę proue/ nit ex omiſſione Corinthiorũ.q̃tum ad ea,quę facere de buiſſent,in qua deteſtatur eorum ingratitudinem: hic cõſequẽter ponit aliã cauſam,quę ꝑuenit ex eorũ com/ miſſiõe,quãtum ad mala quę debuiſſent vitare. In qua exaggerat eorũ malitiam. Et circa hoc duo facit. Pri⁰ ponit eorũ culpam in generali, Secũdo explanat eam in ſpeciali,ibi. NE FORTE &c. Dicit ergo. Non ſolum laudaui me ꝓpter hoc,ꝙ vos omiſiſtis me laudare: ſed etiam ꝓpter periculum veſtrum:quod eſt in hoc,ꝙ vos adhęratis pſeudoapoſtolis:quia dum fouent vos in pec catis,eſponunt vos in magno periculo: & ideo dicit. TIMEO .ſ. NE FORTE cum venero ad vos pſona/ liter,nõ inueniam vos quales vos volo.ſ.iuſtos: ſed pec catores & incorrectos,& diſpliceatis mihi,& ego vobis: quia iuſto non placent peccatores:inq̃tum peccatores ET INVENIAR talis a vobis cõtriſtatus & puniens. QVALEM me nõ vultis habere.) Mali.n.oderũt corre ctionem & veritatem.ergo inimicus factus ſum vobis, verũ dicens vobis &c. Sic patet eorũ malitia in generali .ſ.ꝙ timebat ne nõdum plene pœnituerint. In ſpeciali etiã manifeſtat eorũ malitiã cum dicit. NE FORTE contẽtiones &c. Et circa hoc duo facit. Primo.n.enu/ merat eorũ mala pręſentia. Scdo cõmemorat pręterita mala,de qbus nõdum pœnituerũt,ibi. NE ITERVM cum venero &c. Sciendũ eſt autẽ circa primũ ꝙ Corin chienſes poſt cõuerſionem inciderũt in peccatũ carna/ le ꝓpter illum qui vxorẽ patris habuit.& de hoc in hac parte correcti ſunt per primã epiſtolã,nõ tamẽ plene. Sed adhuc aliquid in eis remãſit.& ſupra hoc remanſe runt in eis multa peccata ſpiritualia, quę ꝓprie oppo/ nunt̃ charitati. Charitas vero duo facit. Primo.n.facit corda hoĩum adinuicem cõſentiẽtia. Secundo inducit hoĩes ad mutuũ profectum. Et ideo peccata ſpiritualia ecõtrario. Primo faciũt hoĩes adinuicẽ diſſẽtiẽtes. Secũ do faciunt eos inuicem offendẽtes. Et ideo primo enu merat peccata ſpiritualia,quę pertinẽt ad diſſentionẽ. Secũdo ea quę faciũt ad offenſionẽ,ibi. DETRACTIO nes &c.) In diſſentionibus autẽ ꝓcedit ordine retrogra do. Nã ſecundũ rectũ ordinem hoĩes primo diſſentiũt, inq̃tum vnus vult vnũ:alius vult cõtrarium. Secũdo ex hoc ꝓcedunt ad inferendũ nocumenta:inq̃tum quili/ bet vellet obtinere in ꝓpoſito ſuo. Tertio quãdo nõ po teſt obtinere in ꝓpoſito ſuo:ſed ſuccũbit,accendit̃ zelo inuidię. Quarto ex hoc ꝓrumpit ad cõtentiones ver/ borum,& ab iſto vltimo incipit Apoſtolus,dicens. NE FORTE cõtentiones &c.) q.d. Nõ ſolum timeo mala veſtra in generali: ſed in ſpeciali. NE FORTE ſint in vobis cõtẽtiones de meritis ꝑlatorũ, & de baptiſtis &c. Prouer.20. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe a cõtẽtin/ tibus &c. Ambro. Contentio eſt impugnatio veritatis

Charitas du- cit corda hos minum ad ſe cõſentiẽtia & ad mutuum pfectum.

Contentio.

cũ cõfidentia clamoris. Et hęc cõtentio venit ab ęmula tione. Et ideo dicit. ET AEMVLATIONES) .i.inui- dię in his,qui minores ſunt, & minus habent. Iaco.3. Vbi zelus & cõtentio,ibi inconſtantia &c. Iob.5. Paruu lum occidit inuidia &c. Sap.2. inuidia diaboli &c. Et æmulatio venit ab animoſitate. Vnde dicit. ANIMO SITATES) vel iras in vltione & illatione nocumenti. Eccle.8. Cum audace ne eas &c. Et animoſitas venit ex diſſentionibus. Et ĩõ dicit. DISSENTIONES:) odia & cõtrarietates animorum. Rom. vlti. Obſeruetis eos qui diſſentiones & offendicula &c. 1.Corin.1. Idipſum dicatis omnes:& nõ ſint in vobis ſchiſmata.

Conſequenter enumerat eorũ mala pręſentia q̃tum ad offenſionem. Et q̃a iſta ſpecialiter ſunt mala in no/ cumentis verborũ,& nõ factorum. Ideo dimiſſis nocu mentis factorũ,enumerat nocumẽta verborũ: in qui/ bus etiã ꝓcedit ordine retrogrado:incipiens a poſterio re:& hoc eſt,cũ quis expreſſe malũ dicit de aliquo. Et ſi quidẽ in manifeſto:ſic eſt detractor: Et ideo dicit. DE TRACTIONES) Ro.1. Detractores deo odibiles &c. Si vero in occulto:tunc eſt ſuſurratio. Et ideo dicit. SV/ SVRRONES:) qui latenter ſeminãt diſcordias. Eccl. 28. Suſurro & bilinguis maledictus erit. Et hęc duo ꝓ/ cedũt ex ſuperbia quę animũ inflatũ cõtra aliquos pro rumpere facit in mala verba. Et ĩõ dicit. INFLATIO- NES) 1.Corin.4. Tanq̃ nõ ſim venturus ad vos,ſic in/ flati &c. Et hę inflationes veniunt ex ſeditionibus,quæ ſunt ꝑparationes partiũ ad pugnã: q̃a inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt. Prouerb.13. Et ideo dicit. SEDI/ TIONES) .i.tumultus ad pugnã. Prouer.17. Semper iurgia quęrit malus. Sic ergo patet eorũ malitia,q̃tum ad mala pręſentia,quę multa ſunt:& in diſſentionibus & in nocumentis. Manifeſtat autẽ eorũ malitiã,q̃tũ ad mala pręterita,de quibus nõ pœnituerũt,cũ dicit. TI MEO ne iterũ cũ venero humiliet me deus) .i.affligat APVD VOS) ita QVOD & lugeam multos) veſtrũ EX HIS qui ante peccauerũt) ante primã epiſtolam. ET NON egerunt pœnitentiã) plene poſt primã epi/ ſtolam. Et merito lugeã: q̃a ſicut gloria patris eſt gloria filiorũ: ita confuſio patris eſt cõfuſio filiorũ. Sic Samuel lugebat Saul.1. Reg.15. Vſquequo lugens Saul &c. Et hoc quia nõ pœnituerunt,nec egerunt pœnitentiã de peccatis carnalibꝰ ꝑdictis: quorũ q̃dã ſunt cõtra natu/ rã. Et ideo dicit. DE IMMVNDICIA) .i. luxuria cõ/ tra naturã. Quędã ſunt quę cõmittunt̃ cũ mulieribꝰ corruptis.ſ.viduis ſeu cõiugatis. Et ideo dicit. ET IN FORNICATIONE) Quędam ſunt: quę fiunt in cor/ ruptiõe virginum. Et ideo dicit. ET IMPVDICITIA quã geſſerũt aſſidue. Gal.5. Manifeſta ſunt opa carnis.q̃ ſunt fornicatio: Imũdicia: impudicitia &c. Cap. XIII.

Suſurro.

HIc tertius erit aduentus meus ad vos. † In ore duorũ teſtium aut trium conſtituetur omne verbũ. Prædixi & prædico: vt præſens cũ eſſem iterũ: ita & abſens nunc ſcribo iis qui ante peccauerũt: & reliquis omnibus: qđ ſi venero denuo: nõ parcã. Quãdoquidẽ experimentum quæritis in me lo quẽtis Chriſti: qui erga vos nõ eſt infirmus: ſed potens eſt in vobis: nam quãuis crucifixus fuit ex infirmitate,viuit tamen ex virtute dei. Siquidẽ & nos infirmi ſumus in illo: ſed viuemus cum il lo ex virtute dei erga vos.

Deut.17. Mat.18. Ioan.8. Heb.10.

ECce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum vel triũ teſtium ſtabit omne verbum. Prædixi enim & prædico: vt præſens vobis: & nunc abſens his,qui ante peccauerunt, & cæteris oĩbus: quoniam ſi venero iterũ non parcam. An experimẽtũ quæ/ ritis eius,qui in me loquitur Chriſtus? Qui in vobis nõ infirmatur: ſed potens eſt in vobis. Nã

& ſi

& ſi crucifixus eſt ex infirmitate:ſed viuit ex virtute dei.Nam & nos infirmi ſumus in illo:ſed viuemus in eo ex virtute dei in vobis.

IN PRAECEDENTIBVS Apoſtolis multa locutus eſt,ad deteſtationẽ pſeudoapoſtolorum : hic conſequenter loquit̃ contra illos,qui a pſeudoapoſtolis ſunt ſeducti.Et circa hoc duo facit. Primo increpat ſeductos.Secundo conſolatur perſiſtẽtes,ibi. DE CAETERO fratres gaudete &c .)Circa primum primo cõminatur ſententię ſeueritatem . Secundo oſtendit ſuam iudiciariam poteſtatem,ibi AN EXPERIMENTVM quęritis &c.)Tertio monet ad correctionem,ibi. VOSMETIPSOS tentate &c .)Circa primum primo promittit ſuam pręſentiam. Secundo prędeterminat ſui iudicii formã, ibi. IN ORE duorum &c .)Tertio cõminatur ſeueram ſententiam,ibi. PRAEDIXI .n. & pręd ico &c.)Promittit ergo primo ſuum aduentum,dicens. ECCE ego venio) .q.d.Certum ſit vobis q̃ venio ad vos.& ideo cauete vobis, ne inueniam vos imparatos:& dicit. TERTIO) nõ q̃ tertio iuerit:ſed quia tertio iam parauerat ire: & ſi nõ iuerat niſi ſemel:in ſecundo apparatu impeditus .1. Cor. 4.Veniam ad vos cito &c.Veniam inq̃, & iudicabo malos ſecundum ordinem tamen. ITA) .ſ.q̃ IN ORE duorum vel trium teſtium)accuſantium,ſeu teſtantiũ contra aliquem SIT omne verbum) accuſatorũ . qd quidem dicit̃ Deut.17.Nemo occidetur vno teſte dicẽte teſtimonium. Et eiuſdem.19.Nõ ſtabit teſtis vnus cõtra aliquem.Vel aliter.In ore duoꝝ &c.q.d.Hoc quod dico de aduentu meo ad vos ita eſt certum, ſicut teſtimonium duorum vel trium.Sic ergo ordo iudicii erit Sed ſeueritatẽ ſententię cõminatur,dicens. PRAEDIXI enim &c.)Vbi primo inſinuat ordinem iudiciariũ quo eſt procedendum,in quo exigitur:vt pręcedat trina ammonitio:& q̃tũ ad hoc dicit. PRAEDIXI) vobis vt pñs:bis .ſ. qñ eram vobiſcũ:& nũc abſens PRAEDICO.ſ. vt ſic ter ammoneat. PRAEDICO) inquã HIS QVI ante peccauerunt,& oĩbus aliis.).q.d.Omnes moneo.Secundo pmiſſa monitione cõmioat̃ ſentẽtiam.Vnde dicit. QVONIAM ſi venero nõ parcam iterum).q.d.Illis qui peccauerunt peperci prima vice: ſed ſi iterum peccauerint:vel ſi nõ egerint pœnitentiã nõ parcam eis iterum.Et hoc iuſte fit : quia ille cui ſemel remittit̃ & iterum peccat ſi remitteret̃ ſibi creſceret in malitia,& efficeret̃ inſolens.Et ideo dicit. Sapiẽs Prouer.13.Qui parcit virge, odit filium ſuum &c . Ex hoc ergo ordinatum eſt in eccleſia,vt p̃cedat trina monitio,anteq̃ quis ſententiã excõmunicationis fulminet quia contingit q̃ aliq licet ſint in peccatis , & offendũt tamen ex ſolo verbo ammonitionis corriguut̃,& ſatiſfaciunt.Et etiam a leuioribus ſemper incipiendum eſt q̃ ſi ammonitione non ducitur,ne magis inſoleſcat adhibenda eſt ſeueritas ſententię.Eccle.8 . Ex eo q̃ nõ pfertur cito ſententia &c.

Conſequenter ne poſſint calũniari de poteſtate Apoſtoli:oſtendit Apoſtolus ſuam iudiciariam poteſtatem dicens. AN EXPERIMENTVM &c.Vbi tria facit.Primo oñdit ſe habere legationem,& poteſtatẽ iudicandi a Chriſto.Secundo oſtendit virtutem Chriſti·ibi QVI in vobis nõ infirmat̃ &c.)Tertio oſtendit,q̃ virtus Chriſti etiã ad alios deriuatur,ibi. NAM & nos infirmi ſumus in illo.)Dicit ergo.Si venero nõ parcam: immo ſeueriſſime iudicabo.& hoc bene poſſum:q babeo authoritatem Chriſti in puniẽdo,& remittendo.Supra.2.Nã ſi quid donaui vobis &c.Supra.5.Prouer.in.Legatione fungimur &c . Et ideo dicit. AN EXPERIMENTVM &c.).q.d.Nõ eſt dubitandũ de poteſtate mea : qa qcqd ego loquor,vel proferendo ſententias,vel remittendo, vel p̃dicãdo,loquor a Chr̃o.Exo.4. Perge,ergo ego ero in ore tuo,Luc.21.Ego dabo vobis os & ſapientiam &c. Quę ergo homo facit ex inſtinctu ſpiritus ſancti,dicit̃ q̃ ſpiritus ſanctus facit. ideo Apoſtolus quia a Chriſto motus hoc loquebat̃:attribuit Chriſto,tanq̃ principali dicens.Qui in me loquitur Chriſtus &c.Sed ne dubitetur de poteſtate & virtute Chriſti . ideo cõſequenter Apoſtolus oſtendit virtutem Chriſti cum dicit. QVI in vobis &c.)Vbi primo oſtendit virtutẽ Chriſti, q̃tum ad ea quę in eis apparuerunt. Secũdo q̃tum ad ea,quę in Chriſto ſunt,ibi. NAM & ſi &c.) Dicit ergo.Habeo poteſtatem iudiciariam a Chriſto,qui in me loquitur, qui magnę virtutis eſt in vobis,dãdo dona gratiarum diſtributionem ſpiritus,& alia multa,quę experti eſtis: & non ſolum non infirmatur. SED potens eſt in vobis)quia potenter vos liberauit a peccato : potẽter vos conuertit ad bonum.p̃s . Dominus fortis &c . Sap̃.12. Subeſt tibi cum volueris poſſe.Et paulo ante. VIRTVTEM enim oſtendis tu &c.)Et non ſolũ potentia Chriſti apparuit in vobis:ſed in ſeipſo.ſ.inquantum a morte crucis,quam ſuſtinuit ex infirmitate humana , quã aſſumpſit infirmatam in paupertate, ſurrexit & viuit. EX VIRTVTE dei quę eſt ipſe deus . Talis enim erat illa ſuſceptio,quę deum hominem faceret , & hominẽ deum.1.Cori.1.Quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus &c.Vel EX VIRTVTE dei .ſ.patris, qui eſt etiam virtus Chriſti:quia eadem eſt virtus patris & filii.Apoc.1.Fui mortuus &c.Hęc etiam virtus Chriſti deriuatur ad nos. NAM & nos infirmi &c.).q.d.Ad nos etiam pertinet illa virtus:quia & nos infirmi ſumus in illo.i.ad intentionem illius , inquantũ propter ipſum multa patimur,& mortificamus noſmetipſos & humiliamus nos.1.Corin.4 . Nos infirmi propter Chriſtum &c.Supra.10.Pręſentia corporis infirma.Supra.4. Sẽper mortificationem &c.Et ideo VIVEMVS) .i.viuificabimur EX VIRTVTE dei in vobis)iudicandis.Gala.1.Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum &c . & eſt ſenſus. NOS EX virtute qua Chriſtus viuit reſuſcitamur,& illa virtute habemus etiam poteſtatẽ iudicandi in vobis.Vel VIVEMVS) ſimili beatitudine cum eo:& hoc ex virtute dei:quæ quidem virtus dei eſt in vobis.i.in conſcientiis veſtris.

Voſipſos tentate:num ſitis in fide: voſipſos p̃bate.An non cognoſcitis voſmetipſos:quo Ieſus Chriſtus in vobis eſt.Niſi ſicubi reprobi eſtis. At ſpero vos cognituros : q̃ nos non ſimus reprobi . Opto autem apud deum : ne quid mali faciatis : non quo nos probati appareamus : ſed vt vos:quod honeſtum eſt faciatis:nos vero veluti reprobi ſimus.Non enim poſſumus quicquam aduerſus veritatem:ſed pro veritate.Gaudemus enim cum nos infirmi fuerimus:vos autem validi fueritis.Hoc autem inſuper optamus:veſtrã integritatem.Propterea hæc abſens ſcribo:ne cũ præſens fuero:rigidus ſim iuxta poteſtatẽ , quã dedit mihi dominus in extructionem : & non in deſtructionem.

Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide:ipſi vos p̃bate,An non cognoſcitis voſmetipſos:quia Chriſtus Ieſus in vobis eſt? Niſi forte reprobi eſtis. Spero autem,q̃ cognoſcitis:quia nos nõ ſumus reprobi.Oramus autem deum,vt nihil mali faciatis:nõ vt nos probati pareamus, ſed vt vos qđ bonum eſt faciatis. Nos autem vt reprobi ſimus non poſſumus enim aliquid aduerſus veritatẽ: ſed pro veritate.Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus . Vos autem potentes eſtis. Hoc & oramus veſtram conſummationem . Ideo.n. hæc abſens ſcribo:vt non præſens durius agam ſecundũ poteſtatẽ quã dñs dedit mihi in ædificationem,& non in deſtructionem. Lec. II.

POST comminationem ſeueri dei iudicii, ſubdit Apoſtolus ammonitionem ad pręparationem , vt

iudicium ſeuerum non patiantur. Et primo ponit ipſam ammonitionem. Secundo rationem ammonitionis aſſignat. ibi. IDEO hęc abſens ſcribo &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit ammonitionē. Secundo excludit falſam ſuſpitionem, ibi. ORAMVS autē ad deum &c.) Circa primū duo facit. Primo monet, vt ſe examinēt. Secūdo innuit, qd per huiuſmodi examinationem inuenire poſſint, ibi. AVT nō cognoſcitis &c.) Circa primum ſciendum eſt, ꝙ ille qui ſecure vult comparere in iudicio: debet ſe primo examinare de factis ſuis: & ſic poterit ſcire vtrum tute compareat. Et ideo Apoſtolus monet vt anteq̃ veniant ad iudicium, quod erit in aduentu ſuo ad eos examinent ſe dicens. VOSMETIPSOS examinate, & conſiderate actus veſtros. 1. Theſ. 5. Omnia probate, quod bonum eſt tenete &c. Monet autem, vt de duobus ſe examinēt. ſ. DE FIDE.) Vnde dicit. SI ESTIS in fide quam prędicaui vobis, & a me accepiſtis de domino Ieſu Chriſto, an excideritis ab ea, & ſitis prolapſi in aliam. Et hoc neceſſarium eſt: quia. 1. Corin. 11. dicitur. Si uoſmetipſos iudicaremus &c. Hie. 2. Vide vias tuas &c. Item de operibus. Vnde dicit. Ipſi vos probate. ſ. an ſitis in operib⁹ bonis: & vtrum cōſcientia remordeat vos: aliquid mali feciſſe. Et hoc vtile eſt. qa. 1. Corin. 11. dicitur. Probet autem ſeipſum homo &c. Gala. 6. Opus ſuum probet vnuſquiſq;.

Conſequenter cū dicit. AN NON cognoſcitis &c.) Oſtendit quid per huiuſmodi examinationē inuenire poterunt. Et primo quid inueniant in ſeipſis. Secundo quid inueniant in Apoſtolo, ibi. SPERO autem &c.) In ſeipſis autem duo inuenire poterunt per examinationem: quia aut ſcient ſe tenere fidem, & ſic inuenire poterunt, & cognoſcere, ꝙ Chriſtus ſit in eis. & hoc eſt quod dicit. AN NON cognoſcitis voſmetipſos: quia Chriſtus in vobis eſt) .i. nunquid ſi examinaretis vos ſciretis vos habere fidem & cognoſceretis, ꝙ Chriſtus eſt in vobis: quaſi dicat. Sic: quia vbi eſt fides Chriſti, ibi eſt Chriſtus. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem. 1. Cor. 6. Neſcitis quia corpora veſtra templum &c. Aut ſciēt ſe non tenere fidem: & ſic inuenient ꝙ ſint reprobi. Et ideo dicit. NISI forte reprobi eſtis) .i. ideſt vere inuenietis vos habere Chriſtum, niſi forte dimiſeritis fidem & reprobi ſitis ab eo, quod prius habuiſtis per fidem. Hiere. 15. Reliquiſti me: retrorſum abiiſti. Hiere. 6. Malitię eorum nō ſunt conſumptę argentum reprobum &c. Sed hec queſtio eſt literalis de hoc, quod dicit. An non cognoſcitis &c. Nam Chriſtus in eis ſolum manet qui habent charitatem: vt dicitur. 1. Io. 4. Deus charitas eſt &c. Si ergo cognoſcimus. ꝙ Chriſtus per fidem ſit in nobis: oportet ꝙ hoc ſit per fidem formatam. Cognoſcentes ergo hoc modo Chriſtum eſſe in nobis, ſciem⁹ nos habere charitatem. qua informatur fides. quod eſt contra illud. Eccle. 9. Nemo ſcit vtrum odio &c. Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ habitare Chriſtum in nobis, poteſt accipi dupliciter. Vel quantum ad intellectum. Vel quantū ad affectum. Si quantum ad intellectum, ſic ipſe habitat in nobis per fidem informem. Et hoc modo nihil prohibet nos per certitudinem ſcire, ꝙ Chriſtus habitet in nobis, cum ſcimus nos tenere fidem: quam eccleſia catholica docet & tenet. Si vero quantum ad affectum, ſic habitat Chriſtus in nobis p fidem formatā: & hoc modo nullus poteſt ſcire ꝙ Chriſtus habitet in nobis, vel ꝙ habeamus charitatem, niſi per reuelationem, & ſpecialem gratiam alicui concedatur per certitudinem: per quandam tamen coniecturam, nihil prohibet nos ſcire poſſe, ꝙ in charitate ſum⁹ quando ſcilicet quis inuenit ſe taliter paratum & diſpoſitum, vt nullo modo ꝑpter aliquod temporale velet aliquid facere contra Chriſtum. 1. Ioan. 3. Si cor noſtrum non reprehenderit nos &c. Patet ergo ꝙ Apoſtolus loquitur quantum ad primum modum. Vel etiā loquitur de cognitione, quę eſt per coniecturam quandam, vt dictum eſt. Argumentum autem procedit q̃tum ad ſecundum modum, & de cognitione quę eſt p certitudinem. Quid autem in Apoſtolo poſſint inuenire, ſubdit, dicens. SPERO autem &c.) Nam quia iſti Corinthii poſſent dicere. Nos non ſumus reprobi: ſed ideo non tenemus documenta tua, quia nō ſunt recta, ſed reprobanda: & ideo dicit. Quicquid ſit de vobis, tamen ſpero ꝙ ex vita & doctrina noſtra, quā oſtendi vobis, cognoſcetis ꝙ non ſumus reprobi, & non docuimus mala, nec excluſi ſumus a poteſtate, quam dicimus nos habere. Eccleſia. 19. Ex viſu cognoſcitur vir. Mat. 7. A fructibus eorum &c.

Q̃ mō Chriſt⁹ habitat ī nobis.

Conſequenter cum dicit. ORAMVS autem &c.) Excludit ſuſpitionem. Comminatus enim fuerat eis iudicium ſeuerum, cum oſtenderat poteſtatem ſuam in iudicando. & indixerat examinationem: credens Chriſtum in eis eſſe, niſi ipſi eſſent reprobi. Sed tamen hoc dimittit ſub dubio, vtrum ſit Chriſtus in eis. Et qa iſti poſſent credere & ſuſpicari, ꝙ Apoſtolus gauderet de hoc, ꝙ eſſent reprobi: vt ipſe in comparatione ad eos maior appareat: & vt in eis poſſet exercere ſeuerius iudicium. ideo Apoſtolus hāc ſuſpitionem remouet hic. Primo per orationem, quam pro eis ad deum dirigit. Secundo per gaudium quod de eis concepit, ibi. GAVDEMVS enim &c.) Orat autem vt ipſi inueniantur innocentes: quia examinantur ex ſeueritate iudicii. Et ideo dicit. ORAMVS autem) ſcilicet DEVM, vt) vos NIHIL mali faciatis quaſi dicat. Non credatis ꝙ velimus ꝙ ſitis reprobi, ſed oramus vt nihil &c. Item orat ꝙ ipſe appareat infirmus: per quod excluditur appetitus excellētię Apoſtoli in comparatione ad eos. Et ideo DICIT.) Non ſcilicet ORAMVS) vt probati pareamus. i. nō vt nos cōmendemur probari in cōpatione ad vos: ſed magis vt vos quod bonum eſt faciatis. Gal. 6. Bonum autem facientes &c. ꝑs. Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum. NOS autem vt reprobi ſimus) amittendo poteſtatem puniendi, & iudicandi. quia vbi non eſt culpa, omnes ſumus pares: & vnus non habet poteſtatem iudicandi ſuper alios. Magis ergo vult Apoſtolus, vt ſint boni, q̃ vt ſubiaceant poteſtati iudicii ſui. Et ꝙ careat poteſtate iudicādi, ſi boni ſint oſtendit, cum dicit. NON enim poſſumus &c.) quaſi dicat. Nos non laboramus, niſi pro veritate: & pro ipſa ſtamus. Conſtat autem ꝙ ſi puniremus innocentes faceremus contra veritatem, & contra iuſtitiam. Vnde cum Apoſtolus non poſſit facere contra VERITATEM: ſed pro veritate): ideſt pro iuſtitia: manifeſtum eſt ꝙ non puniet innocentes. Notandum eſt ſecundū Auguſti. in gloſſa, ꝙ ad vitandum peccata: neceſſaria ſunt duo: ſcilicet liberum arbitrium, & gratia dei. Si enim liberum arbitrium non eſſet neceſſarium, nūquā darentur homini pręcepta, nec prohibitiones, nec exhortationes. Fruſtra etiam darentur pœnę. Gratia etiā eſt neceſſaria: quia niſi deus omnes regeret per gratiā ſuam, non poſſet homo ſtare. Fruſtra etiam oraremus, ꝙ non inducat nos in tentationem. Et ideo Apoſtolus oſtēdens vtrunq; eſſe neceſſarium, & orat deum ꝓ gratia obtinenda: & monet vt per liberum arbitrium recedant a malo, & faciāt bonum, Vnde dicit. ORAMVS) quantum ad primum. VT NIHIL mali faciatis) quantum ad ſecundum.

Pctā ex duobus vitād.

Conſequenter cum dicit. GAVDEMVS &c.) Remouet falſam ſuſpitionem propter gaudium de bono ipſorum cōceptum. Et primo ponit gaudium, quod de ipſorum innocentia concipit. Secūdo orationem quā pro ipſorum perfectione emittit, ibi. HOC autē oramus veſtram &c.) Dicit ergo. Oramus, ꝙ vos ꝓbati appareatis, ſed nos infirmi, & hoc apparet ex affectu noſtro: quia gaudemus. ſ. aliqui ſint inter vos boni & innocentes: ex quo ſubtrahitur nobis poteſtas iudicandi, & videmur infirmi. Et hoc eſt quod dicit. GAVDEMVS quoniam nos infirmi ſumus) .i. non exercentes poteſtatem noſtrā. VOS autem potentes) ideſt ſic bene agentes & vitia vincētes ꝙ ſubtrahitis vos a poteſtate noſtra iudicandi. Cum enim aliquis male agit, ſubdit ſe poteſtati iudicis: ſed benefaciēdo repellit illam a ſe. Ro. 13. Vis non timere poteſtatē. Bene fac &c. 1. Corin. 4. Nos infirmi, vos fortes. De iſto gaudio dicitur Phil. 2. Gaudeo & congratulor vobis & cætera. Et non ſolum de hoc gaudemus: ſed etiam ſuper HOC oramus veſtrā conſūmationem) ideſt perfectionem. In rebus. n. naturalibus videmus, ꝙ quęlibet res naturalis naturaliter tendit ad ſuam pfectionē: ad quā habet naturale deſiderium. Et ideo cuilibet rei datur virtus naturalis, vt

ad ſuam

ad ſuam perfectionem naturalem poſſit peruenire, gratia autem datur homini a deo, per quam homo perueniat ad ſuam vltimam & perfectam conſūmationē: Ideſt beatitudinem, ad quam habet naturale deſiderium. Vnde quando aliquis non tendit ad ſuam perfectionem, ſignum eſt ꝙ nō habeat ſatis de gratia dei. Et ideo Apoſtolus vt iſti poſſint in gratia creſcere, orat. vt perficiantur. & Philippen. 1. Oro, vt charitas veſtra &c. Ephe. 6. Vt poſſitis reſiſtere in die malo &c.

Conſequenter poſita ammonitione, cauſam ammonitioni aſſignat dicēs. IDEO hoc abſens ſcribo &c.) .i. ideo ABSENS ſcribo vobis hoc monendo vos: ne. ſ. cogar aliqd facere cōtra volūtatē meā: quę eſt vt nihil dure agam cōtra vos: niſi quatenus per vos cōpellar. Et iō dicit. VT NON pñs vobis durius agā cōtra vos q̄ velim, vel q̄ velitis.) Sap. 11. Hos qdē tanq̄ pater monens pbaſti &c. Supra. 10. Abſens cōfido in vobis. Rogo autē vos ne pręſens audeā &c. Sed quia Corinthii poſſent dicere. nunqd etiā ſi bene fecerimus, nō poteris cōtra nos o Apoſtole dure agere: iō reſpōdet dicēs. NON) qa nō propono nec poſſum agere: niſi ſecūdum ꝙ recepi a deo poteſtatē. Deus autē dedit mihi hāc poteſtatē .ſ. ligādi atq; ſoluendi. IN AEDIFICATIONEM nō in deſtructionē) .i. vt vos ędificemini: & nō vt deſtruamini. Et ſi dure vos corrigerē, nō ędificarē: ſed deſtruerem. Supra. 10. De poteſtate noſtra, quā dedit nobis dominus ad ędificationē &c. Hāc autē poteſtatē dedit dominus Paulo Act. 9. &. 13. Segregate mihi Barnabā & Paulum ad opus &c.

Quod ſupereſt fratres: valete: integri eſtote: conſolationē habete: vnanimes ſitis: in pace agite, & deus charitatis, ac pacis erit vobiſcū. Salutate vos mutuo ſancto oſculo. Salutant vos ſancti omnes. Gratia domini Ieſu Chriſti: & charitas dei: & communicatio ſpiritus ſancti ſit cum omnibus vobis. Amen.

De cætero fratres, gaudete, perfecti eſtote: exhortamini: idipſum ſapite. Pacē habete: & deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutāt vos omnes ſancti. Gratia domini noſtri Ieſu Chiſti, & charitas dei, & communicatio ſancti ſpiritus, ſit cum omnibus vobis. Amen. Lec. III.

IN PRAECEDENTIBVS Apoſtolus increpauit ſeductos a pſeudoapoſtolis. hic vero cōſolat̄ perſiſtentes in fide & doctrina ſua. Et primo ponit monitionē. Secūdo ſubdit ſalutationē, ibi. SALVTATE in oſculo &c.) Circa primū primo ponit monitionem. Secundo pmium implentę monitionis, ibi. ET DEVS pacis &c. Monet autē ad tria. Primo qualiter ſe habeant in ſeipſis. Secūdo qualiter ſe habeāt ad pximos. Tertio qualiter debent eſſe oēs adinuicē. In ſeipſis autē debēt bona duo habere. Prio gaudiū de bono habito: & quantum ad hoc dicit. DE CAETERO fratres) q conſtātes fuiſtis GAVDETE) in his, quę ad ſeruitiū dei facitis. Et hoc eſt neceſſariū, ad hoc, ꝙ ſitis iuſti & virtuoſi: quia nullus eſt virtuoſus ſeu iuſtus, qui nō gaudet in iuſta & virtuoſa operatione. Et ideo dicitur in pſalmis. Iubilate deo oīs terra: ſeruite dño in lętitia. Phi. 4. Gaudete in dño ſemp, iterū dico gaudete &c. Et vere ſemp eſt gaudendum: quia cōſeruat hoīem in bono habitu: quia nullus poteſt eſſe diu in eo. quod cōtriſtat. Secundo debēt habere boni, in ſeipſis ęmulationē perfectionis, & q̄tum ad hoc dicit. PERFECTI eſtote) .i. ſemper tendatis ad pfectū. Heb. 6. Quapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonē, ad pfectionē &c. Nō eſt autē hoc, quod hic dicit̄ pceptum. ſ. ꝙ homo ſit perfectus, ſed hoc ꝙ ſemp tendat ad perfectionē, & hoc eſt neceſſariū, quia qui nō ſtudet ad proficiendum. eſt in periculo deficiendi. Videmus enim ꝙ niſi remiges conentur aſcendere, nauis ſemper deſcēdit. Et ideo dicebat dominus. Marci. 6. Eſtote perfecti &c. Proximis autem eſt impendenda exhortatio ad bona. Et q̄tum ad hoc dicit. EXHORTAMINI &c.) Eccl. 17. Vnicuiq; mādauit deus de proximo &c. Roñ. 12. Qui exhortat in exhortando. Apoc. vlti. Qui audit, dicat, veni. Communia autem oībus debēt eſſe duo. ſ. vt idem ſapiant. Et ideo dicit. IDEM ſapite) & vt pacem habeant. Et ideo dicit. PACEM habete.) Et hęc duo ita ſe habēt, ꝙ vnum eſt exterius: aliud interius. Cōſtat enim ꝙ corpora nō poſſunt ſeruari & ordinari, niſi membra ordinentur adinuicē. Similiter nec eccleſia, nec eccleſię mēbra niſi ordinentur, & vniantur adinuicem. Eſt autem duplex vnio neceſſaria ad membra eccleſiæ vnienda. Vna eſt interior, vt. ſ. idem ſapiant per fidem, quātum ad intellectum idem credendo: & per amorem, quantum ad affectum idem diligendo. Et ideo dicit. IDEM ſapite) .i. idem ſentiatis de fide, & idem diligatis affectu charitatis, quia tunc eſt vera ſapientia, quādo operatio intellectus perficitur, & conſūmatur per quietationē & delectationem affectus. Vnde ſapientia dicitur, quaſi ſapida ſcientia. Roñ. 15. Vt ſic vnanimes vno ore honorificetis deū &c. primę Corin. 1. Idipſum dicans &c. Phil. 2. Idem ſapiatis &c. Alia eſt exterior. i. pax. Et ideo dicit. PACEM habete inter vos. Heb. 12. Pacem ſequimini &c. pſ. Inquire pacē. 2. Theſ. 3. Ipſe deus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco.

Conſequenter cum dicit. ET DEVS pacis, & dilectionis erit vobiſcum. ponit pręmium, quod redditur implentibus monitionem prędictam. q. d. Si ſeruabitis pacem inter vos: deus pacis & dilectionis erit vobiſcū. Circa quod notandum eſt, quod apud gentiles conſuetum erat, ꝙ aliqui ex donis denominabant deos: quia licet eſſet vnus deus tantum: tamē ſingula dona ſua denominabant deos ex illis donis, ſicut ex dono pacis denominabant deum pacis. & ex dono ſalutis deum ſalutis. Huic vocabulo alludens Apoſtolus, dicit. DEVS pacis &c. nō ꝙ pax ſit vnus deus, ſicut illi dicebant: ſed ideo Chriſtus dicitur deus pacis: quia eſt dator pacis & amator. Ioan. 14. Pacem meam do vobis &c. primę Corin. 14. Non eſt deus diſſentionis: ſed pacis. Roñ. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris &c. Ipſe etiam eſt author pacis. Ioan. 16. In me pacem habebitis &c. Ipſe in pace habitat. pſ. In pace fact⁹ eſt locus eius &c. Item nō ſolum eſt deus pacis: ſed etiam dilectionis. Et ideo dicit. DEVS pacis & dilectionis erit vobiſcum.) & hoc ideo eſt, quia qui eſt in vera pace cordis & corporis, eſt in charitate: & QVI MANET in charitate, in deo manet, & deus in eo.) vt dicitur primę Ioan. 4. & quia homo non meretur, niſi per pacem & dilectionē. Ioan. 14. Si quis diligit me &c.

Conſequenter cum dicit. SALVTATE inuicem in oſculo &c.) Ponit ſalutationem, & circa hoc primo indicit eis mutuam ſalutationem. Secundo ſalutat eos ex parte aliorum, ibi. SALVTAT vos &c. Tertio ſalutat eos ex parte ſua, ibi. GRATIA dei &c.) Mutuā ſalutationem indicit faciendam per oſculum. Vnde dicit. SALVTATE inuicem voſipſos in oſculo ſancto.) Vbi notandum eſt, ꝙ oſculum eſt ſignum pacis. Nam per os in quo datur oſculum, homo reſpirat. Et ideo quando homines dant ſibi mutua oſcula, ſignum eſt, ꝙ vniunt ſpiritum ſuum ad pacem. Eſt autem pax ſimulata, & hęc eſt eorum, qui loquuntur pacem cum Oſculum
proximo ſuo, mala autem &c. vt dicitur in pſal. Quę quidem fit per oſculi fraudulentiam. Prouerb. 27. Meliora ſunt verbera diligentius &c. Eſt & pax mala & tur Pax.
pis: quando ſcilicet conueniunt ad malum faciēdum. Sap. 14. In magno viuentes in ſcientię bello &c. Et hæc fit per oſculum libidinoſum. Prouer. 7. dicitur de mala muliere, ꝙ apprehenſum deoſculatur iuuenem &c. Eſt & pax ſancta. quam facit deus Phil. vlti. Et pax dei, quę exuperat &c. Et hęc fit per oſculum ſanctum: quia vnit ſpiritum ad ſanctitatem. Et de hoc oſculo, dr̄ hic. IN OSCVLO ſancto. Et ex hoc inoleuit conſuetudo, ꝙ fideles & ſancti viri in ſignum charitatis & vnionis ſe oſculantur. Et datur pax in eccleſiis in oſculo ſancto. Ex parte autem aliorū ſalutat eos dicēs. SALVTANT VOS SANCTI OMNES) quia omnes ſancti & fideles ſperant, & deſiderant, ac orationibus procu/

rant ſalutem noſtram. Vnde oẽs fideles Chriſti adinul
cem ſperant, & deſiderant ſibi ſalutem. ꝑs. Participem
me fac deus &c. Es parte autẽ ſua ſalutat eos Apoſto/
lus dicens. Gratia domini noſtri &c. Vbi ſciendũ eſt ꝙ
duplex eſt modus appropriandi aliquid diuinis perſo
nis. Vnus eſt eſſentialiter: alius cauſaliter. Eſſentialiter
autem appropriatᵉ diuinis pſonis, ſicut patri, potẽtia.
qa ipſe eſt potentia eſſentialiter, inq̃tum eſt principiũ.
Filio, ſapiẽtia: inq̃tum eſt verbũ. Spiritui ſancto, amor:
inq̃tum eſt bonitas. Hic vero Apoſtolus nõ appropriat
iſta hoc modo. ſ. per eſſentiã: qa ſic oia appropriarentᵉ
ſpiritui ſancto: ſed appropriat p cauſam. Et ideo rum
gratia ſit donũ quo dimittuntur nobis peccata. Ro. 3.
Iuſtificati gratis &c. Et remiſſio peccatoꝝ ſit nobis fa/
cta per filiũ, qui carnem noſtram accipiẽs pro peccatis
noſtris ſatiſfecit. Io. 1. Gratia & veritas &c. Propter hoc
Apoſtolus attribuit gratiã Chſo. Vñ dicit. GRATIA
dñi noſtri &c.) Charitas autem eſt nobis neceſſaria: qa
oportet nos vniri deo. prię Io. 4. Qui manet in charita
te, in deo manet &c. Et qa hoc ẽ a deo pře, inq̃tũ ipſe ſic
dilexit mundũ, vt filium ſuũ vnigenitũ daret (vt dicitᵉ
Io. 3. Ro. 5.) Cõmendat autẽ deus ſuã charitatem. Ideo
ſibi, vt principio iſtius charitatis, attribuit charitatem,
cũ dicit. ET CHARITAS dei. ſ. patris. Communica
tio vero diuinoꝝ ſit per ſpiritum ſanctũ: qa eſt diſtribu
tor donoꝝ ſpiritualiũ. primę Corin. 12. Hęc oia operatᵉ
vnus, atq idẽ ſpiritus. Et ideo ſpiritui ſancto attribuit
cõmunicationẽ, cum dicit. ET COMMVNICATIO
ſpiritus ſancti. Vel attribuit ſibi hoc. quia ipſe eſt com
munis aliis duabus perſonis. Sic ergo Apoſtolus in ſa/
lutatione ſua optat oia neceſſaria, cũ dicit. GRATIA
dñi noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, & cõmunicatio
ſpũs ſancti. ſit ſemper) cum oĩbus vobis Amen. Gratia
Chriſti, qua iuſtificamur & ſaluamur. charitas dei pa
tris, qua ſibi vnimur: & cõmunicatio ſpiritus ſancti, di
uina nobis dona diſtribuentis. Amen.

Explicit aurea expoſitio ſuper ſecũda epiſtola ad Co
rinthios Angelici Doctoris Sancti Thomę de
Aquino ordinis prędicatorum.

In Epiſtolam ad Galatas, Argumentum per [redacted].

GALATÆ Grꝗci ſunt: ſed es Gallis oriũdi.
Vnde iuſta dinum Hieronymum originis
ingeniũ: ingenii tarditate referebãt. Quã/
doquidẽ & Hilarius Gallus ipſe: in hymno
rum carmine Gallos indociles vocat. Et
Paulus illos obiurgãs Anoithus appellat.
Ad quorũ ingenium ſuũ attẽperans ſermonẽ: acerbius
illos caſtigat: quã ullos in cęteris epiſtolis: & repꝛehendit
magis q̃ docet: vt quibus ratio ſuadere non poterat: re
uocaret authoritas. Agit in hac epiſtola: quod nuſq̃ nõ
agit: vt a legis Moſaicę ſeruitute, inuitet ad euãgelii gra
tiam. Quod idẽ agit i epiſtola ad Romanos: nã vtriſq
idem error acciderat: ſed diuerſa ratione. Nã Romani
primũ in Iudaiſmũ inducti: poſtea reſipuerũt: Galatæ
recte ab Apoſtolo inſtituti: pſeudoapoſtoloꝝ opera in
Iudaiſmũ retracti fuerunt. Quod Romani perperã in
ſtituti ſunt: ſimplicitatis erat: quod mos admoniti reſi
puerunt: prudẽtię. Cõtra quod Galatę Chriſtũ amplexi
ſunt: facilitatis erat: quod protinus in Iudaiſmũ rela/
pſi: leuitatis atq ſtultitię. Ad hos igitᵉ ſubierant pſeudo
apoſtoli: velut a Petro & Iacobo ſummatibus Apoſto/
lis miſſi: & Pauli authoritatẽ calumniis eleuabãt: negã
tes illi fidem habendã: qui ſibi nõ conſtaret: nunc legis
vtens cęremoniis: ſuſceptis votis, raſoq capite: & circũ
ciſo Timotheo: nũc cum ethnicis legẽ negligẽs ac dã/
nans: potius audiendos: qui apud Petrum & Iacobum
verſati fuiſſent: quiq dominũ Ieſum vidiſſent: cũ Pau/
lus nec vidiſſet Chriſtum: & diſcipulorum dũtaxat di/
ſcipulus eſſet: nõ Chriſti. Proinde Paulus vehementi &
acri oratione: neq enim eſt vlla epiſtola concitatior: ſa
lubriq auſteritate: & clementi ſęuitia: ſimul & Galataꝝ
errori medetur: & ſuam aſſerit authoritatẽ & pſeudoa/
poſtolorũ fraudulentiã aperit. In ipſo ſtatim epiſtolę li
mine teſtatur: ſeſe vel ſummis Apoſtolis parẽ: aut etiã
ſuperiorem: in hoc ꝙ euãgelii prędicandi authoritatẽ
a Chriſto iam immortali cœlitus accepiſſet: atq hoc au
thore fretum in Arabia & Damaſci aliquãdiu ꝓdicaſſe
Chriſtum: priuſq̃ cum quoquam Apoſtolorum con/
tuliſſet: deinde Hieroſolymis vidiſſe quidem Petrum
ac Iacobũ diebus perpaucis: neq quicq̃ tamen ab illis
adiutum eſſe. ſub hęc in Syria & Cilicia quatuordecim
annis Chři ꝓconem egiſſe: donec admonitᵘ diuinitus.
Hieroſolymã reuerſus vna cum Barnaba ac Tito: cum
primariis Apoſtolis cõtulit euangeliũ ſuum: nõ quod
de tot annorũ ꝓdicatione iam veniſſet in dubiũ: ſed ve
eorum cõprobatione: quoꝝ ſumma erat apud omnes
authoritas: magis cõfirmarentᵉ cęteri: ſed ita cõtuliſſe
cum Petro: vt ab illo nihil acceſſerit quod ad euangelii
rem attineret: & a deo non fuiſſe ſe cõpulſum a Petro:
vt gẽtibus legis onus imponeret: vt Antiochię Petrum
cibis cõmunibus veſcentem: vbi ſe metu ſupuenientiũ
Iudęorũ e conuiuio ſubduceret: palam in os reprehen
derit: docẽs ex fide cõtingere ſalutẽ euangelicã: non ex
obſeruatione legis iam antiquatæ. Id veluti Petro dici
cœptum: latius ꝓſequitur: verſus ad Galatas demon/
ſtrans: legẽ Moſaicã ad tempus modo fuiſſe datam. &
ad vnum Chriſtũ illa ſpectaſſe omnia: in illa fuiſſe car/
nem: in euangelio ſpiritum: in illa vmbra: in euangelio
lucem: in illa imagines: in euãgelio veritatẽ: in illa ſer/
uitutem: in euãgelio libertatem. Demẽtię vero eſſe: gu
ſtatis potioribus: vltro recidere ad deteriora. Hęc agit
capite primo. 2. 3. 4. Deinde grauiter interminatus eis:
ne circuncisione recepta: turpiter ſe dedãt in ſeruitutẽ
legis: oſtendit Chriſtianã libertatem non eſſe peccandi
licentiã: ſed vltroneam functionem officioꝝ pietatis:
quę charitate dictante, nõ lege iubente pręſtantur. Po/
ſtremo hortatᵉ ad Chriſtianam cõcordiam, ad ſubleuã
dos infirmiores aut lapſos, ad bene merendũ de iis: qui
nos fidem edocuerũt. Huiuſmodi factis, quoniã ſpiritᵘ
ſunt: æterna deberi ꝓmia, cum cæremoniis tẽporariis,
temporalia ſit gloria, in odium vocans pſeudoapoſto/
los, qui nõ ob aliud ſtudebant circuncidi Galatas, niſi
vt ſuper hoc gloriarentᵉ, velut authores huius facino/
ris. Cui morbo affines ſunt: qui hodie nouos cultus, &
prodigioſe inſignes reperiunt, vt dicatᵉ, hoc hominum
genus ille inſtituit. Hanc epiſtolam: vt apparet Paulus,
quo ſingularem erga Galatas affectum teſtaretur: to/
tam ſua manu ſcripſit: cũ in aliis ſoleat duntaxat ſub/
ſcribere. Noſtra argumenta ſcriptã teſtantur ab Ephe/
ſo ciuitate Gręcorum inſcriptiones ab vrbe Roma.

Argumenti Finis.

Incipit ꝓlogus Doctoris Angelici, diui Tho. Aquinatis ſup epi. ad Galatas diui Pau. Apo.

VETERA nouis ſuperuenientibus ꝓii/
cietis. Leui. 26. Hęc verba competunt prę
ſenti epiſtolę. In qua Apoſtolᵘ redarguit
Galatas, qui in tantum ſeducti fuerunt a
pſeudoapoſtolis vt ſimul ſeruarent lega/
lia & euangeliũ, quod Apoſtolus impro/
perat eis in verbis pręmiſſis dicens. Vete
ra nouis ſuperueniẽtibus proiicietis. In quibus verba
innuit dominus quadruplicem vetuſtatem. Prima ve/
tuſtas eſt erroris: de qua Eſa. 26. Vetᵘ error abiit, & hęc
remota eſt per nouitatem doctrinę Chriſti. Mar. prio.
Quę eſt hęc noua doctrina. Secunda vetuſtas eſt figu/
rę, de qua Heb. 8. Conſumabo ſuper domum Dauid, &
ſuper Iuda. teſtamentum nouum: non ſecundum te/
ſtamentũ, quod feci patribus eorum. Vbi primo oſten
dit primum teſtamentum eſſe vetuſtum: & hoc renoua
ri per nouitatem gratię ſeu veritatis pręſentię Chriſti.
Hiere. 31. Nouum faciet dominus ſuper terrã &c. Ter/
tia eſt vetuſtas culpę, de qua. ꝑs. Quoniam tacui con/
fitendo. ſ. peccata mea inueterauerunt &c. & hęc reno
uatur per nouitatem iuſtitię. Rom. 6. In nouitate vitæ
ambulemus &c. Quarta eſt vetuſtas pœnę. Treñ. 3. Ve
tuſtam fecit pellem meam. Et hęc renouabitur per no
uitatem glorię. de qua nouitate Eſa. vlti. Ecce ego creo
cœlum nouum &c. Apo. 21. Dixit, qui ſedebat in thro/
no. Ecce noua facio omnia. Cap. I.

Paulus

PAulus Apoſtolus: nõ ab hominibus: neq; per hominẽ: ſed per Ieſum Chriſtum: ac deũ patrem: qui ſuſcitauit illũ ex mortuis: quiq; mecum ſũt omnes fratres: eccleſiis Galatiæ. † Gratia vobis & pax a deo patre: & domino noſtro Ieſu Chriſto: qui dedit ſeipſum pro peccatis noſtris: vt eriperet nos ex præſenti ſæculo malo: iuxta voluntatẽ dei & patris noſtri: cui gloria in ſæcula ſæculorũ. Amen.

2.Corin.1. Ephe.1. 1.Pet.1.

PAulus Apoſtolus non ab hominibus, neq; per hominem: per Ieſum Chriſtum & deũ patrem, qui ſuſcitauit eum a mortuis; & qui mecum ſunt omnes fratres eccleſiis Galatiæ. Gratia vobis & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris; vt eriperet nos de præſenti ſæculo neq̃, ſecundum voluntatem dei & patris noſtri, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorũ. Amen.

SCRIBIT ergo Apoſtolus Galatis hanc epiſtolam, in qua oſtendit q̈ veniente gratia noui teſtamenti, debet proiici vetus teſtamentum: & impleta veritate deſeratur figura, quibus duabus .ſ. gratia & veritate adeptis perueniatur ad veritatem iuſtitiæ & glorię. Acquirunt autem illa duo, ſi obſeruantia legalium dimiſſa: obſeruantię euangelii Chriſti feruenter inſiſtamus. Ordo autẽ huius epiſtolę cõgruus eſt, vt poſt duas epiſtolas ad Corinthios: in quarum prima agitur de ſacramentis eccleſię: in ſecunda de miniſtris horum ſacramẽtorum: neceſſario ſequatur epiſtola ad Galatas: in qua agitur de ceſſatione ſacramentorum veteris teſtamẽti. Diuiditur autem hęc epiſtola in duas partes. in ſalutationem, & epiſtolarem narrationẽ, ibi. MIROR q̈ &c.) In ſalutationem autem primo ponit̃ pſona ſalutantis. Secundo ponunt̃ pſonę ſalutatę, ibi. ECCLESIIS Galatię &c. Tertio bonum optatum, ibi. GRATIA vobis &c. Circa primũ primo ponitur perſona ſalutans principaliter, quę deſcribit̃ ex nomine, & ex authoritate. Ex nomine quidem, cũ dicit. PAVLVS.) quod congruit humilitati ſuę: quia interpretatur humilis. Vnde dicitur primę Cori. 15. Ego ſum minimus Apoſtolorum &c. Item congruit officio ſuo: qa ſecundum alium modum interpretat̃ os tubę, in quo ſpecialiter eſt officium prędicationis ſignificatum. Eſa. 58. Quaſi tuba exalta vocem tuam &c. Ex authoritate autem deſcribitur, cum dicitur. APOSTOLVS.) Vbi duo ponũtur .ſ. eius authoritas & authoritatis origo. Authoritas quia Apoſtolus, qui miſſus. Sciendum eſt autem, q̈ Apoſtolus in quibuſdam epiſtolis ſcribit ſe ſeruum, oſtẽdens nomen humilitatis, vt in epiſtola ad Romanos. In quibuſdam vero ſcribit ſe Apoſtolũ oſtendens authoritatem ſuam. Cuius ratio eſt. quia Romani ſuperbi erant. & ideo Apoſtolus, vt inducat eos ad humilitatem, ſcribit ſe ſeruum in exemplum humilitatis. Galatis vero quia ſtulti erant, & ſuperbi, vt frangat eos, nominat ſe Apoſtolum. & ideo hic ponit authoritatem ſuam. Originem autem authoritatis ſuę deſcribit, cum dicit. NON ab hominibus &c.) Et primo remouet originem æſtimatam. Secundo aſſignat veram ibi. SED per Ieſum Chriſtum &c.) Origo autem ęſtimata erat, quia inquantum Galatę ſeducti erãt a pſeudoapoſtolis, q̈ crederent Apoſtolum non eſſe eiuſdem authoris: quia alii Apoſtoli erant: quia non fuit doctus a Chriſto, vel conuerſatus cum eo: ſed eſſet miſſus ab eis: quaſi miniſter eorum. Opinionẽ ergo iſtam remouet, cum dicit. NON ab hominibus &c.) Quidam .n. mittebantur a toto collegio Apoſtolorum & diſcipulorum. Et ideo oſtendens ſe non eſſe ab eis miſſum, dicit. NON ab hominibus. Quidam enim mittebantur ab aliquo Apoſtolorum ſpeciali: ſicut Paulus aliquando mittebat Lucam & Titum. Et ideo oſtendens q̈ nec ſic miſſus ſit: dicit. NEQVE per hominem) .i. p aliquẽ Apoſtolorum in ſpeciali: ſed per ſpiritum ſanctum, q dicit. Act. 13. Segregate mihi &c. Cauſa autem originis huius veritatis vera, eſt Chriſtus Ieſus. Et ideo dicit. SED per Ieſum Chriſtum, & deum patrem.) Hęc autẽ diſtinctio cum dicit, PER Ieſum Chriſtum, & deum patrem) poteſt accipi vel quãtum ad perſonam patris & perſonã filii. Et tunc alius eſt in perſona deus pater, & alius Ieſus Chriſtus. Ab vtroq; autem miſſus eſt beatus Paulus ad prędicandum, & a tota trinitate, quia inſeparabilia ſunt opera trinitatis. Non fit autem mẽtio de perſona ſpiritus ſancti. quia cũ ſit vnio & nexus duorum: poſitis perſonis duabus .ſ. patris & filii: intelligit̃ etiam ſpiritus ſanctus. Vel poteſt ſumi diſtinctio prędicta, quantum ad naturam aſſumptam .ſ. humanam: quia ſecundum naturã diuinam non eſt diſtinctio inter deum patrem & Ieſum Chriſtum. Et tũc miſſus eſt Paulus per deum patrem, ſicut per authorem: & per Ieſum Chriſtum, ſicut per miniſtrum. Roma. 15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe & cętera. Quia vero Galatę derogabant Apoſtolo, q̈ non fuiſſet cõuerſatus cum Chriſto, ſicut alii, nec miſſus ab eo. ideo in hoc ſpecialiter magnificat ſe, quia illi fuerunt miſſi p Chriſtum adhuc viuentẽ in carne mortali. Ipſe vero a Chriſto iam glorificato miſſus eſt. Ideo dicit. QVI) ſcilicet deus pater SVSCITAVIT eum) ſcilicet Ieſum, Chriſtum, inquãtum hominem A MORTVIS) quaſi dicat. Apoſtolus ſum non ab hominibus ſcilicet collegio Apoſtolorum: nec per hominem, ſcilicet Chriſtum in mortali carne viuentem: ſed ſum Apoſtolus p Chriſtum iam ſuſcitatum & glorificatum. Rom. 6. Chriſtus reſurgens a mortuis & cętera Et quia p̃ſens vita ſignificatur per ſiniſtram: futura vero, per dextram: inquantum iſta eſt cœleſtis & ſpiritualis, illa vero temporalis. ideo Petrus qui vocatus fuit a Chriſto adhuc in carne mortali poſito, ponitur in bulla Papę in ſiniſtra parte. Paulus vero qui vocatus fuit a Chriſto iam glorificato ponitur in parte deſtra.

Quare Petrus in ſiniſtra & Paulus ad dextram.

Conſequenter cum dicit. ET QVI mecum ſunt & cętera.) Ponuntur pſonę adiunctæ ſalutantes: quas deſcribit a dulci familiaritate: quia mecum ſunt: ſcilicet ad ſolatium & adiutorium. Prouerbio. 18. Frater q iuuatur a fratre &c. p̃s. Ecce q̃ bonum & cętera. Item ab inſeparabili charitate, cum dicit. Fratres. Ioan. 13. In hoc cognoſcent omnes & cętera. Item ab vniuerſitate cum dicit. OMNES:) quod ideo addit: quia iſti forte erãt in tantũ ſeducti, q̈ dictum Pauli nõ reputarẽt. Et ideo dicit. OMNES qui mecum ſunt) vt oſtendat eos teſtes eſſe veritatis ſuę: & facile intelligant ſe errare, dum ab omnibus repręhenduntur. 2. Corin. 2. Sufficit illi q eiuſmodi eſt, obiurgatio hęc quę fit a plurib' &c. Perſonas autem ſalutatas ponit cum dicit. ECCLESIAE Galatię & cętera.) Vbi ſciendum q̈ ſicut in glo. tangitur. Brẽnus dux Senonum, olim cõgregato exercitu, intrauit Italiam: qua pertranſita, venit in Gręciã, ante tempus Alexãdri magni vbi cum eſſent aliqui de gente ſua remanentes in vna parte Gręcię. miſcuerunt ſe Gręcis: vnde illa prouincia gallogręcia dicta eſt. Deinde illi Galatæ ſunt appellati, quaſi albi. Et licet Græci ſint acuti ingenii: tamen illi Galatę ſtulti erant & inſtabiles: & ad intelligendum tardiores: ſicut & indociles galli: vnde originem traxerunt. Et ideo infra dicit eis. O inſenſati Galatę &c. Iſtis ergo ſcribit epiſtolam hanc. & iſti ſunt perſonę ſalutatę.

Quare in quibuſdam Paulus ſe ſeruum noiat & i quibuſdam Apoſtolum.

Conſequenter cum dicit. GRATIA vobis &c.) Ponit bona quę eis optat. Et primo ponit ipſa bona opta/

ta. Secundo ipſorum bonorū authorem, ibi. A DEO patre &c. Bona autem quę eis optat, ſunt duo, in quibus omnia bona ſpiritualia includuntur. Primum eſt gratia: quę eſt principium vitę ſpiritualis, cui in gloſſa aſcribitur remiſſio peccatorum quod eſt primum in vita ſpirituali. Nullus enim poteſt eſſe in vera vita ſpirituali, niſi prius moriatur peccato. Secundum eſt pax, quę eſt quietatio mentis in fine. quę in glo. dicitur eſſe reconciliatio ad deum: & ſic dum optat principiū & finem omnium bonorum ſpiritualiū, includit Apoſtolus tanquam inter duo extrema deſiderium omnis boni eis proueniendum. ps. Gratiam & gloriam dabit dominus. 2. Cori. vltimo. Gratia domini noſtri &c. Bonorum autem ipſorum author eſt deus pater. & ideo dicit. A deo patre &c. Vbi primo ponitur bonorum cauſa. Secundo cauſandi modus, ibi. QVI dedit.) Tertio gratiarum actio p ipſis bonis, ibi. CVI eſt honor &c.) Cauſa autem & authoritas bonorum: eſt deus pater, tanquam author inquantum deus & tota trinitas, quę dicitur deus omniū per creationē. Sap. 14. Tu autem pater gubernas & cętera. Et ideo dicit. A DEO patre.) Item author eſt dominus Ieſus Chriſtus, ſicut miniſter. Et hoc inquantū homo. Rom. 15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrum &c. Et q per Chriſtum ſit nobis gratia patet Ioan. primo. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ro. 1. Iuſtificati gratis &c. Pax etiā eſt nobis per ipſum. Ioan. 14. Pacem meam do vobis &c. Modus autem cauſandi huiuſmodi bona ponitur, cum dicit. QVI tradidit &c.) Vbi primo ponitur cauſa efficiens, que eſt mors Chriſti. Et quantum ad hoc dicit. QVI dedit ſemetipſum &c.) quaſi dicat. Ideo Chriſtus eſt author gratię & pacis: quia ipſi morti dedit ſe, & ſuſtinuit crucem. vnde ipſa mors Chriſti eſt cauſa efficiens gratię. Rom. 5. Iuſtificati gratis &c. Et Collocē. primo Pacificans quę in cœlis &c. Et dicit primo. QVI dedit &c.) ideſt ſponte ſe obtulit. Ephe. 1. Dilexit nos Chriſtus & tradidit &c. Heb. 1. Pro oībus nobis guſtaret mortē. Tit. 2. Qui dedit ſemetipſum &c. Ex quo manifeſte Apoſtol⁹ arguit cōtra eos: q ſi mors Chriſti eſt ſufficiens cauſa ſalutis noſtrę. & in ſacramentis noui teſtamenti, quę efficaciam habent ex paſſione Chriſti, confertur gratia: q ſuperfluum eſt ſimul cum nouo teſtamento ſeruari legalia: in quibus gratia non confertur: nec ſalus acquiritur: quia neminem ad perfectum adduxit lex, vt dicitur Hebr. 7. Secundo ponitur finis & vtilitas ipſorum bonorum, quę eſt cauſa finalis: & eſt duplex. Vn⁹ eſt vt liberemur a peccatis pręteritis, & quātum ad hoc dicit. PRO peccatis noſtris) .ſ. pręteritis delendis, & expiādis, quod eſt initium noſtrę ſaluationis. Apoc. 1. Dilexit nos &c. Alius finis eſt, vt liberaret nos a poteſtate mortis: & quantum ad hoc dicit. VT ERIPERET nos de pręſenti &c. Collo. primo. Eripuit nos a poteſtate &c. Et ponit tria: ſcilicet VT ERIPERET) inquit DE PRAESENTI & ſęculo & nequam.) Vt eriperet, trahendo nos ad æterna, per deſiderium & ſpem. De ſæculo. i. de conformitate huius mundi, qui nos allicit, vt non ei conformemur. Ro. 12. Nolite conformari huic ſęculo &c. Nequam abducens nos a veritate iuſtitię. Et dicitur ſęculum nequam non propter ſui naturam: cum bonum ſit creatum a deo: ſed propter mala, quę in eo fiunt. ſicut illod Eph. 5. Dies mali ſunt &c. Et Geñ. 47. dixit Iacob. Dies peregrinationis vitæ meę triginta annorum ſunt parui & mali &c. Et licet hęc ſint nobis per Chriſtum: nō tamē excluditur deus pater. Et ideo ponitur tertio acceptatio diuinę voluntatis. Vnde dicit ſecundum VOLVNTATEM dei & patris.) PATRIS) inquam Chriſti, per naturam qua ab æterno procedit vt verbum. pſalmus. Ego hodie genui te. Ioā. primo. In principio erat verbum &c. Item patris noſtri per adoptionem. Ioan. primo. Dedit eis poteſtatem &c. Primo modo ly deus, patet accipitur pro ſola perſona patris. Secundo modo pro tota trinitate. Et quia a deo patre noſtro ſcilicet a tota trinitate: hæc omnia proueniunt nobis per Chriſtum. ideo IPSI ſcilicet toti trinitati GLORIA) in ſe: HONOR) alus ſit, vel eſt IN SAECVLA ſęculorum.) ideſt ſemper. AMEN) eſt nota confirmationis. Habes ergo in ſumma in ſalutatione prædicta, authoritatem Apoſtoli, qua eorum ſuperbiam frangit. Virtutem gratię, qua eos ad obſeruantiam euangelii prouocat: & inſufficientiam legalium: vt ab eis eos reuocet.

Miror: q a Chriſto: qui vocauit vos per gra-
tiam: a deo cito transferimini in aliud euange-
lium: quod nō eſt aliud niſi quod quidam ſunt
qui turbant vos: & volunt inuertere euangelium
Chriſti. Cæterum etiam ſi nos: aut angelus e cœ-
lo prædicauerit vobis euangelium: præter id
quod prædicauimus vobis: anathema ſit. †
Quemadmodum ante diximus: & nūc iterum 1.Corin.1.
dico: ſi quis vobis prædicauerit euangelium:
præter id quod accepiſtis: anathema ſit. Nunc
enim vtrum hominibus ſuadeo: an deo? aut
quæro hominibus placere? Nam ſi hactenus
hoībus placuiſſem: Chriſti ſeruus haudqua-
quam eſſem.

Miror q ſic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiam Chriſti, in aliud euangelium, quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui vos conturbant: & volunt conuertere euangelium Chriſti. Sed licet nos: aut angelus de cœlo, euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus & nunc iterum dico, ſi quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis anathema ſit. Modo. n. hominibus ſuadeo an deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem: Chriſti ſeruus non eſſem. Lec. II.

IN SVPERIORIBVS proceſſit ſalutatio: ſequitur in ſequentibus epiſtolaris narratio. In qua arguit Apoſtolus eorum errorem. Secundo monet eos ad correctionem quinto cap. ibi. STATE ergo &c.) Errorem autem eorum arguit dupliciter: & per authoritatem euangelici documenti: & per rationem veteris teſtamenti. tertio cap. ibi. O INSENSATI & cętera.) Arguit autem errorem ipſorum, oſtendendo authoritatem euangelicæ doctrinæ. Primo oſtendendo ipſorum leuitatem, quantum ad leuem & continuam dimiſſionē euāgelicę doctrinę. Secundo commendando authoritatem ipſius doctrinę euangelicę: vt ſic quanto dignius eſt, quod dimittunt: tanto eorum error appareat maior, ibi. NOTVM enim vobis facio & cætera.) Circa primum duo facit. Primo enim exaggerat culpam. Secundo infligit pœnam, ibi. SED LICET nos & cætera.) Culpam autem exaggerat, & ſeductorum, & ſeducentium, ibi. NISI ſint & cętera.) Circa primum tria facit. Primo enim aggrauat culpam ſeductorum ex animi leuitate. Vnde dicit. MIROR.) quaſi dicat. Cum ſciatis tot bona, quę dicta ſunt prouenire vobis per Chriſtum: & q cum fueritis ita bene inſtructi per me: tamen ſic: ideſt intantum & tam vehementer, vt videamini iam obliti TAM cito) ideſt in tam breui tempore TRANSFERIMINI) vt alludat nomini. Galatia enim trāſlatio dicit. q. d. Vos eſtis Galatę: quia tam cito transferimini. Eccle. 19. Qui cito credit leuis eſt corde. Secundo aggrauat eorum culpam, ex eo quod dimiſerunt. Si. n. ratio recedit, & trāſfertur a malo, cōmendabilis eſt. & bene facit: ſed qñ recedit a bono, tunc eſt culpabilis. Et ſic iſti a bono tran-

ſtati erant. Et ideo dicit eis. Et ſi mirādum ſit ꝙ TAM cito:) & SIC TRANSFERIMINI:) addit tamen materiam admirationis, ꝙ trāſferimini AB EO.) .ſ. a deo & a fide eius QVI vos vocauit in gratiam Chriſti) .i. in participationē æterni boni, quā habemus per Chriſtum. prīa Pet. 2. Gratias agētes deo, qui vos vocauit in admirabile lumen ſuum. item. ſcda Pet. 2. Melius erat eis viam veritatis nō agnoſcere, q̃ &c. Secundo aggrauat eorum culpam. ex eo ad quod cōuerſi ſunt: qa non ſunt cōuerſi ad bonum, ſed ad malum. Vnde dicit. IN ALIVD euangelium) .i. vetens legis, quę annunciatio bona eſt, inq̃tum annunciat quędā bona. ſ. temporalia & carnalia. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis &c. Sed tñ nō eſt perfecta & ſimpliciter, ſicut euangeliū: quia non annunciat perfecta & maxima bona: ſed parua & minima. Sed lex noua eſt perfecte & ſimpliciter euangelium. i. bona annunciatio: qa annuntiat maxima bona. ſ. cœleſtia ſpiritualia & æterna. Et licet ſit aliud euangeliū ſecūdum traditionem pſeudoapoſtolorum: tamē ſecundum meā prędicationē non. Eſt enim aliud in ꝓmiſſis, ſed nō eſt aliud in figura: quia idem continetur in veteri teſtamento: & in nouo. In veteri quidē, vt in figura: in nouo vero, vt in re & expꝛeſſe. Et ſic eſt aliud euāgelium, q̃tum ad ea quę exterius apparent: ſed q̃tū ad ea, quę interius ſunt, & cōtinent nō eſt aliud: licet autē nō ſit aliud in ſe: tamen poteſt eſſe aliud ex culpa aliorum. ſ. ſeducentiū. Et ideo eorum culpā exaggerās, dicit. Niſi ſint aliqui. ſ. ſeductores, qui vos cōturbāt. i. puritatem ſenſus veſtri qua imbuti fuiſtis per fidei veritatem obfuſcant: quia licet idem contineat, q̃tum ad interiorem intellectū per vetus & nouum teſtamentum: vt dictū eſt: tamen ſi poſt ſuſceptionem noui teſtamēti reiteratur vetus. videt oſtendi, ꝙ nouū non ſit perfectū & ꝙ illud ſit aliud ab iſto. Et ideo dicit. QVOD non eſt aliud, niſi ſunt &c. quia iſti pſeudoapoſtoli poſt fidei euangelicę ſuſceptionē cogebant eos circūcidi. oſtēdentes per hoc, ꝙ circuncisio eſt aliquid aliud q̃ baptiſmus: & efficit aliquid qđ baptiſmus nō poteſt efficere: & ideo iſti CONTVRBANT vos.) infra. 5. Vtinam abſcindantur, qui vos cōturbant &c. Et vere CONTVRBANT) quia volunt cōuertere euangeliū Chriſti) .i. veritatem euāgelicę doctrinę, in figurā legis: quod eſt abſurdum & turbatio maxima. In illud. n. debet aliquid cōuerti, ad quod ordinat. Nouū autē teſtamentum & euangeliū Chriſti nō ordinat ad vetus: ſed potius ecōuerſo. lex vetus ordinat ad legem nouā: ſicut figura ad veritatem. Et ideo figura conuerti debet ad veritatē: & lex vetus in euangeliū Chriſti: nō autē veritas in figurā neq; euangeliū Chriſti in legem veterē: qđ patet ex ipſo vſu loquēdi. Nō enim dicimus, ꝙ homo ſit ſimilis imagini hominis: ſed potius ecōuerſo, imago eſt ſimilis homini. Hiere. 15. Ipſi conuertentur ad te &c. & Leui. 26. Nouis ſuperuenientibus &c.

Euangeliū veteris teſtamēti eſt aliud in ꝓmiſſis nō ē aliud ī figura

Conſequēter poſt exaggerationem culpę ponitur inflictio pœnę, cum dicit. SED licet &c.) Et circa hoc duo facit. Primo promulgat ſententiā. Secundo rationem ſententię aſſignat, ibi. MODO enim hominibus &c.) Circa primū duo facit. Primo oſtendit authoritatem ſuę ſententię. Secūdo ꝓfert eam ibi. SICVT prędixi &c.) Oſtēdit autem authoritatē ſuę ſententię multam eſſe, ꝙ nō ſolū in peruerſores & in ſeductores ſubditos: ſed etiā in pares: ſicut ſunt alii Apoſtoli: & etiam in ſupiores: ſicut ſunt angeli: ſi huius criminis. ſ. cōuerſionis euāgelii in veterē legem rei eſſent, efficatiā haberet. Et ideo dicit. Quia noſtrę ſentētię authoritas: quā ego promulgo: quę eſt excōmunicatio, nō ſolum in illos qui talia intendūt, efficaciam habet: ſed LICET nos) .ſ. Apoſtoli. aut angelus) bonus vel malus DE COELO) veniens EVANGELIZET pręterq̃ qđ euāgelizatū eſt a nobis:) anathema ſit. i. reus erit huius ſententię quā promulgamus. Ad euidentiā autem dictorum tria inquirere oportet. Primo quid ſignificat hoc nomen anathema. Circa quod ſciendū eſt ꝙ anathema eſt nomen grecū: & cōponitur ab ana. quod eſt ſurſum & theſis, poſitio, quaſi ſurſum poſitio. Et eſt ortum ex quadā antiqua cōſuetudine. Antiqui. n. quādo pugnabant, capiebant aliquādo aliquā prędam ab hoſtibus, quam nolebant cōuertere in vſum ꝓprium, ſed ſuſpē debant illam in tēplis, vel in aliquo publico loco ciuitatis: quaſi ſeparatā a cōmuni vſu hominum: & omne tale ſic ſuſpēſum, nominabāt Gręci anathema: & ex hoc inoleuit cōſuetudo, ꝙ omne illud quod excludebatur ab vſu cōmuni, diceretur anathematizatū. Vnde dicit Ioſue. 6. de Iericho, & omnia quę in ea ſunt. Quod Ioſue mos anathematizauit ea. Et ideo etiam hoc in eccleſia inoleuit, vt illi qui excluduntur a cōmuni ſocietate eccleſię, & a participatione ſacramentoꝝ eccleſiæ, dicantur anathematizati. Secundo inquirenda eſt ratio eorum, quę dicit. LICET nos aut angelus &c.)

Quid ſignificat anathēa.

Vbi ſciendū eſt ꝙ eſt triplex doctrina. Prima eſt philoſophorum: qui eſt ductu rationis ꝓprię in cognitionem ſuę doctrinę deuenerunt. Quędam alia doctrina eſt, q̃ eſt tradita per angelos, ſicut lex vetus. Lex. n. non eſt allata voluntate humana: ſicut dicit ad Gala. 3. Sed ꝑ angelos in manu mediatoris: vt dicitur infra. 3. Quędam vero doctrina, tradita eſt a deo immediate: ſicut doctrina euāgelii. Io. primo. Deum nemo vidit vnquā &c. Heb. primo. Nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio. Et poſt. Quę cum initium accepiſſet &c. doctrina ergo, quę traditur per hominem, poteſt mutari & reuocari per alium hominē, qui melius nouit: ſicut vnus Philoſophus reprobat dicta alterius. Item per angelum, qui perſpicacius videt veritatem. Doctrina etiā quę traditur per angelum, poſſet forte remoueri ꝑ aliū angelum ſuperiorem, ſeu ꝑ deum. Sed ecōtra, quę immediate a deo traditur, non poteſt neq; per hominem neq; per angelum irritari. Et ideo ſi contingat ꝙ homo vel angelus diceret cōtrarium illi, quę per deum tradita eſt, dictum ſuū nō eſt contra doctrinā, vt per hoc qa irritetur & repellatur, ſed potius doctrina eſt cōtra eū: ipſe qui dicit, debet excludi & repelli a cōmunione illius doctrinę. Et ideo dicit Apoſtolus: ꝙ dignitas doctrinę euangelicę, quę eſt immediate a deo tradita, eſt tantę dignitatis, ꝙ ſiue homo ſiue angelus euangelizet aliud, pręter id, quod in ea euangelizatū eſt, eſt anathema. i. abiiciendus & repellēdus eſt. Tertio ſoluere oportet obiectiones quę circa hoc occurrunt. Quorum vna eſt, cū par in parē non habeat imperium. & multo magis nō habeat in ſuperiorē: videt ꝙ Apoſtolus nō potuit excōmunicare Apoſtolos, qui erant ſibi pares, & angelos, qui ſunt ſupiores. Mat. 11. Qui minor ē in regno cœloꝝ. maior eſt in illo. Nō eſt ergo anathema per hoc. Ad hoc dicendū eſt, ꝙ Apoſtolus ꝓtulit hanc ſententiam nō propria authoritate, ſed authoritate euangelicę doctrinę, cuius miniſter erat: cuius doctrinę authoritas habet, vt quicunq; cōtra illam dicunt, excludendi & repellendi ſint. Io. 10. Sermo quē locutus ſum ille iudicabit eum in nouiſſimo die &c. Alia quæſtio eſt: quia ipſe dicit PRAETERQVAM quod euangelizatum eſt. Ergo nō debet aliquis docere neq; ꝑdicare, niſi qđ ſcribitur in epiſtolis, & in euangelio. Sed hoc eſt falſum: quia prima Theſ. 3. dicit. Vt compleamus ea, quę deſunt fidei noſtrę &c. Reſpondeo. Dicendū eſt, ꝙ nihil aliud euangelizandū eſt, q̃ illud quod continetur in euāgeliis. & in epiſtolis, & in ſacra ſcriptura implicite vel explicite. Nā ſacra ſcriptura & euangeliū euangelizat eſſe credendum Chriſto explicite. Vñ quicquid continet in eis implicite, quę faciunt ad doctrinā eius & ad fidem Chriſti, euāgelizari & doceri poteſt. Et ideo cū dicit. PRAETER id &c.) .i. omnino alienum addendo. Apoc. vlti. Si quis appoſuerit ad hęc, aut addiderit omnino alienum, apponat deus ſuper illū plagas ſcriptas in libro iſto. Et Deut. 4. Non addetis quicq̃ &c. ſ. contrariū ſeu alienum, nec minuetis &c.

Doctrina a deo ab angelo & ex ductu rationis.

Dubiū de authoritate Pauli ſup āgelos & Apoſtolos

Conſequenter cū dicit. SICVT prędixi &c.) Sentētiā ſuā ꝓfert in malo, dicens. Sicut prędixi de angelis & Apoſtolis: idem dico de ſeductoribus. SI QVIS) ſeductor EVANGELIZAVERIT pręter id quod accepiſtis) a me ANATHEMA ſit) .i. excōicatus. Et hęc eſt ſententia, quā ꝓfert. Sed nunqđ ex hoc ſunt excōmunicati omnes heretici? videt ꝙ nō: quia dicit Tit. 3. Hęreticum hominem poſt primā & ſecūdam correctionē deuita &c. Reſpondeo. Dicendū eſt ꝙ hęreticus pōt dici aliquis, vel quia ſimpliciter errat ex ignorātia: & ex hoc non eſt excommunicatus. Vel quia errat ex pertinacia, & alios nititur peruertere: & tunc incurrit in ca/

Hęreticus.

nonem latę ſententię. Vtrum autem extunc his verbis
ſententiam in hęreticos protulerit, dubium eſt. Cum
tamen ſententia iam lata ſit contra hęreticos in conci/
lijs. Poteſt tamen dici, ꝙ forte hic oſtenduntur excom/
municatione digni.

Conſequenter cum dicit. NON enim hominibus
& cętera.) Oſtendit rationem ſententię. Vbi primo po/
nit rationem ipſius ſententię. Secundo manifeſtat hic
propoſitum, ibi. AN QVERO &c.) Poſſet enim ali/
quis dicere. Quare ſic excommunicas. Forte aliqui
ſunt amici vel alicuius authoritatis. Non ergo ſic fa/
ciendum eſt. Ideo reſpondens Apoſtolus dicit. Immo
ſic faciendũ eſt: quia ea quę MODO dico) nõ ſunt ad
fauorem hoĩm: ſed vt placeã DEO: & hoc eſt, quod
dicit. Non. n. ſ. poſt cõuerſionem. Vel in iſta epiſtola.
SVADEO hoĩbus) .i. tendit ad hoc appetitus meus: vt
placeã hominibꝰ an deo? q.d. Hęc quę facio ideo facio:
vt cõplaceã ſoli deo. prima Theſ. 2. Loquimur, nõ qua/
ſi hoĩbus placentes: ſed deo &c. Nec etiã loqmur autho
ritate hoĩum: ſed diuina. Quod autẽ nõ intendã pla/
cere hominibus, patet ex intẽtione, & ex ꝓpoſito meo.
NAM ego nõ quęro hoĩbus placere) .i. nõ eſt intentio/
nis meę hoĩes cõuertere, vt placeã hoĩbus tantũ: ſed ꝓ/
pter honorẽ dei. Et hoc patet: qa ſi adhuc intenderem
Placere homi placere hominibus, vt olim placui. NON eſſem ſeruꝰ
nibus ꝓpter Chriſti. (Cuius ratio eſt: qa hęc ſunt cõtraria ita diuica
ſe nõ ꝓp deũ. xat: vt. ſ. velim placere hoĩbus ꝓpter hoĩes, nõ referen/
do illud in deũ. Si enim ideo intendam aliquãdo place
re hoĩbus: vt eos traham ad deũ non pecco. Sed ſi prĩo
mõ nõ ſum ſeruus Chriſti. Eſa. 28. Coanguſtatũ eſt ſtra
tũ: ita vt alter decidat &c. Mat. 6. Nemo põt duobꝰ do/
minis ſeruire &c. ꝑs. Cõfuſi ſunt qui hoĩbus placent.

Notum autẽ vobis facio fratres euangeliũ qđ
ꝑdicatum eſt a me: nõ eſſe ſcđm hoĩem. Neq;. n.
ego ab hoĩe accepi illud: neq; didici: ſed per reue
lationẽ Ieſu Chriſti. Audiſtis. n. meã cõuerſatio/
Act. 9. nem quondã in Iudaiſmo: † quod ſupra mo/
dum perſequebar eccleſiã dei: ac depopulabar il
lam: & proficiebam in Iudaiſmo ſupra multos
Phil. 4. æquales in gñe meo: cũ vehemẽter eſſem ſtudio
ſus † a maioribus meis traditorũ inſtitutorum.

Notum. n. vobis facio fratres euangeliũ quod
euangelizatum eſt a me: quia nõ eſt ſecũdũ ho/
minem. Neq;. n. ego ab hoĩe accepi illud neq; di
dici: ſed per reuelationẽ Ieſu Chriſti. Audiſtis. n.
cõuerſationem meã aliquãdo in Iudaiſmo: quo
niã ſupra modũ ꝑſequebar eccleſiam dei, & ex/
pugnabam illam. & proficiebã in Iudaiſmo ſu/
pra multos coetaneos meos in genere meo, abũ
dantius æmulator exiſtens paternarum mearũ
traditionum. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus redarguit Galathas de leuita/
te animi, eo ꝙ ſic cito dimiſerãt doctrinã euangelij: hic
vero ipſius euangelicę doctrinę dignitatẽ oñdit. Et cir/
ca hoc duo facit. Quia primo cõmendat authoritatẽ
doctrinę euangelicę ſecũdum ſeipſam. Secũdo ex parte
aliorũ apoſtolorũ, & ſua ſimul. ſcđo cap. ibi. DEINDE
poſt annos quatuordecim &c.) Iterũ prima pars diui/
ditur in duas. quia primo ꝓponit intentũ. Secũdo ma/
nifeſtat ꝓpoſitũ. ibi. AVDISTIS. n. &c.) Circa primũ
duo facit. Primo ꝓponit qđ intendit. Secundo ꝓbat qđ
ꝓponit. ibi. NEQVE. n. &c.) Intendẽtex ergo cõmẽ/
dare veritatem euãgelicę doctrinę dicit. NOTVM vo
bis &c.). q.d. Ita ſum certus de authoritate euangelij,
ꝙ nõ ſolum hoĩbus: immo etiã angelis cõtrariũ nõ cre
derem: ſed eos ſi cõtrarij eſſent anathematizarẽ. Quã
quidẽ certitudinem ex hoc habeo: qa magis credendũ
eſt deo ꝙ̃ hominibus ſeu angelis. Et ideo cũ ego habue/
rim illud euãgelium a deo, maximã certitudinẽ habe/
re debeo, & habeo. Et ideo dicit. NOTVM enim vobis
facio fratres euangeliũ, qđ euangelizatũ eſt a me vobis)
& alijs eccleſijs. QVIA nõ eſt ſecũdum hoĩem) .i. ſe/
cundum humanã naturã diſcordãtem a regula, ſeu re
uelatione diuina. Et ſic ly ſecũdum hoĩem, ſonat in vi/
tium. primę Corin. 3. Cum. n. ſit inter vos zelus & con/ Ly ſcđm hoĩ
tentio &c. Et ſic accipit hic Apoſtolus. Et iõ dicit. NON nẽ vitium
ſecũdum hoĩem docentem me vel mittentẽ. q.d. Nul/ nominat.
lo modo poteſt hoc euangeliũ haberi ab homine: ſed a
deo. Et ideo ſubdit. NEQVE. n. ego ab hoĩe &c. Vbi
duplicem modũ acceptionis excludit. Primo ꝙ nõ ha/
buit ab hoĩe authoritatem euangelizãdi: & q̃tũ ad hoc
dicit. NEQVE ab hoĩe). ſ. puro accepi illud. i. autho
ritatem euãgelizandi euangeliũ: ſed a Chriſto. Ro. 10.
Quomodo ꝑdicabũt niſi mittantẽ. Eſa. 42. Dedi te in lu
cem gentiũ &c. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte &c. Se
cundo ꝙ nõ accepit ſcientiã euangelizãdi ab homine.
Et ideo dicit. NEQVE didici). ſ. euangelium per ho/
minem purũ: SED per reuelationẽ Ieſu Chriſti) .i. p
Ieſum Chriſtũ oĩa clare oſtendentem. prĩa Corin. 2. No
bis autem reuelauit deus &c. Eſa. 50. Dñs deus aperuit
mihi aurem &c. Et ibidẽ. Dñs dedit mihi linguã erudi/
tam: vt ſciã &c. Hęc autẽ reuelatio facta fuit Apoſtolo,
cum raptus fuit in paradiſum, vbi audiuit arcana ver/
ba, quę nõ licet homini loqui. ſcđę Corin. 12.

Conſequenter cũ dicit. AVDISTIS enim &c.) Pro
bat ꝓpoſitũ. ſ. ꝙ nõ accepit ab hoĩe euãgeliũ, neq; ante
cõuerſionem. neq; poſt conuerſionem ad Chriſtũ, ibi.
CVM. n. placuit &c.) Quod antẽ nõ acceperit ab ho/
mine ante cõuerſionẽ ſuã oñdit, & p odiũ quod habe/
bat ad fidem Chriſti, & ad Chriſtianos: & per fauorem,
quã habebat ad Iudaiſmũ, ibi. ET PROFICIEBAM
&c.) Dicit ergo. Dico ꝙ nõ accepi ab homine, & hoc an/
te cõuerſionẽ meã: qđ patet ex factis illius temporis. &
ex odio quod habebã ad fidem. Nã vobipſi audiſtis. in/
fra eodem. Tantũ autem auditũ habebant &c. CON/
VERSATIONEM meã) aliquãdo dũ infidelis eram in
Iudaiſmo, quo Iudaice viuebã. Et dicit MEAM:) qa
hoc quod male facimus, ex nobis eſt: ex deo autẽ q̃cq̃d
boni facimus. Oſeę. 13. Ex te perditio tua Iſrael, ex me au
xilium tuũ. Iſtud. ſ. audiſtis. QVONIAM ſupra mo/
dum). ſ. aliorum: quia nõ ſolum per ſe: ſed ꝓuocabat
principes ad hoc. Alij enim forte a principibus inducti
perſequebantẽ: ſed iſte eos inducebat. Act. 9. Saulus ad/
huc ſpirans minarum &c. Acceſſit &c. Et quia nõ ſolũ
in Hieruſalem: ſed etiã per totam regionem. Vnde ac/
ceperit literas in Damaſcum &c. Vnde de eo poteſt in/
telligi illud quod dicitur Geñ. 49. Beniamin lupus ra/
pax &c. PERSECVTVS ſum eccleſiam dei) . ſ. inqui/
rendo Chriſtianos & fugando. prima Corin. 15. Non ſũ
dignus vocari Apoſtolus &c. ET EXPVGNABAM il
lam) nõ quidem ſpiritualiter: quia corda fidelium nõ
poterã a fide auertere: ſed corporaliter affligendo eos
poenis corporalibus, & ponendo in carcere. Act. 9. Nõ/
ne hic eſt qui &c. ꝑs. Sępe expugnauerunt me &c. Sic er
go patet per odium, quod habebat ad fidem Chriſti: an
te conuerſionem. ſ. ꝙ nõ accepit euãgelium ab homi/
ne. Patet hoc etiã per amorẽ & feruorẽ zeli, quẽ habuit
ad Iudaiſmũ: & hoc q̃tum ad ꝓfectũ exteriorem. Vnde
dicit. ET PROFICIEBAM &c.) Vbi tria ponit, quæ
exprimunt profectus magnitudinem: quia SVPRA
multos) non ſupra paucos proficiebat: non ſupra ſe/
nes ineptos ad profectum ſciẽtię: ſed COETANEOS)
adoleſcentes acutos & aptos ad profectum. Tren. 3.
Bonum eſt viro, cum portauerit iugum ab adoleſcen/
tia ſua. Item nõ ſupra coetaneos extraneos, quaſi igno
tę linguę: ſed illos QVI ſunt in genere meo) ſcilicet
Iudęorum. Actuum. 22. Ego ſum vir Iudęus ſecus pe/
des Gamalielis eruditus &c. Item quantum ad zelum
interiorem, quem habebat ad legem. Et ideo dicit.
ABVNDANTIVS) prę alijs AEMVLATOR exiſtens).
non ſolum legis. SED paternarum mearum tradi/
tionum) . ſ. quas habent Iudęi licitas: quas boni pſes
addiderũt vt dicitur in Glo. quas quidem traditiones
vocat ſuas, quia ita reputabat eas ac ſi ſuę fuiſſent. Phi.
3. Secundum legem Phariſęus, ſecundum æmulationẽ
perſequens &c. Sed quęſtio eſt ſuper hoc quod dicit
Glo. Boni patres addiderunt. Videtur ꝙ non fuerint
boni: quia Deut. 4. dicitur. Non addetis ad verbum, qđ
ego

ego loquor vobis &c. Ergo fecerunt contra mandatũ domini: addentes traditiones: & ſic non fuerunt boni. Dicendum eſt ꝙ verbum illud domini intelligendum eſt, non addetis aliquid contrarium, ſeu extraneũ verbis, quę ego loquor &c. addere autem aliqua, quę non ſunt contraria, licuit eis. ſ. aliquos dies ſolẽnes, & alia ſimilia, ſicut factum eſt tempore Mardochei, & tempore Iudith in memoriam beneficiorum, quę a deo recipiebant. Contra. Mat. 15. Dominus reprehẽdit eos dicẽs. Irritum feciſtis mandatum domini propter traditiones hominum. Non ergo ſunt licite traditiones. Reſpondeo. Dicendũ eſt ꝙ non arguuntur, ꝙ tenent traditiones hominũ: ſed quia propter traditiones hominum dimittunt mandata dei.

Patribus licuit addere legi non contraria. Hoies traditiones facere non eſt malũ: ſed propter illas dimittere mandatũ dei hoc eſt hypocritarũ vt nũc in multis accidit.

Aſt vbi deo: qui ſegregauerat me ab vtero matris meæ: & vocauit per gratiã ſuam in hoc: vt reuelaret filium ſuum per me: viſum eſt: vt prædicarem ipſum inter gentes continuo non contuli cum carne & ſanguine: neq; redii Hieroſolymã ad eos qui ante me fuerant Apoſtoli: ſed abii in Arabiam: ac denuo reuerſus ſum Damaſcum.

Cum autem placuit ei qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam, vt reuelaret filium ſuum in me, vt euangelizarẽ illum in gentibus: continuo non acquieui carni & ſanguini. Neq; enim veni Hieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos: ſed abii in Arabiã & iterum reuerſus ſum Damaſcum. Lec. IIII.

POSTQVAM autem Apoſtolus oſtendit ꝙ ipſe non accepit ab homine euangelium ante ſuam conuerſionem: nunc hic probat ꝙ non accepit ipſum ab homine poſt conuerſionem ſuam. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit, ꝙ non recepit euangelium ab homine tempore conuerſionis ſuę. Secundo ꝙ nec etiam poſt conuerſionem ſuam: ibi. DEINDE poſt annos tres &c.) Circa primum duo facit. Quia primo oſtendit, ꝙ non accepit euangelium ab Apoſtolis: neq; didicit. Secundo ꝙ nec ab aliis fidelibus: ibi. SED abii in Arabiam &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtẽdit cauſam efficientem ſuę conuerſionis. Secundo finem, ibi. VT REVELARET &c.) Tertio modũ. ibi. CONTINVO non acquieui &c.) Circa primum notat cauſam ſuę conuerſionis, quę duplex eſt. ſ. beneplacitum dei: quod eſt diuina electio, & conuertentis vocatio. Quantum ad primum dicit. CVM autem placuit) ſcilicet deo non quando volui ego, ſed quando placitũ fuit ſibi: quia non eſt volentis neq; currentis &c. vt dicitur Ro. 9. ps. Beneplacitum eſt domino &c. Phil. 1. Deus eſt, qui operatur in nobis &c. Qui. ſ. deus me. ſ. rebellem. 1. Corin. 15. Ego ſum minimus Apoſtolorum &c. quoniam perſecutus ſum &c. Act. 9. Saulus adhuc ſpirans minarum &c. Perſecutorem. Act. 9. Saule Saule quid me perſequeris &c. Blaſphemum. prima Ti. primo. Qui fuit blaſphemus &c. ME) talem inquã SEGREGAVIT de vtero matris meę.) Vel ad literam. Qui fecit me naſci ex ventre matris meę. Et vere dicitur deus ſegregare ex vtero licet ſit opus naturæ, quæ eſt quaſi inſtrumentum dei: quia opera etiam noſtra attribuuntur deo, ſicut principali authori. Eſa. 26. Omnia enim opera noſtra operatus es in nobis &c. Sicut & effectus principali agenti attribuuntur. Ideo dicitur Iob. 10. Pelle & carnibus veſtiſti me &c. Et ab hoc vtero ſegregatus eſt ad iuſtificationem: quia eiuſdem eſt iuſtificare cuius eſt condere. ps. De ventre matris meę &c. Vel EX VTERO matris meę). ſ. ſynagogę: cuius vterus eſt collegium phariſeorum, qui nutriebant alios in Iudaiſmo. Mat. 23. Circuitis mare & aridam, vt faciatis &c. Sic ergo mater ſua fuit ſynagoga. Cant. primo. Filii matris meę pugnauerunt contra me &c. Vterus eius ſunt phariſei. Ex hoc ergo vtero eſt ſegregatus per ſpiritum ſanctum ad fidem euangelii. Roma. primo. Segregatus in euangelium dei. vel MATER ſua) eſt eccleſia Chriſti. Vterus eius collegium Apoſtolorum. Segregauit ergo deus ipſum ab vtero eccleſię: ideſt a collegio Apoſtolorum in officium Apoſtolatus & prędicationis ad gentes: quãdo dixit Apoſtolis. Act. 13. Segregate mihi Barnabam & Paulum &c. Vocat autem ſynagogã matrẽ ſuã: quia phariſęus erat, quaſi magnus in ea: dũ dicit phariſęus: & ex phariſeis: quia zelator legis erat: ſupra. Abũdantius autem ęmulator &c. Quantũ autem ad aliam cauſam, dicit. ET VOCAVIT &c.) Eſt autẽ duplex vocatio. Vna eſt exterior, & ſic dicit vocauit me cœleſti voce. Act. 9. Saule ſaule quid me perſequeris &c. Vade in ciuitatem &c. ſic etiam alios apoſtolos vocauit. Alia eſt interior: & ſic vocauit per quendam inſtinctum interiorem quo deus per gratiam tangit cor, vt conuertatur ad ipſum: & ſic VOCAVIT) a mala via in bonam: & hoc PER GRATIAM SVAM) non noſtris meritis. Ro. 8. Quos prędeſtinauit hos & vocauit &c. Eſa. 45. Suſcitauit eum ad iuſtitiam &c. Amos. 5. Qui vocat aquas maris &c. Finis autem conuerſionis ponitur cum dicit. VT REVELARET filium &c. Qui quidẽ filius, eſt Chriſtus. Ordinatur autem conuerſio ſua ad Chriſtum dupliciter. ſ. facto, & ſic dicit. VT REVELARET filium ſuum) i. in eo, quod circa me fecit, conuertendo me, & dimittendo peccata, mihi reuelaret, quanta ſit mihi facta miſericordia. primę Ti. primo. Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere &c. Sed ideo miſericordiam dei conſecutus ſum: quia ignorans feci &c. Sic ergo reuelauit in eius conuerſione filium ſuum: & hoc inquantum filius dicitur gratia dei. Item reuelauit eum in eius operatione. Vnde dicebat ipſe Ro. 15. Non enim audeo aliquid loqui eorum quę per me non effecit Chriſtus. in obedientiam gentium: in verbo factis & virtute &c. Et hoc inquantum filius virtus eſt dei. Item reuelauit eum in eius prędicatione. vnde ipſe primę Cor. 1. dicebat. Nos prędicamus &c. Vſq;. Et dei ſapientiam. Et hoc inquantũ filius eius, dicitur dei ſapiẽtia. Item ordinatur ad Chriſtum ſua conuerſio, verbo. Et ſic dicit. VT EVANGELIZAREM illum in gẽtibus:) quia aliis apoſtolis euangelizantibus Chriſtum Iudęis: Paulus de mandato domini iuit ad gentes conuertendas. Eſa. 49. Parum eſt mihi, vt ſis mihi ſeruus &c. dedi te in lucem &c. Act. 13. Sic enim pręcepit &c. infra. Iſa. 55. Ecce teſtẽ populis dedi eum, ducẽ ac pręceptorem gentibus. Modus autem ſuę conuerſionis eſt perfectus, & quantum ad effectum. Vnde dicit. CONTINVO nõ acquieui carni & ſanguini) i. ſtatim ita perfecte fui cõuerſus, ꝙ omnis carnalis effectus receſſit a me. Eccl. 11. Facile eſt enim in oculis domini ſubito honeſtare pauperem. Et accipitur hic caro & ſanguis, pro vitiis carnalibus. primę Corin. 15. Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebũt &c. Infra. 5. Caro cõcupiſcit &c. Vel pro affectu & amore ad carnaliter ſibi coniunctos. Matth. 16. Caro & ſanguis non reuelabit &c. Sic Apoſtolus vitia ſuperauit, & ſuos Iudęos contempſit. Item quantum ad intellectũ quia ita fuit inſtructus a Chriſto, ꝙ non fuit ei neceſſe inſtrui ab apoſtolis. Et ideo dicit. NEC VENI HIEROSOLYMAM.) vt. ſ. ab eis inſtruerer. Item nõ fuit neceſſe inſtrui ab aliis fidelibus. Et ideo dicit. SED ABII IN ARABIAM &c.) Quaſi dicat. Non iui ad loca, vbi erant alii fideles, vt me inſtruerent: ſed iui in Arabiã, vbi non erant edocti in fide: ſed infideles. ET REVERSVS SVM DAMASCVM) ſcilicet ad parentes. Iob. 38. Quis dedit vehemẽtiſſimo imbri curſum &c. Sed cõtra dicitur Act. 9. Quod dimiſerunt eum de muro per ſportam &c. Cum autem veniſſet Hieruſalem, tẽtabat ſe iungere diſcipulis. Venit ergo Hieruſalem. Dicendum eſt ꝙ venit: ſed non vt inſtrueretur. Vel melius dicendum eſt, ꝙ non ſtatim venit, ſed poſt aliquod tempus. Et ideo ſequitur. Deinde poſt annos tres &c.

Paulus phariſeus erat.

Vocatio interior & exterior.

Deus reuelauit filiũ ſuum Paulo cõuertendo: operãdo: pdicãdo.

Deinde poſt annos treis redii Hieroſolymã: vt viderem Petrum: & mãſi apud illũ dies quindecim. Alium autem ex apoſtolis non vidi quẽquam: niſi Iacobum fratrem domini. Porro quę ſcribo vobis: ecce coram deo non mentior. Deinde veni in regiones Syrię Ciliciæq;. Erã autem

ignotus iuxta faciem eccleſiis iudeæ: quæ erant i Chriſto. Sed tantum hic rumor apud illos erat: qui perſequebatur nos aliquando: nunc prædicat fidem: quam quondam expugnabat: & glorificabant in me deum.

Deinde poſt annos tres veni Hieroſolymam videre Petrum: & manſi apud eum diebus quindecim. Alium autem apoſtolorum vidi neminé niſi Iacobum fratrem domini. Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram deo: quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. Eram autem ignotus facie eccleſiis iudeæ quæ erant in Chriſto. Tantum autem auditum habebant: quoniam qui perſequebatur nos aliquãdo: nunc euángelizat fidem, quam aliquando expugnabat: & in me clarificabant deum. Lec. V.

POSTQVAM ſuperius Apoſtolus oſtẽdit ſe nõ accepiſſe euangelium ab homine ante conuerſioné ſuam: nec tempore ſuę conuerſionis: hic probat ꝙ nec ẽt poſt conuerſionem accepit ipſum ab homine: ſed potiꝰ hic oſtendit, quomodo doctrina ſua fuit ab hominibꝰ approbata. Et circa hoc duo facit. Primo enim manifeſtat, quomodo doctrina ſua fuit ab apoſtolis approbata. Secundo oſtendit qualiter fuit approbata ab aliis fidelibus. ibi. DEINDE veni in partes &c.) Et primo narrat factum. Secundo confirmat veritaté dicti. ibi. ECCE coram deo &c.) Dicit ergo. Licet nõ iuerim ad apoſtolos, vt inſtruerer ab eis circa principium meę cõuerſionis: quia iam eram inſtructus a Chriſto: tamen ex affectu charitatis compulſus POST annos tres. ſ. conuerſionis meę VENI Hieroſolymam quoniam iã diu deſideraui VIDERE PETRVM.) non vt diſceré ab eo: ſed vt viſitarem eum. Iob. 5. Viſitãs ſpecié tuam &c. ET MANSI apud eum diebus quindecim) repertus ab eo vt verus Apoſtolus. Et dixit diebus quindecim quia numerus iſte componitur ex octo & ſepté. Octonarius autem eſt numerus noui teſtamenti, in quo expectatur octaua reſurgentium. Septẽnarius autem eſt numerus veteris teſtamenti: quia celebrat certum dié. Manſit autem apud Petrum diebus quindecim, conferens cum eo de myſteriis veteris teſtamenti & noui. Et ne credatur: ꝙ licet ſit inſtructus a Petro: eſſet tamen etiam inſtructus ab aliis ſubdit: ꝙ nec ab aliis fuit inſtructus. Vnde dicit. ALIVM autem apoſtolorum) a quo inſtruerer VIDI neminé ideſt nullũ, NISI IACOBVM fratrem domini.) Illum enim vidit in Hieruſalem. Circa iſtum Iacobũ ſciendum eſt. ꝙ iſte fuit epiſcopus Hieroſolymorum & fuit vocatus Iacobus minor: eo ꝙ vocatus fuerat poſt Iacobum alium. Dicunẽ autem multa de iſto. Act. 15. Ipſe etiam fecit epiſtolam canonicã. Quare autẽ dicatur frater dñi a diuerſis diuerſimode dicitur. Eluidius enim dicit, ꝙ ideo dicitur frater domini: quia fuit filius beatę virginis. Dicit enĩ ꝙ beata virgo Chriſtum concepit & peperit, & poſt partum Chriſti concepit de Ioſeph, & peperit alios filios. Sed hic error eſt damnatus, & reprobatus. Item patet eſſe falſum: quia Iacobus non fuit filius Ioſeph, ſed Alphęi. Alii vero dicunt ꝙ Ioſeph ante beatam virginem habuit aliam vxorem: de qua habuit filium Iacobum & alios: qua mortua accepit in vxorem beatam virginem, de qua natus eſt Chriſtus: non tamen cognita a Ioſeph: ſed per ſpiritum ſanctum: vt in euangelio dicitur. Quia ergo ex patre nominantur cognationes: & Ioſeph putabatur pater Chriſti. ideo iſte Iacobus. licet non fuit filius virginis: tamen vocabatur frater domini. Sed hoc eſt falſum: quia ſi dominus matrem virginem noluit: niſi virgini commendare cuſtodiendam, quomodo ſuſtinuiſſet ſponſum eius virginem non fuiſſe. & ſic perſtitiſſe? Ideo alii dicunt & in Glo. tangitur ꝙ Iacobus iſte fuit filius Marię Cleophę, quę fuit ſoror virginis. Dicit enĩ ꝙ Anna mater beatę virginis nupſit primo Ioachim, ex quo peperit Mariam matrem domini: quo mortuo nupſit Cleophę fratri Ioachim, ex quo peperit Mariam Cleophę: & ex hac natus eſt Iacobus minor Iudas & Symõ: quo mortuo dicitur, ꝙ nupſit adhuc cuidã tertio, qui vocatus eſt Salomę: ex quo concepit & peperit aliam Mariam, quæ dicta eſt Salomę: & de hac natus eſt Iacobus maior, & Ioãnes frater eius. Sed huic opinioni dupliciter contradicit Hieron. Primo quia Salomę non eſt nomen viri, vt etiã in Græco apparet: ſed eſt nomen mulieris quę fuit ſoror beatæ virginis, & ex Zebedeo genuit Iacobum maiorem, & Ioãnem, ſicut Maria Cleophę ex Alphęo genuit Iacobum minorem Iudam & Symonem. Dicitur autẽ frater domini iſte Iacobus ſpecialiter inter alios ſuos conſobrinos: & hoc propter duo. Primo propter ſimilitudinem effigiei: quia ſimilis erat Chriſto in facie. Et propter ſimilitudinem vitę: quia imitabatur Chriſtum in moribus. Vel quia Alphęus pater eius fuit de cognatione Ioſeph. Et ideo quia iudęi cognationis lineam texere ſolẽt a maribus & Chriſtus putabatur filius Ioſeph: vt dicitur Luc. 1. Ideo ſpecialiter dictus eſt frater domini: & non alii, qui ſolum ex matre coniuncti erant ei. Accipitur autem hic frater cognatione. Nam in ſcriptura fratres aliquando dicuntur natura. Mat. primo Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. Cognatiõe: ſicut omnes conſanguinei ſunt fratres. Geñ. 13. Ne queſo ſit iurgium inter te & me. fratres enim ſumus. Géte. & ſic omnes vnius linguę dicũtur fratres. Deut. 17. Nõ poteris alterius gentis hominem regem facere, qui nõ ſit frater tuus. Affectione: & ſic omnes amici, & qui habent eundem affectum, dicuntur fratres. Secunda Corint. 2. Eo ꝙ non inuenerim Titum fratrem meum &c. Religione: & ſic omnes chriſtiani, qui habent vnam regulam vitę, dicuntur fratres. Math. 23. Fratres eſtis &c. ps. Ecce ꝙ̃ bonum & ꝙ̃ iocundum habitare fratres in vnum &c. Cõmuniter autem omnes homines dicuntur fratres. quia ab vno deo gubernati & educati. Malac. 2. Nunquid non vnus eſt pater omnium noſtrum &c.

Octonarius.
Septenarius.

Quid ſit iſte Iacobus & quare frater domini dicitur.

Eluidius.

Fratres dicũtur natura.
Cognatione.
Gentis.
Affectione.
Religione.
omnes homines.

Conſequenter cum dicit. QVÆ autem dico vobis &c.) confirmat per iuramentum, quod dixerat. q. d. EA QVÆ nunc ſcribo vobis de me ecce in manifeſto ſunt. QVOD non mentior.) Et hoc dico CORAM DEO) ideſt teſte deo. Iurat autem hic Apoſtolus, non ex leuitate: ſed ex neceſſitate iſtorum, quibus neceſſarium erat vt crederent. Niſi enim hoc faceret non crederent ei. Secundę Corinth. 2. Coram deo in Chriſto loquimur Roma. primo. Teſtis eſt mihi deus &c. Quid ergo dicit dominus. Sit ſermo veſter, eſt eſt. non nõ quod amplius eſt, a malo eſt. Dicendum eſt: ꝙ eſt a malo eius qui nõ credit, vel a malo pœnæ, quo cogit̃ quis iurare.

Conſequenter cum dicit. DEINDE veni &c. Oſtendit, quomodo fuit approbatus ab aliis eccleſiis iudeę. Vbi tria facit. Primo oſtendit vbi fuit conuerſatus, quia in Cilicia. Vnde dicit. DEINDE veni i partes Syrię & Cilicię) ſ. patrię, vnde etiã fuit natus: quia dicitur Act. 22. Erat autẽ Paulus a Tharſo Cilicię &c. Secundo quomodo fuit cognitus ab eis: quia non facie: ſed auditu tantum & fama. Vnde dicit. ERAM enim ignotus facie eccleſiis iudeę, quæ erãt in Chriſto) i. in fide Chriſti. Secũdæ Cor. 6. Sicut qui ignoti & cogniti. Vnde patet ꝙ eccleſiæ iudeę non docuerunt me. Tantum enĩ auditum habebant. ſ. de me per famam: quoniam qui perſequebatur nos &c. Tertio quomodo approbatus ẽ ab eis: quia in me glorificabant deum. i. in mea cõuerſione magnificum probant eum qui gratia ſua me cõuertit. Eſa. 43. Glorificabit me beſtia &c. Cap. II.

DEinde poſt ãnos quatuordecim ruſum aſcendi Hieroſolymam vna cũ Barnaba: aſſumpto ſimul & Tito: Aſcendi autem iuxta reuelationem: & contuli cum illis euangelium: quod prædico inter gentes: ſed priuatim cum iis: qui erant in præcio: ne quomodo in vanum currerẽ: aut cucurriſſem, Sed neq; Titus: qui mecum erat: cum eſſet

ſet

ſet Græcus: compulſus fuit circuncidi: propter obiter ingreſſos falſos fratres: qui ſubintroierant ad explorandum libertatem noſtram: quam habemus in Chriſto Ieſu: quo nos in ſeruitutẽ adigerent. Quibus ne ad tempus quidem ceſſimus per ſubiectionem: vt veritas euangelii permaneret apud vos.

Deinde poſt ãnos quatuordecim iterum aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem & contuli cum illis euangelium qđ prædico in gentibus. Seorſum autem his, qui videbantur aliquid eſſe: ne forte in vacuum currerem aut cucurriſſem. Sed neq; Titus, qui mecũ erat, cum eſſet gentilis, compulſus eſt circũcidi: ſed propter ſubintroductos falſos fratres: qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram, quã habemus in Chriſto Ieſu: vt nos in ſeruitutẽ redigerent. Quibus neq; ad horam ceſſimus ſubiectione: vt veritas euãgelii permaneat apud vos.

POSTQVAM Apoſtolus in præcedenti capitulo cõmendauit authoritatem euangelicę doctrinæ ſecundum ſeipſam: nunc in iſto capitulo cõmendat ipſam ex parte aliorum apoſtolorum & ſua ſimul. Et circa hoc duo facit: Primo cõmendat authoritatem ſuę doctrinæ ex approbatione aliorum apoſtolorum. Secundo ex exemplo ſui & aliorum apoſtolorum. ibi. NOS natura Iudęi nõ ex gentibus &c. Circa primum duo facit. Primo oſtendit, ꝙ alii apoſtoli approbauerunt ſuam doctrinam. Secundo oſtendit, ꝙ libere reprehendit alios apoſtolos in his, quę contrarium ſuę doctrinę dicebant. ibi. Cum veniſſet Petrus &c.) Circa primum duo facit. Primo agit de collatione, quam habuit cum apoſtolis. Secundo inſinuat, quid inde ſecutum ſit. ibi. SED neq; Titus &c. Circa primũ duo facit. primo ponit circunſtantias ipſius collationis. Secundo ponit ipſam collationem, ibi. ET CONTVLI cum illis &c.) Quantum ad primum tangit quatuor circunſtantias. ſ. tempus, locum, teſtes, & motiuum ipſius. Deſcribit autem tempus cum dicit. DEINDE poſt annos quatuordecim.) Sed contra eſt: quia Apoſtolus fuit conuerſus primo anno poſt paſſionem Chriſti. Et poſt tres iuit in Hieruſalem, & ſic ſunt quatuor: & hic dicit poſt annos quatuordecim iterũ iuit in Hieruſalem: & ſic fiunt decem & octo. Et tunc inuenit Petrum in Hieruſalem. Et hoc non poteſt eſſe: quia Petrus ſedit in Antiochia ſeptem annis: in Roma vero. 25. annis. Et ſic decem & octo & ſeptem ſunt viginti quinq; anni anteq̃ iret Romam: & Romę moratus eſt. 25. ãnis. Ergo vixiſſet Petrus poſt paſſionẽ Chriſti. 50. annis qđ eſt falſum: quia quadrageſimo anno a paſſione Chriſti paſſus eſt Petrus Romę, vt in hiſtoria habetur, quod fuit tempore Neronis. Reſpondeo. Dicendum ꝙ cum dicitur. deinde &c. non eſt intelligendum ꝙ poſt tres annos iterum ei apſi ſint quatuordeci anni, anteq̃ iret in Hieruſalem: ſed ꝙ anno quartodecimo ſuę conuerſionis iterũ aſcendit: nec ſunt addendi ſupra iſtos quatuordecim ſeptem anni, quibus Petrus rexit eccleſiam antiochenam: quia ante iſtos annos incepit regere: cũ antiochia ſit prope Hieruſalem: potuit eſſe vt aliquando Petrus iuiſſet in Hieruſalem: & tunc Paulus inuenerit eũ ibi. Et ſic colligitur ex hiſtoria, ꝙ poſt annos quatuordecim. Petrus venit Romam tempore Claudii imperatoris, & exiſtens ibi vigintiquinq; annis, compleuit numerum triginta nouem annorum, & mortuus eſt quadrageſimo anno poſt paſſionem domini. Dicit autem ſignanter QVATVORDECIM.) vt oſtendat, ꝙ non indigebat apoſtolorum inſtructione, ſi quatuordecim annis fuit ſine eis.

Locũ vero deſcribit cũ dicit. HIEROSOLIMAM.) Et dicit. ASCENDI) quia in alto poſita eſt. Aſcendit autem hieroſolymam: vt oſtenderet ſe concordare cũ prophetia, quę dicit. Eſa. 2. De Sion exibit lex &c.

Teſtes deſcribit cum dicit. CVM Barnaba, aſſumpto Tito.) Barnabas iudeus erat: Titus vero gentilis. Cum eis ergo aſcendit, vt haberet teſtes ſuę doctrinę: & vt in nullam partem, ſiue iudeorum, ſiue gentiliũ oſtẽdat ſe declinare. Deu. 17. In ore duorum vel trium ſtat omne verbum.

Motiuum autem deſcribit, cũ dicit: SECVNDVM reuelationem dei) .i. deo reuelante & pręcipiente ſibi, ꝙ aſcenderet in Hieruſalẽ. Ex quo colligi poteſt, ꝙ omnes actus apoſtolorum & motus fuerunt ſecũdum inſtinctum ſpiritusſancti. Iob. 37. Nubes ſpargunt lumẽ ſuum &c.

Conſequenter cum dicit. ET CONTVLI &c.) Agit de ipſa collatione. Vbi tria facit. Primo manifeſtat materiam, ſuper quam contulit. Secundo perſonas, cum quibus contulit. Et tertio cauſam, propter quam contulit. Materia, de qua contulit, fuit euangeliũ. Et ideo dicit. CONTVLI cum illis euangelium dei &c.) Perſonę, cum quibus contulit: ſunt maiores & excellentiores inter apoſtolos, dicens. SEORSVM autem cum his &c.) Sed cauſa vtilis & neceſſaria. ne. ſ. in uacuũ &c. Quantum ad primum dicit. ASCENDI hieroſolymam vbi contuli cum illis, tanquam cum amicis & paribus, euangelium, quod pręedicaui in gentibus.) non vt addiſcerem: quia iam doctus eram a Chriſto: non vt certificarer: quia ſic certus ſum, ꝙ ſi angelus diceret cõtrarium, non crederem: vt patet ſupra primo capitulo Sed contuli propter duo. ſ. ad inſinuandam vnitatem doctrinę meę cum doctrina aliorum apoſtolorum. primę Cor. 1. Idipſum dicatis omnes &c. Contulit ergo cũ eis, quaſi idem verbum cum eis: ſed non pares habuit. Item ad vitãdum calumniam aliorum. Apoſtolus enĩ quia non fuerat conuerſatus cum Chriſto: nec edoctus ab apoſtolis: ſed ſtatim poſt conuerſionem ſuam incepit pręedicare: & quæ erant odioſa iudęis: & ſpecialiter de vocatione gentium: & ꝙ non debeãt ſeruari legalia. Sic ergo contulit euangelium. Sed cum quibus hoc fecerit oſtendit ſubdens. SEORSVM autem his &c.). q. d. Non cum omnibus: ſed cũ his, qui erant inter alios alicuius authoritatis, & momenti. ſ. cum Petro, Iacobo & Ioanne: & aliis magnis. Eccl. 9. Cum ſapientibus & prudentibus tracta &c. Sed SEORSVM &c.) Nõ ꝙ turpia vel falſa cum eis tractaret, ac conferret, ſicut hęretici faciunt: ſed quia ſciebat ibi eſſe iudęos calumniãtes: propterea quia de legalibus docuerat. Et ideo ne veritas pateret calumnię, cum illis ſeorſum contulit: qui non calumniarentur. Prouer. 25. Cauſam tuam tracta cum amico tuo: & ſecretum extraneo ne reueles &c. Eccl. 8. Coram extraneo ne facias conſilium &c. Sic ergo patet, & materia collationis, & perſonę. Sequitur cauſa, quę fuit. ſ. NE IN VACVVM currerẽ aut cucurriſſem). i. ne reputarer pręedicaſſe inutiliter. Vocat autem pręedicationem ſuam curſum, propter velocitatẽ ſuę doctrinę: quia in modico tempore a Hieruſalem. vſq; in Illyricum & vſq; in Hiſpaniam pręedicauit euangelium. Vnde poſſet dici de eo illud. ps. Velociter currit ſermo eius: &. 2. Theſ. 3. Fratres orate pro nobis: vt ſermo domini currat &c. Sed nunquid dubitabat, ꝙ in vacuum curreret. Dicendum eſt ꝙ ſibi non dubitabat: ſed illis quibus pręedicauerat: quia niſi ab illis firmiter teneretur ſua doctrina, quantum ad illos inuacuum cucurriſſet: & ideo voluit conferre cum eis: vt dũ ſcirent auditores, ꝙ doctrina ſua concordaret cum doctrina aliorum apoſtolorũ, & approbaretur ab eis, firmius eius doctrinam tenerent: & quantum ad eos nõ in vanum curreret. primę Corin. 9. Ego ſic curro non quaſi in incertum.

Conſequenter cum dicit SED neq; Titus &c.) Oſtẽdit, quid ſecutum ſit ex collatione cum apoſtolis habita. Et ponit tria quę inde ſecuta ſunt. ſ. ꝙ a ſua ſententia non receſſit: & ꝙ ſuę doctrinę nihil ſuperadditum fuit. ibi. AB HIS autem qui videbantur &c.) Tertio ꝙ

ſua doctrina approbata eſt.ibi. SED econtra cum vidiſſent &c.)Circa primum duo facit. Primo oſtẽdit, ꝙ non receſſit a ſua ſententia, in quodã particulari. Secundo oſtendit, ꝙ etiam in nullo alio receſſit ab ea, ibi. SED propter introductos &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ ita contuli cum eis de doctrina euangelii, ꝙ ex hoc ſecutũ eſt, ꝙ doctrina mea & ſentẽtia firma permanſit.ſ. de legalibus non obſeruandis.ſ.ꝙ gentiles non cogerentur ad ſeruandum legalia: intantum ꝙ NEQVE Titus, qui mecum erat: cum eſſet etiam gentilis compulſus (non eſt)rationibus eorum CIRCVNCIDI.) ſed ſuſceptus eſt ab apoſtolis in ſocietatem incircunciſus. Vnde tunc data eſt ſententia ab apoſtolis de legalibus nõ obſeruandis: ſicut habetur Actuum.15. Ratio autem, quare poſt paſſionem Chriſti non debent ſeruari legalia, aſſignatur a Chryſoſtomo talis. Manifeſtum eſt enim ꝙ inſtrumentum, quod fit de aliqua promiſſione, ſeu fœdere tenet tantum, quouſqꝫ compleatur fœdus, & promiſſio: quibus completis inſtrumentum prędictum in hoc non tenet. Circunciſio autẽ eſt quoddam inſtrumentum promiſſionis & fœderis inter deum & fideles homines. Vnde & Abraam accepit circunciſionem, in ſignum promiſſionis: vt dicitur Geñ.17. Et quia Chriſti peracta paſſione ſoluta fuit promiſſio, & completũ fœdus. ideo poſt paſſionem non tenet, nec valet circũciſio. Sic ergo patet, ꝙ nõ receſſit a ſententia ſua in hoc, ꝙ permitteret circuncidi Titum.

Quare poſt paſſionẽ xp̄i legalia nõ debebãt ſeruari

Conſequenter oſtẽdit, ꝙ in nullo alio etiam receſſit ab ea, cum dicit. SED propter ſubintroductos &c.) Litera autem iſta eſt diuerſa in diuerſis, & obſcura. & legitur ſic. Tu dicis ꝙ non permiſiſti circuncidi Titum: ſed quare nõ permiſiſti? Nõne alibi permiſiſti Timotheum: ſicut legitur Act.16. Ad hoc poteſt ſic reſpondere Apoſtolus: quia tunc temporis quãdo Timotheus fuit circunciſus: indifferẽs erat circunciſio. Vtrum.ſ. ſeruaretur, vel nõ: ſed modo cum ageretur de Tito erat ſpecialis quęſtio de circunciſione, quã ego dicebam nõ debere ſeruari. Vnde ſi permiſiſſem eũ circũcidi, egomet diffiniuiſſem queſtionẽ & fuiſſet tractum in cõtrariũ, vtpote iam determinatã. Et ideo dicit. DICO) ꝙ nõ ſolum non permiſi ipſum circũcidi ab illis, quibus NEQVE ad horã ceſſimus ſubiectione).ſ. vt gentes ſubderentur legi. Et hoc PROPTER ſubintroductos) a diabolo vel a pharifeis FALSOS fratres,) qui ſe fingunt amicos. 2.Cor.11. Periculũ in falſis fratrib᷒. Qui .ſ. fratres falſi, ſubintroierunt in locum, vbi erãt apoſtoli latẽter explorare.i. AD EXPLORANDVM libertatem noſtrã,) a peccato, & lege. 2.Cor.3. Vbi ſpiritus domini: ibi libertas. Ro.8. Nõ enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis &c. Infra.4. Vt eos, qui ſub lege erant redimeret. Quam.ſ. libertatẽ habemus IN CHRISTO IESV) .i. per fidem Chriſti. infra.4. Non eſtis ancillę filii, ſed liberę. Et ad hoc ſubintroierunt, vt in ſeruitutẽ legis, & carnalium obſeruantiarum redigerẽt, ſicut ante paſſionẽ Chriſti, quod non eſt faciendum: quia fundamentum aliud nemo poteſt ponere &c. primę Corin.3. Et hoc vt veritas euãgelii permaneat apud vos. q.d. In nullo ceſſimus eis propter hoc ne.ſ. occaſionẽ daremus eis, qui ſine circũciſione dicebãt vos nõ poſſe ſaluari: quod eſt contra veritatẽ euangelii, quod prędicaui vobis. Ambro. autẽ aliter legit. Secundum pręmiſſa enim habet, ꝙ ideo ad horam nõ ceſſit propter ſubintroductos. Ex quo ſequitur, ꝙ niſi fuiſſent ſubintroducti falſi fratres ceſſiſſet eis de legalium obſeruatione. Et ideo propter hoc nõ fuit: quia propter hoc non ceſſiſſet eis: ſed propter ipſam veritatẽ. Ideo dicit Ambro. ꝙ litera eſt falſa & ſuperflua ibi NEQVE.) Vnde vult ꝙ nõ ſit ibi neqꝫ. Et tunc eſt ſenſus. Nõ permiſi circũcidi Titum: ſed Timotheum permiſi circuncidi propter ſubintroductos falſos fratres, in loco, vbi eram cum Timotheo & aliis qui ſubintroierũt &c. Quod cum facere nequiuiſſent, populum in ſeditionem cõtra nos incitare moliebantur. Quibus.ſ. falſis fratrib᷒ propter hoc ceſſimus ad horam ſubiectioni in facto circunciſionis: circũcidẽdo Timotheum, vt veritas euãgelii permaneat &c. quę habet, ꝙ nec circũciſio aliquid cõfert neqꝫ prępucium: ſed fides. Fuit autem ſpecialis cauſa quare Timothe᷒ circunciſus fuit & non Titus: quia Timotheus fuit ex parte gentili & matre Iudea: Titus vero ex vtroqꝫ parente gentili. Et ſentẽtia Apoſtoli erat, ꝙ qui ex aliquo parente iudeo nati fuerant circunciderent. qui vero totaliter ex gentilibus parentibus nati eſſent nullo modo debeant circuncidi.

Quare Titus nõ fuit circũciſus, & Thimotheus ſic.

Reſponſio.

Opinio ſancti Ambroſii

Specialis cauſa quare fuit Timotheus circunciſus

Ab his autem qui videbantur aliquid eſſe; quales aliquando fuerint: nihil mea refert. † Perſonam hominis deus non accipit. Nam mihi, qui videbantur eſſe in prætio; nihil contulerunt. Immo contra: cum vidiſſent mihi concreditum fuiſſe euãgelium præputii: queadmodum Petro circũciſionis (Nam qui efficax fuit in Petro ad apoſtolatum circunciſionis: efficax fuit & in me erga gentes) cum cognouiſſent gratiam mihi datã Iacobus & Cephas & Ioannes: qui videbantur eſſe columne: dextras dederunt mihi ac Barnabæ ſocietatis; vt nos in gentes: ipſi vero in circunciſionem apoſtolatu fungeremur: tãtum vt pauperum memores eſſemus in quo & diligens fui vt hoc ipſum facerem.

Roma.2. Ephe.6. Col.3. Act.10. 1.Pet.1. Iaco.2.

Ab his autem, qui videbantur eſſe aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt. Deus enim perſonam hominis non accipit. Mihi enim qui videbantur eſſe aliquid, nihil contulerunt: ſed econtra, cum vidiſſent ꝙ creditum eſt mihi euangelium præputii, ſicut & Petro circunciſionis. Qui enim operatus eſt Petro in apoſtolatum circunciſionis: operatus eſt & mihi inter gentes: & cum cognouiſſent gratiam, quæ data eſt mihi: Iacobus & Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis: vt nos in gentes: ipſi autem in circunciſione: tantum vt pauperum memores eſſemus. Qđ ẽt ſollicitus fui hoc ipm̃ facere. Lec.II.

OSTENSO ꝙ Apoſtolus in nullo receſſit a ſentẽtia ſua in collatione prędicta: hic conſequenter oſtendit, ꝙ nihil ſuę doctrinę per alios apoſtolos ſuperadditum fuit. Et circa hoc duo facit. Primo enim deſcribit conditionẽ apoſtolorum nihil ei addere valẽtium. Secondo proſequitur propoſitum. ibi. MIHI enim qui &c.) Conditionem autem illorum deſcribit ex tribus. Primo ex authoritate, quam habebãt in eccleſia, quę eſt magna. Et quantum ad hoc dicit. Ab his autem &c. litera defectiua eſt. Vñ debet ſuppleri ſic. AB HIS AVTEM .ſ. Petro & Ioãne) q.d. Licet ad horam ceſſerim eis: nihil tamẽ accepi ab eis poteſtatis, vel doctrinę. Et ſi ab his nihil accepi: multo minus ab aliis. Sed notandum eſt, ꝙ hoc quod dicit. QVI videbantur aliquid eſſe.) Si hoc intelligatur ſecũdum gratiam dei, quæ in ipſis erat: ſic verum eſt ꝙ ſecundum hanc magni erãt: quia quos iuſtificauit, hos & magnificauit. vt dicitur Ro.8. Si vero intelligantur aliquid eſſe ſecundum ſeipſos. ſic falſum eſt: quia ſecundum hoc nihil erant. Nam ſi ſecundum ſe aliquid eſſe viderentur, ſemper fuiſſent magni: quia quod per ſe ineſt, ſemper ineſt. Vnde cum non fuerint ſemper magni, nõ ſecundum ſe videbantur aliquid eſſe. Secundo deſcribit eorum cõditionem, ex ſtatu eorum ante cõuerſionem, quam habuerunt in ſynagoga. Et hunc ſtatum caute oſtẽdit fuiſſe abiectum & vilem. Vnde dicit QVALES aliquando fuerant) quia ruſtici, pauperes, idiotę, & ſine literis erant. primę Cor.1. Nõ multi ſapientes ſecundum carnem &c. Sed QVALES fuerint.) NIHIL) .i. non MEA INTEREST) .ſ. referre. Et hoc forte introducit, vt cõſiderantes ſtatum, quem illi habuerunt in ſynogoga, qui nullus

lius f rit, & ſtatus Pauli, qui magnus fuit: manifeſte co/
gnoſcant, ꝙ Paulus in ſententia quantum ad legalia
ſit eis præferendus: & præſertim cum Paulus in ſtatu
eccleſię Chriſti eis ęquaretur: ita ꝙ Paulus eos in ſtatu
ſynagogę ante cōuerſionem pręcedebat in ſtatu: poſt
conuerſionem eis ęqualis erat. vnde cum agebatur de
ſynagoga, magis erat ſtandum ſententię Pauli, q̃ alio/
rum: ſed cum de euangelio ageretur, ſtandum erat ſen
tentię ſuę: ſicut ſententię aliorum. Et ſicut alii nō erāt
magni per legalia: ſed per Chriſtū: ſic & Apoſtolus per
Chriſtum magnus erat in fide, & non per legalia. Ter/
tio deſcribit eorum cōditionem, ex diuina electione.
Et quantum ad hoc dicit. DEVS enim perſonā &c.)
.q.d. Ideo magni ſunt: quia deus eos magnificauit, nō
attēdens ad merita vel demerita eorum: ſed ad ipſum
quod facere intendit. Et ideo dicit. DEVS perſonam
hominis non accipit).i. nō conſiderat magnam vel par
uam. Sap.6. Puſillum & magnum ipſe fecit &c. Sed ſi/
ne perſonarum acceptione, ad ſalutē omnes vocat. nō
imputans illis delicta eorum: & hoc quia trāſierunt. 2.
Cor.5. Vetera tranſierunt &c. ps. Nec memor ero no/
minum eorum &c. Et ideo dicit Petrus Actuū .10. In
veritate comperi ꝙ nō eſt perſonarum acceptio &c.
Circa hoc ſciendum eſt ꝙ accipere perſonā proprie, eſt
in aliquo negotio attēdere, quaſi regulam ipſius nego
cii: cōditionem perſonę nihil facientem ad negocium:
puta cum ideo do beneficium alicui: quia eſt nobilis ſi
ue pulcher. Nobilitas enim ſeu pulchritudo nil facit,
ad hoc ꝙ habeat beneficium. Si vero cōditio perſonę fa
cit ad negotium, ſic cōſiderando illam cōditionem in
facto illo nō accipio perſonam: ſicut ſi ideo do benefi/
cium alicui: quia bonus eſt & bene deſeruiet eccleſię:
quia bene literatus & honeſtus: nō ſum acceptor perſo
nę. Nil ergo eſt proprie accipere perſonā, q̃ conſiderare
cōditionem perſonę, nil faciētem ad negotium. Cum
ergo deus in operibus ſuis & beneficiis nihil pręexiſtēs
ex parte creaturę reſpiciat: quia ipſum quod eſt creatu
rę eſt effectus ſuę electionis: ſed reſpiciat ſolum quaſi p
regula beneplacitum voluntatis ſuę. ſecundum quam
omnia operatur, & nō ſecundum aliquam cōditionē
perſonę. vt dicitur Eph 4. Manifeſtum eſt, ꝙ non acci/
pit perſonam hominis.

Quid ſit acci
pere perſonā

Conſequēter deſcripta conditione illorum, oſtendit
propoſitum. ſ. ꝙ nil ei addere potuerunt. Et ideo dicit
MIHI autem qui videbantur, aliquid eſſe nihil cōtule
runt). q. d. Licet eſſent magnæ authoritatis: tamen nil
addiderunt doctrinę meę, nec poteſtati: quia ſicut ſu/
pra dictum eſt: neq; ab homine accepi euangelium, ne
q; per hominem didici. Glo. autem aliter legit. QVA
LES aliquando fuerint &c.). q. d. Non pertinet ad me
referre ſtatum eorum ante cōuerſionem. QVALES
ſcilicet fuerūt. quia & hoc nihil refert, cum & ego fue/
rim ipſius eccleſię etiam perſecutor: & tamen deus ele/
git me. & magnificauit: & hoc quia dominus perſonā
hominis non &c.

Conſequēter cum dicit. SED E CONTRA cum vi/
diſſent &c.) Oſtēdit, quomodo eius ſententia ſit appro/
bata ab apoſtolis. Et circa hoc tria facit. Primo ponit
cauſam approbationis. Secundo inſinuat ipſam appro
bationem. ibi. IACOBVS ET CEPHAS &c.) Tertio
addit quādam conditionem approbationi interpoſitā
ibi. TANTVM vt pauperes &c.) Cauſa autem appro
bationis ponit duplicem, quę mouit apoſtolos appro/
bare ſentētiam apoſtoli. ſ. prędicationis officium apo/
ſtolo iniunctum a Chriſto: & effectum iniuncti officii,
ibi. ET CVM cognouiſſent &c.) Circa primū primo
ponit officium iniunctum, quod mouit eos ad appro/
bandum. Secundo officii manifeſtationem. ibi. QVI
ENIM operatus eſt &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ illi, qui vi/
debantur aliquid eſſe, nihil mihi cōtulerunt: ſed poti⁹
cōtra opinionem aduerſariorum, qui aſcenderant cō/
tra me in Hieruſalem ad apoſtolos pro ipſa queſtione:
me ipſi apoſtoli approbauerūt. Et hoc CVM vidiſſent
ꝙ creditum eſt mihi euāgelium.) .i. officium prędica/
tionis PRÆPVTII) .i. iniunctum: incircunciſis. ſ. gē
tilibus Hiere. 9. Omnes gētes habent pręputium. om/
nis autē domus &c. SICVT ET PETRO) cōmiſſa ē
authoritas, vt prędicaret IVDEIS) tantum, & Paulus
gētibus: ſed poſtmodum & Petrus prędicauit gētibus,
& Paulus iudeis. Sed quia aliquis poſſet dicere. vñ con
ſtat nobis, ꝙ tibi ſit cōmiſſum euangelium in gētibus:
ideo interponens dicit ꝙ per operationes Chriſti. Sicut
enim patet, ꝙ Petrus accepit euāgelium a Chriſto pro
pter mirabilia, quę Chriſtus fecit per eum: ita patet ꝙ
ego ab ipſo accepi propter miracula: quę Chriſtus ope
ratus eſt, & operatur in me. Et ideo dicit. QVI ope/
ratus eſt Petro &c. id eſt qui Petrum fecit apoſtolum in
Iudea. ſ. Chriſtus: ipſe me fecit apoſtolum in gentibus.
Et hęc eſt cauſa, quę mouet eos. Sed quia nō ſufficit in
iunctio & authoritas prędicandi, niſi homo per bonā
ſcientiam, & diſcretam eloquētiam ipſam exequatur,
& per bonam vitam commendet: ideo addit vſum ſuę
authoritatis, ſeu officii effectum, dicēs. ET CVM co/
gnouiſſent gratiam dei &c.) Et eſt litera ſuſpēſiua .i. cū
vidiſſent ꝙ gratioſa & fructuoſa eſſet prędicatio mea,
tunc Iacobus & Cephas & Ioānes &c. In quo notatur
approbatio, ſeu ſocietas facta cum eis & Paulo. Et pri/
mo ponūtur perſonę, inter quas facta eſt ſocietas, quæ
ſunt IACOBVS ET CEPHAS) .i. Petrus. ET IOAN
NES. Et pręmittitur Iacobus: quia erat epiſcopus Hie
roſolymorum: vbi hęc facta ſunt. Ioānes autem, iſte fu
it Ioānes euangeliſta, qui non deſeruit Iudeam, vſq; ad
tēpus Veſpeſiani. QVI VIDEBANTVR columnę eſſe.
Metaphorice dicitur hoc .i. ſuſtētatio totius eccleſię. Si/
cut enī totū ędificiū ſuſtentatur per columnas: ita p iſtos
tota eccleſia iudeorū ſuſtētabatur & regebať. Et de iſtis
columnis, dicitur in ps. Ego cōfirmaui columnas eius
.i. apoſtolos eccleſię. Can.5. Crura illius columnę mar/
moreę, quę fundatę ſunt ſuper baſes aureas. ISTI)
.ſ. ex VNA parte dederunt dexteras ſocietatis).i. con
ſenſerūt in ſocietatem MIHI & Barnabę.) In quo de/
ſignantur perſonę ex alia parte. Per hoc autem ꝙ dede
runt ſibi dexteras ſignificatur, ꝙ per manus ſe accepe/
runt in ſignum cōiunctionis, & vnitatem opinionis. Se
cundo oſtēditur ſocietatis tenor, ſeu cōditio, cū dicit.
VT NOS in gētes: ipſi autem in circunciſionē). ſ. prędi
carent. q. d. Facta fuit inter nos coniunctio & vnio: ita
tamē ꝙ ſicut omnes fideles obediunt Petro in circunci
ſione .i. in eccleſia iudeorum fidelium: ita omnes genti
les qui cōuerſi fuerunt ad Chriſtum obedirent Barna
bę & Paulo: hoc tamē appoſito VT NOS eſſemus me
mores pauperum Chriſti qui. ſ. vendiderāt omnia bo/
na ſua, & pretium eorum ad pedes apoſtolorū poſue/
rant propter Chriſtum pauperes effecti. QVOD qui
dem ſollicitus fui hoc idem facere) nō minus affectus
q̃ ipſi, qui ordinauerunt, ſicut apparet Ro. 15. & primæ
Cor. 6. & .1. Corin. 8. & .9. Ratio autem quare cōſuetu/
do primitiuę eccleſię de vēditione poſſeſſionum ſerua/
batur in eccleſia ex circunciſione, & nō in eccleſia ex gē
tibus: hęc eſt: quia fideles iudei congregati erant in Hie
ruſalem: & in iudea quę deſtruenda in breui a Roma
nis erat: vt poſtmodum rei probauit euentus. Et ideo
voluit dñs, vt ibi poſſeſſiones nō reſeruarentur, vbi per
manſuri non erant. Eccleſia vero gentium firmanda
erat, & augenda. Et ideo cōſilio ſpiritusſancti factū eſt,
vt in ea poſſeſſiones non venderentur.

Quare iudeis
eſt indita poſ
ſeſſionum vē
ditio, & non
gentibus.

Cum autem veniſſet Petrus Anthiochiā: pa/
lam illi reſtiti: eo quod reprehenſus eſſet. Nam
antequā veniſſent quidam a Iacobo: vna cum
gentibus ſumebat cibum: cum autem veniſſent
ſubduxit, ac ſeparauit ſe ab illis: metuens eos: qui
erant ex circunciſione: ac ſimulabant vna cum il
lo cæteri quoq; iudei: a deo vt Barnabas ſimul
abduceretur in illorum ſimulationem. Verum
vbi vidiſſem: quod non recto pede incederent
ad veritatem euangelii: dixi Petro coram omni/
bus: ſi tu cum ſis iudeus: gentiliter viuis: ac non
iudaice: cur gentes cogis iudaizare?

Cum autem veniſſet Petrus Anthiochiam, in

faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat. Prius enim q̃ venirent quidam a Iacobo, cum gẽtibus edebat. Cum autem veniſſent, ſubtrahebat & ſegregabat ſe timens eos, qui ex circunciſione erãt & ſimulationi eius cõſenſerunt cæteri iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem, ſed cum vidiſſem, ꝙ non recte ambularent ad veritatem euangelii. Dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cum iudæus ſis: gẽtiliter viuis & non iudaice: quõ gẽtes cogis iudaizare. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus oſtẽdit ꝙ ipſe nil vtilitatis accepit ex collatione habita cum dictis apoſtolis: hic vero oſtẽdit, ꝙ ipſe aliis profuit. Et primo oſtendit, quomõ profuit Petro in corrigẽdo eum. Secundo manifeſtat ea, quę dixit. ibi. PRIVS enim q̃ veniret &c.) Dicit ergo. Vere ipſi mihi nihil cõtulerunt, ſed ego potius contuli eis: & ſpecialiter Petro: quia CVM veniſſet Petrus Antiochiam) vbi erat eccleſia gentium, ego RESTITI ei in faciẽ) .i. manifeſte. Eccl. 4. Ne reuerearis proximũ in caſu ſuo: ne retineas verbum &c. Vel IN FACIEM) .i. nõ in occulto, tanquã detrahens & timens: ſed publice, & vt par ei. Leui. 19. Non oderis fratrem tuũ in corde tuo: ſed publice argue eum, &c. Et hoc ideo QVIA reprehenſibilis erat.) Sed contra: quia hoc fuit poſt acceptam gratiam ſpiritusſancti: ſed poſt gratiam ſpiritusſancti, nullo modo peccauerunt apoſtoli. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ poſt gratiam ſpiritusſancti nullo modo peccauerunt mortaliter apoſtoli, & hoc donũ habuerunt per potẽtiam diuinam, quæ eos cõfirmauerat. ps. Ego confirmaui columnas eius &c. Peccauerũt tamẽ venialiter: & hoc fuit eis ex fragilitate humana. prime Io. 1. Si dixerimus: quia peccatum non habemus .ſ. veniale. Ipſi nos ſeducimus &c. Quod vero dicitur I

Paul⁹ par fuit Petro.

Glo. Reſtiti ei, tanq̃ par. Dicẽdum eſt, ꝙ Apoſtolus fuit par Petro in executione authoritatis: nõ in authoritate regiminis. Ex prędictis ergo habemus exẽplum, prælati quidam humilitatis, vt nõ dedignentur a minoribus & ſubditis corrigi: ſubditi vero exemplum zeli & libertatis, vt non vereantur pręlatos corrigere, pręſertĩ ſi crimẽ eſt publicũ, & ĩ periculũ multitudinis vergat.

Conſequẽter autem cum dicit. PRIVSQVAM venirent &c. Manifeſtat ea, quæ dixit. Et primo hoc quod dixit eum reprehenſibilem eſſe. Secũdo vero hoc quod dixit Petrum reprehendiſſe. ibi. SED CVM vidiſſem &c. Circa primum tria facit. Primo oſtẽdit quid Petr⁹ ſentiebat. Secundo quid faciebat. ibi. CVM autẽ veniſſet &c.) Tertio quid inde ſequebatur. ibi. ET SIMVLATIONI eius &c.) Dicit ergo circa primũ, ꝙ Petrus ſentiebat legalia nõ eſſe ſeruanda. Et hoc facto oſtendebat: quia PRIVSQVAM venirent quidam) iudei .ſ. zelantes pro legalibus A IACOBO) Hieroſolymitanę eccleſię epiſcopo. EDEBAT) .ſ. Petrus CVM GENTIBVS) .i. indifferẽter vtebatur cibis gẽtilium: & hoc faciebat ex inſtinctu ſpiritusſancti qui dixerat ei. Quod deus ſanctificauit, tu ne cõmune dixeris: vt habetur Actuum. 10. Vt ipſe ibidem dixit iudeis: qui cõtra eum inſurrexerunt: quia cum incircũciſis comediſſet quaſi rationem reddẽs. Quid autem faciebat, oſtẽdit dicens: ꝙ cum erat cum iudeis, ſubtrahebat ſe a cõſortio fideliũ, qui fuerant ex gentibus: adhęrẽs iudeis tantum: & congregans ſe cum eis. Et ideo dicit. CVM autem veniſſent) .ſ. a iudęa. SVBTRAHEBAT SE) Petrus a gentibus conuerſis. ET SEGREGABAT SE) ab eis. Et hoc ideo: quia erat TIMENS eos, qui ex circũciſione erant) .i. iudeos: nõ quidem timore humano ſiue mundano: ſed timore charitatis: ne .ſ. ſcandalizarẽtur: ſicut dicitur in Glo. Et ideo factus eſt iudęis tanq̃ iudęus: ſimulans ſe cum infirmis idẽ ſentire: ſed tamẽ inordinate timebat: quia veritas nunq̃ dimittẽda eſt propter timorem ſcandali. Quid autẽ ex hac ſimulatione ſequebatur, ſubdit, dicẽs: ꝙ SIMVLATIONI eius) .ſ. Petri CONSENSERVNT cæteri iudęi) qui erant Antiochię: decernẽtes cibos, & ſegregantes ſe a gentibus: cum tamen ante ſimulationem huiuſmodi, hoc non feciſſent

Petr⁹ nõ peccauit timore humano: ſed zelo charitatis: & ideo nõ peccauit mortaliter.

Et non ſolum illi conſenſerunt Petro: ſed ita fuit illa ſimulatio in cordibus fideliũ: vt ETIAM BARNABAS) qui mecum erat doctor gentium: & contrarium fecerat & docuerat, DVCERETVR ab eis in ſimulationem,) ſubtrahens ſe ab eis ſcilicet gẽtibus. Et hoc ideo: quia ſecũdum quod dicitur Eccl. 10. Qualis eſt rector ciuitatis &c. Et ibidẽ. Secundum iudicem populi &c.

Conſequẽter cum dicit. SED CVM vidiſſem &c.) Manifeſtat ea, quę dixerat de reprehenſione Pauli, qua Petrum reprehendit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit cauſam reprehẽſionis. Secũdo reprehẽdẽdi modũ. Tertio reprehẽſionis verba. Occaſio autem reprehenſionis eſt non leuis: ſed iuſta & vtilis .ſ. periculum euangelicę veritatis. Et ideo dicit. Sic Petr⁹ reprehẽſibilis erat: ſed ego ſolus cum vidiſſem, QVOD nõ recte ambularent,) illi qui ſic faciebant AD VERITATEM euangelii. quia per hoc peribat veritas, ſi cogerentur gẽtes ſeruare legalia vt infra patebit. Quod autẽ recte non ambularent, ideo eſt: quia veritas maxime vbi periculũ iminet debet publice prędicari: nec fieri cõtrarium propter ſcandalum aliquorũ. Mat. 10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Eſa. 26. Semita iuſti recta eſt rectus callis iuſti ad ambulandum. Modus autẽ reprehendẽdi fuit cõueniens: quia publicus & manifeſtus. Vnde dicit. DIXI CEPHE) .i. Petro CORAM omnibus: quia ſimulatio illa in periculũ omniũ erat. prime Timo. 5. Peccantẽ coram omnibus argue. Quod intelligẽdum eſt de peccatis manifeſtis & nõ de occultis: in quibus debet ſeruari ordo fraternę correctionis. Cuiuſmodi autẽ verba Apoſtolus dixerit Petro cum eum reprehẽderet, ſubdit, dicẽs. SI TV IVDEVS cum ſis &c.) q. d. O Petre. SI TV CVM iudęus ſis) natione & genere GENTILITER) & non iudaice VIVIS) .i. gẽtium & nõ iudeorum ritum ſeruas, cum ſcias & ſentias diſcretionẽ ciborũ nihil conferrẽ. QVOMODO cogis gẽtes nõ quidem imperio, ſed tuę cõuerſationis exẽplo IVDAIZARE.) Et dicit COGIS) quia ſecũdum ꝙ Leo papa dicit. Validiora ſunt exẽpla, q̃ verba. In hoc ergo Paulus reprehẽdit Petrum, ꝙ cum ipſe eſſet inſtructus a deo cũ iudaice nõ viueret, ne cibos diſcerneret. Act. 10. Quod deus ſanctificauit, tu ne cõmune dixeris. Ipſe cõtrarium ſimulabat. Sciẽdum eſt autem ꝙ occaſione iſtorũ verborum non parua cõtrouerſia eſt orta inter Hieronymum & Auguſtinũ. Et ſecundum ꝙ ex eorum verbis aperte colligitur: in quatuor diſcordare videntur. Et primo in tẽpore eorũ, quando ſcilicet ſeruari debuerunt. Nam Hieronymus duo tẽpora diſtinguit. vnum ante paſſionem Chriſti: aliud poſt paſſionẽ. Vult ergo Hieronymus, ꝙ legalia ante paſſionẽ Chriſti viua erant. i. habentia virtutẽ ſuam: inquantum .ſ. per circũciſionẽ tollebatur peccatum originale: & per ſacrificia & hoſtias placabatur deus. Sed poſt paſſionẽ nõ ſolum dicit ea nõ fuiſſe viua vel mortua: ſed quod plus eſt, ea fuiſſe mortifera: & ꝙ quicũq; poſt paſſionẽ Chriſti ea ſeruauit, peccauit mortaliter. Auguſtinus vero diſtinguit tria tẽpora. Vnum tempus ante paſſionẽ Chriſti, & concordans cum Hieronymo dicit iſto tẽpore legalia viua fuiſſe. Aliud tẽpus eſt poſt paſſionem Chriſti imediate ante gratiam diuulgatã, ſicut tempus apoſtolorum in principio: ĩ quo tempore dicit Auguſtinus legalia mortua fuiſſe: ſed tamẽ non mortifera: iudeis cõuerſis: dũmodo ipſa ſeruantes ſpẽ in eis non ponerent, ita ꝙ etiã ipſi iudei ea ſeruantes: tunc non peccarent. Si vero in eis ſpem poſuiſſent, quicunq; conuerſi ea ſeruãtes peccaſſent mortaliter. quia ſi poſuiſſent in eis ſpem, quaſi eſſent neceſſaria ad ſalutem, quantũ in eis erat, euacuaſſent gratiã Chriſti. Aliud tẽpus dicit eſſe poſt veritatẽ & gratiã Chriſti diuulgatam: & in iſto tẽpore, dicit ea mortua & mortifera omnibus ea ſeruantibus. Ratio autẽ dictorũ eſt: quia ſi iudei ſtatim poſt conuerſionẽ fuiſſent prohibiti ab obſeruantiis legalium: viſum fuiſſet eos pari paſſu ambulare cum idololatris: qui ſtatim ab idolorum cultura prohibebantur, & legalia non fuiſſe bona ſicut nec idololatriam. Et ideo inſtinctu ſpiritusſancti, permiſſum eſt vt legalia modico tẽpore ſeruarẽtur, ea intentione quę dicta eſt: vt per hoc oſtẽderetur, legalia tunc bona fuiſſe. Vnde dicit Auguſtinus, ꝙ per hoc oſtẽdebatur, ꝙ mater ſynagoga cum honore deducenda ad tumulũ erat.

Peccatũ publicũ publice arguendũ eſt: occultum autẽ eſt ſeruãda fraterna correctio.

Exẽplũ ſuperioris magis cogit q̃ verba.

Hieronimi & Auguſtini diuerſitas,

Hieronymus duo tẽpora diſtinguit pp legalia.

Augu. tria tẽpora.

erat, dum nõ ſtatim poſt paſſionem Chriſti legalia pro
hibita ſunt. Quicunq; vero non eo modo ipſa ſeruaret
De obſeruatione legaliũ nõ honoraret matrẽ ſynagogã: ſed eam extumularet.
Secundo diſcordant prędicti Hieronymus & Augusti
nus, de obſeruatione legalium quãrum ad ipſos apo/
ſtolos. Hieronymus enim dicit, ꝙ apoſtoli nunq̃ ſerua
bant legalia: ſed ſimulauerunt ſe ſeruare, vt vitarent
ſcandalũ fidelium: qui fuerant ex circunciſione. Et hoc
quidẽ modo dicit ſimulaſſe Paulum: quãdo perſoluit
votum in templo Hieroſolymitano. vt habetur Act. 21.
Quando circuncidit Timotheũ. vt habetur Act. 16. Et
quãdo a Iacobo monitus quędã legalia ſuſcepit. vt ha
betur Act. 15. Et hoc quidẽ faciẽtes non deludebant ali
os: quia faciebant hoc nõ intendentes legalia ſeruare:
ſed propter aliquas cauſas. ſicut ꝙ quieſcebant in ſab/
bato nõ propter obſeruantiã legis: ſed propter quietẽ.
Itẽ abſtinebant ab imundis ſecundũ legẽ non propter
obſeruantiã legis: ſed propter alias cauſas: vt pote pro
pter abhominationẽ, & aliquid huiuſmodi. Auguſtinꝰ
vero dicit ꝙ apoſtoli ſeruabant ipſa legalia: & hoc intẽ
dentes: ſed tamen non ponentes in eis ſpem, quaſi eſſẽt
neceſſaria ad ſalutẽ. Et hoc quidẽ licebat eis: quia fue/
runt ex iudęis, Ita tamẽ ꝙ hęc ſeruarent ante gratiã di
uulgatam. vnde ſicut eo tẽpore alii iudęi conuerſi ſine
periculo ſeruare poterant, abſq; eo ꝙ in eis ſpem pone
De peccato Petri. rent, ita & ipſi. Tertio diſcordant de peccato Petri. Nã
Hiero. dicit in ſimulatione prędicta Petrũ non peccaſ/
ſe: quia hoc ex charitate fecit: & non ex aliquo timore
mundano: vt dictũ eſt. Auguſtinus vero dicit eum pec
caſſe venialiter: tamen hoc propter indiſcretionẽ quã
habuit nimis inherendo huic parti. ſ. iudeorũ ad vitan
dum eorum ſcandalum. Et validius argumentũ Augu
ſtini cõtra Hieronymũ eſt: quia Hieronymus adducit
pro ſe ſeptẽ doctores. quorum quatuor ſcilicet Laudi
cenſem, Aleſandrũ, Origenẽ. & Didimũ. Excludit Au
guſtinus vt pote de hęreſi infames. Aliis vero tribus op/
ponit tres: quos pro ſe. & pro ſua opinione habet. ſ. Am
broſium, Cyprianũ, & ipſum Paulũ: qui manifeſte dicit
ꝙ reprehẽſibilis erat Petrus. Si ergo nephas eſt dicere
ſcriptura ſacra aliquod falſum cõtineri. non erit phas
dicere Petrũ reprehenſibilẽ non fuiſſe. Et propter hoc
verior eſt opinio & ſententia Augu. quia cum dictis Apo
De reprehenſione Pauli. ſtoli magis cõcordat. Quarto diſcordant in reprehẽ
ſione Pauli. Nam Hieronymus dicit ꝙ Paulus vere nõ
reprehẽdit Petrum: ſed ſimulatorie: ſicut & Petrus ſi/
mulatorie legalia ſeruabat: vt ſcilicet Petrus nolens ſcã
dalizare iudęos, ſimulabat ſe legalia ſeruare: ita Paulus
vt nõ ſcandalizaret gentes oſtẽdit ſibi diſplicere, quod
Petrus faciebat: & ſimulatorie eum reprehendit: faciẽ/
tes hoc quaſi ex condicto vt vtriſq; fidelibus ſibi ſubdi/
tis prouiderent. Auguſtinus vero dicit ſicut Petrũ vere
ſeruaſſe legalia: ita dicit Paulum eum vere reprehẽdiſ/
ſe, & nõ ſimulatorie. Sed & Petrus quidẽ ſeruando pec
cauit. quia inde erat ſcandalum apud gentiles, a quibꝰ
ſe ſubtrahebat. Paulus vero nõ peccauit reprehẽdẽdo:
quia ex eius reprehenſione nullum ſcandalũ ſequebatᷣ.

Nos natura iudæi: & nõ ex gentibus peccato
res, quoniam ſcimus non iuſtificari hominem
ex operibus legis: niſi per fidem Ieſu Chriſti: &
nos in Chriſtum Ieſum credimus, vt iuſtificare
Rom. 3. mur ex fide Chriſti: & non ex operibus legis. †
Propterea quod non iuſtificabitur ex operibus
legis omnis caro.

Nos natura iudæi, & non ex gentibus pecca/
tores. Scientes autem ꝙ non iuſtificatur homo
ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti: &
nos in Chriſto Ieſu credimus, vt iuſtificemur ex
fide Chriſti, & non ex operibus legis. Propter qđ
ex operibus legis nõ iuſtificatᷣ oĩs caro. Lec. IIII.

SVPRA oſtendit veritatem doctrinę apoſtolicę pͥ/
dicatę per eum ex authoritate aliorum apoſtolorum:
hic oſtendit idem ex eorũ cõuerſatione & exemplo. Et
circa hoc duo facit. Primo oſtendit propoſitum per
apoſtolorum cõuerſationẽ. Secundo aduerſantiũ obie
ctionem. ibi. QVOD ſi quęrentes iuſtificare &c.) Cir
ca primum tria facit. Primo pręmittit apoſtolorum
conditionẽ. Secundo inſinuat eorum conuerſationem
ibi. SCIENTES autem ꝙ non iuſtificatur &c.) Tertio
infert intentam cõcluſionem. ibi. PROPTER quod
ex operibus legis &c.) Conditio autem apoſtolorum, &
etiam ipſius Pauli: hęc eſt: ꝙ ſecundum naturalem ori
ginem ex iudęis proceſſerunt. Et hoc eſt quod dicit.
NOS) ſ. ego & apoſtoli alii ſumus. NATVRA) .i. na
turali origine. IVDEI) nõ proſelyti. ſecundę Corin.
11. Hebrei ſunt & ego &c. Et hęc eſt magna laus: quia vt
dicitur Ioan. 4. Salus ex iudęis eſt. ET NON ex genti
bus, peccatores) .i. non ſumus peccatores. vt gentes ido
lolatrę & immundę. Sed cõtra eſt quod dicitur primę
Aliud eſt eſſe peccantẽ: aliud peccatorem. Io. 1. Si dixerimus, quoniam peccatũ nõ habemus &c.
ergo iudęi ſunt peccatores. Reſpondeo. Dicendũ eſt
ꝙ aliud eſt peccantẽ eſſe: aliud peccatorẽ. Nã primum
denominat actum. ſecundum vero promptitudinem
ſiue habitum ad peccandũ. Vnde ſcriptura iniquos &
grauibus peccatorum ſarcinis oneratos peccatores ap
pellare cõſueuit. Iudęi ergo propter legem ſuperbien/
tes: quaſi per eam coerciti a peccatis: gentes quę ſine
freno legis erant: & ad peccandũ pronę, peccatores vo/
cabant. Eph. 4. Non circunferamur omni vento doctri
nę &c. Cum ergo dicat Apoſtolus non ex gentibus pec
catores: exponitur. i. non ſumus de numero peccatorũ
qui ſunt inter gentiles &c.

Conſequenter cum dicit. SCIENTES autẽ ꝙ non
iuſtificatur homo &c.) Ponit apoſtolorum conuerſatio
nem: quę quidem non eſt in legalibus: ſed in fide Chri/
ſti. Et circa hoc duo facit. Primo exprimit rationẽ apo
ſtolicę conuerſationis. Secundo ponit ipſam apoſtoli/
cam conuerſationem. ibi. ET NOS in Chriſto &c.)
Erat ergo apoſtolica conuerſatio in fide, & non in lega
libus. Cuius ratio eſt: quia licet fuerimus iudęi natura,
& in legalibus nutriti. TAMEN ſcientes) pro certo
QVOD NON iuſtificatur homo ex operibus legis) .i. p
opera legalia. niſi per fidem Ieſu Chriſti. ideo deſerẽtes
illã: conuerſamur in pręceptis fidei. Ro. 3. Arbitramur
enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis.
Act. 4. Non eſt aliud nomen &c. Sed contra. Ro. enim
2. dicitur. Nõ enim auditores legis iuſti ſunt apud de
om: ſed factores legis iuſtificabuntur &c. Videtur ergo Iuſtificari .i. iuſtitiã exequi ꝙ operibꝰ fit
ꝙ ex operibus legis iuſtificetur homo. Reſpondeo. Di & fieri iuſtũ ꝙ tantũ fide perficitur.
cendum eſt ꝙ iuſtificari poteſt dupliciter accipi. ſ. iuſti
tiam exequi, & iuſtum fieri. Primo autẽ modo homo
iuſtificatur, qui opera iuſtitię facit. Non autem iuſtum
fit aliquis, niſi a deo per gratiã. Sciendũ eſt ergo ꝙ ope
ra legis quędam erant moralia: quędam vero cęremo
nialia. Moralia autem licet cõtinerentur in lege: nõ ta Moralia nõ pͥe dicũtur opera legis ſꝫ cerimonialia.
men poterãt proprię dici opera legis, cum ex naturali
inſtinctu, & ex lege naturali homo inducatur ad illa.
Sed cęremonialia dicuntur proprie opera legis. Quã/
tuncunq; ergo homo quo ad executionem iuſtitiæ ex
moralibus iuſtificetur: & etiã ex cerimonialibus: inquã
tum ſeruare ea eſt opus obedientiæ, & ad mala pertine
at: & ſic accipitur ſecũdum dictum Apoſtoli ad Ro. 2.
Quantum vero ad iuſtum fieri, ex operibus legis non
iuſtificari homo, per hęc videtur: quia ſacramenta vete
ris legis non conferebant gratiã. Infra. 4. Conuerſi eſtis
ad egena elementa. i. gratiã non conferentia: neq; gra/ Sacramenta noue legis.
tiam in ſe continentia. Sacramenta vero noue legis, li/
cet ſint elementa materialia: non tamen ſunt elemẽta
egena: quia in ſe gratiam continent. Vnde & iuſtificare
poſſunt. Si qui autem in veteri lege iuſti erant, nõ erãt
iuſti ex operibus legis: ſed ſolum ex fide Chriſti: quem
deus propoſuit ꝓpiciatorem per fidem: vt dicit ut Ro.
3: Vnde & ipſa ſacramenta veteris legis non fuerunt ui Sic a veteris legis figurabant gratiã: noſtra autẽ cõtinẽt gratiam
ſiquedã ꝓteſtationes fidei Chriſti ſicut & noſtra ſacra/
menta: ſed differenter, quia illa ſacramenta gratiam
Chriſti figurabant quaſi futurã. noſtra autem ſacramẽ
ta proteſtantur, quaſi cõtinentia gratiã pręſentem. Et
ideo ſignanter dicit. ꝙ EX OPERIBVS legis non iuſti
ficatur homo, niſi per fidem Ieſu Chriſti.) quia & ſi olĩ
aliqui ſeruantes opera legis iuſtificarentur: non tamen
hoc erat niſi per fidem Ieſu Chriſti. Ex hac autem ſciẽ/

tiã apoſtolorũ, quam habebant ꝙ iuſtificatio non eſt ꝑ operationem legis, ſed per fidem Chriſti: concludit cõuerſationem apoſtolorum eligentium fidem Chriſti: & dimittentium opera legis. Vnde ſequitur. ET NOS in Chriſto Ieſu credimus.) quia vt dicitur Act. 4. Nõ eſt aliud nomen datum &c. Vnde ſequitur. VT IVSTIFICEMVR ex fide Chriſti.) Ro. 5. Iuſtificati ergo ex fide &c. Et ne aliquis credat ꝙ ſimul cũ lege Chriſti, opera legis iuſtificent, ſubiungit. ET NON ex operibus legis.) Ro. 3. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem &c. Et ex hoc concludit principale intentũ, dicẽs ꝙ ſi Apoſtoli, qui ſunt naturaliter iudęi non quærunt iuſtificari per opera legis: ſed per fidem: quia non iuſtificatur omnis caro ex operibus legis: nec homo poteſt iuſtificari per opera legis. Sumitur enim hic, CARO) pro homine. ſ. pars pro toto: ſicut Eſa. 40. Videbit omnis caro ſalutare dei noſtri. Dicens autẽ. PROPTER quod &c. Concludit quaſi a maiori. Magis enim videtur naturale ꝙ iudęi per opera legis, q̃ per fidem iuſtificarentur: ſed hoc non eſt. Quare &c.

Quod ſi dum quærimus iuſtificari per Chriſtum: reperimur & ipſi peccatores: nũ ergo Chriſtus peccati miniſter eſt? Abſit. Nam ſi quæ deſtruxi: ea rurſum ædifico: tranſgreſſorem meipſum conſtituo.

Quod ſi quærentes iuſtificari in Chriſto, inuenti ſumus & ipſi peccatores: nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt? Abſit. Si enim quæ deſtruxi iterum reædifico: præuaricatorem me conſtituo. Lec. V.

POSTQVAM Apoſtolus oſtẽdit per cõuerſationem apoſtolorũ legalia non eſſe obſeruanda, quod ipſe dicebat: hic mouet queſtionẽ in contrarium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet queſtionẽ. Secundo ſoluit eam. ibi. ABSIT &c.) Tertio ſolutionẽ eius manifeſtat. ibi. EGO enim per legẽ &c.) Primum dupliciter poteſt exponi ſecũdum Glo. Primo ſic. Poſſet enim aliquis dicere, ꝙ apoſtoli deſerentes legẽ viuendo ad fidem Chriſti peccaſſent. Sed ex hoc Apoſtolus introducit quaſi quoddã inconueniens. ſ. Chriſtum eſſe authorem peccati, ꝙ homines ad ſuam fidem vocat. Et hoc eſt quod dicit. QVOD) .i. ſed SI NOS) apoſtoli QVAERENTES iuſtificari in ipſo) .i. ꝑ ipſum. ſ. Chriſtum. INVENTI SVMVS) .i. manifeſte cõprobamur & ipſi apoſtoli PECCATORES) propter legis dimiſſionem. NVNQVID Chriſtus eſt miniſter peccati .i. introducens nos ad peccandũ, qui nos a ſtatu legis ad ſuam fidem vocauit? Infra. 4. Factum ſub lege, vt eos q ſub lege erant redimeret. ſ. ab onere legis. Reſpondet Apoſtolus. ABSIT) quia magis eſt miniſter iuſtitię. Ro. 5. Per vnius obedientiã iuſti conſtituuntur multi. primę Pe. 2. Qui peccatum non fecit &c. Et ꝙ Chriſtus non ſit miniſter peccati, abſtrahens a lege veteri, patet: quia SI EGO ipſe quę deſtruxi) . ſ. ſuperbiã gloriantẽ de lege. ITERVM reędifico.) volens redire ad glorian dum de lege. PRAEVARICATOREM meipſum cõſtituo.) reſumẽs quę deſtruxi. 2. Pe. 2. Canis reuerſus ad vomitũ &c. Ioſue. 5. Maledictus hõ qui reædificauerit Hiericho. Dicit autẽ QVAE DESTRVXI) nõ ipſam legẽ, vt Manichęi volunt: quia lex ſancta eſt. Ro. 7. Sed ſuperbiã de lege. qua dicitur Ro. 10. Quęrentes ſuã iuſtitiam ſtatuere &c. Si quis autẽ obiiciat, ꝙ cum ipſe olim deſtruxerit fidem Chriſti, pręuaricatorem ſe faciebat eam ędificans. Patet reſponſio: quia fidem Chriſti conatus fuit quidẽ deſtruere: ſed nõ pręualuit propter veritatẽ. Act. 9. Quid me perſequeris? durũ eſt tibi &c. Sed ſuperbia legis vana erat, & ideo deſtrui poterat: & reędificanda non erat. Secundo modo poteſt exponi, vt quod dicit. INVENTI SVMVS & ipſi peccatores vt referatur nõ ad dimiſſionẽ legis, ſicut nunc expoſitum eſt: ſed magis ad ipſam legis obſeruantiã. Manifeſtum enim eſt, ꝙ quicunq; quęrit iuſtificari, profitetur ſe nõ eſſe iuſtũ, ſed peccatorẽ. Eſt ergo ſenſus. SI NOS quęrentes iuſtificari in Chriſto.) Ex hoc ipſo, ꝙ quęrimus iuſtificari INVENTI ſumus) .i. ratione cõprobamur ET IPSI peccatores fuiſſe: propter hoc ꝙ legẽ obſeruamus. NVNQVID Ieſus Chriſtus miniſter peccati eſt.) vt. ſ. mandauerit homines poſt ſuam paſſionem legalia obſeruare, quod ſine peccato fieri non poteſt? Et attendendum eſt, ꝙ hęc expoſitio procedit ſecundum opinionẽ Hieronymi, qui ponebat ſtatim poſt paſſionẽ Chriſti legalia fuiſſe mortifera. Tertio modo poteſt exponi, vt quod dicit. INVENTI SVMVS & ipſi peccatores,) pertineat quidẽ ad ſtatum, quo lex obſeruabatur: non tamen ꝙ ipſi offenderent propter legis obſeruantiam: ſed propter legis defectum: quæ peccatũ auferre non poterat: vt ſit ſenſus. SI QVAERENTES iuſtificari, in ipſo inuenti ſumus, & ipſi peccatores) .i. peccatum habentes: lege peccatũ non auferente. ſecundũ illud Roma. 3. Cauſati ſumus iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe. NVNQVID Ieſus Chriſtus peccati miniſter eſt,) vt reducat nos ad obſeruantiam legis, in qua ſub peccato eramus? Et hęc expoſitio procedit ſecundum expoſitionem Auguſtini. Et reſpondet ſecundum vtranq; expoſitionẽ. ABSIT.) QVIA ego deſtruxi legẽ) carnaliter intellectam, ſpiritualiter iudicando, & docendo. Vnde SI ITERVM vellem ędificare carnalis legis obſeruantias, eſſem pręuaricator legis ſpiritualis. Poteſt & quarto modo ſic exponi. Dixeram hominẽ non iuſtificari ex operibus legis. Poſſet aliquis dicere, ꝙ nec etiã per fidẽ Chriſti: quia multi poſt fidẽ Chriſti deceptam, peccant. Et hoc eſt, quod dicit. SI QVAERENTES iuſtificari in Chriſto.) id eſt per fidẽ Chriſti. INVENTI SVMVS) poſt fidem Chriſti ſuſceptam, etiã IPSI NOS fideles peccatores) .i. in peccatis viuentes. NVNQVID Ieſus Chriſtus miniſter peccati eſt) & damnationis: ſicut miniſter veteris legis eſt miniſter peccati & dãnationis? Non ꝙ lex induceret ad peccatum, ſed occaſionaliter: quia prohibebat peccatum, & non conferebat gratiã adiuuantem ad reſiſtendum peccato. Vnde dicitur Roma. 7. Occaſione accepta, peccatum per mandatum &c. Sed Chriſtus dat gratiã adiuuantem. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. vnde nullo modo eſt miniſter peccati, nec directe, nec occaſionaliter.

Paulus nõ deſtruxit fidem xpi: ſed eo natus fuit deſtruere & nõ p̄ualuit.

Ego enim per legẽ legi mortuus fui: vt Chriſto viuerem vna cum Chriſto crucifixus ſum: viuo tamen non iam ego: ſed viuit in me Chriſtus. Vitam autem quam nunc viuo in carne: ꝑ fidem viuo filii dei: qui dilexit me: & tradidit ſemetipſum pro me. Non aſpernor gratiam dei. Nam ſi per legem eſt iuſtitia: igitur Chriſtus fruſtra mortuus eſt.

Ego enim per legẽ legi mortuus ſum: vt deo viuam: Chriſto confixus ſum cruci. Viuo autẽ iam non ego: viuit vero in me Chriſtus. Quod autem nunc viuo in carne: in fide viuo filii dei. Qui dilexit me & tradidit ſemetipſum pro me. Nõ abiicio gratiam dei. Si enim per legẽ iuſtitia: ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Lec. VI.

HIC Apoſtolus ſolutionẽ ſuperius aſſignatam manifeſtat. Et primo ponit ſolutionis manifeſtationẽ. Secundo concludit principale intẽtum. ibi. NON abiicio gratiã dei &c.) Sed attendendũ eſt ꝙ Apoſtolus in quirendo procedens nullum dubium indiſcuſſum relinquit. Et ideo verba eius, licet videantur intricata: tamen ſi diligenter aduertantur: nihil ſine cauſa dicit: & hoc apparet in verbis propoſitis. Vbi tria facit. Primo manifeſtat ſolutionẽ. Secundo explicat ſolutionis manifeſtationẽ. ibi. CHRISTVS crucifixus eſt &c.) Tertio remouet dubitationẽ. ibi. QVOD autẽ viuo &c.) Quia ergo Apoſtolus dixerat. Si enĩ quę deſtruxi &c. quod intelligitur de veteri lege. poſſet enim ab aliquo reputari legis deſtructor: & per conſequens iniquus: ſecundum illud. ꝑs. Diſſipauerunt iniqui legem tuam. Ideo Apoſtolus vult oſtẽdere, quomodo legem deſtru-

at: &

at: & tamen non eſt iniquus, dicens. EGO enim per legem &c.) Vbi ſciendum eſt, q aliquis diſſipat legem per ipſam legem: & talis eſt præuaricator legis nõ iniquus. Diſſipatur autem lex per legem, quando in lege datur aliquod præceptum locale ſeu temporale, vt ſcilicet lex illa tali tempore, ſeu tali loco ſeruetur. & hoc ipſum exprimatur in lege. Si quis in illo tempore ſeu in illo loco lege vtitur: deſtruit legem per ipſam legem & hoc modo Apoſtolus deſtruxit legem. Vnde deſtruxit inquit quodammodo legem; tamen per legem.

QVIA ego mortuus ſum legi per legem).ideſt per authoritatem legis, ipſam dimiſi quaſi legi mortuus. Authoritas enim legis, per quam mortuus eſt legi, in multis ſacræ ſcripturæ locis habetur. Iere. 31. tamen ſub aliis verbis. Confirmabo teſtamentum nouum ſuper domũ Iſrael &c. Deut. 18. Prophetam ſuſcitabit dominus de fratribus veſtris &c. Et multæ aliæ. Non eſt ergo tranſgreſſor Apoſtolus legem deſtruendo. Vel aliter. EGO PER legem) ſcilicet ſpiritualem MORTVVS ſum legi carnali.) Tunc enim moritur legi, quando abiicit legem ſolutus a lege. Iuxta illud Ro. 7. Mortuo viro ſoluta eſt mulier a lege viri. Inquãtum vero Apoſtolus ſubiectus erat legi ſpirituali, dicit ſe mortuum legi, ideſt ſolutum a legis obſeruatione. Romanorum. 8. Lex ſpiritus vitæ &c. Alius modus dimittendi legem ſine præuaricatione eſſe poteſt: quia videlicet lex aliqua eſt ſcripta in charta. & tunc dicitur lex mortua. & eſt in mente legiſlatoris: & tunc dicitur lex viua. Conſtat autem q ſi aliquis ſecundum verbum legiſlatoris operaretur contra legem: & ſolueret legẽ, & ſolueretur a lege mortua, & ſeruaret legem viuam, ſecundum imperium legiſlatoris. Dicit ergo. Secundum hoc. MORTVVS ſum legi ſcriptæ) & mortuæ, ideſt ſolutus ſum ab ea, vt deo viuam ideſt motus meos ſecundum dicta ipſius dirigam. & ad honorem eius ordinet. Lex enim ſtatura in ſcriptis aliquid tradit, propter extraneos, & eos qui ab eo verbotenus audire non poſſunt; ſed his qui coram eo ſunt, non dicit eam ſcriptis: ſed verbo tantũ. A principio enim homines infirmi erant: ad deum accedere non valentes. Et ideo neceſſe fuit eis præcepta legis in ſcriptis dare: vt per legem, quaſi per pædagogum, manuducerentur, ad hoc q ab ore præcepta eius audirent, ſecundum q dicitur infra. 3. Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto &c. Sed poſtquam habemus acceſſum ad patrem per Chriſtum: vt dicitur Ro. 5. Non inſtruimur per legem de mandatis dei: ſed ab ipſo deo. Et ideo dicit. Per legem manuducentem, mortuus ſum legi ſcriptæ, vt viuam deo: ſcilicet ipſi factori legis. ideſt vt ab ipſo inſtruar & dirigar.

Conſequẽter cum dicit. CHRISTO confixus ſum &c.) Explicat quæ dixit. Dixerat autem q eſt mortuus legi, & q viuit deo. Et iſta duo manifeſtat. Et primo q ſit mortuus legi, per hoc quod dicit. CHRISTO confixus ſum cruci.) Secundo, q viuit deo: cum dicit. VIVO ego: iam non ego &c. Et primum quidem poteſt exponi dupliciter. Vno modo ſicut in gloſa, ſic. Quilibet homo ſecundum carnalem originem naſcitur filius iræ. Eph. 2. Eramus enim natura filii iræ &c. Naſcitur etiam in vetuſtate peccati. Baruch. 3. Inueteraſti in terra aliena &c. Quæ quidem vetuſtas peccati, tollitur per crucem Chriſti, & confertur nouitas vitæ ſpiritualis. Dicit ergo Apoſtolus. CHRISTO confixus ſũ cruci) ideſt concupiſcentia ſeu fomes peccati, & omne huiuſmodi, mortuum eſt in me per crucem Chriſti. Romanorum. 6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt &c. Item ex quo cum Chriſto cõfixus ſum cruci. & mortuus ſum peccato, & Chriſtus reſurrexit: cum reſurgente etiam reſurrexit. Romanorum. 4. Traditus eſt &c. Sic ergo Chriſtus in nobis renouat vitam nouam deſtructa vetuſtate peccati. Et ideo dicit. VIVO autem) ideſt quia Chriſto confixus ſum cruci; vigorem bene operandi habeo IAM non ego) ſecundum carnem/ quia iam non habeo vetuſtatem, quam prius habui. SED viuit in me Chriſtus) ideſt nouitas, quæ per Chriſtum nobis data eſt. Vel aliter. Homo quantum ad illud dicitur viuere, in quo principaliter firmat ſuum affectum: & in quo maxime delectatur. Vnde & homines, qui in ſtudio, ſeu in venationibus maxime delectantur, dicunt hoc eorum vitam eſſe: quilibet autem homo habet quendam priuatum affectum; quo quærit quod ſuum eſt, dum ergo aliquis, viuit quærens tantum quod ſuum eſt, ſoli ſibi viuit; cum vero quærit bona aliorum, dicitur etiam illis viuere. Qui ergo Apoſtolus proprium affectum depoſuerat per crucem Chriſti: dicebat ſe mortuum proprio affectu, dicens. CHRISTO cõfixus ſum cruci) i. per crucẽ Chriſti, remotus eſt a me proprius affectus, ſiue priuatus. Vnde dicebat infra vltimo. Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri &c. ſecundæ Cor. 5. Si vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt & qui viuunt iam non ſibi viuant ſed ei &c. VIVO autem) ideſt iam non viuo ego, quaſi in affectu habens proprium bonum. SED viuit in me Chriſtus) ideſt tantum Chriſtum habeo in affectu, & ipſe Chriſtus eſt vita mea. Phil. 1. Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.

Viuere i xp̃o & mori carni

Conſequenter autem eum dicit. QVOD autem nunc viuo &c.) Reſpondet dubitationi quæ poterat eſſe duplex ex præmiſſo verbo. Vna eſt quomodo ipſe viuit, & non eſt ille, ſcilicet qui viuit. Secunda quomodo confixus eſt cruci. Et ideo hec duo aperit. Et primo primum, quo modo, ſcilicet viuit & non ipſe viuit, dicens. QVOD autem nunc viuo carne &c.) Vbi notandum eſt, q illa proprie dicuntur viuere, quæ mouentur a principio intrinſeco. Anima autem Pauli cõſtituta erat inter deum & corpus, & corpus quidem viuificabatur, & mouebatur ab anima Pauli; ſed anima eius a Chriſto. Quantum ergo ad vitam carnis viuebat ipſe Paulus. Et hoc eſt quod dicit. QVOD autem nunc viuo in carne) ideſt vita carnis: ſed quantũ ad relationem ad deum, Chriſtus viuebat in Paulo. Et ideo dicit. IN FIDE viuo filii dei) per quam habitat in me, & mouet me. Abachuc. 2. Iuſtus autem meus ex fide viuit. Et nota q dicit. IN CARNE;) non ex carne: quia hoc malum eſt. Secundo oſtendit q confixus eſt cruci, dicens. Quia amor Chriſti, quem oſtẽdit mihi in cruce moriens pro me facit, vt ſemper ei configar. Et hoc eſt, quod dicit. QVI dilexit me) 1. Ioan. 4. Ipſe prior dilexit nos. Et intantum dilexit me, q TRADIDIT ſemetipſum p me, & nõ aliud ſacrificium. Apocalipſis. 1. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Eph. 5. Sicut Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea &c. Sed attendendum eſt q ipſe filius tradidit ſe; & pater tradidit filium. Romanorum. 8. Qui proprio filio non pepercit; ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Et Iudas tradidit eum: vt dicitur Matth. 26. Et totum vna res eſt, ſed non vna intentio; quia pater ex charitate: filius ex obedientia ſimul & cum charitate. Iudas vero ex proditione.

Pater tradidit filium, & filius ſe, & Iudas eundem.

Conſequenter cum dicit. NON abiicio gratiam dei &c.) Infert concluſionem principalem. Et primo inducit concluſionem. Secundo manifeſtat modum. Dicit ergo. Ex quo tantam gratiam recepi a deo, q tradidit ſe: & ego viuo in fide filii dei. NON abiicio gratiam filii dei;) ideſt non repudio nec ingratum me exhibeo. 1. Corin. 15. Gratia dei in me vacua non fuit &c. Vnde & alia litera habet. NON ſum ingratus gratiæ dei. Heb. 12. Contemplantes, ne quis deſit gratiæ dei, ſcilicet per ingratitudinem ſe indignum fatendo. Modus autem abiiciendi & ingratitudinis eſt, ſi dicerem q lex eſſet neceſſaria ad iuſtificandum. Et ideo dicit. SI ENIM per legem iuſtitia; ergo Chriſtus gratis eſt mortuus:) ideſt ſi ſufficiens ſit lex: ideſt operæ legis ſufficiunt ad iuſtificandum hominem, Chriſtus ſine cauſa mortuus eſt, & fruſtra quia ad hoc mortuus eſt, vt nos iuſtificaret. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt &c. Quod ſi hoc per legem fieri poſſet, ſuperflua fuiſſet Chriſti mors. Sed non gratis eſt mortuus, nec in vacuum laborauit: vt dicitur Eſa. 49. Quia per ipſum ſolum gratia iuſtificans, & veritas facta eſt, vt dicitur Ioan. 1. Si qui autem ante paſſionem Chriſti iuſti fue/

runt: hoc etiam fuit per fidem Chriſti venturi, in quem credebant, & in cuius fide ſaluabantur. Cap. III.

Infra. 5.

O Stulti Galatæ: † quis vos faſcinauit; vt non crederetis veritati? Quibus præ oculis Ieſus Chriſtus ante fuit depictus; inter vos crucifixus?

O Inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit non obedire veritati. Ante quorum oculos, Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt & in vobis crucifixus?

SVPRA confutauit Apoſtolus vanitatem & mutabilitatem Galatarum per authoritatem euangelicæ doctrinę, oſtendens ſuã doctrinam autenticam fuiſſe ab aliis Apoſtolis: hic vero per rationes & authoritates oſtendit hoc idem. ſ. ꝙ legalia nõ ſunt ſeruanda. Et hoc dupliciter. Primo eñ ex ſufficientia legis Secundo ex dignitate eorum, qui ad Chriſtum conuerſi ſunt. & hoc. 4. cap. ibi. DICO autem quanto tempore &c. Circa primum duo facit. Primo pręmittit obiurgationem. Secundo proſequitur ſuam probationẽ ibi. HOC ſolum a vobis volo &c. Circa primum duo facit. Primo obiurgat eos attendens eorum fatuitatẽ. Secundo rationem obiurgationis aſſignat, ibi. ANTE quorũ oculos &c.) Primo ergo eos de fatuitate obiurgat, vocãs eos inſenſatos. Vnde dicit. O INSENSATI &c.) Inſenſatus autem proprie dicitur qui ſenſu caret. Senſus autem ſpiritualis eſt cognitio veritatis. qui ergo veritate caret, proprie inſenſatus dicitur. Matth. 15. Et vos ſine intellectu eſtis. Sap. 5. Nos inſenſati vitam illorum &c. Sed contra. Mat. 5. dicitur. Qui dixerit fratri ſuo fatue &c. Sed fatuus idem eſt quod inſenſatus. Ergo Apoſtolus reus eſt gehennę ignis. Sed dicendum eſt. vt Augu. dicit. ꝙ intelligendũ eſt, ſi dixerit ſine cauſa, & animo vituperandi: ſed Apoſtolus ex cauſa dixit, & animo corrigendi. Vnde dicitur in Glo. Hoc dolẽdo dicit. Secundo cum dicit. QVIS vos faſcinauit &c.) Oſtendit modum quo inſenſati erant effecti. Vbi notãdum eſt ꝙ inſenſatus fit aliquis multis modis. Vel quia non proponitur ſibi aliqua veritas, quam cognoſcere poſſit. Vel quia & ſi proponatur ſibi, tamen nunquam eam acceptat. Vel quia veritatem propoſitam vel acceptam deſerit, a via veritatis recedens. & tales erant iſti Galatę, qui veritatẽ fidei: quã acceperãt: deſerẽtes, veritatẽ ꝓpoſitã renuerũt. Supra. 1. Miror ꝙ tam cito &c. Et ideo iſtum gradum inſenſationis in eis reprehendit, dicens. QVIS vos faſcinauit &c.) Ad ſciendum autem quid ſit faſcinatio, ſciendum eſt ꝙ ſecundum gloſam faſcinatio proprie dicitur ludificatio ſenſus: quę ꝑ artes magicas fieri conſueuit: puta cum hominem facit aſpectibus aliorum apparere leonem vel cornutum. & huiuſmodi. & hoc etiam per dęmones poteſt fieri: qui habent poteſtatem mouendi phantaſmata, & reducendi ad principia ſenſuum, ipſos ſenſus immutando. Et ſecundum hanc acceptionem ſatis proprie, dicit Apoſtolus. QVIS vos faſcinauit) quaſi dicat. Vos eſtis ſicut homo ludificatus: qui res manifeſtas aliter accipit q̈ ſit in rei veritate. quia ſcilicet eſtis ludificati per deceptiones & ſophiſmata. veritati non obedire: ideſt veritatem vobis manifeſtam: & a vobis receptam non videtis nec obediendo recipitis. Sap. 4. Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona. Eſa. 5. Vę qui dicunt bonum malum &c. Alio modo accipitur faſcinatio ſecundum ꝙ aliqs ex aſpectu maliuolo lęditur: & maxime in vetulis: quę viſu vrenti, & aſpectu inuido, faſcinant pueros: qui ex hoc infirmantur, & vomunt cibum. Huius cauſam volens aſſignare Auicenna in libro ſuo de anima: dicit ꝙ materia corporalis obedit ſubſtantię intellectuali magis: q̄ qualitatibus actiuis, & paſſiuis in natura. Et ideo ponit ꝙ ad apprehenſionem ſubſtantiarũ intellectualium quas vocat animas ſeu motores orbium: multa fiunt pręter ordinem motus cœli & omnium corporalium agentium. Eodem modo dicit, ꝙ quando anima ſancta depurata ab affectibus terrenorum, & a carnalibus vitiis, accedit ad ſimilitudinem ſubſtantiarum diuinarum. & obedit ei natura. Et hinc eſt ꝙ aliqui ſancti viri operãtur quędam mira pręter naturę curſum. Et ſimiliter quia anima alicuius fœdata paſſionibus carnalibus habet fortem apprehenſionem in malitia. obedit enim ei natura ad tranſmutationem materię in illis, maximę in quibus materia habilis eſt: ſicut i pueris teneris contingit. Et ſic contingit (ſecũdum eum) ꝙ ex forti apprehenſione vetularum in malitiam, immutatũ puer & faſcinatur. Hęc autem poſitio ſatis videtur vera ſecundum opinionem Auicennę. Nam ipſe poſuit formas omnes corporales in iſtis inferioribus, influi a ſubſtantiis incorporalibus ſeparatis: & ꝙ agentia naturalia non habent ſe ad hoc, niſi vt diſponentia tantum. Sed hoc quidem improbatur a philoſopho. Agens enĩ oportet eſſe ſimile ſubiecto. Non fit autem forma tantum: nec materia: ſed cõpoſitum ex materia & forma. Id ergo quod agit ad eſſe corruptibiliũ, oportet ꝙ habeat materiam & formam. Vnde dicit ꝙ tranſmutare materiam & formam nõ poteſt, niſi id quod habet materiam & formam. Et hoc quidem vel virtute, ſicut deus, qui actor eſt formę & materię, vel actu, ſicut agens corporeum. Et ideo materia corporalis, quantum ad huiuſmodi formas, nec angelis nec alicui purę creaturę, obedit ad nutum. ſed ſoli deo: vt Auguſtinus dicit. Vnde non eſt verum, quod Auicẽna dicit de huiuſmodi faſcinatione. Et ideo dicendum, ꝙ ad imaginationẽ ſeu apprehenſionem hominis, quando fortis eſt, immutatur ſenſus ſeu appetitus ſenſitiuus: quę quidem immutatio non eſt ſine alteratione corporis & ſpirituum corporis: ſicut nos videmus ꝙ ad apprehenſionem delectabilis, mouetur appetitus ſenſitiuus ad cõcupiſcẽtiam. & exinde corpus caleſcit. Similiter ex apprehenſione timendi frigeſcit. Immutatio autem ſpirituum maxime inficit oculos: qui infecti, rem per aſpectum inficiunt. ſicut patet in ſpeculo mundo: quod ex aſpectu menſtruatę inficitur. Sic ergo quia vetulę obſtinatę in malitia, & durę ſunt. ex forti apprehenſione immutatũ appetitus ſenſitiuus: & ex hoc (ſicut dictum eſt, infectio maxime fit a venis ad oculos: & ex hoc oculis ad rem ꝓſpectam. Vnde quia caro pueri mollis eſt, ad earum inuidum aſpectum inficitur & faſcinatur. Et quandoꝗ quidem ad hunc effectum, dęmones operantur. Dicit ergo. QVIS vos faſcinauit veritati nõ obedire?) quaſi dicat. Vos aliquando obediſtis veritati fidei. ſed modo non, ergo eſtis ſicut pueri: qui ex aliquo inuido infecti, cibum receptum vomitis. Rationem autem obiurgationis aſſignat, dicẽs. ANTE quorum oculos &c.) Quod poteſt tripliciter legi. Vno modo ſecũdũ Hieronymum vt reſpondeat primę perſonę acceptioni faſcinationis. alias primo acceptui quaſi dicat. Dico vos faſcinatos: quia ante quorũ oculos &c. ideſt proſcriptio Chriſti, qua damnatus eſt in mortem, adeo vobis manifeſta fuit, ac ſi ante oculos veſtros fuiſſet. Et in vobis crucifixus: ideſt in intellectibus veſtris erat crucifixio Ieſu Chriſti vt ſciretis qualiter facta eſſet. Vnde ſi eam non videtis modo: nec obeditis, hoc contingit: quia eſtis ludificati & faſcinati. Contra quod dicitur Canti. vlti. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum &c. Alio modo ſecundum Augu. quaſi dicat. Recte faſcinati eſtis: quia veritatem quam recepiſtis. ſcilicet Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, euomitis ſicut pueri. Et hoc quia ANTE oculos veſtros ideſt in veſtra preſentia IESVS Chriſtus proſcriptus eſt) ideſt expellitur, & eiicitur de hęreditate ſua. Et quod moleſtum deberet eſſe vobis: quia non debetis pati, ꝙ ab aliis proſcriberetur, & expelleretur in vobis, proſcriptus eſt, ideſt hæreditatem ſuam amiſit in vobis. ideſt voſipſos. Et tunc hoc quod ſequitur, ſcilicet crucifixus: legi debet cum pondere, & oſtenſione doloris: quia hoc addidit, vt conſiderarent, quo pretio Chriſtus emerit poſſeſſionem, quam in eis amittebat. & ex hoc mouerentur magis quaſi dicat. CHRISTVS proſcriptus eſt in vobis) ſcilicet qui crucifixus. ideſt qui cruce ſua a ſanguine proprio acquiſiuit hanc hæreditatem. 1. Corin. 6. Empti enim eſtis pretio magno &c. 1. Pe. 1. Non corruptibilibus auro vel argento &c. Tertio modo ſecundum Ambroſium: quaſi dicat. Vere faſcinati eſtis ANTE) quorum OCVLOS) ideſt in quorum reputatione: ſcilicet ſecũdum iudiciũ

veſtrum

Inſenſatus q̄ caret ſẽſu ſpirituali. i. veritate.

Dicere fatue cã caſtigandi & non ꝓprobrandi non eſt peccatum

Inſenſatus fit aliquis multis modis vel nõ proponẽdo vel nõ acceptãdo: vel deſerendo.

Quid ſit faſcinatio.

Alio mõ dicitur faſcinatio.

veſtrū IESVS Chriſtus proſcriptus eſt).i. dānatus nō alios ſaluās. ET IN vobis).i. ſecundū ꝙ vos itelligitis CRVCIFIXVS eſt).i. mortuus eſt: nō autē alios iuſtificans: cū tamē de eo dicatur .2. Cor. vlti. Quod ſi mortuus eſt ex īfirmitate noſtra: viuit tamē ex virtute dei. poteſt & quarto modo exponi ſecundum gloſam, vt ꝑ hoc deſignet Apoſtolus grauitatē culpę eorum: quia ſ. hoc, ꝙ Chriſtum deſerunt: legē obſeruantes: ęqualiter quodāmodo peccabant Pilato: qui Chriſtū proſcripſit .i. dānauit. vt dum inſufficientē Chriſtum credunt ad ſaluandum, ſimiles in peccando crucifixorib⁹ Chriſti: qui ipſum in ligno ſuſpenderunt morte turpiſſima cōdemnantes & afficientes. Æqualitas tamen eſt accipiēda ex parte eius, ī quem peccatur: quia in Chriſtum Galatæ peccabant, ſicut Pilatum: & crucifixores Chriſti.

Hoc ſolum cupio diſcere a vobis: vtrum ex operibus legis ſpiritum accepiſtis: an ex prædicatione fidei? Adeo ſtulti eſtis: cum ſpiritu ceperitis nunc carne cōſumamini. Tam multa paſſi eſtis fruſtra: ſi tamen & fruſtra. Qui igitur ſubminiſtrat vobis ſpiritum: & operatur virtutes in vobis vtrum ex operibus legis: an ex prædicatione fidei id facit?

Hoc ſolum a vobis volo diſcere: ex operibus legis, ſpiritum accepiſtis: an ex auditu fidei? Sic ſtulti eſtis vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſumamini? Tanta paſſi eſtis ſine cauſa: ſi tamen ſine cauſa. Qui ergo tribuit vobis ſpiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus, an ex auditu fidei? Lec. II.

POSITA obiurgatione conſequēter Apoſtolus ꝓcedit ad inſufficientiam legis, & virtutem fidei oſtendēdam. Et primo oſtendit inſufficientiam legis. Secundo mouet quęſtionē: & ſoluit: ibi. QVID igitur lex &c.) Et circa primum duo facit. Primo probat defectum legis, & inſufficientiā per ea, quę ipſi experti ſunt. Secūdo per authoritates & rationes, ibi. Sicut ſcriptum eſt &c.) Circa primum duo facit. Quia primo probat propoſitum, experimento ſumpto ex parte ipſorū. Secundo probat idem: experimento ſumpto ex parte ipſius Apoſtoli, ibi. QVI ergo tribuit vobis &c.) Circa primū duo facit. Primo oſtendit donum, quod receperunt. Secundo defectū, in quem inciderunt, ibi: SIC ſtulti eſtis &c.) Donū autem, quod receperunt, oſtendit, quærendo ab eis: vnde illud receperunt. Vnde ſuſceptum donum ſupponens, interrogans quęrit ab eis, dicens. QVAMVIS faſcinari & ſtulti ſitis: tamen non tantū eſtis ludificati: quin vnum: quod valde manifeſtū eſt, me docere poſſitis. Et ideo SOLVM hoc volo a vobis diſcere:) quia hoc ſolum ſufficit ad probandum quod intendo: hoc inq̄ eſt, quia conſtat ꝙ ſpiritumſanctum accepiſtis. Quęro ergo, an ACCEPISTIS illū ex operibus legis, an ex auditu fidei? Ad quod ſciendum eſt, ꝙ in primitiua eccleſia ex diuina diſpoſitione, vt fides Chriſti promoueretur & creſceret, ſtatim poſt prędicationem fidei ab Apoſtolis, manifeſta ſigna ſpirituſſancti fiebant ſuper audiētes. Vnde de Petro dicitur Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hęc, cecidit ſpirituſſanctus &c. Ipſi etiam Galatę ad prędicationē Pauli manifeſte ſpiritūſanctū acceperant. Quęrit ergo Apoſtolus ab eis: vnde habuerunt ſpiritumſanctū. Conſtat autē ꝙ non per opera legis: quia cum eſſent gentiles ante receptionem ſpirituſſancti, legem non habebant. Ergo habuerunt ſpiritumſanctū .i. dona ſpirituſſancti, ex auditu fidei. Ro. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterū in timore: qui .ſ. dabatur in lege. Vnde & cum tremore lex data eſt: ſed accepiſtis ſpiritum filiorum: qui datur per fidē quę eſt ex auditu: vt dicitur Ro. 10. Si ergo hoc potuit fidei virtus: fruſtra quęritur aliud: per quod ſaluemur: quia multo difficilius eſt de iniuſto facere iuſtum, q̄ iuſtum in iuſtitia conſeruare. Si ergo fides dei iuſtis Galatis ſine lege iuſtos fecerat: non eſt dubium, ꝙ ſine lege poterat eos in iuſtitia conſeruare. Magnum ergo erat donum, quod per fidem acceperant.

Conſequenter cum dicit. SIC STVLTI eſtis &c.) Oſtēdit defectum in quem prolapſi ſunt, & exaggerat duplicem defectum in eis Apoſtolus, ſcilicet quantum ad dona, quę a Chriſto acceperant: & quantum ad mala, quę pro ipſo pertulerunt, ibi. TANTA paſſi eſtis &c.) Circa primum ſciendum eſt ꝙ iſti Galatę deſerentes quod magnum erat ſcilicet ſpiritumſanctum: adhęſerunt minori ſcilicet carnali obſeruātię legis: & hoc ſtultum eſt. Et ideo dicit. SIC STVLTI eſtis) a deo: VT CVM cœperitis) inſtinctum ſancti ſpiritus .i. initiū ꝑfectionis veſtrę habueritis a SPIRITV ſancto:) nunc dum perfectiores eſtis CONSVMAMINI carne) ideſt quęritis conſeruari per carnales obſeruantias legis: a qua nec initium iuſtitię poteſt haberi. Io. 6. Caro non prodeſt quicq̄ &c. Et ſic ordinem peruertitis: quia via perfectionis eſt, ab imperfecto tendere ad perfectum. Vos autem quia econuerſo facitis ſtulti eſtis Eccl. 27. Homo ſanctus permanet in ſapientia ſicut ſol: ſtultus vt luna mutatur. Similes iſtis ſunt, qui incipiunt ſeruire deo cum feruore ſpiritus: poſtmodum deficiunt in carne. Qui etiam aſſimulantur ſtatuę Nabuchodonoſor: cuius caput aureum: & pedes lutei. Dan. 2. Et ideo dicitur. Rom. 8. Qui in carne ſunt, deo placere nō poſſunt. Et infra. 6. Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem.

Conſequenter cum dicit. TANTA paſſi eſtis &c.) Exaggerat eorum defectum, quantū ad mala, quę pro Chriſto pertulerunt: qui enim aliquid ſine labore recipiunt, illa minus chare cuſtodiunt: ſed illud quod cū labore acquiritur vilipendere: & nō cuſtodire ſtultum eſt. Iſti autem cum labore & tribulatione magna, quā paſſi ſunt a contribulibus ſuis propter fidem, receperunt ſpiritumſanctum. Et ideo dicit. TANTA paſſi eſtis ſine cauſa) quaſi dicat. Non contemnatis tantū donum: quod cū labore accepiſtis. alias illa ſine cauſa .i. ſine vtilitate paſſi eſtis: quia hęc ſuſtinuiſtis, vt perueniretis ad vitam ęternā. Ro. 5. Tribulatio patientiam operatur: patiētia autem probationem probatio vero ſpē &c. Vnde ſi precluditis vobis aditum vitę ęternę. deſerētes fidem, quęrentes conſeruari carnalibus obſeruantiis: ſine cā .i. Inutiliter paſſi eſtis. Et hoc dico. SI TAMEN ſine cauſa.) Quod ideo dicit: quia in eorum poteſtate erat pœnitere ſi vellent, quādiu viuerent. Ex hoc autem habetur, ꝙ opera mortificata reuiuiſcunt. Sap. 3. Labores eorum ſine fructu &c. Gal. 4. Timeo autem ne ſine cauſa laborauerim &c. Si vero accipiatur de malis, qui non pœniterent: poteſt dici ꝙ patiuntur ſine cauſa conferente ſcilicet vitam ęternam.

Mali ſine cā .i. vtilitate patiuntur. Boni vero cū ma vtilitate patiuntur.

Conſequenter cum dicit. QVI ERGO tribuit vobis &c.) Probat propoſitū, experimento ſumpto ex parte Apoſtoli poſſent enim dicere, ꝙ verum eſt nos recepiſſe ſpiritum ſanctum ex auditu fidei: tamen propter deuotionem, quam ad legem habuimus: accepimus fidem: quam prędicabas. Et ideo dicit. Non curo quicquid ſit ex parte veſtra: tamen illud quod ego feci tribuēs vobis miniſterio meo ſpiritumſanctum: qui operatur in vobis virtutes: ideſt inter vos miracula: ſed nūquid facio hoc ex operibus legis, an ex operibus fidei? Non vtiq̧ ex opibus: ſed ex fide. Sed nunquid aliquis poteſt dare ſpiritumſanctum? Augu. enim. 15. de trini. dicit, ꝙ nullus homo purus, ſpiritumſanctum dare poteſt: nec ipſi Apoſtoli dabant: ſed imponebant manus ſuper homines: & accipiebant ſpiritumſanctum. Quid ergo eſt quod hic dicit Apoſtolus de ſe loquens, qui tribuit vobis ſpiritumſanctum? Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ in datione ſpirituſſancti tria per ordinē ſe habentia occurrunt ſcilicet ſpirituſſanctus inhabitans: donum gratię, & charitatis, cū cęteris habitibus & ſacramentum nouę legis, cuius miniſterio datur. Et ſic poteſt ab aliquibus tripliciter dari. Ab aliquo enim datur ſicut auctoritatē hñte, quārum ad tria prędicta, ſcilicet reſpectu ſpirituſſancti inhabitantis: reſpectu doni: & reſpectu ſacramēti: & hoc mō ſpūſſanctus dat a ſolo pře & filio. ſecundū ꝙ ei⁹ authoritatē hñt nō qdē dñi, ſed originis: quia ab vtroq̧ ꝓcedit. Sed quantū ad

In datione ſpirituſſancti tria ordinate ſe habent ſpirituſſanctus inhabitans: donū gr̃e & charitatis: & ſacramentū noue legis.

gratiam ſeu donum,& quantū ad ſacramenta ſpiritus ſancti,dat etiā ſe. ſecundū q datio importat cauſalitatem ſpiritusſancti reſpectu donorū ipſius:quia vt dicit Apoſtolus. primę Cor.12. ipſe diuidit ſingulis, prout vult. Secundū autē q in datione importatur authoritas:nō poteſt proprie dici ſpiritūſanctū ſeipſum dare. Quantū vero ad ſacramentum,quod miniſterio miniſtrorum eccleſię datur:poteſt dici,q ſancti per miniſterium ſacramentorū dant ſpiritū ſanctū. Et hoc modo hic loquitur Apoſtolus.ſecundū q tāgitur in gloſa:tamen huiuſmodi modus nō eſt cōſuetus,neq extēdendus.dicit etiā glo. q facere miracula attribuitur fidei quia,ex hoc q credit:quę ſupra naturā ſunt,ſupra naturam operatur. Et quia Apoſtoli prędicabant fidem, quę,quedā rationē excedentia cōtinebat:ideo oportebat ad eorū credulitatē aliqua teſtimonia adducere:q miſſi eſſent a deo:quod rationē excedit. Vnde Chriſtus dedit eis ſignū ſuum, ad hoc oſtendendū. Eſt autē duples ſignū Chriſti. Vnum eſt,q eſt dñs omniū. Vnde dicitur,in.ps. Regnū tuū regnū omniū ſęculorum&c. Aliud eſt q eſt iuſtificator:& ſaluator. ſecundū illud Act. 4. Non eſt aliud nomē ſub cœlo datum hominibus &c. Dedit ergo eis duo ſigna. Vnū eſt,q facerent miracula, per quod oſtēderēt,q miſſi ſunt a deo,dño omnis creaturę. Luc.10. Dedit eis poteſtatē,& virtutē ſuper omnia demonia &c. Aliud q darent ſpiritū ſanctū miniſterio: per quod oſtenderēt,q miſſi ſunt ab omnium ſaluatore. Act.8. Tunc imponebant manus ſup eos &c. Et tūc cum impoſuiſſet illis manus Paulus,ſpiritusſanctus venit ſuper illos &c. Et de his duobus modis dicitur Heb. 2. Conteſtante deo ſignis,& portētis, & variis virtutib⁹, & ſpiritusſancti diſtributionib⁹ ſecūdū ſuā voluntatē.

Signū quod Chriſtus dedit ſpiritū ſanctum.

Geñ.15. Roñ.4. Iacob.2.

† Quemadmodum Abrahā credidit deo:& imputatū eſt illi ad iuſtitiam. Scitis igitur: quod qui ex fide ſunt:hi ſunt filii Abrahæ. Præuidens autem ſcriptura: quod ex fide iuſtificet gētes deus:prius rem lætam nuntiauit Abrahæ: † Benedicentur(inquiens)in te omnes gentes. Itaq q ex fide ſunt,benedicuntur cum fideli Abraham.

Geñ.22.

Sicut ſcriptum eſt credidit Abraham deo,& reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Cognoſcite ergo quia qui ex fide ſunt,hi ſunt filii Abrahæ. Prouidens autem ſcriptura:quia ex fide iuſtificat gentes deus:prænuntiauit Abrahæ:quia benedicentur in te omnes gentes: Igitur qui ex fide ſunt benedicentur cum fideli Abraham. Lec. III.

SVPRA probauit Apoſtolus experimento virtutē fidei, & inſufficientiā legis:hic vero probat idē per authoritates & rationes. Et primo probat virtutē fidei in iuſtificando. Secundo in hoc oſtendit legis defectū,ibi. QVICVNQVE enim ex operibus legis &c.)Primum autem probat,vtēs quodā ſyllogiſmo. Vnde circa hoc tria facit. Primo oſtendit minorē. Secundo maiorē,ibi. PROVIDENS autē ſcriptura &c.)Tertio infert cōcluſionem:ibi. IGITVR qui ex fide &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit quādā authoritatē,ex qua elicit minorē. Secundo concludit eam, ibi. COGNOSCITE ergo &c.)Dicit ergo. Vere iuſtitia & ſpiritusſanctus eſt ex fide,(ſicut ſcriptū eſt. Geñ.15.)Et introducitē Roñ.4. Quod credidit Abrahā deo &c. Vbi notandū ē, q iuſtitia cōſiſtit i redditione debiti:homo autē debet aliquid deo:& aliquid ſibi: & aliquid proximo. Sed qd aliquid debeat ſibi & proximo,hoc eſt propter deū. Ergo ſumma iuſtitia eſt reddere deo, quod ſuum eſt. Nā ſi reddas tibi vel proximo quod debes:& hoc non facis propter deū:magis es peruerſus q̃ iuſtus:cum ponas finem in homine. Dei autē eſt, quicquid eſt in homine, & intellectus:& voluntas,& ipſum corpus: ſed tamen quodam ordine:quia inferiora ordinantur ad ſuperiora:& exteriora ad interiora.ſ.ad bonū animę,ſupremū autem in homine eſt mens. Et ideo primum in iuſtitia hominis eſt,q mens hominis deo ſubdatur,& hoc fit p fidem. 2.Cor.10. In captiuitatē redigentes omnē intellectum in obſequiū Chriſti. Sic ergo dicendū eſt in omnibus,q deus eſt primū principiū in iuſtitia: & qui deo dat.ſ.ſummū,quod in eo eſt ſubdendo perfecte eſt iuſtus. Ro.8. Qui ſpiritu dei aguntur,hi filii ſunt dei. Et ideo dicit. CREDIDIT Abrahā deo).i.mentē ſuam deo per fidē ſubdidit. Eccl.2. Crede deo, & recuperabit te &c. Et infra. Qui timetis dñm, credite illi &c. ET REPARATVM eſt ei ad iuſtitiā).i.ipſum credere,& ipſa fides fuit ei,& eſt omnibus aliis ſufficiens cauſa iuſtitię:& q ad iuſtitiā reputetur ei exterius ab hominibus ſed interius a deo,qui eos,qui habent fidē per charitatem operantē,iuſtificat.eis peccata remittēdo. Ex hac autē authoritate cōcludit minorē propoſitionē,dicēs. COGNOSCITE ergo &c.).q.d. Ex hoc aliquis dicitur filius alicuius: q imitatē opera eius:ſi ergo vos filii eſtis Abrahę:opera Abrahę facite. Io.8. Abrahā autē nō quęſiuit iuſtificari per circunciſionē: ſed per fidē. ERGO & illi qui)quęrunt iuſtificari PER fidē ſunt filii Abrahę. Et hoc eſt,quod dicit. Quia Abrahā iuſtus eſt ex fide:per hoc q deo credidit:& reputatū eſt ei ad iuſtitiā. ERGO cognoſcite,q illi qui ex fide ſunt).i.qui ex fide credūt ſe iuſtificari,& ſaluari. HI SVNT filii Abrahę) .ſ.imitatione & inſtructione. Ro.9. Qui filii ſunt promiſſionis eſtimantur in ſemine &c. Luc.19. dicitur Zacheo. Hodie huic domui ſalus a deo facta eſt:eo q & ipſe ſit filius Abrahę &c. Et Matth. 3. Potens eſt deus de lapidibus iſtis.i.de gentilibus,ſuſcitare filios Abrahę: i quantum ſcilicet facit eos credentes.

Conſequenter cū dicit. PROVIDENS autē ſcriptura &c. Ponit maiorē,quę.ſ.eſt, q Abrahę pręnuntiatū eſt,q in ſemine ſuo benedicerent omnes gētes. Et hoc eſt,quod dicit. PROVIDENS ſcriptura.)Inducēs deum loquentem Abrahę dicit Geñ.12. Quod deus prænuntiauit Abrahæ,q in te.i.in his,qui ad ſimilitudinē tuam filii tui erunt imitatione fidei benedicentur omnes gētes. Mat.8. Multi venient ab oriēte & occidēte &c.

Conſequenter cum dicit. ERGO qui ex fide &c.) Infert concluſionem ex pręmiſſis. Vnde ſic poteſt formari argumentum. DEVS pater nuntiauit Abrahę) q IN SEMINE ſuo benedicerentur omnes gentes.) Sed illi,qui quęrunt iuſtificari per fidē,ſunt filii Abrahę. Ergo QVI ex fide ſunt).i. qui quęrunt iuſtificari per fidem BENEDICENTVR cum fideli,ideſt CREDENTE Abraham.)

Nam quotquot ex operibus legis ſunt: execrationi ſunt obnoxii. Scriptū eſt enim: † Execrabilis omnis: qui non manſerit in omnibus: quæ ſcripta ſunt in libro legis:vt faciat ea. Quod autem in lege nullus iuſtificetur apud deum: palam eſt. † Siquidem iuſtus ex fide viuet:lex autem non eſt ex fide: † ſed qui fecerit ea homo:viuet in ipſis.

Deut.27.

Abācuch.2 Roma.10. Heb.10. Leui.18.

Quicunq enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt: Scriptum eſt enim Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniā autem in lege nemo iuſtificatur apud deum, Manifeſtum eſt:quia iuſtus ex fide viuit. Lex autē nō eſt ex fide:ſed q fecerit ea, viuet in illis. Lec. IIII.

SVPRA oſtendit Apoſtolus virtutem fidei:hic conſequenter oſtēdit defectum legis. Et primo per authoritatem legis. Secundo per humanam conſuetudinem ibi. FRATRES ſecundum hominem dico &c.) Circa primū tria facit. Primo oſtēdit dānum occaſionaliter ex lege conſecutū. Secundo legis inſufficientiā ad ipm dānū remouēdū,ibi. QVICVNQVE autē i lege &c.) Tertio Chriſti ſufficientiā,qua ipm damnū eſt remotū ibi. CHRISTVS autē nos redemit &c.) Circa primū duo facit. Primo proponit intentum. Secundo probat

Homo tenetē deo pximo & ſibi pptr deum

propoſitū

propoſitum, ibi. SCRIPTVM eſt enim. Maledictus &c.) Dicit ergo. QVICVNQVE enim &c.) Nam quia dixerat, ꝙ qui ex fide ſunt benedicentur cum ſint filii Abrahæ. Poſſet quis dicere, ꝙ propter opera legis, & ꝓpter fidem benedicuntur, & ideo hoc excludens dicit. QVICVNQVE ex operibus legis ſunt: ſub maledicto ſunt.) Sed contra. Antiqui patres fuerunt in operibꝰ legis. Ergo ſunt maledicti: & per conſequens damnati: quod eſt error Manichei. Ideo hoc eſt ſane intelligendum. Et attendendum eſt, ꝙ Apoſtolus non dicit: quicunqꝫ ſeruāt opera legis ſub maledicto ſunt: quia hoc eſt falſum ꝓ tēpore legis: ſed dicit. QVICVNQVE ſunt ex operibus legis &c.) .i. quicunqꝫ in operibus legis confidunt, & putant ſe iuſtificari per ea. SVB maledicto ſunt.) Aliud enim eſt eſſe in operibus legis: & aliud eſt ſeruare legem. Nam hoc eſt legem implere. Et qui eam implet: non eſt ſub maledicto. Eſſe vero in operibus legis, eſt in eis confidere: & ſpem ponere. Et q in eis hoc modo ſunt ſub maledicto ſunt. ſ. traſgreſſionis. Quod quidem non facit lex: quia concupiſcentia nō venit ex lege: ſed agnitio peccati ad quod proni ſumus per concupiſcentiam per legem prohibitā. Inquātum ergo lex cognitionem peccati facit, & non prebet auxilium contra peccatum: dicuntur eſſe ſub maledicto: cum nequeant illud per ipſa opera euadere. Sunt autem quędam opera legis cęremonialia, quę in obſeruationibus fiebant. Alia ſunt opera, quę pertinent ad mores: de quibus ſunt mandata moralia. Vnde ſecundum glo. hoc quod hic dicitur. QVICVNQVE ex operibus legis ſunt &c.) Intelligēdum eſt de operibus cęremonialibus: & nō de moralibus. Vel ē dicendum, ꝙ loquitur hic Apoſtolus de omnibus operibus, tam cęremonialibus, q̄ moralibus. Opera enim nō ſunt cā, ꝙ aliquis ſit iuſtus apud deum, ſed potius executiones & manifeſtationes iuſtitię. Nam nullus per opera iuſtificatur apud deum: ſed per habitum fidei: non quidē acquiſitum: ſed infuſum. Et ideo quicunqꝫ ex operibus iuſtificari quęrunt, ſub maledicto ſunt, quia per ea peccata non remouentur, nec aliquis quo ad deum iuſtificatur: ſed per habitum fidei charitate informatum. Heb. 11. Hi omnes teſtimonio fidei &c.

Aliud eſt eſſe in operibꝰ legis: & aliud eſt ſeruare legem.

Eſſe in lege eſſe in operibꝰ legis.

Per habitū fidei infuſum iuſtificatur hō: nō autē ꝑ acquiſitum.

Conſequēter cum dicit. SCRIPTVM eſt enim &c. Probat propoſitum: & hoc primo quidem ſecundum gloſam oſtenditur, per hoc, ꝙ nullus poteſt legem ſeruare hoc modo, quo lex pręcipit. Deut. 28. Quod omnis qui non permanſerit in omnibus, quę ſcripta ſunt in libro legis: vt faciat ea. i. qui non impleuerit totam legem, ſit maledictus. Sed implere totam legem eſt impoſſibile: vt dicitur Act. 15. Vt quid tentatis imponere iugum: quod neqꝫ nos, neqꝫ patres noſtri portare potuimus? Ergo nullus eſt ex operibus legis, quin ſit maledictus. Poteſt etiā accipi hoc, quod dicit. SCRIPTVM eſt enim &c. non vt probatio propoſiti: ſed vt oſtendatur eius expoſitio. q. d. Dico ꝙ ſunt ſub maledicto, ſub illo. ſ. de quo dicit lex. SCRIPTVM eſt enim) MALEDICTVS eſt omnis &c. Vt intelligatur de peccato id eſt maledictū. Nam lex imperat bona facienda, ſeu mala vitanda: & imperando obligat: ſed non dat virtutem obediendi. Et ideo dicit. MALEDICTVS) quaſi malo addictus. OMNIS) nullum excipiendo: quia vt dicitur Act. 10. Non eſt perſonarum acceptio apud deum. QVI non permanſerit vſqꝫ in finem. Mat. 24. Qui perſeuerauerit vſqꝫ in finem. IN OMNIBVS) nō in quibuſdam tantum: quia vt dicitur Iac. 2. Quicūqꝫ totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. QVAE ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea.) Non ſolum vt credat ſeu velit tātum: ſed vt opere impleat. Pſ. Intellectus bonus omnibus faciētibus eum. Sancti autem patres: & ſi in operibus legis erant: ſaluabantur tamen in fide venturi: confidentes in eius gratia: & ſaltem ſpiritualiter legem implentes. Moyſes enim vt in glo. dicitur. multa quidem precepit quę nullus implere potuit ad domandam Iudęorum ſuperbiam dicentium. Non deeſt qui impleat: ſed deeſt qui iubeat. Sed hic queſtio de hoc ꝙ dicitur. Maledictus omnis &c. Dicitur enim Ro. 12. Benedicite, & nolite maledicere. Reſpondeo. Dicendum eſt: ꝙ maledicere, nihil aliud eſt q̄ malū dicere: poſſum ergo dicere bonum eſſe malum, & malum eſſe bonum: & rurſum bonum eſſe bonum, & malum eſſe malum. Et primū quidem prohibet Apoſtolus dicens. NOLITE maledicere). i. nolite dicere bonum eſſe malū, & econtra, ſed ſecundum licet: & ideo cum vituperamus peccatū: maledicimus quidē: ſed non dicendo bonū malum: ſed dicimus malū eſſe malū. Et ideo licet peccatorē maledicere. i. dicere eum eſſe malo addictum vel eſſe malum.

Conſequēter cum dicit. QVONIAM autem in lege &c.) Oſtendit inſufficientiā legis, non valētis ab illo maledicto eripere, ex hoc, ꝙ iuſtificare nō poterat. Ad quod oſtendendū vtitur quodam ſyllogiſmo in 2. figura, & eſt talis. Iuſtitia eſt ex fide: ſed lex ex fide nō eſt. ergo lex iuſtificare nō poteſt. Circa hoc ergo primo ponit concluſionē, cum dicit. QVONIAM autē in lege nemo iuſtificatur.) Secundo autē maiorem cum dicit. QVIA iuſtus ex fide viuit. Tertio minorē, cum dicit. LEX autē non eſt ex fide.) Dicit ergo. Dico ꝙ per legē maledictio inducta eſt: nec tamen ab illa maledictione lex eripit: quia manifeſtum eſt, ꝙ nemo in lege iuſtificatur apud deum. i. ꝑ opera legis. Circa quod intelligendum eſt. ꝙ illi qui negauerūt vetus teſtamentū, ex hoc verbo occaſionē ſumpſerunt. Et ideo dicendū eſt, ꝙ nemo iuſtificatur in lege. i. per legē. Nam per eam cognitio quidē peccati habebatur: vt dicitur Ro. 5. Sed non habebatur per eam iuſtificatio. Ro. 3. Ex operibus legis nullus iuſtificabitur. Sed contra. Iac. 2. dicitur. Nōne Abrahā ex operibus iuſtificatus eſt. Rn̄deo. Dicendū eſt: ꝙ iuſtificare poteſt accipi dupliciter Vel quantū ad executionē iuſtitię, & manifeſtationē: & hoc modo iuſtificatur homo. i. iuſtus oſtenditur ex operibus operatis. Vel quātū ad habitū iuſtitię infuſum: & hoc modo nō iuſtificatur quis ex operibus: cū habitus iuſtitię quo homo iuſtificatur apud deum, non ſit acquiſitus: ſed ꝑ gratiā fidei infuſus. Et ideo ſignanter Apoſtolus dicit APVD deum: quia iuſtitia, quę eſt apud deū, in interiori corde eſt, iuſtitia autē, quę eſt ex operibus. i. quę manifeſtat iuſtū eſt apud homines: & hoc modo Apoſtolꝰ accipit apud deū. Ro. 2. Non enim auditores, ſed factores &c. Ro. 4. Si ex operibꝰ Abrahā iuſtificatus eſt: habet gloriam: ſed non apud deum &c. Sic ergo patet concluſio. ratione ſcilicet ꝙ lex iuſtificare non poteſt.

Iuſtificari quo ad executionē iuſtitię: vel quo ad habitū iuſtitię infuſum.

Conſequēter cū dicit. QVIA iuſtus &c.) Ponit maiorē quę ē ex authoritate ſcripturę. Abachuc. 2. Et introducitur etiā Ro. 1. & ad Heb. 10. Circa quod notādū eſt, ꝙ in homine eſt duplex vita. ſ. vita naturę, & vita iuſtitię. Vita quidē naturæ eſt per animā. Vnde anima a corpore recedente, corpus remanet mortuū. Vita vero iuſtitię eſt per deum. Et ideo primū, quo deus eſt in anima hominis, eſt fides. ad Heb. 11. Accedētē ad deū oportet credere. Eph. 3. Habitare Chriſtū per fidem &c. Et ſic dicimus, ꝙ in anima prima indicia vitę apparent in operibus animę vegetabilis: quia anima vegetabilis eſt quę primo aduenit animali generato: vt philoſophus dicit: ita quia primū principiū quo deus eſt in nobis, ē fides ideo fides dicitur principiū viuendi. Et hoc eſt, qđ hic dicitur. IVSTVS meus ex fide viuit. Et intelligēdum eſt, de fide per dilectionē operāte. Minor autē ponitur, ibi. LEX autē nō eſt &c.) Et primo ponitur ipſa minor. Secūdo ꝓbatur, ibi. SED qui fecerit &c.) Dicit ergo. LEX nō eſt ex fide.) Sed cōtra. lex mandat credere: ꝙ ſit vnus deus: & hoc ptinet ad fidē. Ergo lex habebat fidē: ꝙ autē ſit vnus deus mādatur Deu. 6. Audi Iſrael: dn̄s deus tuus &c. Rn̄deo. Dicēdū eſt ꝙ hic loquitur de obſeruationibus mandatorū legis. ſecundū ꝙ lex cōſiſtit in mādatis, & preceptis cęremonialibꝰ: & dicit, ꝙ eſt ex fide. Fides enim vt dicitur Heb. 11. eſt ſubſtātia ſperandarū rerū argumentū nō apparentiū. Et ideo ꝓprię implet mandatū de fide, qui nō ſperat ex hoc aliqua preſentia & viſibilia cōſequi: ſed bona inuiſibilia & ęterna. Lex ergo, quia ꝓmittebat terrena: & ꝓſentia: vt dicitur Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me: bona terrę comedetis: ideo nō ē ex fide: ſed ex cupiditate potius, vel ex timore. ſecundū illos ꝓcipue: qui carnaliter legem ſeruabant. Aliq tamē ſpūaliter viuebāt in lege: ſed hoc non eſt ex ea: ſed ex fide mediatoris. Et ꝙ lex non ſit ex fide ꝓbat, cū dicit. SED qui fecerit ea). ſ. opera legis, viuet in illis. ſ. vita ꝓſenti. i. immunis erit a morte tpali, &

Vita naturę & iuſtitię.

Primum quo deus eſt in animam ē fides.

conſeruabitur in vita preſenti. Vel aliter: dico q LEX non eſt ex fide) & hoc patet: quia QVI fecerit &c.) q. d. Precepta legis non ſunt de credendis: ſed de faciẽdis licet aliquid credendum annunciet. Et ideo virtus eius non eſt ex fide: ſed ex operibus & hoc probat: quia dominus quando voluit eam confirmare, non dixit, qui crediderit: ſed qui fecerit ea viuet in illis. Sed noua lex ex fide eſt. Mat. vltimo. Qui crediderit, & baptizatus fuerit &c. Lex tamen eſt quoddam effigiatum, & effectum ex fide. & ideo comparatur lex vetus ad legẽ nouam, ſicut opera naturæ ad opera intellectus. Nam in ipſis operibus naturę apparent quedam opera intellectus: non q res naturales intelligãt, ſed quia aguntur, & ordinantur ab intellectu, vt finem cõſequantur. Sic & in veteri lege aliqua continentur: quę fidei ſunt: non q iudęi ea prout erant fidei haberent: ſed habebant ea in figura tantum fidei Chriſti. & proteſtationem, ex cuius fidei virtute ſaluabantur iuſti.

Differentia i ter qui fecerit vel q crediderit.

Lex vet⁹ ad nouã i ſicut opera naturæ ad opera intellectus.

Deut. 21.

Chriſtus nos redemit ab execratione legis: dũ pro nobis factus eſt execratio. Scriptum eſt enĩ. † Execrabilis omnis, qui pendet in ligno; vt in gentes benedictio Abrahæ veniret per Chriſtũ Ieſum; vt pmiſſionẽ ſpiritus acciperemus p fidẽ.

Chriſtus autem nos redemit de maledicto legis. factus pro nobis maledictum: quia ſcriptum eſt. maledictus omnis qui pendet in ligno; vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto ieſu: vt pollicitationem ſpiritus accipiamus per fidem. Lec. V.

POSITO damno a lege illato, & defectu legis ab illo eripere non valentis: hic conſequenter oſtendit virtutem Chriſti, ab ipſo damno liberantis. Et primo oſtẽdit, quomodo per Chriſtum ab ipſo dãno liberamur. Secundo quomodo etiam ſuper hoc auxilium a Chriſto acquirimus, ibi. VT IN gẽtibus &c.) Circa primũ tria facit. Primo enim ponit liberationis authoritatẽ. Secundo liberationis modum, ibi. FACTVS pro nobis &c.) Tertio teſtimonium propheticũ, ibi. QVIA ſcriptum eſt &c.) Dicit ergo primo. Quicũq ſeruabãt opera legis erant ſub maledicto: ſicut dictum eſt. Nec per legem liberari poterant. ideo neceſſe fuit aliquem habere, qui nos liberaret: & iſte fuit Chriſtus. Et ideo dicit. CHRISTVS redemit nos de maledicto legis.) Ro. 8. Quod impoſſibile erat legi &c. Deus mittens filium ſuum. ſ. Chriſtum &c. Redemit inq̃ nos. ſ. iudæos Precioſo ſanguine ſuo. Apoc. 5. Redemiſti nos i ſanguine &c. Eſa. 43. Noli timere: quia redimi te &c. De maledicto legis. i. de culpa & pœna. infra. 4. Vt eos, qui ſub lege erant redimeret. Oſe. 13. De morte redimam eos. Modum liberationis ponit, cum dicit. FACTVS pro nobis maledictum.) Vbi notãdum eſt, q maledictum eſt, quod dicitur malum. Et ſecũdum duplex malum poteſt dici duplex maledictum. ſ. maledictum culpæ & maledictum pœnę. Et vtroq modo poteſt hoc legi dupliciter. FACTVS pro nobis maledictum.) Et primo quidem de malo culpę. Nam Chriſtus redemit nos de malo culpę. Vnde ſicut redemit nos de morte mortuus: ita redemit nos de maledicto culpę factus maledictum ſ. culpę: non quidem q in eo peccatũ eſſet aliquod: qui peccatum nõ fecit, nec dolus &c. Vt dicitur primę Pe. 2. Sed ſecundum opinionem hominum: & pcipue iudęorum, qui reputabant eum peccatorem. Io. 18. Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Et ideo de hoc dicitur. 2. Cor. 5. Eum qui non nouerat peccatum, fecit pro nobis peccatum. Dicit autẽ MALEDICTVM:) non maledictus: vt oſtendat, q iudęi eum ſceleratiſſimũ reputabant. Vnde dicitur Io. 9. Nõ eſt hic homo a deo &c. Et Io. 10. De bono opere nõ lapidamus te: ſed de peccato, & de blaſphemia. Et ideo dicit. FACTVS eſt pro nobis maledictum) in abſtracto: quaſi dicat. Factus eſt ipſa maledictio. Secundo exponitur de malo pœnę. Nam Chriſtus liberauit nos a pœna, ſuſtinendo pœnam, & mortem noſtram: quæ quidem in nos prouenit ex ipſa maledictione peccati. Inquantum ergo hanc maledictionem peccati ſuſcepit, pro nobis moriendo, dicitur eſſe factus pro nobis maledictum. Et eſt ſimile ei, quod dicitur Ro. 8. Miſit de⁹ filium ſuum in ſimilitudinẽ carnis peccati, id eſt mortalis. ſecundę Cor. 5. Eum qui non nouerat peccatum. ſ. Chriſtum: qui peccatũ non fecit. deus. ſ. pater pro nobis fecit peccatum. i. fecit pati pœnam: quando. ſ. oblatus eſt propter peccata noſtra.

Duplex malum duplex maledictum culpę, & pœne.

Maledictũ i abſtracto accipitur.

Conſequenter ponit ſcripturę teſtimonium, cum dicit. QVIA ſcriptum eſt.) MALEDICTVS omnis &c.) Et hoc Deut. 27. Vbi ſciendum ſecundum gloſam q in Deut. Vnde accipitur hoc verbum, tam in noſtris, q̃ in hebręis codicib⁹ habetur. MALEDICTVS a deo omnis &c.) Quod quidem. ſ. A DEO) in antiquis hebręorum voluminibus nõ habetur: vnde creditur, q a iudęis poſt paſſionem domini appoſitum ſit, ad infamiam Chriſti. Poteſt autem exponi authoritas de malo pœnæ, & de malo culpę. De malo quidem culpę, ſic. Maledictus omnis qui pendet in ligno: non propter hoc, q pendet in ligno: ſed pro culpa, pro qua pendet. Et hoc modo Chriſtus eſt ęſtimatus maledictus i cruce pendens: propter hoc q maxime tali pœna punitus fuit. Et ſecundum hoc continuatur ad precedentia. Dominus enim precepit in Deut. vt qui ſuſpenſus fuerit i veſpera deponatur. Et ratio huius eſt: quia hęc pœna erat cęteris abiectior & ignominioſior. Dicit ergo. Vere factus eſt pro nobis maledictum: quia ipſa mors crucis quam ſuſtinuit, ſufficit ad maledictionẽ: quia ſcriptum eſt. MALEDICTVS omnis &c.) De malo vero pœnę, ſic exponitur. OMNIS qui &c.) Maledictus: q ipſa pœna eſt maledictio. ſ. q ſic mortuus eſt. Et eſt maledictus a deo: quia deus ordinauit, vt hanc pœnam ſuſtineret, vt nos liberaret.

Hic habetur quoddã falſum poſitũ i ſacra ſcriptura poſt paſſionẽ xpi.

Conſequenter cum dicit. VT IN gentibus benedictio &c.) Ponit ſpem, quam per Chriſtum ſuper hoc, q per eum liberamur de maledicto acquirimus: vt dicit Ro. 5. Non ſicut delictum, ita & donum immo multo maius. ſ. quia liberat a peccato, & confert gratiam. Primo ergo ponit fructum: & quibus datur, dicens. VT IN gentibus benedictio Abrahę &c.) quaſi dicat. Fact⁹ eſt pro nobis maledictum, non ſolum vt maledictionẽ remoueret: ſed vt in gentibus, quę non ſub maledictione legis erant. FIERET benedictio Abrahę promiſſa Gen. 22. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes &c. Et hæc quidem benedictio facta eſt nobis: id eſt impleta eſt per Chriſtum, qui eſt de ſemine Abrahę: cui dictę ſunt promiſſiones. Et ſemini tuo qui eſt Chriſtus: Vt dicitur infra. eodem capi. Quæ quidẽ benedictio, & fructus eſt VT POLLICITATIONEM ſpiritus accipiamus) id eſt promiſſiones, quas ſpiritusſanctus facit in nobis: ſcilicet de beatitudine ęterna: qui quaſi arra, & pignus nobis traditus, ipſam nobis promittit: vt habetur Eph. primo. & ſecundæ Cor. 6. Et quidem in pignore datur ad certitudinem. Nam pignus eſt quædã certa promiſſio de re accipienda. Ro. 8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis &c. & infra. Si filii & heredes. Vel POLLICITATIONEM ſpiritus accipimus) id eſt ſpiritumſanctum: quaſi dicat. Accipiamus pollicitationem de ſpiritu ſancto factam ſemini Abrahę. Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo &c. Quia per ſpiritumſanctũ coniungimur Chriſto: & efficimur ſemen Abrahę: & digni benedictione. Secundo oſtendit, per quid proueniat nobis iſte fructus, dicens. PER fidem) per quam quidem & hereditatem ęternam acquirimus. Ad heb. 11. Accedentem ad deum oportet credere: quia eſt: & inquirentibus ſe remunerator ſit. PER fidem) etiam acquirimus ſpiritumſanctum: quia vt dicitur Act. 5. Dominus dat ſpiritumſanctũ obediẽtibus ſibi ſ. p fidẽ.

Fratres; ſecundum hominem dico. † Hominis licet teſtamentum: tamen ſi ſit comprobatum; nemo reiicit: aut addit aliqd. Porro Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones; & ſemini eius. Non dicit: & ſeminibus; tanquam de multis; ſed tãquã de vno; & in ſemine tuo; quia eſt Chriſtus. Hoc

Heb. 9.

autem

autem dico:teſtamentum ante comprobatum a
deo,erga Chriſtum:lex quæ poſt annos quadri
gentos & triginta cœpit:non facit irritum ; vt ab/
Rom.4. roget promiſſionem. † Nam ſi ex lege eſt hæ/
reditas:non iá eſt ex ꝓmiſſione. Atqui Abrahæ
per promiſſionem donauit deus.

Fratres,ſecundum hominem dico,tamen ho
minis confirmatum teſtamentum, nemo ſper/
nit aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſ
ſiones,& ſemini eius. Nó dicit & ſeminibus,qua/
ſi in multis:ſed quaſi in vno:& ſemini tuo : qui é
Chriſtus: Hoc autem dico teſtamentum confir/
matum a deo:quæ poſt quadringentos & trigin
ta annos facta eſt lex:non irritum facit ad euacu
andam promiſſionem. Nam ſi ex lege hæreditas
iam non ex promiſſione. Abrahæ autem per ꝓ/
miſſionem donauit deus. Lec. VI.

POSTQVAM Apoſtolus probauit p authorita/
tes,ꝙ lex non iuſtificat:nec ad iuſtificationem , quę eſt
per fidem,eſt neceſſaria: hic conſequenter oſtendit idē
per rationes humanas. Et circa hoc quatuor facit. Pri/
mo humanam conſuetudinem ponit . Secundo aſſu/
mit promiſſionem diuinam.ibi. ABRAHAE dictæ
ſont promiſſiones &c.) Tertio infert concluſionem ibi.
HOC autem dico &c.) Quarto oſtendit concluſionē
ſequi ex pręmiſſis.ibi. NAM ſi ex lege &c.) Dicit ergo.
Aperte quidem prius locutus ſum. ſecundum autho/
ritatem ſcripturę, non allatę voluntate humana ,ſed
ſpiritu ſancto vt dicitur.1.Pe.1. SED nunc ſecūdū ho
minem dico:)& ſecundum ea que humana ratio,& cō
ſuetudo habet. Ex quo quidem habemus argumentū,
ꝙ ad conferendum de his,quæ ſunt fidei poſſumus vti
quacunq; veritate cuiuſcunq; ſcientię. Deut.21. Si vide/
ris in numero captiuorum mulierem pulchram & ad
amaueris eam: volueriſq; habere i vxorem: introduces
eam in domum tuam, ideſt ſi ſapientia & ſcientia ſęcu
laris placuerit tibi,introduces eam infra terminos tu
os:quę radet cęſariem &c. ideſt reſecabis omnes ſenſus
Apoſtolus in ducit motus gentilium ad reſecandū fal ſos errores. erroneos. Et inde eſt ꝙ Apoſtolus in multis locis in epi
ſtolis ſuis vtitur authoritatibus gentilium : ſicut illud
primę Corinth.15. Corrumpunt bonos mores &c. Et il
lud Ti.1. Cretenſes malę beſtię &c. Vel quamuis huiuſ/
modi rationes vanę ſint , & infirmę : quia vt dicitur in
pſalmo. Dominus ſcit cogitationes hominum,quoniā
vanę ſunt, TAMEN hominis confirmatum teſtamen
tum nemo ſpernit, aut ſuperordinat :) quia nihil hu/
manum tantam firmitatem habet: ſicut vltima volun
tas hominis: Sperneret autem illud aliquis , ſi diceret,
ꝙ teſtamentum hominis confirmatum in morte teſta
toris,& teſtibus non valeret. Si ergo teſtamentum hu/
iuſmodi nemo ſpernit, dicens non eſſe ſeruādum: aut
ſpernit aliquid mutando : multo magis teſtamentum
dei nullus ſpernere debet: aut ſuperordinare,infringē
do illud:vel addendo, vel diminuendo. Apoc.vltimo.
Si quis appoſuerit ad hęc , apponet deus ſuper illum
plagas ſcriptas in iſto libro:& ſi quis diminuerit de ver
bis prophetię huius auferet deus partem eius &c. Deu.
4. Non addetis ad verbum,quod vobis loquor: neq; au
feretis ra eo &c.

Conſequenter cum dicit. ABRAHAE dictæ ſunt
promiſſiones &c.) Aſſumit promiſſionem diuinam
Abrahę factam ,quę eſt quaſi quoddam teſtamentum
dei. Et primo exponit hanc promiſſionem,ſeu teſtamē
tum. Secundo vero aperit veritatem teſtamenti. ibi.
NON dicit in ſeminib⁹ &c.) Dicit ergo primo. ABRA
HAE dictę ſunt promiſſiones.).q.d. Sicut teſtamentū
hominis eſt firmū;ita promiſſiones diuinę firmę ſunt.
Sed nunquid deus aliquas promiſſiones fecit ante le/
gem? Vtiq;:quia Abrahę,qui fuit ante legē.ſ. ꝙ nō fal/
leret deus: dictę.i. factę ſunt promiſſiones,& ſemini ei⁹
a deo. Sed Abrahę factę ſunt, vt cui erant implendę: ſe
mini vero,vt per quod impleretur. Dicit autem PRO
MISSIONES) pluraliter:quia promiſſio de benedicē/
do ſemine multa continebat. Vel quia frequenter,idē,
ideſt ęterna beatitudo ſibi promiſſa eſt:ſicut Gen.12. In
te benedicentur vniuerſę cognationes terrę. Item.15.
Suſpice cœlum,& numera ſtellas &c. Item eodem. Se/
mini tuo dabo terram hanc &c. Item.22. Benedicam
tibi,& multiplicabo ſemen tuum:ſicut ſtellas cœli &c.
Iſtę ergo promiſſiones ſunt quaſi teſtamentum dei:q̄a
eſt quędam ordinatio de hęreditate danda Abrahę, &
ſemini ſuo. Veritatem autem teſtamenti aperit , cum
dicit. NON dicit in ſeminibus &c.) Quam quidem
aperit eodem ſpiritu,quo teſtamentum conditum eſt.
Et hoc patet ex verbis teſtamenti. Non inquit,dicit. IN
SEMINIBVS. quaſi i multis).i. ſicut faceret,ſi de mul/
tis illud valeret. SED IN vno,quod eſt Chriſtus:) q̄a
ipſe ſolus eſt,per quem , & in quo omnes poterunt be/
nedici. Nam ipſe ſolus, & ſingularis eſt,qui non ſubia/
cet maledictioni culpæ,& ſi maledictum pro nobis di
gnatus ſit fieri . Vnde dicitur in ꝑo. Singulariter ſum
ego &c. Item non eſt qui faciat bonum &c. Eccl.7. Virū
de mille vnum reperi.ſ. Chriſtum , qui eſſet ſine omni
peccato: mulierem autem ex omnibus nō inueni,quæ
a peccato omnino immunis eſſet,ad minus originali,
vel veniali. Concluſionem autem infert conſequenter,
cum dicit. HOC autem dico teſtamentum &c.) Vbi
videamus per ordinem quid ſit,quod dicit. Dicit ergo,
ꝙ hoc promiſit deus Abrahæ:ſed HOC eſt teſtamen/
tum).ſ. ipſa ꝓmiſſio de hęreditate adipiſcēda. Hier.31.
Feriam domui Iſrael , & domui Iuda fœdus nouū &c.
CONFIRMATVM.) Quod ideo ponit, vt concordet
cum pręmiſſis. Nā ſupra dixerat. TESTAMENTVM
hominis confirmatum &c.) Ab eo.ſ. qui promiſit. Et cō
firmatum dico iureiurando. Gen.22. Per memetipſum
iuraui &c. Heb.6. Vt per duas res immobiles , quibus
impoſſibile eſt mentiri deum &c. Hoc inq̄ teſtamentū
lex non facit irritum: quę quidem lex facta eſt, & data
a deo p Moyſen. Io.1. Lex per Moyſen data eſt &c. Poſt
quadrīgētos & triginta &c. Et quaſi exponens,quod di
xerat,ſubiungit. Non irritum facit ad euacuandam ꝓ
miſſionem. Sic enim irritum fieret prędictum teſtamē
tum,ſi promiſſio facta Abrahę euacuaretur.i. in vacuū
facta eſſet,quaſi nō ſufficeret ſemen Abrahę repromiſ-
ſum ad gentium benedictionem. per Chriſtum autem
non ſunt euacuatę promiſſiones patribus factę:ſed cō
firmatę. Ro.15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe
circunciſionis. ad cōfirmandas promiſſiones patrum.
Et ſecundę Corinth.1. Quotquot enim ꝓmiſſiones dei
ſunt,in illo eſt &c. Hoc autem quod dicitur. POST
quadringentos & triginta annos) concordat ei quod
habetur Exo.12. Habitatio filiorum Iſrael,qua manſe/
runt in Ægypto,fuit quadringētorum triginta anno-
rum. Et Act.7. Locutus eſt dn̄s.ſ. Abrahæ:quia erit ſe/
men eius accola in terra aliena,& ſeruituti eos ſubici/
ent annis quadringentis triginta. Sed contra eſt quod Quot ānis ſte tit populus Iſrael in aegypto.
dicitur Gen.15. Scito pręnoſcens,ꝙ peregrinum futurū
ſit ſemen tuum,& ſeruitute eos ſubiicient , & affligent
eos annis quadringentis. Reſpondeo. Dicendum,ꝙ
ſi fiat computatio annorum a prima promiſſione fa-
cta Abrahę , quę legitur Gen.12. vſq; ad exitum filiorū
Iſrael de Ægypto,quādo data eſt lex:ſic ſunt anni qua
dringenti triginta:ſicut hoc ſcribitur. & Exo.12. & Act.
7. Vſq; ad exitum filiorum Iſrael de Ægypto , quando
data eſt lex. Si autem incipiat computatio a natiuitate
Iſaac:de qua legitur Gen.21. ſic ſunt tantum quadrin/
genti & quinque anni. Nam vigintiquinque anni fue/
runt a promiſſione facta Abrahę vſq; ad natiuitatem
Iſaac. Abraham enim erat ſeptuaginta quinque anno
rum:quando exiuit de terra ſua,& facta eſt ei prima ꝓ
miſſio,vt habetur Gen.12. Centenarius autem fuit quā
do natus eſt Iſaac,vt habetur ibidem.21. Quod autem
a natiuitate Iſaac , vſq; ad exitum filiorum Iſrael de
Ægypto fuerint quadringentiquinque anni, proba/
tur per hoc ꝙ Iſaac fuit ſexaginta annorum : quando
genuit Iacob,vt habetur Gen.25. Iacob autem erat.130
annorum quando intrauit Ægyptum vt habetur.
Gen.47. Et ſic a natiuitate Iſaac vſque ad introitum Ia
cob in Ægyptum fuerunt.190.anni. Ioſeph autem fu/

ſit triginta annorum: quando ſtetit coram Pharaone, vt habetur Geñ.41. Et poſtea tranſierunt ſeptem anni fertilitatis, & duo ſterilitatis, vſq; ad ingreſſum Iacob in Ægyptum: vt habetur.45. Vixit autẽ Ioſeph.110. annis vt habetur Geñ. vltimo. A quibus, ſi ſubtrahãtur triginta & nouẽ anni, remanẽt ſeptuaginta & vnus anni. Fuerũt ergo a natiuitate Iſaac, vſq; ad mortẽ Ioſeph ducenti, & ſexaginta vnus annus. Fuerũt autẽ i Ægypto filii Iſrael poſt mortem Ioſeph.144. annis. vt Rabanus dicit in glo. Act.7. Fuerunt ergo a natiuitate Iſaac, vſq; ad exitum filiorum Iſrael de Ægypto, & legem datã.405. anni: ſcriptura autem Geñ.17. Nõ curauit de minutis. Vel poteſt dici, ꝙ quito anno Iſaac expulſus fuit Iſmael, & remanſit ſolus Iſaac hęres Abrahę, a quo tempore fuerunt quadringenti anni.

Deinde cum dicit. NAM ſi ex lege &c.) Oſtẽdit quomodo ſequatur ex pręmiſſis, ꝙ lex euacuaret promiſſiones: ſi lex neceſſaria eſſet ad iuſtificationẽ, ſiue benedictionem gentium. Dicit ergo vere promiſſio euacuaretur, ſi lex neceſſaria eſſet. Nam ſi hęreditas. ſ. benedictionis Abrahę eſſet ex lege, iam non eſſet ex repromiſſione. i. ex ſemine repromiſſo Abrahæ. Si enim ſemen promiſſum eſſet ſufficiens ad hęreditatẽ benedictionis conſequendã, nõ fieret iuſtificatio per legem. Deſtruit autẽ cõſequẽs, cum dicit. ABRAHAE autẽ donauit deus &c.) i. promiſit ſe daturũ: quod ita certum erat: ac ſi ſtatim daret, per REPROMISSIONEM) i. per ſemen repromiſſum. Non ergo eſt ex lege hęreditas. i. benedictio, de qua dicitur primę Pe.1. In hoc vocati eſtis, vt benedictionem hęreditate poſſideatis.

Roñ.15. Quid igitur lex? † Propter tranſgreſſiones addita fuit donec veniret ſemen: cui promiſſum fuerat: ordinata per angelos in manu interceſſoris. Interceſſor autẽ vnius nõ eſt: at deus vnus ẽ.

Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſerat: ordinata p angelos ĩ manu mediatoris. Mediator autem vnius non eſt: deus autẽ vnus eſt. Lec. VII,

POSTQVAM oſtẽdit Apoſtolus & authoritate ſcripturę, & conſuetudine humana, ꝙ lex iuſtificare nõ potuit. hic mouet duas dubitationes, & ſoluit. Secũda dubitatio incipit, ibi. LEX ergo aduerſus pmiſſa dei? &c.) Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo ſoluit. ibi. PROPTER tranſgreſſiones &c.) Tertio quoddã in ſolutione poſitum manifeſtat, ibi. MEDIATOR autẽ &c.) Poteſt autem eſſe dubiũ ex pręmiſſis: ſi lex iuſtificare non poterat: an eſſet omnino inutilis: & hanc dubitationem mouet, dicens. QVID igitur lex) ſit. i. ad quid lex vtilis fuit? Et hanc punctuationem magis approbat Augu. vt habetur in glo. ꝗ̃ aliam, quę ſibi primitus melior videbatur, vt diſtinguatur ſic. Quid igitur. Et poſtea dicatur, LEX PROPTER tranſgreſſiones &c. Similis dubitatio proponit̃. Ro.3. vbi ſic dicitur. Quid igit̃ amplius iudęo &c.

Deinde cum dicit PROPTER tranſgreſſiones.) Soluit dubitationem motam: vbi quatuor facit. Primo ponit legis vtilitatem. Secũdo legis fructum. ibi. DONEC veniret ſemẽ &c.) Tertio legis miniſtros. ibi. ORDINATA per angelos.) Quarto legis dominum, ibi. IN MANV mediatoris.) Circa primum notandum eſt, ꝙ lex vetus data eſt propter quatuor. ſecundum quatuor ex peccato conſecuta, quę enumerat Beda. ſ. Propter malitiam, infirmitatem, concupiſcentiam, & ignorantiam. Eſt ergo lex primo data ad reprimẽdam malitiam: dum ſcilicet prohibendo peccatum, & puniendo, retrahebantur homines a peccato: & hoc tangit, dicens. PROPTER tranſgreſſiones poſita eſt lex) i. ad tranſgreſſiones cohibẽdas. & de hoc habetur primę Ti.1. Iuſto lex non eſt poſita, ſed iniuſtis. Cuius ratio poteſt ſumi a Philoſopho l.10. & 11. Ethicorum. Homines enim bene diſpoſiti ex ſeipſis mouentur ad bene agendum, & ſufficiunt eis paterna monita: vnde non indigent lege: ſed ſicut Roma.2. dicitur. Ipſi ſibi ſunt lex, habentes opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Sed homines male diſpoſiti indigent retrahi a peccatis per pœnas. Et ideo quantum ad iſtos fuit neceſſaria legis poſitio, quæ habet coarctatiuam virtutem. Secundo lex data eſt ad infirmitatem manifeſtandam. Homines enim de duobus præſumebant. Primo quidem de ſciẽtia. Secundo de potentia. Et ideo deus reliquit hominem abſq; doctrina legis: tempore legis naturę. In quo dum in errores inciderunt, conuicta eſt eorum ſuperbia de defectu ſcientię. Sed adhuc reſtabat pręſumptio de potentia. Dicebãt enim non deeſt, qui impleat: ſed deeſt qui iubeat: vt dicitur in gloſa ſuper illud Exo.24. Quicquid præceperit dominus faciemus, & erimus obedientes. Et ideo data eſt lex: quę cognitionem peccati faceret. Per legem enim cognitio peccati. Roma.3. Quę tamen auxilium gratię non dabat ad vitandum peccata: vt ſic homo ſub lege conſtitutus, & vires ſuas experiretur, & infirmitatem ſuam recognoſceret, inueniens ſe ſine gratia peccatum vitare nõ poſſe: & ſic auidius quęreret gratiam. Et hęc etiam cauſa poteſt ex his verbis accipi, vt dicatur ꝙ LEX POSITA eſt propter tranſgreſſiones) adimplendas: quaſi illo modo loquendo, quo Apoſtolus dicit. Roma.5. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum: quod non eſt intelligendum cauſaliter: ſed conſecutiue: quia lege ſubintrante, abundauit delictum, & tranſgreſſiones ſunt multiplicatę: dũ concupiſcentia nondum per gratiam ſanata, in id, qđ prohibebatur, magis exarſit: & factum eſt peccatũ grauius, addita pręuaricatione legis ſcriptę. Et hoc deus permittebat, vt homines imperfectionẽ ſuam cognoſcentes, quęrerent mediatoris gratiam. Vnde ſignãter dicit. POSITA EST) quaſi debito ordine collocata inter legem naturę & legem gratię. Tertio data eſt lex ad domandam concupiſcentiam populi laſciuientis: vt diuerſis cæremoniis fatigati: neq; ad idololatriam: neq; ad laſciuias declinarent. Vnde dicit Petrus Act.15. Hoc eſt onus, quod neq; nos &c. Quarto ad inſtruendum ignorantiam data eſt lex, in figuram futuræ gratię. ſecundum illud Heb.10. Vmbram habet lex &c.

Deinde cum dicit. DONEC veniret ſemẽ &c.) ideſt Chriſtus: De quo promiſerat deus, per eum benedicendas omnes gentes. Matth.11. Lex & prophetæ vſq; ad Ioannem &c. Geñ.12. In ſemine tuo &c. Miniſtri autem legis ponuntur, cum dicit. ORDINATA) ideſt ordinanter data: per angelos. i. per nũcios dei: ſcilicet Moyſen & Aaron. Malach.1. Legẽ requirent ex ore eius &c. Angelus enim domini &c. Vel PER ANGELOS) miniſterio angelorum. Actuum.6. Accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum, &c. Et eſt data per angelos, quia lex non debebat dari per filium, qui maior eſt. Heb.2. Si enim qui per angelos factus eſt ſermo &c. Dicit autem. ORDINATA) quia ordinabiliter data eſt ſcilicet inter tempus legis naturalis, quia homines conuicti ſunt, ꝙ ſe iuuare non poterant, & tempus gratię. Nam antequam gratiam acciperent, conuincendi erant de lege. Dominus autem legis dicitur Chriſtus. Et ideo dicit. IN MANV mediatoris) ideſt in poteſtate Chriſti. Deut.33. In dextera eius ignea lex. primę. Ti.2. Mediator dei & hominum &c. Iſte mediator ſignificatus eſt p Moyſem: in cuius manu eſt lex data. Deutro.5. Ego ſequeſter & medius fui inter deum & vos &c.

Deinde cum dicit. MEDIATOR autem &c.) Exponit, quod dixit. In manu mediatoris, quod poteſt tripliciter exponi. Vno modo: quia mediator nõ eſt vnius tãtum: ſed duorum. Vnde cum iſte ſit mediator dei & hominis, oportet ꝙ ſit deus & homo. Si enim eſſet purus homo, vel deus tantũ. non eſſet verus mediator. Si ergo eſt verus deus, & nullus eſt mediator ſuiipſius: poteſt videri alicui, ꝙ pręter ipſum ſunt alii dii, quorum eſt mediator. & hoc remouet dicens, ꝙ mediator iſte: & ſi non eſt vnius tantũ: non propter hoc ſunt alii dii: ſed deus vnus eſt: quia licet ipſe alius ſit in perſona a deo patre: non eſt tamen aliud in natura. Deu.6. Audi Iſrael dominus deus &c. Eph.4. Vnus deus &c. Secundo modo: quia poſſet credi, ꝙ iſte eſſet mediator Iudęorum tantum. Ideo dicit. Dico ꝙ Chriſtus eſt mediator: ſed non vnius ſcilicet Iudæorum: ſed vnus eſt omnium, ideſt ſufficiens ad omnes reconciliandos deo: quia ipſe deus eſt. Roma.3. Vnus deus, qui iuſtificauit ex fide circunciſionẽ . . . .

Lex vet⁹ ꝓp quatuor data eſt. Malitiam. Infirmitatẽ. Cõcupiſcentiam, & ignorantiam.

Mediator duorũ neq; Iudeorũ tantũ: neq; vni⁹ populi.

cũcisionem,& prępũtiũ per fidem &c.2.Cori.5. Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi &c. Tertio modo quia nõ eſt mediator vnius populi tãtũ.ſ.Iudęorum:ſed etiam gentiliũ.Ephe.2.Ipſe eſt pax noſtra,qui fecit vtraq; vnũ.Et hoc ex parte gentiũ, auferendo idololatriã:& ex parte Iudęorũ ex obſeruãtia legis. Specialiter autẽ mediator eſt filius,nõ pater, non ſpiritus ſanctus:nihilominus tamen vnus eſt deus.

Lex igitur num eſt aduerſus ꝓmiſſiones dei? Abſit.Etenim ſi data fuiſſet lex,quæ poſſit viuificare:vere ex lege eſſet iuſtitia.Sed cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccatũ:vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.Cæterum anteq̃ veniſſet fides ſub lege cuſtodiebamur: concluſi in eam fidem:quæ erat reuelanda.Itaq; lex pædagogus noſter fuit ad Chriſtum: vt ex fide iuſtificaremur.At poſtq̃ venit fides: non amplius ſub pædagogo ſumus.

Lex ergo aduerſus promiſſa dei? Abſit. Si.n. data eſſet lex, quæ poſſet hominem viuificare, vere ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato,vt ꝓmiſſio ex fide Ieſu Chriſti,d[illegible]retur credentibus.Prius autem q̃ veniret fides,ſub lege cuſtodiebamur:concluſi in eam fidem,quæ reuelanda erat.Itaq; lex pædagogus noſter fuit in Chriſto: vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo.

Lec. VIII.

HIC mouet Apoſtolus al[illegible] dubitationem i verũ .ſ.lex noceat gratiæ. Et prim[illegible] mouet dubitationem, dicens. LEX ERGO &c.)Quaſi dicat.Si lex poſita eſt propter trãſgreſſiones:nunquid lex facit aduerſus ꝓmiſſa dei.ſ.vt id quod deus promiſit ſe facturũ per ſemen repromiſſum,per aliũ faciat. ABSIT.) Quaſi dicat.Non.Nã ſupra eodem.Lex non irritum facit teſtamentũ ad euacuãdas ꝓmiſſiones &c.Ro.7. Lex ſancta,& mandatũ ſanctum.Secũdo cũ dicit. SI ENIM lex data eſſet &c.)Soluit dubitationẽ.Et primo oſtẽdit, ꝙ lex nõ eſt cõtra promiſſa dei. Secundo ꝙ eſt in obſequium ꝓmiſſorum,ibi. SED CONCLVSIT &c.)Dicit ergo ꝙ licet lex ſit poſita ꝓpter trãſgreſſiones:nõ tamen cõtrariatur ꝓmiſſioni dei: qa tranſgreſſiones ipſas remouere nõ poteſt.Si.n.eas remoueret i tunc manifeſte eſſet cõtra ꝓmiſſa dei:quia iuſtitia eſſet per aliũ modũ,quã deus promiſit:quia eſſet per legẽ, & nõ per fidem:cũ tamen dicat Abacuch. 2.Iuſtus meus ex fide viuit.Ro.3. Iuſtitia dei eſt p fidẽ Ieſu Chriſti. Et ideo dicit ꝙ SI LEX eſſet data talis:quę poſſet viuificare).ſ.tantę virtutis eſſet,ꝙ poſſet vitã gratię & æternã beatitudinem cõferre:tunc VERE) & nõ apparenter IVSTITIA eſſet ex lege:)ſi lex faceret, quod fides facere dicitur:& ſic fruſtra eſſet fides. Sed lex nõ iuſtificat:qa litera.ſ.legis occidit:vt dicit̃ ſcdę Corin.3. Et Rom. 8. Lex.n.ſpiritus vitę in Chriſto Ieſu &c.

Deinde cũ dicit SED SCRIPTVRA concluſit &c.) Oſtẽdit ꝙ lex nõ ſolum nõ contrariat̃ gratię i ſed eſt ei etiam in obſequium. Et primo oſ̃dit ꝙ lex obſequit̃ promiſſis dei.Secũdo quomodo hoc obſequiũ manifeſtatum eſt in Iudęis.ibi. PRIVS autem q̃ veniret fides &c.)Tertio quomodo gẽtiles etiã ſine lege cõſecuti ſũt ꝓmiſſa dei,ibi. OMNES enim filii dei eſtis &c.) Circa primum ſciendũ eſt,ꝙ lex obſequitur ꝓmiſſis dei in generali q̃tum ad duo.Primo qa manifeſtat peccata.Ro.3.Per legẽ cognitio pcti.Deinde qa manifeſtat infirmitatẽ humanã.Inquãtũ hõ nõ poteſt vitare peccatũ niſi per gratiam quę per legem nõ dabat̃. Et ſicut iſta duo .ſ.cognitio morbi,& impotentia infirmi multũ inducunt ad quęrendũ medicum:Ita cognitio peccati,& ꝓprię impotentię:inducunt ad quęrendũ Chriſtũ. Sic ergo lex obſecuta eſt gratię:inq̃tum ꝓbuit cognitionem peccati,& experientiã ꝓprię impotentię.Et ideo dicit. SCRIPTVRA) .i.lex ſcripta CONCLVSIT) .i.tenuit incluſos Iudęos. SVB PECCATO) .i.oſtẽdit eis peccata,quę faciebãt.Ro.7.Cõcupiſcentiã neſciebam &c. Item cõcluſit:quia veniente lege ſumpſerunt occaſionem peccati.Ro.11.Cõcluſit deus omnia in incredulitate &c.Et hoc ideo,vt homo quęreret gratiã. Et ideo dicit. VT PROMISSIO).i.gratia repromiſſa DARETVR) nõ ſolum Iudęis:ſed OMNIBVS CREDENTIBVS) quia illa gratia poterat liberare a peccatis:& hęc gratia eſt EX FIDE IESV CHRISTI.)

Deinde cũ dicit. PRIVS autẽ q̃ veniret &c.)Ponit experimentũ huius obſequii manifeſtatum in Iudęis. Et primo ponit obſequiũ Iudęorum.Secũdo concludit quoddam corolariũ, ibi. ITAQVE lex pedagogus, &c.)Dicit ergo. Si ſcriptura i.lex ſcripta detinuit oĩa ſub peccato:quas vtilitates habebant Iudęi ex lege,antequam veniret fides ex gratia? Reſpõdet & dicit. Nos Iudęi,ante aduentũ fidei. CVSTODIEBAMVR ſub lege,)inq̃tum faciebat nos vitare idololatriam,& multa alia mala:cuſtodiebamur inq̃ nõ ſicut liberi:ſed quaſi ſerui,ſub timore,& hoc ſub lege.i. ſub onere legis, & dominio.Ro.7.Lex in hoĩe dominat̃, q̃to tẽpore viuit &c. ETCVSTODIEBAMVR) cõcluſi.i.ſeruati,ne deflueremus ad vitia: ſed ꝓpararemur IN EAM) ideſt TAM BONAM fidem quę reuellãda erat).Eſa.56.Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat:& iuſtitia mea,vt reueleť.Et dicit. REVELANDA) quia cũ fides excedat omne humanũ ingeniũ:non poteſt per ꝓprium ſenſum haberi: ſed ex reuelatione, & dono dei. Eſa. 40. Reuelabitur gloria dñi &c. Vel IN EAM FIDEM quæ reuelanda erat,tempore gratię in antiquis temporibus multis ſignis latens.Vnde & tempore Chriſti velum templi ſciſſum eſt.Mat.27. Iudęi ſub lege.

Conſequenter cũ dicit. LEX PAEDAGOGVS &c.) Concludit quoddã corolarium. Et primo oſ̃dit legis officium. Secũdo officii teſtationẽ,ibi. AT VBI venit plenitudo tẽporis &c.) Officiũ autem legis, fuit officium pędagogi.Et ideo dicit. LEX PAEDAGOGVS noſter &c.)Quãdiu.n.hæres nõ poteſt cõſequi bñficiũ hęreditatis,vel ꝓpter defectum ętatis, ſeu alicuius debitę perfectionis:cõſeruat̃, & cuſtodit̃ ab aliquo inſtructore:qui quidẽ inſtructor pędagogus dicit̃ a pes:ideſt puer:& agogos.i.ductor,vel ab agogi.i.viuendi regula educatio,inſtitutio.Per legem.n. Iudęi tanq̃ imbecilles pueri,per timorem pœnę retrahantur a malo:& ꝓmouebant̃ amore & ꝓmiſſione tẽporarioꝝ, ad bonũ. Iudęis autẽ ꝓmiſſa erat bñdictio futuri ſeminis de hęreditate obſequẽda:ſed nõdum aduenerat tẽpus ipſius hęreditatis cõſequẽdę.Et ideo neceſſariũ erat,ꝙ cõſeruarentur vſq; ad tẽpus futuri ſeminis, & cohiberentur ab illicitis,quod factũ eſt per legẽ.Et ideo dicit. ITAQVE &c.).q.d.Ex quo ſub lege cuſtodiebamur, LEX FVIT noſter pędagogus).i.dirigens & conſeruãs. IN CHRISTO) .i in via Chriſti.Et hoc ideo VT EX FIDE Chriſti iuſtificaremur.)Oſeę.11.Puer Iſrael, & dilexi eũ.Hiere.31. Caſtigaſti me dñe, & eruditus ſum &c. Ro.3.Arbitramur.n.hominem iuſtificari per fidẽ &c. Et q̃uis lex pędagogus noſter eſſet:non tamẽ ad perfectam hęreditatẽ ducebat,qa vt dicit̃ Heb.7.Neminẽ ad perfectũ adduxit lex &c.Sed hoc officiũ ceſſauit, poſtq̃ venit fides.Et hoc eſt qđ dicit. AT VBI venit fides).ſ. Chriſti. IAN NON ſumus ſub pędagogo) .i.ſub coartione,quę nõ eſt neceſſaria liberis hoĩbus.prię Cor.13. Cum eſſem paruulus &c.cũ autẽ factus ſum vir &c.ſecundę Corin.5. Si qua ergo in Chriſto noua cratura, vetera tranſierunt. Vñ dicitur pędagogus

† Omnes enim filii dei eſtis:eo quod credidiſtis Chriſto Ieſu. Nã qcũq; baptizati eſtis:Chriſtum induiſtis.Nõ eſt Iudæus neq; Græcus:nõ eſt ſeruus,neq; liber:nõ eſt maſculus, ac fœmina.Omnes enim vos vnus eſtis in Chriſto Ieſu. Quod ſi vos eſtis Chriſti: igitur Abrahæ ſemen eſtis:& iuxta promiſſionem hæredes. Rom.6.

Omnes enim filii dei eſtis per fidem, quæ eſt

In Chriſto Ieſu. Quicunq; enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Non eſt Iudæus neq; Græcus: non eſt ſeruus, neq; liber: non eſt maſculus neq; fœmina. Omnes enim vos vnũ eſtis in Chriſto Ieſu. *Si autem vos Chriſti*, ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundum promiſſionem hæredes. Lec. IX.

HIC oſtendit Apoſtolus ꝙ ad fructum gratię, gentiles ſine obſequio legis peruenerũt ad quẽ tamen Iudęi perducti ſunt ꝑ legis cuſtodiã, & obſequiũ. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit intentũ. Secundo manifeſtat ꝓpoſitum, ibi. QVICVNQVE enim in Chriſto &c. tertio ex hoc argumẽtatur, ibi. SI AVTEM vos Chriſti &c. Dicit ergo. Vere non ſumus ſub lege .i. ſub pędagogo & coactione: q̃a ſumus filii dei. Similiter & vos ſub lege: neq; ſub pędagogo eſtis: quia .ſ. ad gratiã perueniſtis. IDEO oẽs eſtis filii dei per fidẽ) non ꝑ legem. Rom. 8. Nõ.n. accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis .ſ. timoris qui dabatur in lege veteri: ſed accepiſtis ſpiritũ filiorum .ſ. charitatis & amoris, qui datur in noua lege per fidem. Io. 1. Dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri &c. Si ergo filii dei eſtis ꝑ fidem: quare vultis eſſe ſerui per legis obſeruantias? Nã ſola fides, hoĩes facit filios dei adoptiuos. Nullus ſiquidẽ eſt filius adoptiuus: niſi vniatur & adhęreat filio naturali. Rom. 8. Quos pſciuit cõformes fieri imaginis filii eius &c. Fides enim facit nos in Chriſto Ieſu filios. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidẽ in cordibus veſtris. Et hoc in Chriſto Ieſu .i. filii dei eſtis per Ieſum Chriſtum.

Conſequẽter cum dicit. QVICVNQVE enim in Chriſto &c.) Manifeſtat propoſitũ. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit ꝓpoſiti manifeſtationẽ. Secũdo manifeſtationis expoſitionem, ibi. NON eſt Iudęus &c.) Tertio aſſignat manifeſtationis rationẽ, ibi. OMNES enim vnũ ſumus &c.) Manifeſtat autẽ circa primum, quomodo ſumus in Chriſto Ieſu filii dei. Et hoc eſt, qđ dicit. QVICVNQVE enim in Chriſto Ieſu &c.) Quod

Prĩo mõ. poteſt dupliciter exponi. Vno modo vt dicat. QVICVNQVE in Chriſto Ieſu baptizati eſtis) .i. inſtitutione Chriſti ad baptiſmum inſtructi eſtis. Mar. vlti. Euntes in mundũ vniuerſum pdicate euangeliũ omni creaturę &c. Qui crediderit, & baptizatus fuerit &c. Alio

Scđo mõ. modo. QVICVNQVE in Chriſto Ieſu baptizati eſtis) .ſ. per ſimilitudinem: ꝑ cõfigurationem mortis Chriſti Rom. 6. Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in

Tertio mõ morte ipſius baptizati ſumus. Vel IN CHRISTO IESV) .i. in fide Ieſu Chriſti. Nam baptiſmus nõ fit: niſi in fide, ſine qua effectũ baptiſmi nullum cõſeqmur.

Quarto modo. Mar. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluꝰ erit &c. Vel IN CHRISTO IESV) .i. in virtute, & operatione eius. Ioan. 1. Super quẽ videris ſpiritũ deſcendentem, hic eſt qui baptizat. Quicunq; ergo iſtis quatuor modis baptizati eſtis, CHRISTVM INDVISTIS.) Vbi ſciendum eſt ꝙ qui induit aliqua veſte, ꝓtegitur ac cõtegitur ea: & apparet ſub colore veſtis, colore ꝓprio occultato. Eodẽ modo, & qui induit Chriſtũ: ꝓtegiturꝰ, & cõtegitur a Chriſto Ieſu cõtra impugnationes, & eſtus, & in eo nihil aliud apparet: niſi quę Chriſti ſunt. Rom. 13. Induite dñm Ieſum Chriſtũ. Et ſicut lignũ accẽſum induitur igne, & participat eius virtutem: ita & q Chriſti virtutes accipit, induit Chriſto. Luc. vlti. Sedete in ciuitate, donec induamini virtute &c. Quod in illis locũ

Homines induunt Chriſtũ exterius ꝑ bonã cõuerſationẽ & interius ꝑ renouationẽ ſpũs

habet qui interius Chriſti virtute informantᷓ. Eph. 4. Induite nouũ hoĩem, qui ſecundũ &c. Et nota, ꝙ Chriſtũ aliqui induunt exterius, ꝑ bonam cõuerſationẽ: & interius, per ſpiritus renouationẽ: & ſecũdũ vtrunq;, per ſanctitatis cõfigurationem vt tangitᷓ in gloſſa. Expoſitionem autẽ manifeſtationis ponit, cum dicit. NON eſt Iudęus &c.) .q.d. Vere dixi, ꝙ quicunq; in Chriſto Ieſu &c. Quia nihil poteſt eſſe in hominibus: quod faciat exceptionẽ a ſacramẽto fidei Chriſti, & baptiſmi. Et ponit tres differentias hoĩum: oſtẽdens, ꝙ ꝑ eas nullus excipitᷓ a fide Chriſti. Prima differentia eſt, q̃tum ad ritum: cũ dicit. NON eſt Iudęus neq; Gręcus) .q.d. Ex quo in Chriſto Ieſu baptizatus eſt: nõ eſt differentia, ꝙ ꝓpter hoc ſit indignior in fide, ex quocunq; ritu ad eã venerit, ſiue ex ritu Iudaico, ſiue Gręco. Rom. 3. An Iudęorum deus tantũ? Nõne & gentiũ? Immo & gẽtium, quoniã quidem vnus deus, qui iuſtificauit ex fide circũciſionem & ꝓputiũ per fidẽ. Et, Ro. 10. Nõ eſt diſtinctio Iudęi & Gręci &c. Sed cõtra eſt qđ diciᷓ Rom. 3. Quid ergo amplius eſt Iudęo? Multũ quidẽ ꝑ oẽm modum. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ Iudęi & Gręci poſſunt conſiderari dupliciter. Vno modo ſecũdum ſtatum in quo erant ante fidem: & ſic amplius fuit Iudęo, ꝓpter beneficium legis. Alio modo, q̃tum ad ſtatũ gratię, & ſic non eſt amplius Iudęo: & de hoc intelligitur hic. Secunda differentia eſt, q̃tum ad ſtatũ, & cõditionẽ, cũ dicit. NON eſt ſeruus, neq; liber .i. neq; ſeruitus: neq; libertas: neq; nobilitas: neq; ignobilitas differentiã facit ad recipiendũ effectum baptiſmi. Iob. 3. Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus liber a domino ſuo. Rom. 2. Nõ eſt pſonarum acceptio apud deũ. Tertia differẽtia eſt, q̃tum ad naturã, cũ dicit. NON EST maſculus, neq; fœmina.) quia ſexus nullã differẽtiam facit, q̃tum ad participandũ baptiſmi effectũ. Gal. 3. Nõ eſt maſculus, aut fœmina &c. Expoſitionis vero rationẽ ponit, cũ dicit. OMNES .n. vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu) .q.d. Vere nihil horum eſt, per quod differẽtia fiat in Chriſto: q̃a vos omnes .ſ. fideles vnũ eſtis in Chriſto Ieſu, qui in baptiſmo oẽs eſtis effecti membra Chriſti, & vnũ corpꝰ: & ſi inter vos ſitis diuerſi. Ro. 12. Omnes vnũ corpus ſumus in Chriſto &c. Ephe. 4. Vnũ corpus, vnus ſpiritus, &c. Vbi autẽ eſt vnitas: differentia nõ hẽt locũ. Pro hac vnitate orat Chriſtus. Io. 17. Volo pater, vt ſint vnũ &c.

Iudęꝰ & Gręcus quo ad ſtatũ añ conuerſionẽ: & ſic Iudęi ante rece debãt vt poſt conuerſionẽ: & ſic nõ eſt amplꝰ vni q̃ alterꝰ

Conſequẽter cum dicit. SI AVTEM vos eſtis &c.) Arguit ad principale propoſitum, hoc modo. Diſi ꝙ Abrahę dictę ſunt ꝓmiſſiones, & ſemini eius: ſed VOS ESTIS filii Abrahę.) ergo ad vos ptinet ꝓmiſſio Abrahę de hęreditate cõſequẽda. Minorẽ ſic ꝓbat. Vos eſtis filii dei adoptiui: quia eſtis vniti per fidem Chriſto, qui eſt filius dei naturalis. Sed Chriſtus eſt filius Abrahę: In vno ſemine tuo, q eſt Chriſtus. Ergo ſi vos eſtis Chriſti: ideſt in Chriſto, eſtis ſemẽ abrahę .i. filii cũ Chriſtus filius eius ſit. Et ſi filii eſtis, & hęredes .i. ad vos ptinet hęreditas ſecũdum ꝓmiſſionẽ Abrahę factã. Rom. 9. Nõ qui filii ſunt carnis, hi ſunt filii. ſed qui ſunt filii ꝓmiſſionis hi ęſtimantur in ſemine. Cap. IIII.

DIco autem quandiu hæres puer eſt: nihil differt a ſeruo: cum ſit dominus omnium: ſed ſub tutoribus & authoribus eſt, vſq; ad tẽpus, quod pater præſcripſerit. Sic & nos cum eſſemus pueri: ſub elementis mundi eramus: in ſeruitutem adacti.

DIco autem quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt a ſeruo: cũ ſit dominus omnium: ſed ſub tutoribus & actoribus eſt, vſq; ad præfinitum tempus a patre. Ita & nos cũ eſſemus paruuli, ſub elemẽtis mundi eramus ſeruientes.

POSTQVAM oſtendit Apoſtolus legis defectum: hic conſequenter oſtendit gratię dignitatem. Et primo per exemplum humanum. Secundo per exemplum creaturę, ibi. DICITE mihi qui ſub lege vultis eſſe &c.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit dignitatem gratię preeminere ſtatui veteris legis, per ſimilitudinẽ a lege humana ſumptam. Secũdo oſtendit, ꝙ ipſi facti ſunt participes huius dignitatis per fidẽ ibi. QVONIAM autẽ eſtis filii dei &c.) Tertio arguit ipſos eo, ꝙ hanc dignitatẽ cõtemnebant Ibi. SED tunc quidẽ ignorãtes deũ &c.) Circa primũ duo facit. Primo põit ſimilitudinẽ. Secũdo adaptat eã ad propoſitũ, ibi. ITA ET NOS cum eſſemus &c.) Notandum eſt autẽ, ꝙ in propoſita ſimilitudine quatuor tãgit Apoſtolus. Primo quidẽ dignitatem: quia

non

non eſt ſeruus.ſed hęres. Vnde dicit. QVANTO tpe hęres &c.) Quod adaptatur,& refertur ad populũ Iudęorum:qui fuit hęres promiſſionis Abrahę.pſ. Elegit nos in hęreditatem ſibi. Et ad Chriſtũ, qui eſt hęres omnium:Heb.1. Quem cõſtituit hęredem vniuerſorũ. Secundo eius paruitatẽ. Vnde dicit. PARVVLVS EST) quia & Iudęi paruuli erant ſecundũ ſtatũ legis. Amos .7. Quis ſuſcitabit Iacob:quia paruul' eſt? Similiter & Chriſtus paruulus factus eſt per incarnationẽ. Eſa.9. Paruulus natus eſt nobis &c. Sed nota, ꝙ Apoſtolus aliquando aſſimilat paruulo ſtatũ legis:ſicut hic. Aliquando ſtatum pręſentis vitę.primę Corin.13. Quando erã paruulus &c. Cuius ratio eſt:qa ſtatus veteris legis eſt ſicut paruulus ꝓpter imperfectionẽ cognitionis in Chriſto,ad ſtatum gratię & veritatis:quę per Chriſtũ facta ẽ. Sic & ſtatus pręſentis vitę: in qua videmus per ſpeculũ in ænigmate,eſt ſicut paruulus,cõparatus ſtatui futurę vitę:in qua eſt perfecta dei cognitio:quia videt̃ ſicuti eſt. Tertio eius ſubiectionẽ,cũ dicit. NIHIL differt a ſeruo,cum ſit dominus oium:ſed ſub tutoribus &c.) Proprium.n.ſerui eſt, ꝙ ſit ſubiectus alicui dño. Puer autem,q̃diu paruulus eſt:quia nõ habet cognitionem perfectã:& vſum liberę volũtatis,ꝓpter defectum ætatis,cõmittit̃ cuſtodię aliorũ:qui & bona ſua defendant: & hi dicunt̃ tutores:& negocia agant:& hi actores nominãtur. Et ideo licet ſit dominus oium rerũ ſuarum: tamen inquantũ ſubiicitur aliis, nihil differt a ſeruo. Eſa.44. Et nũc ſeruus meus Iacob &c. Sed notandũ eſt, ꝙ in populo Iudaico aliqui erant ſimpliciter ſerui:illi .ſ. qui propter timorẽ pœnę.& cupiditatẽ temporaliũ: quę lex permittebat,legẽ ſeruabãt. Aliqui vero erant:q nõ erant ſerui ſimpliciter:ſed quaſi ſerui exiſtẽtes: erãt vere filii & hęredes:qui licet attenderent exterius ad tẽporalia,& vitarẽt pœnas.nihilominus tamen in eis finem nõ ponebãt:ſed accipiebãt ea, vt figurã ſpiritualium bonorũ. Vnde licet viderent̃ nihil exterius differre a ſeruis inq̃tum cęremonias,& alia legis mandata ſeruabãt:tamen erãt domini:qa nõ ea intentione eis vtebantur,vt ſerui:qa illis vtebant̃ amore ſpiritualiũ bonorum quę ꝑfigurabant. Serui vero timore pœnę, & cupiditate terrenę cõmoditatis. Chriſtus erat etiã quaſi ſeruus:qa licet ſit dominus oium,ſecundũ illud. pſ. Dixit dñs domino meo &c.tamẽ nihil videbat̃ differre a ſeruo in exterioribus,inquãtum homo.Phil.2. Exinaniuit ſemetipſum,formã ſerui accipiens, & habitu inuentus,vt homo. SVB TVTORIBVS) autẽ ET ACTORIBVS) erat,qa ſub lege factus erat.vt dicit̃ infra eodem. Factus ſub lege. Et hominibus ſubditus:vt dicitur Luc.2. Erat ſubditus illis. Quarto ponit tẽporis cõgruitatẽ,cũ dicit. VSQ AE ad ꝑfinitũ tẽpus a pře) quia ſicut hęres ſecundũ determinationem patris,ꝑfinito tẽpore ſub tutoribus eſt:ita & lex determinatũ tẽpus habuit a deo,q̃diu deberet durare: & q̃diu hęres.ſ. popul' Iudęorũ eſſet ſub ea. Similiter & ꝑfinitũ tempus fuit a patre,quo Chriſtus nõ erat facturus miracula,& nõ ſumpturus dominiũ poteſtatis diuinę. Io.2. Nondũ venit hora mea. Hanc ſimilitudinẽ adaptat,cũ dicit.cõſequẽter. ITA ET NOS &c) Et primo adaptat eam, q̃tum ad Iudeos. Secũdo q̃tum ad Chriſtum, ibi. AT VBI VENIT plenitudo tpis.) Dicit ergo. Dico ꝙ QVANTO tempore hęres paruulus eſt &c.) Et ita nos Iudęi,cũ eſſemus paruuli in ſtatu legis veteris:ſub elemẽtis mũdi eramus ſeruientes.i.ſub lege,quę tẽporalia ꝓmittebat. Eſa.1. Si volueritis,& audieritis me, bona terrę comedetis. Et cõminabat̃ pœnas tẽporales. Vel lex vetus dicitur elementũ:qa ſicut pueris qui ſunt inſtruẽdi ad ſcientiã,primo ꝓponunt̃ elemẽta illius ſcientię,p quæ manuducunt̃ ad illã ſcientiam:ita lex vetus propoſita eſt Iudęis: p quã manuducerent̃ ad fidem, & iuſtitiam Supra.3. Lex pędagogus noſter fuit in Chriſto. Vel ſub elementis.i.corporalibus rerum ritibus,quos ſeruabãt ſicut lunares dies neomenias: & ſabbatũ. Nec tamẽ inſtandum eſt,ꝙ ꝓpter hoc nõ differrent a paganis: q elementis ſeruiebãt huius mũdi,cũ eis nõ ſeruirent Iudęi ſeu cultũ impenderẽt:ſed ſub eis deo ſeruiebant, & eũ colebant: gentiles verò elemẽtis ſeruientes, eis diuinũ cultum impendebãt. Ro.1. Seruierũt creaturę, potius q̃ creatori &c. Fuit autem neceſſarium,ꝙ Iudęi ſub elementis huius mundi deſeruirẽt deo: quia iſte ordo eſt congruus naturę humanę, vt a ſenſibilibus ad intellectualia perducantur.

At vbi venit plenitudo temporis: emiſit deus filium ſuum factum ex muliere; factum legi obnoxium;vt eos qui legi erãt obnoxii:redimeret;vt adoptione ius filiorum acciperemus.

At vbi venit plenitudo temporis: miſit deus filium ſuum,factum ex muliere,factum ſub lege vt eos qui ſub lege erant redimeret: vt adoptionem filiorum reciperemus. Lec. II.

HIC adaptat Apoſtolus ſimilitudinem ꝓpoſitã ad Chriſtum. Et primo ponit̃ adaptatio. Secũdo finis rei, in qua ſimilitudo adaptat̃,ibi. VT EOS qui ſub lege erant &c.) Sciendũ eſt autẽ,ꝙ ſupra in ſimilitudine propoſita quatuor oſtendit per ordinẽ:ſicut dictũ eſt. Hic autẽ illa quatuor adaptans ad Chriſtũ, incipit ab vltimo.ſ.a determinatione tẽporis:cuius ratio eſt. qa idẽ tempus fuit:in quo Chriſtus fuit humiliatus:& in quo fideles fuerunt exaltati. Et ideo dicit. AT VBI venit plenitudo temporis .i.poſtq̃ tempus, qd fuerat ꝑfinitum a deo patre de mittendo filio ſuo,erat cõpletum. & hoc modo accipit̃. Luc.2. Impleti ſunt dies &c. Dicit̃ autem plenũ tẽpus illud,ꝓpter plenitudinem gratiarũ quę in eo dantur.ſecundũ illud.pſ. Flumen dei repletũ eſt aquis &c. Item ꝓpter impletionẽ figurarum veteris legis. Mat.5. Nõ veni ſoluere legem &c. Item ꝓpter impletionem ꝓmiſſorũ. Dañ.9. Cõfirmabit autẽ pactum multis hebdomada vna. Hoc autem qd dicit AT VBI venit plenitudo temporis &c.) Similiter & in aliis ſcripturę locis,vbi tempus circa Chriſtum impleri dicitur: nõ eſt referendum ad fatalem neceſſitatẽ: ſed ad diuinam ordinationem.de qua dicitur in pſ. Ordinatione tua perſeuerãt dies &c. Aſſignat̃ autem duplex ratio, q̃re illud tẽpus ꝓordinatũ eſt ad aduentũ Chři. Vna ſumit̃ ex magnitudine. Quia.n.magnus eſt,q venturus erat:oportebat:& multis indiciis,& multis ꝑparationibus homines ad aduentũ eius diſponi. Heb.1. Multifarię.multiſq modis &c. Alia ex cõditiõe veniẽtis. Quia enim medicus erat venturus,oportebat,ꝙ ante aduentum ſuum conuincerent̃ hoĩes de morbo: & q̃tum ad defectũ ſcientię,in lege naturę: & q̃tum ad defectũ virtutis,in lege ſcripta. Et ideo oportuit vtrunq .ſ. & legẽ naturę,& legem ſcripturę aduentũ Chriſti ꝓcedere. Secũdo adaptat,q̃tum ad hęreditatiſ dignitatem,cum dicit. MISIT DEVS filium ſuũ).ſ.ꝓpriũ & naturalẽ. Et ſi fili',ergo & hęres. Dicit autẽ FILIVM ſuũ .i.propriũ,& naturalẽ,& vnigenitũ nõ adoptiuũ. Io.3. Sic de' dilexit mundũ,vt &c. MISIT) Inq̃ eũ,nõ,a ſe ſeparatũ: quia miſſus eſt p hoc ꝙ aſſumpſit humanã naturã:& tamen erat in ſinu patris. Io.1. Vnigenitus qui eſt in ſinu patris æternaliter. Ioan.3. Nemo aſcendit in cœlũ:niſi qui deſcẽdit de cœlo.filius hoĩs,qui eſt in cœlo. Quãuis licet deſcẽderit per aſſumptionẽ carnis:tamen eſt in cœlo. Item miſit eum,nõ vt eſſet vbi prius non erat: quia licet in ꝓpria venerit,per pręſentiã carnis: in mũdo tamẽ erat,p pñtiã deitatis:vt dicit̃ Io.1. Similiter nõ miſit eum,quaſi miniſtrũ: qui ſua miſſio fuit aſſumptio carnis, nõ depoſitio maieſtatis. MISIT ergo deus filium ſuũ) ad ſanandũ deuiationẽ concupiſcibilis,& ad illuminandũ ignorantiã rationalis. pſ. Miſit verbũ ſuũ &c. Miſit etiã ad liberandum a poteſtate dęmonis,contra infirmitatẽ iraſcibilis. Eſa.19. Mittet eis ſaluatorem qui liberet eos. Item ad remediũ ab obligatione ęternę mortis. Oſeę.13. De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos. Item ad ſaluandũ ab eorũ peccatis. Io. 3. Nõ miſit deus filium ſuum in mundũ,vt iudicet mundum,ſed vt ſaluetur mũdus p ipſum &c. Tertio adaptat ſimilitudinem quantũ ad paruitatẽ cũ dicit. FACTVM ex muliere.) Eſa.9. Paruulus natus eſt nobis &c. Phil.2. Exinaniuit ſemetipſum &c. Paruum ſe fecit non dimittendo magnitudinẽ: ſed aſſumendo paruitatem. In hoc autẽ quod dicit. FACTVM ex muliere.) cauendi ſunt duo errores.ſ.Fotini, qui dicit Chriſtum

Miſit filium ſuum vnigenitum non a ſe ſeparatũ:non vt eẽt vbi prius nõ erat:nõ quaſi miniſtrum: ſed ad ſanãdũ: ad liberãdũ: ad remediũ:ad ſaluandum.

Error Fotini.

purum hominem eſſe, & ex virgine principium eſſendi ſumpſiſſe: & ideo ita dicit ipſum factũ ex muliere, quaſi totaliter initium ex ea ſumpſerit. Sed hoc eſt falſum quia eſt cõtra illud, quod dicit Rom. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnem: nõ dicit ſecundũ perſonã, quę eſt ab ęterno ſ. ipſa hypoſtaſis filii dei. Vñ ſicut cum ſcutũ fit albũ de nouo, nõ oportet dicere ꝙ ipſa ſubſtãtia ſcuti de nouo fiat: ſed ꝙ ei de nouo albedo acceſſerit: ita ex hoc ꝙ filius dei de nouo carnẽ aſſũpſit: nõ oportet dici ꝙ pſona Chriſti de nouo ſit facta: ſed ꝙ natura humana ei de nouo aduenit: ſicut corpori, cũ abſq; ſui mutatione quędã accidũt. Aliqua .n. adueniunt alicui, & immutãt ipſum: ſicut formę & qualitates abſolutę. Quędã vero abſq; mutatione adueniũt & huiuſmodi eſt aſſumptio carnis, ſecũdum ꝙ dicit relationẽ. Vnde p hoc perſona verbi in nullo mutatur. Et inde eſt ꝙ in diuinis vtimur his, quę relationẽ ſignificant etiã ex tpe. Vnde dicimus. Dñe refugium factus es nobis: & ꝙ deus factus eſt homo. Nõ autem vtimur formis abſolutis: vt deus factus eſt bonus, ſapiẽs, & huiuſmodi. Item vitãdus eſt error Hebionis, q dicit Chriſtum ex Ioſeph ſemine eſſe natũ motus ad hoc ponẽdũ per hoc qd dicit ex muliere. Nã ſecundũ eum, mulier corruptionem importat tantũ. Sed hoc eſt falſum: qa hoc nomẽ mulier in ſacra ſcriptura, deſignat etiã ſexũ naturalem. ſecũdum illud Geñ. 3. Mulier quam dediſti mihi &c. Vocat .n. eam mulierẽ: quę tamen adhuc erat virgo. Per hoc etiã qd dicit ex muliere factus, deſtruuntur duo errores. ſ. Valẽtini dicentis Chriſtum nõ ſumpſiſſe corpus de virgine: ſed attuliſſe illud de cœlo: & p beatã virginẽ, ſicut per fiſtulam ſeu cannale trãſiuiſſe. Sed hoc eſt falſum: qa ſi verũ eſſet quod dicit, nõ fuiſſet factus ex muliere: vt Apoſtolus dicit. Hęc .n. prępoſitio ex, cauſam materialẽ deſignat. Item error Neſtoris dicẽtis beatam virginẽ nõ eſſe matrem filii dei: ſed filii hominis: qd falſum eſſe oſtẽdit. per hoc qd dicit Apoſtolus hic. QVOD MISIT DEVS filiũ ſuum factum ex muliere. Qui .n. fit ex muliere, eſt filius eius. Si ergo filius dei eſt factus ex muliere. ſ. ex beata Virgine: manifeſtum eſt, ꝙ beata virgo eſt mater filii dei. Licet autem poſſet dici natus ex muliere: ſignanter tñ dicit factũ, & nõ natũ. Naſci .n. aliquid, eſt ipſum ꝓduci, non ſolũ ex principio cõiuncto: ſed fieri etiã ex principio ſeparato. Arca .n. fit ab artifice: ſed fructus naſcit ex arbore. Principium autẽ humanę generationis eſt duplex. ſ. materiale: quãtum ad hoc Chriſtus proceſſit ex principio coniuncto: qa materiã ſui corporis ſumpſit ex Virgine. Vñ ſecũdum hoc dicit naſci de ea Mat. 1. De qua natus eſt Ieſus &c. Aliud eſt principiũ actiuum: quod quidẽ in Chriſto, quãtum ad id, qd principium habuit .i. quãtum ad formationẽ corporis, nõ fuit cõiunctum, ſed ſeparatũ: quia virtus ſpiritus ſancti formauit illud. Et quãtum ad hoc nõ dicit natus ex muliere: ſed factus, quaſi ex principio exteriori. Ex quo patet, ꝙ hoc qd dicit ex muliere nõ dicit corruptionẽ: quia dixiſſet, natũ, & nõ factũ. Quarto adaptat ſimilitudinem quãtum ad ſubiectionẽ, cũ dicit. FACTVM ſub lege.) Sed contra eſt qd dicit Infra. 5. Si ſpũ ducimini, nõ eſtis ſub lege. Si ergo Chriſtus nõ ſolũ eſt ſpiritualis, ſed etiã dator ſpiritus: incõuenienter videt dici, ꝙ ſit factus ſub lege. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ eſſe ſub lege dicit dupliciter. Vno modo, vt ly, ſub, denotet ſolã obſeruantiã legis: & ſic Chriſtus fuit factus ſub lege: quia circũciſus fuit, & in templo pręſentatus. Mat. 5. Non veni legẽ ſoluere &c. Alio modo: vt ly, ſub, denotet oppreſſionem. Et hoc modo ille dicit eſſe ſub lege, q timore legis opprimit: & hoc mõ nec Chrus nec viri ſpirituales dicunt eſſe ſub lege.

Error Hebionis.

Error Valentini.

Ex, Error Neſtoris.

Principiũ generationis humanę materiale & actiuum.

Eſſe ſub lege ſub,

Conſequenter cũ dicit. VT EOS qui ſub lege &c.) Ponit fructũ rei: i qua ſimilitudo adaptat. ſ. ꝙ ideo voluit iſto tempore fieri ſubiectus: vt hęredes fierent magni & liberi. Et hęc duo ponit: & primo fructum liberationis. cõtra ſubiectionem. Et ideo dicit. VT EOS q ſub lege erant .i. ſub maledicto & onere legis. liberaret Supra. 3. Chriſtus nos redemit de maledicto legis &c. Secundo fructũ exaltationis, inquantũ adoptamur in filios dei: per hoc ꝙ accipimus ſpiritum Chriſti, & conformamur ei. Ro. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet &c. Et hęc adoptio, ſpecialiter cõpetit Chriſto: quia nõ poſſumus fieri filii adoptiui, niſi cõformemur filio naturali. Ro. 8. Quos pręſciuit conformes fieri imaginis filii eius &c. Et quãtum ad hoc dicit. VT ADOPTIONEM filiorum reciperemus) .i. vt per filium dei naturalem efficeremur filii adoptiui ſcdm gratiã p Chriſtũ.

Quoniam autem eſtis filii: emiſit deus ſpiritum filii ſui in corda noſtra clamantem: † Abba pater. Itaq; iam nõ es ſeruus: ſed filius: quod ſi filius & hæres dei per Chriſtum. Rom. 8.

Quoniam autem eſtis filii dei, miſit deus ſpiritum filii ſui in corda noſtra. clamantem Abba pater: Itaq; iam non eſt ſeruus ſed filius. Quod ſi filius & hæres per deum. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus oſtendit beneficiũ Iudęis exhibitum: hic oñdit hoc beneficiũ etiã ad gẽtiles ptinere. Et primo ꝓponit ipſum beneficium. Secũdo modum adipiſcendi, ibi. MISIT Deus ſpiritũ &c.) Tertio manifeſtat eius fructum, ibi. ITAQVE iam nõ eſt &c.) Dicit ergo. Quod bñficium adoptionis filiorũ dei, non ſolum pertinet ad eos, qui ſub lege erant: ſed etiam ad gentiles. Et ideo dicit. QVONIAM eſtis filii dei) .i. ꝙ ſitis filii dei iſta de cauſa factũ eſt: quia nõ ſolũ Iudęi: ſed etiam omnes alii, qui in filium dei credũt adoptantur in filios &c. Ioã. 1. Dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri &c. Modus autem adipiſcẽdi illud donũ eſt p miſſionem ſpiritus filii dei in corda veſtra. Auguſtinus aũt dicit, ꝙ Chriſtus in carne exiſtẽs ꝑdicauit Iudęis principaliter: gentibus autẽ pfunctorie. Roma. 5. Dico Chriſtum Ieſum miniſtrũ fuiſſe circunciſionis &c. Et ideo quicquid pertinet ad ſtatum Iudęorũ cõuenientẽr attribuitur Chriſto. Et quia poſſent dicere iſti, Galatas non eſſe adoptatos in filios dei, cũ Chriſtus ex eis carnẽ non ſumpſerit: nec eis prędicauerit. vnde non videbãtur in aliquo Chriſto cõiungi. Ideo Apoſtolus modum huius adoptionis demonſtrãs, dicit: ꝙ & ſi nõ fuerunt cõiuncti Chriſto ſecũdum carnem. ſ. quãtum ad gentẽ: neq; ſecundũ ꝑdicationẽ: tamẽ fuerunt coniuncti per ſpiritũ & ex hoc adoptati ſunt in filios dei. Vnde cõuerſio gentilium ſpecialiter attribuit ſpiritui ſancto. Et ideo Petrus quãdo fuit reprehẽſus, ꝙ a Iudæis iuiſſet ꝑdicare gentilibus excuſauit ſe per ſpiritũ ſanctũ, dicẽs. Act. 11. Non poſſe reſiſtere ſpiritui ſancto cuius inſtinctu hoc fecerit. Et ideo. QVIA MISIT DEVS) pater SPIRITVM filii ſui in corda noſtra.) Iudęorũ. ſ. & gentiliũ. cõiungimur Chriſto: & p hoc adoptamur in filios dei. Sed ſciendũ eſt ꝙ ſi alicubi in ſcriptura inuenit ſpiritus ſctũs mitti a patre. Ioã. 14. Paraclitus autẽ ſpũs ſctũs, quẽ mittet pater &c. Aliquãdo vero a filio Ioan. 15. Cũ venerit paraclitus quẽ ego mittã vobis &c. Nihilominus tamen ſpiritus ſanctus cõmunis eſt patri & filio, & ab vtroq; procedit, & ab vtroq; datur. Et ideo eſt. ꝙ vbicunq; inuenitur, ꝙ pater mittat ſpiritum ſanctum, fit mentio de filio: ſicut in ꝓmiſſa authoritate dicit, quem mittet pater in nomine meo. Et ſimiliter vbi dicit mitti a filio, fit mentio de patre. Vñ dicit. quem mittã vobis a patre. Et etiã hic cũ dicit. MISIT DEVS pater ſpiritum ſanctũ) ſtatim fit mentio de filio, cũ dicit. FILII SVI) Nec refert ſi alicubi dicatur ſpiritus ſanctus ſolum a patre ꝓcedere: quia ex quo filius mittit eũ: manifeſtũ eſt ꝙ ab ipſo ꝓcedit. vnde ſpiritus ſanctus dicit ſpiritus filii, ſicut mittẽtis & ſicut a quo ꝓcedit: & ſicut a quo habet ſpiritus ſanctus, qcqd habet, ſicut & a patre Ioã. 15. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet &c. Dicit autem IN CORDA) qa duplex eſt generatio. Vna carnalis quę fit p ſemen carnale miſſum in loco generationis: quod quidem ſemẽ, licet ſit quãtitate paruũ: tamen virtute cõtinet totum. Alia eſt ſpiritualis, quæ fit per ſemen ſpirituale trãſmiſſum in locũ ſpiritualis generationis: qui quidem locus eſt mens, ſeu cor hoĩs, quia in filios dei generamur. per mentis renouationẽ. Semen autem ſpirituale eſt gratia ſpiritus ſancti. prię Ioan. vlti. Qui natus eſt ex deo, nõ peccat. quoniã generatio dei cõſeruat eũ &c. Et hoc ſemen eſt virtute cõtinens totã perfectionem beatitudinis. Vnde dicit pi-

Spũs ſctũs a patre & filio mittit.

gnus &

gnus & arra beatitudinis. Ephe.1.Ezech.39.Dabo ſpiritum nouum &c. CLAMANTEM) .i.clamare faciẽtem. ABBA PATER.) Nõ magnitudine vocis: ſed magnitudine & feruore affectus. Tunc.n. clamamus Abba pater, quãdo per affectũ accendimur calore ſpiritus ſancti ad deſideriũ dei. Rom.8. Nõ accepiſtis ſpũm ſeruitutis &c. ABBA PATER &c. Idem autem eſt in ſignificatione abba quod eſt Hebręũ: & pater quod eſt latinum: & patir qd eſt Gręcũ. Et vtrunq; ponit, vt oſtẽdat ꝙ gratia ſpiritus ſancti cõmuniter ſe habet, q̃tum ad vtrumq; populũ, quantũ eſt ex ſe.

Conſequẽter cũ dicit. ITAQVE iam nõ eſt ſeruus &c.) Ponit fructũ huius bñficii. Et primo q̃tũ ad remotionẽ omnis mali a quo liberamur per adoptionẽ ſpũs ſancti: & hoc eſt liberatio a ſeruitute. Et q̃tũ ad hoc dicit. ITAQVE) quia ſpiritus clamat in nobis pater. Iam a tempore gratię nõ eſt aliquis noſtrũ, qui in Chriſtum credimus ſeruus in timore. ſ. ſeruiens. Ioan.15. Iã nõ dicam vos ſeruos, ſed amicos &c. Rom.8. Nõ accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis &c. SED eſt filius. Ro.8. Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, ꝙ ſumus filii dei. Licet.n. conditione ſerui ſimus: quia dicit̃ Luc.17. Cum feceritis omnia quę pcepta ſunt vobis, dicite ſerui inutiles ſumus: tamẽ nõ ſumus ſerui maliuoli: ex timore. ſ. ſeruientes: qa tali ſeruo debentur tortura, & cõpedes: ſed ſumus ſerui boni & fideles, & amore ſeruientes: & ideo libertatem per filiũ cõſeqmur. Ioan.8. Si filius vos liberauerit: vere liberi eritis. Secũdo ponit fructum q̃tum ad conſecutionẽ omnis boni: & q̃tum ad hoc dicit. QVOD ſi filius & hęres per deum.) Ro.8. Si filii & hęredes: hęredes quidẽ dei &c. Hęc autẽ hęreditas eſt plenitudo oĩs boni: cũ nihil aliud ſit, q̃ ipſe de⁹. ſecundum illud pſ. Dñs pars hęreditatis meę &c. Geñ.15. dixit ad Abrahã. Ego merces tua magna nimis &c. Dicit autẽ PER DEVM) quia ſicut Iudęi hæreditatẽ adepti ſunt p dei repromiſſionẽ & iuſtitiam, ita & gentiles per deũ. i. per dei miſericordiã. Ro.15. Gentes autẽ ſuper miſericordia honorare deum &c. Vel PER DEVM) .i. per dei operationem. Eſa.26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis domine.

Sed tum quidem cum ignoraretis deum: ſeruiebatis iis: qui natura nõ ſunt dii At nunc poſt ea quam cognouiſtis deũ: quin potius cogniti eſtis a deo: quomodo cõuertimini denuo ad infirma & egena elemẽta: quibus iterũ ab integro ſeruire vultis? Dies obſeruatis: & menſes: & tempora: & annos. Metuo de vobis: ne fruſtra laborauerim erga vos. Eſtote vt ego ſum: quando quidem & ego ſum: vt vos.

Sed tunc quidem ignorãtes deum, his qui natura non ſunt dii ſeruiebatis. Nunc autẽ cum cognoueritis deum: immo cogniti ſitis a deo: quomodo cõuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, quibus denuo ſeruire vultis? Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos. Timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote ſicut ego: quia & ego ſicut vos Lec. IIII.

POSITA dignitate beneficii gratię: & oñſa p exẽplum humanũ: hic Apoſtolus arguit Galatas qui hanc gratiã cõtemnebãt, vtpote ingrati tãto bñficio. Et primo arguit eos de ingratitudine. Secundo excuſat ſe, ꝙ hoc non facit ex odio & liuore, ibi. FRATRES obſecro vos nõ me læſiſtis &c. Circa primũ tria facit. Primo cõmemorat ſtatum priſtinũ. Secũdo extollit, & cõmendat beneficium ſuſceptũ ibi. NVNC autẽ cum cognoueritis &c.) Tertio exaggerat peccatum cõmiſſum, ibi. QVOMODO cõuertimini &c. Dicit ergo. SED tũc &c.). q.d. Nũc eſtis filii & hęredes per deũ. SED TVNC quidẽ) cum gentes eſſetis. Ephe.5. Eratis aliquãdo tenebrę &c. IGNORANTES DEVM) per infidelitatẽ ſeruiebatis cultu latrię. HIS QVI natura nõ ſunt dii) ſed opinione hominum. prię Corin.12. Cũ gẽtes eſſetis, ad ſimulacra muta,put ducebamini euntes &c. Ro.1. Seruierũt creaturę potius q̃ creatori &c. Hoc autem qđ dicit. Qui natura nõ ſunt dii, eſt ad cõfutationẽ Arrianorum dicentiũ Chriſtũ dei filium nõ eſſe deũ per naturam. Quod ſi verũ eſſet: nũ eſſet ei exhibẽdus cultus latrię: & quicunq; exhiberet ei, eſſet idololatra. Sed põt obiici: quia nos adoramus carnẽ & humanitatẽ Chriſti. Ergo ſumus idololatre. Sed dicendũ eſt ꝙ licet adoremus carnẽ ſeu humanitatẽ Chriſti adoramus: tamẽ eam vt vnitã perſonę diuini verbi, quod quidẽ verbum eſt ſuppoſitum diuinum. Vnde cum adoratio debeatur ſuppoſito diuinę naturę: quicquid in Chriſto adoratur abſq; errore fit.

Adoram⁹ carnẽ Chři adoratione latrię quia eſt vnita verbo dei.

Conſequẽter cũ dicit. NVNC autẽ cũ cognoueritis &c.) Cõmemorat acceptũ bñficiũ. q.d. Si ignorãtes eratis & peccabatis, tolerari poterat: nã cęteris paribus grauius eſt peccatũ in Chriſtiano, q̃ in gẽtili. Sed NVNC cum cognoueritis deũ .i. ſitis cõducti ad dei cognitionem: & grauius peccatis, q̃ olim ſeruiendo, & ponendo ſpem in his, in quibus nõ debetis. Hiere.31. Oẽs cognoſcent me &c. Sed hoc qđ dicit. IMMO cogniti eſtis a deo.) videt̃ cõtrarietatẽ habere: cũ deus ab æterno omnia cognouerit. Eccle.23. Domino.n. deo, anteq̃ crearẽtur oĩa ſunt agnita &c. Sed dicendũ hoc cauſaliter eſſe dictũ, vt ſit ſenſus. IMMO cogniti eſtis a deo) .i. deus fecit, ꝙ vos cognoſceretis eum. Sic.n. deus dicit̃ cognoſcere inq̃tum eſt cauſa cognitionis noſtrę. Et ideo quia ſupra dixit. Cũ cognoueritis deũ: quę fuit vera locutio: ſtatim corrigit eam per figuratã: qa nõ poſſumus deũ cognoſcere ex nobis, niſi p ipſum. Io.1. Deũ nemo vidit vnq̃, ſed vnigenitus qui eſt in ſinu patris &c.

Conſequenter exprobrat peccatum cõmiſſum, dicens. QVOMODO conuertimini &c.) Et primo exaggerat eorũ peccatũ. Secũdo oſtẽdit imminens periculũ, ibi. TIMEO ne forte &c.) Tertio reducit eos ad ſalutis ſtatum, ibi. ESTOTE ſicut ego &c.) Circa primum duo facit. Primo pponit peccatum cõmiſſum. Secũdo de peccato commiſſo eos cõuincit, ibi. DIES obſeruatis &c.) Sciendũ eſt autẽ, ꝙ hęc litera dupliciter legitur. Vno modo qa iſti Galatę a fide cõuertebantur ad idololatriã. Et ideo dicit. QVOMODO conuertimini a fide iterũ) .i. denuo. ſcdę Pet.2. Melius erat eis viam veritatis nõ cognoſcere, q̃ poſt &c. pſ. Cõuerſi ſunt retrorſum &c. AD ELEMENTA) .ſ. mũdi quę ſunt infirma p ſe ſubſiſtere non valentia: qa in nihilũ deciderent, niſi ea manus cuncta regentis teneret. ſecundũ illud. Heb.1. Portãs oĩa verbo virtutis ſuę &c. ET EGENA) qui egent deo, & ſeipſis adinuicem ad cõplementum vniuerſi: quibus. ſ. elemẽtis. denuo. i. ITERVM ſeruire vultis) ſeruitute. ſ. latrię. Probatio huius manifeſte apparet: quia OBSERVATIS dies) .ſ. fauſtos & infauſtos ET MENSES & tempora, & annos) .i. conſtellationes, & curſum corporũ cœleſtium: quę oĩa ortũ habent ab idololatria. Cõtra quod dicit̃ Hiere.10. A ſignis cœli nolite metuere, quę gentes &c. Et ꝙ obſeruationes huiuſmodi male ſint: & contra cultũ Chriſtianę religionis, patet, quia diſtinctio dierum, mẽſium, annorum, & temporũ attendit̃ ſecundũ curſum ſolis & lunę. Et ideo tales temporũ diſtinctiones obſeruantes venerant̃ corpora cœleſtia, & diſponũt actus ſuos ſecundum iudicium aſtrorũ: quę nullã directã impreſſionẽ habent in voluntate hoĩs. & in his quę dependẽt a libero arbitrio. Et ex hoc imminet graue periculũ. Vñ dicit. TIMEO ne forte ſine cauſa) .i. inutiliter laborauerim in vobis. Et ideo cauendũ eſt fidelibus talia obſeruare: ſed nulla debet eſſe eis ſuſpicio harũ rerũ: quia pſpere põt cedere quicqd ſub dei deuotione ſimpliciter agitur. Sed nunqđ licet in aliquo curſu ſtellarum ſeruare? Dicendũ eſt ꝙ corpora cœleſtia quorundã q̃dã effectuũ cauſa ſunt. ſ. corporaliũ: & in iſtis licet ipſorũ curſum attẽdere: quorundã autem nõ ſunt cauſa. ſ. eorum quę dependent a libero arbitrio, ſeu a fortuna vel infortunio: & in iſtis ſeruare curſum aſtrorũ, ptinet ad idololatriam. Sed licet hęc lectura ſuſtineri poſſit: non tamen eſt ſecundum intentionẽ Apoſtoli. Cum.n. ipſe in tota præcedenti ſerię huius epiſtolę, & in ſequenti,

Fideles non debẽt obſeruare curſus cœleſtes.

arguat Galatas de hoc, ꝙ a fide tranſtulerunt ſe ad obſeruantiam legis: ideo magis ad propoſitũ exponit de hoc, ꝙ ad legales obſeruãtias cõuerrunt. Vnde dicit. CVM COGNOVERITIS deum per fidem: quomodo cõuertimini a fide ad elemenota).i.ad literalẽ legis obſeruantiã, quę dicit elementa: quia fuit prima inſtitutio diuini cultus. ELEMENTA dico infirma quia lex nõ pficit iuſtificando. Heb. 7. Neminẽ ad perfectũ adduxit lex. EGENA) qa nõ cõfert virtutes, & gratiam adiuuando per ſe. Sed quid eſt, quod dicit. CONVERTIMINI? Et videt hoc inconuenienter dictũ. Similiter & hoc qd dicit. DENVO.) Nam iſti nec Iudęi fuerant: nec alia legalia ſeruauerant. Ad quod dicẽdum eſt, ꝙ cultus Iudęorũ medius eſt inter cultum Chriſtianorum & gentiliũ. Nã gentiles colebãt elementa ipſa, tanq̃ viua quędã. Iudęi vero elementis quidẽ nõ ſeruiebant: ſed deo ſub ipſis elementis, in quantum obſeruationibus corporaliũ elemẽtorum, deo cultũ exhibebãt. Supra eodẽ. Sub elementis huius mũdi eramus ſeruientes. Chriſtiani vero ſeruiũt deo ſub Chřo.i.in fide Chriſti. Quãdo autẽ aliquis puenit ad terminũ tranſacto medio: ſi iterũ redire velit ad mediũ: idem videt ac ſi velit redire ad principium. Et ideo apoſtolus quia iſti iã peruenerãt ad terminũ.ſ.ad fidem Chriſti: & nunc redierunt ad mediũ.ſ.ad cultũ Iudęorum: inde eſt, ꝙ propter quãdam cõformitatem medii ad principium, dicit eos cõuerti ad elementa, & denuo eis ſeruire. Et ꝙ ita ſit. pbat cum dicit. DIES obſeruatis Iudaico ritu.ſ.ſabbata: & decimũ primi menſis & hmõi quę dicuntur in Glo. MENSES, .i.neomenias: vt primũ & ſeptimum menſem. vt habet Leui. 23. TEMPORA) .ſ. egreſſionis de Ægypto: & ꝙ Hieroſolymã tribus vicibus veniebant p ſingulos annos. Item annos iubilęi, & ſeptimum annũ remiſſiõis. Et ex hoc ſequit periculum: qa ex hoc nihil prodeſt fides Chriſti. Vnde dicit. TIMEO ne forte ſine cã).i. inutiliter in vobis laborauerim. Infra 5. Si circuncidimini Chriſtus vobis nihil proderit.

Conſequẽter cũ dicit. ESTOTE ſicut ego &c.) Reducit eos ad ſtatũ ſalutis. q.d. Ita TIMEO ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. ſed ne ita ſit ESTOTE ſicut ego.) Hoc in glo. tripliciter legit. Primo modo ſic. ESTOTE ſicut ego) ſcilicet legem deſerentes, ſicut ego dimiſi. Secundo modo ſic. Eſtote ſicut ego, errorem.ſ. priſtinum corrigentes, ſicut ego errorem meũ correxi. Et hoc poteſtis: quia ego ſupple ſum: ſicut vos: & tamẽ de errore meo correctus ſum. Tertio modo ſic. Eſtote ſicut ego.ſ. ſine lege viuentes: quia ego ſupple qui legẽ habui, & in lege natus ſum: modo ſum ſicut vos, ſupple fuiſtis.ſ. ſine lege.

Fratres rogo vos. Nihil me læſiſtis. Noſtis ꝙ per infirmitatem carnis euangelizauerim vobis prius: & experimentum mei quod erat in carne: nõ eſtis aſpernati, neq; reſpuiſtis; ſed me velut angelũ dei ſuſcepiſtis; velut Chriſtum Ieſum. Quæ eſt igitur beatitudo veſtra? Teſtimoniũ enim reddo vobis: ꝙ ſi fieri potuiſſet; oculos veſtros effoſſos dediſſetis mihi. Igitur inimicus factus ſum vobis: vera loquendo vobis? Ambiunt vos non bene; immo excludere vos volunt; vt ipſos æmulemini. Bonũ autẽ eſt æmulari in re bona ſemp: & nõ ſolũ cũ pſens ſum apud vos.

Fratres obſecro vos: nihil me læſiſtis. Scitis autem quia per infirmitatẽ carnis euangelizaui vobis iampridem, & tentationem veſtram in carne mea non ſpreuiſtis, neq; reſpuiſtis: ſed ſicut angelum dei excepiſtis me: ſicut Chriſtũ Ieſum. Vbi eſt ergo beatitudo veſtra? Teſtimonium.n. phibeo vobis: quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ergo inimicus vobis factus ſum verum dicens vobis? Aemulantur vos non bene: ſed excludere vos volunt: vt illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono ſemper, & non tantum cum præſens ſum apud vos. Lec. V.

POSTQVAM reprehẽdit Apoſtolus Galatas: hic oñdit ſe nõ eos odio feciſſe. Et primo oſtẽdit ſe nõ habere veram cauſam odii ad eos vllam. Secũdo ꝙ nec habet cauſam æſtimatã, ibi. ERGO inimic⁹ factus ſum vobis &c.) Tertio aſſignat cauſam pmiſſę rephenſionis ibi. FILIOLI MEI &c.) Circa primũ duo facit. Primo oñdit, ꝙ nõ habet cauſam odii ad eos. Secũdo ꝙ magis habet cauſam amoris, ibi. SCITIS autẽ, ꝙ p infirmitatem &c. Circa primum notandum eſt, ꝙ cõſuetudo eſt boni paſtoris in correctione ſubditorũ aſperis dulcia miſcere: ne.ſ. eos nimia ſeueritate frangant. Luc. 10. legitur de Samaritano, ꝙ in curatione ſauciati, infundit vinum in oleum. E contra de malis paſtoribus. dicitur Ezech. 34. Cũ auſteritate imperabatis eis. Et ideo Apoſtolus ſicut bonus ꝑlatus oñdit, ꝙ nõ ex odio increpat eos, blande loquẽdo eis, q̃tum ad tria. Primo q̃tum ad charitatis nomen. Vnde dicit. FRATRES.) ꝑs. Ecce q̃ bonum, & q̃ iocundũ habitare fratres in vnũ. Secundo q̃tum ad modeſtię verbum. Vñ dicit. OBSECRO VOS.) Prouer. 18. Cũ obſecrationibus loquit pauper. Tertio q̃tum ad excuſationẽ. Vnde dicit. NIHIL me læſiſtis. Et ego nõ ſum talis, ꝙ habeam odio illos, q me nõ offendunt. Secundo oñdit ſe ad eos habere cauſam amoris, cũ dicit. SCITIS autem, ꝙ p infirmitatẽ &c.) Vbi tria ponit eos quibus homines ſe diligere cõſueuerunt. Primũ eſt mutuũ ſocietatis auxiliũ: & ex hoc etiã amor in hoibus cõfirmatur. ſecundũ illud Luc. 22. Vos eſtis qui pmanſiſtis mecũ &c. Et q̃tũ ad hoc dicit SCITIS autẽ &c.) Vbi primo cõmemorat tribulationem quã paſſus eſt apud eos. Secũdo oñdit, qũo ei aſtiterũt. ibi. ET TENTATIONEM noſtrã &c.) Dicit ergo q̃tũ ad primũ. Dico. ꝙ NIHIL me lęſiſtis: immo ſeruiuiſtis mihi. SCITIS enim) Ideſt recordari poteritis: ꝙ EVANGELIZAVI vobis iampridẽ.i. tranſacto tẽpore PER INFIRMITATEM carnis).i. cũ infirmitate & afflictione carnis meę: vel cum multis tribulationibus, quas patiebar a Iudęis: qui ſunt de carne mea me perſequẽtibus. primę Corin. 2. Cũ timore & tremore multo fui apud vos. ſcdę Cor. 12. Virtus in infirmitate pficitur. Et hęc licet infirmitas fuerit cauſa ſpernendi me & tentationis veſtrę, ſecundum illud. Zach. 13. Percute paſtorem, & diſpergent oues &c. VOS tamẽ tẽtationem veſtrã, quę erat in carne mea).i. tribulationẽ meã quę erat in vobis cauſa tentationis. NON SPREVISTIS.) Eccle. 11. Nõ ſpernas hominẽ in viſu ſuo. Quia vt dicit dominus. Luc. 10. Qui vos ſpernit me ſpernit &c. NEQVE reſpuiſtis) doctrinã meã & me, quin velletis eſſe ſocii, tribulationũ. Eſa. 33. Vę qui ſpernis: nonne & ipſe ſperneris &c. Secũdum autẽ, quod cõfirmat inter homines dilectionẽ, eſt mutuus amor, & mutua dilectio adinuicẽ. ſecundũ illud Prouer. 8. Ego diligentes me diligo &c. Et q̃tum ad hoc dicit. SED SICVT angelum dei excepiſtis me.i. ita honorifice, ſicut nuncium verba dei nunciantẽ. prię Theſſ. 2. Cũ accepiſſetis a nobis verbũ auditus dei &c. Et inde eſt, ꝙ ꝑdicatores dicunt angeli. Mala. 2. Legem requirẽt ex ore eius &c. Et nõ ſolũ ſicut angelũ recepiſtis: ſed ſicut Ieſum Chriſtum.i. ac ſi Chriſtus ipſe veniſſet. Qui pfecto in ipſo ad eos venerat, & in eo loquebat. ſecundũ illud. ſcdę Cor. vlti. An experimentũ quęritis ei⁹, qui in me loquit Chriſtus. Mat. 10. Qui vos recipit me recipit &c.

Deinde increpat eos ꝙ ſic deteriorati erant. Vnde dicit. VBI EST ergo beatitudo veſtra?) q.d. Nonne ex hoc hoſes beatificabãt vos, ꝙ me honoraſtis, & ꝑdicationem meam recepiſtis? Iob. 4. Vbi eſt timor tuus, & fortitudo tua patiẽtia tua. & perfectio viarũ tuarũ? Tertium, quod amorẽ cõfirmat, eſt mutua beneficentia. Et q̃tum ad hoc dicit. TESTIMONIVM perhibeo. ꝙ ſi fieri poſſet).i. iuſte fieri potuiſſet. Illud.n. fieri poteſt, quod iuſte fit, vel ad vtilitatem eccleſię fuiſſet. OCVLVS

LOS eruiſſetis,& dediſſetis mihi.).q.d. Ita me diligebatis ꝙ nō ſolum mihi veſtra exteriora:ſed etiam oculos veſtros dediſſetis mihi.

Conſequẽter cū dicit. ERGO inimicus factus ſum vobis &c.)Ponit cauſam æſtimati odii. Et primo vnam ex parte apoſtoli. Secūdo aliā ex parte pſeudoapoſtolorū ibi. AEMVLANTVR vos &c.)Dicit ergo. Ex quo mihi tot bona feciſtis:eſt ne credendū, ꝙ factus ſim inimicus vobis,verū dicens vobis? Verbum autē hoc ꝙ dicit. duplicitet poteſt intelligi. Vno.ſ.modo ꝙ ipſe habeat eos odio. Et iſto modo legit̃ ſic tunc. Factus ſum inimicus.i.habeo vos odio. Et ſic hoc qd ſequit̃. VERVM dicens vobis)poteſt ęſtimari,vt ſignū odii:quod tamen eſt ſignū dilectionis.ſ.dicere verum:ſuo tamē loco & tēpore. Alio modo poteſt intelligi inimicus paſſiue .ſ.ꝙ ipſe habeatur odio ab eis. Et tunc ſic legit̃ EGO FACTVS ſum inimicus vobis).i.habetis me odio.& hoc iō quia DICO VOBIS verum.) vt ſic dicens verum vobis ponatur vt ſit cauſa odii. Nā hoīes veritatem dicentes,a malis odio habēt̃. Veritas.n.odium parit. Amos 5. Odio habuerūt in porta corripientem &c. Sed contra eſt,quod dicit̃ Prouer.28. Qui corripit hoīem,gratiam poſtea inueniet apud eū, magis q̃ qui per linguę blandimenta decipit. Sed dicendum eſt,ꝙ ſolutio hęc poteſt haberi,ex hoc quod dicitur Prouerb.9. Noli arguere deriſorē,ne oderit te:argue ſapiētē, & diliget te. Bonitatis.n.ſignū eſt,ſi iſte qui corripit̃,corripientē diligit. Et ecōuerſo,ſi eum oderit,ſignū eſt malitię. Cū.n. homo naturaliter odiat illud,quod cōtrariat̃ ei,qd diligit.ſi tu odis eū,qui corrigit te de malo: manifeſtum eſt,ꝙ malū diligis. Si vero diligis eū,oſtēdis te odiſſe peccata. Quia.n.hoīes a principio, cū corripiunt̃ p amorem ad peccata afficiunt̃ inde eſt ꝙ in principio peccator corripientē odit:ſed poſtq̃ iam correctus eſt,& affectū peccati depoſuit,corripientē diligit. Et ideo ſignanter in propoſita authoritate dicitur,ꝙ poſtea inueniet gratiam apud eum.

Conſequenter cū dicit. AEMVLANTVR vos &c.) Ponit aliā cauſam æſtimatā ex parte.ſ. pſeudoapoſtolorū. Et primo ponit eam. Secūdo excludit eā,ibi. BONVM autē æmulamini &c.) Quātum autē ad primū ſciendū eſt ꝙ(ſicut dictū eſt ſupra) quidam pſeudoapoſtoli ex iudęis cōuerſi,circūeuntes eccleſias gentiū prędicabant ſeruari legalia. Et qa Paulus cōtrarium dicebat:ideo iſti detrahebāt ei. Et hoc magis faciebāt,vt excluderent Paulum,q̃ pro ſalute eorū. Et ideo dicit Apoſtolus. AEMVLANTVR vos).i.non patiunt̃ in vobis, quos diligunt potius amore cōcupiſcentię,q̃ amicitię, conſortiū noſtrū. Æmulatio.n.eſt zelus ex amore quocunq; proueniens,nō patiēs cōſortiū in amato. Sed quia amor eorū ad iſtos nō erat bonus: tum quia non amabāt eos ꝓpter vtilitatem ipſorū:ſed ꝓpter cōmodū proprium.& hoc patet:quia volebant excludere Apoſtolū ab eis:vtpote ꝓprię vtilitati cōtrariū:tum quia hoc cedebat in damnū Galatharū: quia quęrebāt in eis lucrū, per quod ipſi dānificabant̃. Ideo dicit. AEMVLANTVR VOS.) ſed nō bene:qa nō amant bonū veſtrum. Et hoc apparet:quia volūt vos excludere. VT AEMVLEMINI illos).i.vt nullū recipiatis,niſi eos. Prouer.3. Ne ęmuleris hoīem iniuſtū &c. Et Prouer.23. Nō ęmuletur cor tuū peccatores. Hoc autē excludit cōſequēter cum dicit. BONVM autem ęmulamini &c.)q.d. Non debetis eos ęmulari i doctrina eorū:ſed ęmulamini bonum doctorē me.ſ.& huiuſmodi. prīa Pet.3. Quis eſt, qui vobis noceat,ſi boni ęmulatores fueritis? Sed quia aliquis poteſt eſſe bonus doctor, in quo poteſt eſſe aliquid mali,ideo addit. AEMVLAMINI dico bonū doctorem.) ſed TAMEN in bono).i.in eo quod bonum eſt. primę Corin.14. Sectamini charitatem, ęmulamini ſpiritualia: licet autē Apoſtolus de ſe loquat̃ ſecūdum glo. cum dicit. AEMVLAMINI bonū.addit tamē IN BONO) quia ſicut ipſe dicit primę Corin.4. Nihil mihi conſcius ſum:ſed nō in hoc iuſtificatus ſum. Sed qa aliqui ęmulant̃ doctorē bonū in ſua pręſentia ſolum. Ideo addit. SEMPER & nō tantum cū pręſens ſum apud vos: quia ęmulatio in bonū eſt ſignum,ꝙ ex amore,& timore dei:qui oīa videt,procedat:ſi etiam in abſentia pſeuerat. Col.3. Serui obedite p oīa dn̄is vr̄is &c.

Dicere verū ē ſignū odii.

Filioli mei:quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem adeſſe apud vos nunc:& mutare vocem meā: quoniā conſilii inops ſum in vobis.

Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autē eſſe apud vos modo, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis. Lec. VI.

SVPRA Apoſtolus remouit falſam cauſam correctionis Galatarū: hic conſequēter Apoſtolus dictę correctionis aſſignat cauſam verā,quę eſt dolor de eorū imperfectione. Et ideo primo dolorē cordis,ex quo loquebatur,exprimit. Secūdo ponit deſideriū de manifeſtatione huius doloris,ibi. VELLEM autem &c.) Tertio ponit cauſam doloris,ibi. QVONIAM cōfundor &c.) Dolor aūt iſte ex charitate ꝓcedebat:qa dolebat de peccatis eorū. ps. Vidi p̄uaricātes & tabeſcebā &c. Et iō verbum charitatis ꝓponit, dicens. FILIOLI MEI.) Significāter autē nō eos filios vocat:ſed filiolos, vt deſignet eorū imperfectionē,qua diminuti ſunt primę Corin.3. Tanq̃ paruulis in Chriſto &c. Sed notandū eſt,ꝙ puer dum eſt in parturitione dicit̃ filiolus. Et iſti tales erāt: quia indigebāt iterata parturitione: cū tamē parentes carnales ſemel tantū parturiāt filios. Et ideo dicit eis. QVOS iterū parturio. Nam ſemel eos parturierat in prima cōuerſione: ſed quia iam auerſi erāt ab eo q eos vocauit in aliud euāgeliū:indigebāt, ꝙ iterato parturiret eos. Ideo dicit. PARTVRIO) .i.cū labore,& dolore,ad lucē fidei reduco. In quo apparet dolor Apoſtoli. Vnde cōuerſio hominis partus dicit̃. Iob.39. Incuruantur ad fœtum,& pariūt. Apoc.12. Clamabat parturiēs, & cruciatur vt pariat. Et inde eſt, ꝙ Apoſtolus ex dolore duro eos corrigit:ſicut mulier ex dolore partus dure clamat. Eſa.42. Quaſi parturiēs loquar &c. Et ratio iteratę parturitionis eſt:qa non eſtis perfecte formati. Vnde dicit. DONEC Chriſtus formet̃ in vobis).i.recipiatis ſimilitudinē ei⁹,quā veſtro vitio pdidiſtis. Et nō dicit formemini in Chriſto: ſed formet̃ Chriſtus in vobis:vt hoc terribilius inſonet auribus eorū. Nā Chriſtus per fidē format̃ in corde. Ephe.3. Habitare Chriſtum p fidem &c. Sed quādo quis non habet fidem formatam iam in eo morit̃ Chriſtus. ſcdę Pet.1. Donec dies illuceſcat &c. Et ſic ſecundū hominis ꝓfectū in fide Chriſtus in hoīe proficit.& ecōuerſo ſecūdum defectum deficit. Quando ergo fides in hoīe efficit̃ informis per peccatum. Chriſtus non eſt in eo formatus. Et ideo,quia in iſtis nō erat fides formata,indigebāt iterū parturiri donec Chriſtus in eis formaret̃ per fidē, quę p dilectionē operat̃. VEL DONEC Chriſtus formetur in vobis).i. formoſus aliis per vos appareat. Poſſet autem aliquis dicere. Abſens tu dicis talia :ſed ſi eſſes apd nos hæc nō diceres. ſecundū illud. ſcdę Cori.10. Pręſentia quidem corporis infirma,& ſermo contēptibilis &c. Et ideo ponit deſideriū manifeſtādi dolorē ſuū aſperi⁹ dicēs. Vellem autē eſſe apud vos modo,& mutare vocem meam q.d. Modo blādis verbis vtor,vocās vos fratres, & filios in abſentia. Sed ſi eſſem pręſens,aſperius corriperē. Nā ſi quę per literas ſcribo nunc pręſens,ore ꝓferrem, durior eſſet correctio,vtpote:quia magis poſſem vocē obiurgantis exprimere,& iraſcentis reſonare clamorē,& dolorem pectoris magis,q̃ per literas explicare. Et magis cor veſtrū viua vox ad cōfuſionē de errore veſtro,& mea turbatione moueret. Et cauſa huius doloris eſt qa CONFVNDOR in vobis) .i.erubeſco apud alios ꝓ vobis. Nam ſicut Eccle.22. dicit̃. Cōfuſio eſt patris de filio indiſciplinato. Nā cū filius ſit res patris & diſcipulus inquātū huiuſmodi res:magiſter gaudet de bono, quod videt in eo relucere:quaſi de bono proprio, & gloriat̃: & ecōuerſo de malo dolet,& confundit̃. Vñ qa iſti mutati erāt de bono in malū. Apoſtolus cōfundebat̃ inde.

Dicite mihi: qui ſub lege vultis eſſe:legem ipſam non auditis? Scriptum eſt .n. † qd Abraham duos filios habebat:vnū ex ancilla: & vnū Gen.21. Rom.9.

ex libera. Verum is qui ex ancilla natus eſt: ſecũdum carnem natus eſt: qui vero ex libera: per repromiſſionem: quæ per allegoriam dicuntur.

Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe: legem nõ legiſtis. Scriptum eſt.n. quoniã Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla; & vnũ de libera. Sed qui de ancilla ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera per repromiſſionem. Quæ ſunt per allegoriam dicta. Lec. VII.

SVPRA Apoſtolus probauit dignitatẽ ſtatus per conſuetudinem humanã. hic autẽ ꝓbat eã authoritate ſcripturę. Et primo ꝓponit factũ. Secũdo exponit myſterium, ibi. QVAE ſunt per allegoriã dicta &c.) Tertio cõcludit ꝓpoſitũ, ibi. ITAQVE fratres mei non ſumus &c.) Circa primũ duo facit. Primo excitat ad attentionem. Secũdo ꝓponit ſuã intentionẽ, ibi. SCRIPTUM eſt.n. &c.) Dicit ergo. DICITE mihi &c.) q.d. Si vos eſtis ſapiẽtes attendite ad ea, quę obiicio: & ſi nõ poteſtis cõtradicere, cedatis. Iob. 6. Reſpõdete obſecro abſq; cõtentione &c. Facio vobis autẽ hanc obiectionẽ. Aut legiſtis legẽ: aut nõ legiſtis. Sed ſi legiſtis, ſcire debetis ea, quę in ea ſcripta ſunt: ſed ipſa ꝓbat ſe dimittendam: ſi autẽ nõ legiſtis, nõ debetis recipere, quod neſcitis. Prouerb. 4. Palpebrę tuę ꝓcedant greſſus tuos. Dicit autem SVB LEGE) .i. ſub onere legis. Nã ſubire aliquod leue non eſt vis: ſed ſubire graue onus, ſicut eſt onus legis, magnę ſtultitię ſignũ eſſe videt. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus &c. Quod eſt intelligendum de illis, qui volũt carnaliter eſſe ſub lege.

Cõſequẽter cum dicit. SCRIPTVM eſt enim &c.) Proponit ſuã intentionẽ, dicens. Ideo quęro an legiſtis legem, quia in ipſa cõtinent quędam, quę manifeſte dicunt legem nõ eſſe tenendã: & ſpecialiter Apoſtolus facit mentionẽ de duobus filiis Abrahę. Et primo ponit vnum in quo conueniunt. Secundo duo, in quibus differunt. Conueniunt quidem in vno patre. Vnde dicit. SCRIPTVM eſt: quoniã Abrahã duos filios habuit.) Habuit etiã alios ꝗ̃ iſtos duos filios: quia poſt mortem Sarrę alios genuit de Cethura: vt dicit. Geñ. 25. de quib⁹ mentionem nõ fecit Apoſtolus: quia nõ ptinẽt ad hãc ſignificationem. Poſſunt tamẽ per iſtos duos. ſ. filiũ ancillę & filiũ liberę duo populi. ſ. Iudęorũ & gentiũ deſignari: p alios vero filios Cethurę ſciſmatici & hęretici. Qui quidẽ duo populi cõueniũt in vno patre: quia Iudęi ſunt filii Abrahã ſecundũ carnẽ: gentiles vero, ſecũdum imitationem fidei. VEL SVNT filii Abrahã) .i. dei, qui eſt pater oĩum. Mala. 2. Nõne deus pater oĩum &c. Rom. 3. An Iudęoꝝ deus tantũ. Differunt autem in duobus. ſ. in cõditione matris: qa vnus eſt de ancilla. vt dicit Geñ. 21. nec tamẽ peccauit Abraham ad eam accedens: quia acceſſit ad eã cõiugis affectu, & ordinatione diuina. Alius autem eſt de libera. ſ. Iſaac: quẽ genuit ei Sarra vxor ſua. Geñ. 18. Veniã ad te tẽpore iſto, vita comite, & Sarra vxor tua &c. Item differunt in modo generationis, qa qui de ancilla. ſ. Iſmael ſecundũ carnem natus eſt: qui autem de libera. ſ. Iſaac per repromiſſionẽ. Sed vitandus eſt hic duplex falſus intellectus. Vnus ne intelligatur per hoc, ꝙ dicit ſecundum carnem natus eſt, vt accipiatur hic caro pro actu peccati. ſecundum illud Ro. 8. Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini &c. 2. Corin. 10. In carne.n. ambulãtes, nõ ſecundum carnẽ militamus, quaſi Abraham peccãte natus ſit Iſmael. Alius intellectus, vt per hoc ꝙ dicitur. Per repromiſſionẽ credatur Iſaac nõ ſecundũ carnem natus .i. ſecũdũ carnalẽ cõmixtionem: ſed per ſpiritũ ſctũm. Eſt ergo dicendum, ꝙ ſecundũ carnẽ .i. ſecundũ naturam carnis, natus eſt Iſmael. Nã naturale eſt in hominibus, ꝙ ex muliere iuuencula fœcunda, ſicut erat Agar & ſene naſcat fili⁹. Et ꝙ PER repromiſſionẽ; .i. ſupra naturã carnis nat⁹ eſt Iſaac. Nõ.n. ad hoc ſe extẽdit natura carnis, vt ex viro ſene, & vetula ſterili, ſicut fuit Sarra, filius naſcatur. Per Iſmael ſignificatur populus iudęoꝝ: qui ſecundũ carnẽ natus eſt. Per Iſaac vero intelligitur populus gentiũ, qui natus eſt ſecundum repromiſſionẽ: quia ꝓmiſſum eſt Abrahę, ꝙ eſſet futurus pater multaꝝ gẽtiũ. Geñ. 22. In ſemine tuo bñdicent &c. Myſteriũ autem exponit, cũ dicit. QVAE ſunt p allegoriã dicta.) Et primo ponit modum myſterii. Secũdo exemplificat, ibi. HAEC .n. duo ſunt teſtamenta &c.) Dicit ergo. Hęc quę ſunt ſcripta de duob⁹ filiis &c. ſunt per allegoriã dicta .i. per aliũ intellectum. Allegoria.n. eſt tropus, ſeu modus loquẽdi, quo aliquid dicit, & aliud intelligit. Vnde allegoria dicit ab allos qđ eſt alienũ, & agogos ductor, deductor, dux vię, quaſi in alienum intellectum ducens. Sed attendendũ eſt, ꝙ allegoria ſumit aliquãdo ꝓ quolibet myſtico intellectu. Aliquando pro vno tantũ ex quatuor, qui ſunt hiſtoricus allegoricus, myſticus, & anagogicus: quę ſunt quatuor ſenſus ſacrę ſcripturę. & tamen differunt, ꝗ̃tum ad ſignificationẽ. Eſt.n. duplex ſignificatio. Vna eſt per voces. Alia eſt per res, quas voces ſignificant. Et hoc ſpecialiter eſt in ſacra ſcriptura, & nõ in aliis. Cũ.n. eius actor ſit deus, in cuius poteſtate eſt, ꝙ nõ ſolũ voces ad ſignandum accõmodet. quod etiã homo facere põt: ſed etiã res ipſas. Et ideo in aliis ſciẽtiis ab hoibus traditis, quę nõ poſſunt accommodari ad ſignificandum, niſi tantũ verba: voces ſolũ ſignificant. Sed hoc eſt ꝓpriũ in iſta ſcientia, vt voces & ipſe res ſignificatę per eas aliqd ſignificent. & ideo hęc ſcientia poteſt habere plures ſenſus. Nam illa ſignificatio, qua voces ſignificant aliquid, ptinet ad ſenſum literalẽ, ſeu hiſtoricũ. Illa vero ſignificatio, qua res ſignificatę p voces, iterum res alias ſignificant, ptinet ad ſenſum myſticũ. per literalem autẽ ſenſum poteſt aliquid ſignificari dupliciter. ſ. ſecũdũ proprietatem locutionis: ſicut cũ dico, homo ridet: vel ſecũdum ſimilitudinem ſeu metaphorã: ſicut cũ dico, pratum ridet. Et vtroq; modo vtimur in ſacra ſcriptura: ſicut cũ dicimus, ꝗ̃tum ad primũ. ꝙ Ieſus aſcendit: & cũ dicimus, ꝙ ſedet a dextris dei, ꝗ̃tum ad ſecundũ. Et iõ ſub ſenſu literali includit parabolicus ſeu metaphoricus. Myſticus autem ſenſus, ſeu ſpiritualis diuiditur in tres. Primo namq;, ſicut dicit Apoſtolus, lex vetus eſt figura nouę legis. Et ideo ſecundũ ꝙ ea quę ſunt veteris legis ſignificant ea, quę ſunt nouę, eſt ſenſus allegoric⁹. Item ſecundũ Diony. in libro de cœleſti hierarchia. Noua lex eſt figura futurę. Et ideo ſecũdum ꝙ ea, quę ſunt in noua lege. & in Chriſto ſignificant ea, quę ſunt in patria. & eſt ſenſus anagogicus. Itẽ in noua lege ea, quę in capite ſunt geſta, ſunt exempla eoꝝ, quę nos facere debemus: quia ꝗcunq; ſcripta ſunt, ad noſtrã doctrinam ſcripta ſunt. Et ideo ſecũdum ꝙ ea, quę in noua lege facta ſunt in Chriſto, & in his. quę Chriſtũ ſignificãt. ſunt ſigna eorũ, quę nos facere debemus. eſt ſenſus moralis. & oĩum horum patet exemplum. Per hoc enim ꝙ dico fiat lux, ad literam de luce corporali ptinet ad ſenſum literalem. Si intelligat, fiat lux .i. naſcatur Chriſtus in eccleſia, pertinet ad ſenſum allegoricum. Si vero dicat, fiat lux .i. vt per Chriſtum introducamur ad gloriam, pertinet ad ſenſum anagogicum. Si autem dicat, fiat lux .i. per Chriſtum illuminemur in intellectu & inflãmemur in affectu, pertinet ad ſenſum moralem.

Acceſſit ad cõcubinã: affectu maritali: & ideo nõ peccauit.

Iſti duo filii cõueniunt in patria, & differũt in modo generationis.

Per Iſmael populus Iudęorum: p Iſaac populus gentilis intelligitur.

Allegoria p quolibet myſtico intellectu: vel p vno ex iſtis quatuor. Hiſtorice. Allegorice. Myſtico. Anagogico.

Duplex ſignificatio i ſacra ſcriptura: alia p voces, alia autẽ p res: & ſpãliter voces ſignificãt eã q̃ ad ſenſũ lĩal ptinet q̃ ẽ duplex: pprius & metaphoric⁹. Myſtic⁹ i tres diuidit lex vetus ẽ figura nouę legis: & noue future pħie: & ea q̃ ſunt i capite nouę legis ſũt figura eorũ q̃ ſunt i membris.

Nam hæc ſunt duo teſtamenta: vnum quidẽ a monte Sina: in ſeruitutẽ generãs: qui eſt Agar: nam Agar ſina mons eſt in Arabia; confinis eſt autem ei: quæ nunc vocatur Hieruſalem: ſeruit autem cum filiis ſuis. At quæ ſurſum eſt Hieruſalem; libera eſt: quæ eſt mater omniũ noſtrũ. Scriptum eſt.n. † Lætare ſterilis: quæ nõ paris: erumpe & clama: quæ nõ parturis: qm̃ multi liberi deſertæ: magis q̃ eius quæ habet virum.

Hæc.n. ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sina in ſeruitutem generans; quæ eſt Agar. Sina.n. mons eſt in Arabia: qui cõiunctus eſt ei quæ nunc eſt Hieruſalem: & ſeruit cum filiis ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra: ſcriptum eſt.n.

Lętare

Eſa.45. ✝ Lætare ſterilis: quæ non paris: erumpe & clama: quæ non parturis: quoniam multi liberi deſertæ: magis q̄ eius quæ habet virum.

Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sina in ſeruitutē generans: quæ eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia: qui cōiunctus eſt ei quæ nunc eſt Hieruſalem: & ſeruit cum filiis ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra: ſcriptū eſt.n. Lætare ſterilis, quæ nō paris. erūpe & clama, quæ nō parturis. quia multi filii deſertæ; magis q̄ eius, quæ habet virū. Lec. VIII.

SVPERIVS poſuit Apoſtolus intellectum myſticum: hic aperit myſterium. Et primo, quantum ad matres. Secundo, q̄tum ad filios, ibi. NOS AVTEM fratres &c.) Per duas autem matres intelligit duo teſtamenta. Et ideo primo ponit ſignificatum. Secundo exponit, ibi. VNVM quidem in monte &c.) Dicit ergo. HAE) .ſ. duę vxores: ancilla & libera SVNT duo teſtamenta:) vetus & nouum. Hiere. 31. Feriam domui Iſrael fœdus nouum. Ecce nouum teſtamentum. Nō ſecundum pactum &c. Ecce teſtamentum vetus. LIBERA enim ſignificat teſtamentum nouū. ANCILLA) vero vetus. Ad ſciendū autem quid ſit teſtamentum, attendi debet, ꝙ teſtamentum idem eſt, quod pactum ſeu fœdus eorum, quę teſtibus cōfirmantur. Vñ in ſcriptura multoties loco teſtamenti ponitur fœdus vel pactum. Vbicunq; autem interuenit fœdus, vel pactum fit aliqua promiſſio. Et ideo ſecundum diuerſitatem promiſſionum eſt diuerſitas teſtamentoꝝ. Duo autem ſunt nobis promiſſa .ſ. temporalia in veteri lege: & æterna in noua. Mat. 5. Gaudete & exultate &c. Hę ergo duę promiſſiones ſunt duo teſtamenta. Vnde Apoſtolus conſequenter cum dicit. VNVM quidem &c.) exponit ipſa. Et primo quātum ad vetus. Secūdo q̄tum ad nouum, ibi. ILLA autem quę ſurſum &c.)

Quid eſt teſtamentum.

Ad euidentiam autem literę ſciendum eſt circa primū ꝙ quilibet ciuis alicuius ciuitatis dicitur eſſe filius illius: & ipſa ciuitas eſt, ſicut mater eius Luc. 23. Filię Hieruſalem nolite flere &c. & Treñ. vlti. Filii Sion inclyti &c. Per hoc igitur, ꝙ aliqui fiunt alicuius ciuitatis ciues, efficiuntur filii eius. Duplex autem eſt ciuitas dei. Vna terrena .ſ. Hieruſalem terreſtris. Alia ſpiritualis .ſ. Hieruſalem cœleſtis. per vetus autem teſtamētum homines efficiebantur ciues ciuitatis terreſtris: per nouū autem cœleſtis. Et ideo circa hoc duo facit. Primo proponit myſterium expoſitum. Secūdo expoſitionis myſticę rationem aſſignat, ibi. SINA enim &c.) Dicit ergo primo. Dico, ꝙ ſignificat duo teſtamenta .ſ. vetus & nouum. Et quantum ad hoc dicit. PRIMVM quidē in monte Sina &c.) Vbi primo ponitur locus, in quo datum fuit. quia ad literam in monte Sina: vt dicitur Exo. 19. Cuius ſecundum glo. myſtica ratio eſt. quia Sina interpretatur mandatum. Vnde & ab Apoſtolo vetus lex vocatur lex mandatorum. Ephe. 2. Mons autē ſignificat ſuperbiam. Hiere. 13. Anteq̄ offendant pedes veſtri ad montes caliginoſos &c. Vnde per montem iſtum, in quo data eſt lex, ſignificatur ſuperbia Iudęoꝝ duplex. Vna quia ſuperbiebant contra deum. Deu. 31. Ego ſcio contentionem tuam &c. Alia qua ſupbiebāt cōtra alias nationes abutentes eo quod dicitur in ꝑo. Non fecit taliter omni nationi &c. Secundo vero proponit ad quid ſit datum. quia non ad faciendum liberos, ſed filios matris ancillę ſeruitutem, quę eſt, id eſt ſignificatur per Agar: quę quidem in ſeruitutem generat .ſ. vetus teſtamētum, tripliciter .ſ. q̄tum ad affectū: quantum ad intellectum, & fructum. Quantum ad intellectum quidem ſecūdum cognitionem. quia in homine eſt duplex cognitio. Vna libera: quādo .ſ. rerum veritatem ſecundum ſeipſam cognoſcit. Alia vero ancilla .i. ſubiecta velaminibus figurarum Et talis fuit cognitio veteris teſtamenti. Quantum ad affectum vero. quia noua lex generat affectum amoris, qui pertinet ad libertatem. Nam qui amat ex ſe mouetur. Vet⁹ autem generat affectum timoris, in quo eſt ſeruitus. Qui enim timet, non ex ſe. ſed ex alio mouetur. Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore &c. Sed quātum ad fructum: quia lex noua generat filios. quibus debetur hęreditas. ſed illis debentur munuſcula ſicut ſeruis. Ioan. 8. Seruus non manet in domo in æternum. filius manet in domo in ęternum. Rationem myſterii aſſignat, cū dicit. SINA enim mons eſt in Arabia &c.) Vbi primo oritur dubitatio. quia cū Sina diſtet a Hieruſalem per. 20. fere dietas. videtur falſum ꝙ Sina iunctus ſit Hieruſalem: vt hic Apoſtolus dicit. Sed ad hoc myſtice reſpōdetur in glo. ſic vt Sina ſit in Arabia. Arabia enim humilitas, vel afflictio interpretatur. in qua datum eſt vetus teſtamentum: q̄a homines quaſi ſerui & alieni ſub ea affligebantur carnalibus obſeruātiis. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri, neq; nos &c. Qui mons coniunctus eſt, non per ſpatii continuitatem: ſed per ſimilitudinē, ei quę nunc eſt Hieruſalem .i. Iudaico populo quia ſicut ipſi terrena diligunt, & pro temporalibus ſeruiūt ſub peccato: ita & mons ille in ſeruitutem generabat. Sed hæc non videtur intentio Apoſtoli. Nam ipſe vult, ꝙ vetus teſtamentum: quod in monte Sina datum eſt: ex ipſo loco ſeruitutis in ſeruitutem generet: quia illud dabatur in Sina: non tamen ibi remanentibus filiis Iſrael. ſed proficiſcentibus ad terram promiſſionis. Hieruſalem etiā generat filios ſeruitutis. & ideo quantum ad hoc continuatur mons Sina cum illa. Et hoc eſt. qd dicit. QVI coniunctus eſt ei .ſ. per continuationem itineris euntiū in Hieruſalem: quę ſeruit cum filiis ſuis: ſeruitute .ſ. legalium obſeruantiarum: a qua redemit nos Chriſtus: & a ſeruitute diuerſorum peccatorū. Ioan. 8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Et ad literam a ſeruitute Romanorum, qui eis dominabantur.

Ciuitas cœleſtis & terrena

Deinde cū dicit. ILLA autem quę ſurſum eſt Hieruſalem &c. Hic cōſequēter aperit myſteriū de libera. Et primo exponit myſteriū. Scdo inducit ꝓphetiā, ibi. SCRIPTVM eſt.n. &c.) Primū quidē poteſt dupliciter intelligi, ſecūdum ꝙ hāc matrē poſſumus intelligere. Vel illam per quā generamur: quę eſt eccleſia militās. Vel illā matrē in cuius filios generamur: quę ē eccleſia triumphās. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuā &c. Sic ergo generamur in pñti eccleſia militāte, vt perueniamus ad triumphantē. Hoc ergo modo illud exponentes, a quatuor deſcribitur mater noſtra .ſ. a ſublimitate, cū dicit SVRSVM eſt.) Scdo a noīe, cū dicit. HIERVSALEM.) Tertio a libertate, cū dicit. LIBERA eſt.) Quarto a fœcunditate cū dicit. MATER nr̄a.) Eſt ergo ſublimis ꝑ apertam dei viſionem: & per perfectam dei fruitionē: & hoc, q̄tum ad eccleſiā triumphātē. Eſa. 60. Videbis, & afflues &c. Col. 3. Quę ſurſum ſūt ſapite &c. Itē ſublimis, per fidē & ſpem, q̄tum ad eccleſiam militantē. Phil. 3. Noſtra cōuerſatio in cœlis eſt. Cañ. 3. & 8. Quę eſt iſta. quę aſcendit &c. Sed eſt etiam pacifica. quia Hieruſalē .i. viſio pacis. Quod quidē cōpetit eccleſię triūphanti, vt habēti pacem perfectā. ꝑs. Qui poſuit fines tuos pacē &c. Eſa. 32. Sedebit popul⁹ meus in pulchritudine pacis. Itē cōpetit eccleſię militāti: quę in Chriſto pacē habēs q̄eſcit. Io. 16. In me pacē habebitis. Eſt etiā libera. Ro. 8. Ipſa creatura liberabit &c. Quantū ad triumphantē, & q̄tum ad militātem. Apoc. 21. Vidi ciuitatē ſanctā Hieruſalem &c. Sed fœcūda eſt: quia mater noſtra. Militans quidē, vt generans. triumphās, vt in cuius filios generamur. ꝑs. Nunquid ſyon dicet homo &c. Eſa. 60. Filii tui de lōge venient &c. Scriptū eſt.n. Eſa. 54. Secundū.n. ſeptuaginta hic ponitur ꝓphetia, per quā primo ꝓbatꝰ libertas matris ꝓdictę. Scdo eius fœcunditas, ibi. QVIA multi filii &c.)

Sciendū eſt autem circa primū, ꝙ in muliere fœcūda primo quidē eſt triſtitia in pariēdo. Scdo ſubſequitur gaudiū in ſuſcepta prole. ſcdm illud. Io. 16. Mulier cū parit &c. Sed mulier ſterilis, nec patit̄ in partu, nec gaudet in prole. Differunt autem parere & parturire. quia parturire dicit conatum ad partum: parere vero dicit eductionē fœtus iam facti. In parturitiōe ergo dolorē experit̄ fœcūda. & in partu gaudiū, ſterilis aūt dolore

Differentia inter parere & parturire.

parturitionis,& gaudio partus priuatur. Sed hęc duo ꝓpheta iudicit ſterili,dicens. LAETARE ſterilis &c.) Vbi loquitur de Hieruſalem,quam dicit liberã,ſignificatam per Sarram ſterilem. N.ſ.eccleſia ſterilis erat.ſ.eccleſia militans gentiũ,quę nõ offerebat filium deo.ſed diabolo. Vnde ad Babylonem dicitur Eſa.47. Sterilitas, & viduitas venerunt tibi &c. Et eccleſia triumphans ante paſſionẽ Chriſti ſterilis erat. quia nõ generabantur aliqui in filios eius per introitum glorię:niſi in ſpe. Poſita.n.erat romphea ante ianuam paradiſi, vt nullus intrare poſſet. Huic ergo ſterili dicitur. LAETARE, quę nõ paris &c.).q.d. Steriles.vt dictum eſt, nõ dolent de partu:ſed de eo ꝙ non pariunt.1. Reg.1. Cum eſſet Anna amaro animo &c. Sed tu lętaberis in multitudine filiorũ. Eſa.60. Tunc dilatabitur,& mirabitur cor tuũ.i.lętitiã mentis extra oſtendens. Duo.n. ſunt in partu.ſ.dolor ex eruptione reticulorũ, quibus cõtinetur fœtus in matrice,& clamor ex ipſo dolore. Et ideo dicit. Tu quę nõ parturis.ſ.eccleſia militans:quæ non conaris ad partum per deſiderium:& triumphãs, quę nõ parturis dolendo. Vel quia nõdum venit tẽpus recipiendi filios. ERVMPE) .i.lętitiã quam interius habes,manifeſta exterius ET CLAMA) voce laudis. Eſa.58.Clama ne ceſſes &c. Et hæc duo ad libertatem pertinẽt.ſ.clamare & erumpere.ſic ergo apparet libertas matris. Sequitur fœcunditas. QVIA multi filii &c.) Sed cũ ſupra dictum ſit eccleſiam liberã ſignificari per Sarram:videtur eſſe dubiũ an Sarra fuerit deſerta. Ad quod ſciendũ eſt,ꝙ deſerta fuit ab Abraham,vt hic dicitur,nõ per diuortium:ſed q̃tum ad opus carnale. Nã Abraham vacabat quidẽ operi carnali,nõ propter concupiſcentiam:ſed propter prolẽ ſuſcipiendã.Cum ergo innotuit ei Sarram ſterilem eſſe,deſeruit eã, non frangens cõiugalem thorum.ſed quia nõ vtebatur ea ab illo precise tẽpore quo Sarra introduxit ei ancillã. Per quod datur intelligi,ꝙ eccleſia gentiũ deſerta erat a Chriſto:q a nõdum venerat Chriſtus:& ꝙ eccleſia triũphans deſerta erat ab hominibus,quibus ad eam nondum patebat acceſſus. Huius ergo deſertę.ſ. eccleſię gẽtium ſunt multi filii.i.plures magis q̃ eius.ſ ſynagoge, quę habet virum, ſcilicet Moyſen.1.Reg.2.Sterilis peperit plurimos,& quę multos filios habebat &c. Et hoc veniente ſponſo.ſ.Chriſto,a quo deſerta erat non dilectione:ſed partu poſtpoſito.

Nos autem fratres ſecundum Iſaac ꝓmiſſio-
Roṁ.9. nis filii ſumus: † ſed quẽadmodũ tunc is qui
ſecundũ carnẽ natus erat:perſequebatur eũ:qui
natus erat ſecundũ ſpiritũ:ita & nũc. At quid di
Geñ.21. cit ſcriptura? † Eiice ancillam & filiũ illius: nõ
enim hæres,erit filius ãcillæ,cũ filio liberæ. Itaq; fratres:non ſumus ancillæ filii:ſed liberæ.

Nos autẽ fratres,ſecundum Iſaac,promiſſionis filii ſumus.Sed quomodo tunc is,qui ſecundum carnem natus fuerat,perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritum:ita & nunc.Sed quid dicit ſcriptura? Eiice ancillã & filiũ eius.Non.n.hæres erit filius ancillæ cũ filio liberæ. Itaq; fratres, nõ ſumus ancillæ filii:ſed liberæ. Lec. IX.

EXPOSITO myſterio quantum ad matres:hic exponit illud q̃tum ad filios. Et primo ponit filiorum diſtinctionẽ. Secundo principalem concluſionem,ibi. ITAQVE fratres mei &c. Diſtinctionem autem filiorum ponit q̃tum ad tria. Primo q̃tum ad modum originis. Secundo,q̃tum ad affectum dilectionis,ibi. SED quomodo tunc &c.) Tertio q̃tum ad ius hereditatis, ibi. SED quid dicit ſcriptura &c.) Modus autem originis,quo aliqui naſcuntur filii Abrahę,eſt duplex.quidam origine carnali,ſicut Iſmael de ancilla.quidã autem nõ carnali origine:ſicut Iſaac de libera.nõ ꝙ naturali opere natus nõ fuerit.ſed quia,ſicut dictum eſt,ſupra naturalem virtutem carnis fuit, vt de vetula ſterili filius naſceretur. Per hos autem filios intelligitur duplex populus. Nam per Iſmaelem intelligitur populus Iudęorum, qui carnali propagatione eſt ab Abraham deriuatus. Per Iſaac autem populus gentium.q per imitationem fidei ab Abraham deſcendit. Et ideo dicit. NOS autem fratres .ſ.fideles tam Iudęi, q̃ gentiles ſecundum Iſaac.i.in ſimilitudine Iſaac promiſſionis filii ſumus,facti Abrahę Geñ.21.Ro.9. Qui ſunt filii promiſſionis æſtimantur in ſemine. Sed nota ꝙ filii carnis Abrahę ad literam,ſunt Iudęi.myſtice autẽ,qui propter carnalia & temporalia bona ad fidem veniũt. ſecundum affectũ autem diſtinguuntur. quia q natus erat ſecundũ carnem,perſequebatur illum, qui natus erat ſecundum ſpiritum. Sed hic eſt quæſtio. Primo, quia nõ legitur ꝙ Iſmael perſecutionem aliquam fecerit.contra Iſaac.ſed ꝙ tantum luſerit cum eo.Geñ.21. Cum vidiſſet Sarra filium ancillę Agar ludentem &c. Reſponſio. Dicendum eſt ꝙ Apoſtolus illum ludum dicit perſecutionem: quia ludus magni ad paruum.ẽ quędam illuſio.cum maior cum paruo ludens intendit eum decipere. Vel etiam vt dicunt quidã Iſmael cogabat Iſaac adorare imagines luteas: quas faciebat. Per hoc autem docebat eum auerti a cultu vniꝰ dei: quod eſt magna pſecutio.cum malus malũ ſit inferre mortem ſpiritualem,q̃ corporalem. Quod tamen ideo in Geñ.appellatur ludus.quia ſub ſpecie ludi hoc faciebat. Eſt etiam quęſtio quomodo filii ſecundum carnem perſecuti fuerint,& perſequãtur filios ſecundum ſpiritum.Sed ad hoc eſt reſponſio:quia a principio primitiue eccleſię Iudęi perſecuti ſunt Chriſtianos.vt patet in actibus Apoſtolorum: & facerent etiam nunc ſi poſſent. Nunc etiam carnales perſequuntur in eccleſia ſpirituales viros etiam corporaliter:illi.ſ.qui quęrunt gloriam & temporalia lucra in eccleſia. Vnde dicitur in glo. Omnes qui in eccleſia terrenã facultatem quęrunt a domino,ad hunc Iſmaelem pertinent. Ipſi ſunt qui contradicunt ſpiritualibus proficientibus,& detrahunt illis & habent labia iniqua, & linguas doloſas,& ſubdoloſas. Spiritualiter autem perſequũtur ſpirituales filios ſuperbi & hypocritę. Nã aliquando aliqui manifeſte carnales,& mali culpam ſuam recognoſcentes, bonis ſe humiliant,fatui vero bonitatem, quam ipſi non habent,perſequuntur in aliis. Eſt etiam quęſtio quia hęretici quos nos perſequimur:dicunt ſe natos ſecundum ſpiritum:nos vero ſecundum carnem. Sed dicendum eſt,ꝙ duplex eſt perſecutio. Vna bona,qua aliquis perſequitur aliũ,vt reducat eum ad bonũ:& hanc viri iuſti faciunt malis,& ſpirituales carnalibus. Vel vt eos corrigant,ſi conuerti volunt. Vel ſi obſtinati ſunt in malo,deſtruant,ne gregem domini inficiant. Alia perſecutio eſt mala:qua quis perſequitur aliũ, vt peruertat ad malum. Et hanc,qui ſecundum carnẽ nati ſunt faciunt his qui nati ſunt ſecũdum ſpiritũ. Quantum vero ad ius hęreditatis diſtinguuntur per authoritatẽ ſcripturę.Geñ.21.Eiice ancillam,& filium eius. In quo datur intelligi.ꝙ Iudęi & perſecutores fidei Chriſtianę & etiam carnales & mali Chriſtiani eiicientur a regno cœleſti.Mat.8.Multi venient ab oriente &c. Apoca.22. Foris canes & venefici &c. Ancilla etiam.i.malitia,& ipſum peccatum eiicietur.Eccle.14.Omne opus corruptibile in fine deficiet. Et ratio horum ſubditur:qa non erit hęres filius ancillę cum filio liberę. In mũdo enim iſto boni ſunt malis permixti,& mali bonis.Cañ.2. Sicut lilium inter ſpinas &c. Sed in æterna patria non erunt niſi boni. Iudic.11.dicitur ad Iepte Hęres in domo patris noſtri eſſe non poteris:quia de adultera natus es. Quam quidem libertatem habemus a Chriſto. Vnde dicit. Qua libertate &c. Ioan.8.Si filius vos liberauerit:vere liberi eritis

Perſecutio bona & mala

Cap. V.

IN libertate igitur, qua Chriſtus nos liberauit;ſtate: & ne rurſus iugo ſeruitutis implicemini. † Ecce ego Pau-
lus dico vobis:quod ſi circũcidamini Actuũ.15.
Chrs nihil vobis ꝓderit.Conteſtor autẽ oẽm hominẽ.q circũciditur:ꝙ debitor eſt totius legis ſeruandæ.Chrs vobis factus eſt ocioſus:quicunq;

per legem

per legem iuſtificamini: a gratia excidiſtis.

QVia libertate nos Chriſtus liberauit. State ergo, & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis: quoniã ſi circuncidimini. Chriſtus vobis nihil proderit. Teſtificor autẽ rurſus omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciẽdæ: euacuati eſtis a Chriſto. qui in lege iuſtificamini, a gratia excidiſtis.

SVPRA oſtendit Apoſtolus, ꝙ per legem non eſt iuſtitia: hic vero reducit eos ab errore ad ſtatũ rectitudinis. Et primo quantum ad diuinã. Secundo ꝗ̃tum ad humanam. 6. cap. ibi. ET SI præoccupatus fuerit homo &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit ammonitionem. Secundo eius rationem aſſignat. ibi. ECCE ego Paulus &c.) Et in ammonitione etiã duo ponit. Quorũ vnum eſt inductiuum ad bonum. Secundum eſt prohibitiuum a malo. Inducit quidem ad bonum cum dicit. STATE ergo) q.d. Ex quo per Chriſtũ liberati eſtis a ſeruitute legis. STATE) firma fide, & fixo pede permanentes in libertate. Sic ergo, cũ dicit STATE.) inducit ad rectitudinem. Qui.n. ſtat rect' eſt. 1. Corin. 10. Qui ſe exiſtimat ſtare &c. Inducit etiam ad firmitatem. 1. Corin. 15. Stabiles eſtote, & immobiles &c. Ephe. vlti. State ſuccincti lumbos veſtros &c. Prohibet vero, & retrahit a malo, cum ſubdit. NOLITE iterum iugo ſeruitutis contineri). i. non ſubiiciamini legi, quæ in ſeruitutẽ generat. De quo iugo dicit̃. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri, neq; nos &c. A quo tamẽ per Chriſtum liberati eſtis. Eſa. 9. Virgã humeri eius &c. Ideo autem addit. ITERVM.) non quia prius ſub lege fuerint, ſed quia vt Hiero. dicit poſt euãgelium ſeruare legalia a deo peccatũ eſt vt ſit ſicut ſeruire idololatriæ. Vñ quia iſti idololatræ fuerãt, ſi ſubiiciant ſe iugo circuncisionis & aliarum legaliũ obſeruationum, quaſi ad eadem reuertuntur, quibus antea in idololatriã ſeruierãt. ſecũdum Aug. vero, vt ſupra dictum eſt: circa legaliũ obſeruantias triplex tempus diſtinguit̃. ſ. tẽpus ante paſſionem ante gratiã diuulgatam, & poſt gratiã diuulgatã. Poſt ergo gratiã diuulgatã ſeruare legalia eſt peccatũ mortale, etiam ipſis Iudæis Sed in tempore medio ſ. añ gratiam diuulgatã, poterant quidem abſq; peccato etiam illi, qui ex Iudæis cõuerſi fuerant, legalia ſeruare: dum tamen in eis ſpem nõ ponerẽt: cõuerſis vero ex gentilibus nõ licebat ea ſeruare. Quia ergo Galatæ ex Iudæis nõ erant, & tamen legalia ſeruare volebant & ponebãt in eis ſpem. Ideo reuertebant̃ in iugum ſeruitutis. Nã huiuſmodi obſeruatio erat eis, ſicut idololatria, inq̃tũ non recte ſentiebant de Chriſto: credentes ab ipſo ſine legalibus ſalutem conſequi non poſſe.

Seruare legalia poſt euangeliũ eſt idololatrare. Tẽpus ante paſſionẽ, añ gratiã diuulgatam & poſt gratiam diuulgatam.

Deinde cum dicit. ECCE ego &c.) Exponit ꝓdicta duo. & primo ſecundũ. ſecundo primũ, ibi. NOS aũt ſpiritu &c.) Circa primũ duo facit. Primo oſtẽdit quid ſit iugum ſeruitutis, qđ nõ debent ſubire. Secũdo probat, ibi. EVACVATI eſtis &c. Circa primũ duo facit. Primo oſtendit iugum illud eſſe valde nociuũ. Secũdo valde oneroſum, ibi. TESTIFICOR autem &c.) Nociuum quidẽ eſt iugũ legis: quia aufert dominicæ paſſionis effectum. Et ideo dicit. NOLITE cõtineri iugo ſeruitutis. quia. ecce ego Paulus) qui ſupple vocę authoritatis DICO) & bene. QVONIAM ſi circuncidimini, Chriſtus vobis nihil ꝓderit). i. fides Chriſti. Sed cõtra. Act. 16. dicit̃ ꝙ Paulus circuncidit Timotheũ. ergo fecit, ꝙ Chřs ei nihil prodeſſet. ergo decepit eũ. Rñdeo. Dicendũ eſt, ſcđm Hieronymũ, ꝙ Paulus nõ circũcidit Timotheũ, quaſi legẽ ſeruare intenderit. ſed ſimulauit ſe circũcidere faciẽdo op' circuncisionis. Nã ſecundũ ipſum Apoſtoli ſimulatorie ſeruabant legalia, ad vitandũ ſcandalũ fidelium ex Iudæis. Faciebãt autẽ actus legaliũ: nõ tamẽ cũ intentione ſeruãdi legalia. & ſic nõ recedebãt a fide. Vñ nõ decepit Timotheũ. Secundũ vero Aug. dicendũ eſt, ꝙ Apoſtoli ſecundũ veritatem ſeruabãt legalia, & cum intentione ea ſeruãdi. quia ſecundũ Apoſtolorũ ſententiam licebat fidelibus ex Iudæis illo tempore. ſ. ante gratiã diuulgatam ipſa ſeruare. Et ideo quia Timotheus fuit ex matre Iudæa circuncidit eũ Apoſtolus, cum intentione ſeruandi legalia. Quia vero Galatæ ponebant ſpem in legalibus poſt gratiã diuulgatam: quaſi ſine eis gratia non ſufficeret ad ſalutẽ: & ideo ea ſeruare volebãt. ideo dicit eis Apoſtolus. SI CIRCVNCIDIMINI &c.) Sequebat̃.n. ex hoc, ꝙ nõ reputarent Chriſtũ: in cuius ſignũ data fuit circũciſio. Geñ. 17. Vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos &c. Qui ergo circuncidebant̃, credebant adhuc ſignum durare: & tunc ſignatũ nondum veniſſe. & ſic excidebãt a Chriſto. Sic ergo patet onus legis eſſe nociuũ.

Timotheus fuit ꝓmiſſus a Paulo circũcidi ſimulate

Quia ex matre Iudęa Timotheꝰ erat, fuit vere circunciſus an legalia obſeruarent ante promulgationem gratię.

Eſt etiã valde oneroſum: quia obligat ad impoſſibile. & hoc eſt quod dicit. TESTIFICOR autẽ &c. q.d. Dico ꝙ ſi CIRCVNCIDIMINI Chriſtus vobis nihil proderit. Sed adhuc teſtificor) omni homini. ſ. Iudæo & gentili &c. Nã quicunq; ꝓfitetur in aliqua religione facit ſe debitorem oĩum, quæ ad obſeruantiã illius religionis pertinent. Et ſicut dicit Aug. Nunq̃ fuit aliqua religio ſine aliquo viſibili ſigno. ad quod obligarentur, qui in ipſa religione viuunt. ſicut in religione Chriſtiana ſignum viſibile eſt baptiſma: ad quod omnes Chriſtiani tenẽtur, quo ad cultum. Obligantur etiam ad omnia, quæ ad cultum Chriſtianæ religionis pertinent. Signum autẽ religionis Moſaicæ fuit circunciſio. Quicunq; ergo circuncidebat ſe, obligabatur ad omnia legalia ſeruanda ac implenda. & hoc eſt quod dicit. DEBITOR eſt vniuerſæ legis faciendæ.) Iac. 2. Qui offendit in vno, factus eſt omnium reus. Quam tamen nullus ſeruare poterat. ſecundum illud Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri: neq; nos portare potuimus &c. Sed dato, ꝙ aliquis circuncideretur. ergo ſecundum prædicta obligat ſe ad ſeruandum legalia. ſed hoc eſt peccatũ mortale: ergo tenetur peccare mortaliter. & ſic videtur eſſe perplexus. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ eadem conſcientia durãte, tenetur ſeruare legalia. puta ſi aliquis haberet conſcientiam, ꝙ niſi circuncideretur. peccaret mortaliter. & circunciſus, ipſa conſcientia durãte, peccaret mortaliter, ſi non obſeruaret legalia. cuius ratio eſt. quia habere conſcientiam de re aliqua facienda, nihil aliud eſt, q̃ ꝙ faciat cõtra deum, niſi illud faciat. Facere autem contra deum eſt peccatum. Sic ergo dico, ꝙ niſi faceret hoc, ad quod inducit conſcientia, peccaret. non quidem ex genere operis, ſed ex intẽtione operantis. Et ſimiliter ſi facit peccat. quia huiuſmodi ignorãtia non excuſat, cum ſit ignorantia iuris: nec tamen eſt perplexus ſimpliciter, ſed ſecundum quid. quia poteſt deponere erroneam conſcientiam. Et hoc modo hic Apoſtolus teſtificatur omni circuncidenti ſe, ꝙ tenetur ad ſeruandum legem.

Conſequenter cum dicit. EVACVATI eſtis &c.) Probat quæ dixit. ſ. ꝙ non debent accipere legis obſeruantiã ratione damni iam præſentis: quod eſt duplex. Vnum eſt amiſſio Chriſti. Secundum eſt amiſſio gratię Chriſti. Primum eſt cauſa ſecundi ibi. QVI IN lege &c.) Dicit ergo. EVACVATI &c.) q.d. Vere Chriſtus vobis nihil proderit. quia EVACVATI eſtis a Chriſto) .i. habitatione Chriſti. Secũdum damnum eſt amiſſio gratię, ideo dicit. A GRATIA excidiſtis.) qui. ſ. prius eratis pleni gratia Chriſti, quia de plenitudine eius accepimus omnes. Io. 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus &c. Et Eccle. 21. Cor fatui quaſi vas confractum, & omnem ſapientiam nõ tenebit. Vos dico, qui in lege iuſtificamini) idest creditis iuſtificari a gratia, ſcilicet habenda futuræ beatitudinis. Vel etiam a iam habita excidiſtis. Apoc. 2. Memor eſto vnde excideritis, & age pœnitentiam.

Nos.n. ſpiritu ex fide, ſpem iuſtitiæ expectamus. † nã in Chřo Ieſu: neq; circũciſio quicq̃ valet: neq; præputium; ſed fides per dilectionẽ operans. Currebatis bene; † quis vos impediuit: vt non crederetis veritati? Nempe perſuaſio nõ ex eo profecta: qui vocat vos; † paulũ fermẽti

Infra. 6.

Supra. 3.

1. Corin. 5

totam conſperſionem fermentat. Ego confido de vobis in domino: qđ nihil aliud ſenſuri ſitis. Cæterũ qui cõturbat vos: portabit iudiciũ: quiſquis fuerit. Ego autem fratres: ſi circunciſionem adhuc p̃dico: quid adhuc perſequutionẽ patior? Abolitum eſt igitur offendiculum crucis. Vtinam & abſcindantur, qui vos labefactant.

Nos autem ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus. Nã in Chriſto Ieſu neq; circunciſio aliquid valet, neq; p̃putiũ: ſed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene, quis vos impediuit veritati non obedire? Nemini conſenſeritis. Perſuaſio hæc nõ eſt ex eo, qui vocat vos. Modicum fermentũ totã maſſam corrũpit. Ego confido in vobis in dño, ꝙ nihil aliud ſapietis. Qui autem cõturbat vos, portabit iudiciũ, quicunq; eſt ille. Ego autẽ fratres ſi circunciſionẽ adhuc p̃dico: quid adhuc perſecutionem patior. Ergo euacuatum ſcandalum crucis? Vtinam abſcindantur qui vos cõturbant. Lec. II.

EXPLICAVIT Apoſtolus ſecũdum documentum. ſ. ꝙ nõ eſſet ſubeũdũ iugũ ſeruitutis legis. hic autem redit ad primũ, oſtendens, ꝙ ſtare debent. Et primo p̃ponit ſtandi exẽplum. Scdo remouet ſtationis impedimentum. ibi. CVRREBATIS &c.) Tertio aſſignat ſtandi cauſam. ibi. VOS .n. in libertatem &c.) Circa primom duo facit. Primo proponit ſtãdi exemplum. Secũdo cauſam ejus aſſignat, ibi. NAM in Chriſto Ieſu &c.) Dicit ergo. Qui in lege volunt iuſtificari: Chriſtus eis nihil prodeſt, quia excidũt a gratia. Sed NOS) .ſ. Apoſtoli ſtamus p SPEM:) qa. ſ. expectamus ſpem iuſtitię. i. iuſtitiã & ſpem. ſ. ęternã beatitudinẽ. I. Pet. I. Regenerauit nos in ſpem viuã &c. Vel SPEM iuſtitię) .i. Chriſtũ p quẽ eſt nobis ſpes iuſtitię: qa p eũ iuſtificamur. Phil. 3. Saluatorem expectamus &c. I. Cor. I. Qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio & redẽptio &c. Vel SPEM iuſtitię) .i. ſpem quę eſt de iuſtitia: vt ſanctificemur nõ per legẽ, ſed p fidẽ. Ro. 3. Arbitramur hoiem iuſtificari p fidẽ, ſine operib' legis. Vel SPEM) iuſtitię. i. rem ſperatã, in quã tẽdit iuſtitia. ſ. vitam ęternã. 2. Ti. vlti. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitię &c. Et hoc EX FIDE.) qa iuſtitia dei eſt p fidem Ieſu Chriſti: vt dicit' Ro. 3. Quę quidẽ fides, nõ ẽ ab hoie: ſed a ſpiritu ſancto, qui eã inſpirat. Ro. 8. Accepiſtis ſpũm filioꝝ, in quo clamamus abba pater &c. Sicut ergo fides ẽſt ex ſpũ: ita ex fide eſt ſpes: ex ſpe iuſtitia: p quã puenimus ad vitã æternã. Hęc autem ſpes nõ venit ex circũciſione, neq; ex gentilitate: qa nihil faciũt ad hoc. Et ideo dicit. NAM in Chriſto Ieſu) .i. in his, q ſunt in fide Chriſti. NEQVE circũciſio neq; p̃potiũ &c.) .i. indifferẽtia ſunt. SED fides non informis. SED) ea QVAE p dilectionẽ opatur. Iaco. 2. Fides ſine operibus mortua eſt &c. Nã fides eſt cognitio verbi dei. Ephe. 3. Habitare, Chriſtũ per fidẽ &c. Et hoc verbũ nec perfecte habetur: nec cognoſcitur: niſi etiam habeatur amor. quẽ ſpirat. Hic ſunt duo dubia circa gloſſam. Primum eſt, ꝙ dicit p̃putiũ, & circũciſionem eſſe indifferẽtia: cũ ſupra dixerit. Si circũcidimini Chriſtus vobis nihil p̃derit. Sed dicẽdũ eſt, ꝙ rs genere operis ſunt indifferentia. ſ. illis, qui nõ ponũt ſpem in eis: ſed ex intentione operãtis, nõ ſunt indifferentia. Nam ponentibus in eis ſpem mortifera ſunt. Secũdum dubium eſt de hoc, qđ dicit, ꝙ illi, qui nõ credunt, peiores ſunt q̃ demones: cũ demones credãt, & cõtremiſcant. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ peiores qdem ſunt ex ſpecie operis: ſed non q̃tum ad affectum. Nã dęmonibus diſplicet hoc quod credunt: nec etiam eſt tanta nequitia voluntatis in homine, qui non credit, quanta in dęmone, qui odit quod credit.

Conſequẽter cum dicit. CVRREBATIS bñ &c.) Agitur de impedimẽto ſtationis. Et primo ponit impedimentũ. Secundo docet eius remotionem ibi. NEMINI cõſenſeritis &c.) Impedimentum ſtationis eorum magnũ erat, & nociuum: nã tãto aliquid eſt magis nociuũ, q̃to magis bonũ priuat. Quando ergo aliq̃s multis bonis ſpiritualibus priuat', ſignum eſt habuiſſe magnum impedimentũ. Et ideo, vt oſtendat eos Apoſtolus magnũ impedimentũ habuiſſe, cõmemorat eis bona ſpiritualia quę amiſerunt cum dicit. CVRREBATIS bene &c.) .ſ. per opera fidei formatę per charitatem, quę inſtigat ad currendum. p̃s. Viam mandatoꝝ tuorum cucurri, cũ dilataſti cor meum. Et hoc quidẽ fuit olim in vobis: ſed dum ſic currebatis, eſtis impediti: & ideo ſubdit. QVIS vos faſcinauit.) de quo dictum eſt ſupra. 3. cap. & ideo ſuperſedeo ad pręſens. QVIS ergo VOS faſcinauit. i. IMPEDIVIT veritati) .ſ. euangelicę non obedire. Et hoc congrue dicit. Nam obedire eſt actus voluntatis applicandę ad conſenſum pręcipiẽtis. Et ideo fides eſt opus voluntatis & intellectus: oportet ergo volũtati fidei obedire: hoc autem eſt, ꝙ gratia fidei Chriſti ſufficiat ad ſalutẽ ſine legalibus obſeruantiis. Excindit autem impedimentũ. cum dicit. NEMINI &c.) & hoc ex triplici parte. Primo ex parte eoꝝ. Secondo ex parte dei, ibi. EGO confido &c.) Tertio ex parte Apoſtoli. ibi. EGO autẽ fratres, ſi &c. Ex parte eorum. cum dicit. NEMINI &c.) Vbi primo oſtendit, quid requirat' ex parte eorum. vt vitent hoc impedimentũ. ſ. ꝙ nemini pſeudoapoſtoiorum deinceps cõſentiant. primę Theſ. 5. Nõ ſimus noctis, neq; tenebraꝝ &c. Ephe. 5. Nolite cõmunicare operibus infructuoſis tenebrarũ &c. Et. 2. Ti. 2. Et ſermo eorum vt cancer ſerpit &c. ex quo datur intelligi, ꝙ nõdum erant corrupti: ſed ſollicitabantur de hoc. Secundo aſſignat rationẽ huius, cũ dicit. PERSVASIO .n. &c. Et hoc eſt duplex. Prima quia homo, cũ dat ſe alicui, nihil debet facere: niſi qđ vtile dixerit ſibi. Sed vos traditi eſtis Chriſto. ergo nihil debetis audire, vel cõſentire: niſi his q̃ ſunt ab ipſo. ergo hęc perſuaſio, qua vos volunt mittere ſub iugo legis: qa nõ ex eo. ſ. ex deo qui vos vocauit ad vitã: ſed ex diabolo. inq̃tũ. ſ. deficiens eſt. ET IDEO nõ cõſenſeritis eis.) Vel nõ ex eo. i. cõtra ipſum. Secũda ratio eſt: qa poſſet dici, ꝙ nõ eſt magnũ, ſi paucis conſentiatur, cum ex hoc non ſit periculum: & ideo dicit, ꝙ nõ eſt eis conſentiendum: nec eorum inſidię ſunt contemnendę: ſed debent principiis obſtare: quia MODICVM fermentum &c.) .i. illi pauci, qui vobis perſuadent. Vel hęc perſuaſio parua in principio. TOTAM maſſam corrumpit) .i. cõgregationem fidelium. Leui. 2. Nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio domini.

Conſequenter cũ dicit EGO confido in vobis &c.) Remouet impedimentum ex parte dei, qui auxilium ad hoc prębet: & ponit duplex auxilium. Vnum q̃tum ad ſeducentes. Aliud quantum ad conturbantes, ibi. QVI autem conturbant &c. Dicit ergo. EGO confido &c.) q. d. Dixi ꝙ non conſentiretis pſeudoapoſtolis: & confido in vobis ſcdę Corin. 7. Gaudeo, ꝙ in omnibus confido in vobis. Hebr. 6. Confidimus autem de vobis dilectiſſimi meliora & viciniora ſaluti. confido inquam in hoc. ſ. ꝙ nihil aliud ſapietis, q̃ quod vos docui. ſupra. 1. Licet nos aut angelos de cœlo euãgelizet vobis, p̃terq̃ quod euãgelizauimos, anathema ſit. Phil. 2. Implete gaudium meum vt idem ſapiatis &c. Et hoc ex auxilio diuino: & ideo dicit. IN DOMINO) .ſ. operante. ſcdę Corin. 3. Fiduciam talem habemus p Chriſtum ad deum &c. & dominus dabit vobis ſapere. ſecũdum ſobrietatẽ catholicę veritatis. p̃s. Bonũ eſt cõfidere in dño &c. Quãtũ autẽ ad cõturbãtes, dicit. Qui autẽ cõturbat &c. i. q remouet vos a debito ordine: vt. ſ. a ſpiritualib' cõuertamini ad corporalia: cũ debeat eſſe cõtrariũ. primę Cor. 15. Nõ prius qđ ſpũale eſt: ſed qđ animale eſt, deinde qđ &c. Et cum talis ordo ſit peruerſus: vt dr' ſupra. 3. Sic ſtulti facti eſtis: vt cum ſpũ cœperitis &c. ideo portabit iudicium. i. cõdẽnationẽ ſuſtinebit. Sicut. n. qui inducit aliquẽ ad bonum remuneratur. Dañ. 12. Qui ad iuſtitiã erudiunt plurimos quaſi ſtellę in perpetuas ęternitates &c. ita qui inducit aliquem

quem

quē ad malũ, cõdēnat̃. Ioſue. 7. Quia turbaſti nos, ex turbet te dñs ĩ hac die. Deu. 27. Maledict⁹, q errare facit cęcum in itinere. Et hoc quicunq eſt ille .i. quãtęcunq ſit authoritatis: nõ parcetur ei. Sed Porphyrius & Iulianus in hoc reprehendũt Paulũ pſumptione dicẽtes: q hoc dixit lacerans Petrũ cui ſupra in faciẽ ſe reſtitiſſe ſcripſit: vt ſit ſenſus. qcunq ſit ille .i. etiã ſi Petrus eſſet punietur. Sed vt Aug. dicit, nõ eſt credendũ q Paulus, cũ maledicto de eccleſię pricipe loqueret̃: cũ ſcriptũ ſit Exo. 22. Principẽ populi tui nõ maledices. Nec etiam q Petrus ſic offenderit, q eſſet dignus condẽnatione. Dicit ergo Apoſtolus de quodã alio, q de Iudęa veniẽs, dicebat ſe fuiſſe diſcipulũ magnorũ Apoſtolorũ: & ſub iſta authoritate corrũpebat Galatas ipe cũ aliis falſis pdicatorib⁹. ſup. 2. Propter ſubintroductos falſos frẽs &c.

Conſequenter cũ dicit. EGO autẽ fratres &c. Remouet impedimentũ ex parte ſua. Et primo ponit ſui excuſationẽ. Secũdo eorũ qui eum infamabãt obiurgationẽ, ibi. VTINAM & abſcindant̃ &c.) Excludit autẽ falſum qđ ei imponebat̃. & primo aliqd ptinẽs ad ipm tantũ. Secũdo aliquid ptinẽs ad oẽs, ibi. ERGO euacuatũ eſt &c. Sciendũ eſt circa primũ q pſeudoapoſtoli Galatis excuſantibus ſe de eo, q nõ ſeruabãt legalia: qa ita edocti erãt ab Apoſtolo: & dicebãt: q Apoſtolus deceperat eos: & cõfirmabãt dicẽtes Paulũ pdicaſſe in Iudęa: & docuiſſe legalia debere ſeruari. Et ideo excuſat ſe de hoc Apoſtolus dicẽs. EGO autẽ fratres ſi circunciſionẽ adhuc pdico) ſicut imponũt mihi pſeudoapoſtoli. QVID adhuc pſecutionẽ patior) .ſ. a Iudęis. primę Cori. 4. Perſecutionẽ patimur &c. Nã Iudęi ſpecialiter ppter hoc perſequebant̃ Paulũ. q pdicabat legalia nõ debere ſeruari. Act. 21. dicit Iacob⁹ Paulo. Audierunt de te: quia diſſentionẽ doceas a Moyſe eorũ, q per gentes ſunt Iudęorũ, dicẽtes eos nõ debere circũcidere filios ſuos &c. Patet ergo q non eſt verũ, qđ mihi imponunt: alioq pſecutiones adhuc nõ paterer. Falſũ eſt etiã id, quod mihi imponũt, p id, quod cõmuniter ẽ apud alios: quia ſi circunciſionẽ pdico EVACVATVM eſt ſcãdalũ crucis. Nã nõ ſolũ ego: ſed etiã oẽs Apoſtoli pdicamus Chriſtũ crucifixũ. Iudęis qdẽ ſcandalũ &c. vt dicit̃ primę Corin. 1. Et de hoc maxime ſcãdalizant̃: qa pdicamus, q per crucẽ Chriſti legalia euacuant̃. Si ergo prędico circuncíſionem, euacuatũ eſt ſcandalum .ideſt non erit ſcandalum apud Iudęos vltra de cruce. Nam patienter ſuſtinerẽt, immo libenter vellẽt, q prędicaremus crucem, & legalia ſimul debere ſeruari. Vel ſecundũ Aug. EVACVATVM eſt ſcandalũ crucis) i. euacuata eſt crux, q̃ eſt ſcandalũ. q. d. Crux pdidit effectum ſuũ & virtutem. ſupra. 2. Si. n. ex lege eſſet iuſtitia. ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Dicit aũt Apoſtolus ſpecialiter euacuatũ eſt &c. vt det intelligere: q propter hoc Iudęi occiderũt Chriſtũ: quia legalia non ſeruabat: & ea non eſſe ſeruanda docebat. Ioan. 9. Nõ eſt hic homo a deo, qui ſabbatum non cuſtodit.

Cõſequẽter obiurgat pſeudoapoſtolos q eũ infamauerãt, dicens. VTINAM & abſcindant̃ &c.) .q. d. Ipſi cõturbãt vos in hoc, q volũt vos circũcidi. ſed vtinã nõ ſolũ circũcidant̃: ſed totaliter caſtrent̃. Sed contra Ro. 12. Bñdicite, & nolite maledicere &c. Ad hoc eſt duplex reſſio. Prima eſt, q nõ maledixit Apoſtolus eis. ſed potius benedixit: qa optauit eis, vt ſpiritualiter caſtrẽtur vt ſeruarẽt ſpiritualẽ caſtitatẽ caſſando cęremonialia. ſecundũ illud Mat. 19. Sũt quidã eunuchi, qui ſe caſtrauerunt ppter regnũ cęlorũ. Secũdo. q optat eis ſterilitatem plus, quã habent eunuchi. vt. ſ. nõ generent. Vñ ait. VTINAM & abſcindant̃ &c.) .i. vim generãdi perdant in vobis, vel aliis. Et hoc merito, quia generant filios in errorem, & redigunt eos in ſeruitutẽ legis. Oſeę 9. Da eis vuluam ſine liberis: & vbera arentia.

Vos. n. in libertatẽ vocati fuiſtis fratres: tantũ ne libertatem in occaſionem detis carni; ſed per
Leui. 19. charitatẽ ſeruite vobis inuicem. Nam tota lex in
Mat. 22. vno verbo cõpletur: nẽpe hoc. † Diliges proxi
Mar. 12. mum tuũ vt teipſum. Quod ſi ᵃlius alium viciſ
Luc. 10. ſim mordetis, & deuoratis: videte ne viciſſim
Roñ. 13. ᵃalius ab alio conſummamini.

Vos. n. in libertatẽ vocati eſtis fratres: tantũ ne libertatẽ, in occaſionẽ detis carni; ſed p charitatẽ ſpũs ſeruite inuicẽ. Oĩs. n. lex in vno ſermõe impletur. Diliges pximũ tuũ ſicut teipſum. Quod ſi inuicẽ mordetis & comeditis: videte ne abinuicem cõſummamini. Lec. III.

PROPOSITO exẽplo ſtandi, & remoto eius impedimẽto: hic innuit modũ ipſius. Et primo ponit modum ſtandi. Secũdo exponit, ibi. OMNIS .n. lex &c.) Circa primũ tria facit. Primo ponit conditionẽ ſtatus. Secũdo remouet abuſum ſtãdi. Tertio innuit ſtãdi modum. Cõditio quidẽ ſtãdi eſt libertas. Omnis. n. ſtatus cõditio ptinet ad ſeruitutẽ, vel ad libertatẽ. ſed ſtatus fidei Chriſti, ad quẽ inducit Apoſtolus, ad libertatẽ pertinet: & eſt ipſa libertas. Et iõ dicit. VOS .n. &c.) q. d. Recte cõturbãt vos: qa abducũt a meliore in peius: qa VOS vocati eſtis) .ſ. a deo IN LIBERTATEM) gr̃ę. Ro. 8. Non accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore. ſed accepiſtis ſpũm adoptionis filiorũ &c. ſupra. 4. Non ſum⁹ ancillę filii: ſed liberę &c. Vos inq̃, qui liberi eſtis per Chriſtũ, volũt ducere in ſeruitutem. Abuſus autem ſtatus eſt, ſi in deterius plabat̃: & libertas ſpiritus puertatur in ſeruitutẽ carnis. Galatę autẽ iam liberi erãt a lege. Sed ne credãt eis licere peccata cõmittere, quę lex phibebat. ideo Apoſtolus ſubdit abuſum libertatis, dicens. TANTVM ne &c.) .q d. Liberi eſtis. ita tamẽ q nõ abutamini libertate veſtra, impune vobis peccandũ eſſe arbitrãtes. 1. Cor. 8. Videte ne forte hęc licẽtia vr̃a offendiculũ fiat infirmis. Modus autẽ ſtandi eſt p charitatem. Vñ dicit. SED per charitatẽ ſpũs &c. Stat⁹ aũt totus eſt in charitate, ſine qua hõ nihil eſt. 1. Co. 13. Et ſecundũ diuerſos gradus charitatis, diſtinguunt̃ diuerſi ſtatus. Sic ergo ſtatus gratię, eſt nõ per affectũ carnis. SED per charitatẽ ſpũs) .i. quę procedit a ſpiritu ſancto p quẽ debemus INVICEM) eſſe ſubiecti ET SERVIRE.) Infra. 6. Alter alterius onera portate &c. Ro. 12. Honore inuicẽ pueniẽtes &c. Sed cũ ſuperius dicat. q ſint vocati in libertatẽ, qđ ẽ, q modo dicit SERVITE inuicẽ.) Ad quod dicendũ eſt, q hoc exigit charitas, vt inuicem ſeruiamus: & tñ libera eſt. Sciendũ eſt tamẽ, q ſicut Philoſophus dicit: liber eſt, q eſt cauſa ſui ſeruus autẽ eſt cauſa alterius, vel vt mouentis, vel vt finis, qa ſeruus nec a ſe mouet̃ ad opus. ſed a dño, & propter vtilitatem dñi ſui. Charitas ergo q̃rum ad cauſam mouentẽ libertatẽ habet. qa a ſe operat̃. 2. Cori. 5. Charitas Chriſti vrget nos ſpõtaneę. ſ. ad operandum. Seruus autẽ eſt cum poſtpoſitis propriis vtilitatibus accõmodat ſe vtilitatibus proximorum.

Cõſequenter cũ dicit. OMNIS lex &c.) Exponit q̃ dixit. Et primo de dilectione. Secũdo de libertate non danda in occaſionẽ carnis, ibi. SPIRITV ambulate &c. Circa primũ monet ad charitatẽ ſectandã. Primo pp vtilitatem, quã conſeqmur in impletione. Scdo pp damnũ charitatis neglectę, qđ incurrimus, ibi. QVOD ſi inuicẽ &c.) Vtilitas aũt quã cõſeqmur in impletione charitatis maxima eſt, qa in ea implemus totã legẽ. Et ideo dicit. OMNIS .n. &c.) .q. d. ideo charitas eſt habenda, qa OMNIS lex in vno ſermone impletur) .ſ. in vno pcepto charitatis. Ro. 13. Qui diligit pximũ, legẽ impleuit. Et in eodẽ cap. dicit̃. Plenitudo legis eſt dilectio. Et ideo dicit. 1. Ti. Finis pręcepti eſt charitas. Sed contra, quia dicitur Mat. 22. In his duobus mandatis .ſ. de dilectione dei & proximi, tota lex pendet & prophetę. Non ergo in vno pręcepto tantũ impletur. Reſpondeo. Dicendũ eſt, q in dilectione dei includit̃ dilectio proximi. 1. Io. 4. Hoc mandatũ habemus a deo, vt qui diligit deum diligat & fratrẽ ſuũ. Et econuerſo pximum diligimus ppter deũ. impletur ergo tota lex in vno pcepto charitatis. Pręcepta. n. legis reducuntur ad illud pceptũ. Nã omnia pręcepta, vel ſunt moralia, vel cęremonialia, vel iudicialia. Moralia quidẽ ſunt pcepta decalogi: quorum tria ptinent ad dilectionem dei alia ſeptem ad dilectionem pximi. Iudicialia autẽ ſunt

Conditio oĩs ſtatus eſt: vel libertas: vel ſeruitus.

Tota lex in vno pcepto virtualiter, ĩ duobus materialiter.

vt quicunq; ſuratur aliquid, reddat quadruplũ. & his ſimilia: quę ſimiliter ad dilectionẽ proximi ptinẽt. Cęremonialia vero ſuut ſacrificia & huiuſmodi, quę reducuntur ad dilectionem dei. Et ſic patet, ꝙ oĩa in vno pcepto charitatis implentur. DILIGES proximũ tuũ ſicut teipſum. & eſt ſcriptũ Leui.19. Dicit autẽ ſicut teipſum, nõ q̃tum teipſum, quia homo ſecundum ordinẽ charitatis magis debet ſe diligere, q̃ alium. Exponitur autem tripliciter. Vno modo, vt referatur ad veritatẽ dilectionis. Amare. n. eſt velle bonum alicui. Et ideo dicimur amare aliquem, cui volumus bonum. & etiam bonũ illud, quod ei volumus: ſed diuerſimode. quia cũ volo bonum mihi, me diligo ſimpliciter ꝓpter me. bonum autem illud, quod mihi volo, diligo, nõ ꝓpter ſe, ſed ꝓpter me. Tunc ergo diligo ꝓximum ſicut meipſum. i. eodem modo, quo meipſum, quãdo volo ei bonum ꝓpter ſe. non quia eſt mihi vtilis, vel delectabilis. Secũdo modo vt referatur ad iuſtitiã dilectionis. Vnaquęq;. n. res eſt illud, qđ potiſſimũ eſt in ea. potiſſimũ autem in homine eſt intellectus, & ratio. ille ergo diligit ſe, qui vult ſibi bonũ intellectus & rationis. Tũc ergo diligis ꝓximum ſicut teipſum, quando vis ei bonũ intellectus & rationis. Tertio modo, vt referatur ad ordinem. ſ. vt ſicut te diligis propter deum: ita & proximum propter ipſum diligas. ſ. vt ad deum ꝑueniat.

Sicut teipſũ, nõ quantum teipſum.

Conſequẽter cum dicit. QVOD ſi inuicem &c.) Inducit ad charitatem ſectãdam ex damno, quod incurrimus, ſi eam negligamus. Vbi loquitur Galatis adhuc quaſi ſpiritualibus, abſtinens a commemoratione manifeſtorũ inuidorũ: & eorum, quę minora videntur, mentionẽ facit. ſ. de vitiis linguę. Et iõ dicit. QVOD ſi inuicem &c.) q. d. In dilectione. oĩs lex impletur, ꝙ ſi vos inuicem mordetis. i. in parte famam ꝓximo detrahendo aufertis: qui. n. mordet nõ totũ accipit: ſed partem ET COMEDITIS) i. totã famam aufertis: & totaliter detrahendo cõfunditis. Nam q comedit totum abſorbet. Iaco.4. Nolite detrahere alterutrum fratres mei &c. Si ita inq̃ charitatem negligitis VIDETE) damnũ, quod imminet vobis. ſ. ꝙ ADINVICEM conſumamini. Philip.3. Videte canes, videte malos operarios &c. Eſa.49. Et vane fortitudinẽ meam conſumpſi &c. Nã ſicut Augu. dicit. Vitio contentionis, & inuidię pernitioſa iurgia inter homines nutriuntur, quibus conſumitur ſocietas & vita.

1.Pet.5. Roma.13.

Dico autẽ: † ſpiritu ambulate: & cõcupiſcẽtiam carnis nõ perficietis. Nã caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ: ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc autem inter ſe mutuo aduerſantur: vt non quæcunq; volueritis: eadem faciatis.

Dico autẽ in Chriſto. Spiritu ambulate & deſideria carnis nõ perficietis. Caro. n. cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ: ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc. n. ſibiinuicem aduerſantur: vt non quæcunq; vultis illa faciatis. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus manifeſtauit in quo conſiſtit ſtatus ſpiritualis: quia. ſ. in charitate. cõſequẽter hic agit de cauſa ſtatus. ſ. de ſpiritu ſancto quem dicit eſſe ſequẽdum. Vbi ponit triplex beneficiũ ſpiritus ſancti. Quorum primum eſt liberatio a ſeruitute carnis. Secũdum eſt liberatio a ſeruitute legis. Et tertiũ eſt collatio vitę, ſeu ſecuritas a dãnatione mortis. Secũdũ ibi. QVOD ſi ducimini &c. Tertiũ ibi. SI SPIRITV viuimus &c. Circa primũ duo facit. Primo ponit primum beneficiũ ſpiritus. Secũdo beneficii neceſſitatem oſtẽdit, ibi. CARO. n. &c. Dicit ergo. Dico ꝙ debetis per charitatẽ ſpiritus inuicem ſeruire: quia nihil ꝓdeſt ſine charitate. Sed hoc dico IN CHRISTO. i. ꝑ fidem Chriſti. SPIRITV ambulate). i. mente & ratione. Quãdoq;. n. mens noſtra ſpiritus dicit̃. ſecũdum illud. Ephe.4. Renouamini ſpiritu mentis veſtrę: & primę Cor.4. Pſallã ſpiritu pſallã & mente. Vel SPIRITV ambulate). i. ſpiritu ſancto ꝑficite, bene operando. Nã ſpiritus ſanctus mouet & inſtigat corda ad bene operandũ. Ro.8. Qui ſpiritu dei aguntur &c. Ambulãdum eſt ergo ſpiritu. i. mẽte, vt ipſa ratio, ſiue mens legi dei cõcordet, vt dicit̃ Ro.7. Sed ſpiritus humanus ꝑ ſe vanus eſt: & niſi rigatur aliunde fluctuat hac atq; illac: vt dicit̃ Eccle.34. Et ſicut parturientis cor tuũ phantaſias patitur: niſi ab altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio &c. Vide de quibuſdã dicit̃ Ephe.4. Ambulant in vanitate ſenſus ſui &c. Non ergo ꝑfecte ſtare poteſt ratio humana: niſi ſecundũ quod eſt recta ſpiritu diuino. Et ideo dicit Apoſtolus. SPIRITV ambulate). i. per ſpiritũ ſanctũ regentẽ, & ducẽtẽ, quẽ ſequi debemus: ſicut demõſtrãtem viam. Nã cognitio ſupernaturalis fidis, nõ eſt nobis, niſi a ſpiritu ſancto. primę Corin.2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit &c. Et ſequit̃. Nobis autẽ reuelauit deus per ſpiritũ ſuum. Item ſicut inclinantẽ. Nã ſpiritus ſanctus inſtigat, & inclinat affectũ ad beneuolendũ. Ro.8. Qui ſpiritu dei aguntur &c. pſ. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectã. Ideo autẽ ſpiritu ambulandũ eſt: quia liberat a corruptione carnis. Vñ ſequitur. ET DESIDERIA carnis nõ ꝑficietis). i. delectationes carnis, quas caro ſuggerit: hoc deſiderabat Apoſtolus dicẽs Rom.7. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei &c. Et poſtea cõcludit in octauo cap. Nihil ergo dãnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu: qui nõ ſecundũ carnem ambulant. Huius rationẽ ibidem ſubiungit, dicẽs. QVIA lex ſpiritus vitę in Chriſto Ieſu liberauit me a lege &c. Et hoc eſt ſpeciale deſiderium ſanctorũ, vt nõ perficiãt deſideria ad q̃ caro inſtigat: ita tamẽ, ꝙ in hoc nõ includantur deſideria, quę ſunt ad neceſſitatẽ carnis: ſed quę ſunt ad ſuperfluitatẽ.

Conſequẽter cũ dicit. CARO. n. cõcupiſcit &c. Ponit neceſſitatem huius beneficii, quæ eſt ex impugnatione carnis & ſpiritus. Et primo ponit ipſam impugnationem. Secũdo manifeſtat eam per euidens ſignũ, ibi. HAEC. n. inuicem aduerſantur &c.) Dicit ergo. Neceſſarium eſt, ꝙ per ſpiritũ carnis deſideria ſuperetis. NAM caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ.) Sed hic videtur eſſe dubiũ: quia cũ cõcupiſcere ſit actus animę tantũ: nõ videt̃ quod cõpetat carni. Ad hoc dicendum eſt ſecũdũ Aug. ꝙ caro dicit̃ concupiſcere inq̃tũ aĩa ſecundũ ipſam carnẽ cõcupiſcit: ſicut oculus dicitur videre, cũ potius anima per oculũ videat. Sic ergo anima ꝑ carnẽ cõcupiſcit, quãdo ea quę delectabilia ſunt. ſecundũ carnẽ appetit. Per ſe vero aĩa cõcupiſcit, quãdo delectatur in his, quę ſunt ſecũdum ſpiritũ: ſicut ſunt opera virtutũ, & cõtemplatio diuinorũ. & meditatio ſapientię. Sap.6. Cõcupiſcentia itaq; ſapiẽtię deducet ad regnũ perpetuũ &c. Sed ſi caro concupiſcit per ſpiritũ, quomodo cõcupiſcit aduerſus eum? In hoc. ſ. ꝙ cõcupiſcentia carnis impedit cõcupiſcentiã ſpiritus. Cũ. n. delectabilia carnis ſint bona, quę ſunt infra nos: delectabilia vero ſpiritus bona, quę ſunt ſupra nos: cõtingit ꝙ cũ anima circa inferiora: quę ſunt carnis occupatur: retrahit̃ a ſuperioribus, quę ſunt ſpiritus. Sed videtur etiã dubiũ de hoc qđ dicit. ſ. ꝙ SPIRITVS cõcupiſcit aduerſus carnẽ. Si. n. accipiamus hic ſpiritũ pro ſpiritu ſancto: cõcupiſcẽtia autẽ ſpiritus ſancti ſit contra mala: cõſequens videtur. ꝙ caro aduerſus quã concupiſcit ſpũs ſit mala: & ſic ſequit̃ error Manichęi. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ ſpũs nõ cõcupiſcit aduerſus naturã carnis: ſed aduerſus eius deſideria: quę. ſ. ſunt ad ſuperfluitatẽ. Vñ & ſupra dictũ eſt. Deſideria carnis. ſ. ſuperflua, nõ ꝑficietis. In neceſſariis. n. ſpũs nõ cõtradicit carni: quia vt dr̃ Ephe.5. Nemo carnẽ ſuã odio habuit.

Deſideria carnis vel ad carnẽ neceſſitatẽ vel ad ſuperfluitatem

Cõſequẽter cũ dicit. HAEC. n. &c. Ponit ſignũ cõpugnationis. q. d. Experimẽto patet, ꝙ cõtra ſe inuicẽ pugnãt, & aduerſant̃, in tantũ vt NON QVAECVNQVE vultis bona. ſ. vel mala ILLA FACIATIS) i. facere ꝑmittamini. Ro.7. Nõ qđ volo bonũ, hoc ago ſed quod &c. Nõ tñ tollitur libertas arbitrii. Cũ. n. liberum arbitriũ ſit ex hoc ꝙ habet electionẽ: in illis eſt libertas arbitrii, quę electioni ſubſunt. Nõ autẽ oĩa quę in nobis ſunt ſimpliciter ſubſunt noſtrę electioni: ſed ſecũdũ quid. In ſpeciali. n. poſſum' vitare hũc vel illum motũ concupiſcẽtię, ſeu irę: ſed in generali oẽs motus irę vel cõcupiſcentię vitare nõ poſſumus: & hoc ꝑ corruptionem fomitis ex primo peccato introductam.

Quid & quõ valeat liberũ arbitriũ hoĩs. Nõ oĩa in nobis ſubſunt electioni ſimpliciter: ſed ſecundũ quid.

Sed

Quatuor genera hoium ad cõcupiſcẽtias.

Intemperati

Incõtinentes

Continentes

Temperati

Sed notandũ eſt, ꝙ quatuor ſunt genera hoīum circa concupiſcentias: quorũ nullꝰ facit quęcunq; vult: nam Intemperati, q es ꝓpoſito ſequunt̃ carnales paſſiones, ſecundũ illud Prouer. 2. Lętãtur cũ malefecerint: faciunt quidẽ quod volunt, inq̃tũ ipſas paſſiones ſequuntur: ſed in q̃tum ipſa eorũ ratio remurmurat, & ei diſplicet, faciũt quę nõ volunt. Incõtinentes autem qui habent ꝓpoſitum abſtinẽdi: & tamen a paſſionibus vincuntur, faciũt quidem q̃d non volunt, inquantũ ipſas paſſiones cõtra eorũ propoſitum ſequuntur: & ſic intemperati faciunt plus de eo, quod volũt. Cõtinẽtes autem qui vellent omnino nõ cõcupiſcere, faciũt quod volũt, dũ non cõcupiſcunt: ſed quia oĩno nõ cõcupiſcere nõ poſſunt, faciũt quod nolunt. Temperati vero quod voluntquidẽ faciunt, inq̃tum in carne domata nõ cõcupiſcunt: ſed quia nõ es toto domari poteſt, quin in aliquo repugnet ſpiritui: ſicut nec malitia, intantũ creſcere põt, q̃n ratio remurmuret: iõ cum aliq̃n cõcupiſcũt: faciũt quod nolũt: plus tamen de eo, quod voluut.

Quod ſi ſpiritu ducimini: non eſtis ſub lege. Porro manifeſta ſunt opera carnis: quæ ſunt hæc: adulterium: ſcortatio: immundicia: laſciuia: ſimulacrorũ cultus: veneficium: † inimicitiæ: lis: æmulationes: iræ: cõcertationes: ſeditiones: ſectæ: inuidiæ: cædes: ebrietates: comeſſationes: & his ſimilia: de quibus prædico vobis: quẽadmodum & prædixi: quod qui talia agunt: regni dei hæredes non erunt.

4. Corin. 2.

Quod ſi ſpiritu ducimini: non eſtis ſub lege. Manifeſta ſunt autem opera carnis: quæ ſunt fornicatio: immũdicia: impudicitia: luxuria: idolorum ſeruitus: veneficia: inimicitiæ: contentiones: æmulationes: iræ: rixæ: diſſentiones: ſectæ: inuidiæ: homicidia: ebrietates: comeſſationes: & his ſimilia quæ prædico vobis: ſicut prædixi: quoniam qui talia agunt: regnum dei non conſequentur.

Lec. V.

POSTQVAM oſtendit Apoſtolus, ꝙ per ſpiritũ liberamur a deſideriis carnis. hic cõſequenter oſtendit, ꝙ per ipſum liberamur a ſeruitute legis. Et primo ꝓponit beneficiũ ſpiritus. Secũdo manifeſtat per effectũ, ibi. MANIFESTA ſunt opa carnis &c. Dicit ergo. Dico ꝙ SI SPIRITV ambuletis, nõ ſolũ deſideria carnis non perficietis: ſed quod plus eſt. SI SPIRITV DVCIMINI) quod fit quãdo facitis: quod ſpiritus ſuggerit, vt director & gubernator: nõ autem id, ad quod ſenſus & affectus proprius inſtigat: nõ eſtis ſub lege. ps. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Nõ quidem vt coactor: ſed vt gubernator. Ex his autẽ verbis vult Hieronymus, ꝙ poſt aduẽtũ Chriſti nullus habens ſpiritũſanctum tenetur ſeruare legem. Sed ſciendum eſt, ꝙ hoc quod dicit. SI SPIRITV ducimini, iam non eſtis ſub lege.) Poteſt referri ad pręcepta legis vel cęremonialia, vel moralia. Si quidem referatur ad cæremonialia. ſciendum eſt. ꝙ aliud eſt ſeruare legem aliud eſt eſſe ſub lege. Seruare legem, eſt facere opera legis, nõ habendo ſpem in eis: ſed eſſe ſub lege, eſt ponere ſpem in operibus legis. In primitiua autem eccleſia erant aliqui iuſti ſeruantes legem: ſed nõ ſub lege inq̃tum ſeruabant opera legis: ſed nõ erant ſub lege, quaſi in eis ſpem ponentes. Sic etiam Chriſtus ſub lege fuit. Supra. 4. Factum ſub lege &c. Et ſic excluditur opinio Hieronymi. Si autẽ referatur ad moralia ſic eſſe ſub lege poteſt intelligi dupliciter. Vel q̃tum ad obligationẽ: & ſic omnes fideles ſunt ſub lege, quia omnibus data ẽ. Vnde dicit̃ Mat. 5. Non veni ſoluere legem &c. Vel quantum ad coactionem: & ſic iuſti non ſunt ſub lege: quia motus & inſtinctus ſpiritus ſancti, qui eſt in eis, eſt proprius eorum inſtinctus. Nam charitas inclinat ad illud idem, quod lex pręcipit. Quia ergo iuſti habent legem interiorem, ſponte faciunt, quod lex mandat, ab ipſa, non coacti. Qui vero voluntatem male faciẽdi habẽt. comprimunt̃ tamen pudore, vel timore legis cogunt̃, Et ſic iuſti ſunt ſub lege obligãte tantum, non cogente, ſub qua ſunt ſolũ iniuſti. ſcdę Corin. 3. Vbi ſpũs dñi, ibi libertas. primę Ti. 1. Iuſto nõ eſt lex poſita. ſ. cogens.

Aliud eſt ſeruare legem: aliud eſt eſſe ſub lege.

Eſſe ſub lege vel quãtũ ad obligationẽ: vel quantum ad coactionẽ

Cõſequenter cum dicit. MANIFESTA SVNT autem opera &c.) Probat quę dixit per effectum. Et primo ponit opera carnis, quę cõtrariantur ſpiritui ſancto. Secundo oſtendit, quomodo opera ſpiritus non prohibẽtur a lege, ibi. ADVERSVS huiuſmodi &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit opera carnis, quę ꝓhibentur a lege. Secundo ponit opera ſpiritus, quę ab ea non prohibentur, ibi. FRVCTVS autem &c.) Circa primum duo facit. Primo proponit opera carnis. Secũdo ſubdit nocumentũ, quod ex his ſequitur, ibi. QVAE PRAEDICO &c.) Dubitatur autem circa primum. Primo quidem de hoc, ꝙ Apoſtolus hic quędam ponit quę non pertinẽt ad carnem: quę tamen dicit eſſe opera carnis: ſicut idolorũ ſeruitus, ſectę, æmulationes, & huiuſmodi. Reſpõdeo. Dicendum eſt ſecundũ Aug. lib. 4. de ciuitate dei cap. 2. Quod ſecundum carnẽ viuit, quicunq; viuit ſecundũ ſeipſum. Vnde caro, hic accipitur pro toto homine. Quicquid ergo prouenit ex inordinato amore ſui, dicitur opus carnis. Vel dicẽdũ eſt, ꝙ aliquod peccatũ poteſt dici carnale dupliciter. ſ. q̃tum ad conſumationem: & ſic dicuntur carnalia illa tantum: quę conſumant̃ in delectatione carnis. ſ. luxuria & gula. Et q̃tum ad radicem: & ſic omnia peccata dicunt̃ carnalia, inq̃tum ex corruptione carnis anima aggrauatur: vt dicit̃. Sap. 9. Ex quo intellectus debilitatus facilius decipi poteſt, & impeditur a ſua pfecta operatione. Vnde & ex hoc ſequunt̃ vitia. ſ. hęreſes, ſectæ, & alia huiuſmodi. Et hoc modo dicit̃. ꝙ fomes eſt principium oĩum peccatorum. Secundo dubitatur: quia cũ Apoſtolus dicat, qui talia agunt, regnũ dei nõ cõſequẽtur: & nullus excludatur a regno dei: niſi pro peccato mortali: ſequitur ergo, ꝙ oĩa, quę enumerat ſint peccata mortalia. Cuius contrarium videtur: quia inter iſta enumerat multa: quę nõ ſunt peccata mortalia: ſicut eſt contentio, ęmulatio, & huiuſmodi. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ oĩa hic enomerata ſunt aliquo modo mortalia: ſed quędam quidem ſecundum genus ſuũ ſicut homicidium, fornicatio, idolorum ſeruitus, & huiuſmodi: quædam vero ſecundum ſuam conſumationem: ſicut ira cuius conſumatio eſt in nocumentum proximi. Vnde ſi accedit conſenſus de ipſo nocumento, eſt peccatum mortale. Et ſimiliter comeſtio ordinatur ad delectationem cibi: ſed ſi in huiuſmodi delectationibus ponat quis finem ſuum peccat mortaliter: & ideo non dicit comeſtiones: ſed comeſſationes: & ſimiliter intelligendum eſt de aliis ſimilibus. Tertio dubitatur de ordine & numeratione eorum. Circa quod dicendum eſt, ꝙ cum Apoſtolus in diuerſis locis diuerſa vitia, & diuerſimode enumeret: nõ intendit enumerare omnia vitia, ſecundum artem, ſed illa tantũ, in quibus abundant, & in quibus excedunt illi, ad quos ſcribit. Et ideo in eis nõ eſt quęrenda ſufficientia. ſed cauſa diuerſitatis. His ergo habitis, ſciendum eſt, ꝙ Apoſtolus enumerat quędam vitia carnis, quę contingunt circa ea, quę non ſunt neceſſaria vitę: quędam vero circa ea, quę ſunt neceſſaria vitę. Circa primũ ponit quędam vitia, quę ſunt hominis ad ſeipſum: quędam quãtum ad deum: quędam contra proximum. Contra ſeipſum ſunt quatuor: quę ideo primo ponit: quia manifeſte ex carne procedunt: quorum duo pertinẽt ad actum carnalem luxurię. ſ. FORNICATIO) quæ eſt: quando. ſ. accedit ſolutus ad ſolutam: vel q̃tum ad naturalem vſum luxurię. Aliud eſt IMMVNDITIA) q̃tũ ad vſum contra naturam. Ephe. 5. Omnis fornicator aut immũdus &c. ſcdę Co. 12. Qui nõ egerũt pœnitentiã ſup imũditia. & fornicatiõe, & impudicitia &c. Alia duo ordinãtur ad ipſos actus. Vnũ. ſ. exterius: ſicut tactus, aſpectus, oſcula, & hmõi. Et q̃tũ ad hoc dicit. IMPVDICITIA.) Ephe. 4. Qui deſperãtes ſemetipſos tradiderũt ĩpudicitię &c. Aliud interius. ſ. in cogitatiõibꝰ ĩmundis. Et q̃tũ ad hoc dicit. LVXVRIA.) primę Ti. 5. Cum luxuriatę fuerint in Chriſto, nubere volunt &c.

Caro p toto hoie

Peccata dicuntur carnalia quo ad cõſumationẽ & quo ad radicem.

Pctã mortalia ſcẽdũ genus, ſecundũ cõſumationẽ .i. ſcdm finẽ.

Vitia contra ſeipſum. Fornicatio Immũdicia Impudicitia Luxuria.

Cõtra deum idolorũ ſeruitus veneficia.

Contra deum ponit duo: quorum vnum eſt, per quod impeditur ab hoſtib⁹ dei, cultus diuinus. Et q̃tũ ad hoc dicit. IDOLORVM SERVITVS.) pri. Corin. 10. Neq́ idololatrę efficiamini &c. Sap. 14. Infandorũ.n. idolorũ cultura, oĩs mali cauſa eſt & initiũ, & finis. Aliud eſt, p quod initur pactũ cũ dęmonibus. Et q̃tum ad hoc dicit. VENEFICIA.) quę fiunt per magicas artes: & dicuntur veneficia a veneno: quia fiunt in nocumentum hominum. pri. Corin. 10. Nolo vos fieri ſocios dęmoniorũ. Apoc. vlti. Foris canes & venefici &c.

Cõtra pximũ inimicitia: cõtentiões: ęmulatio: ira: rixa: diſſẽtio: ſectę: inuidia: homicidia.

Cõtra proximum autem ponit nouẽ: quorũ primũ eſt inimicitia vltimũ vero homicidiũ: quia ad hoc deuenit̃ ad illud. Primum ergo eſt inimicitia in corde: quę eſt odium erga pximũ. Mat. 10. Inimici hominis domeſtici eius. Et ideo dicit. INIMICITIAE.) Ex hac autẽ orit̃ diſſentio in verbis. Et ideo dicit. CONTENTIONES) quæ eſt impugnatio veritatis cum cõfidentia clamoris. Prouerb. 20. Honor eſt homini qui ſe ſeparat a cõtentionibus. Secũdum eſt ęmulatio quę conſiſtit in hoc, qd ad idem obtinendũ cõtendit. Vnde dicit. AEMVLATIONES quę ex cõtẽtione oriunt̃. Tertiũ ẽ ex hoc, ꝙ vnus impedit̃ per alium ad rem eãdem tendẽtem: & ex hoc iraſcitur cõtra eũ. Et ideo dicit. IRAE.) Iac. 1. Ira. n. viri &c. Ephe. 4. Sol nõ occidat ſuper iracundiã veſtrã. Quartum cũ ex ira animi puenit̃ ad percuſſiones. Et q̃tum ad hoc dicit. RIXAE.) Prouerb. 4. Odium ſuſcitat rixas. Quintũ ex his. ſ. DISSENTIONES.) Et ſi quidẽ in rebus humanis ſint, dicunt̃ diſſentiones: qñ. ſ. partes fiũt in eccleſia. Ro. 16. Obſeruetis eos q diſſentiones & offendicula pter doctrinã, quã vos didiciſtis faciũt, & declinate ab illis. Si in rebus diuinis ſic dicunt̃ SECTAE) .i. hęreſes. ſcdę Pet. 2. Introducẽt ſectas perditiõis &c. Et ibidẽ. Sectas nõ metuũt introducere blaſphemantes. Ex his autẽ ſequit̃ (INVIDIA) quãdo illi quos æmulant̃, pſperant̃. Iob. 5. Paruulum occidit inuidia &c. Ex his autẽ ſequunt̃ HOMICIDIA: cordis, & operis. pri. Io. 4. Qui odit fratrẽ ſuũ. homicida eſt.

Cõtra ordinationem vitę ebrietas cõmeſſatio.

Quantũ vero ad vitia, quę ptinent ad ordinationẽ circa vitę neceſſaria, ponit duo. Vnũ q̃tum ad potum. Vñ dicit. EBRIETAS) .ſ. aſſidue. Luc. 21. Attẽdite ne grauentur corda veſtra crapula, & ebrietate &c. Aliud vero q̃tum ad cibum: & q̃tum ad hoc dicit. COMESSATIONES) Ro. 13. Nõ in comeſſatiõibus & ebrietatib⁹.

Apoc. 22.

† Contra, fructus ſpiritus eſt: charitas: gaudium: pax lenitas: benignitas: bonitas: fides: mãſuetudo: temperantia.

Fructus autem ſpiritus eſt charitas: gaudiũ: pax: patientia: benignitas: bonitas: longanimitas: manſuetudo: fides: modeſtia: continentia: caſtitas. Lec. VI.

POSITIS operibus carnis: hic cõſequẽter Apoſtolus manifeſtat opera ſpiritus. Et primo manifeſtat ea. Secundo oñdit quõ lex ſe habet ad opa ſpiritus, & ad opera carnis, ibi. ADVERSVS huiuſmodi &c.) Circa primũ enumerat bona ſpiritualia, quę nõat fruct⁹. Ex quo incidit quęſtio: qa illud dicit̃ fruct⁹, quo fruimur. Sed actibus noſtris nõ debemus frui: ſed deo ſolo. ergo hmõi actus, quos enumerat hic Apoſtolus, non debent dici fructus. Item glo. dicit ꝙ huiuſmodi opa ſpiritus ſunt ꝓpter ſe appetenda: quod aũt ꝓpter ſe appetitur, non refertur ad aliud. ergo virtutes & earũ opera non ſunt referẽda ad beatitudinẽ. Reſpõdeo. Dicendum

Fructus vt acquiſitus vel pductus.

eſt, ꝙ fructus dicit̃ dupliciter. ſ. acquiſitus: puta ex labore, vel ſtudio. Sap. 3. Bonorũ laborũ glorioſus eſt fructus. Et vt ꝓductus, ſicut fructus ꝓducitur ex arbore. Mat. 7. Nõ põt arbor bona fructus malos facere: opera autẽ ſpũs dicunt̃ fructus, nõ vt adepti: ſed vt producti. Fructus autẽ. qui eſt adeptus, habet rationem vltimi finis: nõ autẽ fructus productus. Nihilominus tamẽ fructus ſic accept⁹ duo importat. ſ. ꝙ ſit vltimũ ꝓducẽtis: ſicut vltimũ, quod ꝓducit̃ ab arbore. eſt fructus eius: & ꝙ ſit ſuaue, ſiue delectabile. Cant. 2. Fructus eius dulcis gutturi meo. Sic ergo opera virtutũ: & ſpũs, ſunt quid vltimũ in nobis. Nã ſpiritus ſanctus eſt in nobis p gratiã p quã acquirimus habitũ virtutũ: & ex hoc potẽtes ſumus operari ſecundũ virtutem. Sunt etiã delectabilia. Ro. 6. Habetis fructũ veſtrum in ſanctificatiõe. i. in operibus ſanctificatis. & ideo dicunt̃ fructus. Dicuntur etiã flores reſpectu futurę beatitudinis: qa ſicut ex floribus accipit̃ ſpes fructus: ita ex operibus virtutũ habetur ſpes vitę ęternę. & beatitudinis. Et ſicut in flore eſt quędã inchoatio fructus: ita in operibus virtutum eſt quędã inchoatio beatitudinis: quę tunc erit, quãdo cognitio & charitas pficient̃. Et per hoc patet reſpõſio ad illud, quod ſecũdo obiicit̃. Nã aliquid põt dici ꝓpter ſe appetendum dupliciter qa ly ꝓpter. poteſt deſignare cauſam formalem, vel finalem. Opera virtutũ ꝓpter ſe ſunt appetenda formaliter: ſed nõ finaliter: qa habent in ſeipſis delectationẽ. Nã medicina dulcis appetitur: ꝓpter ſe formaliter: quia habet in ſe, vnde ſit appetibilis. ſ. dulcedinem: quę tamen appetitur ꝓpter finem. ſ. ſanitatem. Sed medicina amara nõ eſt appetẽda ꝓpter ſe formaliter: qa nõ delectat ratione ſuę formę: ſed tamen ꝓpter aliud appetit̃ finaliter. ſ. propter ſanitatem quę eſt finis eius.

Ly ꝓpter ſe deſignat cãm formalem & finalem.

Ex his apparet ratio: quare Apoſtolus effectus carnis vocat opera: fructus aũt ſpiritus vocat fructus. Dictum eſt. n. ꝙ fructus dicit̃ aliquod finale, & ſuaue ex re ꝓductũ. Quod autẽ ꝓducit̃ ex aliquo pter naturam eius. nõ habet rationẽ fructus: ſed quaſi alterius germinis. Opera autem carnis, & peccata ſunt pter naturam eorum, quę deus naturę noſtrę inſeruit. Deus. n. humanę naturę quędã ſemina inſeruit. ſ. naturalem appetitũ boni, & cognitionem: & addidit etiam dona gratię. Et ideo qa opera virtutũ ex his naturaliter ꝓducũtur, fructus dicunt̃: nõ autem opera carnis. Et propter hoc Apoſtolus dicit Ro. 6. Quem ergo fructum habuiſtis, tunc in illis in quibus nũc erubeſcitis. Patet ergo ex dictis, ꝙ fructus ſpiritus dicuntur opera virtutum: & qa habent in ſe ſuauitatẽ, & dulcedinem: & quia ſunt quoddã vltimum ꝓductum: ſecũdum conuenientiam donorum.

Quare effect⁹ carnis appellãtur opa fructus autẽ ſpũs appellat̃ ſpiritus.

Accipit̃ autem differentia donorum, beatitudinum, virtutũ, & fructuũ, adinuicem hoc modo. In virtute. n. eſt cõſiderare habitum & actũ. Habitus autem virtutis pficit ad bene agendum. Et ſi quidem perficiat ad bene operãdum humano modo, dicitur virtus. Si vero perficiat ad bene operandum ſupra modũ humanum, dicitur donum. Vnde Philoſophus ſupra cõmunes virtutes, ponit virtutes quaſdam heroicas: puta cognoſcere inuiſibilia dei ſub ęnigmate, eſt per modum humanũ. Et hęc cognitio ptinet ad virtutem fidei. Sed cognoſcere ea perſpicue, & ſupra humanum modũ. ptinet ad donum intellectus. Actus autem virtutis, vel eſt perficiens: & ſic eſt beatitudo: vel eſt delectans. & ſic eſt fructus. Et de iſtis fructibus dicitur Apoc. 22. Ex vtraq́ parte lignum vitę afferens fructus duodecim &c.

Differẽtia inter beatitudinem, virtutes & fructus.

Dicit ergo. FRVCTVS SPIRITVS.) qui. ſ. cõſurgit in anima ex ſeminatione ſpiritualis gratię. EST CHARITAS &c. Qui quidẽ ſic diſtinguũtur: quia fructus aut perficit interius, aut exterius. Primo ergo ponit illos, qui perficiũt interius. Secundo illos, qui pficiũt exterius, ibi. BONITAS &c.) Interius autem homo pficitur, & dirigitur, & circa bona, & circa mala. ſcdę Corin. 6. Per arma iuſtitię a dextris, & a ſiniſtris. Circa bona autem pficiunt, primo quidẽ in corde per amorẽ. Nam inter motus naturales, primus eſt inclinatio appetitus naturę ad finem ſuũ: ita primus motuum interiorũ. eſt inclinatio ad bonũ, quę dicit̃ amor: & ideo primus fructus eſt CHARITAS.) Ro. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris &c. & ex charitate perficiuntur alię. Et ideo dicit Apoſtolus Collo. 3. Super omnia charitatem habentes &c. Vltimus autem finis, quo homo perficitur interius, eſt gaudium, quod procedit ex pręſentia rei amatę. Qui autem habet charitatem iam habet, quod amat. primę Ioã. 4. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Et ex hoc conſurgit GAVDIVM.) Phil. 4. Gaudete in domino ſemper &c. Gaudium autem debet eſſe perfectũ. Et ad hoc duo requiruntur. Primo vt res amata ſufficiens ſit amanti propter ſuam perfectionẽ. Et q̃tum ad hoc dicit. PAX.) Tunc. n. amans pacem habet, quãdo rem amatã ſufficiẽter poſſidet. Cañ. vlti. Ex quo facta ſum coram eo, quaſi pacem reperiens &c. Scdo vero vt adſit perfecta fruitio rei amatę, qđ ſimiliter p' pacẽ habetur,

quia

quia quicquid ſuperueniat, ſi perfecte aliquis fruatur re amata: puta deo: nõ poteſt impediri ab eius fruitione. Pſ. Pax multa diligentibus legem tuam: & non eſt illis ſcandalum. Sic ergo gaudium dicit charitatis fruitionem: ſed pax charitatis perfectionẽ: per quã homo interius perficitur, quantum ad bona. Circa mala etiam perficit ſpiritusſanctus, & ordinat: & primo contra malum, quod perturbat pacem, quę perturbatur per aduerſa: ſed ad hoc perficit ſpiritusſanctus per patientiam, quæ facit aduerſa patienter tolerare. Et ideo dicit. PATIENTIA.) Lu. 21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Iaco. primo. Patientia opus perfectum habet. Secundo contra malum impediens gaudium eſt dilatatio rei amatę, ad quod ſpiritus opponit longanimitatem, quę expectatione non frangitur. Et quantum ad hoc dicit. LONGANIMITAS.) Abac. 2. Si moram fecerit, expecta eum: quia &c. ſecundę Cori. 6. In longanimitate &c. Et ideo dicit dominus Matth. 10. Qui perſeuerauerit vſq; in finem &c.

Exteriora hominis ſunt id quod eſt iuxta ipſum ſupra ipſum: vel infra ipſum.

Conſequẽter cum dicit. BONITAS &c.) Ponit fructus ſpiritus, qui perficiunt, quãtum ad exteriora. Hominis autẽ exteriora ſunt: vel id, quod ẽ iuxta ipſum: vel id, quod eſt ſupra ipſum: vel id, quod eſt infra ipſũ. Iuxta ipſum eſt proximus: ſupra ipſum deus. Infra ipſum natura ſenſitiua, & corpus. Sic ergo quantum ad proximum: perficit primo quidem in corde per rectã & bonam voluntatem. Et quantum ad hoc dicit. BONITAS) Id eſt rectitudo, & dulcedo animi. Si enim homo omnes alias potentias bonas habeat, non poteſt dici bonus homo: niſi habeat voluntatem bonam: ſecundum quam omnibus aliis bene vtitur. Cuius ratio eſt: quia bonum dicit aliquod perfectum. Eſt autem duplex perfectio. Prima. ſ. quę eſt ipſum eſſe rei. Secunda vero eſt eius operatio: & hęc eſt maior, quã prima. Illud ergo dicitur ſimpliciter perfectum, quod pertingit ad perfectam ſui operationem, quę eſt ſecunda eius perfectio. Cum ergo homo per voluntatem exeat in actum cuiuſlibet potentię: voluntas recta facit bonum vſum omnium potentiarum: & per conſequens ipſum hominẽ bonum. Et de hoc fructu dicitur Ephe. 5. Fructus autẽ lucis eſt in omni bonitate &c. Secundo vero in opere: vt. ſ. ſua cõmunicet proximo. & quantum ad hoc dicit BENIGNITAS) .i. largitas rerum. ſecundę Cor. 9. Hilarem enim datorem &c. Benignitas enim dicitur, quaſi bona igneitas, quę facit hominem fluere ad ſubueniendum neceſſitatibus aliorum. Sap. 1. Benignus eſt enĩ ſpiritus ſapiẽtię &c. Col. 3. Induite vos ergo ſicut electi dei, ſancti, & dilecti viſcera miſericordię, benignitatem &c. Item vt patienter ſuſtineat proximi moleſtias: & quã tum ad hoc dicit. MANSVETVDO.) Mat. 11. Diſcite a me, quia &c. Prouer. 3. Manſuetis dabit gratiam. Ad id vero, quod eſt ſupra nos. ſ. deus ordinat ſpiritus per fidem. Vnde dicit. FIDES) quę eſt cognitio quędam inuiſibilium cum certitudine. Geñ. 15. Credidit Abrahã deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Heb. 11. Accedentem ad deum oportet credere &c. Et ideo Eccl. primo. Beneplacitum eſt deo fides, & manſuetudo &c. Ad id quod eſt infra nos. ſ. corpora, dirigit ſpiritus: & primo quãtum ad actus exteriores corporis, quod fit per modeſtiam, quę ipſis actibus, ſeu dictis modum imponit. Et quantum ad hoc dicit. MODESTIA.) Phil. 4. Modeſtia veſtra &c. Secundo vero quantũ ad appetitũ ſenſitiuum interiorem. & quantũ ad hoc dicit. CONTINENTIA) quę etiã a licitis abſtinet. ET CASTITAS) quę licitis recte vtitur ſecundum Glo. vel aliter continentia dicitur ex eo, quod licet homo impugnetur a prauis concupiſcentiis: tamen per rationis vigorem ſe tenet ne abducatur: & ideo cõtinentię nomen ſumptũ eſt ab eo, quod aliquis in impugnatione tenet ſe. Caſtitas vero dicitur ex eo, quod quis nec impugnatur, nec abducitur: & dicitur a caſtigando. Nam illum dicimus bene caſtigatum, qui in omnibus ordinate ſe habet. Circa hoc dubitantur duo. Primo quia cum fructus ſpiritus aduerſentur operibus carnis: videtur: quod Apoſtolus debuerit ponere tot fructus ſpiritus, quot poſuit opera carnis: quod non fecit. Ad quod dicendum eſt, quod ideo non fecit: quia plura ſunt vitia, quã virtutes. Secũdo dubitatur: quia fructus ſpiritus hic poſiti non reſpondẽt

Bona voluntas Prima perfectio, & ſecũda

Vnde continentia & caſtitas.

operibus carnis. Ad hoc dicendum eſt, quod Apoſtolus nõ intendit hic tradere artem virtutum, & vitiorum: & ideo non ponit vnum contra aliud: ſed aliqua enumerat de iſtis: & aliqua de illis. ſecundũ quod expediens videtur pręſenti intentioni: nihilominus tamen ſi diligenter conſideretur, aliqui aliter ſibi contra reſpondent. Nam fornicationi, quę eſt amor illicitus, cõtra reſpõdet charitas: Imunditię vero, impudicitię & luxurię quę ſunt carnales illecebrę, & ex fornicatione proueniunt, contra ponitur gaudium, quod eſt ſpiritualis delectatio, cõſequens ex charitate, vt dictum eſt. Ei vero quod eſt idolorum ſeruitus, contra ponitur pax. Ei vero quod dicit veneficia &c. vſq; ad diſſenſiones: patientia: longanimitas: & bonitas. Ei vero, quod dicitur ſectæ: cõtra ponitur fides. Ei vero, quod dicitur inuidiæ: benignitas. Ei autẽ quod dicitur homicidia: manſuetudo. Ei quod dicitur ebrietas: comeſſationes & his ſimilia: contra ponitur modeſtia: continentia: & caſtitas.

Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. † Qui vero ſunt Chriſti: carnem crucifixerunt cum affectibus, & cõcupiſcentiis. Si viuimus ſpiritu: ſpiritu & incedamus. Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi: inuicẽ nos prouocãtes: inuicẽ inuidẽtes — Rom. 13. 1. Pet. 2.

Aduerſus huiuſmodi non eſt lex: qui autem. ſunt Chriſti: carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis. Si ſpiritu viuimus: ſpiritu ambulemus. Non efficiamur inanis glorię cupidi: inuicẽ prouocãtes: inuicẽ inuidẽtes. Lec. VII.

ENVMERATIS operibus carnis, & ſpiritus: hic conſequenter ex verîſq; cõcludit, quod qui ſpiritum ſequũtur. non ſunt ſub lege: & vtitur tali probatione. Ille eſt ſub lege, qui eſt obnoxius legi. i. qui facit cõtraria legi. Sed illi, qui aguntur ſpiritu. non faciunt opera contraria legi. ergo nõ ſunt ſub lege. Primo ergo oſtendit propoſitum ex parte operũ ſpiritus. Secũdo ex parte operũ carnis, ibi. QVI autẽ ſunt &c.) Dicit ergo. Dico quod, qui aguntur ſpiritu non faciunt opera contraria legi: quia faciunt opera ſpiritus. ET ADVERSVS huiuſmodi non eſt lex .i. cõtra opera ſpiritus: ſed ſpiritus docet ea Nam ſicut lex exterius docet opera virtutum: ita & ſpiritus interius mouet ad illa. Ro. 7. Cõdelector enim legi dei, ſecundũ interiorẽ hominẽ &c. Aut faciunt opera carnis: & hęc in his, qui ſpiritu dei aguntur, nõ ſunt cõtraria legi. Vnde dicit. QVI CHRISTI SVNT) .i. qui ſpiritũ dei habent. Nam Ro. 8. Qui ſpiritũ dei non habet, hic non eſt eius. Illi ergo ſpiritu dei aguntur, qui ſunt Chriſti. Iſti inquã carnẽ ſuam crucifixerunt &c. non autẽ dicit vitia, & concupiſcentias vitant: quia bonus medicus: tunc bene curat, quando adhibet remedia contra cauſam morbi. Caro autẽ eſt radix vitiorũ. Si ergo volumus vitare vitia, oportet domare carnẽ. primę Cor. 9. Caſtigo corpus meum &c. Quia vero caro domatur per vigilias: ieiunia: & labores. Eccl. 33. Seruo maliuolo tortura, & compedes &c. Ad hęc autẽ opera mouentur ex deuotione, quam habent ad Chriſtum crucifixũ. Ideo ſignanter dicit. CRVCIFIXERVNT) .i. Chriſto crucifixo ſe cõformauerunt, affligendo carnem ſuam &c. Ro. 6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt &c. Supra 2. Vt deo viuã Chriſto cõfixus ſum cruci &c. Qui a vero nõ crucifigunt carnẽ, deſtruẽdo naturam: quia nemo carnem ſuã odio habuit: vt dicitur Ephe. 5. Sed quantum ad ea, quę cõtrariantur legi. Ideo dicit. CVM VITIIS) .i. cum peccatis. ET CONCVPISCENTIIS) id eſt paſſionibus, quibus anima inclinatur ad peccandum. Non enim bene crucifigit carnẽ qui etiam paſſionibus locum nõ aufert. Aliter cum ratio non ſemper inuigilet ad peccata vitãdum, vt oportet, poſſent quãdoq; cadere. Eccl. 18. Poſt concupiſcentias tuas nõ eas &c. Ro. 13. Carnis curam ne feceris &c.

Cõſequẽter cum dicit. SI SPIRITV viuimus &c.) Ponit tertiũ beneficium ſpiritusſancti, quod confert vitam. Et primo ponit beneficiũ ſpiritus dei. Secundo excludit vitia ſpiritus mundi. ibi. NON efficiamur &c.)

Dicit ergo cônumerans ſe eis,quibus ſcribit.Dico q̃ debemus ambulare per ſpiritũ,quia & per ipſum viuim⁹ & non per carnẽ.Ro.8.Debitores ſumus,nõ carni &c. SI ERGO ſpiritu viuimus,debemus in omnib⁹ ab ipſa agi.Sicut enim in vita corporali,corpus nõ mouetur: niſi per animã,per quã viuit : ita in vita ſpirituali omnis motus noſter debet eſſe a ſpiritu ſancto.Ioã.6.Spiritus eſt,qui viuificat. Act.17.in ipſo viuimus , mouemur,& ſumus.Et ne ea,quę dicta ſunt de ſpiritu, intelligantur de ſpiritu mundi:de quo dicitur.1.Corin.2. Nos autẽ nõ ſpiritũ huius mundi accepimus.Ideo hoc cõſequẽter remouet Apoſtolus dicens. NON EFFICIAMVR &c.)Vbi tria excludit propria ſpũs mundi .ſ.inanẽ gl̃iam iracũdiã & inuidiã:quibus tribus cõueniẽter aptari poteſt nomẽ ſpiritus.Significat enim ſpirit⁹ quandã inflationẽ. Vnde ſecũdũ hoc,illi dicuntur magni ſpiritus,qui ſunt inflati per inanẽ gloriã. Eſa.25. Spiritus robuſtorũ,quaſi turbo impellens parietẽ &c. Et quantũ ad hoc dicit. NON efficiamur inanis gloriæ cupidi .ſ.glorię ſecularis.Cum enim vanum ſit.qđ nec ſolide firmatur:nec veritate fulcitur : nec vtilitate amatur.Ideo gloria huius mũdi vana eſt:quia caduca, & nõ ſolida.Eſa.40.Omnis caro fœnũ &c. Et quia falſa eſt.1.Macha.2. Gloria hominis peccatoris ſtercus , & vermis. Sed vera gloria eſt in ꝓpriis bonis hominis , q̃ ſunt bona ſpiritualia:& hanc habent ſancti.ſecũdę Corin.1.Gloria noſtra hęc eſt teſtimoniũ cõſcientię noſtrę &c.Et quia inutilis,& infructuoſa. Nam quantũcunq; gloriam habeat quis ex teſtimonio ſecularium,nõ poteſt propter hoc cõſequi finẽ ſuum,quem conſequitur teſtimonio dei.1.Corin.1.Qui gloriatur in dño glorietur &c. Non autẽ dicit. Non habeatis inanẽ gloriam: ſed non efficiamini cupidi:quia gloria ſequitur aliquãdo fugiẽtes eam:& ſi oportet recipi,nõ tamen ametur. Item ſignificat impetuoſitatẽ.Prouer.27.Impetum cõcitati ſpiritus ferre quis poterit? Et ſignificat iracũdiã. Et quantũ ad hoc dicit. INVICEM prouocantes) .ſ. ad cõtentionẽ,vel litẽ:vel alia illicita.Ro.13.Non in cõtentione,& ęmulatione &c.Itẽ eſt ſpiritus triſtitię , de quo dicitur Prouer.17.Spiritus triſtis exiccat oſſa.Et q̃tum ad hoc dicit. INVICEM inuidentes.) Prouerb. 14.Putredo oſſium inuidia &c.Cuius ratio eſt: quia ipſa ſola creſcit es bono.

Cap. VI.

FRatres:etiam ſi occupatus fuerit homo in aliquo delicto:vos qui ſpirituales eſtis:inſtaurate huiuſmodi ſpiritu manſuetudinis:conſiderans temetipſum,
Ro.1. ſum,ne & tu tenteris. † Inuicem alii aliorũ onera portate: & ſic complete legem Chriſti. Nam ſi qs ſibi videtur aliqd eſſe:cũ nihil ſit:ſuũ ipſe fallit animũ.Opus autẽ ſuũ ꝓbet vnuſqſq;:& tunc in ſemetipſo tantũ gloriationem habebit:& nõ in alio.Vnuſquiſq; enĩ propriã ſarcinam baiulabit.

FRatres:& ſi preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto : vos qui ſpirituales eſtis , huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis:cõſiderans teipſum, ne & tu tenteris.Alter alterius onera portate:& ſic adimplebitis legem Chriſti.Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe,cum nihil ſit,ipſe ſe ſeducit.Opus autem ſuum probet vnuſquiſq;: & ſic in ſemetipſo tantũ gloriam habebit,& nõ in altero.Vnuſquiſq; enim onus ſuum portabit.

POSTQVAM Apoſtolus reduxit Galatas ad ſtatum veritatis,quantũ ad res diuinas:hic cõſequenter reeducit eos, quantũ ad res humanas : inſtruens eos qualiter ſe habeant ad homines.Et primo qualiter ſe habeant ad rectos.Secundo quomodo ad peruerſos.ibi. VIDETE qualibus literis &c.) Circa primũ tria facit. Primo docet qualiter ſuperiores ſe habeant ad inferiores.Secũdo qualiter ęquales ad coęquales.ibi. ALTER ALTERIVS &c. Tertio qualiter iferiores ad ſuperiores.ibi. COMMVNICET autẽ is &c.)Circa primũ duo facit.Primo ponit ãmonitionẽ.Secundo aſſignat ãmonitionis rationẽ. ibi. CONSIDERANS teipſum &c.) Quia ergo de peccatis multa dixerat, ne aliquis a peccato imunis I peccatores deſeuiret:Ideo ãmonitionem de manſuetudine, & miſericordia eis propoſuit, dicẽs. FRATRES & ſi preoccupatus fuerit homo &c.) Vbi tria ponit, que faciunt ãmonitionẽ. Primum eſt ſurreptio:nam quando aliqui ex malitia peccant, minus digni ſunt venia.Iob.34. Qui quaſi de iduſtria receſſerũt a deo &c. Sed quando aliquis prẹoccupatur tentationibus,& inducitur ad peccandũ:facilius debet ei venia concedi:& ideo dicit. Et ſi PRAEOCCVPATVS fuerit &c. ideſt imprudẽter lapſus: vt nequeat vitarẽ. Secundum eſt peccatorum paucitas. Nam aliqui ex conſuetudine peccãt. Oſeę.4.Maledictũ,& mẽdaciũ,& homicidiũ,& furtũ,& adulteriũ inũdauerũt:& ſanguis ſãguinem tetigit &c.Et contra tales ſeuerius eſt agendũ. Et hoc excluditur.cũ dicit. IN ALIQVO) quaſi non vſu quotidiano peccans. Tertiũ eſt peccatorũ qualitas Nam quædã peccata conſiſtunt in tranſgreſſione:quædam vero in omiſſione.Grauiora autẽ ſunt prima ſecũdis:quia illa opponuntur præceptis negatiuis:quę obligant ſemp,& ad ſemper:hęc vero opponuntur prẹceptis affirmatiuis:quę cũ non obligent ad ſemp,nõ poteſt ſciri determinate quando obligant.Vnde dicitur I ꝓs.Delicta quis intelligit &c.Et quantũ ad hoc dicit. DELICTO.) Vel ſecundũ Glo.Delictũ eſt peccatum ex ignorantia.His ergo prẹmiſſis,ad miſericordiã eos qui corrigunt monet , & hi ſunt ſpirituales:ad quos pertinet correctio.Vnde dicit.Vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite.1.Cori.2. Spiritualis iudicat omnia, & ipſe a nemine iudicatur &c. Et huius ratio eſt , quia rectum iudiciũ habet de omnib⁹, qui circa vnũquodq; recte diſpoſitus eſt:ſicut qui ſanũ guſtũ habet,recte iudicat de ſapore . Solus autẽ ſpiritualis bene diſpoſitus eſt circa agenda:& ideo ipſe ſolus de eis bene iudicat. Sed quia nomen ſpiritus rigorẽ quẽdam,& impulſum deſignat.ſecundũ illud Eſa.25.Spiritus robuſtorũ quaſi turbo impellens parietẽ &c.Non eſt credendũ,q̃ viri ſpirituales ſint nimis rigidi in corrigendo. Nã hoc ſpiritus huius mundi facit:ſed ſpiritusſanctus ſuauitatem quandã,& dulcorem efficit in homine.Sap.12. O q̃ bonus,& ſuauis eſt ſpũs tuus dñe &c.Et iõ dicit. IN SPIRITV lenitatis. ꝓs.Corripiet me iuſtus I miſericordia &c.Cõtra quod dicitur de quibuſdã.Ezech.34. Cũ auſteritate imperabatis eis &c.Dicit autẽ Inſtruite,& corrigite:quia loquitur de prẹoccupatis,& delinquentib⁹ qui indigent inſtructione. Vel quia omnis peccans eſt ignorans.Prouer.14.Errant qui operantᷣ malum. Rationem autem ãmonitionis ſubdit:dicẽs. CONSIDERANS teipſum &c. q.d.Ita fiat,vt diſi: quia & tu fragilis es.nã quãdiu in hac vita mortali ſumus:proni,ſumus ad peccandũ.Nihil autẽ ita,frangit hominis ſeueritatem in corrigendo,q̃ timor proprii caſus.Eccle.31. Intellige,quę ſunt proximi tui ex teipſo. Qualiter autem ſe habeant ad ęquales oſtẽdit, dicẽs. ALTER ALTERIVS &c.)Et primo proponit ãmonitionem.Secũdo aſſignat eius rationẽ.ibi. ET SIC adiplebitis &c) Tertio excludit ãmonitionis implendę impedimentũ. ibi. NAM SIQVIS exiſtimat &c.) Ammonet autẽ ad mutuam ſupportationem, dicens. ALTER alterius onera portate.) Et hoc tripliciter. Vno modo defectũ alterius corporalẽ,ſeu ſpiritualẽ,patienter tolerando. Ro.15.Debemus autẽ nos firmiores &c. Alio modo neceſſitati mutuę ſubueniendo &c.Ro.12.Neceſſitatibus ſanctorũ cõmunicantes &c. Tertio modo pro pœna ſibi debita ſatisfaciendo orationibus,& bonis operibus. Proue.18.Frater,qui iuuatur a fratre &c.Ratio autem ãmonitionis eſt adimpletio legis Chriſti , quę ſimiliter eſt charitas.Ro.13. Plenitudo legis eſt dilectio. Vnde dicit.Et ſic adimplebitis legẽ Chriſti.i.charitatem. Dicitur autem charitas ſpecialiter lex Chriſti, triplici ratione.

Alter portat onera alterius Defectũ alterius ſiue ſpiritualẽ ſiue corporalẽ patiẽter ſuſtinẽdo vel neceſſitati mutuę ſubueniẽdo pro pena ſibi impoſita ſatiſfaciendo. Charitas dicitur lex xp̃i. quia eſt amoris:q̃a p eã ſuit diuulgata: q̃a eam xp̃s impleuit.

tione. Primo, quia per hoc diſtinguitur lex noua a lege veteri. Nam illa eſt timoris: hęc verò amoris. Vnde Augu. dicit. Parua differentia eſt veteris legis & nouę: timor & amor. Secundo, quia per charitatem ſpecialiter Chriſtus legē ſuam promulgauit. Io. 13. In hoc cognoſcēt omnes, quia mei eſtis diſcipuli ſi dilectionē &c. Et iterum. Mandatum nouũ do vobis, vt diligatis inuicē &c. Tertio, quia ipſam impleuit Chriſtus, & exemplum eam implēdi nobis reliquit. Nam ipſe ex charitate peccata noſtra tulit. Eſa. 53. Vere lāguores noſtros ipſe tulit. 1. Pe. 2. Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignũ &c. Eſa. 40. Fœtas ipſe portabit. Sic ergo debemus alter alterius onera portare ex charitate: vt ſic impleamus legem Chriſti. Impedimentũ autē implendæ admonitionis prędictę eſt ſuperbia. ideo hoc excludens, dicit. Nam ſiquis exiſtimat &c. Et primo vituperat ipſā ſuperbiā. Secundo oſtendit modum vitandi eam. ibi. OPVS, autem ſuum &c.) Tertio vitandi rationē aſſignat. ibi. VNVSQVISQVE enim &c.) Dicit ergo. Facite, vt dixi. Sed contingit aliquē onus alterius nõ portare: quia prefert ſe aliis. Vnde dicebat ille. Luc. 18. Nõ ſum ſicut cęteri hominũ &c. Et ideo dicit. NAM ſiqs exiſtimat ſe aliquid eſſe) .i. in mente ſua ſuperbe iudicat ſe magnum eſſe in comparatione peccantis. CVM nihil ſit ex ſe) quia quicquid ſumus, hoc eſt ex gratia dei ſecundũ illud Apoſtoli. 1. Cor. 15. Gratia dei ſum id, qđ ſum. Qui igr̃ tale aliquid facit IPSE SE ſeducit .i. a veritate ſe diuidit. Eſa 40. Omnes gentes, quaſi nõ ſint &c. Luc. 17. Cum omnia benefeceritis, dicite: ſerui inutiles ſumus &c. Remediũ autem vitandi eſt propriorũ defectuum cõſideratio. Nam ex hoc, ꝙ aliquis alienos, & non ſuos defectus cõſiderat. videtur ſibi aliquid eſſe in comparatione ad alios, in quibus defectus intuetur, & ſuos non conſiderans ſuperbit. Et ideo dicit. OPVS AVTEM) .ſ. interius, & exterius. SVVM) .i. propriũ. PROBET) .i. diligēter examinet VNVSQVISQVE.) primę Corin. 11. Probet ſeipſum homo &c. ET SIC in ſeipſo) .i. in propria cõſcientia. GLORIAM habebit) .i. gloriabitur: & gaudebit. 2. Cor. 1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimoniũ conſcientię noſtrę. ET NON in altero .i. nõ in laude alterius. Vel ſic. IN SEMETIPSO) .i. per ea, quę ſuiipſius ſunt. GLORIAM habebit) .i. gloriabitur in conſideratione ſui. ET NON in altero) .i. non in conſideratione alterius. 2. Corin. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis &c. Vel INSEMETIPSO) .i. in deo, qui in eo habitat gloriabitur. .i. eius erit gloria, ET NON in altero,) q̃ in deo. 2. Corin, 10. Qui gloriatur in domino glorietur. Ratio vitandi ſuperbiam eſt pręmium, vel pœna, vnicuiq; pro merito vel demerito reddēda. Vnde dicit. VNVSQVISQVE enim onus ſuum portabit.) Quod videtur cõtrarium ei, quod dixerat. Alter alterius onera portate. Sed ſciendum eſt ꝙ ibi loquitur de onere ſuſtinendę infirmitatis: quod debemus mutuo portare: hic loquitur de onere reddēdę rationis: quod quilibet ꝓ ſe portabit: ſiue ſit onus præmii ſiue pœnę. Nam onus aliquando quidem pondus pœnę: aliquādo pręmii ſignificat. 2. Cor. 4. Æternum glorię pondus operatur &c. Eſa. 3. Dicite iuſto quoniā bene: quoniā fructũ adinuentionum ſuarum comedet. vę impio in malum &c. Si autem dicatur aliqui rationem reddere pro aliis: puta pręlati pro ſubditis. ſecundũ illud Ezech. 3. Sanguinē eius de manu tua requiram &c. Et heb. vltimo. Obedite prępoſitis veſtris. ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris: non eſt cõtrarium dicto Apoſtoli: quia non puniuntur pro peccatis ſubditorũ. ſed pro propriis, quę in cuſtodia ſubditorum cõmiſerunt. Eſt ergo vitādа ſuperbia & peccatũ: quia vnuſquiſq; onus ſuum. i. menſuram gratię ſuę offeret deo in die iudicii tanquā manipulos bonorũ operum ꝑs. Venientes autem venient cum exultatione. Et hoc quantum ad bonos: vel onus ſuũ portabit. i. pœnā ꝓ proprio peccato.

Onus īfirmitatis, & rõnis reddēdę. Onus & pondus pœnę & pręmii.

Communicet autem qui catechizatur ſermone: ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Ne erretis: deus non irridetur. Quicquid enim ſeminauerit homo: hoc & metet. Nam qui ſeminat per carnem ſuam: de carne metet corruptionem: ſed qui ſeminat per ſpiritum: de ſpiritu metet vitam æternam. † Bonum autem faciendo ne defatigemur. Tempore enim ſuo metemus non defatigati. Itaq; dum tēpus habemus operemur bonum: cum erga omnes: tum vero maxime erga domeſticos fidei. 2. Theſſ. 3.

Communicet autem is qui catechizatur verbo ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Nolite errare: deus non irridetur. Quæ enim ſeminauerit homo hæc & metet: quoniam qui ſeminat in carne ſua: de carne & metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus, non deficientes. Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domeſticos fidei.

Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus oſtendit qualiter ſuperiores ſe habeāt ad inferiores, & ęquales ęqualibus: hic conſequenter oſtendit qualiter inferiores ſe habeāt ad ſuperiores dicens: inferiores debere ſuperioribus miniſtrare, & obſequi. Et circa hoc tria facit. Primo monet, vt miniſtrent prompte. Secundo, vt miniſtrēt perſeueranter. ibi. BONVM autem facientes nõ deficiamus &c. Tertio, vt miniſtrēt cõmuniter. ibi. ERGO DVM tempus habemus &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit monitionē miniſterii. Secundo excuſationem excludit. ibi. NOLITE ERRARE &c. Dicit ergo. Dictũ eſt ſupra, quomodo ſuperiores ſe debeāt habere ad inferiores. ſ. leniter corripiendo, & inſtruendo: nunc autem reſtat videre, qualiter inferior ſuperiori obſequat. Et ideo dicit. COMMVNICET autem qui catechizatur) .i. docetur verbo dei EI QVI SE catechizat) .i. qui eum docet. Cõmunicet igr̃ in omnibus bonis. Sed notandum eſt, ꝙ diſcipulus poteſt dupliciter cõmunicare ſe docenti. Primo vt accipiat bona doctoris. & ſic dicit. COMMVNICET is qui catechizatur .i. cõmune ſibi faciat, quod eſt docentis, eum imitando. primę Corin. 11. Imitatores mei eſtote &c. Sed quia contingit doctores aliquando minus bona facere: ideo nõ ſunt in hoc imitandi. Et ideo ſubdit. IN OMNIBVS bonis.) Matt. 23. Quęcunq; dixerint vobis ſeruate, & facite: ſecundũ opera eorum nolite facere. Secundo, vt cõmunicet bona ſua docenti. Hoc enim a domino pręcipitur. 1. Corin. 9 vbi dicitur. Qui euangelio ſeruiunt, de euāgelio viuāt. Vnde Math. 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Et Luc. 10. Dignus eſt operarius mercede ſua. & Apoſtolus dicit primę Corin. 9. Si vobis ſpiritualia ſeminamus &c. Et ideo hic dicit. COMMVNICET autē is &c.) .i. doctus, doctori in omnibus bonis, quæ habet. nam etiam temporalia bona quędā dicuntur. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis. Matth. 7. Si vos, cum ſitis mali, noſtis bona data &c. Dicit autem in omnibus: quia non ſolum cõmunicare debet indigēti: ſed & ſcientiam, & cõſilium, potentiam, & quicquid agat, generaliter debet proximo cõmunicare. primæ Pet. 4. Vnuſquiſq; ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes &c. De iſta cõmunicatione dicitur Ro. 12. Neceſſitatibus ſanctorum cõmunicantes. Eccle. 14. In diuiſione ſortis da, & accipe.

Conſequēter cum dicit. NOLITE errare &c.) Excuſationem excludit. Et primo excludit eam. Secundo, rationem excluſionis aſſignat. ibi. QVAE ENIM ſeminauerit &c. Dicit ergo. NOLITE errare, deus non irridetur. Quod quidem dupliciter intelligi poteſt, ſecundum duas pręmiſſas expoſitiones. Secundum primam quidem ſic. Tu dicis ꝙ debemus imitari doctores etiam in bonis: ſed non poſſum eos imitari, niſi in his, quę faciunt. Nihil autē video in ipſis, niſi malum. et

go debeo eos imitari in malo. Sed hoc excludit, dicens.
NOLITE errare, deus nõ irridetur). q. d. Error eſt hoc
Mali ꝑlati & doctores nõ ſunt in malũ imitandi. dicere. Nam mala prælatorum non excuſant nos. Non
enim ſunt ſubditis in exemplũ: niſi in his, quibus imitã
tur Chriſtũ, qui eſt paſtor abſq; peccato. Vnde & ſignã/
ter dicit Ioan. 10. Ego ſum paſtor bonus &c. & Apoſto/
lus primę Corin. 4 & 11. dicit. Imitatores mei eſtote: ſi/
cut & ego Chriſti. q. d. In his me imitemini, in quibus
ego imitor Chriſtũ. Et ſi per mala prælatorũ excuſatis
vos apud homines: tamẽ deus nõ irridetur. i. nõ poteſt
falli. Iob. 13. Aut decipietur, vt homo, fraudulentiis ve/
ſtris. Vnde dicitur Prouer. 3. Deluſores ipſe deludet. Se
cundum autem ſecundã expoſitionẽ ſic introducitur.
Poſſent enim dicere: pauperes ſumus, nihil habemus,
quod cõmunicare poſſimus. Sed hoc excludit, dicens.
NOLITE ERRARE). i. nemo excuſarũ vane ſe extimet
paupertatẽ prętendendo. DEVS NON irridetur). i. nõ
poteſt falli. Scit enim corda noſtra. & nõ ignorat facul/
tates. Excuſatio veriſimilis hominem poteſt latere, vel
placare: deum nõ poteſt fallere. Rationẽ autẽ huius aſ/
ſignat, dicens. Quę enim ſeminauerit homo &c. Et pri
mo in generali. 2. in ſpeciali. ibi. QVONIAM QVI ſe
minat &c. Dicit ergo ſecundũ primã expoſitionem. ve
re erratis hoc credentes: quia deus reddet ſingulis pro
meritis propriis. Nam quę ſeminauerit homo, hęc me/
tet. i. ſecundum opera ſua bona vel mala: parua vel ma
gna prǫmiabitur, vel punietur. Secundũ autẽ ſecundã
expoſitionẽ, quę ſeminauerit homo. i. ſecũdũ beneficia
ſua parua, vel magna: & quantũ ad qualitatem operũ:
& quantũ ad quantitatẽ beneficiorum prǫmiabitur. 2.
Corin. 9. Qui parce ſeminat, parce & metet &c. Ratio/
nem autẽ ſpecialiter aſſignat, dicens. QVONIAM q
ſeminat in carne ſua &c.) Quę quidẽ ratio habet duas
partes, ſecundũ duas ſeminationes carnis, & ſpiritus.
Primo ergo agit de ſeminatione carnis. Vbi videndum
eſt, quid ſit ſeminare in carne. Secundo quid eſt, de car/
Quid ſit ſe minare i car ne. ne metere corruptionẽ. Seminare quidem in carne, eſt
operari ꝓ corpore, vel pro carne: ſicut ſi dicã. ego mul/
tum expendi in iſto homine. i. multa feci pro eo. Ille er
Quid ſit me tẽ corruptio nem. go IN CARNE ſeminat qui ea, quę facit, etiam ſi quę
bona videantur. facit in fomentum. & vtilitatẽ carnis.
DE CARNE autẽ metere corruptionẽ) quia ſemẽ fru/
ctificat vt plurimũ. ſecundũ cõditionẽ terrę. Vnde vide
mus, ꝙ in aliquibus terris ſemen frumenti degenerat
in ſiligine, vel in aliquod aliud. Cõditio autẽ carnis eſt,
vt ſit corruptibilis: & ideo QVI IN carne ſeminat). i.
ſtudiũ ſuum ponit. & opera: oportet ꝙ ipſa corrumpã
tur & pereant. Eccl. 14. Omne opus corruptibile in fi/
ne perdetur. Ro. 8. Si ſecundũ carnẽ vixeritis, moriemi
ni. Secundo agit de ſeminatione ſpiritus, dicẽs. QVI
AVTEM ſeminauerit in ſpiritu). i. ordinat ſtudiũ ſuũ,
ad ſeruiturẽ ſpiritus ex fide, & charitate ſeruiendo iuſti
tiæ: metet quidẽ de ſpiritu ſecundũ conditionem eius.
Conditio autẽ ſpiritus eſt, ꝙ ſit actor vitę. Ioh. 6. Spirit⁹
eſt q viuificat. Nõ autẽ cuiuſcũq; vitę: ſed vitę ęternæ, cũ
ſpiritus ſit imortalis. ET IDEO metet de ſpiritu vitã
ęternã. Prouer. 11. Seminanti iuſtitiã merces fidelis: qa
nunq̃ deficcatur. Sed nota ꝙ cum agit de ſeminatione
carnis, dicit. in carne ſua, quia caro eſt nobis de natura
noſtra: ſed cum loquitur de ſemine ſpiritus, non dicit
ſuo: quia ſpiritus non eſt nobis a nobis: ſed a deo.

Deinde cum dicit. BONVM autẽ facientes &c.) Mo
net ad miniſterii perſeuerantiã. quia nõ ad horam tan
tum: ſed ſemper debemus benefacere. Quod quidẽ po
teſt referri ad ea. quę dicta ſunt. ſ. ad ſuperiores, & ad
ęquales, & ad inferiores. q. d. Quicunq; ſumus ſiue ꝑ/
lati erga ſubditos: ſiue ęquales erga ęquales: ſiue ſubdi
ti erga prælatos. BONVM facientes non deficiamus)
. ſ. in bene operando: quia non deficiemus in metendo.
Eccl. 9. Quodcunq; poteſt manus tua facere, inſtanter
operare. 1. Cor. 15. Stabiles eſtote. & imobiles. Et merito
non eſt deficiendũ: quia expectamus remunerationem
ęternam, & indeficientem. Vnde ſubdit. TEMPORE
enim ſuo metemus indeficientes.) Vnde dicit Augu. Si
homo non impoſuerit finẽ operi: nec deus imponet re
munerationi. Mat. 25. Ibũt hi ad vitã ęternã. Sed nota,
quod dicit. TEMPORE SVO) quia ſicut agricola nõ
ſtatim de illo quod ſeminat fructũ colligit: ſed tẽpore
cõgruo. Iaco. vltimo. Agricola expectat glorioſum fru
ctum terrę, patienter ferens donec accipiat tempora/
neum, & ſerotinum &c. De iſta meſſione dicitur. 2. Co/
rin. 9. Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictio/
nibus & metet vitam ęternam.

Deinde cũ dicit. ERGO dum tẽpus habemus &c.)
Monet ad miniſtrandũ cõmuniter, dicens. Quia me/
temus, non deficientes. Ergo dum tempus habemus. i.
in hac vita, quę eſt tẽpus ſeminandi. Ioã. 9. Me oportet
operari opera eius, qui miſit me, donec dies eſt: venit
nox &c. Eccl. 9. Quodcunq; poteſt manus tua facere, in
ſtanter operare: quia nec opus, nec ratio: nec ſcientia:
nec ſapientia erunt apud inferos, quo tu properas. Dũ
inquã illud habemus, operemur bonum: & hoc ad om
nes. ſ. homines, qui iuncti ſunt nobis in diuina ſimilitu
dine, inquantũ omnes ad imaginem dei facti ſumus.
Sed cõtra. Eccl. 12. dicitur. Da iuſto, & ne recipias pecca
torem. Non ergo debemus operari bonum ad omnes.
Reſpondeo. Dicendum eſt. ꝙ in peccatore duo ſunt:
natura. ſ. & culpa. Natura quidẽ eſt in eo amanda, & ſu
ſtentanda etiã inimici. Mat. 5. Diligite inimicos veſtros
&c. Culpa, vero, in eo eſt expellenda. Sic ergo dictũ eſt.
Da iuſto &c. vt. ſ. peccatori nõ ideo beneficias: quia pec
cator eſt: ſed quia homo. Vnde Augu. Non ſis ad iudi/
candum remiſſus: nec ad ſubueniendum inhumanus.
Perſequamur ergo in malis propriã iniquitatẽ: miſe/
reamur in eiſdẽ cõmunẽ cõditionẽ. Sed quia nõ poſ/
ſumus omnibus benefacere, ordinẽ benefaciẽdi ſubdit.
MAXIME AVTEM ad domeſticos fidei) qui. ſ. nõ ſolũ
natura: ſed etiã fide & gratia. Eph. 2. Non eſtis hoſpites
& aduenę: ſed eſtis ciues &c. ergo omnibus impẽdenda
eſt miſericordia: ſed prępouẽdi ſunt iuſti, qui ſunt ex fi
de. quia 1. Ti. 5. dicitur. Qui ſuorũ, maxime domeſtico
rum curã nõ habet: fidẽ negauit: & eſt infideli deterior.
Sed dubitatur hic, vtrũ liceat plus vnũ diligere, q̃ aliũ. Amor maior vel minor ex obiecto vel ex intenſione actus.
Ad quod ſciendũ, ꝙ amor poteſt dici maior, vel minor,
dupliciter. Vno modo ex obiecto. Alio modo ex inten
ſione actus. Amare enim aliquẽ eſt, velle ei bonũ. Poteſt
ergo aliquis alium magis alio diligere: aut quia vult ei
maius bonũ, quod eſt obiectũ dilectionis: aut quia ma
gis vult ei bonũ. i. ex intenſiori dilectione. Quantũ ergo
ad primũ, omnes equaliter debemus diligere: quia om
nibus debemus velle bonũ vitæ ęternæ. Sed quantũ ad
ſecundũ, nõ oportet, ꝙ omnes ęqualiter diligamus: qa
cum intenſio actus ſequatur pricipiũ actionis: dilectio
nis autẽ pricipiũ ſit vnio, & ſimilitudo: illos intẽſius, &
magis debem⁹ diligeř, q ſũt nobis magis ſimiles, & vniti.

Videtis quanta vobis epiſtola ſcripſerim mea
manu. Quicunq; volunt iuxta faciem placere in
carne: hi cogunt vos circuncidi tãtum: ne ob cru
cem Chriſti perſecutionem patiantur: Nam qui
circunciduntur: ne ipſi quidem legem ſeruant:
ſed volũt vos circũcidi: vt i veſtra carne glorientur.

Videte qualibus literis ſcripſi vobis mea ma/
nu. Quicunq; enim volunt placere in carne, hi
cogunt vos circuncidi: tantum vt crucis chriſti ꝑ
ſecutionem non patiantur. Neq; enim, qui circũ
cidũtur: legem cuſtodiunt: ſed volunt vos circũ/
cidi: vt in carne veſtra glorientur. Lec. III.

POSTQVAM Apoſtolus monuit Galatas, quali
ter ſe habeant ad homines rectos, & iuſtos: hic docet,
quomodo ſe habeant ad hereticos & peruerſos. Et pri/
mo inſinuat modum ſcribendi monitionẽ. Secundo
ipſam monitionẽ ſubiungit. ibi. QVICVNQVE enĩ
&c. Circa primũ ſciendũ eſt, ꝙ conſuetudo erat apud
hereticos deprauandi, & falſificandi ſcripturas canoni
cas: necnõ & permiſcendi aliqua eorũ quę hereſim ſapi
ant: propter hoc conſuetudo fuit ab Apoſtolo ſeruata:
ꝙ quando aliqua contra eos ſcribebat in fine literę ali
qua ſcriberet, vt deprauari non poſſet: & ita innoteſce/
ret eis de eius cõſcientia proceſſiſſe: ſicut primę Corin.
vltimo dicit. Salutatio mea manu Pauli. Totam enim
epiſtolã per aliũ eo dictante ſcribi faciebat: & poſtea in
fine aliquid propria manu addebat. Et ſecundũ hunc
modum

modum ea, quæ ſequuntur ab iſto loco ſcripſit Paulus manu propria. Vnde dicit. VIDETE qualibus literis ſcripſi, vobis manu propria.) vt.ſ. prædicta firmius teneatis, vt ſcientes a me hãc epiſtolam miſſam, magis obediatis. Sic ergo prelati debent propria manu ſcribere vt quod docent verbo, & ſcripto, oſtendant exẽplo. Ideo dicitur Eſa. 49. In manibus.i. in operib⁹ meis deſcripſi te &c. Exo. 12. dicitur de Moyſe: ꝙ deſcendit portans duas tabulas lapideas, ſcriptas digito dei. Monitionem autẽ ſubiungit dicens. QVICVNQVE enim placere volunt &c.) Et primo aperit ſeducentiũ intentionem. Secundo oſtendit ſuam intentionẽ eis eſſe contrariam. ibi: MIHI autẽ abſit gloriari &c.) Tertio ſubdit ſuã ãmonitionẽ ad ſubditos. ibi. QVICVNQVE hanc regulam &c.) Circa primũ duo facit. Primo aperit ſeducentiũ malã intentionẽ. Secundo probat, quod dicit. ibi. NEQVE enim circunciſionẽ &c.) Circa primum ponit vnũ factũ, & duas intentiones adinuicẽ ordinatas. Factũ autẽ erat iſtorũ, qui circunciſionẽ inducebant, & ex hoc duo intendebant. Vnũ propter aliud .ſ. vt placerent inde Iudęis: ex hoc, ꝙ carnales obſeruantias legis introducebant in eccleſia gentiũ, & hoc eſt qđ dicit. QVICVNQVE volunt placere).ſ. Iudęis infidelibus: in carne.i. in carnalibus obſeruantiis: hi cogũt vos circuncidi: non coactione abſoluta: ſed quaſi ex cõditione, dicentes. Quia niſi circuncidamini, nõ poteritis ſalui fieri: vt habetur Act 15. intendebãt autẽ ex hoc vlterius quãdã ſecuritatẽ habere. Iudęi enim perſequebantur diſcipulos Chriſti: propter prædicationẽ crucis primę Corin. 1. Nos autẽ prędicamus Chriſtũ crucifixũ &c. Et hoc, quia per prędicationẽ crucis euacuabantur legalia. Nã ſi Apoſtoli ſimul cũ cruce Chriſti prędicaſſẽt debere ſeruari legalia: nullã perſecutionẽ Iudęi apoſtolis intuliſſent. Vnde dicebat ſupra. 5. Ego autẽ fratres ſi adhuc circunciſionẽ prędico: quid adhuc perſecutionem patior, &c. Vt ergo nõ haberent perſecutionẽ a Iudęis: inducebãt circunciſionẽ. Et ideo dicit. Et etiã hoc propter hoc tantũ faciunt. VT CRVCIS Chriſti perſecutionẽ nõ patiantur. quæ ſ. pro cruce Chriſti infertur. Vel hoc etiã faciebãt, ad vitandã perſecutionẽ, nõ ſolũ Iudęorum: ſed etiã gentiliũ infidelium. Nam Romani imperatores Caius Cęſar, & Octauianus Auguſt⁹ promulgauerũt leges, vt Iudęi vbicũq; eſſent proprio ritu, & propriis cęremoniis deſeruirẽt. Et ideo quicũq; in Chriſtũ credebat, & circũciſus nõ erat, perſecutionibus tam gentiliũ, q̃ Iudęorum fiebat obnoxius. Vt ergo nõ inquietarentur de fide Chriſti, & in quiete viuerent cogebãt eos circuncidi: ſecundum ꝙ habetur in gloſa. Sed quia poſſent dicere pſeudoapoſtoli, ꝙ nõ propter hoc circunciſionẽ inducũt: ſed zelo legis ſolũ: ideo hoc excludens probat, quod dixit, cum dicit ſic. NEQVE enim qui circũcidũtur &c.) Conſtat enim ꝙ ſi propter legis zelũ aliquos ad legis obſeruantias inducerẽt: mãdarent eniã legẽ in aliis impleri. Sed neq; illi, qui circunciduntur: neq; pſeudoapoſtoli, in aliis .ſ. in moralibus, quę potiora ſunt in lege, & in aliis obſeruantiis cuſtodiunt. Io. 7. Nemo ex vobis facit legẽ: nõ ergo ex zelo legis circunciſionẽ inducunt. Ro. 2. Circunciſio quidem prodeſt, ſi legẽ obſerues. SED) ideo VOLVNT VOS circuncidi, vt in carne veſtra) .i. in carnali veſtra circunciſione GLORIENTVR) apud Iudęos, eo ꝙ tã multos pſelytos faciãt. Mat. 23. Vę vobis ſcribę & Phariſęi, q circuitis mare & aridã vt faciatis vnũ pſelytũ &c.

Prelati ſcribere debent manu ꝓpria

Ego vero abſit glorier: niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt: & ego mundo. † Nam in Chriſto Ieſu neq; circunciſio quicq̃ valet: neq; præputium: ſed noua creatura.

Supra. 5.

Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt: & ego mundo. In Chriſto enim Ieſu, neq; circunciſio aliquid valet, neq; præputium: ſed noua creatura. Lec. IIII.

POSTQVAM Apoſtolus expoſuit prauã ſeducẽtium intentionẽ: hic inſinuat ſuã. Et primo ponit ſuã intentionẽ. Secundo oſtendit intẽtionis huius ſignum ibi. PER QVEM mundus &c.) Tertio rationẽ intentionis aſſignat. ibi. IN CHRISTO IESV &c.) Dicit ergo. Intẽtio ſeducentiũ apparet: quia illi gloriantur in carne: ſed ego aliã gloriã quæro. ſ. in cruce. Et hoc eſt, quod dicit. MIHI abſit gloriari &c.) Vide ꝙ vbi mundi philoſophus erubuit, ibi Apoſtolus theſaurũ reppetit. Quod illi viſum eſt ſtultitia: Apoſtolo factũ eſt ſapientia, & gloria: vt dicit Augu. Vnuſquiſq; enim in ea re gloriatur, per quã reputatur magnus. Sic, qui reputat ſe magnũ in diuitiis, gloriatur in eis: & ſic de aliis. Qui enim in nullo alio ſe magnum reputat, niſi in Chriſto, gloriatur in ſolo Chriſto. Talis autẽ erat Apoſtolus. Vnde dicebat ſupra. 2. Viuo ego, iam nõ ego: viuit vero in me Chriſtus. Et ideo nõ gloriatur, niſi in Chriſto: precipue autẽ in cruce Chriſti: & hoc quia in ipſa inueniuntur omnia, de quibus homines gloriari ſolent. Nam gloriantur aliqui de magnorũ puta regũ, aut principũ amicitia: & hoc maxime Apoſtolus inuenit in cruce: quia ibi oſtẽditur euidẽs ſignũ diuinę amicitię. Ro. 5. Commẽdat autẽ ſuam charitatẽ deus in nobis &c. Nihil enim ſic charitatẽ ſuam ad nos oſtẽdit, ſicut mors Chriſti. Vnde Grego. O ineſtimabilis dilectio charitatis: vt ſeruum redimeres, filiũ tradidiſti. Itẽ gloriantur aliqui de ſciẽtia. Et hanc Apoſtolus excellẽtiorem inuenit in cruce. primę Cor. 1. Non enim eſtimaui me aliquid ſcire inter vos: niſi Ieſum Chriſtũ &c. Nã in cruce eſt perfectio totius legis, & tota ars bene viuẽdi. Item gloriãtur aliqui de potẽtia: & hãc Apoſtolus maximã habuit per crucẽ primę Cor. 1. Verbũ crucis pereuntibus ſtultitia eſt: his autẽ, qui ſalui fiunt. i. nobis, virtus dei eſt. Item gloriantur aliqui de libertate adepta: & hãc Apoſtolus cõſecutus eſt per crucẽ. Ro. 6. Vetus noſter homo crucifixus ẽ vt vltra nõ ſeruiamus peccato. Itẽ aliqui gloriantur in aſſumptione ad aliquod magnũ collegiũ. Sed per crucem Chriſti aſſumimur ad collegiũ cœleſte. Col. 1. Pacificans per ſanguinẽ crucis eius: ſiue quę in cœlis: ſiue q in terris ſunt. Itẽ quidam gloriãtur in triũphali ſigno victorię. Sed crux triũphale ſignũ eſt victorię Chriſti cõtra dęmones. Col. 2. Expolians principatus & poteſtates traduxit cõfidẽter: palã triumphãs illos &c. Sap. 14. Benedictũ lignũ, per quod fit iuſtitia. Signũ autẽ ſuę intẽtionis ſubdit, dicens. PER quem mihi mundus &c.) Quia autem hoc, quod dicit. Mihi abſit gloriari niſi in cruce &c. Eſt propoſitio exceptiua, includens vnã affirmatiuam, & aliã negatiuam. ideo duplex ſignum ponit, probãs vtranq; propoſitionẽ. Et primo quidẽ probat negatiuã. ſ. ꝙ nõ gloriatur, niſi in cruce. Et hoc cũ dicit. PER QVEM mihi mundus crucifixus eſt &c.) Illud enim, in quo quis gloriatur, nõ eſt mortuũ in corde eius: ſed magis illud, quod cõtemnit. ꝑs. Obliuioni datus ſum, tanq̃ mortuus a corde. Manifeſtũ eſt autẽ, ꝙ mundus, & omnia quę in mundo ſunt mortua erãt in corde Pauli. Phil. 3. Omnia arbitratus ſum vt ſtercora, vt Chriſtũ lucrifacerẽ. Ergo nõ gloriatur in mundo neq; in his, quę in mundo ſunt: & hoc eſt, quod dicit. Vere in nullo alio glorior, niſi in cruce Chriſti, per quẽ .ſ. Chriſtũ crucifixũ mihi mundus crucifixus eſt. i. mortuus eſt in corde meo vt nihil in eo cupiã. Secundo probat affirmatiuã. ſ. ꝙ in cruce Chriſti gloriatur, dicens ſe crucifixũ mundo. Qui enim gloriatur in aliquo: illud in ſe prętendit, & manifeſtare deſiderat: ſed Apoſtolus nihil in ſe prętẽdit: nec manifeſtare deſiderat: niſi quod pertinet ad crucẽ Chriſti. Et ideo tantũ in ea gloriatur & hoc eſt, quod dicit. ET EGO mundo) ſcilicet ſum crucifixus. q. d. Porto inſignia crucis, & ſum reputatus vt mortuus. Et ideo ſicut mundus horret crucẽ Chriſti ita horret me. Col. 3. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in deo &c. Rationẽ autẽ quare nõ in alio gloriatur oſtẽdit, ſubdens. IN CHRISTO enim Ieſu &c.) In illo ſiquidẽ maxime gloriatur, quod valet, & adiuuat ad coniungendum Chriſto. hoc enim Apoſtolus deſiderat. ſ. cũ Chriſto eſſe. Et quia nõ valet ad hoc ritus Iudaicus, nec gẽtiliũ obſeruantia: ſed crux Chriſti ſolum: ideo ſolũ in ea gloriatur. & hoc eſt, quod dicit. IN CHRISTO, neq; circunciſio aliquid valet)

Omnia bona nſa, ſunt epilogata in cruce Chriſti.

.ſ. ritus Iudaicus. NEQVE preputiũ) .i. gentilitatis obſeruãtia .ſ. ad iuſtificandũ & ad iungendum Chriſto. SED AD HOC valet noua creatura.) Quod quidẽ patet ex his, quę dicta ſunt ſupra .ſ. quaſi eiſdẽ verbis. IN CHRISTO enim Ieſu, neq; circunciſio aliquid valet: neq; preputium: ſed fides quę p dilectionẽ operatur. Fides ergo charitate formata eſt NOVA creatura. Creati nãq; & producti ſumus in eſſe naturę per Adam: ſed illa quidẽ creatura vetuſta iam erat, & inueterata. & idõ dñs producẽs nos, & conſtituẽs in eſſe gratię, fecit quãdam nouã creaturã. Iaco. 1. Vt ſimus initium aliquod creaturę eius. Et dicitur. NOVA) quia per eam renouamur in vitam nouã, & per ſpiritũſanctũ. ps. Emitte ſpiritũ tuum, & creabuntur: & renouabis faciẽ terre. Et per crucem Chriſti. 2. Cor. 5. Si qua eſt in Chriſto noua creatura &c. Sic ergo per nouã creaturam .ſ. per fidem Chriſti, & charitatẽ dei, quę diffuſa eſt in cordibus noſtris, renouamur, & Chriſto coniungimur.

Et quicunq; iuxta regulam hanc incedunt: pax ſuper eos: & miſericordia: & ſupra Iſraelem dei. De cætero, ne quis mihi moleſtias exhibeat. Ego enim ſtigmata domini Ieſu, in corpore meo porto. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro fratres. Amen.

Et quicunq; hanc regulam ſecuti fuerint: pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſrael dei. De cætero nemo mihi moleſtus ſit. Ego enim ſtigmata domini Ieſu, in corpore meo porto. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cũ ſpiritu veſtro fratres. Amen. Lec. V.

APERTA intentione ſeducentiũ, & inſinuata ſua: hic cõſequẽter Apoſtolus monet eos. Et primo ad ſui imitationẽ. Secundo vt deſiſtant ab eius moleſtatione. ibi. DECAETERO nemo &c.) Tertio iplorat eis gratię auxilium ad prędictorũ impletionẽ. Dicit ergo primo. Intẽtio mea eſt, vt nõ niſi in cruce Chriſti glorier: quod & vos debetis facere. QVIA quicunq; hanc regulam.) quã ego .ſ. teneo. SECVTI FVERINT) .ſ. hãc rectitudinẽ gloriãdi. Secunda Corin. 10. Nõ in imẽſum gloriamur: ſed ſecundũ menſurã regulæ &c. PAX ſuper illos) .ſ. gloriãtes: quia nõ niſi in Chriſto gloriãtur. Pax inquã: qua quietẽtur, & perficiantur in bono. Pax enim eſt trãquillitas mẽtis. Can. 8. Ex quo facta ſum coram illo, quaſi pacẽ reperiẽs. Col. 3. Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua &c. ET MISERICORDIA) per quã liberentur a peccatis. Tren. 3. Miſericordię domini, q nõ ſumus cõſumpti. Sap. 4. Gratia dei & miſericordia in ſanctos eius, & reſpectus in electos illius. QVI .ſ. ſunt Iſrael.) Ro. 2. Nõ enim qui in manifeſto Iudęus. Ille ergo eſt Iſrael dei, qui eſt ſpũaliter Iſrael coram deo. Io. 1. Ecce vere Iſraelita, in quo dolus nõ eſt. Roma. 9. Nõ enĩ omnes, qui ſunt ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitę &c. ſed qui filii ſunt promiſſionis, exiſtimãtur in ſemine. Vnde & ipſi gentiles facti ſunt ISRAEL DEI) per mentis rectitudinem. Iſrael rectiſſimus interpretatur. Gen. 32. Iſrael erit nomẽ tuum &c.

Cõſequenter cum dicit. DECETERO nemo mihi &c.) Monet, vt deſiſtãt a ſui moleſtatione. Et primo ponit ãmonitionẽ. Secũdo rationẽ eius aſſignat. ibi. EGO ENIM ſtigmata.) Dicit ergo. DECETERO nemo &c.) Quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo, vt decetero accipiatur in vi vnius dictionis, vt ſit ſenſus. DECETERO) .i. ãmodo. Alio modo, vt accipiatur in vi duarum dictionum, vt ſit ſenſus de reſiduo nemo &c. q. d. Ego glorior tantũ in cruce: de omnibus aliis nemo mihi moleſtus ſit: quia ego de nullo curo. Sed prima melior eſt. Quod autẽ dicit. NEMO mihi moleſtus ſit.) poteſt referri ad pſeudoapoſtolos qui moleſti erant Apoſtolo mouẽdo qõnes, & murmurãdo de obſeruãtiis legalibus. ps. Ego dũ mihi moleſti eſſent &c. Vel poteſt referri ad auditores nõ recte ſentientes: vt dicatur. NEMO MIHI moleſtus ſit) .i. nullus auditor exhibeat ſe mihi talẽ: vt rurſum in eo neceſſitatẽ habeã laborandi .ſ. aliter ſentiẽdo, q̃ doceã. Rationem autem horũ aſſignat dicens. EGO ENIM ſtigmata &c.) Stigmata enĩ proprie ſunt quędã notę impreſſę alicui cum ferro candenti: ſicut cum ſeruus ab aliquo dño ſignatur in facie vt nullus eum ſibi vendicet: ſed quiete dimittat dño ſuo cuius ſtigmata portat. Hoc etiã modo Apoſtolus dicit ſe ſtigmata dñi portare, quaſi inſignitus ſit, vt ſeruus Chriſti. Et hoc qa portabat inſignia paſſionis Chriſti, patiens pro eo multas tribulationes in corpore ſuo ſecundũ illud primę Pe. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exẽplum &c. ſecũdę Corin. 4. Semper mortificationẽ domini Ieſu in corpore noſtro circũferentes &c. Et ſecundũ hoc dupliciter poteſt continuari ad premiſſa. Vno modo vt dictũ eſt. NEMO mihi moleſtus ſit. Nam EGO PORTO inſignia domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo.) & ſic nullus ſuper me ius habet, niſi Chriſtus. Alio modo. NEMO mihi &c.) qa ego habeo multos alios cõflictus, & ſtigmata, quę in perſecutionibus, quas patior me moleſtãt. & graue eſt addere afflictionẽ afflicto. Vnde cõqueritur Iob. 16. Conſcidit me vulnere ſuper vulnus. Sed prima melior eſt. Implorat autem auxiliũ gratię dei dicens. GRATIA domini noſtri Ieſu &c.) per quã prędicta implere poſſitis. ſit CVM ſpiritu veſtro) .i. cum ratione veſtra. vt veritatem intelligatis. Vel CVM ſpiritu veſtro.) quo .ſ. debetis legem obſeruare: & non carnaliter. Roma. 8. Non enim accepiſtis &c.

Explicit aurea expoſitio doctoris angelici ſancti Thomę de Aquino, ordinis fratrum prædicatorum, in epiſtolam ſancti Pauli apoſtoli ad Galatas.

In Epiſtolam ad Epheſios, Argumentum per [redacted]

EPHESVS metropolis quon/
dam erat Aſię minoris: ciuitas ſup
ſtitioſe dedita cultui dęmonũ: & ꝑ
cipue Dianæ: vnde & in Actis Dia/
nę Neokoros dicitur: non illius vę
natricis: cui poetę ſagittas, & arma
tribuunt: ſed multimãmię: quam
Gręci Polymaſton appellãt: quam
volebant omnium animantiũ eſſe
nutricẽ: vt indicauit Hieronymus.
Nam de templo Epheſię Dianę: to
to orbe celebratiſſimo: paſſim etiam ethnici memine/
re ſcriptores. Hos curioſarũ artiũ tenebat ſtudiũ. Vnde
legimus: ad prędicationẽ Apoſtolorum magicos libros
ab eis cõparatos: igni traditos fuiſſe: & ſupputato pre/
tio: compertum fuiſſe quinquagies mille nũmum ar/
genti: ſicut refertur in Actis cap. 19. Vt igitur a tantis
erroribus illos abduceret: triẽnium apud illos egit: ni/
hil interim non faciens: quod ad illorum ſalutem facie
bat: magno ſtudio reclamãtibus, & obſtrepẽtibus mul
tis: ſicut ipſe teſtatur alicubi: vbi & beſtiis obiectus eſt:
quẽadmodum ipſe teſtatur in ſecunda ad Corinthios
epiſtola. At diſcedens. Timoteum apud eos remanere
iuſſit. Abũdabat autem ea ciuitas: vt curioſis & magiæ
deditis: ita doctiſſimis viris: vnde Paulus: vt ad omniũ
mores, & ingenia ſeſe attẽperat: de dæmonibus ac ſpi/
ritibus crebro meminit: bonorum ac malorum differẽ
tiam indicans. Ad hęc retruſa quędam aperit. Nec enĩ
eſt vlla epiſtola: quę tam abditos habeat ſenſus: vt ob
hanc potiſſimũ Petrus ſcripſiſſe videatur. Sicut & cha/
riſſimus frater noſter Paulus: ſecundum datam ſibi ſa
pientiam ſcripſit vobis: ſicut in omnibus epiſtolis: lo/
quens in eis de his: in quibus ſunt quędam difficilia in
tellectu: quę indocti & inſtabiles deprauant: ſicut & cæ
teras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionẽ. Hos igi/
tur quoniam in fide perſtiterant: hortatur vt pergant:
& ad perfectionem proficiãt: cõmonefaciens cuiuſmo
di fuerint: cum iis addicti ſeruirent impiis ſpiritibus
& quales nunc facti ſint: inſiti Chriſto: docens interim
Euangelii gratiam conſilio diuino: licet Iudęis promiſ
ſam: in gentes quoq; recte propagatam: & huius mune
ris ſe miniſtrum a deo conſtitutum. Quoniam autem
ſcripſit e carcere: hortatur ne deiiciantur animo ob ip/
ſius afflictiones: verũ eas potius ſibi glorię ducant. Hęc
agit capi. primo, & ſecundo. In cęteris tribus vitę for/
mam illis pręſcribit: demonſtrans quid ſequendum:
quid fugiendum: quę officia maritorũ in vxores: vxo/
rum in maritos: quę parentum in liberos: liberorum
in parentes: quę dominorum in ſeruos: ſeruorũ in do/
minos. Scripta eſt epiſtola ab vrbe Roma per Tychicũ
diaconum: cuius meminit in calce: fidelem miniſtrum
eum vocans. Ambroſius addit ſcriptam e carcere: cum
Hieroſolymis Romam deductus, ſub fideiuſſore dege/
ret extra caſtra in ſuo conducto.

Argumenti in Epiſtolam ad Epheſios Finis.

Incipit ſolemnis explanatio eiuſdem ſanctiſſi mi doctoris Thomæ de Aquino, ordinis Fratrũ Predicatorum, in Epiſtolam eiuſdem Apoſtoli. S. Pauli ad Epheſios.

EGO cõfirmaui colũnas eius. ꝑs Sicut dicit
ſapiẽs. Nõ minor ẽ virtus, q̃ quęrere parta
tueri. Ideo nõ inmerito cõmendatur Apo/
ſtolus: quia & ſi Epheſios in fide nõ funda/
uit: tamẽ fundatos i fide cõfirmauit: vt ip
ſe loquens de eccleſia Epheſiorũ vere poſſit
dicere. Ego cõfirmaui colũnas eius. Ego, videlicet, Iſrae
lita natione, chriſtianus religione: Apoſtolus dignitate.
Iſraelita dico natiõe. Nã & ego Iſraelita ſum e ſemine
Abrahę, de tribu Beniamin. 2. Cor. 11. Item chriſtianus
religione. Gal. 1. Ego enim per legem, mortuus ſum le/
gi, vt deo viuam: Chriſto confixus ſum cruci. viuo ego,
iam non ego: viuit vero in me Chriſtus. Quod autem
nunc viuo in carne, in fide viuo filii dei. Item Apoſto/
lus dignitate prime Cor. 15. Ego ſum minimus Apoſto
lorum. De his tribus ſecundę Corin. 11. Iſraelitę ſunt, &
ego. Semen Abrahę ſunt, & ego. miniſtri Chriſti ſunt, &
ego. vt minus ſapiens dico, plus ego. Talis debet eſſe ꝑ
dicator ſapientię ſalutaris ſcilicet Iſraelita, quo ad con
templationem dei. Chriſtianus, quo ad religionem fi/
dei. Apoſtolus, quo ad authoritatem officii. Ego ergo
Iudęus per ſcripturam: inquęrens deum per fidem: Apo
ſtolus dei per imitationem: confirmaui &c. Confirma/
ui, ne a fide vacillarent: ſicut artifex confirmat ędificiũ,
ne cadat. Vnde dictum eſt Petro. Luc. 22. Et tu aliquan
do conuerſus, confirma fratres tuos. Quod fecit Pau/
lus. Vnde ei cõpetit illud Iob. 4. Vacillãtes cõfirmaue
runt ſermones tui. Ne pſeudoapoſtoli timerent: ſicut
epiſcopus confirmat puerum ad robur, contra puſilla
nimitatem. Vnde dictum eſt de Dauid in ꝑs. Inueni
Dauid ſeruum meum: oleo ſancto meo vnxi eum. Ma/
nus enim mea auxiliabitur ei: & brachium meum con
fortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo &c. ꝑs. Ver
bo domini per Paulum ſcripto: cœli, ideſt Epheſii fir/
mati ſunt, &c. ſcilicet ne præmium gloriæ amitterent:
ſicut prælatus vel princeps, confirmat donum ne,
poſtea auferatur. ꝑs. Me autem propter innocentiam
ſuſcepiſti, & confirmaſti me in conſpectu tuo in eter/
num. Has confirmationes petebat pſalmiſta dicens.
Confirma hoc deus quod operatus es in nobis &c. Hęc
promittebat Apoſtolus ſecundæ Theſ. vltimo. Fidelis
autem deus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet a ma/
lo. Ego ergo confirmaui columnas eius: ideſt fideles ec
cleſiæ Epheſiorum. Fideles enim eccleſię dicuntur colũ
nę: quia debent eſſe recti, erecti, & fortes. Recti per fidẽ,
erecti per ſpem, fortes per charitatem. Recti per fidem:
Fides enim oſtendit rectam viam veniendi ad patriam. Fides.
Vnde ſignificatur per colũnam nubis. de qua Exo. 13.
Dominus autem pręcedebat eos, ad oſtendendam viã
per diem, in columna nubis. Fides enim ad modum nu
bis habet obſcuritatem: quia cum ænigmate. diſſolu/
tionem, quia euacuatur: humiditatem quia excitat ad
deuotionem. Erecti per ſpem. Spes enim dirigit ad ſu/ Spei.
perna. Vnde ſignificatur per columnam fumi. de qua
dicitur Iudic. 10. Viderunt, quaſi columnam fumi de
ciuitate aſcendentem. Spes enim ad modum fumi ex
igne, ideſt ex charitate prouenit: in altum aſcendit: in
fine deficit: ideſt in gloria. Fortes per charitatem. For/
tis enim eſt vt mors dilectio: vt dicitur Can. 8. Vnde ſi/ Charitas.
gnificatur per columnam ignis, qui omnia conſumit.
de quo Sap. 18. Ignis ardentem columnam ducem ha
buerunt ignorę vię. Sicut enim ignis illuminat diapha
na. examinat metalla. exterminat cremabilia. ſic chari
tas illuminat opera. examinat intentionem. & omnia
vitia exterminat. Iam apparet, quę ſit cauſa huius epi/
ſtolę efficiens. quia Paulus: quod notatur ibi. (Ego.) Fi Cauſa ep'ę
nalis: quia confirmatio: quod notatur ibi. (Confirma/
ui.) Quę materialis: quia Epheſii. quod notatur ibi.
(Columnas eius.) Formalis patet, in diuiſione epiſtolæ,
& modo agendi. Huic epiſtolę præmittit gloſſator pro
logum, ſiue argumentum. vbi principaliter duo facit.
Primo deſcribit eos. Secundo rationem & modum ſcri
bendi ſubdit, ibi. (Hos collaudat Apoſtolus.) Epheſinos
vero quibus ſcribit: deſcribit a tribus. Primo a regione:
quia Epheſii ſunt Aſiani, ab Aſia minore. Secundo a re
ligione: quia hi acceperunt verbum veritatis Chriſtia/
nę. Tertio a ſtabilitate: quia perſtiterunt in fide. Primũ
reſpicit patriam. Secundum gratiam. Tertium perſe/
uerantiam. Hos collaudat Apoſtolus &c. Hic ſubdit eti
am rationem, & modum ſcribẽdi. vbi implicat qua/
tuor. Primo ſcripturę rationem. Secũdo actorem,
qui eſt Apoſtolus ſcribens. Tertio, locum a
quo ſcribit: quia a Roma de carcere.
Quarto nuntium per quem ſcri
bit: quia per Tichicum diaco
num. litera ſatis
patet. Cap. I.

PAulus apoſtolus Ieſu chri
ſti per voluntatem dei: ſan
ctis qui agunt Epheſi: & fi
delibus in Chriſto Ieſu.
Gala.1. 2.Cor.1. 1.Pet.1. † Gratia vobis & pax a
deo patre noſtro: & domi/
no Ieſu Chriſto. Benedi/
ctus deus, & pater domini
noſtri Ieſu Chriſti: qui benedixit nos omni be/
nedictione ſpirituali ĩ cœleſtibus ĩ Chriſto. Quẽ
admodum elegit nos in ipſo: antequam iaceren
tur fundamenta mundi: vt eſſemus ſancti & irre
prehenſibiles coram illo per charitatem: qui præ
deſtinauit nos: vt adoptaret in filios per Ieſum
Chriſtum: in ſeſe: iuxta beneplacitum volunta/
tis ſuæ: vt laudetur gloria gratiæ ſuæ.

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti p
voluntatem dei, omnibus ſan/
ctis, qui ſunt Epheſi: & fidelibus
in Chriſto Ieſu. Gratias vobis &
pax a deo patre noſtro, & domi
no Ieſu Chriſto. Benedictus de
us & pater domini noſtri Ieſu
Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione
Aug.li.1.d pred. ſā.c. 18.to.7. ſpirituali in cœleſtibus ĩ Chriſto. ſicut elegit nos
in ipſo ante mundi conſtitutionem; vt eſſemus
ſancti & immaculati in conſpectu eius, in chari/
tate. Qui prædeſtinauit nos in adoptionem filio
rum per Ieſum Chriſtum in ipſum, ſecundum
propoſitum voluntatis ſuæ in laudem gloriæ
gratiæ ſuæ.

HANC Epiſtolā ſcribit Apoſtolus ad Ephe
ſios. Epheſii ſunt Aſiani ab Aſia minore, q̄
eſt pars Greciæ. hi nō fuerunt per Apoſto/
lum Paulum in fide fundati: ſed confirma
ti. Iam enim anteq̃ veniret ad eos erant cō
uerſi vt haberi pōteſt Act.19. Factum eſt cū
Apollo etiam Corinthi &c. Poſt cōuerſionē vero ſuam
& Apoſtoli cōfirmationē in fide perſtiterūt: nec pſeu/
doapoſtolos receperunt. Nō ergo reprehēſione: ſed cō/
ſolatione digni erant. Ideo Paulus eis nō increpatoriā
ſed cōſolatoriā ſcribit epiſtolā. Scribit autem ab vrbe
Roma per Tichicum. Intētio vero eius eſt eos in bonis
habitis cōfirmare, & ad altiora prouocare. Modus au/
tem agendi patet in diuiſione epiſtolę. Primo ergo po/
nit ſalutationē, in qua ſuum affectum ad eos demon/
ſtrat. Secundo narrationē, in qua eos in bonis habitis
cōfirmat, ibi. BENEDICTVS deus &c.) Vſq; ad quar
tum capitulum. Tertio exhortationē, in qua eos ad vl
teriora bona prouocat, a capitulo quarto vſq; ad locū
illum cap 6. DECETERO fratres confortamini in
domino &c.) Quarto epiſtolę cōcluſionem: in qua eos
ad certamē ſpiritnale cōfortat a loco illo. DECETE/
RO vſq; in finē.) In ſalutatione primo ponitur perſo/
na ſalutans. Secundo perſonę ſalutatę, ibi. SANCTIS
omnib⁹ &c.) Tertio forma ſalutationis, ibi. GRATIA
vobis &c.) In prima primo nominat perſonā, ibi. PAV
LVS.) Secūdo perſonę authoritatē, ibi. APOSTOLVS
Chriſti.) Tertio authoritatis datorē, ibi. PER volūta/
tem dei.) Dicit ergo. PAVLVS Apoſtolus.) Paulus no
men eſt humilitatis: Apoſtolus vero nomen eſt dignita
tis: quia qui ſe humiliat exaltabitur. Lu.14.&.18. Apo/
ſtolus inquam Ieſu nō Satanę: ſicut pſeudoapoſtoli. 2.
Cor.11. Nō eſt ergo magnū, ſi miniſtri ei⁹.ſ. Satanę tranſ
figurentur, velut miniſtri iuſtitię &c. Apoſtolus inq̄, &
hoc nō meis meritis: ſed per volūtatem dei. Ecōtra eſt
in multis. Oſeę.8. Ipſi regnauerunt, & non ex me &c.
SANCTIS omnibus) ſcilicet QVI ſunt Epheſi, & fi/
delibus) ſup. ſcribit. Vel ego Paulus ſcribo SANCTIS)
exercitio virtutū, quo ad mores. FIDELIBVS) recti/
tudine cognitionis, quo ad fidem. Vel SANCTIS) .i.
maioribus, & perfectis. FIDELIBVS) .i. minoribus
& imperfectis, fidelibus inq̄ in hoc.ſ. in Chriſto non in
meritis ſuis. GRATIA vobis & pax &c.) Hic ſubditur
ſalutationis forma, in qua implicantur tria.ſ. donum
quodlibet. gratificantia. doni ſufficientia, ibi. GRA/
TIA vobis & pax.) Datoris potentia, ibi. A DEO pa
tre.) Mediatoris excellētia, ibi. ET DOMINO In Ieſu
Chriſto.) Tunc enim gratū eſt donū, quādo ſufficiēs eſt: Quę reddāt donū gratū.
quod datur, quādo a potēte datur. vt quādo a rege vel
principe datur. quando per ſolēnem nuntiū datur, vt
per filiū. Dicit ergo. GRATIA) .ſ. iuſtificationis a cul/
pa. & pax. ideſt trāquillitas mētis, & recōciliatio ad de
um, quo ad liberationē a debita pœna pro offenſa vo
bis ſup. ſit ex hoc.ſ. a deo patre noſtro: a quo bona cun/
cta procedunt. Iac. primo, omne datū optimum &c.)
ET DOMINO Ieſu Chriſto, ſine quo nulla bona dan/
tur. Ideo fere omnes orationes finiuntur per dñm no
ſtrum Ieſum Chriſtū. Spiritum ſanctū nō nominat: qa
cum ſit nexus patris & filii, intelligitur in extremis: vel
intelligit̄ i donis ſibi appropriatis, quę ſunt gr̄a & pax.

Deinde cū dicit. BENEDICTVS deus &c.) Hic gra
tias agēdo eos in bono cōfirmat: & hoc tribus modis.
Primo ratione ſumpta ex parte Chriſti, a quo multa
bona adepti ſunt: capitulo iſto. Secundo ratione ſum/
pta ex parte ipſorum, qui de preterito ſtatu malo, ad
bonum trāſlati ſunt capitulo ſecūdo, ibi. ET VOS cū
eſſetis mortui &c.) Tertio ratiōe ſumpta ex parte Apo
ſtoli, cuius miniſterio & diligentia in bono ſtatu poſiti
cōfirmati ſunt capitulo. 3. ibi. HVIVS rei gratia &c.)
Iterū prima in tres diuiditur: quia primo gratias agen
do tangit beneficia generaliter. Secundo beneficia exhi
bita ipſis Apoſtolis ſpecialiter, ibi. QVAE ſuperabū/
dauit in vobis &c.) Tertio beneficia exhibita ipſis Ephe
ſiis ſpecialiter, ibi. IN QVO & vos cū audiſſetis &c.)
Beneficia vero exhibita generaliter humano generi tā/
git ſex. Primū benedictionis in certitudine futurę bea
titudinis, ibi. BENEDICTVS &c.) Secundū electionis
in pręordinata ſeparatione a maſſa perditionis, ibi. SI
CVT elegit vos in ipſo &c.) Tertiū prędeſtinationis in
pręordinata aſſociatione cū bonis.ſ. cum filiis adoptio
nis, ibi. QVI prędeſtinauit nos &c.) Quartū gratifi/
cationis in collatione gratię, ibi. IN QVO gratifica/
uit nos &c.) Quintū redēptionis, in liberatione a pœna
.i. a diaboli ſeruitute, ibi. IN QVO habemus redem/
ptionem &c.) Sextū remiſſionis in deletione culpę. ibi.
REMISSIONEM peccatorū &c.) Circa beneficiū bene/
dictionis tangit duo. Primo preconiū, quod debet im/
pendi, ibi. BENEDICTVS deus &c.) Secūdo benefici/
um, propter quod debet impendi, ibi. QVI benedi/
xit nos &c.) Dicit ergo. benedictus.ſ. a me, a vobis, & ab
aliis.ſ. corde, & ore, & opere. i. laudatus deus & pater. i.
Ille, qui eſt deus, per eſſentiam diuinitatis. & pater, pro
pter proprietatē generationis. Incidit autē copulatio,
nō ratione ſuppōnis: quia idem eſt ſuppoſitū: ſed ratio
ne ſignificationis eſſentialiter, & relatiue. PATER)
inq̄ DOMINI noſtri Ieſu Chriſti) .i. filii, qui eſt domi/
nus noſter, ſecundū diuinitatē. Ieſus Chriſtus, ſecundū
humanitatem. QVI) .ſ. dēns BENEDIXIT nos) in
ſpe in pręſenti: ſed in futuro benedicet in re. Ponit autē
prēteritū pro futuro propter certitudinē. BENEDI/
XIT) inq̄ NOS) licet noſtris meritis maledictos. IN
OMNI benedictione ſpirituali.ſ. q̄tum ad animā, & q̄
tum ad corpus. Tunc enim erit corpus ſpirituale. pri/
mę Cor.15. Seminatur corpus animale. reſurget corp⁹
ſpirituale. BENEDICTIONE) inq̄ habita in COE/
LESTIBVS) .i. in cœlo. Et hoc IN CHRISTO) .i. p
Chriſtū, vel IN CHRISTO) operante. Ipſe enim eſt, q
cōformabit corpus humilitatis noſtræ &c. Phil. 3. Val/
de appetenda eſt benedictio hęc. Et ratione efficiētis: qa
deus eſt, qui benedicit. Et ratione materię, quia nos be
nedicit. Et ratione formæ: quia in omni benedictione.

ſpūali

ſpirituali benedict. ps. Ecce ſic benedicetur homo, qui timet dominum.

Deinde cum dicit. SICVT elegit nos &c.) Tāgitur beneficiū electionis: vbi cōmendatur electio iſta: quia libera, ibi. SICVT elegit nos in ipſo.) quia ęterna: ibi. ANTE mundi conſtitutionē) quia fructuoſa, ibi. VT ESSEMVS &c.) quia gratuita, ibi. IN CHARITATE) Dicit ergo. Ita bñdicet nos, nō nr̃is meritis: ſed ex gr̃a Chriſti: ſic et elegit nos, & gratis a maſſa perditionis ſeparando: pręordinauit nos in ipſo. i. per Chriſtum. Io. 15. Non vos me elegiſtis: ſed ego elegi vos &c. Et hoc ante mundi conſtitutionem. i. ab ęterno, anteq̄ fieremus. Ro. 8. Cum nondum nati fuiſſent &c. ELEGIT) inq̄, non quia ſancti eſſemus, quia nec eramus: ſed ad hoc elegit nos, vt eſſemus ſancti virtutibus, & imaculati a vitiis. Vtrunq; enim facit electio, ſecūdum duas partes iuſtitiæ. ps. Declina a malo, & fac bonum. SANCTI) inq̄ in conſpectu eius. i. interius in corde, vbi ipſe ſolus conſpicit primo Reg. 16. Deus autem intuetur cor. Vel IN CONSPECTV eius). i: vt eum inſpiciamus: quia viſio eſt tota merces ſecundum Aug. Et hoc fecit non noſtris meritis: ſed IN CHARITATE) ſua vel noſtra q̄ nos formaliter ſanctificat.

Deinde cum dicit. QVI prędeſtinauit &c.) Subdit tertium beneficium. ſ. prędeſtinationis in pręordinata aſſociatione cum bonis. Vbi circa prędeſtinationem implicat ſex. Primo actum ęternū: ibi. PRÆDESTINAVIT.) Secundo temporale obiectum, ibi. NOS.) Tertio preſens cōmodum, ibi. IN ADOPTIONEM &c.) Quarto fructum futurum, ibi. IN IDIPSVM) Quinto modum gratuitum, ibi. SECVNDVM propoſitū &c. Sexto effectum debitum, ibi. IN LAVDEM glorię &c.) Dicit ergo. QVI. ſ. deus prędeſtinauit nos). i. ſola gratia pręelegit in adoptionē filiorum. i. vt aſſociaremur cum aliis filiis adoptionis in bonis, quę habituri ſunt. Ideo dicit IN ADOPTIONEM filiorum.) Ro. 8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum. Et infra. Adoptionē filiorum expectātes. Quia vero illud quod fit ignitum: per ignem hoc oportet fieri: quia nihil conſequitur participationem alicuius, niſi per id, quod eſt per naturam ſuam tale. Ideo adoptionem filiorum oportet fieri per filium naturalem: & ideo addit Apoſtolus. PER Ieſum Chriſtum.) Et hoc eſt tertium, quod tangitur in iſto beneficio: ſcilicet mediator alliciens. Gal. 4. Miſit deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret: vt adoptionem filiorum reciperemus. ET HOC in idipſum). i. inquantū ei conformamur, & in ſpiritu ſeruimus. 1. Io. 3. Videte qualē charitatem dedit nobis deꝰ, vt filii dei nominemur, & ſimus. Et ſequitur ibidē. ET SCIMVS, quoniam cum apparuerit ſimiles ei erimus.) Vbi notādum eſt, q̄ duplex eſt ſimilitudo prędeſtinatorum ad filiū dei: quędā imperfecta, quæ eſt per gratiam: & dicitur imperfecta. Primo quidem, quia ſolum eſt ſecundū reformationē animę, de qua Col. 3. Reformamini ſpiritu mentis veſtrę, & induite nouum hominem &c. Secundo quia etiā ſecundum animam habet quandam imperfectionem. Ex parte enim cognoſcimus: vt dicitur primę Cor. 13. Alia vero ſimilitudo erit perfecta, quę erit in gloria: & quantum ad corpus. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę configuratum &c. Et ſecūdū animam: quia cum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. 1. Cor. 13. Quod ergo dicit Apoſtolus, q̄ prędeſtinauit nos in adoptionem filiorum, poteſt referri ad imperfectam aſſimilationem filii dei, quę habetur in hac vita per gratiā: ſed melius eſt q̄ referatur ad perfectam filii dei aſſimilationem, quę erit in patria: de qua adoptione dicitur Ro. 8. Ingemiſcimus, adoptionē filiorum dei expectantes. Cauſa prędeſtinationis diuinę, nō eſt neceſſitas ex parte dei: nec debitū ex parte prędeſtinatorū: ſed magis eſt ſecundū propoſitū voluntatis ſuę. In quo quarto cōmendatur illud beneficiū: quia ex amore puro proueniens: quia prędeſtinatio ſecundū rationē pręſupponit electionē: & electio dilectionē. Duplex tamen hic cā huiꝰ beneficii imēſi aſſignatur. Vna efficiēs: quę eſt ſimplex dei volūtas, ibi. SECVNDVM propoſitū volūtatis ſuę.) Ro. 9. Cuius vult miſeretur: & quē vult indurat. Iac. 1. Voluntarię enim nos genuit verbo veritatis ſuę. Alia vero cauſa ē finalis: quę eſt, vt laudemus, & cognoſcamus bonitatē dei: q̄ notat, ibi. IN LAVDEM glorię grę ſuę.) Et hoc iterū eſt in quo cōmendatur iſtud excellens beneficiū. ſ. ſeruitiū ſibi conueniēs. Cauſa. n. diuinę prędeſtinationis, eſt volūtas mera dei: finis vero, cognitio eius bonitatis. Vñ notandū eſt, q̄ dei volūtas nullo mō habet cām: ſed eſt prima cā oīum. Nihilominus tamē pōt ei aliqua rō aſſignari duplr. ſ. vel ex parte volētis: & ſic quedā rō diuinę volūtatis, eſt eius bonitas, quę eſt obiectum volūtatis diuinę, & mouet eā. Vñ rō omniū eorū, quę deus vult, eſt diuina bonitas. Prouer. 16. Vniuerſa ꝓpter ſemetipſm operatus eſt deus. Ex parte autē voliti rō diuinę volūtatis poteſt eſſe aliquod eſſe creatū: ſicut dum vult coronare Petrū: qa legitime certauit: ſed hoc nō eſt cauſa volēdi, ſed eſt cauſa q̄ ita fiat. Sciendū tñ eſt, q̄ effectus ſunt rō voluntatis diuinę ex parte voliti ita. ſ. q̄ effectus prior ſit rō vlterioris: ſed tamē cū ventū ad primū effectū, nō poteſt vltra aſſignari aliqua rō illius effectus, niſi volūtas diuina: puta deꝰ vult hominē habere manū, vt ſeruiat rōni: & hominē habere rōnē: q̄ voluit eū eſſe hominē: & hominē eſſe voluit: ꝓpter perfectionē vniuerſi. Et qa hic eſt primus effectus in creatura, nō poteſt aſſignari aliqua rō vniuerſi ex parte creaturę: ſed ex parte creatoris, quę eſt diuina volūtas. Ergo ſecundū hūc modū, nec pdeſtinationis poteſt ex parte creaturę rō aliqua aſſignari: ſed ſolū ex parte dei. Nā effectus pdeſtinationis ſunt duo. ſ. gr̃a & gloria. Effectuū autē q ad gloriā ordinant, poteſt quidē ex parte voliti aſſignari rō. ſ. gr̃a: puta Petrū coronauit, qa legitime certauit: & hoc qa fuit firmatus in gr̃a: ſed grē, q eſt primus effectus, nō poteſt aliqua rō aſſignari ex parte hominis, q̄ ſit rō pdeſtinationis: qa hoc eſſet ponere, q̄ principiū boni operis ſit in homine ex ſeipſo, & nō p gratiā quod eſt hęreſis Pelagiana: quę dicit principiū boni operis eſſe ex parte noſtra. Sic ergo patet, q̄ ratio pdeſtinationis eſt ſimplex dei voluntas: quod dicit Apoſtolus ſecundū ꝓpoſitū volūtatis ſuę. Qualiter autē intelligatur, q̄ deus omnia facit, & vult ꝓpter ſuam bonitatē, ſciendum eſt, q̄ aliqua operari propter finē, poteſt intelligi dupliciter. Vel propter finem adipiſcendū, ſicut infirmus accipit medicinā propter ſanitatem. Vel propter amorem finis diffundendi: ſicut medicus operatur propter ſanitatem alteri communicandam. Deus autem nullo exteriori a ſe bono indiget: ſecundū illud. ps. Bonorum meorum non indiges. Et ideo cum dicitur, q̄ deus vult, & facit omnia propter bonitatem ſuam: non intelligitur, q̄ faciat aliquid propter bonitatem ſibi cōmunicandam: ſed propter bonitatem in alios diffundendam. Communicatur autem diuina bonitas creaturę rationali proprię: vt ipſa rationalis creatura eam cognoſcat. Et ſic omnia, quę deus in creaturis rationalibus facit, creat ad laudem & gloriam ſuam: ſecundū illud Eſa. 43. Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum: vt. ſ. cognoſcat bonitatem: & cognoſcendo laudet eam. Et ideo ſubdit Apoſtolus. IN LAVDEM glorię gratię ſuę) ideſt vt cognoſcat, quātum deus ſit laudandus, & glorificandus. Non dicit autem: In laudem iuſtitię. Nam iuſtitia ibi locum habet, vbi ſoluitur debitum, vel etiam redditur: quod autē prędeſtinatur ad vitam ęternam, nō eſt debitum, vt dictum eſt: ſed gratia pure gratis data. Nec ſolum dicit glorię: ſed addit gratię, quaſi glorioſę gratię: quę eſt gr̃a in qua oſtēditur magnitudo grę, quę cōſiſtit etiā in magnitudine glorię: & in mō dādi, qa nullis meritis pręcedentibus: ſed adhuc demeritis exiſtētibus eam dat. Vnde Ro. 5. Cōmēdat autē deus ſuam charitatē in nobis: qm̄ ſi cum adhuc peccatores eſſemus Chriſtus p nobis mortuus eſt &c. Et parū poſt. Cū inimici eſſemus recōciliati ſumus deo. Patet ergo, q̄ pdeſtinationis diuinæ, nulla alia cā eſt, nec eſſe poteſt, q̄ ſimplex dei volūtas. Vnde patet etiā, q̄ diuinę voluntatis prędeſtinātis, nō eſt alia rō, q̄ diuina bonitas filiis communicanda.

Similitudo pdeſtinatorū ad Chriſtum.

Operari ꝓpter finē, vel adipiſcendū, vel pp amorē ipſius.

Quare nō in laudē iuſtitię

Qua charos reddidit nos p dilectum: per quē habemus redemptionem per ſanguinē ipſius: remiſſionem peccatorum: iuxta diuitias gratiæ.

In qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo: in quo habemus redemptionem, per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum ſecundum diuitias gratiæ eius. Lec. II.

HIC PONIT Apoſtolus quartum beneficiũ præſentis.ſ.gratiæ. Circa quod facit duo. Primo tangit huius beneficii collationem. Secundo oſtendit conferendi modum,& conditionem,ibi. IN QVO habemus redemptionem,&c.) Dicit ergo primo. Ego dico.ꝙ prędeſtinati ſumus in adoptionem filiorum,in laudem glorię gratię ſuę:& dico gratiã,in qua gratificauit nos &c. Circa quod ſciendum eſt, ꝙ idem eſt aliquid eſſe gratũ alicui,& eſſe dilectũ ei. Ille enim eſt mihi gratus, quẽ diligo. Cũ ergo deus dilexerit nos ab ęterno nã elegit nos ante mundi cõſtitutionem in charitate, ſicut dictũ eſt: quomõ ergo in tẽpore gratificauit? Et dicendum eſt,ꝙ illos,quos ab ęterno in ſeipſo dilexit: in tẽpore, prout ſunt in naturis propriis,gratificat,& illud quidẽ,quod ab ęterno eſt,factum nõ eſt:quod vero in tẽpore eſt, fieri dicit̃. Vnde dicit hic Apoſtolus. GRATIFICAVIT.) ideſt gratos fecit,ꝙ ſimus digni dilectione ſua.1.Ioã.3. Videte qualẽ charitatẽ dederit nobis deus pater:vt filii dei nominemur,& ſimus. Conſueuit autẽ diſtingui duplex gratia.ſ.gratis data,quę ſine meritis datur. Ro.11. Si autẽ gratia iam nõ eſt ex operib⁹,alioqui gratia iam nõ eſt gratia. Et gratia gratũ faciens, quę nos facit deo gratos,& acceptos:de qua dicitur hic. Notandũ eſt aũt ꝙ aliqui diliguntur propter aliũ:& aliqui propter ſeipſos. Cũ enim aliquem multum diligo:diligo illum, & quicquid ad illum pertinet: nos autẽ a deo diligimur: ſed nõ propter noſipſos:ſed in eo,qui per ſeipſum dilectus eſt patri. Et ideo Apoſtolus addit. IN DILECTO filio pro quo.ſ.nos diligit,inquantũ ſumus ei ſimiles. Dilectio enim fundatur ſuper ſimilitudine. Vnde dicit̃ Eccl.13. Omne animal diligit ſibi ſimile. Filius autẽ eſt per naturã ſuã ſimilis patri. Et ideo principaliter & per ſe dilectus eſt:& ideo naturaliter & excellentiſſimo mõ eſt patris dilectus. Nos autẽ ſumus filii per adoptionẽ: Inquantum.ſ.ſumus conformes filio eius. Et ideo quãdam participationem diuini amoris habemus. Ioã.3. Pater diligit filium,& omnia dedit in manu eius. Qui credit in filium,habet vitam ęternam. Col.1. Tranſtulit nos in regnum filii dilectionis ſuæ.

Deus ab ęterno dilexit in ſeipſo.

In tpe gratificat in naturis ſuis.

Gr̃a gratis data,& gr̃a gratum faciens.

Deinde cum dicit. IN QVO habemus redemptionem &c.) Ponit modum ipſius. Circa hoc autẽ duo facit. Quia primo proponit modum ex parte Chriſti. Secundo ex parte dei,ibi. SECVNDVM diuitias gratiæ eius &c.) Ex parte Chriſti ponit duplicẽ modũ: nã Chriſtus per duo nos gratificauit. Sunt.n.duo i nobis,quæ repugnãt gratificationi diuinę.ſ.peccati macula,& pœnę noxa. Et ſic mors repugnat vitę: peccatũ autẽ repugnat iuſtitię:ita vt p hoc elõgati a dei ſimilitudine,deo grati nõ eſſemus,Sed p Chriſtũ nos gratificauit. Primo quidẽ ablata pœna.& q̃tũ ad hoc dicit,ꝙ in Chriſto habemus redẽptionẽ.ſ.a ſeruitute peccati.1.Pe.1. Non.n. auro & argẽto redempti eſtis:ſed ꝓcioſo ſanguine &c. Apoc.5. Redemiſti nos deo in ſanguine tuo. Secũdo dicimur redẽpti:quia a ſeruitute,in qua propter peccatũ detinebamur:nec p nos plene ſatiſfacere poteramus,p Chriſtũ liberati ſumus,quia moriẽdo pro nobis ſatiſfecit deo patri,& ſic abolita eſt noxa culpe. Vnde dicit. IN REMISSIONEM peccatorũ.) Io.1. Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mũdi. Luc.vlt. Oportebat Chriſtum pati,& reſurgere a mortuis die tertia, & ꝓdicari i nomine eius pœnã, & remiſſionẽ peccatorũ. Modus autẽ ex parte dei ponit̃,cũ dicit. SECVNDVM diuitias &c.).q.d. Quod deus gratificãs nos,nõ ſolũ culpã remiſit nobis:ſed filiũ ſuũ dedit,qui ꝓ nobis ſatiſfecit:& hoc fuit ex ſuperabũdãti gratia,qua voluit p hoc honorẽ humanę naturę cõſeruare:dũ quaſi p iuſtitiã hoĩes a ſeruitute peccati & mortis voluit liberaŕ p mortẽ filii ſui. Et ideo dicit. SECVNDVM diuitias gratię ei⁹.).q.d. Hoc ꝙ redẽpti ſumus.& gratificati ſumus p ſatiſfactionẽ filii ei⁹,fuit ex abũdãti gratia,& mĩa,put i meritis tribuit̃ mĩa,& miſeratio. Hęc aũt quę dicta ſunt ꝓſecuti ſum⁹ ſecundũ expoſitionẽ gloſſe,quę quidẽ expoſitio videtur extorta:quia idẽ cõtinetur in vno,quod in alio. Nã idẽ eſt dictũ ELEGIT nos:& ꝓdeſtinauit nos.) Et idẽ dicitur p hoc ꝙ dicit,vt eſſemus ſancti & imaculati: & per hoc.ꝙ dicit in adoptionẽ filiorũ. Propter quod ſciendũ eſt.ꝙ eſt cõſuetudo Apoſtoli vt cũ loquitur i aliqua difficili materia:quę imediate ſequũtur, ſunt pręmiſſorũ expoſitio,nec eſt ibi inculcatio verborũ:ſed expoſitio:& hunc modũ ſeruat hic Apoſtolus. Vnde ſeruato eodẽ verborũ pondere,aliter a principio diuidamus &,dicamus ꝙ pars iſta. Benedictus deus &c. diuiditur primo in tres partes:quia Apoſtolus primo reddit gratiarum actionem,ibi. BENEDICTVS deus &c.) Secundo recitat omnium beneficiorum ſimul largitionem, ibi. QVI benedixit nos in omni benedictione ſpũali &c.) Tertio ponit diuinorum beneficiorum in ſpãli apertã expreſſionem,ibi. SICVT elegit &c.) Et hęc diuiditur in duas partes:quia primo beneficia diſtincte exprimit Secundo ea exponit,ibi. QVI prędeſtinauit nos &c. Explicat autem beneficia. Primo quantum ad electionem. Secundo quantum ad ea,quę ſequuntur,ibi. VT ESSEMVS ſancti &c.) Exponit aũt primo de electione Eſt enim duplex electio.ſ.pręſentis iuſtitię. Io.6. Nonne duodecim vos elegi? & vnus ex vobis diabolus eſt. Et de hac Apoſtolus non intendit hic quia iſta non fuit ante mundi conſtitutionẽ:& ideo ſtatim manifeſtat,de qua intelligit:quia.ſ.de ęterna prędeſtinatione,propter qđ dicit. PRÆDESTINAVIT nos &c. Et quia dixit in Chriſto.ſ.vt Chriſto eſſemus ſimiles,& conformes, ſecũdum ꝙ adoptamur in filios: ideo ſubdit. IN ADOPTIONEM filiorũ per Ieſum Chriſtum.) Hoc vero, qđ dixit. IN CHARITATE.) exponit, cum dicit. IN QVO habemus redemptionem per ſanguinem eius.) quaſi dicat. NOS habemus &c. Quod vero dicit. ET IMMACVLATI) exponit cum dicit. IN REMISSIONEM peccatorũ.) Hoc vero qđ dicit. IN CONSPECTV eius.) exponit dicẽs. IN LAVDEM glorię gratię ſuę.)

Elegit nos idẽ & ꝓdeſtinauit idẽ eſſe mus ſancti & imaculati & i adoptionẽ filiorum.

Electio pñtis iuſtitię,& ęternę prędeſtinationis.

De qua vbertim nobis impartiuit,in omni ſapientia,& prudentia:patefacto nobis arcano voluntatis ſuæ;iuxta beneplacitum ſuum:quod ꝓpoſuerat in ſeipſo: † vſq; ad diſpenſationem plenitudinis temporum:vt ſummatim inſtauraret omnia per Chriſtum:& quæ in cœlis ſunt:& quæ in terra per eundem. Gal.4.

Quæ ſuperabundauit in nobis,in omni ſapientia & prudentia: vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ,ſecundum beneplacitũ eius,quod propoſuit in eo in diſpenſatione plenitudinis temporum,inſtaurare omnia in Chriſto quæ in cœlis,& quæ in terra ſunt,i ipſo. Lec.III.

POSITIS beneficiis cõmuniter omnibus collatis hic Apoſtolus ponit beneficia ſpecialiter Apoſtolis collata. Diuiditur autem hęc pars in duas:quia primo ꝓponit beneficia ſingulariter Apoſtolis collata. Secũdo oſtendit cauſam eorum,ibi. IN QVO & nos ſorte vocati &c.) Circa primũ tria facit: quia primo ꝓponit ſingularia Apoſtolorum beneficia, quantum ad excellentiam ſapientię. Secundo quantum ad ſpecialem reuelationem ſacramenti abſconditi,ibi. VT NOTVM facerent &c. Tertio exponit,quod ſit illud ſacramentum, ibi. SECVNDVM beneplacitum &c.) Dicit ergo primo. Dico ꝙ ſecundum diuitias gratię eius omnes fideles communiter,tam vos,q̃ nos, habemus redemptionem,& remiſſionem peccatorum per ſanguinem Chriſti:quę quidem gratia abundauit in nobis: ideſt abundantius fuit,t q̃ in aliis. Ex quo apparet temeritas illorum, vt non dicam error: qui aliquos ſanctos præſumunt comparare Apoſtolis in gratia & gloria. Manifeſte enim patet ex verbis iſtis, ꝙ Apoſtoli habent gratiã maiorẽ,q̃ aliq alii ſancti,poſt Chriſtũ, & virginẽ matrẽ. Si vero dicatur alios ſanctos tantum mereri poſſe,q̃tũ & Apoſtoli meruerũt,& p cõſequẽs tantã gratiã habere Dicendũ eſt,ꝙ bene argueretur: ſi gr̃a pro meritis daretur:

Si alii potuerũt mereri tãtã gr̃am q̃tã Ap̃li meruerũt,ergo tãtã gr̃am habuerũt.ergo gr̃a ex meritis.ergo gratia nõ eſt gratia.

tetur: quia ſi ita eſſet, iam non eſſet gratia, vt dicitur Ro.11. Et ideo ſicut deus prȩordinauit aliquos ſanctos ad maiorem dignitatem: ita & abundantiorem gratiã eis infudit: ſicut Chriſto homini, quem ad vnitatem perſonæ aſſumpſit: contulit gratiam ſingularem. Et glorioſam virginẽ Mariã, quã in matrem elegit: & quantum ad animã: & quantũ ad corpus gratia impleuit. Et ſic Apoſtolos, ſicut ad ſingularem dignitatem vocauit: ita & ſingularis gratię priuilegio dotauit: ꝑpter quod dicit Apoſtolus Ro.8. Nos ipſi primitias ſpiritus habẽtes. Glo. Tẽpore prius, & cęteris abundantius. Temerariũ eſt ergo aliquem ſanctum Apoſtolis cõparare. SVPERABVNDAVIT ergo gratia dei) in Apoſtolis, IN OMNI ſapientia.) Nam Apoſtoli prępoſiti ſunt eccleſię, ſicut paſtores. Hiere, 3. Dabo vobis paſtores ſecundũ cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Duo autem ſpectãt ad paſtores. ſ. vt ſint ſublimes in cognitione diuinorum: & induſtrii in actione religionis. Nam ſubditi inſtruendi ſunt in fide, & ad hoc neceſſaria eſt ſapientia, quę eſt cognitio diuinorum: & quantum ad hoc dicit. IN OMNI ſapientia.) Luc.21. Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, nec cõtradicere omnes aduerſarii veſtri. Item gubernandi ſunt ſubditi ĩ exterioribus: & ad hoc neceſſaria EST PRVDENTIA.) Mat.10. Eſtote ergo prudentes &c. Sic ergo apparet beneficium Apoſtolorũ quantũ ad excellentiã ſapientię.

Sequitur eorũ beneficiũ, quantum ad excellẽtiam reuelationis. ibi. VT NOTVM faceret ſacramentũ &c.) q.d. Sapientia noſtra nõ eſt, vt ſciamus naturas rerũ, & ſyderũ curſus & huiuſmodi: ſed ĩ ſolo Chriſto. 1. Cor. 2. Nõ. n. iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Chriſtũ Ieſum &c. Vnde hic dicit. VT NOTVM faceret ſacramentum).i. ſacrum ſecretum. ſ. myſteriũ ĩcarnationis, quod fuit ab initio abſconditũ. Cauſam autem huius ſacramenti abſcõditi ſubdit, dicens. VOLVNTATIS.) Nam effectus futuri nõ cognoſcũtur, niſi cognitis cauſis ſuis: ſicut eclipſim futuram non cognoſcimus, niſi cognoſcendo cauſam eius. Cum ergo cauſa myſterii incarnationis ſit voluntas dei: quia propter nimiam charitatem, quã deus habuit ad homines, voluit incarnari Io.3. Sic enim deus dilexit mundũ, vt filium ſuum vnigenitum daret. Voluntas autẽ dei occultiſſima eſt. primę Cor.2. Quæ dei ſunt nemo nouit, niſi ſpiritus dei. Cauſa ergo incarnationis occulta fuit, niſi quibus deus reuelauit per ſpiritum ſanctum, ſicut Apoſtolus dicit. primę Cor.2. Dicit ergo. VT NOTVM faceret ſacramẽtum).i. ſacrum ſecretum, quod ideo eſt ſecretum: quia voluntatis ſuę. Mat.11. Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hęc a ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Itẽ Col.1. Myſteriũ quod abſconditum fuit a ſęculis & generationibus: nunc autem manifeſtatũ eſt ſanctis eius, quibus voluit deus notas facere diuitias glorię ſacramenti huius. Quid autẽ ſit hoc ſacramentũ, exponit. dicens. SECVNDVM beneplacitum &c.) Quę quidem ſententia intricata eſt: & debet ſic conſtrui. VT NOTVM faceret &c.) Quod quidem ſacramentũ EST INSTAVRARE omnia in Chriſto).i. per Chriſtũ. Omnia dico QVÆ IN cœlis, & quę in terris ſunt.) Inſtaurare inquã in eo. ſ. Chriſto, cũ

Sacramẽti cã. Cõgruitas tẽporis. Vtilitas ſacti

diſpenſatione plenitudinis temporũ: & hoc ſecundum beneplacitũ eius. Vbi tria tangit. ſ. ſacramenti cauſam: temporis congruitatem: & ſacramenti vtilitatem. Cauſam quodãmodo tangit, cum dicit. Secundũ beneplacitum. Licet autem quicquid deo placet bonum ſit: hoc tamẽ beneplacitũ dei anthonomatice bonũ dicitur: quia per ipſum ad perfectã fruitionẽ bonitatis perducimur ꝓs. Beneplacitũ eſt dño ſup timentes eum. Ro.12. Vt ꝓbetis, quę ſit voluntas dei bona. & beneplacens, & perfecta. Congruitas tẽporis fuit in diſpenſatione plenitudinis: de qua dicitur Gal.4. Vbi venit plenitudo tẽporis, miſit deus filium ſuum factũ ex muliere. Vnde Apoſtolus hic excludit quęſtionẽ friuolã, quã gentiles quęrere cõſueuerunt: vt enim dicitur Iob.24. Ab omnipotente non ſunt abſcondita tempora. Vnde ſicut omnia ordinat, & diſpenſat, ita & tempora diſpenſando: & accommodando ea effectibus, quos producit ſecundum congruentiam eorum: ſicut autem aliis effectibus ab eo ꝓductis tempora ordinata ſunt: ita & certum tempus ꝑ ordinauit ab ęterno, myſterio incarnationis: quod quidem tempus ſecundũ glo. exiſtens fuit, poſtq̃ homo cõuictus fuit de ſua inſipiẽtia ante legẽ ſcriptam, dum. ſ. creaturas colebat, vt creatorem: vt dicitur Ro.1. Dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. Et de impotentia, ꝑ legẽ ſcriptam: quã implere non poterat: vt ſic homines aduentum Chriſti de ſua ſapientia & virtute non præſumentes non contẽnerent: ſed quaſi infirmi, & quodãmodo ignari ipſum auidius: affectarent. Et effectus huius ſacramenti eſt inſtaurare omnia. Nam inquantum facta ſunt, propter hominẽ, omnia reſtaurari dicuntur. Amos.9. Suſcitabo tabernaculũ Dauid, quod cecidit: & reędificabo aperturas murorũ eius: & ea, quę corruerant, inſtaurabo. Omnia inq̃ QVÆ IN cœlis).i. angelos: non ꝙ pro angelis mortuus ſit Chriſtus: ſed quia redimendo hominẽ, reintegratur ruina angelorũ ꝓs. Implebit ruinas &c. Vbi cauendus eſt error Origenis, ne per hoc credamus angelos dãnatos redimendos eſſe per Chriſtum: vt ipſe finxit. ET QVÆ in terris) inquantum cœleſtia terrenis pacificat. Col.1. Pacificãs per ſanguinẽ crucis eius, ſiue quę in terris: ſiue quæ in cœlis ſunt. Quod eſt intelligendũ. quantũ ad ſufficientiam: & ſi omnia nõ reſtaurentur, quantũ ad efficaciã.

Per quem & in ſortem aſciti ſumus: † prædeſtinati ſecundum propoſitum ipſius: cuius vi fiunt vniuerſa: iuxta decretum voluntatis ipſius vt ſimus nos in laudem gloriæ illius: qui priores ſperauimus in Chriſto. Rom.8.

In quo etiam nos ſorte vocati ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ; vt ſimus in laudem gloriæ eius nos, qui ante ſperauimus in Chriſto Lec. IIII

SVPRA poſuit Apoſtolus abundantiã gratiæ, quã ipſe & alii Apoſtoli a Chriſto receperunt, ne autẽ crederet aliquis eos propriis meritis eam recepiſſe: ideo conſequenter oſtendit, ꝙ gratis eã receperunt, vocati a deo, non propriis meritis. Diuiditur autẽ pars iſta in tres: quia primo proponit gratuitam vocationem. Secũdo voluntariam dei prædeſtinationem: ibi. PRÆDESTINATI ſecundum propoſitum eius &c.) Tertio vtriuſq; finem, ibi. VT SIMVS ĩ laudem glorię eius &c. Dicit ergo. Dixi ꝙ huiuſmodi gratia ſuperabundauit in nobis, & ꝙ in Chriſto omnia reſtaurata ſunt. IN QVO etiam).i. per quem Chriſtũ NOS SORTE ſumus vocati).i. non noſtris meritis, ſed diuina electione. Col.1. Gratias agẽtes deo & patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum ĩ lumine &c. ꝓs. In manibus tuis ſortes meę. Ad huius autem intellectum ſciendũ eſt, ꝙ multa fiunt inter homines, quę fortuita videntur & cõtingentia: quę tamen ſunt ſecundũ diuinã prouidẽtiam ordinata. Sors nihil aliud eſt, q̃ exquiſitio prouidẽtię diuinę de aliquo cõtingenti & humano. Vnde Aug. ſuper illud. ꝓs. In manib' tuis ſortes meę: dicit, ꝙ ſors non eſt aliquod malum: ſed in rebus dubiis diuinam exquirẽs voluntatẽ. Eſt autẽ in ſortibus triplex peccatũ vitandũ. Primũ quidẽ ſuperſtitionis: nã omnis vana, & illicita religio ſuperſtitio eſt. Tũc ergo in ſortibus ſcurritur peccatũ illicitę ſuperſtitionis, qñ in eis initẽ aliqđ pactũ cũ dęmonibus. Vnde dicitur Ezech.21. Stetit rex Babylonis in biuio: in capite duarũ viarũ diuinationẽ quęrens, cõmiſcens ſagittas interrogauit idola exta cõſuluit. Cõmiſcere enim ſagittas ad ſortilegiũ pertinet. & interrogare ad ſuperſtitionem. Et ibi ſortilegium dãnatur inter peccata ad ſuperſtitionẽ pertinẽtia. Secũdo vitandũ eſt peccatũ tentationis dei: nã q̃diu ꝑ ſe hõ aliquid poteſt facere, & ſcire qd debeat facere: ſi tũc a deo ſorte, vel aliquo alio tali explorat, quid facere debeat, deum tentat. Quando autem neceſſitas imminet, neq; ipſe per ſeipſum iuuari poteſt: tunc licite a deo inquirit, quid facere debeat. 2. Parali.20. Cum ignoremus, quid agere debeamus hoc ſolum habemus reſiduũ, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Tertio vitan/

Quid ẽ ſors.

In ſorte triplex pctm̃ ẽ occurrere ſuperſtitiõis tẽtationis, vanitatis.

dum eſt peccatum vanitatis: quod fit, ſi de inutilibus & impertinentibus ad nos inquiramus: puta de futuris contingentibus. Vnde dicitur Act. 1. Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quę pater poſuit in ſua poteſtate. Poteſt ergo ſecundum hoc triplex ſors accipi ſcilicet quędam diuiſoria, quędam conſultoria: & quędam diuinatoria. Diuiſoria eſt cum aliqui diuidentes hęreditatem, & cōcordare nō valentes, mittunt ſortes, puta anulum vel quartam: vel aliquod tale, dicentes: ille cuicunq; euenerit habebit partem iſtam in hęreditate. Et huiuſmodi ſortes poſſunt mitti licite. Proue. 18. Contradictiones comprimit ſors: & inter potentes quoq; diiudicat, ideſt inter volentes diuidere. Conſultoria autem fit, quando quis dubitās, quid facere debeat, conſulit deum mittens ſortes. Ionę. 1. dicitur. Quod quando ſuperuenit tempeſtas illa in mari, conſuluerūt deum ſortem mittentes: vt ſcirent cuius peccato tempeſtas illa veniſſet. Et hic modus licitus eſt, maxime in neceſſitatibus, & in electionibus poteſtatum ſęcularium. Vnde faciunt rotulos de cęra, in quorum quibuſdam ponunt aliquas chartas, & in quibuſdam nō: quos buſſulos vocant. vt illi quibus veniunt buſſoli cum chartis habeant voces in electione. Sed hoc ante aduētum ſpiritusſancti Apoſtoli fecerunt etiam in electione ſpirituali. Act. 1. quando ſors cecidit ſuper Matthiam: ſed hoc poſt aduentum ſpiritusſancti amplius non licet, in prædictis electionibus: quia hoc faciendo iniuriaretur ſpiritui ſancto. Credendum eſt enim ꝙ ſpiritusſanctus prouidet eccleſię ſuæ de bonis paſtoribus. Vnde poſt aduentum ſpiritusſancti. quando Apoſtoli elegerunt ſeptem diaconos. non miſerūt ſortes. Et ideo in nulla electione eccleſiaſtica hoc modo licet. Diuinatoria autem ſors eſt inquiſitio de futuris ſoli diuinę cognitioni reſeruatis. Et hęc ſemper habet vanitatem admixtā: nec poteſt ſine vitio curioſitatis fieri. Quia ergo ſors nihil aliud eſt, ꝙ̃ inquiſitio rerum, quę ex diuina voluntate fiunt: gratia autem eius ex ſola diuina voluntate dependet. Inde eſt, ꝙ gratia diuinę electionis dicitur ſors: q. deus per modū ſortis ſecundum occultam prouidētiā nō ex alicuius meritis, p gratiā internam vocat.

Sors alia diuiſoria, cōſultoria, & diuinatoria.

Deinde cum dicit. PRÆDESTINATI &c.) Ponit voluntariam dei prędeſtinationem, de qua dicitur Ro. 8. Quos prędeſtinauit, hos & vocauit. Cuius quidem pdeſtinationis ratio, nō ſunt merita noſtra: ſed mera dei voluntas, propter quod ſubdit. SECVNDVM propoſitum eius.) Ro. 8. Scimus quoniam diligētibus deum omnia cooperantur in bonum his, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Quod autem ſecundum propoſitum Prędeſtinauerit, probat, quia non ſolum hoc: ſed etiā omnia alia, quę deus facit OPERATVR ſecundum conſilium volūtatis ſuę) ps. Omnia quęcūq; voluit dominus, fecit. Eſa. 46. Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Non autem dicit ſecundū voluntatem: ne credas, ꝙ ſit irrationabilis, ſed ſecundū conſilium i. ſecundum voluntatem ſuam, quę eſt ex ratione, non ſecundum ꝙ ratio importat diſcurſum: ſed ſecūdum ꝙ deſignat certam, & deliberatam voluntatē. Vltimo autem tangit finem vtriuſq; ſcilicet prędeſtinationis & vocationis ſcilicet laudem dei. Vnde dicit. VT SIMVS in laudem glorię eius, nos, qui ante ſperauimꝰ in Chriſto: & per nos, qui credimus in Chriſto, laudetē gloria dei. Eſa. 55. Montes & colles cātabunt coram vobis laudem. Laus autem glorię dei vt dicit Ambro. eſt cum multi acquiruntur ad fidem: ſicut gloria medici eſt cum multos acquirit, & curat. Eccl. 2. Qui timetis dominū ſperate in illū, & i oblectatione veniet vobis mīa.

In quo ſperamus & nos: audito verbo veritatis euangelio ſalutis veſtræ: in quo etiam poſtea quam credidiſtis: obſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto: qui eſt arrabo hæreditatis noſtræ: in redemptionem acquiſitæ poſſeſſionis: in laudem gloriæ ipſius.

In quo & vos cum audiuiſſetis verbum veritatis, quod eſt euangelium ſalutis veſtræ, in quo & credentes, ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto: qui eſt pignus hæreditatis noſtræ, in redemptionē acquiſitionis, i laudē gloriæ ipſius Lec. V

POSTQVAM enarrauit Apoſtolus beneficia collata cōmuniter omnibus fidelibus, & exhibita ſpecialiter Apoſtolis: hic autem enumerat beneficia ipſis Epheſiis collata. Diuiditur autem pars iſta in duas: quia primo proponit beneficia eis exhibita. Secundo inſinuat affectum ſuum, ex ipſis beneficiis excitatū, ibi. PROPTEREA & ego audiens &c.) Prima iterum in tres diuiditur ſecundum tria beneficia eis exhibita: quia primo proponit beneficium prędicationis. Secundo beneficium conuerſionis ad fidem, ibi. IN QVO & credētes ſignati eſtis &c.) Tertio beneficium iuſtificationis, ibi. SIGNATI eſtis &c.) Dicit ergo quantum ad primum. IN QVO) ſcilicet Chriſto ET VOS cum audiuiſſetis) ideſt cuius beneficio, & virtute audiuiſtis verbum prędicationis, inquantum ipſe Chriſtus ad vos pdicatores miſit. Ro. 10. Quomodo audient ſine prędicāte quomodo vero prędicabunt, niſi mittantur. item eodem infra. Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum dei. Eius ergo beneficio audiunt, qui prędicatores eis mittit. Luc. 11. Beati qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Hoc verbum prędicationis tripliciter cōmendat Apoſtolus. Primo a veritate, cum dicit. VERBVM veritatis.) Quippe quia accipit originem a Chriſto, de quo dicitur Ioan. 17. Sermo tuus veritas eſt. Iacobi. 1. Voluntarie genuit nos verbo veritatis ſuę. Secūdo quia eſt annuntiatio bona. Vnde dicit EVANGELIVM:) quod quidē ānūtiat ſummū bonū, & vitā ęternā: & anthonomatice verbum fidei euāgelium dicitur, quaſi annuntiatio ſummi boni. Eſa. 52. Quam pulchri pedes annunciantis, & prędicantis pacem, annuntiantis bonum, prędicantis ſalutem. Eodem. 41. Super mōtem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion. Et hoc eſt quantum ad futura bona. Tertio deſcribitur, quantum ad bona pręſentia, quia ſaluat. Vnde dicit. SALVTIS noſtrę). i. quod creditum, dat ſalutem. Ro. 1. Non enim erubeſco euangelium. Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credēti. 1. Cor. 15. Notum autem vobis facio fratres euangelium, quod prędicaui vobis: quod & accepiſtis: in quo & ſtatis: per quod & ſaluamini. Quantum autem ad beneficium conuerſionis ad fidem, dicit. IN QVO) ſcilicet Chriſto: ideſt in cuius operatione vos CREDENTES ſignati eſtis.) Quod quidem beneficium ideo ponitur fidei: quia fides neceſſaria eſt audientibus. Fruſtra enim quis audiret verbum veritatis ſi nō crederet. Et ipſum credere eſt per Chriſtum. infra 2. Gratia enim ſaluati eſtis per fidem. Et hoc non ex vobis: donum enim dei eſt. Quantum vero ad beneficiū iuſtificationis dicit. SIGNATI eſtis.) Et hoc per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt vobis: de quo dicit tria ſcilicet ꝙ eſt SIGNVM) & ꝙ eſt ſpiritus promiſſionis, & ꝙ eſt pignus hęreditatis. Signum quidem eſt, inquantum per eum infunditur charitas in cordibus noſtris: qua diſtinguimur ab his, qui non ſunt filii dei: & quantum ad hoc dicit. SIGNATI eſtis) ideſt diuiſi a grege diaboli. infra. 4. Nolite contriſtare ſpiritumſanctum dei, i quo ſignati eſtis &c. Sicut enim homines gregibus ſuis apponunt ſigna: vt ab aliis diſtinguantur: ita dominus gregem ſuum. i. populum ſpirituali ſigno voluit ſignari. Dominus autem populum peculiarem habuit in veteri quidem teſtamento Iudęos. Ezech. 34. Vos autem greges mei, greges paſcuę meę homines eſtis. Vnde. ps. Nos autem populus eius, & oues paſcuę eius. Sed quia hic grex i paſcuis corporalibus paſcebatur. ſ. in doctrina corporali, & i bonis tēporalibus. Eſa. 1. Si volueritis: & audieritis me bona terrę comedetis, idō eū dn̄s corporali ſigno ſcilicet circunciſionis ab aliis ſeparauit, & diſtinxit. Gen. 17. Eritq; pactū meū in carne veſtra. Prius autē dicitur. Circuncideris carnē pręputii veſtri, vt ſit ſignum fœderis inter me, & vos. In nouo autē teſtamento gregē habuit populū xp̄ianū. 1. Pe. 2. Cōuerſi eſtis nūc ad paſtorem, & epiſcopum animarum veſtrarum. Io. 10. Oues meę vocem meam audiēt &c. Sed grex iſte paſcitur i paſcuis ſpūalibus bonis. ideo eū ſigno ſpūali ab aliis

Spūs ſctūs eſt ſignum.

aliis dominus diſtinxit:hoc autem eſt ſpiritusſanctus:
ꝑ quē illi,q Chriſti ſunt diſtinguunt ab aliis,q nō ſunt
eius.nūc aūt ſpūſſanctus amor eſt,ergo tūc ſpūſſanct⁹
datur alicui:qñ efficitur amator dei & proximi.i.Ro.
5.Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiri/
tumſanctum &c.Signum ergo diſtinctionis eſt chari/
tas,quę a ſpirituſancto.Io.13.In hoc cognoſcent om/
nes,quia mei diſcipuli eſtis,ſi dilectionē habueritis ad
inuicē.Spiritus ergo ſanctus eſt:quo ſignamur. SPI/
Spūs ſctūs ē ꝓmiſſionis RITVS) vero PROMISSIONIS) dicitur duplici ra/
tione. Primo quia promiſſus eſt fidelibus.Ezech.36.
Spiritum nouum ponam in medio veſtri.Et Eze.37.
Dabo vobis ſpiritum nouum.Secundo quia datur cū
quadam promiſſiōe.ex hoc enim ipſo,q dator nobis,
efficimur filii dei.Nam per ſpiritumſanctū efficimur
vnum cum Chriſto.Ro.8.Siquis autem ſpiritum dei
non habet,hic non eſt eius:& per conſequēs efficimur
filii dei,adoptiui,ex quo habemus promiſſionem hęre
Spūs ſctūs eſt pignus. ditatis ęternę:quia ſi filii & hęredes.Ro.8.Tertio dici/
tur pignus,inquantum facit certitudinem de ꝓmiſſa
hęreditate.Nam ſpiritusſanctus,inquantum adoptat
in filios dei,eſt ſpiritus promiſſionis:& ipſemet eſt ſi/
gnum promiſſionis adipiſcēdę.Sed vt dicitur in glo.
Alia littera habet,qui EST ARRA hęreditatis.)& for
te melius:quia pignus eſt aliud a re,pro qua datur,&
redditur,poſtq̃ ille qui pignus recepit,rem ſibi debitā
habet.Arra autem non eſt aliud a re,pro qua datur,
nec redditur,quia datur de ipſo pretio, quod non eſt
auferendum,ſed complēdum.Deus autem dedit no/
bis charitatem,tanq̃ pignus per ſpiritumſanctū,qui
eſt ſpiritus veritatis,& dilectionis.Et ideo hmōi nō eſt
aliud,q̃ quędam particularis,& imperfecta participa
tio diuinę charitatis,& dilectionis.Quę quidem non
eſt auferenda,ſed perficienda.ideo magis proprie dici
tur arra,q̃ pignus.tamen poteſt nihilominus & pi/
gnus dici.Nam per ſpiritumſanctum deus nobis di/
uerſa dona largitur.quorum quędam manent in pa/
tria,vt charitas,quę nunq̃ excidit.1.Cor.13.Quędam
vero propter ſui imperfectionem non manent,ſicut
fides,& ſpes,quę euacuabuntur,vt ibidem dicitur.Sic
ergo ſpiritusſanctus dicitur arra,per reſpectum ad ea
quę manēt:pignus vero per reſpectum ad ea,quę eua
cuabuntur.Ad quid autem ſignati ſumus,ſubdit,di/
cens. IN REDEMPTIONEM.) Nam ſi aliquis de no
uo aliqua animalia acqreret,& adderet gregi ſuo,im/
poneret eis ſigna acquiſitionis illius.Chriſtus aūt acq
ſiuit populum ex gētibus.Io.10.Alias oues habeo,quę
nō ſunt ex hoc ouili,& illas oportet me adducere &c.
Et ideo impreſſit eis ſignum acquiſitionis.1.Pe.2.Gēs
ſancta populus acquiſitionis.Act.20.Quam acquiſi/
uit ſanguine ſuo.Sed quia Chriſtus acquiſiuit populū
iſtum,non ſic,q nunq̃ fuerit ſuus:ſed quia aliquando
fuerat ſuus,& opprimebatur a ſeruitute diaboli,in
quam peccando ſe redegit.Ideo non dicit ſimpliciter
acquiſiuit.ſed addit. IN REDEMPTIONEM.) q.d.
Non ſimpliciter de nouo acquiſiti:ſed quaſi a ſeruitu
te diaboli per ſanguinem eius redempti.1.Pet.1.Non
corruptibilibus auro & argento redempti eſtis &c.Ac
quiſiuit ergo Chriſtus nos redimendo:non q acre/
ſcat inde aliquid deo:quia bonorum noſtrorum non
indiget.Iob.35.Si iuſte egeris,quid donabis ei:aut qd
de manu tua recipiet? Ad quid autē acquiſiuerit nos
Chriſtus,ſubdit. IN LAVDEM glorię ipſius).i.vt ip
ſe deus laudetur.Eſa.43.Qui inuocat nomen meum
in gloriam meam creaui eum.

Quapropter & ego;cum audiſſem eā,quæ
in vobis eſt fidem;in domino Ieſu,& charitatē
in omnes ſanctos,non deſino gratias agere pro
vobis,mētionem veſtri faciens in præcibus me/
is,vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti;pater glo/
riæ,det vobis ſpiritum ſapiētiæ & reuelationis,
per agnitionem ſui,illuminatos oculos mentis
veſtræ,vt ſciatis quæ ſit ſpes,ad quam ille voca/
uit,& quam opulēta gloria hæreditatis illius in
ſanctis,& quæ ſit excellēs magnitudo potentiæ
illius in nos,qui credimus.

Propterea & ego audiens fidē veſtram,quæ
eſt in Chriſto Ieſu,& dilectionem in omnes ſan
ctos,non ceſſo,gratias agens pro vobis,memo/
riam veſtri faciens in orationibus meis: vt deus
domini noſtri Ieſu Chriſti,pater gloriæ,det vo/
bis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis,in agnitio
nē eius,illuminatos oculos cordis veſtri,vt ſcia/
tis,quæ ſit ſpes vocationis eius,& quæ diuitiæ
gloriæ hæreditatis eius in ſanctis,& quæ ſit ſu/
peruenięs magnitudo virtutis eius in nos,qui
credimus. Lec. VI.

POSTQVAM enumerauit Apoſtolus beneficia
Epheſiis collata per Chriſtum:hic oſtendit quomodo
affectus ſuus ſe habuit ad eos.Diuiditur autem hęc pars
in tres partes:quia primo pręmittitur bonorum,quę
audiuit de eis cōmemoratio.Secundo de perceptis be
neficiis gratiarum debita actio,ibi. NON ceſſo,gra/
tias agēs &c. Tertio ſubdit pro futuris beneficiis ei⁹
oratio,ibi. MEMORIAM veſtri faciens &c.)Bona au
tem,quę de eis audiuit ſunt duo.Vnum quo ordinan
tur ad deum,& hoc eſt fides,& quantum ad hoc dicit.
ET PROPTEREA.)& ego audiens fidem veſtrā,quæ
eſt in Chriſto Ieſu,quæ quidē facit habitare deum in
homine.Infra.3.Habitare Chriſtum per fidē in cordi/
bus veſtris.Itē corda purificat.Act.15.Fide purificans
corda eorum.Itē ſine lege iuſtificat.Ro.3.Arbitramur
iuſtificari hominem per fidem,ſine operibus legis.Se/
cundum quo ordinantur ad proximum,& hoc eſt di
lectio:& quantū ad hoc dicit. ET DILECTIONEM)
.i.opera charitatis:quæ quidē dilectio eſt ſpirituale ſi
gnum,q homo ſit diſcipulus Chriſti.Io.13.In hoc co
gnoſcēt omnes,quia mei eſtis diſcipuli,ſi dilectionem
&c.Et ibidem:Mandatum nouum do vobis,vt dilliga/
tis inuicem &c. DILECTIONEM dico in omnes ſan
ctos.)Nam omnes,quos ex charitate diligimus,debe/
mus eos diligere:vel ideo quia ſancti ſunt,vel vt ſancti
ſint.Gal.vlt.Dum tempus habemus operemur bonū
ad omnes:maxime autem,ad domeſticos fidei &c.

Deinde cum dicit. NON ceſſo &c.)agit Apoſtolus
gratias de bonis & beneficiis huiuſmodi auditis,dicēs *Sine ceſſa/ tiōe qs orat qñ debitis horis vel ha bitualiter ſemp orat.*
NON ceſſo gratias agens &c.)Contra,quia non ſemp
poterat continue pro eis gratias agere. Reſpondeo.
Apoſtolus dicit non ceſſo.i.horis debitis.vel nō ceſſo
quia affectus gratias agēdi pro vobis ſine ceſſatiōe ha/
bitualiter eſt in me.Col.1.Nō ceſſamus pro vobis oran
tes,& poſtulantes &c.Ro.1.Sine intermiſſione memo
riam veſtri facio ſemper in orationibus meis.

Cōſequenter orat Apoſtolus pro beneficiis eis in fu
turum concedendis,& quantum ad hoc dicit.Memo
riā veſtri &c.Et hęc diuiditur in tres,quia primo pro/
ponit quędam quę eis petit.Secundo exponit ea,ibi.
IN AGNITIONE eius &c.) Tertio oſtendit exēplar,
& formam illorum,ibi. SECVNDVM operationem
potentię &c.)Dicit ergo quantum ad primum.Nō ſo
lum gratias ago quantum ad beneficia pręterita,quę
recepiſtis,& quātum ad bona audita de vobis,ſed etiā
oro,vt omnino in futurum accreſcāt. MEMORIAM
veſtri faciēs in orationibus meis pro his ſcilicet,vt de⁹
domini noſtri Ieſu Chriſti pater glorię &c.) Vbi ſcien
dum q dominus noſter Ieſus Chriſtus,& deus,& ho/
mo eſt.Et inquantum homo eſt,deum habet,cum ſit
compoſitus ex anima & corpore:quorum vterq cum
ſit creatura,deū habere dicit,ſecundum autem q de/
us eſt,patrem habet.Ioan.20.Aſcendo ad patrem me
um,& patrem veſtrum:deū meum,& deum veſtrum.
Similiter etiam ſecundum q eſt deus,eſt gloria patris.
Heb.1.Qui cum ſit ſplendor glorię &c.Eſt etiā gloria
noſtra:quia ipſe eſt vita ęterna.1.Io.vlt.Simus in vero
filio eius:hic eſt verus de⁹,& vita ęterna.Sic ergo dicit,
vt de⁹ dñi nſi Ieſu Chriſti.ſecūdū q eſt hōi & pr glię.i.

Chriſti, qui gloria eius. Prouerb. 17. Gloria patris filius ſapiēs &c. Et gloriæ noſtræ, inquantū dat omnibus gloriā.

Deinde cū dicit. DET vobis &c.) Ponit ea, quæ petit, quæ ſunt duo. Vbi ſciēdū eſt, ꝙ quædam ſunt dona cōia omnibus ſanctis. ſ. illa quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem: vt fides, ſpes, charitas: & hæc habebāt, vt iam patet. Alia aūt ſunt dona ſpecialia, & quantū ad hoc pro eis orat: primo quidem pro dono ſapiētiæ: & quātum ad hoc, dicit. VT DET vobis ſpiritum ſapiētiæ) quē nullus poteſt dare niſi deus. Sap. 9. Senſum aūt tuum quis ſciet niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritū ſanctum tuum de altiſſimis? Secundo orat pro dono intellectus: & hoc cōſiſtit in reuelatione ſpiritualium ſecretorum: propter quod dicit. ET REVELATIONIS) quæ etiam a ſolo deo eſt. Daniel. 2. Eſt deus in cœlis reuelans myſteria. Exponit autē, quæ ſint iſta, quæ petit: & primo quod pertinet ad donum ſapientiæ. Secundo quod pertinet ad donum intellectus, ibi. VT SCIATIS quæ ſit ſpes &c.) Ad donū autem ſapientiæ pertinet cognitio diuinorū. Vnde petere donū ſapientiæ eſt petere, ꝙ habeant cognitionē dei. Et hoc petit, ibi. IN AGNITIONEM dei &c.) q. d. Hoc peto vt per ſpiritum ſapientiæ habeatis ILLVMINATOS oculos cordis veſtri in agnitionem) ſcilicet clariorem eius ſcilicet dei. ps. Illumina oculos meos &c. Hoc eſt contra eos, qui habent oculos illuminatos tantum ad tēporalia cognoſcenda, cum magis tamen ſit neceſſarium, & etiam glorioſum cognoſcere deum. Hie. 9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua: & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire & noſſe me. Ad donum autem intellectus tria pertinentia ponit. Vnum quantum ad ſtatum præſentem: & duo quantum ad futurum. Ad ſtatum vero præſentē pertinet ſpes, quæ eſt neceſſaria ad ſalutem. Ro. 8. Spe enim ſalui facti ſumus &c. & quantū ad hoc dicit. VT SCIATIS quæ) . i. quanta SIT SPES vocationis eius) . i. virtus ſpei: & de quanta re ſit. Quæ quidem, & maxima eſt: quia de maximis. 1. Pe. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionē Ieſu Chriſti ex mortuis &c. Et maxima virtutum. Heb. 6. Fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem: quam ſicut ancoram habemus animæ &c. Sed quia ea, quæ ſperamus ſunt de futura vita: ideo alia duo pertinent ad vitam futuram: vnum quidem pertinet ad omnes iuſtos cōmuniter: quod eſt premiū eſſentiale. Et quantum ad hoc dicit. ET QVAE diuitiæ gloriæ &c.) Vbi ponit quatuor ad illa dona pertinentia. Primū eſt, ꝙ ſunt copioſiſſima: & q̄tum ad hoc dicit. DIVITIAE.) Proue. 1. Abundantia perfruetur terrore malorū ſublato. ps. Gloria & diuitiæ in domo eius &c. Prouer. 8. Mecum ſunt diuitiæ, & gloria &c. Secundo ꝙ ſunt clariſſima. Et quantum ad hoc dicit. GLORIAE.) Ro. 2. Gloria autem, & honor, & pax omni operāti bonū &c. Tertio ꝙ ſunt ſtabiliſſima, & quantum ad hoc dicit. HEREDITATIS.) Ea enim quæ hereditaria ſunt ſtabiliter poſſidentur. Eccl. 31. Stabilita ſunt bona illius in dño. ps. Dñs pars hereditatis meæ & calicis &c. Quarto ꝙ erūt intima. Et quātū ad hoc dicit. IN SANCTIS.) Ro. 8. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis &c. 2. Cor. 4. ſupra modum in ſublimitate gloriæ pōdus operatur in nobis. Aliud qd ponit pertinens ad futuram gloriam, eſt, ꝙ ſpecialiter pertinet ad Apoſtolos. Vnde dicit. ET QVAE ſit) ſupple ſciatis SVPEREMINENS magnitudo virtutis eius) . ſ. in bonis. q. d. Licet omnibus ſanctis abundanter diuitias gloriæ tribuat: ſupereminentius tamē tribuet Apoſtolis. Magnitudo enim virtutis oſtēditur in effectu. Vnde quanto maior effectus virtutis diuinæ in aliquo inuenitur: tanto ibi virtus diuina maior oſtenditur: licet in ſeipſa ſit vna & indiuiſa. Et ideo quia maior effectus virtutis diuinæ eſt in Apoſtolis: ideo magnitudo virtutis erit in eis. Et ꝙ maior ſit in eis effectꝰ oſtendit ſubdens. QVI credimus) . i. qui ſumus primitiæ credentium. 2. Cor. 4. Nos credidimus, propter quod & loquimur, ſcientes, ꝙ ille qui ſuſcitauit Ieſum & nos cum Ieſu ſuſcitabit: propter quod dicebat ſecūdæ Ti. 1. Scio cui credidi & certus ſum &c. Ideo illi inter vos per quos alii inſtructi ſunt & vocati ad fidem ſicut doctores præeminentius præmiabuntur: quia vt dicitur in glo. quoddam incrementum gloriæ habebunt ſummi doctores vltra illud, quod communiter omnes habebunt: propter quod Dan. 12. Docti aſſimilantur ſplendori firmamenti: ſed doctores aſſimilantur ſtellis. Qui autem docti fuerint, quaſi ſplēdor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.

Secūdū efficaciam roboris fortitudinis eius: quam exercuit in Chriſto: cum ſuſcitaret eum ex mortuis: & ſedere fecit ad dexterā ſuā in cœleſtibus: ſuper omnem principatum, ac poteſtatē & virtutem, & dominiū, & omne nomen quod nominatur: non ſolum in ſæculo hoc, verum etiam in futuro.

Secūdum operationem potētiæ virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum a mortuis, & conſtituens ad dexterā ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur: non ſolum in hoc ſæculo: ſed etiam in futuro. Lec. VII.

ENVMERATIS beneficiis, quæ Apoſtolus conferenda optat Epheſiis in futurum: hic conſequenter ponit formā & exemplar. Sicut autem vita Chriſti eſt forma, & exemplar iuſtitiæ noſtræ: ita & gloria, & exaltatio Chriſti eſt forma, & exemplar gloriæ, & exaltationis noſtræ. Ideo hic Apoſtolus duo facit: quia primo ponit formā exaltationis beneficii, & donorum in generali. Secūdo manifeſtat eam in ſpeciali, ibi. SVSCITANS illum a mortuis &c.) Forma autem, & exemplar operationis diuinæ in nos, eſt operatio diuina in Chriſto. Et quantum ad hoc dicit. SECVNDVM operationem) id eſt ad ſimilitudinem operationis potentiæ virtutis eius, id eſt virtuoſæ potentiæ dei, quam operatus eſt in Chriſto exaltans caput illud, ſupple ita virtuoſe operabitur in nobis. Phil. 3. Saluatorē expectamus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: qui reformabit corpus humilitatis noſtræ &c. Nos autē exaltari ad ſimilitudinem exaltationis Chriſti, frequenter legimus in ſcriptura. Ro. 8. Si compatimur, vt & conglorificemur. Item Apo. 3. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo: ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.

Conſequenter explicat formam, & exemplar in ſpeciali: manifeſtans ea, quæ pertinent ad exaltationem Chriſti: loquendo de Chriſto, inquantum eſt homo, dicens. SVSCITANS illum &c.) Circa quod tria beneficia ponit exaltationis Chriſti. Primum eſt tranſitus de morte ad vitam: & quātū ad hoc dicit. SVSCITANS illum a mortuis. Secundū eſt exaltatio ad gloriam altiſſimam. Et quātum ad hoc dicit. CONSTITVENS illum ad dexteram ſuam.) Tertium eſt ſublimatio ad potentiam maximam, & quantum ad hoc dicit. ET OMNIA ſubiecit ſub pedibus eius.) Dicit ergo quātū ad primū: dico ꝙ hoc erit SECVNDVM operationē quam operatus eſt in Chriſto) . ſ. deus pater eadem virtute, quam habet cum Chriſto. Vnde & ipſe Chriſtus ſeipſum reſuſcitauit, & deus pater eum reſuſcitauit. Ro. 8. Si ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum a mortuis habitat in vobis: qui ſuſcitauit Ieſum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Quātum vero ad ſecundum dicit. CONSTITVENS illum &c.) Quæ quidem celſitudo gloriæ poteſt tripliciter conſiderari ſcilicet per comparationem ad deum: per comparationē ad corporales creaturas: & per cōparationem ad creaturas ſpirituales. Si ergo cōſideretur per comparationem ad deum: ſic conſtitutus eſt ad dexteram ſuam: quæ quidē dextera, nō eſt intelligēda pars corporalis, quia vt dicitur Io. 4. Spiritus eſt deus: ſed metaphorice dicitur: vt ſicut p dexterā intelligitur nobilior & virtuoſior pars

Chr̄s ſeipſum reſuſcitauit, & pr̄ eum reſuſcitauit.

Celſitudo gl̄iæ & quo ad deū, & quo ad creaturas ſpūales & quo ad creaturas corporales.

Chr̄s eſt ad dexterā patris ſecūdū ꝙ homo. i. i potioribꝰ

boſs:

bonis, & ſecundum diuinitatem intelligatur equalis patri.

hoīs: Ita cū dicimus Chriſtū Ieſum cōſtitutū ad dexterā dei, itelligatꝰ ſecūdū humanitatē cōſtitutus ī potioribꝰ bonis patris: & ſecundū diuinitatē intelligatur ęqualis patri. Vnde. ꝓs. Dixit dominus dn̄o meo: ſede a dextris meis &c. Itē Marci vltimo. Et dn̄s quidem Ieſus poſtq̄ locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlū, & ſedet ad dexteram dei. In cōparatione vero ad corporales creaturas dicit IN CELESTIBVS.) Nam corpora cœleſtia tenēt ſupremū locum, in cōparatione ad alia corpora. Infra 4. Qui deſcendit ipſe eſt: & qui aſcendit ſuper omnes cœlos. In comparatione vero ad ſpirituales creaturas. Primo ſpecialiter. Secundo quantū ad omnia cōmuniter. ibi. ET SVPER omne nomē &c.) Ad horum autem intelligentiā ſciendum eſt, ꝙ nouem ſunt ordines angelorū: quorum quatuor Apoſtolus tangit hic: qui quidem ſunt medii. Nam ſupra eos ſunt tres ſuperiores. ſ. Throni Cherubin, & Seraphin. Sub eis autē ſunt duo inferiores. ſ. Archāgeli & Angeli. Qui quidem nouem ordines diſtinguūtur in tres hierarchias. i. ſacros principatus. In quarum qualibet aſſignantur tres ordines: ſed in aſſignatione ordinum hierarchię primę conueniunt omnes doctores in hoc. ſ. ꝙ ſupremus ordo ipſius ſit Seraphin: ſecūdus Cherubin: tertius Throni. In aſſignatione vero ordinū aliarū duarum hierarchiarū. ſ. medię & infimę diſcordant Dionyſius & Gregorius. Nam Diony. in ſupremo ordine medię hierarchię ponit dominationes. In ſecundo virtutes. In tertio poteſtates deſcendendo. In ſupremo vero ordine infimę hierarchiæ poſuit principatus. In ſecūdo archangelos. In tertio angelos. Et hęc aſſignatio ordinū concordat litterę præſenti. Nam Apoſtolus aſcendēdo incipit a ſupremo infimę hierarchię: qui eſt ſeptimus. Gregorius autē aliter ordinat: quia ponit principatus ī medio dn̄ationum & poteſtatū: quod pertinet ad ſecundū ordinem medię hierarchię. Virtutes vero ponit in medio poteſtatum & archangelorum quod pertinet ad ſupremū ordinem infimę hierarchiæ. Et hęc aſſignatio etiam fulcimentum habet ex verbis Apoſtoli. Col. 3. Vbi dicit. Siue Throni, ſiue dominationes: ſiue principatus, ſiue poteſtates: vbi illos ordines enumerat deſcendēdo. Sed reſeruata ordinatione Gregorii vſquequo legamus epiſtolam ad Col. ad preſens viā Dionyſii magis cōpetentem preſenti litterę proſequemur. Ad cuius intellectū ſciendum eſt, ꝙ poteſt conſiderari tripliciter ordo rerū. Primo quidē ſecundum ꝙ ſunt in prima omniū cauſa. ſ. in deo. Secundo vero ſecundū ꝙ ſunt in cauſis vniuerſalibus. Tertio ſecundū determinationē ad ſpeciales effectus: & quia omnia quę fiunt in creaturis, miniſtrantur per angelos: ideo ſecundū triplicē acceptionē ordinis rerū diſtinguuntur tres angelicæ hierarchię: ad quarum vnā pertinet accipere rationes rerū in ipſo rerum vertice. ſ. deo. ad aliā vero pertinet accipere rationes rerum in cauſis vniuerſalibus: ad aliā vero in propriis effectibus. Nam quāto mentes angelicę ſunt ſuperiores: tanto diuinā illuminationē in maiori vniuerſalitate recipiunt. Et ideo ad ſupremā hierarchiā pertinet adminiſtratio rerū in cōparatione ad deum. Propter quod ordines hierarchię illius denominantur per cōparationem ad deum: quia ſeraphin dicuntur ardētes: & vniti deo per amorem. Cherubin vero quaſi lucētes, inquantum ſupereminēter diuina ſecreta cognoſcunt. Throni vero inquantū in eis deus ſua iudicia exercet. De iſtis tribus ordinibus nullā facit hic Apoſtolus mentionē. Ad mediam hierarchiā pertinet rerum adminiſtratio per cōparationem ad cauſas vniuerſales. Vnde denominantur ordines hierarchię illius, nominibus ad poteſtatem pertinentibus, cum cauſę vniuerſales ſint virtute, & poteſtate in inferioribus, & particularibus. Ad poteſtates autem, quę habent vniuerſale regimen, tria pertinent. Primo ꝙ ſit aliquis per imperium dirigens. Secundo ꝙ ſint aliqui, qui impedimenta executionis repellant. Tertio ꝙ ſint aliqui, qui ordinent qualiter alii imperium exequantur. Horum autem primum ꝑtinet ad dominationes, quę vt dicit Dionyſius: ſunt liberę ab omni ſubiectione: nec ad exteriora mittuntur: ſed eis qui mittuntur imperant. Secundum vero pertinet ad virtutes, quę prebent facilitatem ad imperium implendum. Tertium vero pertinet ad poteſtates imperium exequentes. Ad infimam autem hierarchiam pertinet adminiſtratio rerum in comparatione ad ſpeciales effectus: vnde nominibus ad eos pertinentibus nuncupantur. Vnde angeli dicuntur illi, qui exequuntur ea, quę pertinent ad ſalutem ſingulorum. Archangeli vero qui exequuntur ea, quę pertinent ad ſalutem & vtilitatem magnorum. Principatus vero dicuntur illi, qui preſunt ſingulis prouinciis. His ergo expoſitis Chriſtus ſuper omnes eſt. De his vero quatuor Apoſtolus ſpecialem mētionem facit. Cuius ratio eſt: quia horum quatuor ordinum nomina a dignitate imponuntur: & quia agit de dignitate Chriſti: ideo hic ſpecialiter eos nominat, vt oſtendat Chriſtum omnem dignitatem creatam excedere.

Nouē ſūt chori angelorum
Seraphin
Cherubin
Throni
Principatus
Poteſtates
Virtutes
Dn̄ationes
Archangeli
Angeli.

Ordo rerū ſecundū ꝙ eſt ī prima cā, vel in ſeipſis, vel in ſuos effectꝰ ſpāles.

Conſequenter cum dicit. ET OMNE nomen quod nominatur &c.) Oſtendit Chriſtum exaltatum eſſe cōmuniter ſupra omnem creaturam ſpiritualem. Dixerat enim ſupra Chriſtum eſſe exaltatum ſuper omnes creaturas ſpirituales: quæ a poteſtate denominantur. Sed quia preter illos angelorum ordines in ſacra ſcriptura, quidam alii ordines cœleſtium ſpirituum inueniuntur. ſ. ſeraphin. Eſaię. 6. Et cherubin. Ezech. 10. & 11. & 41. & throni in. ꝓo. Et de iſtis non fecerat mentionem: ideo oſtēdit Chriſtum, ſecundum ꝙ homo ſupra omnes huiuſmodi ordines eſſe exaltatum: propter qđ ſubiungit dicens. ET SVPER omne nomē &c.) ideſt nō ſolum ſuper principatus: ſed ſuper omne nominabile. Sciendum eſt enim, ꝙ nomen imponitur ad cognoſcendum rem: vnde & ſignificat rei ſubiectā: cum ſignificatum nominis ſit diffinitiua ratio rei. Cum ergo dicit. ET OMNE nomen, quod nominatur: dat intelligere, ꝙ exaltatus eſt ſupra omnem ſubſtantiā: de qua poteſt haberi notitia, & nomine comprehendi. Quod dico vt excludatur ſubſtātia diuinitatis, quę incomprehenſibilis eſt. Vnde Glo. dicit. SVPRA omne nomen ideſt nominabile. Et ne intelligatur, ꝙ ſit ſupra nomē dei. ideo ſubdit. QVOD nominatur.) Nam maieſtas diuina nullo nomine cōcludi, vel nominari poteſt. Addit autem non ſolum IN HOC SECVLO: ſed etiam in futuro.) quia multa fiunt in hoc ſeculo, quę notitia comprehendimus, & nominamus: quędam tamē ſunt in futuro ſęculo, quę hic comprehendi nō poſſunt: nec etiam nominari: quia vt dicitur primę Cor. 13: Ex parte cognoſcimus & ex parte prophetamus. Nominātur tamē hęc a beatis, quę ſunt in futuro ſęculo. Huiuſmodi autem ſunt, de quibus dicit Apoſtolus ſecundę Cor. 12. ꝙ audiuit arcana verba, quę non licet homini loqui. Et tamen ſuper hęc omnia exaltatus eſt Chriſtus. Phil. 2. Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.

† Et omnia ſubiecit ſub pedes illius: & eum dedit caput ſup omnia ipſi eccleſiæ: quæ eſt corpus illius: complementum eius: qui omnia in omnibus adimplet. Pſal. 8.

Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius: & ipſum dedit caput ſupra omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur. Lec. VIII.

SVPRA egit Apoſtolus de exaltatione Chriſti, & q̈tum ad eius tranſitum de morte ad vitam in illa particula. SVSCITANS illum &c.) Et de eius exaltatione ad gloriam altiſſimam, in illa particula. Et conſtituēs ad dexteram &c. Hic agit de eius exaltatione, quātum ad poteſtatem maximam. Circa quod duo facit. Quia primo agit de Chriſti poteſtate reſpectu totius creaturę. Secūdo de eius poteſtate reſpectu eccleſiæ. ibi. ET IPSVM dedit &c.) Dicit ergo ꝙ reſpectu totius creaturę habet vniuerſalem poteſtatem: quia omnia ſubiecit. ſ. deus pater ſub pedibus eius. Vbi ſciendum eſt, ꝙ hoc quod dicit. SVB PEDIBVS) poteſt accipi dupliciter. Vno modo vt ſit locutio figuratiua & ſimilitudinaria. vt. ſ. per hoc detur intelligi ꝙ omnis creatura totaliter eſt ſubiecta poteſtati Chriſti. Illud enim eſt a nobis omnino ſubiectum, quod pedibus cōculcamus. Et de iſta poteſtate dicitur Mat. vltimo. Data eſt mihi oīs

poteſtas in cœlo,& in terra. Heb. 1. In eo enim, q el om
nia ſubiiciſſet,nihil dimiſit nõ ſubiectũ ei. Aliter mõ vt ſit
locutio metaphorica. Nã per pedes intelligitur infima
pars corporis,per caput vero ſuprema. Licet autem in
Chriſto diuinitas,& humanitas nõ habeãt rationẽ par
tis:tamen diuinitas,quę eſt ſupremũ in Chriſto,intelli/
gitur per caput.primę Corin.11. Caput vero Chriſti de
us: humanitas vero quę infima eſt intelligitur per pe/
des.ps. Adorabimus in loco,vbi ſteterũt pedes eius. Eſt
ergo ſenſus.q omnia creata nõ ſolũ ſubiecit pater Chri
ſto,inquantũ eſt deus,cui ab ęterno omnia ſunt ſubie/
cta:ſed etiã humanitati eius. Aduertẽdũ eſt autẽ hic,
q Chriſto ſubiiciũtur aliqua dupliciter:quia quędã vo
Orig. error. luntarie: & quędã inuoluntarie. Hoc autem Origenes
nõ intelligẽs,ſumpſit ex hoc verbo Apoſtoli occaſionẽ
erroris,dicens. QVOD omnia quę ſubiiciũtur Chri/
ſto participãt ſalutẽ:quia ipſe eſt vera ſalus.) Et ideo di
xit,q omnes dęmones & dãnati aliquando ſaluabunt,
vt ſubiiciantur ſub pedibus Chriſti:hoc autẽ eſt contra
ſententiã dñi. Mat. 25. Diſcedite a me maledicti in ignẽ
ęternũ,qui paratus eſt diabolo,& angelis eius: & cõclu
Oia ſunt ſubiecta xpo,vel voluntarie, ſiue violenter. dit in fine capituli. ibunt hi in ſupplicIũ ęternũ. Dicen
dũ eſt ergo q OMNIA ſubiecit ſub pedibus eius. ſed
quędã volũtarie tanq̃ ſaluatori: puta iuſtos qui in vita
pręſenti implent voluntatẽ dei & iſti ſubiiciuntur illi,
vt impleat eorũ deſideriũ & voluntatẽ expectãtes illud
quod dicitur de bonis. Prouer. 10. Deſideriũ ſuũ iuſtis
dabitur. Quędã vero ſubiiciũtur ei inuite ſicut iudęi,vt
Chriſtus de his ſuam volũtatẽ faciat. Et iſti ſunt mali,
de quibus poteſt intelligi illud Luc. 19. Verumtamen
inimicos meos illos,qui noluerunt me regnare ſuper
ſe: adducite huc & interficite coram me.

Deinde cũ dicit. ET IPSVM dedit caput &c.) Agit
de poteſtate Chriſti reſpectu ecclefię. Circa quod tria fa
cit. Quia primo ponit habitudinẽ Chriſti ad eccleſiam.
Secũdo habitudinẽ eccleſiæ ad Chriſtũ. Tertio exponit
illã habitudinẽ. Quantũ ad primũ dicit. ET IPSVM
dedit deus pater caput ſuper omnẽ eccleſiã).ſ. tã mili/
tantem,quę eſt hominũ in pręſenti viuẽtium,q̃ trium
phantem,quę eſt ex hominibus & angelis i patria. Chri
ſtus enim ſecundũ quoſdam cõmunes rationes,caput
eſt etiã angelorũ. Col. 2. Qui eſt caput omnis principa
Caput habet triplicẽ habitudinẽ ad mẽbra quo ad p eminentiam, quo ad diffuſionẽ & quo ad cõformitatem. tus & poteſtatis,i ſed ſecundum ſpeciales rationes eſt
Chriſtus caput hominũ ſpiritualiter. Nã caput triplicẽ
habitudinẽ habet ad membra. Primo quidẽ quo ad pe
minentiam in ſitu. Secundo quo ad diffuſionẽ virtutũ
quia ab eo omnes ſenſus deriuantur in membra. item
quo ad cõformitatẽ i natura. Sic ergo quantũ ad pree/
minentiam:& quantũ ad diffuſionẽ,Chriſtus eſt caput
angelorum. Nam Chriſtus pręeſt angelis,etiã ſecundũ
humanitatẽ. Heb. 1. Tanto melior angelis effectus,quã
to pręillis differẽtius nomẽ hęreditauit. itẽ Chriſtus,
etiã ſecundũ q homo,angelos illuminat,& in eis influ
it:vt Dionyſius pbat ex verbis Eſaie. 63. ſ. Quis eſt iſte,
qui venit de Edon &c. dicens hęc verba eſſe ſupremorũ
angelorũ. Quod autẽ ſequitur. Ego q loquor iuſtitiã:
dicit eſſe verba Chriſti eis imediate reſpõdẽtis. Ex quo
datur intelligi,q nõ ſolũ inferiores,ſed etiã ſuperiores
angelos Chriſtus illuminat. Quantũ autem ad naturę
cõformitatẽ,Chriſtus nõ eſt caput angelorũ:quia non
angelos apprehẽdit:ſed ſemẽ Abrahę:vt dicitur heb. 2.
Sed eſt caput hominũ tantũ. Can. 4. Vulneraſti cor me/
um ſoror mea.ſ. per naturã & ſponſa per gratiã. Quan
tum ad habitudinẽ eccleſię ad Chriſtũ, dicit. QVAE
eſt corpus eius).ſ. inquantũ eſt ei ſubiecta, & recipit ab
eo influentiã,& habet naturã conformẽ cũ Chriſto. pri/
mę Cor. 12. Sicut enim corpus vnum eſt,& habet multa
mẽbra:omnia autem mẽbra corporis cum ſint multa,
vnum corpus ſunt,ita & Chriſtus: etenim in vno ſpiri/
tu,omnes nos in vnũ corpus baptizati ſumus. Expo/
nit autem quod dixit,quæ eſt corpus ipſius,ſub/
dens. ET PLENITVDO eius &c.) Quærenti enim
cur in corpore naturali ſint tot mẽbra.ſ. manus,pedes
os,& huiuſmodi. reſpõdetur hoc eſſe ideo,vt deſeruiãt
diuerſis operationibus animę:quarum ipſa poteſt eſſe
cauſa & principiũ,& quę ſunt virtute in ipſa. Nam cor
pus eſt factũ propter animã,& nõ econuerſo. Vnde ſe/
cundum hoc corpus naturale eſt quędã plenitudo ani

mę:niſi enim eſſent mẽbra cum corpore completa, nõ
poſſet anima ſuas operas plene exercere. Similiter itaq
eſt hoc de Chriſto,& de eccleſia. Et quia eccleſia eſt inſti
tuta propter Chriſtum,dicitur q eccleſia eſt plenitudo
eius.ſ. Chriſti.i. vt oia quę virtute ſunt in Chriſto quaſi
quodãmodo in membris ipſius eccleſię impleantur:dũ
.ſ. omnes ſenſus ſpũales & dona:& quicquid poteſt eſſe
in eccleſia quę omnia ſuperabundãter ſunt in Chriſto,
ab ipſo deriuentur in membra eccleſię, & perficiantur
in eis. Vnde ſubdit. QVI OMNIA in omnibus adim
pletur.ſ. dum hunc quidẽ,qui eſt mẽbrum eccleſię fe/
cit ſapientẽ ſecundũ perfectã ſapientiã: quę eſt in ipſo:
illũ vero iuſtũ ſecũdũ pfectã iuſtitiã: & ſic de aliis. Cap. II

ET vos † cum eſſetis mortui deli/ Col. 2.
ctis ac peccatis: in quibus aliquãdo
ambulaſtis; iuxta ſæculum mũdi
huius,iuxta pricipem: cui poteſtas
eſt aeris; qui eſt ſpiritus: nunc agẽs
in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes
conuerſabamur aliquando in cõcupiſcentiis car
nis noſtræ; facientes,quæ carni ac menti libebãt:
& eramus natura filii iræ: quẽadmodũ & cæteri.

ET vos cum eſſetis mortui delictis &
peccatis veſtris,in quibus aliquando
ambulaſtis: ſecundum ſæculum mũ
di huius: ſecundum principem pote/
ſtatis aeris huius: ſpiritus qui nunc operatur in
filios diffidentiæ: in quibus & nos aliquando cõ
uerſati ſumus: in deſideriis carnis noſtræ,facien
tes voluntatem carnis & cogitationũ: & eramus
natura filii iræ,ſicut & cæteri.

SVPRA enumerauit Apoſtolus beneficia
humano generi per Chriſtũ cõmuniter ex
hibita: hic apoſtolus cõmemorat eadẽ,per
cõparationẽ ad eorũ ſtatum pręteritũ. Sta
tus autem eorũ Pręteritus dupliciter con/
ſiderari poteſt. Primo quidẽ quantũ ad ſta
tum culpæ. Secundo quantum ad ſtatum gentilitatis
eorum. Apoſtolus ergo duo facit: quia primo comme/
morat beneficia,quantum ad primum ſtatum eis exhi
bita. Secundo cõmemorat ea, per comparationem ad
ſtatum ſecundũ. ibi. PROPTER quod memores eſto
te &c.) Prima iterum in duas: quia primo recitat Apo/
ſtolus ſtatum culpę ipſorum. Secundo beneficium gra
tię iuſtificationis. ibi. DEVS autem qui diues eſt &c.)
Prima iterum in duas: quia primo commemorat ſtatũ
culpę,quantum ad gentiles. Secundo quantum ad iu
dęos. ibi. IN QVIBVS & nos omnes &c.) Prima iterũ
in duas: quia primo pręmittit beneficii generalitatẽ.
Secundo ſubdit huius neceſſitatem. ibi. CVM ESSE/
TIS mortui &c.) Dicit ergo. Dico q deus magnifice
operatur in fidelibus. ſecundum operationem poten/
tię virtutis eius,quam operatus eſt in Chriſto: & hoc q
ſuſcitauit illum a mortuis. ſecundum hanc ergo ope/
rationem ad huius operationis exemplum conuiuifi/
cauit nos vitę: ſcilicet gratię de morte peccati. Oſeę. 6.
Viuificauit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit
nos &c. Col. 3. Si cõſurrexiſtis cum Chriſto,quę ſurſum
ſunt &c. Neceſſitatem vero huius beneficii oſtendit, cũ
dicit. CVM ESSETIS mortui &c.) Vbi optime deſcri
bit eorum culpam. Primo quantum ad multitudinẽ:
quia cum eſſetis mortui: ſcilicet morte ſpirituali, quæ
peſſima eſt. ps. Mors peccatorum peſſima. Peccatum
enim mors dicitur: quia per ipſum homo a deo, qui eſt
vita ſeparatur. Io. 14. Ego ſum via,veritas,& vita. Mor
tui,inquam,in delictis,& peccatis veſtris. Ecce multitu
do. In delictis quidem,quantum ad omiſſa. ps. Delicta
quis intelligit &c. Et peccatis, quantum ad commiſſa:
in quibus aliquando ambulaſtis. Quod ideo dicit, vt
multitudinem peccatorum exaggeret. Nam aliqui

ſi ad

ſi a1 horam mortui ſunt in peccatis, & in delictis: ceſſant tamen aliqoando, & peccare deſiſtūt: ſed ibi. de malo in peius ꝓcedentes, & ambulātes proficiebāt. Simile habetur Phil. 3. Multi.n. ambulant, quos ſæpe dicebam vobis: nunc autē & flens dico. Hier. 1. Ambulauerunt poſt vanitatem ſuam, & vani facti ſunt. Secūdo q̄tum ad cauſam, quę ponit̄ duplex. Vna ex parte huius mundi: qa alliciebātur a rebus mundi & q̄tum ad hoc dicit. SECVNDVM SAECVLVM mundi huius) .i. ſecundum ſæcularem vitā rerum mundanaꝝ, quæ vos alliciunt. prię Ioan. 1. Si quis diligit mundū, nō eſt charitas patris in eo. Propter quod pręmittit. Nolite diligere mundum. Alia caoſa eſt ex parte dęmonum, quibus ſeruiebāt de quibus dicitur Sap. 14. Infandorū idoloꝝ cultura omnis mali cauſa eſt, & initiū. Et q̄tum ad hoc dicit. ET SECVNDVM principē poteſtatis.) Quam qui dē cauſam deſcribit tripliciter. Primo qdē q̄tum ad poteſtatē, dicens. SECVNDVM principem poteſtatis) .i. poteſtatem exercentē: nō q̄ habeat eam naturaliter: cum nec dominus, nec creator ſit naturæ ſed inq̄tum dominatur hominibus, qui ſe ei peccando ſubiiciunt. Io. 12. Nunc princeps huius mūdi eiicietur foras. Et. 14. Venit princeps huius mundi, & in me nō habet quicq̄. Secūdo q̄tum ad habitationem: quia aeris huius .i. qui habet poteſtatem in hoc aere caliginoſo.

Ptās & dñiū dęmonum in mundo.

Dr dęmōib⁹

Vbi ſciendum eſt, q̄ de iſtis dęmonibus duplex eſt opinio apud doctores. Quidam.n. dixerūt dęmones, qui ceciderunt: nō fuiſſe de ſupremis ordinibus: ſed de inferioribus: qui pręſunt corporibus inferioribus. Conſtat autem totā creaturā corporalē adminiſtrari a deo miniſterio angelorū. Et hęc eſt opinio Ioan. Damaſceni. ſ. q̄ primus eoꝝ qui ceciderunt ꝑerat ordini terreſtrium: quod forte ſumptum eſt ex dicto Platonis, qui ponebat qoaſdā ſubſtantias cœleſtes, ſeu mūdanas. Et ſecundū hoc exponet̄ hoc, quod dicit aeris huius .i. ad hoc creati, vt pręſiderent aeri huic. Alii vero volunt, & melius, q̄ fuerint de ſupremis ordinibus: ita q̄ hoc, qđ dicit aeris huius, ſit ad oſtēdendū ipſum aerem eſſe habitationem ipſoꝝ, in pœnam eoꝝ. Vnde Iudas io ſua canonica dicit. Angelos vero, qui nō ſeruauerūt ſuum principatū, ſed dereliquerunt ſuum domiciliū in iudicium dei magni, vinculis æternis ſub caligine reſeruauit. Ratio autē quare nō ſtatim poſt eorum caſum retruſi ſunt in infernum: ſed dimittunt̄ in aere: eſt, quia deus noluit, q̄ ipſis peccantibus eoꝝ creatio totaliter fruſtraretur: & ideo dedit eos hominibus in exercitiū, quo bonis ꝑparent coronam: malis aotē æternā mortem: & quia vſq; ad diē iudicii eſt nobis tempus belli, & merendi, ideo vſq; tunc in aere ꝑmanebūt: poſt diem vero iudicii retrudent̄ in infernū. Adoertendū etiam q̄ vna litera habet ſpiritus: & ſic eſt genitiui caſus: & ponitur ſingulare ꝓ plurali. Quaſi dicat ſpirituū. Alia litera habet ſpiritū. Et tūc eſt accuſatiui caſus: vt dicat̄ ſecundū principē ſpiritum .i. qui princeps eſt ſpiritus.

Opinio Damaſceni.

Opinio q̄ dęmones nō ſint in iferno, ſed in aere vſq; ad diē iudicii

Tertio q̄tum ad operationē ibi, cū dicit. QVI NVNC operatur in filios diffidētię) .i. in illos, qui a ſe repellūt fructum paſſionis Chriſti qui erāt filii diffidentię. Vel qa de æternis nō habent fidē, nec ſpem ſalutis p Chriſtū. Et in talib⁹ princeps ptātis aeris hui⁹ libere operat̄, ducēs eos, quo vult. de qbus infra. 4. d̄r. Qui deſperātes ſemetipſos tradiderunt impudicitię in opationē immūdicitię. Vel DIFFIDENTIAE) .i. de qbus eis eſt diffidēdū .i. qui ex malitia peccāt: in qbus princeps huius mundi etiā operatur ad nutum. De his.n. qui ex ignorantia, & infirmitate peccant: nō eſt diffidendū: nec in eis princeps iſte operatur ad nutum. Sed cōtra de nemine eſt deſperandū q̄diu viuit. Reſpōdeo. Dicendū eſt, q̄ de aliquo poteſt eſſe duplex ſpes. vna ex parte hominis. alia ex parte diuinę gratię: & ſic de aliquo poteſt deſperari, ex parte ſua: de quo tamen deſperandū non eſt, ex parte dei: ſicut deſperandū erat de Lazaro iacēte in ſepulchro q̄ reſurgeret ex parte ſua: de quo tamen deſperandū nō erat ex parte dei, a quo reſuſcitatus eſt. De illis ergo, qui ex malitia ſunt multum in peccatis demerſi, ſi attendat̄ eoꝝ virtus, deſperari poteſt. ꝓs. Infixus ſom in limo ꝓfundi, & nō eſt ſubſtātia. Non tamen, ſi attendat̄ virtus diuina. De iſtis autē filiis diffidentię dicitur infra. 5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Propter hoc.n. venit ira dei in filios diffidentię.

Spes de aliquo eſt vel ex parte diuinę gratię, vel ex ꝑte hominis.

Deinde cum dicit. IN QVIBVS & nos omnes &c.) Cōmemorat Apoſtolus ſtatū culpę q̄tū ad Iudęos oſtēdens eos oēs in peccato fuiſſe. ſecundū illud Ro. 3. Cauſati ſumus Iudęos & Gręcos oēs ſub peccato eſſe. Attendenda eſt tamē differentia circa hoc: qa Apoſtolus agēs de culpa gentiliū, aſſignauit duas cauſas culpæ fuiſſe. vnam. ſ. ex parte mūdi: aliā ex parte dęmonū, quos colebant. Quia ergo Iudęi erāt ſimiles gentilibus in ſtatu culpę, q̄tum ad primam caoſam: nō autē q̄tum ad ſecondā. Ideo Apoſtolus nō facit mentionem de culpa eoꝝ: niſi q̄tum ad cauſam, quę eſt ex parte mūdi. Circa quod tria facit. Primo cōmemorat eoꝝ culpā, q̄tū ad peccatū cordis. Secundo q̄tum ad peccatū operis. Tertio q̄tum ad peccatū originis. Peccatū vero cordis inſinuat per deſideria carnis: & q̄tum ad hoc dicit. In quibus. ſ. peccatis & delictis, nos omnes. ſ. Iudęi aliquādo cōuerſati ſumus. agentes vitā noſtrā in deſideriis carnis noſtrę. i. carnalibus. Tit. 3. Eramus.n. aliquando & non inſipientes & increduli: errantes & ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis &c. Ro. 13. Carnis curā ne feceritis in deſideriis. Peccatū vero operis inſinuat, cum dicit. FACIENTES volūtates &c. Peccatū.n. operis nihil aliud eſt: q̄ expreſſio interioris cōcupiſcentię. Eſt autem quędā cōcupiſcētia carnis: ſicut ſunt cōcupiſcētię natorales: puta cibi per quā cōſeruat̄ indiuiduum & venereoꝝ, per quā cōſeruat̄ ſpecies. Et q̄tum ad hoc dicit. FACIENTES volūtates carnis) .i. ea, in quib⁹ caro delectatur. Ro. 8. Qui autē in carne ſunt deo placere nō poſſunt. Quędā vero eſt cōcupiſcentia cogitationis eoꝝ. ſ. quę nō veniuot ex deſideriis carnis: ſed ex ipſo appetitu animę. vt honoris ambitio, & proprię excellentię: & huiuſmodi. Et q̄tum ad hoc dicit. ET COGITATIONVM) .i. exequētes illas cōcopiſcētias quę cauſant̄ ex inſtinctu cogitationū noſtrarū. Peccatū vero originis inſinuat, dicēs. ET ERAMVS natura filii irę. Quod quidē peccatum ex primo parente: nō ſolū in gentiles: ſed etiā in Iudęos tranſfundit̄. Ro. 5. Sicut per vnum hominē in hunc mundū peccatū intrauit, & per peccatū mors: ita & in omnes hoies mors ptranſiuit, in quo oēs peccauerūt. Et ſic hoies per baptiſmū mundant̄ a peccato originali ſolū q̄tum ad pſonas ꝓprias: vnde generant filios baptizandos: ita circuncīſio mundabat ab originali pſonas ſolū: ſed gn̄abāt adhuc circuncidendos. Et hoc eſt, quod dicit. ERAMVS natura) .i. per originē naturę. Nō quidē naturę: vt natura eſt: qa ſic bona eſt & a deo, ſed oaturę, vt viciata eſt. FILII IRAE) .i. vindictę pœnę & gehēnę, & hoc SICVT CAETERI) .i. gentiles.

Sed deus, qui diues eſt in miſericordia: propter multā charitatem ſuā qua dilexit nos: etiam cum eſſemus mortui per delicta: conuiuificauit nos vna cū Chriſto (per gratiam eſtis ſeruati) ſimulq; cum eo reſuſcitauit: & ſimul cū eo ſedere fecit inter coeleſtes in Chriſto Ieſu: vt oſtenderet in ſæculis ſupuenientibus eminentē opulentiā grãæ ſuæ: benignitate erga nos p Chriſtū Ieſum.

Deus autem qui diues eſt in miſericordia ꝓpter nimiā charitatem ſuam, qua dilexit nos: & cum eſſemus mortui peccatis: cōuiuificauit nos Chriſto: cuius gratia eſtis ſaluati: & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in coeleſtibus in Chriſto Ieſu: vt oſtenderet in ſæculis ſuperuenientibus abundātes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu. Lec. II.

POSTQVAM exaggerauit Apoſtolus ſtatū culpę inficientis: hic cōmendat beneficium gratię iuſtificātis. Circa quā duo facit. Primo ipſum beneficiū ponit. Secūdo ſeipſum exponit, ibi. GRATIA .n. eſtis &c.) Beneficiū autem illud deſcribit, q̄tum ad tres cauſas. Primo q̄tum ad cauſam efficientem. Secūdo q̄tum ad

cauſam formalem. Tertio ꝗtum ad cauſam finalem. Efficiens autē cauſa beneficii diuini iuſtificātis eſt charitas dei. Et ꝗtum ad hoc dicit. DEVS autem, qui diues eſt in miſericordia ꝑpter nimiā charitatem.) Dicit autē ꝑpter nimiā charitatem: quia dilectionis diuinæ poſſumus conſiderare quadruplicem bonitatē & efficientiā. Primo quia nos in eſſe ꝑduxit. Sap. 11. Diligis enim omnia quę ſunt, & nihil odiſti eoꝝ quę feciſti &c. Secūdo qa ad imaginem ſuā nos fecit, & capaces beatitudinis ſuę. Deu. 33. Cum eo ſanctoꝝ milia. In dextera illius ignea lex, dilexit populos, oēs ſancti in manu illius ſunt. Tertio quia homines per peccatū corruptos reparauit. Hier. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo &c. Quarto qa pro ſalute noſtra filiū ꝓprium dedit. Ioan. 3. Sic deus dilexit mundū, vt filiū ſuum vnigenitū daret. Vnde Grego. O ineſtimabilis dilectio charitatis, vt ſeruū redimeres, filiū tradidiſti. Dicit autem QVI DIVES eſt in miſericordia, quia cū amor hominis cauſetur ex bonitate eius, qui diligitur: tūc homo ille diligit ex iuſtitia, inꝗtum iuſtum eſt, ꝙ talem amet. Quādo vero amor cauſat bonitatē in dilecto: tūc eſt amor ꝓcedens ex miſericordia. Amor autem quo deus amat nos, cauſat in nobis bonitatē: & ideo miſericordia ponitur hic: quaſi radix amoris diuini. Eſa. 63. Largitus eſt in eis ſecūdum indulgentiā ſuam: & ſecundū multitudinem miſericordiarū ſuaꝝ. Ibidem. Multitudo viſcerum tuoꝝ & miſerationū tuaꝝ ſuper me. Dicit autem DEVS DIVES in miſericordia, quia habet eam infinitam, & indeficientē: quod nō habet homo. In tribus.n. homo miſeretur cū termino & limitatione. Primo quidem largiendo beneficia tēporalia: & hęc miſericordia eſt finita: nō excedēs limites ꝓprię facultatis. Tob. 4. Quō potueris: ita eſto miſericors. Sed deus diues eſt etiā in omnibus: qui inuocāt illū: vt dicit Rom. 10. Secūdo eſt finita miſericordia hominis: qa nō remittit: niſi offenſam ꝓpriam: & in hoc etiā modus eſſe debet: vt.ſ. nō ſic paſſim remittat: vt ille cui remittit efficiatur procacior, pronior, & facilior ad iterum offendendum. Eccle. 8. Etenim qa nō ꝓfertur cito cōtra malos ſententia, abſq; timore vllo filii hoīum perpetrant mala. Deo autē nihil nocere pōt: & ideo poteſt oēm offēſam remittere. Iob. 35. Si peccaueris, qd ei nocebis? Et parum poſt. Porro ſi iuſte egeris, quid donabis ei? Tertio homo miſeretur, pœnā remittēdo: & in hoc etiā eſt modus ſeruandus.ſ. vt nō facias cōtra legis ſuperioris iuſtitiā. Deus autem pœnā ſolum remittere pōt, cū nō aſtringatur aliqua ſuperiori lege. Iob. 34. Quē conſtituit alium ſuper terrā, & quē poſuit ſuper orbē, quem fabricatus eſt? Sic ergo miſericordia dei eſt infinita: qa nō coartat anguſtiis diuitiaꝝ: neq; timore nocumenti reſtringitur: & neq; lege ſuperioris. Cauſa vero exemplaris beneficii eſt: qa in Chriſto collata eſt. Et quantū ad hoc dicit. CVM ESSEMVS mortui peccatis, cōuiuificauit nos Chriſto &c.) Vbi tangit triplex beneficiū.ſ. iuſtificationis, reſurrectionis a mortuis: & aſcenſionis in cœlum, p quę tria Chriſto aſſimulant. Dicit ergo ꝗtum ad primū, vt legatur litera ſuſpenſiue. DEVS autē qui diues eſt &c.) CVM ESSEMVS mortui peccatis, cōuiuificauit nos Chriſto) .i. ſimul viuere facit cū Chriſto. Oſeę. 6. Viuificabit nos poſt duos dies &c. Cōuiuificauit inꝗ hic.ſ. p vitā iuſtitię. ps. Qui poſuit animam meā ad vitā. & hoc in Chriſto .i. per gratiā Chriſti cuius.ſ. Chriſti gratia eſtis ſaluati. Ro. 8. Spe.n. ſalui facti ſumus. Quātū vero ad ſecundū dicit. ET CONRESVSCITAVIT nos cum Chriſto) ꝗtum ad alam, in re: & ſpe, ꝗtum ad corpus. Ro. 8. Qui ſuſcitauit ipſum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora noſtra &c. Quantū vero ad tertiū dicit. ET CONSEDERE fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu) .ſ. nunc p ſpem. & tandem in futuro in re: quia vt dicit Ioā. 12. Vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit &c. Item Apoc. 3. Qui vicerit dabo ei ſedere mecū in throno meo: ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius. Vtitur autē in his Apoſtolus ꝓterito pro futuro: enuncians tanꝗ iam factum quod futurū eſt pro certitudine ſpei. Sic ergo cōuiuificauit, ꝗtum ad animā, tandem reſuſcitabit, ꝗtū ad corpus: conſedere fecit, quātum ad vtrunq;.

Conſequenter cū dicit. VT OSTENDERET &c.) Oſtendit cauſam finalem collati beneficii: quod quidē poteſt dupliciter legi: qa ſecula ſuperuenientia, vel poſſunt accipi in vita iſta, vel in vita futura. Si.n. accipiantur in vita iſta: tunc ſęculū eſt quędā mēſura temporis: & periodus vnius generationis: vt dicat ſic. Dico ꝙ nos qui ſumus primitię dormientiū cōuiuificauit Chriſtus & hoc VT OSTENDERET in ſęculis ſuperuenientibus) .i. in his, qui futuri ſunt poſt nos ABVNDANTES diuitias gratię ſuę. & hoc nō meritis noſtris: ſed BONITATE SVA) quę eſt.ſ. SVPER nos in Chriſto Ieſu) .i. per Chriſtū Ieſum. primę Ti. 1. Ieſus Chriſtus venit in hunc mundū peccatores ſaluos facere: quoꝝ primus ego ſum: & ideo miſericordiā conſecutus ſum: vt in me oſtenderet Chriſtus omnē patientiā, ad informationem illoꝝ, qui credituri ſunt illi in vitā æternā. Sic ergo deus largitus eſt ſanctis primitiuis abundātia dona gratię: vt poſteri facilius cōuertant ad Chriſtū. Vel poteſt aliter accipi SAECVLVM) .ſ. in alia vita, de quibus dicit Eccl. 24. Et vſq; ad futurū ſęculū nō deſinam. Sed licet ibi ſit vnū ſęculū: quia ibi eſt æternitas: dicit tamen in ſęculis ſupuenientibus propter multitudinem ſanctoꝝ participantiū ęternitatem: vt dicant ibi tot ſęcula, quot ſunt æternitates participatę. De his ſæculis dicitur in ps. Regnū tuum, regnū oīum ſęculoꝝ. Dicit ergo ſcdm hūc ſenſū. Dico ꝙ VIVIFICAVIT NOS IN SPE) .ſ. per Chriſtum, vel in gratia. VT OSTENDERET in ſęculis ſuperuenientibus) .i. in alia vita cōpleret, abundātes diuitias gratię ſuę .i. abundantē gratiā quam etiā in hoc mūdo dum multa dimittit peccata, & maxima dona cōcedit, dicit. Quę quidē ſuperabundat in vita alia: qa ibi indeficienter habet. Io. 10. Ego veni vt vitam.ſ. gratię habeāt in hoc mundo. & abundantius habeant.ſ. glorię in patria. Et hoc in bonitate ſua. ps. Quā bonus Iſrael deus. Tren. 3. Bonus eſt dñs ſperantibus in eum: animę quęrēti illū. ET HOC ſupra nos) .i. ſupra noſtrū deſiderium, ſupra noſtrum intellectum: & ſupra capacitatem noſtrā. Eſa. 64. Oculus nō vidit deus abſq; te, quę ꝓparaſti expectātibus te. Et hoc IN CHRISTO IESV) .i. per Chriſtum Ieſum: qa ſicut gratia nobis cōfertur p Chriſtū: ita & gloria, quę eſt gratia conſumata ps. Gratiā & gloriā dabit dominus. Per ipſum.n. beatificamur, per quē iuſtificamur. Dicit autem. VT OSTENDERET) quia theſaurus gratiæ in nobis eſt occultus: quia habemus ipſum in vaſis fictilibus. vt dicit ſcdę Corin. 4. & .1. Io. 3. Videte qualē charitatem dedit nobis pater: vt filii dei nominemur. & ſimus. Et parū poſt. Nūc filii dei ſumus, & nōdum apparuit &c. Sed ille theſaurus occultus: quia nōdum apparuit: ſed in ſęculis ſuperuenientibus oſtendet: qa in patria, oīa erunt nobis aperta: quę ad manifeſtā ſanctoꝝ gloriā pertinent. Ro. 8. Nō ſunt cōdignę paſſiones huius tēporis ad futurā gloriā, quę reuelabit in nobis.

Gratia enim eſtis ſeruati per fidem; idq; non ex vobis. Dei donū eſt: non ex operibus: ne quis glorietur: nam ipſius ſumus opus: cōditi in Chriſto Ieſu ad opera bona: quæ præparauit deus: vt in eis ambularemus.

Gratia enim eſtis ſaluati per fidē, & hoc non ex vobis. Dei enim donū eſt, non ex operibus: vt ne quis glorietur. Ipſius.n. ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis: quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Lec. III.

SVPRA cōmemorans Apoſtolus bñficiū dei, quo liberati ſumus a peccato. interpoſuerat. ꝙ gratia Chriſti eramus ſaluati: nūc autem illud ꝓbare intendit. Circa quod duo facit. Primo.n. ꝓponit intentionem ſuā. Secūdo manifeſtat ꝓpoſitum. ibi. ET HOC nō ex vobis &c.) Dicit ergo primo. Bene dixi, cuius gratia eſtis ſaluati. Et certe adhuc dico ſecure. Enim ꝓ quia: eſtis ſaluati gratia. primę Corin. 15. Gratia dei ſum, id quod ſum? Ro. 3. Iuſtificati per gratiā ipſius. Idem.n. eſt ſaluari, & iuſtificari. Salus.n. importat liberationē a periculis. Vnde perfecta ſalus hominis erit in vita æterna,

quando

Quadruplex cauſa diuinæ dilectionis.

quando ab oībus periculis imminentibus erit: ſic nauis dicitur eſſe ſaluata, qñ venit ad portum. Eſa. 60. Occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio. Huius autē ſalutis ſpem ſuſcipiunt hoīes, dum in p̄nti iuſtificātur a peccato: & ſecundū hoc dicuntur ſaluati eſſe. ſecundū illud Roṁ. 8. Spe. n. ſaluati ſumus. Hęc autē ſaluatio gratię eſt p fidē Chriſti. Cōcurrit. n. ad iuſtificationē impii, ſimul cū infuſione gratiæ, motus fidei i deū in adultis. Luc. 8. Vade in pace, fides tua te ſaluū facit. Ro. 6. Iuſtificati. n. ex fide, pacem habeamus.

Deinde cum dicit. ET NON ex nobis &c.) Manifeſtat, quod dixerat. Et primo q̄tum ad fidē, quę eſt fundamētū totius ſpiritualis ędificii. Secundo q̄tū ad gratiam, ibi. IPSIVS. n. ſumus factura &c.) Circa primū excludit duos errores: quorū primus eſt: quia dixerat φ per fidem ſumus ſaluati: poſſet quis credere, φ ipſa fides eſſet a nobis: qa credere in noſtro arbitrio conſtitutū eſt. Et ideo hoc excludens, dicit. ET HOC non ex nobis.) Non. n. ſufficit ad credendum liberum arbitrium: eo φ ea, quę ſunt fidei, ſunt ſupra rationē. Ecc. 3. Plurima ſupra ſenſum hoīs oſtenſa ſunt tibi. 1. Cor. 2. Quę dei ſunt nemo nouit: niſi ſpiritus dei &c. Et lō φ homo credit, hoc non poteſt ex ſe habere, niſi deus det. ſecūdū illud Sap. 9. Senſum autē tuum qs ſciet niſi tu dederis ſapientiā, & miſeris ſpiritū ſanctū tuū de altiſſimis? Propter quod ſubdit. DEI enim donum eſt). ſ. ipſa fides. Phil. 1. Vobis aūt donatū eſt pro Chriſto, nō ſolum vt in eum credatis: ſed etiā pro eo patiamini. & 1. Corin. 12. Aliis. n. datur fides in eodem ſpiritu. Secūdo excludit aliū errorē. Poſſet. n. aliquis credere, φ fides daretur nobis a deo, merito operū p̄cedentium: & ad hoc excludēdū ſubdit. NON ex operib⁹) ſ. p̄cedentibus hoc donū meruimus aliqñ, φ ſaluati ſumus: qm̄ hoc eſt ex gratia, vt ſupra dictū eſt. ſecūdū illud Ro. 11. Si eūt gratia, iam nō ex operibus: alioquī gratia iā non eſt gratia. Subdit aūt rationem, quare deus ſaluat hoīes per fidem abſq; meritis p̄cedētibus. VT NE quis glorietur in ſeipſo) ſed tota gloria in deū referetur. p̄s. Non nobis dn̄e non nobis &c. 1. Corin. 1. Vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius: ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu.

Deinde cū dicit. IPSIVS. n. factura ſumus &c.) Manifeſtat quod dixerat, q̄tū ad gratiā. Circa quod duo facit. Primo manifeſtat gratię infuſionē. Secūdo declarat gratię p̄deſtinationē, ibi. QVAE p̄parauit deus &c.) Duo autē ad rationem gratię ptinent, quę etiam iā dictę ſunt: quorū primū eſt: vt id, qđ eſt per gratiā, nō inſit homini p ſeipſum, vel a ſeipſo: ſed ex dono dei. Et q̄tū ad hoc dicit. IPSIVS enim factura ſumus) quia. ſ. quicqd boni nos habemus, nō eſt ex nobiſipſis: ſed ex deo faciēte. p̄s. Ipſe fecit nos, & nō ipſi nos. Deu. 32. Nōne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, fecit, & creauit te? Et cōtinuat immediate cū p̄cedēti, vt dicatur. NE QVIS glorietur.) q. ſ. ipſius factura ſum⁹. Vel poteſt cōtinuari cū eo, qđ ſupra dixerat. GRATIA eſtis ſaluati ſumus.) Secūdo ptinet ad rationem gratiæ, vt nō ſit ex operibus p̄cedētibus: & hoc exprimit, in hoc quod ſubdit. CREATVRA.) Eſt. n. creare, aliqd ex nihilo facere. Vnde qñ aliquis iuſtificatur ſine meritis precedentibus, dici pōt creatus, quaſi ex nihilo factus. Hęc aūt actio. ſ. creatio iuſtitię, fit virtute Chriſti ſpiritum ſanctū dantis. Propter quod ſubdit. IN CHRISTO IESV). i. per Chriſtū Ieſum. Gala. vlt. In Chriſto enī Ieſu neq; circūciſio aliquid valet, neq; p̄putiū: ſed noua creatura. p̄s. Emitte ſpiritū tuū, & creabunt. Vlterius nō ſolū datur nobis habitus virtutis & gratiæ, ſed interius per ſpiritū renouamur ad bene operādū. Vnde ſubdit. IN OPERIBVS bonis.) quia. ſ. ipſa bona opera ſunt nobis a deo. Iſa. 26. Oīa. n. opera noſtra operatus es in nobis. Et quos p̄deſtinauit, hos & vocauit. ſ. p gratiā, vt dicit Ro. 8. Ideo ſubdit de p̄deſtinatione dicens. QVAE). ſ. bona opera PRAEPARAVIT DEVS.) Nihil. n. aliud eſt p̄deſtinatio, q̄ preparatio beneficioꝝ dei: inter quę beneficia, cōputātur, & ipſa bona opa noſtra. Dicit autē deus nobis p̄parare in quātū diſpoſuit ſe nobis daturū. p̄s. Parasti cibū illorū &c. Sed ne aliqs intelligeret bona opera ſic eſſe nobis p̄parata a deo: vt nihil ad illa p liberū arbitriū cooperemur. Ideo ſubdit. VT IN illis ambulemus.) q. d. Sic nobis ea p̄parauit, vt ea nosipſi nobis p liberū arbitrium impleremus. Dei. n. adiutores ſumus, vt dicitur 1. Corin. 3. Propter quod dicebat de ſeipſo Apoſtolus 1. Cor. 15. Gratia eius in me vacua non fuit: ſed abūdātius omnibus laboraui: nō ego autē: ſed gratia dei mecum. Signāter autem dicit. AMBVLEMVS) vt deſignet boni operis pfectū. ſcđm illud Ioā. 12. Ambulate dum lucem habetis, infra. 5. Vt filii lucis ambulate.

Quapropter memētote: quod vos quōdam gentes in carne: vocabimini præputium ab ea: quæ vocatur circūciſio in carne: quæ circunciſio manibus fit: quod inquam eratis in tēpore illo ſine Chriſto: abalienati a republica Iſraelis: & extranei a teſtamētis promiſſionis: ſpem nō habentes deoq; carentes in mundo. Nunc autem per Chriſtū Ieſum vos, qui quondam eratis lōginqui, ppinqui facti eſtis p ſanguinē Chriſti.

Propter quod memores eſtote, φ aliquando vos qui gētes eratis ī carne, qui dicebamini præputiū, ab ea: quæ dicitur circunciſio manufacta in carne, qui eratis in illo tempore ſine Chriſto, alienati a conuerſatione Iſrael: & hoſpites teſtamentorum: promiſſionis ſpem nō habentes: & ſine deo in hoc mundo. Nūc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Lec. IIII.

PROSECVTO beneficio dei gentilibus exhibito, q̄tū ad liberationē a pctō: hic recitat Apoſtolus beneficium eis exhibitū a liberatione a ſtatu gentilitatis. Circa qđ duo facit. Primo cōmemorat conditionē ſtatus p̄teriti: Secūdo recitat beneficia eis exhibita in ſtatu pręſenti, ibi. NVNC autē in Chriſto Ieſu &c.) Circa primū duo facit. Primo cōmemorationis ſtatus præteriti ponit exhortationē. Secūdo ipſemet ſtatus p̄ręteriti declarat conditionē, ibi. QVIA aliquando &c.) Dicit ergo. PROPTER quod) vt. ſ. aduertere poſſitis φ omnia ſint nobis data ex dei gratia, memores eſtote Deut. 9. Memento, & ne obliuiſcaris, quō ad iracundiam prouocaueris dominū deum tuum &c. Deu. 16. Memineris diei egreſſionis tuę de Ægypto oīb⁹ diebus vitę tuę. Secundo cum dicit. QVIA aliqñ.) Commemorat p̄teriti ſtatus conditionem. Et primo q̄tum ad mala, quę habebāt. Secūdo q̄tum ad bona qbus priuabātur ibi. QVI eratis illo tempore &c.) Circa primū ponit tria mala. Primo gentilitatis crimen, quo idolis ſeruiebant, cum dicit. QVIA aliquando vos gentes eratis.) 1. Corin. 12. Scitis qm̄ cum gentes eſſetis, ad ſimulachra muta prout ducebamini euntes. Quidam vero libri habent. Vos qui gentes eratis: & tūc pendet cōſtructio vſq; ibi. NVNC autē in Chriſto Ieſu &c. Secūdo recitat eorū carnalē cōuerſationem, cum dicit. IN CARNE). i. carnaliter viuētes. Ro. 8. Qui aūt in carne ſunt, deo placere non poſſunt. Tertio recitat contēptus eorū vilipēſionem, qua a Iudęis vilipendebātur. Vnde dicit. QVI dicebamini p̄putiū). i. incircūciſio ab ea. ſ. circūciſione: quę dicit circūciſio manufacta in carne. i. a Iudęis tali circūciſione circūciſis. Et dicit manufactę ad differentiā circūciſionis ſpiritualis. de qua dicit Col. 2. In quo circuncisi eſtis circūciſione, nō manufacta in expoliatione corporis carnis: ſed circūciſione Chriſti. Et ſequitur parum poſt. Vos cum mortui eſſetis in delictis, & pręputio carnis veſtrę, conuiuificauit cum illo condonans vobis omnia &c.

Deinde cum dicit. QVI eratis illo in tēpore &c.) Cōmemorat bona quibus priuabant. & primo participatione ſacramētorū. Secūdo dei cognitione, ibi. ET SINE deo in hoc mūdo.) Circa primū ponit tria ſacramēta, quorū participatione priuabant. Primo Chriſti dignitate. Vnde dicit. QVI ERATIS illo tempore

ſine Chriſto).i.ſine promiſſione Chriſti,quę facta ē iu/
dęis.Hier.23.Suſcitabo Dauid germen iuſtū &c.Zach.
9.Exulta ſatis filia Sion:iubila filia Hieruſalē:ecce rex
tuus venit tibi iuſtus,& ſaluator. Secūdo tāgit ſocieta
tē ſanctorū,qua priuabātur,q̄diu in gētilitate perma
nebāt.cum dicit. Alienati a cōuerſatiōe Iſrael: quia
.ſ.iudęis cū gentilibus nō erat licitū cōuerſari.Deu.7.
Nō inibis cū eis fœdus:nō misereberis eoꝝ:neq; ſocia/
bis cū eis cōiugia &c.Ioā.4.Non.n.coutūtur iudęi Sa
maritanis.Et q̄tum ad illos,qui in Iudaiſmo recipie/
bātur cōtemptibiliter,cū fiebant proſelyti. Vn̄ ſubdi/
tur ET hoſpites teſtamentorum.) q.d. Huiuſmodi
pſelyti quādo cōuertebant̄ ad iudęos,& fiebāt proſe/
lyti:nō ſicut ciues,ſed ſicut hoſpites recipiebant̄ ad p/
cipiendū teſtamēta dei.Dicit autē TESTAMENTO-
RVM)quia iudęis vetus teſtm̄ erat exhibitum:& nouū
erat promiſſum:quia vt dicitur Eccl.44.Teſtm̄ ſuum
confirmauit ſuper caput Iacob.Quod poteſt intelli/
gi de veteri teſtō.Promiſerat.n.deus dare aliud teſta/
mentum.Baruch.2.Statuam illis teſtm̄ alterum ſem/
piternum.Hoc aūt reddidit illis,quorum adoptio aſt
filiorum dei,& gloria,& teſtm̄:vt dicitur Ro.9. ponit
etiam aliud beneficiū,quo priuabantur.ſ.ſpe futuro/
rū bonorum,cū dicit. PROMISSIONIS ſpem nō ha
bentes.)quia vt dicitur Gal.3.Abrahę dictę ſunt pmiſ
ſiones,& ſemini eius. Vlterius ponit ſummam dāni
ficationem,quā dānificabantur.ſ.dei cognitionē.ibi.
ET SINE deo in hoc mundo).i.ſine cognitione dei.
Notus in iudęa deus:non aūt notus gentibus.vt dicit̄
1.Theſ 4.Non in paſſione deſiderii:ſicut & gētes, quæ
ignorant deū:qđ tn̄ intelligitur de cognitione: quæ ē
p fidē.Nā de cognitione naturali dr̄ Ro.1. Qui cū co/
gnouiſſent deum:non ſicut deum glorificauerūt &c.

Cōſequēter cum dicit. NVNC aūt in Chriſto &c.)
Cōmemorat beneficia eis exhibita in ſtatu cōuerſionis
per Chriſtū.Circa quod duo facit:quia primo oſtēdit
qūo facti ſunt participes bonoꝝ,quibus ante priuabā
tur.Secūdo oſ̄dit,q ad illa bona:nō ſicut hoſpites ſed
ſicut ciues recipiuntur,ibi. ERGO non eſtis hoſpites
&c.)Prima iteꝝ in duas:qa primo cōmemorat hmōi
beneficia in generali.Secūdo in ſpeciali,ibi. IPSE eñ
eſt pax noſtra &c.)Dicit ergo primo. Dixi,q in illo tē/
pore eratis ſine Chriſto.alienati a cōuerſatione Iſrael.
NVNC autem).i.poſtq̄ conuerſi eſtis ad Chriſtū: vos
qui eſtis IN CHRISTO).i.qui ei adhęretis per fidem
& charitatem.1.Io.4.Qui manet in charitate , in Deo
manet:& deus in eo . Gal.vlti. IN CHRISTO enim
Ieſu. neq; circunciſio aliquid valet: neq; præputium,
ſed noua creatura . Vos inq̄ , qui aliqn̄ eratis longe.i.
alongati a deo:nō loco,ſed merito.ps. Lōge a pctōri-
bus ſalus:& a conuerſatione ſanctoꝝ,& participatio/
ne teſtōꝝ:vt dictū eſt.Statim facti eſtis ppe deo.ſ.& ſā
ctis eius & teſtamētis.Iſa.6.Filii tui de lōge veniēt &c.
Mat.2.Quidā.n.ex his.ſ.gentilibus de lōge venerunt
.ſ.de regione diſſimilitudinis,& ſtatu gentilitatis:vos
aūt modo facti eſtis ppe.ſ.in ſanguine Chriſti.i.p ſan
guinem eius:quo vos Chriſtus attraxit.Ioan.12.Ego ſi
exaltatus fuero a terra,oīa trahā ad meipſum.Et hoc
propter nimiam charitatem:quæ potiſſime in morte
crucis manifeſtatur.Hiere.31.In charitate perpetua
dilexi te:ideo attraxi te miſerans.

Ipſe enim eſt pax noſtra: qui fecit ex vtriſque
vnum,& interſtitium maceriæ diruit: ſimultatē
per carnē ſuam: legem mādatorum in decretis
ſitam abrogans,vt duos conderet; in ſemetipſo,
in vnū nouum hominem: faciens pacem ; & vt
Luc. 2. recōciliaret ambos in vno corpore deo per cru/
cem; perempta inimicitia per eam. † & veniēs
euāgelizauit pacem vobis,qui procul aberratis
& iis,qui prope. Quoniam autem per illum ha
bemus aditum vtriq; in vno ſpiritu ad patrem.

Ipſe.n.eſt pax noſtra,qui fecit vtraq; vnum:
& medium parietem maceriæ ſoluens inimici/
tias in carne ſua,legem mandatorum decretis,
euacuās; vt duos cōdat in ſemetipſo,in vno no/
uo homine faciens pacem, vt reconciliet ambos
in vno corpore,deo,per crucē,interficiens inimi
citias in ſemetipſo; & veniens,euangelizauit pa
cē vobis,qui longe fuiſtis; & pacē his,qui prope
quoniā per ipſum habemus acceſſum ambo in
vno ſpiritu ad patrem. Lec. V.

COMMEMORATIS bñficiis collatis ipſis Ephe
ſiis in generali p Chriſtū: hic ea cōmemorat in ſpecia/
li.Circa quod duo facit. Primo oſtendit , qūo appro/
pinquauerunt populo iudaico.Scdo qualiter propin
quiores facti ſunt deo.2.ibi. VT reconciliet ambos
&c.)Prima iterum in tres:qa primo oſtendit cauſam
appropinquationis.Secūdo modū. Tertio finē. Secun
da,ibi. ET medium parietem &c.) Tertia,ibi. VT
duos &c.)Cauſa aūt appropinquationis eſt Chriſtus
ppter qđ dicit. IPSE.n.eſt pax noſtra &c.) Et eſt em/
phatica locutio,ad maiorē rei expreſſionē.q.d. Bene/
dico,q facti eſtis prope:ſed hoc factū eſt p Chriſtū : qa
ipſe eſt pax noſtra.i.cauſa pacis noſtrę. Vn̄ dicebat Io.
14.Pacē meam do vobis.Hic aūt modus loquēdi fieri
conſueuit,quādo totū qđ eſt in effectu depēdet ex cau
ſa:ſicut cū dicimus de deo,q ipſe eſt ſalus noſtra: quia
quicqd ſalutis eſt in nobis,cauſat̄ a deo.Quia ergo qc
quid pacis eſt in nobis,cauſatur a Chriſto:& per cōſe/
quēs quicqd appropinquationis:qa homo,qñ pacifi/
catus eſt cum alio,ſecure pōt ambulare,ſeu appropin
quare ad ipſum.Ideo dicit,q eſt pax noſtra . Nā in eiꝰ
natiuitate angeli annūciauerūt pacē.Luc.2. Gloria in
altiſſimis deo:& in terra pax &c.Ipſo etiam Chriſto in
corpore exiſtēte:mundus maximā pacē habuit,qualē
ante nō habuerat.ps.Orietur in diebus eius iuſtitia &c.
Ipſe etiam reſurgēs pacē annunciauit. Luc.vlti. dixit
eis.Pax vobis. Sequit̄ QVI fecit vtraq; vnū.)quia.ſ.
Chriſtus vtrūq; populū.videlicet.iudæorū colentium
deū verū:& gentiliū ab hmōi dei cultura alienatorū,
coniunxit in vnum.Ioā.10.Alias oues habeo , quę nō
ſunt ex hoc ouili &c.vſq; ibi . Et fiet vnū ouile, & vnus
paſtor.Ezec.37.Rex vnus erit omnibus imperans &c.Mo
dus autem appropinquationis oſtenditur cū ſubdit
MEDIVM parietē &c.) Hic aūt modus eſt per remo-
tionē eius,qđ diuidebat.Debemus aūt ad intellectū il
lius imaginari vnū magnum campum,& multos ho/
mines ibi cōgregatos:in quo quidem per mediū pro/
tendat̄,& eleuet̄ vna paries diuidens eos,ita q nō vi
deatur populus vnus:ſed duo.Quicunq; ergo remo/
ueret parietē,& cōiungeret illorum hominum cōgregatio
nem in turbā vnā:& efficeretur populus vnus. Sic in/
telligendū eſt,qđ hic dicit̄.Mūdus.n.iſte eſt ſicut ager.
Mat.13.Ager eſt mūdus.hic autem ager.ſ.mūdus, ple
nus eſt hoībus.Gen.1.Creſcite & multiplicamini,& re
plete terrā.In iſto aūt agro eſt paries:qa quidam ſunt
ex vna parte:quidā ex alia. Hic autem paries pōt dici
lex vetus:ſcđm carnales obſeruātias:in q̄ iudęi cōcluſi
cuſtodiebant̄:vt dr̄ Gal.3.Sub lege cuſtodiebamur cō/
cluſi in eā fidē,q̄ reuelanda erat . Can.2. Ipſe ſtat poſt
parietē noſtrū:qę videlicet Chriſtus p veterē legem fi/
gurabatur.Chriſtus aūt hūc parietem remouit : & ita
cū nullum remaneret interſtitium,factus eſt populus
vnus iudęoꝝ & gentiū.Et hoc eſt qđ dicit. DICO, q
fecit vtraq; vnū)hoc modo.ſ.ſoluens. MEDIVM pa
rietem.) Parietem dico MACERIÆ) nō muri. Tūc
enim eſt paries macerię:qñ lapides in eo non conglu/
tinantur cęmento:nec ad hoc erigitur, vt duret in p/
petuū:ſed vſq; ad tēpus pfinitū. Vetus ergo lex eſt pa/ Lex vetus
ries macerię pp duo.Primo qa nō cōglutinabat̄ chari
tate:quę eſt quaſi cæmentū cōglutinans ſingulos ſibi
inuicem:& oēs ſimul Chriſto.Infra.4. Solliciti ſeruare
vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Vetus.n.lex eſt lex
timoris,inducēs hoīes per pœnas , & cōminatiōes ad
obſeruantias mandatorū. Et ſi qui illo tēpore legis eā
ex charitate obſeruabāt,iam ptinebant ad nouū teſta
mētum:vt dicit Aug.quod eſt lex amoris. Rom.8.Nō
eñ accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterū in timore &c.

Secundo vetus lex eſt paries macerię, quia non fuit data, vt perpetuo duraret: ſed vſq; ad tempus ꝓfinitum. Gal.4. Quãto tẽpore hęres paruulus eſt nihil differt a ſeruo cũ ſit dominus omniũ: ſed ſub tutoribus & actoribus eſt, vſq; ad pręfinitũ tempus a patre: ita & nos cũ eſſemus &c. Sed hic incidit quęſtio: quia dicit. PARIETEM macerię ſoluens. contrariũ dicitur. Mat.5. Non veni ſoluere legem: ſed adimplere. Reſpondeo. Dicendum eſt: ꝙ in veteri lege erãt ꝓcepta moralia, & cęremonialia. Moralia quidem ꝓcepta Chriſtus nõ ſoluit: ſed adimpleuit: ſuperaddẽdo conſilia, & exponẽdo ea, quę ſcribę & Phariſęi male intelligebant. Vñ dicebat Mat.5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, plus ꝗ ſcribarũ &c. Et iterũ. Dictum eſt antiqs. Diliges ꝓximũ tuum, & odio habebis inimicũ tuum. Ego autẽ dico vobis. Diligite inimicos veſtros &c. Cęremonialia vero ꝓcepta ſoluit quidẽ, ꝗtum ad eoꝝ ſubſtantiã: ſed adimpleuit, ꝗtũ ad illud, quod figurabãt adhibẽs figuratũ figurę. Eſt ergo intelligendum qđ hic dicit, ſoluens. ſ. ꝗtum ad obſeruantiã legis carnalis. Et ſoluere hoc. ſ. parietem macerię, eſt ſoluere inimicitias, quę erãt inter Iudęos & gẽtiles: qa iſti volebãt legem ſeruare: illi vero minime: ex quo oriebatur inter eos ira & inuidia. Sed certe HAS INIMICITIAS Chriſtus ſoluit in carne ſua) aſſumpta. Nã in eius natiuitate ſtatim pax hominibus annunciata eſt. Luc.2. Vel IN CARNE SVA) .ſ. immolata: qa vt dicit Infra.5. Tradidit ſemetipſum ꝓ nobis oblationem & hoſtiã. In quo quidẽ ſacrificio impleta ſunt omnia illa ſacrificia, & ceſſauerunt. Hebr. 10. Vna.enĩ oblatione cõſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Quid autem ſit iſte paries inſinuat, dicens. QVOD eſt lex mandatorũ) .q.d. Soluens parietẽ, & hoc legem mandatoꝝ &c. Dicit autem lex vetus, lex mandatoꝝ: nõ quia alię leges mandatis careant. Noua.n. lex mandata habet. Ioan.14. Mãdatũ nouum do vobis. Sed pp duo. Primo quidẽ ꝓpter magnum numerum mandatorum legaliũ, intantũ ꝙ ab oĩbus ſeruari nõ poſſunt. ſecundũ illud Act.15. Hoc eſt onus, quod neq; nos, neq; patres noſtri portare potuimus. Iob.11. Quod multiplex ſit lex eius &c. Vel dicitur. MANDATORVM) .i. factoꝝ. Rom.3. Vbi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. quã legem? Factorũ? Non: ſed per legẽ fidei. Vnde ſicut baptiſmus Ioãnis dicit baptiſmus aquę: quia tantum exterius mundabat, interius autẽ nõ ſanctificabat: ita & lex vetus dicit lex factoꝝ: qa pręcipiebat tantũ quid facere deberẽt: ſed nõ conferebat gratiã, per quam ad legem implendã iuuarentur. Lex vero noua dirigit in agendis ꝓcipiendo: & iuuat ad implendũ gratiã conferendo. EVACVANS) dico, ſicut imperfectũ euacuat per perfectũ: & vmbra per veritatem. primę Corin.13. Cum autẽ venerit quod pfectũ eſt euacuabit, quod ex parte eſt. ſ. imperfectio, & vmbra veteris legis. de quã Heb.10. Vmbram.n. habens lex futurorũ bonorũ &c. Et hoc decretis. i. ꝓceptis noui teſtamẽti, per qua excluditur lex. Leui.16. Comedetis vetuſtiſſima veterũ. i. ꝓcepta legis naturę ſimul cũ noua lege, ꝓceptis eius ſuſceptis vetera ꝓiicientis. ſ. cęremonialia pręcepta veteris legis, ꝗtum ad eoꝝ ſubſtantiã: vt dictum eſt. Finẽ vero appropinquationis oſtẽdit, dicens. VT DVOS cõdat in ſe &c.) Qui quidem finis eſt: vt duo populi efficiant vnus populus. Quę autem vniunt oportet vniri in aliquo vno: & quia lex diuidebat nõ poterant in lege vniri. Chriſtus autẽ in lege ſuccedẽs, & fides eius: ſicut veritas figurę eos in ſemetipſo condidit. Io.17. Vt ſint vnũ ſicut & nos vnum ſumus. Mat.18. Vbi.n. ſunt duo vel tres cõgregati in noĩe meo: ibi ego ſum in medio eoꝝ. Et HOC in vno nouo homine) faciens pacem. i. in ſametipſo Chriſto, q dicit nouus homo ꝓpter nouũ modum ſuę cõceptionis. Hier.31. Creauit dominus nouũ ſuper terrã: fœmina circũdabit virũ. Item ꝓpter nouitatem gratię quã contulit. Gal.vlti. In Chriſto.n. Ieſu, neq; circunciſio aliquid valet: neq; ꝓputium: ſed noua creatura. Infra.4. renouamini ſpiritu mẽtis veſtrę: & induite nouum hoiem, qui &c. Item ꝓpter noua mãdata quę attulit Io.13. Mandatũ nouũ do vobis: vt diligatis inuicem &c. Et licet iſta videat eſſe intentio Apoſtoli: tamen in Gloſſa paries duplicat: qa ex parte Iudęoꝝ ponitur lex, quaſi obſtaculum: ex parte vero gentium eſt idololatria.

Conſequenter cũ dicit. VT RECONCILIET AMBOS &c.) Oſtendit qualiter deo appropinquauerunt. Circa quod duo facit. Primo manifeſtat eorũ reconciliationem ad deũ. Secũdo ponit manifeſtationem recõciliationis, ibi. ET VENIENS euãgelizauit &c.) Sciendum eſt, ꝙ dilectio proximi eſt via ad pacẽ dei: qa vt dicitur primę Ioan.4. Qui.n. non diligit fratrem ſuum quẽ videt: deũ, quẽ nõ videt, quomodo poteſt diligere? Et Aug. dicit ꝙ nullus putet habere pacem cũ Chriſto, ſi diſcors fuerit cũ Chriſtiano. Primo ergo ponit pacẽ hoſum inuicem factã per Chriſtum: & exinde pacẽ hominum ad deum: ꝓpter quod dixit. VT RECONCILIET ambos iam vnitos) .ſ. in vno corpore eccleſię. ſ. in Chriſto. Rom.12. Multi vnũ corpus ſumus in Chriſto. Recõciliet, inq̃. DEO) per fidẽ & caritatẽ. ſcdę Cor.5. Deus erat in Chriſto mundũ recõcilians ſibi. Et hoc fecit PER CRVCEM interficiens inimicitias in ſemetipſo.) qa Iudęorũ & gentilium, quę erãt per legem, inimicitas interfecit: implens figuras veteris teſtamenti: ſed inimicitias, quę erãt inter deũ & hoies p peccatũ interfecit in ſemetipſo: qñ per mortẽ crucis deleuit peccatũ. Gal.1. Qui dedit ſemetipſum ꝓ peccatis noſtris. Heb.10. Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorũ exhauriẽda peccata. Dicit ergo. INTERFICIENS inimicitias) .i. peccata. (IN SEMETIPSO) in immolatione corporis ſui. Col.1. Pacificans per ſanguinẽ crucis eius ſiue quę in cœlis: ſiue quę in terris ſunt. Ro.5. Cum inimici eſſemus reconciliati ſumus deo per mortem filii eius. Item Col.1. In Chriſto cõplacuit omnẽ plenitudinem habitare: & per eũ recõciliare omnia in ipſo. Quia ergo Chriſtus ſatiſfecit ſufficienter pro peccatis noſtris conſequens fuit, vt ſoluto ꝓtio fieret reconciliatio. Manifeſtationẽ vero huius reconciliationis ponit, dicens. ET VENIENS euangelizauit &c. Ponit autem primo pacis, ſeu reconciliationis annunciationẽ. Secundo pacis cauſam, & rationem. ibi. QVONIAM ꝑ ipſum habemus acceſſum &c. Eſt ergo manifeſta dei reconciliatio ad hominẽ per Chriſtũ: quia ipſe Chriſtus non ſolũ reconciliauit nos deo: & interfecit inimicitias: ſed etiã VENIENS) .ſ. in carne. EVANGELIZAVIT) .i. annunciauit PACEM.) Vel VENIENS) poſt reſurrectionẽ: quãdo ſtetit in medio diſcipulorum: & dixit eis Pax vobis. Luc.vlti. & Io.20. Eſa.61. Ad annũciandum miſit me &c. Et.52. Quam pulchri pedes ſupra mõtes annunciãtis, & ꝓdicantis pacem, annunciantis bonum prędicantis ſalutem &c. EVANGELIZAVIT) inquã nõ vni populo tantũ: ſed VOBIS) gentibus QVI longe fuiſtis.) quibus, & ſi nõ in perſona ꝓpria: tamen per apoſtolos ſuos annunciauit pacẽ. Mar.vlti. Euntes ergo docete oẽs gentes baptizantes &c. Eſa.33. Audite qui longe eſtis, quę fecerim, & cognoſcite &c. ET PACEM his, qui ꝓpe) ſupple annunciauit Chriſtus in perſona ꝓpria. Ro.15. Dico.n. Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, ꝓpter veritatem dei, ad cõfirmandas promiſſiones patrũ. Eſa.54. Ecce accola veniet, qui non erat mecum, aduena quondã ciuis adiungetur tibi. Cauſam autem pacis & formam oſtendit, dicens. QVONIAM per ipſum habemus acceſſum ambo) .i. duo populi in vno ſpiritu. i. vniti vnione ſpirit⁹ ſancti. infra.4. Solliciti ſeruate vnitatem ſpiritus &c. primæ Corin.12. Hęc autẽ oĩa operatur vnus atq; idem ſpirit⁹ Sic autem habemus ACCESSVM ad patrẽ) PER Chriſtum) quoniã Chriſtus operat PER ſpiritũ ſanctum.) Rom.8. Si quis autẽ ſpiritum Chriſti non habet hic nõ eſt eius: & ideo quicqd fit per Chriſtum. ſ. p hoc etiam quod dicit. AD PATREM:) intelligendũ eſt, ꝙ etiam pertinet ad totam trinitatẽ: quia ꝓpter eſſentię vnitatem in patre eſt filius. & ſpiritus ſanctus: & in ſpiritu ſancto pater & filius. Ideo cum dicit. AD PATREM: ſpecialiter oſtẽdit, ꝙ quicqd filius habet, a patre habet: & ab eo etiam ſe habere recognoſcit.

Iam igitur non eſtis hoſpites & incolæ: ſed conciues ſanctorum: ac domeſtici dei, ſuperſtructi ſuper fundamentum Apoſtolorum ac prophetarum: ſũmo angulari lapide ipſo Ieſu Chri

ſto, in quo quecunq; ſtructura coagmentatur: ea creſcit in templum ſanctum in domino; i quo & vos coedificamini ĩ habitaculũ dei per ſpiritũ.

Ergo iam non eſtis hoſpites & aduenæ: ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici dei; ſuperædificati ſuper fundamentũ Apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu; in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templũ ſanctum in dño. In quo & vos coædificamini in tabernaculũ dei in ſpũ ſctõ. Lec. VI.

OSTENSO ſupra, ꝙ ad ſpiritualia bñficia ſimul admiſſi ſunt gẽtiles cũ Iudęis. hic oſtendit, ꝙ in illis beneficiis gentiles nõ ſunt minoris dignitatis, ꝙ̃ ſint ipſi Iudęi: ſed ęque plenarie ad Chriſti bñficia ſunt admiſſi. Circa quod duo facit: quia primo ꝓponit intẽtũ. Secundo manifeſtat ꝓpoſitum per exemplum, ibi. SVPERAEDIFICATI &c.) Circa primũ duo facit. Prio excludit id, quod erat in ſtatu preterito, a ſtatu pñti. Secũdo cõcludit id, quod competit preſenti ſtatui, ibi. SED eſtis ciues &c.) quia ergo Apoſtolus cõcludendo inducit hoc quod dicit. ERGO iam &c. Conſiderandum eſt, ꝙ ſimilitudo ſequit̃ ex ꝓmiſſis. Primo quidẽ ea hoc, ꝙ ambo cõiuncti: ſunt deo reconciliati. Secũdo ꝙ ambo habẽt acceſſum in vno ſpiritu ad patrẽ. Quia ergo ſimul ſunt cõfigurati toti trinitati: patri ad quẽ habent acceſſum: filio per quem, ſpiritui ſancto in quo vno accedũt. In nullo ergo deficiunt a ſpiritualiũ bonorum ꝑticipatione. Ad intellectũ autem literę ſciẽdum eſt, ꝙ collegiũ fidelium quãdoq; in ſcripturis vocatur domus. ſecundum illud primę Timo. 3. Vt ſcias quomodo in domo dei oporteat te conuerſari, quę eſt dei eccleſia. Quãdoq; autẽ vocatur ciuitas. ſecũdum illud pſ. Hieruſalem, quę ædificat̃ vt ciuitas. Ciuitas. n. habet collegiũ politicũ: domus autẽ œconomicũ: inter quę quidẽ duplex differẽtia inuenit̃. Nam qui ſunt de collegio domus, cõmunicant ſibi in actibus priuatis: qui vero ſunt de collegio ciuitatis, cõmunicant ſibi in actibus publicis. Itẽ qui ſunt in collegio domus, reguntur ab vno, qui vocatur paterfamilias: ſed qui ſunt in collegio ciuitatis, regunt̃ a rege. Ita. n. eſt paterfamilias in domo: ſicut rex in regno. Sic igitur collegium fidelium aliquid habet de ciuitate: & aliquid de domo. Sed ſi cõſideretur rector collegii pater eſt. Mat. 6. Pater noſter qui es in cœlis &c. Hiere. 3. Patrem vocabis me, & poſt me ingredi nõ ceſſabis: & ſic collegium eſt domus. Si vero ipſos ſubditos cõſideres, ſic ciuitas eſt: quia cõmunicant ſibi in actibus ꝓcipuis. ſ. fidei, ſpei, & charitatis. Et hoc modo, ſi fideles conſiderent̃ in ſe, eſt collegiũ ciuitatis. Si vero rector collegii attendat̃, eſt collegium domus. Et ideo Apoſtolus duo verba ponit hic. ſ. HOSPITES & aduenę.) Hoc. n. ſunt hoſpites ad domũ, qđ aduenę ad ciuitatem. HOSPES) .n. dicit̃ quaſi extraneus a domo. Eccl. 29. Vita neq̃ hoſpitãdi de domo in domũ. ADVENA) vero eſt, qui extraneus venit ad ciuitatem. Ac ſi dicat Apoſtolus. Olim eratis extranei a collegio fidelium: ſicut hoſpites ad domum, & aduenę ad ciuitatem: quemadmodũ & proſelyti ad legem veterem: ſed nunc nõ eſt ita quia iam nõ eſtis hoſpites &c. Eſa. 54. Ecce accola veniet, qui non erat mecum: aduena quondam tuus adiungetur tibi.

Collegiũ fidelium domus dr, & etiã ciuitas, & eccleſia.

Conſequenter cũ dicit. SED eſtis ciues ſanctorum &c. Cõcludit quod cõuenit ſtatui preſenti, dicẽs. SED eſtis ciues ſanctoꝝ &c. q. d. Quia collegium fidelium dicitur ciuitas in comparatione ad ſubditos: & dom' in cõparatione ad rectorem: collegiũ, ad quod vocati eſtis, eſt ciuitas ſanctorũ, & domus dei. pſ. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas dei. Vnde Aug. Duas ciuitates faciunt duo amores. Nã amor dei vſq; ad cõtemptũ ſui. ſ. hominis amantis facit ciuitatẽ Hieruſalem cœleſtẽ; amor vero ſui vſq; ad cõtemptum dei, facit ciuitatem Babylonis. Quilibet ergo, vel eſt ciuis ſanctorum, ſi diligit deũ vſq; ad cõtemptũ ſui. Prouer. vlti. Oẽs domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus. Si vero diligit ſe vſq; ad contemptum dei, eſt ciuis Babylonis.

Conſequẽter cũ dicit. SVPERAEDIFICATI &c.) Manifeſtat ꝓpoſitum. Cõſuetum eſt in ſcripturis, ꝙ in figura quę metonymia dicit̃, cõtinens ponatur ꝓ contento: ſicut quãdoq; domus ꝓ his qui ſunt in domo. Secundum hunc ergo modũ loquit̃ Apoſtolus de his, qui ſunt in domo dei. ſ. de fidelibus: ſicut de vna domo, & cõparat eos ædificio. Et circa hoc duo facit. quia prio ꝓponit intentum. Secũdo oñdit, ꝙ huius ædificii participes facti ſunt ipſi Epheſii, ibi. IN QVO & vos coedificamini &c. Circa primũ duo facit. Primo ꝓponit huius ædificii fundamentũ. Secũdo ipſius cõſtructionem ſeu cõplementũ, ibi. IN QVO omnis ædificatio conſtructa &c.) Fundamentũ autẽ ponit duplex. Vnũ ſecũdariũ, & aliud principale. Secũdariũ quidem fundamẽtum ſunt Apoſtoli & ꝓphetę. Et q̃tum ad hoc dicit eos nõ eſſe hoſpites, ſed ciues: quia iam ptinent ad ædificiũ ſpirituale, vtpote. SVPERAEDIFICATI ſupra fundamentum Apoſtolorũ & ꝓphetarum) .i. qui ſunt Apoſtoli & ꝓphetę. i. ſuper doctrinã eorum. Vel aliter ſupra FVNDAMENTVM Apoſtoloꝝ & ꝓphetarum .i. ſupra Chriſtum) qui eſt fundamentũ Apoſtoloꝝ & prophetarum. q. d. in eodem fundamento ſuperædificati eſtis in quo Apoſtoli & prophetę ſunt ædificati: qui ex Iudęis fuerunt. Hę autẽ expoſitiones duę tantũ quo ad verba differũt: ſed prima cõuenientior eſt: quia ſi alia cõuenientior eſſet: tunc ꝓ nihilo adiungeret. Ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu: cum ipſe Ieſus ſit ſummum fundamentum. Secũdum ergo primũ modũ magis cõſonat: ita tamen, ꝙ ꝓcipuus lapis & ſummũ fundamentũ ſit Chriſtus. Quantũ vero ad ſententiã nihil differunt: quia idem eſt dicere Chriſtum eſſe fundamentum, & doctrinam Apoſtoloꝝ & prophetarũ. cũ Chriſtum tantũ, nõ ſeipſos ꝑdicauerint. Vnde accipere eoꝝ doctrinã, eſt accipere Chriſtũ crucifixum. primę Cor. 1. Nos autẽ predicamus Chriſtum crucifixum. prię Pe. 1. Quibus reuelatũ eſt: quia nõ ſibiipſis &c. Item primæ Corin. 2. Nos autẽ ſenſum Chriſti habemus. Notandũ eſt, ꝙ Apoſtoli dicuntur fundamẽta. pſ. Fundamenta eius in montibus ſanctis. Eſa. 54. Fundabo te in ſaphyris. i. in cœleſtibus viris. Expreſſe autẽ dicũt̃ fundamẽta. Apoc. 21. Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim: & in ipſis nomina duodecim Apoſtolorũ. Qui intantum dicunt̃ fundamenta, inq̃tum eorũ doctrina Chriſtum annunciat. Mat. 16. Super hanc petrã ædificabo eccleſiã meam. Dicit autẽ Apoſtoloꝝ, & prophetarum, vt deſignet, ꝙ vtraq; doctrina eſt neceſſaria ad ſalutem. Mat. 13. Scriba doctus in regno cœlorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui ꝓfert de theſauro ſuo noua & vetera. Itẽ vt oſtendat cõcordiã inter vtranq; ad alterã: dum idem eſt vtriuſq; fundamentũ. Nam qđ prophetę ꝓdixerũt futurũ, Apoſtoli ꝓdicauerũt factũ. Rom. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangeliũ dei: quod ante ꝓmiſerat ꝑ prophetas ſuos. Principale vero fundamentũ tantum eſt Chriſtus Ieſus: & q̃tum ad hoc dicit. IPSO ſummo &c.) Vbi tria dicit de eo. ſ. ꝙ ſit lapis. ꝙ angularis: & ꝙ ſummus. Lapis quidẽ eſt, ꝓpter fundamẽti firmitatẽ. Vnde dicit̃ Mat. 7. Quod domus, quę fundata erat ſupra petrã, firmiter ædificata erat, intantũ ꝙ nec pluuia, nec flumina nec venti potuerũt eã deſtruere. Non ſic autem de domo fundata ſuper arenam. Danie. 2. Lapis abſciſſus de monte ſine manibus. Angularis autem dicit̃ ꝓpter vtriuſq; cõiunctionẽ. Nam in angulo duo parietes vniunt̃. Sic in Chriſto populus Iudęorũ & gentium vniti ſunt. pſ. Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Act. 4. Hic eſt lapis, qui reprobatus eſt a vobis ędificantibus, qui factus eſt in caput anguli: & nõ eſt in aliquo alio ſalus. Et hoc idem de ſe introducit. Mat. 21. Nunq̃ legiſtis in ſcripturis. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli &c. Summus autẽ dicit̃ ꝓpter dignitatis celſitudinẽ. Eſa. 28. Ecce ego mittã in fundamẽtis Sion lapidem angularem, ꝓbatum, ꝓcioſum, in fundamento fundatum. Sed aliud eſt in fundamento ſpirituali, & in ædificio materiali. Materiale namq; ædificium fundamẽtũ habet in terra. Et ideo oportet, vt principalius fundamentum ſit magis infimum. Spirituale vero ædificium fundamentum habet in cœlo.

Nota diligenter, ꝙ fundamentũ Apoſtolorũ, & totius eccleſię, eſt Chriſtus.

Chriſt' eſt tñ principale fũdamentũ cui tria cõpetũt. ꝙ ſit lapis ꝙ ſit ãgularis ꝙ ſit ſumm'

& ideo

& ideo oportet, ꝙ fundamentū quāto eſt principalius tanto ſit ſublimius: vt ſic imaginemur ciuitatem quandam deſcendentem de cœlo, cuius fundamentum in cœlo exiſtens ædificiū dimiſſum ad nos videatur inferius ſecundum illud Apoc. 21. Vidi ciuitatem Hieruſalem deſcendentem de cœlo &c.

Cōſequēter cū dicit. IN quo oīs ædificatio &c.) Agit de conſtructione ædificii. In qualibet autē ędificii conſtructione quatuor requirunt̃. Primo ędificii fundatio. Secundo cōſtructio. Tertio augmentatio. Quarto conſumatio. Quę quidē breuiter tangit, cū dicit. IN QVO) .ſ. fundamēto qui Chriſtus eſt principaliter: & doctrina Apoſtolorū & ꝓphetarū ſecundario: q̄a vt dicitur primę Corin. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere ꝓter id &c. Secūdo vero tangit ſecundū, cū dicit OMNIS ædificatio cōſtructa.) Et quidē ſi intelligatur allegorice deſignat ipſam eccleſiam: quę tunc cōſtruit̃ quādo hoīes ad fidem cōuertunt̃. Si autē moraliter intelligatur, ſignificat animā ſanctā: & tūc eiuſmodi ædificatio conſtruit̃, quando bona opera ſuperędificantur ſuper Chriſtū. Prouer. 14. Sapiēs mulier ędificat domū ſuam. primę Corin. 3. Vnuſquiſq; videat, quomodo ſuperędificet. In hoc ergo fundamento .ſ. Chriſto, oīs ędificatio ſpiritualis cōſtruit̃ Iudęorū, vel gentiliū a deo ꝑ authoritatē. ꝑs. Niſi dñs ędificauerit domum &c. Heb. 3. Omnis namq; domus fabricatur ab aliquo: qui autē omnia creauit, deus eſt. Sed inſtrumentaliter cōſtruit̃ ædificium vel ab hoīe, qui ſeipſum ędificat, vel a ꝓlatis. Tertium tāgit cum dicit. CRESCIT in templū &c.) Quod quidē fit, quando multiplicant̃ qui ſalui fiunt. Act. 6. Verbum domini creſcebat, & multiplicabatur numerus diſcipulorum in Hieruſalem valde. Creſcit etiam, quādo homo creſcit in bonis opibus. Et in gratia creſcit, quātum ad hoc, ꝙ fit templum ſanctū. Templum .n. a deo inhabitatur: & ideo oportet, ꝙ ſit ſanctū ꝑs. Sanctificauit tabernaculū ſuum altiſſimus. Et quia nos debemus inhabitari a deo, vt deus in nobis habitet: ad hoc nos parare debemus, vt ſancti ſimus. primę Corin. 3. Neſcitis, quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis. Apoc. 21. Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cū eis. Sed nunq̄d ſtatim a principio cū charitatē habemus, templum dei ſumus. Reſpondeo. Dicendū eſt, ꝙ ſic & q̄to magis ꝓficimus: tāto magis deus habitat in nobis. Et ideo ad hoc ædificium quarto requiritur perfectio & conſumatio, quod oſtēdit, cum dicit. IN DOMINO.)

Conſequenter cū dicit. IN QVO & vos &c.) Oſtendit quomodo gentiles facti ſunt participes huius ædificii, dicens. IN QVO) ſcilicet ædificio, non ſolum ſuperędificantur Iudęi: ſed etiam VOS) Epheſii AEDIFICAMINI) .i. ad ſimilitudinem aliorum ædificamini. primę Pe. 2. Ad quem accedentes lapidem viuū, ab hominibus quidem reprobatum, a deo autem electum, & honorificatum & ipſi tanq̄ lapides viui ſuperędificamini domos ſpirituales. Et ideo ſubdit. IN HABITACVLVM dei: vt .ſ. deus in vobis inhabitet ꝑ fidē infra. 3. Habitare Chriſtum per fidē in cordibus veſtris. Hoc autem nō poteſt fieri ſine charitate: quia qui manet in charitate, in deo manet, &c. primę Io. 4. Charitas autē dat̃ nobis per ſpiritū ſanctum. Ro. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus nr̃is ꝑ ſpiritū ſanctū, q datus eſt nobis. iō ſubdit. IN SPIRITV ſancto.) Cap. III.

HVius rei gratia ego Paulus vinctus ſum Chriſti Ieſu pro vobis gētibus. Si quidem audiſtis diſpenſationem gratiæ dei: quæ data eſt mihi in vos quod ſecundum reuelationem notum mihi fecit myſterium: quemadmodum ante ſcripſi paucis: ex quibus poteſtis legentes intelligere cognitionem meam in myſterio Chriſti: quod in aliis ætatibus nō innotuit filiis hominum: quemadmodum nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius: & prophetis per ſpiritum: vt ſint gentes cohæredes: & eiuſdē corporis: conſorteſq; promiſſionis eius in Chriſto: per euangelium.

HVius rei gratia ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu, pro vobis gentibus: ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ dei, quæ data eſt mihi in vobis: quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum, ſicut ſupra ſcripſi in breui: prout poteſtis legentes intelligere prudentiā meam in myſterio Chriſti, quod aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominū: ſicuti nūc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius & prophetis in ſpiritu, eſſe gentes cohæredes, & concorporales, & comparticipes promiſſionis in Chriſto Ieſu per euangelium.

SVPRA cōmemorauit Apoſtolus multa dei beneficia humano generi, & ipſis Apoſtolis collata: hic cōmemorat ſpecialia beneficia ſibi tradita. Primo ergo ponit intētionem ſuam in generali. Secūdo exponit per partes in ſpeciali. ibi. QVONIAM ſecundum reuelationē &c.) Circa primum duo facit. Primo ponit ſuā conditionem, q̄tum ad patiētiam, & tribulationes, quas pertulit. Secūdo q̄tum ad dona gratię quę deus ſibi contulit. ibi. SI TAMEN audiſtis &c.) Dicit ergo. DIXI in quo & vos coędificamini &c. HVIVS rei gratia) .i. vt ędificemini, & conuertamini ad Chriſtum: EGO Paulus) qui tantus ſum: q̄a Apoſtolus Ieſu Chriſti, & magiſter gentium in fide & veritate, nunc VINCTVS ſum Romę. Nam hanc epiſtolā de Vrbe ſcripſit: vbi in vinculis tenebatur ſcđę Ti. 2. Laboro vſq; ad vincula, quaſi male operans. infra. 4. Obſecro vos itaq; ego Paulus vinctus in domino. Ex quo apparet eius tribulatio, & paſſio .i. ſqualore carceris. Sed q̄a pœna nō facit martyrem, ſed cauſa, ideo addit ſuarū tribulationū cauſam. Duplex eſt autem cauſa, pro qua quis martyrii cauſam ꝓſequitur. Vna ſi patiatur ꝓ fide Chriſti, vel pro quacunq; alia virtute. primę Pet. 4. Nemo veſtrum patiatur, quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorū appetitor: ſi autem vt Chriſtianus, nō erubeſcat. Et q̄tum ad hoc dicit. VINCTVS Chriſti Ieſu.) Alia ſi patiatur ꝓ eccleſię vtilitate. Et q̄tum ad hoc ait. PRO vobis gentibus) .i. tantum intendo cōuerſionem veſtrā. & verbum ſalutis vobis prędico propter quod traditus ſum carceri. ſcđę Corin. 1. Tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute. Col. 1. Nūc gaudeo in paſſionibus pro vobis. Pœna nō facit martyrē ſed cauſa.

Conſequēter cum dicit. SI TAMEN audiſtis &c.) Ponit donum gratię ſibi cōmiſſum. q. d. DICO ꝙ ſū pro vobis gentibus vinctus,) SI TAMEN audiſtis) .i. intellexiſtis DISPENSATIONEM gratię) quę data eſt mihi pro vobis. Quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, vt diſpenſatio accipiatur paſſiue: & ſit ſenſus. SI TAMEN audiſtis diſpēſationem gratię &c.) .i. ſi intellexiſtis, ꝙ mihi hoc donū .ſ. Apoſtolatus in gentibus eſt diſpenſatum. Nā vt dicit̃ infra. 4. Vnicuiq; data eſt gratia. ſecundum mēſurā donationis Chriſti. Et infra. Ipſe dedit quoſdā quidem Apoſtolos: quoſdā autē ꝓphetas &c. Vnde mihi diſpenſatum eſt a dño Chriſto. .i. venit in ſortem gratia dei hęc, vt in vobis fructum faciam. Col. 1. Fact° ſum ego miniſter &c. Dico DISPENSATIONEM dei, quę data eſt mihi in vobis) .i. eorū diſpenſatio tradita eſt mihi. Alio modo, vt diſpenſatio accipiatur actiue, vt ſit ſenſus. SI TAMEN audiſtis diſpenſationem &c.) .i. ſi intellexiſtis, ꝙ mihi datum ſit, vt dona gratię diſpenſem per cōmunionem ſacramentorum: & hoc in vobis. primę Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti.

Conſequenter cum dicit. QVONIAM ſecundum reuelationem &c.) Manifeſtat cōditionem ſuam ꝑ per

tes,& in ſpeciali. Circa quod duo facit: q̃a primo ponit quod ptinet ad dignitatem officii.ſ. diſpẽſationẽ gratię. Secũdo illud, quod ptinet ad experientiã patientię .ſ. tribolationes, ibi. QVAPROPTER peto, ne deficiatis &c.) Prima iterũ in duas. Primo oſ͞dit gratię diſpenſationẽ, q̃tum ad diuerſorũ myſteriorũ cognitionẽ. Secũdo q̃tum ad ipſorum execucionem, ibi. CVIVS factus ſum miniſter &c.) Prima iterum in duas. Primo ponit myſteriorũ Chriſti ſibi datã cognitionem. Secũdo exponit quod ſit illud myſterium, ibi. ESSE gentes cohęredes &c. Circa cognitionẽ ſuã tria ponit. Primo, q̃ ſit certa. Secundo, q̃ ſit plena. Tertio, q̃ ſit excellens. Certa quidem eſt, q̃a non eſt per humanã induſtriam, nec per humanã intentionẽ, quę falli poteſt. Sap. 9. Cogitationes.n. mortaliũ timidę, & incertę puidentię noſtrę. Sed per legem diuinã, quę certiſſima eſt. Et ideo dicit. QVONIAM ſecundũ reuelationẽ &c. Gal. 1. Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici: ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. 2. Corin. 3. Nos vero reuelata facie gloriam domini ſpeculãtes &c. Item plena ẽ: quia perfecte reuelatũ eſt mihi: & cõmitto veſtro iudicio, quia ego in verbis paucis hoc expreſſi: in q̃bus cognoſcere poteſtis, q̃ perfectã cognitionem habeam de myſteriis fidei. Et q̃tum ad hoc dicit. SICVT ſcripſi in breui) id eſt in paucis verbis, & aperte eo modo VT POTESTIS legentes intelligere. Cañ. 4. Fauus diſtillans labia tua &c. Labiũ quidẽ breue qd eſt. Et ſic labia doctoris ſunt fauus diſtillãs, quãdo breuibus & paucis verbis multa & magna inſinuat. Sed attende: vt dicit Aug. q̃ debet intendere hoc doctor, q̃.ſ. intelligatur. Et q̃diu ad hoc laborat, verba ſua non ſunt ſuperflua, ſed ſi poſtq̃ intelligitur, eis immoratur, ſuperflua ſunt eius verba. Dicit AVTEM prudentiã meam:) ſecundum illud Prouer. 9. Scientia ſanctorũ prudentia. Quę quidem nõ eſt mundana: ſed diuina, & cœleſtis, ppter quod dicit. IN MYSTERIO Chriſti.) Eſt etiã excellens: q̃a ſolis Apoſtolis eſt reuelata vñ ſubdit. QVOD aliis generationibus nõ eſt agnitum. Licet.n. myſteria Chriſti prophetis & patriarchis fuerint reuelata: nõ tamẽ ita clare, ſicut Apoſtolis. Nam prophetis & patriarchis fuerũt reuelata in quadã generalitate: ſed Apoſtolis manifeſtata ſunt, q̃tum ad ſingulares & determinatas circunſtantias. Hoc autẽ quod dicit QVOD aliis generationibus &c.) poteſt dupliciter exponi. Vno modo, vt per generationes tẽpora generationũ accipiantur. Iuxta illud p̃s. Dominatio tua in omni generatione & generationẽ. Et tunc eſt ſenſus QVOD aliis generationibus .i. tẽporibus, nõ eſt agnitum. FILIIS hominum .i. rationalibus creaturis.ſ. nec hoibus nec angelis. Mat. 11. Abſcondiſti hęc a ſapiẽtibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Sicuti reuelatũ eſt nũc ſanctis Apoſtolis eius, & pphetis noui teſtamẽti, interpretantibus ſcripturas, & explanãtibus legẽ. Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei. Cęteris autẽ &c. Luc. 10. Beati oculi, qui vidẽt, quę vos videtis. Et infra. Dico autẽ vobis, q̃ multi reges & prophetę voluerunt videre quę vos videtis, & nõ viderũt &c. Alio modo poteſt exponi VT PER generationes) accipiãtur hoies generati: ſcdm illud. Mat. 23. Veniẽt hęc omnia ſup generationem iſtã &c. Et tunc eſt ſenſus, q̃ ALIIS generationibus .i. hominibus in p̃cedentibus generationibus generatis non eſt cognitũ &c. ſicut prius. Vnde Eſa. 53. Quis credidit auditui noſtro. & brachiũ domini cui reuelatũ eſt? Sed hoc qdẽ ſacramẽtũ fidei reuelatũ eſt aliquibus patribus veteris teſtamẽti. ſecũdum illud Io. 8. Abrahã pater veſter exultauit vt videret diẽ meum, vidit & gauiſus eſt. Et etiam PROPHETIS) ſecundum illud Ioel. 2. Poſt hęc effundam de ſpiritu meo ſuper oẽm carnem & prophetabũt filii veſtri & filię veſtrę. Sed eis quidẽ reuelatũ eſt, in quadã generalitate. APOSTOLIS) vero, clare & perfecte. Et hoc ppter tria. Primo quia ipſi Apoſtoli habuerũt reuelationẽ immediate a filio dei: ſecũdum illud Ioan. 1. Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Prophetę vero, & patres veteris teſtamẽti ipſi edocti ſunt per angelos, vel per aliquas ſimilitudines. Vnde dicitur Eſa. 6. Volauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quẽ &c. Et ideo ipſi Apoſtoli clarius acceperũt. Secũdo quia non in figuris, & in ænigmatibus: ſicut pphetę viderũt: ſed reuelata facie gloriã domini ſpeculãtes. Lu. 10 Beati oculi qui vident quę vos videtis. Tertio quia Apoſtoli cõſtituti fuerunt executores, & diſpẽſatores huius ſacramenti: & ideo oportebat, q̃ melius ipſi eſſent inſtructi, q̃ alii. Ioan. 4. Alii laborauerũt, & vos in labores eorum introiſtis.

Conſequẽter cũ dixit. ESSE gentes &c.) Manifeſtat qd ſit illud ſacramentũ. Circa qd ſciẽdũ eſt, q̃ Iudęi triplicem prerogatiuã habebãt reſpectu gentilium.ſ. promiſſionis hęreditatis. Ro. 4. Non.n. per legẽ promiſſio Abrahę, aut ſemini eius, vt hęres eſſet mundi: ſed p iuſtitiam fidei. p̃s. Dominus pars hęreditatis meę &c. Itẽ per ſpecialem a gentibus aliis inſtructionem. Deut. 7. Te elegit dñs deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, q ſunt ſuper terrã. Vnde. p̃s. Nos autẽ populus eius, & oues paſcuę eius. Cañ. 6. Vna eſt colũba mea, perfecta mea &c. Item p Chriſti pmiſſionem. Geñ. 12. In te benedicent vniuerſæ cognationes terræ. Hęc autẽ tria gentes nõ habebãt, ſupra. 2. Qui eratis illo tempore ſine Chriſto, alienati a cõuerſatione Iſrael. Sed ad hęc tria recepti ſunt per fidẽ. Primo quidẽ, q̃tũ ad participationem hęreditatis: & q̃tum ad hoc dicit. COHAEREDES.) .ſ. ipſis Iudęis in hęreditate cœleſti. Mat. 8. Multi ab oriente & occidẽte venient, & recumbent cũ Abrahã Iſaac & Iacob in regno cœlorũ &c. Secũdo ad ſpeciale collegium fideliũ. Et q̃tum ad hoc dicit. CONCORPORALES) .i. in vnum corpus. Io. 10. Alias oues habeo, quę nõ ſunt ex hoc ouili .i. gẽtes: & illas oportet me adducere, & vocem meã audient & fiet vnũ ouile. & vnus paſtor. Tertio ad pticipationẽ gratię repromiſſę. Et q̃tum ad hoc dicit. ET COMPARTICIPES.) .ſ. PROMISSIONVM) quę factę ſunt Abrahę Ro. 15. Dico autẽ Chriſtum fuiſſe miniſtrũ circunciſionis, ppter veritatem dei ad cõfirmãdas pmiſſiones patrum: gentes autẽ ſuper miſericordia honorare deum Et hęc omnia cõſecutę ſunt gentes, nõ per Moyſen: ſed IN CHRISTO.) Io. 1. Lex per Moyſen data eſt: gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. 2. Pe. 1. Per quẽ maxima & p̃cioſa nobis pmiſſa &c. Item nec per impletionem legis: q̃a hoc eſt iugum quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus: vt dicitur Act. 15. Sed PER euangelium per quod omnes ſaluantur. Ro. 1. Nõ enim erubeſco euangeliũ. Virtus.n dei eſt, in ſalutem omni credenti. 1. Corin. 15. Notum vobis facio euangelium quod prędicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini.

† Cuius factus ſum miniſter ſecundum do- 1.Cor.15.
num gratiæ dei: quod datum eſt mihi, ſecundũ efficaciam potentiæ illius. Mihi minimo omniũ ſanctorũ data eſt gratia hæc: vt inter gentes euãgelizem inperueſtigabiles diuitias Chriſti: & in lucem pferam omnibus, quæ ſit cõmunio myſterii: quod erat abſconditũ a ſæculis in deo: qui vniuerſa condidit per Ieſum Chriſtum.

Cuius factus ſum ego miniſter, ſecundũ donum gratiæ dei, quæ data eſt mihi: ſecundũ operationem virtutis eius. Mihi enim omnium ſanctorũ minimo, data eſt gratia hæc: in gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramenti, abſconditi a ſæculis in deo, qui omnia creauit.

Lec. II.

POSTQVAM oſtendit Apoſtolus eſſe ſibi gratiã diſpenſatã q̃tum ad myſteriorũ diuerſorũ cognitionẽ: hic oſtendit hoc idẽ, q̃tum ad ipſorũ myſteriorũ executionem. Et circa hoc, duo facit Primo cõmemorat auxilium gratię p̃ſtitum ſibi ad exequendũ. Secũdo oſtendit ſibi cõmiſſum officiũ miniſterii, ibi. Mihi oium ſanctorum minimo &c.) Prima in duas. Primo tangit miſteriorũ diuinorum executionẽ. Secundo oſ͞dit auxi-

llum

lium ſibi datum ad exequendum, ibi. SECVNDVM donum gratię &c.) Executio autem diuinorum ſibi commiſſa eſt per modum miniſterii & q̃tum ad hoc dicit. Dico ꝙ hoc miniſteriū eſt mihi cōmiſſum. ſ. gentes eſſe cohęredes per euangelium, per quod gentes participes fiunt ꝓmiſſionis dei in Chriſto Ieſu. CVIVS ego Paulus factus ſum miniſter &c.) q.d. Non ego impleo vel exequor, vt a me, vel vt meum: ſed ſicut miniſterium, quod dei eſt. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte &c. Vñ Apoſtolus. 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum dei.

Deinde cum dicit. SECVNDVM donū gratiæ &c.) Tangit auxilium ſibi pręſtitum ad miniſteriorū executionem. Huiuſmodi autem auxilium duplex fuit. Vnū quidē ipſa facultas exequendi aliud ipſa operatio ſiue actualitas. Facultatē autem dat deus infundēdo virtutem & gratiam, per quas efficitur homo potens, & aptus ad operandum: ſed ipſam operationem confert, inquantum operatur in nobis, interius mouendo, & inſtigando ad bonum. Et ideo hoc accipiens Apoſtolus a deo, dicit, q̃tum ad primum. Dico ꝙ factus ſum miniſter: ſed certe non meis meritis, nec virtute propria: ſed ſecundum donum gratię dei, quę data eſt mihi: quia. ſ. idoneus efficior ad executionem diuinorum miniſteriorum: qui fui prius perſecutor. 1. Corin. 15. Plus omnibus laboraui, nō ego, ſed gratia dei mecum. Quātū ad ſecundū dicit. SECVNDVM operationē quā de⁹ efficit, inq̃tum virtus eius operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. Poteſt autem hoc aliter exponi ſecūdū glo. vt quod dictū eſt modo, referatur ad ꝓcedentia. ſ. dicatur, qđ eſſe gentes cohęredes, & cōcorporales, & cōparticipes ꝓmiſſionis ei⁹. ſ. dei patris. hoc qdē donū dedit de⁹ gentibus in Chriſto. i. per Chriſtum: & hoc ſecundū operationē virtutis: & per hoc, ꝙ potenter operatus eſt. ſuſcitando Chriſtum a morte.

Conſequenter cū dicit. MIHI ſanctorum minimo &c.) Oſtendit officium cōmiſſum. cuius quidē cōmiſſionis gratia cōmendatur ex tribus. Primo quidem ex perſonę ſuę cōditione. Secūdo ex cōmiſſorum magnitudine, ibi. EVANGELIZARE inueſtigabiles &c.) Tertio ex fructus vtilitate. ibi. VT INNOTESCAT &c.) Cōmendatur igitur officium ſibi cōmiſſum: ex perſonę conditione. Si. n. rex aliquis aliquod quidem magnum officium alicui magno principi & excellenti cōmitteret, non multum ei magnā gratiā faceret, q̃tum ad hunc magnū in magno officio: ſed ſi magnum & arduiſſimū officium alicui paruo cōmittat. multum eū magnificat, & magnā gratiam facit ei & tanto magis, quanto officii excellentia excedit ipſum. Secūdum ergo hunc modū. Paulus gratiam ſibi cōmiſſi officii cōmendat dicens. MIHI oīum ſanctorum minimo data eſt gratia hęc.) Et vocat ſe minimū, non ex poteſtate ſibi cōmiſſa: ſed ex cōſideratione ſtatus ꝓteriti. 1. Cori. 15. Ego ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus: quoniā perſecutus ſum eccleſiā dei. Eſa. 60. Minimus erit in mille, & paruulus in gentē fortiſſimā. Et hoc in gentibus. i. inter gentes. Gal. 1. Qui. n. operatus eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis: operatus eſt & mihi inter gentes. Et cū cognouiſſent gratiam dei, quę data eſt mihi inter gentes &c. Secūdo cōmendatur hmōi cōmiſſionis gratia ex officii magnitudine. qđ eſt, reuelare & manifeſtare ſecreta dei, quę ſūt magna & occulta. puta de magnitudine Chriſti, & de ſalute fideliū facta per eum. De his autem duobus eſt totum euangeliū. Quantū ad primum dicit. EVANGELIZARE &c.) q.d. Hęc gratia data eſt mihi, vt annuntiem bonū. 1. Corin. 1. Nō miſit me Chriſtus baptizare, ſed euāgelizare. Et ibidem. 9. Vę. n. mihi ſi nō euāgelizauero. Et hoc INVESTIGABILES Chriſti diuitias) quę ſunt verę diuitię. ſupra. 2. Deus autē, qui diues eſt in miſericordia &c. Ro. 2. An diuitias bonitatis eius, & patientię, & lōganimitatis cōtemnis &c. Roin. 10. Diues in oēs qui inuocāt illum. q.d. Diuitię iſtę verę inueſtigabiles ſunt: qa tanta eſt miſericordia eius, ꝙ intelligi, vel inueſtigari nō poſſet. Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapiētia & ſciētia, timor dñi ipſe theſaurus eius. ſ. Chriſti: qa in Chriſto abundātiſſime fuit timor dñi. Eſa. 11. Replebit eum ſpiritus timoris dñi in Chriſto. n. ſunt oēs theſauri ſapiētię & ſcientię abſconditi. Col. 2. Et hęc SVNT inueſtigabiles) quia pfecte ſapientia, & ſciētia Chriſti inueſtigari nō poſſunt. Iob. 11. Forſitan veſtigia dei, & vſq; ad perfectum oīpotentem q.d. Non. Nā p creaturas in quibus relucet veſtigiū creatoris, perueniri nō poteſt ad perfectā eius cognitionem. Huiuſmodi autē diuitias ſtupens admiratur Apoſtolus dicens. Ro. 11. O altitudo diuitiarum ſapiētię & ſcientię dei, quam &c. Eccle. 1. Sapientiā dei pręcedentē omnia, quis inueſtigabit? Quātum ad ſecundū. i. ad manifeſtandū ſalutē fidelibus ex Chriſto ꝓuenientē. dicit. ILLVMINARE omnes nō ſolū Iudęos: ſed etiā gentiles per pręedicationem & miracula. Eccle. 24. Illuminabo oēs ſperātes in domino. Act. 9. Vas electionis eſt &c. Mat. 5. Vos eſtis lux mundi. Illuminare inq̃, q̃tum in me eſt oēs. ſ. credere volentes. 2. Ti. 2. Qui oēs hoīes vult ſaluos fieri: & ad agnitionem veritatis venire. Ad hoc. ſ. vt intelligant QVAE ſit diſpenſatio ſacramenti:) quia nihil valent iſta, niſi diſpenſentur. q.d. De hoc illuminabo. ſ. q̃ mirabilis, & ex quanta dilectione ſit facta adimpletio arcanę redemptionis. Huiuſmodi autem diuitię inueſtigabiles, per Chriſtum vobis diſpenſatę ſunt. Sed quia dici poſſet iſtud quod dicis, & ſi ſit magnum: omnes tamen hoc ſciunt. ideo ad hoc reſpondet Apoſtolus dicens, ꝙ non quia abſcondita a ſęculis. Vbi ſciendum eſt, ꝙ omnia quę ſunt in effectu, latent virtute in ſuis cauſis: ſicut in virtute ſolis continentur omnia. quę ſunt in generabilibus, & corruptibilibus. Sed tamen ibi quędam ſunt abſcondita quędam manifeſta. Nam calor eſt manifeſte in igne aliquorum vero ratio, quę occulto modo producit, latet in eo. Deus autem eſt omnium rerū cauſa efficiens. ſed producit quędam, quorū ratio poteſt eſſe manifeſta. illa. ſ. quę mediantibus cauſis ſecundis producit. Aliqua vero ſunt in eo abſcondita, illa. ſ. quę immediate per ſeipſum producit. Et quia ſacramentum humanę redemptionis per ſeipſum operat⁹ eſt deus: ideo in eo ſolo hoc ſacramentum eſt abſconditum. Et hoc eſt, quod dicit. ABSCONDITA a ſęculis in deo). i. in ſola notitia dei. Inueſtigare autem ſecreta primę cauſę maximum eſt. primę Corin. 2. Sapiētiam loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non huius ſæculi: neq; principum huius ſæculi, qui deſtruuntur, ſed loquimur dei ſapientiam in myſterio, quę abſcondita eſt, quam prędeſtinauit deus ante ſęcula, qui ſcilicet omnia creauit.

Vt notum fiat nunc principatibus ac poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam: vehemēter varia ſapientia dei: ſecundum præfinitionem ſæculorum: quam fecit in Chriſto Ieſu domino noſtro: per quam habemus audaciam: & aditum cum fiducia: quæ eſt per fidem illius.

Vt innoteſcat principibus & poteſtatibus in cœleſtibus, per eccleſiam, multiformis ſapientia dei ſecundum præfinitionem ſæculorum, quā fecit in Chriſto Ieſu domino noſtro: in quo habemus fiduciam, & acceſſum in confidētia, per fidem eius. Lec. III.

POSITA dignitate officii ex magnitudine cōmiſſorum: hic cōmendat Apoſtolus officii dignitatem, ex vtilitate effectus: quę quidem eſt reuelatio magnarum rerum magnis perſonis. Sunt autem circa hoc tria cōſideranda. Primo quidem quibus ſit reuelatum: & quātum ad hoc dicit. VT INNOTESCAT principibus &c.) Secundo per quem reueletur, quia per eccleſiam. Tertio quid reueletur: quia multiformis ſapiētia dei. Ad cuius quidem ſapientię deſcriptionē, quatuor tangit Apoſtolus. Primo eius multiplicitatem, ibi. MVLTIFORMIS ſapientia dei.) Scđo modum multiplicitatis, ibi. PRAEFINITIONEM ſęculorum.) Tertio multiplicitatis authoritatē. Vñ ſubdit. QVAM fecit dñs in Chriſto Ieſu domino noſtro.) Quarto authoris effectum, ibi. IN QVO habemus fiduciā & acceſſum.)

Eſt ergo ſapientia, quę reuelatur multiformis: & hęc q
dem multiformitas tangit. Iob. 11. Vtinã deus loquere
tur tecũ, & aperiret labia ſua tibi, vt oſtẽderet tibi ſecre
ta ſapientię: & ꝙ multiplex ſit lex eius &c. Sap. 7. Eſt. n.
in illa. ſ. ſapiẽtia diuina ſpiritus intelligẽtię ſanctus vni
cus. & multiplex & cętera. Multiplex. ſ. in effectibus vni
cus. ſ. in eſſentia. Modus autẽ multiplicitatis reuela/
tę ſciẽtię eſt ſecũdum PRAEFINITIONEM ſeculoꝝ)
.i. diſtinctionẽ, & determinationẽ diuerſoꝝ tẽporum.
Deus. n. ordinat alia eſſe in vno tẽpore: alia in alio: & ſe
cundũ hoc hmõi ſapiẽtia multiformis dr̃ ſcdm PRAE
FINITIONEM ſeculoꝝ quia diuerſa tẽpora diuerſis
orat effectibus. Anthor autẽ huius multiplicitatis eſt
Chriſtus. Vñ dicit. QVAM fecit deus in Chriſto ieſu
dño noſtro). i. ꝑ Chriſtũ. Ipſe. n. mutat tẽpora, & ſtatũ
eorũ. Heb. 1. Multipharię, multiſq; modis &c. per quẽ fe
cit & ſęcula. Põt autẽ hoc, qđ dicit, quẽ fecit deus &c.
referri vel ad ęternã ꝑdeſtinationẽ. Nã ipſam fecit pa/
ter in filio ſuo, ſupra. 1. Elegit nos in ipſo aute mundi
cõſtitutionẽ, vt eſſemus ſancti. Ipſe. n. filius eſt ſapien/
tia patris. Nihil autẽ diffinit, vel ꝑordinat aliquid, niſi ꝑ
ſapientiã. Vel poteſt referri ad ꝑdeſtinationis ęternę cõ
pletionẽ, quã deus pater ꝑ filiũ cõſumauit. 1. Corin. 10.
In quos fines ſęculoꝝ deuenerũt. Supple ſumus. Effe
ctus autẽ anthoris eſt magnitudo fructus, qui nobis a
Chriſto ꝓuenit, qđ ponit, cũ dicit. IN QVO habem⁹
fiduciã &c.) Circa quod duo facit. Primo ponit, ꝙ rece/
pimus. Secũdo appropriatum. ꝑ quod recepimus, ibi.
PER fidem eius.) Bona autẽ, ꝙ recipimus ſunt duo.
Vnũ qđ ꝑtinet ad ſpem obtinẽdi: & ꝗtũ ad hoc dicit.
IN QVO) . ſ. Chriſto HABEMVS fiduciã) . ſ. veniẽdi
ad cœlũ, & æternã hęreditatẽ. Io. 16. Confidite, ego vici
mundũ. 2. Corin. 3. Fiduciã talẽ habemus ꝑ Chriſtũ ad
deũ. Aliud bonũ ꝑtinet ad obtinẽdi facultatẽ, & ꝗtum
ad hoc dicit. Et acceſſum. ſ. habemus. Heb. 4. Adeamus
cũ fiducia ad thronũ glorię eius. Hiere. 3. Patrẽ vocabis
me, & poſt me ingredi nõ ceſſabis. Ro. 5. Per quẽ acceſ/
ſum habemus per fidẽ in gratia iſta, in qua ſtamus, &
glorīamur in ſpe glorię filioꝝ dei. Per qđ aũt hęc dent̃
nobis, ſubdit, dicẽs. PER fidem eius). ſ. Chriſti. Ro. 5.
Iuſtificati ex fide, pacẽ habeamus ad deũ. ꝑ dñm noſtrũ
Ieſum Chriſtũ. Vt ergo breuiter cõprehendamus, dico
ꝙ reuelata eſt ſapiẽtia dei multiformis varietatis ſecũ/
dum diſtinctionẽ, & ꝑfinitionem ſęculoꝝ, ꝙ dedit no/
bis fiduciã, & acceſſum ad patrẽ ꝑ fidẽ ei⁹. Quibus aũt
reuelata ſit iſta multiformis ſapiẽtia dei, oſtẽdit. Et tũc
ſumitur iſta litera ſuperius dimiſſa. Vt innoteſcat prin/
cipibus, & poteſtatibus, ex qua apparet magnitudo. Et
quia etiã in terris ſunt principes & poteſtates, addit. In
cœleſtibus. i. in cœlo, vbi nos erimus. Notandũ eſt au
tem hic, ꝙ principes & poteſtates ſunt duo ordines, q
ex ipſorum nõie ꝑeminentiam in operando deſignãt.
Poteſtas ordinatur ad reprimẽdum impedimenta ſa/
lutis: ſed ordo principatuum prę eſt, & iniũgit ad bene
exequendum. Quod autem ad ordinem principatus
pertineat regulare: patet ꝑ illud. ꝓs. Pręuenerũt princi
pes cõiuncti pſallẽtibus &c. Item principes iuda duces
eoꝝ &c. Quod autem ad poteſtates pertineat reprime
re: patet. Ro. 13. Vis autem nõ timere poteſtatem. bonũ
fac, & habebis laudem ex illa: dei. n. miniſter eſt tibi in
bonum: ſi autẽ malefeceris time. Nõ. n. ſine cauſa gla/
dium portat &c. Magni ergo ſunt, quibus innoteſcit: qa
ſanctis angelis, per quos diriguntur, & defendunt̃ ſan
cti. Per quid autẽ eis innoteſcat multiformis ſapientia
dei, ſubdit, dicens. PER eccleſiã) quod quidem ha/
bet magnam difficultatem. Nam glo. habet. i. per Apo
ſtolos in eccleſia prędicantes. Vnus quidem intellectus
eſſe poteſt: quod. ſ. angeli didicerũt ab Apoſtolis: & hoc
videtur quandam rationẽ habere. videmus. n. ꝙ in cœ
lo inter angelos ſuperiores, qui immediate a deo illu/
minantur illuminant, & docent inferiores angelos, q
non immediate illuminantur a deo. Nõ videtur ergo
irrationabile ꝙ Apoſtoli, qui imediate a deo ſunt edo/
cti ſecundum illud ioan. 1. Vnigenitus filius, qui eſt in
ſinu patris, ipſe enarrauit, vt doceant angelos. Sed hoc
quidem ſatis ſufficienter dici poſſet, niſi aliud occur/
reret. Cum. n. in Chriſto ſint duę naturę: diuina. ſ. & hu
mana: edocti quidem ſunt Apoſtoli a Chriſto imme/
diate, ꝗtum ad humanam naturã. Angeli autem im/
mediate naturam diuinam vidẽt: etiã inferiores: alias
nõ eſſent beati: cũ in ſola viſione diuinę eſſentię, ratio/
nalis creaturę beatitudo cõſiſtat. Nõ eſt ergo cõueniẽs,
nec ratio aliqua ſuadet: vt dicamus ſanctos, q ſunt in
patria doceri a quãtumcũq; perfectis viatoribus. Nã li
cet inter natos mulierũ nõ ſurrexit maior Ioãne bap/
tiſta: tamẽ, qui eſt in regno cœloꝝ maior eſt illo: vt di/
citur Mat. 11. Dicere autem ꝙ dęmones doceãtur ab ho
minibus: hoc abſq; ꝑiudicio credibile eſt. Sed ꝙ beati, q
immediate verbũ cõſpiciunt: qđ eſt ſpeculum ſine ma/
cula: in quo relucent oĩa a viatoribus doceant̃ dici nõ
debet, nec incõueniens videtur. Dicendum eſt ergo, ꝙ
innotuit angelis PER eccleſiã). i. per Apoſtolos ꝑdicã/
tes: vt dicit glo. Nõ ꝙ angeli hoc didicerunt ab eis: ſed
in eis. Nã ſicut dic. Aug. ſup Geñ. ad literã. De⁹ anteꝗ̃ crea
turas crearet: ante dico ordine naturę: nõ ordine tem
poris: cum ſecundũ tempus ſimul oĩa creata ſint: ratio
nes rerum naturaliũ indidit mentibus angeloꝝ: quo Cognitio matutina & veſpertina.
fit vt angeli dupliciter res naturales cognoſcerẽt: quia
cognouerunt eas in verbo: & hęc cognitio dicit̃ matuti
na. Item cognouerunt eas in naturis proprijs: & hęc di
citur cognitio veſpertina. Vlterius notandum eſt, ꝙ
ſunt quędam rationes myſterioꝝ gratię totã creaturã
excedẽtes: & huiuſmodi rationes nõ ſunt indirę menti
bus angeloꝝ: ſed in ſolo deo ſunt occultę. Et ideo ange
li nõ cognoſcunt eas in ſeipſis: nec etiã in deo: ſed co/
gnoſcunt eas, ſecundum ꝙ in effectibus explicantur.
Cũ igitur rationes, ꝑtinentes ad multiformẽ ſapientiã
dei ſint hmõi. ſ. in ſolo deo abſconditę: & poſtmodum
in iſtis forinſecis effectibus explicatę: manifeſtum eſt, ꝙ
angeli eas, nec in ſeipſis, nec in ipſo verbo: nec etiam ab
Apoſtolis, nec a viatoribus alijs cognouerũt: ſed in ipſis
Apoſtolis explicatas, prius in mẽte diuina latentes, co/
gnouerunt: ſicut domus, quę eſt in mente artificis, vel
cõceptu de domo facienda: nullus ſcire poteſt, ꝗdiu la
tet in mente: niſi ſolum ille qui ſolus illabitur anima/
bus. ſ. deus: ſed poſtꝗ̃ cõceptus eſt iam in effectu extrin
ſeco explicatus: quia domus iam facta eſt: ſic aliquis
de domo iam facta, quę prius latebat in mẽte artificis,
edocetur: nõ autem edocetur ꝑ domum: ſed in domo.
Vñ iam reſtat, vt aliter exponat̃ hoc qđ dicit. VT IN/
NOTESCAT principibus &c.) vt illa cõiunctio vt, acci Vt cauſaliter vel conſecutiue.
piatur nõ cauſaliter: ſed quodãmodo cõſecutiue, & le
gatur ſic. illuminare. ꝙ ſit diſpenſatio ſacramenti ab/
ſcõditi a ſęculis in deo, qui oĩa creauit: ita tamẽ abſcõ
diti VT INNOTESCAT principibus: &). i. iſtud ſacra
mentum, ita fuit abſcõditum in deo, ꝙ inde innotuit.
PRINCIPIBVS & poteſtatibus. nõ ab ęterno: ſed a ſę/
culo: qa oĩs creatura principiũ habet. Et hoc nõ PER
eccleſiã) terrenã ſed COELESTEM:) quia ibi eſt vera
eccleſia, quę eſt mater noſtra: & ad quã tendimus: & ꝑ
quã noſtra eccleſia militãs eſt exemplata. Et ly, ꝑ, deſi/ Ly ꝑ, deſignat ordinẽ naturę tñ.
gnat ordinẽ naturę tantũ, vt dicat̃ ꝑ eccleſiam cœleſtẽ
.i. de vno in aliud: ſicut dr̃ illud factũ eſt notũ per totũ
regnum, vel ciuitatẽ: qa noua currũt ab vno, in aliũ, ſe/
cundũ ꝙ verba currunt: ſicut dr̃ Act. 9. de ſuſcitatione
Tabitę beghinę ſancti Petri. Notum autẽ factũ eſt ꝑ vni
uerſam ioppen, & crediderunt multi &c. Magiſter tamẽ
aliter recitat lecturam Auguſtini hoc modo. illumina
re, quę ſit diſpenſatio &c. & hoc per eccleſiam. i. oẽs qui
ſunt in eccleſia terrena: ſed hoc nõ eſt ſecundum inten
tionem Aug. Hic poſſet quęri, vtrũ angeli a principio
mundi cognouerint myſterium incarnationis. Reſpõ
det magiſter dicens, ꝙ angelis maioribus notum fuit,
ſed non in minoribus. Vnde ipſi. ſ. minores angeli in/
terrogant. Eſa. 63. Quis eſt iſte, qui venit de Edon, tin
ctis veſtibus de Boſra? Sed opinio hęc eſt cõtra beatum
Diony. Dionyſius. n. duas interrogationes angelorum
da Chriſto factas ex ſacra ſcriptura accipit. Vnam ex
pſalmo. Quis eſt iſte rex glorię. Item accipit aliam ex
Eſa. 63. Quis eſt iſte, qui venit de Edon &c. Prima au/
tem interrogatio ſecundum eũ, eſt inferiorũ angeloꝝ.
Secunda ſupremorum: quod patet: qa primę deus nõ
rñdet, ſed alius. Vñ dicit. Dñs virtutũ ipſe ẽ rex glorię.
ſcdę vero rñdet ipſe deus imediate. Vñ dicit. Ego q lo/
quor iuſtitiã, & ꝓpugnator ſum ad ſaluãdũ. Vult ergo
Dionyſius ꝙ vtriq; aliquid ignorauerunt, & vtriq; ali/
quid

quid ſcicerunt: quia a principio omnes ſciuerũt myſterium incarnationis in generali: ſed rationes in ſpeciali didicerunt tẽpore procedente, ſeu proceſſu tẽporis, ſecundũ ꝙ in effectibus extrinſecis explicabantur.

Quapropter peto: ne deficiatis ob afflictiones meas: quas ꝓ vobis tolero: quæ ẽ gloria veſtra. Huius rei gratia, flecto genua mea ad patrẽ dñi noſtri Ieſu Chriſti: ex quo oĩs a cõmuni patre cognatio in cœlis, & in terra nominatur: vt det vobis iuxta diuitias gloriæ ſuæ: vt fortitudine corroboremini per ſpiritũ ſuũ: in internum hoĩem vt inhabitet Chriſtus per fidẽ in cordibus veſtris fixis in charitate radicibus: & fundamẽto iacto.

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis quæ eſt gloria veſtra. Huius rei gratia, flecto genua mea ad patrẽ dñi noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur: vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ, virtutẽ corroborari per ſpiritum eius, in interiori homine: Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris: in charitate radicati & fundati.

Lec. IIII.

POSTQVAM egit Apoſtolus de dignitate officii: qđ pertinet ad ſuã conditionẽ: hic cõſequenter agit de his, quę ptinẽt ad ſuã afflictionem. ſ. de paſſionibus ſuis. Circa quod duo facit. Primo exhortatur eos, ne ꝓ ſuis tribulationibus cõturbent̃: ſed habeant patientiã. Secũdo qa ad hoc, ꝙ homo nõ cõturbet̃, neceſſariũ eſt diuinum auxiliũ: ꝑmittit orationẽ: vt impleant hoc ꝑ diuinam gratiã, ibi. HVIVS rei gratia &c.) Dicit ergo primo. Ex magnitudine officii mei, & firmitate eiꝰ, quã habeo per fidẽ Chriſti, accidit ꝙ tribulationes patior, nec me cõturbãt, nec a Chriſto auellere poſſunt. Ro. 8. Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti. tribulatio &c. q. d. Nihil. PROPTER qđ) induco vos, ET PETO ne deficiatis in tribulationibus meis:) ne. ſ. occaſione tribulationũ meaꝝ, deficiatis oĩno a fide, & ab operibꝰ bonis. Heb. 12. Nõ fatigemini animis veſtris deficiẽtes. Dico autẽ, ꝙ vos nõ debetis deficere: quia ſunt pro vobis. i. pro vtilitate veſtra. 2. Corin. 1. Siue tribulamur ꝓ veſtra exhortatione, & ſalute: ſiue conſolamur ꝓ veſtra cõſolatione & ſalute quę operat̃ tolerantiã paſſionum earundẽ: quas & nos patimur, vt ſpes noſtra firma ſit ꝓ vobis, ſcientes, quoniã ſicut ſocii paſſionũ eſtis, ſic eritis & conſolationũ. Vel dicit PRO vobis). i. pro veſtra ꝓbatione. Sap. 3. Tanꝗ aurũ in fornace probauit electos dominus &c. QVAE eſt gloria veſtra. ſ. ſi nõ deficiatis, ſed ſtetis fortes in tribulationibus. Nã Q pſeuerauerit vſq; in finẽ &c. Alio modo QVAE eſt gloria vr̃a) . i. tollerantia paſſionũ noſtrarũ eſt pro vobis ad gloriã, in hoc ꝙ deus expoſuit Apoſtolos ſuos, & prophetas tribulationibꝰ, & paſſionibus ꝓpter ſalutẽ veſtrã. Oſeę 6. Propterea dolaui in ꝓphetis, & occidi eos &c. 2. Co. 1. Gloria veſtra ſumus ſicut vos noſtra &c.

Conſequenter cũ dicit. HVIVS rei gratia &c.) Implorat eis auxiliũ per orationem, vt per exhortationẽ, ſuam ꝓficiant. Et primo orationem pręmittit. Secũdo quaſi ſecurus de exauditione, gratias agit, ibi. EI AVTEM qui potens eſt &c.) Item prima in tres: quia primo proponit orationis obiectũ. Secũdo orationis intẽtum, ibi. VT DET vobis ſecũdũ diuitias &c.) Tertio orationis fructum, ibi. VT POSSITIS cõprehendere &c.) Oratio autẽ redditur exaudibilis per humilitatem. ꝑs. Reſpexit in orationẽ humilium &c. Eccle. 35. Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit &c. Et ideo ſtatim orationẽ ſuam ab humilitate incipit dicens. HVIVS rei gratia) . ſ. ne deficiatis a fide. FLECTO genua mea ad patrem &c.) Quod eſt ſignum humilitatis propter duo. Primo quia, qui genua flectit, quodãmodo pulſicat ſe, & ſubiicit ſe ei, cui genua flectit. Vñ

Genua flectit ſe ſubiiciendo & debilitatem virtutis oſtendendo.

per huiuſmodi oſtẽditur recognitio proprię fragilitatis & paruitatis. Secũdo quia in genu eſt fortitudo corporis. Quãdo ergo quis genua flectit, proteſtatur debilitatem ſuę virtutis. Et inde eſt, ꝙ exteriora ſigna corporalia exhibentur deo ad cõuerſionem, & exercitium ſpiritus animę interioris. 2. Parali. vlti. In oratione. Manaſſes. Flecto genua cordis mei &c. Eſa. 45. Mihi curuabitur omne genu &c. Deinde deſcribit orationis obiectum, quod eſt deus: & deſcribit eum ex duobus. Primo ex affinitate. Secũdo ex authoritate. Ex affinitate enim erigimur ad orandũ cũ fiducia. Et ꝗtum ad hoc dicit. AD PATREM domini noſtri Ieſu Chriſti). ſ. cuius nos filii ſumus. Iac. 1. Omne datũ optimũ &c. Eſa. 63. Tu enim domine pater noſter &c. Ex authoritate autem, cõfirmatur obtinẽdi quod petimus fiducia: qa ipſe eſt EX QVO omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur.) Hic poſſet quęri, vtrũ in cœlo ſit paternitas. Poſſet dici breuiter, ꝙ in cœlo. i. in deo, vel in diuinis eſt paternitas, quę eſt principiũ omnis paternitatis. Sed de hac nõ quęritur ad pręſens: qa cuilibet fideli nota eſt. Sed quęritur vtrũ in cœlis. i. vtrũ in angelis ſit aliqua paternitas. Ad hoc dico, ꝙ paternitas eſt tantũ in viuentibus, & cognoſcẽtibus. Eſt autem duplex vita. Vna ſecundũ actum. Alia ſecũdum potentiã. Vita quidem ſecundũ potentiam, eſt habere opera vitę in potentia. Vnde dormiẽs, ꝗtum ad actus exteriores, dr̃ viuere in potentia. Viuere autẽ ſecundum actum eſt, quando exercet quis opera vitę in actu. Sic aũt, nõ ſolũ qui dat potentiã vitę, pater eſt eius, cui dat, ſed qui dat actum vitę, ille etiam pater dici poteſt. Quicunq; ergo inducit aliquẽ ad aliquẽ actum vitę, puta ad bene operãdũ, intelligẽdũ, volendum, amandũ pater eius dici poteſt 1. Corin. 4. Nã ſi decem milia pœdagogorum habeatis in Chriſto: ſed nõ multos patres &c. Cũ ergo inter angelos vnus alterũ illuminet, ꝓficiat, & purget. & iſti ſint actus hierarchici: manifeſtũ eſt, ꝙ vnus angelus eſt pater alterius, ſicut magiſter eſt pater diſcipuli. Vtrum autem paternitas, quę eſt in cœlis, & in terra deriuetur a paternitate, quę eſt in diuinis dubitatur. & videtur ꝙ non. quia noĩa ſic imponimus, ſcđm ꝙ res nominatas cognoſcimus. Quicquid autem cognoſcimus, eſt per creaturas. ergo noĩa impoſita a nobis rebus ipſis plus, & prius cõueniunt creaturis, ꝗ ipſi deo. Reſpõdeo. & dico, ꝙ nomen alicuius rei nominatę a nobis dupliciter poteſt accipi: quia vel eſt expreſſiuũ, vel ſignificatiuum conceptus intellectus: quia voces ſunt notę, vel ſigna paſſionum vel conceptuũ, qui ſunt in anima: & ſic nomen prius eſt in creaturis, ꝗ in deo. Aut inquãtum eſt manifeſtatiuũ quidditatis rei nominatę exterius: & ſic eſt prius in deo. Vnde hoc nomen paternitas, ſecundum ꝙ ſignificat conceptionem intellectus nominãtis rem. ſic per prius inuenitur in creaturis, ꝗ in deo: quia per prius creatura innoteſcit nobis, ꝗ deus: ſecundum autem, ꝙ ſignificat ipſam rem nominatam, ſic ꝑ prius eſt in deo: ꝗ in nobis: quia certe omnis virtus generatiua in nobis: eſt a deo. Et ideo dicit. EX QVO omnis paternitas in cœlo: & in terra nominatur.). q. d. Paternitas. quę eſt in ipſis creaturis, eſt quaſi nominalis, ſeu vocalis: ſed illa paternitas diuina, qua pater dat totam naturã filio abſq; omni imꝑfectiõe eſt vera paternitas.

In cœlo. i. in deo ẽ paternitas & in angelis.

Paternitas.

Conſequenter cum dicit. VT DET vobis &c. Oſtẽdit orationis intentum. Et primo facit hoc. Secundo oſtẽdit, per quam poſſet impetrare ſuum propoſitum, ibi. PER ſpiritum eius &c.) Dicit ergo. Dico, ꝙ peto ne deficiatis, ſed ſtetis viriliter. Scio tñ, ꝙ hoc ex vobis facere nõ poteſtis ſine dono dei. Ideo peto, VT DET vobis.) Iac. 1. Omne datum optimum &c. Et hoc quidem SECVNDVM diuitias glorię ſuę) . i. ſecũdum copiam maieſtatis eius, & magnificentię. ꝑs. Gloria & diuitię in domo eius. Prouerb. 8. Mecum ſunt diuitię & gloria. Diuitię inquam, quę faciunt VIRTVTEM corroborari.) Eſa. 40. Qui dat laſſo virtutem: & his, qui non ſunt, fortitudinem, & robur multiplicat. Et hoc in interiori homine: quia niſi in interioribus fortificet̃ homo: faciliter ab hoſte ſuperatur. Eſa. 9. Confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia, amodo, & vſq; in ſempiternũ Tũc reſumat̃ illa ꝑicula interpoſita. ſ. PER ſpiritum) In qua oſtendit, per quid obtinere poteſt, qđ

petit. Ipſe.n.ſpiritus qui roborat: eſt ſpiritus fortitudinis: & eſt cauſa non deficiendi in tribulationibus. quē obtinemus per fidem, quę eſt fortiſſima: quia fides eſt ſubſtātia rerum ſperandarū.i. facit in nobis ſubſiſtere res ſperandas. Vnde.1.Pe.4. Cui reſiſtite fortes in fide. Et ideo ſubiungit. HABITARE Chriſtum per fidē. Et hoc in cordibus veſtris).1.Pet.3. Dominū autē Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris. Per qd? Dico q̧ nō ſolum per fidē, quę vt donum eſt fortiſſima: ſed etiam per charitatem, quę eſt in ſanctis. Et ideo ſubdit. IN CHARITATE radicati.& fundati.).1.Corin.13. Oia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet: charitas nunq̄ excidit Cañ.vlt. Fortis eſt.vt mors, dilectio. Vñ ſicut arbor ſine radice, & domus ſine fundamento de facili ruitura ſpiritale ędificium, niſi ſit in charitate fundatum, & radicatum, durare non poteſt.

Vt valeatis aſſequi cū omnibus ſanctis: quæ ſit latitudo: & longitudo, & profunditas: & ſublimitas: cognoſcereq; p̄eminentem cognitionis dilectionem Chriſti: vt impleamini omnem plenitudinem dei. Ei vero qui poteſt cumulate facere vltra omnia quæ petimus; aut cogitamus; iuxta vim agentē in nobis: ſit gloria in eccleſia p Chriſtū Ieſum: in oēs ætates ſæculi ſæculorū. Amē.

Vt poſſitis comprehendere cū omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & profundū. Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatē Chriſti: vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Ei autē, qui potens eſt omnia facere ſuperabundāter, q̄ petimus, aut intelligimus, ſecundū virtutē, quæ opatur in nobis, ipſi gloria in eccleſia, & in Chr̄o Ieſu, in oēs generationes ſæculi ſæculorum. Amen. Lec. V.

SVPRA oſtendit Apoſtolus petitionis ſuę p Epheſiis & orationis intentū.ſ. corroborationem ſpiritus in fide, & charitate: hic cōſequenter oſtendit eorum, quę petit fructum corroborationis, quę eſt per fidē, & charitatem, quę eſt quędā cognitio. Ideo primo ꝓponit ipſam notitiam. Secūdo ipſius notitię, ſeu cognitionis efficaciam, ibi. VT IMPLEAMINI in omni plenitudine dei. Dicit ergo. Ita ſitis chariſſimi in charitate radicati.& fundati, vt poſſitis cōprehēdere &c. quod quidē dupliciter legi poteſt. primo modo vt magis ſequatur intentionē Apoſtoli. Sciendū eſt ergo, q̧ tam in futuro, q̄ in pręſenti. cognitio dei eſt nobis neceſſaria. nā in futuro gaudebimus: & de cognitione dei: & de cognitione aſſumptę humanitatis. Io.17. Hęc eſt vita æterna, vt cognoſcant te &c. Io.10. Ingredietur.ſ. in cōtemplationem diuinitatis. & egredietur.ſ. in cōtemplationē humanitatis: & paſcua inueniet. Et quia fides eſt inchoatio illius futurę cognitionis: quia eſt ſubſtātia rerū ſperandarum &c. vt dicit Heb.11. Quaſi iam in nobis res ſperandas per modum cuiuſdā inchoationis facit ſuſtinere. Inde eſt, q̧ fides noſtra in his duobus cōſiſtit.ſ. in diuinitate, & humanitate Chriſti.1.Corin.2. Non.n. iudicaui me ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtū &c. Secūdum hoc ergo, primo pręmittit eis cognitionem diuinitatis. Secundo cognitionem myſterii ncum humanitatis, ibi. SCIRE etiam ſupereminentem ſcientię. & cætera.) Cognitionem autem dei manifeſtat eis, ſub his verbis. VT POSSITIS & cętera. quaſi dicat. Corroboramini per fidem & charitatem: quia ſi ſic eſtis, peruenietis ad vitam æternam: vbi habebitis deū pręſentem, & perfecte eū cognoſcetis. Quod autem deus manifeſtetur amanti, patet. Io.14. Qui diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eū, & manifeſtabo ei meipſum. Quod vero manifeſtet credenti, patet: ꝑut dicit. Eſa.7. ſecūdum aliā literā Niſi credideritis nō intelligetis. Oportet.n. vt ſecundū fidē & charitatē corroboremini vt poſſitis cōprehendere. Vbi ſciēdum eſt q̧ cōprehendere quādoq; ponitur pro includere. & tunc

Comprehendere p includere & pro apprehēdere

oportet, q̧ cōprehendens cōtineat in ſe totaliter comprehenſum. Quandoq; autē ponitur pro apprehēdere. & tunc dicit remotionē diſtantię: & inſinuat ꝓpinquitatem. Primo autē modo, a nullo intellectu creato deus comprehendi poteſt. Iob.11. Forſitan veſtigia dei cōprehendes, & vſq; ad perfectū oīpotentem reperies? q.d. Non. Quia ſic poſſet eū perfecte cognoſcere, q̄tū cognoſcibilis eſt. Et de hac cognitione nō intelligit, qd dicitur. Vt poſſitis cōprehendere. ſed ſecūdo modo, & eſt vna de tribus dotibus. & de hac loquit̄ Apoſtolus, cum dicit. VT POSSITIS cōprehendere).i. deū habere pręſentē, & p̄ſentialiter cognoſcere. Phil.3. Sequor autē, ſi quomodo cōprehendā, in quo &c. Et hęc comprehenſio eſt cōmunis omnibus ſanctis eius. Ideo ſubdit. CVM omnibus ſanctis.) p̄s. Gloria hæc eſt oībus ſanctis eius. Talibus autē dicitur illud. prię. Corin.9. Sic currite, vt cōprehendatis &c. QVAE ſit latitudo &c.) Notandū, q̧ verba iſta videntur ortum habere ex verbis. Iob.11 Forſan inquit veſtigia dei cōprehendes? q.d. Incōprehenſibilis eſt. Huius autem incōprehenſibilitatis cauſam aſſignat, dicēs. Excelſior cœlo eſt, & qd facies? Profundior inferno eſt: & vnde cognoſces? Longior terra menſura eius. & latior mari. Ex quo videtur q̧ Iob oſtendat eū eſſe incomprehenſibilem: attribuens ei quadruplicē differentiā dimenſionum. His.n. verbis alludens Apoſtolus, dicit. VT POSSITIS cōprehendere, quę ſit latitudo &c.) q.d. Habeatis tantam fidem & charitatem. vt poſſitis tandē cōprehendere, quod cōprehenſibile eſt. Et hoc modo exponit DIONY. Nō eſt tamen aliquo modo intelligendū has dimēſiones corporaliter eſſe in deo, quia ſpiritus eſt deus. vt dr̄ Ioan.4. ſunt tamen in deo metaphorice. Vnde p latitudinem deſignatur dimēſio ſeu extenſio virtutis & ſapiētię diuinę ſuper omnia. Eccle.1. Effudit illam.ſ. ſapientiā, ſup oīa opera ſua. PER longitudinē) deſignatur æterna eius duratio. p̄s. Tu autem dn̄e in æternum pmanes. &. p̄s. Domū tuam dn̄e decet ſanctitudo, in lōgitudine dierum. PER ſublimitatem) vel celſitudinē vero perfectio & nobilitas naturę, eius, quę in infinitum excedit creaturam. p̄s. Excelſus ſuper oēs gētes dominus. ET PROFVNDVM) .i. incomprehenſibilitas ſapiētię eius. Eccle.7. Alta profunditas.ſ. ſapientię diuinę, quis inueniet eam? Sic ergo patet q̧ finis fidei & charitatis noſtrę eſt, vt perueniamus ad perfectā dei cognitionem, qua cognoſcamus infinitā ſuę virtutis extenſionē: æternā & infinitā eius durationē: ſuę perfectiſſimę naturę celſitudinem: ſuę ſapientię profunditatem & incomprehēſibilitatem eo modo, ſicut eſt attingendum.

Conſequenter qa adhuc alia cognitio eſt neceſſaria.ſ. cognitio myſteriorum humanitatis, ideo ſubdit. SCIRE etiam ſupereminentem ſcientię &c.) Vbi ſciēdum eſt, q̧ quicquid eſt in myſterio redemptionis humanę. & incarnationis Chriſti, totum eſt opus charitatis. Nā q̧ incarnatus eſt: ex charitate proceſſit. Supra.2. Propter nimiā charitatem ſuam, qua dilexit nos &c. Quod vero mortu⁹ fuit, ex charitate ꝓceſſit. Io.15. Maiorem hac dilectione nemo habet &c. infra.5. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum ꝓ nobis oblationē & hoſtiam deo. ꝓpter hoc dicit Grego. O ineſtimabilis dilectio charitatis, vt ſeruum redimeres, filium tradidiſti. Et ideo ſcire charitatē Chriſti, eſt ſcire oīa myſteria incarnationis Chriſti & redemptionis noſtrę. quę ex immenſa charitate dei ꝓceſſerunt. quę quidē charitas excedit oēm intellectum creatum, & omnium ſcientiā: cum ſit incōprehenſibilis cogitatu. Et ideo dicit. SVPEREMINENTEM ſcientię).ſ. naturę, & oīs intellectus creati. Phil.4. Et pax dei: quę exuperat omnē ſenſum. CHARITATEM Chriſti).i. quam deus pater fecit per Chriſtum.2.Corin.5. Deus erat in Chriſto mūdum reconcilians ſibi. Alio modo poteſt legi, vt referatur ad perfectionem charitatis noſtrę. q.d. Corroboramini in charitate RADICATI, & fundati:) & hoc VT POSSITIS comprehendere) non ſolum cognoſcendo cum omnibus ſanctis. quia hoc donum ſcilicet charitatis cōmune eſt oīb⁹. cū nullus poſſit eſſe ſctūs ſine charitate: vt dicitur Ephe.3. Poſſitis inq̄ comprehendere, quę ſit LATITVDO) .ſ. charitatis, quę ſe extēdit vſq; ad inimicos. p̄s. Latum mandatum tuum nimis. Lata

eſt enim

eſt enim charitas ad ſuam diffuſionem. pſ. Eduxit me in latitudinem dñs. LONGITVDO) autem eius attẽditur, q̃tum ad ſui perſeuerantiam, quia nunq̃ deficit, ſed hic incipit, & pficitur in gloria. 1. Corin. 13. Charitas nunq̃ excidit. Cañ. vlti. Aquę multę nõ potuerunt extinguere charitatem. SVBLIMITAS) autem eius attenditur, q̃tum ad intentionem cœleſtium. vt. ſ. de' non diligatur ꝓpter temporalia. quia huiuſmodi charitas eſſet infirma, ſed vt diligatur propter ſe tantum. Iob. 40. In ſublime erigere, & eſto glorioſus. PROFVNDVM) vero attenditur, q̃tum ad originem ipſius charitatis. Nam hoc ꝙ deum diligimus, non eſt ex nobis, ſed a ſpiritu ſancto. quia vt dicitur Roma. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctũ &c. Hoc ergo ꝙ vnus habet charitatem, lõgam latam, ſublimen, & profundam, & alius non: venit ex profundo diuinę predeſtinationis. Eccle. 1. Profundum abyſſi quis dimenſus eſt? Ergo VT POSSITIS comprehendere). i. perfecte conſequi cum omnibus ſanctis, quę ſit LATITVDO) vt extendatur charitas veſtra vſq; ad inimicos. quę ſit LONGITVDO.) vt. ſ. nũq̃ deficiat, quę ſit SVBLIMITAS.) vt. ſ. propter ſeipſum deus diligatur. ET PROFVNDVM) . ſ. ꝓdeſtinationis &c. Sciẽdum eſt autem hic, ꝙ Chriſtus, in cuius poteſtate fuit eligere genus mortis, ꝙ vellet. quia ex charitate mortẽ ſubiit. elegit mortem crucis, in qua predictę quatuor dimẽſiones ſunt. Ibi eſt latitudo. ſ. in ligno tranſuerſo cui affixę ſunt manus: quia opera noſtra debent p charitatem dilatari vſq; ad inimicos. pſ. Eduxit me in latitudinem dominus. Ibi eſt longitudo, in ligno erecto, cui innititur totum corpus. quia charitas debet eſſe perſeueratiua, quę ſuſtinet, & ſaluat hominẽ. Mat. 10. Qui autem perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Ibi eſt ſublimitas in ligno ſuperiori, cui caput inhęret. quia ſpes noſtra debet eleuari ad ęterna & diuina. 1. Cori. 11. Caput viri Chriſtus eſt. Ibi etiam eſt profundum, in ligno, quod latet ſub terra & ſuſtinet crucem: & tamen nõ videtur, quia profundũ amoris diuini ſuſtinet nos: nec tamẽ videtur, quia ratio prędeſtinationis, vt dictũ eſt: excedit intellectum noſtrum. Sic ergo debemus cõprehendere virtutem charitatis noſtrę, & Chriſti. & adhuc ſcire charitatẽ Chriſti ſupereminentem ſcientię. ſ. humanę. quia nullus poteſt ſcire quantũ Chriſtus dilexit nos vel ſcire etiam charitatem ſciẽtię Chriſti. i. quę habetur cũ ſcientia Chriſti. Charitatem dico ſupereminentem alii charitati quę eſt ſine ſcientia. Sed nunquid eſt verum, ꝙ charitas, quę eſt cum ſcientia, ſupereminet charitati, quę eſt ſine ſcientia. & videtur ꝙ non. quia ſic maius theologus eſſet ſupereminentioris charitatis, q̃ ſancta vetula. Reſpondeo. Dicendũ, ꝙ hoc intelligit de ſcientia afficiente. Nam ex vi cognitionis, inducitur ad magis diligendum. quia quanto deus magis cognoſcitur: tanto & magis diligitur. Propter quod petebat Auguſtinus, nouerim te, nouerim me. Vel hoc dicit propter quoſdam. qui habent zelum dei: ſed non ſecundũ ſcientiam. Talium enim charitati ſupereminet charitas, cum habetur ſcientia Chriſti.

In cruce ſũt quatuor dimenſiones. Latitudo. Longitudo. Sublimitas. Profundum

An charitas cũ ſcia ſupereminet charitati q̃ eſt ſine ſcientia.

Conſequenter cum dicit. VT IMPLEAMINI &c.) Ponit cognitionis diuinę efficaciam, dicẽs. Vt impleamini in omnem plenitudinem dei. i. vt habeatis perfectam participationem omniũ donorum dei. vt ſcilicet hic habeatis plenitudinem virtutum. & poſtea beatitudinis. quę quidem efficit charitas. Eccle. 24. Trãſite ad me omnes, qui concupiſcitis me &c.

Conſequenter ſequitur illa pars. EI AVTEM qui potens &c.) in qua Apoſtolus agit deo gratias de ſuę petitionis exauditione. Circa quod tria facit. Quia primo ponit poteſtatẽ dei, qua poſtulata cõcedit. Secũdo poteſtatis exemplũ, ibi. SECVNDVM virtutẽ, quę operatur in nobis &c.) Tertio materiã gratiarũ actionis, ibi. IPSI GLORIA &c. Poteſtatem autẽ dei deſcribit infinitã, dicens. EI AVTEM) . ſ. deo Chriſto, & deo patri QVI POTENS EST oĩa facere &c. Exo. 15. Omnipotens nomẽ eius. Ro. vlti. Ei autẽ, qui potẽs eſt vos confirmare iuxta euangeliũ &c. Et hoc SVPER ABVNDANTER) facere in nobis omnia, q̃ ſciam' petere, per affectũ: aut intelligere, p intellectũ. & hoc eſt, quod dicit q̃ petimus aut intelligimus. Exemplũ autem huiuſmodi abundãtię in nobis exhibitę oſtendit, dicens. SECVNDVM virtutẽ, quã operatur in nobis) . q. d. Apparet ſi attendamus ea, quę operatus eſt in nobis. ſ. hominibus. Nam nec affectus: nec intellectus humanus potuiſſent conſiderare, vel intelligere, vel petere a deo, ꝙ fieret homo: & ꝙ homo efficeretur deus, & cõſors naturę diuinę: quę tamen ſecundũ virtutẽ operatur in nobis: & hoc in incarnatione filii ſui. 2. Pet. 1. Vt per hoc efficiamini diuinę conſortes naturę. Vnde de his dicit Eccle. 18 Quis ſufficiet enarrare opera illius? Quis. n. inueſtigabit magnalia illius: virtutẽ autẽ magnitudinis quis annunciabit? Vel OPERATVS EST) in nobis. ſ. apoſtolis, quibus dedit gratiã euangelizandi inueſtigabiles diuitias Chriſti: & illuminare oẽs, quę ſit diſpenſatio ſacramẽti abſcõditi a ſęculis in deo: vt dictum eſt ſupra eodem cap. Materia autẽ gratiarum actionis dicit eſſe duplex beneficiũ, quod nobis contulit deus. Primũ eſt eccleſię inſtitutio. Secũdum eſt filii incarnatio. Dicit ergo. IPSI . ſ. deo patri gloria) ſit ſupple in eccleſia. i. pro his quę fecit in eccleſia, quã inſtituit quo ad primum. IN CHRISTO) . i. p Chriſtum: vel pro Chriſto, quẽ nobis dedit. IPSI) inquam SIT GLORIA) vt glorioſus appareat, non ſolum in pręſenti: ſed IN OMNES generationes ſęculi ſęculorum). i. ſęculi oĩa continentis. 1. Ti. 1. Regi autem ſęculorum immortali, & inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſęcula ſęculorum. AMEN.)

Cap. IIII.

HOrtor itaq; vos ego vinctus in domino: vt ambuletis: ita vt dignum eſt vocatione: † qua vocati eſtis: cum omni ſubmiſſione ac manſuetudine: 1. Cori. 7.
cum animi lenitate: tolerantes vos inuicem per charitatem ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus, per vinculum pacis. † Vnum corpus, & vnus ſpiritus: quemadmodum & vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Rom. 12. 1. Cori. 12.

OBſecro itaq; vos ego vinctus in domino: vt digne ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, cum omni humilitate, & manſuetudine: cum patientia, ſupportantes inuicem in charitate. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus, in vinculo pacis Vnum corpus, & vnus ſpiritus: ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ.

SVPRA commemorauit Apoſtolus diuina beneficia: per quę vnitas eccleſię conſtituitur, & cõſeruatur. hic monet eos Apoſtolus ad permanendũ in eccleſię vnitate. Circa quod duo facit. Quia primo monet eos, vt in ipſa vnitate perſeuerent. Secundo inſtruit eos, quomodo in ea permaneant. ibi. HOC ERGO dico, & teſtificor in domino &c.) Item prima in duas. Quia primo monet eos ad ſeruandam eccleſiaſticam vnitatem. Secundo ꝓponit ipſius eccleſiaſticę vnitatis formam, ibi. VNVS dominus vna fides &c.) Prima iterum in tres. Primo pręmittit quędam inductiua ad ſeruandam eccleſiaſticam veritatem. Secundo ponit monitionem, ibi. CVM OMNI humilitate &c.) Tertio oſtendit monitionis finem, ibi. SOLLICITI ſeruare &c. Inducit autem ex tribus, ad ſeruandam eccleſiaſticam vnitatem. Primo ex charitatis affectu. Secundo ex commemoratione ſuorum vinculorum. Tertio ex conſideratione diuinorum. Charitatis autem affectum inſinuat per obſecrationem. Vnde dicit. Itaq; ex quo tot beneficia a domino recepiſtis. OBSECRO VOS.) cũ tñ imperare poſſem: ſed pp humilitatẽ magis obſecro. Pro. 18. dr. Cũ obſecrationibus loquit' pauper. Itẽ pp charitatẽ, q̃ magis mouet ad opus, q̃ timor. Philemoni. 1. Fiduciã habẽs in Chriſto imperãdi tibi, qd ad rem ptinet, pp charitatem magis obſecro &c. Ex cõmemoratione vero ſuorum vinculorũ inducit eos, dicẽs.

EGO VINCTVS in domino.)Ex quibus inducit eos, propter tria. Primo, quia amicus magis cōpatitur amico afflicto,& nititur in pluribus facere voluntatē ſuā: vt vel ſic eū cōſoletur. Eccl.12. Nō agnoſcetur in bonis amicus,& nō abſcōdet a malis inimicus in bonis viri inimici illius in triſtitia:& in malitia illius amicus agnitus eſt. Secundo: quia Apoſtolus ipſe vincula patiebatur pro ipſorum vtilitate:& ideo inducit eis ad memoriā, quaſi volens eos obligare. ſecundę Corin.1. Siue autem tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute: ſiue conſolamur pro veſtra cōſolatione, ſiue exhortamur ꝓ veſtra exhortatione & ſalute quę operatur tolerantiam earundem paſſionū, quas nos patimur. Tertio quia vt ſupra dictum eſt ca.3. in illa parte. Quę eſt gloria veſtra: huiuſmodi erant eis ad magnā gloriam: dum deus ꝓ eis amicos & electos ſuos expoſuit tribulationibus pro ipſorū ſalute. Et ideo addit. IN DOMINO) .i. ꝓpter dominum. Vel erāt ad gloriam Apoſtoli, ꝙ nō vt fur, aut homicida: ſed vt Chriſtianus: & propter dñm noſtrum Ieſum Chriſtum, vinculatus erat. Ezech.3. Ecce data ſunt ſuper te vincula,& ligabunt te in eis &c. Ex cōſideratione vero diuinorū beneficiorū inducit eos, dicens. VT DIGNE ambuletis vocatione, qua vocati eſtis).i. attendētes dignitatē, ad quā vocati eſtis, ambuletis, ſecūdum quod ei cōuenit. Si.n. quis vocatus eſſet ad nobile regnum, indignū eſſet, ꝙ faceret opera ruſticana. Sic monet Epheſios Apoſtolus. q.d. VOCATI eſtis vt ſitis ciues ſanctorū & domeſtici dei, vt dictū eſt ſupra. c.2. Nō eſt ergo dignū, vt faciatis opera terrena: nec vt de mundanis curetis. Ideo dicit. DIGNE &c.) Col.1. Ambuletis digne, deo per oīa placentes. Phil.1. Digne euangelio Chriſti cōuerſamini. Et quare? quia vocauit vos de tenebris in admirabile lumē ſuū primę Per.2.

Conſequenter cum dicit. CVM OMNI humilitate &c.) Ponit modum ſuę monitionis, dicens. Quō digne poterunt ambulare. Ponit ergo quatuor virtutes,& excludit quatuor vitia eis oppoſita. Primū autem vitium quod excludit eſt ſuperbia. dum.n. vnus ſupbiens vult alii pręeſſe:& alius ſimiliter ſuperbus non vult ſubeſſe: cauſatur diſſentio in ſocietate:& tollitur pax. Vñ Prouerb.13. Inter ſuperbos ſemꝑ iurgia ſunt. Ad quod excludendum dicit. CVM OMNI humilitate).ſ. interiori & exteriori. Eccle.3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus &c. Phil.2. In humilitate ſuperiores inuicē arbitrantes Iac.4. Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiā. Secūdum eſt ira. Iracundi.n. ſunt ꝓpinqui ad iniuriam inferendam verbis: ex quo turbationes oriuntur. Prouerb.15. Vir iracundus ꝓuocat rixas, qui patiens eſt mitigat ſuſcitatas. Ad hoc excludendū dicit. MANSVETVDINE) quę mitigat rixas,& parē cōſeruat. Prouer.3. Manſuetis dabit gratiā. ꝑs. Manſueti autē hęreditabūt terrā. Eccle.3. Fili in māſuetudine opera tua perfice:& ſuper gloriā hominum diligeris. Tertium eſt in patiētia. Quādoq.n. aliqs humilis eſt,& manſuetus in ſe: abſtinens a moleſtiis inferēdis: non tamen patiēter ſuſtinet moleſtias ſibi illatas vel acceptat. Ideo ſubdit. CVM PATIENTIA).ſ. aduerſorum Iaco.1. Patientia autem opus perfectum habet. Eccl.2. In humilitate tua patientiā habe. Heb.10. Patiētia vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei faciētes &c. Quartum inordinatus zelus. Cū.n. inordinate zelantes omnia, quę vident iudicant: nec tēpus nec locum ſeruantes concitatur turbatio in ſocietate. Gal.5. Si mordetis inuicem,& comeditis: videte ne inuicem cōſumamini. Et ideo dicit. SVPPORTANTES inuicem in charitate).ſ. mutuo ſuſtinentes defectus aliorū & hoc ex charitate. quia quādo deficit aliquis, nō debet ſtatim corrigi: nec affit locus & tēpus: ſed miſericorditer expectari quia charitas oīa ſuſtinet. primę Corin.13. Nō autē debent huiuſmodi defectus ſupportari ex negligētia, vel ex conſenſu,& familiaritate carnali, vel amicitia: ſed ex charitate. Gal.6. Alter alterius onera portate &c. Ro.15 Debem⁹ nos firmiores imbecillitates infirmorū ſuſtinere.

Quatuor virtutes.

Quatuor vitia.

Conſequēter cum dicit. SOLLICITI ſeruare &c.) Oſtēdit monitionis finem: qui quidem eſt, vt ſeruetur vnitas inter fideles. Circa quod tria facit. Primo ponit ipſam vnitatem, quę eſt finis. Secundo deſcribit modū vnitatis, ibi. IN VINCVLO PACIS.) Tertio ponit rationem ſeruādę vnitatis, ibi. SICVT vocati eſtis &c.) Dicit ergo primo. Dico ꝙ digne ambuletis &c. Et hoc faciatis ſolliciti ſeruare vnitatē ſpiritus. Eſt autem duplex vnitas. Vna ad malefaciēdum, quę eſt mala ſ. carnis. Eccle.11. A ſcintilla vna augetur ignis:& ab vno doloſo augetur ſanguis. Alia eſt vnitas ſpiritus, quę eſt bona ad faciendum bonum. ꝑs. Ecce q̄ bonum & q̄ iocundum &c. Ioan.17. Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Modus autem ſeruandę vnitatis, eſt in vinculo pacis. Charitas enim eſt coniunctio animorum. Nulla autem coniunctio ſtare poteſt, niſi ligetur aliquo vinculo Eodem modo, nec coniunctio animarum per charitatem ſtare poteſt: niſi ligetur. Huiuſmodi autem verum ligamen eſt pax, quę eſt tranquillitas modi, ſpei,& ordinis: quando.ſ. vnuſquiſq; habet quod ſuū eſt. Propter quod dicit. IN VINCVLO pacis. ꝑs. Qui poſuit fines tuos pacem &c. Quę quidem pax ſeruatur per iuſtitiam. Eſa.32. Opus iuſtitię pax. Eccle.6 Ne accipieris in vinculis eius. Et quare? quia certe, vt dicitur ibidem. Vincula illius, alligatura ſalutis. Nunc autem, quia in homine eſt duplex vnitas. Vna.ſ. membrorum adinuicem ſimul ordinatorum. Alia corporis & animæ tertiū conſtituentium. Apoſtolus autem loquitur hic de vnitate eccleſię ad modum vnitatis, quę eſt in homine. Ideo ſubiūgit. VNVM CORPVS) .q.d. Ligemini vinculo pacis, vt ſitis vnum corpus: quantum ad primam vnitatem: vt.ſ. omnes fideles ſint ordinati adinuicem: ſicut membra vnum corpus conſtituentia. Ro.12. Multi vnum ſumus in Chriſto &c. ET VNVS SPIRITVS) quantum ad ſecundum.ſ. ſpiritualem conſenſum. per vnitatem fidei & charitatis. Vel VNVM CORPVS) quo ad ꝓximum: & VNVS SPIRITVS) quo ad deū: quia qui adhęret deo vnus ſpiritus eſt. pri.ę Corin.6.

Vnitas ad male faciendum, quę eſt carnis: alia ſpiritualis.

Vnitas mēbrorum,& animę.

Deinde cum dicit. SICVT vocati eſtis &c.) Subdit rationem huius vnitatis: quia ſicut videmus. ꝙ quādo aliqui ſunt vocati ſimul ad aliquid pariter habendum,& mutuo percipiendum, ſolent etiam ſimul manere,& ſimul ire: ita ſpiritualiter dicit. Quia vos eſtis vocati ad vnum.ſ. finale pręmium: ideo debetis ſimul cū vnitate ſpiritus ambulare in vnam ſpem vocationis. Heb.3. Fratres facti vocationis cœleſtis participes.1. Corin.1 Videte vocationem veſtram &c. Sed poſſet aliquis dicere. Quis vocabit nos,& ad quid. Reſpondetur.1. Pet.5 Deus autem omnis gratię qui vocauit nos in ęternam gloriam ſuam &c. vbi eſt beatitudo veſtra. Apocali.19. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt.

Vnus dominus: vna fides: vnum baptiſma: vnus deus & pater omnium: qui eſt ſuper oīa: & per omnia: & in omnibus vobis.

Vnus dominus: vna fides: vnum baptiſma: vnus deus & pater omnium, qui eſt ſuper oēs, & per omnia,& in oībus nobis. Lec. II.

POSITA eorum exhortatione pro ſeruanda eccleſiaſtica vnitate: in hac parte Apoſtolus formam dictę vnitatis ipſis Epheſiis inſinuat. Vbi ſciēdum eſt ꝙ cum eccleſia dei ſit ſicut ciuitas, eſt aliquod vnum,& diſtinctum: cum non ſit vnum, ſicut ſimplex: ſed ſicut cōpoſitum ex diuerſis partibus. Et ideo Apoſtolus duo facit. Primo oſtendit id, quod eſt commune eccleſię. Secūdo oſtendit id quod eſt diſtinctum in ipſa, ibi. VNICVIQVE autem noſtrum data eſt gratia &c.) In qualibet autem ciuitate ad hoc, vt ſit vna: quatuor debent eſſe communia.ſ. vnus gubernator: vna lex: eadem inſignia:& idem finis: hęc autem quatuor dicit Apoſtol⁹ eſſe in eccleſia. Dicit ergo. Dico ꝙ debetis habere vnum corpus,& vnum ſpiritum: quia eſtis in vnitate eccleſię, quę eſt vna. Primo quia habet ducem vnum.ſ. Chriſtum. Et quantum ad hoc dicit. VNVS dominus) non plures: pro quorum diuerſis voluntatibus oporteat vos diſcordare. Dicitur enim Hebr.3. Chriſtus eſt, tanquam filius in domo ſua. Actuū.2. Certiſſime ergo ſciat omnis domus Iſrael, quia dominum eum & Chriſtum deus fecit Ieſum, quem vos crucifixiſtis. primę Corin.8. Vnus dominus noſter Ieſus Chriſtus. Zacha.14. In illa die erit dominus vnus,& nomen eius vnum.

In qualibet ciuitate vnus gubernator, vna lex, eadē inſignia,& idē finis.

Secundo

Secun lo quia lex eius eſt vna. Lex enim eccleſię eſt lex
fidei. Roma.3. Vbi eſt ergo nunc gloriatio tua? Exclu/
ſa eſt. Per quam legem? Factorū? Nō: ſed p legem fidei.
ſed ſi les qñq ſumit, pro ipſa re credita, ſecundū illud.
Fides pro re credita, & p habitu. Hęc eſt fides catholica &c.i. iſta debēt credi. Q ñq vero
ſumitur pro habitu fidei, quo creditur in corde. Et de
vtroq pōt hoc dici. De primo, vt ſit ſenſus VNA EST
FIDES) .i. idem iubemini credere, & eodē modo ope
ratis quia vnum & idē eſt, quod credit a cunctis fideli/
bus. Vñ vniuerſalis ſeu catholica dicit. Vnde.1.Cori.1.
Idipſum dicatis.i. ſentiatis oēs &c. Alio modo VNA
EST FIDES) .i. vnus habitus fidei, quo creditur: vna
inq nō numero ſed ſpecie: quia idem debet eſſe in cor/
de oīum. Et hoc modo volentiū idem, dicit vna volun
tas. Tertio eadem ſunt inſignia eccleſię. ſ. ſacramenta
Chriſti, inter quę primum eſt baptiſma: quod eſt ianua
Baptiſma. oīum alioꝝ. Vt ideo dicit. VNVM BAPTISMA.) Di/
citur autem vnū triplici ratiōe. Primo quia baptiſmata
nō differunt ſecundum baptizantes, quia a quocunq
conferatur vniformem virtutem habet: quia qui bapti
zat interius vnus eſt. ſ. Chriſtus. Io.1. Super quē videris
ſpiritū deſcendentem, & manentē ſuper eū: hic eſt qui
baptizat in ſpiritu ſancto. Secūdo dicit vnum: quia dat
in nōie vnius. ſ. trinitatis Mat. vlti. Baptizantes eos in
nōie patris & filii, & ſpiritus ſancti. Tertio, quia itera
ri nō pōt. Pœnitentia autē, matrimoniū, euchariſtia,
& extrema vnctio, iterari poſſunt: nō autē baptiſmus.
Heb.6. Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati p
baptiſmū, & guſtauerūt donū cœleſte, & pticipes facti
ſunt ſpirit⁹ ſancti, guſtauerunt nihilominus bonū dei
verbū, virtuteſq ſęculi venturi & prolapſi ſunt p pecca/
tum renouari rurſus ad pœnitentiā. Nō iteratur autē,
vel propter caracterem: vel qa cauſa eius nō iteratur.
Ro.6. Cōſepulti.n. ſumus cū illo per baptiſmū in mor/
tem &c. Nūc autem Chriſtus ſemel pro peccatis mor/
tuus eſt, vt dicit prię Pe.3. Quarto in eccleſia eſt idē
finis, qui EST DEVS.) Filius.n. ducit nos ad patrem
prię Corin.15. Cū tradiderit regnū deo & patri cū eua/
cuauerit oēm principatū, & virtutē, & poteſtatē: opor/
tet autem illū regnare &c. Et q̄tum ad hoc ſubiungit
dicens. VNVS DEVS &c.) Vbi primo ponit Apoſtol⁹
eius vnitatē. Secūdo eius dignitatē. ibi. QVI EST ſu
per omnes &c.) Circa primū duo facit. Primū ptinet ad
naturā diuinā. Vnde dicit. VNVS DEVS.) Deut.6.
Audi iſrael dominus deus tuus vnus eſt. Aliud ptinet
ad eius beneuolentiā ad nos, & ad pietatem. Vñ dicit.
ET PATER oīum.) Eſa.63. Tu dñe pater noſter, & re
demptor noſter. Mala.2. Numqd nō pater vnus omniū
noſtrū? Nonqd nō deus vnus creauit nos. Dignitatem
autē eius cōmendat ex tribus. Ex altitudine diuinita/
tis, cū dicit. QVI EST ſuper oēs. ps. Super oēs gen
tes dominus &c. Ex amplitudine eius poteſtatis, cū di/
cit. PER OMNIA.) Hiere.23. Cœlū & terram ego im
pleo &c. ps. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius &c. Luc.
10. & Mat.11. Omnia mihi quippe tradita ſunt, quippe
quia per ipſum facta ſunt. Io.1. Sed modo quo dr Sap.
11. Omnia in numero & pōdere, & menſura diſpoſui/
ſti. Item ex largitate gratię, cum dicit. IN OMNIBVS
VOBIS) .ſ. per gratiā. Hier.14. Tu autē in nobis es do
mine &c. Sed primū appropriat patri, qui eſt fontale
principiū diuinitatis, & omnes creaturas excellit. Secū
dum filio, qui eſt ſapiētia attingēs a fine, vſq ad finem
fortiter. Sap.8. Tertium vero ſpiritui ſācto, qui replet
orbem terrarum. Sap.1.

† Verum vnicuiq noſtrū data eſt gratia iux
d.Cori.10. ta menſurā donationis Chriſti. Quapropter di/
cit. † Cum aſcendiſſet in altū: captiuam ducit
Pſal.67. captiuitatem: & dedit dona hoībus. Cæterū illud
aſcendit: quid eſt: niſi quod etiā deſcēderat prius
Ioan.3. in infimas partes terræ † Qui deſcendit: idem
ille eſt: qui etiam aſcendit ſupra omnes cœlos: vt
impleret omnia.

Vnicuiq autē noſtrum data eſt gratia, ſecun
dum mēſurā donationis Chriſti: Propter quod
dicit. Aſcendens in altū captiuā duxit captiuita/
tem: dedit dona hominibus. Quod autem aſcen
dit, quid eſt; niſi quia & deſcendit primū in infe/
riores partes terræ? Qui deſcendit: ipſe eſt, &
qui aſcendit ſuper omnes cœlos, vt adimpleret
omnia.

Lec. III.

SVPRA oſtendit Apoſtolus eccleſiaſticā vnitatem
q̄tum ad id, quod in eccleſia eſt cōmune: hic idem oſtē
dit, q̄tum ad hoc, q ſingulis fidelibus membris eccleſię
eſt pprium & ſpeciale. Circa quod tria facit: qa primo
ppoint diſtinctionem. Secūdo inducit ad hoc authori/
tatem, ibi. PROPTER quod dicit &c.) Tertio ponit
authoritatis expoſitionē, ibi. QVOD autē aſcendit
&c. Dicit ergo. Habemus in eccleſia vnum deum: vnā
fidem &c. ſed tamen diuerſas gratias diuerſis particu
lariter collatas habem⁹. qa VNICVIQVE NOSTRVM
data eſt gratia). q.d. Nullus noſtrū eſt, qui nō ſit parti/
ceps diuinę gratię & cōmunionis. Io.1. De plenitudine
eius oēs accepimus gratiā pro gratia. Sed certe iſta gra
tia nō eſt data omnibus vniformiter, ſeu ęqualiter: ſed
SECVNDVM menſurā donationis Chriſti .i. ſecundū
q Chriſtus eſt dator: & eam ſingulis menſurauit. Ro.
12. Habentes donationes ſecūdum gratiā, quę data eſt
nobis differentes. Hęc differentia nō eſt ex fato: nec a ca
ſu: nec ex merito: ſed ex donatione Chriſti.i. ſecundū q
Chriſtus nobis cōmenſurauit. Ipſe.n. ſolus recepit ſpi/
ritum nō ad menſuram. Io.1. Cęteri autē ſancti ad mē
ſuram recipiūt. Rom.12. Vnicuiq ſicut deus diuiſit mē
ſuram fidei. 1. Corin.3. Vnuſquiſq pprią mercedē acci
piet &c. Mat.25. Vnicuiq ſecundū pprią virtutem &c.
Quia ſicut in poteſtate Chriſti eſt a e, vel nō dare iſta
dare tantū vel minus. Sequit. PROPTER quod di/
cit &c.) Hic ponit quandā authoritatem aſſumptā de
pſalmo.67. & refertur ad hoc, quod dixit. Secundū mē
ſuram donationis Chriſti. vbi tria facit. Primo cōme/
morat Chriſti aſcenſionē. Secundo humani generis li/
berationem. Tertio ponit donorum ſpiritualiū colla/
tionem. Partes cōſequūtur ſe. Oſtendit ergo primū, di/
cens. SIC ppter quod .ſ. ſignificandū. DICIT .ſ.
propheta Dauid in ps. ASCENDENS Chriſtus in al
tum &c. Michę.2. Aſcendit ante eos pandens iter &c.
Iob.39. In altum alas erigit &c. ASCENDENS) inq̄,
ſed non ſolus: qa CAPTIVAM duxit captiuitatē.) eos
.ſ. quos diabolus captiuauerat: humanum.n. genus ca
ptiuatū erat, & ſancti in charitate decedentes, q merue
runt gloriā, in captiuitate diaboli detinebantur, quaſi
captiui in lymbo. Eſa.5. Ductus eſt captiuus populus
meus &c. Hanc ergo captiuitatem Chriſtus liberauit,
& ſecum duxit in cœlum. Eſa.49. Nunquid tolletur a
forti prędа: aut quod captū fuerit, a robuſto ſaluabit,
ac ſaluum poterit eſſe: quia hęc dicit dominus. Equi/
dem & captiuitas a forti tolletur: & quod ablatum fue
rit a robuſto, ſaluabitur. Sed certe hoc non verificatur
ſolum q̄tum ad iam mortuos: ſed etiam quantum ad
viuentes, qui captiui tenebantur ſub peccato: quos a
peccato liberans ſeruos fecit iuſtitię: vt dicitur Rom.6.
Et ſic quodammodo eos in captiuitatem duxit: non
ad perniciem: ſed ad ſalutem. Luc.5. Et hoc iam homi/
nes eris capiens. Non ſolum autem homines a captiui
tate eripuit, & ſuę ſeruituti ſubiecit: ſed etiam eos ſpiri
tualibus bonis donauit. Vnde ſubditur. DEDIT do/
na hominibus). ſ. gratię & glorię. ps. Gratiam & gloriā
dabit dominus. 2. Pe.1. Per quem & precioſa nobis pro
miſſa donauit &c. Nec eſt contrarium, q in litera prę/
cedenti dicitur. Accepit dona in hominibus: quia cer/
te ipſe dedit vt deus, & accepit, vt homo, in fidelibus ſi/
cut in mēbris ſuis. Dedit in cœlo ſicut deus, & accepit
in terra ſcdm modū loquēdi. quo dicit. Mat.25. Quod
vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.

Deinde cum dicit. QVOD autem aſcēdit &c.) Ex/
ponit propoſitam authoritatem. Et primo quantum
ad aſcenſionem. Secūdo quantum ad materiam dona
tionis. ibi. ET IPSE DEDIT &c.) Circa primū duo
facit. Primo oſtendit quomodo deſcendit, ibi. QVI
DESCENDIT.) Secundo quō aſcendit, ibi. QVI
ASCENDIT &c.) Circa primū cōſiderandum, q cū

Chriſtus vere ſit deus, inconuenlens videbaẗ, ꝙ ſibi conueniret deſcendere: quia nihil eſt deo ſublimius. Et iō ad hanc dubitationem excludendam ſubdit Apoſtolꝰ. Q VOD autē aſcendit quid eſt: niſi qa & deſcēdit primom &c.) Ac ſi diceret. Ideo poſtea dixi, ꝙ ASCENDIT) quia ipſe primo deſcenderat, vt aſcenderet: aliter enim aſcēdere non potuiſſet. Q uo autē deſcendit, ſubdit, dicens. Q VIA IN inferiores ptes terrę.) Q d poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, vt per inferiores partes terrę intelligantẗ iſtę partes terrę, in quibus nos habitamus, quę dicuntẗ inferiores: eo ꝙ ſunt infra cœlum & aerā. In has autē partes terrę diciẗ deſcēdiſſe filius dei, nō motu locali: ſed aſſumptione inferioris, & ęternę naturę, ſecūdum illud Phil. 2. Exinaniuit ſemet ipſum &c. Alio modo pōt intelligi de inferno, qui etiā infra nos eſt. illuc. n. deſcēdit dominus ſecūdū animā, vt inde ſanctos liberaret. Et ſic videtur hoc eis cōuenire, qd dixerat. Captiuā ducit captiuitatē. Zacha. 9. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu, in quo nō erat aqua. Apoc. 10. Vidi aliū angelū fortem deſcendentē de cœlo &c. Exo. 3. Vidi afflictionem populi mei, qui eſt in Ægypto &c. Et ſequitur. Et deſcendit liberare eum.

Inferiores partes terrę pro terra nōa habitabili, vel pro inferno intelligitur.

Deinde cum dicit. Q VI deſcendit &c.) Manifeſtat eius aſcenſionē, q̃tum ad tria. Primo q̃tum ad perſonā aſcendētis, cū dicit. Q VI deſcendit, ipſe eſt, qui aſcēdit &c.) In quo deſignaẗ vnitas perſonę dei & hominis. Deſcendit. n. ſicut dictum eſt filius aſſumēdo humanā naturam: aſcēdit autē filius hoīs, ſecundū humanā naturam, ad vitę immortalis ſublimitatē. Et ſic eſt idē filius dei, qui deſcēdit, & filius hoīs, qui aſcēdit. Ioan. 3. Nemo aſcēdit in cœlū, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis qui eſt in cœlo. vbi notatur, ꝙ humiles, q voluntarię deſcendūt ſpiritualiter deo ſublimāte aſcendunt: quia q ſe humiliat exaltabitur. Luc. 14. & 18. Secundo oſtēdit terminū aſcenſionis, cū dicit. SVPER oēs cœlos.) ps. Qui aſcendit ſuper oēs cœlos ad orientē. Nec ſolū intelligendū eſt, ꝙ aſcenderit ſuper oēs cœlos corporales: ſed etiā ſuper oēm ſpiritualem creaturam ſupra. c. 1. Conſtituens illū ad dexterā ſuā in cœleſtibus ſuper oēm principatū, & poteſtatē, & virtutem, & dominationē. & omne nomē quod nominatur &c. Tertio ponit aſcenſionis fructum, cum dicit. VT ADIMPLERET omnia) .ſ. omne genus bonum, ſpiritualibus donis repleret. ps. Replebimur in bonis domꝰ tuę. Eccle. 24. A gñationibus meis adimplemini. Vel VT ADIMPLERET omnia) .ſ. vt ad effectū perduceret oīa, quę de ipſo erāt ſcripta. Luc. vlti. Oportet impleri oīa, q̄ ſcripta ſunt in lege, & pphetis & pſalmis, de me.

1. Corī. 12.

† Et idem dedit; alios quidē Apoſtolos; alios vero pphetas: alios autē euangeliſtas: alios autem paſtores ac doctores: ad inſtaurationē ſanctorum in opus adminiſtrationis: in ædificationem corporis Chriſti: donec pueniamus oēs in vnitatē fidei, & agnitionis filii dei: in virum perfectum: in menſurā ætatis plene adultæ Chriſti.

Et ipſe dedit quoſdā quidem apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios vero euangeliſtas, alios autē paſtores: & doctores, ad cōſumationē ſanctorū, in opus miniſterii, in ædificationē corporis Chriſti: donec occurramus oēs in vnitatē fidei, & agnitionis filii dei, in virū perfectū: in mēſurā ætatis plenitudinis Chriſti. Lec. IIII.

HIC exponit Apoſtolus quod ſupra dixerat de donatione donoꝝ. Circa quod duo facit. Primo oñdit. ꝙ dominus ſingulis fidelibus dedit donoꝝ diuerſitatē. Secundo oſtēdit illoꝝ donorum fructū, & vtilitatē ibi. AD CONSVMATIONEM ſanctorū &c.) Et quia per dona Chriſti diuerſi ſtatus, & munera in eccleſia deſignanẗ. Conſiderandū eſt, ꝙ inter dona Chriſti prio ponit apoſtolos. Vnde dicit. ET IPSE dedit quoſdam quidē apoſtolos.) Luc. 6. Elegit ex ipſis, quos & apoſtolos nominauit. pritę Corin. 12. Q uoſdā quidem poſuit in eccleſia. primū apoſtolos. ſecūdo pphetas. tertio doctores. quarto virtutes. Apoſtoli primo loco ponūtur: quia ipſi priuilegiati fuerūt in oībus donis Chriſti. Habuerunt. n. plenitudinē gratię & ſapiētię quidē, q̃tum ad reuelationē diuinoꝝ myſterioꝝ. Luc. vlti. Aperuit eis ſenſum. vt intelligerent &c. Mar. 4. & Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni dei &c. Io. 15. Omnia quę audiui a patre meo, nota feci vobis. Habuerūt etiā copiā eloquētię ad annunciandū euangeliū. Luc. 21. Dabo vobis os & ſapientiā, cui nō poterūt reſiſtere, & contradicere oēs aduerſarii veſtri. Mar. vlti. Euntes in mūdum vniuerſum, pdicate &c. Habuerūt etiā prerogatiuam authoritatis & potentię, q̃tum ad curā dominici gregis. Io. vlti. Paſce oues meas. 2. Corin. 10. De poteſtate noſtra, quā dedit nobis deus in ædificationē non in deſtructionē veſtrā &c. Ideo Apoſtolꝰ ſubiūgit hic tres gradus eccleſiaſticos, ſecūdū pricipationē ſingulorum pmiſſorum. Nā q̃tum ad reuelationē diuinoꝝ myſteriorum, ſubdit. Q VOSDAM autē pphetas) q pnonciatores fuerunt incarnationis Chriſti. de quibus dicitur pritę Pe. 1. Prophetę qui de futura in vobis gloria pphetauerunt. Mat. 11. Oēs. n. pphetę, & lex vſq; ad Ioannem pphetauerunt. Sed apoſtoli prophetātes fuerunt poſt aduentū Chriſti gaudia vitę futurę. Apoc. 1. Beatꝰ qui legit, & audit verba pphetię huius &c. Itē exponētes antiquorū pphetaꝝ pphetias. primę Cor. 14. Æmulamini ſpiritualia: magis autem vt pphetetis. Mat. 23. Ecce ego mitto ad vos pphetas, & ſapiētes &c. Q uantum vero ad annunciandū euangeliū, ſubdit. ALIOS vero euangeliſtas.) qui. ſ. habent officiū pdicandi euangeliū vel etiā cōſcribendi: q̃uis nō eſſent de principalibus apoſtolis. Ro. 10. Q uā ſpecioſi pedes euangelizantium pacē &c. Eſa. 41. Dabo Hieruſalē euangeliſtam. Q uantū vero ad curā eccleſię ſubdit. ALIOS autem paſtores) curā. ſ. dominici gregis habētes. Et ſub eodē addit. ET DOCTORES.) ad oſtendendū, ꝙ ppriū officiū paſtoꝝ eccleſię eſt docere ea, quę ptinent ad fidē & bonos mores. Diſpenſare autē temporalia nō pertinet ad epiſcopos, q ſunt apoſtoloꝝ ſucceſſores: ſed magis ad diaconos. Act. 6. Nō eſt æquū nos derelinquere verbū dei, & miniſtrare menſis. Tit. 1. Amplectentem eum, qui ſecūdum doctrinā & fidelem ſermonē. Diciẗ de epiſcopo. Hie. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meū, & paſcent vos ſcientia, & doctrina.

Epī nō debēt diſpenſare tēporalia ſed diaconi.

Deinde cum dicit. AD CONSVMATIONEM ſanctorum &c.) Oſtendit fructū pdictoꝝ donoꝝ, ſeu officiorum. Et circa hoc duo facit: qa primo aſſignat fructum. ſecūdo oſtendit qualiter fideles ad hūc fructum poſſent aduenire, ibi. VT IAM nō ſimus paruuli &c.) Prima iterū in duas. Prio ppoīt effectum pximum. Secūdo oſtēdit fructū vltimum, ibi. DONEC occurramus oēs &c.) Effectus autem pximus pdictoꝝ donorum ſeu officioꝝ pōt attendi, q̃tum ad tria. Vno modo, q̃tum ad ipſos qui ſunt in officiis cōſtituti, quibus ad hoc ſunt collata dona ſpiritualia: vt miniſtrent deo & proximis. Et q̃tum ad hoc dicit. IN OPVS miniſterii) per quod. ſ. pcuratur honor dei, & ſalus pximorum. 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet hō, vt miniſtros Chriſti &c. Eſa. 61. Miniſtri dei diceẗ vobis. Alio modo q̃tū ad pfectionem iam credentiū, cum dicit. AD CONSVMATIONEM) .i. perfectionem SANCTORVM) .i. eorum qui iam ſunt ſanctificati per fidē Chriſti. Etenī ſpecialiter debent intendere plati ad ſubditos ſuos, vt eos ad ſtatum pfectionis perducant, vnde & ipſi perfectiores ſunt: vt dicit Dionyſius in eccleſiaſtica Hierarchia. Heb. 6. Ad perfectionem feramur &c. Eſa. 10. Cōſumatio abbreuiata inundabit iuſtitiā. Conſumationem. n. & abbreuiationem dominus deus exercituum faciet &c. Tertio: q̃tum ad conuerſionem infideliom & q̃tum ad hoc dicit. IN AEDIFICATIONEM corporis Chriſti) .i. vt cōuertantur infideles, ex quibus ędificatur eccleſia Chriſti, quę eſt corpus eius. primę Cori. 14. Ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem. Et ſequitur ibidem. Nam maior eſt, qui prophetat, q̄ qui linguis loquitur: niſi forte interpretetur vt eccleſia ędificationem accipiat. Et ibidem. Omnia ad ędificationem fiant.

Deinde

Deinde cū dicit. DONEC occurramus &c.) Aſſignat
fructū vltimū. Et poteſt intelligi dupliciter. Vno mō
de fructu ſimpliciter vltimo i qui erit in reſurrectione
ſanctorum. Et ſecundū hoc duo tangūtur. Primo qui/
dem cōgregatio reſurgentiū, & corporalis, & ſpiritua/
lis. Corporalis quidē erit congregatio in hoc, ꝙ omnes
ſancti cōgregabūtur ad Chriſtū. Mat. 24. Vbicunqꝫ fue/
rit corp⁹, illuc cōgregabūtur & aquilę. Et ꝗtum ad hoc
dicit. DONEC occurramus omnes &c.) q. d. vſqꝫ ad
hoc extenditur prędictum miniſteriū i & conſumatio
ſanctorum: & ędificatio eccleſię: donec in reſurrectione
occurramus Chriſto. Mat. 25. Ecce ſponſus venit, exitę
obuiā ei. Amos. 4. Pręparare te in occurſum dei tui Iſrael
&c. Et etiā occurramus nobis inuicem. 1. Theſ. 4. Simul
rapiemur cum illis in nubibus obuiā Chriſto in aera.
Phil. 3. Si quo modo occurrā ad reſurrectionē, quę eſt
ex mortuis. Spiritualis autem congregatio attenditur,
quantū ad meritum quidē ſecundū fidem. Et quantū
ad hoc dicit. IN VNITATEM FIDEI.) Supra eodem
Vnus dñs, vna fides &c. Itē ſupra in eodem. Solliciti ſer-
uare vnitatem ſpiritus &c. Quantū vero ad primū ſecū
dum dei perfectā viſionē, & cognitionē i de qua primæ
Cor. 13. Tunc cognoſcā, ſicut & cognitus ſum. Et quan
tum ad hoc dicit. ET AGNITIONIS filii dei.) Hiere.
31. Omnes enim cognoſcent me. Secundo ponit præ
dictum fructū, quantū ad perfectionē reſurgentium.
Et primo ponit ipſam perfectionē, cum dicit. IN VI/
RVM perfectum.) Vbi non eſt intelligendū, ſicut qui/
dam intellexerunt, ꝙ ſ fœminę mutentur in ſexum vi
rilem in reſurrectione: quia vterqꝫ ſexus pmanebit, nō
quidem ad cōmixtionem ſexuum: quæ tunc de cętero
non erit: ſecundū illud Mat. 22. In reſurrectione enim
nō nubent, neqꝫ nubentur: ſed ſunt ſicut angeli. Sed ad
perfectionē naturę & glorię dei, qui talem naturam cō
didit. Dicit ergo. VIRVM PERFECTVM) ad deſignā
dum omnimodā perfectionē illius ſtatus. 1. Cor. 13. Cū
venerit, quod perfectum eſt, euacuabitur, quod ex par
te eſt. Et propter hoc vir magis ſumitur, ſecundum ꝙ
diuiditur contra puerū: ꝗ ſecundū ꝙ diuiditur contra
fœminā. Secundo oſtendit exēplar huius perfectionis,
cum dicit. IN MENSVRAM ætatis plenitudinis Chri
ſti.) Vbi conſiderandū eſt, ꝙ corpus Chriſti verū eſt exē/
plar corporis myſtici i vtrunqꝫ enim conſtat ex plurib⁹
membris in vnū collectis. Corpus autē Chriſti fuit per/
ductum ad plenā ętatē virilē. ſ. trigintatriū fere anno/
rum, in qua mortuus fuit. Huiuſmodi ergo ętatis ple/
nitudini cōformabitur ętas ſanctorū reſurgentiū: in q/
bus nulla erit imperfectio, nec defectus ſenectutis. Phi.
3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę, configuratū
corpori claritatis ſuę. Alio mō poteſt intelligi de fru/
ctu vltimo pręſentis vitę: in qua quidem ſibi occurrūt
omnes fideles ad vnā fidem, & agnitionē veritatis. Io.
10. Alias oues habeo, quæ non ſunt de hoc ouili &c. In
qua perficitur etiā corpus Chriſti myſticū ſpirituali p/
fectione ad ſimilitudinē corporis Chriſti veri. Et ſecun/
dum hoc totum corpus eccleſiæ dicitur corpus virile:
ſecundū illā ſimilitudinē qua vtitur Apoſtolus Gal. 4.
Quāto tēpore hęres paruul⁹ ē, nihil differt a ſeruo &c.

Vir cōtra fe/ minā & pue/ rum diſtingui/ tur.

1. Corin. 14

† Vt non amplius ſimus pueri: qui fluctue/
mus & circunferamur quouis vento doctrinæ,
per verſutiam hominum, per aſtutiam: qua nos
adoriuntur: vt imponant nobis: ſed veritatem ſe/
ctantes in charitate; adoleſcamus in illum per
omnia, qui eſt caput: nempe Chriſtus: in quo to
tum corpus ſi coagmentetur; & compingatur p
omnem commiſſuram ſubminiſtrationis: iuxta
actum in menſura: vniuſcuiuſqꝫ partis: incremē
tū corporis facit: i ædificationē ipſius p charitatē.

Vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & cir/
cunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia
hominum; in aſtutia ad circunuentionem erro
ris. Veritatem autem facientes in charitate, creſca
mus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus: ex
quo totum corpus compactum, & connexum,
per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecū
dum operationem in menſuram vniuſcuiuſqꝫ
membri, augumentum corporis facit in ædifica
tionem ſui in charitate. Lec. V.

POSITA donorum ſpiritualiū diuerſitate & fru/
ctu eorū: hic oſtēdit Apoſtolus, quomodo ad fructū il/
lum perueniamus. Circa quod duo facit. Primo duo
impedimenta remouet. Secundo modū veniēdi docet.
ibi. VERITATEM facientes &c.) Dicit ergo. Bene di/
ctum eſt, ꝙ hic eſt fructus vltimus iſtorū donorum i ꝙ
.ſ. occurramus dño in virū perfectum &c. Ergo opor/
tet nos videre, VT IAM NON ſimus paruuli, ſed certe
viri perfecti: quia ꝗdiu aliquis eſt puer, non eſt perfect⁹
vir. Oportet ergo ꝙ deſerat pueritiā, qui dño debet oc
currere. Sic faciebat Apoſtolus primę Corin. 13. Quan
do factus ſum vir, euacuaui ea, quę erant paruuli. Con
ditio autē pueri eſt, ꝙ nō eſt fixus, vel determinatus in
aliquo: ſed credit omni verbo. Si ergo volumus exhibe
re nos, vt viros perfectos: oportet ꝙ deſeramus cogita-
tionem fluctuantē. i. inſtabilē. Et hoc eſt, quod dicit.
FLVCTVANTES.) primę Cor. 14. Nolite paruuli effi/
ci ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. Dicuntur autem
fluctuantes a fluctu: quia tales ad modum fluctus non
ſunt firmi in fide. Iaco. 1. Qui enim hęſitat ſimilis eſt flu
ctui maris, qui a vento mouetur, & circunfertur. Nūc
autē neceſſe eſt nos ſtabiles eſſe, & non fluctuare. Et qa
ventus eſt praua doctrina: de qua merito dicitur Pro/
uerb. 25. Ventus aquilo diſſipat pluuias. Mat. 7. Deſcē-
dit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & irrue/
runt in domū illā, & cecidit, & fuit ruina eius magna.
Ideo dicit. ET NON circunferamini omni vento do
ctrinæ &c.) q. d. Nulla doctrina peruerſa perflante ad
cōmotionem cordis, & ruinā ſpiritualis ædificii debe/
mus moueri: quia non eſt bona doctrina: quod patet
ex tribus. Primo ex eius principio quod eſt NEQVI/
TIA HOMINVM.) ideo non eſt bona doctrina, ſed fal/
ſa & neqꝫ: quā dogmatizat aliquis ad perditionem ani/
marum: vt obtineat principatum: ſicut doctrina Arrii
nequiſſimi, qui crepuit medius: vt de ipſo poſſit exponi
illud Eccl. 31. Teſtimoniū nequitię eius verū eſt. Item ta
lis doctrina peruerſa eſt: quod patet. Secundo ex eius p
ceſſu, qui eſt ASTVTIA) quia cum dolo. i. vnum in/
tendit, & aliud ſimulat: propter quod Apoſtolus dicit
ſecundę Cor. 11. Timeo, ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit
aſtutia ſua: ita corrūpantur ſenſus veſtri, & excidant a
ſimplicitate, quę eſt i Chriſto Ieſu. Tertio patet hoc idē
ex effectu: quia effectus talis doctrinę ē AD CIRCVM
VENTIONEM ERRORIS) non ad denarios i vel alia
tēporalia acquirenda: ſed ad ſeminandos errores, ſedu
cunt, & circunueniunt tales doctores: de quibus dicit
ſecundę Ti. 3. Mali homines & ſeductores proficient in
p eius, errantes & in errorem mittentes.

Doctrina illa nō eſt bona: qa eſt a nequi tia hominum ab aſtutia a circūuentione erroris.

Deinde cū dicit. VERITATEM autē facientes &c.)
Oſtēſis impedimētis, per quę a fructu donorū ſpiritua
lium impeditur quis: hic oſtēdit, qualiter ad fructū de
bitum peruenitur. Et arguit ſic. Statim dictum eſt, ꝙ ſi
volumus ad ſpiritualiū donorū fructū peruenire, opor
tet vt iam non ſimus paruuli &c. Sed tādiu ſumus par/
uuli, ꝗdiu virilē ſtatū non attingimus, ac creſcimus: er
go nobis neceſſariū eſt, vt creſcamus. Et hoc eſt, quod
dicit. VERITATEM autē faciētes &c.) Duo ergo fa/
cit. Primo oſtēdit, in quo debemus creſcere. Secundo p
quē. ibi IN ILLO per omnia &c.) Dicit ergo quantū
ad primū. Veritatē facientes, creſcamus i & hoc in duo
bus. ſ. i bono opere, & forma boni operis, quę duo ſunt
veritas, & charitas. Veritas autē quandoqꝫ dicitur om
ne opus bonū: vt Thob. 1. In captiuitate tamē poſitus
viā veritatis non deſeruit. Faciamus ergo veritatem. ſ.
omne opus bonū, vel veritatē doctrinę: quia non ſuffi-
cere nobis debet audire, vel docere veritatē: ſed oportet
facere: propter hoc dicebat Apoſtolus primę Ti. 4. Hoc
enim faciens, & teipſum ſaluū facies, & eos qui te audi/
unt. Eſtote ergo factores verbi &c. vt dicitur Ia. 1. Quia

factores iuſtificabuntur. Vt habetur Ro.2. Et hoc ſi fiat
in charitate quę eſt forma boni operis. primæ Cor.16.
Viriliter agite,& confortetur cor veſtrũ,& omnia ope/
ra veſtra in charitate fiant. Quia certe aliter nihil vale
rent. primę Cor.13. Si tradidero corpus meũ, ita vt ar/
deam: charitatẽ autẽ nõ habuero, nihil mihi prodeſt.
Sed quia in via dei nõ progredi, eſt regredi. Ideo ſubdit
Apoſtolus. VT CRESCAMVS in illo &c.) Vbi tria fa
cit. Primo oſtẽdit authorẽ noſtri augumẽti. Secũdo ei⁹
veritatẽ. Tertio modũ augumẽn. ſecũda. ibi. EX QVO
totũ corpus.) tertia. ibi. SECVNDVM operationẽ, in
menſurã vniuſcuiuſq; membri. Dicit ergo. CRESCA
MVS in illo. ſ. Chriſto, de quo primę Pe.2. In eo creſca/
tis in ſalutẽ. IN ILLO) inq̃ QVI EST caput noſtę
Chriſtus & in eccleſia, quę eſt corpus ipſius: vt dicitur
Col.1. Creſcamus inq̃ non in poſſeſſionibus: ſicut dici/
tur Iob.1. Poſſeſſio eius creuit in terra: ſed in ſpirituali
bus. Nec in vno tantũ: ſed per omnia. i. in omni bono
fructificãtes,& creſcẽtes. primę. Cor.10. Omnia in glo/
riã dei facite &c. Et ibi ſequitur. Sicut & ego p omnia
omnibus placeo. De hoc cõmẽdat Corinthios Apl's di
cens primę Cor.11. Omnia pcepta, inquit, mea tenetis.
Conſequẽter cum dicit. EX QVO totũ corpus &c.
oſtẽdit veritatem Chriſti, per quẽ creſcere debeamus.
Vbi ſciendũ eſt, q corpus naturale tria habet. ſ. compa
ctionem membrorũ adinuicẽ: ligationẽ per neruos: &
mutuã ſubminiſtrationem. primę Corin.12. Si dixerit
pes: quoniã non ſum manus: non ſum de corpore: nõ
ideo nõ eſt de corpore? Et ſi dixerit auris: quoniã non
ſum oculus: non ſum de corpore &c. Si totũ corpus eſt
odoratus vbi auditus? Spiritualiter ergo ſicut vnũ cor
pus efficitur ex multis his tribus modis. ſ. per cõpactio
nem ſeu adunationẽ: per ligationẽ, & per mutuã ope/
rationem,& ſubuentionẽ: ita vt omnia, quę ſunt a capi
te corporali. ſ. cõpactio: neruorũ ligatio: ad opus mo/
tio fluunt a capite noſtro Chriſto in corpore eccleſię.
Et primo cõpactio per fidẽ. Vnde dicit. EX QVO) . ſ.
Chriſto, qui eſt caput noſtrũ: vt modo dictũ eſt: totũ cor
pus cõpactum eſt. i. coadunatum. ps. Diſperſiones Iſra
elis cõgregabit. Abacuc.2. Congregabit ad ſe omnes gẽ
tes,& coaceruabit ad ſe omnes populos. De hoc dicitur
Col.2. Caput, ex quo totũ corpus per nexus,& coniun/
ctiones ſubminiſtratũ,& conſtructũ, creſcit in augumẽ
tum dei. Secundo fluit a Chriſto capite in corpus eccle
ſię ſuæ myſticũ cõnexio & colligatio: quia oportet adu
nata aliquo nexu vel vinculo necti vel colligari. Et pro/
pter hoc dicit. ET CONNEXVM PER omnẽ iũcturã
ſubminiſtrationis) . i. per fidem & charitatẽ, quę coune
ctunt. & cõiungunt mẽbra corporis myſtici ad mutuã
ſubminiſtrationẽ. Eccl.39. Omnia opera dñi bona: &
omne opus hora ſua ſubminiſtrabit. Vnde ipſe Apoſto
lus cõfidens de iſta mutua ſubminiſtratione, quæ eſt ĩ
ter mẽbra eccleſię per diuinã cõiunctionẽ, dicebat. Phi.
1. Scio enim q in hoc proueniet ĩ ſalutẽ per noſtrã ora
tionem & ſubminiſtrationẽ ſpiritus Ieſu Chriſti. Ter/
tio a capite Chriſto ĩ mẽbris, vt augumentẽtur, influit
virtus actualiter operandi. Vnde dicit. SECVNDVM
menſurã vniuſcuiuſq; mẽbri, augumentũ corporis fa/
ciens).q.d. Non ſolum a capite noſtro Chriſto eſt mem
brorum eccleſię cõpactio per fidẽ: nec ſola cõnexio, vel
colligatio per mutuã ſubminiſtrationẽ charitatis: ſed
certe ab ipſo eſt actualis membrorũ operatio, ſiue ad
opus motio, ſecundũ menſuram,& cõpetentiã cuiuſli/
bet membri. Vnde dicit q FACIT augumentũ cor/
poris) ſecundũ operationẽ & menſurã vniuſcuiuſq; mẽ
bri, debite mẽſurati: quia non ſolũ per fidẽ corpus my
ſticum compaginatur: nec ſolũ per charitatis ſubmini
ſtrationẽ cõnectentem augetur corpus: ſed per actua/
lem motionem ad operationẽ, quam deus facit in no/
bis. Vnde Eſa.26. Omnia opera noſtra operatus eſt de⁹
qui in omnib⁹ operatur: vt dicitur primę. Corin.12. Et
hęc expoſitio cõcordat gloſſatori. Sed ad qd augumen
tat deus vnũquodq; mẽbrũ? vt corpus ędificet. Supra.2.
In quo omnis ędificatio cõſtructa creſcit in templum
ſanctum in dño: in quo & vos ędificamini &c. Vnde.1.
Cor.3. Dei ędificatio eſtis. Et hęc omnia fiunt IN CHA
RITATE) quia vt dicitur primę Cor.8. Charitas ędifi
cat. Vel IN CHARITATE) facit deus hæc omnia. i.
ex mera dilectione. Hiere.31. In charitate perpetua di/
lexi te: ideo attraxi te miſerans. Rurſuſq;. Ædificabo,&
ędificaberis. Hoc eſt ergo quod dicit. IN ÆDIFICA/
TIONEM ſui in charitate.)

Corpus naturale hẽt cõpactionẽ mẽbrorum adinuicẽ ligationẽ per neruos, mutuam ſubminiſtrationem.

† Hoc itaq; dico: & teſtor per dominum: ne
poſthac ambuletis: quemadmodum,& reliquæ
gentes ambulant in vanitate mentis ſuæ: dum
mentem habent obtenebratam: abalienati a vita
dei: propter ignorantiam, quæ eſt in illis: & excæ
cationem cordis eorum: qui poſteaquam per ue
nerunt eo: vt dolere deſierint: ſemetipſos dedide/
runt laſciuiæ: ad patrandum immunditiam om
nem cum auiditate. Rom.1.

Hoc ergo dico,& teſtificor in domino, vt iam
non ambuletis, ſicut & gentes ambulant, in vani
tate ſenſus ſui tenebris obſcuratum habentes in
tellectum. Alienati a vita dei per ignorantiam,
quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorũ:
qui deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudi/
citiæ, in operationem immundiciæ omnis, in
auaritiam. Lec. VI.

SVPRA monuit Apoſtolus Epheſios vt manerent
in eccleſiaſtica vnitate, deſcribendo modum eius,& for
mam: in hac parte docet eos viam, per quã poſſint ma
nere in eccleſiaſtica vnitate. Et primo facit hoc. Secun
do oſtẽdit poteſtatẽ hanc ad implenda pręcepta, in fi/
ne epiſtolę ibi. DE CETERO fratres cõfortamini &c.
Prima in duas. Primo proponit pręcepta ad omnes. Se
cundo pertinẽtia ad ſingulos gradus eccleſię. ibi. MV/
LIERES viris ſuis ſubditę ſint &c. Prima in duas. Pri
mo proponit quędã pręcepta generalia, ad quę reducũ
tur omnia alia. Secũdo ponit ſpecialia. ibi. PROPTER
quod deponentes mendaciũ &c.) Prima iterũ in duas:
quia cum intentio Apoſtoli ſit eos reuocare a veteri cõ
ſuetudine ad nouã Chriſti doctrinam. Primo oſtendit
doctrinã Chriſti eſſe contrariã antiquę peruerſitati gẽ
tilitatis. Secundo inducit eos, vt eã deponant, & eam q̃
Chriſti eſt aſſumant. ibi. DEPONITE VOS ſecundũ
priſtinã &c. Prima in duas: quia primo deſcribit con/
uerſationem gentilium. Secundo oſtendit, q ei contra
riatur doctrina Chriſti. ibi. VOS autem non ita &c.)
Prima in tres. Primo hortatur eos, vt declinent conuer
ſationem gentiliũ. Secundo deſcribit eam, q̃tum ad in
teriorem animũ. ibi. TENEBRIS obſcuratum &c.)
Tertio q̃tum ad exteriorẽ modũ. ibi. QVI deſperan
tes &c. Dicit ergo. Ad hoc, q poſſitis implere ea quę di
cta ſunt. DICO) . i. non obſecro, vt prius: ſed DICO
& teſtificor hoc, quod dixi. Gal.5. Teſtificor autẽ omni
homini rurſum circuncidenti ſe: quoniã debitor eſt vni
uerſę legis faciendę. ſecundę. Ti.4. Teſtificor corã Deo,
& Chriſto Ieſu &c. Et quid? Vt iam. ſ. tẽpore fidei,& cõ
uerſionis ad Chriſtũ: quia iam vos mundi eſtis. Io.15.
Non ambuletis. i. viuatis. Gal.5. Si ſpiritu viuimus, ſpiri
tu & ambulemus &c. Et hoc ſicut gentiles ambulant.
primę. Cor.12. Scitis, quoniã cum gẽtes eſſetis, ad ſimu
lacra muta, prout ducebamini euntes &c. Non ſic igiẽ
ambulens. Prouer. primo. Fili mi ne ambules cum eis
prohibe pedẽ tuum a ſemitis eorum &c.
Conſequenter cum dicit. IN VANITATE ſenſus
ſui.) Reddit cauſam huius prohibitionis. Vbi notandũ
eſt, q cũ ambulare, ſpiritualiter ſit proficere: ſecundũ il
lud Eſa.26. Rectus callis iuſti ad ambulandũ &c. Gen.
17. Ambula corã me,& eſto perfectus: dicitur Abrahę.
Ad hoc ergo, vt homo iuſte ambulet. i. ſpiritualiter pro
ficiat, oportet tria, quę in ipſo ſunt, regulari & ordina/
ri. In homine enim eſt ratio, iudicans de particularib⁹
agendis. Itẽ intellectus vniuerſaliũ principiorũ, qui eſt
ſynteresis. Tertio lex diuina, ſeu deus. Quandocũq; er/
go aliquis ſecundũ iſta tria ſibiinuicẽ ordinata dirigitur
ita q actio ordinetur, ſecundũ iudiciũ rationis: & hæc
. ſ. ratio iudicet ſecundũ intellectum rectum, vel ſynte/
reſim

Ambulat ſpiritualiter.

reſim: & hec.ſ. ſynteresis ordinetur ſecũdum legẽ diuinam: tunc actio eſt bona, & meritoria. Sed vita gentiliũ nõ eſt talis: imo deficit in prædictis tribus: quia primo deficit a ratione iudicante: quia ambulant in vanitate ſenſus ſui. Senſus autẽ eſt vis apprehenſiua, per quam iudicamus ſingularia. Vnde aliquis homo rectus dicit, quãdo bene iudicat de agẽdis. Sed ſenſus iſte quandoq̃ eſt rectus: quandoq̃ eſt vanus. Rectus dicitur, quando debita regula regitur, qua venit ad debitũ finẽ. Vanus autẽ, quando indebita regula ductus, nõ venit ad debitum finẽ. Sap.13. Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia dei &c. Ro.1. Euanuerunt in cogitationibus ſuis &c. Hiere.2. Ambulauerũt poſt vanitates ſuas, & vani facti ſunt &c. Quare? quia certe ratio iſtorũ in agẽdis nõ dirigebatur ab intellectu illuminato: ſed erroneo. Et hoc eſt quod ait. TENEBRIS obſcuratũ habentes intellectum. Ro.1. Obſcuratum eſt inſipiens cor eorũ. ps. Neſcierunt, neq̃ intellexerũt: in tenebris ambulant. Et ratio eſt: quia tales nõ ſunt participes diuini luminis. ſeu legis diuinę illuminantis & regulãtis propter quod ſubdit. ALIENATI a vita dei) .i. a deo, qui eſt vita animę. Ioan.14. Ego ſum via, veritas, & vita. Vel A VITA DEI) .i. a charitate, & gratia ſpirituali, qua anima viuit formaliter. Rom.6. Gratia autẽ dei vita ęterna. Iſti autẽ erant ſine ſpe vitę ęternę: quia ponebant mortalitatẽ animę contra fidem & propheti am Sap.2. Neſcierunt ſacramenta dei, neq̃ ſperauerũt mercedem iuſtitię: neq̃ iudicauerunt honorẽ animarũ ſanctarum &c. Vel A VITA DEI) .i. a vita ſanctę viuẽdi, quę eſt per fidẽ. Gal.2. Viuo ego, iam nõ ego, &c. Iuſtus autẽ ea fide viuit: vt dicitur Ro.1. Vel quę eſt per charitatem. primę Ioã.3. Nos ſcimus: quia trãſlati ſumus de morte ad vitã: quoniã diligimus fratres &c. Non ſic autem iſti, ſed magis alienati. Modum autẽ huius alienationis tangit.ſ. ignorantiã non ſtellarũ, vel curſus ſyderum: ſed naturę diuinę. primę Cor.15. IGNORANTIAM) quidem dei quidam habent: quia certe tunc ſolũ in Iudęa notus erat deus: ſed modo vt dicitur Act.17. Tempora huius ignorantię deſpiciens deus: tũc annunciat hominibus, vt omnes vbiq̃ pœnitentiã agant &c. Huius autẽ ignorantię deus nõ erat cauſa: quantũ de ſe erat: quia vt dicitur Ro.1. Deus illis reuelauit ſed certe cauſa erat illis PROPTER cęcitatẽ cordis ipſorum. Et vere dicit cęcitatẽ, eo q̃ ex creaturis non poterant venire in notitiã creatoris: quia vt dicitur Sap.2. Excęcauit eos malitia eorum, & neſcierunt ſacramẽta dei, neq̃ mercedẽ ſperauerunt iuſtitię. Et hoc eſt, quod ſequitur. QVI deſperantes &c.) Vbi oſtẽdit Apoſtolus quales erant in exteriori conuerſatione: quoniam ſine ſpe: & hoc, quia alienati a vita. Iob.7. Deſperaui, nequaq̃ vltra iam viuã &c. Hiere.18. Deſperauimus, poſt cogitationes noſtras ibimus: & vnuſquiſq̃ poſt prauitates cordis ſui mali, faciemus. Et hoc eſt, quod ſequitur.

TRADIDERVNT ſemetipſos impudicitię &c.) Et hoc legi poteſt dupliciter: vel ſeparatim, vt dicatur in auaritia.i. quia auari erant Ro.1. Repletos omni iniquitate, & malitia, fornicatione, auaritia &c. Heb.13. Sint mores, ſine auaritia &c. Quia vt dicitur Eccle.10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Propter quod dicit Abac.2. Væ qui cõgregat auaritiã malã domui ſuę &c. Poteſt etiã legi coniunctim cum præcedentibus, vt dicatur in auaritia.i. auare: ita vt ſit modificans prędẽtia. Et ſecundum hoc aggrauat eorũ vitã tripliciter: quia primo peccauerũt non ex paſſione: ſed potius ex electione. Vnde dicit. TRADIDERVNT ſemetipſos impudicitię).q.d. Non paſſionibus vel infirmitate peccauerunt: ſed ſemetipſos tradiderũt &c. Iudith.7. Sponte tradamus nos omnes populo Holofernis &c. ſecundę Corin.12. Non egerunt pœnitentiã ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quã geſſerunt. Secundo ex actuali effrenatione. primę Pe.2. Poſt carnẽ in concupiſcentiam immunditię ambulant &c. Et ideo dicit. IN OPERATIONEM omnis immũditię.) Ezech.14. Iſti poſuerunt immunditias ſuas i cordibus ſuis &c. Tertio aggrauatur eorũ peccatum ex cõtinuatione: quia inceſſanter peccabãt. Oſeę.4. Fornicati ſunt & nõ ceſſauerũt: quoniã dominũ reliquerunt. Vnde dicit. IN AVARITIAM) .i. ardenter, & inſatiabiliter. ſecundę Pe.2. Oculos habentes plenos adulterii, & inceſſabilis delicti: pellicientes aĩas inſtabiles, cor exercitatũ auaritia habẽtes, maledictionis filii &c.

Vos autem non ſic didiciſtis Chriſtum: ſiquidem illum audiſtis: & in eo docti fuiſtis: quemadmodum eſt veritas in Ieſu: † deponere iuxta priorem conuerſationem veterem hominem: qui corrumpitur iuxta concupiſcentias erroris: renouari vero ſpiritu mentis veſtræ: & induere nouũ hominem: qui iuxta deum conditus eſt per iuſtitiam, & ſanctitatem veritatis.

Roma.6. Col.3. Heb.12.

Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum: ſi tamen illũ audiſtis, & in ipſo edocti eſtis, ſicut eſt veritas in Ieſu. Deponite vos ſecundum priſtinã conuerſationem, veterem hominẽ, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum deum creatus eſt, in iuſtitia, & ſanctitate veritatis. Lec. VII.

OSTENSA peruerſitate gentilis conuerſationis: hic oſtendit Apoſtolus, q̃ doctrina Chriſti totaliter contraria eſt iſti conuerſationi, & ſtatui. Et quia peruertentes quidã doctrinam Chriſti, dixerunt nõ eſſe aliam vitam poſt iſtam: ſed animam mori cum corpore, vt animalia. Ideo Apoſtolus oſtendit primo doctrinã Chriſti contrariã eſſe vitę, & ſtatui precedenti. Secundo oſtendit conditiones debitas doctrinę Chriſti. ibi. DEPONITE vos &c.) Dicit ergo. Ita dictũ eſt, q̃ illi deſperantes &c. VOS autẽ non ita audiuiſtis Chriſtum.ſ. eſſe imitandum. Quomodo ergo. Ipſi enim VOS) a deo didiciſtis, vt diligatis inuicẽ. ſecundę Te.2. Itaq̃ fratres ſtate, & tenete traditiones, quas credidiſtis. Et ſecũdę The.2. Quomodo tenebimus. Et primę Theſ.2. Quoniã cũ accepiſſetis a nobis verbum auditus dei, accepiſtis illud non vt verbum hominum: ſed ſicut eſt vere, verbũ dei &c. Col.2. Radicati & ſuperędificati in ipſo, & confirmati in fide: ſicut didiciſtis, abundantes in illo in gratiarũ actione. Et hoc certe, ſi tamen illum audiſtis: quia auditus deſeruit diſciplinę. Si tamen pro quia: quia hęc eſt annunciatio quam audiſtis. vt dicitur primę Ioã.1. Et hoc quantũ ad prędicationẽ fidei. Eccl.24. Qui audit me, non cõfundetur. Prouer.15. Auris, quę audit increpationes vitę, in medio ſapientũ cõmorabitur &c. ET IN illo edocti eſtis) .ſ. quomodo pertinẽtia ad fidem ſunt cuſtodienda & adimplenda. Mat. vltimo. Fecerũt, ſicut erant edocti &c. Et hoc ſicut eſt veritas. q.d. Si audiuiſtis fidem Chriſti prædicari, & quomodo prędicata debeant adimpleri, eſtis edocti ſicut Ieſus, de quo prædicatur vobis, qui eſt veritas. VOS autem non ita).ſ. oportet ambulare: ſicut aliqui deſperãtes. Sed quomodo? Subdit. DEPONITE vos &c.) Quę quidem litera poteſt legi dupliciter. Vno modo, vt dicatur deponere: & tunc conſtruitur cum pręcedentibus ſic: ita eſt veritas. in qua edocti eſtis in Ieſu, deponere vos &c. Si autẽ dicatur deponite: quę litera cõmunius habetur: dicem⁹ q̃ quia contraria eſt, & vita, & doctrina gentiliũ, vitę & doctrinę Ieſu, i qua edocti eſtis, reſtat vt deponatis &c. Duo ergo facit: quia cum primo extirpanda ſint vitia, q̃ inſerantur virtutes. Primo docet eos ſtatũ priſtenę ac veteris conuerſationis deponere. Secundo nouum ſtatum Ieſu aſſumere. ibi. RENOVAMINI autẽ ſpiritu &c.) Dicit ergo. DEPONITE &c.) vbi tria ſunt conſideranda. Primo, quid intelligitur per veterẽ hominẽ. Dicunt aliqui, q̃ hic hõ vetus, exterior: nouus vero, dicitur interior. Sed dicendũ eſt, q̃ homo vetus dicitur tã interior, q̃ exterior, qui ſubiicitur vetuſtati, quantũ ad animã per peccatũ, & quantum ad corpus: quia membra corporis ſunt arma peccati. Et ſic ſubiectus homo peccato ſecundũ animam & corpus, dicitur vetus homo: ſecundũ q̃ illa vetuſta ſunt, quę ſunt in via corruptionis, vel in ipſo corrumpi: quia quod antiquatur, & ſeneſcit prope interitũ eſt: vt dicitur Heb.8. Et ſic homo

Vetus hõ.

ſubiectus peccato dicitur vetus: quia eſt in via corruptionis, propter quod ſubdit. QVI corrumpitur ſecūdum deſideria erroris. Nam vnūquodq; corrumpitur, cum recedit ab origine naturę ſuę. Natura autē hominis eſt, vt deſiderium eius tendat ad id quod eſt ſecundum rationē. Perfectio autē & bonum rationis eſt veritas. Quando ergo ratio tendit ad errorē, & deſideriū ex hoc errore corrumpitur: tunc vetus homo dicitur. Dicit autē SECVNDVM deſideria) .ſ. mala. Ro. 13. Carnis curam ne feceritis in deſideriis. primæ Ti. 6. Deſideria multa, & nociua, & inutilia quę merguot homiōē i interitum, & perditionē &c. Quia autem hęc deſideria in quibuſdā trahuntur ex infirmitate: in quibuſdā vero ex malitia: ſicut in illis, qui dicunt deum prouidentiam non habere. Ideo dicit. ERRORIS) quia in talibus errantibus corrumpitur intellectus, & affectus. Vel SECVNDVM deſideria erroris) .i. quę homines faciunt errare: ſecundū illud. Sap. 2. Hec cogitauerunt, & errauerunt &c. Prouer. 14. Imprudētia ſtultorū errās. Sed quomodo deponendus ſit, docet Apoſtolus dicēs. Col. 3. Expoliantes vos veterē hominē cum actibus ſuis &c. Non ergo ſubſtātialiter debet deponi, vel expoliari ſed ſolū quo ad opera mala vel conuerſationē. primæ Pe. 2. Conuerſationē veſtrā inter gentes habentes bonā prime. Ti. 4. Exēplū eſto fideliū i verbo, & cōuerſatione.

Deinde cum dicit. RENOVAMINI &c.) Oſtendit ꝙ debemus nouū ſtatum induere. Circa quod tria facit. Primo oſtēdit, per quod conſequi poſſumus hanc nouitatem. Secundo in quo hęc nouitas conſiſtat. Tertio quę ſit. Quantū ad primū dicit. RENOVAMINI ſpiritu &c.) Vbi notandū eſt. ꝙ licet ſpiritus multipliciter dicatur in homine: tamen triplex ſpiritus inuenitur. ſ. ſpūſſanctus. primę Cor. 3. Neſcitis ꝙ tēplum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat i vobis. Item ſpiritus rationalis. Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritū. Item ſpiritus phantāſticus. Oſeę. 14. Scitote iſrael ſtultū prophetā, inſanum virū ſpiritalē. i. phātaſticū. Hoc ergo quod dicit. SPIRITV MENTIS,) ſumitur pro ſpiritu ſancto. Dicit autē cauſam renouationis eſſe ſpiritū ſanctū. qui habitat in mente noſtra: Gal. 4. Miſit deus ſpiritū filii ſui in corda &c. ps. Emitte ſpiritum tuum, & creabūtur &c. Vel poteſt accipi SPIRITVS) pro ſpiritu rationali & tunc ſpiritus idē eſt, ꝙ mens noſtra, & eſt ſimile huic quod dicitur Col. 2. In expoliatione corporis carnis. i. corporis quę eſt caro: ita hic ſpiritu mentis. i. ſpiritu, q eſt mens. Hoc autem dicit: quia in nobis eſt alius ſpiritus, qui nō eſt mens: qui. ſ. eſt cōmunis nobis, & brutis. Dicit autē. RENOVAMINI ſpiritu mētis: quia illud quod non eſt corruptū, eſt nouum: nec renouatione indiget. Nam ſi Adā corruptus non fuiſſet, renouatione non indiguiſſet, nec nos etiā. Sed quia corruptus fuit, renouatione indiguit, & eius poſteriores. Et ideo oportet RENOVARI NOS) in pręſenti, ſecundū animam, & in futuro, ſecundū corpus, quando corruptibile hoc induet incorruptionē, & mortale imortalitatem. vt dicitur primę Corin. 15. Dicit ergo. RENOVAMINI ſpiritu) hic. ſ. quia niſi in pręſenti ſpiritus renouetur, nunquam corpus eius inouabitur. Vel poteſt exponi SPIRITV mentis) .i. mente veſtra ſpirituali facta: & in idē redit. In quo autem hęc renouatio cōſiſtat, quantū ad ſecundū ſubdit, cum dicit. INDVITE nouū hominē &c.) Hic aduertendū eſt, ꝙ ſicut vniuſcuiuſq; rei primū vetuſtatis principiū fuit Adam, per quē peccatū in omnes intrauit: ita principiū primum nouitatis, & renouationis Chriſtus eſt: quia ſicut in Adam omnes moriūtur: ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Vnde Gal. vlti. In Chriſto Ieſu, neq; circumciſio, neq; pręputiū aliquid valet: ſed noua creatura. Induimini ergo dñm noſtrum Ieſum Chriſtū. Ro. 13. Quę autem ſit renouatio oſtēdit, cū dicit. QVI ſecundū deū creat⁹ eſt &c.) Hoc autem poteſt intelligi tripliciter. Vno modo ſic, vt ly, qui, referatur ad ſpiritum. i. ſpiritus. qui eſt mēs noſtra & creatus eſt a deo. ſ. in originali iuſtitia. ſ. i ſui nouitate. vel recreatus noua creatione, vt eſſet iuſtus. Supra. 2 Creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Vel ly, qui, poteſt referri ad nouum hominē. ſ. Chriſtū. Et tunc conſtruetur ſic. Qui creatus eſt. i. formatus in vtero virginis, ſecundum deū. i. non ſemine humano, ſed ſpiritu ſancto. Vel creatus eſt ſecundum eſſe gratię & plenitudinis: & hoc IN IVSTITIA) quo ad homines. In ſanctitate, quo ad deum: & hoc veritatis nō falſitatis. Luc. 2. IN SANCTITATE) & iuſtitia. Vel vt ſanctitas ſit in corde: veritas in ore: iuſtitia in opere.

In hoīe ē triplex ſpūs .ſ. ſpūſſctūs, rōnalis, & phātaſticus.

Ly q, pōi tripl̄r intelli.

† Quapropter depoſito mendacio: loquamini veritatem quiſq; proximo ſuo: quoniam ſumus inuicem membra † Iraſcimini & non peccetis: ſol ne occidat ſuper iram veſtram: † neq; detis locum calumniatori.

1. Pe. 2.
Zach. 8.
Pſal. 4.
Iaco. 4.

Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo: quoniam ſumus inuicem membra. Iraſcimini, & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracūdiā veſtram, Nolite locum dare diabolo. Lec. VIII.

SVPRA poſita generali monitione, vt nouitatē induerent: hic Apoſtolus ponit pręcepta ſpecialia. Circa quod duo facit. Primo, inhibet eis peccata interiora, corrumpentia ſpiritū. Secundo, peccata exteriora, quę corrumpunt carnem. ibi. FORNICATIO autē &c. Prima in duas. Primo prohibet peccata, quę in deordinatione propria conſiſtunt. Secundo peccata, quæ conſiſtunt in deordinatione alterius. ibi. OMNIS SERMO malus &c. Prima iterum in tres: quia primo prohibet peccatum corrumpens rationalē. Secundo peccatū deordinans iraſcibilē. ibi. IRASCIMINI & nolite peccare &c.) Tertio peccatum pertinens ad concupiſcibilē. ibi. QVI FVRABATVR &c.) Circa primū tria facit. Primo quia vnum iſtorum prohibet. Secundo inducit ad aliud. Tertio rationē aſſignat. Prohibet ergo illud primo, quod ad veterem homiōē pertinet, ita vt iſta litera ſit expoſitiua huius, quod pręīdixerat. Induite nouum hominē: ad quem induendū. primo prohibet mēdacium: quia per hoc peccatum oris, corrumpitur veritas rationis. Vnde dicit. PROPTER quod) .ſ. nouū hominem induendū. DEPONENTES mendaciū:) Qa vt dicitur in. ps. Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. ſ. pernitioſum. Et poſtea inducit ad nouitatē, dicens. Zacha. 4. LOQVIMINI veritatē vnuſquiſq; cum proximo ſuo. Et quare? QVONIAM ſumus inuicem membra. Membra enim ſeinuicē diligunt, & ſe iuuant mutuo in veritate. Roma. 12. Vnum corpus ſumus in Chriſto: ſinguli autem alter alterius membra.

Sequitur. IRASCIMINI &c. vbi prohibet peccatū corrumpens iraſcibilē. Circa quod tria facit. Primo ponit monitionē. Secundo eam exponit, ibi. SOL non occidat &c.) Tertio rationē reddit, ibi. NOLITE locū &c.) Monitionē autē ponit, cum dicit. IRASCIMINI &c.) Quod poteſt exponi dupliciter: quia duplex eſt ſpecies irę: quędā bona: & quędā mala. Mala quidē quādo inordinate tendit in vindictā ſ. contra iuſtitiā: bona vero, quando in vindictā debitā: quando. ſ. quis iraſcit, quando oportet, cum quibus. & quantum oportet. Et de vtraq; poteſt exponi. Si de mala: ſic eſt ſenſus. Non pcipit. ſed permittit. q. d. Si ſic eſt, ꝙ motus irę inſurgat: quod humanum eſt: NOLITE peccare .i. nolite perducere ad effectū per conſenſum. primę Cor. 10. Tentatio vos non apprehendat niſi humana: quia certe, qui aliter iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: vt dicitur Matth. 5. De hac ira monebat Ioſeph fratres ſuos. Geñ. 45. Ne iraſcimini in via. Si autē exponatur de bona: ſic tenetur non ſolū permiſſiue vt primo. ſed imperatiue: IRASCIMINI). ſcilicet contra peccata veſtra: quoniā duplex eſt vindicta, quam homo appetit. Vna de ſeipſo peccante: & ſic penitentia eſt quędā vindicta, quam homo facit, & capit de ſeipſo. Et hoc eſt bona ira: & de hac dicitur imperatiue. IRASCIMINI) .ſ. cōtra peccata veſtra: ET NOLITE peccare) .ſ. de cętero nec talia cōmittere, cōtra quę iterum oporteat iraſci. Modo credunt aliqui, ꝙ homo ſecure poſſit ſibiipſi iraſci propter peccata ſua: ſed non proximo ſuo propter ſua: ſed non eſt ita: ſicut contra ſeipſum poteſt quis iraſci propter peccata propria, ita proximo ſuo propter ſua. ergo iraſcimini contra vitia aliena: & hoc cum zelo. Numeri

Spēs irę eſt duplex, bona & mala.

meri.25.Phinees auertit irã a filiis Iſrael:quia zelo meo
cõmotus eſt cõtra eos.Sic Helyas.3.Reg.19. Zelo zela/
tus ſum pro dño deo exercituũ,quia dereliquerunt pa
ctum dñi filii Iſrael &c.Et nolite peccare,pręueniendo
rationem: ſed potius ſequẽdo. Iac.1.Sit autem omnis
homo velox ad audiendũ,tardus autẽ ad loquendũ, &
tardus ad iram &c.

Sequitur. SOL non occidat &c.)Vbi exponit quod
dixerat,& ſecũdũ tres prędictas expoſitiones, poteſt tri
pliciter exponi:quia ſi de mala ira,tunc ſic. SOL &c.)
.i.nõ perſiſtatis in ira concepta: ſed ante ſolis occaſum
deponatis:quia licet permittatur motus propter fragi
litatem,non permittitur mora.Si de bona.& hoc con/
tra peccata propria:tunc ſic. SOL) .i.Chriſtus.Mal.4
Orietur vobis timẽtibus nomẽ meum ſol iuſticię &c.
NON occidat ſuper iracundiã veſtrã) .i.ſuper peccata
veſtra:pro quibus iterũ oporteat vos iraſci:& voſmet in
ter ipſos punire.Si contra peccata aliena,ſic accipitur
SOL) .ſ.rationis.Eccl.12. Memẽto creatoris tui in die
bus iuuentutis tuę.anteq̃ veniat tempus afflictionis,&
appropinquent anni.de quibus dicas.Non mihi placẽt
anteq̃ tenebreſcat ſol &c. SOL .non occidat ſuper ira/
cundiã veſtrã).i.obtenebretur dictamẽ rationis.Iob.5.
Virum ſtultum interficit iracundia.

Sol pro vero ſole, p xpõ p ratione.

Sequitur. NOLITE locum dare diabolo.)Vbi aſſi/
gnat rationẽ monitionis. Diabolus enim habet locum
in nobis per peccatũ,vel per conſenſum.Io.13. Cũ dia/
bolus iam miſiſſet in cor,vt traderet eum Iudas &c.Et
ſequitur ibidẽ,ꝙ poſt bucellã introiuit in eum Satanas
Nunc autẽ huiuſmodi paſſiones multũ inclinant ad
conſenſum: & maxime quãdo peruertũt iudicium ra/
tionis,& hoc ſpecialiter facit ira, quę conſiſtit in aſcen/
ſione ſanguinis:quę quidẽ ratione velocitatis ſui mot⁹,
pręcedit iudiciũ rationis. Et quia ſic nobis perturbatis
diabolus incipit locũ habere in nobis:ideo dicit.Nolite
locũ dare diabolo.q.d. Non perſeueretis in ira: quia p
hoc datis locũ diabolo:quia totus diabolus iracundus
eſt.ps. Liberator meus de inimicis meis iracundis. In/
trat autẽ hominẽ cum furore & ira. Apoc.12. Deſcẽdit
diabolus ad vos,habens iram magnã.Hoc autẽ nõ po/
teſt facere ſaltẽ in anima,q̃diu homo iuſtus eſt. Hęc au
tem iuſtitia per irã amittitur: quia ira viri iuſtitiã dei
non operatur: vt dicitur Iac.1. Si ergo non vultis locũ
dare diabolo, ſaltem in anima: ſol non occidat ſuper
iracundiam veſtram. Eccl.11. Aufer iram a corde tuo.

Qui furabatur:non amplius furetur: magis
autem laboret operando manibus, quod bonũ
eſt:vt poſſit impartiri ei,qui opus habuerit. Om
nis ſermo ſpurcus ex ore veſtro non procedat:
ſed ſi quis eſt bonus ad ædificationem: quoties
opus eſt:vt det gratiam audientibus.

Qui furabatur iam non furetur: magis autẽ
laboret operando manibus ſuis, quod bonum
eſt:vt habeat,vnde tribuat neceſſitatem patienti.
Omnis ſermo malus, ex ore veſtro non proce/
dat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei: vt
det gratiam audientibus. Lec.IX.

EXCLVSA ſupra vetuſtate hominis, q̃tum ad vi
rationalem & iraſcibilẽ, hic prohibet eam,quãtum ad
concupiſcibilẽ, prouenientẽ ex eorũ inordinata concu
piſcentia.Circa quod duo facit.Primo prohibet concu
piſcibilis vetuſtatẽ.Secundo hortatur ad eius nouitatẽ
ibi. MAGIS autẽ laboret &c.)Ad vetuſtatẽ autẽ con/
cupiſcibilis pertinet furtũ:quod prouenit ex corrupto
& inordinato appetitu rei tẽporalis.Ideo dicit. QVI
furabatur,iam nõ furetur &c.).q.d.Qui habebat con/
cupiſcibilẽ corruptã,& vetuſtã,ex corrupto appetitu re
rum temporaliũ,iam non furetur.ſ.ſi vult concupiſci/
bilem renouare:quia vt dicitur Eccl.5.Super furem cõ
fuſio:propter hoc dicitur Exo.20.Nõ furtum facies.Et
quia aliquis poſſet ſe excuſare prę paupertate: ideo
dicit. MAGIS laboret &c.) ſicut ipſe fecit Apoſtolus
vt dicitur Act.20. Argentũ & aurũ nullius concupiui,
aut veſtẽ:vos ipſi ſcitis: quoniam ad ea quæ mihi opus
erant, & his, qui mecum ſunt miniſtrauerunt manus
iſtę &c.Itẽ ſecunda Theſ.3.Ipſi enim ſcitis,quẽadmodũ
oporteat vos imitari nos:quoniã nõ inquieti fuimus in
ter vos,neq̃ gratis panẽ mãducauimus ab aliquo: ſed
in labore & fatigatione,nocte ac die laborantes,ne quẽ
veſtrũ grauaremus &c.Vnde notandũ eſt, ꝙ opus ma/
nuale ad tria inducitur.Primo ad neceſſitatẽ victus ac
quirẽdã.Gen.3.In ſudore vultus tui veſceris pane tuo.
Et ideo,qui nõ habet vnde licite viuat.tenetur manib⁹
laborare.ſecunda Theſ.3. Si quis nõ vult operari, non
mãducet.q.d.Sicut qui nõ comedit in neceſſitate,pec/
cat:ita & ſi nõ laborat. Et ſic ponitur hic ad excluden/
dum furtũ.Quandoq̃ vero inducitur contra ociũ:quia
multa mala docuit ocioſitas.Eccl.33.Et ideo qui habẽt
vitã ocioſam, tenẽtur manibus laborare.ſecũda Theſ.
3.Audiuimus quoſdã inter vos ambulare in quiete ni
hil operantes,ſed curioſe agentes His autẽ, qui huiuſ/
modi ſunt, denuntiamus, & obſecramus in dño Ieſu
Chriſto,vt cum ſilentio operantes,ſuũ panẽ mãducẽt.
Quandoq̃ enim inducitur ad carnis macerationẽ: &
domationẽ.Vnde ponitur inter alia opera cõtinentię.
ſecunda Cor.12.In laboribus,in vigiliis,in ieiuniis &c.
Triplex ergo eſt ratio iniungendi laborẽ corporalẽ:ſed
prima omnibus neceſſaria eſt: & hoc de neceſſitate pręcepti:quia aliis modis poteſt excludi ocium:ſimiliter &
laſciuia carnis poteſt alio modo domari,& refrenari,&
ſufficit quomodocunq̃ fiat. Sequitur QVOD bonũ
eſt:)quod dupliciter poteſt intelligi. Vel in vi accuſati/
ui,& ſic conſtruetur.Magis autẽ laboret operando ma
nibus,& quidẽ non illicita:ſed quod bonũ eſt. Gal.vlti.
Bonum autẽ facientes,nõ deficiamus Eſa.1. Quieſcite
agere peruerſe,diſcite bene facere.Vel poteſt intelligi i
vi nominatiui laboret &c.quod bonum eſt:quaſi hęc ſit
ratio, quare laborandũ eſt.q.d. Non ſolũ eſt neceſſariũ
laborare: Imo etiam bonum eſt laborare: vt laborans
poſſit viuere. ET VT habeat, vnde tribuat neceſſita/
tem patienti.)Eccl.19. Fœnerare proximo tuo in tem/
pore neceſſitatis illius &c.

Opus manuale.

Deinde cum dicit. OMNIS ſermo malus &c.)Ponit
pertinentia ad veterẽ hominẽ, in deordinatione ad ali
um:& duo facit:quia primo prohibet vetuſtatẽ, & in/
ducit nouitatẽ.Secundo inducit exemplũ,in principio
quinti cap.ibi. ESTOTE ergo &c.)Ad proximũ autẽ
poteſt quis male ſe habere dupliciter.Vno modo lędendo eum verbis malis.Alio modo malis exẽplis. Primo
prohibet primũ ſecũdo ſecũdũ.ibi. ET NOLITE cõtri
ſtare &c.)Prima iterũ in duas.Primo prohibet vetuſta/
tem.Secundo inducit ad nouitatem, ibi. SED ſi quis
&c.)Dicit ergo. OMNIS ſermo malus &c.)Sermo oris
prętendit,& annuntiat,quę ſunt in anima: quia voces
ſunt notę paſſionũ animę.Ille eſt bonus ſermo,qui in/
dicat bonã diſpoſitionẽ interiorẽ:malus vero qui ma/
lam. Tripliciter autẽ homo ordinatur interius.ſ.ad ſei
vt ſcilicet omnia ſint rationi ſubiecta:ad deũ, vt ratio
ſit ei ſubdita:ad proximũ,quando diligit eum, vt ſeip/
ſum. Eſt ergo quandoq̃ ſermo malus, quando indicat
hominẽ inordinatũ in ſe:& hic eſt ſermo falſus eius,qui
aliud loquitur,aliud intẽdit:& ſimiliter ſermo inutilis
& vanus.Itẽ eſt ſermo malus,qui indicat hominẽ inor
dinatum cõtra deũ,ſicut periuria,blaſphemię & huiuſ
modi.Itẽ quando eſt contra proximũ ſuum, ſicut iniu
rię,doli,& fallacię.Et ideo dicit. OMNIS ſermo mal⁹
ex ore veſtro nõ procedat.)Omnis vero ęquipollet huic
ſigno nullus.Sap.1.Cuſtodite ergo vos a murmuratio/
ne,quę nihil prodeſt,& a detractione parcite linguę:qa
ſermo obſcurus in vacuũ nõ ibit:quia certe deũ non p/
terit omnis cogitatus,& nõ abſcondit ſe ab eo vllus ſer
mo:vt dicitur Eccl.42. Nunc ergo vos deponite omnẽ
iram indignationẽ,malitiã:blaſphemiam:turpem ſer/
monem de ore veſtro.Col.3. Sequitur. SED ſi quis
bonus eſt &c.)Inducit ad nouitatẽ: quia ſermo bonus
bene dicendus eſt,pro loco,& tẽpore:Prouer.25.Sermo
opportunus eſt optimus. Si quis ergo loquitur, quaſi
ſermones dei.primę Pe.4.Et ad quid ſubdit. AD EDI
FICATIONEM fidei).i.vt corroboretur fides,in cordi
bus infirmorũ.primę Corin.14.Omnia ad ędificationẽ
fiant:& hoc VT DET gratiam audientibus).ſ.ſi talis

Ad proximũ qs male ſe habet vel lędendo verbis vel malo exẽplo prębendo.

Hõ tripliciter ordinatur ad ſe ad deũ,ad proximum.

bonus ſermo ſit probatus, vel talis ſermo eſt conferens: quia frequenter homo es bono ſermone: & per virtutẽ boni ſermonis auditi, compunctus diſponitur ad gratiam. Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hęc, cecidit ſpiritusſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum. Sic loquebatur dñs de quo dicitur Luc. 4. Mirabantur ex verbis gratię, quę procedebant de ore ipſius. Eccl. 10. Verba oris ſapientis gratia.

Et ne contriſtetis ſpiritum ſanctum dei: per quem obſignati eſtis in diem redemptionis. Omnis amarulentia, & tumor: & ira: & vociferatio: & maledicentia tollatur a vobis, cum omni malitia

Collo. 3. † Sitis autem inuicem alius in alium comes: miſericordes: largientes vobis inuicem: quemadmodum & deus per Chriſtũ largitus eſt vobis.

Et nolite contriſtare ſpiritumſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die redẽptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia, tollatur a vobis, cum omni malitia. Eſtote autem inuicem benigni: miſericordes: donantes inuicẽ, ſicut & deus i xpo donauit vobis. Lec. X.

SVPRA monuit Apoſtolus abſtinere a verbis infectiuis: hic monet abſtinere a verbis, & factis turbatiuis, ſeu contriſtatiuis proximorũ. Circa quod duo facit. Primo prohibet, quod pertinet ad vetuſtatẽ. Secundo perſuadet, quod pertinet ad nouitatẽ, ibi. ESTOTE autem inuicẽ benigni &c. Prima iterũ in duas: quia primo prohibet, quod ad vetuſtatẽ pertinet, in generali.

Spũſſctũ s dr cõtriſtari, qñ cõtriſtaſ ille i quo eſt ſpiritusſanctus.

Secundo, in ſpeciali, ibi. OMNIS amaritudo &c. Dicit ergo. NOLITE contriſtare ſpiritum &c.) Contra ſpiritusſanctus eſt deus, in quo nõ cadit paſſio aliqua, nec triſtitia. Reſpondeo. Spiritusſanctus dicitur contriſtari, quando cõtriſtatur ille, in quo eſt ſpiritusſanctus. Luc. 10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Eſa. 63. Ipſi autem ad iracundiã prouocauerũt eum, & afflixerunt ſpiritumſanctũ eius, & cõuerſus eſt eis in inimicũ. Vel dicendum eſt, ꝙ eſt metaphorica locutio. Sicut enim deus dicitur iraſci propter ſimilitudinẽ effectus, ita etiã dicitur cõtriſtari: quia ſicut, quãdo aliquis cõtriſtatur, recedit a cõtriſtãte: ita ſpiritusſanctus a peccante. Et ſic eſt ſenſus. NOLITE cõtriſtare ſpiritũſanctũ dei) .i. nolite eum fugare, vel expellere per peccatũ. Sap. 1. Spiritusſanctus enim diſciplinę effugiet fictũ. & aufert ſe a cogitationibus, quę ſunt ſine intellectu. & corripietur a ſuperueniente iniquitate. Igitur nõ eſt cõtriſtandus ſpiritusſanctus, & hoc ꝓpter beneficium. Ideo ſubiungit. IN QVO ſignati eſtis) .i. reformati eſtis. & ab alijs diſtincti. Qui autẽ habebit hoc ſignũ ſecũ, habebit vitam ęternam. Ideo ergo eſt cuſtodiendus, & nullo modo cõtriſtandus: quia ſine eo, nõ eſt vita ęterna. ſecundę Corin. primo. Qui ſignauit nos deus. & dedit nobis pignus ſpiritus. Et quãdo? In die redẽptionis. .i. baptiſmi. Io. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto &c. Act. primo. Vos baptizabimini ſpiritu ſancto, nõ poſt multos hos dies. Dicit autẽ redẽptionis. quia in baptiſmo fit homo particeps redẽptionis, factę per Chriſtũ. Sequitur. OMNIS amaritudo &c.) Vbi oſtẽdit in ſpeciali, q̃ pertinent ad vetuſtatẽ. Quãdoq; enim homo cõtriſtat amicũ ſuum ex ira. aliquãdo ex induſtria. Sed in ira eſt triplex gradus: quia in corde, ſicut qui tantũ interius iraſcitur. In prolatione: ſicut qui dicit racha. In contumelię prolatione, ſicut qui dicit, fatue. Primo ergo ponit, quod pertinet ad irã cordis. Secundo, quod pertinet ad inordinatã prolationẽ. Tertio, quod pertinet ad contumeliã. In ira autẽ cordis. iſta ſe cõſequuntur. Primo. quia ira eſt effectus triſtitię: & hęc in ſacra ſcriptura dicitur amaritudo. 1. Re. 1. Cum eſſet Anna amaro animo, & oraret deũ flens &c. Et ideo dicit. OMNIS amaritudo &c.) quæ eſt per memoriã iniurię pręterię. Eccl. 11. Nõ eſt ſenſus, vbi abundat amaritudo. Secũdo, quia ſtatim appetit vindictã: ideo dicit. ET IRA) q̃ eſt appetitus vindictę. Iac. 1. Ira enim viri, dei iuſtitiam

In ira eſt triplex gradus, i corde, i ꝓlatione in cõtumelia.

non operatur. Et quia iratus indignũ reputat, quod ei parcat, & indignũ eſſe, ꝙ ſine punitione tranſeat: ideo ſequitur ET INDIGNATIO.) Sed q̃tum ad inordinatam prolationẽ, ſic eſt clamor. Eſa. 5. Expectaui, vt faceret iudiciũ: & ecce, iniquitas: & iuſtitia: & ecce, clamor. Ideo dicit. ET CLAMOR.) Similiter & blaſphemia, vel cõtra deũ, vel cõtra ſanctos. Leui. 24. Quicunq; blaſphemauerit nomen dñi, morte moriatur. Ideo dicit. ET BLASPHEMIA.) Et addit. Tollatur a vobis, cum omni malitia: ſcilicet operis. primę Pe. 2. Deponentes omnem malitiam, & omne dolum, & ſimulationem.

Deinde cum dicit. ESTOTE autem &c.) Ponit pertinentia ad nouitatẽ, contrariã paſſionibus pręmiſſis: contra amaritudinẽ, benignitatẽ. Vnde dicit. ESTOTE autem inuicẽ benigni) quia benignus eſt ſpiritus ſapientię &c. Vnde dicit. MISERICORDES.) Luc. 6 Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Contra indignationẽ, cõdonationem. Vnde dicit. DONANTES inuicẽ.) Col. 3. Donãtes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam SICVT deus donauit vobis.) Ro. 8. Qui etiam proprio filio ſuo nõ pepercit. Et paulopoſt ſequitur. Quomodo non etiã cum illo nobis omnia donauit? Cap. V.

Sitis igitur imitatores dei, tanquam filii dilecti: & ambuletis in dilectione:

† quemadmodum & Chriſtus dilexit nos: & tradidit ſemetipſum pro nobis: oblationem ac victimam deo, in odorem bonæ fragrantiæ. Ioan. 13. 1. Ioan. 4.

EStote ergo imitatores dei, ſicut filii chariſſimi: & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos: & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationẽ, & hoſtiam deo, in odorem ſuauitatis.

POSITA exhortatione ad benignitatẽ, & miſericordiã, quæ ſunt effectus charitatis: hic oſtẽdit eis exemplũ. Circa quod duo facit. Primo inducit eos ad imitationẽ exemplaris. ſ. dei. Secundo oſtẽdit, in quo debẽt ipſum imitari, ibi. ET AMBVLATE &c.) Dicit ergo. Dixi, ꝙ debetis donare inuicẽ: ſicut & deus in Chriſto donauit vobis, ERGO eſtote imitatores dei) quia hoc neceſſariũ eſt. licet difficile ſit. Eccl. 2. Quid eſt inquã, homo, vt poſſit ſequi regẽ factorem ſuum? Nunquam tamẽ perficietur natura humana, niſi in cõiunctione ad deũ. Vnde Iob. 23. Veſtigia eiꝰ ſecutus eſt pes meus: ergo imitandus eſt. quomodo habemus poſſibilitatem: quia ad filiũ ptinet patrẽ imitari. Et ideo ſubdit. SICVT filii patrẽ. ſ. per creationẽ. Deut. 32. Nonne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit. & fecit, & creauit te. Et addit. CHARISSIMI) quos ſcilicet elegit ad participationem ſui ipſius. Sequitur. ET AMBVLATE &c.) Vbi primo ponit imitãdi modũ: quia in charitate Secundo oſtẽdit imenſę charitatis ſignũ, ibi. ET TRADIDIT &c.) Quod ergo ſimus filii chariſſimi, hoc facit charitas dei. Ro. 8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterũ in timore: ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorũ, in quo clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritꝰ teſtimoniũ reddit ſpiritui noſtro, ꝙ ſumus filii dei. Debemus ergo ipſum in dilectione imitari. Et dicit AMBVLATE) .i. ſemper ꝑficite. Geñ. 17. Ambula corã me & eſto perfectus. Et hoc IN DILECTIONE) quia dilectio eſt tale bonũ, in quo debet homo proficere: & tale debitũ, quod debet homo ſemper ſoluere. Ro. 13. Nemini quicquã debeatis, niſi inuicem diligatis. Vel IN DILECTIONE) quæ eſt via ſequẽdi deũ magis de propinquo. primę Cor. 13. Adhuc excellentiorẽ viam vobis demonſtro. Si linguis hominũ loquar, & angelorũ &c. Col. 3. Super omnia hæc charitatẽ habentes &c. Et hoc exemplo Chriſti. Vnde ſubdit. SICVT & Chriſtus dilexit nos. Io. 13. Cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et quia ſecundũ Greg. probatio dilectionis, exhibitio ẽ operis: ideo ſubdit. ET TRA

didit

DIDIT ſemetipſum pro nobis.) Apoc. primo. Dilexit
nos, & lauit nos a peccatis noſtris. Gal. 2. In fide viuo fi/
lii dei, qui dilexit me. & tradidit in mortẽ ſemetipſum
pro me. Eſa. 53. Tradidit in mortẽ animam ſuam &c.
Hęc autẽ mors fuit nobis vtilis, & neceſſaria: ideo ſub/
dit. OBLATIONEM & hoſtiã &c.) Loquitur autẽ hic
Apoſtolus more veteris legis: in qua vt dicitur Leui. 4.
Quãdo quis peccauerat, offerri debebat pro eo hoſtia
& oblatio, quæ dicitur pro peccato. Item quando quis
agebat gratias deo, vel aliquid cõſequi volebat, oporte
bat offerri hoſtiã pacificã: vt dicitur Leui. 3. Quæ quidẽ
erat in oblationẽ ſuauiſſimi odoris dño: vt dicitur ibi/
dem. Hęc autẽ facta ſunt per Chriſtũ: quia vt a peccatis
mundaremur, & gloriã cõſequeremur, tradidit ſemet
ipſum pro nobis in oblationẽ: per ea, quę in vita geſſit.
Eſa 53. Oblatus eſt, qa ipſe voluit &c. ET HOSTIAM)
pro peccato: & hoc in odorẽ ſuauitatis. Alludit autem
huic, quod dicitur Leui. 3. Sed certe ille odor non erat
tunc deo acceptus ſecundũ ſe: ſed ſecundũ ſuã ſignifica
tionem inquantũ ſignificabat oblationẽ odoriferã cor
poris Chriſti filii dei. Geñ. 2. Ecce odor filii mei ſicut
odor agri pleni. Cañ. 1. Trahe me poſt te, curremus in
odorẽ vnguẽtorum tuorũ. Sic autẽ debemus nos ſacri
ficare deo ſpiritualiter. ps. Sacrificiũ deo ſpiritus &c.

Cæterum ſcortatio: & omnis immũditia: aut
auaritia: ne nominetur quidem inter vos: ſicut
decet ſanctos: aut obſcœnitas: aut ſtultiloquium
aut vrbanitas: quæ non conueniunt: ſed magis
gratiarum actio.

Fornicatio autem, & omnis immunditia: aut
auaritia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſan/
ctos: aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcur/
rilitas, quæ ad rem non pertinet: ſed magis gra/
tiarum actio. Lec II.

SVPRA poſita monitione Apoſtolus, vt depoſita ve
tuſtate Epheſii nouitatẽ aſſumerent, prohibendo vitia
ſpiritualia: hic prohibet eiſdẽ vitia etiã carnalia. Diuidi
tur autẽ in duas. Primo enim prohibet vetuſtatẽ vitio/
rum carnalium. Secundo inducit ad nouitatẽ, ibi. VI
DETE itaq; fratres &c.) Prima iterũ diuiditur in tres.
Primo excludit vetuſtatem vitiorũ. Secundo proponit
pœnã eorũ ibi. HOC autẽ ſcitote &c.) Tertio excludit
fallaciã, ibi. NEMO vos ſeducat &c.) Prima iterum in
duas. Primo excludit quædã vitia principalia. Secũdo
excludit quædã adiuncta, ibi. AVT turpitudo &c.)
Excludit autẽ tria vitia. ſ. luxuriã naturalẽ, quæ eſt cũ
non ſua. Vnde dicit. FORNICATIO &c.) Oſeę. 4. Spi
ritus enim fornicationum decepit eos. primę Corin. 6.
Fugite fornicationem. Sic faciebat Iob. 31. Pepigi fœdus
cum oculis meis, vt nec cogitarẽ de virgine. Dicitur au
Fornicatio a fornice dicſ. — tem FORNICATIO) a fornice. i. arcu triumphali, iu
xta quos erant lupanaria. Prouer. 10. ET OMNIS im
In pctõ ſunt duo, obiectũ peccati, & delectatio i obiecto. — munditia &c.) i. omnis pollutio cõtra naturam. ſ. quæ
non ordinatur ad generationẽ. Gal. 5. Manifeſta ſunt
opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, luxuria
&c. Tertio excludit AVARITIAM.) Sed quare hocẽ
Nunquid eſt idẽ cum peccatis carnalibus. Reſpõdeo.
Dicendũ eſt q̃ nõ: nec totaliter diuiſa: ſed mediũ inter
ſpiritualia, & carnalia peccata: quod patet ſic. In pecca
pctõꝝ aliqua hñt obiectũ & delectatio eſt ſpũalis vt ira, q̃dã ſunt oino carnalia vt gula & luxuria: q̃dã habẽt obiectũ carnale & delectatio ẽ ſpiritualis vt auaritia. — to ſunt duo. ſ. obiectũ peccati, & delectatio in obiecto.
Quędã ergo ſunt peccata, quorũ obiectũ, & delectatio
eſt ſpiritualis, ſicut ira. Nam vindicta, quæ eſt obiectũ
irę & delectatio eius, eſt quid ſpirituale: & ſimiliter ina/
nis gloria. Quædã vero ſunt omnino carnalia, vt obie
ctum, & delectatio ſicut gula, & luxuria: ſed auaritia te
net mediũ: quia eius obiectũ eſt carnale. ſ. pecunia: ſed
delectatio eſt ſpiritualis: quia animo quieſcit quis in
pecunia: & ideo cõnumeratur auaritia cũ peccatis car
nalibus ratione obiecti: cum ſpiritualibus vero, ratione
delectationis. Heb. vltimo. Sint mores ſine auaritia. Vẽ
dicendũ eſt q̃ AVARITIA) opponitur iuſtitię. vnde
ponitur pro ſpecie luxurię, quę eſt adulteriũ, quod eſt i
iuſtus vſus mulieris alteri⁹: ſicut auaritia iniuſtus vſus

pecunię. Sed ſupra dixit. Qui furabatur &c. hic autẽ di
cit. q̃ nec nominetur &c. quia in pugna ſpirituali vitia
carnalia primo occurrunt vincenda: quia fruſtra pu/
gnat quis cõtra intrinſeca, niſi primo vincat extrinſeca
. ſ. carnalia: contra quæ ſemper remanet bellũ. Et ideo
dicit. NEC nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos.) ſ.
abſtineſ a factis a cogitationibus, & a dictis. Eſa. 41. Per
dam Babylonis nomẽ, & reliquias, & progeniẽ, & ger/
men. Eccl. 41. Curã habe de bono nomine: quia hoc de
cet ſanctos. ſecũdę Cor. 6. In omnibus exhibeamus noſ
metipſos, ſicut dei miniſtros &c. Sequitur. AVT tur
pitudo &c.) Vbi ponit quædã vitia adiuncta. Circa qđ
duo facit. Primo adiuncta vitia excludit. Secundo ad
contraria eorũ inducit, ibi. SED magis gratiarũ actio
&c.) Tria ergo vitia excludit. ſ. TVRPITVDINEM) q̃
eſt in tactibus turpibus, & amplexibus, & oſculis libidi/
noſis. Prouer. 6. Qui autẽ adulter eſt ꝓpter cordis ino/
piam, perdet animã ſuã, & turpitudinẽ, & ignominiã
cõgregat ſibi. Itẽ STVLTILOQVIVM:) ideſt verba p
uocantia ad malũ. Eccl. 9. Colloquiũ illius, quaſi ignis
exardeſcit. ſ. male mulieris. ET SCVRRILITATEM:)
ideſt verbũ ioculatorium: per quod aliqui volunt inde
placere aliis. Mat. 12. De omni verbo ocioſo: quod locu
ti fuerint homines: reddẽt rationẽ de eo i die iudicii. Et
hęc omnia ſunt moralia, inquantũ ad mortalia pecca/
ta ordinãtur: quia aliquid etiã ſi bonũ ſit ex genere: in/
quantum ad mortale ordinatur, eſt mortale. Deinde
inducit ad cõtraria. ſ. gratiarũ actiones. Vnde dicit. Sed
magis gratiarum actio. Eſa. 51. Gaudium, & lætia inue
nietur in ea gratiarum actio, & vox laudis.

† Nam hoc ſcitis: quod omnis ſcortator: aut 1. Cor. 6.
immundus: aut auarus: qui eſt ſimulacrorum
cultor: non habet hæreditatem in regno Chriſti Col. 3.
& dei. † Ne quiſquã vos decipiat inanibus ſer/
monibus. Propter hæc enim venire ſolet ira dei
i filios inobediẽtes. Ne ſitis igitur cõſortes illorũ.

Hoc enim ſcitote intelligentes: q̃ omnis forni
cator: aut immundus, aut auarus, quod eſt ido/
lorum ſeruitus, nõ habet hæreditatem in regno
Chriſti & dei. Nemo vos ſeducat inanibus verbis
propter hoc enim venit ira dei in filios diffiden/
tiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Lec. III.

SVPRA prohibuit Apoſtolus peccata carnalia: hic
cõminatur pœnã dãnationis, quæ peccatoribus infligi
tur. Circa quod duo facit. Primo enim de hoc eos certi
ficat. Secundo ſigillatim peccata recitat, ibi. QVOD
omnis fornicator &c.) Dicit ergo HOC ſcitote intelli
gentes) ideſt actualiter, non ſolum habitualiter. pro cer
to habete. primę Io. 3. Hęc ſcripſi vobis, vt ſciatis &c.) Et
quidẽ q̃ OMNIS fornicator: aut imũdus: aut auarus i
quod eſt idolorũ ſeruitus: nõ habet hęreditatẽ in regno — Auaritia eſt idololatria.
xp̃i, & dei.) Nota q̃ vocat hic auaritiã idololatriã: quo
niam idololatria eſt, quãdo honor, ſoli deo debitus, im — Honor deo exhibẽdus ẽ dupliciter vt fini & i eo fiduciã hẽmus
penditur creaturę. Nunc autẽ deo dupliciter honor de
betur. ſ. vt in eo finẽ noſtrũ cõſtituamus: & vt in eo fidu
ciam noſtrã finaliter ponamus: ergo qui hoc in creatu
ris ponit, reus eſt idololatrię. Hoc autẽ facit auarus, qui
finem ſuum in re creata ponit, & etiã totam ſuam fidu
ciam. Oſeę. 8. Argentũ ſuum, & aurũ ſuum fecerunt ſi/
bi idola, vt interirent. Et hoc quia, vt dicitur Prouer. 11
Qui cõfidit in diuitiis ſuis corruet. Sed cũ in aliis pec/
catis ponat homo finem ſuum in creatura, cui amore — Idololatrare eſt aliqd exterius colere.
inhęret, quare etiã in illis nõ dicitur peccator idolola/
trareẽ Reſpõdeo. Idololatrare eſt aliquid exterius in
debite colere. Nunc autẽ in aliis peccatis ponitur finis
in interiorib⁹, quaſi in propria exaltatione. Sed qui po/
nit finẽ in diuitiis, ponit in eis finẽ, vt in re exteriori, ſi/
cut idololatria. Sed nunquid auari honorẽ deo debitũ,
exhibentes creaturę, realiter ſunt idololatrę, & per ſeẽ
Dico, q̃ non: quia in moralibus, actus ſeu opera indicã
tur ex fine. Ille ergo per ſe eſt idololatra, qui intendit
per ſe cultũ exhibere creaturę. Hoc autẽ nõ intẽdit aua
rus per ſe, ſed per accidens hoc facit, inquãtũ ſuperflue

& inordinate diligit. Et quid de tali? Nõ habebit hære/
ditatem: quippe quia filii & heredes: vt dicitur Ro. 8.
Nunc autẽ tales nõ ſunt filii, qui ſic carnales ſunt: ergo
hereditatẽ nõ habent, quia vt dicitur primę Cor. 15. Ca
ro & ſanguis regnũ dei nõ poſſidebunt .i. deum, qui di
cit Ezech. 44. Ego hereditas eorũ. Sed poſſet quæri, ſi
hereditas iſta eſt ipſe deus, cum ſit indiuiſibilis, & impar
tibilis, quare dicit in regno Chriſti & dei diuiſiue, ac ſi
hereditas iſta ſit diuiſibilis. Reſpondeo. Hereditas no
ſtra cõſiſtit in fruitione dei: nũc autẽ deus aliter ſe frui
tur, & nos eo: quia deus ſeipſo perfecte fruitur: quia ſe
ipſum perfecte cognoſcit. & totaliter diligit, quantum
cognoſcibilis. & diligibilis eſt: nõ autẽ ſic nos: quia licet
ipſum perfecte cognoſcamus i patria: & per cõſequẽs
diligamus, quia qui aliquid ſimplex attingit, ipſum to
tum cognoſcit: & ſi non totaliter: ſicut lux ſolis, ſi eſſet
pũctualis, humanus oculus ipſam totã apprehẽderet,
nõ totaliter: oculus vero aquilę ipſum totaliter cõpre/
henderet. Sic & ſi deum perfecte cognoſcimus i patria,
& perfecte diligimus: ſed ipſum totaliter nõ cõprehen
dimus, ideo videtur ibi eſſe quędam imperfectio, & par
ticularitas. Et ideo dicit. CHRISTI & dei) coniuncti
quaſi partem cum parte ponendo .i. quia per Chriſtũ,
& non per alium, habetur hereditas.

Deus aliter fruitur ſe, & nos ipſo.

Deinde cum dicit. NEMO vos ſeducat.) Hic exclu/
dit fallaciã ſeductorũ. Et circa hoc duo facit. Primo .n.
ponit amotionẽ. Secundo ſubiungit ipſius rationẽ, ibi.
ERATIS enim aliquãdo tenebrę &c.) Prima iterũ in
duas: quia primo monet eos vt non ſeducantur verbis
eis credẽdo. Secundo vt nõ cõmunicent eis mala faciẽ/
do, ibi. ET NOLITE cõmunicare &c.) Prima adhuc
in duas: quia primo remouet ſeductiones. Secundo oñ
dit ſeductionis ſignũ, ibi. PROPTER hoc enim venit
ira dei &c.) Notandũ eſt ergo, ꝙ in vitiis carnalibus ſo/
lum docuit cauere ſeductionẽ: quia a principio, vt ho/
mines poſſent libere frui cõcupiſcentiis, cogitauerunt
inuenire rationes, ꝙ fornicationes, & huiuſmodi vene/
rea nõ eſſent peccata. Et ideo dicit inanibus verbis .i. qa
ſine ratione ſunt talia verba, quę dicunt, ꝙ huiuſmodi
non ſint peccata nec excludant a regno dei & Chriſti.
Col. 2. Videte ne quis vos ſeducat per philoſophiã, & ina/
nem fallaciã. Et ꝙ tales ſint ſeductores, & talia verba ſe
ducentia oſtendit, quia niſi peccata carnalia eſſent pec
cata, nõ punirentur a deo: quia cum deus ſit iuſtus, nõ
infligit pœnã ſine culpa. Nunc talia autẽ puniuntur a
deo: ergo peccata ſunt. Minorẽ probat, cũ dicit. PRO/
PTER hęc enim venit ira dei) ſcilicet propter peccata
carnalia IN FILIOS diffidentię) vt patuit in diluuio
Geñ. 6. Itẽ in Sodomitis. Geñ. 19. Itẽ tribus Beniamin ſe
re tota cõſumpta fuit propter hęc. Iudicũ. 20. Dicit autẽ
FILIOS diffidentię: quia ſicut peccantes diffidunt de
vita ęterna: quia qui ſic faciens ſperaret vitam ęternã,
magis eſſet pręſumptio, q̃ ſpes, quę eſt certa expectatio
futurę beatitudinis ex meritis &c. Vnde ſupra. 4. Qui
deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitię, in ope/
rationem immunditię omnis, in auaritiã. Sap. 2. Nullum
peccatũ ſit, quod nõ pertranſeat luxuria noſtra &c. Et
ſequitur in fine capituli. QVIA) tales non ſperaue/
runt mercedẽ iuſtitię &c. Dicit ergo QVOD in filios
diffidentię) .i. qui nõ cõfidunt de gaudiis ęternis, venit
ira dei. ſ. propter peccata, vel diffidẽtię .i. de quibus nõ
eſt confidendũ, quantũ eſt ex parte meritorum. Et ideo
concludit. NOLITE effici participes eorũ cõmuni/
cando. ſ. eis in talibus operibus. ſecundę Corin. 6. Quę
enim participatio iuſtitię cum iniquitate: aut quæ ſo/
cietas lucis ad tenebras: aut quę cõmunicatio Chriſti
ad Belial: aut quæ pars fidelis cum infideli? &c.

Eratis enim quondam tenebræ: nunc autem
lux in domino: vt filii lucis ambulate (nam fru/
ctus ſpiritus ſitus eſt in omni bonitate: & iuſtitia:
& veritate) probantes: quid ſit acceptum domino
& ne commercium habueritis cum operibus in/
frugiferis tenebrarũ: quin ea potius etiã arguite.
Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem
lux in domino. Vt filii lucis ambulate. Fructus
enim lucis eſt in omni bonitate, & iuſtitia, & veri
tate. Probantes, quid ſit beneplacitum deo. Et no
lite cõmunicare operibus infructuoſis tenebra/
rum: magis autem redarguite. Lec. IIII.

SVPRA prohibuit Apoſtolus peccata carnalia cõ
minando pœnã, & remouendo fallaciã: hic aſſignat ra
tionem ſumptã ex eorũ cõditione: & duo facit. Propo
nit enim primo eorũ conditionẽ. Secundo ex eis duas
concluſiones inducit, ibi. VT FILII lucis ſitis &c.) Po
nit autẽ duas cõditiones. Primo pręteritã. Secundo cõ
ditionem pręſentẽ, ibi. NVNC autẽ lux &c.) Dicit er/
go ERATIS aliquãdo tenebrę) .i. excęcati ignorãtia,
& errore. ſupra quarto. Tenebris obſcuratũ habentes i
tellectũ. ps. Neſcierunt, neq; intellexerunt q in tenebris
ambulant. Item tenebroſi per peccatũ. Prouer. 4. Via i
piorum tenebroſa, neſciunt, vbi corruant. Sed notandũ
eſt, ꝙ indeterminate nõ dicit tenebroſi: ſed tenebrę: qa
ſicut quilibet videtur eſſe id, quod principaliter eſt in
eo, ſicut tota ciuitas videtur eſſe rex, & quod rex facit,
ciuitas dicitur facere, ita quando peccatũ regnat in ho
mine: tunc totus homo dicitur peccatum, & tenebrę.
Sequitur. NVNC autẽ lux &c.) Vbi ponit conditionẽ
pręſentẽ. q. d. Nunc autẽ habetis lucem fidei. Phil. 2. In
ter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo. Mat. 5. Vos
eſtis lux mundi. Sed contra dicitur de Ioanne baptiſta.
Non erat ille lux: quomodo ergo fideles alii lux dicun/
tur. Reſpondeo. Non dicuntur lux per eſſentiam,
ſed per participationem.

Deinde cum dicit. VT FILII lucis ambulate &c.)
Concludit duas cõcluſiones. Dixerat enim ꝙ tenebræ
fuerunt: & ꝙ nunc ſunt lux. Et ideo primo concludit,
vt ſe cõforment ei, quod nunc ſunt. Secundo vt vitent
ea, quę prius fuerũt, ibi. ET NOLITE cõmunicare.)
Prima in duas. Primo ponit ãmonitionẽ. Secundo eã
exponit, ibi. FRVCTVS enim lucis &c.) Dicit ergo: qa
nunc lux eſtis, faciatis opera lucis, ergo vt filii lucis am
bulate. Io. 12. Ambulate, dum lucem habetis &c.

Hoc autẽ exponit, cum dicit. FRVCTVS enim &c.)
Ambulat autem quis, vt filius lucis dupliciter. Primo,
quantũ ad ſubſtantiã, vel genus operis. Secũdo, quantũ
ad modum, vel intentionem facientis. primo ergo
ponit opera, quę oportet facere. Secundo, qua debent
fieri intentione, ibi. PROBANTES &c.) Dicit ergo: di
xi vt ambuletis, vt filii lucis: FRVCTVS autem lucis
eſt) .i. opera fructifera & clara. Eccl. 24. Flores mei, fru/
ctus honoris &c. ET HOC in omni bonitate &c.) Vbi
aduertendũ eſt, ꝙ omnis actus virtutis ad tria reduci/
tur. Nam oportet, ꝙ agens ordinetur in ſe, & ad proxi/
mum, & ad deum. In ſe, vt ſit bonus i ſeipſo: & propter
hoc dicit IN OMNI bonitate.) ps. Bonitatẽ, & diſcipli
nam, & ſcientiã doce me &c. Item ad proximũ per iuſti
tiam. Ideo dicit. IN IVSTITIA. ps. Feci iudicium, &
iuſtitiã &c. Ad deũ per cognitionẽ, & confeſſionẽ veri/
tatis. Et ideo dicit. ET VERITATE.) Zacha. 8. Veri
tatem tantum, & pacem diligite. Vel aliter VT BONI/
TAS) referatur ad cor IVSTITIA) ad opus. VE/
RITAS) ad os. Supra. 4. & Zacha. 8. Loquimini verita
tem vnuſquiſq; cum proximo ſuo.

Ois actus virtutis ordinaſ vel ad deũ, vel ad ſe, vel ad proximum.

Deinde cũ dicit. PROBANTES &c.) Oſtendit, qua
intentione debeant operari, quia non ex abrupto. ſed
probantes, .i. de ſt ratione diſcernentes. Opus ſuum pro
bet vnuſquiſq;: vt dicitur Gal. 6. Et hoc quid ſit BENE
PLACITVM deo) .i. vt intendatis facere, quod placet
deo. Ro. 12. Probetis, quę ſit voluntas dei bona, & bene/
placens, & perfecta.

Dinde cum dicit. ET NOLITE cõmunicare &c.)
Hortatur eos ne redeant ad ſtatũ, quẽ reliquerũt: quia
vt dicitur Gal. 2. Si enim quę deſtruxi, hęc iterũ reędifi/
co, pręuaricatorẽ me conſtituo. ſecundę Pe. 2. Canis re/
uerſus ad ſuum vomitũ, & ſus lota in volutabro luti.
Diuiditur autẽ iſta pars in duas. Primo ponit monitio
nem. Secundo aſſignat rationẽ, ibi. QVÆ autẽ in oc
culto &c.) Prima iterum in duas. Primo monet eos, ne
malefaciant. Secundo vt mala reprehendant, ibi. MA

GIS autem redarguite &c.) Dicit ergo. Probantes qd beneplacitum eſt deo ET NOLITE cõmunicare operibus infructuoſis tenebrarum) ideſt operibus carnalibus, ducentibus ad tenebras perpetuas, quæ quidem ſunt infructuoſa: quia nõ habent niſi momentaneam delectationem citiſſime tranſeuntem. Ro.6. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis. Iude.1. Arbores autumnales infructuoſæ, bis mortuę, eradicatę, fluctus feri maris deſpumãtes ſuas confuſiones &c. Item tenebroſa: propter turpitudinẽ: quia communicant in eis cum brutis. Iob.24. Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens: non me videbit oculus: & operiet vultum ſuum: perfodit in tenebris domos &c. Iſtis ergo nolite communicare: imitando: coadiuuando, conſentiendo. Eccl.13. Quæ communicatio homini ſancto ad carnem? Sed certe hoc non ſufficit, niſi etiam eos reprehendatis: quia vt dicit Aug. Aliquando deos punit communicantes inſontes: quia aliqui boni non reprehendunt malos. Eccl.17. Mandauit autem vnicuiq; de proximo ſuo. Et ideo dicit. MAGIS autem redarguite.) ſecundę Tim.4. Argue, obſecra, increpa &c. Sed nunquid ſemper peccamus, ſi non reprehendimus? Augu. Quod enim non reprehendis es timore charitatis: ne ſcilicet peior efficiatur: & ſcandalizatus affligat bonos: non peccas. Si autem ex timore cupiditatis: ne ſcilicet indignetur & perdas beneficia tua, ſic peccas.

Nam quæ ſecreto fiunt ab iſtis: turpe eſt, vel dicere. Sed omnia dum produntur a luce: manifeſta fiunt. Nam quicquid manifeſtum redditur lumen eſt. Quapropter dicit: expergiſcere, qui dormis: & ſurge a mortuis: & illuceſcet tibi Chriſtus.

Quæ autem ĩ occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Omnia autem, quæ arguuntur, a lumine manifeſtantur. Omne enim, quod manifeſtatur, lumẽ eſt. Propter quod dicit. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus.

Lec. V.

SVPRA poſuit Apoſtolus monitiones: hic aſſignat rationes earum. Duas autem monitiones poſuit. Prima vt non communicarent operibus tenebrarum. Secunda, vt redarguerent peccatores. Secundum hoc ergo duo facit. Primo ponit rationem primæ monitionis. Secundo rationem ſecundæ, ibi. OMNIA enim quæ arguuntur &c. Dicit ergo. Bene dixi: nolite communicare: Imo debetis & tales increpare, & redarguere. Quare? Quia QVÆ in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt dicere. Hoc autem eſt de vitiis carnalibus: in quibus eſt turpitudo magna: quia minimum eſt ibi de bonis rationis: cum huiuſmodi actus communis ſint nobis, & brutis. Sequitur. OMNIA quæ arguũtur &c.) Hic ponit Apoſtolus rationem ſecundæ monitionis, & facit duo. Primo enim ponit rationem. Secundo aſſignat confirmationẽ, ibi. PROPTER quod dicit &c.) Quantum ergo ad primum vult probare, ꝙ eos doceat delinquentes arguere: & hoc probat ſic. Quicquid oſtenditur malum eſſe, redarguitur: omnis enim redargutio manifeſtatio quędam eſt. Sed omnis manifeſtatio fit per lumen: vos autem eſtis lux: ergo decet vos arguere, & eos manifeſtare. Ponit autem huius rationis maiorem, ibi. OMNIA autem quæ arguuntur &c.) Minorem autẽ ponit, ibi. OMNE quod &c.) Ideo decet eos arguere: quia vt dicitur. primę Corinth.2. Spiritualis iudicat omnia, & ipſe a nemine iudicatur. Vnde glo. ſic exponit. Omnia ſcilicet peccata, quę arguuntur A LVMINE) ideſt a bonis, & ſanctis hominibꝰ, qui ſunt filii lucis, manifeſtantur: ſcilicet per confeſſionem. Prouerb.28. Qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. Omne autem: ſcilicet malum, quod manifeſtatur per confeſſionem lumen eſt: ideſt in lumine vertitur. Deinde confirmat hoc per authoritatem, dicẽs. Propter quod dicit, SVRGE &c.) Gloſſa ſic exponit. Propter hoc ꝙ ſit lumen dicit ſcilicet ſpiritusſanctus. O TV qui dormis, ſurge &c.) Sed hęc non eſt conſuetudo Pauli. Et ideo dicẽdum eſt, ꝙ Apoſtolus introducit figuram poſitam. Eſaie.60. Surge illuminare Hieruſalem &c. dicens. Propter quod dicit ſcilicet ſcriptura SVRGE) a negligẽtia boni operis. TV ſcilicet qui dormis.) Prouerb.6. Vſquequo piger dormies. ꝑs. Nonquid qui dormit, nõ adiiciet, vt reſurgat. Item exurge a mortuis: ideſt ab operibus mortuis, ſeu mortificantibus. Heb.9. Emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis &c. Eſa.26. Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent. Exurge ergo ET ILLVMINABIT te Chriſtus.) ꝑs. Dominꝰ illuminatio mea &c. Idem. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte. Sed nunquid poſſumus per nos reſurgere a peccato: qa dicit. Surge & illuminabit te Chriſtus. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ ad iuſtificationem impii duo requiruntur: ſcilicet liberum arbitrium cooperãs ad ſurgendum, & ipſa gratia. Et certe hoc ipſum habet liberum arbitrium, a gratia pręueniente, & poſtea meritorie operari, a gratia ſubſequente. Vnde dicitur Treñ. vlti. Conuerte nos deus, & conuertemur. Ad iuſtificationẽ impii, liberũ arbitriũ & ipſa gra.

† Videte igitur quomodo circunſpecte ambuletis: non vt inſipiẽtes: ſed vt ſapientes: redimẽtes occaſionẽ: quod dies mali ſint. Propterea ne ſitis imprudentes: † Sed intelligentes quæ ſit voluntas domini. Coloſſ.4. Rom.12. 1.Theſſ.4.

Videte itaq; fratres quomodo caute ambuletis: non quaſi inſipientes: ſed vt ſapientes: redimẽtes tempus: quoniam dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudentes: ſed intelligentes quæ ſit voluntas dei,

Lec. VI.

SVPRA prohibuit fallaciarum carnalium vetuſtatem: hic hortatur ad contrariam nouitatem. Et primo hortatur ad nouitatem contrariam fallacię. Secũdo ad nouitatem contrariam luxurię, ibi. ET NOLITE inebriari & cetera.) Prima in tres. Primo inducit ad cautelã contrariã fallacię. Secundo oſtendit nouitatem cautelę, ibi. REDIMENTES tempus & cetera.) Tertio docet modum cautelę, ibi. PROPTEREA nolite fieri & cetera.) Dicit ergo. Itaque: ſcilicet ea pręmiſſis, videte quomodo caute ambuletis. Cautio eſt quędam conditio prudentię, per quam aliquis vitat impedimenta agendorum, & hanc cautelam debent omnes habere. Prouer.4. Oculi tui videant recta, & palpebrę tuę pręcedant greſſus tuos. Hoc autem pertinet ad ſapientes: & ideo dicit. NON quaſi inſipientes.) qui: ſcilicet neſciunt vitare impedimenta. ꝑs. Turbati ſunt omnes inſipientes corde. SED vt ſapientes.) Eccl.2. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat. Quidam dicunt: ſi non caſte tamen caute. Sed ſic non accipit Apoſtolus: ſed dicit cautes ac ſi diceret: cauete ab omnibus contrariis caſtitati. Quid eſt cautio. Neceſſitatem autem huius cautelę, oſtendit cum dicit. REDIMENTES tempus & cetera.) quod poteſt exponi dupliciter. Redimit enim aliquis quandoq; rẽ ſuam dando exenia, vel aliquid pro ea, ſicut dicitur aliquis redimere vexationem ſuam, dando exenia, vel pecuniam, vel quando dimittit in iure ſuo. Dicit ergo. Totum tempus, hoc eſt tempus calumnię: & ideo REDIMENTES tempus, quoniam dies mali ſunt.) Ex quo peccauit Adam, ex tunc ſemper paratę ſunt inſidię, impellentes ad peccatum. Non ſic autem in ſtatu innocentię: in quo non oportebat hominem ab aliquo licito abſtinere: quia in eius voluntate nõ erat impellens aliquid ad peccatum. Modo autem oportet nos tempus redimere: quoniam dies mali ſunt: ideſt

Immo prope nihil in comparatione ad deum. Iob.42. Oculus meus videt te: idcirco me reprehendo &c. Et iō dicit. GRATIAS agentes pro omnibus) ſcilicet do/nis vel proſperis, vel aduerſis. ps. Benedicam dominū in omni tempore &c. quia hęc etiam ſunt nobis in via. Iaco.1. Omne gaudiū exiſtimate &c. Act.5. Ibāt Apoſtoli gaudentes &c. primæ Theſſ.5. In omnibus gratias agite. Sed hoc in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti: quia omnia bona proueniunt per eum. Ro.5. Pacem habemus ad deum, per dominum noſtrū Ieſum Chri/ſtum, per quem & acceſſum &c. Sed addit DEO inquantum author noſter eſt per creationem ET PATRI inquantum miſit nobis Chriſtum, per quem regenera/uit nos. Et ſic gratias deo, quantum ad bona naturæ, patri quantum ad bona gratię. Sed quantum ad pro/ximum, ponit modum repletionis, dicens. Subiecti inuicem in timore Chriſti, ideſt non propter timorem humanum, ſed Chriſti.

1.Cor.11. Col.3. 1.Pe.3. † Vxores propriis viris ſubditæ ſitis: veluti domino: quoniam vir eſt caput vxoris: quemadmodum & Chriſtus eſt caput eccleſiæ: & idem eſt qui ſalutem dat corpori. Itaq; quemadmo/dum eccleſia ſubdita eſt Chriſto; ſic & vxores ſu

Collo.3. is viris ſubditæ ſint in omnibus. † Viri: diligite vxores veſtras; ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam & ſemetipſum expoſuit pro ea: vt illam ſanctifi/caret: mundatam lauacro aquæ per verbum: vt adhiberet eam ſibiipſi glorioſam eccleſiam, non habentē maculā: aut rugā: aut quicq̃ eiuſmodi: ſed vt eſſet ſancta: & irreprehenſibilis. Sed debent viri diligere ſuas vxores: vt ſua ipſorū corpora.

Mulieres, viris ſuis ſubditæ ſint: ſicut domino quoniam vir, caput eſt mulieris: ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ: ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto: ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Viri diligite vxores veſtras ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret: mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ: vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi: ſed vt ſit ſan/cta, & immaculata: ita & viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. Lec VIII.

SVPRA Apoſtolus poſuit pręcepta generalia ad omnes: hic ponit ea, quę pertinent ad ſpeciales quaſdā perſonas, & ſtatus. Et quia ſecundum philoſophum in politicis. Domus habet tres connexiones, ſine quibus nō eſt perfecta. ſcilicet viri & mulieris, patris & filii, domini & ſerui: ideo hæc tria proſequens inſtruit. Primo mulierem & virum. Secundo patrem & filium. cap.6. ibi. FILII obedite &c.) Tertio ſeruos & dominos, ibi. SERVI obedite &c.) prima in duas. Primo enim mo/net mulieres de ſubiectione Secundo viros de dilectione, ibi. VIRI diligite &c.) Prima i duas. Primo ponit ammonitionem. Secundo eius rationem, ibi. QVO/NIAM vir caput eſt &c.) Dicit ergo. MVLIERES vi/ris ſuis ſubditę ſint.) quia certe mulier, ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo. vt dicitur Eccleſiaſtici.25. Et ideo ſpecialiter monet eas de ſubiectione. Et hoc SI/CVT domino.) quia proportio viri ad vxorem, quodā

Vſus vxoris & ſeruorū. modo eſt ſicut ſerui ad dominum, inquantum debet regi mandato domini: ſed differentia eſt in hoc, ꝙ do/minus vtitur ſeruis ſuis quo ad id quod eſt ſibi vtile, ſed vir vtitur vxore, & liberis ad vtilitatem communē. Et iō dicit. SICVT dño.) Non ꝙ vere ſit dñs: ſed ſicut dñs. primæ Pe.3. Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis &c.

Deinde ſubdit rationem ſuam. Circa quod tria facit Primo eam proponit. Secundo exemplum inducit ibi. SICVT Chriſtus &c.) Tertio exemplo intentum con/cludit, ibi. SED ſicut &c.) Ratio autem hęc eſt QVONIAM vir eſt caput mulieris:) in capite autē viget ſen/ſus viſus. Eccleſiaſtici.2. Sapientis oculi in capite eius. Et ideo vir debet gubernare mulierem, vt caput eius. 1. Cor.11. Caput quidem mulieris vir.

Deinde ponit exemplum, cum dicit. SICVT Chri/ſtus caput ē eccleſię) Supra.1. Ipſum dedit caput ſupra omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius. Et hoc nō ad vtilitatem ſuam: ſed eccleſię: quia IPSE eſt ſaluator corporis eius.) Act.4. Nō eſt enim aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri Eſa.12. Ecce deus ſaluator meus &c. Ex hoc autem cōcludit, intentionē, cum dicit. SED ſicut &c. q.d. Non eſt conueniens, ꝙ membrum repugnet ipſi capiti in aliquo: nunc autem ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ: ſuo modo: ita vir eſt caput mulieris: nō debet ergo mulier inobediens eſſe viro: ſed VT ECCLESIA ſubiecta eſt Chriſto. ps. Nonne deo ſubiecta erit anima mea &c. ITA ET mulieres viris ſuis.) Geñ.3. Sub viri poteſtate eris. Et hoc in omnibus. ſ. quæ non ſunt contra deum: quia, dicitur Act.5. Obedīr oportet deo magis q̃ hoib⁹.

Deinde cum dicit. VIRI diligite vxores veſtras &c. Monet viros ad dilectionē vxorum. Et primo facit hoc: Secundo aſſignat rationem huius, ibi. SICVT Chri/ſtus &c.) Dicit ergo. VIRI diligite vxores veſtras:) Quia certe ex amore, quem habet vir ad vxorem, magis caſte viuit, & pacifice vterq; ſe habet: ſi autem vir aliam dili/git q̃ ſuam: ſe & ſuam diſcrimini exponit. Col.3. Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Tangit autem rationē huius triplicē. Primā ſumit ex exemplo Chriſti, cum dicit. SICVT & Chriſtus &c.) Secundā ex parte viri, ibi. QVI ſuam vxorē diligit &c.) Tertiā ex parte mādati diuini, ibi. PROPTER hoc relinquet &c. Circa primū tria facit. Primo proponit exemplū dile/ctionis Chriſti. Secūdo ſignū, ibi. ET TRADIDIT &c. Tertio cōcludit intētū, ibi. ITA ET viri &c.) Dicit er/go. SICVT & Chriſtus dilexit eccleſiā.) Supra eodem. Eſtote imitatores dei, ſicut filii chariſſimi &c. Signū aūt dilectionis Chriſti ad eccleſiā oſtēditur) QVIA tradidit ſemetipſum ꝓ ea.) Gal.2. Dilexit me, & tradidit ſe/metipſum ꝓ me &c. Eſa.53. Tradidit in mortē animā ſuā &c. Sed ad quid, VT SANCTIFICARET eam) Heb.vlti. Ieſus vt ſanctificaret per ſuū ſanguinē popu/lum &c. Ioā.17. Sāctifica eos in veritate. Iſte eſt effectus mortis. Effectus autē ſanctificationis, eſt mūdatio eius a maculis peccatorū. Ideo ſubdit dicēs. MVNDANS eā lauacro aquę qđ qdē lauacrū habet virtutē a paſſiōe Chriſti. Ro.6. Quicūq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu in morte ipſius baptizati: cōſepulti. n. ſumus cū illo in mortē per baptiſmū. Ezec.36. Effundā ſuper vos aquā mundā &c. Zach.13. Erit fons patēs dñi Dauid &c. Et hoc IN VERBO vitę.) Quod adueniēs aquę dat ei virtutē abſoluēdi. Mat.vlt. Eūtes ergo docet omnes gētes, baptizātes eos i nomine patris & filii & ſpūſſancti. Finis autē ſanctificationis eſt puritas eccleſiæ. iō dicit. VT EXHIBERET ſibi glorioſam eccleſiā &c.) q.d. Apoſtolus, indecēs eſt, ꝙ imaculatus ſpōſus ſponſam duceret maculatā. Et iō ſibi exhibet eā imaculatā: hic ꝑ gratiā: ſed in futuro per gloriā. Vnde dicit. GLORIOSAM) .ſ. ꝑ claritatē animę & corporis. Phil.3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę &c. Et iō addit. NON habentē maculā.) ps. Ambulās in via immaculata &c. ps. Beati imaculati i via &c. NEQVE rugā) .i. ſine defectu paſſibilitatis: quia vt dicitur Apoc.7. Non eſurient neq; ſitient amplius. AVT aliquid huiuſmodi.) SED vt ſit ſancta) ꝑ cōfirmationē gratię, ET IMMACVLATA) ab omni imunditia. Et hęc omnia intelligi poſſunt de exhibitione, quę erit in futuro ꝑ gloriā. Si autē de exhibitione ꝑ fidem, tūc diceretur, vt exhiberet ſibi. ſ. PER fidē eccleſiā glorioſam.) qa gloria magna ē ſequi dñm vt dicit Eccl.23. NON habentem maculā) .ſ. criminis mortalis. Maculata es in iniquitate tua. Hiere.2. NE/QVE rugā .i. duplicitatē intētionis, quā nō habēt, q recte cōiuncti ſunt ſpō & eccleſię. Iob.16. Rugę meę teſtimoniū dicūt cōtra me &c. Sed magis SANCTAM) ꝑ intētionē, ET IMMACVLATAM) ꝑ oīmodā puritatē.

Et hoc tertio concludit intentum, dicens. ITA ET viri debent diligere vxores ſuas vt corpora ſua.)

Qui diligit ſuam vxorem: ſeipſum diligit. Nullus enim vnquam ſuam ipſius carnem odio habuit: immo enutrit; ac fouet eam: ſicut & dominus eccleſiam. Quoniam mẽbra ſumus corporis eiuſdem: ex carne eius; & ex oſſibus eius.

Qui ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam: quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Lec. IX.

SVPRA induxit viros ad dilectionem vxorum ex parte Chriſti, vel exemplo dilectionis, quam habet Chriſtus ad eccleſiam: hic oſtendit idem ex parte ipſiuſmet viri. Et facit duo. Primo ponit rationem. Secundo confirmat eam per exemplũ, ibi. SICVT & Chriſtus &c.) Ratio eſt talis. Vir & mulier ſunt quodãmodo vnum: vnde ſicut caro ſubditur animę: ita mulier viro: ſed nullus vnq̃ habuit carnem ſuam odio: ergo nec vxorem. Dicit ergo. QVI SVAM vxorem diligit, ſeipſum diligit.) Mat. 19. Itaq; non ſunt duo, ſed vna caro. Et ideo ſicut peccaret contra naturam, qui ſeipſum odio haberet: ita qui vxorem. Eccl. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo, quę ſunt probata coram deo & hominib⁹ cõcordia fratrum, amor proximorum: & vir & mulier bene ſibi conſentientes. Quod autem ſic debeant diligere, probat dicens. QVIA nemo carnem ſuam vnquã odio habuit. quod patet per effectum: quia probatio dilectionis, exhibitio eſt operis. Nam id, quod prouinib⁹ conſeruamus, diligimus: ſed quilibet NVTRIT & fouet) carnem ſuam propter cõſeruationem. primæ. Ti. vltimo. Habentes autem alimenta: & quibus regamur &c. Sed contra. Luc. 14. Qui non odit vxorẽ &c. nõ poteſt meus eſſe diſcipulus. Reſpondeo. Dicendũ eſt, q̃ vt Apoſtolus dicit: ſic homo vxorẽ debet diligere, ſicut ſe. Se autẽ debet homo diligere infra deũ: ſic ergo vxorẽ debet diligere. ſ. infra deum. Dicit autẽ qui nõ odit vxorem: non quia pręcipiat eam odire: quod eſſet peccatũ mortale pręcipere: ſed pręcepit eam ita, vt ſe diligere: nunc autem minor dilectio eſt, quaſi quoddã odium, reſpectu eius, quod ſumme & plus diligitur. ſ. reſpectu dei. Ita nemo carnẽ ſuam odit &c. Sed contra. Qui diligit aliquẽ, non vult, nec appetit ab eo ſeparari: ſed ſancti volunt a carne ſeparari. Ro. 7. Infœlix ego homo, qs me liberabit de corpore mortis huius? Phil. 1. Deſideriũ habens diſſolui &c. Pręterea nullus affligit, quod diligit: ſed ſancti affligunt carnẽ ſuam in hoc mundo. primæ Cor. 9. Caſtigo corpus meum &c. Pręterea quidam occidunt ſe, ſicut auditum eſt frequenter. Itẽ de Iuda. Reſpondeo. Caro poteſt conſiderari in ſe: & ſic non habetur odio: ſed naturaliter quilibet appetit eam eſſe, & fouet eam, vt ſit. Vel poteſt conſiderari caro, inquantũ eſt alicuius impeditiua, quod volumus. & ſic odio quodãmodo habetur per accidens. Nã omne quod volum⁹ aut eſt bonũ, aut malũ: ſi bonũ, vel eſt vt finis vltimus. ſ. vita ęterna: a qua impedimur per carnẽ. ſecundę Cor. 5. Quãdiu ſumus in hoc corpore, peregrinamur a domino. Et quia naturaliter appetimus finẽ noſtrũ, & bene eſſe: nec hoc poſſumus, q̃diu in hac carne ſumus: ideo vellemus eam abiicere: nõ ſicut malũ odio habitũ: ſed ſicut bonum minus dilectũ, impediens maius bonũ. Et ſic exponendę ſunt authoritates ſupra inductę. Infœlis &c. Itẽ deſiderium habens &c. vel conſimiles. Vel illud quod volumus eſt bonũ, non vt finis, ſed diſponẽs ad finẽ: ſicut ſunt habitus virtutũ. hoc autem bonum impeditur per carnis laſciuiam. Et ideo ſancti affligũt, & macerant carnem ſuam: vt ſubdatur ſpiritui, ad repreſſionem concupiſcentiarum: quia caro concupiſcit impediens acquiſitionem virtutum, nos diſponentiũ ad bonum vltimum. Et ideo qui ſic affligit carnẽ ſuã vt ſubdatur ſpiritui, non odit eam: ſed procurat bonũ eius: quia bonum eius eſt, q̃ ſubiiciatur ſpiritui: ſicut bonum hominis eſt, q̃ ſubiiciatur deo. pſ. Mihi autem adhęrere deo bonum eſt. Et ſic intelligitur. Caſtigo corpus meum &c. & conſimiles. Vnde hoc non oportebat fieri i ſtatu innocentię, quãdiu homo ſubditus fuit deo: & caro totaliter ſubdita fuit ſpiritui: in qua quidẽ mutua ſubiectione conſiſtebat bonum originalis iuſtitiæ. Sed aliquando illud quod volumus eſt malum: & ideo ſicut boni carnem affligunt, vel deponere volunt, inquantum impeditiua eſt boni, quod appetunt: ita mali, inquantum caro eſt impeditiua mali, quod appetũt eam occidunt, & ſe ſuſpendunt ſicut Iudas.

Odire vxorẽ .i. minus diligere, q̃ deũ.

Caro ꝓpria p ſe diligat, per accñs autem odio hẽtur.

Deinde oſtendit, q̃ virum oportet vxorem diligere: & hoc per exemplum. Vnde dicit. SICVT & Chriſtus eccleſiam. ſ. dilexit, ſicut aliquid ſui: quia MEMBRA ſumus corporis. Supra. 4. Sumus enim inuicem membra. Dicit autem. DE CARNE) eius, propter eandem participationem naturę. Lu. vlti. Spiritus autem carnẽ & oſſa non habet &c. Vel dicit de carne myſtice, quantum ad debiles, qui ſunt carnei. ET DE oſſibus eius quantum ad fortes, qui ſunt oſſei.

Huius rei gratia † relinquet homo patrem ac matrem: & adiungetur vxori ſuæ: atq; e duobus fiet vna caro: Myſterium hoc magnum eſt: verũ ego loquor de Chriſto & de eccleſia. Quãq̃ & vos ſingulatim hoc præſtate: vt ſuam quiſq; vxorem diligat, tanquam ſeipſum: vxor autem, vt reuereatur virum.

Gegñ. 3. 3. Eſd. 4. Mar. 19. Mar. 10. 1. Cor. 6.

Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſue: & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & in eccleſia. Verumtamen & vos ſinguli, vnuſquiſq; vxorem ſuam, ſicut ſeipſum, diligat: vxor autem, vt timeat virum ſuum. Lec. X.

SVPRA exhortatus eſt Apoſtolus Epheſios ad amorem vxorum dupliciter, ſcilicet exemplo dilectionis Chriſti ad eccleſiam. Item ex amore hominis ad ſeipſum: hic tertio hortatur eos per authoritatem ſcripturę. Et circa hoc tria facit. Primo authoritatem inducit. Secundo eam myſtice exponit. ibi. SACRAMENTVM hoc &c.) Tertio adaptat eam, ſecundum literalem ſenſum ad propoſitũ ſuum. ibi. VERVMTAMEN & vos &c.) Authoritas hęc dicitur Geñ. 1. Dicta ab Adam vidente vxorem, ſcilicet de coſta ſua formatam. Sed contradicitur Mat. 19. Quod deus hoc dixit. Reſpõdeo. Adam, vt a deo inſpiratus, hoc dixit. Deus autem, vt Adam inſpirans, & docens. Nos autem hoc idem dicimus, & multa alia, quæ dicit dominus ſpiritu dei docente. Vnde dicitur Mat. 10. Non enim vos eſtis, qui loquimini &c. Notandum hic eſt, q̃ in prędicta authoritate triplex coniunctio viri ad mulierem deſignatur. Prima per affectum dilectionis: quia eſt tãtus affectus vtriuſq;, vt patres relinquant. 3. Eſdræ. 4. Diligit homo vxorem ſuam magis q̃ patrem, & multi dementes facti ſunt propter vxores ſuas &c. ibi multa. Hoc autem naturale eſt: quia appetitus naturalis eſt concors debitæ actioni. Conſtat autem, q̃ omnibus agentibus ſuperioribus ineſt appetitus, vt propinent, & commouicent inferioribus. Et ideo amor naturalis ineſt eis verſus inferiora. Et quia homo, reſpectu patris & matris, eſt inferior non ſuperior: ideo ad vxorem, cuius eſt ſuperior & ad filios naturaliter plus afficitur, q̃ ad parentes: & etiam quia vxor ſibi coniungitur ad actum generationis. Secunda coniunctio eſt per conuerſationem. Vnde dicit. ET ADHERERBIT vxori ſuę &c.) Eccl. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo &c. Tertia eſt per carnalem coniunctionem. ibi. ET ERVNT duo in carne vna) ideſt in carnali opere. In qualibet enim generatione eſt virtus actiua & paſſiua: ſed in plantis vtraq; eſt in eodem: in perfectis autem diſtinguuntur. Et ideo in actu generationis, ita ſe habent maſculus & fœmina in animalibus, ſicut in plantis toto corpore.

Triplex coniũctio viri ad mulierem.

Cõſequẽter

Conſequēter exponit eam myſtice,& dicit. SACRAMENTVM hoc magnum eſt.)i.ſacrę rei ſignū.ſ.coniunctionis Chriſti & eccleſię. Sap.6. Non abſcondā a vobis ſacramentū dei. Notandū eſt hic,ꝙ quatuor ſacramēta dicuntur magna.ſ.baptiſmus.ratione effectus:quia delet culpam & aperit ianuam paradiſi. Confirmatio, ratione miniſterii:quia ſolum a pontificibus,& non ab aliis confertur. Eucharistia,ratione cōtinentię:quia totum Chriſtum continet. Item matrimonium, ratione ſignificationis: quia ſignificat cōiunctionem Chriſti & eccleſię. Et ideo, ſi myſtice exponatur, debet ſic exponi litera precedēs PROPTER HOC relinquet homo patrem & matrem).ſ.in ſempiternū. Reliquit inq̄ patrē, inquantū eſt miſſus in mundum,& incarnatus. Io.16. Exiui a patre,& veni in mundum &c. ET MATREM) .ſ.ſynagogā. Hiere.12. Reliqui domū meam, & dimiſi hereditatē meam &c. ET ADHEREBIT vxori ſuę eccleſię.) Mat.vlt. Ecce vobiſcū ſum omnibus diebus &c. Conſequenter argumentatur ſecundum ſenſum literalem:exponendo predictum exemplum. Q uædam enim ſunt in ſacra ſcriptura veteris teſtamenti:quæ tantum dicuntur de Chriſto ſicut illud .ps. Foderūt manus meas &c.& illud Eſa.7. Ecce virgo cōcipiet &c. Q uædam vero de Chriſto & aliis exponi poſſunt: ſed de Chriſto principaliter. De aliis vero in figura Chriſti: ſicut predictum exemplum. Et ideo primo exponendū eſt de Chriſto,& poſtea de aliis. Et ideo dicit. VERVMTAMEN & vos ſinguli,vnuſquiſq; vxorem ſuam diligat).q.d. De Chriſto dicitur principaliter:tamen implendum eſt in aliis:& ſi ſingulariter in figura Chriſti. Dicit autem. SICVT ſemetipſum) quia ſicut vnuſquiſq; ſe diligit, in ordine ad deum:ita debet vxorem diligere,nō inquantum trahit ad peccatum. Lu.14. Si quis venit ad me, & non odit patrem & matrem & vxorem ſuam &c. Sequitur. Nō poteſt meus eſſe diſcipulus:ſed quid de vxore?, VXOR autem vt virum timeat .ſ. timore & reuerētię & ſubiectionis:quia debet ei eſſe ſubiecta. Cap. VI.

Q uatuor ſacramenta dicuntur magna

Col.3.
Exo.20.
Eccl.3.
Mat.19.
Mar.10.

Filii † obedite parentibus veſtris in domino:nam id eſt iuſtum. † Honora patrem tuum:& matrē: quod eſt præceptum primum in promiſſione: vt bene tibi ſit: & ſis lōgæuus in terra. Patres:ne prouocetis ad iram liberos veſtros; ſed educetis eos per eruditionem & correptionem domini.

Filii obedite parentibus veſtris in domino. Hoc enim iuſtum eſt. Honora patrem tuum & matrem tuam;quod eſt mandatum primum in promiſſione;vt bene ſit tibi,& ſis longæuus ſuper terram. Et vos patres,nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros:ſed educate illos in diſciplina,& correctione domini.

SVPRA monuit virū & vxorē,quę eſt vna cōnexio familię: hic monet patrē & filios, quæ eſt ſecunda cōnexio domus. Et primo facit monitionē,quomodo filii ſe debeant habere ad parentes. Secūdo quomodo ecōuerſo patres ad filios. ibi. NOLITE &c.) Prima in duas. Primo proponit monitionem. Secundo oſtēdit rationē.ibi. HOC ENIM eſt iuſtū &c.) Dicit ergo. FILII OBEDITE &c. Notandū eſt hic,ꝙ patres debent naturaliter inſtruere filios moribus:filii autem inſtruentibus parentibus,naturaliter debēt eis obedire Col.3. Filii obedite.ſ.patribus per omnia. hoc eſt enim beneplacitum domino &c. Dicit autē IN DOMINO) quia non eſt obediendum parentibus nec alicui in his, quæ ſunt contra deū. Act.5. Obedire oportet deo magis,q̄ hominibus. Et per hoc ſoluitur authoritas modo allegata. Luc.14. Si quis venit ad me, & non odit patrē &c.quia hoc intelligitur,inquantū ſunt contra deum.

Rationem autē aſſignat ex duobus.ſ.ex iuſtitia & vtilitate. Quod autē ſit iuſtum,patet,ac probatur:quia lex diuina nihil mandat,niſi iuſtū.ps. Iuſtitię domini &c. Sed hoc mandat lex diuina. Exodi.20.& Deut.5. Honora patrē tuum,& matrem tuā &c. Eccl.3. Qui timet deum,honorat patrē,&c. Honor autē importat exhibitionem reuerentię his,qui ſupra nos ſunt. Sed quia parentes habemus ſupra nos, vtitur nomine honoris. Dicit ergo. HOC ENIM iuſtū eſt. Honora patrē tuum & matrem &c.) Eccl.3. Qui honorat patrē ſuum,vita viuet lōgiore. Item qui obedit patri,refrigerabit matrē. Et hoc intelligitur tripliciter:ꝙ filii debēt parentes honorare: quia debent eis reuerentiā,ſicut maioribus:obedientiā ſicut inſtructoribus:ſuſtentamenta,ſicut nutrientibus cum fortes erant. Deinde aſſignat dignitatē huius pręcepti,dicens. Q VOD eſt mandatū primū.) Contra: imo mādatum primum eſt,ꝙ eſt colendus vnus deus. Reſpondeo. Mandata continētur in duabus tabulis. Prima cōtinet ea, quę ordinantur ad deum. Secunda ea,quę ad proximū:& in hac ſecunda primū mandatū eſt de honore parentū. Et hoc duplici de cauſa. Primo quia in illa ſecunda tabula,nullū eſt pręceptū affirmatiuum,niſi iſtud:quia naturale eſt nobis,vt parentibus ſeruiamus:non autē ſic aliis proximis:ideo nullum eſt aliud affirmatiuū. Sed natura dictat vt nun inferat homo proximis nocumentū:& ideo prohibetur:quia ergo primū,plus,& prius habet de debito:ideo primum. Secundo quia deus honorādus eſt, ſicut principiū noſtri eſſe:& quia parentes ſunt etiā principiū noſtri eſſe: quia vt dicitur.6. Ethicorū. Tria habemus a parentib⁹.ſ.eſſe:viuere,& diſciplinā:ideo conuenlens eſt, vt poſt mandata ordinata ad deum primū eſſet ordinatū ad parētes. Vel PRIMVM) quo AD PROMISSIONEM) quia iſti ſoli additur promiſſio. Et huius eſt duplex ratio. Vna eſt:quia homines in aliis, quę agunt quęrunt vtilitatē propriā:& quia a parentibus iam ſenibus nullam expectant vtilitatem,niſi a deo prouenientem. Secunda ratio eſt:ne aliquis credat,ꝙ honoratio parentū non ſit meritoria:quia naturalis eſt:ideo addit,vt ſis lōgeuus ſuper terrā. In veteri autem teſtamento promittebantur promiſſiones temporales: quia populus ille paruulus erat:ideo gratioſe inſtruēdus ſub pędagogo ſicut paruulus. Tamen in illis paruis munuſculis populum illum paruū docentibus figurabantur magna bona ſ.ſpiritualia. Et ideo poteſt hoc referri ſecundum ſenſum literalem ad bona temporalia. Et ſic dicit. IN PROMISSIONE, vt bene ſit tibi.) ideſt vt bonis promiſſis abundes. Nam qui gratus eſt in minoribus beneficiis:meretur maiora recipere: maxima autem beneficia habemus a parentibus.ſ.eſſe,nutrimentum,& diſciplinam. Q uando ergo quis gratus eſt his fit dignus,vt maiora recipiat. Et ideo dicit. VT BENE ſit tibi,) qa vt dicitur.1.Ti.4. Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitę,quę nūc eſt,& futurę. Et iō addit. VT SIS LONGEVVS ſuper terrā)quaſi ſupra gradus vitę, quā habes a parētibus. Prouer.3. Longitudo dierum in deſtera eius,& in ſiniſtra illius,diuitię & gloria. Sed cōtra. Multi deuoti parētibus cito moriuntur. Et ideo ſciendum,ꝙ hęc tēporalia nō ſunt bona abſolute:niſi inquantum ordinata ad ſpiritualia:& ideo intantū homini bona,inquantū per ea iuuatur ad ſpiritualia. Vnde fortuna nō eſt dicenda bona,ſi eſt impediens a virtute. Et ideo longitudo vitę intantum eſt bona,inquantū ad ſeruitia dei eſt ordinata. Et ideo quādoq; ſubtrahitur, ne impediat. Sap.4. Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius. Vel poteſt referri ad ſenſum ſpiritualē vt SIS LONGEVVS in terra)viuentium.ps. Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectā,propter nomen tuū dn̄e viuificabis me. Conſequenter inſtructis filiis, inſtruuntur parentes. Circa quod duo facit. Primo ponit vnum prohibitiuū. Secūdo aliud inductiuum.ibi. SED EDVCATE EOS &c.) Dicit ergo. ET VOS patres nolite prouocare filios veſtros ad iracundiā) nō ꝙ in omnibus aſſentiamini voluntati eorū. Vbi notandum eſt ꝙ alius eſt principatus patris ad filiū,& dn̄i ad ſeruum: quia dominus vtitur ſeruo ſuo ad vtilitatem propriam: ſed pater vtitur filio ad vtilitatem filii. Et ideo eſt neceſſe,ꝙ patres inſtruant filios propter vtilita

Filii debēt honorare parentes reuerētia, obediētia & ſuſtentatione

Q uare preceptū de honore parentū eſt primū ſecūdę tabulę.

Vita lōga eſt bona: quatenus eſt ad ſeruitium dei ordinata.

Patres nō debent prouocare filios ad iracundiam.

tem ſuam: non tamen nimis arcendo, aut ſubliciẽdo. Et ideo dicitur Col. 3. Patres nolite ad indignationem prouocare filios veſtros: vt. ſ. non puſillo animo fiant: quia talis prouocatio non animat ad bonum. Quomodo ergo ſubdit. SED EDVCATE illos in diſciplina). ſ. verberum. ET CORRECTIONE) ſcilicet verborum. i. corripite eos, & educate, vt ſeruiant domino. Vel IN DISCIPLINA) eos ad bonũ inducendo. ET CORRECTIONE) a malis retrahendo.

Col. 3. Tit. 2. 1. Pe. 2. † Serui obedite iis: qui domini ſunt iuxta carnem: cum timore ac tremore: cũ ſimplicitate cordis veſtri: tanq̃ Chriſto: non ad oculum ſeruientes: velut hominibus placere ſtudentes: ſed tanq̃ ſerui Chriſti: facientes quæ vult deus: ex animo: cum beniuolentia: ſeruientes domino, & nõ hominibus: illud ſcientes q̃ vnuſquiſq;, quod fecerit boni: hoc reportabit a deo: ſiue ſeruus fuerit: ſiue liber. Et vos domini eadem facite erga illos: remittentes minas: ſcientes quod & veſter ipſorum dominus eſt in cœlis: † nec perſonæ reſpectus eſt apud illum.

† Ro. 2. Col. 3. Act. 10. Iaco. 2. 1. Pe. 1. Gal. 2.

Serui obedite dominis carnalibus, cum timore, & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto: non ad oculum ſeruientes: quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti: facientes voluntatem dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes: ſicut domino, & non hominibus: Scientes quoniam vnuſquiſq;, quodcunq; fecerit bonum, hæc recipiet a domino: ſiue ſeruus, ſiue liber. Et vos domini, eadem facite illis, remittentes minas: ſcientes, quia & illorum, & veſter dominus eſt in cœlis: & perſonarum acceptio non eſt apud deum. Lec. II.

INSTRVCTIS duab' cõnexionibus. ſ. viri & mulieris, patris & filii: hic inſtruit connexionẽ ſerui ad dominum. Et circa hoc facit duo. Primo inſtruit ſeruum. Secundo dominũ. ibi. ET VOS domini &c.) Iterum prima in tres. Primo enim ponit monitionem. Secũdo exponit, ibi. NON AD oculum ſeruientes &c.) Tertio oſtendit retributionem. ibi. SCIENTES quoniã vnuſquiſq; &c.) Iterum prima in tres. Quia primo monet ad obedientiam. Secundo ad reuerentiam. Tertio ad cordis ſimplicitatem. Secunda, ibi. CVM OMNI timore &c.) Tertia, ibi. IN SIMPLICITATE &c.) Monet enim eos ad obedientiam, ex imperio domini. Vnde dicit. SERVI obedite dominis carnalib'.) Monet eos ad reuerentiam, dicẽs. CVM omni timore.) Malach. primo. Si ego dominus, vbi eſt timor meus? Item cum TREMORE) exterius ps. Seruite domino in timore &c. Itẽ IN SIMPLICITATE.) Sap. 1. In ſimplicitate cordis veſtri &c. Luce. 12. Fidelis ſeruus &c. Iob. 1. Nunquid cõſideraſti ſeruũ meum Iob &c. Et paulo poſt. Vir ſimplex &c. Sic enim ſeruiendũ eſt Chriſto. Vnde dicit. SICVT CHRISTO.) Sap. 1. In ſimplicitate cordis quærite illũ. 1. Paral. 29. Domine deus in ſimplicitate cordis mei lætus obtuli vniuerſa. Dicit etiam, SICVT CHRISTO.) quia a domino Chriſto eſt, q̃ dominus aliquid poſſit. Ro. 13. Qui poteſtati reſiſtit: dei ordinationi reſiſtit. Et ideo ſeruiendũ eſt eis, ſicut Chriſto, in his, quæ nõ ſunt cõtra fidẽ nec contra ipſum. Exponit autem. IN SIMPLICITATE.) Et primo remouet, quod ſimplicitati cõtrariatur. Secundo docet modũ cõuenientẽ. ibi. FACIENTES voluntatẽ dei &c.) Cõtrariũ autem ſimplicitatis eſt, q̃ ſeruus habeat oculũ ad dominũ, & non ad complacentiã domini. Talis enim ſeruus nõ habet ſimplicitatẽ, & rectã intentionẽ. Et ideo hoc prohibet, dicens. NON AD oculũ ſeruientes). ſ. domino ꝓpter lucrũ temporale tantũ. QVASI hominib' placentes) . i. cõplacere volentes. Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem: Chriſti ſeruus nõ eſſem. Sed vt ſerui Chriſti. Col. 3. Domino Chriſto ſeruite. Et quomodo? FACIENTES voluntatẽ dei.) ſ. implendo mandata eius opere. ps. Facientes verbũ illius, ſicut Chriſtus. Io. 6. Deſcendi de cœlo nõ vt facerẽ voluntatẽ meã: ſed voluntatem eius, qui miſit me. Hæc eſt enim voluntas eius, qui miſit me. ſ. vt obediam hominibus propter deum. Et ideo dicit. Sicut ſerui Chriſti: & SICVT ſeruientes domino, non hominibus). ſ. non propter ſe: ſed propter dominum. Quomodo? EX ANIMO.) Col. 3. Quodcũq; facitis, ex animo operamini, ſicut domino, & non hominibus. Item cum BONA voluntate) & recta intentione. Col. 4. Stetis perfecti, & pleni in omni voluntate dei.

Deinde ſubiungit remunerationẽ, dicens. SCIENTES, q̃ a domino &c.). 1. Io. 5. Scripſi vobis, vt ſciatis &c. QVONIAM vnuſquiſq;, ſiue ſeruus, ſiue liber) ſine perſonarũ acceptione. Non enim eſt perſonarum acceptio apud deum. Gal. 3. Non eſt ſeruus neq; liber: nõ eſt maſculus neq; fœmina: omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Actuum. 10. In veritate cõperi, quoniã non eſt perſonarum acceptor deus: ſed in omni gente qui timet deum, & operatur iuſtitiã &c. Eccl. 9. Quodcunq; poteſt facere manus tua, inſtanter operare &c. Percipiet a domino pro remuneratione. Col. 3. Scientes. q̃ a domino accipient retributionem hereditatis.

Deinde cum dicit. ET VOS domini &c.) inſtruit dominos: & facit duo. Primo ponit monitionẽ. Secundo ſubdit rationem. ibi. SCIENTES quia & illorum &c.) Dicit ergo. ET VOS DOMINI eadem faciatis.) eadem. ſ. identitate proportionis: vt ſicut illi ex animo, & bona voluntate: ita & vos faciatis. Eccl. 33. Si eſt tibi aliq̃s ſeruus fidelis: ſit tibi ſicut anima tua. Remittẽtes minas, non ſolum verba, vel flagella. Et quare? Rationẽ ſubdit, dicens. SCIENTES QVIA & illorũ, & veſter dominus eſt in cœlis.) Nam idem dominus omnium. Rom. 10. Quaſi dicat conſerui eſtis. Et ideo debetis vos bene habere ad eos Matthei. 18. Oportuit, & te miſereri conſerui tui. Non eſt perſonarũ acceptio apud deum. Ro. 2. idem dicitur leui. 19. Non accipis perſonam hominum. Act. 10. idem.

Quod ſupereſt fratres mei: ſitis fortes per dominum: perq; potentiam roboris illius. Induite totam armaturam dei: vt poſſitis ſtare aduerſus aſſultus diaboli. Quoniam non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinem & carnẽ: ſed aduerſus principatus: aduerſus poteſtates: aduerſus mũdi dominos: rectores tenebrarum ſeculi huius: aduerſus ſpirituales aſtutias in cœleſtibus.

Decætero fratres, cõfortamini in dño, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturã dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Qm̃ non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ ſed aduerſus principes, & poteſtates: aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Lec. III.

SVPRA poſuit Apoſtolus multa præcepta generalia, & ſpecialia ad deſtruendã vetuſtatẽ peccati, & induendam nouitatẽ gratiæ: hic oſtẽdit, qua virtute debent vel ad præcepta hæc implenda: quia. ſ. in fiducia auxilii diuini. Circa quod duo facit. Primo ponit monitionẽ. Secundo in ſpeciali explicat eam. ibi. QVIA non eſt nobis colluctatio &c.) Prima in duas: quia primo oſtẽdit de quo debemus cõfidere, ſicut de interiori. Secũdo oſtẽdit de quo debemus cõfidere, ſicut de exteriori. ibi. INDVITE VOS &c.) Illud autẽ interius, de quo debemus cõfidere, eſt auxiliũ diuinũ. Et ideo dicit. DECETERO fratres confortamini.) Iere. 17. Benedictus vir, qui cõfidit in domino: & erit dominus fiducia eius &c. Duplici autem ratione confidit quis de aliquo. Vna eſt quia ad eum pertinet ſua defenſio. Alia eſt: quia potẽs

eſt,

Cōfidentia q̄ eſt in alio vt q̄ ad eū ptinet ſua defenſio: vt q̄ potens eſt eum defendere & paratus.

eſt, & ↄ tratus eſt eum defendere. Et hęc duo ſunt i deo reſpectu creaturę ſuę: quia cura eſt deo de vobis: vt dicitur primæ Pe. vltimo. Omnē ſollicitudinē veſtram proiicientes in eum: quoniā ipſi cura eſt de vobis. Itē ipſe potens eſt, & promptus auxiliari. Et ideo dicit. DECETERO fratres &c.) q.d. Poſtq̄ vos inſtruxi, CONFORTAMINI) non in vobis: ſed IN DOMINO,) qui curā habet de vobis. ps. Mihi autem adhęrere deo bonum eſt &c. Eſa. 35. Dicite puſillanimes confortamini &c. Hier. 20. Dominus mecum eſt tanq̄ bellator fortis, idcirco q me perſequūtur cadent &c. ET IN POTENTIA &c.) Luce primo Qui potens eſt. Et licet in deo virtus & potentia ſint idem: tamen quia virtus eſt vltimum de potentia, & quaſi perfectio potentię. Ideo dicit. IN POTENTIA virtutis eius) i. in potentia virtuoſa. Phil. 4. Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Iob. 17. Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me. Sed poſſet dici: ſi deus poteſt, & vult, debemus eſſe ſecuri. Ideo reſpondens, dicit q̄ non: immo debet quilibet facere, quod in ſe eſt: quia ſi inermis iret ad bellum, quantumcunq; rex protegeret eum, eſſet in periculo. Et ideo dicit. INDVITE VOS armaturam dei) i. dona & virtutes. Rom. 13. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis &c. Col. 3. Induite vos ergo ſicut electi dei, ſancti & dilecti viſcera miſericordię, benignitatem, humilitatem, modeſtiam &c. quia per virtutes homo protegitur contra vitia. Sed contra: quia dominus eſt tea ira potens, q̄ nullus poteſt eum impugnare. Reſpondeo. Verum eſt per violentiam: ſed per inſidias & fallaciam, impugnat eum diabolus in membris ſuis, non in ſe: quia vt dicitur Eccl. 11. Multę ſunt inſidiæ doloſi &c. Et ideo ſubdit. VT POSSITIS ſtare cōtra inſidias diaboli.) primę Pe. 5. Sobrii eſtote & vigilate &c. ps. Inſidiatur in abſcondito, quaſi leo &c.

Conſequenter cum dicit. QVIA non eſt nobis colluctatio &c.) Explicat in ſpeciali monitionē. Et primo de inſidiis inimicorum. Secundo de armatura ſumēda ibi. PROPTEREA accipite &c.) Tertio de fiducia Chriſti habenda ibi. PER omnium orationem &c. Deſcribit autem inſidias: quia quando aliquis hoſtis imminet, ſi ſit debilis, ſtultus: & huiuſmodi, nō eſt multum cauēdum, nec timendum de eo. Sed quando eſt potens, nequam, & callidus: tunc eſt timendus. Hæc tria ſunt in diabolo. Primo quia non eſt debilis. Et, propter hoc dicit, q̄ NON EST nobis colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem &c.) Per carnem & ſanguinem, intelligūtur duo vitia carnis. primę Corin. 15. Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. Ideſt homines carnales. Gal. 1. Continuo nō acquieui carni & ſanguini: Ideſt hominibus carnalibus. Dicit ergo. NON EST nobis colluctatio &c.) quod videtur eſſe falſum, qualitercūq; accipiatur: quia vt dicitur Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum &c. ps. Multi qui perſequuntur me. Reſpondeo dupliciter. Primo vt dicamus. NON EST nobis colluctatio aduerſus &c.) ſupple tantum. quin etiam aduerſus diabolum. Vel quia actio, quæ inſtrumento attribuitur, eſt principaliter agentis. Et ſic accipitur illud Rom. 9. Non eſt volentis neq; currentis: ſed miſerētis dei. Quaſi dicat, q̄ ſi vultis aliquid, vel facitis, a vobis non eſt: ſed aliunde, ſcilicet a deo. ſic hic. NON eſt nobis colluctatio &c.) Ideſt q̄ nos impugnent, ſcilicet caro & ſanguis: hoc nō eſt eorum principaliter: ſed a ſuperiore mouente. ſ. a diabolo.

Diabolus eſt princeps mūdi

Conſequenter deſcribitur a potentia. QVIA aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harum.) Io. 14. Venit enim princeps huius mundi &c. Dicitur autem princeps mundi, nō creatione: ſed imitatione mūdanorum. Io. primo. Et mundus eum non cognouit. i. principes mūdani. Vel dicitur PRINCEPS) quaſi primatum capiens. Vnde principes, quaſi primi duces ad aliquid. ps. Principes coniuncti pſallentibus. Geñ. 23. Princeps dei es apud nos. Ad poteſtatem autem pertinet iuſtitiam exercere. Inquantum ergo aliqui dęmones inducunt aliquos ad rebellandum deo, dicuntur principes: inquantum vero habent poteſtatem puniendi illos, qui eis ſubiiciuntur dicuntur poteſtates. Luc. 22. Hęc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum &c. Sed cum ex ordinibus omnib⁹ ceciderint aliqui, quare mētionem facit Apoſtolus de illis duobus ordinibus denominans dęmones? Reſpondeo. In nominibus ordinum, ſunt tria. In quibuſdam enim importatur ordo ad deum: in quibuſdam vero poteſtas: in quibuſdā vero dei miniſterium. In nominibus enim cherubin, & ſeraphin. & thronorum, importatur cōuerſio ad deū. Dęmones autem auerſi ſunt a deo: & ideo eis nō competunt hęc nomina. Item quędam nomina important ordinem ad miniſterium dei: ſicut angeli & archangeli: & iſta etiam nomina non competunt dęmonibus: niſi cum adiuncto. ſ. Satanę. Tertio etiam quia virtutes, & dominationes, important ordinem ad ſeruitium dei: Ideo eis non conueniunt hęc nomina: ſed tantum iſta duo, quę cōmunia ſunt bonis & malis. ſ. principatus & poteſtates. Sunt ergo & potentes & magni: ideo habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare aduerſus mundi rectores tenebrarum harum. ſ. peccatorum. Supra. 5. Eratis enim aliquando tenebrę &c. quia quicquid eſt tenebroſum, totum eſt de ordine iſtorum & ſubiectum eis. Gloſſa. Mali homines, ſunt equi diaboli. Equites ergo occidamus, & equos poſſideamus. Io. 1. Et tenebrę eum non comprehenderunt. Sunt etiam aſtuti: quia CONTRA ſpiritualia nequitię. i. contra ſpirituales nequitias emphatice loquēdo, per quod intelligitur plenitudo nequitię. Dicit autem ſpiritualia nequitię: quia quanto aliquis eſt altior ſecundum naturam, tanto quando conuertitur ad malum, eſt peior & nequior. Vnde philoſophus dicit. 1. pol. q̄ homo malus eſt peſſimus animalium. Et ideo dicit. SPIRITVALIA nequitię) quia ſpirituales, & nequiſſimi ſunt Et dicit. IN COELESTIBVS) duplici de cauſa. vel vt oſtendat virtutem & auantagium ſuperandi nos: quia nos in terra: ipſi autem in alto. ſ. in aere iſto caliginoſo & ideo habent partem meliorem. Luc. 8. Volucres cœli comederunt illud. Vel dicit. IN COELESTIBVS) quia pro cœleſtibus eſt iſta pugna: & hoc debet animare nos ad pugnam.

In aliquib⁹ angelis ipoſ nonſ nomina iportantia ordinē ad deū: in qbuſdā ad miniſteriū dei

Demones ſūt in celeſtibus .i. in aere caliginoſo.

Quapropter aſſumite vniuerſam armaturā dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo: & omnibus peractis ſtare. State igitur lumbis circuncinctis baltheo per veritatem: & induti thoracē iuſtitiæ: & calceati pedibus: vt parati ſitis ad euangeliū pacis: ſup omnia aſſumpto ſcuto fidei: quo poſſitis oīa iacula mali illius ignita extinguere. Galeāq; ſalutaris accipite: & gladiū ſpūs: q eſt verbū dei.

Propterea accipite armaturā dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo: & in oībus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lūbos veſtros in veritate: & induti loricā iuſtitiæ, & calciati pedes in præparationē euangelii pacis. In oībus ſumentes ſcutū fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere: & galeam ſalutis aſſumite: & gladium ſpiritus, quod eſt verbum dei. Lec. IIII.

SVPRA expoſuit Apoſtolus quod dictum eſt de inſidiis diaboli: hic monet nos de armatura ſumenda. Et circa hoc facit duo. Primo concludit ex pręmiſſis armaturę neceſſitatem. Secundo armorum diuerſitatem deſcribit. ibi. STATE ERGO &c.) Dicit ergo. Habens hoſtes malos, nequiſſimos. & potentes, & pro re ardua pugnantes, quia pro cœleſtibus. PROPTEREA accipite armaturam dei) ideſt armemini omnibus ſpiritualibus armis. ſecundę Cor. 10. Arma militię noſtrę, non ſunt carnalia: ſed potentia deo, ad deſtructionem munitionum &c. ET HOC, vt poſſitis reſiſtere.) primæ Pe. 5. Cui reſiſtite fortes in fide &c. Iaco. quarto. Reſiſtite diabolo, & fugiet a vobis. Quanto magis enim ei ceditur, tanto plus inſequitur. IN DIE MALO.) Et hoc propter mala, quæ in die fiunt. Supra. 5. Redimētes tempus: quoniam dies mali ſunt. Eccl. 7. Diem malam præcaue & cetera. Item accipite, non ſolum ad reſiſtendum: ſed etiam ad proficiendum: ET IN oībus

perfecti ſtate) .i. In aduerſis & proſperis imobiliter ſtate Iaco. 1. Sitis perfecti, in nullo deficientes. De hoc primę Pe. 1. Perfecti ſperate in eam, quæ offertur vobis gratiá &c. Sed nunquid omnes debent perfecti eſſe. Reſpondeo. Duplex eſt perfectio: vna ſufficientię, quam habet homo: ſecũdum ꝙ eſt neceſſarium ad ſalutem: ſicut illud. Dilliges dñm deum tuum ex toto corde tuo. q. d. Vt nihil ſit in corde tuo, quod ſit contra deum. Et hoc eſt de neceſſitate ſalutis. Iac. 1. vt ſitis perfecti & integri, in nullo deficientes &c. Alia eſt perfectio totalis abundanę, quæ eſt perfectio patrię, quę eſt conſũmata gloria: in hoc ꝙ perfectus totaliter inhęreat deo. Mat. 22. In reſurrectione, neq; nubent, neq; nubentur: ſed ſunt ſicut angeli dei in cœlo. Et de hac loquebatur Apoſtolus Phil. 3. Non ꝙ iam acceperim, aut ꝙ iam perfectus ſim. Et paulopoſt. Fratres ego non arbitror me comprehendiſſe. Alia eſt media. ſ. conſilii, qua homo nititur ſe abſtrahere ab his & ire ad illas.

Perfectio altera eſt ſufficientię ad ſalutem vt obſeruatio pceptorum reli q eſt totaliter abundátia q eſt in gloria.

Deinde cum dicit. STATE ERGO &c.) Deſcribit diuerſitatem armorũ. Eſt autẽ triplex genus ſpiritualiũ armorum, ad ſimilitudinẽ corporaliũ: quorum quędá ſunt ſimilia indumẽto ad tegendũ: quędá vero ad protegendum: & quędá ad impugnandũ. Indumento autem tria ſunt neceſſaria. Primo ꝙ cingatur. Et quãtũ ad hoc dicit. STATE ergo ſuccincti lumbos veſtros &c.) Sed prius induit ſe homo, ꝗ ſe cingat. Apoſtolus autem accipit hęc ſecundũ ordinem armaturę ſpiritualis: in bello autem ſpirituali prius eſt neceſſe concupiſcentias carnis reſtringere: ſicut vicinus hoſtis eſt prius vincẽdus: hoc autẽ fit per reſtrictionem lumborum, in quibus viget luxuria, quod fit per temperantiam, quæ gulę & luxurię contrariatur. Luc. 12. Sint lumbi veſtri pcincti &c. Iob. 38. Accinge ſicut vir lumbos tuos &c. Sed IN VERITATE) .i. in rectitudine intentionis non ſimulate. Alia litera habet IN CHARITATE) primæ Cor. vltimo. Omnia veſtra in charitate fiant. Secundo monet vincere cupiditates rerum. Duplex autem inuenitur armatura contra eas. ſ. iuſtitia, & abrenunciatio rerum temporalium. Et ideo primo pręcepit, vt eas nõ iniuſte vſurpemus, quod facit iuſtitia. Et ideo dicit. INDVTI loricam iuſtitię ſcilicet p quam homo abſtinet a rebus alienis. Dicitur autem iuſtitia, lorica: quia ſicut lorica tegit membra: ita iuſtitia virtutes omnes. Sap. 5. Induet Pro thorace iuſtitiã, & accipiet pro galea iudicium certum. Item vt rerum temporalium curam ſuperfluam deponamus: quia dum his nimis intendimus, non habemus pedes paratos ad diuina negotia & myſteria annũcianda. Et propter hoc dicit. CALCIATI PEDES) .i. affectus diſpoſiti. IN PRAEPARATIONE euangelii pacis.) In ſignum huius miſit apoſtolos dominus. Marci. 6. Calciatos ſandaliis, quę habent ſubtus ſoleas, per quod ſignificatur eleuatio mentis a terrenis, & aperti ſunt ſuperius: per quod ſignificatur prõptitudo ad diuinam ſapientiam. Dicit autem PACIS, quia per euangelium pax nobis annunciatur. Mat. 10. In quancunq; domum intraueritis, dicite pax huic domui. Item ſecundo ſunt arma ad protegẽdum. Duo autem in nobis ſunt protegenda, quę ſunt principia vitę. ſ. pectus, in quo eſt cor: & caput, in quo eſt cerebrum Pro peccatore autem eſt ſcutum. Et ideo dicit. IN OMNIBVS ſumentes ſcutum fidei: quia ſicut ſcutum ſupponitur omnibus armis: ita fides omnibus aliis virtutibus. Alia ſunt enim arma virtutum moralium. ſ. temperantię. i. ſuccinctio lumborum: & iuſtitię. i. indutio loricæ: ſed hoc genus armorum. ſ. ſcutum eſt virtutis theologicę. ſ. fidei: quia ſicut per ſcutum repelluntur tela: ita per fidem omnia ſaluti contraria extinguuntur, & habetur victoria. Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regna. Sed per virtutes morales, vincimus poteſtates terrenas. Et ideo ait. IN QVO poſſitis omnia tela ignea nequiſſimi extinguere) .ſ. diaboli: cuius tela ſunt quędam immiſſiones p angelos malos. Ignea ſunt: quia adurentia prauis cõcupiſcentiis. p̃s. Supercecidit ignis &c. Hęc autem per fidem extinguuntur, quę tentationes pręſentes, & tranſitorias extinguit, per bona ſpiritualia ęterna, quę permittit ſacra ſcriptura. Vnde dominus Mat. 4. Diabolo temptanti proiiciebat, & opponebat authoritates ſacrę ſcripturę. Et ſic debemus facere, ſi tentat de gula: ſecundum illud Deut. 8. Non in ſolo pane viuit homo. Vel illud. Non eſt regnum dei eſca & potus. Ro. 14. Si de luxuria. Non mœchaberis. Si de furto. Non furtum facies: & ſic de aliis. Dicitur autem SCVTVM FIDEI) quia ſicut ſcutum protegit totum pectus: ita fides debet eſſe in pectore. Spes autem dicitẽ galea: quia ſicut galea eſt in capite: ita caput virtutum moralium ẽ finis: & de hoc eſt ſpes. ſ. de fine. Et ideo dicitur. ET GALEAM ſalutis aſſumite.) Item tertio ſunt arma ad impugnandum: quia non ſolum ſufficit ſe defendere: ſed etiam aduerſarium impugnare. Hoc autem ſicut fit per gladium corporaliter: ita per verbũ dei: quod ẽ ſpiritusſancti ſpiritualiter. Et propter hoc dicit. ET GLADIVM ſpiritus, quod eſt verbum dei) ſcilicet aſſumite. Heb. 4. Viuus eſt ſermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vſq; ad diuiſionem animę & ſpiritus. Et pręedicatio dicitur gladius ſpiritus: quia non penetrat vſq; ad ſpiritum: niſi ducatur a ſpirituſancto. Mat. 10. Non enim vos eſtis, qui loquimini: ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur ĩ vobis. Sic ergo habemus arma, quibus defendamur, a carnalibus hoſtibus ſcilicet a gula & luxuria, quod fit p temperantiam. ibi. STATE ergo ſuccincti lumbos veſtros &c.) Item quibus vincamus cupiditates terrenas ſcilicet arma iuſtitię, quę abſtinere nos faciunt ab illicitis. ibi. INDVTI loricam iuſtitię.) Et puritatem affectus ſeu paupertatẽ, quę nos retrahit etiam a licitis. ibi. CALCIATI pedes &c.) Item habemus arma, quibus protegamur ab erroribus, ſcilicet arma fidei. ibi. IN OMNIBVS ſumentes ſcutum fidei.) Et etiam ab hoſtibus generis humani. ibi. QVO) ſcilicet ſcuto fidei poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. Item habemus arma, quibus in bonis ſpiritualibus cõfirmamur, ſcilicet arma ſpei. ibi. ET GALEAM ſalutis aſſumite.) Galea ponitur in capite, ſicut ſpes in fine. Nunc autem caput virtutum moralium eſt ipſe finis, de quo eſt ſpes. Vnde nihil eſt aliud galeam ſalutis aſſumere, ꝗ ſpem de vltimo fine habere. Item habemus arma ad impugnandum ipſos dęmones, ſcilicet gladium ſpiritus, quod eſt verbum dei, quod fit frequenter in ſermonibꝰ in quibus verbum dei penetrans corda peccatorum, expellit congeriem peccatorum & dęmonum.

Triplex genꝰ armoꝝ ſpũalium ad tegẽdum, ptegendum, & impugnandũ.

Predicatio verbi dei ī veritate ſpiritus &c.

Finis ī moralibus.

In omni deprecatione & obſecratione: orantes in omni tempore: in ſpiritu: & ad hoc ipſum vigilantes cum omni ſedulitate, & deprecatione pro omnibus ſanctis: & pro me: vt mihi detur ſermo in apertione oris mei cum libertate: vt notum faciam myſterium euangelii mei: ſuper quo legatione fungor in cathena: vt in eo libere loquar ſicut oportet me loqui. Vt autẽ ſciatis & vos: quæ ad me pertinent: quid agam: de omnibus vos certiores reddet Tychicus dilectus frater: & fidus miniſter in domino: quem miſi ad vos in hoc ipm: vt cognoſceretis de rebus noſtris: & cõſolaretur corda veſtra. † Pax fratribus & charitas cum fide a deo patre, & domino Ieſu Chriſto. Gratia ſit cum omnibus diligentibus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum cum ſyncæritate. Amen.

2. Cor. 1. Gal. 1. 1. Pe. 1.

Per omnem orationem, & obſecrationem: orãtes omni tempore in ſpiritu: & in ipſo vigilantes in omni inſtantia, & obſecratione pro omnibus ſanctis, & pro me: vt detur mihi ſermo in apertione oris mei: cum fiducia, notum facere myſteriũ euangelii, pro quo legatione fungor in cathena iſta: vt in ipſo audeã: prout oportet me loqui. Vt autem & vos ſciatis, quæ circa me ſunt, qd agam omnia vobis nota faciet Tychicus chariſſimus

frater

frater,& fidelis miniſter in domino: quem miſi ad vos, in hoc ipſum: vt cognoſcatis quæ circa nos ſunt,& conſolentur corda veſtra. Pax fratribus,& charitas,cum fide, a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratia cum omnibus,qui diligunt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in corruptione. Amen, Lec. V.

Oratio hẽt ſeptem conditiones. Perfecta Humilis Continua Deuota Vigilans Inſtans Charitatiua.

SVPRA poſuit Apoſtolus, quę dixerat de inſidiis & armaturis: hic exponit illud de confirmatione, & cõfortatione in potentia dei & hoc fit per orationem dei ſuper auxilio diuino. Facit autẽ tria. Primo monet eos ad orandum pro ſeipſis. Secũdo pro aliis. Tertio pro ipſomet Apoſtolo. Circa primum ponit ſeptem conditiones orationis. Primo ꝙ debet eſſe perfecta. Vnde dicit. OMNEM ORATIONEM) quod fit cum in omnibus recurrit quis ad orationem, vel orat ꝓ omni bono. Secundo ꝙ ſit humilis non ꝑſumptuoſa. ꝑs. Reſpexit in orationem humilium &c. Quod fit, quando homo non putat ſe exaudiri propter merita ſua. ſed propter miſericordiã diuinã. Et ideo dicit. OBSECRATIONEM) .ſ. per ſacrę rei arreptionem. Phil. 4. In omni oratione,& obſecratione, cum gratiarũ actione, petitiones veſtrę innoteſcant apud deum. Tertio ꝙ ſit continua, ibi. OMNI TEMPORE.) 1. Theſ. 5. Sine intermiſſione orate: In omnib⁹ gratias agite. ꝑs. Benedicam dominum in omni tẽpore. ſ. ſtatuto. Quarto ꝙ ſit deuota. QVIA IN SPIRITV.) 1. Corin. 14. Pſallam ſpũ, pſallam & mente. i. nõ vt vaga. Quinto ꝙ ſit vigilans, ibi. VIGILANTES.) primę Pet. 4. Eſtote prudẽtes,& vigilate in orationibus. Sexto ꝙ ſit inſtãs, ibi. IN OMNI inſtantia.) Rom. 12. Orationi inſtantes &c. Septimo charitatiua: vt. ſ. FIAT PRO omnib⁹ aliis ſanctis). 1. Ti. 2. Obſecro enim primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibux &c.

Deinde vltimo pro ſe ET PRO ME inqt.) Vbi tria petit pro ſe, quę cuilibet prędicatori ſunt neceſſaria. ſ. ꝙ os aperiat & ad prędicandum ſe prępareţ, ꝗrum in ſe eſt: vt detur ſibi gratia. Et vt hęc tria ſibi dentur petit vt oretur PRO SE) dicens. VT DETVR mihi ſermo in apertione oris mei.) Nõ enim potero loqui: niſi quod dederit mihi dominus, dicebat ille Balaam. Nume. 22. Vnde dominus. Mat. 10. Non enim vos eſtis, qui loquimini: ſed ſpiritus &c. Vnde dicitur ibidem. Dabit enim vobis in illa hora, quid loquamini. Hoc autem dictum primo ponit hic Apoſtol⁹, vt detur, inquit, mihi ſermo in apertione oris mei. Col. vlt. Orantes ſimul & pro nobis, vt deus aperiat nobis hoſtium ſermonis. Et ad quid Paule? Reſpondet. vt. ſ. POSSIM cum fiducia notum facere euangelii myſterium, pro quo legatione fungor in cathena.) Et hoc eſt ſecũdum, quod petit: quia non ſolum eſt neceſſariũ prędicatori, vt detur ei ſermo in apertione oris, ſeu ſcientia: ſed vt ſermonem ſibi datum prędicet audacter,& cũ fiducia. Et hoc eſt qđ dicit. CVM FIDVCIA &c.) Et ſic prędicabant Apoſtoli, de quibus Act. 4. Quod loquebantur cum fiducia verbum dei. Commendat autem Apoſtolus officium prędicationis ab excellentia & altitudine. Vñ dicit. MYSTERIVM euangelii.) Secundo oſtendit, ꝙ ꝓ ipſo libenter ſuſtinuit tribulationem. & ignominiam. Vnde dicit. PRO QVO legatione fungor in cathena.) De his duobus ſimul. Col. vlt. Vt deus aperiat nobis hoſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti: propter quod & vinctus ſum. Et quia dicitur Eccle. 20. Ex ore fatui reprobatur parabola: non enim dicit eam tempore ſuo. Ideo Apoſtolus non ſolum petit, ꝙ detur ſibi ſermo ſeu prędicandi ſcientia: ſed & gratia loquendi cum fiducia: vt. ſ. non deſiſteret ab incepto pro cathenis, quibus cathenatus erat ab incepto inq̃ & cõmiſſo ſibi officio, fiducialiter & fideliter proſequendo: ſed tertio petit, vt detur ſibi temporis, ſeu modi congruentia: quia tempus loquendi,& tempux tacendi: vt dicitur Eccle. 3o. Et ideo dicit. VT IN IPSO audeã, prout oportet me loqui.)& certe in omnib⁹, modus,& qualitas facit gratum. Et hoc idem petebat Apoſtolus Collo. vlt. Vt manifeſtem illud, ita vt oportet me loqui quia vt dicitur Prouer. 15. Sermo oportunus optimus. In fine autem huius epiſtolę Apoſtolus ſtatũ ſuũ Epheſiis manifeſtat, cũ dicit. VT AVTEM vos ſciatis &c.) Vbi primo facit quod dictum eſt. Secundo eos more ſolito ſalutat, ibi. PAX FRATRIBVS &c.) In prima parte tria facit. Primo ponitur ſtatus ſui manifeſtatio, ibi. VT AVTEM vos ſciatis &c. Secũdo diſcipuli nunciantis multiplex cõmendatio, ibi. TYCHICVS frater meus chariſſimus & fidelis &c.) Tertio oſtẽdit finẽ, pro quo eis manifeſtat ſtatum ſuum. quia eſt ipſorum cõſolatio, ibi. ET CONSOLETVR corda veſtra.) Dicit ergo. VT AVTEM vos ſciatis, quę circa me ſunt: quid agam: omnia nota vobis faciet &c. Quaſi dicat Apoſtolus. Pro myſterio euangelii, pro quo cathenatus ſum: volo ꝙ ſciatis, ꝙ cathena,& omnes tribulationes,& omnia ſupplicia, quę in credito officio infero: non me angunt: nec cor mutant: nec peruertunt interius: nec attingũt: ſed certe ſic ago de iſtis ꝙ omnia circa me ſunt non intra. Et quia non poſſum ire ad annũciandum vobis: vtpote cathenatus: omnia nota faciet vobis. TYCHICVS frater meus chariſſimus, & fidelis miniſter in domino.) Et ideo ſecure credatis ei de omnibus. Luc. 12. Quis putas eſſe fidelis ſeruus,& prudens &c. ET ISTE certe talis. quem miſi ad vos in hoc ipſum, vt cognoſcatis quę circa nõ ſunt. Et hęc eſt diſcipuli commendatio. Et ad quid? VT CONSOLETVR CORDA VESTRA.)

Deinde cum dicit. PAX FRATRIBVS &c.) Ponit Apoſtolus conſuetam ſalutationem. Et aduertendum eſt, ꝙ licet gratia pręcedat pacem & charitatem mutuã hominum ad ſeinuicem,& ad deum, quo ad collationem: quia nõ eſt pax impiis. dicit dominus: tamẽ quo ad executionem gratię,& veritatis,& charitatis conſeruationem, pax pręcedit ſuo modo. Et ideo primo optat eis pacem ad ſeinuicem, & charitatem ad deum dicens. PAX FRATRIBVS & charitas cum fide.) Et quia licet pax,& charitas multum faciant ad gratię cõſeruationem: tamen quia ſemper ſupponunt ipſam gratiam, ſine qua haberi nõ poſſunt: ideo optat eis gratiam. Vnde dicit. GRATIA VOBIS cum omnibus, qui diligunt dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ. Amen.)

Explicit mirabilis lectura glorioſiſſimi doctoris ſancti Thomę de Aquino, ordinis prædicatorum, ſuper epiſtola ſanctiſſimi apoſtoli Pauli, ad Epheſios.

Sequitur in Epiſtolam ad Philippenſes Argumentum per Eraſmum Rhoterodamum.

In Epiſtolam ad Philippenſes Argumẽtum per [redacted].

PHILIPPENSES in prima Macedonię parte ſunt: vt narratur in Actis cap. 16. Colonia oriunda ab vrbe Philippis, dicta a Philippo conditore. Horum Metropolis eſt Theſſalonicę. Qui, quoniam in fide ſemel accepta perſtiterant, nõ admiſſis pſeudoapoſtolis: quibus auſcultarãt Corinthii & Galatę: merito ab Apoſtolo collaudantur. Ad hos Paulus admonitu ſpiritus profectus: complures dies apud illos egit, non ſine negotio. Nam hic flagris cęſus eſt Paulus: & cum Syla coniectus eſt in carcerem: quo tẽpore carceris cuſtos cum tota familia baptizatus eſt. Hic erat & Lydia purpuraria: quę prima conuerſa: Paulum excepit hoſpitio. Hic & milites: cognito ꝙ Romanus eſſet ciuis: vltro rogarunt: vt quo vellet: abiret. Et Chriſti nomen ſatis fœlicibus auſpiciis inclaruit. Quinetiam cum Paulus Romę ageret in vinculis: miſerũt illi, quę ad vitę neceſſitatem pertinebant: per Epaphroditum: quod & ante fecerant: cum ageret Theſſalonicę: ſicut in hac ipſe teſtatur epiſtola. Collaudatos igitur eos adhortatur: vt perſeuerent ac proficiant: oſtendens gloriandum etiam in afflictionibus: quę ad illuſtrandum Chriſti euangelium facerent: ſe vero vel mortem adeo non horrere: vt optet etiam: ſi Chriſto volente contingat. Deinde cum primis adhortatur ad mutuam concordiam: quę inter elatos eſſe non poteſt: & quo ęquiore ſint animo: pollicetur Timotheum: atq; etiã ipſum breui ad illos rediturum: interim miſſo Epaphrodito: qui ex periculoſiſſima egrotatione conualuerat. Hæc agit duobus primis capitibus. Nam in tertio confirmat animos illorum aduerſus pſeudoapoſtolos: ad iudaiſmum vbiq; ſolicitantes: quos canes appellat: operarios iniquitatis: inimicos crucis Chriſti: & qui ventrem dei loco colerent: nuſquã apertius in eos ſtomachatus. Quartum commendationibus & ſalutationibus occupat: niſi ꝙ monita quędam obiter admiſcet: & Philippenſibus pro ſua in ſe munificẽtia gratias agit. Scripſit ex vrbe Roma ꝑ Epaphroditum: cum iterum eſſet in carcere. Nam poſt primam defenſionem rurſus in carcerem doctus eſt: cuius rei meminit ipſe in Epiſtola ad Timotheum.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Diui Thomæ Aquinatis: ſuper Epiſtolam ad Philippenſes.

IVSTORVM ſemita quaſi lux ſplendẽs &c. Prouer. 4. In hac authoritate deſcribitur vita ſanctorum ex tribus. Ex eorum arctitudine, ibi. (Semita) qa Mat. 7. Arcta eſt via &c. Iob. 28. Semitam ignorauit auia &c. Ex claritate, ibi. (Lux ſplẽdens.) Ephe. 5. Eratis aliquando tenebrę &c. Iuſti enim ſunt lucẽtes & ideo eorum via eſt lucida. Ex profectu: quia ſemper creſcit. 1. Per. 2. In eo creſcatis &c. Et hoc vſq; ad pfectũ diem. ſ. glorię. 1. Corin. 13. Cum venerit quod perfectũ eſt: euacuabitur &c. E conuerſo malorum via, eſt lata, obſcura, tenebroſa, & deficiens. Vnde Prouer. 4. ſubditur, Via impiorum tenebroſa &c. Et Mat. 7. Lata porta & ſpacioſa via quę ducit ad perditionem &c. Ex his verbis trahi poteſt materia huius epiſtolę. Erant enim in Chriſti recta ſemita, tribulationes multas pro Chriſto ſuſtinentes. Item illuminati per fidem. Infra. 2. Inter quos lucetis &c. Item proficiebant, vt patet per totam epiſtolam. Item conuenienter poſt epiſtolam ad Epheſios, in qua fit inſtructio, qualiter ſeruanda ſit eccleſiaſtica vnitas: hi pponũtur in exemplũ ſeruandę eccleſiaſticę vnitatis: qui optime eam ſeruauerũt. Cap. I.

PAulus ac Timotheus ſerui Ieſu Chriſti: omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu: qui ſunt Philippis: vna cũ epiſcopis ac diaconis. † Gratia vobis & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo in omni memoria veſtri: ſemper in omni precatione mea, pro omnibus vobis: cũ gaudio precationem faciens: quod veneritis in communionem euangelii, a primo die vſq; ad hoc tempus perſuaſum habens hoc ipſum: quod is, qui cœpit in vobis opus bonum: perficiet vſq; ad diem Ieſu Chriſti, ſicut iuſtũ eſt mihi: vt hoc ſentiam de omnibus vobis: propterea quod habeam vos in corde: & vinculis meis: & in defenſione, & confirmatione euangelii: cum ſitis omnes mihi conſortes gratiæ.

2. Corin. 1. Gala. 1. Ephe. 1. 1. Pet. 1.

PAulus & Timotheus, ſerui Ieſu Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu; qui ſunt Philippis cum epiſcopis: & diaconibus. Gratia vobis, & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo in omni memoria veſtri, ſemper in cunctis orationibus meis, pro omnibus vobis in gaudio, deprecationem faciens ſuper communicatione veſtra in euãgelio Chriſti a prima die vſq; nunc: confidens hoc ipſum quod qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vſq; in diem Chriſti Ieſu. Sicut eſt mihi iuſtũ hoc ſentire pro omnibus vobis: eo ꝙ habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defenſione, & confirmatione euangelii, ſocios gaudii mei omnes vos eſſe.

DIVIDITVR autem hęc epiſtola in ſalutationem & epiſtolarem narrationẽ. Secunda ibi. GRATIAS AGO &c.) Circa primũ tria facit. Quia primo deſcribũtur perſonę ſalutantes. Secũdo perſonę ſalutatę. ibi. OMNIBVS ſanctis &c. Tertio bona optata, ibi. GRATIA vobis &c.) Circa primũ primo ponuñt perſonę ſalutantes. Secũdo eorũ conditio ibi. SERVI &c.) Circa primũ primo ponitur pſona principalis cũ dicit. PAVLVS.) Et interpretatur Paulus quaſi modicus. In quo notatur ei' humilitas. Eſa. 60. Minimus erit in mille, & paruus in gẽtẽ fortiſſimã. Secũdo, ibi. TIMOTHEVS.) Ponitur perſona adiuncta: qa fuerat eo2 pdicator. Infra. 2. Neminẽ. n. habeo tam vnanimẽ, q ſyncera affectiõe ꝓ vobis ſollicitus ſit.

Deinde cũ dicit. SERVI &c.) Ponitur cõditio eo2. ſcdę Corin. 4. Nõ. n. noſmetipſos pdicamus: ſed Ieſum Chriſtũ dominum noſtrũ: nos autẽ ſeruos veſtros p Ieſum &c. Sed contra Io. 15. Iam nõ dicã vos ſeruos &c. Reſpondeo. Duplex eſt ſeruitus: ſecundũ duplicem timorem. Timor. n. pœnę cauſat malã ſeruitutem: & de hac intelligitur dictũ illud pmiſſum. Io. 15. Timor vero caſtus cauſat ſeruitutem reuerẽtię: & de hac loquitẽ Apoſtolus hic. Perſonę ſalutatę, ſunt oẽs de eccleſia Philippenſi. i. minores. Vñ dicit. OMNIBVS ſanctis, qui ſunt Philippis: q̃ eſt ciuitas, quã Philippus condidit. Et dicit SANCTIS.) & hoc p baptiſmũ. Ro. 6. Quicũq; baptizati ſum' in Chriſto, in ipſius morte baptizati ſumus. &c. Maiores autem tangit dicẽs. CVM epis &c.)

Seruit' timoris pœnę & reuerentię.

Quęſtio

Q̃ epiſcopi, & pſbyteri non ſunt diſtincti.

Quæſtio eſt quare minores ꝑponit maioribus: qa prius eſt populus ꝙ prælatus. Ezec. 34. Nõne greges paſcunt a paſtoribus? Greges. n. paſcendi ſunt a paſtoribus, non econuerſo. Item cur intermittit pſbyteros. Reſpõdeo. Dicendũ eſt ꝙ cõprehendunt cũ epiſcopis: quia in vna ciuitate nõ ſunt plures epi. Vnde dicens in plurali, dat intelligere etiã pſbyteros. Et tamẽ eſt alius ordo: quia ex ipſo euãgelio hoc legitur. ꝙ poſt deſignationẽ duodecim apoſtolorum: quorum perſonas gerunt epiſcopi: deſignauit ſeptuaginta duos diſcipulos: quorum locũ ſacerdotes tenent. Dionyſius etiam diſtinguit epiſcopos & ſacerdotes: ſed in principio, licet ordines fuerint diſtincti: non tamen nomina ordinum.

Deinde ponit bona optata, ibi. GRATIA &c.) Et ſunt duo quæ includunt oĩa. Primum eſt gratia dei, remittẽs peccata. Ephe. 2. Gratia ſaluati eſtis &c. Vltimũ eſt pax hominis. ps. Qui poſuit fines tuos pacẽ &c. Et per conſequẽs optat bona media. & hoc a deo patre. Iaco. 1. Omne datũ optimũ: & omne donũ perfectũ deſurſum eſt, deſcendẽs a patre luminũ &c. Itẽ per meritum humilitatis Chriſti. Et ideo addit. ET DOMINO Ieſu Chriſto.) Io. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ephe. 2. Ipſe. n. eſt pax noſtra &c.

Conſequenter ponit epiſtolarem narrationẽ. Et circa hoc duo facit. Primo quia agit gratias de præteritis. Secũdo hortatur ad ꝓfectum in futurũ, ibi. SCIRE autẽ vos volo &c.) Circa primũ primo ꝓmittit gratiarum actionẽ pro eis. Secũdo materiã eius, ibi. SVPER cõmunicatione &c.) Gratias autẽ agit, adiuncto gaudio, & deprecatione. Et ideo hæc tria tangens, dicit. GRATIAS deo noſtro.) Gratias agere eſt recognoſcere gratiam ſibi factã. 1. Theſ. vlt. In oĩbus gratias agite &c. IN OMNI memoria) qa in eis nihil occurrit Apoſtolo, qđ nõ eſſet dignũ gratiarum actione. Et hoc eſt valde magnum. Prouer. 10. Memoria iuſti cũ laudibus &c. PRO oĩbus.) Eſa. 60. Populus autẽ tuus, omnes iuſti in perpetuum &c. Agit ergo gratias pro eorum bono: orationem, & deprecationẽ pro cuſtodia: totum tamen pro GAVDIO) 1. Reg. 12. Abſit autem a me hoc peccatum in domino, vt ceſſem orare pro vobis.

Deinde cũ dicit. SVPER cõmunicatione &c.) Tangit de materia triũ ꝓdictorum. Et primo ponit materiam gratiarum actionis. Secũdo gaudii de futuris, ibi. CONFIDENS &c.) Tertio deꝓcationis, ibi. TESTIS &c.) Dicit ergo. SVPER cõmunicatione) .ſ. qua communicaſtis doctrinæ EVANGELII) credendo, & opere implendo. Hæc eſt. n. vera cõmunicatio. Heb. vlt. Beneficentiæ autẽ, & cõmunionis nolite obliuiſci &c. A PRIMA DIE &c.) Eccle. 27. Homo ſanctus in ſapiẽtia manet, ſicut ſol. &c. Et hoc ipſum cõfidẽs de vobis gaudeo: qa qui cœpit &c. Hiere. 17. Maledictus homo qui cõfidit in hoĩe: & ponit carnẽ brachiũ ſuũ. Benedictus vir qui cõfidit in dño, & erit dñs fiducia eius: & hoc in virtute dei. Et ideo dicit. COEPIT &c.) Io. 15. Sine me nihil poteſtis facere. Quod quidẽ eſt cõtra Pelagianos qui dicũt principiũ boni operis eſſe ex nobis: ſed cõſummationem ex deo. Sed hoc nõ eſt verũ: quia principium boni operis in nobis eſt cogitare de bono: & hoc ipſum eſt a deo. 2. Corin. 3. Non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis &c. IN DIEM Chriſti Ieſu) quo remunerabit ſingulos. 2. Ti. vlt. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quã reddet mihi dñs &c. 1. Cori. 1. Cõfirmabit vos vſq; in finem ſine crimine &c. Ratio gaudii ponitur: cũ dicit. SICVT eſt mihi &c.) quia .ſ. iuſtum eſt: quia cõgaudetis mihi de bonis meis. EO QVOD habeã vos &c.) q. d. Habeo de vobis hanc conſcientiã tales vos eſſe: ideo gaudeo: vt .ſ. gaudeatis de his de quibus & ego: quod eſt in vinculis meis: quia tunc ꝓ Chriſto fuit ligatus, de quo gaudebat. Ia. 1. Omne gaudiũ exiſtimate fratres mei, cũ in varias tentationes incideritis: ſciẽtes &c. Act. 5. Ibãt Apoſtoli gaudentes a cõſpectu cõſilii: quoniã digni habiti ſunt pro noĩe Ieſu cõtumeliam pati &c. ET IN defenſione & cõfirmatione euãgelii) .ſ. audacter ꝓdicando cõtra tyrãnos & hereticos. Et quia cõfirmabat euangeliũ in cordibus fideliũ. Act. 18. Perambulãs ex ordine Galatiã regionẽ, & Phrigiam cõfirmans oẽs diſcipulos. Vel aliter ſecundum glo. IN CORDE) .i. deſiderio, vt ſocii ſitis ſempiterni gaudii. Io. 16. Gaudiũ veſtrum nemo tollet a vobis. Et hoc nõ põt abſtrahi a corde meo: qa & in vĩculis exiſtens: & intẽtus cõfirmationi & defenſioni euangelii ſollicitudo de vobis nõ recedit de corde meo.

Teſtis. n. mihi eſt deus: quam deſiderarẽ vos omnes in viſceribus Ieſu Chriſti. Et illud oro: vt charitas veſtra adhuc magis ac magis exuberet in agnitione, omniq; indulgẽtia: vt ꝓbetis, quæ ſunt pſtantia: vt ſitis ſynceri: ac tales: vt nemini ſitis offendiculo in diem Chriſti: impleti fructu iuſtitiæ: qui cõtingit per Ieſum Chriſtũ, ad gloriam & laudem dei. Scire autem vos volo fratres quod quæ mihi acciderunt: magis ad ꝓfectum euangelii euenerũt: ita vt vincula mea manifeſta facta ſint in Chriſto toto prætorio: ac cæteris omnibus vtq; plures ex fratribus in domino: freti vinculis meis, vberius auderent impauide ſermonẽ loqui. Nõnulli quidẽ ꝓ inuidiã & cõtẽtionem: nõnulli vero & ꝓpter bonã volũtatẽ Chriſtum ꝓdicant. Alii quidẽ ex contẽtione. Chriſtũ annunciant, nõ pure: exiſtimantes ſeſe afflictionem addere vinculis meis: alii rurſus ex charitate: ſciẽtes ꝙ in defẽſionẽ euãgelii cõſtitutus ſum.

Teſtis. n. mihi eſt deus, quomodo cupiã omnes vos eſſe ĩ viſceribus Ieſu Chriſti. Et hoc oro vt charitas veſtra magis ac magis abũdet in omni ſcientia, & in omni ſenſu: vt probetis potiora: vt ſitis ſynceres, & ſine offenſa, in diẽ Chriſti: repleti fructu iuſtitiæ per Ieſum Chriſtum, in gloriã & laudẽ dei. Scire autẽ vos volo fratres, quia quæ circa me ſunt, magis ad profectũ venerunt euãgelii: ita vt vincula mea manifeſta fierent in Chriſto, in omni ꝑtorio, & in cæteris omnibus: vt plures e fratribus in dño cõfidẽtes, in vinculis meis abundãtius auderent ſine timore verbum dei loqui. Quidã quidẽ, & propter inuidiã & contentionem: quidã autẽ & propter bonã voluntatem Chriſtũ ꝓdicant. Quidã ex charitate, ſciẽtes, quoniã in defenſione euãgelii poſitus ſum. Quidam autẽ ex cõtentione Chriſtum annunciant non ſyncere, exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis.

Lec. II.

POSITA materia gaudii de ſpe futura: hic oſtẽdit ſuper quo deprecationẽ ꝓ eis facit. Et primo præmittit ſuum deſiderium, quod oſtẽditur oĩno feruens. Secũdo materiam deꝓcationis, ibi. ET HOC oro &c. Et quia cordis deſiderium ſoli deo eſt manifeſtum: ideo inuocat deũ teſtẽ ꝙ pro eis depreceť cũ deſiderio. Iob. 16. Ecce in cœlo teſtis meus eſt .ſ. deus &c. Quomodo cupiã vos .ſ. EGO exiſtẽs in viſceribus Ieſu Chriſti.) Vel quõ cupiam vos eſſe in eis. q. d. Cupiam veſtrã ſalutẽ, & participationem viſcerorũ charitatis Chriſti. Luc. 1. Per viſcera miſericordiæ dei &c. q. d. qa ad profunda & intima cordis virtus amoris pertingit. Vel cupiã, vt ſitis in viſceribꝰ Ieſu Chriſti, vt ipſum intime diligatis: vt & diligamini ab eo. In hoc. n. vita hominis conſiſtit.

Deinde cũ dicit. ET HOC oro &c.) Ponit deꝓcationem, & ad tria bona orat. Primo quãtum ad interioris charitatis augmentũ. Affectus. n. interior ꝓficiť ꝑ charitatem: & ideo nõ habẽti charitatem optandũ eſt, vt habeat: habenti vero, vt perficiať. Vnde dicit. VT CHA-

RITAS &c.) Pro augmento autẽ charitatis orandus eſt deus: qa ſolus deus hoc in nobis opatur. 2. Corin. 9. Potens eſt autẽ deus oẽm gratiã abundare facere in vobis, vt in oĩbus ſemper oẽm ſufficientiã habentes, abundetis in omne opus bonũ &c. Et hoc neceſſariũ, vt petamus & nos: quia Mat. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſq̃ ſcribarũ & Phariſeoꝝ, nõ intrabitis in regnũ cœlorum &c.) Secũdo q̃tum ad intellectũ. Vñ dicit IN SCIENTIA.) Sed nunquid ex charitate puenit ſcientia? Sic: quia dicit̃ Io. 2. Et vos vnctionẽ, quã accepiſtis ab eo, manet in vobis. Et nõ neceſſe habetis, vt aliquis doceat vos: ſed ſic vnctio docet vos de oĩbus &c. Itẽ charitas eſt ſpiritus, de quo dicit̃. Io. 16. Cũ venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos oẽm &c. Cuius ratio eſt: qa q habet habitũ ſi rectus eſt habitus: ſequit̃ inde rectũ iudiciũ de his, quę ptinẽt ad illum habitum: ſi vero corruptus, falſum. Sicut circa Venerea, tẽperatus habet bonum iudiciũ: intemperat⁹ nõ: ſed falſum. Oĩa autem q̃ a nobis fiunt, ſunt informãda charitate: & ideo habẽs charitatẽ habet rectum iudiciũ. & q̃tum ad cognoſcibilia. Et ſic dicit. IN SCIENTIA) qua. ſ. agnoſcat veritatẽ, & inhęreat circa ea, quę ſunt fidei. Hęc eſt ſciẽtia ſanctoꝝ: de qua dicit̃ Sap. 10. Et q̃tum ad operabilia: & ſic dicit. IN OMNI ſenſu.) Q̃ oĩ eſt vis cogniſcitiua circa exteriora obiecta. Et pprium eius eſt, vt ſtatim iudicet de proprio ſenſibili recte. Et ideo hoc nomẽ tranſlatũ eſt ad interius iudiciũ rationis. Vnde ſenſati dicuntur habere rectũ iudiciũ circa agibilia. Sap. 1. Sentite de dño in bonitate &c. Sap. 6. Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt cõſumatus &c. Sed hic ſenſus debet eſſe nõ tantum cõſideratiuus: ſed etiã diſcretiuus inter bonum & malũ: & inter bonũ & melius. Vñ ſubdit. VT PROBETIS &c. Nota ꝙ charitas pficit ſenſum vt pbet bona ſed perfecta charitas, vt pbet meliora. 1. Cori. 12. Æmulamini meliora chariſmata: & infra cap. 14. Sectamini charitatẽ &c. Et ideo dicit. POTIORA.) Tertio q̃tũ ad effectum. Et primo ponit imunitatem a malo. Secũdo perfectionẽ in bono. Primũ in hoc, quod dicit. ET SITIS ſynceres.) Eſt. n. duplex peccatum vitandũ. ſ. interioris corruptiõis, qua homo corrũpitur in ſe: & hoc excluditur per ſynceritatẽ. 1. Cor. 5. In azimis ſynceritatis &c. Aliud eſt in proximo. ſ. offenſa. Et ideo dicit. SINE offenſa. 1. Corin. 4. Sine offenſione eſtote iudęis & gentibus, & eccleſię dei: ſicut & ego &c. Et. 2. Cori. 6. Nemini dantes vllã offenſionẽ &c. IN DIEM Chriſti ieſu). i. ſemp. Et Mat. 24. Qui pſeuerauerit vſq; in finẽ hic ſaluus erit. Q̃uantũ ad gratiã dicit. REPLETI fructu iuſtitię vt opera iuſtitię quidã fructus ſint. Rom. 6. Habetis fructũ veſtrũ in ſanctificatione &c. Vel FRVCTV iuſticię). i. pmio iuſtitię. ſ. corona. 2. Ti. 4. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitię &c. Sap. 4. Bonoꝝ enim laboꝝ glorioſus eſt fructus &c. Et hoc habetur p Chriſtum: quia oĩa quę facimus ſunt bona per ipſum. Io. 15. Sine me nihil poteſtis facere &c. Et hæc facienda ſunt hoc fine. ſ. in laudẽ dei: qa es operibus ſanctorum deus clarificat̃, vnde alii prumpunt in laudem dei. ps. Laudate dñm in ſanctis eius &c. Hiere. 33. Erit mihi in nomẽ, & in gaudiũ, & in laudem, & in exultationẽ cunctis gentibus terrę, quę audierint omnia bona &c.

Deinde cum dicit. SCIRE autẽ &c.) Admonet ad futura. Et primo ponit exẽpla ſequenda, & vitãda. Secundo cõcludit moralẽ monitionẽ in. 4. cap. ibi. ITAQVE fratres mei chariſſimi &c. Circa primũ duo facit: qa primo oñdit, quę ſunt imitãda. Secundo q̃ ſunt vitanda. 3. cap. ibi. DE CAETERO &c. Item prima diuidit̃ in duas: qa primo inducit ſe eis imitandũ. Scdo alios. 2. cap. ibi. SI QVA ergo &c.) Itẽ prima in tres: qa primo ponit in exẽplũ pfectũ ſuũ. Secundo gaudiũ quod habet ex pfectu, ibi. QVID. n. &c. Tertio fructum ex pfectu ſuo, ibi. SCIO. n. &c.) Itẽ prima in duas. Primo pmittit pfectũ. Secũdo modum, ibi. ITA VT vincula mea &c. Dicit ergo. Monui vos ad pfectũ & vt formã habeatis, pfectum meum ſcire vos volo: & q̃ circa me ſunt exterius: quia tribulationes, & ſi exteri⁹ eſſent, nõ immutabãt interius: ſed magis ad pfectũ venerunt: qa ex eis fides pdicata magis pfecit. 2. Corin. 1. Siue tribulamur p veſtra exhortatione & ſalute ſiue cõſolamur p veſtra cõſolatione &c. Et oñdit pfectũ. Primo q̃tum ad ſe. Secundo q̃tum ad alios, ibi. VT PLVRES &c.) Q̃uãtum ad ſe quidẽ manifeſtum fuerat, ꝙ talia p Chriſto pateret̃ conſtanter: ita vt vincula qd eſt glorioſum p Chriſto. 1. Pet. 4. Nemo veſtrũ patiat̃, quaſi homicida, aut fur, aut alienoꝝ appetitor: ſi autem vt Chriſtianus nõ erubeſcat &c. I omni ptorio, ſicut in curia Cęſaris &c. Es parte vero alioꝝ fides creſcebat in cõmuni. Vñ dicit. VT PLVRES &c. 1. Macha. 4. De elephantibus. Eccle. 10. Scdm iudicẽ populi, ſic & miniſtri eius &c. Prouer. 18. Iuſtus quaſi leo confidens abſq; terrore erit &c. Ex parte tamẽ alioꝝ eſt diuerſitas: qa quidã beneloquebant̃, qdã male: & qui bene: quidã es generali charitate: & quidã es ſpeciali amore ad Apoſtolum. Et qui male quidã ex gñali malicia: qa ex ſpeciali odio ad Apoſtolũ. Sed (vt mihi videt̃) Apoſtolus duplicem oñdit cauſam, ppter quã qdã pdicabant. Prio propter inuidiã. Et ideo Apoſtolus eoꝝ prauam intentionem oñdit dicẽs. QVIDAM qdem & ppter inuidiã &c.) Iac. 1. Vbi zelus & cõtentio, ibi incõſtantia & omne opus prauũ. 1. Corin. 3. Cum ſit inter vos zelus & cõtentio, nõne carnales eſtis &c. Secundo ppter amorẽ Chriſti & euangelii. Vnde dicit. QVIDAM ppter bonam &c. ps. Benigne fac in bona voluntate &c. Sed Apoſtolus addit dicẽs. QVIDAM vero ex charitate.) ſ. quę facit bonam voluntatem &c. quia vt ſupplerent defectum mei docentis prędicauerunt.

Deinde Apoſtolus exponit, qd dixerat dicẽs. QVOD quidã nõ ſecundum ſanam intẽtionẽ:) ſed ex cõtentione. Corrupta eoꝝ cõtentio dupliciter patuit. Vno modo, vt publice pdicando turbationem faceret in populo gentili cõtra Apoſtolum ſupra illam quam habuit. Alio modo quia credebãt, ꝙ Paulus audiens eos vſurpare officium ſibi commiſſum turbaretur: & ex hoc adderetur afflictio afflicto.

Quid enim? Attamẽ quouis modo: ſiue p occaſionem: ſiue per veritatem Chriſtus tamen annunciatur: & in hoc gaudeo: quinetiã gaudebo. Noui. n. quod hoc mihi cedet in ſalutem, per veſtram deprecationem: & ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti: ſecundum expectationem & ſpem meã: quod nulla in re pudefiam: ſed cum omni libertate: vt ſemper: ita nũc quoq; magnificabitur Chriſtus in corpore meo: ſiue per vitã: ſiue per mortem. Nam mihi vita Chriſtus eſt: & mors lucrum. Quod ſi cõtingat viuere in carne: ea res mihi fructus eſt operis: & quid eligã ignoro. Coartor enim ex his duobus: † deſiderans diſſolui: & eſſe cum Chriſto: multo lõgeq; melius eſt. Cæterum manere in carne: magis neceſſarium propter vos. 2. Reg. 24.

Quid enim? Dum omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatẽ Chriſtus annuncietur: & in hoc gaudeo: ſed & gaudebo. Scio enĩ quia hoc mihi proueniet ad ſalutem, per veſtrã orationem & ſubminiſtrationẽ ſpiritus Ieſu Chriſti ſecundũ expectationẽ & ſpem meã: quia in nullo confundar: ſed in omni fiducia, ſicut ſemper & nũc magnificabitur Chriſtus in corpore meo ſiue per vitã, ſiue per mortem. Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Quod ſi viuere in carne, hic mihi fructus operis eſt & quid eligam ignoro. Coartor autem e duobus. Deſideriũ habens diſſolui: & eſſe cum Chriſto: multo magis melius: permanere autem in carne, neceſſarium propter vos. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus deſcripſit ꝓfectum ex ipſo ſubſecutű: hic agit de gaudio cőcepto ex hoc ꝓfectu. Et ponitur primo materia gaudij. Secundo ipſum gaudiű, ibi. ET IN hoc gaudeo &c.) Contingit autē quădoq; ꝙ aliquod gaudium ꝓuenit ex bona cauſa: & hoc directe & per ſe, & quandoq; ex mala cauſa: & hoc indirecte & p accidēs. Quădo.n.ē ex bona că gaudēdű eſt de effectu & de cauſa, ſicut de eleęmoſina facta ꝓpter deű. Sed quădo eſt ex cauſa mala, tunc eſt gaudendum de effectu: ſed de caſu nő. Et ſic de redemptione p Chriſtű quę fuit ex ſcelere iudę & iudęoꝝ. Ita cőtingit in eccleſia, vbi ꝓuenit vtilitas: quădoq; per bonos ꝑdicatores, quo ad bonă intentionē: quandoq; per malos, quo ad malam: & de vtroq; gaudēdum eſt: ſicut dictum eſt. Et

Predicare Chriſtum p occaſionem. ideo dicit. QVID .n. &c.) Per occaſionē annunciat Chriſtum, qui nő intendit hoc principaliter: ſed propter aliud pota lucrű vel gloriă. Prouerb. 18. Occaſiones quęrit, qui recedere vult ab amico. Per veritatē autem quădo ex recta intentione. Eſa. 36. Obſecro dñe memēto quęſo quomodo ambulauerim corā te io veritate & corde perfecto &c. Sed hoc fit vtroq; modo ad vtilitatē eccleſię. ideo dicit. SI CHRISTVS annűtietur &c.) qa ſi aliud annuntiaret. ꝗ Chriſtum, tunc multű interēſſet qd fit quădo falſa doctrina docetur. Aug. Paſtor qui ꝓpter veritatē annuntiat eſt amădus, mercēnarius qui ꝓpter lucrű, eſt tolerandus: qui falſa, expellēdus.

Deinde ponit gaudium cőſequens, dicēs. IN HOC) .ſ. ꝙ vincula mea manifeſta ſunt propter Chriſtű, & ꝙ Chriſtus annuntiat. GAVDEO) in pñti. Io. 14. Si diligeretis me gauderetis vtiq; &c. ET GAVDEBO) in futurum. Eſa. 51. Gaudium & lętitiam obtinebunt &c.

Deinde cum dicit. SCIO .n. &c.) Ponit fructű ex ꝓfectu ſuo ꝓuenientē. Et primo ponit ipſum fructű. Secundo mouet ꝗdam dubitationem, ibi. QVOD ſi viuere &c.) Itē primo ꝓponit fructum. Secűdo auxiliű ipſum cőſequēdi, ibi. PER veſtră orationē &c.) Tertio aſſignat materiă fruct⁹, ibi. SED oō in omni &c.) Dicit ergo. Gaudeo de his: & hoc ꝓpter fructű ꝓuenientem ex eis in ſalutē ęternam. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in domino ſalute ęterna &c. Et hoc ideo: quia quando nos aliqua bona facimus cooperando ſaluti alioꝝ. redondat in ſalutē noſtră. Si.n. vt dicit Mat. 18. Quiſcădalizauerit vnum ex his puſillis &c. ꝗta gloria dignus eſt, qui ſalutem multoꝝ ꝓcurat. Auxilium autē eſt triplex. ſ. ex parte alioꝝ mutua oratio. Vnde dicit. PER veſtras orationes.) ſ. ex quibus ſpero adiuuari a deo. Iaco. vlti. Orate p inuicē, vt ſaluemini &c. Ex parte dei de quo habemus ſpem ſalutis. Eſa. 26. A facie tua dñe cőcepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum. Et ideo dicit. ET SVBMINISTRATIONEM ſpiritus Ieſu Chriſti. Ro. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem noſtră. Et loquit ſimilitudinarie, quădo.n. aliqs eſt debilis, indiget releuăte, vt ſuſtentetur: & hoc eſt ſubminiſtrare: & nos debiles ſumus, ideo indigemus ſubminiſtratione ſpirtus. Ioan. 14. Et ſuggeret vobis oĩa &c. ſ. quaſi vobis ſubminiſtrădo. Itē ex parte noſtra ē ſpes in deo: qa Prouer. 11. Qui cőfidit in diuitijs corruet. Oportet ergo, ꝙ ſpes noſtra ſit in deo &c. ꝑs. Qui cőfidűt in domino ſicut mons Sion &c. Et iden dicit. SECVNDVM expectationē & ſpem meă.) Sed nőne ſpes eſt expectatio futurę beatitudinis? Dicēdum eſt, ꝙ ſpes ē motus appetitus in bonű arduum. Et hoc quădo qs ſperat adipiſci p ſe: ſic ſpes eſt ſine expectatione: quădo autem

Spes per alium, tunc eſt ſpes cű expectatione: & ſic nos expectamus ſpem, habētes aliquid cőſequi p alium. ꝑs. Expectans expectaui dñm &c. Ro. 8. Spe ſalui facti ſumus Sed dicit, ſcio, & poſtea ſpero & expecto. Nunquid certa eſt hęc ſpes? Reſpődet Apoſtolus dicens qd ita certe. Vñ ſequtur. QVIA in nullo cőfundar) 1. Mac. 1. Oēs qui ſperant in illo nő infirmant. Ro. 5. Spes autē non cőfundit. Eccl. 2. Nullus ſperauit in dño, & cőfuſus eſt &c. Huius primo rationē aſſignat. Secűdo exponit eă. Ratio hęc ſumit ex hoc, ꝙ ipſe totaliter ordinat ad ſeruitium Chriſti. q.d. Ideo hęc mihi ꝓuenient in ſalutem quia totaliter ſum ad ſeruitiű Chriſti. Et primo ponit fiduciă. Secoodo perſeuerantiă. Tertio certitudinem intētionis. Dicit ergo. SED in omni fiducia &c. q.d. Multi perſequunt me: ſed ego cőfido in deum. Eſa. 12. Fiducialiter agam, & nő timebo &c. ꝑs. Fiducialiter agă in eo. SICVT ſemper). i. a principio cőuerſionis. Act. 9. Quomodo in Damaſco fiducialiter egerit &c. Ita. ET NVNC.) Iob. 27. Iuſtificationē meă, quă cœpi tenere, nő deſeram &c. Tertio oñdit, ꝙ ſit eius recta intentio: qa MAGNIFICABITVR &c.) CHRISTVS) cű ſit verus deus nő poteſt in ſeipſo magnificari vel minorari: ſed in nobis. i. in cognitione alioꝝ: tunc ergo quis magnificat Chriſtum, quădo eius cognitionē dilatat. Eccl. 43. Quis magnificabit eum, ſicuti eſt a principio. Et hoc & verbo & facto quando magnitudo diuini effectus oñdit magnitudinē eius. Et inter effectus mirabiles, iuſtificatio eſt. Hęc ꝗdiu eſt in corde hoīs latens nő magnificatur p eam Chriſtus: niſi ꝗtum ad cor illius: nő ꝗtum ad alios: ſed quădocunq; ꝓrumpit in exteriora per actus corporales apparētes: tunc magnificatur. Et ideo ait. IN CORPORE meo.) In corpore noſtro Chriſtus dupliciter magnificatur. Vno modo inꝗtum corpus noſtrum deputamus ad obſequiű eius: miniſteria eius corporaliter exequendo. 1. Corin. 6. Glorificate & portate deum io corpe veſtro &c. Alio modo corpus noſtrű exponēdo ꝓ Chriſto. 1. Cor. 13. Si tradidero corpus meum: ita vt ardeă &c. Sed primus modus fit per vită. Secundus vero p mortē. Ideo dicit. SIVE per vitam: quia viuendo operatur. SIVE per mortē. Ro. 14. Siue viuimus ſiue morimur dñi ſumus &c. qd enă intelligi poteſt de morte ſpirituali. Col. 3. Mortificate membra veſtra, quę ſunt ſuper terram.

Chriſtus in corpore noſtro magnificabitur.

Deinde exponit, quomodo mortificabitur p vită & per mortē dicēs. MIHI viuere &c.) Vita n. importat motionem quandă. Illa.n. viuere dicunt quę ex ſe mouentur. Et inde eſt, ꝙ illud videtur eſſe radicaliter vita hoīs: qd eſt principiű motus in eo. Hoc autem eſt illud, cui affectus vnitur ſicut fini. qa ex hoc mouet homo ad omnia. Vnde aliqui dicunt illud, ex quo mouētur ad operădű vită ſuam: vt venatores venationem & amici amicű. Sic ergo Chriſtus eſt vita noſtra: quoniam totum principiű vitę noſtrę & operationis eſt Chriſtus. Et ideo dicit Apoſtolus. MIHI viuere &c.) Quia ſol⁹ Chriſtus mouebat eum. ET MORI lucrű) hic Apoſtol⁹ ꝓprię loquit. Quilibet.n. ſibi ad lucrum reputat quădo vită, quam habet imperfectă, poteſt ꝑficere. Sic infirmus ad lucrum reputat ſană vitam. Vita noſtra Chriſtus eſt Col. 3. Vita veſtra abſcondita eſt cű Chriſto in deo &c. ſed hęc eſt imperfecta. 2. Corin. 5. Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur a dño &c. Et ió quando morimur corpore, perficit nobis vita noſtra. ſ. Chriſtus, cui tunc pñtes ſumus. ꝑs. Cű dederit dilectis ſuis ſomnum &c. 2. Ti. 4. Ego enim iam delibor, & tempus meę reſolutionis inſtat &c.

Deinde cum dicit. QVOD ſi viuere &c.) Ponit dubitationē quandă circa ea, quę dicta ſunt. Et circa hoc duo facit. Primo ponit dubitationem. Secundo ſoluit eam, ibi. ET HOC cőfidens &c.) Item prima in duas qa primo ꝓponit dubitationē. Secundo ꝓponit rationes ad vtramq; partē, ibi. COARTOR autē &c.) Dicit ergo. Si viuere in carne, hic mihi eſt fructus &c. verꝫ eſt, ꝙ in corpore meo dum viuo, magnificat Chriſtus. Ergo VIVERE meum in carne). i. vita mea in carne. EST huiuſmodi fructus.) Inde ꝑdicat effectű de cauſa. i. ſi vita affert mihi hunc fructű, vt Chriſtus magnificetur: vita in carne eſt bona, & fructuoſa. Ro. 6. Habetis fructum veſtrum in ſanctificationē &c. SI ERGO) ita EST ignoro quid eligam) vtrum mori vel viuere. Ro. 8. Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus &c. Sap. 9. Cogitationes.n. mortalium timidę & incertę prouidentię noſtrę &c. Sed quare dubitas? quia COARTOR &c.) Primo ponit rationē ad partem vnam. Secundo ad aliam. In hoīe.n. duplex eſt motus naturę. ſ. & gratię. Naturę ad nő moriendű. 2. Corin. 5. Nolum⁹ expoliari ſed ſupueſtiri &c. Io. vlti. Et ali⁹ ducet te quo tu nő vis &c. Et gratię quă ſuggerit charitas, quę mouet ad dilectionem dei & ꝓximi. Hic affectus ad dilectionem dei mouet, vt ſimus cum Chriſto. Et ideo dicit. DESIDERIVM habens diſſolui oon) ſimpliciter. SED eſſe cum Chriſto.). 2. Corin. 5. Audemus autem, & bonă voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & pręſentes eſſe ad dominum &c. In quo notatur

falſitas opinionis Grecorum, ꝙ animę ſanctorum poſt
mortem nō ſtatim ſunt cum Chriſto. Et hoc ideo opto
quia eſt MVLTO melius) eſſe cum Chriſto. pſ. Quid
enim mihi eſt in cœlo &c. Defecit caro mea & cor meū
.ſ. ad habendum bonū. pſ. Melior eſt dies vna in atriis
tuis ſuper milia &c. Dilectio autē proximi mouet ad ꝓ
fectum ꝓximi: & ideo dicit. PERMANERE autē &c.)
.i. neceſſaria eſt vita mea propter vtilitatē veſtrā. 2. Co/
rin. 5. Siue mente excedimus deo: ſiue ſobrii ſumus vo/
bis &c. Vel aliter. COARTOR &c. .i. ex duplici par/
te inſurgit deſiderium diſſolui &c. MELIVS &c.) Sen
tentia nō mutatur. Sed hoc nō videtur dubitabile, & in
peiorem partem declinare. Primum. n. deſiderium ex/
citat in nobis dilectio dei. Secundum dilectio proximi.
Maius eſt deſiderium primū. Reſpondeo. Dicendum
ꝙ duplex eſt dilectio dei. ſ. dilectio cōcupiſcentię, qua
vult frui deo. & delectari in ipſo: & hoc eſt bonū bonis.
Item eſt dilectio amicitię qua homo prępoint honorē
dei etiā huic delectationi, qua fruitur deo. Et hęc eſt ꝑ/
fecta charitas. Vnde Ro. 8. Neq; mors, neq; vita, neq; an
geli &c. Et ſubdit. 9. cap. Optabam ego anathema fieri
pro fratribus meis &c. Et hoc vt oſtendat ſe eſſe perfe/
ctioris charitatis, quaſi ſit paratus propter amorem &
gloriam dei carere delectatione viſionis dei: & ideo hoc
elegit tanquam magis perfectum.

Opinio Grę corū de ſtatu animarū poſt mortē.

Dilectio dei duplex, cōcupiſcētię & amicitię.

Et hoc certo ſcio: quod mãſurus ſim: & cum
omnibus vobis permanſurus ſim: in veſtrū pro
fectum: & gaudiū fidei: vt gloriatio veſtra exu
beret per Chriſtum Ieſum in me: per meum ad
vos reditum. Tantum vt dignum eſt euangelio
Chriſti: cōuerſemini: vt ſiue cum venero: & vide
ro vos: ſiue abſens ſim: audiam de rebus veſtris:
quod ſtetis in vno ſpiritu: vna anima: adiuuan/
tes decertantem fidem euangelii: nec in vllo ter/
reamini ab aduerſariis: quæ illis quidem eſt cau
ſa ꝑditionis: vobis autem ſalutis: & hoc a deo: qa
vobis donatum eſt pro Chriſto: non ſolum vt
in eum credatis: verumetiam vt pro illo patiami
ni: idem certamen habētes: quale vidiſtis in me:
& nunc auditis in me.

Et hoc cōfidens, ſcio quia manebo, & perma/
nebo in oībus vobis ad profectum veſtrum, &
gaudium fidei: vt gratulatio veſtra abundet in
Chriſto Ieſu in me: per meum aduentum iterū
ad vos. Tantum digne euangelio Chriſti cōuer/
ſamini: vt ſiue cū venero & videro vos, ſiue ab/
ſens audiam de vobis: quia ſtatis in vno ſpiritu,
vnanimes collaborātes fidei euangelio & in nul
lo terreamini ab aduerſariis: quæ eſt illis quidē
cauſa perditionis, vobis autem ſalutis. Et hoc a
deo. Quia vobis donatum eſt pro Chriſto, nō ſo
lum vt in eum credatis: ſed vt etiam pro illo patia
mini: idem certamen habētes quale & vidiſtis in
me: & nunc audiſtis de me. Lec. III.

POSITA dubitatione & rationibus hincinde: hic
ſoluit dubitationem. Et primo quaſi eligēs vnam par
tem, ꝓnunciat poſt futurū aduentum ſuum ad eos ꝗtū
ad ſe. Secūdo oſtēdit, quid requiratur ex parte eorum,
ibi. TANTVM digne &c.) Item prima in tres: qa pri/
mo ꝓmittit futurum aduētum. Secūdo oñdit fructū.
Tertio illum fructum exponit. Dicit ergo. VIVERE in
carne neceſſarium eſt propter vos.) Et hoc qa mea vita
eſt fructuoſa vobis: ideo SCIO hoc. ſ. qa permanebo:
ſed HOC) quaſi CONFIDENS) de deo. Prouer. 28.
Iuſtus, quaſi leo cōfidens, abſq; terrore erit &c. MANE
BO. & permanebo) .i. viuam, & diu viuā. Sed cōtra ſta
tim eſt occiſus a Nerone. Reſpondeo. Dicendum eſt,
ꝙ epiſtola eſt facta vel ſcripta primo anno incarcera/
tionis, quę fuit primo anno Neronis. Vnde poſtea vixit
ſeptem annis. OMNIBVS vobis) .i. ad vtilitatē oīum
veſtrum. 1. Corin. 10. Nō quęrēs quid mihi vtile eſt: ſed
quod multis vt ſalui fiant. Et hoc AD PROFECTVM
veſtrum .i. vt per meam exhortationē proficiatis in fi/
de: & gaudeatis de mea vita, quā auditis: ſed magis gau
deretis, ſi eſſem pręſens. Ro. 1. Deſidero videre vos &c.

Deinde exponit, qd dixerat, dicēs. VT GRATVLA
TIO veſtra &c.) .i. ſi detur vt ITERVM veniā ad vos)
eſt: vt gaudium abundās ſim in vobis. Ephe. 3. Ei autē
qui potens eſt oīa facere ſuperabundanter, quā petim⁹
aut intelligimus &c. Et hoc in Chriſto Ieſu: qa hoc ipſū
ꝙ gaudebāt de eo, erat ꝓpter Chriſtum. Philem. Fruar
te in domino &c.

Deinde cū dicit. TANTVM digne &c.) Oſtēdit, qd
requirat̄ ex parte eorꝫ. Et circa hoc tria facit. quia prio
facit hoc. Secundo manifeſtat vtilitatem inde cōſequē
tem. Tertio explicat. Dicit ergo, ꝙ TANTVM) ex pte
eorum requirit̄. ꝙ in EVANGELIO Chriſti digne cō/
uerſemini) .ſ. ſcdm ꝙ doctrinę tali congruit. 1. Theſ. 2.
Teſtificati ſumus, vt ambularetis digne deo, q vocauit
vos in ſuū regnum. & gloriam &c. Col. 1. Ambuletis di/
gne deo &c. VT CVM venero ad vos, & videro vos,
aut abſens audiam de vobis bona.) Et hoc gaudium eſt
mihi. 3. Io. 1. Maiorem horꝫ nō habeo gratiā, ꝗ vt audiā
filios meos in veritate ambulare &c. Et nūc in ſpeciali
expetit ab eis. Primo vnitatē. Secundo conſtantiā, ibi.
ET IN nullo &c. Eſt autē ſanctis neceſſaria vnitas tri-
plex. ſ. amoris vnde dicit. AVDIAM de vobis. Quod
.ſ. ſtatis IN VNO ſpiritu quod eſt ꝑ amorē. Ephe. 4.
Solliciti ſeruare vnitatē ſpiritus in vinculo pacis. Et. 1.
Corin. 6. Qui autē adhęret domino vnus ſpiritus eſt.
Itē cōcordię. Vñ dicit. VNANIMES) .i. vnā volunta/
tem & aīum habentes. Act. 4. Multitudinis credētium
erat cor vnum, & anima vna &c. pſ. Qui inhabitare fa
cit vnius moris in domo &c. Item cooperationis. Vnde
dicit. COLLABORANTES &c.) vt. ſ. vnus adiuuet
alium. Ad hoc facit, qd dicit̄. 1. Reg. 28. Cōgregatus eſt
Iſrael vniuerſus & planxerūt eum. ſ. Samuelem. Pro/
uer. 18. Frater qui iuuat̄ a fratre, quaſi ciuitas firma.
Secundo expetit conſtantiā, ibi. ET IN nullo &c.) Et
primo inducit ad fortitudinē. Secundo ponit rationē.
Dicit ergo. ET IN nullo &c.) quia nihil poſſunt niſi
ſi ꝗtum deus pmittit. Luc. 21. Capillus de capite veſtro
nō peribit. pſ. Folium eius nō defluet &c. Eſa. 51. Quis
vt timeas ab hoīe mortali: & a filio hominis qui quaſi
fœnum ita areſcet. Ratio autē eſt triplex. Prima ſumit̄
a fructu tribulationis. Secunda ex dono duplici dei.
Tertia ab authore. Dicit ergo. TERREAMINI:) quia
eſt vobis fructus: quę. ſ. ꝑſecutio in illis. ſ. ꝑſequentibus
eſt cauſa ꝑditionis. ſed vobis eſt cauſa ſalutis. Mat. 16.
Qui voluerit aīam ſuam ſaluam facere, perdet eam
&c. Io. 12. Qui amat animā ſuam perdet eam. Oſeę. 13.
Perditio tua ex te Iſrael, tantūmodo ex me auxilium
tuum &c. ET HOC a deo) a quo pro munere. dona/
tum eſt vobis. ꝙ ſuſtineatis tribulationes patiēter. ET
IN eum credatis.) Ephe. 2. Gratia eius eſtis ſaluati. Et
hoc ꝗtum ad fidem quod eſt magnū & primum donū.
ET ETIAM vt pro illo patiamini) quod eſt magnum
donum, vt curā Chriſti agatis, quaſi athletę eius Act. 5.
Ibant Apoſtoli &c. Sic ergo vtila eſt & honorificū: & lō
agatis fortiter. Tertio ex exēplo: quia ita tractat eoſdē
SICVT nos qui ſumus) primitię fidelium. Et ideo di/
cit. Itē certamen habentes. QVALE vidiſtis in me)
.ſ. apud vos, quando nudus fui verberatus Philippis
propter Pythoniſſam liberatam. Act. 16. ET NVNC
audiſtis de me) qui ſum in vinculis. Cap. II.

SI qua igitur conſolatio in Chriſto: ſi
quod ſolatium dilectionis: ſi qua cō/
munio ſpiritus: ſi qua viſcera ac miſe/
rationes, complete meum gaudium:
vt ſimiliter affecti ſitis: eandem charitatem habē

tes

tes: vnanimes: idem ſcientes; ne quid fiat per contentionem: aut per inanem gloriam; ſed per humanitatem animi: alium quiſq; ſe præſtantiorē exiſtimet. Ne ſua quiſq; ſpectetis: ſed vnuſquiſque quæ ſunt aliorum.

SI qua ergo conſolatio in Chriſto: ſi quod ſolatium charitatis: ſi qua ſocietas ſpiritus; ſi qua viſcera miſerationis; implete gaudium meū; vt idem ſapiatis: eandem charitatē habentes: vnanimes, idipſum ſentientes. Nihil per contentionem, neq; per inanem gloriam: ſed in humilitate ſuperiores ſibiinuicem arbitrantes: non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes; ſed ea quæ aliorum.

SVPRA præbuit ſe in exemplū patientię & ſanctitatis: hic ad idem adduxit exēpla aliorū. Et primo ponit exēplum Chriſti. Secundo exēpla ſuorum diſcipulorum, quos ad eoꝝ confirmationem mittere ꝓmittit, ibi. SPERO autem in domino &c.) Circa primū tria facit: quia primo ꝑmittit exhortationē. Secūdo inducit exēplum, ibi. HOC .n. ſentite &c. Tertio cōcludit ꝓpoſitū ex exēplo Chriſti, ibi. ITAQVE chariſſimi mei &c.) Circa primū, primo eſt cōſiderādū crimen, quo eos inducit. Secundo ad quid inducit, ibi. IMPLETE gaudiū &c.) Vtitur autē circa primū quadruplici medio. Primo ex deuotiōe ad ipſum Chriſtū. Secundo ex charitate ꝓximi. Tertio ex ſpeciali ſocietate. Quarto ex miſeratione. Dicit ergo. SI QVA cōſolatio &c.) Hęc quatuor media, quę hic, cōſequēter ponuntur, oīa referuntur ad hoc, qđ ſubdit. IMPLETE &c.) Et eſt ſenſus. q.d. Cōſolari volo in vobis SI QVA ergo cōſolatio).i. ſi quā cōſolationē mihi afferre vultis IN CHRISTO) implete gaudiū meum. Eſa. 61. Vt ponerem fortitudinē lugentibus Sion &c. 2. Corin. 1. Conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, vt & ipſi poſſimus conſolari &c. Ex parte vero charitatis fraternæ dicit. SI QVOD ſolatium charitatis.) .ſ. eſt, implere gaudium meū. Gal. 5. Fructus aūt ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax &c. ꝑs. Ecce ꝙ bonū &c. Item ex ſocietate: & hęc eſt inter hoīes, qui cōmunicāt in rebus: ſicut ſocii in bellicis armis: ita boni ſpirituales, qui ſibi cōmunicant in ſpiritualibus bonis. Et ideo dicit. SI QVA ſocietas ſpūs). ſ. eſt mihi ad vos: implete gaudiū meum. q.d. Exhibui ego vobis multā conſolationē veſtrā. Si ergo ſocii mei eſtis, exibete idē & vos mihi. Ephe. 4. Solliciti ſeruare vnitatē ſpiritus in vinculo pacis &c. Prouer. 18. Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit ꝙ frater. Item ex miſeratione, cum dicit. SI QVA viſcera miſerationis.) Collo. 3. Induite vos ſicut electi dei ſancti & dilecti, viſcera miſericordię &c.

Deinde ponit ea, ad quę inducit. Et primo in generali dicens. IMPLETE & cętera.) q.d. Gaudeo in vobis propter bona, quę vidi, & audiui de vobis: ſed quando hęc ꝑficient: tūc gaudiū meum creſcet: & tandē perficietur. Vnde illud implete proficiēdo in bonū. Secundo in ſpeciali monet ad mutuā charitatē: cuius vnitas in duobus cōſiſtit. ſ. interius in affectu & exterius in effectu. 1. Io. 3. Nō diligamus verbo, neq; lingua: ſed opere & veritate &c. Prima deſignat in obiecto charitatis, cum dicit. IDEM ſapiatis.) Sapientia .n. eſt cognitio altiſſimaꝝ cauſarum: quia eius eſt iudicare, qđ nullus poteſt ſine cauſa altiſſima. Et ideo ſapiētia eſt cognitio de diuinis. IDEM ergo ſapiatis &c.). q.d. IDEM ſapiatis) circa ea, quę ſunt fidei. Ro. 15. Deus autem patiētię & ſolatii det vobis idipſum ſapere in alterutrū ſecūdum Ieſum Chriſtū: vt vno ore honorificetis deū. Sed hoc fit ꝑ CHARITATEM eādē) Col. 3. Sup oīa charitatem habentes, qđ eſt vinculū ꝑfectionis. Item ꝙtū ad effectum ſunt duo neceſſaria .ſ. cōſenſus duoꝝ in idē

Sapientia

ex parte affectus, & iudiciū rationis concors in eodem. Quantū ad primū dicit. VNANIMES) .ſ. in agendis. ꝑs. Qui inhabitare facit vnius moris in domo. Ro. 15. Vno ore honorificetis deū. Quātum ad ſecūdum dicit. IDIPSVM ſentiētes.) Quod ita differt ab hoc, ꝙ dicit. IDEM ſapiatis.) ſicut hoc quod dicit. VNANIMES in charitate.) Secundo monet ad humilitatē: circa quā primo excludit cōtraria humilitati. Secūdo monet ad eam. Cōtraria autem humilitati ſunt: quę oriūtur ex ſuperbia. hęc autē ſunt ꝓprię exterior cōtentio: quia humiles ſibi cedūt. Prouer. 13. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt &c. Iac. 3. Vbi zelus & cōtentio, ibi incōſtantia & omne opus prauū. Aliud eſt inanis gloria. Superbus .n. inordinate appetit ſuā excellentiā, etiā i opinione aliorum. Gal. 6. Nō efficiamur inanis glorię cupidi: inuicem prouocātes, inuicem inuidētes &c. Io. 8. Ego autē nō quęro gloriam meā &c. SED IN humilitate, ſuperiores inuicem arbitrātes. Sicut .n. pertinet ad ſuperbiā, ꝙ homo ſe extollat ſupra ſe, ita ad humilitatem ꝙ homo ſe ſubiiciat ſecundū ſuā mēſuram. Sed quomodo ſuperior poterit hoc implere? Aut .n. nō cognoſcit ſe eſſe ſuperiorē & virtutem ſuā: & ſic nō eſt virtuoſus: qa nō eſt prudens. Aut ſcit: & ſic nō poteſt aliū exiſtimare ſuperiorē ſe. Reſpondeo. Dicēdum eſt, ꝙ nullus eſt ſic bonus, quin ſit alicuius defectus: & nullus eſt ſic malus, qn habeat aliquid boni. Vñ non opportet ꝙ eum ꝓponat ſibi ſimpliciter, ſed ꝙtum ad hoc, ꝙ dicat in mente ſua. Forte in me eſt aliquis defectus, q nō eſt in illo. Et hoc oſtdit Aug. in lib. de virginitate, quomodo virgo ꝓferat ſibi cōiugatam: qa forte feruētior. Sed detur, ꝙ ꝙtum ad omnia ſit ille bonus & ille malꝰ: nihilominus tu & ille geritis duplicem perſonā .ſ. tui & Chriſti. Si ergo illum nō ꝓponas ratione ſuę perſonę. ꝓponas ratione imaginis diuinę. Ro. 12. Honore inuicē preuenientes. Tertio mouet ad mutuam ſollicitudinem dicēs. NON quę ſua &c.). 1. Corin. 12. Pro ſeinuicem ſollicita ſunt membra &c. primę Corin. 13. Charitas non quęrit, quę ſua ſunt.

Nullus ē ita bonus, ꝙ nō hēat aliquē defectū, nec ita malus, ꝙ non habeat aliquid boni

Is enim affectus ſit in vobis; qui fuit in Chriſto Ieſu: qui cum eſſet in forma dei; nō rapinam arbitratus eſt: vt eſſet æqualis deo; ſed ſemetipſū inaniuit; forma ſerui ſumpta: in ſimilitudine hominum conſtitutus: & figura repertus vt homo humilem præbuit ſemetipſum; factus obediens vſq; ad mortem; mortem autem crucis.

Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu. Qui cum in forma dei eſſet, nō rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formā ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſemetipſum, factus obediēs vſq; ad mortem; mortem autem crucis. Lec. II.

POSTQVAM Apoſtolus poſuit exhortationem ſuā: hic hortatꝰ ad virtutē humilitatis exemplo Chriſti. Et primo inducit ad imitādū Chriſti exemplū. Secūdo ponit eius exemplum, ibi. QVI cum in forma &c.) Dicit ergo. Sitis humiles: vt dixi: ideo HOC ſentite) .i. experimēto tenere, qđ fuit in Chriſto Ieſu. Notādum ꝙ quinq; modis debemꝰ hoc ſentire. ſ. quinq; ſenſibus. Primo videre eius claritatem, vt ei conformemur illuminati. Eſa. 33. Regem in decore ſuo videbūt &c. 2. Cor. 3. Nos autē oēs reuelata facie gloriā dei ſpeculātes &c. Secūdo audire eius ſapientiā, vt beatificemur. 3. Reg. 10 Beati viri tui, & beati ſerui tui hi, qui ſtant coram te, & audiunt ſapientiā tuā &c. ꝑs. In auditu auris obediuit mihi &c. Tertio odorare gratias, vt ad eum curramus &c. Cāt. 1. Trahe me poſt te, curremus in odorē vnguētorum tuoꝝ &c. Quarto guſtare dulcedinē eius pietatis: vt in deo ſemper ſimus. ꝑs. Guſtate, & videte quoniā ſuauis eſt dñs &c. Quinto tangere eius virtutē, vt ſaluemur. Mat. 9. Si tetigero tantum fimbriam veſtimen/

Sētire qđ eſt in Chriſto.

ti eius ſalua ero &c. Et ſic ſentire quaſi tangendo p ope/ ris imitationem.

Deinde cum dicit. QVI cum in forma &c.) Propo/ nit exemplum Chriſti. Et primo pmittit Chriſti maie/ ſtatem. Secundo ponit eius humilitatem, ibi. SEMET IPSVM &c. Tertio exaltationem, ibi. PROPTER qd &c.) Et primo maieſtatẽ Chriſti pmittit, vt magis hu/ militas cõmendetur. Et duo pponit ptinentia ad Chri ſti dignitatem. ſ. diuinę naturę veritatẽ. Secundo æqua litatẽ, ibi. NON rapinã &c.) Dicit ergo. Qui ſ. CHRI STVS cum in forma &c. Vnumquodq. n. dicit in na

Eſſe in forma dei ẽ eſſe in natura dei

tura generis, vel ſpeciei p ſuã formam. Vnde forma di citur natura rei. Et ſic eſſe in forma dei eſt eſſe in natu ra dei: per quod itelligitur: q ſit verus deus. 1. Io. vlti. Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Sed nõ eſt intel ligendum q aliud ſit forma dei: & aliud ipſe deus: qa in ſimplicibus & in materialibus, idẽ eſt forma, & id cu ius eſt: & maxime in deo. Sed quare potius dicit in for/ ma. q̃ in natura. Quia hoc cõpetit noibus propriis filii tripliciter. Dicitur. n. & filius, & verbũ, & imago. Filius

Forma & nõ natura dicit pp noia quę cõpetũt filio q̃ ſunt, filius verbum, & imago.

enim eſt qui generat: & finis generationis eſt forma. Et ideo, vt oſtendat pfectus dei filius, dicit in forma: qua/ ſi habens perfecte formam patris. Similiter verbũ non eſt perfectũ niſi quando ducit ad cognitionem naturę rei. Et ſic verbum dei in forma dei dicit, quia habet to/ tam naturã patris. Similiter nec imago dicit perfecta: niſi habeat formam eius cuius eſt imago. Heb. 1. Cũ ſit ſplendor glorię & figura ſubſtãtię eius &c. Sed nũquid habet eam perfecte? Sic quia NON rapinam &c.) Qd poſſet dupliciter intelligi. Vno modo ſic quia nõ rapi/ nam &c. qa hoc eſſet rapina ſi referatur ad humanita/ tem: ſed nõ loquitur de hoc: ſed ſi dicatur de humani/ tate, hoc eſt hereticum: quia Io. 5. Æqualem deo ſe fa/ ciens. ergo arbitrabatur ſe æqualẽ deo. Repugnat etiã rationi: quia natura dei nõ eſt receptibilis in materiã. Quod autem aliquis exiſtens in natura aliqua, magis vel minus pticipet eam, eſt ex materia: ſed ibi non eſt. Dicendum eſt ergo q arbitratus eſt nõ eſſe rapinam. ſ. ſe eſſe ęqualem deo: qa eſt in forma dei: & cognoſcit be/ ne naturã ſuam: & quia cognoſcit hoc Io. 5. Æqualem ſe deo facit, ſed hoc nõ fuit rapina: ſicut quando diabo lus & homo volebant ei æquari. Eſa. 14. Ero ſimilis al/ tiſſimo &c. Et Geñ. 3. Eritis ſicut dii &c. Et quia hęc fuit rapina: ideo pro hac Chriſtus venit ſatiſfacere. ps. Quæ nõ rapui, tunc exoluebam &c.

Deinde cũ dicit. SED ſemetipſum &c.) Humilita/ tem Chriſti cõmendat. Primo q̃tum ad myſterium in/ carnationis. Secũdo q̃tum ad myſterium paſſionis, ibi. HVMILIAVIT ſe &c.) Circa primũ primo ponit humi litatem. Secundo eius modũ & formã. Dicit ergo. SED ſemetipſum &c.) Sed qa erat plenus diuinitate: nunqd ergo euacuauit ſe diuinitate? Nõ. Quia quod erat per mãſit: & qd nõ erat aſſumpſit. Sed hoc eſt intelligendũ ſecundum aſſumptionem eius qd nõ habuit: ſed nõ ſe cundum aſſumptionẽ eius, quod habuit. Sicut. n. deſcẽ dit de cœlo, nõ q deſineret eſſe i cœlo: ſed quia incepit eſſe nouo modo in terris: ſic etiam ſe EXINANIVIT:) non deponendo naturã diuinam: ſed aſſumendo na/ turam humanã. Pulchre autẽ dicit. EXINANIVIT:) Inane. n. opponitur pleno. Natura autem diuina ſatis plena eſt: qa ibi eſt omnis bonitatis perfectio. Exod. 33. Oſtendã tibi omne bonum. Natura autem humana & anima non ſunt plena: ſed in potentia ad plenitudinẽ: qa eſt facta quaſi tabula raſa. Eſt ergo natura humana inanis. Dicit ergo. EXINANIVIT:) qa naturam hu/ manã aſſumpſit. Tangit ergo primo naturę humanæ aſſumptionem, dicens. FORMAM ſerui accipiens.) Homo. n. ex ſua creatione eſt ſeruus dei: & natura hu/ mana, eſt forma ſerui. ps. Scitote quoniã dominus ipſe eſt deus &c. Eſa. 42. Ecce ſeru⁹ meus &c. ps. Tu dñe ſu/ ſceptor meus es &c. Cur dicit cõuenientius formã ſer/ ui, q̃ ſeruum? Quia ſeruus eſt nomẽ hypoſtaſis, vel ſup poſiti, qd nõ eſt aſſumptũ: ſed natura: qd. n. ſuſcipitur diſtinguitur a ſuſcipiẽte. Non ergo filius dei aſſumpſit hominẽ: quia daret intelligi, q homo eſſet aliud a filio dei: cum tamẽ filius dei factus ſit homo. Accepit ergo naturam in perſona ſua, vt eſſet idem in perſona filius dei, & filius hominis. Secundo tangit naturę cõformi/ tatem, dicens. IN SIMILITVDINE hoium factus) . ſ. ſecundũ ſpeciem. Heb. 2. Debuit per oia fratribus aſ/ ſimilari &c. Et ſi dicas, q in dño Ieſu Chriſto nõ conue nit ſpeciem accipere: verum eſt qua reſultet ex diuini/ tate & humanitate: quaſi diuinitas & humanitas cõue niſſent in vnã naturam cõmunẽ. Vnde ſequeret, q di/ uina natura (vt ita loquar) mutaret. Tertio naturę hu/ manę cõditiones ponit. dicẽs. ET HABITV inuẽtus vt homo: qa defectus oẽs & proprietates continentes ſpeciem, pter peccatũ ſuſcepit. Et ideo HABITV in/ uentus vt homo). ſ. in interiori cõuerſatiõe: qa eſuriit vt homo: fatigatus fuit: & hmõi. Hebe. 4. Tẽtatum per oia pro ſimilitudine abſq peccato. Baruch. 3. Poſt hæc in terris viſus eſt: & cum hoibus conuerſatus eſt &c. Et

Habitũ mutare vel mutari quadrupliciter.

ſic habitũ poſſumus referre ad exteriores habitudines. Vel HABITV.) qa ipſam humanitatẽ accepit, quaſi habitum. Eſt autem habitus quadruplex. Vnus mutat habentẽ, & ipſe nõ mutatur: vt ſtultus per ſapientiam. Alius mutatur, & mutat, vt cibus. Alius qui nec mutat nec mutatur: vt anulus aduenieus digito. Alius q mu/ tatur, & nõ mutat vt veſtimentũ. Et per hanc ſimilitu/ dinem natura humana in Chriſto dicit habitus: qa ſic aduenit diuinę pſonę q nõ mutauit ipſam: ſed muta/ ta eſt in melius: qa impleta eſt gratia & veritate. Io. 1. Vidimus gloriã eius: gloriã quaſi vnigeniti a patre ple num gratię & veritatis &c. Dixit ergo. IN SIMILITV DINE hoium factus.) Ita tamen, q nõ mutatur: qa ha/ bitu inuentus eſt, vt homo. Sed aduertendum eſt, q ex hoc verbo habitu &c. aliqui errauerũt. Vnde tangitur triplex opinio. 6. diſt. 3. ſententiarũ. Prima eſt, q huma nitas Chriſti aduenit ei accidẽtaliter: quod eſt falſum: qa ſuppoſitũ diuinę naturę factum eſt ſuppoſitũ huma nę naturę: & ideo accidẽtaliter nõ aduenit ei: ſed ſubſtã tialiter: nõ q diuinitas naturaliter: ſed ſubſtantialiter pdicetur de ipſo. Et per hoc etiã excluditur error Foti/ ni: q dixit q Chriſtus eſſet purus homo: nõ de virgine.

Error Fotini q Chriſtus ẽ purus hõ

qa dicit cũ in forma dei eſſet. Ergo prius in forma dei erat, q̃ acciperet formã ſerui, ex qua eſt minor patre: qa nõ rapinã &c. Vincitur ergo, q p formã ſerui meruit. Item excluditur error Arrii: q dixit q eſſet minor pře: quia nõ rapinam &c. Item Neſtorii: q dixit, q vnio eſ/ ſet intelligenda. ſecũdum inhabitationem: i. q̃tum. ſ. deus inhabitauit hoiem: & aliud eſt filius hoiſ: & alius filius dei. Sed Rabanus dicit, q Apoſtolus incarnatio/ nem uolat exinanitionẽ. Conſtat autẽ q pater inhabi/ tat & ſpiritus ſanctus. ergo & ipſi ſunt exinaniti: quod eſt falſum. Item dicit ſemetipſum exinaniuit. ergo idẽ eſt, qui exinanitus eſt & exinaniens. Sed huiuſmodi eſt fili⁹ dei: qa ipſe ſemetipſum exinaniuit. ergo eſt vnio in perſona. Itẽ Euthicetis, qui dixit q ex duabus naturis reſultat etiam vna natura. Ergo nõ accepit formã ſer/ ui, ſed quandã aliam: qd eſt contra hoc. Itẽ Valentini: qui dixit, q attulit corpus de cœlo. Item Apollinaris qui dixit q non habuit animã. Sic. n. non eſſet in ſimi/ litudinem hominum factus.

Error Arrii Neſtorii, Euthicetis: Valentini: Apollinaris.

Deinde cum dicit. HVMILIAVIT ſemetipſum &c.) Cõmendat humilitatem Chriſti. quo ad myſteriũ paſ/ ſionis eius. Et primo oñdit humilitatem Chriſti. Secun do modum, ibi. FACTVS obediens &c. Eſt ergo ho mo ſed valde magnus: quia idem eſt deus & homo: & tamen humiliauit ſe Eccle. 3. Quanto maior es, humi/ lia te in omnibus. Mat. 11. Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde &c. Modus humiliationis eſt ſignũ humilitatis & obedientię: qa pprium ſuperboꝝ eſt ſeq ppriam voluntatem: qa ſuperbus quęrit altitudinem. Ad rem autẽ altam pertinet, q nõ reguletur alio: ſed ipſa alia reguler. Et ideo obediẽtia cõtrariatur ſuperbię. Vñ volens oſtẽdere pfectionẽ humilitatis & paſſionis Chri ſti, dicit, q FACTVS eſt obediens: quia ſi fuiſſet paſ ſus nõ ex obedientia: nõ fuiſſet ita cõmendabilis: quia obedientia dat meritum paſſionibus noſtrix. Sed quo/ modo factus eſt obediens? Non voluntate diuina: quia ipſa eſt regula: ſed voluntate humana quę regulata eſt in omnibus ſecundum volũtatem paternam. Mat. 26. Veruntamẽ nõ ſicut ego volo: ſed ſicut tu. Et cõuenien ter introducit in paſſione obedientiã: quia prima pua ricatio eſt facta per inobedientiã. Rom. 5. Sicut enim p inobedientiã vnius hominis peccatores cõſtituti ſunt

multi

mult[illegible] ita & per obedientiá vnius hoïs, iuſti cõſtituunť multi &c. Prouer. 21. Vir obediẽs loqueť victorias. Sed q̧ magna & cõmendabilis ſit obediẽtia, patet: qa tũc eſt obediẽtia magna, qñ ſequiť imperiũ alterius cõtra motum ꝓpriũ. Motus autẽ volũtatis humanę ad duo tendit. ad vitá & ad honoré: ſed Chriſt⁹ nõ recuſauit mortem. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel ꝓ peccatis noſtris mortuus ẽ &c. Itẽ nõ fugit ignominiá. Vñ dicit. MORTEM aũt crucis: q̃ ẽ ignominioſiſſima. Sap. 2. Morte turpiſſima condemnemus eum &c. Sic ergo nec refugit mortem, nec genus mortis.

Heb. 1. Eſa. 45. Rom. 14.

† Quapp & deus illũ in ſummã extulit ſublimitaté: ac donauit illi nomẽ: qđ ẽ ſupra oẽ nomẽ † vt in noie Ieſu oẽ genu ſe flectat: cœleſtium, ac terreſtriũ: & infernorũ: oiſq; lingua cõfiteatur: q̧ dñs ſit Ieſus Chrs: ad gloriá dei patris. Proinde dilecti mei: queãdmodũ ſemp obediſtis: nõ tanq̃ in pñtia mea ſolũ: ſed nũc multo magis in abſentia mea: cũ timore ac tremore veſtrá ipſorũ ſalutem operamini. Ná deus eſt is, qui agit in vobis: & vt velitis: & vt efficiatis ꝓ bono animi ꝓpoſito.

Propter qđ & deus exaltauit illũ & donauit illi nomẽ, qđ eſt ſup oẽ nomẽ: vt in noie Ieſu omne genu flectatur: cœleſtiũ: terreſtriũ, & infernorum. & oïs lingua cõfiteatur, quia dñs Ieſus Chriſtus, in gloriá eſt dei pñs. Itaq; chariſſimi mei, ſicut ſemp obediſtis nõ in pñtia mea tm̃: ſed multo magis nũc in abſentia mea: cũ metu & tremore veſtrã ſalutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate. Lec. III.

SVPRA Cõmendauit Chři humilitatẽ: hic cõmẽdat eius ꝑmiũ, qđ eſt exaltatio & gloria. Luc. 14. & 18. Ois q ſe exaltat humiliabitur. & q ſe humiliat exaltabiť. Iob. 22. Qui humiliat⁹ fuerit erit in gloria &c. Nota triplicẽ exaltationẽ Chři, q̃tũ ad gloriá reſurgẽtis, ibi. PROPTER qđ &c.) Quãtũ ad notificationẽ ſuę diuinitatis, ibi. ET DONAVIT &c.) Et q̃tũ ad reuerentiá toti⁹ creaturę ibi. VT IN noie &c. Dicit ergo. PROPTER qđ & deus exaltauit illũ .ſ. vt de morte reſurgeret. Itẽ de mortalitate ad imortalitatẽ. Rom. 6. Chrs reſurgẽs ex mortuis. iam nõ moriť: mors illi vltra nõ dñabitur &c. ps. Dextera dñi exaltauit me. nõ moriar ſed viuam &c. Itẽ exultauit eũ, in dextris ſuis cõſtituendo. Eph. 1. Cõſtituẽs illũ ad dexterá ſuá in cœleſtibus, ſupra oẽm principatũ & poteſtatẽ, & virtutẽ: & dñatiõem. & omne nomẽ &c. Sed verũ eſt, q̧ alii exaltanť in gloria & in immortalitate: ſed iſte plus: qa dedit ei nomẽ &c. Nomen autẽ imponiť ad ſignificandũ rem aliquá, & tanto nomen eſt altius, q̃to res ſignificata p illud eſt altior: & iõ nomẽ diuinitatis eſt alti⁹. ps. Dñe dñs noſter &c. Ergo hoc nomẽ, vt deus diceretť, & eſſet, dedit iſti .ſ. Chřo pſ tanq̃ vero deo. Sed Fotin⁹ dicit, q̧ hoc poniť hic ſicut ꝑmium humilitatis Chriſti: & dicit q̧ nõ eſt verus deus: ſed q̧ ſit ſibi data q̃dá eminẽtia creaturę, & ſimilitudo diuinitatis: qđ nõ eſt verũ: quia dictũ eſt ſupra. Cum in forma dei eſſet &c. Dicendũ ergo eſt, q̧ in Chriſto eſt duplex natura, & vnũ ſuppoſitũ. Hæc. n. pſona deus eſt & homo. & ideo põt hoc dupliciter exponi. Vno modo, vt donauerit ei hoc nomen pater, inq̃tum eſt filius dei: & hoc ab æterno p generationẽ ęternã, quę donatio nihil eſt aliud, q̃ æterna eius gñatio. Io. 5. Sicut pater habet vitá in ſemetipſo: ſic dedit & filio vitá habere in ſemetipſo &c. Alio modo de Chriſto hoïe: & ſic pater dedit illi homini nomẽ, vt deus eſſet non per naturá: quia alia eſt natura dei: & alia hoïs: ſed vt eſſet deus p gratiá, nõ adoptionis, ſed vnionis: vt ſimul eſſet de⁹ & homo. Ro. 1. Prędeſtinatus eſt filius dei in virtute &c. ille ſ. qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecũdũ carnẽ. Et hęc eſt expoſitio Aug. ſecundũ intentionẽ Apoſtoli. Simile habetur Act. 2. Certiſſime ſciat ois domus &c. Prima autẽ ẽ Ambroſii. Sed quęris q̃tum ad vtramq; expoſitionẽ humiliauit &c. Propter hoc &c. pręmiũ non ꝑcedit meritũ. Nõ ergo æterna generatio & incarnatio eſt ꝑmium paſſionis Chriſti. qa ꝑcedunt. Sed dicendum eſt. q̧ in ſacra ſcriptura dř aliquid fieri, quando innoteſcit. Donauit ergo. i. fecit manifeſtũ mundo, q̧ hoc nomen haberet. Hoc enim manifeſtatum eſt in reſurrectione: quia ante non erat ſic nota diuinitas Chriſti. Et huic cõcordat textus ſequens. quaſi nõ donauerit, quod nñ haberet. ſed vt hoc omnes venerentur. Et ponitur duplex veneratio. ſ. in ſubiectione operis, & in confeſſione oris, ibi. ET OMNIS lingua &c. Dicit ergo. Et dedit illi nomẽ, quod eſt ſuper omne nomẽ. etiam ſecũdum q̧ homo. Ideo ſubdit. VT IN nomine Ieſu: quod eſt nomen hominis. OMNE genu flectatur.) Phil. 2. & Eſa. 45. Mihi curuabitur omne genu &c. Sed hic errauit Origenes quia cum audiuit, q̧ omne genu flectať: quod eſt reuerentiá exhibere: credidit futurum quãdoq;, q̧ oïs creatura rationalis, ſiue angeli, ſiue homines, ſiue dęmones ſubiicerentur Chriſto ſubiectione charitatis. Sed cõtra hoc eſt illud Mat. 25. Ite maledicti in ignem æternum &c. Sed dicendũ eſt q̧ eſt duplex ſubiectio. Vna voluntaria & alia inuoluntaria. Et eſt futurũ. q̧ omnes angeli ſancti Chriſto ſubiicianť voluntarie: & ideo dicit omne genu flectať. Et ponitur ſignum ꝓ ſignato. ps. Adorate eum omnes angeli eius. Item q̧ homines. ps. Oẽs gentes quaſcunq; feciſti venient, & adorabunt coram te domine: & glorificabunt nomen tuum &c. Et q̧ dæmones, licet inuoluntarię. Iac. 2. Dæmones credunt, & contremiſcunt &c.

Error Origenis.

Subiectio voluntaria & inuoluntaria.

Deinde cum dicit. ET OMNIS lingua confiteatur &c.) Ponitur exhibitio reuerentię in confeſſione oris. Omnis lingua. ſ. cœleſtium, terreſtriũ, & infernorũ. Nõ de confeſſione laudis dicitur hoc, reſpectu infernorũ: ſed de coacta, quę fit per recognitionẽ dei. Eſa. 40. Videbit omnis caro pariter, q̧ os domini locutum eſt &c. ps. Confiteantur nomini tuo: quoniam terribile & ſanctum eſt &c. Et hoc QVIA dominus Ieſus Chriſtus &c. iſte. ſ. homo IN GLORIA &c.) Non dicit in ſimili: quia in eadem. Ioan. 5. Omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem.

Et notandum eſt q̧ in principio dicit. QVI cum in forma &c.) Hic dicit. IN GLORIA.) quia futurũ erat, q̧ illud, qđ ab æterno habuit omnibus innoteſceret: vt Ioã. 17. Clarifica me tu pater apud temetipſum, claritate quá habui, prius q̃ mundus fieret apud te.

Deinde cum dicit. ITAQVE fratres &c.) Concluditur exhortatio. Et circa hoc tria facit. Quia primo hortatur ad bene agẽdum. Secũdo oſtendit quomodo debent agere, ibi. OMNIA autem &c. Tertio quo fructu, ibi. VT SITIS &c.) Itẽ prima in tres. Quia primo cõmemorat pręteritam obedientiam. Secũdo oſtẽdit quid agere debeant. ibi. NON in præſentia &c.) Tertio dat fiduciam adimplendi. ibi. DEVS eni &c.) Dicit ergo. Itaq; ex quo Chriſtus ſic ſe humiliauit: & ꝓpter hoc eſt exaltatus: debetis ſcire, q̧ ſi humiliemini, exaltabimini: & hoc debetis facere: quia ſemper obediſtis. Et facit mentionem de obedientia, cõmendando bona eorum. & hoc ideo: quia per obedientiam intelligitur omnis virtus, quia ex hoc eſt homo iuſtus, q̧ mandata dei cuſtodit. Rom. 6. Serui eſtis eius, cui obediſtis ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam &c. Item omne bonum quantũcumq; bonum eſt per ſe, p obedientiam redditur melius. Prouer. 21. Vir obediens loquetur victorias. Item quia obedientia inter alias eſt maxima. Nam offerre de rebus exterioribus eſt magnum: ſed maius, ſi de corpore: ſed maximum, ſi de anima & voluntate tua, quod fit per obedientiam. 1. Reg. 15. Melior eſt obedientia, q̃ victimę, & auſcultare, magis q̃ offerre adipem arietum &c. Sed ſi ſic feciſtis, hortor vt ſic faciatis decętero.

Deinde cũ dicit. NON in pñtia &c.) Oñdit qđ agere debeãt. Et p̃io monet vt agãt fideľr: qa ſeru⁹ infidelis nõ ſeruit, niſi qñ dñs videt: qa nõ curat, niſi placere: ſed fidelis ſemp bñ operať. & iõ dicit. NON in pñtia mea tñ; qa ſic videť, q̧ nõ faciatis ex inſtinctu bonę vo

lūtatis. Ephe. 6. Nō ad occultū ſeruientes, quaſi hoībus placētes: ſed vt ſerui Chři, facientes volūtatē dei ex aīo. cū bona volūtate ſeruiētes dño. & nō hoīb⁹. Scđo vt humiliter, ibi. CVM metu & tremore.) Supbus. n. nō timet, ſed humilis. 1. Co. 10. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat &c. Prouer. 28. Beatus hō qui ſemp eſt pauid⁹ ꝑs. Seruite dño ī timore: & exultate ei cū tremore. Tertio ſalubriter, ibi. VESTRAM ſalutē opamini.) Mat. 10. & 24. Qui pſeuerauerit vſq; in finē: hic ſaluus erit.

Deinde cū dicit. DEVS eſt. n. &c.) Cōfirmat fiduciā & excludit q̄tuor falſas exiſtimatiōes. Vnā hoīum credētiū, q̄ hō p liberū arbitriū poſſit ſaluari abſq; diuino auxilio. Cōtra hoc dicit. DEVS &c.) Ioā. 14. Pr in me manēs ipſe facit opa &c. & 15. Sine me nihil poteſtis facere. Alii ſcđo negāt liberū arbitriū dicētes q̄ hō neceſſitat̄ a fato, vel a ꝓuidentia diuina. Et hoc excludit, cū dicit. IN VOBIS.) Qa interius p inſtinctū mouet voluntatē ad bñ opandū. Eſa. 26. Oīa. n. opa nr̄a opat⁹ es ī nobis. Tertia Pelagianoꝝ ſicut & primi, dicētiū electiones ī nobis: ſed ꝓſecutiōes operū i deo: qa velle ē a nobis: ſed pficere ē a dō. Et hoc excludit, dicēs. ET VELLE & pficere.) Ro. 9. Nō ē volentis. ſ. velle, ſine auxilio dei: nec currētis. ſ. currere: ſed miſerētis eſt dei. Quarta q̄ deus facit nō bonū in nobis, & hoc p merita nr̄a. Hoc excludit cū dicit. PRO bona volūtate) . ſ. ſua nō ꝓ meritis nr̄is: qa an̄ gr̄am dei nihil boni meriti eſt in nobis. ꝑs. Benigne fac domine in bona voluntate tua &c.

Hoīem poſſe ſaluari p liberum arbitriū tantū error. Hoiem neceſſario ſaluari error. Omne bonū eſſe in nobis ꝓpter merita nr̄a error.

1. Pet. 4. † Omnia facite ſine murmurationibus, ac diſcrepationibus: tales vt nemo de vobis quæri poſſit: ſyncæriq; filii dei, irreprehenſibiles in medio nationis prauæ ac tortuoſæ: īter quos lucete tā q̄ luminaria in mūdo: ſermonem vitæ ſuſtinentes vt gloriari poſſim in diē Chriſti: q̄ non in vanū cucurrerim: nec in vanū laborauerim. Quinetiā ſi immolor ſuper hoſtia, ſacrificioq; fidei veſtræ: gaudeo, & cōgaudeo oībus vobis. Ob idipſum autem & vos gaudetis, & cōgaudetis mihi. Spero autē in dño Ieſu me Timotheū breui miſſurum vobis: vt & ego læto ſim animo: cognito ſtatu veſtro. Neminem. n. habeo pari mecū animo præditū: qui germane res veſtras curaturus ſit.

1. Cori. 13. † Nam oēs quæ ſua ipſorū ſunt quærunt: non quæ Chriſti Ieſu. Porro probationē eius noſtis: quod vt filius mecū veluti cum patre ſeruierit in euāgeliū. Hunc igitur ſpero me miſſurū: mox vbi videro mea negocia. Confido autē in dño: q̄ & ipſe breui venturus ſim. Sed operepræciū arbitratus ſum, Epaphroditū fratrē, & collegā, & cōmilitonem meū: veſtrū autem Apoſtolū: quiq; mihi ſubminiſtrat in neceſſitate mea: mittere ad vos. Quandoquidē deſiderabat oēs vos anxius animi propterea qđ audiſſetis eum infirmatum fuiſſe. Et certe fuit infirmus: ita vt eſſet vicinus morti: ſed deus miſertus eſt illius: at nō illius tantum ſed & mei: ne dolorē haberē ſuper dolorē. Studioſius itaq; miſi illū: vt cū videritis illū: denuo gaudeatis: & ego magis vacē dolore. Excipite igitur illū in dño cū omni gaudio: & qui huiuſmodi ſunt: eos in ꝓcio habete: q̄m ꝓpter opus Chriſti eo acceſſit: vt morti proximus fuerit: non habita ratione vitæ: vt ſuppleret id, quod in veſtro erga me officio fuit diminutum.

Omnia autē facite ſine murmurationibus & hæſitationibus: vt ſitis ſine querela & ſimplices, filii dei ſine reprehēſione, in medio nationis prauæ & peruerſæ: inter quos lucetis ſicut luminaria in mūdo: verbum vitæ cōtinentes ad gloriā meā in die Chriſti: quia nō in vacuū cucurri: neq; in vacuū laboraui. Sed & ſi immolor ſupra ſacrificiū, & obſequiū fidei veſtræ: gaudeo & cōgratulor oībus vobis. Idipſum autē & vos gaudete, & cōgratulamini mihi. Spero autē in domino Ieſu Timotheū me cito mittere ad vos: vt ego bono animo ſim cognitis, quæ circa vos ſunt. Neminē . n. habeo tam vnanimē, qui ſyncæra affectione pro vobis ſollicitus ſit. Oēs. n. quæ ſua ſunt quærunt: nō quæ Ieſu Chriſti. Experimētū aūt eius cognoſcite: q̄m ſicut patri, filius, mecū ſeruiuit in euāgelio. Hunc igitur ſpero me mittere ad vos. mox vt videro, quæ circa me ſunt. Cōfido aūt in dño: q̄m & ipſe veniā ad vos cito. Neceſſariū aūt exiſtimaui Epaphroditū fratrē, & cooperatorē, & cōmilitonē meū: veſtrū autē Apoſtolū: & miniſtrū neceſſitatis meæ, mittere ad vos: q̄m quidē oēs vos deſiderabat. & mœſtus erat, ꝓpterea q̄ audieratis illū infirmatū. Nā & infirmatus ē vſq; ad mortē, ſed deus miſertus eſt eius. Nō ſolū aūt eius, verūetiā & mei: ne triſtitiā ſuper triſtitiā haberem. Feſtināntius ergo miſi illū: vt viſo illo iterū gaudeatis: & ego ſine triſtitia ſim. Excipite itaque illū cū omni gaudio in dño, & eiuſmodi cū honore habetote: q̄m ꝓp opus Chriſti vſq; ad mortē acceſſit: tradens animā ſuā: vt impleretur id qđ ex vobis deerat erga meū obſequū. Lec. IIII.

SVPRA Apoſtolus induxit ad faciēdū opa ſalutis: hic docet eos modū faciēdi. Et prio docet ipm modū. Scđo aſſignat rationē eius, ibi. VT SITIS &c.) Docet duplicē modū faciēdi. vt. ſ. ſine murmure, & ſine dubitatiōe. Opa. n. virtutū ſunt difficillima: & ī his habet locū murmuratio. 1. Cor. 10. Neq; murmurauerītis, ſicut qdā eoꝝ murmurauerūt, & perierūt ab exterminatore. & ne dubitetis an fiāt. Iac. 1. Qui. n. hęſitat ſimilis eſt fluctui maris, q a vēto mouet̄, & circūfert̄ &c. Ponit aūt huius cōnē. & prio ex pte eoꝝ. ſcđo ex pte Apľi, ibi. AD GLORIAM &c.) Circa primū ponit̄ triplex ratio Prīa in cōparatiōe ad fideles. cū dicit. Vt ſitis ſine q̄rela. Luc. 1. Incedētes in oīb⁹ mādatis & iuſtificationib⁹ dñi ſine q̄rela &c. Sine pctō aūt null⁹ eſſe pōt: ſed bene ſine q̄rela. Vñ ad hoc monet. Scđa ī cōparatiōe ad deū, ibi. SIMPLICES &c.) Filius. n eſt ſimilis pr̄i. Deus aūt ſimplex eſt. vñ SIMPLICES ſim⁹ ſicut & filii dei qđ eſt qñ intētio eſt ad vnū. Ia. 1. Vir duplex aīo incōſtās ē in omnibus viis ſuis &c. Mat. 10. Eſtote prudētes, ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut colūbę. Tertio in cōpatiōe ad īfideles, ibi. SINE rephēſiōe &c.) . i. vt bñ ſe hēant ad infideles, vt. ſ. ſint ſine offenſiōe IN MEDIO natiōis prauę) q̄tū ad mala opa: & peruerſę, q̄tum ad infidelitatē. Et hoc eſt, qñ nō pōt infamari ab eis. 1. Ti. 5. Nullā occaſionem date aduerſario maledicti gr̄a &c. Et huius rō ponit̄, ibi. INTER quos &c.) Quia q̄litercunq; mundus varie̅t, luminaria cœli clara manēt. Matth. 5. Vos eſtis lux mūdi &c. Lucēs nō q̄tū ad eſſentiā: qa ſic tm̄ de⁹ lux eſt. Io. 1. Et vita erat lux hoīum &c. At vero ſcī nō ſic. Ioan. 1. Nō erat ille lux &c. Sed ſunt lux, inq̄tū hñt aliqd lucis illi⁹, q erat lux hoīum. ſ. verbi dei irradiātis nobis. Et ideo dicit VERBVM vitę cōtinētes) . ſ. verbū Chři. Io. 6. Dñe ad quē ibimus? verba vitę æternæ habes &c. ꝑs. Lucerna pedibus meis verbū tuum &c.

Deinde

Deinde ponit rationem ex parte Apoſtoli, ibi. AD GLORIAM meã. Secundo manifeſtat rationẽ: qa ſubditi debent bene agere etiã vt cedãt in gloriã ꝑlatorũ. Eoꝝ n. eſt gloria quãdo ſubditi ſunt bñ inſtructi. Prouerb. 10. Filius ſapiens lętificat patrẽ &c. 1. Theſ. 2. Vos .n. eſtis gloria noſtra &c. Et HOC in diẽ Chriſti.) quãdo. ſ. adducet ſecũ fideles. Et hoc ꝑpter duo eſt ad gloriam. ſ. ꝑpter laborem in ꝑdicatione. ꝑpter paſſionem mortis, quam ſuſtinuit. Et ideo dicit. QVIA non in vacuũ cucurri, nec in vacuum laboraui. Curſum dicit ꝑdicationẽ ꝑpter agilitatẽ: quia a Hieruſalẽ vſq; ad Hiſpaniã. Itẽ labores ꝑpter cõtradictiões, & pœnas quas pertulit: & hoc nõ in vacuũ: immo in multũ fructum. 1. Corin. 15. Gratia eius in me vacua non fuit. Itẽ ꝑpter paſſionẽ, ibi. SED & ſi immolor.) Conuertens n. aliquos, quaſi de illis, quos cõuertit, offert ſacrificiũ deo. Sed quãdoq; offerentes a tyrãnis occiſi ſunt ſupra ſacrificium: ſicut habet Luc. 13. Et ideo dicit. Offero deo ſacrificiũ de vobis: ſed ſi cõtingat, ꝙ & ego ſupra hoc immoler. i. occaſione ſacrificii conuerſionis veſtræ occidar GAVDEO ꝑpter me. Ia. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei. cũ in tẽtationes varias incideritis &c. ET CONGRATVLOR vobis, ꝙ habetis fidem etiã cũ periculo perſonę meę: cui & in hoc cõgratulamini. Et iõ dicit. IDIPSVM gaudete, & congratulamini mihi.) Ro. 12. Gaudete cum gaudentibus.

Deinde cum dicit. SPERO autẽ &c. Proponit in exemplũ diſcipulos ſuos. Et primo Timotheũ. Secũdo Epaphroditũ, ibi. NECESSARIVM autem &c. Circa primũ primo ꝓmittit miſſionẽ Timothei. Secundo cõmẽdat eum, ibi. NEMINEM &c.) Tertio innuit tempus miſſionis, ibi. HVNC igitur &c. Dicit ergo. SPERO &c.) Notandũ eſt ꝙ Apoſtolus ſic habuit fiduciam in Deo, ꝙ etiã minima queq; attribuebat Deo. 2. Cori. 3. Non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare aliquod a nobis quaſi ex nobis: ſed ſufficiẽtia noſtra ex Deo eſt. Litera eſt plana. Deinde cõmendat eũ, & primo ex charitate ad eos. Secũdo ex deuotione ad Apoſtolũ, ibi. EXPERIMENTVM.) Et ſic facit bonus mediator: quia illos diligit, hunc veneratẽ. Itẽ primo ponit cõmendationẽ. Secũdo exponit, ibi. OMNES .n. quę &c.) Dicit ergo. MITTO &c.) Quia neminẽ &c. ſ. in ꝓfectũ veſtrũ. ꝑs. Qui inhabitare facit vnius moris in domo. Qui ſollicitus ſit. Ro. 12. Qui pręeſt in ſollicitudine. Syncęra affectione: qa ſolum ꝑpter deũ. 2. Corin. 1. Ex ſynceritate ſicut ex deo, corã deo in Chriſto loquimur. Ratio autem quare NEMINEM &c. qa OMNES quę &c.). i. nõ q̃ ad ſalutẽ ꝓximoꝝ, & ad honorẽ dei quęrũt: ſed quę ad lucrũ & gloriam QVAERVNT & quę ſua ſunt. Sed nunqd Lucas & Epaphroditus, & alii, qui erant cum Apoſtolo quęrebãt q̃ ſua ſunt? Rñdeo. Dicendũ eſt: ꝙ in ſocietate Apoſtoli plures erãt qui hoc quęrebant, qui & deſeruerunt eum. 2. Ti. 4. Demas. n. me dereliq̃t diligens ſęculũ. & abiit Theſſalonicã. Creſcens in Galatiam. Titus in Dalmatiam. Lucas eſt mecum ſolus. Sed cõſuetudo eſt, ꝙ aliqñ ſcriptura loquitur de nõnullis, ſicut de oĩb' Hiere. 6. A minore quippe vſq; ad maiorẽ oẽs auaritię ſtudẽt: & a ꝓpheta vſq; ad ſacerdotẽ cuncti faciunt dolũ &c. Et ideo eſt diſtributio accõmoda. Et quõ ſe habet ad me: qa per experimentũ &c. Quaſi eſſet ſpecialis filius. 1. Cori. 4. Ideo miſi ad vos Timotheũ qui eſt filius meus chariſſimus & fidelis in dño &c. Hũc ergo ſic ſollicitum ꝓ vobis, ſic mihi charum ſpero &c. Sed quare nõ ſtatim? Eſt ſciendũ, ꝙ aliter eſt de Chriſto & de aliis ſanctis. In Chriſto n. eſt plenitudo gratiarũ. vnde habuit ſemp notitiã oĩum: nõ ſic alii ſancti. Vñ Apoſtolus pręuidebat aliqua de futuris: circa ſe aliqua ignorabat. Et ſic nõ reuelatum erat ſibi an deberet liberari de vinculis. Et ideo dicit. MOX &c.) Quia ſi detur facultas perſonaliter veniã. Et ideo cõfido &c. Sed liberatus a vinculis non fuit. ꝑs. Quoniã tu illuminas lucernã meã dñe: deus meus illumina tenebras meas. Semper n. aliquid tenebroſum eſt in ſanctis.

Ly omnes diſtribuit accõmodate

Deinde cum dicit. NECESSARIVM &c.) Proponit in exemplũ alium ſuũ diſcipulũ. ſ. Epaphroditũ. Et primo deſcribit ipſum. Secundo oſtẽdit, quõ ſuſcipi debet, ibi. EXCIPITE &c. Circa primũ duo facit. Quia primo cõmendat eũ. Secũdo oñdit cauſam miſſionis, ibi. QVONIAM quidẽ &c.) Tertio eam exponit, ibi. NAM & infirmatus ẽ &c. Dicit ergo. NECESSARIVM &c.) Nominat autem eũ fratrẽ, propter fidẽ. Matth. 23. Oẽs vos fratres eſtis &c. COOPERATOREM .ſ. in labore ꝑdicatiõis. Prouer. 18. Frater qui iuuatur a fratre, quaſi ciuitas fortis &c. ET COMMILITONEM &c.) quia ſimul paſſi tribulationem. 2. Ti. 2. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu &c. APOSTOLVM) .i. doctorẽ. Hic fuit epiſcop' Philippẽſium: & miſſus ab eis, vt ſeruiret Apoſtolo. Et iõ dicit. MINISTRVM neceſſitatis meę.) Infra. 4. Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito q̃ miſiſtis in odorẽ ſuauitatis, hoſtiã acceptã placẽtem deo &c. Sed quare? ad ſatiſfaciendũ deſiderio, quo deſiderio ſperabat videre vos. Ro. 1. Deſidero. n. vos &c. Item ad ſubueniẽdum ſuę triſtitię: quia triſtis erat de veſtra triſtitia, qui audiuiſtis eum infirmari. Et exponit cauſam quę eſt infirmitas ſua vſq; ad mortem: ſecundũ iudiciũ medicorũ: nõ autẽ ſecundũ ꝓuidẽtiã diuinam: ſed ad honorẽ dei. Io. 11. Infirmitas hęc nõ eſt ad mortem: ſed pro gloria dei &c. SED DEVS miſertus eſt eius.) ꝑs. Miſerere mei deus, quoniã infirm' ſum &c. ET NON ſolum &c.) quia triſtitiã temporalẽ: & naturalẽ habui de afflictionibus ſuis, ſicut & Chriſtus. Conſequenter concludit miſſionem. & patet litera: & oñdit quõ recipiatur. & ſcdõ huius cauſam. Recipiendus eſt honorifice in dño, cuius eſt miniſter. Gal. 4. Sicut angelũ dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum. 1. Ti. 5. Qui bene pręſunt preſbyteri duplici honore digni habeãtur: maxime, qui laborant in verbo & doctrina &c. ET HOC propter &c.) .i. ꝑpter deũ & ſalutem fidelium vſq; ad mortem. Io. 15. Maiorẽ charitatẽ nemo habet, vt aiam ſuã ponat quis ꝓ amicis ſuis &c. Tradẽs. Io. 10. Bonus paſtor aiam ſuã ponit pro ouibus ſuis &c. Et hoc VT IMPLERET, quod vos ꝑſonaliter NON POTVISTIS circa meum obſequium. Cap. III.

QVod ſupereſt fratres gaudete in domino: eadem ſcribere vobis: me quidem haud piget: vobis autem tutum eſt. Cauete canes: cauete malos operarios cauete conciſionem. Nos enim ſumus circuncifio: qui ſpiritu deum colimus: & gloriamur in Chriſto Ieſu: & non confidimus in carne: quanquã ego confidam etiam in carne. Si quiſquam alius videtur fiduciam habere in carne: ego magis habeo: † circunciſus octauo die: Iſrael ex genere tribus Beniamin. Hebræus ex Hebræis: iuxta legem Phariſæus: † iuxta ſtudiũ perſequens eccleſiã: iuxta iuſtitiam quæ eſt in lege: factus irreprehenſibilis. Sed quæ mihi erãt lucra, ea arbitratus ſum propter Chriſtum damnum eſſe. Quinetiam arbitror omnia damnum eſſe propter excellentiam cognitionis Chriſti Ieſu domini mei: ꝑpter quem omnia pro damnis duxi: habeoq; pro reiectamentis: vt Chriſtum lucrifaciam: vtq; reperiar in illo.

Act. 23.

Gal. 1.

Act. 9.

DEcætero fratres mei gaudete in domino: eadem vobis ſcribere mihi quidem non pigrum: vobis autem neceſſarium. Videte canes: videte malos operarios: videte conciſionem. Nos enim ſumus circunciſio, qui ſpiritu ſeruimus deo: & gloriamur in Chriſto Ieſu: & non in carne fiduciam habentes: quanquam & ego habeo cõfidentiam in carne. Si quis alius videtur confide-

re in carne: ego magis circunciſus octauo die ex genere Iſrael: de tribu Beniamin Hebræus ex hebræis: ſecūdū legem phariſæus: ſecūdum æmulationē perſequens eccleſiā dei: ſecundū iuſtitiam quæ in lege eſt cōuerſatus ſine querela. Sed quæ mihi fuerūt lucra: hæc arbitratus ſum ꝓpter Chriſtū detrimenta. Verūtamē exiſtimo omnia detrimentū eſſe ꝓpter eminentē ſcientiā Ieſu Chriſti dñi mei, ꝓpter quē omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora: vt Chriſtum lucrifaciam, vt & inueniar in illo.

PROPOSVIT exēpla, quę ſequi deberēt hic oñdit quoꝝ exēpla debēt vitare. Et circa hoc tria facit. Quia primo ꝑmittit, quos vitare debent. Scdo exēplum vitādi, per cōuerſationē ſanctoꝝ ibi. VOS ENIM &c.) Tertio inducit ad vitandū eos, quos illi reputabant imitabiles, ibi. IMITATORES MEI &c.) Iterum prima pars diuidit in tres particulas. Quia primo ꝑmittit. finē huius doctrinę. Secūdo ſcribēdi neceſſitatem, ibi. EADEM vobis &c.) Tertio neceſſitatis cationē, ibi. VIDETE &c.) Intentio ammonitionis ē remouere fideles gētes a legalibus, ad q̄ quidā eos inducebāt. Et ideo dicit. O FRATRES) .ſ. per fidē. decętero. i. poſtq̄ vos monui: vt ſupra GAVDETE in dño) tanq̄ nō in legalibus obſecuātis. Abac. 3. Ego autē in dño gaudebo, & exultabo in deo Ieſu meo &c. Et hoc qa EADEM) quę dixi in pñtia NON eſt mihi pigrū vobis ſcribere in abſentia. Verba. n. de facili tranſeunt ſed ſcripta manēt. Eccle. 38. Sapiētiam ſcribe in tēpore vacuitatis &c. Iudę. 1. Oēm ſollicitudinē faciēs ſcribēdi vobis, de cōmuni vrā ſalute neceſſe habui ſcribere i vobis &c. Ro. 15. Audacius ſcripſi vobis fratres ex pte tanq̄ in memoriā vos reducēs &c. Et cauſa huius neceſſitatis eſt: qa inſtant ſeductores: & ideo oportet inſtantius veritatē ſcribere. Vñ dicit. VIDETE) .i. obſeruate &c. Et tria de his dicit .ſ. ſęuiciā cordis irrationabilē, vnde dicit. CANES.) Glo. Natura canis eſt, vt ſtatim ex ira latret: nō ex cōne: ſed ex cōſuetudine. Sic & illi. Eſa. 56. Canes impudētiſſimi neſcierūt ſaturitatē: ipſi paſtores neſciuerūt intelligentiā &c. Apoc. vlt. Foris canes &c. Secundū puerſę doctrinę ſeminationē, ibi. MALOS operarios qa nō fideliter in vinea dñi laborāt: nec bonū ſemen in agro mittūt. Mat. 13. Inimicus homo hoc fecit &c. 2. Ti. 2. Cura teipſum ꝓbabilē exhibere deo &c. Tertio diſſentionis, ibi. CONCISIONEM.) Et hoc verbo vtitur in eoꝝ ſugillationē. Prędicant. n. circūciſionem, quę nō pōt ſtare cum gratia Chriſti. Gal. 5. Si circūcidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Vnde alludens vocabulo dicit. CONCISIONEM) quaſi non circunciſionem: ſed conciſionem. i. diſpoſitionē habeant.

Deinde cū dicit. NOS autē &c.) Oñdit qūo vitētur a ſanctis. Et prio qūo ab oībus. Secūdo qūo ab ipſo, ibi. QVAPROPTER &c.) Dicit ergo. Ego dico, ꝙ illi ſunt cōciſio, ſed nos vera circūciſio. Qui ſpū &c. Eſt autē duplex circunciſio. ſ. corporalis & ſpiritualis. Ro. 2. Nō. n. qui in manifeſto Iudęus ē: neq; quę in manifeſto in carne eſt circūciſio: ſed q in abſcōdito Iudęus eſt: & circunciſio cordis in ſpiritu nō litera &c. Circūciſio. n. carnis eſt, quę eſt de ſuperfluo carnis: ſed circūciſio ſpiritus: p quā ſpiritus ſanctus abſcindit ſuperfluas interiores cōcupiſcentias. Et ideo dicit. NOS ſumus &c.) qa. ſ. ſpiritus ſanctus interius circuncidit nos deo. Ro. 1. Teſtis enim eſt mihi deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in euangelio filii eius &c. 1. Corin. 14. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Orabo ſpiritu, orabo & mente &c. Data eſt autē circunciſio, vt oſtenditur Ro. 4. vt ſignum fidei Abrahę oſtenderetur: vt. ſ. eius fides oſtenderet vera, quę fuit fides de futuro ſemine. Gal. 3. Abrahę dictę ſunt ꝓmiſſiones &c. Eſt ergo circūciſio ſignū fidei Abrahę de Chro. Ille ergo circuncidiē, qui interius p ſpūm ſctūm renouatur in Chriſto, q eſt veritas circunciſionis. Col. 1. Circunciſi eſtis circūciſione nō manufacta, in expoliatione corporis carnis: ſed in circunciſione Chri &c. Et nō habentes fiduciā in carne. i. in carnali circunciſione: qa dr Io. 6. Spiritus eſt qui viuificat: caro autem non prodeſt quicq̄. Sumitur autē caro aliquādo in nobis, p carnali cōcupiſcentia: qnq; p carnis cura: qnq; p carnis abſtinētia: & vtrūq; debemus circūcidere, nec in eis gloriari.

Caro pro cōcupiſcētia p cura carnis & p abſtinentia carnis.

Deinde cum dicit. QVAMQVAM ego &c.) Ponit exemplū ꝓprium. Et primo ꝑmittit eminentiā ſuam, quā habebat in ſtatu legali. Secūdo oſtendit qūō eā contempſit, ibi. SED QVAE &c.) Primū ꝓponit primo in generali. Secundo explicat per ptes. ibi. CIRCVNCISVS &c. Circa primū duo facit. Quia primo oſtendit fiduciā, quam habuit in legalibus, dicens. Nō debemus habere fiduciā in legalib', quanq̄ habeā. i. poſſem habere: ſi vellē: quia in quo quis audet: in inſipientia dico: audeo & ego &c. vt dicit̄. 2. Corin. 11. Et hoc etiam excellentius: qa ego magis. 2. Corin. 11. Vt minus ſapiēs dico plus ego &c. Et hoc totum facit, vt efficacius deſtruat obſeruationes legales. Multi. n. contemnūt. quę neſciunt: & hoc nō valet. Sed tunc quando aliquis habet & cōtemnit, & nō gloriatur in eis. Sic ſi Apoſtolus non habuiſſet locum in ſtatu legalium, poterat dici, ꝙ ideo ad ſtatum euāgelii venit. Et ideo oñdit p hoc eminentiam ſuā in ſtatu illo. Et primo q̄tum ad genus. Secundo q̄tum ad cōuerſātionem, ibi. SECVNDVM legem &c.) Quātum ad primum tripliciter: q̄tum ad generis ſacramentum: qa circunciſus octaua die. Geñ. 17. Vt ſit ſignū fœderis inter me & vos &c. Et dicit. OCTAVA DIE) quia hęc erat differentia inter ꝓſelytos, & eos qui erant de genere Abrahę: quia illi non octaua die: ſed iam adulti, quādo cōuertebanē: ſed iſti ſecundum legem octauo die. Geñ. 17. Infans octo dierū circūcidetur ex vobis &c. Sic ergo nō vt ꝓſelytus: ſed vt vere Iſraelita fui. Secundo q̄tum ad ipſum genus. & primo q̄tum ad gentem, cū dicit. EX GENERE Iſrael.) Ex Abrahā enim duę gentes deſcenderunt. vna p Iſaac & alia per Iſmael. De primo duę. vna per Eſau: & alia p Iacob. Sed alię duę. ſ. Eſau & Iſmaelitę non ſunt conſequutę hereditatem: ſed ſolus Iacob, qui & Iſrael. Ideo dicit. EX GENERE Iſrael. 2. Corin. 11. Iſraelitę ſunt, & ego. Item q̄tum ad tribum: quia in tribu Iſrael erāt quidam de ancillis. ſ. de Bala & Zelfa quidam de liberis. ſ. Lya & Rachel. Et inter iſtos, quidam ſemper erant in cultu dei. ſ. Leui & Iuda & Beniamin. Alię tempore Hieroboam cōuerſę ſunt ad idola. Et ideo tribus Beniamin priuilegiata erat: quia in fide, & dilectione vxoris, & in ea templum Deut. 33. Beniamin amātiſſimus domini habitabit confidenter in eo: quaſi in thalamo tota dię morabitur, & inter humeros illius requieſcet &c. Geñ. 49. Beniamin lupus rapax, mane comedet prędam, & veſpere diuidet ſpolia. Quo figurabatur Paulus, qui fuit quandoq; contra eccleſiam. Tertio q̄tum ad nomen & linguam, cum dicit. HEBRAEVS.) Aliqui dicunt ꝙ Hebręus dicitur ab Abraham. & hoc dicit Aug. Sed poſtea retractat. Sed dicitur ab Heber. de quo Geñ. 11. Quod autem non ab Abraham patet: qa etiā Abraham dr̄ Hebręus. Geñ. 14. Nunciauit Abrahæ Hebręo. Dicit Glo. ſuper Geñ. 11. Quod tempore Heber diuiſum eſt labium gentium omnium: & illa lingua remanſit in familia Heber, & in cultu vnius dei: & inter omnes Hebręos: natus eſt etiam ex parētibus Hebręis. Et ideo dicit. Ex Hebręis.

Dīa inter ꝓſelitos q adulti circūcidebantur: qui vero de ſemine Dauid erāt octauo die circumcidebatur.

Deinde oſtendit ſuam eminentiam, quo ad conuerſationem. Et primo q̄tum ad ſectam: cum dicit. SECVNDVM legem Phariſęus.) Apud Iudęos ſiquidem erant tres ſectę. ſ. Phariſęorum, Saducęorum, & Eſſęorū. Sed Phariſęi magis ad veritatē accedebāt: qa Saducęi negabant reſurrectionē: neq; angelos: neq; ſpirit' Phariſęi autem vtrunq; confitentur: vt dicitur. Act. 23. Et ideo in hoc cōmēdabilior eſt ſecta Phariſęoꝝ. Quō aūt Phariſęus fuerit dicit̄. Act. 26. Quō ſcdm certiſſimam ſectā nrę religionis vixi Phariſęus &c. Scdo q̄tū ad ęmulationē. quā habuerūt Iudęi licet nō ſcdm ſciam in pſequēdo Chriſtianos. Ideo dicit. PERSEQVENS eccleſiam dei.) Gal. 1. Qui perſequebat̄ nos aliquādo: nunc autem euangelizat fidem quā aliquando expugnabat. Et Act. 26. Et ego qdem exiſtimauerā me aduerſus no

men

men Ieſu Nazareni debere multa cõtraria agere: quod & feci Hieroſolymis. Et multos ſanctorũ ego in carceribus incluſi &c. 1. Corin. 15. Nõ ſum dignus vocari Apoſtolus: quoniã pſequutus ſum eccleſiã dei. Tertio q̃tũ ad innocentiã cõuerſationis. ideo dicit. SECVNDVM iuſtitiã &c.) Hęc iuſtitia cõſiſtit in exterioribus: ſed iuſtitia fidei eſt cordis. Act. 15. Fide purificãs corda eorum. Nã q̃tum ad iuſtitiam exteriorẽ Apoſtolus innocenter vixit. Et ideo dicit. SINE QVERELA.) Nõ autem ait ſine peccato: quia querela eſt peccatũ ſcandali proximorũ in his, quę ſunt exteriora. Luc. 1. Incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus dñi ſine querela &c. Et ideo nõ eſt cõtrarium qd dicit Ephe. 2. In quibus & nos ambulauimus: qa verã iuſtitiam fidei quę facit hoiem purũ nõ habuit: ſed ſolũ legis.

Deinde cum dicit. SED quę mihi &c.) Oñdit contemptum ſuę eminẽtię in legalibus. Et primo oſtendit ꝓpter quid legalia cõtempſit in generali. Secũdo in ſpeciali, ibi. VERVMTAMEN &c. Dicit ergo. HAEC QVAE fuerunt &c.) i. reputabam magna. ſ. ꝙ Phariſęus &c. Hæc ſum arbitratus ꝓpter Chriſtũ mihi detrimẽta. i. reputo, ꝙ ſunt mihi in detrimentũ. Legales. n. obſeruãtię, quę tẽpore legis erant efficaces, poſt Chriſtũ factę ſunt noxię. Et ideo dicit. DETRIMENTA.) Et finis huius eſt Chriſtus. Et ideo dicit. PROPTER Chriſtum.) Et exponit: qa primo ꝓpter Chriſtũ cognoſcendum. Secundo ꝓpter Chriſtũ adipiſcendũ. Quantũ ad primũ dicit. VERVMTAMEN exiſtimo oĩa detrimẽta eſſe, verum eſt ſi eis inniteretur. Et hoc quod aliquãdo feci, reputo mihi detrimentũ: & hoc ꝓpter deſideriũ excellẽtię ſcientię Chriſti domini mei. 1. Corin. 2. Nihil reputaui me ſcire, niſi Ieſum Chriſtũ, & hũc crucifixum &c. ET HOC ꝓpter eminentẽ ſcientiã &c.) qa hęc ſuperat oẽs alias ſciẽtias. Nihil. n. melius poteſt ſciri, q̃ verbum dei, in quo ſunt oẽs theſauri ſapientię & ſcientię abſcõditi. Col. 2. Quantũ ad ſecundum dicit. PROPTER quem oĩa &c.) Et primo oñdit, ꝙ ꝓpter Chriſtũ adipiſcendum cõtempſit legalia. Secũdo oñdit ꝙ poſſit Chriſtum adipiſci, ibi. NON habens &c.) Dicit ergo. Omnia detrimenta facio, habendo me ad ea, ſicut ad detrimentum & vilia: & hoc vt Chriſtum lucrifacerem. i. adipiſcar ipſum & iungar ei per charitatem.

Non habens meã iuſtitiam ex lege: ſed eam quæ p fidẽ ẽ Chriſti: quæ eſt ex deo iuſtitiã ſup fide: vt cognoſcã illũ: & potentiã reſurrectionis illius: & cõmunionem afflictionũ illius: dũ conformis fio morti eius: ſi quo modo ptingam ad reſurrectionem mortuorũ: nõ qd appræhenderim: aut iam pfectus ſim: ſed ſector: ſi etiam appræhendam, quatenus & appræhenſus ſum a Chriſto Ieſu. Fratres ego meipſum nondum arbitror aſſequutum eſſe. Vnũ autẽ illud ago: ea quidem quæ a tergo ſunt obliuiſcens: ad ea vero quæ a fronte ſunt: enitẽs iuxta præfixum ſignũ inſequor ad palmam ſupernæ vocationis dei: p Chriſtum Ieſum.

Non habens meã iuſtitiã, quæ ex lege eſt: ſed illã, quæ ex fide eſt Chriſti Ieſu: quæ ex deo eſt iuſtitia in fide ad cognoſcendũ illũ: & virtutẽ reſurrectionis eius, & ſocietatẽ paſſionis illius: configuratus morti eius: ſi quo modo occurram ad reſurrectionẽ quæ eſt ex mortuis: nõ ꝙ iam acceperim, aut iam pfectus ſim. Sequor autẽ, ſi quo modo cõpræhendã, in quo & cõpræhẽſus ſum a Chriſto Ieſu. Fratres ego me nõ arbitror cõpræhendiſſe. Vnũ autẽ, quæ quidẽ retro ſunt obliuiſcens: ad ea vero quæ ſunt priora extẽdens me ipſum, ad deſtinatum pſequor ad brauiũ ſupernæ vocationis dei in Chro Ieſu. Lec. II.

OSTENDIT ſupra preterita lucra contemnere ꝓpter Chriſtum: & oſtendit, ꝙ intendebat Chriſtũ cognoſcere, & ipſum lucrari: & hoc intendit hic ſpecialiter exponere. Et primo, quomodo deſiderat Chriſtum lucrari, & inueniri in eo per iuſtitiã. Secũdo per paſſionis tolerantiã, ibi. CONFIGVRATVS &c.) Circa primum primo oſtendit, quę ſit iuſtitia, quam dereliquit. Secundo q̃ ſit, quã quęrit, ibi. SED ILLAM &c.) Sciendum eſt autẽ, ꝙ iuſtitia quandoq; ſumitur, vt eſt ſpecialis virtus, p quam homo ponit rectitudinẽ in his, quę ſũt ad cõmunem conuictum, & ſecundum ꝙ eſt in his directiua. Nam tẽperantia eſt circa interiores paſſiones. Iuſtitia autem eſt ad alterũ. Alio modo iuſtitia dicitur virtus generalis, ſecundũ ꝙ homo ſeruat legem ꝓpter bonum cõmune: & hoc modo frequenter in ſcriptura ſacra ponitur, pro obſeruãtia diuinę legis. pſ. Feci iudicium, & iuſtitiã &c. i. legem quam ſeruabat ex amore, quaſi motus ex ſe. Et ſic eſt virtus. Nõ autem ſi alio modo. i. ex aliqua exteriori cauſa. ſ. vel ꝓpter lucra, vel ꝓpter pœnas: & ſi obſeruatio ei diſpliceat. Et ſecundum hoc eſt duplex modus iuſtitię. Vnus eſt iuſtitię moralis. Alius eſt iuſtitię legalis, per quam legem, nõ ex amore: ſed timore obſeruat. Et ideo dicit. NON habẽs meã iuſtitiam, quę ex lege eſt.) qa vt dicit Aug. Breuis differentia legis & euangelii eſt, amor & timor. Ro. 8. Nõ accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis &c. Sed ſi tua eſt, quomodo eſt ex lege? Reſpondet. Immo eſt mea: qa humana virtute abſq; habitu gratię interioris iuſtificantis, facio talia opera: ſed ex lege eſt, ſicut a docẽte. Vel MEA EST) ꝙ pſumo p me eam ſeruare. Ro. 10. Moyſes. n. ſcripſit, quoniã iuſtitiam quę ex lege eſt, qui fecerit homo viuet in ea. De hac iuſtitia quã quęrit, tria dicit. ſ. modũ adipiſcendi, actorẽ & fructum. Modus eſt: quia nõ adipiſcitur, niſi EX FIDE Chriſti.) Ro. 5. Iuſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ &c. Ro. 3. Iuſtitia autẽ dei per fidem Ieſu Chriſti, in omnes, & ſuper oẽs qui credunt in eũ. Author autem eſt deus, & nõ homo. Ro. 8. Deus qui iuſtificat. Ro. 4. Credenti autẽ in eum, qui iuſtificat impiũ, reputatur fides eius ad iuſtitiam: ſecũdum ꝓpoſitũ gratię dei. Et ideo dicit. QVAE EX deo eſt &c.) Act. 5. Et ſpiritus ſanctus quem dedit deus oibus &c. Fructus eſt cognitio eius, & virtus reſurrectionis eius: & ſocietas ſanctorũ eius. Et de huiuſmodi duplici cognitione, poteſt dupliciter agi. Vno modo ex cognitione vię: & ſic oportet tria cognoſcere de eo. Primo eius pſonam. ſ. ꝙ eſt verus deus & verus homo. Et ideo dicit. AD COGNOSCENDVM ILLVM.) Io. 14. Tanto tempore vobiſcum ſum, & nõ cognouiſtis me &c. Secũdo gloriã reſurrectionis eius. Vnde dicit. ET VIRTVTEM reſurrectionis eius). i. reſurrectionẽ virtuoſam factã propria virtute. Tertio qualiter eum imitemur, ibi. ET SOCIETATEM) . ſ. vt ei ſociemur in paſſiõe. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius &c. Secũdo de cognitione experimentali: & incipit a poſteriori, quod eſt vltimũ in executione. & primũ in intentione. Primũ eſt agnitio dei per eſſentiã, ad quã ducit fides. Iere. 31. Oẽs cognoſcent me a minimo eorũ vſq; ad maximũ, dicit dñs &c. Et ideo dicit. AD COGNOSCENDVM ILLVM.) Secundo quia nõ ſolũ anima glorificatur: ſed ex hoc etiam corpus erit glorioſum. Ideo dicit. ET VIRTVTEM reſurrectionis eius). ſ. ex qua reſurgemus. 1. Corin. 15. Si Chriſtus nõ reſurrexit, vana eſt fides noſtra &c. Tertio. SOCIETATEM) qa per experientiã habebimus, quãtum valeat ſocietas PASSIONIS EIVS.) 1. Cor. 1. Fidelis autem deus per quem vocati eſtis in ſocietatẽ filii eius Ieſu Chriſti. domini noſtri.

Deinde cũ dicit. CONFIGVRATVS &c.) Oſtendit quõ velit lucrari: & inueniri in eo p tolerantiã paſſionis. Et prio ponit tolerãtiã. Scdo fructũ, ibi. SI QVO MODO &c. Dicit ergo. Inueniar non ſolũ habẽs iuſtitiam: ſed cõfiguratus morti eius, vt patiar ꝓpter iuſtitiam & veritatem ſicut Chriſtus. Gal vltimo. Ego enim

Iuſtitia ſpecialiter, & generaliter ſumitur.

Modus iuſtitię moralis & legalis.

De iuſtitia explicat tria, modum adipiſcendi, actorẽ & fructũ.

ſtigmata dñi Ieſu in corpore meo porto. Fructus vero eſt, ſi qũo &c. Ex paſſionibus.n. hic toleratis homo peruenit ad gloriam. Ro.6. Si.n. cõplantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius: ſimul & reſurrectionis erim' &c. 2.Ti.2. Si cõmortui ſum', & cõuiuemus: ſi ſuſtinemus & cõregnabimus. Ro.8. Si tamẽ cõpatimur, vt & conglorificemur &c. Et dicit ſi quomodo ꝓpter difficultatem, arduitatẽ, & laborem, Mat.7. Arcta eſt via, quæ ducit ad vitã: & pauci ſunt, q inueniũt eam &c. Amos 4. Prępara te i occurſum dei tui Iſrael &c. Chriſtus.n. ſurrexit per potentiã propriã: homo autẽ nõ ꝓpria poteſtate: ſed gratia dei. Ro.8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra ꝓpter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Vel poteſt intelligi de occurſu ſanctoꝝ, quando occurrent Chriſto deſcendenti de cœlo ad iudicium.

Deinde cum dicit. NON ꝙ iam &c.) Oñdit qũo differtur iuſtum deſideriũ. Et primo oñdit, quid de ſe ſentit. Secundo hortať alios, vt idẽ de ſe ſentiãt, ibi. QVICVNQVE.n. perfecti &c.) Iterum prima i duas. Quia primo oñdit, qũo deficit a pfectione intenta. Secundo hoc exponit, ibi. FRATRES ego me &c.) Circa primum duo facit. Primo oñdit ſe nõ perueniſſe ad perfectionẽ. Secũdo ꝙ ad eam tendit, ibi. SEQVOR autẽ &c. Tendẽs in aliud, duo intendit.ſ. adipiſci quęſitũ, & frui illo. Fruſtra.n. quęreret, ſi nõ eo frueretur, & inhęreret. Et ideo dicit. NON ꝙ iam acceperim).ſ. gloriã quã quęro. Sap.5. Accipient regnũ decoris, & diadema ſpeciei de manu dei ſui. AVT IAM pfectus ſim.) pri. Corin.13. Cũ venerit, qđ perfectũ eſt, euacuabitur, qđ ex parte eſt &c. Sed cõtra. Eſtote pfecti. Mat.5. & Geñ.17.

Perfectio patrię & vię.

Eſto pfectus. Reſpõdeo. Dicendũ eſt, ꝙ duplex eſt pfectio.ſ. patrię, & vię. Perfectio namq; hoïs cõſiſtit i hoc ꝙ adhęreat deo per charitatẽ: qa vnũquodq; eſt pfectũ ſecũdũ modum, quo adhęret ſuę pfectioni. Anima autem põt adhęrere deo dupliciter pfecte. Vno modo: vt totã actionẽ referat in deũ actualiter, & cognoſcat, vt cognoſcibilis eſt. Et hęc eſt patrię. Sed inhęſio vię eſt duplex. Vna de neceſſitate ſalutis, ad quẽ omnes tenẽtur .ſ. vt in nullo cor ſuũ quis applicet ad id, qđ eſt contra deum: ſed habitualiter referat totã vitam in eũ. Et iſto modo dicit dñs. Mat.22. Diliges dñm deum tuũ &c. Et Deut.6. Alia eſt ſuperogationis: quãdo quis vltra communẽ ſtatũ inhęret deo: qđ fit remouẽdo cor a tẽporalibus: & ſic magis appropinquat ad patriã: qa q̃to deficit cupiditas, tanto plus creſcit charitas. Quod ergo hic dicitur, intelligitur de perfectione patrię.

Deinde cum dicit. SEQVOR autẽ &c. Oñdit conatum ad eã dicens. SEQVOR).ſ. Chriſtum. Ioã.8. Qui ſequitur me non ambulat in tenebris &c. Io.10. Oues meę vocẽ meam audiunt, & ſequunť me. Et hoc SI QVO MODO cõprehendam.) 1.Corin.9. Sic currite, vt cõprehẽdatis. Sed cõtra: quia deus eſt incomprehẽſibilis, qa Hie.31. diciť. Si mẽſurari potuerint cœli deſurſum, & inueſtigari fundamenta terrę deorſum &c. Reſpondeo. Dicendũ eſt: ꝙ cõprehendere eſt includere, ſicut domus cõprehendit nos. Item attingere, & tenere. Primo ergo modo eſt incõprehẽſibilis: qa nõ poteſt includi in intellectu creato, cũ ſit ſimpliciſſimus qa nõ pfecte vides eũ, nec amas: ſicut eſt viſibilis, & amabilis: ſicut qui neſcit demõſtrationem, neſcit demõſtratiue, ſed operatiue. Deus autẽ perfecte ſeipſum cognoſcit, vt cognoſcibilis eſt. Cuius ratio eſt: qa res cognoſcitur ſecundum modum ſui eſſe, & veritatis. Deus autẽ lux eſt. & veritas infinita: ſed noſtrum lumen eſt finitum. Et ideo dicit. SEQVOR ſi quo modo compręhendã).ſ. attingendo. Cañ. vlti. Tenui eũ, nec dimittã &c. IN QVO & cõpręhenſus ſum &c.) Quod tripliciter intelligitur. Nam tota gloria eſt in dicta dei compręhenſione: vt.ſ. deus ſit pręſens animę noſtrę. Sed nõ oẽs habent æqualem beatitudinem: qa quidã clarius videnť: ſicut etiã quidã ardentius amabũt, & plus gaudebunt. Vñ quilibet habebit certã menſurã: & hoc eſt ex pdeſtinatione diuina. Et ideo dicit. IN QVO & cõprehenſus ſum.) q.d. In tali menſura intẽdo cõpręhendere: ſecundum ꝙ mihi diſpoſitum eſt A CHRISTO.) Vel SEQVOR vt cõprehendã, ſicut compręhenſus ſũ).q.d. Vt videã eum, ſicut ipſe me videt. 1.Io.3. Videbimus eũ ſicuti eſt.i. nõ per ſimilitudinem: ſed p eſſentiam. Vel comprehendam, videndo Chriſtum glorioſum. In quo compręhenſus ſum.i. in illa gloria, qua apparuit quando conuerſus ſum.

Deinde cũ dicit. FRATRES ego &c.) Exponit quę dixerat: & primo de defectu pfectionis. ſecundo de ſequela, ibi. VNVM autem &c.) Dicit ergo. EGO &c.) q.d. Nõ ſum ſic ſuperbus, ꝙ attribuã mihi, qđ non habeo: ſed SEQVOR &c.) Quod tripliciter legiť. Vno modo ſic. VNVM arbitror).ſ. ꝙ quę retro ſũt &c. Vel NON ARBITROR me cõprehendiſſe: ſed proſequor vnum).ſ. ad deſtinatũ &c. Vel NON ARBITROR me cõpręhendiſſe) illud ſupra. ps. Vnã petii &c. Et tũc oſtẽdit. quid deſeruit: qa vel tẽporalia lucra: vel temporalia bona: vel merita pterita: quia nõ debet homo cõputare deo merita pterita. Secũdo oñdit ad quid tẽdit.ſ. AD EA vero &c.i. vel quę pertinent ad fidem Chriſti: vel maiora merita: vel cœleſtia. ps. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit &c. Et dicit. EXTENDENS.) Qui enim aliquid vult capere, extendit ſe, q̃tum poteſt. Sed debet cor extendere ſe per deſideriũ. Sap.6. Concupiſcẽtia ſapientię ducit ad regnum perpetuũ &c. Sed ad qđ tendit? AD DESTINATVM brauium quod eſt pmiũ ſolius currentis. 1.Corin.9. Omnes quidem currũt, ſed vnus accipit brauium. Dico autem ad hoc brauiũ deſtinatũ mihi a deo. QVOD eſt supernę vocationis dei) Ro.8. Quos prędeſtinauit, hos & vocauit &c. Et hoc IN CHRISTO IESV).i. per fidem Chriſti.

Quotquot itaq; perfecti ſumus, hoc ſentia-
mus: & ſi quid aliter ſentitis: hoc quoq; vobis
deus reuelabit. Attamẽ ad id quod aſſequuti ſu-
mus: eadem procedamus regula: vt ſimus con-
cordes. † Pariter eſtote imitatores mei fratres: 1.Corin.4. & 11.
& conſiderate eos, qui ſic ambulant: quẽadmo-
dum habeatis nos pro exemplari. Nam complu-
res ambulant; de quibus ſæpe dixi vobis: nunc
autem & flens dico; inimici crucis Chriſti: quorũ
finis perditio eſt: † quorum deus vẽter, & glo- Rom.16.
ria in dedecore ipſorũ: qui terreſtria curãt. Nam
noſtra conuerſatio in cœlis eſt: ex quo & ſerua-
torem expectamus dominum Ieſum Chriſtum
qui transfigurabit corpus noſtrum humile: vt
conforme reddat corpori ſuo glorioſo ſecun-
dum efficatiam; qua poteſt etiam ſubiicere ſibi
omnia.

Quicunq; ergo pfecti ſumus, hoc ſentiamus & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus, vt idem ſapiamus, & in eadem permaneamus regula. Imitatores mei eſtote fratres: & obſeruate eos, qui ita ambulant, ſicut habetis formã noſtram. Multi enim ambulant, quos ſæpe dicebam vobis. Nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti: quorum finis interitus, quorum deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt. Noſtra autem cõuerſatio in cœlis eſt. Vnde etiam ſaluatorem expectamus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ, ſecundum operationem virtutis ſuæ: qua etiam poſſit ſubiicere ſibi omnia.

Lec. III.

SVPRA propoſuit qũo ab vltima pfectione deficiebat

clebat: nūc hortatur alios ad idē ſentiendū. Et primo ponit̄ exhortatio. Scdo qd ab eis neceſſario exigat̄, ibi. VERVNTAMEN ad quod peruenimus &c.) Dicit ergo QVICVNQVE &c.) .ſ. qd ego ſentio .ſ. qd nō ſum pfectus. Quo ergo. SI PERFECTI ſumus ſentimus) quaſi nō perfecti? Rñdeo. Dicendū φ pfecti pfectiōe viç: ſed nō pfecti pfectione cōprehēſionis: qñ .ſ. tota intentio fert̄ actu in deū. In via vero habitualiter: φ .ſ. nihil cōtra deū faciamus. Et dicit. QVICVNQVE) qa q̄to quis eſt pfectioe, tāto imperfectū magis cognoſcit. Iob vlt. Auditu auris audiui te: nunc autē oculus me⁹ videt. Iccirco ipſe me rephendo, & ago pnīam in fauilla & cinere &c. Heb. 5 Perfectoꝝ eſt ſolidus cibus eoꝝ, q pro cōſuetudine exercitatos habēt ſenſus ad diſcretionē boni & mali. ET SI QVID aliter &c.) In glo. quatuor modis dr̄. & primo ponunt̄ duo ſenſus magis literales. Vn⁹ talis. Dico φ VOS) ſentiatis QVOD EGO .ſ. vos eſſe imperfectos: tamē ſi quid aliter .i. melius de vobis ſapitis, q̄ ego de me, hoc ipſum eſt vobis p reuelationē diuinā donatū. Et qñ altius eſt vobis reuelatū aliquid qd nō mihi, nō cōtradico: ſed cedo veſtrę reuelationi: verūtñ nolo φ pp hanc reuelationē, ab vnitate eccleſię diſcedatis: ſed teneam⁹ ex vnitate illud, ad quod puenimus, vt idē ſapiamus &c. q̄ vnitas eccleſię cōſiſtit in vnitate veritatis fidei. & rectitudinis bonę oparionis Et vtraq̄ ſeruāda eſt. 1. Corin. vlt. Perfecti eſtote, exhortamini, idē ſapite &c. Et eadem regula bonę vitę & oparionis. Gal. vlt. Quicunq̄ hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos. & miſericordia &c. Vel aliter. Dico etiā ſi vos pp ignorantiā, vel infirmitatē aliter ſapitis. q̄ veritas habet, ſi humiliter cōfiteamini, nec pterue defendatis. Mat. 11. Abſcōdiſti hęc a ſapiētibus & prudētibus, & reuelaſti ea paruulis &c. Vel aliter. Dico φ idem ſentiamus .ſ. nōdum cōprehendiſſe: ſed ſi quid aliter nūc ſapitis: q̄ ſapiendū ſit in futuro: qa nūc videmus in ſpeculo: tunc autē facię ad faciem, deus reuelabit in futuro. ps. Reuelabit cōdenſa &c. Vel aliter. Vt ſapitis hoc obſcure. & in futuro manifeſte deus iudicabit: qa fides ex deo eſt. veruntñ &c. non mutatur.

Deinde cum dicit. IMITATORES &c.) Inducit ad ſui & alioꝝ imitationē, vt caueāt malos. Et primo ppoñit intentionē. Secundo rationē, ibi. MVLTI .n. &c.) Dicit ergo: qa hęc reputo vt ſtercora &c. IN HOC imitatores &c.) Io. 10. Vocē eius audiēt. q.d. Ego ſum paſtor, vos oues meę p imitationē. 1. Corin. 4. & 11. IMITATORES mei eſtote) ſicut & ego Chri &c. ET OBSERVATE) .i. diligēter cōſiderate eos q ita ambulant ſicut ego. Et vos ſcire poteſtis ex regula & doctrina mea. 1. Ti. 4. Exemplū eſto fidelium, in verbo, in cōuerſatione: in charitate, in fide, in caſtitate. 1. Pet. 5. Forma facti gregis ex animo.

Deinde cū dicit. MVLTI &c.) Ponitur rō monitionis. Et primo ex parte vitandoꝝ. Secundo ex pte imitādorū, ibi. NOSTRA autē cōuerſatio &c.) Ne autem hęc videatur ex odio dicere, pmittit ſuā affectionē. Secundo oñdit quales ſunt vitādi. ibi. INIMICOS &c.) Dicit ergo. Dico, φ imitandi indigent obſeruatione: qa quidā aliter incedūt .ſ. de malo in peius. ps. In tenebris ambulāt &c. Quos &c. vobiſcū pñs: nunc autē & flens pre cōpaſſione. Hier. 9. Quis dabit capiti meo aquā & oculis meis fontē lachrymaꝝ? & plorabo die ac nocte interfectos populi mei. Et huius rōnem oñdit, dicens. INIMICOS &c.) Quos deſcribit. primo ex opere. Secūdo ex intētione, ibi. QVORVM DEVS &c.) Item circa primū. Primo pponit opus. Secūdo euētum operis oñdit. ibi. QVORVM FINIS &c.) Opus eorū eſt exercitium inimicitię cōtra crucē Chriſti .ſ. dicentiū φ nullus poteſt ſaluari ſine legalibus. In quo euacuāt virtutē crucis Chriſti. Gal. 2. Si .n. ex lege iuſtitia. ergo Chriſtus gratis .i. ſine vtilitate mortuus eſt. 1. Corin. 1. Verbū .n. crucis pereuntibus qdem ſtulticia eſt: his autem q ſalui ſiunt .i. nobis, virtus dei eſt. Et quid eueniet? Certe nobis vita per crucem Chriſti. Illis autē contrarium: quia incurrent mortem. Vnde dicit. QVORVM finis interitus) .ſ. mortis ęternę. Iob. 28. Lapidē caliginis & vmbram mortis diuidit &c.

Deinde deſcribit eos, q̄tum ad intentionem. Et primo manifeſtat eoꝝ intentionē. Scdo oñdit intentionis euētum, ibi. ET GLORIA &c.) Dicit ergo. QVORVM deus &c.) q.d. Ideo hoc diſſemināt .ſ. legalia eſſe obſeruanda ppter lucrū, & gloriā pprīā, vt ſatiſfaciāt vētri. Ro. vlt. Dño nō ſeruiūt, ſed ſuo vētri. Et per dulces ſermones & bñdictiones ſeducūt corda innocentiū. Eccle. 6. Ois labor hois in ore eius: ſed anima illius nō implebitur. Et dicit. DEVS) quia pprīū dei eſt, vt ſit principium primū, & finis vltimus. Vñ qui p fine habet aliqd illud eſt deus ſuus. Itē quęrūt gloriā ſuā cōtra illud Io. 8. Ego gloriā meā nō quęro: eſt qui q̄rat & iudicet &c. Sed euētus eorū erit in cōfuſione. Oſeę. 4. Gloriā eoꝝ in ignominiā cōmutabo. Et hoc eoꝝ qui terrena ſapiunt .i. qbus terrena placent & ea quęrūt. Et hi cōfundent̄: qa ſtatus eoꝝ trāſit. Ro. 8. Si ſcdm carnē vixeritis, moriemini &c. Glo. QVORVM DEVS &c.) Dei pprīū eſt iuſtificare: q ergo in cibis iuſtificationē ponebant: dicebant deū ventrē. Itē eſt in cōfuſione, qa in cōfuſibilibus .ſ. in circūciſione pudendoꝝ, occiſione brutorum.

Conſequēter oñdit, quales ſunt imitandi, ibi. NOSTRA autem cōuerſatio &c.) Et primo deſcribit in eis cœleſtem cōuerſationē. Secūdo expectationē, ibi. VNDE ſaluatorē &c.) Tertio vtilitatē, ibi. QVI reformabit corp⁹ humilis &c.) Dicit ergo. Illi terrena ſapiūt ſed nō eſt ſic de nobis: qa noſtra cōuerſatio pficit̄ p cōtemplationē. 2. Corin. 4. Non cōtemplantibus nobis q̄ videnṫ: ſed quę nō videnṫ &c. Itē per affectionē: quia ſola cœleſtia diligimus, Itē per operationē, in qua eſt cœleſtis repñtatio. 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginē terreni: portemus & imaginē cœleſtis. Sed quare eſt ibi cōuerſatio? quia inde EXPECTAMVS) optimū auxilium. ps. Leuaui oculos meos in mōtes &c. Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū &c. Vnde dicit. Vñ expectamus ſaluatorē noſtrū. Eſa. 30. Beati oēs qui expectant eū. Luc. 12. Similes hoībus expectantibus dñm ſuum, qñ reuertat̄ a nuptiis &c. Tria autē facit iſte aduentus. Primo cōmunē reſurrectionē. Ideo dicit. REFORMABIT corpus humilitatis .i. abiectionis: qa eſt mortalitati ſubiectū. Iob. 25. Homo putredo & filius hominis vermis. 1. Corin. 15. Seminat̄ in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminat̄ in ignobilitate, ſurget in gl̃ia. Seminat̄ in infirmitate, ſurget i virtute. Hoc corpus ſic abiectū reformabit .i. ad pprīā formā reducet. Ro. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtū a mortuis, viuificabit & mortalia corpora noſtra &c. Itē ſanctoꝝ imitationem. Ideo dicit. CONFIGVRATVM corpori claritatis ſuę.) Corpus ſiquidē Chriſti eſt glorificatū p gloriā diuinitatis ſuę: & hoc meruit p ſuā paſſionem: quicūq̄ ergo participat virtutē diuinitatis p gratiā & paſſionē Chriſti imitat̄: gloriabitur. Apoc. 3. Qui vicerit dabo ei ſedere mecū in throno meo: ſicut ego vici, & ſedi cū patre meo in throno eius &c. 1. Ioan. 3. Similes ei erimus. Matth. 13. Tūc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eoꝝ. Et hoc facit ſecundū operationē diuinitatis ſuę .i. per virtutē in ipſo, p quā poſſit ſibi ſubiicere oīa. Oēs enim Chriſto ſubiicient̄: qdam q̄tum ad ſalutē: qdam q̄tum ad pœnā. In primis exercebit miſericordiam. In ſecūdis iuſtitiā. ps. Oia ſubiecisti ſub pedibus eius &c. 1. Corin. 15. Pater ſubiecit omnia filio. Io. 5. Quęcunq̄ pater facit & filius ſimiliter facit.

Cap. IIII.

PRoinde fratres mei dilecti, ac deſiderati, gaudium, & corona mea: ſic ſtate in domino dilecti. Euodiam obſecro; & Synthychen obſecro: vt ſint concordes in domino. Sanc rogo: & te compar germana: adiuua eas quæ in euangelio decertarunt mecum vna cum Clæmente quoq;: & reliquis cooperariis meis: quorum nomina ſunt in libro vitæ. Gaudete in domino ſemper; & iterum dico gaudete. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dñs prope eſt. De nulla re ſolliciti ſitis, ſed in omni præcatione & obſecratione; cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant

apud deum. Et pax dei, quæ ſuperat omnẽ intellectum, cuſtodiet corda veſtra: & ſenſus veſtros per Chriſtũ Ieſum. Quod reliquum eſt fratres: quæcunq; ſunt vera: quæcũq; honeſta: q̃cũq; iuſta: quæcunq; pura: quæcunq; accommoda: quæcunq; boni nominis, ſi qua virtus: & ſi qua laus: hæc cogitate. Quæ & didiciſtis: & accepiſtis: & audiſtis: & vidiſtis in me: hæc facite: & deus pacis erit vobiſcum.

ITaq; fratres mei chariſſimi & deſiderantiſſimi: gaudium meũ, & corona mea: ſic ſtate in domino chariſſimi. Euodiam rogo, & Synthychen deprecor idipſum ſapere in domino. Etiam rogo & te germane compar: adiuua illas, quæ mecũ laborauerunt in euãgelio cum Clæmente & cæteris coadiutoribus meis: quorum nomina ſunt in libro vitæ. Gaudete in domino ſemp: iterum dico gaudete. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus enim ꝓpe eſt. Nihil ſollicidi ſitis: ſed in omni oratione & obſecratione, cũ gratiarũ actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud deum. Et pax dei, quæ exuperat omnẽ ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu. Decætero fratres quæcunq; ſunt vera: quæcunq; pudica: quæcunq; iuſta: quæcunq; ſancta: quæcunq; amabilia: quæcunq; bonæ famæ: ſi qua virtus; ſi qua laus diſcipline, hæc cogitate: quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me. hæc agite, & deus pacis erit vobiſcum.

SVPRA propoſuit eis exempla ſequẽda: hic per ammonitionẽ moralẽ oñdit qualiter ſe debeãt habere. Et primo oſtẽdit qualiter ſe habeat in futurũ. Secundo cõmendat eos de preterito, ibi. GAVISVS SVM autem &c.) Circa primũ duo facit. Primo monet ad perſiſtendũ in iam habito. Secũdo ad perficiẽdom in meli⁹. ibi. GAVDETE in domino ſemp &c.) Iterum prima diuidit in duas partes. Quia primo inducit ad perſeuerandũ in generali. Secundo ponit ſpeciales modos ad ſingulares perſonas, ibi. EVODIAM rogo &c.) Circa primũ primo cõmemorat ad eos ſuũ affectum. Secundo ponit monitionem, ibi. SIC STATE &c. Affectum autẽ ſuum cõmendat quintupliciter. Primo, ſecundũ amorẽ, oſtendens eos ſibi dilectos. Vnde dicit. FRATRES) .ſ. per fidem. Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. Item per charitatem. Vnde dicit. CHARISSIMI.) 1. Corin. 10. Chariſſimi mihi &c. Itẽ ſecundũ deſiderium. Vnde dicit. DESIDERANTISSIMI.) Supra. 1. Teſtis eſt mihi deus, quomodo cupiam. &c. Et dico deſiderantiſſimi: qa deſidero vos: vel quia me deſideratis. Itẽ per gaudium. Vñ dicit. GAVDIVM meũ.) Et hoc .ſ. ꝙ eſtis boni. Prouer. 10. Filius ſapiens lætificat patrem &c. Item per rationem gaudii. Vñ dicit. CORONA MEA.) .1. Theſ. 2. Quę ẽ.n. ſpes nr̃a: aut gaudiũ, aut corona glorię. Nõne vos eſtis &c.

Deinde cum dicit. SIC STATE &c.) Ponit monitionem de perſeuerãtia dicens. SIC STATE &c.) .i. ſicut ego, perſeuerate: vel ſic ſicut ſtatis. Mat. 10. Qui pſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit.

Deinde cum dicit. EVODIAM ROGO &c.) Singulares monitiones ponit. Et primo de concordia. Secundo de ſollicitudine adiutorũ, ibi. ETIAM rogo & te. &c.) Hę duę mulieres ſanctę miniſtrabant ſanctis in ciuitate Philippenſi: & forte aliqua diſcordia inter eas. Ideo eas ad cõcordiã reuocat. 1. Cor. vlt. Idem ſapite.

Deinde cũ dicit. ETIAM rogo te &c.) Quẽdam rogat vt adiuuaret quaſdam pſonas. Et dicit compar: qa ſocius erat pdicationis eius. Prouer. 18. Frater qui iuuatur a fratre quaſi ciuitas fortis. Adiuua illas &c. Et ad hoc rogo oẽs, quorum nomina &c. Quod ponit: ne ſi alios non nominaret: turbarent̃. q.d. Non eſt magnũ, ſi nõ ſcribo omnium nõia: quia ſunt ſcripta in meliori loco. Matth. 5. Gaudete, & exultate &c. Liber vitę ſecundum Glo. eſt predeſtinatio ſanctorum: & hoc eſt verum ſecundum rem: ſed differt ratione. Sciendum eſt autẽ, ꝙ olim erat cõſuetudo, ꝙ qui ordinabant̃ ad aliqd̃ officium, vel dignitatem, ſcribebãtur in matricula. ſicut milites & ſenatores, qui palatio cõſcripti erãt. Omnes autem ſancti pdeſtinati eliguntur a deo ad magnum .ſ. ad vitam æternam. Et hęc ordinatio eſt predeſtinatio. Cõſcriptio huius ordinationis dicitur liber vitæ: & hęc conſcriptio eſt in memoria diuina: qa inquantum ordinat predeſtinat. Inq̃tum vero immobiliter ſcit dicitur eſſe pſcriptio. Firma ergo noticia de pdeſtinatis, dicitur liber vitę. Sed nunqd aliqui inde delentur? Sciẽdum eſt, ꝙ aliqui ſunt ſcripti ſimpliciter: aliqui ſecundum quid. Sunt.n. aliqui pdeſtinati a deo, vt habituri ſimpliciter vitam æternam: & iſti ſunt ſcripti indelebiliter. Aliqui vt habeant vitam æternam: non in ſe, ſed in ſua cauſa, inquantum ordinantur ad iuſtitiam preſentem: & tales dicuntur deleri de libro vitę, quãdo excedunt a preſenti iuſtitia.

Liber vitę

Notitia de pdeſtinatis certa dr̃ liber vitæ: aliqui ſunt ſimpliciter pdeſtinati: aliq nõ i ſe ſed in ſua cauſa.

Deinde cõ dicit. GAVDETE in domino &c.) Hortatur eos ad pficiendũ in melius. Et primo ordinat eoꝝ animum ad pficiendum in melius. Secũdo actum eorum, ibi. DE CAETERO &c.) Animum autẽ ordinat tripliciter. & primo q̃tum ad ſpirituale gaudium. ſecũdo q̃tum ad ſpiritualẽ quietem, ibi. NIHIL SOLLICITI &c. tertio q̃tum ad pacẽ, ibi. ET PAX &c.) Circa primum primo deſcribit, quale debet eſſe noſtrũ gaudium. Secundo oſtendit gaudii cauſam, ibi. DOMINVS prope eſt &c.) Neceſſarium eſt.n. cuilibet volẽti pficere, ꝙ habeat ſpirituale gaudiũ. Prouerb. 17. Animus gaudens ætatem floridã facit &c. Conditiones autem quatuor veri gaudii tangit Apoſtolus. & primo ꝙ debet eſſe rectum: quod eſt quando eſt de proprio bono hominis: quod nõ eſt quid creatum, ſed de⁹. ps. Mihi adhęrere deo bonum eſt &c. Tunc autem rectum eſt quando in domino. Ideo dicit. IN DOMINO.) Neemię. 8. Gaudium dñi eſt fortitudo veſtra &c. Itẽ continuum. Vnde dicit. SEMPER) .1. Theſ. vlt. Semp gaudete. Quod fit quãdo nõ interrumpitur peccato. Tũc enim eſt continuum. Aliquãdo vero interrumpitur p triſtitiam temporalẽ, qđ ſignificat imperfectionẽ gaudii. Cum.n. qs pfecte gaudet, nõ interrumpit̃ eius gaudiũ: quia parũ curat de re parũ durãte. Et ideo dicit. SEMPER.) Itẽ multiplicatũ debet eſſe. Si.n. gaudes de deo, imminet tibi gaudere de eius incarnatione. Luc. 1. Euãgelizo vobis gaudiũ magnũ: qa natus eſt &c. Itẽ vt gaudeas de actione. Prouerb. 21. Gaudiũ eſt iuſto facere iudicium &c. Imminet etiã tibi gaudiũ de cõtẽplatione. Sap. 8. Nõ habet amaritudinẽ cõuerſatio illius. Itẽ ſi gaudes de bono proprio. Iminet tibi gaudere ſimiliter de bono alioꝝ. Itẽ ſi de pñti. Iminet etiã de futuro. Et ideo dicit. ITERVM &c.) Itẽ debet eſſe moderatũ: ne .ſ. effluat p voluptates, ſicut facit gaudiũ mundi. Et ideo dicit. MODESTIA veſtra &c. .q.d. ita ſic moderatũ gaudiũ veſtrũ, ꝙ nõ vertat̃ in diſſolutionẽ. Iudith vlti. Populus erat iocundus ſecundũ faciẽ ſanctoꝝ &c. Prouer. 12. Qui ſuauis eſt, viuit in moderationibus. Et dicit. NOTA ſit omnibus hoibus).q.d. Vita veſtra ſic moderata ſit in exterioribus, vt nullius offendat aſpectum. Impediret.n. conuerſationem veſtram.

Conditiones veri gaudii.

Deinde cum dicit. DOMINVS .n. ꝓpe eſt.) Tangit̃ cauſa gaudii. Homo.n. gaudet de ꝓpinquitate amici. Dominus quidẽ prope eſt pręſentia maieſtatis. Act. 17. Nõ longe eſt ab vnoquoq;. Item eſt ꝓpe per inhabitantem gratiam. Iaco. 4. Appropinquate deo, & appropinquabit vobis. Item per exauditionis clẽmentiã. ps. Prope eſt dominus inuocantibus eum. Item ad remunerã

dum

dum. Eſa.14. Prope eſt, vt veniat tēpus eius: & dies eius non elongabuntur &c.

Deinde cum dicit. NIHIL ſolliciti &c.) Oſtendit, ꝙ mens noſtra debet eſſe quieta. Et primo excludit ſuperfluam ſollicitudinē. Secundo oſtēdit quid loco eius in mente ſuccedat. ibi. SED IN omni oratione &c.) Et ſatis cōuenienter ſubdit. NIHIL ſolliciti &c.) Ad hoc quod dixerat. DOMINVS prope eſt.) q.d. Ipſe omnia tribuet: vnde non neceſſe eſt, ꝙ ſitis ſolliciti. Matt.6. Ne ſolliciti ſitis animę veſtrę, quid māducetis, neq; corpori veſtro, quid induamini &c. Sed cōtra, quia dicitur Ro.12. Qui preeſt in ſollicitudine. Reſpondeo. Dicendū eſt: ꝙ ſollicitudo quādoq; importat diligentiā quęrēdi, quod deeſt: & hoc eſt cōmendabile: & opponitur negligentię: quādoq; anxietatē animi cum defectu ſpei & timore de obtinendo id, circa quod ſollicitatur: & hanc prohibet dominus Mat.6. & hic Apoſtolus quia nō debet deſperare, quin dñs det neceſſaria. Sed loco ſollicitudinis, debemus habere recurſum ad deū. primæ Pet. vlti. Omnē ſollicitudinē proiicientes in eum. quoniā ipſi eſt cura de vobis. Et hoc fit orando. Et ideo dicit. SED in omni &c.) Et conuenienter poſtq̄ dixit. DOMINVS prope eſt.) ſubdit de petitione. Nouo enim dño venienti porriguntur petitiones. Et ponit quatuor, quæ neceſſaria ſunt in qualibet oratione. Oratio enim īportat aſcēſum intellectus in deum. Et ideo dicit. IN OMNI oratione.) Eccl.35. Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit &c. Itē debet eſſe cum fiducia impetrandi, & hoc ex dei miſericordia. Dan.9. Neq; enim in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciē tuam: ſed in miſerationibus tuis multis &c. Et ideo dicit. OBSECRATIONE) quæ eſt ſacra cōteſtatio per dei gratiā & eius ſanctitatem: & ideo ſe humiliantis eſt. Prouer.18. Cum obſecratione loquitur pauper. Et hoc fit cum dicimus Per paſſionē & crucē tuā &c. Quia vero ingratus de beneficiis acceptis indignus eſt, vt alia accipiat. Ideo ſubdit. Cum gratiarū actione. 1. Theſ. vltimo. In omnibus gratias agite. Et tunc proponit petitionē. Et ideo dicit PETITIONES VESTRÆ.) Mat.7. Petite, & accipietis Et hęc quatuor, ſi bene cōſideremus, habent omnes orationes eccleſię. Primo enim inuocatur deus, poſt, cōmemoratur diuinū beneficiū. 3° petitur beneficiū. 4° ponitur obſecratio. PER dominū noſtrū &c.) Sed notandū ꝙ dicit, petitiones veſtre innoteſcant apud deū. Nunquid dominus neſcit hoc? Ideo hoc tripliciter exponitur in glo. primo. INNOTESCANT) ideſt approbentur ante deum, & appareant quaſi dignę & ſanctę. ps. Dirigatur dñe oratio mea, ſicut incēſum in cōſpectu tuo &c. Vel INNOTESCANT) nobiſipſis: ꝙ ſemper ſint apud deū q.d. Non oretis propter fauorē populi. Mat.6. Tu autē cum oraueris intra in cubiculū tuum: & clauſo hoſtio ora patrē tuum ī abſcōdito &c. Vel INNOTESCANT his, qui ſunt apud deum. i. angelis per quorū miniſterium deferuntur deo: non quaſi ignorāti: ſed quia interceduut pro nobis. Apoc.8. Aſcendit fumus incenſorum de orōnib⁹ ſanctorū de manu angeli corā deo &c.

Deinde cū dicit. ET PAX &c.) Ordinat animum, q̄tum ad pacē, per illā dico diſpoſitū. Et hanc per modū orantis optat. Pax ſecundū Aug. eſt tranquillitas ordinis, Perturbatio enim ordinis, eſt deſtructio pacis. Hęc ordinis tranquillitas tripliciter cōſideratur. Primo ꝓut eſt in principio ordinis. ſ. in deo. Ro.13. Quæ a deo ſunt, ordinata ſunt &c. Ab iſto ꝓfundo, in quo eſt pax, deriuatur primo & perfectius in beatos, in quibus nulla eſt perturbatio: nec culpæ nec pœnę & cōſequenter deriuatur ad ſanctos viros. Et q̄to eſt magis ſanctus itā to minus patitur perturbationē mētis. ps. Pax multa diligentibus legē tuam: & non eſt illis ſcandalum: ſed perfecta eſt in beatis. Eſa. vlti. Ecce ego declinabo ſuper eam, quaſi fluuium pacis &c. Quia vero cor noſtrū ab omni perturbatione nō poteſt eſſe alienū, niſi per deū: oportet ꝙ per ipſum fiat. Vnde dicit ei. Et hoc ſecundū ꝙ cōſideratur in ipſo principio, exuperat omnem ſenſum creatū: quia vt dicitur primę Ti. vlti. Lucē habitat inacceſſibilē. Iob.36. Ecce deus magnus vincens ſcientiam noſtrā &c. Et ſecundū ꝙ eſt in patria, ſuperat omnem ſenſum angelorū: ſed ſecundū ꝙ eſt in ſanctis, exuperat omnē ſenſum humanū, nō habentium gratiam. Apoc.2. Vincenti dabo mānna abſconditum, & dabo illi calculū &c. Hęc ergo pax cuſtodiat corda veſtra. i. affectus veſtros, vt in nullo declinetis a bono. Prouer.4. Omni cuſtodia ſerua cor tuū: quia ex ipſo vita procedit. Itē intelligentias veſtras. ſ. vt in nullo deuietis a vero. Et hoc in Chriſto Ieſu. Per cuius ſ. charitatē cōſeruatur affect⁹ a malo: & p cui⁹ fidē itellect⁹ pſeuerat ī vero.

Deinde cū dicit. DE CETERO &c.) Ordinat actūs & primo inducit eos ad bene agendū: vbi ponit actionis obiectū. ſ. bonū quod agitur. 2° motiuum actus. 3° actum. 4° fructū actus. Hęc quatuor ſunt hic. Obiectum autem boni actus, vel eſt obiectū cognitionis, vel affectionis. Quantū ad intellectū eſt verū: quantū ad affectum eſt bonū. Et ideo dicit. DE CETERO) .i. ex quo ſic eſtis firmati, cogitate, quæ ſunt vera per fidē. Zach.8 Pacē & veritatē diligite &c. Quantum autem ad affectum ſciendū eſt, ꝙ quędā ſunt de neceſſitate virtutis: quędā ſuperaddita. De neceſſitate ſunt tria. Primo vt integer ſit in ſe. Et quantū ad hoc dicit. QVÆCVNQVE PVDICA) .i. caſta. Iaco.3. Quę deſorſum eſt ſapientia: primū quidē pudica eſt &c. Item ꝙ ſit directus ad proximū. Vnde dicit. QVAECVNQVE iuſta &c.) Mat.5. Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiā &c. Itē ordinatus ad deū. Vnde dicit. SANCTA.) Luc.1. Seruiamus illi in ſanctitate, & iuſtitia corā ipſo omnibus diebus noſtris &c. Obiecta autē neceſſitatis ſunt duo. ſ. ꝙ ſit inductiuū ad amicitiā. Secūdo ꝙ ſit cōſeruatiuū bonę famę. Quantū ad primum dicit QVÆCVNQVE AMABILIA.) ideſt quę inducunt ad mutuā amicitiā. Eccl.7. Nō te pigeat viſitare infirmū: Ex his enim in dilectione firmaberis. Prouer.18. Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit, q̄ frater Quantū ad ſecundū dicit. QVAECVNQVE bonę famę.) Multa enim poſſent fieri cū bona cōſciētia: quę tamē ꝓpter famā ſunt dimittēda. Eccle.41. Curā habe de bono nomine. Hoc enim magis pmanebit, q̄ mille theſauri magni & præcioſi. Motiuū ad operandū eſt duplex Primo inclinatio interioris habitus. Secūdo exterior diſciplina, ſeu inſtructio. Quantū ad primū dicit. SI QVA virtus) .i. habitus virtutis eſt in vobis. ſ. inducat vos ad hoc. Eccl.44 Diuites in virtute, pulchritudinis ſtudiū habentes pacificantes in domibus ſuis. Quantum ad ſecundū dicit. SI QVA LAVS) i. laudabilis diſciplina. ſ. ē ī vobis, facite bona ps. Bonitatē, & diſciplinā, & ſcientiā doce me &c. Et exponit, qualis ſit iſta diſciplina, dicens. HEC cogitate). ſ. quę didiciſtis me docente. Mat.11. Diſcite a me: qa mitis ſum, & humilis corde &c. Et primę Theſ. 2. Cū accepiſſetis a nobis verbū auditus dei: accepiſtis illud, nō vt verbū hominū: ſed ſicut eſt vere, verbū dei &c. ET VIDISTIS,) per exēpla. Sic. n. patet motiuū act⁹ & obiectū: quia diſciplina habetur p doctrinam. Vnde oportet, ꝙ primo capiatur. Vnde dicit. HEC COGITATE.) Itē ꝙ ei aſſentiatur. Vnde dicit. ET DIDICISTIS & accepiſtis.) Itē habetur p auditū, & viſum. Vnde dicit. QVÆ AVDISTIS, & vidiſtis.) Bonus actus eſt duplex. ſ. vnus interior, qui ponitur ibi. HEC COGITATE.) primę Ti.4. Hęc meditate. Exterior ibi. AGITE.) Eſa.1. Quieſcite agere peruerſe: diſcite bene facere &c. Fructus eſt deus, ibi. ET DEVS pacis &c.) q.d. Si hoc feceritis, ERIT vobiſcū.) 2. Cor. vlti. Pacē habete: & deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.

Gauiſus ſum autem in domino magnopere: quod iam tandem reuiguit veſtra pro me ſollicitudo in eo: in quo & ſolliciti eratis: verum deerat opportunitas: non quod iuxta pœnuriā loquar. Nam ego didici in quibus ſum: his contentus eſſe. Noui & humilis eſſe: noui & excellere. Vbiq; & in omnibus inſtitutus ſum, & ſaturari: & eſurire: & abundare: & pœnuriam pati. Omnia poſſum per Chriſtum: qui me corroborat. Attamen recte feciſtis: quod ſimul comunicaſtis meæ afflictioni. Noſtis autem & vos Philippēſes: quod

in principio euangelii: cum proficiſcerer a Mace donia; nulla mihi eccleſia communicauerit in ra tionem dandi & accipiendi: niſi vos ſoli. Nam & in Theſſalonica cum eſſem, ſemel & iterũ quod opus erat; mihi miſiſtis: nõ quod requiram mu nus: ſed requiro fructum exuberantem in ratio/ nem veſtram. Recepi tamen omnia, & abundo: expletus ſum: poſteaq̃ accepi ab Epaphrodito: quæ a vobis miſſa fuerant: odorem bonæ fragrá

Rom.12. tiæ: † hoſtiam acceptam, gratamq; deo. Deus autem meus ſupplebit: quicquid opus fuerit vo/ bis, ſecũdum diuitias ſuas, cum gloria: per Chri/ ſtum Ieſum. Deo autem & patri noſtro gloria in ſæcula ſæculorum: amen. Salutate omnem ſanctum in Chriſto Ieſu. Salutant vos, qui mecũ ſunt fratres: Salutant vos omnes ſancti: maxime vero qui ſunt ex Cæſaris familia. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

Gauiſus ſum in domino vehemẽter: quoniá tandem aliquando refloruiſtis pro me ſentire, ſi cut & ſentiebatis. Occupati autẽ eratis. Non qua/ ſi propter pœnuriam dico. Ego enim didici, in q/ bus ſum, ſufficiens eſſe. Scio, & humiliari ſcio: & abundare. Vbiq; & in omnibus inſtitutus ſum: & ſatiari: & eſurire: & abundare: & pœnuriá pati. Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Verum tamen bene feciſtis: communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenſes, q̃ in prin cipio euangelii, quando profectus ſum a Mace donia, nulla mihi eccleſia communicauit in ra/ tione dati & accepti: niſi vos ſoli: quia & Theſſa/ lonicam ſemel & bis in vſum mihi miſiſtis: non quia quæro datum: ſed requiro fructum abun/ dantem in ratione veſtra. Habeo autem omnia & abundo. Repletus ſum acceptis ab Epaphro dito: quæ miſiſtis in odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem deo. Deus autem meus im pleat omne deſiderium veſtrum ſecundum diui tias ſuas, in gloria, in Chriſto Ieſu: Deo autem & patri noſtro, gloria in ſæcula ſæculorum, amen. Salutate omnem ſanctum in Chriſto Ieſu. Salu/ tant vos omnes qui mecum ſunt fratres. Salutát vos omnes ſancti: maxime autem qui de Cæſa/ ris domo ſunt. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen. Lec. II.

SVPERIVS oſtendit Apoſtolus qualiter fideles ſe debeant habere in futurum: hic cõmendat eos de præ terito ſibi impenſo beneficio. Et primo ponit commen dationem. Secundo terminat epiſtolam in oratione & ſalutatione, ibi. DEVS autem &c.) Circa primũ duo facit. Primo cõmendat eos de beneficio impenſo. Secũ do, beneficium diffuſius exponit, ibi. NON QVASI &c.) Item prima pars diuiditur in tres particulas: quia primo ponit gaudium cõceptum ex eorum beneficio, ſecundo cõmendat eorum beneficium, ibi. QVONI/ AM tandem &c.) tertio excuſat tarditatem, ibi. OC/ CVPATI &c.) Dicit ergo. Moneo vt gaudeatis: ſed ego gauiſus ſum propter ea, quæ feciſtis, non in rebus: ſed in domino. Abac. 3. Ego autẽ in domino gaudebo &c. Gauiſus ſum inq̃ vehementer: quia ꝓpter filios meos.

Deinde ponitur materia gaudii, ibi. QVONIAM tandem &c.) Bona opera ſunt miſericordię, & dicunt̃ flores. quia ſicut ex flore fructus prouenit: ita ex eis frui tio vitę beatę percipitur. Eccl. 24. Flores mei, fructus ho noris & honeſtatis. Quando ergo opus bonum inter/ mittitur, & poſtea reſumitur, dicitur reflorere. Iſti au/ tem aliquando prouiderunt Apoſtolo: & iterum nũc prouiderunt: ideo dicit eos refloruiſſe. Et hoc exponit, cum ſubdit. PRO ME ſentire .i. mihi cõpati. Supra. 1. Sicut eſt mihi iuſtum hoc ſentire pro omnibus vobis &c. 1. Macha. 10. Quę noſtra ſunt, ſentias nobiſcũ: vt cõ ſerues amicitias ad nos &c. Sicut & olim. ſ. quando mi/ hi prouidiſtis. Et hoc tandem aliquando: quia licet tar de: tamen aliquando feciſtis. Ro. 1. Si quomodo tandẽ aliquando proſperum iter habeam &c.

Deinde cum dicit. OCCVPATI &c.) Excuſat tardi tatem. q. d. Non imputo negligentię vel culpę, ſed ne/ ceſſitati: quia eratis occupati propter tribulationes, quas paſſi eſtis. Eccl. 40. Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus &c.

Deinde cum dicit. NON quaſi propter &c.) Benefi cium exponit: & primo cauſam gaudii, ſecundo bene/ ficium, quo floruerũt, ibi. SCITIS autem & vos &c.) Tertio cõmemorat beneficium pręſens, ibi. HABEO autem omnia &c.) Item primo excludit cauſam gau/ dii ęſtimatam. Secundo propriá mentis conſtantiam, ibi. EGO ENIM didici.) Tertio approbat beneficentiá ibi. VERVMTAMEN bene feciſtis &c.) Dicit ergo. NON gaudeo propter pœnuriam à vobis propulſam quę grauis erat. Eſa. 48. Elegi te in camino paupertatis Sed tamen non deprimit animum: niſi eorum, qui in diuitiis delectantur: aut qui gloriantur in ſubſtantia. Et ideo Apoſtolus non triſtatur de paupertate: cuius ratio eſt conſtantia mentis eius, quam primo ponit. Se cundo cauſam eius, ibi. OMNIA poſſum &c.) Item primo ponit conſtantiam in ſpeciali caſu. Secundo ge neraliter in omnibus, ibi. VBIQVE &c.) Dicit ergo. Paupertatẽ nõ timeo: quia didici &c. Nihil demonſtrat ita mẽtẽ ſapientis perfecti: ſicut q̃ ſciat vti quolibet ſta tu. Sicut enim eſt bonus dux, qui in quolibet exercitu operatur: ſecundũ exigentiam eius: & coriarius qui ex quolibet corio facit optimos ſotulares: ſic ille perfect9 eſt, qui ſcit vti quolibet ſtatu. vt ſi ſit in magno, non ele uet̃, & ſi in minimo, non deiiciatur. Et ideo dicit. DI DICI &c. Eſa. 50. Dominus deus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico, retrorſum non abii &c. Et hoc ſufficit ſi parum habeo: ſi multum, ſcio me cõtẽ/ perare. Et ideo ſe exponit, dicens. SCIO humiliari.) Humilitas autem quandoq; dicit virtutem quandam. Luc. 14. & 18. Qui ſe humiliat, exaltabitur &c. Quan doq; deiectionem. pſ. Humiliauerunt in compedibus pedes eius &c. Et ſic loquitur hic dicens. SCIO humi liari) .i. abiectionem ſuſtinere moderate: ſicut oportet. Et quia homines exaltantur per diuitias, & deprimun tur per paupertatem: ideo exaltationem vocat abun/ dantiam. Et in vtroq; eſt periculum: quia ex abundan/ tia erigitur animus contra deum: ex paupertate deiici tur. Et ideo dicitur prouer. 30. Paupertatẽ & diuitias ne dederis mihi. Sed Apoſtolus loquitur melius: quia virtute in vtroq; ſcit vti. & hoc vbiq; .i. in omni loco: & negociis, ſtatibus, & conditionibus inſtitutus: ſicut ſe/ cundę Cor. 6. In omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſi cut dei miniſtros &c.

Quo maxi me ſapiens oſtendatur.

Humilitas, & virtutẽ, & de iectionem dicit.

Deinde cum dicit. OMNIA poſſum &c.) Ponit cau/ ſam ſuę cõſtantię, dicens. OMNIA poſſum &c.) .q. d. Non poſſem hos inſultos ſuſtinere: niſi manu dei me confortãte. Ezech. 1. Manus domini erat mecum. Eſa. 40. Qui ſperant in domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pẽnas ſicut aquilę &c. Sed nunquid ſuperflu it, quod miſimus, cum ſcias egere? Non. Quia licet ſci am pœnuriam pati, quod eſt virtus: tñ non debet mihi ſubuentio ſubtrahi. Ro. 12. Neceſſitatibus ſanctorum communicantes. Heb. 10. Nam & vinctis compaſſi eſtis Et ſic patet cauſa gaudii. Secundo commemorat pręteritum beneficium, ibi. SCITIS autem &c.) A qui/ buſdam enim nihil accipiebat. ſ. Corinthiis & Theſſa/ lonicenſibus

loluce viſitati & hoc quia Corinthii erant auari, & cum turbatione miniſtraſſent: ſed quia Theſſalonicēſes erāt ocio deditis laborabat, dans eis exemplum laborandi. Iſti vero erant boni in abſentia & pręſentia. Vnde dicit ſecundę Cor. 11. Alias eccleſias expoliaui, accipiens ſtipēdium ad miniſterium veſtrum. In ratione dati ſpiritualis & accepti temporalis. primę Cor. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus: non magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. Quia & in Theſſalonica &c. Et hoc eſt argumentum, q̄ papa poteſt ab vna eccleſia accipere in ſubſidium aliarum, non autem ſine omni cā. Sciēdum eſt autem q̄ cum quis dat aliquid alicui duo ſunt conſideranda. ſ. ſubſtantia muneris, & meritum dantis: qui gaudet de temporalibus, gaudet de ſubſtantia muneris, nec quęrit niſi dantem: & hic eſt mercēnarius. Qui autem quęrit meritum, quęrit fructum virtutis & iuſtitię. Et talis eſt paſtor. Fructum inq̄, qui abūdat in ratione veſtra. Ratio dicitur dupliciter: vel ſecūdum q̄ eſt virtus animę: & ſic omnis virtus eſt rationis. Ro. 12. Rationabile obſequium veſtrum. Quandoq̄ eſt ratiocinatio & computatio. Mat. 18. Qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis &c. Ideo dicit abundantiā in ratione: quia plus dabant, q̄ tenerentur: quia quidā tantum in pręſentia: ſed iſti etiam mittebant Romam. HABEO autem) quę miſiſtis &c. ACCEPTIS.) id eſt his quę miſiſtis. IN ODOREM &c.) Leui. 3. & 4. Offerte holocauſtum in odorem ſuauitatis domino. Eſt enī odor deo ſuauis deuotio offerentium, & inter omnes hoſtias multum valent elemoſynę. Heb. 13. Beneficentię autem & communionis nolite obliuiſci: talibus enī hoſtiis promeretur deus.

Papa pōt accipere ab vna eccl'ia in ſubſidiū aliarum non autē ſine cauſa.

Ratio.

Deinde cum dicit. DEVS autem &c.) Finit epiſtolam in oratione: & primo ponit orationem. DEVS autem meus &c. Vnus deus eſt omnium per creationem & potētiam: ſed meus, quia ſingulariter ei ſeruio. Rom. 1. Teſtis enim eſt mihi deus cui ſeruio &c.) IMPLEAT &c.) quia impleſtis meum. Et hoc poteſt dominus: quia abundat ſecundum diuitias. Ro. 10. Idem dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illū &c. Et hoc verum IN GLORIA) ſcilicet ſua: quia ibi implebitur totum deſiderium. ps. Satiabor cum apparuerit gloria tua. ps. Qui replet in bonis deſiderium tuum. Et hoc IN CHRISTO) id eſt per Chriſtum. ſecundę Pe. 1. Per quem maxima nobis & pręcioſa donauit &c. Et de omnibus his ſit deo trinitati & patri noſtro gloria &c. 1. Ti. 1. Soli deo honor & gloria &c. SECVLVM) eſt ſpatiū ſeu duratio generationis, aut memorię hominum. Poſita primo oratione: & ſecūdo gratiarum actione, tertio ponit ſalutationem. OMNEM ſanctum id eſt fideles in Chriſto: quia per Chriſtum ſanctificati. Heb. 13. vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Et patet per totum MAXIME &c.) Et per hoc intelligitur, q̄ multos de familia Cęſaris conuertit ſupra pritio. VT VINCVLA mea) manifeſta in Chriſto fierent in omni prętorio & cęteris omnibus &c. Quamuis autem Mat. 11. dicatur. Qui mollibus veſtiuntur in domibus regum ſunt &c. tamen ad promouendum bonos, & impediendum malos, videtur licitum ſanctis in curiis regum commorari: ſed non propter delitias, & concupiſcentiam voluptatum. Et dicit QVI DE Cęſaris domo ſunt) vt eos animet ad gaudium & ad fidem.

Deinde ponit ſuam ſalutationem de manu ſua dicens. GRATIA domini &c.)

Explicit deuotiſſima Expoſitio Doctoris Angelici S. Thomę de Aquino, ordinis Fratrum Pręedicatorum, ſuper epiſtola glorioſi Apoſtoli Sancti Pauli ad Philippenſes.

In Epiſtolam ad Coloſſenſes, Argumētum per Eraſmum Roterodamum.

COLOSSENSES in Aſia minore ſūt finitimi Laodicenſibus: hos non viderat Apoſtolus. Nam Archippi ſiue q̄d addit Ambroſius Epaphrę: quibus hoc delegatum erat, prędicatione conuerſi ſunt ad Chriſtum His vehementer imminebant pſeudoapoſtoli conātes in dogma multo peruerſiſſimum inducere: docētes nō eſſe filium dei ſalutis authorem: ſed per angelos viam patere ad patrem: neq̄ enim veniſſe filium dei in hunc mundum: neq; venturum: ictum in veteri teſtamento per angelos adminiſtrata ſint omnia. Deinde Iudaiſmum & philoſophię ſuperſtitionem cum Chriſti doctrina miſcebant: obſeruantes quędam legis inſtituta: & ſuperſtitioſe obſeruantes ſolem: lunam: ac ſtellas: & elementa huius mundi: quibus docebant nos eſſe obnoxios. Hos igitur ſuę profeſſionis commonefacit: oſtendens illos quicquid hactenus aſſequuti ſunt: non angelis debere: ſed Chriſto angelorum conditori: hunc vnum eſſe caput eccleſię: nec ab alio quoquam petendam ſalutem. Atq̄ interim authoritatem ſuam aſſerit. Diligenter autem monet: ne pſeudoapoſtolorū magniloquentia: cōfictiſq̄ viſionibus angelorum ſibi imponi paterentur: & vel in Iudaiſmum: vel in philoſophicam ſuperſtitionem prolaberentur. Atq̄ hęc agit duobus primis capitibus. In reliquis hortatur ad officia pietatis: nominatim pręſcribens: qualis vxor erga maritum, qualis debeat eſſe maritus in vxorem, qualis parēs erga liberos, liberi erga parentes: ſerui erga dominos: domini erga ſeruos. Extrema pars ſalutationibus occupatur: niſi quod Archippum cōmonet officii ſui. Scripſit autem e carcere ab Epheſo per Tychicum: quod ipſe palam teſtatur in hac epiſtola. Noſtra argumenta addunt Tychico collegam Oneſimum: nec ſatis video: quid ſequuta Gręcorum inſcriptiones ex vrbe Roma miſſam teſtātur. Hinc certe remiſit Oneſimum: quem illic in vinculis genuerat Chriſto.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Diui Thomę Aquinatis ordinis Prædicatorum, ſuper epiſtola ad Coloſſenſes.

PROTEGEBAT caſtra gladio ſuo &c. 1. Machab. 3. Hęc verba congruunt materiæ huius epiſtolæ ad Coloſſenſes: quia totus ſtatus huius vitę eſt in pugnatione militātium, quorum habitacula caſtra dicuntur Iob. 7. Militia eſt vita hominis ſuper terrā. Ideo habitacula fideliū nomine caſtrorum figurant. Vnde eccleſia ſimilitudinem habet caſtrorum. Geñ. 32. Caſtra dei ſunt hęc &c. Hęc caſtra tripliciter impugnantur. A quibuſdam quaſi obſidentibus, qui manifeſte ſe erigunt contra eccleſiam. Apoc. 20. Aſcenderunt ſuper latitudinem terre, & circuierunt caſtra ſanctorum. & ciuitatem dilectam &c. Ab aliis latenter decipitur, ſicut ab hęreticis. Ro. vlti. Per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda hominum &c. ſecundę Ti. 3. Mali autem homines & ſeductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes &c. A quibuſdam. ſ. domeſticis per diuerſas corruptelas peccatorum, quæ ſunt ex corruptione carnis. Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem &c. Eph. vltimo. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem: ſed aduerſus principes &c. Prælati eccleſiæ ſunt duces. ps. Principes Iuda duces eorū &c. Ad quorum officium pertinet contra omnia prędicta caſtra eccleſiæ munire. Contra peccata quidem per exhortationes. Eſa. 58. Annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Contra hæreticos per ſanam doctrinam. Ti. 1. Amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem &c. Contra perſecutores exemplo. ſ. patienter tolerando ſicut Paulus pteſit gladio ſpirituali: quia in ſuis epiſtolis corripiebat peccata: cōfutabat hęreſes: animabat ad patientiā.

Prelatorum officium.

Et ſic tanguntur duo in verbis propoſitis.ſ.eccleſię ſta/tus,cum dicitur.Caſtra:& Apoſtoli ſtudium,ibi. Protexit.In caſtris autem debet eſſe ſollicitudo ad mala vitāda.Deut.23.Vt ſint caſtra tua ſancta,& nihil I eis appareat fœditatis.Itē ordo ad ducē & ad ſe.Cant.7.Quid videbis in Sunamite:niſi choros caſtrorum?Geñ.31.Caſtra dei ſunt hęc.Itē terror ad hoſtes.Cañ.6.Terribilis vt caſtrorū acies ordinata &c.Sed Apoſtolus circa protectionem erat ſollicitus tanq̄ paſtor,cuius eſt dirigere oues diligenter, ne errent. Io.10.Ante eas vadit &c. ſic Apoſtolus faciebat Phil.3.Imitatores mei eſtote , ſicut & ego Chriſti &c. Itē paſcere abundanter, ne deficiant. primæ Pet.5.Paſcite,qui in vobis eſt domini gregē &c. Et ſic Apoſtolus faciebat.primę Cor.3. Tanq̄ paruulis lac dedi vobis.Itē defendere potenter,ne pereant.Eccl.7.Noli velle fieri iudex , niſi valeas virtute irrūpere iniquitates &c.1. Reg.17. Paſcebat ſeruus tuus patris ſui gregē:& veniebat leo vel vrſus &c.& ideo dicit q̄ Apoſtolus protegebat caſtra.i.eccleſiā dei gladio , quod eſt verbum dei.vt dicitur Eph.6.Heb.4.Viuus eſt enim ſermo dei & efficax,& penetrabilior omni gladio ancipiti &c.Sic ergo materia huius epiſtolę eſt hęc: quia in epiſtola ad Epheſios oſtendit modum eccleſiaſticę vnitatis In epiſtola ad Philippenſes oſtendit eius profectum & cōfœderationē.In hac autē agit de ei⁹ cōuerſatione cōtra hęreticos:q deprauauerūt eos ſeducēdo &c. Cap. I.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei: & Timotheus frater: his qui ſunt Coloſſis ſanctis, ac fidelibus fratribus in Chriſto. † Gratia vobis & pax a deo patre noſtro: & domino Ieſu xp̄o.

1.Cor.1 Gal.1. Ephe.1.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, & Timotheus frater,his qui ſunt Coloſſis ſanctis, & fidelibus fratribus in Chriſto Ieſu, Gratia vobis & pax a deo patre nr̄o.

DIVIDITVR autem hęc epiſtola in ſalutationem & tractatū, ibi. GRATIAS &c.) Itē primo ponuntur perſonæ ſalutantes. Secundo perſonæ ſalutatæ , ibi. HIS qui ſunt &c.) Tertio bona optata,ibi. GRATIA vobis &c.) Circa primum primo ponitur principalis perſona. Secundo adiuncta,ibi. ET TIMOTHEVS &c.) Principalis primo tangitur ex nomine PAVLVS) .i.humilis. Tales enim percipiunt ſapientiam. Mat.11. Abſcondiſti hęc a ſapientibus & prudentibus:& reuelaſti ea paruulis. Et ideo docet eam. Secundo ab officio.ſ. APOSTOLVS) .i.miſſus: ſcilicet ad procurandū ſalutem fidelium. Act.13. Segregate mihi Barnabā & Saulū in opus ad quod aſſumpſi eos &c. Io.20.Sicut miſit me pater,& ego mitto vos &c. Et Apoſtolus non cuiuſlibet: ſed IESV Chriſti) cuius gloriā quęrit:non ſuiipſius.ſecundę Cor.4. Nō enim noſmet ipſos prędicamus:ſed Ieſum Chriſtum dominū noſtrū nos autem ſeruos veſtros per Ieſum &c. Sed quidam peruenerunt ad officiū ex ira dei propter peccatū populi. Iob.34.Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Oſeę.13. Dabo tibi regē in furore meo. Et ideo dicit. PER voluntatem dei).ſ eius beneplacitum. Hiere.3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meū, & paſcent vos ſcientia,& doctrina &c. Perſona adiūcta eſt TIMOTHEVS:) vt.ſ.in ore duorum vel trium ſtet omne verbum:vt dicitur Deut.17.Prouer.18. Frater qui iuuatur a fratre,quaſi ciuitas firma &c.Perſonę ſalutatę ponuntur ibi. HIS &c.) Sancti dicuntur maiores Luc.1.Seruiamus illi . in ſanctitate & iuſtitia corā ipſo &c.Fideles dicuntur minores,qui ſaltē veram fidem tenent quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo: vt dicit Heb.11. Vel SANCTIS:) ideſt in baptiſmo ſanctificatis: & fidelibus:ideſt permanentibus in fide accepta. Prouer.18.Vir fidelis multum laudabitur &c.

Permiſſio malorum prelatorū & predicatorū.

Deinde ponuntur bona optata.ſ. GRATIA) quæ eſt principium omnis boni. Ro.3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius &c. PAX) quæ eſt finale bonum omnium.p̄s.Qui poſuit fines tuos pacē &c. Et per conſequens optat omnia bona media. Et hoc A DEO) p̄s. Gratiam & gloriam dabit dominus &c. Patri domini noſtri Ieſu Chriſti.ſ.per naturam:ſed NOSTRO) per gratiam. ET DOMINO. Ieſu Chriſto:) & ſic patre noſtro.ſ.deo in trinitate:& domino Ieſu Chriſto,quantū ad naturam aſſumptam.

† Gratias agimus deo & patri domini noſtri Ieſu Chriſti;ſemper de vobis;cum oramus;quoniam audiuimus fidem veſtram in Chriſto Ieſu & charitatem erga omnes ſanctos;propter ſpem repoſitam vobis in cœlis;de qua prius audieratis per ſermonem veracem euangelii; quod peruenit ad vos,quemadmodum & in toto mundo etiam fructificat; ſicut & in vobis; ex quo die,quo audiſtis, & cognouiſtis gratiam dei per veritatē. Quemadmodum & didiciſtis ex Epaphra dilecto conſeruo noſtro;quia eſt fidus pro vobis miniſter Chriſti; qui & expoſuit nobis veſtram dilectionem in ſpiritu. Phil.1.

Gratias agimus deo,& patri domini noſtri Ieſu Chriſti,ſemper pro vobis orantes; audientes fidem veſtram in Chriſto Ieſu; & dilectionē quā habetis in ſanctos omnes,propter ſpem,quæ repoſita eſt vobis in cœlis; quam audiſtis in verbo veritatis euangelii,quod peruenit ad vos,ſicut & in vniuerſo mundo eſt,& fructificat,& creſcit,ſicut in vobis ex ea die, qua audiſtis, & cognouiſtis gratiam dei in veritate;ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſſimo conſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti Ieſu. Qui etiā manifeſtauit nobis dilectionē veſtrā in ſpiritu. Lec. II.

HIC accedens ad propoſitū,incipit epiſtolarem tractatum. Et primo cōmendat euangelii veritatē. Secundo,contra contrarianta protegit veritatē ſtatus huius in ſecundo cap.ibi. VOLO enim ſcire vos &c.) Circa primum duo facit. Primo cōmendat euangelicæ fidei veritatē. Secundo authorē huius ſtatus,ibi. QVI eſt imago &c.) Itē prima in duas:quia primo agit gratias pro beneficiis ſpecialiter exhibitis Coloſſenſibus. Secundo pro exhibitis generaliter eccleſiæ, ibi. GRATIAS agentes &c.)Circa primū duo facit:quia primo cōmendat gratiarum actionē deo pro iſtis. Secundo oſtendit orationis materiā,ibi. AVDIENTES &c.)Iterum prima in duas:quia primo pręmittit gratiarū actionē. Secundo orationē.ibi. ORANTES.) Dicit ergo.Gratias agimus deo actori gratiarū.primę Theſ.vltimo. In omnibus gratias agite. Et hoc ſemper pro pręteritis & futuris. Licet enim non continue in actu poſſimus orare tamen ſemper ex habitu charitatis debemus orare.primę Theſ.vlt.Sine intermiſſione orate &c.Luc.18.Oportet ſemper orare.

Deinde ponitur materia. Ea primo gratiarum actionis. Secūdo orationis,ibi. IDEO & nos &c.) Circa primum primo cōmemorat bona eorum. Secundo quomodo fuerūt ea adepti,ibi. QVAM audiſtis &c.) Bonum noſtrum principaliter eſt in fide,ſpe,& charitate. Per fidem enim habemus notitiā dei : per ſpem eleuamur in ipſum, ſed charitate vnimur ei. primę Cor.13. Nunc autem manent fides,ſpes,charitas,tria hęc &c. Et ideo de iſtis tribus gratias agit. Primo q̄ fidem habent.(Non enim ipſe predicauerat eis.) ſed quidā diſci

pulos

pulit Epaphra nomine: & poſtea Archippus. Et ideo dicit. AVDIENTES fidem,) quę eſt principiū ſpiritualis vitę. Abac. 2. Iuſtus meus ex fide. Heb. 11. Accedentē ad deum oportet credere &c. Sed hęc fides ſine dilectione operante eſt mortua, vt dicitur Iaco. 2. Et ideo oportet, q̃ aſſit dilectio operans. Gal. vlt. In Chriſto Ieſu neq̃ circunciſio aliquid valet, neq̃ prępurtiū: ſed noua creatura. Et ideo dicit. ET DILECTIONEM quam habetis &c.) Eſt autem quędā dilectio charitatis, & quędam mondana: ſed mundana nō ſe eſtēdit ad omnes: quia dilectio ad illos eſt, cum quibus eſt cōmunio, quę eſt cā dilectionis & hęc cauſa in dilectione mundana non ſe habet ad omnes: ſed tantū eſt cum cōſanguineis & mūdanis: ſed dilectio charitatis ſe eſtendit ad omnes. Et ideo dicit. IN OMNES.) Nam & ſi peccatores diligantur per charitatē: hoc eſt, vt ſint ſancti. primę Io. 3. Nos ſcimus quoniā tranſlati ſumus de morte ad vitā, quoniam diligimus fratres. Item dilectio mundi habet fructum in hoc mundo: ſed charitas in vitam ęternam. Et ideo tertio ſubdit de ſpe, dicens. PROPTER ſpem, q̃ repoſita eſt).i. propter gloriā ęternam, quę ideo dicitur ſpes: quia pro certo cuſtoditur. Iob. 19. Repoſita eſt hęc ſpes mea in ſinu meo.

Deinde cum dicit. QVAM ante audiſtis &c.) Oſtēdit quomodo adepti ſunt iſta. Et primo cōmendat doctrinam euangelicā. Secūdo miniſteriū, ibi. SICVT didiciſtis &c.) Item primo cōmendat doctrinā a veritate. Secundo ab eius dilatatione, ibi. QVOD peruenit &c.) Tertio a profectu, ibi. ET FRVCTIFICAT &c.) Dicit ergo. QVAM audiſtis .ſ. ſpem vel rem ſperatā. Et hoc in verbo veritatis euāgelii. Hęc enim excedit omnia. primę Cor. 2. Nec oculus vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis aſcēdit &c. Et ideo deus eam reuelat. Mat. 3. Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cœlorū &c. Hęc autē eſt ſpes vera, nō vana: ſicut quando promittens eſt mendas: quia in verbo veritatis. Io. 17. Sermo tuus veritas eſt.

Deinde cum dicit. QVOD peruenit.) Cōmendat doctrina Chriſti a dilatatione: quia nō ſolum peruenit ad vos: ſed in vniuerſo mundo. ps. In omnē terrā exiuit ſonus eorū &c. Mat. 24. Oportet hoc euangeliū regni p̄dicari in vniuerſo orbe: & tūc erit cōſumatio. Sed quomodo? Nondū eſt cōſumatio, cum prędicatū ſit in vniuerſo mundo. Reſpondeo. Aliqui dicunt q̃ euangelium Chriſti nō eſt euangeliū regni. Sed hoc eſt falſum. quia dominus dicit hoc euangeliū regni. Sed dicendū eſt ſecundū Chryſoſtomū. q̃ adhuc viuentibus Apoſtolis euangeliū Chriſti eſt diuulgatū per totum mundū, ſaltem q̃tum ad famā, quod eſt valde miraculoſum, q̃ in quadraginta annis ſic creuerit doctrina Chriſti. Et ſic dicit IN VNIVERSO mundo q̃tum ad famam: & tunc erit cōſumatio.i. deſtructio Hieruſalē. Secundum Aug. autē hoc non eſt verū: quia adhuc tēpore ſuo erāt aliquę gentes, in quibus nondū erat eccleſia. Et ideo ipſe dicit hoc eſſe intelligendū, quando prędicabitur. Ita q̃ quando in omnibus gētibus eccleſia erit fundata, licet aliqui ſint credentes, aliqui nō, tunc erit finis: & hoc non tēpore Apoſtoli: ſed circa finem mūdi: & ſic in vniuerſo mundo, loquitur Apoſtolus de futuro ſicut de p̄ſenti p̄pter certitudinē euentus ps. In omnē terrā exiuit ſonus eorū &c. Poteſt tamē dici, q̃ ſecundū famā eſt diuulgatū p totū mundū: ſed nō ſecundū fundationē.

Tēpore Auguſtini adhuc nō erat nomē xp̄i in oēs gētes notum.

Deinde cōmendat doctrinā Chriſti, q̃tum ad fructū per bona opera, ibi. ET FRVCTIFICAT &c.) Eccle. 24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis &c. Mat. 13. Attulit fructū aliud centeſimū, aliud ſexageſimū, aliud triceſimū &c. ET CRESCIT) .ſ. in multitudine credentium. Act. 1. Dominus autē augebat, q̃ ſalui fierent quottidie in idipſum. Et hoc magnę poteſtatis fuit: quia SICVT in vobis:) ita & in aliis. Audiſtis prędicationē, & cognouiſtis approbando. Conſequenter cōmendat miniſterium tripliciter. Primo per cōparationē ad ſe. Secundo per cōparationē ad ipſos. Tertio quātum ad vtroſq;. Dicit ergo. EDOCTI eſtis per euāgeliū, ſicut ab Epaphra conſeruo didiciſtis.) Apoc. vlt. Conſeruus tuus ſum & fratrum tuorū &c. Qui eſt fidelis miniſter .ſ. nō quęrens, quę ſua ſunt. primę Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum dei &c. Qui fuit mediator inter Apoſtolum & iſtos: vnde ſignificauit.i. manifeſtauit &c.)

Propterea & nos ex quo die audiuimus: † non deſinimus pro vobis orare: & poſcere: vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni ſapientia & prudentia ſpirituali: vt ambuletis digne domino: vt per omnia placeatis: in omni opere bono fructificantes: & creſcentes in agnitionem dei: omni robore corroborati: iuxta potentiam gloriæ illius: ad omnem tolerantiam ac patientiam cum gaudio: gratias agentes patri: qui idoneos nos fecit ad participationem ſortis ſanctorū in lumine: qui eripuit nos a poteſtate tenebrarū: ac tranſtulit in regnum filii ſibi dilecti: per quem habemus redemptionem per ſanguinem ipſius: remiſſionem peccatorum. 2. Theſ. 1.

Ideo & nos ex qua die audiuimus: non ceſſamus pro vobis orantes, & poſtulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni ſapiētia & intellectu ſpiritali: vt ambuletis digne deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificātes & creſcentes in ſcienntia dei: in omni virtute confortati, ſecundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate cum gaudio, gratias agentes deo & patri: qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine. Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ: in quo habemus redemptionem & remiſſionē peccatorū. Lec. III.

SVPRA poſuit materiā gratiarum actionis, oſtendens pro quibus bonis gratias egit: hic oſtendit orationem, oſtendens quid pro eis petit. Et primo pręmittit conditiones orationis. Secūdo ſubdit bona petita, ibi. VT IMPLEAMINI &c.) Oratio tres habet cōditiones. Primo q̃ ſit tēpeſtiua. Vnde ſubdit. EX QVA die &c. Supplex cœpimus orare. Hiere. 31. Ex quo locutus ſum de eo: adhuc recordabor eius &c. Secundo, q̃ ſit continua. ibi. NON ceſſamus &c.) 1. Reg. 12. Abſit autem a me hoc peccatū in domino, vt ceſſem orare pro vobis &c. Ro. 1. Sine intermiſſione memoriā veſtri facio ſemper in orationibus meis &c. Tertio multiplex & perfecta, ibi. ORANTES & poſtulantes.) Oratio eſt aſcenſus mētis in deum. Poſtulatio eſt rerū petitio. Oratio debet pręcedere, vt deuote petens exaudiatur. Sicut petentes, pręmittunt perſuaſionē, vt inclinent: ſed nos debemus pręmittere deuotionē & meditationē dei & diuinorum: nō vt eum flectamus: ſed vt nos erigamus in eum. Tria autē petit .ſ. cognitionem veritatis, ibi. VT IMPLEAMINI &c.) Operationē virtutis, ibi. VT AMBVLETIS &c. Tolerantiā malorū, ibi. IN OMNI patientia. (Triplicē vero cognitionē optat .ſ. agendorū. Vnde dicit. VT IMPLEAMINI in agnitione &c.) id eſt vt plene cognoſcatis voluntatē dei. primę Theſ. 4. Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis &c. Ille ergo cognoſcit voluntatem dei, qui in ſanctitate viuit. Qui ergo peccat, nō cognoſcit voluntatē dei: quia omnis peccans eſt ignorans. Ro. 12. Vt probetis, quę ſit voluntas dei &c. Itē cognitionem diuinorum, ibi. IN OMNI ſapientia quæ eſt cognitio diuinorū: ſecundū Aug. Sap. 1. Sentite a domino in bonitate. Itē ſpiritualium donorum, ibi. ET INTELLECTV ſpiritali.) .i. nō harū corporaliū rerum. primę Cor. 2. Nos autē nō ſpiritum huius mundi accepimus: ſed ſpiritū qui ex deo eſt &c. Et apte cōiunguntur hęc duo: ſapientia & intellectus: quia nulla eſt ſapiētia, ſi intellectu careat: vt dicit Greg. & inutilis eſt intellectus ſine ſapientia: quia ſapiē

tia iudicat,& intellectus rapit:& nó valet capere,niſi iudicet:& ecóuerſo. Glo. dicit: ꝙ pręmiú ſumitur generaliter. Secundú pertinet ad actiuam vitá. Tertiú ad contéplatiuam. Nec ſufficit cognoſcere: quia ſcienti bonum, & nó operanti peccatum eſt illi vt dicitur Iac.4. Vnde oportet. ꝙ aſſit virtuoſa operatio, quá primo tágit, ibi. VT AMBVLETIS digne deo.) Indigne enim ambulat qui nó viuit ſicut decet filiú dei. ſecundę Cor.6. In omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut dei miniſtros, in multa patientia &c. primæ Theſ.4. Sicut prędiximus, & teſtificati ſumus. Secundo tangit rectá intentioné, ibi. PER omnia placentes.) Sap.4. Placens deo factus eſt dilectus &c. Tertio ſtudiú proficiédi, ibi. IN OMNI opere bono &c.) Semper enim homo debet niti ad vlterius boní. Eccl.24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis &c. Roma.6. Habetis fructú veſtrum in ſanctificationem &c. Ad fructificationem ſequitur augmentum ſcientię: ideo dicit. ET CRESCENTES &c.) Ex hoc enim ꝙ aliquis ſtudet implere mandata, diſponitur ad cognitionem. ps. Super ſenes intellexi: quia mandata tua quęſiui. Sap.1. Non habitabit in corpore ſubdito peccatis &c. Et dicit DEI.) non mundi. Sap.10. Dedit illi ſcientiam ſanctorum &c.

Deinde tangit tolerantiá malorú: quia ad virtutem nó ſufficit ſcire vel velle, niſi imobiliter operetur: quod non poteſt eſſe ſine patientia, & malorú tolerantiá. Et ideo dicit. IN OMNI virtute cóforta ti.) Eccl.44. Diuites in virtute pulchritudinis ſtudiú habentes. Q uę virtus eſt a deo. Vnde dicit. SECVNDVM potentiá claritatis eius.) Eph.6. Confortamini in domino. Sed addit claritatis eius. i. Chriſti, qui eſt claritas patris: quia pergere ad peccatú, eſt pergere ad tenebras. Sap.7. Vapor eſt enim virtutis dei, & emanatio quędam eſt claritatis omnipotentis dei ſyncera.

Deinde cum dicit. IN OMNI patiétia &c.) Petit eis tolerantiá in aduerſis. Q uidá enim deficiunt, vel propter difficile aduerſorú: & ideo oportet habere patientiam. Luce.21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Vel propter dilationem pręmii. Et ideo dicit. ET LONGANIMITATE.) Q uę facit ſuſtinere rem ꝓmiſſam. Abac.1. Si morá fecerit expecta eum &c. Heb.6. Longanimiter ferens adeptus eſt repromiſſioné. Sed aliqui hęc duo vitant: ſed cum triſtitia. Contra hoc dicit. CVM gaudio.) Iac.1. Omne gaudium exiſtimate fratres cum in varias tentationes incideritis &c.

Deinde cú dicit. GRATIAS agentes &c.) Agit gratias pro beneficiis exhibitis omnibus fidelibus. Et hoc pro beneficio gratię, quod primo ponit: ſecúdo fructú gratię, ibi. Q VI eripuit &c.) Dicit ergo. Oramus pro vobis agentes gratias deo. ſ. creanti: & patri. ſ. adoptanti: qui dignos &c. Dixerunt aliqui, ꝙ dona gratiarum dantur pro meritis: & ꝙ deus dat dignis gratiarú: non auté indignis: ideo hoc excludit Apoſtolus: quia quicquid habes dignitatis & gratię: hoc deus fecit í te: ergo & effectus gratię. Et ideo dicit. Q VI dignos nos fecit &c.) ſecundę Cor.3. Non ꝙ ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis &c. In partem ſortis ſanctorum &c. Omnes homines de mundo ſecundú naturam ſunt boni. Et ideo iuſtú eſt eos aliquá parté habere dei. Mali quidé parté habent voluptates & téporalia. Sap.2. Hęc eſt pars noſtra, & hęc ſors. Sancti vero habét ipſum deum parté. Trenorú.3. Pars mea dominus. ps. Dominus pars hereditatis meę. Et ideo dicit. Q VI dignos &c.) Et addit. SORTIS) quia dupliciter aliqui diuidunt. Q uandoq per electioné, quádo vnus hanc: alius illá parté elegit. Aliquando ſorte. Prouer.18. Contradictiones cóprimit ſors. Hæc auté pars cedit ſanctis non per electioné propriá. Io.15. Non vos me elegiſtis: ſed ego elegi vos &c. Sed quia ipſe deus elegit nos. Sors enim nihil aliud é, ꝗ cómittere aliquid diuino iudicio.

Sors quid.

Sors auté triplex eſt. ſ. cóſultoria, diuinatoria, & diuiſoria. Prima in téporalibus non eſt mala. Secunda vana eſt & mala. Tertia in neceſſitatibus aliquando permittenda: ſed hæc per ſe eſt poſſeſſio luminis. primę Ti. vlti. Lucé habitat inacceſſibilé. Iob.36. In manibus abſcondit lucé &c. Sed ex hac parte ſequitur effectus gratię. ſ. tranſlatio de tenebris ad lucem. Et ideo primo ponit tranſlationé: Secúdo modum, in quo homines ante gratiá ſunt ſerui peccati. Et peccatum eſt tenebra: & ideo ſunt in poteſtate tenebrarú, ſiue dęmonú, ſiue peccatorum. Eph. vlti. Aduerſus rectores mundi tenebrarú harum &c. Eſa.49. Captiuitas a forti tolletur &c. TRANSTVLIT, vt eſſemus regnú dei.) Io.18. Regnú meú nó eſt de hoc múdo &c. Et hoc fit, quádo liberamur a peccato. Apoc.5. Feciſti nos deo noſtro regnú &c. Vel ad literam, vt vitam ęternã. Mat.3. & .4. & .10. Appropinquabit regnú cœlorú. Et hoc eſt, quod dicit. REGNVM filii dilectionis ſuæ.) Dilectio, vt dicit Augu. in glo. quandoq dicitur ſpiritusſanctus, qui eſt amor patris & filii. Sed ſi dilectio ſic ſemper teneretur perſonaliter: tunc filius eſſet filius ſpiritusſancti: ſed quando dicitur eſſentialiter: vt dicitur in glo. FILII ergo dilectionis) ſuæ dicitur. i. filii ſui dilecti: vel filii eſſentię ſuæ. Sed nunquid hęc eſt vera. filius eſt filius eſſentię patris? Dicendú eſt, ꝙ ſi genitiuus deſignat habitudiné cauſę efficiétis, eſt falſum: quia eſſentia nó generat nec generatur. Si autem deſignat formá. i. habens eſſentiá ſuam, quaſi materialiter: ſicut dicitur Egregię formæ. i. habens egregiam formam: ſic eſt vera. Ioan.3. Pater diligit filiú, & omnia dedit in manu eius &c.

Dilectio tenetur & pſonaliter & eſſentialiter.

Deinde cum dicit. IN Q VO habemus &c.) Oſtendit modú tranſlationis. Homo enim exiſtens in peccato dupliciter tenebatur ſubditus. ſ. per ſeruituté. Io.8. Q ui facit peccatú ſeruus eſt peccati. Ité erat reus pœnę & auerſus a deo. Eſa.59. Iniquitates veſtrę diuiſerút inter vos & deú veſtrú: & peccata noſtra abſconderunt faciem eius a nobis, ne exaudiret. Hęc duo remouet Chriſtus: quia inquantum homo, factus eſt pro nobis ſacrificium: & redemit nos in ſanguine ſuo. Et ideo dicit. IN Q VO habemus redemptioné.) primę Cor.6. Empti eſtis precio magno &c. Sed inquantú eſt deus, habemus per eum PECCATORVM remiſſionem:) quia reatus peccati ſolutus eſt per eum.

Qui eſt imago dei inconſpicui: primogenitus vniuerſæ creaturæ: quod per illú creata ſint omnia: quæ in cœlis ſunt: & quæ in terra: viſibilia, & inuiſibilia: ſiue throni: ſiue dominationes: ſiue principatus: ſiue poteſtates. Omnia per illum: & in illum creata ſunt: & ipſe eſt ante omnia: & omnia per illum conſiſtunt.

Qui eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniá in ipſo códita ſunt vniuerſa, in cœlis: & in terra, viſibilia, & inuiſibilia. Siue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt: & ipſe eſt ante omnes: & omnia in ipſo conſtát.

Lec. IIII.

POSTQ VAM ſuperius cómemorauit gratiæ beneficia ſpecialia, & vniuerſalia, hic cómendat authoré huius gratię. ſ. Chriſtú. Et primo per cóparationem ad deum. Secundo generaliter per cóparationem ad totá creaturá, ibi. PRIMOGENITVS &c.) Tertio ſpecialiter per cóparationé ad eccleſiam. ibi. ET IPSE eſt caput &c.) Circa primú notandum eſt, ꝙ deus dicitur inuiſibilis: quia excedit capacitaté viſionis cuiuſcunq intellectus creati: ita ꝙ nullus intellectus creatus naturali cognitione poteſt pertingere ad eius eſſentiá. Iob.36. Ecce deus magnus vincens ſcientiá noſtrá. primæ Ti. vlti. Lucé habitat inacceſſibilé &c. Videtur ergo a beatis ex gratia, non ex natura. Ratio huius aſſignatur a Dionyſio: quia omnis cognitio terminatur ad exiſtens. i. ad aliquá naturá participanté eſſe. Deus auté eſt ipſum eſſe nó participatum: ergo eſt incognitus. Huius ergo DEI inuiſibilis filius eſt imago.) Sed videndum eſt, quomodo dicatur imago dei: & quare dicatur inuiſibilis. Et quidé de ratione imaginis ſunt tria. ſ. ꝙ ſit ibi ſimilitudo: ꝙ deducta ſit, vel expreſſa ex eo, cum quo é ſimilitudo: & ꝙ deducta ſit in aliquo pertinente ad ſpeciem, vel ſignú ſpeciei. Si enim ſint duo ſimilia: quorum

Q uó filius dicitur imago dei & inuiſibilis.

Imago quid propriæ.

vnum

vnum non deriuetur ab alio, neutrũ dicimus alterius imaginẽ: ſicut ouum nõ dicitur imago oui. Et ideo ab imitando dicitur imago. Itẽ ſi ſit ſimile: ſed non q̃tum ad ſpeciẽ, vel ſignũ ſpeciei: tunc nec imago dicitur: ſicut in homine multa ſunt accidentia, vt color, quãtitas & huiuſmodi: & ſecũdũ nullũ horum dicitur Imago. Sed ſi figurã eius accipiat: ſic poteſt eſſe Imago: quia figura eſt ſignũ ſpeciei: filius autẽ eſt ſimilis patri: & pater ſimilis filio: ſed filius habet hoc a patre: pater autem non a filio. Et ideo proprie loquẽdo dicimus filiũ imaginem patris: & nõ ecõuerſo: quia deducit & deriuatur hęc ſimilitudo a patre. Itẽ hęc ſimilitudo eſt ſecundũ ſpeciẽ: quia filius in diuinis repræſentatur aliquo modo: ſed deficienter per verbũ mentis noſtrę. Verbũ autẽ mẽtis noſtrę eſt, quãdo formamus actu formã rei, cuius notitiam habemus: & hoc ſignificamus verbo exteriori. Et hoc verbũ ſic conceptum eſt quædã rei ſimilitudo, quã in mente tenemus: & ſimile ſecundũ ſpeciẽ. Et ideo verbum dei imago dei dicitur. Quantũ ad ſecundũ, ſciẽdum eſt, q Arriani hoc verbũ male intellexerũt, iudicãtes de dei imagine ſecundũ imagines, quę fiebant ab antiquis, vt viderent in eis charos ſuos ſubtractos ſibi: ſicut & nos facimos imagines ſanctorũ: vt quos nõ videmus in ſubſtantia, videamus in imagine. Et ideo dicũt, q inuiſibile eſt propriũ patri: filius autẽ eſt primũ viſibile, in quo manifeſtatur bonitas patris: quaſi pater ſit vere inuiſibilis, filius vero viſibilis: & ſic alterius eſſent naturę. Hoc autẽ excludit Apoſtolus ad heb. 1. dicẽs. Qui cum ſit ſplendor glorię, & figura ſubſtantię eius &c. Et ſic eſt imago, nõ ſolum dei inuiſibilis: ſed etiã ipſe inuiſibilis eſt: ſicut pater. Et ideo ait. QVI EST imago inuiſibilis dei.)

Deinde cum dicit. PRIMOGENITVS &c.) Cõmendat Chriſtũ per cõparationẽ ad creaturã. Et primo facit hoc: ſecũdo exponit, ibi. QVIA in ipſo &c.) Circa primum ſciendũ eſt, q Arriani ſic intelligunt. q. d. primogenitus: quia ſit prima creatura: ſed hic nõ eſt ſenſus, vt patebit. Et ideo duo ſunt videnda. ſ. quomodo hæc imago ſit genita: & quomodo primogenita creaturæ.

Error Arrii.

Quantũ ergo ad primũ, ſciendũ eſt: q in vnaquaq re generatio eſt ſecundũ modũ ſui eſſe, & ſuę naturę. Alius enim modus generationis eſt in hominibus. & alius in plantis: & ſic de aliis. Natura autẽ dei eſt ipſum eſſe intelligere: & ſic oportet, q eius generatio, vel cõceptio intellectualis ſit generatio vel conceptio naturæ eius. In nobis autẽ conceptio intelligibilis, nõ eſt conceptio naturæ noſtræ: quia in nobis aliud eſt intelligere, & natura noſtra. Et ideo cum hæc imago ſit verbũ, & cõceptio intellectus, oportet dicere, q ſit germẽ naturę: & ſic de neceſſitate genitus: quia accipit naturã ab alio. Secundo videndũ, eſt quomodo dicatur primogenitus. Deus enim nõ alio ſe cognoſcit, & creaturã: ſed omnia in ſua eſſentia, ſicut in prima cauſa effectiua. Filius autem eſt conceptio intellectualis dei ſecundũ q cognoſcit ſe: & per cõſequens omnẽ creaturã. Inquantũ ergo gignitur videtur quoddã verbum repreſentans totã creaturam & ipſum eſt principium omnis creaturæ. Si enim non ſic gigneretur, ſolũ verbũ patris, eſſet primogenitus patris: ſed non creaturę. Eccl. 24. Ego ex ore altiſſimi prodii primogenita ante omnẽ creaturã &c.

Generatio.

Quomodo filius dicatur primogenitus.

Deinde cũ dicit. QVIA in ipſo &c.) Exponit, quod dixerat. ſ. q ſit primogenitus: quia. ſ. eſt genitus, vt principium creaturę. Et hoc q̃tum ad tria. Primo quãtum ad rerũ creationẽ. Secundo quantũ ad earũ diſtinctionem, ibi. IN CELIS &c.) Tertio quantũ ad conuerſationem in eſſe, ibi. ET OMNIA in ipſo &c.) Dicit ergo. Eſt primogenitus creaturę: quia eſt genitus, vt principium omnis creaturę. Et iõ dicit. QVIA in ipſo &c.) Circa quod, ſciendũ eſt, q Platonici ponebant ideas dicentes, q quelibet res fiebat ex eo, q participabat ideã: puta hominis vel alicuius alterius ſpeciei. Loco omnium harũ idearũ, nos habemus vnum. ſ. filiũ verbũ dei. Artifex enim facit artificiũ ex hoc, q facit illud participare formã apud ſe conceptã, quaſi inuoluens eam exteriori materię: ſicut ſi dicatur, q artifex facit domum per formã rei, quã habet apud ſe conceptã. Et ſic deus omnia in ſua ſapientia dicitur facere: quia ſapiẽtia dei ſe habet ad res creatas, ſicut ars ędificatoris ad domum factam. Hęc autem forma, & ſapientia eſt verbũ: & ideo omnia in ipſo cõdita ſunt: ſicut in quodã exẽplari. Gen. 1. Dixit & facta ſunt: quia in verbo ſuo ęterno creauit omnia, vt fierent. Quantũ autẽ ad diſtinctionẽ ſciendũ eſt, q aliqui ſicut Manichęi errauerunt dicẽtes hęc corpora terrena: quia corruptibilia facta eſſe a malo deo: cœleſtia vero: quia incorruptibilia a bono deo. ſ. patre Chriſti. Sed mentiuntur: quia in eodem ſunt vtraq creata. Ideo dicit. IN COELIS &c.) Et eſt hęc diſtinctio ſecundum partes naturę corporeę. Gen. 1. in principio. i. in filio creauit deus &c. Platonici etiã dicunt q deus per ſe creauit creaturas inuiſibiles. ſ. angelos: & per angelos creauit naturas corporeas. Sed hoc excludit quia dicit. VISIBILIA & inuiſibilia.) De primo heb. 11. Fide intelligimus eſſe aptata ſęcula, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent. De ſecundo autem. Eccl. 43. Pauca vidimus operũ eius, omnia autẽ dominus fecit &c. Hęc autẽ diſtinctio eſt ſecundũ creaturarũ naturã. Tertia diſtinctio eſt ordinis & gradus in inuiſibilibus, cum dicit. SIVE throni &c.) Platonici etiã errant hic: dicebant enim in rebus diuerſas eſſe perfectiones, & quãlibet attribuebãt vni primo principio: & ſecundũ ordines earũ perfectionum, ponebant ordines principiorũ, ſicut ponebãt primum ens, a quo participant omnia eſſe: & illud principium ab iſto. ſ. primũ intellectũ, a quo omnia participant intelligere: & aliud principiũ vitam, a quo omnia participant viuere. Sed nos nõ ſic ponimus: ſed ab vno principio res habent, quicquid in eis perfectionis eſt. Et ideo dicit. SIVE throni &c.) q. d. Non dependent ab aliis pricipiis ordinatis: ſed ab ipſo vno ſolo verbo dei. Sed quid eſt quod dicit. Ephe. 1. Ipſum dedit caput &c. Vbi quędã diuerſitas videtur eſſe ab iſtis. Solutio. Hic enim enumerat deſcendendo: quia oſtẽdit progreſſum creaturę a deo: ibi aſcendẽdo: quia oſtẽdit, q filius dei ſecundũ q homo, ſuper omnes creaturas eſt. Sed tamẽ ibi principatus ponuntur ſub poteſtatibus: & virtutes inter dominationes & poteſtates: hic principatus ſuper poteſtates: & principatus mediũ inter dominationes & poteſtates. Et ſecundum hoc diuerſę ſunt ſententię Gregorii & Dionyſii. Dionyſius enim ordinat eos: ſecundũ q dicitur ad Epheſios: quia in ſecunda hierarchia ponit dominationes, virtutes, & poteſtates. Gregorius vero ordinat eos ſicut hic habetur: quia in ſecunda hierarchia ponit dominationes, principatus, & poteſtates: in terna vero virtutes, archangelos, & angelos. Sed ſciendum eſt: q ſicut Gregorius & Dionyſius dicunt hęc dona ſpiritualia, ex quibus nominantur hi ordines, communia ſunt omnibus: tamen quidã nominantur a quibuſdam, quidã ab aliis: cuius ratio accipitur ex dictis Platonicorũ: quia omne quod cõuenit alicui, cõuenit tripliciter: quia aut eſſentialiter: aut participatiue: aut cauſaliter. Eſſentialiter quidẽ, quod cõuenit rei ſecundum proportionẽ ſuę naturę: ſicut homini rationale. Participatiue autẽ, quod excedit ſuã naturã: ſed tamẽ aliquid de illo participat: ſed imperfecte: ſicut intellectuale homini: quod eſt ſupra rationale. & eſt eſſentiale angelorũ: & idẽ aliquid participat homo. Cauſaliter vero, quod cõuenit rei ſupereminenter: ſicut homini artificialia: quia in eo non ſunt ſicut in materia: ſed per modũ artis. Vnumquodq autẽ denominatur ſolũ ab eo, quod cõuenit ei eſſentialiter. Vnde homo non dicitur intellectualis, nec artificialis: ſed rationalis. De dictis autẽ donis in angelis ea, quę conueniunt ſuperioribus eſſentialiter: inferioribus cõueniunt participatiue: quę vero inferioribus eſſentialiter cõueniunt: ſuperioribus cauſaliter cõueniunt. Et ideo ſuperiores denominantur a ſuperioribus donis. Supremũ autem in creatura ſpirituali eſt, q attingat deũ & quodãmodo participet eum. Et ideo denominãtur ſuperiores ex hoc q attingunt deũ. Cherubin, quaſi ſcientes deũ. Seraphin, quaſi ardentes, vel accendentes. Throni, quaſi habentes in ſeipſis deum. Tripliciter enim aliquid poteſt alio participare. Vno modo accipiẽdo proprietatem naturę eius. Alio modo, vt recipiat ipſum p modum intentionis cognitiuę. Alio modo, vt deſeruiat aliqualiter eius virtuti: ſicut aliquis medicinalẽ artẽ a medico: vel quia accipit in ſe medicinę artẽ: vel accipit cognitionẽ artis medicinalis: vel quia deſeruit arti medicinę. Primũ eſt ma

De ydeis.

Verbũ dei loco multarum ydearũ

Plato in Timęo.

Opinio Platonis de principiis.

Cõuenire aliquid alteri tripliciter.

Denominatio vera.

Tripliciter cõtingit participare alio.

lus ſecundo: & ſecundũ tertio. In ſacra autẽ ſcriptura ſignificatur aliquid diuinũ per ignẽ. Deut. 4. Dominus deus tuus ignis cõſumens eſt &c. Et ideo ſupremus ordo dicitur ſeraphim, quaſi ardentes deo, & cõtinẽtes aliquam diuinã proprietatẽ. Secundus ordo eſt cherubin cõſequentes eum cognitiue: & throni eius virtuti deſeruientes. Alii autẽ ordines non nominãtur ex attingendo deum: ſed per aliquã eius operationem. Et aliqui vt dirigentes: & ſic ſunt dominationes. Alii exequẽtes. Et horum quidã, vt principaliores, vt principatus. pſ. Præuenerunt principes &c. Alii ſecundũ executionẽ: & ſic ſunt exequentes ſupra ſpirituales creaturas: vt ſunt poteſtates, qui arcent dæmones: ſupra naturalia ſunt virtutes, quæ miracula faciũt: ſupra homines ſunt archãgeli ad magna: angeli ad minima. Et ſic concludendo dicit. OMNIA per ipſum ſicut per cauſam effectiuã: & in ipſo ſicut per cauſam exemplarẽ. Io. 1. Omnia per ipſum facta ſunt &c. Sed quia poſſet aliquis dicere. Nũquid omnia ſunt æterna? ideo Apoſtolus quaſi reſpondens ad hoc, dicit: q̃ nõ. SED IPSE eſt ante omnia) .ſ. tẽpora & res alias. Prouerb. 8. Dominus poſſedit me in initio viarũ ſuarum, anteq̃ quicq̃ faceret a principio &c. Vel ante dignitatẽ. pſ. Quis ſimilis deo &c. Quantum ad cõſeruationem dicit. ET OMNIA in illo conſtant. i. conſeruantũ vel conſiſtunt. Sic enim ſe habet de' ad res, ſicut ſol ad lunam: quo recedente deficit lumen lunæ. Et ſic ſi deus ſubtrahat ſuam virtutem a nobis in momento deficerent omnia. Heb. 1. Portans omnia verbo virtutis ſuæ.

1.Cor.15. Et ipſe eſt caput corporis eccleſiæ: † qui eſt principium: primogenitus ex mortuis: vt ſit in oĩbus ipſe primas tenens: quoniam in illo complacitum eſt patri vniuerſam plenitudinem inhabitare: & per eum reconciliare cuncta erga ſe: pacificatis per ſanguinem crucis eius per eundem: ſiue quæ in terra ſunt: ſiue quæ ĩ cœlis. Et vos qui quondam eratis abalienati: & inimici mente in operibus malis: nunc tamen reconciliauit in corpore carnis ſuæ per mortem: vt exhiberet vos ſanctos, & irreprehenſibiles: & inculpatos in conſpectu ſuo: ſiquidem permanetis in fide fundati ac ſtabiles: nec dimoueamini a ſpe euangelii: quod audiſtis: quod prædicatum eſt apud vniuerſam creaturam: quæ ſub cœlo eſt.

Et ipſe eſt caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis: vt ſit in omnibus ipſe primatum tenens. Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinẽ diuinitatis inhabitare, & per eum recõciliari omnia in ipſum: pacificãs per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt. Et vos cum eſſetis aliquando alienati & inimici ſenſu ĩ operibus malis, nũc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo: ſi tamen permanetis in fide fundati, & ſtabiles, & imobiles a ſpe euangelii, quod audiſtis: quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cœlo eſt. Lec. V.

POSTQVAM Apoſtolus cõmendauit Chriſtũ per comparationẽ ad deũ, & ad totã creaturam: hic cõmendat ipſum in cõparatione ad eccleſiam. Et primo generaliter. Secũdo ſpecialiter, quantũ ad Coloſſenſes, ibi. ET VOS cum eſſetis &c.) Tertio q̃tum ad ſuam pſonam ſingulariter, ibi. CVIVS factus ſum &c.) Circa primum duo facit: quia primo proponit habitudinẽ Chriſti ad totã eccleſiam. Secundo exponit, ibi. QVI EST principiũ &c.) Dicit ergo. Iſte in quo habemus redemptionem Chriſtus eſt & primogenitus creaturæ. Sed ſecũdũ q̃ huiuſmodi factus eſt caput eccleſiæ. Duo occurrunt hic exponẽda. Et primo quomodo corpus ſit eccleſia: & ſecundo quomodo Chriſtus eſt caput. Eccleſia dicitur corpus ad ſimilitudinẽ vnius hominis: & hoc dupliciter. ſ. & quantũ ad diſtinctionẽ membrorũ. Eph. 4. Dedit quoſdã quidẽ Apoſtolos: quoſdã autẽ prophetas &c. Et quãtũ ad ſeruitia, quæ licet ſint diſtincta: tamen vnũ ſeruit alteri. primæ Cor. 12. Pro inuicem ſollicita ſint mẽbra. Gal. 6. Alter alterius onera portate &c. Itẽ ſicut cõſtituitur vnum corpus ex vnitate animæ ita eccleſia ex vnitate ſpiritus. Eph. 4. Vnum corpus & vnus ſpiritus. primæ Cor. 10. Vnus panis & vnũ corp' multi ſumus &c. Itẽ eſt alia cõſideratio mẽbrorum ad caput eccleſiæ ad Chriſtũ. Ipſe enim CHRISTVS eſt caput eccleſiæ. pſ. Tu exaltas caput meũ &c. Et exponit quid eſt eſſe caput, dicens. QVI eſt principiũ &c.) Caput enim reſpectu aliorũ mẽbrorum habet tria priuilegia. Primo quia diſtinguitur ab aliis ordine dignitatis: quia eſt principiũ & præſidens. Secundo in plenitudine ſenſuũ, qui ſunt omnes in capite. Tertio in quodam influxu ſenſus, & motus ad mẽbra. Et ideo primo oſtendit, quomodo Chriſtus eſt caput ratione dignitatis. Secundo ratione plenitudinis gratiarũ, ibi. QVIA in ipſo cõplacuit &c.) Itẽ tertio ratione influentiæ, ibi. ET PER eum &c.) Eccleſia quidẽ habet duplicẽ ſtatũ .ſ. gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro, & eſt eadẽ eccleſia: & Chriſtus eſt caput ſecundum vtrunq; ſtatum: quia primus in gratia, & primus in gloria. Quantũ ad primũ dicit. QVI eſt principiũ:) quia non ſolũ eſt in gratia: ſecundũ q̃ homo: ſed etiã omnes ſunt iuſtificati per fidẽ Chriſti. Ro. 5. Per obedientiã vnius hominis iuſti cõſtituuntur multi. Et ideo dicit. QVI eſt principium) .ſ. iuſtificationis & gratiæ in tota eccleſia: quia in veteri teſtamẽto ſunt aliqui iuſtificati per fidẽ Chriſti. Io. 8. Ego principiũ, qui & loquor &c. pſ. Tecum principium &c. Itẽ eſt principiũ, quantũ ad ſtatum gloriæ. Iõ dicit. PRIMO genitus ex mortuis.) Quia enim reſurrectio mortuorũ eſt quaſi quædã ſecunda generatio: quia homo in ea ad vitam æternam reparatur. Mat. 19. In regeneratione cum ſederit filius hominis &c. & præ omnibus primus eſt Chriſtus: iõ eſt primogenitus ex mortuis. i. eorum qui ſunt geniti per reſurrectionem. Sed contra de Lazaro Io. 11. Reſpondeo. Dicitur q̃ iſti & alii non reſurrexerunt ad illam vitam immortalẽ: ſed ad mortalem: ſed Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur &c. vt dicitur. Ro. 6. Apoc. 1. Primo genitus mortuorum &c. primæ Cor. 15. Nunc autẽ Chriſtus reſurrexit a mortuis primitiæ dormientiũ. Et hoc vt in omnibus ſit ipſe principatum tenens: quantum ad dona gratiæ: quia ipſe eſt principium quantum ad dona gloriæ: quia ipſe eſt primogenitus. Eccl. 24. In omni gẽte, & in omni populo primatum habui &c.

Q uõ eccleſia ſit corpus.

Q uõ xp̃s ſit caput eccl'iæ.

Caput ẽ principiũ in corpore dignitate plenitudie ſenſuũ, & influxu ſenſus.

Lazari & alii q̃ añ xp̃m ſurrexerũ n non ad imortalitatem ſicut xp̃s & ſic eſt p̃mus.

Deinde cum dicit. QVIA in ipſo &c. Oſtendit dignitatem capitis, quantũ ad plenitudinẽ gratiarũ omnium. Alii enim ſancti habuerunt diuiſiones gratiarũ: ſed Chriſtus habuit omnes. Ideo dicit. QVIA in ipſo &c. Singula verba pondus ſuum habent. COMPLACVIT) deſignat, q̃ dona hominis Chriſti non erant ex facto ſeu meritis: vt dicit Fotinus: ſed ex diuinæ voluntatis complacentia, aſſumentis hunc hominem in vnitatem perſonæ. Mat. 3. Hic eſt filius meus &c. Itẽ dicit. OMNEM, quia alii habent hoc donũ: alii aliud. Io. 13. Omnia dedit in manus eius. Item dicit PLENITVDINEM) quia aliquis aliquod habuit donũ: ſed nõ plenitudinem eius, ſeu virtutis: quia forte in illa in aliquo defecit. Sed Io. 1. dicitur [illegible] Chriſto. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis [illegible] 24. In plenitudine ſanctorum detentio mea &c. Itẽ dicit. HABITARE Alii. n. acceperunt vſum gratiæ ad tẽpus: quia ſpiritus prophetarum nõ ſemper adeſt prophetis: ſed in Chriſto eſt habitualiter: quia ſemper ad votum in Chriſto eſt dominium huius plenitudinis. Io. 1. Super quem videris ſpiritum deſcendentem, & in eo manentem &c.

Deinde cum dicit. ET PER eum &c. Oſtẽdit Chriſtum eẽ caput eccleſiæ, ratione ĩfluxus. Et hæc eſt tertia

ratio

ratio capitis. Et primo oſtẽdit influxũ gratię. Secundo exponit quod dixerat, ibi. PACIFICANS &c.) Dicit ergo primo. Dico q̃ cõplacuit, nõ ſolũ q̃tum ad hoc, q̃ haberet in ſe: ſed etiã, vt per eum ad nos deriuaret. Vnde dicit. ET PER eum recõciliari omnia in ipſum. ſecundę Cor. 5. Deus erat in Chriſto mundũ reconcilians ſibi. Exponit autẽ qualis ſit iſta reconciliatio, & quomõ omnia recõciliata. In recõciliatione autẽ ſunt duo cõſideranda. Primo in quo conueniunt qui recõciliantur: diſcordes enim diuerſas habẽt voluntates. Recõciliati autẽ cõſentiunt in aliquo vno. Et ſic voluntates prius diſcordes cõcordant in Chriſto. Et huiuſmodi voluntates ſunt & hominũ, & dei, & angelorũ. Hominum, quia Chriſtus homo eſt: dei, quia deus eſt. Itẽ diſcordia erat inter Iudęos, qui volebant legẽ: & gẽtiles, qui non volebant legẽ: ſed vtroſq; Chriſtus cõcordat: quia ex Iudęis eſt: & quia abſoluit obſeruãtias legis. Et hęc cõcordia eſt facta per ſanguinẽ &c. Inter deũ enim & hominẽ cã diſcordię fuit peccatũ. Inter Iudęos & gẽtes, lex. Chriſtus per crucẽ deſtruxit peccatũ, & impleuit legẽ. Et ita remouit cauſam diſcordię. Heb. 12. Acceſſiſtis ad Siõ mõtem, & ciuitatẽ dei viuẽtis Hieruſalẽ &c. Et ſic reconciliati ſumus. Et iſta ſunt ſiue. QVAE in cœlis) vt angeli & deus: ſiue QVAE in terris.) ſ. Iudęi & gẽtiles. Ideo Chriſto nato dicit̃ Luc. 2. Gloria in altiſſimis deo, & in terra pax hominib⁹ &c. Itẽ in reſurrectione dixit. Pax vobis &c.) Vt habetur Io. 20. Eph. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum &c.

Deinde cũ dicit. ET VOS &c.) Ponit̃ cõmendatio Chriſti per dona eis collata. Vbi primo cõmemorat ſtatum pręteritũ. Secũdo Chriſti beneficiũ, ibi. NVNC autem &c.) Tertio quid exigatur ab eis, ibi. SI TAMEN &c.) Status enim pręteritus habuit tria mala. Quantũ enim ad intellectũ erant ignorãtes: quantũ ad affectũ, Inimici iuſtitię: quantũ ad actũ, i multis peccatis. Quãtum ad primũ dicit. ALIENATI &c.) Quantũ ad ſecundum. ET INIMICI ſenſus. ſecundũ vnã literam: & oſtẽdit defectũ ſapiẽtię, quã prędicabãt Iudęi de vno deo. Ioã. 3. Dilexerũt magis tenebras, q̃ lucẽ. Sed nunqd tenebant̃ ad legẽ Moyſi? Dicendũ eſt, q̃ ſic, quantum ad cultũ vnius dei. Vel ALIENATI ſenſu). i. ex electione cõtradicẽtes ex malitia. Iob. 34. Qui quaſi de induſtria receſſerũt ab eo. Quantũ ad tertiũ, dicit. IN OPERIBVS malis.) Ioan. 3. Erant enim eorũ opera mala &c.

Deinde cũ dicit. NVNC autẽ.) Ponit beneficia Chriſti. Et primũ eſt recõciliatio i corpore eius. Et dicit corporis: nõ q̃ aliud ſit corpus, & aliud caro: ſed ad oſtẽdendum, q̃ accepit corpus in eſſe naturę. Io. 1. Et verbũ caro factũ eſt &c. Itẽ caro: i. mortale. Ro. 8. Deus filiũ ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati &c. Secundũ eſt ſanctificatio. Vnde dicit. EXHIBERE vos ſanctos Heb. 13. Ieſus vt ſanctificaret populũ ſuũ &c. Tertiũ eſt ablutio a peccatis, ibi. ET IMMACVLATOS.) Heb. 9. Sanguis Chriſti qui per ſpiritũſanctũ ſemetipſum obtulit deo, emundabit conſcientiã noſtrã &c. Itẽ quantũ ad futura, ibi. IRREPREHENSIBILES.) ſecũdę Pe. 3. Satagite immaculati, & inuiolati ei inueniri i pace &c. Et addit. Corã ipſo. 1. Reg. 16. Homo videt, quę foris patent: dñs autẽ intuetur cor. Exigit a nobis firmitatem fidei, & ſpei. Ideo ſubiungit, dicens. SI TAMEN permanetis &c.) Fides eſt ſicut fundamentum, ex cuius firmitate tota firmat̃ eccleſię ſtructura. Itẽ STABILES) In ſpe nõ moti a ſeipſis. ET IMMOBILES) quaſi non excidẽtes a ſpe p alios. A SPE) Inq̃ EVANGELII) .i. quã dat euãgeliũ de bonis regni cœlorũ. Mat. 4. Pœnitẽtiam agite. appropinquabit eni regnũ cœlorũ &c. Nec eſt excuſatio quia eſt prędicatũ: videlicet per Apoſtolos Vtitur pręterito p futuro ppter certitudinẽ eius. Vel OMNI creaturę) nouę. ſ. fidelibus, quibus paratũ erat.

Cuius factus ſum ego Paulus miniſter. Nũc gaudeo ſuper afflictionibus meis p vobis: & ſuppleo, quod deerat afflictionum Chriſti in carne mea: pro corpore ipſius: quod eſt eccleſia: cuius eccleſiæ factus ſum ego miniſter, iuxta diſpenſationem dei: quæ data eſt mihi in vos: implendi ſermonem dei: myſterium quod reconditum fuit a ſæculis: & a generationibus: nunc autem patefactum eſt ſanctis illius: quibus voluit deus notum facere: quæ ſint diuitiæ gloriæ myſterii huius inter gẽtes: qui eſt Chriſtus in vobis: ſpes gloriæ: quem nos annunciamus: admonentes omnem hominem: & docentes omnem hominem in omni ſapiẽtia: vt exhibeamus omnẽ hominẽ perfectũ in Chriſto Ieſu: ad quod etiã enitor: decertãs ſecũdũ efficaciã eius agẽtẽ i me p virtutẽ.

Cuius factus ſum ego Paulus miniſter: qui nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis: & adimpleo ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti, in carne mea, pro corpore eius, quod eſt eccleſia. Cuius factus ſum ego miniſter, ſecundum diſpenſationẽ dei, quæ data eſt mihi in vobis: vt impleam verbum dei, myſterium, quod abſcõditum fuit a ſæculis & generationibus: nunc autem manifeſtatum eſt ſanctis eius, quibus voluit deus notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius in gẽtibus quod eſt Chriſtus, in vobis ſpes gloriæ, quẽ nos annunciamus: corripientes omnem hominem, & docẽtes in omni ſapiẽntia: vt exhibeamus omnem hominẽ perfectum in Chriſto Ieſu: in quo & laboro certando, ſecundum operationem eius quam operatur in me in virtute. Lec. VI.

POSTQVAM cõmendauit Chriſtũ in cõparatione ad deũ, & ad vniuerſã creaturã, ad totã eccleſiã: & ad ipſos Coloſſenſes: hic cõmendat eũ in cõparatione ad ſeipſum: oñdens ſe eius miniſtrũ. Et primo ponit miſterium: ſecũdo oñdit fidelitatẽ in miniſtrãdo, ibi. QVI nũc gaudeo &c. Tertio miniſterii magnitudinẽ, ibi. CVIVS factus ſum &c.) Dicit ergo. Dico, q̃ prædicatũ eſt in vniuerſa creatura, cuius euãgelii factus ſum miniſter prędicãdi: nõ mea authoritate: ſed pdicationi miſteriũ exhibẽs. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet hõ vt miniſtros xp̃i, & diſpẽſatores &c. Sed eſt miniſter fidelis: qd̃ patet qa nõ refugit pati pericula, qn diligẽter exequat̃. Vñ. 1. oñdit, quo affectu ſuſtinet paſſiones: ſecũdo quo fructu, ibi. ADIMPLEO &c.) Affectu qdẽ lęto. QVIA nũc gaudeo &c.) PRO vobis). i. ppter vrãm vtilitatẽ. ſecũdę Cor. 1. Siue tribulamur p vrã exhortatione, & ſalute &c. Et ppter gaudiũ vitę ęternę. qd̃ inde expecto, qd̃ eſt fructus miniſterii eius. Iac. 1. Omne gaudiũ exiſtimate frẽs mei, cũ in tẽtationes varias incideritis: ſcientes &c. Phil. 2. Si immolor ſup ſacrificio fidei vrę: gaudeo, & congratulor &c. Et etiã hoc fructu VT IMPLEAM &c. Hęc verba ſecũdũ ſuperficiẽ malũ poſſent hře itellectũ. ſ. q̃ xp̃i paſſio nõ eſt ſufficiẽs ad redẽptionẽ: ſed additę ſunt ad cõplẽdũ paſſiones ſanctorũ. Sed hoc eſt hęreticũ: qa ſanguis xp̃i eſt ſufficiẽs ad redẽptionẽ, etiã multorũ mũdorum. 1. Io. 2. Ipſe eſt ppitiatio p peccatis nřis &c. Sed intelligendũ eſt, q̃ xp̃s & eccleſia eſt vna pſona myſtica, cuius caput ẽ Chriſtus: corpus, omnes iuſti: quilibet autẽ iuſtus eſt: quaſi mẽbrũ huius capitis primæ Cor. 12. Et mẽbra de mẽbro. Deus autẽ ordinauit in ſua prędeſtinatione, q̃tum meritorũ deberet eſſe p totã eccleſiã tam i capite, q̃ i mẽbris, ſicut & pdeſtinauit numerũ electorũ. Et inter hęc merita pcipue ſunt paſſiones ſanctorũ: ſed xp̃i. ſ. capitis merita ſũt ifinita: qlibet vero ſctũs exhibet aliq̃ merita: ſcdm mẽſurã ſuã. Et iõ dicit. ADIMPLEO ea q̃ deſunt paſſionũ xp̃i) .i. toti⁹ eccłię, cui⁹ caput ẽ xp̃s adimpleo. i. addo mẽſurã meã. Et hoc IN CARNE) .i. ego ipſe patiens. Vel quæ ſunt. i. deſunt in carne mea. Hoc. n. deerat, q̃ ſicut Chriſt⁹ paſſus erat i corpore ſuo: ita pateretur in Paulo membro ſuo: & ſimiliter in aliis.

An paſſio xp̃i fuerit ſufficiẽs ad ſalutẽ, an fuerit neceſſarium paſſiones martyrũ.

Paſſio xp̃i ſecundũ merita infinita, & qa caput.

Paſſio ſanctorum vt membra, & ſecundum mẽſurã.

Et hoc pro corpore,quod eſt eccleſia,quę erat redimen
da per Chriſtū.Eph.5.Vt exhiberet ipſe ſibi eccleſiā, glo
rioſam,non habentē maculā,neq; rugā &c.Sic etiā om
nes ſancti patiuntur propter eccleſiā,quę ex eorū exem
plo roboratur.Glo.Paſſiones adhuc deſunt,eo q̄ pari/
toria meritorū eccleſię non eſt plena:nec adimplebitur
niſi cum ſæculum fuerit finitum. Paritoria autem eſt
vas,vel domus,vbi pariter multa inferuntur.

Deinde cum dicit. CVIVS ſum &c.)Oſtendit digni
tatem miniſterii tripliciter.Primo ex materia adoptio
nis.Secundo ex fine,ad quē ducitur, ibi. VT IMPLEA
MINI &c. Tertio ex vſu,ibi. QVONIAM vos cū &c.)
Sed diceret aliquis.Eſt ne magnū hoc myſterium.Et re/
ſpondet dicens. ITA eſt.)quia traditū eſt mihi ſecun
dum diſpenſationē. Quod dupliciter poteſt exponi.ſ.
actiue:& ſic eſt ſenſus.i.vt diſpenſem vobis diuina,fide
liter tradēs ea:& hęc poteſtas data eſt mihi. Vel paſſiue:
& tunc eſt ſenſus.i.ſecundū q̄ mihi eſt diſpenſatum a
deo.Eph.4.Dedit quoſdā quidem Apoſtolos,quoſdam
prophetas &c. Act.13.Segregate mihi Barnabam &
Paulū in opus,ad quod aſſumpſi eos &c.Ecce quis eſt fi
nis,certe non pecunia,nec gloria propria: ſed aliquod
magnum,ad quod accepi:quia vt impleā &c.Et primo
oſtendit dignitatē eius,ad quod accepit.Secundo oſten
dit,quod eſt illud quod eſt Chriſtus. Itē primo cōmen
dat magnitudinē eius ex diffuſa prędicatione & occul
tatione,& manifeſtatione.Accipitur autem ad conuer
ſionem gentiliū.Vnde VT ADIMPLEAM verbū)non
prędicationis:ſed DISPENSATIONEM ęternā dei).i.
vt mea prędicatione impletū oſtendā verbū dei.ſ.dei di
ſpenſationē,& prędordinationē,& promiſſionē de verbo
dei incarnādo:vel diſpenſationē dei ęternā,qua diſpo/
ſuit,vt gentes per Chriſtū conuerterent ad fidē veri dei.
Et hoc oportebat impleri.Nu.23.Dixit ergo,& non fa/
ciet:locutus eſt,& non implebit.Eſa.55.Verbum quod
egredietur de ore meo,non reuertet ad me vacuū: ſed
faciet quęcunq; volui,& proſperabit &c. Sed hoc diſpo
ſuit impleri per miniſteriū Pauli.Vnde dicit. VT IM/
PLEAM hoc myſteriū).ſ.inquantū eſt res abſcondita:
quia myſteriū,quod eſt abſcōditū,eſt hoc verbū.Eſa.24.
Secretū meū mihi &c.Quod abſconditū fuit a ſęculis.i.
a principio ſęculorū,& omnibus generationibus homi/
num,qui hoc ſcire nō potuerunt.Eph.3.Quę ſit diſpen
ſatio ſacramēti abſconditi a ſęculis in deo.Nā & ſi phi/
loſophi antiqui quędā de Chriſti deitate videant dixiſ/
ſe,vel propria,vel appropriata: ſicut Auguſtinus inue/
nit in libris Platonis. In principio erat verbū &c. tamē
q̄ verbū caro factū eſt,nullus ſcire potuit.Sed dicis.Nō
ne fuit ſcitum per prophetas? Reſpondeo. Dicendū
eſt q̄ ſic:tamen inquantum pertinebat ad euangelium
Vel non ita aperte,ſicut apoſtoli ſciuerunt.

Deinde cū dicit. NVNC autem &c.)Agit de manife
ſtatione eius.Et primo oſtendit,quibus manifeſtatum
eſt.Secundo oſtēdit,quare manifeſtatū eſt eis.ibi. QVI
BVS voluit &c.)Dicit ergo.Manifeſtatū eſt nunc.ſ.tē/
pore gratię.ſecūdę Cor.6.Ecce nunc tēpus acceptabile
ecce nunc dies ſalutis &c.Hęc autē eſt ſcientia ſanctorū.
Sap.10.Dedit illi ſcientiā ſanctorū &c.Iob.36.Annūciat
de ea amico ſuo &c.Sed hoc nō ꝓpter eorū merita: ſed
ꝓpter beneplacitū ſuū. Vnde dicit. QVIBVS voluit
deus &c.)Io.15.Quæ audiui a patre meo,nota feci vo
bis &c.Et ſubdit.Non vos me elegiſtis:ſed ego elegi vos
&c.Mat.11.Ita placitū fuit ante te &c.Notas facere diui
tias glorię:quia per iſta occulta deus apparet abondan
ter glorioſus. Nā olim notus i Iudęa deus. Sed per hoc
ſacramentū cōuerſionis gentiliū,gloria dei notificatur
per totū mundū.Ioan.17.Ego te clarificaui &c. Et hoc
intelligentib⁹.ſ.quod cōplet in eis.Ro.5.Gloriamur in
ſpe glorię filiorū dei.Et Ro.11.O altitudo diuitiarū ſapi
entię & ſcientię dei &c.Hoc verbū eſt.quod eſt Chriſtus.i.
quod per Chriſtū adipiſcimur.ſ.ſpē glorię,quę olim vi/
debatur promiſſa ſolū Iudęis.Act.10.Mirabant,q̄ & in
nationes diffuſa ē gratia &c.Ro.5.Iuſtificati ex fide pa/
cem habeamus &c.Et poſt.Et gloriamur in ſpe glorię fi
liorum dei &c.Eſa.11.Radix Ieſſe qui ſtat in ſignū popu
lorum &c.Sic ergo oſtendit origo miniſterii & finis.Sed
ſubdit vſum eius,cū dicit. QVEM nos &c.)Et circa
hoc tria facit: quia primo oſtēdit vſum eius. Secundo
fructū.ibi. VT EXHIBEAMVS &c.)Tertio auxiliū ſi/
bi impenſum ad cōſequendū vſum.ibi. IN QVO & la/
boro &c.)Vſus eius eſt nunciare Chriſtū.Et ponit vſum
& modū vtēdi.Pſ.Annunciate inter gentes ſtudia eius
&c.primę.Io.1.Quod vidimus,& audiuimus, annun/
ciamus vobis &c. Modus ponitur,ibi. CORRIPIEN/
TES &c.)Quod eſt perfecta annunciatio: quia omni
homini nō ſolū Iudęis.Mat.vlti.Docete omnes gentes
&c. Modus etiā eius eſt docere veritatē,& refellere fal/
ſitatem.Et ideo dicit. CORRIPIENTES omnē homi
nem)vel infideles in vita.ſecundę Cor.10.Arma militię
noſtrę nō ſunt carnalia: ſed potētia dei, ad deſtructio/
nem munitionū:cōſilia deſtruentes &c. ET DOCEN/
TES omnē hominē in omni ſapientia).ſ.quę eſt cogni
tio dei.Sap.15.Noſſe eni te,conſumata iuſtitia eſt:& ſci
re iuſtitiā & veritatē tuā, radix eſt imortalitatis &c. Et
primę Cor.2.Sapientiā loquimur &c. Fructus autem
hic eſt,q̄ homines docunt ad perfectū. Vnde dicit. VT
EXHIBEAMVS omnē hominē).ſ.cuiuſcunq; cōditio/
nis PERFECTVM) non in lege. SED IN Chriſto.)
Mat.5. Eſtote perfecti &c. Sed nunquid quilibet tenet
ad perfectionē? Nō:ſed intentio prędicatoris ad hoc de
bet eſſe.Eſt autē duplex perfectio charitatis. Vna de ne
ceſſitate precepti.ſ.vt in corde nihil admittat cōtrariū deo.Mat.22. Diliges dn̄m deum tuū ex toto corde tuo   Perfectio charitas duplex.
&c.Alia de vtilitate cōſilii,vt abſtineat etiam a licitis:&
hæc eſt perfectio ſupererogationis. Sed ad hoc habuit
auxilium a deo.Vnde dicit. IN QVO laboro).ſ.certā
do cōtra infideles & peccatores,ſecundę Ti.2.Labora ſi
cut bonus miles Chriſti &c.Itē eiuſdē.4.Bonū certamē
certaui &c. Et hoc SECVNDVM operationē eius.).1.
Cor.15.Gratia dei mecū. Et hoc facit deus i me i virtute
miraculorum ſcilicet PRAEBENDO VIRTVTEM.)
Luc.vltimo. Sedete in ciuitate,donec induamini virtu
te ex alto. Cap .II.

NAm volo vos ſcire: quantā ſollicitudi
nem habeā de vobis:& his q ſunt lao
diceæ:& quotquot nō viderūt faciem
meā in carne:vt cōſolationē accipiant
corda illorū:cū fuerint cōpacti in charitate, & in
omnē opulentiā certe pſuaſionis intelligētiæ, in
agnitionē myſterii dei & patris & Chriſti:in quo
ſūt oēs theſauri ſapiētiæ ac ſciētiæ recōditi.Hoc āt
dico:ne qs vobis iponat ꝓbabilitate ſermonis.

VOlo eni vos ſcire, qualē ſollicitudinē
habeā ꝓ vobis: & ꝓ his q ſunt Laodi
ceæ:& qcunq; nō viderūt faciē meā in
carne,vt cōſolētur corda ipſorū, iſtru
cti in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis
intellectus, in agnitione myſterii dei patris & Ie/
ſu Chriſti:in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ
& ſcientiæ abſconditi.Hoc autem dico: vt nemo
vos decipiat in ſublimitate ſermonum.

SVPRA commendauit ſtatum fidelium:
qui eſt gratię: & authorem ſcilicet Chriſtū:
hic protegit eos contra contrariantes huic
ſtatui:& primo contra doctrinam corrum
pentem. Secundo contra peruerſos mo/
res,tertio capitulo ibi IGITVR ſi conſur
rexiſtis &c. Circa primum duo facit.Quia Primo oſtē
dit ſollicitudinem de eorum ſtatu. Secundo tuetur
eos contra malam doctrinam.ibi. HOC autem dico
&c.) Iterum prima pars diuiditur in tres particulas:
quia primo ponit ſollicitudinem. Secūdo perſonas de
quibus ſollicitat.ibi. PRO vobis &c.) Tertio,de quo ſit
ſollicitus.ibi. VT CONSOLENTVR &c.) Dicit ergo.
Volo.n.vos ſcire, quale habeā ſollicitudinē.ſ.magnā:
& hoc ptinet ad bonū ꝓlatū.Ro.12. Qui pręeſt in ſolli/
citudine.Luc.2.Paſtores erant in eadē regione vigilātes,

& cuſtodiētes

& cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem ſuum &c. Et non ſolum pro a ſe conuerſis & ſibi præſentibus: ſed etiam pro alijs. Vnde dicit. PRO vobis) quos non vidi corporei: ſed mente: & non ſolum pro iſtis: ſed etiā PRO ILLIS, qui non viderunt &c.) Sollicitus quippe erat pro toto mundo. Sap. 18. In veſte poderis Aaron totus erat orbis terrarum &c. Sic in mente Apoſtoli, ſecūdæ Cor. 11. Præter ea quæ extrīſecus ſūt inſtātia mea quotidiana ſollicitudo omniū eccleſiaꝝ &c. Sed de quib⁹ magis ſollicitat'. Rñdeo. De nō viſis, q̄tum ad aliqd: q̄a neſciebat, quid fieret circa eos: nō autē ſimpliciter.

Deinde cū dicit. VT CONSOLENTVR &c.) Oſtēdit de quo ſollicitus ſit. ſ. de eoꝝ cōſolatione. Et primo hoc ponit. Secūdo quō poſſit hoc haberi. ibi. INSTRVCTI &c.) Dicit ergo. VT CONSOLENTVR) .i. per me ha/beant cōſolationē ſpūalem: cuius cōſolationis factiuū eſt bonū. Eſt enī factiuū gaudij, vt qui tríſtat' de aliquo cōſolet' de alio æque bono. Duo autē ſunt, quæ cōſolant' nos. ſ. meditatio ſapientiæ. Sap. 8. Erit allocutio cogitationis tædij mei. Aliud eſt oratio. Iaco. 5. Triſtatur quis in vobis, oret æquo animo, & pſallat.

Conſequēter cū dicit. INSTRVCTI &c.) Ponit ſpecialiter ſapiētiæ inſtructionē. Duplex eſt hic litera. ſ. quæ dicta eſt, & quæ habet' in Glo. ſic. VT CONSOLENTVR corda ipſorū inſtructoꝝ &c.) Ad cognoſcēdū &c. Et eſt idē ſenſus. Inſtructio ergo ſapiētiæ cōſolat' contra mala tēporalia. Debet autē hic eſſe inſtructus de via: & iō di/cit. In charitate, quæ. ſ. eſt via ad deū. 1. Corin. 12. Adhuc excellētiorē viā vobis demōſtro: ſi linguis &c. Inſtructi ergo in charitate, qua deus nos diligit: & qua nos eū diligimus: vtrūq; n. nos cōſolat'. ſ. & quia dñs diligit nos. Gal. 2. Viuo ego &c. Et poſt. Qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum ꝓ me &c. Eph. 2. Diues ī mia, ꝓpter nimiā charitatē ſuā, qua dilexit nos &c. Itē quia nos deū diligimus, nos cōſolamur: quia cōſolatio eſt amici, ſi ꝓ eo ſuſtineat mala. Eccl. 22. Et ſi euenerint mihi mala, ꝓpter illū ſuſtinebo &c. Et ſubdit. IN OMNES diuitias) .i. in omni capacitate. Intellectus. n. noſter eſt in potētia ad aliquid cognoſcendū: ſed intellectus angeli in ſua creatione impletus eſt ſciētia intelligibiliū. Et ideo oportet, q̄ noſtro intellectui humano ſuperueniat ſciētia. Vel ꝑ diſciplinā: ſed hæc eſt inſufficiēs: quia nūq̄ aliquid tantum poteſt ſciri ſic, q̄ capacitatē eius impleat. Vel per reuelationē diuinā, & donū dei. Et hæc ē ſufficiēs. Eccl. 15. Impleuit eum dñs ſpiritu ſapiētiæ & intellectus &c. Et iō dicit. PLENITVDINIS intellectus) .i. in copiā. Sap. 8. Quid ſapiētia locupletius? Eſa. 33. Diuitiæ ſalu/tis ſapiētia, & ſciētia. Inſtructi ergo in copia diuitiæ ſapientiæ, quæ copia implet īntellectū. Et hoc habebimus co/gnoſcēdo deū. & ideo dicit. IN AGNITIONEM myſterii &c.) .i. ad cognoſcendū veritatē ſacramēti huius oc/culti. ſ. q̄ deus ſit pater Ieſu Chriſti. Vel MYSTERII dei patris) quod eſt Chriſtus Ieſus. Ideo dicit' Mat. 11. de apoſtolis. Abſcōdiſti hæc a ſapientibus & prudētibus, & reuelaſti ea paruulis. Vel IN AGNITIONE æternæ ge/nerationis & incarnationis Chriſti. Sap. 6. Cogitare er/go de illa ſenſus eſt cōſumatus. Aug. Beatus qui te no/uit. Infœlix qui te nō nouit. Per cognitionē dei habet homo omnē plenitudinē. Io. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcāt te ſolū verū deū &c. Sed nunqd per cognitionem Chriſti implet' intellectus? Rñdeo, ſic: quia IN EO ſunt omnes theſauri &c.) Deus habet omniū rerū notitiam: & hæc notitia cōparat' theſauro. Sap. 7. Infinitus enim eſt theſaurus hominibus &c. Theſaurus eſt diuitiæ cōgregatæ: ſed effuſæ nō dicunt' theſauri: ſed quæ in vno ſunt. Deus. n. ſapiētiā ſuā ſparſit ſup omnia opera ſua. Eccl. 1. Et ſic nō habet rationē theſauri: ſed ſecūdū q̄ huiuſmodi rōnes vniunt' in vno. ſ. in ſapiētia diuina: & omnes huiuſmodi theſauri ſunt in Chriſto. Sapientia enī eſt cognitio diuinoꝝ. Sciētia vero eſt creaturarū cognitio. Quicqd autē de deo poteſt ſciri ptinens ad ſapientiam, totū deus abūdāter in ſe cognoſcit. Itē qcquid poteſt cognoſci de creaturis, cognoſcit in ſe ſupereminenter. Quicqd autē in ſapiētia dei eſt: eſt in verbo ſuo vno: quia vno ſimplici actu īntellectus cognoſcit oīa: q̄a in eo nō eſt ſciētia in potentia nec in habitu. Et ideo in iſto verbo ſunt oēs theſauri &c. Sed addit. ABSCON/DITI) quia q̄ mihi aliquid abſcōditur cōtingit dupli-

Theſaurus.

Abſcōditum nobis, vel ꝓꝑ debilitatē intellectus, vel ꝓꝑ velamen.

citer. ſ. vel ꝓpter debilitatē intellectus mei: vel propter velamē oppoſitū: ſicut quis nō videt cādelā: vel quia cæcus eſt, vel velata eſt. Ita in verbo dei ſunt omnes theſauri ſapiētiæ & ſciētiæ: ſed abſcōditi nobis, qui nō habem⁹ lipidos oculos: ſed lippos. Io. 12. Adhuc modicū lumen in vobis eſt. Et quia eſt velatū duplici velamine. ſ. creaturæ: quia intellectus noſter nūc ad illā cognitionē nō poteſt niſi ꝑ ſimilitudinē creaturarū. Ro. 1. Inuiſibilia dei per ea, quæ facta ſunt intellecta cōſpiciunt' &c. Itē vela/tum in carne. Io. 1. Et verbū caro factū eſt &c. Et ſi aliqd videmus de deo: nō tamē totū. Eſa. 45. Vere tu es deus abſcōditus &c. Nu. 20. Aperi eis theſaurū tuum. Pona/mus q̄ aliquis habeat candelā velatā, nō quæreret aliū/de lumē, niſi q̄ habitū ab eo reuelet': & ideo nō oportet ſapientiā quærere, niſi in Chriſto. primæ Cor. 1. Nō exiſtimaui me aliquid ſcire niſi Chriſtū Ieſum &c. Et primæ Io. 3. Cū reuelabit' tunc ſimiles ei erimus. ſ. omnia ſciē/tes: ſicut qui haberet librum, vbi eſſet tota ſcientia, nō quæreret, niſi vt ſciret illum librum: ſic & nos non oportet amplius quærere, niſi Chriſtum.

Deinde cū dicit. HOC autē dico &c.) Inſtruit & monet eos cōtra doctrinā corrumpentē. Seducebant' au/tem a quibuſdā philoſophis cōtra fidē. & ab hæreticis, qui docebāt obſeruātias legalium. Ideo primo inſtruit eos cōtra philoſophos. Scdo cōtra iudaizantes. ibi. IN QVO & circunciſi &c.) In ſcientia vero mundana duo continent': quia eſt quædā ſcientia loquendi: & quædam ſcientia rerū. Et ideo dupliciter poſſunt decipere. Ideo primo munit eos cōtra philoſophos decipientes eos ꝑ ſcientiā loquendi. Secundo contra decipientes eos per ſcientiā rerū. ibi. VIDETE ne quis &c.) Primo mani/feſtat deceptionē. Secundo aſſignat rationē. ibi. NAM SI corpore &c. Dicit ergo. Dico q̄ in Chriſto eſt omnis ſcientia. Et hoc dico, vt nō quærentes alibi ſcientiā deci/piamini. Et dicit. NEMO) ideſt nec Demoſthenes nec Tullius in ſublimitate ſermonis. Eſa. 33. Populū ibi al/ti ſermonis nō videbis &c. Sed nunquid eſt peccatum vti ſermonibus ſublimibus? Reſpōdeo nō: quia etiam ſancti viri elegantius loquuntur, q̄ etiam rhetores mū/di: ſicut Ambroſius, Hieronymus, & Leo papa. Nam ſi licet vti ad perſuadendum in malo ornata locutione: multo magis in bona.

† Etenim q̄uis carne ſim abſens: tamē ſpiritu vobiſcū ſum: gaudens ac videns veſtrū ordinē, & ſoliditatē veſtræ in Chriſtū fidei. Quēadmodum igitur accepiſtis Chriſtū Ieſum dñm: ita in eo ambulate: ſic vt radices habeatis in illo fixas: & in illo ſuperſtruamini: cōfirmeminiq; ꝑ fidē: ſicut edo/cti eſtis: exuberātes in ea cū gratiarū actione. Vi/dete ne quis ſit: qui vos deprædetur ꝑ philoſophiam & inanē deceptionē: iuxta cōſtitutionē hominum: iuxta elementa mundi, & non iuxta Chri/ſtum. Qm̄ ī illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter: & eſtis in illo completi: qui eſt caput omnis principatus ac poteſtatis. 1. Cor. 15.

Ná & ſi corpore abſens ſum: ſed ſpiritu vobiſcū ſum, gaudēs, & vidēs ordinē veſtrū, & firmamentum eius, quæ in Chriſto eſt, fidei veſtræ. Sicut ergo accepiſtis Ieſum Chriſtū dñm nr̄m, in ipſo ambulate: radicati & ſuperædificati in ipſo, & cō/firmati in fide, ſicut & didiciſtis: abūdantes in illa in gratiarū actione. Videte ne quis vos decipiat ꝑ philoſophiā, & inanē fallaciā, ſecundū traditionē hominū, ſecundū elemēta mūdi, & non ſecundū Chriſtū: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & eſtis ī illo repleti, q̄ ē caput oīs pricipatus & poteſtatis. Lec. II.

SVPRA monuit ne per aliquã fallaciam ſermonis
decidant a fide: hic ponit rationẽ monitionis: quæ ſu/
mitur ex bonis, quę in iſtis erant: quę nõ debebant per
dere: ſed proficere in eis. Et primo commemorat bona
habita. Secundo oſtendit, quõ in eis proficiant. ibi. SI/
CVT ergo &c.) Circa primũ duo facit. Quia primo oñ
dit, qualiter ſunt ſibi nota bona eorũ. Secũdo quę bona
in eis ſũt. ibi. GAVDENS &c.) Dicit ergo. NAM & ſi
&c.) q.d. Licet nõ prędicauerim vobis, nec veſtra facta
oculis videã: tamẽ ſpiritu vobis interſum p affectionẽ,
gaudens de bonis veſtris. 1. Cor. 5. Abſens quidẽ corpoř
pręſens vero ſpiritu. Prouer. 10. Filius ſapiens lætificat
patrẽ &c. Et hoc, quia reuelabať ſibi per ſpiritũ ſanctũ.
Et ideo dicit. SED ſpiritu vobiſcũ ſum). 4. Reg. 5. Nõ
ne cor meũ in pſenti erat, quãdo reuerſus eſt homo de
curru in occurſum tui &c. Gaudẽs in q̃ſum: quia VI/
DENS ſum ordinẽ) .i. ordinatã veſtrã cõuerſationẽ. 1.
Cor. 14. Omnia honeſte, & ſecundũ ordinẽ fiãt in vobis.
Iudicũ. 5. Stellę manẽtes in ordine & curſu ſuo &c. ET
firmamentũ &c. 2. Ti. 2. Firmũ fundamentũ dei ſtat &c.
ET HOC in Chriſto. Eph. 3. Habitare Chriſtũ p fidẽ in
cordibus veſtris &c. Eccleſia.n. eſt ſpũale ędificiũ. Eph. 1.
In quo omnis ędificatio cõſtructa creſcit in tẽplũ ſan/
ctum in dño. Huius autẽ bonitas conſiſtit in debito fũ
damento, quod EST FIDES) & in debita ſuperędifi/
catione. Et ideo hęc duo poſuit.

Deinde cum dicit. SICVT ergo &c.) Monet eos ad
hęc ſeruãda. Et primo ad pficiendũ. Secundo ad perſi/
ſtendũ. Tertio ad gratias agendũ. Dicit ergo. SICVT
accepiſtis Chriſtũ Ieſum dñm nřm, non peruertẽdo) in
ipſo ambulate Ro. 12. Adhęrẽtes bono. Eccleſia quãdo
q̃ cõparať ſpũali ędificio. 1. Cor. 3. Templũ dei ſanctũ ẽ
quod eſtis vos. Quãdoq̃ arbori: quia fert fructũ. Et ea/
dem eſt cõparatio fundamẽti ad domũ: & radicis ad ar
borem: quia vtriuſq̃ firmitas eſt radix, & fundamentũ
Chriſtus. Eſa. 11. Erit radix Ieſſe, qui ſtat in ſignũ popu/
lorum. 1. Cor. 3. Fundamentũ aliud nemo poteſt pone
re pręter id, quod poſitũ eſt: quod eſt Chriſtus Ieſus &c.
Ideo dicit. RADICATI) .ſ. ſicut boni rami. ET SV/
PEREDIFICATI in ipſo, & cõfirmati .ſ. ſicut boni la/
pides: hoc eſt ſi pſtiteritis in fide eius. 1. Pe. vlt. Aduerſa/
rius veſter &c. Et poſt. Cui reſiſtite fortes in fide &c. Et
hoc SICVT DIDICISTIS) .ſ. in vera fide. Gal. 1. Si qs
vobis euãgelizauerit pręter id, quod accepiſtis anathe/
ma ſit &c. ABVNDANTES in eo in gratiarũ actione)
.i. gratias agẽtes abundãter. 1. Theſſ. vlt. In omnib9 gra
tias agite. 2. Machab. 1. De magnis periculis a deo libe/
rati, magnifice gratias agimus ipſi &c.

Deinde cũ dicit. VIDETE &c.) Monet, ne decipian
tur per vanã ſapientiã. Et primo ponit monitionẽ. Se/
cundo rationẽ. ibi. IN IPSO &c.) Circa primũ primo
docet vitare, quod poteſt decipere. Secundo oñdit, qua
re illud decipiat. ibi. SECVNDVM traditiones &c.)
Sed q̃ aliquis decipiať per ſapientiã ſęcularẽ dupliciter
cõtingit. ſ. quandoq̃ per principia realia philoſophiæ:
quãdoq̃ per ſophiſticas rationes. Et vtraſq̃ docet caue
re. Vnde dicit. NE QVIS &c.) .i. p philoſophica docu
mẽta. Eſa. 47. Sapiẽtia tua & ſciẽtia hęc decepit te. Mul
ti enĩ ſunt ppter. PHILOSOPHIAM) decepti, a fide
deuiantes. Hiere. 10. Stultus ẽ factus omnis homo a ſci/
entia ſua &c. Quantũ ad ſecundũ, dicit. ET INANEM
fallaciã, quę nõ fundať, niſi ſup apparẽti inuolutione
verborũ. Eph. 5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Sed
quomodo ſeducẽs? Qui ſeducit, oportet habere aliquid
apparẽs, & aliquid nõ exiſtẽs. Ideo primo ponit princi/
pium apparẽtię. Secundo defectũ exiſtẽtię. Principiũ ap
parentię eſt duplex. ſ. authoritas philoſophorũ: & q̃tum
ad hoc dicit. SECVNDVM traditionẽ hominũ) .i. ſe/
cundum ea quę aliqui tradiderunt ppria ratione. Pſ.
Dñs ſcit cogitationes hominũ: quoniã vanæ ſũt. Aliud
eſt adinuẽtio rationis: quãdo. ſ. aliquis vult metiri ea,
quæ ſunt fidei ſecundũ principia rerũ: & nõ ſecundum
ſapientiã diuinã. Ex hoc enim multi decipiunť. Et ideo
dicit. SECVNDVM elemẽta mundi &c.) Sap. 13. Neq̃
operibus attẽdentes agnouerunt, quis eſſet artifex &c.
Quãto enim cauſa eſt altior: tanto habet ſuperiorem
effectũ. Vnde qui voluerit cõſiderare effectus ſuperio/
res ſecundũ cauſas inferiores, decipiť, ſicut ſi quis conſi
deret motũ aquæ ſecundũ virtutẽ aquæ, nõ poteſt ſcire
cauſam refluxus maris: ſed ſic ſi cõſiderat eum ſecundũ
virtutẽ lunæ. Vnde multomagis decipiť, qui cõſiderat
pprios dei effectus ſecundũ elemẽta mundi. Et hæc eſt
cauſa apparẽtię. Sed nunquid ſunt ſemper reſpuendæ
traditiones hominũ & rationes? Reſpondeo non: ſed
tunc quãdo procedit phyſica ratio ſecundũ illa, & non
ſecundũ Chriſtum. Infra eodẽ. Non tenentes caput, ex
quo totum corpus per nexus & cõiunctiones ſubmini
ſtratum creſcit in augmentũ dei &c. Vel poteſt exponi
SECVNDVM elementa mundi) menſurando. ſ. verita
tem ſecundũ veritatẽ creaturarũ. Vel hoc dicit propter
idololatras, colentes idola, & dicẽtes. Iouẽ cęlũ. Vel ſecũ
dum Iudęos, vt ſit ſenſus. PER PHILOSOPHIAM) .i.
per rationẽ volentiũ trahere ad legalia SECVNDVM
elementa mundi) .i. ſecundũ obſeruationes corporales
Gal. 4. Sub elementis mundi eramus ſeruiẽtes. Sed pri/
ma expoſitio eſt melior.

Deinde cũ dicit. QVIA in ipſo &c.) Ponit rationem
prędictorũ, dicens. Quicquid nõ eſt ſecundũ Chriſtum,
reſpuendũ eſt. Sed nunquid eſt Chriſtus tantus: vt pro
eo omnia reſpui debeant? Et rñdet q̃ ita: quod oſten/
dit tripliciter. Primo per cõparationẽ ad diuinitatem.
Secundo per cõparationẽ ad fideles. ibi. ET ESTIS
&c.) Tertio p cõparationẽ ad angelos, ibi. QVI EST
caput &c.) Dicit ergo. Ideo reſpuendũ eſt, q̃ eſt contra
eum: quia ipſe eſt deus. Vnde plus eſt ei ſtandũ, q̃ omni
bus: quia in ipſo habitat &c. Deus enim eſt in omnibus
ſed in quibuſdã per participationem ſimilitudinis ſuę
bonitatis, vt lapis & alia huiuſmodi. Et talia non ſunt
deus: ſed habent in ſe aliquid dei: nõ eius ſubſtantiam,
ſed ſimilitudinẽ ei9 bonitatis. Et ideo nõ habitat in eis
plenitudo diuinitatis: quia nõ eſt ibi ſecundũ ſubſtan/
tiam. Itẽ eſt in mentibus ſanctis, quæ per amorẽ & co/
gnitionẽ attingunt deũ. Et ideo deus eſt in eis ſecundũ
gratiã: ſed nõ corporaliter, ſed ſecundũ effectũ gratiæ:
nec eſt plenitudo: ſed ſecundũ aliquos effectus termi/
natur. Sed in Chriſto eſt corporaliter: quod exponitur
tripliciter. Corpus enim diuidiť cõtra vmbrã. Infra eo
dem. Quę ſunt vmbra futurorũ &c. Et ſic deũ contingit
dupliciter inhabitare: vel ſecundũ vmbrã: vel corporali
ter. i. realiter. Primo modo inhabitabat in veteri lege:
ſed in Chriſto inhabitat corporaliter .i. realiter: & ſecũ/
dum veritatẽ. Alio mõ q̃a alii ſcti inhabitanť ſolũ ſecun
dum animũ: nõ ſecundũ corpus Ro. 7. Scio q̃ nõ habi/
tat in me. i. in carne mea bonũ: ſed in Chriſto diuinitas
inhabitat corporaliter: q̃a inhabitatio dei, qua ſanctos
inhabitat, ẽ per operationẽ. i. per amorẽ & cognitionẽ,
quod eſt opus ſolius mẽtis rõnalis: ſed in Chriſto inha/
bitat p aſſumptionẽ hoĩs in vnitatẽ pſonę. Vnde q̃cqd
ptinet ad hoĩem, totũ inhabitať a deo. Et ideo caro &
mẽs inhabitať: q̃a ambo ſunt vnita verbo. Io. 1. Et ver/
bum caro factũ eſt. Sed tertio mõ eſt ſenſus. Tribus enĩ
modis eſt deus in rebus. Vnus eſt cõis, per potentiã, prę
ſentiã, & eſſentiã. Alius p gratiã, in ſanctis. Tertius mo
dus eſt ſingularis in Chriſto, per vnionẽ. Corpus autem
tres dimẽſiones habet. Et plenitudo diuinitatis his mo
dis in Chriſto ſuperabundat: ideo corporaliter diciť in
eo eſſe. Et primus quidẽ modus eſt quaſi lõgitudo: q̃a
ſe extẽdit ad omnia. Itẽ latus eſt: per charitatẽ. Itẽ q̃tũ
ad pfundũ, incõprehẽſibilis. Sed ex hoc Neſtorius errat
dicẽs vnionẽ factã per inhabitationẽ tantũ, dicẽs, verbũ
inhabitaſſe carnẽ. Sed cõtra hoc eſt quod Apoſtolus di/
cit Phil. 2. Exinaniuit ſemetipſum &c. Habitare autem
hominem non eſt exinanire: ſed hominẽ fieri. Et ideo
ſubdit. In ſimilitudinẽ hominũ factus eſt: & ideo habi/
tabilis dicitur Chriſtus: non quaſi alius ſit, qui habitat,
& q̃ inhabitať: ſed ipſe eſt, & hõ plenitudo diuinitatis.

Tribus modis deus eſt in rebus.

Deinde cum dicit. ET ESTIS in illo &c.) Oſtendit
idem per comparationem ad alios. q.d. Omnia accepi
ſtis. Ioan. primo. De plenitudine eius &c. Sciendum eſt
autem, q̃ Platonici dicunt, q̃ diuina dona perueniunt
ad homines, mediantibus ſubſtantiis ſeparatis. Et hoc
eſt verum etiam ſecũdum Dioniſium: ſed hoc eſt quod
dam ſpeciale: quia ab eo immediate qui replet ange/
los. Io. 1. Vnigenitus dei filius, qui eſt in ſinu patris, ip/
ſe enarrauit &c. Heb. 2. Cum initium accepiſſet enarra/
ri per dominum ab his, qui audierunt &c. Et io dicit.

QVI EST caput omnis principatus & poteſtatis,) inquantum eſt res eorum. & dñs: non per conformitatẽ naturæ: quia ſic caput eſt hominum. Et tangit iſtos ordines, qui videntẽ habere quandam præeminentiam.

Per quẽ & circũciſi eſtis circũciſione: quæ fit ſine manibus: dũ exuiſtis corpus peccatorũ carnis p circũciſionẽ Chriſti: cõſepulti ſimul cũ illo p baptiſmũ: in quo ſimul etiã cũ illo reſurrexiſtis, p fidem operationis dei: qui excitauit illum ex mortuis. † Et vos cũ eſſetis mortui p delicta: & per præputiũ carnis veſtræ: ſimul cũ illo viuificauit: cõdonans nobis omnia delicta, deleto: quod aduerſus nos erat chirographo: quod erat cõtrariũ nobis p decreta: & illud ſuſtulit e medio affixũ cruci: expoliatoſq; principatus ac poteſtates, oſtẽtauit palã: triumphans de illis per ſemetipſum.

Ephe.2.

In quo & circũciſi eſtis circũciſione nõ manu facta, in expoliatione corporis carnis: ſed in circũciſione Chriſti: cõſepulti ei in baptiſmo: in quo & reſurrexiſtis, p fidẽ operationis dei: qui ſuſcitauit illũ a mortuis. Et vos cũ mortui eſſetis in delictis & p̃putio carnis veſtræ, cõuiuificauit cũ illo, donans vobis omnia delicta: delens quod aduerſus nos erat chirographũ decreti, quod erat cõtrariũ nobis, Et ipſum tulit de medio, affigens illud cruci: & expoliãs prĩcipatus, & poteſtates: traduxit cõfidenter palã triũphãs illos in ſeipſo. Lec. III.

SVPRA muniuit fideles cõtra deceptiones ſecularis ſapiẽtię: hic inſtruit, & munit eos cõtra hereticos volentes eos ad legalia trahere. Q nos primo docet vitarẽ. Secũdo excludit eorũ falſam ſeductionẽ. ibi. NEMO &c.) Iterũ prima in duas: quia primo oſtẽdit legalia eſſe ĩpleta in Chriſto. Secũdo ea excludit oñdens q nõ tenẽtur ad ipſa. ibi. NEMO VOS &c.) Inter legalia autẽ primum eſt circũciſio, in qua Iudęi p̃fitebanẽ obſeruantiã veteris legis: ſicut nos in baptiſmo p̃fitemur obſeruantiam nouę legis. Gal. 5. Teſtificor omni circuncidẽti ſe quoniã debitor eſt vniuerſę legis faciẽdę. Vnde dicit, q fideles ſunt circunciſi quadã ſpiritualı circunciſione. Ex quo ſequitẽ q illa ceſſat. Vnde primo oſtendit, quali circunciſione ſunt circunciſi. Secundo in quo accipitur hęc circunciſio. ibi. CONSEPVLTI &c. Tertio aſſignat rationẽ huius circunciſionis. ibi. ET VOS cum mortui &c.) Circa primũ ſciendũ eſt, q duplex eſt circũciſio. ſ. carnalis & ſpiritualis. Per Chriſtũ vero ſumus circunciſi, nõ circunciſione carnali, ſed ſpirituali. Et ideo primo excludit carnalẽ. Secundo aſtruit ſp̃ualem. Dicit ergo. IN QVO ſ. Chriſto. CIRCVNCISI eſtis circunciſione nõ manufacta. Ro. 2. Non enĩ qui in manifeſto Iudęus eſt: neq; quę in manifeſto in carne eſt circũciſio: ſed qui in abſcõdito Iudęus eſt: & circunciſio cordis i ſpiritu nõ litera &c. IN EXPOLIATIONE corporis carnis. Hoc dupliciter poteſt legi. Vno mõ ſic. Dico circunciſi nõ manufacta circunciſione: vos dico manẽtes in expoliatione &c i. carnalis corruptionis: ſecundũ illud primę Cor. 15. Caro & ſanguis regnũ dei nõ poſſidebunt & c. q. d. Ideo circunciſi: quis nõ habetis iã vitia carnis. Infra. 3. Expoliãtes vos veterẽ hominẽ cum ſuis actibus &c. Vel dico. CIRCVNCISIONE nõ manufacta) quæ circunciſio manufacta cõſiſtit in expoliatione corporis carnis, quæ abſcindiẽ ab alia. Vnde alia litera habet. Cutis carnis. ſ. corporis carnis. i. particulę corporis quæ eſt caro: nõ q aliud ſit corpus, & aliud caro. Et dicit CARNIS) alludens legi: vbi fit mentio de carne Geñ. 17. Circuncideris carnẽ præputii veſtri &c. Et hoc vt oñderet, q eſt quædã carnalis obſeruantia. Sed nos nõ tali ſumus circunciſi. SED circunciſione Chriſti.) Sicut. n. Chriſtus aſſumpſit ſimilitudinẽ carnis peccati. i. carnẽ paſſibilẽ, vt a peccato liberaretẽ: ita & remedia legis, vt a legis obſeruãtia liberaret. Vel quã Chriſtus facit in nobis, quæ eſt ſp̃ualis circunciſio. Ro. 2. Non litera ſed ſpiritu. Secundo oñdit, q adepti ſumus eã in baptiſmo: & ſic baptiſmus eſt ſpiritualis circũciſio. Et primo oñdit, q in baptiſmo exhibeẽ figura mortis Chriſti. Secundo q in eo accipiẽ conformitas ad reſurrectionem Chriſti. ibi. IN QVO & reſurrexiſtis &c.) Dicit ergo. CONSEPVLTI &c.) Quia in eo exprimitur ſimilitudo mortis Chriſti: vt ſicut Chriſtus poniẽ primo in cruce, & poſtea in ſepulchro: ita qui baptizaẽ poniẽ ſub aqua, & ter ſicut ſtetit Chriſtus triduo i ſepulchro. CONSEPVLTI) etiã. i. baptizati ad ſimilitudinẽ mortis Chriſti vt ſicut i ea deſtruxit peccatũ: ita & i baptiſmo. Et ſicut reſurrexit d ſepulchro, ita & nos a peccatis i re: & a corruptione carnis in ſpe. Et hoc p fidẽ: quia virtute dei reſuſcitatus eſt. p̃s. Reſuſcita me &c. Et credens hanc reſurrectionẽ fit particeps huius reſurrectionis. Roñ. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra &c. Sed & Chriſtus reſuſcitauit ſe. Eadẽ e. n. operatio pr̃is & filii. p̃s. Exurgã diluculo &c.

Deinde cũ dicit. ET VOS cũ &c.) Oñdit rõnem ſimilitudinis. Et primo oñdit ſimilitudinẽ. Secundo modũ dictorũ. ibi. DELENS &c.) Litera nõ eſt difficilis. Dixi vos circunciſos: quia cõſepulti eſtis Chriſto i baptiſmo: & cõparauit baptiſmũ ſepulturę & morti. Sed poteſt dici, q ad p̃poſitum magis eſſet, ſi diraẽ, q primo oſtenditur, q baptiſmus ſit circunciſio. Secũdo oñdit rõnem quare: quia ſ. peccatũ eſt ſuperfluitas, & caro p̃putii eſt ſuperfluitas. Idẽ ergo eſt deponi peccatũ, & pręputiũ. Sed in baptiſmo deponiẽ peccatũ. Ergo eſt idẽ quod circunciſio. Et ideo dicit. CVM eſſetis mortui in delictis). i. p̃pter delicta veſtra. p̃s. Mors peccatorũ peſſima. ET PRAEPVTIO carnis veſtrę). i. carnalis cõcupiſcentiæ, quod ptinet ad originale, quaſi aſtricti reatu malorũ actuũ, & peccati mortalis hoc faciens, Chriſtus cõuiuificauit &c. Eph. 2. Cum eſſetis mortui delictis, & peccatis veſtris &c. Et hoc remouens a vobis omne peccatũ, condonans, & remittens vobis omnia delicta. Idẽ eſt igitur circũcidi, & cõuiuificari: & hoc in baptiſmo p remediũ mortis peccati: & cũ circuncidimur per remotionẽ peccati originalis. Sed quomodo cõdonauit? Reſpõdeo. Dicendũ eſt: q homo peccãdo duo incurrit. ſ. reatũ culpę: & ſeruitutẽ diaboli. Et ideo dicit. Quomõ ſunt peccata condonata. Primo q̃tum ad remotionẽ ſeruitutis diabolicę. Secundo ponit ablationẽ reatus culpæ. ibi. EXPOLIANS &c.) Dicit ergo. DELENS &c.) Quod decretũ dupliciter poteſt itelligi. Vno modo lex vetus. Ephe. 2. Legẽ mandatorũ decretis euacuans &c. Et ſic loquiẽ hic ad Iudęos. q. d. Et vos CONVIVIFICAVIT.) Chirographũ eſt ſcriptura manualis, & p̃prie fit p cautione cõtractuũ. Quicunq; frangit decretũ dei, efficiẽ reus culpę. Et hic reatus cõſiſtit, & i memoria hoĩs, inde perturbata, & maculata, & in memoria dei iudicaturi, & dęmonũ: qui cruciaturi ſunt. Hoc ergo remanens in memoria, vocaẽ chirographum. Chriſtus ergo qui condonauit omnia: & hoc delens chirographũ. i. memoriã tráſgreſſionis: qd̃ chirographũ vel decretũ erat aduerſus nos: quia vtrunq; erat cõtra nos. Lex quidẽ: quia faciebat cognitionẽ peccati, & nõ iuuabat. Chirographũ autem: quia memoria tráſgreſſionis ad puniendũ erat. Et dicit DECRETI,) quia nõ remittit, vt facias, q nõ peccaueris: ſed quia nõ eſt in memoria dei ad puniendum: nec in dęmonis memoria ad accuſandũ: nec in te ad cõtriſtandũ. p̃s. Beati quorũ tecta ſunt peccata &c. Vel cõmuniter loquiẽ. non ſolũ ad Iudęos: ſed ad omnes. Vnum decretum factum eſt primo homini. Geñ. 2. Ex omni ligno paradiſi comede: de ligno autẽ ſcientiæ boni & mali, ne comedas. In quacunq; die comederis, morte morieris &c. Sed huiuſmodi decretũ eſt homo tráſgreſſus. ET HOC) in memoria eſt chirographum contrariũ nobis, quod Chriſtus deleuit. Et quomodo? In cruce, quando tulit ipſum de medio &c. Cõſuetudo enim erat, q ſoluens omnia ad quæ quis tenebaẽ, ſcindebatur chirographum. Homo autem erat in peccato: ſed Chriſtus ſoluit pro nobis patiendo p̃s Quæ nõ rapui tunc exoluebam. Et ideo ſimul cum morte Chriſti hoc chirographũ eſt deſtructũ. Et ideo dicit. TVLIT

Nõ peccãdo incurrit reatũ culpę, & ſeruitutem diaboli.

de medio).i.ſuſtulit de re℞ natura:& hoc AFFIGENS
cruci.p quã ſatiſfaciẽs deo:tulit peccatũ noſtrũ.
Deinde cũ dicit. EXPOLIANS &c.) Oſtẽdit,quõ li/
berauit a ſeruitute peccati De℥.n.q̃ vſurarius pp cau/
tionẽ teneat hoiem captũ.Nõ ſufficeret deſtructio cau
tionis,niſi liberaret.Sic & xp̃s.Et ideo dicit. EXPOLI/
ANS &c. Hęc ſpoliatio refert̃ ad ſanctos mortuos añ
paſſionẽ Chriſti: & ſic xp̃s eos de inferno ſpoliãdo libe
rauit.Zach.9.Tu vero in ſanguine teſtamẽti tui emiſi/
ſti vinctos tuos de lacu.in quo nõ erat aqua &c.Eſa.49.
Equidẽ & captiuitas a forti tollet̃:& quod ablatũ fuerit
a robuſto ſaluabit̃.Vel deuiuis:& ſic ſpoliauit eos a dę
monibus.Luc.11.Si aũt fortior illo ſuperueniẽs vicerit
eũ,vniuerſa arma eius auferet,in qbus cõfidebat:& ſpo
lia eius diſtribuet.Io.12.Pricẽps huius mũdi eiciet̃ fo/
ras &c. Dicit ergo. EXPOLIANS pricipatus & ptãtes)
.i.ipſos dęmones.Eph.vlti.Aduerſus pricipes,& ptãtes
aduerſus mundi rectores tenebra℞ ha℞ &c. TRADV/
XIT) ipſos ſanctos CONFIDENTER) tanq̃ authori
tatem habẽs in cœlũ,q̃tum ad mortuos,& viuos in re/
gnum glorię ſuę. Vel TRADVXIT) .i.extra duxit.i.
expulit pricipatus ex hoie.Eſa.51.Induere fortitudinẽ
brachiũ dñi &c. PALAM) .i.euidẽti iudicio,quo co/
gnoſcat̃ q̃ traducti ſunt.Olim enim totus mũdus ſeruiuit
idolis,nũc nõ.Vel PALAM) corã multitudine ange/
lorum:tum qa deſcẽdit ad infernũ ſancto℞:tum quia
aſcẽdit in cœlũ.Et hoc IN SEMETIPSO) .i.in ſua vir
tute.Phil.3.Secundũ operationẽ,qua poſſit etiã ſubiice
re ſibi omnia.Alia litera ſic habet.Exuens ſe carnę.prin
cipatus & ptãtes exẽplauit,fiducialiter triũphans.Et ex
ponit̃ ſic. EXVENS ſe carne).i.mortalitate.1.Cor.15.
Caro & ſanguis regnũ dei nõ poſſidebunt.i.mortalitas
carnalis corruptionis.Ro.6.Chriſtus reſurgẽs ex mor/
tuis iã nõ morit̃.mors illi vltra nõ dñabitur &c.2.Cor.
5.Et ſi cognouimus ſecundũ carnẽ Chriſtũ: ſed nunc iã
non nouimus. Exemplauit.i.in ſe exemplum prębuit
quõ ſunt vincendi.Reliqua non mutant̃.

Ne quis igitur vos iudicet ĩ cibo aut potu: aut
in parte diei feſti:aut nouilunii:aut ſabbatorũ:q̃
ſunt vmbra rerũ futurarũ:corpus autẽ Chriſti.
Mat.14. † Ne quis vobis palmã interuertat:data opera p
Mar.13. humilitatẽ & ſuperſtitionẽ angelorũ:in his quæ
Luce.11. nõ vidit faſtuoſus incedẽs:fruſtra inflatus a mẽ/
te carnis ſuæ:nec obtinẽs caput: ex quo totũ cor/
pus per cõmiſſuras & cõpagines ſubminiſtratũ:
& cõpactum:augeſcit augmẽto dei.Itaq; ſi mor/
tui eſtis cũ Chriſto ab elemẽtis mundi:quid qua
ſi viuẽtes in mundo:decretis tenemini? Ne tetige
ris:ne guſtaris:neq; cõtrectaris:quæ omnia ipſo
pereunt abuſu; iuxta præcepta & doctrinas ho/
minum: quæ verbotenus quidẽ habẽt ſpẽm ſapi
entiæ per ſuperſtitionem:ac humilitatem animi,
& læſionem corporis; non per honorem aliquẽ
ad expletionem carnis.

Nemo ergo vos iudicet in cibo,aut ĩ potu:aut
ĩ parte diei feſti:aut neomeniæ:aut ſabbatorum,
quæ ſunt vmbra futurorũ: corpus autẽ Chriſti.
Nemo vos ſeducat, volens in humilitate, & reli/
gione angelorũ,quæ nõ vidit ambulans,fruſtra
inflatus ſenſu carnis ſuæ, & nõ tenens caput, ex
quo totũ corpus per nexus & cõiunctiones,ſiue
miniſtratũ & cõſtructũ,creſcit in augmentũ dei.
Si ergo mortui eſtis cũ Chriſto,ab elementis hu/
ius mundi,quid adhuc tanq̃ viuẽtes mundo de/
cernitis? Ne tetigeritis:neq; guſtaueritis,neq; cõ/
trectaueritis,quæ ſunt omnia ĩ interitu ipſo vſu,
ſecundũ præcepta & doctrinas hominum, quæ
ſunt rationẽ quidẽ habentia ſapientiæ in ſuperſti
tione,& humilitate,& non ad parcendũ corpori:
nõ ĩ honore aliquo ad ſaturitatẽ carnis. Lec.IIII.

SVPRA oſtẽdit legalia eſſe ipleta in Chriſto,ppter
circũciſionẽ in eo implerã,quę eſt legaliũ pfeſſio:hic cõ
cludit eos nõ obligari ad legalia pcepta cęremonialia.
Cęremonialia vero erãt quatuor.ſ.ſacrificia: ſacra: ſa/
cramẽta:& obſeruantię.Sacrificia imolabantur deo:vt
oues,vituli,& huiuſmodi.Sacra erãt ſicut vaſa,& ſolem
nia tẽpora.Sacramẽta erãt tria.ſ.circũciſio:agnus paſ/
chalis:& cõſecratio ſacerdotũ.Obſeruãtię autẽ erãt ea,
quę ptinebant ad ſingularẽ cõuerſationẽ populi Iſrael
vt cibi:veſtes:& huiuſmodi.Quędã vero pdicto℞ ptine
bant ad quoſdam:vt ſacrificia:vaſa:& alia huiuſmodi.
Quędã ad omnes.De primis autẽ nõ facit mentionẽ:
ſed de tãgentibus totũ populũ:ſicut nũc baptiſmus.Fa
cit autẽ mentionẽ de obſeruãtiis:quia abſtinebãt a cer
tis cibis.Leui.11.Vt de quadrupedibus ab eis,quę vngu
lam nõ diuidunt.In potu etiã,vas quod non haberet
operculũ immundũ erat:& quicqd in eo erat.Et ideo q̃tũ
ad hoc,dicit. NEMO vos iudicet).i.condẽnabiles pu/
tet in hoc,quod vtimini cibis vel potibus phibitis in le
ge.Ro.14.Qui nõ mãducat,mãducantem nõ iudicet
&c.Itẽ facit mẽtionẽ de ſacris ad tẽporũ ſolẽnitatẽ pti/
nentibus.In veteri autẽ lege erat ſolẽnitas iugis:vt ſa/
crificiũ veſpertinũ & matutinũ.Quędã autẽ quę certis
tẽporibus fiebant.Et horũ quędã fiebant pluries in an
no:quędã ſemel tantũ:ſicut paſcha:ſcenophegia,& pẽ/
thecoſtes:ſed ſabbatũ & neomenia pluries: quia iſtud
qualibet hebdomada:illud ſemel in mẽſe.Et huius rõ
erat:quia omnia feſta tẽdunt ad honorẽ dei.Impendi/
mus autẽ deo honorẽ:vel ppter aliquod ęternũ:& ſic ẽ
iuge ſacrificiũ:vel ppter aliquod tẽporale:& hoc q̃tum
ad totũ hominũ ſtatũ:& ſic ſunt duo.ſ.creationis bñfi/
cium:& ſic ẽ ſabbatũ.Exo.20.Memẽto,vt diẽ ſabbati ſã
ctifices.Et rõ ponit̃ ibi:qa ſeptimo die requieuit.Et rõ
allegorica eſt: qa ſignificat quietẽ Chriſti in ſepulchro.
Et anagogice quietẽ alę in deo.Itẽ bñficiũ ppagationis
& cõſeruationis,qđ fit p tẽpus.Et qa iudęi obſeruabãt
tẽpora a luna.iõ dicit.Feſtũ NEOMENIAE) .i.nouę
lunę.Sunt ẽt alię cãę.ſ.liberationis ſpãlis:& ſic ſupaddi
tę ſunt alię ſolẽnitates:& iõ dicit. IN PARTE diei fe
ſti:aut neomenię,quę fit quolibet mẽſe.)Le.3.Aut ſab/
batorũ p q̃libet ſeptimana.Et dicit SABBATORVM)
quia ſabatũ eſt requies:& iſti habebãt plura ſabbata:qa
ſeptimũ diẽ,& ſeptẽ ſeptimanas.ſ.pẽtecoſtẽ:quę in ſep
tima ſeptimana eſt a paſcha:quę eſt pricipiũ ãni:& ſep
timũ menſem,& ſeptimũ annũ,in quo fit remiſſio debi
torum.Itẽ poſt ſeptẽ ebdomadas anno℞.ſ.i iubilęo.Et
iõ dicit. SABBATORVM) .q.d. Nullus vos cõdẽnet:
qa hęc nõ obſeruatis.Et hoc iõ:qa ſunt vmbrę futuro℞
.ſ.xp̃i.Et iõ veniẽte veritate,debet ceſſare vmbra. Cor
pus autẽ xp̃i.i.corpus ptinens ad xp̃m:qñ qs videt vm
bram,ſperat q̃ corpus ſequat̃.Legalia autẽ ſunt vmbra
pcedẽs xp̃m,& eũ figurabant vetu℞.Et iõ dicit. COR/
PVS) .i.veritas rei ptinet ad xp̃m:ſed vmbra ad legẽ.
Deinde cũ dicit. NEMO vos ſeducat &c.)Loquit̃ cõ
tra ſeductores,& deceptores.Et primo monet,vt nõ de
cipiant̃.Secũdo arguit deceptos.ibi. SIGNO mortui
&c.)Itẽ primo reddit cautos a ſeductione.Secũdo oſtẽ/
dit p qđ ſeducant̃.ibi. VOLENS in humilitate &c.)
Tertio ĩ quo deficiat.ibi. QVAE nõ vidit &c.) Dicit
ergo: NEMO vos ſeducat).ſ.a veritate,quã dixi.Eph.
5.Nemo vos ſeducat inanib⁹ verbis &c.Seducũt.n.ĩ hu/
militate iſti pſeudoapľi introducẽtes legalia:qa vtebant̃
ſimulata ſanctitate.Sãctitas autẽ ĩ duob⁹ cõſiſtit.ſ.ĩ hu
mana cõuerſatione,& cultura dei.Iſti autẽ oñdebãt hu
milem cõuerſationẽ,videntes nõ curare de rebus mũdi.
Et iõ dicit. IN HVMILITATE.) Eccl.19.Eſt q nequiter
ſe humiliat,& interiora ei⁹ plena ſunt dolo.Itẽ dicebãt
ſe pdicare ad reuerẽtiã dei.Et dicit. ET RELIGIONE
angelo℞.)Religio.n.ẽ ſecũdũ Tuliũ,quæ cuidã naturę
quã diuinã vocãt cultũ & cęremoniã affert.ſecũdę Th.

Habẽtes

Habentes quidẽ ſpeciẽ pietatis: virtutẽ autem eius ab/
negantes. Et ſecundũ Glo. legitur ſic. IN RELIGIONE
&c.) Quia per hoc intendunt, ꝙ videantur eſſe angeli. i.
nuncii dei. Mat. 7. Attendite a falſis prophetis &c. Vel
IN RELIGIONE angelorũ ad literã: quia vetus lex eſt
tradita per angelos i manu mediatoris: vt dicitur Gal.
3. Heb. 2. Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo fact'
eſt firmus &c. Et iſti dicebant cultũ legis obſeruandum
quia tradita erat per angelos. Sed tamen triplex eſt eo/
rum defectus. ſ. ſciẽtię, iuſtitię. & fidei. Et q̃tum ad pri/
mum, dicit. VOLENS) quę non vidit. i. intellexit per
ſuadere: & ſemper repetas. Nemo vos ſeducat. Iſti enim
neſciebant quo fine data eſſet lex. 1. Ti. 1. Volẽtes eſſe le
gis doctores, nõ intelligentes, neq; quę loquunt̃, neq; de
quibus affirmant. Quantũ ad ſecundũ, dicit. AMBV
LANS) fruſtra inflatus. Licet ſic humilitatẽ pretendãt.
Et ponit duo. ſ. ꝙ religio eorũ ſit inutilis: quia ambu/
lant fruſtra. ſ. operantes opera. quę nõ proſunt ad vitã
ęternã. Sap. 3. Inutilia ſunt opera eorũ. Iob. 39. Fruſtra
laborauit nullo timore cogẽte. Itẽ pretẽdũt falſam hu
militatem. vnde dicit. INFLATVS &c.) Differẽtia ẽ
inter inflatũ & pinguẽ: quia pingues veritatis ſunt ple
ni: inflati vero vacui: ſed vento extenſi. Qui ergo ve/
re ſunt humiles ſunt pleni: ſed qui apparent tantum,
inflati. Sap. 4. Dirumpe illos inflatos ſine voce. Hoc ſen/
ſu intelligit̃ illud. Scientia inflat. primę Cor. 8. Hęc ſapi
entia eſt grauis. ſ. quia inflat, nõ quę eſt ex deo. Mat. 16.
Caro & ſanguis nõ reuelauit tibi &c. Quantũ ad ter/
tium dicit. NON tenens caput) ſ. Chriſtũ per fidẽ. Et
talis decipitur: quia ſine Chriſto eſt in tenebris. 1. Ti. 6.
Si quis nõ acquieſcit ſanis verbis &c. Sed quat̃ ẽ caput?
Rñdet dicẽs. Quia ab eo depẽdet totũ bonũ corporis
. ſ. eccleſię. In corpore enim naturali ſunt duo bona. ſ.
cõpactio mẽbrorũ. & augmẽtũ corporis. Et hoc habet
eccleſia a Chriſto. Ex eo enim depẽdet totũ corpus. Ro.
12. Multi vnũ corpus ſumus in Chriſto &c. Et ideo dicit
CONNEXVM. In corpore enim eſt duplex cõiunctio
mẽbrorũ. ſ. ſecundũ cõtactũ: quia manus eſt cõiuncta
vulnę: hęc pectori, & ſic de aliis. Alia eſt cõnexio, ſeu cõ/
iunctio neruorũ. Et ideo dicit. CONIVNCTVM & cõ
nexum.) Sic in eccleſia eſt cõiunctio per fidẽ, & ſcientiã.
Eph. 4. Vnus dñs, vna fides, vnũ baptiſma. Sed hoc non
ſufficit: niſi ſit cõnexus charitatis, & cõnexio ſacrorũ. Et
ideo ſubdit. SVBMINISTRATVM per nexus) quia p
charitatẽ, vnus ſubminiſtrat alteri. Augetur etiã p Chri
ſtum: quia creſcit. ſ. corpus cõiunctũ ſic in augmẽtum
dei. i. quod deus facit in nobis. Pſ. Beatus vir cuius eſt
auxiliũ abs te, aſcẽſiones in corde ſuo diſpoſuit &c. Vel
dei. i. Chriſti, qui deus corpus auget, dum augetur ec/
cleſia. Eph. 4. Ad conſumationem ſanctorum in opus
miniſterii. in ędificationem corporis Chriſti &c.

Deinde cũ dicit. SI ERGO mortui &c.) Arguit iam
deceptos. Et primo ponit rõnem redargutionis, ex cõ
ditione deceptorũ. Secundo ex cõditione eorũ, in qui/
bus decipiebant̃. ibi. QVAE omnia ſunt &c.) Cõditio
eorum erat libertas: quia ſicut erãt mortui peccato ita
& legi. Vnde ſeruare eã non debebãt. Dicit ergo. Si mor
tui eſtis cũ Chriſto mortuo legi, ab elemẽtis mundi. i. a
legalibus obſeruantiis: quia Iudęi ſeruiebant deo vero,
tamẽ ſub elemẽtis: ſed gẽtiles ipſis elemẽtis: qd adhuc
veritate cognita tanq̃ in hoc mũdo, vt Iudęi decernitis
tãgẽda: & comedẽda. ſ. dicẽs. Ne tetigeritis hoc qa pec/
catũ eſt, neq; guſtaueritis de porco, & anguilla. Leui. 11.

Deinde cũ dicit. QVAE omnia &c.) Oñdit qualia
ſunt ex parte legaliũ, dicẽs ꝙ ſunt noxia. & vana: & gra
uia. Vnde dicit. QVAE omnia ſunt in interitũ) quia
mortifera poſt paſſionẽ Chriſti. ponẽtibus ſpem in eis:
ſed poſt tẽpus gratię diuulgatę ſimpliciter oĩbus ſunt
mortifera. Quod dico ꝓpter opinionẽ Hiero. & Aug.
quę ſupra ad Gal. 2. ca. ponit̃. AD INTERITVM) ergo
& in mortẽ ꝑducentia ſunt. Et ſi dicat̃ quare ergo legi/
mus vetus teſtamẽtũ: dic ꝙ legimus ad teſtimoniũ, non ad
vſum. Et ideo dicit. SVNT in interitũ ipſo vſu. i. non
ad teſtimoniũ: ſed ad vſum. Item ſunt vana, quę nõ in
nitunt̃ rationi. nec authoritati: ſed hęc nõ innitunt̃ au
thoritati diuinę: ſed humanę. Vñ dicit. SECVNDVM
precepta.) Sed nunquid nõ ſunt precepta a deo? Rñ/
deo: ſic, quouſq; veniret veritas. Mat. 15. Irritum feciſtis

Legimus vetus teſtm̃ i teſtimoniũ, & nõ ad vſum.

mandatũ dei ꝓpter traditiones veſtras. Itẽ nõ innitunt̃
rõni: quia ſunt habẽtia rationẽ ſapientię in ſuperſtitio
ne. q. d. Non habet rationẽ, quę inducat niſi ad ſuperſti
tionem. i. ad religionẽ ſupra modũ, & extra tẽpus ipſo/
rum obſeruatũ. ET IN humilitate) ſ. ſimulata tantũ
ſecundũ delectionẽ: quia qui liberat̃ per Chriſtũ a ſerui
tute legis, nõ debet ſe ſupponere ſeruituti. Gal. 5. Noli/
te iterũ ſub iugo ſeruitutis cõtineri &c. Seruant̃ tamen
aliqua, quę & ſi nõ authoritate diuina: tamen humana
rõne ſunt vtilia: ſed hoc deficit hic. Sunt. n. gratia hęc
ſecundũ ſe cõſiderata. Tria autẽ deſideramus. ſ. quietẽ,
honorẽ, & ſufficientiã: quę hęc legalia nõ habent. Sub/
tractio enim ciborũ cõtraria eſt ſaturitati. Inducunt
etiã laborẽ ꝓpter obſeruãtias multiplices. Nec ſunt ad
honorẽ: ſed ad cõfuſionẽ multã: vt illa aſperſio cineris
& huiuſmodi. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres no
ſtri, neq; nos portare potuimus &c. Ad nõ parcendum
corpori. i. eccleſię, nõ ad honorẽ dei: ſed ad ſaturitatem
carnis. i. ad implendũ carnalem affectum. Cap. III.

Quietẽ, honorem, & ſufficientiã deſideramus.

ITaq; ſi reſurrexiſtis vna cum Chri
ſto: ſuperna quærite: vbi Chriſtus ẽ
ad dexteram dei ſedens. Superna cu
rate non terreſtria. Siquidẽ emortui
eſtis: & vita veſtra abſcondita eſt cũ
Chriſto in deo. Quandocunq; Chriſtus manife
ſtatus fuerit vita noſtra: tunc & vos cum illo ma
nifeſtabimini in gloria. † Mortificate igitur mẽ
bra veſtra terreſtria: ſtuprum: immunditiã: mol
litiem: concupiſcentiã malam: & auaritiam: quæ
eſt ſimulacrorum cultus: ob quæ venire ſolet ira
dei in filios intractabiles: inter quos ambulabatis
quondam, cum viueretis in his.

1. Cor. 6. Ephe. 5. Heb. 11. 1. Pe. 1.

IGitur ſi conſurrexiſtis cum Chriſto:
quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chri-
ſtus eſt in dextera dei ſedẽs: quæ ſur-
ſum ſunt ſapite, non quæ ſunt ſuper
terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcon-
dita eſt cum Chriſto in deo. Cum autẽ Chriſtus
apparuerit vita veſtra: tunc & vos apparebitis cũ
ipſo in gloria. Mortificate ergo membra veſtra,
quæ ſunt ſuper terram: fornicationem: immun-
ditiam: libidinem: concupiſcentiam malã: & aua
ritiam, quæ eſt ſimulacrorũ ſeruitus, ꝓpter quæ
venit ira dei in filios incredulitatis, in quibus am
bulaſtis aliquando, cum viueretis in illis.

SVPRA Apoſtolus monuit fideles cõtra
ſeducentes: hic inſtruit eos cõtra peruerſita/
tem morũ. Et primo ꝓponit generalẽ do/
ctrinam. Secundo ſpecialem. ibi. MVLIE
RES ſubditę &c.) Circa primũ duo facit:
quia primo inſtruit eos de habẽda recta i/
tentione finis. Secundo de rectitudine humanę actio/
nis. ibi. MORTIFICATE &c.) Iterũ prima diuidit̃ in
duas partes: q̃a primo ponit modũ inſtructionis. Secun
do aſſignat rationẽ. ibi. MORTVI eni &c.) Circa pri/
mum primo ponit ſuſceptũ bñficiũ. Secũdo ex hoc con
cludit inſtructionis documẽtũ. ibi. QVAE SVRSVM
&c.) Bñficiũ eſt, ꝙ ſurreximus cũ Chriſto reſurgente: ſed
hoc dupliciter. Vno mõ per ſpẽ corporalis reſurrectio
nis. primę Cor. 15. Si aũt Chriſtus ꝑdicat̃, ꝙ reſurrexit a
mortuis: quõ qdã dicũt i vobis: qm̃ reſurrectio mortuo
rum nõ eſt? Itẽ cũ eo reſurgẽte, reparamur ad vitã iuſti
tię. Ro. 4. Traditus eſt propter delicta noſtra: & reſurre
xit propter iuſtificationẽ noſtrã. q. d. Si Chriſto reſurgẽ
te & vos reſurrexiſtis. 2. Corin. 4. Qui ſuſcitauit domi/
num Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit &c.

Deinde cum dicit. QVAE SVRSVM &c.)Concludit documentū debitū fini. Et primo per cōparationē ad finē: & vt finē principaliter aliquis intendat. Secūdo vt ſecundū finem de aliis iudicet. Dicit ergo. SI CONSVRREXISTIS cum Chriſto, quę ſurſum ſunt quęrite.) Mat. 6. Primū quęrite regnū dei, & iuſtitiā eius &c. Hic enim eſt finis. pſ. Vnam petii a domino &c. Et ideo hoc quęrite VBI Chriſtus ſedet in dextera.) Mat. vlti. Dominus quidē Ieſus, poſtq̄ locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum & ſedet a dextris dei &c. pſ. Sede a dextris meis &c. Et intelligēda eſt dextera, nō pars aliqua corporalis: ſed ſimilitudinaria. Dextera enī eſt potior pars hominis Chriſtus ergo ſedet ad dexterā, quia ſecundū q̄ homo in potioribus bonis patris eſt: ſed ſecundū q̄ deus, in ęqualitate eius eſt. Et ſic ſit ordo in vobis: vt qa Chriſtus eſt mortuus, & ſurrexit: & ſic eſt aſſumptus a dextris dei: ita & vos moriamini peccato. vt poſtea viuatis vita iuſtitię: & ſic aſſumamini ad gloriā. Vel nos reſurreximus per Chriſtū: ipſe autē ibi ſedet: ergo deſiderium noſtrū debet eſſe ad ipſum. Mat. 24. Vbi fuerit corpus, ibi cōgregabuntur & aquilæ &c. Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū &c. Itē debemus iudicare de aliis ſecundū ipſum. Et ideo dicit. QVAE ſurſum ſunt ſapite &c.) Aſtruit vnū, & aliud negat. Sapit autē, quæ ſurſum ſunt, qui ſecundū ſupernas rationes ordinat vitā ſuam, & de omnibus iudicat ſecundū eam. Ia. 3. Hęc eſt ſapientia deſurſum deſcendens. Sapit autem, quæ ſunt ſuper terrā, qui ſecundū terrena bona omnia ordinat, & iudicat, iudicans ea ſumma bona. Phil. 3. Et gloria in confuſione eorū, qui terrena ſapiunt &c.

Dextera xp̄i nō corporalis pars ſed ſimilitudinaria.

Deinde cum dicit. MORTVI enim &c. Ponitur ratio monitionis. Et primo cōmemorat quandā mortē. Secundo innuit occultationē cuiuſdā vitę ibi. ET VITA &c.) Tertio docet huius vitæ manifeſtationē. ibi. CVM autē Chriſtus &c.) Prius enim vnum prohibuit, & aliud aſtruxit: & nunc ad hæc duo redit. Primo ſic. NON ſapite, quę ſunt terrena) quia mortui eſtis terrenę cōuerſationi. Mortuus enim huic vitæ nō ſapit ea, q̄ ſunt huius mundi: Ita & vos ſi mortui eſtis elemētis huius mundi. Ro. 6. Exiſtimate vos mortuos eſſe quidem peccato: viuētes autē deo &c. Eſa. 26. Morientes non viuant: gigantes non reſurgant &c Cum autē dixit. Exiſtimate &c. Subdit. Viuentes Et ideo alia vita eſt occulta. vnde etiā hic dicit. ET VITA veſtra &c.) Et hanc vitam acquirimus nobis per Chriſtū. 1. Pe. 3. Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt: iuſtus p iniuſtis &c. Quia vero hęc vita eſt per Chriſtū. Chriſtus autē eſt occultus a nobis: quia eſt in gloria dei patris. Et ſimiliter vita, q̄ per eum nobis datur, eſt in occulto, vbi. ſ. Chriſtus eſt in gloria dei patris. Prouer. 3. Longitudo dierū in dextera eius: & in ſiniſtra eius diuitię & gloria. pſ. Quā magna multitudo dulcedinis tuę: quā abſcōdiſti timētib' te &c. Apoc. 2. Vincenti dabo māna abſcōditū &c. Ideo cum dicit. CVM autē Chriſtus &c.) Oſtēdit quomodo manifeſtatur. ſ. ſicut & Chriſtus: quia dicitur in. pſo. Deus manifeſte veniet. Et ideo dicit. CVM autē apparuerit Chriſtus vita veſtra) quia ipſe eſt author vitæ veſtræ: & quia in amore eius, & cognitione cōſiſtit vita veſtra. Gal. 2. Viuo ego, iam nō ego: viuit vero in me Chriſtus &c. TVNC vos apparebitis.) primæ Io. 3. Cum apparuerit, ſimiles ei erimus. ſ. in gloria. Abac. 3. Ab auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharam &c.

Deinde cū dicit. MORTIFICATE ergo &c.) Ordinat humanā actionē. Primo per cohibitionē peccatorū ſecundo per inſtructionē bonorū morū. ibi. INDVITE vos &c.) Circa primū duo facit: quia primo præmittit monitionē: ſecūdo eius rationē expōit. ibi. EXPOLIANTES vos &c. Iterū prima in duas: quia primo prohibet vitia carnalia: ſecūdo rationē aſſignat. ibi. PROPTER quę &c. Circa primū duo facit: quia primo ponit generalē prohibitionē: ſecundo explicat in ſpeciali. ibi. QVAE ſunt &c. Dicit ergo. Nō debetis ſapere, q̄ ſunt ſup terrā: ſed mortificate quicquid terrenū. & ſpecialiter mēbra QVE SVNT &c. Quod poteſt exponi ſimilitudinarie: qa cōuerſatio noſtra eſt cōtinens multos actus: ſicut corpus multa mēbra: & in cōuerſatione bona, prudentia eſt ſicut oculus dirigens: fortitudo autem ſicut pes portās. In mala vero aſtutia ſicut oculus: pertinacia vero ſicut pes. Hęc ergo mēbra ſunt mortificanda. Vel aliter de mēbris corporis carnalibus dixit. MORTVI eſtis &c.). ſ. terrenę cōuerſationi. Quō? Et reſpōdens dicit. MORTIFICATE &c.) In tantū ergo morimur culpę: inquantū viuificamur per gratiā. Vitę enim gratię reparat nos q̄tum ad mēbra, nō totaliter q̄tum ad corpus ppter fomitē. Ro. 7. Ego ipſe mēte ſeruio legi dei: carne autē legi peccati. Et paulo ante. Video aliā legē in mēbris meis, repugnantē legi mentis meę &c. Qui ergo mortui eſtis, q̄tum ad mentē, mortificate cōcupiſcentiā in mēbris, quæ ſunt ſuper terrā, in quātū ſunt ſuper terrā, & terrena corpora. primę Cor. 6. Caſtigo corpus meū & in ſeruitutē redigo &c. i. non permittendo, ei ſe ptrahi ad carnalia. Et ideo ponit peccata in ſpeciali. Et primo pure carnalia. Secundo media. ibi. ET AVARITIAM &c.) Inter carnalia, maxime cōcupiſcentia inclinat ad luxuriā, vbi eſt actus turpis. Et hoc, vel ſecundū naturā animalis, non rationis: quia omne peccatū eſt cōtrariū rationi. Et ideo dicit. FORNICATIONEM.) Tob. 4. Attēde tibi ab omni fornicatione &c. Vel cōtra naturā. Et ſic dicit. IMMVNDICIAM.) Itē delectatio eſt immunda. Vnde dicit. LIBIDINEM.) Itē cōcupiſcentia praua. Vnde dicit. CONCVPISCENTIAM MALAM.) Item ponit peccata media. Et primo auaritiā: cuius obiectū eſt corporale. ſ. pecunia: & cōpletur in delectatione ſpirituali. ſ. dominio taliū. Et ideo cōicat cū carnalibus peccatis. Et ſubdit. QVAE EST idolorū ſeruitus.) Eph. 5. Aut auarus, qd̄ eſt idolorū ſeruitus. Sed nūquid auaritia eſt ſuo genere ſpecies idololatrię. & auarus peccat tanq̄ idololatra? Reſpōdeo. Dicendū eſt. Nō ſecundū ſpeciē: ſed ſecundum ſimilitudinē: quia auarus ponit vitā ſuā in pecunia: idololatra eſt, quādo quis exhibet alicui imagini, honorē debitū deo. Auarus autē honorē debitū deo, exhibet pecunię: quia tota ſua vita circa hoc eſt. Quia vero auarus non intendit circa pecuniam ſe habere, vt ad deum: ſicut idololatra: ideo eſt minus peccatum.

Deinde cum dicit. PROPTER quę venit &c.) Oſtēdit rationē quare vitāda ſunt hęc peccata. Et eſt duplex Vna, quę monet omnes: & alia, quę ſpāliter iſtos. Prima eſt vindicta dei: quia ppter carnalia venit ira. i. vindicta dei in filios diffidētię. i. peccatores, qui diffidūt de deo: quia luxuria eſt filia deſperationis: quia multi, ex deſperatione ſpūaliū, dāt ſe totaliter carnalibus. VEL DIFFIDENTIAE.) quia q̄tum ē de ſe, nō eſt cōfidendū, vt corrigātur: & iō venit ira dei: ſicut in Gen. 6. &. 7. de Sodomitis, & in diluuio. 18. &. 19. Alia ratio eſt: quia aliquādo fuerunt tales. Vnde dicit. IN QVIBVS & vos ambulaſtis aliqn̄). ſ. de malo in peius. Et ponit hāc rōnem ppter duo. ſ. & ppter qd̄ Petrus dicit. 1. Pe. 4. Sufficit pteritū tēpus ad volūtatē gentiū cōſumādā: q ambulauerūt in luxuriis &c. vel qa experti eſtis q̄ in eis nō eſt vtilitas: ſed confuſio. Ro. 6. Quem ergo fructum habuiſtis: tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis?

† Nunc autē deponit & vos oīa: irā: indignationē: malitiā: maledicētiā: turpiloquentiā ab ore vr̄o. Eph. 2. Rom. 6. Ephe. 4. † Ne mētiamini alius aduerſus aliū: poſteaq̄ exuiſtis veterē hoīem cū factis ſuis: & induiſtis nouū: q renouatur ad agnitionē, & imaginē eius: qui condidit illum: vbi non eſt Græcus & Iudæus: circūciſio & præputium: barbarus, Scytha: ſeruus liber: ſed omnia i omnibus Chriſtus.

Nūc autē deponit & vos oīa: irā: indignationē malitiā: blaſphemiā, turpē ſermonē de ore vr̄o. Nolite mētiri inuicē: expoliātes vos veterē hominem cū actibus ſuis: & induētes nouū, eū q renouatur i agnitionē dei, ſecūdū imaginē eius q creauit cū: vbi nō eſt gētilis & Iudæus: circūciſio, & p̄putiū: barbarus: & Scytha: ſeruus, & liber: ſed omnia, & in omnibus Chriſtus. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus monuit fideles cõtra vitia carnalia: hic monet eos contra vitia ſpiritualia. Et primo ponit vniuerſalem ammonitionẽ. Secundo p partes diſtinguit. Dicit ergo. aliquãdo ambulaſtis ĩ illis: ſed nũc deponite omnia, nõ ſolũ carnalia. ſed omnia .1. Pet. 2. Deponentes oẽm malitiam, & oẽm dolum & ſimulationes, & inuidias, & detractiones &c. Diſtinguit autẽ vitia ſpiritualia in duo. Primo in peccatũ cordis. Scdo oris, ibi. BLASPHEMIAE &c.) Et primo ponit iram. Ira. n. viri iuſtitiã dei nõ operatur: & hęc eſt deponẽda. Secũdo indignationẽ: quę oritur ex ira: quę eſt, quãdo quis reputat aliquẽ indignum eoꝝ quę habet, vel vt cõpatetur alii. Eſa. 17. Indignatio nõ eſt mihi. Malitiam quę cõſequit̃ ad hęc duo. ſ. quando quis molitur malũ pximo inferre. Iaco. 1. Abiicientes oẽm immũditiam: & abundantiam malitię, in manſuetudine &c.

Deinde ponit peccata ptinentia ad peccatũ oris. Et ſunt tria genera peccatoꝝ oris. Per hoc. n. peccatũ deſignatur inordinatio mẽtis. Et primo in cõparatiõe ad deum. & hęc eſt BLASPHEMIA.) Leui. 14. Educ blaſphemum extra caſtra, & ponãt omnes, qui audierunt manus ſuas ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniuerſus &c. Et ſic quęcunq; blaſphemia eſt peccatum mortale. Sed qd ſi ſit ſubito? Reſpõdeo. Dicendũ eſt, ꝙ ſi ſit ſubito, ita ꝙ nõ pcipit ſe blaſphemare, non peccat mortaliter. Sed credo ꝙ quantũcũq; ſubito: ſi tamen percipit, ꝙ dicit verba blaſphemię, peccat mortaliter. Secũdo deſignat inordinationem circa cõcupiſcentiã dicẽs. Turpẽ ſermonẽ de ore veſtro. Ephe. 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat &c. Tertio inordinationem cõtra pximum: & hoc eſt mendaciũ Prouer. 19. Qui loquitur mendacium non effugiet.

Si blaſphemias ſubito ſi pcipit contra ſe blaſphemare non peccat.

Deinde cum dicit. EXPOLIANTES &c. Oſtendit rationem. quare ſunt vitanda pdicta vitia: quia. ſ. depoſita vetuſtate, debet indui nouitas. Mat. 9. Nemo mittit cõmiſſuram panni rudis in veſtimentum vetus &c. Et primo ponit depoſitionem vetuſtatis. Secũdo aſſumptionẽ nouitatis, ibi. ET INDVENTES &c.) Dicit ergo. DEPONITE hoc eſt ſpoliãtes &c. Nam hoc inueteratur p peccatũ. Heb. 8. Quod autẽ antiquatur, & ſeneſcit. ppe interitum eſt. Et hęc vetuſtas ppinquat corruptioni: quia peccatũ eſt via ad corruptionẽ. Item p peccatũ perditur virtus, & decor ſpiritualis. quę quidẽ vetuſtas eſt introducta per peccatũ primi parentis. Ro. 5. Sicut. n. per vnum hoiem peccatum in hunc mundũ intrauit, & per peccatũ mors: ita & in oẽs homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Hunc ergo veterẽ hominem. i. vetuſtatem peccati. Rom. 6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati: vt vltra non ſeruiamus peccato &c. EXVITE cum actibus ſuis. Ephe. 4. Deponite vos ſecundũ priſtinam conuerſationẽ, veterẽ hominem, qui corrumpit̃ ſecundum deſideria erroris &c. Nouus homo eſt animus interius renouatus: quia homo ante gratiã habet mentẽ interiorem peccato ſubiectã. Et quãdo reparat̃ per gratiam habet nouitatem. ps. Renouabitur vt aquilę iuuẽtus tua &c. Gal. vlt. In Chriſto Ieſu neq; circũciſio, neq; pputium, aliqd valet: ſed noua creatura &c. Noua creatura eſt gratia innouãs: ſed adhuc vetuſtas remanet in carne. ſed ſi ſequaris iudiciũ noui hominis: tunc induis nouum hoiem. ſi vero cõcupiſcis ſecundum deſideria carnis induis vetuſtatẽ. Ephe. 4. Induite nouum hoiem, q ſecũdũ deũ creatꝰ eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.

Deinde cum dicit. ET INDVENTES &c.) Deſcribit nouum hoiem. Et primo oñdit renouationis modum. Secũdo vbi renouetur. Tertio ſcdm quid renouatur. Oñdit ergo, ꝙ interior homo vetus p ignorãtiam dei, renouat̃ p fidẽ & agnitionem dei .2. Cori. 3. In eandem imaginẽ transformamur a claritate in claritatẽ, tanq̃ a domini ſpiritu. Sed vbi eſt hæc renouatio? Ibi. ſ. vbi ẽ imago dei, quę nõ eſt in potentiis ſenſitiuę partis ſed in mente. Vnde dicit ſecundũ imaginem. i. ipſa dei imago, quę eſt in nobis, renouatur: & hoc ſecundũ imaginẽ eius. ſ. dei, q creauit eũ. Dicit̃ autẽ nouus creatus: qa anima rõnalis nõ eſt ex traduce: ſed a deo creata.

Deinde cum dicit. VBI NON EST &c.) Oñdit hãc innouationẽ eſſe oĩbus cõmunem: alias nõ pertineret ad hominem inquantum homo. Et hoc quia facta eſt ſecũdum aliquid, qđ conuenit oĩbus. Q multiplex autem, hic cadit diſtinctio inter hoĩes. Vna ſecundum ſexum corporeum: & hanc excludit dicens. VBI nõ eſt maſculus & fœmina. qa nõ differunt mente, ſed ſecundũ ſexum corporeũ. Secundo p nationes. & hanc excludit ibi. GENTILIS & Iudęus.) Iſti. n. ex fidelibus. Illi ex infidelibus. Et tamen vtriq; mẽte rationales. Ro. 3. An Iudęoꝝ deus tantum? Nõne & gentium? Tertia ſecundum ritum certum & pprium. quia quidam legis profeſſionem & quidã ritum eundem nõ habebãt. Ro. 10. Idem dominus oĩum &c. Alia ſecundum linguã, ibi. BARBARVS & Scyta.) Scythia eſt verſus ſeptentrionem. barbaries autem extraneitatem dicit. Vñ barbari quaſi extranei. Et ſimpliciter eſt barbarus, qui extraneus eſt ab homine, inquantum homo. & hoc eſt inquantum rationalis: & ideo illi barbari ſunt, qui nõ reguntur ratione & legibus. & ideo barbari naturaliter ſunt ſerui: & in Chriſto nõ differunt. quia & ſi ius ciuile nõ habent: tamen legem habent Chriſti. Alia ſecũdum conditiones. quia quidem ſerui, quidam liberi. in Chriſto autẽ ſunt omnes ſimiles. Iob. 1. Paruus & magnus ibi ſunt &c. Ergo nõ ſunt hę differentię in Chriſto: ſed eſt omnia in oĩbus Chriſtus. Non. n. eſt circunciſio niſi per Chriſtum & libertas per Chriſtum. ſi non es liber, libertas tua eſt Chriſtus. Si non circunciſus, circunciſio tua eſt Chriſtus: & ſic de aliis. ET IN omnibus.) quia omnibus beneficia ſua dat.

† Sitis igitur induti tanq̃ electi dei: ſancti ac dilecti: viſcera miſerationum: comitatẽ: modeſtiã: manſuetudinem: lenitatẽ: ſufferentes vos inuicẽ & cõdonantes vobis mutuo: ſi quis aduerſus aliquem habuerit querelã: quẽadmodum & Chriſtus cõdonauit vobis: ita & vos: ſup omnia autẽ hæc: charitatem: quæ eſt vinculũ pfectionis. Et pax dei palmam ferat in cordibus veſtris: in quã & vocati eſtis in vno corpore: & grati ſitis. Sermo Chriſti inhabitet in vobis opulente, cũ omni ſapientia. Doceteq;, & cõmonete vos inuicem cãtionibus, & laudibus: & cantilenis ſpiritualibus: cũ gratia canentes in corde vr̃o dño. † Et quicqd egeritis ſermone aut facto: oĩa in noĩe dñi Ieſu facite: gratias agentes deo & patri per illum. Ephe. 4.6. 1.Cori. 10.

Induite vos ergo ſicut electi dei ſancti, & dilecti: viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiã, ſupportantes inuicẽ, & donãtes vobiſmetipſis ſi quis aduerſus aliquẽ habet querelã, ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autẽ hæc charitatem habete, quod eſt vinculũ perfectionis: & pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, ĩ qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundãter, in omni ſapientia docentes, & cõmouentes voſmetipſos, in pſalmis & hymnis, & canticis ſpiritualibus: in gratia cantantes in cordibus veſtris deo. Omne quodcunq; facitis in verbo, aut in opere: omnia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes deo & patri per ipſum. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus induxit fideles ad vitandũ mala: hoc inducit eos ad operandum bona. Et primo ad opera particularium virtutum. Secundo ad opa virtutum principaliũ, perficientium animas, ibi. SVPER omnia &c.) Et primo cõmemorat eoꝝ conditionem. Secũdo ſubdit virtutũ cõnumerationẽ, ibi. VISCERA

miſericordiç &c. Dicit ergo. Si induiſtis nouum homi
nem, debetis induere noui hoīs partes. ſ. virtutes. Ro.
13. Abiiciamus ergo opera tenebraꝝ: & induamur ar/
ma lucis &c. Quibus induimur. quādo quicqd exteri⁹
apparet, eſt virtutibus ornatū. Sed qbus virtutibus? Ali
ter induunt̃ milites: aliter ſacerdotes. Ergo induite vo
bis cōuenientia veſtimenta. ELECTIS & ſanctis.) Et
quod dicit electis pertinet ad remotionē a malo. quod
dicit SANCTIS ad donum gratiç. 1. Corin. 6. Ablu/
ti eſtis. ſed ſanctificati eſtis. Leui. 11. & 19. Sancti eſtote
qa ego ſanctus ſum dn̄s deus veſter &c. Quod dicit.
DILECTI pertinet ad ꝑparationē futurç gloriç. Ioā.
13. In fine dilexit eos. ſ. vitç æternç. Et deſcribit hic veſti
menta quæ ꝓtegunt nos in aduerſis & in proſperis. 2.
In ꝓſperis. miſericordia benignitas humilitas modeſtia — Corin. 6. Per arma iuſtitiç a dextris & a ſiniſtris &c. Et
primo. quç habēda in ꝓſperis. Secūdo quç in aduerſis,
ibi. PATIENTIAM &c.) In proſperis aliquid debem⁹
Et primo proximo miſericordiā. Et ideo dicit. VIS/
CERA miſericordiç. Luc. 1. Per viſcera miſericordiç
dei noſtri &c. Phil. 2. Si qua viſcera miſerationis &c. i.
miſericordiam ex affectu ꝓcedentē. Ad oēs vero conſe
quenter eſt habēda benignitas, quç eſt quaſi bona ignei
tas. Ignis. n. liquefacit, & effluere facit humida. Si in te
eſt bonus ignis: liquefaciet quicqd humiditatis habes,
& diſſoluet. Hāc facit ſpiritus ſanctus. Sap. 1. Benignus
eſt ſpiritus ſapiētiç. Ephe. 4. Eſtote autē inuicem beni/
gni: miſericordes &c. In corde habere debes humilita/
tem. Eccle. 3. Quanto magnus es, humilia te in oībus
&c. In exterioribus debes modeſtiā: quæ ponit modū
ne in ꝓſperis excedas. Phil. 4. Gaudete in dn̄o ſemper
iterum dico gaudete. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus
In aduerſis patientia — hoībus. In aduerſis tria ſunt arma habēda. ſ. PATIEN
TIA,) quç facit, ꝙ animus ꝓpter aduerſa nō amoueat̃
ab amore dei, & rectitudine iuſtitiç. Luc. 21. In patiētia
veſtra poſſidebitis animas veſtras &c. Sed quia quādoq̄
cōtingit, ꝙ aliquis a iuſtitia nō declinat, q̄tum eſt de ſe
tamen aliorum mores ſunt ei importabiles, ideo dicit.
SVPPORTANTES inuicem) 1. Pet. 2. Habitans apud
eos, qui de die in diē iuſtam aīam iniquis operibus cru
ciabant &c. Ro. 15. Debemus nos firmiores imbecillita/
tes infirmoꝝ ſuſtinere &c. Tertio condonationem, ibi.
ET DONANTES) i. parcētes. 2. Corin 2. Nā & ego qd
donaui, ſi quid donaui ꝑp vos in pſona Chriſti &c. Cō/
donat autē quis iniuriam, quādo nō habet rancorē ad
eum: nec malū cōtra ipſum ꝓcurat. Sed quādo neceſſi
tas puniendi eſt: tunc puniēdus eſt. Et addit rationem
SICVT & dominus.) Eccle. 28. Homo homini ſeruat
iram, & a deo quçrit medelam &c. Mat. 18. Omne debi
tum dimiſi tibi &c. Et poſt. Nonne ergo oportuit & te
miſereri cōſerui tui, ſicut &c.

Deinde cū dicit. SVPER oīa &c.) Inducit ad prin/
cipales virtutes pficiẽtiores alias. Et principalior eſt cha/
Charitas. Sapientia — ritas inter virtutes: ſapientia vero inter dona. Charitas
quidem informat oēs virtutes: ſapientia vero dirigit.
Primo igitur inducit ad primū. Secūdo ad ſecūdū. ibi.
VERBVM Chriſti &c.) Primo inducit ad charitatē ha
bendam. Secundo ad charitatis effectus, ibi. ET PAX
&c.) Dicit ergo. Super omnia induatis charitatē, q̄ om/
nibus ꝓdictis maior eſt. vt dr̄. 1. Corin. 13. Super omnia
i. magis q̄ omnia: quia eſt finis oīum virtutū. 1. Tim. 1.
Finis aūt prçcepti eſt charitas &c. Vel SVPER oīa) de
bemus habere charitatē. q̄ eſt ſuper omnia alia. 1. Cor.
12. Adhuc excellentiorem viam vobis demōſtro &c. Et
hoc quia ſine ipſa nihil valent alia. Et hçc charitas figu
ratur per tunicā incōſutilem. Ioan. 19. Et ratio huius,
quare eſt habenda, eſt. quia EST vinculū.) ſecūdum
glo. ꝑ omnes virtutes homo perficit̃. ſed charitas cōne
ctit eas adinuicem. & facit eas perſeuerātes. & ideo dici
tur VINCVLVM.) Vel ex natura ſua eſt VINCVLVM
quia eſt amor, q eſt vniens amatum amanti. Oſeç. 11. In
funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis &c.
Sed addit. PERFECTIONIS.) q̄ eſt vnūqdq; pfectū,
quādo adhçret fini vltimo. ſ. deo, qd facit charitas.

Deinde cū dicit. ET PAX &c.) Monet ad actus cha
ritatis. Et ponit duos actus. ſ. pacē. & gratitudinē. & ter
tiū innuit. ſ. gaudiū. Dicit ergo. ET PAX Chriſti &c.)
Ex charitate mox oritur pax, quç eſt ſecundū Aug. trā/
quillitas ordinis ſibi a deo inſtituti: quod facit charitas
Qui. n. aliquem diligit, cōcordat cum eo in voluntate
ꝑs. Pax multa diligentibus legem tuam &c. Exultet,
quia charitatis effectus eſt gaudiū, quod ſequitur ex
pace. Prouer. 12. Qui pacis ineunt conſilia, ſequit̃ eos
gaudiū &c. Sed nō dicit ſimpliciter pax. q̄ eſt pax mun
di quam deus non venit facere: ſed Chriſti, quam fecit
inter deum & hominem Mar. 9. Pacē habete inter vos:
quā annunciauit. Luc. vlt. Stetit Ieſus in medio eorum
& dixit eis. Pax vobis &c. Et debetis habere: quia in iſta
vocati eſtis &c. 1. Corin. 7. In pace vocauit nos deus. Et
hoc ſubdit. IN VNO corpore) i. vt ſitis in vno corpo
re. Effectus alius eſt, vt ſitis grati. Sap. 16. Ingrati ſpes,
tanquam hybernalis glacies tabeſcet: & diſperiet tanq̄
aqua ſuperuacua.

Deinde cum dicit. VERBVM Chriſti &c. Monet
ad ſapientiam: & primo docet ſapientiç originē. ſecun
do ſapientiç vſum, ibi. DOCENTES &c.) Ad hoc etiā
ꝙ quis habeat ſapientiā veram, opportet cōſiderare vn̄
oriat̃ Eccle. 1. Fons ſapientiç verbū dei in excelſis. ergo
ex verbo Chriſti hauriatis eam Deut. 4. Hçc eſt ſapiētia
veſtra, & intellectus coram populis &c. 1. Corin. 1. Qui
factus eſt nobis ſapientia a deo &c. Sed aliqui nō habēt
verbū: ideo nec ſapientiam. Et ideo dicit. HABITET)
Prouer. 3. Circūda eas gutturi ſuo, & deſcribe in tabu/
lis cordis tui &c. Aliquibus ſufficit modicum qd de ver
bo Chriſti: ſed Apoſtolus vult, ꝙ habeamus multū. Et
ideo dicit. ABVNDANTER) 2. Corin. 9. Potens ē de⁹
omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnī
bus ſemper oēm ſufficientiam habentes, abundetis in
omne opus bonū. Prouerb. 2. Sicut theſauros effoderis
eam &c. Et addit IN OMNI ſapiētia) i. in omnibus
pertinētibus ad ſapientiā Chriſti, debetis ſtudere ſcire.
Act. 20. Nō ſubterfugi, quo minus annunciarem vobis
omne conſiliū dei &c. Eccle. 21. Cor fatui, quaſi vas con
fractū, & omnem ſapientiā nō tenebit &c. Triplex aūt
eſt vſus huius ſapientiæ. ſ. inſtructionis, deuotionis, & — Vſus ſapiētiç inſtructionis, deuotionis, directionis.
directionis. Inſtructio duplex. ſ. ad cognoſcendū vera.
Vnde dicit. DOCENTES) q. d. Habitet ita abundan
ter in vobis, vt de oībus ſitis inſtructi per ipſum. 2. Ti. 3.
Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docē/
dum, ad arguendum &c. Item ad cognoſcendū bona.
ideo addit. ET COMMONENTES voſmetipſos) i.
exhortantes vos ad bona opera. 2. Petr. 1. Suſcitate vos
in cōmonitionē &c. Secūdo ponit vſum deuotionis.
Vnde dicit. IN PSALMIS, & hymnis.) In pſalmis, q
deſignāt iocunditatem bonç operationis. ꝑs. Laudate
eum in voce exultationis &c. Hymnus eſt laus cū canti
co. ꝑs. Hymnus oībus ſanctis eius &c. Cāticis ſpiritua
libus: quia quicqd nos facimus debemus referre ad bo
na ſpiritualia: ad promiſſa æterna: & ad reuerentiam
dei. Et ideo dicit. IN CORDIBVS & nō in labiis rā/
tum. 1. Corin. 14. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente &c.
Eſa. 29. Populus hic labiis me honorat: cor autem eoꝝ
longe eſt a me. Et addit IN GRATIA) ſ. recognoſcē
tes gratiam Chriſti, & beneficia dei. Sunt autem canti/
ca eccleſiç cordis principaliter, ſed oris ſunt, vt excitent
canticum cordis. & pro ſimplicibus & rudibus. Tertio
ponit vſum directionis in opere, dicens. OMNE qd/
cunq̄ facitis &c.) quia etiā locutio opus quoddā eſt. 1.
Corin. 10. Siue manducatis: ſiue bibitis, vel aliud quid
facitis, omnia in gloriam dei facite &c. Sed contra. Aut
hoc eſt prçceptum, aut conſiliū: ſi prçceptū peccat qui/
cunq̄ hoc nō facit: ſed quādo peccat venialiter hoc nō
facit ergo qcūq̄ peccat venialiter, peccat mortaliter.
Reſpōdeo. Quidā dicunt: ꝙ hoc eſt conſilium: ſed hoc
non eſt verū. Sed dicendū eſt, ꝙ non eſt neceſſarium, ꝙ
oīa in deum referant̃ actu: ſed habitu: qui. n. facit con
tra gloriā dei, & prçcepta eius, facit contra hoc prçcep
tum. Venialiter autem peccans, non facit contra hoc
prçceptum ſimpliciter: quia non actualiter: ſed habi/
tualiter refert omnia in deum.

† Vxores ſubditæ eſtote propriis viris: ſicuti — Ephe. 5.
conuenit in domino. Viri diligite vxores: & ne ſi — 1. Pet. 3.
tis amarulenti aduerſus illas. † Filii obedite pa — Ephe. 6.
rētibus in omnibus: hoc. n. bene placet domino.
Patres: ne prouocetis liberos veſtros: ne deſpon/

deant

Ephe.6. deant animum. † Serui obedite per omnia his:
1.Pet.2. qui d ›mini ſunt ſecundũ carnem : nõ obſequiis
Titum.2. ad oculũ exhibitis:tanq̃ hominibus placere ſtu/
dentes:ſed cum ſimplicitate cordis timẽtes deũ.
Et quicquid feceritis:ex animo facite : tanq̃ dño,
& non hominibus:ſcientes:quod a domino reci
pietis mercedem hæreditatis : nã domino Chri/
Rom.2. ſto ſeruitis. † Cæterum qui peccarit:reportabit
Ephe.6. peccatũ ſuum : & nõ eſt perſonarum reſpectus.
Act.10. Vos dñi æquitatẽ,& æquabilitatẽ ſeruis exhibet
Gal.2. 1.Pet.1. te:ſciẽtes quod & vos habeatis dñm in cœlis.

Mulieres ſubditæ eſtote viris:ſicut opportet in dño. Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Filii obedite parentibus per omnia: hoc.n.placitum eſt in domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiãt. Serui obedite per omnia dñis carnalibus:nõ ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes ; ſed in ſimplicitate cordis timentes dominũ. Quodcunq; facitis, ex animo operamini, ſicut domino, & non hominibus: ſciẽtes, ꝙ a domino accipietis retributionem hæreditatis domino Chriſto ſeruite. Qui.n.iniuriã facit:recipiet id quod inique geſſit. Et nõ eſt pſonarũ acceptio apud deũ. Domini quod iuſtũ eſt & æquũ, ſeruis præſtate:ſcientes, quoniã & vos dominum habetis in cœlo. Lec. IIII.

POSITA generali inſtructione ad omnes:hic incipit ponere ſpecialẽ. Primo dat quędã ſpecialia documenta, pertinẽtia ad ſingulos ſtatus in eccleſia. Secũdo quędam cõmunia oībus ſtatibus, reſpectu certarũ conditionum in.4.cap.ibi. ORATIONI inſtare &c.) Prima in tres, ſecũdum tres coniugationes, ex quibus domus cõſtituitur ſecundũ Philoſophum: quarũ vna eſt viri & vxoris. Scda patris & filii. alia dñi & ſerui. ſcda ibi. FILII &c.) tertia ibi. SERVI &c.) Vnaquęq; earum diuiditur in duo, ſecundum quod monet ſubditos, vt obediant:ſuperiores, vt moderate imperent. Dicit ergo. MVLIERES &c.) & dicit. VT OPORTET.) qa hęc ſubiectio eſt lege diuina ordinata. Geñ.3. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui &c.1. Corin.14. Mulieres in eccleſiis taceant.. Nõ.n.permittitur eis loq ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit &c. Et ratio huius eſt, quia regere eſt rationis:viri autem magis vigent ratione. & ideo præſidere debent. Item addit. IN DOMINO) quia omnia ordinata ad aliquos fines, ſunt referenda finaliter in deum.

Deinde monet viros, vt diligant eas : hoc.n.eſt naturale:quia vir & vxor quodãmodo ſunt vnũ. Ephe.5. Viri diligite vxores veſtras &c. Et ꝓhibet, ne eis ſint amari Mich.1. Infirmata eſt in bonũ, quę habitat i amaritudinibus. Eph.4. Oīs amaritudo, & ira, & indignatio. & clamor, & blaſphemia tollatur a vobis, cũ omni malitia.

Deinde cũ dicit. FILII &c.) agit de ſecũdo, & dicit. Obedite per oīa.ſ.quę nõ ſunt cõtra deũ. Heb.12. Parẽtes quidẽ carnis noſtrę habuimus eruditores, & reuerebamur eos &c. Si vero ꝓcipiant in his, quæ ſunt contra deum:ſic intelligitur illud:qđ dicit Luc.14. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem ſuũ & matrem &c. & hoc quia hoc eſt placitum domino.i.in lege dñi. qa lex charitatis nõ remouet legẽ naturę, ſed perficit. Eſt autẽ lex naturalis, ꝙ filius ſubdatur curę patris. Exo.20. Honora patrem tuum & matrem &c.

Deinde cum dicit. PATRES nolite &c.) inſtruit parentes. Ephe.6. Et vos patres nolite ad iracundiã ꝓuocare filios veſtros &c. & hoc, vt non puſillanimes fiant: huius ratio eſt:quia hoīes retinent impreſſionẽ, quam a pueritia habuerunt. Naturale autẽ eſt, ꝙ q in ſeruitute nutriuntur, ſemper ſint puſillanimes. Vnde ratio eſt cuiuſdam, quare filii Iſrael non ſtatim in terram promiſſionis ſunt pducti:qa fuerãt nutriti in ſeruitute, & nõ habuiſſent audaciã cõtra inimicos pugnãdi. Eſa.35 Dicite puſillanimes cõfortamini. & nolite timere &c.

Deinde cum dicit. SERVI obedite &c.) Agit de tertio:& primo de ſeruis ponit monitionem. Secũdo oſtẽdit rationẽ ibi. SCIENTES &c.) Tertio excludit dubitationem, ibi. QVI enim &c.) Circa primum duo facit:quia primo monet eos ad obedientiam. Secundo determinat obediẽdi modum, ibi. NON ad oculum &c.) Dicit ergo. Serui ſecundum carnalem conditionẽ &c. Per oīa quę.ſ.nõ contra deum ſunt.1.Pet.2. Nõ tãtum bonis & modeſtis. ſed etiam diſcolis &c.1.Ty.vlti. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur &c.

Deinde cum dicit. NON ad oculum &c.) docet modum obediendi. Et oſtendit duos modos obediẽdi. Primo ꝙ ſimpliciter, & ſine dolo. Secũdo oſtendit, ꝙ voluntarie. Dicit ergo. NON ad oculum).ſ.quãtum poteſt videri a domino. Ephe.6.ſimile. Et dicit.quaſi hominibꝰ placentes.quia nõ ſeruiunt hoc modo.niſi vt placeant hominibus. Gal.1. Si adhuc hominibus placerẽ, ſeruus Chriſti nõ eſſem. Ideo addit. SED in ſimplicitate cordis &c.).i.abſq; dolo. Iob.1. Erat ille vir ſimplex & rectꝰ &c. Prouer.11. Simplicitas iuſtorum diriget eos &c. Itẽ voluntarię, Vnde dicit. Quodcunq; facitis ex animo.i. prompte operamini. Et hoc ſicut domino. Quia q ſeruit alicui propter ordinem iuſtitiæ, facit hoc propter deum, a quo eſt hic ordo. Rom.13. Qui poteſtati reſiſtit dei ordinationi reſiſtit &c. Ephe.6. Facientes voluntatem dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes, ſicut domino, & non hominibus.

Deinde cum dicit. SCIENTES &c.) Oſtendit duplicem rationem huius:& vna eſt ex parte remunerationis. alia ex parte deuotionis ad deũ. Dicit ergo. SERVIATIS prompte.) quia a domino accipietis retributionem hęreditatis ęternę. ꝑs. Funes ceciderũt mihi in prȩclaris:etenim hęreditas mea ꝓclara eſt mihi. Ephe.6. Scientes quoniam vnuſquiſq;, quodcunq; fecerit bonũ, hoc recipiet a domino:ſiue ſeruus:ſiue liber. Quorundam enim fuit opinio, ꝙ actus iuſtitię nõ eſt meritorius. qa hoc videbatur eſſe debitũ: & hoc non eſt meritorium, alicui dare quod ſuum eſt. Sed ſciendũ eſt, ꝙ ex hoc ꝙ volũtarie facis. & ex hoc ponis aliquid de tuo: quia de poteſtate tua eſt velle, & nõ velle: & ſic eſt meritorium. Serui autem ex debito ſeruiunt domino. & iõ vt habeant mercedẽ, hoc faciũt voluntarie. Sed ſic ſeruite eis, ꝙ a deo nõ recedatis. Item alia eſt qa ſi ſic ſeruitis dño Chriſto. Ro.12. Spiritu feruẽtes dño ſeruientes.

Deinde cum dicit. QVI enim &c.) remouet dubitationẽ. Poſſet enim dicere ſeruus. Quomodo ſeruiã ei, qui facit mihi iniuriã? Et ideo dicit. NON eſt tuũ) vt vindices te ſubtrahendo ei quod ſuũ eſt:ſed expecta ab eo, qui poteſt:quia q iniuriam facit &c.2.Cor.5. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſq; propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Ephe.6. Et perſonarum acceptio non eſt apud deum. Act.10. Non eſt perſonarum acceptor deus.

Deinde cum dicit. DOMINI &c.) Oſtẽdit qualiter domini ſe habeant ad ſeruos. Et circa hoc duo facit:qa primo dat doctrinam. Secundo reddit rationem eorũ, ibi. SCIENTES & cętera.) Dupliciter autem poteſt dominus grauare ſeruos:ſcilicet faciendo contra eos, quod iuſtitia legis prohibet:quia ſecundum leges non licet domino ſeuire in ſeruum. Et ideo dicit. QVOD iuſtum eſt) Item ſi exigeret totum debitum, quod mãſuetudo Chriſtiana mitigat. Et ideo dicit. ET AEQVVM.) Iob.31. Si contempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo. & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me & cętera.

Deinde cum dicit. SCIENTES &c.) Ponitur ratio, quia ſicut tu te habes ad eos: ita dominus ad te. Ephe.6. Scientes, quia & illorum, & veſter dominus eſt in cœlis. Cap. IIII.

OBſecrationi inſtate: vigilantes in ea
cum gratiarum actione: orantes ſi/
mul & pro nobis: vt deus aperiat no/
bis oſtium ſermonis: vt loquamur
myſterium Chriſti: ppter quod & vinctus ſum
Ephe.5. vt manifeſtum illud: ſicut oportet me loqui. †
Sapienter ambulate erga extraneos: opportuni/
tatem redimentes. Sermo veſter ſemper cum gra
tia ſit ſale conditus: vt ſciatis quomodo oporteat
vos vnicuiqꝫ reſpondere. De omnibus rebus
meis certiores vos faciet Tychicus: dilectus
frater: & fidus miniſter: & conſeruus in domino
quem miſi ad vos in hoc ipſum: vt cognoſcat
quid agatis: & conſoletur corda veſtra: vna cum
Oneſimo fido, & dilecto fratre: qui eſt ex vobis:
de omnibus vobis exponens: quæ hic agantur.
2.Ti.9. Salutat vos Ariſtarchus concaptiuus meus: †
& Marcus conſobrinus Barnabæ: de quo acce
piſtis mandata. Si venerit ad vos: excipite eum: &
Ieſus, qui vocatur Iuſtus: qui ſunt ex circunci/
ſione. Hi ſoli cooperarii ſunt ad regnum dei: qui
fuere mihi ſolatio. Salutat vos Epaphras, qui
ex vobis eſt, ſeruus Chriſti: ſemper anxie labo/
rans pro vobis in præcationibus: vt ſtetis perfe/
cti, & compleri in omni voluntate dei. Teſtimo/
nium enim illi perhibeo: quod habeat multum
ſtudium pro vobis: & his qui ſunt Laodiceæ: &
his qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus di
lectus: & Demas. Salutate fratres, qui ſunt Lao/
diceæ: & Nympham: & quæ in domo illius eſt
congregationem: & cum recitata fuerit a vobis
epiſtola: facite vt & in Laodicenſium ecclesia re/
citetur: & eam quæ ſcripta eſt ex Laodicea: vt
vos quoqꝫ legatis: & dicite Archippo. Vide mi/
niſterium: quod accepiſti in domino: vt illud im
pleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores ſitis
vinculorũ meorum. Gratia vobiſcum. Amen.

ORAtioni inſtantes, vigilantes in ea
in gratiarum actione: orantes ſimul
& pro nobis: vt deus aperiat nobis
oſtium ſermonis ad loquẽdum my/
ſterium Chriſti: propter quod etiam vinctus ſũ,
vt manifeſtem illud prout oportet me loqui. In
ſapientiam ambulate ad eos, qui foris ſunt, tem/
pus redimentes. Sermo veſter ſemper in gratia,
ſale ſit cõditus: vt ſciatis quomodo oporteat vos
vnicuiqꝫ reſpondere. Quæ circa me ſunt, omnia
vobis nota faciet Tichicus chariſſimus frater, &
fidelis miniſter, & conſeruus in domino: quem
miſi ad vos ad hoc ipſum, vt cognoſcat, quæ cir/
ca vos ſunt: & conſoletur corda veſtra, cũ One/
ſimo chariſſimo & fideli fratre: qui ex vobis eſt:
qui omnia, quæ hic aguntur, nota facient vobis.
Salutat vos Ariſtarchus concaptiuus meus: &
Marcus conſobrinus Barnabæ: de quo accepi/
ſtis mandata. Si venerit ad vos, ſuſcipite illum. Et
Ieſus, qui dicitur Iuſtus: qui ſunt ex circunciſio/
ne. Hi ſoli ſunt adiutores mei in regno dei: qui
mihi fuerunt ſolatio. Salutat vos Epaphras, qui
ex nobis eſt, ſeruus Chriſti Ieſu: ſemper ſollici/
tus pro vobis in orationibus: vt ſtetis perfecti &
pleni, in omni volũtate dei. Teſtimonium enim
illi perhibeo, ꝙ habet multum laborem pro vo/
bis, & pro his qui ſunt Laodiceæ & qui Hieropo
li. Salutat vos Lucas medicus chariſſimus, & De
mas. Salutate fratres, qui ſunt Laodiceæ: & Nym
pham, & quæ in domo eius eſt eccleſiam. Et cũ
lecta fuerit apud vos epiſtola hæc, facite vt & in
Laodicenſium eccleſia legaturi. Et ea quæ Lao
dicenſium eſt, vobis legatur. Et dicite Archip/
po. Vide miniſterium quod accepiſti ĩ domino,
vt impleas illud. Salutario mea manu Pauli. Me
mores eſtote vinculorum meorum. Gratia dñi
noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Amen.

SVPRA poſuit ſpecialia documenta ad ſingulos ſtatus hoium: hic ponit pertinentia ad omnes: tamẽ reſpe ctu diuerſorum. Et primo oſtendit, qualiter ſe habeant ad alios. Secundo qualiter ad ipſos alii ſe habeant, ibi. QVAE circa me &c.) Iterum prima in duas: quia primo oſtendit, quomodo ſe habeant ad ipſummet Apoſtolum eorum prȩlatum. Secundo, quomodo ad alios maxime infideles. ibi. IN SAPIENTIA &c.) Circa primũ duo facit: quia primo inſtruit eos vniuerſaliter ad orandũ. Secundo vt orent pro eo, ibi. ORANTES &c.) Debet autem oratio habere tria. ſ. ꝙ ſit aſſidua: grata: & vigilans. Aſſidua, vnde dicit ORATIONI inſtantes. i. cum perſeuerãtia orare. prię Theſ. 5. Sine intermiſſione orate. Luc. 18. Oportet ſemper orare, & nunquam deficere. Item vigilans, vt animus non ſit preſſus. 1. Pet. 4. Vigilate in orationibus &c. Luc. 6. Erat pernoctans in oratione dei &c. Itẽ grata. i. in gratiarum actione, alias non meretur beneficia noua, ſi de acceptis eſſet ingratus. Phil. 4. Cũ gratiarum actione. 1. Theſ. 5. In oĩbus gratias agite &c.

Oratio hẽt tria, aſſidua, grata, & vigilans.

Conſequenter rogat, vt orent, p ipſo, dicens ORANTES ſimul &c.) Quia hoc eſt debitum, quia ꝑlati cuſtodiunt eos, & quorum bonum eſt cõmune, omnium. 2. Theſ. 3. Orate pro nobis, vt ſermo domini currat &c. Et hoc, vt deus aperiat oſtium. i. os, per quod ſermo a corde exit, per quod deus dat gratiam digne proferendi verbum ſuum. In apertione etiam ſignificatur aliquod magnum. Matth. 5. Aperiens os ſuũ docebat eos &c. Et ideo ſubdit ad loquendum. prime Corin. 14. Spiritus eſt. q loquitur myſteria. Et his indigeo: quia propter verbum Chriſti tribulationes patior. Et ideo orandum eſt, vt libere poſſim. 2. Ti. 2. Laboro vſqꝫ ad vincula Et hoc modo VT APERIAT) .i. vt manifeſtet &c. Tria poſuit impedimenta. ſ. timorem. & ideo dicit. VINCTVS) vel propter altitudinem, ita ꝙ ſubditi nequeant intelligere, propter incongruitatem temporis vel modi: & ideo dicit. VT OPORTET) primę Cori. 3. Non potui vobis loqui, quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Luc. 12. Fidelis diſpenſator & prudens. quẽ cõſtituit dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici menſuram.

Conſequenter cũ dicit. IN SAPIENTIA &c. Oſtendit, quomodo ſe habeant ad extraneos: & primo in cõuerſatione. Secundo quomodo in locutione, ibi. SERMO veſter &c. Dicit ergo. IN SAPIENTIA ambulantes ad eos, qui foris ſunt). i. infideles, IN SAPIENTIA) .i. ſapienter. Sap. 7. Neminem diligit deus, niſi q cũ ſapientia inhabitat &c. Et huius cauſa eſt. Redimentes tempus

tes tempus &c. Redimit vexationem ſuam, quando qs dimittit, quod eſt de iure ſuo, vt viter eam. Iſti vesabantur ab eis: & ideo vult, q redimant eam per ſapiētiam 1. Pet. 2. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam &c. Item ſapienter loqui Vnde dicit. SERMO veſter &c.) Vt ſit gratus: qa in gratia. Eccle. 6. Lingua eucharis in bono homine abundabit &c. Item diſcretio. Vnde dicit. SALE conditus) per ſalem intelligitur diſcretio, quia per ipſum omnis cibus conditus eſt ſapidus: ita omnis actio indiſcreta eſt inſipida, & inordinata. Mat. 9. Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos. ET HOC vt ſciatis &c.) Aliter enim eſt reſpōdendum ſapientibus, aliter inſipientibus. Prouerb. 16. Non reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis &c. 1. Pet. 3. Parati ſemper ad ſatiſfactionem omni poſcenti vos rationem &c.

Deinde cum dicit. QVAE circa me &c.) Oſtendit, quid alii agant ad ipſos: & primo oſtendit, quid ad eos agant illi quos ad eos mittit. Secundo quid cum Apoſtolo remanentes, ibi. SALVTANT &c.) Mittit autē ad eos legatum, quē primo deſcribit tripliciter: & primo a dilectione dicens. CHARISSIMVS frater) .ſ. per charitatem quę facit hominem auro prętioſiorē. Eſa. 13. Prætioſior erit vir auro, & homo mundo obrizo &c. Item a fide. Vnde dicit. FIDELIS in miniſterio.) primę Corin. 4. Hic iam quęritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Item ab humilitate. Vnde dicit. ET CONSERVVS) ſcilicet in executione miniſterii: ſed in domino, quia pręlatus quęrere debet vtilitatem eorum, quibus pręfertur: & dei honorem. Sed ad quid mittitur? VT COGNOSCAT ſtatum ſubditorum.) Geñ. 37. Vade, & vide, ſi cuncta pſpera ſunt erga fratres tuos & pecora, & renuncia mihi, quid agatur &c. primi Reg. 17. Fratres tuos viſitabis, ſi recte agant, & cum quibus ordinati ſunt diſce. Item VT CONSOLETVR.) Rom. 1. Deſidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratię ſpiritualis ad confirmādos vos .i. ſimul cōſolari in vobis &c. Et dominus miſſus a patre, ad hoc venit. Eſa. 61. Vt conſolaret omnes lugētes, & poneret conſolationem lugentibus Sion &c. Item deſcribit eius ſocietatem. CVM Oneſimo.) QVI omnia, quę hic aguntur &c.) Et VESTRA mihi, vt corrigam: & mea vobis, vt exemplum habeatis.)

Deinde cum dicit. SALVTAT &c.) Oſtendit quomodo ſalutantur a remanentibus cum Apoſtolo: & litera ſatis patet. De quo accepiſtis &c. Act. 13. dicitur. q cum Paulus & Barnabas ſimul irent: quidam Ioannes Marcus ſic ſe eis coniunxit, q poſtea receſſit, & iterum redijt, & Paulus quidē noluit eum recipere: ſed Barnabas: & ideo Paul⁹ receſſit a Barnaba. Et ppter hoc Apoſtolus ſcripſit Coloſſenſibus de Marco, q non reciperēt eum: ſed nunc, quia conuerſus erat, ſcribit vt eum recipiāt: & hoc eſt. ACCEPISTIS &c.) Vel FRATREM Barnabę.) de quo Barnaba accepiſtis &c. ET IESV &c.) qui quidem erat vir ſanctę conuerſationis. Et ideo dicitur IVSTVS.) Qui ſunt ex circunciſione, miſſi ad prędicandum euangelium Chriſti. Phil. 1. Quid enim cum omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuntietur. Et ſic primo gentiles. Secūdo Iudęos ponit. EPAPHRAS) qui ea vobis eſt: quia Aſianus erat. Et ad hoc ſalutant, vt ſtetis perfecti. Iac. 1. Sitis perfecti & integri, in nullo deficientes &c. PLENI &c.) .i. in omnibus quæ pertinent ad voluntatem dei. Item ponit LVCAM) qui non fuit natus ex Iudęis, vt videtur, q fuit Anthiocenus: medicus arte: quē ſpecialiter nominat: quia fuit homo bonæ authoritatis in eccleſia, propter euangelium, quod ſcripſit Apoſtolo adhuc viuente. Item DEMAS.)

Deinde cum dicit. SALVTATE &c.) Oſtēdit quos ſalutent. Et primo quomodo alios alienę eccleſię. Secūdo quomodo eos, qui ſunt de ſua, ibi. ET EAM quæ eſt Laodicenſium.) Ex quo habetur q ſcripſit alias epiſtolas: quia iſtam de qua fit mentio hic .ſ. Laodicenſiū, & vnam aliam ad Corinthios, pręter primam & ſecundam, quia in pria epiſtola. cap. 5. dicit. Scripſi vobis in epiſtola. Ne cōmiſceamini fornicarijs &c. Sed ratio eſt duplex, quare non ſunt in canone. quia non conſtabat de earum authoritate, quia forte erāt deprauatę, & perierant in eccleſiis. Vel quia non continebant aliud, q iſta. ET DICITE &c. hic fuit pręlatus eoꝝ: & mandat, vt moneant ipſum, dicentes. VIDE &c.) 2. Ti. 4. Miniſterium tuum imple. Et quidem tunc miniſteriū implet quando facit illud quod accepit. Sed videtur, q nō pertineat ad ſubditum monere pręlatum. Exo. 19. Dicendum, q irreuerenter arguere, & vituperare, eſt ꝓhibitum: ſed monere charitatiue poteſt: ſicut Paulus Petrum. Gal. 2. Sed quare nō ſcripſit pręlato? Quia pręlatus eſt propter eccleſiam, & non econuerſo. SALVTATIO &c.) Conſuetudo Apoſtoli erat, q totam epiſtolam faciebat aliquem ſcribere: ſed in fine ponebat aliquid de manu ſua. 2. Theſ. vltio. vbi dicit, Salutatio mea manu Pauli. Idem & hic, ne fallerēt. Et dicit. MEMORES &c.) quia ROMAE vinctus erat.) quia Iac. 5. Exemplum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patientię, prophetas, qui locuti ſunt in nomine domini &c. Heb. vlti. Mementote prępoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum dei: quorum intuentes exitum cōuerſationis, imitamini fidē. Tandem concludens optat eis bonum, dicens. GRATIA &c.) Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Cui ſit laus & gloria nunc & ſemper. Amen.

Explicit ſubtiliſſima expoſitio Sanctiſſimi doctoris Thomę de Aquino, ordinis Fratrum Prędicatorum, ſuper epiſtola mirifici Apoſtoli Pauli ad Coloſſenſes.

Sequitur Prologus in Epiſtolam primam ad Theſſalonicenſes per Eraſmum [illegible]

In Epiſtolam ad Theſſalonicenſes priorem, Per, [redacted]

THESSALONICA MACEdoniç metropolis eſt: vnde & regionis incolç Theſſalonicenſes appellati. Hi in fide ſemel accepta: tanta conſtantia perſtiterunt: vt & Pauli exemplo: ciuium ſuorum pſequutiones infracto, & alacri pertulerint animo: nec vllo pſeudoapoſtolorum ſuaſu quiuerint ab euangelica inſtitutone deflecti. Quod veritus Paulus: quē non latebat pſeudoapoſtolorum̨ improbitas cū ipſi non liceret illos inuiſere: miſit Timotheum: ex quo reuerſo cum didiciſſet illorum cōſtantiam: collandat eos: gratias agens deo. Atq̧ id quidem agit cap. 1. & 2. In cęteris duobus inſtituit eos in variis pietatis officiis ſubindicans eſſe inter eos: qui nondum omnino puri eſſent ab omni libidine: nec deeſſe: qui otio dediti grauarent alios. Item qui inquieti ipſi turbarent eccleſię tranquillitatem: quos corripi iubet. Præterea qui de reſurrectione nondum ſatis cōfirmata eſſent opinione (cum defunctos ita lugerent: quaſi periſſent: ac non potius ad meliora demigraſſent) hos inſtituit atq̧ confirmat. Rurſus alios diſputaſſe de die aduentus domini: quaſi is pręſciri, prædicią̧ poſſit: cum incertus ſit omnib'. Verum, eum ait ſubitum: & pręter omnium expectationem adſuturū: quo magis ſimus ad omne momētum parati. Scripſit ab Athenis per Tychicum miniſtrum: iuxta Græcorū inſcriptionem: cui collegam addīt Oneſimum noſtra argumenta quę incerto authore leguntur in vulgatis exemplaribus

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Sancti Doctoris Thomæ de Aquino, in expoſitione ſuper epiſtolas Sancti Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes.

MVLTIPLICATAE ſunt aquę &c. Gen. 7. Hęc verba competunt materię huius epiſtolæ. Eccleſia enim figuratur per arcam ſicut dicitur. 1. Pet. 3. quia ſicut in arca, cęteris pereūtibus, paucę animę ſaluatę ſunt: ita in eccleſia pauci. i. ſoli electi ſaluabūtur. Per aquas autem ſignificantur tribulationes. Primo quia aquę impellunt irruendo, ſicut tribulationes. Mat. 7. Venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam &c. Sed impulſu fluminum eccleſia non mouetur. Vnde ſubdit. Et nō cecidit. Scdo aqua extinguit ignē. Eccle. 30. Ignē ardentē extinguit aqua: ſic & tribulationes extinguūt impetus cōcupiſcentiarum̨, ne hoīes ad libitū eas ſequant̄ ſed nō extinguūt verā charitatem eccleſię. Can. 8. Aquę multę nō poterunt extinguere charitatē, nec flumina obruent illā. Tertio aquę ſubmergunt p inundationē. Tren. 3. Inundauerūt aquę ſuper caput meū. ſed eccleſia nō per has ſubmergitur. Ion. 2. Circundederunt me aquę vſq̧ ad aīam meam: abyſſus vallauit me. pelagus operuit caput meū &c. Et poſt. Rurſum videbo tēplū ſanctum tuum &c. Non ergo deficit, ſed ſubleuat̄. Et primo per eleuationē mētis ad deū. Grego. Mala iſta in hoc mundo, quę nos pmunt, ad deū nos ire cōpellunt. Oſeę. 6. In tribulatione ſua mane cōſurgēt ad me &c. Scdo per ſpūalē cōſolationē. ps. Scdm multitudinē dolorum in corde meo, cōſolationes tuę lętificauerūt animam meā &c. 2. Cor. 1. Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis: ita per Chriſtū abūdat cōſolatio noſtra &c. Tertio p multiplicationē fideliū: quia tēpore pſecutionum deus multiplicauit eccleſiā. Exo. 1. Quantoq̧ magis opprimebāt eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant &c. Sic ergo conuenit huic epiſtolę. quia iſti multas tribulationes paſſi, ſteterunt fortes. Videamus ergo textum.

Cap. I.

PAulus, & Siluanus, & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſium: in deo patre & domino Ieſu Chriſto. † Gratia vobis & pax a deo patre noſtro & dño Ieſu Chřo. Gratias agimus deo ſemper de oībus vobis: mētionem veſtri facientes in pcibus noſtris: indeſinenter memores veſtri, ppter opus fidei, ac laborem charitatis: & q̧ pmanſiſtis in ſpe dñi noſtri Ieſu Chriſti: corā deo & patre noſtro: ſciētes fratres dilecti a deo: electionē veſtram: quoniam euangeliū noſtrum fuit erga vos: non per ſermonem ſolū: verumetiā per virtutē: & per ſpiritum ſanctū: perq̧ certitudinem multā: quēadmodum noſtis: quales fuerimus iter vos: veſtra cauſa. Et vos imitatores noſtri facti fuiſtis & dñi: recipiētes ſermonē cū afflictione multa: cū gaudio ſpiritus ſancti: adeo vt fueritis exēplo oībus credentibus in Macedonia: & Achaia. A vobis enim pertonuit ſermo domini: nō ſolū in Macedonia & Achaia: verūmetiam in omni loco fides veſtra: quæ eſt in deum: dimanauit: vt nō ſit nobis neceſſe loqui quicq̄. Siquidem ipſi de vobis annunciant, qualē ingreſſum habuerimus ad vos: & quomodo cōuerſi fueritis ad deū a ſimulachris: vt ſeruiretis deo viuēti: & veraci: & expectaretis filiū eius de cœlis: quem excitauit a mortuis Ieſum: qui liberat nos ab ira ventura.

2. Corin. 1.
Gal. 1.
1. Pet. 1.

PAulus, & Siluanus, & Timotheus: eccleſiæ Theſſalonicenſium in deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto gratia vobis & pax. Gratias agimus deo ſemper pro oībus vobis, memoriam veſtri faciētes in orationibus noſtris ſine intermiſſione: memores operis fidei veſtræ, & laboris charitatis, & ſuſtinentiæ ſpei dñi noſtri Ieſu Chriſti, ante deum & patrē noſtrū. Scientes fratres dilecti a deo, electionē veſtram: quia euangelium noſtrū nō fuit ad vos in ſermone tantū: ſed & in virtute, & in ſpiritu ſancto, & in plenitudine multa: ſicut ſcitis, quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores noſtri facti eſtis, & domini: excipiētes verbū in tribulatione multa cum gaudio ſpiritus ſancti: ita vt facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia. A vobis. n. diffamatus eſt ſermo dñi, nō ſolum in Macedonia, & in Achaia: ſed & in omni loco fides veſtra, quæ eſt ad deum profecta ē: ita vt non ſit nobis neceſſe quicquam loqui. Ipſi enim de nobis annunciant qualem introitū habuerimus ad vos: & quomodo conuerſi eſtis ad deū a ſimulachris, ſeruire deo viuo & vero, & expectare filium eius de cœlis, quem ſuſcitauit ex

mortuis

mortuis Ieſum, qui eripuit nos ab ira ventura.

APOSTOLVS vult munire hic eccleſiã cõtra tribulationes: & primo cõtra tribulationes pñtes. Et hoc in prima epiſtola. Secundo cõtra futuras tẽpore Antichriſti: & hoc in ſecũda. Prima diuiditur in ſalutationem, & epiſtolarẽ narrationẽ, ibi. GRATIAS agimus &c.) Item primo tangit pſonas ſalutantes. Secũdo eccleſiam ſalutatam. Tertio bona optata. Notandũ eſt autem, ꝙ quia vbi non delinquimus, oẽs pares ſumus. ideo quia iſtis bonis ſcribit, nõ facit mentionem de officio ſuo: ſed ſolũ de nomine humilitatis. Sap. 7. Et innumerabilis honeſtas per manus illius. Et adiungit duos, qꝫ eis pdicauerũt cũ eo .ſ. SILVANVM) qui eſt ſylas: ET TIMOTHEVM) quẽ circuncidit: vt dicit Act. 16. Salutat autem eccleſiã, quę eſt cõgregatio fideliũ. ET HOC in deo patre, & dño nr̃o Ieſu Chriſto) .i. in fide trinitatis, & diuinitatis, & humanitatis Chriſti: qa in horum cognitione erit noſtra beatitudo. Tangit autem pſonã patris, & filii incarnati, in quibus intelligitur ſpiritus ſanctus, qꝫ eſt nexus amborum. Bona optata ſunt gratia, quę eſt principiũ omniũ bonorũ 1. Cori. 15. Gratia dei ſum id qd ſum. Et pax, q̃ eſt finis, qa tunc eſt pax, quãdo appetitus totaliter pacatur.

Deinde cum dicit. GRATIAS agimus &c.) Incipit epiſtolaris narratio: & primo cõmendat eos de pterita pſeuerantia. Secũdo monet eos ad bene agendũ in futurum. 4. cap. ibi. DE CAETERO &c.) Itẽ primo agit gratias vniuerſaliter de bonis eorum. Secundo ea rommemorat in ſpeciali, ibi. SCIENTES fratres &c.) Circa primũ duo facit: qa primo ponit gratiarꝫ a〈c〉tionem. Secundo eius materiam, ibi. MEMORES &c). Item primo pro eis gratias agit. Secundo p eis orat, ibi. MEMORIAM veſtri &c.) Quantũ ergo ad primum dicit tria, quę debẽt eſſe in gratiarꝫ actione: primo ꝙ ſit ordinata .ſ. ad deũ. Ideo dicit. GRATIAS agimus deo.) Ps. Gratiam & gloriã dabit dñs. Iac. 1. Omne datũ optimum, & omne donum perfectũ deſurſum eſt deſcendens a patre luminũ &c. Item aſſidua. QVIA ſemper.) Item vniuerſalis, ibi. PRO omnibus vobis.) infra. 5. In omnibus gratias agite &c.

Deinde orat pro eis dicẽs. MEMORIAM &c.) q. d. Quãdocunqꝫ oro, habeo vos in memoria. Ro. 1. Sine intermiſſiõe memoriã vr̃i facio ſemp i orõnib' meis &c.

Deinde cũ dicit. MEMORES operis &c.) Ponit bona de quibus gratias agit .ſ. fidem, ſpem, & charitatem 1. Corin. 13. Nunc autẽ manent fides, ſpes, charitas, tria hęc &c. Fidem pmittit: quia eſt ſubſtãtia ſperandarꝫ rerum &c. Accedentem .n. ad deum, oportet credere &c. Heb. 11. Hęc autem non eſt ſufficiens, niſi habeat operationem & laborẽ. Et ideo dicit. OPERIS veſtri, & laboris.) Iac. 2. Fides ſine operibus mortua eſt. Item qa, qui i laborãdo ppter Chriſtũ deficit, nihil valet. Luc. 8. Ad tempus credunt, & in tẽpore tentationis recedunt ideo dicit. OPERIS, & laboris) .q. d. Memores fidei veſtrę operantis, & laborãtis. Itẽ CHARITATIS) in cuius operibus abundãt. infra. 4. De charitate fraternitatis &c. Item SPEI) quę facit patiẽter ſuſtinere aduerſa. Rom. 12. Spe gaudẽtes, in tribulatione patiẽtes. ET SVSTINENTIAE.) quã ſpes facit. Iac. 5. Patientiã Iob audiſtis &c. SPEI dñi noſtri) .i. quã habem' de Chriſto, vel quã Chriſtus dedit nobis. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuã &c. Hęc ſpes eſt ANTE deũ) non ante oculos hominum. Mat. 6. Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis corã hominibus &c. Heb. 6. Quã ſicut anchoram habemus animę tutam &c. Spes .n. in veteri teſtamẽto nõ induxit ad deum.

Deinde cum dicit. SCIENTES fratres &c.) In ſpeciali cõmemorat eorꝫ bona, quos primo cõmendat. ꝙ deuote, & prompte ſuſceperunt pdicationẽ, nõ obſtante tribulatione. Secũdo ꝙ ppter tribulationẽ ab ea non receſſerunt. in. 2. cap. ibi. NAM ipſi ſcitis &c.) Iterum prima pars diuidit in duas: quia primo oſtẽdit, qualis fuit iſta pdicatio. Secũdo qualiter ab eis recepta, ibi. ET VOS imitatores &c.) Circa primũ tria facit: quia primo oſtendit quid circa eos ſciebat. Scdo modũ pdicationis ſuę, ibi. QVIA euangeliũ &c.) Tertio qd ipſi ſciebant de Apoſtolo, ibi. SICVT ſcitis &c.) Dicit ergo O FRATRES dilecti a deo) nõ ſolum cõmuniter, inq̃tum dat eſſe naturę: ſed inq̃tum ſpecialiter ad bona ęterna eſtis vocati. Mala. 1. Iacob dilexi &c. Deut. 33. Dilexit populos &c. Electionem veſtrã. q. d. Certitudinaliter cognoſco vos eſſe electos: quia hanc electionem nõ meruiſtis: ſed a deo eſtis gratuite electi. Et hoc ſcio, qa DEVS dedit mihi) magnũ argumẽtũ IN PRAEDICATIONE) .ſ. ꝙ illi quibus loquor ſunt a deo electi .ſ. quãdo deus dat eis gratiã fructuoſe audiendi verbũ, eis pdicatum, vel mihi gratiã copioſe pdicandi eis.

Contra videtur eſſe qd dicitur Ezec. 3. Et linguã tuã adhęrere faciã palato tuo &c. Et ideo primo cõmemorat, q̃ virtuoſe eis pdicauit. Secũdo inducit eorꝫ teſtimonium, ibi. SICVT ſcitis &c.) Virtuoſe quidẽ. quia nõ fuit in ſublimitate ſermonis. ſed in virtute. 1. Corin. 2. Sermo meus & pdicatio mea, nõ in perſuaſibilibus humanę ſapientię verbis: ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis &c. 1. Cor. 4. Nõ .n. in ſermone eſt regnũ dei. SED in virtute.) Vel poteſt referri ad cõfirmationem pdicationis, vel ad modum pdicandi. Si ad primũ, ſic confirmata fuit pdicatio mea vobis nõ argumentis, ſed virtute miraculorꝫ. Vnde dicit Mat. vlt. Dño cooperante, & ſermonem cõfirmãte, ſequẽtibus ſignis. Itẽ in datione ſpiritus ſancti. Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hęc: cecidit ſpiritus ſanctus ſuper oẽs qui audiebãt verbũ &c. Heb. 2. Cõteſtante deo ſignis, & portentis, & variis virtutibus. & ſpũs ſancti diſtributionibus &c. ET IN plenitudine &c.) Et hoc addit, ne crederent ſe minus recepiſſe q̃ Iudęi. q. d. Spiritus ſanctus nõ eſt perſonarũ acceptor: ſed in ea plenitudine fuit apd vos, ſicut apud Iudęos. Act. 2. Repleti ſunt oẽs ſpiritu ſancto &c. Sed ſi ad ſecundũ, ſic virtute .i. virtuoſam vitã vobis oſtẽdens. Act. 1. Cœpit dominus facere, & docere &c. ET IN ſpiritu ſancto) .ſ. ſuggerente. Mat. 10. Non eſtis vos qui loquimini &c. In plenitudine multa .ſ. quia inſtruxi vos de oĩbus, quę pertinent ad fidem neceſſaria. Inducit autem eorꝫ teſtimoniũ ad hoc, cũ dicit. SICVT ſcitis &c.) .i. q̃lia dona, & virtutes oñdim' i vobis. 2. Cor. 5. Spero aũt, & in cõſciẽtiis vr̃is manifeſtos nos eſſe.

Deinde cũ dicit. ET VOS imitatores &c.) Oſtẽdit qũo pdicationẽ ſuã virtuoſe receperunt: nec ppter tribulationes receſſerunt. Et primo oñdit eorꝫ virtutẽ in hoc, ꝙ alios imitati ſunt. Scdo ꝙ aliis ſe imitabiles pſtiterunt. ITA vt facti ſitis &c.) Circa primũ duo facit: quia primo oſtendit, quos ſunt imitati. Scdo in quibus ſunt imitati, ibi. EXCIPIENTES &c. Circa primum dicit, ꝙ imitati ſunt eos, quos debuerunt .ſ. pręlatos. Et ideo dicit. IMITATORES vos facti &c.) Phil. 3. Imitatores mei eſtote fratres &c. Sed imitati ſunt, nõ in eo, in quo delinquimus ſicut hoĩes: ſed in quo imitamur Chriſtũ. Vñ & dicit. 1. Cori. 4. Diſi imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti .i. In quo imitatus ſum Chriſtũ .ſ. in patiẽtia tribulationis. Matth. 16. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuã, & ſequatur me &c. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplũ, vt ſequamini veſtigia eius &c. Et ideo dicit. IN MVLTIS tribulationibus) .i. quãuis multa tribulatio immineret ppter verbũ: tamen illud accepiſtis cum gaudio. Iaco. 1. Omne gaudiũ exiſtimate fratres mei, cum in tẽtationes varias incideritis &c. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudẽtes a cõſpectu cõcilii: quoniam digni habiti ſunt p noĩe Ieſu cõtumeliã pati &c. CVM gaudio ſpiritus ſancti.) Non alio quorunqꝫ, q eſt amor dei: qui facit gaudiũ patiẽtibus ppter Chriſtum quia amãt eum. Cañ. 4. Si dederit homo oẽm ſubſtantiã domus ſuę pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam ET SIC eſtis imitatores noſtri ꝙ .ſ. aliis eſtis imitabiles. Vñ dicit. ITA vt & facti ſitis &c.) Circa qd tria facit: quia primo oñdit eos eſſe imitabiles. Scdo qũo eorꝫ fama diuulgata eſt, ibi. A VOBIS .n. diffamatus eſt &c.) Tertio qũo ab oĩbus laudabantẽ populis, ibi. IPSI enim annunciãt &c.) Dicit ergo. Ita pfecte nos imitati eſtis, vt ſitis facti forma .i. exemplũ vitę, nõ ſolũ in terra veſtra: ſed in aliis. Mat. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videãt opa veſtra &c. Sed credentibus forma facti eſtis, quibus fides veſtra innotuit. Ad qd bonitas veſtra acceſſit. A VOBIS .n. diffamatus eſt ſermo

nomini .i. pdicandi dñm .i. veſtra fama diffuſa eſt, non IN MACEDONIA & Achaia ſolum, quę ſunt vobis vicinę, ſed fides veſtra ad deū PROFECTA EST .i. quā deus acceptat: & cōiungit vos deo, quę etiā eſt in omni loco diuulgata. Ro. 1. Fides veſtra annunciatur in vniuerſo mūdo &c. Et ſignū huius eſt, quia nō EST NECESSE &c. Boni enim prædicatoris eſt, bona aliorum in exemplum adducere. 2. Corin. 9. Veſtra .n. æmulatio prouocauit plurimos.

Deinde cum dicit. IPSI .n. &c. Ponit eorū laudem, qua ab aliis laudabantur: quia IPSI DE vobis annunciant &c. Prouer. vlti. Laudent illam in portis opa eius &c. Laudāt autem in vobis meā pdicationem, & veſtrā cōuerſionē. Annunciant ergo qualē introitū habuerimus ad vos: quia cū magna difficultate, & i tribulationibus. Laudāt etiam veſtrā cōuerſionem. Et oñdit quomodo a quo, & ad quid conuerſi ſunt. Quo ad primū dicit. ET QVOMODO cōuerſi eſtis ad deū) .i. q̄ faciliter, & perfecte. Ioel. 2. Cōuertimini ad me in toto corde veſtro &c. Eccle. 5. Ne tardes cōuerti ad dominum, & ne differas de die in diē &c. Quo ad ſecūdum, dicit. A SIMVLACHRIS.) 1. Corin. 12. Scitis, quoniā cum gentes eſſetis, ad ſimulachra muta, prout ducebamini euntes &c. Quo ad tertium dicit. SERVIRE deo) .ſ. ſeruitute latrię: nō creaturę: ſed deo. Cōtra quod dicitur Rom. 1. Seruierunt creaturę potius, q̄ creatori &c. Et dicit. VIVO) vt excludat idololatrię cultū, quia idololatrę colebant quoſdā mortuos, quorū aīas dixerunt deificatas: ſicut Romulū & Herculē. Et ideo dicit. VIVO.) Deut. 32. Viuo ego in æternū &c. Item qa Platonici putabant quaſdā ſubſtātias ſeparatas deos eſſe participatione. Dicitur vero, nō pticipatione diuinę naturę: ſed quia ſeruiētes ſunt remunerandi: ideo quia ſic eſtis, reſtat vt remunerationem expectetis. Vñ dicit. ET EXPECTARE filium eius) .ſ. dei de cœlis deſcēdentem. Luc. 12. Et vos ſimiles hoībus expectātibus dñm ſuum, quādo reuertatur a nuptiis &c. Eſa. 30. Beati oēs, q expectant eum &c. Illi autē ſunt, qui ſunt lumbis pręcincti. Duo autem expectamus .ſ. reſurrectionem: vt .ſ. ei conformemur. Vñ dicit. QVEM ſuſcitauit ex mortuis Ieſum. Ro. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtū a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra &c. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę, configuratum corpori claritatis ſuę &c. Item liberari a pœna futura, quę imminet reis. A cauſa autē pœnę .ſ. a peccato liberamur p Chriſtum. Vñ dicit. QVI eripuit vos &c.) Apoc. 6. Abſcōdite vos a facia ſedentis ſuper thronum & ab ira agni &c. Ab hac ira nullus poteſt nos liberare, niſi Chriſtus. Mat. 3. Quis demonſtrauit vobis fugere a ventura ira?

Cap. II.

NAm ipſi noſtis fratres introitum noſtrum ad vos: qd nō fuerit inanis: ſed quod ante malis afflicti & contumeliis affecti: quēadmodum ſcitis: Philippis audacter egerimus in dño noſtro, ad loquēdum apud vos euangeliū dei: in multo certamine. Siquidem exhortatio noſtra, nō fuit ex impoſtura: neq; ex immūditia: neq; cū dolo: ſed quēadmodum probati fueramus a deo: vt nobis cō-
Gal. 1. mitteretur euangelium. † ita loquimur: nō vt hominibus placētes: ſed deo: qui pbat corda noſtra. Neq; .n. vnq̄ per ſermonē adulationis verſati ſumus: quēadmodum noſtis: nec per occaſionem auaritiæ. Deus eſt teſtis: neq; quærentes ex hominibus gloriā: nec a vobis: nec ab aliis: cum poſſemus in authoritate eſſe: tāq̄ Apoſtoli Chriſti: ſed fuimus placidi in medio veſtri: perinde ac ſi nutrix foueat ſuos filios: ſic affectu ppenſi in vos: animo cupiebamus impartire vobis: non ſolum euangeliū dei: verūetiam noſtras ipſorum animas: ppterea quod chari nobis facti eſtis. Meminiſtis .n. fratres laboris noſtri: ac ſudoris. †
Nocte enim ac die opus facientes ob id: ne cui veſtrum eſſemus oneri: prædicauimus apud vos 1. Theſ. 3. Act. 20.
euangeliū dei. Vos autem teſtes eſtis & deus: q̄ ſancte, & iuſte, & inculpate vobiſcū, qui credebatis: verſati fuerimus: quēadmodum noſtis: vt erga vnūquemq; veſtrum tāquā pater erga filios ſuos: fuerimus affecti: obſecrātes vos & cōſolantes: & obteſtantes: vt ambularetis digne deo: qui vocaſſet vos in ſuum regnum ac gloriam.

NAm ipſi ſcitis fratres ītroitum nr̄um ad vos: quia nō inanis fuit: ſed ante paſſi multa, & cōtumeliis affecti, ſicut ſcitis in Philippis, fiduciā habuimus de deo noſtro, loq ad vos euangelium dei cū multa ſollicitudine. Exhortatio .n. noſtra, nō de errore, neq; de īmundicia, neq; in dolo: ſed ſicut pbati ſumus a deo, vt crederetur nobis euangeliū, ita loqmur: nō quaſi hominibus placentes, ſed deo: q pbat corda noſtra. Neq; enim aliquādo fuimus in ſermone adulationis (ſicut ſcitis) neq; in occaſione auaritiæ (deus teſtis eſt) nec quærētes ab hoībus gloriam, neq; a vobis, neq; ab aliis: cū poſſemus vobis oneri eſſe, vt Chriſti Apoſtoli. Sed facti ſumus paruuli in medio veſtrū, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos: ita deſiderantes vos cupide: volebamus tradere vobis, nō ſolum euāgelium dei: ſed etiā animas noſtras, quoniā chariſſimi nobis facti eſtis. Memores enim facti eſtis fratres laboris noſtri, & fatigationis nocte & die operantes: ne quem veſtrum grauaremus, pdicauimus in vobis euāgeliū dei. Vos teſtes eſtis, & deus, q̄ ſancte & iuſte, & ſine quærela, vobis qui credidiſtis, afiuimus: ſicut ſitis qualiter vnumquēq; veſtrum, ſicut pater filios ſuos, depcantes vos, & conſolātes teſtificati ſumus, vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in ſuum regnum, & gloriam.

SVPRA commēdauit eos, qui in tribulationibus verbū dei receperunt: hic cōmendat eos, q ab eo nō receſſerūt ppter tribulationes. Et circa hoc tria facit: qa primo cōmemorat eorū tribulationes. Scđo oſtendit, quale eis remedium adhibuit, in tertio cap. ibi. PROPTER quod &c.) Tertio ppter qd. ibi. QVIA nunc viuimus &c.) Quia vero ſupra dixit de eis nunciari ab oībus introitū Apoſtoli ad eorū conuerſionem: ideo primo agit de introitu ſuo. Secūdo de eorum cōuerſione, ibi. IDEO & nos gratias &c.) Circa primum tria facit: quia primo cōmemorat ſuam conſtantiā, quā habuit, anteq̄ ad eos veniret. Secūdo ſynceritatem doctrinę per quā eos cōuertit, ibi. EXHORTATIO .n. noſtra &c.) Tertio ſynceritatē ſuę cōuerſationis cum conuerſis, ibi. VOS .n. &c. Iterum prima in duas: qa primo pmittit tribulatiōes, quas paſſus eſt, anteq̄ ad eos veniret. Scđo quō fiduciā ex hoc nō amiſit ibi. FIDVCIAM habuimus &c.) Dicit ergo. Dico q annunciāt introitū noſtrū, quē ET VOS ſcitis.) quia

NON

NON fuit inanis).i.leuis:ſed difficilis:quia per multas tribulationes. Vel NON inanis .i.vacuus,ſed plenus. Gen.1. Terra erat inanis,& vacua &c. Vel NON inania) .i.mobilis,ſed ſtabilis. Phil.2. Nõ in vanũ cucurri, neq; in vacuum laboraui &c. Sed ante ſumus paſſi paſſiones corporales. Prouer.19. Doctrina viri per patientiã nnſcitur. ps. Bene patiẽtes erũt,vt annuntiẽt &c. Item ſpirituales qa CONTVMELIIS ex hoc AFFECTI in Philippis vbi ppter curationẽ Pythoniſſe paſſuaeſt tribulationes. Et hęc ciuitas eſt Macedonia. Nec tamẽ propter hęc fiducia pdicandi eſt extincta. Eſa.12. Ecce deus ſaluator meus fiducialiter agam,& non timebo &c. Et hęc FIDVCIA fuit pdicandi ad vos euangeliũ dei in multa ſollicitudine)de veſtra conuerſione. Ro.12. Q ui peſt in ſollicitudine. 2.Cor.11. Pręter ea quę extrinſecus ſũt inſtantia mea,quotidiana ſollicitudo oĩum eccleſiarũ.

Inanis.i.leuis vel vacu⁹ vel mobilis.

Deinde cum dicit. EXHORTATIO.) Oñdit ſynceritatem ſuę pdicationis. Et circa hoc duo facit:qa primo pbat ſynceritatẽ ſuę doctrinę. Secundo quędã,quę dixerat,exponit,ibi. NON quaſi hoibus &c. Circa primum duo facit: quia primo excludit corruptionẽ doctrinę. Secũdo ponit ſynceritatẽ, ibi. SED ſicut probati &c. Doctrina autẽ corrumpit,vel ppter rem,q̃ docet:vel ppter intentionẽ docentis. Propter primum dupliciter corrumpit doctrina.ſ.vel per errorẽ, ſicut docens ſalutẽ eſſe per Chriſtũ cum legalibus. 2.Ti.3. Mali hoies & ſeductores pficient in peius errãtes,& in errorem mittentes &c. Ideo dicit. EXHORTATIO enim noſtra nõ eſt ſicut aliquorũ EX ERRORE) vel ppter IMMVNDICIAM:) ſicut dicentiũ vacandũ eſſe voluptatibus:quę doctrina eſt a quodã Nicolao:qui permiſit pmiſcua matrimonia,cõmunicãs aliis ſuã vxorẽ. Ideo dicit. NEC de immũdicia. Apoc.2. Permittis mulierem Ieſabel:q̃ ſe dicit pphetã:docere,& ſeducere ſeruos meos fornicari, & manducare de idolothitis &c. Iob.6. Nõ inuenietis in lingua mea iniqtatẽ &c. Itẽ nec eſt exhortatio IN DOLO) ſicut quorundã,qui licet verũ dicant:habẽt tamẽ intentionẽ corruptã:qa nõ pfectum auditorũ,neq; dei honorẽ,ſed ſuum qrunt honorẽ. Cõtra quod dicit. NEQVE in dolo.) Iere.9. Sagitta vulnerãs lingua eorũ:dolum locuta eſt &c. Sua ergo pdicatio,non eſt corrupta,ſed ſyncera. Syncerũ autẽ aliquid eſt,qd ſeruat ſuã naturam tũc eſt pdicatio ſyncera, qñ quis docet eo tenore & fine,quo Chriſtus docuit. Et iõ dicit. SED ſicut probati).i.eo modo, & ea intẽtione, qua de⁹ nos elegit,& approbauit. AD PRAEDICANDVM euangeliũ,loqmur. Gal.2. Creditũ eſt mihi euangelium pputii,ſicut Petro circuncitionis &c. Act.9. Vas electionis eſt mihi iſte,vt portet nomen meum coram gentibus:& regibus,& filiis Iſrael.

Nicolaus hęreticus vnus ex ſeptem primis Diaconibus. Act.6.

Syncerum

Deinde cũ dicit. NON quaſi hoibus &c. Oſtendit q; ſua pręedicatio nõ eſt in dolo. Primo excludẽs illud,per quod videret eſſe doloſa. Secũdo manifeſtat p ſignum, ibi. NEQVE aliquãdo &c.) Tertio p cauſam ibi. NEQVE in occaſione &c. Propter primũ dicit. Prędicatio mea NON eſt quaſi hoibus placẽs).ſ. finaliter. ps. Diſſipata ſunt oſſa eorũ,qui hoibus placẽt. Gal.1. Si hominibus placerẽ,Chriſti ſeruus nõ eſſem &c. Aliquando tamẽ debent velle placere hoibus ppter gloriã dei, vt pdicatio magis fructificet:ſicut dr .1. Corin.10. Ego per omnia oibus placeo &c. SED deo &c.) Prouerb. 16. Oẽs vię hoium parent oculis eius &c. Huius autẽ ſignum eſt,qa nõ adulationibus loquẽtes eis placentia. Eſa.30. Loquimini nobis placẽtia:videte nobis errores &c. Prouerb.14. Nõ lactes quẽq̃ labiis tuis &c. Et idem oſtendit p cauſam. Propter duo n. aliquis quęrit hominibus placere.ſ.vel ppter beneficia vel ppter gloriam. Hoc autẽ hic excludit:& prio primũ dicens. NEQVE fuimus &c. qa nõ ſolum adulationẽ deuitauimus:ſed etiã oẽm occaſionẽ auaritię. 1.Ti.6. Exiſtimantiũ quęſtum eſſe pietatẽ &c. Iere.6. A minori quippe vſq; ad maiorem oẽs auaritię ſtudẽt &c. Secũdo ſcdm,ibi. NEQVE qrentes a vobis,neq; ab aliis gloriam) de doctrina cũ haberemus, vnde poſſemus gloriari,& accipere, imo oneri eſſe:qa debebãt ei gloriã,& ſuſtentationẽ. Et vocat onus:qa peruerſe eis pdicãtes,vltra modũ hęc ab eis quęrebant. Eſa.3. Vos.n. depaſti eſtis vineam meã: & rapina pauperis in domo veſtra &c.

Q ſo pdicti debent placere hominib⁹

Deinde cum dicit. SED facti ſumus &c.) Manifeſtat hęc duo:& primo q; nõ qrit humanã gloriã. Secundo q; nec occaſionẽ auaritię,ibi. MEMORES .n. eſtis &c.) Circa primũ duo facit:qa primo oñdit ſuã humilitatem. Scdo ſub ſimilitudine oñdit ſuã ſollicitudinem ibi. TANQVAM ſi nutrix &c.) Ponit ergo primũ dicens. Q VOD facti ſunt puuli &c.).i.humiles. Eccle. 32. Rectorẽ te poſuerunt,noli extolli:eſto in illis, quaſi vnus ea ipſis &c. Q uod oſtendit in ſimilitudine dicẽs. TANQVAM ſi nutris quę.ſ.cõdeſcẽdit infanti balbutiendo ei loquens:vt puer loqui diſcat, & in geſtibus ei etiã condeſcendit. 1.Corin.9. Oibus oia factus ſum. 1. Corin.3. Tanq̃ paruulis in Chriſto lac vobis potũ dedi, nõ eſcã &c. ETIAM aĩas.) Io.10. Bonus paſtor aĩam ſuam dat pro ouibus ſuis &c. Q uoniã chariſſimi &c. 2. Corin.12. Ego autem libentiſſime impendam: & ſuper impendar ego ipſe pro animabus veſtris: licet plus vos diligens minus diligar.

Deinde cum dicit. MEMORES .n. eſtis &c.) Oſtendit ſcdm,dicẽs. Itẽ neq; p occaſionẽ auaritię, quia nihil a vobis ſumpſimus,ſed de labore:qa laboris &c. Et aliq laborãt quidẽ:ſed ex ſolatio,ſed nos nõ:ſed cũ labore. Ideo dicit. LABORIS noſtri.) Nec ppter exercitationẽ corpis:ſed cũ fatigatione. Vnde dicit. ET FATIGATIONIS.) Aliqui etiã laborãt de die,nos de nocte. Per hoc.n. voluit arcere pſeudoapoſtolos, q nimis accipiebant:& propter ocioſos inter eos. 1.Corin.4. Laboram⁹ operantes manibus noſtris.

Deinde cum dicit. VOS .n. eſtis &c.) Ponit puritatem ſuę cõuerſationis:& primo quomodo ſancta, quo ad vitã. Secũdo quomõ ſollicita, quo ad doctrinã, ibi. Q VALITER vnumquemq; &c. Dicit ergo. SCITIS quoniã ſancte).i.pure. Leui.11.& 19. Sancti eſtote,quia ego ſanctus ſum. IVSTE) quo ad proximũ. Tit.2. Sobrie,& iuſte,& pie viuamus in hoc ſeculo &c. SINE Q VERELA) nobis credidiſtis.i. ex quo credidiſtis nihil agentes,vnde quis poſſet ſcandalizare vnũquẽq; veſtrũ ſingulariter. Nota,q; ſingularis pdicatio qñq; multũ valet. TANQVAM PATER.) 1.Cori.4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. DEPRECANTES.) Philemõ. Multã fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi:qd ad rem ptinet,ppter charitatẽ magis obſecro. Et conſolationẽ per verba lenia. Cõtra qd dr Ezech.34. Cũ auſteritate imperabatis eis,& cum potentia &c. Eſa.61. Vt conſolarer omnes lugentes.& ponerem conſolationem lugẽtibus Sion &c. Et quid prædicaſti. VT DIGNE) .i. vt veſtra conuerſatio eſſet talis qualis decet miniſtros Chriſti. Collo.1. Ambuletis digne deo per omnia placentes &c. DEO Q VI VOS &c.) Sap.6. Concupiſcentia itaq; ſapientiæ deducet ad regnum perpetuum.

Q uapropter & nos gratias agimus deo indeſinẽter : qd cũ acciperetis ſermonem a nobis; quo Deũ diſcebatis; accepiſtis non ſermonẽ hominũ ſed ſicut erat vere ſermonẽ Dei; qui & agit in vobis credentibus. V os.n. imitatores facti eſtis fratres eccleſiarũ dei; q̃ ſunt in Iudæa in Chr̃o Ieſu; qd eadẽ paſſi ſitis & vos a ppriis contribulibus; quẽadmodũ & ipſi nos a Iudæis. qui vt & dñm occiderũt Ieſum † & pprios pphetas † ita & M.c.23.
nos perſequuti ſunt; & deo nõ placent ; & oĩbus Ioan.15.
hoĩbus aduerſantur; qui obſiſtunt nobis; ne loquamur gẽtibus,quo ſalui fiant; vt expleant ſua peccata ſemp. Peruenit autẽ in illos ira in finem. Cæterum nos fratres ; orbati vobis ad ſpacium temporis aſpectu non corde; vehemẽtius ſtuduimus videre faciem veſtrã cum multo deſiderio. Q uapp voluimus venire ad vos; ego quidẽ Paulus,& ſemel,& iterum : & obſtitit nobis Satanas.

Nam quæ eſt noſtra ſpes: aut gaudium: aut corona gloriationis: an non & vos in cõſpectu domini noſtri Ieſu Chriſti in eius aduẽtu? Vos.n. eſtis gloria noſtra & gaudium.

Ideo & nos gr̃as agimus deo ſine intermiſſione, quoniã cum accepiſſetis a nobis verbum auditus dei: accepiſtis illud, nõ vt verbum hominũ ſed ſicut eſt vere verbum dei: qui operatur in vobis, qui credidiſtis. Vos.n. imitatores facti eſtis fratres, eccleſiarũ dei: quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu: quia eadem paſſi eſtis & vos a contribulibus veſtris, ſicut & ipſi a Iudæis: qui & dominum occiderũt Ieſum, & proprios prophetas: & nos perſecuti ſunt: & deo non placent: & omnibus hoĩbus aduerſantur: prohibentes nos gentibus loqui, vt ſalui fiant: vt impleant peccata ſua ſemper. Peruenit enim ira dei ſuper illos vſq; in finem. Nos autem fratres deſolati a vobis ad tempus horæ: aſpectu, non corde, abundantius feſtinauimus faciem veſtram videre cum multo deſiderio: quoniam voluimus venire ad vos: ego quidem Paulus, & ſemel & iterum: ſed impediuit nos Satanas. Quæ eſt enim noſtra ſpes: aut gaudiũ, aut corona gloriæ? Nõne vos ante dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ in aduentu eius? Vos.n. eſtis gloria noſtra, & gaudium. Lec. II.

SVPRA oſtendit Apoſtolus, qualis fuit ad eos introitus ſuus: hic oſtendit, qualis fuit eorum conuerſio. Et circa hoc duo facit: quia primo oſtendit, ꝙ perfecte conuerſi ſunt per fidem firmã. Secundo quomodo fortiter perſtiterunt in tribulationibus, ibi. VOS enim &c.) Ponit ergo primo bona eorum, pro quib⁹ gratias agit: & reddit rationem. Dicit ergo: ideo quia ſollicite vobis prædicaui, ſicut pater filiis: ideo de bonis veſtris. GRATIAS AGO.) ſicut pater de filiis. 3.Io. Maiorem horum nõ habeo gratiã: q̃ vt audiam filios meos in veritate ambulare. Phil.4. Cum gratiarum actione. Sed de quo? QVONIAM cũ accepiſſetis a nobis &c.) Gratias debet agere prędicator, quando verbum eius in auditoribus proficit. Et dicit. VERBA auditus dei per nos.) P̃s. Audiam quid loquatur in me dominus deus &c. Rom.10. Fides enim ex auditu: auditus autem per verbum Chriſti &c. ACCEPISTIS) illud .i. firmiter in corde tenuiſtis. Non vt verbum hominum, quia vana verba hominis. 2.Corin.13. An experimentum quęritis eius, qui in me loquitur Chriſtus. 2.Pet.1. Non.n. voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines. Et quare gratias agitis. QVIA hoc ipſum ꝙ credidiſtis, deus in vobis operatus eſt) Phil.2. Deus eſt qui operatur in vobis velle, & pficere pro bona voluntate. Eſa.26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis dñe.

Deinde cum dicit. VOS enim &c.) Oſtendit, quomodo fortiter perſtiterunt in tribulationibus. Et circa hoc duo facit: quia primo ponit tribulationes eorum in quibus ſteterunt. Secundo ꝙ remedium propoſuit adhibere, ibi. VOS autem &c.) Item prima diuiditur in duas: quia primo commandat eorum patientiam in aduerſis. Secundo reprehendit eos qui intulerũt aduerſa, ibi. QVI Chriſtum &c.) Dicit ergo. ACCEPISTIS verbum, nõ vt eſt holum, ſed dei:) q̃a expoſuiſtis vos pro illo vſq; ad mortẽ. Per hoc.n. ꝙ hõ moritur ꝓ

Martyres.i. teſtes. pter Chriſtũ, teſtificat̃ ꝙ verba fidei, ſunt verba dei. Et ideo martyres idẽ eſt qd teſtes. IN IVDAEA.) Ibi.n. fides Chriſti primo eſt annunciata. Eſa.2. De Sion exibit lex, & verbum dñi de Hieruſalẽ. Ibi etiã primo perſecutio fidei facta fuit. Act.8. Facta eſt autẽ in illa die perſecutio magna in eccleſia, q̃ erat Hieroſolymis &c. Heb.10. Rememoramini autẽ priſtinos dies, in q̃bus illuminati magnũ certamen ſuſtinuiſtis paſſionum &c. Et ꝓ̃ſti ſimiles paſſiões paſſi ſunt. Et ideo dicit. EADEM paſſi a contribulibus veſtris) .i. ab infidelibus Theſſalonicenſibus. Mat.10. Inimici hominis domeſtici eius.

Deinde cum dicit. QVI & ipſum dominum &c.) Vituperat Iudęos, a quibus incepit perſecutio. Et primo cõmemorat eorum culpam. Secundo rationẽ culpę, ibi. VT IMPLEANT &c.) Circa primum tria facit. Quia primo eorum culpam ponit, in cõparatione ad dei miniſtros. Secundo ad ipſum deum. Tertio ad totum genus humanum. Miniſtri dei ſunt prędicatores. Prędicatio autem principaliter ẽ a Chriſto: figuraliter a prophetis: executiue ab apoſtolis. Contra hos tres inſurrexerũt Iudæi. Et primo dicit de Chriſto, ibi. QVI & dominum &c.) Mat.21. Hic eſt hęres, venite occidamus eum. Nec obſtat, ſi gentiles occiderunt eum: quia ipſi ſuis vocibus petierunt eum occidi a Pilato. Hier.12. Facta eſt hæreditas mea mihi, quaſi leo in ſylua dedit contra me vocem &c. Secundo dicit de prophetis, ibi ET PROPRIOS prophetas.) Act.7. Quem prophetarum non ſunt pſecuti patres veſtri, & occiderunt eos qui prędenunciabant de aduentu iuſti: cuius vos nũc proditores, & homicidę fuiſtis. Tertio dicit de apoſtolis. ET NOS .ſ. apoſtolos. Mat.10. Tradent vos in cõſiliis &c. Secundo ponit culpam, in comparatione ad deum ibi. IDEO non placent licet crederent in hoc ſe obſequium pręſtare deo. Ioan.16. Sed quia zelum dei habẽt non autem ſecundum ſcientiam: ideo deo non placẽt: quia non faciunt recta fide. Et ſine fide impoſſibile eſt placere deo. Hebr.11. Eſa.5. Iratus eſt furor domini in populo ſuo &c. Tertio oſtẽdit eorum culpam, in comparatione ad totum genus humanum, cum dicit. OMNIBVS hominibus aduerſantur.) Geñ.16. Manus eius cõtra omnes &c. Aduerſantur autem in hoc: quia prohibent, & impediunt prędicationem gentilium, & conuerſionem. Act.11. Reprehẽditur Petrus, ꝙ iuit ad Cornelium. Item Luc.15. Filius maior .ſ. populus Iudęorũ turbatur: quia filius minor .i. populus gẽtilium recipitur a patre. Eſa.45. Vę qui dicit patri, qd generas? Nu.11. Quis det, vt omnis populus prophetet. Ratio autẽ huius culpę eſt ex diuina permiſſione: quia vult, ꝙ impleant peccata ſua. Omnium enim quę fiunt ſiue bona ſiue mala: eſt quędam certa menſura: quia nihil eſt infinitum. Et omnium iſtorum menſura eſt in pręſciẽtia. Bonorum quidem in eius pręparatione. Eph. quarto. Quia vnicuiq; veſtrum datur gratia, ſecundum menſuram donationis Chriſti. Malorum vero in permiſſione: quia ſi aliqui ſunt mali: non tamen q̃tum volunt: ſed q̃tum deus permittit. Et ideo tandiu viuunt, q̃diu perueniant ad hoc, quod deus permittit. Mat.23. Implete menſuram patrum veſtrorum &c. Et ideo dicit. VT IMPLEANT &c.) Deus enim dedit Iudęis poſt paſſionem Chriſti ſpaciũ pœnitentię p.40. annos, nec conuerſi ſunt: ſed addebant peccata peccatis. Et ideo deus non plus pmiſit. Vnde dicit hic. PERVENIT ira dei &c.) 4.Reg.22. Ira dei magna ſucceſſa eſt cõtra nos: q̃a non audierunt patres noſtri verba libri huius &c. Luc.21. Erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic &c. Et non credas, ꝙ hæc ira ſit per centum annos: ſed vſq; ad finem mundi, quãdo plenitudo gentium intrauerit &c. Luc.19. & 21. & Mat.13. Non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.

Deinde cum dicit. NOS autem &c.) Oſtendit remedium, quod eis propoſuit adhibere, ſcilicet ꝙ perſonaliter iret ad eos. Et circa hoc duo facit: quia primo ponit propoſitum ſuę viſitationis. Secundo impedimẽtum, ibi. SED impediuit &c.) Tertio cauſam quare volebat ire, ibi. QVAE autẽ eſt &c.) Dicit ergo. NOS fratres deſolati a vobis, a quibus eramus) ſeparati, vel propter tribulationes veſtras: ore .i. carẽtes collocutione. ET ASPECTV) .i. carentes viſione. propter hæc enim duo neceſſaria eſt amici pręſentia: q̃a eſt conſolatiua: ſed corde ſum⁹ pñtes. 1.Corin.5. Ego abſẽs quidẽ corpe: pñs autẽ ſpiritu &c. ABVNDANTIVS feſtinauimus faciẽ &c.) Vt ſicut corde, ſic & corpore pñs eſſet.

Ro. 15. Cupiditatē hñs veniēdi ad vos ex multis iam p̄cedentib⁹ annis &c. FESTINAVIMVS) dicit pluraliter quia ſcribit ex perſona triū. ſ. ſui, Siluani, & Timothei. Ideo etiā voluim⁹ oēs forte ſemel: ſed EGO Paulus ſemel, & iterū). i. bis p̄poſui. SED impediuit nos Satanas. i. p̄curauit impedimenta, forte p aeris tēpeſtates. Apoc. 7. Iſti ſunt angeli, qui tenent ventos.

Deinde cum dicit. QVAE eſt enim.) Oſtendit cauſam propoſiti: & primo q̄tum ad futurum. Secundo quantum ad præſens. ibi. NOS enim &c.) Dicit ergo. Deſidero videre vos. & gratias ago de bonis veſtris. quā do venerit vnicuiq; ſecundum opera. Maxima enim eſt retributio prędicatori ex his, quos cōuertit ad gaudiū: quia gaudium illorum eſt gaudium Apoſtoli, q bonū eorum eſt bonum apoſtoli. bonus. n. effect⁹ reducitur in bonum cauſæ. AVT corona glorię:) quia pro certaminibus eorum: & iſte, qui induxit ad certandū, coronabitur. dux enim qui induxit milites ad pugnam, coronabitur. Eccl. 30. Qui docet filium laudabitur in illo, & in medio domeſticorum in illo gloriabitur &c. Hęc INQVAM SPES) quę eſt? Nonne vos? Immo ſic. In futuro ante dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in aduentu eius: ſed etiam in pręſenti vos eſtis apud omnes fideles gloria noſtra. 1. Corin. 9. Melius eſt mihi mori, q̄ vt gloriā meam quis euacuet &c. Et gaudium quo lætor de bonis veſtris in præſenti. Cap. III.

PRoinde cum nõ amplius ferremus viſum eſt nobis vt Athenis reſideremus ſoli: ac miſimus Timotheum fratrem noſtrum & miniſtrum dei: & adiutorem operis noſtri in euangelio Chriſti: vt confirmaret vos: & conſolaretur vos de fide noſtra: ne quiſquam turbaretur in afflictionibus his. Nam ipſi noſtis nos in hunc vſum poſitos eſſe. Etenim cum apud vos eſſemus: prædicabamus vobis: fore vt afflictionem pateremur: quemadmodum & euenit, & noſtis. Quapropter & ego non amplius ferens, miſi ad hoc, vt cognoſcerem fidem veſtram: ne quo pacto tentaſſet vos ille, qui tentat: & inanis factus eſſet labor noſter. Nuper autem cum veniſſet Timotheus ad nos a vobis: & annunciaſſet nobis fidem ac dilectionem veſtram: & quod habeatis memoriam noſtri bonam ſemper deſiderantes nos videre: quemadmodum nos quoq; vos. Idcirco conſolationem accepimus fratres per vos: ſuper omni afflictione & neceſſitate noſtra per veſtram fidem. Quoniam nunc viuimus, ſi vos ſtatis in domino. Quam enim gratiarum actionem poſſumus deo rependere de vobis ſup omni gaudio: quod gaudemus propter vos in con-

2. Theſ. 1. Col. 1.

ſpectu dei noſtri: nocte ac die ſupra modum. † orantes: vt videamus veſtram faciem: & ſuppleamus quæ deſunt fidei veſtræ? Ipſe vero deus, & pater noſter, & dominus noſter Ieſus Chriſtus diriget viam noſtram ad vos. Vos autem dominus abundantes: & exuberantes faciat mutua inter vos charitate, & in omnes: quemadmodum & nos in vos: vt confirmet corda veſtra irreprehenſibilia, in ſanctimonia coram deo & patre noſtro: in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus ſanctis eius.

PRopter qđ non ſuſtinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis ſoli, & miſimus Timotheum fratrem noſtrum, & miniſtrū dei, in euangelio Chriſti: ad confirmandos vos & exhortandos pro fide veſtra: vt nemo moueatur in tribulationibus iſtis. Ipſi enim ſcitis, ꝙ in hoc poſiti ſumus. Nam & cum apud vos eſſemus: prædicebamus vobis paſſuros nos tribulationes: ſicut & factum eſt, & ſcitis. Propterea & ego amplius non ſuſtinens miſi ad cognoſcendum fidem veſtram: ne forte tentauerit vos is qui tentat: & inanis fiat labor noſter. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem veſtram: & quia memoriam noſtri habetis bonam ſemper: deſiderantes nos videre: ſicut & nos quoq; vos: ideo conſolati ſumus fratres in vobis, in omni neceſſitate, & tribulatione noſtra, per fidem veſtram: quoniam nūc viuimus: ſi vos ſtatis in domino. Quam enim: gratiarum actionem poſſumus deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante deū noſtrū, nocte ac die abundātius orātes, vt videamus faciem veſtrā: & cōpleamus ea quæ deſunt fidei veſtræ. Ipſe autem deus, & pater noſter, & dominus Ieſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos. Vos autem dñs multiplicet, & abūdare faciat charitatē veſtrā ininuicem, & in oēs: quemadmodū & nos in vobis, ad confirmanda corda veſtra ſine querela in ſanctitate ante deum & patrem noſtrum, in aduentu dñi noſtri Ieſu Chriſti, cū omnibus ſanctis eius. Amen.

COMMEMORAVIT tribulationes, quas paſſi erant, & remedium quod propoſuit eis impendere: hic oſtendit, quomodo eis ſubuenit: ſcilicet viſitando per Timotheum. Et primo agit de miſſione nuncii. Secundo de relatione facta per eū ibi. NVNC autem &c.) Tertio de effectu relationis in Apoſtolo, ibi. IDEO conſolati &c.) Item prima in tres: quia primo pręmittit cauſam, quare miſit eum. Secūdo qualem miſit. Tertio cauſam, propter quam miſit. Dicit ergo. PROPTER quod) .i. quia impediuit nos Satanas tamen vos eſtis gloria noſtra, ideo. NON SVSTINENTES) pondus amoris inclinantis ad vos. Eſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta &c. Gen. 45. Non ſe poterat vltra cohibere. Placuit nobis. ſ. Paulo & Siluano. REMANERE Athenis ſoli: & miſimus Timotheum, qui erat populo coniunctiſſimus. Phil. 2. Neminem habeo tam vnanimē, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. primę Corin. 4. Miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus, & fidelis in domino &c. Fratrem per charitatem adiuuans. Prouer. 18. Frater qui iuuat a fratre, quaſi ciuitas firma &c. MINISTRVM) eccleſię dignitatis eſt. ſecundę Corin. 11. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego &c. Mittit autem ad confirmandum eos: & referendum ſibi.

Deinde cum dicit. AD CONFIRMANDVM &c.) Oſtendit, ꝙ mittitur ad confirmandum. Et primo facit hoc. Secundo ponit ratio confirmationis, ibi. IPSE enim &c.) Dicit ergo. Dico ad cōfirmandos & exhortādos, quia p exhortationes animus hominis confirmat. Iob. 4. Vacillantes confirmauerunt ſermones tui &c.

Luc.22. Et tu aliquādo cōuerſus, cōfirma fratres tuos &c. Et indigeris exhortari in fide noſtra vt nemo moueat in his tribulationibus. Eccle.10. Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcēderit ſuper te locū tuum ne dimiſeris &c. Eſt autē ratio duplex cōfirmans. Vna ex ordinatione diuina. IPSI .n. ſcitis &c.) .q.d. ita voluit deus vt per tribulationes in cœlū intraretis. Act.14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū dei. Et 2.Ti.3. Omnes qui pie volūt viuere in Chriſto Ieſu, pſecutionē patient &c. Per hanc viā iuit Chriſtus. Luc. vlt. Oportuit Chriſtū pati, & reſurgere a mortuis: & ſic intrare in gloriā ſuā &c. Alia ratio eſt ex parte pnūciationis: quia pviſa minus feriunt (Vnde dicit. NAM & cū apud &c. .i. qa ego pdixi vobis tribulationes, quas eſtis paſſi in iſtis annis, miſi &c. Qualiter .ſ. eſſetis fortes in fide. Prouer.27. Diligēter agnoſce vultum pecoris tui, & greges tuos cōſidera. IS QVI TENTAT) .ſ. diabolus. Mat.4. Accedens tentator. Glo. Cuius officiū eſt tentare. Sed cōtra. Tentat mūdus, & caro. Iac.1. Vnuſquiſq; tentatur a cōcupiſcentia ſua &c. Itē Geñ.22. Tentauit deus Abrahā &c. Reſpōdeo. Tentare, eſt experimentū de aliquo ſumere. In hoc conſiderandū eſt, ad quid velit ſumere, & quō. Nā hoc eſt tripliciter. Vel vt ipſe cognoſcat. Vel vt aliū cognoſcere faciat. Primo modo deus nō tentat. Ipſe .n. ſcit, quid eſt in hoīe. Ioā.2. Si ſcdo modo, ſic deus tentauit Abrahā .ſ. vt alii ſcirent fidem eius. Sed primo modo tentare eſt dupliciter .ſ. vt pmoueat ad bonū: ſicut epiſcopus pmouēdos examinat: vel aliquis tentat, vt decipiat: & hoc eſt diaboli: qa .ſ. inquirit cōditionem hoīs: vt ſecundū diuerſas cōditiones, ad diuerſa vitia, ad quę pni ſunt, inducat. 1.Pe.5. Aduerſarius veſter diabolus &c. Officium ergo eius eſt tentare ad decipiendū. Mundus autē, & caro dicuntur tentare materialiter: quia per ea, ad q̄ ipſa inclinant, ſumitur experimentū de hoīe, verū firmus ſit ad mandata dei, & dilectionē. Si .n. vicerit cōcupiſcētia, nō pfecte diligit deū. Et ſimiliter quādo res mūdi, vel terrent, vel afficiunt. ET INANIS.) quia ſi tētationi nō reſiſtitis, labor videtur eſſe inanis. Gal.4. Timeo vobis ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Ezec.18. Oēs iuſtitiæ eius, quas opatus eſt, nō recordabunt. INANIS) autem dicit reſpectu mercedis æternę: tamen bona ante peccatū cōmiſſa ad aliquid valent: quia poſt pœnitētiā reuiuiſcunt, & diſponit qs faciliter ad cōuertendum.

Tentare

Mund⁹ & caro, tētare dicuntur materialiter.

Deinde cū dicit. NVNC autē &c.) Oñdit qūo retulit Timotheus bona eoꝝ ptinētia ad Deū & Apoſtolū. Ad deū fidē, & charitatē. Gal.6. in Chriſto Ieſu neq; circūciſio aliqd valet: neq; pputiū: ſed noua creatura. Sed fidem etiā ad Apoſtolū. Vñ dicit. ET QVIA memoriam.) Eccle.49. Memoria Ioſię in cōpoſitione operis facta opus pigmentarii &c. Prouer.10. Memoria iuſti cū laudibus &c. DESIDERANTES videre nos, ſicut & nos vos.) Aug. Durus eſt animus, qui dilectionē & ſi nō vellit impendere, nolit rependere. Eſa.51. Attendite ad Abraham patrem veſtrum &c.

Deinde cū dicit. IDEO CONSOLATI &c.) Ponit effectus relatiōis triplex .ſ. ſpiritualis cōſolationis, gratiarū actionis, ibi. QVAM .n. &c.) Et orōnis multiplicate, ibi. NOCTE &c.) Dicit ergo. Quia talia audiuimus de vobis: licet neceſſitates temporaliū imineant & tribulationes corporales: tñ cōſolati ſumus. ps. Secūdum multitudinem doloꝝ meoꝝ in corde meo &c. 2. Corin.1. Benedictus deus, & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti: pater miſericordiaꝝ, & deus totius cōſolationis &c. Et hoc PER fidem veſtrā).i. audiens firmitatem fidei veſtrę. QVONIAM viuimus &c.) .q.d. Tantū diligo ſtatum veſtrū, q reputo me per ipſum viuere. Geñ.45. Sufficit mihi ſi adhuc filius meus viuit.

Deinde cū dicit. QVAM .n. &c.) Ponitur ſecūdus modus relationis factę .ſ. gratiaꝝ actio .q.d. Nō ſufficio q aliquā condignā gratiaꝝ actionē agam deo p vobis. Mic.6. Quid dignū offerā dño? &c. ps. Quid retribuā dño p oībus? &c. Referendę ſunt tamen gratiaꝝ actiones. IN OMNI gaudio.) qd oīno nō eſt exterius: ſed IN CONSCIENTIA ante dominum,) qui videt eam. Vel ANTE dominum) quia de proximo placet deo. 1.Corin.13. Congaudet veritati &c.

Deinde cum dicit NOCTE &c.) Ponitur tertius effectus relationis. Et prio pponit multiplicitatē orationis. Secūdo oñdit, quid orādo opret, ibi. IPSE autem &c.) Dicit ergo. Gratias agimus de preteritis: nec tñ deficimus, quin oremus pro futuris: imo nocte ac die .i. aduerſis, & pſperis. ps. Veſpere & mane, ac meridie narrabo &c. QVAE deſunt &c.) Nō quidē de neceſſitate fidei: ſed aliqua ſecreta, q̄ nec dum Apoſtolus eis pdicauit in ſua nouitate. 1.Corin.3. Nō potui loqui vobis, quaſi ſpūalibus: ſed quaſi carnalibus &c. Io.16. Multa habeo vobis loq, quę nō poteſtis portare modo.

Deinde cū dicit. IPSE autē deus &c.) Demonſtrat, qd opret eis. Et circa hoc primo oñdit, quid petat, ibi. AD CONFIRMANDA &c.) Petit autē duo. Vnum ex parte ſua, vt poſſet ire ad eos. Vñ dicit. IPSE deus & pater noſter &c.) Io.20. Aſcendo ad patrē meū & patrē veſtrū &c. Prouer.16. Hoīs eſt pparare animū & domini gubernare linguā &c. Aliud ex parte eoꝝ. Vnde dicit. VOS autē multiplicet) .ſ. in fide. 2. Regū.24. Adaugeat dñs populū ſuum cētuplum, q̄ ſunt &c. Et vt augeant merita. Vñ dicit. ET abundare faciat charitatem veſtram) quę ſemp in via creſcere pōt. Col.3. Sup oīa charitatem habete, qd eſt vinculum pfectionis &c. Et primo INVICEM.) Secūdo AD OMNES.) Gal.6. Operemur bonum ad oēs: maxime autē ad domeſticos fidei &c. Et ponit exēplum de ſeipſo, dicēs. QVEMADMODVM &c. q.d. Sicut & ego diligo vos. 2.Corin.7. in cordibus noſtris eſtis ad cōmoriendū, & ad cōuiuēdū Sed ad quid petit? AD CONFIRMANDA corda vr̃a ſine querela) .i. vt nullus poſſit cōqueri de vobis. Luc.1. Incedentes in oībus mandatis, & iuſtificationibus ſine querela &c. IN SANCTITATE ante deum) .ſ. q cor videt. Luc.1. In ſanctitate & iuſticia corā ipſo &c. ET HOC apparet in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti) vt vos inueniat ſanctos, qui aduentus erit, CVM omnibus ſanctis) .i. ſitis in conſpectu eius: ſicut ſunt omnes ſancti ante eum.

Cap. IIII.

QVod ſupereſt igitur fratres: rogamus vos, & adhortamur per dñm Ieſum: quēadmodū accepiſtis a nobis: qūo oporteat vos verſari, & placere Deo: vt abundetis magis. Noſtis .n. quæ præcepta dederimus vobis per dñm noſtrū Ieſum. † Hæc enim eſt voluntas dei: ſanctificatio veſtra: vt abſtineatis a ſcortatione: & ſciat vnuſquiſq; veſtrū ſuū vas poſſidere, cū ſanctificatiōe, & honore: nō cū affectu cōcupiſcētiæ: quēadmodū & gentes: q̄ nō nouerunt deū. † Ne qs opprimat ac fraudet in negocio fratrē ſuū: ppterea quod vltor eſt dñs de oībus his: quēadmodū & ante diximus vobis: ac teſtati ſumus. Non .n. vocauit nos deus īmundiciæ cauſa: ſed ad ſanctificationē. Proinde q reiicit: nō reiicit hoīem: ſed deū q dedit ſpiritū ſuū ſanctū in vos. † Cæterū de fraterna charitate nō neceſſe habetis: vt ſcribā vobis. Ipſi namq; diuinitus docti eſtis: vt diligatis vos inuicem. Nā & facitis hoc erga cunctos fratres: qui ſunt in tota Macedonia. Obſecramus autē vos fratres: vt abundetis magis: & in hoc incūbatis: vt qeti ſitis & agatis res pprias: & operemini ppriis manibus veſtris: ſicuti vobis pcepimus: vt vos geratis honeſte erga extrarios: & nulla re vobis ſit opus.

Rom.12. Ephe.5.

Leui.19. & 25.

Ioan.15. 1.Ioan.4.

DE cætero ergo fratres rogamus vos, & obſecramus in dño Ieſu, vt quemadmodum accepiſtis a nobis quomō oporteat vos ambulare, & placere deo

ſic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis.n. quæ præcepta dederim vobis per dñm Ieſum. Hæc eſt.n. volũtas dei ſanctificatio veſtra vt abſtineatis vos a fornicatione: vt ſciat vnuſquiſq; veſtrũ vas ſuũ poſſidere in ſanctificatione, & honore: non in paſſione deſiderii: ſicut & gẽtes, quæ ignorant deum. Et nè quis ſupergrediatur, neq; circũueniat in negocio fratrẽ ſuum: quoniã vindex eſt dñs de his omnibus; ſicut ꝓdiximus vobis, & teſtificati ſumus. Non.n. vocauit nos deus in immundiciã, ſed in ſanctificationem. Itaq; qui hæc ſpernit: non hominem ſpernit, ſed deũ. Qui etiã dedit ſpiritum ſuũ ſanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis, non neceſſe habuimus ſcribere vobis. Ipſi.n. vos a deo didiciſtis, vt diligatis inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in vniuerſa Macedonia. Rogamus aũt vos fr̃es, vt abundetis magis, & operam detis vt quieti ſitis: & vt veſtrum negocium agatis, & operemini manibus veſtris, ſicut ꝓcepimus vobis: vt & honeſte ambuletis ad eos, qui foris ſunt: & nullius aliquid deſideretis.

SVPRA commendauit Apoſtolus fideles e cõſtantia in tribulationibus, & aliis bonis: hic in futurũ monet ad bene agendũ. Et primo ꝓponit generalẽ ammonitionẽ. Secundo ſpecificat. ibi. VT ABSTINEATIS &c. Circa primũ duo facit: quia prio ꝓponit intentũ. Secundo rationẽ monitionis aſſignat ibi. VT ABVNDETIS &c.) Dicit ergo. Audiui bona veſtra ꝑterita: ſed in futurũ. ROGAMVS &c. Inducit autem eos primo ex parte ſua. Et ideo dicit. ROGAMVS.) ꝑs. Rogate quę ad pacẽ ſunt &c. Item ex parte Chriſti: & ſic dicit. OBSECRAMVS &c.) Obſecrat autem: quia erant perfecti. 1. Ti. 5. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrẽ. Sed qd rogatẽ VT QVEMADMODVM &c.) Docuerat eos Apoſtolus, quomodo oporteret eos ambulare in via cõmuni iuſtitię, quæ eſt per mãdata. Vnde dicit. ACCEPISTIS &c.) ꝑs. Viã mandatorum tuorum &c. Item quomodo placerent deo, in via conſiliorum. Saꝑ. 4. Placẽs deo, factus eſt dilectus. Vel quomodo ambuletis. ſ. per rectam operationem. Ioan. 12. Ambulate, dum lucem habetis. QVOMODO placeatis) .ſ. per rectam intentionem. SICET ambuletis). i. vt ſeruetis primam doctrinam, non recedendo ab ea. Gal. 1. Sed licet nos, aut angelus de cœlo euangelizet vobis, pręterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Ratio monitionis accipitur. Primo ex fructu ſeruatę monitionis. ſecundo ex ipſa monitione. ibi. SCITIS enim quę &c.) Dicit ergo. Licet ſitis boni: tamen per exercitium mandatorum, & conſiliorum, abundabitis, & proficietis. 2. Corin. 9. Potens eſt deus omnem gratiam abundare facere in vobis &c. Eſt enim charitas tam magna, q ſemper reſtat, quo proficiendum ſit. Item quæ ex monitione accepiſtis honeſta ſunt & vtilia. ꝑs. Lex domini immaculata &c. Prouer. 6. Mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitę. Ideo dicit. QVAE pręcepta .i. qualia. Et hoc PER DOMINVM IESVM accepta ab eo. prie Corin. 11. Ego enim accepi a domino, quod & tradidi vobis &c. Heb. 2. Quę cum initium accepiſſet enarrari per dominũ. ab his qui audierunt &c. Et hęc ſunt iſta. HAEC eſt voluntas) quaſi dicat Omnia præcepta dei ſunt ad hoc, q ſitis ſancti. Sanctitas enim dicit mundiciam, & firmitatem. Et omnia dei præcepta inducunt ad iſta, vt quis mundus ſit a malo. & firmus in bono. Rom. 12. Probetis, quę ſit voluntas dei. ſ. explicata per ꝓcepta.

Sanctitas

Deinde cum dicit. VT ABSTINEATIS &c.) monet in ſpeciali: & primo corrigit eos de quibuſdam inordinationibus inter eos. Secundo promouet ad obſeruantiam bonorum. 5. caꝑ. ibi. DE TEMPORIBVS &c.) Tres autem inordinationes erant inter eos ſcilicet carnalium vitiorum, quantum ad quoſdam. Item curioſitatis. Item triſtitię de mortuis: & ideo de iſtis agit. Secunda. ibi. DE CHARITATE autem &c.) Tertia, ibi. NOLVMVS vos &c.) Circa primum duo facit: qa primo monet abſtinere ab immoderato appetitu carnalium. Secundo ponit rationem, ibi. QVONIAM vindex &c.) Iterum prima in duas: quia primo prohibet luxuriã. Secundo auaritiam. Et coniungit hęc ſemper: quia vtrumq; eſt circa obiectũ corporale: licet hoc compleatur in delectatione ſpirituali. Item primo docet cauere luxuriam, quantum ad non ſuam. Secundo quantum ad vxorem propriam. ibi. VT SCIAT &c.) Dicit ergo. VOLVNTAS DEI eſt abſtinere a fornicatione. Ergo eſt peccatum mortale: quia eſt contra præceptum & voluntatem dei. Tob. 4. Attende tibi ab omni fornicatione &c. Sed & reſpectu vxoris abſtineatis honeſte. Vt ſciat vnuſquiſq; vas ſuum &c. ideſt vxorem, in ſanctificatione: ceſſando ad tempus, & in honore, non in paſſione: vt ſcilicet paſſio præcedat, ſicut gentes: quia hoc eſt gentilium, quærere delectationes præſentes. non autem futuræ vitę. IN SANCTIFICATIONE & honore) quia hic eſt debitus vſus matrimonii: quia eſt ad bonum prolis, & ad reddendum debitum. Et ſic poteſt eſſe ſine peccato: ſed aliquãdo eſt veniale peccatum, ſi non efferatur concupiſcentia vltra limites matrimonii: ſcilicet quando licet concupiſcentiam habeat. non tamen vteretur ea, niſi eſſet vxor ſua. Sed quando eſt extra limites matrimonii, ſequitur mortale: & hoc quando ſi non eſſet ſua vxor: adhuc vteretur ea, & libentius cum alia. Heb. vlti. Sit honorabile connubium, & torus immaculatus. Fornicatores autem, & adulteros iudicabit deus. 1. Pet. 3. Viri ſimiliter cohabitantes ſecũdum ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam cohæredibus gratiæ vitę: vt non impediantur orationes vſę.

Q uãdo vſus matrimonii eſt mortale, qñ veniale, quãdo nullũ peccatum.

Deinde cum dicit. ET NE quis &c.) Prohibet auaritiam. Vnde dicit. ET NE quis ſupgrediatur) ideſt violentiam inferat, auferendo aliena per potentiam. Iac. 2. Nonne diuites per potentiam vos opprimunt? NEQVE circumueniat per dolum. Hie. 5. Sicut decipula plena auibus: ſic domus eorum plena dolo &c.

Deinde cum dicit. QVONIAM vindex &c.) Ponitur ratio monitionis, quam primo aſſignat ex diuina vltione. Secundo oſtendit hanc vltionem eſſe iuſtam; ibi. NON enim vocauit &c.) Dicit ergo. Abſtineamus ab his: quia dominus eſt vindex. Gal. 5. Prædico vobis ſicut prędixi: quoniam qui talia agunt, regnum dei non conſequentur. Nam certe iuſte vlciſcitur: cuius vna eſt ratio ex deo vocante. Secunda ex contrarietate doni. Si dominus vocat te ad vnum, & tu agis contrarium, dignꝰ es pœna. Et ideo dicit. NON ENIM vocauit &c.) Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt ſcimus ſancti. & immaculati in cõſpectu eius. in charitate &c. Rom. 8. Quos vocauit hos, & iuſtificauit &c. Et ideo concludit. ITAQVE &c.) quaſi dicat. Hęc eſt vna ratio ſpecialis, quam dixi. Alia eſt ratio: quia contrariantur hęc vitia ſpiritui qui datus eſt nobis. Vnde qui hęc agit, iniuriam facit ſpiritui ſancto. Et ideo dicit. QVI etiam dedit &c.) Hebr. 10. Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione, duobus, vel tribus teſtibus moritur, q̃to magis putatis deteriora mereri ſupplicia qui filium dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatꝰ eſt. & ſpiritui gratię contumeliam fecerit &c.

Deinde cum dicit. DE CHARITATE autem &c.) Retrahit ab ocioſitate. Sciendum eſt autem, q ſicut dicit Hierony. in epiſtola ad Gal. Theſſalonicẽſes erant liberales: & erat conſuetudo apud eos, diuites dare multum: & ideo pauperes ocioſe inhęrebãt beneficio eorũ non curantes labores: ſed diſcurrere p domos. Et ideo primo cõmendat liberalitatem dantiũ. Secundo ociũ accipientium diſſuadet, ibi. ET OPERAM detis &c.) Dicit ergo primo: q non indigent moneri ad charitatem. Secundo monet, q in ea ꝓficiant. ibi. ROGAMVS autẽ &c.) Dicit ergo. DE CHARITATE) .i. q diliga/

tis fratres, nõ eſt neceſſe ſcribere vobis. Ro. 12. Charitatem fraternitatis inuicẽ diligentes &c. Heb. vlti. Charitas fraternitatis maneat in vobis &c. Et huius ratio eſt QVIA ipſi didiciſtis a deo). ſ. p pceptũ i lege. Leui. 19. Diliges amicũ tuum, ſicut teipſum. Item in euangelio Ioan. 13. Mandatũ nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ &c. Vel didiciſtis iteriori diſciplina. Io. 6. Oĩs q audiuit a patre, & didicit, venit ad me &c. Et hoc adiſcit per ſpiritum ſanctum.

Deinde cum dicit. ROGAMVS autem &c. Hortatur eos ad proficiendũ in charitate, dicens. Et quia habetis charitatem ad omnes, ideo rogamus, vt proficiatis. Et licet alii abutantur vos tamen inſiſtatis. Prouer. 15. In abundanti iuſticia virtus maxima eſt.

Deinde cum dicit. ET OPERAM detis &c.) Arguit ocioſos. Et primo eoꝶ inquietudinem. Secũdo oſtẽdit, quo eum reprimant. Tertio quare. Dicit ergo. OPERAM detis &c. Prouer. 7. Garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens pedibus ſuis in domo conſiſtere &c. 2. Theſ. 3. Nõ inquieti fuimus inter vos: neq; gratis panem manducauimus ab aliquo: ſed in labore & fatigatione nocte, & die operantes &c. ſ. ocium reprimentes exercẽdo negocia. Vnde dicit. ET VT veſtrum negocium &c.) Prouer. 14. Diligenter exerce agrũ tuum vt poſtea ędifices domum tuã. Dicit autem VESTRVM) Sed nunqd non alienũ negociũ eſt agendum? Et videt ꝙ ſic. Ro. vlti. Aſſiſtatis ei in quocunq; negocio. Reſpõdeo. Dicendũ eſt, ꝙ oĩa poſſunt inordinate fieri, ſi fiãt pter ordinem rationis: tunc. ſ. quãdo aliquis ſe improbe ingerit: & ordinate. ſ. quãdo ſeruatur ordo rationis & in neceſſitate: & hoc eſt cõmẽdabile. Item DETIS operã &c.). i. operando manibus veſtris. Eccle. 33. multa mala docuit ocioſitas &c. Ezech. 16. Hęc fuit iniqtas Sodomę ſororis tuę Superbia, ſaturitas panis, & abundantia, & ocium ipſius, & filiaꝶ eius, & manum egeno, & pauperi nõ porrigebant &c. Et hoc eſt in pcepto omnibus illis, qui nõ habẽt alia vnde licite viuere poſſunt. Et de pcepto naturę eſt, ꝙ homo corpus ſuſtentet. ſcdę Theſ. 3. Qui nõ vult operari, nec mãducet. Hui⁹ eſt duplex ratio. Prima ppter exemplum alioꝶ. Vnde dicit. VT HONESTE &c. Infideles. n. videntes cõuerſationem veſtrã ſic ocioſam deteſtant vos. 1. Ti. 3. Oportet autem illum teſtimonium habere bonũ ab his, qui foris ſunt &c. Item VT NON deſideretis ea, quæ ſunt aliorum. Prouer. 21. Deſideria occidunt pigrum. Eph. 4. Qui furabatur, iam non furetur &c. Et ideo hæc inquietudo, ſi reprimatur, eſt in bonum exemplum, & in repulſionem deſiderii.

Cæterum nolo vos ignorare fratres de his: qui obdormierunt, ne doleatis, quẽadmodum: & cæteri nõ habẽtes ſpem. Nam ſi credimus, qd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit, ſic & deus eos, qui obdormierunt p Ieſum: adducet cum illo. Hoc. n. vobis dicimus in verbo dñi: quod nos qui viuemus, & reliqui erimus in aduẽtum dñi: nequaꝗ præueniemus eos, qui dormiunt. Quoniã ipſe dñs cum hortatu & voce archangeli: ac tuba dei
1. Cori. 15. deſcẽdet de cœlo: † & mortui in Chriſto reſurgẽt primũ: deinde nos qui viuemus: qui reliqui erimus: ſimul cũ illis rapiemur in nubibus in occurſum dñi in aera: & ſic ſemper cũ dño erimus. Proinde cõſolemini vos mutuo ſermõibus his.

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt nõ cõtriſtemini, ſicut & cæteri: qui ſpem nõ habent. Si. n. credimus ꝙ Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ita & deus eos, qui dormierunt per Ieſum, adducet cũ eo. Hoc. n. vobis dicimus in verbo dñi: quia nos qui viuimus, qui reſidui ſumus, in aduentu dñi: non pueniemus eos, qui dormierunt. Quoniã ipſe dñs, in iuſſu, & in voce archãgeli, & in tuba dei, deſcẽdet de cœlo: & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur: ſimul rapiemur cum illis in nubibus, obuiã Chriſto in aera & ſic ſemper cũ domino erimus. Itaq; conſolamini inuicem in verbis iſtis. Lec. II.

SVPRA inducit ad cõtinentiã a cupiditatibus, & compeſcuit ab ocioſitate: hic cõpeſcit ab inordinata triſticia. Primo pmittẽs monitionẽ. Scdo aſſignat rationẽ, ibi. SICVT & cęteri &c.) Pcohibẽt ergo ne. ſ. inordinate triſtentẽ. Vnde dicit. SICVT & cęteri.) Videt autem Apoſtolus bene cõcedere triſtari pro mortuis: aliquid tamẽ pbibere, ne. ſ. inordinate triſtent. Vñ dicit. SICVT & cęteri.) ꝙ. n. aliquis triſtet. ſ. de mortuis habet pietatẽ. Primo ppter defectũ corporis deficientis. Debemus. n. eos diligere, & corpus ppter animã. Eccle. 41. O mors, ꝗ amara eſt memoria tua homini pacẽ habenti &c. Secũdo ppter diſceſſum. & ſeparationem quę doloroſa eſt amicis. 1. Reg. 15. Siccine ſeparat amara mors. Tertio qa per mortẽ fit cõmemoratio peccati. Ro. 6. Stipendia peccati mors. Quarto quia fit cõmemoratio mortis noſtrę. Eccle. 7. In illa. n. finis cunctorum ammonet holum, & viuens cogitat, quid futurũ ſit &c. Sic ergo triſtãdũ, ſed moderate. Vnde Eccle. 22. Modicum plora ſuper mortuũ: qm̃ requieuit &c. Et ideo dicit. SICVT cęteri, qui ſpem nõ habent). ſ. quia iſti credunt hmõi defectus perpetuos: ſed nos nõ. Phil. 3. Saluatorẽ expectamus dñm noſtrũ Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtrę, cõfiguratũ corpori claritatis ſuę &c.) Vñ ſignãter dicit. DE DORMIENTIBVS.) Io. 11. Lazarus amicus noſter dormit. Dormiens enim tria facit. Cubat in ſpe ſurgẽdi. ps. Nũquid q dormit nõ adiiciet vt reſurgat &c. Sic & qui moritur in fide. Item in dormiente aĩa vigilat. Cañ. 5. Ego dormio & cor meũ vigilat &c. Item poſtea hõ reſurgit magis refect⁹. Sic ſcĩ reſurgẽt incorruptibiles. 1. Co. 15.

Licet triſtari pro mortuis ordinate.

Deinde cum dicit. SI ENIM credimus &c. Ponitur ratio monitionis. Et primo aſtruit reſurrectionẽ. Secũdo excludit dilationis ſuſpitionẽ, ibi. HOC. n. vobis &c.) Tertio ponit reſurrectionis ordinem, ibi. QVONIAM ipſe dñs &c.) Sciendũ eſt autem, ꝙ Apoſtolus. 1. Corin. 15. Ex reſurrectione Chriſti aſtruit noſtrã: quia illa eſt cauſa noſtrę. vnde arguit per locum a cauſa. Sed reſurrectio Chriſti nõ eſt cauſa ſolum exemplaris: quia verbum caro factum, ſuſcitat corpora. verbum vero animas: ſed Chriſt⁹ accepit carnem, & in ea reſurrexit. In qua eſt exemplar noſtrę reſurrectionis. Nec ſolũ hoc ſed efficiẽs: quia quę humanitate Chriſti geſta ſunt, nõ ſolum ſunt geſta ſecũdum virtutem humanitatis, ſed virtute diuinitatis ſibi vnitę. Vnde ſicut tactus ſuus curabat leproſum, inquantum inſtrumentum diuinitatis: ſic reſurrectio Chriſti cauſa eſt noſtrę reſurrectionis non inqñtum corporis: ſed inquantum corporis vniti verbo vitę. Et ideo Apoſtolus hoc firmiter ſupponẽs, ſic arguit. SI ENIM credimus) firmiter, QVOD Chriſtus reſurrexit: ita & eos qui dormierunt &c.) Illi dormierunt per Ieſum, qui facti ſunt conformes morti eius per baptiſmum: vel per Ieſum, ꝙ cum eo ducet. ſ. cum ipſo Chriſto. Zach. 14. Et veniet dominus deus meus, omneſq; ſancti eius cum eo &c. Eſa. 3. Dñs ad iudiciũ veniet cũ ſenibus populi ſui, & principibus eius.

Deinde cum dicit. HOC enim &c. Excludit dilationem reſurrectionis. quaſi dicat. Scimus, ꝙ reſurgẽt & venient cum Chriſto: ideo non debemus tantum dolere. Non enim illi, qui inuenientur viui, prius conſequentur reſurrectionis gloriam ꝗ mortui. Et ideo hoc dicimus vobis, non ex coniectura hominis: SED IN verbo domini) ea quę nõ deficient. QVIA nos, qui viuimus. i. illi: qui ſunt viui, non prius ſortientẽ conſolationem ex aduentu Chriſti, ꝗ mortui. Et ideo dicit. NOS qui viuimus. Ex quo videtur non intelligentib⁹ qd Apoſtolus hic dicit. i. ꝙ adhuc Apoſtolo viuente hoc fieret: & hoc etiam Theſſalonicenſibus videbatur. Et

ideo

ideo ſcribit eis aliā epiſtolā, in qua dicit. 2. Theſ. 2. Non moueamini a veſtro ſenſu &c. Sed non loquit̃ ex pſona ſua: & tuor exiſtentium: ſed eorum, qui tunc viui repe rientur. QVI reſidui ſumus) .i. erūt reſidui poſt perſecutionē Antichriſti, nō pręueniemus eos .i. non prius recipient conſolationem. 1. Corin. 15. In momento enī in ictu oculi, in nouiſſima tuba &c.

Deinde cum dicit. QVONIAM ipſe &c.) Oſtendit ordinem reſurrectionis, & modū. Primo ꝓponit reſurrectionis cauſam. Scdo eius ordinem & modū, ibi. ET MORTVI &c.) Tertio cōcludit eoꝝ cōſolationē, ibi. ITAQVE cōſolamini inuicē &c.) Primū oſtdit, dicēs. IPSE dñs &c.) Vbi notandum eſt, ꝙ (ſicut dictum eſt) cauſa cōmunis reſurrectionis, eſt reſurrectio Chriſti. Sed ſi dicas, ꝙ iam fuit: quare ergo nō ſequitur effectus eius? Reſpōdeo. Dicendū eſt, ꝙ eſt cauſa reſurrectionis noſtrę ſcdm ꝙ operatur in virtute diuina. Deus autem opatur per ordinē ſuę ſapientię. Tūc ergo erit nr̃a reſurrectio, qñ hoc habet ordo diuinę ſapiētię. Vt oſtendat ꝙ Chriſtus ſit cauſa: oſdit, ꝙ ad pñtiam Chriſti oēs mortui reſurgent. Ad reſurrectionē autem cōmunem faciendam, triplex cauſa concurrit. Vna principalis. ſ. virtus diuinitatis. Secūdo inſtrumētalis. ſ. virtus humanitatis Chriſti. Tertia quaſi miniſterialis. ſ. virtus angelorum, qui habebunt aliquē effectum in reſurrectione. Aug. n. probat ꝙ ea, quę fiunt nunc p creaturas corporales, fiunt a deo eis mediantibus. In reſurrectione vero aliqua per eos ſunt agenda, ſicut collectio pulueris. Sed reintegratio corpoꝝ, & vnio animę ad corpus, erit immediate per Chriſtum. Has ergo tres cauſas ponit. Primo humanitatē Chriſti glorioſam, dicens. IPSE dñs &c.) Act. 1. Quēadmodū vidiſtis eum aſcendentē in cœlum, ita veniet. IN IVSSV &c.) In primo venit, vt obediens. Phil. 2. Factus eſt obediēs vſq; ad mortem &c. Et hoc quia ille fuit aduentus humilitatis: ſed iſte erit glorię. Luc. 21. Veniet cū poteſtate magna, & maieſtate. Secūdo virtutē angeloꝝ, cum dicit. IN VOCE archangeli &c.) Nō ꝙ operetur in voce eius, ſed miniſterio eius. Et dicit. ARCHANGELI) quia oēs angeli ſub vno archangelo miniſtrāt eccleſię. Apoc. 12. Hic eſt Michael princeps eccleſię. Vel IN VOCE archangeli) .i. Chriſti, principis angelorum. Eſa. 9. Magni conſilii angelus. Et in voce ei⁹ corporali, vel ſpūali erit reſurrectio. Io. 5. Audient vocē filii dei. ſ. Surgite mortui, & venite ad iudicium: & illi voci corporali obedient. Tertio virtutem diuinitatis cū dicit. IN TVBA DEI.) Hæc eſt virtus diuina: quia dicit̃ vox archangeli, inquantum fiet miniſterio archangeloꝝ: & tuba dei, inquantum virtute diuina fiet. Et dicitur tuba, ꝓpter eius ſonoritatem, quę ꝓuenit a deo ſuſcitans mortuos. Itē tuba cōgruit ad officia, cuius vſus fuit multiplex in veteri teſtamento: vt ad bellum. Et tunc pugnabit pro eo orbis terraꝝ. Sap. 5. Item fiebat vſus eius ad ſolēnitates: ſic iſta ad cœleſtē Hieruſalē. Itē ad mouēdū caſtra. Et tūc ſancti mouebunt caſtra. Vñ ſi ſit vox corporalis dr̃ tuba, propter has rōnes. Vel non erit vox corporalis: ſed virtus diuina Chriſti pręſens, & manifeſta toti mundo.

Deinde cum dicit. ET MORTVI &c.) Ponitur ordo reſurrectionis. Et circa hoc tria facit: qa primo ponit reſurrectionē mortuoꝝ. Secūdo occurſum viuorū, ibi. DEINDE &c. Tertio beatitudinē ſanctoꝝ vtrorumq;, ibi. ET SIC ſemper &c.) Occaſione horū verborum, crediderunt aliqui ꝙ futuri in fine, nunq̄ morientur: vt dicit Hierony. in epiſtola propter hoc ꝙ dicit. DEINDE nos &c.) Alias. n. fruſtra diſtingueret viuentes a morientibus. Sed cōtra. 1. Corin. 15. Oēs quidē reſurgemus. Item ſicut in Adam omnes moriuntur: vt habet̃ Rom. 5. Ergo mors ad omnes pertranſiit. Dicendum eſt ergo, ꝙ aliqui inuenient̃ viui in tēpore illo, quo Chriſtus veniet ad iudicium: ſed in illo momento temporis morient̃ & ſtatim reſurgent. Et ideo ꝓpter modicam interpolationē reputant̃ viuentes. Sed tunc eſt queſtio: quia dicit̃ hic. ET MORTVI qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi & deinde nos &c. Ergo prius reſurgent mortui, q̄ viui occurrant Chriſto: & in hoc occurſu morient̃. Ergo prius aliqui reſurgent: & ſic non erit omnium reſurrectio ſimul: qd eſt cōtra illud. 1. Cor. 15. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba &c. Reſpōdeo. Dicendū eſt: ꝙ duplex eſt hic opinio: quidam enim dicunt, ꝙ reſurrectio nō erit ſimul: ſed prius mortui venient cū Chriſto, & tunc in aduētu Chriſti viui rapientur in nubibus, & in illo raptu morient̃, & reſurgent. Et ideo qd dr̃ eſſe in momēto intelligit̃, qa in modico tēpore fiet. Et ſi dicat̃, ꝙ erit i inſtāti: tūc nō ē hoc referendū ad totam reſurrectionē omnium, ſed ad reſurrectionem ſingularium, qa ſinguli⁹ reſurget in inſtāti. Alii vero dicunt, ꝙ omnes ſimul, & in inſtanti reſurgent. Quod ergo dicit reſurgēt primi: denotat ordinē dignitatis, non tēporis. Sed videt̃ hoc difficile: qa de viuis multi erunt ꝓbati in pſecutione Antichriſti: qui dignitate pręcellent multos prius defunctos. Et ideo videt̃ aliter eſſe dicendum, ꝙ oēs morient̃, & oēs reſurgent: & ꝙ ſimul. Nec Apoſtolus dicit hic, ꝙ illi prius reſurgent, q̄ iſti: ſed ꝙ illi prius reſurgent q̄ iſti occurrant. Apoſtolus ergo nō ponit ordinem reſurrectionis ad reſurrectionem: ſed ordinē ad raptū, vel ad occurrentia. Nam primo veniēte dño morient̃, qui inuenientur viui: & tunc ſtatim cū illis qui prius mortui fuerāt reſurgentes, rapientur in nubibus &c. vt Apoſtolus hic dicit. Eſt autē hęc inter bonos & malos differētia: quia mali remanebūt in terra, quā dilexerunt: boni rapient̃ ad Chriſtum: quē quęſierunt. Mat. 24. Vbi fuerit corp⁹ ibi cōgregabunt̃ & aquilę. In reſurrectione etiā ſancti cōformabunt̃ Chriſto nō ſolum, q̄tum ad gloriam corporis. Phil. 3. Sed etiā q̄tum ad ſitum: qa Chriſt⁹ erit in nube. Act. 1. Et nubes ſuſcepit eum. Et quēadmodū vidiſtis eum &c. Sic & ſancti a nubibus rapient̃. Et quare hoc? Ad oſtendendū eoꝝ deformitatem. In veteri. n. teſtamento gloria apparuit per modum nubis. 3. Reg. 8. Dñs venit in nebula. Hę nubes erūt ꝓparatę virtute diuina, ad oſtionē glorię ſanctoꝝ. Vel ipſa fulgentia corpora glorioſoꝝ videbunt̃ malis q̄dā nubes, q erunt in terra. Mat. 25. Ecce ſpōſus venit exite obuiā ei.

Deinde cū dicit. ET SIC ſemp &c.) Oſtendit beatitudinem ſanctoꝝ: qa ſemp erunt cū dño, eo fruentes. Io. 14. Iterū veniā, & accipiā vos ad meipſum, vt vbi ego ſum, & vos ſitis. Hoc ſancti deſiderant. Phil. 1. Deſideriū habens diſſolui & eſſe cum Chriſto.

Deinde cum dicit. ITAQVE &c.) Cōcludit cōſolationē habendā eſſe de mortuis dicens. Ex quo ſancti reſurgūt, & nullū detrimentum cōſequunt̃: ergo de mortuis cōſolamini. Eſa. 40. Conſolamini conſolamini popule meus, dicit dñs deus veſter.

Cap. V.

Porro de temporibus, & articulis temporum fratres non eſt opus, vt vobis ſcribam. Ipſi enim plane ſcitis † qđ dies ille domini vt fur in nocte; ita venturus ſit. Cum enim dixerint pax: & tuta omnia: tunc repentinus eis imminet interitus: ſicuti dolor partus mulieri prægnanti; nec effugient. At vos fratres non eſtis in tenebris, vt dies ille vos, tanquam fur opprimat. Omnes vos filii lucis eſtis; ac filii dei; non ſumus noctis: neque tenebrarum. Proinde ne dormiamus; ſicut & cæteri: ſed vigilemus, & ſobrii ſimus. Nam qui dormiunt: nocte dormiunt: & qui inebriantur: nocte ſunt ebrii. At nos qui ſumus diei: ſobrii ſimus: † induti thoracem fidei, & charitatis: & pro galea, ſpem ſalutis. Quoniam non cōſtituit nos deus: vt iram nobis concitemus: ſed vt ſalutem cōſequamur per dñm noſtrū Ieſum Chriſtū: qui mortuus eſt ꝓ nobis: vt ſiue vigilemus: ſiue dormiamus: ſimul cū illo viuamus. Quapropter adhortemini vos mutuo: & ædificetis ſinguli ſingulos: ſicut & facitis. Rogamus autē vos fratres, vt agnoſcatis eos qui laborant inter

Ad reſurrectionē noſtrā triplex cauſa concurrit.

Virtus diuina dicit̃ tuba

Prima opinio de reſurrectione mortuorum.

Scda opinio

Tertia opio.

Dñia inter bonos & malos

.1. Pet. 3
Apoc. 3.

Eſa. 59.
Ephe. 6

vos: &qui p̄ſunt vobis in dño:& admonent vos, vt habeatis illos in ſummo p̄cio per charitatem, propter opus illorum: pacem habete cum illis.

DE temporibus auté & momentis fratres non indigetis, vt ſcribamus vobis. Ipſi.n.diligenter ſcitis, quia dies domini, ſicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax & ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus: ſicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Vos autem fratres non eſtis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes.n. vos filii lucis eſtis, & filii diei. Non ſumus noctis, neq; tenebrarum. Igitur non dormiamus, ſicut & cæteri: ſed vigilemus, & ſobrii ſimus. Qui.n.dormiunt: nocte dormiunt: & qui ebrii ſunt: nocte ebrii ſunt. Nos autem, qui diei ſumus, ſobrii ſimus: induti loricam fidei, & charitatis: & galeam, ſpem ſalutis: quoniam non poſuit nos deus in iram: ſed in acquiſitionem ſalutis per dñm noſtrum. Ieſum Chriſtũ, qui mortuus eſt pro nobis: vt ſiue vigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cum illo viuamus. Propter qđ cõſolamini inuicem, & ædificate alterutrum, ſicut & facitis. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in dño, & monent vos vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: pacẽ habete cum eis.

SVPRA correxit in eis corrigẽda: hic monet eos in futurum. Et primo ponit monitionem. Secundo orationẽ, ibi. IPSE autem deus &c.) Hæc autem duo ſunt nobis neceſſaria: quia bona quę facimus ſunt ex libero arbitrio: & ideo indiget homo monitione, & gratia: & ideo oratione. Circa primũ duo facit. Quia primo hortatur, vt p̄parent ſe ad futurũ iudicium. Secũdo oſ̃dit p̄parandi modũ, ibi. PROPTER quod conſolamini &c.) Iterũ prima in duas: qa primo oſtendit qualis ſit cõditio futuri iudicii. Secundo qualiter p̄parent ſe ad illud, ibi. IGITVR nõ dormiam⁹ &c.) Item prima in duas: quia primo p̄mittit cõditionem futuri iudicii. Secundo exponit, ibi. CVM enim &c.) Itẽ primo q̃etat eorum ſollicitudinẽ circa ſcientiam futuri aduentus. Secũdo oſ̃dit quid circa illum ſciant, ibi. IPSI enim &c.) Dicit ergo neceſſe erat, ꝙ ſcriberem de p̄miſſis: quia indiguiſtis. Sed de tẽporib⁹ .ſ. æſtate, hyeme, vel potius quę tẽpora futura ſint, non erat neceſſe: quia quędã de his ſunt ſoli diuinę ſcientię reſeruata. Mar. 14. & Mat. 11. De die illa, vel hora nemo ſcit: neq; angeli in cœlo: neq; filius niſi pater &c. Act. 1. Non eſt veſtrum noſſe tẽpora, vel momenta &c. Eccle. 6. Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quęrere: cũ ignoret, quid cõducat ſibi in vita numero, dierum vitę ſuæ &c. Et ideo hoc nõ eſt neceſſe ſcribere: quia illud, quod ſciendũ eſt, vos ſcitis: quia .ſ. dies domini in nocte. Sunt autem omnes dies domini. p̄s. Ordinatione tua perſeuerant dies. Sed iſte ſpecialiter eſt domini: quia faciet in omnibus ſuam volũtatẽ, quę implerur in bonis, qui perducuntur ad finem p̄ſcitum a deo .ſ. ſalutem. 1. Ti. 2. Vult omnes hoĩes ſaluos fieri &c. In malis, quia punientur. p̄s. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo &c. Iſte veniet ſicut fur. i. ex impręmeditato. Luc. 12. Si ſciret paterfamilias, qua hora fur veniret &c. 2. Pet. 3 Adueniet dies domini, ſicut fur. Apoc. 1. Veniam tibi, tanq̃ fur. Quomodo autem dies dicit̃ venire in nocte? Sed ſciendũ, ꝙ vtrumq; aſt: quia in die venit p̄pter manifeſtationem cordium. 1. Corin. 4. Quoadusq; veniat dominus, qui & illuminabit abſcõdita tenebrarum & manifeſtabit conſilia cordiũ: ſed in nocte p̄pter incertitudinem. Mat. 25. Media nocte clamor factus eſt. Ecce ſponſus venit &c. Incertum.n.eſt, qua hora erit.

Deinde cum dicit. CVM .n. dixerint &c.) Exponit quę dixerat: & primo, q̃tum ad malos. Scdo q̃tũ ad bonos, ibi. VOS autem &c.) Circa primũ duo facit. Primo deſcribit p̄ſumptionẽ malorum. Secundo periculum morę. Dicit ergo VENIET ſicut fur,) quia ex improuiſo. Cum.n. dixerit. PAX) q̃tum ad pręſentia. i. dum tranquillę viuũt, ſic decipiunt̃. Sap. 14. In magno viuentes in ſcientię bello tot & tam magna mala pacẽ appellant &c. ET SECVRITAS quãtum ad futura Luc. 12. Anima mea multa habes bona repoſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, & epulare &c. Sed contra Luc. 21. Areſcentibus hoĩbus prę timore &c. Ergo nulla ſecuritas. Solutio eſt duplex. Vna quę eſt Aug. quę talis eſt. In tẽpore illo, qui erunt boni, & hi affligentur: lugebunt, & expectabunt. Et de hoc dicitur. Luc. 21 Areſcentibus ex carentia voluptatum: & abundantia malorum &c. Sed in malis erit pax, & ſecuritas. Alia datur ſolutio in gloſſa.

Deinde cum dicit. TVNC repentinus &c.) Deſcribit periculũ a quatuor. Primo qa ſubitũ, ibi. REPENTINVS.) Eſa. 30. Subito dum nõ ſperatur, veniet contritio eius. Secũdo mortiferũ, ibi. INTERITVS.) Iob 18. Calcet ſuper eum, quaſi rex interitus &c. Tertio afflictiuum, ibi. DOLOR.) p̄s. Ibi dolores, vt parturientis &c. Quarto ineuitabile, ibi. NON effugient.) Iob. 11. Effugium peribit ab eis. Ab ira dei nunc eſt effugere ad eius miſericordiam: ibi vero non eſt tempus miſericordię ſed iuſtitiæ.

Deinde cum dicit. VOS autem &c.) Exponit, quæ dixerat, quo ad bonos. Et duo facit: qa primo excipit bonos a cõſortio malorum. Secundo rationẽ aſſignat ibi. OMNES enim vos &c.) Dicit ergo. Nõ eſtis in tenebris: quia illuminati eſtis per Chriſtũ de illo die: ideo vobis non eſt improuiſus. Ioan. 8. Qui ſequit̃ me, non ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitę &c. Et huius ratio eſt, ibi. OMNES enim vos &c.) Aſtruit enim, ꝙ ſunt filii lucis, & diei. Filii autem alicuius rei in ſcriptura dicuntur aliqui, propter abundantiam in re illa. Eſa. 5. In cornu filio olei. i. colle habente multũ oleum. Qui ergo participant multum de die & luce, dicuntur eorũ filii. Hęc lux eſt fides Chriſti. Ioan. 8. Ego ſum lux mundi &c. Ioan. 12. Credite in lucem, vt filii lucis ſitis. &c. Itẽ diei. Sicut enim ex luce fit dies: ita ex fide Chriſti fit dies .ſ. honeſtas bonorũ operum. Ro. 13. Nox præceſſit &c. Et ideo nõ eſtis filii noctis. i. infidelitatis: neq; tenebrarum. i. peccatorum. Rom. 13. Abiiciamus ergo a nobis opera tenebrarum &c.

Deinde cum dicit. ERGO non dormiamus &c.) Oſtendit, qualiter ſe pręparent ad illum aduẽtum. Et primo qualiter per vitationem malorum. Secundo per obſeruantiam bonorum, ibi. INDVTI &c.) Circa primum duo facit: quia primo ponit monitionem. Secũdo eius rationem, ibi. QVI enim dormiunt &c.) Dicit igitur. Ex quo dies domini eſt, ſicut fur. Luc. 12. Si ſciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique &c. Ergo vos quia ſcitis, vigiletis. Vnde dicit. ERGO non dormiamus: ſomno peccati. Ephe. 5. Surge, qui dormis, & exurge a mortuis &c. Item nec pigritię. Prouer. 6. Vſquequo piger dormis &c. SED VIGILEMVS) per ſollicitudinem. Matth. 24. Vigilate itaq; &c. Et ad hoc eſt neceſſarium, ꝙ SOBRII SIMVS,) vt & corpus, & mens ſint ſobria. i. non occupata voluptatibus, & curis mundi. Luc. 21. Attendite vobis, ne forte grauentur corda veſtra crapula, & ebrietate &c. primę Petr. 5. Sobrii eſtote, & vigilate &c. Ratio autem huius eſt, & ex temporis congruitate: quia qui dormiunt, vel ebrii ſunt, aliquid faciunt in nocte. Sed nos non ſum⁹ in nocte. Ergo &c. Dicit ergo. QVI enim dormiunt) .i. tẽpus noctis deputant quieti, diẽ vero operationi. p̄s. Ortus eſt ſol & cõgregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Et rurſum. Exibit homo ad opus ſuũ, & ad operationẽ ſuam vſq; ad veſperã. Item abſtinent a vino in die, propter negocia exercẽda: ſed de nocte tantum

non

nō curant. Iob. 14. Oculus adulteri obſeruat caliginē. Somnus ergo & ebrietas eſt nocti cōueniēs: eo ꝙ nocte infidelitatis & tenebris peccatorum occupati ſunt ebrii ꝑ amorē pręſentiū, nō habentes ſpem futurorum. Ephe. 4. Deſperantes tradiderunt ſe impudicitię, in operationē immundicię omnis, in auaritia &c. Nos autem pertinētes ad diē honeſtatis, & fidei ſimus ſobrii. Ro. 13. Honeſte ambulemus in die &c.

Deinde cum dicit. INDVTI &c.) Oſtēdit quomodo ſe pręparent per bona. Et primo ponit monitionē generalem. Secundo ſpecialē. ibi. PROPTER quod &c. Item prima in duas: quia primo ponit ipſam monitionem. Secundo rationē eius. ibi. QVONIAM non poſuit &c.) Sūt autē in homine duo principalia membra, quę cōſueuerunt in bellis protegi. ſ. cor quod eſt principium vitę, & caput. ſ. principiū motus exterioris, a quo ſunt ſenſus, & aliquo modo nerui. Et protegitur cor lorica: caput galea. Spiritualis vita in nobis eſt Chriſtus, ꝑ quē anima viuit: & dominus i nobis per fidem habitat. Eph. 3. Habitare Chriſtū per fidē in cordibus veſtris. primę Io. 4. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo &c. Quæ informat fidē. Et ideo debemus habere fidem, & charitatem. Vnde dicit. LORICAM fidei, & charitatis,) quia protegit vitalia ET GALEAM SPEI) quę eſt principium motus ſpiritualis, quod eſt ex intentione finis, quā ſperamus aſſequi.

In bello ꝓtegūt duo mēbra pricipaliter, cor, & caput.

Deinde cum dicit. QVONIAM non poſuit nos &c. Oſtēdit rationem, quomodo in nobis operatur. Et primo ex pręordinatione diuina. Secundo ex gratia Chriſti. Tertio oſtēdit modū cōſequendę ſalutis. Dicit ergo. QVONIAM nō poſuit) .i. non ordinauit. Io. 15. Poſui vos. ſ. ſanctos, vt eatis &c. DEVS in irā) .i. ad hoc, vt cōſequamur eius irā. Sap. primo. Deus mortē non fecit. Exech. 18. Nūquid voluntatis meę eſt mors impii, dicit dominus deus &c. SED in acquiſitione) .i. vt acquiramus ſalutē Matt. 11. Regnū cœlorū vim patitur, & violenti rapiunt illud &c. primę Pe. 2. Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium &c. Et hoc PER gratiam Chriſti.) ideo dicit. PER dominū noſtrū &c.) Act. 4. Non eſt aliud nomē ſub cœlo datū hominibus: in quo oporteat nos ſaluos fieri &c. Saluauit nos moriendo ꝑ nobis. primę Pe. 3. Mortuus eſt iuſtus pro iniuſtis, vt offerret nos deo, mortificatos quidē carne: viuificatos autem ſpiritu. Et modus perueniendi eſt, quia Chriſtus docuit nos operādo ſalutē noſtrā ET HOC moriēdo & reſurgēdo.) Ro. 4. Traditus eſt propter delicta noſtra & reſurrexit propter iuſtificationē noſtrā: & ideo dicit. SIVE vigilamus, ſiue dormiamꝰ, ſimul cū illo viuemꝰ. Ro. 14. Siue viuimus, ſiue morimur, domini ſumus.

Deinde cū dicit PROPTER quod &c.) Docet nos, quomodo pręparemus nos, ꝙtum ad ſpeciales cōditiones perſonarū. Et circa hoc tria facit: quia primo oſtendit, quomodo ſe debeāt habere ad ęquales. Secūdo, quomodo ſubditi ſe habeant ad pręlatū, ibi. ROGAMVS autē &c.) Tertio quomodo pręlati ad ſubditos, ibi. ROGAMVS autem &c.) Debemus autē ęqualibus cōſolationem in aduerſis. Vnde dicit. CONSOLAMINI inuicem.) Itē ędificationē in exemplis. Vnde dicit. ET AEDIFICATE &c.) Ro. 14. Quę ędificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus &c. Subditi autem ad pręlatos primo debent beneficiorū recognitionē: ſecundo charitatem. tertio pacē. Vnde. VT NOVERITIS) .i. vt recognoſcatis beneficia eorū. Heb. vlti. Memētote prępoſitorum veſtrorū &c. NOVERITIS) inꝙ primo ex parte eorum: quia maximum laborē ferunt pro vobis: vnde QVI laborant inter vos pro bono veſtro.) ſecundę Ti. 2. Labora ſicut bonus miles Chriſti &c. Secundo ex parte dei. Et ideo eſt habenda reuerētia ad eos, ſicut ad deum. Vnde dicit. ET PRAESVNT vobis i domino) .i. vice domini. ſecundę Cor. 2. Ego ſi quid donaui vobis in perſona Chriſti. Tertio ex parte veſtra: quia ſunt vobis vtiles. Vnde dicit. ET COMMONENT vos: & ideo ſecūdo debetis eis charitatē abūdātius. i. prę aliis. Quarto PACEM) propter opus. Sed cōtra hoc quidā agūt. Amos. 5. Odio habuerunt in porta corripientē &c. Eccleſiaſtici. 19. Qui odit correctionē, minuetur vita &c. Sed vos habete pacem propter opus correctionis, quod proprię ſpectat ad eorum officium. pſ. Dum loquebar illis: impugnabant me gratis.

Obſecramus autem vos fratres monete inordinatos: cōſolamini puſillanimes: ſubleuate infirmos: patientes eſtote erga omnes. † Videte, ne quis malum pro malo cuipiam reddat: ſed ſemper quod bonū eſt ſectemini: tum erga vos inuicē: tum erga omneis. † Semper gaudete: indeſinēter orate: in oībus gratias agite. Hæc enim eſt voluntas dei per Chriſtum Ieſum erga vos. Spiritū ne extinguatis: prophetias ne aſpernemini. Omnia probate: quod bonum fuerit: tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete. Ipſe autem deus pacis ſanctificēt vos totos. Et integer veſter ſpiritus: & anima: & corpus: ita vt in nullo poſſitis culpari: in aduētu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. † Fidelis eſt, qui vocauit vos: qui idem efficiet. Fratres: orate pro nobis. Salutate fratres omneis cum oſculo ſancto. Adiuro vos per Dominum: vt recitetur hæc epiſtola omnibus ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum. Amen.

Mat. 5.
Eccl. 18. Luce. 18.
1. Cor. 1. &. 11.

Rogamus autē vos fratres: corripite inquietos: cōſolamini puſillanimes: ſuſcipite infirmos: patientes eſtote ad omnes. Videte, ne quis malū pro malo alicui reddat: ſed ſemper quod bonū eſt ſectamini, & in inuicē, & in omnes. Semper gaudete, ſine intermiſſiōe orate: in omnibus gratias agite. Hæc eſt enim voluntas dei in Chriſto Ieſu, in omnibus vobis. Spiritū nolite extinguere, prophetias nolite ſpernere. Omnia autē probate quod bonū eſt tenete: ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Ipſe autē deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus ſine quærela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Fidelis eſt, qui vocauit vos: qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto. Adiuro vos per dominum, vt legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Amen.

Lec. II.

SVPRA oſtendit, quomodo ſubditi debent ſe habere ad ꝓlatos, hic oſtēdit econuerſo. Et circa hoc duo facit: quia primo docet, quomodo ꝓlati ad ſacerdotes ſubditos ſe debeant habere. Secūdo generaliter, quō ſe debeant habere ad omnes, ibi. VIDETE ne quis &c.) Sciendum eſt autem ꝙ cura ꝓlatorū ad duo debet ſe extendere. ſ. ad retrahendū alios a peccatis, & ad cuſtodiendum ſeipſos. Quātū ad primum tria, Apoſtolus dicit. Tripliciter. n. ſubditi poſſunt pati defectum. Primo in actu. Secundo in voluntate. Tertio in virtute. In actu autem, quando ꝓrumpunt in actum peccati. Et tunc ſunt corrigendi. Et ꝗuis de omni peccato: ſpecialiter tamen corrigēdi ſunt de peccato inquietudinis. Et ideo dicit. CORRIPITE inquietos &c.) ſecundæ Theſſ. 3. Non inquieti fuimus inter vos &c. Eccl. 19. Corripe proximum, anteꝙ cōmineris, & da locū timori &c. In volūtate vero, quādo nō aggrediᵗ magna: quia deiiciᵗ propter aduerſa & peccata pręcedētia. Vnde dicit. CONSOLAMINI puſillanimes. Puſillanimis eſt nō habens animum ad magna, timens ne deficiat. Eſa. 35. Dicite,

Cura ꝓlatorū

Puſillanimis

puſillanimes confortamini,& nolite timere &c. Iob.4. Vacillátes cõfirmauerunt manus tuę &c. Io virtute autem: quando vel es infirmitate peccát, vel debilitant̃ in bono actu,& iſti ſunt fouẽdi. Vnde dicit. SVSCIPITE .i.in viſceribus charitatis fouẽdo, INFIRMOS) quorum eſt virtus debilis:vel ad reſiſtendũ malis, vel ad faciendũ bona. Ro.15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorũ ſuſtinere &c. Prẽlatus autẽ debet ſe cuſtodire a defectu cuiuſcunq; modi, & maxime ab impatiẽtia: quia ipſe portat totũ põdus multitudinis. Numeri 11. Nõ poſſum ſolus ſuſtinere omnẽ hanc multidinẽ,qa grauis eſt mihi &c. Et ideo dicit. PATIENTES eſtote ad omnes.) Prouer.19. Doctrina viri per patientiá noſcitur. ꝑs. Bene patiẽtes erunt,vt annuncient.

Deinde cũ dicit. VIDETE, ne quis &c.) Oſtẽdit generaliter,quomodo ſe habeant ad omnes. Et circa hoc duo facit: qa primo oſtẽdit,qualiter omnes i qbuſdam debeant ſe habere. Secundo quid in omnibus,ibi. OMNIA autẽ.) Circa primũ tria facit: quia primo oſtẽdit,quomodo ſe debeant habere ad proximũ. Secundo quomodo ſe habeát in his,quę ad deũ ſunt, ibi. SEMPER gaudete &c.) Tertio quõ ſe habeát ad eius dona ibi. SPIRITVM nolite &c. Quantũ ad ꝓximũ debẽt ſe habere,vt nõ inferát ei mala: & vt ſtudeát ei benefacere. Vnde dicit. Dixi ſupra in ſpáli: ſed nũc in generali dico:ne quis malũ &c. ꝑs. Si reddidi retribuentibus mihi mala. Sed cõtra. Multotiẽs vĩdicta petit̃ corã iudice.

Petere vindĩctá a iudice.

Reſpõdeo. Sicut actus moralis ſumit̃ ſecundũ intẽcionem finis: ſic ad duo poteſt eſſe intẽtio,vel ad malũ illi⁹ ita ꝙ qeſcat ibi. Et hoc eſt illicitũ,& ex liuore vindictæ. Vel ad bonũ correctionis,ſeu iuſtitię,& conſeruationis reip. & ſic nõ reddit malũ ꝓ malo ſed bonũ.ſ.ei⁹ correctionẽ. Quantũ ad ſecũdũ dicit. SED ſemp quod bonum eſt &c.) Et dicit. SECTAMINI) & nõ faciatis: qa tu ex te debes ſumere occaſionẽ benefaciẽdi ad ꝓximũ tuũ,& nõ expectare, ꝙ ipſe det tibi occaſionẽ benefaciendi ſibi. vnde. ꝑs. Inquire pacẽ, & pſequere eã &c. Ro.12. Noli vinci a malo: vt.ſ.ſis tractus ab eo ad malefaciẽdum: ſed vince in bono malũ,retrahẽdo eũ ad bonũ. Gal. vlti. Dũ tẽpus habemus,operemur bonũ ad omnes &c.

Deinde cũ dicit. SEMPER gaudete &c.) Oſtẽdit quõ ſe debeát hẽre, quo ad deũ: ad quẽ tria oportet hẽre. Primo gaudere de ipſo. Vñ dicit. SEMPER gaudete.).ſ. de deo: qa qcqd malũ ꝓueniat, eſt incõparabile bono, qđ eſt deus. Et iõ nullũ malũ illud interrũpat. vñ dicit. SEMPER gaudete. Secũdo orare ꝓ bñficiis ſuſcipiendis,ibi. SINE intermiſſione orate. Luc.18. Oportet ſẽper orare,& nũq̃ deficere. Sed quõ põt hoc eẽ? Rñdeo. Dicẽdũ eſt, ꝙ hoc põt eſſe tripliciter. Primo ꝙ ille ſemper orat,q ſtatutas horas oõ intermittit. Simile habet̃. 2.Reg.9. Tu comedes panẽ in mẽſa mea ſemp. Secundo ſic. Semp.i.cõtinue orate,ſed tũc oõo ſumit̃ pro effectu oõonis. Eſt.n. oõo interꝑtatio deſiderii: qa quãdo deſidero aliqd,tũc illud orãdo peto. Vñ & oõo ẽ petitio decẽtiũ a deo: & iõ deſideriũ habet vĩ oõonis ꝑs. Deſideriũ pauperũ exaudiuit dñs. Oĩa ergo q̃ facim⁹, ex deſiderio ꝓueniũt. Ergo oõo in bonis,q̃ facimus,manet i virtute qa bona q̃ facimus,ex deſiderio bono ꝓueniũt. Glo. Nõ ceſſat orare, q non ceſſat bñfacere. Tertio quo ad cãm oõonis.ſ.faciẽdo elemoſynã. In vitis patrũ. Ille ſic orat q elemoſynas dat: qa q elemoſynã accepit,orat ꝓ te etiã te dormiẽte. Itẽ tertio orat̃ ꝓ bñficiis ſuſcipiẽdis. & gratias agere ꝓ ſuſceptis. Iõ dicit. IN OMNIBVS) .ſ.bonis & aduerſis GRATIAS agite.) Ro.8. Diligẽtib⁹ deũ oĩa cooperãt̃ i bonũ &c. Col.2. Abũdãtes i illo i gr̃aꝝ actione. Phil.4. Cũ gr̃aꝝ actione. Hęc ẽ.n. volũtas &c. 1.Ti.2. Qui vult omnes homines ſaluos fieri,& ad agnitionẽ veritatis venire.

Semp orare.

Deinde cũ dicit. SPIRITVM nolite &c.) Oñdit,quõ ſe habeát ad dona dei. Et primo ꝙ ea nõ ĩpediát. Secundo ꝙ ea nõ cõtẽnant,ibi. PROPHETIAS &c.) Spũs ſãctus eſt ꝑſona diuina icorruptibilis & ęterna: vnde i ſua ſubſtãtia extigui nõ põt: ſed tñ dr̃ qs extinguere ſpiritũ,vno mõ feruorẽ eius extiguẽdo,vel in ſe, vel i alio. Ro.12. Spũ feruẽtes. Cũ eõi aliquis aliqd boni ex feruorẽ ſpũſſancti vult facer̃,vel ẽt cũ aliqs bonus motus ſurgit & ipſe ĩpedit: extingoit ſpũſcm: Act.7. Vos ſemp ſpũi ſãcto reſtitiſtis. Alio mõ mortaliter peccãdo. Spũs.n.ſanctus in ſe ſemp viuit. ſed in nobis viuit,qñ ãdo facit nos in ſe viuere: ſed qñ qs peccat mortaliter, nõ viuit in ipſo ſpũſſanctus. Sap.1. Spũs.n.ſanctus diſciplinę effugiet fictũ &c. Tertio mõ occultãdo.q.d. Si donũ ſpũſſancti habetis,vtimini eo ad vtilitatẽ ꝓximoꝝ. Eccli.20. Sapiẽtia abſcõdita,& theſaurus iuiſus,q̃ vtilitas in vtriſq; Mat.5. Nemo accẽdit lucernam, & ponit eã ſub modio &c. PROPHETIAS nolite &c.) Aliqui apud iſtos ſpũ ꝓphetię erát pollẽtes, qui ab iſtis reputabant̃ inſani. 1. Cor.14. Æmolamini ſpũalia: magis autẽ vt ꝓphetetis. Vel PROPHETIAS) .i.diuinã doctrinã. Exponẽtes.n. diuinã doctrinã,dicunt̃ ꝓphetę.q.d. Nõ ſpernatis verba dei, & prędicationes. Hiere.20. Factus eſt ſermo domini mihi in opprobrium,& in deriſum tota die.

Spiritũſanctũ extiguet̃ quõ intelligit̃.

Deinde cũ dicit. OMNIA autẽ ꝓbare &c. Oſtendit qualiter ſe habeát ad omnia: & vnũ eſt,ꝙ in oĩbus vtant̃ diſcretione. Ro.12. Rõnabile obſequiũ veſtrũ &c. In hac materia debet eſſe diligẽs examinatio: boni electio: mali abiectio. Quantũ ad primũ dicit. PROPHETIAS nolite ſpernere. tamẽ omnia ꝓbate.ſ.quę ſunt dubia. Manifeſta.n. examinatiõe nõ indigẽt. 1.Io.4. Omni ſpiritui credere nolite. Iob.12. Nõne auris verba diiudicat? Quantũ ad ſecundũ,dicit. QVOD bonũ eſt tenete.) Gal.4. Bonũ autẽ ęmulamini in bono ſemp &c. Quantum ad tertiũ dicit. AB OMNI ſpẽ mala abſtinete vos &c.) Eſa.7. Vt ſciat reprobare malũ & eligere bonũ. Et dicit SPECIE) quia etiã,quæ habent ſimilitudinẽ malitiæ, vitare debemus: quę ſcilicet non poſſemus ſeruare corã hominibus abſq; ſcandalo eorum.

Deinde cũ dicit. IPSE autẽ &c.) Subdit orationẽ: & circa hoc tria facit: qa primo orat ꝓ eis. Secũdo dat ſpẽ de exauditione. Tertio dat ſpãles monitiones. Dicit ergo. Ita moneo: ſed nihil valet,niſi deus gr̃am det. Vnde IPSE deus.) Leui.21. Ego dñs,q ſanctifico vos &c. PER omnia) .i.vt ſitis totaliter ſancti. ET HOC) vt integer &c. Occaſione eni verboꝝ iſtoꝝ dixerunt quidã: ꝙ i homine,aliud eſt ſpũs,& aliud anima: ponẽtes duas in homine animas. Vnã quę aĩmat, aliã q̃ rõcinat̃. Et hæc ſunt reprobata in eccleſiaſticis dogmatibus. Vnde ſciẽdum,ꝙ hæc nõ differunt ſecundũ eſſentiã,ſed ſecundũ potentiã. In anima.n. noſtra ſunt quędã vires,quę ſunt actus corporaliũ organoꝝ: ſicut ſunt potẽtiæ ſenſitiuæ partis. Alię ſunt,quæ nõ ſunt actus taliũ organoꝝ: ſed ſunt abſtractæ ab eis,ſicut ſunt potẽtię intellectiuę partis. Et hæ dicunt̃ ſpũs quaſi imateriales & ſeparatæ aliquo mõ a corpore,inquantũ nõ ſunt actus corporis: & dicit̃ hæc ſpũs,& mẽs. Eph.4. Renouamini ſpũ mẽtis veſtrę &c. Inquantũ autẽ animat,dicit̃ anima: quia hoc ẽ ei ꝓpriũ,& loquit̃ ꝓprie. Nã ad peccata tria cõcurrunt. Electio affectio,ſenſualitas,& executio corporis. Vult ergo ꝙ i nullo hoꝝ ſit peccatũ. Nõ dicit i rõne. vñ dicit. VT SPIRITVS) .i.mẽs veſtra SERVETVR) integer, in oĩ peccato rõ corrũpit̃,ſecũdũ ꝙ oĩs malus ẽ ignorãs. Itẽ nec i ſenſualitate. Vñ dicit. ANIMA. Itẽ nec i corpore: & iõ dicit. ET CORPVS.) Hoc autẽ ſic fit,qñ ſeruat̃ imune a peccato. Et dicit. SINE querela) nõ ſine peccato,qđ eſt ſoli⁹ xp̃i: ſed eẽ ſine q̃rela eſt ẽt alioꝝ: q & ſi venialia,nõ tñ cõmittunt grauia. & qbus ꝓximus ſcãdalizat̃. Luc.1. Incedẽtes i oĩbus mãdatis & iuſtificationibus dñi ſine querela. Et addit. IN ADVENTV &c.) .ſ. ꝑdurãdo vſq; i finẽ vitę. Vel integer ſpũs refert̃ ad donũ ſpũſſancti.q.d. Donũ ſpũſſancti,qđ hẽtis,ſit integrum.

Deinde cũ dicit. FIDELIS &c.) Dat ſpẽ exauditionis: q.d. Vt ego ſpero,& ſic fiet: qa ipſe,q nouit,faciet.i.cõplebit. ꝑs. Fidelis dñs i oĩbus verbis ſuis &c. Ro.8. Quos vocauit hos & iuſtificauit &c. Vltimo ſubiungit familiares monitiones.ſ.oõnẽ,ibi. ORATE.) Itẽ mutuã pacẽ,ibi. SALVTATE oẽs fratres i oſculo ſancto nõ ꝓditorio ſicut Iudas. Mat.26. Nec libidinoſo, vt libidinoſa mulier. Prouer.7. VT LEGATVR &c. Timebat enim ne pręlati propter aliqua quæ erant hic eã occultarent. Prouer.11. Qui abſcondit frumenta, maledicet̃ in populis &c. Vltimo concludit epiſtolã i ſalutatione.

Explicit mirabilis & deuota expõ doctoris Angelici, S. Thomę Aquinatis ord. Fratrũ Prædicatoꝝ, ſup prima epiſtola inclyti Apoſtoli. S. Pauli ad Theſſalonicenſes.

In

In epiſtolam ad Theſſalonicenſes poſteriorem, argumentum per [redacted].

QVONIAM non cõtingit Paulo facultas reuiſendi Theſſalonicẽſes: per epiſtolã cõfirmat illorum animos: vt fortiter ferant illatas ob Chriſtũ afflictiones: nec ipſis defuturum premiũ: nec aduerſariis vindictam. Rurſum de die aduentus domini: de quo non nihil attigerat in epiſtola ſuperiori: monet: ne qd cõmouerent quorundã dictis: qui aſſeuerabãt illũ iam inſtare: recte: ſi cuti putant: ſignificãs: prius abolendũ Romanũ imperium: ac deinde venturũ Antichriſtũ. Attentius etiã inculcat coercẽdos eſſe: qui otio & curioſitate ſua turbarent quietẽ, & ordinẽ publicũ: & ad opus adigendos: cũ ipſe Paulus apud eos manibus ſuis laborauit. Scripſit Athenis per eoſdem: per quos miſit priorem epiſtolam vt noſtra docent argumenta.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus in expoſitione. S. Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorũ, ſuper epiſtolam ſecundam Diui Pauli Apoſtoli ad Theſſalonicenſes.

CONGREGAMINI, vt annunciem, quę ventura ſunt vobis dieb' nouiſſimis &c. Geñ. 49. Hæc verba competunt huic epiſtolæ. Duo enĩ tanguntur, quę ei conueniunt: ſcilicet fructus, & eius materia. Vnde dicitur. Vt annunciem &c. Agitur enim in ea de his, quę ventura ſunt in diebus nouiſſimis, quę ſunt tria, ſcilicet pericula eccleſię, tempore, Antichriſti. 2. Ti. 3. In nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa &c. Item malorũ ſupplicia. ps. Donec intrem in ſanctuarium dei &c. Verumtamen propter dolos poſuiſti eis: deieciſti eos dũ alleuarentur. Item pręmia bonorum. Prouer. vlti. Fortitudo & decor indumentum eius. Et de his agitur in hac epiſtola. Vtilitas oſtenditur: quia congregamini. Sic acquiritur ex hac epiſtola congregatio. ſ. concordãtium in veritate, quia diſcordabant de iudicio futuro, propter hoc, quod dicit in prima epiſtola. Deinde nos qui viuimus &c. ps. Diſperſiones Iſraelis, congregabit. Item voluntatum: quia cum conſiderant, ꝙ quęcunq; temporalia ſunt, in nouiſſimo mundi peribunt: datur intelligi, ꝙ eos congregant ad vnum quęrendum. ſ. cęleſte pręmium. Eccleſiaſtici. 30. congrega cor tuum in ſanctitate ejus. Item cogitationũ ad vnam ſtabilem veritatem. Eſa. vlti. Ego autem opera eorum & cogitationes eorum venio, vt congregem &c. Sic ergo patet fructus & materia: quia in prima muniuit eos cõtra pſecutiones pteritas: hic munit eos cõtra futuras. Cap. I.

PAulus, & Siluanus, ac Timotheus: eccleſiæ Theſſalonicenſium in deo patre noſtro: & dño Ieſu Chri-
2.Cor.1. Ephe.1. 1.Pe.1. 1.Theſſ.1. ſto. † Gratia ſit vobis & pax a deo patre noſtro: & domino Ieſu Chriſto. Gratias agere debemus deo ſemper de vobis fratres: vt par eſt: quod vehementer augeſcit fides veſtra: & exuberat mutua veſtra omnium charitas: cuiuſq; in alterum: adeo vt noſipſi de vobis gloriemur in eccleſiis dei: de tolerantia veſtra & fide,: ſuper omnibus perſequutionibus veſtris: & afflictionibus: quas ſuſtinẽtis: documentum iuſti iudicii dei: in hoc, vt digni habeamini regno dei: pro quo & patimini.

PAulus, & Siluanus, & Timotheus, eccleſiæ Theſſalonicenſium, in deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratia vobis, & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias agere debemus ſemper pro vobis fratres, ita vt dignum eſt: quoniam ſupercreſcit fides veſtra & abundat charitas vniuſcuiuſq; veſtrum, in inuicem: ita vt & noſipſi in vobis gloriemur in eccleſiis dei, pro patientia veſtra, & fide, & in omnibus perſecutionibus veſtris, & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplũ iuſti iudicii: vt digne habeamini in regno dei, pro quo & patimini.

DIVIDITVR hæc epiſtola in ſalutationem: & epiſtolarẽ narrationẽ, ibi. GRATIAS agere debemus &c.) Itẽ primo ponuntur perſonę ſalutãtes. Secũdo perſonæ ſalutatę. Tertio bona optata. Sunt autem eędem perſonę, quę & in prima. Tres autẽ perſonę ſalutãtes ponunt, vt authoritas epiſtolę robuſtior appareat. Eccles. 4. Funiculus triplex difficile rũpitur &c. ECCLESIAE Theſſ. &c. Eccleſia congregationem dicit, quę debet eſſe in deo, alias eſt mala. De bona dicit. ps. Cõgregate illi ſanctos eius &c. IN CHRISTO) .ſ. in eius fide. Ro. 5. Per quem acceſſum habem' per fidem in gratiam iſtam &c.

Deinde optat eis bona. Et primo PACEM.) Ipſa eſt enim principiũ omniũ ſpiritualiũ donorũ. primæ Cor. 15. Gratia dei ſum id, quod ſum &c. Item pacẽ, quę eſt finis hominũ. ps. Qui poſuit fines tuos pacem &c. & hoc A DEO &c. Iaco. 1. Omne datũ optimũ, & omne donum perfectũ deſurſum eſt deſcendẽs a patre luminũ &c. ET DOMINO &c.). 2. Pet. 1. Per quẽ maxima nobis, & precioſa promiſſa donauit &c. GRATIAS agere debemus &c.) Hęc eſt epiſtolaris narratio. Et primo inſtruit eos de futuris in nouiſſimis diebus. Secũdo admonet eos familiariter de quibuſdã, in tertio cap. ibi. DE CAETERO fratres &c.) Itẽ primo monet, ſicut dictum eſt, q̃tum ad pręmia bonorũ, & pœnas malorum Secundo q̃tum ad pericula tẽpore Antichriſti. ſecundo cap. ibi. ROGAMVS autẽ vos &c.) Itẽ primo agit gratias de pręparatione ad futurũ iudiciũ. Secundo deſcribit ipſum iudiciũ, ibi. SI tamen iuſtũ &c.) Itẽ primo gratias agit de profectu. Secundo oſtẽdit fructũ profectus. Tertio ſignũ. Dicit ergo. GRATIAS agere debemus &c.) Nam quia in prima epiſtola cõmendauit eos de fide, & charitate, & aliis bonis in quibus abundabant: ideo dicit. GRATIAS agere debemus deo.) qa bonum, ꝙ habetis reputo meũ. 3. Io. Maiorẽ horũ non habeo gratiã, q̃ vt audiã filios meos in veritate ambulare &c. Et hoc DEO) ſine quo nihil boni poteſt fieri. Et hoc dignũ eſt: quia de magnis bonis agimus gratias .1. Mach. 1. De magnis piculis a deo liberati, magnifice gratias agamus. Quare? quia ſemper creſcunt bona ſpiritualia. Periculoſe tamẽ cuſtodiuntur, niſi proficiat in eis homo. In donis autẽ dei eſt fides, per quã deus habitat in nobis: & in hac proficimus ſecundũ intellectum. Eph. 4. Habitare Chriſtũ per fidẽ in cordibus veſtris. Et ſic proficit homo per cognitionẽ. deuotionẽ. & inhęſionem. Item charitas, per quã deus eſt in nobis ſecundũ affectũ. 1. Io. 4. Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, ĩ deo manet, & deus ĩ eo. Et ideo dicit. ET ABVN

DAT.) Prouer.15. In abundanti iuſtitia virtus eſt maxima &c. 1. Theſſ. 4. De charitate autẽ fraternitatis, nõ neceſſe habuimus ſcribere vobis, ipſi enim a deo didiciſtis, vt diligatis inuicẽ &c. Et tunc ponit profectus cum dicit. Ita ꝙ ego glorior inde apud alios, quia veſtra reputatio mea. Bonũ enim diſcipulorũ eſt gloria prelatoꝝ. Prouer. 10. Filios ſapiens lętificat patrẽ &c. Prouer. 17. Corona ſenũ filii filiorũ &c. 2. Cori. 9. Pro quo de vobis glorior. Et tunc ponit ſignũ profectus. ſ. patientiã, quę oſtẽditur maxime in tribulationibus. Iac. 1. Beatus vir, qui ſuffert tentationẽ &c. In tribulationibus ſunt duo ſeruãda. ſ. patientia, ne diſcedat a fide. Iac. 1. Patientia opus perfectũ habet. Et fides in perſecutionibus. primę Cor. 4. Perſecutionẽ patimur, & ſuſtinemus. Vnde dicit In fide in omnib⁹ perſecutionibus veſtris, & tribulationibus. Quę quidẽ tribulationes dicunt a tribulis, quibus interius per afflictiones pungimur. Geñ. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. ps. Tribulationes cordis mei multiplicatę ſunt. Et hæc ſancti ſuſtinent propter duo. ſ. propter terrorẽ malorũ. Si enim deus nõ parcit bonis in hoc mundo: quomodo parcet malis in futuro primę Pe. 4. Si autẽ primũ a nobis, quis finis eorum, qui non credunt dei euãgelio? &c Hiere. 49. Ecce quibus nõ erat iudiciũ vt biberent calicẽ &c. Secundo ad augendũ meritũ. Vnde dicit. VT DIGNE &c.) Nam vt dicitur Mat. 11. Regnũ cœlorũ vim patitur, & violẽti rapiunt illud. Et Lu. vlti. Nõne hęc oportuit Chriſtũ pati, & ita intrare in gloriã ſuam? Ro. 8. Si tamẽ cõpatimur, vt & cõglorificemur. Vnde dicit. PRO quo patimini &c.) Tribulatio enim, quę fit pro deo, facit dignum regno dei. Mat. 5. Beati, qui perſecutionem patiuntur &c. primæ Pet. 4. Nemo veſtrum patiatur, quaſi homicida, aut fur aut maledicus, aut alienorum appetitor.

Si quidem iuſtum eſt apud deum: reddere iis qui affligunt vos: afflictionem: & vobis qui affligimini: relaxationem nobiſcum: cum reuelabitur dominus Ieſus de cœlo: cum angelis potentiæ ſuæ, cum incendio flammæ: qui infligit vltionem iis: qui non nouerunt deum: & qui nõ obediunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti: qui pœnam luent: interitum æternum: a facie domini: & a gloria fortitudinis illius: cum venerit, vt glorificetur in ſanctis ſuis: & admirandus fiat in
Col. 1. 1. Theſſ. 3. omnibus credentibus: quod fides habita ſit teſtimonio noſtro erga vos in die illo: † ad quod etiam oramus ſemper pro vobis: vt vos dignos habeat iſta vocatione deus noſter: & cõpleat omne bonum propoſitum bonitatis: & opus fidei cũ potentia, vt illuſtretur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti per vos: & vos per illum: iuxta gratiã dei noſtri, & domini Ieſu Chriſti.

Si tamen iuſtum eſt apud deum, retribuere tribulationem his, qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcũ in reuelatione domini Ieſu de cœlo, cum angelis virtutis eius in flamma ignis, dantis vindictam his, qui nõ nouerunt deum. & his qui non obediunt euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, a facie domini, & a gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in ſanctis ſuis: & ammirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt: quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper vos in die illo. In quo etiam oramus ſemper pro vobis, vt dignos vos faciat vocatione ſua deus, & impleat omnem voluntatem bonitatis ſuæ, & opus fidei in virtute: vt clarificetur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in vobis, & vos in illo: ſecundum gratiam dei noſtri, & domini Ieſu Chriſti. Lec. II.

SVPRA egit de eorũ idoneitate ad futurũ iudiciũ: hic agit de forma iudicii. Et primo ponit iudiciũ, quãtũ ad punitionẽ maloꝝ, & pręmia bonorum. Secundo de vtraq; parte ſigillatim, ibi. IN FLAMMA &c.) Itẽ primo ponit iudiciũ quãtum ad punitionẽ malorũ. Secũdo quãtum ad pręmia bonoꝝ, ibi. CVM venerit &c. Quantum ad primũ dicit. SVSTINETIS in exemplũ &c.) SI TAMEN. pro quia, iuſtum eſt. Vnde alia litera habet. SI QVIDEM. Vel, ſi tamen, referat in exẽplum iuſti iudicii. q. d. iuſtum eſt ꝙ hęc patiamini: vnde dicit Si tamẽ ex hoc mereamini: ſed prima litera, & expoſitio eſt melior, Iuſtum eſt retribuere. ps. Exaltare, quia iudicas terrã: redde retributionẽ ſuperbis. Eſa. 33. Vę qui prędaris: nõne & tu prędaberis? TRIBVLATIONEM) .ſ. ęternæ damnationis. Ro. 2. Tribulatio an anguſtia &c. ET VOBIS, quidẽ requiẽ. Luc. 16. Recepiſti bona in vita tua. & Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris. Apoc. 14. Amodo enim iam dicit ſpiritus, vt requieſcant a laboribus ſuis. NOBISCVM) .i. equalẽ gloriã. Sed nunquid hoc eſt verum?
Reſpõdeo. Duplex ẽ ęqualitas. ſ. abſoluta quãtitatis. & proportionis. Et prima nõ eſt ęqualis, quãtum ad participationem hominis: ſed ęqualis, quãtum ad beatitudinẽ participatam, quę eſt deus: ſed homo participat ſecundũ magis & minus: ſecundũ ꝙ ardentius, vel minus ardẽter amat deũ. Sed ſecundũ ſecundã omnimoda ęqualitas erit: quia ita eſt gloria Petri ad gratiã ſibi datam, & meritũ ſuũ, ſicut gloria Lini ad ſuã. Hoc autẽ erit. IN REVELATIONE &c.) Io. 5. Pater oẽ iudiciũ dedit filio &c. Et hoc inquantũ filius hominis poteſtatẽ dedit iudicium facere: quia in forma humana omnibus apparebit. Sed modo nõ apparet: quia humanitas eius latet in gloria dei: ſed tunc apparebit. Et ideo dicit. IN REVELATIONE.) Eſa. 40. Et reuelabitur gloria domini &c. Et hoc cum miniſtris ſuis. ſ. angelis &c. Mat. 25. Cũ venerit filius hoĩs maieſtate ſua, & oẽs angeli cũ eo &c.
Equalitas abſoluta, & proportionalis.

Deinde cum dicit. IN FLAMMA &c.) agit de vtraq; . ſ. punitione malorũ, & pręmiatione bonoꝝ: ſed in punitione malorum oſtẽdit acerbã, iuſtã, & diuturnã. Dicit ergo. DANTIS vindictã) .i. iudicantis puniendo IN FLAMMA ignis) faciẽ orbis cõburentis, & inuoluẽtis reprobos, & detrudentis in perpetuũ. ps. Ignis ante ipſum pręcedet &c. Itẽ erit iuſta propter duplicẽ culpã . ſ. infidelitatis & malę vitę. Quantũ ad primũ, dicit. QVI nõ nouerunt) .i. noluerũt cognoſcere DEVM.) Iob. 21. Scientiã viarum tuarũ nolumus. 1. Cor. 14. Ignorans ignorabitur &c. Quantũ ad ſecundũ dicit. QVI nõ obediunt euangelio Ieſu Chriſti. Ro. 10. Nõ omnes obediunt euangelio. Inobediẽtia enim eſt tantũ peccatum, ꝙ per eam mors venit in mundum: vt dicit Ro. 5. Item eſt diuturna: quia POENAS dabunt &c.) Et poteſt legi dupliciter ſecondum vnum ſenſum: duplex eſt pœna . ſ. ſenſus, & dãni. De pœna ſenſus poteſt intelligi ſic. DABVNT) .i. ſuſtinebunt pœnas æternas nõ finiendas: & hoc IN INTERITV) quia ſemper morient. Aliter enim eſt de pœnis huius vitę & illis. Nã hic quanto plus acerbiores, tãto ſunt breuiores: quia extinguũt: ſed ille ſunt grauiſſimę quia ſunt pœnę mortis, & ſunt interminabiles. Vnde dicitur, ꝙ ſemper erunt, quaſi in morte. ps. Mors depaſcet eos. Eſa. vlti. Vermis eorũ nõ morietur. Pœna autẽ dãni eſt duplex: quia ſeparabuntur a viſione dei vnde dicit. A FACIE domini) . ſ. remoti Iob. 13. Non veniet in cõſpectu eius omnis hypocrita. Alia eſt priuatio viſionis gloriæ ſanctorũ. Eſa. vlt. Tollatur impius, ne videat gloriã ſanctorũ &c. Vel aliter. A FACIE domini &c.) In hoc oſtenditur cauſa acerbitatis pœnę ſenſus. Senſus enim alicuius euacuatur, vel propter ſuperiorẽ iudicẽ: vel propter ſuperioris potentiã: ſed hoc non erit: quia hoc iudiciũ procedet a facie domini. ps. De vultu tuo iudiciũ meum prodeat &c. Et ideo dicit. DABVNT pœnas) ideſt ſuſtinebunt a facie domini.
Duplex ẽ pena, ſenſus, & damni.

Deinde

Deinde cũ dicit. CVM venerit &c.) Agit de premiatione ſanctorũ, & primo ponit premiũ. ſecundo meritũ ibi. QVI crediderunt &c.) Gloriã ſanctorũ cõmẽdat, & quantũ ad eſſentiã, per participationẽ glorię dei, cũ dicit. GLORIFICATI &c.) & quantũ ad eius exceſſũ, ibi. ET ADMIRABILIS.) Dicit ergo. CVM venerit &c.) Chriſtus certe glorioſus eſt. Phil. 2. Omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris &c. Glorificari in ſanctis eius, quia bonũ ſui eſt cõmunicatiuũ: vel glorificari i ſanctis eius: qui ſunt membra ſua, in quibus habitat: & in quibus glorificat̃, quãdo ſua gloria. ſ. capitis deriuatur vſq; ad ſua mẽbra. Eſa. 49. Seruus meus es tu Iſrael: quia in te glorificabor &c. Et hoc excedet omnẽ admirationem. Vnde dicit. ADMIRABILIS &c.) Si quidẽ admiratio eſt ſtupor, procedens ex magna phãtaſia. Tãta vero ſanctorum gloria non poteſt cadere in opinionẽ hominum. Et ideo dicit ADMIRABILIS.) Sap. 5. Mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis &c.

Admiratio.

Deinde ponit meritũ, ibi. CREDIDERVNT &c.) Et ponit primo meritũ fidei. Secundo ſuffragiũ orationis, ibi. IN QVOS &c.) Dicit ergo. Hęc erit gloria: qa creditũ eſt noſtrũ teſtimonium ſuper vos, quod credidimus de Chriſto vobis, in illo die. i. propter illũ diẽ, quia bona quę agimus ſunt ꝓpter illũ diem: ſed dicit. SVPER vos). i. hoc teſtimonium eſt ſuper vos. i. ſuper ſenſum humanũ. Eccleſiaſtici. 9. Plurima ſuper ſenſum hominis &c. Fides enim nõ habet meritũ, vbi humana ratio prębet experimẽtũ. Niſi enim eſſet ſupra vos: nõ eẽt magni meriti credere. vel dicit. SVPER vos). i. dominatur vobis ſubiiciẽtibus intellectũ veſtrũ humiliter ad credendũ. 2. Cor. 10. In captiuitatẽ redigẽtes omnẽ intellectũ, in obſequiũ Chriſti &c. Sic exponit glo. Vel aliter, & magis ſecundum literam. Dico ꝙ glorificabitur Chriſtus in vobis, qui credidiſtis in die iudicii, quando Apoſtoli iudicabunt: & tunc erit teſtimonium, quod eſt ſuper vos: ideſt de promptitudine fidei veſtrę erit certum: ideſt credibile.

Si fides non eſſet ſup nos nõ eẽt difficile credere.

Deinde cũ dicit. IN QVO oramus &c.) Subiungit ſuffragiũ orationis. Et primo proponit, quod petit. Secundo quo fine, ibi. VT DIGNETVR &c.) Tertio per quod poſſet aſſequi petitũ. ibi. SECVNDVM gratiam &c.) Petit autẽ vnũ ex parte dei: & duo ex parte noſtra. Dicit ergo. IN QVO) . i. propter quẽ diẽ nos oramus ſemper. Ro. 1. Sine intermiſſione memoriã veſtri facio ſemper in orationibus meis &c. primi Reg. 12. Abſit autem hoc peccatũ a me in domino, vt ceſſem orare pro vobis &c. Sed ad quid? Vt dignet̃ vos vocatione ſua deus noſter. i. faciat vos in mundo digne conuerſari ſuę vocationi. Ephe. 4. Digne ambuletis vocatione, qua vocati eſtis &c. Itẽ ex parte noſtra petit es parte voluntatis, vt plene fruantur omni bonitate. Vnde dicit. VT IMPLEAT omnẽ voluntatem bonitatis). i. impleat in vobis voluntatẽ omnis boni. Phil. 2. Qui operat̃ in nobis velle, & perficere pro bona voluntate. Item ex parte intellectus, vt perfecte credant: ideo dicit. ET OPVS fidei &c.) Ro. 10. Corde enim credit̃ ad iuſtitiã: ore autẽ cõfeſſio fit ad ſalutẽ &c. Et hoc operemini IN VIRTVTE) . i. in cõſtantia, & fortitudine, vt nullo timore ceſſetis a confeſſione eius. Vel ſic. IN QVO) . i. propter quẽ diem oramus, vt deus dignetur vobis dare illud, ad quod vocauit vos. primę Pe. 3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionẽ hęreditate poſſideatis &c. Impleat omne bonum quod deſideratis quod eſt in vita ęterna: quando habebimus deũ. ps. Qui replet in bonis deſiderium tuum. Itẽ impleat opus fidei, quod erit, quãdo id, qđ hic per ſpeculũ, & in ęnigmate videmus: videbimus tũc facie ad faciem. Sed quo fine? Vt clarificetur: ideſt ad gloriam Chriſti ſit, & per vos tam in pręſenti, q̃ in futuro, nomen Chriſti glorificetur in bonis veſtris. Mat. 5. Videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. E conuerſo de malis dicitur. Eſa. 52. & Rom. 2. Nomen dei per vos blaſphematur. Sed per quid poterimus illud conſequi? ſecundum gratiam dei noſtri, quę eſt radix omnium bonorum noſtrorum. primæ Cor. 15. Gratia dei ſum id quod ſum &c. Cap. II.

ROgamus autem vos fratres per aduẽtum domini noſtri Ieſu Chriſti: & noſtri aggregationẽ in illũ: ne cito dimoueamini a mẽte: neq; turbemini: neq; per ſpiritũ: neq; per ſermonẽ: neq; per epiſtolam tanq̃ a nobis profectã: quaſi inſtet dies Chriſti: † Ne quis vos decipiat vllo modo: quoniã non adueniet dominus: niſi venerit defectio prius: & reuelatus fuerit homo ille ſceleroſus: filius perditus: qui eſt aduerſarius: & effertur aduerſus omnem: qui dicitur deus, aut numẽ, adeo, vt in templo dei ſedeat: oſtẽtans ſeipſum eſſe deũ. An non meminiſtis: quod cum adhuc eſſem apud vos hæc dixerim vobis.

Mat. 24. Mar. 13. Luc. 21. Ephe. 5. Dan. 9.

ROgamus autẽ vos fratres per aduentũ domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtræ cõgregationis in ipſum, vt nõ cito moueamini a veſtro ſenſu: neq; terreamini, neq; per ſpiritum, neq; per ſermonẽ, neq; per epiſtolã, tanq̃ per nos miſſam, quaſi iſtet dies domini. Ne quis vos ſeducat vllo mõ. Quoniã niſi venerit diſceſſio primũ: & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur & extollitur ſuper oẽ quod dicitur deus, aut quod colitur: ita vt in templo dei ſedeat, oſtẽdens ſe tanq̃ ſit deus. Nõ retinetis, ꝙ cũ adhuc eẽm apud vos hæc dicebã vobis?

SVPERIVS Apoſtolus oſtẽdit futura. q̃tum ad pœnas malorũ, & pręmia bonorũ: hic annũtiat futura, q̃tum ad pericula eccleſię, quæ erunt tẽpore Antichriſti. Et primo nuntiat veritatẽ de futuris periculis. Secundo monet, vt in veritate permaneãt, ibi. ITAQVE fratres &c. Circa primũ duo facit: qa primo excludit falſitatẽ. ſecũdo inſtruit de veritate, ibi. QVONIAM niſi &c.) Iterũ prima io tres: quia primo cõmemorat illud ex quo debẽt induci. ſecundo oſtẽdit ad quid debẽt induci. ibi. VT NON cito &c. Tertio remouet illud, quod eos mouere poſſet ibi. NEQVE per ſpiritũ &c.) Inducit autẽ es tribus. ſ. ꝓpriis ꝓcibus, ibi. ROGAMVS) non precibus. Philem. 1. Multã fiduciam habens in Chriſto Ieſu imperãdi tibi, quod ad tẽ pertinet: propter charitatẽ magis obſecro. Secundo ex ADVENTV Chriſti deſiderabili bonis. licet terribili malis. Amos. 5. Vę deſiderãtibus diẽ domini &c. 2. Ti. 4. Nõ ſolum autẽ mihi, ſed & his, qui diligunt aduẽtũ eius &c. Apoc. vlti. Veni domine Ieſu &c. Tertio ex deſiderio, & amore totius CONGREGATIONIS) ſanctorũ. IN IDIPSVM) . ſ. vbi Chriſtus eſt: qa Mat. 24. Vbi erit corpus, ibi cõgregabunt̃ & aquilę &c. Vel IN IDIPSVM) . i. in idẽ: quia omnes ſancti, loco & gloria erunt in eodẽ. ps. Cõgregate illi ſanctos eius. Sed ad quid inducit. VT NON cito moueamini.) Eſt autẽ aliud moueri, aliud terreri. Mouet̃ autẽ a ſuo ſenſu, qui prętermittit, quod tenebat. q. d. Nõ cito dimittatis doctrinã meã. Eccleſiaſtici. 19. Qui cito credit, leuis eſt corde &c. Terror autẽ eſt quędã trepidatio cũ formidine cõtrarii. Et ideo dicit. NEQVE terreamini.) Iob. 15. Sonitus terroris ſẽper in auribus eius. Et cũ ſit pax illi, ſemper inſidias ſuſpicatur &c. Sap. 17. Cum enim ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem &c.

Differentia inter moueri, & terreri.

Deinde cũ dicit. NEQVE per ſpiritũ &c.) Remouet, quod eos mouere poſſet: primo in ſpãli. ſecundo in generali, ibi. NE QVIS &c.) Seducit̃ autẽ quis per falſam reuelationẽ. Vnde dicit. NEQVE per ſpiritũ). i. ſi quis dicat ſibi reuelatũ per ſpiritũ ſanctũ, vel a ſpiritu ſancto: quod ẽ cõtra doctrinã meam, non terreamini.

primę Io.4. Nolite omni' ſpiritui credere. Ezech.13. Væ prophetis inſipiētibus, qui ſequunť ſpiritū ſuū, & nihil vidēt &c. Aliquādo etiā Satanas transfigurat ſe in angelum lucis: vt dicit.2.Cor.11.& tertii Reg.vlti. Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omniū prophetarū eius. Secundo per rōcinationem, vel falſam expoſitionē ſcripturę: ideo dicit. NEQVE p ſermonē.2.Ti.2. Sermo eorum, vt cācer ſerpit. Ephe.5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Tertio per authoritatē inductā in malo intellectu.2.Pe.vlti. Sicut chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundū datā ſibi ſapientiā ſcripſit vobis, ſicut in oībus epiſtolis, loquēs in eis de his, in quibus ſunt quędā difficilia intellectu, quę indocti & inſtabiles deprauant ſicut & cęteras ſcripturas ad ſuā ipſorū dānationē. Sed de quo ſeducebanť. Quaſi inſtet dies domini. Et dicit. PER epiſtolam tanq̄ per nos miſſam:) quia in prima epiſtola, niſi bene intelligatur, videtur dicere, inſtare domini aduentum: vt illud. Deinde nos, qui viuimus &c.

Deinde cū dicit. NE QVIS &c.) Facit idē in generali. Luc.21. Videte ne ſeducemini &c.1.Cor.15. Nolite ſeduci. Rō autē, quare hec remouet Apoſtolus.ſ. de aduentu domini, eſt, quia prę latus nullo modo debet velle, q̄ per mēdaciū aliqua bona procurenť.1.Cor.15. Inuenimur autē & falſi teſtes &c. Itē quia res credita erat periculoſa: q̄.ſ. inſtaret dies domini. Primo quia daretur occaſio maioris ſeductionis: quia futuri erant poſt tēpora Apoſtolorū aliqui, qui dicerent ſe eſſe Chriſtum. Luc.21. Multi dicēt ego ſum: & ideo Apoſtolus noluit. Itē dęmon frequēter prętēdit ſe eſſe Chriſtū: ſicut patet de beato Martino. Et ideo ne ſeducanť noluit. Aug. autem ponit aliā rationē, quia imineret periculū fidei. vnde diceret aliquis tarde veniet dominus: & tunc pręparabo me ad eum. Alius diceret: veniet cito: & ideo nūc me pręparabo. Alius diceret. Neſcio. Et hic melius dicit, quia cōcordat Chriſto. Sed ille plus errat, qui dicit cito: quia elapſo termino homines deſperarent, & crederent falſa eſſe, quæ ſcripta ſunt.

De aduentu xp̄i aliqui errāt q̄a dicūt tarde eſt venturus, aliqui vero dicūt q̄ cito, alii aūt q̄ neſciūt. q̄n eſt venturus

Deinde cū dicit. QVONIAM niſi &c.) Aſtruit veritatē, & primo oſtēdit, quę vētura ſunt ad Antichriſti aduentum. Et ſunt duo, quorū vnū pręcedit aduentū Antichriſti. Aliud eſt ipſe aduētus eius: primū eſt diſceſſio quod multipliciter exponiť in glo. Et primo a fide: q̄a futurū erat, vt fides a toto mūdo reciperet. Mat.24. Et pdicabitur hoc euāgeliū regni i vniuerſo orbe. Iſtud ergo pręcedit, quod ſecundū Aug. nondū eſt impletū: & poſt, multi diſcedēt a fide.1.Ti.4. In nouiſſimis tēporibus diſcedant quidā a fide &c. Mat.24. Refrigeſcet charitas multorū. Vel diſceſſio a Romano imperio: cui totus mundus erat ſubditus. Dicit autē Aug. q̄ hoc figuratur Dan.2. In ſtatua vbi nominanť quatuor regna: & poſt illa aduētus Chriſti. Et q̄ hoc erat cōueniēs ſignū, quia Romanū imperiū firmatū fuit ad hoc, q̄ ſub eius poteſtate prędicareť fides per totū mundū. Sed quō eſt hoc, quia iā diu gentes receſſerunt a Romano imperio, nec dum venit Antichriſtus. Dicendū eſt, q̄ nōdū ceſſauit: ſed eſt cōmutatū de temporali in ſpirituali: vt dicit Leo papa in ſermone de Apoſtolis. Et ideo dicendū eſt, q̄ diſceſſio a Romano imperio debet intelligi. non ſolū a tēporali: ſed a ſpirituali.ſ.a fide catholica Romanę eccleſię. Eſt autē hoc cōueniens ſignū, q̄ ſicut Chriſtus venit, quādo Romanū imperiū omnibus dominabať: ita acōuerſo ſignū Antichriſti eſt diſceſſio ab eo. Secundo prędicit ſecundū futurū.ſ. Antichriſtū. Et primo q̄tum ad eius culpā, & pœnā. ſecundo q̄tum ad eius poteſtatem, ibi. EVM, cuius aduētus &c.) Itē primo cōiter & implicite tangit culpā eius, & pœnā. ſecundo explicat vtrūq̄, ibi. QVI aduerſať &c.) Dicit ergo. DISCESSIO primo veniet) & tunc reuelabiť &c. Diciť autē eſſe homo peccati, & filius perditionis ſecundū glo. quia ſicut in Chriſto abundauit plenitudo virtutis: ita in Antichriſto multitudo omniū peccatorū. Et ſicut Chriſtus eſt melior oībus ſanctis, ſic ille peior oībus malis. Et pter hoc homo peccati dicitur: q̄ totaliter erit peccatis deditus. Sed nō diciť ſic homo peccati, quin poſſet eſſe peior: quia nunq̄ malū corrūpit totū bonū: licet q̄tum ad actū, nō poterit eſſe peior. Chriſto autem nullus homo potuit eſſe magis bonus. Diciť autē FILIVS perditionis) .i. deputatus extremę pditioni. Iob.21. In die perditionis ſeruabiť malus, & ad diē furoris duceť. Vel PERDITIONIS) .i. diaboli, nō per naturā: ſed per ſuę malitię cōplementū, quę in eo cōplebiť. Et dicit REVELABITVR:) quia ſicut omnia bona, & virtutes ſanctorum, qui pręceſſerunt Chriſtū, fuerunt figura: ita in oībus perſecutionibus eccleſię tyranni fuerunt, quaſi figura Antichriſti: & latuit ibi Antichriſtus: & ita tota illa malitia, quę latet in eis, reuelabiť in tēpore illo.

Diſceſſio a romano iperio & tēporali & ſpūali ē ſignū aduētus antixp̄i & ſicut xp̄s habuit plenitudinē virtutis & grē ſic antixp̄s vitiorū plenitudinē hēbit, & ſicut xp̄s eſt melior oib' ſanctis, ſic aūt xp̄s eſt peior oibus peccatoribus.

Antichriſti maxima impietas.

Deinde cū dicit. QVI aduerſať &c.) Explicat, quæ diſerat: & primo oſtēdit, quō ſit homo peccati. ſecundo quō filius perditionis. ibi. ET TVNC reuelabitur &c.) Itē primo prenuntiat eius futurā culpā. Secundo aſſignat eius cauſam, ibi. ET TVNC &c.) Itē primo deſcribit culpā. ſecundo dicit ſe nō annūciare doctrinā nouā, ibi. NONNE &c.) Itē primo oſtēdit culpā. ſecūdo eius ſignū. ibi. ITA VT &c.) Duplex eſt autem eius culpa.ſ. cōtrarietas ad deū. Vnde dicit. Qui aduerſatur omnib' ſpiritibus bonis. Iob.15. Cucurrit aduerſus deū erecto collo, & pingui ceruice armatus eſt &c. Sicut & mēbra eius. Eſa.3. Lingua eorum & adinuentiones eorum cōtra dominū, vt prouocarent oculos maieſtatis eius &c. Secunda eſt: quia prefert ſe Chriſto: ideo dicit EXTOLLITVR &c. Diciť autē deus tripliciter. primo naturaliter. Deu.6. Audi Iſrael dominus deus tuus deus vnus eſt. Secundo opinatiue. pſ. Omnes dii gentium dęmonia. Tertio participatiue. pſ. Ego dixi dii eſtis &c. Omnibus autē his ſe prefereť Antichriſtus. Dan.11. Eleuabiť, & magnificabiť aduerſus omnē deum, & aduerſus deū deorū loqueť magnifica &c. Signū autē culpæ eſt, cū dicit. ITA VT in tēplo &c.) Superbia enim Antichriſti, maior eſt ſuperbia omniū pręcedētium. Vnde ſicut de Caio Cæſare legiť. Quod cū in vita iſta adhuc eſſet, coli voluit: ſtatuā ſuā ponens in quolibet tēplo: & Ezech.28. De rege Tyri diciť. Dis iſti quia deus ego ſum &c. ita credibile eſt, q̄ ſic eis faciet Antichriſtus dicens ſe deum eſſe & hominē. Et in huius ſignū SEDEBIT in tēplo:) ſed in quo tēplo? Nōne eſt deſtructū a Romanis Et ideo dicunt quidā, q̄ Antichriſtus eſt de tribu Dan: cuius tribus inter alias duodecim nō nominať. Apoc.7. Et ideo Iudęi primo eum recipient, & reędificabunt templū in Hieruſalē: & ſic implebiť illud Dan.9. Erit in templo abominatio & idolū. Mat.24. Cū vero videritis abominationē deſolationis, quę dicta eſt a Daniele propheta ſtantē in loco ſancto: qui legit intelligat. Quidā vero dicunt, q̄ nunq̄ Hieruſalē, nec templū reędificabiť ſed vſq̄ ad cōſumationē, & finē perſeuerabit deſolatio. Et hoc etiā aliqui Iudęi credūt: ideo exponiť IN TEMPLO dei) .i. in eccleſia: quia multi de eccleſia eum recipient. Vel ſecundū Augu. IN TEMPLO dei ſedat: .i. principeť, & domineť, tanq̄ ipſe cū ſuis nuntiis ſit templum dei: ſicut Chriſtus eſt cum ſuis.

De' diciť tripliciter naturaliter, opinatiue, participatiue.

Antichriſtus ē tribu dan.

Deinde cū dicit. NON retinetis &c.) Oſtēdit q̄ nihil noui ſcribit. q.d. Olim cū eſſem apud vos dixi hoc. primę Io.2. Nō mandatum nouum ſcribo vobis: ſed mandatum vetus quod habuiſtis ab initio &c. ſecundę Cor.10. Quales ſuimus verbo per epiſtolas abſentes: tales & pręſentes in facto &c.

Et nunc quid detineat ſcitis: nempe vt ille reueletur in ſuo tēpore. Nam myſteriū nunc agit iniquitatis, tantum qui tenet, in præſentia teneat: donec e medio tollatur: & tunc patefiet iniquus ille: Eſa.11.
† quē dominus cōficiet ſpiritu oris ſui: & abolebit claritate aduētus ſui: cuius eſt aduentus ſecūdum operationē Satanæ: cū omni potentia: & ſignis: ac prodigiis mendacibus: & cum omni deceptione iniuſtitiæ: in iis: qui pereunt.

Et nūc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tēpore. Nam myſteriū iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat. Et nunc reuelabitur ille iniquus, quē dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Et deſtruet il

luſtratione

luſtratione aduentus ſui:eum cuius eſt aduentus ſecundũ operationẽ Satanæ in omni virtute, & ſignis,& prodigiis mendacibus,& in omni ſeductione iniquitatis in his qui pereunt. Lec. II.

SVPERIVS Apoſtolus prænuncians narrauit aduẽtum, & culpã Antichriſti: hic oſtẽdit cauſam dilationis. Et primo oſtẽdit eos habere huius ſciẽtię cauſam. Secundo cauſam illam obſcure proponit, ibi. NAM myſteriũ &c. Dicit ergo. Dico ꝙ oportet reuelari hominem peccati. ET QVID nunc).i. quę ſit cauſa ꝙ tardet: vos enĩ SCITIS:) quæ ego dixi vobis: ita ꝙ ſic ad pñſens detinet, vt ſuo tẽpore.i. congruo tempore reuelet. Eccleſiaſtes. 8. Omni negotio tempus , & opportunitas eſt. Et ibidem. 3. Omnia fecit deus bona in tẽpore &c.

Deinde cũ dicit. NAM myſteriũ &c.) Cauſam eius ponit. Et hęc litera multipliciter exponitur: qa hoc myſteriũ poteſt eſſe nominatiui caſus, vel accuſatiui. Si primo modo, eſt ſenſus. Dico vt ſuo tẽpore: qa etiã iã myſteriũ.i. figuraliter occultatũ. operatur in fictis : qui videntur boni & tamen ſunt mali. Et hi operãtur officiũ Antichriſti ſecũdę Ti. 3. Habẽtes ſpeciẽ pietatis: virtutẽ aũt eius abnegantes. Sed ſecũdo modo eſt ſenſus. Nam diabolus, in cuius poteſtate veniet Antichriſtus, iam incipit operari occulte iniquitatẽ ſuã,& per tyrannos,& ſeductores: oĩa perſecutiones eccleſię huius temporis ſunt figurę illius vltimæ perſecutionis contra oẽs bonos: & ſunt ſicut imperfectę cõparando ad illã. TANTVM vt qui tenet &c.) Hoc exponitur multipliciter. Vno modo ſecũdum glo. & Augu. 20. de ciuitate dei, qui dicunt, ꝙ quidã opinati ſunt Neronem, qui primo perſecutus eſt Chriſtianos eſſe Antichriſtũ: & ꝙ nõ fuerat occiſus: ſed ſubtractus , & quandoq; reſtituendus. Vnde Apoſtolus hoc euacuans , dicit. TANTVM vt qui tenet nunc) Romanũ imperiũ. TENEAT donec moriatur. Sed hoc non eſt cõueniens: quia multi anni ſunt ꝙ Nero mortuus eſt: illo.ſ. anno, quo Apoſtolus: ſed melius eſt, ꝙ referatur ad Neronem prout eſt perſona publica Romani imperii, donec de medio fiet.i. tollatur Romanũ imperiũ de hoc mundo. Eſa. 13. Dominus exercituũ cogitauit hoc, vt detraheret ſuperbiã omnis glorię: & ad ignominiã &c. Vel aliter. TANTVM vt qui tenet .i. detinet modo aduentum Antichriſti ne veniat, quaſi ſit neceſſariũ , ꝙ aliqui veniant ad fidem, & aliqui recedant. q.d. Vt diſceſſus & acceſſus: qui nũc tenet, donec veniat: teneat , donec tollatur ille obſcœnus. Vel ſic. TANTVM qui nunc tenet) fidem TENEAT) .i. firmus ſit in ea. Apoc. 3. Tene quod habes, vt nemo accipiat coronã tuã &c. DONEC de medio fiat).i. congregatio malorũ permiſta ſeparetur,& fiat ſeorſum : quod erit in perſecutione Antichriſti . Vel TANTVM &c.).i. vt myſteriũ iniquitatis.i. iniquitas myſtica, quę detinet: detineat , donec fiat de medio.i. donec iniquitas reducatur in publicũ: & fiat quaſi aliquid exiſtens in publico de medio . Multi enim modo occulte peccant: ſed tamẽ quãdoq; fiet in aperto : quia deus ſuſtinet peccatores, quamdiu ſunt occulti, donec publice peccant: & tunc non ſuſtinebit: vt patet de Sodomitis. Gene. 19. Sed tamen Auguſtinus confitetur ſe neſcire, quid Apoſtolus loquatur: quia Apoſtolus illis loquitur, qui iam ſciebant. Vnde dicit. QVID nunc detineat , ſcitis.) Et præterea hoc non erat multum neceſſarium ad ſciendum.

Deinde cũ dicit. ETIAM tunc &c.) Ponitur aduentus iniqui : & pœna eius . Et primo eius manifeſtatio. Secũdo eius pœna. Quantũ ad primũ, dicit. Ille ſingulariter iniquus reuelabitur: qa manifeſta erit eius culpa. Quem dñs Ieſus. Eſa. 11. Zelus dñi exercituũ faciet hoc.i. zelus iuſtitię qui eſt amor. Spiritus enim Chriſti eſt amor Chriſti: & hic zelus eſt ſpiritusſancti , quẽ habet ad eccleſiã. vel SPIRITV oris ſui).i. mãdato ſuo. quia Michael interfecturus eſt eũ in monte oliueti, vnde Chriſtus aſcẽdit: ſic & Iulianus manu diuina extinctus eſt. Et hęc eſt pœna pręſens, licet futura etiã ęternaliter punietur: quia illuſtratione &c.i. in aduẽtu ſuo omnia illuſtrante. primę Corin. 4. Illuminabit abſcondita tenebrarũ &c. ET DESTRVET) ęterna.ſ. dãnatione. pſ. Deſtrues illos &c . Et dicit. ILLVSTRATIONE:) quia ipſe viſus eſt eccleſiam obtenebrare : & tenebrę expelluntur illuſtratione: quia quicquid Antichriſtus oſtendit, oſtendetur fuiſſe mendacium.

Deinde cum dicit. EVM , cuius eſt aduentus &c.) Prędicit poteſtatem Antichriſti. Et circa hoc duo facit: quia primo ponit poteſtatẽ eius ad ſeducendũ. Secundo huius cauſam. ex domini iuſtitia. ibi. EO QVOD charitatẽ &c.) Iterũ prima in tres: qa primo ponit authorẽ huius poteſtatis. Secũdo, modum ſeducendi. Tertio, oſtendit ſeducẽdos. Author huius poteſtatis eſt diabolus: & ideo deſtruet eum Chriſtus , primę Ioan. 3. In hoc apparuit filius dei , vt diſſoluat opera diaboli &c. Et ideo dicit ꝙ ADVENTVS Antichriſti erit) ſecũdũ operationẽ ſatanę.i. ex inſtinctu eius. Apoc. 20. Soluetur ſatanas de carcere ſuo: & exibit : & ſeducet gentes &c. Operatur enim aliquid ſecundũ operationẽ Satane, ſicut arrepticius, in quo non ſolũ inſtigat voluntatẽ: ſed etiã impedit vſum rationis: quod tamen non imputatur ad culpã eius: quia nõ habet vſum liberi arbitrii. Antichriſtus aũt non ſic: ſed habebit vſum liberi arbitrii, in quo eſt diabolus ſuggerens: ſicut dr̃ de Iuda. Io. 13. Introiuit in eum Satanas.ſ. inſtigãdo. Decipiet autẽ hoc modo. primo per potentiã ſecularẽ. ſecũdo per virtutẽ miraculorũ. Quantũ ad primũ dicit. IN OMNI virtute).ſ. ſeculari. Dañ. 11. Dñabitur theſaurorũ auri & argenti,& in omnibus pręcioſis Ægypti &c. Vel VIRTVTE) .ſ. ſimulata. Quantũ autẽ ad ſecundũ dicit. IN SIGNIS &c.) Signa ſunt quędã mira. etiã parua. Prodigia vero magna, quę aliquẽ prodigioſum oſtendunt, quaſi procul a digito. Apoc. 13. Fecit ſigna magna : ita vt & ignem faceret deſcendere de cœlo. &c. Mat. 24. Dabunt ſigna magna,& prodigia: ita vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt etiam electi. Et dicit. MENDACIBVS.) Miraculũ mendax dicitur, vel quia deficit a vera ratione facti: vel a vera ratione miraculi: vel a debito fine miraculi. Primum fit in pręſtigiis: quãdo per demones illuduntur aſpectus: vt aliud videatur : geſti ſicut Simon magus fecit decollari arietem : & poſtea oſtenſus eſt viuus: & homo decollatus eſt: & poſtea homo, qui credebatur decollatus, oſtenſus eſt viuus: & creditus eſt reſuſcitatus. Et hoc faciunt homines cõmutando phantaſmata,& decipiendo . Secũdo modo illa dicuntur miracula proprie, quę plena ſunt admiratione, quod eſt quãdo effectus videtur,& ignoratur cauſa. Quę ergo habent cauſam occultã alicui: & non ſimpliciter: dicuntur quidẽ mira,& non miracula ſimpliciter. Sed quę ſimpliciter cauſam occultã habent, ſunt miracula: quorũ cauſa eſt ipſe deus glorioſus : qa totũ ordinẽ naturę createę trãſcendũt . Aliquãdo vero fiunt aliqua mira: ſed non pręter ordinem naturę: ſed occultas cauſas habẽt: & hęc multomagis faciunt dęmones, qui virtutes naturæ ſciũt,& qui habent determinatas efficacias ad ſpeciales effectus , & hoc faciet Antichriſtus: ſed nõ quę habent verã rationẽ miraculi: quia nõ poſſunt in illa quę ſunt ſupra naturã. Tertio modo dicuntur miracula. ſecũdũ ꝙ ſunt ordinata ad atteſtandũ veritatẽ fidei, ad reducendũ fideles in deum. Marci vlti. Dño cooperante,& ſermonem cõfirmante, ſequentibus ſignis &c. Sed ſi alicui adeſt gratia miraculorũ & non vtatur eis ad hoc : miracula quidẽ ſunt vera , quo ad rationẽ rei factæ , & quo ad rationem miraculi: ſed ſunt falſa, quantũ ad intentionẽ dei. Sed tamen hoc nõ erit in Antichriſto: quia nullus cõtra fidẽ facit vera miracula: quia deus non eſt teſtis falſitatis . Vnde aliquis prędicans falſam doctrinam, non poteſt facere miracula: licet aliquis habens malam vitam poſſet.

Quō decipiet Antichriſtus

Miraculum mendax.

Vera miracula.

Deinde oſtendit ſeducendos, cum dicit. HIS QVI pereunt) ideſt in pręſcitis ad perditionẽ. Ioã. 17. Nemo ex eis periit , niſi filius perditionis . Et hoc ideo : quia Ioan. 10. Oues meę vocem meam audiunt.

Pro eo quod dilectionẽ veritatis nõ receperũt in hoc: vt ſalui fierent. Et ꝓpterea mittet illis deus efficaciã: illuſionis: vt credant mendacio, vt iudicentur omnes: qui nõ crediderunt veritati: ſed approbauerunt iniuſtitiã. Nos autẽ debemus gra-

tias agere deo ſemper de vobis fratres dilecti a domino: quod elegerit vos deus ab initio in ſalutē: per ſanctificationē ſpiritus: ac fidem veritatis: ad quod vocauit vos per euāgeliū noſtrū, in acquiſitionem gloriæ domini noſtri Ieſu chriſti. Itaq; fratres ſtate: & tenete iſtitutiones, quas didiciſtis ſiue per ſermonē: ſiue per epiſtolā noſtrā. Ipſe vero dominus noſter Ieſus Chriſtus: & deus ac pater noſter: qui dilexit nos: & dedit conſolationem æternā: & ſpem bonam per gratiam: conſoletur veſtra corda: & ſtabiliat vos in omni ſermone, et opere bono.

Eo ꝙ charitatē veritatis nō receperunt, vt ſalui fierent. Ideo mittet illis deus operationē erroris: vt credant mēdatio: vt iudicentur omnes, qui nō crediderunt veritati: ſed conſenſerunt iniquitati. Nos autē debemus gratias agere deo ſemper pro vobis fratres dilecti a deo, ꝙ elegerit vos deus primitias in ſalutē, in ſanctificatione ſpiritus, & in fide veritatis: in qua & vocauit vos per euangeliū noſtrū, in acquiſitione gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti. Itaq; fratres ſtate, & tenete traditiones, quas didiciſtis: ſiue per ſermonē, ſiue per epiſtolam noſtram. Ipſe autem dominus noſter Ieſus Chriſtus, & deus, & pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonā in gratia, exhortetur corda veſtra, & confirmet in omni opere & ſermone bono.

POSTQVAM oſtendit, in quibus habet locum deceptio Antichriſti. ſ. in pręſcitis ad damnationē: hic aſſignat cauſam prædictoꝝ. Et primo oſtendit cauſam huius, & quomodo decipiētur. Secūdo quomodo fideles ab eo liberētur, ibi. NOS autem &c.) Item primo ponit eoꝝ culpā tantū. Secūdo pœnā cum culpa. Tertio pœnā tantū. Et eſt hic proceſſus peccati. Primo enī quis ex demerito primi peccati, deficitur a gratia: & cadit in aliud peccatū, & poſt in ęternū punitur. Dicit ergo, ꝙ cauſa quare decipientur, eſt: quia noluerūt recipere veritatē euangelii. Ioan. 8. Si veritatē dico, quare non creditis mihi? Iob. 24. Ipſi fuerunt rebelles lumini. Et dicit. CHARITATEM veritatis:) quia niſi ſit formata fides per charitatē nihil eſt. primę Corin. 13. Si habuero fidem, ita vt montes transferā, charitatē autem non habuero, nihil ſum &c. Gala. vi. In Chriſto Ieſu, neq; circūciſio, neq; pręputium aliquid valet: ſed noua creatura. Et ſubdit vtilitatē veritatis dicens. VT SALVI fierent.) Ro. 5. Iuſtificati ex fide pacē habeamus ad deū per dominū &c. Sed culpa & pœna eſt eoꝝ ſeductio. Vnde dicit. MITTET) .i. permittet illis venire OPERATIONEM erroris.) Eſa. 19. Miſcuit dñs in medio eius ſpiritū vertiginis. 3. Reg. viii. Ero ſpiritus mendax in ore omniū prophetarum eius &c. Et ideo dicit. VT CREDANT mendacio) .i. falſę doctrinę Antichriſti. Ro. primo. Propter quod tradidit illos deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea, quę non cōueniunt &c. Sed pœna tantū eſt ęterna dānatio Vnde ſubdit. VT IVDICENTVR) .ſ. iudicio damnationis. Ioan. 5. Et procedent, qui mala fecerūt in reſurrectionem iudicii &c. OMNES qui non crediderunt &c.) Ioan. 6. Qui non credit, iam iudicatus eſt.

Deinde cum dicit. NOS autem &c.) Oſtendit, quare fideles Chriſti liberētur. Et prio agit gratias pro eis. Secūdo cōmemorat diuina beneficia, quibus a talibus liberantur. Dicit ergo ſic. Illi decipientur: ſed NOS debemus gratias agere.) Ro. 1. Primū quidē gratias ago deo meo ſemper pro vobis per dñm &c. Duplex autem ponit dei beneficiū. ſ. electionē dei, quę eſt ęterna: & vocationis, quę eſt tēporalis: ibi. IN QVA & vocauit nos &c.) Dicit ergo. ꝙ ꝓ quia, elegit nos. ſ. Apoſtolos & vos. ſ. fideles. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mūdi cōſtitutionem, vt eſſemus ſancti &c. Ioan. 15. Non vos me elegiſtis: ſed ego elegi vos &c. Circa electionē tria tangit .ſ. ordinē electorū: finē electionis, & modum conſequēdi finem. Electi ſunt omnes ſancti a principio mundi. Deu. 33. Dilexit populos omnes: ſancti in manu illius ſunt. Sed Apoſtoli ſpecialiter ſunt primitię. Ro. 8. Nos ipſi primitias ſpiritus habentes &c. Et ideo dicit. PRIMITIAS fidei ſin eſt in ſalutē ęternam.) Et ideo dicit. IN SALVTEM. primę Ti. 2. Oēs homines vult ſaluos fieri &c. Hoc autem fit per gratiā ſanctificantē. Vnde dicit. IN SANCTIFICATIONE ſpiritus.) ſecundo ex parte noſtra eſt conſenſus liberi arbitrii per fidem. Ideo ſubdit. ET IN fide veritatis.) Gřa & li. ar.

Deinde cū dicit. IN QVAM vos vocauit &c.) Ponit ſecūdū beneficiū, quod eſt vocatio tēporalis Chriſti, quę ſequitur electionem. Ro. 8. Quos vocauit, hos & iuſtificauit &c. Et de hac vocatione, nota parabolam. Luc. 14. De eo qui fecit cœnam magnam &c. Et addit PER euangelium noſtrum) .i. a me prędicatum. Sed ad quā cœnam? IN ACQVISITIONE glorię) .i. vt acquiramus Chriſti gloriam.

Deinde cum dicit. ITAQVE &c.) Monet tenere veritatem. Et primo ponit monitionem. Secundo orationem, ibi. IPSE autem dñs &c.) Et facit primū, quia opus noſtrū, dependet a libero arbitrio. Secundū vero: quia indiget auxilio gratię. Et primo monet ad ſtandū, cum dicit. STATE in veritate.) Gala. quinto. State, & nolite iterū iugo ſeruitutis cōtineri. Secūdo docet modum ſtandi, ibi. ET TENETE traditiones) .i. documenta quę a maioribus traduntur. Nam documenta, quæ tradūtur a minoribus ſunt quādoq; nō ſeruanda: quādo. ſ. cōtrariātur documētis fidei. Mat 15. Irritum feciſtis mandatū dei propter traditionē veſtrā. Sed ſeruanda ſunt, quę ordinantur ad mandata dei. Act. 16. Paulus docebat, vt tenerent traditiones & documenta, quę erant decreta ab apoſtolis, & ſenioribus, qui erant Hieroſolymis &c. Et has traditiones dupliciter ediderunt quaſdā verbis. Vnde dicit. PER SERMONEM.) Quaſdam in ſcripturis. Ideo addit. SIVE PER epiſtolam.) Vnde patet ꝙ multa in eccleſia non ſcripta, ſunt ab apoſtolis docta, & ideo ſeruāda ſunt. Nam multa ſecūdū iudiciū apoſtoloꝝ melius erat, vt occultarentur: vt dicit Dionyſius. Vñ Apoſtolus primę Corin. 10. dicit. Cętera cum venero, diſponam. Li. ar. & gřa

Deinde ponit orationem, ibi. IPSE autem dominꝰ noſter Ieſus Chriſtus &c.) quaſi dicat. Sic moneo: ſed nihil valet, niſi aſſit diuinum auxilium. Et ideo ponit primo duplex dei beneficium. Primum eſt amor eius ad nos, quo alia nobis impendit. Ideo dicit. DILEXIT nos &c.) Secundum eſt ſpiritualis conſolatio. ibi. ET DEDIT conſolationem ęternam.) ſecundę. Corin. 1. Qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Eſa. 40. Conſolamini conſolamini populę meus, dicit dominus deus veſter &c. Et dicit CONSOLATIONEM ęternam ſcilicet contra omnia mala imminentia, & futura. Et ideo expectamus ſpem bonam, ideſt bonorum ęternorum infallibilitatem. primæ Pe. 1. Qui ſecundū magnam miſericordiam ſuam regenerauit nos in ſpē viuam. ET HOC in gratia) ſcilicet per quam ſperamus cōſequi vitam ęternam. Ro. 6. Gratia dei vita ęterna. Petit autem pro eis exhortationem: quę eſt monitio ducens animum ad volendum. Et hanc poteſt facere homo exterius: ſed non eſſet efficax: niſi eſſet interiꝰ ſpiritus dei. Vnde dicit. EXHORTETVR corda veſtra) ideſt inſtiget. Oſeę. ſecundo. Inducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius &c. Item petit confirmationem. Vnde dicit. ET CONFIRMET.) ps. Confirma hoc deus: quod operatus es in nobis &c. Quaſi dicat. Exhortetur per gratiam, vt velimus: & confirmet, vt efficaciter velimus. Et hoc in omni opere bono, & ſermone. Pręcedit opus ſermonem: quia cępit Ieſus facere, & docere. Act. primo.

Cap. III.

QVod ſupereſt;orate fratres pro nobis vt ſermo domini currat & glorificeť: ſicut & apud vos: & vt eripiamur ab abſurdis,ac peruerſis hoibus: non.n. oīum eſt fides;ſed fidelis eſt dominus, qui ſtabiliet vos,& cuſtodiet a malo. Confidimus autem per dominum de vobis: qđ quæ præcipimus vobis,& faciatis,& facturi ſitis. Porro dñs dirigat veſtra corda in dilectionem Dei:& in expectationē Chriſti. Præcipimus autē vobis fratres,p nomen domini noſtri Ieſu Chriſti: vt ſubducatis vos ab omni fratre;qui īordinate ſe gerit: & nō iuxta inſtitutionem quam accepit a nobis. Nam ipſi ſcitis quomodo oporteat imitari nos; quoniā nō inor-
1.Theſ.2. Act.10. dinate geſſimus nos inter vos: ✝ neq; gratis panem accepimus a quoquam: ſed cum labore & ſudore;nocte dieq; facientes opus,ad hoc: ne cui veſtrum eſſemus oneri. Non quod id nobis non liceat;ſed vt noſmetipſos formam exhiberemus vobis ad imitandum nos.

DEcætero fratres orate pro nobis:vt ſermo dei currat, & clarificetur: ſicut & apud vos:& vt liberemur ab importunis,& malis hominibus. Nō.n.oīum eſt fides. Fidelis autem deus eſt;qui confirmabit vos,& cuſtodiet a malo. Cōfidimus autem de vobis fratres in dño: quoniā quæcunq; pcipimus, & facitis:& facietis. Dñs autem dirigat corda veſtra in charitate dei,& patientia Chriſti. Denūciamus autē vobis fratres,in noīe domini noſtri Ieſu Chriſti: vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & nō ſecundū traditionem, quam acceperunt a nobis. Ipſi.n.ſcitis quēadmodum oporteat imitari nos;quoniā non inquieti fuimus inter vos;neq; gratis panem mādicauimus ab aliquo;ſed in labore & fatigatione nocte ac die operātes;ne quem veſtrum grauaremus. Non quaſi non habuerimus poteſtatem: ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis,ad inuitandum nos.

SVPRA inſtruxit eos de futuris I nouiſſimis:hic inſtruit eos de quibuſdam, quę particulariter eis agenda erāt. Vbi primo ponit inſtructio. Secūdo epiſtolę cōcluſio,ibi. IPSE autē deus pacis &c.) Item primo monet qualiter ſe habeant ad ipſum. Secūdo odendit quid eis confidat ipſe,ibi. FIDELIS autē deus &c.) Tertio quomodo ſe habeant ad alios, qui inordinate ambulant,ibi. DENVNCIAMVS autē vobis &c. Circa primū primo ponit orationem. Secundo quid in oratione eſt petendum,ibi. VT SERMO &c. dicit ergo. DECAETERO) .ſ.quia eſtis ſufficiēter inſtructi,orate &c. Rom.15. Obſecro igitur vos fratres.p dominum noſtrū Ieſum Chriſtum:& per charitatē ſpiritus ſancti,vt adiuuetis me orationibus veſtris pro me ad deum &c. Et hoc eſt debitū:quia curati habent curā vtilitatis gregis. Hebr.13. Mementote pṗoſitoꝝ veſtroꝝ qui vobis locuti ſunt verbum dei &c. Secundo oſtendit quid petendū eſt:vt.ſ.tollanť impedimēta pdicationis. Et ideo dicit. ET SERMO dñi currat:) qa nō poteſt totaliter īpediri:ſed retardari. Ideo dicit. CVRRAT.) Col.4. Orātes ſimul etiā pro nobis,vt dominus aperiat nobis hoſtium ſermonis,ad loquendū myſteriū Chriſti &c. Itē VT CLARIFICETVR) .ſ. per clarā,& lucidā expoſitionem apud rudes & ſapiētes: ſicut & apud vos Ro.1. Sapientibus & inſipiētibus debitor ſum &c. Prouer.14. Doctrina prudentiū facilis. Item per miracula, quę ſunt demōſtrationes fidei. Eſt.n.oīs ſcientia clara per demōſtrationes:& hoc eſt orandū. Act.4. Da ſeruis tuis cū omni fiducia loqui verbū tuū &c. Item ſecundo orandū eſt pro peccatoribus,vt liberenť AB IMPORTVNIS & malis hoibus).ſ.pſeudoapoſtolis,q ſunt importuni in diſputādo:mali in ſeducendo. Vel a perſecutoribus,qui cogitauerunt iniquitatem in corde. Et ratio huius petitionis eſt,quia omniū non eſt fides: qa licet videātur habere eam:nō tamen habent verā. Eſa.53. Domine quis credidit auditui noſtro. Rom.10. Non omnes obediunt euangelio.

Deinde cū dicit. FIDELIS &c.) Ponit fiduciā,quā habet de eis. Et primo facit hoc. Secundo orat p eis,ibi. DOMINVS autē &c. Fiducia autē pendet ex deo, qui gratiā dat:& ex hoibus,qui ſunt liberi arbitrii:vt dirigātur in gratia. Dicit primo ex parte dei. CONFIDO) qꝛ orabitis & exaudiemini:qa fidelis eſt dñs.qui confirmabit in bonis.quę in vobis eſt operatus.1.Pet.vlti. Perficiet:cōfirmabit cōſolidabitq; &c. Et cuſtodiet a malo culpę & pœnę. Si tamen in mala pœnæ incidant,eſt eis in bonum:quia diligentibus deū omnia cooperātur in bonum &c.vt dicit Ro.8. Secundo ex parte eorū dicit. CONFIDIMVS &c.) .ſ.ex gratia, quā accepiſtis:ſed in deo,nō in virtute veſtra Heb.6. Cōfidimus autē de vobis dilectiſſimi meliora,& viciniora ſalutis &c. Quoniā quęcunq; pcipimus &c.i.quoniā pſeuerabitis. Exo.24. Omnia verba,quę locutus eſt dñs faciemus.

Deinde cum dicit. DOMINVS &c. Pro eis orat dicens. DOMINVS autem dirigat).ſ.vt perueniatis. Eſt autem hominis animum pręparare:& domini linguā gubernare:vt dicitur Prouer.16. Et paulopoſt. Cor hominis diſponit viam ſuam:ſed domini eſt dirigere greſſus eius.ſ.ad deſtinatum brauium. Et ideo dicit. DIRIGAT corda,) nō ſolum exteriora opera: & hoc IN CHARITATE.) Duo autem ſunt.per quę in via ſalutis incedimus,ſ.bona,quę facimus, & mala quę ſuſtinemus. Sed opera non ſunt bona:niſi directa in finē charitatis.1.Tim.1. Finis pręcepti eſt charitas &c. Item nec patientia,niſi per Chriſtum. Luc.21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras &c. Matth.5. Beati eritis,cū maledixerint vobis homines &c. Et ideo dicit. IN PATIENTIA Chriſti ideſt tollerantia malorum propter Chriſtum,vel ad exemplum eius.1.Pet.2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquens exemplum &c.

Deinde cum dicit. DENVNCIAMVS &c.) Oſtendit quomodo ſe habeant ad homines inordinatos. Et primo pponit edictum. Secundo exponit,ibi. IPSI .n. &c.) Tertio oſtendit neceſſitatem edicti proponendi, ibi. AVDIVIMVS &c.) Dicit ergo. Sic vos viuitis: & ſic confido. Sed quia ſunt quidam mali inter vos, denunciamus: ſcilicet perfectis. IN NOMINE &c. Hoc enim ad pręlatum pertinet. Eſa.58. Annuncia populo meo ſcelera eorum:& domui Iuda peccata eorum & cętera. Ezech.3. Sanguinem illius de manu tua requiram. Et ſequitur edictum dicens. VT SVBTRAHATIS & cętera.) Et hoc introductum eſt in eccleſia,qꝛ mali vitentur:& hoc ne infirmiores ex eorum conſortio maculentur. Eccle.13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. primę Corin.5. Modicum fermētum totam maſſam corrumpit. Item ad ſanationem peccantis,vt confuſio cedat ei in ſalutem. Eccle.4 8. Eſt confuſio adducens peccatum:& eſt confuſio adducens gloriam. Nec hoc debet fieri paſſim: ſed cum deliberatione,& maturitate.1.Corin.5. Congregatis vobis,& meo ſpiritu, cū virtute domini Ieſu tradere huiuſmodi Satanę in interitum carnis &c. Et hic dicitur. VT SVBTRAHATIS &c.) Nec debet fieri excōmunicatio,niſi p aliquo peccato:quia hic dicitur inordinate &c. Et hoc eſt, quādo aliquid eſt ſcdm ſe malū:& cōtra ordinē iuris naturalis vt glo.exponit.1.Cori.14. Vt oīa honeſte & ſcdm ordinem fiāt in vobis. Ro.13. Omnia quę ſunt, a deo ordinata ſunt. Vel qa eſt phibitū & cōtra doctrinā eccleſię.

Vnde dicit. ET NON ſecūdū traditionē &c.)Supra ſecundo hoius. Tenete traditiones, quas didiciſtis: ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.

Deinde cū dicit. IPSE enim &c.)Exponit qoſtum ad vltimū, quod dixerat.ſ. ſecundū traditiones oſtendens, quæ ſit traditio hęc: & quomodo acceperūt ab ipſo. Eſt aūt hęc traditio: vt nō eſſent ocioſi, vel curioſi. Et primo oſtēdit, quomodo acceperūt verbo. Secūdo quomodo exēplo. Itē primo oſtēdit, ꝙ vitauit iquietudinē, ſecundo quomodo, tertio aſſignat cauſam. Dicit ergo. TRADITIONEM quā acceperūt ſcitis &c. quia ꝓlati ſunt imitādi nō in omnibus: ſed in his, q̄ ſunt ſecundū regulā Chriſti. primę Cor. 4. & 11. Imitatores mei eſtote: ſicut & ego Chriſti &c. ET IN QVO?) quoniā nō inquieti fuimus inter vos. Erant enim Theſſalonicēſes valde liberales. primę Theſ. 4. De charitate fraternitatis, nō neceſſe habemus ſcribere vobis: Ipſi enim didiciſtis &c. Et hac ratiōe pauperes ocioſe viuebāt: & ex ocio dabant ſe operibus indebitis, nec pertinētibus ad eos. Et hoc erat Inquietodo. Et ideo dicit. QVONIAM non inquieti &c.) primę Theſ. 4. Operā detis, vt quieti ſitis &c. Item NEQVE gratias &c.) qa operibus manuū operabatur. Act. 20. dicitur. Ipſi ſcitis, quoniā ad ea, quę mihi opus erant: & his, qui mecū ſunt, miniſtrauerunt manus iſtę. Et Prouer. vlti. Panem ocioſa nō comedit. Nu. 16. Tu ſcis, quia nec aſellū quidē vnquā acceperim ab eis &c. Sed in labore, & fatigatione. Nō parum, ſed nocte, & die.i. cōtinoe: quia aliquādo oportebat eū p̄dicare, & docere, & reſiduū ponebat in labore. NE QVEM veſtrū.) ſecundę Corin. 12. Quid eſt quod præ cęteris minus habuiſtis, niſi ꝙ non grauaui vos?

Deinde cū dicit. NON quaſi non &c.) Aſſignat cauſam ſui operis manualis. Vbi excludit p̄io cauſam falſam. Secūdo ponit verā. Falſa quidē cauſa eſſet, ſi qois diceret, ꝙ ei nō liceret accipere ab eis ſumptus. Et ideo dicit. NON quaſi &c. immo habuimus poteſtatē viuendi de ſomptibus fideliū. primę Corin. 9. Qui altario deſeruiūt, cū altari participāt. Mat. 10. Dignus ē operarius cibo ſuo. primę Corin. 9. Sic & dñs ordinauit his, q euāgeliū annunciant, de euangelio viuere. Et ſic ex euāgelio ſunt duo genera hominū poteſtatē ponentiū viuere de ſumptibus, qoi.ſ. altari deſeruiunt, vt prędicatores.

Deinde cū dicit. SED vt nos &c.) Ponit verā cauſam. Nā duplicē cauſam inuenimus, qoare Apſs manibus laborauit. Vna apud Corin. Alia hic. Illi enī erāt aoari, & grauati (ſicut ibi dicit.) Cauſa aūt, quare laborauit hic, fuit horū ociū. Et iō dicit. VT NOSMETIPSOS formā daremus vobis. &c).ſ. laborādi. primæ Tim. 4. Exēplū eſto fideliū in verbo, in cōuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. primę Pe. 5. Forma facti gregis. Alia cā ponit̄ in gloſſa. primę Corin. 4.ſ. qꝛ nō ıouenimus, qui det nobis: & tūc laborabat. Quarta cā erat: vt ſicut monachi Ægypti nō eſſent ocioſi. Eccle. 33. Multā malitiā docuit ocioſitas &c. Vñ qui nō hñt exercitiū, vel officii, vel ſtudii, vel lectionis, periculoſe viuunt ocioſi.

Etenim cum eſſemus apud vos, hoc præcipiebamus vobis: vt ſi quis nollet operari, is, nec ederet. Audimus enim quoſdam verſantes inter vos inordinate: nihil operis faciētes: ſed curioſe agentes. His autē, qui ſunt iſtiuſmodi præcipimus, & obſecramus per dñm noſtrū Ieſum Chriſtum: vt cum quiete operantes, ſuū ipſorū panē edant.
Gala. 6. Vos aūt frēs † ne defatigemini in benefaciendo. Quod ſi quis nō obedit ſermoni noſtro, per epiſtolā hūc indicate: & ne cōmerciū habeatis cum illo: vt pudore ſuffundatur: neq; velut inimicū habeatis: ſed admonete, vt fratrē. Ipſe aūt dñs pacis det vobis pacem ſemper omnibus modis. Dominus ſit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli: quod eſt ſignum in omni epiſtola. Ita ſcribo: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.

Nam cum eſſemus apud vos, hoc denunciabamus vobis: quoniā ſi quis nō vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quoſdam ambulantes inquiete, nihil operātes: ſed curioſe agentes. His autē, qui eiuſmodi ſunt, denunciamus, & obſecramus in dño Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes, ſuum panem māducent. Vos autē fratres nolite deficere benefacientes. Quod ſi quis non obedierit verbo noſtro, per epiſtolā hunc notate: & non cōmiſceamini cū illo, vt confundatur. Et nolite quaſi inimicū exiſtimare: ſed corripite vt fratrē. Ipſe autē deus pacis, det vobis pacem ſempiternam in omni loco. Dominus ſit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli: quod eſt ſignum in omni epiſtola. Ita ſcribo. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen. Lec. II.

SVPRA oſtendit Apoſtolus: quid eis ſuo exemplo tradidit: vt.ſ. nō eſſent inquieti: ſed vt operarentur: hic oſtēdit, quomodo hoc preſens verbis & factis tradidit. Vnde dicit. CVM ESSEMVS &c.). q.d. Vt formā daremus vobis: fecimus, quod docuimus: qa hoc denunciabamus. Quoniā ſi quis &c. Hęc verba, ſicut dicit Glo. & Augu. in libro de operibus monachoꝝ: quidā peruertebāt, ꝙ nō ſit licitū ſeruis dei manibus operari: ꝓpter hoc quod dicit̄. Mat. 6. Nolite ſolliciti eſſe &c. Nam dicont hāc operationē ꝑtinere ad ſollicitudinē victus: & ꝓpter hoc iſtud referebāt ad ſpūalia opera. q.d. Si quis nō vult facere opera meritoria, & ſpiritualia, nō eſt dignus māducare. Sed hoc eſt cōtra intentionē Apoſtoli, qui dicit. DENVNCIABAMVS NOS) ſic feciſſe.ſ. in labore & fatigatiōe. Sed quid eſt, quoniā ſi qois nō vult &c. Eſt ne hoc conſiliū, vel præceptum? Et videtur eſſe pręceptū: quia infra dicitur. Si quis non obedierit verbo noſtro &c. Ergo omnes tenentur manibus operari. Qui igitur nō operatur manibus: ſed ſtat ocioſus peccat mortaliter. Reſpōdeo. Dicēdū eſt: ꝙ ē p̄ceptū: ſed aliquid pręcipitur dupliciter: ſimpliciter, vel ſub conditione. Simpliciter pręcipitur, quod per ſe eſt neceſſariū ad ſalutē: & hęc ſunt opera virtutum. Sub conditione vero: vt quādo talis eſt caſus, ſine quo pręceptū ſeruari nō poteſt. Pręcipitur aūt homini, ꝙ corpus ſuū ſuſtentet. Alias enim eſt homicida ſuiipſius. Gene. 2. De omni ligno paradiſi comede &c. Ex pręcepto ergo tenet̄ hō corpus ſuū nutrire. Et ſimiliter ad omnia, ſine quibus corpus nō poteſt viuere, tenemur. Vnde quicūq; nō habet alias, vnde corpus ſuſtentet licite: vel poſſeſſione, vel licito negocio: tenetur laborare, ne furetur. Eph. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autē laboret, operando manibus ſuis &c. Eſt ergo præceptum, quando aliter non pōt licite viuere. Vnde dicit. SI QVIS nō vult operari, nec māducet.) Eſt ergo duobus modis neceſſarium: vt homo poſſit māducare.ſ. vel ꝙ habeat poſſeſſionem: vel ꝙ licite procuret. p̄s. Labores manuū tuarum: quia māducabis &c. 1. Theſ. 4. Operamini manibus veſtris, ſicut pręcipimus vobis &c.

Laborare manibus eſt p̄ceptū ab Apoſtolo nō abſolute neceſſarium ad ſalutem, ſed ſub conditione.

Deinde cum dicit. AVDIVIMVS &c.) Ponit neceſſitatem huius pręcepti, quia Apoſtolus dixit hoc, non tam ex officio docentis: q̄ propter vitiom gentis. Ideo primo ponit culpam, quę inducit neceſſitatem pręcepti. Secundo adhibet remedium. ibi. HIS autem qui &c.) Dicit ergo. AVDIVIMVS &c.). q.d. Ideo non occulto hoc pręceptum: quia audiuimus quoſdā &c. Anima enim hoīs ſemp oportet, ꝙ circa aliqd occupetur: & iden neceſſe eſt ꝙ otioſi inquietudinē patiant̄ circa illicita. p̄ię Theſ. 4. Operā detis, vt quieti ſitis &c. Et addit. SED CVRIOSE.ſ. de negociis aliorum. Prouer. 21. Deſideria occidunt pigrum.

Deinde adhibet remediū, cū dicit. HIS qui aūt &c.

Et primo ex parte peccantium. Secũdo ex parte alioꝝ. ibi. VOS autẽ &c.) Dicit ergo. His, qui ſunt hmõi, denunciamus ſcuere, vt prælatus: obſecramus aũt charitatiue, vt pater eoꝝ: panẽ ſuum, non alienum: ſed debitũ ſibi. ſ. licite acquiſitũ, cum ſilentio. i. ſine inquietudine, nõ diſcurrẽdo. Eſa. 30. Cultus iuſtitię ſilentium. Ezech. 33. Multam malitiam docuit ocioſitas.

Deinde cũ dicit. VOS aũt &c.) Ex parte alioꝝ non peccantium duplex adhibet remediũ. Primo. ſ. ꝙ non ceſſent benefaciendo. Secundo ꝙ illos corripiant. ibi. QVOD SI quis &c.) Dicit ergo. VOS autẽ &c. q. d. Nolite deficere benefaciendo: licet ocioſi abutantur. Gala. 5. Bonum facientes, nõ deficiamus &c. Et hoc neceſſariũ eſt, etiã ſi operentur manibus: & non deeſſet eis aliquid: quia neceſſaria eſt aliis ſubuentio.

Deinde cũ dicit. QVOD ſi quis &c.) Innuit, ꝙ corrigãtur. Et primo oſtẽdit, quo ordine puniant̃. Secũdo oſtendit effectũ pœnę. ibi. VT CONFVNDANTVR.) Tertio finem ibi. ET NOLITE &c.) In ordine vero primo ponit culpã. Secũdo eius manifeſtationẽ. Tertio eius punitionem. Culpa eſt inobedientia. Et ideo dicit. QVOD ſi quis nõ obedierit). 1. Reg. 15. Quaſi peccatũ ariolãdi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatrię nolle acquieſcere. Manifeſtatio & cõuictio ponitur, cũ dicit. HVNC per epiſtolã notate). i. manifeſtate perueritatis inquiſitionẽ. Iob. 29 Cauſam, quã neſciebã, diligẽtiſſime inueſtigabã. Pœna eoꝝ eſt ſententia excõicationis. Vnde dicit. ET NON cõmiſceamini cũ illo.) primæ Corin. 5. Cũ hmõi nec cibũ ſumere. 2. Io. Nolite eũ recipere in domũ: nec aue ei dixeritis. Hic nota ꝙ excõicatio infligitur pro inobediẽtia: debet tñ eſſe conuictus. Vnde dicit. SI QVIS non obedierit, per epiſtolam. HVNC notate). i. ſignificate nobis, vt puniatur: & tamẽ vos interim NE COMMISCEAMINI cũ illo. Sed effectus pœnę eſt, vt cõfundatur & ex hoc reſipiſcat. Eccle. 4. Eſt confuſio adducens peccatũ, & eſt cõfuſio adducẽs gloriã &c. Finis autẽ & intẽtio debet eſſe eius correctio, quã intendit charitas. Vnde dicit. ET NOLITE &c.) Quia non debet fieri ex liuore odii ſed ex ſtudio charitatis. q. d. Quod ipſum vitatis, non fiat ex odio inimicitię. Mat. quinto. Diligite inimicos veſtros: benefacite his, qui oderunt vos &c. Et ideo dicit. SED corripite, vt fratrem.) In quo oſtenditur charitas. ps. Ecce quam bonum, & quã iocundum habitare fratres in vnum.

Deinde cum dicit. IPSE autem &c. Concludit epiſtolam: & primo ponitur concluſio. ſecundo ſalutatio, quę eſt quaſi epiſtolę ſigillum. ibi. SALVTATIO &c.) Iterum prima in duas: quia eis primo optat dona dei. Secundo ipſum deum. ibi. DOMINVS ſit &c.) Quantum ad primum, dicit. IPSE &c.) Deus dicitur eſſe pacis, quantũ ad duo. Pax enim conſiſtit in duobus: vt. ſ. homo concordet ad ſeipſum, & ad alios. Et neutrũ poteſt haberi ſufficienter: niſi in deo: quia ſibi non concordat ſufficienter: niſi in deo, & minus aliis: quia tunc affectus hominis concordat in ſeipſo: quando quod videtur ſecundũ vnum, ſufficit quantũ ad omnes, quod nihil poteſt eſſe, niſi per deum. ps. Qui replet in bonis deſideriũ tuum. Quęcũq; enim alia pręter deum, non ſufficiunt ad omnes: ſed deus ſufficit. Ioan. 16. In me pacem habebitis &c. Item homines non vniuntur inter ſe: niſi in eo, quod eſt cõmune inter eos: & hoc eſt maxime deus. Et ideo dicit. DEVS pacis det non pacem temporalem: ſed SEMPITERNAM). i. ſpiritualem, quę hic incipit, & ibi perficitur. ps. Qui poſuit fines tuos pacem. Et HOC in omni loco) & in toto mundo apud fideles. Quantum ad ſecundũ dicit. DOMINVS SIT &c.) quia nihil aliud bene habetur niſi ipſe habeatur per fidem, & charitatem. SALVTATIO.) Hoc dicit propter infideles peruertentes epiſtolas eius. Gala. vlti. Videte qualib' literis ſcripſi vobis manu mea &c. QVOD eſt ſignum &c.) Gratia. i. gratuitum donum dei, quod gratos vos reddit deo &c. Ioan. primo. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.

Explicit deuota, & ſubtilis explanatio Angelici Doctoris Sancti Thomę Aquinatis ordinis fratrum prædicatorum: ſuper Epiſtola ſecunda, & vltima glorioſi apoſtoli ſancti Pauli ad Theſſalonicenſes.

In Epiſtolam ad Timotheum priorem: Argumentum per [redacted]

TIMOTHEVM matre Iudęa: ſed Chriſtiana, patre Græco: Paulus in miniſteriũ adoptarat: probe indolis iuuenem: & ſacris literis eruditum: quem tamen ob Iudęos coactus eſt circũcidere. Quoniam autem huic eccleſiarum curam delegarat: ſicut & Tito: quas ipſe non poterat adire: inſtituit eũ in functione epiſcopali: & in diſciplina eccleſię: non ſic admonens, vt diſcipulum: ſed vt filium & collegam. Id quo cum maiore faciat authoritate: ſubinde apoſtolicã authoritatem ſibi vendicat. Admonet autẽ, vt reiectis, qui Iudaicas fabulas inueherent, ea doceret: quę eſſent fidei, & charitatis: deinde principũ: licet ethnicoꝝ authoritatem (quoniã hinc pendebat ordo ciuitatis: & tranquillitas reipublicę) adeo non ſpernendã Chriſtianis: vt pro his orari iubeat. Quid viros deceat in cœtu eccleſiaſtico: quid mulieres pręſcribit. Epiſcopum depingit cum ſua familia. Atq; hęc ferme trib' primis capitibus. Deinde admonet, ne recipiat Iudaicas fabulas: de ciborum delectu, de vitando coniugio. Mox docet: qualem ſe pręſtare debeat erga grande natu viros: erga iuuenes: erga anus: erga puellas: erga viduas, diuites, ac pauperes: & eccleſię ſtipe alendas: erga adoleſcentiores, & ſuſpectę etiamnum ętatis. Ad hęc pręſcribit: quid pręcipere debeat dominis: quid ſeruis: quid diuitibus: admonens modis omnibus reiiciẽdas contentioſas quęſtiones ſophiſticaꝝ: inani doctrinę ſpecie ſeſe venditantium. Scribit e Laodicea per Tychicum Diaconum.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Sancti Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorum: ſuper Epiſtolam primã Diui Pauli Apoſtoli ad Timotheum.

IN MANV dei poteſtas terrę: & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempore ſuper illã. Eccle. 10. Hæc verba materię huius epiſtolę conueniunt. Prius enim inſtruxit eccleſiam in his, quę ad eius vnitatem pertinẽt, Hic inſtruit ipſos rectores eccleſię, qui ſunt quaſi principalia membra eius. Circa quod, videnda eſt iſta inſtructio, & vtilitas. Inſtructio eſt in deo: quia in manu dei &c. Et hoc tripliciter: quia ab ipſo exoritur. Roma. 13. Non eſt poteſtas, niſi a deo. Item ꝙ ſecundum deum debet regulari. Prouer. 8. Per me reges regnant, & conditores legum iuſta decernunt &c. Item quia ſecundum dei diſpoſitionem eorum poteſtas fundatur. Dañ. ſecũdo. Et ipſe mutat tempora, & ætates: transfert regna, atq; conſtituit &c. Item vtilitas eorum oſtenditur: quia eſt ad cohibendam nequitiã hominum: quia execrabilis omnis iniquitas gentium. Infra. 1. Iuſto non eſt lex poſita. Rectores legis tripliciter debẽt ſe habere ad mala. Primo, vt ea corde odio habeant. 2. Mach. 3. Animo odio habentes mala &c. Secundo vt prohibeant ea, ne fiant. Prouer. 20. Rex, qui ſedet in ſolio iudicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Tertio, vt facta puniant. Roñ. 13. Miniſter enim dei eſt vindex in iram ei', qui male agit. Tertio videnda eſt vtilitas, ibi. (Vtilem rectorem &c. Et ad tria eſt vtilis rector, quæ notantur. Eccleſiaſ. 49. Ioſeph princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum: ſtabilimentum populi.

Primo princeps fratrũ, vt gentẽ ſuſtentet, per potentiã. Eſa.19. Et rex fortis dominabitur eorum &c. Rector fratrum, dirigendo per ſapientiam. Eſa.32. Princeps ea quę ſunt digna principe, cogitabit &c. Eccl.10. In medio fratrũ rector illorũ. Stabilimentũ populi, vt cohibeat ab iniuſtis, per iuſtitiã. ps. Tu populũ humilẽ ſaluũ facies, & oculos ſuperborũ humiliabis &c. Et ſic patet materia harũ epiſtolarũ: quia eſt ad inſtructionẽ rectorum populi fidelis. in quo quidã preferuntur in ſpiritualibus, ſicut prelati eccleſiarũ: quos primo inſtruit. Quidam vero in tẽporalibus: quos ſecundo monet. Et hoc in epiſtola ad Philemõ. Circa primũ tres ſunt epiſtolę: ſecundũ tria quæ competunt prelato: quorum primum eſt vt gubernet populũ. ſecũdum vt pro populo ſubdito patiatur. tertium vt malos coerceat. primum in prima ad Timo. ſecundũ in ſecunda: vbi agit de martyrio. tertium in epiſtola ad Titum: vbi agit, ac docet, quomodo vitet hereticos: vt etiam patet in argumentis epiſtolarum. Cap. I.

1.Cor.1. Gal.1. Ephe.1. 1.Pe.1.

PAulus apoſtolus Ieſu chriſti iuxta delegationem dei ſeruatoris noſtri, & domini Ieſu Chriſti: qui eſt ſpes noſtra Timotheo Germano filio in fide. † Gratia, miſericordia: pax, a deo patre noſtro: & domino Ieſu Chriſto domino noſtro.

PAulus apoſtolus Ieſu chriſti ſecundum imperium dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu ſpei noſtræ. Timotheo dilecto filio in fide, Gratia, & miſericordia, & pax a deo patre & Chriſto Ieſu domino noſtro.

DIVIDITVR hęc epiſtola in ſalutationem, & epiſtolarẽ narrationẽ. ibi. SICVT rogaui &c.) Circa primũ tria facit: quia primo ponitur perſona ſalutans. Secundo perſona ſalutata, Tertio bona optata. Deſcribit autem perſonam ſalutãtem, primo ex nomine Pauli: quod cõuenit authoritati propter duo. In epiſtolatu eni duo ſunt. ſ. altitudo poteſtatis, ad quã exaltantur humiles. 1. Reg.15. Cum eſſes paruulus in oculis tuis, caput i tribub' Iſrael factus es. Et PAVLVS dicitur modicus. Item claritas ſapientię: & hanc dominus prębet paruulis. Mat.11. Reuelaſti ea paruulis &c. Secundo ex authoritate: quia APOSTOLVS) .i. miſſus. Io.20. Sicut miſit me pater. primę Cor.9. Signaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Tertio ex origine huius authoritatis Vnde dicit. IESV Chriſti, ſecũdum imperium dei &c.) Act.13. Segregate mihi Barnabam & Saulũ in opus ad quod aſſumpſi eos &c. 1. Reg. 13. Quęſiuit ſibi dominus virũ iuxta cor ſuũ &c. Ex quo patet, ꝙ prelati ex neceſſitate pręcepti, tenentur ad ea, quę ſunt proprii officii. primę Cor.9. Vę mihi enim eſt, ſi nõ euãgelizauero. ET IESV) qui eſt ſpes noſtra, vt ad eum veniamus. Phil.1. Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cũ Chriſto &c. Vel SPEI NOSTRÆ) quia per ipſum ſperamus adipiſci bona ęterna. primę Petri.1. Regenerauit nos in ſpẽ viuã &c. Rom.15. Per conſolationẽ ſcripturarũ ſpẽ habeamus. Perſonã ſalutatã deſcribit tripliciter. Primo ex nomine. cũ dicit. TIMOTHEO) de quo Act.16. Item ex affectione dicens. DILECTO. Phil.2. Neminẽ habeo tam vnanimem &c. Item ex filiatione, dicens. FILIO MEO in fide) ſ. a ſe cõuerſo. primæ Cor.4. Miſi ad vos Timotheũ filiũ meũ chariſſimũ, & fidelẽ in domino &c Tunc autem primo ponit bona optata. Et ſecundo oſtẽdit, a quo ſunt. Sciendũ eſt autẽ ꝙ i aliis epiſtolis duo ponunẽ: hic tria: quia prelati pluribus indigent. Et ideo dicit. MISERICORDIA) hic ET GRATIA) primo ſibi, & inde aliis. Et ſumitur hic

In apoſtolatu ſunt autoritas & altitudo ptãtis.

MISERICORDIA) ꝓ remiſſione peccatorũ: quia hęc eſt dei miſericordia. GRATIA) vero pro munere gratiarum, quo indigent prelati. Vel GRATIA) ſicut in aliis. pro gratia iuſtificante: ſed MISERICORDIA) pro munere diuino in ſpiritualibus chariſmatibus exaltante. Sap.4. Gratia dei, & miſericordia in ſanctos ei' & reſpectus in electos illius. ET PAX) ſ. tecũ: & per te aliis. ps. Suſcipiant mõtes pacẽ. Sed vnde? A DEO) vt dent populo. Iaco.1. Omne datũ optimũ: & omne donum perfectũ deſurſum eſt deſcendens a parte luminũ &c. ET CHRISTO Ieſu domino noſtro). ſ. per quem maxima nobis & pręcioſa promiſſa donauit. 2. Pe.1.

Quẽadmodũ rogauit te; vt remaneret Epheſi cum proficeret in Macedoniã; ita facito, vt renuncies quibuſdam; ne diuerſam ſequantur doctrinam; nec attendant fabulis & genealogiis nunꝗ finiendis; quæ quæſtiones præbent magis, ꝗ ædificationem dei; quæ eſt per fidem. Porro finis præcepti eſt charitas ex puro corde, & conſcientia bona; & fide non ſimulata.

Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi, cum irẽ in Macedoniam; vt denunciares quibuſdam, ne aliter docerent, neq; intenderent fabulis, & genealogiis interminatis; quæ quæſtiones præſtãt magis, ꝗ ædificationem dei quæ eſt in fide. Finis præcepti eſt charitas de corde puro; & conſcientia bona; & fide non ficta.

HIC incipit epiſtolaris narratio: & eſt hæc epiſtola, quaſi paſtoralis regula, quã Apſ tradit Timotheo, inſtruens de omnibus, quę ſpectãt ad regimen prelatoꝝ: & eo ordine. quo debet eſſe intẽtio. Primo ergo inſtruit eũ de ſpiritualibus miniſtrãdis. Secũdo de tẽporalibus in.4. ca. ibi. SPIRITVS aũt &c. Item ad prelatũ pertinet primo, ꝙ doceat de forma fidei: ne fides ſubditorum corrũpatur. Luc.22. Ego rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua: & tu aliquãdo cõuerſus, cõfirma fratres tuos. Secũdo vt inſtruat eos de pertinentibus ad cultũ dei: quod non poteſt eſſe, niſi fides ſit recta. Ideo primo inſtruit de fide. 2. de cultu dei. 1. ca. ibi. OBSECRO igitur &c. tertio agit de inſtructione officiorũ eccleſiaſticoꝝ. in tertio capi. ibi. FIDELIS SERMO.) Sciendum eſt aũt, ꝙ in primitiua eccleſia error fuit periculoſus quorũdam, dicentiũ legalia debere ſeruari ſimul cum euangelio. Quod Apoſtolus excludit primo, oſtẽdens legis conditionẽ ſcdo probat per experimentũ in ſeipſo. ibi. GRATIAS agn &c.) Circa primum tria facit: quia primo oſtendit. quid de lege ſit repudiandũ. 2. quid in ea accęptandũ. ibi. FINIS autẽ pręcepti &c.) tertio concludit legis conditionẽ. ibi. SCIMVS autẽ quia &c.) Repudiandũ eſt autẽ in lege, quod alii male addiderunt, nõ quod a deo eſt datum: niſi iam ſecũdũ carnalẽ intellectũ. Et primo docet falſas fabulas, & traditiones eſſe repudiandas ſcdo rationem aſſignat. ibi. QVAE quęſtiones &c. Dicit ergo. Dico, ꝙ debes facere SICVT rogaui te) cũ tamẽ poſſem iperare. Eccle. 32. Rectorem te poſuerũt: noli extolli: eſto in illis, quaſi vnus ex illis &c. VT DENVNCIARES quibuſdam.) Vel aliter duo pertinẽt ad prelatũ, vt cohibeat docẽtes falſa. Et ideo dicit. NE ALITER docerent.) Gala.1. Si quis vobis euangelizauerit, pręter id, quod accępiſtis anathema ſit Deute.4. Non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis: neq; auferetis ex eo. Secũdo vt ſi contingat, ꝙ aliqui falſa docerent, prohibeat populum, ne eis intendant. Vnde dicit. NEQVE intendant &c.) Fuerunt autem quidam hæretici, qui deteſtantes vetus teſtamentum exponebant, ꝙ Apoſtolus ipſum repudiabat deridendo hiſtorias eius, dicens. FABVLIS & genealogiis interminatis &c. Cõtra quod dicit Aug. ꝙ Apſ vtitur hiſtoriis & genealogiis veteris teſtamenti. Gala.4. Abraham duos filios habuit &c. Si ergo reprobaret non eis vteretur. Dicit ergo fabulas, nõ datã legẽ in ſcriptis:

Error in obſeruatione legalium.

In ſcriptis:ſed in ore.ſ.thalmud nõ quę Moyſes ore tradidit:ſed q̃ alij addiderũt:vt ſunt ſtultę fabulę.ſ.ꝙ Adã habuit aliam vxorem:ex qua dicunt natos dæmones. Mat.15.Irritũ feciſtis mandatũ dei ꝑpter traditionem veſtrã.2.Ti.4.Ad fabulas aũt cõuertent̃. Rõ huius eſt. QVIA preſtant q̃ões).i.cõtentiones.ſecũdæ Timo.2. Noli verbis cõtẽdere.Prouer.20.Honor eſt homini,qui ſe ſeparat a contentionibus &c. QVAM ędificationẽ dei.q̃ eſt per fidem.& in fide)quãdo.ſ.aliqs eſt cõfirmatus in veritate fidei,ad quod debet oĩs doctrina tẽdere.

Deinde cũ dicit. FINIS aũt &c.)Oſtẽdit,qd de lege ſit tenẽdũ.Et circa hoc duo facit:quia primo oñdit hoc ſcdo quod periculum eſt his,qui hoc nõ tenent.ibi. A QVIBVSDAM &c.)Circa primũ ſciẽdum,ꝙ lex vetus dr̃ lex mãdatoꝝ:quia mãdatis & præceptis cõtinetur. Ephe.2.Legẽ mandatoꝝ decretis euacuãs. Illud ergo, ad quod ordinãtur omnia mãdata legis eſt ꝓcipue tenendũ.hoc aũt eſt charitas.Math.22.Diliges deũ tuũ ex toto corde tuo.&c.Et paulopoſt.In his duobus mãdatis,vniuerſa lex pẽdet & ꝓphetę.Sed quõ charitas eſt finis ꝓcepti? Ad hoc ſciendũ duo ſunt cõſiderãda.Primo ꝙ oĩa ꝓcepta legis ſunt de actibus virtutũ:& ꝙ per oẽs actus virtutũ ordinat̃ homo vnus ad aliũ.Scdo ꝙ obiectũ vnius virtutis eſt finis alterius:quia quãdocũq; vna potẽtia eſt circa aliquẽ finẽ:ad illã ordinãtur omnia,q̃ ſunt eiuſdẽ ſicut ad finẽ:ſicut frenifactiua ad equeſtrẽ: quia officiũ equeſtris eſt eius finis.hęc autẽ ad ducem. Virtutes aũt theologicæ vltimũ finẽ habẽt pro obiecto. Alię aũt ſunt circa ea,quę ſunt ad finem. Virtutes ergo oẽs reſpiciunt theologicas,ſicut finẽ.Inter theologicas vero illa plus habet de rõne finis,q̃ ꝓpinquius ſe habet ad vltimũ finẽ.Fides aũt oſtẽdit eũ,ſpes facit tendere in eũ:charitas vnit.Ergo oẽs ordinantur ad charitatẽ.Et ſic dr̃ CHARITAS finis ꝓceptorum. Sed cũ ea, quę ſunt ad finẽ diſponũt ad finẽ:pręcepta aũt ſunt ad charitatẽ:ideo diſponunt ad eã.Ideo dicit. DE CORDE PVRO.) Ad hoc enim ꝙ cor ſit purum,dant̃ pręcepta virtutũ:quarũ quędã ordinãtur ad modũ rectificandi paſſiones:quarũ.ſ.virtutũ materię ſunt paſſiones:ſicut tẽperantia,quę ordinat cõcupiſcẽtiã:mãſuetudo iras: fortitudo,timores.& audacias.Per has enim paſſiones turbat̃ puritas cordis.Et ideo iſtę virtutes faciunt cor purũ.Sed nũquid hoc requirit̃ ad charitatẽ. Rñdeo.Dicendũ eſt ꝙ ſic:quia ĩpoſſibile eſt,ꝙ cor ĩpurũ ſit promptum ad charitatẽ:quia vnicuiq; eſt diligibile,quod ſibi eſt cõforme.Cor impurũ diligit illud, quod cõpetit ei ſecũdũ paſſionẽ.Ergo neceſſe eſt ꝙ ſit expeditũ a paſſionibus.Can.1.Recti diligũt te.Alię virtutes ſunt.quę rectificãt hominẽ ad proximũ:& ex hoc ſequit̃,ꝙ habeat cõſcientiã bonã:quia nõ facit alteri. quod ſibi nõ vult fieri.Mat.7.Omnia ergo quęcũq; vultis vt faciant vobis homines.& vos facite illis &c.Et ideo quę cõtra proximum ſunt:ſunt cõtra cõſcientiã.Qui ergo nõ habuerit cõſcientiã bonã.nõ poteſt deũ pure diligere: qa qui nõ habet cõſcientiã bonã,timet pœnã.Timor aũt non eſt in charitate:ſed fugit deũ,& nõ vnitur ei.Et iõ pręcepta,quę cõſcientiã rectificãt,bene diſponunt ad charitatẽ.Alię ſunt virtutes ad habẽdã verã fidẽ.ſ.virtutes, quibus deũ colimus.ſ.latria:& honõr:quę ſunt ordinata ad remouẽdũ errores,& ad firmandũ in cordibus,ſ. dei firmitatẽ de deo.Qui enim nõ hñt verã fidem, nõ poſſunt deũ diligere:qa qui falſo credit de deo,iam nõ diligit deũ.Nõ enim diligit qui nõ credit:qa nõ figitur affectus:niſi in illo,quod oſtendit intellectus.Et iõ quę faciũt fidẽ bonam.ordinãtur ad charitatẽ. Et iõ dicit. DE CORDE PVRO quia faciunt hoc. Mat.5.Beati mũdo corde, qoniã ipſi deum videbunt. DE CONSCIENTIA BONA)ſecũdę Corin.1.Gloria nr̃a hęc eſt, teſtimoniũ cõſciẽtię noſtrę &c. ET FIDE non ficta) .i.vera.Et ideo virtutes & præcepta ordinãtur ad finẽ: qui eſt charitas:quę & ſ mitur ſecundum iſta tria &c.

A quibus quod aberrarunt quidã:deflexerũt ad vaniloquiũ:volẽtes eſſe legis doctores:nõ in
Roma. 7. telligentes quæ loquuntur:neq; de quibus aſſe
Gala. 4. uerant. † Scimus autẽ quod bona ſit lex,ſi quis
Exo. 10. ea legitime vtatur:ſciens illud, ꝙ iuſto lex nõ ſit
& 23.
poſita: † ſed iniuſtis,& inobſequẽtibus: impiis, Leui. 18.
& peccatoribus:irreuerẽtibus,& prophanis:patri 1. Corin. 5.
cidis:& matricidis:homicidis:ſcortatoribus:maſculorum cõcubitoribus:plagiariis:mendacibus periuris.Et ſi quid aliud eſt:quod ſane doctrinæ aduerſetur, ſecundũ euangeliũ gloriæ beati dei: quod cõcreditũ eſt mihi.Et gratiã habeo:qui me Act. 9.
potentẽ reddidit Chriſto Ieſu domino noſtro:qa Gala. 1.
fidelẽ me iudicauit, ponẽdo in miniſterium:qui prius eram blaſphemus: † & perſequutor, & violẽtus: ſed & miſericordiã adeptus ſum: quod ignorans fecerim per incredulitatem. Exuberauit autem ſupra modum gratia domini noſtri, cũ fide,& dilectione:quæ eſt per Chriſtũ Ieſum.

A quibus quidã aberrãtes,cõuerſi, ſunt in vaniloquiũ:volẽtes eſſe legis doctores, nõ intelligẽtes,neq; quæ loquũtur:neq; de quibus affirmãt. Scimus autem,quia bona eſt lex,ſi quis ea legitime vtatur. Scientes hoc quia lex iuſto nõ eſt poſita:ſed iniuſtis,& nõ ſubditis:impiis,& peccatoribus:ſceleratis,& cõtaminatis:patricidis, & matricidis:homicidis:fornicariis: maſculorũ cõcubitoribus:plagiariis:mendacibus,& periuris.Et ſi qd aliud ſane doctrinæ aduerſatur, quæ eſt ſecũdũ euangeliũ gloriæ beati dei, quod creditũ eſt mihi.Gratias ago ei,qui me cõfortauit in Chriſto Ieſu domino noſtro:quia fidelẽ me extimauit, ponens in miniſterio.Qui prius blaſphemus fui,& perſecutor,& contumelioſus: ſed miſericordiam dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate.Superabũdauit autẽ gratia dñi noſtri,cũ fide,& dilectione quæ eſt in xp̃o Ieſu. Lec. III.

SVPRA oſtendit virtutũ dignitatẽ & vtilitatẽ:hic declarat harũ neceſſitatẽ:quia quicũq; ab his diſcedit in periculũ falſę doctrinę cadit.Et circa hoc duo facit: qa primo ponit̃ falſitas doctrinę,in quã incidunt.Secũdo cõditionẽ falſa dicẽtiũ.ibi. VOLENTES eſſe &c.) Dicit ergo.Finis præcepti &c.& hec ſunt principalia legis, a quibus quidam diſcedunt.ꝑs. Vana locuti ſunt &c. Et nota ꝙ receſſus a charitate, cauſa eſt falſæ doctrinę:quia qui non amant charitatem,cadunt in mendacium.ſecundæ Theſſalo.ſecundo.Qui non crediderunt veritati:ſed conſenſerunt iniquitati.Similiter qui dimittunt cordis puritatem. Habentes enim cor infectum paſſionibus.iudicant ſecundũ affectum earum, & non ſecundũ deum.primę Corin.2.Animalis homo non percipit,quæ dei ſunt &c.Similiter habentes conſcientiam malam: quia non poſſunt quieſcere in veritate.Et inde eſt.ꝙ quærunt falſa, vt in eis quieſcant. Infra eodem.Habens fidem, & conſcientiam bonam. Similiter qui habet fidem fictam.Eſa.21. Qui incredulus eſt, infideliter aget.

Deinde cum dicit. VOLENTES &c.)Ponitur conditio falſa docentium: & primo inordinata ambitio, ſecũdo defectus eorũ.Quantũ ad primum dicit. VOLENTES eſſe &c.) Mat.23.Amant primos recubitus in cœnis,& vocari ab hominibus rabbi &c.Iaco.tertio. Nolite plures magiſtri fieri &c.Quantum ad ſecundũ, dicit. NON intelligentes &c.)ꝑs. Neſcierunt, neq; intellexerũt:q in tenebris ambulant.Sapien.5.Sol intelligentię non eſt ortus nobis &c.Neq; quę dicuntur per authoritates, quas non intelligunt:neq; de quibus affirmant.ſ.concludendo.

Deinde cũ dicit. SCIMVS aũt &c.)Ponit legis cõdi

Quõ charitas dicit̃ finis precepti.

Fides oſtẽdit deũ, ſpes facit tendere in eum, charitas vnit deo.

Cor purum, quõ turbatur paſſionibus.

tionē,q̃tum ad duo.Primo q̃tum ad bonitatē legis.Se/
cũdo q̃tum ad finē,& intentionē legiſlatoris.ibi. SCI/
ENTES &c.)Dicit ergo. SCIMVS) .ſ.per certitudinē
ꝙ LEX bona eſt,non mala,vt hæretici dicunt.ps. Lex
domini immaculata &c.Ro.7.Lex quidē ſancta eſt & mā
datum ſanctũ,& iuſtũ & bonũ. Sed cõtingit ,ꝙ aliquis
bono vtat̃ male.Cũ ergo lex ſit bona,requirit̃ ꝙ homo
ea bene vtat̃.Et ideo dicit. SI QVIS &c.) Alias fit ei
mors:vt dicit̃.Ro.8.In lege enim ſunt quędā moralia,
& quędā cęremonialia.Cęremonialia quidem in figura
Chriſti,& eccleſię ſunt data:ſed indigent,vt intelligant̃
nõ ſolũ carnaliter:ſed etiā ſpiritualiter:& in figurā fu/
turorum:& vt ſcias,ꝙ nõ ſunt ꝑpetuo ſeruāda:ſed ceſ/
ſant veritate veniēte.Hiere.31.Et feriā domui Iſrael , &
domui Iuda fœdus nouũ,nõ ſecundũ pactũ , quod pe/
pigi cũ patribus veſtris &c. Et ſic exponit Glo.Sed Apo/
ſtolus videt̃ loqui de moralibus:quia ſubdit, ꝙ lex po/
ſita eſt ꝓpter peccata:& hęc ſunt pręcepta moralia Ho
rum legitimus vſus eſt,vt homo nõ attribuat eis pluſq̃
in eis cõtinet̃.Data eſt lex,vt cognoſcat̃ peccatũ. Ro.7.
Quia niſi lex diceret.Nõ concupiſces &c. Quod dixit̃
in decalogo. Nõ ē ergo in eis ſpes iuſtificationis:ſed in
ſola fide.Ro.3. Arbitramur iuſtificari hominem per fi/
dem,ſine operibus legis.

In lege aliq̃ qua ſunt moralia,& aliqua cęremonialia

Deinde cũ dicit. SCIENTES &c.)Oſtēdit cõditionē
legis q̃tum ad legiſlatoris intentionem:& primo ponit
exiſtimatā.ſecũdo ponit verā intentionē.ibi. SED in
iuſtis &c.)Exiſtimata intēno excludit̃ cũ dicit. IVSTO
&c.) Vbi poſſet eſſe duplex falſus intellectus. Vnus , ꝙ
Iuſtus legem nõ ſeruat:quod falſum eſt:quia niſi ſerua
ret eā,q̃tũ ad moralia,iuſtus nõ eſſet. Vnde & Chri
ſtus factus eſt ſub lege. Alius ꝙ iuſtus non obligatur ad
pręcepta legis,& non peccaret,ſi faceret contra ea.Sed
verus eſt:qa quod iponitur alicui,iponitur ſicut onus:
ſed lex iuſtis nõ iponitur,ſicut onus:qa habitus eorum
interior inclinat eos ad hoc,ad quod lex:& ideo nõ eſt
onus ei.Ro.ſecũdo.Ipſi ſibi ſunt lex . Vel aliter. LEX
NON eſt poſita pro iuſtis:ſed pro iniuſtis).q.d.Si om/
nes eſſent iuſti,nulla neceſſitas eſſet dādi legē:quia oēs
eſſent ſibi lex:intētio bonoꝝ debet eſſe,vt alios inducāt
ad virtutes.Quidā aũt per ſe ſunt bene diſpoſiti ad vir/
tutes:alii habēt mentē bene diſpoſitā:ſed per alium.Et
de iſtis ſufficit paterna monitio,nõ coactiua.Alii autē
nec per ſe:nec per alium bene diſponũtur:ideo eis om/
nino eſt neceſſaria lex,vt patet in Ethicis.

Iuſtus nõ obligatur ad legem,ſicut ad onus.

Deinde cũ dicit. SED iniuſtis &c.)Ponit verā inten
tionē:& primo deſcribit eos in generali,quibus neceſ/
ſaria eſt lex.Secũdo in ſpeciali.ibi. PATRICIDIS &c.
Sciendũ eſt aũt,ꝙ ſicut primę Ioan.tertio dr̃.Oē pecca/
tũ eſt iniquitas:& ideo repugnat alicui iuri.Cũ autē ſit
duplex ius.ſ.naturale,& poſitiuũ:naturali repugnat:
quod ſecundũ ſe eſt malũ:poſitiuo aũt repugnat:quod
eſt malũ:quia ꝓhibitũ.Quantũ ad primũ dicit. SED
iniuſtis)qui.ſ.agunt cõtra ius naturale Eſa.24.Tranſ/
greſſi ſunt leges:mutauerũt ius:diſſipauerunt fœdus
ſempiternũ &c.Quantũ ad ſecũdũ dicit. NON ſubdi
tis).ſ.pręcepto humano.Ro.1.Parētibus nõ obediētes.
Et hęc duo reſpiciunt rationē peccati.Ponit autē alia,
quę ſumunt̃ per cõparationē ad aliud:& hoc eſt,vel cõ
tra deũ:vel cõtra ꝓximũ:vel in ſeipſum.In deũ dicitur
IMPIETAS) quia pietas importat cultum dei.In pro
ximum ſic dicit. PECCATORIBVS.) ps.Non reſur/
gent impii in iudicio &c.Gala.2.Nos eni natura Iudęi,
& nõ ex gētibus peccatores.Sed ſecũdũ Augu.de doctri
na Chriſtiana:peccata diſtinguũtur in duo.ſ.i ſpiritua
lia,quę dĩr facinora:& in carnalia,& hęc dĩr flagitia.
Et iõ dicit. SCELERATIS.) quantũ ad ſpũalia.Pro/
uer.17.Qui abſcõdit ſcelera &c.Quãtum ad carnalia,
dicit. CONTAMINATIS.) Malach.ſecundo.Conta/
minauit Iudas ſanctificationem domini &c.

Ius naturale,& poſitiuũ.

Peccata aliq̃ qua cõtra deũ & cõtra ꝓximum,cõtra ſe ipſum.

Peccata alia facinora,& alia flagitia.

Deinde cõnumerat peccata in ſpeciali.Et p̃ſo nõ ſac
quędam in ſpeciali,ſecũdo colligit alia in generali,ibi.
ET SI qd aliud &c. Primo ponit peccata operis.ſecũ
do peccata oris.ibi. MENDACIBVS &c.)Circa primũ
primo ponit,quantũ ad facinora.ſecũdo quantũ ad fla
gitia.Facinora dĩt,quæ ſunt in nocumentũ ꝓximi.Et
quãto eſt ꝓximus cõiũctius:tãto eſt eoꝝ pctm̃ grauius:
qa plus eis tenemur.Et iõ p̃io dicit de p̃re.ſcdo d m̃re.
Exo.20.Honora p̃rem tuũ,& matrem &c.Et poſtea.21.
Qui pcuſſerit p̃rem ſuũ,aut m̃rem,morte moriat̃ &c.
Deinde ꝓſequitur de aliis ꝓximis homicidis,dicens.
Exo.21.Si quis per induſtriā occiderit proximũ ſuũ &c.
Deinde ponit flagitia:& primo q̃ ſecũdũ naturā ſũt,
cũ dicit. FORNICARIIS.) Heb.vlti. Fornicatores &
adulteros iudicabit deus.Secũdo cõtra naturā,dicens.
MASCVLORVM &c.)primę Corin.6.Neq; maſculorũ
concubitores regnum dei poſſidebunt.
Deīde ponit nocumēta oris:& p̃io quãtũ ad ſimplx
mēdaciũ,dicēs. MENDACIBVS.) Eph.4. Deponētes
mēdaciũ,loq̄mini veritatē &c.ſcd̃a,quãtũ ad iuramētũ
dicēs. PERIVRIIS.)Et tũc colligit alia in gñali.dicēs.
ET SI qd aliud &c.)Iob.6 . Non inuenietis in lingua
mea iniquitatē:nec in faucibus meis ſtultitia perſona/
bit &c.Ti.2.Loquere,quę decet ſanam doctrinam.
Deinde cũ dicit. QVAE eſt ſcd̃m euangelium &c.)
Oſtēdit,ꝙ euãgeliũ cõmunicat ſanā doctrinā:quod tri
pliciter deſcribit.Et p̃io a fine,cũ dicit. GLORIAE)
.ſ.quā annũciat.ps. Annũciate inter gētes gloriā eius.
Secũdo ab authore glorię,cum dicit. BEATI DEI.)
Infra vlti.Quem ſuis tēporibus oſtendet beatus,& ſo/
lus potens,rex regum &c.Tertio a miniſtro,cum dicit.
QVOD creditum eſt mihi.)Gala.2.Cum vidiſſent,ꝙ
creditum eſt mihi euangelium pręputii &c.
Deīde cũ dicit. GRATIAS ago &c.)Probat p expe/
rimētũ in ſeipſo,qd fuerit ipſe tēpore legis:& qd cõſe/
cutus ſit tēpore gratię.Et p̃io oñdit,qd circa ſe vtroq;
tēpore ſit actũ.Secũdo inducit Timotheũ ad imitandũ
ſe.ibi. HOC præceptũ &c. Circa primũ duo facit:qa
p̃io oñdit,qd datũ ſibi fuit in lege:& qd ſibi ſit datum
in euãgelio.Secũdo rationē aſſignat.ibi. FIDELIS ſer
mo &c. Itē p̃ria pars diuidit̃ in tres particulas:qa p̃io
ponit dignitatē,quā cõſecutus ē in euãgelio.Scd̃o pec/
cata,qb' ſubiacuit in ſtatu legis.ibi. QVI pri' fui &c.
Tertio quõ liberatus fuit.ibi. SED miſericordiā &c.)
Sed ad hoc ꝙ aliquis ſit miniſter euãgelii,tria requirun
tur.Primo ꝙ ſibi cõmittat̃.Ro.10.Quõ prędicabũt, ni
ſi mittant̃ &c.Secundo idoneitas.i.vt ſit fidelis.primæ.
Cor.4.Hic iā quærit̃ inter diſpēſatores,vt fidelis q̃s inue/
niat̃.Itē,vt ſit fortis ad ꝓſequēdũ. Et hęc tria ponit or/
dine retrogrado:& primo tertiũ dicēs. QVI ME cõfor
tauit &c.).ſ.ad proſequēdũ officiũ iniunctũ. Ezech.3.
Manus dñi erat mecũ,cõfortans me.Secũdũ ponit.ibi.
QVIA fidelē me &c.)Mat.24.Fidelis ſeruus & prudēs,
quē cõſtituit dñs ſuper familiā ſuā &c . Et hoc qa quę/
rebat ſolũ,quę dei erant.Primũ vero oſtēdit cum dicit.
IN MINISTERIO) .i.cõmittēs mihi miniſteriũ hoc.
Act.13.Segregate mihi Barnabam,& Saulũ in opus,ad
quod aſſumpſi eos.ſcd̃ę Corin.11.Miniſtri Chriſti ſunt,
& ego. Sed qualis erat in ſtatu legis?Peccator . Et p̃io
in deũ,cum dicit. QVI prius &c.).ſ.nominis Chriſti.
Leui.24.Educ blaſphemum extra caſtra:& ponant oēs,
qui audierunt,manus ſuas ſuper caput eius:& lapidet
eũ populus vniuerſus. Vnde ſibi illud cõpetebat.Item
in ꝓximũ,cũ dicit. PERSECVTOR.) primę Corin.15.
Nõ ſum dignus vocari apoſtolus:qm̃ pſecutus ſum ec/
cleſiā dei.Item CONTVMELIOSVS) verbis,& factis.
Hiere.20.Audiui contumelias multorum &c.
Deinde cũ dicit. SED miſericordiā dei &c.) Oñdit,
quõ fuit liberatus p xp̃m. Et circa hoc duo facit:qa p̃i
mo ponit miſericordiā liberantē.Secũdo oñdit,ꝙ ſupa
bundāter i bonis replet' ſit. ibi. SVPERABVNDAVIT
autē &c.)Quantum ad primũ dicit. SED miam &c)
Treñ.3.Miſericordię dñi,ꝙ nõ ſumus cõſumpti.Ro.9.
Cuiusvult miſeret̃,& quē vult indurat.Sed ex parte mea
aliqua eſt excuſatio peccati. QVIA ignorãs feci. Mi
nus dicit,plus ſigñat:qa aliud eſt ignorãter agere:aliud
p ignorantiā:qa ignorãter facit aliqd,q neſcit,qd' facit:
tñ ſi ſciret,ēt faceret illud,ſicut credēs ſe interficere ferā
occidit inimicũ ſuũ:quē tñ occidiſſet etiā libẽtius, ſi no
uiſſet eũ.Sed p ignorantiā facit,qui facit aliquid, quod
nõ faceret,ſi noſſet:ſicut occidēs patrē,quē ſi ſciret non
occideret eũ,quē tamē occidit,quia eũ credit inimicũ.
Sed Paulus fecit per ignorantiam:quia ſi ſciuiſſet , ꝙ
Chriſtus eſſet filius Dei,hoc non feciſſet. Sed Iudæi per
ignorantiā nõ occiderũt Chriſtũ:ſed ignorãter:qa ſi ſci
uiſſent ipſum eſſe Chriſtũ,libẽtius occidiſſent eũ.Lu.12

Miniſter euãgelii ex trib' cõſtat ex miſſione,idoneitate , & fortitudine ad proſequendum.

Differētia inter ignorãter facere , & per ignorantiam.

Seruus

Seruus, qui nouit volũtatẽ domini: & nõ ſe parauit, nec fecit volũtatẽ eius, vapulabit multis &c. Quantũ vero ad ſecũdũ dicit. SVPERABVNDAVIT &c.) Ro. qnto. Vbi abũdauit delictũ, ſuperabundauit etiã gratia &c. Et fecit ibi effectũ fidei, per dilectionem operantẽ Gal. tertio. In Chriſto Ieſu, vt pollicitationem ſpiritus accipiamus per fidem.

Certus ſermo & dignus: quẽ modis omnibus amplectamur: quod Chriſtus Ieſus venit in mũdum, vt peccatores ſaluos faceret: quorũ primus ſum ego. Verũ ideo miſericordiã ſum adeptus, vt in me primo oſtẽderet Ieſus Chriſtus omnem clementiã, ad exprimendũ exemplariis: qui credituri eſſent in ipſo in vitã æternã. Regi autẽ ſæculorum imortali: inuiſibili; ſoli ſapienti deo honor, gloria in ſæcula ſæculorũ: Amẽ. Hoc præceptũ commendo tibi fili Timothee: iuxta prophetias, quæ de te præceſſerunt, vt milites in eis bonã militiam: habens fidẽ, & bonã cõſcientiã: qua repulſa nonnulli circa fidẽ naufragiũ fecerunt: quorũ de numero eſt Hymenæus & Alexander; quos tradidi Satanę: vt diſcant non maledicere.

Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus: qa Chriſtus Ieſus venit in hunc mundũ peccatores ſaluos facere: quorũ primus ego ſum. Sed ideo miſericordiã cõſecutus ſum: vt in me primo oſtẽderet Chriſtus Ieſus omnẽ patientiam, ad informationẽ eorũ, qui credituri ſunt illi, in vitã æternam. Regi autẽ ſæculorũ imortali, inuiſibili, ſoli deo honor, & gloria, in ſæcula ſæculorũ: Amen. Hoc præceptũ cõmendo tibi fili Timothee, ſecũdum præcedentes in te prophetias: vt milites in illis bonã militiã, habens fidẽ & bonã conſcientiã. Quã quidã repellentes circa fidẽ naufragauerũt ex quibus eſt Himenæus & Alexander: quos tradidi Satanæ, vt diſcant nõ blaſphemare. Lec. IIII.

SVPRA oſtẽdit conditionẽ ſuã: & quantũ ad peccata ſub lege: & quantũ ad bona tẽpore gratię: hic oſtendit rationẽ horũ beneficiorũ: quę ſumitur ex diuina miſeratione. Et primo ꝓponit diuinam miſerationẽ in cõmuni. Secũdo aptat ad ſe. ibi. QVORVM prim' &c.) Tertio ponit gratiarũ actionẽ. ibi. REGI aũt ſæculorum &c. Circa primũ duo facit: qa primo cõmẽdat veritatẽ proponendã. ſecũdo ꝓponit diuinam miſerationem. ibi. QVIA Chriſtus Ieſus &c.) Quantũ ad primum dicit. FIDELIS &c.) Duo aũt ſunt in ſermone cõmendãda. ſ. ꝙ ſit verus, & ꝙ ſit acceptabilis. Aliquando enim ſermo verus. eſt durus, & odia concitãs. Gala. quarto. Inimicus factus ſum vobis, verũ dicens vobis. Sed hic ſermo primo quidẽ habet veritatẽ. Vnde dicit. FIDELIS ſermo.) Apoc. vlt. Hęc verba fideliſſima. & vera ſũt. Itẽ acceptabilis eſt: quia de ſalute noſtra. Ideo dicit. ET OMNI acceptione dignus.) Zacha. primo. Et reſpõdit dñs angelo, qui loquebat &c. Alia litera habet humanus ſermo: quia de ſuſceptiõe hominũ. Ti. 3. Apparuit benignitas: & humanitas ſaluatoris noſtri dei &c. Et hic ſermo eſt talis: quia Chriſtus venit &c. Quod in mundũ venit, exprimit duplicẽ naturã. ſ. diuinitatis, qua erat, anteqnã in mũdo appareret. Io. 16. Exiui a patre, & veni in mũdũ &c. Et humanitatis qua deo qui cœlũ & terrã implet. Hiere. 23. Et ideo non cõpetit in aliquo loco eſſe: ſed cõpetit ei ſecũdũ humanã naturã. Ioan. 1. In mundo erat, & mundus &c. In propria venit &c. Sed ad quid venit? Peccatores ſaluos facere. i. ꝓpter ſalutẽ populorũ. Ioan. 3. Non enim miſit deus filiũ ſuũ in mundũ vt iudicet mundũ: ſed vt mundus ſaluetur per ipſum &c. Ioan. 12. Non enim veni vt iudicẽ mundũ. Sed ſi nullus fuiſſet peccator, nunqd incarnatus nõ fuiſſet? Videtur ꝙ nõ: qa venit peccatores ſaluos facere. Nõ ergo fuiſſet neceſſaria incarnatio. Itẽ Glo. Tolle morbũ, & medicinæ opus nõ erit. Reſpõdeo. Dicẽdũ eſt: ꝙ ex verbis ſanctorũ ſatis hoc patet. Sed hec queſtio nõ eſt magnę authoritatis: quia deus ordinauit fienda: ſecundũ ꝙ res fiendę erant. Et neſcimus, qd ordinaſſet, ſi nõ pręciuiſſet peccatũ: nihilominus tñ authoritates vñr expreſſe ſonare, ꝙ nõ fuiſſet icarnat', ſi nõ peccaſſet homo: in quã partẽ ego magis declino.

An Chriſtus incarnatus fuiſſet, ſi hõ nõ peccaſſet.

Deinde cũ dicit. QVORVM primus &c.) Adaptat hoc ad ſe. Primo confitens ſe peccatorẽ. Secũdo dicit ſe ſaluatum. ibi. SED miſericordiam &c.) Dicit ergo. QVORVM primus &c.) Hic dicit hereticus, ꝙ anima Adę fuit in Paulo: & tranſiuit de corpore in corpus. q. d. Ego primus peccator, qa anima Adę eſt anima mea: ſed hoc eſt contra Apoſtolũ. Ro. 9. Cum nondum nati eſſent &c. Ergo anima nõ eſt ante corpus: primus ergo nõ tẽpore: ſed peccatorũ magnitudine. Et hoc dicit ex humilitate. Prouer. 18. Iuſtus prior eſt accuſator ſui. Prouer. 30. Stultiſſimus ſum virorũ &c. Sed nunqd fuit Apoſtolus maximus peccator? Et videtur. ꝙ Iudas fuit maior. Sed quidã dicunt, ꝙ peccatũ Pauli generalius fuit: quia cõtra totã eccleſiã. Sed hoc nihil eſt: quia Paulus in incredulitate: & multi Iudęi perſequebantur ex malitia. Dicendũ eſt ergo, ꝙ eſt primus non ꝙ inter peccatores maximus, qui tunc erant: ſed maximus inter peccatores ſaluatos. q. d. Venit peccatores ſaluos facere: quorũ. ſ. peccatorũ ſaluatorũ, ego ſum primus: quod eſt de illis intelligendũ. qui pręceſſerunt Apoſtolũ: quia prius etiam multi alii ſunt eccleſiã perſecuti. Et hoc dicit, vt oſtenderet, ꝙ omnia quę deus facit: facit ad oſtenſionem bonitatis ſuę. Prouer. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dñs &c. Eccle. 42. Gloria dñi plenum eſt opus eius. Item ꝓpter noſtrã vtilitatẽ: & ideo dicit. Ideo ſaluauit me primo, propter gloriam ſuam. Vnde primũ: vel tẽpore: vel primũ. i. potiſſime. Omnẽ patientiã. i. perfectã. qa prouocatus nõ puniuit: ſed potius aduerſariũ exaltauit: & ad vtilitatem noſtrã. Vnde dicit ad exemplum. i. ad informationẽ & eruditionem q. d. Vt non diffidant peccantes ad eum accedere. primę Pet. vlt. Forma facti gregis.

Deinde cũ dicit. REGI &c.) Ponit gratiarũ actiões. Et circa hoc duo facit, qa primo cõmendat eũ, cui gratias agit. Secũdo gratias refert. ibi. HONOR &c.) Cõmẽdat aũt eũ primo ex poteſtate. Secũdo ex naturę proprietate. Quãtũ ad primũ, dicit. REGI.) Dñium ſuũ eſt maximũ: quia ſolus dñat, & habet liberã poteſtatẽ nõ ſecundũ ſtatura: vt politicus: deus autẽ vnus eſt dñs omniũ. Et iõ dicit. DEO.) Apoc. 1. Rex regũ, & dñs dominantiũ &c. ps. Qm rex oĩs terrę deus. Itẽ alicuius regis poteſtas, vt plurimũ quinquaginta annis durat: ſed iſte eſt omniũ ſęculorũ. ps. Regnũ tuũ, regnũ oĩum ſęculorum &c. Eccl. 10. In manu dei poteſtas terrę. Cui etiã cõuenit ꝓprietas naturę dei. Circa quod ſciendũ eſt, ꝙ in rebus prima differẽtia rerũ naturaliũ ẽ corruptibile, & incorruptibile. Et incorruptibiliũ, quędã viſibilia, & corporalia: vt corpora terreſtria. Quędã autẽ inuiſibilia & ſpũalia: vt angeli. Et hęc diuidunt ſecundũ Platonicos in deos: qui per naturã ſupremi ſunt: & in intellect' qui nõ ſunt dii: ſed diuini: & in animas: ſed apud nos ẽ vnus ſolus deus. Deu. 6. Audi Iſrael dñs deus tuus, vn' eſt &c. Dicit ergo primo. IMMORTALI) vt diſtiguat a corruptibilib'. INVISIBILI) vt ad inuiſibilẽ oſtẽdat ptinere, & vt diſtiguat ab aliis viſibilib'. Dicit SOLI DEO & nõ ſoli Imortali, vel inuiſibili: qa ſolus eſt deos p naturam: licet poſſet dici ſolus Imortalis, & ſolus inuiſibilis. i. ſpãlis prę aliis. Infra vlt. Qui ſolus habet imortalitatẽ.

Deinde cum dicit. HONOR &c.) Agit gratias quaſi dicat. Exhibẽdus eſt ei honor ex ſubiectione totius creaturę: & in manifeſtationem excellentiſſimę ipſius bonitatis, claritas, & gloria. Apoc. 7. Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor virtus, & fortitudo, deo noſtro &c. IN SECVLA ſęculorum.) Quia ſęculum aliorum eſt modico tempore. Eſa. 40. Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius, vt flos fœni.

Deinde cũ dicit. HOC pręceptũ &c.) Inſtruit Timotheum permanere in his, quę dicunť. Primo cõmemorans quid ſit ei cõmiſſum. Secundo monet ad debitũ vſum. Et tertio docet vtẽdi modum. Dicit ergo. HOC pręceptũ.) vt.ſ. tu cuſtodias fiõẽ legis.i. charitatẽ cõſerues ſemper: nõ autem fabulas Iudeorũ: cõmendo tibi ſicut fidele depoſitũ: quia tibi ideo ẽ cõmiſſum. Et quo modo? Secundũ præcedentes &c.i. quia hoc euangeliũ non diſcordat a prophetiis: quas ante didicerat: quia fuit filius mulieris Iudeę. ſecundę Pe. primo. Habemus firmiorẽ propheticũ ſermonẽ, cui bene facitis attendẽtes, quaſi lucernę ardenti in caliginoſo loco &c. primæ Theſſ. vlti. Prophetias nolite ſpernere &c. Vel ſecundũ pręcedentes.i. ſecundũ ꝙ ego, & alii ſancti de te per ſpiritum prophetię cognouerunt tradendũ eſſe tibi, vt in illis milites.ſ. prophetiis bonã militiã. Militia ẽ duplex quędã ſpiritualis: quędã carnalis. ſecundæ Cor. 10. Arma militię noſtrę nõ ſunt carnalia: ſed potẽtia deo &c. In bona militia requirunť duo ex parte militis.ſ. vt nihil agat contrariũ diſciplinę militaris vt nõ maneſtat otio. primę Cor. 9. Omnis qui in agone cõtendit, ab omnibus ſe abſtinet &c. Item ex parte militię duo requirunť .ſ. vt expugnet cõtrarios reipublicę: & vt ſubiiciat eos q debent eſſe ſubiecti. Sic & in militia ſpirituali eſt: quia ordinat ad deſtruendũ omnes extollẽtes ſe, & ad ſubiiciendum omnẽ intellectũ in obſequiũ Chriſti: vt dicit ſecundę Cor. 10. Et hęc eſt vera militia, de qua dicit. Milites &c. Vbi etiã primo modus vtẽdi ponit: & ſecundo eius neceſſitas. ibi. QVAM quidẽ &c. Dicit ergo. Milites &c. q.d. Potes quidẽ facere bonã militiã. Primo p fidẽ bonã, quã habes. primę Io. vlti. Hęc eſt victoria, quę vincit mundũ, fides &c. Itẽ per cõſcientiã bonã. quia de facili homo recedit ab eo, quod mordet eũ: vnde remorſus cõſciẽtię eſt ſicut quidã ſtimulus, qui habẽtẽ malã cõſcientiã pungit: & idẽ cito a peccatis per bonã cõſcientiã, & rectã fidẽ recedit. Act. 13. Ego omni conſciẽtia bona cõuerſatus ſum ante deũ, vſq; in hodiernã diẽ &c. ſecundę Cor. 1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimoniũ cõſciẽtię noſtrę &c. Neceſſitas bonę cõſciẽtię cõſequẽter oſtẽdit cũ dicit. QVAM quidẽ &c.) Vbi primo ponit culpã. ſecũdo pœnã tertio fructũ pœnę. Culpã, ibi. QVAM) .ſ. cõſcientiã bonã repellẽtes circa fidẽ naufragauerũt. Qui enĩ cõtra fidẽ errat pdit oĩa, quę habet. Heb. 11. Sine fide ĩpoſſe eſt placere deo. Itẽ MORITVR:) quia iuſtus meus ex fide viuit. Abac. 1. & Ro. primo. Ex quibus eſt ALEXANDER & Hymeneus). ſecundę Ti. 4. Alexander ęrarius multa mala mihi oſtendit &c.

Militia alia ſpũalis alia carnalis.

Ex pte militię eſt expugnaě cõtrarios & ſubiicere eos qui debẽt ſubiici.

Deinde ponit eorũ pœna, cum dicit. QVOS tradidi &c.) Quia excõicauit eos: vt fideles vitẽt eos, ne coiũgnent ipſos. Fuit autẽ excõicatio Apoſtoli tantę virtutis, ꝙ excõicati mox corripiebanť a diabolo, & corporaliter vexabanť. primę Cor. 5. Cõgregatis vobis, & meo ſpiritu in virtute domini Ieſu tradere huiuſmodi Satanę in interitũ carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit &c. Tamẽ etiã modo traduntur ad vexandũ ſpiritualiter: quia amittunt ſuffragia eccleſię, quę multũ iuuant cõtra diabolũ. Et tradidi ſicut deus tradidit in reprobũ ſenſum Ro. 1. Quaſi ſubtrahendo ſuũ auxiliũ: & cõionem eccleſię, & ſuffragia. Et hoc nõ ex odio, ſed ex charitate ad profectũ eoꝝ. primę Cor. 5. Vt ſpiritus ſaluus fiat. Vnde dicit. VT DISCANT) ſaltẽ per pœnã NON blaſphemare.) Diſcit autẽ quis recedere a peccato tripliciter, quandoq;.ſ. ex pœna. quãdo corporaliter vexať. Itẽ ex cõfuſione excõicationis. Itẽ ex hoc ꝙ cũ eccleſia tradit aliquẽ Satanę, ruit ĩ peccata manifeſta: vñ cõfuſus humiliať, & abſtinet etiã ab occultis, quę pri⁹ nõ cognoſcebat ſe hẽre. Cap. II.

Nota virtutẽ excõicationis Apoſtoli.

Quis recedit a peccato ex pena ex cõfuſione excõicationis & ex eo quia ruit in peccato.

ADhortor igitur: vt ante oĩa fiãt deprecationes: obſecratiões: ĩterpellationes: gratiarũ actiones ꝓ oĩbus hoĩbus: ꝓ regibus: & oĩbus in eminẽtia cõſtitutis: vt placidã ac quietã vitã degamus, cũ oĩ pietate, & honeſtate* †. Nã hoc bonũ eſt & acceptum corã ſeruatore noſtro deo: qui cunctos homines vult ſaluos fieri: & ad agnitionẽ veritatis venire.

Infra. 5.

Vnus enim deus: vnus etiã conciliator dei, & hominum: homo Chriſtus Ieſus: qui dedit ſemetipſum precium redemptionis pro omnibus.

OBſecro igitur primũ omniũ fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes: gratiarũ actiones: ꝓ omnibus hominibus: ꝓ regibus: & pro omnibus qui in ſublimitate cõſtituti ſunt, vt quietã, & tranquillam vitã agamus ĩ omni pietate, & caſtitate. Hoc enim bonũ eſt, & acceptũ corã ſaluatore noſtro deo: qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Vnus eni deus: vnus & mediator dei & hominũ hõ Chriſtus Ieſus: q dedit redẽptionẽ ſemetipſum pro omnibus.

SVPRA docuit Timotheũ, quomõ reducat populũ ad formã vere fidei: hic agit de pertinẽtibus ad cultũ fidei.ſ. orationibus, & obſequiis, & primo ponit doctrinã orationis in cõmuni. ſecundo deſcẽdit ad determinatas cõditiones hominũ, ibi. VOLO ergo &c.) Itẽ primo diſtinguit diuerſos modos orationis. ſecundo oſtẽdit ꝓ quibus ſit orandũ, ibi. PRO omnibus &c. tertio aſſignat rõnem, ibi. HOC enim bonum &c.) Dicit ergo. Quia ita eſt, ꝙ Chriſtus venit peccatores ſaluos facerẽ: igiť primo omniũ obſecro &c. In quo aperte oſtẽdit, ꝙ inter omnia neceſſaria ad vitã Chriſtianã, pręcipua eſt oratio, quę valet cõtra pericula tẽtationis, & ad proficiendũ in bono. Iac. vlti. Multũ valet oratio iuſti aſſidua. Diſtiguit ergo orationẽ in quatuor.ſ. obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarum actiones, quorũ tria pertinẽt ad beneficia impetrãda. vltimũ ad beneficia accepta. In ĩpetrandis autẽ beneficiis tria requiruntur. Primo vt.ſ. ĩpetrãs aſſignet cauſam, quare debeat ei cõcedi. Secũdo oportet: ꝙ oſtẽdat cauſam eſſe rõnabilẽ. Tertio concludit petitionẽ. Et ſicut rhetores faciunt: ſic & nos in orãdo debemus facerẽ. Primo excogitare cauſam, quare ſit cõcedendũ: & hoc nõ merita noſtra: ſed miſeratio diuina. Dañ. 9. Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus pręces ante faciẽ tuã: ſed in miſerationibus tuis multis &c. Et ad hoc eſt OBSECRATIO) quę eſt atteſtatio per ſacra: ſicut per paſſionẽ, & crucẽ tuã libera nos domine. Hac cauſa excogitata neceſſe eſt ꝙ meditemur. ꝙ hoc ſacrũ eſt cauſa ſalutis. Et ideo requiriť ORATIO) quę eſt aſcẽſus intellectus in deũ. ps. Ego vero orationẽ meã ad te domine &c. Diciť autẽ ORATIO, quaſi oris ratio. Perſuaſiones enim rhetoꝝ dicunť orationes. quia pſuadẽt: ſed aliter ibi. aliter in noſtra ad deũ: quia nõ intẽdimus, ꝙ animũ dei flectamus: qui ſemp ad bonũ eſt paratus: ſed vt noſtrũ cor ſit in oratione ad deũ eleuatũ. Tertio POSTVLATIO.) Iac. 1. Poſtulet autẽ in fide nihil hæſitãs. Item de acceptis donis gratiarũ actiones. primę Theſſ. vltimo. In omnibus gratias agite. Phil. 4. In omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione, petitiones veſtrę innoteſcant ante deum &c. Vnde iſte modus orandi eſt in eccleſia dei. Omnipotens ſempiterne de⁹. Ecce aſcenſus mentis, qui eſt oratio. Qui dediſti eccleſię tale beneficium. Ecce gratiarum actio. Præſta quæſumus. Ecce poſtulatio. Per dominum. Ecce obſecratio. Similiter in miſſa eſt obſecratio vſq; ad conſecrationẽ corporis & ſanguinis, quia in eis eſt commemoratio ſacrorum. ex quibus eſt fiducia impetrandi. In myſterio conſecrationis eſt oratio, quia meditatio eorum, quæ Chriſtus egit. In aliis vero vſq; ad cõmunionẽ, eſt poſtulatio ꝓ viuis, & mortuis, & ꝓ ſe. In fine autẽ eſt gratiaꝝ actio. Vel hęc quatuor referunť ad quatuor, quæ nos volumus in oratione obtinere: vt obſecratio referatur ad difficilia impetranda, vt ad impiorum conuerſionẽ. Oratio, quando iam conuerſis imploramus gratiã, vt ꝓficiant. Poſtulatio, vt præmia pro meritis retribuantur Et pro beneficiis iam acceptis eſt gratiarum actio.

Oronis neceſſitas.

Quatuor ad orationẽ ptinentia.

Rõ ĩpetrãdi bñficia.

Oratio eccliẽ

Oro in miſſa

Deinde

Deinde cum dicit. PRO omnibus &c.) Oſtendit ꝓ quibus eſt orandum. Et circa hoc duo facit. quia primo oſtẽdit orandũ eſſe pro oibus. Secũdo aſſignat cauſam orationis, ibi. VT QVIETAM &c.) Circa primũ ergo, dicit eſſe orandũ PRO oibus hominibus.) Cuius ratio eſt: qa oratio eſt interpres deſiderii noſtri. Orãdo .n. petimus, quod deſideramus. Charitas autẽ requirit ꝙ deſideremus bonũ oibus, ad quos ſe extendit. Iaco. vlti. Orate pro inuicem, vt ſaluemini &c. Sed pro quib⁹ ſpecialiter? PRO regibus.) Baruch. 1. Orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babyloniȩ: & pro vita Balthaſar filii eius &c. Et Apoſtol⁹ dicit. Ro. 13. Omnis aĩa poteſtatibus ſublimiorib⁹ ſubdita ſit. 1. Pet. 3. Subiecti eſtote omni humanȩ creaturȩ ꝓpter deũ ſiue regi quaſi prȩcellenti. ſiue ducibus, tanq̃ ab eo miſſis &c. Subiecti qppe oportet, ꝙ impendãt dñis ſuis de ſuis officiis & beneficiis ſubiectionẽ. Vtilitas autẽ eſt: qa per hoc etiã ꝓcuramus bonum noſtrum. In pace .n. eorũ eſt pax noſtra. Vnde dicit. QVIETAM & tranquillã &c. In his duobus eſt pax mundi. Eccleſia ſiquidẽ habet pacẽ ꝓpriã in qua nõ eſt mundus: quia non eſt pax impiis. Sed quędã eſt pax cõmunis vtriſq; & hac indiget eccleſia. Hier. 19. Quęrite pacẽ ciuitatis, ad quam tranſmigrare vos fecit. Pax terrena quãdoq; perturbať ab interiori: quandoq; ab exteriori. 2. Corin. 7. Foris pugnȩ, intus timores. Quantũ ad primũ dicit. VT QVIETAM.) Quantum ad ſecũdũ dicit. ET TRANQVILLAM vitam.) Et licet pax terrena cõmunis ſit bonis & malis, tamen diuerſimode vtriq; illa vtunť. Mali .n. tũc ad duo ea vtebantur. ſ. ad cultum dȩmonũ: quia illã proſperitatem falſis diis attribuebãt. Item ad laſciuiã: qa tempore pacis, vitia carnalia abundabãt. Sap. 14. Magno viuẽtes in ſcientiȩ bello, tot & tam magna mala, pacem appellãt. Sed ſancti e conuerſo, quia in cultu veri dei, & in caſtitate. Et ideo dicit. IN OMNI pietate & caſtitate. Ti. 2. Sobrie, & iuſte, & pie, viuamus in hoc ſȩculo.

Deinde cum dicit. HOC .n. bonũ &c.) Ponitur ratio orationis. Et circa hoc duo facit. quia primo ponit rationes. Secũdo ꝓbat quoddã ꝓpoſitum, ibi. VNVS enim deus.) Itẽ primo aſſignat rationẽ ex ſpecie operis. Secundo ex parte dei, ibi. ET ACCEPTVM &c.) Ponit ergo rationẽ ex operis ſpecie: qa quando aliquid eſt ſecundũ ſe bonum illud debemus facere: ſed pro aliis orare eſt huiuſmodi. qa eſt actus charitatis. Et ideo dicit. HOC .n. bonum eſt. ꝑs. Quoniã bonũ eſt in conſpectu ſanctorum tuoꝝ. Item ex parte dei: quia EST acceptũ deo. ꝑs. Tunc acceptabis ſacrificiũ &c. Et hoc non, niſi in charitate fuerit oblatũ. Et dixit. SALVATORE. quia ſolus deus ſaluat. Eſa. 43. Nõ eſt abſq; me ſaluator. Et probat, ꝙ ſit acceptũ, ibi. QVI vult &c.) 2. Pet. 3. Nolens aliquos perire: ſed oẽs ad pœnitẽtiam reuerti &c. Sed contra. Omnia q̃cunq; voluit, fecit. Ergo omnes ſaluat. Sed ſi dicis, ꝙ nõ: quia homo nõ vult videtur incõueniens ꝙ oĩpotens impediať per voluntatem nõ oĩpotentis. Reſpõdeo. Velle poniť quãdoq; pro voluntate beneplaciti: quãdoq; ꝓ voluntate ſigni. Pro voluntate ſigni vult ſaluare oẽs: quia omnib⁹ propoſuit ſalutis pręcepta: cõſilia, & remedia. Vel voluntate beneplaciti: & ſic quatuor modis. Vno modo, vt ſit locutio cauſalis: ſicut deus dicitur aliqd facere: quia facit alios illud facere: ſicut Ro. 8. Spiritus poſtulat. i. poſtulare nos facit. Sic ergo deus vult: qa. ſ. facit ſuos ſanctos velle, ꝙ oẽs ſalui fiant. Hoc .n. debet eſſe in ſanctis: quia neſciunt, qui ſint ꝑdeſtinati, & qui non. Alio modo, vt ſit diſtributio accõmoda. i. oẽs qui ſaluabuntur: quia nullus ſaluať niſi per voluntatẽ eius: ſicut in vna ſchola magiſter docet omnes pueros huius ciuitatis: quia nullus docetur, niſi ab eo. Alio modo vt ſit diſtributio pro generibus ſinguloꝝ, non ꝓ ſingulis generũ. i. nullum genus hoium excipit a ſalute: quia olim tantũ Iudȩis: ſed modo oibus ꝓbeť. Et hoc magis facit ad intentionẽ Apoſtoli. Alio vero modo ſcd̃m Dam. vt intelligať de volũtate añte, nõ cõſequẽte. In volũtate .n. dei licet nõ ſit prius & poſterius, dř tñ volũtas añs, & cõſequens. Itẽ ſcd̃m ordinẽ volitorum, ſecũdum ꝙ voluntas poteſt dupliciter cõſiderari. ſ. in vniuerſali, vel abſolute, & ſecundum aliquas circunſtãtias, & in particulari. Et prius eſt abſoluta conſideratio, & in vniuerſali, q̃ in particulari, & cõparata. Et ideo volũtas abſoluta, eſt quaſi antecedẽs. & voluntas alicuius rei in particulari, eſt quaſi cõſequens. Exemplum de mercatore, qui vult omnes merces ſuas ſaluare abſolute: & hoc volũtate antecedente. Sed ſi cõſideret ſalutẽ, nõ vult oẽs merces per cõparationẽ ad alia ſaluare. ſ. quãdo cum ſalute ſequitur ſubmerſio nauis. Et hęc voluntas eſt cõſequens. Sic in deo ſalus oium hoium ſecundũ ſe cõſiderata, habet rationem, vt ſit volibilis. Et Apoſtolus hic ita loquitur & ſic eius voluntas eſt antecedẽs. Sed ſi cõſideretur bonum iuſtitię: & ꝙ peccata puniantur: ſic non vult. Et hęc eſt voluntas conſequens. Et ſubdit AD AGNITIONEM &c.) quia ſalus nõ eſt, niſi per agnitionẽ veritatis. Io. 8. Agnoſcetis veritatẽ & veritas liberabit vos.

Velle ꝓ volũtate bñplaciti & ꝓ voluntate ſigni.

Diſtributio accõmoda.

voluntas añs & cõſequens

Deinde cum dicit. VNVS &c.) Probat, quod dixerat per rationem: & ſunt tres ꝓbationes. Vna ex parte dei. Alia ex parte hominis Chriſti. Tertia ex parte teſtium Chriſti. Dicit ergo. ꝙ DEVS velit oẽs &c.) patet quia vnus eſt deus oium, qui ſaluat. Ro. 3. An Iudȩoꝝ deus tantum? an non & gentiũ? Immo & gentium: quoniã quidem vnus deus &c. Tunc poniť ratio ex pte Chriſti, ibi. VNVS & mediator &c.) Vbi primo ꝓbat intentum. Secũdo inducit ſignum, ibi. QVI dedit &c.) Dicit ergo. HOMO Chriſt⁹ Ieſus eſt mediator dei & hominum, nõ quorundã: ſed inter deũ & omnes hoies. & hoc nõ fuiſſet, niſi vellet omnes ſaluare. Et poteſt dici, ꝙ Chriſtus mediator eſt ſimilis vtriq; extremo. ſ. deo & homini, inquãtum deus, & inquantũ homo: qa mediũ debet habere aliquid de vtroq; extremoꝝ. Et hęc ſunt homo & deus. Sed quia mediũ eſt diſtinctum ab vtroq; extremoꝝ: & filius nõ eſt alius deus a patre, ideo meli⁹ eſt dicendum, ꝙ mediator eſt ſcd̃m ꝙ homo. Sic .n. cõmunicat cũ vtroq; extremoꝝ. In deo .n. ſunt duo. ſ. iuſtitia, & ĩmortalitas. in hoibus vero eſt iniuſtitia, & mortalitas. Media ergo ſunt duo. Vnum in quo eſt iuſtitia, & mortalitas. Aliud in quo eſt immortalitas, & iniuſtitia: & vtrunq; eſt mediũ: ſed primũ medium conuenit Chriſto. Secundũ vero diabolo. Et ideo diabolus eſt medium diſiungẽs: qa per iniuſtitiã ſuã diſiungit nos a diuina iuſtitia: ſed Chriſtus eſt mediũ cõiungens: quia eſt iuſtus & mortalis. & per ſuã mortem cõiungit nos dei iuſtitię. 1. Io. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris &c. Pro aliquibus efficaciter: ſed pro omnibus ſufficienter: qa precium ſanguinis eius eſt ſufficiẽs ad ſalutem omnium: ſed nõ habet efficaciam niſi in electis ꝓpter impedimentum ex parte maloꝝ ꝓpter peccatũ.

Vt eſſet teſtimonium temporibus ſuis; † in quod poſitus ſum ego præco & Apoſtolus: veritatem dico in Chriſto: non mentior: doctor gẽtium, cũ fide, & veritate. Volo igitur orare viros in omni loco; ſuſtollentes puras manus, abſq; ira & diſceptatione. † Conſimiliter & mulieres in amictu modeſto: cum verecundia & caſtitate ornare ſemetipſas: non tortis crinibus; aut auro; aut margaritis; aut veſtitu ſumptuoſo; ſed qđ decet mulieres; ꝓfitentes pietatẽ per opera bona. 2. Ti. 1. 1. Pet. 3.

Cuius teſtimonium temporibus ſuis confirmatum eſt, in quo poſitus ſum ego ꝑdicator, & Apoſtolus. Veritatem dico, nõ mentior; doctor gentium in fide, & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco: leuantes puras manus, ſine ira & diſceptatiõe. Similiter & mulieres in habitu ornato: cũ verecundia & ſobrietate: ornantes ſe; nõ in tortis crinibus; aut auro, aut margaritis vel veſte ꝑcioſa; ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Lec. II.

SVPRA dixit, ꝙ deus vult omnes ſaluos fieri, & ꝓbauit hoc ex parte dei, qui ẽ vnus omniũ, & ex pte Chriſti, qui eſt vnus mediator oium: hic probat idem ex pte

teſtimonii:& primo inducit alios teſtes. Secundo ſuum
teſtimonium, ibi. IN QVO poſitus ſum &c.) Dicit er
go. Dedit ſe pro oībus: ſed nunqd ſubito deo in mentē
venit, vt qui elegerat ſaluare Iudęos ſolū: vellet ſaluare
totum mundum? hoc excludens dicit. CVIVS teſti/
monium &c.) q.d. Hęc lex nō eſt ſubita, ſed antiquitus
atteſtata p legē & ,pphetas. Eſa. 44. Vos eſtis teſtes mei.
Act. 10. Huic oēs ,pphetę teſtimoniū perhibent &c. Cō
firmatum eſt. ſ. impletione & oſtenſione ſignoꝝ & prę/
dicatione Apoſtoloꝝ. TEMPORIBVS ſuis) ſ. quibus
pdeterminatum erat fieri. Eccle. 3. Omnia tempus ha
bent. Vel teſtimonium Apoſtoloꝝ cōfirmatum eſt tē/
poribus determinatis. Act. 1. Eritis mihi teſtes in Hie/
ruſalem. & in omni Iudæa & Samaria, & vſq; ad vlti/
mum terræ &c.

Deinde cum dicit. IN QVO poſitus ſum &c.) Po/
nit teſtimoniū ſuū. Et primo oſtendit ſuū offiū. Secūdo
officii ſui vſum, ibi. VERITATEM &c.) Dicit ergo.
In quo. ſ. officio teſtificandi, poſitus ſum. ſ. A DEO.)
Io. 15. Poſui vos, vt eatis, & fructū afferatis, & fructus ve
ſter maneat &c. ET PRAEDICATOR) quia ad hoc
me poſuit. vt pdicem. Mar. vlti. Euntes in mundū vni/
uerſum pdicate euangelium omni creaturę &c. Sed in
quolibet artificio ſunt duo, quidā miniſterialiter ope/
rantes quidā, qui diſponūt de aliis. ſ. architectores: ſed
in officio eccleſię diſponentes ſunt Apoſtoli. & ideo di/
cit APOSTOLVS.) quaſi cum authoritate. 1. Cor. 9.

Officium prę dicatoris.

Signaculum Apoſtolatus mei vos eſtis in dño &c. Vſus
autem officii eſt pdicare veritatē: & hoc eſt officiū pdi/
catorum, vt veritatem dicāt. Prouer. 8. Veritatem me/
ditabitur guttur meū &c. Ephe. 4. Loquimini veritatē.
Sed nō eſt aliqua doctrina quę nō habeat aliquā verita
tem: ſed in hoc dānatur aliqua doctrina: qa miſcet ve/
ritati falſitatē. Et ideo dicit. VERITATEM dico, nō
mentior.) Prouerb. 8. Recti ſunt omnes ſermones mei.
Iob. 6. Non inuenietis in lingua mea iniqtatem &c. Et
hic eſt vſus officii. ſ. veritatē ſine mendacio pdicare: qui
cōpetit meo officio qui ſum doctor gentiū. Doctor au
tem generat ſcientiā in anima diſcipuli. Sciētia autem
non eſt de falſo: vnde docens falſum nō eſt doctor. Sed
contra. Mat. 23. Nolite vocari rabbi. Rñdeo. Nō pro
hibet miniſteriū doctrinę: ſed ambitionem officii. Act.
9. Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meū &c.
Eſa. 49. Dedi te in lucē gentium &c. Et debeo eas doce/
re in fide & veritate: quia debet docere fidem, & bonos
mores. Et dicit. IN FIDE) .i. de his quę pertinent ad
ſtatum pręſentem, in quo ſecundum fidem viuimus, &
in veritate qūtum ad ſtatum glorię.

Deinde cum dicit. VOLO autem &c.) Deſcēdit ad
ſpeciales gradus hoīum. Et circa hoc duo facit. qa pri/
mo monet viros de oratione. Secūdo mulieres, ibi. SI
MILITER & mulieres &c. Dicit ergo. VOLO &c.)
Tria exigit a viris in orando. Primo ꝙ oratio ſit aſſidua
Secundo pura. Tertio qeta. Aſſidua, vt in oī tempore &
in omni loco. & dicit. VOLO: quia bonum eſt ꝙ ho/
mo oret. ET EGO doctor volo viros orare in omni
loco: non in Hieruſalem tantū, vt Iudęi: nec in monte
Garizim, vt Samaritani. Io. 4. In omni loco poteſt ho/
mo ſpiritualiter. & mentaliter orare. Sopho. 2. Adora/
bunt eum viri de loco ſuo oēs inſulę gētiū &c. Sed quō
dominus rephendit Phariſęos ſtantes in angulis? Mat.
6. Reſpōdeo. Oratio mētalis vbiq; poteſt fieri, ſed ſi/

Orandum vbiq.

gna orationis exteri⁹ nō debent fieri in oī loco: quia ho
mo nō debet ſingularis apparere in exterioribus: & pp
hoc pōt haberi inanis gloria. Sed quare nūc ſunt factæ
eccleſię? Reſpondeo. Nō ꝙ locus ſit de neceſſitate ora
tionis: ſed ad bene eſſe eius: quia oratio requirit ſolitu
nem & quietem. Itē pura. Ideo dicit. LEVANTES
&c.) Aug. qd exterius orādo agimus: facimus, vt affe/
ctus noſter interius excitet. Genuflexiones .n. & hmōi
non ſunt p ſe acceptę deo: ſed quia p hęc, tanq̄ p humi/
litatis ſigna, homo interius humiliat: ſicut eleuatio ma
nus ſignificat eleuationē cordis. Treñ. 3. Leuemus cor/
da noſtra cum manib⁹ ad dñm in cœlo. LEVANTES
&c.) .ſ. orantes cū deuotione cordis. Iob. 8. Si diluculo
cōſurrexeris ad deū, & oīpotentem fueris depcatus: ſi
mundus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te, &
pacatum reddet habitaculum iuſtitię tuę &c. Itē pu/
rus, & ponit duo. Prīo vt. ſ. mēs ſit SINE ira,) quę ani/
mum inquietat ad inferendū nocumentum ,pximo a
quo oportet liberū eſſe aium orantis. Eccle. 28. Homo
homini ſeruat irā, & a deo qrit medelā. Item liber de/
bet eſſe homo a DISCEPTATIONE:) quod pōt in/
telligi dupliciter. Vno modo ſecūdum glo. vt nō diſce/
ptemus contra deum increduli verbis eius, & murmu/
rando cōtra eius ordinationē. Rom. 9. O homo tu quis
es, vt reſpondeas deo &c. Item cōtra ,pximum, vt non
rumpamus pacē cum eo: quod fit per diſceptationem
Pax .n. eſt neceſſaria oranti. Mat. 18. Si duo ex vobis con
ſenſerint ſuper terram, de omni re, quā petierint, fiet
illis a patre meo &c.

Diſceptatio cōtra deū & pximum

Deinde cum dicit. SIMILITER & mulieres &c.) Or
dinat mulieres. Et primo qūtum ad orationem. Secun/
do qūtum ad doctrinā, ibi. MVLIERES in ſilētio &c.)
Item primo oſtendit quid requirat a muliere orante.
Secundo exponit. quę dixerat, ibi. NON in tortis &c.)
Circa primū ſciendum eſt, ꝙ oīa, quę requirunt ad vi/
rum orantem: requirunt & ad mulieres. Et ideo dicit.
SIMILITER & mulieres &c.) q.d. Omnia ſeruent, q̄
dicta ſunt. Sed addit duo. ſ. ornamenta & verecundiā.
cuius ratio eſt: quia naturale eſt, ꝙ ſicut mulieres ſunt
mollioris corporis q̄ viri: ita & debilioris rationis. Ra/
tionis autē eſt ordinare actus, & effectus vniuſcuiuſq;
rei. Ornatus vero cōſiſtit in debita ordinatione, & diſ/

Ornatus

poſitione. Sic in interiori decore, niſi ſint omnia ordina
ta ex diſpoſitione per rationem, nō habent pulchritu/
dinem ſpiritualē. Et ideo quia mulieres deficiunt a ra/
tione, requirit ab eis ornatum. Item verecundia eſt de
turpi actu: & ideo eſt laudabilis in illis, qui facile ſolēt
declinare in actus turpes. hmōi ſunt iuuenes & mulie
res. Et ideo hoc in eis laudat: nō autem ſenes. & perfe/
cti. Eccle. 26. Gratia ſuper gratiā, mulier ſancta, & pudo.
rata &c. Item ſobrietatem reqrit. Quia .n. in mulieri/
bus ratio eſt debilis: ſobrietas autem conſeruat virtutē
rationis: & ideo in mulieribus maxime reprehenditur
ebrietas. Vnde antiqtus apud Romanos eis non dabat
vinum. NON in tortis &c. Exponit quod dixerat. Et
primo de ornatu. Secūdo de verecundia, ibi. SED qd
decet &c. Circa primum primo excludit corporalem.
Secundo ponit ſpiritualem, ibi. SED quod decet &c.)
Circa primū dicit. Quod dixi de habitu ordinato, non
intelligo de exteriori: qa NON in tortis crinib⁹) .i. nō
ornato capite, vel toto corpore. Sed pręcipue mulieres
ornāt caput, quod eſt naturale mulieri: vt dr. 1. Cor. 11.
Et ideo ornamenta in capite habent. In capite vero eſt
duplex velamentū. Vnum eſt naturale. ſ. capilli: vt dici
tur. 1. Corin. 11. Item artificiale: & in vtriſq; ſe ornant:
qa capillos torquēt. Vñ dicit. NON in tortis .i. in criſ
patis. Eſa. 3. Erit pro criſpanti crine caluitiū. Item arti/
ficialia phibet. cum dicit. AVT auro, & argento.) .1.
Pet. 3. Nō extrinſecus capillatura: aut circundatio au/
ri: aut indumēti: aut veſtimentoꝝ cultus &c. Vel NON
in tortis crinibus.) & HOC auro) .i. nō habētes crines
tortos auro: vel margaritis. Quantum vero ad totum
corpus dicit. VEL veſte pcioſa.) hoc .n. dānat Apoſto
lus hic, & Eſa. 3. Sed nunquid hoc eſt peccatum? Re/
ſpondeo. Dicendū eſt, ꝙ ſecundum Aug. duo ſunt cō/
ſideranda in ornatu mulieꝝ. ſ. ſimplex ornatus, & fuca

Peccatum in veſtibus.

tus. Simplex ornatus puta in veſte, & auro. & huiuſmo
di. quod poteſt fieri cū peccato tribus modis. ſ. ex pra/
ua intētione, vt ſi intendāt cōmotionem cōcupiſcentię
oſtentationē: vel inanē gloriā. Prouerb. 7. Præparata
ad capiendas aīas. Secūdo ſi fiat pter cōſuetudinē pa/
trię, quod fit diuerſimode. Aut .n. excedit modum con
ſuetum patrię. qd ex leuitate animi eſt: aut ſi conditio/
nem ſui ſtatus excedit. Sed ſeruata recta intentione: cō

Vel non peccatum.

ſuetudine patrię: & conditione ſtatus, nō eſt peccatum.
De fucato autē ſemper eſt peccatum. Mulieribus .n. nō
permittitur ornari niſi propter viros: & viri nolunt de
cipi, vt fucatę eis appareant. Sit ergo nō talis ornatus.
SED qualis decet mulieres: pmittentes pietatem.) Ex
teriora enim opera hoīs ſunt. quaſi quędā pfeſſio inte/
rioris hoīs: ſicut religioſi aliquādo habent habitum. &
clerici ſimiliter. Vnde, niſi cōcordet exterior cū interio
ri, eſt fictio. Ita etiam de aliis operibus interioribus. In/
terioribus .n. debemus colere pietatem .i. cultum dei
exterius

exterius pmittere per bona opera, quę cõcordent pietati: & ſimiliter habere interius: ſicut oſtendimus exterius. Vel dico, ꝙ debent ſe ornare, non exterius: ſed ſecundum ꝙ decet eas. pmittentes .i. quę pmittere debẽt pietatẽ per opa bona. Eccle. 19. Amictus corpis, & riſus dentium & ingreſſus hominis annunciant de illo.

Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione. Cæterum mulieri docere non permitto: † neq; authoritatem vſurpare in viros: ſed eſſe in ſilentio. † Adam .n. prior formatus eſt: deinde Eua: & Adam nõ fuit deceptus: ſed mulier ſeducta: obnoxia facta eſt tranſgreſſioni: ſalua tamen fiet per generationem liberorum: ſi manſerit in fide, ac dilectione, & ſanctificatione cũ caſtitate.

1. Corin. 14. Ephe. 5. Geñ. 1.

Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in virum: ſed eſſe in ſilentio. Adam .n. primus formatus eſt. Deinde Eua. Et Adam nõ eſt ſeductus: mulier autem ſeducta, in pvaricatione fuit. Saluabitur autẽ per filiorũ generationem, ſi permãſerit in fide, & dilectione, & ſanctificatione, cum ſobrietate. Lec. III.

SVPERIVS Apoſtolus ordinauit mulieres, quo ad orationem, hic ordinat eas q̃tum ad doctrinam. & primo ponit ſuam ordinationẽ circa eoꝝ doctrinã. Secũdo rationem ordinationis aſſignat, ibi. ADAM .n. primus &c.) Tertio reſpondet tacitę q̃ſtioni, ibi. SALVABITVR autem &c. Item primo oſtendit, quid mulieribus cõueniat. Secundo quid eis non competat, ibi. DOCERE autem &c.) Circa primũ tria ponit eis competere. ſ. taciturnitatem, diſciplinã & ſubiectionem: q̃ tria ex vna ratione pcedũt. ſ. ex defectu rationis in eis: quibus primo indicit ſilentiũ. Iac. 3. Si quis in verbo nõ offendit hic perfectus eſt vir. &. 1. Corin. 14. Mulieres in eccleſiis taceãt. non .n. permittitᷣ eis loqui &c. Secundo qa verba mulieris ſunt inflãmantia. Eccl. 9. Colloquiũ illius, quaſi ignis exardeſcit. Item VT DISCANT.) qa eorum, q deficiunt ratione pprium eſt addiſcere. 1. Corin. 14. Si quid volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent &c. Viris autem datur, ꝙ doceant. Itẽ ſubiectio quia naturale eſt, ꝙ aĩa dominetᷣ corpori, & ratio viribus inferioribus. Et ideo ſicut Philoſophus docet. Quãdocumq; aliqua duo adinuicem ſic ſe habent, ſicut aĩa ad corpus. & ratio ad ſenſualitatem: naturale dñium eſt eius, qui abundat rõne: & illud eſt principans, aliud autem eſt ſubditum: qd. ſ. deficit ratione. Geñ. 3. Sub viri poteſtate eris. Itẽ excludit ea, quę eis nõ cõpetunt. Et ſunt duo. ſ. VT NON doceant.) Sed cõtra. Prouerb. vlt. Erudiuit eũ mater ſua &c. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ doctrina publica nõ cõpetit mulieri. & ideo dicit. IN ECCLESIA.) Alia eſt priuata: & hac mater erudiuit filium. Sed contra. Iudi. 5. Delbora erudiuit populum Iſrael. Reſpõdeo. Illa eruditio eſt p ſpiritũ prophetię: & gratia ſpiritus ſancti nõ diſcernit inter virũ & mulierem: nec tamen publice pdicabat, ſed inſtinctu ſpiritus ſancti conſilia dabat. Secundo interdicitᷣ eis dominium in virum. Eccle. 25. Mulier ſi primatũ habeat, contraria eſt viro ſuo. Et Philoſophus dicit, ꝙ dñium mulierum eſt corruptio familię: ſicut tyrãni in regno. Et ſic prohibet duo cõtra duo, quę cõpetunt eis: ſed tertium repetit. ſ. IN SILENTIO.)

Mulieri docere priuate nõ publice permittitur.

Deinde cum dicit. ADAM .n. &c.) Aſſignat rationem eius, quod dixerat. Et primo ex ordine creationis. Secundo ex ordine culpę, ibi. ET ADAM nõ eſt &c.) Circa primum ſciendum eſt, ꝙ in ordine rerum pfectũ & imperfectum diuerſimode ordinantᷣ: quia in vno & eodem imperfectũ pcedit tempore: & perfectũ pcedit natura: quia natura tendit ad pfectum: ſed in diuerſis, perfectum eſt prius tẽpore, & natura: qa natura ſemp incipit a perfectis. Et hunc ordinẽ agit hic: quia vir perfectus eſt in natura humana, mulier vir occaſionatus. Vnde primo formatus eſt Adam. Geñ. 2. Formauit hominẽ de limo terrę &c. Secũdario mulier, ſicut quoddam imperfectũ a pfecto originatum. ſ. de coſta. 1. Corin. 11. Nõ .n. vir ex muliere: ſed mulier ex viro eſt &c. Et inde eſt ꝙ homo nõ dicitur fact9 ppter mulierem, ſed ad ſimilitudinem dei. Geñ. 1. Faciamus hoĩem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã. Mulier autem ppter virum: ideo vir debet pęeſſe. Itẽ ex parte culpę. Ordo .n generationis, & corruptionis eſt cõtrarius: quia quod eſt primum in generatione, eſt vltimũ in corruptione. Peccatum autẽ eſt corruptio naturę. Et ideo generatio incepit primo ab Adã, ſed corruptio a muliere. Vñ dicit. ADAM nõ eſt ſeductus). ſ. primo: quia fortior erat: ſed incepit a debiliori, vt facilius ſeduceretur fortior. Alludit autem hic verbis Adę. Geñ. 3. Cum .n. dñs rephẽdit Adam dixit. Mulier quam dediſti mihi dedit mihi &c. Et ideo dicit. ADAM nõ eſt ſeductus, ſed mulier.) Seductio autem duplex eſt. ſ. in vniuerſali. & in particulari eligibili, quę eſt ignorãtia electionis. Quicunq; ergo peccat, ſeducitur ignorãtia electionis in particulari eligibili. Mulier autem fuit ſeducta ignorãtia in vniuerſali quãdo. ſ. credidit, quod ſerpens dixit: ſed vir nõ credidit hoc: ſed deceptus fuit in particulari. ſ. ꝙ gerendus eſſet mos vxori. & cum ea comedere deberet, & inexpertus diuinę ſeueritatis, credidit, ꝙ facile ei remitteretᷣ. Sed contra. Ignorãtia eſt pœna peccati. ergo pœna preceſſit culpam. Reſpondeo. Dicendum eſt. ꝙ non preceſſit: quia ſtatim ad verba ſerpentis fuit elata, ꝙ alius eſſet de ea ſollicitus, & ex illa elatione ſeducta eſt. vnde elatio preceſſit.

Seductio in vniuerſali, vł in pticulari.

Deinde cum dicit. SALVARITVR autẽ &c.) Reſpõdet cuidam tacitę queſtiõi: quia diceret qs: ꝙ ſi mulier nõ eſt ppter virum, & ex ea eſt initiũ peccati. ergo viro eſt nociua. Sed ſi aliqd nõ eſt ppter aliud. ſed eſt ei nociuum, debet tolli. ergo mulier nõ debet ſaluari. Dicendum eſt ergo, ꝙ duplex eſt ſalus. ſ. temporalis: & hęc eſt cõmunis etiam brutis. Alia eſt æterna, & hæc eſt ppria hoĩbus. Eſa. 51. Salus autẽ mea in ſempiternũ erit &c. Vtramq; autẽ ſalutem mulier nõ amiſit. Nõ temporalem, qa ſtatim nõ priuatᷣ ſexu muliebri ppter generationem plis. nec æternã. qa ſecundũ animam capax eſt gratię & glorię. Et ideo q̃tum ad primũ dr. SALVABITVR) .i. nõ extirpabitᷣ. & hoc per generationem filiorum, ad quã eſt a deo ordinata. Quantum ad ſecundum dicit. SI PERMANSERIT &c.) Sed quia, ſi importat cauſam, nunqd quę nõ pmanſit, nõ ſaluabitᷣ, cũ Apoſtolus dicat, ꝙ mulier melius facit, ſi non nubatᷣ Reſpõdeo. Vno modo poteſt eſſe locutio figuratiua, & ſic per virũ ratio ſuperior intelligitur. ratio inferior eſt mulier. opa bona ſunt filii inferioris rationis & charitas, quã per virum cõcipit: & per hęc ſaluabitur. Alia eſt expoſitio literalis: vt ly, per. nõ dicat cauſam, ſed repugnantiã. Et eſt ſenſus. Mulier ſaluabitᷣ, etiã ſi incedat per generationẽ. ſ. ſi nubat, & nõ ſit virgo. Et tũc ly, per, dicit augmentationẽ ſalutis, quaſi per gñationẽ filioꝝ ad cultum dei magis ſaluabitur. Eccſi. 7. Filii tibi ſunt erudi illos: & incurua illos a pueritia illorum &c. De ſalute vero ęterna, tria ponit. ſ. ꝙ aliquid ſit in itellectu. Secũdo ꝙ in affectu. Tertio quo ad exteriorẽ actum. In intellectu eſt fides, per quã intellectus Chriſto ſubiicitᷣ. Vñ dicit. IN FIDE.) Heb. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Et qa fides nihil valet ſine dilectione. Ideo ſtatim ſubiũxit, dicens. ET DILECTIONE) .1. Corĩ. 13. Si habuero oẽm fidem ita vt mõtes trãſferam, charitatem autẽ nõ habuero, nihil ſum &c. in exteriori autem ponit duo cõtra laſciuiam, quę cõſiſtit in duobus. ſ. in luxuria. Et q̃tum ad hoc dicit. IN SANCTIFICATIONE) .ſ. in caſtitate. 1. Theſ. 4. Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra &c. Item in crapula. cõtra quod dicit. IN SOBRIETATE.) Tit. 2. Sobrie, & pie, & iuſte viuamus in hoc ſæculo &c.

Salus tẽpora lis & ęterna.

Ly, p, vel denotat cãm vł repugnantiã vel augmentationem.

Cap. III.

INdubitatus ſermo. Si qs epiſcopi munus appetit: honeſtum opus deſiderat. † Oportet igitur epiſcopum irreprehenſibilẽ eſſe: vnius vxoris maritum: vigilantem: ſobrium: modeſtum: hoſpita

Ti. 1.

lem: aptum ad docendum: non vinolentum: nõ percuſſorem: non turpiter lucri cupidum: ſed æquum: alienum a pugnis: alienũ ab auaritia.

Fidelis ſermo. Si quis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Oportet enim epiſcopum irreprehẽſibilem eſſe: vnius vxoris virum, ſobriũ, ornatum, prudentem, pudicum, hoſpitalem, doctorẽ: nõ vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtũ: non litigioſum, non cupidum.

SVPRA inſtruxit Timotheum de ptinentibus ad fidem rectã, & cultũ dei: hic agit de inſtructione officioꝝ eccleſiaſticoꝝ. Et primo ponitur inſtitutio. Secũdo ſuę inſtitutionis occaſio, ſeu neceſſitas, ibi. HAEC TIBI ſcribo &c.) Itẽ primo iſtruit de pertinentibus ad epiſcopũ. Secundo quo ad diacones. ibi. DIACONES ſimiliter &c.) Sed cum ſecundũ Dionyſiũ tres ſint ordines. ſ. epiſcopoꝝ, qui perficiunt: pſbyterorum, qui illuminãt: diaconoꝝ, qui purgãt: quare nõ facit mentionem de pſbyteris? Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ pſbyteri intelliguntur cũ epiſcopis. nõ ꝙ ſit indiſtinctio inter ordines, q̃tum ad rem, ſed q̃tum ad noĩa quia pſbyter idem eſt qđ ſenior, & epiſcopus ſuperintendens. Et ideo pſbyteri & epiſcopi q̃tum ad nomen, vocabant̃ & epiſcopi & pſbyteri. Circa hoc ergo primo agit de deſiderio pueniendi ad epiſcopatũ. Secundo deſcribit cõditionem epiſcopi, ibi. OPORTET autem &c.) Pręmittit ergo ſuę inſtitutionis aſſertionẽ, dicens. FIDELIS ſermo). ſ. quẽ dicam, vel dixi. Apoc. vlti. Hęc verba fideliſſima & vera ſunt. SI QVIS &c.) Ex hoc ſumpſerũt aliqui occaſionem ambitionis epiſcopatus, & plationis. Sed non recte intelligũt, quod hic dicitur. Apoſtolus. n. hic voluit oſtendere, qđ ptineat ad epiſcopum. Epũs eſt nomẽ gręcũ: ſcopos. n. idem eſt, qđ intendens. epi. i. ſupra quaſi ſuperintendens. Duo ergo ſunt cõſideranda in epõ. ſ. gradus ſuperior, & actio plebi vtilis. Aliqui. n. piiciunt forte oculũ ad ea, quę circũſtant eum. ſ. ꝙ qui peſt honoratur, & ꝙ habet poteſtatem. Et qui ppter iſta deſiderat epiſcopatũ, neſcit qđ ſit epiſcopus. Et ideo dicit Apoſtolus quid ſit epũs: & quid deſiderat, qui epiſcopatũ deſiderat, quia bonũ opus. Nõ dicit bonum deſideriũ habet, ſed bonũ opus. ſ. vtilitatẽ plæbis. Sed nunquid licet ipſum deſiderare? Augu. dicit ꝙ non Glo. Locus ſuperior ſine quo regi nõ poteſt populus, & ſi teneatur, & adminiſtretur decẽter: tamen indecenter appetitur. Et idem dicit. 19. de ciuitate dei. Cuius ratio eſt: quia nullus debet appetere aliquid ſupra vires ſuas, nõ ſibi proportionatũ. alias eſſet ſtultus. Horatius. Ludere qui neſcit, cãpeſtribus abſtinet armis. Ille ergo bene epiſcopatũ deſiderare poſſet, cui⁹ opus epiſcopatui eſſet pportionatũ. Ad hoc autẽ nullus eſt idoneus. qa prẹlatus ſecundũ gradũ & conuenientiam debet oẽs alios excedere in cõuerſatione, & cõtemplatione, ita vt in reſpectu ſui, alii ſint greſ. Et hanc idoneitatem de ſe pſumere, eſt maxime ſuperbię. aut ergo appetit circunſtantias: & tunc neſcit, qđ appetat: quia nõ eſt hic epiſcopatus, vel ipſum opus, & hoc eſt ſuperbiæ. Et ideo nõ eſt accipiendum, niſi impoſitũ. Glo. Si dicis ſtatus epiſcopoꝝ eſt perfectior ſtatu religioſoꝝ. hũc autem licet appetere. Reſpõdeo. perfectio aliter ſe habet in hoc: & in illo. qa ſtatus epiſcopoꝝ pſupponit perfectionẽ: & ideo nullos appetere debet niſi habeat eã. Sed ſtatus religioſoꝝ eſt via: & ideo nõ requiritur perfectio iam habita: ſed qđ acquirat eam niſi habeat. & hoc patet Io. vlti. vbi dominus Simoni nõ dicit. Si vis perfectus eſſe. paſce &c. Et iuueni dicit. Si vis pfectus eſſe &c. Sic ergo intelligendũ eſt in noĩe epiſcopatus, bonũ opus 1. Pet. 5. Nõ vt dñantes in cleris: ſed forma facti gregis &c. q. d. Si tu epiſcopatum deſideras, hoc eſt quod deſideras quia bonum opus. Sed qualis debeat eſſe epiſcopus, oſtendit, cum ſubdit. OPORTET EPISCOPVM &c. Quem primo inſtruit in generali. Secundo in ſpeciali, ibi. VNIVS vxoris &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ bonũ opus deſiderat: ſed ad hoc non omnis eſt idoneus: ſed oportet ꝙ ſit talis. primo IRREPREHENSIBILIS. Vnde de Zacharia dicitur. Luc. 1. ꝙ incedebat in oĩbus mandatis, & iuſtificationibus domini ſine querela. Leui. 21. Qui habuerit maculam non offeret panes deo ſuo: nec accedet ad miniſterium eius. Nec intelligendũ eſt, ꝙ omnino ſit ſine peccato, quia dr̃. 1. Ioan. 1. Si dixerimus &c. Nec eſt dicendũ (ſicut aliqui dixerunt ꝙ quicunq; peccauit mortaliter poſt baptiſmum, nõ eſt idoneus: quia pauci eſſent tales: ſed irreprehẽſibilis. i. non ſubiectus alicui peccato: vnde ab aliis reprehẽdi poſſet: quia indecens eſt, ſi reprehenſibilis ſit repħẽſor. Matth. 7. Eiice primum trabem &c.

> Tres ſunt ordines eccleſiaſtici.

> Q̃ ſo liceat epiſcopatum deſiderare.

Deinde cum dicit. VNIVS vxoris &c.) Inſtruit eum in ſpeciali. & primo quantum ad ſe. Secundo q̃tum ad multitudinẽ, ibi. FILIOS habentem &c.) Iterum prima in duas. quia primo oſtendit, quibus virtutibus ornetur. Secũdo a quo mens debet eſſe immunis, ibi. NON vinolentum &c.) Omnis autẽ moralis virtus eſt. primo circa paſſiones & ſunt duo, quę faciunt ſanctitatem. ſ. caſtitas & ſobrietas: quia per delectationẽ vel delectabilia carnis maxime inquietatur aĩa. Et ideo primo ponit, quod pertinet ad caſtitatẽ, dicens. VNIVS vxoris virum. Simile Tit. 1. In hoc autem diſcordia videt̃ eſſe inter Aug. & Hiero. Hieronymus. n. dicit, ꝙ hoc intelligitur poſt baptiſmum, quia ſi ante baptiſmũ duas habuit vxores, vel vnã primo & aliam poſtea, nõ impedit̃ ab ordinatione. quia per baptiſmum omnia delentur. Augu. & Ambro. cõtrarium dicunt. quia ſiue ante, ſiue poſt ſi duas habuit nõ ordinatur. Et nunqđ baptiſmus nõ omnia delet? Reſpõdeo. Sic peccata, nõ irregularitatem, quę interdũ etiã ſine peccato incurritur, ex ſola eccleſiaſtica inſtitutione. ſed matrimoniũ nõ eſt peccatum etiam in paganis. Sed quę eſt cauſa huius inſtitutionis? Nũquid nõ magis impeditur, qui multas cõcubinas habet? Reſpondeo. Dicendũ ꝙ hoc fit nõ pp incontinentiã tantum: ſed ppter repręſentationem ſacramenti: qa ſpõſus eccleſię eſt Chriſtus & vna eſt eccleſia. Cañ. 5. Vna eſt columba mea &c. Secũdo agit DE SOBRIETATE.) Tit. 2. Sobrie, & pie, & iuſte viuamus in hoc ſęculo &c. Hic. n. docet epiſcopum. qui dicit̃ ſuperintendens, vt vigilet. Luc. 1. Paſtores autẽ erant &c. Et ebrietas obſtat vigiliis. 1. Pe. vlt. Sobrii eſtote &c. Tertio ordinat rationẽ, dicẽs. PRVDENTEM.) quia hęc eſt regitiua oĩum virtutũ: & epiſcopus eligitur, vt alios regat. Mat. 10. Eſtote prudentes. Matth. 24. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens &c.

> Epũs non debet habere duas vxores non tantũ ppter incontinentiam: ſed pp repñtationem Chri & eccleſię.

Conſequenter ponit virtutes, quę ordinant actiones interiores. Primo q̃tum ad ſe. Secundo q̃tum ad alios. Quantum ad ſe dicit. ORNATVM pudicum. Ornatus eſt, quãdo bene cõponitur in actibus & dictis. Ornatus. n. importat pulchritudinem, quę cõſiſtit in proportione. Vnde tunc eſt ornatus, quãdo agit, & loquit̃, vt decet. Eccl̃ici. 44. Homines diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes &c. Hoc requiritur in epiſcopo: qa per exteriora iudicamus de interioribus. Eccl̃ici 19. Amictus corporis, & riſus dentiũ & ingreſſus hominis enunciant de illo: qa platus ponitur in aſpectu hominum: oportet ꝙ ſit ornatus. Vnde dicit̃ de Ambro. ꝙ quoſdam ordinare nolebat. quia diſſolute incedebant. Item quandoq; cõtingit, ꝙ occurrunt alicui aliqua turpia in aliis, vel agentibus, vel dicentibus. & ad hęc debet habere pudicitiam: vt verecundetur, ſi videat vel audiat. Aug. Impudicus oculus impudici cordis eſt nũcius. Eccl. 7. Gr̃a. n. verecundię illius ſuper aurum.

Deinde cũ dicit. HOSPITALEM &c.) Agit de epiſcopo in cõparatione ad alios. Imponitur autem epiſcopo, vt paſcat oues. Ioan. vlti. & 1. Per. vlti. Et duplex eſt eleẽmoſina. ſ. corpalis. & ſpiritualis. Ergo debet ſ vtraq; paſcere. Quãtum ad primum dicit. Hoſpitalem. ſ. peregrinoꝝ. & hoſpitum. Ro. 12. Hoſpitalitatem ſectãtes. Heb. vlt. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci &c. Iob. 31. Hoſtium meum viatori patuit &c. Quantũ ad ſecundum dicit. DOCTOREM.) Eph. 4. Alios paſtores & doctores &c. Et hoc eſt officium proprium prælati. Hiere. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcientia & doctrina &c.

> Eleẽmoſina ſpũalis & corporalis.

Conſequẽter

Conſequenter cum dicit. NON vinolentum &c.) Remouet vitia oppoſita. Tria autem remouet. Vnum quod ptinet ad concupiſcentiã carnis. Aliud ad iram. Aliud ad cupiditatem. Quantũ ad primũ, dicit. NON vinolentum.) Minus dicit, & plus ſignificat. Ephe. 5. Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria &c. q. d. Non guloſum, nõ luxurioſum. Quãtum ad iram duo ponit. primo q̃tum ad actum, cum dicit. NON percuſſorem.) Decenter ꝓhibet hoc poſt vina. quia ebrii de facili percutiunt. ſed modeſtũ. i. patientem. Phil. 4. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hoibus. ps. Bene patientes erant vt annuntient. Chriſtus paſſus nõ percutiebat. Secundo q̃tum ad verba, cũ dicit. NON litigioſum). 2. Ti. 2. Seruum dei nõ oportet litigare &c. 1. Cori. 11. Si quis autem videtur cõtentioſus eſſe, nos talem cõſuetudinem non habemus, neq; eccleſia dei. Et hoc qa epiſcopi ſunt ſucceſſores Apoſtolorum: quos Chriſtus inſtruxit vt pacem annuntiarẽt. Itẽ in paſſione ſua Chriſtus dixit. Pacem meã do vobis, pacem meã relinquo vobis. Quãtum ad res tẽporales, dicit. NON cupidum. qa ponit iudex & ordinator eccleſię, q ſi ſit cupidus de facili declinat a iuſtitia. Exo. 23. Ne accipias munera quę excęcant etiam prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum, ſed heu. Hier. 6. A maiore vſq; ad minorem omnes auaritiæ ſtudent &c.

Qui ſuæ domui bene præſit: qui liberos habeat in ſubiectione cum omni reuerentia. Quod ſi quis ꝓpriæ domui p̄eſſe nõ nouit: quomodo eccleſiam dei curabit? Nõ nouitium: ne inflatus in cõdemnationem incidat calũniatoris. Oportet autem illum & bonum habere teſtimonium ab extraneis: ne in probrum incidat, & laqueum calumniatoris. Miniſtros itidem compoſitos: nõ bilingues: non multo vino deditos non turpiter lucri auidos: tenẽtes myſterium fidei cũ pura cõſcientia. Atq; hi probẽtur prius: deinde miniſtrẽt ſic: vt nemo poſſit illos criminari. Vxores ſimiliter modeſtas: nõ calũnioſas: ſobrias: fidas ĩ oĩbus

Sed ſuæ domui bene præpoſitum, filios habẽtem ſubditos cũ omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, q̃uo eccleſiæ dei diligentiam habebit? Nõ neophytum: ne in ſuperbiã elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem & illum teſtimoniũ habere bonum ab his, qui foris ſunt: vt nõ in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. Diacones ſimiliter pudicos, non bilingues, nõ multo vino deditos, non turpe lucrum ſectãtes: habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum: & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus.

Lec. II.

SVPRA oſtẽdit Apoſtolus qualis debet eſſe epiſcopus ſecundũ ſe: hic oſtendit qualis debet eſſe in comparatione ad multitudinem. Et primo ad multitudinem domeſticę familię. Secũdo quo ad multitudinẽ eccleſię ibi. NON neophytũ &c.) Tertio quo ad multitudinẽ infideliũ ibi. OPORTET autẽ &c.) Itẽ prĩo oñdit qualis debet eſſe in cõparatione ad familiã domeſticã. Secũdo rationẽ huius aſſignat ibi. SI QVIS autem &c.) Itẽ primo oñdit, q ab epiſcopo requiritur gubernatio debita familię. Secundo bona inſtructio filioꝝ, ibi. FILIOS habentem &c. Dicit ergo. Oportet epiſcopum p̄eſſe domui. i. familię ſuę &c. Vt eam bene gubernet. Bona autẽ gubernatio nõ ſolũ ẽ acquiſitio diuitiarum: quia ea nõ ſunt finis œconomicę, ſed inſtrumẽta. ſed ſi nis eius eſt recta vita. Eccleſiaſtici. 44. Pacificãtes in domibus ſuis. Specialiter autẽ in domeſtica familia pręcipui ſũt filii. Et ideo dicit de eis ſpãliter. FILIOS &c.) ideſt q ſuis filiis dominetur non emollitus ex teneritudine amoris, quã quandoq; extẽdit ad filios. Inter alia autem quę requirunt in filiis epiſcopoꝝ, quos habuerunt, anteq̃ eſſent epiſcopi, requirit q ſint caſti, qa mala eorum vita eſſet teſtimoniũ contra parentẽ & pręlatum. Eccleſiaſtici. 10. Secundũ iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Et qualis rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. Sap. 4. Ex iniquis. n. omnes filii qui naſcunt teſtes ſunt nequitię aduerſus parẽtes in interrogatione ſua. Secunda ratio eſt. quia ad domum epiſcopi concurrit populus: ideo oportet eos eſſe caſtos. Contra illud. 1. Reg. 2. Vbi filii Hely nõ caſti. corrũpebãt mulieres venientes ad templũ. vnde & Hely. a dño eſt punitus.

Deinde cum dicit. SI QVIS autem &c.) Dicti ſui rationem aſſignat. Poſſet. n. dici. Quid ad epiſcopum q bene regat familiã, cui imminet cura communis? Et ideo dicit. SI QVIS autẽ &c.). i. ꝓprię familię. Luc. 16. Qui fidelis eſt in minimo, & in maiore fidelis eſt. Contingit tamen frequenter, q aliqui nõ ſunt regimini bene in paruis domeſticis: qui tamẽ bene regunt in maioribus. Sed dicit. NESCIT:) vt hęc neſcientia referatur ad negligentiam. & qui parua negligit de facili magna negligit: ſed qui non curat de paruis, aliquãdo bene ſe habet in maioribus.

Conſequẽter oñdit qualiter ſe habeat ad multitudinem eccleſię. in qua non debet eſſe nouitius in fide, ſed antiquus. Vnde dicit. NON neophytum) . i. de nouo fidem habentẽ. Act. 1. Oportet eligere vnũ ex his, quo vobiſcum &c. Idem Num. 11. Congrega mihi. 70. viros de ſenioribus, quos tu noſti, q ſenes ſint populi, ac magiſtri, & duces &c. Sed ſicut dicit. Sap. 4. Senectus venerabilis eſt nõ diuturna, neq; numero annorum cõputata &c. Contingit. n. quandoq;, q in aliquibus nouis ſupabundet gratia, & habẽt ſimul cũ ętate morum ſenectutem, qui diſpenſatiue ꝓmouent, ſicut Ambroſius diuina inſpiratione. Vnde hoc quod dicit hic, ad eos ptinet qui nõ ſolum ætate neophyti. ſed & qui neophyti ſunt perfectione. Et huius eſt ratio in ſuperbiã &c. Quãdo. n. aliquis de nouo veniens ad fidem, & ad cõditionẽ aliquã promouetur: reputat ſe aliis meliorem: & valde neceſſariũ: quaſi niſi ipſe eſſet. non haberent, vnde prouideretur eccleſię. Et dicit. DIABOLI.) quia ipſe condemnatus fuit ꝓpter peccatum ſuperbię.

Deinde cum dicit. OPORTET autem illum &c.) Oſtẽdit qualiter ſe habeat ad multitudinẽ infidelium, & ponit documenta. Primo vt ſit bonę famę. Col. 4. In ſapiẽtia ambulate ad eos, qui foris ſunt. 1. Pet. 2. Cõuerſationẽ veſtrã ĩnter gentes habẽtes bonã &c. Et hoc neceſſarium eſt pręlato, quia cõuerſatio totius congregationis iudicatur ex pręlato. Sed cõtra. 2. Corin. 6. Per infamiã & bonã famam &c. Reſpõdeo. Infamia inſurgit quãdoq; ex culpa eius, qui infamat. & hanc prohibet hic. quãdoq; ex malitia detrahẽtiũ. & in hac oportet habere patientiã: & de hac loquit Apoſtolus, ibi. Sed hic loquitur de aſſumendo in epiſcopũ, qui & ſi ſit bonus, & infamat falſo, debet patienter ferre. Secũdo aſſignat rationẽ. Vñ ſubdit. VT NON in opprobriũ &c. Vbi tangit duplex periculũ. ſ. ne fiat opprobrioſus, & per hoc eius authoritas minuatur. & per cõſequens auferatur audacia corrigendi. Mat. 7. Eiice primũ trabẽ &c. Secundo ne incidat &c. quandoq;. ſ. impatienter ſuſtinendo, q infamis concitet ad odia, & deſperet & huiuſmodi. Et q p̄latus ſit odioſus laicis: cõtingit ſi negligit cultum diuinę laudis. Mala. 2. Irritum feciſtis pactum Leui, dicit dominus exercituum, ꝓpter quod dedi vos cõtẽptibiles & humiles oibus populis.

Deinde cum dicit. DIACONES &c.) Oñdit pertinentia ad diaconos. qđ in Gręco idem eſt quod miniſtri. in primitiua. n. eccleſia ſolũ erãt tres ordines, vt dicit Dionyſius. ſ. epiſcopoꝝ, p̄ſbyteroꝝ, & miniſtroꝝ: & nõ diuidebant per diuerſos gradus: ſed oĩa erant in vno ordine, ꝓpter paucitatem miniſtroꝝ & ꝓpter nouitatẽ eccleſię. Primo ergo oſtẽdit quales debẽt eſſe ſecundũ ſe. Secundo q̃tum ad alios, ibi. MVLIERES &c.) Item primo oñdit quales debent eſſe. Secũdo quomodo exa

minandi ſunt, ibi. ET HI &c.) Item primo oſtendit, quales debent eſſe quantum ad eorum proprium corpus. Secundo quantum ad res exteriores, ibi. NON turpe &c.) Tertio quantum ad alia. HABENTES &c.) Item quantũ ad corpus. Primo oſtẽdit, quo ad totius corporis qualitates. Secundo quantum ad oris refrenationem. Dicit ergo. Dico ꝙ epiſcopi debẽt eſſe pudici: ſimiliter oportet diacones eſſe: quia qđ eſt cõtrarium pudicitię, facit ineptum ad ſpiritualia. quia denegat animum a ſpiritualibus, quem neceſſe eſt tales habere eleuatum. Eſa. 52. Mundamini, qui fertis vaſa domini &c. Luc. 12. Sint lumbi veſtri pręcincti &c.

Deinde cum dicit. quales debent eſſe in ore. Os deſeruit locutioni, & guſtui. Quantũ ad primũ, dicit. NON bilingues &c. Eccl'ici. 28. Lingua tertia multos cõmouit, & diſperſit illos a gẽte in gentẽ &c. Bilinguis eſt habens duas linguas. Nõ erunt tales diaconi, miniſtri pacis. Quantũ ad ſecundũ dicit. NON multo &c.) Prouer. 23. Cui vę? Cuius patri vę? cui rixę? cui foueę? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffoſio oculorum? Nonne his qui cõmorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis. Eſa. 5. Vę qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem.

Deinde cum dicit. NON turpe &c.) Oſtẽdit quomõ ſe habeant ad res exteriores. Nõ ſolũ. n. diuertitur a iuſtitia quãdoq; ꝑpter cupiditatem lucri: ſed etiã a veritate, dicentes quę non oportet. Et ideo prohibetur eis tẽporale lucrũ, in quo intelligitur omne lucrum honeſtum. Sed quantum ad affectionem, dicit. HABENTES &c.) Et inſtruit eos. Primo quantum ad fidem. Secũdo quantum ad conſcientię puritatem. Vnde dicit. MYSTERIVM fidei non fidem. i. non tantum fidem ſimplicẽ, ſed intelligentiam eius, quod in fide occultum eſt. Myſterium. n. idem eſt quod occultum: quia miniſtri debẽt ſcire, nõ tantũ ea de fide, quę & populus intelligit, ſed & myſteria: quia debẽt alios inſtruere. 1. Pet. 3. Parati ſemper ad ſatiſfactionẽ omni poſcẽti vos rationem de ea, quę in vobis eſt fide, & ſpe &c. Item conſcientiã puram. quia impura facit in fide errare. ſupra primo. Finis autem pręcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta &c.

Deinde cum dicit. ET HI ꝓbentur &c.) Oſtẽdit, quomodo examinentur. Poſſet. n. dicere aliquis. Puto omnes bonos. hoc. n. debet eſſe in tua reputatiõe. Sed quantũ ad eorum ꝓmotionẽ omnes ſunt examinandi. Vnde etiã ipſi examinantur. vnde dicit. ET HI &c.) NVLLVM crimen). i. peccatum mortale. non autem intendit de peccato veniali. quia vt dr. 1. Io. 1. Si dixerimus: quia peccatum nõ habemus, ipſi nos ſeducimus & veritas in nobis nõ eſt. Nec dicit qui habuerũt: ſed qui habent. i. ſunt notabiles, & habent infamię crimen. Alioqui hoc eſſet derogare clauibus eccleſię.

Deinde cum dicit. MVLIERES &c.) Oſtendit, qualiter ſe habeant ad alios. Et primo ponit ſuam inſtructionem. Secundo rationem, ibi. QVI. n. habẽt &c.) Circa primum duo facit. quia primo oſtẽdit qualiter ſe habeãt ad vxores, quas habebant in primitiua eccleſia. & loquitur ꝓ ſtatu illo. Secũdo quomodo ad filios, ibi. QVI filiis &c.) Iterum prima in duas: quia primo oſtendit, quales debent eſſe eorum vxores. Secũdo qualiter ipſi habeant ſe ad illas, ibi. DIACONES &c.) In vxoribus eorum requirit quatuor. ſ. pudicitiã. modeſtiam, ſobrietatem, & fidelitatem. Dicit ergo ſimiliter, ſicut dixi de diaconibus, dico de mulieribus quia oportet eas eſſe PVDICAS.) Eccleſiaſtici. 26. Gratia ſup gratiam mulier ſancta, & pudorata. Itẽ MODESTAS) in lingua, non detrahentes. Eccle. 10. Quomodo ſi ſerpens mordeat in ſilentio: nihil eo minus habet qui detrahit &c. Item SOBRIAS) quę eſt maximum ornamentũ mulierum ſupra. 2. Similiter & mulieres in habitu ornato, cũ verecundia, & ſobrietate. Item FIDELES) vel deo, quantum ad veram fidem vel viris ſuis. Sed quę culpa eſt diaconi ſi eius vxor eſt mala? Reſpõdeo. Aliquis a miniſterio repellitur nõ ſolum ꝑpter culpam: ſed etiã ꝑpter aliquod impedimentũ miniſterii. Et ideo ſi pręter culpam eorum poſſent mulieres eſſe malę, tamẽ pręſtant impedimentum dupliciter. Primo quia cũ malę ſunt, indigẽt maiori cura, & per hoc minus vacarẽt eccleſiaſticis miniſteriis. Secundo quia viri deprauantur ex vxoribus. Itẽ eſſet in periculum. quia miniſtrorum eccleſię multi frequẽtant domos. Dixerunt autem Cathaphrigę, ꝙ ex quo inter diaconos agitur de mulieribus, mulieres poſſunt ordinari ad ſacros ordines. Sed ſciendũ eſt ꝙ in iure aliquę mulieres aliquãdo vocantur diaconiſſæ. non quia habeãt huiuſmõi ordinem: ſed ꝑpter aliquod miniſteriũ eccleſiæ. ſicut in Gręco dicitur diaconus quilibet miniſter.

In vxoribus eorum quatuor cõditiones debẽt eẽ, pudicitia, modeſtia, ſobrietas, fidelitas.

Vxor eſt impedimẽtum cultus diuini

Mulieres nõ ordinandas eſſe.

Diaconi ſint vnius vxoris mariti: qui liberis recte præſint: & propriis familiis. Nã qui bene miniſtrauerint: gradũ ſibi bonũ acquirunt: & multam libertatem in fide: quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc tibi ſcribo: ſperãs fore: vt veniam ad te cito: quod ſi tardius venero: vt noris, quomodo oporteat in domo dei verſari: quæ eſt eccleſia dei viuẽtis: columna & ſtabilimentum veritatis. Et citra controuerſiam magnum eſt pietatis myſterium Deus manifeſtatus eſt in carne: iuſtificatus eſt in ſpũ: viſus eſt in angelis: ꝑdicatus eſt gẽtibus: fides illi habita eſt in mũdo: receptus eſt ĩ gloria.

Diacones ſint vnius vxoris viri: qui filiis ſuis bene præſint: & ſuis domibus. Qui. n. bene miniſtrauerint gradum bonũ ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc tibi ſcribo fili Timothee: ſperans me venire ad te cito. Si autem tardauero: vt ſcias quomodo oporteat te in domo dei conuerſari: quæ eſt eccleſia dei viui: colũna, & firmamentum veritatis. Et manifeſte magnũ eſt pietatis ſacramentũ: quod manifeſtatũ eſt in carne, & iuſtificatũ eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo: aſſumptum eſt in gloria.

Lec. III.

SVPRA oſtẽdit Apoſtolus quales debent eſſe diacones, & eorum vxores, hic oſtendit quõ diacones ſe habeant ad vxores, & ad filios, & ad familiã. Et primo ponit documentũ. Secundo eius rationem, ibi. QVI. n. bene &c.) Dicit ergo. Dixi ꝙ mulieres diaconorum ſint pudicę. Et ſi in vxoribus eſt pudicitia habenda, ꝑpter eos amplius in ipſis eſt neceſſaria, vt ſint omnino a contactu mulierũ immunes. Sed quia ſecundũ hoc pauci eſſent miniſtri concedit ꝙ ſaltem SINT vnius vxoris viri.) quia habuiſſe plures eſt ſignũ incõtinentię: & contra ſignificationem ſacramenti. Et inde eſt, ꝙ dominus inſtituit matrimonium vnius ad vnã. Vnde & prima vxor benedicitur, non ſecunda.

Deinde monet qualiter ſe habeãt ad filios, dicẽs. QVI filiis ſuis bñ pręſint) ſ. bñ erudiendo in diſciplina bona, & bona vita. Eccl'ici. 7. Filii ſi tibi ſunt erudi illos &c.

Conſequenter hortatur eos bene pręeſſe, & toti domui. i. familię. ſ. cum manſuetudine. Eccl'ici. 4. Noli eſſe ſicut leo in domo tua &c. Et huius ponit rationem, dicens. QVI. n. &c.). q. d. Quod requiris ab epiſcopis rationabile eſt. quia ipſi ſunt ꝓlati. Sed quare a diacono qui eſt miniſter. Reſpondet dicens. QVI. n. &c.) Et primo oſtendit, ꝙ bonus vſus huius miniſterii eſt via ad maiorem dignitatẽ. Secundo etiã ꝙ eſt via ad vitam æternã. Quantũ ad primum dicit. QVI. n. bene miniſtrauerint exercendo officium diaconi. Quod enim eſt in Gręco diaconus, in latino dicitur miniſter. GRADVM bonum ſibi acquirẽt) .i. ꝓmoueri merẽtur ad gradum altiorẽ. Mat. 25. Quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituã &c. Et dicit BONVM.) quia ſupra eodem. Qui epiſcopatũ deſiderat, bonum opus deſiderat. Nec tamen in hoc eſt eorum finis: ſed cum hoc remunerationem habẽt a deo. Io. 12. Volo, vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. Et ideo dicit. MVLTAM fiduciam)

clam).ſ.auxilii gratię in pręſentis & glorię in futuro.&
hoc PER fidẽ Chriſti).1.Corin.3.Fiduciam talem ha/
bemus &c.Eſa.12.Fiducialiter agam & non timebo.

Deinde cum dicit. HAEC tibi ſcribo &c.) Ponit ra
tionem oĩum pdictaꝝ monitionum. Et primo exclu/
dit cauſam opinatã.Secundo aſtruit verã,ibi. SI AV/
TEM &c. Tertio aſſignat rationẽ, ibi. QVAE eſt ec
cleſia &c.) Circa primũ ſciẽdũ eſt, ꝙ poſſet Timotheus
credere ex quo ſcripſit,decętero eum non viſurus eſſet.
alias ſupfluum videretur eum literis monere. Et ideo
dicit. HOC ſcripſi tibi &c.)Et nominat eum filiũ. qa
ſibi chariſſimus erat.1.Corin.4. Ideo miſi ad vos Timo
theũ,qui eſt filius meus chariſſimus &c.Et dicit. SPE/
RANS.) quaſi nõ certus.2.Io.Plura habens vobis ſcri/
bere,nolui per chartam & atramentũ, ſpero.n.me fu/
turum apud vos,& os ad os loqui &c. Scribo igitur,li/
cet ſpem habeam. quia ſpes in longum ptrahi poteſt.
Prouer.16.Hominis eſt pręparare aĩum,& domini lin/
guam gubernare &c.Et ideo dicit. SI AVTEM tarda
uero &c.).1.Theſ.2.Sed Sathanas impediuit nos. Ego
igit̃ ſcribo,vt ſi tardauero ſcias qũo oporteat te ĩ domo
dei cõuerſari.ps. Habitare facit vni⁹ moris ĩ domo &c.

Deinde cum dicit. QVAE eſt eccleſia &c.) Aſſignat
rationẽ,quare ſit ſic cõuerſandum in ea. Et aſſignat ra
tionem huius cauſę,quę eſt duplex. Primo cõmendan/
do ipſam eccleſiam.Secũdo veritatem eccleſię,ibi. ET
MANIFESTE &c.)Circa primum duo facit.quia pri/
mo cõmẽdat eccleſiam ex parte eius, cuius eſt eccleſia.
Secũdo ex veritate ipſius eccleſię,ibi. COLVMNA &c.)
Ex parte eius cuius eſt eccleſia,quia eſt dei viui.Eccleſia
Eccleſia.i. adunatio. quaſi adunatio.quia in eccleſia eſt adunatio fidelium.
Rom.8.Q nos vocauit &c. Et adunantur in deum.Io.
17.Vt & ipſi in nobis ſint vnum &c. Et ideo dicit quę ẽ
DEI.) Et addit VIVI.) ad diſtinctionem alioꝝ deo/
rum,ad quos cõgregantur gentes. Nã hi ſunt mortui.
ſed deus eccleſię eſt viuus.Io.5.Sicut pater habet vitam
in ſemetipſo &c.Eſt ergo ſic in ea conuerſandũ, vt ſpiri
tualiter viuam⁹.ps.Domũ tuam domine decet ſancti/
tudo &c.Secunda ratio eſt ex veritate eccleſię. Natura/
le eſt.n.homini, vt deſideret cognitionem veritatis cũ
ſit perfectio intellectus. Vnde Augu.dicit,ꝙ beatitudo
eſt finis hominis,quę nihil aliud eſt.ꝙ̃ gaudium de veri
tate.Hoc innotuit Philoſophis per creaturas.Ro.1.Sed
in hoc vacillabant.quia nõ habebãt certitudinem veri/
tatis.tum quia erant corrupti erroribus. tum quia vix
inueniũt apud eos,ꝙ in veritate cõcordent.Sed in ec/
cleſia eſt firma cognitio.& veritas. Vñ dicit. COLVM/
NA.) Eccleſiaſtici.24. Thronus meus in colũna nubis
&c.Eccſici.26.Columnę aureę &c. Et dicit AVREA.)
quia in ſe ſancta. ET FIRMAMENTVM) .ſ. quãtum
ad alios. quia non poſſunt firmari in veritate, niſi per
eccleſię ſacramenta. Luc.22.Tu aliquando conuerſus,
confirma &c.ps.Ego confirmaui columnas eius. Si igi
tur eccleſia congregat in deo,& dat cognitionem veri/
tatis,debemus eſſe in ea.

Deinde cum dicit. ET MANIFESTE &c.) Cõmen/
dat caput eccleſię. Et primo Chriſtum,ad cuius mani/
feſtationem apparuit.Secũdo de eius exultatione agit,
ibi. ASSVMPTVS &c. Cõmendat autem Chriſtũ du
pliciter. Primo ꝙ̃tum ad naturam diuinam.Secundo,
ꝙ̃tum ad humanã,ibi. QVOD manifeſtatum eſt &c.)
Sacramentũ. Dicit ergo. ET MANIFESTE &c.) Quia ſacramen/
tum idem eſt quod ſacrum ſecretũ. Nihil autẽ tam ſe/
cretum ꝙ̃ id,quod in corde gerimus. Multo ergo ma/
gis quod in cor dei,& ſecretum eſt, & ſacrum.1.Corin.
2.Quæ ſunt dei nemo nouit,niſi ſpiritus dei & cætera.
Eſa.24.Secretum meũ mihi,ſecretum meũ mihi. Eſa.
45.Tu es deus abſcõditus.Et hoc eſt verbum dei in cor
de patris.ps.Eructauit cor meum verbum bonum &c.
Hoc ſiquidem ſacramẽtum eſt ſacramentum pietatis.
ſecretum autẽ hominis aliquãdo eſt vanum.ps.Domi
nus ſcit cogitatiões hoĩum,quoniam vanę ſunt. Ingẽtũ
ergo eſt reſtauratiuum mũdi,eſt pietatis.Item magnũ,
qa eſt verus deus,cuius magnitudinis nõ eſt finis. Hoc
ergo ſecretum,quod latet in corde patris, factũ eſt ho/
mo.Et ideo deſcribit ipſum.Secundo ꝙ̃tum ad naturã
humanam &c.Et primo ꝙ̃tum ad carnẽ. Secundo ꝙ̃tũ
ad animã.Quãtum ad primum,dicit. QVOD ma/
nifeſtatum eſt in carne.)Sicut verbũ, quod latet in cor/
de,manifeſtatur verbo ſenſibili. ita verbum dei in cor/
de dei latebat.ſed in carne manifeſtatũ.Ioã.1.Verbũ ca
ro factũ eſt &c. Quantũ ad aĩam dicit. IVSTIFICA/
TVM eſt in ſpiritu.)Hoc dupliciter exponitur. Primo
ne credatur,ꝙ caro prius ſit concepta in peccato,& di/
cit ꝙ non. quia IN SPIRITV) .i.per ſpiritum ſan/
ctum cõceptus ẽ.Mat.1. Quod enim ex ea natum eſt,
de ſpiritu ſancto eſt.Et Luc.1. Quod.n.ex te naſcetur
ſanctum vocabitur filius dei. Et hoc quia ſpiritus ſan/
ctus ſuperueniet in te &c. Vel IN SPIRITV ſancto)
humano,de quo Ioan.19.Emiſit ſpiritum.Et ſic eſt ma
nifeſtatũ in carne,quod tñ eſt cũ ſpiritu. Et dico SPI/
RITV iuſtificato).ſ.quia iuſtus eſt abſq; oĩ macula.

Deinde cum dicit. APPARVIT &c.) Oſtendit eius
manifeſtationem.& primo factã angelis. Secũdo homi
nibus.ibi. PRAEDICATVM &c.)Dicit ergo ſacramẽ
tum illud,quod apparuit &c.excludit eriã cognitionẽ
angelorum &c.Illud autẽ dicitur appere, quod in po/
teſtate ſua habet videri.& nõ videri:& nõ ſubeſt poteſta
ti videntis. Vnde nõ dicitur lapis apparet mihi: ſed vi/
deo lapidem.Si ergo angelus in ſua natura haberet,ꝙ
videret verbum.nõ diceretur verbum apparere ſibi:ſed
ꝙ ipſe videret,cũ vellet. Et ideo dicit Apoſtolus ꝙ AP/
PARVIT angelis,)quia nõ in ſua natura viderunt ip
ſum. Et verum eſt, ꝙ a principio apparuit angelis, qñ
eos conuerſione ad ſe deificauit ipſos: ſed quando eſt in
carnatum multa myſteria innotuerũt angelis, quę nõ
cognouerant antea. Et ideo dicit Beda, ꝙ in natiuita/
te apparuit angelis claritas, quæ non antea in veritate
viſa eſt hominibus. Et hoc dupliciter. Primo ꝙ̃tum ad
miniſterium Apoſtoloꝝ. Secũdo ꝙ̃tum ad cognitionẽ
populorum,quibus manifeſtatur. Olim ſiquidem ſolis
Iudęis manifeſtabat̃.ſed nunc in gentibus. Et ideo di/
cit. PRAEDICATVM eſt gentibus.)Mat.vlt. Euntes
ergo docete omnes gentes & cętera.ps. Annuntiate in/
ter gentes gloriam eius &c.Et hoc efficaciter. QVIA
creditum eſt mundo.)Et hoc dñs orabat.Io.17.Et hoc
maxime mirum eſt,ꝙ per ſimplices pauperes & omni/
potentes totus mundus eſt conuerſus.1.Corin.1. Non
multi ſapientes &c. Et hoc,vt nõ glorietur oĩs caro &c.
Secundo manifeſtat,ꝙ ſola veritas dei hoc facit:quia
ASSVMPTVM ẽ in gloria Chriſtus.ſ.quia manifeſta/
tus,aſſumptus eſt in cœlis. Mar.vlt.Dominus quidem
Ieſus,poſtq̃ locutus eſt eis,aſſumptus eſt in cœlum &c.
Phil.2.Et omnis lingua confiteatur:quia dñs noſter Ie
ſus Chriſtus in gloria eſt Dei patr is. Cap. IIII.

SPiritus autem certo loquitur: † ꝙ 1.Tim.3.
in poſterioribus temporibus diſce/ 2.Pet.3.
dent quidam a fide: attendentes ſpi/ Iude.1.
ritibus impoſterioribus: ac doctrinis
dæmoniorum; per ſimulationẽ falſi
loquorum: cauterio notatam habentium con/
ſcientiam: ꝓhibentium cõtrahere matrimoniũ:
iubentiũ abſtinere a cibis: quos deus creauit ad
ſumendum cum gratiarum actione fidelibus: &
iis qui cognouerunt veritatem: † quod quic/
quid creauit deus bonum ſit: & nihil reiiciẽdum Eccle.39.
ſi cum gratiarum actione ſumatur. Sãctificatur
enim per ſermonem dei ac præcationem.

SPiritus autem manifeſte dicit: quia in
nouiſſimis temporibus diſcedent qui
dam a fide,attendentes ſpiritibus erro
ris,& doctrinis dæmoniorum in hy/
pocriſi: loquentium mendacium,& cauteriatam
habentium ſuam conſcientiã: prohibentium nu
bere: & abſtinere a cibis quos deus creauit ad p/
cipiendum,cum gratiarum actione fidelibus: &

his, qui cognouerunt veritatẽ. Quia omnis creatura dei bona eſt, & nihil reiiciẽdum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei, & orationem.

SVPERIVS inſtruxit Timotheũ de pertinẽtibus ad ordinationem eccleſię in ſpiritualibus. Secũdo quãtum ad documẽta fidei cultum dei, & diſpoſitionem miniſterio℞: hic inſtruit eũ de ordinatione eccleſię, quãtum ad exteriora. Et primo quãtũ ad cibos. Secundo quãtum ad ſtatus holum & diuitias, ibi. QVICVNQVE ſub iugo &c.) Item primo agit de vſu ciborum. Secundo de diſpenſatione cibo℞. ſ. cap. ibi. VIDVAS honora &c. Itẽ primo excludit ſuperſtitioſam abſtinentiam. Secũdo prefert pietatem abſtinẽtię licitę, ibi. EXERCE TE &c.) Itẽ primo prenunciat falſam doctrinam de illicita abſtinentia. Secũdo inſtruit eum hęc ꝓponere pro fratribus, ibi. HAEC ꝓponens &c.) Item primo errorem manifeſtat. Secundo excludit ipſum, ibi. QVOS DEVS &c.) Item primo prenunciat errorem futurũ ex parte decepto℞. Secũdo ex parte decipientium, ibi. IN HYPOCRISI &c.) Itẽ ponit authorem denũciationis. Secũdo fidei defectũ, ibi. QVIA in nouiſſimis &c.) Tertio cãm defectus, ibi. ATTENDENTES &c.) Dicit ergo. Magnũ eſt pietatis ſacramẽtum, quod iuſtificatũ eſt in ſpiritu: ſed ſupra hoc ſacramentum ſpiritusſanctus aliquid ꝓnunciat futurum. Ad eum. n. pertinet reuelare myſteria. 1. Cori. 15. & Io. 16. Quę ventura ſunt annunciabit vobis. Spiritus ergo ꝓnontiat in corde futura. Sed olim loquebat̃ in ſimilitudinibus. Nu. 12. Si quis fuerit inter vos ꝓpheta dñi, in viſione apparebo ei, vel per ſomniũ loquar ad illum. Oſee. 12. Ego viſionem multiplicaui & in manu ꝓphetarum aſſimilatus ſum &c. Sed in nouo teſtamento ſpiritusſanctus manifeſte dicit. Io. 16. Et palam de patre meo annunciabo vobis. Et ꝓnunciat defectũ fidei futurum. Vñ dicit. IN NOVISSIMIS tẽporibus &c.) Nouiſſimum tẽpus, dicit̃ vltima ætas: quia nos ſumus, in quos fines ſeculo℞ deuenerunt. Tamẽ in hoc tempore tanto amplius nouiſſimum eſt: quãto magis ꝓpinquum nouiſſime diei. Et ſicut in primitiua eccleſia ꝓpter propinquitatem ad Chriſtũ: & ſacramẽta inſtituta, fuit feruentiſſima fides: ſic in nouiſſimis tẽporibus in cõparatione ad tempus Apoſtolo℞, recedent a fide: qa carnales erũt: ſed magis in fine abundabũt errores. Geñ. 49. Congregamini, vt annunciem, quę ventura ſunt vobis nouiſſimis dieb' &c. Cauſa defectus eſt duplex. Vna ex parte diaboli ſeducentis. 2. Corin. 11. Timeo ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua &c. Et ideo dicit. ATTENDENTES ſpiritibus erroris). ſ. dęmonibus, quo℞ eſt officium in errorẽ mittere. Ioan. 8. Mendax eſt & pater eius &c. 3. Reg. vlt. Egrediar, & ero ſpiritus mendax &c. Et dicit. SPIRITIBVS) quia dęmon maior multos habet miniſtros. Sed quomodo attendent eis? Nunquid eos videbunt? Nõ: ſed loquetur in eis. Et ideo addit ſecundã cauſam. ſ. falſam doctrinã. Et ſecũdũ Gloſſam: dicit hic falſos doctores dęmones: nec immerito. Sicut. n. boni hoies interdũ dicunt̃ angeli: ſic iſti ꝓpter excellentẽ maliciam dęmones dicunt̃. Io. 6. Nonne. n. duodecim vos elegi, & ex vobis vnus eſt diabolus. Ex parte decipientiũ eſt duplex cauſa. Vna eorum falſitas. Alia peruerſitas cõſciẽtię eo℞. Quantũ ad primum dicit. DAEMONIORVM) . ſ. hominum a dęmone poſſeſſorum: & horũ dico loquentiũ mendacium. Hier. 23. Vſquequo iſtud eſt in corde ꝓphetarum vaticinãtium mendacium, & ꝓphetantiũ ſeductiones cordis ſui. Et nota ꝙ per mendaciũ ſimplex abſq; palio apparentiæ non poſſet aliquis decipere quempiã. Et ita hi neminẽ poſſent fallere: niſi ꝑtenderent aliquod palliũ vel bonę intentionis, vel ſimulationis, vel falſę authoritatis. prię Corin. 3. Nemo vos ſeducat &c. 2. Ti. 3. Habentes quidem ſpeciem pietatis . i. fictam pietatẽ. ET DAEMONIORVM) dico habentium CONSCIENTIAM cauteriatam. Cauteriũ eſt corruptio in carne per ignẽ, ex qua egredit̃ cõtinue putredo. Ita ex igne peruerſę volũtatis ire, odii, concupiſcentię vlceratur cõſcientia, & dęmoniorum egreditur falſa doctrina. Titum. 1. Coinquinatę ſunt eorum mentes.

Dęmon ſuperior, hẽt miniſtros.

Doctores falſi dęmones.

Deceptio ex apparẽtia boni oritur.

Deinde oñdit, quę ſit iſta falſa doctrina: & tangit hęreſim Manichæo℞: qui dãnant matrimonium. Contra illud. Mat. 19. Quos deus cõiunxit homo non ſeparet. 1. Corin. 7. Mulier nõ peccat, ſi nubat. Item Manichæi ꝓhibent vſum cibo℞. i. mandant abſtinere a cibis. Abſtinere autem a cibis põt quis licite, intentione domandi carnem: ſicut Timotheus abſtinebat a vino: vel propter ſcãdalum: ſicut dicit Apoſtolus. 1. Corin. 8. Si eſca ſcandalizat fratrem meum, nõ manducabo carnes in æternum. Item illicite. Vno modo ꝓpter legis ꝓceptũ quaſi legalia adhuc eſſent ſeruãda: cõtra quod loquit̃ ad Gala. 2. Alio modo ſcdm hęreſim Manichęorum, nõ quia ꝓhibitũ lege, quãdamnant: ſed quia dicunt, ꝙ in carnibus ouis & vino: & huiuſmodi in aliqua taliũ particula diuina natura eſt cõmixta: quod non poteſt de deo putari. Non videtur autẽ hoc dicere de legalibus: qa dicit in nouiſſimis diebus: ſed de Manichęis. Et iſtos dęmones vocat: quia inter omnes hęreſes plus dãt diabolo de honore: quia ponunt eum principiũ ex æquo cum deo bono: ponẽtes eum principiũ viſibilium. Improbat autẽ Apoſtolus hanc erroneã doctrinam dupliciter. ſ. ex intentione dei creantis cibos. Secundo ex conditione creaturę, ibi. OMNIS CREATVRA &c.) Dicit ergo, ꝙ prohibent abſtinere: & hoc contra intentionem dei, qui creauit eos ad percipiendũ. Geñ. 1. & 9. Sicut holera virentia dedi vobis omnia &c. Sed dicis. Nũquid plantę ꝓpter animalia, & herbę ꝓpter homines? Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ ſic ſecundũ etiã Philoſophum in primo poly. qa imperfectũ ordinat̃ ad perfectius. Et ideo ſicut in generatione eſt multiplex perfectio. primo. ſ. planta℞: deinde animaliũ: & vltimo humana: ita in vſu rerũ. Et ideo AD PERCIPIENDVM) ſed CVM gratiarum actione.). 1. Theſ. vlt. In omnibus gratias agite: quia. ſ. conceſſa ſunt vobis a deo. ꝓs. Edent pauperes &c. Sed illi, qui percipiunt cum gratiarum actiõe ſunt infideles. Nullus. n. poteſt gratias agere deo in eo, quod licitũ nõ eſt. Stultus. n. eſt, q agit gratias de fornicatione deo: qa deus nõ eſt author malo℞. Ergo ille gratias agit, qui habet hoc, ꝙ vſus ciborũ ſit illicitus. Et hoc quidem innoteſcit per fidem ſolam. Et ideo dicit fidelibus.

Ciborũ abſtinentia licita vel non.

Deinde cum dicit. QVI nouerũt.) Quia oĩs &c.) Improbat, errorem ex conditione creaturę. Et primo ꝓponit creaturam eſſe bonã ſecũdum ſe. Secundo quãtum ad vſum. Dicit ergo. OMNIS creatura eſt bona). ſ. in ſua natura. Geñ. 1. Vidit deus cuncta, quę fecerat, & erãt valde bona &c. A bono etiam authore, nihil eſt niſi bonum. Sed quia multa ſunt in ſe bona: quorum tamẽ vſus nõ eſt bonus: ideo probat omnem creaturam eſſe bonam, nõ ſolum in ſe: ſed & quãtum ad vſum. Et primo ponit intentũ. Secũdo ꝓbat, ibi. SANCTIFICATVR. n. &c.) Dicit ergo. Nihil reiiciendũ eſt. ſ. ex debito diuinę legis: quis ex alia cauſa ſic: ſicut venenum comedere inquantũ tale, nõ eſt peccatum: ſed reiiciendum eſt inquantum eſt mortiferum. Similiter nec alii cibi, inquantum res tales ſunt: nõ ſunt reiiciendi: ſed inquantum incitant ad laſciuiã. Ergo ſecundũ diſcretionẽ rationis & ordinationem charitatis nõ ſunt reiiciendi. Mat. 15. Omne quod intrat in os nõ coinquinat hoĩem &c. Quare ergo alibi in veteri lege ſunt ꝓhibiti. Auguſtinus ponit rationẽ cõtra Fauſtum: qa in illorũ ſtatu nõ ſolum per verba: ſed etiã per facta ꝓfiguratus eſt Chriſtus. Et ideo in cibis, veſtibus & ſacrificiis fuerunt figurę futuri ſtatus. Non ergo ꝓhibent̃ ſecundũ ſe: ſed quia immundorum figurę ſunt: ſicut porcus eſt ſignum immundę vitæ. Et ideo ꝓhibitio carnis eius, eſt ſignum, ꝙ in lege Chriſti eſt prohibita omnis immundicia. Et eſt exẽplũ Auguſtini. Hoc nomẽ fatuus põt conſiderari: ſecũdum ꝙ eſt vox cõpoſita ex litteris: & ſic eſt bona: vel inquãtum ſignum, & ſignificatiua talis rei: & ſic mala eſt, & prohibita. Omnis ergo creaturę vſus ſecũdum ſe eſt bonus. Cuius ratio eſt: qa ſi eſſet malus, hoc nõ poſſet eſſe, niſi inquantum diabolus poſt peccatum hoĩs accepiſſet poteſtatem ſuper eos: quia ex quo homo peccauit, accepit in hominem poteſtatẽ, & eorum quę ſunt eius. Sed per Chriſtum eſt ablata hęc poteſtas: & hęc vocatur ſanctificatio

catio. Vnde omnia quęcunq; benedicimus, exorcizantur primo, vbi eſt oratio expellẽs diabolum. Et ideo dicit. SANCTIFICATVR .n. per verbũ dei .i. per Chriſtũ, qui oẽs ſanctificat. Io. 17. Et PER ORATIONEM) fidelium. Iac. vlt. Multũ valet deprecatio iuſti aſſidua.

De his: ſi commonefeceris fratres: bonus eris miniſter Ieſu Chriſti: enutritus in ſermonibus fidei: bonæq; doctrinæ: quam vſq; ſequutus es.

1.Tim.4. † Cæterum prophanas & aniles fabulas reiice: quin potius exerce temetipſum ad pietatem. Nã corporalis exercitatio paululum habet vtilitatis: at pietas ad omnia vtilis eſt: vt quæ ꝓmiſſiones habeat vitæ præſentis ac future. Indubitatus ſermo dignuſq;: qui omnibus modis approbetur. Nam in hoc & laboramus: & probris afficimur: ꝙ ſpem fixam habeamus in deo viuente: qui eſt ſeruator omnium hominum: maxime fideliũ.

Hæc ꝓponens fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Ieſu: enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam aſſecutus es. Ineptas autem & aniles fabulas, deuita. Exerce autem teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum vtilis eſt. Pietas autem ad omnia vtilis eſt: promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur: quia ſperamus in deum viuum, qui eſt ſaluator omnium hominum: maxime fidelium. Lec. I.

SVPRA reprobauit ſuperſtitioſam ciborum abſtinentiam: hic mandat Timotheo, vt doctrinam pręmiſſam proponat fidelibus. Et primo oſtendit quid debet proponere. Secundo quid debet vitare, ibi. INEPTAS autem &c.) Proponit ergo duas rationes, quare debet proponere pręmiſſa. Vnam ex cõmiſſo ſibi officio. Secũdam ex ſua educatione. Dicit ergo. Hoc quod dixi ſupra .ſ. ꝙ omnis creatura eſt bona: & ꝙ nihil reiiciendũ eſt &c. PROPONENS &c.) Timotheus .n. conſtitutus erat in officio miniſterii Chriſti: quia omnes habentes officium prędicandi, & regendi, conſtituũtur miniſtri Chriſti. 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti &c. Ille autem eſt bonus miniſter, qui ſequitur intentionem domini ſui. Chriſtus autem hoc docuit. Mat. 15. Nihil, quod intrat in os, coinquinat, &c. Et ideo hoc officium requirit illud. Item ipſa educatio hoc requirit. Prouer. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiã cũ ſenuerit, non recedet ab ea &c. Et ideo incõueniens eſt, ꝙ aliqui nutriti veritate doctrinę recedant ab eius veritate. Vnde recedens a doctrina, qua eccleſia ſuos paruulos inſtruit, nõ eſt bonus miniſter Chriſti. Et ideo dicit. ENVTRITVS verbis fidei &c.) Verbũ .n. dei eſt ſpirituale nutrimentum, quo ſuſtẽtatur anima: ſicut corpus per cibum. Deut. 8. Non in ſolo pane viuit hõ: ſed in omni verbo quod procedit de ore dei &c. Hoc verbum fidei inſtruit primo circa credenda: & ſic dicit. ENVTRITVS verbis fidei. Secundo circa agenda: & ſic dicit. Vnde ſubiungit. ET BONAE doctrinæ.) Vel fidei verbum, quam & ſimplices habent, & bonę doctrinę, quam ſpirituales magiſtri.

Deinde cum dicit. INEPTAS &c.) Oſtendit quid vitandum ſit. QVIA fabulę ineptę, & inanes.) Fabula enim ſecundum Philoſophum eſt compoſita ex miris: & fuerunt in principio inuentę: vt dicit Philoſophus in poetria: quia intentio hominum erat, vt inducerẽt ad acquirendum virtutes, & vitandum vitia. Simplices autem melius inducuntur repreſentationibus, ꝙ rationibus. Vnde in miro bene repreſentato videtur delectatio: quia ratio delectatur in collatiõe. Et ſicut repreſentatio in factis eſt delectabilis: ita rẽpſentatio in verbis: & hoc eſt fabula .ſ. dicere aliqua, & repręſentando mouere volens ad aliquid. Sed antiqui habebãt aliquas fabulas accõmodatas aliquibus veris, qui veritatem occultabant in fabulis. Duo ergo ſunt in fabula: ꝙ .ſ. contineat verum ſenſum: & repręſentet aliquid vtile. Item ꝙ conueniat illi veritati. Si ergo ꝓponatur fabula, quę non poteſt repręſentare aliquam veritatem, eſt inanis, ſed quę non proprie repreſentat, eſt inepta, ſicut fabulę de Thalmud. Talmud eſt fabula inepta

Deinde cum dicit. EXERCE TE &c.) Excluſa ſuperſtitioſa abſtinentia: hic comparat abſtinentiam virtuoſam aliis virtutibus. Et ſciendum eſt, ꝙ iſte Timotheus erat homo valde abſtinens. Vnde dicit infra. 5. Quod modico vino vtatur: & forte vt ſit ſollicitus de his, quę ad miſericordiam pertinent: quia qui nõ parcunt ſibi, frequenter nec aliis parcunt. Et ideo inducit eum, vt pietatem præferat abſtinentię. Et primo inducit eum ad pietatem. Secundo pręfert eam abſtinentię ibi. NAM CORPORALIS &c.) Tertio cõfirmat quoddam dictum, ibi. PROMISSIONEM &c. Quarto dat formam docendi pietatem, ibi. PRAECIPE HAEC &c.) Dicit ergo. EXERCE teipſum ad pietatem.) Pietas eſt, per quam parentibus patriæq; beniuole officiũ impendimus: ſicut religio, per quam cultum debitum deo exhibemus. Pietas enim importat quandam affectionem ad ſuum principium. Principium autem generationis eſt pater & patria. Et ideo oportet, ꝙ homo circa eos ſit beniuolus. Pater autem omnium eſt deus. Mala. 1. Si ergo pater, vbi eſt honor meus. Et ideo nomẽ pietatis eſt deriuatum ad cultum dei: vt dicit Augu. 4. de ciuitate dei. Vnde Euſebia eſt idem qđ pietas. Iob. 28. Ecce pietas ipſa eſt ſapientia, ſecundum aliam tranſlationem, vbi noſtra hic habet. Ecce timor domini, ipſa eſt ſapientia &c. Titum. 1. In agnitione veritatis, quę eſt ſecundum pietatem. Sed quãtum ad terrenam pietatem, competit pietati, vt homo ſit beniuolus compatriotis: ſed quantum ad Chriſtianam pietatem, requiritur, vt homo omnibus hominibus ſit beniuolus: quia omnes ſumus eiuſdem patrię. Et ideo pietas ſumitur pro miſericordia. Cum ergo dicit. EXERCE teipſũ ad pietatem.) poteſt accipi, ſecundum ꝙ ptinet ad cultum dei, & ad opera miſericordiæ exhibenda. Glo. ad pietatem .i. ad cultum omnipotentis dei, & opera miſericordię. Et dicit. EXERCE.) non fac: quia exercitiũ dicit promptitudinem: & hoc ideo quia exercitatus facit leuius, delectabilius, & ſtabilius. Prouer. 24. Diligenter exerce agrum tuum. Pietas. Religio.

Deinde cum dicit. NAM corporalis &c.) Pręfert eã abſtinentię. Et primo oſtẽdit, ad quid valet exercitatio corporalis. Secundo ad quid pietas, ibi. PIETAS autem &c.) Corporalis exercitatio ieiunii, & huiuſmodi, in ſua natura non ſunt bona: ſed pœnalia: & ſi hõ nõ peccaſſet, nihil horum fuiſſet: ſed ſunt bona medicinalia. Sicut .n. reubarbarũ eſt bonũ, inq̃tum releuat a cholera: ſic & iſta, inq̃tum cõprimunt cõcupiſcentias. ergo ad iſtud MODICVM ſunt vtilia.) 1. Corin. 9. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutẽ redigo &c. Col. 3. Mortificate mẽbra veſtra, quę ſunt ſuper terram &c. Et ideo ſi homo eſſet in ſtatu, in quo non poſſet peccare, nõ indigeret ieiunio, & huiuſmodi. Vnde Chriſoſtomus ſup Mat. Venit Ieſus &c. dicit Ioannes purus homo indigebat medicina ieiunii. Chriſt⁹ deus erat, & nõ purus homo: & ideo huiuſmodi nõ indigebat. Ergo AD MODICVM vtilis eſt,) quia tantum ad morbum peccati carnalis, non ſpiritualis: quia aliquãdo ꝓpter abſtinentiã homo iracundiam, inanem gloriã, & hmõi incurrit.

Deinde cum dicit. PIETAS autem &c. Pręfert abſtinentię pietatem, & accipitur hic vtroq; modo .ſ. pro cultu dei, & miſericordia, & eſt ad omnia vtilis: quia ad omnia peccata delenda. Eccle. 3. Ignem ardentem extinguit aqua: & eleęmoſina reſiſtit peccatis. Itẽ ad bona promouenda. Eccle. 17. Eleęmoſyna hominis, quaſi ſacculus &c. Item promerentur ſpecialem dei miſericordiam. Matth. 5. Beati miſericordes: quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. Et ideo ad hoc deſignãdum dominus. Mat. 25. Specialiter commemorat opera miſericordię, quod probat ſubdens. PROMISSIONEM habens &c.) In præceptis .n. decalogi vnum ſolum in/

Vnde dicit. ET NON ſecundũ traditionẽ &c.)Supra ſecundo huius. Tenete traditiones, quas didiciſtis: ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.

Deinde cũ dicit. IPSE enim &c.)Exponit quãtum ad vltimũ, quod dixerat. ſ. ſecundũ traditiones oſten/dens, quæ ſit traditio hęc: & quomodo acceperũt ab ip/ſo. Eſt aũt hęc traditio: vt nõ eſſent ocioſi, vel curioſi. Et primo oſtẽdit, quomodo acceperũt verbo. Secũdo quo/modo exẽplo. Itẽ primo oſtẽdit, ꝙ vitauit ĩquietudinẽ, ſecundo quomodo, tertio aſſignat cauſam. Dicit ergo. TRADITIONEM quã acceperũt ſcitis &c. quia ꝑlati ſunt imitãdi nõ in omnibus: ſed in his, q̃ ſunt ſecundũ regulã Chriſti. primę Cori. 4. & 11. Imitatores mei eſto/te: ſicut & ego Chriſti &c. ET IN QVO?)quoniã nõ inquieti fuimus inter vos. Erant enim Theſſalonicẽſes valde liberales. primę Theſ. 4. De charitate fraternita/tis, nõ neceſſe habemus ſcribere vobis: Ipſi enim didici/ſtis &c. Et hac ratiõe pauperes ocioſe viuebãt: & ex ocio dabant ſe operibus indebitis, nec pertinẽtibus ad eos. Et hoc erat inquietudo. Et ideo dicit. QVONIAM non inquieti &c.)primę Theſ. 4. Operã detis, vt quieti ſitis &c. Item NEQVE gratias &c.)qa operibus ma/nuũ operabatur. Act. 20. dicitur. Ipſi ſcitis, quoniã ad ea, quę mihi opus erant: & his, qui mecũ ſunt, miniſtra/uerunt manus iſtę. Et Prouer. vlti. Panem ocioſa nõ co/medit. Nu. 16. Tu ſcis quia nec aſellũ quidẽ vnquã ac/ceperim ab eis &c. Sed in labore, & fatigatione. Nõ pa/rum, ſed nocte, & die. i. cõtinue: quia aliquãdo oporte/bat eũ ꝑdicare, & docere, & reſiduũ ponebat in labore. NE QVEM veſtrũ.)ſecundę Corin. 12. Quid eſt quod præ cęteris minus habuiſtis, niſi ꝙ non grauaui vos?

Deinde cũ dicit. NON quaſi non &c.)Aſſignat cau/ſam ſui operis manualis. Vbi excludit primo cauſam fal/ſam. Secũdo ponit verã. Falſa quidẽ cauſa eſſet, ſi quis diceret, ꝙ ei nõ liceret accipere ab eis ſumptus. Et ideo dicit. NON quaſi &c.)immo habuimus poteſtatẽ viuẽ/di de ſumptibus fideliũ. primę Corin. 9. Qui altario de/ſeruiũt, cũ altari participãt. Mat. 10. Dignus ẽ operarius cibo ſuo. primę Corin. 9. Sic & dñs ordinauit his, q euã/geliũ annunciant, de euangelio viuere. Et ſic ex euãge/lio ſunt duo genera hominũ poteſtatẽ ponentiũ viuere de ſumptibus, qui. ſ. altari deſeruiunt, vt prędicatores.

Deinde cũ dicit. SED vt nos &c.)Ponit verã cauſam. Nã duplicẽ cauſam inuenimus, quare Apl's manibus la/borauit. Vna apud Corin. Alia hic. Illi enĩ erãt auari, & grauati (ſicut ibi dicit.)Cauſa aũt, quare laborauit hic, fuit horũ ociũ. Et ĩõ dicit. VT NOSMETIPSOS for/mã daremus vobis. &c). ſ. laborãdi. primæ Tim. 4. Exẽ/plũ eſto fideliũ in verbo, in cõuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. primę Pe. 5. Forma facti gregis. Alia cã ponit in gloſſa. primę Corin. 4. ſ. qũ nõ inuenimus, qui det nobis: & tũc laborabat. Quarta cã erat: vt ſicut mo/nachi Ægypti nõ eſſent ocioſi. Eccle. 33. Multã malitiã docuit ocioſitas &c. Vñ qui nõ hñt exercitiũ, vel officii, vel ſtudii, vel lectionis, periculoſe viuunt ocioſi.

Etenim cum eſſemus apud vos, hoc præcipie/bamus vobis: vt ſi quis nollet operari, is, nec ede/ret. Audimus enim quoſdam verſantes inter vos inordinate: nihil operis faciẽtes: ſed curioſe agen/tes. His autẽ, qui ſunt iſtiuſmodi præcipimus, & obſecramus per dñm noſtrũ Ieſum Chriſtum: vt cum quiete operantes, ſuũ ipſorũ panẽ edant.

Gala. 6. **Vos aũt frẽs † ne defatigemini in benefaciendo. Quod ſi quis nõ obedit ſermoni noſtro, per epi/ſtolã hũc indicate: & ne cõmerciũ habeatis cum illo: vt pudore ſuffundatur; neq; velut inimicũ habeatis: ſed admonete, vt fratrẽ. Ipſe aũt dñs pa/cis det vobis pacem ſemper omnibus modis. Do/minus ſit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli: quod eſt ſignum in omni epiſtola. Ita ſcribo; Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.**

Nam cum eſſemus apud vos, hoc denuncia/bamus vobis: quoniã ſi quis nõ vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quoſdam ambulantes inquiete, nihil operãtes: ſed curioſe agentes. His autẽ, qui eiuſmodi ſunt, denuncia/mus, & obſecramus in dño Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes, ſuum panem mãducent. Vos autẽ fratres nolite deficere benefacientes. Quod ſi quis non obedierit verbo noſtro, per epiſtolã hunc notate: & non cõmiſceamini cũ illo, vt con/fundatur. Et nolite quaſi inimicũ exiſtimare: ſed corripite vt fratrẽ. Ipſe autẽ deus pacis, det vobis pacem ſempiternam in omni loco. Dominus ſit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pau/li: quod eſt ſignum in omni epiſtola. Ita ſcribo. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen. Lec. II.

SVPRA oſtendit Apoſtolus quid eis ſuo exemplo tradidit: vt. ſ. nõ eſſent inquieti: ſed vt operarentur: hic oſtẽdit, quomodo hoc preſens verbis & factis tradidit. Vnde dicit. CVM ESSEMVS &c.). q. d. Vt formã da/remus vobis: fecimus, quod docuimus: qa hoc denun/ciabamus. Quoniã ſi quis &c. Hęc verba, ſicut dicit Glo. & Augu. in libro de operibus monachoꝝ: quidã puer/rebãt, ꝙ nõ ſit licitũ ſeruis dei manibus operari: ꝓpter hoc quod dicit. Mat. 6. Nolite ſolliciti eſſe &c. Nam di/cunt hãc operationẽ ꝑtinere ad ſollicitudinẽ victus: & ꝓpter hoc iſtud referebãt ad ſpũalia opera. q. d. Si quis nõ vult facere opera meritoria, & ſpiritualia, nõ eſt di/gnus mãducare. Sed hoc eſt cõtra intentionẽ Apoſtoli, qui dicit. DENVNCIABAMVS NOS) ſic feciſſe. ſ. in labore & fatigatiõe. Sed quid eſt, quoniã ſi quis nõ vult &c. Eſt ne hoc conſiliũ, vel præceptum? Et videtur eſſe preceptũ: quia infra dicitur. Si quis non obedierit ver/bo noſtro &c. Ergo omnes tenentur manibus operari. Qui igitur nõ operatur manibus: ſed ſtat ocioſus pec/cat mortaliter. Reſpõdeo. Dicẽdũ eſt: ꝙ ẽ ꝓceptũ: ſed aliquid precipitur dupliciter: ſimpliciter, vel ſub condi/tione. Simpliciter precipitur, quod per ſe eſt neceſſariũ ad ſalutẽ: & hęc ſunt opera virtutum. Sub conditione vero: vt quãdo talis eſt caſus, ſine quo preceptũ ſeruari nõ poteſt. Precipitur aũt homini, ꝙ corpus ſuũ ſuſten/tet. Alias enim eſt homicida ſuiipſius. Gene. 2. De omni ligno paradiſi comede &c. Ex precepto ergo tenet hõ corpus ſuũ nutrire. Et ſimiliter ad omnia, ſine quibus corpus nõ poteſt viuere, tenemur. Vnde quicũq; nõ ha/bet alias, vnde corpus ſuſtentet licite: vel poſſeſſionẽ, vel licito negocio: tenetur laborare, ne furetur. Eph. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autẽ laboret, operando manibus ſuis &c. Eſt ergo præceptum, quan/do aliter non põt licite viuere. Vnde dicit. SI QVIS nõ vult operari, nec mãducet.)Eſt ergo duobus modis neceſſarium: vt homo poſſit mãducare. ſ. vel ꝙ habeat poſſeſſionem: vel ꝙ licite procuret. ꝑs. Labores manuũ tuarum: quia mãducabis &c. 1. Theſ. 4. Operamini ma/nibus veſtris, ſicut precipimus vobis &c.

Laborare manibus eſt ꝓceptũ ab Apoſtolo nõ abſolute neceſſariũ ad ſalutem, ſed ſub conditione.

Deinde cum dicit. AVDIVIMVS &c.)Ponit neceſ/ſitatem huius precepti, quia Apoſtolus dixit hoc, non tam ex officio docentis: q̃ propter vitium gentis. Ideo primo ponit culpam, quę inducit neceſſitatem prę/cepti. Secundo adhibet remedium. ibi. HIS autem qui &c.)Dicit ergo. AVDIVIMVS &c.). q. d. Ideo non occulto hoc preceptum: quia audiuimus quoſdã &c. Anima enim hoĩs ſemp oportet, ꝙ circa aliqd occu/petur: & ideo neceſſe eſt ꝙ ocioſi inquietudinẽ patiãt circa illicita. prię Theſ. 4. Operã detis, vt quieti ſitis &c. Et addit. SED CVRIOSE. ſ. de negociis aliorum. Prouer. 21. Deſideria occidunt pigrum.

Deinde adhibet remediũ, cũ dicit. HIS qui aũt &c.

Et primo ex parte peccantium. Secũdo ex parte alioꝝ. ibi. VOS autẽ &c.) Dicit ergo. His, qui ſunt hmõi, denunciamus ſeuere, vt prelatus: obſecramus aũt charitatiue, vt pater eoꝝ: panẽ ſuum, non alienum: ſed debitũ ſibi. ſ. licite acquiſitũ, cum ſilentio. i. ſine inquietudine, nõ diſcurrẽdo. Eſa. 30. Cultus iuſtitię ſilentium. Ezech. 33. Multam malitiam docuit ocioſitas.

Deinde cũ dicit. VOS aũt &c.) Ex parte alioꝝ non peccantium duplex adhibet remediũ. Primo. ſ. ꝙ non ceſſent benefaciendo. Secundo ꝙ illos corripiant. ibi. QVOD SI quis &c.) Dicit ergo. VOS autẽ &c. q. d. Nolite deficere benefaciendo: licet ocioſi abutantur. Gala. 6. Bonum facientes, nõ deficiamus &c. Et hoc neceſſariũ eſt, etiã ſi operentur manibus: & non deeſſet eis aliquid: quia neceſſaria eſt aliis ſubuentio.

Deinde cũ dicit. QVOD ſi quis &c.) Innuit, ꝙ corrigatur. Et primo oſtẽdit, quo ordine puniantᷣ. Secũdo oſtendit effectũ pœnę. ibi. VT CONFVNDANTVR.) Tertio finem ibi. ET NOLITE &c.) In ordine vero primo ponit culpã. Secũdo eius manifeſtationẽ. Tertio eius punitionem. Culpa eſt inobedientia. Et ideo dicit. QVOD ſi quis nõ obedierit). 1. Reg. 15. Quaſi peccatũ ariolãdi eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatrię nolle acquieſcere. Manifeſtatio & cõuictio ponitur, cũ dicit. HVNC per epiſtolã notate). i. manifeſtate peruerſitatis inquiſitionẽ. Iob. 29 Cauſam, quã neſciebã, diligẽtiſſime inueſtigabã. Pœna eoꝝ eſt ſententia excõicationis. Vnde dicit. ET NON cõmiſceamini cũ illo.) primæ Corin. 5. Cũ hmõi nec cibũ ſumere. 2. Io. Nolite eũ recipere in domũ, nec aue ei dixeritis. Hic nota ꝙ excõicatio infligitur pro inobediẽtia: debet tñ eſſe conuictus. Vnde dicit. SI QVIS non obedierit, per epiſtolam. HVNC notate). i. ſignificate nobis, vt puniatur: & tamẽ vos interim NE COMMISCEAMINI cũ illo.) Sed effectus pœnę eſt, vt cõfundatur: & ex hoc reſipiſcat. Eccle. 4. Eſt confuſio adducens peccatũ, & eſt cõfuſio adducẽs gloriã &c. Finis autẽ & intẽtio debet eſſe eius correctio, quã intendit charitas. Vnde dicit. ET NOLITE &c.) Quia non debet fieri ex liuore odii: ſed ex ſtudio charitatis. q. d. Quod ipſum vitatis, non fiat ex odio inimicitię. Mat. quinto. Diligite inimicos veſtros: benefacite his, qui oderunt vos &c. Et ideo dicit. SED corripite, vt fratrem.) In quo oſtenditur charitas. Pſ. Ecce quam bonum, & quã iocundum habitare fratres in vnum.

Deinde cum dicit. IPSE autem &c.) Concludit epiſtolam: & primo ponitur concluſio: ſecundo ſalutatio, quę eſt quaſi epiſtolę ſigillum. ibi. SALVTATIO &c.) Iterum prima in duas: quia eis primo optat dona dei. Secundo ipſum deum. ibi. DOMINVS ſit &c.) Quantum ad primum, dicit. IPSE &c.) Deus dicitur eſſe pacis, quantũ ad duo. Pax enim conſiſtit in duobus: vt. ſ. homo concordet ad ſeipſum, & ad alios. Et neutrũ poteſt haberi ſufficienter: niſi in deo: quia ſibi non concordat ſufficienter: niſi in deo, & minus aliis: quia tunc affectus hominis concordat in ſeipſo: quando quod videtur ſecundũ vnum, ſufficit quantũ ad omnes, quod nihil poteſt eſſe, niſi per deum. Pſ. Qui replet in bonis deſideriũ tuum. Quæcũꝙ enim alia præter deum, non ſufficiunt ad omnes: ſed deus ſufficit. Ioan. 16. In me pacem habebitis &c. Item homines conueniuntur inter ſe: niſi in eo, quod eſt cõmune inter eos: & hoc eſt maxime deus. Et ideo dicit. DEVS pacis det non pacem temporalem: ſed SEMPITERNAM). i. ſpiritualem, quę hic incipit, & ibi perficitur. Pſ. Qui poſuit fines tuos pacem. Et HOC in omni loco) & in toto mundo apud fideles. Quantum ad ſecundũ dicit. DOMINVS SIT. &c.) quia nihil aliud bene habetur niſi ipſe habeatur per fidem, & charitatem. SALVTATIO.) Hoc dicit propter infideles peruertentes epiſtolas eius. Gala. vlti. Videte qualib' literis ſcripſi vobis manu mea &c. QVOD eſt ſignum &c.) Gratia. i. gratuitum donum dei, quod gratos vos reddit deo &c. Ioan. primo. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.

Explicit deuota, & ſubtilis explanatio Angelici Doctoris Sancti Thomę Aquinatis ordinis fratrum prædicatorum: ſuper Epiſtola ſecunda, & vltima glorioſi apoſtoli ſancti Pauli ad Theſſalonicenſes.

In Epiſtolam ad Timotheum priorem: Argumentum per [redacted].

TIMOTHEVM matre Iudęa: ſed Chriſtiana, patre Græco: Paulus in miniſteriũ adoptarat: probe indolis iuuenem: & ſacris literis eruditum: quem tamen ob Iudęos coactus eſt circũcidere. Quoniam autem huic eccleſiarum curam delegarat: ſicut & Tito: quas ipſe non poterat adire: inſtituit eũ in functione epiſcopali: & in diſciplina eccleſię: non ſic admonens, vt diſcipulum: ſed vt filium & collegam. Id quo cum maiore faciat authoritate: ſubinde apoſtolicã authoritatem ſibi vendicat. Admonet autẽ, vt reiectis, qui Iudaicas fabulas inueherent, ea doceret: quę eſſent fidei, & charitatis: deinde principũ: licet ethnicoꝝ authoritatem (quoniã hinc pendebat ordo ciuitatis: & tranquillitas reipublicę) adeo non ſpernendã Chriſtianis: vt pro his orari iubeat. Quid viros deceat in cœtu eccleſiaſtico: quid mulieres pręſcribit. Epiſcopum depingit cum ſua familia. Atꝙ hęc fere in trib' primis capitibus. Deinde admonet, ne recipiat Iudaicas fabulas: de ciborum delectu, de vitando coniugio. Mox docet: qualem ſe pręſtare debeat erga grande natu viros: erga iuuenes: erga anus: erga puellas: erga viduas, diuites, ac pauperes: & eccleſię ſtipe alendas: erga adoleſcentiores, & ſuſpectę etiamnum ętatis. Ad hęc pręſcribit: quid pręcipere debeat dominis: quid ſeruis: quid diuitibus: admonens modis omnibus reiiciẽdas contentioſas quęſtiones ſophiſticas: ac inani doctrinę ſpecie ſeſe venditantium. Scribit e Laodicea per Tychicum Diaconum.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Sancti Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorum: ſuper Epiſtolam primã Diui Pauli Apoſtoli ad Timotheum.

IN MANV dei poteſtas terrę: & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempore ſuper illã. Eccle. 10. Hæc verba materię huius epiſtolę conueniunt. Prius enim inſtruxit eccleſiam in his, quę ad eius vnitatem pertinẽt, Hic inſtruit ipſos rectores eccleſię, qui ſunt quaſi principalia membra eius. Circa quod, videnda eſt iſta inſtructio, & vtilitas. Inſtructio eſt in deo: quia in manu dei &c. Et hoc tripliciter: quia ab ipſo exoritur. Roma. 13. Non eſt poteſtas, niſi a deo. Item ꝙ ſecundum deum debet regulari. Prouer. 8. Per me reges regnant, & conditores legum iuſta decernunt &c. Item quia ſecundum dei diſpoſitionem eorum poteſtas fundatur. Dañ. ſcdõ. Et ipſe mutat tempora, & ætates: transfert regna, atꝙ conſtituit &c. Item vtilitas eorum oſtenditur: quia eſt ad cohibendam nequitiã hominum: quia execrabilis omnis iniquitas gentium. Infra. 1. Iuſto non eſt lex poſita. Rectores legis tripliciter debẽt ſe habere ad mala. Primo, vt ea corde odio habeant. 1. Mach. 3. Animo odio habentes mala &c. Secundo vt prohibeant ea, ne fiant. Prouer. 10. Rex, qui ſedet in ſolio iudicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Tertio, vt facta puniant. Rom. 13. Miniſter enim dei eſt vindex in iram ei', qui male agit Tertio videnda eſt vtilitas, ibi. (Vtilem rectorem &c. Et ad tria eſt vtilis rector, quæ notantur. Eccleſiaſ. 49. Ioſeph princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum: ſtabilimentum populi.

Primo princeps fratrũ, vt gentẽ ſuſtentet, per potentiã. Eſa.19. Et rex fortis dominabitur eorum &c. Rector fratrum, dirigendo per ſapientiam. Eſa.32. Princeps ea quę ſunt digna principe, cogitabit &c. Eccl.10. In medio fratrũ rector illorũ. Stabilimentũ populi, vt cohibeat ab iniuſtis, per iuſtitiã. ps. Tu populũ humilẽ ſaluũ facies, & oculos ſuperborũ humiliabis &c. Et ſic patet materia harũ epiſtolarũ: quia eſt ad inſtructionẽ rectorum populi fidelis. in quo quidã pręferuntur in ſpiritualibus, ſicut pręlati eccleſiarũ: quos primo inſtruit. Quidam vero in tẽporalibus: quos ſecundo monet. Et hoc in epiſtola ad Philem. Circa primũ tres ſunt epiſtolę: ſecundũ tria quæ competunt pręlato: quorum primum eſt vt gubernet populũ. ſecũdum vt pro populo ſubdito patiatur. tertium vt malos coerceat. primum in prima ad Timo. ſecundũ in ſecunda: vbi agit de martyrio. tertium in epiſtola ad Titum: vbi agit, ac docet, quomodo vitet hęreticos: vt etiam patet in argumentis epiſtolarum.

Cap. I.

1.Cor.1. Gal.1. Ephe.1. 1.Pe.1.

PAulus apoſtolus Ieſu chriſti iuxta delegationem dei ſeruatoris noſtri, & domini Ieſu Chriſti: qui eſt ſpes noſtra Timotheo Germano filio in fide. † Gratia, miſericordia: pax, a deo patre noſtro: & domino Ieſu Chriſto domino noſtro.

PAulus apoſtolus Ieſu chriſti ſecundum imperium dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu ſpei noſtræ. Timotheo dilecto filio in fide, Gratia, & miſericordia, & pax a deo patre & Chriſto Ieſu domino noſtro.

DIVIDITVR hęc epiſtola in ſalutationem, & epiſtolarẽ narrationẽ. ibi. SICVT rogaui &c.) Circa primũ tria facit: quia primo ponitur perſona ſalutans. Secundo perſona ſalutata, Tertio bona optata. Deſcribit autem perſonam ſalutãtem, primo ex nomine Pauli: quod cõuenit authoritati propter duo. In epiſtolatu enĩ duo ſunt. ſ. altitudo poteſtatis, ad quã exaltantur humiles. 1. Reg.13. Cum eſſes paruulus in oculis tuis, caput i tribub' Iſrael factus es. Et PAVLVS dicitur modicus. Item claritas ſapientię: & hanc dominus prębet paruulis. Mat.11. Reuelaſti ea paruulis &c. Secundo ex authoritate: quia APOSTOLVS) .i. miſſus. Io.20. Sicut miſit me pater. primę Cor.9. Signaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Tertio ex origine huius authoritatis Vnde dicit. IESV Chriſti, ſecũdum imperium dei &c.) Act.13. Segregate mihi Barnabam & Saulũ in opus ad quod aſſumpſi eos &c. 1. Reg. 13. Quęſiuit ſibi dominus virũ iuxta cor ſuũ &c. Ex quo patet, ꝙ pręlaties neceſſitate pręcepti, tenentur ad ea, quę ſunt proprii offici. primę Cor.9. Vę mihi enim eſt, ſi nõ euãgelizauero. ET IESV) qui eſt ſpes noſtra, vt ad eum veniamus. Phil.1. Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cũ Chriſto &c. Vel SPEI NOSTRÆ) quia per ipſum ſperamus adipiſci bona ęterna. primę Petri.1. Regenerauit nos in ſpẽ viuã &c. Rom.15. Per conſolationẽ ſcripturarũ ſpẽ habeamus. Perſonã ſalutatã deſcribit tripliciter. Primo ex nomine. cũ dicit. TIMOTHEO) de quo Act.16. Item ex affectione. dicens. DILECTO. Phil.2. Neminẽ habeo tam vnanimem &c. Item ex filiatione, dicens. FILIO MEO in fide) .ſ. a ſe cõuerſo. primæ Cor.4. Miſi ad vos Timotheũ filiũ meũ chariſſimũ, & fidelẽ in domino &c. Tunc autem primo ponit bona optata. Et ſecundo oſtẽdit, a quo ſunt. Sciendũ eſt autẽ ꝙ i aliis epiſtolis duo ponunẽ: hic tria: quia pręlati pluribus indigent. Et ideo dicit. MISERICORDIA) hic

In apoſtolatu ſunt authoritas & altitudo ptãtis.

ET GRATIA) primo ſibi, & inde aliis. Et ſumitur hic MISERICORDIA) p remiſſione peccatorũ: quia hęc eſt dei miſericordia. GRATIA) vero pro munere gratiarum, quo indigent pręlati. Vel GRATIA) ſicut in aliis. pro gratia iuſtificante: ſed MISERICORDIA) pro munere diuino in ſpiritualibus chariſmatibus eam altante. Sap.4. Gratia dei, & miſericordia in ſanctos ei' & reſpectus in electos illius. ET PAX) .ſ. tecũ: & per te aliis. ps. Suſcipiant mõtes pacẽ. Sed vnde? A DEO) vt dent populo. Iaco.1. Omne datũ optimũ & omne donum perfectũ deſurſum eſt deſcendens a patre luminũ &c. ET CHRISTO Ieſu domino noſtro) .ſ. per quem maxima nobis & pręcioſa promiſſa donauit. 2. Pe.1.

Quẽadmodũ rogauit te: vt remaneret Epheſi cum proficerer in Macedoniá: ita facito, vt renuncies quibuſdam: ne diuerſam ſequantur doctrinam: nec attendant fabulis & genealogiis nunq̃ finiendis: quæ quæſtiones præbent magis, q̃ ædificationem dei: quæ eſt per fidem. Porro finis præcepti eſt charitas ex puro corde, & conſcientia bona: & fide non ſimulata.

Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi, cum irẽ in Macedoniam: vt denunciares quibuſdam, ne aliter docerent, neq; intenderent fabulis, & genealogiis interminatis: quæ quæſtiones præſtãt magis, q̃ ædificationem dei quæ eſt in fide. Finis præcepti eſt charitas de corde puro: & conſcientia bona: & fide non ficta.

HIC incipit epiſtolaris narratio: & eſt hæc epiſtola, quaſi paſtoralis regula, quã Apl's tradit Timotheo, inſtruens de omnibus, quę ſpectãt ad regimen pręlatorũ & eo ordine, quo debet eſſe intẽtio. Primo ergo inſtruit eũ de ſpiritualibus miniſtrãdis. Secũdo de tẽporalibus in.4.ca. ibi. SPIRITVS aũt &c. Item ad pręlatũ pertinet primo, ꝙ doceat de forma fidei: ne fides ſubditorum corrũpatur. Luc.22. Ego rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua: & tu aliquãdo cõuerſus, cõfirma fratres tuos. Secũdo vt inſtruat eos de pertinentibus ad cultũ dei: quod non poteſt eſſe, niſi fides ſit recta. Ideo primo inſtruit de fide. 2. de cultu dei. 2. ca. ibi. OBSECRO igitur &c.) tertio agit de inſtructione officiorũ eccleſiaſticorũ, in tertio capi. ibi. FIDELIS SERMO.) Sciendum eſt aũt, ꝙ in primitiua eccleſia error fuit periculoſus quorũdam, dicentiũ legalia debere ſeruari ſimul cum euangelio. Quod Apoſtolus excludit primo, oſtẽdens legis conditionẽ ſcdo probat per experimentũ in ſeipſo. ibi. GRATIAS ago &c.) Circa primum tria facit: quia primo oſtendit, quid de lege ſit repudiandũ. 2. quid in ea acceptandũ. ibi. FINIS autẽ pręcepti &c.) tertio concludit legis conditionẽ. ibi. SCIMVS autẽ quia &c.) Repudiandũ eſt autẽ in lege, quod alii male addiderunt, nõ quod a deo eſt datum: niſi iam ſecũdũ carnalẽ intellectũ. Et primo docet falſas fabulas, & traditiones eſſe repudiandas ſcdo rationem aſſignat. ibi. QVAE quęſtiones &c. Dicit ergo. Dico, ꝙ debes facere SICVT rogaui te) cũ tamẽ poſſem imperare. Eccle. 32. Rectorem te poſuerint: noli extolli: eſto in illis, quaſi vnus ex illis &c. VT DENVNCIARES quibuſdam.) Vel aliter duo pertinẽt ad pręlatũ, vt cohibeat docẽtes falſa. Et ideo dicit. NE ALITER docerent.) Gala.1. Si quis vobis euangelizauerit, pręter id, quod accępiſtis anathema ſit Deute.4. Non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis: neq; auferetis ex eo. Secũdo vt ſi contingat, ꝙ aliqui falſa docerent, prohibeat populum, ne eis intendant. Vnde dicit. NEQVE intendant &c.) Fuerunt autem quidam hæretici, qui deteſtantes vetus teſtamentum exponebant, ꝙ Apoſtolus ipſum repudiabat deridendo hiſtorias eius, dicens. FABVLIS & genealogiis interminatis &c. Cõtra quod dicit Aug. ꝙ Apl's vtitur hiſtoriis & genealogiis veteris teſtamenti. Gala.4. Abraham duos filios habuit &c. Si ergo reprobaret non eis vteretur. Dicit ergo fabulas, nõ datã legẽ

Error in obſeruatione legalium.

in ſcriptis:

In ſcriptis: ſed in ore.ſ.thalmud nõ quę Moyſes ore tradidit: ſed q̃ alii addiderũt: et ſunt ſtultę fabulę.ſ.ꝙ Adã habuit aliam vxorem: ex qua dicunt natos dæmones. Mat.15. Irritũ feciſtis mandatũ dei ꝓpter traditionem veſtrã.2.Ti.4. Ad fabulas aũt cõuertent᷑. Rõ huius eſt. QVIA preſtant qõnes).i.cõtentiones. ſecũdæ Timõ.2. Noli verbis cõtẽdere. Prouer.20. Honor eſt homini, qui ſe ſeparat a contentionibus &c. QVAM ędificationẽ dei, q̃ eſt per fidem. & in fide) quãdo.ſ.aliqs eſt cõfirmatus in veritate fidei, ad quod debet oĩs doctrina tẽdere.

Deinde cũ dicit. FINIS aũt &c.) Oſtẽdit, qd de lege ſit tenẽdũ. Et circa hoc duo facit: 1 quia p̃o oſtẽdit hoc ſcdo quod periculum eſt his, qui hoc nõ tenent. ibi. A QVIBVSDAM &c.) Circa primũ ſciẽdum, ꝙ lex vetus dr̃ lex mãdatorũ: quia mãdatis & præceptis cõtinetur. Ephe.2. Legẽ mandatorũ decretis euacuãs. Illud ergo, ad quod ordinãtur omnia mãdata legis eſt ꝓcipue tenendũ. hoc aũt eſt charitas. Math.22. Diliges deũ tuũ ex toto corde tuo. &c. Et paulopoſt. In his duobus mãdatis, vniuerſa lex pẽdet & ꝓphetę. Sed quõ charitas eſt finis ꝓcepti? Ad hoc ſciendũ duo ſunt cõſiderãda. Primo ꝙ oĩa ꝓcepta legis ſunt de actibus virtutũ: & ꝙ per oẽs actus virtutũ ordinat᷑ homo vnus ad aliũ. Scdo ꝙ obiectũ vnius virtutis eſt finis alterius: quia quãdocũq; vna potẽtia eſt circa aliquẽ finẽ: ad illã ordinãtur omnia, q̃ ſunt eiuſdẽ ſicut ad finẽ: ſicut frenifactiua ad equeſtrẽ: quia officiũ equeſtris eſt eius finis. hęc autẽ ad ducem. Virtutes aũt theologicæ vltimũ finẽ habẽt pro obiecto. Aliæ aũt ſunt circa ea, quę ſunt ad finem. Virtutes ergo oẽs reſpiciunt theologicas, ſicut finẽ. Inter theologicas vero illa plus habet de rõne finis, q̃ ꝓpinquius ſe habet ad vltimũ finẽ. Fides aũt oſtẽdit eũ, ſpes facit tendere in eũ: charitas vnit. Ergo oẽs ordinantur ad charitatẽ. Et ſic dr̃ CHARITAS finis ꝓceptorum. Sed cũ ea, quę ſunt ad finẽ diſponãt ad finẽ: pręcepta aũt ſunt ad charitatẽ: ideo diſponunt ad eã. Ideo dicit. DE CORDE PVRO.) Ad hoc enim ꝙ cor ſit purum, dant᷑ pręcepta virtutũ: quarũ quędã ordinãtur ad modũ rectificandi paſſiones: quarũ.ſ.virtutũ materię ſunt paſſiones: ſicut tẽperantia, quę ordinat cõcupiſcẽtiã: mãſuetudo iras: fortitudo, timores, & audacias. Per has enim paſſiones turbat᷑ puritas cordis. Et ideo iſtę virtutes faciunt cor purũ. Sed nũquid hoc requirit᷑ ad charitatẽ. Rñdeo. Dicendũ eſt ꝙ ſic: quia impoſſibile eſt, ꝙ cor impurũ ſit promptum ad charitatẽ: quia vnicuiq; eſt diligibile, quod ſibi eſt cõforme. Cor impurũ diligit illud, quod cõpetit ei ſecũdũ paſſionẽ. Ergo neceſſe eſt ꝙ ſit expeditũ a paſſionibus. Cañ.1. Recti diligũt te. Alię virtutes ſunt, quę rectificãt hominẽ ad proximũ: & ex hoc ſequit᷑, ꝙ habeat cõſcientiã bonã: quia nõ facit alteri, quod ſibi nõ vult fieri. Mat.7. Omnia ergo quęcũq; vultis vt faciant vobis homines. & vos facite illis &c. Et ideo quę cõtra proximum ſunt: ſunt cõtra cõſcientiã. Qui ergo nõ habuerit cõſcientiã bonã. nõ poteſt deũ pure diligere: qa qui nõ habet cõſcientiã bonã, timet pœnã. Timor aũt non eſt in charitate: ſed fugit deũ, & nõ vnitur ei. Et iõ pręcepta, quę cõſcientiã rectificãt, bene diſponunt ad charitatẽ. Alię ſunt virtutes ad habẽdã verã fidẽ.ſ.virtutes, quibus deũ colimus.ſ.latria: & hmõi: quę ſunt ordinata ad remouẽdũ errores, & ad firmandũ in cordibus, ſ. dei firmitatẽ de deo. Qui enim nõ hñt verã fidem, nõ poſſunt deũ diligere: qa qui falſo credit de deo, iam nõ diligit deũ. Nõ enim diligit qui nõ credit: qa nõ figitur affectus: niſi in illo, quod oſtendit intellectus. Et iõ quę faciũt fidẽ bonam. ordinãtur ad charitatẽ. Et iõ dicit. DE CORDE PVRO quia faciunt hoc. Mat.5. Beati mũdo corde, quoniã ipſi deum videbunt. DE CONSCIENTIA BONA) ſecũdę Corin.1. Gloria nr̃a hęc eſt, teſtimoniũ cõſciẽtię noſtrę &c. ET FIDE non ficta) .i.vera. Et ideo virtutes & præcepta ordinãtur ad finẽ, qui eſt charitas: quę & ſumitur ſecundum iſta tria &c.

Quõ charitas dicit᷑ finis pręcepti.

Fides oſtẽdit deũ, ſpes facit tendere in eum, charitas vnit deo.

Cor purum, quõ turbatur paſſionibus.

A quibus quodã aberrarunt quidã: deflexerũt ad vaniloquiũ: volẽtes eſſe legis doctores: nõ intelligentes quæ loquuntur: neq; de quibus aſſeuerant. † Scimus autẽ quod bona ſit lex, ſi quis ea legitime vtatur: ſciens illud, ꝙ iuſto lex nõ ſit poſita: † ſed iniuſtis, & inobſequẽtibus: impiis, & peccatoribus: irreuerẽtibus, & prophanis: patricidis: & matricidis: homicidis: ſcortatoribus: maſculorum cõcubitoribus: plagiariis: mendacibus periuris. Et ſi quid aliud eſt: quod ſane doctrinæ aduerſetur, ſecundũ euangeliũ gloriæ beati dei: quod cõcreditũ eſt mihi. Et gratiã habeo: qui me potentẽ reddidit Chriſto Ieſu domino noſtro: qa fidelẽ me iudicauit, ponẽdo in miniſterium: qui prius eram blaſphemus: † & perſequutor, & violẽtus: ſed & miſericordiã adeptus ſum: quod ignorans fecerim per incredulitatem. Exuberauit autem ſupra modum gratia domini noſtri, cũ fide, & dilectione: quæ eſt per Chriſtũ Ieſum.

Rom.7. Gala.4. Exo.10. &.23.

Leui.18. 1.Corin.5.

Act.9. Gala.1.

A quibus quidã aberrãtes, cõuerſi, ſunt in vaniloquiũ: volẽtes eſſe legis doctores, nõ intelligẽtes, neq; quæ loquũtur: neq; de quibus affirmãt. Scimus autem, quia bona eſt lex, ſi quis ea legitime vtatur. Scientes hoc quia lex iuſto nõ eſt poſita: ſed iniuſtis, & nõ ſubditis: impiis, & peccatoribus: ſceleratis, & cõtaminatis: patricidis, & matricidis: homicidis: fornicariis: maſculorũ cõcubitoribus: plagiariis: mendacibus, & periuris. Et ſi qd aliud ſane doctrinæ aduerſatur, quæ eſt ſecũdũ euangeliũ gloriæ beati dei, quod creditũ eſt mihi. Gratias ago ei, qui me cõfortauit in Chriſto Ieſu domino noſtro: quia fidelẽ me extimauit, ponens in miniſterio. Qui prius blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus: ſed miſericordiam dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabũdauit autẽ gratia dñi noſtri, cũ fide, & dilectione quæ eſt in xp̃o Ieſu. Lec. III.

SVPRA oſtendit virtutũ dignitatẽ & vtilitatẽ: hic declarat harũ neceſſitatẽ: quia quicũq; ab his diſcedit: in periculũ falſę doctrinę cadit. Et circa hoc duo facit: qa primo ponit᷑ falſitas doctrinę, in quã incidunt. Secũdo cõditionẽ falſa dicẽtiũ. ibi. VOLENTES eſſe &c.) Dicit ergo. Finis præcepti &c. & hec ſunt principalia legis, a quibus quidam diſcedunt. ꝑs. Vana locuti ſunt &c. Et nota ꝙ receſſus a charitate, cauſa eſt falſæ doctrinę: quia qui non amant charitatem, cadunt in mendacium. ſecundæ Theſſalo. ſecundo. Qui non crediderunt veritati: ſed conſenſerunt iniquitati. Similiter qui dimittunt cordis puritatem. Habentes enim cor infectum paſſionibus, iudicant ſecundũ affectum earum, & non ſecundũ deum. primę Corin.2. Animalis homo non percipit, quæ dei ſunt &c. Similiter habentes conſcientiam malam: quia non poſſunt quieſcere in veritate. Et inde eſt, ꝙ quærunt falſa, vt in eis quieſcant. Infra eodem. Habens fidem, & conſcientiam bonam. Similiter qui habet fidem fictam. Eſa.21. Qui incredulus eſt, infideliter aget.

Deinde cum dicit. VOLENTES &c.) Ponitur conditio falſa docentium: & primo inordinata ambitio, ſecũdo defectus eorũ. Quantũ ad primum dicit. VOLENTES eſſe &c.) Mat.23. Amant primos recubitus in cœnis, & vocari ab hominibus rabbi &c. Iaco. tertio. Nolite plures magiſtri fieri &c. Quantum ad ſecundũ, dicit. NON intelligentes &c.) ꝑs. Neſcierunt, neq; intellexerũt: q in tenebris ambulant. Sapien.5. Sol intelligentię non eſt ortus nobis &c. Neq; quę dicuntur per authoritates, quas non intelligunt: neq; de quibus affirmant. ſ. concludendo.

Deinde cũ dicit. SCIMVS aũt &c.) Ponit legis cõdi

tionē, q̄tum ad duo. Primo q̄tum ad bonitatē legis. Secūdo q̄tum ad finē, & intentionē legiſlatoris. ibi. SCIENTES &c.) Dicit ergo. SCIMVS) .ſ. per certitudinē ꝙ LEX bona eſt, non mala, vt hęretici dicunt. ps. Lex domini imaculata &c. Ro. 7. Lex quidē ſancta eſt. & mādatum ſanctū. & iuſtū. & bonū. Sed cōtingit, ꝙ aliquis bono vtaꝛ male. Cū ergo lex ſit bona, requiriꝛ ꝙ homo ea bene vtaꝛ. Et ideo dicit. SI QVIS &c.) Alias fit ei mors: vt diciꝛ. Ro. 8. In lege enim ſunt quędā moralia, & quędā cęremonialia. Cęremonialia quidem in figura Chriſti, & eccleſię ſunt data: ſed indigent, vt intelligant nō ſolū carnaliter: ſed etiā ſpiritualiter: & in figurā futurorum: & vt ſcias, ꝙ nō ſunt ꝑpetuo ſeruāda: ſed ceſſant veritate veniēte. Hiere. 31. Et feriā domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouū: nō ſecundū pactū, quod pepigi cū patribus veſtris &c. Et ſic exponit Glo. Sed Apoſtolus videꝛ loqui de moralibus: quia ſubdit, ꝙ lex poſita eſt ꝓpter peccata: & hęc ſunt pręcepta moralia. Horum legitimus vſus eſt, vt homo nō attribuat eis pluſq̄ in eis cōtineꝛ. Data eſt lex, vt cognoſcaꝛ peccatū. Ro. 7. Quia niſi lex diceret. Nō concupiſces &c. Quod diciꝛ in decalogo. Nō ē ergo in eis ſpes iuſtificationis: ſed in ſola fide. Ro. 3. Arbitramur iuſtificari hominem per fidem, ſine operibus legis.

In lege alia qua ſunt moralia, & aliqua cęremonialia.

Deinde cū dicit. SCIENTES &c.) Oſtēdit cōditionē legis q̄tum ad legiſlatoris intentionem: & primo ponit exiſtimatā. ſecūdo ponit verā intentionē. ibi. SED iniuſtis &c.) Exiſtimata intētio excluditꝛ cū dicit. IVSTO &c.) Vbi poſſet eſſe duplex falſus intellectus. Vnus, ꝙ iuſtus legem nō ſeruat: quod falſum eſt: quia niſi ſeruaret eā, quantū ad moralia, iuſtus nō eſſet. Vnde & Chriſtus factus eſt ſub lege. Alius ꝙ iuſtus non obligatur ad pręcepta legis, & non peccaret, ſi faceret contra ea. Sed verus eſt: qa quod īponitur alicui, īponitur ſicut onus: ſed lex iuſtis nō īponitur, ſicut onus: qa habitus eorum interior inclinat eos ad hoc, ad quod lex: & ideo nō eſt onus ei. Ro. ſecūdo. Ipſi ſibi ſunt lex. Vel aliter. LEX NON eſt poſita pro iuſtis: ſed pro iniuſtis). q. d. Si omnes eſſent iuſti, nulla neceſſitas eſſet dādi legē: quia oēs eſſent ſibi lex: Intētio bonoꝝ debet eſſe, vt alios inducāt ad virtutes. Quidā aūt per ſe ſunt bene diſpoſiti ad virtutes: alii habēt mentē bene diſpoſitā: ſed per alium. Et de iſtis ſufficit paterna monitio nō coactiua. Alii autē nec per ſe: nec per alium bene diſponūtur: ideo eis omnino eſt neceſſaria lex, vt patet in Ethicis.

Iuſtus nō obligatur ad legem, ſicut ad onus.

Deinde cū dicit. SED iniuſtis &c.) Ponit verā intentionē: & primo deſcribit eos in generali, quibus neceſſaria eſt lex. Secūdo in ſpeciali. ibi. PATRICIDIS &c. Sciendū eſt aūt, ꝙ ſicut primę Ioan. tertio dꝛ. Oē peccatū eſt iniquitas: & ideo repugnat alicui iuri. Cū autē ſit duplex ius. ſ. naturale, & poſitiuū: naturali repugnat: quod ſecundū ſe eſt malū: poſitiuo aūt repugnat: quod eſt malū: quia ꝓhibitū. Quantū ad primū dicit. SED iniuſtis) qui. ſ. agunt cōtra ius naturale. Eſa. 24. Tranſgreſſi ſunt leges: mutauerūt ius: diſſipauerunt fœdus ſempiternū &c. Quantū ad ſecūdū dicit. NON ſubditis). ſ. pręcepto humano. Ro. 1. Parētibus nō obediētes. Et hęc duo reſpiciunt rationē peccati. Ponit autē alia, quę ſumunꝛ per cōparationē ad aliud: & hoc eſt, vel cōtra deū: vel cōtra ꝓximū: vel in ſeipſum. In deū dicitur IMPIETAS) quia pietas importat cultum dei. In proximum ſic dicit. PECCATORIBVS.) ps. Non reſurgent impii in iudicio &c. Gala. 2. Nos enī natura Iudęi, & nō ex gētibus peccatores. Sed ſecūdū Augu. de doctrina Chriſtiana: peccata diſtinguūtur in duo. ſ. in ſpiritualia, quę dnꝛ facinora: & in carnalia, & hęc dnꝛ flagitia. Et iō dicit. SCELERATIS.) quantū ad ſpūalia. Prouer. 17. Qui abſcōdit ſcelera &c. Quātum ad carnalia, dicit. CONTAMINATIS.) Malach. ſecundo. Contaminauit Iudas ſanctificationem domini &c.

Ius naturale, & poſitiuū.

Peccata alia qua cōtra deū & cōtra ꝓximum, cōtra ſe ꝓpium.

Peccata alia facinora, & alia flagitia.

Deinde cōnumerat peccata in ſpeciali. Et prīo notat quędam in ſpeciali, ſecūdo colligit alia in generali, ibi. ET SI qd aliud &c. Primo ponit peccata operis ſecūdo peccata oris. ibi. MENDACIBVS &c.) Circa primū primo ponit, quantū ad facinora. ſecūdo quantū ad flagitia. Facinora dnꝛ, quæ ſunt in nocumentū ꝓximi. Et quāto eſt ꝓximus cōiūctius: tāto eſt eoꝝ pctm̄ grauius: qa plus eis tenemur. Et iō prīo dicit de pr̄e. ſcdo d mr̄e. Exo. 20. Honora pr̄em tuū, & matrem &c. Et poſtea. 21. Qui pcuſſerit pr̄em ſuū, aut mr̄em, morte moriaꝛ &c.

Deinde ꝓſequitur de aliis ꝓximis homicidis, dicens. Exo. 21. Si quis per induſtriā occiderit proximū ſuū &c.

Deinde ponit flagitia: & primo q̄ ſecūdū naturā ſūt, cū dicit. FORNICARIIS.) Heb. vlti. Fornicatores & adulteros iudicabit deus. Secūdo cōtra naturā, dicens. MASCVLORVM &c.) primę Corin. 6. Neq; maſculorū concubitores regnum dei poſſidebunt.

Deīde ponit nocumēta oris: & prīo quātū ad ſimplex mēdaciū, dicēs. MENDACIBVS.) Eph. 4. Deponētes mēdaciū, loq̄mini veritatē &c. ſcd̄a, quātū ad iuramētū dicēs. PERIVRIIS.) Et tūc colligit alia in gn̄ali, dicēs. ET SI qd aliud &c.) Iob. 6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatē: nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit &c. Ti. 2. Loquere, quę decet ſanam doctrinam.

Deinde cū dicit. QVAE eſt ſcd̄m euangelium &c.) Oſtēdit, ꝙ euāgeliū cōmunicat ſanā doctrinā: quod tripliciter deſcribit. Et prīo a fine, cū dicit. GLORIAE) .ſ. quā annūciat. ps. Annūciate inter gētes gloriā eius. Secūdo ab authore glorię, cum dicit. BEATI DEI.) Infra vlti. Quem ſuis tēporibus oſtendet beatus, & ſolus potens, rex regum &c. Tertio a miniſtro, cum dicit. QVOD creditum eſt mihi.) Gala. 2. Cum vidiſſent, ꝙ creditum eſt mihi euangelium pręputii &c.

Deīde cū dicit. GRATIAS ago &c.) Probat per experimētū in ſeipſo, qd fuerit ipſe tēpore legis: & qd cōſecutus ſit tēpore gratię. Et prīo oñdit, qd circa ſe vtroq; tēpore ſit actū. Secūdo inducit Timotheū ad imitandū ſe. ibi. HOC pręceptū &c. Circa primū duo facit: qa prīo oñdit, qd datū ſibi fuit in lege: & qd ſibi ſit datum in euāgelio. Secūdo rationē aſſignat. ibi. FIDELIS ſermo &c. Itē prīa pars diuidiꝛ in tres particulas: qa prīo ponit dignitatē, quā cōſecutus ē in euāgelio. Scd̄o peccata, qb⁹ ſubiacuit in ſtatu legis. ibi. QVI pri⁹ fui &c. Tertio quō liberatus fuit. ibi. SED miſericordiā &c.) Sed ad hoc ꝙ aliquis ſit miniſter euāgelii, tria requiruntur. Primo ꝙ ſibi cōmittaꝛ. Ro. 10. Quō prędicabūt, niſi mittanꝛ &c. Secundo idoneitas. ſ. vt ſit fidelis. primæ. Cor. 4. Hic iā quęriꝛ īter diſpēſatores, vt fidelis qs inueniaꝛ. Itē, vt ſit fortis ad ꝓſequēdū. Et hęc tria ponit ordine retrogrado: & primo tertiū dicēs. QVI ME cōfortauit &c.) .ſ. ad proſequēdū officiū iniunctū. Ezech. 3. Manus dn̄i erat mecū, cōfortans me. Secūdū ponit. ibi. QVIA fidelē me &c.) Mat. 24. Fidelis ſeruus & prudēs, quē cōſtituit dn̄s ſuper familiā ſuā &c. Et hoc qa quęrebat ſolū, quę dei erant. Primū vero oſtēdit cum dicit. IN MINISTERIO) .ſ. cōmittēs mihi miniſteriū hoc. Act. 13. Segregate mihi Barnabam, & Saulū in opus, ad quod aſſumpſi eos. ſcd̄ę Corin. 11. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego. Sed qualis erat in ſtatu legis? Peccator. Et prio in deū, cum dicit. QVI prius &c.) .ſ. nominis Chriſti. Leui. 24. Educ blaſphemum extra caſtra: & ponant oēs, qui audierunt, manus ſuas ſuper caput eius: & lapidet eū populus vniuerſus. Vnde ſibi illud cōpetebat. Item in ꝓximū, cū dicit. PERSECVTOR.) primę Corin. 15. Nō ſum dignus vocari apoſtolus: qm̄ ꝑſecutus ſum eccleſiā dei. Item CONTVMELIOSVS) verbis, & factis. Hiere. 20. Audiui contumelias multorum &c.

Miniſter euāgelii ex trib⁹ cōſtat ex miſſione, idoneitate, & fortitudo ad proſequendum.

Deinde cū dicit. SED miſericordiā dei &c.) Oñdit, quō fuit liberatus p ſp̄m. Et circa hoc duo facit: qa primo ponit miſericordiā liberantē. Secūdo oñdit, ꝙ ſupabundāter ī bonis replet⁹ ſit. ibi. SVPERABVNDAVIT autē &c.) Quantum ad primū dicit. SED miām &c.) Treñ. 3. Miſericordię dn̄i, ꝙ nō ſumus cōſumpti. Ro. 9. Cuius vult miſereꝛ, & quē vult īdurat. Sed ex parte mea aliqua eſt excuſatio peccati. QVIA ignorās feci. Minus dicit, plus ſignat: qa aliud eſt ignorāter agere: aliud p ignorantiā: qa ignorāter facit aliqd, q neſcit, qd facit: tñ ſi ſciret, et faceret illud, ſicut credēs ſe interficere ferā occidit inimicū ſuū: quē tñ occidiſſet etiā libētius, ſi nouiſſet eū. Sed p ignorantiā facit, qui facit aliquid, quod nō faceret, ſi noſſet: ſicut occidēs patrē, quē ſi ſciret non occideret eū, quē tamē occidit, quia eū credit inimicū. Sed Paulus fecit per ignorantiam: quia ſi ſciuiſſet, ꝙ Chriſtus eſſet filius Dei, hoc non feciſſet. Sed Iudæi per ignorantiā nō occiderūt Chriſtū: ſed ignorāter: qa ſi ſciuiſſent ipſum eſſe Chriſtū, libētius occidiſſent eū. Lu. 12

Differētia inter ignorāter facere, & per ignorantiam.

Seruus

ſeruus,qui nouit volũtatẽ domini:& nõ ſe parauit,nec fecit volũtatẽ eius,vapulabit multis &c.Quantũ vero ad ſecũdũ dicit. SVPERABVNDAVIT &c.)Ro.qnto. Vbi abundauit delictũ,ſuperabundauit etiã gratia &c. Et fecit ibi effectũ fidei,per dilectionem operantẽ Gal. tertio.in Chriſto Ieſu , vt pollicitationem ſpiritus acꝯcipiamus per fidem.

Certus ſermo & dignus: quẽ modis omnibus amplectamur:quod Chriſtus Ieſus venit in mũdum,vt peccatores ſaluos faceret: quorũ primus ſum ego. Verũ ideo miſericordiã ſum adeptus, vt in me primo oſtẽderet Ieſus Chriſtus omnem clementiã,ad exprimendũ exemplariis: qui crediturí eſſent in ipſo in vitã æternã.Regi autẽ ſæculorum ĩmortali: inuiſibili; ſoli ſapienti deo honor, gloria in ſæcula ſæculorũ: Amẽ. Hoc præceptũ commendo tibi fili Timothee: iuxta prophetias, quæ de te præceſſerunt, vt milites in eis bonã militiam:habens fidẽ,& bonã cõſcientiã:qua repulſa nonnulli circa fidẽ naufragiũ fecerunt: quorũ de numero eſt Hymenæus & Alexander; quos tradidi Satane:vt diſcant non maledicere.

Fidelis ſermo,& omni acceptione dignus: qa Chriſtus Ieſus venit in hunc mundũ peccatores ſaluos facere: quorũ primus ego ſum. Sed ideo miſericordiã cõſecutus ſum:vt in me primo oſtẽderet Chriſtus Ieſus omnẽ patientiam , ad informationẽ eorũ,qui credituri ſunt illi , in vitã æternam. Regi autẽ ſæculorũ ĩmortali,inuiſibili, ſoli deo honor,& gloria,in ſæcula ſæculorũ: Amen. Hoc præceptũ cõmendo tibi fili Timothee , ſecũdum præcedentes in te prophetias:vt milites in illis bonã militiã , habens fidẽ & bonã conſcientiã. Quã quidã repellentes circa fidẽ naufragauerũt ex quibus eſt Himenæus & Alexander:quos tradidi Satanæ,vt diſcant nõ blaſphemare. Lec. IIII.

SVPRA oſtẽdit conditionẽ ſuã:& quantũ ad peccata ſub lege:& quantũ ad bona tẽpore gratię:hic oſtendit rationẽ horũ beneficiorũ:quę ſumitur ex diuina miſeratione. Et primo ꝓponit diuinam miſerationẽ in cõmuni. Secũdo aptat ad ſe.ibi. QVORVM prim' &c.) Tertio ponit gratiarũ actionẽ.ibi. REGI aũt ſæculorum &c. Circa primũ duo facit:qa primo cõmẽdat veritatẽ proponendã.ſecũdo ꝓponit diuinam miſerationem.ibi. QVIA Chriſtus Ieſus &c.)Quantũ ad primum dicit. FIDELIS &c.)Duo aũt ſunt in ſermone cõmendãda.ſ.ꝙ ſit verus,& ꝙ ſit acceptabilis. Aliquando enim ſermo verus eſt durus,& odia concitãs. Gala. quarto. Inimicus factus ſum vobis , verũ dicens vobis. Sed hic ſermo primo quĩ ſẽ habet veritatẽ. Vnde dicit. FIDELIS ſermo.) Apoc.vlti. Hęc verba fideliſſima.& vera ſũt.Itẽ acceptabilis eſt:quia de ſalute noſtra.Ideo dicit. ET OMNI acceptione dignus.)Zacha.primo. Et reſpõdit dñs angelo,qui loquebat̃ &c. Alia litera habet humanus ſermo:quia de ſuſceptiõe hominũ.Ti.3. Apparuit benignitas: & humanitas ſaluatoris noſtri dei &c.Et hic ſermo eſt talis : quia Chriſtus venit &c. Quod in mundũ venit,exprimit duplicẽ naturã.ſ.diuinitatis,qua erat,antequã in mũdo appareret.Io.16. Exiui a patre.& veni in mũdũ &c.Et humanitatis.qua deo qui cœlũ & terrã implet.Hiere.23.Et ideo non cõpetit in aliquo loco eſſe:ſed cõpetit ei ſecũdũ humanã naturã.Ioan.1.In mundo erat,& mundus &c. In propria venit &c.Sed ad quid venit? Peccatores ſaluos facere.i.ꝓpter ſalutẽ populorũ.Ioan.3. Non enim miſit deus filiũ ſuũ in mundũ vt iudicet mundũ:ſed vt mundus ſaluetur per ipſum &c.Ioan.12.Non enim veni vt iudicẽ mundũ. Sed ſi nullus fuiſſet peccator , nunqd incarnatus nõ fuiſſet? Videtur ꝙ nõ:qa venit peccatores ſaluos facere.Nõ ergo fuiſſet neceſſaria incarnatio. Itẽ Glo.Tolle morbũ,& medicinæ opus nõ erit. Reſpõdeo. Dicẽdũ eſt:ꝙ ex verbis ſanctorũ ſatis hoc patet.Sed hec queſtio nõ eſt magnę authoritatis:quia deus ordinauit fienda:ſecundũ ꝙ res fiendę erant Et neſcimus, qd ordinaſſet , ſi nõ ꝓſciuiſſet peccatũ:nihilominus tñ authoritates vñr expreſſe ſonare,ꝙ nõ fuiſſet icarnat', ſi nõ peccaſſet homo:in quã partẽ ego magis declino.

An Chriſtus incarnatus fuiſſet,ſi hõ nõ peccaſſet.

Deinde cũ dicit. QVORVM primus &c.)Adaptat hoc ad ſe.Primo confitens ſe peccatorẽ.Secũdo dicit ſe ſaluatum.ibi. SED miſericordiam &c.) Dicit ergo. QVORVM primus &c.)Hic dicit hęreticus , ꝙ anima Adę fuit in Paulo:& tranſiuit de corpore in corpus.q.d.Ego primus peccator,qa anima Adę eſt anima mea: ſed hoc eſt contra Apoſtolũ . Ro.9.Cum nondum nati eſſent &c.Ergo anima nõ eſt ante corpus:primus ergo nõ tẽpore:ſed peccatorũ magnitudine. Et hoc dicit ex humilitate . Prouer.18.Iuſtus prior eſt accuſator ſui. Prouer.30.Stultiſſimus ſum virorũ &c.Sed nunqd fuit Apoſtolus maximus peccator? Et videtur,ꝙ Iudas fuit maior.Sed quidã dicunt , ꝙ peccatũ Pauli generalius fuit:quia cõtra totã eccleſiã.Sed hoc nihil eſt:quia Paulus in incredulitate:& multi Iudęi perſequebantur ex malitia.Dicendũ eſt ergo,ꝙ eſt primus non ꝙ inter peccatores maximus,qui tunc erant : ſed maximus inter peccatores ſaluatos.q.d.Venit peccatores ſaluos facere:quorũ.ſ.peccatorũ ſaluatorũ.ego ſum primus : quod eſt de illis intelligendũ.qui pręceſſerunt Apoſtolũ:quia prius etiam multi alii ſunt eccleſiã perſecuti.Et hoc dicit,vt oſtenderet,ꝙ omnia quę deus facit:facit ad oſtenſionem bonitatis ſuę.Prouer.16.Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dñs &c.Eccle.42.Gloria dñi plenum eſt opus eius.Item ꝓpter noſtrã vtilitatẽ : & ideo dicit.Ideo ſaluauit me primo , propter gloriam ſuam. Vnde primũ:vel tẽpore : vel primũ.i.potiſſime.Omnẽ patientiã.i. perfectã.qa prouocatus nõ puniuit:ſed potius aduerſariũ exaltauit:& ad vtilitatem noſtrã.Vnde dicit ad exemplum.i.ad informationẽ & eruditionem q.d.Vt non diffidant peccantes ad eum accedere.primę Pet.vlti.Forma facti gregis.

Deinde cũ dicit. REGI &c.)Ponit gratiarũ actiões. Et circa hoc duo facit,qa primo cõmendat eũ,cui gratias agit.Secũdo gratias refert.ibi. HONOR &c.)Cõmẽdat aũt eũ primo ex poteſtate.Secũdo ea naturę proprietate.Quãtũ ad primũ,dicit. REGI.) Dñium ſuũ eſt maximũ:quia ſolus dñat̃ , & habet liberã poteſtatẽ nõ ſecundũ ſtatuta:vt politicus:deus autẽ vnus eſt dñs omniũ.Et iõ dicit. DEO.) Apoc.1.Rex regũ,& dñs dominantiũ &c ꝑs.Quoniã rex oĩs terrę deus.Itẽ alicuius regis poteſtas,vt plurimũ quinquaginta annis durat:ſed iſte eſt omniũ ſęculorũ.ꝑs.Regnũ tuũ,regnũ oĩum ſęculorum &c.Eccl.10.In manu dei poteſtas terrę. Cui etiã cõuenit ꝓprietas naturę dei.Circa quod ſciendũ eſt , ꝙ in rebus prima differẽtia rerũ naturaliũ ẽ corruptibile, & incorruptibile.Et incorruptibiliũ,quędã viſibilia , & corporalia:vt corpora terreſtria.Quędã autẽ inuiſibilia & ſpũalia:vt angeli. Et hęc diuidunt̃ ſecundũ Platonicos in deos:qui per naturã ſupremi ſunt:& in intellect' qui nõ ſunt dii:ſed diuini:& in animas: ſed apud nos ẽ vnus ſolus deus.Deu.6.Audi Iſrael dñs deus tuus , vn' eſt &c.Dicit ergo primo. IMMORTALI) vt diſtĩguat a corruptibilib'. INVISIBILI) vt ad inuiſibilẽ oſtẽdat ptinerẽ,& vt diſtĩguat ab aliis viſibilib'.Dicit SOLI DEO & nõ ſoli imortali,vel inuiſibili:qa ſolus eſt deus ꝑ naturam:licet poſſet dici ſolus imortalis,& ſolus inuiſibilis.i. ſpãlis pręaliis.Infra vlt.Qui ſolus habet imortalitatẽ.

Deinde cum dicit. HONOR &c.)Agit gratias quaſi dicat.Exhibẽdus eſt ei honor ex ſubiectione totius creaturę:& in manifeſtationem excellentiſſimę ipſius bonitatis,claritas,& gloria.Apoc.7.Benedictio , & claritas, & ſapientia,& gratiarum actio,honor virtus,& fortitudo,deo noſtro &c. IN SECVLA ſęculorum.) Quia ſęculum aliorum eſt modico tempore. Eſa.40.Omnis caro fœnum:& omnis gloria eius,vt flos fœni.

Deinde cũ dicit. HOC pręceptũ &c.)Inſtruit Timotheum permanere in his, quę dicunĩ. Primo cõmemorans quid ſic ei cõmiſſum. Secundo monet ad debitũ vſum. Et tertio docet vtẽdi modum. Dicit ergo. HOC pręceptũ.)vt.ſ.tu cuſtodias finẽ legis.i. charitatẽ cõſerues ſemper: nõ autem fabulas Iudeorũ: cõmendo tibi ſicut fidele depoſitũ: quia tibi ideo ẽ cõmiſſum. Et quo modo? Secundũ præcedentes &c.i.quia hoc euangeliũ non diſcordat a prophetiis: quas ante didicerat: quia fuit filius mulieris Iudeę. ſecundę Pe.primo. Habemus firmiorẽ propheticũ ſermonẽ, cui bene facitis attendẽtes, quaſi lucernę ardenti in caliginoſo loco &c. primæ Theſſ.vlti. Prophetias nolite ſpernere &c. Vel ſecundũ pręcedentes.i.ſecundũ q ego, & alii ſancti de te per ſpiritum prophetię cognouerunt tradendũ eſſe tibi, vt in illis milites.ſ.prophetiis bonã militiã. Militia ẽ duplex quędã ſpiritualis: quędã carnalis. ſecundæ Cor.10. Arma militię noſtrę nõ ſunt carnalia: ſed potẽtia deo &c.

Militia alia ſpũalis alia carnalis.

In bona militia requirunĩ duo ex parte militis.ſ.vt nihil agat contrariũ diſciplinę militaris vt nõ marceſcat otio. primę Cor.9. Omnis qui in agone cõtendit, ab oibus ſe abſtinet &c. Item ex parte militię duo requirunĩ.ſ.vt expugnet cõtrarios reipublicę: & vt ſubiiciat eos q debent eſſe ſubiecti. Sic & in militia ſpirituali eſt: quia ordinaĩ ad deſtruendũ omnes extollẽtes ſe, & ad ſubiiciendum omnẽ intellectũ in obſequiũ Chriſti: vt dicit ſecundę Cor.10. Et hęc eſt vera militia, de qua dicit. Milites &c. Vbi etiã primo modus vtẽdi ponitĩ: & ſecundo eius neceſſitas. ibi. QVAM quidẽ &c. Dicit ergo. Milites &c.q.d. Potes quidẽ facere bonã militiã. Primo p fidẽ bonã, quã habes. primę Io.vlti. Hęc eſt victoria, quę vincit mundũ, fides &c. Itẽ per cõſcientiã bonã, quia de facili homo recedit ab eo, quod mordet eũ: vnde remorſus cõſciẽtię eſt ſicut quidã ſtimulus, qui habentẽ malã cõſcientiã pungit: & ideo cito a peccatis per bonã cõſcientiã, & rectã fidẽ recedit. Act.23. Ego omni conſciẽtia bona cõuerſatus ſum ante deũ, vſq in hodiernã diẽ &c. ſecundę Cor.1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimoniũ cõſciẽtię noſtrę &c. Neceſſitas bonę cõſciẽtię cõſequẽter oſtẽdit cũ dicit. QVAM quidẽ &c.) Vbi primo ponit culpã. ſecũdo pœnã tertio fructũ pœnę. Culpã, ibi. QVAM) .ſ.cõſcientiã bonã repellẽtes circa fidẽ naufragauerũt. Qui enĩ cõtra fidẽ errat pdit oĩa, quę habet. Heb.11. Sine fide ĩpoſſe eſt placere deo. itẽ MORITVR:) quia iuſtus meus ex fide viuit. Abac.2.& Ro.primo. Ex quibus eſt ALEXANDER & Hymeneus). ſecundę Ti.4. Alexander ęrarius multa mala mihi oſtendit &c.

Ex pte militię eſt expugnaĩ cõtrarios & ſubiicere eos qui debẽt ſubiici.

Deĩde ponit eorũ pœna, cum dicit. QVOS tradidi &c.)Quia excõicauit eos: vt fideles vitẽt eos, ne coinquinent ipſos. Fuit autẽ excõicatio Apoſtoli tantę virtutis, q excõicati mox corripiebanĩ a diabolo, & corporaliter vexabanĩ. primę Cor.5. Cõgregatis vobis, & meo ſpiritu in virtute domini Ieſu tradere huiuſmodi Satanę in interitũ carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit &c. Tamẽ etiã modo traduntĩ ad vexandũ ſpiritualiter: quia amittunt ſuffragia eccleſię, quę multũ iuuant cõtra diabolũ. Et tradidi ſicut deus tradidit in reprobũ ſenſum. Ro.1. Quaſi ſubtrahendo ſuũ auxiliũ: & cõionem eccleſię, & ſuffragia. Et hoc nõ ex odio, ſed ex charitate ad profectũ eoꝝ. primę Cor.5. Vt ſpiritus ſaluus fiat. Vnde dicit. VT DISCANT) ſaltẽ per pœnã NON blaſphemare.) Diſcit autẽ quis recedere a peccato tripliciter, quandoq.ſ.ex pœna, quãdo corporaliter vexaĩ. Itẽ ex cõfuſione excõicationis. Itẽ ex hoc q cũ eccleſia tradit aliquẽ Satanę, tunc ĩ peccata manifeſta: vñ cõfuſus humiliaĩ, & abſtinet etiã ab occultis, quę pri⁹ nõ cognoſcebat ſe hñe. Cap.II.

Nota virtutẽ excõicationis Apoſtoli.

Quis recedit a peccato ex pena ex cõfuſione excõicationis & ex eo quia rurſ io peccato.

ADhortor igitur: vt ante oĩa fiãt deprecationes: obſecratiões: ĩterpellationes: gratiarũ actiones p oĩbus hoĩbus: p regibus: & oĩbus in eminẽtia cõſtitutis: vt placidã ac quietã vitã degamus, cũ oĩ pietate, & honeſtate˙ †. Nã hoc bonũ eſt & acceptum corã ſeruatore noſtro deo: qui cunctos homines vult ſaluos fieri: & ad agnitionẽ veritatis venire.

Infra.5.

Vnus enim deus: vnus etiã conciliator dei, & hominum: homo Chriſtus Ieſus: qui dedit ſemetipſum precium redemptionis pro omnibus.

OBſecro igitur primũ omniũ fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes: gratiarũ actiones: p omnibus hominibus: p regibus: & pro omnibus qui in ſublimitate cõſtituti ſunt, vt quietã, & tranquillam vitã agamus ĩ omni pietate, & caſtitate. Hoc enim bonũ eſt, & acceptũ corã ſaluatore noſtro deo: qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Vnus eni deus: vnus & mediator dei & hominũ hõ Chriſtus Ieſus: q dedit redẽptionẽ ſemetipſum pro omnibus.

SVPRA docuit Timotheũ, quomõ reduceret populũ ad formã vere fidei: hic agit de pertinẽtibus ad cultũ fidei.ſ.orationibus, & obſequiis, & primo ponit doctrinã orationis in cõmuni. ſecundo deſcẽdit ad determinatas cõditiones hominũ, ibi. VOLO ergo &c.)Itẽ primo diſtingnit diuerſos modos orationis. ſecundo oſtẽdit p quibus ſit orandũ, ibi. PRO omnibus &c. tertio aſſignat rõnem, ibi. HOC enim bonum &c.)Dicit ergo. Quia ita eſt, q Chriſtus venit peccatores ſaluos faceĩ: igiĩ primo omniũ obſecro &c. In quo aperte oſtẽdit, q inter omnia neceſſaria ad vitã Chriſtianã, pręcipua eſt oratio, quę valet cõtra pericula tẽtationis. & ad proficiendũ in bono. Iac.vlti. Multũ valet oratio iuſti aſſidua. Diſtĩguit ergo orationẽ in quatuor.ſ.obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarum actiones, quorũ tria pertinẽt ad beneficia impetrãda. vltimũ ad beneficia accepta. In ĩpetrandis autẽ beneficiis tria requirunĩ. Primo vt.ſ.ĩpetrãs aſſignet cauſam, quare debeat ei cõcedi. Secũdo oportet: q oſtẽdat cauſam eſſe rõnabilẽ. Tertio concludit petitionẽ. Et ſicut rhetores faciunt: ſic & nos in orãdo debemus faceĩ. Primo excogitare cauſam, quare ſit cõcedendũ: & hoc nõ merita noſtra: ſed miſeratio diuina. Dañ.9. Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus pręces ante faciẽ tuã: ſed in miſerationibus tuis multis &c. Et ad hoc eſt OBSECRATIO) quę eſt atteſtatio Per ſacra: ſicut per paſſionẽ, & crucẽ tuã libera nos domine. Hac cauſa excogitata neceſſe eſt q meditemur, q hoc ſacrũ eſt cauſa ſalutis. Et ideo requiriĩ ORATIO) quę eſt aſcẽſus intellectus in deũ. ps. Ego vero orationẽ meã ad te domine &c. Diciĩ autẽ ORATIO; quaſi oris ratio. Perſuaſiones enim rhetoꝝ dicunĩ orationes. quia pſuadẽt: ſed aliter ibi. aliter in noſtra ad deũ: quia nõ intẽdimus, q animũ dei flectamus: qui ſemp ad bonũ eſt paratus: ſed vt noſtrũ cor ſit in oratione ad deũ eleuatũ. Tertio POSTVLATIO.) Iac.1. Poſtulet autẽ in fide nihil hæſitãs. Item de acceptis donis gratiarũ actiones. primę Theſſ. vltimo. In omnibus gratias agite. Phil.4. In omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione, petitiones veſtrę innoteſcant ante deum &c. Vnde iſte modus orandi eſt in eccleſia dei. Omnipotens ſempiterne de⁹. Ecce aſcenſus mentis, qui eſt oratio. Qui dediſti eccleſię tale beneficium. Ecce gratiarum actio. Præſta quæſumus. Ecce poſtulatio. Per dominum. Ecce obſecratio. Similiter in miſſa eſt obſecratio vſq ad conſecrationẽ corporis & ſanguinis, quia in eis eſt commemoratio ſacrorum, ex quibus eſt fiducia impetrandi. In myſterio conſecrationis eſt oratio, quia meditatio eorum, quæ Chriſtus egit. In aliis vero vſq ad cõmunionẽ, eſt poſtulatio p viuis, & mortuis, & p ſe. In fine autẽ eſt gratiarũ actio. Vel hęc quatuor referunĩ ad quatuor, quæ nos volumus in oratione obtinere: vt obſecratio referatur ad difficilia impetranda, vt ad impiorum conuerſionẽ. Oratio, quando iam conuerſis imploramus gratiã, vt pficiant. Poſtulatio, vt præmia pro meritis retribuantur Et pro beneficiis iam acceptis eſt gratiarum actio.

Orõnis neceſſitas.

Quatuor ad orationẽ ptinentia.

Rõ ĩpetrãdi bñficia.

Oratio eccl̃ie

Orõ in miſſa

Deinde

Deinde cum dicit. PRO omnibus &c.)Oſtendit ꝓ quibus eſt orandum. Et circa hoc duo facit. quia primo oſtẽdit orandũ eſſe pro oĩbus. Secũdo aſſignat cauſam orationis.ibi. VT QVIETAM &c.)Circa primũ ergo, dicit eſſe orandũ PRO oĩbus hominibus.) Cuius ratio eſt:qa oratio eſt interpres deſiderii noſtri. Orãdo .n.petimus,quod deſideramus. Charitas autẽ requirit ꝙ deſideremus bonũ oĩbus, ad quos ſe extendit.Iacob.vlti. Orate pro inuicem,vt ſaluemini &c. Sed pro quib⁹ ſpecialiter? PRO regibus.) Baruch.1. Orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babylonię: & pro vita Balthaſar filii eius &c. Et Apoſtol⁹ dicit.Ro.13.Omnis aĩa poteſtatibus ſublimiorib⁹ ſubdita ſit.1.Pet.3.Subiecti eſtote omni humanę creaturę ꝓpter deũ ſiue regi qoaſi pręcellenti.ſiue ducibus,tanq̃ ab eo miſſis &c.Subiecti qp/pe oportet,ꝙ impendãt dñis ſuis de ſuis officiis & beneficiis ſubiectionẽ. Vtilitas autẽ eſt:qa per hoc etiã ꝓcuramus bonum noſtrum. In pace.n.eoꝝ eſt pax noſtra. Vnde dicit. QVIETAM & tranquillã &c.In his duobus eſt pax mundi.Eccleſia ſiquidẽ habet pacẽ ꝓpriã in qua nõ eſt mundus:quia non eſt pax impiis.Sed quędã eſt pax cõmunis vtriſq;.& hac indiget eccleſia. Hier.29. Quęrite pacẽ ciuitatis, ad quam tranſmigrare vos fecit.Pax terrena quãdoq; perturbat̃ ab interiori:quandoq; ab exteriori.2.Corin.7.Foris pugnę, intus timores.Quantũ ad primũ dicit. VT QVIETAM.) Quantum ad ſecũdũ dicit. ET TRANQVILLAM vitam.) Et licet pax terrena cõmunis ſit bonis & malis,tamen diuerſimode vtriq; illa vtunt̃. Mali.n.tũc ad duo ea vtebantur.ſ.ad cultum dęmonũ:quia illã proſperitatem falſis diis attribuebãt.Item ad laſciuiã: qa tempore pacis,vitia carnalia abundabãt.Sap.14.Magno viuẽtes in ſcientię bello,tot & tam magna mala, pacem appellãt. Sed ſancti econuerſo,quia in cultu veri dei, & in caſtitate. Et ideo dicit. IN OMNI pietate & caſtitate. Ti.2. Sobrie,& iuſte,& pie,viuamus in hoc ſęculo.

Deinde cum dicit. HOC .n.bonũ &c.) Ponitur ratio orationis. Et circa hoc duo facit. quia primo ponit rationes.Secũdo ꝓbat quoddã ꝓpoſitum, ibi. VNVS enim deus.)Itẽ primo aſſignat rationẽ ex ſpecie operis. Secundo ex parte dei,ibi. ET ACCEPTVM &c.) Ponit ergo rationẽ ex operis ſpeciei qa quando aliquid eſt ſecuodũ ſe bonum illud debemus facere: ſed pro aliis orare eſt huiuſmodi.qa eſt actus charitatis.Et ideo dicit. HOC .n.bonum eſt. ꝑs. Quoniã bonũ eſt in conſpectu ſanctorum tuoꝝ. Item ex parte dei:quia EST acceptũ deo. ꝑs. Tunc acceptabis ſacrificiũ &c. Et hoc non,niſi in charitate fuerit oblatũ. Et dicit. SALVATORE. quia ſolus deus ſaluat.Eſa.43.Nõ eſt abſq; me ſaluator. Et probat,ꝙ ſit acceptũ,ibi. QVI vult &c.) 2.Pet.3.Nolens aliquos perire: ſed oẽs ad pœnitẽtiam reuerti &c. Sed contra.Omnia q̃cunq; voluit,fecit. Ergo omnes ſaluat.Sed ſi dicis,ꝙ nõ: quia homo nõ vult videtur incõueniens ꝙ oĩpotens impediat̃ per voluntatem nõ oĩpotentis. Reſpõdeo. Velle ponit̃ quãdoq; pro voluntate beneplaciti: quãdoq; ꝓ voluntate ſigni. Pro voluntate ſigni vult ſaluare oẽs:quia omnib⁹ propoſuit ſalutis pręcepta,cõſilia,& remedia. Vel voluntate beneplaciti:& ſic quatuor modis. Vno modo, vt ſit locutio cauſalis:ſicut deus dicitur aliqd facere:quia facit alios illud facere:ſicut Ro.8.Spiritus poſtulat.i.poſtulare nos facit.Sic ergo deus vult:iqa.ſ.facit ſuos ſanctos velle,ꝙ oẽs ſalui fiant. Hoc.n.debet eſſe in ſanctis: quia neſciunt,qui ſint ꝑdeſtinati,& qui non. Alio modo,vt ſit diſtributio accõmoda.i.oẽs qui ſaluabuntur: quia nullus ſaluat̃ niſi per voluntatẽ eius: ſicut in vna ſchola magiſter docet omnes pueros huius ciuitatis: quia nullus docetur,niſi ab eo. Alio modo vt ſit diſtributio pro generibus ſinguloꝝ,non ꝓ ſingulis generũ.i. nullum genus hoĩum excipit a ſalute:quia olim tantũ Iudęis:ſed modo oĩbus ꝑbet̃. Et hoc magis facit ad intentionẽ Apoſtoli. Alio vero modo ſcd̃m Dam. vt intelligat̃ de volũtate ãte,nõ cõſequẽte. In volũtate.n.dei licet nõ ſit prius & poſterius.dr̃ tñ volũtas ãñs, & cõſequens. Itẽ ſcd̃m ordinẽ volitorum, ſecũdum ꝙ voluntas poteſt dupliciter cõſiderari.ſ.in vniuerſali, vel abſolute,& ſecundum aliquas circunſtãtias,& in particulari. Et prius aſt abſoluta conſideratio, & in vniuerſali,q̃ in particulari,& cõparata. Et ideo volũtas abſoluta,eſt quaſi antecedẽs.& voluntas alicuius rei in particulari, eſt quaſi cõſequens. Exemplum de mercatore,qui vult omnes merces ſuas ſaluare abſolute:& hoc volũtate antecedente. Sed ſi cõſideret ſalutẽ,nõ vult oẽs merces per cõparationẽ ad alia ſaluare.ſ.quãdo cum ſalute ſequitur ſubmerſio nauis. Et hęc voluntas eſt cõſequens. Sic in deo ſalus oĩum hoĩum ſecundũ ſe cõſiderata, habet rationem,vt ſit volibilis. Et Apoſtolus hic ita loquitur & ſic eius voluntas eſt antecedẽs. Sed ſi cõſideretur bonum iuſtitię:& ꝙ peccata puniant̃:ſic non vult. Et hęc eſt voluntas conſequens. Et ſubdit AD AGNITIONEM &c.)quia ſalus nõ eſt,niſi per agnitionẽ veritatis. Io.8. Agnoſcetis veritatẽ & veritas liberabit vos.

Velle ꝓ volũtate bñplaciti & ꝓ voluntate ſigni.

Diſtributio accõmoda.

voluntas ãñs & cõſequens

Deinde cum dicit. VNVS &c.)Probat,quod dixerat per rationem:& ſunt tres ꝓbationes. Vna ex parte dei. Alia ex parte hominis Chriſti. Tertia ex parte teſtium Chriſti. Dicit ergo.ꝙ DEVS velit oẽs &c.) patet quia vnus eſt deus oĩum,qui ſaluat. Ro.3. An Iudęoꝝ deus tantum? an non & gentiũ? immo & gentium: quoniã quidem vnus deus &c. Tunc ponit̃ ratio,ex pte Chriſti,ibi. VNVS & mediator &c.) Vbi primo ꝓbat intentum. Secũdo inducit ſignum,ibi. QVI dedit &c.)Dicit ergo. HOMO Chriſt⁹ Ieſus eſt mediator dei & hominum) nõ quorundã:ſed inter deũ & omnes hoĩes.& hoc nõ fuiſſet,niſi vellet omnes ſaluare. Et poteſt dici, ꝙ Chriſtus mediator eſt ſimilis vtriq; extremo.ſ. deo & homini,inquãtum deus,& inquantũ homo: qa mediũ debet habere aliquid de vtroq; extremoꝝ. Et hęc ſunt homo & deus. Sed quia mediũ eſt diſtinctum ab vtroq; extremoꝝ:& filius nõ eſt alius deus a patre, ideo meli⁹ eſt dicendum,ꝙ mediator eſt ſcd̃m ꝙ homo. Sic.n.cõmunicat cũ vtroq; extremoꝝ. In deo.n ſunt duo.ſ. iuſtitia,& ĩmortalitas.in hoĩbus vero eſt iniuſtitia,& mortalitas. Media ergo ſunt duo. Vnum in quo eſt iuſtitia, & mortalitas. Aliud in quo eſt immortalitas, & iniuſtitia:& vtrunq; eſt mediũ:ſed primũ medium conuenit Chriſto. Secundũ vero diabolo. Et ideo diabolus eſt medium diſiungẽs:qs per iniuſtitiã ſuã diſiungit nos a diuina iuſtitia:ſed Chriſtus eſt mediũ cõiungens:quia eſt iuſtus & mortalis.& per ſuã mortem cõiungit nos dei iuſtitię.1.Io.2.Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris &c. Pro aliquibus efficaciter:ſed pro omnibus ſufficienter:qa precium ſãguinis eius eſt ſufficiẽs ad ſalutem omnium: ſed nõ habet efficaciam niſi in electis ꝓpter impedimentum ex parte maloꝝ ꝓpter peccatũ.

Vt eſſet teſtimonium temporibus ſuis; † in quod poſitus ſum ego præco & Apoſtolus; veritatem dico in Chriſto;non mentior;doctor gẽtium,cũ fide,& veritate. Volo igitur orare viros in omni loco; ſuſtollentes puras manus, abſq; ira & diſceptatione. † Conſimiliter & mulieres in amictu modeſto;cum verecundia & caſtitate ornare ſemetipſas;non tortis crinibus; aut auro; aut margaritis;aut veſtitu ſumptuoſo;ſed qđ decet mulieres; ꝓfitentes pietatẽ per opera bona. 2.Ti.1. 1.Pet.3.

Cuius teſtimonium temporibus ſuis confirmatum eſt,in quo poſitus ſum ego ꝓdicator, & Apoſtolus. Veritatem dico,nõ mentior; doctor gentium in fide,& veritate. Volo ergo viros orare in omni loco;leuantes puras manus, ſine ira & diſceptatiõe. Similiter & mulieres in habitu ornato;cũ verecundia & ſobrietate;ornantes ſe; nõ in tortis crinibus;aut auro,aut margaritis vel veſte ꝓcioſa;ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Lec. II.

SVPRA dixit,ꝙ deus vult omnes ſaluos fieri,& ꝓbauit hoc ex parte dei,qui ẽ vnus omniũ,& ex pte Chriſti,qui eſt vnus mediator oĩum:hic probat idem ex pte

exterius pmittere per bona opera, quę cōcordent plerati: & ſimiliter habere interius: ſicut oſtendimus exterius. Vel dico, ꝙ debent ſe ornare, non exterius: ſed ſecundum ꝙ decet eas, pmittentes. i. quę pmittere debēt pietatē per opa bona. Eccle. 19. Amictus corpis, & riſus dentium & ingreſſus hominis annunciant de illo.

1. Corin. 14 Ephe. 5. Geñ. 1.

Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione. Cæterum mulieri docere non permitto: † neq; authoritatem vſurpare in viros: ſed eſſe in ſilentio. † Adam. n. prior formatus eſt: deinde Eua: & Adam nō fuit deceptus: ſed mulier ſeducta: obnoxia facta eſt tranſgreſſioni: ſalua tamen fiet per generationem liberorum: ſi manſerit in fide, ac dilectione, & ſanctificatione cū caſtitate.

Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in virum: ſed eſſe in ſilentio. Adam. n. primus formatus eſt. Deinde Eua. Et Adam nō eſt ſeductus: mulier autem ſeducta, in pꝟuaricatione fuit. Saluabitur autē per filiorū generationem, ſi permāſerit in fide, & dilectione, & ſanctificatione, cum ſobrietate. Lec. III.

SVPERIVS Apoſtolus ordinauit mulieres, quo ad orationem, hic ordinat eas q̃tum ad doctrinam. & primo ponit ſuam ordinationē circa eoꝝ doctrinā. Secūdo rationem ordinationis aſſignat, ibi. ADAM. n. primus &c.) Tertio reſpondet tacitę q̃ſtioni, ibi. SALVABITVR autem &c. Item primo oſtendit, quid mulieribus cōueniat, Secundo quid eis non competat, ibi. DOCERE autem &c.) Circa primū tria ponit eis competere. ſ. taciturnitatem. diſciplinā & ſubiectionem: q̄ tria ex vna ratione pcedūt. ſ. ex defectu rationis in eis: quibus primo indicit ſilentiū. Iac. 3. Si quis in verbo nō offendit hic perfectus eſt vir. & 1. Corin. 14. Mulieres in eccleſiis taceāt. non. n. permittit̄ eis loqui &c. Secundo qa verba mulieris ſunt inflāmantia. Eccl. 9. Colloquiū illius, quaſi ignis exardeſcit. Item VT DISCANT.) qa eorum, q deficiunt ratione pprium eſt addiſcere. 1. Corin. 14. Si quid volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent &c. Viris autem datur, ꝙ doceant. Itē ſubiectio quia naturale eſt, ꝙ aīa domine̅t corpori, & ratio viribus inferioribus. Et ideo ſicut Philoſophus docet. Quādocumq; aliqua duo adinuicem ſic ſe habent, ſicut aīa ad corpus. & ratio ad ſenſualitatem: naturale dñium eſt eius, qui abundat rōne: & illud eſt principans, aliud autem eſt ſubditum: qd. ſ. deficit ratione. Geñ. 3. Sub viri poteſtate eris. Itē excludit ea, quę eis nō cōpetunt. Et ſunt duo. ſ. VT NON doceant.) Sed cōtra. Prouerb. vlt. Erudiuit eū mater ſua &c. Reſpondeo. Dicendū eſt, ꝙ doctrina publica nō cōpetit mulieri. & ideo dicit IN ECCLESIA.) Alia eſt priuata: & hac mater erudiuit filium. Sed contra. Iudi. 5. Delbora erudiuit populum Iſrael. Reſpōdeo. Illa eruditio eſt p ſpiritū propheticę: & gratia ſpiritusſancti nō diſcernit inter virū & mulierem: nec tamen publice pdicabat, ſed inſtinctu ſpiritus ſancti conſilia dabat. Secundo interdicit̄ eis dominium in virum. Eccle. 25. Mulier ſi primatū habeat, contraria eſt viro ſuo. Et Philoſophus dicit, ꝙ dñium mulierum eſt corruptio familię: ſicut tyrānis in regno. Et ſic prohibet duo cōtra duo, quę cōpetunt eis: ſed tertium repetit. ſ. IN SILENTIO.)

Mulieri docere priuate nō publice permittitur.

Deinde cum dicit. ADAM. n. &c.) Aſſignat rationem eius, quod dixerat. Et primo ex ordine creationis. Secundo ex ordine culpę, ibi. ET ADAM nō eſt &c.) Circa primum ſciendum eſt, ꝙ in ordine rerum pfectū & imperfectum diuerſimode ordinant̄: quia in vno & eodem imperfectū pcedit tempore: & perfectū pcedit natura: quia natura tendit ad pfectum: ſed in diuerſis, perfectum eſt prius tēpore, & natura: qa natura ſemp incipit a perfectis. Et hunc ordinē agit hic: quia vir perfectus eſt in natura humana, mulier vir occaſionatus. Vnde primo formatus eſt Adam. Geñ. 2. Formauit hominē de limo terrę &c. Secūdario mulier, ſicut quoddam imperfectū a pfecto originatum. ſ. de coſta. 1. Corin. 11. Nō. n. vir ex muliere: ſed mulier ex viro eſt &c. Et inde eſt ꝙ homo nō dicitur fact⁹ pp̄ter mulierem, ſed ad ſimilitudinem dei. Geñ. 1. Faciamus hoīem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrā. Mulier autem pp̄ter virum: ideo vir debet pęeſſe. Itē ex parte culpę. Ordo. n. generationis, & corruptionis eſt cōtrarius: quia quod eſt primum in generatione, eſt vltimū in corruptione. Peccatum autē eſt corruptio naturę. Et ideo generatio incepit primo ab Adā, ſed corruptio a muliere. Vñ dicit. ADAM nō eſt ſeductus). ſ. primo: quia fortior erat: ſed incepit a debiliori, vt facilius ſeduceretur fortior. Alludit autem hic verbis Adę. Geñ. 3. Cum. n. dñs reph̄ēdit Adam dixit. Mulier quam dediſti mihi dedit mihi &c. Et ideo dicit. ADAM nō eſt ſeductus. ſed mulier.) Seductio autem duplex eſt. ſ. in vniuerſali & in particulari eligibili, quę eſt ignorātia electionis. Quicunq; ergo peccat, ſeducitur ignorātia electionis in particulari eligibili. Mulier autem fuit ſeducta ignorātia in vniuerſali: quādo. ſ. credidit, quod ſerpens dixit: ſed vir nō credidit hoc: ſed deceptus fuit in particulari. ſ. ꝙ gerendus eſſet mos vxori. & cum ea comedere deberet. & inexpertus diuinę ſeueritatis, credidit, ꝙ facile ei remitteret̄.

Seductio in vniuerſali, vel in pticulari.

Sed contra. Ignorātia eſt pœna peccati. ergo pœna preceſſit culpam. Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ non preceſſit: quia ſtatim ad verba ſerpentis fuit elata, ꝙ alius eſſet de ea ſollicitus, & ex illa elatione ſeducta eſt. vnde elatio preceſſit.

Deinde cum dicit. SALVABITVR autē &c.) Reſpōdet cuidam tacitę quęſtiōi: quia diceret qs: ꝙ ſi mulier nō eſt pp̄ter virum, & ex ea eſt initiū peccati. ergo viro eſt nociua. Sed ſi aliqd nō eſt pp̄ter aliud. ſed eſt ei nocinum, debet tolli. ergo mulier nō debet ſaluari. Dicendum eſt ergo, ꝙ duplex eſt ſalus. ſ. temporalis: & hęc eſt cōmunis etiam brutis. Alia eſt æterna, & hæc eſt ppria hoībus. Eſa. 51. Salus autē mea in ſempiternū erit &c. Vtramq; autē ſalutem mulier nō amiſit. Nō temporalem, qa ſtatim nō priuat̄ ſexu muliebri pp̄ter generationem plis. nec æternā. qa ſecundū animam capax eſt gratię & glorię. Et ideo q̃tum ad primū dr̄. SALVABITVR) .i. nō extirpabit̄. & hoc per generationem filiorum, ad quā eſt a deo ordinata. Quantum ad ſecundum dicit. SI PERMANSERIT &c.) Sed quia, ſi. im porat cauſam, nunqd quę nō pmanſit, nō ſaluabit̄, cū Apoſtolus dicat, ꝙ mulier melius facit, ſi non nubat̄. Reſpōdeo. Vnomodo poteſt eſſe locutio figuratiua, & ſic per virū ratio ſuperior intelligitur. ratio inferior eſt mulier. opa bona ſunt filii inferioris rationis. & charitas, quā per virum cōcipit: & per hęc ſaluabitur. Alia eſt expoſitio literalis: vt ly, per. nō dicat cauſam, ſed repugnantiā. Et eſt ſenſus. Mulier ſaluabit̄, etiā ſi incedat per generationē. ſ. ſi nubat, & nō ſit virgo. Et tūc ly, per, dicit augmentationē ſalutis, quaſi per gn̄ationē filioꝝ ad cultum dei magis ſaluabitur. Eccli. 7. Filii tibi ſunt erudi illos: & incurua illos a pueritia illorum &c. De ſalute vero ęterna. tria ponit. ſ. ꝙ aliquid ſit in itellectu. Secūdo ꝙ in affectu. Tertio quo ad exteriorē actum. In intellectu eſt fides, per quā intellectus Chriſto ſubiicit̄. Vñ dicit. IN FIDE.) Heb. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Et qa fides nihil valet ſine dilectione. Ideo ſtatim ſubiūxit, dicens. ET DILECTIONE) .1. Cori. 13. Si habuero oēm fidem: ita vt mōtes trāſferam, charitatem autē nō habuero, nihil ſum &c. In exteriori autem ponit duo cōtra laſciuiam, quę cōſiſtit in duobus. ſ. in luxuria. Et q̃tum ad hoc dicit. IN SANCTIFICATIONE) .i. in caſtitate. 1. Theſ. 4. Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra &c. Item in crapula. cōtra quod dicit. IN SOBRIETATE.) Tit. 1. Sobrie, & pie, & iuſte viuamus in hoc ſæculo &c. Cap. III.

Salus tēporalis & ęterna.

Ly, p, vel denotat cām vel repugnantiā vel augmentationem.

INdubitatus ſermo. Si qs epiſcopi munus appetit: honeſtum opus deſiderat. † Oportet igitur epiſcopum irreprehenſibilē eſſe: vnius vxoris maritum: vigilantem: ſobrium: modeſtum: hoſpita

Tit. 1.

lem: aptum ad docendum: non vinolentum: nõ
percuſſorem: non turpiter lucri cupidum: ſed
æquum: alienum a pugnis: alienũ ab auaritia.

Fidelis ſermo. Si quis epiſcopatum de/
ſiderat, bonum opus deſiderat. Opor
tet enim epiſcopum irreprehẽſibilem
eſſe: vnius vxoris virum, ſobriũ, orna
tum, prudentem, pudicum, hoſpitalem, doctorẽ:
nõ vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtũ:
non litigioſum, non cupidum.

SVPRA inſtruxit Timotheum de ptinen
tibus ad fidem rectã, & cultũ dei: hic agit
de inſtructione officiorũ eccleſiaſticorũ. Et
primo ponitur inſtitutio. Secũdo ſuę inſti/
tutionis occaſio, ſeu neceſſitas, ibi. HAEC
TIBI ſcribo &c.) Itẽ primo iſtruit de pet/
tinentibus ad epiſcopũ. Secundo quo ad diacones. ibi.
DIACONES ſimiliter &c. Sed cum ſecundũ Dionyſiũ
tres ſint ordines. ſ. epiſcoporũ, qui perficiunt: pſbytero
rum, qui illuminãt: diaconorũ, qui purgãt: quare nõ fa
cit mentionem de pſbyteris? Reſpõdeo. Dicendum
eſt, ꝙ pſbyteri intelliguntur cũ epiſcopis. nõ ꝙ ſic iudi/
ſtinctio inter ordines, q̃tum ad rem, ſed q̃tum ad nõia
quia pſbyter idem eſt qd ſenior, & epiſcopus ſuperin/
tendens. Et ideo pſbyteri & epiſcopi q̃tum ad nomen,
vocabant & epiſcopi & pſbyteri. Circa hoc ergo primo
agit de deſiderio pueniendi ad epiſcopatũ. Secundo de
ſcribit cõditionem epiſcopi, ibi. OPORTET autem
&c.) Premittit ergo ſuę inſtitutionis aſſertionẽ, dicens.
FIDELIS ſermo). ſ. quã dicam, vel dixi. Apoc. vlti. Hęc
verba fideliſſima & vera ſunt. SI QVIS &c.) Ex hoc
ſumpſerũt aliqui occaſionem ambitionis epiſcopatus,
& plationis. Sed non recte intelligũt, quod hic dicitur.
Apoſtolus. n. hic voluit oſtendere, qd ptineat ad epiſco
pum. Eps eſt nomẽ grecũ: ſcopos. n. idem eſt, qd inten/
dens. epi. i. ſupra quaſi ſuperintendens. Duo ergo ſunt
cõſideranda in epo. ſ. gradus ſuperior, & actio plebi vti
lis. Aliqui. n. piiciunt forte oculũ ad ea, quę circũſtant
eum. ſ. ꝙ qui peſt honoratur, & ꝙ habet poteſtatem. Et
qui ppter iſta deſiderat epiſcopatũ, neſcit qd ſit epiſco/
pus. Et ideo dicit Apoſtolus, quid ſit eps: & quid deſide
rat, qui epiſcopatũ deſiderat, quia bonũ opus. Nõ dicit
bonum deſideriũ habet, ſed bonũ opus. ſ. vtilitatẽ plæ/
bis. Sed nunquid licet ipſum deſiderare? Augu. dicit ꝙ
non Glo. Locus ſuperior ſine quo regi nõ poteſt popu/
lus, & ſi teneatur, & adminiſtretur decẽter: tamen inde
center appetitur. Et idem dicit. 19. de ciuitate dei. Cu/
ius ratio eſt: quia nullus debet appetere aliquid ſupra
vires ſuas, nõ ſibi proportionatũ. alias eſſet ſtultus. Ho/
ratius. Ludere qui neſcit, cãpeſtribus abſtinet armis. Il/
le ergo bene epiſcopatũ deſiderare poſſet, cui' opus epi
ſcopatui eſſet pportionatũ. Ad hoc autẽ nullus eſt ido
neus. qa prelatus ſecundũ gradũ & conuenientiam de/
bet oẽs alios excedere in cõuerſatione, & cõtemplatio/
ne, ita vt in reſpectu ſui, alii ſint grex. Et hanc idoneita
tem de ſe pſumere, eſt maxime ſuperbię. aut ergo ap/
petit circunſtantias: & tunc neſcit, qd appetat: quia nõ
eſt hic epiſcopatus, vel ipſum opus, & hoc eſt ſuperbiæ.
Et ideo nõ eſt accipiendum, niſi impoſitũ. Glo. Si dicis
ſtatus epiſcoporũ eſt perfectior ſtatu religioſorũ. hũc au
tem licet appetere. Reſpõdeo. perfectio aliter ſe ha/
bet in hoc: & in illo. qa ſtatus epiſcoporũ pſupponit per
fectionẽ: & ideo nullus appetere debet niſi habeat eã.
Sed ſtatus religioſorũ eſt via: & ideo nõ requiritur perfe
ctio iam habita: ſed qd acquirat eam niſi habeat. & hoc
patet Io. vlti. vbi dominus Simoni nõ dicit. Si vis perfe
ctus eſſe. paſce &c. Et iuueni dicit. Si vis pfectos eſſe &c.
Sic ergo intelligendũ eſt in nõie epiſcopatus, bonũ opus
1. Pet. 5. Nõ vt dñantes in cleris: ſed forma facti gregis
&c. q. d. Si tu epiſcopatum deſideras, hoc eſt quod deſi/
deras quia bonum opus. Sed qualis debeat eſſe epiſco
pus, oſtendit, cum ſubdit. OPORTET EPISCOPVM
&c. Quem primo inſtruit in generali. Secundo in ſpe
ciali, ibi. VNIVS vxoris &c.) Dicit ergo. Dico ꝙ bonũ
opus deſiderat: ſed ad hoc non omnis eſt idoneus: ſed
oportet ꝙ ſit talis. primo IRREPREHENSIBILIS.
Vnde de Zacharia dicitur. Luc. 1. ꝙ incedebat in oibus
mandatis, & iuſtificationibus domini ſine quęrela. Le/
ui. 21. Qui habuerit maculam non offeret panes deo
ſuo: nec accedet ad miniſterium eius. Nec intelligendũ
eſt, ꝙ omnino ſit ſine peccato, quia dr̃. 1. Ioan. 1. Si dixe/
rimus &c. Nec eſt dicendũ (ſicut aliqui dixerunt ꝙ qui
cunq; peccauit mortaliter poſt baptiſmum, nõ eſt ido/
neus: quia pauci eſſent tales: ſed irreprehẽſibilis. i. non
ſubiectus alicui peccato: vnde ab aliis reprehẽdi poſſet:
quia indecens eſt, ſi reprehenſibilis ſit repħẽſor. Matth.
7. Eiice primum trabem &c.

Deinde cum dicit. VNIVS vxoris &c.) Inſtruit eum
in ſpeciali. & primo quantum ad ſe. Secundo q̃tum ad
multitudinẽ, ibi. FILIOS habentem &c.) iterum pri
ma in duas. quia primo oſtendit, quibus virtutibus or
netur. Secũdo a quo mens debet eſſe immunis, ibi. NON
vinolentum &c.) Omnis autẽ moralis virtus eſt. primo
circa paſſiones & ſunt duo, quę faciunt ſanctitatem. ſ.
caſtitas & ſobrietas: quia per delectationẽ vel delectabi
lia carnis maxime inquietatur aĩa. Et ideo primo po/
nit, quod pertinet ad caſtitatẽ, dicens. VNIVS vxoris
virum. Simile Tit. 1. In hoc autem diſcordia videt eſſe
inter Aug. & Hiero. Hieronymus. n. dicit, ꝙ hoc intelli
gitur poſt baptiſmum, quia ſi ante baptiſmũ duas ha/
buit vxores, vel vnã primo & aliam poſtea, nõ impedit
ab ordinatione. quia per baptiſmum omnia delentur.
Augu. & Ambro. cõtrarium dicunt. quia ſiue ante, ſiue
poſt ſi duas habuit nõ ordinatur. Et nunqd baptiſmus
nõ omnia delet? Reſpõdeo. Sic peccata, nõ irregula/
ritatem, quę interdũ etiã ſine peccato incurritur, ex ſo/
la eccleſiaſtica inſtitutione. ſed matrimoniũ nõ eſt pec/
catum etiam in paganis. Sed quę eſt cauſa huius inſti/
tutionis? Nũquid nõ magis impeditur, qui multas cõ/
cubinas habet? Reſpondeo. Dicendũ ꝙ hoc fit nõ pp
incontinentiã tantum: ſed ppter repręſentationem ſa
cramenti: qa ſpõſus eccleſię eſt Chriſtus & vna eſt eccle/
ſia. Cañ. 6. Vna eſt columba mea &c. Secũdo agit DE
SOBRIETATE.) Tit. 2. Sobrie, & pie, & iuſte viuamus
in hoc ſeculo &c. Hic. n. docet epiſcopum. qui dicit ſu/
perintendens, vt vigilet. Luc. 1. Paſtores autẽ erant &c.
Et ebrietas obſtat vigiliis. 1. Pe. vlt. Sobrii eſtote &c. Ter
tio ordinat rationẽ, dicẽs. PRVDENTEM.) quia hęc
eſt regitiua oĩum virtutũ: & epiſcopus eligitur, vt alios
regat. Mat. 10. Eſtote prudentes. Matth. 24. Quis putas
eſt fidelis ſeruus & prudens &c.

Conſequenter ponit virtutes, quę ordinant actiones
interiores. Primo q̃tum ad ſe. Secundo q̃tum ad alios.
Quantum ad ſe dicit. ORNATVM pudicum.) Orna
tus eſt, quãdo bene cõponitur in actibus & dictis. Or/
natus. n. importat pulchritudinem, quę cõſiſtit in pro
portione. Vnde tunc eſt ornatus, quãdo agit & loquit,
vt decet. Eccli. 44. Homines diuites in virtute pulchri
tudinis ſtudium habentes &c. Hoc requiritur in epiſco
po: qa per exteriora iudicamus de interioribus. Eccli
19. Amictus corporis, & riſus dentiũ & ingreſſus homi
nis enunciant de illo: qa plarus ponitur in aſpectu ho/
minum: oportet ꝙ ſit ornatus. Vnde dicit de Ambro.
ꝙ quoſdam ordinare nolebat. quia diſſolute incede/
bant. Item quandoq; cõtingit, ꝙ occurrunt alicui ali/
qua turpia in aliis, vel agentibus, vel dicentibus. & ad
hęc debet habere pudicitiam: vt verecundetur, ſi videat
vel audiat. Aug. Impudicus oculus impudici cordis eſt
nũcius. Eccl. 7. Gr̃a. n. verecundię illius ſuper aurum.

Deinde cũ dicit. HOSPITALEM &c.) Agit de epiſ
copo in cõparatione ad alios. Imponitur autem epiſco
po, vt paſcat oues. Ioan. vlti. & 1. Pet. vlt. Et duplex eſt
eleęmoſina. ſ. corpalis, & ſpiritualis. Ergo debet ſ vtraq;
paſcere. Quãtum ad primum dicit. Hoſpitalem. ſ. pe/
regrinorũ. & hoſpitum. Ro. 12. Hoſpitalitatem ſectãtes.
Heb. vlt. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci &c. Iob. 31. Ho
ſtium meum viatori patuit &c. Quantũ ad ſecundum
dicit. DOCTOREM.) Eph. 4. Alios paſtores & docto
res &c. Et hoc eſt officium proprium prælati. Hiere. 3.
Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcien
tia & doctrina &c.

Tres ſunt ordines eccleſiaſtici.

Quõ liceat epiſcopatum deſiderare.

Eps non debet habere duas vxores non tantũ ppter incontinentiam ſed pp repñtationem Chri & eccleſię.

Eleęmoſina ſpũalis & corporalis.

Conſequẽter

Conſequenter cum dicit. NON vinolentum &c.) Remouet vitia oppoſita. Tria autem remouet. Vnum quod ptinet ad concupiſcentiã carnis. Aliud ad iram. Aliud ad cupiditatem. Quantũ ad primũ, dicit. NON vinolentum.) Minus dicit, & plus ſignificat. Ephe.5. Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria &c. q.d. Non guloſum, nõ luxurioſum. Quãtum ad iram duo ponit. primo q̃tum ad actum, cum dicit. NON percuſſorem.) Decenter ꝓhibet hoc poſt vina. quia ebrii de facili percutiunt. ſed modeſtũ.i. patientem. Phil.4. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hoibus. ꝑs. Bene patientes erant vt annuntient. Chriſtus paſſus nõ percutiebat. Secundo q̃tum ad verba, cũ dicit. NON litigioſum).2. Ti.2. Seruum dei nõ oportet litigare &c.1. Cori.11. Si quis autem videtur cõtentioſus eſſe, nos talem cõſuetudinem non habemus, neq; eccleſia dei. Et hoc qa epiſcopi ſunt ſucceſſores Apoſtolorum: quos Chriſtus inſtruxit vt pacem annunciarẽt. Itẽ in paſſione ſua Chriſtus dixit. Pacem meã do vobis, pacem meã relinquo vobis. Quãtum ad res tẽporales, dicit. NON cupidum. qa ponit̃ iudex & ordinator eccleſię, q ſi ſit cupidus de facili declinat a iuſtitia. Exo.23. Ne accipias munera quę excecant etiam prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum, ſed heu. Hier.6. A maiore vſq; ad minorem omnes auaritiæ ſtudent &c.

Qui ſuæ domui bene præſit: qui liberos habeat in ſubiectione cum omni reuerentia. Quod ſi quis ꝓpriæ domui ꝑeſſe nõ nouit: quomodo eccleſiam dei curabit? Nõ nouitium: ne inflatus in cõdemnationem incidat calũniatoris. Oportet autem illum & bonum habere teſtimonium ab extraneis; ne in probrum incidat, & laqueum calumniatoris. Miniſtros itidem compoſitos; nõ bilingues; non multo vino deditos non turpiter lucri auidos; tenẽtes myſterium fidei cũ pura cõſcientia. Atq; hi probẽtur prius; deinde miniſtrẽt ſic; vt nemo poſſit illos criminari. Vxores ſimiliter modeſtas: nõ calũnioſas: ſobrias: fidas ĩ oĩbus

Sed ſuæ domui bene præpoſitum, filios habẽtem ſubditos cũ omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, qũo eccleſiæ dei diligentiam habebit? Nõ neophytum: ne in ſuperbiã elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem & illum teſtimoniũ habere bonum ab his, qui foris ſunt; vt nõ in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. Diacones ſimiliter pudicos, non bilingues, nõ multo vino deditos, non turpe lucrum ſectãtes: habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum: & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus.

Lec. II.

SVPRA oſtẽdit Apoſtolus qualis debet eſſe epiſcopus ſecundũ ſe: hic oſtendit qualis debet eſſe in comparatione ad multitudinem. Et primo ad multitudinem domeſticę familię. Secũdo quo ad multitudinẽ eccleſię ibi. NON neophytũ &c.) Tertio quo ad multitudinẽ infideliũ ibi. OPORTET autẽ &c.) Itẽ primo oñdit qualis debet eſſe in cõparatione ad familiã domeſticã. Secũdo rationẽ huius aſſignat ibi. SI QVIS autem &c.) Itẽ primo oñdit, ꝙ ab epiſcopo requiritur gubernatio debita familię. Secundo bona inſtructio filioꝝ, ibi. FILIOS habentem &c.) Dicit ergo. Oportet epiſcopum ꝑeſſe domui.i. familię ſuę &c. Vt eam bene guberner. Bona autẽ gubernatio nõ ſolũ ẽ acquiſitio diuitiarum: quia ea nõ ſunt finis œconomicę, ſed inſtrumẽta. ſed ſi

nis eius eſt recta vita. Eccleſiaſtici.44. Pacificãtes in domibus ſuis. Specialiter autẽ in domeſtica familia pręcipui ſũt filii. Et ideo dicit de eis ſpãliter. FILIOS &c.) ideſt ꝙ ſuis filiis dominetur non emollitus ex teneritudine amoris, quã quandoq; extẽdit ad filios. Inter alia autem quę requirunt̃ in filiis epiſcopoꝝ, quos habuerunt, anteq̃ eſſent epiſcopi, requirit̃ ꝙ ſint caſti, qa mala eorum vita eſſet teſtimoniũ contra parentẽ & pręlatum. Eccleſiaſtici.10. Secundũ iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Et qualis rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. Sap.4. Ex iniquis.n. omnes filii qui naſcunt̃ teſtes ſunt nequitię aduerſus parẽtes in interrogatione ſua. Secunda ratio eſt. quia ad domum epiſcopi concurrit populus: ideo oportet eos eſſe caſtos. Contra illud. 1. Reg.2. Vbi filii Hely nõ caſti. corrũpebãt mulieres venientes ad templũ. vnde & Hely. a dño eſt punitus.

Deinde cum dicit. SI QVIS autem &c.) Dicti ſui rationem aſſignat. Poſſet.n. dici. Quid ad epiſcopum ꝙ bene regat familiã, cui imminet cura communis? Et ideo dicit. SI QVIS autẽ &c.).i. ꝓprię familię. Luc.16. Qui fidelis eſt in minimo, & in maiore fidelis eſt. Contingit tamen frequenter, ꝙ aliqui nõ ſunt regitiui bene in paruis domeſticis: qui tamẽ bene regunt in maioribus. Sed dicit. NESCIT.) vt hęc neſcientia referatur ad negligentiam. & qui parua negligit de facili magna negligit: ſed qui non curat de paruis, aliquãdo bene ſe habet in maioribus.

Conſequẽter oñdit qualiter ſe habeat ad multitudinem eccleſię, in qua non debet eſſe nouitius in fide, ſed antiquus. Vnde dicit. NON neophytum).i. de nouo fidem habentẽ. Act.1. Oportet eligere vnũ ex his, q nobiſcum &c. Idem Num.11. Congrega mihi.70. viros de ſenioribus, quos tu noſti, ꝙ ſenes ſint populi, ac magiſtri, & duces &c. Sed ſicut dicit̃. Sap.4. Senectus venerabilis eſt nõ diuturna, neq; numero annorum cõputata &c. Contingit.n. quandoq; ꝙ in aliquibus nouis ſupabundet gratia, & habẽt ſimul cũ ętate morum ſenectutem, qui diſpenſatiue ꝓmouent̃, ſicut Ambroſius diuina inſpiratione. Vnde hoc quod dicit hic, ad eos ptinet qui nõ ſolum ætate neophyti. ſed & qui neophyti ſunt perfectione. Et huius eſt ratio ne in ſuperbiã &c. Quãdo.n. aliquis de nouo veniens ad fidem, & ad cõditionẽ aliquã promouetur: reputat ſe aliis meliorem: & valde neceſſariũ: quaſi niſi ipſe eſſet, non haberent, vnde prouideretur eccleſię. Et dicit. DIABOLI.) quia ipſe condemnatus fuit ꝓpter peccatum ſuperbię.

Deinde cum dicit. OPORTET autem illum &c.) Oſtẽdit qualiter ſe habeat ad multitudinẽ infidelium, & ponit documenta. Primo vt ſit bonę famę. Col.4. In ſapiẽtia ambulate ad eos, qui foris ſunt.1. Pet.2. Cõuerſationẽ veſtrã ĩnter gentes habẽtes bonã &c. Et hoc neceſſarium eſt pręlato, quia cõuerſatio totius congregationis iudicatur ex pręlato. Sed cõtra.2. Corin.6. Per infamiã & bonã famam &c. Reſpõdeo. Infamia inſurgit quãdoq; ex culpa eius, qui infamat̃. & hanc prohibet hic. quãdoq; ex malitia detrahẽtiũ. & in hac oportet habere patientiã: & de hac loquit̃ Apoſtolus, ibi. Sed hic loquitur de aſſumendo in epiſcopũ, qui & ſi ſit bonus, & infamat̃ falſo, debet patienter ferre. Secũdo aſſignat rationẽ. Vñ ſubdit. VT NON in opprobriũ &c. Vbi tangit duplex periculũ. ſ. ne fiat opprobrioſus, & per hoc eius authoritas minuatur. & per cõſequens auferatur audacia corrigendi. Mat.7. Eiice primũ trabẽ &c. Secundo ne incidat &c. quandoq;. ſ. impatienter ſuſtinendo, ꝙ infamis concitet̃ ad odia, & deſperet & huiuſmodi. Et ꝙ p̃latus ſit odioſus laicis: cõtingit ſi negligit cultum diuinę laudis. Mala.2. Irritum feciſtis pactum Leui, dicit dominus exercituum, ꝓpter quod dedi vos cõtẽptibiles & humiles oĩbus populis.

Deinde cum dicit. DIACONES &c.) Oñdit ptinentia ad diaconos, qđ in Gręco idem eſt quod miniſtri. in primitiua.n. eccleſia ſolũ erãt tres ordines, vt dicit Dionyſius. ſ. epiſcopoꝝ, p̃ſbyteroꝝ, & miniſtroꝝ: & nõ diuidebant̃ per diuerſos gradus: ſed oĩa erant in vno ordine, ꝓpter paucitatem miniſtroꝝ & ꝓpter nouitatẽ eccleſię. Primo ergo oſtẽdit quales debẽt eſſe ſecundũ ſe. Secundo q̃tum ad alios, ibi. MVLIERES &c.) Item primo oñdit qualea debent eſſe. Secũdo quomodo ex a

minandi ſunt, ibi. ET HI &c.) Item primo oſtendit, quales debent eſſe. q̃tum ad eorum proprium corpus. Secundo q̃tum ad res exteriores, ibi. NON turpe &c.) Tertio q̃tum ad alia. HABENTES &c.) Item q̃tũ ad corpus. Primo oſ̃dit, quo ad totius corporis qualitates. Secundo q̃tum ad oris refrenationem. Dicit ergo. Dico q̃ epiſcopi debẽt eſſe pudici: ſimiliter oportet diacones eſſe: quia qđ eſt cõtrarium pudicitię, facit ineptum ad ſpiritualia. quia denegat alium a ſpiritualibus, quem neceſſe eſt tales habere eleuatum. Eſa. 52. Mundamini, qui fertis vaſa domini &c. Luc. 12. Sint lumbi veſtri pręcincti &c.

Deinde cum dicit. quales debent eſſe in ore. Os deſeruit locutioni, & guſtui. Quantũ ad primũ, dicit. NON bilingues &c.) Eccl'ici. 28. Lingua tertia multos cõmouit, & diſperſit illos a gẽte in gentẽ &c. Bilinguis eſt habens duas linguas. Nõ erunt tales diacoui, miniſtri pacis. Quantũ ad ſecundũ dicit. NON multo &c.) Prouer. 23. Cui vę? Cuius patri vę? cui rixę? cui foueę? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffoſio oculorũ? Nonne his q̃ cõmorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis. Eſa. 5. Vę qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem.

Deinde cum dicit. NON turpe &c.) Oſtẽdit quomõ ſe habeant ad res exteriores. Nõ ſolũ. n. diuertitur a iuſtitia quãdoq; ꝑpter cupiditatem lucri: ſed etiã a veritate, dicentes quę non oportet. Et ideo prohibetur eis t'porale lucrũ, in quo intelligitur omne lucrum honeſtum. Sed q̃tum ad affectionem, dicit. HABENTES &c.) Et inſtruit eos. Primo q̃tum ad fidem. Secũdo quãtum ad conſcientię puritatem. Vnde dicit. MYSTERIVM fidei non fidem. i. non tantum fidem ſimplicẽ, ſed intelligentiam eius, quod in fide occultum eſt. Myſterium. n. idem eſt quod occultum: q̃a miniſtri debẽt ſcire, nõ tantũ ea de fide, quę & populus intelligit. ſed & myſteria: q̃a debẽt alios inſtruere. 1. Pet. 3. Parati ſemper ad ſatiſfactionẽ omni poſcẽti vos rationem de ea, quę in vobis eſt fide, & ſpe &c. Item conſcientiã puram. quia impora facit in fide errare. ſupra primo. Finis autem pręcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona. & fide non ficta &c.

Deinde cum dicit. ET HI ꝓhibentur &c.) Oſtẽdit, quomodo examinent'. Poſſet. n. dicere aliq̃s. Puto omnes bonos. hoc. n. debet eſſe in tua reputatiõe. Sed q̃tũ ad eorũ ꝓmotionẽ omnes ſunt examinandi. Vnde etiã ipſi examinantur. vnde dicit. ET HI &c.) NVLLVM crimen) i. peccatum mortale. non autem intendit de peccato veniali. quia vt dr̃. 1. Io. 1. Si diximus: q̃a peccatum nõ habemus, ipſi nos ſeducim⁹ & veritas in nobis nõ eſt. Nec dicit qui habuerũt: ſed qui habent. i. ſunt notabiles, & habent infamię crimen. Alioqui hoc eſſet derogare clauibus eccleſię.

Deinde cum dicit. MVLIERES &c.) Oſtendit, qualiter ſe habeant ad alios. Et primo pouit ſuam inſtructionem. Secundo rationem, ibi. QVI. n. habẽt &c.) Circa primum duo facit. quia primo oſ̃dit qualiter ſe habeãt ad vxores, quas habebant in primitiua eccleſia. & loquit' ꝑ ſtatu illo. Scđo quomodo ad filios, ibi. QVI filiis &c.) Iterum prima in duas: quia primo oſtendit, quales debent eſſe eorum vxores. Scđo qualiter ipſi habeant ſe ad illas, ibi. DIACONES &c.) In vxorib⁹ eorum requirit quatuor. ſ. pudicitiã. modeſtiam, ſobrietatem, & fidelitatem. Dicit ergo ſimiliter, ſicut dixi de diaconibus, dico de mulieribus q̃a oportet eas eſſe PVDICAS.) Eccleſiaſtici. 26. Gratia ſup gratiam mulier ſancta, & pudorata. Itẽ MODESTAS) in lingua, non detrahentes. Eccle. 10. Quomodo ſi ſerpens mordeat in ſilentio: nihil eo minus habet qui detrahit &c. Item SOBRIAS) quę eſt maximum ornamentũ mulierum ſupra. 2. Similiter & mulieres in habitu ornato, cũ verecundia. & ſobrietate. Item FIDELES) vel deo, q̃tum ad veram fidem. vel viris ſuis. Sed quę culpa eſt diaconi ſi eius vxor eſt mala? Reſpõdeo. Aliquis a miniſterio repellitur nõ ſolum ꝑpter culpam: ſed etiã ꝑpter aliquod impedimentũ miniſterii. Et ideo ſi ꝑ̃ter culpam eorum poſſent mulieres eſſe malę, tamẽ ꝑ̃ſtant impedimentum dupliciter. Primo quia cũ malę ſunt, indigẽt maiori cura. & per hoc minus vacarẽt eccleſiaſticis miniſteriis. Secundo q̃a viri deprauantur ex vxoribus. Itẽ eſſet in periculum. q̃a miniſtrorũ eccleſię multi frequẽtant domos. Dixerunt autem Cathaphrigę, q̃ ex quo inter diaconos agitur de mulieribus, mulieres poſſunt ordinari ad ſacros ordines. Sed ſciendũ eſt q̃ in iure aliquę mulieres aliq̃ñ vocant' diaconiſſæ. non q̃a habeãt hmõi ordinem: ſed ꝑpter aliquod miniſteriũ eccleſiæ. ſicut in Gręco dicit' diaconus quilibet miniſter.

In vxoribus epõrũ quatuor cõditiones debẽt eẽ, pudicitia, modeſtia, ſobrietas, fidelitas.

Vxor eſt impedimẽtum cultus diuini

Mulieres nõ ordinandas eſſe.

Diaconi ſint vnius vxoris mariti: qui liberis recte præſint: & propriis familiis. Nã qui bene miniſtrauerint: gradũ ſibi bonũ acquirunt: & multam libertatem in fide: quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc tibi ſcribo: ſperãs fore: vt veniam ad te cito: quod ſi tardius venero: vt noris, quomodo oporteat in domo dei verſari: quæ eſt eccleſia dei viuẽtis: columna & ſtabilimentum veritatis. Et citra controuerſiam magnum eſt pietatis myſterium Deus manifeſtatus eſt in carne: iuſtificatus eſt in ſpũ: viſus eſt in angelis: ꝑ̃dicatus eſt gẽtibus: fides illi habita eſt in mũdo: receptus eſt ĩ gloria.

Diacones ſint vnius vxoris viri: qui filiis ſuis bene præſint: & ſuis domibus. Qui. n. bene miniſtrauerint gradum bonũ ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc tibi ſcribo fili Timothee: ſperans me venire ad te cito. Si autem tardauero: vt ſcias quomodo oporteat te in domo dei conuerſari: quæ eſt eccleſia dei viui: colũna, & firmamentum veritatis. Et manifeſte magnũ eſt pietatis ſacramentũ: quod manifeſtatũ eſt in carne, & iuſtificatũ eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo: aſſumptum eſt in gloria.

Lec. III.

SVPRA oſ̃dit Apoſtolus quales debent eſſe diacones, & eorũ vxores, hic oſtendit q̃uo diacones ſe habeant ad vxores, & ad filios, & ad familiã. Et primo ponit documentũ. Secundo eius rationem, ibi. QVI. n. bene &c.) Dicit ergo. Dixi q̃ mulieres diaconorum ſint pudicę. Et ſi in vxoribus eſt pudicitia habenda, ꝑpter eos amplius in ipſis eſt neceſſaria, vt ſint omnino a contactu mulierũ immunes. Sed quia ſecundũ hoc pauci eſſent miniſtri concedit q̃ ſaltem SINT vnius vxoris viri.) quia habuiſſe plures eſt ſignũ incõtinentię: & contra ſignificationem ſacramenti. Et inde eſt, q̃ dominus inſtituit matrimonium vnius ad vnũ. Vnde & prima vxor benedicitur, non ſecunda.

Deinde monet q̃liter ſe habeãt ad filios, dicẽs. QVI filiis ſuis bñ ꝑ̃ſint) i. ſ. bñ erudiendo in diſciplina bona, & bona vita. Eccl'ici. 7. Filii ſi tibi ſunt erudi illos &c.

Conſequenter hortat' eos bene ꝑ̃eſſe, & toti domui. i. familię. ſ. cum manſuetudine. Eccl'ici. 4. Noli eſſe ſicut leo in domo tua &c. Et huius ponit rationem, dicens. QVI. n. &c.) q. d. Quod requiris ab epiſcopis rationabile eſt. quia ipſi ſunt ꝑ̃lati. Sed quare a diacono qui eſt miniſter. Reſpondet dicens. QVI. n. &c.) Et primo oſtendit, q̃ bonus vſus huius miniſterii eſt via ad maiorem dignitatẽ. Secundo etiã q̃ eſt via ad vitam æternã. Quantũ ad primum dicit. QVI. n. bene miniſtrauerint exercendo officium diaconi. Quod enim eſt in Gręco diaconus, in latino dicitur miniſter. GRADVM bonum ſibi acquirẽt) i. ꝓmoueri merẽtur ad gradum altiorẽ. Mat. 25. Quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituã &c. Et dicit BONVM.) quia ſupra eundem. Qui epiſcopatũ deſiderat, bonum op⁹ deſiderat. Nec tamen in hoc eſt eorum finis: ſed cum hoc remunerationem habẽt a deo. Io. 12. Volo, vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. Et ideo dicit. MVLTAM fiduciam)

tiam).ſ.auſilii gratię in pręſenti & glorię in futuro.& hoc PER fidē Chriſti).1.Corin.1.Fiduciam talem habemus &c.Eſa.12.Fiducialiter agam & non timebo.

Deinde cum dicit. HAEC tibi ſcribo &c.)Ponit rationem oīum pdictaꝝ monitionum. Et primo excludit cauſam opinatā.Secundo aſtruit verā,ibi. SI AVTEM &c. Tertio aſſignat rationē, ibi. QVAE eſt eccleſia &c.)Circa primū ſciēdū eſt, ꝙ poſſet Timotheus credere ex quo ſcripſit,decętero eum non viſurus eſſet. alias ſupfluum videretur eum literis monere. Et ideo dicit. HOC ſcripſi tibi &c.)Et nominat eum filiū. qa ſibi chariſſimus erat.1.Corin.4. Ideo miſi ad vos Timotheū,qui eſt filius meus chariſſimus &c.Et dicit. SPERANS.) quaſi nō certus.2.Io.Plura habens vobis ſcribere,nolui per chartam & atramentū, ſpero.n.me futurum apud vos,& os ad os loqui &c. Scribo igitur,licet ſpem habeam. quia ſpes in longum ptrahi poteſt. Prouer.16.Hominis eſt pręparare aīum,& domini linguam gubernare &c.Et ideo dicit. SI AVTEM tardauero &c.).1.Theſ.2.Sed Sathanas impediuit nos. Ego igitē ſcribo,vt ſi tardauero ſcias qmō oporeat te ī domo dei cōuerſari.ps. Habitare facit vni⁹ moris ī domo &c.

Deinde cum dicit. QVAE eſt eccleſia &c.)Aſſignat rationē,quare ſit ſic cōuerſandum in ea. Et aſſignat rationem huius cauſę,quę eſt duplex.Primo cōmendando ipſam eccleſiam.Secūdo veritatem eccleſię,ibi. ET MANIFESTE &c.)Circa primum duo facit.quia primo cōmēdat eccleſiam ex parte eius, cuius eſt eccleſia. Secūdo ex veritate ipſius eccleſię,ibi. COLVMNA &c.) Ex parte eius cuius eſt eccleſia,quia eſt dei viui.Eccleſia

Eccleſia.i. adunatio. quaſi adunatio.quia in eccleſia eſt adunatio fidelium. Rom.8.Q nos vocauit &c. Et adunantur in deum.Io.17.Vt & ipſi in nobis ſint vnum &c. Et ideo dicit quę ē DEI.) Et addit VIVI.) ad diſtinctionem alioꝝ deorum,ad quos cōgregantur gentes. Nā hi ſunt mortui. ſed deus eccleſię eſt viuus.Io.5.Sicut pater habet vitam in ſemetipſo &c.Eſt ergo ſic in ea conuerſandū, vt ſpiritualiter viuam⁹.ps.Domū tuam domine decet ſanctitudo &c.Secunda ratio eſt ex veritate eccleſię. Naturale eſt.n.homini , vt deſideret cognitionem veritatis cū ſit perfectio intellectus. Vnde Augu.dicit,ꝙ beatitudo eſt finis hominis,quę nihil aliud eſt.ꝙ̄ gaudium de veritate.Hoc innotuit Philoſophis per creaturas.Ro.1.Sed in hoc vacillabant.quia nō habebāt certitudinem veritatis.tum quia erant corrupti erroribus. tum quia vix inuenitur apud eos,ꝙ in veritate cōcordent.Sed in eccleſia eſt firma cognitio.& veritas. Vñ dicit. COLVMNA.) Eccleſiaſtici.24. Thronus meus in colūna nubis &c.Ecc̄ici.26.Columnę aureę &c. Et dicit AVREA.) quia in ſe ſancta. ET FIRMAMENTVM) .ſ. quātum ad alios. quia non poſſunt firmari in veritate , niſi per eccleſię ſacramenta.Luc.22.Tu aliqoando conuerſus, confirma &c.ps.Ego confirmaui columnas eius. Si igitur eccleſia congregat in deo,& dat cognitionem veritatis,debemus eſſe in ea.

Deinde cum dicit. ET MANIFESTE &c.)Cōmendat caput eccleſię.Et primo Chriſtum,ad cuius manifeſtationem apparuit.Secūdo de eius exultatione agit, ibi. ASSVMPTVS &c. Cōmendat autem Chriſtū dupliciter. Primo q̄tum ad naturam diuinam.Secundo, q̄tum ad humanā,ibi. QVOD manifeſtatum eſt &c.)

Sacramentū. Dicit ergo. ET MANIFESTE &c.)Quia ſacramentum idem eſt quod ſacrum ſecretū. Nihil autē tam ſecretum q̄ id,quod in corde gerimus. Multo ergo magis quod in cor dei,& ſecretum eſt , & ſacrum.1.Corin.2.Quæ ſunt dei nemo nouit,niſi ſpiritus dei & cætera. Eſa.24.Secretum meū mihi,ſecretum meū mihi. Eſa.45.Tu es deus abſcōditus.Et hoc eſt verbum dei in corde patris.ps.Eructauit cor meum verbum bonum &c. Hoc ſiquidem ſacramētum eſt ſacramentum pietatis. ſecretum autē hominis aliquādo eſt vanum.ps.Dominus ſcit cogitatiōes hoīum.quoniam vanę ſunt. Ingētū ergo eſt reſtaurationum mūdi,eſt pietatis.Item magnū, qa eſt verus deus,cuius magnitudinis nō eſt finis. Hoc ergo ſecretum,quod latet in corde patris, factū eſt homo.Et ideo deſcribit ipſum.Secundo q̄tum ad naturā humanam &c.Et primo q̄tum ad carnē. Secundo q̄tū ad animā.Quātum ad primum,dicit. QVOD manifeſtatum eſt in carne.)Sicut verbū, quod latet in corde,manifeſtatur verbo ſenſibili. ita verbum dei in corde dei latebat.ſed in carne manifeſtatū.Ioā.1. Verbū caro factū eſt &c. Quantū ad aīam dicit. IVSTIFICATVM eſt in ſpiritu.)Hoc dupliciter exponitur. Primo ne credatur,ꝙ caro prius ſit concepta in peccato,& dicit ꝙ non. quia IN SPIRITV) .i.per ſpiritum ſanctum cōceptus ē.Mat.1. Quod enim ex ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Et Luc.1.Quod.n.ex te naſcetur ſanctum vocabitur filius dei. Et hoc quia ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te &c. Vel IN SPIRITV ſancto) humano,de quo Ioan.19.Emiſit ſpiritum. Et ſic eſt manifeſtatū in carne,quod tñ eſt cū ſpiritu. Et dico SPIRITV iuſtificato).ſ.quia iuſtus eſt abſqꝫ oī macula.

Deinde cum dicit. APPARVIT &c.) Oſtendit eius manifeſtationem.& primo factā angelis. Secūdo hominibus.ibi. PRAEDICATVM &c.)Dicit ergo ſacramētum illud,quod apparuit &c.excludit etiā cognitionē angelorum &c.Illud autē dicitur appere, quod in poteſtate ſua habet videri.& nō videri:& nō ſubeſt poteſtati videntis. Vnde nō dicitur lapis apparet mihi: ſed video lapidem. Si ergo angelus in ſua natura haberet,ꝙ videret verbum.nō diceretur verbum apparere ſibi:ſed ꝙ ipſe videret,cū vellet. Et ideo dicit Apoſtolus ꝙ APPARVIT angelis,)quia nō in ſua natura viderunt ipſum. Et verum eſt , ꝙ a principio apparuit angelis, qñ ex conuerſione ad ſe deificauit ipſos: ſed quando eſt incarnatum multa myſteria innotuerūt angelis, quę nō cognouerant antea. Et ideo dicit Beda , ꝙ in natiuitate apparuit angelis claritas, quæ non antea in veritate viſa eſt hominibus. Et hoc dupliciter . Primo q̄tum ad miniſterium Apoſtoloꝝ. Secūdo q̄tum ad cognitionē populorum.quibus manifeſtatur. Olim ſiquidem ſolis Iudęis manifeſtabat.ſed nunc in gentibus . Et ideo dicit. PRAEDICATVM eſt gentibus.)Mat.vlt. Euntes ergo docete omnes gentes & cętera.ps. Annuntiate inter gentes gloriam eius &c. Et hoc efficaciter. QVIA creditum eſt mundo.)Et hoc dñs orabat.Io.17.Et hoc maxime mirum eſt,ꝙ per ſimplices pauperes & omnipotentes totus mundus eſt conuerſus.1.Corin.1. Non multi ſapientes &c. Et hoc,vt nō glorietur oīs caro &c. Secundo manifeſtat,ꝙ ſola veritas dei hoc facit:quia ASSVMPTVM ē in gloria Chriſtus.ſ.quia manifeſtatus,aſſumptus eſt in cœlis.Mar.vlt.Dominus quidem Ieſus,poſtq̄ locutus eſt eis,aſſumptus eſt in cœlum &c. Phil.2.Et omnis lingua confiteatur:quia dñs noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Cap. IIII.

SPiritus autem certo loquitur: † ꝙ in poſterioribus temporibus diſcedent quidam a fide: attendentes ſpiritibus impoſterioribus: ac doctrinis dæmoniorum: per ſimulationē falſiloquorum: cauterio notatam habentium conſcientiam: ꝓhibentium cōtrahere matrimoniū: iubentiū abſtinere a cibis: quos deus creauit ad ſumendum cum gratiarum actione fidelibus: & iis qui cognouerunt veritatem: † quod quicquid creauit deus bonum ſit: & nihil reiiciēdum ſi cum gratiarum actione ſumatur. Sāctificatur enim per ſermonem dei ac præcationem. 2.Tim.3. 2.Pet.3. Iude.1. Eccle.39.

SPiritus autem manifeſte dicit: quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam a fide,attendentes ſpiritibus erroris,& doctrinis dæmoniorum in hypocriſi: loquentium mendacium,& cauteriatam habentium ſuam conſcientiā: prohibentium nubere: & abſtinere a cibis quos deus creauit ad pcipiendum,cum gratiarum actione fidelibus: &

his,qui cognouerunt veritatẽ. Quia omnis creatura dei bona eſt,& nihil reiiciẽdum, quod cum gratiarum actione percipitur.Sanctificatur enim per verbum dei,& orationem.

SVPERIVS inſtruxit Timotheũ de pertinẽtibus ad ordinationem eccleſię in ſpiritualibus. Secũdo q̃tum ad documẽta fidei cultum dei,& diſpoſitionem miniſteriorũ: hic inſtruit eũ de ordinatione eccleſię, quãtum ad exteriora. Et primo q̃tũ ad cibos. Secundo q̃tum ad ſtatus holum & diuitias,ibi. QVICVNQVE ſub iugo &c.)Item primo agit de vſu ciborum. Secundo de diſpenſatione ciborũ. ſ.cap. ibi. VIDVAS honora &c. Itẽ primo excludit ſuperſtitioſam abſtinentiam. Secũdo prefert pietatem abſtinẽtię licitę, ibi. EXERCE TE &c.)Itẽ primo prenunciat falſam doctrinam de illicita abſtinentia. Secũdo inſtruit eum hęc pponere pro fratribus,ibi. HAEC pponens &c.) Item primo errorem manifeſtat.Secundo excludit ipſum,ibi. QVOS DEVS &c.)Item primo prenunciat errorem futurũ ex parte deceptorũ. Secũdo ex parte decipientium,ibi. IN HYPOCRISI &c.) Itẽ ponit authorem denũciationis. Secũdo fidei defectũ,ibi. QVIA in nouiſſimis &c.)Tertio cãm defectus,ibi. ATTENDENTES &c.)Dicit ergo. Magnũ eſt pietatis ſacramẽtum,quod iuſtificatũ eſt in ſpiritu:ſed ſupra hoc ſacramentum ſpiritus ſanctus aliquid p̃nunciat futurum. Ad eum.n.pertinet reuelare myſteria.1. Cor.15.& Io.16.Quę ventura ſunt annunciabit vobis.Spiritus ergo p̃nuntiat in corde futura.Sed olim loquebať in ſimilitudinibus. Nu.12. Si quis fuerit inter vos ppheta dñi, in viſione apparebo ei,vel per ſomniũ loquar ad illum. Oſeę.12. Ego viſionem multiplicaui & in manu pphetarum aſſimilatus ſum &c.Sed in nouo teſtamento ſpiritus ſanctus manifeſte dicit.Io.16.Et palam de patre meo annunciabo vobis.Et p̃nunciat defectũ fidei futurum. Vñ dicit. IN NOVISSIMIS tẽporibus &c.)Nouiſſimum tẽpus,dicitť vltima ætas: quia nos ſumus,in quos fines ſęculorũ deuenerunt. Tamẽ in hoc tempore tanto amplius nouiſſimum eſt: q̃to magis ppinquum nouiſſime diei.Et ſicut in primitiua eccleſia ppter propinquitatem ad Chriſtũ:& ſacramẽta inſtituta,fuit feruentiſſima fides:ſic in nouiſſimis tẽporibus in cõparatione ad tempus Apoſtolorũ,recedent a fide: qa carnales erũt:ſed magis in fine abundabũt errores. Geñ.49. Congregamini,vt annunciem, quę ventura ſunt vobis nouiſſimis dieb⁹ &c.Cauſa defectus eſt duplex. Vna ex parte diaboli ſeducentis.2.Corin.11.Timeo ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua &c. Et ideo dicit. ATTENDENTES ſpiritibus erroris).ſ.dęmonibus,quorũ eſt officium in errorẽ mittere.Ioan.8.Mendax eſt & pater eius &c.3.Reg.vlt.Egrediar, & ero ſpiritus mendax &c.Et dicit. SPIRITIBVS) quia dęmon maior multos habet miniſtros.Sed quomodo attendent eis? Nunquid eos videbunt?Nõ:ſed loquentur in eis. Et ideo addit ſecundã cauſam.ſ.falſam doctrinã. Et ſecũdũ Gloſſam:dicit hic falſos doctores dęmones: nec immerito. Sicut.n.boni hoĩes interdũ dicunť angeli: ſic iſti ppter excellentẽ malitiam dęmones dicunť.Io.6. Nonne.n. duodecim vos elegi, & ex vobis vnus eſt diabolus. Ex parte decipientiũ eſt duplex cauſa. Vna eorum falſitas. Alia peruerſitas cõſciẽtię eorũ. Quantũ ad primum.dicit. DAEMONIORVM) .ſ.hominum a dęmone poſſeſſorum:& horũ dico loquentiũ mendacium.Hier.23. Vſquequo iſtud eſt in corde pphetarum vaticinãtium mendacium,& pphetantiũ ſeductiones cordis ſui. Et nota q per mendaciũ ſimplex abſq; palio apparentiæ non poſſet aliquis decipere quempiã. Et ita hi neminẽ poſſent fallere:niſi p̃tenderent aliquod palliũ vel bonę intentionis,vel ſimulationis,vel falſę authoritatis.prię Corin.3.Nemo vos ſeducat &c.2.Ti.3. Habentes quidem ſpeciem pietatis .i. fictam pietatẽ. ET DAEMONIORVM) dico habentium CONSCIENTIAM cauteriatam. Cauteriũ eſt corruptio in carne per ignẽ, ex qua egrediť cõtinue putredo. Ita ex igne peruerſę volũtatis irę,odii,concupiſcentię vlceratur cõſcientia, & dęmoniorum egreditur falſa doctrina. Titum.1. Coinquinatę ſunt eorum mentes.

Dæmon ſuperior,hẽt miniſtros.

Doctores falſi dæmones.

Deceptio ex apparẽtia boni oritur.

Deinde oñdit,quę ſit iſta falſa doctrina: & tangit hęreſim Manichæorũ:qui dãnant matrimonium.Contra illud.Mat.19.Quos deus cõiunxit homo non ſeparet. 1.Corin.7.Mulier nõ peccat,ſi nubat. Item Manichæi phibent vſum ciborũ.i. mandant abſtinere a cibis. Abſtinere autem a cibis põt quis licite,intentione domandi carnem:ſicut Timotheus abſtinebat a vino: vel propter ſcãdalum:ſicut dicit Apoſtolus.1.Corin.8. Si eſca ſcandalizat fratrem meum, nõ manducabo carnes in æternum. Item illicite. Vno modo ppter legis p̃ceptũ quaſi legalia adhuc eſſent ſeruãda : cõtra quod loquitť ad Gala.2.Alio modo ſcđm hęreſim Manichęorum,nõ quia phibitũ lege,quã damnant:ſed quia dicunt, q in carnibus ouis & vino:& huiuſmodi in aliqua taliũ particula diuina natura eſt cõmixta: quod non poteſt de deo putari. Non videtur autẽ hoc dicere de legalibus: qa dicit in nouiſſimis diebus: ſed de Manichęis. Et iſtos dęmones vocat:quia inter omnes hęreſes plus dãt diabolo de honore: quia ponunt eum principiũ ex æquo cum deo bono: ponẽtes eum principiũ viſibilium. Improbat autẽ Apoſtolus hanc erroneã doctrinam dupliciter.ſ.ex intentione dei creantis cibos.Secundo ex conditione creaturę,ibi. OMNIS CREATVRA &c.) Dicit ergo,q prohibent abſtinere:& hoc contra intentionem dei,qui creauit eos ad percipiendũ. Geñ.1.&.9.Sicut holera virentia dedi vobis omnia &c.Sed dicis.Nũquid plantę ppter animalia, & herbę ppter homines? Reſpõdeo. Dicendum eſt, q ſic ſecundũ etiã Philoſophum in primo poly.qa imperfectũ ordinať ad perfectius.Et ideo ſicut in generatione eſt multiplex perfectio.primo.ſ.plantarũ:deinde animaliũ : & vltimo humana:ita in vſu rerũ. Et ideo AD PERCIPIENDVM) ſed CVM gratiarum actione.).1.Theſ.vlt. In omnibus gratias agite:quia.ſ.conceſſa ſunt vobis a deo.p̃s. Edent pauperes &c.Sed illi,qui percipiunt cum gratiarum actiõe ſunt infideles. Nullus.n.poteſt gratias agere deo in eo,quod licitũ nõ eſt.Stultus.n.eſt, q agit gratias de fornicatione deo:qa deus nõ eſt author malorũ. Ergo ille gratias agit, qui habet hoc, q vſus ciborũ ſit illicitus. Et hoc quidem innoteſcit per fidem ſolam. Et ideo dicit fidelibus.

Ciborũ abſtinentia licita vel non.

Deinde cum dicit. QVI nouerũt.) Quia oĩs &c.) Improbat errorem ex conditione creaturę. Et primo ponit creaturam eſſe bonã ſecũdum ſe. Secundo q̃tum ad vſum. Dicit ergo. OMNIS creatura eſt bona).ſ. in ſua natura.Geñ.1.Vidit deus cuncta, quę fecerat, & erãt valde bona &c. A bono etiam authore.nihil eſt niſi bonum. Sed quia multa ſunt in ſe bona:quorum tamẽ vſus nõ eſt bonus:ideo probat omnem creaturam eſſe bonam,nõ ſolum in ſe:ſed & q̃tum ad vſum. Et primo ponit intentũ.Secũdo pbat, ibi. SANCTIFICATVR .n.&c.)Dicit ergo. Nihil reiiciendũ eſt.ſ. ex debito diuinę legis:q̃uis ex alia cauſa ſic:ſicut venenum comedere inquantũ tale nõ eſt peccatum: ſed reiiciendum eſt inquantum eſt mortiferum. Similiter nec alii cibi,inquãtum res tales ſunt:nõ ſunt reiiciendi : ſed inquantum incitant ad laſciuiã. Ergo ſecundũ diſcretionẽ rationis & ordinationem charitatis nõ ſunt reiiciendi. Mat.15. Omne quod intrat in os nõ coinquinat hoĩem &c. Quare ergo alibi in veteri lege ſunt phibiti. Auguſtinus ponit rationẽ cõtra Fauſtum:qa in illorũ ſtatu nõ ſolum per verba:ſed etiã per facta p̃figuratus eſt Chriſtus. Et ideo in cibis,veſtibus,& ſacrificiis fuerunt figurę futuri ſtatus. Non ergo phibenť ſecundũ ſe:ſed quia immundorum figurę ſunt:ſicut porcus eſt ſignum immundę vitæ. Et ideo phibitio carnis eius,eſt ſignum,q in lege Chriſti eſt prohibita omnis immundicia. Et eſt exẽplũ Auguſtini. Hoc nomẽ fatuus põt conſiderari ſecũdum q eſt vox cõpoſita ex litteris:& ſic eſt bona: vel inq̃tum ſignum,& ſignificatiua talis rei:& ſic mala eſt,& prohibita. Omnis ergo creaturę vſus ſecũdum ſe eſt bonus. Cuius ratio eſt:qa ſi eſſet malus,hoc nõ poſſet eſſe, niſi inquantum diabolus poſt peccatum hoĩs accepiſſet poteſtatem ſuper eos:quia ex quo homo peccauit, accepit in hominem poteſtatẽ,& eorum quę ſunt eius. Sed per Chriſtum eſt ablata hęc poteſtas:& hęc vocatur ſanctificatio

catio

catio. Vnde omnia quęcunq; benedicimus, exorcizantur primo, vbi eſt oratio expellẽs diabolum. Et ideo dicit. SANCTIFICATVR .ſ. per verbũ dei .i. per Chriſtũ, qui oẽs ſanctificat. Io. 17. Et PER ORATIONEM) fidelium. Iac. vlt. Multũ valet deprecatio iuſti aſſidua.

De his: ſi commonefeceris fratres; bonus eris miniſter Ieſu Chriſti: enutritus in ſermonibus fidei: bonæq; doctrinæ: quam vſq; ſequutus es.

1. Timo. 4. † Cæterum prophanas & aniles fabulas reiice: quin potius exerce temetipſum ad pietatem. Nã corporalis exercitatio paululum habet vtilitatis: at pietas ad omnia vtilis eſt: vt quæ ꝓmiſſiones habeat vitæ præſentis ac future. Indubitatus ſermo dignuſq;: qui omnibus modis approbetur. Nam in hoc & laboramus: & probris afficimur: ꝙ ſpem fixam habeamus in deo viuente: qui eſt ſeruator omnium hominum: maxime fideliũ.

Hæc ꝓponens fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Ieſu: enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam aſſecutus es. Ineptas autem & aniles fabulas, deuita. Exerce autem teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum vtilis eſt. Pietas autem ad omnia vtilis eſt: promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur: quia ſperamus in deum viuum, qui eſt ſaluator omnium hominum: maxime fidelium. Lec. I.

SVPRA reprobauit ſuperſtitioſam ciborum abſtinentiam: hic mandat Timotheo, vt doctrinam pręmiſſam proponat fidelibus. Et primo oſtendit quid debet proponere. Secundo quid debet vitare, ibi. INEPTAS autem &c.) Proponit ergo duas rationes, quare debet proponere pręmiſſa. Vnam ex cõmiſſo ſibi officio. Secũdam ex eius educatione. Dicit ergo. Hoc quod dixi ſupra .ſ. ꝙ omnis creatura eſt bona: & ꝙ nihil reiiciendũ eſt &c. PROPONENS &c.) Timotheus .n. conſtitutus erat in officio miniſterii Chriſti: quia omnes habentes officium pręd icandi, & regendi, conſtituũtur miniſtri Chriſti. 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti &c. Ille autem eſt bonus miniſter, qui ſequitur intentionem domini ſui. Chriſtus autem hoc docuit. Mat. 15. Nihil, quod intrat in os, coinquinat, &c. Et ideo hoc officium requirit illud. Item ipſa educatio hoc requirit. Prouer. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiã cũ ſenuerit, non recedet ab ea &c. Et ideo incõueniens eſt, ꝙ aliqui nutriti veritate doctrinę recedant ab eius veritate. Vnde recedens a doctrina, qua eccleſia ſuos paruulos inſtruit, nõ eſt bonus miniſter Chriſti. Et ideo dicit. ENVTRITVS verbis fidei &c.) Verbũ .n. dei eſt ſpirituale nutrimentum, quo ſuſtẽtatur anima: ſicut corpus per cibum. Deut. 8. Non in ſolo pane viuit hõ: ſed in omni verbo quod procedit de ore dei &c. Hoc verbum fidei inſtruit primo circa credenda: & ſic dicit. ENVTRITVS verbis fidei. Secundo circa agenda: & ſic dicit. Vnde ſubiungit. ET BONAE doctrinæ.) Vel fidei verbum, quam & ſimplices habent, & bonę doctrinę, quam ſpirituales magiſtri.

Dinde cum dicit. INEPTAS &c.) Oſtendit quid vitandum ſit. QVIA fabulę ineptę, & inanes.) Fabula enim ſecundum Philoſophum eſt compoſita ex miris: & fuerunt in principio inuentę: vt dicit Philoſophus in poetria: quia intentio hominum erat, vt inducerẽt ad acquirendum virtutes, & vitandum vitia. Simplices autem melius inducuntur repreſentationibus, q̃ rationibus. Vnde in miro bene repreſentato videtur delectatio: quia ratio delectatur in collatiõe. Et ſicut repreſentatio in factis eſt delectabilis: ita rep̃ſentatio in verbis: & hoc eſt fabula .ſ. dicere aliqua, & repręſentando mouere volens ad aliquid. Sed antiqui habebãt aliquas fabulas accõmodatas aliquibus veris, qui veritatem occultabant in fabulis. Duo ergo ſunt in fabula: ꝙ .ſ. contineat verum ſenſum: & repręſentet aliquid vtile. Item ꝙ conueniat illi veritati. Si ergo ꝓponatur fabula, quę non poteſt repręſentare aliquam veritatem, eſt inanis, ſed quę non proprie repreſentat, eſt inepta, ſicut fabulę de Thalmud. Talmud eſt fabula inepta

Deinde cum dicit. EXERCE TE &c.) Excluſa ſuperſtitioſa abſtinentia: hic comparat abſtinentiam virtuoſam aliis virtutibus. Et ſciendum eſt, ꝙ iſte Timotheus erat homo valde abſtinens. Vnde dicit infra. 5. Quod modico vino vtatur: & forte vt ſit ſollicitus de his, quę ad miſericordiam pertinent: quia qui nõ parcunt ſibi, frequenter nec aliis parcunt. Et ideo inducit eum, vt pietatem præferat abſtinentię. Et primo inducit eum ad pietatem. Secundo pręfert eam abſtinentię ibi. NAM CORPORALIS &c.) Tertio cõfirmat quoddam dictum, ibi. PROMISSIONEM &c. Quarto dat formam docendi pietatem, ibi. PRAECIPE HAEC &c.) Dicit ergo. EXERCE teipſum ad pietatem.) Pietas eſt, per quam parentibus patriæq; beniuole officiũ impendimus: ſicut religio, per quam cultum debitum deo exhibemus. Pietas enim importat quandam affectionem ad ſuum principium. Principium autem generationis eſt pater & patria. Et ideo oportet, ꝙ homo circa eos ſit beniuolus. Pater autem omnium eſt deus. Mala. 1. Si ergo pater, vbi eſt honor meus. Et ideo nomẽ pietatis eſt deriuatum ad cultum dei: vt dicit Augu. 4. de ciuitate dei. Vnde Euſebia eſt idem qđ pietas. Iob. 28. Ecce pietas ipſa eſt ſapientia, ſecundum aliam tranſlationem, vbi noſtra hic habet. Ecce timor domini, ipſa eſt ſapientia &c. Titum. 1. In agnitione veritatis, quę eſt ſecundum pietatem. Sed quãtum ad terrenam pietatem, competit pietati, vt homo ſit beniuolus compatriotis: ſed quantum ad Chriſtianam pietatem, requiritur, vt homo omnibus hominibus ſit beniuolus: quia omnes ſumus eiuſdem patrię. Et ideo pietas ſumitur pro miſericordia. Cum ergo dicit. EXERCE teipſũ ad pietatem.) poteſt accipi, ſecundum ꝙ ptinet ad cultum dei, & ad opera miſericordiæ exhibenda. Glo. ad pietatem .i. ad cultum omnipotentis dei, & opera miſericordię. Et dicit. EXERCE.) non facit quia exercitiũ dicit promptitudinem: & hoc ideo quia exercitatus facit leuius, delectabilius, & ſtabilius. Prouer. 24. Diligenter exerce agrum tuum. Pietas. Religio.

Deinde cum dicit. NAM corporalis &c.) Pręfert eã abſtinentię. Et primo oſtẽdit, ad quid valet exercitatio corporalis. Secundo ad quid pietas, ibi. PIETAS autem &c.) Corporalis exercitatio ieiunii, & huiuſmodi, in ſua natura non ſunt bona: ſed pœnalia: & ſi hõ nõ peccaſſet, nihil horum fuiſſet: ſed ſunt bona medicinalia. Sicut .n. reubarbaꝝ eſt bonũ, inq̃tum releuat a cholera: ſic & iſta, inq̃tum cõprimunt cõcupiſcentias. ergo ad iſtud MODICVM ſunt vtilia.) 1. Corin. 9. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutẽ redigo &c. Col. 3. Mortificate mẽbra veſtra, quę ſunt ſuper terram &c. Et ideo ſi homo eſſet in ſtatu, in quo non poſſet peccare, nõ indigeret ieiunio, & huiuſmodi. Vnde Chriſoſtomus ſup Mat. Venit Ieſus &c. dicit Ioannes purus homo indigebat medicina ieiunii. Chriſt' deus erat, & nõ purus homo: & ideo huiuſmodi nõ indigebat. Ergo AD MODICVM vtilis eſt.) quia tantum ad morbum peccati carnalis, non ſpiritualis: quia aliquãdo ꝓpter abſtinentiã homo iracundiam, inanem gloriã, & hmõi incurrit.

Deinde cum dicit. PIETAS autem &c. Pręfert abſtinentię pietatem, & accipitur hic vtroq; modo .ſ. pro cultu dei, & miſericordia. & eſt ad omnia vtilis: quia ad omnia peccata delenda. Eccle. 3. Ignem ardentem extinguit aqua: & elemoſina reſiſtit peccatis. Itẽ ad bona promouenda. Eccle. 17. Elemoſyna hominis, quaſi ſacculus &c. Item promerentur ſpecialem dei miſericordiam. Matth. 5. Beati miſericordes: quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. Et ideo ad hoc deſignãdum dominus. Mat. 15. Specialiter commemorat opera miſericordię, quod probat ſubdens. PROMISSIONEM habens &c.) In præceptis .n. decalogi vnum ſolum in

ueniet: qđ ptinet ad pietatẽ .ſ. honorare pr̃em & mr̃em & ſub illo continentur omnia pcepta, ad quodcunq̧ beneficium impendendum proximo: & hoc eſt ſolum pceptum inter ea, quę ad proximũ eſt habens ꝓmiſſionem .ſ. vt ſis longeuus &c. Exo. 20. Et Apoſtolus hic iterpretatur lõgęuus, ſecundũ vitam pñtem, & futurã. Vñ dicit. VITAE quæ nunc eſt, & futurę. Prouer. 3. Longitudo dierum in dextera eius. Sed tunc eſt quęſtio: qa aliquãdo inuenitur aliquis pietatem ſequẽs qui tamen nõ eſt longeuus. Reſpõdeo. Sicut dicit Philoſophus hęc bona tẽporalia, intantum ſunt bona, inquantũ vtilia ad fœlicitatẽ. Vñ ſi quis haberet ſatis de temporalibus, ꝙ ꝓpter ipſa impediretur a bono virtutis & fœlicitatis: hoc non eſſet ſibi ad bonã fortunam: ſed ad malã vt dicit̃. 10. Ethicoꝝ. Et lõgitudo vitę eſt vnũ de tẽporalibus, intantũ bonũ, inq̃tum coadiuuat ad virtutẽ. Aliquãdo aũt eſt occaſio ad peccandũ: & ideo deus aliquãdo ſubtrahit eam homini: nõ quia deficiat a ꝓmiſſione ſed quia dat, qđ melius eſt. Sap. 4. Raptus eſt, vt ne malitia imutaret cor ei⁹ &c. Alia eſt q̃ſtio: qa Apoſtolus pręfert pietatẽ corporali exercitationi: qa habet ſpem vitę pręſentis, & futurę. Sed nũqd corporalis exercitatio nõ habet ſpem: alias ieiunãs nõ mereretur vitã æternam. Rñdeo. Quãdo duę virtutes ſunt, & vna cõtinet aliã: illud qđ eſt ſuperioris virtutis per ſe cõpetit ei: per accidens autẽ inferiori: virtus autẽ, cui cõpetit per ſe: mereri vitam ęternã, eſt charitas: cuius ꝓprius & imediatus effectus eſt pietas. Et ideo ſecundũ propriã rationẽ attingit ad merendã vitã æternã: abſtinẽtia autẽ nõ: niſi inq̃tum ordinat̃ ad charitatẽ, & pietatẽ: quia ſi ieiunãs nõ refert hoc ad dilectionẽ dei: nõ meret̃ vitã æternã. Tertia q̃ſtio eſt: qa dicit hic Ambr. in glo. Ois ſũma diſciplinę Chriſtianę in miſericordia & pietate eſt, quã aliquis ſequẽs ſi lubricũ carnis patiat̃, ſine dubio vapulabit: nõ tñ peribit. Vbi prio eſt dubiũ de pte eius pte: quia miſericordia & pietas imediate ordinant̃ ad charitatẽ in qua eſt ſũma Chriſtianę religionis. Rñdeo. quorũdã fuit opinio, ſicut Aug. dicit decio de ciui. dei, ꝙ exercentes pietatis operã, q̃tũcũq̧ faciãt pctã carnalia, finaliter nõ pereũt ęternaliter. Et ad hoc ẽ authoritas iſta. Itẽ qd habet̃ Mat. 25. Vbi dãnãdis ſolũ improperat defectũ miſericordię. Ergo debet̃ pœna ęterna ſolũ imiſericordib⁹. Aug. autẽ dicit cõtrariũ: qa Apoſt. dicit ꝙ talia agũt regnũ dei &c. Quãtũcũq̧ .n. exercitet̃ qs in miſericordia, ſi in morte eſt in pctõ mortali, nõ intrabit in regnũ. Ad oppoſita dicẽdũ eſt, ꝙ nõ eſt miſericors, qui ſibi nõ miſeret̃. ſcđm illđ. Eccle. 30. Miſerere aię tuę placẽs deo. Et hoc, vt hõ cõliget̃ deo p amorẽ: aĩs nõ ẽ miſericors. Ad illud euãgelii rñdet Aug. ꝙ nõ qcũq̧ peccat, detrudit̃ in infernũ ſtatim: qa remanet ei loc⁹ pniæ: ſed ille detrudit̃, qui finaliter morit̃ in pctõ, & pertinet pnĩa ad miſericordiã. Sed qd dicit lubricũ &c. Rñdeo. Dicendũ eſt, ꝙ loquit̃ de lubrico mortali. Et ꝙ dicit, nõ peribit: licet hoc nõ ſit ex cõdigno: tñ eſt ex cõgruo, inquantũ diſponit̃ aĩa ad bonũ. Dñs etiã poſt lapſũ hominẽ reparat. Et hoc pcipue videt̃ eſſe in pietate: qa hõ bñfaciẽdo aliis, inducit alios ad orãdũ pro ſe, & dñs donat aliqñ veniã pctõribus pcibus ſanctoꝝ, inq̃tũ impetrat̃ eis venia pctõꝝ, & donũ gratię: qa homo põt mereri ex congruo alteri primam gratiam: alias pro nihilo oraret eccleſia pro peccatoribus.

Prim⁹ effect⁹ charitatis pietas.

Deinde cũ dicit. FIDELIS ſermo &c. Oñdit ꝙ promittit̃ nobis futura vita: & prio oñdit hoc ex labore ſãctorũ. Scđo ex eoꝝ ſpe, ibi. QVIA ſperam⁹ &c.) Tertio ex benignitate dei, ibi. QVI eſt &c.) Dicit ergo. SERMO) ꝙ .ſ. pietas habet ꝓmiſſionẽ &c. EST FIDELIS.) Quod ſupra expoſitũ eſt. Et q̃rei in hoc .n. i. ꝓpter hoc vt cõſequamur vitã ęternã laboram⁹. 2. Tim. 2. Laborãtẽ agricolã oportet primũ de fructibus pcipere &c. Itẽ vt bñfaciamus, & mala ſuſtineamus. Vñ dicit. BENEDICIMVS & maledicimur.) Iaco. 1. Patiẽtia op⁹ pfectũ habet. Et Ro. 5. Et ſuſtinemus pp ſpem vitę: quia ſperamus in deũ viuũ, qui eſt author vitę pñtis, & futurę. Item ex officio dei cuius eſt ſaluare. Eſa. 43. Non eſt abſq̧ me ſaluator. Et ideo incarnatus eſt deus, & vocatus eſt Ieſus. Mat. 1. Ipſe .n. ſaluũ faciet populum ſuum a peccatis eoꝝ. Et Chriſtus eſt ſaluator: qa ſaluat ſalute corpali, quo ad oẽs. Et iõ dicit. OMNIVM hoium. Itẽ ſpirituali: & ideo dicit. ET MAXIME FIDELIVM.)

Præcipe hæc & doce. Nemo tuam iuuentutẽ deſpiciat: ſed eſto forma fidelium in ſermone: in conuerſatione: in dilectione: in ſpiritu: in fide: in puritate. Donec venero: attende lectioni: exhortationi: doctrinæ. Ne neglexeris ꝙ in te eſt donũ: quod datum eſt tibi per prophetiã, cum impoſitione manuũ authoritate ſacerdotii. Hæc exerce: in his eſto: vt tuus profectus manifeſtus ſit in oĩbus. Attende tibi ipſi, & doctrinæ: pſiſte in his. Nã id ſi feceris: teipſũ ſeruabis, & eos q te audierint.

Præcipe hæc & doce. Nemo adoleſcentiã tuã contemnat: ſed exemplũ eſto fideliũ: in verbo, in cõuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Dũ venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. Noli negligere gratiã quæ in te eſt: quæ data eſt tibi per prophetiã, cũ impoſitione manuũ pſbyterii. Hæc meditare, in his eſto: vt profectus tuus manifeſtus ſit oĩbus. Attende .n. tibi & doctrinæ inſta in illis. Hoc .n. faciens: & teipſum ſaluũ facies, & eos, qui te audiunt. Seniorem ne increpaueris: ſed obſecra, vt patrem. iuuenes, vt fratres. anus, vt matres. iuuenculas, vt ſorores, in omni caſtitate.

Lec. III.

SVPERIVS Apoſtolus hortatus eſt Timotheum ad pietatẽ: hic dat ei formã docendi pietatem: cui prio iniungit, vt pietatem doceat. Secũdo quomodo ſit idoneus ad docendũ, ibi. NEMO &c.) Tertio quomodo diuerſos diuerſimode doceat, ibi. SENIOREM &c.) Doctrina vero pietatis in duobus conſiſtit .ſ. in agẽdis & in credendis. Agenda autem non ſolũ debẽt inſtruere, ſi ſunt authoritatem habentes: ſed etiam pcipere: & ideo dicit. PRAECIPE hęc &c.) Titũ. 2. Argue cũ omni imperio. Quãtum ad credenda dicit. ET DOCE.) Matth. vltio. Docete omnes gentes &c. Iob. 4. Ecce docuiſti plurimos &c.

Deinde cum dicit. NEMO &c.) Oſtendit quomodo poſſit eſſe idoneus ad pędicta: & primo ad pcipiendũ. Secũdo quomodo ad docẽdum, ibi. DVM venio &c.) Circa primum duo facit: quia primo docet, quomodo debet excludere contemptum. Secũdo manifeſtat, per quid excludendum ſit, ibi. SED exemplum &c.) Præceptum efficaciã non habet: niſi per authoritatem pręcipientis: & ideo quando authoritas cõtemnitur præceptum fruſtrat̃: quod maxime fit in adoleſcẽtia: quia tales non creduntur prudentes eſſe. Vnde ſecundũ Philoſophũ nemo iuuenes eligit duces. Et ideo dicit. NEMO &c.) q. d. Licet ſis iuuenis: mores tamen repręſentant ſenectutẽ. Tob. 1. Cum eſſet iunior &c.

Deinde oſtendit quomodo excluditur contemptus, dicens. SED ESTO &c.) vt .ſ. talem exhibeat ſe, vt ſit exemplum faciendi, quod verbo docet. Et notandum ꝙ in his, in quibus platus eſt exemplum, eſt multiplex differentia. Quędam .n. ordinant̃ ad proximum. quædam ad deum: quædam ad ſe. Quantum ad primum dicit. EXEMPLVM eſto fidelis.) vt .ſ. quod verbo pręcipis impleas opere. 1. Pet. vlt. Forma facti gregis &c. Et hoc in locutione. Vnde dicit. IN VERBO) .ſ. ponderato ordinato & circunſpecto. Col. 4. Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus. 1. Pet. 4. Si quis loquitur, quaſi ſermones dei. Item IN CONVERSATIONE) exteriori: vt ſicut excellit loco & dignitate: ita & honeſta conuerſatione. 1. Pet. 2. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam &c. Matth. 5. Videant opa veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt &c. Quantum ad deum ordinatur per charitatem quę perficit affectum. Vnde dicit. IN CHARITATE) 1. Corin. 13. Si linguis hominum loquar &c. Colloc. 3.

Super

Super omnia charitatem habentes &c. Item per fidem, quę illuminat intellectum. Vnde dicit. IN FIDE.) Heb. 11. Sine fide impoſſibile ẽ placere deo &c. Q d ſpecialiter cõpetit p̃latis, q ſunt cuſtodes fidei. Vnde Luc. 22. Specialiter dominus orat pro fide Petri, dicens. Ego pro te rogaui Petre: vt nõ deficiat fides tua. Quantum ad ſe vitam & mentẽ, ordinat caſtitas: quia indecens eſt nimis, vt vita miniſtrorũ diſcordet a vita dñi. Eccle. 10 Sc̃dm iudicem populi, ſic & miniſtri ei⁹ &c. Chr̃s aũt, ſic caſtitatẽ dilexit. vt de virgine vellet naſci, & ipſe eam ſeruauit. Et ideo dicit. IN CASTITATE.)

Deinde cũ dicit. DVM venio &c. Oſtẽdit qũo ſit idoneus ad docendũ. Et primo facit hoc. Secundo aſſignat rationẽ p̃miſſę monitionis ibi. NOLI negligere &c.) Per duo autẽ eſt idoneus ad docendũ. ſ. p lectionem, in qua acquirit ſcientiã: & per exercitiũ, in quo efficit̃ promptus. Et ideo dicit. DVM venio, attende lectioni). ſ. librorũ ſanctorũ. 1. Macha. 12. Habẽtes ſolatio libros ſanctos. Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas. Et hoc ſignificatur Exo. 25. Vbi dr̃ q ſemp in arca dñi debebant eſſe vectes in circulis, & circuli in angulis, quaſi ſemper parati ad portandum. Ad exercitium autem neceſſaria eſt exortatio noſtra, q̃tum ad agenda: doctrina, quãtum ad cognoſcenda. Hier. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcientia, & doctrina.

Deinde cũ dicit. NOLI &c.) Ponit rationẽ monitionis p̃miſſæ. Et primo ponit cauſam ex dono ſuſcepto. Secũdo rõnẽ ex p̃mio expectato, ibi. ATTENDE tibi &c.) Itẽ p̃io ponit rationẽ. Sc̃do oñdit, qũo qd̃ in ratione cõtinet̃, impleri poteſt, ibi. HAEC meditare &c.) Dicit ergo. NOLI &c.). q. d. Ita attẽde: quia qui recipit gratiã, nõ debet in ea negligẽs eſſe: ſed in ea fructificare debet. Mat. 25. Seruus abſcõdens in terra pecuniã, punitur p̃pter negligentiã. NOLI ergo negligere gratiam &c.) Per hoc intellige vel dignitatẽ epiſcopalẽ. vel donũ ſciẽtię, vel p̃phetię, vel miraculorũ: quorũ nihil debet negligi. 2. Corin. 6. Ne in vanum gratiã dei recipiatis &c. DICO gratiã, quę data eſt tibi p p̃phetiã) i. p diuinã inſpirationẽ. Nã in primitiua eccleſia, vbi pure, & p̃pter deũ electiones fiebant, nullus aſſumebatur ad epiſcopatũ, niſi p electionẽ diuinã: ſicut eſt elect⁹ Amb. & Nicolaus. Et hanc inſpirationẽ, vocat hic p̃phetiam. Vñ glo. dicit. i. per ſanctorũ electionem: quia ſancti nõ eligebãt quẽ a deo nõ ſciebãt electũ. Itẽ Apoſtolus p̃uidebat hũc p̃futurũ eſſe populo. Prouer. 29. Cũ p̃phetia defecerit. i. talis modus electionis, diſſipabitur popul⁹. Et qũo. CVM impoſitione manus p̃ſbyteri.) Alia litera habet manuũ PRESBYTERII.) Et (ſicut dictum eſt) noia p̃ſbyteri, vel epiſcopi ſunt p̃miſcua: quia ſacerdotes, & p̃ſbyteri. i. epiſcopi erãt, qui recipiebant̃ cum manus impoſitione. Nu. 27. Voca Ioſue, & impone manum tuã ſup eum &c. Dñs etiã impoſuit manũ pueris vt dicit̃ Mar. 10. Itẽ apoſtoli ſeptẽ diaconibus. Act. 6. Et ideo ordinãdis in ep̃m imponunt̃ manus. Sed queſtio eſt, cũ epiſcopus debeat ordinari a tribus: quare hic dicitur ſingulari numero p̃ſbyterii? Rñdeo. hoc ideo dicit: qa & ſi cõueniãt multi: tamẽ vnus eſt principalis, & alii coaſſiſtentes: tamẽ põt dici, q tũc hęc cõſtitutio nõdum erat: & tũc pauci erant epiſcopi, qui nõ poterant cõgregari. Alia litera habet p̃ſbyterii. i. illorũ, q ſibi impoſuerunt manus, nõ inq̃tum hoies: ſed inq̃tum p̃ſbyteri. Et hęc impoſitio ſignificat collationẽ gratię: nõ q miniſtri dent gratiã: ſed q ſignificãt gratiã datã a Chriſto. Vñ illorũ eſt ſolũ, qui ſunt miniſtri Chriſti. Et iõ dicit p̃ſbyterii vel p̃ſbyteri: quia manus impoſitio: alia eſt quę fit a diaconibus, & alia quę fit a preſbyteris.

Epĩ eligebãt per electionẽ diuinam.

Deinde cũ dicit. HAEC meditare &c.) Oñdit qũo impleat̃ qd̃ dictũ eſt: vt. ſ. cõtinue meditet̃ ea, quę ſpectant ad officiũ ſuũ. Heb. vlt. Ipſi. n. p̃uigilãt, quaſi rationẽ pro aĩabus veſtris reddituri: vt cũ gaudio &c. Hęc ergo meditare. i. freq̃nẽter cogita, q̃ ſunt ad curam gregis tui. In his eſto. i. tota virtus ſit ad hoc. Et quare? VT PROFECTVS tuus &c.) Mat. 5. Nemo accẽdit lucernã & in abſcondito ponit &c. Phil. 4. Modeſtia veſtra nota ſit oĩbus hoĩbus &c. Et hęc debet ſeruare p̃pter p̃mium expectatũ: p̃pter q̃d ſubdit dicens. ATTENDE tibi, & doctrinę.) Aliqui ſic attendũt doctrinę, q ſui curam negligunt: ſed Apoſtolus dicit, q primo attendat ſibi, & poſtea doctrinę. Eccle. 30. Miſerere animę tuę placẽs deo &c. Vñ Ieſus cœpit facere, & docere. INSTA in illis). i. inſtanter exerce. 2. Tim. 4. Inſta oportune. Et fructus erit ex hoc copioſus: quia hoc faciens & teipſum &c. Et hoc eſt magnum. Iaco. 5. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore vię ſuę, ſaluabit animam ſuam a morte &c. Dañ. 12. Qui ad iuſtitiam erudiũt multos, quaſi ſtellę &c. Vñ doctoribus debet̃ p̃mium aureolę.

Deinde cum dicit. SENIOREM &c.) Oſtendit, quomodo diuerſimode diuerſis ſuam doctrinã debet tradere: & ponit duas diuerſitates. Vnam ſecundum ætatem. Aliam ſecundum ſexum. Secundum ætatem primo quantum ad viros. Secundo quãtum ad fœminas ibi. ANVS &c.) Dicit ergo. SENIOREM &c.) Leui. 19. Honora perſonam ſenis. Et ideo non ſunt mordaciter increpandi: ſed obſequendi. 1. Pet. 5. Seniores qui in vobis ſunt obſecro conſenior. Et ſi Petrus Senior hoc faciebat, quanto magis iuuenis? Sed contra. Eſa. 65. Puer centum annorum morietur: & peccator centum annorum maledictus erit. Reſpondeo. Dicendum eſt, q ſenex propter excedentem maliciam, perdit honorẽ ſenectutis: & tunc increpandus. IVVENES &c.) Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. Ezech. 34. Cum auſteritate imperabatis eis. Ex parte fœminarum eſt differẽtia ætatum. QVIA ANVS vt matres) maxime quæ non ſunt iuuenes. Infra 5. Viduas honora. IVVENCVLAS vt ſorores.) Ex amore charitatis. Et in hoc IN OMNI caſtitate.) Quia amor ſpiritualis ad mulieres degenerat in carnalem: ideo in his, quę ad iuuenculas p̃tinent, adhibẽda eſt caſtitas: & ideo Apoſto. addit hoc. Vñ papa ſcribẽs eis, dixit. DILECTIS in Chr̃o.) Sed viris ſimpliciter dicit: dilectis filiis.

Amor ſp̃ualis mulierũ.

Cap. V.

SEniorem ne ſeuius obiurges: ſed adhortare: vt patrem: iuniores vt fratres: mulieres natu grandiores, vt matres: iuniores: vt ſorores cum omni caſtitate. Viduas honora: quæ vere viduæ ſunt. Quod ſi qua vidua liberos aut nepotes habet: diſcat primum propriam domũ pie tractare: & vicem rependere maioribus. † Hoc enim eſt honeſtum, & acceptum corã deo. Porro quæ vere vidua eſt, ac deſolata, ſperat in deo, & perſeuerat in obſecrationibus ac precationibus noctu dieq;. Porro quæ in delitiis verſatur: ea viuens mortua eſt. Et hæc præcipe, vt irreprehenſibiles ſint. Quod ſi qua ſuis, & maxime familiaribus, non prouidet, fidem abnegauit: & eſt infideli deterior.

Supra. 2.

VIduas honora: que veræ viduæ ſunt Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, diſcat primum domum ſuã regere: & mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum eſt coram deo. Quæ autem vere vidua eſt, & deſolata: ſperet in deum: & inſtet obſecrationibus, & orationibus nocte & die. Nam quæ in delitiis eſt: viuens: mortua eſt. Et hoc præcipe: vt irreprehenſibiles ſint. Si quis autem ſuorum: & maxime domeſticorũ curam non habet: fidem negauit: & eſt infideli deterior.

SVPRA Inſtruxit Timotheum de vſu ciborum, & de abſtinentia: hic inſtruit eum de diſpenſatione ciborum, quę fit ſpiritualibus pſonis. ſ. q̃ diſpenſabant̃ viduis & doctorib⁹. Primo ergo inſtruit eũ de viduis.

Scđo de doctorib⁹.ibi. ET QVI bñ pſunt &c.)Circa primũ prio oñdit, qũo viduis & doctorib⁹ ſũt miniſtrãda alimẽta p eccleſiã. Scđo qualis vidua ſit eligẽda.ibi. VIDVA eligať &c.)Itẽ primo oſtẽdit, qualibus viduis ſit ſubueniendũ.Secũdo manifeſtat,quod dixit.ibi. SI QVA autem &c.)Tertio oñdit rationem dictoꝝ, ibi. SI QVIS &c. Dicit ergo. VIDVAS HONORA) nõ ſolũ reuerentiã exhibẽdo:ſed neceſſaria tribuẽdo. Hæc .n.duo intelliguntť in verbo honoris. Vñ in pcepto honorãdi parẽtes,intelligiť etiã de ſubuẽtione.q.d. In neceſſariis puide.Et hoc inchoatũ eſt a principio eccleſię. Act.6.Factum eſt murmur Gręcoꝝ aduerſus Hebręos: eo ꝙ deſpicerentť in miniſterio quotidiano viduę eoꝝ. 2.Macha.3 In tẽplo pecunia poſita ad alimoniã viduarũ & pupilloꝝ. Sed quas viduas ? illas QVAE VERE ſunt viduę.)Vidua dř quaſi a viro idua.i.diuiſa.Nã vidua vere eſt illa ꝗ nõ habet alias pſonas,a qb⁹ ſuſtenteť & huic neceſſaria dabať de eleemoſynis fidelium.

Deinde cũ dicit. SI QVA autẽ &c.) Exponit quæ ſunt verę viduę:& prio oñdit,ꝗ nõ ſunt verę.Scđo ꝗ ſũt verę,ibi. QVAE aũt &c.)Circa primũ prio agit de inſtitutiõe eaꝝ ꝗ ſũt verę viduę. Secũdo rationẽ aſſignat, ibi. HOC .n.&c.)Inſtruit ergo huiuſmodi ꝙ diſcant domum ſuã regere. Tob.10.Docuerunt filiã ſuã regere familiã &c. Et dicit primũ:quia vidua, quę aſſumiť ad puiſionẽ ſibi ab eccleſia fiendã,debet eſſe cũ honeſtate vigilans.Et hoc eſt quod dicit.Si didicit &c.Item debet ſuis parentibus ſeruire:& ideo dicit. MVTVAM &c.) q.d.Sicut parẽtes eã nutrierunt:ita in ipſa eos: ſi habet eos.Et huius ratio aſſignať cũ ſubiungit,dicens. HOC enim eſt acceptũ &c.)Quia hęc non ſolũ hoibus fiunt. SED DEO.) Et hoc patet,qa dñs de hoc ſpeciale mandatum dedit.Exo.20.Quod etiã dñs Ieſus in euãgelio noluit pętermitti.Item hoc natura docet:vt homo recompenſet beneficia ipendẽtibus: & nulli tantũ impẽderunt,quantum parentes.

Deinde cũ dicit. QVAE autẽ vere &c.)Tractat de veris viduis.Primo oñdens ꝗ verę ſunt viduę. Secundo qualiter inſtruẽdę ſunt,ibi. SPERET in deũ &c.)Dicit ergo. QVAE autẽ &c.)deſolata .i. quę nõ habeat cõſolationẽ humanã.ſ.filios vel parentes. Et talis quę nõ habet aliud cõfugiũ:niſi ꝙ ſperet in deũ, etiã ꝗ̃tum ad tẽporalia ſubſidia p eccleſiã ſuſtentata. Et debet inſtrui prio,vt exerciteť in bonis. Secũdo vt caueat a malis,ibi. ET HOC pcipe &c.)Circa primum duo facit. quia primo oñdit,qbus debet occupari hęc vidua.Secũdo rationem aſſignat,ibi. NAM vidua &c.Dicit ergo. SPERET in deo)& actũ ſpei conuenientẽ exerceat,qđ fit p orationẽ:qa obtineť per hãc,qđ ſperať. Oratio.n. eleuatio eſt mẽtis in deũ : obſecratio eſt poſtulatio per aliqua ſacra.Et dicit. DIE ET NOCTE) quia impoſſibile eſt,ꝙ animus hoĩs ſit ſine aliqua cura. Et ideo ex quo vidua nihil habet,i quo occupeť,debet vacare ſemper deo.Lu.2.Anna nõ diſcedebat de tẽplo &c. Iudith 8.Fecit cubiculũ in ſuperiori ad orandum.

Deinde cum dicit. NAM quę &c.) Reddit rationẽ, quare debet ſemp vacare orationi .ſ.qa impoſſibile eſt, ꝙ animus nõ occupeť circa aliquã delectationẽ. Et cũ anim⁹ ocioſi nõ occupať vtilibus,oportet ꝙ occupetur carnalib⁹.Et ideo dicit:ꝙ vidua ſic deſolata,vacet oronibus:quia ſi nõ habet hanc occupationẽ dat ſe deliciis: & ſic mortua eſt morte peccati.Apoc .3. Nomẽ habes, ꝙ viuas,& mortuus es &c.Eſa.18. Viuens.ſ.interius viuens.ſ.exterius,cõfitebiť tibi.Et licet delitię ſint oĩbus hoĩbus occaſio mortis: ſpecialiter tamẽ mulieribus:qa ex ſui natura habent animi mollicię.Cum ergo delicię emolliãt alũ:neceſſe eſt,ꝙ mulieres multo pl⁹ emolliantur.Hier.31. Vſquequo deliciis diſſolueris filia vagaď Apoc.18.Quantũ glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum,& luctum &c.

Deinde cum dicit. ET HOC pręcipe &c.) Oſtẽdit, ꝙ inſtrui debẽt cauere ſibi a malis.Et ideo dicit, ꝙ etiã prohibeat hoc pręcipiens,ꝙ mulieres , quæ ab eccleſia ſuſtentantur SINT irreprehenſibiles.) pſ. Domũ tuã domine decet ſanctitudo.

Deinde cũ dicit. SI QVIS autẽ &c.)Aſſignat rationem huius,quod dixit(diſcat primũ &c.)dicẽs ꝙ oportet,ꝙ circa hoc inſtruať vidua,qa hoc eſt de neceſſitate. Et ideo dicit. SVORVM) quorũ.ſ. cura ei incũbit : & MAXIME domeſticoꝝ.)Cañ.2.Ordinauit in me charitatẽ.Et ſicut Aug.dicit:poſſum⁹ oĩbus bene velle:ſed illi,q ſunt nobis cõiuncti,æſtimanť quaſi ꝗdam ſors:& ideo magis diligẽdi.Amb.in libro de officiis dicit:ꝙ rõ huius eſt:quia forte his,qbus nõ eſt verecundũ ſuſcipere a ſuis:eſſet verecundum ſuſcipere ab aliis. FIDEM negauit)per opera:qa ſi non ſeruat fidẽ his,quos natura copulauit:cõſequẽs eſt:ꝙ nec aliis Ti.1.Confitenť ſe noſſe deũ:factis autẽ negant &c.Sed nunqđ eſt hoc verũ ET EST infideli deterior? Cuius contrariũ videť per Aug.Io.15.Si nõ veniſſem &c. quia ſup hoc dicit , ꝙ ibi loquiť de peccato infidelitatis:quod eſt grauius cęteris peccatis:qa peccata in deũ ſunt grauiora, ꝗ̃ quę in proximum. Rñdeo ꝙ ſtatus fidelis ab infideli põt dupliciter cõſiderari.Primo ꝗ̃tum ad ſtatũ peccati:& ſic infideles ſunt in peiori ſtatu:qa nihil agũt deo acceptum: nõ autem ſi cõſideranť,ꝗ̃tum ad vnum peccatũ. Fidelis.n.& ĩfidelis ſi mœchenť plus peccat fidelis:qa facit iniuriã fidei. Et ſic dicit, ꝙ ſi fidelis cõtemnit curam parentum,grauius peccat, ꝗ̃ ſi hoc faceret infidelis.2. Pe. 2.Melius erat eis nõ cognoſcere viã iuſtitię,ꝗ̃ poſt agnitionem retrorſum conuerti &c.

Vidua allegatur nõ minor annis ſexaginta: quæ fuerit vnius viri vxor,in operibus bonis hominũ teſtimonio cõprobata ; ſi filios educauit;ſi fuit hoſpitalis ; ſi ſanctorũ pedes lauit ; ſi afflictis ſubminiſtrauit;ſi in omni ope bono fuit aſſidua Porro iuniores viduas reiice;cum.n.laſciuire cœperint aduerſus Chriſtũ:nubere volũt;habentes cõdemnationẽ;quod primã fidem reiecerint : ſimul autẽ & ocioſe diſcũt circumire domos . Immo nõ ſolum ocioſe;verũetiam garrule,&curioſe,loquẽtes quæ non oportet. Volo igitur iuniores nubere;liberos gignere;donum adminiſtrare;nullã occaſionem dare aduerſario ; vt habeat maledicẽdi cauſam. Iam.n.nõnullæ deflexerũt; ſequutæ Satanam, Quod ſi qs fidelis; aut ſi qua fidelis habet viduas;ſuppeditet illis; & nõ oneretur eccleſia; vt iis;quæ veræ viduæ ſũt ſuppetat.

Vidua eligatur nõ minus ſexaginta annorũ, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habẽs ſi filios educauit, ſi hoſpitio receperit: ſi ſanctorũ pedes lauit , ſi tribulationem patiẽtibus ſubminiſtrauit:ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt. Adoleſcentiores autẽ viduas,deuita . Cum.n.luxuriatæ fuerint in Chriſto nubere volunt,habentes dãnationẽ quia primã fidem irritam fecerũt.Simul autẽ & ocioſe diſcunt circũire domos:nõ ſolum ocioſe:ſed & verboſe, & curioſe loquẽtes,quæ nõ oportet. Volo autem iuniores nubere;filios procreare;matresfamilias eſſe:nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia.Iam.n.quædã cõuerſæ ſunt retro poſt Satanam . Si quis fidelis habet viduas,ſubminiſtret illis:vt non grauetur eccleſia:vt his, quæ veræ viduæ ſunt,ſufficiat. Lec. II.

SVPRA oſtendit viduas ab eccleſia eſſe ſuſtentandas: hic oſtendit , quales ſunt ſuſtentandæ. Et primo oſtendit , qualis ſit eligenda. Secundo qualis vitanda, ibi. ADOLESCENTIORES & cętera.Circa primum tria facit : quia primo oſtendit eſſe eligendam ea tempore.Secũdo ex caſtitate . Tertio ex bonoꝝ ope-

cum

Electio viduę ſexagintà annorum vel ad pſidentiá aliarú viduarú vel ad ſuſtentationē ex euágelio.

tū exercitio. Es tpe: qa SEXAGINTA annoꝝ.) Sed de qua electione agit? Ad hoc pōt rńderi dupliciter. Vno mōꝙ loquiť de electiōe, qua eligiť ad pſidendū gubernationi aliaꝝ viduaꝝ. q̄ ab ecclia nutriebāť, q̄ ſic antiq̄ pręficiatur, vt de continētia eius nullus ſuſpiceť. Nu. 4. A triginta annis & ſupra vſq; ad ſoos. ſo. &c. Sed cō tra videť, quia eccleſia facit cōtrariū: qa abbatiſſę iuniores fiunt. Reſpondeo. Dicendū eſt: ꝙ inordinatū eſt, ꝙ nimix iuuenculę fiant: ſed tamē nō eſt tanta diligentia eccleſię in eis, quę ſunt incluſę, vt in eis, quę ſunt liberę. Alio modo, ꝙ loquať de electione, qua eligiť ad hoc, ꝙ ſuſtentenť ſtipendiis eccleſię: & talis eligatur nō minus, q̄ annoꝝ. 60. quia iuuenes poſſunt laborare manibus: ſicut & Apoſtolus: qui licet poſſet de euangelio viuere, tamē laborabat: ſed vetulę quieſcunt. Ex caſtitate etiam eligenda eſt vidua: ideo dicit. QVAE fuerit vnius viri vxor.) Sicut.n. requiriť in epiſcopo, ꝙ ſit vir vnius vxoris: ita in vetula, ꝙ ſit viri vnius vxor. Glo. hoc dicit ꝑpter pdictum ſacramentū. Hęc glo. eſt magiſtralis, & parū valet. Non.n. videť ratio ſumi ex aliquo ſacramento: qa mulieres nō ſuſcipiūt aliqua ſacramēta miniſtrāda. Sed hoc dicit ꝑpter firmitatē: vt.ſ. habeant cōtinuū ꝑpoſitū ſeruandę viduitatis. Sed Hieronymus in epiſtola ad Gerūtiam: alx ad Eſiclā: aliam rationem aſſignat.ſ. ꝙ apud gentiles mos erat, ꝙ in ſacris deorū, nulla ꝑerat, quę haberet duos viros. Et ideo Apoſtolus voluit, vt quę alimentis eccleſię nutriebanť, nō minus eſſent caſtę. Iudith. 15. Eo ꝙ caſtitatē amaueris, & poſt virū tuū alterū neſcieris &c. Luc. 2. Viſit annis ſeptē cū viro ſuo a virginitate ſua &c. Et ideo eſt quaſi laudabile ſignum caſtitatis, ꝙ vnius viri fuit vxor.

Deinde cū dicit. IN OPERIBVS bonis &c.) Oſtendit viduā eſſe eligēdam ex exercitatione bonoꝝ opeꝝ. Et primo in gńali. Secūdo in ſpeciali, ibi. SI FILIOS &c. Tertio dat idē intelligere de oībus bonix operibus, ibi. SI OMNE opus &c.) Quātū ad primū, dicit. IN OPERIBVS BONIS &c.) Prouer. vlt. Laudent eam in portis opera eius. Et dicit. TESTIMONIVM habens.) Ioā. 5. Opera q̄ dedit mihi pater, vt perficiā, ipſa opera, quę ego facio teſtimoniū phibent de me &c. Exteriora enim opera oſtendūt interiorē fidem. Iac. 2. Oñde mihi fidem tuā ſine operibus: & ego oſtendā tibi ex opibus fidem meā &c. Sed q̄ opera. Primu ad ſuos: ſecundo ad alios. Ad ſuos dicit. SI FILIOS educauit.) ſ. in timore dei & caſtitate. Eccl. 7. Filii tibi ſunt, erudi illos. Quātū ad alios, tāgit tria opa pietatix. Prio ad miſericordiā: quia mulieres habentes cor molle, ſunt naturaliter miſericordes. Primo ergo docet hoſpitalitatē, ibi. SI HOSPITIO recepit.) Ro. 12. Hoſpitalitatē ſectantes. Secūdo cum hoc ſimul ponit humilitatē, dicens. SI SANCTORVM lauit pedes.) Sic.n. ſunt ſancti recipiendi, ꝙ & honorifice tractandi. Luc. 10. Martha autē ſatagebat circa frequēs miniſteriū. ſic Chriſtus. Io. 13. Si ergo ego laui pedes veſtros dñs & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes &c. Glo. Auguſtini ſup Ioā. Faciunt hoc ſibi inuicem fratres etiā in ipſo opere viſibili: & qđ manu nō faciūt, corde non faciūt. Multo autē melius eſt, vt etiā manibus fiat: nec dedignetur. qd fecit Chriſtus, facere Chriſtianus. Qui.n. ad pedes fratris inclinatur, ei in corde humilitas excitať: vel ſi iam inerat, confirmať humilitatis affectus. Tertio fortitudinē & cōſtātiā: vt.ſ. tribulatis aſſiſtat. Heb. 10. Vinctis cōpaſſi eſtis.

Deinde cum dicit. IN OMNIBVS &c.) Concludit, in quibus debet eſſe bona, dicēs. SI OMNE opux bonum ſubſecuta eſt.) i. pſecuta eſt. Gal. 6. Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes &c.

Deinde cum dicit. ADOLESCENTIORES &c.) Oſtendit, quę ſint vitādę. Et primo hoc oñdit. Secundo aſſignat rationē, ibi. CVM .n. luxuriatę &c. Dicit ergo eligant viduę talis ętatis: ſed deuita adoleſcentiores viduas.i. paſſim nō recipias ad ſuſtentationē in eccleſia pręcipue infames, & diſſolutas: vel deuita eas, q̄tum ad conſortium, & familiaritatem. Eccle. 42. Melior eſt iniquitas viri.i. ſecurior ad cōmorandū q̄ mulier benefaciens. vnde ſubditur. Et mulier confundens in opprobrium. Prima expoſitio eſt litteralis.

Deinde cum dicit. CVM enim &c. Aſſignať duplex ratio ea duplici periculo, qd imminet. Circa primū duo facit: q: primo ꝑponit primum. Scđo rńdet quęſtioni. ibi. HABENTES dānationē &c.) Si.n. adoleſcētes aſſumanť ad ſuſtentationē eccleſię, ſunt duo cōſequentia .ſ. ꝙ habeāt ſufficientiā: & ꝙ non coganť manibus operari. Ex vtroq; autē iminet periculū. Ex primo periculū caſtitatis. Vñ dicit. CVM .n. luxuriatę fuerint &c.) Luxuria quādoq; ſumiť pro ſupfluitate actus Venerei & ſic eſt vnum de ſeptē vitiis capitalibus: quādoq; vero ſumiť pro omni ſupfluitate rerū corporaliū. Et ſic ſumitur hic. q.d. Cū habuerint ſuperabundantiā per ſuffragiū Chriſti, tunc nubere volunt. Exo. 32. Sedit populus mādúcare, & bibere, & ſurrexerūt ludere. Valerius dicit, ꝙ a Cerere.i. cibo: & Libero patre ꝑpinquus eſt locus ad Venerem. Oſeę. 4. Comedent, & nō ſaturabunť: fornicati ſunt & nū ceſſauerunt &c.

Deinde cū dicit. HABENTES &c.) Reſpōdet tacitę qōni. Poſſet.n. aliquis dicere. Quid.n mali eſt ſi nubāt? Tu.n. dicis. 1. Corin. 7. Mulier nō peccat ſi nubat. Ideo dicit. IN HOC habēt dānationē quia primā fidē.ſ. caſtitatis, quā vouerunt: alias.n. nō fuiſſent aſſumptæ ad alimoniā. Vñ dicit. Aug. hic ꝙ ex ſolo ꝑpoſito, quis incurrit damnationē. Verū eſt, ſi ſit ad determinatum, & cū cōſenſu. Eccle. 4. Si qd vouiſti deo ne moreris reddere &c. Luc. 9. Nemo mittens manū in aratrū & aſpiciens retro, aptus eſt regno dei &c. Ex ſecūdo.ſ. ꝙ nō laborāt, tria mala incurrūt. Primū malū eſt ocioſitas. Eccle. 33. Multā malitiam docuit ocioſitas. Ezech. 16. Hęc fuit iniquitas Sodomę ſororis tuę, ſupbia, ſaturitas panis, & abundātia, & ocium &c. Prouer. 12. Qui ſectatur ocium ſtultiſſimus eſt &c. Ex ocioſitate ſequuntur hęc mala. Cor mulieris nō eſt firmū, ſicut viri: & ꝑpter hoc ad diuerſa mouetur. Si ergo nō aſtringať ad operādū, oportet ferri ad diuerſa. Et ideo eſt periculū, ꝙ mulieres ſint ocioſę: vnde antiqui occupabāt eas. Item efficiūtur inſtabiles, q̄tum ad locum: qa diſcunt circuire domos. Prouer. 7. Nūc foris: nūc in plateis: nunc iuxta angulos inſidiās &c. Hier. 14. Dilexit mouere pedes ſuos, & nō quieuit, & dño nō placuit. Quantū ad verba, dicit. VERBOSE.) Ex quo.n. nō occupanť, multū vacant nugis. Prouer. 7. Garrula, vaga, quietis impatiens &c. Quantū ad cor curioſe: quia ex quo nō occupanť in ſuis: intromittūt ſe de alienix: & ideo loquunť, quæ non oportet: quia oīum facta diiudicant. Eccle. 9. Colloquium eius, quaſi ignis exardeſcit &c.

Deinde cū dicit. VOLO ergo &c.) Oſtendit cui opi ſint applicandę.ſ. vt nubāt. Et ꝑponit primo documentum. Secūdo aſſignat rationē, ibi. IAM .n. &c.) Dicit ergo. VOLO iuniores.) ſ. viduas. NVBERE &c.) Cōtra. 1. Corin. 7. Bonū eſt eis, ſi ſic pmaneant &c. Ergo debet melius dicere. Volo continere. Reſpondeo. Hieronymus dicit ꝙ illud. 1. Corin. 7. Volebat ex principali intētione: ſed vnuſquiſq; habet proprium donum a deo. Et ideo ſubdit. Melius eſt nubere, q̄ vri &c. Et iō in quo caſu loquitur, videndum eſt: quia in hoc, ne primam fidem faciant irritam. Et ideo ſubdit melius, & dicit. VOLO) nō ex principali intētione FILIOS ꝑcreare) melius q̄ eos occulte occidere per aborſum. Supra. 2. Saluabitur autem per filiorum generationem, ſi pmanſerit in fide &c. Item MATRESFAMILIAS ESSE) vt .ſ. ſint occupatę: nec verboſe diſcurrant per domos. Et etiam hoc volo. VT NVLLAM occaſionem dent aduerſario).i. vel diabolo, vel gentili. MALEDICTI gratia).i. vt poſſit maledicere eccleſiis dei. In quo ſic cōcludit vitam viduarum: vt ſic viuant, vt in nullo alios prouocent ad laſciuiam. 1. Pet. 2. Sic eſt voluntas dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentiū hominum ignorantiam &c. Et eſt eius hęc ratio: quia q̄dam vouētes caſtitatem, cōuerſę ſunt retro votum irritantes. Et tales vadunt poſt Sathanam per imitationem, qui apoſtatauit de ſocietate angelorum.

Deinde cum dicit. SI QVIS ergo &c.) Oñdit, quę viduę ſunt nutriēdę a priuatis perſonis. Et priu ponit documentū. Secūdo rationē, ibi. ET NON grauetur &c.) Dicit ergo, ꝙ quę eſt vidua vere ſperet in deo: ſed ſi qua habet fratres, vel parentes, ſuſtentētur ab illis. Et ideo dicit. SI QVIS fidelis &c.) quia hoc eſt opus pietatis. Et hoc, vt eccleſia nō grauetur. Et hoc neceſſarium eſt: qa tūc eccleſia non habuit poſſeſſiones, ſed modo

habet poſſeſſiones deputatas ad hoc. 1. Theſ. 1. Nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus &c.

Qui bene præſunt p̃ſbyteri: duplici honore digni habeátur: maxime ii q laborant in ſermone,
Deut. 25. 1. Corin. 9. & doctrina. Dicit. n. ſcriptura. † Boui trituranti nõ obligabis os. Et dignus eſt operarius mercede ſua.
Deut. 19. † Aduerſus p̃ſbyterum accuſationẽ ne admiſeris: niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Eos, qui peccant coram oĩbus argue: vt & cæteri timorem habeant. Obteſtor in conſpectu dei: & domini Ieſu Chriſti: & electorũ angelorum: vt hæc ſerues ſine p̃cipitatione iudicii: nihil faciens iuxta ꝑpenſionem animi. Manus cito ne cui imponas: neq; cõmunices peccatis alienis. Temetipſum purum ſerua. Ne poſt hac bibas aquã: ſed vino paululo vtere, ꝑpter ſtomachum tuum: & crebras tuas infirmitates. Quorũdam hominũ peccata ante manifeſta ſunt: p̃cedentia ad iudiciũ quoſdã vero & ſubſequuntur. Cõſimiliter & bona opa ante manifeſta ſunt: & ea quæ ſecus habent, occultari non poſſunt.

Qui bene p̃ſunt præſbyteri, duplici honore digni habeátur: maxime qui laborãt in verbo, & doctrina. Dicit. n. ſcriptura. Nõ infrænabis os boui triturãti. Et dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſus p̃ſbyterum accuſationẽ noli recipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Peccãtes coram oĩbus argue: vt & cæteri timorem habeant. Teſtor coram deo & Chriſto Ieſu, & electis angelis eius: vt hæc cuſtodias ſine p̃iudicio: nihil faciens, in alterã partẽ declinando. Manus cito nemini impoſueris: neq; communicaueris peccatis alienis. Teipſũ caſtũ cuſtodi. Noli adhuc aquã bibere: ſed modico vino vtere ꝑpter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Quorũdã hoĩum peccata manifeſta ſunt p̃cedentia ad iudicium: quorũdam autem ſequuntur. Similiter & facta bona manifeſta ſunt, & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt. Lec. III.

SVPERIVS egit de viduis honorandis, quę ſtipẽdiis eccleſię ſuſtentabant᷑: hic agit de honoratione p̃ſbyterorũ: & primo inſtruit Timotheũ, qualiter ſe habeat ad eos. Secũdo oñdit, quõ q̃dam dicta ſunt intelligẽda ibi. QVORVNDAM hoĩum &c.) Itẽ primo oñdit, ꝙ p̃ſbyteri ſunt honorãdi. Scdo cõfirmat per authoritatem, ibi. DICIT .n. ſcriptura &c.) Circa primũ duo facit: quia primo oſtẽdit, ꝙ ſunt honorãdi. Scdo oſtẽdit qua ratione debet᷑ eis honor, ibi. MAXIME qui &c.) Dicit ergo. QVI bene &c. Preſbyter idẽ eſt qd̃ ſenior: ſicut ſenes ætate cõſueuerunt habere prudẽtiã. Iob. 12. In multo tẽpore prudẽtia: ita qui ſumit᷑ ad regimẽ eccleſię, debet prudens eſſe. Luc. 12. Fidelis ſeruus & prudens &c. Et ideo prelati eccleſię. ſ. epiſcopi, & ſacerdotes vocant᷑ p̃ſbyteri. Et ideo dicit. QVI pręſunt.) Nec hoc tantũ: ſed oportet, ꝙ BENE PRAESVNT) .ſ. ad dei honorẽ: & non ad ꝓpriã cõmoditatẽ. Ezech. 34. Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebãt ſemetipſos. Itẽ prudens, vt vnicuiq; det tẽpore ſuo. 1. Corin. 4. Hic iam quęritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniat᷑. Iſti duplici digni ſunt, honore: quorũ vnus eſt in miniſtratione neceſſariorũ. Tob. 1. Ex his, quibus honoratus fuerat a rege, habuiſſet decẽ talenta argenti &c. Prouer. 3. Honora dñm de tua ſubſtantia &c. Item alius in exhibitione reuerẽtię. Eccle. 4. Preſbytero humilia animã tuã. Heb. 13. Obedite p̃poſitis veſtris. Prouerb. vlti. Oẽs domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus &c. Eſa. 16. In terra ſua duplicia poſſidebunt &c. Sed p̃cipue hic honor eſt illis exhibendus, qui hoc merentur ſuo labore. ſ. qui laborãt in verbo p̃dicationis. Phil. 2. Inter quos lucetis, ſicut luminaria in mundo, verbũ vitę cõtinẽtes &c. Col. 3. Verbũ Chriſti habitet in vobis abundãter, in oĩ ſapiẽtia docẽtes &c. Itẽ IN DOCTRINA) .i. in eruditione. Ier. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcientia, & doctrina. & Ephe. 4. Iungit paſtores & doctores: quia hoc eſt officium Epiſcopi.

Deinde cum dicit. DICIT .n. &c.) Probat ꝑ duplicem authoritatẽ, & vnam introducit ſecũdum ſenſum myſticũ: aliã ſecundum literalẽ, ibi. DIGNVS eſt &c.) Dicit ergo. Dicit. n. ſcriptura. ſ. Deut. 25. NON alligabis &c.). 1. Corin. 9. Probat Apoſtolus hoc eſſe intelligendũ de doctoribus: qa deo nõ eſt cura de bobus: non quin ſubſint diuinę ꝓuidentię: ſed quia nõ eſt deo cura qualiter hoĩes tractent boues, qui poſſunt eis vti, vt volunt. Vñ illa lex nõ eſt de bobus: ſed per ſimilitudinem dicitur. q. d. Homini laborãti in officio prędicationis & regiminis nõ ꝓhibeas, quin viuat de illo officio. Per boues. n. intelligũtur docentes. Prouerb. 14. Vbi plurimę ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. Per meſſes, fideles. Mat. 9. Meſſis quidẽ multa &c. Ergo nõ ſunt prohibendi p̃dicatores, & doctores, quin ſumptus habeãt. Alia authoritas eſt. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Mat. 10. Vel potius in veteri teſtamẽto eſt: licet nõ ſic ſcripta ſit. Nec cõuenit Apoſtolus de euangelio adducere authoritatẽ: niſi cum expreſſione dicentis, ſed ſumit᷑ hæc de Leui. 9. Nõ morabitur apud te merces mercennarii tui vſq; mane &c. Sed nunqd iſti ſumptus ſunt merces? Dicit Aug. in glo. ꝙ ſic. Nõ tamen venale eſt euangeliũ vt pro iſtis p̃dicetur. Merces. n. quãdoq; dicit᷑, qd homini redditur ꝓ pręmio finali: & ſic abſit, ꝙ p̃dicatorum merces ſint hmõi ſumptus: quãdoq; dicitur merces ſolum, quo qs fit dignus laborãdo. Et hoc mõ large hic dr̃ merces. Et ideo dicit Aug. Accipiant ergo &c.

Deinde cum dicit. ADVERSVS p̃ſbyterum.) Agit de correctiõe p̃ſbyteri, dicẽs. ꝙ PRESBYTERI q bene pręſunt duplici honore ſunt honorandi, ſed mali ſunt corrigẽdi. Circa quod tria facit. Primo dicit, ꝙ faciliter eorum accuſatio nõ admittatur. Secũdo ꝙ culpabiles ſunt publice corrigendi, ibi. PECCANTEM &c.) Tertio ꝙ nõ damnent᷑ temere. ibi. SINE p̃iudicio &c.) Dicit ergo. TV MAIOR preſbyter, noli aduerſus p̃ſbyterum &c. Duo ſufficiũt, ſi boni ſunt: cuius ratio eſt in glo. qa nõ eſt facile accuſanda tam alti ordinis pſona, quę ſit vice Chriſti. Sed hoc nõ videtur ſufficere: qa aliorum accuſacio, nõ niſi ſub duobus, vel tribus teſtibus admittitur. Deut. 19. In ore duorũ vel triũ teſtiũ peribit, qui occidetur &c. Vnde notandum ꝙ aliud eſt accipere accuſationem, & aliud cõdemnare accuſatum. ſecũdum nõ debet iudex, niſi cũ teſtibus cõuictus fuerit dãnandus: & hoc in hoĩbus: ſed in ſacerdotem, nec debet accuſationem recipere, niſi ſit euidens.

Deinde cum dicit. PECCANTEM &c.) Oſtendit, quomodo puniatur ſi ſibi probetur. & primo oſtendit ꝙ publice corrigat eum. Secundo adiurat eum, ꝙ obſeruet iſtam, ibi. TESTOR CORAM &c.) Dicit ergo Peccantes tam preſbyteros, q̃ quoſcunq;, coram omnibus argue. Et quare? VT CAETERI timorem habeant.) Proceditur tamen aliter in correctione fraterna, aliter in iudiciaria: quia iudex gerit perſonam publicam: & ideo debet intendere bonũ cõe, quod ledit᷑ per peccatũ publicũ: qa multi ſcandalizantur. Et ideo iudex eccleſiaſticus ſic debet publice punire, vt alii ędificentur. Eccle. 8. Quia non cito profertur contra malos ſententia, abſq; vllo timore filii hominum ꝑpetrant mala. Prouer. 19. Peſtilente flagellato, ſtultus ſapiẽtior erit &c. Nota ꝙ dicit. CORAM omnibus.) Sed contra. Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum &c. Reſpondet Augu. in Glo. Diſtingue tpa, & peccatũ: qa aliud eſt occultũ, aliud publicum. Sed primũ indiget occulto remedio. i. occulte arguendũ: & de hoc loquitur dñs. Vñ dicit in te. ſ. ſolo Peccatum publicum & occultum.

quaſi

quaſi occulte. Sed Apoſtol' loqoit hoc loco de pctō publico, qđ publica pœna indiget. Et hoc ſignificat' i mortuis, quos dñs ſuſcitauit. Mat. 9. Puellā intra domū, p quod occultū peccatū intelligitur. Vñ & tūc eiecit turbā: ſed Luc. 7. Filiū viduę extra portā coram oībus: per quod oſtendit' publicū peccatū publice puniendum.

Deinde cum dicit. TESTOR &c.) Quia iudex eccleſiaſticus maxime gerit, in iudicādo, perſonā dei: ideo p deū atteſtandus eſt, ꝙ iuſte iudicet. Sic.n. debet agere coram oībus, ꝙ nō deſpiciat iudiciū dei. Vbi tria oñdit. Primū eſt authoritas diuina: quia deus pſ authoritate iudicabit. Ideo dicit. CORAM DEO.) Geñ. 18. Iudicas oēm terrā. Itē Chriſtus hō ſicut in iudicio cōpacens. Io. 5. Poteſtatē dedit ei iudiciū facere: quia fili' hoīs eſt &c. Et ideo dicit. ET CHRISTO IESV.) Itē angeli ſicut miniſtri. Mat. 25. Cum venerit filius hoīs in maieſtate ſua, & oēs angeli eius cum eo: tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuę &c. Ideo addit CORAM angelis.) Iob. 10. Inſtauras teſtes tuos contra me &c.

Deinde cum dicit. SINE pīudicio &c.) Remouet temeraciū iudiciū, dicens. SINE pīudicio.) Vt. ſ. non temere pcedas: ſed cū deliberatione nihil faciens. ſ. declinando in aliquā partē. Vel SINE pīudicio). i. ſine pręcedēti diſcuſſione. Eccl. 11. Sine iudicio nihil facias graue. Iob. 29. Cauſam quā neſciebam, diligentiſſime inueſtigabam: alias nō eſſes medius inter ptes. Exo. 23. Nō declinabis in iudicio pauperis.

Deinde cū dicit. MANVS cito &c.) Agit de pmotione, & hoc videt' eſſe ratio primi. Sicut.n. non debet cito punire: nec cito promouere. i. ordinare de facili ad ſacros ordines. Supra. 3. Et hi pbabent' primū &c. Nu. 11. Cōgrega ad me ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael, quos tu noſti, ꝙ ſenes ſint populi, ac magiſtri. q. d. illos quos tibi cōſtat idoneos eſſe. Et quare? Neq; cōmunicaueris &c. qa ſi inordinate pmoueas, & ex hoc contingat peccatū eis, vel in plębe: hoc tibi imputabit'. Vel cōmunicat alienis: quia nō corrigit, cū poteſt Ro. 1. Digni ſūt morte, nō ſolum qui faciunt ea, ſed etiam qui conſentiont facientibus. Eſa. 52. Pollutum noli tangere.

Deinde cū dicit. TEIPSVM &c.) Oñdit quomodo habeat ſe ad ſeipſum: & hoc ſatis rationabiliter: qa contingit, ꝙ aliqs ita feruet ad alios, ꝙ ſe negligit: Vñ pcio hortat' eū ad caſtitatē. Scđo ex hoc repcimit īmoderatā eius abſtinentiā, ibi. NOLI adhuc &c.) Dicit ergo. Tu qui alios debes corrigere. TEIPSVM caſtū &c.) prīæ Corin. 9. Caſtigo corpus meū, & in ſeruitutē redigo: ne cū aliis pdicauero, ipſe reprobus efficiar. Iſte ſiquidem Timotheos erat nimię abſtinētię: & ad vitādum carnis peccata corpus macerabat. Eccle. 2. Cogitans in corde meo abſtrahere a vino carnē meā &c. Et qa pptec hoc fuit infirmus totaliter: iō dicit ei. NOLI adhuc poſtq̄ es infirmos &c. Et quare? Quia Leui. 2. Quicqd obtuleris ſacrificii ſale. ſ. diſcretionis cōdies. Ro. 12. Rōnabile obſequiū veſtrū &c. & ideo dicit. VTERE vino, ſed modico) nō ad ebrietatē. Eccſici. 31. Exultatio aīę & cordis vinum moderate potatū &c. PROPTER ſtomachū tuum, & frequentes infirmitates tuas). ſ. qoę tibi ex abſtinētia puenerūt. Gloſ. Laborandū.n. eſt, vt ſi fieri pōt cœptum officiū gradatim pmoueat' potius, q̄ p incōſiderationē diminuat'. Sed notandū eſt, ꝙ ſanabat Paul' infirmos, & mortuos ſuſcitabat: & tamē Timotheū curat conſilio medicinę: p quod datur intelligi, ꝙ nō ad oēs vtebat' miraculis: ſed quādo expediebat pptet fidē.

Deinde cum dicit. QVORVMDAM &c.) Oſtendit qualiter intelligēda ſunt duo, q̄ dixit. ſ. ſine pręiudicio nihil in condēnationibus fiendū. Item manus cito &c. Et primo primū. Scđo ſcđm. Quantū ad primum dicit. QVORVMDAM &c.). q. d. Superius dixi ſine pīudicio &c. Tñ debes adhibere cōſiderationē: qa quędā peccata ſunt notoria: & hęc nō indigent examinatione: q̄dā occolta, & hęc indigent. Vñ in iſtis vere intelligit' ſine pīudicio, nō in primis: qa illa pcedūt iudiciū: iſta vero ſubſequunt'. ſ. manifeſtatio per diſcuſſionē, nō tunc publicandā. Prouer. 27. Quō in aquis reſplendēt vultus pſpicientiū, ſic corda hoīum manifeſta ſunt prudentib'. Scđo dicit. MANVS cito &c.) Quod dicit eſſe intelligendum in nō manifeſte bonis: quia ſimiliter facta bona quorūdā manifeſta ſūt. Mat. 5. Videāt opa veſtra bona & glorificent patrē veſtrum &c. Io. 3. Qui aotē facit veritatem, venit ad lucem: vt manifeſtent' eius opa &c. QVAE aliter ſe habent. i. quę nō ſunt manifeſta, abſcondi nō poſſunt: quia Mat. 10. Nihil opertum quod non reueleť: & occultum, qđ non ſciatur &c. quia vel in futuro, vel etiam hic omnis iniquitas manifeſtatur. Et in his nō eſt facilis impoſitio.

Cap. VI.

Q Vicunq; ſub iugo ſunt ſerui: ſuos dños omni honore dignos ducāt: ne nomen dei, & doctrina male audiat. Qui vero fideles habent dños, ne contemnant: qđ fratres ſint: ſed magis inſeruiant: qđ fideles ſint ac dilecti: qui beneficētię pticipes ſunt Hæc doce: & exhortare. Si quis diuerſam ſequitur doctrinā: & nō accedit ſanis ſermonibus dñi noſtri Ieſu Chriſti: & ei, quæ ſecundū pietatē eſt doctrinæ: is inflatus eſt: nihil ſciens: ſed inſaniēs circa quæſtiōes, ac diſputationū pugnas: ex quibus naſcitur inuidia: cōtentio: maledicentia: ſuſpitiones malæ: ſupuacaneæ conflictationes hominum mente corruptorū: & quibus adēpta eſt veritas: qui exiſtimant quæſtū eſſe pietatē. Seiūgere ab his, qui eiuſmodi ſunt. Eſt autē quæſtus magnus: pietas cū animo ſua ſorte cōtēto. † Nihil.n. intulimus in mundū: videlicet nec efferre quicq̄ poſſumus: ſed habentes alimenta: & quibus tegamur: his contenti erimus. Eccle. 5. Iob. 1.

Q Vicunq; ſunt ſub iugo ſerui: dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur: ne nomen domini, & doctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent dños: nō cōtemnāt: quia fratres ſunt: ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt & dilecti: qa beneficii participes ſunt. Hæc doce, & exhortare. Si quis aliter docet, & nō acquieſcit ſanis ſermonibus dñi noſtri Ieſu Chriſti: & ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ, ſuperbus, nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones, & pugnas verborū, ex quibus oriūtur inuidiæ, cōtentiones, blaſphemiæ, ſuſpitiones malæ, cōflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati ſunt: exiſtimantiū quæſtū eſſe pietatē. Eſt autē quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil.n. intulimus in hunc mundū, haud dubiū, quia nec auferre quid poſſumus. Habētes autē alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.

S VPRA Apoſtolos Timotheum inſtruxit de vſu ciborum, & de perſonis, quibus eccleſia miniſtrabat alimenta: hic agit de aliis perſonis ad populum eccleſię pertinētibus. Et primo de perſonis infimi ſtatus. Secundo de perſonis maioris ſtatus, ibi. DIVITIBVS &c. Circa primum tria facit: quia primo ponit inſtructionem de ſeruis. Scđo arguit contrariam aſſertionem, ibi. SI QVIS habet &c.) Tertio monet vt cōtraria vitet, & ſeruet pdicta, ibi. CVM aūt &c.) Itē prima in duas: qa primo oſtēdit, quid ſit tenēdum. Secundo docet hoc eſſe docēdū, ibi. HAEC doce &c.) Item primo oſtendit, qualiter ſe habeant ſerui ad dños infideles. Secundo qualiter ſe habeant ad fideles, ibi. QVI autem &c.) Dicit ergo. Quicunq; ſerui ſunt ſub

iugo.ſ.propter ſeruilem conditionẽ,quę dicitur iugũ ſi
militudinarie:qa ſicut boues continentur ſub iugo: vt
non liceat eis ire,quo velint ita ſerui ſub dño,vt non li/
ceat eis,qd velint facere.Gal.5. Nolite iterum ſub iugo
ſeruitutis cõtineri. OMNI honore).i. debita reueren
tia.Ephe.6.Serui obedite dominis carnalibus,cũ omni
timore, & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut
Chriſto &c.Cuius ratio eſt: NE NOMEN &c. Si.n.do
mini ifideles,ſeruos ſuos intuitu fidei rebelles ſentirẽt,
damnarẽt nomẽ Chriſti: & blaſphemarent doctrinam
noſtram.Ro.2.Nomen Chriſti p vos blaſphemat. Q ui
ergo infideles habent dños.illis obediant: ne nomẽ dei
&c.Sed quomodo fidelibus? Q VI autem &c.) NON
contemnant quod quãdoq; cõtingit,quando familia/
ritas infimis exhibẽtur.ſ.q erigantur in ſuperbiã.Pro/
uer.30.Per tria mouetur terra,& quartũ non poteſt ſu
ſtinere:per ſeruum cũ regnauerit &c.Et huius ratio eſt
ſecũdum Philoſophũ:quia homines in talibus paralo/
gizant q ſi in vno vident ſe æqoales,credũt,q ſint om/
nibus æquales:& nolũt illis in aliquo ſubdi.Sicut in ci/
uilibus:qoia populus nõ eſt ſubiectus credunt, q ſint
totaliter ęq̃les nobilibus. Et ſic poſſet cõtingere,q ſerui
videntes ſe in aliquo.ſ.fide ęquales dominis,reputẽt ſe
æquales ſimpliciter.Et ideo dicit. NON cõtẽnãt &c.)
Et ponit tria.Primũ eſt fidei donum.Vñ dicit. Q VIA
fideles ſunt: & hoc valde magnũ eſt:quia p fidem viuit
iuſtus.Itẽ per eam vincitur mũdus. Scdm eſt dignitas
diuinę dilectionis:ideo dicit. DILECTI) .ſ.excellen
tius aliis creaturis:quia adoptanẽ in filios dei.1.Ioã.3.
Videte,qualẽ charitatem dedit nobis deus pater:vt fi/
lii dei nominemur,& ſimus &c. Tertiũ eſt beneficiũ gra
tię:ideo dicit. Q VIA beneficii participes ſunt.ſ.quã
tum ad ſacramentũ dñi.1.Corin.10.Panis quẽ frangi/
mus,nõne cõmunicatio corporis dñi eſt?ps. Particeps
ego ſum oium timentiũ te &c. HAEC doce).ſ.neſciẽ
tes,& exhortare,vt impleãt ſcientes.Ti.2.Hęc loq̃re &c.

Deinde cũ dicit. SI Q VIS &c. Excludit contrariã
aſſertionem.Et primo modũ falſę doctrinę.Secũdo ra/
dicem,ibi. SVPERBVS &c.Tertio effectum eius, ibi.
EX Q VIBVS &c.)Si vis ſcire,quę doctrina ſit erronea
hoc oſtendit ex tribus. Primo ſi ſit cõtra doctrinã eccle
ſiaſticam. Et ideo dicit. SI Q VIS aliter docet.).ſ.q̃
ego,& alii Apoſtoli.Q uãtũ ad primũ.Gal.1.Si quis vo/
bis euangelizauerit pter id,quod accepiſtis, anathema
ſit. Doctrina.n.Apoſtolorũ & pphetarũ dicit canonica
quia eſt quaſi regula intellectus noſtri. Et ideo nullus
aliter debet docere.Deut.4.Nõ addetis ad verbũ,quod
loquor vobis,neq; auferetis ex eo.Apoc.vlt. Si quis ap/
poſuerit ad hęc apponet deus ſuper illum plagas ſcrip
tas in libro iſto &c.Q uantũ ad ſecũdũ dicit. ET NON
acquieſcit &c.)Nã dñs Ieſus venit,vt teſtimoniũ perhi/
beat veritati.Io.18.In hoc natus ſum: & ad hoc veni in
mundum:vt teſtimoniũ perhibeã veritati &c. Et ideo
miſſus eſt a patre,ſicut doctor,& magiſter.1.Macha.2.
Ipſum audite ſemp:& ipſe erit vobis pater &c. Et ideo
erroneus eſt,quicunq; NON acqeſcit ſermonibus ei9)
1.Reg.15.Q uaſi peccatũ ariolãdi eſt,repugnare: & qua
ſi ſcelus idololatrię,nolle acquieſcere.Et dicit SANIS)
quia in Chriſti ſermonibus nihil eſt corruptionis.nihil
falſitatis,vel peruerſitatis: quia ſunt ſermones diuinæ
ſapientię.Prouer.8.Iuſti ſunt ſermones mei:non eſt in
eis prauũ quid:neq; peruerſum.Recti ſunt intelligentib9
& æqui inuenietibus ſcientiã.Q uantũ ad tertiũ. Pro/
uer.6.Conſerua fili mi pcepta patris tui,& ne dimittas
legẽ matris tuę &c.Vnde dicit. ET EI quę ſecũdum
pietatẽ eſt doctrinę).ſ.eccleſiaſticę. Hęc pietas eſt p cul/
tum dei.Tit.1.Secũdum agnitionẽ veritatis, quę eſt ſe/
cundũ pietatẽ. Radix autem erroris eſt duplex.ſ.ſup/
bię affectus:& defectus intellectus. Q uantũ ad primũ
dicit. SVPERBVS &c.)Dicitur antẽ ſupbia radix er/
rorum dupliciter,Primo qa ſuperbi volũt ſe intromit/
tere de his.ad quę nõ attingũt:& ideo neceſſe eſt, q er/
rent,& deficiãt.Eſa.16. Supbia eius,& arrogantia eius,
& indignatio eius plus q̃ fortitudo eius &c.Itẽ quia nõ
ſunt intellectũ alteri ſubiicere:ſed innituntẽ ſuę prudẽ
tię:& ideo nolũt obedire ſcripturę ſacrę. Cõtra hoc di/
citur.Prouer.3.Ne innitaris prudẽtię tuę.Prouer.11.Vbi
humilitas,ibi ſapiẽtia.Itẽ defectus intellectus. Vbi ſciẽ

Vñ cognoſcatur error doctrinę.

Duplex radix erroris.
Error ſuperbię duplex

dum eſt:q ſicut in corpore,ſanitas eſt quędã ęqualitas
humoꝝ,ita veritas eſt q̃dã ęqualitas in intellectu:quia
veritas eſt adęquatio rei,& intellectus. Vñ ſicut infirm9
quãdo nõ habet ęqualitatẽ cõplexionis,ad modica cõ/
traria accidẽtia lęditur:ſic in intellectu quando homo
nõ fundatur in veritate:nec habet virtutem,per quam
poſſit iudicare veritatẽ in qualibet q̃ſtionis difficultate
incidit in errorẽ. Vñ dicit. LANGVENS circa quęſtio
nes &c.Sap.9.Homo infirmus,& exigui tẽporis,& mi/
nor ad intellectũ iudicii & legũ &c.Sicut dicit Boe. ita
ſe habet intellectus ad rationẽ: ſicut circulus ad cẽtrũ.
Ratio.n.diſcurrit cõſiderãdo actus,ac defectus: & habi
tudinẽ vnius rei ad aliã.Et niſi reſoluat vſq; ad intelle/
ctũ veritatis:vana eſt ratio. Vñ qñ accipit veritatẽ rei,
hẽt eam quaſi centrũ.Q uidã autẽ diſcurrũt, & non at
tingunt.2.Ti.3.Semp diſcẽtes, & nunq̃ ad ſcientiã veri
tatis peruenientes &c.Et ideo dicit. CIRCA q̃ões).i.
nõ puenientes ad ipſum centrũ.Et dicit. Q VAESTIO
NES.) qa in aliqbus dubitationẽ facit ex parte rei: in
aliqbus ex parte verboꝝ,& nolum.Et iõ dicit. Q VAE
STIONES.) Q uãtum ad primũ.ſ. de rebus ſupra.1.
Q uę q̃ſtiones pſtant magis q̃ ędificationem dei,quę eſt
in fide &c.(Q uantũ ad ſcdm dicit. PVGNAS verbo/
rum.)Prouer.19.Q ui tantũ verba ſectatur, nihil habe
bit &c.Et dicit. PVGNAS verboꝝ: qa de hac q̃one fit
diſſentio ex verbis tantũ orta:qa dñs dicit.Io.8. Si fili9
vos liberauerit,vere liberi eritis &c.& Mat.17. Ergo li/
beri ſũt filii. Ex quo volebãt,q oẽs catholici, filii dei eſ
ſent,& filii liberi.Sed eſt pugna verboꝝ: qa dñs loquit
ibi de libertate ſpirituali,nõ de carnali.

Deinde cũ dicit. EX Q VIBVS &c.) Ponit effectũ
erroris.Et primo ponit ipſum effectũ.Scdo manifeſtat
q̃dã quę dixerat,ibi. EST autẽ q̃ſtus &c.)Itẽ prio oñ/
dit quę mala ſequanẽ ex falſa doctrina. Scdo in qbus
ibi. HOMINVM mente &c.Inter mala vero q̃ ponit.
q̃dam ſunt intus in corde.q̃dam exterius. Interius ſũt
inordinati motus reſpectu boni,vel reſpectu mali. Re/
ſpectu boni eſt inuidia, quę eſt triſtitia de bono alieno.
Vñ dicit. INVIDIAE &c.)Q uod poteſt intelligi, vel
in pposito,vel vniuerſaliter:qa cũ aliqui laborãt nõ ad
veritatẽ,ſed ſolũmodo ad verba,nõ vidẽt,ſi aliqs peccua
let.Iob.5.Paruulũ occidit inuidia. Itẽ in pposito:quia
ſi ſerui habenẽ,vt liberi,& nõ ſubditi, dñi inuidebũt,&
dolebunt ſeruos ſibi æquari. Ex inuidia vero homo in/
ſurgit cõtra primũ,cui inuidet.Et hoc eſt CONTEN/
TIO.) Prouer.20.Honor eſt hoi,q ſe ſeparat a cõtẽtio
nibus &c.Itẽ cõtra deũ.& hoc eſt BLASPHEMIA.) .2.
Pet.2.Q uę ignorant blaſphemãtes &c. Reſpectu vero
mali eſt ſuſpitio.Vñ dicit. SVSPITIONES malæ).ſ.
dñoꝝ aduerſus Chriſtianos,q̃ſi libertatẽ ad lucrũ finxe
rimus. Vel q ſolũ tota doctrina Chriſtiana eſſet inuen
ta,vt ſerui fierent liberi.Eccl'ici.3.Multos ſupplantauit
ſuſpitio illoꝝ,& in vanitate detinuit ſenſus illorũ &c.
Et ex iſtis ſequũtur cõflictatiões aduerſus fideles. Geñ.
13.Facta eſt rixa inter paſtores gregũ Abrahã & Loth.
Sed hoc nõ eſt in cordibus oium,ſed quorũdã.Et ponit
tres eoꝝ cõditiones.q̃rum prima ptinet ad defectũ lu/
minis naturalis.Scda ad defectũ cognitionis.Tertia ad
vitiũ inordinatæ affectionis. Q uantũ ad primũ dicit,
HOMINVM mẽte corruptoꝝ.i.ratione etiã naturali,
qui habẽt peruerſum iudiciũ.ps.Corrupti ſunt, & abho/
minabiles facti ſunt &c. Q uãtũ ad ſcdm dicit. VERI/
TATE.) .ſ.cognitionis eius priuati ſunt.Oſee.4.Non
eſt veritas,& nõ eſt miſericordia:& nõ ſciẽtia dei in ter
ra &c.Q uãtum ad tertiũ dicit. EXISTIMANTIVM.
&c.).i.q cultus dei ordinetẽ ad quęſtũ,& acqſitionẽ di/
uitiaꝝ.Sap.15.Exiſtimauerũt luſum eſſe vitam noſtrã,
& cõuerſationẽ vitę cõpoſitã ad lucrũ,& oportere vnde
cunq; etiã ex malo acqrere.Hoies ergo hmõi, q hoc cre
dunt,de facili cõtẽnunt,& incidunt in mala pdicta.

Deinde cũ dicit. EST autẽ &c.) Probat vltimo di/
ctum.ſ.quęſtũ eſſe pietatẽ.Et primo oñdit,q̃ õ pietas
habet ſe ad q̃ſtum.Scdo oñdit,q nõ conſiſtit in quęſtu
diuitiaꝝ exterioꝝ,ibi. NAM qui volunt &c.) Itẽ prio
oñdit primũ.Scdo rationẽ aſſignat,ibi. NIHIL enim
&c.)Dicit ergo.Iſti dicũt Q VAESTVM eſſe pietatẽ:)
ſed EGO dico,q pietas eſt q̃ſtus:) ſed illaꝝ diuitiarũ,
quę aut ſufficientiã.Et hoc conſiſtit in duob9.In vno
principaliter

Sanitas corporis & animi vel inſirmitas.

principaliter.ſ.pietate,quę ordinat alia in deũ & proſi
mum. Et hęc ſunt virtutes,& dona gratię. Sap.7. Infin
tus eſt theſaurus hoibus,quo qui vſi ſunt participes fa
cti ſunt amicitiæ dei &c. Secũdo in ſuſtẽtatiõe vitę. Vñ
dicit. CVM ſufficientia).i.in his,q̃ ſunt neceſſaria ad
vitam. Mat.6. Quęrite primum regnum dei & iuſtitiã
eius &c. ſupra.4. Pietas,ad omnia vtilis eſt.

Deinde cũ dicit. NIHIL .n.&c.) Aſſignat rationem
huius. Et primo ex humana cõditione. Secũdo ex eius
neceſſitate,ibi. HABENTES &c.) Conditionẽ autẽ po
nit.quãtũ ad duo.ſ.quantũ ad principiũ: quia nihil in
tulimus &c.q.d. Sufficit neceſſitas, nõ ſuperfluitas:qa
NIHIL Intulimus in hunc mũdũ. Iob.1. Nudus egreſ/
ſus ſum de vtero matris meę &c. Itẽ quantũ ad finem:
quia NIHIL auferemus) ps. Dormierunt ſomnũ ſuũ,
& nihil inuenerũt oẽs viri diuitiarum in manibus ſuis.
Iob.27. Diues cũ dormierit,nihil ſecum afferet.aperiet
oculos ſuos.& nihil inueniet &c. Eccle.5. Quo venit,ſic
reuertetur &c. Quãtũ ad neceſſitatẽ:qa hæc bona ſunt
propter neceſſitatẽ & indiget homo cõtra interiora cõ
ſumentia & hęc ſunt alimẽta:& cõtra exteriora corrũ/
pentia:& ſic indiget homo tegumẽtis veſtiũ & domorũ.
Heb.vlti. Sint mores ſine auaritia contenti preſentibus
&c. Eccleſiaſtici.29. Initium vitæ hominis aqua,& pa
nis,& veſtimentum,& domus protegẽs turpitudinem.

Cæterum qui volũt diteſcere:incidũt in tenta/
tionem & laqueũ: & cupiditates multas:ſtultas:
Eccle.10. ac noxias:quæ demergũt hoĩes in exitium & in/
teritum. † Siquidem radix omniũ malorũ eſt
ſtudium pecuniæ:quam quidẽ dum appetunt:
aberrauerunt a fide:& ſeipſos implicuerũt dolo/
2.Thi.2. ribus multis. Tu vero homo dei:iſta fuge: † Se
ctare autẽ iuſtitiam:pietatẽ:fidem:charitatem:pa
tientiam:manſuetudinem. Certa bonũ certamẽ
fidei:apprehende vitã æternam:ad quã, & voca/
tus es: & profeſſus es bonam profeſſionem corã
multis teſtibus. Præcipio tibi in conſpectu dei: q
viuificat omnia:& Ieſu Chriſti: qui teſtatam fe/
cit ſub Pontio Pilato bonam profeſſionem: vt ſer
ues præceptum: immaculatus: irreprehenſibilis:
vſq; ad apparitionẽ domini noſtri Ieſu Chriſti.

Nam qui volunt diuites fieri:incidunt in ten/
tationem,& in laqueum,& deſideria multa inu/
tilia,& nociua: quæ mergunt homines in interi/
tum,& perditionem. Radix.n.omnium malorũ
eſt cupiditas:quã quidam appetentes, errauerũt
a fide,& inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu au
tem o homo dei,hæc fuge. Sectare vero iuſtitiã:
pietatem:fidem:charitatem:patientiam:manſue
tudinem. Certa bonum certamen fidei: apprehẽ/
de vitam æternam: in qua vocatus es & cõfeſſus
bonam cõfeſſionem coram multis teſtibus. Præ
cipio tibi coram deo,qui viuificat omnia:& Chri
ſto Ieſu,qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pi
lato bonam confeſſionem: vt ſerues mandatum
ſine macula irreprehenſibile, vſq; in aduentum
domini noſtri Ieſu Chriſti. Lec. II.

SVPRA oſtendit Apoſtolus,quid ſit queſtus Chri/
ſtianis expediens,quia pietas cum ſufficientia: hic oſtẽ/
dit,q̃ quęrentes ſuperfluum quęſtũ diuitiarum incur/
runt damna multa. Et primo oſtendit mala,quę ſequũ
tur ex inordinato appetitu diuitiarum. Secundo aſſi/
gnat rationẽ,ibi. RADIX .n.&c.) Mala autẽ:quę ſe/
quuntur,ſunt duplicia. Quędã.n.oriuntur ex hoſte ex
terior:i quędã vero a concupiſcentia interiori,ibi. DE
SIDERIA &c.) Dicit ergo.ſimus cõtenti alimẽtis &c.
quia QVI volũt &c.) Et non ad neceſſitatem:ſed ad
abundantiam diuitiarũ, INCIDVNT &c. Eccle.10. Ni
hil eſt iniquius,q̃ amare pecuniã &c. Eccle.5. Qui amãt
diuitias,fructus non capient ex eis &c. Et ponit duo.ſ.
TENTATIONES, & laqueum:) quia primo tẽtant, in
quantum diuitię alliciũt,& inducũt ad aliqua peccata.
1.Theſ.3. Ne forte tẽtauerit vos, qui tẽtat &c. 1. Corin.
10. Tentatio vos nõ apprehẽdat,niſi humana &c. ET
LAQVEVM:) quia diuitię ſunt nõ hñtibus, ad tenta/
tionem: habẽtibus in laqueũ: quia non libenter reddũt
eas quas auferũt. Prouer.21. Qui congregat theſauros
lingua mẽdacii,vanus & excors eſt &c. Ex parte interiu
ti ponit tria mala. Primo,quod incidit IN DESIDE/
RIA multa. Perfectio.n.hoĩs eſt q̃ cor eius congrege
tur in vnum: quia quanto aliquid eſt magis vnũ tanto
eſt deo ſimilius ei qui vere vnus eſt. ps. Vnã petii a dño
&c. Sed cõtra hoc patitur quęrens diuitias:qa cor eius
trahitur ad diuerſa. Oſeę.10. Diuiſum eſt cor eorũ, nũc
interibunt &c. Et hoc ideo, quia vbi eſt theſaurus tuus
&c. Mat.6. Itẽ ſunt inutilia huiuſmodi deſideria multi
pliciter. Primo qa INVTILIA ſunt ſpiritualiter:quia
diuitię non ducunt ad beatitudinẽ. Sap.5. Quid nobis
profuit ſuperbia: aut quid diuitiarum iactãtia contu
lit nobis? &c. Eccle.5. Qui amat diuitias, fructus nõ ca
piet ex eis &c. Item temporaliter. quia non dant, quod
promittũt. Eccle.6. Eſt aliud malũ, quod vidi ſub ſole:
& quidem frequẽs apud homines, vir cui dedit deus di
uitias,& ſubſtãtiam,& honorẽ: & nihil deeſt aĩę eius ex
oĩbus quę deſiderat: nec tribuit ei poteſtatẽ deus, vt co
medat ex eo: ſed extraneus homo deuorabit illud &c.
Tertio ſunt NOCIVA.) Eccle.5. Diuitię cõſeruatę in
malũ dñi ſui &c. Et oſtendit, quomodo ſunt nociuę: qa
MERGVNT in interitũ).ſ.in preſenti. Propter diuitias
multi perierunt. Itẽ in futuro. Vnde dicit. ET PER/
DITIONEM.) Act.8. Pecunia tua tecum ſit in perdi/
tionẽ. Vel vtrũq; refertur ad ſpirituale dãnũ. INTERI/
TVM) .i.mortem ęternã. Ro.9. Suſtinuit in multa pa
tientia vaſa irę apta in interitũ &c. ET PERDITIO/
nem.i.pœnã ęternã,quæ dicitur mors, propter pœnã
dãni: quia ſunt quaſi perditi damnati.dũ non poſſunt
redire in domũ ſuam.ſ.ęternitatis. Iob 21. In diem per
ditionis ſeruabitur malus,& ad diẽ furoris ducetur.

Diuitię ſunt ĩ
utiles,
Spiritualiter
Tẽporaliter
Æternaliter

Deinde cum dicit. RADIX &c.) Oſtenditur ratio hu
ius.& hoc ex duobus.ſ.ex natura cupiditatis,& experiẽ
tia,ibi. QVAM quidã &c.) Dicit ergo incidunt in tẽ
tationem. Quare? Quia RADIX oĩum malorũ.&c.
Vbi notandũ eſt,q̃ ſecundũ quoſdã,cupiditas ſumitur
tripliciter. Quandoq; pro auaritia,ſecũdũ q̃ eſt ſpecia
le peccatũ.ſ.inordinatus amor habendi diuitias. Quã
doq; prout eſt genus pctõrum oĩum, ſecũdũ q̃ impor/
tat inordinatum appetitũ rei tẽporalis,& hoc includit
in omni peccato: quia eſt cõuerſio ad bonum cõmuta
bile. Sed ſic non eſt radix,ſed genus oĩum. Tertio mõ
prout eſt quędam inordinatio animi ad cupiendũ bo
na temporalia inordinate:& hæc eſt habituale tantum
peccatum,& non in actu:ſed eſt quędã radix oĩum pec
catorum. Et dicitur CVPIDITAS radix, & ſuperbia
initium. Eccleſiaſtici.10. Initiũ omnis peccati eſt ſuper
bia &c.quia ſuperbia dicit corruptionẽ animi ad rece/
dendũ a deo. Arbor autẽ a radice habet alimentũ:& ſic
peccatũ ex parte cõuerſionis ad bonũ commutabile ſu
mit nutrimentum. Sed credo q̃ loquitur de cupidita/
te ſecũdũ quod eſt ſpeciale peccatũ. Vnde dicit, qui vo
lũt diuites fieri &c. Et hęc eſt inordinatus amor pecunia
rũ. Et ideo dico,q̃ auaritia eſt radix oĩum. Oĩa.n.pec/
cata conſiſtunt in appetitu. & ideo origo peccatorũ eſt
ſecũdũ originẽ appetibiliũ. Origo.n.appetibiliũ. proce
dit ex fine. Et iõ q̃tũ aliquod peccatũ habet finem ma/
gis deſiderabilem,tanto eſt peius. Finis autem alicuius
peccati eſt deſiderabilis propter duo.ſ.ꝓpter ſeipſum.
& hęc eſt excellentia: quia ad hoc homo bonum illud
vult,vt excellat. Et hęc eſt ſuperbia q̃ eſt initium omniũ
peccatorum. Itẽ propter aliud,& hoc eſt, quod ad oĩa
valet:& huiuſmodi ſunt diuitię: quia per hoc credunt
ſe hẽre oĩa. Ex iſta parte, auaritia ẽ radix oĩum malorũ.
Deinde cũ dicit. QVAM qdã &c.) Oñdit idẽ p expe/

Cupiditas,
cõe qd ſigni
ficat ad oĩa
pctã,vel ſpãe
le viuum.

Cupiditas eſt
radix, ſupbia
eſt pricipiũ.

rientiā,& dicit. APPETENTES:) quia quāto magis habentur diuitiæ, tāto magis deſiderant. Eccle.5. Auarus nō implebit pecunia. Et incidūt primo in dānum ſpirituale. Vnde dicit. ERRAVERVNT a fide) Cuius ratio eſt: quia per ſanam doctrinā fidei prohibent multa illicita lucra, a quibus deſiſtere nolunt: & inueniūt ſibi aliā doctrinā, vbi eis ſit ſpes ſalutis. Et hoc ſpāliter faciūt vſurarii. Secūdo quia INSERVERVNT ſe doloribus multis) etiā in preſenti: qa ſollicitudo in acquirendo: timor in poſſidendo: dolor in amittēdo. Iob.20. Cū ſatiatus fuerit diuitiis, arctabitur, ęſtuabit, & omnis dolor irruet in eum &c. Et multo magis in futuro.

Deinde cū dicit. TV AVTEM &c.) Monet ad ſequēdum ſanā doctrinā, & vitandā malā. Et. 1. exponit viā, quā ſequatur. Secūdo alligat eū inductione pcepti, ibi. PRÆCIPIO &c. Item primo hortatur ad vitandū peccata pdicta. Secundo oſtendit quid agat, ibi. SECTARE vero &c.) Et quia ſeruus debet imitari dñm ſuū: qa dicit vt Eccleſiaſtici. 10. Scdm iudicē populi, ſic & miniſtri eius. iō dicit. O HOMO dei.) q.d. Tu deditus ſeruituti dei. ps. Ego ſeruus tuus. 1. Ioh. Qui dicit ſe in illo manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Si igit tu es homo dei debes facere ſicut Chriſtus fecit. Qui vt habetur Io.6. Fugit, cū eum volebant facere regē. Heb.12. Qui ppoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contēpta &c. Ergo ET TV fuge. ps. Elongaui fugiens. Quid ergo faciet? Ad duo hortatur. Primo. ſ. ad ſectandum arma ſpiritualia. Scdo ad certādū in eis. ibi. CERTA bonū &c.) Arma autē ſpūalia aut ſunt ad faciendum bonū: aut ad malum tollerādum. Primū autem eſt, vel in comparatione ad proximū, cui per duo ordinamur. ſ. per iuſtitiā, & pietatē, ſeu miſericordiā: quia primum ſine ſecundo eſt, ſeueritas. Secundū ſine primo, eſt remiſſio. Quātū ad primū, dicit. SECTARE Iuſtitiā: quæ cōpetit prælatis. Sap.1. Diligite iuſtitiā, qui iudicatis terrā &c. Itē quātū ad ſcdm. dicit. PIETATEM,) .i. miſericordiā. Prouer.20. Miſericordia & iuſtitia cuſtodiunt regem, & roboratur clemētia thronus eius. In comparatione autē ad deū primum eſt, quod perficit intellectum FIDES.) Heb.11. Sine fide impoſſibile eſt placere deo &c. Scdm affectū, eſt CHARITAS.) 1.Io.4. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Ad ſuſtinēda mala ſunt duę virtutes. ſ. patientia & manſuetudo: quia homo in malo duas paſſiones inordinatas icurrit. ſ. triſtitiam inordinatā & iram, quę eſt ex ea. Et ideo patientia eſt cōtra inmoderatam triſtitiam. Luc.21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras &c. Deinde inducit eū ad debitū certamen. Et primo qualiter certet. Scdo inducit rationem, inquantum milites dupliciter pugnāt. ſ. quādoq; ad defendendū: quod habent. qñq; ad acquirendū non habita. & hoc imminet ſanctis, primum vt cuſtodiāt habita. ſ. fidem, & virtutes. Et ideo dicit. FIDEI) .i. pro fide cuſtodienda. Eccleſiaſtici. 4. Vſq; ad mortē certa pro iuſtitia &c. Vel FIDEI.) vt per fidem vites peccata. 1.Io.vlti. Hæc eſt victoria, quę vincit mundū, fides noſtra &c. VEL FIDEI) .i. vt alios ad eā conuertas. Et dicit BONVM) .i. legitimū CERTAMEN.) 1.Corin.9. Oīs qui in agone contendit, ab oībus ſe abſtinet. Tūc eſt bonum, quando abſtinet ſe ab omnibus impedimētis. 1.Ti.4. Bonum certamē certaui &c. Secūdo certant ad acquirendum, quę non habēt. Et hęc eſt vita æterna, quę acquiritur per pugnam Mat.11. Regnū cœlorū vim patitur: & violenti rapiunt illud. Et ideo dicit. APPREHENDE) .ſ. quaſi tenens tuo certamine vincas vel certes certamen fidei. Et quo pręmio? Vt apprehendas VITAM ęternam. 1.Corin.9. Nos autem incorruptā.

Deinde cū dicit. IN QVAM vocatus es &c.) Rōnē ponit huius dicti. ſ. APPREHENDE &c.) Et primo rñdet ſecundo. q.d. Dicis. q debeo apprehēdere, ſed non poſſum. Immo potes: quia debet tibi de iure: qa vocatus es in ea a deo, & a rege illius regni. Et ideo debes coronari potiſſime. 1.Pe.2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. 2. rñdet. 1. q.d. CERTA bonum certamē. quia dediſti iuramentū intelligentię: & ideo non licet tibi repugnare. Tu autem confeſſus es &c. Id eſt in conſecutione bonū certamen profeſſus es. Vnde dicit. BONAM confeſſionem) cōfeſſus es. qñ ordinatus es in epiſcopū. 1. Corin. 9. Nā ſi non euāgelizauero &c. vſq; Diſpenſatio credita eſt mihi &c. Vel CONFESSIONEM bonam). ſ. prędicando fidem, vt eam ſerues.

Deinde cū dicit. PRÆCIPIO &c. Obligat eum ad pdicta ex præcepto, quod primo ponit. Scdo manifeſtat quędā dicta, ibi. QVEM ſuis &c.) In pręcepto aūt primo teſtes inducit. Scdo cōmēdat pceptū. Tertio oñdit, quandiu ſeruet pceptum. Teſtes inducit deū prem, & dñm noſtrū Ieſum Chriſtū. Dicit ergo. Te monui: ſed ne credas, q liceat tibi aliter facere PRÆCIPIO tibi:) ſicut tu debes pręcipere ſubditis tuis CORAM deo.) Ad duo induxerat, apprehende, inq̃, & confeſſus es, Et ideo inducit auctorem vitæ qui viuificat oīa. Dicit aūt DEO) qui eſt tota trinitas, qui eſt auctor vitę. Itē HOMINEM Chriſtum,) qui confeſſus eſt ſe eſſe filiū dei: qd eſt bona cōfeſſio fidei noſtræ. Itē cōmēdat mādatū, qa in ſe iuſtū, & rectum, & irreprehenſibile ab aliis. Iob.6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem. Et quādiu eſt ſeruandum? VSQVE in aduentū domini) ly, vſq; dicit finem intentionis .i. vt per obſeruantiam huius mandati, ordines te ad aduentum. Vſq; ad mortē tuā: quia qualis eris in illa: talis inuenieris tūc. Mat.24. Qui perſeuerauerit vſq; in finem &c. Ly, vſq; dicit finē intētiōn

Quam tēporibus ſuis oſtenſurus eſt ille beatus: & ſolus princeps: † rex regnantium: & dñs dominantium: qui ſolus habet immortalitatem: Apoc.17.& 19. lucem habitans inacceſſam: † quem vidit nemo hominum: neq; videre poteſt: cui honor & imperium ſempiternum. Amen. Ioſ.1. 1.Ioſ.4.

Quem ſuis temporibus oſtēdet beatus, & ſolus potens rex regum, & dominus dominantiū: qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem: quem nullus hominum vidit: ſed nec videre poteſt: cui honor, & imperiū ſempiternum. Amen. Lec. III.

SVPRA APOSTOLVS proponens pręceptum Timotheo, præcepit, vt ſeruet prædicta vſque ad aduentum Chriſti. & ideo agit hic de Chriſti aduentu: de quo tria manifeſtat. Prīo q erit tpe cōgruo. Scdo, q manifeſtus erit. Tertio oſtendit authorem aduentus. Quantum ad primum, dicit. QVEM ſuis temporibus oſtēdet. 1.Pet.vlti. Venient in nouiſſimis diebus in deceptione illuſores &c. Et ideo vult oſtendere, q ſi videatur aduentus tardari, tamē ſuo tempore oſtendet. Eccle.3. Omnia tempus habent. Eccle.8. Omni negocio tempus eſt & opportunitas &c. Congruum tempus eſt finis mūdi: quia illud tēpus eſt tempus, meſſis & collectionis fructus. Et ideo oportet, quod veniat in fine. Quātum ad ſcdm, dicit. OSTENDET) .i. manifeſtabit. Licet .n. ſit viſibilis, quātum ad carnem: tñ virtus eius eſt abſcondita: ſed tunc etiā diuinitas eius erit manifeſta ſanctis. reprobi vero ſolum videbunt gloriā carnis. Sed quantum ad tertium dicit, q oſtendet eū deus trinitas. Et circa hoc duo facit: quia primo deſcribit aduentum Chriſti. Secundo in eius commendationē prorumpēs, laudat eum, ibi. CVI honor &c.) Item circa primum tria facit, primo authorem aduentus perſcribit ex perfecta operatione. Scdo ex ſingulari poteſtate. Tertio ex incōprehēſibilitate naturę. Primum cum dicit. BEATVS.) Beatitudo enim eſt operatio perfecta, quę eſt ſupremę virtutis operatiuę optime diſpoſitę. Et hęc eſt beatitudo noſtra. Dei autē beatitudo eſt, quia cognoſcit ſe. Si .n. ſe nō cognoſceret deus nō eſt beat⁹. Gregorius. Deus dum ſeipſo perfruitur, pfecte glorioſus eſt. Et conuenienter authorē huius aduentus dicit, q beatus eſt: quia ad hoc eſt aduentus Chriſti vt nos deducat ad beatitudinem. Thob.13. Beatus, ſi fuerint reliquię ſeminis mei ad videndū claritatē Hieruſalē &c. Quantum ad ſecūdū dicit. SOLVS potens. ps. Potēs es domine &c. Sed quare dicit ſolus? Nunquid non oīa habent potentiā: immo: ſed per participationē ſed ſolus deus a ſe eſſentialiter. Vñ dicit. REX regum &c. Ambroſius. Dñs eſt nomen ptātis, & rex ſimiliter. Qui

ergo

ergo habet dominum & regem ſupra ſe, eſt ſubiectus
poteſtati: & talis non eſt potens a ſe, ſed ab alio. Si er/
go Chriſtus eſt rex regum &c. neceſſe eſt ꝙ ſolus habeat
poteſtatem non ab alio: ſed oẽs ab eo. Et deſignatur du/
Duplex potẽtia dei gubernãdi, & creãdi. plex potentia dei. ſ. gubernatiua mũdi, cũ dicit. REX
regum quaſi a regimine dicta. Prouerb. 20. Rex qui ſe/
det in ſolio iudicum, diſſipat oẽ malũ intuitu ſuo. Itẽ
potentia creãdi, cum dicit. DOMINVS dñantiũ. pſ.
Scitote, qm̃ dñs ipſe eſt deus, ipſe fecit nos &c. Apoca.
19. Et habebit in veſtimẽto, & in femore ſuo ſcriptum.
Rex regũ, & dominus dñantiũ &c. Quãtũ ad tertiũ di/
cit. QVI ſolus habet imortalitatẽ, & lucẽ habitat inac
ceſſibilem.) Incomprehẽſibilitas dei ex duobus patet.
Pri° quia trãſcẽdit, quicquid in creaturis eſt comprehẽſi
bile. Secundo quia hoc ipſum, qd̃ deus eſt: oẽm cõpre
henſionem excedit. Primũ cũ dicit. SOLVS.) In qua
libet. n. mutatione eſt qdã corruptio: qa oẽ quod muta
tur, inquãtum huiuſmodi, deſinit eſſe tale. Illud ergo
proprie & vere eſt incorruptibile, quod penitus eſt imu
tabile. Quæ libet autẽ creatura in ſe conſiderata habet
aliquã mutationem, vel motabilitatẽ. deus autem eſt
oĩno immutabilis. Sed ſi aliqua creatura eſt immuta/
bilis. hoc conuenit ei ex dono grãæ. Et ex hoc oſtendit.
ꝙ natura dei trãſcẽdit oẽ. ꝙ eſt in natura creata. ſupra
primo. Regi ſeculoꝝ immortali &c. Quãtũ ad ſcd̃m di
cit. LVCEM &c. Lux inſenſibilibus eſt principiũ vidẽ/
di. vnde illud quo aliquid cognoſcitur quocunqꝫ mõ,
dicitur lux. Vnumquodqꝫ autẽ cognoſcitur p ſuã for/
mã, & ſcd̃m ꝙ eſt actu. Vnde quãtũ habet de forma &
actu: tantũ habet de luce. Res ergo quę ſunt actus qdã:
ſed non purus, lucentia ſunt. ſed non lux. Sed diuina eſ
ſentia, quę eſt actus purus, eſt ipſa lux. Io. 1. Non erat il
le lux &c. Deus autẽ habitat apud ſe: & hęc lux eſt inac/
ceſſibilis. i. nõ viſibilis oculo carnis: ſed intelligibilis. Et
tamen nullus intellectus creatus põt ad eũ accedere.

Notandũ eſt tñ ꝙ dupliciter põt intellectus accedere
ad cognitionẽ naturę alicuius. ſ. vt cognoſcat. & vt cõ/
prehendat. Ad cõprehẽdẽdũ aũt deũ impoſſibile eſt in/
tellectũ puenire: quia ſic cognoſceret deũ, vt cognoſci/
bilis eſt deus autẽ pfecte cognoſcibilis eſt, q̃tũ habet de
entitate & luce. hęc aũt ſunt ĩfinita. ergo eſt infinite co
gnoſcibilis. Virtus autem intellectus creati eſt finita.
Et ideo ẽt intellectus Chriſti non cõprehendit deũ. Sed
alius modus ẽ cognoſcẽdi deũ. ſ. attigẽdo deũ. Et ſcd̃m
hoc nullus ĩtellectus creat° p ꝓpria naturalia attingit
ad cognoſcẽdũ id, qd̃ eſt deus Et rõ huius eſt: qa nulla
potẽtia põt ĩ aliquid altius ſuo obiecto: ſicut viſus ad
altius colore. Propriũ autẽ obiectũ ĩtellectus eſt, qd eſt.
vnde qd̃ ſupat: qd qd eſt, excedit ꝓportionẽ oĩs ĩtellect°.
In deo aũt nõ eſt ad aliud eſſe & quiditas eius. Quo er
go cognoſcibilis ẽ? ergo accedamus ad eũ cognoſcẽdũ:
per gratiã, & in futuro per gloriã. pſ. Accedite ad eũ, &
illuminamini &c. Sed qualiter ergo deus habitat lucẽ
inacceſſibilem? & ĩ pſ. Nubes & caligo in circuitu eius.
Exo. 19. Moyſes acceſſit ad caliginẽ ĩ qua erat deus. Rñ
det Dionyſius. Oĩs caligo eſt inacceſſibile lumen. Eſt er
go idẽ. qd̃ hic lumẽ & ibi caligo: ſed caligo eſt ĩ q̃tũ nõ
videtur: lumẽ vero inquãtũ videt. Sed aliquid eſt inuiſi
Inuiſibile ꝓpter ſe, & ꝓpter ſui excedẽntiam. bile dupliciter. Vno modo propter ſe. ſicut opaca. Alio
modo ꝓpter excedẽtiã eius: ſicut ſol ab oculo noctuę.
Sic quędam ſunt nobis non cõſpicua propter defectũ
ſui eſſe: & quędam propter excedentiã eius: & ſic deus
nobis quodãmodo ĩacceſſibilis ẽ. QVEM nemo &c.)
Si intelligatur de cõprehenſione ſic abſolute verũ eſt:
etiam de angelis, quia ſolus deus comprehendit ſe. Si
autem de viſione, qua attingitur: ſic intelligitur tripli
citer. Vno modo nemo vidit oculo corporali. Alio mõ
ſecundum eſſentiã oculo mentis viuens in carne, niſi
Nemo vidit deum: oculo corpali vel ſcd̃m eſſentiã ĩ carne vel id qd̃ eſt deus i ſeipſum. Chriſtus exod. 33. Non videbit me homo. & viuet. Ter/
tio modo nemo vidit, quid eſt deus, per ſeipſm. Mat. 11.
Nemo nouit patrem &c. Mat. 16. Caro & ſanguis nõ re
uelauit tibi &c. Deinde prorumpit in laudem dei, di/
cens. CVI eſt honor &c.) Et ponit tria. Primom perti
net ad reuerentię exhibitionem, dicens. HONOR qui
eſt exhibitio reuerentiæ. Malach. 1. Si ego pater, vbi eſt
honor meus &c. Secũdum ad refulgentiam bonitatis
eius cum dicit. GLORIA quę eſt clara cum laude no
titia, quę refulget in notitiis hominum, & angelorum.
Eſa. 42. Gloriam meam alteri non dabo &c. Tertio ad
gubernationem, cũ dicit. IMPERIVM ſempiternum.

His qui diuites ſunt ĩ præſenti ſæculo pcipe:
ne elato ſint animo: neqꝫ ſpem ponãt in diuitiis
incertis; ſed in deo viuente: qui præbet nobis oĩa
affatim ad fruendum; vt benefaciant; vt diuites
ſint operibus bonis; vt faciles ſint ad ĩpertiendũ;
libenter cõmunicantes; recondentes ſibiipſis fun
damentum bonum in poſterum: vt apprehen/
dant æternam vitam. O Thimothee; depoſitum
ſerua; deuitans prophanas vocum inanitates; &
oppoſitiones falſo nominatæ ſcientiæ; quam nõ
nulli profitentes; circa fidem aberrauerunt. Gra
tia ſit tecum. Amen.

Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime
ſapere; neqꝫ ſperare in incerto diuitiarum; ſed in
deo viuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad
fruendum; bene agere; diuites fieri in bonis ope/
ribus, facile tribuere, communicare, theſaurizare
ſibi fundamentum bonum in futurum, vt appre
hendant vitam æternam O Thimotheæ, depo/
ſitum cuſtodi, deuitãs prophanas vocum noui/
tates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quã
quidam promittentes, circa fidem exciderunt.
Gratia tecum. Amen. Lec. IIII.

SVPRA egit de inſtructione perſonarum ĩſmi ſta/
tus: hic redit ad materiã ſuã, & inſtruit eum ad inſtruẽ
dum diuites. Et primo facit hoc. Scd̃o agit de ĩſtructio
ne Timothei, ibi. O TIMOTHEE &c. Et ſemper quã
do inſtruit eum ad inſtructionem aliorum: monet, vt
nõ negligat ſe. Et circa primum, primo excludit vitia,
quę ſolent in diuitibus abundare. Secundo dicit ad bo
na, ibi, BENE agere &c.) Itẽ circa primo proponit vi
tia, quę ſolent eſſe in diuitibus. Secundo excludit hęc
reddendo rationẽ huius, ibi. IN INCERTO &c.) Di/
cit ergo. DIVITIBVS &c. Diuitię abundantiam im/
portãt. Eſt autem abundantia ſpiritualium, & hę ſunt
veræ diuitiæ. Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapientia, & ſciã ti/
mor dñi, ipſe eſt theſaurus eius &c. Quędam corpora/
les, & hę non ſunt verę diuitię: quia non ſufficiunt. Et
ideo dicit cũ quadã diminutione huius ſęculi. Baruch.
3. Qui argẽtũ & aurũ, in quo confidunt hoĩes, theſauri
zant &c. His ergo PRÆCIPE.) Quãdo de ſeruis egit,
non poſuit pręceptũ: quia hoc eſt virtus, ꝙ homo vta/
tur authoritate ad maiores, nõ ad minores. Et ĩõ dicit.
Nõ dimittas pp diuitias & pp ſtatũ eorũ. qn pcipias. Et
quid debet pręcipere? NON ſublime ſapere. i. nõ ſen/
tire aliquid excelſum de ſe. Nunquid hoc eſt malũ? Rñ/
deo. Põt reddi malum ex duobus. Primo ſi ſublime ſa
pit de ſe propter ea, q̃ non hñt excellentiã verã. Et hoc
eſt, ſi in rebus temporalibus: vñ qui propter exteriorẽ
excellentiã: ſublime ſapit de ſe ĩordinate ſapit, & eſt ſu
perbia. Et tñ carnales non aliã ſublimitatẽ curant, niſi
iſtã: & hęc acquiri põt p diuitias. Eccle. 10. Pecunię obe
diunt oĩa. Vñ quia diuites huiuſmodi hæc hñt. inani/
ter extolluntur. Itẽ alio mõ: quia ſunt quędam. q̃ hñt ſu
blimitatẽ: ſicut dona ſpiritualia. Eccle. 25. Quã magn°
eſt, qui inuenit ſapientiam, & ſciẽtiam &c. In his. n. ali/
quis poteſt inordinate ſapere ſublimitatem, non ex na
tura donorum: ſed vel attribuendo ſibi, qd̃ non habet.
Vel non recognoſcẽdo a deo ea. quę habet. Vnde in pri
mis eſt inordinatio propter defectum rerum. In ſcd̃is
propter inordinationẽ affectus. Scd̃m vitium in diuiti
bus eſt, ſpes mundanorũ. Vnde dicit. NEQVE ſpera
re &c. Iob. 31. Si putaui aurũ robur meũ, & obrizo dixi fi
ducia mea &c. Prou. 10. Subſtã diuitis vrbs fortitudĩs ei°

Deinde cum dicit. IN INCERTO &c.) Aſſignat rõ
nẽ monitionis. In eo. n. ſperat aliquis, vnde credit au/

xilliũ habere. Auxilium.n.habet a forti: ſed diuitię ſunt fragiles, & ięſtimabiles. Mat. 6. Nolite theſaurizate &c. Sed in deo, vbi eſt vera ſpes ponẽda. Hier. 17. Beatus vir, qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Iac. 1. Dat oĩbus affluẽter. Sed hoc quod dicit. ABVNDE) ad fruẽdũ, dupliciter põt exponi. Vno mõ vt frui tio ſumatur pro gaudio. & hoc mõ eſt etiã in corporalibus. Vel per hęc peruenimus ad fruitionem dei.

Deinde cũ dicit. BENE agere &c. (Monet ad operandum bonum. Qui autẽ hñt affectũ ad diuitias. Primo nituntur ad acquirendũ non habitas. Scdo vt vtantur habitis. Tertio vt ad finem diuitiaꝝ perueniãt. Hęc tria monet hic Apoſtolus. Primo vt acquirant ſpirituales diuitias, quas nõ habent. Et iõ dicit. BENE agere &c.) Eſa. 1. Diſcite bene facere &c. Quantũ ad ſcdm ſciendũ eſt, q duplex eſt vſus diuitiarũ. Vnus eſt tenere, & alius eſt dare: ſed principalis eſt dare. Et ideo iſta duo ponit. primo vt dent. Vnde dicit. FACILE tribuere) .i. ſine grauitate cordis interius. 2. Corin. 9. Nõ ex triſtitia, aut ex neceſſitate &c. Et ſine tarditate. Prouerb. 3. Ne dicas amico tuo, vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cũ ſtatim poſſis date. Iob. 31. Si oculos viduę expectare feci. Scdo vt cuſtodiat nõ quidem tãtũ ad ſuã vtilitatẽ, ſed ad qd dã cõe. Vnde dicit. AD COMMVNICANDVM) .i. habere eas, ſicut cões. Ro. 12. Neceſſitatibus ſctõrũ cõicantes. Quantũ ad tertiũ, vt ad finẽ theſaurizandi perueniant ideo dicit. THESAVRIZARE &c.) Theſaurꝰ ſpiritualis eſt cõgregatio meritoꝝ, quę ſunt fundamẽtum futuri ędificii. quod nobis pręparatur in cęlo: qa tota pręparatio futurę glorię eſt per merita, q̃ acquirimus per grãm, quę eſt principiũ merendi. Mat. 6. Theſaurizate vobis theſauros in cœlo: vbi neq; tinea &c. 1. Corin. 9. Sic currite, vt comprehendatis.

Deinde cũ dicit. O TIMOTHEE &c. (Inſtruit ipſũ Timotheũ. Et primo vt bona conſeruet. Scdo vt mala vitet; ibi. DEVITANS &c. Dicit ergo O TIMOTHEE depoſitum cuſtodi.) Depoſitũ hoĩs eſt omne bonũ, qd habet quilibet, quod ſibi cõmiſſum eſt a deo, vt conſeruet: & multiplicet. Eccleſiaſtici. 17. Gratiã hominis quaſi pupillã conſeruabit. 1. Corin. 15. Et gratia eius in me vacua non fuit. Et ſic dicit ei, VT DEPOSITVM cuſtodiat) .i. vt ſe in gratia dei conſeruet, & multiplicet. Qui .n. abſcõdit talentũ punitur. Et ſpãliter pręlati hñt depoſitum. ſ. curã pximoꝝ & fidelium. Io. vlti. Paſce oues meas. Heb. vlti. Ipſi peruigilant, quaſi rationẽ reddituri pro aĩabus veſtris &c. Ti. 1. Bonum depoſitum cuſtodi. Item q mala vitet pcipue illa, quæ ſunt nata coinquinare fidẽ, cuius rõ ẽ: qa ſicut princeps ſcłaris ponit ad cuſtodiendã vnitatem regni: ita ſpiritualis ad ſeruãdam vnitatem ſpiritualẽ. Pax aũt regni cõſiſtit in iuſtitia. & ideo ille ordinatur ad iuſtitiã. Sed vnitas eccleſię eſt i fide. & iõ pcipaliter monet ad cuſtodiã fidei. Luc. 22. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua &c. Similiter autẽ poſſet corrũpi fides per fallaciã, ſicut etiã quęlibet ſciẽtia. Sed ſicut dicitur primo elenc. Fallacia quãdoq; fit ex voce qñq; ex re. Vnde eſt fallacia i dictione, & extra dictionẽ. Et ſic fides aliqñ corrũpitur per aliq̃s voces inordinatas, ſicut dicit Hierony. q ex verbis inordinate pcolatis fit hęreſis. Et iõ dicit. PROPHANAS &c.) Quia nõ velle audire aliquid noui, ẽ oblatrare cõtra conſuetudines. Sed noua prophana nõ ſunt audiẽda. Sed prophana nouitas eſt, quãdo inducitur aliquid contra fidẽ. Et dicitur NOVVM) ad id, quod eſt antiquũ. Hoc fecit Neſtorius, quãdo dixit de virgine Maria Chriſtotocos: vt inferret, quod non eſſet mater dei. Et ideo ſancti patres in Epheſino concilio inſtituerunt, q diceretur theotocos. 2. Ti. 1. Formam habens ſanorum verborum, quę a me audiſti in fide & in dilectione, in Chriſto Ieſo. Et cap. 2. Prophana & vaniloquia deuita &c. Quãdoq; vero corrũpitur per rationes reales. & ſophiſticas. Et iſtud vitandũ eſt. Et dicit. PER oppoſitiones ſcientię, falſi nominis.) quia nõ eſt vera ſcientia, ſed apparens. Scientia .n. ſcdm propriã rõnem non eſt, niſi verorũ. Impoſſibile autẽ eſt, q verum ſit vero cõtrariũ: licet quãdoq; duo falſa ſint ſibi cõtraria: & ideo impoſſibile ſt. q illud quod repugnat veritati diuinę, quę eſt ſumma veritas, ſit verum. Col. 2. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiã, & inanẽ fallaciã. ſcdm traditionem hominũ ſecundum elemẽta mũdi, & nõ ſecũdum Chriſtũ &c. PROMITTENTES) .i. dicentes ſe habere. Iere. 10. Stultus factus eſt oĩs homo a ſcientia ſua. Quę non eſt dei. quia qui loquit mendaciũ, ex propriis loquit. Io. 8. Iere. 2. Filii Mẽpheos & Taphneos conſtuprauerũt te vſq; ad verticẽ &c. Eſa. 47. Sapia tua & ſcia tua hæc decepit te. &c. GRATIA dei tecum. Amen.

Explicit profunda & ſubtilis explanatio mirifici Doctoris. S. Thomę aquinatis ordinis Fratrum Pręedicatorum ſuper prima epiſtola glorioſi gentium Apoſtoli Pauli ad Timotheum.

In epiſtolam ad Timotheum poſteriorem, Argumentum per Eraſmum Rhoterodamũ.

QVONIAM in ſuperiori epiſtola ſpẽ ſui reditus fecerat Timotheo; apud Epheſios agẽti: nec fuit eius pſtandi facultas quod Romę in vinculis haberetur: literis eum confirmat: ne perſequutionum pcellis deiiciatur: ſed ſuo exẽplo aĩmũ ad martyrium pręparet. Inſtare enim tẽpora periculoſa ob quoſdam: pietatis prætextu veram pietatem ſubuertẽtes, itaq; ſeſe iactãtes: quaſi in verbis ſit Chriſtiana religio: ac nõ potius in animi puritate. Deinde teſtatus: imminere diem obitꝰ ſui ſeq; iam a pleriſq; deſtitutũ iubet vt Timotheꝰ vna cum Marco propere ad ſe Romam veniat. Scripſit Romę: cum iterum ad Neronis tribunal ſiſteretur.

Incipit Prologus. S. Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorum, in ſecunda epiſtola Diui Pauli Apoſtoli ad Timotheum.

NOCTE ET DIE æſtu vrebar & gelu &c. Geneſis. 31. Verba ſunt Iacob oſtendẽtis, & commẽdantis curam paſtoralem, ac Paſtorale officium. In qbus circa hoc officium tria ponuntur. ſ. aſſiduitas: patientia: ſollicitudo. Primũ eſt: quia ſine intermiſſione debet curã gregis gerere Vnde dicit. (Nocte & die.) Nocte orãdo: die erudiendo. Eſa. 21. Super ſpeculam dñi ego ſum ſtans iugiter per diẽ: & ſuper cuſtodiã ego ſum ſtans totis noctibus. Vel per diem .i. tẽpore proſperitatis: & p noctẽ .i. tẽpore aduerſitatis. In quibus pręlatus debet reſpicere curam gregis. 2. Corin. 6. Per arma iuſtitię a dextris, & a ſiniſtris &c. Prouer. 17. Oĩ tpe diligit, qui amicꝰ eſt &c. Secundũ eſt, quia maxime pͥlato patientia neceſſaria eſt. Debet .n. pręlatus propter gregis ſalutẽ oĩa ſuſtinere. Io. 10. Bonus paſtor aĩam ſuam dat p ouibus ſuis &c. Prouer. 19. Doctrina viri per patientiã noſcitur. Vñ dicit Æſtu .i. feruore inſtantis perſecutionis.) Iac. 1. Exortus eſt ſol cum ardore, & areſecit fœnũ &c. Gelu .i. timore futurorũ. 2. Cori. 7. Foris pugnę intus timores &c. Tertium eſt. quia pręeſt in ſolitudine: vt dr Ro. 12 Et hoc expellit ſomnũ negligentię. Vñ ſubdit. Gen. 31. Fugiebatq; ſomnus ab oculis meis. Prouerb. 6. Diſcurre, feſtina ſuſcita amicum tuum, ne des oculis tuis ſomnum &c. Recte ergo hæc verba materię huius epiſtolę conueniunt. In prima enim inſtruit eum de ordinatione eccleſiaſtica. In hac autem ſecunda agit de ſollicitudine tãta paſtorali, vt etiam martyrium ſuſtineat p curam gregis, vt patet in prologo. Cap. I.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti: per voluntatem dei: ſecundum promiſſionem vitæ: quæ eſt i Chriſto Ieſu. Timotheo dilecto filio. † gratia: miſericordia: pax a Deo patre: & Chriſto Ieſu dño nro. 2.Corin.1. Gal.1. P1.et.1.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei, ſecundũ promiſſionem vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu, Timotheo chariſſimo filio: gr̃a, & miſericordia, & pax a Deo patre noſtro, & Chriſto Ieſu domino noſtro.

DIVIDITVR autem hęc epiſtola in ſalutationem: & narrationẽ. ſcd'a ibi. GRATIAS ago &c.) Item primo ponitur perſona ſalutans. Secũdo pſona ſalutata. Tertio bona optata. Perſona ſalutãs deſcribit ex noie PAVLVS) quod ſonat modicitatem: quod ei cõpetit ꝓpter humilitatẽ mẽtis, & tribulationẽ, quæ faciunt hominẽ paruũ. Int ãtũ, ꝙ Chr̃s dr̃ minoratur propter paſſiones. Heb.2. Eũ, qui i modico ab angelis minoratus eſt &c. Itẽ ex dignitate, quã pri/mo ponit. Secũdo dignitatis originẽ. Tertio fructũ. Dignitas eſt magna, quia eſt APOSTOLVS) .i. miſſus a Chriſto. Luc.6. Elegit duodecim ex ipſis, quos etiã Apoſtolos nominauit &c. Hãc dignitatẽ adeptus eſt, qa pl' olbus laborauit. 1.Corin.15. & Gal.2. Qui operatus eſt Petro i apoſtolatũ circũciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes &c. Origo apoſtolatus eſt volũtas dei. Vnde dicit. PER voluntatẽ dei quã quidã preueniunt, qa ſe ingerunt, contra quos dicitur Heb.5. Nemo aſſumit ſibi honorẽ: ſed qui vocat a deo tanq̃ Aaron &c. Item quidã permittunt propter pctã populi. Iob.34. Qui regnare facit hoĩem hypocritã propter pctã populi, &c. Sed hic per volũtatẽ dei. Quod dicit, quia nõ PER voluntatẽ ſuã.) Fructus autẽ nõ eſt aliquid terrenũ, ſed ſecũdũ ꝓmiſſionẽ .i. ad cõſequẽdã vitã æternã ꝓmiſſam a Chriſto. Hic debet eẽ finis ꝓlatorũ. 1.Corin.9. Illi qdẽ, vt corruptibilem coronã accipiãt: nos aũt incorruptã. Dañ.12. Qui ad iuſtitiã erudiunt multos, quaſi ſtellę in perpetuas ęternitates &c.; Perſona ſalutata eſt Timotheus filius eius, ab eo conuerſus. Act.19. Chariſſimus, quia ſibi vnanimis. Phil.2. Neminẽ habeo tã vnanimẽ &c. Bona optata ſunt tria. ſ. GRATIA,) per quã eſt remiſſio pctorum. MISERICORDIA.) quia per eam cõſequimur finale bonũ. Pax. Glo. i. tranquillitas mentis: hoc cõpetit pręlato, qui ad hoc ponitur, vt pacẽ procuret. Io.10. dixit dñs. Pax vobis. Et ꝓcepit intrantibus domũ pacem offerre ei, vt h̃r Mat.10. Et hoc A DEO patre qui eſt dator omnis boni. Iac.1. Item A IESV Chriſto q eſt mediator, inquãtũ hõ, dei & hoĩs. 2. Pet.1. Per quam maxima nobis & ꝓcioſa promiſſa donauit

Ro.1. † Gratiã habeo deo: cui ſeruio a maioribus cũ pura conſcientia: quod citra vllã intermiſſionem faciã de te mentionẽ in ꝓdicationibus meis noctu dieq; deſiderãs te videre memor tuarum lachrimarum: vt gaudio replear: vbi cõmonefactus fuero eius: quæ eſt in te nõ ſimulatæ fidei: quæ habitauit primum in auia tua Loide: & matre tua Eunica: certũ autem ſcio: qd in te quoq;.

Gratias ago deo meo: cui ſeruio a progenitoribus meis, in conſcientia pura: ꝙ ſine intermiſſione habeã tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die deſiderans te videre. Memor lachrimarum tuarũ: vt gaudio implear. Recordationẽ accipiens eius fidei, quæ eſt in te non ficta: quæ & habitauit primum in auia tua Loide: & mr̃e tua Eunice certus ſum autẽ ꝙ & in te. Lec. II.

HIC INCIPIT epiſtolaris narratio i qua primo munit eum contra pñtes perſecutiones. Secũdo cõtra futura pericula eccleſię. 3. ca. ibi. HOC autẽ ſcito &c.) Item primo inducit ad inſtãtiã prędicationis, quę tũc erat cauſa & occaſio pſecutionis. Scd'o hortatur ad ſuſtinendas tribulationes propter Chriſtũ, ibi. TV ERGO &c.). 2. ca. Itẽ primo cõmemorat bona ipſius Timothei. Secũdo hortatur eũ ad vſum horũ bonorũ p inſtãtiã prędicationis, ibi. PER quã &c. Tertio ponit ſe in exẽplũ. ibi. IN QVO poſitus ſum &c.) Itẽ primo ponit affectũ, quẽ habebat ad Timotheũ. Secũdo ponit bona huius, quę prouocabãt eũ ad huiuſmodi affectũ, ibi. MEMOR &c. Affectus oſtendit per duo. ſ. per orõnem & deſideriũ. Et iõ gr̃as agit deo d affectu. quẽ habet ad Timotheũ: quia eſt charitatis: & charitas eſt principale donũ. q.d. Reputo me gr̃am cõſecutũ, ꝙ ſic ſyncęrũ affectum habeo ad te. Et dicit. DEO meo, cui ſpãliter SERVIO a progenitoribus meis:) non a parẽtibus carnalibus: quia. 1. Ti. 1. Chriſtus velit pctõres ſaluos facere, quorũ primus ſum ego. ſed ſeruitio deriuato a progenitoribus meis. ſ. patriarchis & ꝓphetis, qui deo ſyncere ſeruierunt. Et dicitur A PROGENITORIBVS:) qa filii facilius imitantur perfectionẽ paternã: tũ qa inſtruuntur ab eis vt Tobias: tũ qa ẽt homo facilius imitatur amicos. Et qũo ſeruio eis? IN CONSCIENTIA pura: quia vt habetur Abac.1. Mũdi ſunt oculi tui dñe, ne videant malũ, & reſpicere ad iniquitatẽ nõ poteris &c. 2. Corin. 1. Gloria noſtra hæc eſt teſtimoniũ cõſcientię nr̃ę. De quo agit gratias, quia ſine itermiſſione, ſiue die proſperitatis, ſiue nocte aduerſitatis, oro pro te. Itẽ ex deſiderio. iõ dicit. DESIDERANS te videre. ſ. pp conſolationẽ vtriuſq;. Ro.1. Deſidero. n. videre vos &c.

Deinde cum dicit. MEMOR &c.) Oñdit bona, quę erãt i Timotheo. Et primo cõmemorat affectũ eius ad ſe. Scd'o fidem ad deũ: ibi. RECORDATIONEM &c.) Dicit ergo. Memor lachrymarũ, quas effudit, qñ diſceſſit Epheſum ab eo, parat' ad martyriũ. Vel LACHRYMARVM quas fudit in orõnibus: & hoc vt GAVDIO impleat). i. hęc memoria replet me gaudio. Phil.2. Implete gaudium meum &c.

Itẽ memor fidei ad deũ. Fidẽ eius. Primo cõmemorat. Scd'o oñdit eã a parentibus deriuatã, & nõ nouitiã Dicit ergo. RECORDATIONEM &c.) Fides neceſſaria eſt pręlato, q eſt fidei cuſtos. Heb.11. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Et dicit. NON fictã.) Vera. n. per opera bona ẽ. Iac.2. Oſtẽde mihi ſine operibus fidẽ tuã ego oſtẽdã tibi ex operibus fidẽ meã. 1. Timo.1. Finis ꝓcepti eſt charitas &c. Sap.1. Effugiet fictũ &c. Et hęc non noua: ſed habitauit primum in auia tua &c. Act.26. dicitur, ꝙ fuit filius mulieris viduę. Certus autem. vel per reuelationem. vel per iudicia. ꝙ & in te.

Quam ob cauſam cõmonefacio te: vt ſuſcites donũ dei, quod eſt in te, per impoſitionem manuũ mearũ † Nõ enim dedit nobis deus ſpũm timiditatis: ſed potentiæ ac dilectionis, & ſobrietatis. Ne igitur te pudeat teſtimonii domini noſtri: neq; te pudeat mei: q ſum vinctus illius: ſed eſto particeps afflictionũ euãgelii iuxta potentiã dei qui ſaluos fecit nos: & vocauit vocatione ſancta † nõ ſecundũ opera noſtra: ſed ſecũdum ſuũ propoſitum & gratiã: quæ data quidẽ eſt nobis per Chriſtũ Ieſum ante tempora æterna: ſed palam facta eſt nunc, per apparitionem ſeruatoris nr̃i Ieſu Chr̃i: q mortẽ quidẽ aboleuit: vitã aũt in lucẽ produxit: ac immortalitatẽ per euangeliũ. Ro.8. Tit.3.

Propter quã cauſam ammoneo te, vt reſuſcites gratiã dei, quæ eſt in te, per impoſitionem ma

nuum mearum. Nō.n.dedit nobis deus ſpiritū ti moris;ſed virtutis,& dilectionis,&ſobrietatis.Noli itaq; erubeſcere teſtimonium domini noſtri, neq; me vinctum eius: ſed collabora euangelio ſecundum virtutem dei,qui nos liberauit, & vocauit vocatione ſua ſancta: non ſecūdum opera noſtra;ſed ſecundum propoſitum ſuum,& gratiam,quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu, ante tēpora ſæcularia.Manifeſtata eſt aūt nūc,per illuminationem ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Qui deſtruxit quidem mortē: illuminauit autē vitā, & incorruptionem per euāgelium. Lec. III.

SVPRA commendauit eū de bonis gratuitis: hic hortatur ad vſum gratuitorū ſibi datorū, præcipue in prædicatione euāgelii.Et primo monet generaliter ad vſum datę ſibi gratię.Secundo ſpecificat:qualis ſit vſus gratię:ibi. NOLI itaq; erubeſcere &c.)Itē primo pōit monitionē.Scdo eius rōnem,ibi. NON.n. dedit nobis &c.)Dicit ergo FIDES non ficta in matre & auia,& ſ te eſt.) PROPTER quā cauſam &c.)Gratia dei eſt ſicut ignis,qui quādo obtegitur cinere,non lucet:ſic gr̃a obtegitur in homine per torporē.vel humanū timorē. Vnde & Timotheus effect⁹ puſillanimis, torpuerat circa prędicationē.Et ideo dicit. RESVSCITA gratiā) ſopitam.1. Theſ.5. Spiritum nolite extinguere. Et addit. QVÆ eſt in te p impoſitionem manuū mearū)a quo ſcilicet ordinatus erat epiſcopus. In qua manus impoſitione,data eſt ei gratia ſpiritusſancti.

Deinde cū dicit. NON .n.&c.Ponitē ratio monitionis,& ſumitur ex cōditione diuinorū munerū. Qui.n. accipit munus,operatur ſcd̄m cōgruētiā muneris: ergo ſcd̄m cōditionē diuinorū munerū debemus deo ſeruire. Eſt aūt duplex ſpūs huius mundi. Et horū diſtinctio ē ſpūs.n.ſignificat amorē, qa nomē ſpiritus impulſionem importat:& amor impellit. Duplex autem eſt amor.ſ.dei:& hæc eſt per ſpiritū dei:& amor mundi,& hic eſt per ſpūm mūdi.1.Corin.2. Nō.n.accipimus ſpiritū huius mūdi &c. Spiritus aūt mūdi facit amare bona mūdi,& timere mala tēporalia:& ideo dicit. NON .n.dedit nobis deus ſpūm timoris).ſ.mūdani:quia hūc deus aufert a nobis. Mat.10 Nolite timere eos, q occidūt corpus &c. Eſt alius ſpiritus timoris dñi, & ſanct⁹: & iſte facit, vt timeatur deus: hic autē eſt ſine pœna.& ſine offenſa,& hic eſt a deo·Mat.10.Timete eū qui pōt, & aīam,& corpus perdere in gehenna. Et addit. SED virtutis) quia per ſpiritum ſanctum dirigimur in malis,& hoc per virtutem .ſ.fortitudinis contra aduerſa mundi.Luc.vlti.Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.Item dirigimur in bonis:quia quātum ad affectionē:ordinamur per dilectionē charitatis: dū quis oīa quę diligit,refert in deū.Vnde dicit. SED dilectionis).1.Io.3. Qui non diligit,manet in morte.Itē quātū ad bona exteriora.& ideo dicit. ET SOBRIETATIS) .i.omnis temperātię, ſeruādo debitū modū, & mēſurā:vt.ſ.tēperate vtantur bonis mūdi. Tit.2.Sobrie, & iuſte, & pie viuam⁹ i hoc ſęculo &c.1.Ti.3.Oportet epm̄ eſſe irrephēſibilē, vni⁹ vxoris virum,ſobriū &c.

Deinde cū dicit. NOLI &c.)Specificat vſum gratię: Et primo excludit cōtraria huic vſui.Secūdo hortatur ad vſum gratię,ibi. SED collabora &c.) A ſolita autē prędicatione poterat impediri ꝓpter duo.Primo per erubeſcentiā.Scd̄o ex pœna Apoſtoli quā patiebat̄ ꝓ euāgelio:& ideo quātū ad primū dicit. NOLI itaq; erubeſcere.ſ.ex quo habes ſpūm fortitudinis. Prędicatio enī Chriſti ſi referatur ad ſapiētiā mūdi, videbat̄ ſtulta.vñ erubeſcētiā habere videbat̄.1.Corin.1. Nos autē ꝓdicamus Chriſtū Crucifixū Iudęis quidē ſcandalū: gētibus autē ſtultitiam &c.Ro.Non.n.erubeſco euāgeliū.Luc.9.Qui me erubuerit,& meos ſermones,hunc filius hominis erubeſcet &c. Quantum ad ſecūdū ſciendū eſt, ꝙ ſi t latro videt aliquē ſuſpēſum.erubeſcit ſe confiteri ſociū eius. Sic quia Apoſtolus erat vinctus, poterat eū Timotheus erubeſcere:& ideo dicit, NEQVE me vinctum eius.)Ephe.6.Pro quo legatione fungor in cathena.Eccli.4. Non reuerearis ꝓximū tuū in caſu ſuo &c.

Deinde cū dicit. SED collabora &c.) Hortatur ad vſum gratię. Et primo i generali.Scd̄o oñdit, ex qua fiducia hunc vſum aggrediatur,ibi. SECVNDVM virtutē &c.(Hic manifeſtat,quod dixit,ibi. NON ſcd̄m &c. SED collabora.i.)Dicit ergo.Ne erubeſcas: ſed ſimul mecū labora.1.Corin.3. Vnuſquiſq; ꝓpriam mercedē accipiet.Et dicit EVANGELIO) quod pōt eſſe ablatiui caſus:& hic in euangelio prędicando datiui caſus:& ſic ad laudē euangelii,& vt.ſ.creſcat.Sap.3. Bonorū laborū glorioſus eſt fructus &c.Et hoc cū fiducia, nō propria:quia non ſufficiētes ſumus cogitare aliquid a nobis,quaſi ex nobis &c.Sed SECVNDVM dei virtutē .i. habendo fiduciā de virtute dei. Eſa.40. Qui dat laſſo virtutē & his qui non ſunt,fortitudinē, & robur multiplicat.Hęc virtus manifeſtatur per duo.ſ quantū ad effectū:quia liberamur a malis.Et ideo dicit. QVI nos liberauit).1.Eſdre.8.Liberauit nos de manu inimici,& inſidiatoris in via.Io.8.Si filius vos liberauerit.Et quantū ad hoc ꝙ vocat nos ad bona. Et vocat vocatione ſua ſancta:quia vocauit ad ſanctificādū.Roma.8.Quos ꝓdeſtinauit, hos & vocauit.1.Pe.2.Qui de tenebris nos vocauit in admirabile lumen ſuum. Et manifeſtat quędā,quę dicit,dicens. NON ſcd̄m opera &c.)vbi oſtēdit, ꝙ per virtutē dei liberari, & vocati ſumus, nō p humanā. Et primo oſtendit cām vocationis noſtrę & liberationis eſſe a deo.Scd̄o proceſſum cauſę,ibi. QVÆ data eſt etiā &c.) Tertio cōmēdat datorē cauſę.ſ. gratię. & eius conſeruatorē.ibi. QVI deſtruxit &c.)Dicit ergo. Vocauit,non per noſtrā virtutē: quia.ſ. nō per opa noſtra. quę ſunt effectus virtutis. Tit.3. Nō ex operib⁹ iuſtitię,quę fecimus nos,ſed ſcd̄m ſuā miſericordiā, ſaluos nos fecit &c.ſed virtutis eius.Eſt autē duplex cauſa humanę ſalutis,quę eſt a deo.Vna eſt ęterna.ſ.eius prędeſtinatio.Alia eſt tēporalis.ſ.gr̃a iuſtificās.Quātū ad primū dicit.Scd̄m PROPOSITVM) .i.ꝓdeſtinationē, quę eſt propoſitū miſerēdi.Ephe.1. Operatur oīa ſcd̄m ꝓpoſitū volūtatis ſuę.Ro.8. His q ſcd̄m ꝓpoſitū vocati ſunt ſancti &c. Quātū ad ſcd̄m dicit. ET GRATIAM Ro.3. Iuſtificati gratis, per gr̃am ipſius &c. Circa proceſſum gratię, primo oſtendit, qūo eſt pręparata gr̃a. Scd̄o quomodo collata. Tertio per quē.Primum oſtendit,cum dicit. QVÆ data eſt &c.).i.pręuiſa eſt nobis dari ante tpa ſęcularia,ſicut dicit Philoſophus. Sęculū nihil aliud eſt,q̄ menſura durationis aliquarū rerū: vñ diuerſa ſęcula diuerſę ſunt ætates hoīum. Vnde vnum ſæculum durat mille annis:quia homo dicitur viuere, quādiu eſt i memoria hoīum:quę non excedit mille annos. TEMPORA ergo ſæcularia ſunt,quę menſurāt res mutabiles: & hęc inceperunt cū mundo: ſed prędeſtinatio ante mundum.Ephe.1.Elegit nos in ipſo ante conſtitutionē mundi &c.Et dicit. IN CHRISTO IESV,)quia non ſumus electi, vt ſaluemur propriis meritis,ſed per gr̃am Chriſti:quia ſicut ꝓdeſtinauit ſalutem noſtrā,ita modum ſalutis noſtræ.Io.1.Gratia & veritas per Ieſum Chriſtū facta eſt. Sed hęc ꝓdeſtinatio prius erat occulta:ſed nunc & manifeſta: & quomodo: ſicut conceptus cordis per opera:vnde nunc in effectu operis,ſuis electis manifeſtauit per illuminationē,proprie loquit̄:manifeſtare.n.eſt in lucē ducere.Iob.12. Abſcōdita produxit in lucem .Sic ergo manifeſtata eſt p hoc, ꝙ miſit Chriſtū nos illuminātē Eſa.60.Surge illuminare Hieruſalē: qa venit lumē tuū &c. Luc.1. Illuminare his qui in tenebris.& in vmbra mortis ſedent &c.

Deinde cum dicit. QVI deſtruxit &c.) Cōmendat Chriſtum illuminatorē: & primo eius virtutē,quātum ad mala,quæ abſtulit.Scd̄m quātum ad bona, quæ cōtulit. Dicit ergo. Chriſtus ꝓpter hoc ꝙ ꝓ nobis paſſus, ſatiſfecit deo pro peccatis noſtris.1.Pet.3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt &c. Et peccatum, erat cauſa noſtræ mortis corporalis. Ro.6. Stipendia enim peccati mors: & ideo deſtruendo peccatum, deſtruxit mortē Oſeę.13.Ero mors tua o mors &c.Contulit ēt perfecta bona:primo animę in pñti,per gr̃am fidei.Abac.2. Iuſtus me⁹ ex fide viuit. Sed eſt imperfecta hęc vita: ſed perficietur in gloria. Ioan.17. Hęc eſt vita ęterna,vt cognoſcant te &c.Secundo mortalitatem car

Amor dei, & mundi

Cauſa humanę.

nis reſultãſ&ex gloria animę.1.Corin.15. Oportet cor/
ruptibile hoc induere incorruptionẽ &c.Io.10. Ego ve
ni,vt vitã habeant.ſ.iam per gratiã: & abundãtius per
gloriam i futuro.Item ibidem.Omnis qui viuit,& cre/
dit in me,non morietur in ęternum.

2.Ti.1. † In quod poſitus ſum ego preco, & apoſto/
lus ac doctor gentiũ;quã ob cauſam:& hæc pa/
tior:attamen non erubeſco. Noui enim cui ꝗ
quod is cui credidi;potẽs ſit depoſitum meũ cu/
ſtodire in illum diem. Formam habeto ſanorũ
ſermonũ;quos a me audiſti cũ fide, & charitate
quæ eſt in Chriſto Ieſu. Egregium depoſitum
ſeruato per ſpiritũ ſanctũ; qui inhabitat in nobis
Noſti hoc; quod auerſati fuerũt me omnes: qui
ſunt in Aſia quorum eſt Phygelus,& Hermoge
nes. Det miſericordiam dominus Oneſiphori fa
miliæ: quoniã ſæpe me refocillauit: & de cathe/
na mea non erubuit;ſed cum eſſet Romæ: ſtu/
dioſius quæſiuit me,& inuenit: det ei dñs: vt in
ueniat miſericordiã apud dñm in illa die: & in
ꝗ multis Epheſi miniſtrauerit:melius tu noſti.

In quo poſitus ſum ego prædicator, & Apo/
ſtolus & magiſter gentium. Ob quam cauſam
etiã hæc patior,ſed non cõfundor. Scio.n.cui cre
didi;& certus ſum:quia potens eſt depoſitũ meũ
ſeruare in illum diem. Formam habe ſanorum
verborum,quæ a me audiſti in fide,& i dilectio/
ne in Chriſto Ieſu. Bonum depoſitum cuſtodi,
per ſpiritũ ſanctum qui habitat in nobis. Scis.n.
hoc,ꝙ auerſi ſunt a me omnes,qui in Aſia ſunt:
ex quibus eſt Philetus,& Hermogenes. Det mi/
ſericordiã dominus Oneſiphori domui: quia
ſæpe me refrigerauit,&cathenã meã nõ erubuit:
ſed cum Romã veniſſet,ſollicite me quæſiuit, &
inuenit. Det illi dñs inuenire miſericordiã a deo
in illa die. Et quanta Epheſi miniſtrauit mihi:
tu melius noſti. Lec. IIII.

SVPRA monuit ad ſolicitam Chriſti ꝑdicationẽ:
hic īducit ad hoc per ſui exẽplum: Et primo ponit hoc.
Scdo īducit ad ſui ſequelam.ibi. FORMAM HABENS
&c. Tertio oſtẽdit ſequẽdi neceſſitatẽ.ibi. SCIS HOC
&c.) Item primo ponit ſuum officiũ. Secundo oſtẽdit,
quæ patitur pro ſui officii executiõe.ibi. OB QVAM
CAVSAM &c.) Tertio ſpei certitudinẽ.ibi. SCIO .n.
&c. Deſcribit autẽ offiñ ſuum tripliciter: quia dicit ſe
prędicatorẽ ad excitandum ad bonos mores. infra.4.
Pręedica verbum: inſta oportune importune &c. Mar.
vlti. Prędicate euangelium omni creaturę &c. Apoſto/
lum, ad regẽdum eccleſiã:quia apoſtoli ſunt prǫlati ec
cleſię.Gal.2.Qui operatus eſt Petro i apoſtolatum cir/
cunſionis,operatus eſt & mihi inter gentes &c. Et ma/
giſtrum,īſtitutum ad docẽdũ fidei ſanctitatẽ: & cogni
tionẽ dei.1.Timo.2.Doctor gentium in fide & in verita
te.Iohelis.2.Filii Sion exultate, & lætamini in dño deo
noſtro, q dedit vobis doctorẽ iuſtitię &c. Sed dicit IN
QVO poſitus ſum ego &c.) Vbi nota tria. Primo ꝙ ipſe
non aſſumpſit ſibi:ſed ab illo poſitus eſt.Heb.5. Nemo
aſſumit ſibi honorẽ:ſed qui vocatur a deo,tanꝗ Aaron
&c.Secundo in poſitione deſignatur ordo. Item firmi/
tas:quia ſecundum ordinem canonis inſtitutus firmi/
ter manſit.Ioan.15. Poſui vos,vt eatis, & fructum affe/
ratis,& fructus veſter maneat.&c.Iudi.5.Stellę manen
tes in ordine,& curſu ſuo.

Deinde cum dicit. OB QVAM CAVSAM &c.)
Oſtẽdit quę patitur pro ſui officii executione,dicens:
hæc aduerſa patior.ſ. vincula, & tędia:& hoc pro fide
Chriſti.infra.2.Laboro vſq; ad vincla &c. Et dicit. OB
HANC CAVSAM) quia pati ſimpliciter non eſt lauda
bile,ſed propter iuſtam cauſam. Math.5.Beati,qui per
ſecutionem patiuntur ꝓpter iuſtitiã &c. Et ideo nõ eſt
ei ad confuſionem,qui patitur propter iuſtitiam.1.Pe.
4.Nemo veſtrum patiaẽ, quaſi homicida: aut fur: aut
maledicus: aut alienorum appetitor ſi autẽ vt Chriſtia
nus,nõ erubeſcat &c. Act.5. ibãt apoſtoli gaudẽtes &c.

Deinde cum dicit. SCIO &c. ponit certitudo ſpei
que facit eum non confundi:etiã hoc puenit ex ma/
gnitudine dei promittentis. Et ideo dicit. CVI credidi
&c.) Et nota,ꝙ vno mõ credere eſt actus fidei, & eſt ſen
ſus. SCIO &c.).i.ſcio,ꝙ ille qui promiſit eſt verax, &
potens ad reddendã vitã ęternam, quã repromiſit ho
mini fideli exiſtenti. Sed contra:ex hoc ſequitur,ꝙ ea
dẽ eſt ſcientia,& fides:& idẽ eſt ſcitũ, & creditum,qd eſt
impoſſibile:quia de ratione ſciti eſt,ꝙ videatur: de ra/
tione crediti,ꝙ non. Reſpondeo i fide duo ſunt.ſ.id, In fide id ꝙ creditur, & ille cui credit.
quod creditur,& ille cui creditur. De eo, quod crediẽ,
non poteſt eſſe ſcientia:quia ſic perderet crediti ratio/
nem:ſed de deo,cui crediẽ,eſt ſcientia:quia per euiden
tiſſimam rationẽ eſt ſcitũ, ꝙ deus eſt verax. Et ſic dicit.
CVI credidi.).1.Io.4. Nolite omni ſpiritui credeẽ:ſed
probate ſpiritus,ſi ex deo ſunt Prouerb.14. Innocens
credit omni verbo &c. Alio modo dicitur credere fidei eiꝰ
cui cõmittit rẽ ſuã:& hic ſenſus eſt verior.q.d. Me ipſm
labores,& poſſeſſiones credidi.i. cõmiſi deo. Et ſcio ꝙ
POTENS eſt depoſitũ meũ ſeruare &c.) Et nota ꝙ de/
poſitũ diciẽ dupliciter. Vno modo qđ ego đpoſui. Et ſic
hõ deponit apud deũ ſalutẽ ſuã, quãdo ſe deo totũ cõ
mittit.1.Pet.5. Oẽm ſollicitudinem vr̃am in eũ proiiciẽ/
tes:quoniã ipſi cura eſt de vobis&c.ꝑs. Iacta ſuper dñm
curã tuã, & ipſe te enutriet &c. Itẽ deponit opera ſua,
quãdo.ſ.non ſtatim recipit remunerationẽ ſuã: ſed in
poſterũ. Et ſic qui benefacit,deponit illud apud deum
& hoc vſq; in illum diẽ,qñ iudicabit occulta hominũ,qñ
tunc reddet deus mercedẽ laborũ ſuoꝝ.1.Sap.10. Eſa.
10.Dicite iuſto qm̃ bene: qm̃ fructũ adinuẽtionũ ſuarũ
comedet &c. Vel DEPOSITVM .i. quod penes me po
ſitũ eſt.ſ.officium euãgelii. Act.9. Vas electionis eſt mi
hi iſte,vt portet nomen meũ &c. Etiam deus eſt potens
conſeruare ſuum Apoſtolum vſq; ad mortẽ ſuam.

Deinde cũ dicit. FORMAM habẽs &c.) Inducit ad
ſequelam ſui,eſt duplex litera. Vna dicit HABE) alte
ra HABENS.) Si dicit habens,ſic primo ponit idonei
tatẽ,quã proponit Timotheo ad imitãdũ exẽplũ Apo
ſtoli. Scdo hortatur ad imitandũ.ibi. BONVM depoſi
tũ &c. Apoſtolus autẽ bonã idoneitatẽ habuit ſecundũ
duo ſ.ſcdm eruditionẽ,quãtũ ad cognitionẽ. Et ideo di
cit. SANORVM verborũ &c.) Itẽ ſcdm virtutẽ. Vnde
dicit. IN FIDE, & dilectione.) Dicit ergo. Non potes
te excuſare,ſi patienter te non habeas vſq; ad vincla,ſi/
cut ego:quia tu es habens formam ſanoꝝ verborũ.ſ.q
non continent falſitatis corruptionẽ. Ti.2. Loquere,q
decent ſanã doctrinã. Et dicitur doctrina ſana,nõ cor
rupta effectiue,quia nos ſanos facit. Et addit. QVÆ
a me audiſti.q.d. Non es deceptus: quia hoc tibi tradi/
di,quod a Chriſto audiui.1.Corint.11. Ego.n.accepi a
dño,quod & tradidi vobis. Luc.10. Qui vos audit, me
audit &c. Et hoc in FIDE,& dilectione) qa ſi aliquis oĩa
verba ſane ſciret,& non crederet,nõ eſſet idoneus, nec
etiã diligeret: quia de facili recederet a doctrina: vel p
aduerſa: vel per proſpera. Heb.11. Sine fide impoſſibile
eſt placere deo &c.1.Io.3. Qui nõ diligit,manet i mor
te &c. ET HOC IN Chriſto Ieſu) quia vera fides eſt eo
cum,quę Chriſtus docuit,& vera dilectio eſt in Chriſto,
qui dedit ſpm̃ ſanctũ,per quem deũ diligimus. Hęc igiẽ
habens,cuſtodi bonum depoſitũ quod.ſ. dedi tibi.i.of
ficium prędicationis,vt nuꝗ a veritate recedas:nec ꝓ
pter timorẽ officium prędicationis vllo tẽpore dimit/
tas. Prouer.4. Omni cuſtodia ſerua cor tuũ &c.1.Ti.6.
O Timothee depoſitum cuſtodi &c. Et hoc cuſtodi bo/
no adiutorio.ſ.per ſpiritũ ſanctum.1. Corin.3. Neſcitis,
quia tẽplum dei eſtis,& ſpiritus dei habitat i vobis:&c.
Secũdum aliam literam monet ad duo. Primo ad ſanã
doctrinam. Secundo ad perſeuerantiam inea ſenten/

tia quando.& quando non imitatur.

Deinde cum dicit. SCIS hoc &c.)Oſtẽdit neceſſitatem monitionis es defectu,pro affectu aliorũ.Q ſi.n. aliquis videt aliquos ſociorũ ſuorum proficere, & aliquos deficere,nititur ſequi bonos. Et ideo primo cõmemnrat deficientes.Scdo proficientes ibi. DET miſericordiã &c.)Oſtẽdit ergo,quid cuſtodiat:alias eſt periculũ. 1.Corin.10. Qui ſe exiſtimat ſtare,videat ne cadat &c. Et ideo dicit. AVERSI &c.)Glo.Iſti fallacia erant pleni:ſimulate.n.fuerant cum Apoſtolo:vt.ſ. adiſcerent, vnde facerent calumniam Apoſtolo.Iſti ergo qui ſunt auerſi a me.ſunt modo in Aſia.Inter quos pcipue ſunt iſti duo.qui conuerſi ſunt per Iacobum.

Deinde cum dicit. DET miſericordiã &c.) Oſtẽdit aliorum pfectũ,& pcipue cuiuſdã Oneſiphori,cõmemorans.Primo bona quæ ſibi contulit Romę. Scdo q̃ in Aſia.Itẽ primo optat ei dei miſericordiã.Scdo oſtendit meritum miſericordię. Tertio tẽpus miſericordiæ. Primum cum dicit. DET miſericordiã &c.)Recte optat ei miſericordiã: quia pñs vita miſeria eſt. Iob.14. Homo natus de muliere,breui viuens tẽpore:repletur multis miſeriis&c.Dicit. DET)nõ ſolum perſonę:ſed FAMILIÆ) quia propter bonitatẽ vnius , deriuatur gratia ad totam familiã. Mat.10. Si quidem fuerit domus illa digna,veniet pax veſtra ſuper eã.&c.Meritum autẽ miſericordię eſt miſericordia,quã habebat in Apoſtolum. Vñ dicit. QVIA ſępe me refrigerauit).ſ. quietem pręſtando.Mat.5.Beati miſericordes:qm ipſi miſericordiã conſequentur.Eccle.18.Nonne ardorẽ refrigerabit ros &c.Phil.16.Viſcera ſanctorum requieuerũt p te frater &c. ET CATENAM MEAM &c.)Infra.ſcdo Laboro vſq ad vincula quaſi male operans &c.nõ erubuit ſed cũ Romã veniſſet: ſollicite vt amicus quęſiuit. Eccle.6.Si poſſides amicũ,in tẽtatione poſſide illũ &c. Prouer.17. Omni tempore diligit,qui amicus eſt &c.

Optat miſericordiã autẽ futuri ſęculi cũ dicit. IN ILLA DIE) in qua ſcilicet dominus iudicabit omnes, quando miſericordia eſt neceſſaria: nonſolum autem Romę,ſed & Epheſi. Et ideo dignus eſt diuina miſericordia.

Cap. II.

TV igitur fili mi: fortis iſto in gratia: quæ eſt per Chriſtũ Ieſum:& in his, quæ audiſti a me per multos teſtes. Hæc cõmenda fidelibus hoĩbus;qui erunt idonei;vt alios quoq; doceát. Tu igitur feras afflictiones:vt bonus miles Ieſu Chriſti. Nemo qui militat: implicatur vitæ negociis : vt ei,q

1.Cor.9. ſe in militiá delegit;placeat. Quod ſi certet etiá aliqs,non coronaẽ ;niſi legitime certauerit. † Laborantẽ agricolam oportet primũ de fructibus percipere.Cogita,quæ dico.Det enim tibi dominus in omnibus intellectum.

TV ergo fili mi confortare in gratia, quæ eſt ĩ Chriſto Ieſu; & ĩ his quæ audiſti a me p multos teſtes: Hæc cõmenda fidelibus hominibus, q idonei erunt & alios docere. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu . Nemo militás deo, ĩplicat ſe negociis ſæcularibus ; vt ei placeat cui ſe probauit. Nam & qui certat in agone non coronabitur,niſi legitime certauerit. Laborantẽ agricolam oportet primũ de fructibus accipere Intellige , quæ dico : dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum.

SVPRA induxit Timotheum ad diligẽtem euãgelii prędicationem : Inducit eum hic ad cõſtantem tolerantiam martyrii . Et primo inducit eũ ad ſuſtinendã paſſionem pro ſalute fideliũ.Secũdo docet eum , qualiter reſiſtat infidelibus. ibi. NOLI verbis &c.)Item primo inducitur pręparatio ad martyriũ ſuſtinendũ.Secundo exhortatio martyrii.ibi.MEMOR eſto &c.Pręparatio martyrii pręmittitur , quãrum ad tria.Primum eſt animi fortitudo. Scdm eſt bonorũ diſpenſatio.ibi.ET QVÆ audiſti &c.) Tertiũ eſt fructuoſus militię labor.ibi. LABOR &c.)Requiritur autem ad martyrium animi fortitudo , quę eſt circa pericula mortis. Et ideo dicit. TV ERGO FILI MI .ſ quẽ per euangelium genui CONFORTARE in gratia.ps. Viriliter agite,& confortetur cor veſtrum &c.NON in te).ſ.cuius fortitudo eſt vana:ſed in deo.Ephe.6.Confortamini in domino,& in potentia virtutis eius &c . IN GRATIA).i.gratuito dei dono per Chriſtum.Io.1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt &c.Scdm eſt diſpenſatio bonorũ.Circa q notandũ eſt , q quãdo aliquis adducitur ad mortẽ,diſponit de ſuis. Nõ ergo minus debẽt eſſe ſolliciti ſancti de bonis ſpũalibus ſibi creditis,q non diſpereant poſt eorũ mortẽ:ſed aliis cedant.Et ideo monet eũ,vt ſi ad martyriũ venerit, q diſpenſet doctrinã fidei. Et primo ponit qñ accepit ipſa per audiũ.Vnde dicit. QVÆ audiuiſti a me,)& ego a Chriſto. Et dico a me, non ſingulariter:ſed confirmata PER multos teſtes.i.per legem,& pphetas.Ro.3.Teſtificata a lege,& a prophetis &c.Vel per apoſtolos. 1. Cor.15.Siue.n.ego,ſiue illi,ſic prędicanimus,& ſic credidiſtis &c.Hęc commenda.Ignorantium ſunt accepta. Sap.7. Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia cõico &c. FIDELIBVS hominibus.) vt.ſ.non quęrant lucrum tẽporale:ſed gloriã dei.1. Corin. Hic iam quęrit. Inter diſpenſatores,vt fidelis quis inueniatur &c. Mat. 24. Fidelis ſeruus & prudens;quem conſtituit dñs ſuper familiam ſuam &c . Itẽ qui ſunt idonei ad diſpenſandum.Debent autẽ eſſe idonei tripliciter. Primo intellectu,vt ſint ſapientes ad intelligendũ. Luc.21. Ego dabo vobis os,& ſapientiã &c.Item lingua, vt facundi ad docendum. Eſa.50. Dominus dedit mihi linguã eruditã vt ſciam ſuſcitare eum,qui laſſus eſt verbo &c.Itẽ opere.quia cœpit Ieſus facere,& docere. Act.1.

Miniſtri quales ẽe debẽt.

Deide cum dicit. LABORA &c. Ponitur tertiũ.ſ. legitimus militię labor,ad quã primo hortatur. Secundo ponit laboris pręmium ibi. NAM & qui &c.) Tertio militię ſtipendia . LABORANTEM &c.Itẽ primo hortatur ad legitimum laborẽ.Secundo exponit , quis labor ſit legitimus.ibi. NEMO &c.)Dicit ergo LABORA &c.Eſt autem tripliciter aliquis miles Chriſti.Pr o in quantũ pugnat cõtra peccata.Iob.7.Militia eſt vita hominis ſuper terrã.&.14. Cunctis diebus, quibus nũc milito,expecto &c . Et hæc pugna eſt contra carnẽ mũdum,& diabolum Ephe.vlti.Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ &c. Scdo ẽ aliquis miles Chriſti,pugnando cõtra errores.2.Corin.10. Arma militię noſtrę non ſunt carnalia:ſed potentia deo ad deſtructionem munitionũ,conſilia deſtruẽtes &c. Tertia eſt militia martirũ,contra tyrãnos. Et hæc eſt laborioſior.Iob.25.Nũquid eſt numerus militum eius . Et nõ debet quieſcere miles:quia dicitur a militia ſuſtinẽda.

Miles Chri pugnat cõtra pctã, errores & tyrannos.

Deinde cum dicit. NEMO &c.)Exponit, quid ſit legitimus labor. Et primo inducit eum ad laborem. Secundo oſtendit.qualis debet eſſe bonus miles.ibi. Vt ei placeat &c. Primo circa primũ duo facit , quia exẽplũ ponit. Secũdo manifeſtat. Dicit ergo. NEMO &c.)Circa primũ ſciendum eſt, q alius eſt finis militię ſpiritualis:& alius eſt finis militię corporalis:quia finis militię corporalis eſt,vt obtineat victoriã contra hoſtes patrię: & ideo milites debent abſtinere ab his, quę abſtrahunt a pugna:puta a negociis & deliciis.1.Cor.9.Qui ĩ agone contẽdit,ab omnibus ſe abſtinet &c. Sed militię ſpiritualis finis eſt,vt victoriã habeat ab hominibus , qui ſunt contra deum:& ideo oportet,quod abſtineant ab omnibus,quę diſtrahunt a deo : hęc autem ſunt negocia ſęcularia:quia ſollicitudo eius ſęculi ſuffocat.verbũ. Et ideo dicit. IMPLICASTE.) Sed cõtra.Negocia ſęcularia ſunt temporalia: hoc autẽ Apoſtolus fecit . qñ viſit de labore manuũ ſuarũ. Reſpondeo dicendum eſt,q Apoſtolus dicit,implicat & non dicit exercet:ille autẽ eius implicatur,cuius cura & ſollicitudo iniungi-

tur

tur circa ipſa. Et tunc proprie ipſa hæc interdicuntur militibus Chriſti, in quibus oſtẽditur non eſſe neceſſe, īplicari animũ. Itẽ non dicit ſimpliciter implicat̃: ſed dicit IMPLICAT SE qa qñq; īplicat̃, & nõ ſe īplicat. Implicat.n. ſe quãdo ſine pietate, & neceſſitate aſſumit negotia: ſed quando neceſſitas officii peccatis, & authoritatis exercetur: tunc nõ implicat ſe, ſed implicat̃ huiuſmodi neceſſitate. Ro.16. Aſſiſtatis ei, in quocunq; negocio veſtri indiguerit. Cã autẽ, quare non debet ſe implicare, eſt VT EI placeat. 1.Io.2. Si q̃s diligit mundũ. nõ eſt charitas pr̃is ī eo. Qui.n. ẽ miles Chr̃i, deuouit ſe, ad militãdũ deo: & iõ d̃bet cõari, vt ei placeat, cui ſe d̃uouit.

Deinde cum dicit. NAM & qui &c.) Ponit laboris premium. Et quia diceret aliquis. O Paule magna imponis: ſed quis eſt eorum fructus? Reſpondet, aſſumatis exemplum in pugnis ſecularibus: vbi nõ omnes: ſed legitime pugnantes accipiunt coronam. Sic ergo erit, & in ſpiritualibus: q; nullus coronabitur, niſi ſeruet debitas leges pugnę. 1.Corin.9. Illi quidẽ, vt corruptibilẽ coronã accipiant: nos autẽ incorruptam &c. Sap.4. In perpetuum coronata triumphat &c.

Deinde cũ dicit. LABORANTEM &c.) Oſtendit ſtipendia, interdicitq; ei negocia ſæcularia. Et primo proponit ſtipendia ſub metaphora, Secundo exponit. ibi. INTELLIGE &c. Officiũ.n. p̃dicatorũ, & doctorũ: eſt officiũ militũ, inquãtũ inſurgũt contra hoſtes & vicia. Itẽ agricolę, inquantũ fructũ faciũt, promouẽdo ad bona. Huius ager eſt eccleſia: & principalis agricola eſt deus, interius, & exterius operãs. Io.15. Ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt &c. Hoĩes aũt exterius adhibẽt miniſteriũ. 1.Cori.3. Ego plantaui Apollo rigauit: deus autẽ incremẽtũ dedit &c. Iſti ſunt exteriores agricolę. Iob.31. Si aĩam agricolarũ eius afflixi &c. Iſtũ ergo agricolam oportet fructum accipere: huius fructus ſunt opera virtutum. Eccle.24. Flores mei, fructus honoris, & honeſtatis &c. Gal.5. Fructus aũt ſpiritus eſt, charitas, gaudiũ, pax, patientia &c. Inter hos fructus, ſunt fructus eleemoſynarũ. Act.9. Hęc erat plena fructibus bonis, & elemoſynis quas faciebat. Iſti ergo debent principaliter fructũ percipere, vt ipſi gaudeãt. Primo de ſubditorũ & fructib'. Phil.4. Itaq; fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudiũ meũ, & corona mea &c. Secũdo de ſubſidiis tẽporalibus, nõ pro pręmio principali, ſed ſtipendio. Gal.6. Cõicet autẽ is, qui cathetizat̃ verbo, ei q ſe cathetizat ĩ oĩbus bõis. Mat.10. Dign' ẽ operarius cibo ſuo.

Deinde cũ dicit. INTELLIGE &c.) Exponit, quę dixerat., ſequens modum Chriſti poſt parabolas. Mat.13. Qui habet aures audiẽdi, audiat. q.d. Reduc hęc ad intelligentiã ſpiritualẽ. Dañ.10. Intelligentia.n. opus eſt in viſione. Quaſi diceret aliquis: tu dicis accipe ſtipẽdiũ o Timothee: ſed tu non facis: quia de labore manuum vis viuere. Vnde INTELLIGE quia ẽ neceſſaria diſcretio: quia ibi non ſunt accipienda, vbi eſt occaſio auaritię contra euangelium vel propter cupiditatem, vel propter ocium: & hoc poteris intelligere: quia dabit &c. 1.Io.2. Vnctio docebit vos de omnibus &c.

Memento Ieſum Chriſtũ reſurrexiſſe a mortuis, ex ſemine Dauid; ſcd̃m euangeliũ meũ, in quo malis affligor; quaſi facinoroſus vſq; ad vincula; at ſermo dei nõ fuit vinctus. Propterea oĩa ſuffero pp electos; vt & ipſi ſalutẽ cõſequant̃; q̃ eſt in Chriſto Ieſu; cũ gloria æterna. Certus ſermo. Nã ſi cõmortui ſumus, & cõuiuemus: ſi ſuffꝰerimus, & cõregnabimus: ſi negamus, & ille negabit nos: ſi icreduli ſumus, ille fidelis manet; negare ſeipſũ nõ põt. Hæc admone: cõteſtãs corã dño; ne verborũ pugnas ſequantur ad nullã vtilitatẽ; ad ſubuerſionẽ audientiũ. Stude teipſum probatũ exhibere deo: operariũ non erubeſcendum; recte ſectantem ſermonem veritatis.

Memor eſto dñm Ieſum Chriſtũ reſurrexiſſe a mortuis, ex ſemĩe Dauid, ſcd̃m euãgeliũ meũ ĩ quo laboro vſq; ad vĩcula: q̃ſi male opans: ſed verbũ dei nõ eſt alligatũ. Iõ oĩa ſuſtineo pp electos, vt & ipi ſalutẽ cõſequant̃: q ẽ in Chr̃o Ieſu, cũ gloria cœleſti. Fidelis ſermo. Nã ſi cõmortui ſumus, & cõuiuemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus: ſi negauerimus, & ille negabit nos: ſi nõ credimus, ille fidelis pmanet, negar̃ ſeipſm nõ pt. Hæc cõmone, teſtificãs corã deo. Noli cõtẽder̃ verbis. At nihil.n. vtile eſt niſi ad ſubuerſionẽ audientiũ. Sollicite autem cura, teipſum probabilem exhibere deo, operarium inconfuſibilem, recte tractantẽ verbum veritatis. Lec. II.

SVPRA ponit̃ pparatio ad martyriũ: hic ponit̃ exhortatio ad ipm: & primo pmittit exẽplũ pmii. Scdo exẽplũ martyrii. ibi. IN QVO laboro.) Tertio mãifeſtat cõſequẽtiã pmii ad martyriũ. ibi. FIDELIS ſermo &c. Nã pmiũ mortis pcioſę martyrii, ẽ reſurrectio glorioſa: cuius exẽplũ pceſſit in capite nr̃o Chr̃o. Et ideo dicit. MEMOR ESTO q.d. DOMINVM nr̃m Ieſum Xp̃m) ſupplę, habe in mẽte cõtra tribulatiões. Prou.3. In oib' viis tuis cogita illũ: & ipe diriget greſſus tuos. Multa.n. ſũe ī eo cogitãda: ſed ſpãliter reſurrectio. Ad hãc,n. oĩa ordinant̃, & pcipue totus Xp̃iane religiõis ſtatus. Ro.10. Si cõfiteatis in ore tuo dñm Ieſum, & in corde tuo credideris, q; deus excitauit illũ a mortuis, ſaluus eris. Et nota. q; nõ dicit reſuſcitatũ: qa & ſi pater eũ ſuſcitauerit: tñ ppria ẽt virtute reſurrexit: & eſt primus reſurgẽtiũ. 1.Corin.15. Sed qa ſcdm naturã humanã ſurrexit, & mortuus eſt es ſemine Dauid. Ro.1. Qui factus ẽ ei es ſemine Dauid ſcdm carnẽ &c. SECVNDVM euãgeliũ meũ. .i. a me p̃dicatũ. 1.Corin.15. Notũ aũt facio vobis euãgeliũ, qd p̃dicaui vobis &c. Qui p̃dicat euãgeliũ, eſt miniſter euãgelii: ſicut qui baptiʒat ẽ miniſter baptiſmi: Tamen non põt dici baptiſma meũ: ſed euangeliũ ſic. Et hoc iõ qa multũ facit exhortatio, & ſollicitudo.

Deinde ũ dicit. IN QVO laboro &c. Oſtendit ſe in exẽplũ martyrii: & primo eius pœnã. Scdo eius cãm. ibi. IDEO oĩa &c. Tria autẽ oſtẽdit eſſe in pœna. ſ. acerbitatẽ, opprobriũ, & cõſtãtiã. Acerbitatẽ poſt, cũ dicit, IN QVO .ſ. euãgelio prędicãdo, vel p quo LABORO .i. affligor. & hoc VSQVE ad vincula) qa qñ hãc ep̃lam ſcripſit. erat Romę in vinculis. Ephe.vlti. Miniſteriũ euãgelii, pro quo legatione fungor in catena. Opprobriũ, quãtum ad infideles: cũ dicit. QVASI male operãs). Chriſtiani enim tunc reputabãtur peſſimi. Luc.6. Beati eritis, cum vos oderint hoĩes, & ſeparauerint vos, & exprobrauerit &c. Chriſtus enĩ fuit dãnatus, quaſi male operans. Eſa.53. Et cum ſceleratis reputatus eſt Conſtantiã autẽ oſtẽdit, cũ dicit. SED verbũ dei &c.) Licet .n. corpus ſit alligatum: tamẽ VERBVM dei nõ eſt alligatũ) qa prædicatio fuit ex voluntate Ap̃li, q̃ libera eſt, pręcipue ppter efficaciã charitatis, quę nihil timet. Ro.8. Certus ſum.n. qa neq; mors. neq; vita, &c. Quia ſicut 1.Io.3. dicitur. Maior eſt deus corde noſtro &c. Et dicit̃ q; in vinculis exiſtens, multos conuertit.

Deinde cũ dicit. IDEO oĩa &c.) Oſtẽdit cãm, qa martyrem nõ pœna facit, ſed cã. Duplex aũt eſt cauſa martyrii. ſ. ppter diuinũ honorẽ, & ſalutẽ proximi. Propter deũ quidem: quia Ro.8. Propter te. mortificamur tota die &c. Propter ſalutẽ pximorũ: quia dicit hic. Propter electos. Io.15. Maiorem charitatẽ nemo habet, vt aĩam ſuam ponat quis pro amicis ſuis &c. 1.Io.3. Q ille p nobis animã ſuã poſuit, & nos debemus pro fratribus aĩas ponere. Et dicit PROPTER electos) quia quęcũq; bona fiunt ſpãliter cedunt in bonũ electorũ, non reproborũ. Et quo? VT ET IPSI &c.) Sed nunquid nõ ſufficit paſſio Chriſti? Dicẽdum eſt, q; ſic effectiue: ſed paſſio Apoſtoli, dupliciter: quia dabat exẽplũ perſiſtẽdi in fide. Scdo qa cõfirmabatur fides. & ex hoc inducebant̃ ad ſalutẽ. Et hoc I Chr̃o .i. q̃ venit nobis p eum. Mat.1. Ipſe enim ſaluũ faciet populũ ſuũ a peccatis eorũ &c. Et hoc

Cã martyrii ẽ duplex, honor dei & ſalus proximi.

non ſolum ſalutem gratię præſentem: ſed etiam cum gloria cœleſti. Mat. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlis.

Deide cū dicit FIDELIS ſermo &c.) Pōit cōſequētiā ſimul ad meritū martirii. Et p̄rio ponit atteſtationē. Secundo conſequētiam. ibi. NAM SI &c. Tertio confirmat per teſtimonium ibi. HÆC commone &c.) Dicit ergo FIDELIS &c. ideſt verbum, ꝙ dicam eſt fidele. Apoc. vlt. Hęc verba fideliſſima ſunt &c.

Deide cū dicit. NAM SI &c.) Pōit cōſequētiā: & p̄rio de remūeratione bonoꝝ. Scdo de punitiōe malorū. ibi. SI NEGAVERIMVS &c.) In p̄remio bonoꝝ ſunt duo .ſ. reparatio p reſurrectionē: & ſuperadditio glorię, ad quā reſurgent. Et ideo p̄rio oſtēdit, ꝙ p Chřm venitur ad reparationem vitę. Secundo ꝙ per ipſum venitur ad reſurrectionē. ibi. SI SVSTINEMVS &c.) Dicit ergo. SI COMMORTVI SVMVS) .ſ. cum Chriſto: & hoc per ſacramēti ſuſceptionem in baptiſmo. Ro. 6. Conſepulti enim ſumus cū illo, per baptiſmū, in mortē &c. Itē per pœnitētiam, nos macerādo, Gal. 6. Qui Chriſti ſunt carnē ſuā crucifixerunt cū vitiis, & cōcupiſcentiis. Itē pro confeſſione veritatis. moriēdo ſicut & Chriſtus. Precioſa in conſpectu domini mors ſanctorū eius. Si ergo cōmortui ſumus, & cōuiuemus .i. ſicut ipſe reſurrexit, ſic & nos. Ro. 6. Si complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.

Deindę agit d̄ gloria, quā ſcti merent̄ p mortis ignominiā. Luc. vlti. Nōne hęc oportuit Chřm pati, Et iō dicit. SI SVSTINVERIMVS) .ſ. patiēter, & opprobria CONREGNABIMVS) .i. ſimul cū ipſo perueniemus ad regnum. Mat. 5. Beati qui perſecutionem &c.

Deinde cū dicit. SI NEGAVERIMVS &c.) Oſtendit cōſequentiā, quātū ad pœnas. Duplicιter autē pōt aliquis peccare cōtra fidē. P̄rio exteri⁹ negādo. Scdo exterius eā deponēdo. Quātū ad primū, dicit. SI NEGAVERIMVS) .ſ. corā aliis, ipſe negabit nos i iudicio. Mat. 21. Amē dico vobis, neſcio vos &c. Negare. eſt nō cognoſcere eos eſſe de nuibus ſuis. Quātū ad ſcdm, dicit. SI NON CREDIMVS) .i. ſi fidē a corde abiiciamus, ipſe fidē ſuā tenet. Vñ FIDELIS manet in ſua fide) qa fides nihil aliud eſt, q̄ participatio veritatis. Ipſe autē eſt ipſa veritas quę NEGARE ſe nō pōt). Ergo nō eſt oīpotēs. Reſpondeo. Ex hoc eſt oīpotens, ꝙ SEIPSVM negare nō pōt.) Poſſe. n. deficere, magis eſt pertinens ad impotentiam: quia ꝙ aliquid deficiat a ſuo eſſe, eſt per debilitatem virtutis proprię. Chriſtū autem negare ſeipſum, eſt deficere a ſeipſo: hoc ergo ipſum, ꝙ non poteſt negare ſe, eſt rō perfectę virtutis. Vnde nec pc̄tm̄ cadit in eū (vt dictū) nec pōt negare ſuā virtutē, & ſuā iuſtitiā, qn puniat. Mat. vlti. Qui vero non crediderit, condemnabitur. Sed nunquid nō poteſt deus alicui remittere pœnam? Poteſt quidem ſecundū ordinem ſapientiæ ſuæ: ſed contra ordinem ſapientię & iuſtitię non.

Propria cō̃tra fidem.

Deinde cum dicit. HOC autem commone &c.) Cōfirmat per teſtimoniū. q.d. Simul cum aliis admoneo, vt ſemper habeas in corde, teſtificās coram deo. i. teſtē adducens coram quo loquor.

Deinde cū dicit. NOLI verbis &c.) Oſtēdit, quō reſiſtat īfidelibus: & p̄rio p̄mittit modū reſiſtēdi. Scdo oſtēdit, quę ſunt, quibus reſiſtat. ibi. PROPHANA &c.) Itē p̄rio excludit indebitū modū reſiſtēdi. Scdo ponit debitū. ibi. SOLLICITE &c. Circa primū primo excludit indebitū modū, Scdo rōnē aſſignat ibi. AD NIHIL &c. Dicit ergo. NOLI &c.) Cōtēnio īportat cōcertationē in verbis. Pōt ergo ſcdm̄ duo intelligi: quia acrimoniā loquēs deprauat̄ dupliciter: vel p hoc accedit̄ ad fauorē falſitatis, qñ qs cū cōfidētia clamoris īpugnat veritatē. Alio mō ꝓpter īordinationē, qñ vtit̄ acrimonia: vel vltra modū debitū. vel cōtra qualitatē pſonę. Sed ſi moderate, & cū circunſtātiis debitis, & pro veritate, non eſt pc̄tm̄. Et ſic in Rhetorica eſt vnū inſtr̄m exhortationis. Tñ in ſacra ſcriptura. dr̄, ſcdm̄ ꝙ importat īordinationē. 1. Cor. 11. Si qs videt̄ inter vos contentioſus eſſe, nos nō habemus talem cōſuetudinē, neq; eccleſia dei. Et dicit VERBIS) quia aliqui diſceptāt ſolū verbis improperii. Et hoc proprie eſt contendere. Si hoc ſit non verbis tm̄: ſed veris rōnibus: hoc ē diſputare. nō cōtēdere.

Deinde cū dicit. AD NIHIL &c.) Oſtēdit rōnē documēti. Nā moderata diſputatio, qñ cū rōne fit, eſt vtilis ad inſtructionē: ſed qñ cū verbis, tūc eſt litigioſa. Iō dicit. AD SVBVERSIONEM.) Et hoc dupliciter. Vno modo, dū quod eſt certū, venit ī dubiū. Alio mō qa audiētes ſcādalizant̄. Prouer. 14. Vbi verba ſunt plurima, ibi frequēter egeſtas. Vñ Iac. 3. Vbi zelus, & cōtētio ibi incōſtātia, & oē opus prauū. Sed nunquid nō ſine cōtentione debet qs diſputare corā populo de fide? Rñdeo. Diſtinguēdū eſt ex parte audiētiū: qa aut ſunt ſollicitati ab infidelibus: & tūc eſt vtilis publica diſputatio: quia ſimplices efficiunt̄ magis inſtructi, quādo vidēt errātes cōfutari. Si vero nō ſunt ſollicitati ab infidelibus tunc nō eſt vtilis diſputatio, ſed periculoſa. Item eſt diſtinguendum ex parte diſputantis: quia ſi diſputās eſt prudens, ꝙ manifeſte confutet aduerſarium: tunc debet publice diſputare. ſi vero non: nullo modo.

Diſputatio publica de fide nō eſt facienda, niſi fideles ab infidelibus ſint ſollicitati.

Deinde cū dicit. SOLLICITE &c.) Ponit debitū modum reſiſtēdi. Et primo q̄tum ad rectā intētionē. Scdo quātum ad rectā operationē. Tertio quātum ad rectā doctrinā. Qui. n. vult diſputare, p̄rio d̄bet ſcrutari ſuā intentionē: vtrū moueatur bono zelo. Iō dicit PROBABILEM deo exhibere: q. ſ. pbat cor. 2. Cor. 10. Nō. n. qui ſeipſum cōmendat ille probatus eſt: ſed quem deus cōmendat. p̄s. Probaſti cor meū, & viſitaſti nocte &c. Itē ꝙ doctrinā, quam prędicat ore ſtabiliat per opera: quod niſi faciat, eſt confuſione dignus. Vnde dicit. OPERARIVM inconfuſibilem) q.d. Hęc facis: & non cōfunderis. Item ꝙ recte tractet verbum veritatis, vera docendo, & vtilia audientibus: nō quęrens lucrum, & gloriā. 2. Cori. 1. Nō ſumus ſicut plurimi, adulterātes verbbū dei ſed ex ſynceritate, ſicut ex d̄o, corā deo, i Chřo loqmur.

Cæterum prophanas vocū inanitates prætermittito: ad maiorē. n. proficiet ipietatē: & ſermo illorū: vt cancer morbus paſſionē hēbit: quorū de numero eſt Hymeneus & Philetus: qui circa veritatē aberrarūt dicentes: reſurrectionē iā eſſe factā: & ſubuertunt quorūdā fidē. Solidum tamē fundamentū dei ſtat: habens ſignaculū hoc. Nouit dñs qui ſunt ſui. Et diſcedat ab iniquitate oīs, qui nominat nomen Chriſti. Cæterū in magna domo non tantum ſunt vaſa aurea, & argentea: verum etiam lignea: ac teſtacea: & alia quidem in honorem: alia vero in contumeliam. 2. Tim. 4.

Prophana autem vaniloquia, deuita, Multū enim proficiūt ad impietatem: & ſermo eorum, vt cācer ſerpit. Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus: qui a veritate exciderunt: dicentes reſurrectionem iam factam: & ſubuerterunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum dei ſtat: habens ſignaculum hoc. Cognouit dñs, qui ſunt eius: & diſcedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen domini. In magna autem domo, non ſolum ſint vaſa aurea, & argētea: ſed & lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædā autem in contumeliam. Lec. III.

SVPRA inſtruxit Timotheum oſtendens modū generalem, quo infidelibus eſt reſiſtendum, hinc oſtendit in ſpeciali: quibus ſit reſiſtendum. Et primo oſtēdit quibus eſt reſiſtendū. Secundo quare ibi. MVLTVM. n. &c. Tertio quomodo. ibi IVVENILIA &c.) Dicit ergo. PROPHANA &c.) Vbi oſtendit duo eſſe vitanda, ſcilicet PROPHANA & vaniloquia & referuntur ad idē, vel ad diuerſa. Nam PROPHANA) dicuntur, quaſi procul a phano. ſ. cultu diuino: & hęc ſunt documenta hęreſum: & hęc vitanda. Ideo dicit. DEVITA PROPHANA.) Poteſt etiam dici, ꝙ hæc prophana ſunt, quę fidei repugnant. SED VANILOQVIA fabuloſa. p̄s. Vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximum ſuum.

Deinde cum dicit. MVLTVM. n. &c. Oſtendit, quare hęc

te hęc ſunt vitanda. Et hoc dupliciter. Pri̊o ex nocumēto, quod inferunt. Secūdo ex fructu vitationis. ibi. SI QVIS &c.) Circa primū duo facit: quia pri̊o oſtendit, quomodo noceant ad fidei ſubuerſionē. Scđo quō non poſſunt totaliter fidē ſubuertere. ibi. SED firmū &c. Itē primo ponit documentū. Secūdo ſubdit ſimilitudinem. ibi. ET SERMO &c.) Tertio exēplum. ibi. EX QVIBVS EST &c.) Dicitur ergo. Hæc ſunt vitanda, quę impediūt pietatē. qui cultus dei dicitur. Vnde doctrina fidei, eſt doctrina pietatis. Impietas vero, eſt doctrina contra fidem. Vnde dicit. MVLTVM PROFICIVNT &c.) i. perducunt ad errorē, ſiue ad erroneā doctrinā. Sed hic profectus eſt ī malis abuſiue. infra. 3. Mali homines, & ſeductores proficiunt in peius, errantes, & in errorem mittentes.

Deinde ponit eoꝝ ſimilitudinē, dicēs. SERMO &c.) Hęretici enim dicūt a principio quędam vera, & vtilia: ſed cum audiuntur, euomunt mortifera. Et ideo dicit. SERMO eorū &c. Eccle. 11. A ſcintilla vna augetꝰ ignis & ab vno doloſo augetur ſanguis.

Deinde cum dicit. EX QVIBVS &c.) Ponit ad hoc exemplum. Hi c. n. duo fidem ſuo tēpore corrūpebant. A quibus quidā errantes, conuerſi ſunt in vaniloquiū &c. De Phileto dicitur ſupra. 1. Auerſi ſunt a me oēs, q ſunt in Aſia EX QVIBVS eſt Philetus & Hermogenes.) De Hymeneo autem habetur. 1. Ti. 1. EX QVIBVS ē Hymeneus &c.) Et dicit. EXCIDERVNT) i. Io. 2. A nobis exierunt. Et hoc aggrauat: quia. 2. Pe. 2. Melius. n. erat eis nō cognoſcere viam iuſtitię, q̄ poſt agnitionem extrorſum conuerti &c. Errabāt autem DICENTES reſurrectionē iam factā eſſe.) De qua Mat. 27. Multa corpora ſanctorum, qui dormierūt ſurrexerunt &c. Et dicebant, ꝙ non eſt alia reſurrectio expectanda: ſed tunc reſurrexerunt. Alio modo & melius, ꝙ ſicut eſt duplex mors: ita duplex eſt reſurrectio. ſ. aię & corporis. De reſurrectione aię habetur Apoc. 20. Beatus. & ſanctus, qui habet partem in reſurrectione pri̊a &c. Dicebant ergo, ꝙ omnia quæ dicuntur in ſcripturis, erant referenda ad reſurrectionē aīarum, quę iam facta eſt. Col. 3. Si conſurrexiſtis cū Chriſto quę ſurſum ſunt, quęrite &c. Et hic error eſt etiā hodie apud hęreticos: & per iſtum ſubuertunt quoſdam. Et congrue dicit. Et ſubuertunt: quia deſtruunt fundamētum fidei. Act. 13. O plene oī dolo, & oī fallacia fili diaboli & inimice oīs iuſtitię, non deſinis ſubuertere vias dñi rectas.

Deinde cum dicit. SED firmum &c.) Oſtendit, quō p̄ hęreſes fides nō eſt totaliter ſubuertenda. Et pri̊mo ꝙ per doctrinas hęreticas non poteſt tota eccleſiæ fides corrūpi. Scđo oſtendit, quare deus permittit aliquos errare. ibi. IN MAGNA autē &c.) Itē primo oſtendit immobilitatē fidei electorū. Secūdo addit demonſtrationem. ibi. HABENS &c.) Dicit ergo. SVBVERTVNT.) ſed tñ firmū &c. Hęc. n. fundamenta ſunt illa, quibus dat̄ gr̄a imobiliter ſtādi. Mat. 7. Fundamēta. n. erāt ſupra petrā. FIRMVM) q̄a imobile. Vñ p̄mittit. ibi. Mat. 7. Q̄ d̄ venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domū illā & nō cecidit &c. Huius firmitas pendet primo ex diuina p̄deſtinatiōe. Scđo ex libero arbitrio noſtro: Et iō quātū ad primū, dicit. HOC firmū fundamētum habet hoc ſignaculū) i. hoc eſt ſignū huiꝰ firmitatis. Io. 3. Qui āt acceperit teſtimoniū eius, ſignificauit: quia deus verax eſt. Et hęc eſt pri̊a pars ſignaculi. ſ. ex diuina p̄deſtinatione: q̄a nouit dñs q ſunt eius: & hęc eſt notitia diuinę p̄deſtinationis. Io. 10. Ego cognoſco oues meas: & alias oues habeo, q̄ non ſunt ex hoc ouili &c. Mat. 7. Nō noui vos. Sed quātū ad ſcdm. dicit. DISCEDAT &c.) q. d. Si p̄deſtinati ſunt a deo, ꝙ per liberū arbitriū ſaluabuntur. quia ex hoc, ꝙ aliquis finaliter nō adhęret pc̄tō, oſtēdit ſe eſſe p̄deſtinatū. Et ponit duo, quę pertinent ad ordinationē in ſtatu ſalutis. Primum ꝙ confiteatur fidem. Ideo dicit. OMNIS qui &c.) Ro. 10. Ore confeſſio fit ad ſalutem. Secūdum ꝙ recedat a peccato. Mat. 7. Non omnis qui dicit mihi domine dñe, intrabit in regnum cœlorum &c. Et ideo dicit. DISCEDAT &c.) Eſa. 55. Derelinquat impius viā ſuā &c. Quod vero dicit INVOCAT) non intelligit, ꝙ ſolū nolet ore: ſed īterius p̄ fidē, & extra p̄ opus.

Deinde cū dicit. IN MAGNA &c.) Ponit rōnē, quare deus p̄mittit aliquos errare, licet oēs diligat. Dupliciter aūt pōt hoc intelligi: q̄a vel in generali, vel in ſpāli ad hūc, vel illū. Si. n. quęras in ſingulari, quare dat huic donū perſeuerantię, & nō illi. non habet rōnē: niſi ſolā dei voluntatē. Auguſtinus. Quare hunc trahat, & illū non trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare &c. Sed quare quibuſdā dat, & quibuſdā non habet rōnē. quā & aſſignat Apoſtolus Ro. 9. Et eſt eadē rō cū iſta: licet per alia exempla. Ibi. n. dicit. Suſtinuit in multa patiētia &c. ſecundū. n. ꝙ oīa opera, quę deus fecit in natura & gratia ſunt facta, ad manifeſtandū gloriā dei. Eccle. 42. Gloria dñi plenū eſt opus eius. Sic ēt fecit diuerſas creaturas, vt p̄fectio diuię bonitatis q̄ nō pōt manifeſtari p̄ vnā ſufficienter, manifeſtet̄ p̄ aliā. Ita etiā conſiderādum eſt de vno artifice: in domo vna eſt vna feneſtra: altera pulchrior. Si quis ergo quęrat, quare nō tota domus eſt feneſtra. rō eſt: q̄a tota domus eſſet imperfecta. Similiter dicit Ap̄s. 1. Corin. 12. Si totū corpus eſſet oculus: vbi auditus? Sic ergo dicit Apoſtolus in effectu gratię: q̄ oīa oportuit, ꝙ deus manifeſtaret iuſtitiā & miſericordiā. Si. n. oēs ſaluaret: eſſet ſolum eius miſericordia. Si oēs dānaret, ſolū eſſet iuſtitia. Et iō deꝰ volēs manifeſtare irā. i. iuſtitiā &c. Et ſimilis eſt rō de perfectione eccleſię, quā oportebat eſſe perfectā, qd nō eſſet, ſi non eſſet in ea diuerſitas. In qua eſt triplex diuerſitas. ſ. bonorum: & malorum: bonoꝝ & meliorū: malorū & peiorum. Et hanc aſſignans dicit. IN MAGNA autē domo) i. eccleſia &c. Baruc. 3. O iſrael q̄ magna ē domus dei, & ingens locus poſſeſſionis eius &c. NON ſolum ſunt &c.) vbi AVREA, & argentea) diſtinguūtur a fictilibus. Itē argentea, ab aureis. Itē fictilia, a ligneis. in primo cōparatio bonorum & malorū innuit̄. In ſecundo cōparatio bonoꝝ & meliorū. In tertio malorū & peiorū. Nā aurea & argētea ſunt boni: ſed aurea meliores: agentea minus boni. Siſr lignea: & fictilia ſunt mali: ſed fictilia ſunt peiores: lignea vero minus mali.

In eccleſia ē triplex diuerſitas, bonorū & maloꝝ bonorū & meliorū, malorū & peiorū.

Conſequēter deſignat diuerſitatē, quantū ad vſum: vt boni ſint vaſa in honorē, ſicut deputati ad honorabilē vſum: mali vero ſint vaſa fictilia & lignea, quaſi deputati in contumeliam. i. ad vilē vſum. Sunt. n. in hoībus quędam. ſ. ſancti, quaſi vaſa p̄cioſa. Eccle. 50. Vas auri ſolidum &c. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte &c. Quidā vero ſicut vaſa vilia. ſ. mali. Eſa. 32. Fraudulentī vaſa peſſima ſunt Eccle. 21. Cor fatui, quaſi vas confractum. Prima vaſa ſunt in honore, quibus debetur vita æterna. Roma. 2. His quidem. qui ſecūdum patientiam boni operis gloriā & honorē & in corruptionē q̄renti bus vitam ęternam &c. Secūda vaſa ad contumeliā. 1. Reg. 2. Qui autē contemnunt me, erunt ignobiles. Et prima diuerſitas, quę ex parte materię, ad diuerſitatē eccleſiæ. Vaſa aurea ſunt prelati: argentea vero, & lignea, & fictilia tenētes inferiorem gradum, inter quos eſt quidam gradus. Et ꝙ ſubdit, quędam in honorem &c. non intelligendum, ꝙ vaſa aurea & argentea omnia ſint in honorem: & in fictilia in cōtumelia: quia de quocunq; ſtatu quidam ſaluātur: & quidam dānant̄.

Si quis igitur expurgarit ſeipſum ab his: erit vas in honorē ſanctificatum accōmodū vſibus dñi: ad omne opus bonū præparatum. † Iuuenes autem cōcupiſcentias fuge: † ſectare vero iuſtitiam fidē: charitatē: pacē: cū his, qui inuocāt dñm ex puro corde. † Stultas autē & ineruditas qōnes reſpue: ſciēs eas parere pugnas. Porro ſeruū dñi nō oportet pugnare: ſed placidū eſſe erga oēs: propenſum ad docendū: tolerantem malos cū manſuetudine: erudientem eos, obſiſtunt: ſi quando det illis deus pœnitētiam ad cognoſcendum veritatē, & reſipiſcant e diaboli laqueo, capti ab eo ad ipſius veritatem.

2. Timo. 4. Ibidem. Titum. 3.

Si quis ergo emundauerit ab iſtis: erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile domino: ad oē

opus bonum paratū. Iuuenilia autem deſideria fuge ſectare iuſtitiā, fidem, ſpem, charitatem, & pacem: cum his, qui inuocant dominum de corde puro. Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuita: ſciens quia generant lites. Seruū autem domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad oēs: docibilē, patientē, cum modeſtia corripientē eos, qui reſiſtunt veritati, ne quādo deus det illis pœnitentiam, ad cognoſcēdam veritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis: a quo captiui tenentur ad ipſius volūtatē. Lec. IIII.

SVPRA oſtendit, quod ꝓphana ſunt vitāda, pec cationē ſumptam es nocumēto: hic oſtēdit idē per rōnem ſumptam ex fructu. Et primo ponit vitationē. Secundo eius fructū. ibi. ESTVAS &c.) Nā vitationem vocat emūdationē. Dicit ergo. Quędam ſunt vaſa in contumeliā. Ergo, SI QVIS emundauerit ſe ab iſtis) quia eorū conſortia inquinant. Eccle. 13. Qui tetigerit picē, inquinabitur ab ea. Et iō fugiendi ſunt. 2. Cori. 6. Exite de medio, & ſeparamini dicit dñs: & immūdum ne tetigeritis &c. Fructus autē ſequens eſt quadruplex. Primus ex ordine ad gloriā: quia erit VAS IN honorem: quia ſi ſordidetur ab illis, erit in contumeliam, ſi emundat ſe, in honorem. ꝑs. Nimis honorati ſunt amici &c. Prouerb. 25. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimū &c. Alii effectus ſunt gratię, quorū primus ē hoīs ſanctificatio. Secundus eſt hominis ordinatio per rectā intentionē. Tertius per operis executionē. Quātū ergo ad primū, dicit. SANCTIFICATVM.) 1. Cori. 6. Abluti eſtis, ſanctificati eſtis &c. Sed quantū ad ſcdm dicit. VTILE dño.) Sed nunquid indiget ſeruitio noſtro? Non. ꝑs. Bonorū meorū non indiges. Sed dicit. VTILE dño). i. vtilitas ſua, cedet ad honorem dñi. Act. 9. Vt portet nomē meū corā gētibus, & regibus, & filiis Iſrael &c. Quātū ad tertiū dicit. AD OMNE &c. ꝑs Parat⁹ ſum, & nō ſum turbat⁹. Et dicit. AD OMNE opus bonū) qa ꝑcepta affirmatiua nō obligāt ad ſp. Et iō debet eſſe parat⁹, vt qñ neceſſe ē operet̃.

Deinde cū dicit. IVVENILIA &c.) Oſtēdit qualiter prophana ſunt vitanda. Et ponit duo vitanda. Primū eſt conuerſatio praua. Secūdum eſt doctrina mala. ibi. STVLTAS autē &c.) Circa primū duo facit: quia prio oſtendit, quid ſit vitandū. Scdo qd ſit ſequendū. ibi. SECTARE &c.) Dicit ergo. Dico, ꝙ debes vitare hęc, vt ſis vas emundatū. IDEO iuuenilia &c.) Cōſiderādū eſt, ꝙ dicit hoc: quia iſte iuuenis erat. Et hęc ſunt deſideria vanitatū exteriorū, & carnaliū voluptatū. Naturale. n. eſt iuuenibus, ꝙ hęc deſiderēt. Eccle. 11. Adoleſcentia, & voluptas vana ſunt. Cui⁹ ē duplex rō. Vna qa nō ſunt alia experti. Secūda quia huiuſmodi delectationes naturales ſunt ordinatę, vt medicina cōtra labores. Natura vero in iuuenibus laborat: & ideo inclinant̃ ad eas.

Deinde cū dicit. SECTARE vero &c.) Oſtēdit, quę ſunt ſectanda. Et ſunt quatuor: quoꝝ primū ordinat ad ſubditos: & hęc eſt IVSTITIA quia princeps eſt cuſtos iuſtitię. Prouer. 20. Rex qui ſedet i ſolio iudicii, diſſipat oē malū intuitu ſuo &c. Secūdū ordinat ad deū: & hęc eſt FIDES) ſine qua impoſſibile eſt placere deo. Heb. 11. Tertiū ordinat ad proximū vnūquęq. ſ. CHARITAS & pax) quę ſe extendit ad inimicos. 1. Cori. 13. Si habuero fidē, ita vt mōtes trāſferā: charitatē aūt nō habuero, nihil ſum &c. Ex charitate ſequit̃ GAVDIVM pax aūt importat ordinatā concordiā. Quod aūt ſubdit. CVM HIS, qui inuocant &c. Vno modo exponi pōt, referēdo ad immediate dictū. q. d. Sequimini PACEM cū his &c. Qd aūt dicit. DE CORDE PVRO.) ponitur, quia non eſt ſpecioſa laus &c. Sed Heb. 12. dicitur. Pacem ſequimini cū omnibus. Quare ergo dicit̃ hic DE CORDE PVRO? Reſpōdeo, dicēdū eſt: ꝙ quātū in uobis eſt, debemus habere pacem cum omnibus, ſi fieri poteſt: ſed non poteſt eſſe pax inter bonos & malos: quia pax dicit concordiam, quę non poteſt haberi cum malis. Alio modo legitur CVM HIS &c. vt referatur ad totum præcedens. q. d. Ita ſectare iuſtitiam, pacem, & omnia: ſicut & illi: qui inuocant &c.

Deinde cum dicit. STVLTAS autem &c.) Hortatur ad vitandum doctrinam malam. Et primo docet, qd ſit vitandū. Secundo quid ſit ſectandum, ibi SED manſuetum &c.) Circa primum duo facit: quia primo proponit documentum. Secundo rationem aſſignat. ibi. SCIENS quia &c.) Vitāde ſunt queſtiones ſtultę, quantum ad materiam: quia ſunt de ſtultis. i. de his, quę cōtrariantur ſapientię. i. de his, quę ſunt cōtra diuinam ſapientiam. Has enim non debet homo mouere: ſed eis reſiſtere. Hiere. 10. Sruluſ factus eſt omnis homo a ſcientia ſua. Dicit autem SINE diſciplina) quantum admodum: quia clamoſę ſunt. Vel SINE diſciplina) ex parte eorum, de quibus dubitatur vt puta, ſi vertat in dubium id, quod tota eccleſia tenet. Iob. 34. Iob autem ſtulte locutus eſt, & verba eius non ſonant diſciplinam &c. Queſtiones autem intātum ſunt amandę, inquantum ducunt ad veritatem, per hoc ꝙ oportet, ꝙ omnes vnum dicant. Queſtiones autem ſtultę nō ducunt ad veritatem, ſed ad litē: quę eſt vitanda. Eſa. 58. Ecce ad lites contentiones ieiunatis &c. Et ideo dicit. SERVVM autem domini &c.) ideſt eum, qui ſe dat ſeruitio domini. 1. Ti. 3. Non litigioſum.

Deinde cum dicit. SED manſuetū &c.) Oſtendit, quid ſit ſectandum: & primo ponit documentum. Secundo rationem ibi. NE QVANDO det &c.) Itē prima in duas: quia primo propoſuit quoddam generale ad omnes. Secūdo quędam neceſſaria ad ſingulos. ibi. DOCILEM &c.) Gñale, quod debet habere, qui vult diſputare, eſt, ꝙ ſit mā ſuetus. ꝑs. Docebit mites vias ſuas. Eſt. n. manſuetudo virtus cōpeſcans ab ira: quę perturbat iudicium rōnis, quę neceſſaria eſt i queſtione, & iudicio veritatis. Mat. 11. Diſcite a me: quia mitis ſum, & humilis corde &c. In ſpeciali aūt debet habere reſpectu ſuperiorū docilitatē: reſpectu perſecutorum patiētiā: rafpectu falſorū doctorū correctionē. Quātum ad primum, dicit. DOCILEM). i. paratū corrigi a quocūq. Et hęc eſt ſapientia cœleſtis. Iac. 3. Quę autem deſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt: deinde autem pacifica, modeſta, ſuadibilis &c. Quātum ad ſecundum dicit. PATIENTEM.) ꝑs. Bene patiētes erūt, vt annuncient. Prouer. 19. Doctrina viri per patientiā noſcitur &c. Quantū ad ternum dicit. CVM modeſtia) quia correctio debet eſſe modeſta. Gal. 6. Vos qui ſpūales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpū lenitatis &c.

Deinde cum dicit. NE QVANDO &c.) Aſſignat rationem viſitationis: & reſpōdet cuidā tacitę queſtioni. Poſſet. n. aliquis dicere. Iſti reſiſtunt veritati: & ideo imminet neceſſitas corrigendi. Reſpondeo. ꝙ deus pater eos poteſt reducere ad pœnitētiam, & ad hoc debet iuſtus niti. Et primo pręmittit pœnitentiam, quā debet intendere contra aduerſarios. Secundo pœnitētię fructus. Tertio pnię neceſſitatē. Dicit ergo. NE QVANDO) . i. vt deus aliquando det eis pœnitētiā: qa ex ſupbia reſiſtunt, quibus difficile vr̃ dari pœnitentia. Hic excluditur error Pelagii, qui dicit dona gratię eſſe ex operibus noſtris. quod per hoc patet eſſe falſum: quia etiā pricipiū bonoꝝ. ſ. pnīa dat̃ a deo. Thre. 5. Cōuerte nos dñe ad te & conuertemur. Eſa. 26. A timore tuo cōcepimus. Fructus vero pœnitētię duplex ē. ſ. cognitio veritatis, & liberatio a poteſtate diaboli. Quantū ad primū, dicit. AD COGNOSCENDAM veritatē) quia qñ ex malicia reſiſtitur veritati, ipſa malicia ſua excæcat eos. quando ergo ex malicia aufertur cognoſcunt veritatem. Ioan. 8. Et cognoſcetis veritatem. Quantū ad ſcdm. dicit. ET reſipiſcāt &c. i. ab occaſionibus errorū ex parte intellectus, ſicut falſę phantaſię: & ex parte affectus ſicut ſunt inuidia. ſuperbia, & hmōi. Neceſſitas autē pœnitentiæ eſt magna: quā niſi habeant, diabolus dominatur eis. Vñ dicit. A QVO captiui &c. quia qui facit pctm̄, ſeruus ē peccati. Io. 8. Et dicit. AD IPSIVS voluntatē) . ſ. ſectādā. Vel vt de homine faciat voluntatē ſuā. Sed cōtra. Non ſtatim præcipitat, ſicut vellet. Dicendum eſt, ꝙ adipiſcitur, quantum permittitur ſibi: ſed difficile eſt, ꝙ ei auferatur. Eſa. 49. Nūquid tolletur a forti prędai aut quod captum fuerit a robuſto, ſaluum eſſe poterit. Cap. III.

Error Pelagiani, ꝙ pnīa ſit a nobis.

Illud

2.Timo.4. 2.Pet.3. Iude.1.

ILlud † autem ſcito: quod in extremis diebus inſtabunt tempora periculoſa. Erunt enim homines ſui amantes: auari: faſtuoſi: ſuperbi: maledici: parentibus immorigeri: ingrati: impii: carẽtes affectu; neſcio fœderis: calumniatores: intemperantes: immites: negligentes bonorum, proditores: præcipites inflati: voluptatem amantes, potius quam amantes dei: habentes formã pietatis: ſed qui vim eius abnegarint.

HOc autem ſcito: quia in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: & erunt homines ſeipſos amãtes: cupidi: elati: ſuperbi: blaſphemi: parentibus non obedientes: ingrati: ſceleſti: ſine affectione: ſine pace: criminatores: incontinentes: immites: ſine benignitate: proditores; proterui: tumidi: cæci: & voluptatum amatores, magis q̄ dei: habentes ſpeciem quidem pietatis virtutem autem eius abnegantes.

SVPRA inſtruxit eũ, quomodo reſiſtat tribulatiõibus, periculis pręſentibus: hic oſtendit, quomodo ſtet contra futura. Et primo prenunciat futura pericula. Secũdo oſtendit idoneitatem ſuam ad reſiſtendum. ibi. TV AVTEM aſſecutus &c.) Tertio oſtendit, qualiter reſiſtat, ibi. TESTIFICOR &c.) Circa primum duo facit: quia primo prenunciat pericula nouiſſimorũ temporũ. Scdo oſtendit. quo eorũ vitia ſunt etiam modo vitanda. ibi. ET HOS deuita &c. Itẽ prima in duas: quia primo prenunciat eſſe futura pericula in nouiſſimis tẽporibus. Secundo cauſam periculorum. ibi. ET ERVNT homines &c.) Dicit ergo. DIXI deuita prophana &c.) Non ſolum autẽ ſunt hęc modo vitanda: ſed in futuro reſtant etiã quædam alia vitanda. Et dicit NOVISSIMI DIES) qui ſunt propinqui nouiſſimę diei. Io. 6. Ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Geñ. penultio. Congregamini, vt annuncies, quę ventura ſunt vobis diebus nouiſſimis. Et addit. INSTABVNT tẽpora periculoſa &c. Mat. 24. Eritis odio omnibus gentibus propter nomẽ meũ. Cauſa horũ eſt iniquitatis abundantia. Mat. 24. Quoniã abũdabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum: quia fides, & charitas, vel annullabitur, vel totaliter peribit: quia quanto magis aliquid elongatur, a ſuo principio, tanto plus deficit. Et iõ in tẽpore illo, magis deficient fides: charitas: quia plus elongantur a Chriſto. Luc. 18. Filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra? Et circa hoc primo ponit iniquitatis radicem. Secundo diuerſas eius ſpecies. Radix autẽ totius iniqtatis eſt amor ſuiipſius. Duplex autẽ amor duplicem ciuitatẽ facit. Sed contra. Quilibet naturaliter diligit ſe. Reſpondeo dicẽdum eſt: ꝙ in homine duo ſunt. ſ. natura rationalis, & corporalis. Quãtum ad intellectualẽ, ſeu rationalẽ, quę interior hõ appellatur. vt dicit. 1. Corin. 4. Homo debet plus ſe diligere: q̄ oẽs alios: quia ſtultus eſt. q vult peccare, vt alios a peccatis retrahat: ſed quantũ ad exteriorẽ hoĩem. laudabile eſt, vt alios plus diligat q̄ ſe. Vnde illi, qui ſe ſic tñ amãt, ſunt vituperabiles. Phil. 2. Omnes quę ſua ſunt quęrunt: non quę Ieſu Chriſti.

Ex hac radice diuerſę ſunt ſpecies iniquitatis. Vnde dicit. CVPIDITATI &c.) Et circa hoc tria facit: quia primo ponit peccata, quę ſunt ſ abuſu rerũ exteriorũ. Secundo quę pertinẽt ad inordinationẽ hoĩs ad alios ibi. BLASPHEMI &c.) Tertio quę ad ſeipſum. ibi. INCONTINENTES &c. Duo aũt ſunt in rebus exterioribus. ſ. abũdantia diuitiarum. & excellentia honorũ. Quantũ ad primũ dicit. CVPIDI.) Et cupiditas primo ponitur: quia eſt radix omnium malorum. Vel eſt propinqua amori ſuiipſius, quę eſt ad bona exteriora. Quantum ad ſecundum, dicit. ELATI.) Elatio eſt ſpecies ſuperbię, quę ſunt quatuor. Vna quando aliqs attribuit ſibi., quo caret. Secũda quando quod ab alio habet, attribuit ſibi, ac ſi haberet a ſe. 1. Corin. 4. Quid habes, quod non accepiſti, &c. Tertia quãdo attribuit ſibi, quod habet ab alio: ſed meritis propriis. Luc. 18. Ieiuno bis in ſabbato &c. Quarta quando ſingulariter vult videri ſupra omnes: & hęc eſt elatio. ꝑs. Domine non eſt exaltatum cor meum &c. Quod dicit. SVPERBI) reducit ad alias ſpecies ſuperbię. Iaco. 4. Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam.

Quatuor ſpecies ſupbię.

Conſequenter ponit vitia, quantum ad alios: & primo quantum ad ſuperiores. Secundo quantum ad equales. ibi. SCELESTI &c.) Superior eſt triplex ſcilicet deus: contra hunc dicit. BLASPHEMI.) Eſa. 1. Dereliquerunt dominum, blaſphemauerũt ſanctum Iſrael: abalienati ſunt retrorſum. Itẽ parentes: & quantum ad hoc dicit. PARENTIBVS non obedientes.) 1. Re. 15. Quaſi peccatũ ariolãdi eſt, repugnare: & quaſi ſcelus idolatriæ: nolle acquieſcere. Prouerb. 30. Oculũ qui ſubſanat patrẽ: & qui deſpicit partũ matris ſuę effodiant eum corui de torrentibus: & comedant eũ filii aquilę. Item benefactor inquantũ huiuſmodi. Et quãtum ad hoc dicit. INGRATI. ꝑs. Qui retribuũt mala pro bonis &c. Col. 3. Grati eſtote. Sap. 16. Ingrati. n. ſpes tanq̄ hybernalis glacies tabeſcet. & diſperiet, tanq̄ aq̄ ſuperuacua &c. Tunc ponit mala, quæ ſunt ad ęqualem, & ꝓximum: & ſunt tria. Primũ pertinet ad opus. Vnde dicit. SCELESTI). i. qui ſcelera grauia perpetrant in proximos. Eſa. 1. Vę genti peccatrici, populo graui iniquitate ſemini nequã filiis ſceleratis &c. Secũdũ ad effectũ. vnde dicit. SINE affectiõe.) .i. ſine affectu charitatis, & ſine pace. Tertio quantũ ad verbũ. Vnde dicit. CRIMINATORES.) Leui. 19. Non eris criminator, nec ſuſurro in populis. Itẽ quãtũ ad ſeipſum, oſtẽdit, quędã alia, tripliciter. Primo quãtum ad corruptionẽ concupiſcibilis. Secundo iraſcibilis. Tertio ratiõalis. Quãtũ ad primũ dicit. INCONTINENTES.) Vnde dicitur incontinens, qui ſe nõ tenet in bono propoſito, propter prauas cõcupiſcẽtias. Eccle. 26. Oĩs autẽ ponderatio. non eſt digna cõtinẽtis animę. Quantũ ad iraſcibilẽ, dicit ꝓprie. IMMITES) .i. non manſueti. hęc moderatur paſſiones irę. Mat. 11. Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde. ꝑs. Docebit mites vias ſuas. Itẽ ponit aliud, quod pertinet ad affectũ iraſcibilis ſ. benignitatis excluſio. Vnde dicit. SINE benignitate.) hoc enim eſt naturale & quando dominat' vnum contrariorum, excludit aliud. Ephe. 4. Eſtote inuicem benigni &c. Deinde ponit vitia. quę ſunt ad corruptionem rationalis. Hęc autem potẽtia perficitur per prudentiã: prudẽtię autẽ opponitur aliquod vitium per abuſum prudentię, & aliqd per eius priuationem: & vtrunq; ponit. Quantũ ad primum dicit PRODITORES.) Ad prudentiã aũt pertinet ſagacitas: qua quidẽ abutuntur in malũ, & hi ſunt proditores. Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana &c. Itẽ cõſtãtia, qua qdẽ abutũtur, dũ in malo ꝑceruiũt ꝓterui. Prouer. 3. Ne innitaris prudẽtię tuę.

Deĩde ponit vitia, quę ſunt ad priuationẽ prudẽtię Et primo ponit priuatiõis, ibi cãm. Vnde dicit. TVMIDI) Superbi. n. inflãtur in agendis: qa nõ metiũtur vires ſuas: & iõ deficiũt. Prou. 11. Vbi ſuperbia, ibi erit & cõtumelia. vbi aũt hũilitas, & ſapiẽtia. Scdo ponitur priuatio. ſ. ignorantia, quam addit ſuperbiæ. Superbus eſt nihil ſciens. Vnde dicit. CÆCI) quaſi nõ habentes viſum rectũ rõnes. Mat. 15. Cęci ſunt, & duces cęcorũ &c. Tertio ponit priuationis effectũ, qa tẽporalia ꝓponũt ęternis. Vnde dicit. VOLVPTATVM &c. Eſa. 13. Syrene in delubris voluptatis. Sed nunquid eſt idem incontinentem, & voluptatũ amatorem? Reſpondeo, dicendum eſt. ꝙ non: quia proprie incontinens dicitur, q habet ſpem fugiendi: ſed vincit' ab eis: ſed proprie amator eaꝝ eſt, itẽperatus, qui habet corruptã ęſtimationẽ. Conſequenter ponit ſimulationẽ, dicens. HABENTES &c. 2. Corin. 11. Operarii ſubdoli: virtutem autẽ eius abnegãtes: virtutẽ. ſ. pietatis,

quę dicitur hic dupliciter. Vno modo, ipſa via pietatis .i. eius virtus. Vnde dicit. ABNEGANTES) .i. veritatem non habentes. Titũ. 1. Cnufitentur ſe noſſe deũ: factis autẽ negant. Alio modo, quia virtus rei dicitur illud, ex quo depẽdet tota virtux eius. Tota autẽ virtus pietatis depẽdet ex charitate: ideo dicit VIRTVTEM EIVS). ſ. charitatem ABNEGANTES.]

Et iſtos auerſare. Ex his .n. ſunt, qui ſubeunt in familias: & captiuas ducũt mulierculas: oneratas peccatis; quæ ducuntur cõcupiſcentiis variis, ſemper diſcentes: nec vnquã ad cognitionẽ veritatis venire valentes. † Quemadmodum autem Iannes & Iambres reſiſtebant Moyſi: ita & hi reſiſtunt veritati: homines mente corrupti: reprobi circa fidem: ſed non proficient amplius. Siquidem amentia iſtorum euidens erit omnibus: quemadmodum & illorum fuit. Tu vero aſſectatus es doctrinam meam: inſtitutionem: propoſitum: fidem: lenitatem: charitatem: patiẽtiam: perſequutiones: afflictiones: quæ mihi acciderũt Antiochiæ: Iconii: Lyſtris: quas pſequutiões ſuſtinuerim. Et ex omnibus eripuit me dominus.

Et hos deuita. Ex his enim ſunt, qui penetrãt domos: & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis: quæ ducuntur variis deſideriis: ſemper diſcentes & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes. Quemadmodum autem Iannes Mãbres reſtiterunt Moyſi: ita & hi reſiſtunt veritati: homines corrupti mente; reprobi circa fidem, ſed vltra non proficient. Inſipientia .n. eorũ manifeſta erit omnibus; ſicut & illorum fuit. Tu autem aſſecutus es meam doctrinam, inſtitutionem, propoſitũ, fidem, longanimitatem, dilectionẽ, patientiã, pſequutiones, paſſiones, qualia mihi fctã ſunt Antiochiæ, Iconii, Lyſtris, quales perſecutiones ſuſtinui: & ex omnibus eripuit me dominus. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus deſcripſit pericula nouiſſimorum tẽporũ, & cauſam aſſignauit: hic docet huiuſmodi etiã i pñti eſſe vitãda. Et primo pręmittit monitionem de horũ vitatione. Scdo oſtẽdit, in quibus hoibus iu pñti appareant pdicta, ibi. EX his .n. &c. Dicit ergo. Dixi, ꝙ IN NOVISSIMIS tpibus erunt hoies peſſimi. Sed non credas te in preſenti eſſe tutũ: ſed etiã nũc HOS) & tales hoies DEVITA) .ſ. ne in ſimilem errorem labaris. Tit. vlti. Hęreticũ hoiem poſt vnã & ſecundã correptionẽ deuita &c. Sed tñ quantum ad aliqua vitanda ſunt: ſed nõ quãtũ ad ſermonẽ exhortationis. Et tunc oſtendit, ꝙ etiã modo ſunt aliqui tales. Et primo oſtendit nocumentũ, qd inferunt. Scdo defectũ, quem patiuntur, ibi. HOMINES reprobi &c. Tertio impedimentum, quo arctãtur, ibi. SED vltra &c. Circa primum duo facit. quia primo oſtendit impedimẽtum, quod inferunt ſubditis. Secundo impedimentũ, qd inferunt pręlatis, ibi. QVEMADMODVM autẽ &c. Iterum prima in duas: quia primo oſtendit eorũ imprudentiam. Secundo eorũ aſtutiam, ibi. ET CAPTIVAS &c.) Quãtũ ad primum, dicit. DEVITA) ergo. quia iam ſunt aliqui tales. Nã EX HIS &c. .i. ex eorũ numero ſunt. 1. Io. 2. Nunc antichriſti multi ſunt &c. nec debens intelligere. ꝙ ex his fuerunt: ſed ſunt. ſ. ſceleſti, & ingrati &c. quia peccatores iam cõuerſi non debent dici peccatores. ps. Nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Deinde cum dicit. QVI penetrant &c. Oſtendit eorum malitiam. Et ad literam põt exponi, quaſi inordinate ingerẽtes ſe, & circũeuntes propter lucrum. Contra qd Eccle. 21. Pes fatui facilis in domum pximi &c. Sed ppter hoc nõ prohibet aliquis viſitare afflictos in domibus. Iac. 1. Religio mũda, & immaculata apud deũ, & patrẽ, hoc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorũ &c. Vel metaphorice põt exponi, dom⁹ .i. conſcientia. Sap. 8. intrans in domũ meã cõquieſcam &c. Illi ergo penetrant DOMOS) qui cũ aſtutia volunt ſcire ſecreta conſcientię, vt decipiãt alios. Eccli. 13. Ex multa loquela tẽtabit te: & ſubridens interrogabit te &c. Nihilominus tamen illis, qui curã habent, licet inquirere ſtatũ conſcientię. Prouerb. 27. Diligẽter agnoſce vultum peccatoris tui, tuoſq; greges conſidera.

Deinde cum dicit. ET CAPTIVAS &c.) Oñdit eorum aſtutiã. Et primo tangitur eorũ malitia. quia abducunt a libertate, & ſtatu gratię. Iac. 1. Qui aũt perſpexerit in lege perfectę libertatis &c. ET DVCVNT) In ſtatum ſeruitutis, qui eſt ſtatus peccati. ps. In cõuertendo dominus captiuitatẽ Sion &c. Hoc .n. nomẽ captiuitatis importat. Eſa. 5. Propterea captiuus dictus eſt populus meus: quia nõ habuit ſcientiã &c. Secũdo oſtendit in quas perſonas exercent malitiam, quas deſcribit. Primo a fragilitate ſex⁹. Scdo ex malitia cõuerſationis. Tertio ex vanitate affectionis. Quarto ex defectu diſcretionis. Quãtũ ad primum, dicit, MVLIERCVLAS.) quę ſunt minoris diſcretionis, & ſexus fragilioris. Et dicit. MVLIERCVLAS:) qa magnę dñę habent aliquos cõſiliarios. Vñ nõ poſſunt ſeduci: ſed hæ ſunt tali auxilio deſtitutę. Mat. 23. Comeditis domos viduarum. 1. Mach. 1. Captiuas duxerũt mulieres &c. Quãtũ ad ſcdm, dicit. ONERATAS peccatis.) Peccatum eſt onus: quia nõ permittit libere incedere: nec erectũ eſſe & ſtare, ſed incuruat. ps. Sicut onus graue, grauatę ſunt ſuper me &c. Et ideo iſtas ſpecialiter decipiunt: quia peccatũ parat viã ſeductioni. Itẽ quia malę ſunt: timent reſiſtere, ne pdantur. Quãtum ad tertium dicit. QVÆ ducuntur variis deſideriis) .i. aptę ſunt, vt ſeducantur propter varia deſideria, quæ habent. Iaco. 1. Vir duplex aio inconſtans eſt in oibus viis ſuis &c. Et ideo prim⁹ mulier fuit ſeducta: quia nõ ſtetit conſtanter in verbis dñi: ſed dixit: ne forte moriamur. Eccle. 9. Ne reſpicias mulierẽ multiuolã &c. Quantum ad quartum dicit. SEMPER &c. Curioſitas ſemper noua nititur quęrere & non vult inſiſtere. Vnde dicit. SEMPER diſcentes. Prouerb. 9. Mulier clamoſa &c. Tamen hoc quod dicit. Semper diſcentes, poteſt reduci ad penetrantes domos.

Deinde cũ dicit. QVEMADMODVM &c.) Oñdit nocumẽtũ, quod afferũt plãtis, & nocumẽtũ reſiſtẽdi eorum doctrinę, & inducit exẽplum de Exodo, vbi magi Pharaonis reſtiterunt Moyſi: quia a principio mũdi ſemper fuit pugna inter veritatẽ & falſitatem. 2. Pet. 2. Fuerunt vero & pſeudo prophetę in populo; ſicut & in vobis &c. Sed in exodo iſti magi nõ nominantur: ſed hic, ſic quod forte habuit ex aliquibus verbis Iudęorum. Ita iſti veritati ſcilicet quam nos prędicamus reſiſtũt. Iob. 24. Ipſi fuerunt rebelles lumini &c. Act. 17. Semper ſpiritui ſancto reſtitiſtis.

Conſequenter cum dicit. HOMINES reprobi &c.) Oſtendit eorum defectum in fide, & in opere. In opere homines reprobi. Glo. In operibus .i. qui per opera ſua ſe reprobos oſtendunt. Iere. 6. Argentũ reprobum vocate eos &c. Item IN FIDE corrupti mente) .i. in potentia rationali. Vnumquodq; enim tunc dicitur corruptum, quando deficit a propria virtute. Propria autem mentis perfectio eſt cognitio veritatis. Vnde dicitur corruptus mente, qui deficit a cognitione fidei.

Conſequenter cum dicit. SED vltra &c.) Oſtẽdit quomodo arctantur. Et primo oſtendit eos eſſe impediendos. Secundo docet modũ impediendi, ibi. INSIPIENTIA &c.) Sciẽdũ eſt autẽ circa primũ, ꝙ volũtas nocendi eſt hoi a ſeipſo: ſed ptãs nocẽdi, eſt a deo permittente. Et deus non permittit, vt noceat, quantum vult malus: ſed imponit terminum. Iob. 38. Hoc enim frangẽs tumẽtes fluctus tuos &c. Sic & diabolus nõ leſit Iob.

ſit Iob, niſi ſecūdum q̄ permiſſus fuit a deo. Sic Arrius nō nocuit eccleſiæ, niſi q̄tum dñs p̄miſit. Apoc. 7. dicit angelus. Nolite nocere terræ & mari, & arboribus, quo adusq; ſignemus ſeruos dei &c. Et dicit. VLTRA.) .ſ. q̄ deus permittit &c. Modus impediendi eſt, vt tollat̃ eorū palliū & occultatio, quia nocent. Iob. 41. Quis reuelabit faciem indumenti eius. &c. Et ideo dicit. INSIPIENTIA eorū manifeſta erit) deo detegente, qñ illuminabit abſcondita &c. vt dicit̃. 1. Cor. 4. Sicut & illorum .ſ. magorum Pharaonis quæ fuit manifeſta: qa non potuerunt facere ſigna.

Deinde cum dicit. TV AVTEM &c. Oñdit idoneitatem Timothei ad reſiſtēdū huiuſmodi periculis. Et primo oñdit, q̄ erat idoneus ex inſtitutione Apoſtoli. Scdo ex experientia ſcripturaꝝ. ibi. AB INFANTIA &c.) Itē primo oñdit, quō erat īſtructus ſufficiēter ab Apoſtolo. Scdo quō vniuerſaliter inſtrui ab aliis poterat, ibi. OMNIS qui ꝑinſtructus erat &c. Circa primū. primo oſtēdit, quō inſtructus erat verbo. Scdo quō exēplo, ibi. PROPOSITVM &c. Sed ſciēdū eſt, q̄ verbo aliquis īſtruitur dupliciter. Vno mō de veritate agnoſcēda. Alio modo d iuſtitia operāda. Q uātū ad primū dicit. TV AVTEM aſſecutus es meā doctrinā .i. inſtructus es i fide catholica: & iō bene potes vitare eos. Q uātū ad ſcdm dicit. MEAM inſtitutionē.) Inſtitutio eſt eruditio: quæ eſt de aliqbus agendis, quæ ſubdūtur operationi hūanæ. Phil. 4. Vbiq; & in oībus inſtitutus ſum &c. Itē quō inſtructus erat exēplo. Et primo q̄tū ad bona agenda. Scdo quātū ad mala operāda, ibi. PATIENTIAM &c. In bonis faciendis ponit duo. Primū eſt intētio recti finis. Et quātū ad hoc dicit. PROPOSITVM) quod eſt de fine. Sap. 8. Propoſui ergo hāc adducere mihi ad conuiuādū &c. Et ad hoc peruenit̃ per bona opera, quæ deriuantur a tribus virtutibus .ſ. fide, ſpe. & charitate. Et primo ponit FIDEM.) Heb. 11. Sine fide īpoſſibile eſt placere deo. Scdo SPEM) cū dicit. LONGANIMITATEM.) quæ in lōgū expectat. 2. Corin. 6. In lōganimitate. Tertio CHARITATEM) cum dicit. DILECTIONEM.) 1. Io. 3. Q ui non diligit, manet in morte. Deinde de malis tolerandis inſtruit eū, quantum ad tria reducendo ad memoriam. Primo PATIENTIAM) quā habuit. Itē mala, q̄ ſuſtinuit. Item diuinū auxiliū, qd ſibi affuit. Primo ergo pōit PATIENTIAM) quæ opus perfectū habet. Et primo ponit patientiæ materiā .ſ. PERSECVTIONES) in genꝰali. Mat. 10. Si vos perſequuntur in vna ciuitate, fugite in aliam. Item in ſpeciali, cū dicit. PASSIONES) quæ paſſus eſt i ꝓprio corpe. 2. Cori. 11. Ter virgis cæſus ſū &c. Tertio in particulari, cū dicit. Q VALIA facta ſunt mihi Antiochiæ &c.) Act. 16. & 17. Iudæi perſecuti ſunt eum præſēte Timotheo. Sed affuit diuinū auxiliū. Et ideo dicit. ERIPVIT &c. 2. Corin. primo. Q ui cōſolatur nos in omni tribulatione noſtra.

Sed & omnes: q volunt pie viuere in Chriſto Ieſu: perſecutionem patiētur. Porro mali hoīes: & impoſtores proficiēt in peius: dum & in errorem adducunt: & errant ipſi. At tu perſiſtito in his quæ didiciſti: & quæ tibi concredita ſunt: ſciens a quo didiceris: & q̄ a puero ſacras literas noueris: quæ te poſſunt eruditū reddere ad ſalutē per fidē: quæ eſt in Chriſto Ieſu. † Omnis ſcriptu ra diuinitus inſpirata: & vtilis ad doctrinā: ad redargutionē: ad correctionem: ad inſtitutionem: quæ eſt in iuſtitia: vt integer ſit dei homo: ad omne opus bonum apparatus.

2. Pet. 1.

Et oēs qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur. Mali autē hoīes, & ſeductores, proficient in peius: errantes: & in errorem mittentes. Tu vero permane in his, quæ didiciſti, & credita ſunt tibi: ſciens a quo didiceris. Et qa ab infantia, ſacras literas noſti: quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem: quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis enim ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum: ad arguendū: ad corripiendum: ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo dei, ad omne opus bonum inſtructus.

Lec. III.

SVPRA propoſuit Timotheo in exēplū, perſecutiones, quas ipſe paſſus fuit. Et ne videatur ipſe ſolus per hmōi paſſiōes tranſiſſe oñdit eas eſſe cōes ſanctis. Et primo docet quō ſancti patiunt̃ hic defectꝰ pœnales. Scdo quō mali ꝓficiunt p defectū culpæ ibi. MALI autē hoies &c.) Dicit ergo. Perſecutiōes ſuſtinui: & nō ſolū ego: ſed & oēs. Pie ſumitur dupliciter. qñq; p virtute pietatis ad cultū diuinū. ſupra eodē. Hñtes ſpēm pietatis. Q ñq; p miſericordia ad proximum. 1. Ti. 4. Pietas ad oīa valet. OMNES ergo q pie &c.) .i. volunt obſeruare cultū religionis Chriſtianæ. Ti. 2. Sobrie, & iuſte & pie viuamus in hoc ſęculo &c. tales perſecutiōes patiunt̃ maxime in primitiua eccleſia, qñ fides Chriſti vndiq; impugnabatur a Iudæis. & gentibus. Et ideo Io. 16. Venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare deo &c. Mat. 24. Eritis odio oībus gentibus pp nomē meū &c. Itē OMNES q pie &c.) .i. VOLVNT per fidē Chri ſeruare miſericordiā ad ꝓximū neceſſe eſt eos pſecutionē pati: & ſi nō ab extra: tñ ab intus: qñ .ſ. cōpatiunt̃ defectibus ꝓximorū. quorū culpas, & pœnalitates vident. 2. Corin. 11. Quis ſcandalizatur, & ego nō vror &c. 2. Pe. 2. Habitās apud eos, qui de die in diē: iuſtā aīam iniquis operibus cruciabāt &c. ps. Vidi ꝑuaricātes &c. Itē ſunt aliæ PERSECVTIONES) quæ ſanctis oībus deeſſe nō poſſunt .ſ. carnis, mundi, & dæmonis: qa vt habet̃ Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum &c. Ro. 7. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. &c. ps. Multæ tribulationes iuſtorum &c.

Pie ꝑ virtute & pro miſericordia.

Deinde cū dicit. MALI aūt hoies &c.) Oñdit, q̄ mali incidunt in peiora mala .ſ. culpæ. Dicit MALI) in ſe .ſ. inquantum peccatis inhærent. Mat. 21. Malos male pdet &c. ET SEDVCTORES) .ſ. in proximoꝝ nocumentū, inquantū ſeorſum ducūt eos a via veritatis, q̄ cōis eſt. Ro. vlti. per dulces ſermones. & benedictiones, ſeducunt corda innocentiū &c. Sed iſti nō cōtenti malis, quæ fecerūt PROFICIVNT in peius.) Apoc. vlti. Q ui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc &c. Sed cōtra ſupra eodem vltra non ꝓficient. Dicēdū eſt, q̄ qui proficiunt in peius, permiſſi a deo. & ex intentione malitiæ eorū, quæ ſemper eſt ad malū: ſed ſcdm ꝓuidētiā diuinā prohibent̃, ne poſſint implere, qd ceperunt. PROFICIVNT) autē IN PEIVS) mali in ſeipſis, inquātū errant circa veritatē. Mat. 22. Erratis neſciētes ſcripturas, neq; virtutē dei. Itē opere errāt, & hoc mō oēs mali errant. Prouer. 14. Errant oēs qui operantur malū. Item in proximis: quia ſeductores. Vñ dicit. IN ERROREM mittentes:) ne .ſ. poſſint per proſperitates venire ad regnū cœloꝝ. Cōtra illd ſupra. Q ui pie volūt &c. Eſa. 3. Popule meꝰ q beatū te dicūt, ipſi te decipiūt.

Deinde cū dicit. TV VERO &c.) Monet eum, vt maneat in ſua inſtitutione: & hortatur eū tripliciter .ſ. ex parte doctoris, ex pte ipſius Timothei, & ex pte eoꝝ, q̄ accepit. Dicit ergo. ASSECVTVS es miſericordiā &c. ergo permane in his, quæ accepiſti. Eccli. 10. Si ſpūs ptātē habētis aſcēderit ſuper te, locū tuū ne dimiſeris &c. 1. Corin. 15. Stabiles eſtote, & immobiles &c. Dicit ergo. DIDICISTI, & credita ſunt tibi) quia quilibet Chriſtianus diſcit. quæ fidei ſunt & hæc eſt doctrina ſalutaris. Io. 6. Omnis qui audiuit a patre meo, & didicit, venit ad me &c. Sed ſpāliter documenta fidei SVNT credita prælatis inquantum debent aliis ea diſpenſare. Gal. 2. Cum vidiſſent, q̄ creditum eſt mihi euangelium preputii &c. Et quare oportet permanere? Quia ego a magro ſciētiæ habui, q erat nō potuit. 2. Corin. 13. In me loquit̃ Chriſtus. Et iō in his FIRMITER pmane.) SCIENS a quo didiceris) qa a Paulo, q nō ab hoīe, neq; p hominem didicit &c. Gal. 1. Ea

propria cōditione. Turpe.n.eſt hoi nutrito in bono a
pueritia in ſenectute deficere. Eccli.26. Qui tranſgre
ditur a iuſtitia ad peccatū, deus parauit eū ad rōphe/
am, Timotheus autem ſicfuit nutritus. Prouerb.22.
Adoleſcens iuxta viā, cū ſenuerit nō recedet ab ea. Vñ
dicit. AB INFANTIA.) Et dicit. SACRAS literas q̄
ſunt literę veteris teſtamenti, quas didicit ab infantia:
quia filius mulieris Iudeę. Act.16. Vnde mater ſuaſe/
cit eū erudiri in eis: quod eſt contra Manicheum: quia
Apoſtolus vetus teſtamētum hic nōiat ſacras ſcriptu/
ras lr̃as: quia ab infantia ſua nō nouit literas noui te/
ſtamenti. Tertio ex parte eorū, quę accepit: & eſt ter
tia rō: quā ſi aliquis habet aliquā ſcientiā, in qua nō eſt
vtilitas, deſerit eā, & trāſit ad aliā. Sed ſi ſciētia eſt val
de vtilis, ſtultū eſt eam dimittere. Et primo facit rōnē.
Scdo manifeſtat eā, ibi. OMNIS ſcriptura.) Dicit er/
go. Dico, q̄ accepiſti literas ſacras, quę non ſunt contē
dēdę: quia ſunt vtiles. Eſa.48. Ego dñs deus tuus, do/
cens te vtilia &c. Vnde ſubdit, dicens. QVÆ te pñt
&c.) Io.6. Dñe ad quē ibimus? verba vitę ęternę habes
Ioan.5. Scrutamini ſcripturas, in quibus putatis vitā
ęternā habere. illę ſunt, quę teſtimoniū peribēt de me.
Et literæ quę te pñt inſtruere ad ſalutē: ſed non niſi p
fidē Chriſti. Roma.10. Finis.n. legis eſt Chriſtus, ad iu/
ſtitiā omni credenti. Heb.11. Sine fide.n. impoſſibile eſt
placere deo. Rōnē autē manifeſtat, dicēs. OMNIS &c.
Vbi oſtēdit, q̄ ſacrę literę ſunt vię ad ſalutē. Et tria po
nit. Nā cōmēdat ſcripturas, rōne principii. ratione ef/
fectus vtilis: & ratione vltimi fructus, & pfectus. Si.n.
conſideres eius principiū, habet priuilegiū ſuper oēs:
quia alię ſunt traditę per rōnem humanā: ſacra autē
ſcriptura eſt diuina. AC DIVINITVS inſpirata.) 2.
Per.1. Non.n. volūtate humana allata eſt aliquādo p/
phetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti
dei hoies. Iob.32. Inſpiratio oipotentis dat intelligen
tiā. Sed dices, qūo omnis ſcriptura diuinitus inſpirat̃,
cū ſcd̃m Ambro. oē verum a quocunq; dicatur a ſpū/
ſancto eſt? Dicendū eſt, q̄ deus dupliciter aliquid ope
ratur. ſ. immediate, vt propriū opus, ſicut miracula,
Aliquid mediantibus cauſis inferioribus: vt opera na/
turalia. Iob.10. Manus tuę dñe fecerunt me &c. Quę
tamen fiunt operatione naturę. Et ſic in hoie inſtruit
intellectū: & immediate per ſacras literas: & mediate
per alias ſcripturas. Effectus huius ſcripturę ē duplex
ſ. quia docet cognoſcere veritatē, & ſuadet operari iu
ſtitiā. Io.14. Paraclytus ſpirituſſanctus docebit. ſ. cogno
ſcēda: ſuggeret opanda. ET IDEO vtilis ē ad cogno
ſcendā veritatē.) & vtilis eſt ad dirigedū in operatione
Eſt n. ratio ſpeculatiua: & eſt etiā ratio practica. Et in
vtroq; ſunt duo neceſſaria. ſ. q̄ veritatem cognoſcat,
& errorē refellat. Hoc.n. opus eſt opus ſapientis. ſ. nō
mentiri, & mentiētem refellere. Quantū ad primū, di/
cit. VTILIS eſt ad docendum.) ſ. veritatē. ps. Bonitatē
& diſciplinā & ſcientiā doce me &c. Item AD AR/
GVENDVM) quantū ad ſcd̃m. Tit.1. Vt ſit potens ex
hortari in doctrina ſana, & eos qui contradicūt argue
re. Item quātū ad practicā ſunt duo neceſſaria. ſ. vt
reducat a malo, & ad bonū inducat. ps. Declina a ma/
lo, & fac bonum &c. Quantū ad primum, dicit. AD
CORRIPIENDVM,) quod eſt eripere a malo. Mat.18.
Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eū inter
te & ipſum ſolum &c. Iob.5. Beatus homo, qui corripi
tur a domino. Quantum ad ſecūdū, dicit. AD ERV/
DIENDVM in iuſtitia.) Et hęc omnia ſacra ſcriptura
facit. Eſa.8. In manu forti erudiuit me. &c. Sic ergo
quadruplex eſt effectus ſacrę ſcripturę. ſ. docere verita
tem: arguere falſitatē: quantum ad ſpeculatiuam. Eri
pere a malo: & inducere ad bonum: quantū ad practi
cam. vltimus eius effectus eſt, vt perducat hoies ad per
fectum. Non.n. qualitercunq; bonum facit: ſed perfi/
cit. Heb.6. Ad perfectionem feramur. Et dicit. VT
PERFECTVS ſit homo dei.) quia nō poteſt homo eſ/
ſe perfectus, niſi ſit homo dei. Perfectum.n. eſt cui ni
hil deeſt. Tunc ergo homo eſt perfectus: quādo eſt pa
ratus ad omne bonum: non ſolum ad ea, quę ſunt de
neceſſitate ſalutis: ſed etiam ad ea, quę ſunt ſupererō/
gationes. Bonum autem facientes, non deficiamus.
Gal. vltimo.

Error Manichęi, dicentes teſtm̃ vetus nō contineri ſub ſacra ſcriptura.

Deus operat̃ imediate vel mediate.

Effect⁹ ſacrę ſcripturę docę, veritatē arguere falſitatē, eripere a malo, inducere ad bonū.

66. Cap. IIII.

OBteſtor igitur ego coram deo, & do
mino Ieſu Chriſto: qui iudicaturus
eſt viuos, & mortuos in apparitione
ſua: & in regno ſuo. Prædica ſermo
nem, inſta tempeſtiue: intempeſtiue argue, in/
crepa: exhortare cum omni lenitate & doctrina.
Nam erit tempus: cum ſanam doctrinam nō ſu
ſtinebunt: ſed iuxta cōcupiſcentias ſuas coacer/
uabunt ſibi doctores: ii quibus pruriunt aures:
& a veritate quidem aures auertent: ad fabulas
vero conuertentur. At tu vigila in omnibus: ob
dura in afflictionibus: opus perage euāgeliſtæ:
miniſteriū tuū ad plenū probatum reddito.

TEſtificor corā deo, & Ieſu Chriſto,
q iudicaturus eſt viuos, & mortuos:
per aduentum ipſius, & regnū eius.
prædica verbum: inſta opportune,
importune argue: obſecra: increpa: in omni pa/
tientia & doctrina. Erit enim tempus: cum ſanā
doctrinam non ſuſtinebunt: ſed ad ſua deſide/
ria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes au/
ribus: & a veritate quidem auditum auertēt, ad
fabulas autem conuertentur. Tu vero vigila: in
omnibus labora: opus fac euangeliſtæ: miniſte
rium tuum imple: ſobrius eſto.

PRÆMISSIS periculis temporū nouiſſi
morum, & idoneitate Timothei ad reſi/
ſtendum: hic oſtendit quomodo reſiſtat
Et primo ponitur monitio. Secūdo eius
neceſſitas, ibi. ERIT .n. &c.) Itē primo
ponit̃ ei⁹ cōteſtatio. Scdo admonitio, ibi
PRÆDICA verbum &c. In cōteſtatione ſunt duo cō
ſideranda. ſ. coram quibus conteſtetur. & per quē. Cō
teſtat̃ autem coram duobus. ſ. corā eo, qui eſt noſtra
beatitudo. & coram eo, qui nos in beatitudinem itro
ducit. Beatitudo autem noſtra deus eſt ps. Beata gēs,
cuius eſt dñs deus eius &c. Et ideo dicit. CORAM
deo.) i. teſtem induco deū, q̄ hāc monitionē faciam.
Hic.n. teſtis nō decipitur. 2. Cor.1. Ego autem deum
teſtem inuoco in animā meam &c. ET CHRISTO.)
cuius eſt introducere in beatitudinē. Ro.5. Per quē &
acceſſum hēmus p fidē, in grām iſtā &c. Vel corporali
ter introducit quidē: quia ipſe IVDICATVRVS eſt vi
uos.) & tunc viuos dicit illos, qui viui reperiētur in ad
uentu eius, q morientur quidē: ſed qa in modico tpe re
ſurgent, dicuntur viui. 1. Theſ.4. Nos qui viuimus, qui
reſidui ſumus, in aduentu dñi nō pueniemus eos, qui
dormierunt &c. Vel VIVOS) dicit bonos. ſ. qui viuūt
vita gratię. 1. Io.3. Qui nō diligit, manet i morte &c.
Et hos etiam iudica. Act.10. Ipſe eſt, qui cōſtitutus eſt
a deo iudex viuorū & mortuorū. Sed cū Chriſtus ſit de⁹,
quomodo vtit̃ hic hac copula CORAM deo. & Chri
ſto.) Reſpondeo. pōt dici. q̄ dicitur CORAM deo)
ſ. patre, CHRISTO.) i. filio. Pater.n. eſt fons diuini
tatis: & conteſtatur per duo deſiderabilia ſanctis. Pri/
mum eſt ADVENTVS Chriſti.) Luc.12. Similes hoi
bus expectantibus dñm ſuum, qñ reuertat̃ a nuptiis
&c. Apoc. vlt. Veni dñe Ieſu. Scd̃m eſt REGNVM eius.),
Mat.6. Adueniat regnū tuū. Regnat quidem ſecundū
poteſtatē, ſuper omnē creaturā. Mat. vlti. Data eſt mi
hi omnis poteſta in coelo, & in terra. Sed ſpiritualiter
in ſanctis regnat, in pręſenti per gratiam: & in futuro
per gloriam. Qui ſancti non ſunt de hoc mundo. Io.
18. Regnum meum nō eſt de hoc mundo &c. Sed hoc
regnum hic inchoatur: ſed in futura conſummabit̃,
quando omnia regna ei ſubiicientur, & volentia, & no
lentia. ps. Donec ponam inimicos tuos.

Conſequenter

Conſequenter cum dicit. PRAEDICA verbũ &c.) Ponit monitio & hoc vt inſtet doctrinę, quę eſt duplex. Vna ad omnes. quam ponit primo. Alia ad aliquos: & hanc ponit ſcdo ibi. ARGVE &c.) Item primo monet eum ad generalẽ doctrinã exequendã. Scdo docet modum. Dicit ergo. PRAEDICA verbum &c.) .ſ. euangelii. Mar. vlt. Euntes in mundũ, prędicate euangeliũ omni creaturę &c. In p̃dicatione duo ſunt. ſ. denunciatio veritatis: & inſtructio ad mores. Et hęc duo debet p̃dicator facere. Luc. vlt. Incipiens a moyſe, & oĩbus prophetis. interpretabatur illis in omnibus ſcripturis &c. Modus eſt cũ inſtantia, & continuatione. Vñ dicit INSTA opportune). 2. Corin. 11. Inſtãtia mea quotidiana &c. Sed dicit. IMPORTVNE.) Contra. Eccliſi. 20. Ex ore fatui reprobabitur parabola, non. n. dicit illã in tempore ſuo. Itẽ Prouer. 15. Sermo opportun⁹ optim⁹ eſt. Dicendũ eſt: q̃ p̃dicator ſecundũ veritatẽ ſemper debet prędicare opportune: ſed ſecundũ exiſtimationem falſam audientiũ, debet prędicare importune: qa prędicator veritatis, ſemper eſt bonis opportunus: & malis ſemp importunus eſt. Io. 8. Qui ex deo eſt, verba dei audit: ꝓpterea vos nõ auditis: quia ex deo nõ eſtis. Eccliſi 6. Quã aſpera eſt nimiũ ſapientia indoctis hominibus &c. Si homo. n. vellet hanc ſeruare opportunitatẽ, vt diceret his, qui volunt audire: prodeſſet tamen iuſtis: ſed oportet, q̃ aliqñ etiã p̃dicet malis. vt cõuertant. Et ad hoc additur importune. Eſa. 58. Clama, ne ceſſes &c.

Q̃ṁo p̃dicem dum opportune vel importune.

Conſequẽter cum dicit. ARGVE &c.) Ponitur doctrina in ſpeciali, quã primo ponit. Secundo modũ, ibi. IN OMNI patiẽtia &c.) Inſtituẽs autẽ aliquem ſpecialiter poteſt eum inſtruere. Vel de ptinẽtibus ad fidem. puta vt doceat veritatẽ. & remoueat errorem. Et q̃tum ad hoc primũ. dicit. ARGVE) .ſ. errores. Tit. 2. Argue cum omni imperio. Vel de pertinẽtibus ad bonos mores, & ad hoc debet inducere aliquãdo bonũ, & ſuperiorem. & tũc debet placide & benigne monere. Vñ dicit. OBSECRA.) 1. Ti. 4. Seniorẽ ne increpaueris: ſed obſecra, vt patrem. Gal. 6. Vos qui ſpirituales eſtis, huiõi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Et ſpecialiter ſi nõ peccat ex malitia. Si autem inſtituat maliũ, debet eum increpare. Tit. 1. Ob quã cauſam increpa illos dure, vt ſani ſint in fide &c. Iob. 5. Increpationẽ dñi ne reprobes &c. Sed qs modus? IN OMNI patiẽtia) ne iratus appareas, & ex ira inſtruas: ſed tranquillę. Prouerb. 19. DOCTRINA) viri per patientiã noſcitur &c. ps. Bene patientes erunt vt annuncient. itẽ DOCTRINA:) .ſ. de his, quę ad fidem & in his, quę ad mores. Iere. 3. Paſcent vos in ſcientia & doctrina.

Deinde cum dicit. ERIT .n. &c.) Oſtendit neceſſitatem monitionis p̃miſſę. Eſt autem triplex neceſſitas prędictorũ. Et prima ex parte audientiũ. Secũda ex parte Timothei. ibi. TV VERO &c.) Tertia ex pte Apoſtoli, ibi. EGO .n. iam &c.) Circa primũ duo facit: qa primo ꝓponit neceſſitatẽ. Secũdo exponit dictũ ſuum, ibi. ET A veritate &c.) Neceſſitas prima eſt auditorũ peruerſitas in audiendo, vt vtilia nolint audire, ſed curioſa. Dicit ergo q̃tum ad primũ. INSTA: dum nolunt audire ſanam doctrinã. Nam ERIT tẽpus) quãdo erunt mali doctores. Act. 20. Ego ſcio, quoniã lupi rapaces intrabunt in vos poſt diſceſſionem meam &c. Vnde dicit. NON ſuſtinebunt) .i. erit eis odioſa vera doctrina. ſ. Chriſti. Prouer. 8. Iuſti ſunt omnes ſermões mei: non eſt in eis prauũ qd, neq; peruerſum: &c. Alia peruerſitas. qa volunt inordinate audire curioſa, & noxia. Prouer. 1. Vſquequo paruuli diligitis infantiam: & ſtulti ea, quę ſunt ſibi noxia cupient, & imprudẽtes odibunt ſcientiã. Ideo dicit. Sed AD SVA deſideria coaceruabũt) .i. multiplicabunt &c. Cõtra quod dicit Iac. 3. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, ſcientes, quoniam maius iudicium ſumitis. Et eſt coaceruatio, quãdo indigni, & inſufficientes multiplicant: & magis coaceruatio eſt, ſi fiant quatuor indigni, q̃ ſi centum boni: quia vt habet Sap. 6. Multitudo ſapientũ ſanitas eſt orbis terrarũ &c. Eſa. 30. Loquimini nobis placẽtia. Et hoc eſt ſecundũ ſua deſideria: qa vnus vult audire vnũ, i ali⁹ aliũ. & ſic quęrunt diuerſos magiſtros. Et dicit. PRVRIENTES auribus.) .ſ. auditores. Pruritũ dr̃ habere in pedibus, qui nõ vult quieſcere. IN AVRIBVS) vero qui ſemper audire vult noua, inaudita, & curioſa, & quandoq; noxia. Act. 17. Athenienſes ad nihil aliud vacabãt, niſi aut diſcere, aut audire aliquid noui. Et ideo multiplicatur doctrina heretica. Prouer. 19. Aquę furtiuę dulciores ſunt, & panis abſconditus, ſuauior &c.

Prurire auribus.

Cõſequẽter cum dicit. ET A Veritate &c.) Exponit dictũ. Et primo exponit, quod dixerat, q̃ ſanam doctrinam nõ ſuſtinẽt, cum dicit. A VERITATE &c.) Sana doctrina eſt, quãdo nõ habet admixtam falſitatẽ. Ergo ſanam doctrinã nõ ſuſtinent, dum veritatem nolunt audire. Oſeę. 4. Nõ eſt veritas, & non eſt miſericordia, & nõ eſt ſciẽtia dei in terra &c. Io. 8. Si veritatẽ dico vobis. quare non creditis mihi? &c. Secundo q̃ dixerat, COACERVABVNT &c.) exponit, cum dicit. AD FABVLAS autem cõuertentur.) Fabula eſt compoſita ex miris, in quibus deficit veritas. Et talia homines habentes in auribus, pruritum volũt audire. 1. Ti. 4. Ineptas, & inanes fabulas deuita &c.

Deinde cum dicit. TV VERO &c.) Ponit neceſſitas ex parte Timothei, cui erat officium cõmiſſum: & ideo neceſſariũ erat, q̃ prędicaret. Et primo monet eũ ad ſolicitudinẽ. Secundo inducit eum ad laborẽ. Tertio moderatur laborem. dicit ergo. TV VERO &c.) q. d. Iſti ſic faciunt. Tu vero &c. Mat. 24. Vigilate: quia neſcitis, qua hora dñs veſter venturus ſit &c. Luc. 1. Et paſtores erant in regione eadem, vigilantes & cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem ſuũ &c. Rom. 12. Qui pręeſt in ſollicitudine. Sed quia ſollicitudo ſine labore inanis eſt, ideo primo inducit ad vniuerſaliter laborandum. Secũdo determinat, in quo eſt laborandũ. Tertio laborandi neceſſitatem. Dicit ergo. VIGILA) & ſic, q̃ aliquid facias: & ideo LABORA.) Sap. 3. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus &c. Et hoc IN OMNIBVS) .i. in omni genere bonorum. Eſaię. 32. Beati qui ſeminatis ſuper oẽs aquas &c. Mar. vlt. Prędicate euangeliũ omni creaturę. Vnde mox determinat, in quo eſt laborandum: dicens. OPVS fac euãgeliſtę.) .i. euãgeliza. Hoc .n. eſt nobile opus: quia ad hoc Chriſtus eſt miſſus. Lu. 4. Aliis ciuitatibus oportet me euangelizare: quia ideo miſſus ſum. Eſa. 41. Primus ad Sion dicet. Ecce adſum & Hieruſalẽ euangeliſtã dabo. Euangeliſta autem dicit aliquãdo, qui ſcripſit euãgeliũ: & ſic ſunt quatuor: quãdoq;, qui p̃dicat ipſum. & ſic dicitur hic: & Ephe. 4. Neceſſitas autem huius laboris: quia eſt MINISTERIVM tuum: & ideo tibi cõmiſſum. IMPLE .ſ. prędicando. Col. 4. Dicite Archippo: vide miniſteriũ, quod accepiſti in dño: vt illud impleas. Ille autem implet officiũ euãgeliſtę. qui verbo p̃dicat, & opere implet. Act. 1. Cœpit Ieſus facere & docere. Conſequẽter inducit ad moderantiam dicẽs. SOBRIVS eſto.) vel ſobrietate corporali, quę decet p̃dicatorẽ. Ebrietas. n. eſt inimica ſapientię. Eccle. 2. Cogitaui abſtrahere a vino carnẽ meã. Vel poti⁹ ſobrietas ponit hic, ꝓ diſcretiõe. Act. 26. Verba ſobrietatis, & veritatis eloquor. 1. Pe. 5. Sobrii eſtote &c.

Euãgeliſta vł q̃ ſcripſit. Euãgeliũ, vel q̃ ipm p̃dicat

Nam ipſe iam imolor: & tempus meæ reſolutionis inſtat. Certamẽ bonum decertaui: curſum conſummaui: fidẽ ſeruaui: quod ſupereſt: repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona: quã reddet mihi dominus in illo die: qui eſt iuſtus iudex: non ſolũ autẽ mihi: ſed & oĩbus, qui diligũt aduẽtũ ipſius.

Ego enim iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Bonũ certamen certaui: curſum cõſũmaui: fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: quam reddet mihi dominus in illa die, iuſtus iudex. Non ſolum autem mihi, ſed & his, qui diligunt aduentũ eius. Lec. II.

SVPRA monuit eum, vt inſtaret doctrinæ & hoc ꝓpter audientes & ꝓpter ipſum Timotheum: hic inducit tertiã neceſſitatem ex parte Apoſtoli. & eſt quia in breui erat ſubtrahẽdus de mũdo. Et prio p̃nunciat ſuã mortem iminere. Secũdo mãdat q̃ viſitet eũ, ibi. FESTINA &c. Circa primum duo facit. Primo deſignat

inſtantia mortis eius. Secundo ſecuritas morientis, ibi. BONVM certamen &c. Circa primũ duo facit: qa primo nunciat paſſiones, quas patiebať. Secũdo prædicit mortẽ, quę expectabatur ibi. ET TEMPVS meę &c.) Quantũ ad primũ, dicit. Ego. n. &c q. d. Statim EGO delibor.) Sanctoꝝ autẽ paſſio, dicitur imolatio. Phil. 2 Sed & ſi imolor ſuper ſacrificiũ, & obſequiũ fidei veſtrę, gaudeo &c. ꝑs. Tibi ſacrificabo hoſtiã laudis. ſ. ꝑ te patiendo. Antiquitus in ſacrificiis, quę ex humidis offerebantur, q̃dam fiebant ꝑguſtationes. & hę vocabanť delibationes. Ro. 11. Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa &c. Et ideo vocat paſſiones iminentes, delibationes. Et

Reſolutio duplex. q̃uis iandiu ſim has expertus, TEMPVS) tamẽ RESOLVTIONIS meę inſtat.) Eſt autẽ duplex reſolutio. ſ. animę a corpore. Eccle. vlti. Et reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat: & ſpiritus redeat ad deum, q dedit illum. Item eſt reſolutio corporis in puluerem. Gen. 3. Puluis es, & in puluerem reuerteris.

Deinde cũ dicit. BONVM &c.) Oñdit ſecuritatẽ ſuę mortis. Sed ſciendũ eſt ꝙ differentia eſt inter mortem iuſti. & peccatoris: qa vt dicitť Prouer. 11. Mortuo homine impio, nulla erit vltra ſpes. Quia. n. ſpem habet in iſtis rebus trãſitoriis: ideo ſpem nõ habet in æternis. Sed iuſtus. habet ſpem in æternis, & nõ in terrenis. Prio

Meritũ virg. ergo ponit meritum ſuę ſecuritatis. Secũdo ſecuritatẽ de ꝑmio, ibi. IN RELIQVO &c.) Meritum huius vitę eſt in tribus. ſ. in reſiſtẽdo malis. In proficiendo bonis. In bene vtẽdo dei donis. Primũ dr̃ quoddã CERTAMEN.) Sed certamen dr̃ bonũ. Primo ſi ſit pro bonis: puta ſi ſit pro fide & iuſticia, ſicut Apoſtoli. Iudæ. 1. De cõmuni veſtra ſalute neceſſe habui ſcribere vobis deprecans ſupercertari ſemel traditę ſanctæ fidei. Eccl'ici 4. Pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſq; ad mortem certa pro iuſtitia. Secũdo ꝑpter modum certaminis: ſi. ſ. ſollicite, & legitime certetur. ſupra. 2. Non coronabitur, niſi q legitime certauerit. 1. Corin. 9. Sic pugno, nõ quaſi aerem verberãs: ſed caſtigo corpus meũ &c. Tertio ꝑpter difficultatẽ certaminis. Saꝑ. 10. Et certamen forte dedit illi, vt vinceret &c. & profectũ in bonis quod eſt. Sed notat CVRSVM.) 1. Corin. 9. Sic currite, vt cõprehendatis &c. Et dr̃ curſus, ꝑfectus ſanctorum: qa cũ feſtinatione currunt, vt meliorantes conſumãt agitati ſtimulis charitatis. Heb. 4. Feſtinemus ergo ingredi in illã requiẽ &c. ꝑs. Viam mandatoꝝ tuoꝝ cucurri. Sed adhuc certamẽ & curſus mortis reſtabat. ergo nõ cõſũmauerat curſum. nec certauerat. Dicẽdũ eſt, ꝙ ſicut homo, qui bene incipit, & intendit finire, habet perfecte, ſic & Apoſtolus: iam. n. incœperat, & finire intendebat. Bonus vſus donoꝝ dei eſt duplex. ſ. cõſeruatio fidei: & ideo dicit. FIDEM ſeruaui) quod facit, qui vtiť donis dei ad gloriã dei, & ſalutẽ ꝓximoꝝ. Mat. 24. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens: quem conſtituit dominus ſuper familiã ſuã? &c. 1. Ti. 1. Fidelem me exiſtimauit, ponẽs in miniſterio &c. Vel SERVAVI) in me virtutem fidei. Ro. 14. Omne quod nõ eſt ex fide, peccatũ eſt &c. propter quod Mat. 10. Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes. i. cuſtodite fidem tanq̃ caput, & fundamentum virtutum.

Deinde cũ dicit. IN RELIQVO &c.) Poniť ſpes de pręmio, qđ primo ponit. Secũdo oñdit datorẽ eius, ibi. QVAM reddet &c.) Tertio ponit participes ꝑmii, ibi. QVI diligunt &c. Dicit ergo. Ex quo pugnaui, & curſum conſũmaui: nihil reſtat, niſi ꝙ coroner. Corona iu

Corona iuſtitię. ſtitię diciť quã deus ex ſua iuſtitia reddet. Sed cõtra. quia vita æterna ex gratia datur. Ro. 6. Gratia dei vita æterna. & caꝑ. 8. Non ſunt condignę paſſiones huius tẽporis ad futurã gloriã &c. Nõ ergo ex iuſtitia. Rñdeo. Dicendũ eſt, ꝙ eſt tibi gratia, q̃tum ad radicem merẽdi

Radix meriti gr̃a & iuſtitia iuſtitia q̃tum ad actum, qui procedit ex voluntate. vel corona, quę datur ex iuſtitia: qa datur iuſtis ſecundum opa iuſta. Eſa. 3. Dicite iuſto. qm̃ bñ fructũ adinuentionũ ſuaꝝ comedet &c. Hęc corona duplex eſt: q̃dã principalis quędã ſecũdaria. Prĩa eſt pręmiũ eſſentiale, quę nihil eſt aliud, q̃ gaudiũ de veritate. Eſa. 28. In illo die erit dñs exercituũ corona glorię, & ſertũ exultationis reſiduo populi ſui &c. Deus eſt ergo corona noſtra. Secunda eſt corona, q̃ debetur ſpẽalibus operibus, & hęc eſt aureola. & vna debeť martyribus. ſupra. 2. Nõ coronabiť, niſi qui legitime certauerit &c. & ad hoc eſt, quod dicit BONVM certamen certaui.) Alia debetur virginibus. Saꝑ. 4. In perpetuum coronata triumphat in coinquinatorum certaminum ꝑmium vincens &c. Et ad hoc eſt. CVRSVM cõſummaui. Apoc. 14. Hi ſequunť agnum &c. Tertia eſt doctoꝝ. Prouer. 4. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta ꝓteget te. Et ad hoc dicit. FIDEM ſeruaui) Et dicit repoſita. i. ſecundum æternam ꝑdeſtinationem reſeruata. ſupra. 1. Scio cui credidi: & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem. Dator huius eſt deus. ideo dicit, quã reddet mihi dominus. ſ. per ſuã iuſtitiã in illa die. Nã hęc eſt corona glorię: & hęc eſt duplex. ſ. animę: & hic redditur ſanctis in illa die. i. in morte. Vñ hic dicit. Tẽpus meę reſolutionis inſtat. 2 Cori. 5. Si terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ꝙ ædificationẽ habemus ex deo &c. Alia eſt corpis: & hæc reddetur in illa die. ſ. iudicii. 1. Corin. 15. Seminatur in ignobilitate &c. Participes huius ſũt omnes ſancti. Vñ dicit. Non ſolũ &c. ſ. reponitur. Apoc. vlti. Veni dñe Ieſu. Cañ 5. Veniat dilectus meus in hortum ſuum, vt comedat fructum pomoꝝ ſuorum &c. Qui non diligũt deum, nihil habent: vt diligãt aduentum eius. Amos. 5 Væ deſiderantibus diem domini: qa corona ſolũ charitati debeť. Io. 14. Qui diligit me, diligeť a patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.

Da operam: vt venias ad me cito. Nam Demas me reliquit: amplexus præſens ſæculum: & profectus eſt Theſſalonicam: Creſcens in Galatiam: Titus in Dalmatiam: Lucas mecum eſt ſolus. † Marcũ aſſumptum, adducito vna tecũ: Col. 4. eſt enim mihi perutilis ad miniſteriũ. Porro Tychicum miſi Epheſum. Pœnulam quam reliqui Troade apud Carpum: cum venies: apporta: & libros: maxime autem membranas. Alexander faber ærarius multis malis me affecit: reddat illi dominus iuxta facta ipſius: quem & tu caue. Vehemẽter. n. reſtitit ſermonibus noſtris. In prima mea defenſione nemo mihi adfuit: ſed oẽs me deſeruerunt: ne illis imputetur: ſed dominus mihi adfuit: & corroborauit me: vt ꝑ me preconiũ expleretur: & audirent omnes gẽtes: & ereptus ſui ex ore leonis: & eripiet dominus ab omni facto malo: ſeruabitq; in regnum ſuum cœleſte: cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen: Saluta Priſcam & Aquilam: & Oneſiphori familiam. Eraſtus manſit Corinthi. Trophimum autem reliqui in Mileto languẽtem. Da operam: vt venias ante hyemem. Salutat te Eubulus: & Pudens: & Linus: Claudia: & fratres omnes. Dominus Ieſus Chriſtus cũ ſpũ tuo. Gratia vobiſcum. Amẽ.

Feſtina ad me venire cito. Demas. n. me dereliquit, diligens hoc ſæculum: & abiit Theſſalonicam: Creſcens, in Galathiam: Titus, in Dalmatiam. Lucas eſt mecum ſolus. Marcum aſſume, & adhuc tecum: eſt enim mihi vtilis in miniſterio. Tychicum autem miſi Epheſum. Pœnulã quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros: maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit; reddet illi dominus ſecundum opera eius: quem & tu deuita. Valde enim reſtitit verbis noſtris.

ſtris.In prima mea defenſiõe,nemo mihi affuit: ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur: & audiant omnes gentes,& liberatus ſum de ore leonis. Liberauit me dominus ab omni opere malo,& ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte: cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Saluta Priſcam,& Aquilam,& Oneſiphori domum. Eraſtus remā ſit Corinthi Trophimum autem reliqui infirmum Milethi. Feſtina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus,& Pudens,& Linus,& Claudia,& fratres omnes Dñs Ieſus Chriſtus cū ſpiritu tuo. Gratia vobiſcum. Amen. Lec. III.

ROGAT viſitari. Et primo vocat eum ad ſe. Secūdu ſignificat ſuum ſtatū,ibi. ALEXANDER &c.) Tertiu concludit epiſtolarē ſalutationē,ibi. SALVTANT te &c.) Item primo mādat,vt veniat. Secūdu aſſignat ei ſocium,ibi. MARCVM aſſume &c.) Tertio oſtēdit,qd deferat,ibi. POENVLAM &c.) Circa primū duo facit quia primo vocat eū. Secundu cauſam vocationis aſſignat,ibi. DEMAS &c.) Dicit ergo. Q d in breui ſū receſſurus de mūdo FESTINA &c.& hoc vt iuicē cōſolarēt & vt iuuarēt eum in ꝓdicatione euāgelii: pro quo erat ſollicitus in vinculis exiſtēs. Prouer.18. Frater qui iuuatur a fratre,quaſi ciuitas firma. Cauſa vocatiōis eſt ,qa ſocietate debita erat deſtitutus. Et primu a quodam,ꝙ ꝓpter ſuam culpā receſſerat. Secundo quia quoſdā miſerat ad ꝓdicandū. Dicit ergo. DEMAS .n.&c.) .i. prępoſuit amorem huius ſæculi,amori meu. 1. Ioan. 2. Si qs diligit mundū,nō eſt charitas patris in eo &c. CRESCENS) quidam diſcipulus ABIIT in Galatiā) miſſus ab Apoſtolo. TITVS) etiā miſſus ab eo abiit IN DALMATIAM. vbi finaliter dicitur fuiſſe epiſcopus. Iob.38. Nunquid mittes fulgura, & ibunt? LVCAS &c.) Hunc retinuit in prædicatione euangelii, in qua fuit gratioſus. 2. Corin. 8. Cuius laus eſt in euangeliu per omnes eccleſias.

Deinde cum dicit. MARCVM aſſignat ei ſociū &c.) Et circa hoc duo facit. qa primo aſſignat ei ſocium. Secundo huius rationē. hic Marcus alio nomine dr̄ Ioānes,& cōſobrinus Barnabę. Act.15. dicit ꝙ Barnabas volebat aſſumere Marcū: ſed Paulus nolebat. Et propter hoc diſſentio facta eſt inter eos,ita vt diſcederet ab eis. Col. vlti. Marcus conſobrinus Barnabę. Ratio eſt: qa eſt multipliciter vtilis &c. Tychicum &c.

Deinde cum dicit. POENVLAM &c.) Dicit qd portet.
Q uid ſit pœnula. CARPVS) eſt ſanctus quidam. POENVLA) ſecundum Hiero. erat volumē legis,qd habebāt in charta per modū rutuli.& hoc vocat pœnulam. vel pœnula dicitur veſtis aliqua. Sed ſecundū Chryſo. erat veſtis communis. Et quia Apoſtolus Romę erat pauper non accipiens ab aliis. ideo voluit,vt veſtis ſibi portaret. Haymo dicit,ꝙ erat ſpecialis veſtis,in ſignum nobilitatis. Vnde Act.22. Paulus dixit ſe ciuem Romanū. Pater .n. Pauli ſeruierat Romanis in Tarſu Cilicię: & ex hoc factus fuit ciuis Romanus: & pœnula erat veſtis in ſignum cōſul.
Q ſo Paulus erat ciuis Romanus. Et forte pater ſuus erat ibi conſul. vel pœnula dicitur mantica,vbi erant libri,qd videtur qa ſequit. ET LIBROS.) Sed qd Apoſtolu de libris plenu ſpiritu ſancto Item inſtabat ſua reſulutiu. Reſpōdeo. Dicēdum eſt, ꝙ propter duo. Primo vt in legendo haberet ſolatium 1. Macha.12. Habētes ſolatiu ſanctos libros, qui ſunt in manibus noſtris &c. In libris .n. eſt remediū cōtra tribulationes. Vel dicit hoc ne perderent: ſed remanerent fidelibus. Item q̄to magis appropinquabit morti,tanto magis inſtabat ſeruitio ſcripturarū: ſicut de Ambroſio dicitur,ꝙ vſq; ad vltimam egritudinē,nō ceſſauit ſcribere. Vnde ſcribens illū pſalmum. Magnus dominus,& laudabilis nimis &c. mortuus eſt. MEMBRANAE) ſunt charte non ſcipę vel cedulę,vbi ſcripſerat epiſtolas,vel prædicationes ſuas.

Deinde cum dicit ALEXANDER &c.) Oſtēdit: quæ apud ipſum fuerūt,& quę apud ipſum ſunt. Et primo ex parte hominū. Secūdo ex parte dei, ibi. DOMINVS autem mihi aſtitit &c.) Iterū prima in duas. Q uia primo ſignificat ei de quodā,qui ei aduerſabatur. Secūdo de negligētia eoꝝ,qui eum nō iuuabant, ibi. IN PRIMA mea &c.) Itē primu premittit culpā iniquę impugnātis. Secūdu oſtēdit pœnā eius futurā,ibi. REDDET ei &c.) Tertio oſtēdit,quomodo ſit etiā ſecundum eccleſiam puniendus,ibi. Q VEM & tu &c.) Videtur ꝙ hic ALEXANDER) fuit artifex ęris,vel cuſtos ęrarii.& erat de his,qui dixerunt legalia eſſe de neceſſitate ſalutis ſeruāda. 1. Ti.1. Circa fidem naufragauerūt, ex quibus eſt Hymenęus & Alexander &c. Et dicūt quidā,ꝙ iſte eſt de quo dicit. Act.19. Q uod cōcitauit ſeditionē in Apoſtolum: ſed nomē diſſonat,qa ille Demetrius, hic Alexander.& locus. qa illud Epheſi: iſtud Romę fuit. Et ſubiūgit. MVLTA &c.) Et nota,ꝙ nō dicit fecit: ſed ꝙ oſtēdit: quia impii aduerſus iuſtos,alum oſtēdere poſſunt, ſed nō ſemp explent. Iere.1.& 15. Bellabūt aduerſum te,& nō pręualebunt: qa ego tecum ſum &c. Iob.5. Qui diſſipat cogitationes malignoꝝ,ne poſſunt adimplere manus eorum,quod cœperunt. Q ui apprehēdit ſapiētes in aſtutia eoꝝ,& conſilium prauiorum diſſipat.

Deinde cū dicit. REDDET ei dñs &c.) Ponit pœnā eius futuram. Sed nota,ꝙ nō ponit verbū optatiuū,ſed datiſed dicit REDDET:) qa ſignificatur pœnam eſſe paratam a deo. quod ꝓuidebat Apoſtolus ex eius pertinacia. ꝓs. Q uia tu reddes vnicuiq; iuxta opera eius. Tn̄ cum hoc ꝙ reſeruat ei pœna in futurum,eccleſia debet eum punire excōmunicando. Vnde ſubiūgit. Q VEM & tu deuita).ſ. tanq̄ hęreticum. Tit.3. Hæreticum hominem poſt vnā & ſecundā correctionē deuita &c.) Cuius etiam dicti reddit rationē,dicēs. VALDE .n.&c.) Act.7. Vos ſemp ſpiritui ſancto reſiſtitis &c. IN PRIMA mea.) ponit negligentiā nō iuuantiū eum: & prio reprehēdit eoꝝ culpā. Secūdu petit eis veniā, ibi. NON illis imputet.) Dicit ergo. IN PRIMA mea &c.) Glo. dicit ꝙ Apoſtolus ſępe cōtra Alexandrū praue docentē pugnauit,& in perſona nullus ei affuit: ſed hic nō videtur eſſe ſenſus eius: qa iſte Alexander nō erat tantus,ꝙ Apoſtolus ingeret aliis ad diſputandum cum eo: ſed dicendum eſt,ꝙ ſic dicitur Act.25. Paulus appellās miſſus ē Romā. & ideo oportuit,ꝙ pñtaret Cęſari,vt diſcuteretur miſſionis ſuę cauſa: & Iudęi venerūt contra eū. Et hic Apoſtolus appellat ſuā primam defenſionem. In qua diſcipuli defuerunt ei: timētes, ne a crudeli Nerone punirent. Eccſici.51. Reſpiciens erā ad adiutoriū hominū, & non erat &c. Eſa.63. Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum &c. Sed poſſet dici,ꝙ hoc fuit: qa in principio nullus ſciuit. Sed hoc eſt falſū: immo ex quadam puſillanimitate receſſerūt. ꝓs. Elongaſti a me amicum,& ꝓximum meū, & notos meos a miſeria &c. Iob.6. Fratres mei ꝓterierūt me,&c. ſed qa fecerunt ex infirmitate,orat pro eis & non excōmunicat. Luc.6. Orate pro calūniantibus vos.

Deinde cum dicit. DOMINVS autē &c.) Oſtēdit,qd agitur circa eum ex parte dei. cuius auxilium prio ponit. Secūdo huius effectum, ibi. ET AVDIANT &c.) Dicit ergo. Oēs me dereliquerunt: ſed vbi deeſt homo, offert ſe deus. ꝓs. Q uoniā pater me⁹,& mater mea dereliquerūt me,dñs autē ſuſcepit me &c. Vn̄ dicit. DOMINVS mihi aſtitit).ſ. ad adiuuandū me. Iere.20. Dñs mecū eſt,tanq̄ bellator fortis &c. ꝓs. Prouidebā dominum in cōſpectu meo ſemper,quoniā a dextris eſt mihi,ne cōmouear. Et quomodo? fortitudinē animi dando: vt non ſtupeſcerem coram Cæſare. Ezech.3. Manus domini erat mecum,me cōfortans. Et hoc VT PER me &c.) quod impletur quando ad plures diffunditur & quando quod ore dicitur: opere impletur. Actuū.9. Vas electionis &c.

Deinde cum dicit. ET AVDIANT &c. Ponitur effectus auxilii diuini. Et primo q̄tum ad pręterita. Secūdo q̄tum ad futura. Tertio agit gratias. Sed duplex eſt beneficium circa ꝓterita.ſ. liberationis a culpa,& a pœna. Dicit ergo. DOMINVS mihi aſtitit)& ideo in illa vocatione liberatus fui: quia nō fui cōdemnatus a Cæſare: ſed permiſſum eſt mihi,ꝙ irem quo vellē. Et ideo

dicit. ET AVDIANT &c. vt.ſ.alii ſecum confortent ad veniendum.ṗs. Annunciate inter gẽtes gloriã eius &c.Et vt iudæorum inſultatio deprimeretur. Et ſubdit. LIBERATVS ſum de ore leonis).i. de crudelitate Neronis.Prouer.19.Sicut fremitus leonũ, ita ira regis.Prouerb.28.Leo rugiens & vrſus eſuriens princeps impius ſuper populũ pauperẽ.Secũdo liberatus fuit a culpa.Vnde dicit. LIBERAVIT me dominus ab omni ope malo.) Aliqui vero liberantur a pœna, incidẽtes in culpã negationis a fide . ṗs . Eripuit me de inimicis meis fortiſſimis &c.Et hoc per deũ.Sap.8 . Nõ poſſum eſſe cõtinens,niſi deus det &c . IN FVTVRO ſaluum faciet &c. Eſa.45.Iſrael ſaluatus eſt in dño ſalute æterna.Et dicit. IN REGNVM cœleſte.) Luc.22.Ego diſpono vobis,ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnũ.Mat.5 Merces veſtra copioſa eſt in cœlis . Et ideo agit gratias, dicens. CVI eſt gloria.).1.Ti.1.Regi ſæculorum.

Deinde cũ dicit. SALVTA &c.) Iniũgit ei aliorum ſalutationem.Secũdo eum ſalutat ex parte aliorũ. Tertio ex parte ſua.Item circa primũ, primo iniungit aliorum ſalutationẽ.Secũdo determinat tempus veniendi. Dicit ergo. SALVTA Priſcam .ſ.quæ eſt mulier. ET AQVILAM) virum Priſcæ,quos ꝓmittit:qa forte deuotiores.Item ONESIPHORI domũ.) Sed quare nõ eum ſed domũ?qa forte mortuus erat : & ideo ſalutat familiã. VEL forte:qa erat cũ eo Romæ.Determinat tempus.Primo oñdit neceſſitatẽ Secundo proſequitur propoſitũ.Neceſſitas eſt ꝓpter alios remanẽtes in aliis & aliis locis.Item ꝓpter turbationem maris.

Deinde ponit perſonas ſalutantes,& patet.Et modo conſueto ne corrumpatur epiſtola , ſcribit manu ſua. Gratia autem vobiſcum.Amen.

Explicit deuotiſſima poſtilla.S. doctoris Thomæ de Aquino ordinis Fratrum Prædicatorũ ſuper ſecũda epiſtola beatiſſimi Apoſtoli Pauli ad Timotheum.

In Epiſtola ad Titum . Argumentum per [redacted]

TITVM diſcipulũ ſuũ, ac filii loco habitum:ob eximias dotes : inſulæ nobiliſſimæ Cretæ præfecerat Apoſtolus:& illinc abiens : archiepiſcopum cõſecrarat . Huic ſcribit ex vrbe Nicopoli : quæ eſt in Actiaco littore:rebus,vt apparet:adhuc tranquillioribus: ſiquidẽ afflictionum,aut perſequutionũ nulla mẽtio. Monet autẽ:vt quod ipſe apud Cretenſes cœperat:cõſummat,abſoluatq;:& per ſingulas ciuitates:quas cẽtum habuiſſe memoratur ea inſula:epiſcopos inſtituat : quos & p̃sbyteros vocat:idonei epiſcopi formã p̃ſcribẽs.Et quoniam huc quoq; penetrarãt pſeudoapoſtoli:qui Iudaiſmum ſuũ oĩbus ingerebant: animat eum:vt eos fortiter reiiciat ac refutet.Deinde perſonarũ,& ætatum p̃ſcribit officia:quẽadmodum Timotheo p̃ſcribit : illud addens: ne quiſq̃ Chriſtianæ religionis p̃textu principibus aut magiſtratibus reſiſteret: ſuo fungentibus officio : q̃uis eſſent a Chriſti fide alieni:quin magis eos leniter ferendos:ſi quãdo forte:volẽte deo:& illi reſipiſcant.Poſtremo iubet Titum ad ſe venire Nicopolim:ſed nõ priuſq̃ Paulus Artemã: aut Tychicum illuc miſiſſet:ne Cretenſes deſtituti viderentur epiſcopi ſolatio.

Argumenti Finis.

Incipit Prologus Sancti Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorum,ſuper Epiſtolam diui Pauli Apoſtoli ad Titum.

Prælatus debet habere tria.

SI SCIRET paterfamilias &c. Lu.12. Per patremfamilias ſignificatur p̃latus eccleſiæ:propter tria,quæ debet exhibere .ſ.generationẽ ad fidem : eruditionem ad ſalutem:cuſtodiam ad ſecuritatem. Primum quidem:quia ſicut eſt vita corporalis per animam,ita ſpiritualis per fidẽ Abac.2.Iuſtus autem meus ex fide viuit.Et ſicut ad vitam carnalem generatur quis, per emiſſionem ſeminis corporalis:ita ad vitã ſpiritualem,per infuſionem ſeminis ſpiritualis:quod eſt verbũ dei.Mat.13.&.1.Corin.4.Per euangeliũ ego vos genui. Item per eruditionem.Eccſici.7.Filii tibi ſunt,erudi illos.Eſa.48.Ego dominus deus tuus,docẽs te vtilia. Itẽ protectionẽ ad tutelã.Deut.32.Circunduxit eũ , & docuit &c. Cuilibet.n.p̃lato cõmittitur cura ſubditorũ. 3.Reg.20.Cuſtodi virum hũc,q ſi lapſus fuerit : erit aĩa tua pro anima eius &c.Et Heb.13.ipſi peruigilãt, quaſi rationem reddituri pro aĩabus veſtris. Sed ad hanc generationẽ requirit̃ ſcientia.Oſeæ.4.Quia tu ſcientiam repuliſti,& ego repellam te,ne ſacerdotio fungaris mihi &c.Et ideo dicit.Si ſciret.Requiritur.n.q̃ ſciat.Item ad eruditionem,requiritur,q̃ ſit ſollicitus.Ro.12.Qui præeſt in ſollicitudine.Luc.2 . Paſtores erant in regione eadẽ vigilãtes,& cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem ſuum.Ad cuſtodiã vero fortitudo requirit̃,ad ꝓtegendum.1.Machab.3.de Iuda Machabeo.Induit ſe loricam,ſicut gigas,& ſuccinxit ſe arma bellica ſua in prælíis,& ꝓtegebat caſtra gladio ſuo &c . Et ideo dicitur. Et nõ fineret &c.i.eccleſiam.1.Ti.3.Vt ſcias quomodo oporteat te conuerſari in domo dei quæ eſt eccleſia dei &c.Hæc domus eſt dei,ſicut dñi.& prælati ſicut famuli. Heb.3.Moyſes quidem erat fidelis in tota domo illius, tanq̃ famulus, &c . Chriſtus vero tanq̃ filius in domo ſua.Hæc perfoditur a fure.i.hæretico. Abdiæ.cap̃ vnico. Si fures introiſſent ad te,ſi latrones per noctẽ,quomodo cõticuiſſes? Qui dicit̃ fur?qui occulte venit,& graditur in tenebris. Vnde fur a furno dicit̃ . qđ eſt obſcurus. Sic iſti per obſcura dogmata. Prouer.9. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt,& panis abſconditus,ſuauior &c.Itẽ ex peruerſa intẽtione:qa intendũt occidere . Io.10.Fur non venit,niſi vt furet̃,& mactet,& ꝑdat . Item ex modo intrandi,qa non per hoſtiũ.1.Io.4.Et omnis ſpiritꝰ, qui ſoluit Ieſum,ex deo non eſt: & hic eſt Antichriſtus. &c.Sic ergo ex præmiſſis trahitur cõuenienter intentio huius epiſtolæ:in qua Apoſtolus inſtruit Titum , quomodo regat eccleſiã:vt patet in argumento. Cap̃. I.

PAulus ſeruus dei.Apoſtolus aũt Ieſu Chriſti : iuxta fidem electorũ dei,& agnitionẽ veritatis: quæ eſt ſecundum pietatem in ſpe vitæ æternæ:quã promiſit is qui mentiri neſcit deus, ante tẽpora æterna. Patefecit autẽ temporibus ſuis ſermonem ſuũ:per prædicationem:quæ cõmiſſa eſt mihi ſecũdum delegationẽ ſeruatores noſtri Dei . Tito germano filio,iuxta communem fidem.Gratia: miſericordia:pax a deo patre:& domino Ieſu Chriſto ſeruatore noſtro.

PAulus ſeruus dei: Apoſtolus autem Ieſu Chriſti,ſecundum fidem electorum dei:& agnitionem veritatis quæ ſecundum pietatem eſt, in ſpem vitæ æternæ:quam promiſit qui non mentitur deus, ante tempora ſæcularia . Manifeſtauit autem temporibus ſuis verbum ſuum in prædicatione: quæ credita eſt mihi,ſecundum præceptum ſaluatoris noſtri dei.Tito dilecto filio ſecundũ cõmunem fidẽ.Gratia, & pax,a deo patre,& Chriſto Ieſu ſaluatore noſtro.

HAEC epiſtola diuiditur in ſalutationem & epiſtolarem narrationem, ibi. HVIVS rei &c.) In prima primo ponit̃ perſona ſalutans, quę notificat̃ tripliciter. ſ. ex nomine, cum dicit. PAVLVS.) quod ſignificat humilitatẽ. 1. Corin. 15. Ego ſum minimus Apoſtolorũ &c. Itẽ ex conditione cũ dicit. SERVVS.) ps. Dñe ego ſeruus tuus. Contra. Ioan. 14. Iam nõ dicã vos ſeruos &c. Rñdeo. Sancti quandoq dicunt̃ ſerui, quandoq nõ: ſed filii. Duplex. n. eſt ſeruitus. Vna eſt ex timore, quę nõ cõpetit filiationi dei, ſed cõdiuidit̃ contra eam. Ro. 8. Non accepiſtis ſpiritũ ſeruituris iterum in timore &c. Alia ex amore, quæ cõſequit̃ filiationem dei. Et ratio huius diſtinctionis eſt: quia liber eſt cauſa ſui, qui operat̃ quod vult. ſeruus vero eſt, q eſt cauſa alterius. Sed triplex eſt cauſa, quę eſt principium operis. ſ. finalis, formalis, & efficiens. Si ergo ꝓpter cauſam finalem: ſic omnes ſancti ſunt ſerui dei: qa omnia ꝓpter deum faciũt. 1. Corin. 10. Siue manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriã dei facite. Et hoc eſt ex amore, a quo ꝓcedit, ꝙ omnia operemur ꝓpter deum. Si vero ꝓpter cauſam mouentẽ, quę eſt extrinſeca, & cõpellit, ſic eſt ſeruitus timoris: & eſt malorum. Si ꝓpter cauſam formalem, ſic eſt habitus inclinãs. Et ſic quidam ſunt ſerui peccati: quidã ſerui iuſtitię: quia ſecundum habitũ inclinãtur ad malũ, vel ad bonũ. Itẽ ex authoritate, cũ dicit. APOSTOLVS.) Luc. 6. Elegit. ſ. ſuper oẽs fideles duodecim ex ipſis, quos etiam Apoſtolos nõiauit. Ephe. 4. Primũ quidẽ Apoſtolos. Et deſcribitur primo ab authore, cũ dicit. IESV Chriſti.) quia ab ipſo eſt electus. Gal. 1. Nõ ab hoĩbus, neq per hominem: ſed per Ieſum Chriſtũ &c. Item quia ſolũ Chriſtum annunciabat. 2. Corin. 4. Non. n. nõſmetipſos prędicamus: ſed Ieſum Chriſtum dñm noſtrum: nos autẽ ſeruos veſtros, per Ieſum &c. Itẽ legatus Chriſti, cuius authoritate vtebat̃. 2. Corin. 5. Pro Chriſto ergo legatione fungimur. Eph. 6. Legatione fungor in catena. 2. Corin. 2. Si quid donaui ꝓpter vos in perſona Chriſti &c. Item ſecũdo ex idoneitate. Nã Apoſtolus eſt annunciator. Mat. vlti. Docete omnes gẽtes &c. Doctor autẽ debet habere fundamentũ doctrinę, & doctrinę perfectionẽ. Primũ pertinet ad quẽlibet. Secundũ vero ptinet ad ꝑdicatores, & ad doctores. Et ſicut in aliis ſcientiis ſunt principia, ſic in hac ſunt articuli fidei, qui innoteſcunt cuilibet fideli, ſecundũ lumen infuſum. & articuli ſunt fundamenta fidei, quæ ſunt ſubſtantia rerꝫ ſperandarꝫ &c. Heb. 11. Et ideo dicit. SECVNDVM fidem electorꝫ dei. Item requirit̃ perfectio doctrinę. Vnde dicit. ET AGNITIONEM veritatis.) Duplex autẽ habetur cognitio veritatis. ſ. perfecta in patria. ſ. quãdo videbimus facie ad faciem: & imperfecta, per fidẽ, quam habent ſancti. Ioã. 8. Cognoſcetis veritatẽ, & veritas liberabit vos. Sed cuius veritatis? IN AGNITIONE eius, quę eſt ſecundum pietatẽ.) Religio. n. & pietas ſecũdũ Tullium ſunt partes iuſtitię, & differunt: quia religio eſt cultus dei. Sed quia deus nõ ſolũ eſt creator: ſed etiã & pater, ideo nõ ſolum debemus ei cultũ, vt creatori: ſed amorem, & cultũ, ſicut patri. Et ideo pietas quãdoq ꝑ cultu dei ſumit. Iob. 28. Ecce pietas ipſa eſt ſapientia, ſecundũ aliã tranſlationẽ, vbi noſtra ſic ſe habet. Ecce timor dñi ipſa eſt ſapientia &c. Tertio deſcribitur ex fine. & primo ponit ipſum finẽ. Secũdo ei⁹ dignitatẽ, ibi. QVAM ꝓmiſit &c.) Finis autẽ eſt ſpes vitę æternę: quia & ſi Moyſes poſſit dici Apoſtol⁹: qa a dño miſſus. Exo. 4. Sed tamen nõ in ſpem vitę æternę: ſed terrę. Eugi, & Amorrei. ſed Paulus eſt Apoſtolus in ſpem vitę æternę. Io. 6. Hęc eſt volũtas patris mei, qui miſit me: vt omnis, qui videt filium, & credit in eũ, habeat vitã æternam. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuã &c. Ro. 5. Gloriamur in ſpe glorię filiorꝫ dei. Promiſſio autem hęc eſt firma dupliciter. Primo ex parte ꝓmittẽtis. Vnde dicit. QVI non mentitur.) Deus. n. veritas eſt: cuius cõtrariũ eſt mẽdacium. Nu. 23. Non eſt deus, quaſi homo, vt mentiat̃ &c. Secundo ex diuino propoſito dandi. Vñ dicit. ANTE tempora ſecularia. Seculum ſcdm Philoſophũ eſt menſura durationis vniuſcuiuſq rei. Tẽpora ergo ſecularia ſunt tempora diſtincta ſecũdum diuerſas ſucceſſiones rerum. q. d. Anteq̃ tẽpus ſucceſſiuũ inciperet eſſe. Et qa incœpit hoc tẽpus cum mũdo: ideo fuit ante principiũ mũdi. Alia litera habet AETERNA) .i. antiqua. Sic. n. aliquãdo accipitur æternũ. i. antiquum. Vel æterna, nõ ſecundũ veritatem: ſed ſecundũ imaginationẽ. Et ante iſta ꝓmiſit hoc: qa hęc ſunt ſucceſſiua. Sed ꝓmittere eſt verbo nunciare ſuam voluntatẽ de dando. Et deus ab æterno ꝓtulit verbũ ſuũ, in quo erat, vt ſancti haberẽt vitam ęternã. Ephe. 1. Elegit nos ante mũdi cõſtitutionem. Confirmat̃ autẽ hęc ſpes ex manifeſtatione promiſſionis. Vnde dicit. MANIFESTAVIT autem ſuis tẽporibus &c. Et deſcribit̃ hęc manifeſtatio tripliciter. Primo ex tẽpore vnde MANIFESSAVIT) quãdo verbum ſuum incarnari cõſtituit. Vñ dicit. TEMPORIBVS ſuis) .i. tẽpore cõgruo, quo homo eſſet conuictus de ſuperbia, per quã peccauerat. Et ſic primo medicus cõuincit ægrotum, vt eum cõgruẽtius ſanet. Homo. n. ſuperbiebat de ſciẽtia. ſed cõuictus eſt de ignorãtia, ante tempus legis, vbi peccauit in idololatria, & vitiis contra naturã. Item de virtutibus, & de his cõuictus eſt tẽpore legis. Gal. 4. At vbi venit plenitudo tẽporis, miſit deus filium ſuum &c. Itẽ ſecũdo ex modo. quia per publicam ꝑdicationẽ. Mar. vlti. Euntes in mundũ vniuerſum, ꝑdicate euangeliũ omni creaturę &c. Vnde dicit. IN PRAEDICATIONE.) .1. Corin. 9. Diſpenſatio credita eſt mihi. Item tertio ex authore. Vnde dicit. SECVNDVM ꝓceptum &c.) Mat. 1. Ipſe. n. ſaluum faciet populum ſuum, a peccatis eorꝫ. Act. 9. Vas electiõis eſt mihi iſte, vt portet nomẽ meum &c.) Perſona ſalutata ponitur, cum dicit. TITO) quẽ deſcribit tripliciter. Primo ex nõie. Secũdo ex dilectione. Tertio ex filiatione. Filius ergo eſt per dilectionẽ, & fidem, quę debet eſſe cõmunis, vt idipſum dicant oẽs. Et ideo dicit. COMMVNEM) quę etiam dicit̃ catholica. i. vniuerſalis. Vñ dicitur Ephe. 4. Vna fides, vnus dominus &c. Bona vero optata ſunt gratia, & pax: hęc ſępe cõiungit: qa omnium ſpiritualium donorꝫ principiũ eſt gratia: & pax finis. ps. Qui poſuit fines tuos pacem &c. a deo &c.

Seruit⁹ amoris, & timoris

Cã triplex formalis, finalis, efficiens.

Articuli fundamentorum fidei.

Cognitio veritatis ꝑfecta imperfecta.

Pietas ꝑ cultu dei.

Huius rei gratia reliqui te in Creta: vt quæ deſunt ꝑgas corrigere: & cõſtituas oppidatim preſbyteros: ſicut ego tibi ordinaram: ſi quis eſt inculpatus: vnius vxoris vir: liberos habẽs fideles: nõ obnoxios crimini luxus: aut qui nõ ſint intractabiles. † Oportet. n. epiſcopũ inculpatum eſſe: tanquã dei diſpenſatorem, nõ præfractũ: non iracundum: nõ vinoſum: nõ percuſſorem: nõ turpiter lucro deditũ: ſed hoſpitalẽ, bonarũ rerũ ſtudioſum: ſobriũ: iuſtum: pium: temperantem. 1. Tim. 3.

Huius rei gratia reliq te Cretæ, vt ea, quæ deſunt corrigas: & conſtituas per ciuitates ꝑ̃ibyteros: ſicut & ego diſpoſui. Si quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir, filios habẽs fideles, nõ in accuſatione luxuriæ: aut nõ ſubditos. Oportet. n. epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorẽ, non ſuperbum, nõ iracundum, nõ vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, iuſtum, ſanctum, continentem.

Lec. II.

ACCEDIT ad narrationem. Et ſicut dictum eſt intendit munire eccleſiã contra hęreticos. Et p̃io monet Titum, ꝙ alios inſtruat ad reſiſtendum hęreticis. Secundo docet, quõ ipſe eis reſiſtat, ibi. TV AVTEM loquere &c.) capi. 2. Item primo monet, vt inſtituat epiſcopos, qui hęreticis reſiſtãt. Scdo oñdit neſſitatem huius cõmiſſionis, ibi. SVNT .n. multi &c.) Itẽ p̃io ponit cõmiſſionem Tito factã de inſtituẽdo epiſcopo. Secundo oſtendit, quales debent eſſe epi, ibi. SI QVIS ſine crimine &c.) Tertio manifeſtat, q̃ diaſt, ibi. OPORTET .n. &c.) Quia ergo Apoſtol⁹ habuit vniuerſalẽ cõmiſſionem eccleſię gentium, & nõ poterat ſolus per

ſe omnia exequi. Ideo dicit. HVIVS rei gratia reliqui te in Creta .ſ. inſula: vt loco Apoſtoli eccleſię Cretenſi officium paſtorale geras. Prouer. 18. Frater qui iuuatur a fratre, quaſi ciuitas firma &c. Sed ꝙ dicit. VT CORRIGAS &c.) videtur, ꝙ deberet dicere, ſuppleas. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ Glo. ſic ſupplet, vt omnia quę ſunt in malis, corrigas: & quę deſunt in bonis, addas. 1. Theſ. 3. Impleamus ea, q̃ deſunt fidei veſtrę. Vel dicendum eſt, ꝙ eſt quoddã peccatũ omiſſionis: & quoddam trãſgreſſionis: & vtrunq; indiget correctione. In ſanctis autem & pfectis, ſicut Titus fuit: nõ abundauerũt trãſgreſſiones. Et ideo nõ dicit, trãſgreſſiones corrigas: ſed QVAE DESVNT .i. omiſſiões. VT CONSTITVAS pſbyteros) .i. epiſcopos. Vñ inferius dicit. Oportet epiſcopum &c. Et vtitur indifferẽter noĩe epiſcoporum, & pſbyterorũ. Vnde ſumpſit occaſionẽ hęreticus, qui ambiuit epiſcopatũ: quẽ quia non poterat adipiſci, diuiſit ſe ab aliis: & multa falſa docuit. Inter quæ dicit, ꝙ epiſcopi in nullo differunt a ſacerdotibus: quod eſt cõtra Dionyſiũ in libro de eccleſiaſtica hierarchia. Vtitur ergo Apoſtolus eodẽ nomine in vtroq; p idẽtitatẽ rei: qa pſbyter dicitur ſenior. Itẽ quia ptinet ad ſupiores epiſcopum cõſtituere: licet eum canonici eligãt. Et dicit. CONSTITVAS nõ in villis: ſed PER ciuitates.) Sicut enim in republica reges ſunt tantũ in ciuitatibus: ſic in ſpiritnali regimine epĩ. 1. Pe. 2. Regale ſacerdotiũ. Item debent ſeniores eſſe. Eccle. 10. Vę tibi terra, cuius rex eſt puer &c. Itẽ ſenes nõ ſolũ ætate: ſed & moribus. Nu. 11. Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael, quos tu noſti, ꝙ ſenes ſint populi ac magiſtri &c. Itẽ ſecundũ formã eccleſię. Vñ dicit. SICVT EGO diſpoſui tibi. Prouer. 3. fili mi ne effluãt hęc ab oculis tuis &c.

Deinde cũ dicit. SI QVIS ſine crimine &c.) Deſcribit eos tripliciter. ſ. q̃tum ad ſeipſos: q̃tũ ex parte vxoris: & ex parte filiorũ. De primo dicitur. SINE crimine.) Sed quis talis erit. 1. Io. 1. Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, ipſi nos ſeducimus. Dicendũ eſt, ꝙ aliud

Dĩa ĩter peccatũ & crimẽ

eſt crimẽ: aliud eſt peccatũ. Peccatũ dicitur quodcũq;, ſiue magnũ, ſiue paruũ, ſiue occultũ. Crimẽ autem magnum & infame. pſ. Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo? &c. Et poſtea ſubdit. QVI) ingredit̃ ſine macula &c. Nõ ꝙ qui mortaliter peccat poſt baptiſmum, nõ poſſit eligi: ſed ꝙ nõ ſit infamis. Quo ad ſecundũ dicit. VNIVS vxoris virũ.) qd orientales ſic exponunt .i. ꝙ nõ habeat ſimul duas vxores: ſicut quorundam eſt cõſuetudo. Sed ſecundũ hoc nõ eſſet neceſſariũ: ꝙ Apoſtolus hoc diceret: qa ſecundũ leges Romanas, quibus Apoſtolus ſcribebat, etiã ante fidem, non licebat ſimul habere plures vxores. Item. 1. Timo. 5. Dicit de vidua, q̃ fuit vnius viri vxor: & tamẽ nunq̃ licuit, ꝙ vna plures viros ſimul poſſet habere. Et hoc modo vult iſtud etiã de vidua. ſ. ꝙ non habuerit, niſi vnũ virũ. Sed Hieronymus dicit oportet ꝙ vnã tãtũ vxorem poſt baptiſmum habuerit, & ꝙ nõ eſt vis, ſi ante baptiſmũ alias habuiſſet. Sed Augu. & Ambro. dicũt ꝙ per baptiſmũ delent̃ omnia crimina, ſed ꝙ p baptiſmũ matrimoniũ non delet̃: ergo ſecundũ hos dicendũ eſt, & rectius, ꝙ vnã tantum & nõ plures vxores: licet habuiſſe ante vel poſt. Secũdũ quoſdã autẽ ratio huius eſt: qa ſignũ eſſet incõtinẽtiæ, ſi plures habuiſſet. Sed hoc nõ eſt verum: quia nihil repugnaret, ſi plures habuiſſet meretrices: q̃ ſunt magis incõtinentes. Sed eſt alia ratio altior ſignificato. ſ. quia ipſe eſt diſpenſator ſacramentorũ: & ideo nullus defectus ſacramentorũ debet eſſe in eo, ſed ſacramentũ matrimonii eſt ſignificatiuũ cõiunctionis Chriſti & eccleſię: ergo vt ſignũ reſpõdeat ſignato: ſicut Chriſt[9] eſt vn[9], & eccleſia vna, ſic & hic quidẽ deficeret, ſi epĩs plores vxores habuiſſet. In veteri autẽ lege patriarchę ſignificabãt

Aliter matrimonii veterũ, aliter chriſtianorũ ſignificat Chriſtũ.

coniunctionẽ hanc, nõ vt cõiunctã Chriſto ſed cõiungẽdam: ſed eccleſia erat futura ex multis. Et ideo tũc nõ vna, ſed plures habebant̃. Et ideo multitudo vxorũ ipſorum hoc ſignificabat. Quãtũ autẽ ad tertium. ſ. ex parte filiorũ, ſubiũgit dicens. FILIOS habens fideles, in accuſatione &c.) Epiſcopus n. cõſtituit̃, vt ſuperintẽdat & qui cõſtituit̃ ad aliquid, debet eſſe exercitatus in illo, alias nõ prudenter inſtitueretur. Pręſumit̃ autem eſſe bene exercitatus, ſi bene alios regit. Epiſcopus autẽ conſtituitur ad tria. Primo vt fidẽ doceat. Mat. vlt. Docete omnes gẽtes &c. Et ideo dicit. FIDELES.) Secũdo requiritur, ꝙ populũ inſtruat ad virtutes. Eccl. 7. Filii tibi ſunt, erudi illos. Peccata autẽ laſciuię magis abſtrahunt a virtute. Eccle. 10. Laſciuus & imprudens nõ ſeruabunt tempus. Et ideo dicit. NON in accuſatione luxurię.) 1. Reg. 3. Hely condẽnat̃, quia filios de hoc non corripuit. Tertio oportet, ꝙ ptinaces corrigat. Vñ dicit. AVT NON ſubditos .i. non obedientes. Eccle. 30. Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadit pręceps &c.

Deinde cum dicit. OPORTET .n. &c. Exponit qd dixit, & prio quod dixit. SINE crimine.) Secũdo ſine quibus debet eſſe, ibi. NON ſupbum &c.) Cauſa autẽ primi eſt: quia debet diſpenſare diuina. Eccle. 10. Secundum iudicem populi, ſic miniſtri eius &c. pſ. Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabit.

Deinde cũ dicit. NON ſuperbũ &c.) Oñdit a quib[9] debet eſſe imunis. & primo oñdit, a quibus criminib[9]. Secũdo qbus virtutibus luceat, ibi. HOSPITALEM.) Peccatorũ autem quędã ſunt carnalia: quędã ſpiritualia. De primis nõ facit mentionẽ: qa oĩno debẽt mundi eſſe ab eis. Ephe. 5. Fornicatio autẽ. & omnis immundicia, aut auaritia: nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos &c. Sed tantũ de ſpũalibus. quę ſunt quinq;, quorũ duo non habent locũ in pˡatis. ſ. inuidia: quod eſt peccatum paruulorũ. Iob. 5. Paruulũ occidit inuidia &c. Prelatus autẽ eſt in ſummo. Itẽ nec accidia: quia omnia ei ad votũ ſuccedunt. ſed SVPERBIA) quia eſt in ſummo: & ira. & cupiditas, occaſione tẽporaliũ: quorũ eſt diſpenſator. Quantũ ad primũ dicit. NON ſuperbum) pſ. Superbo oculo, & inſatiabili corde, cũ hoc nõ edebã &c. Eccle. 32. Rectorẽ te poſuerunt noli extolli &c. Quãtum ad ſecũdum, primo excludit irã, cum dicit. NON iracundũ. Secũdo incẽtiuum irę, qd eſt vinum, dicens. NON vinolentũ. Prouer. 23. Cui ſuffuſio oculorũ: nõne his qui cõmorant̃ in vino? &c. Tertio ſequelã irę, quod eſt pcuſſio. Ideo dicit. NON percuſſorẽ .i. nõ crudelẽ. Eſa. 50. Corpus meũ dedi percutiẽtibus &c. Vel NON percuſſorem) .i. nõ percutientẽ cõſciencias aliorũ prauis moribus. 1. Corin. 8. Et pcutientes conſcientiã eorũ infirmam. Quantũ ad tertiũ dicit. NON turpis lucri &c.) 1. Timo. 3. Nõ turpe lucrum ſectantes. Sap. 15. Sed æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitę compoſitam ad lucrum. & oportere vndecunq; etiam ex malo acquirere.

Deinde ponit bona, quę debet habere. Et primo, quę ptinent ad conuerſationẽ vitę. Secũdo q̃ ad veritatẽ doctrinę, ibi. AMPLECTENTEM &c.) Et patent oĩa.

Tenacem eius, qui ſecundum doctrinã eſt: fidelis ſermonis: vt potens ſit etiã exhortari per doctrinam ſanã: & contradicentes cõuincere. Sunt enim multi intractabiles: & vaniloqui: & mentiũ ſeductores: maxime hi, qui ſunt ex circunciſione quibus oportet obturare os; q totas domos ſubuertunt: docentes quæ non oportet: turpis lucri gratia. Dixit quidã ex iſtis proprius ipſorũ propheta. Cretenſes ſemper mẽdaces: malæ beſtiæ: ventres pigri. Teſtimonium hoc eſt verum.

Amplectentem eum, qui ſecundum doctrinã eſt: fidelem ſermonem: vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt: arguere. Sunt. n. multi etiã inobedientes, vaniloqui, & ſeductores, maxime qui de circũciſione ſunt: quos oportet redargui: qui vniuerſas domos ſubuertunt: docẽtes quæ nõ oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidã ex illis ꝓprius ipſorũ ꝓpheta. Cretenſes, ſemp mẽdaces: malæ beſtiæ, vẽtres pigri. Teſtimonium hoc verum eſt. Lec III.

SVPRA docuit, qualẽ oportet eſſe epiſcopum in

vita

vita: hic oñdit qualem oportet eſſe in doctrina. Et primo oſtendit, ꝙ ad ipſum requirit diligẽtia ſtudii. Secũdo ponit materiã ſtudii. Tertio eius vtilitatẽ. Quãtum ad primũ dicit. AMPLECTENTEM &c.) Aliquid. n. amplectens, illud diligenter cõſtringit. & amplexus ex dilectiõe fit. Oportet. n. eum ſciẽtię inhęrere cũ amplexu, & firma adhęſione animi & cordis dilectione. Sap. 6 Preoccupat eos, qui ſe cõcupiſcunt &c. Prouer. 4. Arripe illam, & exaltabit te glorificaberis ab ea, cũ eam fueris amplexatus &c. Materia ſtudii non debent eſſe fabulę nec tẽporalia: ſed SERMO fidelis) .i. verus. ps. Fidelis dñs &c. Vel SERMO fidelis) .i. fidei in qua oportet epũm inſtrui. Sed aliqui ſtudent in eis dupliciter: vt .ſ. adiſcant ſolum, & operent. Sed hoc nõ ſufficit epiſcopo: ſed oportet, vt & alios iſtruat. Et ideo dicit. QVAE ſecundũ doctrinã eſt) .1. Tim. 4. dicitur. Nemo adoleſcẽtiam tuã contẽnat: ſed eſto exemplũ fidelibus in verbo in conuerſatione &c. Vtilitas eſt facultas exequendi officiũ ſuum. Officiũ autẽ plati eſt ſicut paſtoris. Io. vlt. Paſce oues meas. Paſtor vero duo habet facere. ſ. paſcere gregẽ. 1. Pet. 5. Paſcite qui in vobis eſt, gregẽ dei &c. Item arcere lupum. Sic & epiſcopus paſcere debet p doctrinam veram. Hiere. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meum: & paſcent vos ſcientia, & doctrina &c. Et ideo dicit. VT SIT potens &c. Nõ dicit, vt exhortetẽ: ſed vt potens ſit exhortari. Quod eſt, quãdo habet in promptu exhortationes, quãdo eſt neceſſe exeq. Quod figuratur. Exo. 25. Per vectes in circulis atq; vt arca. ſ. poſſet portari. Lu. vlt. Potẽs in ope & ſermõe. Et dicit SANA) .i. abſq; corruptione falſitatis. Infra. 2. Tu aũt loquere, quę decent ſanam doctrinam &c. 1. Theſ. 2. Exhortatio noſtra nõ fuit de errore: neq; de immũdicia &c. Itẽ vt cuſtodiat cõtra hereticos. Et ideo dicit. ET EOS qui cõtradicũt arguere) .i. conuincere. & hoc per ſtudiũ ſacrę ſcripturę. 1. Timo. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docẽdũ, ad arguendũ &c. Iob. 6. Nec cõtradicam ſermonibus ſanctis. Et hęc duo ſecundum Philoſophum ptinent ad opus ſapientis. ſ. non mentiri de quibus nouit, quantum ad primum: & mentientem manifeſtare poſſe quãtum ad ſecundum.

Prelati officiũ

Conſequẽter cum dicit. SVNT .n. multi &c.) Ponit neceſſitatem dictoꝝ. Et primo ex parte falſoꝝ doctoꝝ. Secundo ex parte maloꝝ auditorum, ibi. DIXIT quidam &c.) Circa primũ duo facit. Quia primo deſcribit cõditionẽ falſoꝝ doctorum. Secũdo pũerſitatem ſtudii ipſorum, ibi. QVI vniuerſas &c.) Item primo oñdit eorum conditionẽ. Secũdo docet remedium cõtra eos, ibi. QVOS oportet &c. Cõditionẽ oſtendit quadrupliciter. Et primo ex numero, cũ dicit. MVLTI &c.) Eccle. 1. Stultorũ infinitus eſt numerus. Secũdo ex vitio inobedientię, quãtum ad deum, & ſuos ſuperiores. Ro. 1. Parentibus nõ obedientes. 1. Reg. 15. Peccatũ inobedientię ſicut idololatria dicitur eſſe. Tertio EX VANILOQVIO) .ſ. quo ad ſe. ps. Dñs ſcit. cogitationes hoĩum quoniã vanę ſunt. Sap. 13. Vani ſunt hoĩes, in quibus non ſubeſt ſcientia dei &c. & pcipue vani ſunt hęretici. Ideo ſubiungit, dicẽs. SEDVCTORES) .ſ. quo ad inferiores. 2. Timo. 3. Mali hoĩes, & ſeductores &c. Quarto ex loco, cũ dicit. MAXIME qui de circuncisione) qui cogebant hoĩes iudaizare. Phil. 3. Videte canes: videte malos operarios: videte concisionẽ. Cõtra quos ponit remedium. Non. n. ſunt tolerandi: quia corrumperetẽ populus, & imputaretẽ paſtori. Ezech. 13. Nõ aſcendiſtis ex aduerſo: neq; oppoſuiſtis murũ pro domo Iſrael &c. 2. Tim. 4. Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina &c. Et ideo dicit. Oportet redarguere.

Deinde cũ dicit. QVI vniuerſas &c.) Deſcribit horum ſtudiũ: & primo deſcribitur ex dãno, qđ inferunt. Secundo ex falſo, quod docent. Tertio ex lucro, qđ concupiſcunt. Damnũ eſt QVIA ſubuertũt &c.) Doctrina. n. catholica publice pponitur in eccleſia: ſed hęretici latenter: & ideo quęrũt latibula. Prouer. 9. Aquę furtiuę dulciores ſunt. & panis abſcõditus, ſuauior &c. Et ideo circũeunt per domos, vt ſeducãt pcipue mulieres. 2. Ti. 3. Ex his ſunt, qui penetrãt domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis &c. DOCENTES quę non oportet) .i. vana & inutilia: nec quęrunt lucrũ ſpirituale: ſed tẽporale. Et ideo addit. TVRPIS lucri gratia) .ſ. tẽporalis, vel pprię glorię. Sap. 15. Sed æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitę compoſitam ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere.

Deinde cum dicit. DIXIT quidã &c.) Deſcribit auditores: qa iſti erant Cretenſes, & ad hos refert hoc opus. & primo oſtẽdit conditionem. Secũdo dat remedium, ibi. QVAM OB cauſam &c. Circa primũ primo deſcribit conditionẽ per teſtimoniũ. Secũdo cõfirmat. Dicit ergo. Tales ſunt doctores: ſed & auditores ſunt ſimiliter ſeducibiles, iuxta teſtimonium cuiuſdã poetę eoꝝ. ſ. Epimenidis. Vbi nota, ꝙ ppheta aliquis dicitur, q a deo illuminatur ſecundũ intellectũ, ad cognoſcendum aliqua ſupra cõmunem cognitionẽ. Nu. 12. Si quis fuerit inter vos ppheta dñi, in viſione apparebo ei, vel per ſomniũ loquar ad illum &c. Itẽ qui exponit prophetias eodẽ ſpiritu, & eodẽ modo, quo ſunt traditę. Item qui profert aliquid pphericũ. Vñ põt pferri aliquid pphericum, ex quodã interiori inſtinctu, etiã pter ſuũ intellectum. Io. 11. Cayphas, cũ eſſet pontifex, pphetauit &c. Non. n. pphetauit ſecundũ ſuam intentionẽ, qui dicebat expedire eum mori, ne ſeduceret populũ. Nihilominus tamen fuit motus ad dicendũ per ſpiritum. Et hic modus pphetãdi eſt apud illos qui accipiũt primũ verbum aliquoꝝ pro hoĩe, qđ etiã fit a dęmonibus. Et dicit PROPRIVS) quia pprie deſcripſit eoꝝ cõditiones.

Propheta qui dicatur.

Deinde cũ dicit. CRETENSES &c.) Proponit teſtimoniũ: & notat eos de tribus. ſ. de corruptiõe rationalis, cum dicit. SEMPER mendaces. ps. Perdes oẽs, q loquunẽ mendaciũ. Itẽ de corruptione iraſcibilis, cum dicit. MALE beſtię) .i. crudeles. Beſtię dicunẽ quaſi vaſtię: quia crudeles ſunt. Prouer. 28. Leo rugiens, & vrſus eſuriens: princeps impius ſuper populũ pauperẽ &c. Et dicit. MALE) quia ſecundũ Philoſophũ in Politicis. homo quando ſecundũ rationẽ operatẽ, eſt optimũ animaliũ: ſed quãdo declinat ad malitiam, eſt peſſimũ quia ſi declinat ppter crudelitatem, nulla beſtia ita eſt crudelis. Vnde dicit: ꝙ decies millies eſt peior malus homo, q̃ mala beſtia. Itẽ de corruptione cõcupiſcibilis, cũ dicit. VENTRES PIGRI) .i. pigritiã habẽtes ex vẽtre. Erant. n. guloſi, & tales quęrunt quietem. Luc. 12. Anima habes multa bona repoſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare. Confirmat autẽ teſtimoniũ cum dicit. TESTIMONIVM &c. Glo. per hoc intelligimus, ꝙ doctor ſacrę ſcripturę accipit teſtimoniũ veritatis, vbicunq; inuenerit. Vnde Apo. in pluribus locis recitat dicta gentiliũ: ſicut in. 1. Corin. 15. Corrũpũt bonos mores colloquia mala &c. Item Act. 17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Nec ppter hoc approbatẽ tota eoꝝ doctrina: ſed eligiẽ bonum: quia verũ a quocunq; dicatẽ, eſt a ſpiritu ſancto: ſed reſpuit malum. Vñ dicitur. Deut. 21. In figura huius, ꝙ ſi quis viderit puellam in numero captiuorum, debet pręcidere vngues, & capillos .i. ſuperfluitates.

Quõ humana ſapientia ſuſcipitur a fidelibus.

Quam ob cauſam redarguito illos ſeueriter: vt ſani ſint in fide: nõ attendentes Iudaicis fabulis: & pceptis hominũ: auerſantium veritatem. *Ro. 14.*
† Omnia quidem pura puris. Porro pollutis & infidelibus, nihil ẽ purum: ſed polluta eſt illorũ mens, & cõſcientia. Deum profitentur ſe ſcire: cæterũ factis negãt: cũ ſint abhominabiles: & dicto nõ audientes: & ad omne opus bonũ reprobi.

Quam ob cauſam increpa illos dure, vt ſani ſint in fide, non intendentes iudaicis fabulis: & mandatis hominum auerſantium ſe a veritate. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus, nihil eſt mundum: ſed inquinatæ ſunt eorum, & mens, & conſcientia. Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant: cum ſint abhominati, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi

Lec. IIII.

ad deum.ſ.dei gratia.Ro.5.Iuſtificati gratia ipſius &c.
Secundum eſt fides.Act.15. Purificans fide corda eorũ
&c.Tertium exercitiũ boni operis.Rom.2. Factores le/
gis iuſtificabũtur.Hęc tria excludit ab ipſis.Primo gra/
tiam,ibi. QVIA abhominabiles).i.nõ accepti p gra/
tiam.Secundo fidem,cum dicit. INCREDIBILES.)
.i.non apti ad credendum. Ezech.2. Increduli & ſub/
uerſores ſunt tecum.Tertio tertiũ. QVIA ad omne
opus bonũ reprobi).i.reprobandi.Hiere.6.Argentum
reprobum vocate eos. Cap. II.

TV vero loquere:quæ decent ſanam
doctrinam:Senes vt ſobrii ſint:gra/
ues:modeſti:ſani fide:charitate:pa/
tiẽtia,Anus itidem:vt in habitu ſint:
qui religionẽ deceat:non calumnia
trices:non vino multo ſeruientes:vt honeſta do/
ceãt:quo poſſint modeſtas reddere adoleſcentu
las:vt maritos ſuos diligant: vt liberos ament:vt
ſobriæ ſint puræ:domus cuſtodes:bonæ: ſubdi
tæ ſuis viris:ne ſermo dei male audiat.Adoleſcẽ/
tes conſimiliter adhortare:vt ſobrii ſint.

TV autem loquere, quæ decẽt ſanam
doctrinam.Senes vt ſobrii ſint: pudi/
ci:prudẽtes:ſani in fide: in dilectione:
in patientia. Anus ſimiliter in habitu
ſancto,non criminatrices,nõ multo vino ſeruien
tes:bene docentes:vt prudentiam doceant.Ado/
leſcẽtulas, vt viros ſuos amẽt,filios ſuos diligant
prudentes,caſtas,ſobrias,domus curam haben/
tes,benignas,ſubditas viris ſuis, vt non blaſphe/
metur verbum dei.Iuuenes ſimiliter hortare, vt
ſobrii ſint.

SVPERIVS Apoſtolus inſtruxit Titum
quales miniſtros inſtituat ad arcendũ hę/
reticos:hic docet,quid ipſe circa eos faciat
Et primo proponit hoc in generali.Secun
do diſtinguit per partes, ibi. SENES &c.)
Dicit ergo. Ita dixi, q̃ oportet epiſcopos
conſtituere:ſed ne credas, q̃ tu ſis propter hoc alienus
a cura:imo maior debet eſſe tibi ſollicitudo ad inſtruẽ
dum.Ideo TV AVTEM loquere, quæ decent ſanam
doctrinam).ſ.per quę fides incorrupta ædificatur. Su/
pra.1.Vt ſit potens exhortari in doctrina ſana, & eos,q
contradicunt arguere &c.

Deinde oſtendit idem per partes. Et primo ponitur
doctrina ſana contra peruerſitatem vitę. Secundo con
tra hæreticos,& errores. ibi. STVLTAS autem quæ
ſtiones &c.)Circa primum duo facit. Quia primo in/
ſtruit ſingulas conditiones hominum. Secundo gene/
raliter omnes.3.cap. Ibi. ADMONE illos &c.)Iterum
prima in duas.Quia primo oñdit,quomodo inſtruat
liberos.Secundo quomodo inſtruat ſeruos,ibi. SER/
VOS &c.)Item primo oſtendit,quomodo inſtruat li
beros verbo.Secundo quomodo exemplo,ibi. IN OM
NIBVS teipſum &c. Circa primum duo facit. Quia
primo oſtendit,quomodo inſtruat ſenes.Secundo quo
modo doceat iuuenes,ibi. ADOLESCENTVLAS &c.)
Item prima in duas. Quia primo oſtendit, quomodo
inſtruat ſenes mares.Secũdo quomodo anus fœminas
ibi. ANVS &c.) Sciendum eſt autem q̃ quędam bo
na ſunt,ad quę ſenectus diſponit,quę primo ponit. Se
cundo quędam bona,quibus ſenectus contrariatur: &
hęc ſecundo ponit,ibi. SANI IN fide &c.)Inter bona
vero,ad quę ſenectus diſponit. Vnum eſt contemptus
delectationum. Aliud eſt perfectio ſapientię & pruden
tiæ.Diſponit quidem ſenectus ad contemptum dele/
ctationum. Iuuenum enim corpora feruent naturali
calore, ex quo concitatur iuuentus ad delectatio/
nes corporales,quę pręcipue conſiſtunt in cibis, & poti
bus,& Venereis.Sed ad vitandum hęc diſponit ſenect⁹.
SENES) enim ſunt mortificati.2.Reg.19. Nunquid vi
gent ſenſus mei ad diſcernendum ſuaue vel amarum?
Et ideo dicit. VT SOBRII ſint quantum ad cibos &
potus:& pudici quãtum ad Venerea.Geñ.18. Poſtquã
conſenui,& dominus meus vetulus eſt, voluptati ope/
ram dabo? Sed ſi ſenectus ad hoc diſponit, quare hoc
monet? Reſpondeo. aliquando cõtingit, ex magna
peruerſitate,q̃ ſenex reducit ad puerilia peccata. Eſa.
65.Puer centum annorum morietur: & peccator cen/
tum annorum maledict⁹ erit. Et duplex eſt ratio:qua/
re hoc contingit. Aliter enim ad hoc mouetur ſenex, *Senex ex electione incitatur ad delectationẽ: iuuenes vero ex paſſione.*
aliter iuuenis. Iuuenis enim incitatur ad hęc ex inſtin/
ctu paſſionis:ſed ſenex ex electione propter duo. Null⁹
enim vult eſſe ſine delectationibus:& tanto plus appe/
tit eas,quanto maiores moleſtias ſentit. Senex autem
patitur multa incommoda,& defectus naturę.Et ideo
quando nõ habet ſpirituales delectationes,quęrit cor/
porales.Secunda ratio eſt:quia iuuenis quãdoq; refre/
natur per pudorem:ſenes autem ſecundum Philoſo/
phum ſunt inuerecũdi:quia ſunt antiqui & multa ex/
perti. Iuuenes autem vani & verecundabiles naturali/
ter. Et ideo refrenantur: ſed non ſenes. Item ſenectus
diſponit ad prudentiam. propter experimentum lon/
gi temporis. Iob.12. In antiquis eſt ſapientia,& in mul/
to tempore prudentia. Eccle.25. Quam ſpecioſa vete/
ranis ſapientia,& glorioſus intellectus & conſilium:co
rona ſenum multa peritia &c. Contingit tamẽ aliquã/
do ſenem eſſe fatuum. Eccle.25 Senem fatuũ,& inſen/
ſatum. Et hoc eſt ex duobus.q̃ ſenex eſt fatuus. Pruden
tia.n. acquiritur per exercitium:quando ergo in iuuen
tute ſe in bonis non occupãt,ſunt in ſenectute impru/
dentes. Eccle.25. Quę in iuuentute, tua non congrega
ſti, quomodo inuenies ea in ſenectute tua? Item alia
ratio eſt:quia in iuuentute quandoq; affluunt volupta
tibus:& maxime ſuperfluitate ciborum:& ideo deſicca
tur eorum cerebrum. Prouer.20. Luxurioſa res eſt vinũ
& tumultuoſa ebrietas. quicunq; his delectatur, non
erit ſapiens &c.

Deinde ponit ea ad quę contrariatur ſenectus. & pri
mum eſt fides. Secundum dilectio. Tertium patientia.
Quantum ad primũ dicit. SANI IN FIDE) quia ſi/
ne ea impoſſibile eſt placere deo. Hebr.11. Sed q̃ aliqui
nõ ſunt ſani in fide,maxime in aliquo nouo, quod po/
nitur ſenibus credendum,contingit ex duobus. Primo
quia ſenes non ſunt firmi in aliquo nouo propter prę/
ſumptionem ſapientię: & ideo non credunt aliis. Iob.
12. Et ſenes ſunt in nobis. Item quia naturale vitium ſe
num eſt,q̃ ſunt incredibiles:quia ſunt experti ſe ſæpi⁹
eſſe deceptos. Et ideo loquuntur ſemper cum forte, vel
fere aduerbiis temperatiui modi, & dubitatiui modi.
Incredulitas autem repugnat fidei. Eſa.21. Qui incre/
dulus eſt,infideliter agit. Quantum ad ſecũdum di/
cit. IN DILECTIONE.) Et ideo qͣ plenitudo legis ẽ
dilectio. Et monet ad hoc ꝓpter duo. Primo quia in ſe/
nibus parum eſt amicitię:qͣ amor nutritur per cõui/
ctum. Nullus autẽ vult diu cõuiuere cum triſtibus. Se/
nes autem ſunt triſtes. Et ideo nõ eſt diu cum eis ami/
citia. Itẽ quia ſenes diligunt ꝓpter vtilitatẽ tantũ:ſicut
iuuenes pp delectabile. Senex.n. indiget ſuſtentatione.
Quãtum ad tertiũ dicit. IN PATIENTIA.) Et mo/
net ad hoc ꝓpter tria. Prio quia ſenes multa mala cir/
cunueniunt:& ideo indigent patientia, cõtra turbatio
nes. Alia ratio eſt. Senes.n. viuunt in memoria multoꝝ
vnde ſemper dicunt antiqua. Iuuenes autem viuunt in
ſpe magnorum:& hoc ſenes dupliciter ad patientiam
mouentᷣ:pp bona.ſ.quę habuerũt & carẽt eis. Vñ Boe/
tius. Summa miſeria eſt,fuiſſe felicẽ. Treñ.1. Recorda/
ta eſt Hieruſalem dierum afflictionis ſuę, ꝑuaricatiõis
omnium deſiderabilium ſuoꝝ quę habuerat a dieb⁹ anti/
quis &c. Item qͣ vigent in memoria, cõtingit q̃ aliq̃,q
modo eos deſpiciunt, aliquãdo fuerũt peiores: & ideo
turbantur. Iob.30. Nunc autem derident me iuniores
tempore, quorum patres non dignabar ponere cum
canibus meis. Tertia ratio eſt: quia quanto ſenex ap/
propinquat ad finẽ vitę: tanto magis deſiderat viuere.
Vnde videns ſe deficere: magis triſtatur.

Deinde cũ dicit. ANVS &c.)Docet,qualiter vetulæ inſtruant. Et prio docet qualiter inſtruāt in vita.Scdo in doctrina.Itē prio,qualiter in habitu. Scdo,qualr in victu.Tertio,qũo in verbo. Quantũ ad primũ, dicit. IN HABITV SANCTO) .i.carētes laſciuia,& põpa.Et hoc cõuenit oĩ mulieri.1.Pet.3.Quarum ſit nõ extrinſecus capillatura,aut circundatio, aut indumenti veſtimentorumq; cultus &c.1.Tim.2. Similiter & mulieres in habitu ornato,cũ verecũdia,& ſobrietate ornātes ſe in tortis crinibus,aut auro,aut margaritis, vel veſte precioſa &c.Sed ſpecialiter anus hoc ſeruare debent:qa iuuenculaꝝ eſt,ꝑpter viros ſuos modeſte ſe ornare:qđ intelligit ſimpliciter de oĩ motu corpis.Eccle.19.Amictu corporis,& riſus dentiũ,& ingreſſus hoĩs,enunciāt de illo. Quantũ ad ſcdm dicit. NON criminatrices Duo.n.ſunt in ſene.Vnũ, qđ cõe eſt oĩbus ſenibus.ſ.ꝙ ſunt ſuſpitioſi:qa viderũt multa mala, q̃ ſit̃ pſumunt de aliis.Itē in mulieribus ſpāl̃r ſunt zelotipę,& vtrunq; cõtingit in vetula,qua ratione ętatis eſt ſuſpitioſa rõne ſexus eſt zelotipa.Eccl.26.In muliere zelotipa flagellũ linguę omnibus cõicans. Et iõ NON criminatrices.) Quātum ad cõuictũ dicit. NON multo vino ſeruientes.)& de viris dicit.Vt ſobrii ſint. Et dicit. NON MVLTO) qa qñq; vtunt eo ꝑpter frigiditatē eaꝝ. Quantum ad doctrinā dicit. BENE docētes.Cõtra.1.Cori.14.Mulieres in eccleſiis taceāt:nõ.n. pmittit eis loq: ſed ſubditas eſſe &c.1.Tim.2. Mulier in ſilētio diſcat, cum omni ſubiectione. Docere autē mulieri nõ pmitto &c. Rñdeo. Dicendũ eſt,ꝙ doctrina publica,quę fit in populo interdicit mulieri:ſed priuata i qua quis familiā docet,ei cõceditr.Prouerb.31.Viſio qua erudiuit eũ mr ſua.Et Prouer.4.Nam & ego filius fui pr̃is mei,Tenellus,& vnigenit' corā matre mea,& docebat me,atq; dicebat &c.Et bene dicit Vt prudentiā doceāt, magis ad anus,q̃ ad viros:qa quandoq; docēt fabulas aniles, magis q̃ proficua: & etiam quia magis ipſe conuerſantur cum pueris & cum familia,q̃ viri.

Docere qño mulieribus liceat

Deinde cũ dicit. ADOLESCENTVLAS &c.)Oñdit qualiter inſtituat iuuenes. Et primo oñdit qualiter inſtruat iuuenes fœminas.Scdo qualiter mares iuuenes ibi. IVVENES ſimiliter &c.)Itē prima in tres:qa prio oñdit qualiter ſe habeāt ad perſonas coniunctas.Scdo ad ſeipſas.Tertio ad ſubiectos. Quantũ ad primũ,dicit. VT VIROS &c.)Viro.n.debetur amor. Prouer.12.Mulier diligens,corona eſt viro ſuo &c.Eccle.25. In tribus beneplacitũ eſt ſpiritui meo &c. Et infra. Vir & mulier bene ſibi cõſentientes. Vel ſic: vt prudentiā doceant, adoleſcentulas vt viros &c. Sed prima expoſitio eſt melior. ET FILIOS diligāt)hoc eſt naturale.Eſa.49.Nunqđ mulier põt obliuiſci infantē ſuũ:vt nõ miſeceatur filio vteri ſui &c.Et nota ꝙ dicit. VT VIROS ament,& filios diligant)vt ſit amor ad viros:& ad filios dilectio:qa ad viros eſt amor feruētior:ſed ad filios naturalior. Sed q̃tum ad ſeipſas,tria dicit. Vnũ quo ad rationē.ſ. PRVDENTES.) Prouer.19.Domus & diuitię dant a parētibus:a domino autē ꝓprię vxor prudēs & hoc neceſſariũ eſt:quia iuuentus earum,& ſexus contrariatur prudentię. Aliud eſt,q̃tum ad cõcupiſcibilē .ſ.cum dicit. CASTAS.) Tertiũ vero,q̃tum ad iraſcibilem,cũ dicit. SOBRIAS.) Eccle.26.Gratia ſup gratiam,mulier ſancta,& pudorata. Sed q̃tum ad ſubiectos.Prio ponit curā eoꝝ. Scdo modũ. Tertio rationē aſſignat.De prio dicit. DOMVS &c.)Prouer.14.Sapiēs mulier ædificat domũ ſuā:inſipiēs vero extructā quoq; deſtruet manib'. In cura autē,ſunt duo obſeruāda mulieri:ſunt.n.vt plurimũ iracundę.Eccle.25. Non eſt ira ſuper iram mulieꝝ.Et ideo dicit. BENIGNAS) q.d. Cum māſuetudine regāt. Aliud eſt:quia qñ mulier poteſtatē habet,nitit̃ in contrariũ viro ſuo. Eccle.25.Mulier,ſi primatũ habeat,cõtraria eſt viro ſuo. Vñ dr̃ Geñ.3.Sub viri poteſtate eris,& ipſe dñabitur tui. Et hoc iõ. VT NON blaſphemet verbũ dei).i. nõ detis occaſionē blaſphemādi &c.Et oĩa hęc notant. Tob.10. Vbi dr̃ ꝙ Raguel & Sarra monuerunt filiā ſuā honorare ſoceros, diligere maritum,regere familiam,gubernare domũ, & ſeipſam irreprehenſibilem exhibere.

Cõſequēter oñdit qualiter doceat mares IVVENES .ſ. VT SOBRII ſint)qđ repetit,quia ebrietas eſt principium vitiorum.1.Pet.5.Sobrii eſtote &c.

Per omnia temetipſum præbens formam bonorum operum,in doctrina integritatem: grauitatem: ſermonem ſanum:irreprehenſibilem: vt is qui repugnat rubore ſuffundatur: nihil habens:quod de vobis dicat mali. † Seruos hortare:vt ſuis dominis pareant,in omnibus illis placeant:non reſponſatores,non ſuffurantes:ſed fidem omnem oſtendentes bonam: vt doctrinam ſeruatoris noſtri dei ornent in omnibus.

Ephe.6. Collo.3. 1.Pet.2.

In omnibus teipſum præbe exemplũ bonorũ operum,in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbum ſanũ,irrep̃henſibile: vt is qui ex aduerſo eſt,vereatur,nihil habēs malũ dicere de nobis. Seruos,dñis ſuis ſubditos eſſe:in oĩbus placētes, nõ cõtradicentes:nõ fraudātes:ſed in omnibus fidem bonam oſtendētes,vt doctrinam ſaluatoris noſtri dei,ornent in omnibus. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus Titũ docuit,de quibus inſtruat ſubditos liberos. Et quia nõ tātum verba proſunt: ſed etiam exempla,ideo docet,vt ſe exemplum p̃beat. Primo generaliter.Secundo ſpecialiter,ibi. IN DOCTRINA &c.)Tertio rationem huius aſſignat, ibi. VT IS qui ex &c.)Dicit ergo.Quia ætate iuuenis es, prębe te in exemplum omnibus bonorũ operum. Prælatus enĩ debet eſſe quaſi forma exiſtens diſcipulis.1.Corin.11. Imitatores mei eſtote:ſicut & ego Chriſti.Ioā.13.Exemplum dedi vobis &c.

Deinde cum dicit. IN DOMO &c.) Ponit ſpecialia in quibus debet ſe prębere exemplum.Et primo oſtendit quis debeat eſſe eius actus.ſ. in doctrina. Vnde dicit. IN DOCTRINA.) Hoc enim eſt proprium prælati.Hiere.3.Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcientia & doctrina.Et quia habeat alios epiſcopos ſub ſe.vt dicit̃ ſupra.1. Epiſcopos cõſtituas &c. Ideo debet alios docendo:eis exemplum doctrinę prębere.1.Tim.4.Attende tibi,& doctrinę. Item monet eũ quantum ad vitam.Et primo declinare a malo. Eſa.1. Quieſcite agere peruerſe. Et ideo dicit. IN INTEGRITATE per incorruptionem.) Sicut enim corpus perdit integritatem,per corruptionem membrorum ſuorum:ita anima,per corruptionem peccati. In pręlato autem eſt integritas ſenſus:per prudentiam: affectus per charitatem:corporis per caſtitatem.1.Theſ.vlti.Integer ſpiritus veſter,& anima, & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Secundo ꝙ ſit grauis,quantum ad bona,quę cũ charitate fiunt. Graue autem duo habet:vnum quia deſcendit:& ſecũdum hoc vituperatur.p̃s.Filii hoĩum vſq; quo graui corde &c. Aliud eſt,ꝙ eſt ſtabile & firmũ.Et ideo illi dicunt graues,qui nõ de facili mouent a bono,& hoc comēdat p̃s.In populo graui laudabo te.Et ad hoc inducit eum. Prouerb.17.Non decet principem labium mentiens.

Deinde oſtendit,qualis debet eſſe eius doctrina,& verbum. Et dicit,ꝙ debet ESSE SANVM) .i.nõ corruptũ falſitate.2.Tim.1. Formam habe ſanorum verborum, quę a me audiſti in fide &c. Item quantum ad modũ, cum dicit. IRREPREHENSIBILE) ideſt vt proferatur tempore ſuo,& cum omni decentia, & prouocatione ad corruptionem.Eccle.20.Ex ore fatui reprobatur parabola. Non enim dicet illam in tempore ſuo. Finis autem doctrina eſt,vt is q &c.quaſi dicat. Si omnes bene ſe habeant,ſcilicet pręlati,& ſubditi:aduerſarii non poſſunt vobis nocere.1.Pet.2.Sic eſt voluntas dei,vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.1.Ti.5. Nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia.

Deinde cum dicit. SERVOS &c.)Docet, qualiter inſtruat ſeruos.Et primo facit hoc.Secundo eius rationem aſſignat, ibi. APPARVIT &c.)Circa primũ tria facit.Quia primo inducit ſeruos ad ſubiectionē.Scdo

determinat

determinat modum eius ibi. IN OMNIBVS &c. Tertio oñdit neceſſitatẽ doctrinę huius, ibi. VT DOCTRINAM &c. Dicit ergo. Admone SERVOS &c. 1. Pet. 2 Serui ſubditi eſtote in omni timore dñis, non tantũ bonis & modeſtis: ſed & dyſcolis &c. Col. 3. Serui obedite p omnia dominis carnalib' nõ ad oculum ſeruiẽtes &c. Idem dicit Ephe. 6. Et quare monet hoc tam frequẽter Apoſtolus? Reſpõdeo. non ſine cauſa Hęreſis. n. incœpit apud Iudęos, q ſerui dei nõ deberent ſeruire hominibus: & ex hoc etiã deriuatũ eſt in populo Chriſtiano, q diceruut, q per Chriſtũ filii dei facti nõ deberent eſſe ſerui hoium. Sed Chriſtus per fidẽ nõ venit tollere ordinem iuſtitię, immo p fidem Chriſti iuſtitia ſeruat'. Ro. 3. Iuſtitia autẽ facit alios aliis ſubdi. Sed ſeruitus hmõi eſt, q̃tum ad corpus. Nã per Chriſtũ nunc liberamur a ſeruitute, q̃tum ad aĩam: ſed non a corruptione corporis: ſed in futuro liberabimur etiã a corruptione, & ſeruitute corporali. 1. Corin. 15. Cum tradiderit regnũ deo & patri &c. Sed q dicit in oĩbus, põt referri primo ad hoc, q dicit ſubditos: vt intelligatur IN OMNIBVS .ſ. ad q̃ ſe extẽdit ius dñatiuę poteſtatis. Vel ad hoc, qđ dicit. PLACENTES.) Debet. n. eẽ ſubiectio. Primo vt ſeruiant ſine offenſione, nõ cũ murmure & tarditate. Col. 3. Per oĩa placẽtes deo. 1. Cor. 10. Ego per oĩa omnibus placeo. Contra Gal. 1. Si hoĩbus placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eſſem &c. Reſpõdeo. Placere homini ꝑpter ipſm, eſt vituperabile: ſed ꝑpter deũ, eſt laodabile. Secũdo vt ſint ſine repugnãtia. Ideo dicit. NON cõtradicẽtes.) Eccle. 4. Non contradicas verbo veritatis &c. Tertio ſine fraude. Vnde dicit. NON fraudantes.) Vbi vnũ remouet, & alterũ aſtruit. Remouet fraudem. Seruis. n. cõmittuntur bona dñoꝝ. Luc. 19. Tradidit eis bona ſua. Aſtruit in omnibus bonitatem. Et ideo dicit. SED in omnibus &c. Sed quo fine ſunt hęc fienda? Non quidẽ ꝑpter terrenũ fauorẽ: ſed ꝑpter gloriã dei. Vnde dicit. VT DOCTRINAM &c.) Glo. Ornamẽtũ doctoris eſt honeſta vita diſcipuli, ſicut ſanitas infirmi eſt laos medici. Doctor curator eſt animaꝝ. Si ergo nos oſtendim' bona opera laudatur doctrina Chriſti. Eſa. 52. Iugiter tota die nomen meum blaſphematur. Matth. 5. Vt videant opera veſtra bona &c.

Hęreſis iudęorũ qđ ſerui dei, nõ tenentur obedire hoĩbus.

Apparuit. n. gratia dei: ſalutifera oĩbus hominibus erudiens nos, vt abnegata impietate, & mũdanis concupiſcentiis, ſobrie, & iuſte, & pie viuamus in pñti ſæculo: expectantes beatã illã ſpem: & apparitionẽ gloriæ magni dei, & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti: qui dedit ſemetipſum ꝑ nobis: vt redimeret nos ab omni iniquitate: & purificaret ſibiipſi populum peculiarem: ſectatorẽ bonorum operum. Hæc loquere, & hortare: & argue, cũ omni præcipiẽdi ſtudio. Nemo te deſpiciat.

Apparuit enim gratia dei, & ſaluatoris noſtri, omnibus hoĩbus, erudiens nos: vt abnegantes impietatem, & ſæcularia deſideria: ſobrie, iuſte, & pie, viuamus in hoc ſæculo: expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti: qui dedit ſemetipſum pro nobis: vt nos redimeret ab omni iniquitate: & mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatoren bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare: & argue cum omni imperio. Nemo te cotemnat.

Lec. III.

SVPRA Apoſtolus inſtruxit Titum, qualiter doceret ſeruos, & liberos, & cõcluſit quaſi rationẽ: vt. ſ. doctrina Chriſti ornaret': hic aſſignãs plenã rationem dictorum, exponit qđ dixit p bonã cõuerſationẽ. Et primo ꝑmittit gratiã & doctrinã Chriſti. Secundo inducit eum ad gratię ꝑdicationem, ibi. HAEC loquere &c.) Item primo ꝑponit gratię apparitionem. Secũdo eius inſtructionem, ibi. ERVDIENS nos &c.) Tertio eius operationem, ibi. QVI dedit &c.) Sciendum eſt autẽ, q gratia importat miſericordiã: qa gratia eſt de eo, qđ gratis datur: & qđ gratis datur, hoc miſericorditer datur. Miſericordia autẽ ſemp in deo fuit: tamẽ olim circa hoĩes latebat. ꝑs. Dñe in cœlo miſericordia tua &c. Ante Chriſtũ. n. omnes, quãtũcũq eſſent iuſti, erãt ſub damnatione: ſed Chriſto filio dei carnẽ aſſumente APPARVIT gr̃a). 1. Ti. 3. Et manifeſte magnũ eſt pietatis ſacramentũ, qđ manifeſtatum eſt in carne &c. ꝑs. Qui ſedes ſuper cherubin, manifeſtare &c. Sed q̃to quis eſt potentior, tãto eius gratia magis deſideratur. Vñ gratia dei deſideranda eſt. Et hoc eſt qđ dicit. GRATIA DEI.) Item eſt ad ſaluãdũ. Vñ dicit. ET SALVATORIS noſtri. Eſa. 51. Salus autẽ mea in ſempiternũ erit &c. Hęc autẽ gratia nõ ꝑponitur vni ſolũmodo populo Iudęorũ, ſicut olim: ſed oĩbus hominibus. Eſa 40. Videbit oĩs caro pariter, qđ os dñi locutum eſt. Eſa. 52. Et videbunt omnes fines terre ſalutare dei noſtri. 1. Tiñ. 2. Vult oẽs homines ſaluos fieri &c. Et poteſt dici, q in natiuitate Chriſti apparuit hæc gratia dupliciter. Vno modo & primo: qa per maximã dei gratiã datus eſt nobis. Vñ eius conceptio, cũ ſit operatio totius trinitatis, attribuitur tamẽ ſpecialiter ſpiritui ſancto, qui eſt principium gratiaꝝ. Et hęc gratia appuit OMNIBVS hominibus) & ſpecialiter homini Chriſto. Io. 1. Plenũ gratię & veritatis. Ex hac gratia ſecũdo eſt cõſecuta inſtructio humani generis: quia ante Chriſtum fuit mundus in ignorantia, & hęreſi. Eſa. 9. Populus q ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã. Vnde dicit. ERVDIENS NOS) .ſ. ſicut homo erudit filium. De duobus autẽ erudiuit nos: qa duo neceſſaria ſunt hoĩ .ſ. bonũ opus. & recta intẽtio. Primo oñdit, quõ Chriſtus nos de primo erudiuit. Scđo de ſecũdo, ibi. EXPECTANTES &c.) Dicit ergo. VT ABNEGANTES &c.) Notandũ eſt ergo, q dicit. IMPIETATEM & ſęcularia deſideria) qa oĩa peccata, vel cõſiſtunt in his, quę ſunt directe cõtra deum, q̃ dicunt' peccata impietatis. Pietas. n. ꝑprię eſt ſecundũ quã colimus parẽtes, & patriã: ſed qa deus eſt principalis pater noſter, ideo ptinet ad cultũ dei pietas Iob. 28. Secũdũ aliã literam, vbi nos habemus ſic. Ecce timor domini, ipſa eſt ſapiẽtia. Et pietas, ipſa eſt ſapientia &c. Et ideo peccata contra deum, dicuntur eſſe impietates. Rom. 1. Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem &c. Et ibi loquitur de idololatria Vel conſiſtunt in abuſu temporaliũ: & hęc ſunt SAECVLARIA deſideria.) Eſt autem ſæculum ſpaciũ mẽſurãs periodum rerum. Vnde per ſęcularia intelliguntur res ſæculares, & omnia peccata, quę in proximum cõmittuntur: vel in ſe, per earum abuſum.

Deinde cũ dicit. SOBRIE &c. Oñdit quid boni faciamus. Et dicit. SOBRIE.) Quãtum ad ſe: iuſte ad proximum: pie ad deum. Sobrie ad ſe, quaſi menſuraie. Bria. n. menſura eſt: & hoc eſt, ſi homo cum mẽſura rationis vtatur exterioribus rebus, & ꝑpriis paſſionibus. Vnde ſobrietas accipitur pro quolibet menſurato vſu rerum exteriorum, & extrinſecarum paſſionum. Sap. 8 Sobrietatem. n. & ſapientiã docet, & iuſtitiã, & virtutẽ, quibus nihil vtilius eſt in vita hoĩbus. IVSTE) ad proximum. ꝑs. Iuſtus dñs, & iuſtitiã dilexit &c. PIE) ad deum. 1. Tiñ. 4. Exerce te ad pietatem.

Bria eſt menſura.

Deinde cum dicit. EXPECTANTES &c.) Inſtruit eum de fine, qui conſiſtit in duobus. ſ. in gloria animæ in morte. Alius in gloria corporis in aduentu Chriſti. Io. 5. Venit hora, in qua omnes, qui in monumẽtis ſunt audient vocem filii dei &c. Quantũ ad primum dicit, EXPECTANTES &c. Contra illos, qui ponũt finem hominis in actu virtutum in hac vita. Sed hoc non eſt verum, quia & ſi ſobrie, & pie, & iuſte viuamus, adhuc ſumus expectantes. Iob. 7. & 14. Sicut mercennarii dies eius. Eſa. 30. Beati omnes, qui expectant eum. Et ideo dicit. EXPECTANTES beatam ſpem) quod poteſt intelligi dupliciter. Vel quia eſt ſpes de beatitudine. Vel quia expectatio facit ipſos beatos. Quantum ad ſecũdum dicit. ET ADVENTVM &c.) .ſ. per quem reſurgent corpora noſtra. Qui. n. diligit amicũ, cũ deſiderio expectat eũ. 2. Tiñ. 4. Non ſolũ aũt mihi: ſed & his, qui diligunt aduentũ eius. Luc. 12. Vos ſimiles hoĩbus expe

ctātrib⁹ dn̄m ſuū. Et dicit. ADVENTVM glię qa prim⁹
fuit humilitatis. Phil. 2. Humiliauit ſemetipſum &c.
Mat. 11. Diſcite a me: quia mitis ſum, & humilis corde.
Et ille erit glorię: quia ſua diuinitas omnibus innote/
ſcet. Luc. 21. Et tunc videbūt filium hominis venientem
in nubibus cum poteſtate magna, & maieſtate. Et di/
Arrii error. cit. MAGNI DEI.) Contra Arrium, qui dicit filium
non æqualem patri. Et bene magnus: quia dicitur Ro.
9. Qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſęcula. prię
Io. vlti. Vt ſimus in vero filio eius &c. Item EST SAL/
VATOR.) .1. Tim. 2. Hoc. n. bonum eſt, & acceptū co/
ram ſaluatore noſtro deo: qui omnes homines vult ſal
uos fieri &c. Quia ad hoc venit. & hoc importat nomē
eius. Mat. 1. Ipſe. n. ſaluum faciet populum ſuum a pec
catis eorum. Et addit CHRISTI) .ſ. qui eſt vnctus, in
quo intelligit̄ vnio diuinitatis ad humanitatem. Aliq
enim dicuntur vnitiſed non ita, q̄ habeāt eſſentiā di/
uinitatis eis vnitā: ſed qa pticipant eius aliqd: ſed Chro
eſt vnita diuinitas. ps. Vnxit te deus deus tuus &c.

Deinde cū dicit. QVI dedit &c.) Oſtenditur opera
tio gratię. Et primo oſtendit beneficium gratię paſſio/
nis eius, Secūdo paſſionis fructum, ibi. VT NOS redi
meret &c.) Dicit ergo. Dico q̄ eſt noſter ſaluator: & quo
modo? quia dedit ſe &c. Ephe. 5. Ambulate in dilectio/
ne: ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum
pro nobis oblationem, & hoſtiam deo &c. Fructus eius
dicitur liberatio, & ſanctificatio. Liberatio cum dicit.
VT NOS redimeret ab omni iniquitate.) Ioan. 8. Qui
facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Primus. n. homo ex
peccato ſuo redactus eſt in ſeruitutem peccati: ex qua
ſeruitute inclinabatur ad aliud peccatum: ſed Chriſtus
ſatiſfecit per ſuam paſſionem. Et ideo ſumus redempti
a ſeruitute. Eſa. 43. Noli timere: quia redemi te &c. Et
non ſolum ab originali: ſed ab omnibus, quę quis ſua
voluntate ſuperaddidit. Sanctificatio in bono ponit̄,
cum dicit. VT MVNDARET &c.) .i. vt ſanctificaret
populum: ſic. ſ. vt eſſemus populus eius. i. ei cōſecratus
Qui aliquando non populus eius: nunc autem popu/
lus eius &c. Oſeę. 1. & Rom. 9. ACCEPTABILEM .ſ.
deo per rectam fidem, & intentionem. Prouer. 14. Acce
ptus eſt regi miniſter intelligens. Vel ACCEPTABI/
LEM) .i. peculiarem. Deut. 7. Te elegit dominus deus
tuus, vt ſis ei populus pecoliaris &c. Sed oportet etiam,
q̄ extra ſint opera bona. Vn̄ dicit. SECTATOREM bo
norum operum.) Rom. 13. Bonum fac & habebis laudē
ex illa. Gal. 6. Bonū autē facientes, non deficiamus.

Deinde cum dicit. HAEC loquere &c.) Inducit eū
ad prędicationem gratię. Et circa hoc duo facit: q a pri
mo hortatur eum ad prędicandum. Secundo inſtruit
prędicandi modum, ibi. CVM omni &c.) Dicit ergo.
LOQVERE) ſpectātia ad credēda. EXHORTARE)
ad agenda. 1. Theſ. 2. Exhortatio noſtra non de errore:
ne q̄ de immunditia: neq̄ in dolo &c. ARGVE) ma/
le agētes. 1. Tim. 5. Peccātes corā oīb⁹ argue &c. Et hoc
CVM omni impio) .i. cū authoritate: qa loquitur vt in
ſtrumentum, vel miniſter dei. Et ideo cū fiducia diuinę
authoritatis. Eſt tamen loquendum in exhortādo, quā
doq̄ cum pręce, cōſiderādo infirmitatem ꝓpriam. Pro
uer. 18. Cum obſecrationibus loquitur pauper. Quan
doq̄ cum imperio, cōſiderando authoritatem cōmiſ/
ſam. 2. Corin. vlti. An experimentum quęritis eius qui
in me loquitur Chriſtus. Vel cum mā ſuetudine ad bo/
nos: cum auſteritate ad obſtinatos: habet autē moneri,
vt cū imperio arguat: qa naturaliter fuit mitis. 1. Tim.
4. Nemo adoleſcentiam tuam contēnat. Cap. III.

ADmoneto illos: vt pricipatibus ac po/
teſtatibus ſubditi ſint: vt magiſtrati/
bus pareant: vt ad omne opus bonū
ſint parati: ne de quoquā maledicant,
ne ſint pugnaces: ſed humani: oēm exhibentes
manſuetudinē erga omneis hoīes. Nam eramus
quondā & nos ſtulti: inobediētes: errātes: ſeruiē/
tes deſideriis ac voluptatibus variis: in malicia &
inuidia degētes: odioſi: inuicem odio ꝓſequētes.

At poſtq̄ bonitas: & erga hoīes amor apparuit
ſeruatoris noſtri Dei: † non ex operibus, quæ
ſunt in iuſtitia: quæ faciebamus nos: ſed ſecūdū 2. Tim. 1.
ſuam miſericordiā ſaluos nos fecit, per lauacrū
regenerationis, ac renouationis ſpūs ſancti: quē
effudit in nos opulēte, per Ieſum Chriſtū ſerua/
torem noſtrū: vt iuſtificati illius gratia: hæredes
efficeremur iuxta ſpem vitæ æternæ. Indubita/
tus ſermo. De his volo vt confirmes: quo ſollicíti
ſint: vt bonis operibus ꝓſint qui crediderūt deo.
Hæc. n. ſunt honeſta, & vtilia hominibus.

ADmone illos principibus & poteſtati
bus ſubditos eſſe: dicto obedire: ad oē
opus bonū, paratos eſſe. Nemīnē blaſ
phemare, nō litigioſos eſſe, ſed mode
ſtos: oēm oſtendētes mā ſuetudinem ad omnes
hoīes. Eramus. n. aliquando & nos inſipientes
& increduli: errātes, ſeruientes deſideriis & volup
tatibus variis: in malicia, & inuidia agētes: odibi/
les: odientes inuicem. Cū autē benignitas & hu/
manitas, appuit ſaluatoris noſtri dei: non ex ope
ribus iuſtitiæ, quæ fecimus nos: ſed ſecundū mi
ſericordiā ſuā ſaluos nos fecit, per lauacrū rege/
nerationis, & renouationis ſpiritus ſancti: quem
effudit in nos abunde, per Ieſum Chriſtum ſal/
uatorem noſtrū: vt iuſtificati gratia ipſius hære
des ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Fidelis
ſermo eſt. Et de his volo te confirmare, vt curent
bonis operibus præeſſe, qui credunt deo. Hæc
ſunt bona, & vtilia hominibus.

SVPRA Apoſtolus poſuit pticulares ad/
monitiones, pertinētes ad ſingulos ſtatus:
hic ponit generales ad omnes. Et p̄rio po/
nit ipſas rationes. Secundo rationem ipſa
rum, ibi. ERAMVS &c.) Tertio inducit
Titum ad vtrorumq̄ prędicationem, ibi.
ET DE his volo te &c.) Circa primum duo facit: quia
primo monet omnes, qualiter ſe habeāt ad ſuperiores.
Secundo quomodo ad æquales, ibi. NEMINEM blaſ/
phemare &c.) Item prima in duas: quia primo oſtēdit,
q̄ ſuperioribus debent ſubditi reuerentiam ſubiectio/
nis. Secundo obedientiam iuſſionis, ibi. DICO obedi
re &c. Dicit ergo. Dixi de quo. MONEAS) prędictos:
ſed ADMONE illos) .i. omnes. PRINCIPIBVS) ideſt
maioribus. ſ. regibus, & huiuſmodi. ET POTESTA/
TIBVS) .i. aliis officialibus &c. 1. Pet. 2. Subiecti eſtote
omni humanę creaturę ꝓpter deum: ſiue regi tanquā
pręcellenti: ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis &c. Ro.
13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita
ſit. Et hęc monitio neceſſaria eſt, Primo ad tollendum
errorem circa Iudęos qui dicunt non eſſe obediēdum
mandatia hominum. Secūdo vt nullam inquietudinē
facerent in eccleſia. Tertio tenentur ad obedientiā iuſ/
ſionis. Heb. vlti. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete
eis. &c. Et dicit. DICTO) .i. ad ſolum verbum pręſi/
dis. 1. Reg. 15. Melior eſt enim obedientia, q̄ victimę &c.
2. Theſ. 3. Si quis non obedierit verbo noſtro per epiſto
lam, hunc notate &c. Non ſolum autem eſt neceſſaria
promptitudo: ſed diſcretio. Vnde dicit. ADMONE
opus bonum) alioqui non eſſet obediendum. Tunc. n.
magis deo obediendum eſt: quo maior eſt. Act. 4. Si iu/
ſtum eſt in conſpectu dei, vos potius audire, q̄ deum
iudicate. Vnde milites non tenentur obedire in bello
iniuſto.

Deinde cū dicit. NEMINEM &c.) Oſtēdit qualiter ſe
habeant

habeăt equales. Et primo quoad vitationẽ mali. Scđo
quo ad operationẽ boni, ibi. SED Modeſtos &c.) Mo/
net autẽ eos ſpecialiter de verbis: qa in primitiua eccle/
ſia, pauci peccabāt factis. Verbis autẽ aliqs peccat, prio
cõtra perſonā alicuius, ſi ei improperia inferat. Vñ di/
cit. NEMINEM blaſphemare.) Sed cõtra: qa blaſphe
mia eſt relatio criminis in deum. Non ergo eſt blaſphe/
mia in ꝓximũ. Rñdeo. Inquantum dilectio proximi
referẽ in dilectionẽ dei: & honor ꝓximi i honorẽ dei ſic
& eius improperiũ, eſt in deũ. Sumiẽ ergo hic blaſphe/
mare, ꝓ qualibet maledictione occulta, vel manifeſta.
2. Pet. 2. Sectas nõ metuũt introducere blaſphemantes.
Scđo qs peccat cõtra res exteriores. Et ideo dicit. NON
litigioſos eſſe.) Vbi eſt ſciendũ, ꝙ tria ſunt gña hoīum.
Q uidā eoꝝ ſunt virtuoſi, & duo vitioſi. Q uidā. n. oīb'
verbis auditis, in nullo cõtriſtāẽ: & hi ſunt adulatores.
Et quidā omni verbo reſiſtũt: & hi litigioſi ſunt. Cõtra
hos loqẽ hic. Ideo dẽ. 2. Tim. 2. Seruũ autẽ dñi nõ opor/
tet litigare: ſed māſuetũ eſſe ad oẽs &c. Prouer. 20. Ho/
nor eſt hoī, qui ſe ſeparat a cõtẽtionibus &c. Sed mediũ
tenẽs: vt qñq; delecteẽ verbis: qñq; cõtriſteẽ ẽ virtuoſus
2. Cor. 2. Si cõtriſtaui vos in epiſtola, nõ me pœnitet &c.

Modeſtia Deinde cũ dicit. SED modeſtos &c.) Oñdit, qũo ſe
habeăt i opatione boni, & primo in exteriorib' actibus
dicẽs. SED modeſtos &c.) Eſt autẽ modeſtia, virtus, ꝑ
quā aliqs in oībus exteriorib' modũ tenet: vt nõ offen/
dat cuiuſq; aſpectũ. Phil. 4. Modeſtia veſtra nota ſit oīb'
hoībus &c. Prouer. 22. Finis modeſtię timor dñi, diuitię
gloria, & vita &c. Q uāto aũt qs eſt impetuoſior in inte
rioribus affectibus: tanto refrenatẽ difficilius, etiā in ex
terioribus. Talis autẽ eſt inter oẽs, affectus irę. Et ideo
cõtra hoc ponit manſuetudinẽ, quę moderatẽ paſſiões
irę. Vñ dicit. OMNEM manſuetudinẽ oſtendẽtes ad
oẽs hoīes. Mat. 11. Diſcite a me, qa mitis ſum, & humi/
lis corde &c. Iac. 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum
verbum, quod põt ſaluare animas veſtras.
Deinde cũ dicit. ERAMVS .n. & nos &c.) Aſſignat
rationẽ ꝑdictoꝝ & maxime huius vltimi. ſ. ꝙ ſint man
ſueti. Poſſent. n. dicere: qũo erim' māſueti ad infideles?
qũo ad malos? Nõ. n. hoc poſſumus. Rñdet. Cõſidera
Cõtra irā re/medii optimum. te, qualis fueris. Et ideo contra irā optimũ remediũ eſt
recogitatio fragilitatis ꝓprię. Et ideo prio ponit ſtatũ
eorũ ꝑteritũ. Scđo oñdit, vnde venerũt ad ſtatũ pfectio
nis, ibi. CVM autẽ benignitas &c.) Itẽ prio ponit defe
ctus, ptinentes ad intellectũ. Scđo ad effectũ, ibi. SER/
VIENTES &c.) Intellectus autẽ põt dupliciter defice/
re. Vel qa deficit a vera cognitione, ſicut ꝑ ignorātiam
negationis. Vel qa incidit i opinionẽ falſi. Verũ aũt in
rebus diuinis dupliciter aliq percipiũt. Q uidā. n. ſolũ
per fidẽ: quidā ꝑguſtādo ꝑ lumẽ ſapiẽtię, ꝑ apertā aliq̃
cognitionẽ. Vñ q̃tum ad ſecũdũ dicit. ERAMVS inſi
pientes. i. priuati iſta ſapientia. Luc. 21. Dabo vobis os
& ſapiẽtiā &c. Q uātũ ad primũ, dicit. INCREDVLI)
i. infideles. Ezech. 2. Increduli, & ſubuerſores ſunt tecũ
&c. Sed erramus incidẽtes in cõtrariā opinionẽ. Vñ di
cit. ERRANTES) i. falſum pro vero tenẽtes. Eſa. 19
Errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo &c.
Deinde ponit ea, quę pertinẽt ad corruptionẽ affect'
Et primo q̃tũ ad ſe. Secũdo q̃tum ad alios, ibi. IN MA
LICIA &c.) Affectus autẽ hoīs tũc eſt rect', qñ ſeruit
rationi, & vtiẽ licitis delectationib' ſecũdũ rationẽ. Q ñ
ergo nõ ſequiẽ rationẽ: ſed ſua deſideria, tunc corrum/
pitur. Vñ dicit. SERVIENTES deſideriis, & volupta/
tibus variis.) Voluptates reſpiciũt pctā delectationum
carnaliũ, vt ſunt luxuria, & gula. Deſideria vero q̃libet
alia vitia, vt ſunt ambitio & auaritia, & hmōi. Eccle. 18.
Poſt cõcupiſcẽtias tuas nõ eas, & a voluptate tua auer/
tere &c. Ro. 6. Nõ regnet peccatũ in veſtro mortali cor/
pore, vt obediatis concupiſcentiis eius. 2. Ti. 3. Volupta
tum amatores, magis q̃ dei &c.
Deinde cũ dicit. IN MALICIA &c.) Ponit peccata
in ordine ad alios. Et primo maliciā, quę eſt volũtas no
cendi alteri. Effectus. n. denominatẽ a fine. Q ui ergo in
tendit inferre malũ, dẽ malitioſus. Iac. 1. Propter quod
abiicientes oẽm immunditiā, & abundantiā malicię &c.
Secũdo ponit inuidiā, quę dolet de proximi bono, ſicut
malicia infert malũ. Prouer. 14. Putredo oſſiũ inuidia.
Tertio ponit odium. Vnde dicit. ODIBILES.) ſ. vel
deo per hoc, ꝙ faciũt peccatũ. Sap. 14. Similiter aũt ſunt
odio deo impius, & impietas eius. Rom. 1. Detractores
deo odibiles &c. Vel ꝓximo, quādo ſunt illud. vnde ꝓ/
ximus eos odio habere debeat. Et addit ODIENTES
inuicem.) q. d. Et nos etiā odiebam' alios. 1. Io. 3. Q ui
odit fratrem ſuum, homicida eſt.
Deinde cũ dicit. CVM autẽ benignitas &c.) Oñdit
ſtatum ſalutis noſtrę, cuius ordinẽ & proceſſum primo
deſcribit. Scđo confirmat dictũ, ibi. FIDELIS ſermo
&c.) Circa primũ quatuor facit: qa primo oñdit cauſā
ſalutis. Secũdo rationẽ ſaluādi, ibi. NON ex operibus
iuſtitię &c.) Tertio modum eius, ibi. PER lauacrum
& cætera) Quarto finem, ibi. VT IVSTIFICATI &c.)
Cauſa autẽ noſtrę ſalutis eſt charitas dei. Ephe. 2. Deus
autem, q diues eſt in miſericordia, ꝓpter nimiā charita Benignitas
tẽ ſuā, qua dilexit nos &c. Hāc charitatẽ deſcribit prio
q̃tum ad affectũ. Secũdo q̃tum ad effectũ. Interior cha
ritatis affectus deſignatẽ in benignitate, q̃ dẽ bona ignei
tas. Ignis autẽ ſignificat amorẽ. Cañ. 8. Lampades eius,
lāpades ignis, atq; flāmarũ. BENIGNITAS) ergo ẽ amor
interior profundens bona ad exteriora. Hęc ab æterno
fuit in deo: qa amor ei' eſt cauſa oīum. Ioel. 2. Benign',
& miſericors eſt &c. ſed hoc quandoq; non apparebat.
Eſa. 63. Vbi nunc zelus tuus, & fortitudo tua multitu/
do viſcerũ tuoꝝ, & miſerationũ tuaꝝ ſuper me cõtinue
runt ſe. Sed per effectũ apparuit, qđ deſignatẽ cũ dicit.
HVMANITAS) quod dupliciter põt intelligi: vel ſecũ
dum qđ ſignificat humanā naturā. q. d. APPARVIT
benignitas & humanitas) qñ deus ex benignitate eſt hõ
factus. Phil. 2. Habitu inuẽtus, vt homo. ꝑs. Bñdices co
ronę anni benignitatis tuę &c. Vel ſecundũ qđ deſignat
virtutẽ quę cõſiſtit in exteriori ſubuentione in defecti/
bus alioꝝ. Vñ humanũ eſſe, eſt cõdeſcendere. Act. vlti.
Barbari autẽ ꝑſtabant nõ modicam humanitatẽ nobis
Sic deus cõdeſcẽdit noſtris defectibus. ꝑs. Ipſe cogno/
uit figmentũ noſtrum. Et hoc SALVATORIS qa vt
dicit ꝑs. Salus autem iuſtorum a domino &c.
Deinde cum dicit. NON ex opibus &c.) Ponit rõnẽ
ſaluādi. Et prio excludiẽ ratio ꝑſumpta. Scđo oñdiẽ rõ
vera. Ratio ꝑſumpta eſt, ꝙ pp merita noſtra ſimus ſal/
uati: quod excludit cũ dicit. NON ex opibus &c.) Ro.
11. Reliquę ſecundũ electionẽ gřię dei ſaluę factę ſunt &c.
Deut. 9. Nõ ꝓpter iuſtitias tuas, & æquitates cordis tui
ingredieris, vt poſſideas terrā eoꝝ &c. Sed vera ratio eſt
ſola miſeratio dei. Vñ dicit. SED ſecundũ ſuam &c.)
Treñ. 3. Miſericordię dñi, ꝙ non ſumus cõſumpti. Lu.
1. Et miſericordia eius a ꝓgenię in ꝓgenies &c. Modus
ſalutis adipiſcendę, eſt ꝑ baptiſmũ, quẽ primo ꝓponit.
Secũdo effectum eius. Tertio cauſam. Dicit ergo PER
lauacrũ) i. ſaluati ſumus, ꝑ ablutionem ſpiritualem.
Ephe. 5. Mundans eā lauacro aquę in verbo vitę &c. Za
cha. 13. Erit fons patens domui Dauid, & habitantibus
Hieruſalem, in ablutione peccatoris & menſtruatę &c.
Q uantum ad effectus eius, ſciendum eſt, ꝙ homo in/
digebat duobus in ſtatu perditionis, quę conſecutus ẽ
per Chriſtum. ſ. participatione diuinę naturę: & depoſi
tione vetuſtatis. Erat. n. ſeparatus a deo. Eſa. 59. Iniqui
tates veſtrę diuiſerunt inter vos & deum veſtrũ: & pec/
cata veſtra abſcõderunt faciem eius a vobis ne exaudi
ret &c. Et Baruch. 3. Inueteraſti in terra aliena. Sed pri
mum conſequimur per Chriſtum. ſ. participationem
naturę diuinę. 2. Pet. 1. Vt per hoc efficiamur conſortes
diuinę naturę &c. Sed noua natura non acquiritur. niſi
per generationem. Sed tamen hęc natura ita datur, ꝙ
etiam remanet noſtra: & ita ſuperadditur. Sic. n. gene/
ratur participatio in filium dei, ꝙ nõ deſtruitur homo
Io. 3. Oportet vos naſci denuo. Et ideo diciẽ generatio
Iaco. 1. Volũtarie genuit nos verbo veritatis ſuę &c. Ho
mo etiam ꝑ Chriſtum depoſuit vetuſtatẽ, reparat' ad
integritatẽ naturę: & hoc vocatẽ renouatio. Ephe. 4. Re/
nouamini ſpiritu mentis veſtrę &c. Sed quę eſt cauſa
huius effectus, vt cor abluat? Hęc virtus eſt a ſancta, &
indiuidua trinitate. Mat. vlt. In noīe patris, & filii, & ſpi
ritus ſancti &c. Vnde & Chriſto baptiſato pater in vo/
ce: filius in carne: ſpiritus ſanctus in colũbę ſpecię appa
ruerũt. Et ideo dicit. SPIRITVS SANCTI.) i. quā ſpi
ritus ſanctus facit &c. ꝑs. Emitte ſpiritũ tuũ &c. Itẽ re/
generatio per ſpũm. Gal. 4. Miſit deus ſpiritum filii ſui

in corda vr̃a, clamantẽ abba pr̃ &c. Ro. 8. Nõ accepiſtis ſpũm ſeruitutis iterũ ĩ timore: ſed accepiſtis ſpũm adoptionis filioꝝ, in quo clamam⁹ abba pr̃. Sed hũc ſpũm dat deus pater. QVEM effudit abũde) vt deſignet copiam grẽ ĩ baptiſmo, vnde fit plena peccatoꝝ remiſſio. Ioel. 2. Effundã de ſpũ meo ſup oẽm carnẽ &c. Eſa. 44. Effundã ſpũm meũ ſup ſemẽ tuũ &c. Et pp diuerſa dona grãꝝ. Iac. 1. Qui dat oĩbus affluẽter, & nõ improperat, & dabit̃ ei. Hic etiã dat̃ PER Chriſtũ Ieſum. Io. 16 Paracletus quẽ ego mittã vobis &c. In Chr̃o. n. duas naturas inuenimus: & ad vtrãq; ptinet, q̃ Chriſt⁹ det ſpiritum ſanctũ. Quãtum quidẽ ad diuinã: qa eſt verbũ, ex quo ſimul, & a pr̃e ꝓcedit vt amor. Amor autẽ in nobis ꝓcedit ex cõceptione cordis, cui⁹ cõceptio eſt verbũ: q̃tũ vero ad humanã: qa Chriſtus accepit ſummã plenitudinẽ eius, ita q̃ p eũ ad oẽs deriuat̃. Io. 1. Plenũ grãæ, & veritatis. Et paulopoſt. Et de plenitudine ei⁹ oẽs nos accepimus grãm ꝓ grã. Et cap. 3. Nõ. n. ad mẽſurã dat de⁹ ſpũm &c. Et iõ baptiſm⁹, & alia ſacramẽta, nõ hñt efficaciã, niſi ex virtute humanitatis, & paſſionis Chr̃i.

In iuſtificatione impii ẽ duplex termin⁹.

Deinde cũ dicit. VT IVSTIFICATI &c.) Ponit̃ finis ſalutis nr̃ę, q̃ eſt pticipatio vitę æternę. Vnde dicit. HAERESES.) Idẽ autẽ eſt iuſtificari, vel qđ prius dixerat regenerati. In iuſtificatiõe impii ſunt duo termini. ſ. a quo: q eſt remiſſio culpę: & hęc eſt renouatio: & ad quẽ: q ẽ infuſio grĩę: & hoc ad regñationẽ ptinet. Dicit ergo. Iõ verbũ caro factũ eſt VT IVSTIFICATI) .i. renouati PER grãm) qa iuſtificatio non fit ſine grã. Sed nunqd deus poſſet remittere culpã ſine grĩę infuſione? Videt̃ q̃ ſic, qa a principio poterat cõſtituere hoiem eẽ ſine grã, & culpa. Rñdeo. Dicendũ eſt, q̃ aliud eſt de hoĩe, q nunq̃ offendit: qa ſic põt eſſe ſine grã, & ſine culpa: & aliud eſt de hoĩe q iam peccauit: q nõ põt eſſe, qn odiat̃ & diligat̃: & ſi a deo diligit̃, oportet q̃ diligat: & ſi diligit, oportet q̃ ꝑſtet̃ ei grã: qa ſine grã nõ diligit: & q̃ ſic p hoc efficiant̃ hęredes. 1. Pe. 1. Hęreditatẽ incorruptibilẽ, & incõtaminatã, & immarceſſibilẽ cõſeruatã in cœlis in vobis &c. Et hoc vitę æternę ps. Funes ceciderunt mihi in pręclaris &c. Sed quomodo hęredes ſecundum ſpem? quia iam nobis ineſt ſpes huius vitę. Ro. 5. Gloriamur in ſpe glorię filiorum dei.

Quõ hõ pat fit eẽ ſine gratia vel ſine peccato.

Deinde cum dicit. FIDELIS ſermo &c.) Probat dicta de ſalute noſtra, & ſpe. q. d. Hoc dictũ ẽ fidele. Apoſtoli Hęc verba fideliſſima, & vera ſunt.

Deinde cũ dicit. ET DE his volo. &c.) Mandat hoc ꝑdicari. Et prio ponit ꝓceptũ. Scdo rationẽ aſſignat ibi. HAEC ſunt &c.) Dicit ergo ET DE his.) .ſ. q̃ ad dei bñficia rephenſionẽ peccatoꝝ: documẽta fidei, & moꝝ, volo te cõfirmare. ſ. alios. Iob. 4. Vacillãtes cõfirmauerunt ſermones tui &c. Act. 15. Et cõfirmauerũt eos. Et ratio huius eſt, VT CVRENT &c.) qđ põt intelligi de platis. q. d. Volo, q̃ cõfirmes viatores. i. platos, vt ipſi curent ꝑeſſe his, q credũt deo. ſ. fidelibus in bonis opibus. 1. Pet. 2. Ex bonis opibus vos conſiderantes. Glorificent deum &c. Mat. 5. Vt videant opera veſtra bona: & glorificent patrem veſtrũ &c. Hæc verba ſunt bona quia de bonitate dei. Matth. 12. Bon⁹ homo de bono theſauro profert bona. VTILIA.) Eſa. 48. Ego dominus deus tuus docens te vtilia.

2. Tim. 2. † Stultas aũt quæſtiões, & genealogias: & cõtentiones, ac pugnas legales omitte: ſunt. n. inutiles & ſupuacaneæ. Sectarũ authorẽ hoiem poſt vnã, & alterã admonitionẽ fuge: ſciẽs: qđ euerſus ſit: q eiuſmodi eſt: & peccet p ſe dãnatus. Cũ aũt miſero Arteman ad te: aut Tychicũ: da operã, vt venias ad me Nicopolim: nã illic decreui hybernare Zenã legiſperitũ & Apollo ſtudioſe deducito: ne qđ illis deſit. Diſcãt autem & noſtri bonis opibus ꝑeſſe ad neceſſarios vſus: vt nõ ſint frugiferi. Salutãt te: qui mecũ ſunt oẽs. Saluta: eos qui diligũt nos in fide. Grã cũ oĩbus vobis. Amen.

Stultas autẽ quæſtiões, & genealogias, & cõtentiões, & pugnas legis, deuita. Sunt. n. inutiles, & vanæ. Hæreticũ hoĩem, poſt vnã, & ſcdam correptionẽ, deuita: ſciens qa ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt: & delinqt, cũ ſit ꝓprio iudicio condẽnatus. Cũ miſero ad te Arthemã, aut Tychicũ, feſtina ad me venire Nicopolim. Ibi. n. ſtatui hyemare. Zenam legiſperitũ, & Apollo, ſollicite ꝑmitte: vt nihil illis deſit. Diſcãt autẽ & veſtri: bonis operibus præeſſe, ad vſus neceſſarios, vt non ſint infructuoſi. Salutant te, qui mecum ſunt omnes. Saluta eos, qui nos amãt in fide. Gratia dei cum omnibus vobis. Amen. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus docuit Titũ, qualia ad inſtructionẽ populi ꝓponat: nunc oñdit, q̃ vitet in doctrina. Et prio facit hoc. Scdo ſcribit qdã familiaria, ibi. CVM miſero &c.) Itẽ prima in duas: qa prio oñdit, qũo vitet inutilia, & aliena dogmata. Secũdo qũo vitet hęreticos, ibi. HAERETICVM &c.) Circa primũ duo facit: quia primo oñdit, quę ſunt vitãda in ſua doctrina. Scdo rationẽ aſſignat, ibi. SVNT .n. &c.) Notãdũ eſt autem circa primũ, q̃ ad eũ, qui ꝓfitet̃ doctrinã alicuius ſcientię. Prio ptinet, vt ſatiſfaciat q̃ſtionibus, q̃ mouent̃ in illa. Scdo vt p ſe aliqua tractet. Tertio vt diſputet cũ reſiſtentibus. Et. 4. q̃ doceat, qđ circa eã ſit vitandũ. In aliis autẽ ſciẽtiis nullus ſapiens cuilibet q̃õni rñdet: ſed tñ ad eas, quę ptinẽt ad ſuã ſciẽtiã. Ita doctor veritatis nõ debet cuilibet q̃õni rñdere. Stultitia. n. ſapiẽtię opponitur. Hęc autẽ doctrina eſt ſapiẽtię. Deut. 4. Hęc eſt. n. ſapientia veſtra, & intellectus corã populis &c. QVAESTIONES ergo aduerſantes intentionibus doctrinæ iſtius, ſtultę ſunt: aduerſant̃ aũt ei illa, q̃ ſunt indiſciplinabilia. Iob. 34. Iob autẽ ſtulte locutus eſt. & verba illi⁹ nõ ſonãt diſciplinã &c. Itẽ quãdo manifeſtũ ꝓponitur vt dubiũ. ſ. q̃cunq; debet aliquis per ſe tenere in ſciẽtia. Et hęc ſunt, quę ſpectãt ad inſtructionẽ fidei, & eruditionem moꝝ: & quędã ſunt, quę debet vitare. Vñ dicit. GENEALOGIAS.) Ponunt̃ n. genealogiæ in ſcripturis ꝓpter myſteria & ꝓpter intellectũ hiſtorialẽ. In reſiſtendo impugnãtibus, debet vitare cõtentiones, & pugnas. Quãdo. n. eſt diſputatio ad inquiſitionẽ veritatis eſt laudabile: ſed quãdo eſt ad oñdendũ, qđ ſit tenendũ & quid vitandũ: tales ſunt vitãdę. Prouer. 20. Honor eſt homini, q ſeparat ſe a cõtentionib⁹ &c. 2. Ti. 2. Noli verbis cõtendere. PVGNAE legis ſunt q̃ nõ ex vitio diſputantiũ: ſed quę oriunt̃ ex contrarietate in ſcriptura, vel rõnibus cõtrariis. Sed nunqd hmõi ſemp ſunt vitandę? Dicendũ eſt. In ſacra ſcriptura ſecundũ veritatẽ, nihil eſt cõtrariũ. Sed ſi aliqd apparet cõtrariũ. Vel eſt, qa nõ intelligit̃. Vel qa corrupta ſunt vitio ſcriptorũ: qđ patet ſpãliter in numeris, & genealogiis. Et hęc iõ qa determinari nõ poſſunt, vult q̃ vitent̃. Et hoc iõ QVIA inutiles ſunt.) Et doctor ad duo intendere debet .ſ. ad vtilitatẽ, & ad veritatẽ. Prouer. 8. Veritatẽ meditabitur guttur meũ &c. Eſa. 48. Ego dñs deus tuus, docẽs te vtilia. Nõ eſt ergo intromittendum ſe de inutilib⁹, & quæ nõ habent ſolidam veritatẽ. Scire. n. ſingularia, vt ſunt genealogię non eſt ad perfectionem intellectus, nec ad inſtructionem morum, nec fidei. Et ſunt vanę, quia nõ habent ſolidam veritatem.

Requiſita in ꝓficiẽte aliqđ ſcientiam.

Deide cũ dicit. HAERETICVM &c.) Oñdit, q̃ ſũt vitãdi iter hoĩes: & prio oñdit q̃ hęretici. Scdo oñdit rõnẽ hui⁹, ibi. SCIENS qa &c. Dicit ergo. HAERETICVM hoĩem &c.) Vbi notãdũ ẽ, qđ faciat eẽ hęreticũ: & accipiẽda eſt prĩa ratio huius nois hęreticus. Non. n. dicitur a diuiſione: ſed ab electione, vt dicit Hiero. In Gręco. n. hęreſis dicitur electio. Vnde hęreticus, .i. electiuus quaſi ptinaciter adhęrens ſectę alicuius, quã elegit. Vñ ſciendũ eſt, q̃ oĩs hęreticus eſt errãs: & nõ ecõuerſo propter duo. Prĩo ex pte materię circa quã errat: puta ſi nõ eſt circa finẽ vitę humanę: vel circa id qđ ad fidem ptinet, & bonos mores. Talis. n. ſic errãs, nõ eſt hæreticus. Si vero erraret circa ea quę ſunt ad finem vitę humanę, ſemp eſt hęreticus. Et dico finẽ vitę humanę: quia apud

antiquos

Hereſis electio dicitur.

antiquos erãt ſectę ponentes diuerſum finẽ fidei: vt patet de Stoicis, & Epicuris. Et ſic ſi aliquis diceret deũ nõ eſſe trinũ & vnũ. & fornicationẽ nõ eſſe peccatũ, eſt hęreticus. Secũdo ex parte electionis: quia eligẽs, ſi nõ eſt pertinax. ſed eſt paratus corrigi. ſcđm eccleſię determinationẽ: & ſic nõ eſt ex malicia: ſed ex ignorãtia, nõ eſt hęreticus. HVNC ergo deuita) ꝓpter periculũ. 2. Ti. 2. Sermo eoꝝ, vt cancer ſerpit. Itẽ nec aliquis cõmunicet peccatis eoꝝ. ne videaẽ eis cõſentire. 2. Io. cap. vnico. Si quis venerit ad vos, & hanc doctrinã nõ affert &c. Item pp pœnã. Num. 16. Recedite a tabernaculis hoim impiorum: & nolite tangere, q̃ ad eos pertinent &c. Vult tamen, ꝙ moneaẽ: & ſi nõ dimittit, tũc eſt hęreticus, & vitandus. Et dicit. POST primã, & ſecundã correptionem. Sic. n. fit in eccleſia in excõmunicationibus. Et ratio eſt, qa e rrãtis numerus oĩs rei habet principium, mediũ, & finẽ. ideo accipiẽ vt ſufficiens ad oĩa. 2. Cor. vlti. Ecce iam tertio hoc venio ad vos &c. Itẽ ꝓpter pfectionem numeri ternarii. Ratio autẽ deuitationis eſt: qa cũ errãte agendum a principio, vt corrigaẽ. Mat. 9. Nõ eſt opus valentibus medicus: ſed male habẽtibus &c. Et iõ nõ eſt dimittendũ, quouſq; videatur, ſi curari poterit: ſed ſi nõ poteſt ſanari, tunc eſt dimittendus. Luc. 19. Ex ore tuo te iudico ſerue neq̃.

Deinde cũ dicit. CVM miſero &c.) Scribit quędam familiaria. Et primo quędã diſponẽda circa ipſum. Secundo epiſtolã terminat in ſalute. Dicit ergo. CVM miſero &c. Hi duo diſcipuli erãt Apoſtoli. Alios miſit: quia volebat, ꝙ Titus iret ad eũ, nec determinat ei tempus: ſed locũ. eo. n. indiguit in adiutoriũ ꝑdicationis: voluit tamẽ ꝓmitti Arthemã, & oſtendit, qđ de eis diſponat. Secũdo obiectioni rñdet, ibi. DISCANT autẽ & veſtri &c. APOLLO) iſte de quo Act. 19. erat epiſcopus Corinthiorũ, ꝓpter quoꝝ culpã dimiſit eos, & iuit Cretã ad Titũ: ſed correctis Corinthiis, Apoſtolus reuocat eũ. Vocat autẽ ZENAM legiſperitũ) licet & Apollo eſſet valde doctus: qa in Iudaiſmo habuit hãc dignitatẽ. Ratio autẽ, quare iſtos vult ꝓmitti, & nõ Titũ eſt: quia Titus neceſſarius erat apud Cretã, pp eꝑatum: iſti autẽ nõ habebãt aliquã curã. Et dicit. VT NIHIL illis deſit.) q. d. Si nõ habes, ꝓuideãt ſubditi tui. Et ideo ſubiũgit. Sic DISCANT veſtri) .ſ. fideles ꝓuidere, ſicut faciũt iudęi. Et dicit VESTRI) .ſ. ſubditi diſcãt excellere iudęos, & alios de Aſia, qui ſuis ꝑdicatoribus, & indigentibus ꝓuident. Et dicit. AD VSVS neceſſarios) .i. in caſibus neceſſitatis. 1. Tim. 6. Habẽtes alimenta, & qbus tegamur, his cõtenti ſimus. Ratio autẽ quare ꝓſint: eſt vt nõ ſint infructuoſi. 1. Corin. 9. Quis plãtat vineã, & de fructu eius nõ edit &c. Populus ergo, ſi eſt vt vinea domini debet ferre fructũ, nõ ſolũ ſpũalem ſed etiam temporalem, vt exinde cultores ſuſtenteñ: alias eſſent infructuoſi. Mat. 7. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur &c.

Deinde ſalutat eos, primo ex parte alioꝝ. Secũdo rogat, ꝙ ſalutent alios. Tertio ponit ſuã. Quantũ ad primum, dicit. SALVTANT.) .i. ſalutẽ optãt. Secũdo cũ dicit. QVI NOS amãt) .i. IN FIDE Chriſti) exiſtẽtes: quia nõ eſt cõuẽtio fidelis cũ infideli. 2. Para. 19. Impio ꝓbes auxiliũ, & his q oderũt dñm amicitia iũgeris. Vel q nos AMANT in fide) .i. fideli affectu. Eccli. 6. Amico fideli nulla eſt cõparatio &c. GRATIA dei.) .ſ. quę eſt principium oĩum bonorum. Ro. 3. Iuſtificati gratis per gratiã ipſius &c. Et dicit VOBIS) quia nõ ſcribit vni, ꝓpter vtilitatem ipſius tantum: ſed propter totam eccleſiam. Deo gratias.

Explicit explanatio deuotiſſima angelici doctoris. S. Thomę Aquinatis ordinis Fratrum Pręđicatoꝝ, ſuper Epiſtolam beatiſſimi Pauli Apoſtoli ad Titum.

In epiſtolam ad Philemonem, Argumẽtum per [redacted].

GRAECI tradunt hũc Philemonẽ genere Phrygẽ fuiſſe: quã nationẽ intractabilẽ, ac ſeruilem eſſe: vel Gręco ꝓuerbio iactatũ eſt Phrys plagis emẽdatur. Quẽ tamen Paulus ob pietatẽ, & officia in ſanctos, inter ꝓcipuos habuit amicos. Huius ſeruus Oneſimus Romã profugerat, nõ ſine furto: qđ fere ſerui ſolent. Illic audito Paulo: qui tũ in vinculis erat: euangelicam doctrinã amplexus eſt: ac Paulo ſeruiuit in carcere. Verũ ne qđ herus ob ſerui fugam aĩo cruciaretur: remittit eum: ſed miro ſtudio: miraq; ciuilitate ſeruum, & fugitiuum, & cõpilatorẽ dño recõcilians: ſe interim ſponſorem offerens: depenſurus: ſi quid ille ſuppilaſſet in fuga. Scribit. n. e vinculis per dictum Oneſimũ: quẽ & filium vocat. Argumenti Finis.

Incipit Prologus. S. Tho. de Aquino ord. ꝑdicatorũ ſup Epiſto. diui Pauli ad Philemonem.

SERVVS ſi eſt tibi fidelis, ſit tibi quaſi anima tua &c. Eccle. 33. Oſtẽdit ſapiens tria circa dominũ, & ſeruum. ſ. qđ requiraẽ ex pte ſerui. Itẽ qualis debet eſſe affectus dñi ad ſeruum. Itẽ qualis vſus ſerui. Ex pte ſerui requiritur fidelitas, in qua eſt bonum ſerui: qa & quod eſt, & oĩa ſua, debet dare dño. Mat. 24. Fidelis ſeruus, & prudens &c. Et dicit ſi eſt fidelis: qa fidelitas apud paucos eſt. Prouer. 20. Virum fidelẽ quis inueniet? Talis ergo ſeruus debet haberi a domino, ſicut amicus in affectu. Vnde dicit. Sit tibi, ſicut anima tua. Hoc. n. eſt propriũ amicoꝝ, vt eorum anima vna ſit in nolẽdo, & volendo. Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnũ. & anima vna &c. In quo datur intelligi. ꝙ eſt quidã cõſenſus inter dominũ & ſeruũ: quia ſeruus fidelis tranſit in amicum. Vſus eius eſt, vt tractetur, vt frater: nã frater eſt, & quãtum ad generationẽ naturę: quia eodem authore. Iob. 31. Si cõtempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo &c. Mala. 2. Nunqđ non vnus pater omnium noſtrum? Nunquid nõ deus vnus? Et quãtũ ad generationẽ gratię, quę eſt eadẽ. Gal. 3. Quicunq;. n. in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtũ induiſtis: nõ eſt iudęus neq; Gręcus: non eſt ſeruus, neq; liber: nõ eſt maſculus. neq; fœmina. omnes. n. vos vnũ eſtis in Chriſto Ieſu. Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. Hęc autẽ verba conueniunt materię huius epiſtolę. Sicut. n. ſupra oſtẽdit, qualiter ſpirituales pręlati habeant ſe ad ſubditos: ſed hic qualiter tẽporales domini, ad temporales ſeruos: & quomodo ſeruus fidelis quo ad dominum eius. Cap. I.

PAulus vinctus Chriſti Ieſu: & Timotheus frater: Philemoni dilecto, & collegę noſtro: & Apphiæ dilectæ: & Archippo cõmilitoni nr̃o: & quæ domi tuæ eſt cõgregationi. † Gratia vobis, & pax a deo pr̃e noſtro: & dño Ieſu Chr̃o. Gr̃as ago deo meo: ſemp mẽtionẽ tui faciẽs in ꝑcibus meis: cũ audiã tuã charitatẽ, ac fidẽ: quã habes erga dñm Ieſum: & erga oẽs ſanctos: vt cõicatio fidei tuæ efficax fiat in agnitiõe oĩs boni: qđ ẽ in vobis erga Chr̃m Ieſum. Gaudiũ. n. habemus multũ: & cõſolationẽ in dilectiõe tua: qđ viſcera ſanctorum refocillata ſunt ꝑ te frater. Quapropter q̃uis multã in Chr̃o fiduciam habeã iniungendi tibi: id quod officii tui erat: tñ pp charitatẽ potius rogo: cũ talis ſim: nẽpe Paulus ſenex: nunc autẽ etiam vinctus Ieſu Chriſti. Rogo autem pro filio meo: quem genui in vinculis meis. Oneſimo: quõdam tibi inutili: nunc vero tibi, & mihi peruutili: quem remiſi.

1. Corin. 1. Gal. 1. 1. Pet. 1.

PAulus vinctus Chriſti Ieſu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto adiutori noſtro:& Apphiæ ſorori chariſſimæ,& archippo cōmilitoni noſtro,& eccleſiæ quæ in domo tua ē,gratia vobis, & pax a deo patre noſtro & dño Ieſu Chriſto. Gratias ago deo meo ſemper,memoriā tui faciens in orationibus meis,audiens charitatē tuam,& fidem, quam habes in domino Ieſu,& in oēs ſanctos:vt cōmunicatio fidei tuæ euidens fiat,in agnitione omnis operis boni,in Chriſto Ieſu.Gaudium.n. magnū habui, & cōſolationem in charitate tua: quia viſcera ſanctorum requieuerunt p te frater. Propter quod multā fiduciam habēs in Chriſto Ieſu,imperandi tibi,quod ad rem ptinet: propter charitatem magis obſecro,cū ſis talis: vt Paulus ſenex:nunc autē & vinctus Ieſu Chriſti,obſecro te pro meo filio,quē genui in vinculis Oneſimo qui tibi aliquādo inutilis fuit:nunc autem, & mihi,& tibi vtilis,quem remiſi tibi.

EPISTOLAE occaſio ea hoc eſt. Apud enim Colloſenſes quidā Chriſtianus magnus habuit quēdam ſeruū,qui eū furtim fugiens Romā, ab Apoſtolo eſt baptizatus pro quo & ſcribit. Et primo ponitur ſalutatio.Secundo epiſtolaris narratio.In ſalutatione primo ponit perſonas ſalutātes.Secundo ſalutatas. Tertio bona optata.Dicit ergo PAVLVS) quod eſt nomē venerandū oībus fidelibus, qui ſunt docti ab eo. VINCTVS.) 2.Tim.2.Laboro vſq; ad vincula. Nā tunc vinctus erat Romę.Sed IESV Chriſti:)vbi oſtenditur cauſa vinculo℞.Laudabile.n.valde eſt vinctū eſſe ꝓpter Chriſtū:in hoc.n.eſt beatificandus. Mat.5. Beati qui perſecutionē patiunē ꝓpter iuſtitiā &c.1.Pet.4.Nemo veſtrum patiaē,quaſi homicida: aut fur: aut maledicus: aut alieno℞ appetitor:ſi autē vt Chriſtianus, nō erubeſcat:glorificet autē deum in iſto nomine. Act.5. Ibant Apoſtoli &c. ET TIMOTHEVS frater.)Fratres ſunt,quantū ad perfectā fidem.Phil.2. Neminē habeo tam vnanimem,q ſyncęra affectione pro vobis ſollicitus ſit.Ipſum autē Timotheū adiungit, vt facilius impetret:qa impoſſibile eſt ꝓces multorum nō exaudiri.

Deinde ponit perſonas ſalutatas. Et primo ponitur perſona principalis ſalutata.Secūdo adiuncta. Itē primo ponit maritū & vxorē,qui dominiū domus habēt, quibus obligatur ſeruus PHILEMONI dilecto noſtro adiutori & Apphię ſorori chariſſimę.)Dilectū dicit propter bona opera.Io.15.Hoc eſt ꝓceptū meum,vt diligatis inuicē &c. ADIVTORI) quia ſubminiſtrabat ſanctis.Prouer.18.Frater qui iuuatur a fratre, quaſi ciuitas firma.Secūdo ponitur perſona adiūcta, cum dicit. ARCHIPPO cōmilitoni noſtro qui ita erat potēs Coloſſis,ꝙ omnes Chriſtiani erāt ſub vmbra eius. Et ideo inducit totam eccleſiā,ibi:cuius erat epiſcopus:ſic ſcribens.Col.vlti.Dicite ARCHIPPO.) vide miniſteriū, quod accepiſti &c.Et dicit. ARCHIPPO cōmilitoni) quia omnes ꝓlati ſunt,ſicut ſpirituales milites eccleſię. 2.Cori.10.Arma militię noſtrę nō ſunt carnalia &c. Et addit. ET ECCLESIAE &c. Hos ſuperinducit, vt moueant eum ad exaudiendum.Bona optata exponuntur,vt conſuetum eſt.

Deinde cū dicit. GRATIAS ago &c.) Ponitur epiſtolaris narratio.Et primo ponitur gratiarum actio.Secundo petitio,ibi. PROPTER quod &c.) Tertio concluſio,ibi. ITAQVE frater ego &c.)Item primo gratiarum actio ponitur.Secūdo materia actionis gratiarum,ibi. AVDIENS &c.) Tertio cauſam,propter quā deo gratias agit,ibi. GAVDIVM .n.magnum &c.) Dicit ergo. GRATIAS ago &c.)Collo.3. & grati eſtote. Phil.4.Cum gratiarum actione.q.d.Ita ago gratias de pręteritis:vt orem tū pro futuris.Et ideo dicit. SEMPER memoriam tui faciens &c.)Phil.1.Eo ꝙ habeam vos in corde.& in vinculis meis &c.Eſa.49.Nūquid poteſt mulier obliuiſci infantem ſuum?&c. Ponēdo autem materiam gratiarum actionis,& orationis, oſtendit,quid pro eo petēdo orat.Materia autem huius erat neceſſaria,& bona Philemoni ET CHARITAS & fides.)ſine.n.charitate nihil aliorū valet:& per eam omnia habentur.1.Corin.13. Si linguis hominum loquar &c.Item ſine fide nullus deum amare poteſt:quia non cognoſcit vere deū. De ſpe autem mentionē non facit: quia media eſt:& in his intelligitur. Sed in quo habes FIDEM & charitatē?in domino Ieſu.)1. Corin.vlti.Si quis nō amat dominum noſtrum Ieſum Chriſtū, anathema ſit &c.Et hoc eſt neceſſarium:qa ex Chriſto dulcius dilecto,deriuaē dilectio ad membra: qa nō diligit caput,qui nō diligit mēbra.1.Ioan.4. Qui non diligit fratrem ſuū,quem videt:deū quem non videt, quomodo poteſt diligere? ET IN omnes ſanctos.) fides inititur doctrinę,quę eſt manifeſtata per Chriſtum: quia deum nemo vidit vnq̃.Ioan.1.&.14. Creditis in deum, & in me credite.Et ideo per fidem habemus Chriſtum. Sed ꝙ ad ſanctos pertinet, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quia ea fide,quam habent ad Chriſtū, procedunt obſequia impēſa ſanctis. Vel fides cōſiſtit in diuinitate principaliter,quę eſt annunciata per Chriſtū: sed nō ſolum per Chriſtum: ſed etiam p ſanctos. Mat. vlti. Euntes ergo docete omnes gentes &c. Debemus ergo credere,nō ſolum dicta per Chriſtum: ſed etiā p ſanctos.Heb.2.Quę cum initiū accepiſſet enarrari per dominum,ab eis,qui audierūt in nos cōfirmata eſt. VT COMMVNICATIO fidei &c.) hoc continuaē dupliciter.Vno.n.modo,vt ſit ſignū.Et eſt ſenſus. VT COMMVNICATIO &c.).i.tanta eſt charitas tua:vt COMMVNICATIO fidei tuę &c.)Vel aliter. GRATIAS ago,& memoriam &c.) vt.ſ.oſtendat, quid p eo petat orando.Et poteſt intelligi COMMVNICATIO) fidei dupliciter. Vel quia in fide cōmunicabat cum omnib⁹ ſanctis,nō habens aliā fidem nouam,vt hęretici.1.Cor. 1.Idipſum dicatis omnes &c. Vel cōmunicatio, qua bona cōmunicas ſanctis,procedens ex fide.1.Tim.vlti.Diuitibus hui⁹ ſeculi ꝓcipe non alta ſapere,nec ſperare in incerto diuitiarum:ſed in deo viuo, qui præſtat nobis &c. EVIDENS fiat) .i.vt bonū latens in corde, euidēs fiat per bona opera. IN AGNITIONE omnis boni.) .ſ.quod a te fit. ET HOC in Ieſu Chriſto) .i.pro Ieſu Chriſto.Iac.2.Oſtende mihi fidem tuā ſine operibus. & ego tibi oſtēdā ex operibus fidem meam &c. Vel aliter. Multa ſunt opera in mundo, quæ ſunt bona hoībus: & tamen deo nō ſunt bona:quia nō recte fiūt.Prouer.14. Eſt via,quæ videtur homini recta: nouiſſima autē eius deducunt ad mortem.Eccle.8. Vidi impios ſepultos, qui etiam cum adhuc viuerent,in loco ſancto erant,& laudabantur in ciuitate,quaſi iuſtorum operum. Sed hoc manifeſtatur per fidem rectam,quando conſequiē premium a deo,qui non remunerat,niſi recta. Et ideo dicit. IN AGNITIONE) .i.vt hoc euidens fiat, ꝙ cognoſcas omne bonum. Vel ꝙ cognoſcatur in te omne bonum,quod eſt fruitio diuinitatis. Exo.33.Oſtendam tibi omne bonū.Sap.7. Venerūt mihi omnia bona pariter cum illa &c. Cauſa autem ꝓpter gratias agit, eſt gaudium.Et ideo dicit. GAVDIVM .n.magnum &c.) .3.Ioan.cap.vnico.Maiorem horum gratiam non habeo,quam vt audiam filios meos in veritate ambulare. Hoc enim gaudium alleuiabat preſſuras ſuas. Vnde addit. ET CONSOLATIONEM &c.ꝑs. Secundum multitudinem dolorum meo℞ in corde meo, conſolationes tuę lętificauerunt animam meā.Cuius rationē aſſignat dicens. QVIA viſcera &c.)Col.3.Induite vos ergo ſicut electi dei ſancti,& dilecti, viſcera miſericordiæ benignitatē &c.3.Ioan,cap.vnico. Chariſſime fideliter agis,quicquid operaris in fratres: & hoc in peregrinos &c.

Fides annunciata p Chriſtum & p ſanctos debemꝰ credere.

De hypocritis

Deinde cū dicit. PROPTER qđ &c.) Ponitur petitio.& prīo fiducia petēdi.Secundo ipſa petitio,ibi. OBSECRO &c.)Tertio eius ratio,ibi. FORSITAN &c.) Dicit ergo. PROPTER quod.i.)quia ſic abundās charitate.multā fiduciā &c.Non ex me, ſed ex authoritate

Ieſu Chriſti,in cuius fide te genui.Et ideo poſſum tibi imperare,vt pater:ſed qđ ad rẽ.ſ. tuã ptinet vel cõem: alias ꝑlatus nõ habet ptãtẽ iperandi ſibi qcq̃,niſi quod vel eſt ad eius vtilitatẽ vel eccleſię,vel bonorũ morum Chriſtiane religionis. TAMEN magis obſecro)Prouerb.18.Cum obſecrationibus loquitur pauper &c.Et quare? CERTE eũ ſis talis &c.)ſunt duo , propter q̃ quis debet obſecrari.ſ.ętas ſenectutis.1.Timo.4. Senio rẽ ne increpaueris:ſed obſecra vt patrẽ &c.Item honeſtas virtutis: vbi.n.non delinquimus pares ſumus. Ecclesiaſtici.32.Rectorem te poſuerũt,noli extolli: eſto in illis,quaſi vnus ex ipſis. Dicit ergo. CVM ſis talis &c. q.d.Si eſſes puer pręciperẽ tibi hoc:ſed tu es ſenex.Itẽ ſi leuis:ſed talis es vitę, ꝙ es mihi ſimilis . Non ꝙ talis & tantus ſit ſimpliciter:ſed aliquo modo ſimilis, quod dicit ex ſua homilitate.Ro.12. Honore inuicem pręuenientes.Origenes.Paulus diu vixit in fide.Conuerſus enim adoleſcens nunc dicit VT SENEX).Origenes.Raro vtilis doctor inuenitur in eccleſia,quin ſit longæuua. Exẽplum de Petro & Paulo.

Tu autem eum:hoc eſt: viſcera mea ſuſcipe: quem ego cupiebã apud me retinere : vt ꝓ te miniſtraret mihi in vinculis euãgelii.Sed abſq; tua ſententia nihil volui facere:ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet:ſed ſpontaneum. Nã propterea forſitan ſeceſſit ad tẽpus: vt æternũ eum reciperes:non iam vt ſeruum : ſed ſupra ſeruũ nẽpe fratrem dilectũ:maxime mihi:quanto autem magis tibi:& in carne:& in domino? Si igitur me habes conſortem:ſuſcipe illum tanq̃ me . Quod ſi quid læſit te: aut debet : hoc mihi iputato (ego Paulus ſcripſi mea manu)ego dependam: vt ne dicam tibi:quod etiam teipſum mihi inſuper debes.Etiam frater: ego te fruar in domino . Refocilla mea viſcera in domino.Confiſus de obediẽtia tua ſcripſi tibi:ſciens: quod etiam vltra quam dico facturus ſis. Simul autẽ etiam præpara mihi hoſpitium.Spero.n.quod auxilio præcum veſtrarum donabor vobis . Salutant te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu: Marcus: Ariſtarchus : Demas, Lucas adiutores mei Gratia dñi noſtri Ieſu Chriſti ſit cũ ſpiritu veſtro. Amẽ.

Tu autem illum,vt mea viſcera,ſuſcipe. Quẽ ego volueram mecũ detinere:vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euangelii.Sine conſilio autẽ tuo nihil volui facere , vti ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet: ſed voluntarium . Forſitan enim ideo diſceſſit ad horam, vt in æternum illũ reciperes:iam non vt ſeruum,ſed pro ſeruo, chariſſimum fratrem: maxime mihi . Quanto autẽ magis tibi:& in carne,& in domino? Si ergo habes me ſocium,ſuſcipe illum ſicut me . Si autem aliquid nocuit tibi , aut debet : hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu: ego reddam , vt non dicam tibi,ꝙ & teipſum mihi debes . Ita frater ego te fruar in domino : refice viſcera mea in Chriſto. Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi: ſciens quoniam & ſuper illud , quod dico facies. Simul & para mihi hoſpitium:ne ſpero per orationes veſtras donari me vobis . Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu: Marcus: Ariſtarchus Demas: & Lucas adiutores mei.Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

Lec. II.

POSITA fiducia Apoſtoli de bonitate Philemonis:ponit hic ſuã petitionẽ.Et primo oſtendit perſonã, pro qua petit.Secũdo ex hoc petitionem cõcludit, ibi. TV AVTEM illũ &c.)Circa primũ duo facit: quia primo deſcribendo perſonã,oſtendit eã ſibi acceptam , ex ſpirituali generatione.Secũdo ea morũ mutatione. Dicit ergo.vere ſum ea audiendus: quia petitio continet honeſtatem,& pietatẽ pro meo filio Oneſimo , de quo eſt preſens mea ſollicitudo.Et acquirens filiũ tempore defectus,magis eũ diligit, vt ſenes filios in ſenectute genitos.Geñ.37.Iſrael autem diligebat Ioſeph ſuper oẽs filios ſuos,eo ꝙ in ſenectute genuiſſet eũ.Hunc autẽ genuit in vinculis.Secundo eſt mutatio in moribus.Si.n. in peccato perſeueraſſet,non fuiſſem dignus venia . Et nota,ꝙ minus dicit,& plus ſignificat.Docet.n. Tullius ꝙ quis factũ ſuum debet attenuare,quantũ poteſt . Sic Apoſtolus leuiter de culpa huius loquitur,dicẽs. INVTILIS).ſ.nociuus in ſobtrahendo res tuas ; nunc autẽ conuerſus a malo,ad ſtatum virtutis,vtilis eſt ad ſeruitium dei,& hominum.2.Timo.2.Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis,erit vas i honorẽ,ſãctificatũ &c.Prouer.25. Aufer rubiginẽ de argẽto:& egrediẽ vas puriſſimũ.

Deinde cũ dicit. TV AVTEM illũ &c.)Ponit petitionẽ ſuã.Et primo ponitur petitio. Scdo reſpondet quęſtioni,ibi.QVEM ego &c.) Dicit ergo. TV ergo illũ &c.)Et hoc ideo:quia vidi eũ emendatum.Cuius ſignũ eſt:quia EVM remiſi tibi.)Cõtra.Deut.23.Nõ trades ſeruum dño ſuo: q ad te confugerit &c. Reſpondeo,verũ eſt,quando dominus quęrit eũ ad mortẽ:& ideo dicit. TV AVTEM &c.) Phil.1. Eo ꝙ habeam vos in corde, & in vinculis meis.& in defenſione &c.Et reſpõdet quęſtioni:quia poſſet dicere.Si eſt vtilis tibi,quare non retines eũ vſq; ad mortẽ?Ideo dicit,quę eſt cauſa mittẽdi eũ.Primo autẽ oſtendit propoſitũ retinendi eũ.Secũdo quare deſiſtit a propoſito,ibi. SINE conſilio autẽ tuo &c. Dicit ergo Philemoni : qui licet eſſet magnus,tamẽ Apoſtolo ſolitus erat miniſtrare. Mat.20.Quicunq; voluerit inter vos maior fieri,ſit veſter miniſter &c. Vnde ex hac fiducia propoſuit eũ tenere: vt loco eius ſibi miniſtraret,quod erat maxime neceſſariũ ; quãdo erat in vinculis propter Chriſtũ.Eſt.n.prouidendum,quando quis patitur pro domino ſuo.Ratio autem, quare deſiſtit,eſt, quia noluit vti re aliena ignorante domino. Vnde dicit. SINE conſilio &c.).q.d.Si retinuiſſem eũ, iam placeret tibi non valenti reſiſtere , & eſſet quędam coactio. Sed magis volui,ꝙ volũtarie fieret,Exo.25. Ab omni homine,qui offert vltroneus,accipietis eas.ſ. primitias.2.Corin.9.Non ex triſtitia,aut ex neceſſitate,hilarem enim datorem diligit deus.

Deinde cum dicit FORSITAN.n.&c.) Ponit rationem,quare debet eũ recipere benigne.Et primo ex parte dei.Secundo ex parte ipſius Apoſtoli,ibi. SI ERGO habes &c.)Tertio ex parte ipſius Philemonis,ibi. CONFIDENS &c.Ex parte dei: quia ſepe dei , prouidentia id,quod videtur malũ,permittit fieri:vt exinde ſequatẽ bonum, vt patet de Ioſeph vendito , vt liberaret Ægyptũ,& familiã patris.Geñ.45.Pro ſalute.n. veſtra miſit me deus ante vos &c.Et dicit FORSITAN:) quia incõpræhẽſibilia ſunt dei iudicia . Roma.11. Et dicit PRO SERVO)ideſt loco ſerui. Matt.23.Omnes autem vos fratres eſtis. ET NON SOLVM)tibi: Sed mihi) in comparatione ad deũ, licet ſit filius miniſterio:quanto magis tibi:& in carne,& in domino? Quod dupliciter poteſt exponi . Vno modo ꝙ referatur ad primã originẽ diuinę creationis: & ſic eſt frater. Deut.32. Nonne ipſe eſt pater tuus,qui poſſedit:& fecit, & creauit te. Mal.2. Nunquid nõ pater vnus omnium nr̃m:nunquid nõ deus vnus creauit nos.Itẽ in deo per fidẽ. Vel magis erat in bonũ Philemoni:quia affinis eius ſecũdum carnẽ:quia ſcdm eã erat ſeruus eius:quia hoc totũ quod erat ei carnaliter,erat ſuũ. Vnde duplici rõne qs mouetẽ ex charitate.ſ.ex amore ſecũdũ carnis originẽ,& ex amore ſpi/

ſituali. Ex parte autē Apoſtoli, primo allegat ſuā amicitiā, ſub cuius obtentu vult eū ſuſcipi. Secundo ſide iubet pro eo de damno. Tertio oſtendit receptionis officium. Secundum, ibi. SI AVTEM aliquid &c.) Tertiū ibi. ITAQVE frater &c.) Dicit ergo. SI ERGO &c.). 1. Io. 1. Si aūt in luce ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatē habemus adinuicē &c. Et dicit. SICVT & me quia iunctus eſt mihi. Mat. 10. Qui vos recipit, me recipit &c. Secundo autē obligat ſe pro eo ſatiſfacturum pro damno. Dicit ergo. SI ALIQVID nocuit. ſ. dimittēs ſeruitium tuum HOC mihi imputa.) q. d. Ego ſatiſfaciam. Gal. vlti. Alter alterius onera portate &c. Et plus: quia primo promittit ſe ſoluturum. Secūdo oſtendit eum eſſe debitorem ad hoc, non neceſſitatis: ſed voluntatis. Dicit ergo. EGO Paulus &c. q. d. Vt certus ſis de reſtitutione SCRIBO manu mea.) Et hoc nō eſt neceſſitas: quia tu debes mihi teipſum, quē erui a morte ęterna. Et talis dbet ſe liberatori. Tob. 9. Si me ipſum tradam tibi ſeruum, nō ero condignus prouidētiæ tuę. Et ſubiungit, dicens. ITAQVE frater ego te &c.). q. d. Si vis me habere ſociū, ſuſcipe eum, & ego ita fruar te frater. i. ſi impleueris voluntatē meā gaudijs. Nam frui eſt vti fructu: ſicut eſt vti ad vtile: ſic frui ad fructum. Importat autem fructus dulcedinem. Can. 2. Et fructus eius dulcis gutturi meo. Itē finem: quia vltimum de arbore eſt fructus. Et ideo proprie eſt habere aliquid, vt delectabile, & finale. Et ide eſt, ꝙ dicit Augu. Fruimur cognitis, in quibus voluntas delectatur propter dulcedinem. Itē frui eſt alicui inhęrere propter ſe. Aliquando ergo accipiuntur frui, & vti cōiter, prout important delectationē abſq; cōtrario. Eccleſiaſtici. 8. Fruere magnatis ſine qrela. dicit ergo. SIC FRVAR: quia in nullo mihi contrarius es. Et ſi in hoc mihi ſatiſfacis, nihil erit in corde meo de te, quod contriſtet me: & ſic delectabis me. Si autē accipitur, frui, prout finale quid eſt: ſic non eſt fruendum homine: ſed ſolo deo. Cōtra qđ eſt illud Sap. 2. Fruamur bonis quę ſunt: & vtamur creatura tanq̄ in iuuentute celeriter &c. Vnde iſte addit IN DOMINO). i. fruar in te delectatione dei, gaudens de bono diuino in te: quia eius actus eſt dilectio, & fruitio effectus. ſ. charitatis. Ideo addidit. IN HOC refice viſcera mea.) Reficitur enim hō ſpiritualiter, quando ſatiſfit deſiderijs animę ſuę. Ac ſi dicat. Imple deſideria intima cordis mei: & non in malis: ſed in Chriſto Et ideo bona eſt impletio deſiderij.

Deinde cum dicit. CONFIDENS &c.) Sumitur rō ex parte Philemonis, & eſt ex cōmendatione obedientię eius. Et primo oſtendit, quomodo cōfidit de obedientia eius. Secūdo iniūgit ei aliud ſimile. Dicit ergo. CONFIDENS &c. 2. Corin. 7. Gaudeo, ꝙ in oībus confido in vobis. 1. Reg. 15. Melior eſt obedientia, q̄ victimæ &c. Sed plus caute ſcribit: quia homo magis exaudit aliquē, qñ ſperat iterum ipſum viſurum, q̄ ſi deſperat. Et ideo dicit. SIMVL &c.) Solitus. n. erat, cū eſſet Coloſſis, hoſpitari in domo ſua. Chryſoſtomus. Iocundū verbū: vt hō pauper diuiti mandet, vltra tot terrarū ſpatia per epiſtolam pręparationē hoſpitij. Quid. n. pro eo parādū erat, qui pane & vili pulmento contentus erat? Dicendū ē ergo, ꝙ non propter hoſpitij pręparationē: ſed ad inſinuandū familiaritatē, & dilectionē, hoc dicit: & magis per hoc prouocat eū ad obediendū. Hęc ille. Non ergo hoc Apoſtolus dixit propter apparatū exteriorē: ſed

Spes iuſtorū

ad deuotionem eius. NAM ſpero &c.) Contra. nunq̄ fuit eis redditus: ſed Romæ eſt mortuus. ergo ſpes eius defecit. Reſpōdeo. duplex eſt ſpes iuſti. ſ. principalis ad proprium bonum. Et in hoc nunq̄ deficit pro ſe. Alia eſt ſecundaria. ſ. probatio aliorum: & in hoc quandoq; deficit: quia merita illorū contrariātur, ſicut iuſti quādoq; non exordiuntur pro alijs. Sed nunquid fuit deceptus de ſua fiducia? Dicendū eſt, ꝙ futura ſcire eſt ſolius dei: non autē in cognitione humana, niſi prophetica. Et nullus prophetarum ſciuit omnia futura de ſeipſo, niſi ſolus Chriſtus, qui non habuit ſpiritumſanctū ad menſuram. Sic Iſaac magus propheta, fuit deceptus in Iacob. Vnde non eſt mirum de Apoſtolo, ſi neſciret. Tūc terminat epiſtolam in ſalutationem: & primo ex parte aliorum. Secundo ex parte ſua. Dicit ergo. SALVTANT &c.) De his omnibus habetur Col. 4. Sed dubitatur de hoc quod dicit. DEMAS &c.) Quomodo poteſt hoc eſſe: quia dicitur ſecundę Timo. vltimo. Demas dereliquit me, diligens hoc ſęculum. Quomodo ergo vtitur nomine eius. Dicendum eſt, ꝙ iam redierat ad eum. Sed nec hoc videtur: quia hęc epiſtola pręceſſerat ſecundā epiſtolā ad Timoth. quia hic dicitur SPERO &c. Ibi pręnuntiat mortem ſuam dicens. Et tempus meę reſolutionis inſtat &c. Et ideo dicendū eſt ꝙ Paulus fuit Romę ferę nouē annis: & hęc fuit facta in principio. Secunda vero ad Timoth. in fine vitę ſuę: & tunc Demas attediatus ex longis vinculis, dimiſit eū. Et epiſtolę Pauli non ordinantur ſcđ m tempus: quia epiſtolę ad Corinth. fuerunt ante epiſtolam ad Roma. & hęc fuit ante vltimam ad Timo. Et pręmittitur illa propter materiam: quia de digniori. Salutatio ſua eadem eſt cum ſecūda ad Tim. Deo gratias. Amen.

Explicit deuotiſſima Expoſitio. S. Doctoris Thomę de Aquino ordinis Fratrum Pędicatorū, ſuper epiſtolam glorioſi gētiū Apoſtoli. S. Pauli ad Philemonem.

In Epiſtolā ad Hebreos, Argumētum per [redacted].

NVLLA gēs obſtinatioribus animis repugnabat euangelio Chriſti: q̄ Iudęorum: quia Paulo etiā peculiariter erant infenſi: ꝙ ſe gētium Apoſtolum ꝓfiteretur: quas Iudęi: vt prophanas & impias, abhominabantur: quodq; legē Moſaicam: quam illi ſacroſanctā habebant & euāgelij vice per vniuerſam orbem ſpargi cupiebant antiquare videretur. Adeo vt eſſent inter hos quoq;, qui Chriſti doctrinam receperant qui putarent legis obſeruationem cū euangello miſcendam. Hieroſolymis igitur, qui crediderant: varijs calamitatibus afficiebantur ab hijs: qui reſiſtebant euangelio (nam penes hos erat publica authoritas) conijciebantur in vincula: cędebantur: diripiebātur illorum bona. Hos itaq; conſolatur Paulus: partim exemplo veterum ſanctorū. quorum pleriq; ſimilibus: aut grauioribus calamitatibus exerciti ſunt: quo virtꝰ illorum eſſet exploratior: ſpectatiorq;: ac pręcipue exēplo Chriſti partim ſpe pręmij cœleſtis. Deide declarat: coruſcante iam euangelio Chriſti: ceſſaſſe vmbras legis Moſaicę. multa repetēs ex veteri teſtamēto: & ad Chriſtum accommodans. Docet non ex obſeruatione legis: ad tempus datę & imperfectæ: ſperandam eſſe ſalutē: ſed ex fide: qua veteres etiā illi ꝓbatę ſanctimonię viri: quorum memoria Iudęis erat ſacroſancta: deo potiſſimum placuiſſent. In fine tradit pręcepta quędam ad mores Chriſtianos facientia. Argumenti Finis.

Incipit Prologus. S. Thomæ de Aquino ord. Prædicatorū, ſuper epiſtolam Diui Pauli Apoſtoli ad Hebræos.

NON eſt ſimilis tui in diis domine & non eſt ſecundum opera tua. ps. In verbis iſtis exprimitur Chriſti excellentia, quantū ad duo. Et primo quantum ad cōparationē ad alios deos cum dicit. (Non eſt ſimilis tui in diis domine.) Secundo per comparationem ad effectus. cum dicit. Et non eſt ſecundum opera tua.) Circa primū ſciendū eſt, ꝙ licet ſit tm̄ vnus deos naturaliter: tamen participatiue & in cœlo, & in terra ſunt dij multi. 1. Corin. 8. Sunt quidē dij multi, & domini multi. Dicuntur enim angeli dij. Nā Iob. 1. & 2. Dicūtur filij dei. Item Exo. 7. Cōſtitui te deū Pharaonis: dicitur ad Moyſen. Item ad ſacerdotes Exo. 22. Dijs non detrahes: Item ibi Si latet fur dominus domus applicabit: ad deos. Angeli autem dicunt dij propter abundantiſſimam refulgentiam diuinę claritatis. Iob. 25. Super quem non fulget lumen illius. Chriſtus ergo

Vnus eſt dñs natura, participatiue ſunt multi

ergo multo magis eſt deus, qui eſt ſplẽdor glorię: vt dr̃ infra .1. Ephe. 1. Conſtituens eũ ad dexterã ſuam in cœleſtibus ſupra omnẽ principatum &c. Prophetę vero dicunt dii: quia ad ipſos ſermo dei factus eſt. Io. 10. Ergo multo excellentius eſt deus Chriſtus qui eſt verbũ dei. Io. 1. Sacerdotes vero dicuntur dii: q̃a dei miniſtri. Eſa. 61. Vos ſacerdotes domini vocabimini. Sed Chriſt' multo fortius, qui non eſt miniſter: ſed dñs vniuerſorũ. Heſter. 14. Itẽ Apoc. 19. Dñs dominãtium. Et infra tertio. Tanq̃ dominus in omni domo ſua. Chriſtus ergo deus magnus ſuper oẽs deos: quia ſplendor: quia verbũ: q̃a dominus eſt. Secundo manifeſtatur hęc excellentia per effectus. Eſt autẽ triplex opus excellẽs Chriſti. Vnũ, qḋ ſe extendit ad totã creaturã. Io. 1. Oĩa per ipſum facta ſunt. Aliud qḋẽ tñ ad creaturã rationalẽ, quę p Chriſtum illuminatur. Io. 1. Erat lux vera &c. Tertiũ quod tantum ad ſanctos, qui per ipſum per gratiã viuificantem viuificantur. & iuſtificanẽ. His .n. tribus modis nõ poſſunt operari dii prędicti. Angeli .n. non ſunt creatores. ps. Qui facis angelos tuos ſpiritus &c. Prophetę ẽt ſunt illuminati non illuminãtes. Io. 1. Nõ erat ille lux &c. Sacerdotes etiã non iuſtificabant. infra. 10. Impoſſibile eſt .n. ſanguine hircorum & taurorũ auferri peccata. Sic ergo manifeſte in verbis iſtis demonſtratur Chriſti excellentia: & hęc eſt materia huius epiſtolę ad Hebręos, quę ab aliis diſtinguitur: quia in quibuſdã epiſtolis agitur de gr̃a noui teſtamẽti, q̃tum ad totũ corpus myſticũ eccleſię: & hoc in oĩbus epiſtolis: quas mittit eccleſiis. In quibuſdã vero quãtũ ad mẽbra principalia: ſicut in his quas mittit ſingularibus perſonis. In iſta vero cõmendat ipſam gratiã, quantũ ad caput .ſ. Chriſtũ. In corpore .n. eccleſię iſta tria reperiunẽ ſicut & in corpore naturali .ſ. ipſum corpus myſticum, membra principalia .ſ. prelati, & maiores: & caput, a quo vita fluit in toto corpore .ſ. Chriſtus. Sed ſciẽdum eſt, ꝙ ante ſynodum Nicenã quidã dubitauerunt, an iſta epiſtola eſſet Pauli. Et (ꝙ non probãt) duobus argumentis. Vnũ eſt: quia non tenet hunc modum, quẽ in aliis epiſtolis. Nõ .n. pręmittit hoc, nec ſalutationem: nec nomen ſuum. Aliud eſt: quia non ſapit ſtylum aliarum: immo habet elegãtiorẽ: nec eſt aliqua ſcriptura, quę ſic ordinate procedat in ordine verborũ, & in ſentẽtiis, ſicut iſta. Vnde dicebant ipſam eſſe, vel Lucę euangeliſtę: vel Barnabę: vel Clemẽtis Papę & martyris. Ipſe .n. ſcripſit Athenienſibus, quaſi per oĩa ſecundum ſtylũ iſtum. Sed antiqui doctores pręcipue Dionyſius, & aliqui alii accipiũt verba huius epiſtolę pro teſtimoniis Pauli. Et Hieronym' illam inter epiſtolas Pauli recipit. Ad primum ergo dicendum eſt, quod triplex ratio fuit, quare non poſuit nomen ſuũ. Vna eſt, quia nõ erat Apoſtolus Iudęorum: ſed gentiũ Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum &c. Et ideo non fecit mentionem de Apoſtolatu ſuo in principio huius epiſtolæ. Secũda quia nomen ſuũ Iudęis erat odioſum: vt patet. Act. 21. Et ipſum tacuit, ne ſaluberrima doctrina huius epiſtolæ abiiceretur. Tertia, q̃ Iudęus erat. Hebręi ſunt & ego. 2. Corin. 11. Et domeſtici non bene ſuſtinent excellentiã ſuorum. Non eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua & in domo ſua. Mat. 13. Ad argumẽtum ſecũdum dicendum eſt, ꝙ ideo eſt elegantior in ſtylo: quia & ſi ſciebat omnem linguam. 1. Corin. 14. Omnium veſtrum lingua loquor. tamen melius ſciebat Hebręam, tanquam ſibi magis connaturalem: in qua ſcripſit epiſtolam iſtã. Et ideo magis ornate potuit loqui in idiomate ſuo, quam in aliquo alio. Vnde dicit. Et ſi imperitus ſermone. ſed non ſcientia. 2. Corin. 11. Lucas autem, qui fuit optimus prolocutor, iſtum ornatum tranſtulit de Hebręo in Gręcum.

Opus Chriſti excellens, eſt triplex.

In corpe myſtico corpus, mẽbra principalia, & caput.

Non ſeruat modũ in aliis epiſtolis ſeruatum.

Cap. I.

Deus olim multipharíam; multiſq; modis loquutus patribus per Prophetas: extremis diebus hiſce loquutus eſt nobis per filium: quem conſtituit hæredem omnium: per quem etiam ſæcula condidit.

Multipharie, multiſque modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouiſſime diebus iſtis locutus ẽ nobis in filio, quem conſtituit hæredẽ vniuerſorum: per quem fecit & ſæcula.

SCRIPSIT autem epiſtolam iſtam cõtra errores quorũdam, qui ex Iudaiſmo ad fidem Chriſti conuerſi, volebant ſeruare legalia cũ euangelio: quaſi nõ ſufficeret gratia Chriſti ad ſalutem. Vnde & diuiditur in duas partes. Primo enim multipliciter commendat excellentiam Chriſti, vt per hoc pręferat nouũ teſtamentũ veteri. Secundo agit de his, per quę membra iunguntur capiti .ſ. de fide infra. 11. cap. ibi. EST AVTEM fides &c.) intendit autem oſtẽdere excellentiam Chriſti ad vetus teſtamentum, quantũ ad tres perſonas ſolemnes in ipſo veteri teſtamento cõtentas .ſ. angelos, per quos lex tradita eſt. Gal. 3. Ordinata per angelos &c. Quantum ad Moyſen, a quo vel per quẽ data eſt. Io. 1. Lex per Moyſen data eſt. Et Deu. vlti. Non ſurrexit vltra propheta &c. Quantũ ad ſacerdotium, per quod miniſtrabatur. infra. 9. In priori tabernaculo ſemper introibãt ſacerdotes ſacrificiorum officia conſumantes &c. Vnde primo præfert Chriſtũ angelis. Secũdo Moyſi. Tertio cap. ibi. VNDE fratres &c.) Sed tertio ſacerdotio veteris teſtamenti. 5. cap. ibi. OMNIS pontifex &c.) Circa primum duo facit, quia primo pręfert Chriſtum angelis in iſto cap. Secũdo cõcludit, qualis reuerentia exhibenda ſit nouę legi. Secũdo cap. ibi. PROPTER hoc abundantius &c.) Adhuc circa primũ duo facit. quia primo excellẽtiã Chriſti oſtẽdit. Secundo probat, ꝙ hoc verũ ſit de Chriſto: & ſic angelos deficere ab illa excellentia, ibi. TANTO melior &c.) Hoc autem eſt in hac epiſtola ſingulare, ꝙ ſingula verba habent ordinem ſuum. Excellentiam vero Chriſti denotat, quantum ad quatuor. Primo quantum ad proprietatẽ originis. Secundo quantũ ad magnitudinem dominationis ibi. QVEM conſtituit &c.) Tertio quantũ ad virtutẽ operationis, ibi. PER quem fecit &c.) Quarto quantum ad ſublimitatẽ dignitatis. ibi. QVI cum ſit ſplendor glorię &c.) Quia vero intendit cõmendare Chriſtum: vt hoc redundet in nouo teſtamento: ideo pręfert nouũ teſtamentũ veteri. Circa autem vetus teſtamentũ quinq; ponit. Primo modum tradendi: quia MVLTIPHARIE multiſq; modis &c.) Secundo tempus. cũ dicit. OLIM.) Tertio authorẽ, ſiue datorẽ: quia DEVS.) Quarto quibus ſit traditũ, PATRIBVS noſtris.) Quinto quibus miniſtris: quia IN PROPHETIS.) Dicit ergo. MVLTIPHARIE:) & hoc quantum ad tria. Primo quantũ ad diuiſionẽ, quę attendiẽ quantũ ad tria. Primo quãtũ ad diuerſas perſonas: quia non vni pſonę: ſed pluribus .ſ. Abrae: Noe: & ſic de aliis. Secundo quãtũ ad diuerſa tẽpora: & hoc totũ ad eius certitudinem. Vnde Mat. 20. Exiit primo mane, & circa horã tertiã &c. Itẽ quantũ ad ea, quę ibi oſtenſa ſunt: quia diuina. Exo. 3. Ego ſum, qui ſum &c. Item euẽtus futuri. Sap. 8. Signa & monſtra ſcit, anteq̃ fiant &c. Itẽ promiſſiones futurorũ bonorũ, ſaltem in figura. Eccleſiaſtici. 3. Plurima ſup ſenſum hominum mõſtrata ſunt tibi &c. Item multipharie, quantum ad diuerſas figuras: quia modo in figura leonis: modo in figura lapidis: ſicut Dañ. & abſciſus eſt lapis de monte, ſine manibus. Iob. 11. Et ꝙ multiplex ſit lex oris eius. Sequitur. MVLTISQVE modis:) quod refertur ad tria .ſ. ad diuerſa genera viſionũ .ſ. ad viſionem corporalẽ: ſicut Dañ. 5. Apparuerunt digitis, quaſi manus ſcribentis in pariete &c. Aliquando aliquibus per viſionẽ imaginariam. Eſa. 6. Vidi dñm ſedentẽ &c. Aliquibus vero apparebat, per viſionẽ intellectualẽ: ſicut Dauid. Vnde de iſtis dicitur Oſeę. 12. Ego viſiones multiplicaui eis. Refertur etiã diuerſos modos loquendi: quia aliquãdo plane loquebatur. aliquando vero obſcure: nec eſt aliquis modus loquendi, quo ſcriptura veteris teſtamenti non loquatur. Prouerb. 22. Ecce deſcripſi eã tibi tripliciter, in cogitationibus, & ſcientia &c. Tertio q̃a arguendo malos: alliciendo iuſtos: inſtruendo ignorã

Ex trib' pſonis in lege cõtẽtis pręferendum eſſe.

Ex quatuor Chriſtus excellentior eſt angelis.

tes.1.Tim.3.Oīs ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendū: ad arguendum &c. Secundo tangit tēpus: quia OLIM) .i. non ſubito quia tam magna erāt, quę de Chriſto dicebantur. q̄ nō poterāt credi, niſi cū incremēto temporū prius didiciſſent. Eſa. 48. Priora ex tūc annunciaui, & ex ore meo, exierūt: & audita feci ea &c.

Cōmēdatio veteris teſtamenti ab auctoritate, a ſubtilitate, a ſublimitate

Tertio tangit authorem: quia DEVS, qui loquitur.) ps. Audiam, quid loquatur in me dominus &c. Hic aūt eſt qui non mentitur. Nume. 23. Non eſt deus quaſi hō vt mentiatur. Ex his autem tribus cōmendat vetus teſtamentū. ſ. ab authoritate: quia eſt a deo. A ſubtilitate & a ſublimitate: quia MVLTIPHARIE, multiſque modis.) A firmitate: quia OLIM.) Quarto oſtendit, quibus traditū ſit: quia PATRIBVS.) Et ideo eſt nobis familiare, & acceptū. Act. 13. Annūtiamus vobis eā, quę ad patres noſtros facta eſt, repromiſſionem. Luc. 1. Sicut locutus eſt ad patres noſtros &c. Sed quinto oſtēdit, quibus miniſtris, quia non ioculatoribus: ſed IN PROPHETIS).i. per prophetas. Ro. 1. Quod ante promiſerat per pphetas &c. Act. 10. Huic omnes prophetę teſtimonium perhibent &c.

Conſequenter cum dicit. NOVISSIME &c.) Deſcribit doctrinam noui teſtamenti: & ponit quinq; quarū quatuor ſunt diuerſa a quatuor pręmiſſis. vnū aūt eſt idē vtrobiq;. Quod. n. dixerat. MVLTIPHARIE, multiſq; modis &c.) Oſtendit quia omnis multitudo ordīata, ad vnū debet referri. idō dicit, q̄ licet ſit modus multiplex: tamen totum ordinatū eſt ad iſtud nouiſſimū. Prouerb. 23. In timore domini eſto tota die, & habebis ſpem in nouiſſimo &c. Eſa. 10. Conſumatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. Conſumationē. n. & abbreuiationem dominus deus exercituum faciet in medio oīs terrę. Item illud olim in tempore expectationis & tenebrarum: ſed iſtud in diebus iſtis. i. in tempore gratię. Ro. 13. Nox pręceſſit: dies autem appropinquauit &c. Sed tamen vtrobiq; dicit. LOCVTVS eſt) vel loquens, & denotat eundem eſſe authorem veteris, & noui teſtamenti, contra Manicheū. Ephe. 2. per ipſum habemus acceſſum ambo in vno ſpiritu &c. & Ro. 3. An iudęorū deus tantum? Nonne & gētium? &c. Item illud fuit traditum patribus noſtris. ſed iſtud nobis. i. Apoſtolis qui Chriſtum in propria perſona vidimus. Deut. 5. Nō cū patribus noſtris iniuit pactū: ſed nobiſcū: qui in pñtiarū ſumus: & viuimus &c. Item illud per prophetas: ſed iſtud in filio. i. per filiū: q eſt dñs prophetarum. Ioan. 1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit &c. Et iſta occaſione Apoſtolus introducit eum eſſe filium.

Non eſt alius author noui, & veteris teſtamenti

Conſequenter oſtendit magnitudinē donationis Chriſti, cum dicit. QVEM conſtituit hęredem &c. quia vt dicitur Gal. 4. Si filius, & hęres per deū. In Chriſto aūt ſunt duę naturę. ſ. diuina & humana. Secundum ergo, q eſt filius naturalis, nō eſt conſtitutus hęres: ſed eſt naturalis: ſed inquātum homo factus, eſt filius dei. Ro. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem &c. Et ſcdm hoc eſt CONSTITVTVS hęres vniuerſorum:) ſicut verus filius patris. Mat. vlti. Data eſt mihi omnis poteſtas &c. Et hoc quātum ad totam creaturā, in qua accepit dominationem. Itē nō tantum quo ad vnum genus hominum, ſed vniuerſorū. ſ. tā iudęorū q̄ gentium. ps. Poſtula a me & dabo tibi &c.

In Chriſto nā diuina, & hūana, ſcdm quā eſt factus hęres vniuerſorum.

Conſequenter cū dicit. PER quē fecit & ſęcula.) Oſtendit virtutem operationis Chriſti: quare ſit conſtitutus hęres vniuerſorum: modo q ipſe ſit factus in tēpore: & hoc meruerit merito bonę vitę, ſicut dicit Fotinus: ſed q ęque omnia facta ſunt per ipſum, ſicut & p patrem. Per ipſum. n. fecit pater ſęcula. Sed ſciendum eſt, q iſta prępoſitio, p denotat cauſam actus. Sed hoc ē dupliciter. Vno modo, quia eſt cauſa factionis ex parte facientis: vt cū. ſ. caſuale, qui adiungitur, eſt cā actionis ſecundum q exit ab agente. Semper. n. factio eſt mediū inter faciens & factum. Poteſt ergo denotare circa agēs cauſam finalem, vt artifex operatur per lucrū. Aliquā do cauſam formalem: vt ignis calefacit per calorē. Aliquando vero cauſam efficientem: vt balliuus operatur per regem. Nullo iſtorum modorum eſt filius cauſa patris: q per illū operetur: ſicut nec q ab ipſo ſit. Aliquando vero cauſale eſt cauſa actionis, ſecundum q terminatur ad factum: vt artifex operatur per martellum. Martellus. n. nō eſt cauſa artificis, q agat: ſed eſt cauſa artificiato, q ab artifice procedat: vt ferro q recipiat operationem ab artifice: & ſic filius eſt cauſa facti. & pater operatur per filium. Sed numquid filius eſt minor patre? Non quia eadem virtus numero, & eodem modo eſt in patre, & in filio. Vnde dicit. PER quem fecit & ſęcula).i. operantem genuit & ſęcula. Sęculum dicit ſpacium rei tēporalis. SÆCVLA) ergo ſunt ſucceſſiones temporum. Non ergo fecit tantum temporaſempiterna: ſcdm q philoſophi aliqui dixerunt deum tm̄ feciſſe ſempiterna: ſed angelos creaſſe temporalia: ſed etiam fecit temporalia, quę vocat hic ſęcula. Infra. 11. Fide intelligimus aptata eſſe ſęcula. Io. 1. Omnia p ipm facta ſunt. In hoc ergo remouet errorem Manichęi dupliciter. Primo in hoc, q dicit eum authorem veteris teſtamēti. Secūdo q dicit ipſum feciſſe temporalia.

Error Fotini circa potētiā filii.

Ly per, denotat cām act° vel ex pte facientis vel facti

Filius habet eādē virtutē, & eodē mō cum patre.

† Qui cum ſit ſplendor glorię: expreſſa imago ſubſtantię illius: moderetur q; omnia verbo potentię ſuę: per ſemetipſum purgatione facta peccatorum noſtrorum: conſedit in dextra maieſtatis in excelſis. Sap. 7.

Qui cum ſit ſplendor glorię, & figura ſubſtātię eius, portanſq; oīa verbo virtutis ſuę: purgationem peccatorum faciens: ſedet ad dexterā maieſtatis in excelſis. Lec. II.

SVPERIVS oſtendit Apoſtolus Chriſti excellentiam, quantum ad originis proprietatem: quātum ad domini maieſtatem: & quantum ad operationis virtutem: hic oſtendit eius excellentiam, quantū ad glorię, & dignitatis ſublimitatem. Et pars iſta diuiditur in duo. Primo. n. oſtendit Chriſtum eſſe idoneum ad dignitatem iſtam. Secundo ponit ipſam dignitatem, ibi. SEDET ad dexterā &c.) Idoneitatem vero oſtendit ex duobus, quę reddunt aliquē idoneum ad aliquid magnum. vnum eſt facultas adminiſtrandi. aliud eſt induſtria, & ſtrennuitas exequendi. Primo ergo oſtēdit eius facilitatem. Secundo eius ſtrennuitatem. ibi. PVRGATIONEM peccatorū faciens &c). Circa primum ſciendum eſt, q tria requirunt, quę faciunt facilitatē ad dignitatem aliquam miniſtrandam. Primū quidem ſapientia, ne erret gubernādo. Eccle. 10. Eſt & aliud malum q vidi ſub ſole: & eſt ſtultum in dignitate ſublimi. Prouer. 8. Per me reges regnant. Secundum eſt generis proſapia, ne contēnatur pręcipiendo. Prouerb. vlti. Nobilis in portis vir eius, cū ſederit cum ſenatoribus terrę. Tertiū virtutis potentia in exequendo. Eccle. 7. Noli quęrere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et quantum ad iſta tria Apoſtolus oſtendit in Chriſto facilitatem ad dignitatē prędictā. Primo: quia non ſolū eſt ſapiens: ſed etiā ipſa ſapientia. Vnde dicit CVM ſit ſplendor glorię. Secūdo: quia non ſolū eſt nobilis: ſed & ipſa nobilitas: quia eſt FIGVRA ſubſtantię eius.) Tertio: quia non ſolum eſt potens: ſed & ipſa potentia. PORTANS oīa verbo. Tria autem ſunt, vt ſupra dictum eſt: quę faciunt hoīem idoneū, vt magnā dignitatē aſſequatur. Primum eſt ſapiētię claritas. Prouerb. 3. Gloriā ſapientes poſſidebunt. Et ideo oſtendit Chriſti ſapientiam dicens. QVI cum ſit ſplendor glorię.) Vbi eſt cōſiderandum q ſcdm Ambroſium gloria eſt clara cū laude notitia: quaſi q̄dā manifeſta notitia quę de bonitate alicuius habetur. Sed ſicut dr̄ Mat. 10. Nemo bonus niſi ſolus deus. Et etiā Luc. 18. Vnde ipſe eſt bonitas antonomaſice & per eſſentiā. Alia vero per participationē: ita ſoli deo conuenit gloria antonomaſice. Eſa. 42. Gloriā meā alteri non dabo. 1. Ti. 1. Regi autē ſęculorū immortali. inuiſibili, ſoli deo, honor, & gloria. Cognitio ergo diuinę bonitatis excellenter & antonomaſice dicitur gloria. i. clara cū laude notitia bonitatis diuinę. Iſta aliqualiter habetur ab homine: quia nunc cognoſco ex parte 1. Corinth. 13. Sed habetur excellentius ab angelis: ſed a ſolo deo perfecte. Deū enī nemo vidit vnquam. Io. 1. Verum eſt. nec angeli cōprehenſiue: ſed ipſe ſolus ſeipſum cōprehēdit. Ergo ſola cognitio dei de ſeipſo perfecte, dicitur gloria: quia perfe

Facilitas miniſtrandi dignitatē ex ſapientia: ex generis pſapia, & potētia virtutis, ī exequendo.

Gloria cōuenit Chriſto antonomaſice.

Notitia diuinę bonitatis triplex.

ctam

etiam noticiā habet & clariſſimā de ſeipſo. Quoniam autem ſplendor eſt illud, quod a fulgente primo emittitur. Sapientia vero eſt quiddam fulgens. Eccle. 8. Sapientia hominis lucet in vultu eius. Inde eſt, ꝙ prima conceptio ſapientię, eſt quaſi quidā ſplendor. Verbū ergo patris, quod eſt quidam cōceptus intellectus eius, eſt ſplendor ſapientię, qua ſe cognoſcit. Et ideo Apoſtolus filiū vocat ſplendor glorię. i. diuinę, clarę noticię, in qua oſtendit ipſum, non ſolū ſapientē: ſed ſapientiā genitā. Eſa. 62. Donec egrediatur, vt ſplendor, iuſtus eius &c. Scdm̄ iqd facit hoīem idoneū ad magnā dignitatē eſt generis nobilitas. Et hoc oſtendit eſſe in Chriſto: qa dicit ꝙ eſt FIGVRA ſubſtātię eius.) Decet. n. cum ſapientia eſſe nobilitatem in principe. Deut. primo. Tollite de tribubus veſtris ſapientes & nobiles: & cōſtituā eos pricipes &c. Figura hic ponitur pro charactere, vel imagine. q. d. IMAGO SVBSTANTIÆ.) Sciendum tamen, ꝙ licet imago dicat ſimilitudinē: nō tamē quęlibet ſimilitudo eſt imago. Albedo. n. in pariete non eſt imago albedinis meę: ſed imago ē ſimilitudo in ſpecie. Inter accidentia vero nihil ita eſt expreſſum ſignū ſpeciei, ſicut figura. Vnde qui deſcribit figuram animalis, deſcribit imaginem eius. Filius ergo, qui eſt imago inuiſibilis dei. Collo. 1. Proprie dicitur figura. Sed cuiuſ SVBSTANTIÆ EIVS.) Imago. n. alicuius eſt multiplex. Aliquando. n. eſt ſignum repræſentans ſpeciē, in nullo cū ipſo cōueniens: ſicut imago hominis in pariete, quę in nullo habet verā ſpeciē hominis. Aliquando vero aſſimilatur ei in ſpecie: non tantū in repręſentando: ſed etiā in eſſendo: ſicut filius eſt imago vera patris. Gen. 5. Adam genuit filiū ad imaginē ſuā. Vnde dicit Auguſtinus: ꝙ filius eſt imago patris: quia aſſimilatur patri in natura ſpeciei: ſicut filius eſt imago regis. Dicit ergo ꝙ eſt FIGVRA ſubſtantię. Sed quare non dicit, ꝙ eſt figura naturæ? Quia poſſibile eſt, ꝙ natura ſpēi multiplicetur ad multitudinē indiuiduorū in cōpoſitis ex materia & forma. Vnde filius Socratis non habet eādem naturā numero cum patre ſuo. Subſtātia vero nō quā multiplicatur. Non enim alia eſt ſubſtantia patris alia filii. Nec enim diuiditur ſecundum diuerſa indiuidua. Quia ergo vna & eadem eſt numero natura ſ. patre & filii deitideo non dicit naturę, quę diuiditur: ſed ſubſtantiæ indiuiſibilis. Io. 10. Ego & pater vnū ſumus & 14. Ego in patre, & pater in me eſt. Tertium qd facit hominē idoneū, eſt virtus, & poteſtas. Vnde Eccle. 7. Noli quęrere eſſe iudex, niſi valeas virtute irrūpere iniquitates &c. Et ideo oſtendit virtutē, cū dicit. PORTANS QVE omnia verbo virtutis ſuę.) Propriū autē principum, & potentum eſt portare. Iob. 9. Sub quo curuantur, qui portant orbē. Ipſe ergo portat. Sed videndum eſt quid portat, & quo, vel per quid. Quantum ad primū ſciēdū eſt, ꝙ id, ꝙ de ſe nec ſtare, nec ambulare pōt, indiget portari. Oīs autem creatura de ſe, nec ſubſiſtere, nec operari poteſt. Primū patet: quia remota cauſa, remouetur effectus. Deus autē eſt cauſa oīs ſubſiſtētię: nec tantū eſt cauſa ſubſiſtentię rei, quantū ad fieri ſicut domificator eſt cauſa fieri domus. Et ſicut ad abſentiā domificatoris: ceſſat fieri domus: & ad abſentiam ſolis, ceſſat & fieri, & eſſe luminis in aere: ita ad ſubtractionem virtutis diuinę, ceſſat, & eſſe, & fieri: & ſubſiſtere, oīs creaturę. Portat ergo oīa, quātū ad ſuū eſſe. Portat etiā oīa, quantū ad operari: quia ſubtracta influentia ei⁹, ceſſat oīs motiu cāſū ſecūdarū: cū ipſe ſit cā prīa: & cauſa prīa plus influit, q̄ ſcđa. Iob. 38. Super quo baſes illius ſolidatę ſunt. Sic ergo patet, ꝙ oīa portat. Sed per quid portat? VERBO virtutis ſuę.) Quia. n. Apoſtolus loquēs de creatione rerum, dixit, ꝙ deus omnia fecit per filium: quia. ſ. dixerat per quē fecit & ſęcula. Ille autem per quē aliquis operatur, non videtur virtute ſua operari, ſed virtute eius, qui per eum operatur: ſicut balliuus per quem rex operatur, non operatur virtute propria. Ergo per hoc videtur, ꝙ filius non operetur virtute propria. Ideo dicit Apoſtolus ꝙ portat oīa verbo virtutis ſuę: quia cū idē ſit cauſa eſſendi & cōſeruandi: cum dicit ꝙ filius virtute ſua eſt cauſa conſeruationis, oſtendit, ꝙ etiam eſt cauſa eſſendi. Sed nunquid nō virtute patris? Vtiqꝫ. & eius virtute: quia eadem eſt virtus vtriuſqꝫ. Operatur ergo & virtute propria, & virtute patris: quia virtutē ſuā habet a patre. Nec tamen dicit Apoſtol⁹ virtute ſua: ſed verbo virtutis ſuę ad oſtendendum ꝙ ſicut pater oīa per verbū ꝑduxit. ṗs. Ipſe dixit, & facta ſunt &c. In quo oſtenditur maxima virtus patris: ita filius eodem verbo, ꝙ eſt ipſe, oīa fecit. Et in hoc oſtendit Apoſtolus potentiam virtutis ſue: quia eādem habet cū patre: qa eadē operatur, & per idē, quo ille. Sed tūc eſt dubiū: qa pater, cū dicit, producit verbū. Ergo filius cū dicit, produceret verbū: & ſic verbi eſſet verbum. Et ad hoc dicūt Græci: ꝙ ſicut filius ē imago patris, ita ſpiritusſanctus eſt imago filii. Et ſic expoſuit Baſilius. PORTANS verbo virtutis ſuæ. i. ſpiritu ſancto. Nam ſicut filius eſt verbum patris: ita vt dicunt ſpiritusſanctus eſt verbum filii. Et ideo per ipſum facit filius, ſicut per filium, pater. Veruntamen proprie loquendo verbū non dicitur, niſi quod procedit, vt cōceptus ab intellectu, ad quod ſequitur procedere in ſimilitudinē ſpeciei. Spiritus autem ſanctus & ſi ſit ſimilis, non tñ hēt hoc ex modo ſuę proceſſionis: quia non procedit, vt conceptus ab intellectu, ſed vt amor a voluntate. Aliter autem exponit gloſa. VERBO virtutis ſuę). i. imperio ſuo. Sed hic adhuc eſt dubium: qa imperium, vel eſt exterius per vocē ꝓlatum: & hoc non poteſt dici: quia nihil eſt extrinſecum a natura diuina procedens a filio: per quod oīa portētur. Vel illud imperium eſt interius in corde conceptum: ſed nec etiam hoc poteſt ſtare: quia nihil in mente dei concipitur, niſi verbū ęternū. Ergo iſtud imperiū ſic cōceptū in mēte filii eſſet verbum ęternum: & ſic eſſent duo verba ęterna: qđ nephas eſt dicere. Ideo ad argumentū eſt dicendum: ſicut exponit Aug. illud Io. 12. Sermo quē locutus ſum: ille iudicabit eum. i. Ipſe ego, qui ſum verbū patris, iudicabo eū. Et ſimiliter in propoſito verbū virtutis. i. in ſe ipſo, qui eſt verbum virtuoſum. Per iſta ergo tria, oſtendit tria de Chriſto. Per hoc. n. ꝙ eſt ſplendor oñdit eius coęternitatē cū patre. In creaturis. n. ſplendor eſt coęuus: ſed ille eſt coæternus: & hoc eſt cōtra Arrium. Sed cum dicit imago ſubſtantiæ. Oſtendit eius conſubſtantialitatem: quia. n. ſplēdor non eſt eiuſdē naturę cū re ſplendente: ne forte aliquis credat, ꝙ non ſit ſimilis in natura: dicit ꝙ eſt imago vel figura ſubſtantiæ. Sed qa filius & ſi ſit eiuſdem naturę cū patre: ſi tamen ſit infirmus, deficit a virtute patris. Et iō ſubdit. PORTANS omnia verbo virtutis ſuę) Apoſtolus ergo in his tribus commendat Chr̄m. a tribus. ſ. a coęternitate: a conſubſtantialitate, & ab ęqualitate poteſtatis.

Deinde cum dicit. PVRGATIONEM peccatorū faciens &c.) Oſtendit, ſecūdum qđ facit ad idoneitatem dignitatis eius: ſ. ſtrennuitas & induſtria, quā habuit ī operando. Fuit. n. hoc magnę induſtrię: vt quod ei cōpetebat ex natura, qua deus eſt: ipſe meruerit per paſſionem in natura aſſumpta. Vnde Phil. 2. Factus ē obediens vſqꝫ ad mortē: propter quod & deus exaltauit illū &c. Purgare ergo peccata, & ſi cōueniat ei ex natura diuina: tñ cōuenit ei ēt, ex merito paſſionis. Vnde eccle. 47. Chriſtus purgauit peccata eius &c. Matt. 1. Ipſe enī ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum.

Conſequenter cū dicit. SEDET ad dexteram &c.) Subiungit ipſam dignitatem. q. d. Nō videtur indecēs, ſi ſedet &c. quia eſt ſplendor, & figura, & portat omnia &c. In verbo autem ſeſſionis tria ſolēt importari. Vnū eſt ſedentis authoritas Iob. 29. Cūqꝫ ſederem quaſi rex circunſtante exercitu &c. In diuina autem curia multi aſſiſtunt: quia Danie. 7. Milia milium miniſtrabant ei. & decies centena milia aſſiſtebant ei. Sed nullus legitur ibi ſedere. Quia omnes ſunt ibi ſerui, & miniſtri. Infra eodem. Oēs ſunt adminiſtratorii ſpiritus, ī miniſteriū miſſi &c. Sed ſolus iſte habet regiā dignitatē. Dan. 7. Et vſqꝫ ad antiquum dierū venit &c. Et poſtea ſequitur. Et dedit ei poteſtatē: & honorē, & regnū &c. Mat. 25. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua: & omnes angeli eius cū eo: tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuę. Et poſt ſequitur. Tunc dicet rex his &c. Secundum eſt ſedentis ſtabilitas. Luc. vlti. Sedete in ciuitate &c. Dan. 7. Poteſtas eius poteſtas ęterna &c. Infra. 13. Chriſtus Ieſus heri, & hodie, ipſe, & in ſęcula. Item aliquādo ſedere importat humilitatē: quia ſedens inferior eſt ſtantibus. ṗs. Tu cognouiſti ſeſſionem meā &c. Et ſic nō ac-

Chriſtus eſt ſplēdor glīe.

Imago quid.

Quare nō eſt figura naturę.

Subſtātia eſt.

Portat oīa quo ad eſſe, & operari.

Aliud eſt dicere verbo virtutis ſuę: & aliud virtute ſua.

Verbū a verbo nō ꝑducitur.

Filius coęternus, conſubſtantialis & ęquipotēs cū patre.

Sedere importat authoritatem, ſtabilitatem, & humilitatem.

Sedere & ſtare ſimilitudinarie hic accipitur vel ꝓpter imobilitatē vel ꝓpter vtilitatem.

Ad dexterā vel ꝑ equalitate vel ꝑ potioribus bonis

Quid maieſtas.

cipitur hic:ſed primis duobus modis. Sed cōtra Act. 7. Ecce video cœlos apertos, & Ieſum ſtantē &c. Et dicendum eſt ꝙ ſedere, & ſtare, & huiuſmodi diſpoſitiões de deo dicūť, ſcdm ſimilitudinē. Et iō ſcdm diuerſa dicitur & ſedens & ſtans. Sedens quidē ꝓpter immobilitatem, ſed ſtans ꝓpter vtilitatē ad fortiter reſiſtendū. Vñ ſtabat quaſi paratus iuuare Stephanū in agone conſtitutum. Sed addit Apoſtolus, ꝙ SEDET ad dexterā) ꝙ ſi referatur ad diuinā naturam, eſt ſenſus: ad dexteram. i. ad æqualitatem patris. Si vero ad humanam, eſt ſenſus ad dexterā. i. in potioribus bonis patris. Mat. vl. Sedet a dextris dei. ꝑs. & Mat. 22. Dixit dñs dño meo, ſede a dextris meis. Sed inter eos, qui habēt aſſeſſores: quidam ſunt ſimpliciter maiores: vt rex, vel imperator. quidam vero nō ſimpliciter maiores: ſed ſecundum qd, vt ꝑpoſiti, vel baliui. Sed Chriſtus nō ſedet ad dexterā alicuius inferiorū iudicū, ſicut alicuius ꝑpoſiti, vel baliui: ſed ſimpliciter maioris: qa ad dexterā maieſtatis. Maieſtas ꝓprie eſt ſumma poteſtas. Eſa 6. Plena erat omnis terra maieſtate eius &c. Prouerb. 25. Qui ſcrutator eſt maieſtatis opprimetur a gloria. Chriſtus autē & ſi ſic ſedeat ad dexterā maieſtatis: habet tamē & ipſe maieſtatem: quia habet eandem cum patre. Mat. 25. Cū venerit filius hoīs in maieſtate ſua &c. Luc. 9. Hunc filius hominis erubeſcet, cū venerit in maieſtate ſua, & patris. Dicit etiā non ſolum maieſtatis: ſed etiam IN EXCELSIS). ſ. ſuper omnem creaturā. Eccle. 24. Ego in altiſſimis habito &c. Sic ergo ſedet in excelſis: quia eleuatus eſt ſuper oēm creaturā. ꝑs. Quoniā eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Et ſcdm ꝙ dicit Chryſoſtom⁹ Apoſtolus in loco iſto tenet modum, volentis inſtruere paruulū, q non ſtatim ꝓponit ei ſumma: ſed paulatim perducit eum, modo loquēdo ardua: modo proponendo infima: ita etiam modo ꝓponit diuina, cum dicit. IN FILIO.) modo humana, cum dicit. QVEM conſtituit heredem &c.) & ſic de aliis: vt patet in Gloſſa.

Tanto præſtantior factus angelis; quāto excel
lentius præ illis ſortitus eſt nomen. Nam cui di
Pſal. 2. xit vnquam angelorum. † Filius meus es tu
Act. 13. ego hodie genui te? Ac rurſum. † Ego ero ei pa
2. Reg. 7. ter: & ille erit mihi filius. Rurſum autem: cū in
ducit primogenitum in orbem terrarum, dicit.
† Et adorent eum omnes angeli dei. Et ad ange
Pſal. 96. los quidem dicit. † Qui creat angelos ſuos ſpi
Pſal. 103. ritus: & miniſtros ſuos ignis flammam.

Tanto melior angelis effectus: q̄to differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum: filius meus es tu: ego hodie genui te? Et rurſum. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terre: dicit. Et adorēt eum omnes angeli dei. Et ad angelos quidem dicit. Qui facit angelos ſuos ſpiritus: & miniſtros ſuos flammam ignis. Lec. III.

SICVT ſcriptum eſt Apoſtolus in toto cap̄. intendit ꝑferre Chriſtum angelis, q̄tum ad excellētiā: vñ poſuit quatuor pertinentia ad excellentiā Chriſti. ſ. q̄tum ad originē, quia filius. q̄tum ad dominationē, qa heres q̄tum ad operationē, quia ipſe fecit ſecula. Quantum ad honorem, qa ſedet ad dexterā maieſtatis. Modo apoſtolus in parte iſta oñdit, ꝙ Chriſtus q̄tum ad iſta quatuor, excedit angelos. Et primo q̄tum ad filiationē. Secundo q̄tum ad dñationē, ibi. ET CVM iterū introducit &c.) Tertio q̄tum ad operationē creationis, ibi. ET TV in principio dñe terram fundaſti &c.) Quarto q̄tum ad partis cōfeſſionē, ibi. AD QVEM autē angelorum &c.) Circa primū duo facit: qa primo ꝑmittit intentū. Secūdo ꝓpoſitū ꝓbat, ibi. CVI .n. dixit. &c.) Dicit ergo. TANTO melior). i. ſanctior, & deo ꝓpinquior in quo ponit excellētiā Chři ad angelos. Ephe. 1.

Cōſtituens eum ad dexterā ſuā in cœleſtibus, ſup omnem principatū, & poteſtatem &c. Sed tunc oritur queſtio, quomodo Apoſtolus hoc intelligit? vtrum ſecūdū diuinam naturam vel humanā? quia ſecūdū diuinam non videť verū: quia ſecundum illam genitus eſt, nō factus: ſecundū vero humanam, nō eſt melior angelis: vt infra. 2. cap̄. Eum autē. qui modico q̄ angeli &c. Et dicendum eſt. ꝙ Chriſtus ſecūdum humanā naturā, duo habuit in vita iſta. ſ. infirmitatē carnis: & ſic fuit minor Infra. 2. cap. EVM qui modico &c.) Item habuit gratię plenitudinē. & ſic etiā in humanitate maior fuit angelis in gratia, & gloria. Io. 1. Vidimus eū, quaſi vnigenitum a patre plenū grę & veritatis. Sed hic nō eſt intellectus. Apoſtolus. n. non intelligit, ꝙ melior fuerit q̄tū ad gratiā: ſed propter vnionem humanę naturę ad diuinam: & ſic dr̄ factus, inq̄tum per illius vnionis factionē peruenit ad hoc. Et iō ſubdit. QVANTO differenti⁹ prę illis nomē hereditauit.) Et q̄tū ad hoc nomen, oſtēdit differentiā q̄tum ad tria. ſ. q̄tum ad nominis ſignificationē: quia ꝓpriū nomē angeloꝝ eſt: ꝙ dicunť angeli, quod eſt nomē miniſtri. Angelus. n. idem eſt qd nuncius. Nomen autē Chriſti eſt: ꝙ dicitur filius dei: & hoc nomen eſt valde differentius ab illo: qa quātācunq; differentiam ponis, adhuc eſt maiorem dare, cū diſtent in infinitum. Prouer. 30. Quod nomē eius? & qd nomen filii eius ſi noſti? Eſt. n. nomen filii eius: ſicut & patris, incomprehenſibile. Phil. 2. Et dedit illi nomē, qd eſt ſuper omne nomen &c. Sed forte dices, ꝙ etiā angeli dicuntur filii dei. Iob. 1. & 2. Et dicendū eſt, ꝙ ſi dicunť filii dei, hoc nō eſt eſſentialiter, & per naturam: ſed ꝑ quādam ꝑticipationem. Ipſe autē eſt eſſentialiter filius dei & ideo habet nomen differentius prę illis. & hoc eſt ſecūdum: quia differūt q̄tum ad modū. ꝑs. Quis eſt ſimilis deo in filiis dei. q. d. Nullus ꝑ naturā. Quātū ad tertium dicit, ꝙ illud nomē hereditauit. Hereditas. n. cōſequitur originē. Vñ Chriſtus ꝙ filius ſit, habet ea origine, & per naturam: angeli autē ex dono gratię. Mat. 21. Hic eſt heres. Vñ ipſe nomē hereditauit: nō autem angeli: & hęc eſt tertia differentia.

Angelus Quo ad nomen: qa fili⁹ dei ꝑ eſſentiā & quo ad hereditatem.

Q̄ ſo Chriſt⁹ maior vel minor angelis dicitur.

Deinde cum dicit. CVI .n. angeloꝝ &c.) Probat qd dixit: & primo agit de noīe, ſcdm ꝙ cōuenit Chriſto ſecūdum diuinitatē. Scdo ſecundū humanitatē, ibi. ET RVRSVM.) EGO VERO &c.) Quātū ad primū inducit authoritatem. ꝑs. Dñs dixit ad me &c. Et hoc eſt CVI .n. angeloꝝ &c.). q. d. Nulli angelorum dicta ſunt hęc verba: ſed tātū Chriſto. Vbi tria poſſunt notari. Primo modus originis, in verbo dixit. Secūdo ſingularitas filiatiōis, ibi. FILIVS meus es tu.) Tertio eius authoritas ibi. EGO HODIE &c.) Modus iſte nō eſt carnalis: ſed ſpiritualis, & intellectualis. Deus. n. ſpiritus eſt. Ioan. 4. Et ideo nō generat carnaliter: ſed ſpūaliter, & intellectualiter. Intellectus autē dicendo generat verbum: qd eſt cōceptus eius: & ideo ſignāter dixit, ꝙ DOMINVS dixit ad me). i. pater dixit filio. Dicere ergo intellectus patris, nihil aliud eſt. q̄ in corde verbum concipere. ꝑs. Eructauit cor meū verbum bonū. Iob. 33. Semel loquiť. & ſecūdo id ipſum nō repetit &c. Eccle. 24. Ego ex ore altiſſimi prodii. Sed q̄tum ad ſecundū generatio iſta ē ſingularis: quia dicit. FILIVS meus es tu) q. d. Et ſi multi alii filii dicunť: tamen eſſe filiū naturalem eſt ſibi ꝓprium: alii autē dicunť filii dei: quia ſunt participes verbi dei. Io. 10. Illos dixit deos, ad quos ſermo dei factus eſt: ſed Chriſtus eſt ipſum verbū. Mat. 17. Hic eſt filius meus dilectus. Sed q̄tum ad tertiū, iſta generatio non eſt temporalis, ſed ęterna. QVIA hodie genui te. Differt autē tempus ab æternitate, quia tēpus variatur ſicut motus: cuius mēſura eſt in variatione, & ſucceſſione. Et ideo noīatur per ſucceſſionem ꝑteriti, & futuri. Æternitas autem eſt mēſura rei immobilis: & ideo nō eſt ibi variatio per ſucceſſionē: ſed ſemp eſt pręſens & ideo denotať per aduerbiū pręſentis tēporis. ſ. hodie. Verū qa illud qd fit: quia nōdū eſt incompletū, per conſequēs eſt: qd autē factū eſt, cōpletū eſt: & ita perfectū. Et ideo nō dicit genero te: SED GENVI) qa ꝑfectus eſt. Sed tamē ne puteť eſſe generatio eius tota in pręteritione, & per cōſequens in defitione, addit hodie: vt ſit ſenſus: ꝑfectus es filius: & tamē generatio tua ęterna ē, & ſemper a me generaris: ſicut lumen in aere ꝑfectum eſt: &

Dicere intellectum

Aeternitas ſine variatiōe.

eſt: & tamen ſemper procedit a ſole. Mich. 1. Egreſſus eſt a principio a diebus æternitatis. ps. Ex vtero ante luciferum genui te.

Conſequēter cum dicit. ET RVRSVM &c.) Propoſitum oſtēdit, ſcd'm q; cōuenit Chriſto ſcd'm humanitatem: & hoc per aliam authoritatē. & ſcd'm Glo. illud dicitur in Eſa. EGO ERO illi in patrem.) Sed tamē nō inuenitur aliquid huic ſimile in Eſaia, niſi illud. Et filius datus eſt nobis. Sed. 2. Reg. 7. & 1. Paralip. 28. Habentur iſta eadem verba dñi dicentis ad Dauid de Solomone, p quem figurabatur Chriſtus. Sciendū eſt autē, q; in veteri teſtamento, quędā dicunt̄ de eo, qđ eſt figura, non inq̄tū quędā res: ſed inquātū eſt figura: & tūc non exponitur de illo, niſi inquantū refertur ad figuratū. Verbi gratia in ps. q̄dam dicunt̄ de Dauid, vel de Solomone, inquantū figurabant Chriſtum tantum: quędam vero etiā: ſecundū q; ſunt hoīes quidam: & iſtorum dicta de ipſis poſſunt exponi & de Chriſto: ſicut illud. Deus iudicium tuū regi da: quia illud pōt conuenire Solomoni. Illa vero quę dicunt̄ de ipſis, inq̄tum ſunt figura, nunq̄ de ipſis poſſunt exponi, ſicut illud. Et dominabit̄ a mari vſq; ad mare &c. qa nullo modo verificari poteſt de Solomone. Sic & in ꝓpoſito: licet iſta dicta ſint de Solomone: tamē poſſunt exponi de Chriſto, q præfigurabat̄ per illum. Dicit ergo. ERO.) quod eſt futuri tēporis ad denotandū, q; incarnatio filii futura erat in tēpore. Gal. 4. At vbi venit plenitudo tēporis &c. Supra vero cū loquebat̄ de æterna generatione, dixit. ES TV.) quaſi ſine motu. Hic autē cū loquit̄ de temporali, dicit. IN FILIVM) quod denotat terminū alicuius motionis. Aſſumptio. n. importat motum in filiationē. Et qa oīs motio fit per operationē alicuius, terminatā ad aliquē effectū: ideo primo ponit operationē facientis: quia non virtute humanitatis facta ē aſſumptio: ſed diuinitatis, cum dicit. EGO ERO illi in patrem. i. aſſumā eum ad vnionem perſonę filii. Et ſubiūgit effectum conſecutum: qa ſ. eſt exceptus in vnitatē perſonalē filii. ERIT mihi in filiū.) De primo dicit̄ Luc. 1. Virtus altiſſimi. ſ. facientis aſſumptionem, obumbrabit tibi. De ſecundo. Ro. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundū carnē.

Deinde cū dicit. ET CVM iterū &c.) Agit de dñatione Chriſti, qua eſt hęres vniuerſorum. Vbi tria facit: quia primo oñdit dñium eius, & pcipue ſuper angelos. Secūdo ponit rationē dominii illius, ex parte angeloꝝ. ibi. ET AD angelos quidē &c.) Tertio ex parte Chriſti, ibi. AD FILIVM autem, Thronus tuus &c.) Quātum ad primū inducit authoritatē. ps. Cū dicit. ADORATE eum oēs angeli eius, hoc habet̄ in ps. Dñs regnauit exultet &c. Adoratio. n. non fit, niſi dño. ergo ſi angeli eū adorāt dñs illoꝝ eſt. Volēs Apoſtolus inducere hanc authoritatē. Primo tangit intentionē Pſalmiſtę, cum dicit. ET CVM iterū introducit &c.) vt Pſalmiſta loquatur de aduentu Chriſti in mundū. Et ideo dicit. ET CVM ſcriptura introducit). i. introducēdū dicit, primogenitū &c. q. d. Iam dictū eſt, q; Chriſtus eſt filius pręangelis. ergo eſt principaliter a patre genitus. Eſt ergo dicendus primogenitus. Ro. 8. Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus &c. Hic autē primogenitus debebat introduci in vrbem &c. Et vide, q̄ ordinate loquatur Apoſtolus. Primo. n. dicit ipſum a patre, ibi. EGO ERO &c. Secūdo aſſumptum in vnitate perſonæ ibi. ET IPSE erit mihi in filiū. Sed modo ꝓponit eū in notitiam hoīum. Vocat autem incarnationē, introductionē in mundū. Sed cōtra. Ipſe Chriſtus vocat eā exitū. Io. 16. Exiui a patre, & veni in mundum &c. Et dicēdū eſt, q; exitus, eſt etiā introductio: ſicut ſi aliquis reconciliandus ſit principi, primo exit ad eū mediator, & poſt introducit eū. Simile habetur. 1. Reg. 10. de Dauid ad Ionathan. Sic Chriſtus mediator dei & hoīum, primo exiit ad hoīes: & poſtea introduxit eos recōciliatos. Infra. 2. Qui multos filios adduxerat in gloriā &c. Vel INTRODVCIT) id eſt inducit eum: vſq; in corda hoīum: quia ſcriptura loquēs de aduentu Chriſti, dicit eum ſuſcipiendū intra corda hoīum. Iſta autē receptio fit per fidem. Ephe. 3. Habitare Chriſtū per fidem in cordibus veſtris. ps. Annunciate inter gentes gloriam eius &c. Quādo. n. ſcriptura dicit, q; gentes debēt credere. dicit, q; Chriſtus intratus eſt in corde ipſorū. Hoc autem qđ dicit. ITERVM) multipliciter exponitur. Dicit. n. Chryſoſtomus, q; de incarnatione verbi, q̄ dicitur introductio, nō loquitur ſcriptura ſemel: ſed iterū atq; iterū. Vel aliter: qa ipſe primo erat in mūdo, per potentiam diuinitatis, inuiſibiliter: ſed ITERVM) introducit eum in mundū, ſecundū pñtiam humanitatis, viſibiliter. Vel aliter, qa ſupra dixerat: ero illi in patrem. ſ. aſſumā in vnitatē perſonalem mei. Et cū ITERVM) introducit eum. ſ. iſtum primogenitū, & aſſumptū ad vnitatē perſonę: qa nō ſufficeret dicere, q; introducitur niſi dicat̄, qualiter introducatur: qa non quaſi vnus de mundo: nec ſicut angeli, ſed ſuper omnes. Ideo dicit. ADORENT eum oēs angeli.) Neę. 9. Exercitus cœli te adorat. Apoc. 7. Omnes angeli ſtabant in circuitu throni, & ceciderunt. & adorauerunt &c.

Deinde cum dicit. ET AD angelos &c.) Ponitur ratio ex parte angelorum, quare eum adorant. q. d. Iuſtū eſt, q; adorent: qa ſunt miniſtri. Vnde dicit. QVI facit angelos ſuos ſpūs, & miniſtros ſuos flāmam ignis.) Deus. n. aliquādo operat̄ illuminando intellectū. Io. 1. Illuminat oēm hominē &c. Aliquando vero mouet ad opus. Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Et primū facit deus in nobis, mediantibus angelis. ps. Illuminās tu mirabiliter a mōtibus æternis. Secūdum etiam facit in nobis, ipſis mediantibus: ſicut dicit Dionyſ. 4. cap. cœleſtis hierarchię. Inq̄tum ergo illuminat p ipſos, dicunt̄ nuncii. Nuncii. n. eſt, nunciare ea, quę ſunt in corde dñi ſui: Inquantū vero ſunt mediatores opeꝝ diuinoꝝ, dicunt̄ miniſtri. ps. Miniſtri eius, qui faciunt voluntatem eius. Sunt ergo nuncii & miniſtri: ſed quales ſunt, deſcribit eos per duas res corporales, maxime ad hoc idoneas. Vna eſt aer, cuius ꝓprietas multū conuenit nuncio. miniſtro autē proprietas ignis. Aer. n. eſt receptibilis luminis & impreſſionis. Item optime reddit recepta. Item habet velocem motū. Hęc autem debet habere bonus nūcius: vt. ſ. bene recipiat dicta: bñ referat recepta, & vtrunq; velociter faciat. Iſta bene conueniunt angelis. Optime. n. recipiūt diuinas illuminationes. Sunt. n. angeli ſpecula munda ſecūdum Dionyſ. Mat. 18. Angeli eoꝝ in cœlis &c. Item optime reddunt, quod ſignificatū eſt. Apo. 1. Significauit deus, quę oportet fieri cito, loquēs per angelū ſuum ſeruo ſuo Ioanni &c. Itē ſunt veloces. Eſa. 18. Ite angeli veloces &c. Iſti autem dicunt̄ ſpūs qa omnis ſubſtātia inuiſibilis, dicitur ſpiritus. Vnde & aer, dicitur ſpiritus. Itē ſunt ignis, inquantum miniſtri. Ignis autē inter omnia elemēta eſt maxime actiuus, & efficax ad agendum. Vnde in ps. de angelis, vbi dicuntur miniſtri eius, ibi additur. ET MINISTROS tuos ignem vrentē.) Item ignis calorem cauſat, per quod deſignat̄ charitas. Cañ. 8. Lampades ignis atq; flammaꝝ. Vnde deſcribunt̄ in igne, & dicuntur Seraphin. Eſa. 6. Item ignis ſemp mouet̄ ſurſum: ita angeli & boni miniſtri oīa, quę agunt, ſemper referunt in gloriam dei: & ſicut patet de angelo Thobię. 12 Benedicite deum cœli &c. Non dicit benedicite me: ſed deum cœli. Non ſic de malo angelo, qui dicit. Mat. 4. Si cadens adoraueris me. Sed angelus bonus, tanq̄ bonus miniſter, dicit. Apoc. vlt. Vide, ne feceris, deū adora.

Angeli dicūt nuncii & miniſtri, ſecūdū diuerſa.

Ad filium autem. † Thronus tuus deus in ſæculum ſæculi: virga rectitudinis: virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te deus: deus tuus, oleo exultationis vltra conſortes tuos. Pſal. 44.

Ad filium autem. Thronus tuus deus in ſæculum ſæculi: virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: ꝓpterea vnxit te deus, deus tuus, oleo exultationis, præ participibus tuis. Lec. IIII.

SVPRA probauit Apoſtolus per authoritatē, angelos eſſe miniſtros: hic ꝓbat hoc per ratiōnē, ſumptā ex parte ipſius Chriſti. Vnde intēdit hic ꝓbare regiam dignitatē Chriſti. Vbi duo facit. Primo. n. cōmendat regiam dignitatem ipſius Chriſti. Secundo eius ad illam

dignitatem oſtendit idoneitatem, ibi. PROPTEREA
vnxit te deus &c.) Circa primũ tria facit. Primo cõmen
dat Chriſti regiã authoritatem. Secundo eius regiminis
æquitatem ibi. VIRGA directiõis &c.) Tertio regimi
nis bonitatẽ ibi. DILEXISTI iuſtitiam &c.) Dicit er/
go. AD FILIVM autẽ. Dicit. THRONVS tuus &c.)
Et ſunt verba dei patris, loquẽtis per linguã prophetę.
ſicut per calamum ſcribę. Dicit ergo. O DEVS) fili

Thronus regis, cathedra magiſtri, ſedes iudicis.

THRONVS tuus &c. In quo denotatur regia maieſtas.
Eſt.n. thronus regis ſedes: ſed cathedra, magiſtralis: tri
bunal autẽ ſedes iudicis. Cõpetit. autẽ thronus Chriſto
ſecũdum naturã diuinã, inq̃tũ eſt deus. ps. Res omnis
terrę de⁹: ſed ſcd̃m q̃ homo cõuenit ſibi ex merito paſ/
ſionis, victorię, & reſurrectionis. Apoc. 3. Qui vicerit,
dabo ei ſedere mecũ in throno meo: ſicut ego vici, & ſe/
di in throno patris mei cũ eo. Hic thronus eſt ppetuus.
Luc. 1. Et regni eius non erit finis. Dañ. 7. Poteſtas eius,
poteſtas æterna. quę nõ auferetur &c. Patet autẽ, q̃ re-
gnum illud eſt æternũ. & inquantũ ſibi cõuenit ex na/
tura: quia eſt deus. ps. Regnũ tuũ regnum oium ſęcu/
lorum &c. Item inquantũ ſibi cõuenit vt homo: & hoc
duplici ratione. Vna, quia regnũ illud non ordinatur
ad temporalia, ſed ad æterna. Io. 18. Regnum meũ nõ
eſt de hoc mundo. Ad hoc.n. regnat, vt hoies dirigat ad
vitam æternã. Nõ autem ſic eſt de regno hoium. vñ re/
gnum illorum finitur cum vita pręſenti. Alia ratio eſt
quia eccleſia, quę eſt regnum eius, durat vſq; ad finem
mundi: & tunc tradet Chriſtus regnum deo & patri cõ
ſumandum, & perficiendum.

Conſequenter cõmendat regnum eius ab æquitate,
cum dicit. VIRGA directionis &c.) Cõuenienter aũt
deſcribitur regnũ per virgam. Differt.n. per regimẽ ty/

Dña inter regimẽ tyrãnicum & regiũ Rex ẽ, pater & paſtor.

rannicum a regimine regis: qa regimen tyrãnicum eſt
ad vtilitatẽ ſuam, cum grauamine ſubditoꝝ. Regimen
autem regis principaliter ordinatur ad vtilitatẽ ſubdi/
torũ: & ideo rex eſt, pater, & paſtor. Paſtor.n. nõ corri/
git cũ gladio, ſed cum virga. ps. Viſitabo in virga iniq/
tates eorum. Item paſtor vtitur virga in directione gre
gis. Mich. 7. Paſce populum tuum in virga tua. Virga
etiam ſuſtentat infirmos. ps. Virga tua & baculus tuus
ipſa me cõſolata ſunt. Item virga cõturbat hoſtes. Nu.
24. Conſurget virga de Iſrael: & percutiet duces Moab.
Sed eſt virga æquitatis. Eſa. 11. Arguet in æquitate pro
manſuetis terrę. Sed ſciendũ eſt, q̃ aliquãdo aliquis re
git in rigore iuris: ſicut quãdo ſeruat ea, quę iuſta ſunt
ſecundũ ſe. Contingit autẽ, q̃ aliquid de ſe iuſtũ eſt: qd̃
tamen cõparatũ ad aliquid, inducit detrimentũ, ſi ſer/
uetur: & ideo oportet, q̃ ius cõmune ad hoc applicetᷣ:
& ſi hoc fiat, tunc eſt regimẽ æquitatis. Regnum veteris
teſtamenti erat ſecundũ rigorem iuſtitię. Act. 15. Onus
quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus. Sed
regnũ Chriſti eſt regnum æquitatis & iuſtitię: qa in ip/
ſo nõ imponitur, niſi ſuauis obſeruãtia. Mat. 11. Iugum
enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

Conſequenter cum dicit. DILEXISTI &c.) Bonita
tem regentis cõmendat. Quidam.n. ſeruant æquitatẽ
nõ tamen ꝓpter amorẽ iuſtitię: ſed magis ꝓpter timo
rem, vel gloriã, vel metum, & tale regimen non durat.
Sed iſte ſeruat æquitatẽ ꝓpter amorẽ iuſtitię. Dicit er/
go. DILEXISTI iuſtitiã &c. q.d. Hoc q̃ virga eſt ęqua
& directa: hoc eſt quia dilexiſti iuſtitiã. Sap. 1. Diligite
iuſtitiã, qui iudicatis terram. Nõ autem eſt iuſtus, q nõ
amat iuſtitiam. Mat. 5. Beati qui eſuriunt, & ſitiũt iuſti
tiam &c. Sed aliqui quidẽ diligunt iuſtitiã: ſed ſunt re/
miſſi in correctione iniquitatis: ſed Chriſtus odit. i. re/
probat iniquitatẽ. ps. Iniquos odio habui. Sap. 14. Sit
odio ſunt deo impius, & impietas ei⁹. Eccle. 12. Altiſſim⁹
odio habet peccatores. & miſertus eſt pœnitentibus.

Deinde cum dicit. PROPTEREA vnxit te deus &c.)
Oſtendit Chriſti idoneitatem ad exequendũ, & guber/
nandum, vbi dubitatio eſt de hoc, qd̃ dicit PROPTE/
REA &c.) in verbis iſtis agitᷣ de ſpirituali vnctione, qua
Chriſtus repletus eſt ſpiritu ſancto. Nunqd.n. ideo re/
plet⁹ eſt, qa dilexit iuſtitiã. Ergo meruit gratiam, quod
eſt contra illud. Ro. 11. Si ex operibus. iam nõ ex gratia:

Error, Origenis.

& hęc eſt ratio cõmunis. Sed ſpecialiter ad ꝓpoſitũ: qa
Chriſtus in ipſa cõceptione fuit plenus ſpiritu ſancto.
Io. 1. plenũ gratia & veritate. Non ergo meruit. Reſpõ

deo. Hic eſt cauendus error Origenis. Voluit.n. q̃ oẽs
ſpirituales creaturę. etiã anima Chriſti, a principio crea/
tę fuerunt: & ſecundũ q̃ plus vel minus adhęſerũt deo,
vel diuerterũt ab ipſo per libertatẽ arbitrii ſui, facta eſt
diſtinctio inter angelos, & etiã inter animas. Vñ in pe/
riarchon ait: q̃ anima Chriſti quia vehementius adhę/
ſit deo diligendo iuſtitiã, ꝓpterea meruit hoc. Sed hoc
eſt hęreticũ dicere: q. ſ. q̃cunq; anima, vel etiam anima
Chriſti creata fuerit ante corpus, qd̃ etiam ſpecialẽ ra/
tionem in Chriſto habet: quia in prĩo inſtãti ſimul crea
ta fuit aĩa, & formatũ corpus, & totũ eſt aſſumptũ a fi/
lio dei. Quid ergo dicit PROPTEREA) Vñ Glo. vide
tur ſentire cum Origene. Sed ſi volumus eam ſaluare,
dicemus, q̃ in ſcriptura dicitᷣ aliquid fieri, quãdo inno
teſcit: ſicut cũ dr̃. Phil. 2. Factus eſt obediẽs &c. Propter
quod & deus exaltauit illũ, & dedit illi nomẽ &c. Nun-
quid Chriſtus merito paſſionis, meruit eſſe deus. Abſit.
Hic.n. eſt error Fotini. Dicendũ eſt ergo, q̃ Chriſtum eſ/

Chriſtũ eẽ deũ vel quo ad rem, vel quo ad manifeſtationẽ.

ſe deum, excedit omne meritũ: ſed per paſſionẽ meruit
q̃ manifeſtetur vbiq; eſſe deũ: & qd̃ deus dederat illi ta
le nomẽ &c. ita hoc qd dicit hic. PROPTEREA vn/
xit te deus &c.) vt ſit ſenſus. Ex hoc q̃ tu dilexiſti iuſti/
tiã: meruiſti q̃ hoc innoteſcat. Vel aliter & melius, ita

Ly ꝓpterea nõ dicit cãm meritoriam ſed finalem.

q̃ ly propterea nõ dicat cauſam meritoriã: ſed finalẽ.
q.d. Ad hoc, q̃ illa haberes. ſ. thronũ ꝑpetuũ, virgam di
rectionis &c. quę dicta ſunt. PROPTEREA vnxit te
deus oleo). ſ. ſanctificationis, quod dñs mãdauit fieri.
Exo. 30. Quo vngebantᷣ vaſa & ſacerdotes. Leui. 8. & 9.
Et reges, vt patet de Dauid. 1. Regũ. 19. & Solomone. 3.

Qua ratione Oleo vngebãtur reges, ſacerdotes, & ꝓphetę.

Reg. 1. Item ꝓphetę: vt patet de Heliſæo. 3. Reg. 19. Sed
quare fiebat iſta ſanctificatio per vnctionem? Ratio eſt
literalis. Homines.n. orientales pro celebritate vngebã
tur, ne cõſumerentᷣ: i eo q̃ ſunt in regione multum cali
da. Pauperes etiã vngebantᷣ ad feſtiuitatẽ. 4. Reg. 4. Nõ
habeo ancilla tua niſi parũ olei, quo vngar. In ſcriptu/
ra autem diuina traduntᷣ nobis quędã per modũ, quo
hoies ſolent vti. Quia ergo tũc vngebantᷣ homines, vel
ꝓpter celebritatẽ feſti, vel celebritatẽ perſonæ. Ideo ad
oſtendendum excellentiã Chriſti, dicitᷣ eũ vnctum oleo
exultatiõis. Ipſe.n. eſt rex. Eſa. 32. Ecce in iuſtitia regna
bit rex. Et. 33. Dominus.n. iudex noſter: dñs legifer no
ſter: dñs rex noſter: ipſe veniet, & ſaluabit nos. Eſt etiã
ſacerdos. ps. Tu es ſacerdos in ęternũ, ſecundum ordi/
nem Melchiſedech. Fuit etiam ꝓpheta. Deut. 18. Pro/
phetam de gẽte tua, & de fratribus tuis ſicut me, ſuſci-
tabit tibi dominus. Et cõuenit ſibi vngi oleo ſanctifica
tionis & exultationis. Ab ipſo autẽ ſunt ſacramenta, q̃
ſunt vaſa gratię. Eſa. 22. Suſpendam ſuper eum omnẽ
gloriam domus patris eius, vaſorum diuerſa genera
&c. Cõuenit etiã iſta vnctio Chriſtianis. Sunt.n. reges, &
ſacerdotes. 1. Pet. 2. Vos eſtis genus electum, regale ſacer
dotium. Apoc. 5. Feciſti nos deo noſtro regnũ, & ſacer/
dotes. Item habẽt ſpiritũ ſanctũ. qui eſt ꝓphetię ſpirit⁹.
Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo ſuper oẽm carnẽ &c.
& ideo omnes vncti ſunt inuiſibili vnctione. 2. Corin. 1.
Qui autem cõfirmat nos vobiſcũ in Chriſto: & qui vn-
xit nos, & qui ſignauit nos. 1. Ioã. 2. Vos vnctionem ha/

Vnctio Chriſti & Chriſtianorum.

betis a ſancto, & noſtis omnia. Sed quę cõparatio eſt in/
ter Chriſtum vnctum, & Chriſtianos vnctos? iſta. ſ. quia
ipſe habet eam principaliter & primo: nos autem & alii
ab ipſo effuſam. ps. Sicut vnguentũ in capite &c. Et hõ
dicit. PRAE participibus tuis. Ioã. 1. De plenitudine
eius omnes accipimus. Vnde alii dicuntᷣ ſancti: ipſe ve
ro ſanctus ſanctoꝝ. Ipſe.n. eſt radix oĩs ſanctitatis. Di/
cit autẽ OLEO letitię, vel exultationis, quia ex iſta vn
ctione procedit ſpiritualis lętitia. Ro. 14. Non eſt regnũ
dei eſca & potus: ſed iuſtitia & pax, & gaudiũ in ſpiritu
ſancto. Gal. 5. Fructus autẽ ſpiritus eſt charitas, pax, &
gaudium. ps. Vt exhilaret faciẽ in oleo. Eſa. 61. Oleum
gaudii pro luctu &c. Illud autẽ, quod bis dicit. DEVS
DEVS.) Dupliciter exponitur. Vno modo q̃ repetatᷣ
nominatiuus caſus: vt ſit ſenſus. Vnxit te deus, per ſeip
ſum deũ: nos autẽ p te mediatorẽ dei & hoium, homi/
nem Chriſtũ. 2. Pet. 1. Per quẽ magna, & præcioſa nobis
promiſſa donauit. Alio modo quia ſecundũ Augu. in
Glo. alterũ eſt nominatiui caſus: alterum vocatiui, vt ſit
ſenſus. O Chriſte, qui eſt deus filius. deus pater vnxit te
&c. Et q̃ debet ſic exponi, magis patet in Gręco. Sed cũ

conuenit

Chriſtus non ſit vnctus, ſecundum q deus: quia ſic non conuenit ſibi recipere ſpiritū ſanctum: ſed magis alus dare. Secūda expoſitio non videtur eſſe vera. Rńdeo. Dicendū eſt, q idem in pſona & deus, & hō tñ vnctus ē, inqtū hō. Et cū dr. O DEVS &c.) & vngens ē deus, & hō: & vnctus ſimiliter ē de⁹, & hō, & vnū cū ipſo i pſona.

Pſal.101. † Et tu in initio dñe, terræ fundamenta feciſti: & opera manuū tuarū ſunt cœli. Ipſi peribunt: tu autem permanes: & omnes vt veſtimentū veteraſcent: ac velut amictū circūuolues eos, & mutabuntur: tu aūt idē es: & anni tui nō deficient.

Et tu in principio dñe terrā fundaſti: & opera manuū tuarū ſunt cœli. Ipſi peribūt, tu aūt pmanebis: & oēs vt veſtimentum veteraſcēt. Et velut amictū mutabis eos, & mutabūtur tu autē idem ipſe es, & anni tui nō deficient. Lec. V.

SVPRA pręmiſerat Apoſtolus quatuor, in quibus Chriſtus excellit angelos, & pbauit duo illoꝝ. ſ. q excedit eos, qa eſt filius: & qa eſt heres: nunc pbat tertiū. ſ. q excedit eos virtute opationis: qa per eū pater fecit & ſecula. Hoc autē pbat Apoſtolus ex authoritate eiuſdem pphetę: & circa hoc duo facit. Primo oñdit virtutē operationis, inqtum eſt creator. Scdo qtum ad differentiā creatoris ad creaturā, ibi. IPSI PERIBVNT &c.) Circa primū duo facit: qa primo ponit creationē terrę. Secundo cœlorū, ibi. ET OPERA manuū &c.) Sciēdū eſt autē circa primū, q hoc poteſt dupliciter legi. Vno modo, vt ſit ſermo directus ad patrē, vt ſit ſenſus. TV DOMINE) .ſ. deus pater FVNDASTI. terrā in principio) .i. in filio, q eſt principiū. Io. 8. Ego principiū, q & loquor vobis. Et hoc tantū valet, ac ſi dixiſſet. TV FVNDASTI terrā p filiū. ps. Oīa in ſapientia feciſti. Filius autē eſt ſapiētia genita vt ſupra dixit, eū ſplendorē glorię. Et hoc qd dicit hic, rńdet huic, quod ſupra dixit: p quē fecit & ſęcula. Alio modo, q ſit ſermo directus ad filium, ſic. ET TV dñe) .ſ. fili FVNDASTI terram in principio) .ſ. tēporis: vel IN PRINCIPIO .ſ. pductionis rerum: vt excludat opinionē dicentium, corporalia nō fuiſſe creata cū ſpūalibus, ſed poſt. Geñ. 1. In principio creauit deus cœlū & terrā. Sciendū eſt autē, q tripliciter poteſt diſtingui terra a cœlo. Vno modo & ad literā, q per terrā intelligat elemētū terrę. Per cœlum autē ſuperiora corpora, vt ſicut Moyſes nō facit mentionē de aere: quia eſt cū aqua: ita hic intelligit p cœlū, ipſum cœlū: & alia duo elemēta. ſ. aerem & ignē, q magis accedunt ad naturā cœli: quod patet ex loco ipſoꝝ. Sic etiam accipit Moyſes Geñ. 1. Et dicit. FVNDASTI) qa ſicut fundamētū, qd eſt pria pars ędificii, eſt in imo: ita terra inter oīa elementa, tenet locū imum. Eſa. 48. Manus mea fundauit terrā. ps. Aridam fundauerunt manus eius. Nō autē dicit feciſti cœlos. SED opa manuum tuaꝝ ſunt cœli qa illud, q aliquis facit manib⁹, magis diligenter videt facere. Et ideo ſi loquit ad deſignandū nobilitatē, & pulchritudinē ipſoꝝ. Eſa. 48. Dextera mea menſa eſt cœlos. Aliter vero q per terrā intelligat totam naturā corporalē, ET SIC terrā fundaſti) quia materia eſt locus, & fundamentū formaꝝ: per cœlos autē ſpūales ſubſtantias. ps. Laudate eū cœli cœlorum. Et hi ſunt opera manuū eius: qa fecit eos ad imaginē & ſimilitudinē ſuā. Vel PER terrā) impfecti in eccleſia, q ſunt fundamētū alioꝝ: quia niſi eſſet vita actiua in eccleſia, cōtēplatiua nō ſubſiſteret. Per cœlos cōtemplatiui. Et hęc facta in eccleſia IN PRINCIPIO) .i. p filiū. Eſa. 51. Poſui verba mea in ore tuo vt fundes terrā. i. imperfectos: & plantes cœlos. i. perfectos.

Terra eſt elemētū natura corpalis imperfecti in eccleſia. Cœlū, ſupra corpa, ſpiritualis ſubſtātię & contemplatiui.

Conſequenter cum dicit. IPSI peribūt &c.) Oñdit differentiā inter creatorē & creaturā: & hoc qtū ad duo q ſunt ppria creatori. Primū eſt æternitas. Scdm, eſt imutabilitas: de qua ibi. ET OMNES vt veſtimentū veteraſcent &c.) Circa primū duo facit: qa primo ponit terminationē creaturę. ſcdo interminationem dei, ibi. TV AVTEM permanebis.) Dicit ergo primo. IPSI .ſ. cœli PERIBVNT.) Sed cōtra. Eccle. 1. Terra in æternum ſtat. ergo videtur, q multo plus cœli. Reſpōdeo. Dicendum eſt q (ſcdm Aug. & Philoſophū) in qualibet mutatione eſt generatio. & corruptio. Vñ quicqd mutatur, perit in ſtatu, in quo erat. Ergo qd dicit, q COELI peribunt nō intelligit, qtum ad ſubſtantiā. de qua Iob. 37. Qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt: ſed qtū ad ſtatū, quē nunc habent. Apoc. 21. Vidi cœlū nouum, & terram nouā. 1. Corin. 7. Pręterit figura mundi huius. Sed quomodo mutabūt ſtatū. Diuerſimode, qa cœli ſuperiores mouent, ſed nō alterantur. Inferiores vero. ſ. ignis, & aer: & mouent, & alterant, & corruptioni ſunt ſubiecti. Sic ergo ſtatus oīum cœlorum eſt mutabilis: ſed tūc motus ceſſabit in ſuperioribus: & corruptio in inferioribus: qa aer igne cōflagrationis purgabit. 2. Pe. 3. Cœli qui nūc ſunt, & terra, eodē verbo repoſiti ſunt igne reſeruati in die iudicii &c. Oēs peribunt, a ſtatu, in quo nunc ſunt: & ſic quodāmodo peribunt: ſed tu dñe pmanebis. ps. Tu autē dñe in æternū permanebis.

Deinde cū dicit. ET OMNES &c.) Oñdit differentiā dei ad creaturā, qtū ad imutabilitatē. Et circa hoc duo facit. Primo. n. ponit mutabilitatē creaturę. Scdo imutabilitatē dei, ibi. TV AVTEM idem &c.) Et adhuc circa primū duo facit: qa primo deſcribit rationē mutabilitatis creaturę. Scdo ſubdit illā mutabilitatē, ibi. ET VELVT amictū &c.) Circa primū autē ſciendū eſt, q vetus & nouū cōſequunt tempus. Vñ veteraſcere non pōt, niſi qd aliquaľr menſurat tpe. Motus autē cœlorū menſurat tpe: ſed ipm mobile menſurat ipſo nūc temporis. ergo in cœlo pōt inueniri nouitas. & vetuſtas: vñ nō veteraſcēt cœli quaſi ſubſtātia eoꝝ minuat, vel corrumpat in aliquo: ſed tñ qtū ad diuturnitatē tpis, quo amplius nō mēſurabunt. Et iō dicit. SICVT veſtimētum &c. qa cauſa mutationis cœlorū nō erit pp defectum virtutis ipſorū, q in aliquo minuat: qa ſi motus ipſorū ceſſaret pp defectū virtutis, iam ceſſatio haberet cām naturalē, & poſſet dephendi rōne naturali, cuius contrariū dr. Mat. 24. De die autē & hora illa nemo ſcit &c. ergo erit pp neceſſitatē finis: qa oēs creaturę corporales ordinant ad ſpūales: & totus motus deſeruiēs gñationi & corruptioni, ordinat ad gñationē hoīs. Ceſſante ergo gñatione hoīs, qd eſt, qn cōpletus erit numer⁹ electorū, & pdeſtinatoꝝ, ceſſabit mot⁹ ille. Et iō dr veſtimentū, qd ſumit ad vſum, & ceſſante vſu deponit, ſicut hō calidū veſtimētū deponit veniēte æſtate. Sic ergo ſtatus mundi, q nunc eſt cōmendatus iſti fini, cū cōpletus fuerit numerus ille electoꝝ, iam amplius nō erit accōmodatus, nec neceſſarius: & ideo ſicut veſtimentū deponetur. Luc. 21. Cœlum & terra tranſibunt &c.

Vetus Nouum

Mutatio vel ceſſatio motus cœlorū.

Conſequēter ponit ipſam mutabilitatē, cū dicit. ET VELVT amictum mutabis eos) .ſ. cœlos. Et bene dicit. Mutabis tu deus: qa nō ppria virtute, nec p ſe: ſed virtute dei mutabūt a motu, ſicut amictū q ad vſum ſumitur, & poſt vſum deponit. ſcdm cōgruentiā temporis, & finis. Et dicit. AMICTVM) qa per amictum gloria hominis & manifeſtat, & tegit. Ita etiā de⁹ p creaturas, & occultat nobis, & manifeſtat. Ro. 1. Inuiſibilia dei, p ea quę facta ſunt, intellecta cōſpiciūt. Sap. 13. A magnitudine. n. ſpeciei & creaturę cognoſcibiliter poterit horum creator videri &c. Et dicit MVTABVNTVR) qa in perpetuū mutati pmanebūt. Itē qtum ad cœlos ſpirituales, q pereūt a vita pńti p mortē corpis. 2. Reg. 14. Oēs morimur, & quaſi aquę dilabimur in terrā, q nō reuertent &c. Eſa. 57. Iuſtus perit, & nemo eſt &c. Itē veteraſcent: qa vt dr infra. 8. Quod antiquat, & ſeneſcit, prope interitū eſt. ET MVTABIS eos) .ſ. ſcdm corpora, qñ corporale hoc induet incorruptionē. 1. Corin. 15. Et mutabunt ſcdm mentē, qñ a viſione ænigmatica aſſumenť ad ſpeciei viſionē. Iob. 14. Cunctis diebus, quibus nūc milito, expecto, donec veniat imutatio mea &c.

Deinde ſubiungit immutabilitatem dei, cum dicit. TV AVTEM idem ipſe es &c.) Vbi duo facit. Primo. n. ponit hoc. Secūdo oſtendit hoc per ſignū, ibi. ET ANNI tui &c.) Dicit ergo. Iſti peribunt: tu autem ſcilicet dei filius: & hoc contra Arrianos. IDEM ipſe es idest idem perſeueras, & nunquam mutatis. Malacch. 3. Ego deus, & non mutor. Iacob. 1. Apud quem non eſt tranſmutatio &c. Et ſignū huius eſt, ANNI NON deficient.) Anni. n. dei dicuntur duratio eius: ſicut anni

hominis,duratio hoīs:qui deficit,& ſecundū partes:qa
cū ſit tēporalis,vna pars ſuccedit alteri: & vna aduenien
te,deficit altera. Deficit etiā ſecundum totū:qa ex toto
deſinit eſſe. In duratione vero dei,neutrū horū eſt:quia
non deficit ſcdm totū: qa eſt ſemper. ps. Tu autē altiſſi
mus in æternū dñe. Item nec ſcdm partes:qa ęternitas
eſt tota ſimul,& quid ſtans. Iob.36. Numerus annorū
eius ineſtimabilis &c. Sed cū ſit vna & Imutabilis,quare
anni vocant̄. Ratio huius eſt:qa intellectus noſter acci
pit cognitionē intelligibiliū p ſenſibilia: qa oīs noſtra
cognitio incipit a ſenſu. Vñ & deus,q eſt oino ſimplex:
deſcribitur ſub ſimilitudine corporalium. Eſa.6. Vidi
dominum ſedentem &c. Ita etiam duratio eius a no/
bis deſcribitur,per aliqua nobis nota:cum tamē ſit vni
formis,& ſimplex. Vnde aliquando dicit̄ annus: aliqñ
dies,& menſis,quia oēs differentias temporis includit.

Pſal.109. Ad quem autem angelorū dixit vnq̄? † Se/
de a dextris meis; donec poſuero inimicos tuos
ſcabellum pedum tuorum? Nōne oēs ſunt admi
niſtratorii ſpiritus;qui in miniſteriū emittuntur
propter eos;qui hæredes erunt ſalutis?

Ad quem autē angelorū dixit aliquādo:Sede
a dextris meis;quoadusq; ponam inimicos tuos
ſcabellū pedum tuorum? Nōne oēs ſunt admini
ſtratorii ſpūs i miniſterium miſſi, ꝑpter eos qui
hæreditatem capiunt ſalutis? Lec. VI.

SVPRA ꝓbauit Apoſtolus tria de Chriſto,in qui/
bus excedit angelos:hic ꝓbat quartum,qd ꝓpoſuerat de
ipſo.ſ.q ſedet ad dexterā maieſtatis:qd pertinet ad di/
gnitatē eius. Et circa hoc facit duo. Prio.n.inducit au/
thoritatē Dauid. Scdo oñdit angelos ab hac dignitate
deficere,ibi. NONNE oēs ſunt &c.) Circa primū duo
facit:qa primo deſcribit dignitatē Chriſti. Scdo oſtēdit
p ſignū,ibi. QVOADVSQVE ponā &c.) Dicit ergo.
AD QVEM autē angelorū dixit aliquādo deus) .q.d.
Nō inuenit̄,q hoc deus dixerit angelo:ſed dixit Chro.
Et ipſe eſt Chriſtꝰ. Mat.22. Inducit hoc de ſe dictū. Hoc
autē qd dicit. SEDE a dextris meis.) poteſt referri ad
diuinā naturā,in qua Chriſtus ęqualis eſt pri: qa habet
& iudiciariā,& regiā poteſtatē ęqualē patri. Ioā.16. Oīa
quę habet pater,mea ſunt. Ipſe vero pater ab ęterno di
xit:qa dicēdo filiū gñauit,& generādo dedit ei ęq̃litatē
patris. Pōt etiā referri,q̃tum ad humanā naturā,ſcdm
quā ſedet in bonis potioribus pris. Tunc autē pr̄ dixit,
qñ humanę naturę verbū ſuum vniuit. Hoc aūt magis
ſupra expoſitū eſt,vbi dicebat. Sedet ad dexteram.

Conſequēter cū dicit. QVOADVSQVE &c.) Oſtē
dit per ſignū dignitatē Chriſti, vbi occurrit duplex du/
Eſſe aliqd in ꝓtāte alicuiꝰ bitatio. Vna qa ab ęterno oīa ſunt ſubiecta filio. Itē qa
in reſurrectione Chriſtus dicit. Data eſt mihi oīa pote/
ſtas. Quid ergo expectat ſubiiciendū ſcabello ſuo? Et
ſciendū eſt,q aliqd pōt eſſe in ꝓtāte alicuius dupliciter.
Vno modo,q̃tū ad authoritatē:& ſic oīa ab æterno,q̃tū
ad ꝓordinationē fiendorum, & in tēpore quo fuerunt
ſubiecta ſunt filio dei,inq̃tum deus:ſed a principio cō/
ceptionis,inq̃tum homo. Alio modo,q̃tum ad exerci/
tium poteſtatis:& ſic nō ſunt ei omnia ſubiecta:ſed tan
tum in fine mundi:quia nondum exercet poteſtatē in
omnia:ſubiiciendo ſibi omnia Phil.3. Secundū opera/
tionē,qua poſſit etiā ſubiicere ſibi omnia. Sed quid eſt,
quod dicit. SCABELLVM?) Poteſt dici, q per hoc ni
hil aliud intelligit̄,q̃ plena & pfecta ſubiectio. Illud.n.
dicitur perfecte ſubiectū alicui, qd ipſe poteſt cōculca/
re pedibus. Aliter etiā & faciendo vim in verbo:quia ſi/
cut deus eſt caput Chriſti: vt patet .1. Corin.11. Caput
Chriſti deus. Ita pedes Chriſti humanitas eius. ps. Ado
rabimus in loco,vbi ſteterunt pedes eius. Ponam ergo
SCABELLVM) .i.nō ſolum ſubiiciam inimicos tuos
Error Origenis. tuę diuinitati:ſed etiā humanitati tuę. Et ex hoc erra/
uit Origenes. Ipſe.n.ait nihil eſſe aliud ſubiici luci,q̃ il/
luminari:ita cū Chriſtus ſit veritas,iuſtitia, & bonitas:
& quicquid tale poteſt dici,nihil eſt aliud ſubiici ſalua/
tori,q̃ ſaluari. Et ideo voluit,q in fine omnia,etiam dę
mones ſaluarentur:quia aliter nō ſubiicerētur omnia
Chriſto. Sed hoc eſt contra illud,qd dicitur. Mat.25. Ite
maledicti in ignē æternum. Vñ ſciendum eſt,q duplex
eſt modus ſubiectionis. Vnus per voluntatem ſubdito
rum,ſicut boni miniſtri ſubiiciuntur dño ſuo:puta re/
gi:& ſic ſoli boni ſubiiciunt̄ Chriſto. Alius per volunta/ Modꝰ ſubiiciendi vel p volūtatē ſubditorū, vel p volūtatē dñi.
tem dñi:& ſic eſt quędā violētia ex parte ſubditorū. Et
ſic mali ſubiicient̄ Chriſto:non q velint dominiū eius:
ſed qa Chriſtus faciet de ipſis voluntatem ſuā, puniēdo
eos,qui noluerūt hic facere volūtatē ſuā. Et hoc notię
deſignatur per SCABELLVM) quia quod calcat̄, cō/
primitur. Eſa.66. Cœlū mihi ſedes eſt.i.cœleſtes, & bo/
ni:ſed terra.i.terreni & mali,ſcabellū pedum tuorum.
Alia dubitatio eſt de hoc, q dicit. QVOADVSQVE
&c. quia ſi ſedebit,quoadusq ponat:ergo cum poſuerit Ly donec,vel quo ad vſq, qñq, finite & qñq infinite.
nō ſedebit. Reſpondeo. q donec, & quoadusq,qñq
ponunt̄ finite:quando.ſ.deſignāt terminum eius, cui
cōiungitur:ſicut cum dico. Sede hic,donec veniam. Ali
quando autem tenent̄ infinite, quando.ſ.nō ponitur
terminus:vt cum dicit̄. Iſte non pœnituit, donec vixit:
quia nec poſt mortē pœnituit. Sicut.n. dicit Hierony. Il
lud oportet deſignari,de quo poteſt eſſe dubium. Illud
autem qd nō eſt dubium,relinquitur intelligenti. Du/
bium autē eſt,vtrū in vita ſua pœniteat: ſed q nō poſt
mortē ſuam,nulli eſt dubiū. Sic & in ꝓpoſito:cū.n. mul
ti impugnēt,& blaſphement Chriſtū,videtur dubium,
vtrū modo ſedeat:ſed nō eſt dubium,vtrum ſedeat,qñ
omnia ſubiecta erunt ei:& ideo nō exprimitur illud.

Conſequenter oſtendit,q dignitas hęc angelis nō cō
uenit,cum dicit. NONNE omnes &c.) Vbi tria facit:
quia primo oſtendit ipſorum officium. Secundo execu
tionē officii,ibi. IN MINISTERIVM &c.) Tertio fru
ctum executionis,ibi. VT HÆREDITATEM &c.) Di
cit ergo. NONNE omnes &c.) ps. Miniſtri eius:qui fa
citis voluntatem eius. Sed contra. Dañ.7. Millia millū
miniſtrabant ei &c. Vbi dicit Grego. Aliqui miniſtrant:
alii ſunt,qui aſſiſtunt. Non ergo omnes miniſtrant. Artifices,alii qui ſunt exequentes, alii vero diſponentes.
Reſpondeo. Dicendum eſt, q ſicut videmus in artifi/
cibus,q duplex eſt genus artificū. Quidā.n. ſunt quaſi
manu exequentes,vt manu artifices. Alii autem nō exe
quūtur,nec operant̄ manu:ſed ſunt artifices diſponē/
tes:& quaſi pręcipientes,quid agendum ſit:ita & in an
gelis eſt:quia quędā ſunt,quaſi exequentes:quędam ve
ro quaſi pręceptores,pręcipiētes ea,q̃ agenda ſunt. Acci
piendo ergo largo modo adminiſtrationes,tam ꝓ exe/
quentibus,q̃ etiā ꝓ imperantibus: ſic oēs ſunt admini/
ſtratores,vel adminiſtratorii. Sed ſi dicant̄ adminiſtra
torii,qui exequunt̄. Alii autē qui imediate accipiunt a
deo aſſiſtentes:ſic quidā miniſtrāt:quidam aſſiſtunt, &
tradunt aliis. Sed contra hoc eſt:qa hic tangit̄ executio
officii,cū dicit. IN MINISTERIVM miſſi &c.) ergo vi
detur per hoc,q oēs exequantur. ps. Immittit angelus
domini in circuitu &c. & Eſa.6. Volauit ad me vnus de
Seraphin:qui ſunt de ſupremo ordine. Ergo ſi illi mit/
tuntur: multo fortius alii. Sed contra hoc eſt Diony/
ſius,qui dicit,q accepit ab Apoſtolo, q ſoli inferiores
mittuntur,& non ſuperiores. Rñdeo. Quidā dicūt,
q ſuperiores mittuntur,& exeunt aliquādo aliquibus
cauſis ſubortis ad exteriora:ſed videt̄ mihi q ſupiores
quatuor.ſ. Seraphin,Cherubin,throni, & dominatiōes
nunq̃ mittuntur:ſed inferiores mittūtur: quod patet
ex eorum noībus. Virtutes.n. mittunt̄ ad mirabilia fa
cienda. Poteſtates ad arcēdū ꝓtātes aereas. Principatus
ad gubernandū cōmunitatem,vel regnū: & ſic de aliis.
Dominationes autem dicuntur,quia ordinant oīa hęc
inferiora. Alii autem tres ordines accipiūt nomina ex
operatione,quam imediate exercēt circa deū:& illa di/
ſpenſant in alios. Quod ergo dicit. MISSI. Dicen/
dum eſt: duplex eſt miſſio. Vna quæ motum localem Miſſio duplex.
importat:& ſic mittunt̄ ſolum inferiores. Alia eſt miſ/
ſio,quę fit per applicationem,& directionē noui effectꝰ
in creatura. & ſic mittūtur filius,& ſpūs ſanctus. & hoc
modo mittuntur ſuperiores:qa virtus eorū immittitur
in inferiores,imittenda aliis. Et qd dicit. VOLAVIT
&c.) Dicendū q inferiores vtunt̄ noībus illorū,quorū vir
tute,& authoritate agūt,& eis attribuūt opatiōes ſuas
Et qa ille officiū ſuū exequebat̄ in virtute Seraphin: idō
vocatus eſt noīe Seraphin:nō q eſſet natura Seraphin.

Deinde

Deinde ſubiũgit fructum officii cõ dicit. VT HAE/
REDITATEM &c.)Et licet oẽs ſint vocati: nõ tamen
omnes capiunt hereditatem. Q ui ergo capiũt, illi per/
cipiunt fructum miſſionis. Hiere. 51. Curauimus Baby
lonem,& non eſt ſanata. Cap. II.

PRopterea oportet nos vehementius
attẽdere iis: quæ dicta ſunt nobis: ne
quãdo pfluamus. Etenim ſi iis, qui
per angelos dictus fuerat ſermo: fuit
firmus: & oĩs tranſgreſſio, & inobe/
dientia iuſtã pmii repenſationẽ accepit: quõo nos
effugiemus: ſi tantã neglexerimus ſalutẽ? quæ
cum primũ enarrari cœperit per ipſum dñm: ab
iis, qui audierant: in nos cõfirmata fuit: atteſtan/
te deo, & ſignis, & prodigiis ſimul: variiſq; virtuti
bus: & ſpiritus ſancti diſtributionibus: iuxta ip/
ſius voluntatem.

PRopterea abundantius oportet obſer
uare nos ea, quæ audiuimus, ne forte
pereffluamus. Si. n. qui p angelos di
ctus eſt ſermo: factus eſt firmus: &
omnis puaricatio & inobedientia accepit iuſtam
mercedis retributionem: quõo nos effugiemus, ſi
tãtam neglexerimus ſalutẽ? Quæ cum initium
accepiſſet enarrãdi per dñm, ab eis, qui audierũt,
in nos cõfirmata eſt: cõteſtante deo, ſignis, & por
tentis, & variis virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtri/
butionibus, ſecundum ſuam voluntatem.

SVPRA oſtendit Apoſtolus multipliciter
eminẽtiã Chriſti ad angelos: hic ex hoc cõ/
cludit, q magis obediendum eſt doctrinæ
Chriſti. ſ. nouo teſtamẽto, q̃ veteri teſtamẽ
to. Et circa hoc tria facit. Prio. n. ponit cõ/
cluſionẽ intẽtã. Secũdo inducit rationẽ ad
cõcluſionẽ intentã. Tertio cõfirmat cõſequẽtiã rõnis.
Primũ in principio. Scdm ibi. SI ENIM, qui p ange/
los &c.) Tertiũ, ibi. NON .n. angelis. Circa primũ ſciẽ
dum eſt, q Exo. 23. Datis pceptis legis & iudicibus, ſub/
iungit. Ecce ego mitto angelũ meũ &c. Et ſequiẽ. Ob/
ſerua igitur, & audi &c. Si igiẽ mandatũ angeli, per quẽ
lex data eſt, ſeruareẽ: introitus diſponereẽ ad patriam.
Vñ & Mat. 19 dictũ eſt. Si vis ad vitã ingredi. ſerua man
data. Oportet ergo ſeruaẽ mãdata illa legis: ergo opor
tet magis obedire mãdatis eius, q maior eſt angelis p
quos lex data eſt. Et hoc eſt, qd dicit. PROPTEREA
obſeruare oportet ea quę audiuimus. Abdię. 1. Auditũ
audiuimus a dño. Abac. 3. Dñe audiui auditũ tuum, &
timui. OPORTET ergo obſeruare abundãtius qa. ſ.
a maiore dicta ſunt. ps. Ideo dilexi teſtimonia tua &c.
Et hoc ppterea. i. ppter iminẽs periculũ: ne. ſ. SVPER
EFFLVAMVS.) Aliquis. n. fluit p pœnas corporales. 2.
Reg. 14. Q uaſi aquę dilabimur ſuper terram: ſed ef/
fluit per culpam: ſed ſupereffluit corporaliter p dam/
nationem æternam.

Cõſequẽter inducit rationẽ ad hoc, q cõtinet vnã cõ
ditionalẽ. continentẽ cõparationẽ noui & veteris teſta/
menti. In antecedenti ponitur cõditio veteris teſtamẽ
ti. In cõſequẽti cõditio noui teſtamenti. Circa vetus au
tem tria ponit. ſ. legis authoritatẽ. Secũdo firmitatẽ ve
ritatis, ibi. Q VI factus eſt firmus.) Tertio neceſſitatẽ
obſeruãdi ibi. ET OMNIS puaricatio &c.) Primo po
nit authoritatem: qa non humana ratione data eſt lex:
ſed per angelos. Gal. 3. Ordinata per angelos &c. Act. 7.
Hic Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cũ angelo,
qui loquebatur ei in mõte Sina &c. Nec hoc eſt mirum
quia (vt probat Dionyſius) reuelationes diuinarũ illu/
minationũ ad nos perueniũt mediãtibus angelis. Fir/
mitatem veritatis oſtẽdit, cum dicit. Q VI factus eſt
&c.) quia totum impletur qd ibi mandatum eſt. Mat. 5
Iota vnum, aut vnus apex nõ pteribit a lege, donec oĩa
fiant &c. Neceſſitatem oſtendit, qua puniuntur puari
cantes. Vñ dicit. ET OMNIS puaricatio &c.) Vbi po/
nit vnum, qd reſpondet duplici culpę. ſ. peccato omiſ/
ſionis, & tranſgreſſionis. Primum reſpõdet pręceptis af
firmatiuis: aliud negatiuis. Primum notatur nomine
INOBEDIENTIAE.) Sed nunqd inobedientia eſt pec
catum generale? Et videtur q ſic. per hoc, quod dicitur
hic. Ad quod dicẽdum eſt, q peccatum dicitur eſſe ſpe
ciale, ex intentione ſpecialis finis. Vnde quãdo aliquis
non ſeruat pręceptũ hac intentione, vt cõtemnat pręceptum: ſic eſt ſpeciale peccatum: ſed quando ex aliqua
cauſa: puta quando ex cõcupiſcẽtia: tunc eſt conditio
cõſequens peccatũ: nõ tamẽ ſpeciale peccatum. Aliud
autem vocaẽ puaricatio. ps. Pręuaricãtes reputaui &c.
Item aliud ponit ex parte pœnę, cũ dicit. Q VIA ac/
cepit iuſtam mercedis retributionẽ.) Retributio. n. re/
ſpicit q̃titatem culpę: vt qui magis peccauit, magis pu
niatur. Merces vero reſpicit qualitatẽ, vt qui igne libidi
nis peccauerit, igne corporeo crucietur. Accipiet ergo
mercedẽ bonam pro bonis: & malã p malis. Et ſic mer
ces accipitur in bonum & in malum, inquãtum impor
tat iuſtitiam diſtribuendi. Iuſtum dicit, propter æqua/
litatem pœnę: vt ſ. ſecundum mẽſuram peccati, ſit pla
garum modus. De pœnis autem habetur Leui. 26. &
Deut. 28. Glo. dicit. Iuſtam ne putetur perire iuſtitiam
propter miſericordiam.

Conſequẽter cum dicit. Q VOMODO nos effugie/
mus &c. Ponit cõſequens ſuę conditionalis. In quo de
ſcribit conditionem noui teſtamenti, vbi tria facit. Prim
enim oſtendit neceſſitatem obſeruandi. Secundo origi
nem noui teſtamẽti. Tertio firmitatem veritatis ipſius.
ſcdm ibi. Q VAE cum initium accepiſſet &c.) Ter/
tium. ibi. CONTESTANTE deo &c. Dicit ergo. Si ſer
mo factus per angelos punit pręuaricatores, & inobe/
dientes, quomodo nos effugiemus? &c. In quo denotat
periculum, quod iminet nõ obſeruantibus. Supra au/
tem vetus teſtamentum vocauit ſalutem. Cuius ratio
eſt: quia ſermo ordinatur ad cognitionem tantũ. hoc
enim facit vetus teſtamentum: quia per ipſum eſt co/
gnitio peccati. Ro. 3. Per legem cognitio peccati. ps Nõ
fecit taliter omni nationi. Et alibi. Notus in Iudęa de'
&c. Non tamen conferebat gratiam: ſed in nouo teſta/
mento confertur gratia. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ie
ſum Chriſtum facta eſt. Et. 6. Domine ad quem ibimus
verba vitę æternę habes. ps. Ignitum eloquium tuum
vehementer. Et dicit TANTAM) .i. valde magnam.
Et certe valde magna eſt, ſi conſideres, a quibus pericu
lis liberat: quia nõ ſolum liberat e periculis mortis cor
poralis: ſed etiam ſpiritualis. Mat. 1. Ipſe enim ſaluum
faciet populum ſuũ a peccatis eorum. Item MAGNA
EST) quia eſt vniuerſalis .i. nõ vnius populi tantum:
nec ab vno periculo: ſed eſt omnium hominum, & ab
hoſtibus oibus. 1. Timo. 4. Qui eſt ſaluator omnium: ma
xime autem fidelium. Luc. 1. Sine timore de manu ini/
micorum noſtrorum liberati &c. Item magna eſt, quia
æterna. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in domino, ſalute
ſempiterna. Et ideo non eſt negligenda: ſed debemus
eſſe ſolliciti ad obtinendum eam. Iudi 18. Vidimus ter
ram valde opulentam & vberem. Et ſequitur. Nolite
negligere, nolite ceſſare &c. Et vere non debemus ne/
gligere: quia ſi negligẽtes fuerimus, puniemur: nõ tan/
tum perdendo bonum: ſed etiam incurremus malum
ſcilicet æternę damnationis: quod effugere non pote/
rimus. Mat. 3. Quis demonſtrabit vobis fugere a ventu
ra ira. Iob. 11. Effugium peribit ab eis &c. ps. Q uo ibo
a ſpiritu tuo? & quo a facie tua fugiam? Originem do
ctrinę noui teſtamenti oſtendit, cũ dicit. Q VAE cũ
initium accepiſſet &c. Vbi ponit duplicem eius origi/
nem. Prima fuit nõ p angelos ſed p ipm Chriſtũ. ſupra
1. Locutus eſt nobis in filio. Io. 1. Vnigenitus, q eſt in ſi/
nu patris, ipſe enarrauit. Et ideo dicit. Q VAE cum
accepiſſet initiũ enarrãdi p dñm &c.) qa habet duplex
initiũ. Vnũ ſimpliciter: & illud eſt ab æterno: & hoc eſt
per ipſum verbũ. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo, ante mũdi
cõſtitutionẽ. Aliud eſt initiũ enarratiõis: & iſtud fuit in

tempore, per verbũ incarnatũ. Scd̃a origo fuit per Apoſtolos, qui audierũt a Chriſto. Vnde dicit. AB EIS qui audierunt). ſ. per ipſorũ p̃dicationẽ. 1. Ioã. 1. Quod fuit ab initio, quod vidimus, & audiuimus &c. Luc. 1. Sicut narrauerũt nobis, qui ab initio ipſi viderũt. Firmitatẽ eius ponit, quę maior eſt, q̃ firmitas veteris teſtamenti: quod oñdit ex teſtimonio dei, qui mẽtiri nõ poteſt. Vnde dicit. DEO cõteſtante &c.) Sciendũ eſt autẽ ꝙ teſtimoniũ eſt per loquellã: loquella eſt ſignum ſenſibile. Deus autẽ duplici ſigno ſenſibili cõteſtatus eſt. ſ. miraculis, & donis ſpiritus ſancti. Quantũ ad primũ dicit, ꝙ cõfirmata eſt cõteſtante deo SIGNIS) quo ad minora miracula, vt ſanatio claudi, vel febris. De primo Act. 3. & 14. De ſcd̃o aũt. Act. vlt. PORTENTIS) q̃tũ ad maiora, ſicut ſuſcitatio mortui Act. 9. Thabita ſurge &c. Dicitur autẽ portentũ, quaſi porro, vel p̃cul tenſum: quod. ſ. aliqd in longinquũ demonſtrat. 2. Parali. 32. In legatione principum Babylonis, qui miſſi fuerãt ad eum, vt interrogarent de portento: q. ſ. fuerat ſol retrogreſſus &c. Pręcipuũ vero portentũ eſt, ꝙ de⁹ factus eſt homo. Eſa. 8. Ego & pueri mei, quos mihi dedit de⁹ in portentũ: q. ſ. ego ſum homo, & ꝙ pueri mei hoc crederẽt. Mirũ. n. fuit, ꝙ cor humanũ hoc potuit credere. Dicit vero. VARIIS virtutibus:) vt ſigna, & portenta referãtur ad ea, quę excedũt virtutẽ naturę: vt ſignum dicat̃, qd eſt pręter & ſupra naturã: nõ tamẽ cõtra. Sed portentũ eſt, qd eſt contra naturã, vt partus virginis: ſuſcitatio mortui. Sed virtus referatur ad ea, quę ſunt ſecundũ naturam. licet nõ eodem modo ſicut ſanatio febris: qd vtiq; poſſunt medici, licet nõ ſtatim. Vel VIRTVTES) referant̃ ad virtutes mẽtis: quas dñs ſuis pręדicatoribus dedit. ſ. fides, ſpes, & charitas. Sed q̃tum ad ſecundũ. ſ. q̃tum ad dona dicit. ET SPIRITVS SANCTI diſtributionibus.) Sed cõtra, vt dr̃ Sap. 7. Spiritus ſanctus vnus eſt. Quõ ergo diſtribuit̃? Dicendum eſt, ꝙ nõ diſtribuitur ſecũdũ eſſentiã: ſed inq̃tum dona eius diſtribuunt̃. 1. Cor. 12. Diuiſiones gratiarũ ſunt: idẽ autem ſpiritus. Omnes autẽ gratię attribuuntur ſpiritui ſancto: quia datur ex amore. Amor vero appropriatur ſpiritui ſancto. Greg. Certe ſpũs ſanctus amor eſt. Vel DISTRIBVTIONIBVS) . ſ. per diſtributiones, quę fiũt a ſpiritu ſancto: quia alii datur ſermo ſapientię, alii ſermo ſcientię, alii operatio miraculoꝝ, alii p̃phetia: & ſic de aliis. Et hoc totũ, nõ pro meritis, nec ex neceſſitate naturę: ſed PER ipſius volũtatẽ.) Ioan. 3. Spiritus vbi vult ſpirat &c. Mat. vlti. Dño cooperante & ſermonem cõfirmante, ſequentibus ſignis.

Quid portentum.

Non. n. angelis ſubiecit orbem terræ futurum de quo loquimur. Teſtatus eſt autẽ alicubi quidam: dicẽs. † Quid eſt homo, ꝙ memor es eius: aut filius hoĩs: quod inuiſis illũ? Feciſti eũ paululo inferiorem angelis, gloria, & honore coronaſti eũ: & cõſtituiſti eum ſuper opera manuũ tuarũ † Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. In hoc. n. ꝙ ei ſubiecit omnia: nihil omiſit illi nõ ſubiectum. At nondũ videmus illi oĩa eſſe ſubiecta.

Pſal. 8.

1. Cori. 15.

Non. n. angelis ſubiecit deus orbem terræ futurũ: de quo loquimur. Teſtatus eſt aũt in quodam loco quis, dicẽs. Quid eſt homo, ꝙ memor es eius: aut filius hoĩs: quoniam viſitas eum? Minuiſti eũ paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum: & conſtituiſti eũ ſup opera manuũ tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. In eo. n. ꝙ omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit nõ ſubiectum ei. Nunc autem nec dum videmus omnia ſubiecta ei.

Lec. II.

SVPRA fecit Apoſtolus quandã cõparationẽ, oſtẽdens eſſe maiorem neceſſitatẽ obſeruãdi p̃cepta Chriſti, q̃ legis datę per angelos: hic cõfirmat cõſequentiã. vbi duo facit. Primo. n. cõfirmat dictã cõſequentiã, oſtẽdens maiorẽ eſſe poteſtatẽ Chriſti, q̃ angeloꝝ. Secundo p̃bat idem p authoritatẽ, ibi. TESTATVS eſt autem quidã &c.) Dicit ergo. Ita dixi, ꝙ maiora ſupplicia ſuſtinebunt, q̃ qui faciũt cõtra mandata angeloꝝ: quia ipſe Chriſtus dñs eſt: & magis puniẽ qui peccat cõtra dñm, q̃ qui peccat cõtra ſeruos. Et ꝙ Chriſtus ſit dñs, oſtẽdit: qa NON ſubiecit deus orbẽ terræ futurũ) ſubiectum Chriſto, angelis. Et duo dicit. Primo qa orbis nõ eſt ſubiectus angelis. Scd̃o oñdit, de quo orbe intẽdit, ibi. DE QVO loquimur.) ORBIS . n. nõ eſt ſubiectus angelis.) Iob. 34. Quẽ cõſtituit aliũ ſuper terrã: aut quẽ poſuit ſup orbẽ, quẽ fabricatus eſt? Sed cõtra. Dañ. 10. dr̃. Angelus princeps regni Gręcoꝝ & Perſaꝝ. Et Deut. 32. Cõſtituit fines populoꝝ iuxta numerũ filioꝝ dei. ſcd̃m aliã literã). Et dicendũ eſt, ꝙ nõ eſt eis ſubiect⁹ vice dominii, ſed vice cuiuſdã miniſterii. Tota. n. creatura corporalis miniſtrat̃ per angelos. p̃s. Miniſtri eius, qui facitis &c. ſupra. 1. Omnes adminiſtratorii dicũt̃. Vel NON . n. ſubiecit orbẽ terrę angelis: orbẽ dico FVTVRVM) . ſ. mundũ iſtum, qui dr̃ futurus: quia in ſcriptura q̃nq; dicit̃ futurum, nõ reſpectu noſtri: ſed reſpectu eius cui cõparatur: ſicut idem Apoſtolus dicit. Ro. 5. de Adã reſpectu Chriſti, q eſt forma futuri. Chriſtus. n. nõ eſt futurus reſpectu ſui: ſed reſpectu Adę. Sed hic orbis futurus dr̃, nõ reſpectu noſtri: ſed reſpectu Chriſti, qui ẽ ab æterno: ſed orbis in tẽpore. Et quia manichęi dicũt orbem ſubiectum malo deo: non autẽ bono. ideo ſubdit. DE QVO loquimur:) quia. ſ. nõ de alio: ſed de iſto. Vel qa ſupra primo dixerat. Ipſi peribunt. ſ. cœli, & mutabuntur: qd ſicut ibi dictũ fuit, intelligit̃ quo ad ſtatum nõ quo ad ſubſtãtiã: ita ꝙ duplex eſt ſtatus mũdi. Vn⁹, qui nunc eſt p̃ns. 2. Pet. 3. Cœli qui nũc ſunt & terra, eodem verbo repoſiti ſunt reſeruati igni. &c. Et alius eſt futurus. In orbe autẽ ſecundũ iſtũ qui nunc nõ eſt, oĩa ſunt ei ſubiecta: vt ſupra dictũ eſt: & hoc per executionem potentię: licet ſubiecta ſint per authoritatem: ſed nunc in illo ſtatu futuro erit ei orbis ſubiectus. Et ideo ſubdit. DE QVO loquimur.

Futurũ reſpectu nr̃i, vel illius ad quem comparatur.

Duplex ſtat⁹ mundi.

Cõſequẽter p̃bat p authoritatẽ, cũ dicit. TESTATVS eſt aũt quidã &c.) Vbi tria facit. Prio. n. cõmẽdat authoritatem teſtimonii inducẽdi. Scd̃o inducit teſtimoniũ, ibi. QVID eſt hõ, ꝙ memor es eius &c.) Tertio explicat ſenſum teſtimonii, ibi. IN EO . n. ꝙ ei oĩa &c.) Circa teſtimoniũ vero ponit prio, ꝙ verba veteris teſtamenti ſunt quędã teſtimonia Chriſti. Io. 5. Scrutamini ſcripturas &c. Et paulopoſt. Et illę ſunt, q̃ teſtimoniũ perhibent de me. Et ideo dicit. TESTATVS eſt autẽ.) Secundo quia apud Iudęos erant quędã ſcripturę minus notę: & quędam magis notę: & ideo maioris dignitatis ſunt ſcripturę pſalmoꝝ, quibus ipſi vtebantur in omnibus ſacrificiis ſuis. Et ideo dicit. IN QVODAM loco noto). ſ. & manifeſto. Tertio ponit authoritatem dicentis. ſ. Dauid, qui. ſ. fuit maxime authoritatis. 2. Reg. 23. Dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto, dei Iacob. egregius Pſaltes Iſrael.

Deinde inducit teſtimoniũ, cum dicit. QVID eſt homo &c.) Vbi tria facit. Primo enim ponit myſterium incarnationis. Secũdo paſſionis, ibi. MINVISTI eum paulominus ab angelis &c.) Tertio myſteriũ exaltationis, ibi. GLORIA & honore & cętera.) Dicit ergo QVID eſt homo &c.) Et debet legi deſpectiue. q. d. Homo valde modicum quid eſt, reſpectu dei. Eſa. 40. Omnes gentes, quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo: & quaſi nihilum, & inane reputatę ſunt ei. Si enim aliquis diligit aliquem: & dimittit eum in miſeriis, nec ſubuenit, videtur eius obliuiſci. Deus autem humanũ genus dilexit: & quia ipſum fecit ad imaginem ſuã: & quia in medio paradiſi ipſum poſuit. Sed poſt peccatũ: quia nõ ſtatim ei ſubuenit, videtur eius fuiſſe oblitus. p̃s. Memento noſtri dñe, in bñplacito tuo &c. Et iõ dicit. QVID eſt homo &c.) quaſi dicat. Si conſideremus vtilitatem hominis mirum eſt, ꝙ memor es eius. Sic ergo prio ponit cauſam incarnationis. Secũdo ponit ipſam incarnationem, cum dicit. FILIVS hominis.) In ſcriptura. n. ſacra Chriſtus vocatur filius hominis, ſicut patet Dañ. 7. Et in euangelio in multis locis: & huius ratio eſt: qa alii ſunt filii hominũ. p̃s. Filii hominũ vſquequo graui corde &c. Sed Chriſtus tñ filius eſt hoĩs. ſ. virginis beatę. Et

Chriſt⁹ fili⁹ hominis nõ hominum.

Viſitatio ad gratiā, & ad pœnā, vł ad beneficium.

te. Et ipſe a deo viſitatur. Aliquādo viſitatio in ſcripturā, refertur ad gratiā, ſicut dr Gen. 21. Viſitauit dn̄s Sarram &c. Quādoq̄ autē ad pœnā. p̄s. Viſitabo in virga iniquitates eoꝝ. Hic autē refertur ad beneficiū. VISITAS) .i. excellentiſſimū beneficiū ei cōfers: quia facis eum filiū dei: ex hoc .ſ. q̄ humanitas aſſumpta eſt a verbo in vnitatē ſuppoſiti. Vł hoc dicit, ꝓpter plenitudinē Chriſti. Io. 1. Plenū gr̄a. & veritate &c. Vel referendū eſt vtrūq̄ ad Chriſtū, vt ſit ſenſus. MEMORES eius in incarnatione, in qua humanitas aſſumpta eſt a Chriſto: ſed VISITAS) in reſurrectiōe. Vel referēdū eſt vtrūq̄ ad humanū genus. Quilibet autē filius hoīs eſt homo: nō autē qlibet homo eſt filius hoīs. Adam .n. nō fuit filius hoīs. Dr ergo. Hō q gerit imaginē hoīs terreni: Adę .ſ. Et iſte hō dr peccator: ſed filius hoīs dr, q gerit imaginē hoīs cœleſtis .ſ. Chriſti, q dr filius hoīs. 1. Corin. 15. Sicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginē cœleſtis. Hō ergo ſimpliciter dr peccator. Et qa iſte lōge eſt a deo: q: Longe a peccatoribus ſalus: dicit̄ deus eius eſſe memor: ſicut nō memoratur eius, quod lōge eſt ab ipſo. Sed filius hominis viſitatur p gratiam. Iob. 10. Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum.

Quilibet filius hoīs eſt hō, nō quilibet hō ē filius hominis.

Conſequēter ponit myſteriū paſſionis cū dicit. MINVISTI eum paulominus &c. Vbi ſciendū eſt, q̄ ordine naturę corruptibilia. & paſſibilia minora ſunt incorruptibilibus, & impaſſibilibus. Angeli aūt ſcdm naturā ſunt impaſſibiles. & imortales. Vñ qñ Chr̄s dignatus eſt paſſionē, & mortē ſuſtinere, minoratus eſt ab ipſis: nō q̄ plenitudinē ſuā amiſerit, vel in aliquo diminutus fuerit: ſed paruitatē noſtrā ſibi aſſumpſit. Et hoc ſignificatū fuit. Lu. 22. Vbi dr. Apparuit illi angelus dñi, cōfortans eū: nō q̄ indigeret ipſo: ſed vt oñderet ſe minoratū ab ipſis p paſſionē. Dicit autē PAVLOMINVS) ꝓpter duo. Primo qa oīs creatura corporea eſt modicū qd per cōparationē ad rationalē: quia corpea cōphenditur certis limitibus q̄titatis: nō autē rōnalis: ſed ſemper plus ponit in magis intelligibile. Chriſtus ē minoratus ab angelis: nō q̄tū ad diuinitatē: nec q̄tū ad aīam ſed ſolo corpe. Et dixit paulomin᷒, ꝓpter q̄titatē. Scdo dicit̄ paulominus, q̄tum ad durationē: quia modicū durauit. Eſa. 54. In modico dereliqui te &c.

Q̄ uo Chriſt᷒ minor āgelis

Deinde cū dicit. GLORIA & honore &c.) Oſtendit myſteriū exaltationis. Vbi tria facit. Primo oñdit eius gloriā. Scdo honorem. ibi. ET HONORE &c.) Tertio poteſtatē, ibi. CONSTITVISTI eū &c.) Apo. 5. Dign᷒ eſt agnus, qui occiſus eſt accipere virtutē, diuinitatem, & ſapiētiā, & fortitudinē, & gloriā, & bñdictionē in oī creaturā &c. Dicit ergo prīo. CORONASTI eū) .i. claritate. Gloria .n. claritatē importat: Chriſt᷒ autē duplici gloria coronatus eſt .ſ. claritate corporis. Phil. 3. Qui reformabit corpus humilitatis noſtrę, cōfiguratū corpori claritatis ſuę. Ita claritas ſibi ꝓmittit̄. Io. 12. Et clarificaui aīam .ſ. implendo ſplendoribus gratię: & iterū clarificabo .ſ. corpus imortalitatis gloria. Alia claritas eſt in cōfeſſione oīum populoꝝ. Phil. 2. Et oīs ligua cōfiteat̄. p̄s. Gloriā & magnū decorē impones ſup eum.

Honor & gloria ē ſicut effectus, & cauſa

Conſequēter oñdit eius honorē cum dicit. ET HONORE &c. Differt autē honor a gloria, ſicut effectus a cauſa. Eſt .n. honor reuerētia exhibita in teſtimoniū excellentię eius: vnde eſt teſtificatio bonitatis eius. Honor ille eſt. vt oīs creatura reuereat̄ ipſum. ſicut & patrē. Io. 5. Vt oēs honorificēt filiū ſicut & patrē. Et dicit. CORONASTI) .ſ. in ſignum victorię: qa corona dat̄ vincenti. 1. Cori. 9. Illi qdē vt corruptibilē coronā accipiāt &c. 2. Ti. 2. Nō coronabit̄ niſi qui legitime certauerit. Chriſtus autē p certamē paſſionis meruit hanc gloriā. Phil. 2. Factus eſt obediēs vſq̄ ad mortē. Et ſeq̄t. PROPTER qd & deus exaltauit illū &c. Iſta autē pur cōueniunt Chriſto, inq̄tū deus eſt: nō ſunt p̄miū: ſed magis illi naturalia: ſed inq̄tum homo eſt. ſunt p̄miū victorię paſſionis eius. Sed poteſtatē eius oñdit. Prio q̄tū ad authoritatē eius. Scdo q̄tū ad effectū, ibi. OMNIA ſubiecisti &c.) Quātū ad primū dicit. CONSTITVISTI) quod poteſt tripliciter intelligi. Vno modo q̄ cōſtitutus eſt ſuper oīa loca: & hoc in aſcenſione. Ephe. 4. Aſcēdit ſuper oēs cœlos. Scdo dignitate. Ephe. 1. Cōſtituens eum ad dexterā ſuā, ſup oēm principatū. & poteſtatem &c. Tertio poteſtate: quia ſup oēm creaturā. Mat. vlti.

Cōſtitutus ē ſup oēm creaturā, aſcēſiōe dignitate, & poteſtate.

Data eſt mihi oīs poteſtas in cœlo &c. Sed Chriſtus inq̄antū deus, nō eſt conſtitutus, ſed natus: ſed cōſtitut᷒ eſt inquantū homo: ſupra. 1. Quē conſtituit hęredem vniuerſoꝝ &c. Effectus poteſtatis eſt. QVIA oīa ſubieciſti ſub pedibus eius.) Vtitur autē ꝓpheta p̄terito p futuro. ꝓpter maiorem certitudinē. Iam .n. factum eſt in ęterna dei p̄deſtinatione. Et dicit SVB pedibus ei᷒) .i. ſub humanitate: vel cū oimoda ſubiectione. p̄s. Donec ponā inimicos tuos &c. Eſa. 45. Hęc dicit dominus Chriſto meo Cyro. cuius apprehendi dexterā. vt ſubiiciam ante faciem eius gentes &c.

Conſequenter cum dicit. IN EO .n. &c.) Exponit ſenſum teſtimonii. vbi Apoſtolus duo facit. Primo .n. exponit q̄tum ad eius ſublimitatem. Scdo q̄tum ad minorationē, ibi. EVM autem q modico &c.) Circa primum duo facit: quia primo oñdit, qualiter dictū prophetę ſit intelligendū. Secūdo oñdit illud nondum eſſe impletū. ibi. NVNC autem nō videmus &c.) Cū ergo dicit. IN EO .n. &c.) Oñdit qualiter ſit intelligendū: quia .n. ſcriptura dicit. OMNIA ſubiecta eſſe Chriſto nihil dimiſit nō ſubiectū ei. Vnde ly oīa, non eſt diſtributio accōmoda ad aliqua genera: ſed abſolute ad oīa qa oīa generaliter ei, & vniuerſaliter ſubiecta ſunt. Verum eſt p̄ter eū. qui ſubiecit ſibi oīa: vt dicit̄. 1. Cor. 15. ſicut dicitur. Cœlum tegit oīa. Verū alia a ſe. Sed tūc arguit ſic Arrius. Pater omnia ſubiecit filio: ergo fili᷒ minor eſt ipſo patre. Reſpondeo. Dicendū eſt: q̄ verum eſt, q̄ pater omnia ſubiecit filio, ſcdm naturā humanā, in qua minor eſt patre. Io. 14. Pater maior me eſt: ſed ſecundum naturā diuinā, ipſe Chriſtus ſubiecit ſibi oīa.

Ly oīa, eſt diſtributio generalis.

Conſequenter cū dicit. NVNC autem &c.) Oſtēdit hoc nondū eſſe impletum: qa infideles nōdum ſunt ei ſubiecti. Ro. 10. Sed non omnes obediūt euāgelio. Exo. 10. Vſquequo non vis mihi ſubiici &c. Et ſic peccatores non ſunt ſubiecti Chriſto, per rebellionem voluntatis: ſed per potentiam, omnes ſubiiciuntur ei modo, quantum ad authoritatem: ſed in futuro omnes, quantum ad executionem. Vnde hæc eſt expoſitio eius, quod ſupra dixit, orbem terrę futurum.

Phil. 2.

† Eum vero qui puſillum quiddam diminutus fuerat infra angelos: cernimus Ieſum ꝓpter cruciatum mortis: gloria & honore coronatū: vt per gratiā dei: pro omni guſtaret mortem. Decebat .n. eum: ꝓpter quem ſunt omnia: & per quē ſunt omnia: vt multis filiis in gloriam adductis: principem ſalutis illorū per afflictiones perfectū redderet: quādoquidem, & qui ſanctificat: & qui ſanctificātur: ex vno ſunt omnes. Quam ob cauſam non erubeſcit fratres illos vocare dicens. † Annunciabo nomē tuum fratribus meis: in medio eccleſiæ laudabo te. Et rurſum. Ego ero fidens in illo. Et iterū. † Ecce ego & pueri: quos mihi dedit deus.

Pſal. 21.

Eſa. 8.

Eum autem qui modico q̄ angeli minoratus eſt: videmus Ieſum propter paſſionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortem. Decebat .n. eum propter quē omnia, & per quē omnia: qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem ſalutis eorum p paſſionē cōſumari. Qui .n. ſanctificat, & q ſanctificantur, ex vno omnes. Propter quā cauſam nō cōfunditur fratres eos vocare: dicens. Nunciabo nomen tuum fratribus meis: in medio eccleſiæ laudabo te. Et iterum. Ego ero fidens in eū. Et iterum. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus volēs pbare excellentiam Chriſti ſuper angelos: induxit authoritatē prophetę, in qua aliquid erat, quod ptinet ad Chriſti dignitatē, ſicut illud. OMNIA ſubiecīſti &c.) Et ipſe illud expoſuit. Aliquid autē, qđ pertinet ad eius paſſionē. ſ. MINVISTI eum &c. Iſtud autē videtur repugnare ſuo principali intento: quo. ſ. intēdit Chriſtum pferre angelis. Et ideo hoc in parte iſta diffuſe exponit. Vbi duo facit: qa prio oſtendit, ſcđm quid ſit iſta minoratio intelligenda: qa. ſ. ſecundū paſſionem. Secūdo agit de cōuenientia paſſionis, ibi. DECEBAT .n. &c.) Circa primū duo facit quia primo oſdit illud, quod eſt dictū. Secūdo deſcribit ipſam paſſionem, ibi. VT GRATIA dei &c.) Dicit ergo. CVM autem &c.) Continuetur ſic. Ita dictū eſt. QVID eſt homo &c.) GLORIA & honore &c.) OMNIA ſubiecīſti &c. MINVISTI eum &c. Et hæc propheta de Chriſto pdixit: ſed iam multa de iſtis videmus impleta. Pro certo ergo tenemus, ꝙ quę reſtāt, ſint implenda. ſ. ꝙ OMNIA ſubiicient ei &c.) Greg. Pręteritorum exhibitio, futuroꝝ eſt certitudo. Et poteſt ſic cōſtrui. Nos eum QVI modico q̈ angeli minoratus eſt, videmus eſſe IESVM) nec ſolum hoc: ſed GLORIA & honore coronatū. PROPTER paſſionem mortis:) quę fuit cauſa illius coronationis. Phil. 2. Propter qđ & deus exaltauit illum &c. Et dicit. MORTIS:) qa non qualemcūꝙ paſſionē ſuſtinuit: ſed acerrimā & turpiſſimam. Sap. 2. Morte turpiſſima cōdēnemus eū. Vel aliter. NOS videmus Ieſum.) Et quaſi quęreret ab ipſo, quē diceret: ideo reſpondēs dicit. ſ. EVM q per paſſionem mortis, modico minoratus eſt q̈ angeli, cū gloria & honore coronatū). q. d. Hęc minoratio nō eſt intelligenda, niſi ꝓpter paſſionem mortis. Nec eſt mirū: quia q̈tum ad hoc, nō ſolum angelis: ſed etiā hominibus eſt minor. Eſa. 53. Deſiderauimus eum nouiſſimū virorū &c. Dicit autē gloſſa: & eſt Auguſtini cōtra Maximū: ꝙ Chriſtus nō eſt minoratus ab angelis, propter cōditionem naturę humanę: niſi pp paſſionē. Natura. n. mentis humanæ, quā Chriſtus ſine peccato aſſumpſit, nihil eſt maius, q̈ ſola trinitas: quia ergo paſſio ſecūdū corpꝰ: quod videt̃ eſſe cōtra Dionyſium: q dicit. 4. cap. angelicę hierarchię. ꝙ angeli naturali participatione luminis maiores ſunt q̈ hoīes. Et dicendū eſt, ꝙ de natura mētis humanę dupliciter poſſumus loqui. Vel ſecundū naturalia ſola: & ſic natura angeloꝝ excellentior eſt q̈ natura mentis humanę: quia angelus accipit cognitionē diuinę veritatis, in quadā excellentia, & plenitudine intellectualis luminis: ſed hō ex creaturis. Alio modo poſſumus accipere naturā vtriuſꝙ ſine peccato, in ordine ad beatitudinē obtinendā. & ſic ſunt ęquales. Luc. 20. Erūt ſicut angeli in cœlo. Chriſtus tamen q̈tum ad excellentiam gratię, ſecundum mentem humanā, maior eſt angelis. Iſta autem minoratio non eſt ſecundum naturā diuinitatis: nec abſolute ſecundum naturam humanā, niſi inq̈tum paſſus eſt ſecūdum illam.

Nihil maius humanitate Chriſti excepta, S. trinitate

Deinde cum dicit. VT GRATIA dei &c.) Deſcribit ipſam paſſionē, & deſcribit eam tripliciter. Prio ex cauſa, cum dicit. VT GRATIA dei.) Secūdo ex vtilitate, cū dicit. PRO oībus.) Tertio ex modo, cū dicit. GVSTARET.) Cauſa. n. fuit ſola gratia dei. Vñ cōtinuatur ſic. Vidimus Ieſum, qui minoratus eſt ex hoc: vt GRATIA dei &c.) Ex ipſa. n. factū eſt, ꝙ filium ſuū vnigenitum dedit. Io. 3. Sic. n. dilexit deus mundū, vt filiū ſuum vnigenitū daret &c. Ro. 5. Cōmendat deus charitatem ſuā in nobis: quia cū adhuc peccatores &c. Vel ſecundum ꝙ dicit gloſſa. Auguſtini. VT GRATIA) .i. ipſe Chriſtus, qui EST GRATIA dei. Et ſic gratia eſt nominatiui caſus. Dicitur autem Chriſtus gratia: quia author eſt gratię. Io. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Vel qa eſt gratis datus. Eſa. 9. Filius datꝰ eſt nobis: vt ſit ſenſus: ꝙ ipſe minoratus eſt: vt ipſe, q eſt gratia dei &c. Vtraꝙ poſitio eſt ſecundum Glo. PRO oībus.) Ecce vtilitas. PRO oībus autē) dupliciter poteſt intelligi. Vel vt ſit diſtributio accōmoda. ſ. p oībus pdeſtinatis. pro iſtis. n. tantū habet efficaciā. Vel abſolute pro oībus: q̈tum ad ſufficientiā. Sufficiens. n. q̈tū ad ſe pro oībus eſt. 1. Tim. 4. Qui eſt ſaluator oīum, maxime autem fidelium. Chryſo. Pro oībus hoībus generaliter mortuus eſt: quia oībꝰ pcium ſufficit. Et ſi omnes non credunt, ipſe tamē quod ſuum eſt, impleuit. GVSTARET.) Ecce modus. Guſtat. n. qui nō multum comedit, nec bibit. Quia ergo Chriſtus nō perſeuerauit in morte: ſed ſtatim ſurrexit: ideo guſtauit. ps. De torrente in via bibit &c. Viator feſtinat. Item guſtus eſt diſcretiuus ſaporis. Vñ qui guſtat, magis diſcernit, q̈ qui bibit. Vt ergo deſignet, ꝙ mortem & dolorē ſenſit: & ſic mors nō fuit phantaſtica: vt dicit Manicheus & Apollinaris. ideo dicit guſtauit. Tren. 1. O vos omnes qui tranſitis per viam &c.

Chrs eſt grā qa ē author gratię.

Deinde cum dicit. DECEBAT .n. eum &c.) Oſdit conuenientiā ex vtilitate. Deus. n. pater eſt, qui fuit cauſa mortis. Ipſe. n. eſt PER quē omnia:) ſicut per cām efficientem. ET PROPTER quē omnia) ſicut p cauſam finalē. Propter. n. ipſum ſunt oīa: quia propter bonitatem ſuam cōmunicandā. Et hæc fuit cauſa mouēs ad producendū res: & ita finaliter ſunt oīa ꝓpter deū. Prouer. 16. Vniuerſa ꝓpter ſemetipſum operatꝰ eſt dominus. Sunt etiā effectiue per ipſum. ps. Qui fecit cœlum, & terrā, mare, & oīa quę in eis ſunt. Eſt ergo oīum principium, & finis. Apoc. 1. Ego ſum alpha & o, principium & finis. Ro. 11. Ex ipſo, & per ipſum: & in ipſo ſunt omnia. Decet ergo ipſum, q author eſt omnium, oībus prouidere. Sap. 6. Æqualiter illi cura eſt de omnibus. Secundo cōueniens fuit ex parte cauſę: quę vt dictum eſt, fuit gratia dei. gratia vero ordinatur ad gloriā. Ro. 6. Gratia dei vita æterna. Deus autē ab æterno prędeſtinauit quos debet adducere in gloriā. Et iſti ſunt oēs illi, qui ſunt participes filiationis eius: qa ſi filii & hęredes. Ro. 8. Et ideo dicit. QVI multos &c.) q. d. Ipſe habet vnum filium pfectum naturaliter. Mar. 12. Adhuc ergo habens filiū vnum chariſſimū &c. Qui eſt naturaliter ſplendor glorię. ſupra. 1. Alii autē ſunt adoptiui. & ideo adducendi ſunt in gloriam. Vñ dicit. QVI adduxerat) .i. adducēdos pordinauerat. Et quid decebat eum? Hoc. ſ. ꝙ ipſe eſt, qui eſt author ſalutis eoꝝ &c. Salus iſta in duobus cōſiſtit. ſ. ꝙ fiant filii: & ꝙ inducant̃ in hęreditatem. Quod autē ſint filii, habent p filium naturalē. Quos pręſciuit, & pdeſtinauit cōformes fieri imaginis filii ſui. Ro. 8. Gloriā autē & hęreditatē nō cōſequunt̃, niſi per eum cuius naturaliter eſt hęreditas, q eſt ſplendor glorię: quia ergo per filium conſequimur iſta duo: ideo ipſe cōuenienter dicitur author ſalutis. Mat. 1. Ipſe ſaluū faciat populū ſuum a peccatis eorum infra. 12. Aſpicientes in authorē fidei & cōſumatorem Ieſum. Decebat ergo ꝙ pr̄ authorē ſalutis mitteret. ſ. filiū, vt expoſitū eſt. Qui multos filios adduxerat p ipſum in gloriā. Et ſic patet cōueniētia ex parte cauſę. PER paſſionē cōſumari.) .i. p fidē. Ipſe. n. inq̈tum eſt filꝰ naturalis, eſt totaliter pfectus: ſed qa in paſſione minoratus fuit: debuit p meritū paſſionis pfici. Ex iſta ergo cōſumatiōe patet cōueniētia modi, de quo dixerat, ꝙ guſtauit. Tantū. n. guſtauit mortē: qa non accepit eā: niſi vt p meritū paſſionis cōſumaret̃. ipſa. n. eius conſumatio eſt eius glorificatio. Luc. vlt. Oportuit Chriſtū pati: & ita intrare in gloriā ſuā. Guſtauit etiam: quia cū ipſe adduxerit filios in gloriā: ſicut medicus guſtat medicinā, ne infirmus abhorreat: ſed vt ſecurius bibat: ita ipſe guſtauit mortē: vt quia ſine morte ingrediente neceſſitatem, non eſt ſalus: nullus mortem refugiat.

Cōſequēter cū dicit. QVI .n. ſanctificat &c.) Probat qđ dixerat. Vbi duo facit: qa primo probat propoſitum ſuū, ex pte patris cōſumantis. Secūdo ex pte Chriſti conſumati, ibi. QVI autē pueri &c.) Adhuc circa primū duo facit: quia prio ꝓponit intentū. Scđo pbat p authoritatē, ibi. PROPTER quā cām, nec cōfundit̃ &c. Dicit ergo. QVI .n. &c.) Sciēdū eſt autē, ꝙ ſupra Apoſtolus tria dixerat. Prio ꝙ Chriſtꝰ eſt cauſa ſalutis. in quo oſdit nos depēdere ab ipſo. Scđo oſdit, ꝙ pr̄ ē cōſumator ipſius Chriſti, p meritū paſſionis. Et in hoc Chriſtꝰ depēdet a patre. Tertio ꝙ pater nos adducit in gloriam. in quo etiā nos dependere a deo oſtendit: & ſecundum hoc Apoſtolus hic tria facit. Prio. n. oſdit, ꝙ dependemus a Chriſto. Sanctificatus. n. dependet a ſanctificato. Chriſtus autem eſt ſanctificans. infra. 13. Ieſus vt ſanctificaret per ſuū ſanguinem &c. Bene ergo dictū eſt: ꝙ quia eſt author, & ſanctificator, dependemus ab ipſo: ipſe vero a patre, a quo habet, ꝙ ſanctificet

quod

qđ eſt ſcđm. Sed OMNES) ipſe.ſ. QVI ſanctificati)
ET nos q ſanctificamur ea vno .ſ. ex pře:qđ eſt tertiū.
Ro.8. Heredes quidē dei:coheredes autem Chriſti.
Conſequenter iſta tria ꝓbat per tres authoritates. Et
primo ꝙ Chriſtus tanq̄ mediator, & author ſalutis ea
quę dei ſunt, in nos refert. Vñ dicit. PROPTER quā,
cauſam: quia ſ. NOS) & ipſe ex patre dependemus,
& ſumus ea vno deo patre. NON cōfundit eos vocare
fratres:)quia.ſ.ea eodē patre. Mala.2. Nunqd nō pater
vnus omnium noſtrū. ideo dicit in ꝓo. NVNCIABO
Ignobiles ha norari, dedi gnāt ſuos agnoſcere. nomē tuum fratribus meis &c.) Et Io.20. Vade autem
ad fratres meos &c. Sed nota, ꝙ dicit. NON confun
ditur &c.) Quia aliqui de vili plębe nati ſi ꝓmouētur,
cōfunduntur cognoſcere cōſanguineos ſuos. Prouerb.
19. Fratres hominis pauperis oderunt eū &c. Nō ſic aūt
Chriſtus. ſed dicit. NVNCIABO nomē meum fratri/
bus meis. Io.17. Pater manifeſtaui nomē tuum homi/
nibus, quos dediſti mihi. Ioā.1 Vnigenitus qui eſt in ſi/
nu patris &c. Iſtius annunciationis oſtēdit fructum:
cum dicit. IN MEDIO eccleſię &c.).q.d. Per hoc cō/
gregatur tibi magna eccleſia, in cuius medio laudabo
te. Et dicit. IN MEDIO:) quia ſicut colūna in medio
domus ipſam ſuſtentat. lucerna in medio domus illu/
minat. cor in medio corpus viuificat. ita Chriſtus in me
dio eccleſię. Et ideo de ipſo conſequenter dicitur, ꝙ ſte
tit Ieſus in medio &c.

Deinde cum dicit. ET ITERVM &c.) Oſtendit, ꝙ
ipſe Chriſtus dependeret a patre, per hoc qđ dicit. ERO
fidens in eum.) Hoc ſecūdum Hiero. habet̄. Eſa.8. Vbi
nos habemus. Expectabo dnm̄, qui abſcondit faciē ſuā
a domo Iacob &c. Sed Eſa.12. expreſſe habetur. Fiducia
liter agam, & non timebo. ERGO ero fidens in ipſo)
pro gloria corporis: & membrorū: quod ſupra dixit cō
ſummationē. ꝓs. In te domine ſperaui. Oſtendit autem,
quam ſpem habet: quia nō qualēcunq;: ſed firmā, quę di
citur fiducia. Spes.n. & ſi non ſit de impoſſibili tamē ha
bet timorem conuictū quandoq;: & tunc ꝓprie dicit̄
ſpes. Spes quādoq; eſt firma. & ſine timore: & tunc pro/
prie dicitur fiducia. Et iſtam habuit Chriſtus.

Deinde cum dicit. ET ITERVM &c. Oſtendit ter
tium. ſ. ꝙ refert nos in deū, dicēs. ECCE ego &c.) Et
habet̄ Eſa.8.q.d. Relatus ſum in deū: egni inq̄, qui ſum
fidens & ſimiliter PVERI mei, quos in deum reduco
.ſ. diſcipuli mei. Io. vlt. Pueri nunquid pulmētarium
Pueri dicitur vel quia deſi ciūt a ſenſib⁹ vel a malitia habetis? QVOS dedit mihi deus.) Io.17. Tui erāt: &
mihi eos dediſti. Iſti dicunt̄ pueri, propter puritatē. 1.
Reg.21. Si mūdi ſunt pueri, & maxime a mulieribus. Et
paulopoſt ibidē ſequit̄. Fuerūt vaſa puerorum ſancta.
Item ꝓpter ſimplicitatem. 1. Corin.14. Nolite pueri effi
ci ſenſibus: ſed malitia paruuli eſtote. Itē ꝓpter humi/
litatem. Matth.18. Niſi conuerſi fueritis: & efficiamini
ſicut paruuli &c. Iſtos autem pueros dedit mihi domi/
nus: quia Ioan.6. Nemo poteſt venire ad me: niſi pater
qui miſit me traxerit eum.

Poſtea q̄ igitur pueri cōmercium habēt cum
carne & ſanguine: & ipſe ſimiliter pticeps factus
Oſeę.13. 1.Cori.15. eſt eorundem: † vt per morté aboleret eū: qui
mortis habebat imperium: hoc eſt: diabolū: & li/
beros redderet eos: quicunq; metu mortis, p om
nem vitam, obnoxii erant ſeruituti. Non.n. videli
cet angelos aſſumit. ſed ſemen Abrahæ aſſumit.
Vnde debuit per oia fratribus ſimilis reddi: vt mi
ſericors eſſet, & fidelis pontifex: in his quæ apud
deum forent agenda ad expiandum peccata po/
puli. Nam ex hoc quod ipſi contigit tentatum eſ/
ſe: poteſt & iis qui tentantur ſuccurrere.

Quia ergo pueri communicauerunt carni &
ſanguini: & ipſe ſimiliter participauit eiſdē: vt per
mortē deſtrueret eū, qui habebat mortis imperiū
.i. diabolū. Et liberaret eos, qui timore mortis, per
totā vitā obnoxii erant ſeruituti. Nuſq̄.n. angelos
apprehendit: ſed ſemen Abrahæ apprehēdit. Vn
de debuit per omnia fratribus ſimilari: vt miſeri/
cors fieret, & fidelis pontifex ad deum: vt repro/
pitiaret delicta populi. In eo enim in quo paſſus
eſt ipſe & tentatus, potens eſt & eis, qui tentantur
auxiliari. Lec. IIII.

SVPRA oſtendit Apoſtolus cōueniētiam mortis
Chriſti ex parte patris mortem deponētis: hic oſtendit
idem ea parte ipſius Chriſti mortem patientia. De Chri
ſto vero dixit, ꝙ erat author ſalutis fideliū. ideo hic in/
tendit oſtendere, quomodo per paſſionē effectus eſt au
thor ſalutis eorū. Et circa hoc tria facit. Primo.n. oſten
dit conditionem naturę: p quam mori potuit. Secūdo
oſtendit vtilitatē, quā per mortē attulit, ibi. VT PER
mortē &c.) Tertio ꝓbat, quod propoſuerat, ibi. NVS/
QVAM enim angelos &c.) Dicit ergo. Ita dixi, ꝙ ipſe
& pueri ſunt ea vno oēs, & ꝙ vocauit eos fratres. ergo
cōueniens fuit, ꝙ eſſet eis ſimilis: nō tantū quia impar/
titur eis participationē naturę diuinę, quod eſt ex do/ Caro & ſanguis.
no gratię: ſed etiā quia ipſe naturā eorū aſſumpſit. Vñ
dicit. QVIA ergo pueri cōmunicauerūt carni & ſan
guini: & ipſe ſimiliter participauit eiſdē.) Nomine car/
nis & ſanguinis aliquādo ipſa natura carnis & ſangui/
nis intelligitur. Geñ.2. Hoc nunc os ex oſſibus meis: &
caro de carne mea. Aliquādo vero vitia carnis & ſangui
nis. Mat.16. Caro & ſanguis nō reuelauit tibi. Aliquādo
vero ipſa corruptibilitas carnis & ſanguinis. 1. Corin.
15. Caro & ſanguis regnū dei non poſſidebunt, neq; cor/
ruptio incorruptionē. Sed hic nō intelligitur de vitiis.
Chriſtus enim aſſumpſit naturam ſine peccato: ſed cū
paſſibilitate: quia aſſumpſit carnem ſimilem peccatri/
ci. Ro.8. In ſimilitudinem carnis peccati. IPSE ergo
cōmunicauit vel pueris: vel etiam carni, & ſanguini.)
Et totum ſimiliter: quia.ſ. non carni phantaſticę vt di/
xit Manichęus: nec accidētaliter, vt dixit Neſtorius: ſed
verę carni & ſanguini: ſicut & pueri: & in vnitate pſonę.

Conſequenter oſtendit vtilitatem, quam per mortē
attulit, cum dicit. VT DESTRVERET &c.) Et circa
hoc duo facit. primo enim oſtendit vtilitatem iſtam ea
parte diaboli, qui tenebat. Secundo ea parte noſtra, qui
tenebamur, ibi. VT LIBERARET eos &c.) Dicit er/
go. Ideo PARTICIPAVIT) .i. aſſumpſit naturam, in
qua poſſet pati & mori: quod non poterat in diuina:
VT PER mortem deſtrueret eum, qui habebat mor/
tis imperium) .i. dominium. Sed quomodo habet dia/
bolus mortis dominium? Hoc enim eſt ſolius dei. 1. Re.
2. Dominus viuificat, & mortificat. Et Deut.32. Ego oc/ Iudex habet mortis imperium & latro
cidam, & viuere faciam &c. Reſpondeo. Dicendū eſt,
ꝙ aliter habet dominium mortis iudex: quia ſcilicet
quaſi mortem infligens, cum per mortem punit. aliter
latro: quaſi. ſ. mortem ſibi ex demerito acquirens. Pri/
mo modo deus habet mortis imperium. Geñ.2. Quā
cunq; die comederis ea eo, morte morieris. Secundo
modo diabolus, qui ſuadendo homini peccatum, ad
mortem ipſum adduxit. Sap.2. Inuidia diaboli, mors
intrauit in orbem terrarum. Dicit autem DESTRVE
RET.) non quantum ad ſubſtantiam, quā habet in/
corruptibilem. non quantum ad malitiam: vt aliquā/
do diabolus bonus fiat: vt dicit Origenes: ſed quātum
ad poteſtatis dominium. Ioan.12. Nunc iudicium eſt
mundi: nunc princeps mūdi huius eiicietur foras. Col.
2. Expolians poteſtates, & principatus, traduxit confi/
denter palam triumphans illos in ſemetipſo. Et hoc fa
ctum eſt per mortem Chriſti, triplici ratione. Vna eſt
ex parte Chriſti. Iuſtitię enim eſt vera ratio, vt victor vi/
ctum ſibi ſubiiciat. 2. Pet.2. A quo enim quis ſuperatus
eſt, huius & ſeruus eſt. Chriſtus enim vicit diabolum.
Apoc.5. Vicit leo de tribu Iuda. Et ideo iuſtum eſt dia/
bolum ſibi eſſe ſubiectū. Luc.11. Cū fortis armatus cu
ſtodit atriū ſuū &c. Alia rō eſt ex pte diaboli. Iuſtitia.n.
exigit: ꝙ q male vtit̄ ptāte ſibi cōceſſa, amittat eā. Dia
bolo autē data eſt pmiſſiua ptās in peccatores, quos ſe/
duxit, ſed nō in bonos. Quia ergo hanc extendere prę
ſumpſit etiā in ipſo Chriſto, qui peccatū nō fecit. Io.14.
Venit princeps mūdi huius: & in me non habet qcq̄. Et

ideo meruit illam perdere. Tertia ratio eſt ex parte noſtri: quia iuſtũ eſt, ꝙ victus ſit ſeruus victoris: vt dictum eſt. Homo autem per peccatũ ſeruus erat diaboli. Io. 8. Qui facit peccatũ ſeruus eſt peccati: & ita ſubiect' diabolo: & obnoxius peccato. Chriſtus autẽ ſoluit ꝓcium pro peccato noſtro. ꝑs. Quę non rapui tunc exolurbã. Sublata ergo cauſa ſeruituris. ſ. peccatũ: per Chriſtũ eſt homo liberatus. Sciendũ eſt autẽ, ꝙ nulla alia ſatiſfactio fuit conueniens. Homo. n. erat debitor. vnus autem bene poteſt ſatiſfacere pro alio ex charitate. Nullus autem ꝓ tota humana natura: qa nõ habet poteſtatẽ ſup illam. Nec etiam ipſum humanũ genus ſufficiẽter poterat ſatiſfacere: quia totũ erat peccato obnoxium. Nec etiã angelus: quia iſta ſatiſfactio eſt ad aſſequendã gloriam dei. quę excedit facultatẽ naturę angeli. Oportuit ergo eſſe hoiem, qui deberet ſatiſfacere: & deũ, qui ſolus habet poteſtatem ſuper totũ humanum genus, qui poſſet ꝓ toto humano genere ſatiſfacere. Per mortẽ ergo dei & hoīs, deſtruxit eũ, qui habet mortis imperium.

Satiſfactio ſola Chriſti ſufficiens pro hoīe lapſo.

Conſequẽter cũ dicit. VT LIBERARET eos &c.) Ponitur alia vtilitas, ex parte noſtra. Homo. n. inquantũ eſt ſeruus peccati, inq̃tum inducitur ad peccandũ. Inter omnia vero duo ſunt, quę inducunt ad peccãdum efficaciſſime. ſ. pręſentiũ bonoꝝ amor, male inflãmans pręſentium etiam pœnaꝝ timor, male humilians. De his. ꝑs. Incẽſa igni q̃tum ad primũ: & ſuffoſſa q̃tum ad ſecundum. Hęc autem duo in idẽ reducunt: quia quãto quis amat bonũ aliquod: tanto timet malũ ſibi contrariũ. Iſta ſunt, quibus homo ligatur, & detinet in peccato: magis tamẽ per timorẽ mouetur, q̃ per amorem. Vnde videmus, ꝙ ſeuę beſtię, pœnarũ timore, retrahuntur a maximis voluptatib'. Et ſic timor maxime ligat homines. inter oẽs autẽ, timor mortis eſt maximus. Eſt enim finis terribiliũ. Vñ ſi homo timorẽ iuſtũ ſuperat, ſuperat oẽs: & hoc ſuperato, ſuperat omnis amor mundi inordinatus. Et ideo Chriſtus per mortẽ ſuam fregit hoc ligamen: qa abſtulit timorẽ mortis: & per cõſequẽs amorem vitę pręſentis. Quãdo. n. conſiderat homo, ꝙ filius dei dñs mortis mori voluit, nõ timet mori. Vnde prius dicebat ille. Eccl'ci. 41. O mors, q̃ amara eſt memoria tua. Sed poſt clamat Apoſtolus. Phil. 1. Deſideriũ habens diſſolui, & eſſe cũ Chriſto. Vñ Mat. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus &c. Dicit ergo. VT LIBERARET eos, qui timore mortis obnoxii erant ſeruituti. ſ. peccati PER TOTAM vitã quã nimis appetebant. Vel aliter. Homo enim duplici ſeruituti erat obnoxius. ſ. legis. Vnde Act. 15. Lex dicitur iugum, ꝙ nec nos, nec patres noſtri portare potuim'. Manus. n. Moyſi erãt graues. Exo. 17. Gal. 4. Vt eos qui ſub lege erant, redimeret. Erat etiã obnoxius ſeruituti peccati. Ab iſta duplici ſeruitute Chriſtus nos liberauit. Differentia autem inter nouũ & vetus teſtamentũ, eſt timor, & amor. In nouo eſt amor. Io. 14. Si diligitis me, mãdata mea ſeruate. Vetus autẽ fuit lex timoris. Ro. 8. Nõ. n. accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterũ in timore. Et ideo dicit. VT LIBERARET eos, q timore mortis corpalis: quã infligebat lex PER totã vitã obnoxii erãt ſeruituti legis.)

Duo incẽtiua ad peccandũ Amor & timor.

Conſequenter cum dicit. NVSQVAM . n. angelos &c.) Probat Apoſtolus vtilitatem: quã mors Chriſti attulit. Et circa hoc tria facit. Primo. n. oñdit, ꝙ Chriſtus ꝑ mortẽ nos liberauit: qđ ꝓbat ex cõditione naturę paſſibilis, quã aſſumpſit. Scdo concludit ſimilitudinẽ, ibi. VNDE debuit &c.) Tertio oñdit ſimilitudinis vtilitatẽ, ibi. ET MISERICORS fieret &c.) Dicit ergo. Ita dixi, ꝙ Chriſtus ꝑ mortẽ ſuã liberauit nos a peccato, & morte. Nec eſt dubiũ ꝙ q̃tum ad cõditionem naturę, angelus maior eſt hoīe: ſed quia angelus nõ fuit obnoxius ſeruituti nec dignus morte. ideo nõ aſſumpſit angelũ. Quod ſi aſſumpſiſſet angelum, hoc vtiq; fuiſſet propter dignitatẽ naturę: ſed nuſq̃ legimus, ꝙ aſſumpſit eũ: ſed tantum humanã naturam: non tamen idealem: ſed in indiuiduo & atomo: & hoc ex ſemine Abrahę. Mat. 1. Filii Abraham &c. Et hoc addit, vt iudęi magis vererẽtur Chriſtum. Signãter vero dicit. APPREHENDIT.) qa illud ꝓprie dicit̃ apprehẽdi, quod fugit. Non ſolum autem ipſa natura humana fugiebat a deo: ſed etiam ipſi filii Abrahę. Zach. 7. Auerterunt ſcapulã &c. Glo. Chryſo. Magnum & mirabile, & ſtupore plenum eſt, carnem noſtram ſurſum ſedere, & adorari ab angelis, & archangelis. Hoc ego ſępius in mente verſans, exceſſum patior: magna de genere humano imaginans.

Deinde cum dicit. VNDE debuit &c.) Ex ꝑdictis cõcludit ſimilitudinẽ. q. d. Quia ergo nõ apprehẽdit angelos. SED ſemen Abrahę. ideo debuit ꝑ omnia aſſimilari fratribus.) Per omnia inq̃, in quib' ſunt fratres: nõ in culpa, ſed in pœna. & ideo debet habere paſſibilẽ naturam. Vnde infra. 4. Tentatũ autem per omnia ꝑ ſimilitudine abſq; peccato &c. quantũ. ſ. ad pœnã. non tentatione culpę. Item ſunt fratres, q̃tum ad gratiã. 1. Io. 3. Videte, qualem charitatẽ dedit nobis deus pater, vt filii dei nominemur, & ſimus. Roñ. 8. Quos pręſciuit, & prędeſtinauit conformes fieri &c.

Conſequenter ponit vtilitatẽ iſtius ſimilitudinis, dũ dicit. ET MISERICORS fieret &c.) Vbi duo facit: quia primo ponit eam. Secũdo exponit ipſam, ibi. IN EO enim &c. Nã Chriſtus ſecundũ ꝙ mediator eſt: duplex habet officium. Vnũ, ꝙ ꝑponit̃ toti humano generi ſicut iudex. Ioã. 5. Poteſtatẽ dedit ei iudicium facere &c. Aliud per cõparationẽ ad deũ, apud quem pro nobis, quaſi aduocatus interpellat: quia aſſiſtit vultui ei' pro nobis. Infra. 9. & 1. Io. 2. Aduocatũ habemus apud patrẽ Ieſum Chriſtũ &c. In iudice autẽ maxime deſideratur miſericordia, & ꝑcipue a reis. In aduocato deſideratur fidelitas. In Chriſto autem inſinuat Apoſtolus illa duo eſſe per paſſionem eius. Humanum. n. genus in Chriſto, inq̃tum eſt iudex. deſiderabat miſericordiam. Inq̃tum aduocatus fidelitatẽ. Et iſta duo exhibuit Chriſtus ꝑ paſſionẽ. Vnde q̃tum ad primum dicit. ꝙ ꝑ paſſionem ASSIMILATVS eſt fratrib', vt miſericors fieret.) Sed nunqd nõ fuit miſericors ab æterno? quia miſerationes eius ſup omnia opera eius. ꝑs. Item ab initio habuit miſericordiã. Iob. 31. Ab infantia creuit mecum miſeratio. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ miſeratio dicitur, quaſi miſerũ cor ſup aliena miſeria: & hoc eſt dupliciter. Vno modo per ſolã apprehenſionẽ: & ſic deus ſine paſſione. noſtram miſeriã apprehendit. Ipſe. n. cognouit figmentũ noſtrũ: vt dicit̃ in ꝑo. Alio modo ꝑ experientiam: & ſic Chriſtus potiſſime in paſſione expertus eſt miſeriã noſtram. Item ipſe eſt FIDELIS) aduocatus. Et ideo dicit̃ PONTIFEX.) infra. 9. Chriſt' aſſiſtens pontifex futurorũ bonoꝝ. Et ad illam requiritur, ꝙ ſit FIDELIS) . 1. Corin. 4. Hic iam quęrit̃ inter diſpenſatores: vt fidelis qs inueniatur: & hoc totum vt repropitiaret delicta populi. ſ. ꝓ quo mortẽ ſuſtinere voluit. Ipſa. n. paſſio allegatio eſt: & fideliũ iterpellatio.

Deinde cum dicit. IN EO enim &c.) Exponit iſtam vtilitatem, & cõtinuatur ſic. q. d. Nõ loquor de Chriſto inquantũ deus: ſed inquantũ eſt homo. Et ideo in eo. ſ. in illa natura, quã aſſumpſit: vt experiret̃ in ſe noſtram cauſam eſſe ſuã. Vñ dicit. ET TENTATVS & paſſus eſt. ideo potens eſt &c.) Vel aliter. ideo factus eſt miſericors, & fidelis: qa IN EO ꝙ paſſus, & tentatus eſt:) habet quandã cõuenientiã ad hoc, ꝙ miſereatur. Et dicit TENTATVS:) nõ a carne: ſed ab hoſte. Mat. 4. Ductus eſt Ieſus in deſertũ a ſpiritu: vt tentaretur a diabolo. In ipſo. n. nõ fuit aliqua rebellio partis inferioris ad ſuperiorẽ: ſed paſſus eſt in carne pro nobis. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis &c. Et. 4. Chriſto ergo in carne paſſo. & vos eadem cogitatione armamini. Cap. III.

VNde fratres ſancti: vocationis cœleſtis participes: conſiderate Apoſtolum, & pontificem confeſſionis noſtræ Chriſtum Ieſum: ꝙ fidelis ſit ei qui ipſum cõſtituit; quẽadmodum & Moſes in tota domo ipſius. Tanto namq; maiore gloria: quã Moſes: hic dignus eſt habitus: quanto maiorẽ habet honorem is: qui conſtruxit domũ: quam ipſa domus. Omnis. n. domus conſtruitur ab aliquo. Porro qui cõdidit omnia: deus eſt. † Et Moſes quidem fidelis fuit in tota domo illius: veluti miniſter, in teſtimoniũ eorũ

quę

quæ poſt dicenda erant. At Chriſtus, tanquam filius adminiſtrauit domũ ipſius: cuius domus ſumus nos: ſi fiduciá & gloriationem ſpei: ad finem vſq; firmam tenuerimus.

VNde fratres ſancti, vocationis cœleſtis participes: cõſiderate Apoſtolũ & põtificem confeſſionis noſtræ Ieſum: q fidelis eſt ei, qui fecit illũ: ſicut & Moyſes in omni domo eius. Amplioris.n. gloriæ iſte præ Moyſe dignus habitus eſt: quanto ampliorem honorẽ habet domus, qui fabricauit illam. Omnis nãq; domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creauit deus eſt. Et Moyſes quidẽ fidelis erat in tota domo eius, tanq̃ famulus, in teſtimonium eorum, quæ dicenda erãt. Chriſtus vero tanq̃ filius in domo ſua. Quæ domus ſumus nos, ſi fiduciam, & gloriam ſpei, vſq; ad finem firmam retineamus.

SICVT ſupra dictũ fuit, lex vetus ex tribus habuit authoritatem .ſ. ex angelo, ex Moyſe, & ex Aaron põtifice. Apoſtolus aũt ſupra prętulit Chriſtum authorẽ noui teſtamenti angelis, ꝑ quos lex data fuit: hic intendit ipſum ꝓferre Moyſi, qui fuit promulgator: & quaſi legiſlator veteris teſtamenti. Et circa hoc duo facit. Primo.n. pręfert Chriſtũ Moyſi. Secũdo cõcludit ex hoc, ꝙ ſit efficaciſſime obediendũ Chriſto, ibi. QVAPROPTER ſicut dicit ſpiritus ſanctus &c.) Circa primũ tria facit. Primo ꝓmittit dignitatem Chriſti. Secũdo oſtendit, qd ſit cõmune Chriſto, & Moyſi, ibi. AMPLIORIS autẽ glorię &c.) Circa primũ duo facit: quia primo ponit conditionem eorum, ad quos loquitur. Secundo conditionem eius de quo loquitur, ibi. CONSIDERATE Apoſtolũ &c.) Illos autem ad quos loquitur, deſcribit tripliciter. Primo ex charitate. Vñ dicit. FRATRES.) quaſi diceret: quia ex ſemine Abrahę fr̃es eſtis: & Chr̃i, inter vos adinuicẽ. Mat. 23. Oẽs vos fratres eſtis &c. Item fratres Chriſti. ſupra 2. Non cõfonditur eos vocare fratres. Hanc autem fraternitatẽ facit charitas. ꝓs. Ecce q̃ bonũ, & q̃ iocundum &c. Secundo etiã deſcribit eos, ex ſanctitate, cum dicit. SANCTI.) Et hoc ꝓpter ſacramentoꝝ pceptionẽ. 1. Corin. 6. Sed abluti eſtis: ſed ſanctificati eſtis &c. Tertio deſcribit eos ex vocatione, cum dicit. VOCATIONIS cœleſtis pticipes.) Iſta autẽ vocatio dupliciter poteſt intelligi cœleſtis eſſe. Vel quia vocati ſunt ad cœleſtia regna. 1. Theſ. 1. Vocauit nos ad ſuum regnum, & gloriã Vel vocauit nos vocatione cœleſti: qa nõ humana adinuẽtione: ſed cœleſti gr̃a. Gal. 1. Vocauit ꝑ gratiã ſuã. Ro. 8. Quos aũt ꝓdeſtinauit. hos & vocauit &c. Eſa. 41. Quis ſuſcitauit ab oriẽte iuſtũ: vocauit eũ: vt ſeq̃retẽ ſe?

Conſequenter deſcribit illum, de quo loquitẽ, cum dicit. CONSIDERATE &c.) Infra. 12. Aſpiciẽtes in authorem fidei: & cõſumatorẽ Ieſum &c. Sed quẽ? APOSTOLVM) inquit ET PONTIFICEM confeſſionis &c.) Apoſtolus.n. in ſequentibus ꝓfert Chriſtũ Moyſi, & Aaron. & ideo aſcribit ei vtriuſq; dignitatẽ Moyſi .ſ. quia miſſus fuit a deo. ꝓs. Miſit Moyſen ſeruũ ſuũ. Aaron vero, qui pontifex fuit. Exo. 28. Applica quoq; ad te Aaron &c. Chriſtus autem excellentius miſſus fuit APOSTOLVS) q̃ Moyſes. Exod. 4. Obſecro dñe mitte, quem miſſurus es. q.d. Aliũ digniorẽ miſſurus es. Itẽ ipſe eſt pontifex & ſacerdos. ꝓs. Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinẽ Melchiſedech. Quaſi ergo ꝓmittit hic cõditionẽ ſuam principalẽ dicens. Vnde .ſ. ergo fratres conſiderate APOSTOLVM.) q.d. Prętermittatis conſiderare illũ Apoſtolũ .ſ. miſſum Moyſen & pontificem Aaron: & CONSIDERATE Apoſtolũ & pontificem cõfeſſionis noſtrę.) .ſ. illũ, quẽ nos confitemur. Hoc.n. eſt neceſſariũ ad ſalutem, vt confiteamur eum. Ro. 10. Corde creditur ad iuſtitiã: ore autẽ confeſſio fit ad ſalutem. vel cõfeſſionis .ſ. ſacrificii ſpiritualis. Oĩs.n. ſacerdos ordinatur ad ſacrificia offerenda. Duplex autem eſt ſacrificiũ .ſ. corporale, vel temporale. Et ad hoc inſtitutus fuit Aaron. Aliud autẽ eſt ſacrificiũ ſpirituale: quod eſt in fidei confeſſione. ꝓs. Sacrificiũ laudis honorificabit me. Et ad iſtud ſacrificiũ inſtitutus eſt Chriſtus: nõ ad thauros. Eſa. 1. Holocauſta arietũ, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorũ, & hyrcorum nolui. Et paulopoſt ibidem ſequitur. Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra.

Deinde cũ dicit. QVI fidelis &c.) Comparat Chriſtum Moyſi. De Aaron infra facit mentionẽ ſpecialẽ: & ponit primo hic, vt dictum eſt, illud, in quo cõueniũt. Sciendũ eſt autẽ, ꝙ totum hoc qd hic dr̃ de Moyſe, fundatur ſuper illud, quod habetẽ Num. 12. Vbi dñs oſtendit excellentiã Moyſis, poſtq̃ iurgati ſunt contra ipſum Aaron & Maria. vbi ponuntẽ hęc verba, quæ Apoſtolus hic allegat. ibi.n. dicitẽ ſic. At nõ talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo tua fideliſſimus eſt. Hoc aũt poteſt cõuenire & Chriſto, & Moyſi. De Moyſe.n. patet ex ipſa hiſtoria allegata. De Chriſto etiã intelligitẽ. QVIA ipſe) ſecundũ ꝙ homo FIDELIS eſt ei, qui fecit eum) .ſ. deo patri, quẽ ſecundũ humanitatẽ fecit. Ro. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnẽ. Secũdum .n. ꝙ deus, nõ eſt factus, nec creatus, ſed genitus. Fidelis autem fuit deo patri: quia gloriã eius quęrebat, non ſuam. Io. 8. Ego gloriã meã nõ quęro. Et. 7. dicitẽ. Qui quęrit gloriã eius, qui eũ miſit, hic verax eſt: & iniuſtitia in illo non eſt. Fidelis ergo eſt Chriſtus ei, q fecit eum, ſicut Moyſes: & hoc IN OMNI domo eius.) quę domꝰ eſt vniuerſitas fidelium, de qua. ꝓs. Domum tuam decet ſanctitudo domine &c.

Deinde cum dicit. AMPLIORIS .n. glorię &c.) Pręfert Chriſtum Moyſi: & hoc q̃tum ad duo. Primo q̃tum ad poteſtatem. Secũdo q̃tum ad cõditionem, ibi. ET MOYSES quidem &c. Cõmendãdo autẽ Chriſtũ, cõmendat ipſum habuiſſe honorẽ in omni domo: ſed ꝙ Chriſtus ipſum excellat, oſtendit. Vbi primo ponit rationẽ. Secundo manifeſtat, ibi. OMNIS namq; domꝰ &c. Ratio autẽ Apoſtoli eſt ꝙ maior gloria debetur illi qui fecit domũ, q̃ illi qui eam inhabitat. Chriſtus autẽ fabricauit domũ. ꝓs. Tu fabricatus es auroram & ſolem. Prouer. 9. Sapientia ędificauit ſibi domũ .ſ. eccleſiã. Ipſe enim Chriſtus, ꝑ quẽ gratia & veritas facta eſt, tanq̃ legiſlator ædificauit eccleſiam. Moyſes autem tanq̃ legis ꝓnunciator. & ideo ſolum vt ꝓnũciatori debetẽ gloria Moyſi. Vnde & reſplenduit facies eius, de qua Exo. 14. & 2. Corin. 3. Ita vt non poſſent filii Iſrael intendere in faciem Moyſi ꝓpter gloriam vultus eius. Cõtinuatẽ ergo ſic litera. Tu dicis, ꝙ Chriſtus eſt fidelis, ſicut Moyſes quare ergo dimittemus, ne cõſideremus? Certe qa AMPLIORIS glorię dignus ẽ habitus ꝓpę Moyſe. QVANTO ampliorem gloriã habet dñs domus, qui fecit illam.) q.d. Et ſi Moyſes multum ſit honorabilis, tamẽ Chriſtus honorabilior eſt, ſicut fabricator domus. & ſicut legiſlator principalis. Iob. 36. Ecce deus excelſus in fortitudine ſua: & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus. Si ergo debetur gloria Moyſi: ampliori dignus eſt Chriſtꝰ. 2. Corin. 3. Si miniſtratio dãnationis in gloria eſt: multo magis miniſterium iuſtitię erit in gloria.

Conſequenter ꝓbat minorem ſuę rationis, cũ dicit. OMNIS namq; domus &c.) Minor autem eſt, ꝙ Chriſtus fabricauit domũ iſtam. & hoc ꝓbat primo: qa omnis domus indiget fabricatore. Secũdo quia iſta domꝰ, de qua loquitur, a Chriſto fabricata eſt, ibi. QVI autem omnia &c.) Primo ergo ꝓbat, ꝙ iſta domus, ſicut & quęlibet alia indiget fabricatore: quia diuerſa nõ cõiunguntur, niſi ab aliquo vno. ſicut patet de domo artificiali: in qua ligna & lapides, ex qbus cõpoſita eſt. Vniũtur.n. ab aliquo. Aggregatio autem fideliũ, quæ eſt in eccleſia: & domus dei, ex diuerſis collecta eſt .ſ. Iudeis & gẽtibus: ſeruis & liberis. Et ideo eccleſia ſicut ET OMNIS domus, ab aliquo vnlente fabricatur.) Huius rationis ponit tantum concluſionem, ſupponens veritatem pręmiſſarum ex facti euidentia. 1. Pet. 2. Ipſi tanq̃ lapides viui ſuperædificamini domos ſpirituales &c. Ephe. 2. Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolo

rum,& prophetarum &c.

Deinde cum dicit. QVI autẽ creauit &c.) Probat, ꝙ Chriſtus ſit illius domus ædificator. Deus.n.q fecit omnia &c. Et ſi hoc intelligitur de toto mũdo, planum eſt. ps. Ipſe dixit,& facta ſunt &c. Eſt autem creatio ſpiritualis, quę fit per ſpiritũ. ps. Emitte ſpiritũ tuũ.& creabuntur:& renouabis faciem &c. Et hoc fit a deo p Chriſtum. Iac.1. Voluntarie genuit nos verbo veritatis: vt ſimus initium aliquod creaturę eius. Ephe.2. Ipſius factura ſumus. creati in Chriſto Ieſu, in opibus bonis &c. Deus ergo iſtam domum.ſ.eccleſiã ex nihilo.ſ.de ſtatu peccati, in ſtatũ gratię creauit. ergo Chriſtus, per quẽ fecit omnia. ſupra.1. Per quem fecit & ſęcula. Ioã.1. Omnia per ipſum facta ſunt:& ſine ipſo &c. Eſt excellentior: vtpote, quia habet poteſtatem factoris: q̃ Moyſes, qui ſolum fuit pronunciator.

Deinde cũ dicit. ET MOYSES quidẽ &c.) Præfert Chriſtum Moyſi, q̃tum ad conditionẽ: & circa hoc duo facit. Primo.n. ponit rationẽ ſuam. Secũdo manifeſtat eam, ibi. QVAE domus &c.) Apoſtolus valde diligẽter notat verba illa ſcripta de Moyſe. in quibus duo dicuntur de ipſo. Vocatur.n. SERVVS.) vocatur etiã FIDELIS) nõ in domo ꝓpria: ſed in domo dei noſtri. Et q̃tum ad iſta duo, ꝑfert Chriſtũ Moyſi. Primo enim oſtendit quid cõueniat Moyſi. Secũdo quid conueniat Chriſto, ibi. CHRISTVS vero tanq̃ filius &c.) Dicit ergo QVOD Moyſes fidelis erat, tanq̃ ſeruus .i. ſicut fidelis diſpenſator. Mat.25. Euge ſerue bone, & fidelis: qa in pauca fuiſti fidelis: ſupra multa te cõſtituã, &c. Chriſtus autem quodãmodo ſeruus eſt.ſ. ſecũdum carnem Phil.2. formã ſerui accipiens: ſed Moyſes fuit famulus in verbis dei ꝓponendis filiis Iſrael. Ex quo patet. ꝙ qa erat fidelis famulus: illa quę dicebat, ordinabantur ad aliud.ſ. ad Chriſtũ. Et hoc erat teſtimoniũ eorũ, quę dicenda erãt. Ioã.5. Si crederetis Moyſi, crederetis forſitã & mihi. de me.n. ille ſcripſit. Act.10. Huic oẽs prophetę teſtimoniũ ꝑhibẽt. Quia ergo erat famulus: ideo erat, nõ in domo propria, ſed in aliena. Et quia ea, quę dicebat, erant in teſtimonium eorum, quę dicẽda erant de Chriſto. ideo Moyſes omniquaq; minor eſt Chriſto.

Deinde cum dicit. CHRISTVS vero &c.) Oſtendit, quid cõueniat Chriſto: qa.ſ. Chriſtus NON eſt ſicut ſeruus: ſed ſicut filius in domo) patris: & per cõſequẽs ſua: quia hęres naturalis. ſupra.1. Quẽ cõſtituit hęredẽ vniuerſorũ &c. Eccleſia.n. eſt domus Chriſti. Prouer.14. Sapiens mulier ædificat domũ. ps. Dominus dixit ad me, filius meus es tu &c. Mat.3. Filius meus dilectus &c. Eſt ergo, nõ ſeru⁹. SED filius & in domo ſua) ſed Moyſes eſt ſeruus in domo aliena. Io.8. Filius manet in ęternũ.

Deinde cũ dicit. QVAE domus &c.) Oſ͂dit, ꝙ iſta domus ſit ſua, & q ſit. Iſta.n. domus ſunt fideles: & ſunt domus Chriſti: quia credũt in Chriſtũ. 1. Tim.3. In domo dei, quę eſt eccleſia. Et etiam quia Chriſtus habitat in ipſis. Phil.3. Habitare Chriſtum per fidẽ in cordibus veſtris. Hęc ergo dom⁹.ſ. nos fideles ſumus. Ad hoc autem, ꝙ ſimus domus dei, quatuor requiruntur circa domum, quę nõ ſunt in tabernaculo. Et iſta tangit Apoſtolus. Primo ꝙ ſpes noſtra & fides ſit certa, & ꝑmanẽs. tabernaculũ autẽ & ſi ſit firmum: tamẽ cito, moueri poteſt. Et ſignificat illos, qui ad tẽpus credunt: & in tempore tentationis recedũt. Et ideo dicit. SI RETINEAMVS fiduciam.) dictum eſt ſupra ꝙ fiducia eſt ſpes cũ expectatione firma opinione. 2. Corin.3. Fiduciã talem habemus per Chriſtũ ad deum. Secundo ꝙ ſit ordinate diſpoſita. Et ideo dicit. SPEI gloriã) .i. ad gloriã dei ordinate. ita ꝙ cõtemptis aliis, glorięmur in ſpe glorię. Hiere.9. In hoc glorietur, qui gloriaẽ ſcire & noſſe me. Tertio ꝙ ſit pſeuerãs. Vnde dicit. VSQVE in finem.) Mat.10. Qui perſeuerauerit vſq; in finẽ: hic ſaluus erit. Quarto ꝙ ſit FIRMA) vt.ſ. nulla aduerſitate moueatur. Vnde dicit. FIRMAM) infra.6. Confugimus ad tenendam ꝓpoſitam ſpem: quam ſicut ancoram habemus animę tutam, & firmam.

Pſal.94. Infra.4. Quapropter ſicut dicit ſpiritus ille ſanctus. ✝ Hodie ſi vocem eius audieritis; ne obduretis corda veſtra; ſicut in exacerbatione; in die tentationis in deſerto: vbi tentauerũt me patres veſtri: probauerunt me:& viderũt opera mea quadraginta annis. Quapropter inſenſus erã generationi illi;& dicebam. Semper errant corde: ipſi vero non cognouerunt vias meas; ſicut iuraui in ira mea: ſi ingreſſuri ſunt in requiem meam.

Quapropter ſicut dicit ſpiritus ſanctus. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra: ſicut in exacerbatione ſecũdum diem tentationis in deſerto. Vbi tentauerũt me patres veſtri ꝓbauerunt me, & viderũt opera mea quadraginta annis. Propter quod offenſus fui generationi huic:& dixi, ſemper hi errãt corde. Ipſi autem nõ cognouerunt vias meas, qbus iuraui in ira mea: ſi introibũt in requiẽ meã. Lec. II.

SVPRA probauit Apoſtolus: ꝙ Chriſtus eſt maioris excellentię q̃ Moyſes: hic concludit, ꝙ magis eſt obediẽdum Chriſto. Et hoc facit ꝓpter authoritatem prophetę Dauid in ps. Vbi tria facit: quia primo proponit authoritatem, quę continet quandã exhortationẽ. Secũdo exponit eã, ibi. VIDETE fratres &c.) Tertio ex authoritate & expoſitione arguit.4.cap. ibi. TIMEAMVS ergo fratres &c. Circa primũ tria facit. Primo.n. inſinuat authoritatem verboꝝ ſequentiũ. Secundo ponit exhortationẽ, quę eſt in authoritate, ibi. HODIE ſi vocem eius &c.) Tertio ponit quandam ſimilitudinẽ ibi. SICVT in exacerbatione &c.) Authoritas verboꝝ eſt ex hoc, ꝙ nõ ſunt ꝓlata humana adinuentione, ſed a ſpiritu ſancto. Vnde dicit. QVAPROPTER ſicut dicit ſpiritus ſanctus.) Ipſe autẽ verba veteris teſtamenti allegat pro nouo, ne credatur, ꝙ tantũ ſint referenda ad vetus teſtamentũ: immo etiã ad nouum: & ad aliud tempus referri debent. Et ſunt verba ſpiritus ſancti: qa vt dicitur. 2. Pet.1. Nõ humana voluntate allata eſt aliquando ꝓphetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſũt ſancti dei homines. Ipſe.n. Dauid dicit. 2. Reg.23. de ſeipſo. Spiritus domini locutus eſt p me. In hoc ergo oſtẽdit authoritatem eſſe veram: quia.ſ. eſt a ſpiritu ſancto contra Manicheum.

Deinde cum dicit. HODIE ſi vocem &c.) Ponit monitionem, vbi facit tria. Primo.n. deſcribit tẽpus cũ dicit. HODIE.) Secundo ſubdit beneficiũ, ibi. SI VOCEM eius &c.) Tertio ſubiũgit monitionẽ ſuam, ibi. NOLITE obdurare &c.) Tempus eſt HODIE) .ſ. tempus diei. Tempus.n. legis veteris dicebaẽ nox. quia erat tempus vmbrę, infra.10. Vmbram.n. habens lex futurorum bonoꝝ. Sed tẽpus noui teſtamenti. quia repellit vmbram noctis legis: dicitẽ DIES.) Ro.13. Abiiciamus opera tenebraꝝ, & induamur arma lucis, &c. Et in hac die exhibetur nobis beneficiũ. qa audimus vocem eius quod nõ erat in veteri teſtamento in quo audiebaẽ tantum verba ꝓphetaꝝ, ſupra.1. Olim deus loquens patribus in ꝓphetis: nouiſſime vero diebus iſtis locutus eſt nobis in filio &c. Eſa.52. Propter hoc ſciet populus meus nomẽ meum in die illa: quia ego ipſe qui loquebar, ecce adſum. Cañ.2. Sonet vox tua in auribus meis &c. In hoc.n. exhibetẽ nobis beneficiũ tantũ deſideratũ. Luc.19 In hac die tua, quę ad pacẽ tibi &c. Si ergo tantũ beneficium. Ecce monitio. NOLITE obdurare corda veſtra.) Cor durum, ſonat in malũ. Durum eſt. qđ nõ cędit: ſed reſiſtit impellenti. Et ſic dicitur cor hominis durum: quãdo nõ cedit diuinę iuſſioni. Eccle.3. Cor durũ male habebit in nouiſſimo. Ro.2. Secundũ duritiã tuã, & cor tuũ impœnitens theſaurizas tibi iram, in die irę. Hęc autem induratio ex duobus cauſaẽ. Ex vno, quaſi negatiue.ſ. ex deo nõ apponẽte grãm. Ro.9. Cuius vult deus miſereẽ: & quem vult indurat. Ex alio vero poſitiue. & hoc modo indurat ſeipſum, nõ obediendo deo, & nõ aperiendo cor ſuum gratię. Zacha.7. Cor ſuum poſuerunt, vt adamantem: ne audirẽt legem: & verba, quę miſit dñs exercituũ in ſpiritu ſuo, per manũ ꝓphetarũ

Induratᵒ ex deo negatiue & ex hoie poſitiue.

priorum

priorũ. Nolite ergo obdurare corda vr̃a .i. nolite corda claudere ſpũi ſctõ. Act. 7. Vos ſemp ſpũi ſctõ reſtitiſtis.

Cõſequenter ponit ſimilitudinem: cũ dicit. SICVT in exacerbatione &c. Intẽtio autẽ Apoſtoli eſt ex factis priorũ cõcludere per ſimilitudinẽ ſuũ ꝓpoſitũ: quia vt dicit̃. Ro. 15. Quęcunq; ſcripta ſunt, ad noſtrã doctrinam ſcripta ſunt. Facit autẽ duo circa hoc: quia primo ꝓponit exemplum in generali ponendo culpã. Secũdo in ſpeciali, ibi. VBI tentauerũt me patres veſtri &c.) Vt autẽ ſequamur expoſitionẽ Apoſtoli oportet ponere in iſta litera ſenſus, qui cõueniunt expoſitioni. Legimus autem inter alia duas culpas filiorũ Iſrael grauiſſime punitas. Vna fuit inobedientia, quã habuerunt in facto exploratorũ. de quo Num. 13. & 14. Pro quo facto indignatus dñs, voluit totum mundũ delere. Vñ iurauit, ꝙ nullus intraret terram ꝓmiſſionis, exceptis duobus. ſ. Caleb & Ioſue. Iſtud autẽ vocat ſpecialiter EXACERBATIONEM:) quia licet p alia peccata offendiſſent deũ: tamen per illud exacerbauerũt ipſum: quia ſicut fructus acerbus, qui nõ ponitur maturo, nõ eſt aptus ad cibum, ſic tũc ira dei fuit inflexibilis. Baruch. 4. Exacerbaſtis eum, qui fecit vos. Aliud peccatũ fuit peccatum tentationis. Frequenter enim TENTAVERVNT deum:) Quia quãdoq; p aqua, quandoq; p carnibus, quandoq; vero pro pane. Ita ꝙ decies tentauerunt ipſum. Poſſet autem aliquis putare, ꝙ idem eſſet peccatũ. exacerbatio. & tentatio. Ita ꝙ vellet Apoſtolus dicere. NOLITE obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione quę fuit in die tentationis. Sed hoc eſt contra expoſitionẽ Apoſtoli. Sed dicendũ eſt ſic. NOLITE obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione.) & iterũ ſicut IN DIE tentationis.) ita ꝙ ſint duo peccata. Vnde ꝑs. Conuerſi ſunt, & tentauerunt deum & ſanctũ Iſrael exacerbauerunt.

Cõſequẽter ꝓſequitur culpas in ſpeciali, cum dicit. VBI tẽtauerũt me patres veſtri &c.) Et circa hoc duo facit. qa primo ponit peccatũ tentationis. Secũdo peccatum exacerbationis. ibi. ET DIXI ſemper hi &c.) Circa primũ tria facit. Primo. n. ponit peccatũ tentationis. Secũdo oñdit eiꝰ grauitatẽ, ibi. PROBAVERVNT &c.) Tertio ponit pœnam, ibi. PROPTER qđ offenſus fui. Dicit ergo. Peccatũ tentationis, quia ſecundum diem tentationis, inqt, in deſerto. Tentare autẽ, eſt experimentũ ſumere de re. quã quis ignorat. Vnde ꝙ qs tentat deũ, ꝓcedit ex infidelitate. Sed ſciendũ eſt, ꝙ aliquando aliquis tentat deũ: nõ cum intentione tentandi, & experiendi. veruntamẽ ſe habet ad modũ tentantis. Qui. n. vtitur re ſua ꝓpter vtilitatem, nõ tentat proprie: puta ſi aliquis fugiẽs currat ſup equũ ſuũ: & ſi tentat, tñ nõ tamẽ cũ intentione tentãdi. Sed quãdo ad nihil vtile eſt, qđ facit: tunc tẽtat. Itẽ ſi aliquis exponat ſe alicui periculo, cõpulſus neceſſitate ſub ſpe diuini auxilii: nõ tentat deũ. Si autẽ ſine aliqua neceſſitate, tũc tentat deũ. Et ſic dicit ipſe Mat. 14. Nõ tentabis dñm deũ tuũ: qa neceſſitas nulla erat, ꝙ mitteret ſe deorſum. Sic iſti tentauerũt dñm, qa dubitauerunt de ꝑtãte dei. clamãtes cõtra Moyſen: ac ſi deus nõ poſſet eis dare cibum.

Deinde ponit̃ grauitas culpę cũ dicit. PROBAVERVNT ME &c. Quãto. n. aliquis maiora beneficia dei recipit: & maiorẽ certitudinem diuinę poteſtatis: tãto grauius poſtmodũ peccat. Iſti vero viderunt ſigna & ꝓdigia in terra Ægypti: apertionẽ maris, & alia miracula & tamen nõ ceſſauerunt. Vñ Num. 14. Hoĩes qui viderunt maieſtatem meã & ſigna, quę feci in Ægypto. & in ſolitudine: & tentauerũt me iam p decẽ vices &c. Et iõ dicit. PROBAVERVNT) .i. experiri voluerũt. ET VIDERVNT) .i. experti ſunt opa mea .i. effectus, q non poterant eſſe, niſi virtutis infinitę eſſet ille, qui opera faciebat. Et hoc totũ non vno die: ſed QVADRAGINTA annis quibus. ſ. mãſerũt in deſerto: quia ſemp habuerũt mãna. & columnã ignis, & nubis. Vel PROBAVERVNT & viderunt me. quia. ſ. in nullo defeci eis. Illud tamen qđ dicit QVADRAGINTA annis ſecũdum intentionem Apoſtoli refertur ad priora: ſed ſecundum intentionẽ Pſalmiſtę refertur ad ſequentia: vt dicat̃, ꝙ offenſus, vel infenſus eis fuit quadraginta annis. Et ſic habet littera Hieronymi.

Deinde cum dicit. PROPTER quod offenſus fui &c.) Ponitur pœna peccati. & eſt duplex litera. ſ. OFFENSVS vel proximus) & idẽ eſt, ꝓpter quod .i. ꝓpter peccatum fui offenſus .i. indignatus, nõ ꝙ ira ſit in deo niſi ſimilitudinarie: quia punit ſicut iratus. de qua pœna frequenter habetur in Exodo & in libro Numerorũ. Sępe. n. ꝓſtrati ſunt. Vñ. 1. Cor. 10. Agit de pœna iſtius peccati: vel proximus fui. ſ. puniendo ipſos. Quãdo. n. dominus ſubuenit bonis. & punit malos: tunc eſt prope ipſos: ſed quãdo diſſimulat peccata hoĩum propter pœnitentiam, & diſſimulat afflictionem iuſtorũ, vt creſcat ipſorũ meritũ: tunc videt̃ eſſe longe. Iob. 22. Nubes latibulum eius: nec noſtra cõſiderat: & circa cardines cœli: perambulat. Vel PROXIMVS) q̃tum ad diuinã miſericordiã: quia hoc ipſum, ꝙ punit eos tẽporaliter, magnum miſericordię ſignum eſt.

Deĩde cũ dicit. ET DIXI &c.) Ponit peccatũ exacerbationis. Et hoc patet per hoc, quod infra dicit̃ QVIBVS autem iurauit nõ introire &c.) Et circa hoc facit duo. Primo. n. ponit culpã. Secũdo ſubdit pœnam, ibi. QVIBVS iuraui in ira mea &c.) Culpam autẽ duplicem ponit. Vna eſt in obſtinatione in malo. Alia eſt in receſſu a bono: & iſtam ponit, ibi. IPSI vero non cognouerunt vias meas.) Dicit ergo. Ego ſic fui eis proximus. ſ. puniendo eos. ET DIXI) .ſ. ꝑuiſionẽ æternam. HI ERRANT corde ſemper.) Deut. 31. Semper contentioſe egiſtis cõtra dñm. Hiere. 13. Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam &c. Sic ergo vno modo aliquis exacerbat deum, quãdo obſtinate adhęret malo. Alio modo, quãdo cõtemnit bonum. Vnde dicit. IPSI vero non cognouerũt vias mias) hoc eſt, non q̃tum ad ſimplicem ignorantiã: ſed ad affectatam. Iob. 21. Scientiã viarum tuarũ nolumus. ꝑs. Noluit intelligere vt bene ageret. Vel NON cognouerunt) .i. nõ approbauerũt: ſicut dicit Apoſtolus. 2. Thi. 2. Cognouit dñs: qui ſunt eius.

Conſequenter oñdit pœnã, cũ dicit. QVIBVS iuraui &c.) In qua vero ponit imobilitatẽ, in hoc ꝙ vult iuramenta firma: quãdo. n. deus vel angelus inueniuntur iurare, ſignum eſt imobilitatis eius, de quo iuratur ꝑs. iurauit dñs. & nõ pœnitebit eum &c. Veruntamen aliquando nõ iurat, niſi ſub cõditione: quia. ſ. ſi nõ pœniteant hęc mala euenięt eis. Ponit etiã, ꝙ pœna iſta nõ eſt ad cõminationẽ: ſed magis ad exterminationẽ: quia dicit IN IRA.) Dñe ne in ira tua corripias me. IVRAVIT ergo in ira, ſi introibunt &c.) Cõſtructio eſt defectiua ad modum irati, qui truncat verba ſua. Et accipitur ly, ſi pro nõ .i. non introibunt in requiẽ meã. Eſt autem triplex requies. Vna eſt temporalis. de qua Lu. 12. Habes multa bona repoſita in annos plurimos, requieſce &c. Secunda eſt requies cõſcientię. Eccle. 51. Modicum laboraui, & inueni requiẽ multã. Tertia eſt requies glorię ęternę. ꝑs. In pace in idipſum dormiã & requieſcam. Ipſi vero nec in terrã promiſſionis: nec in requiem fruitionis æternę introierunt. Si .i. non Requies temporalis, conſcientię, ęternę, glorię.

Videte fratres: ne quando ſit in vllo veſtrum cor prauum: obnoxiũ incredulitati: vt deſciſcat a deo viuente: ſed exhortemini vos inuicẽ quotidie: qđ appellatur dies hodiernus: ne quis ex vobis induretur ſeductione peccati. Chriſti participes facti ſumus: ſi ſane initiũ ſubſtantiæ vſq; ad finem firmum tenuerimus, in hoc quod dicitur. Pſal. 94.
† Hodie ſi vocẽ eius audieritis: ne obturetis corda veſtra, ſicut in exacerbatione. Nã quidam, cũ audiſſent, exacerbauerũt: at nõ oẽs, qui profecti fuerant in Aegypto p Moſen. Quibus autẽ infenſus fuit quadraginta annis? Nõne iis qui peccauerãt: quorũ membra cõciderunt in deſerto? Quibus autem iurauit: non ingreſſuros in requiem ſuam, niſi iis: qui non obedierant? Et videmus, ꝙ non potuerunt ingredi propter incredulitatem.

Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis, diſcedendi a deo viuo. Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur: vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enĩ Chriſti effecti ſumus: ſi tamen initiũ ſubſtantiæ eius vſq; ad finem firmum retineamus, cum dicitur. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra: quẽadmodum in illa exacerbatione. Quidam.n. audientes, exacerbauerũt: ſed nõ vniuerſi, qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen. Quibus autẽ infenſus eſt quadraginta annis? Nõne illis qui peccauerunt, quorũ cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autẽ iurauit non introire in requiem ipſius: niſi illis qui increduli fuerunt? Et videmus, quia non potuerunt ĩtroire in requiẽ ipſius pp ĩcredulitatẽ. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus per authoritatẽ Pſalmiſtę oſtẽdit, ꝙ firmiter obediendũ eſt Chriſto. In authoritate vero poſuit.ſ. monitionẽ, culpam, & pœnam: hic exponit iſta tria per ordinẽ. Primũ facit hic. Secundũ, ibi. QVIDAM .n. &c.) Tertium, ibi. QVIBVS autẽ iurauit. &c.) In admonitione vero ſunt duo.ſ. ipſa monitio, & ipſius monitionis cõditio. Vnde iſta duo exponit. Primo primũ hic. Scdo ſecũdũ, ibi. PARTICIPES enim Chriſti &c.) In prima vero admonitione ad duo hortatur.ſ. ad ſollicitã cõſiderationem. Scdo ad mutuam admonitionem, ibi. SED adhortamur &c.) Dicit ergo. VIDETE &c.) Vnuſquiſq;.n. in ſe debet cõſiderare, in quo ſtatu ſit. Gal. 6. Opus ſuum pbet vnuſquiſq;. Hiere. 2. Vide vias tuas in cõualle. VIDETE ergo fratres) qtũ ad quẽlibet in ſe: quia quilibet eſt pars ſocietatis. & vnicuiq; mãdauit deus de pximo ſuo. Eccle. 17. VIDETE) .i. pbate vnus aliũ. NE FORTE ſit in aliqoo veſtrum &c. q.d. Multi inter vos ſunt in ſtatu pfecto: tamẽ propter fragilitatem, & arbitrii libertatem, poſſet eſſe malum in aliquo veſtrũ. Iob. 4. Ecce qui ſeruiũt ei nõ ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit prauitatem: qto magis hi, qui habitant domos luteas: & terrenum habent fundamentũ? Io. 6. Nonne ego duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Nõ ergo aliquis ſit tantum ſollicitus de ſe: ſed etiã de quolibet ſuę ſocietatis. Sed qd? NE SIT in aliquo veſtrũ cor malum incredulitatis.) Ecce malum de quo loquit᷑ Apoſtolus.ſ. cor incredulũ.i. nõ firmũ in fide, in quo conſiſtit malitia animę: quia ſicut bonum animę in adhęrẽdo deo eſt. ps. Mihi autẽ adhęrere deo bonũ eſt. Quod.ſ. eſt per fidem: ita recedere a deo per incredulitatem eſt malũ hominis. Hiere. 2. Scito & vide Iſrael: quia malũ & amarum eſt reliquiſſe te dñm &c. Et ideo dicit. DISCEDENDI) q.d. p incredulitatẽ recedit A DEO.) Hiere. 2. Me dereliquerũt fontem aquę viuę &c. Sed ſi inueniat᷑ iſtud malũ in aliquo: nunquid deſperandũ eſt? Nõ: ſed magis debet adhortari.i. admoneri. Ideo dicit. SED adhortamini voſmetipſos p ſingulos dies .i. cõtinue.ſ. diſcutiendo cõſcientiã ſuã, & inducẽdo ad bonũ. DONEC hodie cognominatur .i. donec durat pręſens tempus gratię, qd eſt eorum ſicut vnus dies. Ioan. 9. Me oportet operari opera eius, qui miſit me, donec dies eſt &c. Et hoc ideo VT NON obduretur quis ex vobis fallacia peccati.) Sicut enim ſupra dictum eſt. Cor obdurat᷑ per obſtinationẽ in malum. Sed per hoc aliquis firmiter inhęret peccato quia fallitur. Naturale.n. eſt appetitui adhęrere bono: ſed recedit a bono: quia decipitur. Prouerb. 14. Errant qui operantur malum. & Prouer. 13. ſecundum aliam literam. Animæ doloſe errant in peccatis. Sap. 5. Ergo errauimus a via veritatis.

Conſequẽter cum dicit. PARTICIPES &c. Exponit conditionem monitionis. q.d. Iſta conditio magis eſt efficax, q̃ illa: quia illi tantũ audierũt: nos autẽ participes facti ſumus Chriſti &c. Et loquit᷑ proprie: quia in veteri teſtamento erat tantum auditus: nec cõferebatur gratia ex opere operato: ſed in nouo teſtamẽto, & eſt auditus fidei: & datur gratia ipſi operanti. VNDE ſumus facti pticipes Chriſti. Ioan. 1. De plenitudine eius accepimus omnes &c. Sumus autem participes gratię. Primo per ſuſceptionẽ fidei. Ephe. 3. Habitare Chriſtũ p fidem in cordibus veſtris. Secundo per ſacramenta fidei. Gal. 3. Quicũq; in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Tertio per participationẽ corporis Chriſti. 1. Corin. 10. Panis quẽ frangimus, nõne participatio corporis domini eſt? Sciendũ autem, ꝙ duplex eſt participatio Chriſti. Vna imperfecta: quæ eſt per fidem & ſacramenta. Alia vero perfecta, quę eſt per pñtiam, & viſionem rei: primã iam habemus ĩ re: ſed ſcdam in ſpe. Tamen cum hoc, ſpes habet hanc cõditionem.ſ. ſi perſeueramus. Vnde dicit. SI TAMEN initium ſubſtantię eius &c. Quicunq;.n. in Chriſto baptizatur, ſuſcipit quandam nouã naturam, & formatur quodãmodo Chriſtus in ipſo. Gal. 4. Filioli mei, quos iterũ parturio, donec formet᷑ in vobis Chriſtus. Hoc quidem in nobis vere perficietur in patria: ſed hic tantũ INITIVM) & hoc per fidem formatam: quia informis mortua eſt. Iac. 2. Fides ſine operibus mortua eſt. Vnde iſta nõ eſt nobis initium participationis Chriſti: ſed fides formata. Infra. 10. Eſt autem fides ſperandarũ ſubſtantia rerum.i. fundamentum: & quaſi initiũ. Dicit ergo. SVMVS participes Chriſti: ſi tamen tenemus vſq; in finẽ firmũ initium ſubſtantię eius).ſ. fidem formatã. Sed cõtra: videtur, ꝙ timor magis ſit initium: quia dicit. ps. Initium ſapientię timor dñi. Reſpõdeo. dicẽdum eſt, ꝙ fides formatur per charitatem. Charitas autem nõ eſt ſine timore caſto. Et ideo fides formata ſemp habet timorem iſtum ſecum annexum. Vnde & fides, & timor ſunt initium. Illud autẽ, quod addit, dum dicitur hodie &c. totum expoſitum eſt.

Deinde cum dicit. QVIDAM .n. audiẽtes &c.) Exponit quod dixerat de culpa illorũ. q.d. Vos eſtis effecti participes Chriſti: ſi nõ obdurau eritis corda veſtra, ſicut iſti qui audierunt, ſed exacerbauerunt: nõ tamen omnes. Duo.n.ſ. Caleb. & Ioſue permanſerũt: vt habet᷑ Num. 14. Et alios etiam cõfortabant. Et per hoc datur intelligi, ꝙ q̃uis non tota eccleſia cadat: ſed tantum aliqui: q; nihilominus mali punientur: ſicut in iſtis duobus. 3. Reg. 19. Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genua ſua ante Baal. Rom. 11. Reliquię ſecundum electionem dei ſaluę fierent.

Deinde cum dicit. QVIBVS autem &c.) Exponit illud quod dixerat de pœna. Et primo illud quod dixerat OFFENSVS fui. Secundo illud, quod dixerat. IVRAVIT ira &c. QVIBVS autem iurauit &c.) Dicit ergo. QVIBVS aũt &c.) Ex quo patet, ꝙ iſtud ꝙ ſupra dixit quadraginta annis, refert᷑ ad illud offenſus fui. Vñ dicit, ꝙ FVIT EIS offenſus per illos quadraginta annos.) Vnde ſciendum eſt ꝙ omnes qui egreſſi ſunt de Ægypto, mortui ſunt in deſerto: ſicut dicit᷑ Ioſue. 5. Non tamẽ omnes proſtrati ſunt: ſed aliqui: vel a deo: ſicut ꝙ apta ẽ terra: & deglutiuit Datan & Abiron ſicut dicit᷑ in Pſal. Et de hoc habetur Num. 16. Aliqui vero proſtrati ſunt a Moyſe: ſicut patet in conflatione vituli: ſicut patet Exo. 32. Aliqui vero ab hoſtibus, ſicut patet in pluribus locis. Et iſta ſatis habentur. 1. Corin. 10. Aliqui vero morte ppria mortui ſunt. Nõ ergo omnes proſtrati ſunt. Vnde nõ fuit pœna generalis: ſed pœna generalis fuit: quia nullus, pter illos duos qui dicti ſunt introierunt in terrã pmiſſionis. Et de iſta dicit. QVIBVS autem iurauit) .i. firmiter ſtatuit, nõ introire in requiem, niſi illis.ſ. qui fuerunt increduli verbis exploratorũ? Vñ patet ꝙ pp incredulitatẽ, nõ potuerunt intrare: & pp hoc dicit, ꝙ experti ſunt, ꝙ ppter incredulitatem ſuã non potuerunt intrare. Vel videmus nos.ſ. pœnam illam generalem, que dicta eſt. Cap. IIII.

Metuamus igitur: ne quãdo derelicta promiſſione introeundi in requiem eius: videatur aliquis ex vobis fuiſſe fruſtratus. Etenim nobis annũciatũ eſt:

Duplex ptici patio Chſti.

Natiuitas ſpiritualis in Chriſto.

eſt quemadmodum& illis. At nõ profuit illis au
diſſe ſermonẽ: ꝙ is non eſſet cũ fide coniunctus:
ſis qui audierãt. Introimus.n.in requiẽ nos, qui
Pſal.94. credidimus: quẽadmodũ dixit. † Sicut iuraui
in ira mea; ſi ingreſſuri ſint in requiẽ meam: li/
cet operibus a iactis fundamentis mundi. perfe/
ctis. Dixit.n. quodam in loco de ſeptimo die ſic.
Geñ.2. † Et requieuit deus die ſeptimo ab oĩbus operi/
bus ſuis. Et in hoc rurſum. † Si introibunt in
Pſal.94. requiem meam. Poſteaquã igitur illud reliquũ
eſt; aliquos introire in eam: & quibus prius an/
nunciatum fuit; nõ introierunt ꝑpter increduli/
tatem; rurſum quẽdam præfinit diem hodie: in
Dauid dicens; poſt tantum temporis: quemad/
modum dictum eſt. † Hodie ſi vocem eius au
Supra.3. dieritis: ne obduretis corda veſtra. Nam ſi eis Ie/
ſus requiem præſtitiſſet; nequaquã de alio poſt/
hac die locutus fuiſſet.

Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatum eſt, quẽadmodum & illis; ſed nõ profuit illis ſermo auditur, nõ admixtus fidei, ex his quæ audierũt. Ingrediemur.n.in requiem qui credidimus, quem admodũ dixit. Sicut iuraui in ira mea, ſi introibũt in requiem meam. Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit.n.in quodam loco de die ſeptima ſic. Et requieuit deus die ſeptima ab omnibus opibus ſuis. Et in iſto rurſum. Si introibunt in requiem meã. Quoniã ergo ſupereſt introire quoſdã in illam: &hi quibus prioribus annunciatum eſt, nõ introierunt ꝑpter incredulitatem: iterũ terminat diem quendam hodie in Dauid dicendo poſt tantum tẽporis (ſicut ſupra dictum eſt). Hodie ſi vocẽ eius audieritis nolite obdurare corda veſtra. Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet; nunquam de alia loqueretur poſt hac, die.

PRÆMISIT ſupra Apoſtolus authoritatem Dauid, & expoſuit: nũc autem arguit ex ipſa. Et circa hoc duo facit. Primo.n.inducit ſollicitudinem introeundi. Secundo mouet, ꝙ ꝑperemus ingredi ibi. FESTINEMVS ergo ingredi &c.) Circa primum duo facit. Primo.n.incutit ſollicitudinẽ timoris. Secundo oñdit, ꝙ de hoc debet ſollicitudo iminere, ibi. ETENIM nobis &c.) Dicit ergo. Dictum eſt, ꝙ infenſus eſt illis, qui nõ crediderũt, qđ iurauit ꝙ non introibũt in requiem eius. ERGO & uos timeamus) .ſ.timore caſto, & ſollicitudinis. Prouer.28. Beatus homo qui ſemp eſt pauidus. Sed quid timere debemus? NE FORTE &c.) Beatitudo.n.ſiue fœlicitas in hoc conſiſtit, vt homo ingrediatᷣ illam. Tob.13. Beatus ero, ſi fuerint reliquię ſeminis mei ad vidẽdum claritatẽ Hieruſalem. Infra.12. Contemplãtes, ne forte quis deſit gratię dei. Quia vt dicit Chryſoſtomus. Maior eſt pœna dãnãtis de hoc, ꝙ ſunt excluſi a viſione dei, ꝙ̃ alię pœnę: quas habẽt. Et dicit. EXISTIMETVR) .ſ.diuino iudicio. Mat.25. Ite maledicti in ignẽ æternum &c. Vel EXISTIMETVR) ſecundum humanã opinionem. Ephe.5. Hoc ſcitote intelligentes, ꝙ omnis fornicator, aut immũdus aut auarus, quod eſt idoloꝝ ſeruitus, nõ habet hęreditatem in regno Chriſti, & dei. Timendũ eſt ergo, ne aliquis ex vobis EXISTIMETVR deeſſe qa vobis facta eſt ꝓmiſſio intrãdi. Eſa.32. Sedebit populus meꝰ in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducię, in requie opulenta. Apo.14. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant a laboribꝰ ſuis. Timendũ eſt ergo, ne ꝑpter culpam noſtrã non ingrediamur relicta pollicitatione .i. ꝓmiſſione, quã relinquimus deſerẽdo ſpem, fidem, & charitatem, ꝑ quã poſſumus introire. Et hoc fit per peccatũ mortale.

Conſequẽter cũ dicit. ETENIM nobis hoc nunciatum eſt &c.) Oñdit, ꝙ nobis iminet iſta ſollicitudo. Et circa hoc facit duo. Primo.n. ꝓponit intẽtionem ſuã. Secundo ꝓbat eam, ibi. INGREDIENTVR enĩ &c.) Circa primũ duo facit: qa primo oſtẽdit, ꝙ nobis facta eſt iſta ꝓmiſſio. Secũdo ꝙ iſta promiſſio nõ ſufficit, ibi. SED non ꝓfuit &c. Dicit ergo. ETENIM &c.) .i. nobis ꝓmiſſum eſt. Vnde ſciendum eſt, ꝙ illa quę in veteri teſtamẽto ꝓmiſſa ſunt tẽporaliter: intelligẽda ſunt ſpiritualiter. Omnia.n.in figura contingebant illis. 1.Corin.10. & Roñ.15. Quęcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.

Deinde cum dicit. SED non ꝓfuit &c. Oñdit, ꝙ nõ ſufficit promiſſio: qn nihilominus debeamus eſſe ſolliciti. Vnde dicit: ꝙ ſermo auditꝰ, & nõ creditus, in nullo eis ꝓfuit. Nõ.n. auditores legis iuſtificabunᷣ, ſed factores. Ro.2. Et dicit. NON admixtus fidei) qa ſicut ex intellectu & intellecto fit vnũ, ita ex corde credentis & ipſa fide formata, fit vnum. 1.Corin.6. Qui adhęret deo, vnus ſpiritꝰ eſt. Illud autẽ qđ dicit. EX HIS quę audierũt, poteſt eſſe ratio, quare ſermo nõ ẽ admiſtus fidei. Hoc.n. fuit ex his, quę audierunt ab exploratoribus, qbus fuerunt increduli. Vel poteſt eſſe determinatio fidei: quę debet eſſe ex his, quę audierũt. Fides.n. ex auditu. Ro.10. Verba enim dei ſic ſunt efficacia, ꝙ ſtatim audita debent eſſe credita. ꝑs. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.

Deinde cũ dicit. INGREDIEMVR .n.&c.) Probat ꝓpoſitum: & circa hoc facit tria. Primo.n. oñdit ꝙ nobis eſt neceſſariũ credere, ſicut & illis. Secundo adducit duas authoritates ad ꝓbandum intentũ ſuũ, ibi. ET QVIDEM opibꝰ &c.) Tertio ex illis arguit, ibi. QVONIAM ergo ſupereſt &c.) Dicit ergo NOBIS factus ẽ ſermo, ſicut & illis: quia ingrediemur in illã requiem.) ꝑs. In pace in idipſum dormiam, & requieſcã. Iob.11. Requieſces, & nõ erit, qui te exterreat &c. Eſt autẽ duplex reqes. Vna in bonis exterioribus, & ad iſtã egrediᷣ homo a requie mentis. Alia eſt in bonis ſpũalibus, quæ eſt intima: & ad iſtam ingreditur. Mat.25. Intra in gaudium domini tui. Cañ.1. Introduxit me rex in cellaria ſua. Deinde ponit authoritatem. SICVT IVRAVI &c.) Et hoc expoſitum eſt.

Deinde cũ dicit. ET QVIDEM operibus &c.) Ponit duas authoritates. Vnã legis, quę habeᷣ Geñ.2. Aliã quę frequẽter poſita eſt, quę habeᷣ in ꝑs. Dicit ergo ꝙ̃tũ ad primũ. ET QVIDEM opibus ab inſtitutione huius mundi ꝑfectis, dixit &c.) Hoc poteſt legi dupliciter. Vno modo ꝙ nõ ſit ibi, enim, ſed, dixit in quodã loco, &c. Et eſt planior litera, vt ſit ſenſus. Dico, ꝙ ingrediemur in requiem, quę ꝑfigurata eſt ab inſtitutione mundi de qua requie ꝑfigurata per diẽ ſeptimã. dixit.ſ. ſpiritus ſanctus, q loquiᷣ in ſcriptura: quia ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti dei hoĩes. 2.Pet.1. In quodã loco famoſo.ſ. Geñ.2. DE DIE ſeptima: & ſic requieuit deus ab opibus ſuis.) Operibus inꝗ̃ ab inſtitutione mũdi perfectis. Vel dixit ſpiritus ſanctus in quodã loco de die ſeptima: & hoc dixit poſtꝗ̃ narrauerat opa ſex dierũ perfectis ab inſtitutione mundi. Si vero ſit ibi. Dixit .n. ſic eſt defectiua cõſtructio, & eſt ſenſus. NVNTIATVM eſt nobis, ꝙ ingrediemur) & hoc operibus ab inſtitutione mundi ꝑfectis: ſed quando, & quomodo nũciatum eſt: quia dixit in quodam loco &c. Dicit autem OPERIBVS PERFECTIS) ad denotandũ opera ſex dierum, quę fuerũt perfecta. Dicit vero AB INSTITVTIONE MVNDI) quia primo cõſtitutus eſt mundus: & poſt ſex dies, diſtincte ꝑfectus eſt in ſingulis partibus ſuis. De diſtinctione autem iſtoꝝ dierum, diuerſimode

loquuntur ſancti. Aliter.n.accipit eos Aug.ab aliis ſanctis: ſicut patet prima in pte ſummæ. q.74.arti.2.&.3. Tamen qüocunq; dicatur, manifeſtum eſt. ꝙ opera illa perfecta fuerunt. Eſt n.in ipſis duplex pfectio. Vna ſecundum partes müdi. quę ſunt cœlum, & quatuor elementa. Et hęc attendit̃ penes earum eſſentias: ſicut habetur in prima parte ſummę. q. vbi ſupra. Et hoc fuit p opus creationis. quod fuit prima die. Et p opus diſtinctionis, quod fuit .2.&.3. die. Et in hoc cócordat Augu. cum aliis. Alia perfectio eſt ſecũdum ſingulas ptes. Et hęc perfectio pertinet ad opus ornatus. Et iſte ornatus q̃tum ad ſuperiora fuit quarta die: q̃tum ad mediam .ſ. aeram, & aquam quinta die: q̃tum vero ad terrá quę eſt infimũ elementũ, fuit ſexta die. Iſta perfectio conuenit numero ſenario, qui cóſurgit ex ſuis ptibus aliquotis ſimul ſumptis, quę ſunt vnũ duo & tria: quia ſexies vnum ſunt ſex: ſimiliter ter bis: & bis ter: & vnũ & duo tria ſunt ſex: qa ergo ſenarius eſt primus numerus perfect⁹: quia licet ternarius cóueniat aliqualiter his, quæ dicta ſunt: quia ter vnum tria ſunt: & vnum & duo tria ſunt: tamen bis vnum non faciunt tria: ſimiliter ſemel duo nó faciunt tria: ſed tantum duo. Ideo p ipſum ſenarium deſignat̃ perfectio rerum. Poſt perfectioné vero pmittitur quies, quę nulli datur, niſi operanti. Et ſic in ſeptima die, qua mutatus eſt ſtatus mundi: ſicut in qualibet alia erat quędam variatio. Vnde in ipſa incœpit ſtatus ppagationis, ppter qd & connumerat̃ aliis: ideo in ſeptima mundi ætate eſt ſtatus quieſcentiũ. Secundum Aug. tamen iſta ſeptima dies, nihil aliud eſt, q̃ cognitio angelica, relata ad quietem dei ab operibus.

Quies nó datur, niſi poſt opa. eſt.n. terminus mot⁹

Sed contra. ſi quieuit die ſeptima, quis ergo fecit eam, ſi nó eſt opus dei. Pręterea. Ioã.5. Pater meus vſq; modo operat̃, & ego operor. Reſpondeo. Eſt dicendum ꝙ accipitur ibi quies, nó ſecundum qd opponit̃ labori ſed ſecundum ꝙ opponit̃ motui. Deus.n.&ſi pducédo non moueat̃: tamen quia de ipſo non loquimur, niſi p ſenſibilia, in quibus nó eſt operatio ſine motu: ideo ois operatio large loquédo dicit̃ motus: & ſic dicitur quieuiſſe: quia ceſſauit nouas ſpecies pducere: quia illa, quę poſtea facta ſunt, fuerũt in illis rebus tunc pductis: vel ſecundum virtutem actiuá, ſicut in animalibus pfectis: vel ſecundũ rationes ſeminales: vel ſecundũ materiam ſicut mineralia. Ideo tunc nó fuit mortuus ſuſcitatus. Sed fuit factum corpus, qd poſſet ſuſcitari. Quidá autem fuerunt tunc ſecundũ ſimilitudinem, vt animę rationales, quæ tãtum fiũt a deo. Sic ergo requieuit deus ab operibus pducendis: qa omnia aliquo modo pceſſerunt, vt dictum eſt: tamen vſq; modo operatur cóſeruádo, & gubernádo, quę condidit. Et ſic ſeptimá dié deus fecit: ſicut quálibet aliam: qa tunc fuit aliquid additũ: qa tunc incœpit ſtatus ppagationis. Quęlibet auté additio variabat ſtatum müdi, vt dictũ eſt: & faciebat vnũ diem. Vel ſecundum Augu. nó dicit ſimpliciter requieuit: ſed requieuit ab operibus ſuis. Ab æterno.n. requieuit in ſeipſo: ſed tunc etiam requieuit, nó in operibus, ſed ab operibus. Aliter.n. opatur deus: & quilibet alius artifex. Artifex.n. agit ppter indigentiá ſuá: ſicut domificator facit domũ, vt in ipſa quieſcat. Similiter faber facit cultellum, ppter lucrũ. Vnde deſideriũ cuiuſlibet artificis quietat̃ in opere ſuo. Sed non ſic eſt de deo: quia nó agit ppter indigentiá ſuá: ſed ppter bonitatem cómunicandá. Vñ nó quieſcit in opere: ſed ab opere pducendo, & quieſcit tantũ in ſua bonitate. Conſequéter auté ponit authoritaté Dauid, quę iam expoſita eſt.

Deũ quieuiſſe quo intelligit̃.

Quieſcere in operibus, vel ab opibus.

Conſequenter cũ dicit. QVONIAM ergo ſupereſt &c.) Arguit ex pręmiſſis. Et circa hoc facit duo. Prio.n. accipit ſenſum ſcdę authoritatis illius. SI VOCEM eius audieritis &c.) Secũdo arguit ex primo, ibi. ITAQVE relinquit̃ &c.) Circa primũ duo facit: quia prĩo trahit duo a ſecũda authoritate. Secũdo oſtendit, ꝙ hęc duo intelligunt̃ in ipſa, ibi. NAM ſi eis Ieſus &c.) Accipit ergo duo: quoꝝ vnum p ſe manifeſtum eſt. ſ. ꝙ antiqui patres nó introierunt. Aliud eſt, ꝙ tẽpore Dauid adhuc reſtabat alia quies pſtanda. Licet.n. ipſis fuiſſet promiſſa requies, pſtanda in terra pmiſſionis: tamen p hoc ꝙ poſt longũ tempus dicit. HODIE ſi vocé &c.) Oſtendit, ꝙ alia requies reſtat. Aliter.n. nó faceret mentionem de requie, dicens. HODIE &c.) Eſt ergo q̃dá requies, in qua nobis intrandum eſt: in quam illi non intrauerunt ppter incredulitatem. Et ideo qooniá illi nó intrauerunt: reſtat ergo quoſdá intrare: qbus pmiſſio facta eſt: qa hi quibus prius nunciatũ eſt nó introierunt. ſ. Iudęi, quibus pmiſſio facta eſt: & ideo terminat .i. determinat nobis diem ſeptimá .i. diem gratię dicendo in Dauid. HODIE ſi vocé &c.) Et reperit authoritatem quę expoſita eſt. Sciendũ eſt auté, ꝙ deus homini pparauit beatitudiné pro requie: nec vult iſtá pparationem eſſe fruſtra: ſed ſi vnus nó intrabit: alius intrabit. ſicut oñdit in illa parabola de nuptiis. Mat.22. Vñ Apoc.3. Tene, qd habes, vt nemo accipiat coroná tuam q.d. Si tu non accipias, alius habebit. Iob.34. Conteret multos, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis.

Deinde cum dicit. NAM ſi eis Ieſus &c.) Probat, ꝙ ſupereſt alios intrare: quia ſi Ieſus Naue .i. Ioſue filiis Iſrael finalem requiem pręſtitiſſet: non immineret nobis alia requies: nec de aliquo propheta Dauid loqueretur poſt illam diem. Vnde manifeſtum eſt, ꝙ illa requies fuit ſignum requiei ſpiritualis.

† Itaq; relinquitur ſabbatiſſimus populo dei. Nam qui ingreſſus eſt in requiem illius: & ipſe requieuit ab operibus ſuis: quéadmodum a ſuis deus. Studeamus igitur ingredi in illam requié: ne quis eodem cócidat incredulitatis exéplo. Viuus eſt enim ſermo dei & efficax: & penetrãtior quouis gladio vtrinq; incidenté: ac pertingens vſq; ad diuiſionem animæ ſimul ac ſpiritus: compagumq; & medullarũ: & diſcretor cogitationũ & intentionũ cordis: † nec eſt vlla creatura: quæ nó manifeſta ſit in cóſpectu illius. Sed oia nuda & reſupinata oculis eius, ad qué nobis eſt ſermo. Collo.2. Eccle.15. Pſal.33.

Itaq; relinqtur ſabbatiſmus populo dei. Qui enim ingreſſus eſt requiem eius, etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis: ſicut & a ſuis deus. Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplũ. Viuus eſt enim ſermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingés vſq; ad diuiſionem animæ ac ſpiritus: cópagum quoq; ac medullarum, & diſcretor cogitationũ, & intentionũ cordis. Et nó eſt vlla creatura inuiſibilis in cóſpectu eius: oia auté nuda & aperta ſunt oculis eius ad quem nobis ſermo.

Lec. II.

SVPRA Apoſtolus duas authoritates aſſumpſit. Vnam de ſecũdo Geñ. Aliam vero de Pſal. & cócluſit intentioné ſuá ex ſecũda authoritate. ſ. pſ. hic concludit idem ex prima. Et circa hoc facit duo. Primo.n. ponit concluſioné. Secũdo ponit rationé cóſequẽtię, ibi. QVI enim ingreſſus eſt &c.) Circa primũ ſciendũ eſt: ꝙ Apoſtolus in ſerie oium iſtorum verboꝝ, facit mentioné de triplici requie. Prima eſt requies dei ab operibus ſuis. Secunda eſt requies tẽporalis, quá habuerũt filii Iſrael in terra promiſſionis. Tertia eſt requies æterna quæ p iſtas duas deſignatur. Sed Apoſtolus hic anteq̃ faciat mentionem de requie æterna, dicit. ꝙ poſt terrená adhuc remanet ſabbatiſmus, qui in veteri lege ſabbatum repſentabat. ſ. poſt requiem terrená. Eſa.58. Vocaberis ſabbatum delicatum, & ſanctũ dñi. Eſa.66. Erit menſis ex menſe, & ſabbatũ ex ſabbato .i. requies ppetua. Et dicit. SABBATISMVS) quia ſicut in veteri lege ſabbatum repręſentabat requié dei ab opibus ſuis. de qua dicitur Geñ.2. ita illa requies erit ſanctoꝝ ab opibus ſuis Apoc.14. Amodo iam dicit ſpũs, vt requieſcant a laboribus ſuis. Vnde ſubdit. QVI .n. ingreſſus eſt &c.) qa ſicut deus ſex diebus operatus eſt: & ſeptima requieuit ita per ſex dies pñs tempus ppter perfectũ numerum ſignificatur. Qui ergo perfecte operat̃, in ſeptima requieſcit

quieſcit ab operibus ſuis: ſicut & a ſuis Chriſtus: nõ autem a quibuſcũq; opibus: quia ſunt ibi quædam opera perpetua: videre. ſ. amare. & laudare. Apoc. 4. Nõ habebant requiẽ nocte ac die dicentia, ſanctus. ſanctus, ſanctus &c. Sed ab operibus laborioſis. Eſa. 40. Qui ſperãt in dño mutabunt fortitudinẽ: aſſument pẽnas vt aquilę currẽt, & nõ laborabũt: ambulabunt, & nõ deficient.

Deinde cũ dicit. FESTINEMVS ergo ingredi &c.) Inducit ad feſtinationẽ. Et circa hoc facit duo. Prio. n. ponit monitionẽ. Secundo ſubdit rationẽ de introitu illius requiei, ibi. VIVVS. n. eſt ſermo dei &c.) Itẽ circa primum duo facit. Primo. n. monet ad feſtinãdum. Secundo oñdit tardantis periculũ, ibi. VT NE in idipſum &c. Dicit ergo. Quia IGITVR relinquitẽ ſabbatiſmus &c. Feſtinemus ergo ingredi in illam requiẽ. Et ſignanter dicit. INGREDI) quia nõ eſt in bonis exterioribus: ad quę eſt egreſſus: ſed eſt in bonis interioribus. Exo. 15. Induces eos, & plantabis &c. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. Eſt ergo multiplex ratio: quare feſtinandũ eſt intrare. Vna eſt: quia lõginqua eſt via. Prouer. 7. Abiit via lõgiſſima. Luc. 19. Homo quidã nobilis abiit in regionẽ longinquam. Dicitur autẽ LONGINQVVS) ꝓpter diſtantiã ſtatus: quia ibidem plenitudo oĩs boni. & immunitas ab omni malo. Eſt etiam conſideranti pfecta viſio. & tenno: hic autẽ ſunt omnia contraria iſtis. Item feſtinandũ eſt: qa tempus eſt valde breue. Iob. 14. Breues dies hoĩs ſunt. Item quia iſtud tẽpus, cum hoc qđ eſt breue, & modicũ: eſt etiã incertũ. Eccle. 9. Neſcit homo finem ſuũ. Item ꝓpter vrgentem vocationem. Interior. n. vocatio vrget nos per ſtimulũ charitatis. Eſa. 59. Cũ venerit quaſi fluuius violẽtus, quem ſpiritus dñi cogit &c. 2. Corin. 5. Charitas Chriſti vrget nos. ps. Viam mandatoꝝ tuorum cucurri. Item propter periculum tardãtis: ſicut patet de fatuis virginibꝰ Mat. 25. Quę tarde venientes, intrare nõ potuerunt. Et ideo dicit. VT NE in idipſum &c.). q. d. Antiqui nõ potuerunt ingredi propter incredulitatẽ. Vnde caueamus alienę culpę exemplo: ne ſimus increduli: & exemplo pœnę: vt. ſ. nõ excludamur, ſicut ipſi Luc. 1. Abiit in montana cũ feſtinatione. Ad hoc. n. oſtenduntur nobis pteritę pœnę aliorum, vt caueamus. Prouer. 19. Peſtilẽte flagellato, ſtultus ſapientior erit. Glo. Prius eſt, niſi caueatis. Ex hoc videtur, ꝙ ille qui nõ corrigitur punitione alterius: grauius punietur. Sed cõtra: quia iam peccatum Adę: qui nõ peccauit exemplo alterius, eſſet minus graue. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ ſemp iſte locutiones intelligendę ſunt cęteris paribus. Contingit. n. duo peccata in ſe conſiderata nõ eſſe vnũ grauius altero: tamen ꝓpter aliquã circunſtantiã aduenientẽ aggrauatẽ vnũ. & non aliud: ſicut duo adulteria de ſe ęqualia ſunt: tñ illud qđ eſt ex certa malitia grauius eſt, q̃ illud qđ eſt ex paſſione vel infirmitate. Et ſimiliter verbũ ocioſum grauius eſt, quando fit ex certa malitia.

Deinde cũ dicit. VIVVS eſt. n. ſermo dei &c.) Ponit rationem prędictę monitionis, & pcipue q̃tum ad periculum. Hęc autẽ ratio ſumitur ex parte Chriſti. In ipſo autem eſt duplex natura. Vna. ſ. diuina, ſecũdũ quam eſt verbum patris. Alia eſt humana, ſecundũ quã eſt põtifex, offerens ſe in cruce. Primo ergo ponit rationem ſumptã ex parte diuinitatis. Secũdo rationem ſumptã ex parte humanitatis, ibi. HABENTES igitur pontificem &c. De filio autẽ dei dicit tria. Primo. n. aſſignat eius virtutem. Secundo eius cognitionẽ, ibi. ET DISCRETOR cogitationum.) Tertio eius authoritatem ibi. AD QVEM nobis ſermo &c.) Virtutẽ eius oſtendit. tripliciter. Primo q̃tum ad naturã. Secundo q̃tum ad poteſtatẽ, ibi. ET EFFICAX.) Tertio q̃tũ ad operationem, ibi. ET PENETRABILIOR &c. Dicit ergo. VIVVS eſt ſermo dei &c.) Iſta litera de ſe videtẽ habere difficultatem: tamẽ conſiderãdo aliã tranſlationẽ planior eſt. Vbi. n. nos habemus ſermo: in Gręco habetẽ logos: quod eſt idem quod verbũ. Vnde ſermo. i. verbũ.

Sermo pro verbo. Et ſic etiam exponit Aug. illud Io. 12. Sermo quem locutus ſum. i. ego ipſe, qui ſum verbum. Sap. 18. Omnipotens ſermo tuus dñe exiliens de cœlo, a regalibus ſedibus venit &c. Et ſimiliter hic ſermo dei eſt viuꝰ. i. verbum dei viuũ. Verbum. n. dei ab ęterno conceptum: in paterno intellectu, eſt verbum primordiale. de quo Eccle. 1. dicitẽ. Fons ſapientię verbum dei in excelſis. Et quia eſt primordiale: ideo ab ipſo deriuantẽ omnia alia verba quę nihil aliud ſunt, q̃ quędam conceptiones expreſſę in mente angeli, vel noſtra. Vnde illud verbum eſt expreſſio omnium verboꝝ, quaſi fons quidam. Et illa quę dicuntẽ de illo verbo, quodãmodo aptãtur ad alia verba ſecundum ſuũ modũ. De illo autem dicitẽ, ꝙ eſt VIVVS.) Dicitur autem res viua, q̃diu habet motũ, & operationem ſuã. Sicut. n. fons ſcaturiens dicitur viuus ſic & verbum illud. quod habet ppetuum vigorem. ps. In æternum dñe verbum tuum permanet in cœlo. Io. 5. Sicut. n. pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Vel poteſt referri ad humanam naturam. Eſt. n. VIVVS) licet ab aliis reputetur mortuus. Apoc. 1. Fui mortuus, & ecce ſum viuẽs in ſecula ſęculoꝝ. Siſr etiã ſermo ſcripturę ẽ viuus, & indeficiens. Ro. 9. Nõ autẽ ꝙ exciderit verbum dei.

Conſequenter cum dicit. ET EFFICAX.) Oſtẽdit eius poteſtatem. Dicitur autẽ verbum efficax, propter maximam virtutẽ. & infinitam vim effectiuam, quã habet. Per ipſum. n. facta ſunt omnia. Ioã. 1. & ps. Verbo dñi cœli firmati ſunt. Item eſt efficax: quia ex ipſo oĩa verba ꝓlata a deo mediante angelo, vel hoĩe, efficaciam habent. Eccle. 8. Sermo illius poteſtate plenus eſt. Eſa. 55. Verbũ qđ egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: ſed faciet quodcunq; volui &c.

Deinde cum dicit. ET PENETRABILIOR &c.) Oſtendit eius operationem. Et circa hoc facit duo. Primo ponit eius operationẽ. Secundo exponit, ibi. ET PERTINGENS &c.) Dicit ergo. ET PENETRABILIOR.) Illud proprie dicitur penetrare, qđ ingreditẽ ꝓfunda rei. Hoc autem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo quia operatẽ in intimis rei. Eſa. 26. Omnia. o. opera noſtra operatus es in nobis. Alio modo: quia cognoſcit intima rei. Ioã. 2. Opus ei nõ erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe. n. ſciebat, quid eſſet in hoĩe Eccle. 24. Penetrabo inferiores partes terræ. Operatio enim dei & cognitio pertingit, & penetrat intima rei. Vnde dicit. OMNI gladio ancipiti.) Inter omnia. n. gladius eſt penetrabilior, ꝓpter acumẽ, & maxime gladius anceps: qui. ſ. eſt acutus ex duabus eius partibus: Et ideo quia verbum dei acutũ eſt, & ad operandum & ad cognoſcendum: ideo comparatur gladio ancipiti. Ephe. 6. Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum dei. Eſa. 27. In illa die viſitabit dominus in gladio ſuo duro, & grandi. & forti &c. Vel dicitur ANCEPS) quia habet aciẽ ad bona ꝓmouenda, & mala deſtruẽda. Apoc. 1. Ex ore ipſius ꝓcedebat gladius exvtraq; pte acutus. In ordine. n. cauſarum videmus, ꝙ ſemper cauſa prior intimius operatur, q̃ cauſa poſterior. Vnde illud quod natura producit, eſt intimius. q̃ illud, quod ꝓducitur per artem. Quia ergo deus eſt prima cauſa ſimpliciter ideo eius operatiõe producitur illud, quod eſt intimiſſimum ipſi rei. ſ. eſſe eius.

Conſequenter cum dicit. ET PERTINGENS &c.) Manifeſtat, quod dixerat de operatione. Et circa hoc facit duo: quia primo oſtendit hoc, q̃tum ad ſpiritualia. Secundo q̃tũ ad corporalia, ibi. COMPAGVM quoq; & medullarum. Secundum. n. Apoſtolum tria ſunt in homine. ſ. corpus: anima & ſpiritus. 1. Theſ. 5. Integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus &c. Quid. n. ſit corpꝰ notum eſt. Anima autem eſt, quę dat corpori vitã: ſpiritus vero in rebus corporalibus dicitur quid ſubtile, & iõ ſignificat ſubſtantias imateriales. Eſa. 31. Ægyptus homo, & nõ deus: & equi eoꝝ caro, & nõ ſpiritus. Spiritus ergo in nobis dicitur illud. per quod cõmunicamꝰ cum ſubſtantiis ſpiritualibus. Anima vero illud per qđ cõmunicamus cum brutis. Et ſic ſpiritus eſt mens humana. ſ. intellectus & voluntas. De hoc autem dicunt aliqui, ꝙ in nobis ſunt diuerſę animę. Vna. ſ. quę pficit & viuificat corpus: & iſta dicitur anima ꝓprie. Alia vero eſt ſpiritus, quo intelligimus. Et ideo iſta duo magis dicuntur ſubiectę q̃ animę. Hoc autem dãnatum eſt in libro de eccleſiaſticis dogmatibus. Et ideo dicendum ẽ ꝙ vna & eadem eſt eſſentia animę, quę per eſſentiam ſuam & viuificat corpus: & per potentiam ſuam, q̃ dicitur intellectus, eſt principium intelligendi. Et p iſtã intelligit æterna, quod quomodo ſit, ſic patet. Vidimꝰ

Anima. Corpus. Spiritus.

Q̃ſo aïa per intellectũ cognoſcit eterna.

enim ꝙ q̃to forma eſt perfectior tãto operatio eius minus ſubditur materię: ſicut patet, ꝙ formę elementoꝝ: quia imperfectiſſime, nõ extendũtur vltra materiam. Cum ergo anima inter omnes formas ſit nobiliſſima, oportet, ꝙ habeat aliquã opationem & ꝑcipue anima rationalis, quę oĩno excedit potentiã materię. Et iſtam operationem vocamus intelligere, ad quam ſequit ſua inclinatio. ſ. velle. Eſt autem triplex differentia inter operationes animę: ita ꝙ anima dicat, ad quã pertinẽt potentię: quibus anima operat cum corpore. Ad ſpiritum vero ille, qui operatur ſine corpore. Prima autẽ differẽtia inter iſtas potentias, & opationes ab ipſis procedẽtes, eſt ipſius rationis ad ſenſualitatem, quę eſt potentia: per quã anima operatur cũ corpore: quia ratio apprehendit imaterialia: ſenſualitas vero materialia, & ſenſibilia. Secunda differentia eſt partiũ ſenſualitatis: quia aliũ ſtatũ & ordinem habet ſenſualitas, ſecundum ꝙ tendit in ꝓpriũ obiectũ ſuum ex natura ſua: & alium, ſecũdum ꝙ regulatur a ratione. Ipſa. n. concupiſcibilis aliter cõſideratur, vt eſt vis quędam in ordine ad obiectum ſuũ. & aliter, vt ꝑticipat ratione. Tertia differentia eſt partium ipſius rationis, ſecũdum diuerſa obiecta ipſius: quia vel tendit in deum: & hoc eſt ſupremum in ipſa: vel in effectus ſpirituales, vel in effect⁹ temporales. Oẽs autem iſtas diuiſiones & differentias operatur, & diſcernit verbum dei. ſ. quomodo ſenſualitas diſtinguatur a ratione. Differẽtiã etiã ipſius ſenſualitatis in ſe: differẽtiã etiã partiũ rõnis: & qd ꝓueniat in anima ex cõſideratione ſpiritualiũ, & terrenorum.

Cõſequẽter cum dicit. COMPAGVM quoq; & medullarum &c.) Declarat illud, quod dixerat de opatione dei, & q̃tum ad temporalia. Sciendũ eſt autem, ꝙ aliquid nõ poteſt penetrãdo pertingere ad aliquid ꝓpter duo. Vnum eſt ꝓpter colligationem. Aliud autem eſt ꝓpter incluſionem. Neutrum iſtorum poteſt impedire verbum dei. In nobis quidẽ ſunt q̃dam colligationes. ſ. neruorum & arteriaꝝ. Quędam etiã ſunt valde incluſa, & occulta, ſicut medullę, quę in oſſibus includũtur. Omnia autem iſta diuino ꝓſpectui manifeſta ſunt, & ſubdita. Et ideo nihil eſt ei difficile ad penetrandũ. Vel PER COMPAGES) poteſt intelligi cõiunctio, quę eſt inter partes animę adinuicem, vt inter animã & ſpiritum. q. d. Non ſolũ pertingit ad cognoſcendũ differentiam & diuiſionem animę & ſpiritus: ſed etiã ad cognoſcendũ, quomodo cõiunguntur. Cognoſcit. n. quomodo ſenſualitas regitur ratione. MEDVLLA autem poteſt intelligi illud, quod latet in ratione, & ſenſualitate. Matth. 10. Timete eum, qui poteſt & animam & corp⁹ mittere in gehennam.

Deinde cum dicit. ET DISCRETOR cogitationũ &c.) Agit de cognitione verbi. Et circa hoc facit duo. Primo. n. oñdit, ꝙ oĩa ſubduntur cognitioni eius. Secũdo oñdit, quomodo cognoſcit, ibi. OMNIA autẽ nuda &c.) Ex duobus autem cõtingit, ꝙ aliquid non cognoſcat. ſ. aut quia eſt intra aliqd occultatũ. Et ſic maxime ſunt occulta, quę latent in corde: quia ipſum eſt valde profundum, & imperſcrutabile. Hier. 7. Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile. Secundum vero ſeptuaginta interpretes habet ſic. PROFVNDVM eſt cor hominis &c.) In corde vero latent cogitationes. Iſtas autẽ cognoſcit verbũ dei. Eſa. 1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Et ideo q̃tũ ad hoc dicit, diſcretor cogitationũ. Alio modo nõ cognoſcit aliquid: quia eſt omnino ignotum & inuiſibile: & ſic ea, q̃ ſunt in voluntate, ſunt ignota. In volũtate autẽ eſt ipſa intentio finis, quę de natura ſua eſt inuiſibilis. Quid. n. homo facit vel cogitat, manifeſtat ꝑ opus. Sed qua intentione hoc faciat, penitus eſt incertũ. Iſta autem non ſunt occulta deo. ꝑs. Scrutans corda & renes. i. cogitationes, & intentiones. Sciendũ eſt autẽ ꝙ illud, qd dicit PENETRANS) referri poteſt ad operationẽ, vt dictũ eſt. Et ſic differũt PENETRANS, & diſcretor.) Si autem referat ad cogitationẽ: tũc quod hic dicit. ET DISCRETOR) eſt expoſitio illius. q. d. Tu dicis, ꝙ eſt PENETRABILIOR &c.) Verũ eſt, quia eſt etiã DISCRETOR cõpagum, & medullarum. i. COGITATIONVM & intentionũ.) Cõpages. n. dicunt quędam colligationes: & ſic cogitatio, in qua eſt quaſi quędam colligatio terminoꝝ, poteſt dici compago, dum de vno tendit in aliud. Eſa. 58. Diſſolue colligationes impietatis. Item Eſa. 5. Vę qui trahitis iniquitates in funiculis vanitatis. Item MEDVLLA) eſt intima latẽs in oſſib⁹. Iob. 21. Medullis oſſa illius irrigantur.

Deinde cum dicit. ET NON eſt vlla creatura &c.) Oſtendit, ꝙ illud quod ſecundum naturã eſt inuiſibile, nõ eſt occultum deo. Quod. n. aliquid nõ videat a nobis hoc eſt: quia ſimplicius, & ſubtilius eſt oculo noſtro ſiue corporali, ſiue intellectuali: ſicut ſunt ſubſtãtię ſeparatę, quas in vita iſta videre nõ poſſum⁹. Diuino aũt intellectu nihil eſt ſimplicius, vel ſubtilius: ergo nulla creatura eſt inuiſibilis in cõſpectu eius. Sed nunqd cognoſcit in vniuerſali tantũ, ſicut quidã voluerunt? Nõ: ſed oĩa nuda & aperta ſunt oculis eius.) Per oculũ aũt intelligitur vis cognitiua. Intelligunt. n. ſpiritualia ꝑ ſenſibilia. Signanter autem dicit in plurali oculos, propter diuerſitatem intellectoꝝ: quia non cognoſcit vnũ tantum: ſed etiam multitudinem reꝝ. Dicit etiã NVDA & aperta.) Dupliciter. n. cognoſcitur aliquid. Vno modo in ſuperficie. Alio modo in ꝓfundo: ſicut homo nudus videt in ſuperficie, non autem veſtitus: ſed oĩa deo manifeſta ſunt, quę videntur in ſuperficie. Nihil. n. eſt extra, quod impediat cognitionẽ dei: ſicut veſtis impedit ne videatur homo. Et ideo dicit. NVDA.) Iob. 26. Nudus eſt infernus corã illo. dicit etiã APERTA) qa nihil eſt ita occultũ in re, ꝙ dei cognitionẽ effugiat.

Conſequẽter oſtendit ꝑfectionẽ authoritatis ipſius, cum dicit. AD QVEM nobis ſermo &c.) Iſta vero authoritas eſt authoritas iudicandi. Act. 10. Ipſe eſt q conſtitutus eſt a deo iudex viuorum ac mortuoꝝ. Ad iſtũ ergo nobis ſermo: vt. ſ. reddamus rationẽ de operibus noſtris. 1. Corin. 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti: vt referat vnuſquiſq; propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum ſit. Et ideo quia ſicut eſt potens, ſic ſciens, & ſic magnus: feſtinem⁹ ergo ingredi &c.

† Habentes igitur pontificem magnũ: qui penetrauit cœlos. Ieſum filium dei: teneamus profeſſionem. Non. n. habemus pontificem: qui nõ poſſit affici ſenſu infirmitatum noſtrarum: ſed tentatum per omnia: iuxta ſimilitudinem abſq; peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ; vt conſequamur miſericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxiliũ. Infra. 8.

Habentes ergo pontificem magnũ, qui penetrauit cœlos Ieſum filium dei, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem. Non enim habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris; tentatum autem per omnia, pro ſimilitudine abſq; peccato. Adeamus ergo cũ fiducia thronum gratiæ eius, vt miſericordiã cõſequamur; & gratiã inueniamus ĩ auxilio opportuno. L. c. III.

SVPRA Apoſtolus monuit ad feſtinandum ingredi in requiem dei: & ad hoc inducẽdum poſuit magnitudinem Chriſti, q̃tum ad diuinam naturam: hic oſtendit idem, q̃tum ad humanam naturã. Et circa hoc facit tria. Primo. n. ponit eius dignitatẽ. Secũdo oſtendit eius pietatem, ibi. NON. n. habemus pontificem &c.) Tertio inducit ad habendũ de eo fiduciam, ibi. ADEAMVS ergo &c.) Dicit ergo. Ita dictũ eſt, ꝙ nobis eſt ſermo ad eum qui eſt viuus ſermo: verus iudex & pontifex. ERGO habentes pontificem &c. ꝑs. Tu es ſacerdos in æternũ &c. Nec tantum pontifex: ſed etiã MAGNVS.) Zach. 3. Et oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnũ, ſtantem corã angelo &c. Hic autem dicitur magnus: qa nõ eſt pontifex tantum bonoꝝ tẽporaliũ: ſed & futuroꝝ. Infra. 9. Chriſtus aſſiſtens pontifex futuroꝝ bonorum &c. Duo autẽ pertinebant ad magnum põtificem. Vnũ quo ad officium. ſ. ſemel in anno, cum ſanguine intrare in ſancta ſanctorum: ſicut

Chriſtus eſt pontifex, & tẽporalium, & futurorum.

habetur Infra.9.& Leui.16. Hoc autẽ ꝑcipue conuenit Chriſto. Ille.n.intrat cum ſanguine in ſancta figuralia ſed Chriſtus per ꝓprium ſanguinẽ intrauit in ſancta.i. ſacra cœleſtia. Et ideo dicit. QVI penetrauit cœlos) Secundũ eſt,ꝙ debebat eſſe ex certa tribu.ſ.de ſtirpe Aaron:ſicut dr̃ Exo.29.& Nu.16.&.17. Hoc autẽ comperit Chriſto,q eſt nobiliſſimis originis. Vñ dr̃ FILIVS DEI) Mat.3. Hic eſt filius meus dilectus. ꝑs. Filius meus es tu &c. Quia ergo habemus hunc pontificẽ TENEAMVS cõfeſſionẽ).i.inhæreamus corde:qa vt dr̃ Ro.10. Corde creditẽ ad iuſticiã:ore autẽ cõfeſſio fit a ſalutẽ. Hãc aũt cõfeſſionẽ requirit a nobis Chriſtus põtifex maximus. Mat.8. Qui me cõfeſſus fuerit corã hoĩbus &c. Sed dicit. SPEI NOSTRÆ. Quod dupliciter poteſt intelligi. Vno mõ,ꝙ cõfeſſio ꝓut hic ſumitẽ.ſit cõfeſſio fidei. Fides autẽ eſt principiũ ſpei: ſicut habetẽ ex Glo. Mat.1. Abrahã autẽ genuit Iſaac.i.fides genuit ſpem: nõ quidem q̃tum ad habitũ: ſed q̃tum ad ordinẽ actus. Nullꝰ enim poteſt ſperare,nec debet,niſi quod poteſt conſeq. Quod autẽ poſſumus conſequi æterna habemus per fidem. Vel CONFESSIONEM SPEI) .i.eius de quo ſperamus.ſ.videre primam veritatem.

Deinde cũ dicit. NON .n.habemus &c.) Ne forte credatur,qd nõ poſſit aliquid agere ꝑter id,qđ exigit eius iuſtitia:oñdit in ipſo etiã eẽ miſericordiã & pietatẽ. Et iſta reſpiciũt miſeriã:& hoc ꝑcipue cõuenit Chriſto. Vñ dicit. QVI non poſſit cõpati &c.) Sciendũ eſt autẽ ꝙ

Ly poſſe,importat prom ptitudinem.

ly poſſe,aliqñ importat nõ nudã potentiã: ſed prõptitudinẽ & aptitudinẽ Chriſti ad ſubueniendũ: & hoc qa ſcit per experientiã miſeriã noſtrã: quã vt deus ab æterno ſciuit per ſimplicẽ notitiã. ꝑs. Miſericors eſt deus timentibus ſe:quoniã ipſe cognouit figmentũ noſtrum. Vñ ſubdit. PRO ſimilitudine).ſ.noſtri tẽtatũ. Eſt aũt triplex tentatio. Vna q̃ eſt a carne,quãdo.ſ. caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ:vt dicitẽ Gal.5. Et iſta nõ eſt ſine

Triplex tentatio.

peccato:qa vt dicit Aug. Non nullũ peccatũ eſt, cũ caro cõcupiſcit aduerſus ſpũm:qa hoc eſt carnẽ cõcupiſcere Sed hoc nõ fuit in Chriſto. Et ideo dicit. ABSQVE peccato).i.abſq; minimo motu pcti.1.Pet.2. Qui peccatũ nõ fecit,nec inuẽtus eſt dolus in ore eius. Et ideo dicitẽ agnus dei.Io.1. Alia eſt tẽtatio ab hoſte, & a mundo. Et hoc dupliciter. Vel alliciẽdo per ꝓſpera:vel terrẽdo per aduerſa. Ex his duobus modis fuit tẽtatus Chriſtus. Fuit.n. allectus ꝓſperis. Quicqd.n.ptinet ad ꝓſperitatẽ huius vitæ:vel ptinet ad cõcupiſcentiã carnis: vel

Proſperitas vitæ.

ad cõcupiſcentiã oculorũ:vel ad ſuperbiã vitæ. De primo .n.tentauit eũ diabolus qñ tẽtauit eũ de gula,q̃ eſt mater luxuriæ. Mat.4. Si filius dei es,dic,vt lapides iſti panes fiãt. Ita de inani gloria,cũ dixit. Mitte te deorſum. Itẽ de cõcupiſcentia oculoꝝ dicens. Hæc oĩa tibi dabo &c. Luc.4. Cõſumata omni tentatione diabolus receſſit ab illo:vſq; ad tẽpus. Item fuit tentatus per aduerſa & inſidias a Phariſeis:qa volebãt eũ capere in ſermone. Mat.22. Itẽ per cõtumelias. Mat.27. Vah qui deſtruis tẽplũ dei &c. Itẽ p flagella & tormẽta. Excepta ergo tentatione,q̃ eſt cũ peccato,per oĩa ſimilis nobis, tentatus eſt. Dicit autẽ SECVNDVM ſimilitudinẽ.) Quod põt dupliciter exponi. Vno modo ꝙ ly ſcđm, denotet cauſam finalẽ.q.d. Ideo tentatus eſt,vt daret nobis exẽplũ,

Ly ſcđm,põt denotare cauſam finalem vel cõſequentiam.

vt ſcđm ſimilitudinẽ eius tentationem ſuſtineremus,& oĩa conaremur vincere.1.Pet.2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquẽs exẽplũ &c. Vel põt denotare conſequentiã.q.d. Ideo TENTATVS EST vt per oĩa tã in tẽporalibus,q̃ in oĩbus aliis, niſi IN SOLO pctõ ſimilis eſſet nobis.) Si.n.fuiſſet ſine tẽtationibus,nõ fuiſſet eas expertus: & ſic nõ compareretur. Si vero habuiſſet peccatum,non potuiſſet nos iuuare: ſed magis indigeret adiutorio.

Deinde cum dicit. ADEAMVS cum fiducia &c.) Inducit ad habendam fiduciam de ipſo.q.d. Ex quo ſic poteſt compati. ADEAMVS cum fiducia.) Eſa.12. Ecce deus ſaluator meus,fiducialiter agam &c. Adeamus dico ad thronũ. Thronus dicitur ſedes regis. Chriſtus autem rex eſt. Hiere.23. Regnabit rex, & ſapiẽs erit &c. Hic autem thronus duplicem habet ſtatũ. Vnum iuſtitiæ in futuro. ꝑs. Sediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam. Hoc erit in futuro. ꝑs. Cum accepero tẽpus ego iuſtitias iudicabo. Eſt alius thronus gratiæ: ſcilicet in præſenti,quando eſt tempus miſerendi. Zach.4. Exequabit gratiam gratiæ Per gratiam autem Chriſti, liberamur ab omni miſeria:quia liberamur a peccato, qd facit miſeros populos. Prouerb.14. Et ideo dicit. VT MISERICORDIAM conſequamur.) Itẽ per gratiam Chriſti iuuamur ad bona operanda. Et ideo dicit. ET GRATIAM inueniamus.) Luc.1. Inueniſti gratiam apud dominum. Et hoc IN AVXILIO opportuno) quo adiuuemur ad bene operandum. ꝑs. Auxiliũ meũ a domino &c. Iſtud autem auxilium eſt per gratiam.1. Corin.15. Abundantius illis laboraui. non autem ego: ſed gratia dei mecum. Hoc autem oportet eſſe cõgruo tempore. Ideo dicit. AVXILIO opportuno.) Omni.n. negocio tempus,& opportunitas. Eccle.8. Hoc eſt tempus præſens,qd eſt tempus miſerendi. Cap. V.

NAm omnis pontifex, qui ex hominibus aſſumitur: pro hominibus conſtituitur:in his quæ apud deum agũtur: vt offerat donaria & victimas ꝓ peccatis. qui placabilis eſſe poſſit ignorantibus & errantibus: quãdoquidẽ & ipſe circũdatus eſt infirmitate. Et propter hanc debet: quemadmodum pro populo:ita & pro ſeipſo immolare pro peccatis. Nemo ſibiipſi vſurpat honorem:ſed qui vocatur etiam a deo:quemadmodum & Aaron Ita & Chriſtus nõ ſemetipſum glorificauit, vt fieret põtifex: ſed is qui dixerat illi. † Filius meus Pſal.2.
Act.13.
es tu:ego hodie genui te. Sicut & alibi dicit. † Tu Pſal.109.
es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Qui in diebus carnis ſuæ:cũ & præcationes & ſupplicationes apud illum: qui poterat ipſum a morte ſeruare:cum clamore valido,& lachrymis obtuliſſet:& exauditus eẽt ꝓ reuerẽtia.

OMnis namq; pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad deum: vt offerat dona & ſacrificia ꝓ peccatis. Qui condolere poſſit his,qui ignorant,& errant: quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate:& propterea debet quemadmodum pro populo: ita etiã pro ſemetipſo,offerre pro peccatis. Nec quiſquã ſumit ſibi honorem: ſed qui vocatur a deo,tanq̃ Aaron. Sic & Chriſtus nõ ſemetipſum clarificauit,vt pontifex fieret:ſed qui locutus eſt ad eum. Filius meus es tu:ego hodie genui te. Quemadmodũ & in alio loco dicit. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Qui in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationeſq; ad eũ qui poſſit illum ſaluum facere a morte: cum clamore valido & lachrymis offerẽs, exauditus eſt pro ſua reuerentia.

SICVT a principio huius epiſtolæ dictũ fuit,intentio Apoſtoli eſt oſtendere Chriſtum excellentiorem eſſe omnibus his,ex quibus lex habet authoritatem.ſ.angelis quorũ miniſterio data fuit. Ga.3. Ordinata p angelos &c. Et Moyſe, q fuit legiſlator. Io.1. Lex p Moyſẽ data ẽ. Et ſacerdotio & põtificatu Aarõ,p quẽ lex adminiſtratẽ. Expeditꝰ ergo de duobus primis,hic ꝓſeqtẽ de tertio.ſ. de eminẽtia ſacerdotii Chriſti ad ſacerdotiũ Aaron. Et circa hoc

duo facit. Prio.n. oñdit Chriſtũ eſſe pontificẽ. Scdo oſtẽdit ipſum eſſe excellentiorẽ pontifice veteris legis in.7. cap. ibi. HIC ENIM Melchiſedech &c.) Itẽ in prIa parte duo facit. Prio oñdit, Chriſtũ eſſe pontificẽ. Scdo ꝑparat aures auditoꝝ ad cõſequẽtia, ibi. DE QVO nobis grãdis eſt ſermo &c.) Adhuc circa primũ duo facit. Prio oñdit, quę requirant̃ ad pontificẽ. Scdo oñdit illa cõuenire Chro: & ſic cõcludit ipm ibi eſſe pontificẽ. Sic & Chriſtus nõ ſemetipm &c. Itẽ in prima pte tria facit. Prio deſcribit pontificale officiũ. Secũdo oñdit pietatẽ, q̃ põtifici neceſſaria eſt, ibi. QVI cõdolere poſſit &c.) Tertio oñdit modũ pueniẽdi ad pontificatũ, ibi. NEC quiſq̃ ſumit &c. Circa officiũ quatuor ponit. Prio cui conuenit. Scdo vtilitatẽ, ibi. PRO hoibus &c.) Tertio materiã, ibi. IN HIS quę ad deũ &c.) Quartũ actũ, ibi. VT OFFERAT dona &c.) Iſtud autẽ officiũ conuenit hoi, nõ angelo. Et ideo dicit, ꝙ ita dictũ eſt ꝙ habemus pontificẽ magnũ. & talis eſt Chrs. Namq; ꝑ qa, oĩs pontifex ex hoibus aſſumpt⁹, debet etiã eſſe de numero hominũ. Voluit autẽ deus, vt hõ habeat ſimilitudinẽ ſui, ad quẽ currat. Vñ & eccleſia ordinauit, ꝙ qñ vtilis inuenitur aliqs de collegio nõ eligat̃ extraneus. Oſeę.2. Dabo eis vinitores ex eodẽ loco. Deut.17. Eũ cõſtitues quẽ dñs deus tuus elegerit de numero fratrũ tuoꝝ. Nõ poteris alterius gentis hominẽ regẽ facere, q nõ ſit frater tuus. Dicit autem ASSVMPTVS) quia debet alios excellere, ſicut patet de Saule.1.Reg.10. Et ideo Chriſtus. Io.vl. Interrogat Petrũ, quẽ volebat ꝑficere aliis ſi diligeret ipſum plus aliis. Finis & vtilitas eſt: qa PRO hominib⁹ cõſtituit̃) .i. pro ipſoꝝ vtilitate. Non.n. cõſtituit̃ ꝓpter gloriã. nõ ꝓpter cumulandas diuitias: nec pp cõſanguineos ditandos.2.Corin.4. Nos autẽ ſeruos vr̃os ꝑ Ieſum. & vltio. Scdm ptãtem, quã deus dedit mihi in ædificationẽ, & nõ in deſtructionẽ. Si vero aliqs quęrit, qd ſuũ eſt, nõ eſt paſtor ſed mercẽnarius. Materia dignitatis eſt: qa põtifex principat̃. Nã ſicut dux vł rector in ciuitate: ita iſte in his, quę ad deũ ſup. ordinant̃. Exo.4. Tu eris ei in his, quę ad deũ ptinẽt &c.2.Corin.10. Arma militię noſtrę nõ ſunt carnalia &c. Sicut ergo illa q̃ pertinẽt ad dei cultũ, excedũt tẽporalia: ita dignitas pontificalis excedit oẽs alias dignitates. Nõ ergo pontifices debẽt ſe implicare negociis ſecularibus, ꝑtermiſſis his, quę ſunt ad deũ.1.Ti.2. Nemo militãs deo &c. Actus pontificis eſt OFFERRE DONA) .i. voluntarie oblata, nõ extorta. Exo.25. Ab omni hoie, q offert vltroneus accipietis, & ſacrificia, q̃ ſibi offerunt̃ ꝑ ſatiſfactiõe peccatorũ &c. Leui.4. Pro eis rogabit ſacerdos, & pro peccatis eius, & dimittent̃ ei. In quo deſignat̃ ꝙ omne qd offertur, ſiue voluntariũ, & votiuum: ſiue pro ſatiſfactione, debet offerre ſecundum diſpoſitionẽ prelati.

Prelati electio, ex collegio, cui ſit ꝑficiendus.

Dona ſũt deo oblata voluntarie, & non vi extorta.

Conſequenter cũ dicit. QVI condolere poſſit &c.) Oñdit, qd requirat̃ ad vſum .ſ. pietas. Et circa hoc tria facit. Prio.n. oñdit, ꝙ ad vſum põtificis requirit̃ miſericordia, & pietas. Scdo oñdit, ꝙ reqrit̃ miſericordię motiuũ, ibi. QVONIAM & ipſe &c.) Tertio oñdit miſericordię ſignũ, ibi. ET PROPTEREA debet &c.) Dicit ergo. Dico, ꝙ debet eſſe in his, quę ad deũ: tamen debet eſſe medius inter hoiem & deum. Deut.5. Ego medius & ſequeſter fui inter dñm & vos. Sicut ergo ꝑ deuotionem orationis debet tangere deũ, tanq̃ vnũ extremum ſic per miſericordiã & cõpaſſionẽ debet tangere alterũ extremũ .ſ. hoiem. Et ideo dicit. QVI condolere poſſit).2.Corin.11. Quis infirmat̃, & ego nõ infirmor. Ecõtrario Amos.6. Nihil patiebant̃ ſup cõtritione Ioſeph. Duplex eſt aũt defectus. Quidam.n. deficiunt ex ignorantia. Et ideo dicit. EORVM qui ignorant.) Eſt autẽ ꝓprie ignorare, carere ſciẽtia eoꝝ, quę quis debet ſcire. Quidã vero ex certa ſciẽtia. Et q̃rum ad hoc dicit. ET ERRANT.) Motiuũ pietatis ponit, cum dicit. QVONIAM & ipſe &c. Iſtud motiuũ eſt infirmitas. Et illi q pręſunt, aliqñdo infirmant̃.2.Corin.4. Habemus theſaurũ iſtum in vaſis fictilibus &c. Et ratio hui⁹ eſt, vt ex ſe alioꝝ infirmitatibus cõpatiant̃: & ideo dñs pmiſit cadere Petrũ. Eccle.31. Intellige. quę ſunt ꝓximi tui ex teipſo. Et ideo dicit. QVONIAM & ipſe circũdatus eſt infirmitate) .ſ. q̃tum ad pœnalitates, & culpã. ꝑs. Miſerere mei deus, quoniã infirmus ſum, Sap.9. Homo infirmus, & exigui tẽporis &c. Et nota ꝙ dicit. CIRCVNDATVS.) Carnales.n. habẽt infirmitatẽ peccati in interioribus. Ratio.n. & volũtas in ipſis ſubditę ſunt peccato. Sancti vero habẽt in exterioribus: qa nõ ſunt ſubiecti peccato: tñ ſunt circũdati fragilitate carnis. Ro.7. Mẽte ſeruio legi dei carne autẽ legi peccati. Signũ autem huius eſt: qa in veteri lege ſicut patet. Leui.9.& 16. Et etiã mõ, ſicut patet in canone miſſę cũ dicit̃. Nobis quoq; peccatoribus: ſtatutũ eſt, ꝙ ſacerdos offerat etiã ꝑ ſe: qd nõ fieret, niſi eſſet infirmitas peccatoꝝ. qbus eſt circundatus nõ oppreſſus. Si.n. ſit in mortali pctõ, non debet celebrare. & iõ dicit. PROPTEREA debet quẽadmodum pro populo, etiã pro ſe offerre ꝑ peccatis.)

Sacerdos in pctõ mortali nõ debet celebrare.

Conſequẽter ponit modũ pueniendi ad pontificatũ, cũ dicit. NEC quiſq̃ &c.) Hoc eſt enim cõtra naturã, ꝙ aliquid pducat ſe ad ſtatũ altiorem ſua natura, ſicut aer nõ facit ſeipſum ignẽ: ſed fit a ſuperiore. Vnde diſciplina dei nõ habet, ꝙ quiſq̃ ſibi ſumat honorẽ, fauore, pecunia, potentia. Amos.9. In fortitudine.n. noſtra aſſumpſimus nobis cornua. Oſeę.8. Ipſi regnauerunt, & non ex me. Sed debet VOCARI a deo, ſicut Aaron.) Exo.28. Applica ad te Aaron. Et ideo dominus confirmauit ſacerdotium eius. ſicut patet. Nuñ.17. per virgam, quę floruit. Tales ergo debent aſſumi, qui non ſe ingerunt. Vnde antiqnitus ſigno viſibili oſtendebãtur: ſicut patet de beato Nicolao & multis aliis.

Nullus ex ſe ſumat ſibi honorẽ, fauore, pecunia, potentia.

Conſequẽter cũ dicit. SED ET Chriſtus &c.) Oſtẽdit quomodo Chriſtus ſit põtifex. Et circa hoc duo facit. Primo.n. oñdit qño dicta cõueniunt Chriſto. Secundo ex hoc cõcludit intentũ, ibi. APPELLATVS eſt a deo &c.) Circa primũ tria facit. Primo.n. oñdit ꝙ Chriſtus factus eſt pontifex, nõ a ſe: ſed a deo. Secundo agit de ipſius officio, ibi. QVI in diebus carnis ſuę &c.) Tertio de ipſius miſericordia, ibi. ET QVIDEM cũ eſſet &c.) Circa primũ duo facit: quia primo oſtendit ꝙ Chriſtus non promouit ſeipſum. Secundo oñdit, a quo ſit promotus, ibi. SED QVI locutus eſt &c.) Dicit ergo Chriſtus non ſemetipſum clarificauit &c. Circa qd ſciendum eſt, ꝙ nõ dicit, non fecit ſeipſum pontificem ſed dicit. NON CLARIFICAVIT &c.) Sunt.n. quidã qui ſe clarificant, vt fiant, ſicut hypocritæ .i. qui demonſtrant in ſe aliqua, vt eligantur vel prębendas conſequãtur: nullus tamen facit ſe pontificem. Chriſtus vero nõ ſolum non fecit ſe pontificem: ſed nec ſe clarificauit, vt fieret. Ioan.8. Ego gloriam meam non quęro. Et paulo poſt ſequitur. Eſt pater meus qui glorificat me. Et hoc eſt verum, inquantum homo: quia inquãtum deus habet eandem gloriam cum patre.

Dña inter facere ſeipſum põtificem, & clarificare ſe ipſum.

Deinde cum dicit. SED QVI locutus eſt &c.) Oſtẽdit, a quo eſt promotus. Et primo oſtendit, a quo eſt clarificatus. Secundo quomodo eſt pontifex deſignatus, ibi. ET IN ALIO LOCO &c.) Clarificatus autem eſt diuino officio: quia .ſ. dominus LOCVTVS eſt ad ipſum in ꝑo. FILIVS meus es tu &c.) Et hoc eſt expoſitum ſupra. Item Mat.3. Hic eſt filius meus dilectus &c. Cum ergo oſtendit eum ab æterno genitum, oſtendit gloriam eius. ſupra primo. Qui cum ſit ſplẽdor glorię &c. Pontificatum etiam accepit a deo, inquantum homo, quemadmodum in alio loco dicit .ſ. in ꝑo. TV ES ſacerdos in æternum &c. Vtitur autẽ Apoſtolus authoritate ꝑi. Tanq̃ magis famoſa, & maioris authoritatis, vtpote magis frequentata. Dicit autem SACERDOS) quia ſe obtulit deo patri. Ephe.5. Dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam deo &c. Et ne credatur tale eſſe ſacerdotiũ Chriſti, ſicut fuit in veteri lege. diſtinguit ipſum quantum ad duo. Primo quantum ad dignitatem: quia in æternum. Illud enim fuit temporale. erat.n. figurale: & ideo nõ eſt perpetuum: ſed tranſit, veniẽte figurato. Sed ſacerdotium Chriſti eſt ęternum qa eſt de veritate, quę eſt æterna. Itẽ hoſtia eius habet virtutem introducendi in vitam æternam. Item durat in æternum. Secũdo quantum ad ritum: quia offerebantur animalia: hic autem panis & vinum. Et ideo dicit. SECVNDVM ordinem Melchiſedech.) Iſtud autem infra exponetur

Sacerdotium Chriſti in cõparatione ad antiquum.

Deinde cũ dicit. QVI in diebus &c.) Oñdit, ꝙ illud qd pertinet ad officiũ pontificale, conuenit Chriſto. Et primo oñdit eius cõditionẽ. Secũdo actũ eius, ibi. PRECES, ſupplicationeſq; &c.) Tertio efficaciã, ibi. CVM

clamore

clamore valido &c.)Cōditio eius eſt,ꝙ fuit vnus ex ho/
minibus:qa (vt dictū eſt)pōtifex ex hoībus aſſumit. Et
ideo dicit. QVI in diebus carnis ſuę &c.) Ponit autē
hic caro ꝑ tota natura humana.ſicut illud Io.1.Verbū
caro factū eſt.Sed nunqd modo nō ſunt dies carnis ei⁹?
Et videt ꝙ ſic.ꝑ illud Luc.vlti. Spūs carnē & oſſa nō ha
bet,ſicut me videtis habere.Quare ergo magis dicit tē/
pus ante paſſionē & reſurrectionem ſuā, tēpos vel dies
carnis,ꝙ nunc.Dicendū eſt,ꝙ caro qnq; ſumit ꝑ fragili
tate carnis,ſicut.1.Corin.15.Caro & ſanguis regnū dei
poſſidere nō poſſunt.Chriſtus autē tūc habuit carnem
fragilē,& corruptibilē.Et ideo dicit. IN DIEBVS car
nis).ſ.in quibus gerebat carnē ſimilem peccatrici, non
peccatricem. Actus autē eius fuit. QVIA obtulit
ꝓces,& ſupplicationes.) hoc eſt ſpiritualeſacrificiū, qd
Chriſtus obtulit.Dicunt autē PRECES).i.petitiones.
Iac.vlti. Multū.n.valet deprecatio iuſti aſſidua. SVP/
PLICATIONES) vero dicunt,qtū ad humilitatē orā/
tis,ſicut genuflexiones.Mat.26.Procidit in faciē ſuam
orans.Ad quem AD EVM patrē,qui ſaluū illum face
re poſſet a morte.) Hoc autē poterat facere dupliciter.
Vno mō,ne moreret. Vñ dr.Mat.26. Pater ſi fieri pōt
&c.Itē vt mortuū reſuſcitaret.ps.Nō derelinques in in
ferno alam meā.Itē Tu aūt dñe miſerere mei,& reſuſci
ta me.Ad iſtd ſacrificiū ſpūale ordinat ſacerdotiū Chri
Vñ rñdet ei qd eſt dictū ſopra. VT OFFERAT dona
&c.)ps.Sacrificiū laudis honorificabit me.Oſeę.14.Red
demus vitulos labioꝝ noſtrorum. Efficacia oſtēdit ex
modo orandi.Duo autē ſunt neceſſaria oranti.ſ.feruēs
affectio.Itē dolor & gemitus. De his duob⁹.ps.Dñe an
te omne deſideriū meū:qtum ad primū.Et gemit⁹ me⁹
a te nō eſt abſcōditus.qtum ad ſecundū.Chriſtus autē
iſta duo habuit. ideo ꝓpter primū dicit. CVM clamu
re valido).i.cū intētione efficaciſſima.Luc.22.Factus in
agonia &c.Et.23.Clamās ait pater &c.Scdm cum dicit
ET LACHRYMIS) Hoc autē non legit de euāgelio:
ſed ꝓbabile eſt,qd ſicut ipſe lachrymatus eſt in reſuſci/
tatione Lazari:ita & in paſſione ſua. Nā ipſe multa fe/
cit,quę nō ſunt ſcripta.Nō tamē fleuit ꝓ ſe:ſed ꝓ nobis
qbus paſſio ſua ꝓfuit. Sibi autē ꝓfuit inqtum ꝑ ipſam
meruit exaltari.Phil.2.Propter qd & deus exaltauit il
lum &c.) ET IDEO exauditus eſt ꝓ ſua reuerentia)
quā.ſ.ſuper oēs habebat ad deū.Eſa.11.Et replebit eum
ſpūs timoris dñi.Sed cōtra videt,ꝙ nō fuit exauditus:
quia nō ꝓ ſe,qa nō trāſiuit calix ab ipſo qd tamē pete/
bat.Itē nec pro aliis:qa nō fuit indultū Iudęis, qbus pe
tebat indulgeri.Luc.23.Pater dimitte illis &c.Dicendū
eſt ꝙ Chriſtus in oībus quę voluit fieri, fuit exauditus.
Ipſe autē ſcdm appetitū ſenſualitatis, & ſcdm volunta
tem.inqtum eſt quidā appetitus naturalis, refugiebat
mortē.Et qtum ad hoc orabat,vt oſtenderet ſe verū ho
minē.Sed volūtate cōſequēte rōnē deliberatā, volebat
mori.Vñ dicit.Veruntamē nō ſicut ego volo: ſed ſicut
tu.Item volebat,ꝙ ignoſceretur omnibus: ſed illis tñ
qui crediderunt.Et multi poſtea conuerſi ſunt.

Christus ſem per exaudit⁹

Tametſi filius erat:tamē didicit ex his quæ paſ
ſus eſt:obedientiā:ad perfectus redditus: omni/
bus,qui ſibi obedierūt:fuit cauſa ſalutis æternæ:
cognominatus a deo pontifex ſecundum ordina
tionem Melchiſedech: de quo nobis multa forēt
dicenda:eaq; difficilia explicatu: quādoquidem
ſegnes facti eſtis auribus. Etenim cum debeatis
pro temporis ratiōe doctores eſſe: rurſum opus
habetis:vt doceamus vos,quæ ſint elementa ini/
tii eloquiorum dei: † factiq; eſtis ii: quibus la/
cte ſit opus:& non ſolido cibo.Nam quiſquis la/
ctis eſt particeps:is rudis eſt ſermonis iuſtitiæ:in
fans enim eſt. Porro perfectorum eſt ſolidus ci/
bus:nempe horum:qui propter aſſuetudinem:
ſenſus habent exercitatos ad diſcretionem boni
pariter ac mali.

1.Corin.3.

Et quidē cū eſſet filius dei:didicit ex his, quæ
paſſus eſt,obedientiā:& cōſūmatus,factus ē om
nibus obtēperātibus ſibi cauſa ſalutis æternæ:ap
pellatus a deo pontifex iuxta ordinem Melchiſe
dech.De quo nobis grandis ſermo,& interpreta/
bilis ad docēdum:quoniam imbecilles facti eſtis
ad audiendum. Etenim cum deberetis magiſtri
eſſe propter tempus,rurſum indigetis,vt vos do/
ceamini, quæ ſint elementa exordii ſermonum
dei:& facti eſtis,quibus lacte opus ſit:non ſolido
cibo.Omnis.n.qui lactis eſt particeps, expers eſt
ſermonis iuſtitiæ.Paruulus enim eſt. Perfecto/
rum autem eſt ſolidus cibus:eorum qui pro ipſa
cōſuetudine,exercitatos habent ſenſus,ad diſcre/
tionem boni ac mali. Lec. II.

SVPRA poſuit tria,quę pertinent ad pontificē. &
oſtendit duo illoꝝ conuenire Chriſto.ſ.officium & mo
dum perueniendi ad ipſum.hic ꝓſequit tertium.ſ.pie
tatem & miſericodiā,quā pontifex debet habere.Et cir
ca hoc duo facit.Primo oñdit illud,qd paſſus eſt. Scdo
quę vtilitas cōſecuta eſt etiā aliis, ibi. ET CONSVM/
MATVS factus eſt &c. Dicit ergo.Ita dixi. ꝙ pontifex
debet eſſe talis.ꝙ poſſit compati. Talis autē eſt Chriſt⁹.
Cum.n.ſit filius dei ab æterno:& ſecūdum hoc nec pa/
ti poſſet,nec cōpati:aſſumpſit naturam, in qua poſſet
pati:& ſic etiā poſſet compati.Et hoc eſt qd dicit.Quia
CVM eſſet filius dei).ſ.ab æterno. DIDICIT obediē
tiam)ex tēpore. Cōtra. adiſcere eſt ignorātis.Chriſt⁹
autē ab æterno vt deus:& ab inſtanti conceptionis ſuę
habuit plenitudinē ſcientię,inqtum homo. ergo nihil
ignorauit,nec per conſequens didicit. Rñdeo. Dicen
dum eſt,ꝙ duplex eſt ſcientia.ſ.ſimplicis notitię.Et qtū
ad iſtam ꝓcedit argumentum:qa.ſ nihil ignorauit.
Eſt etiam ſciētia experientię. & ſecundū iſtā didicit obe
dientiam.Vñ dicit. DIDICIT) .i.expertus eſt.Et lo
quitur Apoſtolus ſic.quia qui didicit aliquid,volunta/
rie accedit ad illud ſciendum.Chriſtus autē voluntarie
accepit infirmitatē noſtrā. Et ideo dicit,ꝙ DIDICIT
obediētiā:).i.q̄ graue ſit obedire:qa ipſe obediuit i gra/
uiſſimis & difficillimis:qa vſq; ad mortē crucis.Phil.2.
& Ro.5.Per obedientiā vnius iuſti cōſtituti ſunt multi.

Scientia ſimplicis notitię & experiētię

Deinde cū dicit. ET CONSVMMATVS &c.)Oſten/
dit fructum paſſionis,qui fuit duplex. Vnus in Chriſto
alius in membris eius. In Chriſto fructus fuit glorifica
tio.Et ideo dicit. ET CONSVMMATVS &c.) Nā ab
inſtanti conceptionis ſuę fuit cōſummatus,perfectus,
qtum ad beatitudinem animę,inquātum ferebatur in
deum:ſed tamen habuit paſſibilitatē naturę. Sed poſt
paſſionem habuit impaſſibilitatem.Et ideo qoia ſecun
dum hoc ex toto perfectus eſt,cōuenit ſibi alios perfice
re.Hęc eſt.n.natura ꝑfecti,qd poſſit ſibi ſimile genera/
re.& ideo dicit ꝙ PERFECTVS eſt.)Quia.n.ꝑ meri
tum obedientię ꝑuenit ad iſtā cōſummationē.Prouer.
21.Vir obediens loquetur victorias.Factus eſt cauſa ſa/
lutis,nō temporalis,ſed æternę.Eſa.45. Saluatus eſt iſ/
rael in domino,ſalute æterna. Et ideo dicit ꝙ APPEL
LATVS eſt &c. & hoc eſt ſupra expoſitum.

Fructus paſſionis i Chriſto, & ei⁹ mēbris.

Deinde cum dicit. DE QVO nobis grandis eſt ſer
mo &c.)Pręparat animos auditorum ad ſequētia,quæ
dicenda ſunt de pontificatu Chriſti.Et circa hoc duo fa
cit. Primo enim oſtendit eorum tarditatem. Secundo
ſuam intentionem,cum dicit.6.cap.QVAPROPTER
intermittentes &c.)Iterum prima in duas.quia primo
oſtendit tarditatē.Secundo oſtendit ipſam eſſe culpabi
lem,ibi. ETENIM cū deberetis &c.)Item circa primā
partem duo facit.Primo oñdit dicendoꝝ magnitudi/
nem.Secundo ipſorum tarditatem, ad ea capienda,ibi
QVONIAM imbecilles &c.)Dicit ergo.Ita dixi,ꝙ AP
PELLATVS eſt pontifex.)de quo.ſ.pontificatu gran
dis nobis ſermo eſt:quia de magnis.Prouer.octauo.De
rebus magnis locutura ſum.Item GRANDIS: qa de

vtili.ſ.de ſalute animarū.1.Ti.1.Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus. qa Chriſtus Ieſus venit in hūc mundum peccatores ſaluos facere &c. Iſte ſermo eſt interpretabilis, qd poteſt dupliciter esponi. Vel q̄ ſit ibi vis negationis interp̄tabilis.i.nō esponibilis. qa nō poteſt ad pfectū esprimi. Quę.n.ad Chriſtū ptinēt, nullus ſermo esprimere pōt. Eccli.43. Glorificātes dñm q̄tuncunq̄ potueris, ſuperualebit adhuc, & admirabilis magnificētia eius. Bñdicentes dñm. esaltate illū, q̄tū poteſtis, maior eſt omni laude. Alio modo affirmatiue interp̄tabilis.i.indigens interp̄tatione pp altitudinē & magnitudinē, & pfunditatē eius. Prouer.1. Aīaduertet parabolā & interp̄tationē &c. Interp̄tatio.n.ſcripturę numerat̄ inter dona ſpūs ſancti.1.Corin.12. Indiget etiā, vt dicat̄ interp̄tatio eius, pp̄ter tarditatē noſtrā. Et ideo ſubdit ipſoꝝ tarditatē, cū dicit. QVONIAM imbecilles &c.) Illi q ſunt debilis intellect⁹, nō poſſunt alta intelligere, niſi eis esponant̄ per ſingula. Io.16. Adhuc multa habeo vobis dicere: ſed nō poteſtis portare modo.1.Cori.3. Non potui vobis loqui, quaſi ſpiritualibus &c.

> Interp̄tabilis negatiue, vel affirmatiue.

Deinde cū dicit. ETENIM cū deberetis &c.) Oſ̄dit iſtā tarditatē eſſe culpabilē. Et circa hoc tria facit. Prio .n. oſ̄dit culpā tarditatis. Secūdo adhibet ſimilitudinē ibi. ET FACTI eſtis &c.) Tertio esponit, ibi. OMNIS .n. qui lactis eſt pticeps &c.) Culpa.n. alicuius eſt, quando diu audiuit, ſi adhuc ſit tardus. ſecus autem eſt, ſi ſit nouus. Negligentia.n. nō eſt ſine culpa. Iō dicit. CVM deberetis eſſe magiſtri).ſ. alioꝝ pp̄ter tēpus. quo.ſ. audierant legē & pphetas. Io.5. Scrutamini ſcripturas &c. Itē ipſum Chriſtum. Item Apoſtolos & multos ab ipſis cōuerſos. Io.14. Tāto tēpore vobiſcū ſum, & nō cognouiſtis me. Rurſum INDIGETIS.) q.d. Magis deberetis docere, q̄ doceri: tamē INDIGETIS doceri, quæ ſunt elemēta. Elemēta.n. dicunt̄ illa, quę primo tradūtur in grāmatica, qñ ponunt̄ ad literas. Iſta vero ſunt ipſe literę. Esordia ergo ſermonū dei, & pri a principia, & elemēta ſunt articuli fidei, & p̄cepta decalogi. Qui ergo diu ſtuduiſſet in theologia, & illa neſciret: tēpus curreret cōtra ipſum. Ideo dicit. INDIGETIS vt doceamini, quę ſunt elementa esordii ſermonū dei).i. prima principia.2.Ti.3. Semper diſcentes. & nunq̄ ad ſcientiā veritatis puenientes. Eſa.65. Puer centū annorum morietur. peccator centū annoꝝ maledictus erit.

> Elementum
> Elementa Chriſtianorū ſunt articuli fidei.

Deinde cū dicit. ET FACTI eſtis &c.) Ponit ad hoc ſimilitudinē. Sciendū eſt ergo, q̄ doctrina ſacra eſt ſicut cibus animę. Eccli.15. Cibauit illū pane vitę & intellectus. Et.24. Qui edūt me, adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitiēt. Sacra ergo doctrina eſt cibus, & potus: quia animā potat, & ſatiat. Alię.n. ſcientię tantū illuminant intellectū: hęc autē illuminat. ps. Pręceptū dñi lucidum, illuminās oculos. Et etiā nutrit, & roborat animam. In cibo autē corporali eſt differētia. Alio.n. cibo vtunt̄ pueri: & alio pfecti. Pueri.n. vtūt̄ lacte, quaſi magis tenui, & cōnaturali, & de facili cōuertibili: ſed adulti vtunt̄ cibo ſolidiori. Sic in ſacra ſcriptura, illi q de nouo incipiūt, debēt audire leuia, q̄ ſunt quaſi lac: ſed eruditi debent audire fortiora. Et iō dicit. FACTI eſtis, quibus lacte &c.).ſ. ſicut pueris.1.Pe.2. Sicut mō geniti infantes rōnabiles, ſine dolo, lac cōcupiſcite &c.1.Cori.3. Tanq̄ paruulis in Chro lac vobis potū dedi, nō eſcam.

> Sacra ſcriptura cibus animę eſt.

Deinde cum dicit. OMNIS .n. qui lactis &c.) Esponit ſimilitudinē. Et primo esponit illud, qd dixit de lacte. Secūdo illud, qd dixit de ſolido cibo, ibi. PERFECTORVM autem &c.) Circa primū duo facit. Primo enim ponit espoſitionem. Secūdo espoſitionis rationē, ibi. PARVVLVS .n. eſt &c.) Dicit ergo. Ita dico, q̄ indigetis lacte ſicut pueri. OMNIS .n. qui lactis eſt particeps, eſt ſermonis iuſtitię.i. omnis qui indiget nutriri lacte, espers eſt.i. nō poteſt habere partē in ſermonibus iuſtitię pfecte intelligendis. Mat.5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, pluſq̄ ſcribarū. Prouer.15. In abūdanti iuſtitia virtus masima eſt. Huiuſmodi autē nō ſunt participes pueri. Eſa.28. Quē docebit ſcientiā: aut quē intelligere faciet auditū? ablactatos a lacte: auulſos ab vberibus. Sed cōtra. qa Apoſtolus ſuperius multa valde difficilia tradidit eis.ſ. de myſterio trinitatis: & de ſacramento incarnationis: & multa alia ardua. Ergo vel nō erant paruuli: vel talia tradenda ſunt paruulis. Rñdeo.

Dicendū eſt ſecundū Aug. q̄ nō eſt intelligendum q̄ in doctrina fidei alia ſunt tradenda maioribus & pfectis. & alia imperfectis. Nō.n. eſt inter eos iſta differētia. Eadem.n. vtriſq; ſunt tradenda. ſed paruulis ppōnēda ſunt ſed nō esponenda, nec pertractāda. qa intellectus eoꝝ magis deficeret, q̄ eleuaret̄. LAC) ſcdm glo. eſt, ſicut verbū caro factū eſt. Cōtra nō minoris difficultatis eſt, hoc intelligere, q̄ qūo verbū erat apud deū. Vnde Aug. dicit, q̄ iſtud inuenit in libris Platonis. nō tñ illud. Ipſe autē Aug. nō poterat ſuſpicari, qd ſacramenti haberet, verbū caro factū eſt. Reſpōdeo. Dicendū eſt, q̄ cognoſcere verbum caro factum eſt: per ſimplicem fidem eſt ſatis facile. qa poteſt cadere in imaginatione, & aliqualiter in ſenſu: ſed verbum apud deum, omnino escedit omnem ſenſum. & nō niſi per rationē poteſt: & cū multa & masima difficultate comprehendi.

Conſequēter aſſignat rationē. cū dicit. PARVVLVS .n. eſt) nō quidem ętate, ſed ſenſu. Tripliciter autē aliquis dicit̄ paruulus. Eſt.n. aliquis paruulus p humilitatē Mat.11. Reuelaſti ea paruulis. Etate. Gal.4. Quanto tēpore hęres paruulus eſt &c. SENSV) .1.Cori.14. Nolite pueri effici ſenſib⁹: ſed malitia paruuli eſtote: ſenſib⁹ autē perfecti ſitis. Et iſto modo accipitur hic paruulus.

Deinde cū dicit. PERFECTORVM autē &c.) Esponit illud, qd dixerat de cibo ſolido. Hoc.n. patet in corporalibus: q̄ qñ homo puenit ad ętatē pfectā: vtit̄ fortiori, & nobiliori. & ſolidiori cibo. Sic ſpiritualis quādo peruenit ad pfectionē ſpiritualem, debet ei ppōni doctrina ſolidior. Iſta autem perfectio duplex eſt. Vna eſt perfectio ſecūdum intellectum: quādo aliquis habet iudicium intellectus ad recte diſcernendum, & iudicandum de his, quę ſibi pponunt̄. Alia eſt perfectio ſecundum affectū: quā facit charitas quę eſt cū aliquis totaliter deo inhęret. Vñ Mat.5. poſt p̄cepta charitatis dr̄. Eſtote ergo pfecti &c.) Eſt autē pfectio charitatis, vt dicit Aug. vbi nulla eſt cupiditas. Quanto.n. quis magis aſcendit in deum: tāto plus cōtemnit temporalia. ps. Quid.n. mihi eſt in cœlo &c. Hoc enī habet ſacrę ſcripturę doctrina, q̄ in ipſa nō tantum tradunt̄ ſpeculanda, ſicut in geometria: ſed etiam approbanda per affectum. Vñ Mat.5. Qui autem fecerit & docuerit &c. In aliis ergo ſcientiis ſufficit q̄ homo ſit perfectus ſecundum intellectum. In iſtis vero requiritur, q̄ ſit pfectus ſecundum intellectū. & affectum loquenda: ſunt igitur alta myſteria perfectis.1.Corin.2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Vnuſquiſq;.n. ſecundum q̄ eſt diſpoſitus, ſic iudicat: ſicut iratus aliter iudicat durante paſſione. & aliter ipſa ceſſante. Et ſimiliter incontinens, aliter iudicat aliquid eſſe bonum tēpore paſſionis. aliter poſt. Et ideo dicit Philoſophus, q̄ vnuſquiſq; qualis eſt, talis ſibi finis videtur. Et quia ea, quę in ſacra ſcriptura traduntur, pertinent ad affectum: non tantum ad intellectum. Ideo oportet eſſe perfectum in vtroq;. Et iō Apoſtolus volens oſtendere, qui ſint perfecti: quibus ſit tradendus iſte ſolidus cibus. dicit q̄ SVNT iſti, qui p ſua conſuetudine habent ſenſus exercitatos.) Vnde in iſta perfectione quatuor ſunt attendenda.ſ. ipſa perfectio in ſe, in quo conſiſtat. & q̄tum ad hoc dicit. QVI habent ſenſus exercitatos.) Et conuenienter loquitur. In hoc enim esprimit vtranq; perfectionem. quia vt dicit Philoſophus. Intellectus, prout iudicat de appetendis & agendis, dicitur ſenſus: quia eſt relatus ad aliquid particulare. Vnde non accipitur hic ſenſus pro ſenſu exteriori. Qui ergo ſentit, quę dei ſunt, pfectus eſt. Phi.3. Quicunq; perfecti ſumus, hoc ſentiamus.1.Corin.2. Nos autem ſenſum Chriſti habemus. Qui vero nō ſentiunt, niſi carnalia, deo placere non poſſunt: vt patet Roma.8. Secundo attendenda eſt diſpoſitio eius, in quo eſt: quia debet eſſe exercitatus.1.Ti.4. Exerce teipſum ad pietatem. Qui enim non eſt exercitatus, nō poteſt habere rectum iudicium: quod ad hoc requiritur. Eccle.34. Vir in multis expertus, cogitabit multa. Itē qui non eſt espertus, pauca recognoſcit. Tertio cauſa huius exercitationis: & hęc eſt conſuetudo: non ſcilicet ocium: ſed frequentia actus. Et ideo dicit. PRO conſuetudine).ſ. recte agendi. Prouerb.22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cū ſenuerit, non recedet ab ea. Si ergo vis eſſe perfectus, non des te ocio: ſed aſſueſce te

> Perfectio ſecundū intellectum, ſecūdū affectum.

> Perfectio charitatis & Chriſtianę ſciētię.

> Intellect⁹ qñ dr̄ ſenſus.

Diſcretio inter bonũ & malũ, vel inter bonũ, & meli⁹ vel inter malũ, & pei⁹

ſce te bonis a iuuentute. Quarto finis eius exercitiũ quia.ſ. AD DISCRETIONEM boni & mali.) Tũc.n. perfectus eſt, quãdo diſcernit inter bonum & malum. Eſa.7. Sciat eligere bonum, & reprobare malum. Hæc autem ſunt tria.ſ. diſcretio inter bonum & malum. inter bonum & melius. inter malum & peius. In his.n. requiritur rectitudo iudicii. Cap. VI.

QVapropter omiſſo: qui in Chriſto rudes inchoat ſermone: ad perfectioẽ feramur: nõ rurſum fundamentum iacientes pœnitẽtiæ ab operibus mortuis: & fidei in deũ: baptiſmatũ: doctrinæ: ac, manuũ impoſitionis: & reſurrectionis mortuorũ: & iudicii æterni. Atq; id faciemus: ſi quidẽ permiſerit deus. Nã fieri nõ poteſt: vt qui ſemel fuerint illuminati; guſtauerintq; donũ cœleſte: & participes facti fuerint ſpiritus ſancti: guſtauerintq; bonum dei verbũ: ac virtutes futuri ſæculi: ſi prolabantur: denuo renouentur per pœnitentiam: ab integro crucifigentes ſibimetipſis filium dei: & ludibrio exponentes.

QVapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonẽ, ad perfectionem feramur: nõ rurſum iacientes fundamentũ pœnitentiæ ab operibus mortuis: & fidei ad deũ. baptiſmatũ doctrinæ: impoſitionis quoq; manuũ, ac reſurrectionis mortuorum, & iudicii æterni. Et hoc faciemus: ſi quidẽ permiſerit deus. Impoſſibile.n. eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati: guſtauerũt etiã donum cœleſte. & participes facti ſunt ſpiritus ſancti. Guſtauerũt nihilominus bonũ dei verbũ, virtuteſq; ſæculi venturi: & prolapſi ſunt: rurſus renouari ad pœnitentiam: rurſum crucifigẽtes ſibimetipſis filiũ dei: & oſtentui habentes.

SVPRA Apoſtolus fecit mentionẽ de põtificatu Chri. ſcdm ordinẽ Melchiſedech: & oñdit tarditatẽ eoꝝ, qbus ſcribebat: hic redit ad ſuũ ꝓpoſitũ. Et circa hoc tria facit qa prio aperit intentionẽ ſuã. Scdo oñdit eius difficultatẽ, ibi. ET HOC qdẽ faciemus &c.) Tertio declarat ſuã intẽtionẽ, ibi. CONFIDIMVS aũt &c. Circa primũ duo facit. qa primo manifeſtat ſuũ ꝓpoſitũ. Scdo exponit, qd dicit, ibi. NON rurſus iaciẽtes &c. ꝓpoſitũ ſuũ eſt, q̧ ꝑtermiſſis his, q̃ pertinent ad inchoationẽ doctrinę Chriſtianę, vult ꝓſeq alia altiora. Vñ dicit, iam dictũ eſt, q̧ pfectis op⁹ eſt ſolido cibo. quapp intermittẽtes inchoationẽ doctrinę Chri, per quã Chriſtus inchoat eſſe, in nobis, qd eſt p doctrinã fidei. Ephe.3. Habitare Chrm p fidẽ in cordibus nrix. Feramur ad pfectionẽ. i. ad ea, q̃ ſpectãt ad pfectionẽ doctrinę Chri. 1. Corin.13. Quãdo factus ſum vir, euacuaui, q̃ erãt paruuli. Hoc aũt ſcdm glo. ad duo referri põt.ſ. vel ad intellectũ: vt.ſ. ex quo hõ ꝓuectus eſt, debet intermittere puerilia, & vacare pfectix. 1. Cor.2. Sapientiã loquimur inter pfectos. Vel ad affectũ. Et eſt ſenſux, q̧ nõ ſemper eſt ſtandũ in ſenſu incipientiũ. Sed oportet tendere ad ſtatũ pfectoꝝ. Geñ.17. Ambula corã me, & eſto pfectux. Hic eſt duplex obiectio. & prio de hoc, q̧ dicit. INTERMITTENTES inchoationem.) qa nunq̃ debet intermitti inchoatio. ꝑs. Et dixi nũc cœpi. Iob.17. Iuſtificationẽ, quã cœpi tenere, nõ deſerã. Rñdeo. Dicendum, q̧ cõtingit dupliciter intermittere inchoationẽ. Vel q̃tũ ad ęſtimationẽ, & ſic ſemp debet hõ eſſe, ſicut incipiens, & tendẽs ad maiora. Phil.3. Nõ q̧ iam cœperim aut q̧ iam pfectus ſim. Vel q̃tũ ad pfectionẽ. & ſic ſemper debet niti hõ tranſire ad ſtatũ perfectũ. Phil.3. Quę retro ſunt obliuiſcẽs, ad ea quę priora ſunt me extẽdẽs. In via.n. dei nõ ꝓgredi, eſt regredi. Alia obiectio eſt, de hoc q̧ dicit. FERAMVR ad pfectionẽ.) Perfectio.n. cõſiſtit in conſiliis. Mat.19. Si vix pfectus eſſe, vade, & vẽde oĩa &c. Nõ oẽs autẽ tenentᷣ ad cõſilia. Rñdeo. Dicendũ eſt. q̧ duplex eſt pfectio. Vna.ſ. exterior, quę cõſiſtit in actibus exterioribus, q ſunt ſigna interioꝝ ſicut virginitas: volũtaria paupertas Et ad hęc nõ oẽs tenentᷣ. Alia eſt interior, q̃ cõſiſtit in dilectiõe dei & ꝓximi. Col.3. Charitatẽ habentes, qd eſt vinculũ perfectionis. Et ad pfectionẽ hmõi non oẽs tenentᷣ. ſed oẽs tenentᷣ ad eam tẽdere. qa ſi quis nollet plus diligere deũ, nõ faceret. qd exigit charitas. Dicit autẽ FERAMVR.) & hoc ſcdm impulſionẽ a ſpũ ſctõ. Ro.8. Qui ſpũ aguntᷣ, hi filii dei ſunt. Vel ſicut q portati a deo, q portat infirmitatẽ noſtrã. Eſa.46. Audite me domux Iacob, & omne reſiduũ domus Iſrael, qui portamini a meo vtero. Vel ſicut portati adinuicem. Gal.6. Alter alterius onera portate.

Inchoatio intermitti quo ad ęſtimationẽ, vł quo ad perfectionẽ.

Perfectio exterior, & interior.

Deinde cũ dicit. NON rurſus iaciẽtes &c.) Exponit qd dixit, & intẽdit oñdere, quę ſunt illa, quę faciunt ad inchoationẽ doctrinę Chri. Et vtitᷣ ſimilitudine. PER fidem).n. anima ædificatᷣ in ſpirituali ædificio. Sicut ergo in corporali ædificio prio ponitᷣ fundamentum: ita hic prima rudimẽta doctrinę Chriſti ſunt. quaſi fundamentũ. Sed cõtra. qa infra.11. ponitᷣ fides eſſe fundamẽtum. fides aũt vna eſt. Ephe.4. Vnus dñs, vna fides, vnũ baptiſma. hic autẽ ponit ſex fundamenta. ergo videtᷣ q̧ male. Rñdeo. Dicẽdũ eſt. q̧ fides fundamentũ eſt virtutũ. Iſta autẽ q̃ ponit hic, ſunt fundamentũ doctrinæ Chriſti. Dicit NON rurſum quaſi iſta firmiter poſuiſtis q̧ nõ oporteat iterato ponere. Vel quia dudũ poſuiſtis & nõ oportet iterare. Multũ autẽ ſignãter ordinat iſta Apoſtolus. Sicut.n. in via generationis, & cuiuſcũq; motus prius eſt receſſux a termino a quo. & poſt acceſſus ad terminũ ad quẽ. ita dicit hic qa POENITENTIA) eſt receſſus a peccato. & ſic eſt quaſi quoddã fundamentum in iſta vita. Nemo.n. ſecundũ Aug. ſue voluntatis arbiter põt nouã vitam inchoare: niſi pœniteat eũ ꝑteritę. Vnde dñs in principio ꝑdicationis dicit. Pœnitentiam agite. Mat.4. Et ideo dicit POENITENTIÆ ab operibux mortuix.) Opera.n. mortua dicuntᷣ. vel quę ſecundum ſe ſunt mortua, vel ſunt mortificata. Res dicitur viua, quãdo habet officiũ ꝓprię virtutix, a quo cum deficit, dᷣ mortua. Opa noſtra ſunt ordinata ad beatitudinem, quę eſt finix hoix. Et ideo quãdo nõ ducũt ad beatitudinẽ, nec ordinari poſſunt ad illã dicuntᷣ mortua. & hæc ſunt opa facta in peccato mortali. infra.11. Sanguis Chri, qui per ſpũm ſanctũ obtulit ſeipſum immaculatũ deo, emũdabit cõſcientias noſtras ab opibus mortuis. Opera vero facta in charitate p peccatũ mortificantur. qa nõ habẽt virtutẽ vt mereantᷣ vitã ęternã. Ezech.18. Oẽs iuſtitię eius quas fecerat, nõ recordabuntur. Pœnitentia vero facit, q̧ iſta reuiuiſcũt: quia reputantᷣ ei ad vitã æternã. In acceſſu vero ad terminũ prio eſt fides. Et iõ dicit. FVNDAMENTVM fidei ad deũ.) Propriũ autem fidei eſt, q̧ credat homo, & aſſentiat nõ viſis a ſe: ſed teſtimonio alterius. Hoc autẽ teſtimoniũ, vel eſt hoĩs tantũ: & iſtud nõ facit virtutẽ fidei. quia hõ & fallere, & falli poteſt. Vel iſtud teſtimoniũ eſt ex iudicio diuino. & iſtud veriſſimũ & firmiſſimũ eſt: quia eſt ab ipſa veritate: quę nec fallere, nec falli poteſt. Et ideo dicit. AD DEVM:) vt.ſ. aſſentiat his, quę de⁹ dicit. Io.14. Creditis in deũ, & in me credite. Scdo in iſto ꝓceſſu ſunt ſacramẽta fidei. Hęc autẽ ſunt duo ſacramẽta intrãnũ. de his.ñ. tantũ agit hic Apoſtolus. Et iſta ſunt baptiſmus primũ & ſcdm eſt cõfirmatio. Quãtum ad primũ dicit. BAPTISMATVM.) Sed contra. Ephe.4. Vna fidex: vnũ baptiſma. Nõ ergo plura ſunt baptiſmata. Rñdeo. Dicendũ eſt, q̧ triplex eſt baptiſmus.ſ. fluminis, flaminis. & ſanguinis. ſed duo vltima. quia non habẽt vim niſi referantᷣ ad primũ. qa illud oportet habere in ꝓpoſito, ſi nõ aſſit facultas, in habẽtibus vſũ liberi arbitrii. Et iõ nõ ſunt tria ſacramenta: ſed vnũ ſacramentũ, p qd regeneramur ad ſalutẽ. Io.3. Niſi qs renatus fuerit ex aqua & ſpũ ſancto &c. Inter iſta vero baptiſmux ſanguinix plus habet de effectu baptiſmi. ſi tñ priſmũ fuerit in ꝓpoſito: vel cõtrariũ nõ tenentᷣ in mẽte: ſi/

Fundamẽtũ virtutũ eſt fides, ſed doctrinę Chriſti Pœnitentia. Fides Baptiſmus Manus impoſitio Reſurrectio corporum Iudicium æternum.

Per pœnitentię opa iuſtitię reuiuiſcũt

Baptiſmus fluminis, flaminis, & ſanguinis, ſunt vnũ ſacramentũ.

cut patet de inocētib'ı q nō erāt i oppoſita diſpoſitiōe. Baptiſm'.n.virtutē hēt ex merito paſſionis Chri.Ro.6. Quicūq baptizati ſumus in Chřo Ieſu, in morte ipſius baptiſati ſumus &c. Sicut ergo qui baptiſat, cōformat morti Chriſti ſacramētaliter: ita martyr realiter. Et iō iſtud baptiſma habet totū effectū baptiſmi, q̃tū ad hoc q purgat oēm culpā, & pœnā peccati: nō tñ imprimit caractetē aliquē. Et ideo ſi recipiens martyriū ſine baptiſmo aquę reſurgeret, eſſet baptizandus. Pœnitētia vero nō tñ habet de effectu baptiſmi: quia nō tollit oēm pœnā, licet tollat culpā. Sicut tñ martyr conformat ſe morti Chriſti p exteriorē paſſionē. Ita pœnitens p interiorem. Gal.5. Qui Chriſti ſunt carnē ſuā crucifixerunt cū vitiis & cōcupiſcētiis. Iō pōt eſſe tāta, q tolleret oēm culpā & pœnā, ſicut patet in latrone & Magdalena. Vñ pœnitentia dr baptiſmus, inq̃tū ſupplet baptiſmi vicē. Et qa nō licet illud iterari. Iō inſtituta eſt pnīa. Iſta ergo dicunt baptiſmata. qa hñt effectū baptiſmi. Sed tñ ſunt vnū baptiſma: qa nō agūt, niſi illud habeat in propoſito. Secūdum ſacramentū INTRANTIVM eſt in ipſa manuū impoſitiōe. Hęc aūt eſt duplex. Vna eſt miracula faciēs, ſicut qñ Chriſtus p man' impoſitionē curabat infirmos. Luc.4. Singulis manus imponens curabat eos. Alia eſt ſacramentalis. & hęc eſt duplex. Vna in ſacramēto ordinis. 1.Ti.5. Manus nemini cito impoſueris. Alia eſt in ſacramēto cōfirmatiōis ad renouationē. Tit.3. Per lauacrū regenerationis & renouationis ſpūs ſancti &c. In cōfirmatione.n.dat ſpūs ſctūs ad robur. Sicut.n.in eſſe naturę prius generat hō, & poſtea augetur & roborat: ita in eſſe grę. Tertio ſequit terminus mot' ad quē motus terminant. & ille eſt duplex. Duo.n.expectamus. Primum eſt RESVRRECTIO corpoꝝ.) & iſta eſt fidei fundamentū: qa ſine hac inanis eſt fides noſtra. 1.Corin.15. Itē expectamus remunerationē, q̃ fiet per iudicē. Eccle.12. Cūcta quę fiūt, adducet de' in iudiciū. Et ideo dicit. IVDICII ęterni. nō q illud iudiciū duret p mille annos, ſicut voluit Lactan. ſed tñ erit in momēto: ſed dr æternū: qa ſentētia, q̃ ibi dabit, in ęternum durabit. Mat.25. Ibūt hi in ſuppliciū æternū: iuſti autē in vitā ęternā. Et ſciendū eſt, q oīa iſta, q̃ dicit ſe velle hic tractare, ſunt quaſi q̃dā rudimēta fidei. Vnde pdicat ea nouitiis. Act.17. & in multis aliis locis.

Deinde cū dicit. ET HOC quidē faciemus &c.) Oſtēdit difficultatē ppoſiti ſui exequēdi. Difficile.n.eſt, & in ſe & reſpectu auditoꝝ. Vñ tria facit. Prio inuit, q i hoc potiſſime idigeat diuino auxilio. Scdo ſubdit quorūdā imbecillitatem, ibi. IMPOSSIBILE eſt.n.&c.) Tertio adducit quandā ſimilitudinē, ibi. TERRA .n.q̃ ſępe &c.) Dicit ergo. FERAMVR ad pfectum:) & hoc FACIEMVS, ſi pmiſerit deus.) Minus autem dicit, & plus ſignificat. nō eſt tantum neceſſarium, q dominus permittat: ſed oportet, q omnia faciat. Sap.7. In manu dei nos & ſermones noſtri. Et ideo debet omnia ponere ſub confidentia diuini auxilii.

Inter imbecilles ſtat' recidiuantiū eſt valde periculoſus.

Deide cum dicit. IMPOSSIBILE eſt.n.&c.) Oſtēdit imbecillitatē eoꝝ. erāt.n.imbecilles ad audiendū. Sicut .n.in corporalibus, nullus ſtatus eſt ita periculoſus, ſicut recidiuantiū: ita in ſpūalibus, q poſt gratiā cadit in peccatū, difficilius ſurgit ad bonū. Et circa hoc tria facit. Prio pponit bona, q̃ perceperāt. Scdo difficultatem cauſatā in eis ex recidiuo, ibi. ET PROLAPSI ſunt &c.) Tertio aſſignat rationē, ibi. RVRSVS crucifigentes &c.) Bona autē quędā ſunt pñtia: q̃dā vero futura. Ipſi vero in pñti habuerūt ſpūalē regenerationē: & q̃tū ad hoc dicit. ILLVMINATI.) Ephe.5. Eratis aliquādo tenebre: nunc aūt lux in dño. Iſta autē illuminatio fit per fidē. Act.15. Fide purificans corda eorū. Habent etiā bonoꝝ dei participationem. & q̃tum ad hoc dicit. ET GVSTAVERVNT donū cœleſte.) Donum iſtud eſt gratia, & dr cœleſtis: qa a cœlis de' eā dat. ps. Dedit dona hoībus. Et Iac.1. Oē datū optimū: & oē donū pfectū deſurſum eſt: deſcendens a patre luminū &c. Eſt etiā in eis participatio diuinę bonitatis. 2.Pe.1. Per quē.ſ. Chriſtū maxima nobis & pcioſa pmiſſa donauit. Ideo dicit. PARTICIPES facti ſpiritus ſancti.) Omnia.n.dona dantur ex amore. & ideo iſtā pticipationē attribuit ſpiritui ſancto. Eſt autē participare ptē capere. Solus autē Chriſtus ſpiritū ſanctū habuit ad plenitudinē. Io.3. Nō .n.ad mēſurā dat deus ſpūm. Alii.n.ſancti de eius plenitudine receperūt: & participes facti ſunt: nō quidem ſubſtantię: ſed diſtributionū eius. Supra.2. Et variis ſpiritus ſancti diſtributionibus. 1.Cori.12. Diuiſiones gratiarū ſunt, idē autē ſpiritus &c. Itē in pñti habuerūt doctrinę eruditionē. Et q̃tum ad hoc dicit. GVSTAVERVNT nihilominus bonū dei verbū.) Verbū iſtud dicitur bonum: qa eſt verbū vitę ęternę. Io.6. Dñe ad quem ibimus, verba vitę æternę habes. ps. Quā dulcia faucibus meis eloquia tua. Dicit autē. GVSTAVERVNT:) quia nō ſolū intellectum: ſed etiā reficit affectū: in quo eſt quędā ſaporatio. ps. Guſtate, & videte, quoniā ſuauis eſt dñs. Bona autē futura habuerunt in ſpe. Ro.8. Spe ſalui facti ſumus. Et ideo dicit. VIRTVTESQVE ſęculi venturi.) Horū autē quędā habent, non ſolū in ſpe: ſed etiā: in quadam inchoatione, & ille ſunt dotes aīæ .ſ. viſio, tentio, & fruitio. & illa habent in quadā inchoatione, inquantū fides, ſpes, & charitas. quę iſtis rñdent, habētur in pręſenti. Alia autem ſunt bona.ſ. dotes corporis.ſ. ſubtilitas, agilitas, impaſſibilitas, claritas. quæ ſolum habentur in ſpe.

Conſequenter cū dicit. ET PROLAPSI ſunt &c.) Oſtendit difficultatem ad reſurgendum, cauſatam ex caſu. Vbi notandum eſt, q nō dicit lapſi ſimpliciter: ſed PROLAPSI) .i. totaliter lapſi. quia ſi lapſi tantum eſſent: nō ita difficile foret reſurgere. Prouer.24. Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit. Quod ſi diceret Apoſtolus illos qui plapſi ſunt, impoſſibile eſſe reſurgere, tūc poſſet dici, q in hoc notat maximā difficultatē reſurgēdi. .ſ. & propter peccatum. & propter ſuperbiam: ſicut patet in dęmonibus. Sed quia dicit illos, qui ſemel PROLAPSI ſunt, non tamen poſſe renouari &c.) nec eſt aliquod peccatum in hoc mūdo, a quo non poſſit homo pœnitere. ideo aliter eſt intelligendum. Vnde ſciendū eſt q ex hoc loco ſumpſit Nouatus quidā: qui fuit pręſbiter eccleſię Romanę: occaſionem errandi. Voluit.n. q nullus poſt baptiſmum poſſet ad pœnitentiam reſurgere. Sed iſta poſitio falſa eſt, ſicut dicit Anaſtaſius in epiſtola ad Serapionem,: quia ipſe Paulus recepit inceſtuoſum Corinthium. ſicut patet. 2.Corin.2. & ſimiliter Gal.4. quia dicit. Filioli mei, quos iterum parturio &c. Eſt ergo intelligendum, ſicut dicit Auguſt. q non dicit q impoſſibile eſt pœnitere: ſed q impoſſibile eſt rurſus renouari .i. baptizari. Tit.3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis &c. Nunq̃ enim poſſet homo ſic pœnitere. q poſſet iterum baptizari. Et hoc dicit Apoſtolus, quia ſecundum legem Iudęi multoriens baptizabantur, ſicut patet. Marci.7. Et ideo ad iſtum errorem remouendum dicit hoc Apoſtolus.

Error Nouati.

Aliud eſt impoſſibile pœnitere, aliud eſt impoſſibile renouari.

Deinde cum dicit. RVRSVS crucifigentes &c.) Aſſignat rationem, quare baptiſmus nō iteratur. quia baptiſmus eſt quędam cōfiguratio mortis Chriſti: ſicut patet Rom.6. Quicūq in Chriſto baptiſati ſumus, in morte ipſius baptizati ſumus &c. Hęc autem non iteratur: quia Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur. Rom.6. Qui ergo iterato baptiſantur, rurſum Chriſtū crucifigunt. Vel aliter q denotetur repugnātia gratiæ Chriſti: vt.ſ. velint frequenter peccare, & poſt iterū baptizari: vt.ſ. non referatur ad iterationem baptiſmi: ſed ad lapſum eorum, qui peccant. Qui.ſ. quantum in ipſis eſt, rurſus crucifigūt Chriſtum. quia Chriſtus p peccatis noſtris mortuus eſt ſemel. 1.Pet.3. Cum ergo peccas baptizatus, quātum in te eſt, das occaſionem, vt iterum Chriſtus crucifigatur: & fit contumelia Chriſto, in cuius ſanguine te locum maculas. Apoc.1. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo.

Siquidem terra: quæ himbrem ſepius in ſe venientem combiberit: & progenuerit herbam accommodam eis: opera quorum & colitur: recipit benedictionem a deo. At quæ produxerit ſpinas & tribulos: reproba eſt: & maledictioni confinis: cuius exitus huc tendit: vt exuratur.

Terra.n. ſæpe venientem ſup ſe bibens himbrem, & germinans herbam opportunam illis, a

quibus

quibus colitur, accipit benedictionem a deo. proferens aútem ſpinas ac tribulos, reproba eſt, & maledicto proxima. cuius conſummatio in combuſtionem. Lec. II.

SVPRA oſtendit Apoſtolus difficultatem ad ſuũ ꝓpoſitum eſequendũ, ꝓuenientẽ ex eorũ culpa. hic adducit ad hoc quandã ſimilitudinẽ. Et primo q̃tũ ad bonam terrã. Scdo q̃tũ a malã, ibi. PROFERENS autẽ &c.) Sciendum eſt autẽ, ꝙ ſcd̃m vnã expoſitionẽ ſupra voluit Apoſtolus illos, qui ſemel baptizati ſunt, nõ poſſe iterũ baptizari, vel renouari ad pœnitentiã. Alia aũt eſt expoſitio, quę ibi dimiſſa fuit: ꝙ impoſſibile eſt eos, qui in hac vita ſemel illuminati ſunt, rurſum in alia vita renouari ad pœnitentiã. Eccles. 9. Quicquid poteſt manus tua facere, inſtanter operare: qa nec opus: nec ratio: nec ſapiẽtia: nec ſciẽtia eſt apud inferos &c. Io. 9. Venit nox, qñ nemo poteſt operari. Rurſus ergo exponatur. ſ. poſt hanc vitã. Et huius rõ eſt. Duo. n. cauſant pœnitentiã. Vnũ eſt, qd̃ dat efficaciã. ſ. meritũ paſſionis Chriſti. 1. Io. 2. Ipſe eſt ꝓpitiatio ꝓ peccatis noſtris. Aliud

Ex duobus pœnitentia inducitur. autẽ eſt exemplũ pœnitendi: qd̃ habemus in Chriſto. ꝑ cõſiderationẽ. ſ. cõſiderando auſteritatẽ: paupertatem, & tandẽ paſſionẽ. 1. Per. 2. Chriſtus paſſus eſt ꝓ nobis, vobis relinquens exemplũ &c. Sic ergo intelligiť, qd̃ dicit RVRSVS crucifigentes) .i. crucis Chriſti fructũ ꝑcipiẽtes. & hoc q̃tum ad id, qd̃ dat efficaciã pœnitẽtię. ET OSTENTVI) habẽtes. q̃tum ad exemplũ pœnitẽdi. Et ſic accipiť oſtentũ in bonũ. Iſta vero ſimilitudo, quæ ponitur hic de terra, põt referri, vel ad id, qd̃ ſupradictum eſt. Feramus ad ꝑfectionẽ. & tunc erit ſenſus, ꝙ ſi feramur habebimus bñdictionẽ, ſicut terra bona. Vel põt cõtinuari ad dictũ immediate, ſcd̃m expoſitionem vtramq;, ſiue de baptiſmo, ſiue de alia vita. Illa tamẽ de baptiſmo magis eſt literalis. Et ſic eſt ſenſus. Sicut terra culta, ſi iterato ꝓfert ſpinas, nõ colitur: ſed cõburiť ſic homo peccãs poſt baptiſmũ, vlterius non abluiť. Et tangiť circa bonã terrã. Primo bñficiũ impenſum. Scdo fructũ quẽ ꝓfert, ibi. ET GENERANS herbam &c. Tertio p̃miũ, ibi. ACCIPIT bñdictionẽ &c.) Terra iſta eſt cor humanũ. Luc. 8. Quod autẽ ceciderit in terram bonã, hi ſunt, qui in corde bono & optimo &c. quod dicitur terra, qa ſicut terra indiget pluuia: ita hõ indiget gratia dei. p̃s. Viſitaſti terrã, & inebriaſti eã. Eſa. 55. Quõ deſcendit himber, & nix de cœlo, & illuc vltra nõ reuertiť: ſed inebriat terrã, & infundit eã, & germinare eam facit &c. Sed beneficiũ, qd̃ percipit eſt doctrina fidei quaſi himber ſupueniens, quã dñs pluit in cordibus auditoꝝ, mediãtibus p̃dicatoribus, & doctorib⁹. Eſa. 5. Mãdabo nubib⁹, ne pluãt ſup eã himbrẽ. Iob. 36 Effundit himbres ad inſtar gurgitũ, q de nubibus fluũt &c. Hunc HIMBREM bibit) qñ quod audit intelligit: & ad illud afficiť. Eſa. 55. Oẽs ſitientes venite ad aquas &c. Iſta doctrina eſt deſup veniens: qa eſt ſuper ſe: & q̃tũ ad principiũ huius doctrinę. Quędam. n. doctrina eſt de terra: qua. ſ. homo inhęret terrenis. Alia eſt de cœlis quę. ſ. docet cœleſtia. Iaco. 3. Nõ eſt iſta ſapiẽtia deſurſum deſcendẽs: ſed terrena, aĩalis, & diabolica. Et poſt ſequiť ibidem. Quę autẽ deſurſum eſt ſapiẽtia: primũ quidem pudica eſt &c. Vel SVPER ſe) .i. ſuper facultatem humanę rationis. Eccꝉi. 3. Plurima ſuper ſenſum hominum mõſtrata tibi ſunt. Dicit autem nõ ſemper, nec raro: ſed SÆPE:) quia vt dicit Augu. & habeť hic in glo. Si ſemp, vileſcit. ſi raro, non ſufficit & negligitur. Iob. 16. Audiui frequẽter talia. FRVCTVS eſt.) quia generat herbam optimã cultoribus. Iſta ſunt bona opera, quę facit homo, per doctrinam ſuſceptã. Geñ. 1. Ger-

Gratia, & liberum arbitrium. minet terra herbam virentem &c. Iſta terra colitur primo a deo. Ioan. 15. Pater meus agricola eſt &c. Colitur etiam a prelato. 1. Corin. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit &c. Colitur etiam ab homine ipſo. Prouer. 24. Diligẽter exerce agrum tuum. Eſt ergo opportuna deo ad gloriam. 1. Corin. 10. Omnia in gloriam dei facite. Aliis ad meritum, & ad gloriam. 1. Theſ. 2. vos eſtis gloria noſtra, & gaudium. Ipſi vero operanti ad vitam ęternam. Rom̃. 6. Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem: finem vero vitam æternam.

Deinde cum dicit. ACCIPIT benedictionẽ a deo. Oſtẽdit pręmium. ſ. benedictionem diuinã. Iſta autem benedictio nihil aliud eſt, q̃ factio bonitatis in nobis. Quę quidem in pręſenti vita fit imperfecta: ſed in futuro erit perfecta. 1. Pet. 3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionem hęreditate poſſideatis.

Deinde cum dicit. PROFERENS autem &c.) Agit de mala terra, de qua primo ſupponit beneficiũ, quod dictum eſt. Secundo ponit malũ fructum, dicẽs. PROFERENS autem &c.) Tertio oſtendit pœnã, ibi. REPROBA eſt &c.) Fructus ergo ſunt SPINÆ) .i. minora peccata. ET TRIBVLI) .i. maiora, quę pungunt conſcientiam propriam. & quandoq; etiam alienam: illa. ſ. quę ſunt cõtra proximos. Geñ. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. In pœna vero ponit tria. ſ. diuinã reprobationem, iudiciariam cõdemnationẽ, ibi. MALEDICTO proxima.) Et finalem punitionẽ, ibi. CVIVS cõſumatio &c.) Quãtum ad primum dicit. REPROBA eſt.) Sicut. n. p̃deſtinatio eſt principium remunerationis: ita reprobatio ſignum eſt condemnationis. Quod ergo aliquis frequenter rigatur p̃ceptis ſalutaribus, ſignũ eſt reprobationis, ſi perſiſtat in peccatis. Hiere. 6. Argentum reprobum vocate eos: quia dñs ꝓiecit eos &c. Cõdẽnatio eſt, qa ꝓxima maledicto. Mat. 25. Ite maledicti in ignem ęternum &c. Punitio eſt, cuius conſumatio in cõbuſtione. Eſa. 9. Veſtimentum mixtum ſanguine erit in combuſtionem, & cibus ignis.

Cæterum perſuaſimus nobis de vobis dilecti quæ his ſint meliora: & cum ſalute coniuncta: tametſi ſic loquamur. Non. n. iniuſtus eſt deus: vt obliuiſcatur operis veſtri: & laboris ex charitate ſuſcepti: quam exhibuiſtis erga nomen illius: qui miniſtraſtis ſanctis: & miniſtratis. Cupimus autem: vt vnuſquiſq; veſtrum idem præſtet ſtudium ad plenam ſpei certitudinem: vſq; ad perfectionem: ne ſitis imbecilles: ſed imitatores eorũ: qui per fidem ac patientiam hæreditatem accipiunt promiſſionis.

Confidimus autem de vobis dilectiſſimi, meliora & viciniora ſaluti: tameſi ita loquimur. Nõ enim iniuſtus eſt deus, vt obliuiſcatur operis veſtri & dilectionis, quam oſtenditis in nomine ipſius: qui miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis. Cupimus autem vnumquemq; veſtrum, eandem oſtentare ſollicitudinem, ad expletionẽ ſpei vſq; in finem: vt non ſegnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide, & patientia hæreditabũt promiſſiones. Lec. III.

QVIA Apoſtolus multa, quę dura videbantur de ſtatu iſtorum dixerat: modo ne ex illis deſperarẽt, oſtẽdit qua intentione hoc dixerit. ſ. vt ipſos a periculis retraheret. Vnde circa hoc duo facit. Primo. n. oſtendit fiduciam, quam de ipſis habebat. Secundo ſubdit rationem confidentiæ, ibi. NON enim iniuſtus deus &c.) Dicit ergo. Ita dixi, ꝙ terra quę ꝓfert ſpinas & tribulos &c. Et ne credatis, ꝙ ego tales vos reputem CONFIDIMVS de vobis dilectiſſimi) & hoc propter fidem & charitatem. MELIORA, & viciniora ſaluti.) Vbi cõmendat ſtatum ipſorum ex duobus. ſ. ex eo, quod iam erãt: quia ex quo dicit MELIORA) ſupponit, ꝙ erãt in bono ſtatu. & rõ eo, ꝙ ſpectabant in futurum. Vnde dicit. VICINIORA ſaluti.) Rom̃. 13. Nunc autem propior eſt noſtra ſalus, q̃ cum credidimus. Quãto enim quis proficit in bonis, tanto magis appropinquat ſaluti. Sequitur. TAMETSI ita loquimur) .i. quia & ſi ſic loquimur. hoc eſt, vt reddamus vos cautos, & hoc procedit ex charitate. p̃s. Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me.

Deinde cum dicit. NON eſt.n.iniuſtus deus &c.)
Oſtendit rationem confidentię,quę duplex eſt. Vna es
bonis ipſorum præteritis. Alia ex promiſſione dei,ibi.
ABRAHÆ namq; &c.) Q uia vero Apoſtolus duo di/
xerat. Vnum.ſ.ꝙ de ipſis cõfidebat. Aliud ꝙ aſpere ip/
ſis loquebatur.ideo duo facit. Primo.n.aſſignat ratio/
nem primi.Secũdo rationem ſecundi, ibi. CVPIMVS
autem &c.) Ratio autem quare ipſe de eis confidat,hęc
eſt:quia recordatur multorum bonorum,quę ipſi fece
runt. Vnde dicit. CONFIDIMVS autẽ &c.) Et quare?
quia NON eſt iniuſtus deus,vt obliuiſcatur &c.) Cõ/
tra. Ezech.18. Si auerterit ſe iuſtus a iuſtitia ſua &c. Et
paulopoſt ibidem ſequit̃.Omnes iuſtitię eius nõ recor/
dabuntur.Et ibi ſubditur.Quia via dñi æqua eſt. Re/
ſpondeo. Dicendum eſt,ꝙ homo qui cadit poſt grãm
Cadẽs i pc̃tõ perſeuerãtẽ vel pœniten do.
dupliciter poteſt ſe habere. Vno modo ꝙ in malo per/
ſeueret,& tunc deus omnes iuſtitias eius obliuiſcitur.
Alio modo ꝙ pœniteat,& tunc bonoꝝ pcedentium re
cordatur:quia reputant̃ ſibi ad meritum. Vnde dicit
glo.ꝙ mortificata reuiuiſcunt. Sed tunc videt̃ dubiũ,
quia conſtat,ꝙ iuſtitia reſpicit meritum.ſi ergo iuſtitia
domini exigit,ꝙ deus non obliuiſcat̃,ſi pœniteat,ſicut
dicit glo.Ergo cadit ſub merito,ꝙ reſurgat a peccato.
& ſic meretur gratiã:quod eſt impoſſibile. Rñdeo. Di
cendum eſt,ꝙ duplex eſt meritum. Vnũ quod innitit̃
iuſtitię,& iſtud eſt meritum condigni. Aliud,quod ſoli
miſericordię innititur, qđ dicitur meritum congrui.
Meritũ cõdigni,& cõgrui
Et de iſto dicit,ꝙ iuſtus eſt.i. cõgruum,ꝙ homo q mul
ta bona fecit,mereatur. Iſta.n.miſericordia eſt adiun/
cta quodãmodo iuſtitię,pluſquã in illo,qui nunq̃ boni
aliquid fecit.Et iſto modo nõ obliuiſcitur deus operis
noſtri,& dilectionis. Soli.n.charitati debetur vita æter
na.Io.14.Si quis diligit me,ſermonem meum ſeruabit.
Q uicquid.n.nõ eſt ex charitate, nõ eſt meritorium.1.
Corin.13.Charitatem non habeam,nihil mihi prodeſt.
Et ideo non dicit tantum OPERIS veſtri:) ſed addit
DILECTIONIS.) quia etiam ſicut dicit Greg. non eſt
amor dei ocioſus. Operatur.n.magna ſi eſt: ſi autẽ ope
rari rẽnuit,amor non eſt.1.Io.3. Non diligamus verbo
neq; lingua:ſed opere,& veritate.Ideo ſubdit. Q VEM
oſtenditis in nõie ipſius.)Collo.3.Omne quodcũq; faci
tis in verbo,aut in opere:omnia in nõie dñi noſtri Ieſu
Chriſti &c. Q uid autem oſtenderint,& in quo,oñdit,
quia MINISTRATIS) ſanctis.ſ.ſubueniẽdo neceſſita
tibus ſanctorũ. Mat.20. Q uicũq; voluerit inter vos fie/
ri maior,ſit veſter miniſter. Rom.12.Neceſſitatibus ſan
ctorũ cõmunicantes. Et qa in oĩbus eſt neceſſaria cõti/
nuatio.ideo ſubdit. ET MINISTRATIS.) & ideo ſi
peccaſtis,ex dĩna mĩa adiũcta iuſtitię,dabit veniam.

Conſequenter cũ dicit. CVPIMVS autem &c.) Aſſi
gnat rationem,quare ita dure locutus fuerat.ſ. ex deſi
derio ſalutis ipſorũ. Vnde circa hoc tria facit.qa primo
oſtendit ſuum deſideriũ.Secundo ſubdit iminens peri/
culũ,ibi. VT NON ſegnes efficiamini &c.) Tertio de/
clarat per exemplũ,ibi. VERVM imitatores &c.) Di/
cit ergo,nõ dicimus iſta,quaſi deſperãtes de vobis: ſed
magis quia CVPIMVS vnumquemq;) .i.de vnoquoq;
veſtrum. Phil.1. Teſtis eſt mihi deus,quomodo cupiam
vos oẽs in viſceribus Ieſu Chriſti. Sed quid cupimus?
OSTENDERE eandẽ ſollicitudinẽ.) .i. vt ſitis ſolliciti
oſtendere,p exhibitionem operis,hanc ſollicitudinẽ ad
bona quã ſemp habuiſtis. Vnde patet, ꝙ ad opera pie/
tatis,reqritur ſollicitudo. Luc.10. Martha Martha ſolli
cita es &c. Item ad propriã ſalutem.2.Ti.2.Sollicite cu
ra teipſum pbabilem exhibere deo. Et quare AD EX/
PLETIONEM ſpei:).ſ.vt implendo, quod cœpiſtis,cõ
ſequamini quod ſperatis. Rom 5.Spes non confundit.
Et hoc totum VSQ VE in finem.) Q ui enim perſeue
rauerit vſq; in finem hic ſaluus erit.

Deinde cũ dicit. VT NON ſegnes efficiamini &c.)
Oñdit periculũ,qđ eſt pigritia:& eſt ſegnities,timor fu
turę bonę opationis, ppter timorẽ.ſ. vel ne deficiat,vel
ne pœniteat. Prouer.22. Piger dicit.leo eſt in via. Vnde
pigri ſemper allegant impedimenta.

Deinde cum dicit. VERVM imitatores &c.) Ponit
exemplum.q.d. Non ſitis pigri, ſed magis imitamini,
accipiẽdo exẽplum in prophetis. Iac.5. Accipite exem
plum patientię &c. Et ſequit̃. Prophetas. Et in aliis ſan
ctis.ſ.Apoſtolis.1.Co.11.Imitatores mei eſtote, ſicut &
ego Chriſti. Sitis ergo IMITATORES eoꝝ, qui fide ſi
ne)qua impoſſibile eſt placere deo. Infra.11. ET PA/
TIENTIA) cõtra aduerſa. HÆREDITABVNT p/
miſſiones.)Per fidem enim formatam, & patientiam,
acquiritur hęreditas promiſſa. Infra.11. Sancti per fidẽ
vicerunt regna &c.

† Deus enim pollicitus Abrahæ: cũ non poſſet, Geñ.22.
per quẽquam maiorem iurare: iurauit per ſeip/
ſum: dicens. Niſi benedicens benedixero tibi: &
multiplicans multiplicauero te. Atq; ita cum pa/
tienter expectaſſet: conſecutus eſt promiſſum.
Nam homines quidẽ per eum iurant: qui ſit ma
ior: atq; iiſdem omnis controuerſia finis eſt: ſi ac
cedat iuriſiurandi confirmatio. Qua in re deus
cũ eximie vellet hæredibus pmiſſionis oſtende/
re firmitatem conſilii ſui: interpoſuit iuſiurandũ:
vti per duas res immutabiles: in quibus fieri non
poſſet: vt mentiretur deus: validam conſolationẽ
haberemus: qui huc confugimus: vt potiamur
propoſita ſpe: quã velut ancoram tenemus aĩæ:
cum tutam: tum firmam: & introeuntẽ vſq; ad
ea quæ ſunt intra velum: vbi præcurſor pro no/
bis ingreſſus eſt Ieſus iuxta ordinem Melchiſe/
dech: pontifex factus in æternum.

Abrahæ namq; promittens deus: quoniã ne/
minem habuit per quam iuraret maiorẽ, iurauit
per ſemetipſum, dicens. Niſi benedicens benedi/
cam te, & multiplicans multiplicabo te: & ſic lon/
ganimiter ferens, adeptus eſt repromiſſionẽ. Ho
mines enim per maiorẽ ſui iurant: & omnis con
trouerſiæ eorum finis ad confirmationem, eſt iu
ramentũ. In quo abundantius volens deus oſtẽ/
dere pollicitationes hæredibus, immobilitatẽ, cõ/
ſilii ſui, interpoſuit iuſiurandum: vt per duas res
immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri deũ,
fortiſſimum ſolatiũ habeamus, qui confugimus
ad tenendã propoſitam ſpem: quam ſicut anco/
ram habemus animæ tutam ac firmã, & incedẽ/
tem vſq; ad interiora velaminis: vbi pcurſor pro
nobis introiuit Ieſus ſcđm ordinẽ Melchiſedech
pontifex factus in æternum. Lec. IIII.

SVPRA Apoſtolus oſtendit cauſam, quare de iſtis
confidebat: & hoc propter bona, quę fecerũt: hic oñdit
idem ex pmiſſione facta patribus. Vnde circa hoc fa
cit duo. Primo.n.pmittit pmiſſionem. Secũdo aſſignat
rationem dictoꝝ, ibi. HOMINES .n. per maiores ſui
&c.) Circa primũ tria facit. Primo.n.oñdit cui facta ſit
promiſſio. Secundo oñdit promiſſionis modũ eſſe con
uenientem, ibi. Q VONIAM neminẽ habuit &c.) Ter
tio pmiſſionis effectũ, ibi. ET SIC lõganimiter &c.)
Promiſſio facta eſt Abrahę. Gal.3. Abrahę dictę ſunt p/
miſſiones &c. Et huius eſt ratio. quia per fidem inhęre/
mus deo: & ideo per fidem cõſequimur promiſſiones.
Primum.n.exemplũ fidei fuit in Abrahã. & hoc qa pri/
mus receſſit a cõſortio infidelium. Geñ.12. Egredere de
terra tua &c. Secũdo quia primus aliquid credidit, qđ
erat ſupra naturã. Rom.4. Qui cõtra ſpem, in ſpe credi
dit &c. Vnde Geñ.15. Credidit Abrahã deo, & reputatũ
eſt ei ad iuſtitiã. Primus.n.accepit ſignaculũ fidei.ſ.cir/
cuociſionẽ. Rom.4. Modus promiſſionis eſt, q̃tum ad
duo. Primo q̃tum ad iuramentum interpoſitum. Secũ
do q̃tum

do q̃tum ad verba ꝓmiſſionis, ibi. NISI benedicẽs benedicam tibi. Dicit ergo deus volens oſtẽdere ꝓmiſſionem ſuam firmã & ſtabilẽ: quia non habuit maiorẽ ſe, per quem iuraret. ꝑs. Excelſus ſuper oẽs gẽtes dñs &c. Iurauit per ſemetipſum. Geñ.22. Per memetipſum iuraui, dicit dñs &c. In quo habes exemplũ, ꝙ iuramentũ de ſe nõ eſt illicitũ: qa ſcriptura nihil deo attribuit, qđ de ſe ſit peccatum. Intendit n. ſcriptura nos ad deũ ordinare, & ducere. Ephe.5. Eſtote imitatores dei, ſicut filii chariſſimi &c. Tamen interdicit frequẽtia iuramenti. Eccle.23. Iurationi non aſſueſcat os tuum &c. Item iuramentum in vanum. Exo.20. Non ſumes nomẽ dei tui in vanum &c.

Iuramẽtum ex ſe licitum ſi recte fiat. ſ. in iudicio, iuſtitia, & veritate. Iere.4.

Conſequenter cũ dicit. NISI benedicens &c) Oſtendit modũ promiſſionis. q.d. Non credatur mihi, niſi benedicã tibi: vt ſit modus iurãdi, quaſi per execrationem Dicit autẽ BENEDICENS) quod ptinet ad bonorum collationem. Benedictio. n. dñi diuites facit: ſicut dicit Prouer.10. ET MVLTIPLICABO te:) quod etiã pertinet ad prolis numeroſitatem. Et vtrumq; fuit Abrahę ꝓmiſſum: ſicut patet Geñ.12. & 15. 17. 22. Ingeminat autem BENEDICENS,) vt deſignet bona tẽporalia, & ſpiritualia, & cõtinuitatẽ benedictionis. Vel BENEDICENS benedicã in multitudine ꝓlis ſanctę: q̃ Geñ.15. deſignatur per ſtellas cœli. vbi dicitur. Suſpice cœlũ, & numera ſtellas, ſi potes &c. Et multiplicans multiplicabo in numeroſitate prolis malę & ꝑuerſę, quę ibidem. ſ. 22. cap. deſignatꝰ per arenã maris. Ingeminatur etiam MVLTITVDO quod eſt, vel ꝓpter numeroſitatẽ prolis bonę vel malę. Vel ꝓpter cõtinuitatẽ multitudinis. Vel benedicã in bonis gratię, & multiplicabo in bonis glorię. ꝑs. Quã magna multitudo dulcedinis tuæ dñe &c. Effectus ꝓmiſſionis fuit, quia LONGANIMITER ferens &c. Longanimitas eſt, nõ ſolum in faciendo magnum aliquod: ſed etiã in expectando in longũ. Abraham autẽ ꝓmiſſionẽ habuit, nec vnq̃ paſſum pedis terrę poſſedit: vt dicitꝰ Act.7. Et vſq; in ſenectutẽ prolẽ nõ ſuſcepit, & tamẽ a ſpe nõ decidit. Iac.5. Accipite exemplum fratres mei mali exitus, & longanimitatis, & laboris, & patientię ꝓphetas &c. Eſa.51. Attẽdite ad Abraham patrem veſtrum &c.

Deinde cum dicit. HOMINES .n. per maiores &c.) Ponit rationẽ p̄dictorum: & circa hoc facit tria. Primo .n. ponit humanã conſuetudinẽ. Secũdo aſſignat rationem conſuetudinis, ibi. IN QVO abundantius &c.) Tertio ſubdit fructũ rationis, ibi. VT PER duas res immobiles &c.) Cõſuetudo. n. humana duplex ponitꝰ. Vna q̃tum ad id ꝑ quod iuratur. Alia q̃tum ad effectũ iuramenti, ibi. ET OMNIS cõtrouerſię &c.) Illud autem per qđ iuratur eſt maius: & hoc rationabiliter. Nihil. n. aliud eſt iurare, niſi dubiũ confirmare. Sicut ergo in ſcientiis, nihil cõfirmatur, niſi per id, quod eſt magis notum. Ita quia nihil certius eſt apud hoĩes, q̃ deus, iõ per ipſum, tanq̃ per maius & certius iuratur. Sed contra. Quãdoq; n. iuratur per filium, qui minor eſt, vt cũ dicitur per Chriſtũ. Aliquando vero per creaturã, ſicut Ioſeph iurauit per ſalutẽ Pharaonis. Geñ.42. Rñdeo. Dicendum eſt, ꝙ duplex eſt modus iurandi ꝑ deũ. Vno modo per ſimplicem atteſtationẽ: vt cum abſolute dicitur per deum ita eſt. q.d. Teſtis eſt mihi deꝰ, ꝙ ita eſt, ſicut dico. Ro.1. Teſtis eſt mihi deus, cui ſeruio in ſpiritu meo &c. Aliquãdo vero per execrationẽ, quod fit, qñ aliquid obligatur ad vindictã deo. ſi nõ ſit ita. puta caput, vel anima, vel aliqd huiuſmodi. ſicut iurauit Apoſtolus. 2. Corin.1. Teſtem deũ inuoco in animã meam. q.d. Obligo animã meam ꝓ teſtimonio, ꝓ quo ipſum nomen dei aſſumo. Et iſtud eſt grauiſſimũ. Per creaturam autem iuratur. nõ inq̃tum eſt talis: ſed inq̃tum in ipſa relucet aliquod indicium diuinę poteſtatis. Quia enim oĩs poteſtas a deo eſt. Rom.13. inq̃tũ aliquis exercet poteſtatẽ ſuper aliquã multitudinẽ, ſi iuratꝰ per ipſm iuratur per deũ, cuius poteſtas in ipſo relucet. Et ſic iurauit Ioſeph per ſalutem Pharaõis. Hoc eſt ergo, quod dicit. homines per maiores ſui iurant.

Deinde cum dicit. ET OMNIS cõtrouerſię &c.) Ponit effectũ iuramẽti, qui in hoc cõſiſtit, ꝙ per iuramẽtũ finitur omnis cõtrouerſia. ſicut. n. in ſciẽtiis, quãdo reſoluitur vſq; ad prima principia demõſtrabilia, quieſcitur: ita diuina lege introductũ eſt, ꝙ cũ peruenitꝰ ad primam veritatem, eſt ſtatus: quod fit, quãdo ipſa in teſtimonium inuocatꝰ. Exo.22. Applicabitur ad deos, & iurabit. & ſic ſopitur omnis quęſtio & cõtrouerſia.

Deinde cũ dicit. IN QVO abundantius &c.) Ponit rationẽ, quare deus voluit iurare. ſ. ad oſtendẽdam firmitatem ꝓmiſſionis ſuę. Vnde dicit. IN QVO) .i. eo ipſo deus interpoſuit iuramentũ, volens ABVNDANTIVS &c.) Abundans. n. fuit, qđ promiſit: ſed ABVNDANTIVS fuit, qđ iurauit.) Volens inq̃ OSTENDERE hęredibꝰ pollicitationẽ .i. rei pollicitę. Ro.9. Qui filii ſunt ꝓmiſſionis, æſtimantꝰ in ſemine. OSTENDERE inq̃ imobilitatem.) Sciendum eſt, ꝙ in his, quę a deo ꝓcedunt, duo ſunt cõſiderãda. ſ. ipſe proceſſus rerum, & cõſiliũ dei, a quo talis ꝓceſſus cauſatꝰ. Cõſilium dei eſt oĩno imobile. Eſa.46. Conſiliũ meũ ſtabit, & oĩa volũtas mea fiet. Sed diſpoſitio eſt bene mutabilis. Nã dominus aliquãdo ꝓnuntiat aliquid, ſecundũ ꝙ exigit ordo, & proceſſus rerũ, ſicut patet Eſa.38. Diſpone domui tuę: quia morieris tu, & nõ viues. Habebat. n. curſus infirmitatis, ꝙ ex illa moreretur. Et ſimiliter Ionę.3. Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetꝰ: qa ipſa meruerat ſubmerſionem ſui ipſius. Hiere.18. Repẽte loquar aduerſus gentẽ, & aduerſus regnũ, vt eradicem: & deſtruã: & diſperdam illud. Si pœnitentiã egerit gens illa a malo ſuo, qđ locutus ſum aduerſus eã: agam & ego pœnitentiã ſuper malo, qđ cogitaui, vt facerẽ ei &c. Et tunc ꝓphetia eſt cõminationis. Quãdoq; vero ꝓnũtiare aliquid, ſcđm ꝙ reſpicit cõſilium dei æternũ: & ſup hoc deus nunquã pœnitet, nec illud retrahit. 1. Reg.15. Triumphator in Iſrael nõ parcet, & pœnitudine non flectetur. Tamen ſciendum eſt, ꝙ quandocũq; dominꝰ promittit aliquid ſub iuramento. eſt prophetia prędeſtinationis, quę eſt oſtenſiua diuini conſilii. Et iſta promiſſio penitus immutabilis eſt.

Prophetia cõminatiõis p̄deſtinatiõis

Deinde cum dicit. VT PER duas res &c.) Oſtẽdit fructum ꝓmiſſionis: & primo oſtendit, qs ſit ille fructꝰ. Secũdo quis cõſequatꝰ hunc fructũ, ibi. QVAM ſicut ancoram &c.) Fructus autem eſt, vt ſpes noſtra ſit certa Vnde dicit. VT HABEAMVS fortiſſimum) .i. firmiſſimum SOLATIVM ſpei) per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mẽtiri. ſ. per DEVM) qui promittit, qui nõ mentitꝰ. Num.23. Nõ eſt deus. vt filius hominis, vt mentiatur &c. ET PER iuramentum,) in quo eſt maior confirmatio veritatis. Sciendũ eſt autem, ꝙ ſicut delectatio ſenſibilis, eſt experientia ſenſibilis. & memoria de p̄terito: ita ſpes de futuro. 1. Math.2. Oẽs qui ſperant in ipſo, nõ infirmantꝰ Eſa.40. Qui ſperant in dño, mutabunt fortitudinẽ: aſſumẽt pẽnas, vt aquilæ, current, & non laborabunt &c. Habeamus inq̃ nos, qui confugimus a malis. ſ. mundi, ab impugnatione hoſtis ad tenendam ꝓpoſitã nobis ſpem. ꝑs. Dñe refugium factus eſt nobis. Prouer.18. Turris fortiſſima nomen dñi Ad ipſam currit iuſtus, & exaltabitur.

Deinde cum dicit. QVAM ſicut ancorã &c.) Oſtẽdit, ꝙ fideles ꝓmiſſionem iſtam cõſequantur: & vtitur quadã ſimilitudine. Comparat. n. ſpem ipſi ancorę, quę ſicut in mari nauem imobilitat: ita ſpes aĩam firmat in deo in hoc mundo qui eſt, quaſi quoddã mare. ꝑs. Hoc mare magnũ, & ſpatioſum manibus. Iſta tamẽ ancora debet eſſe ſecura: vt. ſ. non deficiat. Vnde fit de ferro. 2. Tim.1. Scio cui credidi, & certus ſum &c. Itẽ debet eſſe firma: vt. ſ. non citõ a naui remoueatur. ita homo debet alligari iſti ſpei, ſicut ancora naui alligatur. Eſt autẽ differentia inter ancoram & ſpem: qa ancora in imo figitur: ſed ſpes in ſummo. ſ. in deo. Nihil. n. in pręſenti vita eſt firmũ, vbi anima poſſet firmari, & quieſcere. Vñ Geñ.8. dicitur, ꝙ columba non inuenit, vt requieſceret pes eius. Et ideo dicit ꝙ DEBET incedere vſq; ad interiora velaminis.) Apoſtolus. n. per ſancta, quæ erant in tabernaculo, intelligit ſtatum p̄ſentem eccleſiæ: ſed per ſancta ſanctorũ, quę per velum diſtinguebantꝰ a ſanctis, intelligit ſtatum futurę glorię. In illo ergo vult, ꝙ figatur ancora ſpei noſtrę, qui eſt modo velatus ab oculis noſtris. Eſa.64. Oculꝰ nõ vidit deus abſq; te, quę pręparaſti expectantibus te. ꝑs. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ dñe, quam abſcondiſti timentibus te. Hanc ibi fixit p̄curſor noſter, qui illuc ingreſſus eſt. Vñ

Ioan.14. Vado parare vobis locũ. Mich.2. Aſcẽdit pandens iter ante eos. Et ideo dicit ꝙ IPSE tanq̃ precurſor pro nobis, ingreſſus eſt (in interiora velaminis:) & infixit ſpem noſtram, ſicut dicitur in collecta in vigilia, & in die aſcenſionis. Tamen quia intra velum nõ licebat intrare, niſi ſummo ſacerdoti. Leui.16. Ideo dicit, ꝙ IESVS, qui pro nobis ingreſſus eſt: factus eſt pontifex in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech.) Ecce q̃ eleganter redit Apoſtolus ad ꝓpoſitum ſuum. Ipſe.n. cœperat loqui de ſacerdotio: & tamẽ fuerat multũ digreſſus: ſed nũc ad iſtud redit, ſicut patet. Cap. VII.

Geñ.14. NAm † hic erat Melchiſedech: rex Salem: pontifex dei altiſſimi; qui occurrit Abrahæ: reuertenti a cæde regum & benedixit illi: cui & decimas ex omnibus impartitus eſt Abraham: qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex iuſtitiæ: deinde vero etiam rex Salem, quod eſt rex pacis: ignoti patris: ignotæ matris: ignoti generis: nec initiũ dierum: neq; vitæ finem habens: ſed aſſimilatus filio dei: manet ſacerdos in perpetuum.

HIc enim Melchiſedech rex Salem, ſacerdos dei ſummi, qui obuiauit Abrahæ regreſſo a cæde regum: & benedixit ei: cui & decimas omnium diuiſit Abraham: primum quidem qui interpretatur rex iuſtitiæ. Deinde autem & rex Salem: qd eſt rex pacis: ſine patre: ſine matre: ſine genealogia: neq; initium dierũ: neq; finem vitæ habẽs: aſſimilatus autẽ filio dei, manet ſacerdos in ꝑpetuum.

SVPRA Apoſtolus.5.cap. probauit Chriſtum eſſe ſacerdotem. In ſexto autem cap. interpoſuit quędam ad pręparandos animos auditorum: hic redit ad ſuũ ꝓpoſitũ. Intendit.n. ꝓbare excellentiam ſacerdotii Chriſti, ad ſacerdotium Leuiticum. Et circa hoc facit duo. Primo.n. oſtendit excellentiã ſacerdotii Chriſti ad ſacerdotiũ veteris teſtamẽti. Secũdo oſtendit ꝙ fideles debent ſacerdoti Chriſto reuerẽtiã ſubdi. Et hoc in medio decimi cap. ibi. HABENTES itaq; fratres fiduciam &c.) Circa primũ duo facit. Primo.n. oſtendit prętogatiuã ſacerdotii Chriſti ſuper Leuiticos ex parte perſonę ipſius ſacerdotis. Secũdo ex parte miniſterii.7.cap. ibi. CAPITVLVM autem ſup ea &c.) Circa primũ duo facit: qa primo oñdit exiſtentiã ſacerdotii Chriſti, ex ꝓmiſſione diuina. Secũdo oſtendit neceſſitatem ſacerdotii eius, ibi. TALIS .n. decebat &c.) Promiſſionem vero oſtendit p illod. ꝑs. Iurauit dñs, & non pœnitebit &c. Vnde, tria oſtẽdit ad ꝓpoſitum ſuũ ꝓbandum. Primo illud, qd dicit̃ ſcdm ordinẽ Melchiſedech. Secũdo illud, qd dicitur iurauit ibi. ET QVANTVM eſt nõ ſine iureiurando &c.) Tertio illud qd dicitur. TV ES SACERDOS.) ibi. ET ALII quidem plures &c.) Circa primũ duo facit: qa primo oſtendit ſimilitudinẽ ad Melchiſedech. Secundo ex hac ſimilitudine ꝑfert ſacerdotium Chriſti Leuitico, ibi. INTVEMINI autem &c. Circa primum duo facit: qa primo deſcribit conditiones Melchiſedech. Secũdo oſtendit, qũo conueniunt Chriſto, ibi. PRIMVM quidem &c.) Deſcribit autem Melchiſedech primo ex noie, cũ dicit. HIC autem Melchiſedech.) Sic.n. nominat eum ſcriptura. Geñ.14. Vbi habetur hiſtoria, quã Apoſtolus hic ſupponit. Et ſecundũ glo. Hebræi dicunt ipſum fuiſſe SEM) primogenitũ Noe: & tunc quando Abraham habuit victoriam, erat annorũ.390. alſ.309. & occurrit Abrahæ nepoti ſuo. Secũdo deſcribit eũ a dignitate. Erat enim REX, ET ſacerdos.) Quãtum ad primũ dicit. REX SALEM &c.) Et ſecundũ aliquos Salem dicitur Hieruſalem. Sed cõtra eſt Hierony. in quadã epiſtola: quia vt ipſe dicit, nõ poterat eſſe, ꝙ ei occurreret a Hieruſalem quod ꝓbat ex ſitu. Alii autem dicũt, ꝙ SALEM) dicit̃ ille locus de quo dicitur Io.3. ꝙ iuxta illũ Ioãnes baptizabat, & mœnia illius loci erant adhuc tẽpore Hieronymi. Quantũ ad ſecundũ dicit. SACERDOS dei ſummi.) Antiquitus.n. ille, q inter filios erat, antiquior erat ſacerdos. Sed verum eſt, ꝙ tẽpore Abrahæ multũ inualuerat cultus idoloꝝ. Et ideo ne credatur, ꝙ eſſet ſacerdos idoloꝝ, additur dei ſummi.ſ. per eſſentiã, non per participationẽ, vel nuncupationẽ. Deus.n. eſt creator oium eorum, qui dicunt̃ dii: ſiue per participationẽ, ſiue per errorem. ꝑs. Rex magnus ſuper oẽs deos. Eſa.61. Vos ſacerdotes dñi vocabimini &c. Tertio deſcribit eũ ab officio: ſacerdos.n. medius eſt inter deum & populum. Debet ergo aliquid populo cõferre.ſ. ſpiritualia, & aliquid ab ipſo accipere.ſ. temporalia.1. Corin.9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, non magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus. Primo ergo debet exhibere cõfortationem, ꝑ bona monita. Vnde dr̃ Geñ.14. ꝙ quatuor reges vicerunt quinq; reges, & captiuum duxerũt Loth nepotẽ Abrahę. Iſti quatuor reges ſunt quatuor vitia principalia, oppoſita quatuor cardinalibus virtutibus. quę captiuũ detinẽt affectũ, nepotem rationis, vinctis quinq; ſenſibus corporis. Qui.n. ſuperat, & liberat affectum, debet confortari a ſacerdote. Eſa.21. Occurrentes ſitienti. ferte aquam. Et Eſa.35. Confortate manus diſſolutas &c. Secũdo per ſacramentoꝝ adminiſtrationem benedicendo. VNDE benedixit ei.) ꝑs. Benediximus vobis in nomine domini. Hoc autẽ fit impẽdẽdo ſacramenta, per quę confortat̃ homo in gratia. Nu.6. Inuocabũt nomẽ meũ ſuper filios Iſrael: & ego benedicam eis. Nã deus benedicit authoritate, ſed ſacerdos miniſterio. Et decimas.ſ. ad ſuſtentationem diuiſit.ſ. Abraham.i. recte diſtribuit. Sed contra: quia vt patet Nuñ.18. Ex lege eſt datio decimaꝝ. Non ergo ſunt ante legem. Reſpõdeo: Dicendum eſt, ꝙ cęremonialia veteris teſtamenti, ſunt quędam determinationes ꝓceptorum iuris naturalis, & pręceptoꝝ iuris naturalis, & ꝓceptoꝝ moraliũ. Et ideo q̃tum ad hoc: ꝙ habebãt de iure naturali, ſeruabant̃ ante legẽ tantũ ꝓ voto obſeruantium, & ſine aliquo ꝓcepto. Quod.n. aliquid offeratur deo in recognitionẽ creationis, & dominii, hoc eſt naturale: ſed ꝙ offeratur vitulus, vel hœdus hoc eſt cæremoniale. Similiter de iure naturali eſt, ꝙ miniſtri ſeruientes deo, ſuſtentent̃ a populo: ſicut patet Geñ.47. Qd hoc ſeruabatur etiã apud gentiles. Vnde ſacerdotes: qa paſcebant̃ de horreis publicis, nõ ſunt cõpulſi vendere poſſeſſiones ſuas: & ideo fuerunt ante legẽ. Sed determinatio huius partis eſt per legẽ. Leui.27. Omnes decimę domini ſunt: & in huius ſignum Iacob ante legẽ in loco, in quo poſtea fuit ædificatũ templũ, vouit ſe daturum decimas. & hoc ſpecialiter: quia ad hoc dei cultus ꝓprie exhibet̃, vt ſignificetur, ꝙ homo quicqd habet a deo accepit, & totam perfectionẽ ſuã ab ipſo expectat. Numerus.n. denarius eſt perfectus: qa cõſurgit ex partibus ſuis aliquotis: quia vnum duo tria quatuor fiũt decem. Vſq; etiam ad ipſum aſcendit numerus: & oẽs alii non ſunt, niſi quędam repetitio, & additio ſuper denarium. Omnes ergo ſunt imperfecti. vſq; dum peruenitur ad ipſum. Et ſimiliter a deo eſt omnis perfectio. Vt ergo ſignificaret ꝙ a deo eſt complemẽtum omnis perfectionis: ideo dedit decimas.

Numerus denarius. Ratio decimarum.

Deinde cum dicit. PRIMVM quidem &c.) Oſtẽdit ſimilitudinẽ Chriſti & Melchiſedech. Et circa hoc facit duo. Primo enim inducit ſimilitudinem, q̃tum ad conditionem perſonę. Secundo q̃tum ad ſacerdotium, ibi, ASSIMILATVS autẽ filio dei &c.) Prima in duas: qa primo ponit ſimilitudinẽ, q̃tum ad ea, quę in ſcriptura cõmemorant̃. Secũdo q̃tum ad ea, quę in ipſa tacentur, ibi. SINE PATRE &c.) In ſcriptura autem duo dicunt̃ de ipſo. Primum quidẽ nomẽ.ſ. Melchiſedech) quod interꝓtatur rex iuſtitiæ, & ſignificat Chriſtũ, qui fuit rex. Hiere.23. Et regnabit rex, & ſapiẽs erit, & faciet iudiciũ, & iuſtitiam in terra. Nec ſolũ dr̃ iuſtus: ſed etiã rex iuſtitię: quia factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia.1. Corin.1. Aliud quod dicitur de ipſo, eſt conditio. Vnde dicitur REX SALEM) .i. pacis. Hoc autem conuenit Chriſto. Ipſe.n. eſt pax noſtra. Ephe.2. Et in hoc docet,

Apoſtolus

Apoſtolus vti interpretatione nominum in ꝓdicationibus. Pſ. Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis. Et bene coniungit iuſtitiã & pacem: quia nullus facit pacem, qui non ſeruat iuſtitiam. Eſa. 32. Erit opus iuſtitię pax. In mundo iſto gubernamur in iuſtitia: ſed in futuro in pace. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.

Deinde cum dicit. SINE patre &c.) Ponit ſimilitudinẽ q̃tum ad ea, quę tacentur de ipſo: quia in ſcriptura nõ fit mẽtio de patre vel matre eius: nec de genealogia ipſius. Vnde ex hoc aliqui antiqui aſſumpſerunt materiã erroris: vt quia ſolus deus eſt ſine principio & ſine fine, dicerent iſtum Melchiſedech fuiſſe filiũ dei. Iſtud autẽ damnatũ eſt ſicut hereticum. Vnde ſciendum eſt, ꝙ in veteri teſtamẽto, quandocunq; fit mentio de aliqua ſolemni perſona, narratur pater, & mater, & tempus natiuitatis & mortis: ſicut de Iſaac & multis aliis: hic autem ſubito introducitur Melchiſedech: nulla penitus facta mentione de generatione ſua, & ptinentibus ad ipſam. Et hoc vtiq; rationabiliter. Inq̃tum.n. dicitur ſine PATRE) ſignificatur natiuitas Chriſti de virgine, q̃ fuit ſine patre. Mat. 1. Quod.n. in ea natũ eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Illud autem qd eſt ꝓprium dei, non debet attribui creaturę. Solius vero dei patris eſt, eſſe patrẽ Chriſti. Ergo in natiuitate illius, qui ipſum ꝓfigurabat non debuit fieri mentio de patre carnali. Item q̃tum ad naturam ęternã, dicit. SINE matre.) Et hoc ne intelligas iſtam generationem eſſe materialẽ: ſicut mater dat materiam genito: ſed eſt ſpiritualis ſicut ſplendor a ſole. Supra. 1. Qui cũ ſit ſplẽdor glorię &c. Item quãdo fit generatio a patre & matre, nõ totũ eſt a patre: ſed materia adminiſtratur a matre. Ad excludendum ergo imperfectionem a Chriſto: & ad deſignandum, ꝙ totũ qd habet, eſt a patre: nõ fit aliqua mentio de matre. Vnde verſus. Eſt ſine matre deus: eſt ſine patre caro. Pſ. Ex vtero ante luciferũ genui te. i. Ego ſolus. SINE genealogia.) Ex duplici ratione nõ ponitur genealogia eius in ſcriptura. Vna, ad deſignãdum, ꝙ generatio Chriſti eſt ineffabilis. Eſa. 53. Generationẽ eius quis enarrabit? Alia ad deſignandũ, ꝙ Chriſtus, qui introducitur vt ſacerdos, nõ ptinet ad genus Leuiticum: nec ad genealogiã veteris legis. Et hęc eſt intentio Apoſtoli. Vnde ſubdit. NEQVE initium dierum habens, neq; finem vitę. Hoc autem dicit, nõ quia Chriſtus nõ ſit natus in tẽpore, neq; mortuus: ſed ꝓpter ęternam eius generationẽ: in qua natus eſt ſine initio cuiuſcunq; temporis. Vnde Io. 1. In principio erat verbũ. i. tẽpore quocunq; dato, ante erat verbum: vt exponit Baſilius. Eſt.n. ante omnes dies: quia per ipſum factus eſt mundus: cũ quo inceperũt dies. Item nec FINEM vitę.) verũ eſt, q̃tũ ad ęternitatem. Quantũ etiã ad bonitatẽ nõ habet finẽ vitę: quia Chriſt' reſurgẽs ex mortuis, iam nõ moritur. Roñ. 6. & Infra 13. Chriſtus Ieſus heri, & hodie, ipſe, & in ſęcula.

Deinde cum dicit. ASSIMILATVS autem filio dei &c.) Oſtendit ſimilitudinem, q̃tum ad ſacerdotium. Sciendum eſt tamen, ꝙ ſolet dici, ꝙ poſteriora ſimilantur prioribus, & non econuerſo. Et ideo ne credatur, ꝙ ſacerdotiũ Chriſti ſit poſterius ſacerdotio Melchiſedech. Hoc remouet Apoſtolus: quia & ſi Chriſtus inquãtum homo, natus ſit poſt eum, & ex tempore: tamen inquãtum deus, & filius dei: eſt ab ęterno. Et ideo Melchiſedech ſecundum omnia iſta aſſimilatus eſt illi, qui eſt filius dei: & hoc inquantũ manet ſacerdos in perpetuũ. Quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo quia nõ fit mẽtio de fine ſacerdotii eius: nec ſucceſſore ipſius. Oſeę 12. In manibus prophetarum aſſimilatus ſum. Item eſt SACERDOS in perpetuum) quia figuratum eius. ſ. ſacerdotium Chriſti, in perpetuum eſt. Vñ & in ſcriptura pluries repetitur ritu perpetuo. Exo. 27. Cultus perpetuus erit. Leui. 24. Cultu rituq; perpetuo: quia illud quod figurabatur per iſtud, perpetuum erat. Per hoc enim Apoſtolus continuat ſequentia ad ꝓcedentia.

Conſiderate vero quantus hic fuerit: cui etiã decimas dederit Abraham patriarcha de ſpoliis? Atq; ii quidem: qui quod ſint de numero filiorum Leui: ſacerdotii functionem ſumũt: præceptum habent: vt decimas accipiant a populo iuxta legem: hoc eſt a fratribus ſuis: licet egreſſis ex lumbis Abrahæ. At is cuius genus non recenſetur ex illis: decimas accepit ab Abraham: & habenti promiſſiones benedixit. Porro nemo negat quin id quod minus eſt: ab eo quod maius eſt, benedictionem accipiat. Atq; hic quidem homines, qui moriuntur: decimas accipiũt. Illic autem is, de quo teſtatum eſt: quod viuat: & vt ita loquar: in Abraham decimatus eſt etiam ipſe Leui: qui decimas ſolet accipere. Nam his adhuc in lumbis patris erat: cum occurreret Abrahæ Melchiſedech.

Intuemini autem quantus ſit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Leui ſacerdotium accipientes, mandatum habẽt decimas ſumere a populo ſecundum legem. i. a fratribus ſuis: quanquam & ipſi exierint de lumbis Abrahæ. Cuius autem generatio nõ annumeratur in eis: decimas ſumpſit ab Abraham: & hunc qui habebat repromiſſiones benedixit. Sine vlla autem contradictione, qđ minus eſt, a meliore benedicitur. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt: ibi autem cõteſtatur, quia viuit. Et vt ita dictum ſit: per Abrahã & Leui, qui decimas accepit: decimatus eſt. Adhuc.n. in lũbis patris erat, quando obuiauit ei Melchiſedech. Lec. II.

SVPRA oſtendit Apoſtolus, quomodo Melchiſedech aſſimilatus eſt filio dei: hic oſtendit ꝑeminentiam ſacerdotii Melchiſedech ad ſacerdotium Leuiticum. Et circa hoc facit duo. Primo.n. excitat attentionẽ. Secundo oſtendit ꝓpoſitum, ibi. ET QVIDEM de filiis Leui &c.) Excitat autem ipſos: quia grandia & maxima dicturus erat. Prouer. 8. Audite me: quia de reb' magnis locutura ſum. Et ideo dicit. INTVEMINI) .i. diligenter conſiderate: q̃tus. i. q̃ magnę dignitatis ſit ille CVI Abraham patriarcha decimas ſoluit.) & hoc DE PRÆCIPVIS.) Mala. 1. Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculũ, & votũ faciens immolat dño debile. Dicitur autem ABRAHAM patriarcha) .i. princeps patrum: nõ quia nõ habuerit patrẽ: ſed quia ſibi facta eſt ꝓmiſſio de paternitate gentiũ. Geñ. 17. Eris pater multarum gentium &c. Eccle. 44. Abraham magnus pater multitudinis gentium &c. Ro. 4. Patrem multarũ gentium poſui te ante deum, cui credidiſti &c.

Deinde cum dicit. ET QVIDEM de filiis &c.) Oſtẽdit ꝑeminentiam ſacerdotii Melchiſedech ad Leuiticũ. Et circa hoc facit duo. Primo.n. oſtendit ꝓpoſitum. Secundo ex hoc cõcludit intentũ. ſ. ꝙ ſacerdotium Chriſti ꝑfectius ſacerdotio Leuitico, ibi. SI ERGO cõſummatio &c.) Item primo in duas: quia primo oſtendit ꝓpoſitum. Secũdo remouet quãdam reſponſionem, ibi. ET VT ita dictũ ſit &c.) Prima iterum in duas. Primo.n. oſtendit ꝑeminentiam, q̃tum ad id, in quo ipſe vſus eſt ſacerdotio ſuo. Secũdo q̃tum ad cõditionem ſacerdotii, ibi. ET HI quidẽ decimas &c.) Ad ſacerdotem vero duo pertinẽt, vt dictũ eſt ſupra. ſ. accipere, & benedicere. Duo ergo facit, quia primo oſtendit excellentiã, q̃tũ ad acceptionem decimarum. Secũdo q̃tum ad benedictionem, ibi. ET HVNC qui habebat &c.) Circa primum adhuc duo facit: quia primo oſtẽdit quibus cõpetit accipere decimas. Secundo quomodo hoc excellentius faciebat Melchiſedech, ibi. CVIVS autem generatio &c.) Dicit ergo. ET QVIDEM accipientes ſacerdotium de filiis Leui.) In hoc oſtẽdit, quibus cõpetit acci-

pere decimas,quia SACERDOTIBVS.) Sciẽdum eſt autem,ꝙ illi de tribu Leui erãt deputati diuino cultui. Inter ipſos autem ſoli illi de ſtirpe Aaron erãt ſacerdotes. Exo.18. Applicabo Aaron &c. Et iſti quia per Aarõ erant de tribu Leui,ſumebãt decimas. Sed cõtra.ergo ſecundũ hoc ſoli ſacerdotes accipiebant decimas:qd eſt cõtra illud. Num.18. Filiis Leui dedi oẽs decimas Iſraelis. Rñdeo. Dicendũ eſt,ꝙ Leuitę nõ accipiebant eas: niſi quia miniſtrabãt ſacerdotib⁹. Et ita nõ propter ſe: ſed ꝑpter ſacerdotes dabant eis. Itẽ Leuitę accipiebant decimas decimatas:ſicut Num.18. Et ita ſoli ſacerdotes accipiebant,& nõ ſoluebãt. Secũdo oſtẽdit, quo iure accipiebant:quia ex mandato legis. Vñ dicit. MANDATVM habent decimas ſumere.) Cõtra. Si hoc eſt mãdatum legis, cũ ſeruare mandata legis modo ſit pctm̃. Videt̃ illicitũ non dare, vel accipere decimas. Rñdeo. Dicendũ eſt,ꝙ in lege fuerunt quędã pure cęremonialia,ſicut circuncisio,imolare agnũ,& huiuſmodi. Et iſta qa erãt figuratiua tantum:nõ licet modo ſeruare. Erãt .n. figura futuri. Vnde qui modo ſeruaret.ſignificaret Chriſtũ adhuc futurũ. Quędã vero erãt pure moralia,

Solutio decimarũ eſt de iure morali.

& iſta modo ſeruãda ſunt. Et de talibus fuit datio decimarum : ſicut ſupra dictũ eſt. Tamen decimatio,& in lege data eſt,& in nouo teſtamento. Mat.10. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Luc.10. Dignus eſt operarius mercede ſua. Sed determinatio talis portionis eſt ab eccleſia, ſicut & in veteri teſtamento fuit in lege. Alia vero fuerunt ꝑtim cęremonialia,& partim moralia, ſicut iudicialia:& iſta q̃tum ad id quod cęremonia ſunt,nõ licet ea ſeruare:ſed q̃tum ad morale,debẽt:tamen nõ eſt neceſſe in ꝓpria forma ſeruari. Alia obiectio:quia ſi eſſet mandatum,& adhuc eſt. Ergo peccat,qui nõ accipit:& peccãt,vbi nõ accipiſitur. Rñdeo. Dicendũ eſt,ꝙ aliq

Abrenũciare ius decimarũ nõ licet q̃uis vſus exigẽdi poſſit dimitti ꝑp ſcandalũ. Nõ ẽ ꝓceptũ ſumẽdi decimas : ſed ab exigẽtibus ẽ hoc ꝓceptũ introductum

dicunt,ꝙ nulli licet abrenũciare iuri accipiendarũ decimarum:ſed bene licet dimittere vſum accipiẽdi ꝑpter ſcandalum:& hoc exemplo Apoſtoli,qui ſumptus non accipiebat ab aliquibus. Et ſic dicũt mãdatũ eſſe,ꝙ iuri nõ renunciẽt. Melius tamẽ dici poteſt, ꝙ non eſt intelligendũ,ꝙ eis ꝓceptum ſit ſumere:ſed pro ſe habẽt introductum hoc mandatũ,ꝙ accipere poſſint,& alii teneãtur reddere. Tertio oſtendit,a quibus accipiebant:qa A POPVLO .ſ. a fratribus ſuis ſecundũ legem : q̃q̃ ipſi Leuitę exierſt de lumbis Abrahę.) Quia.n.aliqs poſſet dicere , ꝙ ſicut Melchiſedech accepit decimas ab Abraham:ita Leuitę a filiis eius. Ergo nõ ꝓfertur illud ſacerdotium iſti:ideo hoc excludit,& dicit, ꝙ ipſimet Leuitę erant de ſemine Abrahę.& ſic erant inferiores eo,cui decimas ſoluerunt.ſ. Abraham.

Deinde cum dicit. CVIVS autẽ generatio &c.) Oſtẽdit, quomodo excellentius conueniebat Melchiſedech accipere decimas:qa nec ipſe erat de genere Abraham vnde generatio eius nõ annumerat̃ cũ eis.ſ. Leuitis. Itẽ ex mandato legis licebat eis ſumere decimas: & ſic eorũ ſacerdotium erat ſubiectum obſeruantiis legis: ſed ille nõ ea mandato cuiuſcũq; legis:ſed per ſe ſumpſit decimas. Ideo ſacerdotiũ eius erat figura ſacerdotii Chriſti qd nõ eſt ſubditũ legi. Itẽ ipſi accipiebãt a populo infimo.ſ. a fratribus:ille autẽ a ſummo.ſ. ab Abraham.

Deinde cũ dicit. ET HVNC qui habebat &c.) Oſtendit excellentiã eius,ea parte benedictionis:& eſt ſua ratio talis. Geñ.14. Dicit̃,ꝙ Melchiſedech benedixit Abrahę. Et maior eſt,qui benedicit illo,cui bñdicit.ergo &c. Et ideo dicit, ꝙ Melchiſedech ipſa benedixit Abraham QVI habebat repromiſſionẽ.) Cõtra. Infra.11. Nõ acceperũt repromiſſionem &c. Rñdeo. Dicendũ eſt, ꝙ nõ accepit Abrahã repromiſſionẽ.i.rem ꝓmiſſam:qa nõ fuit eã cõſequutus:habuit tamẽ ipſam in fide,& ſpe & ad ipſum ſpecialiter facta eſt repromiſſio.

Deinde cum dicit . SINE vlla autẽ contradictione &c.) Ponit minorẽ ſuę rationis. Sed hic ſunt tres obiectiones. Prima eſt de hoc,qd dicit,ꝙ MINOR a maiore benedicit̃.) Et ex iſto loco pauperes Lugdunenſes dicunt,ꝙ quicunq; iuſtus maior eſt peccatore:& ſic iuſtus laycus,nõ benedicit̃ a malo ſacerdote:ſed ecõuerſo. Vñ volunt,ꝙ oĩs iuſtus eſt ſacerdos : & nullus peccator eſt

Error illorũ de Lugduno

ſacerdos. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt, ꝙ iſte error nimis pernicioſus eſt:quia ſi bonitas miniſtri requirat̃ ad collationem ſacramenti,in quo eſt ipſa ſalus : ſequitur ꝙ nullus ſit certus ſuę ſalutis:nec ſciret ſe recte baptizatum:quia nõ põt ſcire,ſi ſacerdos ſit iuſtus. Nullus etiã poterit eſſe miniſter:quia nemo ſcit,vtrũ odio,vel amore dignus ſit. Eccle 9. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ aliquis põt aliquid facere dupliciter. Aut authoritate propria: aut authoritate alterius. Quãdo autẽ authoritate ꝓpria: tunc requiritur,ꝙ ſit iuſtus. Sacerdos autẽ tantũ eſt miniſter. Vnde nõ agit,niſi in virtute Chriſti. 1. Cori.4. Sic nos exiſtimet homo,vt miniſtros Chriſti,& diſpenſatores myſteriorũ dei. Et ideo nõ nocet ſiue bonus, ſiue malus fuerit:quia Chriſtus eſt,qui in ipſo benedicit.& ſine vlla cõtradictione,qui benedicit,maior eſt. Secũda obiectio eſt:quia cum Chriſtus ſit maior omni ſacerdote, quomodo poteſt corpus Chriſti a ſacerdote cõſecrari? Reſpõdeo. Dicendũ eſt,ꝙ ſacerdos benedicit materiã, nõ autem corpus Chriſti. Itẽ nõ agit authoritate propria,ſed authoritate Chriſti, qui in q̃tum de⁹,maior eſt corpore ſuo. Item tertia obiectio eſt : quia nõ videtur verum,ꝙ maior benedicat ſemper minorem: quia papa cõſecratur ab epiſcopo:& archiepiſcopus a ſuffraganeo,qui tamen ſunt minores. Reſpõdeo. Dicendum eſt,ꝙ nec epiſcopus conſecrat papã,nec ſuffraganei archiepiſcopũ:ſed hũc hoĩem,vt ſit papa, vel archiepiſcopus. Itẽ facit hoc vt miniſter dei,qui maior eſt, q̃ papa.

Benedicere aliquẽ vel authoritate ꝓpria vel miniſteriali.

Deinde cum dicit. ET HOC quidem &c.) Oſtendit ꝓeminentiam ſacerdotii,ex parte ſacerdotis.ex cõditione ipſius:& facit talem rationem. Illud eſt excellentius, qd nõ corrumpitur: ſed in ſacramento Leuitico hoĩes morientes.i.per mortẽ ſuccedentes accipiũt decimas: ſed ibi.i.in ſacerdotio Melchiſedech cõteſtat̃ ſcriptura: quia viuit.i. non facit mentionem de morte eius : non quia mortuus non ſit,ſed quia ſignificat ſacerdotium, quod manet in æternum. Chriſtus enim reſurgens ex mortuis,iam non moritur. Rom.6.& Apoc.1. Fui mortuus,& ecce ſum viuus &c.

Conſequenter cũ dicit. ET VT ita dictũ ſit &c.) Reſpondet cuidã obiectioni. Poſſet.n.dici verũ eſt,ꝙ Melchiſedech maior eſt,q̃ Abrahã,qui ei dedit decimas:ſed Leui eſt maior,q̃ Melchiſedech. Et ideo dicit Apoſtolus ꝙ hoc nõ valet: quia vt ita dictũ ſit , PER Abraham) .i. mediante Abraham. ET LEVI decimatus eſt) ab eo ſupple QVI decimas accepit).i.a Melchiſedech. Et ſic adhuc eſt ipſe maior,q̃ Leui. Sed cõtra. Si alicuius epiſcopi pater dat decimas:nõ tamen ꝑpter hoc oportet,ꝙ epiſcopus ſit minor illo,qui decimas recipit.ergo nec ſimiliter in ꝓpoſito. Reſpõdeo. Dicendum eſt,ꝙ nõ eſt ſimile:qa tota dignitas illius generis etiã ſacerdotum erat ea Abraham:nõ autem ſic eſt de ipſo: qa tota dignitas eius ex Chriſto eſt,non ex patre ſuo.

Deinde cum dicit. ADHVC .n. in lumbis &c.) Manifeſtat.quod dixerat:& dicit,ꝙ Leui ADHVC erat in lumbis Abraham,quãdo dedit decimas Melchiſedech, qui occurrit ſibi.)& ſic Abraham decimato : decimatus eſt etiã Leui. Sed cõtra:qa ſic etiã erat Chriſtus in lumbis eius,ſicut & Leui. Mat.1. Filii Dauid : filii Abraham, Et ideo ſi ꝑpter hoc maior eſt Melchiſedech,q̃ Leui : qa Leui fuit decimatus: non videtur ratio quare Chriſtus nõ fuerit decimatus : & ſic adhuc Melchiſedech maior Chriſto erit. Et eadẽ difficultas eſt de peccato originali: quia vt dicit̃ Rom.5. In quo oẽs peccauerunt,i. in Adã, Et ideo videtur,ꝙ Chriſtus,qui eodẽ modo fuit in ipſo ſicut nos ipſum peccatũ originale cõtraxerit. Rñdeo. Dicendũ eſt,ꝙ totũ hoc intelligitur in his,qui in Abraham,ſiue in Adã fuerũt,ſecundũ rationẽ ſeminalem,& corpulentam ſubſtantiam:quomodo Chriſtus nõ fuit ibi:ſed tantũ ſecundum corpulentã ſubſtãtiam. Chriſt⁹ enim fuit conceptus,quo ad corpus de materia puriſſima & ſanctiſſima beatę Virginis: vt habet declarari tertio ſententiarum.tertia diſtinctione.

Chr̃s fuit in lũbis Abrahę ſcdm corpulentã ſubſtantiã, nõ aũt ſcđm rõnem ſeminalem.

Proinde ſi conſummatio per Leuiticũ ſacerdotium erat;ſiquidẽ per hoc populus legem acceperat:quid præterea fuit opus: alium exoriri ſacerdotem:qui ſecundum ordinẽ Melchiſedech & non ſecundũ ordinem Aaron diceretur? Quãdoquidem tranſlato ſacerdotio ; † neceſſe eſt; Gal.4.

vt legis

vt legis quoq; tranſlatio fiat. Nam is de quo dicunt hæc ad alium tribum pertinet: de qua nullus altari adſtitit. Palam eſt enim q̄ e tribu Iuda exortus ſit dominus noſter. At nihil loquutus ē de ſacerdotio Moſes: quod ad hanc tribum pertineat: idq; magis etiam liquet: ſiquidem ad ſimilitudinem Melchiſedech exoritur ſacerdos alius: qui non iuxta legem mandati carnalis factus ſit;
Pſal. 109. ſed iuxta potentiam vitæ indiſſolubilis. Teſtificatur enim ad hūc modū. † Tu ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Abrogatur enim quod præceſſit præceptum propter imbecillitatem, & inutilitatē. Nā nihil ad pfectionem adduxit lex: verū erat introductio ad ſpem potiorem, per quam appropinquamus deo; atq; hoc potiorem,

Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat. (Populus enim ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedech: alium ſurgere ſacerdotem & non ſecundum ordinem Aaron dicit Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe eſt &, vt legis tranſlatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt: de qua nullus altario preſto fuit. Manifeſtū eſt enim, q̄ ex iuda ortus ſit dominus noſter: in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt. Et amplius adhuc manifeſtum eſt, ſi ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech exurgat alius ſacerdos, qui non ſecundum legem mandati carnalis factus eſt: ſed ſecundum virtutem vitæ inſolubilis. Conteſtatur enim quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Reprobatio quidem fit præcedētis mādati: propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris ſpei, per quam proximamus ad deum. Lec. III.

SVPRA probauit Apoſtolus pͤeminentiam ſacerdotii Melchiſedech ad Leuiticum: hic ex eodem concludit excellentiam ſacerdotii Chriſti reſpectu ſacerdotii Leuitici. Sicut etiam ſupra dictum eſt, a principio huiꝰ ſeptimi capituli. Apoſtolus per tria in authoritate Pſalmiſtę pbat ppoſitum ſuum. Et primo p illud ſecundū ordinem Melchiſedech. Probauit ergo pͤeminentiam Melchiſedech ad Leui. Et ideo ſecundum ordinē ſacerdotii Melchiſedech pbat pͤeminentiam Chriſti ad ſacerdotium Leuiticū. Vnde facit hic magnā vim de iſto verbo SECVNDVM ordinē.) Et facit duas rationes: quarum vna cōcludit, q̄ ſacerdotiū Chriſti pͤfertur ſacerdotio Leuitico. Secūda q̄ etiā euacuat illud, & illā ponit, ibi. ET AMPLIVS adhuc manifeſtum eſt &c.) In prima ratione quę eſt cōditionalis, ponit duo antecedentia: & per cōſequens duo cōſequentia, ibi. QVID adhuc &c.) Et ratio ſua talis eſt. Si ſacerdotiū Leuiticum fuiſſet perfectum, p cuius miniſteriū erat adminiſtratio legis: nō fuit neceſſarium, q̄ ſurgeret alius ſacerdos ſecundū alium ordinem: per quē etiā alia lex miniſtraretur, ſicut per Leuiticum lex vetus. Sed ſurgit alius ſacerdos ſecundū aliū ordinem. ſ. ſecundum ordinē Melchiſedech. ergo illud imperfectū erat. Sicut ergo ſurgit ſacerdotium: ita neceſſe eſt ſurgere aliā legem. In iſta ratione manifeſtum eſt, q̄ ſunt duo antecedentia. Vnū pertinet ad ſacerdotiū: aliud ad legem. Dicit ergo q̄tū ad primū antecedens, q̄ SI ESSET cōſummatio per ſacerdotium Leuiticū.) Quantū vero ad ſecundū dicit, q̄ ſi per ſacerdotiū lex adminiſtraretur: quod pbat: qa SVB IPSO) .i. per eius adminiſtrationem POPVLVS legem accepit) nun q̄ ſacerdotium pͤcederet legem: ſed magis ecōuerſo Vnde iſtud ſecundū antecedens ponit ibi, cum dicit. SVB IPSO .n. &c.) Mala. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiūt ſcientiā, & legem de ore eius requirent. Facit autem mentionē ſpecialiter de ſacerdotio: vt trāſferat ſe ad legem, quę p officiū ſacerdotale adminiſtrabatur. Nō. n. vt dicit glo. pōt eſſe ſacerdos ſine teſtamēto, & lege, & pͤceptis. Sacerdotiū vero nū cōſummabat .i. perficiebat. Tota. n. pfectio ſua erat per legē, quā adminiſtrabat. Sed vt iam dicet) nullū ad perfectū adduxit lex: quia nec ad pfectionē iuſtitię. Mat. 5. Niſi abūdauerit iuſtitia veſtra, plus q̄ ſcribarū &c. Item non dabat cōſummationē patrię: qa non introducebat in vitam. Et in huius ſignū ipſe legiſlator nō potuit intrare terram promiſſionis. Deut. vlt. Has autem duas pfectiōes habemus per Chriſtū Eſa. 10. Cōſummatio abbreuiata inuodabit iuſtitiā. Rom. 9. Verbum cōſummans, & abbreuians in æquitate. Hęc ſunt ergo antecedentia.

Conſequētia vero ponit, cum dicit. QVID adhuc &c.) Et hoc q̄tum ad primum. q. d. SI ILLVD fuiſſet cōſummatū & pfectum QVID adhuc fuit neceſſarium ſurgere aliū &c.) .i. nō dixiſſet SECVNDVM ordinem Melchiſedech: ſed SECVNDVM ordinē Aarō). quod quia nō fecit. ergo erat imperfectum. Hęc eſt tota prima ratio: per quā patet, q̄ ſacerdotiū Chriſti præfertur Leuitico. Secūda ratio pbat, q̄ etiā ſpiritum euacuat: quia perfectum euacuat imperfectū. 1. Corin. 13. Cum venerit, quod perfectum eſt, euacuabit, qd ex parte eſt. Ergo ſacerdotiū Chriſti euacuat ſacerdotiū Leuiticum. Eſt ergo primū cōſequēs. q̄ ſacerdotium Chriſti euacuat ſacerdotium Leuiticū. Secundū cōſequens eſt, q̄ etiam euacuatur lex, quę per illud adminiſtrabat: & iſtud ponit cū dicit. QVOD tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt vt legis trāſlatio fiat.) Erat. n. lex ſub adminiſtratione ſacerdotii. ergo mutato ſacerdotio, neceſſe eſt, q̄ lex mutet. Et huius ratio eſt: quia mutato fine, neceſſe eſt q̄ mutentur ea, quę ſunt ad finem: ſicut q mutat ppoſitum eundi per aquam, mutat ppoſitum quęrēdi nauem. Oīs autem lex ordinatur ad conuerſationē humanā, ſecundū aliquod regimen. Vnde ſecundum Philoſophū in politi. mutata cōuerſatione, neceſſe eſt mutari legē. Sicut autē lex humana ordinat ad regimē humanum: ita ſpiritualis & diuina ad regimē diuinum. Hoc autem regimen deſignat per ſacerdotiū. TRANSLATO ergo ſacerdotio, neceſſe eſt transferri legē. Significanter autē loquit: qa nō dicit ſacerdote trāſlato. Lex .n. non reſpicit perſonā ſacerdotis. Vnde mortuo ſacerdote, nō mutatur lex, niſi forte ſit illa introducta p perſonam eius: ſed mutato ſacerdotio mutatur totus mūdus, & ordo regiminis. Et de iſta mutatione habet Hiere. 31. Feriam domui Iſrael & domui Iuda: fœdus nouū nō ſecundū pactum, quod pepigi cum patribus veſtris &c. Ro. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me a lege peccati & mortis. Lex. n. vetus dicit lex peccati & mortis, per occaſionē acceptam: quia. ſ. gratiā nō conferebat ex opere operato: ſicut ſacramenta nouę legis. Sed obiicit hic Manichęus: ſi lex vetus fuit data per diuinam prouidentiam, cum illa ſit immutabilis: etiam ipſa lex eſſet imutabilis: & per cōſequēs nō debuit mutari. Cum ergo mutata ſit, nō eſt data per diuinam prouidentiam. Rñdeo. Dicendum eſt, ſecūdum q̄ dicit Augu. contra Fauſtum. Sicut ſapiens diſpēſator vna, & eadem diſpoſitione, & prouidentia, ſecundum diuerſitatem temporum, & perſonarum dat alia, & alia pͤcepta: ſicut alia hyeme: alia æſtate: alia pueris: alia ſenibus alia perfectis: alia imperfectis: & tamen eſt eadem prouidentia: ita diuina puidentia imobili pmanente, mutata eſt lex ppter mutationem temporū: qa ante aduētum debuerunt dari pͤcepta, quę figurarent venturum ſed poſt aduentum, quæ ſignificent veniſſe. Item data ſunt illis pͤcepta ſicut pueris: in nouo vero ſicut pfectis. Vnde lex dicitur pędagugus, quod eſt pprie puerorū. Vnde ſi in lege dicitur aliquid, qd ſonet in ppetuitatē,

Error manichęi, q̄ lex vetus nō debet mutari.

hoc eſt ratione figurati. Item glo. dicit hic, ꝙ iſta tranſlatio ſacerdotii fuit figurata. 1. Reg. 2. Quando ſacerdotium fuit tranſlatū ad Samuelē qui nō fuit de tribu Leui. Cōtra. quia Samuel nō fuit ſacerdos: imo magis hoc fuit figuratū in trāſlatione ſacerdotii ab Abyathar & Sadoch, qui etiam erat Leuita. 3. Reg. 2. Et dicendum eſt ꝙ licet Samuel nō eſſet ſacerdos: tamē aliquid ſacerdotale egit: q̄a & ſacrificiū obtulit. & reges vnxit. ſ. Saul & Dauid. Et q̄tum ad hoc, trāſlatū eſt ad ipſum ſacerdotium. Et ſicut dicit̃ in pſo. Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius: & Samuel inter eos, qui inuocāt nomē eius. Item cōtra illud ꝙ dicit glo ꝙ non erat de tribu Leuitico, quia. 1. Parali. 6. Helcana qui fuit pater eius: & ipſe numeratur inter filios Leui. Rñdeo. Dicendum eſt, ꝙ Samuel q̄tū ad aliquid fuit de tribu Iuda: & hoc q̄tum ad matrem: ſed q̄tum ad patrem de tribu Leui: nō tamen de Aaron: ſed q̄tum ad locum fuit de mōte Effraim. Licet. n. vndecim tribus habuerint certas prouincias: non tamen tribus Leui: ſed inter ipſas accepit poſſeſſionem, & ſic habitabat in monte Effraim.

Deinde cum dicit. IN QVO enim &c.) Manifeſtat quod dixit: & primo ꝙ ſacerdotiū ſit tranſlatum. Secūdo hoc exponit, ibi. MANIFESTVM eſt. n. &c.) Dicit ergo. Dictum eſt, ꝙ tranſlatū eſt ſacerdotium: quia ille cui dixit ꝓpheta. Tu es ſacerdos: eſt de alia tribu. ſ. Iuda nō de Leui. ſicut patet Mat. 1. De qua tribu NVLLVS preſto fuit altario). i. altaris miniſterio. ſ. de Iuda. Sed contra. Rex Ozias ingreſſus eſt templum, vt poneret incenſum. 2. Parali. 26. Reſpondeo. Dicendū eſt, ꝙ licite NVLLVS pſto fuit altari.) vel etiā null' ĩpune. Ipſe enim Ozias grauiter fuit punitus: quia vſq; ad mortē fuit leproſus. Et ſi dicas, cōtra illud quod dicit̃ null', ꝙ beata Virgo fuit de tribu, & ſtirpe Aaron: quia erat cognata Elizabeth, quę fuit de filiabus Aaron. Luc. 1. Reſpondeo. Dicendū eſt, ꝙ inter ſtirpes ſacerdotalis, & regia erāt pclariores: vnde & frequēter cōiunctę fuerūt per matrimonium: ſicut patet de primo ſummo ſacerdote, qui accepit vxorē filiam Aminadab ſororē Naaſon qui fuit dux in tribu Iuda. Exo. 6. & etiā. 4. Reg. 11. & 2. Paralip. 22. Ioiada ſacerdos duxit in vxorem Ioſabeth filiam regis Ioram. vnde potuit eſſe, ꝙ aliqua parte Elizabeth eſſet de tribu Iuda.

Tribus Iudæ & Leui matrimonio copulatæ.

Deinde cum dicit. MANIFESTVM eſt. n. &c.) Exponit, quod dixit dicens: ꝙ MANIFESTVM eſt, ꝙ dominus ortus eſt de tribu Iuda. Matth. 1. Apoc. 5. Vicit leo de tribu Iuda &c. DE QVA nihil &c.) lex. n. mandauit nullum aſſumi ad miniſteriū tabernaculi, niſi tantum de tribu Leui. vnde de tribu Iuda NIHIL de ſacerdotibus locutus eſt Moyſes.)

Deinde cum dicit. ET AMPLIVS adhuc &c.) Quia ſuperius poſuit vnā rationē ad probandum, ꝙ ſacerdotium Chriſti pfertur Leuitico, & ipſum euacuat: ideo hic ponit aliam, in qua oſtēdit rationem euacuationis: & tranſmutationis illius: & vtitur quadā conditionali. In qua primo ponit duo antecedentia. Secūdo duo conſequentia, ibi. REPROBATIO quidem &c.) Circa primum duo facit: quia primo ponit illa antecedentia. Secundo manifeſtat, q̄d dixit, ibi. CONTESTATVR. n. &c.) Ratio ſua talis. Si nou' ſacerdos ſurgit, hoc nō erit ſecundum legem carnalis mādati: ſed ſecundum legē vitę ęternę & inſolubilis. Et huius ratio eſt: quia prim' fuit ſecundū legem illam. oportet ergo, ꝙ nouus ſit ſecundum aliā legem: ſi tamen ſurgit aliquis nouus. Sed dicēdum eſt, ꝙ ſurgit alius nouus. In maiori ergo ſunt duo: quorum vnum pertinet ad vetus teſtamentū. ſ. ꝙ eſt mandatum carnale: & hoc quia habebat quaſdā obſeruantias carnales: ſicut circuncisionē, & purificatiōes carnales. Item quia ꝓmittebat pœnas & p̄mia carnalia Eſa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terrę comedetis. Infra. 9. Iuſtitiis carnis vſq; ad tempus correctionis impoſitis. Et iſtud antecedens ponit, cum dicit. AMPLIVS manifeſtum eſt &c.) Et patet, ꝙ pertinet ad nouum teſtamentum, q̄d non diſpenſatur p carnalia: ſed conſiſtit in ſpiritualibus. Eſt. n. ſecundū ſp̄ualē virtutē, per quā generat̃ in nobis vita perpetua. Et hoc quia ꝓmittuntur in ipſo bona & pœnę ꝑpetuę. Infra. 9. Chriſtus aſſiſtens pontifex &c. Mat. 25. Tunc ibunt hi in ſupplicium æternum: iuſti vero in vitam æternam. Item NON conſiſtit in carnalibus obſeruantiis: ſed in ſpiritualibus. Io. 6. Verba quę ego locutus ſum vobis, ſpūs & vita ſunt. Et dicit, ꝙ eſt SECVNDVM virtutem vitę inſolubilis.)

Conſequenter cum dicit. CONTESTATVR enim &c.) Manifeſtat, quod dixerat: & facit vim in hoc. ꝙ dicit. IN ÆTERNVM) quia ſi ſacerdotium eſt ęternum manifeſtum eſt, ꝙ dicit perpetuitatem.

Deinde cum dicit. REPROBATIO quidē fit &c.) Ponit duo cōſequentia. Et primo de euacuatione veteris teſtamēti. Secūdo de inſtitutione noui, ibi. INTRODVCTIO vero melioris &c.) Primū eſt, ꝙ vetus teſtamentum fuit ſecundum legem carnalis mādati: & introducitur aliud. ergo primum mutat̃. Et hoc eſt, q̄d dicit, ꝙ fit prioris mandati reprobatio. Sed contra. Nō reprobatur niſi malum. Eſa. 11. Vt ſciat reprobare malum. Illud autem mādatum nō eſt malū. Ro. 7. Lex quidem ſancta, & mandatū ſanctū, & iuſtum, & bonū. Rñdeo. Dicēdū eſt, ꝙ nō erat malū ſcd̃m ſe: ſed vt inconueniens tēpori. Non. n. in ſeruāda ſunt in nouo ſacerdotio, quę fuerūt in antiquo. pſ. Holocauſtū, & pro peccato nō poſtulaſti: tunc dixi: ecce venio. Et ideo dicitur ꝙ ILLVD reprobatur: & hoc ꝓpter infirmitatem & inutilitatē.) illud autem dicitur infirmū, q̄d nō poteſt exequi effectū ſuū. ꝓprius autem effectus legis & ſacerdotii eſt iuſtificare. Hoc autem lex nō potuit facere. Ro. 8. Nam quod erat impoſſibile legi, in quo infirmabatur ſecundū carnē. Gal. 4. Quō conuertimini iterum ad infirma & egena elementa: quibus denuo vultis ſeruire. Item inutile dicitur, q̄d non valet ad finem conſequendum. Hoc autem nō poteſt lex. quia non adducebat ad beatitudinem, quę finis eſt hoīs. Sed tamen ſuo tempore fuit vtilis, inquantū diſponebat ad fidem. Infra. 11. Iuxta fidē oēs defuncti ſunt, nō acceptis repromiſſionibus. Quare autē ſit infirmū & inutile: oſtendit cum dicit. NIHIL ENIM ad perfectionem.) nec. ſ. iuſtitię nec patrię ADDVXIT.) Vnde erat imperfecta: ſed perfecta fuit per Chriſtum.

Conſequēter cū dicit. INTRODVCTIO vero &c.) Ponit ſecundum conſequens ex ſecundo antecedente, dicens. INTRODVCTIO vero melioris ſpei) ſupple fit per nouū ſacerdotem PER quam ꝓximamus ad deum.) Si. n. nouus ſurgit, eſt ſecundum virtutē vitę indiſſolubilis: hoc eſt antecedens: & introductio melioris &c. & hoc eſt conſequēs. 1. Pet. 1. Regenuit nos in ſpem viuam, per reſurrectionē Ieſu. Item per ipſum ꝓximamus deo. Per peccatum. n. diſiungimur ab ipſo. Eſa. 59 Iniquitates veſtrę diuiſerunt inter vos, & deū veſtrum, & peccata abſcōderūt faciem eius a vobis. Hic eſt ergo ille, q hoc remouet, q̄d facit nos approximare deo. Hic autem eſt ille nouus ſacerdos. ſ. Chriſtus, qui tollit peccata mūdi. Io. 1. Ro. 5. Iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad deū, per dñm noſtrum Ieſum Chriſtū, per quem acceſſum habemus in gratiam iſtam.

Quod non abſq; iureiurando res acta ſit. Nā illi quidem, citra iuſiurandū ſacerdotes facti ſunt hi vero, cum iureiurando: per eum, qui dixit ad illum. † Iurauit dominus, & nō pœnitebit eum tu es ſacerdos in æternum ſecundū ordinationē Melchiſedech. Tanto potioris teſtamenti ſponſor factus eſt Ieſus. Et illi quidē plures facti fuerunt ſacerdotes: propterea quod per mortem nō ſinerentur ꝑmanere. At hic, quod idem maneat in æternum: perpetuum habet ſacerdotium, vnde & ſaluos facere ad plenū poteſt: qui p ipſum adeunt deum ſemper viuens: † ad hoc, vt interpellet pro illis. Talis enim decebat, vt eſſet nobis pontifex, pius: innocens: impollutus: ſegregatus a peccatoribus: & ſublimior cœlis factus: cui non ſit quotidie neceſſe: quemadmodum illis pontificibus: prius propriis peccatis victimas offerre;

Ibidem.

1. Ioan. 2.

deinde

deinde pro peccatis populi. Nam id fecit ſemel, cum ſemetipſum obtulit. Siquidem lex homines conſtituit pontifices, habentes infirmitatem. Porro ſermo iuriſiurandi: quia ſupra legem fuit: filium conſtituit in æternum conſummatum.

Et quantum eſt, non ſine iureiurando. Alii quidem ſine iureiurando, ſacerdotes facti ſunt. Hic autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum. Iurauit dominus, & non pœnitebit eũ: tu es ſacerdos in æternum. Intantum melioris teſtamenti ſponſor factus eſt Ieſus. Et alii quidẽ plures facti ſunt ſacerdotes, iccirco ꝙ morte prohiberentur permanere: hic autem eo ꝙ maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt accedens per ſemetipſum ad deum: ſemper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus, & excellentior cœlis factus. Qui non habet neceſſitatem quotidie, quẽadmodum ſacerdotes prius pro ſuis delictis hoſtias offerre; deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel ſe offerendo. Lex enim conſtituit homines ſacerdotes, infirmitatem habentes: ſermo autem iuriſiurandi; qui poſt legem eſt, filiũ in æternum perfectum.

Lec. IIII.

SVPRA Apoſtolus ex vna parte authoritatis Pſalmiſtę probauit, ꝙ ſacerdotium Chriſti pręfert̃ Leuitico & ipſum euacuat: hic idem ꝓbat ex aliis duabus partibus. Et primo ex hoc, qđ dicit. IVRAVIT dominus.) Secũdo ex hoc, quod dicit. TV ES ſacerdos.) ibi. ET ALII quidem plures &c. Facit autem primo talem rationem. Illud quod inſtituitur ſine iuramento, minus validum eſt, q̃ quod inſtituitur cum iuramento: ſacerdotium autẽ Chriſti inſtitutum eſt cum iuramento: ſicut patet: quia dicit. IVRAVIT dominus.) Sacerdotium vero Aaron nõ: ſicut patet Exo. 28. Applica ad te Aaron &c. ergo &c. Quantum ad maiorem, dicit. ET QVANTVM EST) ſup. ꝙ NON ſine iureiurando.) ALII autem &c.) vſq; FACTI ſunt.) HIC AVTEM &c.) Omnia iſta ponunt̃ ad ꝓbandum ꝙ ſacerdotium Chriſti ſit firmius: quia ſicut ſupra dictum eſt: omnis ꝓmiſſio facta in veteri teſtamento per iuramentum: ſignum eſt conſilii diuini imobilis. Et ideo quia ad Dauid, & ad Abrahã facta fuit iſta promiſſio de Chriſto, cũ iuramento: ſpecialiter dicit̃ Chriſtus filius ipſoꝝ. Mat. 1. Iſtud autem iuramentũ deſignat æternitatẽ poteſtatis Chriſti. Dañ. 7. Poteſtas eius poteſtas æterna. Luc. 1. Et regni ei⁹ nõ erit finis. INTANTVM melioris &c.) q̃a ſacerdotium eſt firmius. qđ patet: quia per iuramentum ordinatũ eſt: ideo patet aliquid MELIVS & firmius) per ipſum haberi. Vnde poteſt legi ꝓcedens litera ſuſpenſiue vſq; adhuc. ꝙ inquantum eſt, nõ ſine iuramento, intantum melioris &c. Sciendũ eſt autẽ ꝙ ſacerdos eſt medius inter deũ & populũ. Deut. 5. Ego medius & ſequeſter fui. Et ideo q̃a ſequeſter eſt mediator: ſacerdos debet deũ & populũ ad cõcordiam reducere. Et hoc fit quaſi per pactũ de bonis tẽporalibus: in quibus non cõquieſcebat affectus, niſi carnaliũ. ſecundum illud pſ. Quid. n. mihi eſt in cœlo &c. Et ideo oportuit vt ſuperueniret alius ſacerdos: qui ESSET SPONSOR .i. ꝓmiſſor melioris teſtamenti, & melioris pacti: q̃a de bonis ſpiritualibus, & ſtabilibus. Et HIC EST IESVS) Hiere. 31. Feriã domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, nõ ſecũdum pactũ, qđ pepigi &c. Mat. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit. n. regnum cœlorum &c.

Deinde cum dicit. ET ALII q̃plures &c.) Vtitur alia clauſula poſita in authoritate. Tu es ſacerdos ĩ ęternum. Et circa hoc facit duo. Primo. n. oſtendit, quare hęc clauſula in æternum apponit̃. Secundo ex hoc oſtẽdit ſacerdotium Chriſti eſſe maioris efficacię, q̃ ſacerdotium veteris teſtamenti, ibi. VNDE & ſaluare &c.) Oñdit autem, ꝙ iſte ſit verus ſacerdos: quia alii ꝓhibebant̃ morte permanere: q̃a oẽs neceſſitatẽ habebant moriendi. Vñ Aaron mortuo, ſucceſſit Eleazar: ſicut patet Nu. 20. Et ſic deinceps. Sicut autem videmus in naturalib⁹, quę ſunt ſigna ſpiritualium, ꝙ incorruptibilia nõ multiplicant̃ ſub eadem ſpecie. Vnde non eſt, niſi vnus ſol, ita & in ſpiritualibus, in veteri teſtamento, qđ fuit imperfectum, multiplicati fuerunt ſacerdotes. Et hoc fuit ſignum, ꝙ illud ſacerdotium erat corruptibile: quia incorruptibilia nõ multiplicantur in eadem ſpecie, vt dictum eſt: ſed iſte ſacerdos. ſ. Chriſtus eſt imortalis. Manet. n. in ęternũ, ſicut verbum patris ęternum. ex cuius ęternitate redundat etiã ęternitas in corpus eius: quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam nõ morit̃. Rom. 6. Et iccirco ex eo, ꝙ manet in æternum, habet ſacerdotiũ ſempiternum. Et ideo ſolus Chriſtus eſt verus ſacerdos alii autem miniſtri eius. 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti.

Deinde cum dicit. VNDE & ſaluare &c.) Oſtendit efficaciam eius. Et circa hoc duo facit: quia primo oſtẽdit efficaciam eius. Secundo modũ iſtius efficacię, ibi. ACCEDENS &c.) Efficacia eius eſt: q̃a cauſa ẽ ſemp potentior ſuo effectu: & ideo cauſa temporalis nõ poteſt producere effectum ęternum. Sacerdotium vero Chriſti eſt æternum: nõ autem Leuiticum: vt eſt probatum. Ergo Chriſtus põt ſaluare in perpetuum. Hoc autẽ nõ poſſet fieri, niſi haberet virtutem diuinam. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in domino ſalute æterna. Modus autẽ eſt: quia ACCEDENS &c.) Et deſcribit iſtum modũ a tribus. ſ. ab excellentia virtutis naturę & pietatis. Virtutis quidem, quia accedit per SEMETIPSVM.) Sed cõtra. Accedẽs ad aliquẽ diſtat ab ipſo, Chr̃s autem nõ diſtat a deo. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ Apoſtolus in verbis iſtis oſtendit duplicem naturã. ſ. humanã, ſecũdum quã conuenit ei accedere: quia in iſta diſtat a deo nõ autem accedit a ſtatu culpę ad ſtatum gratię: ſed p contemplationem intellectus, & affectus, & adeptionẽ glorię. Et naturam diuinam, per hoc ꝙ dicit eũ PER SEMETIPSVM) accedere ad deum. Si vero eſſet purus homo, nõ poſſet per ſe accedere. Io. 6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum. Et lõ eum Apoſtolus dicit, ꝙ PER SEMETIPSVM) accedit: oſtendit virtutem eius. Eſa. 63. Gradiens in multitudine fortitudinis ſuę. Ergo accedit inquãtum homo ſed per ſemetipſum, inquãtum deus. Excellentiã vero naturę oſtendit, inquantũ dicit. SEMPER viuens) Aliter. n. ſacerdotium eius finiretur. Apoc. 1. Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſęcula ſęculorum. Excellentiam pietatis oſtendit, q̃a dicit. AD INTERPELLANDVM pro nobis) quia licet ſit ita potens, ita altus: tamen cum hoc eſt pius: quia interpellat pro nobis. 1. Corin. 2. Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum &c. Interpellat autem pro nobis, primo humanitatem ſuam, quã pro nobis aſſumpſit: repreſentando. Item ſanctiſſimę animę ſuę deſideriũ, ꝙ Chriſtus de ſalute noſtra habuit exprimendo, cum quo interpellat ꝓ nobis. Alia litera habet, accedẽtes per ipſum: & tunc deſignantur illi, quos ſaluat, quia accedentes per fidẽ eius ad deum. Roma. 5. Iuſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad deum, per dominum Ieſum Chriſtum, per quem acceſſum habemus.

Modus quo Chriſtus accedit ad deũ ꝓ nobis ẽ triplex: virtute, natura, & pietate.

Q̃ ſo Chriſt⁹ pro nobis interpellat.

Deinde cum dicit. TALIS .n. decebat &c.) Oſtendit excellentiam Chriſti, & excellẽtiam eius ſacerdotii. Et circa hoc facit duo. Primo. n. oſtendit, ꝙ ei cõueniũt perfectiones cõditionum, quę requirebant̃ ad ſacerdotium veteris legis. Secundo oſtendit, ꝙ ſibi deſunt imperfectiones eius, ibi. QVI non habet neceſſitatem &c.) Ponit autem quatuor conditiones de ipſo, quæ debent eſſe in ſacerdote legali. Primo SANCTITAS.) Leui. 21. Incenſum & panes dei ſui offerunt: & ideo ſancti erunt. Hanc autem perfecte habuit Chriſtus. Sanctitas. n. importat puritatem conſecratam deo. Chriſtus autẽ a principio conceptionis ſuę deo conſecratus fuit

Quatuor cõditiones veri ſacerdotis.

Ioc.1.Quod enim ex te naſcetur, ſanctũ vocabit̃.Mat.
3.Quod.n.in ea natũ eſt,de ſpiritu ſancto ẽ.Et Dan.9.
Vngatur ſanctus ſanctorũ. Secũdo INNOCENTIA.)
Leui.11.Cuſtodite pcepta mea, vt nõ ſubiaceant pctõ.
Proprie autem dicitur inocentia, puritas ad proximũ.
ps.Innocens manibus &c. Chriſtus autem ſumme Ino
cens fuit:etpote qui peccatũ non fecit.ps.Ego in inno/
centia mea ingreſſus ſum. Tertio q ESSET impollu
tus)& hoc quo ad ſe.Leui.11.Homo de ſemine tuo,qui
habuerit maculam,non offerat panes dei ſui.De Chri/
ſto autẽ dicitur in figura.Exo.12. Erit autem agnus ſi/
ne macula &c. Quarto q NON cõmiſceret cũ con/
quinatis.)Leui.21.Nõ cõmiſcet ſtirpem generis ſui vul
go gentis ſuę. Chriſtus autem fuit pfectiſſime a pecca/
toribus ſegregatus.ps.Beatus vir,qui nõ abiit in cõſilio
impiorum &c.Quod quidẽ verũ eſt,q̃tum ad ſimilitu
dinem vitę.Sap.2.Diſſimilis eſt aliis vita illius. Non ta/
men q̃tum ad cõuerſationem:quia cum hoibus cõuer
ſatus eſt.Baruch.3.Et hoc ppter illorum cõuerſionem
Mat.9.Quare cũ peccatoribus manducat magiſter ve
ſter?Et intantum ſegregatus eſt,q etiã factus eſt excel/
lentior cœlis .i. ſuper omni cœleſti creatura ſublima/
ta eſt humana natura in ipſo.Supra.1. Sedet ad dexte/
ram maieſtatis in excelſis &c.Ergo iſte eſt ſacerdos:val/
de ſufficiens.

Chriſtus fuit a pctõribus ſegregatus quo ad ſimilitudinẽ vitę nõ autẽ quo ad conuerſationem

Conſequẽter cum dicit. QVI non habet &c.) Re/
mouet ab eo illud,quod erat impfectionis in ſacerdo/
te legali.Hoc autem erat,qa ille indigebat ſacrificio ex
piationis:vt patet Leui.16. Immolabit vitulum p ſe &
hircum pro populo.Ergo orabat p ſe. Item non tantũ
ſemel orabat pro ſe,ſed frequẽter.Et huius ratio eſt:qa
lex inſtituit ſacerdotes habentes infirmitatẽ.Sap.9.Ho
mo infirmus,& exigui temporis &c.Sed ſermo diuinus
qui eſt poſt legẽ,interpoſito iureiurando,cõſtituit filiũ
qui nullam de iſtis impfectionibus habet:ſed oino per/
fectum in æternũ. ſ.ſacerdotem duraturũ. Non.n.ob/
tulit p peccatis ſuis:ſed tantũ pro noſtris.Eſa.53.Vul/
neratus eſt ppter iniquitates noſtras. Itẽ nec frequen/
ter pro nobis:ſed tantum ſemel.1.Pet.3.Chriſtus ſemel
pro peccatis noſtris mortuus eſt. vnica enim eius obla
tio ſufficit ad exhaurienda peccata totius generis hu/
mani. Cap. VIII.

Vnica oblatio chriſti i carne ſufficit ad oia pctã exhaurienda totius humani generis.

Supra.4.

CAeterum eorum quæ dicimus,illud
eſt caput: † quod talem habemus
pontificem: qui conſedit ad dexterã
throni maieſtatis in cœlis, ſanctorũ
adminiſtrator ac veri tabernaculi:qd
fixit deus,& non homo.Omnis.n.pontifex ad of
ferendum donaria & victimas cõſtituitur: vnde
neceſſe eſt,vt hic etiam habeat aliquid, quod of/
ferat.Nam ſi eſſet in terra,ne ſacerdos quidem eſ
ſet,vbi ſunt ſacerdotes, qui offerunt iuxta legem
donaria: quæ quidẽ exemplari & vmbræ deſer/
uiunt cœleſtium:quemadmodum oraculo reſ/
ponſum eſt Moſi: cum eſſet abſoluturus taber/
naculum. † Nã vide:inquit:vt facias omnia ſe/
cundũ exẽplar; quod oſtẽſum eſt tibi in monte.

Exo.25. Act.7.

CApitulum autem ſuper ea quæ dicũ/
tur.Talem habemus pontificem:qui
conſedit in dextera ſedis magnitudi/
nis in cœlis,ſanctorum miniſter,& ta
bernaculi veri,quod fixit deus,& nõ homo. Om
nis enim pontifex ad offerẽdum munera, & ho/
ſtias conſtituitur. Vnde neceſſe eſt & hunc ha/
bere aliquid,quod offerat. Si ergo eſſet ſuper ter
ram,nec eſſet ſacerdos:cum eſſent ſacerdotes qui
offerrent ſecundum legem munera: qui exem/
plari & vmbræ deſeruiũt cœleſtium:ſicut reſpõ/
ſum eſt Moyſi,cum conſummaret tabernaculũ
Vide,inquit,omnia facito ſecundum exemplar,
quod tibi oſtenſum eſt in monte.

SVPRA probauit Apoſtolus excellẽtiam
ſacerdotii Chriſti ad ſacerdotium Leuiti/
cum ex parte perſonę: hic probat idem ex
pte ipſius ſacerdotii.Et circa hoc facit duo
Primo.n.oſtendit ſacerdotium Chriſti eſſe
excellẽtius ſacerdotio veteris legis. Et pri/
mo hoc in generali. Secundo in ſpeciali.ibi. HABVIT
quidem & prius &c.) ſ.9.cap.Prima in duas.Primo.n.
ponit intentum.Secũdo manifeſtat ppoſitum ſuũ.ibi.
OMNIS .n.pontifex &c.) Circa primum duo facit:qa
primo ponit modũ tradendi.Secundo pmittit,quę de/
bet dicere,ibi.Talẽ habemus pontificem &c.) Dicit er
go. CAPITVLVM &c.)Capitulũ eſt breuis cõplexio
continens multa.Et dicit̃ a capite: quia ſicut in capite
virtute,& quaſi ſummarie,cõtinentur omnia,quę ſunt
in corpore:ſic in capitulo illa quę dicẽda ſunt. Ergo di
cemus in quodã capitulo:& quaſi in quadam ſumma.
SVPER ea &c. Ly ſuper,poteſt dicere appoſitũ: & tũc
erit ſenſus.Quę ſummarie dicẽda ſunt, ſupapponent̃
pmiſſis. Vel põt deſignare exceſſum: & tunc eſt ſenſus.
Ea quę dicẽda ſunt in ſũma,& capitulo,ſunt maiora.

Capitulum quid eſt.

Ly ſuper, vel appoſitũ, vel exceſſum põt deſignare.

Deinde cum dicit. TALEM habemus põtificẽ &c.)
Pręmittit quę debet dicere.Et pmo dignitatẽ huius ſa/
cerdotii.Secundo officiũ eius ibi. SANCTORVM mi
niſter. Dignitas eius eſt:qa TALEM habemus ponti/
ficem,qui cõſedet ad dexteram magnitudinis in excel/
ſis.)Sedes eſt iudiciaria poteſtas. quę aliquibus cõuenit
tanq̃ miniſtris dei,ſicut oibus regibus:quia adorabunt
eum oẽs reges terrę.vt dicit̃ in ps.& oibus plątis.1.Co
rin.4.Sic nos exiſtimet homo,vt miniſtros dei. SEDES
ergo magnitudinis eſt excellentiſſima poteſtas iudican
di.Item pars dextera eſt potior in aiali & ſignificat bo/
na ſpiritualia. Quia ergo Chriſtus habet iudiciariã po
teſtatem,dicitur ſedere Pater.n.omne iudiciũ dedit fi/
lio.Io.5.Quia vero poſt deũ habet hoc excellentiſſime,
ſedet in dextera magnitudinis in excelſis .i. in potiori/
bus bonis.Supra.1.Sedet ad dexterã maieſtatis in excel
ſis. Hoc autem quod dicit̃ cõſedere,vel cõſedet,poteſt
referri ad Chriſtum,ſecundũ q eſt deus: & ſic cõſedet:
quia habet eandem authoritatẽ iudicãdi, quam habet
pater:ſed diſtinctus eſt in perſona. Et ſic ly magnitudi
nis,accipitur pro perſona patris.Vel ſecundum q ho/
mo.& hoc magis pprie ad intentionem Apoſtoli:quia
loquitur de pontificatu Chriſti:qui eſt pontifex,inquã
tum homo.Et ſic conſedet, quia humanitas aſſumpta
habet quãdam aſſociationẽ ad deitatem, & cõſedet ad
iudicandum.ps. Eleuata eſt magnificentia tua ſup cœ
los.Io.5.Poteſtatẽ dedit ei iudicium facere: quia filius
hominis eſt.Et ſic apparet dignitas ſacerdotis.

Pars dextera pro ſpũalibus accipitur.

Conſequenter cum dicit. SANCTORVM miniſter
&c.)Oſtendit dignitatem officii eius.Dicitur autẽ MI/
NISTER ſanctorũ) .i.ſanctarũ ædium.ſ.ſanctuariorũ.
Miniſtri.n.antiqui accipiebant miniſterium,vt cuſtodi
rent ſacra.& ſeruirẽt tabernaculo.Hoc autem excellen
tius habet Chriſtus:quia eſt miniſter:nõ quidem inq̃tũ
deus:quia ſic eſt author:ſed inquantum homo.Luc.12.
Tranſiens miniſtrabit illis. Humanitas.n.Chriſti eſt ſi/
cut organum diuinitatis.Eſt ergo miniſter ſanctorum
quia miniſtrat ſacramenta gratię in pręſenti. & glorię
in futuro. Item eſt MINISTER tabernaculi veri) qđ
eſt,vel eius eccleſia militans.ps.Quam dilecta taberna
cula tua domine virtutũ &c. Vel triumphans. Eſa.33.
Tabernaculum quod nequaq̃ tranſferri poterit.ps.Do
mine quis habitabit in tabernaculo tuo &c. Homo autem
Chriſtus miniſter eſt:quia oĩa bona glorię p ipſum diſ/
penſant̃.Dicit autem VERI ppter duo.Primo ppter
differentiã ad vetus: & primo quia erat figurale iſtius.
1.Corin.10.Omnia in figura illis cõtingebãt. Iſtud au/
tem eſt veritas illius. Eſt ergo verum.i.veritatẽ cõtinẽs
reſpectu figurę.Secũdo quia illud factum eſt per homi
nem.iſtud autem.ſ.vel gratię,vel glorię, eſt a ſolo deo.
ps.Gratiam & gloriam dabit dñs.Ro.6.Gratiã dei.vita
æterna.

Chriſtus eſt miniſter i eo qđ hõ nõ in eo qđ deus.

ęterna. Et iō dicit. QVOD ſcit de⁹.) 2. Cor. 5. Scim⁹ qm̄ ſi terreſtris dom⁹ nr̄a hui⁹ habitatiōis diſſoluat̄: qa ex deo hēmus domū nō manufactā, ęternā in cœlis.

Deinde cū dicit. OMNIS .n. pontifex &c.) Explicat in ſpāli. Et circa hoc facit tria. Prīo .n. oſ̄dit Chriſtū eſſe miniſtrū aliquoꝝ ſanctoꝝ. Secundo φ non veteris legis ibi. SI ERGO eſſet &c.) Tertio φ aliquorū maiorū, ibi. NVNC autē melius &c.) Facit autē primo talē rationē. OMNIS pontifex) ad hoc conſtituit̄, vt offerat MVNERA & hoſtias.) & ſcd̄m hoc dr̄. Miniſter ſanctorū. Chr̄s aūt ē pōtifex (vt ſupra pbatū eſt.) Ergo neceſſe ē ipſum habere aliqua, quę offerat. Supra. 5. Oīs pōtifex ex hoībus aſſumptus &c. Hoſtia aūt de aīalibus: munera de quocunq; alio. Leui. 21. incēſum & panes dei ſui offerunt. Quia vero neceſſe fuit Chriſtū habere, qd offerret, ipſe ſeipſum obtulit. Fuit autem talis oblatio munda: quia caro eius nullam maculā peccati habuit. Exo. 12. Erit agnus abſq; macula, maſculus anniculus. Itē fuit congrua: quia congruum eſt, φ homo pro hoīe ſatiſfaciat. Infra. 9. Obtulit ſemetipſum immaculatum deo. Item apta ad imolādum: quia caro eius mortalis erat. Ro. 8. Mittens deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Item idem ei, cui offertur. Ioan. 10. Ego & pater vnum ſumus. Itē vnit deo illos, pro quibus offertur. Io. 17. Vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi nobiſcum vnum ſint.

Deinde cum dicit. SI ERGO eſſet ſuper terrā &c.) Oſ̄dit, φ Chriſtus non eſt miniſter legaliū. Et circa hoc facit tria: quia prīo inducit quandā cōſequentiā. Secūdo oſ̄dit ipſam rationabilē, ibi. CVM eſſent &c.) Tertio pbat eam per authoritatē, ibi. SICVT rñſum eſt Moyſi &c.) Cōſequētia vero talis eſt. Ergo ſi eſſet ſup terram: hoc ē antecedēs. Nec eſſet ſacerdos: & eſt cōſequēs. Vñ cōſequētia eſt vna cōditionalis, & legit̄ multis modis. Prīo ſic. & eſt ſecundū Glo. nec ponit̄ hic nolatiuus: & ideo ſic intelligit̄. SI ILLVD) qd offert̄, ESSET ſuper terrā &c.) qd dupliciter intelligit̄. Vno modo vt ſit ſenſus. SI ILLVD qd offert̄, eſſet) aliqd terrenum: Chriſtus nō eſſet ſacerdos. q. d. Nulla neceſſitas eſſet ſacerdotii eius: quia multi eſſent, q talia offerrēt. Sed nunquid caro Chriſti terrena nō erat̄ Rñdeo. Dicēdum eſt, φ materialiter eſt terrena. Iob. 9. Terra data eſt ī manus impii &c. Sed dicitur non eſſe terrena, primo rōne vnionis. Io. 3. Qui de cœlo venit, ſup oēs eſt. i. filius dei, q illā ſibi vniuit. Itē rōne virtutis actiue. ſ. ſpūs ſancti q eā formauit. Item rōne fructus: quia oblatio eius, non ordinat̄ ad cōſequendū aliquid terrenum: ſed cœleſte. Io. 8. Vos de mūdo hoc eſtis, ego nō ſum de hoc mūdo. Hęc eſt prima expoſitio, & melior. Scdo talis eſt. Et ſi .i. quāſi illud QVOD offert̄ eſſet ſuper terrā) quia neceſſariū eſt aliqd offerri, nō eſſet ſacerdos. ſed alius idoneus: quia nullus poſſet idoneus inueniri ad offerendū iſtud. Tres ſunt alię lecturę, in quibus ſubintelligit̄ offerens: & prīo in gñali, vt ſenſus ſit. SI ESSET aliquis ſacerdos terrenus) q poſſet offerre pro cœleſtib⁹, Chriſtus nō eſſet ſacerdos. Alia eſt de Chriſto ſpecialiter, ſic. SI CHRISTVS eſſet ſacerdos terrenus) nō cōpeteret ei ius ſacerdotii: cū, eſſent ſacerdotes qui ſcd̄m legē offerrent munera. aliter ſic. SI CHRISTVS adhuc eſſet ſup terrā ita. ſ. φ nōdum aſcēdiſſet, non eſſet ſacerdos: qa nō cōpleuiſſet ſacerdotiū ſuū. Sed ſcd̄m primā expoſitionē cōtinuat̄ litera, ſic. Et pbat qa multi eſſent QVI ſcd̄m legē offerrent talia munera \. ſ. illi, q deſeruiunt exēplari, & vmbrę cœleſtiū. Sacramēta legalia fuerunt figura alioꝝ, q̄tū ad duo. ſ. q̄tum ad cognitionem & q̄tum ad rerū expletionē. Quantū ad cognitionē, cū dicit. EXEMPLARI) quia in veteri lege, quaſi in quodam exēplari, poterat legi id, ad qd noſtra cognitio debet ferri. Sed videt̄, φ loquat̄ improprie. Exēpla .n. pri⁹ eſt exēplato, qd ꝓprię dr̄ exēplū. Sed cœleſtia ſunt priora, nec facta ſunt ad ſimilitudinē veteris legis: ſed magis ecōuerſo. Rñdeo. Dicendū eſt, φ prius dicit̄ dupliciter. Vno modo ſimpliciter: & ſic ꝓcedit obiectio. Vel quo ad nos: & ſic verū eſt, φ illa nō ſūt priora. Quātum ad ſcd̄m, dicit. VMBRÆ) qa ſicut vmbra repreſent ſt corpus: nec tn̄ illud attingit, ita & illa repñtabāt nouū teſtm̄. Infra. 10. Vmbrā habēs lex futurorum &c.

Prius vel ſimpliciter, vel quo ad nos.

Cōſequenter pbat per authoritatē rōnabilitatē conſequētię, cū dicit. SICVT rñſum eſt Moyſi) . ſ. a dño. Exo. 25. Vide. ſ. diligēter cōſiderādo, & facito oīa ſcd̄m exēplar &c. Quia naturaliter inferiora rēdūt in ſimilitudinē ſuperioꝝ. Dn̄s .n. p ſenſibilia voluit nos ad intelligibilia, & ſpūalia manuduci. Iob. 38. Nunquid noſti ordinem cœli: & pones rōnem eius in terra: &c.

Nūc vero hoc excellētius ſortitus eſt ſacerdotiū; quo p̄ſtantioris eſt teſtamēti interceſſor.: qd in p̄ſtātioribus ꝓmiſſis ſancitū eſt. Etenī ſi prius illud tale fuiſſet: vt nihil in eo poſſet reprehendi: haudquaquā fuiſſet ſcdo quæſitus locus. Nā incuſans eos loqͭ illis. † Ecce dies veniēt: dicit dn̄s & cōſūmabo ſup domū Iſrael: & ſup domū Iuda teſtm̄ nouū: nō iuxta teſtm̄, qd feci p̄ribus illorū, in die cū app̄henderē manū illorū: vt educerē eos ex Aegypto: qm̄ ipſi nō p̄ſtiterunt in teſtō meo: & ego neglectui eos habui, dicit dn̄s. Nam hoc eſt teſtamētū, qd diſponā domui Iſrael poſt dies illos, dicit dn̄s: dans leges meas in mentem illorum: & in corde illorum inſcribam illas.

Hiere. 31.

Nūc aūt melius ſortitus ē miniſteriū, quāto & melioris teſtamēti mediator ē: qd ī melioribus repromiſſionibus ſancitū ē. Nā ſi illud prius culpa vacaſſet, nō vtiq; ſcdi locus ingreret̄. Vituperās .n. eos dicit. Ecce dies veniēt, dicit dn̄s: & cōſūmabo ſup domū Iſrael, & ſup domū Iuda, teſtm̄ nouū: nō ſcd̄m teſtm̄, qd feci p̄ribus eorū i die, quo apprehendi manū eorū, vt educerē illos de terra Aegypti: qm̄ ipſi nō p̄manſerūt in teſtō meo. Et ego neglexi eos, dicit dn̄s; qa hoc eſt teſtm̄ qd diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit dominus. Dabo leges meas in mentem eorum, & in corda eorum ſuperſcribam eas. Lec. II.

SVPRA Apoſtolus pbauit Chriſtū eſſe pontificē: & per cōſequēs miniſtrū ſacramentoꝝ: nō tn̄ ſcd̄m veterē legē: hic oſ̄dit ipſum eſſe miniſtrū maiorū, & meliorū, q̄ illa fuerit. Et circa hoc facit tria. Prīo .n. ꝓmittit intētum. Scdo aſſignat cauſam eius. Tertio pbat ſcd̄m, ibi. QVANTO melioris &c.) Tertiū, ibi. NAM ſi illd &c.) Dicit ergo. Dico, φ nō habet aliquid terrenum offerre: ſed NVNC) .i. tēpore gratię. SORTITVS eſt) .i. ſorte accepit MELIVS miniſteriū) .i. dignius ſacerdotiū. Dicit̄ ſacerdotiū Chriſti miniſteriū: qa ei nō cōpetit, niſi inq̄tum homo. Et inq̄tum hō fuit miniſter. Ro. 15. Dico .n. Chriſtū Ieſum miniſtrū fuiſſe &c. Dicit aūt SORTITVS eſt) .i. ſorte accepit: qa illud qd habet̄ p ſortem expectat̄ a dño. p̄s. In manibus tuis ſortes meę. Et ideo oīa quę fiunt ſcd̄m diſtributionē diuini arbitrii, dicunt̄ ſorte dari: & talia ſunt effectus gratię. Ephe. 1. Sorte vocati ſumus. i. diuina electione: qa qñ contingit deficere iudicium humanū, ſolent ſe hoīes conferre ad electionem, & diſpoſitionem diuinam, mittētes ſortem: ſicut patet. Act. 1. de electione Matthię. Vnde Prouer. 16. Sortes mittuntur in ſinū: & a domino temperantur. Chriſtus quidem iſtud miniſterium ſorte. i. diſpoſitione diuina conſecutus eſt.

Deinde cum dicit. QVANTO melioris &c.) Aſſignat cauſam, quare miniſterium hoc maius ē. Omnis .n. ſacerdos, mediator eſt. Iſte autē mediator eſt melioris fœderis. ſ. hoīs ad deū. Mediatoris .n. eſt extrema cōciliare. Iſte vero ad nos diuina attulit: quia per ipſum facti ſumus diuinę conſortes naturę, vt dicit̄. 2. Pe. 1. Ip ſe etiā nr̄a offert deo. Et ideo dicit Apoſtolus. 1. Tim̄. 2. Mediator dei & hoīum homo Chriſtus Ieſus. Ibi ꝓmittebantur temporalia. Eſa. 1. Si volueritis, & audieritis

Oīs ſacerdos mediator.

me, bona terrę comedetis. Hic autẽ cœleſtia. ſicut ſupra dictũ eſt. Sic ergo iſtud melius eſt, q̃tũ ad id, qđ dñs hoĩbus ꝓmittit. Itẽ in illo dicunt̃ quędã, q̃ ptinẽt ad cultũ dei. & iſta ſunt cęremonialia. quędã vero quę ad rectitudinẽ vitę. & iſta ſunt pręcepta moralia, quę manent. alia vero non. In nouo autẽ adduntur cõſilia iſtis pręceptis, quę dantur perfectis, qui ſunt capaces ſpiritualiũ. Et ſic manent ꝑcepta eadem, ſed ꝓmiſſa diuerſa. Item ſacramenta ſunt diuerſa: quia ibi erat figura tantum: hic autem figurę veritas expreſſa. Per omnia ergo teſtamentum iſtud eſt melius.

Deinde cũ dicit. NAM ſi illud &c.) Probat, ꝙ illud teſtamẽtũ, cuius Chriſtus mediator eſt, melius eſt. & facit talẽ rationẽ. Si primũ teſtamentũ nõ habuiſſet culpam nõ q̃reret̃ aliud ad corrigendũ defectũ ipſius. Sed q̃rit̃ ergo &c. Antecedẽs ponit̃, & patet in lr̃a. Sed contra. Ro. 7. Lex ergo peccatũ eſt? Abſit. Ergo male dicit, ꝙ nõ vacabat a culpa. Rñdeo. Dicendũ eſt, ꝙ aliquid põt cõuenire legi dupliciter. Vel ſcdm ſe: & ſic erat bona. vel rõne illorũ, q̃bus data eſt. & ſic dicit̃ habere culpam. ꝑp duo. Prĩo, quia nõ dabat virtutẽ ad purgandũ cõmiſſa. Infra. 10. Impoſſibile eſt ſanguine taurorũ aut hircorũ auferri pctã. Scđo qa nõ dabat gr̃am adiutricẽ ad vitandũ peccata. ſed ad cognoſcendũ tm̃: & ſic erat occaſio peccati. Ro. 7. Cõcupiſcentiã neſciebã, niſi lex diceret. NON concupiſces.) Et ſic dicit̃ NON vacaſſe a culpa) qa hoĩes in ipſa relinquebant̃ in culpa. Sed dicit, nõ inq̃reret̃ locus. Sicut .n. corpus nunq̃ pfecte quieſcit ſed ſemp mouet̃, quouſq; ptingat ad locũ ſuũ: ſic q̃diu habet̃ aliqđ impfecte, nõ q̃eſcit deſideriũ: ſed ſemp tendit vltra, vſq; dũ veniat ad pfectũ. Inquirebat̃ ergo loc⁹ iſtius ab hoĩe, qui deſiderabat: ſed magis a deo, qui propter noſtrę ſalutis deſiderium dicitur inquirere.

Vacare legi vel ſcdm ſe, vel reſpectu illorũ quibus data eſt.

Deinde cũ dicit. VITVPERANS .n. &c.) Probat veritatẽ cõſequẽtis. ſ. ꝙ inquirit̃ locus teſtamẽti, & hoc p authoritatẽ. Hiere. 31. Ecce veniẽt dies &c. Et circa hoc facit duo. Prĩo .n. ꝓmittit authoritatẽ. Scđo arguit ex ipſa, ibi. DICENDO autẽ nouũ.) Prima in duas. Prĩo .n. ꝓmittit ꝓphetiã de noui teſtamẽti datione. Secũdo deſcribit ipſum, ibi. NON ſcdm teſtamentũ &c.) Iteꝝ prima in tres. Prĩo .n. oſtendit tẽporis dationis opportunitatẽ. Scđo noui teſtamẽti pfectionẽ, ibi. CONSVMMABO teſtamentũ nouũ &c.) Tertio q̃bus datũ fuit, ibi. SVPER domũ Iuda &c.) Dicit ergo Vituperãs .n. dñs, nõ quidẽ legẽ. ſed eos qui. ſ. erãt ſub lege, dicit. ECCE dies veniũt &c.) Hęc eſt authoritas, quę nõ habetur oĩno ſub iſtis verbis: ſed mutant̃ pauca. ibi .n. dr̃ ſic. ECCE dies veniũt, dicit dñs, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouũ.) nõ ſcdm pactũ, qđ pepigi cum pr̃ibus veſtris in die, qua extẽdi manũ meã, vt educerẽ eos de terra Ægypti pactũ qđ irritũ fecerũt & ego dñatus ſum eoꝝ. Sic ergo patet, ꝙ pauca mutant̃. Dicit ergo q̃tũ ad tẽporis opportunitatẽ. ECCE dies veniũt) .i. tẽpus gratię, qđ cõparat̃ diei: qđ illuminatũ eſt a ſole iuſtitię. Ro. 13. Nox ꝓceſſit, dies autẽ appropinquauit. Quantũ ad pfectionẽ noui teſtamẽti, dicit. CONSVMMABO nouũ teſtamentũ.) Et dicit. CONSVMMABO) quod ſonat ad pfectionẽ. Apoc. 21. Ecce noua facio oĩa. Iſtud autẽ verbũ CONSVMMABO) nõ habet̃ ibi. ſed vtitur eo Apoſtolus, ad deſignandũ pfectionẽ noui teſtamẽti. Eſa. 10. Cõſummationẽ & abbreuiationẽ faciet dñs ſup terrã. Fuit .n. nouũ teſtamẽtũ pfectum, q̃tũ ad eruditionẽ vitę: quę nõ extẽdit̃ tm̃ ad gñalẽ iuſtitię eruditionẽ, ſed ad pfectã. Mat. 5. Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra &c. Itẽ in veteri teſtamẽto, erant tantũ figuralia, in nouo vero veritas figuraꝝ. Et ita nouũ cõſummat, & pficit vetus. Quantũ ad tertiũ dicit. SVPER domũ Iſrael & Iuda.) Sed nunq̃d dat̃ tantũ Iudęis? Nõ. Rom. 9. Nõ oẽs qui ſunt ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitę. Et ſequit̃: ꝙ nõ qui filii carnis, hi ſunt filii dei: ſed qui filii ſunt promiſſionis ęſtimant̃ in ſemine. Illi ergo q ſortiti ſunt gratiã dei, ſunt Iſrael p fidẽ, & Iuda p cõfeſſionem. Ro. 10. Corde credit̃ ad iuſtitiã &c. Dicit autẽ SVPER domũ &c.) triplici ratione. Vna qa Chriſtus in ꝓpria pſona ꝓdicauit Iudęis, nõ gentibus. Mat. 15. Nõ ſum miſſus niſi ad oues, quę perierũt domꝰ Iſrael. Scđa qa gẽtiles facti ſunt pticipes noui teſtamẽti, ſicut oleaſter inſertus i bonam oliuã participat pinguedine eius. Ro. 11. Alia quia tempore Roboam & Hieroboã diuiſum fuit regnũ Iuda, a regno decem tribuũ. quæ quidem tranſſerunt in Idololatria: ſed regnum Iuda magis adhęſit deo. licet non ex toto. Et ideo vtrunſq; tetigit.

Deinde cum dicit. NON ſecundum teſtamentum &c.) Deſcribit nouum teſtamentũ. Et prĩo per differentiam ad vetus. Scđo p proprias cõditiones, ibi. QVIA hoc eſt teſtamẽtum &c.) Iterũ prĩa in duas. Prĩo oñdit diſtinctionẽ noui & veteris teſtamẽti. Secundo infirmitatem veteris, ibi. IN DIE, in qua &c.) Poſſet .n. aliq̃s dicere. Nunquid iſtud nouũ eſt illi ſimile? Ideo quaſi reſpondẽs, dicit. NON:) qa nõ ſecundum id, qđ feci cũ patribus eorum. in quo oſtendit, ꝙ nõ eſt ſeruandum vetus cum nouo. Gal. 5. State, & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Mat. 9. Neq; mittunt vinum nouum in vtres veteres &c. Ro. 7. Seruiamus in nouitate ſpirit⁹ & non in vetuſtate literæ. Quod ſi aliquid inueniat̃ in veteri, quod gentibus indicatur ad ſeruandum, referẽdum eſt ad intellectum ſpiritualem, ſicut dicit Eſa. 9. Colent eum in hoſtiis, & muneribus. quod totũ eſt ſpiritualiter intelligendum.

Deinde cum dicit. IN DIE qua apprehendi &c.) Oſtendit defectum veteris teſtamenti. Et primo ex eius traditione. Secundo ex euentu, ibi. QVONIAM ipſi &c.) Vetus enim teſtamentum traditum eſt ſeruis & infirmis. Seruis quidem, quia quandoq; exierunt de ſeruitute Ægypti. Et q̃tum ad hoc dicit. CVM educerẽ eos &c. Gal. 4. Vnum quidem in ſeruitutem generans &c. Item quia erat lex timoris, ſeruilis. Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore &c. Aug. Breuis differentia veteris & noui teſtamenti, timor, & amor. Item infirmis, quia per ſe non poterant ſe iuuare. Et q̃tum ad hoc dicit. APPREHENDI manũ eorum) quod eſt infirmorum. ꝑs. Tenuiſti manum dexteram meã. Ro. 8. Quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabat̃. Dicit autẽ PATRIBVS eoꝝ). ſ. Abrahã, Iſaac & Iacob. cũ q̃bus iniit fœdus ſpeciale. ꝑs. Memor fuit in ſęculũ teſtamẽti ſui verbi, qđ mandauit in mille generationes. quod diſpoſuit ad Abraham &c. Sed iſtis in exitu de Ægypto promiſit carnalia.

Deinde cum dicit. QVONIAM ipſi nõ &c.) Oñdit defectum veteris teſtamẽti, ex euentu. & prĩo q̃tum ad culpam. & ideo dicit. QVONIAM ipſi nõ permanſerunt in teſtamẽto meo.) quia. ſ. non erat ſcriptũ in cordibus ipſorum. Vnde ſtatim poſt legem datam fecerũt vitulum cõflatilem. Exo. 32. & ꝑs. Fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt ſculptile. Et q̃tum ad pœnam. Ideo dicit. ET EGO neglexi eos.) illud .n. aliquis dicitur negligere, quod pmittit perire. Et ſic neglexit eos quia permiſit eos perire ab exterminatore, vt dicitur. 1. Corin. 10. & ꝑs. Spreuiſti omnes diſcedentes a iuſtitiis tuis. Alia litera. ET EGO dominatus) ſum eorum. i. puniendo, oſtendi me eſſe dominum ipſorum.

Deinde cum dicit. QVIA hoc eſt teſtamentũ &c.) Deſcribit conditiones noui teſtamenti. Et circa hoc facit duo. Primo ponit modum æditionis eius. Secundo effectum ipſius, ibi ET ERO eis in deum &c.) Dicit ergo Quia hoc eſt. i. tale eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael &c. diſpoſitio importat congruitatem ordinis. Et ideo dicit POST dies illos) .i. poſt legem datam. Debuit enim poſt legem veterem dari noua lex. ſicut primo datur pædagogus: poſtea magiſter: vt prius homo recognoſcat infirmitatem ſuam. In hoc ergo patet congruitas temporis dandi nouum teſtamẽtum. Modus autem tradendi duplex eſt. Vnus per exteriora. ſicut ꝓponendo verba ad cognitionẽ alicuius. Et hoc poteſt homo facere. & ſic traditũ fuit vetus teſtamẽtum. Alio modo interius operãdo. Et hoc ꝓprium eſt dei. Iob. 32. Inſpiratio oĩpotentis dat intelligentiã. Et hoc modo datum eſt nouum teſtamentum. qa cõſiſtit in infuſione ſpiritus ſancti, qui interius inſtruit. Nõ autem ſufficit tantum cognoſcere: ſed requiritur operari. Et ideo primo illuminat intellectũ ad cognoſcendum. Et ideo dicit. DABO leges meas &c.) Et dicit in plurali propter diuerſa pręcepta & cõſilia. Et hoc facit ſpiritus ſanct⁹. 1. Io. 2. Vnctio eius docet vos. Io. 14. Ille vos docebit omnia &c. Item ad bene operandum inclinat affectũ, vnde imprimit cordi. Et q̃tum ad hoc dicit.

cit. IN CORDE eorũ ſupeſcribam eas).i.ſup cogni/
tionẽ ſcribã charitatẽ. Sup oĩa autẽ charitatem habẽtes
&c. Col.3. & Ro.5. Charitas dei diffuſa eſt cordibus no/
ſtris &c. Et hęc eſt epiſtola, de qua ſubdit.2. Corin.3. Nõ
attramento. ſed ſpiritu dei viui: nõ in tabulis lapideis:
ſed in tabulis cordis carnalibus.

Apoc.21. † Et ero illis deus: & ipſi erũt mihi populus. Et
nõ docebunt quiſq; ꝓximũ ſuum: & vnuſquiſq;
Hiere.31. fratrẽ ſuum: dicentes. † Cognoſce dñm: qd om
nes cognituri ſint me ab eo, qui puſillus fuerit in
ter eos: vſq; ad eũ, qui magnus eſt ĩter illos: quo
niam placatus ero ſuper iniuſtitiis illorũ: & pec/
catis eorum: & iniquitatũ illorũ non recordabor
amplius. Per hoc quod dicit nouum: antiquauit
prius. Porro quod antiquatur ac ſeneſcit: in pro/
pinquo eſt: vt euaneſcat.

Et ero illis in deũ: & ipſi erũt mihi in populũ.
Et nõ docebit vnuſquiſq; ꝓximũ ſuum: & vnuſ
quiſq; fratrẽ ſuum, dicẽs: cognoſce dñm: quoniã
oẽs ſcient me a minore vſq; ad maiorẽ: quia ꝓpi
tius ero iniquitatibus eorũ: & peccatorũ eorũ iã
non memorabor. Dicendo autẽ nouũ, veterauit
prius. Quod autẽ antiquatur, & ſeneſcit, ꝓpe in/
teritum eſt. Lec. III.

SVPRA poſuit Apoſtolus conditiones noui teſta/
menti ea editione ipſius, nũc ponit tres effectus ipſius.
Primus eſt, hoĩs ad deũ pfecta cõiunctio. Secundus eſt
Effect⁹ noui teſtamẽti. dei perfecta cognitio. ibi. ET NON docebit &c.) Ter/
tius eſt peccatorũ remiſſio, ibi. QVIA propitius ero
&c. Circa primũ ſciendum eſt, q ad hoc, q homo iun/
gatur deo, requirit auxilium diuinę gratię. quia ad hoc
nõ poteſt ꝓpria virtute. Hiere.31. In charitate perpetua
dilexi te, ideo attraxi te miſerans. Primo ergo tangitur
illa cõiunctio ex parte dei. Secundo ex parte hominis,
Liberũ arbitriũ & gratia ibi. ET IPSI erunt &c. Dicit ergo. Ero illis in deum
Nomẽ dei ſignificat vniuerſalẽ ꝓuidentiã. Tũc ergo eſt
nobis deus, quãdo habet curã de nobis, & corda noſtra
ad ſe trahit: & hoc eſt reſpectu iuſtorum ſpecialiter. Ex
hoc ergo q ero eis in deũ, ſequit ſecũdum. ſ. q ipſi erũt
mihi in populũ. i. exhibebunt ſe mihi in populũ. Sicut
enim dicit Aug.2. de ciuitate dei. ca.21. Populus eſt cœ
tus multitudinis iuris conſenſu, cõmunione vtilitatis
Populus. ſociatus. Quando ergo conſentiunt in ius diuinę legis
vt ſint adinuicem vtiles, vt tendant in deũ, tunc eſt po/
pulus dei. Apoc.21. Ipſi populus eius erunt, & ipſe deus
cum eis, erit eorum deus.

Deinde cũ dicit. ET NON docebit &c.) Ponit ſecũ
dum effectũ noui teſtamẽti. Et circa hoc facit duo. Pri/
mo. n. ponit ſignum effectus illius. Secundo effectum
ipſum, ibi. QVIA omnes &c.) Signũ perfecte cogni/
tionis eſt, quãdo quis nõ indiget doceri. quia doctrina
eſt via ad acquiſitionẽ ſciẽtię. & ideo ceſſat doctrina, ac/
quiſita perfecte ſciẽtia. Sed nunqd in nouo teſtamento
vnus non docet aliũ? Et videtur q nõ, per literã iſtam.
Sed cõtra. quia Apoſtolus vocat ſe doctorẽ gentium.2.
Tim.2. & Ephe.4. Alios paſtores: & doctores. Ro.12. Si/
ue qui docet in doctrina. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt, q
hoc qd dicitur hic, poteſt dupliciter intelligi. Vno mo/
do de pñti ſtatu: & ſic non verificatur vniuerſaliter de
omnibus: ſed tantũ de primis fundatoribus noui teſta
menti. ſ. Apoſtolis, qui imediate fuerũt inſtructi a deo,
quãdo aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas
Luc. vlti. Apoſtoli ergo facti ſunt perfecte cognoſcen/
tes, nõ ab aliis inſtructi: ſed ſimul a Chriſto acceperunt
ſapientiã infuſam. Alio modo q referatur ad ſtatum
patrię futurũ. ad quã per nouũ teſtamentum introdu/
cimur nõ per vetus. Et ſic vniuerſaliter verum eſt, quod
dicitur hic. Sed cõtra. Hoĩes beati ſunt æquales ange/
lis, nõ maiores. ſed ſecundũ Dioñ. vnus angelus docet
alium illuminãdo ipſum. Ergo & homo beatus alium
docebit. Rñdeo. Dicẽdũ eſt, q duplex eſt cognitio in
beatis angelis. Vna quę beatos facit. ſ. cognitio diuini/
tatis: quę ſola beatos facit. ſicut dicit Aug. 10 libro con/
feſſionũ. Beatus qui te nouit &c.) Alia eſt, quę eſt alium,
quę ſunt aliud a deo: cuiuſmodi ſunt effect⁹ dei: & iſta
nõ beatificant. Quantũ ergo ad primã, vnus nõ docet
aliũ: quia vnus nõ beatificat mediãte alio. ſed a deo im
mediate. ꝑs. In lumine tuo videbimus lumẽ. Sed q̃tum
ad aliã, quę eſt aliquorũ myſterioꝝ, vnus docet alium.
Et hoc forte vſq; ad finẽ mundi, q̃diu durat executio ef
fectuũ dei & ideo addit dicens. COGNOSCE domi/
num).q.d. Non accipit dei cognitionẽ. Et dicit. PRO
XIMVM & fratrẽ ſuum: quia & ſi ſecũdum Augu. oẽs
homines ſint ex charitate diligendi. ſi tamen non poſ/
ſis omnibus prodeſſe. tamen illis ſpecialiter debes pro/
deſſe, qui tibi cõiunguntur. Vel naturaliter, ſicut ſunt
conſanguinei: quos hic vocat fratres. Vel alia coniun/
ctione: & ſic ꝓximus eſt. Omnes enim ſcient me, a mi
nimo vſq; ad maiorem eorum. Hęc eſt cauſa, quare vn⁹
nõ docebit aliũ. quia oẽs noſcent dñm.1. Io.3. Videbi/
mus eum ſicuti eſt. In hac vero viſiõe cõſiſtit beatitudo.
Io.17. Hęc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolũ verum
&c. Hiere.9. In hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me
&c. Et hanc doctrinã habent beati, non ab aliquo alio:
ſed a ſolo deo tantũ Eſa.54. Ponã vniuerſos filios tuos
doctos a domino. Illud autem q dicit. A MINIMO.)
poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, q dicantur ma/
iores ſancti, antiquiores. Et ſic maior & minor dicuntur
ſecundum ordinem temporis. Oẽs ergo cognoſcẽt, qa
ſinguli accipient ſingulos denarios. Mat.20. Vel hoc di
cit ad oſtendendum differentiam pręmiorum: quia li/
cet omnes cognoſcant: tamen vnus magis alio cogno/
ſcet. Mat.5. Qui fecerit, & docuerit, hic magnus voca/
bitur in regno cœlorum. Pręmium enim correſpõdet
merito. & hoc contra illos qui dicunt pœnas & omnia
merita eſſe æqualia. & per conſequens pręmia æqua/
lia. Contra quos dicitur.1. Corin.15. Stella differt a ſtel/
la in claritate.

Deinde cũ dicit. QVIA ꝓpitius &c.) Ponit tertiũ
effectũ, qui eſt culpę remiſſio, qd nõ poterat vetus teſta
mentũ. infra.10. Impoſſibile eſt ſanguine taurorũ & hir
corũ auferri peccata. Dicit ergo. Propitius ero &c. Dif/
ferunt autem iniquitas & peccatum, quia iniquitas op
ponitur iuſtitię, quę quidem proprie ſemper eſt ad aliũ
Ideo iniquitas dicit, qua quis nocet alteri. Iob.35. Hoĩ
qui ſimilis tui eſt, nocebit iniquitas tua &c. Peccatũ au/
tem dicit oĩs defectus actionis, qa importat deordina
tionẽ. & ſic iniquitas ꝓprie eſt in ꝓximum, ſed peccatũ
eſt in ſeipſum: & hoc ꝓprie loquẽdo: large tamẽ idẽ eſt
iniquitas & peccatũ. Et q̃tum ad hoc dicit. QVIA ꝓ
pitius ero iniquitati eoꝝ). ſ. in pñti pœnã relaxãdo: nec
memorabor. ſ. in futuro, peccata puniendo. Ezech.18.
Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, nõ recor/
dabor. ꝑs. Propitius eſto peccatis noſtris &c. Itẽ ne me/
mineris iniquitatum noſtrarũ &c. Rom.11. Sine pœni/
tentia. n. ſunt dona, & vocatio dei &c. i. deus non pœni
tet, q hic peccata remiſerit, quaſi iterum puniendo.

Deinde cũ dicit. DICENDO autẽ nouũ &c.) Quaſi
poſita authoritate arguit ex ipſa, & facit talẽ cõnẽ. No
uum nõ dr niſi in cõparatiõe ad vetus. ſed oẽ qd dr ve
tus, ſignificat, quaſi ſit ꝓpe ceſſationẽ. Ergo dicẽdo NO
VVM veterauit).i. dedit intelligere, q prius SIT VE/
TVS.) Quod aũt ANTIQVATVR & ſeneſcit, ꝓpe
interitũ eſt.) Si ergo illud eſt vetus, abiiciendũ eſt. Leui.
26. Nouis ſuperuenientibus, vetera proiicietis. Dicẽdo er/
go nouũ, deſignat ceſſationẽ veteris. Propter autem ni/
hil antiquatur, niſi quod ſubiacet tempori. quę autem
ſubiacent tempori, ceſſant in tempore. Oportet ergo il Antiquari eſt inanimatarũ
lud vetus ceſſare. Dicit autem antiquatur propter res Seneſcere aũt animatarum
inanimatas. ſed ſeneſcit ꝓpter animatas. Sciendum ta
mẽ eſt, q vbi habemus pctõꝝ, alia lra hẽt peccati. & tũc
refert ad pctm originale, qd oĩbus eſt cõe. Cap. IX.

IGitur habebat quidem etiã prius illd
iuſtificatiões: cultus: ac ſanctũ mũda
nũ. † Siquidẽ tabernaculũ factũ fuit Exo.25.
primũ: ĩ quo erãt lucernæ: & mẽſa: &

propoſitio panum:quã vocãt:ſancta. Poſt ſecũ/
dum autẽ velum erat tabernaculũ: qđ vocatur
ſanctũ ſanctorũ:aureũ habens turibulũ:& arcã
teſtamẽti:vndiq; circũtectã auro. † in qua vrna
Exo.16. aurea habens manna: † & virga Aaron: quæ
Num.17. germinauerat:& tabule teſtamenti. Supra hanc
aũt Cherubin gloriæ:obũbrantia ꝓpitiatorium:
de quibus nõ eſt nunc dicendũ ſingulatim.

HAbuit quidẽ & prius iuſtificationes
culturæ,& ſanctũ ſæculare. Taberna
culũ.n.factũ eſt primũ, in quo erant
candelabra,& menſa, & ꝓpoſitio pa/
num quæ dicitur ſancta. Poſt velamentũ autẽ ſe
cundũ,tabernaculũ,qđ dicitur ſancta ſanctorũ:
aureũ habẽs turibulũ,&arcam teſtamenti circũ/
tectã ex omni parte auro: in qua vrna aurea ha/
bens mãna,& virga Aaron,quæ frõduerat: & ta
bulæ teſtamẽti:ſuper quæ erãt Cherubin gloriæ
obumbrantia propitiatorium:de quibus non eſt
modo dicendum per ſingula.

SVPRA oñdit Apoſtolus dignitatẽ noui
teſtamẽti,reſpectu veteris,in gñali:hic oñẽ
dit idẽ in ſpãli,deſcendẽdo ad ſingula,quę
erãt in vtroq; teſtamẽto. Et circa hoc facit
duo. Primo.n.cõparat ea,quę ſunt veteris
teſtamẽti,ad ea,quę ſunt noui, vt ſup hoc
oñdat dignitatẽ noui. Scđo manifeſtat quędã,quę ſup/
poſuerat.10.cap.ibi. VMBRAM .n.habẽs lex &c.)Cir
ca primũ tria facit.qa prio exponit illud, qđ fuit in ve/
teri teſtamẽto. Scđo oñdit ſignificatiuũ ſuũ ibi. HOC
ſignificãte ſpũ ſancto &c.)Tertio ex his arguit ad ꝓpo/
ſitum,ibi. ET IDEO noui teſtamẽti &c.)Iterũ prima
in duas. Prio.n.deſcribit cõditionẽ veteris teſtamẽti.Se
cũdo ꝓſequit̃,ibi. TABERNACVLVM .n.factũ eſt pri
Aĩa accedẽs ad deũ p receſſũ a pctõ, & vnione,cũ deo. mum &c. Circa primũ ſciẽdũ eſt,ꝙ tam vetus, q̃ nouũ
teſtamẽtũ ad hoc inſtituta ſunt, vt aĩa accedat ad deũ.
Ad hoc aũt duo ſunt neceſſaria.ſ.receſſus a peccato: &
vnio ad deũ. Primũ fit p iuſtificationẽ. Scđm p ſanctifi
cationẽ,& in vtroq; teſtamẽto fit iuſtificatio, & ſanctifi
catio. Vñ dicit ſic. Dictũ eſt,ꝙ prius veterauit. Sed qua/
le fuit illd vetus. Tale ꝙ habuit IVSTIFICATIONES
culturę).ſ.latrię ſcđm Gręcũ. In veteri.n.fuerũt quędã
ablutiones,p quas mũdabant̃:nõ quidẽ a macula pec/
cati:ſed a quibuſdã irregularitatibus, qbus impediebã
tur a cultu dei,ſicut ex tactu mortui, vel alicuius imũ/
di,nõ poterãt intrare tabernaculũ, niſi expiati per ali/
quas ablutiones. Et ideo dicebant̃ IVSTIFICATIO/
NES culturę:quia.ſ.p ea fiebat idoneus ad cultũ diui/
num. Et de hoc habet̃ Leui.22. Hiero. Iuſtificationes.i.
ablutiones,quibus purificatis licebat accedere. Sed ſan
Sęculũ p duratione & p mundo. ctificatio eoꝝ erat SANCTVM ſæculare.) Sæculũ qñq;
ſumit̃ p quacunq; duratione.ꝑs. In ſęculũ ſęculi. Quã
doq; ſignificat mũdũ iſtũ.1.Ti.4. Demas me dereliquit,
diligẽs hoc ſęculum. Illa ergo ſanctificatio põt dici ſæ/
cularis,quia temporalis erat: & nõ perpetua. Sed litera
Dñia iter vetus teſtamentum & nouũ. Græca nõ ſic accipit, quia dicit SANCTVM munda/
num.) Vnde eſt differẽtia inter nouũ teſtamentũ & ve/
tus:quia licet vtrunq; ſit corporale:tamen nouum con
tinet gratiã. & ſacrũ eſt. in quo ſub tegumento rerum
viſibilium,diuina virtus ſalutẽ ſecretius operatur,& nõ
erat in veteri teſtamento:quoniam in ſe nullam conti/
nebat gratiam. Gal.1. Quomodo iterum conuertimi/
ni ad infirma,& egena elementa.

Deinde cum dicit. TABERNACVLVM .n.&c.)Ex/
ponit illud quod dixit. Et primo q̃tum ad diſpoſitio/
nem tabernaculi. Secũdo q̃tum ad myſterium ſacerdo
tum,ibi. HIS itaq; diſpoſitis &c.) Circa primũ ꝓpter
intellectũ literę,ſciendũ eſt,ꝙ dñs in deſerto ꝓcepit fie/
ri tabernaculũ,quod haberet.30.cubitos, vel paſſus in
longitudine:& decẽ in latitudine: ita ꝙ hoſtiũ erat ad
orientẽ,ante quod depẽdebat velũ ſuper quatuor colũ
nas:& quoddã atriũ,in quo erat altare holocauſto/
rum:ſed de hoc nihil ad ꝓpoſitũ: qa Apoſtolus de hoc
nõ facit aliquã mentionẽ. Sed in tabernaculo verſus oc
cidentẽ ſpatio decem cubitoꝝ lõgitudinis:& decẽ lati/
tudinis appendebat̃ per velũ ſuper quatuor colũnas.&
iſtud diuidebat partẽ vnã decẽ cubitoꝝ ab alia.20.cubi
torum. Pars autẽ.20.cubitorũ dicit̃ ſancta. & taberna/
culũ primũ:ſed illa decem dicunt̃ ſancta ſanctoꝝ:& ta
bernaculũ ſcđm. Iſta diſtinctio dupliciter põt exponi.
Vno modo:qa ea,quę fuerũt in veteri teſtamento,fue/
runt figura noui teſtamẽti. Nouũ etiã eſt figura cœle
ſtis patrię. Sic ergo per primũ tabernaculũ vetus teſta
mentũ:& per ſcđm nouũ. Alio modo p primũ taberna
culũ ꝑſens eccleſia.per ſcđm cœleſtis gloria. Inq̃tum er
go ſignificat vetus teſtamentũ,eſt figura figurę. ſed in/
quantum ſignificat pñtem eccleſiam:quę adhuc ſignifi
cat futurã gloriã,eſt figura veritatis,q̃tum ad vtrunq;.
Circa hoc ergo duo facit.quia primo deſcribit illud,qđ
erat in primo. Scđo,illud qđ erat in ſecũdo,ibi. POST
velamentũ autẽ &c.)In primo autẽ tria erãt.ſ. cãdela/
brum aureũ ad meridiẽ,qđ ita erat factũ. Ex vno.ꝓ.lõ/
go haſtili ꝓcedebãt ſex calami, quaſi ſex brachia.ſ.tres
a dextris:& tres a ſiniſtris. Et ſic in ſummitate erant ſe/
ptem rami,& i quolibet erat vna lucerna,quę ardebat.
Item in quolibet calamo erãt quatuor.ſ.calamus, qui
erat ex tribus partibus,quaſi tribus petiis.ſ.cyphi ſphę
rulę,& lilia:quia ibi duę partes iungebantur. In fine cu
iuſlibet partis,erat quaſi quidam Scyphus, in quo duo
Scyphi iunguntur in nucis modum:& duę ſphęrulę vo
lubiles:& duo quaſi folia lilii hinc & inde. Item in parte
aquilonari erat menſa aurea in modum altaris: ſuper
quam ponebant̃ in ſabbato duodecim panes calidi: &
ſuper quemlibet thus lucidum in patena aurea. Et ſta/
bant illi panes,qui dicebantur ꝓpoſitionis vſq; ad diem
ſabbati, vbi oportebat illos amoueri, & reponebantur
alii loco illorum. Item in medio erat altare aureum,
ad adolendum thymiama boni odoris,& hoc ad literã
ne domus fœteret propter multitudinem immolaticii
ſanguinis. Per candelabrum autem quod illuminat,&
per menſam,deſignatur ad literam,ꝙ qui altari ſeruit
de altari viuat. Dicit ergo. TABERNACVLVM prima
.i.anterior pars tabernaculi facta eſt, in quo erat can
delabrum,quod vnum erat,q̃tum ad ſubſtantiam:ſed
plura,quantum ad ramos:& hoc ad meridiem.&men
ſa ad aquilonem. & propoſitio panum ideſt panes pro
poſitionis,per hypallagem:ſicut perflauit fiſtula buccas
& illa pars dicitur ſancta. De hoc dicitur diffuſe. Exod.
25.26.&.27.

Deinde cum dicit. POST velamentum &c.)Deſcri
bit ea,quę erant in ſecundo tabernaculo.ſ. arca teſta/
menti de lignis ſethim imputribilibus, circuntecta ex
omni parte:ideſt tam intus,q̃ extra auro. In arca autẽ
erant tria:ſcilicet vrna aurea habens manna. & hoc in
memoriam illius beneficii eis pręſtiti. Exo.16. Et virga
Aaron,quę floruit Numeri.17. In memoriam ſacerdo/
tii Aaron,ne alius extraneus pręſumeret accedere. Et
tabulę teſtamenti. Exo.25. In memoriam legis. Item ſu
per arcam erant duo Cherubin,qui tangebant ſe dua/
bus alis. & tangebant alis duabus latera tabernaculi.
Inter duas autẽ alas,quibus tangebant ſe, erat tabula
aurea eius lõgitudinis & latitudinis:cuius & arca.ſ.duo
rum cubitoꝝ in longitudine:cubiti,& vnius ſeminis in
latitudine,& erat ſupereminens,quę dicebatur ꝓpitiato
riũ. Vnde erat quaſi ſedes,de qua deus exaudiret ad re
propitiandum populo.ꝑs. Qui ſedes ſuper Cherubin
&c. Arca vero erat,quaſi ſcabellum pedũ. Illi duo Che/
rubin verſis vultibus ad ſeipſos reſpiciebant. Hic autẽ
addit Apoſtolus quartum.ſ. TVRIBVLVM aureum)
de quo dicũt aliqui,ꝙ erat altare inter ſancta, vt dictũ
eſt. In ſancta.qđ erat exterius introibãt ſacerdotes om
ni die ad expletionẽ myſteriorũ.ſed in ſancta ſctõꝝ ſa/
cerdos ſummus ſemel in anno cũ ſanguine. & tũc iple/
bat turibulũ illd thymiamate,ita ꝙ ex fumo aſcẽderet
nebula,q̃ operiret ſctã ſanctorum, ne poſſent videri ab
his,qui extra erant. Iſta ergo ſunt illa,q̃ erant poſt ve/
lamentum,

lamentum,quod erat ſecũdum,ꝙ dicit̃ ſancta ſanctorum ꝑ dignitate.ſicut dicit̃ virgo virginum anthonomaſice aureũ habens turribulũ.& arca, iu qua erat vrna &c.ſup quã.ſ.arcã non ꝙ haberet ſup eã pedes : ſed alas tantũ Cherubin glorię.i.glorioſe facta obumbrantia.ſ.ꝓpitiatoriũ alis ſuis. DE QVIBVS oĩbus nõ eſt modo dicendũ .i.ꝓſequendũ per ſingula. Sed contra: quia.3.Reg.8.dr̃.ꝙ in arca nõ eſt aliud niſi duę tabule, Rñdeo. Dicendũ eſt,ꝙ verũ eſt ex principali intẽtione: q̃a ad hoc fuit arca principaliter facta:ſicut patet Exo.25. Quid autẽ iſta ſignificẽt.Sciendũ eſt,ꝙ oẽs cęremonię legis ordinabant̃ ad vnũ,ſecundum ſtatũ illum. ad aliud vero ſcđm ꝙ erant figuratiua:put.ſ. repñtabant Chriſtũ. Quo ad primũ oĩa iuſtituta fuerũt ad repñtãdum magnificentiã dei. Illa autem nõ repñtabant̃,niſi iu effectibus. iſti autẽ effectus habẽt quaſi duplex ſęculum. Vnum ſupius.ſ.ſubſtãtiarũ incorporearũ. & iſtud repreſentat̃ per ſancta ſanctorũ. Aliud eſt iſtius mundi inferioris ſenſibilis.& iſtud repñtat̃ per ſancta. Iu mundo autẽ ſuperiori ſunt tria.ſ.deus,ratiões rerũ,& angeli. Deus autẽ oĩuo eſt incõprehẽſibilis.& ideo erat ſedes ſine ſedente.quia nõ poteſt cõphendi a creatura, niſi ex effectibus. illa autem ſedes erat ꝓpitiatoriũ, vt dictum eſt. Angeli autẽ ſignificant̃ p Cherubin ꝓpter ſapientiã. Vnde & Philoſophi angelos dicũt ſubſtãtias iutellectuales. Erãt autẽ duo ad deſignandũ ꝙ non erãt ibi poſiti ad colendũ.quia dictum erat eis.Deu.4. Audi Iſrael dñs deus tuus vuus eſt. Quod reſpiciuut iu propitiatoriũ,deſignat,ꝙ nõ recedũt a cõtemplatione dei. Mat.18. Angeli eorũ in cœlis ſemp vident faciem patris &c. Rationes rerũ ſignant̃ per arcã. illa vero quę ſuut in hoc mũdo,vel ptinẽt ad ſapiẽtiã,q̃ per tabulas ſignificatur. Vel ad potentiã,q̃ per virgã. Vel ad bonitatẽ,q̃ ꝑ mãna,qđ erat dulce.q̃a quicqđ eſt dulcedinis in creatura,totũ eſt ex bonitate dei. Quia vero ratiões rerum q̃ ſunt intelligibiliter in deo,ſunt ſenſibiliter in creaturis corporalibus:ideo ſicut iu tabulis erat lumẽ intellectuale:ita in ſanctis erat lumẽ corporale. Ibi mãna:hic panes. Ibi virgã:hic altare ptinet ad officiũ ſacerdotis. Sed inq̃tum p iſta figurabat̃ Chriſtus,oĩa iſta iuueniuntur in ipſo. Et primo q̃tum ad ſancta. ipſe.n.eſt cãdelabrum luminis. Io.8. Ego ſum lux mũdi. in iſto ſunt ſex ordines. tres a ſiniſtris.ſ.pfecti veteris teſtamenti. & tres a dextris.ſ.noui teſtamẽti. Iſti deſignant̃ Ezech.14. Per Noe plati.p Daniel contẽplatiui.p Iob actiui. Iſti calami lumẽ accipiũt,& infundũt:q̃a ſicut dr̃.1.Pet.4. Vnuſquiſq; ſicut accepit grãm,in alter utrũ illã adminiſtrãtes. Scyphi ſunt ꝓpinãtes potũ ſapiẽtię. Spherulę ꝓpter prõptitudinẽ obediẽtię. Lilia ꝓpter finẽ vitę ęternę. Septem lucernę ſunt ſeptẽ dona ſpũs ſancti. Itẽ Chriſtus eſt menſa refectionis. Duodecim panes ſunt doctrina duodecim Apoſtolorũ & ſucceſſorũ ſuorũ. Qui ponunt̃ in ſabbato ſpei vſq; ad ſabbatum ſpei. & ſi interim vnus remouet̃ per mortẽ:alter ſubſtituit̃. Sed iu magno ſabbato remouẽt̃ oẽs. In iuferiori erat ꝓpitiatoriũ: & Chriſtus eſt ꝓpitiatio ꝑ peccatis nr̃is.1.Io.2. Duo angeli ſũt duo teſtamẽta,cõcorditer Chriſtum reſpiciẽda. Vel oẽs angeli Chriſto ſeruiẽtes cõcorditer & vnanimiter. Mat.4. Acceſſerũt angeli.& miniſtrabãt ei. Dan.7. Milia millũ miniſtrabant ei. ſupra.1. Oẽs ſunt adminiſtratorii ſpiritus. ipſi deſiderãt in Chriſtũ ꝓſpicere.1.Pet.1. Item obumbrãt ꝓpitiatoriũ.i.Chriſti eccleſiã cuſtodiũt. Vel quia ipſorũ miniſterio fiebãt viſiones & apparitiones,in quibus obũbratorie figurabat̃ Chriſtus. arca aurata de lignis ſethin,eſt caro Chriſti pura & p̃cioſiſſima : quę & dicit̃ vrna aurea ꝓpter ſapientiã plena dulcedine diuinitatis. Tabulę ſunt eius ſapiẽtia. Virga eſt ſacerdotiũ eius æternũ. Vel virga eſt poteſtas Chriſti. Mãna dulcedo gratię,quę dat̃ per ſacerdotium Chriſti.vel per obedientiam mandatorum, ſicut homo obedit poteſtati. Sed quia uullus habet ſic gratiam,quin peccet,excepto Chriſto & matre eius .ideo neceſſe eſt habere propitiatorium. Sciendum eſt autem,ꝙ glo.ſuper locum iſtum multum diffuſe iſta exponit

His autem ad hunc ordinatis modũ: in prius quidem tabernaculũ ſemper ingrediuntur ſacerdotes;qui ſacrorũ ritus peragant:in ſecũdum autem ſemel quotãnis ſolus pontifex ; nõ ſine ſanguine:quẽ offert pro ſeipſo:& ꝓ populi ignorãtiis:illud ſignificante ſpiritu ſancto;nondum manifeſtatam eſſe ſanctorũ viam : adhuc priore tabernaculo cõſiſtente;quæ erat ſimilitudo pro tẽpore tum præſente;in quo dona;ſacrificiaq; offeruntur;quæ non poſſunt iuxta conſcientiã perfectam reddere cultorẽ;in cibis dũtaxat & potionibus;& diuerſis ablutionibus ac iuſtificationibus carnis;vſq; ad tẽpus correctionis impoſita.

His vero ita compoſitis in priori quidẽ tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorũ officia cõſummantes,in ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex,nõ ſine ſanguine, quem offerret pro ſua,& populi ignorãtia; hoc ſignificante ſpiritu ſancto;nondum ꝓpalatam eſſe ſanctorum viam adhuc priore tabernaculo habẽte ſtatum. Quæ parabola eſt temporis inſtantis,iuxta quam munera & hoſtiæ offeruntur ; quæ non poſſunt iuxta cõſcientiam perfectum facere ſeruientem; ſolũmodo in cibis & potibus ; & in variis baptiſmatibus,& iuſtitiis carnis, vſq; ad tempus correctionis impoſitis. Lec. II.

SVPRA deſcripſit Apoſtolus ea,quę pertinent ad vetus teſtamentum, q̃tum ad diſpoſitionem tabernaculi:hic proſequitur de officio miniſtrorum. Et primo de his,quę ſpectant ad ſancta. Secundo autẽ de his,quę ſpectant ad ſancta ſanctorum &c. ibi. IN SECVNDO autem &c.) Ad intellectum autem litterę huius,ſciẽdũ eſt,ꝙ (ſicut ſupra dictum eſt) in parte anteriori ipſius tabernaculi circa medium, erat altare thymiamatis vel iucenſi:quod idem eſt:& candelabrum. Ex parte vero meridionali & ex oppoſito menſa ꝓpoſitionis. Sacerdos ergo quolibet die mane & veſpere itrabat in ſancta ꝓp duo.ſ.ad parandũ lucernas:& ad adolendum thymiama:vt lumẽ & bonus odor iugiter eſſet in ſanctis. Dicit ergo. HIS) .ſ.quę pertinẽt ad ſpeciẽ tabernaculi : ita diſpoſitis.i.ordinatis quottidie:mane.ſ. ET SERO intrabãt ſacerdotes cõſummantes officia ſacrificiorũ) non tamen ꝙ in ſancta ſacrificarent : quia ſacrificabãt ſuper altare holocauſtorum : quod erat ante fores tabernaculi ſub diuo : ſed adoletionem thymiamatis,& deuotionem offerentium,vocat ſacrificium.

Deinde cum dicit. IN SECVNDO autem &c.) Pouit officium miniſtrorum, q̃tum ad ſancta ſanctorũ. Circa qđ ſciẽdũ eſt,ꝙ ſicut dr̃ Leui.16. Sũmus ſacerdos iu die expiationis,q̃ fiebat decima die ſeptimi menſis.ſ. ſeptembris,qui ſeptimus eſt a Martio noſtro:qui apud Hebręos concurrit ꝓ parte cũ aprili, in quo incipiuut anni. Exo.12. Menſis principiũ vobis menſium primus erit in menſibus anni. ipſi enim incipiunt menſem in lunatione,quę ſemper iucipit in Martio, uiſi impediat emboliſmus:offerebat pro ſe, & tota domo ſua vitulũ & hircum pro peccato populi : & iſtis immolatis, accipiebat de ſanguine ipſorum,& implebat thuribulum pruuis altaris holocauſtorũ,qđ erat in atrio ante fores tabernaculi,& cũ oĩbus his intrabat in ſancta ſanctorũ: & cum ſanguine expiabat tabernaculum, aſpergendo ſanguinẽ contra velum, & poſt egrediebat̃. Et cũ eodẽ ſanguine:liniebat cornua altaris thymiamatis. Hoc autem ſemel in anno faciebat. Vnde dicit. IN SECVNDO autem) .ſ.tabernaculo:quod dicit̃ ſancta ſanctorũ SEMEL in anno intrabat ſolus pontifex. Glo.dicit,ꝙ pluries poterat ſine ſanguine : ſed non cum ſanguine, niſi ſemel. De hoc tamen nõ habetur,niſi tantũ,quãdo mouẽda ſunt caſtra:q̃a tunc intrabãt Aaron, & filii eius.

& inuoluebāt,& diſpenſabāt onera Leuitarū: ſicut patet
Num.4. Semel tñ in anno itrabat ſummus ſacerdos ſo/
lus cū ſanguine, qñ offerebat ꝑ ſua, & populi ignorātia
.i. ꝑ peccatis nſis. Prouer.14. Errāt, qui operant malū.
Oīs.n. malus ignorat, vt habet .1. Ethicoꝝ. De hoc habe
tur Leui.16. Vbi tradit ritus iſte. Myſtice vero per pri
mum tabernaculū deſignat pſens eccleſia, in qua fide-
les debēt ſeipſos ſacrificare. Ro.12. Exhibeatis corpora
vr̃a hoſtiā viuentē, ſanctā, deo placentē. ps. Sacrificium
deo, ſpūs cōtribulatus. Itē debēt ſacrificare ſua in ele[e]/
moſinis. infra.13. Talib'.n. hoſtiis pmeret deus. Sed in
ſancta ſanctoꝝ.i. in patriā cœleſtē intrat ſolus pōtifex.
ſ. Chrs in aīa & corpe. Tamē ſcdm literā intētio Apo/
ſtoli eſt, ꝙ p ſancta itelligat vetus lex: p ſancta ſanctoꝝ
ſtatus noui teſtamēti, & cœlū: qa p nouā legē intrat in
cœlū. Et ideo ſubdit. HOC ſignificāte ſpū &c.) Vbi ea
ponit, qd ſignificat p hoc. Et prio q̃tum ad vetus teſtm̃.
Scdo q̃tum ad nouū, ibi. CHRISTVS aūt aſſiſtēs &c.)
Itē in pria pte prio ponit officium miniſtroꝝ, q̃tum ad
primū. Scdo ſubdit poſitionis rōnem, ibi. IVXTA quā
munera &c.) Sciendū autē, ꝙ in prio intrabāt ſacerdo
tes quotidie: ſed in.2. qd erat vltra velum, non niſi pon/
tifex ſolus, ſemel in anno. Vñ q̃tum ad miniſtros illos,
erāt ibi duo. Vnū ꝙ in primo quotidie intrabāt. Aliud
ꝙ ſcdm erat eis velum. Vñ interpoſitio veli ſignificat, ꝙ
cœleſtia erāt eis velata. Item ꝙ nō intrabāt, ſignificat,
ꝙ vetus teſtm̃ nō eſt via intrādi cœlum, ante aduētum
Chriſti. Dicit ergo. Dico, ꝙ hoc ſic pfectum eſt, hoc ſigni
ficante ſpū ſancto. 1. Pet.1. Nō humana volūtate allata
eſt aliqñ ꝓphetia: ſed ſpū ſctō inſpirati locuti ſunt ſan/
cti dei hoīes. Et hoc eſt cōtra hereticos, q dicūt vetus te/
ſtamentū nō eſſe a ſpū ſancto: ſed a deo malo. Quid ſi/
gnificante? Nōdum ꝓpalatam eſſe ſanctoꝝ viā, adhuc
priore tabernaculo.i. veteri teſtō ſignificato p primū ta
bernaculū, habēte ſtatum. Durāte.n. veteri teſtamento
via ſanctorū.ſ. Chriſtus, q dicit. Io.14. Ego ſum via. Nō/
dum venerat. ipſe.n. eſt hoſtiū, per quod patet introit'
in ſancta ſanctorū. Io.10. Ego ſum hoſtiū. Sed non erat
ꝓpalatus: quia adhuc latebat ſub figuris literę obūbra
tus. infra.10. Vmbrā hñs lex futurorum &c. Quę pa/
rabola.i. ſimilitudo eſt inſtātis.i. pñtis tpis. Vel inſtātis
.i. ducens nos ad ea quę cōtingunt in pſenti tempore.

Deinde cū dicit. IVXTA quā &c.) Ponit rationem,
quare durante ſtatu veteris legis, nō patebat introitus
in ſancta ſanctoꝝ. In illa.n. ſancta nullus intrat, niſi p/
fectus. Eſa.35. Via ſancta vocabit, nō tranſibit p eā pol/
lutus. Et ideo vbi nō erat mundatio & pfectio: nec erat
introitus in illa. Sed vetus teſtm̃ nō poterat pfectum fa
cere ſeruientē: qa nōdum erat oblatū ſacrificiū ſatiſfa/
ciens ꝑ pctō totius humani gñis. Et ideo dicit. IVXTA
quā.ſ. vel parabolā, vel figurā. offerunt munera & ho/
ſtię. Quod refert ad illud, qd dicit ſacrificioꝝ officia cō
ſummātes: qa oblationes & munera, quę ſunt de homi
nibus. hoſtię autē, quę tantū ſunt de aīalibus, nō offere
bantur in ſancta ſanctorū: ſed in ſanctis, vel ad fores ta
bernaculi. Iſta aūt nō poterāt mūdare: quia nō poſſunt
facere perfectū ſeruientē, ſeruitute latrię, quę ptinet ad
cultum diuinū. Perfectū dico, iuxta cōſcientiam. Eſt.n.
duplex mūdatio. Vna a macula: & reatu peccati. Et eſt
q̃tum ad cōſcientiā. Hoc nō pōt lex. infra.10. Impoſſi/
bile eſt ſanguine taurorū & hircorum auferri peccata.
Eſa.1. Ne offeratis vltra ſacrificiū fruſtra. Mich.6. Nun/
quid placari pōt deus in millibus arietū, aut in millibus
hircorū pinguiū. Alia mundatio erat, q̃tum ad culturā
vt.ſ. liceret eis miniſtrare in illis ſacrificiis. Et ſic mūda
bat. Sed nunquid in veteri lege nō fuerūt multi pfecti?
Et videt ꝙ ſic. Dictū eſt.n. Abrahę Geñ.17. Ambula corā
me, & eſto pfectus. Moyſes etiā, & multi alii valde ſancti
& perfecti fuerunt. Reſpondeo. Dicēdum eſt, ꝙ licet
tunc multi perfecti, & ſancti fuerint: hoc tamē nō fuit
ex operibus legis. ſupra.7. Nihil ad pfectum adduxit
lex. Sed hoc fuit per fidē Chriſti. Geñ.15. Credidit Abra/
ham deo, & reputatū eſt illi ad iuſticiam. Hoc ergo non
erat virtute cęremoniarū legalium. Vnde frequēter ibi
dicit. Orabit ꝓ eo ſacerdos, & dimittet illi. Leui.5. Et in
multis aliis locis. Quod ergo mundaret, hoc erat ex fi/
de. Sed in nouo teſtamēto dicit Mat. vlti. Qui credide/
rit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Sine ſacramentis.n.
nouę legis, nō eſt ſalus. Io.3. Niſi quis renatus fuerit ex
aqua & ſpiritu ſancto. &c. Sed quare nō mundabāt con
ſcientiam? quia cōſiſtebāt in cibis & potibus. peccatum
vero eſt in cōſcientia. Illud autē, qd eſt pure corporale,
nō mūdat aīam: quia nō agit in aīam. In ſacrificiis au/
tem illis erāt cibi & potus &c. quę ptinent ad corpus. &
ideo nō poterant mundare cōſcientiā. Dicit ergo in ci/
bis & potibus.i. in diſcretione ciborū & potuū interdi/
ctorum in veteri lege: quia abſtinere ab his, nō mūdat
cōſcientiam: vel vt hoc referat ad vſum ſacrificiorū: qa
comedebant a ſacerdotibus illa, quę offerebantur pro
peccatis: & ab aliis quę p aliis. Iſta.n. non mūdabāt con
ſcientiā. Hiere.11. Nunquid carnes ſanctę auferent a te
malitias tuas? ET VARIIS baptiſmatibus).i. lotio/
nibus: quia ſicut dr̃ Mat.7. Iudęi ſeruabāt babtiſmata
calicū & vrceorum, & a foro redeuntes, nō comedūt, ni
ſi baptizentur. Contra quos dicit dñs Mat.23. Vę vobis
ſcribę & Phariſęi hypocritę: qui mūdatis qd deforis eſt
calicis & paropſidis. intus autē eſtis pleni rapina & im/
mundicia. Verūtamen Apoſtolus nō loquit hic de ſu/
perſtitionibus Phariſęorum. & ideo oportet currere ad
alias lotiones pręceptas in lege: ſicut eſt: de aqua in qua
lauabant ſacerdotes: & de aqua purificationis, in mun
datione leproſi vel polluti. Vñ frequēter dicitur. Laua/
bant veſtimenta ſua &c. Et hęc dicunt hic baptiſmata.
ET IVSTITIIS carnis.) hoc addit vniuerſaliter de om
nibus. Vocat iſta cęremonialia iuſtitias carnis.i. carna-
les: quia pertinebāt tantū ad corporalem mūditiā: nec
erat in eis aliqua virtus ſpiritualis. Et ne aliquis dicat,
quare ergo inſtituta ſunt ſi nō poterant pficere: qa iam
videretur, ꝙ deus ea inutiliter inſtituerit. Hoc remouet
cum dicit. VSQVE ad tēpus correctionis impoſitis)
q.d. Hoc verū eſt, ꝙ fuiſſent inutiliter inſtituta, ſi ſem/
per deberēt durare. Sed ſicut puero primo oportet da/
re pędagogū. quādo aūt iam puenit ad ætatem pfectā,
tunc datur ei modus ſe habendi ſecundū iudiciū recto/
ris reipublicę. Ita in veteri lege ea, quę ſpectāt ad imper
fectionem, inſtituta fuerūt, ſed quādo venit tēpus per-
fectum: tunc debuerūt inſtitui illa, quę ducunt ad per/
fectionē. Et ideo dicit. VSQVE ad tēpus correctiōis)
.i. in quo corrigerentur: non quidem ſicut mala: ſed ſi/
cut imperfecta. Lex.n. bona eſt. Roñ.7. ps. Superuenit
manſuetudo, & corripiemur.

At Chriſtus accedens pontifex futurorum bo
norum: per maius & perfectius tabernaculum:
non manufactum: hoc eſt: non huius ſtructu/
ræ: † neq; per ſanguinem hircorum ac vitulo Ro.5.
rum: ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt 1.Pet.1.
ſemel in ſancta, æterna redemptione reperta. Nā 1.Ioan.1.
ſi ſanguis taurorum & hircorū, & cinis iuuencæ Apoc.1.
aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis puri/
ficationem: q̃to magis ſanguis Chriſti: qui p ſpi/
ritum æternum ſeipſum obtulit immaculatum
deo: purgabit conſcientiā veſtram a mortuariis
operibus: ad ſeruiendum deo viuenti.

Chriſtus autem aſſiſtens pōtifex futurorum
bonorum, peramplius & perfectius tabernacu/
lum non manufactum, ideſt non huius creatio/
nis: neq; per ſanguinem hircorum aut vitulorū,
ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in
ſancta, æterna redēptione inuēta. Si.n. ſanguis hir
corū, aut taurorū, & cinis vitulæ aſperſus: inqui/
natos ſctificat ad emūdationē carnis; q̃to magis
ſanguis xpi, q p ſpm̃ ſctm̃, ſemetipm obtulit ima
culatū deo: emūdabit cōſcientiā noſtrā ab operi/
bus mortuis ad ſeruiēdū deo viuēti. Lec. III.

SVPRA poſuit Apoſtolus ſignificationē eoꝝ, quæ
pertinent

ptinẽt ad vet' teſtũ: & primũ tabernaculũ: hic ponit cõ ditiões eo᷑, q̃ ptinẽt ad ſcdm tabernaculũ: qđ repñta bat nouum teſtũ. Et circa hoc facit duo. Primo. n. po nit illã ſignificationẽ. Secũdo pbat quoddã, qđ ſup. po fuerat, ibi. SI enim ſanguis hircorum &c.) Sciendũ eſt aũt, q ſi cõſiderent̃ ſupradicta quinq;: q̃ dicta ſunt da ſcđ o tabernaculo. ſ. quis intrabat: quia ſolus ponti fex. ſcđ o dignitas, & cõditio loci, quo intrabat: qa dice batur ſancta ſanctorũ. tertio quõ intrabat: quia cum ſanguine. quarto qñ intrabat: quia ſemel in anno. qn to quare intrabat; quia pro expiationa peccatorum. Hic aũt Apoſtolus illa quinq; explicat. Et primo quis ſit ille, qui intrat: quia CHRISTVS.) Põtifex enim eſt princeps ſacerdotũ. Talis aũt eſt Chriſtus. 1. Pet. 5. Cũ ap paruerit princeps paſtorũ &c. ſupra. 4. Habentes ergo pontificẽ magnũ, qui penetrauit cœlos Ieſum &c. Sed quilibet pontifex diſpẽſator eſt alicuius teſtamẽti. In quolibet aũt teſtamento duo conſiderãda ſunt. ſ. finis et promiſſus in illo teſtõ. Bona aũt repromiſſa in vete ri teſtamẽto erãt bona tẽporalia. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis. Ille ergo pontifex erat bonorũ tẽporaliũ. Sed Chriſtus eſt pontifex bono rum cœleſtiũ. Mat. 5. Gaudete & exultate; qm̃ merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Eſt ergo PONTIFEX futu rorũ bonorum:) qa per põtificatũ eius introducimur in bona futura. ps. Replebimur in bonis dom' tuę. Itẽ in veteri diſpenſabant̃ figuralia: ſed Chriſtus diſpẽſat ſpiritualia, q̃ per illa figurabant̃. Lu. 11. Pater veſter de cœlis dabit ſpm̃ bonũ petẽtibus ſe. Sic ergo p bona fu tura poſſunt itelligi, vel bona cœleſtia: & hoc reſpectu noui teſtamenti. Vel bona ſpũalia, reſpectu veteris. re ſpectu cuius figura erãt. Iſte põtifex nõ ẽ negligẽs. ſed ASSISTENS.) Põtifex. n. mediator eſt inter deũ & po pulũ. Chřs vero mediator eſt. 1. Ti. 2. Mediator dei & hõium, hõ Chriſtus Ieſus. Deu. 5. Ego medius, & ſeque ſter fui iter dñm & vos. Et ideo ipſe aſſiſtit patri ad in terpellãdũ p nobis. Supra. 7. Ro. 8. Chriſtus Ieſus, qui eſt ad dexterã patris, q etiã interpellat p nobis. Itẽ aſſi ſtens nobis ad auxiliandũ. ps. A dextris eſt mihi, ne cõ mouear. Act. 7. Ecce video cœlos apertos, & Ieſum ſtã tem a dextris dei. Sic ergo patet, qs intrabat. Secũdo oñdit dignitatẽ interioris tabernaculi; qa dicit. PER AMPLIVS &c.) quia iſtud eſt PERFECTIVS:) tpo/ re qa ẽ imobile. Eſa. 33. Oculi tui videbũt Hieruſalẽ ci/ uitatẽ opulẽtã, tabernaculũ, q nequaq̃ vltra trãsferri poterit. Hoc aũt eſt tabernaculũ cœleſtis glorię. ps. Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo. Dicit̃ aũt taberna/ culũ; quia eſt locus peregrinorũ. Nõ. n. debet̃ nobis ex cõditione naturę: ſed tãtũ p gratiã. Eſa. 32. Sedebit po pulus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fi/ ducię: in requie opulẽta. Eſt ergo AMPLIVS) ppter multitudinẽ bonorũ imẽſam: qđ deſignat̃ in auctori tate pdicta. Sedebit &c. Baruch. 3. O Iſrael q̃ magna ẽ domus dei. Illud aũt, qđ dicit̃ PER AMPLIVS) dupli citer legit̃. Vno modo, q ſit vna dictio, quaſi valde am plius. & ſic cõſtruit̃ litera. CHRISTVS aſſiſtens pon tifex futuro᷑ bono᷑, introiuit in ſancta ſancto᷑:) di co quę ſunt tabernaculũ PER AMPLIVS.) Alio modo q ly per, ſit ppoſitio, qđ magis exprimitur in Gręco: & tũc cõſtruit̃ ſic. CHRISTVS introiuit in ſancta per tabernaculũ amplius). i. magis amplũ, & pfectũ. Item PERFECTIVS.) qa ibi ceſſabit ois imperfectio. 1. Co. 13. Cũ venerit, qđ pfectũ eſt, euacuabit̃, qđ ex parte eſt. Itẽ eſt alterius cõditionis: quia vetus factũ fuit manu hoĩs. hoc aũt non: ſed manu dei. Exo. 15. Sanctuarium tuũ dñe qđ firmauerunt manus tuę: dñs &c. 2. Cor. 5. Scimus. n. qa ſi terreſtris domus noſtra huius habitatio nis diſſoluat̃, q ędificationẽ habemus ex deo domũ nõ manufactã, ſed ęternã i cœlis. Infra. 11. Expectabat. n. fundamẽta habẽtẽ ciuitatẽ: cuius artifex eſt & condi/ tor deus. Et ideo dicit. NON manufactũ.) id eſt NON huius creationis:) quia nõ eſt manufactũ: ſicut vetus. nec eſt huius creationis. i. in bonis ſenſibilibus creatis: ſed eſt in bonis ſpũalibus. Vel p tabernaculũ põt Chri ſti corpus itelligi. i quo cõtra diabolũ pugnauit. ps. In ſole poſuit tabernaculũ ſuũ. QVOD eſt amplius) quia in ipſo habitat ois plenitudo diuinitatis corpora liter. Col. 2. Itẽ pfectius eſt: qa vidimus gloriã eius glo/ riã, quaſi vnigeniti a patre plenũ gratię & veritatis. Io. 1. Itẽ NON manufactum) qa non ex virili ſemine. Dan. 2. Abſciſus eſt lapis de mõte ſine manibus. Tertio oñ dit, quõ intrabat: qa NON) ſine ſanguine: ſed ille CVM ſanguine vitulo᷑ & hirco᷑:) ſicut dicitur Leu. 16. Sed Chriſtus nõ ſic. ſ. ſanguine alieno. SED p ppriũ ſan guinẽ quẽ p ſalute noſtra immolauit in cruce. Matt. 26. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamẽti, q pro vobis, & pro multis effundetur in remiſſionẽ peccato᷑. Dicit autẽ pluraliter VITVLORVM & hirco᷑:) nõ q ſimul eſſet plures: ſed qa p diuerſos annos plories intrabat. Chri/ ſtus aũt ſignificatur p hircũ, ppter ſimilitudinẽ carnis peccati. Ro. 8. Itẽ p vitulũ ppter fortitudinẽ. Et qa vti/ tur duobus teſtamẽtis, tãq̃ duobus cornibus. Abac. 3. Cornua in manib' eius. Quarto qñ intrabat QVIA ſemel) in anno. Chriſtus autẽ p totũ tẽpus, qđ eſt quaſi vnus annus, intrauit ſemel in ſctã: & ſemel effudit ſan guinẽ ſuũ. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Ro. 6. Quod. n. mortuus eſt pcõ, mortu' eſt ſemel. Itẽ ſemel itrauit, ex quo itrauit cœleſtia, ſem per eſt ibi. Et ideo dicit. QVOT itrauit ſemel in ſan/ cta.) Quinto oñdit quare intrauit: quia ad offerendũ p populi ignorãtia, nõ p ſua, quia nõ habebat. Sãguis .n. Chriſti magis q̃ ille valet ad hoc: quia p ipſm inuẽta eſt ęterna redẽptio. q. d. Per iſtũ ſanguinem redẽpti ſu mus; & hoc in perpetuũ: quia virtus eius eſt infinita. in fra. 10. Vna oblatione conſummauit in ſempiternũ ſan/ ctificatos. ps. Redẽptionem miſit dñs populo ſuo. Hoc aũt quod dicit; inuenta, ad duo põt referri. ſ. & ad deſi derium dei qđ habebat de ſalute noſtra. Iob. 33. inue ni, in quo ei propitier. Ezec. 18. Nolo mortem peccato ris. Item ad deſiderium patrum, quo deſiderabant re/ dimi. Nullus autem inuenit modum ita congruum, ſi cut Chriſtus. Et ideo ſignanter dicit inuenta.

Deinde cum dicit. SI ENIM ſanguis &c.) Probat vnũ qđ ſuppoſuit. ſ. iſtud vltimũ. ÆTERNA redem/ ptione inuẽta.) q. d. ita dixi, q p ppriũ ſanguinẽ fecit ęternã redẽptionẽ: in quo apparet eius maxima effica cia. Quod aũt ita ſit, pbo p locũ a minori: quia ſi ſan guis brutorũ aialium faciebat, quod minus eſt: ſanguis Chriſti poterit facere, qđ maius eſt. Vñ circa hoc facit duo. Primo. n. ponit antecedẽs. Secũdo cõſequens, ibi. QVANTO magis ſanguis Chriſti &c. Circa primũ ſciẽ du eſt, q in veteri lege erat duplex mũdatio. Vna quæ fiebat in die expiatiõis, de qua habet̃ Leu. 16. Et de iſta iã dictũ eſt. Et iſta videbatur directe ordinari ad emun dationẽ a peccato. Alia erat cõtra irregularitatẽ legis de qua dicit̃ Num. 19. Quod pcepit dñs; q Eleazar ac ciperet vaccã rufam, a Moyſe ſine macula, ętatis integrę quę nõ traxiſſet iugũ, & eductã extra caſtra immolaret i cõſpectu populi, & tingeret digitum in ſanguine eius & aſpergeret ſepties cõtra tabernaculum: & q combu reret totam. ſ. carnẽ; pellem, & etiam fimum eius cum hyſſopo, ligno cedrino, & cocco bis tincto. quo factõ vir mundus colligebat cineres: & in loco mundo effunde bat extra caſtra. Et de ipſis ponebãtur in aqua, qua im mũdus qui. ſ. tetigiſſet cadauer mortui; aſpergebatur die. 3. & ſeptimo cum hyſſopo, & ita mundabatur. nec aliter poterat mundari. Iſta eſt ſentẽtia Apoſtoli. Itaq; q̃tum ad primum dicit. QVOD ſi ſanguis hirco᷑ & taurorum.) Quantum vero ad ſecundum dicit. ET CINIS vitulę aſperſus; ſanctificat inquinatos.) nõ gra tiam cõferendo: ſed AD EMVNDATIONEM carnis) . i. ab irregularitate, qua carnaliter impediebãtur, qua ſi mundi a cultu diuino: non tamen, auferebant pecca ta. Sed tantum vt dicit Auguſtinus, aliquando virtute illius aſperſionis, mundabantur a lepra corporali. Et ideo dicit. Ad emundationem carnis.

Deinde cum dicit. QVANTO magis &c.) ponit cõ ſequens. q. d. Si ſanguis & cinis hoc põt: qd poterit ſan guis Chriſti. Certo multo plus. Et ponit apoſtolus tria quę oſtendũt efficaciam ſanguinis Chriſti. Primo quis eſt ille, cuius eſt ſanguis iſte: quia. ſ. eſt Chriſtus. Ex quo patet, q eius ſanguis mũdat. Mat. 1. Ipſe. n. ſaluum fa ciet populũ ſuũ a peccatis eo᷑. Scđo cãm, quare Chřs ſanguinẽ ſuũ fudit, qa hoc fuit ſpũs ſcũs, cuius & inſtin ctu. ſ. charitate dei, & proximi hoc fecit. Eſa. 59. Cum ve nerit, quaſi fluuius violẽtus quẽ ſpũs dñi cogit. Spiritu

Q uis intrat i primũ ta bernaculũ quo Chřs figuratur.

Dignitas lo ci.

Q uo.

Quando

Q uare.

aſt mundat. Eſa. 4. Si abluerit dominus ſordes filiarũ Siõ: & ſanguinẽ Hieruſalẽ lauerit de medio eius in ſpiritu iudicii, & ſpiritu ardoris. Et ideo dicit. PER SPIRITVM ſanctum obtulit ſemetipſum.) Ephe. 5. Chriſtus dilexit nos: & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiã deo, i. odorem ſuauitatis. Tertio cõditionẽ eius: quia eſt IMMACVLATVS.) Exo. 12. Erit agnus abſq; macula maſculus anniculus. Eccli. 34. Ab immũdo, quis mũdabit? ſed nunquid ſacerdos immundus poteſt mundare? Reſpõdeo. Dicendũ eſt, q non, ſi ageret in ꝓpria virtute: ſed agit virtute ſanguinis Chriſti, qui eſt ſicut cauſa prima. Et ſic nõ egiſſet, niſi fuiſſet immaculatus. Sciendum tñ, q ſanguis illorũ aĩaliũ mũdabat tantum ab exteriori macula. ſ. a cõtactu mortui: ſed ſanguis Chriſti mũdat interius conſciẽtiã: quod fit per fidẽ. Act. 15. Fide purificans corda eorum. In quantum. ſ. facit credere, q oẽs q Chriſto adhærent, per ſanguinẽ eius mundantur. Ergo iſte emũdat CONSCIENTIAM.) Item ille mundabat a tactu mortui: ſed iſte ab operibus mortuis. ſ. peccatis, quę tollũt deum ab anima: cuius vita eſt per vniõnẽ charitatis. Item ille mũdabat, vt poſſent accedere ad figurale miniſterium: ſed ſanguis Chriſti ad ſpũale obſequiũ dei. ꝑs. Ambulãs in via immaculata, hic mihi miniſtrabat. Et ideo dicit. AD SERVIENDVM deo.) Itẽ deus eſt vita. Io. 14. Ego ſum vita. Et Deut. 32. Viuo ego in ęternũ. Conueniens ergo eſt, vt ſeruiens ei, ſit viuẽs. Ideo dicit. VIVENTI.) Et ſecundum rectorem vel iudicem populi, ſic & miniſtri eius, vt dicitur Eccle. 10. Qui ergo vult deo digne ſeruire, debet eſſe viuens, ſicut & ipſe. Totã iſtam figuram diligenter exponit gloſſa, quę eſt Auguſti de queſtionibus numerorum.

Sacerdos immũd⁹, mũdat in virtute ſanguinis Chriſti

Et ob id noui teſtamẽti cõciliator eſt: vt morte intercedente: ad redẽptionem earum ꝑuaricationũ: quæ fuerant ſub priori teſtamento: ii qui vocati ſunt: promiſſionẽ accipiant æternæ hæreditatis. Si quidem vbi teſtamẽtũ eſt: mors intercedat neceſſe eſt, teſtatoris. † Nam teſtamentũ in mortuis ratũ eſt; quandoquidem nõdum valet; cum viuit teſtator. Vnde ne prius quidem illud abſq; ſanguine dedicatum fuit. Cum. n. Moſes oẽ præceptum iuxta legem expoſuiſſet omni populo: ſumpto ſanguine vitulorum & hircorum; cum aqua & lana coccina & hyſſopo; ſimul & ipſum librum; & totum populum aſperſit; dicens, † Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit vobis deus. Inſuper autem & tabernaculum & omnia vaſa miniſterii; ſanguine conſimiliter aſpergebat. Et omnia fere ſecundum legem ſanguine purificantur; & abſq; ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

Gal. 3.

Exod. 24.

Et ideo noui teſtamenti mediator eſt; vt morte intercedente, in redemptionẽ earum ꝑuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt æternæ hæreditatis. Vbi. n. teſtamentum eſt; mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamẽtum. n. in mortuis cõfirmatũ eſt; alioqui nondum valet, dum viuit, qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidẽ ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto. n. omni mãdato legis a Moyſe, vniuerſo populo: accipiens ſanguinẽ vitulorũ & hircorum, cum aqua & lana coccinea & hyſſopo; ipſum quoq; librum; & omnem populum aſperſit dicẽs, Hic ſanguis teſtamenti quod mandauit ad vos deus. Etiam tabernaculum, & oĩa vaſa miniſterii, ſanguine ſimiliter aſperſit. Et omnia poene in ſanguine, ſecundum legem mundãtur; & ſine ſanguinis effuſione, non fit remiſſio. Lec. IIII.

SVPRA expoſuit Apoſtolus illa quę agebãt in veteri teſtamẽto, & aperuit illorũ myſticam expoſitionẽ hic ex his arguit ad propoſitum. ſ. q nouum teſtm̃ perfectius veteri: quia poteſt, qđ nõ poterat vetus. Et circa hoc facit duo. Primo. n. ꝓponit concluſionem intẽtã. Secũdo probat quoddam, quod ſuppoſuerat, ibi. VBI. n. teſtm̃ eſt &c. Iterum prima in duas. Primo. n. cõcludit ex dictis, q Chriſtus eſt mediator. Secundo hoc oñdit non potuiſſe vetus teſtm̃, ibi. QVAE erãt ſub priori &c.) Dicit ergo. ET IDEO) quia ſ. Chriſtus intrauit in ſancta ęterna redẽptione inuenta. i. perducens ad ęterna: qđ vetus non poterat facere. Vnde oportet q illud teſtm̃ ſit aliud ab illo: ſicut nouũ a veteri. Hier. 31. Feriam domui Iſrael, & domui Iuda &c. Apoca. 21. Ecce noua facio oĩa. IDEO huius noui teſtamẽti mediator eſt Chriſtus inter deum & hoĩem) 1. Ti. 2. Mediator dei & hoĩum homo Chriſtus Ieſus. In oĩ aũt teſtõ eſt aliquid, quod promittitur: & aliquid per quod teſtm̃ confirmatur. In nouo aũt teſtõ promittuntur cœleſtia, & ſpiritualia. Itẽ iſta promiſſio per mortẽ Chriſti confirmata eſt. Et ideo CHRISTVS mediator ẽ noui teſtamenti) vt repromiſſionem ęternę beatitudinis ac hęreditatis ęternę accipiãt, qui vocati ſunt. Et dicit VOCATI.) quia hoc munus nõ eſt ex operibus: ſed ex vocatione dei. Ro. 8. Quos aũt prędeſtinauit, hos & vocauit. 1. Theſ. 2. Cõteſtati ſumus, vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam. Vnde dicit. AETERNAE hęreditatis). i. ęternę glorię, q eſt hęreditas noſtra. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis in hęreditatẽ incorruptibilẽ, & incõtaminatã, & immarceſſibilẽ, cõſeruatã in cœlis. ꝑs. Ecce hęreditas dñi. Itẽ dñs pars hęreditatis meę. Iſtã aũt hęreditatẽ habemus p mortẽ Chriſti. Vñ dicit. VT MORTE intercedẽte) 1. Pet. 3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionẽ hæreditate poſſideatis. Huius aũt mortis effectus eſt redẽptio a ꝑuaricatione peccati. 1. Pet. 1. Nõ corruptibilibus auro & argẽto redẽpti eſtis de veſtra vana cõuerſatione: ſed precioſo ſanguine agni immaculati. Sed nunquid in veteri teſtõ poterat fieri iſta redẽptio a peccatis? Et reſpõdet, q nõ: quia illę pręuaricationes erãt ſub priori teſtõ. q. d. Quia virtute ſacramentorum prioris teſtamẽti remoueri nõ poterãt. Ro. 3. Cauſati ſumus Iudęos & Gręcos oẽs ſub peccato eſſe. Sed contra, quia Dauid, & multi alii ſancti habuerũt remiſſionem peccatorum. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt, q quãtum ad iſtũ effectum, qui eſt introitus cœli nõ: quia per mortẽ Chriſti aperta eſt ianua vitę. Nullus. n. ante mortem Chriſti intrauit. Zach. 9. Tu vero in ſanguine teſtamẽti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu in quo nõ eſt aqua. Sed quantum ad maculã, ſic ipſi cõſecuti ſunt: ſed nõ virtute ſacramẽtorũ veteris legis. ſed in fide Chri. Sic ergo nouũ teſtm̃ ẽ excellẽtius, q vetus: qa cõfirmatũ ẽ morte Chri p quã remittũtur pctã: & quia exhibet ꝓmiſſionem.

Null⁹ ex ſctis pr̃ibus habuit remiſſionem pctõꝝ q̃ad ingreſſũ paradiſi niſi p Chr̃m.

Deinde cum dicit. VBI. n. teſtm̃ &c.) Probat illud q ſuppoſuit. ſ. q nouum teſtm̃ ſit confirmatum p mortem Chriſti. Et primo probat hoc per authoritatem legis humanę. Secundo per authoritatẽ legis diuinę, ibi. VNDE nec primum &c.) Dicit ergo. Dictũ eſt, q nouũ teſtm̃ cõfirmatur, per mortem Chriſti intercedẽtem: quia ad hoc, q teſtm̃ valeat, oportet q mors teſtatoris interueniat. Et ideo nouum teſtm̃ non haberet robur, niſi interueniſſet mors Chriſti. Vnde dicitur Io. 11. Expedit vobis, vt vnus moriatur pro populo. Mors autẽ propter duo neceſſaria eſt. Primo vt teſtm̃ habeat firmitatem: quia cum ſit expreſſiuum vltimę voluntatis, põt ſemper mutari ante mortẽ. Vnde dicit. QVOD teſtm̃ confirmatum eſt) in mortuis. i. per mortem. Et iſto modo cõfirmatum eſt nouum teſtm̃, per mortem Chriſti. Mat. 26. Hic ẽ ſanguis meus noui teſtamẽti. ſ. cõfirmator & dedicator. Secundo neceſſaria eſt mors

teſtatoris ad hoc vt teſtm̄ valeat,& habeat efficaciam. Vnde dicit. Alioqui nondum valet:quia nullus poteſt petere aliquid:nec etiam heres hereditatem ex vi teſtamenti niſi poſt mortem teſtatoris. Ideo Chriſtus voluit mortem ſuam pro nobis interponere.

Deinde cum dicit. VNDE nec primũ &c.) Hoc idẽ probat per authoritatẽ legis diuinę.ſ.per illud qđ habetur in veteri teſtamento. Et circa hoc duo facit. Prio.n.oſtendit conuenientiã inter vtrunq; teſtamentũ. Secundo oñdit differentiã,ibi. NECESSE eſt ergo &c.) Circa primũ duo facit:q̃a primo ꝓponit. Secũdo manifeſtat,ibi. LECTO.n.&c.)Dicit ergo.i.a dictum eſt,ꝙ ad hoc QVOD teſtamẽtũ valeat, NECESSE eſt,ꝙ mors teſtatoris interueniat.)Nec hoc debet videri mirum:quia nec primum teſtm̄ cõfirmatum eſt ſine ſanguine. Ille aũt ſanguis figurabat ſanguinem Chriſti. Omnia.n.in figura contingebant illis.1.Corin.10.

Deinde cũ dicit. LECTO.n.&c.) Probat propoſitũ.ſ.ꝙ illud teſtm̄ nõ eſt confirmatum ſine ſanguine. Et probat hoc q̃tũ ad tria,in quibus fuit vſus ſanguinis. Primo,q̃tum ad legis editionẽ. Secundo q̃tum ad tabernaculi conſecrationẽ,ibi. ETIAM tabernaculum &c.)Tertio quãtum ad vaſorum expiationem,ibi ET OMNIA pœne in ſanguine &c.)Circa primum ſciẽdũ eſt,ꝙ Apoſtolus tangit hic hiſtoriam, quæ habet Exo.24. vbi dicitur,ꝙ poſtq̃ Moyſes legerat coram populo mandata dñi,ipſiſq; reſpondentibus, oĩa quę locutus eſt dñs faciemus,& erimus obediẽtes. Accepit Moyſes ſanguinem,quẽ preceperat ſeruare de duodecim vitulis,& aſperſit librum legis,& populũ,quaſi in cõfirmatione teſtamenti. Et ideo dicit. LECTO.n.&c.) quia neceſſarium fuit,vt legeretur. Illa.n.lectio fuit legis ꝓmulgatio. Oportebat.n.legem promulgari. ACCIPIENS &c. Hic eſt duplex obiectio literalis. Vna quia Exo.24. Nulla fit mentio de hirco:ſed de duodecim vitulis. Secũdo q̃a ibi etiã non fit mẽtio de aqua & cocco & hyſſopo. Reſpõſio ad iſta duo,eſt duplex. Vna.ſ.quia Apoſtolus nutritus erat in lege. Vñ ſciebat,ꝙ ille vſus erat in emundationibus ſecundũ legem,ꝙ aſperſio fiebat de ſanguine hircorum,& vitulorũ,& aqua, admixta cum hyſſopo,& lana coccinea,tanq̃ aſperſorio,& ideo licet non agatur de his in Exo.tñ Apoſtolus hoc accepit ea conſuetudine ritus legalis. Vel poteſt dici ꝙ iſta fuit prima conſecratio. Et ideo quaſi virtute,cõtinebãtur in ipſa alię ſanctificationes futurę:inter quas potiſſime fuit illa,quę fiebat in die expiationis. de qua Leu.16. Et alia de vitula rufa. Nume.19. In prima aũt erat ſanguis vituli & hirci. In ſecũda vero aqua, & lana coccinea,& hyſſopus. Quia ergo illa prima continebat iſtas duas:ideo Apoſtolus totũ retulit ad iſtam. Dicit ergo ACCIPIENS ſanguinem &c.) Aſperſit dicens. HIC eſt ſanguis teſtamẽti,qđ mãdauit ad uos deus).ſ.

Nota ꝙ xp̄s vſus eſt verbis cõſecrationis calicis, ſicut in veteri teſtõ vtebãtur ſacerdotes.

confirmator teſtamenti. Eccl.24. Legẽ mandauit nobis Moyſes in ꝓceptis iuſtitiarum. Iſte.n.ſanguis fuit figura ſanguinis Chriſti,per quem nouum teſtm̄ confirmatũ eſt. Et ideo Chriſtus verbis iſtis vſus eſt. Matt.26. Hic eſt ſanguis noui teſtamẽti cõfirmatiuus.ſ. Figurabatur autẽ p ſanguinẽ hirci ꝓpter ſimilitudinẽ carnis peccati:& vituli,ꝓpter fortitudinẽ. Miſcetur aũt cum aqua:q̃a baptiſmus a ſanguine Chriſti efficaciã habet. Aſpergitur aũt cũ hyſſopo,qui mũdat pectus:i.p quod ſignificatur fides. Act.15. Fide purificãs corda eorũ. Et lana coccinea,quę eſt rubei coloris,per quam ſignificatur charitas. Cañ.5. Dilectus meus candidus & rubicũdus:quia per fidem & dilectionẽ paſſionis Chriſti,mũdatur populus. Aſpergitur & liber legis:q̃a paſſio Chriſti adimpleuit legem. Ioan.19. Conſummatũ eſt. Mat.5. Non veni ſoluere legem,ſed adimplere.

Deinde cum dicit. ETIAM tabernaculum &c.)Ponit conſecrationẽ tabernaculi:quia TABERNACVLVM, & oĩa vaſa miniſterij ſimiliter aſperſit ſanguine.) Sed cõtra:quia nondum factum erat tabernaculum:ſed.25.caꝑ.mãdatur de cõſecratione tabernaculi. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt,ꝙ licet non ſit idem ſanguis,quo aſperſus eſt populus,& tabernaculũ: tamen etiã tabernaculum mũdatum eſt ſanguine. Vnde poſtq̃ fuit cõſtrui.vſus eſt ſanguine,etiam qñ ſanctificauit tabernaculũ. Sed contra,quia Numeri & Leuitici.8.dicitur:ꝙ vnxit tabernaculum oleo. Reſpõdeo. Dicẽdum eſt,ꝙ nõ loquitur de illa ſanctificatione,qua primo conſecratum eſt tabernaculum,& vaſa eius:ſed de illa,quę fiebat in die expiationis. Vel melius,dicẽdum eſt,ꝙ etiam in prima vſus eſt ſanguine:quia ibi dicitur,ꝙ vnxit illud oleo:& poſtea ꝙ aſperſit. Oleum autem non eſt aſperſiuum. Vnde intelligitur ꝙ primo vnxit illud,& poſtea aſperſit ſanguine. Et iſta duo ſunt neceſſaria ad ſanctificationes. virtus ſanguinis Chriſti,& oleum miſericordię,quibus ſanctificatur tabernaculum.i.eccleſia,& vaſa.i.miniſtri.

Deinde cum dicit. ET OMNIA pœne &c. Exequitur de cęteris mundationibus legalibus. Erat autẽ duplex mundatio. Vna a corporali macula,ſicut leproſi. alia a ſpirituali.ſ.peccato. prima poterat pertinere ad res manifeſtas:ſicut patet de lepra domorum. Et mũdatio ab iſta immundicia fiebat cũ ſanguine aĩalis immolati:vel aqua expiationis,quę erat confecta cũ ſanguine vitulæ rufę. Et ideo dicit. POENE oĩa, & non omnia ſimpliciter.) Vel POENE omnis) ita ꝙ ly pœne,ſit determinatum de ly mũdantur.i.pœne mũdãtur:quia non perfecte mũdabantur ſanguine:quia vt dicitur Nuñ.31. Quicquid poteſt ignẽ ſuſtinere, purgatur per ignem:quę vero non poterant, purgantur aqua expiationis. Sed ad mũdationẽ a macula peccati,neceſſaria eſt ſanguinis effuſio:quia requirebatur ad ſacrificium. Et ideo dicit,ꝙ SINE ſanguinis effuſione,nõ fit peccatorũ remiſſio.) Per quod figurabatur,ꝙ remiſſio peccati erat fiẽda per ſanguinẽ Chriſti. Vnde in veteri lege nõ virtute ſacramẽti,ſed virtute fidei Chriſti fiebat remiſſio peccatorum. Vnde frequenter ibi dicitur. Rogabit pro eo ſacerdos, & remittetur ei.

Itaq; neceſſe eſt:vt exẽplaria quidem eorum quæ ſunt in cœlis:hiſce rebus purificentur. Cæterum ipſa cœleſtia potioribus,quam hæ ſint:victimis mundentur. Nõ.n.in manufacta ſancta ingreſſus eſt Chriſtus:exẽplaria verorum: ſed in ipſum cœlum:vt appareat nunc in conſpectu dei pro nobis:nõ vt ſæpius offerat ſemetipſum: quẽadmodum põtifex ingreditur in ſancta ſingulis annis,p ſanguinem alienũ. Alioqui oportuiſſet illum ſæpius paſſum fuiſſe ac cõdito mũdo. Nunc autem ſemel ſub cõſummationem ſæculorum,ad profligationẽ peccati: per immolationẽ ſuipſius apparuit. Et quatenus illud manet omnes hoies: vt ſemel moriantur: poſt hoc autẽ iudicium: † ita & Chriſtus ſemel oblatus: Rom.9.
vt multorũ peccata tolleret:rurſus abſq; peccato 1.Pet.3.
conſpicietur:iis qui illum expectant in ſalutem.

Neceſſe eſt ergo exẽplaria quidem cœleſtiũ, his mũdari:ipſa autem cœleſtia,melioribus hoſtiis q̃ iſtis. Nõ.n.in manufacta ſancta Ieſus introiuit exẽplaria verorum:ſed in ipſum cœlũ: vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Neq; vt ſæpe offerat ſemetipſum, quẽadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos, in ſanguine alieno. Alioqui oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autẽ ſemel,in conſummatione ſæculorum,ad deſtitutionem peccati,p hoſtiã ſuam apparuit. Et quẽadmodũ ſtatutũ eſt hoibus ſemel mori:poſt hoc autẽ iudiciũ: ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorũ exhauriẽda peccata:ſecũdo, ſine pc̃tõ apparebit oibus expectantibus ſe in ſalutem.

SVPRA oſtendit Apoſtolus quid ſit cōmune no/uo & veteri teſtamento, inq̃tum vetus & nouum cōue niunt: hic oſtēdit differentiā vtriuſq;. Et circa hoc duo facit. Primo.n. oſtendit, q̃ in nouo eſt melior munda tio. Secūdo q̃ perfectior, ibi. NEQVE vt ſępe &c.) Ite rum prima in duas. Primo.n. oſtēdit: q̃ q̃tum ad illud qđ mūdatur: & quantū ad id quo mundatio efficitur ſit melior mūdatio in nouo. Secūdo manifeſtat, qđ di/xit, ibi. NON enim in manufactis &c.) Dicit ergo. NECESSE eſt ergo exemplaria cœleſtium) .ſ. ipſum tabernaculum, quod quo ad nos, eſt exēplar: licet ſim pliciter ſit exēplatū & figura illius: & ideo minoris di/gnitatis: q̃a figuratū nobilius eſt, q̃ figura ſicut corpus q̃ vmbra: his.ſ. ſacrificiis mūdari. IPSA aūt cœleſtia) .ſ. nouum teſtū. MELIORIBVS hoſtiis, q̃ iſtis.) Me/lioribus quidē: quia illa mundabantur ſanguine ani/malium: ſed in nouo teſtamento fit mundatio ſangui ne Chriſti. Semp aūt meliora melioribus mundantur. Illa autem erant figura cœleſtium. Si ergo illa mūda/bātur ſanguine: oportet illa cœleſtia mundari melio/ri ſanguine. Sed contra. In cœlo nulla eſt mundicia. Reſpōdeo. Dicendū eſt, q̃ cœleſtia intelligūtur ſecun dum Glo. ea quę ptinēt ad ſtatum pſentis eccleſię, quæ dicuntur cœleſtia. Itē hoīes fideles gerūt imaginē cœ leſtium, inq̃tum mēte cōuerſantur in cœlis. Vel aliter & melius, q̃ p cœleſtia intelligatur cœleſtis patria. Et loquitur hic Apoſtolus eo modo, quo in veteri teſtamē to dicebatur emūdari tabernaculum: nō q̃ haberet in ſe aliquā immundiciā: ſed quia mūdabantur q̃dā va/rietates & irregularitates: quibus impediebant̃ accede re ad ſanctuariū. Et dicunt̃ mūdari cœleſtia, inq̃tum per ſacramentū nouę legis purgantur peccata, quę im pediunt ab ingreſſu cœleſtiū. Item dicit. HOSTIIS) in plurali. Contra. quia tātum eſt vna hoſtia Chriſti. Infra. 10. Vna.n. oblatione cōſummauit in ęternū ſan ctificatos. Reſpondeo. licet ſit vna in ſe: tamen pluri bus hoſtiis veteris legis figurabatur. Ex hoc loco habe tur, q̃ hoſtię veteris legis erant bonę. Melius enim non dicitur, niſi reſpectu boni.

Deinde cum dicit. NON ENIM in manufactis &c. Oſtēdit, q̃ cœleſtia mundantur melioribus hoſtiis. Pō tifex.n. expiabat ſanctuariū, qđ erat manufactum: ſed Chriſtus intrauit, nō in manufacta ſancta, q̃ erāt quo ad nos EXEMPLARIA verorū: ſed in ipſum cœlum) quod non in ſe: ſed quo ad nos expiauit, vt dictum eſt ſed nō expiauit carnalibus hoſtiis: quia Chriſtus nō ve nit ad offerēdū talia. ps. Holocauſtū, & pro pctō non poſtulaſti. Itē. Holocauſtis nō delectaberis. Itē ſupra. 7 Manifeſtū q̃ de tribu Iuda ortus eſt dominus, de qua nullus præſto fuit altario: ſed introiuit in ipſum cœ/lum. Mar. vlti. Dn̄s quidem Ieſus aſſumptus eſt in cœ lū. Act. 1. Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt a vobis in cœlū. Sed quare? VT APPAREAT pro nobis vultui dei.) Et loquitur Apoſtolus alludendo ritu veteris legis: ſe/cūdum quam pontifex, qui intrabat ſancta ſanctorū ſtabat corā propiciatorio, vt oraret pro populo: ita & Chriſtus intrauit cœlum, ſecūdum q̃ homo, vt aſtaret deo pro ſalute noſtra: ſed differēter: quia ſacerdos im pediēte fumo, qui aſcēdebat de thuribulo: nō videbat ſancta ſanctorū: nec videbat aliquē vultū: ſed Chriſtus apparet vultui dei: nō q̃ ſit ibi facies corpalis: nec ali/qua nebula: ſed cognitio manifeſta. Sed nunq̃d Chriſt' exiſtēs in terra, nō poterat apparere vultui dei: cū de' omnia videat? Reſpōdeo. Dicendū eſt, q̃ ſicut Aug. loquēs deo dicit: mecū eras, & tecum non eram: quia .ſ. deus eſt in omnibus per eſſentiā, pſentiā, & potētiā. mali autē non ſunt cum deo, per gratiam: ita dicitur Chriſtus introiſſe, vt appareat vultui dei: q̃a licet ſem/per videret eum clara viſione: vt perfecte beatus: tamē ſtatus viatoris, inq̃tum huiuſmodi, nō habet hoc: ſed tantum ſtatus cœleſtis. Et ideo q̃ñ aſcendit, perfecte beatus in corpore & anima itrauit, vt appareat vultui dei. i. intrauit locū, vbi deus manifeſte videt̃: & hoc p nobis. Ad hoc.n. aſcēdit, vt pararet nobis viam. Io. 14. Vado parare vobis locum. Itē iterum veniā, & aſſumā vos ad meipſum. Mich. 2. Aſcendit pādens iter an̄ eos. Corpus.n. debet ſequi caput ſuū. Mat. 24. Vbicūq; fue rit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ.

Deinde cū dicit. NEQVE vt ſępe offerat &c.) Oſtē dit q̃ mūdatio noui teſtamenti eſt pfectior, q̃ veteris. Hoc autem oſtdit per duo. Primo per hoc, q̃ illa reite rabat quolibet anno: hęc aūt tantum ſemel. Itē quātū ad affectum, quia illa nō poterat auferre peccata: qđ iſta pōt. Circa hoc ergo duo facit. Primo.n. oſtēdit pri mum. Secundo ſecundum, ibi. VMBRAM habēs lex &c.) Sciēdū eſt autem, q̃ Apoſtolus ſupra dixerat tria de Chriſto. Primo.ſ. q̃ eſt pōtifex. Secūdo quę ſit digni tas loci, quem intrauit. Tertio q̃uo intrauit. Hic decla rat, q̃uo intrauit: quia ſicut pōtifex legalis ſemel in an no: ita Chriſtus ſemel tantum: & hoc erat quartū. Vn de circa hoc tria facit. Primo.n. oſtendit, quid fiebat i veteri teſtamento. Secundo, quod eſſet inconueniens iſtud fieri in nouo teſtamento, ibi. ALIOQVI &c.) Tertio oſtendit, quid fiat in nouo teſtamento. NVNC autem ſemel.) In veteri.n. teſtamento pontifex, licet non intraret, niſi tantum ſemel in anno: tū quolibet anno ex præcepto legis oportebat ipſum intrare, cum ſanguine alieno: ſicut dicitur Leui. 16. Chriſtus autem intrauit non in manufacta &c. nec vt ſæpe offerat ſe/ipſum: quemadmodum pontifex intrabat in ſancta per ſingulos annos cum ſanguine alieno.

Q̃uo intra uit.

Sacerdos ſemel in anno intrabat cū ſan/guine alie/no: Chr̄s ſe mel tm̄, & i ſanguine p prio.

Deinde cum dicit. ALIOQVI oportebat &c. Pro bat, q̃ eſſet incōueniens iſtud fieri in nouo teſtamēto: quia ſequeret̃ maximū incōueniens: quia cū Chriſtus intraret per propriū ſanguinē, ſequeretur, q̃ OPOR/TVISSET eū frequenter pati ab origine mundi.) Nō ſic autē eſt de veteri hoſtia: quia illa offerebat̃ pro pec/catis filiorū Iſrael. Ille autē populus incœpit ſpiritua liter, quādo data fuit lex: & ideo nō oportet eā offerri ab origine mundi. Chriſtus aūt ſeipſum obtulit p pec catis totius mūdi: quia ipſe ppiciatio noſtra factus eſt pro peccatis noſtris, & totius mundi. 1. Ioan. 2. Et ſic ſi ſępe offerretur, oportuiſſet ipſum naſci, & pati ab ori/gine mūdi: quod fuiſſet maximū inconueniens. Sed contra. Apoc. 13. Agnus qui occiſus eſt ab origine mū/di. Reſpōdeo. verum eſt: occiſus. i. pręfiguratus ab origine mundi occidi, ſicut in occiſione Abel.

Deinde cū dicit. NVNC aūt &c.) Oſtendit quid fiat in nouo: & circa hoc duo facit. primo, quare nō iterat̃ hoſtia in nouo teſtamēto, dat duas cauſas. Secūdo ex/plicat eas, ibi. ET quemadmodum &c.) Dicit ergo. Nunc ergo Chriſtus ſemel apparuit in conſummatio/ne ſęculorum. 1. Cor. 10. Nos ſumus, in quos fines ſęcu lorum deuenerūt. Et hoc dicit ppter numerum anno rū: quia iam ſunt plus q̃ mille anni: ex quo hoc dixit. Ætates.n. mūdi accipiuntur ſecundū ætates hominis quę principaliter diſtinguuntur ſecundū ſtatū pficien di, non ſecundū numerum annorum. Ita prima ætas fuit ante diluuium. In qua nec lex ſcripta, nec punitio ſicut in īfantia. Alia a Noe vſq; ad Abrahā: & ſic de aliis Ita q̃ vltima ętas eſt ſtatus pſens, poſt quē nō eſt alius ſtatus: ſicut nec poſt ſenium. Sicut autem in aliis ętati/bus eſt numerus annorum determinatus: non autem in ſenio: quia ſeniū incipit a. 60. annis: & aliqui viuunt per centum &. 20. annos: ita nō eſt determinatū: q̃tum iſte ſtatus mundi debeat durare: tamen eſt conſum/matio ſæculorum: quia non reſtat alius ad ſalutem. In iſto autē Chriſtus ſemel apparuit, cuius ponit duas rationes: quare.ſ. ſemel tātum offerebatur. Prima eſt quia in veteri teſtamēto nō auferebant̃ peccata, quod fit per hoſtiā Chriſti. Alia eſt: quia ſacerdos legalis nō offerebat pprium ſanguinē, ſicut Chriſt'. Vñ dicit, q̃ ap/paruit ad deſtitutionē peccati per hoſtiā ſuā.ſ. ſui ipſi' & ideo illa reiterabatur: non autem iſta. 1. Pe. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt.

Deinde cum dicit. ET quemadmodum &c.) Ex/plicat iſtas rationes. Et primo ſecūdā. Scđo primā, ibi VMBRAM habēs lex &c.) Secundā explicat per ſimili tudinem aliorū hoīum. Vñ circa hoc facit duo. Primo .n. oſtēdit, quid accidit aliis hoībus. Secundo oſtendit quid accidit Chriſto, ibi. SIC & Chriſtus ſemel &c.) In quolibet.n. homine duo inuenimus.ſ. neceſſitatē moriēdi. Item q̃ reſurgat, nō vt emundet̃: ſed vt iudi/cetur de factis eius. Primū tangit cū dicit. ET quem admodum ſtatutum eſt &c.) Sed cōtra, videtur q̃ hoc nō ſit ſtatutū: ſed magis homo peccando, hoc fecerit,

quia

quia Sap.1.dicitur q deus mortẽ non fecit:nec lętat̃ in
Cauſa mortis. perditione viuorum. Et paulopoſt. Impij autem mani
bus & verbis accerſierunt ſibi illã. Reſpõdeo. Dicen/
dum eſt,q in morte tria ſunt cõſideranda .ſ. cauſa na/
turalis:& q̃tum ad hoc,ex cõditione naturæ ſtatutum
eſt hoſem ſemel mori:inq̃tum cõponitur ex contrariis.
Secundo donũ inditum:& q̃tum ad hoc, in conditionẽ
datum eſt homini beneficiũ originalis iuſtitię, p quam
anima cõtinebat corpus:vt poſſet nõ mori. Tertio me/
ritum mortis:& ſic homo peccando meruit illud bene/
ficium amittere:& ſic mortẽ incurrit: Vnde dicit,q im
pij manibus.ſ.pomum vetitum contrectando,accerſie
runt mortẽ. Homo ergo demerendo,cauſa eſt mortis.
ſed deus,vt iudex. Stipendia.n.peccati,mors,Ro.6. SE
MEL Quod quidẽ verũ eſt de cõmuni cõſuetudine:li/
cet aliqui fuerint reſuſcitati: ſicut Lazarus. & filius vi/
duę,qui poſtea mortui ſunt. Quantũ autem ad ſecun
dum,dicit. POST hoc autem iudicium) quia poſtq̃
reſurget,nõ iterum morietur: ſed ſtatim iudicium ſe/
quetur. Omnes enim manifeſtari oportet ante tribu/
bunal Chriſti, vt referat vnuſquiſq propria corporis,
prout geſſit:vt dicitur.2.Corin.5.

Deinde cum dicit. SIC ET Chriſtus &c.) Oſtendit
quomodo hęc cõueniunt Chriſto. Et q̃tum ad primũ
dicit:q ſicut Chriſtus ſemel oblatus eſt. Et in hoc cõue
nit cum aliis. Sed differt in duobus. Primo quia cũ Chri
Chr̃s nõ fuit ſubiect° morti ſcd̃m legẽ inditã Adæ ſed volũtarię ſtus nõ deſcenderit ab Adam per rationẽ ſeminalem:
ſed q̃tum ad corpulentiã ſubſtantiã, non cõtraxit pec/
catum originale:& ideo non fuit debitor illius ſtatuti.
Geñ.2. In quacunq die comederis ex eo, morte morie/
ris. Sed ꝓpria voluntate mortẽ aſſumpſit. Io.10. Nemo
tollit a me animam meam &c. Ideo dicit,q oblatus eſt
Eſa.53. Oblatus eſt:q2 ipſe voluit. Et.1.Petr.3. Chriſtus
ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Secundo differt
quia mors noſtra eſt effectus peccati. Rom.6. Stipendia
peccati,mors eſt. Sed mors Chriſti, eſt deſtructiua pec/
cati. Ideo dicit. AD MVLTORVM exhauriẽda pecca
ta.i.remouenda. Nec dicit oĩum,quia mors Chriſti: &
ſi ſit ſufficiens pro oĩbus:nõ tamen habet efficaciã, niſi
q̃tum ad ſaluãdos. Non.n.omnes ſubiiciuntur ei per fi
dem,& bona opera. Quantũ ad ſecũdum dicit. SE
Prim° aduentus xp̃i fuit i ſimilitudinẽ carnis pc̃ti:ſecundus autẽ erit ſine pc̃tõ CVNDO autem ſine peccato &c. De ſecũdo aduẽtu di/
cit duo. Primo ponit differentiã eius ad primum. quia
ſecũdus erit ſine peccato. In primo.n.& ſi peccatũ non
habuerit: tamẽ venit in ſimilitudinem carnis peccati.
Ro.8. Item in primo factus eſt hoſtia pro peccato.2.Co
rin.5. Eum qui peccatum nõ nouerat, pro nobis pecca
tum fecit. In ſecundo vero,iſta non erunt: ideo dicit,q
APPAREBIT ſine peccato.) Secũdo ponit illud, qđ eſt
proprium ſecũdo aduẽtui,quia nõ apparebit, vt iudi/
cetur:ſed vt iudicet,remunerãs pro meritis. Vnde di/
cit,q APPAREBIT.) Et quidem licet oĩbus etiã his,
qui eum pugnauerunt ſecundum carnẽ: tamẽ ſecun/
dum diuinitatẽ ſolũ electis EXPECTANTIBVS eũ
per fidem,in ſalutem eorũ. Eſa.30. Beati omnes,q ex/
pectant eum. Phil.3. Saluatorem expectamus dñm Ie/
ſum Chriſtum,qui reformabit corpus humilitatis no/
ſtrę:cõfiguratũ corpori claritatis ſuę. Cap. X.

NAM lex vmbram obtinens futuro/
rum bonorũ:nõ ipſam imaginem re
rum:his hoſtiis: quas ſingulis annis
eaſdem cõtinenter offerunt:nunq̃ po
teſt accedentes pfectos reddere. Alioqui nõne de
ſiiſſent offerri? Propterea q nullam iam habuiſ
ſent cõſcientiam peccatorũ: qui ſacrificaſſent: ac
ſemel purgati eſſent. Atqui in iſtis cõmemoratio
fit peccatorum quotãnis. Non.n.poteſt ſanguis
taurorum & hircorũ auferre peccata. Quaprop
Pſal.39. ter cum ingreſſurus eſt mundũ dicit. † Sacri/
ficium & oblationẽ noluiſti: corpus autẽ aptaſti
mihi. Holocauſtomata & pro peccato nõ cõpro/
Ibidem baſti. Tunc dixi. Ecce adſum. † In capite libri
ſcriptum de me:vt faciã deus voluntatem tuam.
Superius cum dicit. Sacrificiũ & oblationẽ & ho
locauſtomata:& ꝓ peccato noluiſti:neq cõpro/
baſti:quæ iuxta legem offeruntur:tũc dixit. Ec/
ce adſum: vt faciã deus voluntatẽ tuã:tollit prius
vt poſterius ſtatuat:per quã volũtatẽ ſanctificati
ſumus,per oblationẽ corporis Ieſu Chriſti ſemel
peractam. Et oĩs quidem ſacerdos adſiſtit quoti/
die:ſacra peragens: & eaſdẽ ſæpius offerens ho/
ſtia:quæ nunq̃ poſſint auferre peccata. Hic vero
vna pro peccatis oblata victima: † perpetuo ſe/ Pſal.109.
det ad dexteram Dei:id quod ſupereſt expectãs:
donec reddãtur inimici ipſius ſcabellum pedum
eius. Vnica.n.oblatione pfectos effecit in perpe/
tuum:eos qui ſanctificãtur. Teſtificatur autem
nobis & ipſe ſpiritus ſanctus:nimirum cum præ
dixerit:hoc eſt teſtamentũ: quod condam erga
illos:poſt dies illos:dicit dñs: dans leges meas in
corde illorum:& in mentibus illorum inſcribam
eas:& peccatorum,atq iniquitatum illorum nõ
recordabor amplius: Porro vbi horum eſt remiſ
ſio:nõ eſt amplius oblatio pro peccato.

VMbram enim habens lex futurorum
bonorum,nõ ipſam imaginem rerũ:
per ſingulos annos eiſdem ipſis ho/
ſtiis,quas offerũt indeſinenter,nunq̃
poteſt accedentes, perfectos facere. Alioqui ceſ/
ſaſſent offerri:ideo q nullam haberent vltra con
ſcientiam peccati,cultores ſemel mundati: ſed in
ipſis cõmemoratio peccatorum p ſingulos ãnos
fit. Impoſſibile .n. eſt ſanguine taurorum & hir/
corum auferri peccata. Ideo ingrediẽs mundum
dicit. Hoſtiam & oblationẽ noluiſti:corpus autẽ
aptaſti mihi. Holocauſtomata,& pro peccato nõ
tibi placuerunt. Tunc dixi. Ecce venio. In capite
libri ſcriptum eſt de me: vt faciam deus volunta/
tem tuã. Superius dicẽs:quia hoſtias, & oblatio/
nes,& holocauſtomata, & pro peccato noluiſti:
nec placita ſunt tibi,quæ ſecundũ legem offerũ/
tur. Tunc dixi. Ecce venio: vt faciã deus volunta
tem tuam. Aufert primum,vt ſequẽs ſtatuat. In
qua volũtate,ſanctificati ſumus p oblationẽ cor/
poris Chriſti Ieſu,ſemel. Et omnis quidem ſacer
dos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſe
pe offerens hoſtias,quæ nõ poſſunt auferre pec
cata. Hic autem,vnam pro peccatis offerens ho/
ſtiam,in ſempiternũ ſedet in dextera dei: decæte/
ro expectans, donec ponantur inimici eius ſca/
bellum pedum eius. Vna.n.oblatione,conſum/
mauit in ſempiternũ ſãctificatos. Cõteſtatur autẽ
nobis & ſpiritus ſanctus. Poſtq̃.n.dixit. Hoc eſt
autem teſtamentũ,qđ teſtabor ad illos poſt dies
illos, dicit dominus. Dabo leges meas in cordi/
bus eorum,& in mentibus eorum ſuperſcribam

eas;& peccatorum & iniquitatum eorũ iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remiſſio; iam non eſt oblatio pro peccato.

SVPRA Apoſtolus conſideratis his, quæ aguntur in vtroq; teſtamẽto, oſtẽdit pręeminentiam noui teſtamenti ad vetus. hic pbat vnum quod ſupponit.ſ.ꝙ vetus non poterat mũdare peccata: & hoc eſt vltimũ illorum quinq;, quæ ꝓmiſerat de Chriſto. Et circa hoc duo facit. Primo.n.oſtẽdit defectum veteris teſtamẽti, circa abolitionem culpę. Scdo ex hoc comparat ſacerdotem noui teſtamẽti ad ſacerdotẽ veteris teſtamenti, ibi. OMNIS quidẽ ſacerdos &c.) Iterũ prima in duas. Primo.n.ꝓponit, quod intẽdit. Secũdo probat per authoritatẽ ſcripturæ, ibi. IDEO ingrediens mundum &c.) Itẽ prima in duas. Primo.n.ꝓponit intentũ ſuũ. Scdo probat, ibi. ALIOQ VI ceſſaſſent &c.

Vmbra & Imago cõueniunt in repręſentando ſed differũt in generali pſẽtatione & particulari.

Circa primum ſciendũ eſt, ꝙ Apoſtolus ex cõditione & ritu veteris legis cõcludit ipſum defectum. Per peccatum autẽ fit priuatio futurorum bonorũ: & ideo quaſi illud peccatũ ptineat ad bona futura.ſ.cœleſtia: ad illa bona ſe habet lex vetus: ſicut vmbra ad corpus: ſed noua lex, ſicut imago. Vmbra autẽ & imago q̃tum ad hoc conueniunt, quod vtrunq; repñtat. Sed vmbra in communi: imago vero in particulari: & q̃tum ad naturam indiuiduĩ, & in ſpeciali. Sic etiã noua lex q̃tum ad bona futura repreſentat. Primo quia in verbis noui teſtamẽti fit expreſſa mentio de bonis futuris, & pmiſſio: nõ autem in veteri: ſed tantum de carnalibus. Secundo quia virtus noui teſtamẽti conſiſtit in charitate, quę eſt plenitudo legis. Et iſta charitas, licet ſit impfecta, ratione fidei cui inhęret: tamen eſt ſimilis charitati patrię. Vnde noua lex dicĩ lex amoris. Et ideo dicitur IMAGO) qa habet ſimilitudinẽ expreſſam bonorum futurorũ: ſed lex vetus illam repñtat per quędam carnalia: & valde a remotis. Et ideo dicitur. VMBRA.) Col.2. Quę ſunt vmbra futurorum. Hęc eſt ergo cõditio veteris teſtamẽti, ꝙ HABET vmbrã futurorum) nõ rerum imaginẽ. Ritus autẽ erat, ꝙ per ſingulos annos offerebant in feſto expiationis eaſdem hoſtias.ſ.ſanguinẽ hircorum & taurorũ pro eodem.ſ.pro pctõ: ſicut patet Leui.21. Ex his duobus cõcludit intentũ.ſ.ꝙ lex habens vmbrã futurorum bonorum, nõ rerũ imaginẽ, non poteſt facere pfectos accedentes.ſ.pontifices eiſdem hoſtiis: quas offerunt per ſingulos annos. Supra.7. Neminem ad perfectum adduxit lex. Sed iſta perfectio reſeruatur nouę legi, quę cõſiſtit in charitate, quę eſt vinculũ pfectionis. Col.2. ideo dicitur. Mat.5. Eſtote ergo perfecti.

Deinde cum dicit. ALIOQ VI ceſſaſſent &c.) Probat ex duobus intentũ. Et primo ex ritu. Secũdo ex cõditione oblatorũ, ibi. IMPOSSIBILE .n.&c.) Ad probandum autem, ꝙ lex nõ mundabat perfecte aſſumit duo. Primum eſt, ꝙ in ipſa fiebat frequens reiteratio earundem hoſtiarũ: & eſt ratio talis. Cultores ſi fuiſſent p eaſdem hoſtias ſemel mundati: quia nõ haberent vltra cõſcientiã peccati: ceſſaſſent offerre. Et ſi nõ ceſſaſſent, offerre indigerent. Tunc autem nõ ceſſabant: quia vt dictum eſt, per ſingulos ãnos eaſdem hoſtias offerebãt. Quia ergo non ceſſabãt idem ſemp offerre, ſignum eſt ꝙ non mundabanĩ. Mat.9. Nõ eſt opus valentibus medicus: ſed male habentibus. Sed cõtra. quis poſſet dici, ꝙ ratio nõ eſt efficax. Poſſet.n.dici. ꝙ mundabat illa oblatio a ꝑteritis, non a futuris: & ideo quia frequẽter peccabant, oportebat frequenter iterari oblationem. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ modus loquendi Apoſtoli hoc excludit: quia cum peccatum ſit quoddã ſpirituale, quod opponiĩ cœleſti: oportet illud, p quod mũdatur peccatũ, eſſe ſpirituale, & cœleſte: & p conſequẽs habere virtutẽ ppetuã. Vñ ſupra loquens de virtute ſacrificii Chriſti, attribuit ei virtutem ppetuam, dicens. Æterna redemptione inuenta. Quod autẽ habet virtutem perpetuã, ſufficit ad cõmittenda, & cõmiſſa: & ideo nõ oportet ipſum amplius iterari. Vnde Chriſtus vna oblatione mundauit in æternum ſanctificatos: ſicut dicitur infra. Item contra hoc, qđ hic dicitur, ꝙ nõ iteretur: qa nos quotidie offerimus. Reſpõdeo. Dicẽdum ẽ ꝙ nõ offerimus aliã, q̃ illã, quã Chriſtus obtulit pro nobis.ſ.ſanguinẽ ſuũ. Vnde nõ eſt alia oblatio: ſed eſt cõmemoratio illius hoſtię, quam Chriſtus obtulit. Mat.26. Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Secũdũ qđ pręmittit, eſt: quia in veteri teſtamẽto fiebat cõmemoratio per ſingulos annos de peccatis ſuis, & populi. Ergo non erãt abolita. Vnde dicit, ꝙ in ipſis fit cõmemoratio &c. quod verũ eſt. In generali.n. fiebat mentio de peccatis.ſ.ꝙ erat cõſcius peccati: ſed in ſpãli fit mẽtio in nouo. Iac.5. Cõfitemini alterutrum peccata veſtra.

Illam et oblatio hoſtię aſt ab ipſo, & a nobis: ſed noſtra dicĩ cõmemoratio.

Deinde cum dicit. IMPOSSIBILE eſt.n.&c.) Probat idem ex cõditione oblatorum. Solẽnius.n. inter ipſa erat oblatio hircorum & vitulorum, quę fiebat in die expiatiõis. Et cũ iſta eſſet quędã repſentatio obſcura, & imperfecta cœleſtium: ſicut vmbra: impoſſibile eſt ſanguine iſtorum auferri peccata. Quod verũ eſt propria virtute. Sed ſi alicui dimittebãtur: hoc erat virtute ſanguinis Chriſti, qui illo pręfigurabatur. Hier.11. Nũquid carnes ſanctę auferent a te malicias tuas, in quibus gloriata es? Quaſi dicat. Non.

Deinde cũ dicit. IDEO ingrediens mundum &c.) Inducit authoritatẽ ſcripturæ: & circa hoc facit duo. Primo.n.ponit eam. Secũdo exponit eam, ibi. SVPERIVS dicens &c.) Iſta authoritas poteſt diuidi in duas ſecundũ glo. quia primo agit de incarnatione Chriſti ꝓfigurata in legalibus. Secundo de paſſione Chriſti, ibi. TVNC dixi &c.) Tamen ſecundum intentionem Apoſtoli, poteſt aliter dici: ꝙ primo tangit illud, qđ ptinet ad reprobationẽ veteris teſtamẽti. Secũdo illud qđ pertinet ad acceptionẽ noui teſtamẽti, ibi. TVNC dixi, &c.) Iſta autem authoritas cõuenit Chriſto, ſecundũ ꝙ ingreditur in mundũ. Dicit ergo, quia illa non poterãt auferre peccata: ideo filius dei ingrediẽs in mũdũ &c. Contra: quia dicitur Io.1. In mundo erat. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ verũ eſt, ꝙ erat in mundo, quaſi tegẽs totum, inq̃tum dicitur eſſe in omnibus per eſſentiam, pręſentiã, & potentiã: ſed eſt extra mundum: qa a mundo nõ cõphenditur: ſed habet bonitatẽ ſeparatam a toto mundo, a quo cauſatur bonitas vniuerſi. Sed quia ꝓpter nos factus eſt humanę naturę ſuppoſitum, dicitur ingredi in mundum, ꝓpter eius aſſumptionẽ, ſicut ſupra.1. Cum iterũ introducit primogenitũ in orbem terrę &c. INGREDIENS ergo in mũdum, dicit.) Sed quid dicit? HOSTIAM & oblationẽ noluiſti.) Ponit autem quatuor, quę erant in veteri teſtamẽto quia ſacrificium aut erat de inanimatis: puta pane, vel thure: & tunc dicebatur oblatio. Vel de animatis: & tunc vel ad placandũ deum, vt dicitur holocauſtũ, quod erat digniſſimum: quia totũ cõburebaĩ, & cedebat in honorẽ dei. Aut erat ꝓ emundatione peccati: & dicĩ ſacrificiũ pro peccato. Et iſtud habebat duplicem partem: quia vna pars cõburebatur in altari: altera cedebat in vſum miniſtrorum. aut erat pro beneficiis dei, & iſtud minus dignum: quia tantum tertia pars cõburebatur. & dabatur miniſtris vna: alia offerentibus. Et iſtud dicĩ ſacrificium pacificoꝝ. Iſtis oĩbus in nouo teſtamento reſpondet oblatio corporis Chriſti. qa per corpus Chriſti placatus eſt deus.ſ.in oblatione ipſius in cruce. Ro.5. Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo, per mortẽ filii eius. Item p ipſum ablatum eſt peccatũ.1.Pet.1. Chriſtꝰ ſemel pro peccatis veſtris mortuus eſt. Item p ipſum introducimur in bona æterna, & promeremur beneficia dei. Dicit ergo. HOSTIAM) .ſ.ſacrificiũ ET OBLATIONEM noluiſti.) Et interponit poſt. CORPVS autem aptaſti mihi) .i. aptũ feciſti imolationi. Et hoc q̃tũ ad duo. Primo quia fuit puriſſimum, vt deleret omne peccatum. Exo.12. Erit agnus abſq; macula. Item quia fuit paſſibile, vt poſſet imolari. Rom.8. Miſit deus filiũ ſuum, in ſimilitudinẽ carnis peccati. Iſtud autẽ corpus eſt vera hoſtia, & vera oblatio. Ephe.5. Tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiã deo, in odorem ſuauitatis. HOLOCAVSTA & pro peccato non tibi placuerunt.) Maius eſt placere deo, q̃ velle: quia illa placent, quę in ſe habent aliquid, vt ea velimus. Volumus autem aliqua nõ ꝓpter ſe: ſed ꝓpter aliud. Quia ergo holocauſta digniora erant, de quibus tamẽ dicit: ꝙ nõ placuerunt. ergo multo minus alia. Sed contra: quia Leui.1. dicĩ, ꝙ adolebit ea ſacerdos ſuper altare in holocauſtũ: & ſuauẽ odorẽ dño. Preterea ſi noluit ea: q̃re

Quadruplex genus ſacrificiorũ in lege

Placere in plus ſe hẽt, q̃ velle.

præcepit hęc ſibi offerri? Reſpódeo. Dicendum eſt, ꝙ
hoc ꝙ deus dicit illa nolle, põt dupliciter itelligi. Vno
modo ꝙ nõ vult ea pro tẽpore iſto, in quo adueniente
veritate ceſſat vmbra: vnde modo peccaret, qui ea offer
ret. Alio modo ꝙ nõ vult ea, ꝓpter peccata offerentiũ.
Eſa. 1. Manus. n. veſtrę ſanguine plenę ſunt. Tertia re/
ſponſio, ad quã Apoſtolus intẽdit, eſt: quia iſta nunquã
ſecundũ ſe placuerunt deo, nec accepta fuerũt: ſed pro
pter duo dicunt̃ accepta. Primo quia erãt figura Chri/
ſti, cuius paſſio deo accepta fuit. Non. n. delectabat̃ in
occiſione animalium: ſed in fide paſſionis eius. Omnia
. n. in figura contingebant illis. 1. Corin. 10. Secundo vt
nos ab idololatria reuocaret per iſta ſacrificia. vnde in
prima legis datione nulla fit mẽtio de ſacrificiis: ſed tñ
poſtq̃ fecerunt vitulũ. Vñ Hiere. 7. Nõ ſum locutus cũ
patribus veſtris: & nõ ꝑcepi eis in die, qua eduxi eos de
terra Ægypti de verbo holocauſtorũ, & victimarum.

Deinde cum dicit. TVNC DIXI &c.) Proſequit̃ de
approbatione noui teſtamẽti. & ſecundũ Glo. ſic legit̃.
Tunc ſcilicet quando aptaſti corpus mihi . ſ. in conce/
ptione, dixi . i. venire propoſui . ſ. ad paſſionem. 1. Ioan.
5. Hic eſt qui venit per aquã & ſanguine Ieſus Chriſtus.
Vel melius eſt, ꝙ referatur ad aduentum in mundum,
ſic. Tunc . ſ. quãdo holocauſta nõ placuerunt tibi, dixi,
venio per incarnationem. Io. 16. Exiui a patre, & veni in
mũdum. Et hoc vt offeram me ad paſſionẽ. Et ideo di/
cit. ECCE.) Sed nũquid iſtud ſacrificiũ erit acceptũ?
Certe ſic: QVIA in capite libri ſcriptũ eſt de me.) Iſte
liber eſt Chriſtus ſecundũ humanã naturã, in quo ſcri/
pta ſunt omnia neceſſaria homini ad ſalutẽ. Eſa. 8. Su/
me tibi librum grandem. Caput autẽ Chriſti eſt deus. 1.
Corin. 11. In capite ergo libri. i. In ordinatione dei, qui
eſt caput Chriſti, qui eſt liber: ſcriptũ eſt, ꝙ filius dei in/
carnari deberet, & mori. Vel LIBER) . i. pſalteriũ, cu/
ius primus pſalmus eſt de Chriſto. Vel melius liber vi/
Liber vitę tę, qui nihil aliud eſt, q̃ notitia, quã deus habet de ꝑde/
ſtinatione ſanctorum, qui ſaluãtur per Chriſtum. Ergo
in iſto libro ſcriptum eſt de me: quia ſancti p me ꝑdeſti
nati ſunt. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſti/
tutionẽ. Ro. 8. Quos ꝑſciuit, & ꝑdeſtinauit conformes
fieri imaginis filii ſui. Si ergo ꝑdeſtinatio dr̃ liber: mani
feſtum eſt, ꝙ Chriſtus caput eſt libri. Apoc. 21. Qui non
ſunt ſcripti in libro vitę agni. Qui ſimpliciter eſt ꝑdeſti
natus. Ro. 1. Qui ꝑdeſtinatus eſt filius dei in virtute. Er
go IN CAPITE libri). i. In me ſecundum diuinã na/
turam SCRIPTVM eſt de me) ſecundum naturã hu/
manam. VT FACIAM voluntatẽ tuã) . i. hoc ꝑordi/
natum eſt, vt per gratiã tuã faciã voluntatẽ tuã, offeren
do meipſum ad redẽptionẽ humani generis.

Deinde cum dicit. SVPERIVS dicẽs &c.) Exponit
authoritatẽ ꝑmiſſam: & circa hoc duo facit. Primo. n.
aſſignando ordinẽ dicendorum, ponit differentiam in
ter nouũ & vetus teſtamentum. Secundo exponit ſpe/
cialiter quoddam ſuppoſitum in authoritate, ibi. IN
QVA voluntate &c.) Dictum eſt antẽ, ꝙ duo tangebã
tur in authoritate allegata. Vnum qd ꝑtinet ad repro
bationẽ veteris teſtamẽti. Aliud autẽ ad approbationẽ
noui teſtamenti. Reprobatur autẽ vetus teſtamentum
dupliciter: tum quia deus ſacrificia eius nõ vult: tũ qa
ſibi nõ placent: & ſic Dauid ꝓpheta dicens: ſuperius. i.
in principio quid dicit? QVIA hoſtias & oblationes
& holocauſtomata, & ꝓ peccato noluiſti &c.) Eſa. 1. Ho
locauſtum arietum, & adipem pinguium, & ſanguinẽ
vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui &c. Noluiſti
verum eſt ſecundum ſe. NEC PLACITA SVNT tibi
quę ſecundum legẽ offerunt̃). i. in his nõ declaratis. ꝑs.
Holocauſtis non delectaberis: niſi quia ſunt figura, vel
inquãtum per ipſa retrahebant̃ ab idololatria. Hoc er/
go primo dicens, ſubiũgit. Tunc dixi) . ſ. quãdo carnem
aptaſti mihi ad paſſionem: vel quando iſta non placue
runt. ECCE VENIO.) Vel ad incarnationem, vel ad
paſſionẽ: ſed ad quid? VT FACIAM voluntatẽ tuã.)
Io. 6. Deſcẽdi de cœlo, vt faciã voluntatem eius, qui mi
ſit me. Ioã. 4. Meus cibus eſt, vt faciã voluntatẽ eius, qui
miſit me &c. Propheta ergo hoc dicens, refert primũ, vt
ſequens ſtatuat, in quo oſtendit differentiam veteris &
noui teſtamenti: quia loquẽs de veteri dicit, ꝙ non vult
nec placent deo. ſ. ſecundum ſe. Ergo auferunt̃: ſed qñ
de nouo loquitur, dicit, ꝙ vult: quia ad hoc venio, vt fa
ciam voluntatem tuam. Ergo nouum ſtatuitur. i. fic/
matur eſſe ſecundum voluntatem dei. Leui. 26. Vetera
nouis ſuperuenientibus proiicietis.

Deinde cũ dicit. IN QVA voluntate &c.) Exponit
illud qd dixerat de volũtate dei, ad quã implẽdã venit
Chriſtus. ſ. quę ſit illa voluntas. Hęc autẽ eſt, ſicut dicit̃
1. Theſ. 4. Hęc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra. ideo
dicit. IN QVA voluntate ſanctificati ſumus.) & hoc
PER OBLATIONEM corporis Chriſti Ieſu) ſemel. ſ. fa
ctam. Ephe. 5. Obtulit ſemetipſum oblationem, & ho/
ſtiam deo &c. Et hoc ſemel. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro
peccatis noſtris mortuus eſt.

Deinde cum dicit. ET OMNIS quidẽ ſacerdos &c.)
Oſtendit cõparationem ſacerdotis noui & veteris teſta
menti. Sciendum eſt autẽ, ꝙ in lege erãt duo ſolẽnia ſa
crificia. Vnũ in die expiationis, quod fiebat p ſolũ ſum/
mum pontificem, de quo multa iam dicta ſunt. Aliud
erat iuge ſacrificium, in quo vnus agnus offerebatur in
mane: & alius in veſpere. de quo Num. 28. De iſto etiam
intendit hic Apoſtolus & circa hoc tria facit. Primo. n.
ponit illud, qd pertinet ad ſacerdotẽ veteris teſtamẽti.
Secundo ponit illud, qd pertinet ad ſacerdotẽ noui. Se/
cundo confirmat per authoritatẽ, ſcdm ibi. HIC au/
tem vnã &c.) tertiũ, ibi. CONTESTATVR autẽ &c.)
Dicit ergo. OMNIS ſacerdos &c.) Dicit omnis ad dif/
ferẽtiam ſacrificii expiationis: quod tantũ per ſummũ
ſacerdotẽ fiebat: ſed in iſto OMNIS ſacerdos pręſto ẽ.
tota die) miniſtrãs ET SÆPE offerẽs eaſdem hoſtias
quia ſemper offerebat agnũ: quę. ſ. hoſtię feriales nõ po
terãt auferre peccata: quia nõ iterabant̃. Hier. 11. Nũqd
carnes ſanctę auferent a te malitias tuas, in quibus glo
riata es. Per iſtud iuge ſacrificium figuratur Chriſtus:
& ęternitas eius, qui eſt agnus immaculatus.

Deinde cum dicit. HIC AVTEM vnã pro peccatis
&c.) Oſtendit illud, qd pertinet ad ſacerdotium Chriſti
& circa hoc facit duo. Primo. n. ponit intentum. Secun
do aſſignat rationem, ibi. VNA . n. &c.) HIC autẽ). ſ.
Chriſtus offerens VNAM hoſtiam pro peccatis, aufe/
rentem). ſ. peccata. Illa vero vetus lex multas offerebat
hoſtias, nõ expiantes peccata. hęc ergo. ſ. pręſens offerẽs
vnam hoſtiã: quia ſemel ꝓ peccatis noſtris ſeipſum ob/
tulit: ſedet nõ tanq̃ miniſter, ſicut ſacerdos legalis, qui
ſemper ꝑſto eſt: ſed tanq̃ dñs. ꝑs. Dixit dñs dño meo, ſe/
de a dextris meis. Mat vlti. SEDET a dextris dei.) Ad
dexterã dei patris: q̃tũ ad ęqualitatem poteſtatis, ſecun
dum diuinitatẽ: ſed in potioribus bonis, ſecundum hu
manitatẽ. Supra. 1. Sedet ad dexterã maieſtatis &c. ET
HOC in ſempiternum.) Non. n. iterum morietur: qa
Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam nõ moritur. Ro. 6.
& Dañ. 7. Poteſtas eius, poteſtas æterna &c. De cętero
expectans, donec PONANTVR inimici eius ſcabellũ
pedum eius.) Iſta expectatio nõ innuit aliquã anxieta/
tem in Chriſto: ſicut in hominibus ſpes, quę differtur affli/
git animã: vt dicit̃ Prouer. 13. Sed deſignat voluntatem
miſerẽdi, quã deus habet erga nos. Eſa. 30. Expectat do
minus, vt miſereatur noſtri. Subiiciunt̃ ergo pedibus
eius. i. humanitati Chriſti aliqui volentes: & in hoc ſa/
lus ipſorum conſiſtit, in faciendo volũtatem eius. Exo.
10. Vſq; quo non vis mihi ſubiici. Sed mali dolentes ipſi
ſubditi ſunt: quia & ſi voluntatem eius per ſe non im/
plent: tamen de ipſis implet̃, q̃tum ad opus iuſtitię. Et
ſic omnia ſunt ei ſubiecta aliquo iſtorum modorũ. ꝑs.
Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.

Deinde cum dicit. VNA enim oblatione &c.) Aſſi/
gnat rationẽ. ſ. quare ſedet tanq̃ dñs, & non tanq̃ mini
ſter ſicut ſacerdos legalis: quia ille per hoſtiam vnã nõ
auferebat peccata, & ideo oportebat plures alias offer/
re, & frequẽter. Supra. 8. Omnis. n. pontifex ad offeren
da munera & hoſtias cõſtituitur: ſed hoſtia, quam Chri
ſtus obtulit, aufert oĩa peccata. Supra. 9. Chriſtus ſemel
oblatus eſt ad multorũ exhaurienda peccata. Et ideo di
cit, ꝙ VNA oblatione cõſummauit) . i. perfecit: quod
fecit recõciliãdo, & cõiungendo nos deo tanq̃ principio
ſanctificatos in ſempiternũ: quia hoſtia Chriſti, q deꝰ eſt
& homo, habet virtutẽ æternã ſanctificandi. Infra. 13.
Ieſus vt ſanctificaret p ſuũ ſanguinẽ populum &c. Per
Chriſtum. n. perficimur, & coniungimur deo. Rom. 5.

Per quem acceſſum habemus ad deum.

Deinde cũ dicit. CONTESTATVR autẽ nos &c.) Confirmat, quod dixerat p authoritatẽ, quę ſumpta eſt ex Hiere. 31. quę quia ſupra. 8. expoſita eſt, ad pręſens intermittat. Et tamen poteſt diuidi in duas partes. Primo ponit authoritatẽ. Secundo ex ea arguit, ibi. VBI autem horum remiſſio &c. Et facit talem rationẽ: quia in nouo teſtamẽto remittunt peccata per oblationẽ Chriſti: quia in remiſſionem peccatorum effuſus eſt ſanguis Chriſti. ergo in nouo teſtamẽto, in quo peccata, & iniquitates remittuntur: vt dictum eſt in authoritate, non eſt oblatio pro peccato, ſupple, amplius iteranda. Mat. 9. Non eſt opus valentibus medicus: ſed male habẽtibus &c. Vbi ergo eſt horum remiſſio &c. Fieret enim iniuria hoſtię Chriſti.

Cum igitur fratres habeamus libertatẽ adeundi in ſancta: per ſanguinem Ieſu, ea via, quã dedicauit nobis recentem, ac viuentem: per velamẽtum: hoc eſt per carnem ſuam: cumq; habeamus ſacerdotẽ magnum præfectum domui dei accedamus cum vero corde in certitudine fidei aſperſi cordibus: ac depulſa conſcientia mala: & abluti corpore aqua pura: teneamus confeſſionẽ ſpei nõ vacillantem (fidelis enim qui promiſit) & cõſideremus nos inuicẽ, in hoc, vt prouocemus ad charitatem, & bona opera: non deſerentes aggregationem noſtri mutuam: ſicuti mos eſt nõnullis: ſed adhortantes inuicem: idq; hoc magis, quod videtis appropinquantem diem.

Habentes itaq; fratres fiduciã: in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti: quam initiauit nobis viam nouam, & viuentẽ, per velamen. i. carnẽ ſuam: & ſacerdotem magnum ſuper domũ dei: accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda a conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda: teneamus ſpei noſtræ confeſſionẽ indeclinabilem. Fidelis enim eſt qui repromiſit. Et cõſideremus inuicem in prouocationẽ charitatis, & bonorum operum: non deſerantes collectionẽ noſtrã, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdã: ſed conſolantes, & tanto magis quanto videritis appropinquantem diem. Lec. II.

POSTQVAM oſtendit Apoſtolus multiplicem eminentiam ſacerdotii Chriſti, reſpectu ſacerdotii legalis: hic cõſuetudinem ſuam concludit, monendo q̃ iſti ſacerdotio fideliter inhęrẽdum eſt. Hoc. n. ſemp ſupra fecit, q̃ poſt cõmendationẽ ponit admonitionẽ: qa ad hoc ſuſceperat cõmendare gratiã Chriſti, vt alliciat eos ad obediendũ Chriſto, & recedendũ a cæremonialibus legis. Circa hoc ergo duo facit: quia primo ponit monitionẽ. Secũdo aſſignat rationem, ibi. VOLVNTARIE enim &c.) Sciendũ eſt antẽ circa primum, q̃ duo dixerat de ſacerdotio Chriſti. ſ. virtutem ritus eius: quia per p̃prium ſanguinem. Item dignitatem ipſius: qa pontifex in æternum. Et ideo in monitione ſua reſumit iſta duo. Vñ monẽdo. q̃ fideliter obediẽdum eſt deo Chriſto. Primo ponit illa duo. Secundo ponit ſuã monitionem, ibi. ACCEDAMVS cum bono corde &c.) Item prima in duas: quia p̃io reſumit ritũ ſacerdotii eius. Secũdo dignitatem, ibi. ET SACERDOTEM magnũ &c.) Dicit ergo. ITAQVE fratres). ſ. per mutuã charitatem HABENTES fiduciã, in introitu &c. Ephe. 3. In quo habemus fiduciam, & acceſſum in cõfidentia &c. Exo. 15. Introduces eos & plantabis in monte hęreditatis tuę firmiſſimo habitaculo &c. p̃s. Lætatus ſum in his, quę dicta ſunt mihi, in domum dñi ibimus. Et hoc PER SANGVINEM Chriſti.) quia hic eſt ſanguis noui teſtamenti. i. nouę p̃miſſionis. ſ. cœleſtiũ. Sed quomodo habeamus fiduciam introducẽdi oñdit: qa Chriſtus per ſuum ſanguinẽ initiauit. i. inchoauit nouã viã Mich. 2. Aſcẽdit pandens iter ante eos. Io. 14. Si abiero, & p̃parauero vobis locũ &c. Eſa. 35. Sancta via vocabit̃, & pollutus nõ tranſibit per illam. Hęc eſt ergo via eundi in cœlum, & eſt noua: quia ante Chriſtum nullus inuenit eam: quia nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. Ioan. 3. Et ideo qui vult aſcendere, debet ipſi tanq̃ membrum capiti ſuo adhęrere. Apoca. 2. Vincenti dabo edere de ligno vitę, quod eſt in paradiſo dei mei. Et cap. 3. Et ſcribam ſuper eum nomen nouũ, & nomẽ ciuitatis nouę Hieruſalem: quia. ſ. de nouo introducũtur. SEMPER viuentem). i. ſemper perſeuerantem, in quo apparuit virtus deitatis: quia ſemp viuit. Sed quę ſit iſta via, oſtendit ſubdens. PER VELAMEN. i. carnem ſuam.) Sicut. n. ſacerdos per velum intrabat in ſancta ſanctorũ: ita ſi volumus intrare in ſancta glorię, oportet intrare per carnẽ Chriſti, quę fuit velamen deitatis. Eſa. 45. Vere tu es deus abſcõditus. Nõ eni ſufficit fides de deitate, ſi nõ aſſit fides de incarnatione. Ioan. 14. Creditis in deum, & in me credite. Vel PER VELAMEN. i. per carnem ſuam) datam nobis ſub velamento ſpeciei panis in ſacramento. Non enim proponitur nobis ſub ſpecie propria, propter horrorẽ, & propter meritum fidei.

Conſequenter cõmendat dignitatem ſacerdotis, cũ dicit. ET SACERDOTEM magnũ:) qui. ſ. nobis initiauit viam. q. d. Habentes fiduciam intrandi per ſacerdotem. ſ. Ieſum. p̃s. Tu es ſacerdos in æternum. Qui dicitur MAGNVS:) quia ſacerdotium eius nõ eſt tantũ ſuper vnum populum, ſicut Aaron: ſed SVPER domum dei: totam. ſ. eccleſiã militantẽ, & triumphantẽ. 1. Ti. 3. Vt ſcias quomodo oporteat te cõuerſari in domo dei: quę eſt eccleſia. Et dicit SVPER) quia Moyſes fuit fidelis in omni domo, tanq̃ famulus. Num. 12. Sed Chriſtus ſuper totam domum, ſicut filius, qui eſt dñs omnium. Mat. vlti. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. De hoc etiam Supra. 3.

Deinde cum cum dicit. ACCEDAMVS &c.) Ponit monitionem ſuam: vt. ſ. ex quo talis, & tantus eſt, fideliter eſt ei adhęrendum: quod fit tribus modis. ſ. per fidem, ſpem, & charitatem. 1. Corin. 13. Nunc autem manent fides ſpes, charitas. Primo ergo monet ad ea, quæ ſunt fidei. Secũdo ad ea, quę ſunt ſpei, ibi. TENEAMVS SPEM.) Tertio ad ea, q̃ ſunt charitatis, ibi. ET CONSIDEREMVS &c.) Sed quantum ad primũ duo ſunt neceſſaria. ſ. ipſa fides: quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo. Et fidei ſacramẽtum. Quantum ad primum dicit. ACCEDAMVS ad ipſum cum vero non ficto, corde.) 4. Reg. 20. & Eſa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde pfecto. Hoc autem fit, quãdo opus cõcordat cordi. Accedam' etiã in plenitudine fidei. Infra. 11. Accedentem ad dñ̃ oportet credere &c. Nec ſufficit qualiſcunq; fides: ſed requiritur fides plena: quod fit duobus modis. ſ. & q̃tum ad materiam fidei, vt credant omnia quę p̃ponuntur ad credendum. & q̃ ſit fides formata: quod eſt per charitatem. Ro. 13. Plenitudo enim legis eſt dilectio. Quantũ ad ſacramentũ fidei dicitur. ASPERSI corda veſtra) quod alludit ei, quod dicitur Num. 19. Vbi ponitur ritus vitulę rufæ: de cuius aqua aſpergebatur mundandus die tertio: ſed die ſeptimo alia aqua lauabatur corpus eius, & veſtimẽta. Per aſperſionem aquę vitulę rufę figurabatur paſſio Chriſti: quia die tertia. ſ. in fide trinitatis in baptiſmo mũdamur a peccatis. Et quãtum ad hoc dicit. Aſperſi corda non corpora. infra. 12. Acceſſiſtis ad ſanguis aſperſionem. Aſperſi ergo corda, non a tactu mortui, ſicut per aquã vitulę rufę: ſed a conſcientia mala. De ablutione, quę fiebat ſeptima die dicit. ET ABLVTI corpus aqua munda.) Non enim in baptiſmo operatur tantum virtus paſſionis: ſed etiam infunduntur in ipſo dona ſpiritus ſancti. Vnde in ſeptima die. ſ. in plenitudine donorum ſpirit' ſancti, totus homo abluitur intus, & extra, ab omni peccato, tam actuali, q̃ originali, quod eſt quaſi corporale: quia anima ipſum contrahit, per vnionem ad carnem fœdam.

Fideliter eſt deo adhęrendum fide, ſpe & charitate.

Fides plena habet duo, oia credibilia & charitaẽ.

Dicitur

Dicitur autem ſpiritus ſanctus,aqua qa mundat. Act.
15.Fide purificãs corda ipſorum.Ezech.36. Effundam
ſuper vos aquam mundam.& mundabimini ab omni
bus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris
mundabo vos.Zach.13.Erit fons patens domui Dauid
& habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccatoris
& menſtruate. Tit.3. Per lauacrum regenerationis,&
renouationis ſpiritus ſancti.Et in huius ſignum ſuper
Chriſtum baptizatum deſcendit ſpiritus ſanct' in cor/
porali ſpecie.

Deinde cum dicit. TENEAMVS ſpei noſtrę &c.)Po
nit illud,quod ptinet ad ſpem. Et circa hoc facit duo.
Primo enim hortatur ad ſpei certitudinem. Secundo
ſubdit rationem ibi. FIDES enim eſt quę &c.) Scien/
dum eſt autem.ꝙ per fidem Chriſti datur nobis ſpes ſa
lutis ęternę,& introitus in cœlum.1.Pet.1. Regenera/
tiõis in ſpem viuam. Vnde dicit. TENEAMVS; & nõ
dicit ſpem, SED SPEI noſtrę confeſſionem)quia nõ
Fides & ops ſufficit habere ſpem in corde:ſed etiam oportet confi/
teri ore.Rom.10.Corde creditur ad iuſtitiam,ore autẽ
confeſſio fit ad ſalutem. Item oportet cõfiteri eam,nõ
ſolum verbo,ſed etiam factis:contra quoſdam,de qui/
bus Tit.1.Confitentur ſe noſſe deum:factis autem ne/
gant.Fit autem iſta confeſſio per opera, per quę tendi/
tur ad res ſperatas.Apoc.3.Tene quod habes, ne alius
accipiat coronam tuam. INDECLINABILE) Ideſt vt
ab iſta confeſſione non declinemus,neq per proſpera,
neq per aduerſa.ps.Declinantes autem in obligatiões,
adducet dominus cum operantibus iniquitatem. Eſa.
30.Hęc eſt via ambulate in ea,& non declinetis:neq ad
dexteram,neq ad ſiniſtram. Et ratio huius eſt: quia ille
qui promiſit eſt fidelis:& ideo mentiri non poteſt.ps.Fi
delis dominus in omnibus verbis ſuis.Deut.32. Deus fi
delis & abſq vlla iniquitate.

Conſequenter cum dicit. ET CONSIDEREMVS
&c.)Ponit illud,quod pertinet ad charitatem: & circa
hoc facit tria.Primo enim facit,quod dictum eſt.Secũ
do remouet contrarium charitati,ibi. NON deſeren/
tes &c. Tertio aſſignat rationem ex congruitate tempo
ris,ibi. ET TANTO magis &c.)Circa primum ſcien/
dum eſt,ꝙ licet charitas principaliter inhereat deo:ta/
men manifeſtatur per charitatem proximi .1.Ioan.4.
Qui enim non diligit fratrem ſuum,quem videt: deũ
quem nõ videt,quomodo poteſt diligere? Ergo ad cha
ritatem ptinet:ꝙ diligatur proximus.Ideo dicit. CON
SIDEREMVS inuicem)vt.ſ.ea quę ſunt proximi ſol/
licite faciamus.Eccle.17.Et vnicuiq mandauit deus de
proximo ſuo:ſed quia aliqui ea,quę ſunt proximi, con
ſiderant zelo inuidię:aliqui vero zelo odii. Cõtra quos
dicitur Prouer.24. Ne quęras impietatem in domo iu
ſti.ideo dicit. IN PROVOCATIONE charitatis).i.vt
prouocemus eos ad charitatem.Ro.11.Quandiu Apo
ſtolus gẽtium ſum, miniſterium meum honorificabo,
ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnem meã:
& ſaluos faciam aliquos ex illis.Iſta autem prouocatio
procedit ex dilectione,quę requiritur ad opus exterius
.1.Ioan.3.Non diligamus verbo,neq lingua: ſed opere,
& veritate.Sicut enim dicit Greg.Nõ eſt amor dei ocio/
ſus.Operatur enim magna,ſi eſt. Si autem operari re/
nuit,amor non eſt.Probatio ergo dilectionis,exhibitio
eſt operis.Ideo ſubdit. ET BONORVM operũ.)Col.
prio.In omni opere bono fructificantes. Deinde remo
uet contrarium charitatis,cum dicit. NON deſeren/
tes &c.) Quia enim charitas eſt amor:proprium autẽ
amoris eſt vnire: quia vt dicit Dionyſius. Amor eſt vis
vnitiua.Ioan.17.Vt ſint vnum,ſicut & nos vnũ ſumus:
& cognoſcat mundus:quia dilexi eos,ſicut & me dilexi
ſti.Ideo recedere abinuicem,eſt directe oppoſitum cha
ritati.Et ideo dicit. NON deſerentes collectionem no
ſtram).ſ.eccleſię,quã aliqui deſerunt tripliciter.ſ.pro/
pter perſecutiones apoſtatantes a fide.Et iſti ſignifican
tur per illos,de quibus dicitur Ioan.6.ꝙ abierunt re/
tro,& iam cum illo non ambulabant.Mat.13.Facta tri
bulatione & perſecutionibus propter verbum cõtinue
ſcandalizantur.Luc.8.Ad tempus credunt, & in tem/
pore tẽtationis recedunt.Secundo mali pręlati, qui di/
mittunt oues in periculo.Ioan.10.Mercennarius fugit
quia mercennarius eſt.Aliqui vero ex ſuperbia:quia cũ
poſſent eſſe vtiles ad regendum,cum nota ſuperbię ab
aliis ſe ſeparant.Iudę.1.Hi ſunt,qui ſegregãt ſe ab aliis,
animales,ſpiritum nõ habentes.Quaſi ſub ſpecie ma/
ioris perfectionis.Et forte tales erant in tempore illo:
contra quos dicitur.1.Corin.vndecimo.Si quis videtur
contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non ha/
bemus in eccleſia dei.Sed quid debent facere. Subdit.
SED CONSOLANTES) .q.d.Si videas, ꝙ ſocius tuus
male ſe habet,non deſeras eum,ſed conſolare: nõ ſicut
illi,qui deſerunt collectionem,de quibus dicit. Sicut ẽ
conſuetudinis quibuſdam,qui vt dictum eſt,forte erãt
in illis diebus.

Conſequenter cum dicit. ET TANTO magis &c.)
Aſſignat cauſam huius.Poſſet enim aliquis dicere,qua
re debemus nos in fide proficere?quia motus natura/
lis ꝙto plus accedit ad terminum,magis intenditur.Er
go eſt de violento.Gratia autem incipit in modũ na/
turę.ergo qui ſunt in gratia,quanto plus accedunt ad
finem,plus debent creſcere.Et ideo ita dixit. Non deſe
rentes,ſicut quidam SED CONSOLANTES. Et hoc
tanto magis,quanto videritis appropinquantem diẽ
.i.terminum.)Rom.13.Nox praeceſſit,dies autẽ appro/
pinquauit.Prouer.4.Iuſtoꝝ ſemita quaſi lux fulget, &
proficit,& creſcit vſq ad perfectum diem.

Nam ſi volentes peccauerimus poſt acceptã
cognitionem veritatis;non vltra pro peccatis reli
qua eſt hoſtia;ſed formidabilis quædam expe/
ctatio iudicii,& ignis vehementia;qui deuoratu/
rus eſt aduerſarios. † Qui aſpernatus fuerit Deut.17.
Moſi legem abſq miſericordia; † ſub duobus Mat.18.
aut tribus teſtibus moritur.Quanto putatis peio 2.Corin.13
ribus afficietur ſuppliciis;qui filium dei concul/
carit;& ſanguinem teſtamenti,ceu rem propha/
nam habuerit; per quam fuerat ſanctificatus:
& ſpiritum gratiæ contumelia affecerit? Noui/
mus enim eum, qui dixit † Meum eſt vlciſci; Deut.32.
ego rependam dicit dominus. Et rurſum † Do Rom.12.
minus iudicabit populum ſuum. Horrendum
eſt incidere in manus dei viuentis.

Voluntarie enim peccantibus nobis poſt ac/
ceptam notitiam veritatis; iam non relinquitur
pro peccatis hoſtia;terribilis autem quædam ex/
pectatio iudicii,& ignis æmulatio; qui conſum/
pturus eſt aduerſarios. Irritam quis faciens le/
gem Moyſis, ſine vna miſeratione, duobus vel
tribus teſtibus moritur. Quanto magis putatis
deteriora mereri ſupplicia,qui filium dei concul
cauerit; & ſanguinem teſtamenti pollutum du/
xerit,in quo ſanctificatus eſt;& ſpiritui gratiæ cõ
tumeliam fecerit? Scimus enim eum qui dixit;
Mihi vindictam:& ego retribuam.Et iterũ quia
iudicabit dñs populũ ſuũ. Horrendum eſt inci/
dere in manus dei viuentis. Lec. III.

SVPRA Apoſtolus poſita cõmendatione excellen
tię ſacerdotii Chriſti,& ſubiuncta admonitione, vt illi'
ſacerdotio adhęreant per fidem & charitatem: hic pro
bat monitionem ſuam per rationem. Et hoc facit du/
pliciter.Prĩo terrendo.Secundo demulcendo,ibi. RE/
MEMORAMINI autem priſtinos dies &c.) Circa pri/
mum duo facit:quia primo terret eos ad obſeruandũ
monitionem ſuam, propter ſubtractionem remedii.
Secundo propter expectationem iudicii,ibi. TERRI/
BILIS autem &c.) Dicit ergo. VOLVNTARIE &c.) Peccare vo
Quod dupliciter exponitur. Vno modo ſecundũ Glo. lens vel volũ
quę videtur facere differentiam inter peccare volentes, tarie.

& volūtatie: ita ꝙ volens peccat: qui quaſi paſſione ductus, conſentit in peccatum, de quo ante nō cogitauit: voluntarie autem qui ex certa malitia, cuius voluntas prona eſt ad peccandum: vt ſtatim cedat. Hiere. 8. Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus vadēs impetu ad prælium: nec poſtea pœnitet. Prouer. 2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Ergo VOLVNTARIE peccantibus) .i. in voluntate peccandi permanentibus. Et exaggerando ſubdit. POST acceptam notitiam veritatis.) 2. Pet. 2. Melius erat illis viam iuſtitiæ non agnoſcere, ꝗ poſt agnitionem retrorſum conuerti. Item non relinquitur hoſtia pro peccatis .i. hoſtia quam Chriſtus obtulit pro remiſſione peccatorum, non eſt nobis vtilis: quia illis dimittūtur peccata, qui de ipſis pœnitent. Mat. 26. Hic eſt ſanguis noui teſtamenti, qui pro multis effundetur .ſ. efficaciter: ſed de malis dicitur Eſa. 49. In vacuū laboraui, ſine cauſa, & vane fortitudinem meam conſumpſi. Hiere 6. Fruſtra conflauit conflator: malitiæ eius non ſunt conſumptæ. Sed melius poteſt dici & ſecundū intētionem Apoſtoli: quia ſecundum Augu. liberum arbitrium habet multiplicem ſtatum: quia in ſtatu naturæ integræ, etiā ſine gratia habituali, poterat homo nō peccare: nec naturaliter, nec venialiter: licet non ſine auxilio dei. In ſtatu autem naturæ corruptæ, indiget homo gratia habituali ſanante naturam quo poſſit abſtinere a peccato. Sanatus autem per gratiam a peccato, poteſt abſtinere ab omni peccato mortali, non autem ab omni peccato veniali. Similiter etiam antequā reparetur per gratiā, poteſt ſingula peccata mortalia vitare, & ſine aliquod breue tempus, cum non ſit neceſſe eum ſemper peccare, diu tñ abſq; mortali peccato eſſe non poteſt. Poſtꝗ ergo per gratiam reparatus eſt, omnino in poteſtate ei⁹ eſt vitare peccatum mortale, & etiam veniale in particulari: non aūt oīo in vniuerſali: & hoc propter auxiliū gratiæ ſaluantis. Et ideo dicit. NOBIS peccātibus voluntarie, poſt acceptam notitiam veritatis) .i. poſt acceptam gratiam, per quam habetur notitia peccati: quia ante notitiam peccati, peccatum noſtrum a deo nobis non imputatur: vnde quaſi dicitur Ipſum ignorare, qa non imputat nobis. Sed poſt IAM non eſt pro peccatis hoſtia. Ante .n. reparationem, quæ facta eſt per Chriſtum, relinquebatur hoſtia iſta, quæ expectabatur: ſed nunc iam non expectatur alia mors eius: ita nec poſt baptiſmū ſemel acceptū expectatur alius baptiſmus.

Liberū arbitriū hēt multiplicē statū.

Deinde cum dicit. TERRIBLIS autem &c.) Deterret expectationē diuini iudicii. Et circa hoc facit duo. Primo enim terret. Secundo ſubdit rationem, ibi. IRRITAM quis faciens &c.) Sic ergo dictum eſt, ꝙ nō relinquitur vltra hoſtia. Quid ergo? illud quod ſupra dictum eſt 9. cap. ꝙ poſt mortem eſt iudiciū. Iob. 19. Scitote eſſe iudicium. Iſtius iudicii expectatio eſt valde terribilis: tum propter conſcientiam peccatorum. Iaco. 3. In multis offendimus omnes: tum etiam propter imperfectionem iuſtitiarum noſtrarum. Eſa. 64. Iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ. ps. A iudiciis tuis timui. Abac. 3. Audiui, & cōturbatus eſt venter meus. Eſt etiam afflictiua. Vnde dicit. ET IGNIS æmulatio) .i. pœna ignis, quæ infligitur ex zelo & æmulatione diuinæ iuſtitiæ. Exo. 20. Ego ſum de⁹ de⁹ tu⁹ fortis zelotes &c. Zelus autem eſt amor ſponſi. Sicut ergo ſpōſus nō parcit ſponſæ malæ: ſic nec deus animæ peccatrici. Prouer. 6. Zelus & furor viri nō parcet in die vindictæ &c.) Sequitur. QVI conſumpturus eſt aduerſarios.) ps. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius: quia ignis qui præcedet faciē iudicis, corpora viuentium incinerabit. & reprobos detrudet in infernum, & corpora eorum conſumet, non totaliter cōſumendo, ſed in perpetuum cruciando.

Conſequenter cum dicit. IRRITAM quis faciens &c.) Probat, quod dixerat de terrore iudicii: & primo per locum a minori. Secundo per authoritatem, ibi. SCIMVS autem illum &c.) Primum accipit ex lege. Tanto enim aliquis eſt reus maioris pœnæ, quanto rem magis ſacram cōtemnit. Cum ergo vetus teſtamētum nō ſit ita ſanctum, ſicut nouum, & tranſgreſſor illius grauiſſime puniebatur. Ergo tranſgreſſor noui longe grauius debet puniri. Circa iſtud argumentum duo facit. Primo enim ponit iſtud, quod fiebat in veteri. Secundo illud, quod fiendum eſt in nouo, ibi. QVANTO magis &c.) Quantum ad vetus ponit culpam. & pœnam. Culpam cum dicit. IRRITAM quis faciēs legē Moyſis.) Irritum dicitur. quod nō ſortitur debitum finem. Lex autem non ſolum vetus: ſed etiam quælibet datur, vt inducat homines ad virtutem, & faciat abſtinentes a vitiis. Et ideo qui tranſgreditur legē, & vacat vitiis, ꝗtū eſt in ſe, legem irritam facit. Mat. 15. Irritum feciſtis mādatum dei propter traditiones veſtras. Geñ. 17. Maſculus cuius præputii caro circunciſa nō fuerit, peribit de populo ſuo: quia pactum meum irritum fecit. Et pœnam oſtendit, cum dicit. SINE vlla miſeratione &c.) Et iſta pena eſt valde grauis: quia infligit mortem. Vnde dicit. MORITVR.) Exo. 22. Maleficos non patieris viuere. Item QVIA irremiſſibilis.) Vñ dicit. SINE vlla miſeratione.) Deut. 19. Morietur, nec miſereberis eius. Sed nunquid lex dei excludit miſericordiam. Conſtat ꝙ non. Oſeæ. 6. Miſericordiam volui, & non ſacrificium. Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ differunt miſericordia, clementia, & venia: quia miſericordia eſt, quā homo ex quadam paſſiōe cordis, & animi mouetur ad remittendum pœnam: & hoc aliquando eſt contra iuſtitiam: & iſtam prohibet. Venia autem eſt, quando propter aliquam vtilitatem publicam remittit aliquid de pœna debita. Clementia eſt. quando non ſolum de pœna aliquid remittit: ſed etiam de culpa remiſſius iudicat. Iſta duo non prohibentur ſed miſericordia primo modo dicta: quæ eſt contra iuſtitiam, & inducit diſſolutionem. Moritur ergo. ET HOC duobus, vel tribus teſtibus) ſuppie conuictus. Deut. 17. In ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum. Cauſa autem quare lex numerum teſtium determinat ſecundum Aug. eſt, vt per hoc deſignetur immobilitas veritatis, quæ eſt in ſancta trinitate. Nec refert ſi nominentur duæ perſonæ vel tres: quia ſemper in duabus intelligitur tertia .ſ. ſpiritus ſanctus, qui eſt nexus amborum. Iſta ratio myſtica eſt: ſed literalis eſt: vt quia in iudicio vnus affirmat, alter negat: non plus credendum eſt vni, ꝗ alteri. Multitudini autem eſt credendum. Omnis autem multitudo cōplet̄ numero ternario. Et iō ſufficit, ꝙ ſint duo cū accuſante: ſed tertius ſuperadditur ex abundanti.

Miſericordia, clemētia, venia, differūt.

Deinde cum dicit. QVANTO magis &c.) Ponitur id, quod ſpectat ad nouum teſtamentum. Et p̄io ponit pœnam. Secundo culpam, ibi. QVI filiū dei &c.) Quantum ad pœnam dicit. QVANTO magis putatis deteriora mereri ſupplicia.) Quia enim nouum teſtamentum per Chriſtum prædicatum eſt. ideo peccans in ipſo, grauius punitur. Mat. 11. Veruntamen dico vobis ꝙ Tyro & Sydoni remiſſius erit, ꝗ vobis in die iudicii. Sed nunquid plus punitur peccator Chriſtianus, ꝗ fidelis? Quia ſi ſic, melius eſſet, ꝙ omnes eſſent infideles. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ aliud eſt de illis, qui fidem contemnunt: quia iſti proprie ſunt contemptores. Aliud de illis, qui ex ignorantia fidem non annunciatam non tenent: & talibus peccatum infidelitatis non imputatur. Sed qui fidem annūciatam contemnit, grauius punitur: quia peccatū infidelitatis maximum eſt. Si ergo comparamus Iudæum & Chriſtianū qui non contemnit, & vterq; ſit adulter, tunc grauius punietur Chriſtianus ꝗ Iudæus: quia non ſolū pro adulterio: ſed etiam quia magis ingratus eſt. Sed nunquid vniuerſaliter verum eſt, ꝙ ſemper idem peccatum in ſpecie grauius punitur in maiori? Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ dupliciter peccatur. Vno modo ex ſurreptione. Et ſic quanto aliquis dat ſe operibus diuinis: ſi ex ſurreptione peccat minus punitur. 2. Para. 30. Dominus bonus propitiabitur conuictis qui in toto corde requirunt deum patrum ſuorum. ps. Cum ceciderit, non collidetur. Sed ſi ex contemptu magis peccat: quia cum ſit in ſtatu altiori, magis contemnit. Et de talibus loquitur hic, qui ſunt magis ingrati. Quantum vero ad culpam, dicit. QVI filium dei &c.) Sciēdum vero eſt, ꝙ Apoſtolus grauitatem culpæ eorum, qui peccant in nouo teſtamento, oſtendit ex beneficiis nobis a deo in illo collatis. Deus autem nobis dedit, quicquid maximum & pretioſum habebat .ſ. filium ſuum vnigenitum. 2. Pet. 1. Per quē maxima nobis & pretioſa promiſſa

miſſa donauit &c. Dedit etiam de ſpiritu ſancto. Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Roma. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Ingratitudo autẽ ſuper tantis beneficiis aggrauat peccatum. Circa ingratitudinem vero ſuper datione filii duo conſideranda ſunt ac ponderanda. ſ. myſterium incarnationis: in qua datus eſt nobis. Eſa. 9. Et ſacramẽtum paſſionis, in qua pro nobis ſe obtulit. ſupra. 6. Sanguis Chriſti qui p ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatũ deo, &c. Et ideo quantũ ad primũ dicit. QVI filium dei) ſcilicet pro nobis incarnatum CONCVLCAVERIT) id eſt vilipenderit. ſ. non credendo ꝙ fides filii dei ſit ſufficiens ad ſalutem: ſicut illi, qui legalia ſeruabant. Gal. 3. Ante quorum oculos Chriſtus proſcriptus eſt. Item non obediendo eius mandatis, nec viuendo ſecundum doctrinam eius. primi. Regũ. 2. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quantum ad ſecundum dicit. ET SANGVINEM teſtamenti) .i. Chriſti ſanguinem confirmatiuum noui teſtamenti. Mat. 26. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti &c. POLLVTVM duxerit) .i. reputauerit pollutum: vt. ſ. non poſſit mundari, ſicut pollutus in ſe nõ mundat. Eccleſiaſtici. 34. Ab immundo quid mũdabitur? q. d. Nihil. ſ. ſecundũ ꝙ mundatio tantum fiebat per ſanguinem animalium. Item POLLVTVM) cum dicit. Qui in virtute eius in baptiſmo ablutus peccat, redeundo ad vomitum. Apocali. 1. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Et ideo dicit. IN QVO ſanctificatus eſt,) .i. per quem ſanctificatus eſt. 1. Corin. 6. Abluti eſtis, ſanctificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti. Itẽ qui peccat poſt alia ſacramenta. Mala. 1. In omni loco offertur oblatio munda nomini meo: quia magnum eſt nomen meum in gẽtibus. Item aggrauatur peccatum ex contemptu ſpiritus ſancti. Et ideo dicit. ET SPIRITVI gratię iniuriam FECERIT) id eſt contumeliã. Quam facit, qui nõ credit, ꝙ gratia ſpiritus ſancti data, per Chriſtum. Ioan. 14. Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis ſufficiat ad ſalutem ſine legalib9: vt. ſ. remiſſionem peccatorum aſcribat obſeruantiis legis. Vel. CONCVLCAT Chriſtum) qui libere abſque timore peccat: ſanguinem Chriſti polluit, qui eo idigne cõmunicat ſpiritui gratis dato. Ephe. 2. Donum enim dei eſt, & non ex operibus: iniuriam facit: qui Chriſtum per peccatum a ſe abiicit. Sap. 1. Corripietur .i. expelletur a ſuperueniente iniquitate. Ephe. 4. Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei. 1. Theſ. 5. Spiritum nolite extinguere.

Deinde cum dicit. SCIMVS enim eũ qui dixit &c.) Probat, quod dixit per authoritates. Et circa hoc facit duo. Primo .n. probat ponendo authoritates. Secundo concludit ex eis, ibi. HORRENDVM eſt &c.) Dicit ergo. SCIMVS illum qui dixit.) Deut. 32. ſecundũ aliã literam. MIHI vindictam, ſupple ſeruate. Litera noſtra habet. Mea eſt vltio. Et nunquid reddes? immo ET EGO retribuã.) Sed cõtra. Si ſoli deo ſeruatur vindicta, quare iudices vindicant? Reſpondeo. Ad hoc reſpondet Apoſtolus. Rom. 13. ꝙ iudex eſt miniſter dei. Vnde nõ iudicat propria authoritate, ſed dei. Secunda authoritas eſt ibidem. IVDICABIT dominus populum ſuum. Si ſuum, ergo multo magis inimicos. 1. Pet. 4. Si iuſtus vix ſaluabitur, impius, & peccator vbi parebit? Vel POPVLVM ſuum) .i. qui fidem ſuam nõ cõtemnunt: quia infideles dãnabuntur, & non iudicabũtur iudicio diſcuſſionis. In iudicio enim, vt dicit Greg. quatuor erunt ordines. Quidam qui non iudicabuntur, ſed ſaluabuntur. ſ. Apoſtoli, & apoſtolici viri. Quidam qui iudicabuntur, & ſaluabuntur, vt mediocriter boni. Quidam qui iudicabuntur, & damnabuntur, vt mali fideles. Quidam qui nõ iudicabuntur, & damnabuntur, vt omnes infideles.

Quatuor ordines erunt in iudicio.

Deinde cũ dicit. HORRENDVM eſt &c.) Ponit concluſionem. ex quo enim vindicta reſeruanda eſt deo, q iudicabit populum ſuum HORRENDVM eſt incidere in manus dei viuentis. Quanto enim iudex iuſtior & fortior eſt, tanto magis timẽdum eſt. ps. Deus iudex iuſtus, & fortis. Ergo HORRENDVM eſt incidere in manus eius.) Dan. 13. Melius eſt mihi abſque opere incidere in manus veſtras. Eccleſiaſtes. 2. Si pœnitẽtiam nõ egerimus, incidemus in manus domini, & non in manus hominum. Sed contra. 2. Reg. vlti. Dauid tanquã melius prẹelegit incidere in manus dei. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ homo peccat offendendo hominem, & offendendo deum. Melius autem eſt incidere in manus hominis offendẽdo ipſum, ꝙ̃ in manus dei ipſum offendendo. Vel dicendum eſt, ꝙ melius eſt peccantem, & contemnentem incidere in manus hominis: peccantem vero, ſed pœnitentem in manus dei. Et ſic elegit Dauid. Vel dicendum eſt, ꝙ vſque ad iudiciũ non eſt horrendum in manus dei incidere, qui iudicat miſericorditer, quandiu eſt pater miſericordiarum: ſed poſt iudicium, horrendum eſt incidere in manus dei quando ſicut deus vltionum iuſtitias iudicabit. Modo .n. ſicut circundatus infirmitate, quam aliquando expertus eſt, ex compaſſione miſericorditer iudicat.

Redeant autem vobis in memoriam ſuperiores dies: in quibus illuminati: ingens certamen ſuſtinuiſtis afflictionum: partim quidem dum & probris, & preſſuris affecti, ſpectaculo fuiſtis omnibus: partim dum conſortes ita conuerſantium facti eſtis. Si quidem & afflictionum: quæ ex vinculis meis contigerunt: participes fuiſtis: & direptionem facultatum veſtrarum cũ gaudio accepiſtis: ſcientes vos habere in vobis potiorem ſubſtantiam in cœlis ac manentem. Ne abieceritis igitur fiduciam veſtram: quæ magnam habet præmii retributionem. Nam patientia vobis eſt opus: vt vbi voluntatem dei peregeritis: reportetis promiſſionem. Adhuc enim p puſillum temporis: & qui venturus eſt: veniet: & non tardabit.
† Iuſtus autem ex fide victurus eſt: & ſi ſe ſub- Abacuc. 2.
duxerit: non probabitur animo meo. At nos nõ Ro. 1. 10.
ſumus, qui ſubducamus nos in pditionem: ſed Gal. 3.
ad fidem pertinemus, in acquiſitionem animæ.

Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum: & in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocii taliter conuerſantium effecti. Nam & vinctis compaſſi eſtis: & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem, & manentem ſubſtantiã. Nolite itaque amittere confidentiam veſtrã: quæ magnam habet remunerationem. Patientia .n. vobis neceſſaria eſt: vt voluntatem dei facientes, reportetis pmiſſionem. Adhuc .n. modicum aliquantulunque, qui venturus eſt veniet, & non tardabit. Iuſtus autẽ meus ex fide viuet: ꝙ ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ. Nos autem non ſumus ſubtractionis filii in pditionem, ſed fidei in acquiſitionem animæ. Lec. IIII.

SVPRA Apoſtolus monuit ad inhęrendũ Chriſto, per fidem, ſpem, & charitatem: quod induxit per rationes terrentes: hic ponit rationes demulcentes, ſicut bonus medicus poſtquam ſecuit, ponit vnctiones lenientes. Inter omnia enim commendatio de bene geſtis eſt vnum, quod maxime prouocat ad bonum inceptum continuandũ. Virtus .n. laudata creſcit in im-

mẽſum: & immẽſũ gl'ię calcat hẽt. Et circa hoc facit duo. Prio.n. cõmemorat eis bona. q̃ fecerãt. Scdo hrtat ad implendũ, qđ reſtat, ibi. NOLITE itaq; omittere &c. Circa primũ tria facit. Primo.n. in gñali cõmemorat tribulationes. quas pro fide paſſi ſunt. Secundo deſcribit tribulationũ modos. ibi. ET IN altero &c.) Tertio exponit eas in ſpãli ibi. NAM & vinctis &c.) Quia ergo ex bene geſtis homo exercitatur ad melius aliquãdo, ſicut ex malis econtratio deſperat de ſeipſo: ideo recitat bona eorũ dicens. REMEMORAMINI.) Hier. 2. Recordatus ſum tui. i. bonorum, quę egiſti. DIES priſtinos). i. primordia conuerſionis veſtrę. IN QVIBVS illuminati) per fidem, que illuminat animam. Act. 15. Fide purificãs corda eoꝝ. Eſa. 60. Surge illuminare Hieruſalẽ Hoc autẽ eſt per fidem Chriſti. Ephe. 3. Habitare Chriſtũ per fidẽ in cordibus veſtris. Luc. 1. Illuminare his, q in tenebris, & in vmbra mortis ſedẽt. Primũ.n. lumen aię eſt fides. SVSTINVISTIS magnũ certamen paſſionis, .i. magnas paſſiones cõtra vos certãtes, vobis illatas ab his, q Chriſtũ pſequebant̃ in vobis. Act. 9. Saule Saule qđ me pſequeris. i. me in mẽbris meis: qa vt dicit Aug. in ſermone ſup verbo iſto. Mẽbris in terra poſitis, caput de cœlo clamat. Sap. 10. Certamen forte dedit illi, vt vinceret. 2. Ti. 4. Certaui bonum certamen fidei. Sicut.n. dr̃ Act. 8. Facta eſt perſecutio magna in eccleſia poſt mortẽ Stephani. 1. Theſ. 2. Vos.n. imitatores facti eſtis eccleſiaꝝ dei, q̃ ſunt in Iudęa: qm̃ eadẽ paſſi eſtis & vos a cõtribulibus vr̃is, ſicut & ipſi a Iudęis &c. Si ergo a pricipio icepiſtis ſuſtinere. vitupabile eſſet mõ deficere.

Fides, lumẽ animę.

Cõſequẽter cũ dicit. ET IN altero quidẽ &c.) Oſtẽdit, q̃ fuerint illę tribulationes. Dupliciter.n. patit̃ aliquis. ſ. & in ſe, tribulationẽ ſuſtinendo, & in alio, alienę tribulationi cõpatiendo. Vtroq; autem modo illi paſſi ſunt. Quantũ ad primũ dicit. IN ALTERO) .ſ. q̃tũ ad vos FACTI eſtis ſpectaculũ) quod grauiſſimũ eſt ſapiẽti. Quod.n. vnus fatuus irridet, nõ eſt graue: etiã ſi multa tribulatio inferatur: ſapiẽti vero graue eſt: ſed ſi tribulet̃, & irrideat̃ a tribulãte: hoc grauiſſimũ eſt. In hoc ergo oñdit magnitudinẽ afflictiõis ipſoꝝ: quia facti erant SPECTACVLVM) .i. quia nullus eis cõpatiebatur: imo magis cõgaudebãt in afflictionibus ipſorũ .ſ. in opprobriis. ps. Opprobria exprobrantiũ tibi ceciderunt ſup me. ET TRIBVLATIONIBVS.) ps. Multę tribulationes iuſtoꝝ. 1. Cor. 4. Spectaculũ facti ſum⁹ mundo. ſ. ad irriſionẽ: & angelis ad cõgratulanonem, & hoibus. ſ. ratione vtentibus, ad imitationẽ. Quantũ ad ſecundũ dicit, ꝙ IN ALTERO effecti ſunt ſocii taliter cõuerſantium). i. eorum, qui talia patiebantur: & hoc per compaſſionem & per ſubminiſtrationem. Ro. 12. Neceſſitatibus ſanctorum cõmunicantes.

Deinde cũ dicit. NAM & vinctis &c.) Exponit, qđ dixerat. & prio q̃tũ ad ſcdm. ſ. q̃uo ſũt cõpaſſi. Inter Iudęos .n. multi erãt vincti: ſicut de Paulo dr̃. Act. 8. ꝙ deuaſtabat eccleſiã, tradẽs in cuſtodiã viros & mulieres. Iſtis cõpaſſi ſunt, miniſtrãdo neceſſaria Mat. 25. In carcere erã & veniſtis ad me. Quantũ ad primũ dicit. ET RAPINAM bonoꝝ veſtroꝝ) .ſ. p hac cauſa facta: qa. ſ. vinctis miniſtrabãt. CVM gaudio ſuſcepiſtis.) Iaco. 1. Omne gaudiũ exiſtimate fratres &c. Act. 5. Ibãt Apoſtoli gaudentes &c. Sed quare cũ gaudio? Nunqđ amãdę ſunt tribulationes? Certe nõ: quia dicit Aug. Tolerari iubes eas nõ amari. Rñdeo. Dicendũ eſt, ꝙ nõ amant̃ pp ſe, ſed pp aliud. & ſic iſti amabãt eas. Vnde ſubdit. COGNOSCENTES eos habere meliorẽ, & manentẽ ſubſtantiã) .ſ. alias diuitias principaliores, q̃ auget̃ ex ſubtractione iſtaꝝ. quibus dicunt̃ meliores. Tẽporales.n. vanę ſunt, qa ſunt in his q̃ ſunt infra hoiem: ſpũaliores autẽ in ipſo deo. ſ. in fruitione dei. Eſa. 33. Diuitię ſalutis, ſapiẽtia & ſciẽtia: timor domini ipſe theſaurus eius. Item ſunt manentes: quia iſtę deficiũt in ſe: & auferri poſſunt: illę vero non. Mat. 6. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi erugo & tinea demoliuntur & vbi fures effodiunt & furantur &c.

Tribulatiões amant̃, non ppter ſe ſed ppter alios.

Deinde cũ dicit. NOLITE itaq; &c.) Oſtẽdit, qđ eis reſtat faciendũ. ſ. confidentiã acceptã ex bonis opibus cõſeruare. Et circa hoc facit tria. Prio.n. ponit monitionem. Scdo docet modũ monitionẽ ſeruãdi, ibi. PATIENTIA .n. vobis &c.) Tertio pbat p authoritatẽ, ibi. ADHVC .n. modicũ &c.) Dicit ergo. Ex quo tot bona in primordiis cõuerſationis vr̃ę opati eſtis, ex qbus multam confidentiã debetis habere apud deũ. NOLITE itaq; amittere confidentiã veſtrã: qđ pfecto ſequeret̃, ſi a bonis deſiſteretis, q̃ magnã habẽt remunerationem. Mat. 5. Gaudete in illa die, & exultate, qm̃ merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Geñ. 15. Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. Modus ſeruãdi eſt patiẽtia. Vñ dicit. PATIENTIA .n. vobis neceſſaria eſt.) Sicut autẽ mãſuetudo eſt moderatiua irę, ita patiẽtia ponit modũ in triſtitiis: vt. ſ. nõ excedant modũ rationis. Contingit autẽ aliquãdo triſtitia ex malis illatis: aliquãdo vero ex bonis dilatis. Prouer. 13. Spes quę differt̃, affligit animã. Quantũ autẽ ad primũ pprie dicit̃ PATIENTIA:) ſed q̃tum ad ſcdm dicit̃ longanimitas. ſed hic accipit̃ patientia p vtroq;: & q̃tum ad ſufferentiã malorum: & q̃tum ad longanimitatẽ bonoꝝ dilatoꝝ. Dicit ergo, ꝙ q̃tum ad vtrunq; patientia nobis neceſſaria. Prouer. 16. Melior eſt patiẽs forti viro. Luc. 21. In patientia veſtra poſſidebitis aĩas veſtras. Iac. 1. Patientia opus pfectũ habet. Et ad qđ eſt neceſſaria? VT VOLVNTATEM dei faciẽtes, reportetis repromiſſionẽ). i. implẽtes voluntatẽ dei. ſ. voluntatẽ ſigni. Sic.n. aliquãdo accipit̃ volũtas dei in ſcriptura. ps. Miniſtri eius, qui facitis voluntatẽ eius. Et ſic reportabitis pmiſſionẽ. i. rem pmiſſam, quę opeãtibus dat̃. Mat. 20. Voca oparios, & redde illis mercedẽ ſuã. Luc. 21. In patientia veſtra poſſidebitis aĩas veſtras. Mat. 24. Qui pſeuerauerit vſq; in finẽ hic ſaluus erit. Hiere. 18. Repẽte loquar aduerſus gentẽ & aduerſus regnũ, vt eradicẽ, & diſperdã illud &c.

Deinde cũ dicit. ADHVC autẽ modicũ &c.) Probat quod dixit p authoritatẽ. Et circa hoc facit duo. Primo .n. ponit eſſe. Scdo applicat ad ppoſitũ, ibi. NOS aũt nõ ſumus &c.) Pria in tres. Prio.n. pponit pximũ aduẽtum remunerationis. Scdo oſtẽdit cõditionẽ remunerationis, ibi. IVSTVS autẽ meus &c.) Tertio declarat periculũ, ne perdat̃ remuneratio, ibi. QVOD ſi ſubtraxerit ſe &c.) Circa primum ſciendum eſt, ꝙ authoritas iſta ſumpta videtur de Abacuch. 2. tamẽ principiũ ſumptum eſt de Aggęo. 2. cap. Quod ideo forte fecit, quia vtrunq; intellexit de eodem aduentu. Abacuch.n. ſic dixit. Adhuc viſus procul Aggęus autẽ. Adhuc modicum. Et ideo vtitur verbis vnius, quaſi verbis alterius Vel melius, quia Apoſtolus loquit̃ pro tempore ſuo. ſ. poſt incarnationem & reſurrectionem, a qua minus reſtat vſq; ad iudicium, q̃ a tẽpore prophetę. Et ideo magis vtitur verbo Aggęi q̃tum ad principiũ: tamen in fine authoritatis cõcordant. Vel etiã quia loquit̃, quaſi ex ſeipſo, cui non minus credendũ eſt, q̃ prophetæ. Eſt autem duplex aduentus domini, ſecundum duplex iudicium. Vnus generalis. ſ. in fine in vniuerſali iudicio. Alius ſpecialis in morte vniuſcuiuſq;. Quantũ ergo ad vtrunq; dicit. ADHVC modicum: q̃tum ad breuitatem temporis. Et quidem q̃tum ad primum. & ſi multum ſit, q̃tum ad tractum temporis, & quo ad nos: breue tamen eſt, q̃tum ad æternitatem. ps. Mille anni ante oculos tuos, tanq̃ dies heſterna, quę pręteriit. Apoc. vlti. Ecce venio cito. Sed q̃tum ad ſpecialem, qui eſt in morte. de quo. Ioã. 14. Iterum veniam, & accipiam vos ad meipſum, non multum refert: vtrum ſit parum, vel multum: quia talis erit vnuſquiſq; in iudicio, qualis exibit. Et ideo ſtudendum eſt, vt in morte appareamus boni: quia vbi te inuenero, ibi te iudicabo. Et ideo dicit. MODICVM & aliquantulum,) quia tribulationes nõ ſunt multum magnę duratione: quia ſi multum premunt, interimunt: ſi vero parum premunt, non cito finiuntur. 2. Corin. 4. Id enim quod in pręſenti eſt tribulationis momentaneum & leue, ſupra modum operatur in nobis æternum glorię pondus. Veniet ergo cito, ſiue in morte, ſiue in iudicio. Ia. 5. Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. Qui ſunt etiam remunerandi, oſtendit, cũ ſubdit. IVSTVS aũt meus ex fide viuit. Hęc eadẽ authoritas habet̃. Ro. 1. & Gal. 3. Solis autẽ iuſtis debet̃ remuneratio. ps. Salus aũt iuſtoꝝ a dño. Eſt aũt duplex iuſtitia. Vna quo ad humanũ iudiciũ. Ro. 10. Ignorantes dei iuſtitiã, & ſuã q̃rentes ſtatuere. Alia quo ad diuinum.

Iudiciũ dñi vniuerſale & particulare.

Iuſtitia quo ad humanũ iudicium; & quo ad diuinum.

num. Luc. 1. Erãt aũt iuſti ante deũ. Iſtã autē iuſtitiã requirit deus. Et iõ dicit. IVSTVS meus) .i. iuſtitia, quę ad me ordinatur .i. q eſt mihi iuſtus, & ꝓp me. Illud aũt per qd hō iuſtificat̃ eſt fides. Ro. 3. Iuſtitia dei eſt p fidē Ieſu Chri. Cuius ratio eſt: qa p hoc eſt homo iuſtus ꝙ ordinatur ad deũ: illud autē p qd primo ordinat̃ in deũ, eſt fides. Et ideo dicit, IVSTVS meus ex fide.) infra. 11. Accedentē ad deũ oportet credere. Nec ſolũ per fidē iniuſtitia, ſed etiã p fidē iuſtificatus viuit. Sicut .n. p aĩam viuit corpus: ita aĩa per deũ. Vñ ſicut per illud, p qd prio vnit̃ aĩa corpori, viuit corpus: ita p id, per qd prio vnit̃ deus animę, viuit aĩa: hoc autē eſt fides: qa fides eſt principiũ in vita ſpũali. Eſa. 7. Si nō credideritis, nō pmanebitis: ſicut domus nō pmanet deſtructo fũdamēto. Gal. 2. Quod autē nũc viuo in carne, in fide viuo filii dei. Fides autē ſi nō eſt formata charitate, mortua eſt. Et ideo nō viuificat aĩam ſine charitate. Gal. 5. Fides q̃ p charitatem opatur. 1. Io. 3. Nos ſcimus qa trãſlati ſum' de morte ad vitã, qm̃ diligimus. Res iuſtus meus ex fide viuit .i. apud me reputatur, & habet vitã glorię ſine actuali paſſione, ſi non datur opportunitas patiendi.

Deinde cũ dicit. QVOD ſi ſubtraxerit ſe &c.) Oſtēdit periculũ iminens nō pmanēti in iuſtitia fidei. Quia .n. in poteſtate habētis fidē eſt, ipſam pdere vel ſeruare. ideo dicit. SI SVBTRAXERIT ſe.) .ſ. a fide, & a iuſticia NON placebit aĩę meę.) Litera nr̃a hēt. Nō erit recta aĩa eius. Et eſt idē ſenſus. Dicit Hiero. ꝙ vbicunq; aliter ſcriptũ eſt in Hebręo, q̃ in ſeptuaginta, Apoſtolus vtitur, ſicut didicit a Gamaliele, ad cuius pedes didicit legem. NON placebit ergo aĩę meę) .i. volũtati meę. Voluntas .n. dei debet eſſe regula actionum noſtrarũ. Qui ergo nō concordat voluntati dei, nō eſt recta aĩa eius,

Deinde cũ dicit. NOS autē nō ſumus &c.) Adaptat ad ꝓpoſitũ. q. d. Sic eris his, qui ſe fidei ſubtrahũt. SED nos nō ſumus filii ſubtractionis in pditionē.) Ille dicit̃ filius alicuius, qd in ipſo dñatur. Et ſic dicit̃ aliquis fili' mortis. ſ. in quo dñatur illud, p qd a deo reprobat̃. Canonica Iudę. Hi ſunt q ſegregãt ſemetipſos, aĩales, ſpiritum nō habētes. IN PERDITIONE) .ſ. aĩę. ꝓs. Perdidiſti oēs, q fornicant̃ abs te ꝓs. Et iter impiorũ pibit. Sed filii dei renati in Chro p fidē in acqſitionē .i. In ſalutem aĩę. Qui .n. mandata dei cuſtodit, ſaluat animã ſuam. Mat. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 1. Theſ. 5. Non ſumus filii noctis, neq; tenebrarum. Ergo nō deficiamus a fide.

Cap. XI.

EST autem fides earum rerum, quæ ſperantur, ſubſtantia: argumētum eorum, quæ non videntur.

EST autē fides, ſperandarũ ſubſtantia rerũ argumentũ nō apparentium.

SVPRA Apoſtolus multipliciter oſtendit excellentiam Chriſti, ꝓferens ipſum angelis Moyſi & Aaron: & monuit coniungi ipſi Chriſto: quę cõiunctio: qa ꝓcipue & inchoatiue fit per fidē. Eph. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Ideo Apoſtolus procedit ad cõmendationē fidei. Et circa hoc facit tria. Primo .n. deſcribit fidem. Secũdo ponit exēpla diuerſa de ipſa. ibi. IN HOC .n.) Tertio hortat̃ ad ea, quę ſunt fidei. 12. cap. ibi. IN HOC .n.) Tertio hortat̃ ad ea q̃ ſunt fidei. 12. cap. ibi. IDEOQVE vos tantã &c. Diffinitionē fidei ponit cõplete quidē, ſed obſcure. Vñ ſciendũ eſt, ꝙ volēs pfecte diffinire virtutē aliquã, oportet ꝙ tangat materiã eius ꝓpriam, circa quã eſt, & finē eius: quia habitus cognoſcit̃ per actũ, & actus per obiectum. Et ideo oportet tãgere actũ, & ordinē ad obiectũ & finem. Sicut volēs diffinire fortitudinē, oportet tangere ꝓpriã eius materiam, circa quã eſt. ſ. timores & audacias, & finē. ſ. bonũ reipublicę: vt dicat̃, ꝙ fortitudo ē virtus moderatiua illorũ, ꝓp bonũ reipublicę. Cũ autē fides virtus theologica habeat idem ꝓ obiecto, & fine. ſ. deũ. Prio ergo ponit ordinē & finem. Secundo materiã ꝓpriã, ibi. ARGVMENTVM non apparentiũ.) Sciendum vero eſt, ꝙ actus fidei eſt credere, qui eſt actus intellectus determinati ad vnũ, ex imperio volũtatis. Vñ credere eſt cũ aſſenſu aliquid cogitare: vt dicit Aug. in lib. de ꝑdeſtinatione ſanctorũ. Et ideo obiectũ fidei, & finē voluntatis oportet ſibi correſpōdere. Veritas autē prima eſt obiectũ fidei in qua quidē cõſiſtit finis voluntatis. ſ. beatitudo, q̃ differēter eſt in via & i patria: qa in via veritas prima nō eſt habita: & p cõſequens nec viſa: qa in his q̃ ſunt ſupra aĩam: idē eſt videre, & hēre: vt dicit Aug. 83. q. ſed tantũ eſt ſperata. Ro. 8. Quod nō videmus ſperam'. Quod .n. videt qs, qd ſperat? Ergo veritas prima nō viſa: ſed ſperata eſt finis volũtatis in via: & per cõſequēs obiectũ fidei: qa idē eſt ſibi ꝓ fine, & obiecto. Finis autē vltimus ſimpliciter ipſius fidei in p̃ria, quē in credimus ex fide, eſt beatitudo, q̃ in aperta viſione dei cõſiſtit. Io. 17. Hęc eſt vita ęterna, vt cognoſcãt te ſolũ verũ deũ. &c. Et. 10. Beati qui nō viderunt, & crediderunt. Hmōi autē eſt ſpes fideliũ. 1. Pe. 1. Regñauit nos in ſpem viuã. Finis ergo fidei in via, eſt aſſecutio rei ſperatę. ſ. beatitudinis ęternę. Et ideo dicit. SPERANDARVM rerũ). Sed q̃ritur hic quare cũ fides ſit prior, q̃ ſpes, diffinitur p ipſam: qa poſterius debet diffiniri per prius, & nō ecõuerſo. Rñdeo. Dicendũ eſt, ꝙ ex iã dictis patet ſolutio: qa dictũ eſt, ꝙ idē eſt obiectũ, & finis fidei. Cũ ergo aſſecutio rei ſperatę ſit finis eius, oportet ꝙ etiã ſit obiectũ ipſius. Dicebat̃ autē ſupra, ꝙ oīs habitus debet diffiniri p ordinē actus ad obiectũ. Verũ aũt & bonũ, & ſi in ſe cõſiderata cõuertant̃: q̃tum ad ſuppoſita, tamē in q̃cũ differũt rõne, diuerſo ordine ſe habent adinuicem: quia & verum eſt quoddã bonum: & bonũ eſt quoddam verũ. Et ſimiliter intellectus & volũtas, q̃ diſtinguuntur penes diſtinctionē veri & boni, habēt inter ſe diuerſum ordinem. Inquantum .n. intellectus apprehendit veritatem, & quicquid in ipſa continetur, ſic verum eſt quoddã bonũ: & ſic eſt bonum ſub vero. Sed inquantum voluntas mouet, ſic verum eſt ſub bono. In ordine ergo cognoſcendi intellectus eſt prior: ſed in ordine mouendi, voluntas eſt prior. Quia ergo intellectus mouetur ad actum fidei ex imperio voluntatis, vt dictum eſt, in ordine mouendi, voluntas eſt prior. Ideo non diffinitur prius per poſterius: quia vt dictum eſt in diffinitione fidei, oportet ponere ordinem actus ad obiectum, quod idem eſt quod finis. Finis autem, & bonum idem ſunt: vt habetur ſecundo phyſicorum. In ordine autem ad bonum voluntas, cuius eſt ſpes ſicut ſubiecti, eſt prior. Quare autem nō dicit. DILIGENDARVM.) Ratio eſt, quia charitas eſt præſentium, & abſentium. Quia ergo finis non habitus eſt obiectum fidei. ideo dicit. SPERANDARVM rerum.) Nec obſtat, ꝙ res ſperanda eſt obiectum ſpei. Quia oportet, ꝙ fides ſicut ad finem ordinetur ad obiectum illarum virtutum, quibus perficitur voluntas: cum fides pertineat ad intellectum, ſecundum ꝙ imperatur a voluntate. Sed cum fides ſit vna, quia ab vnitate obiecti dicitur habitus vnus: quare non dicitur rei ſperandæ, ſed rerum ſperandarum. Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ beatitudo quę in ſe eſſentialiter eſt vna: quia conſiſtit in dei viſione, quę in ſe eſt vna: eſt principium & radix, ex qua multa bona deriuantur, quę ſub ipſa continentur, ſicut dotes corporis: ſocietas ſanctorum: & multa alia. Vt ergo oſtendat omnia iſta pertinere ad fidem loquitur in plurali. Illud autem quod dicitur SVBSTANTIA) poteſt multipliciter exponi. Vno modo cauſaliter: & tunc habet duplicem ſenſum. Vnum qd eſt ſubſtantia .i. faciens in nobis ſubſtare res ſperandas: quod facit duobus modis. Vno modo quaſi merendo. Et hoc .n. ꝙ captiuat, & ſubmittit intellectum ſuũ his, quę ſunt fidei, meretur, ꝙ aliquando perueniat ad videndum hoc quod ſperat. Viſio enim eſt merces fidei. Alio modo quaſi per ſuam proprietatem præſentialiter facit, ꝙ id, quod creditur futurum in re, aliquo modo iam habeatur dũmodo credit in deum. Alio modo exponi poteſt ſubſtantia eſſentialiter, quaſi fides ſit ſubſtantia, id eſt eſſentia rerũ ſperandarum. Vnde in Græco habetur HYPOSTASIS rerũ ſperandarũ. Eſſentia .n. beatitudinis nihil aliud eſt, q̃ viſio dei. Ioan. 17. Hęc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deum &c. Vnde primo de trinita cap. 10. dicit Auguſti. Hæc contemplatio promittit̃ nobis actionum oĩum finis &c.

Prius & poſterius in intellectu & voluntate.

Ipſa ergo plena viſio dei ē eſſentia beatitudinis. Hoc au
tem videmus in ſcientiis liberalibus. q̃ ſi q̃s aliquā velit
adiſcere, opoctet eū prio accipere principia ipſius: quæ
oportet credere cū ſibi tradunt a magiſtro. Oportet.n.
credere eū, qui diſcit: vt habeat primo priorū. Et in illis
principiis quodāmodo cōtinet tota ſciētia: ſicut cōclu
ſiones in principiis: & effectus in cauſa. Qui ergo habet
principia illius ſciētiæ, habet ſubſtantiā eius. puta geo/
metria. Et ſi geometria eſſet eſſentia beatitudinis, q̃ ha
beret principia geometriæ, haberet quodāmodo ſubſtā
tiā beatitudinis. Fides autē noſtra eſt, vt credamus, q̃ bea
ti videbunt, & fruent deo. Et ideo ſi volumus ad hoc p/
uenire, oportet, vt credamus principia iſtius cognitio/
nis. Et hæc ſunt articuli fidei, q̃ cōtinēt totā ſummā hu
ius ſciētiæ: q̃a beatos nos facit viſio dei trini, & vnius. Et
hic eſt vnus articulus. Vñ hoc credimus: & ideo dicit.
SVBSTANTIA rerū ſperandarū. 1. Corin. 13. Videmus
nūc p ſpeculū, & in ænigmate: tunc autē facie ad faciē.
q.d. Tūc erimus beati, qñ videbimus facie ad faciē illd,
quod nunc videmus in ſpeculo, & in ænigmate. In his
ergo verbis oſtenditur ordo actus fidei ad finem, quia
fides ordinatur ad res ſperandas, quaſi quoddā inchoa
tiuum, in quo totum quaſi eſſentialiter, continetur, ſi/
cut concluſiones in principiis.

Conſequenter cū dicit. ARGVMENTVM nō appa
rentiū:) tangit actū fidei, circa ꝓpriā eius materiā. Act⁹
autē ꝓprius fidei, & ſi ſit in ordine ad voluntatē. vt di/
ctum eſt: tñ eſt in itellectu, ſicut in ſubiecto: q̃a obiectū
eius eſt verū: qd ꝓprie ptinet ad intellectū. In actib⁹ au
tem intellectus differētia eſt. Quidā.n. ſunt habitus in
tellectus, qui importāt oīmodā certitudinē, ad cōpletā
viſionē eius, qd intelligit, ſicut patet de intellectu, q eſt
habitus primorū principiorū: quia q intelligit. q̃ omne
totū eſt maius ſua pte: videt hoc, & eſt certus. Hoc etiā
facit habitus ſciētiæ: & ſic intellectus, & ſciētia faciūt cer
titudinē, & viſionē. Quędā vero alia ſunt, q̃ neutrū fa/
ciunt. ſ. dubitatio, & opinio. Fides vero tenet mediū in/
ter iſta, q̃a dictū eſt, q̃ fides facit aſſenſum in intellectu:
qd pōt eſſe dupliciter. Vno modo, q̃a intellectus moue
tur ad aſſentiendū ex euidētia obiecti, qd eſt p ſe cogno
ſcibile: ſicut in habitu principiorū: vel cognitū p aliud,
qd eſt per ſe cognoſcibile. Sicut patet in ſciētia aſtrono
miæ. Alio mō aſſentit alicui, nō ꝓpter euidentiā obie/
cti, a quo nō mouet ſufficiēter. Vñ nō eſt certus ſed vel
dubitat, quando nō plus habet rationē ad vnā partē, q̃
ad aliā. Vel opinat, ſi habet quidē rationē ad vnam ptē
nō omnino quietantē ipſum: ſed cū formidine ad op/
poſitū. Fides autē neutrum horum dicit ſimpliciter: q̃a
nec cum primis eſt ſibi euidens: nec cū duobus vltimis
dubitat: ſed determinat ad alterā partem, cum quadā
certitudine, & firma adhęſione per quandam electionē
voluntariam. Hanc autem electionem facit diuina au-
thoritas, p quā electionem determinatur itellectus, vt
firmiter inhęreat his, quę ſunt fidei: & eis certiſſime aſ/
ſentiat. Et ideo credere, eſt cū aſſenſu cognoſcere. Pro-
pria ergo materia habitus fidei ſunt nō apparētia. Ap/
parentia.n. agnitionē habent: nos autem fidē, vt dicit
Grego. Actus aūt fidei eſt certa adhęſio, quā vocat Apo/
ſtolus argumentū, accipiens cauſam p effectu: quia ar/
gumentū facit fidē de re dubia. Eſt.n. argumentum ra
tio rei dubię faciēs fidem. vt dicit Boe. Vel ſi ſequamur
expoſitionē nominis, qua dicitur argumentū, quaſi ar/
guens mentem: & tunc accipit effectū pro cauſa: q̃a ex
certitudine rei ꝓuenit, q̃ mens cogatur ad aſſentiēdū.
Vñ argumentū dicit non apparentium. i. certa appre/
henſio eorum, quę non videt. Quod ſi quis velit verba
iſta ad debitā formam reducere, poſſet dicere q̃ Fides
eſt habitus mentis, qua inchoatur vita æterna in nobis
Fidei diffini tio. faciens intellectū aſſentire nō apparentibus. Vbi enim
nos argumentū habemus, habet alia litera conuictio,
quia per authoritatē diuinam conuincitur intellectus
ad aſſentiendū his, quę nō videt. Patet ergo, q̃ Apoſto/
lus cōplete diffinit fidem, licet obſcure. Per iſtam enim
diffinitionē diſtinguitur fides ab opinione: dubitatiōe
& ſuſpitione: quia per iſta nō habetur firma adhęſio in
tellectus ad aliquid. Per hoc autē, quod dicitur NON
apparentium) diſtinguit ad habitum principiorum, &
ſcientia. Et per hoc, quod dicitur RERVM ſperanda/
rum) diſtinguitur a fide cōmuniter ſumpta, quæ non
ordinatur ad beatitudinem. Nā per propriam diffini/
tionem vndecunq; innoteſcit, & diſtinguitur a quolibet
alio, ſicut eſt hic. Vnde & ad iſtā omnes alię reducūtur.
Sed videtur, q̃ male dicat NON apparentium:) quia
vt dicitur. Io. 20. Thomas vidit, & credidit. i rem credi/
mus eſſe deum vnum, quod tamen demonſtrat a phi/
loſophis. Reſpondeo. Dicendum eſt, q̃ fides dupliciter
accipitur. Vno modo ꝓprie: & ſic eſt nō viſorum, &
non ſcitorum: vt patet ex p̄dictis. Et propterea non po
teſt maior certitudo haberi de cōcluſione, q̃ de princi/
pio, a quo elicitur: q̃a ſemp principia ſunt notiora cō/
cluſionibus. Et ideo cum principia fidei nō habeāt eui/
dentiā: nec per conſequens cōcluſiones. Et ideo intelle/
ctus non aſſentit concluſionibus tanquam ſcitis, nec vi
ſis. Alio modo cōmuniter: & ſic excludit omnem certā
concluſionem. Et ſic loquit Augu. in quęſtionibus euā
gelii. q̃ fides eſt de quibuſdā, quę videntur. Apoſtolus
autem loquitur de prima. Et quod dicitur de Thoma
dicēdum eſt, q̃ ſicut dicit Gregorius. Aliud vidit, aliud
credidit: quia vidit humanitatem, & credidit diuinita/
tem. Ad iſtud de demonſtratione, dicendum eſt, q̃ ni/
hil prohibet aliquid eſſe viſum vni, quod eſt creditum
alteri, ſicut patet in diuerſis ſtatibus. Quod enim non
eſt viſum in via, videtur in patria. Vnde quod ego cre/
do, angelus videt. Similiter quod eſt viſum a Philoſo/
phis vt q̃ deus eſt vnus incorporeus, hoc eſt credēdum
ab idiotis, ſicut idiota credit eclypſim, quam aſtrolog⁹
videt. Et de talibus eſt fides: ſecundum quid tantum.
Quędam autē ſunt quæ ſimpliciter excedunt ſtatum
p̄ſentis vię. Et de talibus eſt fides ſimpliciter.

Per hanc.n. teſtimonium meruerūt ſeniores.
† Per fidē intelligimus pfecta fuiſſe ſæcula ver/ Geñ.1.
bo dei: vt ex his, quæ nō apparebāt; ea quæ vidē/
tur fierent. † Per fidē vberiorē hoſtiā Abel ob/ Geñ.4.
tulit deo: quā Cain: p quā teſtimoniū meruit, qd
eſſet iuſtus: teſtimoniū perhibēte de donariis il/
lius deo, & per hanc mortuus adhuc loquitur.
† Per fidē Enoch fuit trāſlatus: ne videret mor/ Geñ.5.
tem: nec fuit inuētus, ꝓpterea qd tranſtulerat il/ Sap.4.
lum deus; priuſq̃.n. trāſferretur; teſtimoniū me/ Eccle.44.
ruerat; quod placuiſſet deo. Atqui ſine fide fieri
nō poteſt: vt q̃s illi placeat. Nā qui accedit ad deū
hunc credere oportet eſſe deum; & eſſe remune/
ratorē, quærētibus ſe. † Per fidem admonitus
oraculo Noe; ea quæ nondum videbātur: veri/ Geñ.6. Eccle.44.
tus: apparuit arcam ad ſalutem domus ſuæ: per
quam arcam cōdemnauit mundū: & eius, quæ
ſecundum fidem eſt: iuſtitiæ factus eſt hæres.

In hac enim teſtimonium cōſecuti ſunt ſenes.
Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo dei: vt
ex inuiſibilibus, viſibilia fierent. Fide plurimā ho
ſtiam Abel q̃ Cain obtulit deo: per quā teſtimo/
niū conſecutus eſt eſſe iuſtus: teſtimoniū perhi
bente muneribus eius deo, & per illā defunctus,
adhuc loquitur. Fide Enoch tranſlatus eſt ne vi/
deret mortem; & nō inueniebatur, quia trāſtulit
illū dñs. Ante tranſlationē.n. teſtimoniū habuit
placuiſſe deo. Sine fide aūt impoſſibile eſt place/
re deo. Credere.n. oportet accedētē ad deū, q̃a ē; &
inquirētibus ſe remunerator ſit. Fide Noe reſpō/
ſo accepto de his, quæ adhuc non videbantur,

metuens aptauit arcam, in ſalutem domus ſuæ, per quam damnauit mundum, & iuſtitiæ quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus. Lec. II.

SVPRA poſuit deſcriptionē fidei: hic oſtendit eā per exemplū. Et circa hoc facit duo. Primo.n. in generali manifeſtat ꝓpoſitum ſuū. Secūdo in ſpeciali, ibi. FIDE intelligimus &c.) Quantū ad primū ſic continuatur. Sic ergo deſcribo, & cōmendo fidem: nec hoc eſt de nouo. IN HAC .n.) .ſ. fide SENES) .i. ſancti patres crediderunt: & per fidē inſtituti ſunt. Geñ. 15. Credidit Abrahā deo, & reputatū eſt illi ad iuſtitiam. ps. Credidi ꝓpter qd locutus ſum. Inter oēs autem patres veteris teſtamēti illi duo ſpecialiter .ſ. Dauid & Abrahā habēt TESTIMONIVM fidei.) FIDE intelligimus &c.) In ſpeciali declarat ꝓpoſitum per exēpla antiquorum. Et primo q̄tum ad id, qd crediderūt, & docuerunt. Secundo q̄tum ad id, qd fecerunt, ibi, FIDE Abel &c.) Tertio, q̄tum ad id qd paſſi ſunt, ibi. ALII autem diſtēti ſunt &c.) Doctrina autē in veteri teſtamēto duplex fuit

Doctrīa ſcripture duplex aperta & velata.

Vna aperte poſita. Alia vero ſub velamine figurarū, & myſteriorum velata fuit. Prima de vnitate dei, & creatione mundi. Secūda de myſterio incarnationis, & reparationis. Vñ ſicut ipſi in memoriā creationis colebant ſabbata: ita nos in memoriā reſurrectionis ſeruamus dominicā. Quantū ergo ad doctrinam de mundi creatiōe, dicit. FIDE intelligimus &c.) Quod poteſt dupliciter legi. Vno modo ꝙ VERBO dei) ſit ablatiui caſus. Et eſt ſenſus. Nos, ſicut antiqui, fide .i. per doctrinā fidei .ſ. veteris teſtamēti. Geñ. 1. Dixit deus fiat &c. ps. Ipſe dixit, & facta ſunt. Sęcula eſſe aptata .i. diſpoſita, verbo dei .i. per imperiū dei. Hoc aūt pertinet ad fidē: ꝙ .ſ. hoc intelligamus: qa cū fides ſit de inuiſibilibus, ſæcula facta ſunt de inuiſibilibus .ſ. de materia prima, q̄ nuda, & priuata omni forma inuiſibilis eſt, & oī ſpecie, & diſpoſitione carēs. Ideo dicit. VT EX inuiſibilibus viſibilia fierent.) Sed hoc eſt ſatis ruditer dictū, licet ſit verū. Secūdo modo, ꝙ VERBO) ſit datiui caſus. Et tunc eſt ſenſus. INTELLIGIMVS per fidem, vt prius ſęcula eſſent aptata) .i. cōuenientia & corrñdentia verbo, vt ex inuiſibilibus &c. Propter qd ſciendū eſt, ꝙ verbū dei eſt ipſe cōceptus dei, quo ſeipſum, & alia intelligit. Deus aūt cōparatur ad creaturā, ſicut opifex ad opus ſuum. Hoc autē videmus, ꝙ artifex illud, qd ꝓducit, extra ꝓducit, in ſimilitudinē conceptus ſui. Vnde facit domū in materia, ad ſimilitudinē domus, quā in mente ſua formauit. ꝙ ſi domus extra cōueniat domui pręconceptę eſt opus debito modo ordinatū: ſi nō: non. Quia vero tota creatura optime diſpoſita eſt vtpote producta ab artifice, in quo nō poteſt cadere error, vel aliquis defect⁹. ideo pleniſſime ſcd̄m modū ſuū cōuenit diuino conceptui. Vñ Boe. de cōſol. Pulchrū pulcherrimus ipſe mūdum mente gerens, ſimiliq; imagine formās. Ideo dicit INTELLIGIMVS fide ſęcula) .i. totā vniuerſitatē creaturę APTATA) .i. cōuenienter reſpōdentia verbo .i. cōceptui dei, ſicut artificiatū arti ſue. Eccl. 1. Effudit illā .ſ. ſapientiā ſuā ſuper oīa opa ſua. Sequit̄. VT EX inuiſibilibus &c.) Sed quia apud antiquos cōmunis animi conceptus erat, q̄ ex nihilo nihil fit. 1. Phyſico. Ideo quādo videbāt aliquod nouū opus, dicebāt, ꝙ eſſet factum ex aliquibus inuiſibilibus. Vñ vai ponebāt quodlibet eſſe in quolibet: ſicut Empedocles & Anaxagoras, de quo nihil ad pręſens. Alii vero latitationē formarū, ſicut ipſe Anaxagoras. Alii ab ideis, ſicut Plato. Alii ab intelligentiis, ſicut Auicenna. Vnde ſecundū oēs iſtos viſibilia facta ſunt ex inuiſibilibus rationibus idealibus. Nos autē dicimus ſecundū modū p̄dictum, ꝙ ex inuiſibilibus rationibus idealibus in verbo dei: per quod oīa facta ſunt: res viſibiles ſunt ꝓductę. Quæ rationes & ſi idē ſint: tamē p diuerſos reſpectus cōnotatos reſpectu creaturę differunt ſecundū rationē. Vñ alia ratione cōdita eſt homo: & alia equus: vt dicit Augu. in lib. 83. q. Sic ergo SAECVLA aptata ſunt verbo dei:) vt ex inuiſibilibus rationibus idealibus in verbo dei viſibilia .i. oīs creatura fieret. Oīa autem iſta verba expreſſe ſunt contra Manichęos. Ipſi.n. dicunt ꝙ nō eſt cręandū, qd homo credat: ſed tantū qd faciat. Sed Apoſtolus principiū oīs operis ponit fidem. Vñ dicit. QVOD eſt ſubſtantia) .i. fundamentū. Sine fide ergo fruſtra ſunt opa. Itē dicunt, ꝙ nō eſt credendū, niſi vnde habetur ratio. Contra quod dicit. NON apparentium. Item damnant vetus teſtamētum, dicentes, ꝙ a malo principio .ſ. a diabolo conditum ſit. Contra quod dicit, ꝙ in hac FIDE teſtimonium conſecuti ſunt ſenes.)

Fides eſt ſubſtantia .i. fundamentum.

Deinde cum dicit. FIDE Abel &c.) Oñdit quid patres antiqui fecerunt. Et primo hoc oſtendit de patribus ante diluuium. Secundo de patribus, qui fuerunt ante legem, ibi. FIDE qui vocatur Abrahā &c.) Tertio de his, qui fuerūt ſub lege, ibi. FIDE Moyſes &c.) Ante diluuium fuerunt tres ſpecialiter deo accepti .ſ. Abel. Geñ. 4. Enoch. Geñ. 5. Noe. Geñ. 6. Prio ergo ponit fidem Abel. Secūdo fidē Enoch, ibi. FIDE Enoch &c.) Tertio fidem Noe, ibi. FIDE Noe &c.) De Abel autē oſtendit quid per fidem fecerit: & quid inde cōſecutus ſit. PER fidem Abel obtulit ſacrificium.) Vnde ſicut confeſſio eſt teſtimonium fidei interioris: ita ex cultu exteriori in ſacrificio cōmendatur fides eius. Et ex eo ꝙ obtulit ſacrificium electum: quia de primogenitis gregis, & de adipibus eorum, oſtenditur electa fides eius. Optimum enim ſacrificium ſignum fuit electę fidei & probatę. Mala. 1. Maledictus fraudulētus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens, immolat debile domino. De ſacrificio autem Cain nulla fit mentio, quantum ad excellentiam, ſed ſolum ꝙ obtulit de fructibus terrę. Dicit ergo. QVOD Abel fide obtulit plurimam hoſtiam:) non quantitate, ſed præcioſitate QVAM Cain .i. meliorem hoſtiam obtulit, q̄ Cain .ſ. DEO.) quia ad honorem dei. Aliter enim non placuiſſet deo. Gloſſa dicit. Fide plurima: ſed hoc non habetur in Gręco: quia plurima eſt ibi accuſatiui caſus. quod patet ex modo loquendi, qui eſt comparatiuus: niſi dicatur fide plurima .i. meliore & pręſtantiore, q̄ Cain obtuliſſe: qa vt dictū eſt ſacrificiū exterius ſignum fuit fidei interioris. Ex fide autem duo conſequuntur. vnum in vita .ſ. teſtimoniū iuſtitię. Vnde dicit. CONSECVTVS eſt teſtimonium eſſe iuſtus) .ſ. per fidem. Mat. 23. A ſanguine Abel iuſti &c. tamen nō propter hoc teſtimoniū Chriſti dicit ipſum conſecutum fuiſſe teſtimonium iuſtitię, quia non intendit hic introducere, niſi authoritates veteris teſtamenti: ſed propter id quod dicitur Geñ. 4. Reſpexit dominus ad Abel, & ad munera eius: quia reſpectus domini eſt ſpecialiter ſuper iuſtos. ps. Oculi domini ſuper iuſtos. ET HOC teſtimonium perhibēte deo muneribus eius.) Quod forte fuit, quia igne cœleſti incendebantur munera. Et hoc fuit reſpectus dei. Prius tamen reſpexit ipſum offerentem, q̄ oblationem eius: quia ex bonitate offerētis acceptatur oblatio: quæ non eſt ſacramentalis: quia ſacramentalem bonitatem non immutat malitia miniſtri: quantum autem ad offerentem, vt ſibi proſit oblatio, requirit̄ in ipſo. Aliud cōſecutus eſt poſt mortē. Vnde dicit. ET PER illam defunctus adhuc loquitur:) qa vt dicit gloſſa poſt mortem adhuc commendatur fides eius: quia datur nobis materia loquēdi de ipſo, vt de fide eius, & patientia demus exempla ad exhortandum alios ad patientiā. Sed hæc non eſt intentio Apoſtoli, quia omnia quę accipit hic, ſumit ex ſcripturis. Vnde intelligitur de eo, quod dicitur Geñ. 4. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Infra. 12. Melius loquentem q̄ Abel. Hoc enim accepit per illam .i. per meritū fidei: ꝙ defunctus .i. ſanguis defuncti clamet ad deum, & loquatur deo.

Deinde cum dicit. FIDE Enoch &c.) Commendat Enoch. Et primo ponit intentum ſuum. Secundo probat, ibi. ET NON inueniebatur &c.) Non facit autem Apoſtolus mentionem de operibus eius: quia ſcriptura modicum loquitur de hoc: ſed tantum oſtendit, qd ei fecerit deus. QVIA fide) .i. p meritū fidei TRANSLATVS) a conuerſatione huius vitę in alia, conſeruatur a morte. Vnde dicit. NE VIDERET mortē. Geñ. 5. Non apparuit, quia tulit eum deus. Et verum eſt, ꝙ nondum eſt mortuus: ſed tamen quandoq; morietur: quia ſententia quam dominus primis parentibus peccantibus inflixit. quocunq; die comederis &c. in omnes

qui quocunq; modo naſcuntur ex Adam permanebit, etiã in Chriſto. pſ. Quis eſt homo, qui viuet, & non videbit mortem? Mors autem duorum dilata eſt. ſ. Enoch & Heliæ. Et ratio eſt, quia doctrina veteris teſtamẽti ordinatur ad promiſſa noui teſtamẽti, in quo nobis ſpes vitæ æternæ promittitur. Mat. 4. Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorũ. Et ideo data ſententia mortis, voluit dominus ducere homines in ſpem vitæ, quod fecit in patribus vtriuſq; ſtatus. ſ. naturæ, legis, & gratiæ. Vnde in primo ſtatu dedit ſpem euadendi neceſſitatem mortis: & hoc in Enoch, ſ lege, in Helia. In tempore gratiæ in Chriſto, per quem datur nobis effectus huius promiſſionis. Et ideo alii moriuntur: ſed Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non morit. Sed duo primi morientur per Antichriſtum. Sic ergo tranſlatus eſt ne videret mortem, non vt ſolum non ſentiret mortem: & hoc in illa generatione.

Enoch & Helias viuunt.

Deinde cum dicit. ET NON inueniebatur &c.) Probat, ꝙ hoc habuit per meritum fidei: & primo probat ꝙ tranſlatus eſt. Secundo ꝙ hoc propter fidem habuit, ibi. ANTE tranſlationem enim &c.) Et primũ probat ꝑ authoritatem. Geñ. 5. Quam ſub aliis verbis ponit: quia ibi dicitur non apparuit: quia tulit eum deus. Hic autem dicit. ET NON inueniebatur) quia tranſtulit eum deus. Et idem eſt ſenſus. Sap. 4. Placens deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores, tranſlatus eſt. Sicut enim conueniens fuit, ꝙ homo propter peccatum expelleretur de paradiſo: ita ꝙ iuſtus introduceretur. Iſte enim per Seth ſeptimus ad Adam optimus fuit: ſic Lamech per Cain ſeptimus ad Adam peſſimus fuit: vt pote q contra naturã primus introduxit bigamiam.

Deinde cum dicit. ANTE tranſlationem &c.) Probat, ꝙ propter meritum fidei fuerat trãſlatus: quia antequam tranſferretur dicit de ipſo ſcriptura, ꝙ ambulauit cum deo: quod eſt conſentire, & placere deo. Propter hoc autem tulit eum deus: ſed ſine fide impoſſibile eſt ambulare cum deo, & deo placere. ergo &c. Totã iſtam rationem quantum ad præmiſſas ponit. Et primo maiorem. QVIA habuit teſtimonium ante tranſlationem placuiſſe deo.) Et ideo tranſtulit eum deus. Eccſici. 44. Enoch enim placuit deo, & tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus ſapientiam. Quod autem placuerit, oſtendit ſcriptura, quæ dicit, ꝙ ambulauit cũ deo. Mal. 2. In pace & in æquitate ambulauit mecum. pſ. Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat. Minorem ſubdit, dicens. SINE fide autem impoſſibile eſt placere deo.) Eccſici. 1. Beneplacitum eſt illi fides. Rom. 3. Arbitramur iuſtificari hominem ꝑ fidem. Probat autem minorem, cum dicit. ACCEDENTEM ad deum oportet credere.) Nullus enim poteſt deo placere, niſi accedat ad ipſum. Iaco. 4. Appropinquate deo, & appropinquabit vobis. pſ. Accedite ad eum, & illuminamini. Sed nullus accedit ad deum niſi per fidem: quia fides eſt lumen intellectus. Ergo nullus poteſt deo placere, niſi per fidem. Accedẽtem autem per fidem, oportet credere domino. Sicut enim videm⁹ in quolibet motu naturali, ꝙ oportet ꝙ mobile ex motu duo intẽdat, ne motus ſit fruſtra. ſ. aliquem certum terminum, & certam cauſam, quare moueatur: prius autem terminus q̃ effectus motus cõſequatur: ſic etiã in motu quo aliquis accedit ad deum, terminus motus eſt ipſe deus. Vnde dicit. OPORTET credere accedẽtem, quia eſt.) Quod dicit propter eius æternitatem. Exo. 3. Qui eſt, miſit me. Secundo ꝙ ſciat, ꝙ deus habeat prouidentiã de rebus. Aliter enim nullus iret ad ipſum, ſi non ſperaret aliquam remunerationem ab ipſo. Vnde dicit. ET INQVIRENTIBVS &c.) Eſa. 40. Ecce dominus veniet, ecce merces eius cum eo. Merces autem eſt illud quod homo quærit ex labore. Mat. 20. Voca operarios & redde illis mercedem ſuã. Quæ merces, nihil eſt aliud q̃ deus: quia nihil extra ipſum debet homo quærere. Geñ. 15. Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. Deus enim nihil aliud dat, niſi ſeipſum. pſ. Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei. Treñ. 3. Pars mea dominus dixit anima mea &c. Et ideo dicit. REMVNERATOR eſt inquirentibus eũ.) Non aliud. pſ. Quærite dominum, & confirmamini. quærite faciẽ eius ſemper. Sed nunquid duo hæc ſufficiunt ad ſalutem? Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ poſt peccatum primi parentis, nemo potuit ſaluari a reatu culpæ originalis, niſi per fidem mediatoris, ſed iſta fides diuerſificata eſt, quantum ad modum credendi, ſecundum diuerſitatem temporum, & ſtatuum. Nos autẽ quibus eſt tantum beneficium exhibitum, magis tenemur credere, q̃ illi, qui fuerunt ante aduẽtum Chriſti. Tunc etiam aliqui magis explicite: ſicut maiores: & illi quibus facta fuit aliqua reuelatio ſpecialis. Illi etiam, qui ſub lege magis explicite, q̃ ante legem: quia data fuerunt eis aliqua ſacramenta, quibus quaſi per figuram repræſentabatur Chriſtus: ſed gentiles qui fuerunt ſaluati, ſufficiebat eis, ꝙ crederent deum eſſe remuneratorem: quæ remuneratio non fit, niſi per Chriſtum. Vnde implicite credebant in mediatorem. Contra autem illud quod dicit, ꝙ oportet credere, ꝙ deus eſt: quia dictum eſt ſupra, ꝙ creditum non poteſt eſſe ſcitum, nec viſum. deũ autem eſſe eſt demonſtratum. Reſpondeo. Dicendũ ẽ, ꝙ de deo poteſt multipliciter haberi notitia. Vno modo per Chriſtum: in quãtum. ſ. eſt pater vnigeniti, & cõſubſtantialis: & alia quæ ſpecialiter Chriſtus de deo patre, & filio, & ſpiritu ſancto docuit, quantum ad vnitatem eſſentiæ, & æternitatem perſonarum. Et hoc tantũ eſt creditum, nec in veteri teſtamento fuit explicite creditum, niſi a maioribus tantum. Secundo modo ꝙ ſolus deus colendus eſt: & ſic eſt tantum creditum etiam a Iudæis. Tertio modo ꝙ eſt vnus deus: & hoc notum ẽ etiam ipſis Philoſophis: & non cadit ſub fide.

Deinde cum dicit. FIDE Noe &c.) Oſtendit, quid Noe fecit per fidem: & quid inde cõſecutus eſt, ibi. ET IVSTITIÆ &c.) De ipſo autem narrat quinq;, quæ fecit. Primo ꝙ dictis dei credidit de futuro iudicio: quod tamen nondum videbatur. Vnde dicit. FIDE Noe reſponſo accepto de his, quæ adhuc non videbãtur, ſimple crediderat. Secundo ex fide timuit. Fides. n. eſt principium timoris. Eccſici. 25. Timor domini initium dilectionis eius. Fidei autem initium agglutinãdum eſt illi. ſ. timori. Et ideo dicit. METVENS) ſ. diluuiũ ꝑmiſſum: quod tamẽ nõ videbatur. Ergo fides eſt de inuiſibilibus. Tertio mandatũ dei impleuit faciendo arcam. Vnde dicit. APTAVIT arcam) .i. ſecundũ diſpoſitionem dei conuenientem fecit. Quarto a deo ſalutẽ ſperauit. Vñ dicit. IN SALVTEM domus ſuæ) .i. familiæ ſuæ: quia illi ſoli ſalui facti ſunt. 1. Petr. 3. Pauci, .i. octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam. Quinto ex hoc ꝙ propter fidem prædictam fecit DAMNAVIT mundum) .i. mundanos damnabiles oſtendit. Reuelato autem ſibi de fabricanda arca, reſponſum fuit deſiderio eius, & iuſtitiæ, quæ eſt per fidem.

Deinde cum dicit. ET IVSTITIÆ quæ &c.) Oſtendit, quid per fidem conſecutus eſt. Sicut. n. poſt mortẽ alicuius aliquis ſuccedit in hæreditatẽ eius, ſic etiam quia a principio mũdi nõ totaliter defecerat iuſtitia in mũdo: quia adhuc durabat mundus: ſed in diluuio, quaſi totus periit mundus. Ideo ipſe NOE, quaſi hæres factus eſt ꝑpter fidem ſuã.) Vel IVSTITIÆ) quæ habetur per FIDEM.) vel ſicut patres ſui iuſtificati fuerunt ꝑ fidem: ita ipſe factus hæres eſt iuſtitiæ per fidem. ſ. imitator per fidem paternæ iuſtitiæ.

† Per fidem appellatus Abraham: obediit: vt exiret in locum: quem accepturus erat in hæreditatem: & exiuit: neſciens quo eſſet venturus. Per fidem commigrauit in terram promiſſionis: velut in peregrinam: cum in tabernaculis habitaſſet cũ Iſaac & Iacob: cohæredibus eiuſdem promiſſionis. Expectauerat enim habentem fundamenta ciuitatem: cuius opifex & conditor eſt deus. † Per fidem & ipſa Sarra vim ad concipiendum ac retinendum ſemen accepit: ac præter ætatis rationem peperit: quod fidelem iudicaret eum, qui ꝓmiſerat. Quapropter & ex vno prognati ſunt poſteri:

Geñ. 12. 13.

Geñ. 21

ſteri:eoq; iam annis effœto:tanto numero: quãto ſunt ſtellæ cœli: & velut arena, quæ eſt iuxta marginem maris innumerabilis.

Fide,qui vocatur Abraham obediuit, in locũ exire: quem accepturus erat in hæreditatem:& exiit,neſciens quo iret. Fide,demoratus eſt in terra repromiſſionis, tanquam in aliena: in caſulis habitando cum Iſaac, & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex & conditor deus. Fide,& ipſa Sarra ſterilis,virtutem in conceptione ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis:quoniam fidelem credidit eſſe eũ qui repromiſerat. Propter quod & ab vno orti ſunt: & hoc emortuò tanquã ſydera cœli in multitudinem:& ſicut arena,quæ eſt ad oram maris innumerabilis

Lec. III.

SVPRA poſuit Apoſtolus exemplum fidei in patribus,qui fuerunt ante diluuium,qui fuerunt cõmuniter patres tam gentilium ꝙ Iudęorum: hic ſpecialiter deſcendit ad patres,qui fuerunt poſt diluuium,qui ſpecialiter fuerunt patres Iudęorum. Et primo ponit exemplum fidei Abrahę,qui fuit pater credẽtium. Vnde & primus accepit ſignaculum fidei ante legẽ. Et primo oſtendit,quid fecerit Abraham. Secundo quid fecerit Iſaac. Tertio quid fecerit Iacob. Quarto quid fecerit Ioſeph. ſecundum,ibi. FIDE & de futuris.) tertiũ, ibi. FIDE Iacob &c.) quartũ,ibi. FIDE Ioſeph &c.) Iterum prima in duas. Primo enim ponit quid fecerit, quantum ad exteriorem, & humanam cognitionem. Secundo quid fecerit,quantum ad deum, ibi. FIDE obtulit &c.) Circa primum tria facit. Primo enim oſtẽdit,quid fecerit, quantum ad habitationem. Secundo quid fecerit quantum ad generationem,ibi. FIDE & ipſa Sarra &c.) Tertio quid fecerit, quantum ad ſuã conuerſationem,ibi. IVXTA fidem &c.) Item quantum ad habitationem,duo oſtendit. Primo quid fecerit, quantum ad primam loci mutationem. Secundo quantum ad alterius inhabitationem,ibi. FIDE moratus &c.) Vt autem oſtendat exemplum ſuũ de Abraham magnę authoritatis eſſe. Primo ponit celebritatẽ nominis eius dicens. ILLE qui vocatur) ſ. a deo. Geñ. 17. Vocaberis Abraham. Item vocatur ab hominibus. Eccl'ici. 44. Abraham magnus pater multitudinis gentium. Talis ergo a deo vocatus. & ab hominibus prędicatus, dignus eſt exemplo. Secundo ponit exemplum eius,dicens. QVIA fide obediuit &c.) Per fidẽ enim informamur ad obediendum deo de inuiſibilibus. Ro. 1. Ad obediendum fidei &c. Exire in locum,quem accepturus erat in hęreditatem. de quo Geñ. 12. Egredere. de terra tua,& de cognatiõe tua,& de domo patris tui, & veni in terram,quam mõſtrauero tibi. Dominus autem terram illam debebat ſibi dare in hęreditatẽ. Geñ. 13. Omnem terram quam conſpicis, tibi dabo Sed nũquid non ipſe cũ patre ſuo Tharę exierat de terra ſua? Ergo non exiuit ex pręcepto domini: ſed per patrem. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ cum patre exiuerat reuerſurus iterum: ſed ex præcepto domini exiuerat in Meſopotamiam Syrię vbi mortuo patre intendebat remanere: ſed ex mandado domini venit in terram Chanaam. Et nũquid erat hoc mirabile: vt ſic de hoc oporteret habere fidem,& credere deo? Sic: quia neſciẽs,quo iret. i. vt iret ad rem ignotam. Quod autem eſt ignotum,eſt inuiſibile. Per illam obedientiam Abrahę, nobis deſignatur, ꝙ debemus ab omni affectione carnali exire, ſi volumus hęreditatem noſtram habere. ps. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Eſa. 64. Oculus non vidit deus abſq; te, quę pręparaſti expectãtibus te. Vnde hęreditas iſta eſt nobis ignota.

Deinde cum dicit. FIDE moratus eſt &c.) Oſtẽdit quid per fidem fecerit, quantum ad inhabitationem. Et primo quid fecerit,oſtendit. Secũdo ſubdit cauſam quare,ibi. EXPECTABAT enim &c.) Videmus enim ꝙ aliquando aliquis exit de terra natiuitatis ſuę,& vadit alibi vbi facit manſionem ſuam perpetuam. Sic nõ fecit Abraham: ſed ſicut aduena fuit i terra Chanaam: & ſicut aduena mortuus eſt in ipſa: qđ patet, quia non fecit ibi domum,nec firmam manſionem: ſed habitauit in caſulis,& tabernaculis, quę ſunt habitacula mobilia. Vnde ſemper fit mentio de tabernaculis, quando loquitur de Abraham. Vnde ex pręcepto domini habitauit ibi,vt aduena. Act. 7. Non dedit illi in ea hęreditatem,nec paſſum pedis. Geñ. 21. Fuit colonus terrę Philiſtinorum diebus multis. Quod quidem verum eſt,quantum ad id,quod dominus ei gratis donaturus eſſet,nõ quantum ad id,quod emit. Vnde dicit, ꝙ FIDE demoratus eſt in terra repromiſſionis.) quia fuit ei frequenter promiſſa: ſicut patet Geñ. 12. vſq; ad vigeſimũprimum capitulum: ſicut IN ALIENA) quod patet quia habitando IN CASVLIS) quę dicuntur a cadẽdo,& in tentoriis mobilibus: & ꝙ animo non redeundi in patriam ſuam,etiam ſi plus vixiſſet: patet quia CVM Iſaac & Iacob habitauit,non quidem ſimul,ſed ſucceſſiue,qui erant filii promiſſionis: quia ipſis facta eſt promiſſio. Geñ. 17. & 18. Et dicit COHÆREDIBVS repromiſſionis.) in quo datur nobis intelligi, ꝙ in mũdo iſto debemus conuerſari,ſicut alieni,& aduenę. prię Corin. 7. Qui vtuntur hoc mundo, tanꝗ non vtantur. infra. vlti. Non enim habemus hic manentem ciuitatẽ ſed futuram inquirimus.

Deinde cum dicit. EXPECTABAT enim &c.) Oſtẽdit,quare morabantur ſicut aduenę: quia. ſ. non reputabãt ſe aliquid habere ſuper terram: ſed quęrebant hęreditatem cœleſtem ciuitatem. ps. Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem. Hieruſalem quę ędificatur,vt ciuitas. Eſa. 33. Oculi tui videbunt Hieruſalem habitationem opulentam. tabernaculum. quod nequaquam vltra transferri poterit &c. Non tabernaculum mobile. Et dicitur ciuitas primo, propter ciuium vnitatem: quę vnitas eſt per pacem ps. Lauda Hieruſalem dominum: lauda deum tuum Sion. Et ſequitur. Qui poſuit fines tuos pacem. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducię, in requie opulenta. Ioan. 17. Vt ſint vnum,ſicut & nos vnum ſumus. Secũdo eſt ordinata: quod fit maxime propter iuſtitiam: & non ad malum faciẽdum. Ibi autem eſt perpetua iuſtitia. Ezech. 48. Nomen ciuitatis ex illa die, dominus ibidem. Tertio per ſe ſufficiens ad omnia, quæ ſunt neceſſaria. Quod perfectiſſime ibi erit, quia ibi eſt ſtatus bonorum omnium aggregatione perfectus. ps. Hieruſalem, quę ædificatur, vt ciuitas: cuius participatio eius in idipſum. Iſta ciuitas habet fundamenta, in quo ſignificat eis ſtabilitatem. Eſa. 33. Tabernaculum: quod nequaquam vltra transferri poterit. Sunt autem fundamenta prima pars ædificii. Vnde angeli ſunt eius ciuitatis fundamenta. ps. Fundamenta eius in montibus ſanctis. Homines enim aſſumentur ad ordines angelorũ. Eccleſię vero fundamenta ſunt Apoſtoli. Apoc. 21. Author autem huius ciuitatis eſt ipſe deus, non humanę artis ſapientia. 2. Corin. 5. Scimus, quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ꝙ ædificationem a deo habemus domum non manufactam, ſed æternam in cœlis. Ad cuiuſlibet autem ciuitatis ædificationem duo requiruntur. Primum eſt authoritas principis, qua mediante firmetur, qui dicitur conditor eius, a quo & ipſa nomen accipit. ſicut a Romulo Roma. Et ſic illius ciuitatis dicitur deus cõditor eius. ps. In ciuitate dei noſtri deus fundauit eam i ęternum. Secundum eſt modus diſponendi ipſam, qui cõmendat ſapientiam artificis. Et ſic deus dicitur artifex eius: quia ordinata eſt ſecundum diſpoſitionem, & ſapientiam dei. ps. Magnus dominus, & laudabilis nimis in ciuitate dei noſtri &c. Debita enim diſpoſitio operis commendat opificem. Nuſquam autem ita relucet diuina ſapientia, ſicut ibi. Et ideo ibi nimis laudabilis dicitur.

Deinde cum dicit. SACRA fide & ipſa &c.) Oſtendit, quid ibi per fidem vxor eius conſecuta eſt. Et circa hoc duo facit. quia primo oſtendit, quid conſecuta eſt ipſa. Secundo quid conſecutum eſt in filiis, ibi. PROPTER quod & ab vno &c.) In vxore autem eius Sarra duo defectus erant, pp quos omnino videbatur quaſi impoſſibile ipſam poſſe cócipere. Vnde credere illa fuit magnę fidei. Vnum erat, quia ſterilis. Geñ. 11. Erat autẽ Sarra ſterilis. Aliud quia iam propter defectum ætatis non erat naturaliter apta ad generationem. Geñ. 18. Defierant Sarrę fieri muliebria. Item ipſa dicit ibidẽ. Ego iam ſenui: & dominus meus vetulus eſt. iſtos duos defectus tangit Apoſtolus. Primum, cum dicit. SARRA ſterilis.) Secũdum cum dicit. ET PRÆTER tempus ætatis &c.) Tamen his nó obſtantibus, ipſa accepit virtutem in conceptione ſeminis fide. ſ. vel ſua, vel Abrahę. quia & ſi erat impoſſibile ſecundum naturam, ꝙ nonagenaria de centenario conciperet: tamen vterq; credidit deo: cui nihil eſt difficile. Vnde dicit. QVOD fidelem credidit eſſe eum, qui repromiſerat.) Sed cótra. quantum ad Abraham, & videtur, ꝙ nó credidit: quia Geñ. 17. dicitur, ꝙ riſit dicẽs in corde ſuo. Putas ne centenario naſcetur filius: & Sarra nonagenaria pariet? Iterum quantum ad Sarram. Geñ. 18. dicitur, ꝙ riſit occulte, dicens. Poſtquam ego cõſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo? Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ quantum ad Abraham riſus eius nó fuit dubitationis. ſed admirationis. Vnde Roma. 4. Nó hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, dans gloriã deo, pleniſſime ſciens, ꝙ quicquid promiſit deus potẽs eſt, & facere. Vnde nec reprehenditur riſus eius a deo, qui corda omnium nouit. Sarra autem primo dubitauit in prima promiſſione. ſed quando angelus recurrit ad potentiam dei, cum dixit. Nunquid deo quicquam eſt difficile? tunc credidit. & hęc fuit quaſi ſecunda promiſſio. Et ideo dicit, ꝙ REPROMISIT:) quia in promittendo primo non credidit: ſed in repromittendo.

Figura cõceptus virginis per ſteriles deſignatur.

Sed ſciendum eſt, ꝙ omnes conceptus miraculoſi, qui fuerunt in veteri teſtamento, fuerũt quaſi figura illius maximi miraculi, quod fuit in Chriſti incarnatióe. Oportuit enim natiuitatem eius ex virgine ꝑ aliqua pręfigurari, ad pręparandos animos ad credendum. Non tamen potuit pręfigurari ex ęquo: quia neceſſario figura deficit a figurato. Et ideo ſcriptura partum virginis oſtendit per partum ſterilium. ſ. Sarrę, Annę, & Haliſabeth. Sed differentia eſt, quia Sarra a deo miraculoſe accepit virtutem concipiendi: ſed tamen ex humano ſemine. Et ideo dicitur HIC IN conceptione ſeminis.) Beata vero virgo ſine ſemine. Vnde in Sarra virtus diuina pręparauit materiam ad cócipiendum tantum ex ſanguine: ſed in beata virgine etiam ꝓparauit illam puriſſimam materiam: & cum hoc fuit ibi virtus ſpiritus ſancti loco ſeminis. Non enim ex virili ſemine: ſed myſtico ſpiramine factum eſt verbum dei caro.

Deinde cum dicit. PROPTER quod, & ab vno &c.) Oſtendit, quid conſecutum eſt in filiis ex virtute dei. ſ. multiplicatio ſeminis. Vbi primo conſideranda eſt radix huius multitudinis, quæ fuit vna. ſ. Abraham. vbi dicit. Propter quod. ſ. meritum fidei ab vno. ſ. Abrahã. Eſa. 51. Vnum vocaui eum, & benedixi ei, multiplicaui eum. Secundo conſideranda eſt conditio eius, quia iam emortuus. Vnde dicit. ET HOC emortuo:) q: iam vetulus erat: vt ſupra dictũ eſt. Sed cótra: q: a mortua Sarra multos filios genuit ex alia vxore: ſicut patet Geñ. 25 Ergo male dicit emortuo. Reſpondeo. Dicẽdum eſt, ꝙ vetulus bene generat ex iuuencula: nó autem ex vetula. Et ſic erat in ipſo mortua virtus generandi, q̃tum ad Sarram: non tamen ad alias. Vel dicendum eſt, ꝙ intelligitur ab vno. ſ. vtero Sarrę iam emortuo. Roma. 4. Et emortuam vuluam Sarrę. Eſa. 51. Attẽdite ad Abraham patrem veſtrũ & ad Sarram, quę peperit vos. Tertio conſideranda eſt differentia inter illos, qui ex Abraham proceſſerunt. Sicut enim non oẽs, vt dicitur Ro. 9. qui ſunt ex Iſrael: hi ſunt Iſraelitę: ſic nec hi, qui ſunt ex ſemine Abrahę omnes ſunt filii: ſed qui filii ſunt promiſſionis æſtimantur in ſemine. Ideo eius progenies diuiditur in duos. ſ. in bonos & malos. Boni ſignificãtur per ſtellas, de quibus dicit, ꝙ orti ſunt tanquam ſydera cœli in multitudine. Bar. 3. Stellę dederunt lumẽ in cuſtodiis ſuis, & letatę ſunt. Mali vero ſignificantur ꝑ arenam mari contiguam: quia mali Iudęi de ſemine Abrahę conformantur gentilitati. Arena autẽ fluctibus maris vndiq; cócutitur: & mali turbinibus mundi. Eſa. 57. Cor impii quaſi mare feruens. Iudęi autem non omnino fuerunt arena: ſed quaſi arena: quia cõmunicabant cum gentibus in malis. Vñ poſſunt dici terminus maris. Hiere. 5. Poſui arenam terminum mari. Item arena ſterilis eſt, & infructuoſa. Ita etiam peccatores ſunt ſteriles ab omni opere boni fructus. Vnde dicit. ꝙ etiam orti ſunt ſicut arena, quę eſt ad oram maris innumerabilis. Et eſt ſermo hyperbolicus. Vel dicitur innumerabilis: non quia poſſit numerari: ſed quia nó de facili poteſt numerari. Geñ. 22. Multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli: & velut arenã, quę eſt in littore maris.

Iuxta fidem mortui ſunt hi omnes: cum non accepiſſent ꝓmiſſiones: ſed procul eas vidiſſent, & credidiſſent: ſalutaſſentq;: & confeſſi fuiſſent: ſe hoſpites, atq; aduenas eſſe in terra. Nam hæc qui dicunt: declarant ſe patriam inquirere. Et ſi illius quidẽ memores fuiſſent: vnde fuerant profecti: habebant opportunitatem reuertendi. Nũc autem meliorem expetunt: hoc eſt cœleſtẽ. Quapropter non erubeſcit ipſe deus vocari deus illorum: parauerat enim illis ciuitatem. † Per fidẽ obtulit Abraham Iſaac: cum tentaretur: & vnigenitum obtulit: in quo promiſſiones acceperat: ad quem dictum fuerat. In Iſaac vocabitur tibi ſemen: cum illud ſecum perpendiſſet deum, vel a mortuis excitare poſſe: vnde illum etiam reſurrectionis typo reduxit. Geñ. 22. Eccle. 44.

Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus: ſed a longe eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes: quia peregrini, & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicũt ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſi quidem ipſius meminiſſent, de qua exierunt: habebãt vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt. i. cœleſtem. Ideo non confunditur deus vocari deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem. Fide obtulit Abraham Iſaac cum tentaretur: & vnigenitum offerebat, in quo ſuſceperat repromiſſiones: ad quem dictum eſt: quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen: arbitrans, quia a mortuis ſuſcitare potens eſt deus. Vnde eũ & in parabolam accepit. Lec. IIII.

SVPRA commendauit Apoſtolus fidem Abrahã, quantum ad habitationem & generationem: hic commendat ipſum, quantum ad ſuam conuerſationẽ vſq; ad mortem. Et circa hoc facit tria. Primo enim oſtendit, quid per fidem fecit. Secundo ponit vnũ, quod pertinet ad fidem, ibi. QVI enim hoc dicunt &c.) Tertio oſtendit, quid per fidem recepit, ibi. IDEO nó cõfunditur deus &c.) Fidem Abraham & filiorum eius cõmendat ex perſeuerantia: quia vſq; ad mortem perſeuerauerunt in fide. Mat. 10. & 24. Qui autem perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Ideo dicit. Iuxta fidẽ omnes iſti defuncti ſunt, pręter Enoch. Vel omnes iſti. ſ. Abraham: Iſaac: & Iacob. Et hoc eſt melius dictum: quia iſtis ſolum facta eſt promiſſio. Item commendat eos a longa promiſſorum dilatione. Vnde dicit. NON

acceptis

acceptis promiſſionibus.) Sed contra: videtur, quod receperint promiſſionem. Ezech. 33. Vnus erat Abrahã, & hęreditate poſſedit terram. Reſpondeo. Dicẽdum eſt, quod poſſedit. i. poſſidendi primus promiſſionem accepit: non tamen actu poſſedit: vt patet. Act. 7. Sequit. SED a longe eas aſpicientes:) quod erat per fidem. q. d. Intuentes viſu fidei. Et forte de loco iſto ſumptum eſt illud reſponſorium in prima dominica aduentus. Aſpiciens a longe &c. Eſa. 30. Ecce nomen domini venit de longinquo. Et ſalutantes. i. venerantes. Et loquitur ſecũdum Chryſoſtomum ad ſimilitudinem nautarum: qui quãdo primo vident portum, prorumpunt in laudẽ, & ſalutant ciuitatem, ad quam vadunt. Ita ſancti patres videntes per fidem Chriſtum venturum & gloriam, quã per ipſum conſecuturi erant, ſalutabant. i. venerabantur ipſum. ps. Benedictus qui venit in nomine domini deus dominus. Ioã. 8. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt. Item commendat fidem ipſorum, ex ſyncera cõfeſſione: quia vt dicitur Rom. 10. Corde creditur ad iuſtitiam: ore autẽ confeſſio fit ad ſalutẽ. Et ideo dicit. ET CONFITENTES: quia peregrini & hoſpites ſunt ſup terram.) Iſti enim tres vocauerunt ſe aduenas, & peregrinos. Nam Geñ. 23. dicit Abraham. Aduena ſum & peregrinus apud vos. Dicitur etiam a domino ad Iſaac. Geñ. 26. Quieſce in terra, quã dixero tibi: & peregrinare in ea. Iacob etiã 47. dicit. Dies peregrinationis vitę meę. Dicitur autem

Peregrinus.

peregrinus, qui eſt in via tendendi ad alium locũ. Eſa. 23. Ducent eam longe pedes ſui ad peregrinãdum. Sed aduena eſt ille, qui habitat in terra aliena: licet non intendat vlterius ire. Iſti autem non ſolum confitebãtur ſe eſſe aduenas: ſed etiam peregrinos. Sic etiam ſanctus vir non facit manſionem ſuam in mundo: ſed ſemper ſatagit tẽdere ad cœlum. ps. Aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei.

Deinde cum dicit. QVI enim hoc dicũt &c.) Oſtẽdit, quod iſta confeſſio pertineat ad fidem. Nullus enim eſt hoſpes & peregrinus, niſi qui eſt extra patriam, & tendit in illam. Cum ergo iſti confitentur ſe eſſe hoſpites & peregrinos ſuper terram, ſignificant ſe tendere ad patriam ſuam. ſ. cœleſtem Hieruſalem. Gal. 4. Illa quę ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt. Et hoc eſt, quod dicit. QVI enim hoc dicunt, ſignificant ſe patriã inquirere.) Sed quia forte poſſet aliquis dicere, quod verum eſt, quod ipſi erãt peregrini in terra Philiſtęorum & Chananeorum, inter quos habitabant: tamen intendebant redire in terram vnde exierant. hoc remouet dicens. ET SI quidẽ illius) patriæ ſuę. ſ. meminiſſent. DE QVA exierant, habebant vtiq tempus reuertendi) quia prope erant. NVNC autem meliorẽ appetũt: quia cœleſtem.) vnde Geñ. 24. dixit Abraham ſeruo ſuo. Caue, ne quando filium meum reducas illuc. ps. Elegi abiectus eſſe in domo dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Item. Vnam petii a domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitę meę. Ipſi ergo patriam iſtam inquirebant: non domum paternã, vnde exierunt. In quo ſignificat, quod illi qui exeũt de vanitate ſæculi, non debent illuc redire mente. ps. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Lu. 9. Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno dei. Phil. 3. Quę retro ſunt obliuiſcens, in anteriora me extẽdens. Patet autem, quod iſta eorum verbo & facto confeſſio pertinet ad fidem: quia ipſi illud, quod ſolum eis promiſſum fuerat: nec exhibitum firmiſſime crediderunt etiam vſq ad mortem. Vnde iuxta fidem. i. iuxta ſe habentes fidem ſuam quaſi ſociam & inſeparabilem, defuncti ſunt. Apoca. 2. Eſto fidelis vſq ad mortem.

Deinde cũ dicit. IDEO non confunditur &c.) Oſtẽdit, quid ex fide ſua meruerunt accipere. hoc autẽ fuit honor maximus. Reputatur autem maximus honor, quãdo denominatur aliquis ab aliquo ſolemni officio vel ſeruitio magni & excellentis domini, vel principis, ſicut notarius papę, vel cancellarius regis. Maior autẽ honor eſt, quando ille magnus dominus vult nominari ab his, qui ſeruiunt ei. Sic autẽ eſt de iſtis tribus Abraham: Iſaac: & Iacob: quorum dominus rex magnus ſup omnes deos, ſpecialiter vocat ſe eorum deum. vñ Exo. 3. Ego ſum deus Abraham: deus Iſaac: & deus Iacob. vñ dicit. IDEO nõ cõfunditur deus, vocari deus eorum. Et huius poteſt triplex ratio aſſignari. Prima quia deus per fidem cognoſcitur. iſti autem legũtur primo ſeparaſſe ſe per cultum ſpecialẽ ab infidelibus. vnde & Abraham primus accepit ſignaculum fidei Ro. 4. Vt fieret pater multitudinis gentium. Et ideo proponuntur nobis in exemplum: ſicut illi, per quos deus primo cognitus eſt: & per eos deus nominatus eſt, vt obiectum fidei Et idcirco ab eis voluit nominari. Secunda ſecũdum Aug. in glo. quia in iſtis latet aliquod myſteriũ. In iſtis enim inuenimus ſimilitudinem generatiõis, qua deus regenerauit filios ſpirituales. Videmus autem in ipſis quadruplicem modum generandi. Primus modus eſt liberorum per liberas: ſicut Abraham per Saram genuit Iſaac: qui genuit per Rebeccam Iacob. Iacob autẽ octo patriarchas per Lyam & Rachelam. Secundus modus fuit liberorum per ancillas: ſicut Iacob per Balam & Zelpham genuit Dan & Neptalim Gad & Aſſer. Tertius modus fuit ſeruorum per liberas: ſicut Iſaac genuit per Rebeccam Eſau: de quo dictum eſt. Maior ſeruiet minori. Quartus modus fuit ſeruorum per ancillam, ſicut Abraham per Agar genuit Iſmael. In hoc ergo deſignatur diuerſus modus: quia dominus ſpirituales filios generat: quia aliquñ bonos per bonos: ſicut Timotheũ per Paulum. Aliquando bonos per malos: & iſta eſt generatio liberorum per ancillas. Aliquando malos per bonos: ſicut Symonem magum. per Philippum. Et iſta eſt generatio ſeruorum per liberas. Malorum autem generatio per malos reputatur in ſemine. Vnde Gala. 4. Eiice ancillam, & filium eius. Tertia ratio, & videtur magis ſecundum intentionem Apoſtoli: quia conſuetum eſt, quod rex vocatur a principali ciuitate: vel a patria tota: ſicut rex Hieruſalem: rex Romanorum: Rex Francię. Et ideo DEVS proprie vocatur rex, & deus illorũ) qui ſpecialiter ſpectãt ad ciuitatem illam Hieruſalem cœleſtem: cuius artifex & conditor eſt deus. Et quia iſti verbo, & facto, oſtendebant ſe ad illam ciuitatem pertinere. Ideo dicitur deus illorũ. vnde dicit. Parauit enim illis ciuitatem: id eſt eſt conditor ciuitatis illius, quam ipſe habebat propriam.

Deinde cum dicit. FIDE obtulit &c.) Ponit vnum aliud exemplum inſigne circa fidem Abrahę inquantũ reſpicit deum. ſ. illud maximum ſacrificium eius, quãdo ad mandatum domini voluit vnigenitũ ſuum immolare filium. Geñ. 22. Et de hoc oſtendit tria. Primo, quid fecerit. Secundo, quod hoc ad fidem pertinet, ibi. ET VNIGENITVM & cętera.) Tertio, quid ex hoc recepit, ibi. VNDE eum & in parabola &c.) Dicit ergo. ABRAHAM cum tentaretur obtulit) id eſt offerre voluit fide Iſaac:) ſicut patet per totum vigeſimumſecundum capitulum Geñ. Hic eſt duplex quęſtio. Vna quia innocentem occidere. eſt contra legem naturę: & ita peccatum. ergo volendo offerre peccauit. Reſpondeo. Dicendum eſt, quod ille, qui ex mandato ſuperioris interficit ſi ille licite pręcipit: alius licite obedit: & poteſt licite eſſe qui miniſterium ſuum. Deus autem habet mortis & vitę authoritatem. 1. Reg. 2. Dominus mortificat: & viuificat. Deus autem ſubtrahendo vitam alicui etiam innocenti, nulli facit iniuriam. Vnde & quotidie diſpoſitione diuina, multi nocentes, & innocẽtes moriuntur. Et ideo dei mãdatum licite poterat exequi. Item quęritur de hoc quod dicit. CVM tẽtaretur.) Deus enim nullum tentat, quia tentare eſt ignorantis. Reſpõdeo. Dicendum eſt, quod diabolus tentat, vt decipiat. 1. The. 3. Ne forte tentauerit vos, qui tentat. Hoc patet in tentatione, qua tẽtauit Chriſtum. Mat. 4. Homo vero tentat vt cognoſcat. 3. Reg. 10. dicitur de regina Sabba, quę venit ad Salomonem, vt tentaret eum in ænigmatibus. Sic non tentat deus, qui omnia nouit: ſed tentat, vt homo ſibiipſi innoteſcat, quantę fortitudinis & fragilitatis ſit in ſe. Deut. 8. Vt tentaret te, & nota fierẽt, quę in animo tuo verſabantur. 2. Para. 32. De Ezechia tentato, vt cognoſceretur cor eius. Item vt alii tentatum cognoſcat: qui ex hoc eis proponitur in exemplũ: ſicut Abraham & Iob. Eccle. 44. & 1. Macha. 2. Abraham in tenta/

Tentare: diaboli: hominis Dei.

tione inuentus eſt fidelis.

Deinde cum dicit. ET VNIGENITVM &c.) Multũ ſubtiliter oſtendit, q̃ illa obedientia pertinebat ad fidẽ. Sicut enim ſupra dictum eſt. Abraham licet multum ſenex credidit deo promittenti q̃ in Iſaac benedicturus eſſet ei in ſemine: credebat etiam deum poſſe mortuos ſuſcitare. Cum ergo præcipiebatur ei, q̃ occideret, non erat ſpes vltra iam de Sarra iam valde antiqua: qa Iſaac erat iam adoleſcens: poſſe habere filium: & ideo cum crederet obediendum mandato dei, non reſtabat: niſi q̃ crederet reſuſcitari Iſaac, p quem debebat ei vocari ſemen. Vnde dicit. ET VNIGENITVM) .ſ. Sarræ: de qua .ſ. filio nato debebat deus pactum promiſſum complere: ſicut patet Geñ. 17. Vel vnigenitum .ſ. inter liberos. Geñ. 22. Tolle filium tuum vnigenitum Iſaac, q ſuſceperat repromiſſiones. Ad quem etiam dictum eſt .i. ratione cuius &c. ARBITRANS) .i. firmiter credens: quia & a mortuis potens eſt deus eum ſuſcitare. Hoc ergo fuit argumentum fidei maximum: quia articulus reſurrectionis eſt vnus de maioribus.

Deinde cum dicit. VNDE eum & in parabolam accepit &c.) Oſtendit, quid per fidem meruit: quia cum iam nõ reſtaret aliud, niſi immolari ipſum, vocauit eum angelus, & arietem hærentem cornibus loco filii immolauit. Hoc autem fuit parabola .i. figura Chriſti futuri. Aries enim hærẽs cornibus inter vepres, eſt humanitas confixa cruci, quæ paſſa eſt. Iſaac .i. diuinitas, euaſit, cũ deus vere mortuus eſt, & ſepultus. Et ſic patet q̃ iſta figura valde incomplete adæquat figuratum. Accepit ergo eum .ſ. Iſaac in parabolam .i. figuram Chriſti crucifigendi, & immolandi.

Geñ. 27. ✝ Per fidem de futuris benedixit Iſaac filio Ia-
Geñ. 48. & 49. cob & Eſau. ✝ Per fidem Iacob moriens; ſingu-
lis filiis Ioſeph benedixit; & adorauit faſtigium
Geñ. 50. virgæ illius. ✝ Per fidẽ Ioſeph moriens de egreſ-
ſione filiorum Iſrael meminit; deq; oſſibus ſuis
Exo. 2. mandauit. ✝ Per fidem cum natus eſſet Moſes occulatus eſt menſes treis a parentibus ſuis: propterea quod viderent elegãtem puellum: nec veriti ſunt edictum regis. Per fidem Moſes iam grãdis renuit vocari filius filiæ Pharaonis; potius eligens ſimul malis affici cum populo dei; quã temporariis peccati commodis frui; maiores arbitratus diuitias probrum. Chriſti quam Aegyptiorũ theſauros. Reſpectũ .n. habebat remunerationis.

Fide: & de futuris bñdixit Iſaac. Iacob & Eſau. Fide Iacob, moriens, ſingulos filiorum Ioſeph benedixit: & adorauit faſtigium virgæ eius. Fide Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt, & de oſſibus ſuis mandauit. Fide Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus a parentibus: eo q̃ vidiſſent elegantem infantem: & non timuerunt regis edictũ. Fide Moyſes grãdis factus: negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis magis eligens affligi cum populo dei, q̃ temporalis peccati habere iocunditatem: maiores diuitias æſtimans, theſauro Aegyptiorũ improperiũ Chri. Aſpiciebat .n. remuneratione. Lec. V.

SVPRA poſuit Apoſtolus exemplum de fide Abrahæ: hic ponit exemplum de fide Iſaac: Iacob: & Ioſeph. Et primo de fide Iſaac. Dicit ergo, q̃ ISAAC fide de futuris) .i. quæ ſe extendebant ad futura BENEDIXIT Iacob & Eſau.) Vel benedixit DE FVTVRIS) .i. pro futuris. Vel benedictione, qua ſe extendebat ad futura. Verba enim ſua non habebant efficaciam, niſi ex virtute dei. per quam quidem benedictionem, minor prælatus fuit maiori. Quod non fuit, quantum ad perſonas eorum: ſed quantum ad duos populos, qui ex ipſis exierunt. pſ. In idumæam extendam calciamentum meũ. Fuerunt enim idumæi, qui egreſſi ſunt de Eſau ſubiecti filiis Iſrael. In quo ſignificabatur, q̃ minor populus .ſ. gentium per fidem, debebat præuenire populum maiorem .ſ. Iudæorum. Mat. 8. Multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham: Iſaac: & Iacob in regno cœlorum. filii autem regni eiiciẽtur in tenebras exteriores. Iſta vero benedictio, quæ erat de fide gentiũ futura. p fidẽ facta fuit: quia reſpicit aliquid futurum.

Deinde cum dicit. FIDE Iacob moriens &c.) Proſequitur de fide Iacob: & ponit illud, quod ipſe fecit in benedicendo duobus filiis Ioſeph: ſicut habetur Geñ. 48. vbi dicitur, q̃ cum nunciatum fuiſſet Ioſeph, q̃ pater eius ægrotaret, adduxit duos filios ſuos, quibus Iacob benedixit cancellatis manibus, in hoc præferẽs Effraim Manaſſe, quãtum ad dignitatem: quia de Effraim fuit dignitas regalis .ſ. Hieroboam. Hæc autem benedictio fuit per fidem: quia reuelatum ei fuit, q̃ ita futurum erat. Quæ quidem benedictio referebatur ad populũ, qui egreſſus eſt ab ipſis: non ad perſonas ipſorum. item per FIDEM adorauit faſtigium virgæ eius.) hoc habetur Geñ. 50. vbi dicitur, q̃ fecit Ioſeph iurare, q̃ ſepeliret eum in ſepulchro patrum ſuorum: & poſt iuramentum tanquam ſecurus de promiſſo, adorauit ad caput lectuli: vt dicit litera noſtra. Vel FASTIGIVM virgæ eius.) vt dicunt. 70. Vel SVPER faſtigium: vt habetur in Græco. Et totum hoc poteſt ſtare: qa ipſe erat ſenex: & ideo portabat virgam: vel recepit ſceptrum Ioſeph, donec iuraſſet: & antequã redderet ei, adorauit non ipſam virgam, nec Ioſeph: vt quidam male putauerunt: ſed ipſum deum, innixus ad cacumẽ: vel ſuper faſtigiũ virgæ eius. Ad quod motus fuit ex conſideratione poteſtatis Chriſti: quam poteſtas Ioſeph præfigurabat. Ipſe enim tanquam præfectus Ægypti portabat ſceptrum in ſignum poteſtatis Chriſti. pſ. Reges eos in virga ferrea. Vel ſi ADORAVIT faſtigium) .i. ſenſus: quia adorauit Chriſtum ſignificatum per virgam illam, ſicut & nos adoramus crucifixum, & crucem, ratione Chriſti paſſi in ipſa. Vnde proprie non adoramus crucem: ſed Chriſtum crucifixum in ipſa.

Deinde cum dicit. FIDE Ioſeph moriens &c.) Proſequitur exemplum de fide Ioſeph, vbi ponit duo quæ habentur Geñ. vltio. vbi dixit fratribus ſuis. Viſitabit vos dominus: & mandauit oſſa ſua inde portari. Vnde fides eius fuit, quantum ad duo. Primo quia credidit promiſſionem factam debere impleri per reditum filiorum Iſrael in terram promiſſionis. Secundo quia in ipſa credebat Chriſtum eſſe naſciturum, & reſurrecturũ, & multos cum ipſo: vnde deſiderabat habere partem in illa reſurrectione. Et hoc eſt, quod dicit, q̃ IOSEPH moriens fide) .i. per fidem memoratus eſt de PROFECTIONE filiorum Iſrael.) & hoc quantum ad primũ. ET DE oſſibus ſuis mandauit quantum ad ſecundũ. Sed quare non fecit ſe ſtatim portari, ſicut pater ſuus. Reſpõdeo. Dicendũ, q̃ hoc non potuit: quia non habebat tunc tantam poteſtatem, ſicut habebat in morte patris: & ideo tunc poterat: quod tamẽ circa mortem ſuam non potuit. Secundo quia ſciebat, q̃ multas afflictiones debebãt ſuſtinere filii Iſrael poſt mortem eius. Vt ergo haberent certam ſpem de liberatione ſua, & reditu ad terram promiſſionis, voluit ad ſolatium corpus ſuũ remanere cum ipſis. Vnde & Moyſes tulit illud ſecum: ſicut & quilibet tribus corpus pris ſui: vt dicit Hiero.

Deinde cum dicit. FIDE Moyſes &c.) Proſequitur de patribus qui fuerunt ſub lege. Hoc enim tempus incepit a Moyſe. Eccle. 24. Legem mandauit Moyſes in præceptis iuſtitiarum. Ioan. 1. Lex p Moyſen data eſt. Iſtud autem tempus diſtinguitur in tria .ſ. ante exitum de Ægypto: in exitu: & poſt exitum. Vnde tria facit. Primo enim oſtendit, quid factum ſit ante exitum. Secundo quid in exitu, ibi. FIDE reliquit Ægyptum &c.) Tertio quid in terra promiſſionis, ibi. QVID adhuc dicam &c.) Circa primum duo facit. Primo enim oſtẽdit quid factum fuerit in natiuitate Moyſi. Secundo quid

ipſe fecit, ibi. FIDE Moyſes &c.) Vbi tangit hiſtoria, quę ponitur Exo. 1. ꝙ Pharao mandauit occidi maſculos, ne multiplicarentur. Secundo habetur, ꝙ parentes Moyſi videntes ipſum elegantem, abſconderunt eum menſibus tribus: quod attribuit Apoſtolus fidei ipſorum. Credebãt enim aliquem naſciturum, qui liberaret eos ab illa ſeruitute. Vnde ex elegantia pueri, æſtimabãt aliquam virtutem dei eſſe in illo. Ipſi enim erant rudes, & ruſtici ſudantes in opibus luti & lateris. Eccleſi. 19. Ex viſu cognoſcitur vir. Ex quo habetur, ꝙ licet fides ſit de inuiſibilibus: tamen per aliqua ſigna viſibilia poſſumus niti ad ipſam. Mar. vlti. Sermonem confirmante, ſequẽtibus ſignis. Quod autem ipſi hoc fecerunt ex fide, nõ ex affectu carnali, patet: quia non timuerunt regis edictum. Vnde exponebãt ſe periculo perſonarum: quod non feciſſent, niſi credidiſſent aliquid magnum futurum de puero. Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c.) Sed contra: quia ipſi poſtea expoſuerũt ipſum. ergo non propter fidem ſeruabant ipſum. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ expoſuerunt ipſum non ad necandũ: ſed ne ſurriperetur eis. vnde poſuerunt eũ in fiſcella cõmittentes eũ diuinę puidẽtię. Credebant. n. pbabiliter, ꝙ fuiſſet interfectus, ſi fuiſſet apud eos inuentus.

Deinde cum dicit. FIDE grandis effectus &c. Oſtẽdit, quid ipſe Moyſes per fidem fecerit. Et primo quid fecit. Secundo oſtendit, ꝙ illud factum pertinebat ad fidem, ibi. ASPICIEBAT enim &c.) Tãgit enim hiſtoriam, quę habetur Exo. 2. vbi dicitur, ꝙ filia Pharaonis fecit ipſum a matre pueri nutriri: & ꝙ adoptauit eum in filium. Ipſe autem negauit ſe eſſe filium eius: nõ quidem verbo, ſed facto: quia cõtra voluntatem Pharaonis interfecit Ægyptium, qui lędebat Hebręum. Et hoc eſt, quod dicit. GRANDIS effectus per fidem, negauit ſe eſſe filium filię Pharaonis.) Quo autem affectu hoc fecerit, oſtendit, cum ſubdit. MAGIS eligens &c.) In quo oſtenditur mirabilis virtus eius. Duo enim ſunt quę maxime homines appetunt. ſ. iocunditatem, & delectationem circa bona exteriora, & his contraria maxime fugiunt. ſ. dolorem, & afflictionem, quę opponit̃ primo: paupertatem, & abiectionem, quę opponitur ſecundo. Iſta autem duo elegit Moyſes. ſ. quia prępoſuit dolorem, & afflictionem iocunditati peccati temporalis: quę. ſ. ſemper eſt cum peccato. Item paupertatem prępoſuit diuitiis propter Chriſtum. Prouer. 16. Melius eſt humiliari cum mitibus, q̃ diuidere ſpolia cũ ſuperbis. ꝑs. Elegi abiectus eſſe in domo dei mei magis, q̃ habitare in tabernaculis peccatorum. Quantum ergo ad primum dicit. MAGIS eligens affligi cum populo dei). ſ. quem Pharao affligebat: q̃ HABERE iocunditatem peccati temporalis). i. tranſitorii. Quod fuiſſet, ſi cũ Ægyptiis affixiſſet filios Iſrael. Quantũ autem ad ſecundum. ſ. ꝙ pręelegit paupertatem, dicit. MAIORES diuitias æſtimans improperium Chriſti). ſ. pro fide Chriſti. Eadem enim eſt fides antiquorum & noſtra. Vel IMPROPERIVM Chriſti:) quod. ſ. ſuſtinuit a fratribus ſuis: ſicut dictũ eſt. Nũqd interficere tu me vis: ſicut occidiſti heri Ægyptium? Quod improperium fuit figura, ꝙ Chriſtus ſuſcipere deberet improperium a Iudęis. ꝑs. Improperium expectauit cor meum & miſeriam. Maiores autem diuitias credidit eſſe duo prędicta THESAVRIS Ægyptiorum.) Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapientia, & ſcientia.

Deinde cum dicit. ASPICIEBAT enim &c.) Oſtẽdit, ꝙ prędicta facta Moyſi pertinebant ad fidem Chriſti. Sciendum eſt autem, ꝙ quædam ſunt ſecũdum ſe bona, & delectabilia. quędam autem ſecundum ſe triſtia & mala. Mala autem nullus ꝑpter ſe pręeligit: ſed propter finem: ſicut infirmus pręeligit potionem amaram & triſtia delectabilibus, ratione alicuius maioris boni: quod per hoc poteſt conſequi. Et ſic ſancti propter ſpem finis vltimi æternę fœlicitatis, pręeligunt afflictiones, & paupertatem diuitiis & voluptatibus: quia per iſta impediuntur a conſecutione finis ſperati. Mat. 5. Beati eritis, cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint &c. Et ſequitur. Gaudete, & exultate: quoniam merces veſtra copioſa eſt i cœlis. Geñ. 15. Ego protector tuus ſum: & merces tua magna nimis. Et iõ dicit ꝙ HOC faciebat) quia ASPICIEBAT.) oculo. ſ. fidei. IN REMVNERATIONEM:) quam. ſ. ex hoc ſperabat. Vnde fides eſt ſubſtãtia ſperandarũ rerũ &c.

Per fidem reliquit Aegyptum: haud veritus ferociam regis. Perinde enim quaſi vidiſſet eum qui eſt inuiſibilis: ita obdurauit. † Per fidem fecit paſcha, & effuſionem ſanguinis: ne is qui perimebat primogenita: tangeret ipſos. † Per fidem tranſierunt rubrum mare: veluti per ſiccam terram: quod cum tentaſſent Aegyptii: abſorpti ſunt. † Per fidem mœnia Hierico conciderunt circundata ad dies ſeptem. † Per fidem Raab meretrix non periit vna cũ his, qui nõ obedierãt: cũ excepiſſet hoſpitio exploratores pacifice.

Exo. 12. Ibidẽ. 14. Ioſue. 6. Ibidẽ. 2. 6.

Fide, reliquit Aegyptum non veritus animoſitatem regis. Inuiſibilem enim tanquam videns, ſuſtinuit. Fide celebrauit paſcha, & ſanguinis effuſionẽ: ne qui vaſtabat primitiua, tangeret eos. Fide tranſierunt mare rubrum, tanquam per aridam terrã: quod experti Aegyptii, deuorati ſunt. Fide muri Hierico corruerũt, circuitu dierũ ſeptem. Fide Raab meretrix nõ periit cũ incredulis, excipiens exploratores cũ pace. Lec. VI.

SVPRA poſuit Apoſtolus fidem Moyſi, quantum ad id, quod fecit in Ægypto: hic quantum ad id, quod fecit in exitu de Ægypto. Et circa hoc facit tria. Primo enim oſtendit, quid fecerit in exitu de Ægypto. Secundo oſtendit modũ exeundi, ibi. FIDE celebrauit &c.) Tertio quid per fidem factum eſt cum populo infideli, ibi. FIDE Raab &c.) Dicit ergo, ꝙ MOYSES fide). i. per fidem RELIQVIT Ægyptum.) Sicut autem habetur Exo. 2. Primo fugit de Ægypto, interfecto Ægyptio. Secundo autem exiuit, quãdo ſimul omnes filios Iſrael eduxit. Glo. autem exponit de ſecũdo exitu: quia ſequitur NON veritus animoſitatem). i. indignationẽ REGIS.) In primo enim exitu legitur. Exo. 2. eum timuiſſe. Prouer. 14. Iracũdiam regis iuuenis ſuſtinebit. In ſecundo vero nõ timuit. Prouer. 28. Iuſtus quaſi leo confidens, abſq; terrore erit. Poteſt tamen referri ad primum. Sed nunquid tunc non timuit? Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ in timore duo cõſideranda ſunt. Vnũ quod aliquando poteſt eſſe vituperabile. ſ. quando propter timorem facit aliquid non faciendum: vel dimittit faciendum. Et ſic non timuit Moyſes: quia propter timorem non dimiſit iuuare fratres ſuos. Aliud eſt, qd poteſt eſſe laudabile: quando. ſ. ſalua fide, refugit periculum propter timorem inſtantem. Mat. 10. Cum perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Si enim aliquis ſalua honeſtate ſua poſſet vitare periculum, & non vitaret, ſtultus eſſet: & tentaret deum: quod eſt diabolicum. Et ſic Ieſus ceſſit volentibus ipſum lapidare: nec ad ſuggeſtionem diaboli voluit ſe pręcipitare: ita & Moyſes confidens de diuino auxilio, fugit propter timorem regis ad tempus. Et probat, ꝙ hoc fecit ex fide: quia fides eſt de inuiſibilibus: & iſte SVSTINVIT. i. expectauit deum inuiſibilem, & eius adiutorium, tanquã videns. ꝑs. Confortetur cor tuum, & ſuſtine dominum. 1. Ti. 1. Regi autem ſeculorum immortali, & inuiſibili &c. Moyſes enim in vtroq; exitu expectabat dei adiutorium. Vnde in primo dicit Exo. 2. Deus patris mei, adiutor meus. In ſecundo vero. Exo. 14. Vos tacebitis, & dominus pugnabit pro vobis.

In timore q̃ñ dimittitur facere q̃d eſt faciendũ nõ eſt vituperabile ſed ſalua fide refugit periculum pp timorẽ inſtantem, hoc eſt laudabile.

Deinde cũ dicit. FIDE celebrauit paſcha &c.) Oſtẽdit quid fecerit, quantum ad modũ tranſeundi. Et primo ponit illud, quod fuit factum ad ꝑparationẽ tranſitus. Secundo quantum ad ipſum tranſitum, ibi. FIDE tranſierunt.) Tertio quantum ad id, quod per fidem factum fuit, quãtum ad introitum terrę promiſ

ſionis,ibi. FIDE MVRI &c.) Quantum ad primũ ponit hiſtoriam,quę habetur Exo.12. Vbi dominus mandauit illis,ante exitum filiorum Iſrael .ſ. eadem nocte immolari agnũ & de ſanguine eius vtrũq; poſtem,& ſuperliminare liniri.Carnes eius aſſas,cum azimis, & lactucis agreſtibus comedi:cum multis aliis quę obſeruanda erant:vt ibi habet videri.Et hoc vocabatur paſcha.ſ. eſus agni,& effuſio ſanguinis:quę duo cõcurrebant ad tranſitum illum,quem facturi erant in proximo.Dicitur autem paſcha a paſchin Grece: quod latine eſt paſſio:vel a phaſe quod Hebraice idem eſt q; tranſitus. In hoc autem figurabatur,q; Chriſtus per paſſionem tranſiret ex hoc mundo.Ioã.13. Vt tranſeat ex hoc mundo. Item q; nos per meritum mortis eius,a terrenis ad cœleſtia,ab inferno tranſimus ad cœlum.Eccle.24. Tranſite ad me omnes,qui concupiſcitis me. Quod quidẽ fuit per virtutem ſanguinis Chriſti.Supra.10.Habentes itaq; fiduciam fratres,in introitu ſanctorum,in ſanguinem Chriſti.Fuit autem in illo paſcha duplex tranſitus Vnus quo tranſibat dominus,percutiens Ægyptios. Aliꝰ quo populus tranſibat.Sic etiam ſanguine Chriſti, qui eſt agnus immaculatus, debent liniri poſtes fidelium. intellectus.ſ.& affectus.Dicit ergo. FIDE) .i.per fidẽ CELEBRAVIT PASCHA) .i.eſum agni. ET SANGVINIS effuſionem)ad liniendum poſtes domorum. Et quare hoc faciebat? NE .ſ.qui vaſtabat primogenita Ægyptiorũ TANGERET EOS.) ps.Percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti. Sed quęritur quorum miniſterio hoc factum ſit:vtrum .ſ. bonorum, vel malorum angelorum:quia videtur,q; p malos.ps.Immiſſionem per angelos malos. Reſpondeo. Dicendũ eſt,q; non eſt inconueniens de quibuſcunq;. Vnde ſciẽdum eſt,q; pœnarum inflictio fit interdum per bonos ãgelos.Sicut enim dicit Diony.4.cap.de di.no. Punire malum,non eſt malum:ſed malum facere,eſt malum. Punitio enim eſt opus iuſtitię: ſicut patet de angelo, q contriuit caſtra Aſſyriorum.Eſa.37.Qui creditur fuiſſe bonus angelus.Vnde talis punitio indifferenter fit p bonos,& malos:ſed differenter a bono,& a malo: quia bonus non punit,niſi exercendo iuſtitiam diuinam in malos.Et in ſcriptura opatio diaboli attribuitur deo: cuiuſmodi eſt hęc.Malus autem, & ſi obſequatur diuinę iuſtitię:tamen non ex intentione hoc agit:ſed ex peruerſitate voluntatis ſuę,affligit bonos & malos:& libẽtius bonos,ſi permittatur: ſicut patet de Iob. Iſte ergo angelus,qui dixit Moyſi. Tranſibit dominus percutiẽs Ægyptum,bonus angelus fuit cum ipſe aliquando loquatur in perſona ſua.Bono autem angelo aliquando subminiſtrat ſpiritus nequam.vnde adhibitum fuit ibi miniſterium eius malę & peruerſę voluntatis voluntarie operantis ad cędem. Et ideo dicit immiſſionem per angelos malos.Non ergo tangebant eos,qui erant ſanguine ſignati malus angelus, terrore & timore dei: vt pote non permiſſus.Bonus autem terrebatur, admirãdo virtutem dei.

Paſcha vel a paſchin Grę ce,vel a Phaſe Hebraice.

Quis percuſſor ęgypti, bonꝰ vel malus angelus.

Deinde cum dicit. FIDE tranſierunt &c.)Oſtendit quid egit in ipſo tranſitu.Et primo oſtendit hoc.Secundo oſtendit,q; illud pertinebat ad fidem, ibi. QVOD experti &c.)Dicit ergo,q; FIDE) .i. PER FIDEM tranſierunt mare rubrum,tãquam per aridam terrã.) Duo.n.ibi p fidem facta ſunt. Vnum,q; homo fecit.ſ. q; cõmiſerunt ſe ad tranſeundum,quod non fuit niſi p fidem. Aliud fuit ex parte dei.ſ.q; aquę fuerunt eis pro muro.Hoc autem fuit per fidem. Operatio enim miraculorum attribuitur fidei.Mat.17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis:diceretis monti huic, tranſi hinc,& tranſibit.ergo hoc fide factum eſt .i. hoc meruit fides. Et hoc habetur Exo.14.&.15. Deinde oſtendit, q; hoc pertinet ad fidẽ:quia Ægyptii hoc experti.i.volẽtes experiri,deuorati ſunt:quia.ſ.nõ habuerũt fidẽ. Exo 15.

Deinde cum dicit. FIDE MVRI Hierico &c.) Agit de eo,quod per fidem factum eſt in introitu terrę promiſſionis.De hoc habetur Ioſ.6. Vbi dicitur,q; ad mandatum domini,ſacerdotes ſeptem diebus cum arca teſtamenti circuierunt primam ciuitatem vltra Iordanẽ .ſ. Hierico: & ſeptima die ſeptimo circuitu muri eius corruerunt:hoc fuit aliquid ex parte hominis .ſ. q; ex mandato domini circuierunt,credentes mandatũ domini debere impleri. Aliquid autem ex pte dei .ſ. q; ſic AD CIRCVITVM eorum muri corruerunt.) Moraliter Hierico interpretatur luna ſiue defectus: & ſignificat mũdum iſtum. Muri eius,ſunt impedimenta, quibus aliquis detinetur in mundo. Per buccinas,quibus Leuitę & ſacerdotes intonabant: vox prędicatorum ſignificatur.Per circuitum ſeptem dierũ, totus deſignat decurſus pręſentis temporis:qui per ſeptem dies completur.Per quę datur intelligi, q; omnia impedimenta mundi cadunt,ad continuam vocem prędicationis.2. Corin.10. Arma militię noſtræ,non ſunt carnalia: ſed potentia deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes:& omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam dei.

Deinde cũ dicit. FIDE RAAB meretrix &c.)Oſtẽdit,quid factum ſit per fidem ab aliquo de populo infideli.ſ.a Raab:de qua Ioſ.2.&.6.Cum enim Ioſue miſiſſet exploratores ad explorandum Hierico,ipſi euaſerũt auxilio iſtius mulieris,quę dicitur meretrix .i. idololatra. Vel ad literam:meretrix erat,ad quam igreſſi ſunt non ad peccandũ:ſed ad latendum. Domus enim taliũ patent maxime de nocte. Iſti etiam venerant de nocte, Domus etiam eius cõiuncta erat muro. Meretrices autem abſq; exceptione accipiunt indifferẽter: & ideo melius poterant apud eam occultari. Iſta ergo per fidem liberata fuit. Vnde dicit. RAAB meretrix fida).i.per fidem. RECIPIENS exploratores cum pace,non periit)cum incredulis,qui corporaliter perierũt:quia exploratores iurauerant ei ipſam liberare,& omnem domum patris ſui:quod & fecerunt. Quare autem magis declinauerint ad ipſam põt dici,vt ipſa minus poſſet inculpari,indifferenter omnes recipiens. Nec erat conueniens,vt ſalus ipſorum fieret alicui ſaluanti ipſos,occaſio mortis. In hoc autem, q; ipſa ex receptione ipſorum liberata eſt,deſignatur q; recipientes prędicatores euangelii,liberantur a morte ęterna. Mat.10. Qui recipit prophetam in nomine prophetę,mercedẽ prophetę accipiet.

Et quid præterea loquor? Deficiet enim me tempus cõmemorantem † de Gedeone: † de Barac: † & Sampſone: & Hiephthae: necnon Dauid:& Samuele:ac prophetis: qui per fidem expugnauerunt regna:operati ſunt iuſtitiam,aſſequuti ſunt promiſſiones: † occluſerũt ora leonum:† extinxerunt vim ignis:effugerunt acies gladii:validi facti ſunt ex imbecillitate:effecti ſũt robuſti in bello: incurſiones auerterunt exterorum † Mulieres acceperunt ex reſurrectione mortuos ſuos.

Iudicũ.6.
Ibidem.4.
Ibidẽ.13.
Ibidẽ.12.
Daũ.14.
Daũ.3.
3.Reg.17.&.19.

Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem, de Gedeon, Barac, Sampſon, Iepter, Dauid, Samuel & prophetis, qui per fidẽ vicerũt regna,operati ſunt iuſtitiam: adepti ſunt repromiſſiones. Obturauerunt ora leonum: extinxerunt impetum ignis. Effugauerunt aciem gladii: cõualuerunt de infirmitate: fortes facti ſũt in bello. Caſtra verterũt exterorũ: acceperũt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. Lec. VII.

SVPRA poſuit Apoſtolus ea, quę facta ſunt a patribus per fidem,ante introitum:& in ipſo introitu terrę promiſſionis:hic accedit ad narrandum exempla illorum,qui fuerunt in ipſa terra promiſſionis: quæ quia multa ſunt. Ideo breuiter pręmiſſis nominibus patrũ, ponit in generali pręcipua facta ipſorum: ponens cauſam illius breuitatis. Et circa hoc facit tria. Primo ponit nomina patrum,& cauſam,quare breuiter vult eorum facta pertranſire. Secundo oſtendit,quid fecerunt per fidem,ibi. QVI per fidem vicerũt &c.) Tertio qd

per fidem receperunt, ibi. ADEPTI ſunt &c.) Dicit ergo. Quid adhuc dicam? q.d. Perueni vſq; ad tẽpus introitus terrę promiſſionis: in quo pauca reſpectu dicẽdorũ dicta erant. Remanẽt.n. tot dicẽda, ꝙ nõ poſſent eſplicari. DEFICIET .n. tempus me enarrantem .i. ſi velim enarrare, non ſufficiet mihi tempus epiſtolaria enarrationis: quę debet eſſe ſuccincta. Vnde Hiero. ad Paulinũ. 6. cap. Neq; enim epiſtolaris anguſtia longius euagari patiebatur. Vel TEMPVS vitę) capiẽ hic. Iſto modo loquitur Ioan. vlti. Sunt quidem alia multa quę fecit Ieſus &c. vbi dicit glo. ꝙ loquitur hyperbolice. Nec tamen eſt falſum: ſed eſt figuratiua locutio. ps. Vbi nos habemus. Annũciaui, & locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper numerum. Dicit litera Hierony. Si annũciare voluero, plura ſunt, q̃ narrari queant. Sciendum tamẽ, ꝙ aliqui iſtorum aliqua mala fecerunt: & aliqua bona. vnde non numerantur hic, niſi quantum ad bona, quę fecerunt, vel receperũt. Tamen probabile eſt, ꝙ omnes fuerint finaliter ſancti: ex quo Apoſtolus nominat eos in catalogo ſanctorum. Primo ponit GEDEONEM) de quo Iudic. 6. Quem pręmittit: & quia nihil mali fecit: & quia fecit factum multum inſigne: & forte etiam quia accepit maximum ſignũ incarnationis Chriſti in vellere, & rore: de quo dicitur in ps. Deſcẽdit ſicut pluuia in vellus. Secundo ponit BARAC) de quo Iudi. 4. Qui non fuit ita inſignis ſicut Gedeon: cui etiam illa victoria non fuit reputata: ſed magis mulieri: & ideo forte poſtponit ipſum. Tertio ponit SANSON.) de quo Iudi. 13. De quo ſpecialiter videtur, ꝙ nõ deberet hic numerari: quia in morte peccauit interficiendo ſe. Augu. autem. 1. de ci. dei dicit. ꝙ excuſatur: quia creditur hoc feciſſe mandato dei: cuius ſignum eſt: quia non potuiſſet domum tantam propria virtute ſubuertere: ſed virtute dei, quæ non adiuuat ad malum. Quarto ponit IEPTE.) de quo Iudic. 11. Iſtum poſtponit Sanſoni: qa non fecit tot facta inſignia, ſicut ille. Dubitatur autẽ

Votũ Iepte.

de Iepte, ſi immolando filiam ſuam ex voto peccauerit. Videtur ꝙ non: quia dicitur ibi. Irruit ſpiritus domini in Iepte. Et poſt hoc ſequitur votum ſuum & victoria. Contra. Dicit Hiero. ꝙ fuit in vouendo indiſcretus: & in reddendo impius. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ fuit ibi aliquid a ſpiritu ſancto. ſ. motus ad vouẽdum in generali. ꝙ. ſ. immolaret quicquid occurreret ſibi imolabile. aliquid autem ex proprio ſuo ſpiritu. ſ. ꝙ immolauit, quod non debuit, & in hoc peccauit: ſed poſt pœnituit. Similiter Gedeon peccauit faciendo Ephod, & in tentando deum in petitione ſigni in vellere: & poſtea pœnituit: ſicut & Dauid: de quo ſubdit, dicẽs. ET DAVID, & Samuel:) de quibus. ſ. in libris Regum agitur. ET ALIIS prophetis de quibus ſi vellet dicere, tẽpus deficiet. Sed tunc quęſtio eſt, vtrum omnes iſti, qui dicti ſunt, fuerunt prophetę. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ ſpiritus ſanctus mouet mentẽ prophetę: ſicut agens principale mouet inſtrumentum ſuum. Poteſt autem

Spũs ſanct⁹ mouet ꝓphetas ad cognoſcendũ, ad loquẽdũ, & ad faciendum.

ſpiritus ſanctus mouere ad tria. ſ. ad cognoſcendũ: ad loquendum: & ad faciẽdum. Et quodlibet iſtorum dupliciter. Ad cognoſcendum. ſ. quãdoq; cum intellectu eius, quod videtur: ſicut fuit Iſaac, & alii ꝓphetę: vnde dicti ſunt videntes. 1. Reg. 19. Qui hodie dicitur ꝓpheta, olim dicebatur videns. Aliquando autem ſine cognitione eius, quod videtur: ſicut patet in ſomnio Pharaonis, & in viſione Balthaſar. Ad loquendum etiam mouet dupliciter. Quãdoq; ad ſciendum id, de quo loquitur: ſicut patet de Dauid. Quãdoq; autem neſcit ſicut Caiphas: & forte etiam Balaam. Similiter etiam quãdo mouet ad faciendum, & ſcit, quid facit: ſicut Ieremias, qui abſcondit lumbare ſuum ſuper Eufratem. Quandoq; autem neſcit: ſicut dicit Aug. ſuper Ioan. de militibus, qui diuiſerunt ſibi veſtimenta Chriſti: non tamẽ cognoſcebant myſterium, ad quod illa diuiſio ordinabatur. Hoc eſt ergo de ratiõe ꝓphetę: ꝙ cognoſcat, illud quod videt: vel dicit: vel facit. Quando autem non cognoſcit, non eſt vere propheta. ſed participatiue tantũ. Et ſic dicit Ioan. Caipham prophetaſſe: quia habuit aliquid prophetię. Iſte autem motus ſpiritus ſancti, dicitẽ inſtinctus ſecundum Augu.

Ratio ꝓphetę.

Deinde cum dicit. QVI per fidem vicerunt regna &c.) Oſtẽdit, quid ſancti, de quibus locutus eſt, fecerũt. Et primo oſtendit hoc in generali. Secundo deſtendit ad quędam ſpecialia, ibi. OBTVRAVERVNT ora leonum &c.) Primo autem ponit facti ipſorum meritum Secundo pręmium, ibi. ADEPTI ſunt &c.) Circa primum ſciendum eſt, ꝙ inter omnes actus exteriores virtutum moralium actus fortitudinis, & iuſtitię vidẽtur eſſe pręcipui: quia maxime pertinent ad bonum cõmune. Per fortitudinem enim reſpublica defendit ab hoſte: per iuſtitiam vero conſeruatur. Vnde Apoſtolus ex vtroq; actu, cõmendat ſanctos patres. Ab actu quidem fortitudinis, cum dicit: ꝙ ISTI PER fidem vicerunt regna) .i. reges, vel etiam regna ipſorum: ſicut Dauid & Ioſue. Nihilominus tamen ſancti ſpiritualiter PER FIDEM vicerũt regna). ſ. regnum diaboli. de quo Iob 41. Ipſe eſt rex, ſuper vniuerſos filios ſuperbię. Itẽ CARNIS.) Rom. 6. Non ergo regnet peccatũ in veſtro mortali corpore. Item regnum mundi. Ioan. 8. Regnũ meũ non eſt in hoc mundo. Iſti autem vincunt per fidem. 1. Ioan. 5. Hęc eſt victoria quę vincit mundum, fides noſtra. Nullus enim poteſt pręſentia contemnere, niſi propter ſpem futurorum bonorum. Per contemptum.n. principaliter vincitur mundus. Et ideo quia fides oſtẽdit nobis inuiſibilia, propter quę contẽnitur mundus: Ideo vincit mundum fides noſtra. Ab actu autem iuſtitię cõmẽdat eos, cum dicit. OPERATI ſunt iuſtitiã.) Aliquando autem iuſtitia eſt virtus generalis: quando

Iuſtitia.

. ſ. obedit legi diuinę. ps. Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit. Et. 2. Macha. 9. iuſtum eſt ſubditum eſſe deo. 1. Io. 3. Qui iuſtitiam facit, iuſtus eſt. Aliquando autem eſt virtus ſpecialis: & iſta conſiſtit in actionibus, & cõmunicationibus humanis: quando. ſ. reddit quis vnicuiq; qd ſuum eſt. Vtranq; autem iuſtitiã habuerunt ſancti. Eſaię. 54. Hęc eſt hęreditas ſeruorũ dei: & iuſtitia apud me dicit dominus. Eccl'ci. 1. Concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſtitiã. ſ. obediendo mandatis. Item ipſam exercendo in populo. ps. Feci iudiciũ, & iuſtitiã i omni tẽpore.

Deinde cum dicit. ADEPTI ſunt &c.) Oſtendit, qd receperunt: quia adepti ſunt repromiſſiones. Promiſſio enim dei efficax eſt: quia nunquam deficit deus in promiſſis. Ro. 4. Quęcunq; promiſit deus, potens eſt, & facere. ps. Fidelis deus in omnibus verbis ſuis. Sed contra. Supra eodem. Iuxta fidem defuncti ſunt, non acceptis repromiſſionibus. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ illud quod hic dicitur, tripliciter poteſt intelligi. Vno modo ꝙ promiſſio dei ſit illa ſpecialis, qua ꝓmittit ſanctis vitam æternam. Et iſtam nullus accepit ante aduẽtum Chriſti Roma. 15. Ad confirmandas promiſſiones patrum. Secundo pro promiſſione de terra promiſſionis habenda. Et iſtam non acceperunt priores patres. ſ. Abraham, Iſaac, & Iacob. ſed tãtum patres poſteriores: ſicut Ioſue, & alii ſancti. Tertio pro promiſſione particulari: ꝙ. ſ. vnicuiq; ꝓmiſſum fuit: ſicut Dauid regnũ, & Ezechię ſanitas. Et iſtas ꝓmiſſiones cõſecuti ſunt.

Promiſſio dei.

Deinde cum dicit. OBTVRAVERVNT ora leonũ &c.) Ponit quędam particularia bñficia aliquibus collata. Et primo, quę pertinent ad remotionem mali. Secundo illa, quę pertinẽt ad executionẽ boni, ibi. FORTES facti ſunt in bello &c.) Malum autem nociuũ hominis eſt duplex. Vnum exterius, & aliud interius. Secundum ponit, ibi. CONVALVERVNT &c.) Exterius autem malum eſt duplex: quia aut illatum eſt a creatura irrationali, aut rationali. Secundum ponit, ibi. EFFVGAVERVNT &c.) Ab irrationali dupliciter. ſ. vel ab inanimata, vel ab animata. Nocumentum illatum ab inanimata tangit, ibi. EXTINXERVNT impetum &c.) Quantum ergo ad animata, dicit. OBTVRAVERVNT ora leonum.) Loquitur autem in plurali: licet non fuerit niſi vnus. ſ. Daniel: ſicut etiã dicitur Mat. 2. Defuncti ſunt enim, qui quærebant animam pueri. Nullus autem tunc quęrebat Chriſtum occidere: niſi ſolus Herodes. Cuius ratio eſt: quia loquitur de omnibus ſanctis cõmuniter, quaſi de vno collegio ſãctorum. Et quod vnus facit, imputatur aliis: & etiam omnibus: qd fit per virtutem ſpiritus ſancti, quę eſt cõmunis omnibus. Vnde etiam in iſto contextu loquitur, tanquã de pluribus. Poteſt etiã dici, ꝙ hoc cõpletum eſt in Dauid

Malum duplex.

qui ſicut ipſe dicit.1. Reg.17. Leonem & Vrſum interfeci. Et etiam Sanſon Iudic.14. Per leonem autem ſpiritualiter intelligitur diabolus.1.Pet.5. Aduerſarius veſter diabolus &c. Qui ergo inſultus ei⁹ reprimit, os leonum obturat. Iob.29. Conterebam molas iniqui.& de dentibus eius auferebā prędam. Nocumentū a re inanimata remouet, cum dicit. EXTINXERVNT impetum ignis:) ſicut habetur de tribus pueris in Dan.3. Itē ad preces Moyſi & Aaron extinctus eſt ignis, qui miſſus a domino, deuorabat populū murmurātem: ſicut patet Num.11.&.16. Ignis iſte eſt interior motus concupiſcentię, vel irę. Qui ergo refrenat illum motum, extinguit impetum ignis. ps. Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem. Remotionem nocumēti per rationalem creaturam illatam tangit, cum dicit. EFFVGARVNT aciem gladii).i. aciem hoſtis cū gladiis acutis. Hoc autē frequentiſſime factum fuit per ipſos: ſicut patet de Ioſue, Gedeone, & Dauid. Per gladium autem mala ſuaſio intelligitur. ps. Lingue eorum gladius acutus. Iſtos gladios fugat, qui malam linguam tacere facit. Eccl. 28. Sepi aures tuas ſpinis: & noli audire linguam nequā. Prouer.25. Ventus aquilo diſſipat pluuias: & facies triſtis linguam detrahentem. Nocumentum interius eſt infirmitas, de cui⁹ remotione dicit. CONVALVERVNT de infirmitate:) ſicut ſpecialiter apparet de Ezechia.4. Reg.20.& Eſa.38. Iſta autem infirmitas eſt peccatum, ps. Miſerere mei domine, quoniam infirmus ſum. Conualeſcit ergo, qui reſurgit.

Deinde cum dicit. ET FORTES facti ſunt.) Ponit beneficia quantum ad aſſecutionem boni: & ponit tria. Primum pertinet ad hoc, q fortiter egerūt. Vnde dicit. FORTES facti ſunt in bello:) ſicut patet de Ioſue. Eccle.46. Fortis in bello Ieſus Naue, ſucceſſor Moyſi in prophetis &c. Sic patet etiam de multis aliis. Secūdo pertinet ad effectum illius fortitudinis. Vnde dicit. CASTRA verterunt exterorum:) ſicut patet de Machabęis, & de Dauid. ps. Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Sed tertium ptinet ad effectū fortitudinis diuinę. Vnde dicit. ACCEPERVNT mulieres de reſurrectione mortuos ſuos).idest per reſurrectionem. Quod aliqui male intelligentes, expoſuerunt mortuos ſuos: idest viros ſuos reſuſcitatos, per hoc aſſerentes q per mortem non ſoluitur matrimonium verum, etiam ſi reſurgat. Quod eſt contra Apoſtolum. Ro.7. Si dormierit vir eius liberata eſt a lege viri. Vnde ſciendum eſt, q etiam in effectibus ſacramentorum, eſt quędam differentia. Quędam enim ſacramenta imprimunt characterem: ſicut baptiſmus: confirmatio: & ordo. Et quia character in anima perpetuo manet. ideo baptizatus, vel confirmatus, vel ordinatus ſi reſuſcitaretur, non debet iterari aliquod illorum ſacramentorum. Alia vero ſacramenta, non imprimunt characterem: ſicut pœnitentia: extrema vnctio: & ſic de aliis: quia ſunt contra aliquid iterabile: & ideo iterari poſſunt. Inter alia autem eſt matrimonium: & ideo nō dicit viros: ſed mortuos: quia matres filios ſuos mortuos receperunt, per reſurrectionem, quorum reſurrectio fuit quoddam preſagium futurę reſurrectionis inchoatę per Chriſtum. De iſtorum reſurrectione, vel magis reſuſcitatiōe habetur.3.Reg.17. Et.4. Reg.4. Tamē iſti ſic reſuſcitati, ſunt iterum mortui. Chriſtus autē reſurgens ex mortuis, iam non moritur. Romā.6. Vnde reſurrectio eius, fuit initium futurę reſurrectionis.1.Corin.15. Chriſtus reſurrexit a mortuis, primitię dormientium. Sicut autem iſta temporalia beneficia illis data ſunt, tanquam infirmis, ad ſuſtentationem. per meritū fidei ipſorum: ita fuerunt figura futurorum bonorum quę nobis ex merito fidei dabuntur. Mat.vlti. Signa autem eos, qui crediderint, hęc ſequentur &c. Quę Gregorius exponit de bonis ſpiritualibus.

Alii vero diſtenti ſunt, aſpernati redemptionē
vt potiorem ſortirentur reſurrectionem. Alii rur
2.Para.14 ſus ludibriis, & flagris explorati ſunt: inſuper &
vinculis, & carcere: † lapidati ſunt: diſſecti ſunt
tentati ſunt: occiſione gladii occubuerūt: † ober 4.Reg.1.
rarunt in ouillis, & caprinis pellibus: deſtituti: pſ
ſi: afflicti, quibus indignus erat mundus: in deſer
tis errantes: & montibus: ac ſpeluncis: & cauer
nis terræ. Atq; omnes hi teſtimonium promeri
ti per fidem: non acceperāt promiſſionem: quod
deus de nobis melius quiddam prouiderat: ne ſi
ne nobis conſummarentur.

Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem, vt inuenirent meliorē reſurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti, inſup. & vincula & carceres: lapidati ſunt: ſecti ſunt: tentati ſunt: in occiſione gladii mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis: egentes: anguſtiati: afflicti: quibus dignus non erat mundus: in ſolitudinibus errantes: in mōtibus, & ſpeluncis: & in cauernis terræ. Et hi omnes teſtimonio fidei probati: non acceperunt repromiſſionē: deo pro nobis melius aliquid prouidēde: vt non ſine nobis conſummarentur. Lec. VIII.

SVPRA poſuit Apoſtolus exempla ſanctorum patrum antiquorum, qui multa, & magna fecerunt propter fidem: hic ponit exempla illorum, qui multa propter fidem paſſi ſunt. Et circa hoc facit duo. Primo.n. oſtendit quomodo paſſi ſunt propter fidem. Secundo oſtendit, quomodo promiſſiones eis factę dilatæ ſunt: & quare, ibi. ET HI omnes teſtimonio &c.) Circa primum duo facit: quia primo ponit mala ab aliis eis illata. Secundo mala propria volūtate aſſumpta, ibi. CIRCVIERVNT IN melotis &c.) Ab aliis autē illata ſunt eis mala dupliciter: quia quędam in vita: quędam vero in morte. Et iſta duo ponit ibi. LAPIDATI ſunt &c.) In vita vero mala tripliciter illata ſunt eis: quia quędā quantum ad corporalem afflictionem: quædam quantum ad irriſionem: quędam quātum ad incluſionem. Quantum ad primum, dicit. ALII AVTEM &c.) q. d. ita dictum eſt, q quidam multa bona receperunt propter fidem, vel in amotione mali: vel in executione boni temporalis. In quibus figurabatur vetus teſtamentū: quod cōferebat bona temporalia. Sed alii multa propter fidem paſſi ſunt: quorum quidā DISTENTI SVNT) in eculeis: ſicut dicitur.2.Macha.2.&.2.Macha.6. de pueris ſuſpenſis ad ceruices matrum Et.7. de ſeptem fratribus. In iſtis ſanctis, primo figurabatur nouum teſtamentum. Vnde dicit. NON ſuſcipientes redemptionem).i. liberationem Qui enim ſubiicit pœnę, eſt quodam modo ſeruus pœnæ. Et ideo liberari a pœna, dicitur redēptio. ps. Die qua redemit eos de manu tribulantis. Sed quare non fuerunt liberati, oſtēdit: quia hoc non fuit propter hoc, quin deus haberet prouidentiam de ipſis: ſed vt inuenirent vitam æternam, quę melior eſt, q̄ liberatio in quacunq; pœna præſenti, vel quęcunq; reſurrectio vitę pſentis. Et ideo dicit. VT MELIOREM inuenirent reſurrectionem.) Iob.19. In nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. Eſaie.26. Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgēt. Vel dicit. MELIOREM) quia ea hoc ipſo, q maiora pro Chriſto paſſi ſunt, maius premium recipient. Sicut enim dicitur.1.Corin.15. Stella differt a ſtella in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. Qui enim fuerunt maiores in merito: maiores erunt in premio. Et ideo apoſtoli præferuntur martyribus: martyres vero omnibus aliis. Maiores enim merito, maiores ſunt premio. Pręcipua vero ſunt merita martyrum. Ioan.15. Maiorem hac dilectionem nemo habet &c. Nec tamen quilibet martyr maior eſt quolibet confeſſore: ſed aliquis martyr poteſt eſſe maior aliquo confeſſore, & econuerſo: aliquis confeſſor aliquo martyre: licet non vniuerſaliter. Po/

teſt

teſt enim comparari vnus alteri: vel quãtum ad genus operis: vel quãtum ad gradus charitatis. Nullus autem actus, quantum eſt de ſe: eſt ita meritorius: ſicut quo quis moritur propter Chriſtum: quia dat illud, qđ habet carius. ſ. vitam propriam. Mat. 5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Si vero conſideretur radix omnis meriti, quę eſt charitas. 1. Corin. 13. Sic opus procedens ex maiori charitate, eſt magis meritorium. Et ſic poteſt vnus ſimplex confeſſor eſſe maioris meriti apud deum. Apoſtolus autem loquitur in genere operis, dicens. Vt. ſ. MELIOREM) .i. maiorẽ, & clariorem INVENIRENT reſurrectionem.) Vnde ly meliorem, importat comparationem ſtatus pręſentis vitę ad futuram reſurrectionem. Vel cõparationẽ claritatis reſurrectiõis vnius reſurgẽtis, ad claritatẽ alterius.

Ly meliorẽ, importat cõparationẽ vł ſtat⁹ pñtis ad futurũ vł claritatis reſurrectiõis vni⁹ ad alterum.

Deinde cum dicit. ALII LVDIBRIA &c.) Ponit mala illis illata in vita, quantum ad irriſionem factam verbis, dicẽs. ꝙ alii experti ſunt ludibria: ſicut patet de Sanſon. Iudi. 16. de Tobia, & Iob, & Eſaia. Eſaię. 50. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuentibus in me. Hieremias etiam dicit. Hiere. 20. Factus eſt mihi ſermo domini in opprobrium, & deriſum. Quãtum vero ad facta dicit: ꝙ EXPERTI ſunt verbera:) ſicut patet de Michea de quo. 3. Reg. vltimo. &. 2. Para. 18. dicitur, ꝙ percuſſit eum Sedechias in maxillam. In quibus omnibus pręſignabantur paſſiones noui teſtamenti. 1. Corin. 4. Spectaculum facti ſumus mundo, & angelis, & hominibus.

Deinde cum dicit. INSVPER & vincula &c.) Ponit mala ſanctis illata, quantum ad incluſionem. Vnde dicit. INSVPER & vincula.) ſicut Hieremias: de quo Hiere. 20. dicitur ꝙ poſitus fuit in neruo. Nec ſolum vincula: ſed etiam carceres: ſicut Hieremias. Hiere. 17. &. 38. Et Micheas. 3. Reg. vlti. Conſequenter oſtendit mala illata quãtum ad mortem, cum dicit. LAPIDATI ſunt &c.) Quod quidem genus mortis tunc erat commune apud omnes Iudęos. Mat. 23. Hieruſalem Hieruſalem, quę occidis prophetas, & lapidas eos, q ad te miſſi ſunt. Sic lapidatus eſt Naboth. 3. Reg. 21. Et Hieremias .ſ. de quo legitur ꝙ Iudęi lapidauerũt eum in Ægypto lapidibus, quos abſcõderat ſub muro lateritio domus ipſius Pharaonis. Et licet Epiphanius dicat, ꝙ fuit tractus: tamen cõmuniter ponitur, ꝙ fuit lapidatus. Zacharias etiam filius Ioiade fuit lapidatus: vt legitur. 2. Para. 24. Secundum genus mortis incõſuetum & crudele ponit, cum dicit. SECTI SVNT.) Hoc dicit propter Eſaiam, quẽ manaſſes fecit ſecari ſerra lignea. Et loquitur pluraliter: licet non fuerit, niſi vnus, ſecundũ conſuetudinem ſcripturę propter cauſam ſupradictã. Tertium genus, cum dicit. TENTATI SVNT.) vt. ſ. cõſentirent. Quod dicit propter Mathathiam, & filios eius. 1. Macha. 2. Et propter Eleazarum. 2. Macha. 6. Et propter hiſtoriã de ſeptem fratribus. 7. cap. Et tandẽ occiderunt eos. Trẽ. 4. Melius fuit occiſis gladio, q̃ interfectis famę. Specialiter tamẽ Vrias fuit occiſus a Dauid. 2. Reg. 11. Et Ioſias. 4. Reg. 23.

Deinde cũ dicit. CIRCVIERVNT in melotis &c.) Ponit mala voluntarie aſſumpta. Et ad iſta tria reducũtur. ſ. ad exteriorem cultum, ad perſonę ſtatum, ibi. EGENTES &c.) Et ad habitationis locum, ibi. IN SOLITVDINIBVS &c.) Quãtum ergo ad cultum, dicit. CIRCVIERVNT in melotis, & in pellibus caprinis.) Melota eſt veſtis facta de pilis camelorum: vt quidã dicũt. Vel melius ꝙ taxus habet pellem hirſutam, de qua fit veſtis, quę dicitur melota. Pellis caprina, cum hoc ꝙ eſt hirſuta, eſt etiam vilis. Et hæc dicuntur de Helia. 4. Reg. 1. ꝙ erat vir piloſus, & zona pellicea accinctus renibus. Et de talibus veſtibus dicit Aug. in lib. de ſermone domini: ꝙ poteſt eſſe in tali veſte intentio mala, ſi qs vtatur ad vanam gloriam: bona autem, ſi ad contemptum mũdi, & maceratione carnis. Pręcipue autem qui profitentur ſtatum pœnitentię, debent oſtendere ſigna profeſſionis. Et ideo licet eis vti talibus veſtibus: nõ tamen ad oſtentationem: & ſic vtebantur prophetę. Quantum autem ad ſtatũ perſonę, dicit. EGENTES) ꝙ carebant diuitiis: in quo pręfigurabant ſtatum perfectionis noui teſtamenti. de quo dicit Mat. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, & vẽde omnia quę poſſides. Et hoc fuit ſpecialiter de Helia, qui paſtus fuit a coruis, & a muliere vidua. 3 Reg. 17. ṗs. Pauper ego ſum & in laboribus. Idem. Egenus, & pauper ego ſum. Item ANGVSTIATI SVNT) ſicut patet de Helia, qui fugit a facie Iezabel. 3. Reg. 19. & de Dauid, qui fugit a facie Abſalon. 2. Reg. 15. Item AFFLICTI) labore corporali: ſicut de Helia, qui dormiuit laſſus ſubter vnam iuniperum. Et ſubdit. QVIBVS dignus non erat mũdus.) Sicut dicit Dionyſius in epiſtola ad Ioannem euãgeliſtam. Mali aliquando per ea, quę faciunt, oſtendunt iudicia ſuæ damnationis: vnde dicit, ꝙ per hoc, ꝙ mali ſeparauerũt a ſe beatum Ioannẽ, oſtendebat deus, ꝙ erant indigni ſocietate eius. Et ideo dicit Apoſtolus, ꝙ mundus non erat dignus eis. q. d. Quod mundani non erant digni ſocietate iſtorum. Io. 15. Ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

Melota ẽ veſtis facta de pilis camelorum, vel de pelle taxi.

Deinde cũ dicit. IN SOLITVDINIBVS &c.) Oſtendit hoc, quantum ad locum: quia propriam manſionẽ non habebant: ſed errabant in ſolitudinibus, & in montibus, & in ſpeluncis, & in cauernis terrę: quę ſunt loca apta ad contemplationem, & pœnitentiam. Dicitur autem ſpelunca, quę fit arte: ſed cauerna, quę eſt a natura vel ab aliquo accidente: ſicut ex corroſione aquarum. Iſta patent de Dauid. 1. Regum. 22. &. 31. Et de Helia. 3. Regum. 19.

Deinde cum dicit. ET HI omnes &c.) Oſtendit, ꝙ eis dilatę ſunt promiſſiones. Et ne putetur, ꝙ hoc fuerit propter defectum meriti: ideo ſecundo deſignat rationem illius dilationis, ibi. DEO pro nobis &c.) Dicit ergo, ꝙ HI OMNES teſtimonio fidei inuenti ſunt) probati. i. per fidem, habent teſtimonium, ꝙ ſunt probati. i. approbati a deo. 2. Corin. 10. Non enim qui ſeipſum cõmendat, ille probatus eſt: ſed quem deus cõmẽdat Sap. 3. Tanquam aurum in fornace probauit eos. Et tamen non acceperunt promiſſiones. ſ. glorię, vel ꝑmiſſam vitam vſq; ad Chriſtum. ṗs. Diſtuliſti Chriſtum Temporales enim acceperunt, non autem ſpirituales. Supra eodẽ. Defuncti ſunt, non acceptis ꝓmiſſionibus.

Deinde cum dicit. DEO pro nobis &c.) Oſtẽdit rationem dilationis, ex quo aliqui ſumpſerunt cauſam, vel occaſionem erroris, qui dicunt, ꝙ nullus in paradiſum intrabit vſq; ad vltimam conſummationem, quæ erit per finalem reſurrectionem. Sed hoc eſt cõtra Apoſtolum. 2. Corin. 5. Scimus, ꝙ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ꝙ ædificationem habemus ex deo. domum non manufactam: ſed æternam in cœlis &c. Iſta ergo cõſumatio, de qua loquitur Apoſtolus, poteſt referri ad pręmium eſſentiale. ſ. beatitudinem, quę habetur per Chriſtum. Michę. 2. Aſcẽdit pandens iter ante eos: quam non habuerunt ſancti veteris teſtamenti. Vel poteſt referri ad ſtolam corporis, quæ non dabitur vniuerſaliter vſq; poſt reſurrectionem vniuerſalem: licet forte aliqui iam habeant ipſam, ex ſpeciali priuilegio. Non ergo ſine nobis conſumantur: ſed perficiuntur duplici ſtola: vt ſicut dicit Glo. In communi gaudio omnium, maius fiat gaudium ſingulorum. Vnde in hoc nobis deus prouidit. Et ideo dicit. DEO PRO nobis aliquid melius prouidente.) ṗs. Ecce q̃ bonum, & q̃ iocũdum habitare fratres in vnum. Magis. n. gaudet homo, cũ pluribus gaudentibus. Glo. Si iſti tenuerunt fidem, qui tandiu expectauerunt regem, multo magis teneamus nos, qui ſtatim recipimus. Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiſo.

Error Gręcorum dicẽtiũ nullũ poſſe intrare in regnũ cœlorũ niſi poſt diẽ iudicii.

Cap. XII.

PRoinde nos quoq;, cum tanta ſeptiſimus nube teſtium: † depoſito onere omni: & tenaciter inhærente peccato: per tolerantiam curramus in propoſito nobis certamine: reſpicientes ad fidei ducẽ & conſummatorem Ieſum: qui pro propoſito ſibi gaudio: pertulit crucem: ignominia contempta: & ad dexteram throni Dei conſedit. Reputate enim quod is talem ſuſtinuerit a peccatoribus

Ephe. 4.
Collo. 3.
1. Pet. 2.

condemnemus eum. Q uantũ autẽ ad tertium.ſ. quid promeruerit: quia ſeſſionẽ ad dexterã patris. Vñ dicit ATQVE ad dexteram ſedis dei ſedet. Exultatio.n. humanitatis Chriſti fuit premiũ paſſionis eius. Sedet autem ad dexteram maieſtatis in excelſis. ſupra.1.

Deinde cum dicit. RECOGITATE eum &c.) Oſtẽdit, quis ſit fructus huius cõſiderationis. Et primo monet ad diligentem exẽpli conſiderationẽ. Scdo oſtẽdit vtilitatem, ibi. VT NON fatigemini &c.) Tertio ſubdit rationẽ, ibi. NON .n. vſq; &c.) Dicit ergo. Ita dictum eſt. ASPICIENTES &c. Nec hoc ſolũ: ſed etiã RECOGITATE) .i. iterum cogitate. Prouer.3. In oĩbus viis tuis cogita illũ. Et huius ratio eſt: q̃a in quacunq; tribulatione inuenit̃ remediũ in cruce. Ibi.n. eſt obediẽtia ad deũ Phil.2. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens &c. Item pietatis affectus ad parentes. Vñ ibi geſſit curam de matre ſua. Itẽ charitas ad proximũ: vnde ibi ꝓ tranſgreſſoribus orauit. Luc.23. Pater dimitte illis: nõ enim ſciunt, quid faciũt. Ephe.5. Ambulate in dilectione, ſicut Chriſtus dilexit, & tradidit ſemetipſum ꝓ vobis. Itẽ fuit ibi patiẽtia in aduerſis. ps. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis, & dolor meus renouatus eſt. Eſa. 53. Sicut ouis ad occiſionẽ ducetur, & quaſi agnus corã tondente ſe obmuteſcet, & non aperuit os ſuũ. Item in oĩbus finalis perſeuerantia. Vñ vſq; ad mortẽ perſeuerauit. Luc.23. Pater in manus tuas cõmendo ſpiritum meum. Vñ in cruce inuenitur exemplũ omnis virtutis Aug. Crux non ſolũ fuit patibulũ patientis: ſed etiã cathedra docẽtis. RECOGITATE ergo eũ, q ſuſtinuit) Sed quid cogitandũ? Tria.ſ. genus paſſionis: vnde ſuſtinuit contradictionẽ.i. afflictionẽ in verbis. Vñ dicebãt. Vah qui deſtruis templũ dei. ps. Eripies me de cõtradictionibus populi. Ro.10. Expãdi manus meas ad populum nõ credentem: ſed cõtradicentem mihi. Luc.2. Et in ſignum cui contradicetur. Et contradictionem talẽ .i. tam grauem & ignominioſam. Treñ.1. O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite, & videte, ſi eſt dolor, ſicut dolor meus. Secũdo a quibus paſſus eſt: quia a peccatoribus pro quibus patiebatur. 1. Petr.3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Tertio perſona patientis. Ante paſſionem enim ab origine mundi paſſus eſt in membris ſuis: ſed tunc in propria perſona. Vnde dicit. ADVERSVS ſemetipſum.) Eſa.46. Ego feci, & ego feram. ps. Q uæ nõ rapui, tũc exoluebam. primæ Pet.2. Peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. Vtilitatem oſtendit, cũ dicit. VT NON fatigemini.) Conſideratio enim paſſionis Chriſti, facit nos non deficere. Grego. Si paſſio Chriſti ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum eſt quod non æquanimiter toleretur. Vnde non deficiatis tãquam fatigati animo, a veritate fidei. Eſa.40. Current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. 2. Theſ.3. Nolite deficere benefacientes. Rationem autem huius ponit dicens. NONDVM enim vſq; ad ſanguinem).q.d. Non debetis deficere in tribulationibus veſtris pro vobis: quia nondum tantum ſuſtinuiſtis: ſicut Chriſtus. Ipſe enim ſanguinem ſuum fudit pro nobis. Mat.26. Hic eſt ſanguis noui teſtamenti, qui ꝓ multis effundetur. Vos autem rapinam bonorum veſtrorum ſuſtinuiſtis. Malus autem eſt de genere operis vitam dare, q̃ ſubſtantiam corporalem: licet aliquando ex radice opis.ſ. ex charitate poſſit eſſe minus: ſicut ſupra dictum eſt: vnde dicit. NONDVM enim reſtitiſtis) repugnantes ADVERSVS peccatum vſq; ad ſanguinem.) ſcilicet fundendum pro Chriſto.

Et obliti eſtis exhortationis: quæ vobis tãquã filiis loquitur. † Fili mi: ne neglexeris correptionem domini; neq; deficias; cum ab eo argueris. † Quem enim diligit dominus: corripit: flagellat autem omnem filium: quem recipit. Si caſtigationem ſuſtinetis; veluti filiis vobis offert ſe deus. Quis enim eſt filius; quem non caſtigat pater? Quod ſi alieni eſtis a caſtigatione: cuius participes ſunt omnes; igitur ſpurii eſtis: non filii. Itaq; cum carnis noſtræ patres habuerimus caſtigatores; & reueriti ſimus illos; an non multo magis ſubiiciemur patri ſpirituũ; & viuemus? Atq; illi quidem ad paucos dies ꝓ arbitratu ſuo nos erudiebant: hic autem ad commodum noſtrum: in hoc; vt impartiat nobis ſanctimoniam ſuam. Omnis autem caſtigatio in præſens quidem non videtur eſſe gaudii; ſed moleſtiæ. At poſtea fructum tranquillum iuſtitiæ reddit his: qui per illam fuerint exercitati.

Et obliti eſtis cõſolationis, quæ vobis tanquã filiis loquitur, dicens. Fili mi noli negligere diſciplinam domini; neq; fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, caſtigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. In diſciplina perſeuerate. Tanquam filiis vobis offert ſe deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod ſi extra diſciplinam eſtis: cuius participes facti ſunt omnes. ergo adulterini, & nõ filii eſtis. Deinde patres quidem carnis noſtræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri ſpirituum, & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, ſecundum voluntatem ſuam erudiebant nos, hic autem ad id quod vtile eſt, in recipiendo ſanctificationem eius. Omnis autẽ diſciplina in præſenti quidẽ videtur non eſſe gaudii; ſed mœroris; poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitiæ. Lec. II.

SVPRA induxit Apoſtol' ad mala patiẽter ſuſtinẽda, exẽplo antiquoꝝ patrũ, & Chriſti, hic monet ad idẽ ex authoritate ſcripturę. Vnde circa hoc tria facit. Primo.n. ponit authoritatẽ. Secũdo oſtẽdit ſenſum eius, ibi. IN DISCIPLINA pſeuerate &c.) Tertio arguit ad ppoſitum ex pmiſſis, ibi. Q VOD ſi extra diſciplinã &c. Ponit autẽ authoritatẽ, q̃ habet̃. Prouer.3. ſed ſub aliis verbis q̃ litera noſtra habeat. Ibi.n. habemus ſic. Diſciplinã dñi fili mi ne abiicias: nec deficias, cũ ab eo corripieris. Q uem.n. diligit dominus, corripit, & quaſi pater in filio cõplacet ſibi. Q uia vero Apoſtolus inducit autoritatẽ iſtã cauſa cõſolationis, ideo vtitur aliis verbis. Vnde dicit. ET OBLITI eſtis conſolationis &c.) q.d. Mirũ eſt, ſi obliti eſtis. ps. Scdm multitudinem dolorum meorũ in corde meo, cõſolationes tuę lętificauerunt aĩam meã. Idẽ. In æternũ non obliuiſcar iuſtificationes tuas. Dicit autẽ CONSOLATIONIS) .i. dei cõſolantis: & eſt emphatica locutio. 2. Corin.1. Bñdictus deus & pater dñi noſtri Ieſu Chri: pater miſericordiaꝝ & deus totius cõſolationis, qui cõſolat̃ nos in oĩ tribulatione noſtra. Sequit̃. Q VÆ vobis) .ſ. qui deus conſolatiõis loquit̃ vobis, tanq̃ filiis. Ergo ſi punit, nõ odit ſed eius punitio ordinatur ad bonũ: quia loquitur vobis tanquam filiis. Verba autem authoris ponit, dicens. FILI mi &c.) Et ſubdit rationem, ibi. Q VEM enim diligit dominus &c.) In authoritate vero prohibet duo: quia prohibet odium diſciplinę, & impatientiam ad ipſam. Propter primum dicit. FILI mi noli negligere) ſicut quidã qui odiũt diſciplinã, de q̃bus dr̃ Prouer.9. Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Amos

gitare & ...cere cru ...ſt videre ...ribulatio ...ns obe ...ntiã, hu ...ſitatẽ, pie ...em, chari ...ſ, patien ...n, pſeue ...tiam.

...ouer.3.
...poc.3.

5.Odio habuerunt loquentē in portam & corripientē perfecte abhominati ſunt. Dicit ergo Apoſtolus. NOLI negligere diſciplinā dñi.) q.d. Cū deus te flagellat cauſa diſciplinę NOLI negligere).i.negligenter habere faſtidiendo.Sap.3.Sapientiā & diſciplinā qui abiicit,infœlis eſt. Propter ſecundū dicit. ET NE fatigeris dum ab eo argueris.) Quidā.n.& ſi correctionē duram non odiant,tñ impatiēter portāt. Et ideo dicit. NE FATIGERIS &c.)Tunc.n.homo ſpūaliter fatigatur quando contriſtatur , intantum ꝙ deficit ſupra eodem . Vt non fatigemini animis veſtris deficientes . Eccle. 6 . Ne accidieris in vinculis illius.

Puer & concupiſcētia caſtiganda.

Deinde cū dicit. Q VEM .n.diligit dñs &c. Aſſignat cauſam.Sicut autē dicit Philoſophus verbū caſtigationis cōmuniter accipit̃ in pueris,& in cōcupiſcētia: dicimus.n.caſtū,cuius cōcupiſcētia caſtigata eſt . Similiter puer dicit̃ caſtigatus,q eſt bene diſciplinatus : quod.n. de ſe habet pronitatē ad malū indiget refrēnāte . Talis autē eſt cōcupiſcentia,& puer,quę de ſe ſequūtur impetus ſuos . Ideo indiget caſtigante. Ille ergo qui caſtigat ideo hoc facit,ne tendat in malū.Et quia ſenſus noſtri & cogitatio noſtra ꝓna ſunt ad malū,vt dicitur Geñ. 8. Ideo dñs caſtigat nos,vt retrahat nos a malo.ꝑs.Caſtigans caſtigauit me dñs,& morti nō tradidit me.Hiere. 31.Caſtigaſti me,& eruditus ſum,quaſi iuuencus indomitus.In hoc autē caſtigat:quia flagellat : nō quidē ad condemnationē:ſed ad ſalutē . Vnde dicit , ꝙ flagellat oēm filium, quē recipit . Et ideo qui non flagellantur, nō ſunt de numero filioꝝ.ꝑs.In labore hoīum nō ſunt & cum hoībus non flagellabūtur . Vnde eſt ſignū,quaſi æternę reprobationis. Ezec.16 . Auferetur zelus meus a te.Nec mirum ſi flagellat omnem filium,quem recipit per adoptionem : quia proprio filio ſuo non pepercit. Luc.vlti.Oportuit Chriſtum pati.

Conſequēter cum dicit . IN DISCIPLINA perſeuerate.)Oſtendit ſenſum authoritatis ꝑallegatę:& primo oñdit ſenſum monitionis.Secūdo ſenſum rationis aſſignat,ibi. TANQ VAM filiis &c.) Tertio oſtendit rationē iſtā eſſe conuenientē,ibi. Q VIS .n.filius &c.) Monitio autē Apoſtoli fuerat, ꝙ nō debebāt negligere diſciplinā domini:nec etiā fatigari. Vtrūq autē cōprehendit in his verbis. NON negligere.n.)nec etiā fatigari ſub diſciplina:nō eſt aliud,q̃ in diſciplina perſeuerare. Vñ Iob.6.Hęc mihi ſit conſolatio , vt affligens me dolore,nō parcat.ꝑs.Apprehendite diſciplinā &c.Quare autē nō debemus negligere,dixerat:quia quē diligit dominus &c.Vñ hic dicit. TANQ VAM filiis vobis ſe offert deus.).q.d.Ideo pſeuerate:quia offert ſe tanq̃ filiis.Hiere.3.Patrē vocabis me:& poſt me ingredi nō ceſſabis. Conſequēter oñdit iſtam rationē eſſe cōuenientem,dicens. Q VIS .n. filius, quē nō corripit pater?) Ad patrem enim ptinet corrigere filium ſuū.Prouerb. 13.Q ui parcit virgę odit filium ſuum: qui autem diligit illum,inſtanter erudit. Eccl̃i.30.Equus indomitus euadet durus:& filius remiſſus euadet pręceps. Et ideo neceſſaria eſt correctio:ſicut Paulo datus ſtimulus carnis,ne per ſuperbiam corrueret.2.Corin.12.

Deinde cum dicit. Q VOD ſi extra diſciplinā &c.) Arguit ex pmiſſis. & primo deducēdo ad incōueniens. Secundo ex quodā exēplo , ibi. DEINDE patres &c.) Tertio ex vtilitate cōſequente,ibi. OMNIS autē diſciplina &c.)Circa primū facit talem rationē . Oēs ſancti qui deo placuerunt,per multas tribulationes trāſierūt p quas filii dei facti ſunt . Ergo qui IN DISCIPLINA nō perſeuerat,non eſt filius: ſed magis adulterinus) .i. de adulterio natus. Iſtius rationis ponit tantū cōcluſionem dicēs. SI ESTIS extra diſciplinā, non eſtis filii: ſed adulterini:)quia diſciplinę facti ſunt participes oēs .ſ.ſancti. 2.Ti.3.Omnes qui pie viuere volūt in Chriſto, perſecutionē patient̃.Iudith. 8.Oēs qui deo placuerūt, per multas tribulationes trāſierūt fideles. Nec oportet ꝙ ſemp ſancti habeāt exteriores tribulationes,cum interius affliguntur ex mala cōuerſatione peruerſoꝝ.2. Pet.2.Habitans Loth apud eos,q de die in diē animā iuſtam iniqs opibus cruciabāt.Filius autē proprie dr̃,qui eſt ex legitimo patre. Mater noſtra eſt eccleſia:cuius ſpōſa eſt ipſe deus.Oſeę.2.Sponſabo te mihi in fide. Adulter autē eſt diabolus,& mūdus . Q ui ergo nati ſunt ex ſpū diaboli,vel mūdi,ſunt filii adulterini. Eſa.57.Accedite huc filii auguratricis.& adulteri,& fornicarię . Pater ergo,ꝙ ꝓprię nō ſunt filii,niſi de legitimo pr̃e nati.

Inter deū & patrē carnalē diſtin... Iſte adop... ille qui ... vtrunq

Cōſequēter cum dicit. DEINDE patres &c.) Ponit ſecundā rationē ſumptā ex Exod.quod experti ſumus .ſ. ex correctione paterna. Q uę quidē ratio procedit ex duplici differētia,q̃ eſt inter deū,& patrem,& patrē carnalem. Eſt autē hęc prima differētia dei patris ad patrē carnalē. Homo.n.generat hoīem,q̃tū ad corp⁹ : nō q̃tū ad aīam,q̃ eſt per creationē,& nō traducit̃.2.Macha.7. Neq.n.ego ſpūm & aīam donaui vobis . Vnde dicit. ꝙ NOS habuimus patres carnis noſtrę eruditores.)Eccl̃i. 7.Filii tibi ſunt,erudi illos. ET REVEREBAMVR eos) Exo.20.Honora patrē tuū &c. Deus autē excellētius eſt pater nr̃.ſ.q̃tum ad aīam,quā immediate creat. Eccl.vlt. Spūs redeat ad deū,q dedit illū. Itē iuſtificat aīam,adoptando in filios. Ro. 8.Spūs teſtimoniū reddidit ſpūi noſtro,ꝙ ſumus filii dei : ideo dicit. NON multo magis obtēperabimus pr̃i ſpirituū).i.animaꝝ noſtraꝝ,quę dicunt ſpūs:quia non ſunt ex materia. Et viuemus?Finis .n.obediētię,eſt vita ęterna. Io.8.Si qs ſermonē meū ſeruauerit,mortē nō guſtabit in æternū:ſupra.5.Factus ē oībus obtēperantibus ei,cauſa ſalutis ęternę. Scd̃a vero differētia eſt correctionis humanę ad diuinā, quę in duobus differūt:& primo q̃tū ad finē:qa finis humanę correctionis eſt aliqd tranſitoriū . Eſt.n.ad bene cōuerſandū in hac vita: q̃ eſt paucorū dierū.Secūdo q̃tū ad rationē:qa homo corrigit ſcd̃m voluntatē,q̃ falli,& errare pōt:& tamē obedimus ei . In correctiōe autē diuina nō eſt ſic:qa erudit nos ad aliqd vtile in ſempiternū.ſ. ad recipiendū ſanctificationē : quę ſ. eſt ipſemet deus. Eſa.8.Dñm exercituū ipſum ſanctificate. Ipſe pauor veſter,& ipſe terror veſter,erit vobis in ſanctificationē. Et ideo dicit. ET ILLI qdē erudiebāt nos in tēpore paucorum dieꝝ.) Et hoc q̃tū ad primū. ET SECVNDVM voluntatē ſuā.)Et hoc q̃tum ad ſcd̃m . hic aūt ad id,qd vtile ē.Eſa.48.Ego dñs docēs te vtilia. Et hoc IN SANCTIFICATIONEM) ab ipſo recipiendā:& ideo debemus magis recipere diſciplinā eius . Sequit̃. OMNIS autē diſciplina &c.)Hęc eſt tertia ratio, q̃ ſumit̃ ex vtilitate correctionis.Cū autē pœnę ſint q̃dā medicinę : idē iudiciū videt̃ eſſe de correctione, & de medicina . Sicut autē medicina in ſumptione qdē amara eſt,& abhominabilis:tñ eius finis eſt valde dulcis, & deſiderabilis: ita de diſciplina:ꝙ grauis eſt ad ſuſtinēdū:ſed adducit fructum optimū. Sciendū eſt autē , ꝙ diſciplina dr̃ a diſcēdo. Pueri autē q adiſcūt,flagellis erudiūtur. Et iō diſciplina aliquādo ſumit̃ pro ſciētia: vt in principio primi poſterioꝝ. Oīs doctrina & oīs diſciplina &c. quę græce dicitur ἐπιστήμη epiſteme. Aliquādo autē ſumit̃ p correctione:& grece dr̃ παιδεία pędia: ſed in latino nō habet noīa ita diſtincta. Dicit ergo,ꝙ OMNIS diſciplina quę.ſ.eſt eruditio, PER flagella & moleſtias, in pñti. videtur eſſe nō gaudii:ſed mœroris : qa exterius habet triſtitiā in ſuſtinēdo:ſed interius habet dulcedinē,ex intentione finis . Et iō dicit. VIDETVR:) & nō dicit eſt 2.Corin.6.Q uaſi triſtes,ſemp aūt gaudētes. Io.16. Mulier cū parit,triſtitiā habet &c.2.Cor.4. Id.n.qd in pñti eſt momentaneū & leue tribulationis noſtrę:ſupra modum in ſublimitate æternū glorię pondus operatur in nobis. Et ideo dicit. POSTEA reddit fructū.)Fructus .n.importat dulcedinē. Vnde frui , eſt delectari in fine adepto. Iſte.n.fructus habet̃ hic cū pturbatiōe exteriorum incōmodoꝝ,& tentationū interiorū:& ideo nō eſt pacatiſſimus:ſicut ibi. IN GLORIA) ſiquidē nihil erit interius remordens conſcientiam,nec impellēs ad culpam:nec exterius cōtriſtās. Ibi.n. vt dicit Aug. Erit qcqd voles:ergo ille fructus eſt PACATISSIMVS.) Pacatus quidē in trāquillitate conſcientię:ſed pacatior in ſuſceptione primę ſtolę:ſed pacatiſſimus in ſuſceptiōe ſecundę. Eſa.32.Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ , in requie opulenta. Prouerb.tertio. Primi & puriſſimi fructus eius. REDDET ergo fructum iuſtitię).i.quem meretur iuſtitia. Seminati enim iuſtitiā,merces fidelis. Prouerb.11.Item ibi. FRVCTVS iuſti,lignum vitę.)Vel IVSTITIÆ)

Diſciplina.

idest ad iuſtitiam apprehendandam. Oſeę. 10. Seminate vobis in veritate iuſtitiam, & metite in ore miſericordię. ps. Euntes ibant, & flebant &c. Sed non redditur fructus, niſi exercitatis per eam. i. per diſciplinam. ſupra. 5. Perfectorum eſt cibus ſolidus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus.

Roma. 12. Quapropter manus remiſſas: & genua ſoluta ſurrigite: & facite vt recti ſint greſſus pedibus veſtris: ne claudicatio aberret a via: immo ſanetur potius. Pacem ſectemini cũ omnibus: & ſanctimoniam: ſine qua nemo videbit dominũ: curam agentes: ne quis ſit: qui deficeat a gratia dei: ne qua radix amarulentiæ: ſuppullulans obturbet: & per hanc inquinentur multi: ne quis ſcor-
Geñ. 25. tator: aut prophanus: velut † Eſau: qui vnico edulio permutauit ius primogeniti. Scitis enim
Ibidẽ. 27. quod poſtea: cum vellet hæreditario iure benedictionem adſequi: reprobatus ſit. † Nõ enim reperit pœnitentiæ locum: tametſi cum lachrymis quæſiuiſſet eam.

Propter quod remiſſas manus, & ſoluta genua erigite: & egreſſus rectos facite pedibus veſtris: vt non claudicans quis erret: magis autem ſanetur. Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniã: ſine qua nemo videbit deum. Contemplãtes ne quis deſit gratiæ dei: ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans, impediat: & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut prophanus, vt Eſau, qui propter vnam eſcam, vendidit primitiua ſua. Scitote enim quoniam & poſtea cupiẽs hæreditare benedictionem, reprobatus eſt. Nõ. n. inuenit pœnitẽtiæ locum: quãq̃ cũ lachrymis inquiſiuiſſet eam. Lec. III.

SVPRA monuit Apoſtolus, qualiter nos debem⁹ habere ad mala pœnalia ſuſtinenda: hic monet, qualiter nos debemus habere ad mala culpę vitanda. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit monitiones ſuas. Secundo aſſignat rationes ipſorum, ibi. NON enim acceſſiſtis &c.) Circa primũ duo facit. Primo enim monet hominem peccantẽ. Secundo nondum peccantem ibi. PACEM ſequimini &c.) Eſt autem duplex peccatum. ſ. omiſſionis, & tranſgreſſionis. Primo ergo monet ad dimittendum peccatum omiſſionis. Secundo ad dimittendum peccatum tranſgreſſionis. ibi. ET GRESSVS rectos &c.) Peccatum autem omiſſiõis duplex eſt.
Pctm̃ omiſſionis, & cõmiſſiõis, ſiue trãſgreſſiõis, Vnum, quãdo quis omittit bonum facere. Aliud omittendo mala, & aduerſa tolerare. Quantum ad primũ, dicit. PROPTER quod) ſcilicet quia diſciplina affert fructum pacatiſſimum: ideo vt vos hunc fructum percipere poſſitis ERIGITE manus remiſſas.) Manus. n. cum ſit organum organorum, remiſſa dicitur, quãdo vacat ab eius operibus: & ideo erigenda eſt per rectam intentionem, ad operandum. quę deo placent. Tren. 3. Leuemus corda noſtra cum manibus ad deum. ps. Eleuatio manuum mearum &c. Manus enim remiſſa inducit egeſtatem, & ſeruitutem. Prouerb. 10 Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium, diuitias parat. Item eiuſdem cap. 12. Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſeruiet. In huius ſignum, quando Moyſes eleuabat manus, vincebat Iſrael: quãdo vero remittebat, ſuperabat Amalech. Exod. 17. Quantum ad aliud peccatum omiſſionis, dicitur. ERIGITE genua diſſoluta.) In genibus totum pondus corporis ſuſtentatur. Habent ergo genua diſſoluta, qui non habent fortitudinem fortiter tolerãdi aduerſa: hęc ergo remiſſio abiicienda eſt. Iob. 4. Manus laſſas roboraſti: & genua trementia confortaſti: vacillantes confirmauerunt ſermones tui. Eſa. 35. Confortate manus diſſolutas: & genua debilia roborate. Manus ergo & genua erigite: vt nec ocio torpeatis: nec debilitate hęſitetis.

Deinde cum dicit. ET GRESSVS rectos &c.) Improbat peccatum tranſgreſſionis. Iſtud autem peccatũ eſt obliquitas quędam, & curuitas. Rectũ enim dicitur cuius medium non exit ab extremis: idest cuius operatio non recedit ab intentione, & fine debito. Triplex autem eſt obliquitas. ſ. in affectuum operatione, & in intellectu. Iſtas tres monet declinare. Ex affectione autem iniqua, ſequitur obliquitas in intellectu: & deprauatio in affecto. Et ideo quantum ad primum, quod eſt aliorum radix, dicit. FACITE greſſus rectos pedibus veſtris: idest rectas affectiones. Sicut enim pedes portant corpus: ita mentem portant affectiones. Recti ergo pedes ſunt affectiones rectę. Ezech. 1. Pedes eorum, pedes recti. Rectificate ergo affectiões, quibus totum corpus portat ſpiritualiter. Eſa. 40. Rectas facite in ſolitudine ſemitas dei veſtri. Hoc eſt, quantũ in vobis eſt, date operam ad hoc. Sed rectificare eſt ſolius dei. ps. Dirige greſſus meos in ſemitis tuis. Quantum ad ſecundum, dicit. VT NON claudicans quis) .ſ. quantum ad actionem exteriorem. Sicut enim tibia dicitur clauda, quando non ſequitur regulam potentię greſſiuę: ita operatio claudicat, quãdo ſiue ad dexteram, idest in proſperis: ſiue ad ſiniſtram, idest in aduerſis non ſequitur regulam legis diuinę. Eſa. 30. Hæc eſt via ambulate in ea, & non declinetis: neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtrã. Vel CLAVDICAT) qui ceremonialia obſeruat cum euangelio. Quantum ad obliquitatem intellectus dicit. ERRET.) Malam enim operationem ſequitur error intellectus. Prouer. 14. Errant omnes qui operãtur malum. Sap. 2. Hoc cogitauerunt, & errauerunt: excęcauit enim eos malitia eorum. Qui ergo vult illas duas curuitates cauere, habeat pedes, & affectiones rectas. Et iõ dicit. MAGIS autem ſanetur.) Sicut enim ſanitas corporis conſiſtit in contemperatione humorum: ita ſanitas ſpiritualis in ordinatione affectuum. Hiere. 17. Sana me domine & ſanabor.

Rectum.

Triplex eſt obliqtas in affectione in operatiõe & in intellectu

Deinde cum dicit. PACEM ſequimini &c.) Monet non peccantem ad vitandum peccatum. Et circa hoc duo facit. Primo enim pręmittit quędam remedia. quę valent ad omnia peccata vitanda. Secundo ſpecialiter monet ad vitationem eorũ, ibi. NE QVA radix &c.) Circa primum ſciẽdum eſt, quod actionum humanarum ſunt diuerſi fines. Quędam. n. ordinãtur ad aliũ: ſicut iuſtitia, quę ordinat hominem ad proximũ. Et iſtarum finis, eſt pax. Vnde Eſa. 32. Erit opus iuſtitię, pax. Quędam ad ipſum operantem, ſicut ieiunare: & iſtorum finis eſt puritas. Non. n. ieiunamus, niſi propter munditiam, & puritatem. Quantũ ergo ad primũ, dicit. PACEM ſequimini) .i. non ſolũ habere: ſed quęratis, quomodo cum aliis habeatis. Ro. 12. Si fieri poteſt, quod in vobis eſt, cum oĩbus hoĩbus pacem habentes. ps. Inquire pacem, & perſequere eã. Quantũ ad ſecundũ dicit. ET SANCTIMONIAM) .2. Corin. 7. Mũdemus nos ab omni inquinamento carnis: & ſpiritus. Quod autem iſta remedia ſint neceſſaria, oſtendit per duo dãna, quę incurrimus ſine ipſis. ſ. dãnum glorię in futuro, & gratię in pręſenti. Quantum ad primum, dicit quod SINE pace: & ſanctimonia NEMO videbit deum,) in quo conſiſtit beatitudo. Ioan. 17. Hęc eſt vita ęterna &c. q. d. Sine pace quo ad proximum: & munditia, & puritate, quo ad ſeipſum, nemo poteſt eſſe beatus. Mat. 5. Beati pacifici, quoniam filii dei vocabuntur. Solum autem filiis debetur hęreditas diuinę viſionis. Item Apoc. 21. Non intrabit in ea aliqd coinquinatũ. ps. Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo &c. Item Quis aſcendet in montẽ domini? &c. Quantum ad ſecundũ dannum. ſ. gratię in pręſenti, dicit. CONTEMPLANTES, ne quis deſit gratię dei.) Gratia enim per diſcordiam: & imunditiã amittitur. 1. Corin. 14. Non eſt deus diſſenſionis: ſed pacis. ps. In pace factus eſt locus eius. Abacuch. 1. Mundi ſunt oculi tui domine, ne videant malum, & reſpicere

ad iniquitatem non poteris. Sap. 1. Spiritus ſanctus diſciplinę effugiet fictum, & corripietur a ſuperueniente iniquitate. Figuratiue autem loquitur Apoſtolus. Gratia enim, & ſi non habeatur ex meritis: alioqui iam gratia non eſſet gratia: tamen oportet, ꝙ homo faciat, quod in ſe eſt. Deus autem voluntate ſua liberaliſſima dat eã omni preparanti ſe. Apoca. 3. Ecce ſto ad hoſtiũ, & pulſo ſi quis aperuerit mihi, intrabo ad eum. 1. Timo. 2. Qui vult omnes homines ſaluos fieri Et ideo gratia dei nulli deeſt, ſed omnibus quantum in ſe eſt, communicat. Sicut nec ſol deeſt oculis cęcis. Dicit ergo. Contemplantes, ne quis deſit gratiæ dei. Sed contra. quia ſi gratia non datur ex operibus: ſed tantum ex hoc, ꝙ aliquis non ponit obſtaculum: ergo habere gratiam dependet ex ſolo libero arbitrio: & non ex electione dei: quod eſt error Pelagii. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ hoc ipſũ ꝙ aliquis non ponit obſtaculum: ex gratia procedit. Vnde ſi aliquis ponat, & tamen moueatur cor eius ad remouendum illud, hoc eſt ex dono gratię dei, vocantis per miſericordiam ſuam. Gala. 1. Cum autem placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meę, & vocauit per gratiam ſuam &c. Hoc autem donum gratię nõ eſt gratum faciẽs. Quod ergo a quibuſdam remouetur iſtud obſtaculum, hoc eſt ex miſericordia dei. ꝙ autem non remouetur, hoc eſt ex iuſtitia eius. Non autem dicit, ne tu deſis: ſed ne quis: id eſt quicunq;: quia quilibet debet eſſe ſollicitus de proximo. Eccleſiaſtici. 17. Vnicuiq; mãdauit de proximo ſuo.

Prepratio ad gratiam.

Facere quod in ſe eſt ad gratiam habendũ, nõ ex libero arbitrio dependet: ſed ex dono dei, ꝙ remoueat obſtaculum.

Deinde cum dicit. NE QVA radix &c.) Specialiter deſcendit ad monitionem vitationis peccatorum contrariorum vnicuiq; prędictorum remediorum. Et primo monet vitari peccata contraria paci. Secundo contraria ſanctimonię, ibi. NE QVIS fornicator &c.) Dicit ergo. NE QVA radix amaritudinis &c.) Illud dicitur amarum, quod non poteſt guſtari, niſi cum offenſa. Conuerſatio ergo alicuius dicitur amara, quando non poteſt eſſe ſine offenſa eorum, cum quibus conuerſatur. Quo contra dicitur de ſapientia. Sapien. 8. Non habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tędiũ conuictus eius: ſed lętitiam & gaudium. Qui ergo in ſapientia ſcit conuerſari, non eſt amare conuerſationis: quod fit, quando non habet dura verba, vel facta. Et ideo dicit. CONTEMPLANTES ne qua radix amaritudinis) id eſt amaritudo paulatim inchoata & in corde radicata SVRSVM germinans impediat pacem.) & per conſequens gratiam, & viſionem dei. Deut. 29. Ne ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Oſeę. 12. Ad iracundiam prouocauit me Effraim in amaritudinibus ſuis. Vel radix amaritudinis eſt mala cogitatio noxię delectationis, quę ſurſum germinat, quando per conſenſum ad opus venitur. ET PER illam inquinantur multi:) quia non ſolum ille in quo eſt: ſed & alii malo eius exemplo. 1. Corin. 5. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.

Amarum

Cõuerſatio amara.

Deinde cum dicit. NE QVIS fornicator &c.) Monet vitare peccata contraria ſanctimonię, cui ſpecialiter opponuntur peccata carnalia: ſcilicet luxuria, & gula: quę perficiuntur in delectatione carnali: per quam mens inquinatur. Vnde iſta mentem, & carnem inquinant. Et ideo ſpecialiter monet iſta vitari. Et primo luxuriam, dicens. CONTEMPLANTES.) Et non ſolũ quilibet in ſeipſo: ſed NE QVIS fornicator:) ita ꝙ quilibet in proximo ſuo, hoc contempletur Auguſtinus. Inuicem veſtram pudicitiam cuſtodite. & Ephe. 5. Fornicatio autem, & omnis immundicia & auaritia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos. Tob. 4. Attende tibi ab omni fornicatione. Secundo prohibet gulam, dicens. AVT PROPHANVS.) & dicit quaſi procul a phano: & tales ſunt guloſi, qui de vẽtre ſuo deum faciunt. SICVT Eſau.) Quod dixerat oſtẽdit in exemplo Eſau, qui propter gulam vẽdidit primogenita. Sic etiam guloſus pro minima eſca vendit hęreditatẽ æternam. Prouerb. 6. Preciũ ſcorti vix eſt vnius panis. Eſau autem non ſolum fuit guloſus: ſed etiam luxurioſus: quia contra voluntatem parentum duxit vxores alienigenas. Ius autem primogeniti erat, ꝙ habebat duplicẽ portionem: & ante ſacerdotium Aaron habebat honorem ſacerdotalem. Vnde in hoc commiſit ipſe ſimoniã, ergo videtur, ꝙ etiam Iacob, qui illud emit ſimiliter cõmiſit ſimoniam: quod falſum eſt. Iacob enim per ſpiritum ſanctum intellexit illud ſibi deberi, iuxta illud Malach. primo. Iacob dilexi. Eſau autem odio habui. Et ideo non emit, ſed quod ſibi debebatur, ab iniuſto poſſeſſore redemit. Et hoc eſt quod dicit. QVOD Eſau propter vnam eſcam vẽdidit primitiua ſua: vel primogenita: vt dicitur Genẽ. 25. & 27. Et pœnam conſecutam oſtendit, ſubdens. Scitote enim, quoniam & poſtea CVPIENS hęreditare benedictionem, reprobatus eſt.) Sicut enim dicitur Genẽ. 27. Poſtquam Iſaac benedixerat Iacob: venit Eſau & petiit benedictionem: quod tamen non obtinuit: licet pater feciſſet ignorans: quia in illo ſtupore, quem habuit: factus in extaſi, edoctus eſt a ſpiritu ſancto, ꝙ nõ retractaret. quod fecerat. Vnde dicit. Benedixi ei, & erit benedictus. Et ſic Eſau cõſilio ſpiritus ſancti reprobatus fuit. In quo datur intelligi: ꝙ nullus debet negligere, dum adhuc viuit benefacere. quantumcunq; ſit reprobatus in pręſcientia diuina: quia poſt vitam ad hęreditatem dei: etiam ſi deſideretur, naturaliter non peruenitur. Sequitur. NON enim inuenit pœnitentię locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam.) Sicut enim dicitur Genẽ. 27. Irrugiit clamore magno &c. Sed contra. quia dicitur Ezech. 18. Quacunq; hora ingemuerit peccator &c. Reſpõdeo. Dicendum eſt, ꝙ quandiu præſens vita agitur, poteſt agi vera pœnitentia. Interdum tamen aliquis pœnitet nõ propter amorem iuſtitię: ſed propter timorem pœnę, vel damni temporalis. Et ſic pœnituit Eſau. non quia vendiderat primogenita: ſed quia perdiderat. Vnde non dolebat de peccato venditionis: ſed de damno perditionis. Et ideo pœnitentia eius non fuit accepta: quia nõ erat vera. Sic etiam pœnitẽt damnati in inferno: vt dicitur Sapien. 5. Pœnitentiam agentes: non quia peccauerunt: ſed quia excluſi ſunt. Tamen ſecundum Glo. hoc quod dicit. HIC FORNICATOR & prophanus) aliter intelligi poteſt, vt fornicator dicatur, qui cum fide carnales cęremonias obſeruat: ſicut habens concubinam cum vxore propria. Sed prophanus: id eſt procul a phano. ſicut penitus infidelis.

Conari ad bonũ debet etiam reprobus.

Pctõr nõ dolet de pctõ: ſed de dãno inde conſecuto.

Non enim acceſſiſtis ad contactum montem: & incenſum ignem ac turbinem: & caliginem: & procellam: tubæq; ſonitum: & vocem verborum † quam qui audierant: deprecati ſunt: ne his adiungeretur oratio. Non enim ferebant: quod edicebatur. † Si b. ſtia tetigerit montem: lapidabitur: aut iaculo configetur: & adeo terribile erat viſum: quod apparebat. Moſes dixit. Expaueſactus ſum: ac tremebundus: ſed acceſſiſtis ad mõtem Sion: & ad ciuitatem Dei viuentis: Hieruſalem cœleſtem: & ad innumerabilium angelorũ cœtum: & ad concionem primogenitorum: qui conſcripti ſunt in cœlis: & ad iudicem vniuerſorum deum: & ad ſpiritus iuſtorum perfectorum & ad noui teſtamenti conciliatorem Ieſum: & ad ſanguinem aſperſionis meliora loquentem: quã loquebatur ſanguis Abel.

Exo. 20.

Ibidẽ. 19.

Non enim acceſſiſtis ad tractabilem, & acceſſibilem ignem, & turbinem, & caliginẽ, & pcellã, & tubæ ſonum, & vocẽ verborũ: quã qui audierũt excuſauerũt ſe, ne eis fieret verbum. Non enim portabant, quod dicebatur. Et ſi beſtia tetigerit montẽ, lapidabitur. Et ita terribile erat, quod videbatur. Moyſes dixit. Exterritus ſum & tremebundus. Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & ciui-

tatem

tatem Dei viuentis, Hieruſalē cœleſtem: & multorum milium angelorum frequentiam: & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis: & iudicem omnium deum: & ſpiritum iuſtorū perfectorum, & teſtamenti noui mediatorem leſum, & ſanguis aſperſionem, melius loquentem q̄ Abel. Lec. IIII.

SVPRA poſuit Apoſtolus monitionem ad vitandū mala culpę: hic aſſignat iſtios monitionis rationē, quam ſumit ex comparatione noui & veteris teſtamenti. Et circa hoc duo facit. Primo enim ponit comparationem illam. Secundo ex ipſa arguit, ibi. VIDETE, ne recuſetis &c.) Circa primum duo facit. quia primo proponit ea quę pertinent ad vetus teſtamentum. Secūdo ea quę ad nouum teſtamentum, ibi. SED acceſſiſtis.) Circa primum ſciendum eſt, q̄ vt dicit Augu. Breuis differentia legis & euangelii eſt timor & amor. Lex enim tanquam pedagogus noſter fuit in Chriſto. paruoli autem terroribus ducendi ſunt. Prouer. 19. Peſtilē te flagellato, & ſapientior erit paruulus. Et ideo hic dicit Apoſtolus, q̄ in datione legis facta ſunt quędam terribilia. Vn̄ primo ponit illa, quibus territi ſunt hi, quibus lex dabatur. Secundo agit de terrore legiſlatoris, ibi. MOYSES dixit &c.) Quantum ad primum tria ponit. ſ. terrorem, quantum ad viſa. Secundo quātum ad audita, ibi. ET PROCELLAM &c.) Tertio quantum ad cōminatiōes, ibi. ET SI beſtia tetigerit &c.) Et iſta tria referuntur ad tria, quę ibi erant terribilia. ſ. ex parte dei, ex parte legis datę, & ex parte miniſtrorū legis. Quātū ad primū. ſ. ex parte dei, ponit tria terribilia. ſ. zelum ad puniendū ſeueritatem pœnę: & occultationem dantis legem. Zelus deſignatur. Deut. 4. Dominus deus tuus ignis conſumens eſt, deus ęmulator. Malach. 3. Ipſe enim quaſi ignis conflans. Vnde ipſe deus frequenter vocat ſe zelotem. quia crimen ſponſę nō dimittit inultum. Exo. 20. Ego enim ſum dominus deus tuus fortis zelotes. Et. 34. Dominus zelotes nomen eius & Prouerb. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictę. Vnde dicitur hic. NON enim acceſſiſtis ſicut illi ad tractabilem, & acceſſibilem ignem.) Ille enim ignis vt dicitur Exod. 19. erat corporalis. & ideo palpabilis, & ſenſibilis. & etiam in certo loco, vt ad ipſum poſſet accedi. In noua autem lege, datus fuit ignis ſpiritus ſancti. Act. 2. Sicut enim iudęis. 50. die ab egreſſu de de Ægypto apparuit ignis æmulationis, ita diſcipulis. 50. die a die reſurrectionis. ignis ſpiritus ſancti non palpabilis: ſed mente perceptibilis. Tren. 1. De excelſo miſit in oſſibus meis ignem, & erudiuit me. Iſte ignis infinitus eſt natura, & loco. Lucem enim habitat inacceſſibilem. 1. Ti. 6. Et ideo non eſt acceſſibilis. Seueritas pœnę ſignificatur per TVRBINEM) qui eſt ventus cum aqua. Iob. 9. In turbine conteret me. Vel poteſt referri ad tentationes. Lex enim non refrenabat concupiſcentiam. quia non dabat gratiam adiutricem, ex opere operato ſed tantum cohibebat actum & ideo generabat turbinem tentationum. Occultatio autem dantis legem ſignificatur per CALIGINEM) in qua figurabatur, q̄ ſtatus legis occultus erat: id eſt velatus. 2. Corin. 3. Vſq̄ in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Sed in noua lege iſtud velamen ablatum eſt: in cuius ſignum in paſſione Chriſti velum templi ſciſſum eſt, quia nos reuelata facie gloriā domini ſpeculamur. vbi ſupra. Item caligo illa ſignificabat diuinam excellentiam. Sicut enim illud quod in caligine eſt: clare videri non poteſt: ita lux excellens hebetat occultum: & facit ipſum caligare, qui lucem habitat inacceſſibilem.

Deinde cum dicit. ET PROCELLAM &c.) Ponit terribilia, quantum ad auditum: quę ſumuntur ex parte legis. In lege autem tria erant valde terribilia: ſcilicet magnitudo cōminationum, grauitas pręceptorū, & multiplicatio ipſorum. Quantum ad primum dicit. ET PROCELLAM) quę proprie eſt conturbatio maris. Large autem dicitur turbatio aeris cum turbine, & pluuia. Vnde ſignificat auſteritatem comminationum, quę erant in veteri lege. Deut. 29. SONITVS tubę) ſignificat grauitatem pręceptorum, ad quorum adimpletionem indicebatur homini, quaſi bellum contra ſeipſum. VOX verborum, ſignificat multitudinē pręceptorum. Verborum inquam dei per ſubiectam creaturam: ſcilicet per angelum. Gala. 3. Ordinata per angelos &c. Deus enim per angelos ibi loquebatur. quę omnia a deo terribilia fuerunt, q̄ illi qui vocem illam audierunt, excuſauerunt ſe, ne eis fieret verbum. Vnde dicitur Exod. 20. Perterriti, atq̄ timore percuſſi fuerūt, & ſteterunt procul, dicentes Moyſi. Loquere tu nobis, & audiemus: nō loquatur nobis dominus: ne moriamur. Cauſam autem huius excuſationis ſubdit, dicēs. Quia non poterant verba dei portare. Vnde NON portabant) id eſt non ſuſtinebant, quod dicebatur. Deut. 5. Quid eſt omnis caro, vt audiat vocem dei viuentis, qui de medio ignis loquitur: ſicut nos audiuimus, & poſſit viuere. Tunc autem dicuntur nō portari verba dei: q̄n vel intellectu non capiuntur, vel excedunt affectum.

Conſequenter ponit pœnę comminationem, dicens. ET SI Si beſtia tetigerit montem, lapidabitur.) Exo. 19. vbi dicitur. Omnis qui tetigerit mōtem, morte morietur. Manus non tangent eum: ſed lapidibus opprimetur: aut confodietur iaculis: ſiue iumentum fuerit ſiue homo, non viuet. Apoſtolus autē ad maiorem terrorem, non facit mentionem hic, niſi de iumentis, quæ iubentur in lege occidi: ad oſtendendum grauitatem peccati. Tamen myſtice mons eſt altitudo myſteriorū diuinorum. Beſtia vero eſt homo beſtialiter viuens. pſ. Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus &c.) Hæc beſtia duobus modis tangit montem. Vno modo blaſphemando. pſ. Poſuerunt in cœlum os ſuum. Leui. 24. Educ blaſphemum extra caſtra, & lapidet eum vniuerſus populus. Alio modo ingerendo ſe indigne diuinis. Prouerb. 25. Qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur a gloria. Ex his concludit, quod intendit: ſcilicet q̄ iſta valde terribilia erant: quia etiam nec iumentis parcebatur. Vnde dicit. q̄ ITA TERRIBILE) eſt, quod dicebatur: in quo deſignatur differentia noui & veteris teſtamenti: quia vetus teſtamentum datū fuit in terrore: vt corda iudęorum, quę proua erant ad idololatriam terrerentur. Nouum autem datum eſt in amore. Roma. 8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorū, in quo clamamus abba, pater. Vnde & Chriſtus non terrores in principio prędicationis ſuę pręmiſit: ſed regnum cœlorum promiſit. Mat. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Prouer. vlt. Lex clementię in lingua eius.

Deinde cum dicit. MOYSES dixit &c.) Agit de timore legiſlatoris. ſ. Moyſi. Lex enim per Moyſen data eſt. Ioan. 1. Si ergo ipſe Moyſes in legis datione territus fuit, ita vt diceret, vt dicit Apoſtolus hic. EXTERRITVS ſum) ſ. interius, ET TREMEBVNDVS) exterius qui fuit perfectiſſimus inter omnes: ſignum erat, q̄ ipſa lex terribilis erat etiam ipſis perfectis: quia non dabat gratiam, vt dictum eſt: ſed tantum oſtendebat culpam. Vnde ipſa fuit graue iugū: de quo dicit Pet. Act. 15. q̄ hoc eſt iugum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus. Sed lex Chriſti iugū ſuaue eſt: qua charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum: qui datus eſt nobis. Ro. 5. Vnde ſciendum eſt, q̄ iſta litera, quam ponit hic Apoſtolus, non eſt Exo. 20 Sed forte accepit eā Apoſtolus Exo. 3. vbi in viſione rubi territus fuit, & dixit. Non ſum eloquēs ab heri & nudiſtertius. Ex quo dixit. vel facto ſaltem, & ſi non verbo EXTERRITVS ſum, & tremebundus.) Vel forte Apoſtolus vtit̄ alia litera, quā nos non habemus. Ex quo apparet, q̄ lex vetus, fuit lex timoris. Deide ponit cōditiones noui teſtamēti, dicēs. SED acceſſiſtis &c.) Vbi oſtdit, quę nobis in ipſo p̄ponunt̄. Et ſunt tria nobis p̄miſſa. ſ. ſpes futurę glorię. p̄ticipatio eccleſię: & familiaritas dei. Scdm oſtēdit, cum dicit. ET ECCLESIAM primitiuorum &c.) Tertium, ibi. ET IVDICEM omnium

Differentia breuis legis & euangelii.

nium deum &c.) In cœleſti autẽ gloria duo ſunt, quæ potiſſime bonos lętificabunt.ſ.fruitio deitatis,& comunis ſanctorũ ſocietas. Nullius.n.boni poſſeſſio iocunda eſt ſine ſocio,vt dicit Boe.& ṗs. Ecce q̃ bonum,& q̃ iocũdum,habitare fratres in vnum. Fruitio autẽ in duobus conſiſtit.ſ.in viſione intellectus: & in delectatione affectus. Vt.n.dicit Aug. Fruimur cognitis,in quibus voluntas delectata conquieſcit. Propter viſionẽ.n.dicit. ACCESSISTIS ad montem Sion. Sion.n.ſignificat altitudinem diuinę contemplationis. Eſa.33. Reſpice Sion ciuitatem ſolemnitatis noſtrę. Iocunditas,& delectatio affectus ſignificatur per Hieruſalem CIVITATEM cœleſtem dei viuentis.) Ibi enim erit viſio experimentalis pacis: quia nihil erit perturbans: ſiue interius: ſiue exterius. Vnde dicitur ciuitas.i.ciuium vnitas. ṗs. Hieruſalem quę ędificatur,vt ciuitas. Item. Lauda Hieruſalẽ dominum: lauda deum tuum Sion. Sequitur. Qui poſuit fines tuos pacem,& adipe frumenti ſatiat te. Gala.4. Illa quę ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt. Vnde nihil vltra erit deſiderandum. Cañ.8. Ex quo facta ſum corã eo,quaſi pacem reperiens. Complementum autẽ ſanctorum eſt communis ſocietas: de qua dicit. MVLTORVM milium angelorum frequentiam) i.aſſiduitatẽ: quia ſemper ibi ſunt. Matth.18. Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris mei,qui in cœlis eſt. Quod autem ſint multa milia patet Dañ.7. Milia milium miniſtrabant ei.& decies centena milia aſſiſtebant ei. Iob.25. Nũquid eſt numerus militum eius. Apoc.5. Et erat numerus eorum milia milium. Eſa.22. Vrbs frequens, ciuitas exultans. ET ECCLESIAM primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis.) Hęc de participatione eccleſię. Dicitur autem eccleſia domus dei.1.Ti.3. Primitiui ſancti ſunt Apoſtoli,qui primitus, & abundantius dona gratię perceperunt per quos deriuata ſunt in poſteros. Roṁ.8. Non ſolum autem illa: ſed & noſipſi primitias ſpiritus habentes. Ephe.2. Superędificati ſuper fundamentum Apoſtolorum, & prophetarum &c. Sicut autem antiquitus apud Romanos ſenatores, qui aſſumebantur ad magnas dignitates,deſcribebãtur: quos primus Pompilius in tabulis aureis ſcripſit: & dicebantur patres conſcripti: ita Apoſtolus hic ad oſtendendũ dignitatem Apoſtolorum dicit,ꝙ conſcripti ſunt in cœlis: cuius ſcripturę liber eſt noticia, quam deus apud ſe habet de ſaluandis. Vnde ſicut ibi illud,quod ſcribitur, nõ de facili a memoria labitur: ita illi,qui ibi per finalẽ iuſtitiam ſcripti ſunt,infallibiliter ſaluabuntur. Et dicitur liber ille,liber vitę. Luc.10. Gaudete,& exultate: quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.

Liber vitę.

Deinde cum dicit. ET IVDICEM omniũ &c.) Oſtẽdit,quomodo conſecuti ſumus dei familiaritatem. Et primo familiaritatem patris,quia dicit. ACCESSISTIS ad iudicem omnium deum patrem).ſ.a quo eſt omnis authoritas iudiciaria in diuinis. Quod enim filius iudicet,habet a patre. Geñ.18. Non eſt hoc tuum,q iudicas omnem terram. Illud autem,quod dicitur Io.5. Quod pater omne iudicium dedit filio: intelligitur, quantum ad corporalem pręſentiam: quia ſola perſona filii apparebit in iudicio. Iſte autem acceſſus eſt per fidem,& charitatem. Roṁ.5. Iuſtificati igitur per fidẽ, pacem habeamus ad deum, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem acceſſum habemus ꝑ fidem in gratiam iſtam &c. Secundo familiaritatem ſpiritus ſancti,cum dicit. ET SPIRITVM SANCTVM iuſtorum.) Secundum Glo.hic eſt triplex litera. Vna eſt melior,quę habetur in Gręco.& ſpiritum iuſtorum perfectorum.i.acceſſiſtis ad ſpiritum ſanctum,qui facit perfectos in iuſtitia. Iob.32. Vt video,ſpiritus eſt in hominibus.1.Corin.3. Neſcitis,quia templũ dei eſtis vos: & ſpiritus dei habitat in vobis? Omnis enim iuſtitia & perfectio eſt a ſpiritu ſancto. Alia litera. ET SPIRITVM iuſtorum perfectorum.) Et eſt ſenſus. Acceſſiſtis ad deũ qui quidem eſt iudex omnium: ſed eſt quaſi hęreditas ſpirituum iuſtorum perfectorum. Treñ.3. Pars mea dicit dominus anima mea. Tertia litera eſt. ET SPIRITVS iuſtorum perfectorum).i.vt habeamus ſocietatẽ cum ſpiritibus ſanctorũ,qui ſunt iuſti & perfecti. Sed prima melior eſt,& planior. Tertio quantum ad familiaritatem filii, dicit. ET TESTAMENTI noui mediatorem Ieſum) q.d. Acceſſiſti ad Chriſtum,qui eſt mediator illius noui pacti,in quo nobis promittuntur ſpiritualia. Non ſic autem Moyſes. Vnde ſupra.9. Ideo noui teſtamenti eſt mediator.1.Tim.2. Mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Modus autem iſtius mediationis fuit effuſio ſanguinis Chriſti, quia vt dictum eſt ſupra.9. Sine ſanguinis effuſione non fit peccatorũ remiſſio. Et ideo dicit. ACCESSISTIS ad aſperſionem ſanguinis) ſupra.10. Aſperſi corda a conſcientia mala. ſupra.9. Si enim ſanguis hircorum,& vitulorum, & cinis vitulę aſperſus inquinatos ſanctificat &c. Et loquitur Apoſtolus ſecundum ritum veteris legis. vbi poſt dationem veteris legis populus aſperſus eſt ſanguine, qui erat figura ſanguinis Chriſti: quo fideles mundandi erant. Sequitur. MELIVS loquentem,q̃ Abel.) Effuſio enim ſanguinis Chriſti figurata fuit in effuſione ſanguinis omnium iuſtorum, qui fuerunt ab origine mundi. Apoca.13. Agni qui occiſus eſt ab origine mundi: ideſt occidi pręuiſus. Et ideo effuſio ſanguinis Abel ſignum fuit iſtius effuſionis. Sed Chriſti ſanguis melius loquitur,q̃ ſanguis Abel: quia iſte clamat vindictã: ſed ſanguis Chriſti ibi clamat veniam. Luc.23. Pater ignoſce eis. Eſa.53. Pro tranſgreſſoribus orauit. Mat.26. Hic eſt ſanguis noui teſtamẽti: qui pro multis effundetur, in remiſſionem peccatorum. Vel melius loquentem.i.melius loqui faciẽtem: quia ſanguis iſte facit nos loqui Chriſtum verum deum iuſtificantem.

Videte ne aſpernimini eum,qui loquitur: nã ſi illi non effugerunt: qui aduerſabantur eũ, qui loquebatur ĩ terra: multo magis nos: ſi eum qui de cœlis eſt: auerſemur: cuius vox tum concuſſit terram: at nunc denunciauit dicẽs. † Adhuc ſemel ego concutio: non modo terram: verum etiam cœlum. Porro illud quod dicit: adhuc ſemel: ſignificat eorum,qui concutiuntur tranſlationem: vtpote quæ facta ſint: vt maneãt ea quæ non concutiuntur. Quapropter regnũ aſſumentes,quod concuti nõ poſſit: habeamus gratiam: per quam ita colamus deum: vt illi placeamus cum reuerentia & religione. † Etenim deus noſter ignis conſumens eſt.

Aggei.2.

Deut.4. Roṁ.12.

Videte ne recuſetis loquentẽ. Si.n.illi nõ effugerunt,recuſantes eum,qui ſuper terrã loquebatur: multo magis nos,qui de cœlis loquẽtem nobis,auertimus,cuius vox mouit terrã tunc,nunc autem repromittit,dicens. Adhuc ſemel, & ego mouebo nõ ſolum terram,ſed & cœlum. Quod autem adhuc ſemel dicit: declarat mobiliũ tranſlationem,tanquam factorũ: vt maneant ea,quæ ſunt immobilia. Ita ꝗ regnum ĩmobile ſuſcipientes,habemus gratiam,per quã ſeruiamus placentes deo,cum metu,& reuerentia: etenim deus noſter ignis conſumens eſt. Lec. V.

SVPRA poſuit Apoſtolus conditionem vtriuſq teſtamenti: hic ex hoc arguit.& circa hoc facit duo. Primo enim arguit. Secundo inducit concluſionem principaliter intentã, ibi. ITAQVE regnũ Imobile &c.) Circa primum duo facit. Primo.n. ꝓmittit intentionẽ Scdo arguit ad ꝓpoſitum, ibi. SI ENIM illi &c.) Dicit ergo. Ita dictum eſt,ꝙ ſanguis Chriſti melius loquitur, q̃ ſanguis Abel. VIDETE ergo ne recuſetis, vel conſideretis loquentem) ideſt qđ loquitur implete. Duo autem nobis loquitur ſanguis Chriſti. Primo enim loquitur nobis,commemorando ſuum beneficium,quo datur nobis remiſſio peccatorum. Qui ergo iterum peccat

eat, loquentem contemnit. Item loquitur, exhortãs ad imitandum. primę Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Qui ergo non tollit crucem ſuam ad ipſum ſequendum, recuſat loquentem. ps. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Matth. 17. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite.

Deinde cum dicit. SI ENIM illi &c.) Arguit comparando locutionem veteris teſtamẽti, ad locutionem noui teſtamenti. Et hoc quantum ad duo: ſcilicet quãtum ad monitionem loquendi: & quantum ad efficaciam locutionis. Modus loquendi: quia ille loquebatur ſuper terram: hic autem eſt de cœlo. Vnde dicit. SI ILLI.) ſcilicet antiqui patres RECVSANTES eum, qui loquebatur ſuper terram:) ſcilicet Chriſtum. Eſa. 52. Ego ipſe, qui loquebar, ecce aſſum: ſcilicet per angelos vel prophetas. ſupra. 1. Multipharie, multiſq; modis olim deus loquens patribus in prophetis. Vel eum idest angelum, per quem lex data eſt Moyſi. Gal. 3. Ordinata per angelos. ſupra. 2. Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus &c. Act. 7. Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai &c. NON effugerũt) ſcilicet vltionem diuinę legis. Iob. 11. Effugium peribit ab eis. Supra. 2. Omnis prevaricatio, & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem. Sequitur concluſio per locum a minori. Si illi qui recuſauerunt loquentem de terra, nõ effugerunt. MVLTO magis nos, qui aduertimus loquentem de cœlo,) non debemus recuſare: quia. ſ. minus poſſemus effugere. Ille enim qui nobis loquitur in nouo teſtamento: Chriſtus. ſ. iam eſt in cœlis. Matth. vltimo. Dominus quidem Ieſus poſtquã locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum. Deut. 4. De cœlo audire te fecit vocem ſuam, vt doceret te. Doctrina ergo veteris teſtamenti eſt doctrina Chriſti, loquentis de terra propter duo. Primo quia ibi ſub figura terrenorum, traduntur cœleſtia. Item ibi promittebantur terrena: ſed doctrina noui teſtamenti eſt Chriſti, loquẽtis de cœlo: quia terrena conuertimus in ſignificationẽ cœleſtium, p intellectum myſticum. Item in ipſo promittuntur cœleſtia. Matth. 10. Ecce enim merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Ioan. 3. Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo ſi dixero vobis cœleſtia credetis? Conſequenter comparat adinuicem vtrunq; teſtamentum, quantum ad efficaciam locutionis. Et de efficacia quidem locutionis veteris teſtamenti, dicit. CVIVS vos mouet terram:) tunc: ideſt fecit commotionẽ in terra multipliciter: quia per ſigna in Ægypto per diuiſionem maris, per motum terrę in deſerto. ps. Terra mota eſt, etenim cœli diſtillauerunt & cętera. In quo ſignificatur, q tota illa locutio commouebat corda, per terrena promiſſa.

Deinde cum dicit. NVNC autem repromittit &c.) Subiungit quantum ad efficaciam noui teſtamenti. Et probat eam per authoritatem prophetę. & poſt exponit eam, ibi. QVOD autem dixit &c.) Authoritas illa ponitur Aggei. 2. Non tamen ſecundum literam noſtram. Nos enim ſic habemus. Adhuc vnum modicum eſt: & ego mouebo &c. Apoſtolus autẽ accipit ſic. ADHVC ſemel, & ego mouebo, nõ ſolum terrã, ſed etiam cœlum.) Et eſt ſenſus idem. Et manifeſtũ eſt, q iſta prolata fuerunt tempore veteris teſtamenti, circa finẽ eius. ſ. poſt reditum tranſmigrationis eius, quo tempore nihil reſtabat de veteri teſtamento. Ergo manifeſtum eſt, quod illud quod promittebatur, erat implendũ in nouo teſtamento. ſ. nouum cœlum, & noua terra. Eſa. 65. Ecce ego creo nouos cœlos, & terram nouam. Quę quidem creatio oſtenſa eſt in ſpiritu Ioanni. Apoc. 21. Et vidi cœlum nouum, & terram nouam. In illa. n. innouatione mouebuntur cœli. Poteſt autem cœlum dupliciter accipi. Vno modo cœlum aereum: & iſtud igne vltimę flagrationis purgabitur: vt ſupra dictum eſt. 10. ca. Alio modo cœlum ſydereum. Et iſtud nõ purgabitur: ſed mutabitur quantum ad nouum ſtatum: quia ceſſabit a motu, & augebitur claritas partiũ eius: quia lux lunę erit, vt lux ſolis: & lux ſolis ſeptempliciter: vt dicit Eſa. 30. Dicit ergo. Nunc autem. ſ. per nouum teſtamentum repromittit dicens. Adhuc ſemel, & ego non ſolũ mouebo terram: ſed etiam cœlum.

Cœlum duplíciter.

Conſequenter cum dicit. QVOD autẽ adhuc &c.) Exponit verba prophetię: & facit magnam vim in hoc, q dicit. ADHVC ſemel &c.) Quod enim dicit. ADHVC.) Oſtẽdit q mobilia ſunt. Sed q dicit. SEMEL). Oſtendit, q a ſtatu mobilitatis & corruptibilitatis mutanda ſunt ad ſtatum incorruptionis & immutabilitatis. Si enim poſt monitionem illam remanerent in ſtatu mutationis non diceret ſemel: ſed iterum & iterum quod eſt contra Origenem: qui voluit, q mundus in infinitum renouabitur, ac recuperabitur. Dicit ergo. Quod autem dixit. ADHVC ſemel) declarat tranſlationem mobilium ad ſtatum. ſ. immobilitatis. Et quaſi aliquis quęreret, vtrum deus hoc poſſit facere, ſubdit. TANQVAM factorum. Omnia enim facta diuinę poteſtati ſubijciũtur. Vnde ſicut ex nihilo fecit ea deus: ita poteſt ea pro ſuę voluntatis arbitrio imutare. ET HOC vt maneant ea, quę ſunt immobilia). i. quantũ ad eſſentias ſuas principales, remaneant immobilia: ſed quãtũ ad aliquas accidentales diſpoſitiones mutabuntur. ps. Et ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur &c. Quę ſupra primo ſunt expoſita. Ex his patet, q iſta in veteri teſtamento, & ſi mouebantur: non tamen ad ſtatum incorruptionis, & immutabilitatis: ſed hoc fit tantum in nouo in ſignum, q promiſſa veteris teſtamenti erant mutabilia: non autem noui.

Error Origenis de reſtauratione mundi infinities.

Deinde cum dicit. ITAQVE regnum imobile &c.) Ponit cõcluſionem principaliter intentam. poſtquam enim multipliciter cõmendauit gratiam, & beneficia per Chriſtum nobis collata, & cõferenda, principaliter intendit nos inducere ad ſeruiẽdum ei. Et hoc concludit, q ex quo nobis in nouo teſtamento promittuntur bona immobilia: debemus Chriſto, qui repromittit ſeruire in timore, & reuerentia. Et hęc eſt concluſio principalis. vnde primo reſumit beneficium exhibitum, dicẽs Itaq; ex quo. ſ. deus nobis repromittit cœlum & terrã imobilia, per quę deſignantur bona futura immobilia, & ſempiterna. habemus. i. reddimus GRATIAM.) i. gratiarum actionem. 2. Corin. 9. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono eius. ET HOC ſuſcipientes) i. qa ſuſcipimus, & ſi non in re, tamen in ſpe promiſſionis. REGNVM imobile.) ps. Regnum tuum, regnum omnium ſęculorum. Luc. 1. Regni eius non erit finis. Vel PER GRATIAM) intelligitur donum gratię, quod in pręſenti recipimus, tanquam pignus ęternę glorię. Et ideo dicit. ITAQVE SVSCIPIENTES regnũ imobile.) i. futurę glorię: quod nobis promittitur. Luc. 12. Nolite timere puſillus grex: quia complacuit patri veſtro dare vobis regnũ. Quod enim ſperamus habemus ſ. GRATIAM) quã tanq̃ quoddam glorię inchoatiuum accipimus. Sicut enim natura nõ deficit in neceſſarijs: multo minus deus. Et ideo dat nobis ſpem illius regni. & per conſequens gratiam, per quam perueniamus. Rom. 5. Acceſſum habemus per fidem in gratiam ps. Gratiam & gloriã dabit dominus. Sequitur PER QVAM ſeruiamus placentes deo cum metu, & reuerentia.) Vbi ĩducit ad obſequium, vt a nobis requiſitũ. Dictat enim ratio naturalis, q ei, a quo multa beneficia recipimus, obligamur ad reuerẽtiam, & ad honorẽ exhibendum. Ergo multo fortius deo, qui nobis maxima donauit, & infinita repromiſit. Et ideo dicit, q per ISTAM GRATIAM) ſ. NOBIS DATAM & dandã ſeruiamus deo placentes cum metu, & reuerentia.) Nõ enim ſufficit tantum ſeruire deo: quod poteſt fieri per actionem exteriorem: niſi etiam placeamus ei, per intẽtionem rectam, & p amorem. Sap. 4. Placẽs deo, factus eſt dilectus. ps. Placebo domino in regione viuorum. Maxime autem ſeruitur deo, per obſequiũ interius. ps. & Luc. 1. Seruiamus illi, in ſanctitate, & iuſtitia. Deus autẽ ppter creationẽ dr̃ dñs: propter regenerationem vero pater. Dño autẽ debet̃ timor: ſed patri amor, & reuerentia. Mala. 1. Filius honorat patrem, & ſeruus dominũ ſuum timebit. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus. Et ſi dñs ego ſum: vbi timor me9? Ergo deo ſeruiendũ eſt cum metu, & reuerẽtia. ps. Seruite dño in

timore:& exultate ei cum tremore. Quod autem ita
Deus dicitur ignis. debeamus ſeruire deo. probat per authoritatem ſum/
ptam. Deut. 4. ETENIM deus noſter ignis conſumēs
eſt.) Hoc autem ꝙ deus dicitur ignis, non dicitur hoc
ſecūdum Diony. ꝙ ſit aliquod corporeum: ſed quia in/
telligibilia deſignantur per ſenſibilia: inter quę ignem
reperimus habere maiorem nobilitatem, & maiorem
claritatem. Item maiorem actiuitatem. Item maiorē
altitudinem in ſitu. Item eſt magis purgatiuus, & con/
ſumptiuus: ideo deus pręcipue nominatur ignis pro/
pter eius claritatem: quia lucem habitat inacceſſibilem
1. Ti 6. Item quia maxime actiuus. Eſa. 26. Omnia ope
ra noſtra operatus es in nobis. Item altior ē in ſitu. ps.
Excelſus ſuper omnes gentes dominus &c. Item pur/
gat peccata, & quaſi cōſumit. Vnde dicit hic: ꝙ eſt ignis
conſumens. ſ. peccata. Mala. 3. Ipſe enim quaſi ignis cō
flans. Et ſequitur. Et purgabit filios Leui. ſupra. 1. Pur/
gationem peccatorum faciens. Item conſumit pecca/
torum rubiginem puniendo ſupra. 10. Terribilis autē
quędam expectatio, & ignis ęmulatio, quę conſumptu
ra eſt aduerſarios. Et ideo quia iſta nobis pmiſſa ſunt.
Eſa. 10. Erit lumen Iſrael in igne, & ſanctus eius in flam
ma. ps. Ignis ante ipſum pręcedet, & inflāmabit in cir/
cuitu inimicos eius. Et ideo debemus ſtudere ad ſeruiē
dum & placendum Deo. Cap. XIII.

1. Pet. 4. FRaterna charitas maneat. † Hoſpi/
talitatis, ne ſitis immemores: per hanc
enim quidam inſcientes exceperunt
āgelos hoſpitio. Memores eſtote vin/
ctorum, tanquam vna cum illis vincti: eorū qui
affliguntur: velut ipſi quoq; verſantes in corpo/
re. Honorabile eſt inter omnes coniugium, & cu
bile impollutum. Scortatores autem & adulteros
iudicabit deus. Sint mores alieni ab auaritia: con
Iosue. 1. tenti his, quæ adſunt. Siquidē ipſe dixit. † Non
te deſero: neq; derelinquo, vt fidentes dicamus.
Pſal. 117. † Dominus mihi auxiliator, nec timebo, quid
faciat mihi homo. Memores eſtote eorum, qui
præſunt vobis: qui loquuti ſunt vobis ſermonē
dei: quorum imitemini fidem, conſiderantes qui
fuerint exitus conuerſationis illorum. Ieſus Chri
ſtus, heri, & hodie: idem eſt etiam in ſæcula.

CHaritas fraternitatis maneat in vobis,
& hoſpitalitatem nolite obliuiſci. Per
hanc enim placuerunt quidam, ange
lis hoſpitio receptis. Mementote vin/
ctorum, tanquam ſimul vincti: & laborantium,
tanquam & ipſi in corpore morantes. Honora/
bile connubium in omnibus: & torus: immacu/
latus. Fornicatores enim, & adulteros iudicabit
deus. Sint mores ſine auaritia: contenti præſenti/
bus. Ipſe enim dixit. Non te deſerā neq; derelin/
quam: ita vt confidenter dicamus. Dominus mi
hi adiutor eſt; non timebo quid faciet mihi ho/
mo. Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui
vobis locuti ſunt verbum dei: quorum
intuentes exitum conuerſationis,
imitamini fidem. Ieſus Chri
ſtus heri, & hodie, ipſe,
& in ſæcula.

POSTQVAM ſupra monuit eos Apo
ſtolus qualiter ſe debent habere ad perfe/
rēda mala: hic monet, quomodo ſe debeāt
habere ad operandum bona. Vnde ſecun/
dum Glo. ab iſto loco incipit moralis in/
ſtructio, poſt commendationem, & exhor
tationem ad imitandum ipſum. Et circa hoc duo fa/
cit. Primo enim hortatur ipſos ad bonū. Secundo orat
pro eis, ibi. DEVS autem pacis &c.) Circa primū tria
facit. Primo enim oſtendit, quomodo debent bonum
operari, quantum ad proximos. Secundo, quātum ad
ſeipſos, ibi. HONORABILE connubium &c.) Tertio
quantum ad pręlatos, ibi. MEMENTOTE prępoſito
rum veſtrorum &c.) Dicit ergo quantum ad primum,
ſic. Dictum eſt, ꝙ promiſſum eſt nobis regnum immo/
bile. ad quod ſi volumus peruenire, neceſſe eſt nos cha/
ritatem habere. Ergo charitas fraternitatis maneat in
vobis. 1. Ioan. 4. Qui nō diligit fratrem ſuum quem vi/
det: deum, quem non videt, quomodo poteſt diligere?
Item. 1. Pe. 1. Omnes inuicēm honorate, fraternitatem
diligite. Quia vero charitas non eſt ocioſa, vt dicit Gre
go. ideo hortatur ad opera charitatis. 1. Io. 3. Non dili/
gamus verbo, neq; lingua: ſed opere, & veritate. Ideo di
cit, ꝙ debemus oſtendere charitatem peregrinis, per ho
ſpitalitatem: vinctis, per compaſſionem, pauperibus, p
ſubuentionem. Et primum ponit, ibi. ET HOSPITA
LITATEM nolite obliuiſci &c.) Secundum, ibi. ME/
MENTOTE vinctorum &c.) Tertium, ibi. ET LA
BORANTIVM &c.) Dicit ergo, quantum ad primum
NOLITE obliuiſci hoſpitalitatis.) Et dicit. OBLIVI/
SCI) quia iſti aliquando in proſperitate ſua multum
fuerant hoſpitales. Sed modo depauperati erant: & idō
non ita bene poterant. Tamen animat eos ad cōtinuā/
dum ſecundum poſſibilitatem ſuam. Roma. 12. Hoſpi/
talitatem ſectantes. Et ſpecialiter facit mentionem de
hoſpitalitate: quia qui peregrinos recipit, tria opera mi
ſericordię ſimul implet: quia & recipit, & cibat, & potat
primę Ioan. 14. Hoſpitales inuicem ſine murmuratio/
ne. Et ſubdit rationem, quia PER HANC multi pla
cuerunt, angelis hoſpitio receptis: ſicut patet de Abra
ham, & Loth. Geñ. 19. Alia litera habet. PER HANC
quaſi neſcientes, receperunt angelos:) quia non crede
bant eos eſſe angelos: quod verum eſt in principio, vn
de ꝙ Abraham adorauit eos, putauit ꝙ eſſent viri ſan/
cti a deo miſſi: & adorauit eos, adoratione duliæ, quæ
exhibetur ſanctis: & quaſi hominibus cibos obtulit. Sed
poſtmodum intellexit eos angelos, in quibus deus lo
quebatur. Et locutus eſt eis, ſicut deo, dicens. Non eſt
hoc tuum, qui iudicas omnem terrā: & ſimiliter Loth.
Quantum ad ſecundum, dicit. MEMENTOTE vin/
ctorum) illorum: ſcilicet qui propter deum miſſi
ſunt in carcerem. mementote viſitando, redimendo,
TANQVAM) eſſetis SIMVL) corporaliter cum eis
vincti. Hoc enim eſt aliud opus miſericordiæ. Matth.
25. In carcere eram, & veniſtis ad me. Cōtra quod Eſa.
14. dicitur. Vinctis eius nō aperuit carcerē. Hoc ipſi ali/
quando fecerunt, ſicut patet ſupra. 10. Specialiter au/
tem hoc pertinet ad opus miſericordiæ: alienam miſe/
riam ſuam reputare. Quantum ad tertium, dicit. Et
LABORANTIVM) ſiue labore corporali. ps. Labores
manuum tuarum: quia manducabis: ſiue ſollicitudi/
ne ſpirituali. 2. Ti. ſecundo. Laborantem agricolam
oportet primum de fructibus percipere. Siue in malis
ſuſtinendis. Eccleſiaſtes pri° Et cognoui, ꝙ in his quo/
que eſſet labor, & afflictio ſpiritus. Breuiter tota præ/
ſens vita, labor quidam eſt. Iob. 5. Homo ad laborem
naſcitur, & auis ad volatum. Supple, mementote, tan/
quam ET IPSI in corpore morantes.) Per quod ex/
perti eſtis, quid neceſſe ſit laborantibus. Eccleſiaſtici. 31.
Intellige, quę ſunt proximi tui ex teipſo. Matth. 7. Om
nia quęcunq; vultis, vt faciant vobis homines, eadem &
vos facite illis.

Deinde cum dicit. HONORABILE cōnnbium
&c.) Monet bona facere, quantum ad ſeipſum. Et circa
hoc duo facit. Primo enim ponit monitionem contra
concupiſcentias carnalium delectationum. Secundo
contra cupiditatem rerum exteriorum, ibi. SINT MO
RES

RES ſine auaritia &c.) Prioergo ponit monitionem, dicens. HONORABILE &c.) Circa quod ſciendū eſt, ꝙ circa Venerea dupliciter contingit peccatum. Vno modo per illicitam coniunctionem ſoluti cum ſoluta: & quantum ad hoc dicit HONORABILE connubiū.) ſupple, ſit in omnibus, qui continere nolunt: non. coniunctio fornicatoria. Et dicitur. HONORABILE) quando fit ſecundum debitas circunſtantias matrimonii. Ex quo patet, ꝙ actus matrimonialis poteſt eſſe ſine peccato: quod eſt cōtra hereticos. 1. Corin. 7. Si nupſerit virgo non peccauit. Vnde dominus ad oſtendendum bonum eſſe actum matrimonii. Primum ſignum fecit in nuptiis, & matrimonium nobilitauit preſentia ſua corporali, & naſci voluit de coniugata. Alio modo per violentiam tori maritalis: quando. ſ. vir accedit ad alterius vxorem: vel mulier ad alterius virum. Et quantum ad hoc, dicit. ET TORVS immaculatus.) Et Sapien. 14. Neq; vitam, neq; nuptias mundas iam cuſtodiunt: ſed alius alium per inuidiam occidit: aut adulterans contriſtat. Item cap. 3. Fœlix ſterilis & coinquinata: & que neſciuit torum in delicto: habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum. Subdit autē Apoſtolus rationem dicens. FORNICATORES enim & adulteros iudicabit deus.) In quo elidit errorē aliquorum dicentium, ꝙ deus peccata carnalia nō punit, nec curat. Ephe. 5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis: propter hec enim. ſ. ꝓpter peccata carnalia: que ꝑmiſerati venit ira dei in filios diffidentie. Ideo dicit hic, ꝙ fornicatores, propter hoc ꝙ dixit, honorabile connubium: & adulteros, propter hoc, ꝙ dixit, torus immaculatus: deus iudicabit: ideſt condemnabit. Ephe. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorū ſeruitus, non habet partem in regno Dei, & Chriſti.

Actus matrimonij ē bonus in ſe &c.

Deinde cum dicit. SINT MORES &c.) Prohibet cupiditatem bonorum exteriorum: circa que contingit peccare duobus modis. Vno enim modo per tenacitatem. Alio modo per cupiditatem. Liberalitas enim eſt virtus, que ponit medium circa pecunias, quantum ad dationem, & quantum ad acceptionem. Quātum ad primum. ſ. contra tenacitatem dicit. SINT MORES ſine auaritia.) Auarus enim dicitur nimis tenax, quaſi auidus æris. Vnde Eccleſiaſtici. 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Quantum ad ſecundum dicit. CONTENTI preſentibus.) Illi qui ſuper his, que habent, volunt alia cumulare, non ſunt contenti preſentibus. 1. Ti. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur: his contenti ſimus. Vel quod dicitur. SINT MORES ſine auaritia.) prohibet auaritiam, quantum ad cupiditatem, & tenacitatem. Cum vero dicit. CONTENTI preſentibus.) excludit cauſam auaritie. ſ. ſollicitudinē. Matth. 6. Nolite ſolliciti eſſe &c. Non enim prohibetur, ꝙ homo non ſollicitetur de rebus in poſterum neceſſariis: ſed ꝙ cura & ſollicitudo non preoccupet mentem. Sic enim qui preoccupat futuram ſollicitudinem, ſollicitus eſt in craſtinum.

Liberalitas.

Deinde cum dicit. IPSE enim dixit &c.) Ponit monitionis rationem. Et eſt ratio quare non debemus ſuperflue eſſe ſolliciti: ſed tamen facere, quod in nobis eſt. ſ. cum fiducia diuini auxilii. Ipſe enim dixit Ioſue. 1. NON te deſeram). i. quin miniſtrem tibi neceſſaria. NEQVE derelinquam). ſ. fame perire. ꝑs. Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius querens panem. Vel NON derelinquam) quin liberem te a malis. Et ex hoc cauſatur fiducia in corde: ita vt confidenter dicamus. Eſa. 12. Fiducialiter agam, & non timebo: & ꝙ dicamus illud. ꝑs. DOMINVS mihi adiutor eſt, non timebo, quid faciat mihi homo. Adiutor, inquantum a malis liberat. ꝑs. Adiutor in tribulationibus, que inuenerunt nos nimis. Et ideo non timebo, quid faciat mihi homo ideſt aduerſarius quicunq; carnalis. Eſa. 51. Quis tu, vt timeas ab homine mortali. Vel diabolus qui dicitē homo, ab homine victo, ſicut Scipio a deuicta Africa, dictus eſt Africanus. Mat. 13. Inimicus homo hoc fecit.

Deinde cum dicit. MEMENTOTE præpoſitorum &c.) Oſtendit quomodo debent bonum operari, quantum ad prælatos. Et circa hoc facit duo. Primo enim oſtendit, quomodo ſe debent habere ad mortuos. ſ. vt eorum ſequantur exempla. Secundo quomodo ad viuentes, vt eis obediant, ibi, OBEDITE prepoſitis veſtris &c.) Quantum ad primū duo facit. Primo enim oſtendit, quomodo bonorum doctrinam imitentur. Secundo quomodo malorum doctrinam deuitent, ibi. DOCTRINIS variis &c.) Dicit ergo. MEMENTOTE prepoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbū dei ideſt apoſtolorum, qui vobis predicauerunt. Eſa. 51. Attendite ad Abraham patrem veſtrum &c. Non ſolū autem prædicauerunt verbo: ſed etiam facto oſtenderunt. Matth. vlti. Sermonem confirmante, ſequentibus ſignis. Non ſolum memētote verborum: SED etiam intuemini exitum). 1. Macha. 2. Memētote operum patrum, que fecerunt in generationibus ſuis: & accipietis gloriam magnam &c. Iaco. 5. Exemplum accipite fratres mei mali exitus: & longanimitatis, & laboris, & patientie prophetas, qui locuti ſunt in nomine domini &c. Sed non ſolum hoc IMITEMINI) ſ. EXITVM) vt ſcilicet pro Chriſto ſapienter ſuſtineatis: ſed etiam conuerſationem: ad bonam enim mortem venitur per bonam CONVERSATIONEM.) IMITAMINI etiā fidem illorum: vt ab illa non declinetis. Sequitur. IESVS CHRISTVS heri, & hodie, ipſe, & in ſecula.) ſecundum gloſſam ſic introducitur litera noſtra. Ipſe. n. ſupra dixerat: ꝙ. ſ. dictum eſt Ioſue. Non te deſeram, neq; derelinquam: poterant iſti dicere. Ille cui hoc dictum eſt, bene debeat confidere de dei adiutorio. Nos autem non ſic, quibus non eſt dictum. Hoc remouet Apoſtolus dicens, dicens, ꝙ Chriſtus, qui hoc tunc dixit Ioſue, manet in æternum. Et ideo ſicut tunc potuit ipſum iuuare: ita poteſt modo auxiliari nobis. Ideo dicit. IESVS CHRISTVS heri, & hodie &c.) Vel poteſt referri ad immediate dictum. Iam enim dixerat, ꝙ deberent imitari apoſtolos. Poterant enim dicere, ꝙ non eſt ſimile: quia illi immediate inſtructi fuerunt a Chriſto: & ſeruierunt ſibi. nos autem non ſic. Et ideo dicit Apoſtolus ꝙ CHRISTVS MANET.) & ideo inſtruit nos ad ſeruiendum ſibi. Vñ dicit. IPSE CHRISTVS heri: ſcilicet in tempore) primitiuorum apoſtolorum. ET HODIE) ſ. in tempore iſto ipſe ET IN SÆCVLA.) Mat. vlti. Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad cōſummationem ſeculi. Apoc. 1. Dicit dominus deus, qui erat & qui eſt, & qui venturus eſt omnipotēs. ꝑs. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. In hoc ergo oſtēdit Apoſtolus æternitatem Chriſti.

Doctrinis variis ac peregrinis ne circunferamini. Bonum eſt enim gratia ſtabiliri cor: non eſcis quæ non profuerunt his, qui verſati ſunt in illis. Habemus altare: de quo non eſt fas edere *Nume. 19.*
his: qui tabernaculo deſeruiunt. † Animalium enim quorum ſanguis infertur pro peccato in ſancta per pontificem: horum corpora cremantur extra caſtra. Quapropter & Ieſus, vt ſanctificaret per proprium ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum ex- *Mich. 8.*
tra caſtra: opprobrium eius portantes. † Non enim habemus hic manentem ciuitatem: ſed futuram inquirimus. Per ipſum igitur offerimus hoſtiam laudis ſemper deo: hoc eſt fructum labiorum: confitentium nomini eius. Cæterum beneficentiæ, & communicationis, ne obliuiſcamini. Talibus. n. victimis placere deo.

Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim gratia ſtabiliri cor, non eſcis quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, de quo edere nō habent poteſtatē, qui tabernaculo deſeruiunt. Quorum enim ani

malium infertur ſanguis pro peccato in ſancta
per pontificem: horum corpora cremantur extra
caſtra. Propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret per
ſuum ſanguinem populum, extra portam paſ/
ſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra: im/
properium eius portantes. Non enim habemus
hic manentem ciuitatem ſed futuram inquiri/
mus. Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis
ſemper deo: ideſt fructus labiorum, confitētium
nomini eius. Beneficentiæ autem & communio
nis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtiis prome
retur deus. Lec. II.

SVPRA monuit Apoſtolus ad imitandum exem/
pla, & conuerſationem eorum, qui deceſſerunt: hic mo
net ad inſiſtendum doctrinę eorum. Et circa hoc duo
facit. Primo enim ponit monitionem ſuam. Secundo
aſſignat rationem, ibi. HABEMVS altare &c.) Iterum
prima in duas. Primo enim ponit monitionem ſuam
in generali. Secundo exemplificat ipſam, ibi. OPTI
MVM eſt enim gratia &c.) Dicit ergo. NOLITE abdu
ci variis, & peregrinis doctrinis) quaſi dicat. Ita dixi, ꝙ
debetis imitari fidem apoſtolorum. Ergo a doctrina ip
ſorum, per quancunq; aliam doctrinam, NOLITE
ABDVCI) .i. remoueri. Vbi ſciendum eſt, ꝙ cum veri/
tas conſiſtat in medio, cuius eſt vnitas. & ideo vni vero
multa falſa opponi poſſunt: ſicut vni medio multa ex
trema. Doctrina ergo fidei vna eſt: q̃a a puncto in pun/
ctum non conuenit ducere, niſi vnam rectam lineam.
Omnes alię doctrinę multę ſunt: q̃a a recto multis mo
dis contingit deuiare. Et ideo dicit. DOCTRINIS va
riis: idaſt diuiſis. Oſeę. 10. Diuiſum eſt cor eorum, nunc
interibunt. Hę ſunt illę doctrinę de quibus. 1. Ti. 4. Do
ctrinis dæmoniorum in hypocriſi loquentium menda
cium. Item SVNT peregrinę) ſcilicet a fide catholica.
A nobis autē tales doctrinę non ſunt ſuſtinendæ: quia
non ſumus hoſpites, & aduenę: ſed ſumus ciues ſancto
rum, & domeſtici dei. Ephe. 2.

Deinde cum dicit. OPTIMVM eſt enim gratia &c.)
Exemplificat in ſpeciali, quę ſunt varię & peregrinę do
Error lega/lium. ctrinę. Vnde ſciendum eſt, ꝙ in primitiua eccleſia fuit
vnus error: ꝙ ad ſalutem neceſſaria erat obſeruantia le
galium: quę pręcipuę conſiſtebat in quibuſdam cibis ſu
mendis: puta agni paſchalis. Exo. 12. Et in abſtinendo
Error Nicolaitarum. a quibuſdam cibis: ſicut patet Leui. 11. & in aliis multis
locis. Alius error fuit, ꝙ paſſim licebat vti delectationi
bus corporalibus. Et iſte fuit error Nicolaitarum. Et de
vtroq; poſſunt hęc verba exponi: ſed magis proprie de
primo. Dicit ergo. NOLITE ABDVCI) a veritate
fidei per varias, & peregrinas doctrinas. 2. Theſ. 2. Non
cito moueamini a ſenſu veſtro. Gala. 1. Miror, ꝙ ſic tam
cito transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiā Chri
ſti, in aliud euāgelium. Deus enim a nobis requirit cor.
Prouerb. 23. Prębe fili mi cor tuum mihi. Et ideo debet
eſſe firmum & ſtabile. Contra quod dicitur in. ps. Cor
meum dereliquit me. Hoc autem non ſtabilitur eſcis
corporalibus: ſed per gratiam iuſtificantem Rom. 3. Iu
ſtificati gratis per gratiam ipſius, & per redemptionem
quę eſt i Chriſto Ieſu. Et ideo dicit. NON ESCIS quę
non profuerunt.) Rom. 14. Non eſt regnum dei eſca &
potus: ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto.
Non eſt ergo ſtabilimentum cordis in immoderata vel
ſuperflua ſumptione cibi: ſed magis in gratia dei. ps.
Paratum cor eius ſperare in domino, confirmatum
eſt cor eius, non commouebitur, donec &c. Spes autem
eſt, quaſi ancora ſtabiliens corda. Supra. 6. Confugimus
ad tenendam propoſitam nobis ſpem, quam ſicut an/
coram habemus animę, tutam & firmam. Et dicit, ꝙ
NON profuerunt ambulantibus in eis) ideſt ſperanti/
bus in eis: quia illis, qui eis vtūtur ad neceſſitatem, pro/
ſunt ad ſalutem corporis: ſed qui totum ſtudium po/
nunt in eis, ambulant in ipſis: & talibus nec proficiunt
ad ſalutem animę, nec corporis. Iere. 11. Nunquid car/
nes ſanctæ auferent a te malicias tuas, in quibus glo/
riata es?

Deinde cum dicit. HABEMVS ALTARE &c.) Aſ/
ſignat rationem, & eſt valde ſubtilis. Sicut enim legitur
Leui. 16. Decima die ſeptimi menſis ſummus ſacerdos
ſanguinē vituli & hirci inferebat intra ſancta pro ſua
ignorantia, & illorum corpora cremabantur extra ca/
ſtra. Et quia erat oblatio ſacerdotum, non comedeban
tur carnes eorum. Quod enim offerebant pro peccato
ſacerdotum non comedebant: ſed extra caſtra combu
rebant. Ex iſta ergo figura trahit Apoſtolus myſterium.
Per ſanguinem enim illum figurabatur ſanguis Chri/
ſti, vt ſupra dictum eſt nono capitulo. Vitulus enim &
hircus Chriſtum figurabant: quia vitulus erat hoſtia ſa
cerdotalis: & hircus immolabatur pro peccato. In quo
figurabatur, ꝙ Chriſtus debebat immolari pro pecca
to, non ſuo: ſed populi. Vitulus ergo & hyrcus immo
latus: eſt Chriſtus ſacerdos, ſeipſum offerens pro pecca
tis noſtris. Sanguis ergo Chriſti illatus eſt intra ſancta:
& caro cremata eſt extra caſtra. Vbi duplex eſt ſignifica
tum. Vnum, ꝙ Chriſtus in ciuitate immolatus eſt lin/
guis Iudęorum. Vnde & Marcus dicit ipſum hora ter/
tia crucifixū: licet hora ſexta fuerit in cruce leuatus.
Aliud, ꝙ per virtutem paſſionis ſuę, Chriſtus intra cœ/
leſtia ſancta, nos introducit ad patrem. Quod autem
corpora illorum cremabantur extra caſtra, quantum
ad caput noſtrum, ſignificat, ꝙ Chriſtus paſſurus erat
extra portam. Quantum vero ad nos, qui ſumus mē/
bra, ſignificat, ꝙ pro illis, qui ſunt extra caſtra legalium
vel exteriorum ſenſuum, immolatur Chriſtus. Qui
enim erant in caſtris, de carnibus illis non comedebāt.
Hęc eſt ergo figura, quam proponit Apoſtolus: cuius
primo ponit ſignificatum. Secundo ponit figuram, ibi.
QVORVM enim animalium &c.) Tertio inducit con
cluſionem. ibi. EXEAMVS igitur ad ipſum &c.) Dicit
ergo. Stabiliamus corda noſtra, non eſcis: ſed gratia. Ali
ter enim non poſſumus: quia HABEMVS altare &c.)
Iſtud altare vel eſt crux Chriſti, in qua Chriſtus pro no/
bis immolatus eſt. Vel ipſe Chriſtus, in quo, & per quē
preces noſtras offerimus. Et hoc eſt altare aureum, de
quo dicitur Apoca. 8. DE ISTO) ergo ALTARI
non habent poteſtatem edere) ideſt fructum paſſionis
Chriſti percipere: & ipſi, tanquam capiti, incorporari.
QVI TABERNACVLO legalium deſeruiunt.) Gal.
5. Si circumcidimini, Chriſtus vobis nihil proderit. Vel
tabernaculo corporis deſeruiunt, qui carnales delecta/
tiones ſequuntur. Roma. 13. Carnis curam, ne feceritis
in deſideriis. Talibus enim nihil prodeſt. primę Corin.
11. Qui enim manducat, & bibit indigne: iudicium ſibi
manducat, & bibit. Dicitur autem corpus tabernacu/
lum: quia in ipſo tanquam in bello habitamus contra
hoſtes, & modicum manet. 2. Pet. 1. Velox eſt depoſitio
tabernaculi mei: & ideo non eſt ei deſeruiendum.

Deinde cum dicit. QVORVM enim animalium
&c.) Proſequitur figuram ipſam. Et primo figuram ve
teris legis. Secundo figuram noui teſtamenti, ibi. PRO
PTER quod & Ieſus &c.) Quantum ad primum, di/
cit. QVORVM enim animalium &c.) Et poteſt legi
litera iſta duobus modis. Vno modo ſic. HORVM ani
malium corpora cremantur extra caſtra) ſcilicet vitu/
li & hirci: quorum ſanguis infertur in ſancta per pon
tificem, pro peccato ſacerdotum, & multitudinis. Ali
ter ſic: vt per illa animalia intelligatur Chriſtus, vel ſan
cti eius. Per omnes enim hoſtias veteris legis figuraba/
tur Chriſtus: & per conſequens membra eius. Chriſti,
ergo corpus cuius ſanguis illatus eſt in ſancta cœleſtia
pro peccato totius mundi, igne paſſum in ara crucis,
extra portas Hieruſalem, quaſi extra caſtra, crematum
eſt. Vel ETIAM ſancti extra caſtra) ideſt extra cōmu/
nem ſocietatem hominum, igne charitatis, ieiuniis, ora
tionibus, & aliis operibus miſericordię, ſa cremant.
QVORVM) ideſt pro quibus efficaciter ſanguis Chri/
ſti in ſancta, illatus eſt. Primus ſenſus literalis eſt: pro/
pter quod adaptat figuram, ꝙ fuit in nouo teſtamen/
to figuræ veteris teſtamenti, vt ſit conſonantia inter ip/
ſa. Vnde dicit. PROPTER quod, & Ieſus & cætera.)
Et patet totum.

Deinde

Deinde cum dicit. EXEAMVS igitur ad eum &c.) Inducit duas concluſiones. Secunda ibi. PER ipſum ergo &c.) Quantum ergo ad primum, dicit. Ita dictū eſt, ꝙ nos habemus altare, quod eſt extra caſtra. Duo ergo debemus facere: ſcilicet ad ipſam accedere: & ſuper illud ſacrificare. Modum accedendi ponit primo, dicēs ꝙ ſicut CHRISTVS PASSVS EST.) & improperiū paſſionis EXTRA PORTAM) ſuſtinuit: ſic & nos EXEAMVS ad eum extra caſtra) ideſt extra communem ſocietatem carnalium: vel extra obſeruantiam legalium. Vel extra ſenſus corporis, portantes improperium eius: ſcilicet Chriſti: ideſt ſigna paſſionis Chriſti, per quam Chriſtus factus eſt opprobrium hominum, & abiectio plebis. ps. Improperium expectauit cor meū & miſeriam. Vel IMPROPERIVM) ideſt renunciemus legalibus, adueniente veritate: propter quod ſumus Iudeis improperium: ideſt ſigna pœnitentię, quæ a carnalibus improperantur. Supra. 11. Maiores diuitias æſtimaus theſauris Ægypciorum improperium Chriſti. Sic enim accuſatus eſt Chriſtus, ꝙ ſubuerteret legem: ita Apoſtolo improperabatur, ꝙ prędicaret nō deberi ſeruare legalia. Gala. 5. Ego autem fratres: ſi circunciſionem adhuc prędico: quid adhuc perſecutionē patior? Subdit autem rationem huius, dicens. NON enim habemus hic manentem ciuitatem: ſed futuram inquirimus.) Homo enim libenter manet in loco ſuo proprio. Finis enim noſter non ſunt legalia, nec temporalia: ſed finis noſter Chriſtus eſt. Roma. 10. Finis noſter Chriſtus eſt, ad ſalutem omni credenti. Non ergo habemus hic manentem ciuitatem: ſed vbi eſt Chriſtus ergo exeamus ad ipſum. Collo. 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quę ſurſum ſunt quęrite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens &c. Eſa. 33. Reſpice Sion, ciuitatem ſolēnitatis noſtrę. Supra. 11. Expectabat fundamenta habētem ciuitatem: cuius artifex, & conditor dominus. Itē meliorem ciuitatem appetunt: ideſt cœleſtem. Ad ipſum enim intendimus transferri: ſicut ad locum, & altare noſtrum. Ergo exeundum eſt ad aliud.

Sacrificiū duplex offerendum deo.

Deinde cum dicit. PER ipſum ergo offeramus &c.) Ponit ſecundam concluſionem. ꝙ ſcilicet ſuper iſtud altare ſacrificare debemus, & qualia ſacrificia. Duplex autem eſt ſacrificium: quod ſup altare Chriſti offerre debemus: ſcilicet deuotionem ad deum, & miſerationem ad proximum. Quantum ad primum, dicit, ꝙ poſtq̄ non ſunt offerenda ſacrificia legalia. ps. Sacrificium, & oblationem noluiſti. ergo PER IPSVM) ideſt p Chriſtum OFFERAMVS ſemper deo hoſtiam laudis.) ps. Sacrificium laudis honorificabit me. Iſtud autem ſacrificium laudis vocat fructum labiorum: ideſt confeſſionem vocis. Melius enim laudatur deus ore, q̄ occiſione animalium. Vnde dicit. FRVCTVM labiorum, confitentium nomini eius.) Hoc eſt. n. neceſſarium. Ro. 10. Corde creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Oſeę. 14. Reddemus vitulos labiorum noſtrorum. Eſa. 57. Creaui fructum labiorum pacem. Hoc autem ſacrificium debet eſſe ſemper: ideſt continue: ſicut in lege erat iuge ſacrificium: ſicut patet Nume. 28. ps. Benedicam dominum in omni tempore: ſemper laus eius in ore meo. Aliud ſacrificium ponit, cum dicit. BENEFICENTIÆ autem, & cōmunionis nolite obliuiſci) quaſi dicat. Olim opere exhibebatis opera miſericordię. modo autem ſaltem corde: & ſi non poteſtis opere. Et ideo dicit. NOLITE obliuiſci beneficentiæ) ideſt liberalitatis, quantum ad ea, quę datis. Largus enim beneficus dicitur. Gala. 6. Bonum autem facientes non deficiamus. Eccleſiaſtici. 12. Benefac humili, & non dederis impio. ET NOLITE obliuiſci communionis) quantum ad ea, quę ſeruatis: vt tempore ſuo communicetis. Act. 2. Omnes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Roma. 12. Neceſſitatibus ſanctorum communicantes. Vel COMMVNIONIS) ideſt charitatis, per quam omnia ſunt communia. Quare autem iſtud duplex beneficium offerre debeamus, oſtendit, dicens. QVIA TALIBVS hoſtiis promeretur, paſſiue, deus.) ideſt poſſumus deum mereri. talibus ſacrificiis. Ipſe enim eſt merces noſtra quam iſtis operibus poſſumus acquirere. Gen. 17. Ego protector tuus ſum: & merces tua magna nimis. ps. Tunc acceptabis ſacrificiū iuſtitię &c. Eſa. 19. Colent eum in hoſtiis & muneribus, & vota vouebunt dn̄o & ſoluent.

Parete his, qui præſunt vobis, & concedite: ſiquidem illi vigilant pro animabus veſtris: tanquam rationem reddituri: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes: nam id eſt inutile vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim, ꝙ bonam habemus conſcientiam inter omnes: cupientes honeſte conuerſari. Magis autem obſecro vos, vt id faciatis: quo celerius reſtituar vobis. Deus autem pacis, qui reduxit a mortuis paſtorem ouium illum magnum per ſanguinem teſtamēti æterni: dominum noſtrum Ieſum: abſolutos vos reddat in omni opere bono: ad faciendum voluntatem ipſius, efficiens: vt quod agitis: acceptum ſit in conſpectu ſuo per Ieſum Chriſtum: cui gloria in ſæcula ſæculorum: Amen. Obſecro vos fratres: ſufferte ſermonem exultationis. Etenim paucis ſcripſi vobis. Scitis fratrem noſtrū Timotheum ſolutum eſſe: cum quo ſi celerius venerit, viſam vos. Salutate omnes, qui præſunt vobis: & omnes ſanctos. Salutant vos Itali. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Obedite præpoſitis veſtris: & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri: vt cum gaudio hoc faciant & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonā conſcientiam habemus, in omnibus bene volentes conuerſari. Amplius autem deprecor vos hoc facere: quo celerius reſtituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium in ſanguine teſtamenti æterni dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatem: faciēs in vobis, quod placeat coram ſe, per Ieſum Chriſtum: cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum: Amē. Rogo autem vos fratres, vt ſufferatis verbum ſolatii. Etenim perpaucis ſcripſi vobis. Cognoſcite fratrem veſtrum Timoteum dimiſſum cū quo, ſi celerius venerit, videbo vos. Salutate omnes præpoſitos veſtros, & omnes ſanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Lec. III.

SVPRA monuit Apoſtolus, quō ſe debent habere ad prelatos mortuos: vt ſcilicet in fide ipſorum permaneant: hic monet eos, qualiter ſe debeant habere ad viuentes. Et primo quomodo ad alios. Secundo quomodo ad ſeipſum Paulum, ibi. ORATE pro nobis &c.) Dicit ergo. OBEDITE prępoſitis veſtris.) Vbi conſiderandum eſt, ꝙ duo debemus prelatis. ſ. obedientiam vt ipſorum mandata impleamus. vnde dicit. OBEDITE &c.) primi Reg. 15. Melior eſt obedientia, q̄ victimę. Item reuerentia, vt eos honoremus tanquam patres, & ipſorum diſciplinam toleremus. Et ideo dicit. SVBIACETE EIS) primę Pet. 2. Subiecti eſtote omni humanę creaturę. Roma. 13. Qui poteſtati reſiſtit,

Duo debita prelatis.

dei ordinationi reſiſtit. Rationem ſubiectionis ſubdit dicens. IPSI enim peruigilant &c.) Quare enim debeamus obedire & ſubiici prælatis? Hoc eſt ideo: quia incumbit eis labor, & periculum iminet. Vnde quantum ad laborem ſollicitudinis, qui eis incumbit de regimine ſubditorum, dicit. QVOD ipſi peruigilant) .i. perfecte vigilant. Rom. 12. Qui præeſt in ſollicitudine. Vigilare enim ſuper gregem commiſſum incumbit prælatis. Vnde Luc. 2. dicitur. Paſtores, per quos deſignantur prælati, erant vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuũ: quia dũ dormiũt homines, inimicus homo ſuperſeminat zizania in medio tritici: vt dicitur Mat. 13. Quantum autem ad periculum quod imminet, dicit. QVASI pro animabus veſtris reddituri rationem.) Hoc eſt enim maximum periculum hominẽ de factis alterius rationem reddere qui pro ſuis nõ ſufficit. 3. Reg. 20. Cuſtodi virum iſtum: qui ſi lapſus fuerit erit anima tua pro anima illius. Reddent enim prælati in die iudicii rationem de ſibi commiſſis: quando fiet eis illa quæſtio. Hiere. 13. Vbi eſt grex qui datus eſt tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices cum viſitauerit te? Tu enim docuiſti eos aduerſum te .ſ. loquendo bona, & faciendo mala: & erudiſti in caput tuum per mala tua exempla. Greg. Scire debent prælati, quod tot mortibus digni ſunt: quot exempla perditionis ad ſubditos tranſmittunt. Prouer. 6. Fili ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis ſermonibus. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipſum libera: quia incidiſti in manũ proximi tui. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum &c. Prælatus enim manu: id eſt exemplo boni operis & ore, id eſt prædicatione obligat ſe Chriſto pro ſubditis. Dicitur autem Chriſtus extraneus: quia vt dicit Bernardus Amicus eſt in ſponſione: ſed extraneus in exigenda ratione. Sed non videtur, quod aliquis teneatur reddere rationem, niſi pro ſe tantũ. 2. Corin. 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſq; propria corporis, prout geſſit. Reſpondeo. Dicendum eſt, quod quilibet principaliter reddet rationem de factis ſuis. Sed in quantum actus ſui quodammodo pertinent ad alium in tantum reddet rationem de illo. Facta autem prælati pertinent ad ſubditos ſecundum illud. Ezech. 3. Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael: & audies de ore verbũ meum, & annũciabis eis ex me. Vbi ſequitur, quod ſi prælatus qui nomine ſpeculatoris intelligitur, non annunciauerit impio: ipſe quidem impius in iniquitate ſua morietur: ſed ſanguis de manu ſpeculatoris inquiret. Si igitur PER VIGILANT, quaſi reddituri rationem pro nobis.) & nos debemus, quod in nobis eſt facere: ſcilicet obedire, & non rebellare: vt IPSI cum gaudio hoc faciant, nõ gementes id eſt ſuſtineant periculum, & laborẽ pro nobis cum gaudio, & non cum gemitu: quia bonus prælatus multum gaudet, quando videt ſubditos bene operantes: quia tunc labor ſuus non eſt inanis. 3. Ioan. Maiorem horum gratiam non habeo, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare. Phil. 4. Itaq; fratres mei charisſimi, & deſideratiſſimi, gaudiũ meũ, & corona mea, ſic ſtate in domino chariſſimi. Ipſi autem gemunt in rebellione veſtra. Gala. 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Gemunt etiam compatiendo, quando propter rebellionem noſtrã non conſequimur fructum laborum ipſorum qui eſt fructus æternæ hereditatis. Eſa. 33. Ecce videntes clamabunt foris: angeli pacis amare flebũt. Subdit autem rationem, quare debemus obedire eis: quia NON expedit nobis) quod .ſ. ipſi gemant pro nobis ex rebellione noſtra. Deus enim vindicabit pro ipſis. pſ. Irritauerũt Moyſen in caſtris Aaron ſanctum domini. Aperta eſt terra & deglutiuit Datan: & operuit ſuper congregationem Abiron. Eſa. 63. Ipſi autem ad iracundiam prouocauerunt eum, & affixerunt ſpiritum ſanctum eius. Sequitur. Et cõuerſus eſt eis in inimicũ: & ipſe debellauit eos. Nota autem, quod dicit. NON expedit vobis.) Non enim dicit. Non expedit illis. Gemere enim pro commiſſis ſubditorum bene expedit prælatis. Sic gemebat Samuel ſuper reprobationem Saulis. primi Reg. 15. & 16.

Ratio ſtrictiſſima a prælatis exigenda.

Deinde cum dicit. ORATE pro nobis &c.) Monet Apoſtolus qualiter ſe debeant habere ad ipſum. Petit enim quod ipſi orent pro eo. Simile habetur. Rom. 15. Obſecro vos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: & per charitatem ſpiritus ſancti, vt adiuuetis me in orationibus veſtris: quia ſicut dicit ibi Glo. impoſſibile eſt, id eſt valde difficile, preces multorum non exaudiri. Mat. 18. Si duo ex vobis cõſenſerint ſuper terram, de omni re quãcunq; petierint fiet eis a patre meo. In hoc ergo quod Apoſtolus qui certus erat quod deo erat acceptus, petit orari pro ſe: percutit ſuperbiam aliquorum, qui dedignantur ab aliis preces petere: vt dicit Glo. Rationem ſuæ petitionis aſſignat, dicens. CONFIDIMVS ENIM &c. Quod poteſt duobus modis intelligi. Vno modo, reſpectu ipſorum, quorum petit orationes: quia cum Apoſtolus Iudæis non prædicaret: ſed tantum gentibus, non videbatur eis acceptus. Et ideo poterant ſe excuſare, ne exaudirent petitionem eius: & ideo dicit, quaſi ſe excuſando, & ipſe non habet conſcientiã, quin bonum ipſorum velit. Vnde dicit. CONFIDIMVS ENIM) quod nos HABEMVS bonam conſcientiam, quod volumus vos bene conuerſari in omnibus.) Per quod dat intelligere, quod etiam intendit eis prodeſſe, cum poterit. Quia vero bonum conſcientiæ eſt a ſolo deo: ideo illud attribuit fiduciæ, quam gerit de ipſo. Vel poteſt referri ad ipſum Apoſtolum: quia cum non prædicaret Iudæis, non videbatur dignus, quod orationes pro ipſo fierent: quia dominus non exaudiret eas: quia hoſtis fidei ipſorum videbatur: ſicut dicitur Hiere. 7. Tu ergo noli orare pro populo hoc, neq; aſſumas pro eis laudem, & orationem & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te. Hoc ergo remouet Apoſtolus, dicens. ORATE pro nobis: quia non habemus conſcientiam alicuius peccati nec alicuius malefacti: ſed confidimus. Nec ait: certi ſumus: quia delicta quis intelligit? Eccleſiaſtes. 9. Neſcit homo vtrũ amore, aut odio dignus ſit. 1. Corin. 4. Nihil mihi conſcius ſum: ſed in hoc non iuſtificatus ſum. Quia ergo bonam CONSCIENTIAM habemus, bene volentes conuerſari in omnibus.) Ideo nõ repugnat mihi, quin orationes veſtræ ſint vtiles.

Deinde cum dicit. AMPLIVS autem deprecor &c.) Aſſignat aliam rationem: quare debent orare pro ipſo quia .ſ. hoc erit eis vtile. Vnde dicit. AMPLIVS) .i. propter aliud, deprecor hoc vos facere .ſ. orare, quo reſtituar vobis celerius: quo erit ad vtilitatem veſtram. Ro. 1. Deſidero videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis. Apoſtolus autem, qui ſic pro omnibus factis ſuis recurrit ad orationem. Inſinuat nobis, quod omnes viæ eius: & facta, ordinabantur ab ipſo ſecundũ dei diſpoſitionem. Iob. 37. Nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta per circuitum: quocunq; eas voluntas gubernantis duxerit. Per nubes enim prædicatores & Apoſtoli intelliguntur. Eſa. 60. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant.

Deinde cum dicit. DEVS autem pacis &c.) Orat Apoſtolus pro ipſis: & primo orat. Secundo aliquid ab ipſis petendo, ſe excuſat, ibi. ROGO autem vos fratres &c.) Circa primum prius deſcribit eum, quẽ orat, dicens. DEVS autem pacis &c.) Proprius enim effectus dei, eſt facere pacem. Non enim eſt deus diſſentionis: ſed pacis. 1. Corin. 14. Item. 2. Corin. 13. Pacem habete: & deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Pax enim nihil aliud eſt, niſi vnitas affectuum, quos vnire eſt proprium ſolius dei: quia per charitatem, quæ a ſolo deo eſt, vniuntur corda. Deus enim nouit colligere & vnire quia deus eſt charitas, quæ eſt vinculum perfectionis. Vnde ipſe habitare facit vnanimes in domo. pſ. Homo inter ſe & deum pacem facit per myſterium Chriſti. Et ideo dicit. QVI EDVXIT de mortuis paſtorem magnum ouium.) Quandoq; autem dicitur Chriſtus ſuſcitatus per virtutem patris. Rom. 8. Si ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis, &c. Quandoq; vero dicitur ſeipſum ſuſcitaſſe. pſ. Ego dormiui & ſoporatus ſum. Quæ tamen non ſunt cõtraria: quia ſuſcitauit

Pax vera.

rexit virtute dei, quę eſt vna patris, & filii, & ſpūſſancti. Eduxit ergo de mortuis .i. de ſepulchro: qui eſt locus mortuorum. Ro. 6. Quomodo ſurrexit Chriſtus a mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vitę, Ambulemus. Dicitur autem Chriſtus MAGNVS paſtor ouium .i. fidelium, & humilium. Ioh. 10. Ego ſum paſtor bonus &c. Oues enim ſunt, qui deo obediunt. ibidem. Et oues meę vocem meam audiunt. Dicit autem ipſum paſtorem magnum: quia omnes alii ſunt vicarii eius: quia ipſe paſcit oues proprias: alii vero oues Chriſti. Io. vlti. Paſce oues meas. 1. Pet. 5. Cū apparuerit princeps paſtorum percipietis immarceſſibilem glorię coronam. Eduxit autem ipſum IN SANGVINE teſtamenti æterni) .i. in virtute ſanguinis Chriſti: per quem confirmatur teſtamentum nouū, in quo æterna ꝓmittuntur ad differentiā veteris. Chriſtus enim ſanguinē ſuū dicit ſanguinē NOVI teſtamenti.) Apoſtolus autē dicit ÆTERNI.) Et ideo in conſecratione ſanguinis in forma ponitur vtrunq. Ipſe vero Chriſtus per paſſionem ſuam meruit ſibi, & nobis gloriam reſurrectionis. Ideo dicit, ꝙ EDVXIT dominū noſtrū Ieſum Chriſtū de mortuis, in ſanguine teſtamēti æterni. Phil. 2. Humiliauit ſemetipſum &c. Zach. 9. Tu vero in ſanguine teſtamēti tui eduxiſti vinctos de lacu, i quo nō erat aqua. Conſequēter ſubiūgit petitionē ſuam, cum dicit. APTET vos in omni bono.) Voluntas n. humana cū ſit quędā inclinatio rationis: eſt principium actuū humanorū: ſicut grauitas eſt principiū motus grauium deorſum: vñ ſe habet ad actus rationis: ſicut inclinatio naturalis ad actus naturales. Res autē naturalis dicit̃ apta ad illud, ad quod habet inclinationē. Sic etiā homo, quādo habet voluntatē bene faciendi, dicitur aptus eē ad illud. Deus etiā, quando immittit homini bonam voluntatem, aptat eū .i. facit ipſum aptum. Et ideo dicit. APTET vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatē) .i. faciat vos velle omne bonum. Prouer. 11. Deſiderium iuſtorū omne bonū. Hęc eſt. n. volūtas dei .ſ. velle quod deus vult nos velle. Aliter. n. non eſt bona voluntas noſtra. Voluntas autē dei eſt bonū noſtrū. 1. Theſ. 4. Hæc volūtas dei, ſanctificatio veſtra. Ro. 12. Vt probetis, quę ſit voluntas dei bona: & beneplacēs, & ꝑfecta. Dupliciter autē aptatur homo ad benefaciendum. Vno modo exterius operādo. Et ſic vnus homo aptat aliū ꝑſuadendo, vel cōminando. Alio modo aliquid interius exhibēdo: & ſic ſolus deus aptat voluntatē, qui ſolus ipſam poteſt immutare. Prouerb. 21. Cor regis in manu dñi, quocunq voluerit inclinabit illud. Vnde dicit. FACIENS in vobis) Phil. 2. Deus eſt qui operat̃ in nobis velle, & ꝑficere. Quid autē faciet? QVOD placitū eſt corā ſe) .i. faciet vos velle, qđ placet ei. Hęc aūt ſunt fides, & māſuetudo, & timor dñi. Eccłici. 1. Beneplacitū eſt ei fides & manſuetudo. ps. Beneplacitū eſt deo ſuper timentes eū. Hęc autem oīa habentur PER CHRISTVM.) Nihil. n. a patre impetratur, niſi per filiū. Io. 10. Si qd petieritis patrē in noīe meo, dabit vobis. Et ideo dicit. PER Ieſum Chriſtū.) 2. Pe. 1. Per quē maxima & ꝑcioſa nobis promiſſa donauit. Ro. 5. Per quē acceſſum habem⁹ &c. CVI .ſ. Chriſto eſt gloria in ſęcula ſęculorū amē) .i. gloria ſempiterna. 1. Ti. 1. Regi ſęculoꝝ imortali inuiſibili, ſoli deo, honor, & gloria in ſęcula ſęculorū amen. Hęc. n. gloria ſibi debetur, inquantum eſt deus.

Volūtas dei bona voluntas noſtra.

Deinde cum dicit. ROGO autē vos frates &c.) Subdit petitionem ſuā, in qua excuſat ſe: deinde concludit epiſtolā, ibi. GRATIA DEI &c.) Circa primū tria facit: quia primo ponit excuſationē ſuā. Secūdo recōmendationē nuncii ꝑ quē ſcribit. Tertio ponit quaſdā ſalutationes. Dicit ergo q̃tum ad primū. ROGO vos, vt ſufferatis verbū ſolatii .i. patienter portetis verba epiſtolę huius, in qua: & ſi in aliquo vos reprehēdi, tamen totū eſt ad conſolationem veſtrā. Ro. 15. Quęcunq ſcripta ſunt ad noſtrā doctrinam ſcripta ſunt. Et quare debent patienter portare, oſtēdit, dicens: quia PERPAVCIS) .i. valde paucis ſcripſi vobis: quod verū eſt reſpectu myſteriorū, quę in ſcriptis his cōtinentur. In iſta. n. epiſtola, fere oīa myſteria veteris teſtamēti continētur. Sermones autem breues valde accepti ſunt: quia ſi ſunt boni, auidius audiuntur: ſi vero mali, parū grauant. Eccle. 15. Pauci ſunt ſermones tui. Conſequēter recōmēdat illū per quē ſcribit, dicens. COGNOSCITE Timotheū dimiſſum) .ſ. a carcere: in quo cum Apoſtolo erat: vel a me DIMISSVM) ad ꝑdicandum: & ad vos miſſum. COGNOSCITE) ergo .i. gratioſe recipite eū: quia vt habetur Act. 16. Fuerat circūciſus: tū etiā quia SI CELERIVS venerit, cum ipſo videbo vos:) in quo oſtendit dilectionē, quam ad ipſos habebat. Hoc etiam dicit: quia & ſi ad ipſos nō venerit: quia Romę paſſus eſt tamen incertus erat: vtrum vel ad tēpus deberet dimitti. Conſequenter ponit ſalutationes ſuas. Et primo iniungit eis ſalutationem aliorum, dicens. SALVTATE oēs prępoſitos) .i. apoſtolos adhuc viuentes. ET OMNES ſanctos) .ſ. alios diſcipulos. Iſtis autem non ſcribit: quia nō intendebat ſcribere: niſi contra obſeruātes legalia. Et ideo quia iſta epiſtola eſt inſtructiua, non intendebat inſtruere Apoſtolos, quia erant anteceſſores ſui in fide. Secundo ſalutat eos ex parte aliorū, dicens SALVTANT vos fratres de italia.) Scripſit enim epiſtolam iſtam a Roma. Tertio more ſolito concludens: & quaſi pro ſigillo ponit ſalutationem, dicēs. GRATIA dei cum omnibus vobis amen) .i. peccatorum remiſſio: & omnia alia dei dona, quę per gratiam dei habentur, ſint firmiter cum omnibus vobis. AMEN) confirmatio eſt omnium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.

Expliciunt præclariſſima commentaria Diui Thomę Aquinatis in omnes diuinas Apoſtoli & doctoris gentium epiſtolas, multis laboribus, ex pluribus Græcis, Latiniſq codicibus, omnibus quantum ars & eruditio anniti potuit, erroribus imprimētium atq ſcriptorum purgatas ac emendatas. Cum ipſis itidem cōmentariis, frequentiſſimis mendis, quibus pręclarum opus reddebatur obſcurum, excerptis, quo legētibus clarior ſententiarum veritas habeatur. per Ven. P. F. Vincentium Giacharum Lugien. ex ordine & officio prędicatorio, bonarum literarum cultorem. Per Octauianum Scotum quondam. D. Amedei impreſſa.

Regiſtrum.

ab A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn.

Omnes ſunt Quaterni pręter ab qui ſunt terni.

1-6-3